

A MAGYAR
SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
1989. ÉVI
JEGYZŐKÖNYVEI

1. KÖTET

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

BUDAPEST, 1993

**A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK 1989. ÉVI
JEGYZŐKÖNYVEI**

1. kötet

A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI

II.

FORRÁSKIADVÁNYOK

24.

Sorozatszerkesztő

LAKOS JÁNOS

A MAGYAR
SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
JEGYZŐKÖNYVEI
1957—1989

Kötetszerkesztő

SOÓS LÁSZLÓ

1989. ÉVI JEGYZŐKÖNYVEK

1. KÖTET

**A MAGYAR
SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
1989. ÉVI
JEGYZŐKÖNYVEI**

1. KÖTET

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta

**S. KOSZTRICZ ANNA—LAKOS JÁNOS—
NÉMETHNÉ VÁGYI KAROLA—SOÓS LÁSZLÓ—T. VARGA GYÖRGY**

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

BUDAPEST, 1993

Megjelent a Művelődési és Közoktatási Minisztérium
Mecenatúra Alapjának támogatásával,
a Magyar Országos Levéltár gondozásában

A bevezető tanulmányt írta
SOÓS LÁSZLÓ—T. VARGA GYÖRGY

A szerkesztésben közreműködött

UJVÁRY GÁBOR

ISSN 0073—4055 (MOL Kiadv. II. Forráskiadványok)
ISBN 963 631 053 X ö (MSZMP KB jk. 1957—1989)
ISBN 963 631 054 8 (1989. évi jk. 1. köt.)

Kiadja a Magyar Országos Levéltár, Budapest

© S. Kosztricz Anna, Lakos János, Némethné Vági Karola, Soós László, T. Varga György

Printed in Hungary
Széchenyi Nyomda Kft., Győr 93. K—2505
Felelős nyomdavezető: Nagy Iván ügyvezető igazgató

Előszó

Jelen kiadvány első két kötete annak a tervezett forrás-publikáció sorozatnak, amelyben a Magyar Országos Levéltár nyilvánosságra kívánja hozni a volt Magyar Szocialista Munkáspárt országos vezető szerveinek üléseiről készített jegyzőkönyveket. A pártállami berendezkedésnek megfelelően ezeken az üléseken döntöttek hazánk gazdasági, társadalmi és kulturális életének minden lényeges kérdésében.

Az elmúlt több mint három évtizedes időszak, a „szocialista” Kádár-rendszer történetének talán legfontosabb forrásegyütteséről van szó. Úgy gondoljuk, ez a körülmény önmagában indokolja a vállalkozást. Reméljük a pénzügyi fedezet is rendelkezésre áll majd, s így minél előbb kézbe vehetők lesznek a sorozat kötetei.

Mind a Központi Bizottság, mind a Politikai Bizottság jegyzőkönyveit közzé kívánjuk tenni. Abban még nem született végleges döntés, hogy a jegyzőkönyvek minden évfolyamának teljes terjedelemben való publikálására vegyünk-e irányt, vagy pedig a „csendes” évek esetében a forrásérték alapján válogatott anyagot közöljünk csupán. A hatalmas terjedelem nyilván a második megoldást engedi meg. Természetesen a „lényeges” évek (mint pl. 1957–1959 vagy 1988–1989) anyagát ebben az esetben is teljességében publikáljuk.

Magyarázatot kíván az a döntésünk, hogy a vállalkozást a volt MSZMP utolsó évében keletkezett dokumentumainak közreadásával kezdjük. Az ok egyszerű: a bel- és külföldi kutatók érdeklődése egyértelműen a magyar rendszerváltozás, az egypártrendszerből a többpártrendszerbe való átmenet szempontjából döntő 1989-es év jegyzőkönyvei iránt nyilvánul meg leginkább, mi pedig fontosnak tartjuk, hogy ez az igény mielőbb kielégítést nyerjen.

Hangsúlyozni kell, hogy forrást kap kezébe az olvasó. Olyan közlési apparátussal, amely kizárólag a kiadvány használhatóságának elősegítését szolgálja, s nem ad kommentárokat, „eligazító” jellegű magyarázatokat.

Kiadványunkat azzal a meggyőződéssel ajánljuk a történészeknek és minden érdeklődőnek, hogy e kötetekkel az 1989-re vonatkozó különböző rendű és rangú visszaemlékezések kavalkádjában garantáltan hiteles „történelmet” kapnak kézbe.

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik a kiadvány megjelenését lehetővé tették.

Lakos János

BEVEZETÉS

A szocialista társadalmi és gazdasági modell válsága az 1980-as évek végén hazánkban is újabb reformfolyamatot indított el. Ezzel végleg bebizonyosodott, hogy az ország életét évtizedekig korlátok nélkül uraló ún. szocialista rendszer önkorrrekciós képességgel nem rendelkezik, így minden területen „kézi vezérlésre” szorul.

Az átalakulás szükségességét az általunk közölt jegyzőkönyvek tanúsága szerint immár a politikai hatalmat kezében tartó pártvezetés sem tagadhatta, annak mélységéről és lehetőségeiről azonban soraiban éles viták folytak. A válság kezelésének elképzelt módját és eszköztárát lényegesen befolyásolta az a körülmény, hogy az 1960-as években bevezetett reformok nyomán hazánkban nem az ún. civil társadalom minden mozgásterét megszüntető, kemény diktatúra valósult meg, hanem a paternalista hatalom a vele szemben tanúsított lojális és apolitikus magatartásért cserébe az emberi szabadságjogok területén bizonyos engedményeket tett és — külföldi kölcsönök felhasználásával — az életszínvonal viszonylagos emelkedését is biztosította.

A napirenden szereplő reformok várható hatását illetően a Magyar Szocialista Munkáspárton belül erősen megoszlottak a vélemények. Voltak, akik bevezetésük esetén a párt vezető szerepének elvesztését féltették, mások viszont — a körülmények kényszerét véve figyelembe — a hatalom megtartásának lehetőségét remélték. A korabeli értékelések szerint 1989-ben az MSZMP tagsága négy nagyobb kategóriába volt sorolható.

A tagság legszámottevőbb részét az ún. *hallgatólag többség* alkotta, amely inkább figyelőjeként, mintsem aktív cselekvőjeként élte át az eseményeket.

Az ún. *ortodox kommunisták*, a rend híveiként, a hatalmukat igazoló ideológiától várták az útmutatást, ezért minden újítást károsnak tartottak.

A harmadik tábor a „*reformkommunisták*” alkották, akiket a hibák rendszeren belüli kijavításának igénye vezérelt, abban a reményben, hogy a válság csak átmeneti, átvészélése a pártegység megőrzésével biztosított.

A legradikálisabb eszméket a párton belüli platformokat létrehozó „*demokratikus szocialisták*” hirdették. Véleményük szerint az ország most nem egy átmeneti, az élet bizonyos területeire lokalizálható válságot él át, hanem ez a krízis a társadalom egészére kiterjed, és csak a teljes politikai intézményrendszer átalakításával szüntethető meg. Az általuk megfogalmazott nézeteket — a párttagság körében — az egész országban sorra alakuló reformkörök terjesztették. A május 20-án, Szegeden megtartott második országos munkatanácskozásukon megfogalmazott véleményeket „A reformkörü mozgalom platformja” címen megjelent tájékoztató állásfoglalás az alábbiakban összegzi: „Mai összetett válságunk annak az ázsiai típusú despotikus posztstálinista rendszernek a válsága, amely Magyarországon 1948 után épült ki, majd az 1956 utáni számos elmozdulás, finomítás, reformtörekvés és átmeneti siker ellenére ma már működésképtelen. A rendszer lebontása, demokratikus és szocialista irányultságú meghaladása szükséges és sürgető... A kialakult

helyzetért az MSZMP-t — ezen belül döntően a nemzeti sorskérdések, a régóta mutatkozó figyelmeztető jelek iránt érzéketlen politikai vezetőket — súlyos felelősség terheli.”

A reformkörü tagok munkájának eredményességét bizonyította, hogy sikerült azokat a témaköröket a Központi Bizottság üléseinek napirendjére tűzni, amelyeket a fent említett tájékoztatóban is megfogalmaztak.

A Magyar Szocialista Munkáspárt bomlási folyamatának 1989 januárjában történi felgyorsulását nem elsősorban a fizetésképtelenség határán mozgó államháztartási krízis, hanem az elmúlt három évtized „történelmi útjának vizsgálatáról” kialakult belső nézetkülönbségek váltották ki. Ez az értékelés több lényeges ponton közeledett az egyre nagyobb mozgásteret nyerő demokratikus ellenzéki szervezetek nézeteihez, amelyek 1989 februárjában már képesek voltak arra, hogy az MSZMP Központi Bizottságát a többpártrendszer elismeréséről szóló határozat meghozatalára kényszerítsék. A kádári korszak politikájának hitelvesztése, az egyre mélyülő társadalmi és gazdasági válság körülményei szükségszerűen vezettek az ellenzék létének tudomásulvételéhez és a „politikai egyeztető” tárgyalások megkezdéséhez.

1989-ben a Központi Bizottság ülésein megvitatott napirendi pontok az alábbi, nagyobb tárgykörökbe sorolhatók:

— A Magyar Szocialista Munkáspárt belső átalakítása érdekében készített előterjesztések, javaslatok, amelyek a megyei pártértekezletek, illetve pártbizottsági ülések „tapasztalatainak” értékelésére, a pártkongresszus előkészítésére, a belső reformkörök tevékenységének figyelésére, az ún. káderügyek intézésére helyezték a hangsúlyt. Ebben a témakörben kellett választ adni arra a kérdésre, hogy az MSZMP vállalja-e a többpártrendszer bevezetésével járó konzekvenciákat, illetve képes-e átalakulni egy bürokratikus hatalmi szervezetből demokratikus politikai párttá. Fontos konkrét lépés volt továbbá a nagybeteg Kádár János felmentése (május 8.) és a központi vezető szervek átalakítása (június 23—24.), nevezetesen a Politikai Bizottság megszüntetése, egyidejűleg négytagú Elnökség és 21 tagú Politikai Intéző Bizottság választása.

— A politikai rendszer reformjának témakörében tárgyalták az Alkotmány korszerűsítéséről, a többpártrendszer bevezetéséről, a tulajdonreformról, a lelkiismereti és vallásszabadságról, a politikai nyilvánosságról, a fegyveres erők és az MSZMP viszonyának módosításáról készített előterjesztéseket. Szembenéztek azzal a kérdéssel is, hogy az MSZMP hajlandó-e lemondani ún. érdekintegráló tevékenységéről, amelynek során a KISZ, a SZOT és a Hazafias Népfront önállóságát formálisá téve azok vezetőit saját politikai irányító testületének tagjai közé sorolta.

— A harmadik kategóriába tartoztak a társadalmi béke, a közmegegyezés érdekében tett lépéseket tükröző előterjesztések. Így került sor az „elmúlt évtizedek történelmi útjának” vizsgálatára, az „1956-os események”, valamint a koncepciós perek kérdésének megtárgyalására, a Nagy Imre és társai bírósági eljárásával összefüggő dokumentumok feltárására, a politikai egyeztető tárgyalások előkészítésére.

— Negyedik csoportnak a gazdasági reform végrehajtásával foglalkozó előterjesztések tekintendők, amelyek egyaránt szóltak az eladósodás ütemének remélt fékezéséről, az államháztartás, valamint az ipar és a mezőgazdaság átalakításának kényszeréről, az export-import tevékenység szándékolt modernizálásáról, a piacgazdaság kérdéséről, a tulajdonviszonyok megváltoztatásáról.

— Végül — de nem utolsósorban — meg kell említenünk azokat az „egyéb” témá-

kat, amelyek az NDK-s menekültek ügyének megoldásával vagy a „pártvagyon megmentésének” kérdésével foglalkoztak.

Abban, hogy a fenti alapvető kérdések a párttagság és a közvélemény szélesebb köréhez is eljutottak, valamint hogy eme reformtörekvések képviselői az egyre növekvő társadalmi háttérrel bizonyos védeltséget élvezhettek, a politikai nyilvánosság növekedése játszott fontos szerepet. A nyilvánosság követelőinek és a politikai hatalom tűrőképességét meghatározó pártvezetőknek viszonyában az 1988. májusi pártértekezleten következett be lényeges változás. Ezen a tanácskozáson a párt vezetői elismerték, hogy a politikai intézményrendszer demokratizálásának nélkülözhetetlen feltétele a nyilvánosság és a tájékoztatás korlátainak lebontása.

Az információk áramlásának növekedését és felgyorsulását az 1989. év első hónapjaiban nem csupán az MSZMP reformköreinek ilyen irányú törekvése segítette, hanem ez a folyamat már egybeesett az új társadalmi szervezetek, pártok, „alternatív” tömörülések jelentkezésével, amelyek egyik céljuknak azt tekintették, hogy megjelenhessenek és szerepelhessenek a nyilvánosságot biztosító országos fórumokon.

A korábbinál lényegesen nagyobb sajtó- és szólásszabadság fokozatos érvényesülése egyben a különböző társadalmi csoportok szerveződési jogának elismerését is kikényszerítette. Ebben az időszakban a nyilvánosság a hatalom mellett már a polgári szerveződések számára is eszközül szolgált arra, hogy szándékaikról a közvéleményt tájékoztassák és ily módon nyerjék meg támogatását.

A politikai nyilvánosság kereteinek kiterjesztéséről született határozat végrehajtásának eredményeként a központi párttestületek munkájáról szóló tájékoztatás gyakorlata jelentősen megváltozott. Az ülésekről kiadott közlemények lényegesen több információt tartalmaztak, mint az előző években. Ennek ellenére valljuk, hogy az a történelmi eseménysorozat, amely végül a „rendszer- vagy modellváltás” kérdésének eldöntéséhez vezetett, részleteiben csak a most közölt jegyzőkönyvekből ismerhető meg, követhető nyomon és értelmezhető.

A magyarországi rendszerváltozás folyamata nem 1989-ben indult el és nem ebben az évben fejeződött be, de a történelmi átalakulás szempontjából e tizenkét hónap során döntő fontosságú események történtek. Hiszen, a fentiekben túlmenően október 6. és 9. között megtartották azt a kongresszust, amelyen kimondták az állampárt szerepét betöltő MSZMP megszüntetését, ezt követően pedig október 23-án kikiáltották a Magyar Köztársaságot.

*

A kongresszusok (1957 júniusában és 1988 májusában az országos értekezlet) által megválasztott Központi Bizottság a Szervezeti Szabályzatok szerint a pártkongresszusok közötti időszakban az MSZMP legfelsőbb szerve volt, a valóságban azonban a párt politikájának kidolgozásában mindaddig jórészt — a Politikai Bizottság akaratára rábólintó — formai szerepet játszott, amíg a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális élet egészét átható válság a hatalmat ténylegesen gyakorló Politikai Bizottságot teljes elszigetelődéssel nem fenyegette és háttérbe vonulásra nem kényszerítette.

A szűk körű, a legfelsőbb szintű operatív irányítást végző és a legfontosabb hatalmi pozíciókat tagjaival betöltő Politikai Bizottsággal szemben a Központi Bizottság nagy létszámú, a pártfunkcionáriusokon kívül jelentős számban és arányban gazdasági és tömegszervezeti vezetőket, tudósokat, művészeket s másokat is magá-

ban foglaló testület volt.² Ez a körülmény nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a mindegyre erősödő külső nyomás beszüremkedjék, majd behatoljon a hatalom sáncai mögé s a Központi Bizottság az 1988—1989. években a történelmi léptékű békés fordulat talán legfontosabb küzdőterévé és hatalmi eszközévé váljék. A Központi Bizottságnak a rendszerváltozásban betöltött megkülönböztetett szerepe nem utolsósorban a testület mellett megszervezett állandó és alkalmi munkabizottságoknak és munkaközösségeknek volt — kivált 1988 májusa után — köszönhető.³ Ezek a KB-tagokat, szakértőket (néhány esetben pártonkívülieket is) tömörítő s személyi összetételük alapján a társadalom tagolt érdekeit és szerteágazó mozgásfolyamatait egyre növekvő mértékben közvetítő speciális szervek dolgozták ki — együttműködve a központi pártapparátussal — azokat a javaslatokat, előterjesztéseket, amelyeket a Központi Bizottság tagjai megvitattak és módosításokkal az ország sorsát döntően befolyásoló határozatokként elfogadtak.

Kiadványunkban törzsanyagként a Központi Bizottság 1989. évi üléseinek szó szerinti jegyzőkönyveit hozzuk nyilvánosságra, függelékek formájában pedig a napirendi pontok írásos előterjesztéseit (többnyire mellékleteikkel együtt) és a testülethez írásban beadott hozzászólásokat. A forrásanyag őrzési helye: Magyar Országos Levéltár, MDP—MSZMP iratok osztálya 288. fond. 4/250—273. őrzési egységek. A Központi Bizottság határozatainak közlését nemcsak terjedelmi okokból, hanem elsősorban azért mellőzzük, mert azok szövege az egykorú sajtóban megjelent, és mert a Központi Bizottság tagjai maguknak az előterjesztéseknek a szövegéről vitáztak. Nem közöljük a többi nyilvánosságra hozott dokumentumot sem (pl. a történelmi albizottság tanulmányát), ezek megjelenési helyét jegyzetben adjuk meg. Nem vettük be a kiadványba a Központi Bizottság tagjainak tájékoztatásul megküldött anyagokat s néhány egyéb iratot.⁴

Az MSZMP Központi Bizottsága ülésein elhangzottakat magnetofonszalagon rögzítették. A hangfelvételek alapján készített, titkos (1—4. jkv.) vagy szigorúan titkos (5—12. jkv.) jelzéssel ellátott, géppel írott jegyzőkönyveket a központi apparátus irattárában egy eredeti és egy fénymásolt példányban őrizték. A jegyzőkönyveken a minősítési jelölést nem tüntettük fel, ellenben az előterjesztéseken igen, mert azok minősítése más és más volt. A Központi Bizottság ülései gépelt jegyzőkönyvei levéltárunkban őrzött eredeti példányainak hitelességét szóról szóra ellenőriztük a hangfelvételek alapján. A gépelés során kimaradt szavakat, szövegrészeket, esetenként hosszabb szövegeket [ ]-ben közöljük, míg a gépelt szövegek és a hangfelvételek lényegesnek ítélt tartalmi eltéréseiről a jegyzetek anyagában adunk eligazítást.

A dokumentumokat teljes terjedelmükben, szöveghűen, de nem betűhíven adjuk közre: a helyesírási hibákat, elütéseket, a személynevek téves írását kijavítottuk. A többféleképpen vagy nehezen, esetleg egyáltalán nem értelmezhető szövegrészeket és mondatokat [sic!] észrevétellel jelöltük, sértetlenül hagyva az egyéni szóhasználatot és az élőbeszéd gyarlóságait. A jegyzőkönyvek és a függelékek eredeti szövegének aláhúzott részeit a kiadványban dőlt betűvel (kurzíválva) jelezzük.

A forrásközlési apparátusban nem teszünk különbséget szövegkritikai és magyarázó jegyzetek között. Irattani meghatározást kizárólag az írásban beadott hozzászólások esetében adunk, ezeknél is csupán akkor, ha eltérnek az általános gyakorlattól, vagyis nem géppel írott tisztázatok.

A kiadványban helyet kapott dokumentumok értelmezésének s a kötetek használatának megkönnyítésére mellékleteket állítottunk össze. Ezek a következők:

- az MSZMP országos vezető szerveinek vezetői és tagjai,
- a Központi Bizottság mellett működő állandó és alkalmi munkabizottságok és munkaközösségek vezetői és tagjai,
- az MSZMP reformkörei és platformjai,
- új politikai szerveződések, pártok,
- Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások,
- rövidítések jegyzéke,
- személynevek mutatója.

Végezetül a kiadvány szerkesztői nevében köszönetet mondunk Varga János akadémikusnak gondos lektori munkájáért, hasznos tanácsaiért.

Soós László — T. Varga György

JEGYZETEK

- 1 Az első országos találkozójukat 1989. ápr. 15-én Kecskeméten tartották (*L. Népszabadság 1989. ápr. 17.*)
A szegedi tanácskozás felhívását *l. Népszabadság 1989. máj. 22.*
- 2 Vö. az I/1. sz. melléklettel.
- 3 *L. a II. sz. mellékletet.*
- 4 Az ülések sajtópropagandájára vonatkozó javaslatokat, a választásokkal kapcsolatos közvélemény-kutatás tervét, a napirendek előkészítésével kapcsolatos levelezést.

1.

JEGYZŐKÖNYV a Központi Bizottság 1989. február 10—11-én megtartott üléséről

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Jó reggelt kívánok. Köszöntöm a Központi Bizottság tagjait, az ülésünket megnyitom. Bejelentem, hogy az ülésen nem vesz részt egészségi okokból Kádár János elvtárs. Ülésünk határozatképes. A Politikai Bizottság nevében javaslom a következő napirendeket megtárgyalni.

1. Időszerű politikai kérdések
Előadó: Grósz Károly elvtárs
2. Különfélék
Előadó: Berecz János elvtárs

Megkérdezem a Központi Bizottság tagjait, hogy a napirendi pontokkal kapcsolatban van-e valakinek észrevétele, megjegyzése vagy kérdése? Aki egyetért a napirendekkel...

VERES JÓZSEF elvtárs: A mellékletet megtárgyaljuk-e vagy sem?

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Szó lesz az előadói beszédben erről, Veres elvtárs. Az előadói beszédben Grósz elvtárs szólni fog arról, miként kezeljük a háttéranyagként kiküldött történelmi albizottsági jelentést. Más kérdés? Nincs.

Kérem, elvtársak, aki egyetért a napirendi javaslatokkal, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm. Ellene van-e valaki? Tartózkodott-e valaki? Nem.

Megállapítom, hogy a napirendekben egységesen döntöttünk.

Elvtársak! Szeretnék javaslatot tenni a szerkesztőbizottság összetételére. A Politikai Bizottság nevében azt ajánlom, hogy az elfogadásra kerülő dokumentumok, valamint az ülésről kiadandó közlemény szövegének véglegesítésére kiküldött szerkesztőbizottság vezetője Fejti György elvtárs, tagjai Aczél György, Berend T. Iván, Jassó Mihály és Romány Pál elvtárs legyen.

Van-e valakinek kérdése vagy megjegyzése a szerkesztőbizottság összetételével kapcsolatban?

Úgy látom, nincs. Aki egyetért a szerkesztőbizottság összetételével, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen. Van-e ellene valaki? Tartózkodott-e valaki? Megállapítom, hogy egyhangúlag elfogadtuk a szerkesztőbizottságot.

Kedves Elvtársak! A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy az elfogadott napirendet sajtónyilvánosság nélkül, zárt ülésen tárgyalja meg, és az ülésen tanácskozási joggal vegyenek részt az állandó meghívottak, a KEB elnöke és titkára, a Központi Bizottság osztályvezetői, a megyei és megyei jogú pártbizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkárai, valamint az Országgyűlés elnöke.

Javasolja továbbá, hogy a testület vitájának figyelembevételével a szerkesztőbizottság dolgozza át az időszerű politikai kérdésekről kiküldött írásos anyagot, és az is kerüljön nyilvánosságra. Van-e ezzel kapcsolatban valakinek észrevétele vagy megjegyzése?

MOLNÁR MAGDA elvtársnő: A nyilvánossággal kapcsolatban csak annyit, hogy mivel nincs meghíva a televízió stb., a stáb nincs felkészülve, így kész helyzet előtt állunk, s nincs értelme erről most szavazni.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Van-e más észrevétel, javaslat még?

HORN GYULA elvtárs: Csak egy dolgot szeretnék konkretizálni. Volt, ha jól tudom, tavaly nyáron egy elvi állásfoglalásunk¹ az új stílus jegyében arról, hogy a Központi Bizottság üléséről a tagoknak, amennyiben a sajtó megkérdezi őket, joguk van elmondani saját véleményüket. Azt hiszem, ez a mostani ülésünkre is áll. És szerintem nem sértjük most meg, ha zárt ülést tartunk. A Központi Bizottság tagjainak szerintem a jövőben is joguk van saját véleményüket elmondani. Azt hiszem, ezzel egyetértenek.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Igen, Horn elvtárs. Nekem van megjegyzésem ehhez, mert az előbb kezdődik, valahol ott kezdődik, hogy ma vagy valamikor, akár holnap, ez a Központi Bizottság marad valamiben. Egyszer a tagjai, ha maradtunk valamiben, és elfogadtuk, akkor azt kötelesek vagyunk képviselni, és emellett álláspontunkat, véleményünket ezzel kapcsolatban. Azt hiszem, így teljes az egész. Ebben döntöttünk november 24-én,² amikor a munkamódszer kérdéseit is tárgyaltuk.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Ne használjuk a zárt ülés kifejezést, mert kibővített ülést tartunk, nyilvánosság kérdése foroghat fenn, az állandó meghívottak is részt vesznek a Központi Bizottság ülésén. Itt most nyilvánvaló, hogy részt vesznek az állandó meghívottak. Úgy gondolom, a régi szóhasználat szerint nem zárhatjuk ki, ez egy kibővített ülés, ehhez is joga van a Központi Bizottságnak, hogy kiket hív meg a Központi Bizottság ülésére.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Számomra elfogadható: ülést tart a Központi Bizottság az állandó meghívottak részvételével. Hogy a munka nyilvánosságát milyen formában biztosítja, ez itt lényegében döntés tárgya. Ennek több formája lehetséges. A Politikai Bizottság azt javasolja, hogy adjunk ki közleményt az ülésről, jelentessük meg a majd megvitatott [és majd elfogadott] dokumentumot, ez a szerkesztőbizottság feladata lesz, és dönthetünk a vita befejeztével arról is — én azt ajánlom, hogy ekkor tegyünk, akkor térjünk erre vissza —, hogy a vita részleteit nyilvánosságra hozzuk-e? Ez jelentheti a munka és az ülés nyilvánosságát.

Konkrétan most a javaslat tehát arról szól, hogy adjunk ki közleményt és jelentessük-e meg nemcsak a párt belső tájékoztatásában, a nyilvánosság előtt az elfogadott dokumentumot [sic!]. A Politikai Bizottság azt javasolja, hogy igen.

Van-e észrevétel vagy megjegyzés? Nincs.

Kérem, Elvtársak, aki ezzel az indítvánnyal egyetért, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm. Van-e ellene valaki? Nincs. Tartózkodott-e valaki? Nem.

Kérem, akkor hívjuk be a meghívottakat. (A meghívottak elfoglalják a helyüket.)³

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Üdvözlöm a meghívott elvtársakat. Szeretném Önöket tájékoztatni arról, hogy a Központi Bizottság ülésének mai napirendje:

1. Időszerű politikai kérdések
Előadó: Grósz Károly elvtárs
2. Különfélék
Előadó: Berecz János elvtárs

A dokumentumok véglegesítésére és a közlemény megszerkesztésére a Központi Bizottság szerkesztőbizottságot küldött ki, melynek vezetője Fejti György elvtárs, tagjai Aczél György, Berend T. Iván, Jassó Mihály és Romány Pál elvtárs. A bizottság munkájában részt vesz a hagyományoknak megfelelően a Központi Bizottság Irodájának helyettes vezetője, Kimmel Emil elvtárs.

A Központi Bizottság döntött abban, hogy az ülésről közleményt ad ki, s az elfogadott dokumentumot — mind az első napirend kapcsán elfogadott dokumentumot, mind a második napirend tárgyalása kapcsán elfogadott dokumentumot — nyilvánosságra hozza.

Kérem, elvtársak, hogy vegyenek részt tanácskozási joggal a tanácskozás munkájában.

Kedves Elvtársak! A múltkori tanácskozásunk óta Heves megyében volt pártértekezlet. A Heves megyei pártértekezlet Kiss Sándor elvtársat választotta meg a megyei pártbizottság első titkárának. Engedjék meg, hogy Kiss elvtársnak a Központi Bizottság nevében gratuláljak, és eredményes munkát kívánjak.

Eltársak! Rátérünk az első napirendi pont, az időszzerű politikai kérdések tárgyalására: időszzerű politikai kérdések, előadó Grósz Károly elvtárs, átadom a szót.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Január 31-én megtartott ülésén a Politikai Bizottság úgy döntött, hogy néhány időszzerű kérdés megvitatására összehívja a Központi Bizottságot. Ettől függetlenül e hónapban szükségesnek tartja a már bejelentett időpontban agrárpolitikánk továbbfejlesztésének aktuális tendenciáiról és az új Alkotmány tervezetének elveiről még egy ülés összehívását.

A mai tanácskozás előkészítése céljából két írásos anyagot küldtünk ki a Központi Bizottság tagjainak.⁴ Azt gondolom, hogy a vitában egyidejűleg kell többre, illetve kevesebbre vállalkoznunk az írásos előterjesztések minősítésénél. Többre azért, mert mind a két téma olyan természetű, hogy szélesebb összefüggésekbe helyezve kell vizsgálnunk. Kevesebbre azért, mert ezen az ülésünkön egyiknek a vitáját sem zárhatjuk le. A vitát tovább kell folytatnunk. Azt is szeretném szíves figyelmükbe ajánlani, hogy olyan súlyos, feszültségekkel annyira terhes helyzetben tanácskozzunk, amikor csakis a higgadt, tárgyyszerű vita adhat egyetlen reális esélyt a helyes döntésekre. Érzelmi, indulati túlfűtöttséggel általában sem célszerű vitatkozni. Most pedig különösen nem.

A meggyőződés, a vélemény mélysége és szenvedélyessége az érvelés pontosságában, pártunk és nemzetünk iránti felelősségben nyilvánuljon meg. Felelősségünk nagy, a tét nem kevesebb mint az, hogy a párt egységének megújításával, szervezeti fegyelmének megszilárdításával képes lesz-e a társadalmi események határozottabb [befolyásolására,] a nemkívánatos jelenségek, az átalakulással együtt járó politikai szélsőségek elleni fellépésre, ha kell, ellentámadásra.

A politikai intézmények fejlesztésének egy újabb jelentős állomásához érkezünk. Döntenünk kell a többpártrendszer kialakulásának módjáról, valamint a XIV. kongresszusig elvégzendő fő feladatok ütemtervéről. Mielőtt az írásos, írásban kiküldött anyaghoz néhány megjegyzést fűznék, szeretném elmondani véleményemet arról, hogy hogyan látom azt a politikai helyzetet, melyben élünk, dolgozunk és melyben a tervezett programunkat meg kell valósítani. Véleményem kialakításához segítséget kaptam a kiküldött bizottság tagjaitól, akik az első írásos anyagot elkészítették és jóváhagyták, valamint a Politikai Bizottságtól.

A Központi Bizottság mai ülése iránt mind a párttagság, mind a szélesebb közvé-

lemény részéről felfokozott érdeklődés nyilvánul meg, annyira, hogy néhány fórumon azt igényelték, sőt követelték, hogy a teljes nyilvánosság előtt tanácskozzunk, vagyis feltételezhetően egyenes adásban adjon róla közvetítést a tömegtájékoztatás. Ezt az igényt nem akartuk teljesíteni, még akkor sem, ha így viszont a nyilvánosság kizárása miatt sokan tiltakoznak, olyanok is például, akik a közelmúltban tartott tanácskozásukról megtiltották a tájékoztatást.

Miért ajánljuk, hogy a nyilvánosság kizárásával folyjék itt a vita? Meggyőződés, nem ellentétes alaptörekvésünkkel, hogy minden politikai szervezetnek, így a Központi Bizottságnak is joga van ahhoz, hogy belső problémáit, ügyeit, vitáit zárt ülésen vagy — ahogy az előbb a vita folyt — szűkebb meghívottak jelenlétében alakítsa ki véleményét.

Mi az oka ennek a nagy érdeklődésnek? Alapvetően az, hogy a hosszú ideje tartó gazdasági és politikai válság újabb, átmenetileg feszültebb szakaszát éljük át. Erre a periódusra az jellemző, hogy összekeveredik benne két dolog. Az egyik azoknak az áldozatvállalásoknak a terhei, hatásai, amelyek hosszabb távú kibontakozás érdekében elkerülhetetlenek. A másik az, hogy a már elkezdett reformok, új elhatározások eddigi eredményei részben nem kielégítőek, részben nem érződnek eredmények. Ez a válságszakasz nem jelent valami új korszakot az átalakulás időszakában. Nyilvánvaló, ilyen periódusokkal a jövőben még többször kell számolnunk. A kialakult helyzetből való kibontakozás elképzelhetetlen a gazdasági és politikai folyamatok hullámmozgása nélkül. Vigyázni kell azonban, hogy a hangulati elemeket ne keverjük össze a lényeges társadalmi folyamatokkal, az értékes, előremutató, támogató, de még zsenge újat a korszerűtlen, konzervatív, a rendlátszata mögé rejtőző felszámolandóval. Miben nyilvánul meg ma ez a válság?

Mindenekelőtt az életszínvonal romlásában. Hosszú évtizedek óta 1988 volt az első esztendő, amikor a nagyobb termelés ellenére csökkent a lakosság fogyasztása, ugyanakkor céljainkkal összhangban már érezhetően megjelentek a jövedelmkülönbségek, bár ezek sajnos gyakran nem arányosak a tényleges teljesítményekkel. Növekszik az egyre nehezebb körülmények között élők aránya, a korábbinál élesebben jön felszínre a perspektívátlanság. Mindezek következtében romlik a közhangulat. A párttagság is, a közvélemény is elégedetlen a pártértekezlet óta eltelt időszak eddigi eredményeivel. Rendkívül felgyorsultak a társadalmi mozgások, sok az új, szokatlan jelenség, és ezért nem kevesen úgy látják, hogy a párt és a kormány nem ura a helyzetnek, befolyásuk nem érvényesül kellően a folyamatok alakulásában, sőt sodródnak az eseményekkel.

A szaporodó szélsőséges megnyilvánulások jobb- és baloldali típusúak egyaránt — bár tudom, hogy ezeket a jelzőket nagyon óvatosan kell használni —, felerősítik egymást, és ez a lakosságban már nemcsak nyugtalanságot, hanem politikai félelmet is kivált. Sokan úgy vélik, a pártvezetésben nincs egység fontos és időszerű kérdésekben. Hatalmi harc folyik, s egyes vezetők saját érdekeiket az ügy kárára előtérbe tolják, egymással rivalizálnak. Ez a vélemény különösen felerősödött az utóbbi napokban a közismert események következtében. Mi pedig — bevallom — nem tudjuk, mit kezdjünk ezzel a minősítéssel. Miben keresendő a válság oka? Alapvetően abban, hogy nem voltunk képesek a közvéleménnyel elfogadtatni, hogy az elhatározott gazdasági és politikai kibontakozás az egész társadalomtól nagy erőfeszítéseket, sokkal nagyobb teljesítményt követel, s egypár esztendeig nincs lehetőség az egyébként jogos igények kielégítésére sem. Bár ezt a véleményünket eddig sem titkoltuk el, a válságból kivezető programok kidolgozásához szavakban tár-

sadalmi támogatást is kaptunk, a gyakorlatban azonban a program megvalósulását már nehezebben élük át az emberek.

Szavakban szinte mindenki vállalja a célokat, de a szívós, kitartó munkát már sokkal kevesebben. A gazdasági szerkezetváltást elkerülhetetlennek, sőt kívánatosnak tartják, de a vele járó negatív következményeket elutasítják. Az 1987 szeptemberében elfogadott kormányprogram realizálásán dolgozunk. Nem teszünk többet, mint amit elfogadtunk, mégis igen erős a társadalmi ellenállás. Nem tudunk tehát leszámolni a már hosszabb ideje meglévő illúziókkal. Változatlanul sokan azt hiszik, hogy elegendő egy jó határozat, új személyek beválasztása a vezetésbe, s ezzel megoldódtak gondjaink.

Pedig a neheze, a szívós, következetes munka nagyobbik része még csak ezután következik igazán. Az is az okok közé tartozik szerintem, hogy a pártmozgalom túlságosan a belső ügyeivel volt elfoglalva, a pártértekezletek szervezésére koncentráltta energiáit, és eközben nem kapcsolódott elég határozottan és kezdeményezően a politika, a társadalom, az ország reálfolyamataihoz.

Az elmúlt tíz hónap a párt szempontjából értékes időszak volt. Felgyorsult a párt öntisztulása, erőteljes és eredményes törekvések jelentek meg a mozgalom megújítására. A morális igényesség tekintetében nőtt a közösségek szigora a vezetők munkája, magatartása iránt. Önállóbb, öntevékenyebb közéleti tevékenység bontakozott ki. Mindez azonban azzal járt, hogy a pártmozgalom nem volt eléggé jelen a politikai közéletben. A kialakuló válság okai között látom a gazdasági és politikai reformfolyamatok gyors ütemét. Tudom, ez vitatható. Nekem azonban az a véleményem, hogy ez a zömmel általunk diktált tempó két veszéllyel jár. Egyrészt sem saját tagságunk, sem a társadalom nem tud eligazodni a rész döntések sokaságában, nem látja még a fejlődés fő irányát.

Ezért a vezetésnek szűkül a társadalmi bázisa, másrészt felbomlás fenyegeti a gazdasági és a politikai reformfolyamatok összhangját. Ez azért veszélyes, mert a társadalom figyelmét eltereli sorsdöntő kérdésekről, mindenekelőtt a gazdaságról. Nem látják tisztán, a gazdasági reform csak a gazdasági törvényszerűségek tiszteletben tartásával vezethet eredményre. Itt nem elég csak az elhatározottság, nemcsak megfelelő idő kell, hanem tárgyi feltételek is szükségesek. Míg a politikai folyamatok útjában nem állnak ilyen szigorú korlátok, sok minden mindössze elhatározás dolga. A kettő nem keverhető össze büntetlenül, mert gazdasági összeomlás következhet be, s a politikai pluralizmus gazdag lehetőségei ingatag talajra kerülhetnek, semmivé válhatnak, mielőtt még szervesen beépültek volna gyakorlatunkba.

A gazdaság strukturális problémái, hatalmas adósságállományunk kezelése kikerül a figyelem középpontjából, és a politikai intézmények korszerűsítése nem az előbbieket megoldási feltételeinek megteremtését szolgálja, hanem éppen azokat gyengíti. Hamis és egyoldalú az a beállítás, hogy a gazdasági kibontakozás előfeltétele a politikai reform végigvitele. Ez a szétválasztás a belpolitikai mozgások ellenőrizhetetlenné válásához, katasztrófához vezetne. Csakis a kettő szerves egysége a szilárd biztosíték.

A kialakult válság okai között kell számba vennünk a tájékoztatásban, benne a tömegtájékoztatásban meglévő torzulásokat, szélsőségeket. A nyilvánosságról, a tájékoztatásról, a pártajtóról és egyéb tömegtájékoztatási eszközökről határozott véleményünk van. Márciusban a Központi Bizottság elé terjesztjük vitára és jóváhagyásra. A Központi Bizottság, a Politikai Bizottság, a munkabizottságok ülései-

ről tartalmasabb, sokszínűbb, színvonalasabb a tájékoztatás. Az eddigieknél jóval több információs anyagot kapnak a pártszervezetek, a minap már panaszt is hallottam, hogy túl sokat, nem is tudnak vele dolgozni.

Gyakoribb a pártvezetők találkozója a pártaktívával, a politika iránt érdeklődő emberekkel. Régen szólaltunk meg annyi politikai rendezvényen, mint mostanában. Nagyon sok az interjú és sok cikk jelent meg. A tájékoztatás az elmúlt tíz hónap alatt tehát minőségileg és mennyiségileg megváltozott. Ugyanakkor mindez nem volt képes ellensúlyozni a tömegtájékoztatási eszközökben dolgozó kis létszámú, de befolyásos csoportoknak a párt és kormány politikája elleni fellépését. Nem az a gond, hogy megírják a valódi eseményeket, a tényeket, hanem az, hogy tudatosan felnagyítják a hibákat, és minden, az életben előforduló részproblémaért, egyes emberek erkölcstelen vagy törvénytelen magatartásáért a párt egészét vagy a legfelsőbb vezetést teszik felelőssé.

Előfordul, hogy valótlanságokat tényként kürtölnék szét a világban. Erre sorozatban szolgált példákat pl. a Magyar Nemzet, amely annak a mozgalomnak a lapja, amelyhez tudomásom szerint a Magyar Szocialista Munkáspárt is csatlakozott. Állami irányítás alatt álló, állami költségvetésből működtetett tömegtájékoztatási intézményeinkben is hangulatkeltés folyik a politikai és kormányzati törekvések ellen. Ezt nem képesek megakadályozni az intézmények kommunista vezetői és munkatársai. Nem lép fel elég hatékonyan ellene a pártsajtó sem. Figyelemre méltó, hogy az állami tömegtájékoztatási eszközök között is lényeges különbségek tapasztalhatók. Míg a Magyar Hírlap, a Minisztertanács lapja elkötelezetten teljesíti hivatását, addig az összhenemzeti érdekeket képviselni hivatott Rádió és részben a Televízió egyes műsorai a hatalom meggyengítésére, az emberek bizalmának aláásására irányulnak. E vonatkozásban alig jobb a helyzet szerintem, mint 1956 őszén volt. Ami eltűrhető az úgynevezett független sajtótól, az elfogadhatatlan a párt és az állam által fenntartott hivatalos tájékoztatási eszközöktől. Ma már nem az a gondunk, hogy a sajtó nem a valóságot tükrözi, hanem az, hogy torz tükörben láttatja.

Hogyan alakulhatott ki ez a helyzet a sajtóban? Részben megérdemelt válasz ez a korábbi tájékoztatáspolitikai gyakorlatra, arra, amikor nemegyszer legmagasabb szintről szóltak bele a szerkesztőségek munkájába, amikor naprakészen minősítették az egyes írásokat és ha úgy vélték indokoltnak, adminisztratív döntéseket is hoztak. Tette érhető ma az újságírói felelősség hiánya is, és egy túlbuzgóság azok részéről, akik az elmúlt évtizedekben a legharsányabban támogatták és dicsérték egy hibás politika hibás gyakorlatát. Ezzel akarják feledtetni saját felelősségüket. Sajnos a pártsajtó nem száll szembe elég nyíltan, elvi megalapozottsággal, színvonalasan a szélsőséges nézetekkel. Mindez nemcsak a párttagok soraiban, hanem a szocializmus pártonkívüli híveiben, a józanul gondolkodó emberek között is zavart kelt. S végül a mélyülő válság okai visszavezethetők az ellenzéki alternatív erőik szélsőséges elemeinek uszító magatartására is.

Az alternatív gondolkodók higgadt, a nemzet sorsáért aggódó képviselői, miközben szenvedélyesen fellépnek tényleges gyengeségeink vagy múltbéli hibáink ellen, tartózkodnak a végletektől, elhatárolják magukat az anarchiától, együttműködési szándékuk erősödik, maguk is keresik saját konstruktív platformjaikat, rendezik soraikat, vállalják célként a szocializmus építését, de vitatják az MSZMP módszereit. Ezekkel az erőikkel reális lehetőségnek látszik egy tartós politikai szövetség megteremtése.

Az ellenzéki erők szélsőséges szárnya élezi a viszonyt, az együttműködés ellen lép fel, és a rendszerrel szemben hangolja a befolyása alatt lévőket. Mi a taktikájuk? Mindenekelőtt az, hogy az MSZMP-t többfelé kell darabolni; felbontani egy reformszárnyra, illetőleg egy sztálinista szárnyra. Ezáltal legyengülne a párton belüli centrum, ily módon csökkenteni lehet az MSZMP befolyását, ugyanakkor a tőlünk leszakadók egy része hozzájuk csatlakozik. Így alakulhatna ki szerintük a reális erőegyensúly.

A taktika második eleme az MSZMP hegemon szerepének formális elismerése. Ezzel kettős célt kívánnak elérni, egyrészt semlegesíteni azokat, akik a szocializmusban, mint társadalmi rendszerben bíznak, másrészt egyfajta védőernyőnek felhasználni az MSZMP-t, ami a szocialista országok számára mintegy szalonképessé teszi törekvéseiket.

A taktika harmadik eleme — de ez természetes része — a hatalom megosztása, majd megfelelő időpontban annak átvétele.

Mindez változatos eszközök, módszerek alkalmazásával jelenik meg. Beletartozik ebbe minden értékünk tagadása, a politikai alapintézményeink, köztük a parlament, a tanácsok, a fegyveres testületek elleni bizalmatlanság szítása. Ezt azért fejtettem ki ilyen részletesen, hogy a helyzetet világosabban lássuk, ne legyenek illúzióink: politikai ellenfeleink egy része — amennyiben ez nyilatkozataikból kikövetkeztethető — nem a szocializmust akarja megjavítani, hanem békés eszközökkel megdönteni. Nem a gondokban akarnak osztozni, hanem meglévő gyengeségeinkre építve egy restaurációt végrehajtani.

Lebecsülhetjük-e az ellenzéki erőket? Le sem becslhetjük, de túl sem értékelhetjük őket. Igaz, hogy ma még nem képeznek számottevő politikai erőt, nincs teljesen kiérlelt programjuk, de az elkövetkező évek gazdasági fejlődésével együtt járó feszültségek megnövelhetik táborukat, kiszélesíthetik befolyásukat. Ezért indokolt a kérdés felvetése: az idő nekünk, vagy az ellenzéki erőknak dolgozik? Szerintem ez tőlünk függ, erőnktől, tömegebefolyásunk alakulásától. Én meg vagyok arról győződve, hogy az idő nekünk segít.

A jelenlegi helyzetben nagyon fontos észrevenni és bátorítanunk a pártértekezlet óta kibontakozó értékes, új, pozitív folyamatokat is. A felszínen látható minden negatív jelenséggel együtt is alapvetően a Központi Bizottság által megjelölt irányban és ütemben, a pártértekezleti állásfoglalás, az annak végrehajtására elfogadott feladatterv alapján folyik a munka, bár nem elég dinamikus és hatékonyan. Ennek hatására biztató változások érzékelhetők a politikai közéletben. Jelentős mértékben erősödik, gazdagodik a párttagság és az egész párttagság ismerete a valóságos helyzetről, a pártértekezletet megelőző időszakról.

Ennek persze része az erősödő kritikai szellem, némelyeknél a bizalom megrendülése is, de a jövő szempontjából mégis sokkal fontosabb, hogy világosabban látszik az a tényleges mozgástér, amelyen belül haladnunk kell és lehet. Oszlanak az illúziók, növekszik a realitásérzék, a közös felelősségtudat. Terjed az a józan felismerés, hogy egyedüli kiút számunkra a gazdaság teljesítményének növelése, ehhez pedig mindenekelőtt dolgozni kell, nem többet, hanem hatékonyabban, jobban és a változó feltételekhez folyamatosan alkalmazkodva. Ez a felismerés megnyilvánul a gazdasági vezetők, a műszaki-gazdasági értelmiség nagy többségénél és igen sok munkásnál is, kreatív gondolkodásban, a helyi lehetőségek keresésében, találatos feltárásában.

Társadalmi méretekben érezhető a rend és a biztonság, a politikai stabilitás meg-

őrzése iránti igény. Az emberek döntő többsége félti a szocialista rendszert, az elért eredményeket, nemzetközi tekintélyünket. Sokan felismerték, hogy egy irányíthatatlan, anarchikus állapotban mindent elveszíthetnek. Elutasítják az ilyen perspektívát, a szocializmus meglévő hibáitól a szocializmus érdekében akarnak mielőbb megszabadulni. Egyre többen megértik, hogy a terméketlen politikai viták megosztják a társadalmat, nem az összefogást erősítik, hanem az ellentéteket növelik, ami az oly kívánatos nemzeti egység helyett éppen a nemzeti széthúzás forrása lehet, társadalmi konfrontációt is előidézhethet.

A politika iránti érdeklődés, a politikai aktivitás, a közéletiség nagymértékű erősödése tapasztalható. Az emberek egyre jobban hallatják hangjukat a közügyekben, bele akarnak kapcsolódni ezek formálásába, értelmes, vonzó célokat megfogalmazó önszerveződő közösségek, egyesületek alakulnak. Különösen a kisebb településeken erősödött fel a cselekvő lokálpatriotizmus. Úgy vélem, hogy az úgynevezett csendes tömeg, a nem hangoskodók, a nem közömbösek egyre kevesebben vannak, teszik a dolgukat, ezáltal támogatják politikai törekvéseinket, gazdagítják az országot. Ígéretes mozgások zajlanak a politikai intézményrendszer megújulása érdekében, a szakszervezeti mozgalom, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, a Hazafias Népfront egyre bátrabb kezdeményezésekkel igyekszik megszabadulni a ráakódott, elavult formáktól, beidegződésektől, keresi kapcsolatait, szélesíti tömegbázisát.

A teljes képhez, a pozitívumokhoz tartozik az is, hogy gazdasági és politikai reformtörekvéseink igen nagy érdeklődést, rokonszenvet váltottak ki az egész világon. Régen volt a hazánkról alkotott nemzetközi értékítélet ilyen pozitív, ezt sem lenne szabad elrontani. A biztató és ígéretes új jelenségek között a végére hagytam, de előre kellett volna sorolnom azt a vitathatatlan eredményt, hogy az 1988-ra kitűzött gazdasági célokat lényegében teljesítettük. Ennek jelentősége a köztudatban csak részben tükröződik, ami érthető. Hiszen az a furcsa helyzet állt elő, hogy szinte minden, ami a gazdaságpolitikában siker, az az egyes ember számára teher. Ezért is nagyra kell értékelnünk a felelősen munkálkodó értelmiségiek, az iparban, a mezőgazdaságban és más területeken dolgozók erőfeszítéseit és sikereit.

Külön is hangsúlyozni szeretném, hogy 1988-ban a magyar mezőgazdaság az elmúlt évtizedek legkiemelkedőbb teljesítményét érte el. Mindezek biztatóak, meggyőződésem szerint a társadalmi és gazdasági mozgás fő irányát jelzik.

Tisztelt Központi Bizottság! A jelenlegi politikai helyzet minősítésénél külön is szólnunk kell egy közelmúltbeli eseményről, ami a párttagságot, de a szélesebb közvéleményt is foglalkoztatja. Pozsgay Imre elvtárs nyilatkozatáról van szó, ami a Kossuth Rádió Reggeli Krónika, majd a 168 óra műsorában január 28-án hangzott el. A nyilatkozat, amely az 1956-os események új minősítését tartalmazta, rendkívüli visszhangot, szenvedélyes vitákat és szélsőséges véleményeket váltott ki.

Levelek ezrei érkeztek a párttagoktól, kollektíváktól a Központi Bizottságba, a Népszabadság szerkesztőségébe, a megyei pártbizottságokhoz. Csak én több mint ötszáz, zömmel kollektívák által aláírt levelet kaptam. A tiltakozás demonstrálásként sok százan visszaadták párttagsági könyvüket. A levélírók többsége, a testületi állásfoglalások elhatárolják magukat a nyilatkozat tartalmától és formájától. Ugyanakkor voltak olyanok is — nem kevesen —, akik egyetértettek az 1956-os események új értékelésével és nem okozott gondot számukra a nyilvánosságra hozatal módja sem.

Az élénk, heves visszhang miatt a Politikai Bizottság január 31-én soron kívüli

ülésén vitatta meg a nyilatkozat nyomán kialakult helyzetet. A testület határozatot nem hozott. A vitában azonban kikristályosodott a többségi vélemény. A Politikai Bizottság tagjai az 1956-os események ilyen értékelését egyoldalúnak tartják. Véleményük szerint a korábbi egyoldalúsággal szemben ez egy másik egyoldalúság elfogadását jelenti.

Nem helyeselhető az a módszer sem, amely egy Központi Bizottság által kiküldött munkabizottság vizsgálatának eredményét úgy teszi közzé, hogy megkerüli a Központi Bizottságot, a munkabizottság megbízóját. Pozsgay Imre elvtárs indoklása is vitatható, ami lényegében azt tartalmazza, hogy az albizottság január 27-én tartott vitájában azért állapodtak meg abban, hogy a nyilvánosság előbb szerezzen róla tudomást, mint a Központi Bizottság, mert úgy a testületnek nem lesz módja a tényt elhallgatni.

A Politikai Bizottság tagjai úgy látták, az eljárás azért is elfogadhatatlan, mert a pártvezetésnek nem volt lehetősége széles körű, nyílt vitákban a párttagságot felkészíteni a három évtizeddel ezelőtti események kritikus értékelésére, illetve az indulatoktól mentes elfogadására. A Politikai Bizottság azért nem határozott ez ügyben, mert nem tartja magát illetékesnek a Központi Bizottság nevében kiküldött munkabizottság tevékenységének minősítésére. Ezért a Központi Bizottságtól kéri, hogy foglaljon állást a történelemmel kapcsolatban. A higgadt, tárgyyszerű véleményalkotás érdekében, csupán emlékeztetőül idézem a Központi Bizottság által 1988 júniusában az MSZMP országos értekezlete állásfoglalásának végrehajtásához elfogadott feladatterv idevonatkozó részét:

„A Központi Bizottság munkabizottságot hoz létre a társadalom és a gazdaság három évtizedes fejlődésének átfogó tudományos, politikai elemzésére, a párt programnyilatkozatának felülvizsgálatára. A bizottság munkájáról, következtetéseiről rendszeresen tájékoztassa a Központi Bizottságot, hogy az eredmények felhasználhatók legyenek a stabilizáció és a kibontakozás folyamatában, a XIV. kongresszus előtt tegyen jelentést a Központi Bizottságnak. Felelős: Pozsgay Imre, határidő: 1989 végéig, illetve folyamatosan.”⁵

Eddig szól a határozatunk. Az idézett részben szereplő munkabizottság egyébként négy albizottságban végzi munkáját. Ezek egyike az az albizottság, amelynek tanulmányát kiküldtük a Központi Bizottság tagjainak.

Először erről szólnék. Megítélésem szerint ma az nem feladatunk, hogy az albizottság tanulmányát érdemben minősítsük, annál is inkább, mert több évtizedes alapelvünk, hogy a Központi Bizottság nem kíván dönten tudományos kérdésekben. Ugyanakkor feladatunk annak eldöntése, hogy a Központi Bizottság alkalmasnak találja-e a tanulmányt nyilvános pártvitára bocsátani, mindenekelőtt azért, hogy az egész pártmozgalomnak legyen lehetősége a következtetések levonására.

E korszak elemzése ugyanis nemcsak a tudomány, hanem a politika feladata is. Ha alkalmasnak tartják a nyilvánosságra a tanulmányt jelenlegi formájában, akkor ennek módjával javaslom, hogy a Társadalmi Szemle különszámaként mielőbb jelentessük meg a történelmi albizottság tanulmányát. Én az anyag jelenlegi formában történő megjelentetését támogatom azért, mert a tanulmány nagy értékének tartom, hogy a legjobban vitatható részleteiben is valójában korszerű szándékot képvisel.

1956-tal kapcsolatban pedig — amely a tanulmánynak csupán egy része — elutasítja azt az évtizedek alatt kialakult leegyszerűsítést, amely az események első értékelésével szemben az ellenforradalmi minősítésre tette a kizárólagos hangsúlyt.

Visszatért az első politikai értékelések nyomvonalára, és a komplexebb megközelítésre törekszik. El azzal a lehetőséggel, hogy az értékelést több mint harminc év távlatából ma már kevésbé motiválják érzelmi elemek.

Megjelenését indokolja továbbá az is, hogy a tanulmány érvelésének megismerése csillapíthatja a kialakult hangulatot. Nyilvánosságra hozatala ugyanakkor nem jelenti a kérdésben a párt hivatalos állásfoglalását, ugyanis mint résztanulmány, további eszmecserekre, újabb tények megismerésére, majd átdolgozására ad módot.

Javaslom ezt annak tudatában, hogy persze színvonala egyenetlen, és hogy magának 1956-nak az alpértékeléséhez is szerintem több, újabb hiteles dokumentum vizsgálatára van szükség. Nem elegendő csak a már régen ismert tények alapján új következtetések megfogalmazása. Ezért kérjük fel az albizottságot, hogy folytassa munkáját, jelentessen meg hiteles dokumentumokat, alátámasztva ezzel egy árnyaltabb minősítést, s elősegítve egyben a párttagság és a közvélemény reális tájékoztatását.

Erre különösen nagy szükség van azért, mert a mostani tiltakozások, elutasítások áradata sem mentes az érzelmi, indulati túlfűtöttségtől és napi politikai érdekeket szolgáló szándékoktól. Mindezek ismeretében tudunk az érdemi és konstruktív vitákban összegyűjtött vélemények számbavétele után visszatérni e korszak politikai értékelésére, a politikai tanulságok megfogalmazására és a pártprogram kidolgozására.

Úgy gondolom, a tapasztalatok és a tanulságok összegzése a Központi Bizottság illetékességi körébe tartozik. Dönteni kell abban is, hogy a Központi Bizottság mit tegyen a nyilatkozat nyomán kialakult helyzetben. Erre ugyanis a párttagság határozott állásfoglalást vár.

Javaslom, hogy a Központi Bizottság foglaljon állást abban, hogy Pozsgay Imre elvtárs nyilatkozatát korainak tartja, és nem ért azzal egyet, hogy nem tájékoztatta róla előzetesen a testületet. Tartsa tiszteletben Pozsgay elvtárs elvi meggyőződését, mint ahogy másoktól sem várják el véleményük párthatározatra történő megváltoztatását.

Ugyanakkor biztosítsa Pozsgay Imre elvtársat politikai bizalmáról. Itt kell világosan végiggondolni, milyen következményekkel jár, ha a Központi Bizottság állásfoglalása nyilvánosságra kerül. A tartózkodás az állásfoglalástól egyértelműen azt bizonyítaná, hogy a Központi Bizottság határozatlan, nincs véleménye a történekről, és mintegy helyesli a nyilvánosságra hozatal módját. Ez kiélezheti a párttagságban a vezetéssel szemben egyébként is meglévő bizalmatlanságot, növelhetné a politikai bizonytalanságot. A javasolt állásfoglalás viszont azt jelezheti, hogy nincs számunkra tiltott témakör, nem akarunk semmit eltitkolni a múltunkból, tárgyilagosan szembenézünk gyengeségünkkel, de ezt nem parttalanul, hanem a párt szervezeti rendjének és fegyelmének rendszerében tesszük anélkül, hogy a gondolatok, vélemények szabad kifejtésében bárkit meggátolnánk, meggyőződésének feladására kényszerítenénk.

Hiszem, ez a felfogásunk egybeesik a higgadt, tárgyilagosan gondolkodó párttagok véleményével. Az egyik, nevemre küldött levélből szeretnék idézni ennek bizonyítására néhány sort:

„»Viharsarok« Mezőgazdasági Tsz alapszervezete, Békés. Ma a párt megosztott, amely egy minőségileg megújuló társadalom előestéjén törvényszerű. Most a Politikai Bizottságban végrehajtott bármilyen személyi változás a párt szakadásához vezetne. Nem politikusokat kell elhallgattatni vagy leváltani, hanem a párt tagjait, a

népet kell megtanítani egy-egy határozat meghozatala előtt tett közös vitára ösztönző gondolatok, vélemények toleráns befogadására.” Eddig az idézet.

A párttagok tízezeiben fogalmazódott meg a kérdés: kellett-e most ez a vita? Ez-e a magyar társadalom legfontosabb problémája? Ezekre sem tudjuk megkerülni a választ. Nem, sajnos nem ez a legfontosabb és legsúlyosabb problémánk. Ugyanakkor tisztázó vitákban értékelni kell az elmúlt négy évtized tanulságait, kiigazítani a torzulásokat, levonni a tanulságokat. Erre az időpont akkor jó, amikor erre szükség van. A múltban kutatni gyakran fájdalmas, és véleménykülönbségek megspórolhatatlanok; vállalni kell tehát éppen a jövő érdekében. Mégis azt gondolom, nekünk ma elsősorban a kibontakozással összefüggő kérdésekkel kell törődnünk, és erre kell terelnünk a társadalom figyelmét is.

Annak kijelölésével, hogy merre menjünk, mit tegyünk, hogyan dolgozzunk, a mai napirenden lévő, s a jövőt befolyásoló kérdésekben szenvedélyes vitákat folytatni, elvi alapokon véleményeket ütköztetni, hatékony módszer lehet a lehető leghelyesebb válasz kidolgozására.

A múlt összetett elemzését pedig a politikai tanulságokhoz szükséges vizsgálódáson túlmenően hagyjuk meg a történelemtudomány számára. Elvi meggyőződésünkkel ellentétes lenne, ha a tudományos vizsgálatokat bármelyik pillanatban lezártuk tekintenénk. De a témakör körültekintő, higgadt kezelése ugyanakkor politikai oldalról azért is szükséges, mert 1956 értékelésénél gondolni kell azokra, akikben ez akármilyen nézőpontból is mély sebeket szakíthat fel. Ezt tudja Pozsgay elvtárs is, mert a Bíró Zoltánnak adott nyilatkozatában — a múlt év végén jelent meg az Eötvös—Püski Kiadónál a kötet⁶ —, maga mondta el a következőket.

Idézem: „1956-ról is meg fogjuk találni a történelmi formulát, amely talán azonos lesz a történelmi igazsággal. Ám ehhez még egy félgenerációnyi időnek el kell telnie, hiszen megismétlem: itt vannak azok a nemzedékek, amelyek egy ilyen értékelésből inkább a szembenállás, és nem annyira a nemzeti egység kialakulásának lehetőségét látják.” Ez így pontos és igaz.

Tisztelt Elvtársak! A továbbiakban a néhány időszerű politikai kérdéstről kiküldött előterjesztéshez fűzök egy-két gondolatot. Kérem, hogy az írásos anyaggal együtt erről is folytassunk eszmecserét, elsősorban abból a szemszögből, hogy milyen szemléletváltást, milyen politikálási módot kíván a pártmunkában a többpártrendszerre való átmenet.

A múlt évi, májusi pártértekezlet határozatot hozott a politikai pluralizmushoz szükséges feltételek fokozatos kibontakoztatására.⁷ A határozat így fogalmaz: „A néphatalom érvényesülésének és gyakorlásának feltétele és eszköze a párt vezető szerepére épülő szocialista pluralizmus.”

Ez nem zárja ki a többpártrendszer lehetőségét, de nem is kötelezi el magát mellette. Mi akkor ezt úgy gondoltuk, hogy a politikai pluralizmus hazánkban az egypártrendszerre épülve, az MSZMP vezető szerepének megtartásával bontakozik ki. Azóta fel kellett ismernünk, hogy a társadalomban reális igény van az eltérő gazdasági és politikai érdekek pártokban szervezett megjelenítésére is. A kiküldött munkabizottság véleménye szerint — amit a Politikai Bizottság megerősített — nem felel meg hosszú távú politikai érdekeinknek a többpártrendszer létrejöttének akár politikai, akár adminisztratív eszközökkel történő megakadályozása.

Felvetődik az a kérdés, következik-e a jogállamiságból, a szocialista pluralizmus kibontakozásából a többpártrendszer. Nem szükségszerűen. A jogállamiság a társadalom működésének törvénybe iktatott szabályait jelenti, melyben minden ál-

lampolgár, bármilyen helyet is foglal el a társadalmi munkamegosztásban, ismeri kötelességeit és jogait, tudja, mit vállal, ha megsérti a törvényeket. Jogállamiság tehát többpártrendszer nélkül is elképzelhető, mint ahogyan a társadalmi pluralizmus sem vezet szükségszerűen a párt-pluralizmushoz.

Fel kell tenni magunknak a kérdést, ha a pártértekezlet után más módon politizálunk, meggátolhattuk volna-e egy ilyen helyzet kialakulását. Szerintem nem. A gazdasági és politikai válság hazánkban nem a pártértekezlet után, hanem az azt megelőző egy, másfél évtizedben alakult ki és fokozatosan elmélyült. Napjainkra kiderült, hogy az 1956 után jelentősen korszerűsödő politikai rendszer sem volt képes megakadályozni a szubjektív eredetű, hibás gazdasági döntéseket, a káderpolitika közismert tévedéseit, a politikai elkényelmesedést, a párt és az állam közötti felelősség összemosódását. Ezért az MSZMP-vel és ezáltal az egypártrendszerrel szemben is megrendült a társadalom bizalma. Ennek következtében is ma sokan, politikailag korrekt, tisztességes emberek a többpártrendszerben látják az újabb hibák elkerülésének biztosítékát.

Szerintem a többpártrendszer nem előrelépés a demokrácia útján, csupán egy más formája a közéleti demokrácia megjelenésének, sok illúzió is tapad hozzá, mégis a realitásokból kiinduló pártnak számolnia kell ezzel a társadalmi ítélettel és igénnyel. Ezért ne a többpártrendszer ellen lépünk fel, hanem azt gondoljuk át, hogyan befolyásolható a többpártrendszer kialakulásának folyamata és mit kell tennünk, hogy az MSZMP a többpártrendszer viszonyai között is megőrizhesse vezető szerepét. Az átmenet folyamatát kell tehát végiggondolnunk, arról kell döntenünk, milyen módszerekkel dolgozhatunk a legeredményesebben ebben az időszakban. Ehhez kíván kiindulópontot nyújtani az írásos előterjesztés.

Felvetődik a kérdés, meddig tarthat az egypártrendszerrel a többpártrendszerre való átmenet időszaka. Erre nagyon nehéz válaszolni, meggyőződésem szerint hosszan tartó folyamat lesz. De azt biztonsággal mondhatjuk, hogy az 1990-re esedékes országgyűlési választások az átmenet egy rendkívül fontos szakaszát fogják lezárni. Bizonyára az azt követő években fog igazán eldőlni, hogy milyen pártok lesznek képesek konstruktív programot alkotni, mennyire tudnak a magyar társadalmi valóságban gyökeret eresztetni. Ezért nekünk ennek tudatában kell határozottan és tudatosan felkészülni az 1990-ben tartandó országgyűlési választásokra.

Mire szerveződhetnek hazánkban politikai pártok? Ennek megítélésem szerint két célja lehetséges; először az MSZMP felfogásától eltérő szocialista társadalmi berendezkedés kialakítására, másodsor a hatalom békés úton történő fokozatos átvételére, s egy polgári fordulat végrehajtására. Nem kétséges, hogy szavakban az utóbbi szándékkal szerveződő pártok is a szocializmust fogják vállalni, de politikai törekvéseik ettől eltérők lesznek. Mindezt tudva, kockáztatjuk-e a többpártrendszer létrejöttével a szocialista társadalmat?

Van-e esélyünk — az ismert gazdasági nehézségek miatt — az elkövetkezendő években a hatalom megtartására? Meggyőződésem szerint a Magyar Szocialista Munkáspárt képes lesz először a pártok közötti megegyezés, majd a nyílt versengés viszonyai között is vezető szerepének megőrzésére. Kétségtelen, hogy a többpártrendszerrel szinte törvényszerűen együtt járó hatalmi harc számottevő politikai és társadalmi erőket köthet le, fontosabb feladatok [megoldásától] vonhatja el a figyelmünket, energiánkat.

Ezért a kezdeti időszakban, ilyen gazdasági körülmények között a hatalom gyakorlásának módjában meg kell egyezni. Ennek alapjaként az MSZMP elfogadja a

hatalomgyakorlás fokozatos, kiszámítható keretek között történő megosztását, egyben felvázolja ennek korlátait, kereteit, valamint saját elgondolásait a lebonyolítás menetrendjére, időrendjére. Itt csak a fokozatosság elve érvényesülhet. Egyaránt veszélyes a folyamatok kierőszakolt felgyorsítása, illetve mesterséges akadályozása. Komoly veszélyt jelent a folyamatok destabilizálódása, az anarchikus események megjelenése. Ez senkinek sem lehet érdeke. Ezért csak valamennyi politikai tényező kölcsönös felelősségével, mértéktartásával és a bizalmatlanság oldásával lehet megelőzni.

Mi lehet a megegyezés alapja? Először a szocializmusnak mint történelmi alternatívának az elfogadása, másodsor az ország katonai szövetségi rendszeréhez tartozásának tiszteletben tartása a két katonai szövetség egyidejű felszámolásáig, harmadszor kölcsönös és kinyilvánított szándék a válság elmélyülésének megelőzésére, a társadalmi stabilitás megőrzésére.

A megegyezés során tárgyalópartnernek csak hivatalosan bejegyzett politikai tömörülést fogadhatunk el. A tárgyalások folytatására az MSZMP részéről külön, állandó csoportot kellene kijelölnünk. A folyamatos tárgyalás kerete lehet az Új Márciusi Front által ajánlott bizottsági forma.⁸

Milyen politikai ütemterv kialakítása látszik célszerűnek? 1989 nyarán, őszén a parlament döntsön a választásokról szóló törvényről, hozzon létre alkotmánybíróságot és fogadja el a párttörvényt. 1989 őszén az Országgyűlés fogadja el a népszavazásról szóló törvényt. 1989 végén kerüljön sor a helyi tanácsok újjáválasztására. 1989 végén, illetve 1990 elején, attól függ, hogy hogyan folyik az alkotmány-előkészítő munka, a parlament fogadja el az új Alkotmányt, amelyet népszavazás erősítsen meg. 1990 első negyedében, de mindenképpen az Alkotmány elfogadása után kerüljön sor a köztársasági elnök megválasztására. 1990 nyarán válasszák újjá az Országgyűlést, 1990 októberére vagy novemberére hívjuk össze a párt XIV. kongresszusát.

Miért javaslom, hogy a kongresszus — az eddigi szokásoktól eltérően — az Országgyűlés megválasztása után üljön össze? Azért, mert a pártnak összegeznie kell az 1989 végén elkezdődő, majd a köztársaságielnök-választással folytatódó, illetve az Országgyűlés újjáválasztásával befejeződő szakasz politikai tapasztalatait. Ki kell [majd] alakítani a viszonyát a választások során kikristályosodó politikai erőkhöz. Ki kell alakítani az új, akkori viszonyoknak megfelelő taktikát. Az előző választások tanulságai alapján — mármint 1985-re gondolok — a párttestületek megválasztásakor támaszkodnia kell azokra a káderekre, akik a választási küzdelmekben méltóképpen képviselték a párt politikáját, tömegtámogatást szereztek magunknak, programjainknak.

Továbbá azért is ezt a menetrendet indoklom, mert 1990 végére egy széles körű pártvita alapján véglegesíthető lesz a most kidolgozás alatt álló pártprogram is.

Mit kell tennünk, hogy sikeresen álljunk helyt a választási harcokban, hogy megőrizhessük a párt vezető szerepét? Ez lényegében azt a kérdést jelenti, hogy melyek most ma és holnap a pártmozgalom előtt álló legfontosabb feladatok. Mindenekelőtt meg kell szilárdítanunk a párt politikai és szervezeti egységét, önbizalmát. A párt vezető szerveiben olyan szellemi egységre van szükség, amely nem korlátozza, hanem erősíti az önálló arculatú politikai vezetők közéleti jelenlétét.

Pártegyeséggel a reformért, ez lehet csak ma a jelszavunk. A párt és vezető testületeinek szemléleti egysége csak a napi politikában és nyílt, őszinte viták folyamataiban formálódhat. Egységet tehát nem lehet határozattal elrendelni. Olyan gyakor-

latot kell követnünk, hogy a párttagság érezze, aktív részese a párt politikája kialakításának. Ezért a pártértekezleten elhatározottaknak megfelelően a politikai vezetés rendszeresen kérje ki a párttagok véleményét, bocsássa folyamatosan pártvitára a kidolgozott részprogramokat. Ennek előkészítése nagyon előrehaladott állapotban van.

A pártdemokrácia és a pártfegyelem szervesen összetartozó követelmények. Ennek megsértéséhez senkinek sincs joga. A platformszabadság elvének fenntartása és gyakorlatának kialakítása megköveteli, hogy a pártot, a politikát érintő vitás kérdéseket először pártfórumok elé kell terjeszteni. Csak ez adhat felhatalmazást az eltérő személyes vélemény nyilvános terjesztésére. Mindez a párttagság és a vezetés közötti bizalmat is erősíti.

A pártértekezlet óta eltelt időszak azt bizonyítja, hogy a Központi Bizottság magáénak tudhatja a párttagság bizalmát, ezért sem újabb pártértekezlet, sem rendkívüli kongresszus összehívása nem indokolt. A Politikai Bizottság munkastílusa korszerűsödik, döntés-előkészítő szerepe fokozatosan fejlődik. Tagjai nyilvános szereplésének sokszínűsége azonban a párttagságban és a közvéleményben, mint ahogy korábban erre már utaltam, a hatalmi harcok érzetét kelti.

Ezért a jövőben a testületi üléseken több tisztázó vitára, a nyilvános szerepléseken pedig nagyobb önfegyelemre van szükség. A Központi Bizottság tisztségviselőinek megváltozott feladatköre fokozatosan illeszkedik be az egész párt formálódó új munkastílusába. Elkerülhetetlenül szükséges a Központi Bizottság titkárainak alkotó, az apparátus feladatait is jobban koordináló együttműködése.

A pártmozgalomnak minden területen magabiztosan, kezdeményezően kell fellépnie a pozitív folyamatok felerősítése érdekében, a negatívumok ellen, biztosítva társadalmunk alapintézményeinek, politikai rendszerünk korszerű, folyamatosan fejlődő, összehangolt működését. Határozottan szembe kell szállni a történelmünk elmúlt négy évtizedét igazságtalanul, egyoldalúan minősítő, azt csupán a hibák, bűnök halmazának, útvesztésnek beállító felfogásával.

Az értékekből is erőt merítve a kommunisták emelt fővel vállalhatják a közösen megteremtett vívmányokat. A mulasztásokért pedig nem őket terheli a felelősség, hanem azokat a vezetőket, akik politikai rövidlátásuk, szubjektívizmusuk következtében a hibákat, torzulásokat előidézték.

Ugyanakkor a párt leghatározottabban elutasítja az ország népét megosztó, történelmünk során már annyiszor megisméltódott bosszúhadjáratot. Célunk a társadalmi béke megteremtése. Elhatárolja magát a sztálinista és a jobboldali eszmerendszerektől egyaránt. Biztosítja, hogy Magyarország haladó nemzeti hagyományaira építve, nemzetközi kapcsolatait erősítve, a szocializmus útján, a folyamatosan megújítandó megegyezésekkel haladjon előre.

Következtesen kell folytatnunk átfogó reformprogramunk kidolgozását, megújítását, megvalósítását. Az MSZMP arra törekszik, hogy a sokoldalú reformfolyamat elemei szervesen illeszkedjenek egymásba. Elutasítunk minden olyan törekvést, amely a reformok sikerét akadályozza, lényegét meghamisítja, eszközökből öncéllá torzítja, alkotórészeit egymással szembeállítja. Azt az álláspontot képviseljük, hogy a rend ugyan elképzelhető reformok nélkül, de az eredményes reformoknak nélkülözhetetlen feltétele a tudatosság, a rend, a fegyelem, mert csak így lehet tényleges értelmű, célja az egyének, a közösségek munkájának, öntevékenységének, kezdeményezésének.

A társadalom nyugalomra vágyik. Rend és nyugalom nélkül nincs értékteremtő

munka, márpedig az ország másképpen nem boldogul. Ezért számunkra a reform nem az anarchia, hanem a kiegyensúlyozott, békés, de sikeres alkotó munka útja, amelyből sohasem hiányozhat az egészséges türelmetlenség.

Következésképpen tovább dolgozunk a kormány 1987 szeptemberében elfogadott stabilizációs munkaprogramjának megvalósításán.⁹ 1988 eredményei azt mutatják, van kiút és van értelme az áldozatoknak. Fontos, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján a szükséges és lehetséges módosítások a kormányprogramba kellő időben beleépüljenek. Hosszú távú programot kell kidolgozni a társadalom lakásproblémájának megoldására, a hátrányos helyzetű rétegek felemelkedésére, a közrend és közkerölcs megszilárdítására, a területi különbségek csökkentésére.

Elviselhető mértékűre kell leszorítani az inflációt. Szigorú igényességet kell meghonosítani a termelésben. Helyre kell állítanunk a tisztességes munka becsületét végre, az eredményesen dolgozó kollektívák biztonságát garantálni kell. A gazdaságunkban rejlő tartalékok feltárása és felhasználása valamennyi gazdálkodó szerv egyik legfontosabb kötelessége. Meggyőződésünk, hogy népgazdaságunk fejlődési üteme már a közeljövőben növelhető úgy, hogy hozzájáruljon a konvertibilis elszámolású fizetési mérleg javulásához, a lakosság áru- és szolgáltatási igényeinek mainál jobb kielégítéséhez, a termelőerők korszerűsítéséhez.

Következésképpen munkát igényel a gazdasági szerkezet átalakítása, amely csak az egész gazdaság struktúrájának körültekintő vizsgálata alapján végezhető el. A struktúra-korszerűsítés alapja a meglévő erőforrások, a belső szükségletek és a nemzetközi munkamegosztás lehet. A vegyes tulajdonú gazdaság kiépítésébe fokozottabban kell bevonni a lakosság erőforrásait és a külföldi működőtőkét. Minden szférában az eddigieknél határozottabban fel kell lépünk a közérdeket és a társadalmi morált sértő gyakorlattal szemben.

A gazdasági stabilizáció érdekében az elkerülhetetlen lépések hátrányos következményeivel is számolni kell. Tudjuk, hogy ez a folyamat nem vezethet eredményre átmeneti feszültségek nélkül. Hisszük, hogy a munkások, termelőszövetkezeti parasztok, az értelmiségiek és az alkalmazottak alkotó közreműködésével a stabilizáció időszaka lerövidíthető, a kibontakozás feltételei gyorsabb ütemben megteremtődnek. A kreatív, szorgalmas, jó minőségű munkát végző dolgozók, teljesítményükkel arányosan, már ebben a nehéz időszakban is javítani tudják helyzetüket.

A stabilizáció és a kibontakozás kötelezővé, a nemzetközi feltételek pedig lehetővé teszik, hogy még tudatosabban folytassuk a világgazdaságra való nyitás politikáját. Népünk jövőjét az határozza meg, mennyire leszünk képesek csökkenteni lemaradásunkat, illetve biztosítani felzárkózásunkat a gazdaságilag fejlett országokhoz, mennyire tudunk kapcsolódni a világgazdasági fejlődés áramkörébe. Mondtuk már ezt sokszor. Igaz ez, változatlanul.

Nemzetközi gazdasági kapcsolataink bővítésében ideológiai megfontolások nem korlátoznak bennünket. A kölcsönös előnyöket megkeresve, a vállalt kötelezettséget korrekt módon teljesítve, együttműködést kívánunk folytatni az erre hajlandóságot mutató minden partnerrel. Megteremtjük, illetve folyamatosan kiépítjük az ehhez szükséges jogi, közgazdasági, intézményi feltételeket.

Az előttünk álló időszak fontos feladata a szociálpolitika és az egészségügy egységes rendszerének kialakítása, összhangban a társadalombiztosítás és a nyugdíjrendszer korszerűsítésével. A szociálpolitikában következetesen érvényesítjük a rászorultság és az önségítés elvét. Kiemelt figyelmet fordítunk az önhibájukon kívül

nehéz helyzetbe kerülő családok, rétegek támogatására, mint ahogy ezt megígértük. Ösztönözzük a társadalmi gondoskodás, közösségi szolidaritás változatos tartalmú szervezeti formáinak térhódítását.

Előrehaladásunk nélkülözhetetlen feltétele a tudás, a szellemi értékek presztízsének növelése. Ezt is sokszor elmondtuk. A jövő szempontjából azonban kulcsszerepe van az oktatásnak, a tudományos kutatásnak; jelenlegi lehetőségeink között mindenekelőtt ezekre, az oktatásra, a szakképzésre és a tudományos kutatásnak anyagi feltételei javítására kell a figyelmet fordítanunk. A leggyorsabb megtérülést, illetve a gazdasági fejlődés élénkítését legközvetlenebbül ezektől a területektől várhatjuk.

Ugyanakkor a meglévő lehetőségek jobb feltárásával, valamint a gazdasági teljesítmények növekedésének eredményeként a feltételeket javítani kell a tudomány és a kultúra valamennyi szférájában.

Nemzetközi kapcsolataink fejlesztésével, külpolitikai tevékenységünk további aktivizálásával az eddigi nyomvonalon haladunk tovább. A magyar külpolitikának a nyílt, egyértelmű, határozott, a nemzet érdekeit képviselő, a nemzetközi együttműködésbe illeszkedő úton kell haladnia. Hozzá akarunk járulni a katonai, politikai tömbök nélküli Európa kialakításához, a fegyverzet lényeges csökkentéséhez. Teljesítjük ugyanakkor a szövetségi kötelezettségeinket. A nemzetközi kapcsolatok építésében a politikai realitásokból indulunk ki. Minden állammal, politikai párttal, nemzetközi szervezettel készek vagyunk együttműködni, párbeszédet folytatni, amelyek a miénkkel összeegyeztethető célokat követnek. Tiszteletben tartjuk az emberi jogokat, fellépünk a nemzeti kisebbségek érdekében védelmében. Nagyra becsüljük más népek, nemzetek, nemzetiségek és etnikumok által megteremtett anyagi és szellemi értékeket. Elzárkózunk a nacionalizmustól, a magyarkodástól. Nem tűrjük a vallási és faji gyűlölet semmilyen formáját. Élni akarunk azzal a páratlan történelmi lehetőséggel, hogy reformprogramunk megvalósításában soha nem tapasztalt nemzetközi érdeklődést és jelentős támogatást kapunk.

Mindezek alapján a Magyar Szocialista Munkáspárt egy szabad, független, demokratikus Magyarország fejlesztésén fáradozik. Olyan szocialista politikai rendszer kialakítására törekszik, amely véglegesen megszabadul a sztálini modellként ismert torzulásoktól, és távolilag nemcsak eléri, hanem az ő eredményeiket is felhasználva meghaladja a polgári világ eddigi vívmányait.

Tisztelt Központi Bizottság! Javaslom, a szerkesztőbizottság a mai vita alapján dolgozza át az írásban kiküldött anyagot, és a párton belül bocsássa vitára.

A vita tapasztalatait március végéig összegezze, és terjessze jóváhagyásra a Központi Bizottság elé.

A Központi Bizottság — mint említettem — az elmúlt napokban sok száz levelet kapott pártszervezetektől, kollektíváktól, egyes párttagoktól. Külön-külön válaszolni rá indokolatlan. Ezért a Központi Bizottság hatalmazza fel a Politikai Bizottságot, hogy a Központi Bizottság nevében nyilvános levélben mondjon köszönetet mindazoknak, akik észrevételeikkel, javaslataikkal hozzájárultak álláspontunk kialakításához.

Az ülésről közlemény jelenjen meg, mint ahogy erről már döntöttünk. Köszönöm a figyelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Grósz Károly elvtárs előadói beszédét. Mielőtt a napirend tárgyalását vita formájában folytatjuk, szeretném megkérdezni, hogy kinek van kérdése Grósz elvtárshoz.

BORBÉLY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Grósz elvtárs beszédével egyetértek teljesen, programjával is. Miután nagy vitát váltott ki Pozsgay elvtárs nyilatkozata, itt volt egy áthidaló javaslat, hogy a Központi Bizottság nem tartja helyesnek ezt a nyilatkozatot. Ez belekerülhet-e a közleménybe? Mert akkor a párttagság jelentős része megnyugodna, a közvélemény is. Ez a kérdésem.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Én a beszédben azt javasoltam, hogy a testület foglaljon állást, és akkor ezt egy minősítő mondattal, mind a két elemet, hogy a módszert nem fogadja el, ugyanakkor politikai bizalmáról biztosítja Pozsgay elvtársat, egy mondatban kerüljön bele a közleménybe. Ez volt a javaslatomnak a lényege. Én többet nem ajánlok erről.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm. További kérdés? [Úgy látom, nincs több kérdés. Mégis van; tessék kijönni!]

HOLLÁN ZSUZSA elvtársnő: Én úgy érzem, mint ahogy Grósz elvtárs említette, óriási érzelmi vihart is kavart tulajdonképpen a párttagság körében ez a megnyilatkozás. Én úgy érzem, a megfontolt vitához hozzátartozna, hogy mielőtt vitázunk, Pozsgay elvtárs saját maga itt a Központi Bizottság előtt elmondaná, hogy tulajdonképpen ő hogy látta, és hogyan látja ezt a helyzetet. És mint a tömegkommunikációért felelős államminiszter, hogyan látja önmaga azt, amit Grósz elvtárs kifejtett a véleményben. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Ez nem kérdés volt ugye, hanem javaslat. De nekem kötelességem azt elmondani — hisz mi Pozsgay elvtárral beszélgettünk négyszemközt is, testületi ülésen is —, Pozsgay elvtársnak szándékában van véleményét itt kifejtteni. Hogy az elején akar-e legelsőnek, vagy közben, azt Pozsgay elvtárs határozza el, de én csak azt akarom mondani, hogy Pozsgay elvtárs a felszólítástól függetlenül fel akart szólalni és el akarta mondani véleményét azokról a kérdésekről, amelyekről itt beszéltünk. Nemcsak konkrétan az interjúról, hanem egyéb más kérdésekről is.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mindamellet a kérdésnek megfelelően kérdezem Pozsgay elvtársat, nyilatkozzon abban, hogy a vita előtt kíván-e majd szólni elsőként, vagy a vita során?

POZSGAY IMRE elvtárs: A vitában szót kérek, az elnökség döntse el, hogy elsőnek-e.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük. További kérdés, elvtársak? Bartha Ferenc elvtárs.

BARTHA FERENC elvtárs: Azt szeretném megkérdezni, hogy figyelembe véve a pártdemokráciáról vallott nézeteinket, a májusi pártkonferencia határozatát, az előttünk álló alkotmányozási-törvényhozási menetrendet, Grósz elvtárs által felvázolt ütemtervet, mi magyarázza azt, hogy pártkonferencia vagy pártkongresszus alkotmányozás után, egy de facto többpártrendszernek az Alkotmányba iktatása után legyen, és ne a közeljövőben? Azt is figyelembe véve, hogy a kommunista mozgalomnak ez az ugrópontja és a lényegi, történelmi kérdése. Szerintem erre kellene valamilyen beszédben foglaltakon túlmenően magyarázat és indoklás. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Én erre nem tudok többet mondani, mint amit a beszédben elmondtam. Én úgy érzem, hogy a pártértekezlet nem tiltotta meg a többpártrendszer, ugyanakkor nem is kötelezett bennünket a többpártrendszer bevezetésére. Azóta elemeztük a helyzetet, kérem azt valljuk be, hogy a pártértekezlet által elfogadott főbb elvek teljes végiggondolására a pártértekezlet előtt nem volt erőnk. Szerintem magán a pártértekezleten sem.

Ahogy az azóta eltelt hónapokban töprengtünk, hogy mit jelent például a pluralizmus meghonosítása és kialakítása Magyarországon, közben ahogy formálódtak a politikai események, egyre világosabbá vált előttünk, hogy a többpártrendszer kikerülése nem lenne indokolt, vagy megakadályozása [sic!]. Van-e joga a Központi Bizottságnak ebben állást foglalni? Szerintem van. Én tehát ezért rendkívüli kongresszust vagy pártértekezletet összehívni nem tartom indokoltnak. És azért ajánlottam e menetrend végére a kongresszust, hogy ezeknek a politikai tanulságoknak a levonására, a következő öt esztendőre tudjon a párt magának 1990—1995 közötti időszakra egy olyan programot elkészíteni, amely már ezekhez a szervezetekhez való viszonyát is tartalmazza. Erre utaltam azzal a mondattal, én úgy érzem, hogy ez az átmeneti időszak a többpártrendszerre az nem néhány hónap, nem is másfél év, hanem egy hosszabb szakasz lesz, szerintem a pártok majd igazán 1990—1995 között fognak kifermálódni és kialakulni. És nem 1990-ig. De 1990-ig, ez alatt a másfél esztendő alatt [vagy két év alatt] — másfél év ez inkább, mert 1990 nyarán van a választás, az esedékes választás — szerintem a pártok inkább politikájuk kontúrjait fogják megteremtteni és politikájukban erősebb lesz a hangulati, mintsem a stratégiai elem. De ebben döntsön a Központi Bizottság, hogy ennek a kérdésnek az elfogadására indokoltnak tartja-e egy pártértekezlet vagy egy pártkongresszus összehívását.

A parlament döntött, hogy júniusban megtárgyalja a párttörvényt. A Központi Bizottságnak joga van kötelezni a kommunista képviselőket, hogy szavazzanak a párttörvény ellen. Csak a Központi Bizottságnak van erre joga, mert a Politikai Bizottságnak nincs. Úgy határoztunk itt, ezen a testületi ülésen. Ez az egyetlen módja annak, hogy megakadályozzuk, hogy a kongresszus előtt megszülessék a párttörvény. Vagy: júniusig össze kell hívni a pártértekezletet vagy pártkongresszust. Ez is lehetséges. Ezért kérem, elvtársak, a vitában mondják el véleményüket, és döntünk ebben a kérdésben.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm. Nekem is az a véleményem, kedves elvtársak, ez is olyan kérdés, egyike azoknak a kérdéseknek, amelyekről beszélnünk kell. Hiszen ismert, hogy több pártszervezet, több párttag ilyen kezdeményezést már tett és ilyennel foglalkozik. Tehát ezt minősíteni kell a vita során is. Mai ismeretünk, tapasztalataink alapján ebben az időben ebben a kérdésben — mert napirenden lévő probléma — ezzel foglalkozni kell.

További kérdés? Nem merem már mondani, hogy nincs, mert akkor biztosan van. Elvtársak, azt szeretném kérni, hogy aki hozzá kíván szólni, szíveskedjék ezt az igényét egy papíron az elnöki asztalnál jelezni.

Most 30 perc szünetet tartunk. 11 óra 10 perckor folytatjuk az ülést. Jó étvágyat kívánok.

S z ü n e t

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Javaslom, hogy kezdjük meg a vitát, a felszólalásokat. Jelzem, hogy eddig 27 elvtárs jelentkezett felszólalásra. Orientálásként mondom, hogy kik kértek szót: Kállai Gyula, Jassó Mihály, Romány Pál, Pozsgay Imre, Fodorné Birgés Katalin, Koi Tibor, Tőkei Ferenc, Berecz János, Tóthné Kiss Mária, Lakatos László, Horn Gyula, Veres József, Korom Mihály, Baranyai Tibor, Ormos Mária, Nyers Rezső, Vajda György, Petrovszki István, Nagy Imre, Vastagh Pál, Katona Imre, Csáki Csaba, Berecz Frigyes, Huszár István, Maróthy László, Sarlós István és Katona Béla elvtárs.

Átadom a szót Kállai Gyula elvtársnak, őt követi Jassó Mihály elvtárs.

KÁLLAI GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Néhány, főleg politikai jellegű észrevételt és javaslatot kívánok tenni.

Abból indulok ki, hogy a pártértekezlet állásfoglalásában, a konszolidációs programok végrehajtásában nem haladunk olyan mértékben előre, mint ahogyan kellene és mint ahogyan azt mindannyian szeretnénk. A társadalmi feszültség és elégedetlenség nemcsak az árak emelkedése és néhány más gazdasági intézkedés miatt, hanem emiatt is növekszik. A közvélemény nem tud eligazodni a kialakult helyzet útvesztőiben. A pártvezetés esedékes megújulása is késik, a gazdasági intézkedések úgyszintén, a szociális feszültség tovább növekszik — és ami a legfontosabb —, a politikai életben növekszik a zűrzavar.

Ennek legfőbb okai szerintem: ígértük, de még mindig nem tártuk fel őszintén a mai bajainkat közvetlenül megelőző okokat, azt, hogy milyen tényezők idézték elő a jelenlegi helyzetet, s politikailag kik és mik ezért a felelősek, mi ebből a kivezető út. Mindjárt megállapítanám, hogy ez a mostani, bekövetkezett helyzet — megítélésem szerint — semmiképpen sem törvényszerű és szükséges jelenség. Ennek nem kellett volna feltétlenül így bekövetkeznie.

Mi az oka annak, hogy — jóllehet a párt közvetlenül 1956 után jelentős elméleti és politikai munkát végzett a párt újjászervezésével, a konszolidációval, a nemzeti egység megteremtésével, a mezőgazdaság átszervezésével és sok más kérdéssel kapcsolatban — a pártvezetés e nagy eredmények elérése után elveszítette ezt az alkotóképességét. Nálunk is bekövetkeztek a pangás, sőt a visszaesés évei. Mintegy 15—20 esztendeje ideológiailag és politikailag el vagyunk maradva az események mögött. Szinte jelszóvá is vált a pártban, hogy a párt munkáját, tevékenységét a megváltozott körülményekhez kell igazítani, ami persze olyan értelemben helyes, hogy mindig számolni kell a bekövetkezett helyzettel, de egyszerűen a párt szerepét nem lehet leszűkíteni a helyzethez való igazodásra, a pártnak az eseményeket, a fejlődés irányát, itt még a jellegét is döntő módon befolyásolnia kell.

A pártéletben eluralkodott a prakticzizmus, rendszerint akkor kezdtünk foglalkozni a fejlődés, az építőmunka alapvető kérdéseivel, amikor a problémák már dörmölni kezdtek az ajtónkon. Ilyen módon elmaradtunk az események mögött, tűzoltómunkára, kapkodásra kényszerültünk. Így jártunk többek között a gazdasági reformmal is. A pártvezetés nem vette észre — pedig volt rá figyelmeztetés —, hogy a reform nemcsak a gazdasági szférákban követelt meg alapvető változásokat, hanem a politikában, az állami struktúrában, a társadalmi élet különböző területein, az ideológiai és erkölcsi viszonyokban, az oktatásügyben és így tovább. De ezeket akkor elhanyagolható tényezőnek tekintette a vezetés.

Most olyan időpontban és körülmények között vagyunk kénytelenek sok kérdéssel foglalkozni, amikor az események irányítása nagyrészt kicsúszott a kezünk közül,

és sok tekintetben kész helyzet előtt állunk. Természetesen előfordulhat, hogy a vezetés olykor olyan vaksággal és szűklátókörűséggel van megverve, hogy valóban képtelen az új jelenségek felismerésére, megfelelő értékelésére, ám megint más, s ennél sokkal súlyosabb dolog, ha voltak ilyen felismerések, észrevételek és javaslatok, de ezeket a vezetés szubjektív okokból, önteltségből, elbizakodottságból, mások véleményének semmibebevételével lesöpörte az asztalról; avagy nem volt-e több ízben is javaslat arra, hogy erősítsük a pártdemokráciát, javítsuk a Központi Bizottság munkáját, fejlesszük az Országgyűlés, a kormány tevékenységét, a demokratizálódást és a kollektívizálódásnak a további javulását.

A negyven év tapasztalatairól készült anyag is felveti, mi vezetett a jelenlegi válság kialakulásához, hogyan jutottunk el két sikeres évtized után gazdaságilag és politikailag oly súlyos, gyökeres változásokat sürgető helyzetbe. A bizottság elemző munkája szemléletes képet ad a felszabadulás utáni idők fejlődési folyamatairól, de mintha ezek a folyamatok, ahogy közeledünk a mához, egyre inkább maguktól alakultak volna úgy, ahogy alakultak, s a politikai vezetésnek vajmi köze lett volna hozzájuk, főleg a hibák elkövetéséhez.

A kibontakozás szempontjából a jelenlegi helyzetet közvetlenül megelőző időszak vizsgálata tehát nagyon fontos. Nem azért, hogy fejeket követeljünk, hanem azért, mert jó lenne a következtetéseket levonni, s nem az indulatoktól vezérelve magunkat, most már minden erőnket a feladatok megoldására tudnánk összpontosítani, koncentrálni.

Ezt a munkát pedig nekünk kell elvégezni, nem várva meg, amíg mások kényszerítenek bennünket erre. Az Élet és Irodalomban megjelent cikk¹⁰ már jelzi, hogy az üzemekből, gyárakból, alkotóműhelyekből és politikai fórumokról, baráti és társadalmi összejövetelek beszélgetéseiről ez a kérdés is előbb-utóbb az utcára kikerül, vagy talán már kikerült az utcára. Márpedig tudjuk, hogy az utca nem mindig jó tanácsadó.

A másik nagyon fontos kérdés, ami elégedetlenséget kelt bennem a kibontakozás tempóját illetően az, hogy éppen a legfontosabb kérdések megítélésében nincs egység a párt vezető testületeiben. Ezt érzi, tudja, tapasztalja egész párttagságunk, s természetesen a pártonkívüliek milliós tömegei is. Ezen mit sem változtat az, hogy időnként a helyzetet szépítőket kijelentéseket teszünk.

Napjaink egyik válságtünete az is, hogy túl sokat beszélünk, nyilatkozunk olyanmódon, hogy a megnyilatkozásokat szinte már lehetetlen figyelemmel kísérni. Én örülök neki, hogy Grósz elvtárs maga is így látja ezt a kérdést. Szinte versenyben vagyunk egymással, ki tud szebben, minél meglepőbb kérdésekben nyilatkozni. S ami még ennél is súlyosabb: még a Politikai Bizottság tagjai is gyakorta a tv képernyőjén, a rádió hullámhosszán vagy az újságok és a valóban gomba módra szaporodó folyóiratok és magazinok hasábjairól üzengetnek egymásnak, és nem a testületi ülések vitájában próbálják tisztázni ezeket a kérdéseket. Holott — és ez is történelmi tapasztalat — a mégoly tiszteletre méltó egyéni ambíciótól fűtve sem engedhető meg, hogy bárki is könnyelmű játékot folytasson az ország jövőjével.

Rendet kell tehát teremteni a párt, mindenekelőtt a vezető testületek munkájában. Én azt hiszem, hogy erre a Központi Bizottság kész, és minden támogatást megad a Politikai Bizottságnak is. Jól példázza ennek az egységnek a hiányát, vagy az itt mutatkozó zavarokat az 1956-os tragikus események Pozsgay elvtárs által adott egyéni vagy testületi értékelése.

Javaslom, a Központi Bizottság állapítsa meg, hogy a nyilatkozata, amelynek megtételére sem a Központi Bizottságtól, sem a Politikai Bizottságtól felhatalmazást nem kapott, elhamarkodott és pártszerűtlen volt. Hiszen a kiküldött történelmi bizottság, albizottság közvetlenül a Központi Bizottságnak tartozik beszámolási kötelezettséggel. Ami pedig az októberi események tartalmi megítélését illeti, az szerintem teljesen elválaszthatatlan nemcsak az akkori belső helyzetünktől, hanem az egész akkori nemzetközi viszonyoktól is.

1956-ban a hidegháború időszakában éltünk. A nemzetközi imperializmus a rab nemzetek felszabadításának stratégiáját követte. Így kapóra jött nekik a Magyarországon kiéleződött belső helyzet. Ennek nemcsak szemlélői, hanem propaganda-hadjáratokon keresztül tudatos formálói is voltak, már jóval az októberi események kirobbanása előtt. Ennek tulajdonítható, hogy az október 23-i, valóban a hibák és torzulások kiküszöbölésére, a zsarnoki rendszer megszüntetésére irányuló békés tüntetés, néhány óra leforgása alatt ellenforradalmi jellegű felkeléssé fajult, pár nap múlva pedig fehérterrorba torkollott, s a magyar nép jövője szempontjából további, még tragikusabb következményekkel fenyegetett. Magyarországi veresége után a nemzetközi reakció, a magyar kérdés címén, még évekig folytatta ellenünk utóvédharcát az ENSZ közgyűlésein, a Biztonsági Tanácsban, sok más nemzetközi szervezetben.

Szerintem az 1956-os decemberi határozat árnyaltan vizsgálta ezeket a bonyolult folyamatokat, helyes és jó következtetéseket vont le, amelyek alapján eredményesen folytathattuk harcunkat az ország politikai konszolidációjáért. Ha nem így lett volna, ha ez a határozat, amelynek alapján akkor küzdöttünk az ellenforradalmi jelenségek kiküszöböléséért, ha nem lett volna helyes az állásfoglalásunk, nem tudtunk volna ilyen eredményeket elérni. Hiszen akkor még súlyosabb helyzetből kellett kikecmeregnünk, mint amilyen a mostani helyzet.

Az persze lehetséges, elvtársak, hogy e rendkívül ellentmondásos folyamat jellemzésére új, megfelelőbb formulát kell keresni. Nem tudom, nem volna-e alkalmas erre a folyamat mindkét fő irányát kifejező, az 1956-os népfelkelés és ellenforradalom meghatározását alkalmazni?

Meg kell állapítani, hogy még mindig nem teremtettünk teljesen tiszta helyzetet az egypártrendszer és a többpártrendszer kérdésében. Most, amit itt előadói beszédében Grósz elvtárs elmondott, ez szerintem nagy lépéssel visz bennünket előre a kérdés tisztázásában. Nálunk a szocialista társadalmi rend építését az egypártrendszeren alapuló politikai szisztéma bevezetésével kezdtük el. Hogy hogyan? Mennyiben jól és mennyiben rosszul, az még további vizsgálódásra szorul. Annyi azonban bizonyos, mi az egypártrendszer alapján is történelmi feladatokat oldottunk meg a szocializmus építésében. Az egypártrendszer önmagában — megítélésem szerint — nem zárja ki sem a demokrácia fejlődését, sem az állami és társadalmi szervek önálló működését, sem az ország felvirágzását szolgáló eszmék és gondolatok kialakulásának és érvényre jutásának nyílt útját, a pluralizmus figyelembevételével. Mindezek kibontakozását a múltban sem az egypártrendszer, hanem annak torz működése gátolta.

Sajnos a párt nem tudott megfelelően élni a nép többsége által is elfogadott egypártrendszer adta lehetőségekkel. De ugyanilyen sorsra jutott volna a többpártrendszeren alapuló koalíciós politika is, amennyiben a pártvezetésben a már említett torzulások bekövetkeztek volna. Jól mutatja ezt a lengyel példa is. Ott többpártrendszer alapján építették a szocializmust, és mégis hova jutottak.

Az előterjesztés a többpártrendszerrel mint bekövetkező ténnyel számol, bevalom őszintén, nem feltétel nélkül és osztatlan módon örülök ennek, de nem is félek tőle. Nem örülök azért, mert a többpártrendszer óhatatlanul megosztja az erőinket, sok energiát von el az építőmunkától. Ne legyenek ugyanis illúzióink. Több mint fél évszázados politikai tapasztalataim alapján állíthatom, hogy a többpártrendszer, a koalíciós kormányzati rendszer sem csupa népünnepély. Ennek az útja is tele van buktatókkal, gyötrődésekkel, működési zavarokkal. De ezektől — mint mondtam — nem félek. Nemcsak azért, mert meggyőződésem, egy nép emlékezete nem lehet oly rövid, hogy feledni tudja, hogy évezredek nyomorúságából csakis a szocializmus fejlődése útján volt képes kilábalni. Az a korszakos változás, amely negyven év alatt az ország életében bekövetkezett, elsősorban és mindenekelőtt a magyar nép életével összefonódott kommunista pártnak köszönhető. Meggyőződésem, hogy egy esetleges koalíciónak legerősebb láncszeme a jövőben is a kommunista párt lesz. Nem az Alkotmány előírásai vagy más törvényes rendelkezés alapján, hanem azon az alapon, hogy továbbra is ez a párt fejezi ki a legpontosabban a néptömegek, a nemzet alapvető érdekeit, ez a párt határozza meg a nemzeti fejlődés, a társadalmi haladás fő irányvonalát.

Meggyőződésem az is, hogy a már megalakult és a továbbiakban megalakuló alternatív csoportok az együttműködés során rendre-sorra maguk is felismerik — feltéve, ha mi is jól politizálunk —, hogy politikai súlyuk és erkölcsi erejük csak növekszik azzal, ha a kommunista párttal nem az ellenzékiiség vagy éppen az ellenségeskedés, hanem a közös célért folytatott közmegegyezés és a politikai szövetségi viszony útjára lépnek. Ez is elengedhetetlen feltétele annak, hogy új alapokon, új nemzeti egységet hozzunk létre, s kikerüljünk a jelenlegi helyzetből.

A Központi Bizottság állásfoglalás-tervezetét elfogadom azzal, hogy kiegészítésül kellene az első bekezdésként egypár sorban megállapítani, hogy a párt munkastílusának, gyakorlati tevékenységének is meg kell újulnia. Több kérdésben azt hiszem — amelyeket itt még Grósz elvtárs beszámolója is tartalmazott — vagy írásban, vagy még itt a gyűlésen lesz alkalmam kifejtetni véleményemet. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Kállai elvtárs felszólalását. Tessék, további észrevétel?

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Azt szeretném kérdezni, mit tetszett érteni az alatt, hogy a pártvezetés megújulása és készsége? Milyen szintekről van szó, az egészről?

KÁLLAI GYULA elvtárs: Szerintem az egészről.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: A válasz kielégítő, Judik elvtárs? Igen. Jassó Mihály elvtárs következik felszólalásra, őt követően Romány Pál elvtárs.

Kállai elvtárs úgy válaszolt, hogy az egész pártra érti ezt, az egész pártvezetésre.

JASSÓ MIHÁLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Két témakörben szeretnék szólni, az egyik az írásos és szóbeli előterjesztés, az ahhoz fűzendő megjegyzéseim, a másik, ami szintén aktuális politikai kérdések címét viselhetné, az az elmúlt hét felélénküлт politikai eseményeiről néhány megjegyzés, vélemény.

Ami a helyzetértékelést illeti, az írásos és a szóbeli előterjesztésben is válságnak

minősített [*sic!*], egyetértek ezzel. És számunkra együtt jelenik meg — tehát a párt számára — feladatként a válság kezelése, s az útkeresés megoldása, a megújulás. Miben gondolok én az útkeresésre és a megújulás szükségességére, a párt számára is?

Meg kell találnunk a szocializmus társadalmi rendjének útkeresését, megújulását, ha úgy tetszik, újbóli megfogalmazását. Meg kell találnunk a párt megújulását, egy más módon dolgozó párt megalkotását, a teljes politikai intézményrendszer megújítását, egy nemzetközi együttműködés megújítását, a gazdaság megújítását, ha úgy tetszik, társadalmi erkölcsünk, etikánk és egyéb kérdések megújulását.

Ebben az egész feladatban új felfogást tükröz az előterjesztés, az írásbeli is, de különösen a szóbeli. Véleményem szerint miben? Abban, hogy a pluralizálódó politikai feltételek között versenyhelyzetbe került párt számára ad stratégiai és taktikai elképzeléseket.

Szó az előterjesztés a pluralizmusról. Szeretném, hogyha kissé a szóbelire is támaszkodva, meg esetleg a vitára, ezt a kérdést jobban körüljárnánk. Nincs kellően kibontva magának a pluralizmusnak a léte, kialakulása, bázisa, különböző formái, és leszűkül a politikai pluralizmus kérdésre. Ma a társadalomban a hatalom pluralizálásáról folyik a vita, nem is kellően érthetően, vagy esetenként félreérthetően. A hatalmi ágak pluralizmusáról van szó, és mindenki a hatalom pluralizmusáról beszél, a politikai hatalom megosztásáról. Szerintem ezt nekünk egyértelműen tisztázni kell, felfogásunkban egyöntetűvé tenni, mert hatalmi pluralizmus, az hatalmi harc, az hatalommegosztás, és ez nem lehet a kivezető út alapja, a megbékélés alapja. Lehet hatalmi funkciókat megosztani, de magát a politikai hatalmat, rendet nem.

Szó van a többpártrendszerre való áttéréőről és az átmenet kérdéséről. Néhány pontosítással — és természetesen egy alaposabb megfogalmazással, a szóbelit is felhasználva — egyetértek. A megfogalmazást finomítani javaslom. Ha mi egy konszenzusra törekszünk, akkor inkább a vezető szerepünkről vagy a más formájú megfogalmazásra törekedjünk, a hegemon szerep egy másfajta felfogást tükröz. Szó van arról, hogy az átmenetet alkotmányos keretek között kell biztosítani, szerintem politikai alku keretében kell, ha úgy tetszik biztosítani, nem lehet ennek alkotmányos keretet adni. Választójogi törvényt vagy választási törvényt lehet átmeneti időszakra hozni, s ez biztósíthatja azt a funkciót, amit az az előterjesztés taglal.

Nem teljesen értem az anyagi eszközök biztosítását más szerveződések számára. Szerintem nem pontos a megfogalmazás. De ezzel a fejezettel és az egész kérdéskörrel kapcsolatban két megjegyzést szeretnék tenni. Az egyik: mi úgy fogalmaztunk a budapesti pártaktíván néhány héttel ezelőtt,¹¹ hogy a kérdésnek azt a fajta vitáját, hogy hány szerveződés legyen, legyen párt ebből vagy sem, ezt talán le kellene venni a témáink közül. Nekünk azt kellene kidolgozni, hogy hogyan viselkedjünk ebben a szituációban, és hogyan készüljünk, hogyan dolgozzék ez a párt az új feltételek között, mert meggyőződéssel hiszem, vallom, hogy megszüntetése ennek a törekvésnek politikai eszközzel már nem lehet, csak adminisztratív eszközzel. De tudomásul kell vegyünk, hogy a párttagság egy jelentős része nem érti, s egy jelentős része nem is ért egyet e törekvésünkkel, nem tudja nézetünket — most a nézetünket a papírra gondolom [*sic!*], meg arra, amit most én elmondtam — és nem fogadja el, hivatkozási alapja a pártértekezlet. Teljesen mindegy, hogy ott benne van vagy nincs, másképpen fogalmaztunk vagy sem, a jelenlegi vezetés legitimitását veti fel akkor, hogyha az őt meghaladó vagy az ő nézetét, az ő véleményét

meghaladó döntésekre akarunk jutni. Ez az egypárt és többpárt kérdése. Én egyetértek, ismétlem a leírtakkal, az elmondottakkal, de tudomásul kell vegyünk, hogy ezt a kérdést még pártvitán át kell vezetnünk, mert különben óriási ellenállást fogunk, és máris tapasztalunk a párttagság egy jelentős részétől [sic!].

Egyetértek azzal, hogy a választási rendszer lehet az átmenet eszköze. De nem lehet az elhúzó politikai válság eszköze. És azzal is egyetértek, hogy ezt az egész választási rendszert itt is a Központi Bizottságban és egyes elemeit további vitára kell bocsátani.

Az aktuális kérdésekről néhány szót. Ami az elmúlt hét politikai vitái során fel erősödött, az említett nyilatkozat elhangzása óta. Meggyőződéssel vallom, hogy néhány kérdés nem az elmúlt héten merült fel, az elmúlt hét politikai vitái csak lehetőséget adtak a párttagságban élő ellentmondások, érzések kifejezésére.

Lehetőséget adtak azért, mert megfogalmazásbeli fogyatékoságot vagy elkövetett rossz lépést nem tudott kompenzálni a tovább elhangzott nyilatkozatok sokasága — gondolok elsősorban például Berend elvtárs nyilatkozatára —, amit én mértéktartónak és mértékadónak is tekintettem, a nyilatkozatok sokaságára vagy Németh elvtárs nyilatkozatára, de mindez nem tudta elfojtani azt a politikai vitát, ami a pártszervezetekben zajlott.¹²

A pártszervezetek ellentmondásos helyzete, nehéz helyzete ebben a szituációban csak felszínre hozott, miket? Felszínre hozta azt, hogy igényli a párttagság a programot, hiába mondjuk mi azt, hogy van, van kibontakozás, stabilizációs és kibontakozási programunk, van kormányprogramunk, nem forgatja naponta a párttagság. A párttagság naponta politikai szituációval találja magát szemben, s ha úgy tetszik, erre akcióprogramot vár. Én alkalmasnak tartom a szóbeli kiegészítő egyes tételeinek a megfogalmazását, ha — még azt is mondanám, hogy jelszószerűen megfogalmazott akcióprogram kimunkálására, olyasmire gondolok, hogy: „Mit akar a párt?” című felszólítással lehet kiadni akcióprogramot. Kell, szükség van rá. Ez egy éles politikai küzdelem, ami most folyik, és minket a realitások alapján, az elvégzett feladatok alapján ítélnék meg, másokat a jelszavaik alapján ítélnék meg, és a mi kritikánk alapján.

Ezért az a javaslatom, hogy a mai ülést követően a szerkesztőbizottság dolgozza ki a kommuniké tervezetét, rendben van, de a Központi Bizottság küldjön ki egy néhány tagú munkabizottságot, amelyik a „Mit akar a párt?” címmel akcióprogramot fogalmaz meg, azt a következő KB-ülés elé terjeszti, s közreadjuk.

Olyasmire gondolok, hogy céljainkat, jelszószerű vagy címjegyzékszerű céljainkat a múltunkkal kapcsolatban, akár úgy is, ahogy Grósz elvtárs fogalmazott, hogy elutasítjuk a sztalínista politika gyakorlatát és intézményrendszerét, de elutasítjuk nemzeti múltunk teljes tagadását. Reformpárt vagyunk, miért vagyunk reformpárt, mit akarunk a mezőgazdaságban, mit akarunk az iparban, van agrárpolitikai programunk, tehát el fogják olvasni néhányan. Sokan, több ezren, sok tízezen [de sok százezren nem]. Sok százezer ember arra kíváncsi, hogy akarunk-e új földosztást vagy sem. Azt kell mondani, hogy nem. Tehát akcióprogramszerű, ha úgy tetszik, ismétlem jelszószerű program kimunkálását várja tőlünk a párt.

Olyan program kimunkálását is, amihez tud igazodni, amittől el tud határolódnival, amihez platformot lehet teremteni. Természetesen ez nem előzheti meg, [mellőzheti] azt a munkát, ami folyik a bizottságban, amivel Pozsgay elvtársat bízta meg a Központi Bizottság, hogy az elemzésre épülő, a helyzetre épülő, hosszú távú

programot dolgozzunk ki, stratégiai programot, amivel a XIV. kongresszus elé tudunk állni.

A következő ilyen nagy kérdés, ami foglalkoztatta a párttagságot és megint csak alkalom volt rá az elmúlt hét, hogy felszínre kerüljön, a vezetés kérdése, annak egysége, megosztottsága, a benne folyó nézetkülönbségek taglalása, célok, módszerek és hozzáragasztott elképzelések alapján.

Mi itt a helyzet? Ma is hallottuk Grósz elvtársat taglalni a vezetés helyzetét, egységét és sokszor hivatkoztunk a vezetés egységére. Hivatkozni még sokszor hivatkozhatunk. Ha egyszer a párttagságunk és a társadalmi közvélemény úgy érzi, hogy ez megbomlott, akkor hivatkozással ezt rendbe tenni nem tudjuk. Ezt akkor tudjuk rendbe tenni, ha a vezetők magatartása, nyilatkozata, politikálása s a munkamegosztása megváltozik. Főleg a munkamegosztás. Nem tartom lehetséges munkamegosztásnak, hogy valaki a vezetés tagjaként, hosszú ideje tagjaként, a hatalom oldaláról és a nép oldaláról harmadik személy módján beszél. Ez eleve a vezetés megosztottságát tükrözi, ha valaki csak a reformról beszél, és a vezetés másik néhány tagja csak a munkáról beszél és a nehézségekről. Akkor kialakul a reformkommunista és konzervatív párt vagy a konzervatív többiek képzete. Ez zavarja a párttagságot. Ezt magatartással, ismétlem, munkamegosztással, s másfajta nyilatkozatokkal lehet megoldani. Azután mi mondhatjuk még plusz hozzá, hogy egységes is a vezetés.

A harmadik ilyen kérdés, ami felszínre került a múlt héten a vitákon, ez a múlt értékelése és nemcsak 1956, hanem az egészének az értékelése.

Mit bizonyít számomra ez a vita? Azt bizonyítja, hogy a Központi Bizottság helyesen döntött, amikor bizottságot küldött ki a múlt értékelésének számbavételére, tapasztalatok levonására. Meggyőződéssel vallom, hogy nem leszünk képesek saját politikai hitelünk megteremtésére, ha nem értékeljük kellőképpen saját történelmi múltunkat, e párt múltját és a nemzet múltját. Ha nem határolódunk el a múltunkban elkövetett hibáktól, ha nem jelentjük ki a tévedésekről, a mulasztásokról a jelenlegi véleményünket, elveszítjük jelenlegi és jövőbeni hitelünket. És nem marad érték, amire utána hivatkozhatunk, mert eltemet ez a saját múltunk a hordalékai-val együtt.

Tehát e munka jogos, e munka szükséges, enélkül nincs jövőépítés, nincs stratégiai program kialakítása, ezzel egyetértek. És azzal is egyetértek, hogy a múlt elemzése történész feladat, az nem a párt feladata, hogy konkrétan a történelmi munkát kimunkálja, az az események számbavételét jelenti, összerakását, külön történelmi tanulság levonását. Azt viszont a történészeknek kell tudomásul venni, hogy politikai értékítélet levonása és politikai tapasztalatok kimunkálása és következtetés levonása pedig nem feladata csak vagy lehetősége, hanem kötelessége a mai politikának. Kötelessége.

Ennek az egész múltértékelésnek a megegyezést, a társadalmi megnyugvást kell szolgálnia. Mi tudomásul kell vegyünk, hogy a nép történelme nem ennek a pártnak a történelme. És mi nem a párt megegyezését akarjuk csak elérni, hanem e párttal a társadalom megegyezését, vagy legalábbis akcióegységét szeretnénk szolgálni. Akkor azt tudomásul kell vegyünk, hogy e nép egész érzete által átélt múltat kell közösen értékeljük, s közös megegyezésre jussunk. De az úgy kell történjék, hogy ne további feszültségeket keltsen, hanem lehetőség szerint megnyugvást szolgáljon. Ezért azt a módszert, ahogy ennek a kérdésnek a taglalása történt — Pozsgay elvtárs bejelentését —, módszerként hibásnak tartom.

A bejelentést magát, az egyszavas minősítést — bár nem történésként mondom, hanem pártmunkásként —, ugyancsak hibásnak tartom. Két idézetet tudnék felolvasni, itt van nálam, az egyik: október 24-én kelt Nagy Imre nyilatkozata az MTI-nél, ahol elítélte az ellenforradalmat és taglalja, hogy a népi demokráciát ennél súlyosabb támadás történelme során még nem érte. A másik: november 12-e Kádár elvtárs, a Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány miniszterelnöke, aki a népmozgalomról ír, arról a népmozgalomról, amely megújítani akarta a szocializmust. Ennyire bonyolult ez a helyzet. Nem akarom a felolvasással Önöket terhelni. Csak azt akarom kifejtetni, hogy egy ilyen történelmi kérdéskörnek az értékelése nagy figyelmet, körültekintést és esetenként tapintatot is igényel, ha ez még fél-történelem, vagy ahogy más fogalmazta: velünk élő történelem.

Nem azért, mintha az érzelmek alapján kellene a kérdést eldönteni. De azért, mert politizálni érzelmek nélkül meg nem lehet. Ezért nagyon ügyelni kell arra, amikor programot dolgozunk ki, cselekvési programot fogalmazunk, úgy tegyük azt, hogy a társadalmi megegyezés felé haladjunk.

Ami az egész vitát illetően az elmúlt héten zajlott és ezen a héten is, ennek volt olyan lehetősége, hogy megosztáshoz vigye a pártot. Meggyőződéssel vallom, sem a vezetést, sem a pártot ez a kérdés nem oszthatja meg. Tehát, ha mi itt ma bölcsen akarunk dönteni, úgy kell döntenünk, hogy ezt lehet módszerében elítélni, más-képp felfogni a kérdést, de egyetértek azzal, ahogy Grósz elvtárs a szóbelijében fogalmazott, a gondolkodás szabadságát, a politikai bizalmat mindenki számára meg kell fogalmazni.

Azzal az igénnyel természetesen, hogy mi is, más is vonja le a szükséges tapasztalatokat. És meggyőződéssel vallom, nekünk az a kötelességünk, hogy ezt a pártot a lehetőség szerint egybentartsuk, nem a régi értelemben vett egység alapján, mert ez nem volt és nincs, nekünk tudomásul kell venni, hogy nyolcszázezer párttag ma nem egységes. Szükséges is, de nem személyi viták alapján lehet elhatárolódni, hanem csakis program alapján. Ha mi program alapján osztódunk meg, akkor van cselekvési irány, és nem vita van belőle, akkor is sajnálatos, de egyedül követhető eljárás. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Jassó elvtárs felszólalását, Romány Pál elvtárs következik felszólalásra, őt követi Pozsgay Imre elvtárs.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A december 15-én kiküldött bizottság¹³ egyik tagjaként magam is részt vehettem a munkában, Grósz elvtárs elnöklétével a bizottságunk ülésezett, az elmondottakkal egyetértek.

Az előkészítő munkába tudomásom szerint a bizottság tagjai számos más szakértőt is bevontak és velük együtt készült a Központi Bizottság által most megismert téma. Azt mindannyian tudjuk, hogy egy későbbi időpontra időzítette a munkát ez a bizottság, valamelyest ezt előre kellett hozni. Minden bizonnyal a Központi Bizottság mostani vitája azon még pontosítani, segíteni fog, hogy egy kiérlelt, megfélelő állásfoglalással lépünk a párt, az ország nyilvánossága elé.

Felszólalásomban röviden szeretnék a párt helyzetével, egy-két pártpolitikai kérdéssel foglalkozni, majd a Központi Bizottság által a múlt évben megválasztott Tanácsadó Testület¹⁴ kifejezett megbízásából mondok el néhány indítványt. Ígérem tisztelt elvtársak, hogy a jövőben, ha csak mód lesz rá, a Tanácsadó Testület lehetőleg írásban szól hozzá és írásban kívánjuk majd eljuttatni a Központi Bizottság tag-

jaihoz az ajánlásokat, mint előzetes véleményt. Természetesen a Központi Bizottság majd mérlegel, és elfogadja vagy nem fogadja el.

Kedves Elvtársak! A Magyar Szocialista Munkáspárt tekintélye, elismert belpolitikai súlya a 80-as években véleményem szerint gyorsuló ütemben fogyatkozott. Végbement egy ellenkező irányú folyamat, mint aminek a 60-as évek javában és még a 70-es évek egy részében is részesei és tanúi lehettünk. Az, hogy mi játszódott le időközben a pártban, a kormányzásban, az országban és a világban, figyelmesen és felelősen tanulmányozni, történetileg elemezni szükséges minden érdekelt szervezetnek.

Ezt a munkát a Központi Bizottságunk, hogy úgy mondjam, megrendelte s első vázlatát a közvélemény elé tárja. Úgy gondolom ez az indítvány támogatást érdemel. Mindettől azonban az említett jelenség pártunk hátrányára még létezik. Annyira ez a tekintélycsökkenés, befolyáscsökkenés, hogy még kifejezés is született rá, erózió lépett fel a pártban mondják, és ezt az eróziót nem sikerült megfékezni, nem, mert az alkalmazott eljárások, módszerek nem csökkentették, ellenkezőleg növelték a káros folyamatokat.

Hadd térjek vissza az elnevezés, az erózió szülővidékére, ha már geológiából, agronómiából kölcsönözte a politika ezt a fogalmat. Az analógia persze sohasem lesz pontos, teljesen, most sem az. A képzett földművelők régen ismerik ezt a fogalmat és a termőtalaj lepusztulását értik ez alatt, azt jelölik. Ismerik az eróziós hatást, és a művelt jövőt is megtartani akaró földművelők szembefordulnak az erózióval, pontosabban a kiváltó okokkal. Azaz nem szántanak a lejtő irányával meg egyezően. Mármint a művelt földművelő. Teraszokat képeznek, a meredeket erdősítik, és így tovább. Megismétlem a lényegét, nem erősítik, hanem amennyire csak lehet, megelőzik az eróziót, szembefordulnak a káros folyamatok eszkalációjával. Ahol nem ezt tették, ott erodálódott az egész vidék, azokon a mediterrán hegyi lakókon pedig, aki, most a hátukon hordják fel a termőföldet a hegyoldalra, már mit sem segít, ha meg tudják nevezni, hogy mikor, kinek az uralkodása alatt, hogyan tették tönkre szép hegyeiket, felújuló erdőiket. Hiába sopánkodnak, hogy másfelé nem az eróziós barázdák mélyítésében, hanem pl. az Alpok lejtőin az erózió elhárításában fogtak össze. Nem folytatom a hasonlatot, bár nagyon csábító, úgy gondolom ennyiből is kiviláglik a szándékom, hogy nélkülözhetetlennek tartom, hogy történelmünket a történettudomány módszereit alkalmazva feltárják és megismerjük, ahol kell — és bizonyára sok helyen kell —, ott dokumentáltan, tudományos igényességgel kiigazítsák, tudatosan használom a többes szám harmadik személyt, tehát kiigazítsák, pontosítsák az avatott szakértők, hivatásos történészek. Ebben én Jassó elvtárssal egyetérték — félreértés ne legyen, az imént erről szólt —, és ennek keretében rakják össze az igazság mozaikjait sorra, rendre mindenről, az ÁVO-ról is, meg a magyar királyi csendőrségről is, Recskről is, meg a parasztok útjáról is. Ismétlem, tudományos igényességgel, azaz nem a XIX. századi regényírók fekete-fehér szemléletével.

Szeretném leszögezni, hogy szerintem a megkapott tanulmány nem ilyen, az igazság keresésére vállalkozik, a folyamatok azonban sohasem egyszerűek és bizonyos jelenségek sem azok, még egyidejűség mellett is markáns eltéréseket összegezhet a felkészült kutató, a jószemű történész. Ha ez igaz, akkor a minősítések sem lehetnek leegyszerűsítőek. Ez azonban sajnos nem könnyű dolog, pártunk gyakorlatában sem sikerült mindig teljes mértékben. Úgy tűnik, most sem. Ezt a történeti témát befejezve, hivatkozni szeretnék egy közismerten indulatos, ám a nagy

ügyekben és nehéz időkben higgadtságra intő és azt példázni is tudó politikus szavaira. Idézem: „ahhoz, hogy valaki történetíró, vagy akár politikus egységben lássa a dolgokat, az eseményeket, a hősokeket, a látásnak és gondolkodásnak bizonyos egyetemességre való hajlama s igen nagyfokú fölényes elfogulatlansága kell minde nélkülött” ezt írta a 40-es évek elején a tragikus sorsú politikus, Bajcsy-Zsilinszky Endre. A fölényes elfogulatlanságot bizony, a mai európaiságot kevesen vallhatjuk magunkénak. Nemcsak 1956-tal, hanem a magyar múlt számos más időszakával kapcsolatban is.

Kedves Elvtársak! A közgondolkodás alakulásáról és alakításáról nem először szoltunk, Grósz elvtárs előadói beszéde foglalkozott ezzel. Nyilvánvaló, hogy a közgondolkodás formálása, a munkahelyi rendről, a kulturális szolgáltatásokon át az egyházak tanításáig, sokféle módon és nemcsak hazai médiumokkal történik. Közéletünk szereplői is alakítják, formálják. Vigyázni kell erre a közvélemény-alakításra, és ahol csak lehet — egyetértve már az előttem eddig szólókkal is —, ellen kell tudni állni a nyilatkozat csábításainak vagy imitt-amott a kényszereinek is. Ellenállni — elnézést a kifejezésért — a mikrofon-mámornak. Nem akarom felhozni követendő példának Tom Lantos szenátor urat vagy képviselő urat, aki ellent tudott állni és azt mondta: Önnek én nem válaszolok, mert nem azért jöttem, hogy ezt elmondjam, hanem azért, hogy segítek. Úgy tudom, hogy az egész rádióinterjút most sokszorosítják és a rádióban kiosztották sok példányban, hogy tanuljanak belőle a mi rádiószerkesztőink is. Nem akarom folytatni, mert én örömmel üdvözölöm azt, hogy egy külön napirend keretében a Központi Bizottság alkalomadtán ezzel foglalkozik.

Végül is három veszélyzónát szerettem volna csupán jelezni: az egyik, súlyos gondok kialakulásához, van olyan nézet, hogy katasztrófához vezet egy politikai párt életében, ha a múlt eluralja a jelent, befedi a jövőt, s mai kérdéseire nem kap megfelelő választ a társadalom. Mert nagyon fontos megtudni, hogy hol tévesztetünk utat, de még fontosabb, hogy ahol most vagyunk, onnan merre vezet az út és kikkel megyünk tovább.

A másik: ha a párt, de más politikai erők is fő figyelmüket a gazdasággal kapcsolatban, a javak elosztására és újraelosztására és nem a javak gyarapítására, illetve az azzal kapcsolatos érdekérvényesítésre fordítják, ez ekkor veszélyzóna helyett már veszélyállapot is lehet, különösen, ha a teljesítmények emeléséhez szükséges egyébként nem megtakarítható konfliktusokat nem vállalják, hanem úgymond megelőzik. A megelőzés pedig kioltja az energiákat. A pártnak úgy gondolom, egyértelműen a vállalkozók, a közösség felemelését és benne saját érdekeltységüket vállalók mellé kell világosan és határozottan állni.

A harmadik veszélyzóna, a közvélemény megszerzéséért folyó verseny, a ráhangolás, amelyben mindig veszélyes a hamis társadalmi tudat. Én hiszem, hogy az a nagyon jó út, amin a magyar közvélemény-formálás az elmúlt hónapokban elindult, nem fordul önmaga ellentétébe. A becsületes, jó munka nagy támogatást érdemel ezen a téren is, mert magam is vallom, hogy nem az volt a jó időszak, amikor — itt csak ebben a testületben mondom el — a Minisztertanács szabta azt meg, hogy a kormány egy tagja mely hónapban és egy évben hányszor nyilatkozhat, és általában ez egyszer volt megengedve. És ha ezt többször tette, akkor azt nem a politika népszerűsítésének, hanem önmaga sztárolásának tekintették. De azt hiszem, az sem jó, hogyha ennek a fordítottja vagy azt is túlteljesítő állapot következik be. Ebben is szükség van megfelelő átgondolásra.

Tisztelt Elvtársak! Megbízásomnak megfelelően engedjék meg, hogy röviden a Tanácsadó Testületnek az állásfoglalását ismertessem a tisztelt Központi Bizottsággal. Nem olyan hosszú, kilenc pont az egész és kénytelen vagyok felolvasni, tudva azt, hogy ez általában egyöntetű, egy-két pontját illetően többségi állásfoglalás.

1. A Központi Bizottság február 10-i ülésére mind bel-, mind pedig külföldön megkülönböztetett figyelem irányul. Testületünk, mármint a Tanácsadó Testület, alapvető követelménynek tartja, hogy a napirenden szereplő témák megvitatása során messzemenően érvényesüljön a higgadt, tárgyilagos megközelítési mód, az országért érzett felelősség. Beláthatatlan következményekkel járna az érzelmek, indulatok hatása alatt hozott döntés, amelyet egyesek részéről pozícióik megtartásának igénye is erősíthet.

2. A vita során figyelembe kell venni, hogy valójában legalább három különböző fajsúlyú téma keveredik. A párt stratégiája a következő időszakban, 1956. évi események értékelése — meg kell mondanom, a Tanácsadó Testület nem olvasta a tanulmányt, ők csak bizonyos tájékozódás és a hírek alapján, párttagok és pártönkívüliek egyaránt, ismerkedtek ezzel —, valamint 56-ról szóló tudományos értékelésről adott tájékoztatás módja. E kérdések összekeverése megnehezíti, esetleg lehetetlenné teheti az érdemi vitát, egyúttal manipulációs lehetőséget is rejt magában. A viták, nézetkülönbségek kezelésében példamutató módon szükséges állást foglalni.

3. A pártnak a politikai rendszer fejlesztésére irányuló stratégiája a valóságos többpártrendszer kibontakoztatását, a szabad választásokon nyugvó demokratikus szocializmus megeremtését kell, hogy célozza. A politikai rendszer hatékony működéséhez valódi versenyhelyzetet kell teremteni különböző, alkotmányos alapon nyugvó politikai erők között. A pártnak le kell küzdenie a permanens politikai fáziskésést. Az ország jelenlegi politikai helyzetében már nem tűnik időszerűnek valamiféle eleve biztosított hegemonia igényének megfogalmazása sem. Az MSZMP a magyar társadalomban olyan pozíciót foglal el, hogy megfelelő felkészülés után, versengésen alapuló szabad választások alapján is domináló erő maradhat.

4. Az MSZMP-nek ki kell nyilvánítania, hogy célja nem csupán a választási siker elérésére, hanem a magyar társadalom többsége aktív támogatásának elnyeréséért száll harcba. Ezért koalíciót kínál mindazoknak az alkotmányos politikai erőknek, amelyek a kormányzati felelősséget készek és képesek vállalni. És ehhez szükséges programmal rendelkeznek. — Itt várták és nyilván közvetítem akkor az Új Március Front felhívására adandó választ is [*sic!*].

5. Az 1956. évi események reális és árnyalt politikai értékelése csak elmélyült tudományos kutatások bázisán végezhető el. Az eddigi értékelés egyoldalú jellegéért a pártot is felelősség terheli. Politikai követelmény, hogy a tudományos előrehaladás függvényében, belátható időn belül politikai állásfoglalás is történjék a kutatási eredmények bázisán. Feltétlenül el kell kerülni a sommás értékelést, illetve az eddigi egyszavas értékelések változatlan fenntartását.

6. Az 1956. évi események megítélése differenciált a magyar társadalomban, sőt a társadalmi megosztottság alapját is jelenti. — Előttem már erről szóltak. — A széles körben elterjedt, leegyszerűsítő értelmezések az információk hiányával is összefüggenek. A KB által megbízott bizottság tanulmányában foglalt differenciált álláspont, a kutatás további előrehaladásáig, megfelelő alap lehet az események jellemzéséhez.

7. Ha a párt elismeri, hogy 1956 előtt folytatott gyakorlat végeredményét tekintve kudarchoz vezetett, s 1956 után is történtek bizonyos törvénysértések, ettől helyzete nem válik rosszabbá, sőt ezek nyílt elismerése demonstrálhatja a megújulási szándékát, a múlt kritikus és önkritikus értékelésének képességét, egyúttal politikai ballasztoktól szabadítja meg a pártot.

8. Az érintett kérdésekben hozott politikai döntés vízvázlasztó szerepet fog játszani — látták így többen — bel- és külföldön egyaránt. A magyar társadalom jelentős része s a nemzetközi közvélemény számára e döntés tartalmától és jellegétől függenek a válaszok az alábbi kérdésekre:

— Komolyan elszánta-e magát a párt a közmegegyezésre, a párton belüli platformszabadság megteremtésére?

— Szembe mer-e nézni a párt 1956-tal, saját legitimációja gyenge pontjaival vagy sem?

— S van-e önbizalma a pártnak a politikai versengéshez?

9. Az 1956-ra vonatkozó értékelésről adott tájékoztatás formája, illetve túlzottan sommás megfogalmazása kifogásolható. Ugyanakkor helyeselhető és a megújulás őszinte igényét tanúsító a probléma felvetése. Az eseményeknek azonban mindenképpen korrekt értékelése szükséges.

Tisztelt Központi Bizottság! Az Önök által megválasztott Tanácsadó Testület ennyiben rögzítette a mostani napirendhez, a nagyon fontos napirendhez megfogalmazott véleményét, most nem tértem ki az Emlékeztetőnek ama pontjaira, amelyek más kérdésekkel kapcsolatosak.

Kedves Elvtársak! Befejezésül szeretném elmondani még egyszer, hogy én úgy látom, a küzdelmet a Magyar Szocialista Munkáspártnak új állásokból kell felvennie, valóban olyan állásokból, amely megújulást jelent egyértelműen, amit májusban elhatároztunk, de még nem dolgoztunk ki pontosan. Ez a párt számára is egy sajátos, új időszámítást jelent. Benne azzal együtt, hogy a többpártrendszert berendezkedésünk részének tekinti-e, részének, nem pedig rákényszerítettnek. Úgy gondolom, hogy ehhez a munkához, ehhez a küzdelemhez nincs szükség új jelzőkre. Sem reformkommunista, sem más jelzőkre. Mindenekelőtt cselekedetekre van szükség a pártban is, a politikai eszközrendszerben is, a döntési pontokon is és összefogás kell. S ha már nem tudunk egyértelmű, és talán az egységnek mindenféle melléköngéje is van már, mint kifejezésnek, akkor legalább az összefogást határozzuk el. Összefogást a progresszió, a haladás javára és ennek érdekében.

Ennyi a kötelessége úgy gondolom minden e kérdéshez hozzányúlónak, hiszen nagyon súlyos történelmi tanulságaink vannak és ennyi bizalmat, amikor májusban megkapott ez a Központi Bizottság, a tagság azóta is számon kér és számon tart. Ehhez a bizalomerősítéshez, megismeréshez és megértéshez nagyon fontos úgy gondolom az is, hogy a bázis, a tagság többet találkozhasson a párt vezetőivel ténylegesen. Nem képes persze a Politikai Bizottság végigjárni az ország pártszervezeteit. Mégis szeretném ismételtlen megfogalmazni itt azt a korábbi javaslatot, hogy mérlegelje a Politikai Bizottság, hogy mikor látja elérkezettnek az időt ahhoz, hogy nem országos konferenciát, de azt, hogy a városi, községi pártbizottságok titkárait, amelyek most már ténylegesen a területen a politikai életnek mindinkább felelősei lesznek, összehívja, találkozzék velük, láthassák egymást közlelről, főleg ezek a párttitkárok a vezetőket, és válaszoljanak, amire tudnak.

Ami a közben felmerült javaslatot illeti, én azt gondolom — úgy is, mint aki megbízást kapott Önöktől, hogy a szerkesztőbizottságban dolgozzon, biztos még

sok javaslatot kapunk —, hogy helye lenne a szerkesztőbizottság munkájában, majd egy olyan mondat beillesztésének, amire kérdés kapcsán Grósz elvtárs visszatért, de ezt majd még pontosítani és fogalmaznunk kell tudni, talán az ülés végére még be is tudnánk mutatni vagy föl tudnánk ismertetni [sic!].

Nagyon fontos itt, úgy gondolom, minden hangsúly, minden kifejezés és akkor ezzel fejezem be, szerintem még az is, hogy valami mikor hangzik el. Nemcsak a történelmi időben, hanem a napszakban is. Én nem tartom kedves elvtársak, szerencsés dolognak azt, hogy jó ideje most már nagyon fontos bejelentéseink abban a reggeli kurta három percben hangzanak el, fogalmazódnak meg vagy vágják be, amikor az emberek sok minden mással el vannak foglalva. Ha mi nem tudjuk az embereket jóézésű, csevegő, zenés műsorral elindítani reggel a munkába, akkor ne zúdítsuk rájuk azokat a félreérthető, kemény információkat, amelyekkel nem élnek sok más országban a tömegkommunikációs eszközök. Köszönöm szépen, hogy meghallgattak.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Romány elvtárs hozzászólását és a Tanácsadó Testület véleményét. Látom, hogy van jelentkező. Boros elvtárs, tessék.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Kérdésem lenne Romhány elvtárshoz, hogy a Tanácsadó Testületnek a jelentését — amit föl tetszett olvasni — a Központi Bizottság sokszorosítva megkaphatná-e? Netán a mai ülés végeztével? Van ennek valami technikai akadálya? Mert így fölolvastva a kilenc pont, nehéz volt követni.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Szerintem nincs. Ha technikai akadálya nincs, akkor semmi más akadálya nincs.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kérem, az elnök bejelentheti, hogy technikai akadálya nincs. Tehát gondoskodjunk arról, hogy menet közben elkészüljön és kiosztásra kerüljön. Még meg kell pontosan írni.

Pozsgay Imre elvtárs következik felszólalásra. Őt követően Fodorné Birgés Katalin elvtársnő.

POZSGAY IMRE elvtárs: Kedves Elvtársak! Én magam nagy híve vagyok annak, hogy mindenféle vezetői megnyilvánulás a választott testület előtt elbíráltassék. Igaz ugyan, május után nem gondoltam még, hogy az első szenvedő alanya egy ilyen beváltandó ígéretnek én magam leszek, de azt hiszem, hogy ezt vállalnia kell annak, aki hasonló elveket hangoztat. Ha már ily módon láttam hozzá a mondanivalómhoz, azt is kérem a Központi Bizottságtól, méltányolják: öleg előnytelen a küzdelmem, ezért ha néha szenvedélyes, meg indulati elemek is keverednek a föl-szólalásomba, azt lovagiasan ennek a helyzetnek tudják be, bár igyekszem majd nagy önfegyelemmel mondani a magamét.

Azt is tudni lehetett, hogy amikor a Központi Bizottság ezt a megbízatást annak a tizenöt tagú testületnek kiadta, melynek — nagy megtiszteltetés számomra — vezetője lehetek, nos, ennek a bizottságnak a munkája, ahogy, s miként nyilvánosságra kerül, úgy, azon mód viták középpontjába is kerül. Ez a dolgok természetéből, nem a testület összetételéből fakad. Úgy hiszem, ez is beletartozik a közmegegyezésbe, s vagy vállaljuk ezt, vagy meghunyászkodunk és a viták színteréről levonulunk, átadjuk olyanoknak ezt a feladatot, akik mégiscsak méltóképpen el tudják látni. Ezt meg azért mondom, mert véleményem szerint is kétségtelenül az elmúlt negyven év — ezen belül néhány csomópont — megítélése, fogalmi megragadása, s ahol szükséges, új kategóriák alkalmazása, miként az most a Romány elvtárs által

felolvasott tanácsadói véleményből is kitűnik, tisztázó viták középpontjába kerül, s akkor, ha már személyes érintettségemnél fogva itt a vezetői magatartásokra reflektálok, hiszen lesz arra még, úgy hiszem, napközben ebben a vitában reflexió, akkor azért abban is megértést kérek — nem tudom, jogom van-e így mondani: kérünk —, a politikai vezetőség, Politikai Bizottság tagjai nevében, hogy ebben a vezetői magatartásban vegyék számításba, hogy sokfelől érkeznek beleszólások és e sokféle, sok oldalról érkező beleszólásokat egy karakter nélküli és személyiségek nélküli vezetőség nem bírja ki, csak összeomlani tud alattuk. A régi keleti mesét idézve, amelyet, isten ments, nem mondok el, de végül is úgy járnánk, mint ott történt, még hogy mi vinnénk a hátunkon a szamarat és nem mi mennénk a szamar hátán.

Tehát azért ennyi karaktert is kérem, hogy egymásról, közösségünkről, munkafeltételeinkről tételezzünk fel. Na, ezt mind a személyes érintettségnél *[sic!]* és a rám nehezedő teher súlya alatt mondom, és ajánlom a Tisztelt Központi Bizottság figyelmébe. Azt is meg kell mondanom, hogy a Politikai Bizottságban éppen a történelmi tanulmány kapcsán és az ott tanúsított események kapcsán magam is valóban részese voltam, én úgy érzem, egy nagyon kollegiális és tisztázó vitának. Erről Grósz elvtárs egyébként számot adott beszámolójában. És itt kérem, hogy legyenek türelemmel, ha beszámolok azokról az indítékokról, amelyek ennek a bizottságnak a munkája kezdetekor működtek, meg amelyek bennem is működtek, amikor az oly sokat emlegetett esemény történt.

Már a nagy bizottság megalakulásakor valóban abból a megbízatásból kiindulva, amelyre Grósz elvtárs itt a határozatot idézve hivatkozott, önmagunkra nézve is bizonyos szabályokat elfogadtunk, pontosan ezért, hogy a Központi Bizottság biztonságban legyen felőlünk, nem lesznek félrevezető szándékaink. Az egyik, nem előírt következtetések szerint, hanem a meggyőződésünk szerint fogunk dolgozni, ebben tévedhetünk, ebben igazat mondhatunk, de mint becsületes indíték, éppen ebben a nehéz politikai helyzetben ez elfogadható. A másik, hogy a nyilvánosság előtt fogjuk folytatni a tevékenységünket, s nagyon élesen fogalmazódott meg erre az igény, azért, mert keserű csalódások és rossz tapasztalatok voltak mögöttünk, több elvtársunk emlékezett még rá, hogy zajlottak az ilyen bizottsági munkák a XIII. kongresszus előtt, s e bizottságok minden eredményében a közvélemény szintjén, hogy úgy mondjam, leköröztek bennünket, mert míg mi a titkolódzás és a zárt belső műhelymunka keserű levében fortyogtunk, az ott kiizzadt és világrahozott gondolatokat régen már megemésztette a társadalom és elébe vágott azoknak. Ugye sokat beszéltünk a párt defenzív helyzetéről ilyen szempontból is és sok minden másról. Tehát ilyen motiváció, ilyen mozgatórugó is működött itt a bizottság tevékenységével kapcsolatban, s az első valóban nyilvánosságot is igénylő produktum e tekintetben a történelmi albizottság munkája volt. Ott bár ilyen manipulációk is történtek, hogy szembeállítsák a bizottság vezetőjét, meg az albizottság tagjait, vezetőit egymással, szeretném kijelenteni, hogy teljes egység volt a dolgok megítélését és a nyilvános közlés szándékát illetően is, pontosan az előbbi megfontolásokból adódóan. Ami — megint azt mondom —, hogy lehet erősen vitatható megközelítési mód, de nem valamiféle önkényes elhatározásból született.

Ezért csak magyarázatul, mert azt hiszem, hogy a fő figyelmet mégiscsak arra kell irányítanunk, hogy miként a Tanácsadó Testület kilenc pontja is erről beszél, nos arra, hogy szembe tudunk-e nézni bizonyos követelményekkel az új politikai helyzetben, a megváltozott és valóban nagyon sok tekintetben válságos politikai helyzetben, és e tekintetben én most csak a saját nevemben nyilatkozhatok, nem

azért, mert elkülönülnék az albizottság jelentésétől, azzal én teljesen azonosulok, fogyatékoságaira utalt Grósz elvtárs, de az egésszel én azonosulni tudok és vállalom.

Nos, ebben az albizottsági jelentésben az 1956-os események megítélése dolgában úgy nyilatkoztam, s vallom, hogy ez így lesz helyes a többpártrendszerre való átmenet és a kiegyezés vagy megegyezés keresése közben, hogy miután az ellenforradalom mint jellemző ítélet tarthatatlan, a forradalom mint ajánlott forma elfogadhatatlan a számunkra, ebben ez a többoldalúan elfogadható meghatározás a pártot átsegíti azon a legitimációs problémán, amire itt a Romány elvtárs is utalt. Ugyanis nem egyszerűen lelki, érzelmi dolgokról van szó, amelyek nagyon súlyosak természetesen, hanem arról, hogy a párt, mint kezdeményező erő jogállami alkotmányos viszonyok között megtervezett többpártrendszer viszonyai között, bizonyos történelmi alapkérdésekben a nép centrumához tud-e közeledni, mert ha ebben nem tud, akkor a nép centrumán kívül esik az összes többi kérdésben, és nem lesz megegyezés.

Mondom ezt lehet vitatni, senki kényszerítő fogalomként ezt nem akarja használni, ez így és ily módon fogalmazódik meg. S ebből a szempontból bár lehet, hogy műhelyvitában, amiről ha mindent nyilvánosságra hoznánk, hogy ki mit hall az elvtársától és hogyan, miként, akkor azt hiszem nagy kavargás lenne ebben a tereben.

De mégis, annyit hadd mondjak el, ez nem a Központi Bizottság megkerülését célozta, ellenkezőleg a Központi Bizottság munkájának megkönnyítését, azzal a céllal, hogy a régi stíluson változtatva, s ne ex cathedra kijelentések formájában kerüljenek fontos fogalmak a társadalom elé, amelyek mér eleve szakrális, szentesített módon, a vitathatalanság állapotát is felveszik, hanem egy munkafolyamat részeként. Ez volt a megfontolás és erről szerettem volna a Központi Bizottságot tájékoztatni. Senki nem hitte, hogy ez vita nélkül és felháborodás nélkül fog végbemenni, bár engem is meglepett az a vihar, ami ekörül keletkezett, én azt hiszem, majd egy politikai szociológia ezt egyszer, mint előbbi eseményeket, elemezni fogja, hogy ugyan, milyen elemek keveredtek ebbe a vitába, és ki akarta még a pecsenyét megsütni ennek a vitának a tűzénél. A jó szándékot nem vonom kétségbe és az érintettek tiszteleire méltó elfogultságát én valóban tisztetem, ezt kipróbálhattam hétfőn este¹⁵ egy nem túl könnyű helyzetben a Marczibányi téri Művelődési Házban 600 Szoc. Hazás és Munkás-Paraszt Hatalomért érdemrenddel kitüntetett elvtársam jelenlétében és a velük folytatott vitában.

A levelekről. Az is a dolgok természetéhez tartozik, hogy én másfajta leveleket kaptam, de ez érthető. Ez teljesen érthető, ezeket éppen ezért kellő fenntartással fogadom, gondolom a másik oldalon lévő leveleket is ugyanezzel, és akkor valahogy kiegyenlítjük ezeket a vitákat is. Én elfogadom azt, hogy a Központi Bizottság oly módon válaszoljon erre, ahogy Grósz elvtárs javasolta. A formuláról és az egész ügyről azért nem szeretnék tovább beszélni, mert a tanulmány mindenkinek a rendelkezésére áll és ha én kijelentem, hogy azonosulni tudok ezzel a tanulmánnyal, akkor a benne foglalt érvek is az én érveim. Úgyhogy, ezt szerettem volna mindehhez hozzátenni, és hiábavaló dolgokkal vagy magam mentegetésével talán szükségtelen a Központi Bizottságot fárasztani és az idejét fogyasztani.

A válság természetéről s a kirobbant vitában tanúsított magatartások háttéréről most már néhány szót hadd mondjak én is. Hát először is: sem a pártban, sem a társadalomban a megosztottság nem ettől a tanulmánytól, ezt többen itt elmondták,

Grósz elvtárs is utalt a válság okaira és a mögötte rejlő dolgokra, Jassó elvtárs pedig mint kiváltó okot említette ezt az eseményt [sic!]. Akkor pedig azt hiszem, hogy a fő figyelmünket erre a válságra és ennek az okaira kell fordítanunk.

Ugyanis, nekem meggyőződésem, az ország nem attól kormányozhatatlan, hogy a társadalom fenomenális oldalán megjelennek az ilyen meg amolyan küzdelmek és viták, meg törekvések, ambíciók, hanem attól, ha egy országban lassan 15—20 esztendeje a folyó egyik partján közlekednek a szavak, a másikon meg a valóság, és ezek nem találkoznak. Vagyis, nem tudjuk összehozni a kormányzati szándékot a valóság folyamataival. Mert azt hiszem, erről van szó, ez mindannyiunknak személyes és közvetlen tapasztalata. Ha pedig erről van szó, akkor ezt a hidat kellene megtalálni, amely programot, politikát és a valóságot valamiképpen összeköti, és az közmegegyezésre fog szolgálni a társadalom számára is. Hiszen egy erősen dezintegrált társadalomban élünk, amelyben lassan nem működik sem a termelési, sem az emberi kooperáció, s stagnálás van, és a társadalmi béke címén hirdetett szolidaritás is hiányzik. Ezt nem ez a vezetőség csinálta és nem május óta keletkezett ez a helyzet, és hogy ha egy bornírt kontinuitás magatartásához ragaszkodunk, akkor megkárosítjuk nemcsak a pártot, hanem a társadalmat is, mert válságtényezővé válunk magunk is ezzel a magatartásunkkal, ahelyett, hogy válságkezelő és -megoldó szerepet játszanánk. Ezért én a vitát és a vita körüli vitát nem is tartom olyan botrányos dolognak.

A szememben százszor botrányosabb dolog az, hogy ez elmúlt tizenöt év — Kálai elvtárs említette, hogy erre még nem is fordítottunk elég figyelmet —, az elmúlt tizenöt esztendő hibás döntései politikai fórumokon egyhangúan születtek és egyhangú döntések voltak. Vagyis, valamiféle olyan félsz és mechanizmus sajátos pszichológiai keveredéséről van szó, amiből nem tudtunk kiszabadulni és ami valóban vizsgálódást és elemzést igényel. S ebből tanultuk meg azt is, hogy a magyar történelemben, a legújabb kori magyar történelemben nem a viták destabilizáltak és [nem] azok az események, amikor előrehaladtak szándékaink szerint a dolgok, hanem amikor visszarendeződtek. Mindig azokon a pontokon, tessék megnézni 1954—1955 fordulóját, 56 júliusa elhibázott személyi határozataira, 1974 márciusánál, hogyha az 1972—1974-ig terjedő időszakot veszem, és az egyhangú és vita nélküli, feszültség nélküli döntések 1974 márciusa óta voltak jellemzőek a Politikai Bizottságra, amikor sikerült megoldani annak személyi problémáit, hogy ott viszály és vita ne legyen [sic!]. Akkor sikerült megoldani, 1974 márciusában s aztán nem is volt vita, de volt is helyzet. Ugye látjuk?

Azt hiszem, ez is beletartozik legújabb kori történelmünk tapasztalataiba. Kényelmes volt dönteni, kényelmetlen élni. Ezért, én azzal az Engelsszel értek egyet, aki már egy tömegpárt tapasztalatait is megélhette, s aki azt mondta, hogy: egy pártnak lehet milliányi tagja, ha abban a pártban nincsenek áramlatok és késhegyig menő tisztázó viták, az a párt milliós tagsága ellenére is csak szekta. Ez, azt hiszem történelmileg is megfontolandó tapasztalat. Én is azt mondom tehát, senki ne játsszon könnyelműen az ország sorsával, meggyőződése ellenére ne adjon szavazatot semmire. Én ezt tartom normális és emberileg elfogadható magatartásnak, majd a határozati javaslatra, illetve a közleményjavaslatra is szeretnék valamit mondani.

Ezzel kapcsolatban én nagyon nagy jelentőségűnek és sorsdöntő jelentőségűnek tartom azt az előterjesztést, amely itt most realitásként fogadja el, ilyen-olyan okokra, érvekre hivatkozva realitásként fogadja el a többpártrendszerrel s arra [sic!], hogy egy demokratikus alkotmányos jogállami kezelési formát, egy előzetes ki-

egyezés alapján, egy későbbi versenyhelyzet vállalását tartja méltónak a kommunistákhoz, ebben az országban. Ezért én [ezzel] teljes mértékben egyetértek.

Szeretném hangsúlyozni és szeretném nyomatékosan hangsúlyozni, magaménak tartom, így is szokták mondani. Ez méltó lesz hozzánk, szerintem ha ebben — még ha nagy vita árán is —, mert én is azt mondom, a pártvitát nem takaríthatjuk meg, hiszen ma azt mondjuk joggal, hogy ezt sokan ellenezni fogják a pártban, tehát fordíthatjuk úgy a szót, hogy a májust előkészítő pártvitákban meg már sokan igényelték, hogy végre térjen rá [sic!]. Tehát ebből a két találkozási pontból fog itt a párton belül is tisztázás és közmegegyezés kijönni, meg akció is, ami kell nekünk, mert akcióképtelenségünknel rosszabb nincs, minden vita elviselhetőbb, mint az akcióképtelenség.

Ez bizony, ha a párt-káderállomány újragondolását is igényli majd, mert ugyan voltak hangzatos és sokféle határozataink káderpolitikában. Én azt hiszem a legtöbb elvileg kifogástalan is volt, de képzeljük bele magunkat egy versenyhelyzetbe. A jelenlegi káderállományainkkal, káderállományunkkal és szószólóinkkal itt-ott. Mert azért nemcsak ebben a pártban és a pártszervezetek néha hangoskodástól zajló vitáiban kell ám helytállni, hanem a nép körében is. Egy ilyen versenyhelyzetben én azt hiszem a Központi Bizottság ennek a tudatában fogja támogatni és kérem is, hogy támogassa ezt a javaslatot, ami ma a Központi Bizottság elé került.

S végül, néhány szót a hatalmi harcokról. Én hallom ezt most már hetek óta innen-onnan, pályaszéléről való bekiabálások formájában is, igény formájában is, isten tudja még miféle módon. Lehet, hogy ez üzenet, ezt mondtam a Politikai Bizottság ülésén is. Nem biztos, hogy nekünk mindig reflektálni kell az ilyen üzenetekre. De azért itt csak személyes vallomást tehetek, senki nem jogosít fel arra, hogy én bármi más módon beszéljek. És elnézést a kissé kivagyfi fogalmazásért, ezt tudják be szorongatott helyzetemnek kérem, minden pozíciót elégségesnek tartottam ahhoz, hogy megbecsülést szerezzek a társadalomban. Ez a magam hozzájárulása ehhez a problémához. Tehát soha valamiféle pozíció elnyerése nem ambicionált, feladatokat annál szívesebben vállaltam, mert úgy éreztem, hogy társadalmi megbecsülést lehet ennél sokkal szerényebb pozíció körülményei között is szerezni.

Ismertem embereket, akik hatalommal és címekkel jobban felékesítve is, pozíciójukból távozva öt perc múlva már az egész ország elfeledte őket. Én ezt tartom lényegesnek e tekintetben, és ezért én nem hiszem, hogy egy vita tekintélyromboló, egy vita aláássa a vezetést. Egy vezetőséget az ásná alá, ha ez a vita hiányozna, és nem tisztázó vitában, hanem tekintéllyel akarná megoldani a dolgát. Mert hát láttuk, nem célszerű, nemcsak ízlésünket bántja, hanem nem célszerű, nem alkalmas. Nehéz lesz ezen a szakaszon átlábalnunk, biztos vagyok benne. S megismétlem: magamat sem hittem soha, de másokat se tévedhetetlenek ebben a folyamatban. Számomra a vita eddigi menete is, bizonyára majd a jövőendő felszólalások is nagyon tanulságosak lesznek. Csak annyit kérek a Központi Bizottságtól, esetleg válaszolnom kell, még annyi türelmet tanúsítson, hogy esetleg egyszer a vége felé újra szót kérjek, ha szükségesnek mutatkozik. Hiúsági okokból nem fogok szót kérni, azzal nem fárasztom a tisztelt testületet.

Az érintettekről és az érintettségről most már csak annyit, eszembe jut egy történet, s a történelemről még valami Marxtól. Lehet így viszonyulni, úgy viszonyulni, erőziót példálózni stb. a történelemről. Én ebben marxista vagyok, annak a Marxnak a követője vagyok, aki azt mondta, minden dolog lényege annak története, nem ússzuk meg a történelem tisztázása nélkül, erre szükségünk van. Én ezért ezt tartom fontosnak és lényegesnek.

Mi legyen azokkal, akiket ez a formula érint és hátrányosan érint? Nem érint hátrányosan. Ez a formula nem érint. Tisztelettel, az áldozatot a társadalom el tudja fogadni, és ha valaki megsértette az igaz hittel küzdő emberek hitét és érzékenységet, akkor az a sztálinista rezsim volt, amelyik erőforrásként használta az itt élő kommunistáknak az elkötelezettségét meg az áldozatvállalási készségét, képességét.

A határozatról, illetve a közleménytervezetről annyit, hogy ha abban benne lesz a bizalom, akkor én ezt a közleményt elfogadom, már csak azért is, mert nem az én dolgom megítélni a magatartásomat és annak hatását. Ezt én a Központi Bizottság belátására bízom.

S végül csak annyit, hogy megismétlem: egyetértek a politikai programmal és a politikai menetrenddel is, amit Grósz elvtárs előterjesztett, s ennek a menetrendnek a jegyében úgy hiszem, a pártegység egy új vita alapján létrehozható és akcióképes lesz. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Pozsgay Imre felszólalását. Egy pillanatra, Judik elvtársat látom jelentkezni. Tessék Judik elvtárs.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Egy ilyen fontos történelmi eseményt meg lehet-e ítélni ma, ennyi idő távlatából objektíven, tárgyilagosan?

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Van-e még kérdés? Sarlós elvtárs, tessék.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Három kérdésem van.

Észrevette-e Pozsgay elvtárs, hogy a vita nem erről a dokumentumról szól, hanem az ő kijelentéséről?

Második: elfogadja-e azt a tájékoztatót, amit Berend T. Iván A Hét vasárnapi műsorában, ugyanebben a témakörben, csak nem egy jelszavas megjelöléssel, hanem néhány gondolatban kifejtett? Mert én azt fogadom el.

A harmadik kérdésem: itt ma azt mondta, hogy költői kérdés volt-e vagy komoly kérdés volt. Folytatás, vannak, akik ragaszkodnak egy bornírt vezetés döntésének a folyamatosságához. Ez költői kérdés volt-e, vagy feltételezem valakiről, hogy aki itt ül, ez zavarja [sic!].

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Van-e még kérdése valakinek elvtársak Pozsgay elvtárshoz? Nincs, tessék.

POZSGAY IMRE elvtárs: Kezdem Sarlós elvtárs utolsó kérdésével, mert ezen könnyebb túlesni, ugyanis nem ezt mondtam. Csak ennyi a különbség köztünk. De, hát ezt is megszokta az ember, a közéleti vitákhoz hozzátartozik, hogy hol viaszdugóval, hol attitűd szerint fogunk fel ilyen vagy olyan kijelentéseket. Én azt mondtam, hogy egy bornírt kontinuitáshoz való ragaszkodás veszélyes lenne a pártra és a vezetőségre nézve. Tehát, akkor tovább szövöm a gondolatot, el kell határolnunk bizonyos hibáktól és hibás gyakorlattól magunkat. Én ezt mondtam, és erre gondoltam.

A Hét műsorában — elfogadom azt, amit Berend T. Iván mondott. Én sem mondtam mást. A 168 óra teljes szövege a birtokomban van, ez bárki számára hozzáférhető.¹⁶ Erről ennyiit.

Észrevettem, hogy a magatartásomról szól a vita. Egy nagy tépelődő és önmargoló folytatást adhatnék még ennek, de elmondtam az elején, hogy pontosan hallottam, hogy az én magatartásomról van szó, a nyilvánosságra hozatalról és an-

nak az indokait mondtam el. Ezek vagy elfogadhatók, vagy nem fogadhatók el, természetesen.

Megítélhető-e a mai ember számára? Elnézést, ha itt most kollegáim előtt ismétlem magamat. Egy történetet mondtam el erről. 1857-ben volt az indiai szipolylázaadás. Arról részletes jelentéseket küldött az angol alkirály meg a Times tudósítói Londonba. Ezek a jelentések kivétel nélkül hamisnak bizonyultak az esemény történelmi jellegének megítélésében. Marx ugyancsak jelentéseket írt a szipolylázaadásról ugyanannak a londoni Timesnak anélkül, hogy életében egyszer is betette volna a lábát Indiába és betehette volna a lábát Indiába, és máig tökéletesen helytálló értékítéletet adott arról, ami ott történt.

Nem a részvétel a fontos a történelemben. Van egy gyönyörű világirodalmi példa erre: a Pármai kolostor főhöse, del Dongo márki végigyalogol a waterlooi csatátéren és nem tudja, hogy a történelemben járkált. Én azt hiszem, hogy úgy lehet igazán ezekben a dolgokban méltón viselkedni, ahogy Kölcsey tette, aki Szatmár megye követe volt és a pozsonyi országgyűlésben a diétán követelte a jogegyenlőséget, a közteherviselést, a jobbágyfelszabadítást. Eközben otthon Szatmárban a végső elkeseredésükben már minden emberi mértéket túllépő parasztok gyűjtogatták a kastélyokat, tiporták a vetéseket, köztük Kölcsey vetését, Kölcsey kastélyát.¹⁷ Hazament, elsírta magát, aztán utána újra a pozsonyi diétán követelte a jogegyenlőséget, a közteherviselést és a jobbágyfelszabadítást. Így is lehet viszonyulni történelmi eseményekhez, minden oldalt megértve bizonyos fokig, és minden oldalra reflektálva is, de perspektivikusan. Én csak ezt szerettem volna elmondani most már, ha erre alkalmat adtak. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm a válaszokat, mehetünk tovább, úgy látom. Felszólalásra következik: Fodorné Birgés Katalin elvtársnő, őt követően Koi Tibor elvtárs.

FODORNÉ BIRGÉS KATALIN elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! A meghívóban egy soros ülésre hívtok bennünket a Politikai Bizottság. Én úgy hiszem, soron kívüli tanácskozáson vagyunk. Azért került sor döntésre, mert olyan történelmi hatások, politikai hatások érték a Politikai Bizottságot, amelynek alapján szükségesnek tartotta, hogy a 20-ára összehívott központi bizottsági ülés előtt összejöjjünk, szót váltsunk lényeges társadalmi és politikai kérdésekről.

Úgy hiszem, Grósz elvtárs szóbeli kiegészítője számomra helyretette azokat a gondolatokat, összefüggéseket, amelyek a vázlat révén engem nem elégitettek ki. Azért vetem föl mindezt a kérdést, mert úgy hiszem, a mai tanácskozáson annak ellenére, hogy a politikai kérdések összefüggéséről kell beszélni, ennél egy lényegesen fontosabb kérdést tartok szükségesnek megvitatni, és csak utána váltsunk arról szót, hogy milyen a viszonyunk a pluralizmusban, milyen a választási rendszerben és másokban. Én magam úgy érzem, hogy Grósz elvtárs beszámolójában a párt mai helyzetének megítélése sokkal konszolidáltabb állapotokat tükröz, mint ami a gyakorlatban van.

Úgy érzem, arról kell vitatkoznunk és az a párt legfontosabb feladata, hogy arról váltsunk szót, képesek vagyunk-e a Magyar Szocialista Munkáspártot a jövőben egységes szervezetnek felfogni, amelynek állni kell a politikai versenyt is. Ma, jelenlegi helyzetünkben vannak még startpontok, amelyek azt jelentik, hogy igen, de az utolsó órában vagyunk, de olyan figyelmeztető jelek vannak, amellyel szembe kell néznünk és ez nem tűr halasztást.

Mire gondolok? Én ma úgy értékelem, hogy a párt egésze és nem vezető testülete, Politikai Bizottsága vagy személyei, hanem a párt egésze rosszabb helyzetben van, mint a [párt]értékezellet előtt és jóval rosszabb helyzetben, mint a pártértékezellet után, amikor bizonyos optimizmus jellemezte tagságunk széles tömegeit.

Milyen kérdésekről van szó? Mit szeretnék elmondani? Az egyik, úgy érzem, hogy tagságunknak saját pártjához való viszonya igen megosztott és erről nem lehet nem beszélni. Egy része igaz, hogy aktív, ahogy elhangzott Grósz elvtárs tájékoztatójában, ez az aktivitás erősödött különböző megközelítésben. Én azonban úgy érzem — ezen vitákon részt véve —, hogy a vita nem elsősorban elvi-politikai kérdésekről szól az alapszervezetekben, ahogyan néhányan ezt beállítják, hanem az ország gazdasági helyzetéről és a tagság is, a pártonkívüliekkel együtt arról vitatkozik, hogy mindennapi megélhetési gondjai vannak és meg tud-e élni a jövőben.

Emellett egyre nő azoknak a tábora az aktivizálódás mellett, akik néma hallgatásba burkolóznak. E hallgatag réteg vár, egyetértek azzal, hogy bízunk a Magyar Szocialista Munkáspártban és abban, hogy ura lesz a helyzetnek, képes lesz kiutat találni a válságra, de bizalma és türelme egyre fogy. És őszintén szembe kell nézni azzal, elvtársak, hogy ma már nagyon sokan a párttagsági könyvük, új tagsági könyvük átvétele óta is kiléptek a pártból, mert nem azonosulnak a politikai irányváltásunkkal, mert őket teszi környezetük felelőssé azért, ami ebben az országban van, és azokkal a jelekkel is találkozunk, hogy megfenyegetik őket azért a szituációért, ami az országban kialakult.

Van egy másik megosztottság a párttagság körében. Ez a pártértékezellet óta következett be. A pártértékezellet dokumentumában reform értékű programot fogadtunk el a politikai megújulásra és a gazdasági reformokra. A párttagságon belül az értelmiség jelentős része és az ifjúság gyorsabban azonosult, cselekvően kezdeményezi, sürgeti, bizonyos helyeken hajtja ezeket a politikai változásokat. Szembe kell nézni azzal, hogy tagságunk többsége azonban még nem érti, nem azonosult a politikai pluralizmussal, a gazdasági reform elveivel és amit átél ezek hatására a környezetben, azok alapján csak zűrzavart lát. Fél a változásoktól, inkább a nyugalomhoz ragaszkodik és ez párttagságunk egy jelentős részére is érvényes.

Én azonosulok azzal, ami e tanácskozáson is megfogalmazódott és minden erőmmel azon dolgozom, támogatom, hogy a párt hegemon szerepét csak akkor képes megőrizni, ha a gazdasági és politikai reformok élére áll. Ezt konkrét eredményekkel is bizonyítanunk kell. Elfogadom, hogy a hajtóerő a pártértelmiség lehet és leginkább az ifjúság lehet a változtatásokban. A pártértelmiségnek és a politikai reformereknek azonban tudni kell, és számolni kell vele, hogy csak olyan fordulatot és sebességet diktálhatnak a párt egésze számára, hogy a tagság és a tömegek tudják követni őket, újító kezdeményezéseikhez a tagság meggyőződésből fel tudjon sorakozni. Ennek egyensúlyban tartása ennek a Központi Bizottságnak a felelőssége és feladata. Ez a folyamat a pártértékezellet után közös pontról, platformról indult, ma úgy érzem, olyan szakadék van az elvi változások, ezek nyilvánosság és a tömegek azonosulása között, hogy félő a szakadás.

A másik kérdés a testületekkel összefüggő. Az alapszervezetek és a különböző szintű testületek élnek, dolgoznak, de nem funkciójuknak és a pártértékezellet szellemének megfelelően, magárahagyatottságuk az elmúlt hónapokban több kárt mint eredményt hozott. Az országos szintről kisugárzó reformlépéseket, a reformszemléletet nem tudtuk az alapszervezetek környezetében cselekvésre váltani. A helyi politikai mechanizmusok, a testületek hagyományosan működnek és nem érti a tag-

ság az országos kezdeményezéseket és annak irányvonalát. Úgy hiszem, meg kell értenünk, nem elfogadni, hogy a 40 évi hallgatásra, bólogatásra kárhozottatott alapszervezetek ebben a mai politikai sokszínűségben joggal követelnek igazodási pontokat, egy-egy kérdésben határozott állásfoglalást. Számomra úgy fogalmaztak, a Központi Bizottság irányítson, vezessen és mutasson irányt. Elöttem ezt már megfogalmazták. Az iránymutatásnak két oldalát tartom fontosnak: azok véleményét támogatom, akik azt mondják, hogy a Központi Bizottságnak nagyon gyorsan egy politikai programot kell a tagság számára megfogalmaznia, amely rövid, érthető, számukra elfogadható irányokat ad, mert a pártértekezlet burkolt megfogalmazásait gyakorlatunkban néhol már túlszárnyaltuk, ugyanakkor azok egy részét sem érti tagságunk.

A gazdaság irányát, a külpolitika bizonyos új jelenségeit, az intézményrendszer változását csak új programban rögzíthetjük. Programunknak a jövőről kell szólni. A program alapjának Grósz elvtárs mai beszámolóját én magam elfogadom. E programot a Magyar Szocialista Munkáspártnak még a párttörvény előtt meg kell jelentetnie. A tagságnak tudni kell, milyen politikai platformot akar az MSZMP a jövőben. Ha ennek készítését elhalasztjuk, tagságunk egy részét elveszítjük. Látni kell, elvtársak, hogy az aktivizálódó programmal rendelkező pártok, melyek még nem jelentek meg, de mielőtt a párttörvény napvilágot lát, másnap megjelennek vele, az újdonság erejével hatnak, tagjaink egy részét elcsábíthatják. A csökkenés mértéke a mai állapotban ugyan kiszámíthatatlan, de reális veszély, vannak, akik a párton belül is megfogalmazzák, várják, hova lehet innen lecsatlakozni. Ehhez tartozik az a kérdés is, hogy sürgősen le kell ezért tisztáznunk a párt szervezeti, irányítási rendszerét és döntési mechanizmusát. Ma az alapszervezeteket magukra hagyva, alulról építkezést hirdetünk, szerintem pártunk gyakorlatában a demokratikus centralizmust tisztességesen kell gyakorolnunk.

Véget kell vetni ehhez annak is, hogy az apparátusokat tovább szétziláljuk. Egy pártapparátus nélkül ezt a reformprogramot képtelen lesz végrehajtani [*sic!*]. Gyorsan helyre kell állítani a pártban a fegyelmet és a felelősséget is. Ezt nem én fogalmaztam, elvtársak, nekem fogalmazták meg a taggyűléseken, és úgy hiszem, oda kell rá figyelni, mert azt mondták, a párt ilyen fegyelmetlen talán soha nem volt még a történelme során, mint napjainkban. Ezek a követelések számomra egy tanulságot jelentenek. Én úgy érzem, jelzi, hogy veszélyben van a párt működése és cselekvőképessége.

A harmadik kérdésben a párt politizáló párttá való válásáról szeretnék szólni.

Elvtársak! Jelenleg erőnk még nyolcszázézes párttagságra támaszkodik, ennek hatása azonban jóval kisebb, kevésbé érzi a dolgozó nép. A Magyar Szocialista Munkáspárt csak akkor lesz képes állni a politikai versenyt, ha offenzívebb lesz a politizálásban, mint a környezete, ha nyitott lesz a vitákban és engedi megjelenni a más érdekeket mindaddig, amíg az a szocialista társadalom érdekében eredményekre ösztönöz. Őszintén szembe kell nézi azonban azzal a realitással, amely itt már elhangzott, hogy a párt hatalmi pozíciójának egyik legkárosabb vonása volt, amelyet átélünk, hogy eltűnt pártgyakorlatunkból a politizálás, hiányos a pártvezetők felkészültsége, alapszervezeti szinteken, az értelmiség egy részét pedig elidegenítettük a párttól. A tagság és a közvélemény számára is úgy tűnik, hogy az alternatív szervezeteknek vagy pártoknak magukat kimondott szervezetek megjelenése óta nem vezető pártként, hanem egyezkedő pártként viselkedünk.

A más erők nyomására cselekszünk, mindig utólag és nem elég nyilvánosan. A

más szervezetek politizálásukkal és a nálunk jóval hatásosabb nyilvánossággal jobban befolyásolják a közvéleményt, mint mi, ezt tovább a párt tekintélye nem engedheti meg. Fel kell készülnie ennek a pártnak a politikai versenyre. A párt tagságának jelentős része ma a politikai versenyt helyzeténél fogva nem ismerte fel. Figyelmeztető, hogy a párttisztviselők egy része, belátva ezt a jövő szerepet, a párttisztviseltől való visszavonulást tervezi a választásokon. A politizáló párttag szerepének vállalása minden egyes párttagtól önvizsgálatot igényel, és várhatóan egy öntisztulási folyamatnak kell megindulnia.

Vállalni kell minden pártagnak a reformprogramot és a politizálást. Látni kell, hogy bizonyos tagjaink egy részét elveszíthetjük ebben a harcban, de fontos lehet, hogy programunk révén új erőket, főleg az ifjúságot megnyerjük ennek.

Negyedikként egy gondolatot. Minden párt számára alapkövetelmény — itt is megfogalmazódott —, hogy egy pártnak egységes vezetése legyen. A pártértekezlet után, amikor az alapszervezetekben jártam, kérdéseikre válaszolva bizonyítottam — mert voltak kérdéseik —, hogy olyan Politikai Bizottságot választottunk, mely képes a reformok szellemében vezetni, személyiségei pedig a különböző haladó erőket egységbe képesek tömöríteni. Néhány hónap múlva nyilvánosságra kerültek különböző nézetek, eltérő megnyilatkozások, itt a Központi Bizottság ülésén az elvtársakat megkérdeztük. Hazamentem és a taggyűléseken újra magyaráztam, hogy a párt vezetése egységes, és képes a párt vezetésére és irányítására. Az utóbbi hetek elbizonytalanítottak. De már nemcsak engem, hanem a tagságot is. Bizonytalanság, bizalmatlanság és kételkedés is megjelent. Inkább aggodalmak jutnak kifejezésre, a szándék, hogy valóban egységes vezetése legyen ennek a pártnak. A kételkedők félnek a pártszakadástól, félnek attól, hogy a párton belüli hatalmi harc hatására a különböző társadalmi erők harca fegyveres konfliktushoz vezet ebben az országban, magyarul féltik eredményeinket, saját és gyermekeik jövőjét.

Fontos számomra, hogy elmondjam: a történelmi értékeléssel kapcsolatosan nagyon sokan keresték, úgy hiszem, a Központi Bizottság valamennyi tagját, különböző hatások értek bennünket. Az anyagot áttanulmányozva én magam úgy érzem, hogy az értékelés fő folyamatait reálisnak tartom, tanulságra építhetjük a politikai reformprogramunkat *[sic!]*. Nagy kárt okozott azonban — számomra elhamarkodottnak, kiragadottnak, következményeit nem átgondoltnak történő — bejelentés, mely úgy érzem óriási kárt okozott ebben a nehéz helyzetben a pártnak, mert sorainkat 24 óra alatt ebben a kérdésben szétzilálta, megosztotta és ez nem hiányzott.

Sikerült nagyon sok kérdésben az ellenzék malmára hajtani a vizet, akik nem ebben a kérdésben, hanem a párt egészében bizalmatlanok, szeretnék annak esetleg a szétválását, és úgy hiszem, van még egy kérdés, hogy sikerült ezzel a bejelentéssel elbizonytalanítanunk az amúgy is lehajtott fejjel járó kommunistákat, mert ezt is ők fogalmazták meg.

Kedves Elvtársak! A mai központi bizottsági ülésnek ezeknek a kérdéseknek a vitája alapján a nyilvánosság előtt választ kell adni *[sic!]*. A közlemény tehát engem nem elégít ki, én kérem, hogy a vita alapján olyan közlemény szülessen, amelyből a nép, a párttagság számára felvetődött kérdésekre egyértelmű és világos választ adunk. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Fodorné elvtársnő felszólalását. Koi Tibor elvtárs következik, őt követően Tőkei Ferenc elvtárs.

KOI TIBOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Hozzászólásomban szeretném megosztani a környezetem párttagságának és a pártonkívülieknek az elmúlt időszakban bekövetkezett eseményekről kialakított véleményét és saját észrevételeimet.

Az elmúlt központi bizottsági ülés óta egyes politikai vezetők megnyilatkozásai, egyéni véleménynyilvánításuk, továbbá a gazdasági életben bekövetkezett intézkedések — értem ezalatt az érintkezéseket — továbbra is döntően meghatározzák a közhangulatot. A különböző érintkezések hatására a lakosság teherbíró képessége az elviselhetőség határához érkezett. Erre oda kell figyelnünk. Oda kell figyelnünk azért, mert a mostani központi bizottsági üléseinkre is érdeklődéssel figyel az ország, és meggyőződésem, hogy akkor járunk el helyesen, ha önvizsgálat után konkrét programokkal és tettekkel gyorsítjuk a gazdasági és társadalmi reformot.

Ennek érdekében fontos, hogy a Központi Bizottság egységes véleményt, iránymutatást adjon a párttagság és a közvélemény felé egyaránt. Miért hangsúlyozom azt, hogy egységes: azért, mert az utóbbi időszakban politikai vezetőink részéről a párt vezető munkájáról és magjáról olvasott s hallott megnyilatkozásokkal kapcsolatban nem az egységes megnyilvánulás tapasztalható, ami a jelenlegi helyzetben politikánk megújulási törekvései ellen hat. Ebben Grósz elvtárs előadói beszéde is megerősített. Az a stílus, ahogyan ma politizálunk, aggasztó, zavart keltő és nem segíti az eligazodást. Felsőbb szintű pártvezetőink részéről elhangzott állásfoglalások, nyilatkozatok sokszor ellentmondásosak. Nem tűnik ki belőlük egy-egy fontos kérdésben a pártvezetés egysége, illetve egységes állásfoglalása. Egyes nyilatkozatokból kiérződik a korábbi mellőzés miatti sértett önérték, a múlt hibáinak bírálatakor név nélkül, a korábbi vezetést sértő megjegyzésekkel illetik.

Párttagságunk körében kifogásolják azt is, hogy ezeket a megnyilatkozásokat a nép nevében teszik. Megkérdeztek tőlem is aktívaüléseken, párttaggyűléseken, hogy politikai vezetőnk melyik nép nevében nyilatkozott, illetve nyilatkozik az elmúlt időszakban, ki kérte, illetve hatalmazta fel rá.

Tisztelt Központi Bizottsági Ülés! Meglepett és sok tisztázatlan kérdést fogalmazott meg bennem az előterjesztést megelőzően az a sommás megfogalmazás, hogy általános válság. Ugyanis így gazdasági, politikai válságot is takar. Felmerülhet bennem az a kérdés, hogy jelenleg politikai válságról beszélhetünk-e. Tartós és diszfunkcionális zavar van a működési mechanizmusban? Ha politikai válság is van, tisztázni kell, hogy kormányzati, bizalmi vagy politikai hatalmi válság van-e. Milyen zavarok vannak? Funkciótévesztés vagy a rendszer valamelyik eleme nem tölti be szerepét? A többpártrendszerű hatalmi keretet elfogadva, a Magyar Szocialista Munkáspárt lemond a hegemon szerepről? Nem járhatóbb út-e, ha többpártú rendszer lesz, ebben a hegemon szerep a Magyar Szocialista Munkáspárté? Az alternatív mozgalmak érdektörekvései csak akkor juthatnak el a politikailag intézményesült érdekcsoportig, ha nagyobb tömeget érint érékmozgásuk, ha az intézményrendszer túl szűken csatornázza be érékmozgásukat. Fontos, hogy a többpártrendszerben a Magyar Szocialista Munkáspárt mely érdekcsoportot vállalja. Ezt tisztázunk kell, s egyetérték Jassó elvtárs által ezzel kapcsolatos tennivalóink megfogalmazásával [sic!].

Kedves Elvtársak! Élénk, felháborodástól sem mentes visszhangja volt az 1956-os ellenforradalom egyszavas, árnyaltabb népfelkeléssé minősítésének. Ha 1956 népfelkelés volt, akkor akik levertek a népfelkelést, a nép ellenségei? A kom-

munisták, munkások, munkásörök, amit 1956 után elértünk, azt a nép ellen tettük, a nép nélkül? Azok a szabadon engedett köztörvényes bűnözők, akik fegyverrel vagy anélkül, ártatlan embereket brutálisan lincseltek meg, csak azért, mert nem tagadták meg hitüket, ők lettek volna a nép? A többség válasza: nem! Azért nem, mert kommunisták, sokkal inkább azért, mert ezeket a tényeket véleményünk szerint semmilyen dokumentummal, tényfeltáró vizsgálattal nem lehet megcáfolni.

Én 1956-ban még nem születtem meg, így személyes tapasztalataim sem lehettek — szerencsére — az eseményekről. Sok idős munkás kollégám, szüleim tapasztalatai és tanulmányaim alapján azt gondolom, magamban helyre tudtam tenni az eseményeket. Tüntetéssel indult az ország akkori vezetői, Rákosi, Gerő és társai ellen, de nem a rendszer ellen. Így, egy rövid szakaszban elfogadhatónak tartom a népfelkelést, de amikor már fegyverrel, öntörvényesen, mindenféle vád, bizonyíték nélkül emberek százait lincselték meg, kifosztották a vasúti vagonokat, szabotáltak az említett köztörvényesek és az általuk megtevesztett, kilátástalanságba sodródott emberek, ez már ellenforradalom a javából.

Célja is világos volt számomra. Minden kommunistát eltörölni, még a földről is. Nem tudok azonosulni azért sem, mert ez a nép építette újra az országot, ért el olyan eredményeket, melyre — mai gondjaink ellenére — büszke vagyok.

Büszke vagyok rá, mert ugyan nem kerültem magasra a ranglétrán, de aki lettem, ebben a társadalomban, a Magyar Szocialista Munkáspárt vezette társadalomban lettem. Pártunkat és egyszerű tagjait keményen bírálják kívülről is. Úgy érzem, belülről is. Az a tapasztalatom, hogy a bírálókat egy dolog motiválja: kategorikusan elutasítani mindent, amit a párt tesz a gazdasági, politikai reformért. Kívülállóként, felelősség nélkül kritizálni még azt is, amit pozitívnak ítélnék meg, ők maguk is.

Grósz elvtárs nyilatkozatával egyetértve, nem tudok azonosulni azzal sem, hogy úgy tűnik, a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetése alkalmatlan a politikai folyamatok kezelésére. Ha ez önkritika, egy ember, párttag önkritikája, de semmi esetre sem a párté. A párt nagy erő és vidéken még igazán nagy erő, és ez feltétlenül figyelembe veendő az elkövetkezendő időszakban. Jobban kell támaszkodnunk rá. A párttagok nálunk legalábbis úgy látják, túl sokat foglalkozunk most a politikai reformmal és késésben van a gazdasági reform. Világos számunkra, hogy mindketőre szükség van, de ne essünk abba a hibába, mint 68-ban, csak ellenkező előjellel. Akkor a gazdasági reform megtorpanásának oka volt a politikai reform elmaradása. Ne legyen most akadálya a politikai reformnak a gazdasági reform elmaradása. Mai teendőinket — ami nagyon sok — próbáljuk higgadtan megoldani, a késett cselekedetünket ne azonnal hozzuk be, mert kapkodáshoz vezethet, mely tovább növelheti a tanácstalanságot a párton belül s a pártonkívülieknél egyaránt.

Az előterjesztésben megfogalmazott politikai programmal és reformmal egyetértek és azt elfogadom. A Központi Bizottsághoz érkezett levelek kezelésének módjára tett javaslattal egyetértek. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Koi elvtárs felszólalását. Felszólalásra következik Tőkei Ferenc elvtárs, őt követően Berecz János elvtárs.

TŐKEI FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az albizottság munkájáért s az eddig elért eredményekért magam is vállalom a felelősséget. Ahogyan mindazt, amit most el fogok mondani, elmondtam, felelősségvállalással elmondtam a Budapesti Pártbizottság hétfői ülésén. Sajnos az egész bizottságból egyedül

én néztem szembe ott meglehetősen keményen megfogalmazott ellenvéleményekkel.

Nem is csak — teljesen indokolatlanul, vagy ilyen-olyan hátsó gondolatokkal gyanúsítható emberekkel —, hanem például Mező Imréné elvtársnővel és másokkal.

Elnézést kérek, tőlem teljesen szokatlan módon, kénytelen vagyok néhány passzust abból a kicsiny terjedelmű hozzászólásból felolvasni, amelyet elméleti szempontból — mert az albizottság vezetője, Berend elvtárs erre kért — én papírra vetettem. Berend elvtárs később azt kérte, hogy fejtssem ki összefüggően és részletebben, én viszont arra kértem, hogy ettől tekintsen el, mert ezt talán rövidebben is össze lehet foglalni.

Csak néhány részletet szeretnék felolvasni belőle, az elméleti kérdésekhez szólni, a múlt megítélésével kapcsolatban. Sokfelé vetődik fel jogosan a kérdés, mi hát a létező szocializmus. Szocializmus egyáltalán vagy netán preszocializmus, vagy netán átmenet? Azt hiszem, az ilyen finomságok felett inkább a szabad vitát kellene szorgalmazni, hivatalos dogmagyártás nélkül. Egyetlen dologhoz azonban mindenképpen ragaszkodni kellene. Ahhoz a megítéléshez, hogy országainkban a szocializmussal való gyakorlati kísérletezés egész története mégiscsak abban a nagy világtörténeti folyamatban helyezkedik el, valahol a folyamat legelején, mely világtörténelem egy-egy emberöltővel nem mérhető léptékben, egy majdani posztkapitalizmus felé tart, s az filozófiailag és szaktudományosan bizonyított módon, valamiféle kommunizmus lesz, mely — ha nem a felszíni jelenségekre, hanem a mélyben lezajló világfolyamatokra figyelünk oda — a mi századunkban sokkal kevésbé utópia, mint a múlt században látszhatott. Nem a megvalósulása, hanem az emberiség fennmaradásának és fejlődésének szükségszerű formája. Ugyanakkor tartózkodni kellene minden olyan meghatározásától vagy definíciójától a mai kezdetleges szocializmusnak, amely azt szuggerálná a fejekbe, hogy szocializmuson valamiféle eszményi berendezkedést kell érteni.

Nagyon sajnálatos körülménynek tartom, ha érthető okokból is, a hetvenes években a magyar reformgondolkodás is fokozatosan elméletellenessé, lopakodó reformmá lett, prakticista módon homályban hagyva a világtörténelmi és globális távlatokat, és ugyancsak egy nemzetgazdasági berendezkedés — egy múltkori KB-ülésen beszéltem —, ami a sztálinizmus lényegét abban az egy országban való gondolkodásban látja, ugyancsak egy nemzetgazdasági berendezkedés felvázolásában merítette ki szellemi erejét. Elméleti és módszertani szempontból az úgynevezett reformellenzék és reformgondolkodás jórészt ugyanazokat a hibákat követték el, így aztán küzdelmük nem is lehetett más, mint országunk jelenlegi állapota, valamint, hogy a reformtörekvések mögött mind a mai napig nincsen tömegmozgalom.

Annak érdekében, hogy a reformnak tömegbázisa legyen, a megindult politikai demokratizálódási folyamaton kívül vagy inkább éppen annak fontos részeként, szükség van elméletileg és tudományosan jól megalapozott reformprogramra, amely azonban csak úgy készülhet el, hogy programok, platformok konfrontálódnak egymással, kerülnek széles körű, valóban társadalmi vitára. Ehhez véleményem szerint a pártban is biztosítani kellene a platformszabadságot már csak azért is, hogy ha a viták kompromisszummal végződnek — erről is beszéltem a múltkor —, az magas színvonalon köttessék, és ne olyan alacsony szellemi szinten, mint eddig is és ma is.

A régi közmegegyezés felbomlásával mind sürgetőbbé válik, hogy ideológiai

szempontból is meggyőző magyarázatot kapjanak a szocialista országok ismétlődő válságai, sőt felkelései. A magyarországi 1956 problémáját szerintem úgy kellene — és lehetne is — azonnal megoldani, idézőjelben, hogy elfogadjuk Lukács György formuláját, amit Jánossy Ferenc, nevelt fia, Jánossy Ferenc hozott nyilvánosságra, s amely szerint a magyar 1956 nem mondható sem egyszerűen ellenforradalomnak, sem pedig forradalomnak, hanem felkelésként kell jellemezni. Lukács szerint a felkelést az különbözteti meg a forradalomtól és az ellenforradalomtól egyaránt, hogy nincs világos célja. Ha ezt a formulát sikerül elfogadtatni a párttal, akkor egyrészt valóban szabaddá válik 1956 tudományos kutatása és a különböző felfogások vitája, de ugyanakkor esetleges megegyezése is abban például, hogy 1956-ban voltak forradalmi és ellenforradalmi, 1956-nak voltak forradalmi és ellenforradalmi áramlatai is [sic!].

Ezen az alapon közelebb lehetne jutni a Nagy Imre-probléma újszerűbb, ideológiai és politikai kezeléséhez is, minthogy itt még nem, de az országban, filmszemlén és minden lehetséges fórumon a Nagy Imre-kérdés is napirenden van. Itt hadt tegyek egy rövid, néhány perces közbevetést. Prosjan, eszer — baloldali eszer — 1918-ban részt vett a júliusi felkelésben. Prosjan néhány, azt hiszem néhány hónappal később meghalt, nem tudom pontosan hogyan, nem a fegyveres harcban. Lenin írta a nekrológját, a Pravda leközzölte Prosjan elvtárs emlékezete címmel, amelyben a következő formula olvasható: Prosjan elvtárs forradalmi következetessége révén nézeteltérésünk — Prosjannak narodnyik nézetei voltak, de közeledett a kommunizmushoz, sőt azt ajánlotta, hogy egyesüljön az eszer párt és bolsevik párt, ezt Lenin elhárította — Prosjan elvtárral [való nézeteltérésünk] fegyveres harcba kellett hogy torkolljon. Aztán még sok minden, én a kötetet is magammal hoztam, de nem akarom ebéd előtt még Leninnel is megterhelni a vitát. A summája a dolognak az, hogy Prosjan elvtárs 1918 júliusáig sokkal többet tett a szovjet hataloméért, mint amennyit azután aláaknázására tehetett. Hogy ez Nagy Imrre vonatkozhat-e vagy nem vonatkozik, azt csak kutatások, ezt aztán valóban csak alapos dokumentációval lehet eldönteni [sic!], és nem tudom, mert Nagy Imrét nem ismertem, de hogy ez a fajta politikai bölcsesség és erkölcsi emelkedettség kell még a fegyveres ellenfelek megítéléséhez is a mi pártunkban is, abban egészen biztos vagyok.

Az 1956 megítélésével kapcsolatos vita, amely voltaképpen a sok pontatlanságot tartalmazó reggeli, múlt szombat reggeli Népszabadság számmal, közleménnyel kezdődött, és a 168 órával és utána egyetlen mondatnak ismételtetésével meglehetősen nagy port kavart, hétfőn délután a Népszava¹⁸ riportere keresett fel és kért tőlem interjút. Adtam egy interjút a Népszavának, amelyben különböző rövidítések, torzítások stb., ezekkel most nem érdemes foglalkozni. Egypár dolgot azonban mégis felolvasnék belőle. A bizottság munkájáról való pontosító megjegyzések után azt kérdezte a riportert: tehát akkor elszietett volt a közlemény megjelentetése a bizottság munkájáról? Azt válaszoltam: azt hiszem az ország és a párt közvéleménye valamiféle híradást várt ennek a bizottságnak a munkájáról. Véleményem szerint maga a közlemény lehetett volna körültekintőbb, de ez még fokozottabban vonatkozik a tömegkommunikációs eszközök munkájára, amely ma mintha csak a szenzációkat, csemegéket keresné. Elkötelezett híve vagyok a nyilvánosságnak és a sajtószabadságnak. Elszomorít, hogy az utóbbi időkben jóformán naponta helyreigazításokat kell olvasnom, mert sok szenzációról kiderült, hogy nem úgy igaz, ahogy írják, vagy teljességgel alaptalan, mint pl. a tizennyolc halott a kukoricásban.¹⁹ Javasolom, mondta a riportert, még egy gondolat erejéig maradjunk a közle-

ménynél. Abból ugyanis olvasható, hogy az 1950-es évek és tragikus 1956-os események sokoldalú feltárásához újabb összefüggéseket, újabb [tudományos] feltárásokat, történelmi ismereteket használtak fel. Mik ezek? Válaszom a következő volt. A részletek felkutatásával az albizottságban mások foglalkoznak. Az én feladatomban az elmúlt időszak problémáinak elméleti-ideológiai megítélése lenne. Ez nem kitérő válasz volt, hanem mintegy magamra vontam a dolog ideológiai és politikai megítélésének az ódiomát.

Az albizottság, ahogy Pozsgay Imre stb., kérdezi a riporter, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a rádió 168 óra c. műsorában népfelkelésnek látja azt, ami 1956-ban történt. Ha jól emlékszem a neves, de sokat bírált teoretikus Bibó István nem sokkal a tragikus napok után népfelkelésnek tekintette 1956 októberét. Ezt a riporter aztán elhagyta, ezt a nevet is, és az utolsó mondatát is a saját szövegéből, az én válaszomból a következő volt: A vitaindító tézisekben valóban szerepel ez a kifejezés, ám az albizottság és szakértőinek megítélése szerint olyan elemzések, bonyolult összefüggéseket feltáró, ellentmondásokat felszínre hozó szövegek környezetben, amelynek megismerése a tézistervezet most folyó részbeni átdolgozása után remélhetőleg el fogja oszlatni a vele kapcsolatos félreértéseket.

Személyes véleményem az, hogy elméleti és ideológiai szempontból az 1956-os eseményeknek mind az egyetlen ellenforradalom, mind az egyetlen forradalom szóval való minősítése egyoldalú, s minthogy az országban és hallgatólagosan a pártban is ez a két egyszavas megítélés szinte párhuzamosan élt és él egymás mellett, ez a dilemma valóságos ideológiai csapdának bizonyul, amelyből valamiképpen ki kell törni. Ehhez a kitöréshez szerintem Lukács György kínálta az elméletileg és ideológiailag egyaránt helyes megoldást stb. S mint tudjuk, Lukács György az 1956-os eseményeket felkelésnek tartotta, amelyet éppen az különböztet meg mind a forradalomtól, mind az ellenforradalomtól, hogy nincs világosan meghatározható célja, miközben forradalmi és ellenforradalmi vonulatok egyaránt kavarnak benne.

Ez a gondolat szerintem nem egyszerűen politikai kompromisszum, hanem a történelem nagyon mély ismeretén nyugszik. Egyébként a politikai konszenzusra sem árt gondolni, véleményem szerint ezt a formulát elfogadhatják azok is, akik a felkelés ellenforradalmi vonulatát látták közelebbről és azok is, akik a forradalmi vonulatot érzékelték inkább. Alaposabb, véglegesebb — idézőjelben — elemzést, csak még alaposabb kutatás és még nagyobb távlat alapozhat meg. A Budapesti Pártbizottság ülésén sem vertek meg érte.

Ami a népfelkelés és a felkelés kifejezés közti különbséget illeti, szeretném félreérthetetlenül, világosan leszögezni, hogy egy és ugyanazon megítélés két lehetséges változatának tartom. Ha a népfelkelés szót, mondjuk tömegfelkelésnek értelmezem, nem akarok szavakon nyargalászni, akkor egyszerűen ugyanarról van szó. De még a népnek is volt azért valami köze hozzá, a népi elégedetlenség stb., ami már az első fogalmazásokban benne volt. Ezért voltam kénytelen, miután az AFP bécsi irodája — mint kiderült — teljesen eltorzította a Népszava-beli nyilatkozatomat. Ezt a terminusbeli különbséget ugye elhatárolódásnak értelmezte a bizottság munkájától és Pozsgay Imre kifejezésétől, ezért voltam kénytelen helyreigazítást kérni a Népszabadságban, amit a Népszabadság teljesített is.

Ami az elsietettséget illeti, 1956 kérdésében egyáltalában nem elébe szaladunk valaminek, hanem utána kullogunk valaminek, régen, réges-régen fel kellett volna vetni ezt a kérdést, réges-régen valamit nyitni kellett volna, harminckét éven át nem

lehet egyetlen formulához ragaszkodni, és arról semmiféle új vitát nem engedni. Inkább késésben vagyunk, különösen, ha azt veszem tekintetbe, hogy visszagondolok arra, hogy 1956 kérdése szerepet játszott az 1986-os eseményekben, amely 1986-os eseményeket csak úgy tudom felidézni magamban, hogy a párt vezetése bedőlt a nyugati 1956-ot ünneplő propagandának és ahelyett, hogy valamiféle szabadabb formulát, vitát, nyitást tett volna lehetővé, ehelyett bezárult.²⁰

Ez csúcspontot ért el, pattant ki olyan ügyekben, mint a Tiszatáj ügy,²¹ meg egyebek, teljesen jelentéktelen és [egy pártvezetéshez] méltatlan kis ügyek fújódtak föl óriási üggyé, és ezért történhetett meg, és ez az egész probléma kulminált az írószövetségi botrányban,²² amelyből egyáltalán nem kellett volna botrányt csinálni. Erről többen ismerik az én véleményemet és az akkori állásfoglalásomat is.

Ha eltekintek attól, hogy az előterjesztés a „Néhány időszerű politikai kérdéssel” c. tervezet javaslatrészéhez most hozzászóljak, olyan apróságok ellen van kifogásom most is, mint a múltkor, hogy a közös állami tulajdon, a közösségi tulajdon azonosul. Ma még nem azonos sajnos. Legalább azt kellene írni a közleménybe, hogy az állami és közösségi tulajdon. A kínaiak találmánya ez a megkülönböztetés egyébként és nagyon figyelemreméltó. Vagy olyasmi, a hatalomban más politikai erők is vegyenek részt, a hatalom gyakorlásában, mert ha jól emlékszem, Alkotmányunk szerint a Magyar Népköztársaságban minden hatalom a dolgozó népé.

A közleménytervezettel teljes mértékben egyetértek. Elfogadom így is, ahogy van, de mivel Pozsgay elvtárs neve itt is, meg nagyon sokfelé állandóan közszájon forog, sőt még röplapok is, én a Grósz elvtárs által javasolt formula helyett azt a formulát javaslom beleírni, hogy a Központi Bizottság hosszú, éles vita után — ha úgy tetszik, bár szeretném, ha nem lenne hosszú — elfogadta Pozsgay Imre elvtárs részletezőbb kifejtését.

Hozzáteszem, és ezzel befejezem, hogy szerintem már hódmezővásárhelyi beszédében²³ is teljesen világossá tette, hogy nem a forradalom terminust akarja visszacsempészni az ellenforradalmi terminus helyébe, hanem a kettő helyett tartja alkalmasabbnak a népfölkelés kifejezést. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Tőkei elvtárs felszólalását, Berecz János elvtárs következik. Őt követően, de most már mondom, hogy ebédszünet után, Tóthné Kiss Mária elvtársnő.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Én 1956-tal kezdem, nem azért, mert érintett vagyok, és nem azért, hogy aláhúzzam Pozsgay elvtárs által hozott Kölcsény-példát, annál is inkább, mert nemcsak példakép, hanem egyesített Szabolcs-Szatmár, bár kurtított, de egyesített Szabolcs-Szatmár megye révén szülőföldünk is azonos.

Azért kezdem 1956-tal, mert ebből szeretnék kiindulni és építkezni a felszólalásomban. Nem értek egyet Fodorné elvtársnővel, hogy Pozsgay elvtárs nyilatkozata megosztotta a párttagságot. A párttagság ebben is és más fontos kérdésekben is megosztott, és sok kérdésben ellentétes vélemények vannak a pártban. Ez a nyilatkozat hirtelen felszínre hozta és valósággal berobbantotta a szemünk elé, hogy egy ilyen fontos kérdésben milyen ellentétes vélemények, álláspontok vannak és azt is, hogy milyen érzelmi hullámvész van. Pozsgay elvtárs nyilatkozata feszültséget teremtett és vihart, érzelmi vihart kavart. De csak érzelmek alapján nehéz megítélni történelmi eseményeket. Ugyanis nyilvánvaló, hogy másként értékelt az, aki részt vett 1956. október 23-án a tüntetésben, a tüntetés élményével, mint az, aki

október 30-án a Budapesti Pártházban vagy a környékén volt. És nyilvánvaló, hogy akik a Budapesti Pártházban összejönnek, nem tudnak az érzelmi hatások alól sem szabadulni, hiszen őket érzelmileg is érinti, és nemcsak mint történelmi tényekkel foglalkoznak. Gondolom egészen más volt annak a diáknak az élménye, aki a miskolci műszaki egyetemen 23-án viharos diákgyűlésen vett részt, vagy az, aki látta a gombügynök meglincselését Miskolc főterén.

Ezeket a pró és kontra tényeket egész hosszú sorban lehetne hozni és idézni, és nagyon kell vigyáznunk, hogy megmaradjunk az árnyalt értékelésnél, ezért én egyet tudok érteni a bizottság jelentésével vagy összefoglalójával, és különösen Berend T. Iván elvtársnak a Népszabadságban adott nyilatkozatával, ahol mindkét folyamatot valamilyen jelenlevőnek tartotta, hozzátéve, hogy a vége felé erőteljesebb volt az ellenforradalmi oldal, vagy markánsan jelentkezett. Azért szükséges ez az árnyalt állásfoglalás, mert a hosszú távú alapos, dokumentumokat elemző, történettudományi munkára egy kis idő szükséges. Olyan monográfia, amely pró és kontra minden dokumentumot és megnyilatkozást földolgoz, ahhoz nyilvánvaló, idő kell. De most ezzel pártunkban ez a téma ismét berobbant és hogyha kiadjuk a dokumentumot, nem is szűnik meg a továbbiak folyamán. Sőt, a dátumok következnek, és a dátumokhoz ki kell alakítani a viszonyunkat.

Október 23-a és november 4-e is közeledik. És lesznek még egyéb dátumok is, amelyek nyilvánvalóan egy ilyen kiélezett és erőteljes politikai helyzetben politikai mozgásokat váltanak ki, és könnyen előfordulhat felhevült légkörben, hogy összeütközésekhez is vezet. Éppen ezért az a meggyőződésem, hogyha elfogadjuk is ennek az albizottságnak az értékelését vagy tudomásul vesszük, esetleg úgy, hogy az alcímben 1956-os tragikus események kifejezést használnánk, ezzel is jelezve, hogy a belső részben van az árnyalt értékelés és lehetne még egy mondatot a felkelés szóhoz vagy a népfelkeléshez írni bizonyítékként. Tehát, ha ezt használjuk, akkor sem szűnik meg a téma, és önmagában ennek a tudomásulvétele nem kiegyezés és még nem megbékélés. Ez olyan folyamat, hogy ebben a kérdésben szemben álló személyek, csoportok, akiknek hozzátartozói kiténtetést kaptak, vagy akiknek hozzátartozói börtönben ültek, vagy internálva voltak, vagy ők maguk is, ezzel a megállapítással önmagában nem egyeznek ki. Márpedig nekünk sürgősen lennie, hogy ez hosszú ideig szembenállást indukáljon, vonjon maga után és hogy dátumról dátumra kínlódjunk egy-egy döntéssel, mert még egyszer mondom, minden alkalommal politikai döntést kell hozni.

Ezért én azt javaslom, fontolja meg a Központi Bizottság, hogy megbíz egy háromtagú bizottságot azzal, hogy a megbékélés, a társadalmi béke és a kiegyezés szempontjából követelményének megfelelően foglalkozzon ezzel a kérdéssel és a Központi Bizottság elé a későbbiek folyamán javaslatot terjesszen elő. Ez nem tudományos vagy történettudományos kérdés, hanem az új megállapítás politikai kezelésének a kérdése. Válaszolni kell arra, hogy hogyan viszonyul az elesettek emlékéhez. Mindegy hogy melyik oldalon esett el, válaszolni kell rá. Válaszolnunk kell arra, hogy viselheti-e a kiténtetést és miért. Válaszolnunk kell arra, hogy történet-sérelem, például munkaviszony el nem ismerése korábról és így tovább, amelyekkel foglalkozni kell. Még egyszer mondom, hogy ez politikai és nem annyira tudományos kérdés.

Azt javaslom, hogy Grósz elvtárs vezetésével háromtagú bizottság legyen. Vegyen részt benne Pozsgay elvtárs, és most az egyszer önként jelentkeznek harmadik tagjának. Ha az egység és a további munka szempontjából indulunk ki, akkor nyilván

vánvaló, hogy az a fontosabb témánk, amely Grósz elvtárs előadói beszédében és írásos előterjesztésében előttünk van. Az, hogy hogyan építkezzünk a következő másfél évben, két évben, hogy ami elkerülhetetlennek tűnik, az kezelhetővé váljon, ami pedig szerintünk fontos és szükséges, hogy az bekövetkezzen, mi magunk kezeljük. Ennek a programnak az oldaláról itt többen is szóltak, hogy kellene egy rövid, velős politikai program. Ha itt többen is úgy gondolják, hogy a párttagság ezt igényli, akkor alaposan meg kell fontolni, bár hozzáteszem, hogy ez a pártvita ezen dokumentum körül ez lényegében egy program, egy rövid távú, politikai program körüli vitát jelent.

Hozzátennem, hogy az Alkotmánnyal kapcsolatos politikai tevékenységünk is nagyon sok és fontos programelemet hordoz, mert az Alkotmány megfogalmazása és megvitatása során válaszolni kell arra, hogy mit jelent a mi társadalmi rendszerünk, milyen irányban kívánjuk továbbépíteni és milyen jogrendszerben. És nyilvánvaló, hogy ez a párttagság számára egyben egy politikai vitaiskolát is jelent. Úgy gondolom, hogy ennek a programnak nagyon fontos része az agrárpolitikai tézisek vagy állásfoglalások, ami a következő ülésre kerül, és ehhez tartozik a politikai nyilvánosságról, a tájékoztatási törvényről, a párt sajtópolitikájáról és a párt sajtójával foglalkozó előterjesztés is, amely márciusban kerülne napirendre.

Tehát programjellegű dokumentumaink, útmutatóink vannak jócskán. Leginkább ez hiányzott, ami most előterjesztésre kerül, hogy egy-két fontos kérdésben nézzünk előre legalább két évre és két évnek megfelelően próbáljunk programot alkotni és a menetet meghatározni. Ebből a szempontból én kategorikusan nem mondanám ki állásfoglalásban, hogy egyszer s mindenkorra elvetjük a pártértekezlet tartását, mert olyasmi szokott lenni a politikai párt életében, hogy választási kampány előtt esetleg egy rövid programot adó, tehát csak választásra rövid programot adó értekezletet tart, amely nem foglalkozik tisztújításokkal, más kérdésekkel, hanem egy választási programmal, tehát ezt eleve nem kellene kizárni, azzal egyetértek, hogy most ilyen értekezletre nincs szükség, tovább zavarná a sorainkat.

S végül egy kérdéssel folytatva azt, amit Pozsgay elvtárs mondott, a szűkebb vezetés egységéről. Ha szembenézünk önmagunkkal, akkor be kell vallani, hogy adtunk olyan felületeket, vagy volt olyan mozgás vagy esetleg nyilatkozat, amely még félremagyarázás nélkül is érezhető volt utólag, mintha valamiféle rivalizálás lenne a vezetésben.

Én hatalmi harcról nem tudok, a hatalmi harcra vonatkozó megfogalmazást én is úgy látom, hogy inkább olyan üzenetetés, amiből a későbbiek folyamán — a tények nem támasztják alá —, amiből még lehet megbélyegzés. De úgy érzi a párttagság, hogy mégiscsak van különbség, netalántán rivalizálás, akkor feltétlenül felül kell vizsgálni magatartásunkat. Magatartásunkat felülvizsgálni azt jelenti, hogy más fontos kérdéseket is, amelyek nincsenek napirenden, tűzzük napirendre, cseréljünk véleményt a Politikai Bizottságban, hiszen egyértelműen megállapítható, hogy vita során a törekvés a közös nevező kialakítása. Meg kell tanulni utána a közös nevező hasonló módon való képviselését is, természetesen nem azonos szöveggel, kell bizonyos naptáregyeztetés is, mert előre megállapodott program néha keresztezi egymást és félreértésre adhat okot.

Nagyon helyes, hogy a Politikai Bizottság feloldotta azt, hogy mindig mindenkinek mindent be kell jelenteni, s mindenre konzultánst kell kérni, de vannak pillanatok, amikor szükséges a naptáregyeztetés és esetleg konzultánskérés is. Azt is hozzá kell tenni, hogy elsősorban a Politikai Bizottságban kell elmondani egymással

kapcsolatos gondjainkat, mert az is félreértést okozott, amikor egy repülőgép fedélzetéről, a Magyar Hírlap hasábjairól értesültünk bizonyos emberi gyengeségekről, személyes gyengeségekről vagy ellentmondásokról a Politikai Bizottság tagjai között.²⁴ Még akkor is, ha ezek igazak. Jó, hogyha először mi magunk halljuk és beszéljük meg, és tesszük meg vagy állapodunk meg a következő lépésekben, amelyekkel mindezeket ki lehet küszöbölni. Azt mondanám, hogy nagyon föl kell készülnünk végül is a pártvitára. Hiszen olyan kérdéstről van szó, többpártrendszer tudomásulvétele és az általa teremtett versenyhez való alkalmazkodás, ami már önmagában kihívást jelent és simán, egyértelműen, önmagától a párttagság nehezen fogadja el, csak akkor, ha meggyőzzük róla, hogy ez elkerülhetetlennek tűnik vagy elkerülhetetlen, és hogy van programunk egy ilyen versenyhelyzetben a hatalmi pozíció vagy a kormányzási pozíció megerősítésére, megőrzésére és továbbfolytatására. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Megköszönöm Berecz János elvtárs hozzászólását. Kedves Elvtársak! Szeretném bejelenteni, hogy Osztafi Béla elvtárs írásban adta be felszólalását, ugyancsak írásban tett a közleménytervezethez megjegyzéseket Pál Lénárd elvtárs.²⁵

Most tisztelettel azt javaslom, hogy tartsunk ebédszünetet. Jó étvágyat kívánok mindenkinek az ebédhez. 15 órakor folytatjuk a KB-ülést.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Folytatnánk a vitát, mindenkinek kedves egészségére az ebédet. A felszólalók szaporodtak, a leltárt meg fogom közben csinálni, mert többen adták le felszólalási jegyüket. Az majdnem biztos, hogy a mai nap nem tudjuk befejezni az ülést. Az volna tehát a tiszteletteljes javaslatunk, hogy $1/27$ -ig dolgozzon ma a Központi Bizottság és holnap reggel 8 órakor folytassa ülését, és $1/27$ -ig egy szünettel gondolom tudnánk dolgozni.

Ha ebben egyetértés van, akkor Tóthné Kiss Máriának adnám meg a szót. Utána Lakatos László következik felszólalásra.

TÓTHNÉ KISS MÁRIA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon röviden igyekszem összefoglalni a mondanivalómat. Nem 1956-tól kezdem. Nem hiszem, hogy az elmúlt időszakban volt ekkora várakozás a Központi Bizottság ülésével szemben. Ezt abból is lehet érzékelni, hogy több telefon és beszélgetés részese voltam az elmúlt napokban és olyan vegyes érzésekkel jöttem a Központi Bizottság ülésére, hogy ezt jelen pillanatig sem tudtam eloszlalni magamban. Minden telefon aggódásnak adott hangot, minden személyes beszélgetés hasonlóképpen fogalmazott, féltik önmagukat, féltik környezetüket, és nem utolsósorban az érzéseiknek olyan hangot is adtak, amit itt nem kívánok nyilvánosságra hozni.

A Központi Bizottság ülésére készülve a néhány időszerű politikai kérdés számomra nagyon komoly, és amit a párttagság is igen vár — úgy éreztem, az elmúlt napokban — az elmúlt 40 év értékelését egy picikét homályba fedte [sic!]. Én nem azt mondom, hogy ezzel nem foglalkoztunk eléggé, de azt hiszem, hogy sok mindentről elirányította a figyelmünket. Az írásban kiküldött anyaghoz szeretnék inkább szólni. A három téma tisztázásához szerintem a párttagság körében igen jól

fogjuk tudni hasznosítani, van most már mit kezünkbe venni, van most már mivel magyarázni.

Ettől függetlenül néhány megjegyzést szeretnék tenni az írásos anyaggal kapcsolatosan.²⁶ Előre kívánom bocsátani, hogy Grósz elvtárs szóbeli kiegészítésével egyetértek. Már mondták előttem, de én is megismétlem, hogy jónak tartom, nem a válságot tartom jónak, hanem azt, hogy kimondjuk. Nem köntörfalazunk, szembe kell néznünk a valósággal és nem szabad ezt tovább szépítgetni. De egyetlenegy gondom van a válsággal, nem szerencsés, hogy az okot rögtön a gazdaságra vezetjük vissza. Úgy gondolom, hogy ez már következmény, és ez nemcsak a gazdaságban keresendő, hanem ezt megelőzték politikai döntések is.

Az első fejezettel kapcsolatosan a 2. oldal utolsó előtti bekezdését megítélésem szerint le lehetne rövidíteni, mivel a különböző okokat — amire hivatkozunk — nem nevezzük meg, és csak annyit kellene megfogalmazni, hogy a többpártrendszerre való áttérés elkerülhetetlen realitássá vált, ugyanakkor a többpártrendszerhez számos illúzió is tapad, mintha alapvető gazdasági-társadalmi problémáinkra önmagában ez adhatná a megoldást. Úgy gondolom, hogy ezt mindenképpen kellene az állásfoglalás-tervezetben is szerepeltetni.

A 3. oldalon, az első bekezdés közepén szól a különböző szervezetek viszonyáról. Pontosabban az a mondat, ahol a különböző szervezeteknek pártunk politikájához, álláspontjához való viszonyáról szól. Megítélésem, hogy szerencsésebb lenne a valósághoz, a realitásokhoz viszonyítanunk. A valósághoz való viszonyt kellene erősíteni. Úgy gondolom, hogy a párt sem tévedhetetlen, és ez a viszonyítás ne a párt, hanem a valóság legyen. Ma nemzeti egység kell a gazdaság kibontakoztatásához. És ezt is meg kell őszintén mondanunk, hogy ezt elsősorban a munkánkon keresztül kellene érzékeltetni, és érzékeltetnünk is, hogy ma a pártnak szüksége van a tömegekre, és talán meg lehetne azt is kockáztatni, hogy ez nem fordítva van ebben az időszakban.

A harmadik fejezettel, az átmenet a többpártrendszerre című fejezetnél; ebben a kérdésben jó lett volna a párttagságot megkérdezni, de már Grósz elvtárs a szóbelijében említette, hogy ez vitára kerül. Biztos, hogy így teljesebb lett volna már a kép, de valószínűnek tartom, hogy ez így ki fog teljesedni.

A 4. oldal 3. bekezdésében, de az állásfoglalás is foglalkozik a hegemon szereppel. Úgy ítélem meg, hogy ezzel bővebben kell foglalkozni, bővebben kell kifejteni, mert lekerül az alsóbb párt szervezetekhez is, és azt hiszem, hogy — már elnézést — nem istenverés, ha megközelítjük jobban, mint csak pusztán annyit, hogy hegemon szerep.

A 6. oldalon az első bekezdés: úgy ítélem meg, hogy ma már nem kellene a szólamok és ezeket el lehetne hagyni. Ma már a párttagság szólamtól mentes, őszinte állásfoglalásokat vár, körítésmentesen, és ma már elmondhatjuk, hogy ígérettünk nagyon sokat. Ne tegyük ugyanazt, amit évekkkel ezelőtt is megtettünk. Most úgy érzem, hogy a tetteken van a sor, és még ez a szándék pillanatnyilag érezhető is.

Ha már szót kaptam, az előterjesztés felett én úgy érzem, hogy elmondtam a véleményemet, néhány megjegyzést még hadd tegyek.

A pártértekezleten, de azóta is több alkalommal megfogalmaztuk ebben a testületben is, hogy vissza kell nyernünk az emberek bizalmát. Sajnos az utóbbi időben már szólamnak tűnik ez is, mert a hogyanjára valahogy nem jöttünk még rá, hogyan nyerhetjük vissza. Az élet az ellenkezőjét bizonyítja. Már sokan mondták a

sok ellentmondó megnyilatkozásokat, ami eljut az emberekhez, egyszerűen nem képesek befogadni, [nem képesek feldolgozni, nem tudják mit kezdjenek vele,] kinek vagy minek higgyenek.

Hirdetjük, mondjuk a szavak és a tettek egységét, az életben pontosabban az el-
lenkezőjét hirdetjük. Mondjuk, a mai időben átgondoltabb, higgadtabb, pártsze-
rűbb viselkedést várunk minden párttagtól. Igen, de ez igaz legyen minden szinten.
Szavakat, megjegyzéseket hallunk elég súlyosakat is, és amikor kimondására kerül
a sor, nem gondolkodunk, hogy milyen érzéseket tipor szét az emberekben, igaz,
előttem szóltak arról, hogy az érzésekre nem mindig lehet hagyatkozni, de azt hi-
szem, hogy erről elfeledkezni sem szabad.

Jeleztem, hogy a közvéleményt mennyire foglalkoztatják az 1956-os események,
én legalábbis nagyon kis gyerek voltam, nem emlékszem, nincsenek személyes ta-
pasztalataim, ebbe nem is bocsátkoznék. Mint Grósz elvtárs mondta, hogy a Köz-
ponti Bizottság nagyon sok levelet kapott és személy szerint azt hiszem minden
központi bizottsági tag is. Egyetlenegy mondatot hadd idézzek egy nyugdíjas le-
veléből:

„Nagy meglepetéssel és mély felháborodással hallgattam Pozsgay Imre nyilatko-
zatát a 168 óra című műsorban, de az is nagyon meglepett, amikor Grósz elvtárs
úgy nyilatkozott, ahogy értesültem róla a rádióban. Én azt hiszem, hogy ez még
súlyosabb.” Úgy fejezi be, hogy azt természetesnek tartotta volna, hogy egy ilyen
nyilatkozat talán egyeztetett formában kerüljön ki, jöllehet ő nyugdíjas és már el-
maradt a mai követelményektől.

Egyetlen megjegyzésem még és kérésem, pártalapszervezetekben és a környeze-
temben, ahol részt vettem taggyűléseken vagy aktíván, ott erőteljesen megfogalma-
zódott az az igény, hogy Grósz elvtárs nagyon sokat nyilatkozik a sajtóban, tudják,
hogy mennyire elfoglalt ember, de az utóbbi időben sok olyan információt hallot-
tak, amit külföldön tartózkodása során tett. Jó lenne és szeretnék, ha a televízió
politikai műsorában itthonról hallhatnánk megnyilatkozásokat, hogy mi itthonról
tudjuk meg esetleg azokat a nyilatkozatokat, amit külföldön tettek. Nem szeretném
azt mondani, hogy gondja van a párttagságnak ezzel kapcsolatosan, de ha lehet,
akkor mindenképpen oda kellene erre figyelni.

Egyetlen, a pártalapszervezetek által tett megjegyzést. Tudom, hogy nem ide tar-
tozik az áremelés, de ne tegyük ki még egyszer a párttagságot annak, aminek az
elmúlt hónapokban kítettük. Péntek délután a párttitkárok bejelentették az áreme-
lést. Tessenek mondani, hogyan áll ki a párttitkár a bejelentés kapcsán. Olyan meg-
jegyzéseket hall, ami nyomdafestéket nem tűr, minek kell ezt tenni péntek délután,
amikor már a pártonkívüliek régen túl vannak a vásárlásokon? Én azt hiszem, még
egyszer ebbe a hibába nem szabad beleesnünk. És ezzel be is fejezem az utolsó
megjegyzéssel.

Az 1956-os események talán most már keveredést okoznak bennem, olyan sokat
olvastam erről a dolgról. Jó lenne, ha a sajtó odafigyelne, hogy az, aki 1956-ban
élt és részese volt ennek az eseménynek, az is szót kaphasson, ne csak az, aki egy-
értelműen úgy nyilatkozik, hogy népfelkelésről volt szó. Hadd igazodjunk el mi is,
fiatalabbak, mert most még keveredést okoz bennünk. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Leltár szerint 26 felszólalás van még
hátra. Mórocz Lajos elvtárs írásban adta be felszólalását.²⁷ Lakatos László elvtárs
következik, utána Veres József elvtárs.

LAKATOS LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Meghívottként, megyém párttagságának véleményéből, vitáiból, aggodalmaiból, a lakosság hangulatából és a munkánkat nehezítő körülményekről szeretnék néhány gondolatot felviláncsítani Önök előtt.

A májusi pártértekezlet óta a párttagság hangulata és aktivitása tartalmában jelentősen változott. A kezdeti lendület és bizakodás csökkent, a tanácsstalanság elvi és gyakorlati kérdésekben is jelen van. Útkeresés és elvi viták jellemzik a mai politikai életünket, amely kedvezővé válhat, ha kialakul egy összefogást erősítő nemzeti program, de ma ez hiányzik.

A nehezítő gazdasági körülmények között, a politikai kiállást megalapozó központi bizottsági álláspontok, platformok hiánya még élesebben vetődik fel. A párttagság aktivitását egyre inkább az egymásra mutogatás, a felelősök keresése és az elkeseredés irányába viszi. A ma igényelt, perspektivikus országos programot, az előremutató központi bizottsági álláspontokat a legjobban megfogalmazott helyi programok sem tudják helyettesíteni.

Ezért találjuk szemben magunkat azzal a gyakorlattal, amely a véget nem érő értekezletek permanenciájában keresi a megoldást. A politikai küzdőtéren való helytállás helyett, befelé fordulva, önmagunkkal foglalkozunk. A Központi Bizottság, a Politikai Bizottság választott tisztségviselőinek és tagjainak gyakran változó álláspontjai és az egyéni megközelítései sokkolják a párttagságot. Mindezek alapján megfogalmazódik, hogy a vezetésben nincs egység. A különvélemények és azok gyors változásai a kapkodás látszatát keltik, sőt, soraink széttzilálásához is vezethetnek. Az indokolatlan sietség, különösen a politikai felépítményt jelentő intézményrendszer változtatásában, eredménytelenséghez, a tömegek támogatásának elvesztéséhez vezethet.

Döntő, hogy amíg érezhető elmozdulás a gazdaságban és a lakosság életszínvonalában nem mutatkozik, az intézkedéseinkbe vetett hit és bizalom, a tudati azonosulás és cselekvés nehezen érhető el. Ma olyan a vélemény, hogy a pártra külső nyomással erőltetik a változtatást. A gazdasági és intézményrendszer reformja nem szakadhat el egymástól, mert oda jutunk vissza, amit elhagytunk vagy el szeretnénk hagyni, a kisebbség diktátumához. Időt kell adni a lépések megfontolt és alulról is kérielt, támogatott megtételére.

Nem hiszem, hogy a reform és a türelmetlenség szükségszerű együttes lehet, ettől még a polgári társadalmak politikusai is óva intenek. Sokan felteszik a kérdést: talán félünk a visszarendeződéstől? Nem hiszem. Nem, mert elhatározásunk a megújulásra felelősségteljes. A korábban választott gyakorlat a mai gondokhoz vezetett. Ebből csak előbbre lehet lépni, de átgondoltan. Amennyiben elhamarkodottan lépünk, gazdasági-társadalmi összeomlás lehet az ára, amit egyetlen józan társadalmi erő sem kívánhat. A májusban elhatározott elvekhez kell tartani magunkat, amíg arra illetékes testület, a párttagság legmagasabb fóruma meg nem változtatja azt. Ha azokat az azóta eltelt idő meghaladta, akkor az előrelátásunkkal volt baj, tehát újra kell értékelni a párt helyzetét, a társadalmi mozgásokat.

A hosszú távú program hiánya miatt nemcsak a pártértekezleten elfogadott álláspontok követendők a párttagság számára, hanem természetesen azok az álláspontok, amelyek kialakítását a Központi Bizottságtól várja. Azok változtatása, egyes emberek vagy csoportok által tett ellentmondásos megállapítások bizonytalanságba taszíthatják a párttagságot.

A gazdasági helyzetünk 1989-ben sem lesz jelentősen jobb. A gazdasági stabili-

zációhoz az életszínvonal jelentős romlása kapcsolódik. Hiányzik a politikai platform, ami mellett a párttagság felzárkózhatna. Az alternatív mozgalmak kritikája és sok esetben a társadalmi berendezkedésünket megkérdőjelező magatartása, a tömegkommunikációban kapott politikai súlyukat jelentősen meghaladó propaganda, a párt tevékenységét csak az elkövetett hibák oldaláról bemutató kampány, a párttagságunkat elkесeríti. Feltehető a kérdés: lehet-e így lelkesíteni, politikai küzdelemre hívni az embereket? Véleményem szerint így nem. Az ilyen helyzet nap mint nap a testületekben dolgozók küzdelmét és sikertelenségét eredményezi. A párttagságra és a tömegekre gyakorolt hatás ennek értelmében nem felel meg a mai követelményeknek és elvárásoknak. Növekszik a megosztottság, polarizálódás és sajnos fennáll — különösen a legutóbbi napok eseményei hatására — a pártszakadás veszélye is.

Mondhatnánk, hogy hadd tisztuljon a párt. Igaz, csak nem mindegy, hogy kiktől válunk meg. Van-e jogunk a nagy többséget cserbenhagyni? Azokat a kommunistákat, akik az élet minden posztján, a gyárakban, a munkapadok mellett, az intézményekben, az értelmiségi posztokon, a falvakban és városokban, a választott eszme iránti elkötelezettséggel dolgoztak, hajtották végre a korábbi időszakban rosszul kijelölt feladatokat. Meggyőződésem, hogy nincs jogunk. Szocializmust építeni továbbra is csak olyan párttagokkal és pártonkívüli szövetségekkel lehet, akik bízhatnak egy igazságosabb társadalom megvalósíthatóságában.

Ellenkező esetben nem hiszem, hogy szocializmus lesz. Tehát mondjuk ki egyértelműen, hogy mit akarunk és tegyük követhetővé, tartóssá elhatározásainkat. Úgy ítéljük meg, hogy a reform elkötelezettjei vagyunk. Ez egyre inkább erősödik. A reform célját, a szocializmus mai gyakorlatának megváltoztatásában és egy demokratikusabb szocializmusban látjuk. Ahhoz, hogy a párttagság hite, bizalma és cselekvő egysége is kialakuljon, érzékeltetni kell a belátható perspektívát.

Kérjük tehát a Központi Bizottságot, hogy elvi vitában alakítsa ki az Országos Pártértekezleten elfogadott állásfoglalás szellemében azt a politikai platformot, amely létrehozza az aktív cselekvő együttműködést, felzárkózást pártunk reformtörekvései mellett. A gazdasági-társadalmi reformot, egymással összhangban, megfontolt következetességgel vigye tovább. Mindezekhez természetesen szükséges, hogy a Központi Bizottság rendezze sorait. Ma még nem késő bizonyítani, hogy a politikai vezető szerepet nemcsak óhajtja pártunk, hanem azt, amíg az intézményesített formái ki nem alakulnak, a rendelkezésre álló politikai és ha kell, állami eszközökkel is biztosítani akarja [és tudja]. A párttagság és a szocializmust igénylő pártonkívüli emberek bizalmát és cselekvő együttműködését csak egy folyamatos, egységre törekvő és azt megvalósítani képes vezetés tudja elérni.

A jövőt illetően, a mai tanácskozást a párttagság — bármennyire nagy szónak tűnik — történelmi értékűnek tartja. Itt most olyan vitát kell folytatnunk, amely erősíti a párton belüli összefogást. Egyetértésre kell jutnunk a legfőbb kérdésekben és olyan állásfoglalást kell kialakítanunk, amely alapja lesz az új közmegegyezésnek. Éppen ezért a magam részéről támogatni tudom és egyetértésemről tudom biztosítani Grósz elvtárs által előadott szóbeli kiegészítést és azzal együtt az írásos anyagban megfogalmazottakat. Természetesen úgy látom, hogy a következő időszak politikai munkájában ezt nagyon komolyan meg kell érteni és meg kell érlelni az emberi gondolkodásban, hogy követőkre is találjon. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen Lakatos László elvtárs felszólalását. Veres József elvtárs következik, majd őt követi Korom Mihály elvtárs.

VERES JÓZSEF elvtárs: Kedves elvtársak! Ott voltam a XII/5. körzet taggyűlésén, ahol megfogalmazták azt a viharos beadványt, amelyben Pozsgay elvtárs ténykedését elítélték. Én is megszavaztam, alapszervezetileg odatartozom. Megszavaztam, mert el kell mondanom egyet s mászt.

1956. október 23-án én az Egyesült Izzóból elindultam haza, ahol munkaügyi vezetőként dolgoztam. Feleségem kórházban volt, nem mentem haza, megálltam a körúton, a Népköztársaság útja sarkán, és éppen akkor értek oda a felvonulók. Én fogtam magam és végigkísértem őket a pesti hídfőig. A Népköztársaság útjánál kiáltások voltak egy viszonylagos békés felvonulás mellett, de a hídnál már nem volt olyan békés a felvonulás, ott már elhangzott, hogy le a kommunistákkal, és így tovább. Én onnan visszafordultam. Elmentem a Bródy Sándor utca 36. szám alá a barátomhoz, és végignéztem a Rádió ostromát.

Felhívtam a belügyet onnan és a honvédséget, hogy tudják-e, mi van. Tudták. Mondták, hogy küldtek erősítést. Én ott maradtam, [éjjel ott aludtam,] másnap reggel eljöttem, de este már el volt foglalva a Rádió. Azután kimentem a gyárba, 24-én a gyár is meg volt szállva. Onnan felhívtam különböző személyeket, majd elindultam vissza. Másnap tudtam meg, hogy 24-én ostromolták a belügyet, csomó halott volt.

Ott volt egy barátom, több ismerősöm. A barátom széles körben ismert volt, Kardos Györgynek hívták, később a Magvető igazgatója volt. Akkor rehabilitálták, katonai rangban főosztályvezetőként dolgozott. Telefonált nekem és mondta, hogy menjek be, egy puskát én is kapok. Bementem a belügy épületébe, tényleg kaptam egy géppisztolyt, egy rendőrnadrágot, és odaállítottak az egyik ablakhoz védeni a belügyet, ha újabb ostrom lenne. Nem voltam ott csak néhány óráig így felöltözve, jöttek és azt mondták, hogy nagyon szeretnének valamivel megbízni, vállalnám-e egy zászlóalj illegális megszervezését valamelyik kerületben, melyik kerületet választanám. Mondtam, én három kerületet tudok, ahol ismerős vagyok. Erzsébet [ott titkár voltam], Lőrinc [szintén titkár voltam] és Kőbánya, ahol [szintén] titkár voltam. Hát azt mondták, hogy Erzsébetre menjek. Közben megtalált a Budapesti Pártbizottság és megkértek, hogy mivel a pártbizottság épületét elfoglalták,²⁸ nem venném-e át a pártbizottság vezetését. Kaptam egy kíséret, Nagy Máriának hívták. Nem az az ismert Nagy Mária volt, egy instruktör volt. Azzal kimentünk és Barna Jánosné lakásán összehívtuk az elérhető pártbizottsági tagokat és közölték velük, hogy én vagyok a titkár.

El is kezdtük a szervezést illegálisan. De nem jött fegyver, amit ígértek, s az összekötő — amit megadtak telefonszámra a belügyből — nem jelentkezett.

29-én elmentem egy barátom lakására Erzsébeten, Erzsébet tér 1. sz. alá. Egy orvos volt, dr. Hetényi, és felhívtam a Budapesti Pártbizottságot. A telefonban gúnyos röhej volt. Női hang, a következőket mondta, hogy kisapám, hol élsz? Már nem a tiétek a telefon. Hát én eljöttem. Másnap megtudtam, negyedóra múlva megjelent a XX. kerületi nemzetőrség parancsnoka, Holányi főhadnagy — most olvastam róla — egy fél rajjal, és keresték a telefonálót.

30-án reggel elindultam Pestre, lassan jöttem, körülnéztem, s be akartam menni a Budapestibe. De az akkor már ostrom alatt állt, elidőztem. Ropogtak a fegyverek és nem tudtam bemenni. Elmentem a belügybe, a Mérleg utcai kapunál ott állt egy

ismerős tiszt, beeresztett. Azt mondták ugyanezek a vezetők, hogy várjak csak egy kicsit, vártam, majd visszajönnek és mondják: délután négy órakor [vagy három órakor] a szovjet hadsereg kiüríti Budapestet. Mit választok? Elmegyek illegalitásba és adnak hozzá igazolványt, iratokat vagy kivonulok a kivonuló osztagokkal. Én azt gondoltam, hogy egy ilyen helyzetben többet ér a fegyver, mint a tagsági könyv, és a fegyvert választottam. Mintegy 140-en, nemzetiszínű karszalaggal ellátva, állig felfegyverezve kivonultunk a BM épületéből. Elmentünk az Osztapenko-szoborig, ott már várt bennünket egy szovjet kocsiraj, és kimentünk a budakeszi erdőbe, ahol beosztottak bennünket a legkülönbözőbb helyekre. Ki felderítő, ki ez, ki az. [Én trénnél voltam koromnál fogva, nem találtak elég fiatalnak.] Ott voltunk 3-án estig, és 3-án éjjel a hadosztály elindult Buda ostromára.

Ezzel a hadosztállyal mi is jöttünk mint katonák, laktanyáról laktanyára, végül kikötöttünk itt a légoltalmi laktanyánál, amit még én tanácselnök koromból ismertem. Ott találtuk az elfogott magyar katonatisztek egy csoportját, tábornokokat. Onnan minket elhoztak vissza a laktanyák őrzésére, 7-én leszereltünk és visszavittek a belügybe bennünket, miután Buda elfoglalásra került a harcokban.

Szóval visszamentem Erzsébetre, itt az Árpád utcában volt akkor a pártház, ahol Biszku és Földes László elvtársak képviselték Budapestet. Bementem. Mit akarok, hova akarok kimenni [titkárnak]? Mondtam, hogy én vissza akarok menni Erzsébetre. Így mentem vissza Erzsébetre, ahol még ott voltak az ellenforradalmárok, mintegy 800–1000 fő. Jelentős erő. Fegyverünk nem volt, másnap a szovjet hadsereg verte szét őket. Akkor kaptunk mi is fegyvert.

Ezek után mondja nekem valaki, hogy forradalom vagy ellenforradalom. Nyilvánvaló, hogy ezeknek az elvtársaknak döntő része valamilyen módon — itt a kerületi elvtársakról van szó — kapcsolódik az ellenforradalom leveréséhez vagy tevőlegesen fegyveresen, vagy egyéb módon, de szintén hozzájárult. S ezek felé nem lehet gúnyos megjegyzéseket tenni és ezek jelentős mennyiségben vannak. Nem lehet a párttagságnak ezt a jelentős részét súlyosan megsérteni. Holmi lebiggyesztett szájú megjegyzésekkel. Az álláspontom alátámasztásához kellett, hogy ezt elmondjam, hogy én nem véletlenül és nem egyedül a magam nézetéből, hanem sok-sok csoport nézetéből tudom állítani, hogy mi volt.

Maga a tanulmány: őszintén szólva ennél a tanulmánynál egyik igen jelentős kifogásom az, hogy miért 1948-ban kezdik, miért csak 30 év? Hát a munkáshatalom nem 1948-cal kezdődött és 1948-nak előzményei vannak. Vagy azért, mert akkor alakult ki az egypártrendszeres vezetés? Akkor sem igazságos, mert ha egy ilyen jelentős történelmi szakaszt akarunk bemutatni, akkor annak minden oldalát és minden képét meg kell mutatni. És ez nincs. Mit akarnak itt elvenni vagy eltakarni, mert az előzményünk messze másként mutatja be a következőt, talán azért? Azután hadd idézzek magából az előterjesztésből: a 40. oldal közepe táján: „... a magyar kommunista mozgalom a második világháború után nem tudott megbirkózni a nemzeti kérdéssel, fasiszta nemzet, hamis, végletekig önkorbácsoló múltértékelése együtt járt az első és második világháború után valós nemzeti sérelmek, áttelepítések stb. elhallgatásával”.

Szabad legyen megmondanom, ez az állítás így nem igaz. Egyszerűen azért nem igaz, mert a magyar kommunista mozgalom 1919-től, megalakulásától kezdve nemzeti volt. Nem az dönti el, hogy valahova odatűzik azt a kis szócskát, hogy nemzeti, hanem az, mi van mögötte.

1919-ben az volt, hogy a magyar burzsoázia nem vállalta a veszített háborút és így

került a munkásmozgalom hatalomra. No most, nemzeti ügy volt, ki védett nemzeti ügyet, a Vörös Hadsereg, amely Szolnokon harcolt a románok ellen, vagy Horthy és bandája, aki Szegeden székelt és toborozta az ellenforradalmárokat, és ahol érték, gyilkolták a munkásokat, meg a haladó embereket. Melyik volt a nemzeti, és kik voltak azok, akik közrejátszottak az erdélyi történelemben? A Vörös Hadsereg, hát az érte harcolt, a magyar nemzeti ügyért, vagy Horthyék, akik el akarták adni és sikerrel. Kik? No, ez nem ad választ.

Azt mondja: „... a két világháború között a nemzeti érdekek igazi képviselői szintén a kommunisták és a szociáldemokraták voltak, a baloldal.” Amikor Horthyék az úgynevezett területgyarapítás jelszavával bevonultak a Felvidékre, Erdélybe, vagy felléptek a jugoszláv területen, első dolguk volt, hogy halomra gyilkolták a haladó embereket. A felvidéki bevonulás után telve voltak a budapesti börtönök úgynevezett ruszinokkal.

Az erdélyi kommunista párt döntően magyar vezetés alatt állott. Az erdélyi kommunista párt nem fogadta el Trianont, de a Szovjetunió sem fogadta el, hogy ismét Trianon lett a két világháború között, kinek köszönhető? 1942-ben egy menetben 600 baloldali volt az Andrassy-laktanyában, egy illegális mozgalomnál hatszáz ember óriási erő, ha kint van és mozog, de óriási veszteség, ha börtönbe kerül. És abból nem egyet agyonverték. Itt vannak olyanok, akik ezt mind bizonyítani tudják. Ott voltak és 1943-ban újra százak buktak le, ennek egy része erzsébeti volt és a kínzókamrákba hurcolták őket. Kik? Horthy pribékjei. Az akkori magyar polgárság merőben fertőzött volt az antikommunizmustól és a zsidókérdéstől. Messzemenően fertőzött volt.

Ez a fertőzöttség olyan mértékű volt, hogy amikor a Horthy proklamációja megjelent,²⁹ akkor a tisztii kara, majdnem teljes egészében — valami keveset leszámítva — a háború folytatása mellett a németek mellé állt. Harc az utolsó leheletig, mondták, és így tovább. Kik voltak a nemzetiek? Az illegalitásban szerződést kötött szociáldemokrata és kommunista párt és velük szövetségben volt a parasztpárt is, ha jól emlékszem, kik voltak a nemzetiek? Akik a nemzet érdekeit védtek, vagy akik a nemzet érdekében eladtak minket — mondván ők, hogy a nemzet érdekében. Ennyire fertőzöttek voltak, hogy nem követték még a tanítómesterük, a gyilkosságokban tanítómesterük, Horthy felhívását sem.

1944 októberében nem követték, és hadd mondjam meg, hogy így ment ez és azért volt az, hogy az ország gyarapítása útján, mikor újra meg újra megsértették a tömegeket, még a hazafias tömegeket is, akkor odaállni és számon kérni, hogy ki felel Erdélyért, hadd mondjam ki, nem a kommunisták felelnek és ettől az úgynevezett polgárságtól nem lehetett elvárni, hogy a kommunistákkal ölelkezzenek, mikor velejéig ellenük voltak. Nem lehetett elvárni, és éppen ezért ez a megállapítás hamis is, nem lehet nemzeti érdekekről beszélni azoknak, akik nem képviselték a nemzetet, s elmarasztalni azokat, akik képviselték. És végig.

Nem tudom, hogy nem sértjük-e a nemzeti érdekeket azzal, hogy azt hiszem majdnem túlzásba viszünk némely dolgot. Na most jött a felszabadulás. (Zúgás a teremben.)

Nem hallani? Bocsánat, ha másnak lehetett elmondani, akkor nekem is lehet. A földosztás a kommunisták nélkül nem ment volna simán, a falusiak megsegítése és így tovább, mind az volt, kommunista segítség. Nem beszélve az újjáépítésről, kik bontották a házakat, kik építették a hidakat és így tovább.

Na, visszatérve az eredeti kiindulóponthoz. Grósz elvtársnak nagyban igaza van,

azt hiszem azonban nem mindenben. Az a megállapítás, hogy súlyos feszültségekkel telítve vagyunk, igaz, a pártegység megszilárdítása döntő körülmény lenne, na de bocsánatot kérek, azt a pártegységet, azt a pártot, amely egyik oldalon ilyen lökést kap, a másik oldalon olyan lökést kap, hogy lehet megnyugtatni? A felső vezetésben meglévő olyasmi, mint ami most elhangzott Pozsgay elvtárs és mások részéről, azok zavarják leginkább meg, hogy egyenes vonal alakuljon ki. És én nem hiszek Pozsgay elvtársnak, nem hiszek azért, mert Pozsgay elvtárs tele van önérdekkel, és amiket ő mond, hogy tiszteletre méltó elfogultság, tiszteletre méltók azok az elfogultak, akik az ellenkezőjét képviselik mint ő, ezt olyan leereszkedően mondja, hogy az emberben, aki tudja, hogy Pozsgay elvtárs mennyire szereti a dicsőséget, mennyire szeret fürödni a napfényben, számításból szerintem. Ha nem számításból volna, akkor nem csinálná, hogy miközben az első titkár messze van, mások is, és ő magának vesz olyan bátorságot, ami nem illeti meg.

Azt javaslom, hogy a Központi Bizottság ideiglenesen fogadja el, illetve ideiglenesen bizalmat adjon csak, nem feltétlen bizalmat s majd, ha bebizonyította, akkor megnyerheti a feltétel nélküli bizalmat, de ehhez munka kell.

Nincs igaza Pozsgay elvtársnak, amikor azt mondja, hogy az elmúlt évben döntően egyhangú döntések voltak. Ez nem igaz, mert itt ülnek azok, akik tudják velem együtt, hogy milyen heves viták voltak és nemegyszer vonultatták fel a felszólalók ellen a szakértőket, hogy bizonyítsák, nincs a felszólalónak igaza. Nemegyszer, én magam már 1972-ben, 1973-ban felszólaltam, igen, és utána is a kölcsönök ellen, s azok felhasználása ellen, és így tovább. Nem tudom, honnan vette Pozsgay elvtárs, de nem igaz.

A többi kérdés; egy párt vagy két párt, én is azt hiszem, hogy saját hibánkból kifutottunk. És túl sok választásunk nincs, csak egy esetben, ha most nekifogunk és megerősítjük mindenhol egyetértésben a pártot, nem azon dolgozunk, hogy újabb pártértekezletet tömege áraszsa el az országot, nem hagyjuk magunkat beugratni tíz-tizenöt különböző személy által írt demarsoktól és eljárnak a sajtóval, a hírközlő szervekkel is, egyszer kell venni annyi bátorságot, hogy a magyar kormány hozzányúl és rendet terem.

Azt mondják nehéz, persze, hogy nehéz, csak az élet eddig sem volt csupa díszmenet, nem ebből állt, hanem a nehéz, súlyos küzdelmekből. Most tehát azt javaslom, hogy Grósz elvtárs ezt, illetve a PB és a KB ezt ne engedje így ki. Állítsa le, sokkal kevesebb kár lesz akkor, ha most a nyomdában leállítják, és tovább dolgoztatnak egy teljesebb értékű elemzésen, mert ebből messze süvít az elfogultság. Nem javaslom így kiadni. További viharokra nekünk nincs szükségünk, nincs szükségünk további megosztottságra, és ezt lássák be a készítő is. Ezt javaslom, elnézést kérek, de nem beszéltem többet, mint néhány más elvtárs, ezt el kellett mondanom. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen, hozzászólásra következik Korom Mihály elvtárs, majd Horn Gyula elvtárs.

KOROM MIHÁLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én helyeslem a Politikai Bizottságnak azt a javaslatát, hogy ezt a mai központi bizottsági ülést tíz nappal előbbre hozta, azzal, hogy még a napirenden akkor szereplő témát 20-án és 21-én megvitatjuk. Őszintén megmondom, hogy én erre a központi bizottsági ülésre nyugtalansággal és aggodalommal készültem. De biztos vagyok benne, hogy nemcsak én vagyok így ezzel, hanem azt hiszem, mindannyian. Sajnos, hogy ezt az ag-

godalmamat és nyugtalanságomat Pozsgay elvtárs felszólalása nem segített eloszlatni, sőt ellenkezőleg, vagy legalábbis az aggodalom és nyugtalanságom megmaradt.

Mi ennek az alapja? Természetesen nemcsak az 1956 értékelése, átértékelése, vagy tervezett vagy meghirdetett átértékelése, hanem ennek a nyugtalanságnak és aggodalomnak az alapja az utóbbi hetekben vagy hónapokban bekövetkezett belpolitikai helyzet is. Ezek az események, amelyeket mindannyian ismerünk.

Alapja az, hogy erősödik és nem kap megfelelő visszautasítást az a nézet vagy az a nézetcsoport, amely az elmúlt 40 esztendőnek a történelmét megkérdőjelezi, amely nem hajlandó tudomást venni arról, hogy az elmúlt 40 esztendőben a hibákkal, gondokkal, nehézségekkel együtt is — valaki mondta ezt —, történelmi eredmények születtek ebben az országban. És ezeket az eredményeket nem lehet a dolgozó néptől vagy a nemzettől — mindegy, hogy mondjuk — és nem lehet a kommunistáktól elvonatkoztatni és elvitatni.

Én is azt mondom, hogy azok a terhek, amelyeket mi viselünk a múltunkért, azok megvannak, de azok mindannyiunknak a terhei és mindannyiunknak együttesen összefogott erővel kell ezeken a terheken úrrá lenni, a megfelelő tanulságokat levonni, vagy ahogy szokták mondani már így a gazdasági életben — ugye ilyen szóhasználat — ezeket a kérdéseket megfelelő módon és higgadtan — úgymond — levezényelni.

Sok szó esik mostanában a párt egységéről. Ha egyáltalán van még, vagy beszélhetünk igazából pártegységről. Én már kezdem azt hinni, hogy ez hovatovább már csak fikció. Bár ne lenne igazam és jó lenne, ha nem lenne igazam. Ez a pártegység — legalábbis azt hiszem — már nemcsak repedezik, hanem én azt mondom, hogy mostanáig egy veszélyes fordulóhoz érkezett. És egy 1956-nak az átértékelésére tett kísérletek azt hiszem, hogy ehhez a fordulóhoz és a repedések kiszélesítéséhez legalább két nagy lapáttal még rátettek.

Én nem a régi értelemben felfogott monolitikus egységet sírom vissza és azt hiszem, egyikünk sem. De azért, ami ebben a pártegység kérdésében történik és történt, a különböző megnyilatkozások adnak erre alapot, az nagyon-nagyon elgondolkodtató, és igazából felveti a Központi Bizottság felelősségét.

Én ugye most hallottam és hallottuk együtt, hogy a Politikai Bizottságon belül látható ellentétek, ezek nem valami hatalmi villongások, vagy személyes aspirációk, én azt mondom, hogy úgy legyen, vagy így legyen, ez igaz. Szeretném hinni, hogy így igaz. Ezt a következő időszak megmutatja. De elvtársak, most nemcsak a személyi aspirációkról vagy esetleges személyi aspirációkról beszélek én, hanem azért a pártegységhez meggyőződés szerint egy marxista—leninista pártban továbbra is hozzátartozik és a jövőben is hozzá fog tartozni az elemi pártfegyelem, amely a bizonyos platformszabadságot azért nem úgy fogja fel, ahogy egyesek. Nem az utcának kell beszélni és nem a rádió hullámain az éterbe. Ha van valahol helye és szerepe a platformvitáknak, akkor az többek között ebben a teremben kell hogy megtörténjen, itt a Központi Bizottság közreműködésével és a Központi Bizottság plénumain.

Eltársak! Sajnos válasz nélkül maradnak fontos kérdések a párt részéről, vagy késnek a válaszok az egyes fontos kérdésekre. Azt hiszem, hogy ez is a pártegység kérdéséhez tartozik, és gyakran azt tapasztalja az ember, hogy nem a párt irányítja a folyamatokat, hanem a túrési határt mások szabják meg a mi számunkra. Hadd mondjak egy példát: azt hiszem, tegnap hallgattam a rádióban, a gyülekezési és

egyesülési törvényről volt szó. Elhangzott a következő, biztos nemcsak én hallottam, de példaként mondom, hogy mit tudom én, melyik alternatív szervezet felvette a parlament körüli gyülekezésnek a lehetővé tételét, az ottani demonstrációt. Igaz, pártunk központi lapja valahogy úgy fogalmazott, hogy március 15-ét lehesse ott megünnepelni, de a rádióban nem ezt mondta, hanem tulajdonképpen azt, hogy ezt az eszközt, a demonstráció eszközét fel akarják használni, hogy nyomást gyakoroljanak az Országgyűlésre.

Még meg sem száradt a tinta ezen a bizonyos törvényen, és elvtársak, akkor az Igazságügyi Minisztériumnak meg nem nevezett, de felsőbb tisztségviselőjére hivatkoznak, legalábbis azt mondja, hogy amennyiben pedig egy képviselő ezt a parlamentben javasolni fogja, akkor a kormány hajlandó lesz arra, hogy megfelelő törvénymódosító javaslatot terjesszen elő. Hát tessék mondani, lehet így dolgozni? Vajon nem így válik-e — ez csak példa — lassan kormányozhatatlanná az ország? Nem tudok egyetérteni az ilyesfajta felfogásokkal és azzal, hogy ezek a nézetek és hasonló nézetek nem kerülnek megfelelő visszautasításra, egyébként én biztos vagyok benne, hogy a parlamentben lesz olyan egy képviselő legalább, aki ezt a témát fel fogja vetni. Ilyen bátorítással különösen.

Vagy kinek használ az, elvtársak, valóban itt elhangzott többször — én is csak aláhúzom —, hogy ezekkel a vitákkal elterelődik a figyelem az alapvető kérdésekről, a gazdaság kérdéseiről? Azért ennek az országnak enni kell! Ennek az országnak létezni kell! És hozhatunk mi bármilyen szép Alkotmányt, meg választójogi törvényt, meg akármit, ha a gazdasági kérdésekben nem tudunk ötről a hatra vergődni, akkor nem sokat ér az egész. Felelősségünk tehát nagy, osztom a főtitkárunk véleményét és azt is, hogy indulatok nélkül kellene most ezekről a kérdésekről beszélni, persze nagyon nehéz indulatok nélkül szólni.

No, mégis most megpróbálok én a napirenden lévő egyik témához indulatok nélkül szólni, ez a többpártrendszerre vonatkozó előterjesztés és javaslat.

Én osztom azokat a nézeteket, hogy ezt a folyamatot most már politikai eszközökkel megállítani nem lehet, nem tudjuk, adminisztratív rendőri intézkedéssel pedig pláne nem tudjuk és nem is szabad, vagy nem is lenne szabad. Én azt mondom, hogy a többpártrendszert fokozatosan — Grósz elvtárs erről beszélt — meg kellene kísérelnünk, jó lenne. Ebben sem vagyok biztos, hogy ez sikerülni fog, de én amellett vagyok, hogy fokozatosan kerüljön bevezetésre.

Eltársak! Én abból indulok ki a többpártrendszerrel — túl azon, hogy egyik sem —, az egypártrendszer sem, meg a többpártrendszer sem üdvözítő dolog, de magam abból indulok ki, hogy mondjuk és vegyük komolyan is, hogy nemcsak a kommunisták, nemcsak az MSZMP hordja magánál vagy nem is hordja magánál a bölcsek követ. De mondjuk már meg azt is, hogy az alternatív szervezetek se vindikálják maguknak azt, hogy ők hordanák maguknál a bölcsek követ. Én azt mondom, hogy majd ha bejegyzésük megtörténik ezeknek a különböző szervezeteknek, úgy egyetértve az előterjesztéssel, hogy a megegyezés, az együttműködésnek az alapja, szerintem is az jó, hogy azért a szocializmus alapján, a szövetségi rendszerhez való tartozás — bár ebben már nem vagyok olyan biztos, hogy ez sikerül — valahogyan keresztülvinni vagy megoldani [sic!].

Más szóval tehát, mindazokkal szövetkeznünk kell nekünk, akik tulajdonképpen a társadalomnak a szocialista megújulását akarják, és akik hajlandók is ilyen alapon együttműködni. Nekem határozottan ez a véleményem.

Eltársak! Én azt mondom, nekünk azt kellene kifejezésre juttatni, talán még eb-

ben a bizonyos dokumentumban is, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt korrekt partner kíván lenni, de ezt a korrekt magatartást várja el az összes többiektől is, a leendő vagy a majdani szövetségeseiktől is. Szerintem ezt meg is kell követelni. Most valahogy úgy van ez, hogy nagy a hangjuk ezeknek a különböző alternatív szervezeteknek, én nem becsülöm le jelentőségüket, de azért a társadalmi bázisukhoz képest sajnos a sajtó — én nem bántom különösen a sajtót — jóvoltából azért sokkal nagyobb a hangjuk, vagy úgy tűnik, mintha sokkal nagyobb bázisuk lenne, mint amilyen a valóságban. Így lehet azért bizonyos optikai csalódást is bevinni a társadalmi közvéleménybe és a tudatba.

Én egyébként egyetérték azzal az állásfoglalás-tervezettel is, ami a Márciusi Frontra vonatkozó javaslatot terjeszti elő. Na, egy pillanatra még megállok, elvtársak, itt ennél a bizonyos 1956-nál. Elnézést kérek!

A kommuniké tervezetében az van írva, hogy szakmai kérdésekben a Központi Bizottság a jövőben sem kíván állást foglalni vagy döntőbíró lenni. Ezt már én teszem hozzá. Így igaz. De kérem szépen, itt most ebben az esetben messze nem szakmai vagy történelmi kérdéstről van szó, hanem politikai mérkőzésről. Ha úgy tetszik. Én azt mondom, hogy ezt a tényt, ezt az egész kérdést nem tudjuk megkerülni a közleménnyel, a közleményben. És én azt mondom, egyetérték azokkal, akik azt mondják, mi most ne kreáljunk, vagy ne csináljunk Pozsgay-ügyet. Tényleg ne csináljunk, bár úgy tűnik, hogy ezt már nem csináljuk, hanem ez már van. De valamiféle szervezeti intézkedésre én sem gondolok. Ezzel a bizalom kérdéssel viszont, azért egy pillanatra megakadtam, mert én azt vártam volna a Pozsgay elvtárstól — mint akit legalább két évtizede jól ismerek —, hogy azért itt, erről a helyről azt mondja: Tisztelt Központi Bizottság! Nekem ez a véleményem, de elhibázott volt, elhamarkodott volt az egyoldalú értékelés és különösen az is, hogy a Központi Bizottság háta mögött vagy a Politikai Bizottság háta mögött álltam én ki ezzel a kérdéssel.

Ő azt mondja, hogy elfogadja a történelmi bizottság jelentését, amit egyébként én is elfogadok. De azért ez a kijelentése [ellentétben] áll — egy kérdésre válaszolva mondta ezt —, szerintem ellentétben áll azzal, amit előzőleg itt, erről a helyről mondott.

Az a tanulság — az én véleményem szerint —, hogy senki nem jogosult nyugtalanságot kelteni. Pozsgay elvtárs nagyon szépen beszélt, szípolylázadás és egyebekről, meg mindenről, de engem nem elégitenek ki az ő okfejtései. Én nagyon remélem, miután ő azt ígérte, még lehet, hogy szót kér, és ha kap, hogy akkor azért még az elhangzottaknak megfelelően egy kicsit ő is elgondolkodik a kérdésen, mert ezért én azt mondom ezzel a bizalom kérdéssel kapcsolatban, hogy csak úgy bizalmat adni, az azt is jelenti ám, hogy azonosulok vagy azonosulunk Pozsgay elvtárs nézetével, és ez pedig jó — bocsánat, az adott kérdésre mondom.

Úgyhogy én azt hiszem, a Központi Bizottságnak el kell határolnia magát e két dologban Pozsgay elvtárs nézetétől és véleményétől. No elvtársak, hagyom már Pozsgay elvtárs dolgát, annyian hozzászóltak.

Külföldről még valamit. Hallottuk Grósz elvtárs beszámolójában is, hogy milyen nagy érdeklődés van irántunk most külföldön, keleten és nyugaton egyaránt. Én ehhez csak a következőket szeretném mondani. Nem különös, hogy most már az osztrákok mondják, hogy az kellene még csak, hogy Magyarországon tovább fokozódjon a zűrzavar, az hiányzik még Ausztriának meg Európának is! Vagy én nem tudom, hogy kinek mit segít a tegnapi újságban olvasott Bogomolov-féle nyilatko-

zat.³⁰ Nem tudom, mit segít. Szerintem nem segít. De akarok még én valami más dolgot mondani.

Eltársak! Én azt mondom, hogy drukkolunk a peresztrojkának, Gorbacsov elvtárséknak, de most már egyre jobban halljuk, hogy a téma még nincs ám ott lefutva. Kérem szépen, reméljük, hogy sikerre vezetik ezt az új kurzust, de ha ne adj isten nem következne az be, nekünk akkor sem szabad lesz majd visszarendeződni, hanem akkor is a mi utunkat és a mi választott utunkat kell járni. Ez nekem szent meggyőződés.

Eltársak! Nagyon sok mindent lehetne még mondani, de én is tényleg most már befejezem. A következő két dolgot, egy megjegyzést és egy javaslatot szeretnék tenni, hogy biztos gondol majd rá Grósz elvtárs, nem mondok én semmi különösebbet, de azt hiszem, hogy ebben az esetben nem szabad lesz általában kérni csak a Központi Bizottság állásfoglalását, hanem úgymond parlamenti módszerrel bizonyos részletnek tűnő kérdésekben, tehát egyes kérdésekben külön is szavazásra kell a témát bocsátani. Ez az egyik dolog.

A másik, én elfogadásra ajánlanám, amit Romány elvtárs mondott erről a városi meg megyei titkári értekezletről. A pártértekezlet helyett, illetve Berecz elvtárs mondta talán, hogy még abban nem kellene állást foglalni, elképzelhető ez is, az is, de amit Romány elvtárs mondott, az egy megszívlelendő dolog. Én nem tudom, hogy ez a hármass bizottság, ez a trojka segít valamit, vagy nem segít, nekem kétségeim vannak, ha így dönt a KB — lehet. Kérem szépen egy megjegyzés és befejezem.

Eltársak! Veszek egy mély lélegzetet. Egyre többen mondják és kérdezik tőlem, de lehet, hogy nem csak tőlem, hogy mi van Kádár elvtárral? Mert ugye nyilvánosságra hoztuk, szóvivőnk nyilatkozott, meg itt elhangzik, hogy betegsége miatt van távol, de a közvéleményben elvtársak és a pártközvéleményben is hovatovább Kádár elvtárs távolléte politikai kombinációkra ad alkalmat. Gyógyuljon meg persze minél hamarabb! Én is azt kívánom, de azért erre a körülményre is talán oda kellene figyelni. Én nem megidézni akarom őt, mint az irodalmi újság egyik cikkírója, tanúként, de amennyire csak tudna, vagy az egészsége megengedné, jó lenne, ha köztünk lenne, és segítene nekünk a múlt értékelésében is, a jelen helyzet értékelésében is, és a jövő feladatainak a meghatározásában is. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen Korom elvtárs felszólalását. Horn Gyula elvtárs következik, utána Ormos Mária elvtársnő.

HORN GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Azzal szeretném kezdeni, én mindenkinek tiszteletben tartom a véleményét, de nem tudom azt elfogadni, hogy erről az ügyről hallgassunk, és csak itt nyilatkozzassunk ebben a teremben, bármilyen politikai kérdéstről is legyen szó. Nem véletlenül vettem föl a KB-ülés kezdetén azt, hogy hogyan kezeljük a nyilvánosságot. Ezt azért szeretném aláhúzni, mert szerintem nem is viselné el már a párt mai helyzete és stílusa, ha minket megkérdeneznek, bármelyikünket, azt mondjuk, hogy erre nincs válaszunk. Amit én viszont rendkívül fontosnak tartok, hogy amit itt ma kialakítottunk vagy kialakítunk ezzel kapcsolatos álláspontot, ahhoz tartsuk magunkat, és annak szellemében nyilatkozzunk.

Nem szoktam dicsérgetni — elnézést —, de számomra egy kifejezetten jó megfogalmazás, platform, állásfoglalás, amit a Grósz elvtárs előterjesztett. Mértéktartó, helyére teszi a dolgokat és a mai helyzetben mértéktartás, amikor ennyire felzakla-

tott a közvélemény — mint ahogy itt sokan beszéltek erről —, ez rendkívül fontos. Ugyanakkor bizonyos dolgok tovább dolgozására feltétlenül szükség van.

Mivel ennek az albizottságnak jómagam is tagja vagyok, egy-két dolgot engedjenek meg hozzátenni. Nem történelmi emlékekbe bocsátkozva, de a témához tartozik. 1956 novemberében, tehát 1956 novemberében hetedmagammal Czinege elvtársnál jártam, akkor ő volt a KB Adminisztratív Osztályának vezetője, ha jól emlékszem, megkért, hogy lépünk be a Karhatalomba, mint volt szovjet ösztöndíjasok. Elkezdődött erről a beszélgetés, a következőt kérdezte valamelyikünk — lehet, hogy éppen én —, hogy kik ellen kell harcolnunk. Kádár elvtárs november 1-jei rádióbeszédében, amelyet 2-án publikált a Szabad Nép, azt mondotta, hogy ez a nép felkelése volt és minden dicsőséget megérdemelnek azok, akik ezt végigharcolták. Ugyanakkor már föl is hívta akkor a figyelmet az ellenforradalmi veszélyre.

Hozzá szeretném ehhez tenni ugyanakkor azt is, hogy az albizottság eddigi munkájához — mert a történelmi bizottság eddigi munkája még csak a kezdeténél tart — egy sor nemzetközi vonatkozás hiányzik, és ez nagyon lényeges az egész 1956-os ügy megítélésében. Hadd emeljek ki ebből két dolgot, hogy mivé fejlődtek az események. Jugoszlávia — amelynek nem kis szerepe volt kívülről október 23-ban, én ezt taglalni nem akarom — 1956. november 1-jén mozgósította a hadseregét arra hivatkozással, hogy Magyarországon horthysta restauráció kezdődött el. És ő támogatta — Tito elnök maga is kijelentette —, a november 4-iki szovjet beavatkozást.

Ez is a történelemhez tartozik, mint ahogy az is, hogy 1956 novemberében Kádár János és vezetése olyan iszonyatos nemzetközi szorításba került, hogy gyakorlatilag megakadályozta az akkori vezetésnek bármiféle koalíciós törekvéseit, beleértve a kiscgazdákkal és másokkal való tárgyalást. És ebben nemcsak a hruscsovi nyomásnak volt szerepe, hanem a kínai vagy a nyugat-európai kommunista pártoknak is. Ez is a képhez tartozik.

Miért akartam ezeket a példákat elmondani? Azért, mert a kép még nem teljes, ezen dolgozunk, mint albizottság, nagyon sok olyan nemzetközi körülményt is figyelembe kell venni, amely az akkori helyzetet determinálta. Ami a lényeg. Énszerintem nincs és nem is szabad megengednünk azt, hogy 1956 kapcsán valamiféle lelkiismereti válság keletkezzen mindazoknál, azokban, akik akkor fegyvert fogtak, mert akik fegyvert fogtak novemberben, és novemberben felléptek, azok az ellenforradalommal szemben léptek fel. És ez a lényeg. És ezért kapták a kitüntést vagy az elismerést, és így tovább. Tehát én nem ismerek, vagy legalábbis nem találok ilyen válságot.

A másik elem, amit azért nagyon fontosnak tartok — kicsit reagálva Pozsgay elvtárs felszólalására —, mindezeket figyelembe véve, hogy teljesen vegyük, tehát teljességében is tovább folytassuk ezzel kapcsolatban a munkát, amit Grósz elvtárs is javasolt, hogy továbbra is biztosítsuk a kutatóknak, ezzel foglalkozóknak az alkotói szabadságot. És ez nagyon helyes.

Azért hadd mondjak itt ehhez valamit. Szerintem 1956-os vitára, vagy ennek kapcsán egy polarizációra nincs szüksége ennek a pártnak. Polarizációra van szüksége, de a mai helyzet, a reform kapcsán legyen polarizáció. Hogy ki akar reformot, és ki nem akar ténylegesen. Arról már nem is beszélek — meg kell mondanom —, hogy az 1956-os dolog vagy téma egy óriási gesztus az alternatívoknak, vagy ha úgy vesszük, az ellenzékeknek. Hiszen megmentettük őket annak a szüksé-

gességétől, hogy kinyilvánítsák a programjaikat. Nem tudjuk most — legalábbis pillanatnyilag — platformnyilatkozatra, programnyilatkozatra készíteni őket, mert mint a nemzet lelkiismerete léphetnek fel eléggé összekovácsolódva az 1956-os téma kapcsán. Ez nekünk nem jó. Politikai küzdelem, de nem jó. Ez is a témához tartozik.

A témához tartozik az is — minden nemzetközi reagálást figyelembe véve —, hogy ebben az ügyben, tehát az 1956 nem komplex kezelésének ügyében nekünk nemzetközi téren szövetségünk nincs. Támogatónk nincs. Nem kapunk ehhez támogatást most, a kifejezetten szélsőjobbot leszámítva. Csak ellenfeleket, egyet nem értőket kaphatunk. S ennek az országnak erre nincs szüksége. Ezt nagyon fontosnak tartom figyelembe venni.

Visszatérve a polarizáció kérdéséhez, ebben, ami itt ma is elhangzott a Korom elvtárs részéről, másokéről is, hogy a párt válságban, ilyen, meg olyan súlyos helyzetben van. Én azért egy-két dolgot nem értek. Az egyik dolog: hogy van, mikor ilyen politikai helyzet van ebben az országban és ekkora szervezett erő, mint a párt, hogy alakulhatnak így a parlamentben a viszonyok, az ütközet, mint ahogy most alakul. Vagy egyik oldalon a kormány, a másik oldalon van 15—20, maximum 30 ember, döntően az alternatívok képviselői vagy szószólói, hol vannak azok, akiket a párt vitt oda be, az a 73—75%-os kommunista többség? Mikor és hogyan hallatta ebben a nagyon nehéz küzdelemben a hangját? Elvértve, és tisztelet a kivételnek. Miért nem ott folytatják a küzdelmet, és itt gondolok azokra, akik nagyon gyakran szemére vetik a pártnak, a pártvezetésnek vagy a Központi Bizottságnak, hogy nem teszünk semmit, nincs platformunk, nem küzdünk. [Miért nem folytatjuk ott a küzdelmet?] Gondolom a pártvezetés vagy a Központi Bizottság csak örülne. Ez is hozzátartozik a képhez.

Ami magát a Pozsgay elvtárs nyilatkozatát illeti. Én nem tudom ezt nem elszakítani mindattól, ami ma az országban kialakult [*sic!*]. Ennek a lényege az, hogy ebben az országban most egy politikai küzdelem folyik, bizonyos elemeiben hatalmi harc. Már megkezdődött egyfajta hatalmi harc is. Ez a politikai küzdelem néha ilyen jó magyaros provinciális stílusban is, de azért nyilatkozatháborúval is zajlik. Ezekben a nyilatkozatokban nem lehet hallgatni, meg kell mondani azt, amit vélekedünk.

Amit Pozsgay elvtárs mondott, tehát abban nyilatkozott, ha én jól értettem — de hozzanak helyre vagy igazítsanak helyre —, hogy meg kell változtatni az 1956 korábbi egyoldalú értékelését. [Ha jól értettem, ez volt a nyilatkozat.] Szóulban legalábbis ezt lehetett olvasni.³¹ Én ezzel egyetértek. Hát ő nem cáfolta azt, hogy a folyamatok és mindaz, ahova [eljutottak az 1956-os tragikus események, hogy azok ellenforradalomba torkollottak volna, de tény, hogy korábban egyoldalú értékelésünk] volt az akkori eseményekkel összefüggésben. Én a magam részéről ezt így kezelem, azzal együtt, hogy aláhúzom, ez nem hiányzott a pártnak és nem ebben az ügyben kell a párton belül polarizálódni, hanem az előbb emlegetett ügyekben.

Hozzá szeretnék ehhez még két dolgot tenni — elnézésüket kérve. Az egyik: eszmei, egyéb zűrzavarok vannak — én ezt egy kicsit lehet, hogy vulgarizálom —, alapvetően itt anyagi, egzisztenciális problémák az egyik fő forrása a bajoknak. És nagyon sokan érzik meginogva vagy alapvetően meginogva a létbiztonságukat. Most nem életszínvonalra gondolok csupán. Hát azért százával kerülnek ki volt káderek vagy jelenlegi káderek, és sorolhatnám tovább. Ez egy tényező, ami a pártban önmagában is, és ha bárkit nézünk személy szerint, teljesen érthető módon zűrzavart vagy bizonytalanságot és egyebeket kelt. Ezzel összefüggésben azért azt is ve-

gyük figyelembe — és én ezt mindenképpen szükségesnek tartom az állásfoglalásban —, hogy összegezzük az elmúlt tíz hónap politikai eredményeit. És én azt három lényegben foglalnám össze. Az egyik az, hogy május óta gyakorlatilag sikerült megvalósítani, ellentmondásaival együtt a korábban igényelt politikai pluralizmust, mert ténylegesen politikai pluralizmus van, magyar módra ugyan, de lényegét illetően. Másik: megkezdődött ebben az országban az új politikai rendszer vagy intézményrendszer elemeinek a kiépítése. Gondoljunk csak azokra a törvényekre és minden. A harmadik, amit ugyancsak nagyon fontosnak tartok, hogy gyakorlatilag biztosítva van a vélemény-, a gondolat- és a véleménynyilvánítás szabadsága. Ez nem kis dolog, ha mindazt figyelembe veszem, ami az előzményeket illeti. Azért is tartom fontosnak, mert itt nagyon sok az olyan vélemény, amely negligálja mindazt, amit az elmúlt tíz hónap alatt elértünk.

A másik dolog — igyekszem rövid lenni — ez a többpártrendszer kérdése. Én rendkívül korrektnek és meg kell mondanom, hogy a mai helyzethez képest bátor megfogalmazásnak tartom azt, amit a többpártrendszerről tartalmaz a közleménytervezet. Ugyanakkor mindenképpen szükségesnek tartom — mert e nélkül nem lehet — megmagyarázni, röviden indokolni, hogy miért tartjuk mi a többpártrendszert reális lehetőségnek. Ez ma itt szóba került. Nekem meggyőződésem az, hogy ennek az országnak a válságát vagy hanyatlását többek között nemcsak a korábbi politikai rendszer, hanem annak egypártrendszer formája okozta. Lehet, hogy nem tetszik egyeseknek, de meggyőződésem, hogy ez nemcsak magyar, hanem általános szocialista jelenség. És ez tartozott hozzá az egész politikai rendszer, egypárt keretek között működő politikai rendszer legsúlyosabb következményéhez, hogy a gazdaság mély válságba torpant.

A másik dolog, hogy itt nem is lehetséges igazi kibontakozás a régi módon, olyan hatalmi hierarchikus viszonyokkal, amelyeket az egypártrendszer magában hordoz, bárhogy lehet csiszolni, változtatni, módosítani, önmagában az nem oldja meg, hogy megteremtsük a hatalmi struktúra feletti társadalmi ellenőrzést. Ezt csak más pártok működésének lehetővé tételével lehet elérni.

Végül ide tartozik az is, hogy én nem tudok — mint külügyes — példát arra, hogy van olyan fejlődő ország — amelyik fejlődik Európában —, amely egypártrendszer körülményei között érte volna ezt el. Sem múltban, sem a jelenben nem találok én erre példát. Az európaiság ezt feltételezi. Mindenképpen — én nem mondom, hogy pont ezeket, de — meg kellene indokolnunk a pártközvélemény felé azt az elvi állásfoglalásunkat, hogy a többpártrendszer mellett vagyunk. Én teljesen el tudom fogadni azt a koncepciót, ami itt megfogalmazódott, mégpedig azt, hogy ez a többpártrendszer felfogása nem mond ellent annak, hogy az MSZMP ezen belül vezető szerep megőrzésére törekszik. És ez a kulcskérdés.

Én biztos vagyok abban, hogy minden baj, probléma ellenére jobb helyzetben vagyunk, mint bármelyik alternatív mozgalom. Nemcsak azért, mert egy szervezettebb erő, hanem itt vannak a legképzettebb erők is ebben a pártban. Ezt maximális mértékben ki kell használni. És ha bármi jellegű pártszakadásra kerülne sor, én azt nemcsak azért sajnálnám, hogy jó néhányan elhagyják a pártot — mert úgy is el fogják hagyni, meg el is hagyják, ettől szerintem a párt nem gyengül —, de nehogy az értékes erőink hagyják már el ezt a pártot, mert akkor azoknak a mozgalmaknak, vagy netán ténylegesen a szélsőjobbos ellenzéknek tennének szívességet.

Végül ide tartozik az is, én azzal egyetértek, hogy a gazdaság és a politikai reform között nagyon szoros kölcsönhatás van, ez el is képzelhető, de kezelés szem-

pontjából van egy jelentős különbség. A gazdasági életben, gazdasági területen ma — lehet, hogy vulgáris, amit mondok — hadiállapotok vannak. Olyan rendkívüli állapot, olyan kényszerpálya van és minősíthetjük úgy, ahogy akarjuk, ahol rendkívül kemény, mondhatni diktatórikus módszerek alkalmazására van szükség, mégpedig a piaci viszonyok kiépítése érdekében és jegyében. Aligha tudok elképzelni a gazdasági fejlődés kapcsán valamiféle nagyfokú toleranciát, miközben politikai téren a nagy összetettség, szintkép alapján feltétlen szükség van a toleranciára, azért, hogy szót értsünk a pártonkívüli társadalmi, politikai erőkkal. Ezeket szerettem volna az egészhez hozzáfűzni. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen, Horn Gyula elvtárs után Ormos Mária elvtársnő következik.

ORMOS MÁRIA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Két kérdéssel szeretnék foglalkozni: az egyik a többpártrendszer kérdése, a másik — mondjuk úgy fogalmaznám — történelem, jelen, politika.

Romány elvtárs felszólalása után gondolkoztam azon, felteszem a kérdést, hogy vajon jól értettem-e az MSZMP KB Tanácsadó Testületének állásfoglalásában és javaslatában a 4. pontot, a valóságos többpártrendszer kérdéséről. Nem teszem fel a kérdést, mert azt hittem, hogy nem jól hallom. Most azonban, miután megkaptuk az írott szöveget és elolvastam, rájöttem arra, hogy jól hallottam, itt valóban ez a szó szerepel, a valóságos többpártrendszer kibontakozásáról van szó, mint ajánlásról, valódi versenyhelyzet teremtéséről, a különböző alkotmányos alapon nyugvó politikai erők között, leszögezve, hogy már nem tűnik időszerűnek valamiféle eleve biztosított hegemonia igénye.

Egy-két hónappal ezelőtt ez a kérdés már szerepelt itt vitaként, akkor voltaképpen én a valódi többpártrendszer ellen foglaltam állást, és szeretném felhívni a figyelmet most arra, hogy két dologról van itt szó az eredeti tervezetben, amelyet ezek után úgy fogalmazok, hogy egy kvázi többpártrendszer, amit nem elleneztem és most sem ellenzek, a párt hegemon szerepének a fenntartásával, és amit elleneztem — és ezt fenntartom ma is —, az ez a javaslat — ha úgy kell értelmezni és másképp ezt nem is értelmeznénk —, amely véleményem szerint ma éppúgy, mint a korábbiakban együtt járna, nem elképzelhető másként, mint a párt felbomlásával és szakadásával, mert tudniillik nincsenek csodák egy országban, nincs egy meghatározott mennyiségű, számú és százaléku politizáló csoporton túl további ilyen csoport, úgy teljesen egyetértek Horn Gyulával, aki azt mondta, hogy tulajdonképpen ezek az erők itt egyesülnek, vagyis valódi többpártrendszer és a párt jelenleg fennálló egysége nem egyeztethető össze. Másként nem képzelhető el. Nekem az a véleményem ugyanakkor, hogy ez nemcsak a pártra, az egész országra és a jövőjére nézve rendkívül hibás, káros következményekkel járna.

A következőkből kiindulva gondolom ezt: nem érett erre az ország, nem érett erre a társadalom, nincsenek ilyen hagyományai, és ráadásul végképp nem ilyen a jelenlegi helyzet, amikor ezzel lehet próbálkozni, hogy úgymondjam szórakozni. Ahhoz, hogy egy demokrácia alapján és kereteiben jól körvonalazottan működhessen egy valódi alternatívát jelentő, egymást váltó többpártrendszer — két párt vagy három, vagy koalíció —, ahhoz minden egyes országban, ha szétnéznek — és most már a történeész szólal meg belőlem, bocsássák meg nekem — minden országban, Európában és azon kívül több évtizedes vagy évszázados kis- és nagycsoportos tréning kellett és ez a tréning ebben az országban nincs meg. Következésképpen, azt

a hallatlan történelmi feladatot, amit véleményem szerint még rendszer nem hajtott végre, ez egy münchenhauseni feladat, saját magát a mocsárból, a hajánál fogva kell hogy kiemelje, egy olyan párt, amely abszolutisztikus módon működött, és át akar állni a demokráciára, ha ezt valahogy meg tudja valósítani, akkor csak — itt most kölcsönzök egyik kollegámtól egy szót — a liberális abszolutizmus útján tudja elérni azzal, ha fokról fokra, lépésről lépésre megadja a lehetőséget ehhez az előbb említett tréninghez, de ugyanakkor nem engedi meg az összetartó erők széthullását. Ez az első megjegyzésem, amit ezzel a beadvánnyal kapcsolatban szerettem volna kifejezésre juttatni azért, hogy a továbbiakban ne legyen zavarodás abból, hogy a párt egy szervezett tanácsadó testülete így gondolkodik, a párt központi vezetősége talán anélkül is, hogy ezt úgy különösebben reagálna vagy reflektálna rá, észre sem véve, azt is elfogadja. Az eszmei zűrzavar anélkül is elég nagy — én nem is akarom ezt eltúlozni —, hogysen mi is tennénk hozzá.

A másik kérdés történelem, jelen, politika. Gondolom nem lesz meglepő, ha mint történész azt mondom, hogy váltig és már elég régen azoknak az oldalán járok, állok, akik azt szeretnék, ha ennek a népnek a története a saját története lenne, ha tehát a történészek szorgalmasan, állhatatosan és tisztességesen dolgozhattak volna, és dolgozhatnak jelenleg, és dolgozhatnak majd a jövőben is azon, hogy ennek minden részlete tisztázzódjék, és hogy mondjuk, valóban az övé legyen. Ugyanakkor nagyon nem szeretném, nagyon nem szeretem, hogy a történelemből csináljunk politikát, ezt már csináltuk más körülmények között, ne ismételjük meg. Teljesen egyetértek azokkal, akik azt mondják, hogy jelenleg nem ez a fő kérdésünk, nem ezt kell a politikai kérdések előterébe állítani, ne ezen vesszen össze az ország és különösképpen a párt. Valóban próbáljuk meg történelemként kezelni. Mi azt hittük, én is azt hittem, hogy harmincegy-két év talán elegendő ehhez. Úgy tűnik nem, pszichózisok alakultak ki.

Nem sokkal, röviddel, egy-két nappal talán az emlékezetes albizottsági ülés előtt én már írtam egy cikket, amelyben tiltakoztam az ellen, hogy a történészeket üzzék, hajtsák, a maszmedia, a különböző klubok, egyesületek, párttestületek, a rádió, televízió, sajtó és azt hangsúlyozzák naponta, hogy tessék már letenni, tessék már kanonizálni, fejezzük be, felejtjük el, számoljunk le vele, nem lehet. Egyrészt nem lehet elfelejteni, nem lehet vele leszámolni, de végleg rögzíteni sem lehet egyik percről a másikra.

Engedjék meg, hogy ezzel kapcsolatban elmondjak egy-két adatot, hogy legalább önök megértsenek bennünket. Először is 40 évig nem írtunk erről, ezt se felejtjük el, nem azért, mert nem szeretünk volna, nemigen lehetett, mert azok a kérdések, amelyek most súlyosodnak ránk, még sokkal nagyobb súllyal jelentkeztek a korábbiakban. Most hozzáfogtunk, csak két évet és két hónapot említek. 1956. novembertől 1958 végéig két testületnek, a Politikai Bizottság, illetőleg előtte Ideiglenes Intézőbizottság, valamint a Központi Bizottság üléseinek a jegyzőkönyvi anyaga, kb. 150 dosszié, átlag 100 oldallal, összesen tehát 15 000 oldal. Ez — bár nagyon fontos — csak egyfajta forrásanyag, ebben nincs még sajtó, ebben nincs benne a honvédelem, a külügy, a belügy, az igazságügy, ebben nincs benne mindaz, amire Horn Gyula az imént utalt, és aminek valószínűleg jó lenne, ha utánanézhethénk, szovjet, jugoszláv, román, kínai levéltárakban. Ebben nincsenek benne a társadalmi szervek és így tovább, és akkor ez csak két és fél év anyagából.

Vagyis, jó munkát, alapos munkát, tisztességes munkát azért egy kicsi időt engedve lehet csak elérni, megvalósítani és letenni az asztalra. Én hozzáteszem, hogy

magam sem tartom jónak, nemhogy véglegesnek, igazán jónak sem ezt az anyagot. Ez először kibővült — és itt most Veres elvtársnak is mondom —, mert valójában 15 évről volt szó, azután kiderült, hogy nem lehet 15 évet írni, hanem 30-at kell, azután kiderült, hogy 40-et kell, és még többet kell. Tovább előre már nem tudunk menni. Azután előrejött az előbb említett sürgetések miatt és most még előbbre jött. Először előrejött egy évvel, azután még több, azután, hogy március, majd február. Próbáljuk meg a higgadságot valóban egy kicsit előszólítani ebben az ügyben.

Azt gondolom, hogy van mire hivatkozni, és itt abból szeretnék kiindulni, a továbbiakban egynéhány utalást, egynéhány hivatkozást téve, amit Grósz elvtárs az általam szintén igen nagyrabecsült kiegyensúlyozottsággal elmondott beszédében ebben a vonatkozásban megállapított, hogy tudniillik ez az álláspont 1956 megítélését illetően nem valami vadonatúj, hanem visszatérés a korábbi, az eredeti álláspontra, és én most itt nem Lukács Györgyre, nem Molnár Erikre, nem más ilyen tudós emberekre szeretnék hivatkozni, hanem politikusokra, azokra a politikusokra, akik ezt végigélték, végigcsinálták, akik 1956. november elején megalakították az új szisztémát, a Munkás-Paraszt Kormányt, és ráadásul nem is olyanokra fogok hivatkozni, akik hamar kikerültek a vezetésből, hanem, akik hosszú ideig benne maradtak ebben a vezetésben, vagy ma is benne vannak.

1956. november 11-ét írunk, az Ideiglenes Központi Bizottság vagy Központi Vezetőség akkor még először ült össze, és természetesen foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel, Kádár elvtárs többek között ezt mondta: „amikor láttuk, hogy különösen vidéken óriási dolgozó tömegek, munkások, bányászok stb. mozdultak meg, olyan követelésekkel, szociális követelésekkel, a szovjet csapatok kivonásán kívül, a begyűjtés eltörlése stb., amit nem lehet ellenforradalmi követelésnek nevezni, ennél fogva lehetetlen lett volna az egész mozgalmat tovább ellenforradalmi megmozdulásnak minősíteni.” Ez utalás arra, hogy elfogadták a nemzeti demokrata forradalom meghatározást.

Ugyanezen a napon — remélem nem lesz kifogása Aczél elvtársnak, ha névvel említem meg, mert mondhatnám név nélkül is, de akkor a dolog jelentősége másképp fest: „a pártot — mondotta Aczél elvtárs —, az 1949 óta folyó munka tette tönkre, ezt kell nekünk helyrehozni”.

Állítom, hogy a széles tömeg előtt nem volt nyilvánvaló az ellenforradalmi veszély, hiszen a kommunista Nagy Imre állt az élén. A diákok 70—80%-a munkás- vagy parasztszármazású volt, teljesen helytelen lenne, ha azt mondanánk, hogy ezek ellenforradalmi gazemberek.

„Meg kell az embereknek mondani — mondja november 23-án Kádár elvtárs —, hogy ami október 23-án történt, az felkelés, nem forradalom, és ott rengeteg jogos sérelem miatt léptek fel, de kezdettől fogva ott volt az ellenforradalom is.” November 24-én Kádár János elvtárs: „ugyanúgy nem tagadom, és ugyanúgy büszkeséggel vallom, hogy a mostani időszakban én is együtt haladtam Nagy Imrével és a többiekkel addig, amíg az volt a meggyőződésem, hogy az antidemokratikus vezetési módszerek ellen folytatták a harcot a párt- és az állami élet területén. Ebben magam is egy voltam ezzel az úgynevezett Nagy Imre-csoporttal.” Nem értett egyet — ezt most nem idézem, csak az összekötés miatt mondom — már 1956 tavaszán a vita kivitelével a párt keretein túlra. Így folytatja: „amikor olyan helyzet alakult ki, hogy más megoldás nem volt, de egy még lehetséges, én az összes döntésnél ott voltam, és megszavaztam azokat, ezekért vállalom a felelősséget, Nagy Imre és

társai kezébe tettük le a kommunista vezetés pozícióit. Ezért én felelős vagyok.” November 28.: „ez felkelés volt, amelyikben rendkívül nagyszámú jó szándékú ember vett részt, aki a vezetés hibái ellen kívánt harcolni”.

December 2.: ez már a határozat, az a határozat, amelyet végül is ismerünk, és amelyre szoktunk hivatkozni, de amely körül rendkívül nagy vita keletkezett a Központi Bizottságban. Itt az új koncepciót Kádár elvtárs így indokolja: „Feltételezve, hogy az október 23—30-ig budapesti fegyveres felkelésbe bekapcsolódott emberek, fiatalok többsége csak a hibák ellen és nem a népi demokratikus rendszer ellen kívánt harcolni, a budapesti fegyveres felkelés mégis a népi demokratikus rendszer alapjait érintette, függetlenül a résztvevők szándékától vagy óhajától. Teljes bizonyossággal állíthatom, hogy a vidéken megmozdult és tüntető tömegek abszolút többsége nem a népi demokratikus rendszer megdöntésének céljából mozdult meg, hanem a párton belüli Rákosi—Gerő-klikk hibáinak kijavítása céljából.”

Aczél elvtárs ugyanezen az ülésen: „Nyilvánvaló — mondta —, hogy a kormány, tehát a Munkás-Paraszt Kormány, 15 pontos programja egyezik azzal, amit 23-án a tömegek követelnek.” 1948-ban — ez nem idézet, csak összefoglalás — Amerika Hangja bármit tehetett volna, nem tudta volna fellázítani a magyar népet. Idézet: „A fegyveres felkelést nem tudták volna megszervezni mindazok nélkül a hibák nélkül, amelyek 7—8 éven át felgyűltek az emberekben, lehetetlen lett volna, hogy ilyen tömegbázist tudtak volna teremteni. Meg kell mondani, hogy az október 23-a jogos elégedetlenség miatt kirobbant felkelés volt, amelyet nálunk az ellenforradalom igyekezett meglovagolni, és később a vezetést is átvenni.” Nem olvasom fel mindet, engedjenek meg még ebből a változatból kettőt: Nógrádi Sándort ugyanezen a napon. Nógrádi elvtárs a következőket mondta: „azt is meg kell mondani, hogy a nemzeti demokratikus mozgalom — ez már akkor hivatalosan, hogy úgy mondjam ki volt véve a forgalomból ez a fogalom —, tehát a nemzeti demokratikus mozgalom többféle eredményt vívott ki a magyar nép számára, ilyen eredmény az, hogy elsöpörte a Rákosi és Gerő-klikk által meghonosított bürokratikus, megcsontosodott kegyetlen vezetési rendszert, ami ebben az országban volt hosszú időn keresztül és sok újat teremtett helyette. Ezekhez számíthatjuk a munkástanácsokat és azokat a könnyítéseket és javításokat, amelyeket a munkásosztály számára adtunk. Ezekhez számíthatjuk azokat az intézkedéseket, amelyeket a parasztság irányában tett a kormány, egy csomó demokratikus intézkedést, ami az állami élet demokratisálása érdekében született. Nézetem szerint ez a széles körű demokratikus mozgalom ezt eredményezte. Ellenforradalom is volt” — mondta Nógrádi Sándor —, de tovább idézve: „az elhatárolást a nemzeti demokratikus népmozgalom elhatárolását az ellenforradalomtól feltétlenül szükséges végrehajtani, legalább annyira, amint elhatároljuk magunkat a Rákosi-féle vezetési rendszertől”.

Biszku Bélát is idézhetném ugyanebben a vonalban, Friss Istvánt is, de csak egyet, és engedjék meg, hogy ezzel ezt a részt lezárjam. Elég későn, már 1957. július 9-én, akkor, amikor már az ellenforradalom egyoldalú ellenforradalmi kategorizálásának az ideológiája kialakult, a Politikai Bizottságban lezajlik egy vita, egy bizonyos pénzügyminiszter-helyettesi kinevezésről. Többen problémát látnak ebben, és arra hivatkoznak, hogy vissza fog kerülni ez az ügy a Politikai Bizottság elé, mert az illető részt vett az október 23-i tüntetésben.

A vita Fock Jenő elvtársnak a következő felszólalásával ér véget:

„Inkább találkozzunk ennek az embernek az ügyével, minthogy az október

23-án délután vörös zászlókkal vonuló tömeget — amit az ellenforradalomról készült filmjeink is ábrázolnak — tagadjuk meg.”

Felmerül — és ezzel nem fogok most részletekbe menni, mert tudom, hogy túllépem az időt — az első kérdés: hogyan lett ebből a közelítésből végül egy egyoldalú ellenforradalmi meghatározás?

Azt hiszem, a döntő szerepet ebben láthatóan nem az játszotta, hogy a főszereplő személyek így viszonyultak volna hozzá. Én azt hiszem, hogy még nem is a magyar belpolitikai életben megerősödő konzervativizmus játszotta ebben a szerepet — bár némi szerepe volt —, de csak azért és főleg azért, mert a nemzetközi szocialista tábor ezt a konzervatív álláspontot támogatta, és csak ezt támogatta. Erre nézve ismét hozhatnám az idézetek tömegét, de azt hiszem, hogy miután ez teljesen egybevág azzal, amit már Horn Gyula mondott, itt talán ezen a ponton meg is lehet állni.

Van azonban egy további kérdés is. Ha ez igaz, akkor nem kerülhetjük meg magunknak a következő kérdés feltevését: ha az ellenforradalom meglovagolta — tényleg, voltak restaurátorok [*sic!*], voltak horthysta tiszték, voltak beszivárgók, voltak banditák, huligánok és minden volt, de kis csoportok voltak ezek. Ez is teljesen világos, s nem kívánok számadatokba bocsátkozni. Hogyan lehetséges akkor ez az elfajulás, hogyan lehetséges ez a meglovagolás? És voltaképpen ez kellett hogy képezze a politikai vezetés legnagyobb gondját — ez is képezte megjegyzem —, hogyan lehetséges az, hogy a Magyar Néphadsereg, a Rendőrség, és a többi fegyveres erők nem voltak képesek és elegendők ennek a sporadikus ellenforradalmi erőnek az izolálására és kiszorítására?

Van egy nagy vita. És ezzel szeretném lezárni. Egy nagy vita, a katonák és a politikai vezetők között. A Politikai Bizottság egy jelentést kér a Magyar Néphadsereg viselkedéséről és problematikájáról október 23-ától november 4-ig. A katonák — nem szokatlan módon — a jelentést azzal a gondolattal kezdik — akkor már Révész Géza a honvédelmi miniszter —, hogy, idézet:

„Az összeomlás alapvető oka nem a hadseregen belül, hanem a párt- és az államvezetés felbomlásában van.”

Ezt a tézist, amely a hadseregről elhárítja a felelősséget a politikai vezetésre, a Politikai Bizottság tagjai sorban támadás alá veszik, Apró, Marosán, Münnich, Friss, Biszku, végül Kádár elvtárs. Kádár elvtárs többek között a következőket mondja:

„Miért bomlott fel a Központi Vezetőség? Mert a hadsereg felbomlott előbb, mint a Központi Vezetőség.”

A kölcsönhatásról kell beszélni. Nagy Imre úrrá lett a Központi Vezetőségen, de 24-én reggel, sőt 25-én még nem lett úrrá, csak később, amikor a mi Központi Vezetőségünk a falnak lett szorítva külső és belső nyomás következtében.

Tessék megtudni, hogy mi kínunkban fordultunk a szovjet kormányhoz! Nekünk, a Szovjetunióknak, az egész szocialista tábornak jobb lett volna, ha nem kellett volna ezt tennünk! Ezért kapituláltunk 28-án, ezért tettük le a fegyvert, mert nem tudtunk kire támaszkodni, mert a munkásoknak, a kommunistáknak nem tudtunk fegyvert adni, és a hadsereg nem állta meg a helyét!

Végső konklúzió: úgy tűnik, a bomlás erőivel mindenképpen az államapparátus minden területén számolni kellene akkor, ha a párt politikai egysége bomlik. Ez az, ami miatt ettől eltanácsolom magunkat, eltanácsolom a Központi Bizottságot. És arra kérem, hogy higgadtan és a bizalom jegyében őrizzük meg magunkat és ennek a pártnak a szilárdságát. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Azt javaslom, hogy tartsunk egy 25 perces szünetet, és szünet után Baranyai Tibor elvtárs következik hozzászólásra.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: folytatnánk a munkát. Hozzászólásra következik Baranyai Tibor elvtárs, utána Nyers Rezső elvtárs.

BARANYAI TIBOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Vártam már a Központi Bizottság ülését. Egy kicsit az volt a véleményem, hogy lehetett volna korábban is. Most Grósz elvtárs beszámolója meggyőzött arról, hogy érdemes volt ezt a néhány napot várni, helyes, hogy a Központi Bizottság külön tűzte [ezt] a témát napirendre, és megteremti a további munka reális előfeltételeit. Szeretném azt mondani, hogy ilyen és hasonló rendkívüli központi bizottsági ülésre szükség van, mert az élet mai követelményei nagyon sok esetben választ várnak a párttól, ilyenkor nem lehet a munkatervet alapul venni, hanem a szükségletnek megfelelően helyes és jó, ha a Központi Bizottságot a Politikai Bizottság összehívja, tanácsát kéri, állásfoglalását kéri néhány fontos kérdésben.

Felszólalásom lényegét össze tudnám foglalni két mondatban, utána néhány kérdéstről szeretnék részleteiben szólni.

A legalapvetőbb, amiért szót kértem már a vita elején — azóta a vita ebben megerősített —, hogy alapvetően egyetértek a Politikai Bizottság észrevételeivel, előterjesztéseivel, javaslataival, mert úgy érzem, hogy reálisan értékeli a mai helyzetet, és javaslatai megfontoltságról, realitásról tesznek tanúbizonyságot. Azt nem mondhatnám, hogy minden rész kérdésben, pl. a pártszervezetek állapotának értékelésében, vagy egy pár más vonatkozásban mindenben egyetértek a beszámolóval, de a lényegével, fő vonalaival és főleg a meghatározott ütemezéssel és tennivalókkal egyetértek, és kérem én is, hogy a Központi Bizottság ezt támogassa.

Egyetértek azokkal a javaslatokkal is, amelyek konkrétan Pozsgay elvtárs személyével kapcsolatosak. Úgy érzem, hogy Pozsgay elvtárs munkája közben hibát követett el, ezért érdemes, hogy a Központi Bizottság megfelelő, pártszerű formában, erre figyelmeztesse őt, ugyanakkor azzal is egyetértek, amit Grósz elvtárs javasolt, hogy Pozsgay elvtárs eddigi munkája alapján, további munkájában bízva, kapjon megfelelő támogatást és bizalmat a Központi Bizottságtól. Úgy érzem, ebben a kiélezett nehéz helyzetben ez nem egyszerűen személyi ügy, a párt ügyét is szolgálja, ha ilyen döntést hoz a Központi Bizottság.

Azt is szeretném megemlíteni előljáróban, nagyon röviden, úgy érzem, olyan helyzetben vagyunk most, hogy a pártértekezlet óta a Központi Bizottság egy nagyon határozott, nagyon kemény, nagyon nehéz helyzetben kialakított rezsimet, utat, irányt határozott meg, és ennek a követésében úgy néz ki, az első kezdeti eredmények mutatkoznak. Ugyanakkor teljesen egyetértek azokkal, akik aláhúzták azt, hogy milyen körülmények között, milyen társadalmi közegben, milyen gazdasági-politikai nehézségek közepette járja ezt az utat a Központi Bizottság.

Biztatnám a Politikai Bizottságot arra, hogy ne hagyja magát, ne hagyja magát letéríteni erről az útról. Vannak, akik gyorsítani akarják ezt az utat, mégpedig nem reálisan, hanem felelőtlenül gyorsítani. Még nagyobb demokráciát, de hol? Még nagyobb gazdasági juttatásokat és osztást, de miből? És itt sorolhatnám tovább. Én

úgy érzem, hogy ebben a helyzetben azok a tennivalók, amelyekbe belekezdünk, azoknak a következetes végrehajtása a legszentebb és legfontosabb pártügy ma, és nem szabad, hogy bármifajta vita, kreált álláspont vagy támadás minket erről eltérítsen.

Hat kérdéshez szeretnék nagyon röviden hozzászólni. Az első, mindenképpen szólnom kell az 1956-os értékelésről és az azzal kapcsolatos álláspontunkról. Szeretném azt mondani — és azt hiszem az eddigi vita fényesen igazolta —, nagy hibát követett el Pozsgay elvtárs, hogy ezt idő előtt megengedhetetlenül kivitte az utcára, a Központi Bizottság engedélye nélkül, és ezt nem magyarázza semmi, a mai vita igazolta a legjobban.

Ormos elvtársnő nagyon jó, nagyon szép felszólalása, Horn elvtárs és más elvtársak véleménye, hogy gyakorlatilag itt kellett volna kezdeni, és ha itt kezdjük megfelelő realitással, nem hiszem, hogy van a Központi Bizottságban egyetlenegy ember, aki nem mondaná azt, igenis próbáljuk meg még differenciáltabban, valóságos történelmi tényeknek, a helyzetnek megfelelően az 1956-os értékelést tovább finomítani, tovább tisztítani, a néptömegek szerepét még inkább aláhúzni, nagyon reálian megmutatni, mi volt abban a haladó és előremutató, és melyek voltak azok az események, amelyek az ellenforradalomhoz vezettek. Csak egy ilyen dialektikus, összekapcsolt értékelés vezethet eredményre, és ha itt most ezek után azt mondjuk, hogy dolgozzon tovább a bizottság ebben a szellemben, a Központi Bizottság felhatalmazása alapján, ez egy további eredményeket rejtő előremutató lehet.

Úgy érzem, hogy semmiképpen sem engedhetjük meg magunknak azt a tényt és annak az elferdítését, amire itt az 1956 értékelésénél egyesek spekulálnak. Ha csak arról van szó, hogy ki akarjuk értékelni az 1956-ot, igazán marxista—leninista módon, a valóságnak megfelelően, akkor mindent szabad. De ha ezzel igazolni akarjuk mindazt, ami ebben ellenforradalmi sanda és ellenünk szóló volt — most ilyen vágyak és remények is vannak —, azt a Központi Bizottságnak vissza kell utasítania.

A második kérdés: kire támaszkodik ma a Magyar Szocialista Munkáspárt? Rendkívül fontos kérdés, a tömegek, munkások, parasztok, értelmiségiek, az alkalmazottak nap mint nap felteszik ezt a kérdést nekünk. A pártértekezlet ebben egyértelműen állást foglalt. Külön is öröm, hogy korrigáltuk és fejlesztettük álláspontunkat, hogy az értelmiséget még jobban bevonjuk a párt életébe, munkájába, és építünk még jobban az értelmiségre, tanulva az eddigi tapasztalatokból. Ebben a nagy örömeinkben és tennivalónkban, hogy itt bővíteni akarjuk az alapbázist, amelyre a párt épít, elfeledkezünk és nagyon keveset beszélünk, sokszor keveset teszünk a nagy tömegek, a munkástömegek, paraszti tömegek bevonására, aktivitálására.

Úgy érzem, hogy nem történt változás a mi pártunkban. Az alapvető a párt egész életében, összetételében, munkájában az kell legyen, hogy politikájában a munkásosztály politikáját valósítsa meg, ezt bővíti a dolgozó rétegek politikájára, a nemzet legfőbb célkitűzéseinek megvalósítására, de tömegében a munkásosztályra külön kimagasló figyelmet fordít, itt amikor munkásosztályt mondom, mondhatnám ugyanezt a parasztságra is. Ebből ne engedjünk, ezt várja tőlünk, ha szabad így mondani: a nemzet. Ugyanakkor azt tapasztalom beszédeinkben, anyagainkban, felszólalásokban, a Politikai Bizottság tagjai felszólalásaiban nem egy és nem két esetben, mintha ez háttérbe szorulna.

Az a véleményem, hogy a tömegek között végzett további politikai munka a tö-

megek, milliók megnyerése, az a mi pártunk legszentebb feladata. Ennek érdekében sokkal szélesebb körű munkát kell végeznünk. És minden eddigi tapasztalat azt igazolta, ha jó ügyért fordulunk a munkásosztályhoz, a parasztsághoz, az alkalmazottakhoz, az értelmiséghez, kapunk támogatást. Azt vizsgáljuk inkább, hogy talán mi nem fordulunk konkrét célokkal és feladatokkal ezekhez a rétegekhez. Én úgy érzem, hogy amit Grósz elvtárs mondott a tennivalókban, az ennek felismerését jelzi, és az a program, amit ki akarunk dolgozni, a kormánynak a továbbfejlesztett programja, talán konkrétabb kapcsolódást jelenthet a dolgozó rétegeknek.

Harmadik téma, amiről röviden szeretnék szólni, viszonyunk a Szovjetunióhoz. És itt a párt viszonyáról szeretnék valamit mondani. Eddigi eredményeink forrása, egyik forrása, az egész magyar kommunista mozgalom vagy munkásmozgalom egyik féltett kincse volt, lesz és marad, viszonyunk a Szovjetunióhoz. Ezt szép így elmondani és én azt hiszem, nincs is igazi kommunista, aki erről ne beszélne.

Ugyanakkor felmerül a kérdés, változott-e viszonyunk a Szovjetunió kommunista pártjához, változott-e viszonyunk a szovjet néphez. Úgy érzem, hogy éppen a Szovjetunióban végbemenő változások, a peresztrojka, a megújulás, a glasznosztj lényegében mind-mind új erőforrásokat adhat a magyar—szovjet barátság, a magyar párt és a szovjet párt kapcsolatainak további építésében.

Eltársak! Ugyanakkor ez ellen hatnak gazdasági tényezők, konkrét gazdasági ügyek. Ez ellen hat nagyon sok esetben az ellenség széles körű propagandatevékenysége, és nekünk nyíltan meg kell mondanunk, hogy a magyar—szovjet pártkapcsolatban és barátságban nemcsak, hogy nem lépünk vissza, hanem az új lehetőségeket még inkább ki akarjuk használni.

Ha ez így van, akkor ez át kell hassa a párt minden egyes tagjának cselekedetét, beleértve mindazokat, akik a gazdaság területén dolgoznak. Mert tény, hogy a megfelelő nemzeti érdekek képviselésében, de marxista—leninista elvi alapon lehet továbbépíteni a magyar—szovjet barátságot. Úgy érzem, hogy ennek az érvényesítésében, hangsúlyozásában újból és újból fel kell lépni.

Felmerült itt, és a javaslatok leglényegesebb része, a pártokkal kapcsolatos állásfoglalás, amelyben szintén egyetértek Grósz elvtárs által elmondottakkal. De azért két megjegyzésem van hozzá. Az egyik: a pluralizmus kérdésében és az egypárt vonatkozásában felmerül az a kérdés, kihasználtunk-e már minden lehetőséget. Őszintén megmondom — és ez a mi pártunk vezetésének a hibája, ha szabad így mondanom, a mi hibánk —, nem használtunk ki minden lehetőséget.

Gondolok itt arra, hogy nem használtuk ki azt a széles körű hatalmas hálózatot, amely rendelkezésünkre áll, például a szakszervezetek vonatkozásában, nem használtuk ki az ifjúsági szervezet vonatkozásában. Huszár elvtárs biztos el fogja mondani, hogy nem használtuk ki a népfront vonatkozásában sem. Tehát nem mondhatjuk még, hogy ezt a meccset már megjátszottuk, ezt már lefutottuk. Megakadtunk valahol, nem tudtuk megcsinálni.

Ugyanakkor, amikor építjük a pártokkal való együttműködést, a szocialista platformot, és lehetőséget adunk arra, hogy fokozatosan más pártok is jelentkezzenek, szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a győzelmünk egyik forrása lehet — most a győzelmet nem legyőzés vonatkozásában értem, hanem a vezető szerep biztosításával —, hogy építünk a szakszervezetekre, a népfontra, az ifjúsági szervezetekre. Vagy tessék csak végiggondolni a felszabadulás előtti korszakot, a felszabadulás utáni 1945—1948-as korszakot. Nemcsak azért tudott győzni a mi pártunk álláspontja, mert igazunk volt, hanem mert megkaptuk a megfelelő támogatást, szerve-

zett és erős támogatást a baloldali blokk, majd később a nemzeti összefogás keretében ezektől a szervezetektől. Ezek jelentősebbek voltak sokszor, mint sok kisebb párttal való együttműködés.

Még itt a pártokhoz a másik megjegyzés, hogy nagyon lényegesnek tartom, és külön kérem az itt ülő elvtársakat, akikben ebben még több tapasztalat van, már most kezdjünk neki, de megfelelő időben tegyük le ide a Központi Bizottság asztalára azt az elképzelést, hogy ha a pártok létrejönnek, hogy lesz a munkáspárttal, mi lesz a Szociáldemokrata Párttal. Hogyan fog ez alakulni az elkövetkezendő időben?

Most alkalmam nyílt a Központi Bizottság megbízásából a szociáldemokrácia történetének mélyebb tanulmányozására. Ebből is azt a tanulságot szűrtem le, hogy nagyon-nagyon, mint a szemünk fényére kellene vigyázni a munkásosztály egységére, és ezen a területen is, ha más pártok jönnek létre, akkor mi legyünk erre felkészülve, és a magunk álláspontját szögezzük le.

Nagyon röviden [ötödször] szeretnék szólni a szakszervezetekről. Elvtársak! Az az érzésem, hogy az elmúlt rövid időszakban a szakszervezetek keresik az új szerepüket, és nagyon sok jó új dolgot kezdtek. Profiljuk jellegzetesebben alakult ki, és még jobban tudják segíteni a pártot és a kormányt sajátos álláspontjuk kialakításával.

Ugyanakkor azt érzem és azt látom — és ezt bírálóan kell megmondanom a Politikai Bizottság felé —, hogy nem kapja meg a szakszervezet azt a konzultációs segítséget, amely önállóságának messzemenő hangoztatása és biztosítása mellett szükséges lenne a jelenlegi időszakban. Ugyancsak úgy érzem, hogy a párt számára harci kérdés, harci terep a szakszervezet, és minden kommunistának most a tömegek megnyerése érdekében ott kellene egy kicsit ügyködni, és akkor tudnánk realisabb talajra helyezni a jelenlegi igényeket, követeléseket és tennivalókat. Itt is a pártnak nagyobb feladatot kell magára vállalnia.

Egyetértek azzal, hogy messzemenő önállóságot a szakszervezeti mozgalomnak. Dolgozzon ki javaslatokat, észrevételeket, tárja fel a dolgozók helyzetét, tegyen ezzel kapcsolatos intézkedéseket, keményen harcoljon, jobban, mint ahogy ezt mi meg tudtuk tenni bizonyos időben, de egy feltétellel, hogy ezzel együtt növeljük a szakszervezetekben dolgozó kommunisták felelősségét. Ezt pedig senki nem tudja megcsinálni, csak a Központi Bizottság és a kommunisták minden szinten, az üzemekben is.

A hatodik és befejező gondolatom, a Politikai Bizottság munkájával kapcsolatban itt több bíráló megjegyzés hangozott el, és az is elhangzott, most olyan szakaszban vagyunk, hogy a továbblépésnek egyik feltétele, hogy a Központi Bizottság és ezen belül a Politikai Bizottság munkája tovább fejlődjön, javuljon.

Úgy érzem, hogy néhány olyan kérdésben kellene tanácsot adni a Politikai Bizottságnak, amelyet biztos, hogy tud és ismernek az itt ülő elvtársak, mégis újból és újból nem árt ezt ezen a fórumon elmondani. Az első, amit itt megjegyzésként tennék, hogy tanuljunk a múltból. Ezen a fórumon már többször elhangzott, hogy a legnagyobb veszély, ha a Politikai Bizottság is, vagy a Központi Bizottság valami hivatalt próbál betölteni, és mindent hivatalos útra terelő álláspontot akar kialakítani.

Beszélünk itt a mozgalmi jellegről, beszélünk arról, hogy tovább kellene ebben lépni, úgy látom, hogy van is ebben előrelépés. Tehát nem abszolúte kérem ezeket. Ugyanakkor az a véleményem, hogy nem lehet mindent üléseken rendezni, nem

lehet mindenről konferenciákat tartani, az elvtársi légkörnek, az emberi kapcsolatoknak kellene olyannak lennie, hogy ülésen kívül is, nem hivatalosan is meg lehessen mondani egymásnak azokat a kisebb-nagyobb hibákat vagy tanácsokat, amit szükséges megtenni. Ezt javaslom és tanácsolom a Politikai Bizottságnak is.

Ugyancsak szükségesnek tartom felhívni a figyelmet arra, hogy a Politikai Bizottság nagyon helyesen jobban támaszkodik arra, hogy önálló a kormány, szakszervezetek önállóan lépnek fel, a KISZ új törekvéseket próbál megvalósítani, a népfront új javaslatokat tesz, ezt támogassa, ösztönözze, de legyen egyik törvénye a mi munkánknak, hogy az állandó konzultációkban, állandó elvtársi együttműködésben, enélkül nem lehet, mert eltérnek az álláspontok, szétesik az a rendszer, amely pedig az első számú segítőnk lenne. Kedves Elvtársak! Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Felszólalásra következik Nyers Rezső elvtárs, utána Kato-
na Béla elvtárs.

NYERS REZSŐ elvtárs: Kedves elvtársak! Grósz elvtárs előadói beszédével egyetérték, a beterjesztett anyagot az időszerű politikai kérdésekről még további munkára, sőt javításra ajánlom a vita alapján, és azután kiküldeni a pártszervezeteknek. Tehát egyetérték Grósz elvtárs ezen javaslatával. Az egész beszédet üdvözölöm abból a szempontból, hogy bizonyos változtatást jelent a befelé fordulásból az akciópárt jelleg kialakítása felé, amire nagyon nagy szükség van ma. Úgy érzem, egész helyzetünknek jellemzője, hogy külpolitikai pozíciónk szinte hétről hétre javul, újabb és újabb eredményeket értünk el. Belpolitikai helyzetünk hétről hétre romlott, vagy legalábbis van olyan hét, hogy nem romlik, de nem javul. Ez egy súlyos ellentmondás, belpolitikai aktivitással lehet kiküszöbölni.

Grósz elvtárs ezen folyamatnak arra a részére világított rá és véleményem szerint helyesen, hogy a gazdasági és politikai folyamatok összhangja, egymás segítése vesztélybe került, aszinkronitás van a fejlemények között, ezt helyre kell állítani.

A magam részéről elismerve, hogy ez — hogy is mondjam csak, első látásra — ütemprobléma, én mégis azt mondom, ez mélyebben nézve, nem ütemprobléma, hanem szervezettség, politikai koncepció kidolgozásának és érvényesítésének a kérdése. Egyáltalán nem hiszem, hogy a politikai folyamatokat úgy lehetne szorosan gyepőlőszáron tartani, mint amennyire azért a gazdaság a válságos helyzet ellenére is, még mindig az irányítottság állapotában van, szerencsénkre. Nagy szerencsénkre, meg kell mondjam, és úgy is kell tartani. De a politikában nem lehet ezt csinálni.

A politika autonóm tényezők sokaságának az egymásra hatásából, sokszor egymást keresztező tevékenységéből alakul ki. Ebben a pártpolitika eddig nem tudott olyan hatást kibocsátani, hogy rendező hatása lett volna, ezen kell javítanunk.

Azt gondolom, hogy a Politikai Bizottság munkájában — tapasztalatom szerint — komoly eredmények vannak, a párton belüli demokrácia, türelem kialakításában, ideológiai kérdések boncolgatásában, jó irányú boncolgatásában. Abban is, hogy a pártszervezeteknek nagyobb szabadságot biztosítottunk, de komoly gyengeségeink vannak. Ez a munka, amit itt ma folytatunk a Politikai Bizottságban, úgy érzem, hogy nem kielégítő, mert az eredmény nincs. Nem látszik, hogy az eredmény a küszöbön lenne, úgyhogy ezt kell mondani. Eredményszemléletben nem jó. A Központi Bizottság a bírálatával segített eddig is, de őszintén szólva, a Központi Bizottság sem tudott — már mint mi, úgy értem magunkat is beleértve — nem tudtunk igazán alkotó periódusba eddig átlépni.

Talán most — a látszólag legrosszabb helyzetben —, amikor majdhogynem úgy jöttünk össze, hogy pártszakadásról tárgyalunk, talán mégis most, megtehetjük ezt a kiinduló lépést. Bocsánat, ennyi optimizmus ebben a sanyarú viszonyban, amiben most vagyunk, nem igazi optimizmus, de azért ez belefér azt hiszem a lehetőségek közé.

Kérem, a gazdasági válság állapota — többen is utaltak erre — maga is egy politikai zavaró tényező, destabilizáció, ez az igazság. Mit tudunk csinálni? Nem tudunk mást csinálni, mint kormány, a valóságot igyekszünk jól menedzselni. De azt is jobban kell csinálni.

A kormánypolitikában is lényeges változtatásokra van szükség. Németh elvtársal is, Grósz elvtárrsal is beszélgettünk erről, és keressük a lehetőségét, hogy megtaláljuk. Tovább kell keresnünk azt, hogy a válság és a stabilizáció itt emlegetett, tömegekre nézve hátrányos hatását hogyan enyhítjük. Miközben kibocsátjuk ezeket a hátrányos hatásokat a népgazdasági tervekben is, mindig néznünk kell, hogy meddig lehet menni, hol kell igazítani még a dolgokon. Van igazítanivaló, úgy ítéljük meg, és foglalkozunk ezzel.

A viláágútlevél ma már nem csillapító tényező, aminek szántuk, és volt is sokáig, nagyon jó és legyen, maradjon örökké, de ma már nem csillapító tényező, ma már ez is zavaró tényezővé vált, mert a gazdasági visszahatások bumeráangként jelentkeznek. Keresnünk kell más hatást. A világgazdasági nyitás nagy-nagy feladat a magyar gazdaság számára, azt kell mondanom, hogy a magyar kommunista politika számára is. Ha ezt mondjuk, [megoldjuk] hogy nyitunk ténylegesen a világgazdaság felé úgy, ahogy azt kell, nemcsak kereskedelmileg, hanem műszakilag, tudományos és tőkekapcsolatokban is, mindenhogyan, kulturálisan is még jobban, akkor nagyot teszünk a szocializmus érdekében. Ennek is keresni kell a lehetőségét.

A politikai szövetség építése — talán többről van szó — megteremtése, újrateemtése nélkül a gazdasági válságból való kikerülést nem remélhetjük. Ezt kell megteremteni és ne azon keseregjünk, hogy a politikai események gyorsabban mennek, gyorsabban mennek sajnos, mert válságállapot van. Egy KISZ-aktíván felidézte valaki a múlt héten, hogy én azt mondtam nem is olyan nagyon régen, nem tudom mikor, itt ezen a plénumon, hogy én nem szeretném megélni a többpártrendszer. Valóban így van, azt nem idézte, amit én mondtam, hogy szerintem elkerülhetetlen lesz, de én nem szeretném megélni. Nem is örvendek annak, hogy ezt én megéltem, mert egyetértek Ormos Máriával abban, hogy nem érettek a viszonyok, és főleg a mi pártunknak az állapota nem érett rá. Csak a végkövetkeztetésével nem egészen értek egyet, mert mégis csinálnunk kell, ezt nem mi választhatjuk most már, át kell törnünk ezeken a nehézségeken.

A politikai szövetséget újjá kell építeni, a többpártrendszer alapján lehet megcsinálni. A többpártrendszerben meghatározó tényező az MSZMP lehet. Szerencsére még meghatározó tényezők vagyunk, de ha sokáig nem csinálunk semmit, akkor nem mi leszünk a meghatározó tényező.

Egyetértek azzal, amit Horn elvtárs mondott, hogy a dolgok természetes állapota, hogy mi legyünk a legnagyobb párt, mert itt van a szellemi kapacitás, de vigyázunk, ebből veszíteni fogunk. Innen át fognak menni, majd még erről teszek említést. Óhatatlan, hogy veszítsünk kádereket. Mert én néha úgy látom egy-egy emberről, nem sokáig lesz itt, és funkcióban is van talán némelyik. De azért itt marad a zöm, ezt a szellemi kapacitást kihasználva, itt mi politikai meghatározó szere-

pet játszhatunk, és kell, hogy játsszunk, mert ha ezt nem sikerül nekünk újjáteremtenünk — ami meghat —, én nem úgy fogalmazok, hogy hegemon szerep, bár én nagyon szeretem Gramscit, de valahogy ezt a szót most én nem szeretem, hanem meghatározó politikai szerepet, de ha ezt nem mi tudjuk eljátszani, akkor a magyar társadalom egy mély, nagy válságba kerülne. Ekkora a nemzeti felelősségünk. Ezt még nem is mondhatjuk kifelé, mert ezt a pártonkívüliek nem értik meg így. Azt mondják, hogy ezek milyen önteltek, már megint azt hiszik, tőlük függ a világ, pedig tényleg így van most, hogy ezen múlik.

Kifelé szerénységgel és befelé szerénységgel, de valójában látnunk kell ennek a fontosságát.

Kérem szépen, én üdvözlöm azt a javaslatot, amit beterveztett a Politikai Bizottság az Új Márciusi Front kezdeményezésére válaszként. Nem azért, mint tagja ennek a Márciusi Frontnak, és mintha én szerelmes lennék az egész alakulatba. Én inkább átmeneti funkciót tulajdonítok ennek, de egy lehetőség arra, hogy a párt kezdeményezzen. Ehhez egy pontonhidat épített fel ez az Új Márciusi Front. A javaslatok, amik ott vannak, tárgyalási alapot képeznek, nem azt célozza, hogy azt kell elfogadni, vagy csak arról lehet tárgyalni, és nagyon szeretném, ha a népfrontban dolgozó, a párt mai politikájához hű, azt alkotó módon felfogó elvtársaink nem a népfront elleni akciónak tekintenék, és nem kerülnének bele a népfront apparátus konzervatív részének a hálójába, amelyik népfrontvédő most mindenféle javaslattal szemben, csak épp tönkremenése felett nem siránkozik, mert jó neki úgy, ahogy van, de nekünk nem lehet jó ez a népfront úgy, ahogy van.

Kérem, milyen alapon szervezzük a politikai szövetséget? Egyetértek azzal a három dologgal, amit Grósz elvtárs itt mondott. Ennek legkényesebb része talán a szövetségi rendszerhez való viszonyunk. Én azt gondolom, ha ezt mi úgy formulázuk, hogy a szövetségi rendszerünk mellett teljes egészében kiállunk, de valahol a programunkban megfogalmazzuk azt is, hogy a tömbök leépítése mellett van a leghatározottabban az MSZMP, és ezzel a gorbacsovi gondolatnak egyik integráns részéhez kapcsolódunk, akkor kicsit előremehetünk a nép valóságos érzelme felé. És valljuk meg őszintén, népünk inkább a semlegességre hajlik, merem mondani, hogy a nép inkább a semlegesség mellett van.

A szövetségi elkötelezettséget elfogadja, mint a mai viszonyoknak egy elkerülhetetlen szükségességét, de még valamit, valamikor a semlegességről is mond. Ha egyszer a tömbök leépülnek, akkor Magyarország semlegessége már majdnem hogy magától adódik, még ettől sem kell nekünk annyira félnünk, de nem azt javaslom, hogy vegyük programba, csak lazítani akarom egy kicsit a gondolkodásunkat. Közelítsünk a nép felé.

Kérem, itt a válság a politikai gondolkodásban van. Széles körű megújításra van szükség. Nem azt az ideológiát értem, még nem is a jövőt, tudatot, meg a kommunizmust, hanem amiről itt most szó van, a politikai gondolkodásban most helyre tehetjük a 30—40 év értékelését. Ezen belül az 1956 egy nagyon kényes kérdés, de véleményem szerint nem 1956 az alapvető kérdés, az alapvető, igazán velünk élő történelem, az nem 1956. Főleg, ha úgy gondoljuk, hogy a fiatalokat is belevesszük ebbe. Nekünk nem lehet a tudatunkból — nekem sem, aki résztvevője voltam — ezt kiiktatni, és nem lehet még a jelentőségét sem úgy csorbítani, de a nép egészében nem ez. De a velünk élő történelem az utolsó 15—20 év. Ez az igazi, az ifjúság ezt vitatja, és egyre többen ezek lesznek, és ezekkel kell tisztába jönnünk. Ennek ellenére nagyon egyetértek a történelmi albizottság felfogásával, hogy

nem lehet csak a 15—20 évet értékelni, hogy 30 évre, én magam amellet voltam, hogy 30 évet vizsgáljanak, most már azt mondom, helyes, hogy 1944-től vizsgálják, mert a folyamat azért azonos.

Kérem a zavarforrásainkról. Zavarforrás a munkásmozgalom és a kormányzat politikai kapcsolatában nemcsak a párt és a kormány viszonya, mondjuk ez a parlamentben jelentkezik, mind zavarforrás. Istenigazában nem tudom, hogy a parlamentben hogy vagyunk, mint párt és mint kormány, de mint szakaszervezet, párt és kormány viszonya. Ez is egyelőre zavarforrás. El nem rendezett — Baranyai elvtárssal én egyetértek —, ugye pl. vita van a sztrájk kérdésében, a sztrájkjog kérdésében. Remélem, hogy a szakszervezeti embereink sztrájkokat még kampányban nem szerveznek. Bár voltak ilyen jelek, mintha valahonnan az apparátusból elinduló sztrájkszervezés is lett volna, de remélem, hogy ez idáig nem megy el. De zavar van a sztrájkkérdésben. Ezt a zavart úgy akarjuk megoldani, hogy törvénybe iktatjuk a sztrájkjognak egy racionális, értelmes korlátozását.

Engedjék meg, hogy ebben én kételkedjek, hogy ez helyes, PB-ülésen is kételkedtem. Én a lehető legliberálisabb vagy legszociálisabb sztrájkjog mellett vagyok, tehát szolidaritási sztrájk, azt mondják veszélyes, és az istennek ne legyen. De ezt törvénnyel nem szabad egy szocialista államban megtiltani. Nem szabad! Úgy, hogy itt is keresni kell valami kiegyezést. E tekintetben inkább a szakszervezetiekkel értek egyet. Ugyanakkor, ha a mi szakszervezeteink a válságmenedzseléssel foglalkozó kormánnyal szemben kezdenek el tömegesen olyan követeléseket hangoztatni, amiből persze sztrájk is lehet, ha nem teljesül, ami már irreális, akkor ebből baj lehet, akkor a szocialista, kommunista — én egynek veszem ezt a kettőt, elnézést, hogyha valakinél zavart okoz — kormány és a munkásmozgalom között zavar keletkezhet.

Lengyelország, Erdély példa volt erre. Az engedmények határait e tekintetben látnunk kell és keresnünk kell egy kicsit életszerűbb kompromisszumokat.

A többpártrendszerre való áttérést elkerülhetetlennek látom. Én is örülök, úgy látom, ebben a Központi Bizottságban már nincs vita köztünk. Nem a folyamatnak örülök, de annak, hogy most már együtt csinálhatjuk ezt, mert így helytállhatunk. Persze, hogy rengeteg illúzió tapad a többpártrendszerhez, persze, de hiába szállunk harcba az illúziók ellen, cselekvéssel kell ez ellen hadakozni. Az első legveszélyesebb illúzió az az — és a kommunisták az én ismereteim szerint mindig ez ellen az illúzió ellen harcoltak —, hogy a szociáldemokraták, ezek a tradeunionista szociáldemokraták hajlamosak voltak ebbe az illúzióba belemerülni, hogy el lehet intézni a társadalmi kérdések mindegyikét csak a parlamentben. Tehát a parlament a társadalomépítésnek, a politizálásnak egyetlen fő eszköze. Ez a legnagyobb illúzió, tehát parlamenten kívüli erővel kell nekünk rendelkezünk, önkormányzatokban, munkásmozgalmi szervezetekben és elsősorban persze a pártban.

Most úgy látom az egypártrendszerrel, [a többpártrendszerre] való áttérést, hogy egy aszinkronitás keletkezett a jogállamiság kiépítésében, a jogi munka — egyébként nagyon színvonalas jogi munka — és a politikai elrendezés között. Jogilag előbbre vagyunk, mint politikailag. Ha ezeket a jogszabályokat úgy most csak bevezetjük, ahogyan ki vannak dolgozva, egy nagy politikai válság keletkezik, ha mi nem tudjuk nyárig ezeket a politikai pártokkal való elrendeződést megteremteni.

Milyen lesz a két munkáspárt viszonya, erről szeretnék egy szót szólni. Baranyai elvtárs felvetette. Személyileg egy keserves dolog, hogy szociáldemokrata párt

lesz, de a mozgalom számára nem kell olyan keservesnek lennie, én is túlesek ezen a keserveken, remélem, hogy Marosán is [túlesik rajta, azt hiszem túlesik rajta]. Az ő számára még keservesebb.

Milyen legyen a viszony? Ez attól függ, hogy mi, mint kommunista párt fundamentalista kommunista pártként, sztálini típusú, eredeti kommunista pártként azonosítjuk magunkat, vagy reformkommunista pártként, egyesült kommunista pártként? Ha képesek vagyunk ezt az utóbbit megcsinálni, akkor nem kell félnünk a szociáldemokrata párttól, mert akkor mi lesz a szociáldemokrata párt? A mi lelkiismeretünk lesz, amely számon fogja kérni tőlünk, hogy mint egyesült munkaspárt, tartsuk be azt is, amit örököltünk a szociáldemokratáktól, és azt, amit elfogadunk ma is a nemzetközi szociáldemokráciától, értékes dolgokat. Akkor ez lesz, de ha mi fundamentalista — én így nevezem, mert ez egy olyan találó kifejezés szerintem — kommunista párttá vedlünk vissza — mert már nem vagyunk azok, csak nem vagyunk következetesen egyesültek —, akkor itt lenne egy nagy szociáldemokrata párt, a munkásság széles rétegeit magába foglalva, s akkor megint a testvérpárt, a testvérháború veszélye is felmerülhet. Szóval a szociáldemokratákkal keresnünk kell az egyetértés és a megállapodás lehetőségét.

Kinek dolgozik az idő? Elfogadom, amit Grósz elvtárs mondott, hogy — ha jól értem —, az idő nekünk dolgozik. (Grósz elvtárs közbeszólása: dolgozunk mi.) Ha dolgozunk mi is, igen. Végső fokon, mert ez a társadalomban egy erős áramlat, a nemzetközi kommunista áramlat, és a magyar, ez a reformkommunizmus is egyre erősebb lesz nemzetközileg, úgyhogy nekünk dolgozik, de időlegesen csatákat veszíthetünk, és akkor a csatavesztés jó időre visszavethet minket.

A májusi határozatok alapján lehetségesnek tartom az itt körvonalazott politikai előrelépést, amennyiben a májusi pártértekezlet határozatai szellemében fogjuk fel *[sic!]* és nem betűjében. A szelleme az volt, hogy forduljon a pluralizmus felé, szakítsunk a hibákkal, és rugalmas, más típusú párt legyünk. Ez volt a szelleme, ha én jól értettem ezt a pártértekezleten, és szerencsére ott egységben határoztunk, nem volt olyan nagy különbség, de őszintén szólva az csak a pártértekezlet egysége, ma kiderült a pártban, ebben egészében nincs egység, és nem is lehet egység. Azt gondolom, hogy a párton belül újra kell teremteni, új politikai helyzetben, új politikai tennivalók alapján, új egységet kell építeni.

A pártnak egy új bázisa, centruma kell legyen, nem mindenki ért egyet sem a gazdasági reformokkal, sem a politikai reformokkal, még az ideologizálás mai helyzetével sem, és mégis kommunista. Mit csináljunk vele? Elfogadja a szervezeti szabályzatot, a pártprogramot, joga van itt lenni. Nincs más megoldás, mint a platformszabadság e tekintetben is, de a platformszabadság önmagában ugyanúgy nem boldogít, mint a többpártrendszer, ha nincs a pártnak olyan politikai centruma, amely érti a politikát és felsorakozik mögötte.

Kérem, az a véleményem, hogy most el kellene kezdenünk már a választásokra való felkészülést, éspedig úgy, hogy egy 10—12 pontos programot állítunk össze. Ennek gondolatait Grósz elvtárs a beszéde vége felé elmondta, de ezt programosítani kell. Nem kidolgozott jelszóprogram lehet, kevés tudományos megalapozással, de azért nem levegőben lebegő lenne. Ezt a 10—12 pontot szerintem egy hónap alatt össze kellene tudni hozni, és össze is tudjuk hozni [ha ennek nekifekszünk]. Ebben határozzuk meg, mit akar a párt és mit nem akar a párt.

Helyi választások is lehetnének. Egyetértek azzal az időprogrammal, amit Grósz elvtárs felvetett, felvázolt, ebben az év végén helyi választások lesznek. Ahhoz he-

lyi programok is kellene, a párt szerveinek azonnal neki kellene kezdeni ilyen helyi programok készítésének. Persze ezen 10—12 pont a birtokában kell legyen mindenkinek, és azonnal megteremteni nekik a helyi koalíciókat és tisztázni, vagy legalábbis látni, hogy ki lesz a helyi ellenzék, mert ellenzék lesz. Azt hiszem még egyszer nem mehetünk bele olyan választásba — nem is akarunk belemenni —, ahol az ellenzéknek nem adunk valami szerepet. Szerepet kell adni. Csak úgy kell felkészülnünk rá, hogy ne az ellenzék győzzön sehol sem lehetőleg.

Úgy gondolom, hogy parlamenti frakciónknak foglalkoznia kellene a parlamenten belüli helyzet tisztázásával, a parlamenten belül a párt pozíciójának a rendbetételével, hogy lehetséges-e a parlamenten belüli koalíciót is megteremteni, hogy legyen a kormányzásnak valami komolyabb bázisa. Az én fejemben az sem lehetetlen, hogy az 1985-ben megválasztott párttag képviselők számára adjunk egy menlevelet, egy kimenőlevelet, aki akar, szabad a kilépés, aki marad, azt pedig fogjuk össze, és akkor lehessen kommunista frakció, mert én ezt most megcsinálnám valamikor.

Talán kényes a gondolat, nem mondom, hogy nincs veszélye ennek, mert itt Romány elvtárs az eróziót gyönyörűen lefestette, az erózió a politikában is létezik, de ha meg tudnánk csinálni, akkor még ezen is gondolkodni kellene. Mindenesetre jobb helyzetet teremtené a mostaninál, ahol bizony néha a párttag képviselőinktől nagyobb, igaztalanabb és primitívebb vádaskodást kap a párt meg a kormány, mint sokszor — most egy furcsa dolgot mondok — a Király Zoltántól, akit mégis ismerünk már, előre ki lehet számítani a hozzászólását, és aki vissza akar kerülni a pártba, tudtommal. [Most is vissza akar kerülni a pártba.] Kicsit furcsa.

Tisztázni kell a függetlenekhez való viszonyunkat. Én a többpártrendszerrel úgy képzelem el, hogy két fázisból kell álljon. Az első fázis a következő esztendőkre szól, talán 1995-ig, ha lehet. Ebben a fázisban egyetértek Ormos Máriával abban, hogy igazában nem a hatalomért versengő és a választásokon, a szavazatokért éles versenyt folytató pártokra lenne szükség. Ha ezt sikerülne elérni, erre nem érett a helyzet, tehát itt egy koalíció és annak az ellenzékéről lehet szó. 1995 után, amikor elrendeződnek a viszonyok, akkor lehet már egy nyíltabb, versengő pártrendszerre rátérni. Ezt vagy sikerül megcsinálni, vagy nem. Azon kell igyekeznünk, hogy sikerüljön megcsinálni.

A Történelmi Albizottság tanulmányával én egyetértek. A nyilvánosságra hozatalát támogatom, azt hiszem, nagyon hasznos lesz a politikai gondolkodásra, gondolatfejlesztő, sőt eszmeileg fejlesztő hatása lesz. Nem javaslok fogalmazási változtatást ezen a Központi Bizottságnak, az albizottság anyaga, ők azt csinálhassanak, amit akarnak, mi nem fogalmazunk át semmit.

Azt hiszem, megérett a helyzet arra, hogy reálisan, marxista módon értékeljük ezeket az 1953—1956-os eseményeket és magát 1956-ot. Mégiscsak a mi legnagyobb elméleti marxistánk Lukács György volt, ezt ne tagadjuk, és ő úgy értékelt — aztán most hallottuk Ormos Máriától ezt a szuggesztív és sokkoló beszámolót az akkori vitáról, én akkor nem voltam tagja az ideiglenes bizottságnak, körülbelül tudtam ezt, de még számomra is megrendítő volt ez az ismertetés —, és jelzi azt, hogy itt visszatérésről van szó, egy korábbi marxista értékelésről.

Persze nem arról, hogy akik akkor a barikádnak ezen az oldalán álltak, ahol mi állunk, ahol én is álltam akkor, hogy azok hiábavaló harcot folytattak. Ellenforradalmi veszély volt, ellenforradalmi cselekmények bőven voltak, harcolni kellett, de ez nem azonos az események lényegének a megítélésével.

Ma történelmi távlatban vagyunk. Akkor azért úgy gondoltuk még — legalábbis nagyrészt úgy gondoltuk —, hogy a Rákosi—Gerő-féle vezetés, tehát a magyar párt vezetése hibázott, és akik ezek ellen felléptek, azok a vezetés ellen jogosan léptek fel, de tulajdonképpen a szocializmus adott modellje ellen nem léptek fel, mert az a modell maga a szocializmus. Akkor még magam is így gondolkodtam. Elég sokáig, nem is tudom már, mikor változtam át, de ma úgy gondolkodom a történelmi távlatból, ahogy a bizottság leírta.

Ez a sztálini rendszernek a válsága és ha tényleg ez a sztálini rendszer hibás, a tömegek ösztönösen, jogosan érezték, hogy itt valami nekik nem megfelelőről van szó, és akkor el kell ismernünk, ez egy felkelés, egy népfelkelés, ez majdnem ugyanaz. Ellenforradalmi cselekmények kezdettől, majd erősen voltak, rám is rámszegezték a puskát ilyen 18 éves gyerekek, de ez egy egészen más kérdés.

Arra is emlékszem, hogyan omlottunk össze. És miért omlottunk össze, itt a Tito értékelésére bizony vissza kell térni, ő azt mondta pulai beszédében: nagy hiba volt a szovjet csapatok első behívása. Elkerülhetetlen volt — mondta Tito akkor — a szovjet csapatok második behívása. Horn elvtárs is utalt erre.

Miért volt nagy hiba az első behívás? Összekeveredett a nemzeti érzés és gondolat a szocializmus és ellenforradalom ütközésének a problémájával, és összezavart mindent. Lehet-e tagadni, hogy a nép lázadt fel, ezt nem lehet tagadni. A Nezvál elvtársék vizsgálata annak idején bebizonyította, hogy akik itt lázadoztak, akiket lefogtak, azoknak — hallottam az ülésen —, azt hiszem 80 vagy 90 százaléka munkás volt, egész egyszerűen munkás volt. Ez a nép. Lehet-e ellenforradalmi a nép, nem lehet ellenforradalmi, de a nemzeti érzés megzavarhatja, és meg is zavarta.

Miért omlott össze a párt; mert hitetlen emberek voltak a pártban? Nem is tudom, akkor is olyan 800 ezernyi voltunk, igen, 1 millió volt. Hitetlen ember volt a nép? Nem. Jó, voltak benne ambiciózus emberek, talán karrieristák is becsúsztak persze, de az is a népből való, népi törekvés a karrierizmus. Ez mégicsak a jobbik része volt, egészében rossz volt ez? Nem. Miért omlott össze, mert összeomlott. Azért omlott össze, mert nem akart szembekerülni a saját munkástársával, paraszttársával vagy a dolgozókkal, azért omlott össze a párt, mert testvérharcra nem volt alkalmas. Ez volt a fő probléma szerintem. Aztán mindenféle komoly ok lehetett a hadseregnél, és volt is természetesen, de én ebben látom *[sic!]*.

Az ellenforradalmi veszély elhárításában nélkülözhetetlen volt a szovjet csapatok másodszori behívása. Nem tudtunk volna már — az a kicsi párt, ami voltunk — megkapaszkodni. Kádár is bejelentette, hogy egy kicsi párt leszünk — ezt mondta, emlékszem november elsején —, és kicsik is voltunk. Nem volt semmi fegyveres. Nagy Imrének sem volt komoly fegyveres hatalma, meg a Király Béla nagyszerű történész, egész jó történész, de az ő népfelkelő nem tudom micsodája, az semmi sem lett volna itt. Nagy Imre kormánya nem tudta volna tartani magát. Ezért nem kell szégyellnünk a szovjet csapatok behívását sem. Tragikus dolog ez, de dicsekedni sem dicsekedjünk vele, és a nemzetközi munkásmozgalomnak is egy tragikus eseménye volt, meg kell hogy mondjam, mert ez példajellegű lett. 1968-ban Csehszlovákiában ez volt a minta, és a csehszlovák eseményeknél — majd figyeljük meg, mi történik ott még — nem fogja tudni megvédeni a csehszlovák párt po mojemu *[sic!]* ezt a bevonulást. Lesz nekünk is kellemetlen nehézségünk, de mi aztán olyan vonakodva vonultunk oda be — emlékezetem szerint egy zászlóaljkat küldtünk valahova Eperjes környékére.

Pozsgay elvtárs megnyilatkozásáról szeretnék valamit mondani. Én egyetértek

ezzel kapcsolatban Grósz elvtárs értékelésével is, meg azzal a kétmondatos javaslatával, hogy nem volt szerencsés Pozsgay elvtárs fellépése, Pozsgay elvtárs nem rosszat mondott, ezt szeretném a saját véleményemként hangsúlyozni, nem rosszat mondott, de nem volt szerencsés, hogy önállósította magát, és nem pontosan mondta azt, mert ez a leegyszerűsítés igaz, hogy populáris dolog, ő mondta ezt a vitában, a tv-ben, hogy így értik meg az emberek. Ebben neki teljesen igaza van, csak ebben a kérdésben speciel most nem így kellett volna. De úgy tegyük mérlegre a dolgot, hogy az alapkérdésben mi, és a módszerben mi a megítélés, és az alapkérdésben a Pozsgay elvtárral egyetértek. Miután ő itt hangsúlyozta, és én szeretném, ha még egyszer hangsúlyozná, hogy a Történelmi Bizottság értékelésében úgy-ahogy van egyetértés, és azt kifelé is majd vállalja. Már úgy értem, ezt eddig is vállalta, de definitíve is vállalja, és akkor a pártban eltűnik ez a mostani probléma.

Berecz elvtárs javaslatot tett arra, hogy a politikai következtetések kidolgozására egy háromtagú bizottságot alakítson a Központi Bizottság. Én erre nem tartanék szükségesnek külön központi bizottsági bizottságot. Bizonyos esetekben egyetértek ezzel, de végül is mi [a fenét] fogunk csinálni mi a Politikai Bizottságban, ha mindenre kiküldünk egy külön bizottságot? Akkor aztán mi is majd úgy értesülünk az eseményekről, mint ahogy most értesültünk. Ezt nem tartom jónak. A Politikai Bizottság foglakozzon vele.

A sajtóval kapcsolatban: árnyalt volt és helyes volt Grósz elvtárs értékelése. A tennivalóknál valahogy nem éreztem világosan. [Csto gyelaty?] Szerintem a sajtó megrendszabályozásával semmire, de semmire sem megyünk. Vagy sikerül a kommunista befolyást elérnünk, vagy sikerül a sajtó kommunistái között valami szemléletbeli és magatartásbeli egységet teremteni, vagy nem megyünk semmire, akkor nem is tudom mi lesz.

Olyan szellemi tekintélyes embereket kell a sajtó irányító pozícióba helyeznünk, akikre hallgatnak az emberek, mert a glasznoszty szele csapta meg az újságírókat, aztán akit ez a szél megcsap, ugyanúgy, mint más szél, van aki ettől megszedül, és az egyéniségét beleviszi. Ha nincsenek kommunista, meghatározó személyiségek, akkor ebből ilyen zavar lesz. Tehát ezt így kellene kezelni, elismerve a bajokat — vagyis summa summárum, én azt mondom — politikai megoldást keressünk, ne pedig adminisztratív megoldást. A dolog lényegét tekintve ez nem jelenti azt, hogy személycserék [nem] kellene.

Javasolom kedves elvtársak, hogy Grósz elvtárs beszédét hozzuk nyilvánosságra, de sürgősen. A bizottság anyagát azonnal, amennyi példányban tudjuk, terjesszük el az országban. Biztos vagyok benne, egy lépéselőnybe kerülünk, és nagyon fontos a pártnak ez a lépéselőny. Grósz elvtárs beszédét hozzuk nyilvánosságra, mert ezzel megint itt még nem lesz lépéselőny, de legalább már lépéstartásban leszünk a kibontakozás kérdésében. És azután a vitából valószínűleg érdemes lesz egy szerkesztett anyagot hamarosan a Grósz-beszéd után nyilvánosságra hozni. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen: Tisztelt Központi Bizottság! Azt javasolnánk, hogy a mai vitát fejezzük be. 16-an szóltak eddig hozzá, és 19-en vannak még, akik hozzá kívánnak szólni. Engem itt délután megbíráltak néhányan, hogy összekevertem a sorrendet, azt, amit felolvasott Lukács elvtárs, ami egyébként előfordulhat, mert itt eléggé össze voltak a papírok keveredve az ebédszünet után, és nem voltak beszámozva.

Egy sorrendet most el tudnék mondani a beszámolás alapján, hogy kik vannak még, akik hozzá kívánnak szólni: Katona Béla, Vajda György, Krasznai Lajos, Nagy Imre, Burgert Róbert, Vastagh Pál, Berecz Frigyes, Huszár István, Aczél György, Maróthy László, Sarlós István, Berend T. Iván, Nagy Sándor, Csáki Csaba, Katona Imre, Gyuricza László, Horváth István, Váncsa Jenő, Marjai József és Hollán Zsuzsa elvtársak.

Reggel nyolc órakor folytatnánk a munkát. Jó pihenést kívánok mindenkinek. Viszontlátásra!

[Az ülés folytatása 1989. február 11-én]

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a Központi Bizottság ülését. Tájékoztatóul elmondom, hogy eddig a mai napra 25 felszólaló jelentkezett, és folyamatosan érkeznek a jelentkezések. Szeretném kérni, hogy lehetőleg fogjuk rövidre a mondanivalónkat, amennyire csak lehet természetesen, hogy a mai nap be lehessen fejezni a Központi Bizottság ülését, esetleg egy késő ebédtől.

Elvtársak, felszólalásra következik Katona Béla, őt követi Vajda György elvtárs.

KATONA BÉLA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A tegnapi vita is megerősített abban, hogy elsősorban a párton belül kell nekünk keresni a kibontakozás útját. Szerencsére nemcsak a mi pártunkkal szokott időnként baj lenni, hanem más pártokkal is, ezért találtam egy idézetet innen a közeli szomszédból. Amikor az Osztrák Szociáldemokrata Párt éppen gondban volt, akkor Sinovatz, az akkori kancellár így határozta meg a legfontosabb teendőit a pártnak: úgy beszéljünk, hogy higgyenek nekünk, úgy cselekedjünk, hogy kövessenek, úgy viselkedjünk, hogy bizalmat keltsünk. Azt hiszem, hogy úgy is, mint az egyesült két párt közös utódja, ezeket a jelszavakat el kell fogadni a saját magunk számára is.

Mi okozza a gondokat? Mitől ilyen izgatott a társadalom? Azt hiszem, hogy egyrészt hozzájárultunk mi is ehhez azzal, hogy bizonyos politikai hibákat követtünk el az elmúlt hónapokban, olyan politikai hibákat, amelyek szerintem abból adódnak, hogy nem tanultunk meg még igazán profi módon politikai versenyhelyzetben politizálni. Kihagyunk olyan lehetőségeket, amelyeket — ha ügyesen használnánk — jóval nagyobb hatást érnének el, mint amit a valóságban meg tudunk teremteni.

Hadd mondjak egy-két példát erre. Ilyen volt az egész egypártrendszer, többpártrendszer ügye. A párttagságot teljes bizonytalanságba kergettük a változó véleményünkkel, hiszen még a novemberi központi bizottsági ülésen³² is azt mondtuk, hogy mi az egypártrendszer keretei között képzeljük el a kongresszusig a tevékenységünket. Azzal együtt, hogy elvben már akkor sem zárkoztunk el a többpártrendszer létrejötté elöl, az élet túllépett rajtunk, és nem sokkal ezután a következő parlamenti ülésen már az óriási többségben lévő kommunista képviselők szavazták meg egyébként a többpártrendszer de jure és de facto bevezetését az országban.³³ Most megint visszahozzuk erre a központi bizottsági ülésre, mintha erről még lenne tárgyalnivalónk, hogy vajon akarunk-e többpártrendszert, vagy nem. Én úgy gondolom, ma már csak arról lehet tárgyalni, és szerencsére az előterjesztett anyag és Grósz elvtárs beszéde is erre koncentrált, hogy hogyan kell nekünk jól élni, jól

politizálni egy többpártrendszer keretei között, illetve hogyan kell az átmenetet úgy megvalósítani, hogy az ország számára az hasznos legyen, és ne anarchiához vezessen.

Ilyen politikai hibának tartom — szerencsére erről kevesebben tudnak, biztosan emlékszik a Központi Bizottság minden tagja —, hogy legelső ülésünkön úgy határoztunk,³⁴ hogy ezentúl minden személyi javaslatot, amely akár több szervezet által is tevődik véglegesen, azt mi nyilvánosságra hozzuk. Azért is kell, hogy mindenkiben éljen ez a kép, mert Kádár elvtárs volt az, aki felállt és azt mondta, ő javasolná, hogy a régi módon majd a népfronttal hozzuk nyilvánosságra a javaslatokat, és akkor egyhangúlag leszavazta a Központi Bizottság Kádár elvtársat. Azt hiszem, ez élmény kell, hogy maradjon mindenkiben. Azóta nem hoztunk egyetlenegyszer sem ilyen közös javaslatot mi előre nyilvánosságra. Úgy gondolom, hogy meg kellene változtatnunk az akkori szavazatunkat, és talán Kádár elvtársnak azt kellene mondanunk, hogy neki volt igaza ebben az ügyben.

Nagyobb és súlyosabb gondnak érzem például a március 15-ét. Úgy gondolom, hogy március 15-e munkaszüneti nappá nyilvánítása, s ezáltal állami nemzeti ünnepé emelése megért volna annyit, hogy a Központi Bizottság a párt nevében ajánlja fel ezt a parlament felé. Ezzel tudtuk volna bizonyítani, hogy a májusi pártértekezlet után az első adandó alkalmat felhasználtuk arra, hogy az ország közvéleményét régóta izgató kérdésben a politika megváltoztatta véleményét. Nem így történt, szerintem kihagytunk egy lehetőséget, és most talán tovább fokozzuk ezt azzal, hogy március 15-e megünneplését valahogy ugyanolyan keretek között képzeljük el, mint az elmúlt években, ahelyett, hogy ezt most már az új szituációnak megfelelően valóban állami ünnep rangjára emeltük volna, és ennek külsőségeiben is jelét adtuk volna.

Számomra ebbe a sorba tartozik az utóbbi heteknek a vitája is, Pozsgay elvtárs interjújából adódóan. Ugyanis úgy gondolom, hogy ez ma nem elsősorban tudományos kérdés még, ma ez elsősorban politikai kérdés az országban. Tudománnyá ez 10—15—20 év múlva fog majd igazán válni, ma arról van szó, hogy a párt, vagy a párt nevében a Központi Bizottság, de én inkább az első megfogalmazásnál maradok, 1989-ben átértékeli-e az akkori politikai véleményét az 1956-os eseményekről, illetve arról, hogy milyen gesztust ad a társadalom széles rétegeinek, mit ismer el korábban az általa követettekből.

Az az érzésem, és nem akarok most itt részletekbe belemenni, hogy ezt a népfelkelést már nem tudjuk kitörölni a nép szótárából. Ez mindenképpen benne fog maradni, de nagyon jó lenne, ha határt szabnánk, megmondanánk, hogy tovább nem megyünk, hiszen alighogy ez a népfelkelés szó elhangzott, a következő héten már különböző ellenzéki csoportok gyűlésein ez úgy aposztrofálódott, hogy jó-jó, ez egy első lépés, hogy a népfelkelést elismeri a párt, de ez nem népfelkelés, hanem forradalom, meg szabadságharc volt. Nekünk ebben viszont valóban nagyon keményen le kellene tenni a határt, hogy eddig és ne tovább! Ezt letehetjük esetleg majd a párttagságban lefolytatott viták után, de mindenképpen meg kell húzni keményen a határvonalat, hogy ne megint lépésről lépésre kezdjük hátrálni.

Én a Pozsgay-interjút annyiból tartom károsnak, politikailag tartom károsnak, mert ha egy ilyen gesztust teszünk a társadalom széles rétegei felé, akkor ezt ne egy ember tegye, hanem a párt nevében tegye meg mondjuk a Központi Bizottság. Itt is elvesztettünk egy olyan lehetőséget, hogy a párt mintegy 800 ezres testülete nyújtson békejobbot bizonyos elemei felé a társadalomnak.

A másik dolog, amiről beszélni szeretnék, a megosztottság. Megosztottság van egy általunk érzékelt, és nemcsak általunk sajnós, bizonyos tekintetben a Politikai Bizottságon belül is, megosztottság van a párttagságon belül is. Tulajdonképpen mi hajlamosak vagyunk arra, hogy ezt a lényegében folyamatos ügyet ilyen személyi ügyként kezeljük, hiszen nemrég Hámori-ügyet csináltunk ebből, és akkor arról vitatkoztunk itt egy rossz kijelentés miatt, most Pozsgay-ügyet próbálunk belőle csinálni.

Szeríнем ez ettől sokkal mélyebb, sokkal fontosabb annál, minthogy egy-egy ilyen ügyel lezárjuk a dolgokat. Hiszen ez hetente, hetente kétszer látványosan jelentkezik, és ma már úgy teszik fel az emberek nekem is a kérdést, ha kimegyek egy alapszervezethez vagy pártbizottsághoz, hogy Katona elvtárs, mi azt megértjük, hogy ebben az új politikában sokszínűnek kell lenni a vezetőknek, és nem is okoz ez nekünk gondot, örülünk neki. De azt mondják meg, hogy mi az, amiben egyetértenek, mi az az egy-két-három dolog, amiben a Politikai Bizottság minden tagja egyetért, és a Központi Bizottság is.

Úgy érzem, teljesen jogos igény a párttagság részéről, ezt meg kellene tennünk és hibásnak érzem saját magamat is, hogy amikor novemberben egy hasonló szituációban itt volt ez a téma tárgyaláson, akkor is Grósz elvtársnak előtte való napokban jelent meg egy cikke az újágban. Akkor hagytuk, hogy mindenki azt mondja, kérem, itt teljes az egyetértés, és ez csak egy felszíni jelenség. Úgy gondolom, hogy most meg kellene, most tényleg meg kellene teremteni legalább egy közös miniplatformot ahhoz, hogy a Politikai Bizottság, a Központi Bizottság és rajtuk keresztül az egész párttagság valami megnyugtató alapról tudja folytatni a politikát. Hiszen azért valamennyien látjuk, hogy ez a megosztottság a párttagságon belül még szélsőségesebb, mint ami itt közöttünk van. Ennek rengeteg oka van, történelmi okoktól kezdve, az utóbbi idők politikai bizonytalanságáig, és úgy gondolom, hogy nincs is szükségünk arra, hogy egy korábbi hamis egységképet létrehozzunk.

Nem kell mindenben egyetérteni a 800 ezer párttagnak sem, de amit Jassó elvtárs javasolt és Nyers elvtárs, hogy kell egy akcióprogram, én inkább úgy mondanám, hogy kell egy minimális platformprogram, azt ki kell dolgoznunk nagyon rövid időn belül. Néhány elemét, hogy mikre gondolok én: arra például, amit Grósz elvtárs a vitaindítójában mondott, hogy szóljunk a párttagságnak arról, mentsük fel a bűntudata alól a 800 ezer párttagot, mondjuk meg nekik, hogy nem őket tekintjük mi sem felelősnek az elmúlt évek politikai hibáiért, mert a nálunk meglévő hierarchikus rendszer miatt nem is volt módjuk beleszólni. Tudjuk valamennyien, akik járunk a párttagok közé — és gondolom, a Központi Bizottság valamennyi tagja jár ki —, hogy óriási bűntudat van ma a párttagságban. Ezt a bűntudatot a környezetük csak állandóan növeli bennük. Le kell venni ezt a súlyt a párttagság válláról, mert nem fog tudni politizálni, nem fog tudni segíteni nekünk a politika alakításában.

Ilyen témának tartom azt, amit Nyers elvtárs említett a hozzászólásában, vagy valahol óvatos módon, tisztességes módon meg kellene fogalmazni, hogy mi a katonai tömbök párhuzamos leépítése mellett vagyunk. Mi így képzeljük el az ország semlegesség felé haladását, hogy mind a két tömb párhuzamosan leépül, és nem úgy, ahogy egyes ellenzéki csoportok, hogy mi kilépünk önhatalmúlag a Varsói Szerződésből. És úgy gondolom, hogy az sem ártana, ha rögzítenénk, hogy az utóbbi időben felerősödő, mindkét oldalú szélsőséges megnyilvánulások ellenére az MSZMP továbbra is elkötelezetten halad a pluralista rendszer kiépítése és az igazán demokratikus politikai intézményrendszer megalkotása útján. Ezt várják a

párttagoktólünk, ezt meg kellene adni nekik, és ezután várhatjuk el a párttagoktól azt, ami az alapfeladatuk lenne, hogy kifelé forduljanak és kifelé politizáljanak, de kivel tudunk ma mi kifelé politizálni? Ebben is vannak az utóbbi időben, úgy gondolom, eltérő vélemények. Én azt hiszem, hogy nekünk a társadalom aggódó csendes többségével kell politizálnunk. Folytathatunk mi tárgyalásokat az MDF-fel, SZDSZ-szel, FIDESZ-szel, sok mindenkivel, de az az érzésem, hogy ez az aktív, mérsékeltebben, erőteljesebben az ellenzék szintjén felszínre került réteg, ez ma még nem képviseli a társadalom igazi többségét.

A társadalom igazi többsége az csöndben van, az aggódik, az valóban összehúzza a nadrágszíjat és vár, és vár arra, hogy valami olyan programot adjanak neki, amiből lát egy-két évre előre, és tudja, hogy hova fogunk jutni. Ha viszont mi tényleg ezen az alapon állunk, és ezzel a csendes többséggel, nevezem most egyszerűen népnek, ezekkel akarunk politizálni, akkor azt nagyon egyszerűen kell csinálni. Egyszerűen az igazságot kell nekik mondani a múlttól, a jelenről és a jövőről. Nekünk nem szabad élezni a feszültséget, nekünk akkor sem szabad élezni a feszültséget, ha az utóbbi időben egyre több provokáció éri most már a pártot is.

Az emberek többsége ugyanis úgy érzi, hogy a szélsőségekben benne van egy robbanásveszély, és az emberek nem akarják ezt a robbanást. Még azt is tudják, amiről tegnap Nyers elvtárs beszélt, hogy ha ebben az országban anarchia válik uralkodóvá, akkor a gazdasági életünk két perc alatt összeomlik, mert egyszerűen a hitelképességünket veszítjük el abban a pillanatban. Tudják ezt a pártunkívüli egyszerű, normális emberek is. Ezért nekünk az a feladatunk most a következő időszakban, hogy rendkívül kiszámítható, áttekinthető és következetes reformpolitikát folytassunk, és az időszakos kapkodás helyett térjünk vissza egyszerűen a gyorsasághoz.

Az elmúlt idők tapasztalataiból az ilyen kis létszámú, és nem igazi eredményeket hozó, a törvénytervezeteket megelőző társadalmi viták helyett valódi társadalmi vitákat szervezzünk, amelyek ténylegesen a széles körök véleményét hozzák be, és azt hiszem, az is a mi feladatunk, hogy az új jogrendszer kiépítése mellett az állampolgárok jogtudatát is segítsük építeni, mert a kettőt csak párhuzamosan lehet csinálni, hogy valójában hatékony is legyen.

Grósz elvtárs azt mondta a vitaindítójában, hogy a párttagság bízik a Központi Bizottságban. Én nem egészen ezt érzékelem. Úgy érzékelem, hogy a párttagság bizalma az új Központi Bizottság iránt az elmúlt nyolc hónapban csökkent, úgy érzem, várnak tőlünk. Ugyanis a központi bizottsági ülések sorozatban az elmúlt nyolc hónapban nem elégtették ki a tagság igényét, és mondhatjuk erre azt, hogy mindig felfokozott volt az igény, de szerintem azt is önkritikusan be kellene valtanunk, hogy talán mi adtunk keveset egy ilyen nehéz helyzetben a párttagságnak.

Nézzük meg, hogy a nyolc hónap alatt tudtunk-e egyetlen, igazán stabil kapacitást adni a párttagságnak, hogy milyen alapon politizáljon tovább. Nem nagyon olyant, amilyent ő vár. Az az érzésem, ha most sem tudunk ilyent adni, akkor a párttagság Romány elvtárs által nagyon plasztikusan kifejezett eróziója folytatódni fog. Ezért én a következőkkel értenék egyet: adjuk ki vitára a történelmi albizottság tanulmányát a javaslatoknak megfelelően, tájékoztatásra az átszerkesztett közleményt, az Új Márciusi Front javaslatára tett központi bizottsági állásfoglalást és Grósz elvtárs vitaindítóját.

Azt javasolnám, hogy a szerkesztőbizottságot egészítsük ki Grósz Károly, Berecz

János és Pozsgay Imre elvtársakkal, és a vitaindítóból és a vitában elhangzott javaslatokból ők közösen alkossák meg azt a miniplatformot, amivel a következő időszakban a párttagságot orientálni akarjuk, és ezt a 20-i központi bizottsági ülésre terjesszék be a Központi Bizottság elé. Köszönöm a figyelmet.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Katona Béla elvtárs felszólalását, következik Vajda György elvtárs, majd őt követi Nagy Imre elvtárs.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Katona Béla hozzászólása után rövidebbre tudom fogni mondókámat. Itt a vitában többször felmerült, hogy a múltunk ügyeit tekintsük történelemtudományi kérdésnek, és ne politikai ügyet csináljunk belőle. Ajánlom, hogy egyik tanulsága legyen a mi mai ülésünknek az, hogy ilyesmi nem a mi elhatározásunkon múlik, és különösen a többpártrendszer előttünk álló viszonyaira készülve gondolnunk kell arra, és készülnünk kell arra, hogy mindenből politikai ügy lesz, a politikai harcokban eszköz, fegyver lesz velünk szemben is, ami ilyen szempontból ígéretes, legyen szó történelemről, irodalomról, környezetvédelemtől vagy bármilyen másról, amiből egyébként a közelmúltban néhány leckét már kaptunk is.

Nagyon egyetérték Horn elvtárral, hogy nem volt szükségünk egy úgynevezett Pozsgay-ügyre. De ha már ilyen ügy kialakult, akkor úgy hiszem, hogy ennek az ügynek a rendezését ennek az ülésnek, ennek a Központi Bizottságnak kell teljeskörűen elvégezni, nem valami kiküldött háromszemélyes bizottságra hárítani, még hozzá úgy, hogy az ügynek ne legyenek jövőbe nyúló száalai, ne legyenek rendezetlen felületei, és különösen ne maradjanak vissza olyan ellentétek a párton belül, amelyek elvonják az energiát a sokkal fontosabb teendőktől, a belpolitikai helyzet konszolidálásától és mindenekelőtt a feladatoktól, a gazdaság ügyeitől.

Ebből a szempontból örültem annak a kiegyensúlyozott hangvételnek, ahogy az előadói beszédében Grósz elvtárs ezt a kérdést felvezette, és gondolom, hogy az állásfoglalásunk is valami ilyen kiegyensúlyozott hangnemű lehet, amihez Pozsgay elvtársnak a hozzászólása, úgy érzem, a hidat megteremtette.

Szorongva jöttem az ülésre, félve, hogy a személyi megosztottság szakadásra vezet, és az eddigi vita alapján úgy érzem, hogy ezen a veszélyen túl vagyunk. Ennek tudatában nyugodtan merem felvetni azokat a problémáimat, amelyek talán most már nem úgy tűnnek, hogy olajat öntök a tűzre.

Két témakörben vannak gondjaim. Egyrészt Központi Bizottságunk munkájával kapcsolatban, másrészt a közleménytervezettel kapcsolatban. Jó ideje visszatérő érzésem, Katona Béla elvtárhoz hasonlóan a mi saját munkánkkal kapcsolatban, hogy sorozatosan lemaradunk az eseményekről, és az élet elmegy mellettünk. Miféle politikai vezető szerep az, hogy mi itt egy koncepciót dolgozunk ki a politikai intézményrendszer átalakításáról, aztán néhány hét múlva a televízióból értesülünk arról, hogy az élet ezen már túlhaladt, és most már a többpártrendszer kodifikálása van napirenden. Vagy hogy a rádióból halljuk, hogy 1956 átértékelődik, vagy hogy a Die Presse nyomán szerzünk ismereteket arról, hogy a kommunista vezetésű szakszervezet felmondja a kommunista vezetésű kormánnyal kötött megállapodást, aminek zárójelbe téve van némi indoka.

Azért életem ki így ezt a kérdést, mert úgy érzem, hogy lehetőségeink kimerülőben vannak arra, hogy a válságos helyzetben úrrá legyünk, és itt nem kevesebbről van szó, mint a hatalom megszerzéséről [megőrzéséről] vagy elvesztéséről. Ha nem sikerülne a hatalmat megőrizni, nagyon kérdéses, hogy a történelem ad-e egy

további lehetőséget egy olyan mozgalomnak, amelyik hetven év alatt háromszor vesztette el a hatalmat.

A hatalomról lemondani nyilván nincs jogunk, de arra sincs sem jogunk, sem lehetőségünk, hogy a régi módon gyakoroljuk azt. Ebből a helyzetből kell a kivezető utat ennek a testületnek megtalálni, óriási felelősség van rajtunk. Én azt hiszem, nyugodtan mondhatjuk, hogy történelmi felelősség.

Úgy érzem, hogy [sok] tétováság után mintha kiemelnénk a homokból a fejünket, amikor deklaráljuk a többpártrendszer elkerülhetetlenségét. Nem öröm. De egyetértek azokkal, akik azt mondják, hogy nincs visszaút. A folyamatban lévő társadalmi mozgások olyanok, hogy ez elől nem tudunk kitérni, és azt is tudnunk kell, hogy ez a fejlemény tulajdonképpen a mi munkánk minősítése, az általunk elkövetett hibák, tévedések, rossz döntések sorozata váltotta ki azt a helyzetet a társadalomban, hogy egy ilyen fejleményt szükségszerűnek és elkerülhetetlennek tartunk. Talán még most is egy kicsit késésben vagyunk, mert igaz, hogy jogilag nincs többpártrendszer Magyarországon, de azért nem szabad a homokba dugni a fejünket, ténylegesen a többpártrendszer stílusa, körülményei jelenvaló, létező, környezetünkben létező, meglévő feltételrendszer.

Bízom abban, hogy a nemzet felelősségtudattal rendelkező embereivel koalíciót alkotva, ilyen körülmények között is meg fogjuk a politikai konszolidáció útját találni, de úgy érzem, mint aki tapasztalatból egyszer már megismerte a többpártrendszer stílusát, hogy nem lesz könnyű ebbe az új helyzetbe beilleszkednünk, talán azzal vigasztalhatjuk magunkat, hogy ez a verseny kihozza a pártból és tagjaiból a nagyobb, jobb teljesítményt.

Az áttérési folyamat alapvető céljának kell lennie, hogy a káoszt megelőzzük és megússzuk. Bizonyosan fogunk megoldást találni erre a felelősségtudattal rendelkező szervezetekkel kötött politikai megállapodás segítségével, vannak erre a történelemben példák. Például a közelmúltban a spanyolországi, de úgy hiszem, hogy nekünk kötelességünk ennél messzebbre is nézni, az áttérést követő korra.

Legalapvetőbb feladatunknak azt érzem, hogy a szocialista társadalmi rendszer fennmaradására teremtsük meg a garanciákat az Alkotmányban, a párttörvényben és más módon, különösen a más szervezetekkel és ebből a szempontból fontos szervekkel a megállapodások útján. Nem hiszek abban, hogy az MSZMP hegemon szerepét jogalkotással ma biztosítani lehetne, és abban sem nagyon bízom, hogy a kisebb anyagban felvázolt megoldási módok stabilak lennének. Egy köztársasági elnököt számos körülmény gátolhatja funkciójának gyakorlásában, és egy helyettesítés esetén már egyáltalán nincs garancia, hogy olyan módon viselkedik, ahogy mi azt tőle elvárjuk. Egy parlamenti kamara személyi összetétele nagyon esetleges, és állásfoglalását a pluralizmus körülményei között meglehetősen nehéz alakíttatni. Gondoljunk a jelenlegi parlamentre, amelyik háromnegyed részben párttagokból áll, mégis nem mindig a mi elképzelésünk szerint működik. Itt a politikai megállapodásokat tartom alapvetőnek, és erre kell a figyelmünket összpontosítani, és erre kellene készülnünk.

A párt hegemon szerepet programjával, tevékenységével, hatásával tud kivívni. Ezért is tartom szerencsétlennek ezt a most kibontakozó vitát, mert a múlt értékelésére és a program kidolgozására kiküldött bizottság közzétett anyaga így csak a feladatot részben teljesítő, torzó. A jövőre vonatkozó stratégia nélkül a napi politikai vitákhoz nem ad töltetet, a párt sok tagjában szégyenérzetet, büntudatot ébreszt a zsákutca miatt, ellenfeleiben pedig a párt vezető szerepre való alkalmatlanságának

érzetét erősíti. Ennek ellenére az adott helyzetben nem tehetünk mást, mint publikáljuk ezt az anyagot, nem ártott volna még egy csiszolás a publikáció előtt, erre most már a viták után nincs mód.

Lényegében az anyagban foglaltak megállapításaival egyetértek, néhány részletkérdésben lesz majd Berend elvtárs felé apróbb megjegyzésem, de úgy érzem, hogy itt a dolog teljes rendezése érdekében a kommunikéban két kérdés említését nem mellőzhetjük, nem azzal az igénnyel, hogy most tudományos jelleggel lezárjuk a vitát, hanem azzal a kötelességünkkel, hogy tanácsot adunk a párt tagjainak bizonyos kérdésekben való politikai állásfoglalásra. Ezt nem kerülhetjük meg, mert a pártban igenis komoly politikai viták vannak, mert ellenfeleink bizonyos kérdéseket velünk szemben politikai fegyverként használnak, és párttagjaink nem tudják, hogy mit mondjanak, bűt vagy bāt, ezt hallják, azt hallják, hogyan reagálnak és vezessék le ezeket a problémákat.

Ilyen aspektusból javaslom, hogy az egyik ilyen kérdés, amit említenünk kell ebben a kommunikéban, az 1956. Szó esett a vitában ennek a lélektani körülményeiről. Szeretném felhívni a figyelmet, hogy a tanulmány 1953—1956 közötti időszakot a vezető klikkek harcán keresztül mutatja be. Nem beszél arról, hogyan élték át ezt a kort a párt közkatónái, akiknek szembesülniük kellett a saját korábbi tevékenységükkel. Bennünk rendkívül sok [nagy sokk,] törés volt, hogy a pártvezetők becsaptak bennünket, visszaéltek a hitünkkel, de talán még ennél is nagyobb meg rázkódtatás volt, hogy ennek következtében mi magunk is hazugokká váltunk, és félrevezettük azokat, akik bennünk bíztak.

Az e felett érzett szégyen, kétségbeesés, harag bénította meg a pártot, ezért foszlott szét 1956-ban, képtelenné válva az események befolyásolására és a folyamatok mederbe terelésére.

Ezt azért feszegetem, mert ha nem vigyázunk, 1956 megítélésének radikális átbillentése egy hasonló pszichózist válthat ki, hiszen mi a hibák kijavításának őszinte szándéka hitében éltünk az egész időszak alatt, és nem egy nemzet félrevezetésének manipulátoraiként. Nagyon kell erre vigyáznunk, mert a jelenlegi kudarcaink bénító hatása önmagában is nagyon fenyegető, és ha ehhez még hozzáadódik egy ilyen pszichózis, akkor nagyon igazzá válik az, hogy egy hadsereg lábhoz tett fegyverrel várja a támadást.

Természetesen a tényeket nem szabad elhallgatni. 1956-ról is ki kell mondani a teljes igazságot, a Nagy Imre-ügyre is vissza kell térnünk, de úgy gondolom, hogy e szélsőségekkel, szenvedélyes indulatokkal, az elvakult cselekedetekkel is átszótt eseményekről most olyan állásfoglalást lenne célszerű mértékadónak tekintenünk és nyilvánítanunk, amilyent például Németh Miklós elvtárs a Gazdasági Kamarában, vagy Berend T. Iván elvtárs a televíziós interjúban ismertetett, kiegyensúlyozott és minden aspektust figyelembe vevő minősítéssel. Úgy érzem, hogy ez egyaránt szolgálja a tárgyilagosságot is és a megbékélést is.

A másik kérdés, amiben javaslom, hogy az állásfoglalásunkban tegyünk említést — nem annyira a tanulmánnyal, hanem a tanulmány kapcsán kibontakozó vita miatt indokolva —, hogy 1948-ban tévútra léptünk-e, vagy pedig haladtunk-e azért a szocializmus felé?

Legyen szabad nagyon röviden a kezdetről pár szót szólni, mint résztvevőnek. Az MKP szerepét nemcsak a szovjet jelenlét, vagy a jaltai érdekszféra-felosztás szabta meg, hanem a párt kivívott tekintélye is, mert programot tudtunk adni a romeltakarításra, a stabilizációra, a helyreállításra és minden, akkor felmerülő ak-

tuális kérdésre. Növelte ennek az értékét az, hogy mindezt egy nagyon hatásos anti-bolsevista propaganda és nevelési rendszer negyedszázada után érte el a párt. Ezt azért emelem ki, mert a mai gyengeségünknek talán a legfőbb oka, hogy nincs olyan vonzerejű programunk, amilyen vonzerejű programot annak idején adni tudtunk.

Nekünk személy szerint is ez a célratörés adott akkor tartást, és azt hiszem, annak a mélyén is a program hiányát kell keresnünk, hogy mi tízezzel, százezzel képeztünk ki elvtársakat szemináriumokon, pártiskolákon, pártfőiskolán arra, hogy terjesszék a nézeteinket, fejtsék ki a mi érveinket, és ennek nyomát sem érezzük sem a sajtóban, sem a közéletben, sem a mindennapjainkban. Nem hiszem, hogy ezek az elvtársak más fából lennének faragva, vagy alkalomatlanok lennének erre.

Visszatérve a kérdésre, a tanulmány értékelése a Rákosi-korszak bűneiről vitathatatlan. Más kérdés, hogy a dolgozó milliók áldozatvállalása, küszködése és reménykedése egy jobb korban értelmetlen volt-e. Úgy hiszem, van, amit ma is vállalhatunk ebből a korai korból, az esélyegyenlőség felé tett óriási lépést egy elmaradt, minden szempontból alacsony színvonalon álló országban. Igaz, hogy a kvalifikáltabb rétegek rovására, de milliók anyagi, kulturális és társadalmi felemelkedése mégiscsak lépés volt egy igazságosabb társadalom felé. Ennek vállalását azért is fontosnak érzem, mert az elmúlt 30 év akarva-akaratlanul, és a tanulmány szerint is bizonyos tekintetben az előzmények folytatása volt. Ha a teljes 40 év bizonyul zsákutcának, nemcsak a hegemoniára veszítjük el az erkölcsi jogalapot, hanem a közszereplésre is.

Úgy hiszem, most legfontosabb feladatunk a párt felkészítése, hogyan kell politizálnunk a pluralizmus körülményei között. Teljesen más módon, mint ahogy eddig az elmúlt 40 év alatt. Teljesen elfelejtettük ennek a stílusát és módszerét, nem sokan vagyunk már, akik élünk ilyen körülmények között is, ugyanakkor a többi párt és tevékenységük jellegében párt szerepét betöltő más szervezetek profi módon űzik, különféle rendezvényeiken, aláírásgyűjtéseikkel, hol a Bős—Nagymaros ellen, hol az államminiszter mellett. Nagyszerűen értik, hogyan lehet bennünket a legkedvezőtlenebb helyzetbe hozni.

Érzékelnünk kell azt is, hogy vannak már a hatalomból való teljes kiszorításunkra taktikázók is. Ugyanakkor mi sorban szalajtjuk el a lehetőségeket vonzerónk növelésére. Katona Béla néhány példát erre már adott, legyen szabad hozzátenni egy-kettőt. Nem lett volna például hatásosabb, ha a Központi Bizottság példát mutatva a takarékosagra, önként lemond az állami támogatás egy részéről, és nem a parlamenti vita szorít bennünket erre az útra, aminek az elkerülhetetlensége egyébként előre látható volt? Vagy nem lenne elegánsabb a mindannyiunkat bosszantó felesleges és kihasználatlan létesítményeinket felajánlani racionálisabb hasznosításra, nem várva meg a gúnyos megjegyzéseket a parlamentben, a televízióban, meg az ügyesen megkomponált szöveg nélküli felvételeket? Március 15-ét említette már előttem Katona elvtárs, de hozzáfűzném, hogy nem volt szükségszerű az a kép, hogy megint engedményre kényszerítettek bennünket ebben az ügyben, amikor nyugodtan felvállalhatta volna a párt vagy a Központi Bizottság a nemzeti azonosságtudatot ápoló lépésben a zászlóvivő szerepét.

Hatalomgyakorlóból meggyőző hatású politikusokká kell válnunk, és ez az életvitelünkre sincs következmények nélkül. Bizonyára használna a döntéseinknek is, ha a vezetőink néha kormányörök nélkül, cekkerrel bevásárolnának áruházakban,

vagy csúcsidőben közlekednének a metróon. Nem lenne rossz, ha saját idegrendszerükben éreznék a kisemberek helyzetét és gondjait, és biztos, hogy egy csomó rossz döntésünk nem születne meg.

Biztosítanunk kell pártunk erkölcsi feddhetetlenségét is, mert mindannyiunkra árnyékot vet és gúzsba köt az erkölcsi visszaélések sorozata. Nekünk kell kivetnünk a ballasztot a hajóból, nem várva be, hogy politikai tőkét kovácsolva kívülről piszkálják ki ezeket az ügyeket, mert Berzsenyivel élve „minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől és rabigába görbed”.

Befejezésül szeretném jelenteni, hogy én is sok megkeresést kaptam szóban és írásban pártszervezetektől s egyénektől, a most kialakuló vitákkal kapcsolatban, és a levelek, a megkeresések a rendszerért és az országért érzett nagyon őszinte és nagyon mély aggodalmat tükrözték. Ezek bennem azt is alátámasztották, hogy van még reménykedés a Központi Bizottságban, és van bázis, amire támaszkodhatunk, de ha igazán akarunk élni ezzel a lehetőséggel, akkor nagyon sürgősen meg kell alkotnunk azt a bizonyos programszöveget, programot, amit előttem már többen felvetettek, és amihez én is szeretnék csatlakozni, hogy demonstráljuk azt, hogy képesek vagyunk elhatározásokra jutni, és képesek vagyunk nemcsak elhatározásra jutni, hanem cselekedni is. Itt nagyon szeretném az időtényezőt aláhúzni, nagyon jó lenne, ha a következő ülésünkre elkészülne egy ilyen anyag. Nem hiszem, hogy ehhez kell egy hónap, ahogy Nyers elvtárs javasolta, ha valamelyik titkárunkat, a szerkesztőbizottságot, vagy a kiküldendő bizottságot ezzel megbíznánk, biztos, hogy össze tudnánk egy-két nap alatt a szükséges szöveget hozni.

Nyakunkon van az idő, hiszen ebben az évben már a pluralizmus körülményei között választást akarunk tartani. Erre fel kell készülni, nincs sok időnk vacakolni. Úgyhogy én azt hiszem, Széchenyi mondta, az ő szavaival zárnam a felszólalásomat, hogy: „az idő több, mint pénz, mert az elveszett pénzt még valahogy vissza lehet szerezni, de az elveszett időt azt soha”. Köszönöm a figyelmet.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Az időtényezőre én is felhívnám a figyelmet. Kérem szépen, 45 perc telt el, két hozzászólás hangzott el. Következik Nagy Imre elvtárs, őt követi Katona Imre elvtárs.

NAGY IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! A szocializmus ügye iránti elfogultsággal kevésbé vádolható Mark Palmer amerikai nagykövet fogalmazott úgy a közelmúltban a Magyar Hírlapnak adott interjújában, hogy bármennyire is fontos 56 megítélése minden elemével, Nyugat számára nem az, hanem a jövőért érzett felelősség a fontosabb.

Ha Nyugat számára ez így van, akkor számunkra még inkább így van ez, és ezért támogatom a Politikai Bizottságnak azt a felfogását, javaslatát, hogy ne a Pozsgay-ügyön, ne 56 kérdésén rágódjunk, hanem a hogyan tovább kérdésre igyekezzünk közös választ találni. Jó érzéssel ültem a vita eddigi szakaszában, hogy a Központi Bizottság is ezt az utat választotta.

Mint a párt ifjúsági szervezete első titkárának, ezt különösen fontosnak érzem, hiszen több százezer, ezzel a párttal szövetséget vállaló, ennek a pártnak a talpraállásáért aggódó és küzdő fiatal nevében szeretnék szólni. Olyanok nevében, akiket jobban foglalkoztat, hogy mi lesz a következő három évtizedben, mint az, hogy mi volt az elmúlt háromban. Akik a jövőről vitázva nemcsak a holnapra, hanem a holnaputánra is gondolni akarnak. Olyanok nevében, akiknek esélyük van arra, hogy megéljünk még Magyarországon egy új minőségű, sikeres, a szabad egyéniség tiszt-

teletét és a gazdasági-szociális jólétet egyszerre megjelenítő — ma talán pontatlanul azt mondhatnánk, svéd típusú — szocializmust.

De akik kritikusan és aggódva figyeljük, hogy az MSZMP, ha elmerül önsebeinek nyalogatásában és a múlt vitáiban, ha pusztán a hatalom megőrzését tekinti célnak, akkor ezt a hosszabb távú esélyt is eljátszhatja, vegyük észre, hogy ebben a társadalomban és ebben a pártban felnőtt egy olyan generáció, és a mai magyar társadalomnak ez már több mint a fele, amely 56 után született, és amely számára nem 56 megítélése a kiindulópont, nem ez a vízválasztó. Egy olyan generáció, amely nem érte meg azt a korszakos előrelépést, amelyről Kállai elvtárs, Korom elvtárs és mások is szóltak, amely generáció már csak egy belső válsággal küszködő, a halmozódó problémákat megoldani nem, vagy csak részben képes szocializmust ismert meg. Egy generáció, amely nem hajlandó a feudális múlthoz mérni, csak a mai Európához, és benne olyan országokhoz, melyek éppen az elmúlt évtizedekben hagytak el bennünket. Ennek a belátása nem könnyű.

De azzal sem könnyű szembenézni, hogy nincs egy sikeresnek mondható szocialista ország sem a világon. Mit tud ma ez a párt mondani az ifjúságnak? Mivel akarja megnyerni? Ez a generáció már csak egy defenzív, sokkal inkább korlátozó, mint vezető párttal találkozott az elmúlt évtizedekben. Egy biztos: a múlt vélt vagy valós dicsőségével nem lehet megnyerni ezt a generációt, csak egy más jövő perspektívájával, csak annak őszinte bevallásával, hogy az eddig csinált szocialista modell tévút volt, tehát szakítani kell vele. Nem a szocializmus tévút, hanem annak egy modellje, és az is kétségtelen, hogy ebben a modellben is születtek nagy energiával, nagy erőbedobással kétségtelen eredmények.

De most új programot kell hirdetnünk, s meggyőződésem szerint tavaly májusban ezen az úton indultunk el. Én tudom, hogy a múlt elemzése és őszinte bevallása nélkül nem lehet a jövőt megalkotni, a múlt bevallása pedig érzelmeket érint, eltérő nézeteket hoz felszínre. Én azonban nem félek a vélemények indulatoktól sem mentes sokszínűségtől, sokkal inkább félnék a mesterséges, az elhallgatásra vagy hazugságra épülő rendtől és egységességtől. Amikor megválasztottak bennünket, akkor is pontosan tudtuk, hogy különböző központi bizottsági tagok más-más véleményen vannak számtalan alapkérdésben. Vak, aki ezt csak most veszi észre. Mint ahogy azt is tudtuk, hogy ez a párt az alapoktól a csúcsokig megosztott, s hogy ezt a megosztottságot nem egy szerencsétlen nyilatkozat teremtette meg. De ez a megosztottság még nem kell hogy szét is szakítsa a pártot. Nem elég azonban a párt egységét megőrizni, ha ennek ára a néptől való elszakadás lenne. Mert az nem előrelépést, hanem kudarcot jelentene. Számomra a párt szuverén irányzatok felelős összefogása, amely csak akkor működőképes, ha elfogadjuk és tudatosan vállaljuk a különbözőséget és lemondunk arról, hogy külön-külön önmagunkat tekintsük az igazság egyedüli birtoklóinak.

A KISZ szemében a pártot nem a vita, az eltérő nézetek léte járhatja le, hanem az, ha a szükségszerű viták cselekvőképtelen állapotba sodorják a pártot.

Kedves Elvtársak! Mondtam már, 1956 után születtem, így semmi tapasztalatom és semmi érzelmeket kiváltó személyes élményem nincs 56 megítélésének kérdésében. Az albizottság anyagát én meggyőzőnek, színvonalasnak tartom. A „felkelés” minősítést, mint érték nélküli formát, melyen belül forradalmi és erősödő ellenforradalmi tendenciák is voltak, én elfogadom.

Természetesen tudom tisztelni és meghallgatni az ettől eltérő nézeteket is, nem belesve abba a hibába, hogy az eddigi egyoldalúságot új egyoldalúsággal váltjuk fel.

Az írásos előtejesztést és a hozzá fűzött szóbeli kiegészítést én elfogadom. Lényegével, szemléletével egyetértek. Meggyőződésem, hogy egy ilyen jellegű, ilyen felfogású válasz lenne méltó a párthoz arra a felfokozott várakozásra, amely mai ülésünket itthon és külföldön kíséri.

Kiindulásom az, hogy a mai helyzetből az MSZMP nélkül nincs kiút ebben az országban, de az is, hogy csak az MSZMP nem képes megoldani a mai gondokat. Ezért szükségesnek tartom a nemzeti párbeszéd elindítását, folytatását, egy lengyel licenc alapján készülő, de sajátosan magyar nemzeti kerekasztal megalkotásán való gondolkodás elkezdését. Egy ilyen intézmény azonban nyilván nem önmagáért van, s létrehozása — láttuk a lengyeleknél — nem automatikus. Nem megy azonnal, nagyon sok vitával jár. Nagyon sok kétoldalú tárgyalást igényel előtte. Én nem csak az alternatív szervezetekre gondolok, amikor párbeszédet kell folytatni. Nem is csak a hagyományos szervezetekre. Új formákat kell arra is találni, hogy az itt említett csendes többséggel hogyan tudunk kapcsolatot, párbeszédet teremteni.

De hogy ezen az úton elindulhassunk, a Központi Bizottságnak világosan ki kell mondania: komolyan gondolja-e a politikai pluralizmust, vagy sem. Meggyőződésem, hogy ez nem megkerülhető kérdés, s ebben nem lehet mellébeszélni. Az véleményem szerint nem működik, hogy pluralizmust hirdetünk, de közben nem az értekeinket, hanem a hatalmunkat akarjuk megmenteni és megőrizni. Ha komolyan gondoljuk, amit mondtunk — s ez meggyőződésem —, akkor ki kell jelentenünk, hogy valódi többpártrendszeres, képviseleti demokráciára épülő szocializmust akarunk, hogy ebben a pártok jogilag egyenlők, az MSZMP-nek sem lehet előjoga, és vállaljuk ennek konzekvenciáit magunkra. Hogy elutasítjuk az erőszakos, diktatórikus megoldásokat. Láttuk a lengyeleknél, hogy ezek nem megoldások. És kijelentjük azt is, hogy ha a nyílt, demokratikus versengésben, valódi demokratikus választásban alulmaradunk, akkor átadjuk a hatalmat, és ellenzékbe vonulunk.

Természetes, hogy vezető szerepre törekszünk és törekedjünk. Ezt azonban nem kiváltságokkal, hanem politikai befolyással akarjuk elérni. Törekedjen más is vezető szerepre. Ennekem meggyőződésem, hogy ezt csak egy megújuló MSZMP képes elérni.

Ezen elvek világos, nyílt, taktikázás nélküli kimondása jelentheti részünkről a belépőjegyet a nemzeti párbeszédhez, a leendő nemzeti kerekasztalhoz, s ez jelentheti az alapot ahhoz, hogy utána mindent elkövessünk azért, hogy ne maradjunk alul, s ne szoruljanak kisebbségbe eszméink, céljaink, törekvéseink.

Meggyőződésem, hogy ezen elvek egyértelmű vállalása jelent alapot ahhoz, hogy tárgyaljunk az átmenetről. Mert kell átmenet. A többpártrendszert nem elég meghirdetni, az egyik pillanatról a másikra nem lesz működőképes. Nem hiszem, hogy évtizedek kellenek, de hogy jó pár év, abban biztos vagyok. Hiszen a jogi feltételek rövid távon megteremthetők, a politikai, szervezeti feltételek megteremtése, megteremtődése már több időt igényel, az infrastrukturális, kulturális, tudati feltételek megteremtése pedig a leglassabb, legtöbb időt igényel. Én egyetértek az előterjesztéssel, hogy ezen átmeneti időszakban nem a pártok közötti verseny, hanem a kiegyezés lehet csak a stabilitás forrása, hiszen ma egyik fél sem felkészült a versengésre, nincsenek programmal rendelkező, kormányképes erők, sem a társadalom, sem a gazdaság nem viselné el ma a kiélezett ütközet következményeit. Ezért kell kezdeményeznünk a kiegyezést, egy olyan megállapodást, amely az átmeneti évekre garantálja, hogy az MSZMP nem szorul ki a hatalomból, de nem is birtokolja azt kizárólagosan. Amely biztosít egy stabil kormánytöbbséget, de vállalja

a szervezett parlamenti ellenzék létét is. Így lehetővé téve a gazdasági válság kezelését, a társadalmi stabilitás megőrzését.

Időnyerés nekünk is kell, de lássunk tisztán: nem csak nekünk. A leendő más pártoknak is épülni kell. Ma még nincsenek. Ott is szükség van belső letisztulásra, a belső harcok megvívására. S a kiegyezésre azért is szükség van, hogy a különböző, de felelős megoldásokat kereső erők együtt legyenek képesek megakadályozni, nehogy mindnyájunkat elsodorja [sic!] a hangulatok csak tagadni és rombolni képes eszközlációja, az életkörülmények romlása miatt minden [féle politika] tagadásával jelentkező kiszámíthatatlan, morajló tömeghangulat.

A pártnak nem elég kifelé kezdeményezni. Biztos vagyok benne. Készülni kell a versenyre, az igazi megmérettetésre, s ehhez a pártnak össze kell szednie magát. Én támogatom azokat a javaslatokat, amelyek arra irányulnak, hogy a következő központi bizottsági ülésre akár a szerkesztőbizottság elkészítésében, akár a Politikai Bizottságot, akár mást megbízva erre [sic!], készüljön 10—15 pontba szedett, jelszószerűen megfogalmazott, a tömegekhez szóló, világos, egyszerű tézissor, amit a Központi Bizottság nézzen meg, majd adjon ki a pártszervezetek számára.

Biztos vagyok abban, hogy a párt programját egy ilyen nem helyettesítheti. Az sok fontos részprogramból kell hogy álljon, ahogy ezt Grósz elvtárs is mondta a bevezetőjében. De azt is tudnunk kell, hogy az emberek a hosszú dokumentumokat nem olvassák el. Elegük volt a nagy tanulmányokból, a részletező, hosszú dokumentumokból. Kellenek a jelszavak, mint ahogy voltak vonzó jelszavai ennek a pártnak, amikor sikeres tudott lenni.

Én támogatom azt az ütemezést, azt az elgondolást, amit Grósz elvtárs a szóbelijében az átalakulásra megfogalmazott. Úgy tudom azonban ezt értelmezni, hogy a nem közvetlenül pártra vonatkozó részét, tehát hogy mikor legyen a választás, köztársasági elnök stb., ezt mint a párt tárgyalási alapját, mandátumát kezeljük egy társadalmi kiegyezésben. Ezzel indulunk, nyilván nem nekünk kell eldönteni, vagy nem csak nekünk kell eldönteni. Vitakoznék azonban azzal, hogy a párt XIV. kongresszusát mind e folyamatnak a végén, 1990 őszén rendezzük meg. Értem és megértem azokat az érveket, melyek amellet szólnak, hogy az egész folyamat végén kerüljön sor a kongresszusra, azonban úgy érzem, ma nem vagyunk még ebben a kérdésben döntési helyzetben, nem is hajt minket a tatár, hogy erről ma döntsünk. Más megoldásokat és más formákat is el tudok képzelni. El tudom képzelni, hogy idén vagy egy egynapos munkajellegű pártértekezlet, egy, mintegy előkészítendő ezt az egész folyamatot, és akkor majd egy kongresszus zárja le [sic!]. El tudom képzelni, hogy kétlépcsős kongresszust csináljunk, melynek az első fordulója a választások előtt van, a második fordulója pedig a párton belüli választásokkal együtt az országgyűlési választások után. Sok megoldási lehetőség van még, tehát ezért azt javaslom, hogy egyelőre csak munkahipotézisként fogadjuk el és kezeljük azt, amit Grósz elvtárs javasolt, és később térjünk majd erre vissza. Köszönöm a figyelmet.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Nagy Imre elvtárs felszólalását, Katona Imre elvtársé a szó, őt követi Aczél György elvtárs.

KATONA IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Grósz elvtársnak beszámolóját én higgadtnak, kiegyensúlyozottnak tartom. Elfogadom. Egyetértek azzal is, hogy ez a beszámoló jelenjen meg — esetleg bizonyos szerkesztéssel —, mert ebben a beszámolóban tömören benne vannak azok az igények is, ha nem is pontosan úgy megfogalmazva, ahogy elhangzottak, amelyeket itt helyesen a Nyers elv-

társ, a Jassó elvtárs, Katona elvtársak javaslatában elhangzottak. Én azt hiszem, első lépésnek a párttagság orientálását illetően, ez kedvező lenne.

Én egyetértek azzal is, ahogy Grósz elvtárs fölvetette a Pozsgay elvtárral kapcsolatos problémákat, azzal a mérsékelt megfogalmazással. Tartalmában és hangvételében is helyesnek tartom. Egyetértek a Márciusi Front felhívására való reagálással. Itt a következő rövid megjegyzést tenném: talán szükséges lenne, hogy bizonyos korrekciót hajtsunk végre.

Először is, én azt gondolom, hogy a Központi Bizottság üdvözölje, tehát azzal indítsa az egészet, a választ, hogy a Központi Bizottság üdvözli az Új Márciusi Front felhívását. Ez hangjában más, mint ahogy most indul; és utána kellene mondani, hogy egyetértünk a politikai törekvéssel.

A következő: a harmadik pontban az szerepel, hogy a Központi Bizottság az Országgyűlést alkalmasnak és jogosnak tartja az új Alkotmány elfogadására. Én azt gondolom, nem jó az, amikor pártok, vagy bárki minősíti az Országgyűlést, hogy alkalmas, nem alkalmas. Azt hiszem, ezt a kifejezést el kell hagyni. Egy dolog nem támadható. Jogilag csak az Országgyűlés hivatott az Alkotmány elfogadására. És aki ezt a jogi kérdést meg akarja bontani, az akkor megbontotta az egész törvényes rendet, mert akkor mehetünk tovább, ha áthágjuk a törvényt [*sic!*]. Ezért jogi alapon kell fölvetni, és a Központi Bizottság álláspontja az, hogy egyedül az Országgyűlés jogosult az új Alkotmány elfogadására. És nem kell minősíteni, hogy alkalmas vagy nem alkalmas.

A következő, ami itt a többpártrendszerrel szóló anyagban szerepel: itt arra szeretném a figyelmet föl hívni, hogy ne védekező alapállásból mondjunk véleményt. Egy csomó védekező kifejezést, hogy ránk kényszerítették, kénytelenek vagyunk elfogadni, elkerülhetetlen, mind irtsuk ki. Mi egyértelmű határozottsággal mondjuk ki — és én ebben teljesen egyetértek a Nagy Imre elvtárral, mondjuk ki, mert úgy is ki kell mondani, ha nem ma, akkor holnap —, még azt is érzékeltetni kell a döntéseinkben, hogy nem azért választjuk ezt az utat, mert ránk kényszerítették, hanem mert ez ma a reális helyzet, és úgy látjuk, hogy a szocializmus további sorsa összefügg ezzel a lépéssel.

Itt a következőt szeretném mondani. Igaz, hogy azt az anyagot ott hagytam, amit föl kellene olvasnom, mert leírtam. A hegemon szerep. (Közbeszólás: mindjárt visszük.) Nem olyan hosszú, rövid, betartom én az időt, lehetőleg. Itt fölvetődik egy fontos kérdés. A hegemon szerep. Azt mondjuk, ki kell vívnia ezt a hegemoniát a pártnak stb., de elvtársak, az adott helyzetet kell figyelembe venni. És az elkövetkezendő — nem merem azt mondani — egy-két évet kell figyelembe venni. Ebben az időszakban a párt hátrányban van minden ellenzéki csoporttal szemben. Hangelvői szempontból figyeljük a dolgokat. Ha ez így van, akkor-milyen legyen az álláspontunk? Mondjunk ki valami többet is. Én azt mondom, mondjunk ki többet is a hegemoniáról. Egyrészt azt, amit a Nagy Imre elvtárs mondott, teljes mértékben egyetértek, de utána mondjuk ki azt is, valami ilyet: hogy a szocialista fejlődést biztosító többpártrendszerre való áttérés átmeneti időszakában az elhatározott társadalmi, gazdasági, politikai intézményi reform végigvitele, végigvitelének feltétele az MSZMP hegemon szerepe. Ugyanakkor szükséges, hogy koalíciós partnerként más politikai erők is vegyenek részt a hatalom gyakorlásában. Ezt a Központi Bizottság kimondhatja, és ez védhető is. Ebben a kuszált helyzetben, ha nem akarjuk, hogy tényleg anarchia legyen, szükséges a párt hegemon, vezető szerepe. Ilyen értelemben tehát nem kerül ellentétbe, ami alapvető álláspont a többpártrendszerre

vonatközön, és nincs külön vezető párt, de ugyanakkor mégis ezt az átmenetet tárgyalási alapként hozva biztosíthatja ennek a határozatnak megfelelően az MSZMP.

A következőben szeretnék most más kérdéstről szólni. Még van egy kérdés, amit már itt érintettek, a közleményben milyen választ adjunk arról a kérdéstről, ami most legjobban érdekli a lakosságot és a párttagságot is.

Én azt gondolom, hogy ennél a közleménynél sokkal határozottabban véleményt kell mondani dolgokról. És én fölolvastok most két javaslatot, véleményezésre, vitára javaslom.

A harmadik oldalon szerepel ez a téma: onnan, hogy a párt testületei továbbra sem kívánnak foglalkozni nem szakmai viták, hanem tudományos viták eldöntésével, ide beiktatni, hogy az eddigi feltáró munka, az ülésen folytatott véleménycsere alapján a Központi Bizottság úgy látja, hogy az októberi események jellegét és tartalmát, a népfelkelés, ellenforradalom [a népfelkeléstől az ellenforradalomig] megfogalmazás fejezi ki a legpontosabban. Ez elhangzott Horn elvtárs tegnapi tv-nyilatkozatában. Lehet egy másik változat is. Lehet olyan változat is, amely azt mondja: az eddigi feltáró munka, az ülésen folytatott véleménycsere alapján a Központi Bizottság úgy látja, hogy az októberi események jellegét és tartalmát a további feltáró munka alapján lehet pontosítani.

De valamit, én azt gondolom, hogy ezt az alternatívát mondom [sic!]. Én az első mellett vagyok.

Ezek után szeretnék azért még rátérni néhány kérdésre is. Milyen helyzetben vagyunk mi, mint párt? Erről szólt Grósz elvtárs. Én most először a nemzetközi vonatkozást vetem fel. Azt hiszem, mi azt világosan látjuk itt, hogy itt nem a magyar szocializmus modelljének a válságát éljük, hanem ez világméretű válság. És sajnos tudomásul kell venni — nekem például ez a véleményem —, hogy a nemzetközi helyzeten kívül, tulajdonképpen nincs talán olyan tényező, ami egyértelműen pozitívan hatna. Mert felvetettük mi azt, hogy a Szovjetunióban megindult folyamat kedvezően hat a magyar reformfolyamatokra. Ez igen. Ez elvileg természetesen így van. De elvtársak, a jelenlegi helyzet, a hírek, amelyek a Szovjetunióból jönnek, azok tulajdonképpen agitációs érvet is jelentenek az ellenzéknek miellenünk. Ezért nem lehet egyértelműen pozitívnak tekinteni. Hol van egy fix pont? Van egy fix pont a világon a szocialista országok között? Nincs fix pont. És ha megfigyeljük, most az egész világon a nyugati propaganda teljes mértékben arra irányul, hogy egyértelműen véglegesen bebizonyítsa, hogy a szocializmus egy elvetélt valami, történelmileg lejárt, hogy elveszék [sic!] a rendszerbe vetett hitüket az emberek. Mert igaz, hogy a parlament azt mondja, nem az érdekli a nyugatot, hogy volt 56 meg mit tudom én. Ez igaz, de a nyugati propagandában kiemelt helyen foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel. És befolyásolják a magyar közvéleményt. És akkor mi van belül?

Én teljesen egyetértek azzal a megfogalmazással, hogy izzó politikai légkör van. Ma mindenki ügyész akar lenni. Mindenki tulajdonképpen vádiratot szerkeszt. És azokat a tanúkat hallgatja ki, amelyek [sic!] a bűnösséget igazolják. Valóságos dömping van a féligazságok terjesztésében. Miért van ez így? Az újságírók csinálják? Hozzá szeretném tenni, nem nagyon sok, de azért van jelentős számú újságíró, aki manipuláltan csinálja ezt. És még minden csak úgy szőrmentén, nehogy megbántuk, mert nem az újságírók miatt van [sic!]. Kérem, aki manipulál, az manipulál akkor is, ha újságíró.

De nem ez a kérdés[ek] kérdése. Én úgy gondolom, elsősorban ezek a hibák —

és hogy ezt így ki tudják használni — tőlünk erednek. Mi késlekedünk az igazság kimondásával. Kérem, féligazságokat mondunk ki mi is, és ez a nagy baj. Egy példát mondok, bár itt több elhangzott már, amivel én egyetértek, itt van a Nagy Imre-kérdés. Kimondtuk azt, amit véleményem szerint ki kellett mondani, hogy méltóan eltemessék a hozzátartozók. De elvtársak, ezt nagyon jól tudják Önök is, ezzel ez nincs befejezve. Kérem, a tavaszi zászlóbontásnak fő kérdése ez lesz az ellenzék részéről. És mit válaszolnak a párttagok majd? Rendbe van téve ez a kérdés? Nincs rendbe téve. Nem tud érvelni a párttag. Azt mondja majd a párttag, na majd meglátod, hogy lesz még ez másképp is. Ez az értékelés.

Nekünk meg kell gyorsítani minden ilyen kérdésben a végleges igazság — ha úgy tetszik — kimondását. Enélkül nem lehet meggátolni a demagógiát és a féligazságoknak a dömpingjét. Ha valakit jogtalanság ér, mi legyünk azok, akik fennhangon hirdetjük, hogy kommunista emberi kötelességnek tekintjük azt, hogy igazságot szolgáltatunk annak, akinek igazságot kell szolgáltatni. Mi legyünk azok. Ne az ellenzék és az ellenfeleink tűzzék zászlóra ezt a törekvést.

Ebből következik egy másik dolog, a mi munkánkra. Elvtársak! Azzal a munkamenettel, amit mi folytattunk, sajnos ezeket nem tudjuk megoldani. Mi elodázzuk a dolgokat, hogy majd, majd. Ha igaz az, hogy új helyzet van, ha igaz az, hogy izzó politikai harc van, akkor végig kell gondolni, melyek azok a gyújtópontok, amelyekben erőfeszítéssel, mégis ki kell mondani valamit gyorsabban. Mert akkor helyzeti előnyünk van. [(Közbeszólás:) Hű az istállóját neki!] Ha pedig a társadalom különböző területén felelősségre vonást kell alkalmazni, morálisan, jogilag vagy pártszempontból, akkor ne halogassuk a dolgot, hanem intézkedjünk. Ne nyomásra. Mindig úgy néz ki, hogy valaminek, sajtónak vagy másnak a nyomására csináljuk, különben hagynánk. Ezt nyugodtan felvethetik az emberek. Gyorsan rendbe kell tenni a dolgokat.

Annny minden feladat van. Tehát, ha harc van, ha rendkívüli helyzet van, akkor rendkívüli akcióprogramnak is kell lenni. És ma rendkívüli helyzetet teremt a tömegpropagandában, az agitációban az ellenzék és az ellenség.

Itt van a párt kérdése. Rátérnék. Nem tudom, az időből kifutok-e nagyon. (Közbeszólás: már lejárt az idő!) Tehát a párt kérdése. Egyetértek teljesen azokkal az észrevételekkel, hogy a pártnak meg kell újulnia, talán még azt is mondom, valamilyen új párttá kell alakítani a jelenlegi pártot. És ténylegesen, kategorikusan ki kell mondani, meg kell szabadulni a régi hibáktól, sémáktól, és el kell határolni magunkat a szocializmus nevében elkövetett bűnöktől, és el kell határolni magunkat és meg kell szabadulni azoktól az eszmei áramlatoktól is, amit sztálini jelzővel illetünk. De elvtársak! Azokkal értek egyet, akik azt mondják, ez egy hosszabb folyamat, ezt nem lehet így egyből kijelenteni. Ha ez hosszabb folyamat, akkor ez befolyásolja a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság munkáját is. Ebben a hosszabb folyamatban azt nem lehet megtenni, hogy odadobjuk a gyeplőt az alapszervezetekhez, vagy a megyékhez és így tovább. Én most is állítom, és a legutóbbi hozzászólásomban is ezt erősítettem, ebben a helyzetben a centrális irányításnak óriási szerepe van olyan értelemben, hogy egyértelműen kell a vezetésnek kimondani, milyen irányba kell menni. Mert a pártszervezetek nem tudnak átállni.

Itt vetődik fel — darabosan mondom most, mert az idő kevés — az egység kérdése. Én azt mondom, hogy az egység kifelé nagy tartalmi kérdést jelent a pártszervezetek felé. Ha egység sugárzik ki, és erő sugárzik ki a pártvezetésből, az cselekvésé válik lent. Ma nem ez sugárzik ki a Központi Bizottságból. Én azokkal értek

egyét, akik úgy elemezték, hogy több bírálatot kap most a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság is. Én a Politikai Bizottságnak azt mondom, elvtársak, hát nézünk szembe a dolgokkal. Teremtsenek egységet. Nem monolitikus egységre gondolok, de egységet! Ha nem tudnak egységet teremteni, azokat a kérdéseket, amelyekben nem tudnak egységet teremteni, hozzák ide a Központi Bizottság elé, és döntsön itt a Központi Bizottság azokban a kérdésekben. Én azt gondolom, ez a pártszerű eljárás. Ide kell hozni. És itt döntsön a Központi Bizottság. Ez tovább így nem tartható.

Mivel az idő sajnos telik, rátérnék e bizottságnak az anyagára, s a Pozsgay elvtárs által adott nyilatkozatra. Itt a következőket szeretném mondani. Először is tisztázunk kell egy kérdést. Elvtársak! A Központi Bizottság kiküld egy bizottságot, annak a bizottságnak joga van arra, hogy az értékelését nyilvánosságra hozza a Központi Bizottság véleménye nélkül? Mert ez a jövőben is felvetődhet, hiszen több bizottság működik. Véleményem szerint nincs joga. Ma a Központi Bizottság kényszerhelyzetben van. Kényszerhelyzetben van, mert a bizottság bejelentette a nyilvánosságra hozatalt, mindenki bejelentette. Mit tehetünk? Ezért ezt tisztázni kell. Én véleményem szerint a bizottságok a sajtónak és más ilyen orgánumoknak tájékoztatást adhatnak arról, hogy mivel foglalkoznak, de értékelést a Központi Bizottság véleménye nélkül nem hozhat nyilvánosságra, mert a Központi Bizottság bízta meg ezzel a munkával, és elsősorban a Központi Bizottságnak kell beszámolnia [sic!]. Ami a Pozsgay elvtárs nyilatkozatát illeti, milyen helyzeti előnye lenne most a pártnak, ha ez után a központi bizottsági ülés után Pozsgay elvtárs lenne a nyilatkozó a tévében? És akkor elmondaná azt az értékelést, amit a bizottság letett az asztalra vitaanyagként. Egészen más helyzetkép alakulna ki. Most ebből milyen következtetést lehet levonni? Hát azért azt le lehet vonni, és én azt hiszem, a Pozsgay elvtárs is levonja azt, hogy nem volt helyes ez a nyilatkozat. Na most felmerül az, hogy mi ösztönözte Pozsgay elvtársat a nyilatkozat megtételére? Itt felvetődik a bizalmi kérdés. Valami hátsó szándék? Elvtársak! Azt hiszem, nem volna helyes, ha most ebbe az utcába mennénk. Én azt mondom, igenis volt bizonyos hatás a Pozsgay elvtársra, meggyőződésem, akkor is, ha nem mondja ki, az a hatás, ami őt nap mint nap éri azokból a körökből, amely körökkel hivatásánál fogva is nap mint nap kell érintkeznie. Az, hogy érzi, milyen nyomás van a levegőben, hogy ez az ellenzéki csoport ezt kiemelten kezeli, zászlóra tűzi, és szubjektíve biztos volt ilyen befolyás, ami erre ösztönözte.

Én azzal az értékeléssel értek egyet, amit a Grósz elvtárs elmondott.

Az anyag másik része, ezt most a tudós elvtársaknak mondom, ne haragudjon érte senki. De én azt mondom, ha igea mélyen végiggondoljuk a tudományos kutatást, egy folyamatban lévő tudományos kutatásnál a szintetizálást jelző, összefoglaló címet utána teszik meg, amikor befejezik. És nem megadnak egy címet, mert az akarva-akaratlanul bizonyos szubjektivitást is feltételez. Ezért annak az alcímnek tulajdonképpen a tudományos kutatás szempontjából úgy kellett volna szerepelnie, hogy az 1956-os események értékelése. És amikor az összes tényezőt figyelembe vettük, akkor megadhattuk volna a szintetizáló és az egész lényegét adó címet. Ne haragudjanak, ez olyan belső érzés volt, ami engem erre ösztönzött. Ezek után elvtársak az időm lejárt.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Katona elvtárs felszólalását köszönjük. Aczél György elvtárs következik, őt követi Berend T. Iván elvtárs.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Tulajdonképpen először arra kéne felelni, hogy milyen állapotban van az ország, amikor a Központi Bizottság összeült. Véleményem szerint akármilyen jó itt a vita, és nagyon színvonalas, jobb lenne, ha most harangot kongatnánk, és azért, hogy ne kelljen később vészharangot kongatni. Fenyegetve érzik magukat az emberek létükben és emberi létükben, gazdasági perspektívájukban. A legnagyobb eredménynek ebben a pillanatban azt az aggodalmat tartom, ami az emberekben megvan azért, hogy javuljon a helyzet, ne romoljon tovább. Véleményem szerint nagyon nagy felelősség terhel bennünket, én erről már sokszor beszéltem. De hiszen arról van szó, hogy miközben Magyarország kritikus pontra érkezett, azokban a szocialista országokban, amelyek elutasították a reformok politikáját, nyugalom van, látszólagos nyugalom ugyan. Hazánkban, Lengyelországban, a szocialista tábor két legrégebben kísérletező országában viszont a feszültségek éleződtek, és azt hiszem, ebből nemzetközileg is egyesek azt a következtetést vonják le, mint itthon is, hogy a válság oka maga a reform. Természetesen mi megválaszolhatunk nekik és bizonyíthatjuk, hogy főleg a reformok felemás vitele okozza a válságot. De a baj, hogy a csődjeleket mutató gazdasági krízis, ha megmarad, akkor az elszabadult politikai szenvedélyekkel együtt tovább forrósítja a levegőt, és tovább nehezíti a gazdasági kibontakozást is. A helyzetük miatt joggal elégedetlen tömegek kiszámíthatatlan politikai kitérések felé is ragadtathatják magukat. És tetőzi a bajt, hogy a legutóbbi hetekben egyre nyilvánvalóbbá vált a pártvezetés egységének megbomlása egy olyan történelmi pillanatban, amikor a pártnak pluralisztikus keretek közt kellene megmérkőzni különböző más szervezetekkel. Ez a bomló élcsapat képtelen megállni a helyét a társadalmi nyomással szemben.

Meg lehetne vizsgálni, hogy tavaly május óta már mit rontottunk el. Kiderülne, hogy a mozgás irányítóinak még nem volt elég programjuk, a Központi Bizottságnak sem. Véleményem szerint most azokban a vezető szervezetekben, ahol rengeteg energia megy el különböző helyezkedési manőverekre, és olyan emberek, akik készségesen, gondolkodás nélkül, nem rokonszenves önállótlanással voltak évtizedeken át, most a reformretorikában élik ki magukat. De azt hiszem, hogy megpróbálok még erre egy-két dologban visszatérni. Szeretnék néhány dologról csak röviden beszélni, azért, hogy utána elmondhassak néhány javaslatot.

1956. A termet elsősorban ez forrósítja fel, két okból izgató. Egyik: vannak emberek ebben az országban mindkét oldalon — ismerjük el a becsületességet mindkét oldalon —, akiknek életük egy kicsit attól függ, hogy hogyan fogjuk értékelni. Nagyon nagy baj lenne, ha az egyszavas minősítésnél állnánk meg. Érdeemes volt tegnap nagyszerű referátumát vagy korreferátumát Ormos Mária elvtársnőnek meghallgatni. Nem így indultunk el. Nem egy sommás ítélettel. Nem az én dolgom kifejtetni, hogy aztán hogyan fordult ez vissza. Eljutottunk egy társadalmi nyugvópontig 1972-ben, Illyés Gyula gyönyörű levélben nyugtázta, amikor Kádár elvtárs azt mondta, hogy vitakozzanak a tudósok, de ez nemzeti tragédia volt. És kedves Berecz elvtárs, hadd mondjam itt elvtársiasan, jobb lett volna tegnap ide kiállni, erről beszélni, mert nem kis felelőssége van magának abban, hogy kampányszerűen alakult át 75–80-ban és 81-ben és 86-ban sommás, egysíkú ítéletté, amelyik miatt most megint egy másik sommáság fenyeget.³⁵ Én azt hiszem, nagyot nyert volna Ön, ha ide kiáll, és azt mondja, kérem én ebben részes voltam, ez volt véleményem, a meggyőződésem; ma, a tudományos ítéletek alapján úgy látom, hogy változtatni kell. Ezt a fajta magatartást rendkívül fontosnak tartanám a jövőre.

De másért is izgatja az embereket 56. Nemcsak a múltjukat keresik itt, hanem sok hasonlóság van, ha nem is azonosság. Hasonlóság egyben biztosan van: egy nagy átalakulás közepén vagyunk, amikor a régi már nem tartható, az újnak fejlődni kell, félnek az emberek attól, hogy itt valami berobbanhat. És ezért is akarnak tisztán látni, és véleményem szerint ezért is kell.

Mi lett abból, ami 1956-ban egy nemzet jogos indulatával indult el a jobb szocializmusért való tüntetéssel! Hogy lett ez azzá, amiért a Mindszenty végül a Nagy Imrét akarta, akit már kiplakátoztak, hogy pusztuljon Nagy Imre, bíróság elé állítani a bukott rendszer minden más örökösével együtt! Hogy Kovács Béla nyilatkozta, a Kisgazdapárt kilenc évet szovjet börtönben töltött volt főtitkára, mint államminiszter: 15%-ot kapott volna akkor a fölgújtott indulatok közepette az egész volt baloldali blokk, beleértve a régi Kisgazdapártot, Parasztpártot, Szociáldemokrata Pártot és Kommunista Pártot.

Ez történelmi kérdés. [Tessék most nekünk valami nyugodt, visszakanyarodva a régi tisztességes értékeléshez, de] ne csináljunk úgy, mintha semmi se történt volna. És nyugodtabban lennének akkor, ha nem kellett volna bélyegeket osztani. Én azt hiszem, nem fogom Lukács alapján, amit írtam, hogy Nagy Imre az eseményekkel sodródó, szerencsétlen, tragikus sorsú ember volt. Ez tartható azért is, mert akkor elkerüljük az egyiket, hogy az anyja hasában áruló volt, és elkerüljük a másikat, hogy ő volt a legmegfelelőbb ember ennek a nagyon nehéz krízisnek a levezetésére.

Én tehát azt hiszem, hogy ezt úgy kéne tisztességgel kimondani, hogy ne sértett tisztességes emberek maradjanak, hanem minden oldalon az igazságnak tényleg megfelelően próbáljuk megcsinálni.

A következő dolog, amiről itt csak egy mondatot szeretnék mondani. Nem lesz ez úgy lezárva, ahogy mi ezt szeretnénk, csak megnyugvás lehet. A francia forradalom 200 éves évfordulóján, higgyék el, éles vita van Robespierre, Danton, a többiek megítéléséről, de utcája van Párizsban Robespierre-nek, Dantonnak, sőt Maria Antoinette-nek is.

A történelem másképpen dolgozik, megnyugvást lehet elérni ebben.

A következő, amit az egész tanulmányról szeretnék mondani. Én kiválóan tartom ezt a tanulmányt. Az első komoly kísérlet rendkívül rövid idő alatt. Amit én hiánynak tartok, és remélem, hogy Berend elvtársék ezt pótolni tudják, hiszen nem lehetett sok idejük. Az egyik: teljesen hiányzik belőle, hogy milyen nemzetközi körülmények voltak ezekben az évtizedekben. Nem ez a Nyugat volt itt. Egy teljesen más Nyugat állt velünk szemben. Nem lehet úgy csinálni, mintha nem tudnánk — és itt van ez a fiatal nemzedék, amelyik már nem tudja —, hogy hogyan fojtotta meg a magyar reformot a Közös Piac, amikor kitiltotta a magyar húst. Antikommunista kampány volt, amikor ezeket állítottak bíróság elé Amerikában, az Amerika-ellenes bizottság az 50-es években. Hogyan erősítette egymást ez a két rossz szélsőség. Akkor lehetne elítélni igazán, hogy Rákosiék ezzel szemben, ahelyett, hogy szövetséget kötöttek volna, irtották a baloldalt és a kommunistákat.

Szóval az ítélettel nem lehet sietni. Példaszerűen hadd mondjam: az emberi jogok 1975-ben kibontakozott kampánya alapján nem lehet megítélni a francia forradalmat, és nagy veszélyünk lenne, ha a történelemben a jelen szemüvegén át próbálnánk a múltat megítélni. Én ezt azért is fontosnak tartom, mert kampány folyik itt ebben az országban a Rajk lejáratására, a Pálffy lejáratására is, [már a Nagy Imre lejáratására is,] mint kommunistaéra, nem beszélek Kádár Jánosról és a többiekéről.

Tessék megpróbálni reális történelmi ítéletet csinálni. És ezzel kapcsolatban én szeretnék itt valamit mondani azért is, mert talán erre is vonatkozik. Azt hiszem, a mi pártunknak — és szeretnék erre nagy hangsúlyt tenni, ami mostanában nem szokás — a veszélye — amiben az a nagy pozitív fejlődés megbomlott, pangásra fordult — mondhatnak bármit, amit akarnak, az az volt, hogy a siker — Sztálintól orozva a kifejezést — a fejünkbe szállt. Amikor csodák országa lett, és Nagy elvtárs, ez fölvette a versenyt akkor a svédekkel, mert más történelmi helyzetből óriási fejlődést tudott produkálni. Nem kell nekünk a svéd, a magyar színezetű szocializmusnak van olyan tradíciója is, amikor Kelet minden reformot szerető embere és egész Nyugat-Európa a csodák országaként beszélt erről. Ebben az időszakban elbizakodtunk, elszakadtunk a tömegektől, irreálisnak vettük a dolgokat a kölcsönöktől kezdve. Én ha innen indulnánk el, akkor nekünk nem úgy kell fogadni a többpártrendszert, hogy istenem, ránk kényszerítette a történelem, hanem van ennek egy más tradíciója. Lenin a Dora Kaplan-féle merényletnél azt mondta, hogy nem a sebesülés a baj, föl kell számolni a többi pártot. Nem volt eredetileg ennek a pártnak a programjában az egypárt.

1948-ban többen ellenezték itt például a többi párt likvidálását. Sőt, voltak nem kevesen, akik például a szociáldemokratákkal való egyesülés helyett azt akarták, hogy maradjon egy szociáldemokrata párt. Hiszen ha van, ha mi ki tudunk harcolni egy olyan rendszert, mint ami például Franciaországban van, ahol tökéletesen mindegy, hogy a Giscard, a Mitterrand vagy a Raymond Barre, de a rendszer megmarad [*sic!*]; ha mi a szocializmusban ezt ki tudjuk harcolni, akkor az egy másféle többpártrendszer, és akkor végre lesz egy párt. De ez a párt ma koalíciós párt, ahol minden megvan. Igen, nagy veszéllyel jár, ha ennek a pártnak nem fog az arca kialakulni, akkor az lesz, hogy elmennek ennek a pártnak a jó fiataljai, akik most csak azt hallják, hogy mi utánozzuk a szociáldemokrata pártot a demokráciában, másban, átmennek a szociáldemokrata pártba. Akik keveslik a nemzeti érzést, megint más párthoz. Nekünk saját arcunknak kell lenni.

És engedjék meg, hogy azt mondjam: ez a párt valamikor keletkezésében több demokráciát ígért és akart, mint bármelyik burzsoá párt; több szabadságot, több emberi jogot. Vissza kéne ennek az eredetéhez kanyarodni. És persze ma úgy van, hogy ennek a párt az önkritikában az önmarcangolásig megy [*sic!*]. Nem tudok a történelemben még egy mozgalmat, a katolikus egyház ma sem beszél az inkvizícióról, rábízta a kálvinistákra vagy a lutheránusokra. Náci párt soha nem beszélt arról, hogy mit csinált, arról mások beszéltek. De ez a párt önmaga szaggatja föl — hozzáteszem, helyesen — a sebeit, de egyszer ezt majd le kell zárni.

Én a szociáldemokrata pártnak nem egy kongresszusán vagy megbeszélésén voltam jelen. Nem azt veszik elő, hogy 1914-ben hogyan szavazták meg a világháborút. Tudják, nyilvántartják, de nem veszik minden héten elő. Nem arról beszélnek, hogy Noske hogyan ölette meg Karl Liebknechtet és Rosa Luxemburgot. Le kell zárni egyszer a múltat most, egy év vagy öt év múlva, megnyugtató történelmi igazságtétellel, semmi szennyet, mocskot el nem hallgatva. De a többpártrendszer esetén még az önkritika is más lesz, mint most.

Nem lehet azt megcsinálni, hogy kívülről azt mondják: mi kitűnőek vagyunk, én kommunista leszaggatom az ingemet, mert stb. Akkor majd meg kell ebben is változni, és ki kell alakítani ennek a pártnak a saját arcát. Történelmileg jó dolgok is vannak. Én nem akarom itt végigsorolni, de a fasiszmus elleni harctól kezdve nem

tudom meddig, van mire büszkének lenni a fiataloknak is, csak egyszer már helyre kell állítani, a szennyet és mocskot ki kell vetni.

A következő dolog, amiről szeretnék még szólni, és még egyet: az egész sztálinizmusnak az egyik alapja, a párt, amely nélkülözhetetlen eszköze a szocializmusnak, céllá változott. Nagy baj ez. Ha megnézik, hogyan változott öncéllá ez a párt, azt kell megszüntetni, legyen újra olyan eszköz, amit nem lehet nélkülözni.

Az egypártrendszernek óriási hibája, hogy a korlátlan hatalmat soha nem tudta megszüntetni. Mitől féltek itt az emberek? Hogy lehet egyszer történelmi szerencséje egy embernek? De jön egy másik, egy harmadik, egy negyedik és újra kezdődhet Ceausescu vagy bármi más. A többpártrendszer ettől megkímélhet bennünket.

Itt szeretnék viszont ennek a pártnak a legnagyobb tehertételéről mondani valamit. Esterházy Péter nevű író azt írja, hogy csúcsforgalom van a damaszkuszi úton. A fiatalabbak részére szeretném megmondani, hogy a damaszkuzi út volt az, ahol Saulusból Paulus, pogányból keresztény lett. Ennek a pártnak a legnagyobb kárt ma azok okozzák, akik nem mondják meg, hogy tegnap Saulusok voltak, szektások voltak — mert a sztálinizmus túlzás rájuk —, hanem ma megpróbálnak ultrareformer demokataként egy mondattal sem összekötve a múltjukkal *[sic!]*. Ezért megvetnek bennünket az emberek, nem tisztelnek bennünket. Hruscsov mondhatta azt, hogy félttem, mert az életét féltette. Mit mondhat az, aki most elhallgatja, hogy mit mondott három éve meg négy éve? Féltettem a funkciómat, rebegheti? Nem elég az embereknek ez. Azt hiszem, hogy nekünk ezektől kellene megválni. A középkor alkonya után, és a mareneusoknál, akik zsidóból lettek keresztényé, és visszatértek, a legangyobb félelem az volt, hogy az úr őrizzen az újhitűek, a neofiták dühétől. Sok ebben a pártnak a neofita. Nagy könnyebbség lesz, ha a párt ezektől meg tud válni. Azt hiszem, itt kellene talán megnyugtatni őket. Van József Attilának egy verse, hogy „Nyugtasd a gazdagok riadt kis lelkét, a forradalom forrást kutat, nem vért itat.” Nyugtasd a tegnapi szektások riadt kis lelkét, hogy a demokrácia nem fogja tönkretenni őket, van útjuk, de nem kell nekik feltett kézzel egyszerre a fő reformerekké válni. Meg vagyok győződve, ha ebben lehetne itt valamit csinálni, az nagy dolog lenne.

A következő dolog, amit szeretnék itt mondani: véleményem szerint feltétlenül szükséges, hogy olyan Politikai Bizottság legyen, ahol elemi kollegialitás van. Platformszabadság ide vagy oda, kell legyen, de az, hogy amiben megállapodnak, azt másnap is tartásák. Ez nélkülözhetetlen. Ez megvan minden olyan általam ismert burzsoá pártban, a szociáldemokrata pártban, ahol nyílt és hivatalos frakciók vannak, ott is. Kérem, gondolják meg, hogy nem kellene-e ebben már valaminek történnie?

A gazdaságról szeretnék valamit mondani. Ötszáz év óta, mondják, a legkedvezőbb nemzetközi helyzetben van az ország, ugyanakkor olyan függő viszonyban van, amiben soha nem volt — mindenhol. Nem volna jó, ha ebben a gazdaságban, amiben mi vagyunk, itt most a politikával még rongálnánk is. Állítom Önöknek, hogy a Szovjetunióhoz való hűség — ha úgy tetszik, vagy barátság, vagy hívhatják bárminek —, hogy ne legyen szovjetellenesség, nemzeti érdeke ennek az országnak. Finnországban Kalevi Sorsától Koivistóig mindenki elmondta, hogy ott van egy nemzeti összefogás, minden párt benne van: a Szovjetunióval a barátság szellemében vannak. Miért ne tudnánk ezt mi is, ennek a szellemében megcsinál-

ni? Van abban nemzeti érdekünk, [hogy a Szovjetunióval jóban legyünk? Van nekünk érdekünk]. Most nem is kommunistákról beszélek.

A következő, amit nagyon röviden szeretnék elmondani. Meggyőződésem: a termelésnek nem tudunk biztonságot adni, ha a véleményem szerint rossz monetáris diktatúrát, amely félévente változtatja programját, nem tudjuk megszüntetni; ha kitesszük a legjobb menedzsereinket annak, hogy a demagógok leváltsák, mert feyelmet akarnak, akkor ez az ország elveszíti kilátásait a jövőre. Tehát azért szeretném ezt a rossz dilemmát — hogy reform vagy rend — feloldani azzal, hogy reformrend kell, amit Grósz elvtárs mondott referátumában, azért, hogy a gazdaság kibontakozzon. Nem volt igaz, amikor azt mondták, hogy az életszínvonal adta meg ennek a rendszernek a legitimitációját. De életszínvonal-emelkedés perspektívája nélkül a rendszernek nem lesz legitimitációja. Akármit csinálunk, vissza kell kanyarodnunk nekünk a politikai sebek szagatása után, most már olyan helyzetet teremteni, hogy a gazdaságnak olyan légköre legyen, amikor az emberek perspektívát is látnak a jövőben. Ez a nagy felelősségünk nekünk.

Dinamikus stabilitás kell a gazdaságban. És egy olyan nyugalmi állapot, amiben lehet nemzeti közmegegyezést teremteni, minden felelős emberrel.

Még valamit a külpolitikáról. Nagy szégyen volna, ha mi Brezsnyev Szovjetuniójával jóban tudtunk volna lenni, és a Gorbacsovval nem. Ezt csak úgy mellékesen szeretném megjegyezni.

A sajtóról — néhány mondatban. Én is azok közé tartozom, ne a sajtót szidjuk, a politikai zűrzavart, amit elengedtünk, a tegnapi szektások itt is felemelték a kezüket, és reformszerkesztőkkel váltak. Én azt hiszem, a sajtó tisztességes irányításáért, azért, hogy ne védekezés legyen, hogy befolyás legyen, hogy megnyerjük a hús legjobb újságírót, akin keresztül lehet befolyást nyerni, megteremthető, de ahhoz a pártban, államban egyaránt más szellem kell. Meg vagyok győződve, hogy van előttünk lehetőség.

Végül szeretném mondani: néhány javaslatot szeretnék tenni a kivezető útra.

Először: hagyjuk el ezt a hatalom öncélúságát. Ez a párt nem a hatalomhoz ragaszkodik, hanem a vívmányok megőrzéséhez ragaszkodik, amihez szükséges az ő befolyása.

Második dolog: az, amit itt többen javasoltak, három-négy oldalas program 20-ára készüljön el, egy kiáltványszerű program, ami valamiféle perspektívát, lehetőséget ad. Állítom, még ha itt fél évet vitatkozunk, akkor sem lesz jobb, mint amit ide lehet hozni.

Harmadik dolog: gondolják meg, a KB-ba nem kellene-e kooptálni [tíz] vagy tizenöt országos tekintélyű és befolyású embert, és a Politikai Bizottság vizsgálja meg a saját alkalmasságát, vagy tagjainak alkalmasságát. Bízalom kell a vezetésben, és ahhoz a vezetésnek is változnia kell.

Meg vagyok győződve, hogy a parlamentnél igenis a kommunista képviselőknek, ha jelentősen csökken a számuk, akkor lehet koalíciót kötni azokkal, akik ma kommunista mezben nem tudják vállalni majd ennek a megújuló pártnak sem a politikáját. A párt rendbehozatala nélkül nincs normális átvezető út a többpártrendszerbe sem, úgyhogy meggyőződésem, elsőnek ennek kell lennie.

Szeretném megmondani, hogy ez a párt fogantatásában internacionalista és a nemzet pártja. Az internacionalizmusról teljesen elfelejtkezünk. A jog nem azt várja, hogy ő diktáljon nekünk, a politika mondja meg, hogy mi mit szeretnénk. Azután más kérdés, hogy mit tudunk kiharcolni.

Végül ahhoz, hogy ne vigyenek bennünket szét, ki kell alakítani azt a saját arcát ennek a pártnak, amely most már nem védekezik, hanem képes arra, hogy bizalmat, önbizalmat adjon az embereknek, egy olyan belső nyugalmat az országnak, amely nem a stagnálás nyugalma, hanem perspektívát jelent. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Aczél elvtárs felszólalását. Berend T. Iván elvtárs következik, utána majd szünetet tartunk, és a szünet után elsőként Krasznai Lajos elvtárs következik.

BEREND T. IVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Elsőként a történelmi kérdésekről szeretnék néhány szót szólni, néhány észrevételt tenni, a tegnapi és a mai vita összefüggésében.

Azzal kezdeném, hogy én nem értek egyet nagyon sok felszólalóval, aki arról beszélt, hogy tulajdonképpen nem a múlt a fontos, hanem a jövő, nem az 56-os értékelés, hanem a gazdasági feladatok. Tehát egy szembeállítás formájában tett különbséget a múlt tisztázása, és a jövő vagy a jelen feladataival, gondjaival való foglalkozás között. Én ezzel nem értek egyet, és javasolom a Központi Bizottságnak, hogy ne érezzük magunkat zavarban, ne tekintsük ezt valami rossz befelé fordulásnak, hogy ez a mostani ülésünk legnagyobb részét ennek szenteltetett, és hogy ezzel foglalkozunk, mert én nagyon egyetértek — Pozsgay Imre tegnap idézte Marxnak ezt a nagyon fontos, és a marxizmus lényegéhez tartozó, vagy lényegét jelentő mondását, hogy minden jelenség, azt hiszem úgy idézted, hogy a lényege a saját múltja — még azt hiszem, erősebb ez az idézet, azt mondta Marx: „Minden jelenség azonos a múltjával” és ez a Marxnál Hegeltől vett gondolat valóban a marxizmus történetisége. Ez mindennek a kiindulópontja. És, ha így tekintjük ezt, akkor nem értek egyet Ormos Máriával — bár nagyon osztom minden más vonatkozásban felszólalását —, hogy nem jó, ha a történelemből csinálunk politikát. Mert itt most nem erről van szó, hanem arról, hogy a politika története — ez maga a politika. És ezt így ítéli meg az ország. És ez is elhangzott a vitában, nagyon sokan hangsúlyozták, hogy — Jassó elvtársra is utalhatok, még az elején említette ő teljes joggal — a politikai hitel záloga és a párt megújulásának a folyamata ez. Azt hiszem, ezzel az öntudattal kell, és azt hiszem, ezért küldte ki a bizottságot a Központi Bizottság annak idején, hogy ezekhez a kérdésekhez — a vizsgálatok alapján — közelebb juthasson.

Én is csatlakoznék ennek alapján mindazon felszólalásokhoz, amelyek azt hangsúlyozták, hogy nem jó ez a mostani közleménytervezet ebben a vonatkozásban, nem lehet ilyen semlegesen beszélni ezekről a múltkérdésekről. Nem lehet praktikus okokból sem. Az egész közvélemény állásfoglalást vár, a nemzetközi közvélemény is, a párt vezetőinek a nyilatkozatai az elmúlt héten annyira érintették ezt a kérdést, hogy ha a Központi Bizottság most úgy foglalna állást — teljesen egyetértek Katona Imrével és másokkal —, hogy szakmai kérdésekben, vagy tudományos kérdésekben nem kíván állást foglalni —, ez egy negatív állásfoglalás lenne. Félreérthető. Súlyosan félreérthető lenne. Tulajdonképpen azt jelentené, hogy elhatárolja magát a Központi Bizottság ezekben a kérdésekben a változtatás igényétől, vagy ezt teljesen saját szféráján kívülinek tekinti. Na most ezt nem teheti meg, bár nem kell mondanom, maradéktalanul osztom, nagyon fontos mondat a jövő szempontjából is, hogy tudományos kérdésekben, szakmai kérdésekben a Központi Bizottság nem kíván, a párt nem kíván álláspontokat kialakítani.

No, de itt nem erről van szó. Ezt mondjuk is ki, ez a mondat fontos. Itt arról

van szó, hogy egy sor érvényes határozata van a pártnak, amely tulajdonképpen ebben a kérdésben kimond álláspontokat. Különböző megnyilatkozásai vannak a pártnak ebben a kérdésben. Ezt felül akarjuk vizsgálni. Én azt hiszem, hogy ez szükséges és akkor a nyilatkozatban erről érdemben szólni kell. Én attól óvnék, hogy az egyszavas értékelést itt sokan elítélték, joggal. Én az egymondatos értékeléstől is, vagy címszerű értékeléstől is óvnék. Tehát ne egy mondatot mondjunk, hogy népfelkelés, ellenforradalom: tulajdonképpen semmitmondásba fulladó mondat lenne ez. Szánjunk rá három-négy mondatot, egy bekezdést. Ennyit ez a kérdés most már ilyen felkorbácsolt figyelem mellett, azt hiszem megérdemel.

Szánjunk néhány mondatot, hogy mi az összefüggése ennek a következő időszakal. Ne válasszuk el, nemcsak 56-ról van szó. És a vita azért volt ebben olyan szenvedélyes az országban is, mert nagyon sokan itt — félreértések folytán — valóban azt hitték, hogy ha — itt is elhangzott tegnap — népfelkelésről beszélünk, akkor minden, ami ez ellen 56 novemberében történt, az már népellenes kell hogy legyen, tehát ezzel saját legitimációját ássa alá a párt. Azt hiszem, hogy ez abszolút tévedés, és erre érdemes a nyilatkozatunkban feltétlenül utalni. Arra, hogy hol látjuk a folytonosságot és hol látunk diszkontinuitást?

Azt hiszem, hogy itt van a kérdés egyik legfontosabb mozzanata számunkra, és ez hihetetlenül fontos. Az ugyanis, hogy tulajdonképpen az 53 után kibontakozó pártellenzék az, amely megpróbál nemzetközileg is először a sztálini modellekből kilépni, kiutat keresni. Tulajdonképpen Ormos Mária tegnapi felszólalása egy egész csokrot nyújtott át a Központi Bizottságnak azokból a korai értékelésekből, ahogyan az MSZMP vezetése, az MSZMP vezető testületei ezt a kérdést megítélték, vállalta a népfelkelés pozitív, a Rákosi-rendszert szétzúzó hatásait. Kérem szépen, sokféleképpen éltük át azokat a napokat és eseményeket természetesen, és mindenki tudna, aki átélte, erről hosszan beszélni. Tegnap is hallottunk erről reális leírásokat. És mégis, engedtessek meg, hogy kimondjam: nem az ilyen egyéni élmények és az utca akkori képe az, ami a történelmi ítéletet végül is kimondja.

Közismert dolog, hogy 1848-ban, amelynek jelentőségét, forradalmi szerepét senki sem vonja kétségbe, például Pesten nagyszabású zsidópogrom történt, mert ilyen eseménykor a csőcselék mindig jelen van az utcán, sőt a csőcselék uralja is, bizonyos szakaszokban uralhatja az utcát. Ezzel én nem vonom kétségbe, hogy 56-ban — hiszen az írásos anyagban is nyomatékkal szerepel ez — ott volt az ellenforradalom, és hogy volt ilyen erősödő tendencia is. Most arra hívnám inkább fel a figyelmet, ami benne van ebben az írásos előterjesztésben, de talán nincs kimondva teljesen világosan, hogy ha ennek a, hadd mondjam így: mi korszakunknak, a Kádár-időszaknak vagy -korszaknak a hatalmas sikerei titkát keressük, és ezt sokszor tettük, tesszük, akkor ebben benne van kérem szépen, eltörölhetetlenül benne van az 56-os népfelkelésnek az eredménye is, hiszen ezért lett Magyarország annyira kivételes az azt követő 20–30 évben. Sok személyi adottság, történelmi véletlen, ha úgy tetszik színezte ezt, de ahol nem tudták így szétverni a sztálini vezetést és rendszert, mint ahogy itt ezt a véres és tragédiába forduló és ellenforradalmat felszínre hozó esemény tette, ott minden reformmozgalom ellenére rendkívül gyors és úgyszólván teljes visszarendeződések játszódtak le a következő időszakban.

Tehát a mi folyamatosságunk egyértelmű, és ez abszolút legitimációja tulajdonképpen mindannak, ami történt, ami ma is sikeresnek tekinthető, hiszen ami november 4. után történt, az azon keretek között azt hiszem, hogy egy kiegyezéses

rendszer lehetőségeinek maximális kihasználása volt, legfeljebb azon lehet vitatkozni, hogy lehetett volna-e 10–20 százalékkal többet elérni, vagy nem. Sohasem lehet bizonyítani ezt, de lényegében maximális kihasználása volt a lehetőségeknek, a nagyon szoros és nagyon nehéz determinációk között, hiszen azért ne felejtjük el, hogy amikor Kádár János november 1-jén, 1956. november elsején azt az ismert nyilatkozatát tette, amit 2-án lehozott az újság, amelyet tegnap itt is idéztek, a dicsőséges forradalomról és benne az ellenforradalom veszélyeiről, aznap ülésezett a szovjet Politikai Bizottság és hozta meg döntését a második szovjet katonai beavatkozásról, amely politikai bizottsági ülésen teljesen szokatlan módon részt vett a Kínai Párt képviselőjében Mao Ce-Tung személyes képviselőjében Liu Sao-Csi, és nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között a meghatározottságok rendkívül szigorúak és kemények voltak. Egy adott lehetőség között *[sic!]*, egy ilyen kiegyezésses rendszerben azt hiszem, hogy a reformellenzék, a párt reformellenzékének a korábbi programjából tulajdonképpen hihetetlenül sokat, maximálisan sokat sikerült a következő évtizedekben megvalósítani.

Nos, elnézést, hogy ezekbe egy kicsit belebocsátkoztam, de azt hiszem, a kétnapos vita megérdemli, hogy ezeket az elemeket kiemeljük és megfelelő formában érvényesíthessük, érvényesítsük abban a közleményben is, amit az ülésről tenni akarunk. Nem így, nem ezt, nem ilyen részletességgel természetesen.

A történelmi kérdésekhez azonban természetesen hozzátartozik — és én ezzel teljesen egyetértek — azonkívül, hogy erről egy közleményt adunk ki, és ezzel a párt arculatának meghatározását, megújulási folyamatát kívánjuk elősegíteni — és remélhetőleg sikerrel —, azt hiszem, minden konfliktus ellenére, ami a nyilvánosságra hozatal körül volt, és én magam is egyetértek azzal a formulával, amit Grósz elvtárs itt beterveztett, azt hiszem, hogy még most itt is tőkét lehet kovácsolni ebből, mert végül engem is meglepett akkor az az elhamarkodott bejelentés, kicsit egyszerűsítő bejelentés, amit Pozsgay elvtárs tett. De a tegnapi és a mai vitát hallgatva, azt kell mondani, hogy ez egy rendkívül pezsdító vitát kavart végül is. Lehet, hogy nem volt szerencsés a forma, sőt biztos, hogy nem volt szerencsés, én azt hiszem, amiről Nyers elvtárs tegnap beszélt, hogy talán most kilépünk a Központi Bizottság kilenc hónapos munkájának bizonyos körbejárásából, abban végül is ennek a sokkoló vitának szerepe volt, és ez akkor pozitívrá fordul. És azt hiszem, ha ezt a Központi Bizottság a nyilatkozatában ebben a formában vállalja el, akkor tőkét kovácsolhatunk ebből, és előrehaladhatunk vele a politikai küzdelmekben.

Emellett én úgy érzem, hogy teljesen igaza volt Berecz János elvtársnak tegnap abban, hogy hangsúlyozta, feltétlenül foglalkozni kell a történelmi folyamatok értékeléséből adódó politikai konzekvenciák kezelésével. Ez, azt hiszem, rendkívül fontos feladat. Én is úgy érzem, azért mondom ezt főleg el, mert a nyilatkozatban is helyet kíván ez szerintem, hogy a Központi Bizottság, ha elfogadja, úgy dönt, hogy egy sor politikai konzekvencia kezelését fontosnak tartja és erre vissza fog térni. Én javasolnám, a Politikai Bizottság ezt fogadja, vállalja el, hogy kidolgoz egy olyan programot a következő hónapokra, amelyben néhány legfontosabbnak tekinthető ilyen konzekvenciával foglalkozna.

Kezdem egy egész jelentéktelennel, de a vita nagy súllyal teszi ezt szükségessé: valóban teremtsük meg a történelmi kutatások abszolút biztos, civilizált lehetőségét. Tehát legyen egy olyan levéltári törvényünk, amely minden kultúrországban van, amely nem egyéni arculat szerint, egyénre szabva adja a forrásanyagokat kézhez, s akkor sem tudja a kutató, hogy mit kapott meg és mit nem. Ormos elvtársnő teg-

nap azt mondta, hogy most kezdtük a kutatást erre a korszakra. Én 29 évvel ezelőtt kezdtem meg ennek a korszaknak a kutatását és öt könyvet publikáltam, úgyhogy eléggé sok ilyen levéltári tapasztalatom van, és mindig a szerencsésebbek közé tartoztam, hogy hozzájutottam egy sor forráshoz. De ma sem tudom, hogy mihez nem jutottam hozzá, mihez igen, mert ezt úgy adták a levéltárban. Tehát kellene egy normális törvény. Kezdeményezze ezt a Központi Bizottság. Mint minden más országban, 25 év vagy 30 év a határ, azon belül nincs kutatás, azon túl minden kutatható, semmi sem tabu, kivéve az olyan állambiztonsági, titkosszolgálati dolgokat, amiket az angolok is, az amerikaiak is kivesznek a levéltári állagukból. Ez szerintem a mai kétnapos vitához — habár jelentéktelen kis kérdés —, de mégis fontos.

Azt hiszem, kellene olyan következményekkel is foglalkozni, ami itt a vitában nagyon szépen merült fel, hogy meg kellene békülnünk a múlttal, vagy legalábbis mindent meg kellene tennünk annak érdekében, hogy meg tudjunk békülni a múlttal, mert ha a múlttal tudunk megbékülni, mint ahogy a történelem a jelen összefüggésében szerepel itt, akkor a jelen konszenzusát tudjuk ezzel elősegíteni. Azt hiszem, hogy ez részletesebb magyarázatot egyáltalán nem kíván. És ha itt — ebben a dolgozatban is leírtam — belső tisztázatlanságaink, a kérdések szőnyeg alá söprése megjelent olyan formalitásokban, hogy 40 évig nem épült egy második világháborús emlékmű, egy rossz oldalon elpusztult honvéd hadsereg emlékműve — igaz, az első világháborúban sem tudom, hogy jó oldalon álltunk-e —, végül is az nem jelentett semmit abból a szempontból, hogy emlékművek épüljenek. Azt hiszem, bocsánat, Burgert Robitól elnézést kell kérnem, mert az egyetlen ilyen Bábolnán van, ahol a II. világháborúban elesettek is egy táblán ki vannak téve, de az országban nincs gyakorlatilag II. világháborús [(Közbeszólás:) van, van!] — szóval komoly nincs, ilyen helyiek vannak — emlékmű. Én azt hiszem, és az nagyon furcsa, de nincs a 400 ezer meggyilkolt zsidóról sem egy igazi emlékmű; temetői emlékművek vannak a zsidó temetőkben, itt-ott, de nincs egy országos emlékmű erről. És én azt hiszem, meg kellene kísérelnünk, vagy legalábbis gondolkodni kellene. Kérem, vizsgáljuk meg — nem mostani döntésre szántam, ezek az ügyek intézéséhez vagy javaslatok tételéhez szolgáló észrevételek —, hogy vajon nem lenne-e időszerű az 56-ban tragikus módon bármely oldalon meghaltak számára is egy emlékmű emelése. Ez belevág abba, amit Katona Imre mondott, hogy mi sokféle úton elmegyünk valameddig, megállunk, aztán mások elénk vágnak, és akkor megyünk utánuk. Ezek mind fel fognak merülni rövidesen szerintem. Azt hiszem, ezekkel érdemes lenne foglalkozni, gondolkodjunk ezen, a Politikai Bizottság térjen vissza.

A legfontosabb kérdés ebben persze — ilyen praktikus konzekvenciákat tárgyaló programban szerintem is, ahogy Katona Imre mondta — a Nagy Imre-kérdés megvizsgálása. Itt van a temetés. Meg kell mondani, amikor arról a központi bizottsági ülésről hazamentem, ahol ez a különfélék között számomra, mindenki számára teljesen váratlanul előbukkant, amikor át sem tudtuk gondolni ezt, az evidens volt, hogy persze, humanitárius ügyként nem lehet ehhez mit mondani, ezt így engedélyezni kell, világos. De utána olyan kellemetlen érzéseket is keltett, hogy óriási politikai hibát csinálunk, azt hisszük, ha mi kimondtuk, hogy ez egy humanitárius kérdés, akkor ezzel el van intézve, és ezzel mi a magunkét megtettük. Hallatlan politikai hibát követnénk el, ha ennyinél itt megállnánk. És a mai nyilvánosság mellett, kérem szépen, ez annál is kevésbé lehetséges, mert most jönnek elő, ömlenek a különböző dokumentumok.

Hadd olvassak csak fél három mondatot a Nagy Imre-ítéletből, most a kétnapos történeti vita után talán elég furcsán fognak csengeni. Idézem: „Az igazságügyi hatóságok befejezték az eljárást ama személyek vezető csoportja ügyében, akik 1956. október-23-án az imperialisták aktív közreműködésével ellenforradalmi fegyveres lázadást robantottak ki”. A másik mondat: „Nagy Imre és legközvetlenebb bűntársai 1955 decemberében titkos államellenes szervezkedést hoztak létre abból a célból, hogy erőszakos úton megragadják a hatalmat és megdöntsék a Magyar Népköztársaságot.” A harmadik félmondat: „... vezető szerepük volt az 56. októberi ellenforradalmi felkelés előkészítésében és kirobbantásában”. Kérem, ez az ítéletből való, én azt hiszem, ez a pár mondat is elég ahhoz — s mindaz, ami két napon át itt szóba került, meg más egyéb, most nem tárgyalandó tények —, hogy kérje fel a Központi Bizottság a Politikai Bizottságot, tekintse át ezt a kérdést, rendelje el a kérdés megvizsgálását. Nagy hiba lenne, ha ránk kényszerítenék ezt a dolgot kívülről utólag, anélkül, hogy mi ezt megnéznénk, hogy vizsgálandó-e a kérdés. Én most csak ezt javaslom: úgy látom, hogy feltétlenül vizsgálandó, de ennél többet most már nem kell mondani, hogy nézzük meg, hogy vizsgálandó-e.

Én egyetértek azzal, Pozsgay elvtárs tegnapi fogalmazásával nem szabad bornírt kontinuitásokat vállalnunk. Azt hiszem, ebben a nyolc-kilenc hónapban többet vállaltunk, mint amit szabad lett volna. Nagyon óvatosan, nagyon gondosan kell a folytonosságok és a diszkontinuitások egységét néznünk, de ez a dialektika nem arra szorít bennünket, hogy mindenben vállaljunk kontinuitást, mert akkor valóban reménytelen lenne a párt megújítása.

Tisztelt Központi Bizottság! Még két rövid megjegyzést tennék a vitához. Az egyik Veres József elvtársnak a tegnapi felszólalása. Én rendkívül tiszteltem Veres József elvtárs álláspontját, rendkívül tiszteltem következetes életútját, és hozzáteszem: a korát is, de éppen azért, mert tiszteltem, én vitáznék vele. Nem hiszem, hogy a tisztelet itt azt követelné, hogy ne vitázzunk vele. Tudom, az ő álláspontja az, hogy pl. ha ezt az értékelési utat végigjárjuk, akkor szétverjük a pártot. Ő úgy fogalmazott itt, hogy süt az elfogultság ebből a történelmi összefoglalásból. Pozsgay elvtársnak személyes motívumokat kommentált. Én azt hiszem, és egy elég hosszas fejtegetés volt arról, hogy a nemzet kérdésében hogy lett volna hibás mondjuk a párt álláspontja, mikor a vele szembeni erők voltak a nemzetietlenek, és a párt volt 1919-ben is, ami teljesen igaz, csak a két kérdés nem ugyanaz, a nemzeti kérdésben is, mint sok másban, persze hogy nagyon komoly hibák is történtek, és ez egyáltalán nem ellentétes azzal, hogy cselekedetében nagyon fontos nemzeti érdekeket képviselt közben a párt. Én azt hiszem, hogy az, amit ő képviselt itt, az egy olyan merev elutasítása a reális értékelésnek, hogy valóban ez — a Nyers elvtárs kifejezését használom, a fundamentális kommunizmus kifejezését, amit nagyon jónak éreztem, ami egy ilyen pozícióba szorítaná a pártot. És ezzel azért érdemes foglalkozni —, tisztelt elvtársak, mert ennek elég jelentős tömegei vannak ma a pártban. És az is elhangzott tegnap, hogy nem tudunk olyan fordulatokat megtenni — azt hiszem, Fodor elvtársnő mondta —, amiben nem követ bennünket a párt, még akkor is, ha számolunk, hogy persze lehet ezeknél a fordulatoknál és kanyaroknál bizony olyan, aki lemarad, de alapjában mégiscsak arra kell törekednünk, hogy kövessék bennünket a párt [*sic!*], ezekben a kérdésekben előre akarunk menni. Ezekkel az álláspontokkal vitáznunk kell. És azzal is — természetesen Veres elvtársnak rendkívül jó a memóriája, ezt tegnap is láttuk, de mindenki beleesik abba a hibába, szükségszerűen, hogy szelektív is a memóriája azért a visszatekintésekben —, és

azzal is vitába szállt, hogy itt egyhangúlag születtek volna a döntések. Viták persze voltak, de azért a döntések lényegében kétségkívül egyhangúlag születtek.

Engem az 1975 és az 1985 közötti évtizedben kétszer ért az a megtiszteltetés, hogy meghívást kaptam a Központi Bizottság ülésére. Az 1975-ösre véletlenül emlékszem — én is szelektív memóriával azért —, mert akkor vitában voltam, és arra is emlékszem, hogy mivel vitatkoztam; 1975 az olajválság utáni időszakokkal kezdődő gazdasági problémák jelentkezése; Veres elvtárs amellelt érvelt például akkor, hogy akkor ez most megtaníthat bennünket arra, hogyha tőkésekkel kereskedünk, ha tőkés gazdasággal lépünk kapcsolatba, akkor a tőkésektől, a tőkés piactól ilyen pofont kapunk. A tanulság tehát, hogy ettől el kell gyorsan fordulni. Azokban az első években természetesen nem volt könnyű megítélni a helyzetet, csak azt szeretném ezzel mondani, illusztrálni, hogy nem kis körben vannak ilyen nézetek. Nagyon örültem, hogy ez elhangzott itt, amit Veres elvtárs mondott, mert itt a helye ezeknek az érveknek és álláspontoknak, de itt a helye a vitának is ezekkel az érvekkel és álláspontokkal, ha a párt további útját zökkenőmentessé kívánjuk tenni.

Tisztelt Központi Bizottság! Végül néhány szó a többpártrendszer ügyében. Én magam is teljesen egyetértek ezzel a kiváló javaslattal, amit főtitkárunk előterjesztett. Végre, valóban most már eljutottunk ideig, elég lassan született meg ez az állásfoglalásunk. Azt gondolom, hogy itt is részletesebb és pontosabb indoklásra kellene törekedni a nyilatkozatunkban majd, sokkal pontosabbra. Fejtsük ki ebben, hogy véleményünk szerint nincs igazán felkészülve a társadalom és a politika még a többpártrendszerre. Tehát, ahogy itt a vitában el is hangzott, fejtsük ki, hogy átmenetre van ebben szükség, mert robbanásveszélyek is lehetnek, a politikai harcok olyan kiéleződése, ami egy kritikus, nehéz gazdasági szituációban, mikor erős kormányra van szükség, és nem a kormány meggyöngyítésére, akkor ezeket figyelembe véve kell az átmenetet vezérelni. Ezeket mind érdemes kifejteni. Ezek valóságos érvek és nem mellébeszélések. És, ha ezt nem mondjuk meg, a valóságos érveket, akkor tényleg nem tudjuk megnyerni hozzá az embereket, hogy miért kell átmenet, és mi az, amit mi akarunk.

Ugyanakkor viszont én is azokhoz csatlakozom, Horn volt az első, aki ezt mondta, de sokan mások is, Nagy Imre, Katona Imre, ne azt az érvelést használjuk, hogy ebbe most már belesodrótunk a hibáinkból. Már nem tudunk mást csinálni, sajnáljuk, de így van. Azt hiszem persze, sok mindent sajnálunk ebből, mert sok a hibánk benne, sok mindent el tudunk volna kerülni, de alapjában a történelmi felismerésünk mégiscsak az, és már a pártértekezleté is az volt, hogy nem jó az egyszemélyi hatalomhoz vezető struktúrák fenntartása, és ennek végső biztosítéka tényleg valamiféle pluralizálása a hatalomnak. És ma a legjárhatóbb útja ennek egy ilyenfajta koalíció. Tehát ezzel az elvi egyértelműséggel mondjuk ki, és nem azért, hogy belesodrótunk ebbe.

Itt egy mondattal reagálnék Kállai Gyula elvtárs tegnapi első felszólalására; ő azt mondta, hogy ebből az anyagból az utolsó tizenöt évről mintha az derülne ki, mintha maguktól alakultak volna a rossz folyamatok. Persze, nem maguktól alakultak a rossz folyamatok, de azért a legfőbb tanulsága ennek a tizenöt évnek is az, a legutolsó is az, hogy a rossz struktúrák voltak itt a hibásak, a politikai döntéshozatal rossz struktúrái, amibe végül is a személyek valahol mindig beletorzulnak, mert a rossz struktúrák miatt ez a beletorzulás szinte elkerülhetetlen, ha hosszú időszakról van szó.

Ezzel fejezném be tisztelt elvtársak, én is úgy érzem — azt hiszem Katona Béla

elvtárs beszélt erről —, hogy most is vannak a vezetési rendszerünkben egészen rossz struktúrák, hiszen az a szisztéma, ami most van, strukturális szisztéma. A Politikai Bizottság is, ez a típusú Központi Bizottság ezzel a munkastílussal, ahogy élünk, ez egy előző időszak politikai döntéshozási rendszerébe illeszkedett, abba, hogy tulajdonképpen a döntés megszületett, és a Központi Bizottság ehhez, valljuk meg őszintén, leginkább csak asszisztált, nem sok lehetősége volt, de a Politikai Bizottság is leginkább és nagyon sok esetben csak asszisztált. Ezt jól tudjuk a 40 év történetéből is. Azt hiszem, ezzel is szembe kellene néznünk. Az, hogy kilenc hónap alatt ilyen piciny gyermek született még a Központi Bizottság munkájából, jó vitáink voltak, de a tényleges hozadék azért sokkal kisebb volt, mint kilenc hónap alatt lehetett és kellett volna. Abban benne van ez a szerkezeti probléma is, milyen előterjesztés jön ide, miről tudunk vitázni. Háromszor térünk vissza a belpolitikai helyzet vitájára ahhoz, hogy most megszülessen ez a nagyon fontos állásfoglalás. Jobb lenne a politikai helyzet, ha ezt sokkal hamarabb elérhettük volna.

Azt hiszem, elsősorban a struktúrák újragondolását is napirendre kell tűznünk. Elnézést, ha hosszabb időt vettem igénybe. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Berend T. Iván elvtárs felszólalását, fél-órás szünetet tartunk, tehát 10.50-kor folytatjuk a munkát.

S z ü n e t

[(SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs:)] Tisztelt Központi Bizottság! Folytatjuk a munkát. Én már két alkalommal felhívtam a figyelmet az időtényezőre. Nem tudom, harmadszorra van-e valakinek megjegyezni valója ezzel kapcsolatban? Tessék Beck elvtárs.

BECK TAMÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! 135 perc alatt hat hozzászólás hangzott el. Én azt javasolnám az elnökünknek, hogy határozottan és keményen kényszerítse fegyelmezett gondolkodásra a KB-tagokat, és tizenöt percben határozza meg a hozzászólásokat.

(Bekiabálások: tíz percben!)

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Elvtársak! Szavazásra teszem fel a kérdést. Egyetért-e a Központi Bizottság azzal, hogy tíz percre korlátozzuk a felszólalásokat? Aki egyetért, kérem kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm. Ki van ellene? Kisebbség.

Elvtársak! Eldöntöttük a dolgot. Kérem, hogy a tíz percet lehetőleg tartsuk be. Következik Krasznai Lajos elvtárs, utána Burgert Róbert elvtárs.

KRASZNAI LAJOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A robbanékony és igen széles körű vitát kiváltó nyilatkozat után hallgatva a 168 óra műsorát, és ahogy a hatása gerjedt és terebélyesedett, én egyre inkább nem azon kezdtem el töprengeni, hogyha egy szóval kellene minősíteni azt, hogy mi illik leginkább arra az eseménysorozatra, amely 1956 októberében történt, illetve keletkezett, hanem azon, hogy tulajdonképpen kiknek állt ez igazán érdekében, és miért volt erre így szükség.

A magyarázat, ami itt elhangzott a Központi Bizottság ülésén, és úgy hiszem,

nem sok embert fog kielégíteni. Bár ahogy a vitát hallgattam, eddig a Központi Bizottság eléggé elegendően tolerálta azt a tényt, hogy az albizottság lényegében kiját szotta a megbízóit, amikor nem bízott abban, hogy ez a Központi Bizottság hozzá tud járulni egy ilyen értékes tanulmány nyilvánosságra kerüléséhez. Én ezt a felfogást elítélem. Széles körű demokráciáról, mások véleményének tiszteletben tartásáról hallunk szónoklatokat nap mint nap, és úgy tűnik, erre is igaz az a jelképes megállapítás, hogy a folyó egyik oldalán vannak a szépen csengő szavak, a másik partján pedig a valóság, és ezek, úgy tűnik, a múlt év májusa óta is csak ritkán találkoznak.

Amennyiben objektíven akarjuk 40 év távlatában összevetni a különböző időszakokat, akkor az a kérdés, hogy pártunknak melyik időszakkal van leginkább baja. Az elmúlt 40 esztendővel, az 50-es évekkel, vagy az utóbbi másfél évtizeddel?

Az 56-os események értékelésére 32 év óta már számtalanszor sor került. Többen könyveket, doktori disszertációkat, publikációkat írtak, ugyancsak hiteles történelmi dokumentumok alapján, élő szemtanúk, résztvevők, illetve a saját visszaemlékezéseik alapján. A 30 éves évforduló idején kellő töménységben hirdettük, magyaráztuk pártunk érvényben lévő értékelését és mit mondtunk? Ha 1956 tisztán népfelkelés volt, akkor az a párt és az a kormány az ellenforradalmi, amelyik ezt leverette. És ennek az emlékezésnek még csak alig több mint két esztendeje.

Elképzeltető az komolyan — ezen töprengtem —, hogy egy politikai mozgalom a szavahihetőségét megőrizve képes a nép nagy többségét viszonylag rövid időn belül áthangolni egy másik leegyszerűsített pólusra? Úgy hiszem, ha az országért viselt felelősséget átérzve kerülni akarjuk az egyoldalúságot, az összefüggésekből való kiragadást, akkor ezt másképpen kell tenni, mert ha az nem igaz, hogy ellenforradalom volt 1956 októbere, úgy nem igaz a népfelkelés sem, amely tartalmát tekintve, úgy hiszem, a nemzetünk tudatában is egyértelműen pozitív fogalom. Természetesen nagyon fontos, hogy ez az időszak is lehetőség szerint tisztán, megfelelő történelmi hűséggel álljon előttünk, de akkor a tények alapján, a maga teljes valóságában kerüljön megítélésre úgy, ahogy itt ebben a vitában másfél nap alatt elhangzott.

Én is úgy gondolom, hogy feltétlenül nyilvánosságra kell hozni az albizottság dokumentumát. Viccesen mondom ugyan, de nekem az is eszembe jutott, csak ne-hogy az legyen, hogy az alternatív szervezetek egyike-másika most, amikor a Központi Bizottság jóváhagyásával el fogja olvasni ezt az egész elemzést, akkor a népfelkelés címszó alatti részt esetleg a Központi Bizottságnak tulajdonítja, miután az a gondolatsor és e folyamat teljesebb értékelése eléggé hasonlít a pártunk által összeállított értékelési tartalomhoz és folyamathoz.

Én egyébként az októberi események első rövid, tömör, rideg minősítését 18 évesen a szolnoki Kilián György Repülő Hajózó Tisztiskola elsőéves növendékeként hallottam 23-áról 24-ére virradó éjjel, amikor mindenféle történelmi elemzést nélkülözve az iskola parancsnoka a következőket mondta: „Országunk fővárosában a késő esti órákban kitört az ellenforradalom. A fegyveres csőcselék megtámadta a Rádió épületét, a Szabad Nép székháza lángokban áll.” És felszólította a személyi állományt, hogy az esküjükhöz híven teljesítsék a kötelességüket, ha arra parancsot kapnak. De ez a parancs felülről mindvégig elmaradt.

Jól emlékszem arra is, amikor Nagy Imre beszélt, hiszen készültségben ülve, hajnalban hallgattuk ezt a nyilatkozatot. Ő volt az első az ország vezetői közül valóban, aki ellenforradalomnak nevezte a történeteket. Én hihetőnek tartom a vissza-

emlékezőknek azt a véleményét és elfogadom, akik azt mondják, hogy október 23-án éjjel hiba volt általa a szovjetek beavatkozását kérni, mert a magyar fegyveres erők akkor még úrrá lettek volna a helyzeten, ha egyértelmű parancsot kapnak; és ez volt a mi kollektív elkötelezettségünk is a tisztiiskolán. De az amúgy sem egységes országos vezetés önbizalmát megtörték az elmúlt évek súlyos hibái — folyik az értékelés, illetve valahol ezt olvastam —, az egység, valamint az önbizalom hiánya is hozzájárult akkor a nemzeti katasztrófához.

Közbevetőleg erről eszembe jut óhatatlanul az a kérdés is, amelyet az elmúlt napokban a hadsereg személyi, de leginkább a hivatásos állománya körében sokan feltettek, hogy vajon a mai teendőinkhez szükséges kollektív önbizalommal és cselekvő egységgel valójában hogyan áll most a mi pártunk és a kormányunk vezetése? Az országos pártértekezleten többféle közelítésben értelmezést nyert — Pozsgay elvtárs részéről is elhangzott —, hogy ott, ahol az egység alkotó, ott a vita a megújulás jele. Ez így igaz. De felmerültek számos helyen olyan kérdések is, hogy ott, ahol nincs egység, se alkotó, se korszerű, semmilyen, ott vajon milyen célt szolgál a vita és milyen eredményre vezethet.

Sokféle idézetet hallottunk tegnap. Én nem tudom, hogy ismeri-e mindenki, engedjek meg, hogy egy rövid idézettel én ezt megtoldjam, hogyan szól az a Tiszti Nyilatkozat, amelyet 1956. november 5-től kezdve írtak alá azok, akik vállalták azt a politikai, fegyveres küzdelmet, ami akkor következett. Így kezdődik: „Hazánkban nagyméretű hazafias mozgalom indult meg a szocialista demokrácia kiszélesítéséért a Rákosi—Gerő-klikk által elkövetett súlyos hibák kijavításáért, a nemzeti függetlenség és a szuverenitás biztosításáért.” Ezeknek a követeléseknek a jogosságát elismerem, ezeket magam is támogatom. Ugyanakkor mélységesen elítélem az ellenforradalmi erők minden formáját, a brutális fehérterrort, a kapitalista restaurációs törekvéseket, a kapitalista körök aknamunkáját a népi hatalmunk ellen.³⁶

A vitában eddig elhangzott idézeteknek szerintem abban van az értéke, hogy akármelyiket is vesszük abból az időből, az 1956-os tragikus eseményeket folyamatként kezelik és így színesebben bánnak a különböző kifejezésekkel, minősítésekkel és kevésbé kategorikusak.

Befejezésül: ha mi ezzel a közmegegyezést szerettük volna elősegíteni, énszerintem az effajta közmegegyezésnek — ma már látjuk széles körű társadalmi megnyilvánulásokból — csak az lehet az eredménye, hogy a társadalom széles rétegei közül hol az egyik, hol a másik fordít hátat nekünk.

Kérdés, hogy vajon most a társadalom melyik részét akarjuk tőlünk távolabb taszítani.

Én a következő véleményemnek szeretnék befejezésül hangot adni, és a következőtetéseimnek. Először: a napirenden lévő írásos és szóbeli előterjesztés alapkérdéseivel egyetértek. Azokat támogatom, amelyeket Grósz elvtárs előterjesztett, és amit írásban is megkaptunk. Javaslom azonban — azokkal egyetértve, akik valamilyen összefüggésben ezt megemlítették —, hogy a többpártrendszerhez való viszonyulásunkat, a választásokra való felkészülésünket először is azzal alapozzuk meg, hogy tisztázzuk a saját pártunkhoz való viszonyunk kérdését.

Másodszor: azzal számoljunk, hogy ha a jövőben nem lennénk képesek a legfontosabb politikai alapkérdésekben sem helyreállítani a pártvezetés korszerűbben is felfogott egységét, akkor végképp megingatjuk a párttagság hitét céljaink realitását illetően, szétforgácsoljuk a maradék erőnket, és nem leszünk képesek semmikép-

pen a vezetés iránti bizalmat tovább építeni, táplálni. Nem beszélve arról, hogy egy bizonytalan, rendezetlen és szervezetlen erővel senki nem köt szövetséget.

Harmadszor: ne becsüljük le a közel 800 ezres párttagság politikai reflexeit. Ez azért nagy tömeg ahhoz, hogy legyenek közöttük talán ezer számban is olyanok, akik ma már nem csupán egyesek politikai szándékait firtatják a felső vezetésben, hanem a közöttük lévő szereposztásokkal is szeretnének tisztában lenni. Én nem mondom, hogy nem kell elítélni az effajta gondolkodást, a legfrissebb jelzésekből ezek a gondolatok kiolvashatók.

És végül negyedszer: felelősen el kell dönteni mindenkinek, azoknak is, akik szerepet, számon kérhető felelősséget is vállaltak az ország sorsának alakításában, hogy együtt akarnak-e menetelni az egyre jobban elmélyített, kollektív büntudatunk dacára, mint ahogy itt az egyik felszólalásban elhangzott, ezzel a párttal vagy nem. Ha valamilyen oknál fogva nem, akkor ezt világosan meg kellene mondani, hogy valóban váljon el egyszer a tüdő a májától, bár ennek az értelmezése azóta is zajlik, amióta ez a televízióban elhangzott, és nagyon sokféleképpen.

Vannak olyan vélemények is, hogy ez a párt a 800 ezres tagságával egy magatehetetlen tömeg, és ebből sohasem lesz igazán politizáló párt. Meglehet, de a pártszakadás helyett akkor is tisztességesebb és elfogadhatóbb lenne egy újjászervezés. Amennyiben az ország, a nép és a pártunk érdeke úgy kívánja, akkor ne egyénileg, hanem testületileg fogalmazódjanak meg újra azok a követelmények, amelyek jobban szolgálják a politikai, társadalmi, gazdasági céljainkat, a politikai-gazdasági reformot, és akkor nézzük meg, hogy kik sorakoznak fel ehhez tevőlegesen. Ne álljunk meg egy lépést sem, és ne is lépünk vissza egy lépést sem, folytassuk az elhatározott reformok végrehajtását. Ezt a tisztos politikai szándékot a mai szellemiségével a Magyar Néphadsereg személyi állománya is támogatja. Ez az állomány, élén a hivatásosokkal, bár rendkívül érzékenyen, keményen, szélsőségektől sem mentesen reagált a vitatott nyilatkozatra, de megőrizte a nyugalmát és szervezetten, eltökélten végzi a dolgát.

Azzal fejezem be, hogy ne kíséreljük meg természetesen az általunk már itt-ott széttördelt korlátaink újraépítgetését, de ne tévesszük szem elől, hogy társadalmilag elismert és szervezett erő anélkül nem leszünk, élcapat pláne nem, lehet akármilyen programunk, ha végre nem lesz tartósan hitele a szavunknak. Én egyébként azzal a javaslattal, amit Katona Béla elvtárs tett, illetve azokkal egyetértek, közel állok hozzá, hogy el tudjam fogadni, még azt is, hogy a szerkesztőbizottság úgy bővüljön ki, ahogy ő ezt mondta. Ennek sokféle szempontból igen-igen komoly politikai előnye lehet. Köszönöm.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Krasznai elvtárs felszólalását. Következik Burgert Róbert elvtárs. Bejelentem, hogy Molnár Magda elvtársnő közben írásban adta át felszólalását.³⁷

BURGERT RÓBERT elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Grósz elvtárs előterjesztését és az anyagokat én jónak tartom, egyetértek vele. Örülök annak, hogy most már második napon azt mondhatjuk, mint amit már sokan mondtak, hogy ez a Központi Bizottság vitája milyen színvonalas. Azt hiszem, erre is igaz az a régi közmondás, hogy amilyen a jó napot, olyan az adjon isten. Tehát, van jó előterjesztés, színvonalas előterjesztés, az kötelez egy színvonalas vitára is.

Én azt gondolom, azok figyelmeztetését kell itt figyelembe vennünk, akik arra utalnak, hogy mit várnak el ettől a Központi Bizottságtól. Óriási az elvárás. Grósz

elvtárs is mondta, sokan mások mondták, valószínű túlzott az elvárás, nem is tudunk eleget tenni neki. De legalább egy elfogadható minimumhoz kell ragaszkodnunk. Tegnap én még magamban azt gondoltam, hogy a Központi Bizottság nem mehet innen a teremből ki úgy, ahogy bejött. Most azt mondom, hogy most már nem úgy megy ki, mert hiszen nem pártszakadással kell kimennie. Ez már egy óriási eredmény. De ezen a bázison és azon, amit Grósz elvtárs előterjesztett javaslatként is, el lehet indulni és azt kell föltenni magunknak, hogy most tudunk-e válaszolni, legalábbis a legegyszerűbb elvárásoknak megfelelni. Nem elég, hogy kinyilatkoztatjuk, hogy így is, úgy is pártszakadás van, vagy pártmegosztottság van; mindegy, hogy milyen nyelven mondjuk. Az a kérdés, hogy hogyan tudunk ebben egységet teremteni.

Azt gondolom, hogy ezt a légkört, amit itt a bevezető előadás, a javaslatok és a hozzászólások teremtettek, ezt kellene átvinnünk most a párttagságra. Hogy hogyan tudjuk átvinni, ezen érdemes gondolkodni. Ahhoz mindenekelőtt, azt gondolom, tudnunk kell, hogy mit vár tőlünk a párt és a szélesebb körű közvélemény. Itt sokan beszéltek erről, az idő rövidsége miatt nem akarok erre kitérni.

Én egyetértek Jassó elvtárral és másokkal abban, hogy itt most egész rövid időn belül egy akcióprogramra van szükség, meg platformra, amihez csatlakozni is lehet, meg aki nem akar csatlakozni, annak meg alkalmat adunk arra, hogy ne csatlakozzon, vagy ha úgy tetszik, kilépjen. De olyan akcióprogramra van szükség végre szerintem, amely kottára írható és menedzselhető. Minkünk az volt a bajunk eddig, hogy olyan programokat hoztunk, amelyek horizontálisan mindig igazak voltak, de ha meg kell fogni és abból menedzsmentet kell csinálni, akkor nem tudtuk, hogy mit kezdjünk vele; tehát a politikának is, a kormánynak is, a vállalatoknak még inkább a legnagyobb hiánya ma, hogy nincs kialakult menedzsment színvonaluk. Itt kellene kezdenünk, hogy nekünk legyen. Én azt hiszem, hogy ez a bázis most alkalmas erre.

Ehhez az kellene mindenekelőtt, hogy ez a centrum kialakuljon a Központi Bizottságban, a legfelsőbb vezetésben és ez a centrum határozná meg azt a platformot, amihez mi csatlakozni akarunk, és ehhez lehet csatlakoztatni a párttagságot is. S ha van ilyen platform, amit sokan úgy neveztek, hogy néhány oldalon, vagy pontban meg lehet határozni, akkor a megyei pártbizottságokat se kell féltetni, hogy nem ezren fordulnak át, mert van mihez csatlakozni. Most önmagukban dohognak és mindenki pártértekezletet akar tartani, mert a legegyszerűbb leváltani azokat, akik vannak. Ezt a leváltogatási hullámot úgy lehet megelőzni, ha a helyi — úgy, ahogy Nyers elvtárs mondta —, a lokális programok is kialakulhatnak. Ha ez nincs, akkor csinálnak maguknak és nem biztos, hogy jól.

Tehát a párttagság mitőlünk azt várja — nagyon vázlatosan mondom —, egyik, hogy a párt működőképes legyen, versenyképes legyen, komolyan vegyük az ellenfeleket, mert azok, akik nem veszik komolyan az ellenfeleket, hanem csak úgy megszűnik addig, amíg éppen kell, azt észreveszik, és nekünk le kell vetnünk ezt a régi inget, ahogy Lenin is mondta, ami most is ural itt bennünket, amikor arról van szó, hogy legyen többpártrendszer, akkor mindig hozzáteszük ilyen indokként, hogy nem mond ellent ennek, meg nem mond ellent annak. Nekem az jut eszembe, hogy körülbelül hasonlóan arra, amikor azt mondtuk, hogy a háztáji az egy nagyon rossz dolog, de átmenetileg most még éppen egy kicsit, nagyon rövid időre, de az öreg emberek életére elviseljük. Szerencse, hogy nem öltük meg teljesen, és lett belőle most már sokkal több mint háztáji, kulturált kistermelői hálózat

alakult ki. Szóval a gyanakvást, a bizalmatlanságot fel kell számolni, ha versenypárt akarunk lenni, és versenybe akarunk lépni. A versenyben mindig az dönti el, hogy ki nyer, hogy ki mit tud eladni. Ha a fiataloknak nem eladó, vagy nem veszik meg tőlünk, amit el akarunk adni, akkor nem ér semmit. Tehát olyan programmal kell előálljunk, hogy a versenytársaknál jobbak legyünk.

Egyébként az itt sokszor felmerült vitára vagy időre is az az igaz, hogy nekünk dolgozik-e vagy másnak. Szerintem annak dolgozik, aki gyorsabb másoknál. Másoknál gyorsabbaknak dolgozik mindig az idő, és hogyha mi gyorsabbak leszünk, akkor nekünk fog dolgozni.

A másik, amit elvár a közvélemény és a párttagság is tőlünk, a politikai stabilitás. Ez annyira időszerű, hogy ezt nem tudjuk elkerülni, mert a gazdaság, amelyik a legfőbb válságforrás, az ma sokkal szorítottabb helyzetben van, mint a Begyűjtési Minisztérium idejében, mert most éppen nem onnan gyűjtik be a gabonát, ahol begyűjtötték, most a pénzt gyűjtik be. Tehát ebben az összeszorított helyzetben, ebből nem tudunk kijönni. Nem azzal kell mérnünk a gazdaságot, hogy mennyi, milyen a költségvetési egyensúlya, amit én rendkívül fontosnak tartok, nehogy bárki is félreértse, hogy ezt én nem tartom fontosnak. De legalább olyan fontos tényezői vannak a társadalom más területének, pl. a gazdaságon belül azzal lehet mérni a politikai stabilitást, van-e vállalkozás, s van-e piacnyerés. Ma a vállalkozás visszaesőben van, mindenki sündisznóállásban van, és próbálja magát megvédeni, hogy tudja átélni — ezt az egyébként — átmenetinek nevezett időszakot.

Nemcsak a vállalatokra igaz ez, hanem szinte mind a tízmillió magyar úgy gondolkodik, most annyit összegyűjt az én házam az én váram alapján, hogy ezt átélje. Van Munkügyi Hivatalunk, amely mindig a bért szabályozza, 3%, 2% vagy táncol, de szerencsére nincs lopási hivatalunk, mert nincs lopás-rátával gazdálkodó, a lopás-ráta sokkal gyorsabban nő, mint a berráta. És ez jellemző. Mindenki most összeszedi magát, és ő akarja személyesen átélni az életet, és nem veszi észre, hogy a tízmillió magyar bukik itt együtt. Itt nem lehet egyenként külön átélni ezt, még politikailag sem lehet egyenként ebből a pártból külön szaladni a másikhöz. Ebből nemigen lehet kilépni énszerintem, legalábbis az én korombelieknek. Tehát politikai stabilitásra van szükség, arra, hogy takarékoság mellett hogyan lesz fejlesztés, hogyan lesz a vállalati szelekció megoldva, hogyan kezeljük a megbukottakat, mert addig, amíg nem lesz megbukott, addig ez mindig ilyen laza hámmal megy.

Én azt tartom érdemének, ha azt mondjuk, hogy többpártrendszer legyen, nem az a kérdés, hogy most milyen jog vagy nem jog, hanem a kérdés az, hogy a többpártrendszer meg tudja-e csinálni helyettünk azt, hogy mindenki egy kritikai nyomás alatt él, és szeme előtt kell legyen, hogy megbukhat mindenki. Egyetlen ember sem lehet kivétel az alól, hogy ne fenyegetse a megbukás. Ha ez a nyomás, ez a kritikai nyomás él [*sic!*], akkor ez lehet többpártrendszer is, egypártrendszer is.

Én hittem abban, hogy az egypártrendszerben is meg tudjuk csinálni. Ezt nagyon rossznak tartom, ez a Politikai Bizottság hibája, hogy nem volt képes arra, hogy az egypártrendszert, mikor meghirdettük, mindjárt egy olyan alternatívát az ország elé tenni, hogy hogyan lehet egypártrendszer alatt ilyen kritikai nyomást teremteni, ilyen ütköztetést teremteni, hanem mindjárt átment arra, hogy akkor térjünk át többpártrendszerre. Hát most eljutottunk idáig. De ha versenyképesek akarunk lenni, akkor nekünk kell megmondani, hogy milyen legyen ez az egész kritikai szelekció.

A politikai stabilitáshoz az is hozzátartozik, hogy most végre egy kormány legyen és több párt. Mert eddig úgy volt, hogy több kormány volt és egy párt. Itt minden szerv igyekszik kormány szintre felmőni, és a kormánnyal akar vitatkozni, különösen az érdekképviseleti szervek. Egyre kevesebbet foglalkoznak saját tagjaikkal vagy azokkal, akik fizetik őket, hanem kormány szintű hivatallá akarnak nőni, mert akkor már államtitkárnak hívják a főtitkárt, és így tovább. Én azt gondolom, most kellene oda jutni, hogy egymás között vitatkozzunk mi, az ipar, a mezőgazdaság, ne a kormánnyal akarjon mindenki vitatkozni, mert akkor nem tud dolgozni. Egy és kemény kormány kell, akkor lehet több párt.

Garanciákat vár tehát tőlünk a közvélemény, amikor innen kimegyünk abban is, hogy a többpártrendszer hogyan értjük. Nem szabad ilyen félsanda alapon kezelni, mert ha ezzel kezeljük, akkor nem hisznek nekünk.

Azt is el kell tudnunk dönteni, hogy az átmenetben hogyan fog ez működni, amit mi a többpártrendszerrel várunk. Nem lehet úgy kezelni a másik nagy kérdést is, a sztálini gyakorlatot, hogy mi lehatároljuk magunkat. Hogyan határoljuk le, benne élünk, és dolgozunk. Lehatárolni akkor lehet, ha meg tudjuk mondani azt, hogy e helyett, amit most csinálunk, e helyett a gyakorlat helyett mi lesz átmenetileg, és hová akarunk kilyukadni, s milyen új modellünk lesz, amelyik ezt félreteresi. Egyszóval bizalomra van szükség, mert a bizalmatlanságot, a kiszolgáltatottságot nem tudják elviselni a boltban sem. Akkor még árat is emelnek, és még kiszolgáltatott is legyen valaki, ezt mind nem tudják elviselni, ha nem teremtünk bizalmi légkört.

En befejezésül szeretném javasolni, hogy úgy, ahogy itt a Központi Bizottságban már felmerült többek részéről, a Központi Bizottság ma vizsgálja a közvélemény előtt. Mert hogy mit határoz ma, az egy nagy vizsgatétele május óta. Először vizsgálják, és ezért ennek a vizsgának meg kell felelni. Ennek megfelelni úgy tudunk, ha azt mondjuk, a politikai vezetés, a Politikai Bizottság újuljon meg.

Nekem az a javaslatom, hogy a főtitkár vezetésével legyen megbízva — nem a bizottságokat akarom szaporítani, ahogy Nyers elvtárs tegnap mondta — olyan bizottság, amelyik nem a Politikai Bizottságból áll, hanem amely át tudja tekinteni a Politikai Bizottság tevékenységét, és itt a Központi Bizottság ítélje meg a Politikai Bizottság tevékenységét. Én ebben eltérek Aczél elvtárstól, mert ne a Politikai Bizottság ítélje meg saját munkáját, hanem a Központi Bizottság.

Nekem az a véleményem, hogy a főtitkár vezetésével kellene egy — válságbizottság vagy reformbizottság —, valamilyen néven bizottságot kiküldeni, amelyik 20-ára le tudná tenni ezt a programot, amit itt sokan javasoltak, és egy ütőképes vezetésre is tud javaslatot tenni. Köszönöm.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Burgert Róbert elvtárs felszólalását, Kárpáti Ferenc elvtárs következik, őt követi Vastagh Pál elvtárs, közben bejelentem, hogy Petrovszki István elvtárs is írásban adta át a felszólalását.³⁸

KÁRPÁTI FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nekem is az jár napok óta az eszemben, hogy mit is vár a mi pártunk tagsága — szélesebben a társadalom —, de a nemzetközi közvélemény is ettől a Központi Bizottságtól. Egyetérttek sok más elvtárral, Burgert elvtárs is mondta, ebben áll a felelősségünk, sokat várnak. Nem egy a sok közül ez a Központi Bizottság [sic!], és nyilván nem minden fogja az embereket érdekelni, hanem néhány dologra koncentrálnak, hogy itt hogyan foglalunk állást. És ennek már holnap óriási visszhangja lesz széleskörűen.

Ilyen értelemben, amit Grósz elvtárs írásban, szóban előterjesztett, én azt egy nagyon jó alapnak tartom; ebben foglaljuk állást, ezekben a kérdésekben döntünk. Hozzáfűzöm, hogy rövid leszek, és az időmmel nem élek vissza. Magam is javaslom ugyanakkor a továbbgondolkodást; amit most itt elfogadunk, ez a betervezés elég komoly akcióprogram a kongresszusig, de talán tovább kell még valóban gondolkodni rajta. Kell akcióprogram, és lehetséges, hogy most elfogadunk, vagy következő ülésen, és közbe módosítani is kell, mert ugye ilyen időket élünk, hogy a párttagság világosan lássa, miben is akarunk mit elérni, és azt is le tudja mérni, hogy ebben milyen a párt vezetésének az egysége, vagy miben vannak nézetkülönbségek. Ez most egy nagyon fontos kérdés.

A közleménytervezethez lesz majd módosító javaslatom. Már most elmondom. Egyszer ennek az 56-nak a megítélése dolgában Grósz elvtárs szóban elmondott egy javaslatot. Itt most már sok más kiegészítő, módosító javaslat hangzott el, hogy minősítsük, felkelés, ellenforradalom és így tovább. Sok változata merült fel. Ennekem az volna a javaslatom, most térjünk el a szokástól. És készüljön el legalábbis erre vonatkozólag a végleges közleménytervezet, és az egész Központi Bizottság ismerje meg. Egyébként nehezen tudom elgondolni, hogy ebben a nagyon lényeges kérdésben majd mi is holnap, vagy nem tudom mikor ismerjük meg a végleges szöveget. Itt a finomságoknak, az árnyalatoknak is van szerepe. Ha ez megoldható, tisztelettel ezt kivételesen most kérném, javasolnám, hogy mire vége lenne az ülésnek, kapjuk meg. Lehet, hogy utána még dolgozhatnak, de legalább itt lássuk az alapmegfogalmazást.

1956 megítélése. Elvtársak! Jól felkészültem, de tíz percbe nem fér bele, mégis megpróbálom, távirati stílusban, hogy mennyire indokolt behatóan, tudományosan ezzel fogalkozni. Óriási eltérések vannak a megítélésben. Már 1956-ban, aztán közvetlenül 1956 végén, meg 1957-ben egészen a legutóbbi időkig. Én ebből néhány dolgot mondanék emlékeztetésül. Krasznai elvtárs itt már ebből a Tiszti Nyilatkozatból idézett. Még egyet idéznék hozzá ebből. Nagyon fontos valami volt ez a Tiszti Nyilatkozat. Ez akkor így hangzott: a Nagy Imre-kormány gyengesége és határozatlansága milyen mértékben járult a katonai fegyelem fellazulásához. Gyengeség és határozatlanság, a minősítésben micsoda különbségek. Ez 56. november 20. Nagyon rövid időn belül egész más lett a minősítés.

Most ehhez a nagy anyaghoz nyúlnék, [mert ez] nagyon lényeges história. Ez az 52. oldalon úgy szól, egy egészen új fogalmazásként, én azt hiszem, ha nem tévedek, tulajdonképpen most először jelenik meg ez a megfogalmazás és megítélés: a Gerő—Hegedűs-kormányzat tehetetlenségében azonnal a szovjet csapatok beavatkozását kérte, s ezzel a nemzeti függetlenségben amúgy is erősen sértett tömegek számára a felkelés nemzeti függetlenségi küzdelemmé vált. Azért hívom fel rá a figyelmet, mert első ízben van ez a megfogalmazás. Soha, korábban ezzel így nem találkoztam. A 30. évfordulón — ezt tudtam az este előszedni —, tehát még két évvel ezelőtt homlokegyenest más volt, de végig tulajdonképpen az elmúlt 32 esztendőben úgy tudom egészen más megítélés volt. Ez így hangzik: a Központi Vezetőség, tekintettel a nagy erejű szervezett támadásra, október 23-ról 24-re éjszaka ülésezett, valamint néhány fontos poszton lévő katona és rendőrtiszt árulására döntött a szovjet csapatok segítségül hívásáról. Minthogy ez egy igazolt, helyes tény. Énszerintem akkor is, s lehet, hogy még ma is, ma már nem nagyon valószínű, ez volt az egyik legvitatottabb kérdés. Helyes volt ez a döntés, vagy nem volt helyes? Ha nem volt helyes, miért nem volt? Milyen más megoldás lett volna?

Nekem az a véleményem, hogy lett volna. Minden korábbi elemzés ellenére, olyan fegyveres erő állt a Magyar Népköztársaság rendelkezésére, ha az akkori politikai vezetésben lett volna valamiféle ilyen elgondolás, hogy saját erejére támaszkodva, valami elhatározottsággal meg lehetett volna oldani. De ilyen nem volt. És ezért erőteljesen kifogásolom ennek a bizottságnak az ilyen értelmű munkáját, amely nagyon egyoldalúan, igazságtalanul megalázza az akkori hadsereg tagjait, tisztjeit, katonáit.

Az 54. oldal azt mondja: a kormány ezekben a napokban — ez már 24—25-re vonatkozik, a Nagy Imre-kormány időszakára — már nem rendelkezett fegyveres erővel. Hiszen azok a kompromittált államvédelmi hatóságok, karhatalmi egységei kivételével — egészen banális az állítás — zömében szétestek, átálltak a felkelőkhez. Tudománytalan, alaptalan és igaztalan. Nagyon kérem, gondolkozzunk el, szabad-e így, ilyen súlyosan megsérteni a hadsereget. 26 és fél ezer tisztje volt a Magyar Néphadseregnek. Ebből több mint 14 ezer aláírta a Tiszti Nyilatkozatot novemberben, és fegyvert fogott, és a karhatalomban szolgált. Hol voltak ezek? Akkor is voltak. Nincs idő, tíz percbe nem fér bele. Voltak árulók, voltak gyávák. A Honvédelmi Minisztérium vezetésének nagy része tehetetlen volt. Így igaz. És a hadsereg nagyobb része parancsra várt, feladatra várt, nem kapott. Dokumentumok vannak, kutatni kell, be kell mutatni. Szeretném megkérdezni, alkalmas-e ez a bizottság teljes egészében erre? Én nem azt mondom, hogy katona legyen a tagja, de miért nem vonják be azokat, akik ebben elmélyült ismeretekkel rendelkeznek? Sajnálom, hogy ilyen módon került kinyomtatásra és most már nem tudjuk visszavonni. Most tudtam meg, hogy már nyomdában van. Sérteni fogja nemcsak azt a 14 és félezer tisztet, de szélesebben. Félek, hogy a mai hadseregre is károsan hat. Pedig ez a hadsereg, ez ma intakt hadsereg minden tekintetben.

A múlt azért fontos, mert a jelennek és a jövőnek *[sic!]*. A mai hadseregnek is nagyon fontos, hogy az akkorit hogyan ítéljük meg.

Elnézést, még csak egy-két szót. Hogy is képzelte el az Ideiglenes Intéző Bizottság ezt. Elnézést Ormos elvtársnő, teljesen egyetértek, és élvezettel hallgattam, amit mondott, de azt az egyoldalú bizonyítást, a hadsereg megítéléséről, nem tudom elfogadni, bár az elejét azzal vezette be, hogy ez a munka nem lezárt. Még sok mindent nem kaptak meg. Így például a katonai kérdéseket, és így igaz. Ez nem tekinthető lezártnak ez az anyag *[sic!]*.

Hogy miért esett szét a hadsereg? Az Intéző Bizottság 57-ben úgy ítélte meg, azért, mert a hadsereg vezetése tehetetlen volt, gyámoltalan, gyáva, és voltak benne árulók. Először is nemcsak ebből állt a hadsereg, mint mondtam. Másrészt nagyon hibásnak tartom, akkor is, és mindenkor annak tartanám, hogy nem volt határozott intézkedés, nem volt határozott katonai nyelven parancs a hadsereg számára, hogy hogyan járjon el. Egyébként ezt az intézőbizottság anyaga bizonyítja. Olyan parancsot adtak, Bata István honvédelmi miniszter 23-án este 9—10 óra között, hogy a piliscsabai, az aszódi gépesített ezred azonnal vonuljon Budapestre. Az esztergomi harcokcsiezred, a tatai tiszti iskola, és később más egységek is rendelkezésre álltak. A parancsot teljesítették, lőszerez. És utána a Bata kiküldött iránytiszteket. A lőszert leszedette. A Rádióhoz így küldték azokat a katonákat, akiket odavezényeltek. Megtiltották a lőszer használatát. Az ember szégyenkezik miatta, de akkor is szembe kell vele nézni. Petőfi Akadémia tisztjei kaptak parancsot arra, hogy a Rádiót védjék meg. A tömeg köpködve, füttyülve, szitkozódva körülfogta őket. Eltorlaszolta útjukat, a parancsnokot tetteleg bántalmazta. Erre visszavonul-

tak, s a történeteket jelentve Bata Istvánnak, újra parancsot kaptak, hogy a pisztolyt és a kézigránátot zsebbe rejtve jussanak be a Rádió épületébe. Az összeköttetés hiánya, a fegyverhasználati tilalom következtében csak 30—40 fő jutott be végül is nagy nehezen, míg a többiek kívül rekedtek, s az ellenforradalmárok zsebükből kiszedték a pisztolyokat és a kézigránátokat.

Tehát kutatni kell, s a tények bizonyítanak. De vajon igaz-e a katonai vezetés tehetetlensége? Nyilvánál, bármiféle rendszerben a felső politikai és államvezetésnek kell arról dönteni, hogy a hadsereg miféleképpen viselkedjen. Használjon fegyvert, ne használjon, mikor használjon. Lehetetlen, hogy a katonai vezetés döntse el. [Én magam ez ellen a leghatározottabban tiltakoznék.] Nincs is ilyen a világon szerintem. Ahol katonai puccs van — elnézést —, ott lehet, de az egy más valami. Ezért az a véleményem, a katonai kérdés, amikor már a fegyverek szólnak, kulcskérdés az ellenforradalom, nem ellenforradalom, felkelés, nemzeti felkelés — mindennek a megítélésében.

Mélyen egyetérték Berend elvtársnak azzal a javaslatával, hogy se egy fél mondat, se egy mondat nem elégséges. Sokkal bonyolultabb ez. Hogy tudjuk ezt ma megoldani? Egyik fő kérdés, amire választ várnak tőlünk a mi párttagjaink és a társadalom, meg szélesebben. Én ezt nagyon megfontolandónak javaslom, értsünk vele egyet, próbálkozzunk, és fogadjuk itt meg. Nem fogadalmakra akarok itt buzdítani, csak ha mindenki egyetért, valahogy ezt juttassuk kifejezésre, hogy őrizkedjünk az ilyen szélsőséges megállapításoktól, mint amire én próbáltam itt rögtönözve reagálni, hogy hányszor változtattunk olyan kérdésben, ami ennek a népnek, ennek az országnak ma is nagyon lényeges kérdés. A jövő szempontjából én is azt mondom, nagyon fontos, hogy milyen választ adunk erre.

Végül, Berend elvtárs, mélységesen nem tudnék egyetérteni ezekkel az emlékmű-históriákkal. Én Bécsben láttam, az első és a második világháborúban hősi halált haltak neve tartomány szerint óriási albumokban benne van. Megragadta a figyelmemet és helyeslem is, hiszen egy világháborúról van szó. Itt azonban nem erről van szó. És nem tudom ezt elképzelni. Azoknak, akik hősi halált haltak, mindenhol állítottunk tisztességes emlékművet, így tudom. Nem tudom elképzelni, hogy most ugyanott, például a Köztársaság téren, valami más névsort is megörökítsünk, vagy bármiféle emlékművet. Ne kacérkodjunk. Kérem a Politikai Bizottságot, hogy ne fogadja el ezt a javaslatot.

S végezetül a nyilatkozat, ha elegendő volt az érvem, amit elmondtam, ezt a nagyon magasra értékelt minősítését ennek a munkának, én nagyon kérem, enyhítsük. Mondjuk azt, hogy folytassák a munkát, nem befejezett munka, terjesszék ki mindenre a kutatást, amire szükséges. Ne értékeljük ilyen magasra. Elnézést, köszönöm szépen.

SZŰRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Kárpáti elvtárs felszólalását. Következik Vastagh Pál elvtárs. Míg ideér a mikrofonhoz, bejelentem: nemcsak Kárpáti elvtárs, többen felvetették, hogy a közleménynek az 56-ról szóló részét készítse el az ebédszünet végéig a szerkesztőbizottság. Ezért azt kérem, hogy a bizottság tagjai a déli szünetben, az ebédszünetben Fejti György elvtárs szobájában találkozzanak. Köszönöm szépen. Tessék.

VASTAGH PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én egy olyan szempont kiemelésével szeretnék az eszmecseréhez csatlakozni, ami elsősorban azt tükrözi, hogy a jelenlegi politikai helyzet miképpen fejeződik ki a pártmozgalom egy kö-

zépső szintjén, egy megyei pártbizottság politikai gyakorlatában. És ebből számunkra milyen követelmények és milyen irányok lennének szükségesek.

Ami Csongrád megyét illeti, azt hiszem, ennek a megyének a helyzetében semmi specifikus nincs. Ha van valami különös vonás, akkor azt abban lehetne megragadni, hogy egy sokkal mélyebb bizalmi válságból próbálunk talpra állni. Ezen dolgozunk keservesen, és ezen küszködünk, és közben próbálunk egy versenyhelyzetre felkészülni. Csak az a baj, hogy eleddig ennek a versenyhelyzetnek sem a szabályait, sem a fő irányát nem lehetett látni és érzékelni. Az a dokumentum, ami most előttünk van, amit a Központi Bizottság vitat, sokkal többet javít ezeken a sötétben tapogatózásokon.

Ami a kialakult hangulatot, a politikai véleményt illeti, rendkívül lassan nyer elfogadásra a párttagság körében az a felismerés, hogy a korábbi politikai struktúra túlélt modelljével szakítani kell. Rendkívül lassan és nehezen. Intézményekhez, megoldásokhoz, formákhoz kötődik a párttagság jelentős része és én úgy érzem, hogy ezt nem eléggé differenciáltan, gyakran egyértelműen konzervativizmusnak tartjuk. Holott véleményem szerint nem teljesen és nem pontosan erről van szó. Ha végiggondoljuk, hogy a párt vezetése tulajdonképpen 1988-ban, a májusi pártértekezleten jelent meg először a politikai rendszer fő elemeit tartalmazó koncepcióval, amikor már azt megelőzően jóval korábban, talán évtizedekkel előtte is a társadalomtudományban ennek szükségességét egyre hangsúlyozottabban dolgozták ki és emlegették, így nem lehet azon csodálkozni, hogy szokatlan, nem világos és nem eléggé egyértelmű a párttagság nagy tömegei számára, hogy mit is jelent ez az új politikai modell, miként épül ki az új politikai rendszer. Ugyanakkor ennek van annyiban pozitív tartalma, hogy a látszólagos konzervativizmus mögött nagy politikai erő magához a szocialista társadalmi formációhoz és társadalomhoz való ragaszkodás. Csak emögött ezt nem lehet világosan látni. Tehát ez alapvetően egy jóval árnyaltabb és jóval differenciáltabb politika kidolgozását teszi számunkra szükségessé.

Természetesen ehhez a bizonytalansághoz hozzájárulnak az anyagi életviszonyok folyamatos rosszabbodásából származó hatások, ami bizalmatlanságot szül a párt és a kormány politikája iránt. Nem arról van szó, hogy az alternatív csoportok vagy pedig a sajtó munkája kelt nyugtalanságot és bizonytalanságot a párttagság körében. A párt három fő rétege, része, alkotórésze: a párt vezetése, a párt aktívagárdája és a párt tömegei között úgy érzékeljük, hogy szakadás következett be. Ez a szakadás úgy is érvényes, hogy a párttagság tömegei nehezen tudják mozgásba hozni az aktívagárdát. Az aktívagárda hatása a párt vezetésére korlátozottabb, és fordítottan is érvényes. A közvéleményben, a politikai hangulatban úgy él, hogy a párt vezetésében az egység deklarált, a politika fő irányairól kialakított egység felbomlóban van, a vélemények pluralizmusa a vezetésen belüli hatalmi harc látszatát keltik. És ehhez kapcsolnak hozzá konkrét eseményeket és ügyeket.

A párt aktívagárdájában, a középszintű vezetésben tapasztalható a magárahagyatottság érzése, amely ösztönösséget szül, bizonytalanságot, szubjektív szelektálási törekvéseket különböző politikai irányzatok és politikai vonalak között. Ugyanakkor érzi a középszintű aktívagárda és a középszintű vezetés a változtatás kényszerét, de ebben nem elég biztos és ebben elbizonytalanodott. A párttagság soraiban azt tapasztalhatjuk, hogy szívesebben foglalkoznak a nagypolitika kérdéseivel, mint saját környezetük alakításának, formálásának gondjaival. Rendkívül nehezen tudják megoldani azokat a politikai törekvéseket, átültetni egy intézmény, egy vállalat

életébe, ami a pártvezetés, a gazdasági vezetés szétválasztásából következik. És ezzel tulajdonképpen jelentősen megnehezítik a pártmozgalom aktivizálódását. Ezt az elkülönülést most úgy gondoljuk, hogy elsősorban a politikai program kialakítása, a politikai program kidolgozása oldhatja fel. Ez a program lesz a döntő, hiszen a program és a tevékenység lesz a versenyhelyzet alapja.

Milyen dilemmái és milyen buktatói lehetnek a program kidolgozásának? Az egyik ilyen alapvető buktató és alapvető gond és dilemma a történelemhez, a múlt-hoz való viszonyunk kérdése. Ezen belül is elsősorban a kontinuitás és diszkontinuitás megítélése.

Rettenetesen nyomasztó — én talán életkorilag a középgenerációhoz tartozom, de rettenetesen nyomasztó — az, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomban és a magyar párt gyakorlatában sem termelődött ki olyan politikai kultúra, amely tisztességesen, egy fejlett politikai kultúrának megfelelően oldana meg a politikai vezetésben bekövetkező szükségszerű változásokat. Ezek mindig végletek között mozognak, és ezek a végletek rendkívül ellehetetlenítik azt az eszmei kontinuitást is, aminek a mozgalomban léteznie kellene. Ezért nagyon kényes és nagyon kínosan kicentizett probléma, illetőleg kérdés a kontinuitás és a diszkontinuitás megítélése. Én úgy gondolom, mindenképpen a kontinuitást kell hangsúlyoznunk a párt eszmeiségében, a párt törekvésében, a diszkontinuitást kell hangsúlyoznunk a működési módban. A párt működési rendszerében kell ezt a megszakítottságot kifejezésre juttatnunk, és ennek nem elsősorban a személyes konzekvenciákban és a személyek megítélésében kell kifejeződésre jutnia.

Ami a programmal kapcsolatos elképzeléseket illeti, én úgy gondolom, és a politikai gyakorlatban az formálódott ki, vagy az a tapasztalat erősödött meg, hogy a következő hónapokban a pártnak a választási küzdelmekre kellene fordítania. Mindazokkal egyetértek, Jassó elvtárral is, másokkal is, Aczél elvtárral, akik egy olyan politikai program rövid kimunkálását igénylik, ami tulajdonképpen egy választási felhívás alaki formájának is megfelel. És ezzel kellene a pártnak a választási küzdelmekben indulnia. Egy hosszabb távú programra lenne természetesen szükség, amely bizonyos jövőképet is fölvázol, amelynek kialakítására a párt kongresszusa hivatott.

Szükségesnek tartom a Központi Bizottság figyelmét felhívni arra, hogy az átmeneti időszak kidolgozására alkalmazott módszerek kialakítása ügyében szorosabb összefüggésben kell szemlélni a mi tervezett lépéseinket az alkotmányozási folyamattal. Ha mi különböző variációkat dolgozunk ki, amelyek a többpártrendszerre történő átmenet megoldásait tartalmazzák, ezeknek a konzekvenciái szükségképpen jelentkeznek az alkotmányozási folyamatban, magában az Alkotmány-koncepcióban.

Tehát lehetőség szerint olyan intézményre próbáljunk szert tenni, amely majd alkotmányos keretek között is funkcionál és működik. Abban a kérdésben pedig, hogy ez a választási felhívás vagy rövid távú program miként, milyen formában készüljön, nem lenne felesleges mérlegelni azt, hogy esetlegesen egy munkajellegű rövid pártértekezlet nem tudna-e ennek a programnak vagy választási felhívásnak nagyobb súlyt adni a társadalomban. Köszönöm szépen, ennyit kívántam elmondani.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Vastagh Pál elvtárs felszólalását. Következik Berecz Frigyes elvtárs, őt követően Huszár István elvtárs.

BERECZ FRIGYES elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A hét elején a rádióban hallhattunk egy híradást arról, hogy az egyik alternatív szervezet súlyos aggodalmát fejezte ki a tekintetben, hogy pártunk egy elkövetkezendő választáson megsemmisítő vereséget szenvedhet, továbbá kifejezte aggodalmát a párttagok, és elsősorban a párton belül a vezetők, az apparátus sorsa iránt, féltve ezeket az elvtársakat a megaláztatásoktól. Én úgy gondolom, nem érdemes azon tűnődni, hogy most hállával, vagy inkább gúnyos elutasítással kell-e fogadnunk ezt az emberbaráti gesztust. A helyes válasz csak az lehet, a Magyar Szocialista Munkáspárt ne mástól várja, maga gondoskodjon arról, maga küzdjön meg azért, hogy ne alázzák meg, hogy ne szenvedjen megsemmisítő vereséget.

A vitaindító előadás feladta számunkra a kérdést, rendelkezünk-e a sorsunk befolyásolásához szükséges eszközökkel. Ha nem, vagy csak részben, akkor mit kell tennünk a párt megerősítése érdekében. A vezető szerep megtartásának tárgyi eszközeivel és feltételeivel, mint tegnap Horn elvtárs is utalt rá, egyértelműen rendelkezünk. Az egyetlen szervezett párt vagyunk sok százezer olyan taggal, akik hajlandók áldozatot vállalni, tenni valamit a párt érdekében. Döntő többséggel rendelkezünk a Minisztertanácsban és az államhatalom szerveiben. Formálisan az Országgyűlésben is. Meghatározó a jelenlétünk a gazdasági élet vezető posztjain. Az eddig létrejött alternatív szervezetek és embrionális pártok ma még ezt együttvéve sem mondhatják el magukról. Ezzel azonban nincsenek összhangban a vezető szerep megtartásának szubjektív feltételei, mert azokat nagyrészt kiengedtük a kezünkől elsősorban azért, hogy nem tudjuk eléggé hatékonyan irányítani a gazdaságot. S hogy emiatt állandósult az életszínvonal, a szociális életfeltételek romlása.

Továbbá felelős a kialakult helyzetért propagandamunkánk is, mert lemondunk a befolyásolás eszközeiről, átengedvén azokat nagyrészt az ellenzéknek. S függetlenül attól, hogy egymás közt vezetőink hogy érzik, igen súlyos következményekkel jár pártunk vezetésének megbomlott egysége, az a tény, hogy ország-világ elé kirakatba kerültek az egység hiányának látványos jelei.

Nyilvánvaló tehát, hogy legsürgősebb, legfontosabb feladatunk az eszmecsellekvési egység helyreállítása, mégpedig a megkerülhetetlen változások vállalása mellett. Hogyan segít ebben pártunknak a történelmi albizottság jelentése? A közéleti módjával — ezt az eddigi vita is megerősítette — a nyilvánvaló jó szándék ellenére olyan hibákat követtek el, amelyeket a tanulmányban a sztálini társadalommodell hibájaként maguk is bíráltnak. Túl sokat bíztak az apparátusra, és túl szűk körben döntöttek egy ideológiai, politikai szempontból alapvetően fontos kérdés minősítésének a megváltoztatásáról és nyilvánosságra hozataláról. Magyarán: apparátus alatt azt értem, hogy az albizottság nagyszámú külső szakértőt vonhatott be a munkába; a túl szűk kör alatt pedig azt, hogy keveredik a közvéleményben, ez bizottság volt vagy albizottság. A bizottság, a 15 tagú bizottság nem ült össze, nem tanácskozta meg ezt az anyagot, tehát az albizottság nemcsak a Központi Bizottságot lépte át, ezt a bizottságot is. Mindez azt példázza, hogy a kész tények elé állítás módszerével nemcsak dogmatikus, de reformszellemű platformról is veszélyes helyzetet lehet előidézni. Ha ezt a türelmetlen, a képviselt eszmétől idegen módszert általánossá tesszük, ugyanolyan sorsra juttathatjuk a reformokat, mint a társadalom sztálini modelljét.

A reformok szempontjából azért sem tartom szerencsésnek a nyilvánosságra hozatal módját, mert a közéleti során elkövetett taktikai eljárási hibával gyengíti a tartalom hitelét, mert feleslegesen tesz újra a reformok ellenfeleivé olyanokat, akik

már-már a hívei voltak, mert az általa gerjesztett vita háttérbe szorítja, leértékeli a legsürgetőbb, legfontosabb kérdést, a gazdasági fejlődés megrendítését, mert határainkon túl érveket ad a szocializmus megújítása, a glasznoszty, a peresztrojka ellenfeleinek, így megnehezíti legfőbb külső szellemi támaszának helyzetét és végül, mert vitára ad okot itthon is, külföldön is abból a szempontból, hogy mindez, mármint a nyilvánosságra hozás, az időpont és a következmények megválasztása szempontjából naivitás miatt — vagy nagyon is tudatos mérlegelés alapján — történt. Akármelyik volt, mindenképpen kemény következtetéseket lehet belőle levonni.

Ami a tanulmány tartalmát illeti, és az 1956 minősítését illeti, erről is szeretném röviden kifejteni a véleményemet. Én a tanulmányt tárgyilagos, becsületes és történelmileg alapjában hiteles dolgozatnak tartom. Kérték a nyilvánosságra hozatalról a véleményünket. Hadd mondjam, nincs mit tartani a nyilvánosságra hozataltól, bár úgy tűnik, hogy itt már ugyancsak kész tények elé vagyunk állítva. Közvetélelével véleményem szerint csalódást is fog bizonyos körökben kelteni egyrészt azért, mert az egyetlen szóra korlátozódó, új minősítésen kívül nem tartalmaz semmi olyan szenzációs információt és értékelést, amilyennel eddig nem találkoztunk volna. Inkább a rendszerezés és az összefoglalás az érdeme. Másrészt, mert szakértők írták szakértőknek, a szöveg helyenként tudományoskodó. A felcsigázott érdeklődésű, laikus nyilvánosságot aligha fogják lázba hozni az olyan megállapítások, hogy Kautzky, Hilferding vagy az ausztromarxisták már a század elején is felismerték a kapitalizmusnak az átalakíthatóságát. Gondot a tanulmány azzal okoz, amiről nem szól. Bár ígéretet kaptunk rá, nem szól az 56-os események népfelkelési minősítésének dokumentumairól. Ez a kifejezés az 51. oldal alcímében isteni kinyilatkozásként pattan elő. Később sem találunk meggyőző indoklást a nemzeti tragédia új minősítésének okairól. Az idézett személyes vélemények az anyagban és a későbbi vitában nem dokumentumok akkor sem, ha az idézett személyek Lukács György vagy Kádár János. És én nagy különbséget érzékelek a népi felkelés, illetve a felkelés minősítés közt is.

Nem esik szó arról, hogy az elátkozott 50-es években nemcsak a népet sanyargató oligarchiák jellemezték a helyzetet, milliós munkás- és parasztömegek a végbement hatalmas átrétegződés során akkor még mit sem tudva Recskról, vagy a perek koncepciój jellegéről, felemelkedésként élték meg ezeket az éveket. És nem esik szó arról sem, hogy 1956 nemcsak a tömegek reflexe volt a valóban elkövetett megbocsáthatatlan bűnökre, hanem — igaza volt tegnap Kállai Gyula elvtársnak — a tűz belülről-kívülről történt tudatos élesztgetésének a következménye is.

Akik felnőtt fejjel váltunk az események tanúivá és részeseivé, sok olyan konkrét tényre emlékszünk, amiről azóta sem szólunk gyakran. Egyet én is hadd idézzek: gyakorlatozó katonaként 1955 nyarán tanúja voltam annak a léggömbinvázióknak, amit szinte az osztrák államszerződés aláírásának másnapján indítottak meg másfél évvel az októberi események előtt ellenünk, és folytattak hónapokig a nyugati határon, igen nagy mennyiségű röpcédulát szórva szét a Dunántúl területén.

Ezért egyetérték Grósz elvtárs vitaindítójával; még igen alapos és tényfeltáró munkát kell végezni annak érdekében, hogy a Történelmi Albizottság tanulmányából a XIV. kongresszusig olyan mű bontakozzék ki, amely nemcsak a sztálini korszak szemléletén tud felülemelkedni, hanem minden más előítéleten és elfogultságon is, amely támadhatatlanul hiteles tudományos értékű elszámolást ad majd számunkra a szocialista kísérletek és eredmények, hibák és bűnök négy évtizedé-

ről. Egy ilyen mű csak úgy születhetik meg, ha elődeinket annak a kornak a normáival mérjük, amelyben cselekedhettek. Csak azt kérjük tőlük számon, amit az akkori lehetőségekkel élve is megtehettek volna. De nem tettek, vagy éppen úgy tettek, hogy azzal a kényszer nélkül is az eszme, a tisztesség, a józan ész parancsa ellen cselekedtek.

Meggyőződésem, hogy egy ilyen mű 1956 megítélésével kapcsolatban azokat fogja igazolni, akik a nagyon bonyolult, összetett módon a tragikus események ellenforradalomra minősítését túlzottan leegyszerűsítő, ezért téves megítélésnek tartják, ám nem tudják elfogadni a népfelkeléssé magasztalást sem, mert az fordított előjellel ismételten évtizedekre lehetetlenné tenné az 56-os események és az azt megelőző 3—4 évtized tárgyilagos értékelését. Még hozzátenném, nem igazolja a népfelkelési minősítést az 1957 elején igen gyorsan bekövetkező konszolidáció sem. Ez inkább arra mutat, hogy az események napjaiban a nép nagy többsége várakozó állásponton volt, nem tudta, kihez csatlakozzék.

A Központi Bizottság állásfoglalás-tervezetéről. Ez az állásfoglalás-tervezet a válságos helyzet alapvető okát a gazdasági teljesítmény hiányában, megoldásának kizárólagos lehetőségét pedig a politikai pluralizmus megteremtésében látja. E tekintetben osztom a történelmi albizottság véleményét. Az alacsony gazdasági teljesítmény nem ok, hanem következmény egy olyan politikai rendszerben, amely önmaga hibáinak gyors kijavítására alapvető okok miatt képtelen. Létre sem jöhet egy alkalmazkodó, gyorsan fejlődő gazdaság. Erre utal az egész szocialista világrendszer elhúzódozó, egyre mélyülő gazdasági válsága is. Csak a társadalmi modell krónikusan hibás működéséből állhat elő az a helyzet, hogy két évtizede hirdetjük egyre többen a gazdasági reformokat, de továbbra is fél tucat pénzügyi szakértő dönt a gazdaság sorskérdéseiről figyelmen kívül hagyva a reform elveit, előnybe részesítve a jövedelemlevonást, a jövedelemtermeléssel, kizárva a beleszólás lehetőségét a gazdaság igazi kérdéseibe.

Én éppen ezért fontosnak tartanám, hogy a Központi Bizottság a gazdaság kérdéseit egy ugyanilyen jellegű vitán, mint most a politikáét, vitassa meg. Tehát a politikai rendszert kell előbb megjavítani véleményem szerint is. És hogy ennek egyetlen útja-e a pluralizmus, erre azt tudnám mondani, ha a világon körülnéznünk, száznál több olyan országot láthatunk, amely pluralista társadalom, kapitalista gazdasággal működik, és rosszul, sikertelenül működik. Van 20—25 olyan, ami jól működik. Az a véleményem, csak ezektől a jól működőktől kell tanulni, tőlük is csak azt, ami jól működik, és amit ők is perspektivikusnak tartanak a társadalmuk építése szempontjából. Erről az előző két KB-ülésen már kifejtettem a véleményemet. Nem az a lényeges, hogy egy párt van-e vagy több, hanem hogy a szocialista társadalomban is, ha versenyben akarunk maradni, állandósulnia kell a visszacsatolásnak, azaz a hibák azonnali észlelésének, szóvátételének és kijavításának. Nem szabad megakadályoznunk, hogy a mi társadalmunkban is működjen a kiválasztó-dás, az evolúció törvénye, mert csak általuk működhet egyre jobban egy társadalom.

Én úgy gondolom, alapvető hibát azzal követtünk el, hogy ez évekig, évtizedekig nálunk mesterségesen, de nem tudatosan fel lett függesztve, és nagyon nagy mértékben függött a vezető testületek, a vezető személy milyenségétől, hogy milyen hamar jöttek elő ennek a felfüggesztésnek a hibái. Egy Rákosi-szabású vezetővel három év után jöttek elő, a lengyel típusú vezetőknél megismétlődtek évtizedenként, egy olyan szabású vezetővel, mint Kádár elvtárs, ott is előjöttek 25—30 év után.

Tehát ez mindenképpen törvénytörően bekövetkezik; azoknak a társadalmi törvényeknek a hatályát, amelyeket magunk hirdettünk, mi sem sérthetjük meg. Ezért nagyon lényegesnek tartom, hogy ez a visszacsatolás, ami tulajdonképpen egy rendszerbíráló funkció, léteben ne függjön a kormányzó erőtől, mert különben ismét deformálódik a rendszer.

Úgy tűnik, egy igen nehezen feloldható dilemmával kerültünk szembe. Egyrészt társadalmunk valóban nem érett a többpártrendszer súlyos megrázkódtatások nélküli bevezetésére, másrészt az egypártrendszerben éppen az előbb említett és évtizedekig kikapcsolt evolúció működésének a hiánya miatt ma már fejlődésképtelen. Egyre inkább bebizonyosodik, hogy egyetlen párt nem lehet önmaga ellenzéke, valahogyan tehát mielőbb szert kell tennünk a folyamatos önkormányzítás képességére. Ha ezt értjük pluralizmus alatt, akkor azt létre kell hozni a szocializmusban is. Ezért egyetértek az ezt célzó átalakulással, amelynek Grósz elvtárs megfogalmazta a menetrendjét. Rendszerünk megjavítása érdekében meg kell hoznunk ezeket a sorsdöntő elhatározásokat, tudomásul véve, hogy az ideológiai kérdések tisztázatlansága miatt ezzel nagy kockázatot is kell vállalnunk. Társadalmi vívmányaink megsemmisítésének veszélyét idézném fel akkor is, ha megtorpannánk ezen az úton, és erővel elodáznánk az elkerülhetetlen politikai reformokat, és akkor is, ha lemondanánk az átmenet folyamatára gyakorolt állandó, sorsdöntő befolyásról.

Ez a megállapítás egy újabb fundamentális kérdést vet fel, hogyan lehet a változásokra úgy döntő befolyást gyakorolni, hogy a jót ne akadályozzuk, a megsemmisülést se kockáztassuk. És e mögött a kérdésfelvetés mögött nem az a hátsó gondolat rejlik, hogy féltjük a saját bőrünket. Egy újabb társadalmi robbanást kell megelőznünk éppen azért, mert az visszavethetné a fejlődést, amit óhajtunk.

Az állásfoglalás-tervezet szerint a jövőben a kizárólagosságot biztosító vezető szerep helyett döntő befolyásra, hegemóniára kell szert tennünk a társadalom minden fontos területén. Ám ezt a szándék hangoztatásával önmagában nem lehet elérni, még kevésbé fenntartani. Hegemón szerepünk akkor lehet, ha egy titkos választáson legalább annyi szavazatot kapunk, amennyivel egy szocialista koalíció vezető pártja lehetünk, ez a minimális feltétel. Amíg ennek az elérése nem valószínű, addig a választást nem szabad megkockáztatni. Választási megmérettetésre viszont azért is szükség van, mert enélkül ma már csak [kérészetű] taktikai sikereket érhetünk el, pirruszi győzelmeket arathatunk az alkudozások során. Azért is szükség van erre, hogy megtudjuk: az ellenzék befolyása mennyire áll arányban a hangerejével.

Pártunk egy demokratikus választáson akkor kaphat elegendő szavazatot, ha beveti ideológiai és politikai eszközeit, és újra harcoló párt lesz, ha napról napra megküzd hegemón szerepéért. Meggyőződésem, hogy ellenzékünk akaratlanul is a legnagyobb jót teszi pártunkkal, amit csak tenni lehet, mert harcra kényszeríti, kimozdulásra ösztökéli abból a tespedésből, amibe a hatalom birtoklásának biztonságérzete juttatta. Csak rajtunk múlik, hogy élni tudunk-e ezzel a nagylelkű adománnyal. Pártunk akkor növelheti meg ismét a befolyását, ha világos vonásokkal megjelöli: mivel azonosul, mivel vállal közösséget, és mitől határolja el magát. Ha elsőként lesz képes megfogalmazni a fejlődőképes szocialista társadalom modelljét, és kijelölni az útvonalat, amely a megvalósításhoz vezet, ha végre olyan rövid távú programot tud javasolni a gazdaság életre keltésére, ami meg is valósítható, és meg is valósul; ha ki tudjuk használni ezt a helyzetét, ha azt a helyzetet is ki tudjuk használni, hogy az ellenzéknek még nincs, eszközök hiányában még nem

lehet elfogadható programja azoknak a valóságos és felnagyított bajoknak az orvoslására, amiket ostoroz, akkor ezt a feladatot meg tudjuk oldani. Akkor itt félbehagyom; köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Berecz elvtárs felszólalását, következik Huszár István elvtárs, őt követően Maróthy László elvtárs:

HUSZÁR ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Mindannyian érezzük a nagy felelősséget és a növekvő felelősséget. Sok lett a megvitatnivalónk, és erre időt kell szánnunk. Én ezért szavaztam a tíz perc ellen, de megpróbálom mégis betartani, a döntéshez igazodni. Persze, jó lenne, ha a viták lényegretörőek lennének, vagy inkább arra törnének. Jó lenne, ha ma vagy holnap ne megosztottabban állnánk fel, mint ahogyan leültünk tegnap. Jó lenne, ha a legnehezebb dolgot el tudnánk kerülni, a pártszakadást. Azt hiszem, persze ezeken túljutottunk, megjósolni a végét, persze hogy nem áll módomban, de most én optimista vagyok. Pozitívrá fordulnak a vitáink, úgy érzem.

Én egyetértek Grósz elvtárs előadói beszédével, azzal a programmal is, politikai programmal, amit elővezetett. A hangvételt külön is üdvözlöm. Azt nevezetesen, hogy higgadságra, igényességre biztatott bennünket, és be is mutatta, hogy ez nem egyszerűen jelszó volt, hanem komoly törekvés a tények tiszteletére. Hadd folytassam a jelzőket, hogy tudniillik a valós folyamatok becsületes, szerény és alázatos értékelésére, persze azzal, hogy egyértelműen és határozottan foglaljunk állást a reálfolyamatok megítélésére tekintetében.

Miért teszem ezt szóvá? Azért, mert az a véleményem továbbra is, hogy a reálfolyamatok igényes elemzése ma sem erőssége pártunknak. Viták kellene. Enélkül nincs egység, enélkül nincs megismerés sem. Örülnék neki, ha a viták nem válnának a politikai megosztottságunk fokozódásának elemévé, ha nem civakodássá és csipkelődéssé válnának, és annak is örülnék, ha nem periférikus kérdések kerülnének vitáink központjába. Kérem, ne értsék félre, én 1956-ot nem a periférikus kérdések közé sorolom. Nos, hadd folytassam, persze nagyon nehéz ezeket a magamnak felállított normákat betartani, hiszen mindegyikünkben munkál a kortársi elfogultság. Ezen nehéz túllépni, túllennünk, de a vitáink talán ezen is segíthetnek, mindannyiunkat ettől talán óvnak.

Én örülök annak is, hogy a vitának olyan elemei is kibontakoztak, amelyek arra intenek bennünket, Horn elvtárs hozzászólására gondolok például, hogy nagyobb vagy több politikai magabiztosságot magunktól. Mert értem én, és egyet is értek, hogy sok a késedelem, sok a külső nyomásra bekövetkező cselekvés, hogy az események után kullogunk az esetek tekintélyes részében. De azért az is van, hogy nem tekintjük végig eléggé igényesen, hogy mi is történt az elmúlt hét hónap alatt. Nem tudom hetet kell-e mondani vagy kilencet? Tehát május óta, az elmúlt év második felében és ebben az esztendőben. Amit a politikai reformfolyamatban végigvittünk eddig, az őszintén, minden korábbi reményünket túlteljesítette. Most politikai tőkét szerezünk tehát ebben a folyamatban, de a politikai tőkénket is mindig leértékeljük, mert nem tudjuk kamatoztatni politikai tőkénket.

De ha a reálfolyamatokat emlitem, akkor én is úgy vagyok vele, többen szóltak hozzá, hogy méltatlanul elhanyagolódik a gazdaság kérdése az elemzések menetében. Itt nagyon nehéz előremenni. Lassúbb lehetőségeink vannak, erre utaltak többen, Grósz elvtárs is fölhívta a figyelmet erre, és arra, hogy a társadalom teljességében gondolkozzunk. Valóban a politikai reformfolyamat sürgetőbb, s gyorsabb

lépteket lehet tenni e tekintetben. A gazdasági és politikai szféra azonban egymástól nem szakadhat el.

Annyi vitám volna csak Grósz elvtárrsal, én úgy ítélem meg, hogy a politikai folyamatokban is figyelembe kell venni a reális korlátokat. Ott is léteznek korlátok sokféle értelemben. De hangsúlyozom, a gazdaságot ne hanyagoljuk el, mert úgy ítélem meg, hogy a gazdasági folyamatok továbbra is aggasztóak, helyzetünk nem javul megfelelően, és még nem kerültük el — lehet, hogy ez túlzás — a gazdasági összeomlás veszélyét. És erre sokkal nagyobb figyelmet kell a politikai szférában is fordítanunk.

Néhány dolgot a politikai folyamatokról. A politikai folyamatok tovább differenciálódnak, és ez, azt hiszem, természetes. Itt-ott a radikalizálódás elemei is felerősödnek, és ettől sem kell nagyon kétségbeesnünk. Hol látom ezt a politizálódást különösen gyorsnak? Ezek persze nem biztos hogy jól jellemezhető társadalmi rétegek, és egymást át- és átszövik az ifjúság körében, az értelmiség körében; a párt politizáló kisebbsége; a szó biztos, hogy nem jó, a párt elitjében. A többség az hallgató. Erről is hallottunk itt megjegyzéseket. Vagy másképpen: a hallgató többség azért az egy nagyon masszív tömeg. Én úgy gondolom, hogy itt is van, és talán fokozódik a türelmetlenség, és igazából ez jelent többféle veszélyt, hogy a hallgató többség türelmetlensége növekszik. És ez a türelmetlenség fogékonnyá teszi ezt a hallgató többséget mindenféle demagógiára. Igazándiból ezt tartom egy nagyon súlyos dolognak.

Többpártrendszer. Kedves elvtársak! A többpártrendszer elkerülhetetlen. Tovább kell mennünk ezen az úton, úgy gondolom, még akkor is, ha tudjuk, hogy most nincsenek olyan politikai erők, amelyek koalícióképesek. Ahhoz még sok idő kell, hogy ezek a politikai erők markáns arculattal megjelenjenek a politikai élet porondján. De tovább kell ezen az úton menni. Nem szeretnék hosszan ennél elidőzni, ezért én helyeslem az állásfoglalásnak ezt a részét, ezt a tervezetét. Lényegesnek tartom, hogy mi ne egy félelmi attitűddel, vagy egy nekikeseredéssel fogjuk fel ezt a folyamatot, mert akkor megint ezek a védelmi reflexek, a keserűség motíválják tetteinket.

Röviden az Új Márciusi Fronttal kapcsolatos felhíváshoz. A felhívás megjelenése után két nappal, vagy másfél nappal én nyilatkoztam erről a kérdéstről, és örömmel üdvözöltem ezt. A gyors tetteket igénylő állásfoglalás sürgetését. Tettem ezt úgy, hogy testületi állásfoglalás nem állt mögöttem. Testületi állásfoglalásra a népfőnt elnöksége február 17-re tervez egy előterjesztést. Ennek előkészítése praktikusán befejeződött. Titkárságunk a múlt héten két napon keresztül több mindenről, köztük erről is vitatkozott. De nyilatkozatomban azt mondtam, hogy a Hazafias Népfőnt kész keretet adni ennek a javaslatnak vagy más javaslatok megvitatásának. És itt meg kell állnom egy picit. Teszem ezt azért is, mert Nyers elvtárs hozzászólása is erre inspirál.

Kedves elvtársak! Én egyetértek azzal, hogy egy új politikai szituációban gyökeresen más népfőntmozgalomra van szükség a jelenlegihez képest. A jelenlévők tudják, hogy most a népfőntmozgalomban széles körű, minden bizottságra kiterjedő vita van, hogy miként gondolkozzunk, vagy milyen módon változtassunk önmagunk munkáján, programjainkon, módszereinken; hogyan kell megújulni, hogy ezt a divatos szót én is elmondjam. Hiszen egy többpártrendszeres politikai rendszer egészen mást jelent a népfőnt számára, mint a jelenlegi. Csak úgy tudok gondolkozni, hogy egy gyökeresen más népfőntmozgalomra van szüksége ennek az or-

szágnak. Önvédelmi reflexeknek van ilyen agyértéke, ezt mindannyian tudják, akik biológiával foglalkoztak. Bennem a népfronttal kapcsolatos önvédelmi reflexek, talán megértik, még nem túlságosan erősek, tehát nem ez motiválja a véleményemet. De azt gondolom, talán soha nem volt annyira szükség egy erős, önálló, saját arcu-
lattal rendelkező népfrontmozgalomra, mint most. És elsősorban a pártnak van erre igen nagy szüksége. Az önállóságot is hangsúlyozom mint pártérdeket. Mert differenciáló folyamatok dezintegrációs folyamatokká is válhatnak, és erősíteni kell, úgy gondolom, az integráló tényezőket; a nemzeti összefogásnak különös jelentősége lett és talán lesz. És a dezintegráló folyamatokban a tárgyalás, a megegyezés, a megbékélés, a megállapodás szükséges. Látják, én nem kiegyezést mondtam, nem a szó ellen vagyok. A történelmi analógiák mindig érdekesek, kínálnak is megfelelő kifejezéseket, de valahogy énnekem ez a szó le van kötve 1867-hez, és nem hiszem, hogy az analógia nagyon jó lenne a mára. De nem a szó ellen hadakozom, hanem azt mondom, megegyezés, megbékélés, összefogás, sok minden, tárgyalás. Igenis, ezt tartom a lényegének az Új Márciusi Front felhívásának, erre sokféle keretet kell megteremteni. De mit kell most eldönteni, hogy az állásfoglalásban javasolt alternatívákra is valamit mondjunk? Mondjuk például azt, hogy alkalmas-e a parlament az alkotmányozó nemzetgyűlés funkcióinak a betöltésére. Három alternatíva van, de ez a lényeges kérdés.

Kedves elvtársak! Nem szeretném, hogy én most minősítsem a parlament mai tevékenységét: ez a parlament 1985-ben került megválasztásra. Teljesen világos, hogy az akkori politikai szituációban senki nem tudta prognosztizálni a mostani helyzetet, és nem adekvát összetételében a mai helyzetünkkel. Teljesen világos.

Többféle megjegyzésem van nekem is a parlament tevékenységéhez. Ha egy képviselő lettem volna októberben a központi listán, vagy az országos listán, lehet, hogy önkritikának is felfogható, nem tudom, kérem, ne vegyék rossz néven, ne vegyék sértésnek az itteni képviselők, a parlament legnagyobb hibájának azt látom, hogy nagyfokú dilettantizmus van a parlamenti munkában. Nemcsak a gazdasági kérdésekben, mert az engem nem zavar, hogy a költségvetés rejtelseiben nem tud eligazodni a parlament; valljuk be, a közgazdászok tekintélyes része sem tud eligazodni ebben, de hogy a politikai dilettantizmus olyan óriási, amit lehet tapasztalni, ez már aggasztó. Vagy ez összefügg a helyzetünkkel? Igen, de mindenesetre nem olyan a helyzet, azt gondolom, hogy van egy reformpárti kormány, és van egy retrográd parlament, amit fel kell oszlatni, mert a reformprogram végrehajtását a parlament nehezíti. Vagy talán fordítva sincsen, hogy a retrográd kormány és a reformpárti parlament, hogy a parlament és a kormány között ilyen szituáció lenne, ezért azt gondolom, hogy alkalmasnak kell tekintenünk a parlamentet az alkotmányozó funkció betöltésére. Ez tehát egy ilyen *[sic!]*. Továbbá, lehet-e egy ilyen nemzeti bizottságot fölruházni közhatalmi funkciókkal? Ha a közhatalmi funkciókkal ruházunk fel egy ilyen bizottságot, az még nagyobb problémát okozhat a kormányzásban, ezt a bizonytalan parlamentet még nagyobb bizonytalanságba viszi. Ezért ilyen közhatalmi funkciókkal felruházni egy megegyezési bizottságot nem tartok célszerűnek. Ez tehát az én vitám.

Ha a pozitív lényege ennek a felhívásnak az, hogy sürgősen és folyamatosan, nagy felelősséggel tárgyaljunk arról, hogy hogyan lehet átvizelni a mai helyzetből az országot egy új politikai rendszerbe, ezt szívemből támogatom, és minden esz-
közzel fogom ezt segíteni, s változatos formák között a kétoldalú, sokoldalú tárgya-

lások során. Én remélem, hogy ez a lényege, s ha ez a lényege, akkor ezt én nagyon-nagyon örvendetesnek tartom.

Azt hiszem, lejárt az időm; pártértekezlet kell-e vagy kongresszus kell-e? Talán nem. Pártvita mindenképpen legyen, ezt fontosnak ítélem meg, viszont arra fel kell készülnünk, hogy az a pártrituálé, amit korábban kialakítottunk, hogy ötvenkét kongresszus, ez biztos, hogy nem megy; ezek a formák úgy alakulnak, ahogy alakulnak, ahogy a helyzet ezt szükségessé teszi. Köszönöm figyelmüket.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Huszár elvtárs felszólalását, Maróthy László elvtárs következik, majd Sarlós István elvtárs.

MARÓTHY LÁSZLÓ elvtárs: Kedves Elvtársak! 1988 májusában egy politikai földrengés volt Magyarországon, ennek a földrengésnek az utóregnései tartanak azóta is. Jelen vannak a Központi Bizottság üléstermében most is, és az ülésel nem fognak lecsitulni, mert ugyanaz a természetük, mint a geológiában, hogy amíg az erők nem egyenlítik ki egymást, addig ezek tartani fognak. Ezt tudnunk kell azért, hogy kezeljük az ügyeinket. Ugyanakkor mesterséges rengéskeltési kísérleteket is látok. Helytelenítem, mert nagyon veszélyes, és eltanácsolnék tőle mindenkit.

Üdvözlöm a főttkári beszámoló tárgyválasztását, hogy nem 1956-tal foglalkozik elsősorban, hanem csak a helyén foglalkozik vele, s azokat a kérdéseket veszi elő, amelyek ma ténylegesen megoldásra és megválaszolásra fontosak. Üdvözlöm a módszert, ahogy egy nagyon kényes és pártszakadást is kiváltható problémát nem Pozsgay-ügyként, hanem Pozsgay elvtárs egy nyilatkozatának kérdéseként, elvi-politikai alapon kezel. Megméri, megméretetik, és kimondjuk a szót, ez a helyes és ez a követendő *[sic!]*.

Miután a beszámolóval egyetértek, az idővel élve, mik az én hiányérzeteim a munkánkkal kapcsolatban? Nem tudjuk magunknak felrajzolni, bár megpróbáltuk, és több hozzászóló tette csakúgy, mint a beszámoló, hogy a társadalomban ható erőket pontosan meghatározzuk, idő híján nem teszem. Én az ellenzéki erőkkel eléggé napi kapcsolatban és tréningben is vagyok. Erről akartam pár szót mondani. Csak illusztrációként említem meg az itt elhangzottakon túl; lényegesen nagyobb értelmiségi tömegeket látok mögöttük, nem akármilyeneket, és az ifjúságra való befolyás olyan, ahogy azt Nagy Imre elvtárs — ugyan szomorúan hallgatva — mondta, de mégiscsak igaz módon rajzolta fel. De tudni kell az alapvető tömegeknek az állapotát, mozgásirányát, és fel kell mérnünk azt is, hogy milyen erők most a társadalomban, más irányban vagy párhuzamosan mozognak velünk, mégis mekkora erőt gyakorolnak. Idő híján nem megyek bele.

Nem mondtuk ki — mondom másodszor — azt, amivel ugyancsak számolni kell, hogy pártunk nincs felkészülve arra a fordulatra, amelyiket tudjuk, hogy végre kell hajtani, már talán egy picit késünk is vele, és amelyik bizony még hosszú időn keresztül nagyon sürgetően itt lesz a nyakunkon.

Hol látom én a felkészülésnek a problémáját? Látok egy elvi jellegű tisztázatlanságot. Legyen szabad idéznem a Tudományos Akadémia egy kiadványából, ami a mai napunkhoz is szól, citálok a nagyon érdemes munkából, kérem figyeljék meg. „Ma már kérdésessé vált a szocializmus jelenlegi kísérleteinek megreformálhatósága, a zsákutcából való kitorés sikere is.” Ugyanez a szerző így folytatja: „Nincsen rá idő, és a kis lépések már nem teszik lehetővé a zsákutcából való kitorést. Ahogy számos új keletű szovjet szerző fogalmaz: ehhez forradalmi változás kell.” Még egy mondat, és nem citálok tovább. Ennek a kollektívának egy nagyon elismert tag-

ja azt mondja, hogy ennek átfogó elméletével társadalomtudományunk még adós. És adós marad jelen számunk is, mármint az értekezés, ami decemberben kelt. Tehát le kell egy bizonyos modellt építeni, és helyette egy másikat, amit nem alapoztunk meg.

Ezért kedves elvtársak, nagyon helyénvalónak tartom azt, ami időrendben és módban itt megfogalmazódott Grósz elvtárs részéről. Nem lehet rohanni, mert a tempót nem ismerjük. Még az iránytangensekkel is van némi gond. Az irányt s a tempót csak akkor lehet pontosan meghatározni, ha minden komponense kimunkált. Tetszik nekem az a jelszó, ami megfogalmazódott — lehet, hogy nem pontosan idézem — reform = békés és eredményes munka, újjító türelmetlenség. A tempóját akkor szabjuk, amikor majd minden részletét pontosan tudjuk. A másik rendkívül gyakorlatias, pártunk rendezésénél is, magunkra is értem.

A probléma sorában, tisztelt Központi Bizottság, azt látom, hogy itt rengeteg bölcsesség hangzik el, és igazak, találóak, nagyon sokat tudunk már, nagy a tudásanyag, és gyakorlatiatlanul politizálunk. Mintha nem tudnánk azt, hogy a kijelentések önmagukban nem termékenyek, vagy kismértékben azok. Meg kell szervezni. A lépéseknek sora van, mint ahogy ideje van a születésnek is, és mindannak, ami az emberrel kapcsolatos.

Úgy látom, hogy amit a sajtóról mondtunk, már sokadszor, annak érdekében nem tettünk semmit. Jól értsék meg: nem a sajtó nagy problémáját kezelem, az azonos sorba tartozik a többi nagy kérdéssel. De a párt sajtótevékenysége dolgában már bizony kellett volna egyet és mást művelnünk. Vagy az a már itt megfogalmazott nagy kérdés, ami közelmúltunk nagy problémája, és bizony nagy teher: 1956 kezelése, a Nagy Imre-ügy. Humanitárius, humánus kérdésként és jogi problémaként kezeltünk egy olyan ügyet, amelyik elemi politikai téma. Ezt nem lehet természetesen csak teoretikusan, úgy kell kezdeni, de nagyon gyakorlatiasan, idővel és erővel számolva is megoldani.

Látok egy problémásort, ami a programtalansághoz kapcsolódik, és ebben is egy bizonyos sorrendiség-gondot. Grósz elvtárs beszámolójában örömmel hallottam: az alapvető tömegek gondolja, problémája felé kell fordulni. És a gazdaság teljesítőképességének a növelésével kell foglalkozni. Akárhogy is veszem, ezek fogják a gondok orvoslásában az elsőt jelenteni. Gondként látom a munkánkban azt, hogy bizonyos túltaktikázás történik. És ebben a mozgó erőviszony-rendszerben mintha nem mindig teljesen — bocsánat a szóért —, jellemerős módon sokan gyűjtögetnének pontot innen is és onnan is. Talán jó volna, ha a pártunk ettől mentes lehetne.

A helyzet dolgában csak egyet szeretnék megemlíteni. A sok példa, ami itt megfogalmazódott arra, hogy milyen a belpolitikai állapotunk.

Tisztelt Központi Bizottság! Ha a képviselőknek, a parlamenti képviselőknek az a visszahíváshulláma, ami most van, tovább tart, ha már egy bizonyított vállalati vezetőnek arról kell panaszkodnia, hogy nemegyszer meg gondolatlan emberek teszik lehetővé a vállalatának a jó vezetését, ha az ember betöltetlen párttitkári funkciókat lát alapszervezeteknél — és tudnék sorolni példákat, de nem teszem időhiány miatt —, vagy hogy vegzálják a fegyveres testületeket, államszervezeteket. Ki kell hogy mondjam: ha ez így tart tovább, akkor államszervezetünk működésképtelenné válik. Nem azt mondom, hogy összeomlik ma még, de a hatásfoka rendkívül rossz lesz. Ezt szó nélkül és válasz nélkül nem lehet hagyni.

Végül egy részkérdés, röviden. Üdvözlöm a párbeszédet a különféle szerveződésekkel azon az alapon, ahogy Horn Gyula mondta, hogy legyen tartásunk és ne fil-

léres alkukba bocsátkozzunk. Ez a párt tényleg meg akar alkudni. *[sic!]*. Meg akar újulni, pluralisztikus viszonyok között biztosítani az érdekeknek megfelelő kifejeződéseket, de a tárgyalásnál legyen ereje és ne hagyjon diktálni. Állandó tárgyalócsoport gondolatával egyetértek. Nem az én dolgom, és nem is szavazásra mondom. De szeretném javasolni a Politikai Bizottságnak: úgy vagyok vele, mint néhány évvel a színházaknál, illetve a televízió filmjeinél. Az volt az érzésem, hogy néhány színész bekerül a Tv-be és nem tud hónapok óta kijönni; feltehetően ezért ugyanazok lépnek fel minden darabban és alkotásban. Van még itt gazdálkodási lehetőség, talán új erőkre is volna érdemes bízni ezt a párbeszédet. Elvtársaimról van szó. Iványi elvárs, Fejti elvtárs és hasonlókra.

A program, amiről itt szó esett, és amit ismétlek: a tömegek felé forduljunk, a gazdasági teljesítőképességről szóljon és így tovább. Érdemes volna itt is meríteni. Miért ne lehetne Csáki Csabát, Katona Bélát, Ormos Máriát és másokat bevonni? Hiszen itt sokan ülnek a Központi Bizottságban ahhoz értő, nagy tudású, nagy gyakorlatú emberek.

Mivel szeretném befejezni? Mi most beszélünk arról, hogy mi lesz a programunk két évre. Nagyon üdvözlöm, és nagyon egyetértek vele. De lesznek új kihívások, hiszen a parlamentben tíz képviselő, köztük természetesen elvtársaink, a bős—nagymarosi kérdés újratárgyalását fogják kezdeményezni. Itt van március 15-e nem oly soká. Én azt gondolom, jó lenne egy olyan menetrend, hogy a KB-ülés mostani platformján a párttagsággal megbeszélve, elkezdve a beszélgetést, most már a különféle szerveződésekkel, egy politikai platform kialakulna.

Kedves Elvtársak! Március 15-én ne engedjük át az utcát, [ne adminisztratív, hanem] a mi erőnk megjelenítése révén másoknak úgy, hogy azt higgyék, ők többen vannak akkor, amikor ez nem igaz. Mutassuk meg az erőnket, hiszen sokakba bizalmat önthetünk. Köszönöm.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Maróthy elvtárs felszólalását. Most tíz perc cigarettaszünetet tartunk és Sarlós István elvtárs következik a szünet után. 2 órákor tartunk ebédszünetet.

S z ü n e t

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a munkát. Sarlós István elvtárs következik.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Kedves elvtársak! Amikor a pártértekezletre való készülés jegyében kezdtük hangosan mondani, hogy reformkorszakhoz érkeztünk, akkor a reformtörekvések egyike az volt, hogy meg kell újítani a pártot. Címszavak elhangzottak arról, hogy mit értünk a párt megújítása alatt, programok azonban erre nem készültek. 40 évig megszoktuk, hogy amit a párt mond, azt elsősorban a párttagság, a párt által irányított társadalmi szervezetek, tömegszervezetek és államigazgatási szervek szentírásként fogadják és hajtják végre, csalhatatlannak tartottuk magunkat, holott a csalhatatlanság ma már a pápának sem sajátja.

Ha azt akarjuk, hogy a párt megújuljon, akkor érzésem szerint gyökeres változásoknak kellene bekövetkeznie. Ha drasztikus vagyok, akkor azt mondom, hogy ma a mi pártunk Magyar Szocialista Munkáspárt elnevezéssel működő politikai tömő-

rülés. Ha párt akar lenni, akkor meg kell valósítani azt, amit a törekvéseinkben mondtunk, hogy politizáljunk. A politizálás az többoldalú informáltságot igényel a párttag részére. Nemcsak azt kell tudni, amit mi akarunk, hanem azt is, amit a velünk szemben állók, mésképpen gondolkodók akarnak, kiegészítve, hogy azzal egyetértünk-e vagy sem. Emlékeztetem a régi megyei titkárokat, hosszú időn keresztül kaptak utasítást arra, hogy a másképp gondolkodók és a szamizdatok szövegét utasítsák el; anélkül, hogy látták volna a szamizdatot, anélkül, hogy a másképp gondolkodók szavait, gondolatait megismerték volna.

Nagyon fontos, hogy kifejlődjék az érdeklődés és a vitakészség a pártban, hogy tisztázzuk — itt most csak címszavakat mondok — mit értünk frakció, platform, kisebbségi csoportok alatt, milyen működési területet biztosítunk ezeknek, és milyen megnyilvánulási területet adunk.

A második: a párt számára nagyon fontos, hogy ennek mozgalmi jellege legyen. Olykor az lehetett az érzésünk, és az volt az érzésünk, hogy a párt egy civil ruhába öltözött, fegyelmezett katonai alakulatként működik, amelyik fölülről kap egy utasítást, és azt pontosan végrehajtja. A mozgalmi jelleg az emberi kapcsolatot teszi szükségessé párttag és párttag között.

Én nem vagyok biztos benne, hogy a mi választott testületeinkben évenként egymás mellett ülő emberek azonkívül, hogy a mellette ülőt hogy hívják, föl szokott-e szólalni vagy sem, tudnak-e többet egymásról, és egy kicsit úgy néz ki a helyzet, hogy mi egymás mellett működünk, és nem együtt dolgozunk. Osszább kellene kerülni egymáshoz, ismerni kellene egymást.

Meg kellene szüntetni a távolságot, amelyik ma létezik a vezető funkciókban lévők és a párttagok között.

Sokszor elmondottuk, hogy nehezebb egy pártbizottság titkárához bejutni, mint a pápánál magánkihallgatásra jelentkezni, és elfogadtatni magát valakinek. Sokkal közvetlenebb kapcsolatokra lenne szükség, és ezt teremtsük meg.

A következő probléma: legyünk kezdeményezői mindennek, ami elfogadhatóan beilleszthető a reformakcióba. Ma egy kicsit szemlélők vagyunk. Itt van az Új Márciusi Front felhívása. Januárban hangzott el, megjelent a Népszabadságban, még aznap Németh elvtárs a budapesti pártaktíván elmondott fölszólalásában helyeselte, tárgyalásra alkalmasnak tartotta. A mai napig eljutottunk odáig, hogy újra helyeseljük, újra tárgyalásra alkalmasnak tartjuk, holott ma már az első kezdeményező lépést meg kellene tennünk annak érdekében, hogy az érintett szervekkel, csoportosulásokkal és pártokkal együtt tárgyaljunk.

A Márciusi Front jelentéséből ismerjük, hogy két szervezet nem csatlakozott teljes egészében vagy részben sem a Márciusi Front felhívásához. Az egyik a Demokrata Fórum, amelyik azt mondja, azért nem csatlakozik, mert ő találta ki azt, amit az Új Márciusi Front hirdet. A másik pedig a Münnich Ferenc Társaság.

Hadd tegyek itt a magam védelmére egy megjegyzést: többen megkérdezték tőlem, hogy miért nyilatkozik úgy a Münnich Ferenc Társaság, ahogy nyilatkozik. Hadd tegyem hozzá, nem vagyok sem vezetője, sem tagja a Münnich Ferenc Társaságnak, tehát nem felelhetek azért, amit a Münnich Ferenc Társaság nyilatkozik vagy mond.³⁹

Ide kapcsolom azt a megjegyzést, hogy kell egy rövidtávú program. Sokan 16 pontot, 12 pontot mondtak, február 20-át jelölték meg. Én is szükségesnek tartom. Ne csak a párttagokhoz szóljon, hanem az ország népéhez. Ne csak politikai és társadalmi kérdésekkel foglalkozzék, hanem gazdaságiakkal is. És a gazdasági vo-

natkozású törekvéseink ne csak áldozatot kérjenek az állampolgároktól és jobb munkát, hanem valamiféle perspektívát is jelöljenek meg. Az nem perspektíva, hogy öt vagy hat év múlva javulni fogunk. Az a perspektíva, ha meg tudom mondani, hogy miket kell tenni ahhoz, hogy a javulás bekövetkezzék.

Gyorsabban kellene reagálnunk bizonyos dolgokra. Január 1-je óta gyűjtik az aláírást Bős—Nagymaros ügyében. Szemléltük, 100 ezer fölött van az aláírás.⁴⁰ Úgy tudom, hogy a képviselők egy csoportja önálló indítványként napirendre való tűzését kérte. Meggyőződésem, ha kérte, és a parlament elfogadja, akkor más lesz az állásfoglalás, mint volt korábban. Azt is hozzáteszem ehhez a megjegyzéshez, ehhez a csoporthoz, hogy a párttagjainkat meg kellene védeni.

Itt Maróthy elvtárs beszélt arról az aláírás-gyűjtési kampányról, amely képviselők ellen irányul. A Magyar Szocialista Munkáspárt központi lapja, a Népszabadság nagy betűkkel közölte a napokban Cservenka Ferencné visszahívását. Cservenkáné több mint 30 éven keresztül a Központi Bizottság tagja volt, 35 éve képviselő. Vagy meg tudjuk és meg akarjuk védeni, akkor védjük meg, vagy nem akarjuk megvédeni, és nem tudjuk megvédeni, akkor a Pest Megyei Pártbizottság vagy valaki szólítsa fel, hogy mondjon le a mandátumáról. Ne tegyük ki annak, hogy 24 ezer ember elmenjen szavazni azért, mert az emberek egy csoportja őt nem tartja alkalmasnak arra, hogy képviselő legyen.

A parlamentről hadd mondjak valamit. Bocsánat, még visszatérek a pártra. Csatlakozom Aczél elvtárs javaslatához, hogy egészítsük ki 10—12 fővel a Központi Bizottságot. Egészítsük ki a Politikai Bizottságot is. Itt ma csak az a kritika hangzott el a Politikai Bizottság egyes tagjairól, hogy nem egybehangzóan nyilatkoznak a politikánkat érintő fontos kérdésekben. Én ezt kiegészítem azzal, hogy a Politikai Bizottságnak van néhány tagja, aki egyáltalán nem nyilatkozik politikailag fontos kérdésekről, nem tartja a hátát, vagy nem teszi meg a kezdeményező lépéseket ott, ahol meg kellene tenni.

Kell egy olyan Politikai Bizottság, amelyiknek minden tagja kiáll a politikáért, vitatkozik, ha kell, egymással is vitatkozhatnak, ha nem meghozott határozatról van szó, és azt hiszem, hogy a kiegészítése megerősítheti és általánosíthatja ezt a követelményt.

A párt felépítéséről is hadd mondjak valamit. Nincs ma olyan szerv, amelynek a döntése ellen ne lehetne valahová fellebbezni. Egy ilyen szerv van Magyarországon, a Központi Ellenőrző Bizottság. Ha az hozott egy döntést, akkor ez ellen a következő kongresszuson lehet fellebbezni, és akire hozta a döntést, noha esetleg az elvtársak többsége úgy érzi, hogy nem volt jó a döntés, négy évig, öt évig, vagy nem tudom mennyi ideig várhat, míg újra tárgyalják az ügyét.

Én arra a négy emberre gondolok, akiket közvetlenül a pártértekezlet előtt zárt ki a KEB a pártból,⁴¹ és akiknek a kizárásával én magam akkor se értettem egyet. Az egyiknek láttam a periratát, és a periratának elolvasása után még kevésbé értettem egyet a kizárásával. De majd csak valamikor 1990 őszén kerülhet napirendre az ügyük.

Tehát ha a párt szervezeti szabályzatát módosítjuk, annak a lehetőségét is javaslom megteremteni, a KEB javaslatával vagy döntésével valaki nem ért egyet, ne kelljen a kongresszusig várnia.

A parlamentről hadd mondjak valamit. Azt kérem, hogy a párt vegye komolyan a parlamentet. Hosszú időn keresztül a parlament csak egy olyan eszköz volt, amelyik megerősítette a kormány vagy a párt által hozott javaslatokat; nem tettük lehe-

tővé, hogy ott komoly viták legyenek. Most ott tartunk, a legutóbbi ülészakon Bercez elvtárs mondja nekem, mi az oka annak, hogy az Igazságügyminisztérium miniszteri referátuma ellen tízen szólaltak föl, hol vannak a párttagok? Ott vannak a párttagok, ahol általában a kormány melletti pártok szoktak lenni. Akkor állnak föl, ha az általuk helyesnek tartott javaslatot elvi alapon kifogásolható módon támadják; mi nem tettük meg azt, hogy fölkértünk volna egy-két-három vitaközni tudó párttag képviselőt arra, hogy koma állj föl, és légy szíves védj meg azt, amit előterjesztettünk. Aki másképp gondolkodik, az fölkérte a saját embereit, és fölkészítette az ülésre.

A parlamentnek föl kell készülnie arra, hogyha többpártrendszer lesz, és úgy legyen többpártrendszer, hogy a párt nem tudomásul veszi vagy túri a többi pártot, hanem partnerének tekinti, egyenlő partnerként akar velük együttműködni, és megköveteli vagy elvárja tőlük ugyanezt. Ha többpártrendszer van, akkor élesebb vitának kell lenniük, és a párttagoknak ott ki kell tenni magukért, ahol vitaközni.

Arra is föl kell készülni, nem érvényesülhet a parlament eetében az, ami a párt esetében, hogy a meghozott többségi döntést a kisebbség is köteles képviselni és végrehajtani, mert ott, ahol többpártrendszer van, a leszavazott más párthoz tartozók továbbra is vitaközni fognak és ellenkezni fognak a hozott határozattal. Tehát itt a párt tömegeit is föl kell a vitakésziségre és a vitára készíteni.

A következő téma 56 értékelése. Nem lehet 56-ot úgy értékelni, hogy ne zárjuk le a Nagy Imre-ügyet. Ne csináljuk többé azt, amit nagyon sokszor, hogy valahol fölvetődött egy igény, mi az igény 1%-át azonnal elfogadtuk, és apránként, alkuozva kezdünk eljutni egy végső álláspont kialakításához. Mindenki érezze, ha elfogadjuk, és jónak tartom a történelmi albizottság jelentését, akkor ebben az ügyben is gyorsan dönteni kell.

A második: ilyen ügyekben olyanok nyilatkozzanak a televízióánál, akik képesek értelmesen, okosan beszélni és vitaközni. Felháborodást váltott ki belőlem is, másokból is az igazságügyi államtitkárnak az a tétlensége, amit azon a 301-es parcellán, amikor a tv bemutatta, azon az elhanyagolt, mindenhez méltatlan területen azt mondta, ha újratemetés van, akkor az egyszeri újratemetés költségeit vállaljuk, ha a család többet akar, az a család dolga. Szégyen ilyet mondani. Én nem hallottam, de még nagyobb szégyen, amit az Igazságügyi Minisztérium egyik osztályvezetője mondott, hogy azért nehéz megtalálni a tetemeket, testeket, mert az állatkertben elhullott állatokat is ebben a parcellában temetik el. Kérem szépen, ennél nagyobb gyalázatot, szégyent nem vállalhat magára senki. Akárki volt, ha tízszeres rablógyilkos volt, ha névtelen sírba akarom temetni, akkor sem temetem egy elhullott elefánt mellé tudatosan.

Tehát valószínűnek tartom, hogy rendezni kell ezt az ügyet, gyorsan kell rendezni azért, hogy a temetésből ne az történjen, ami az újratemetéseknél Magyarországon már történt. Rákóczi Ferenc újratemetésére, József Attila újratemetésére és Rajkék újratemetésére gondolok. Az mindig politikai demonstráció volt. Volt, amelyik pozitív volt, amelyik negatív volt, politikai demonstrációvá válhat, ha mi itt kezdeményezők leszünk, és nem félvállról kezeljük a dolgot, akkor rendbe tudjuk hozni.

A többpártrendszert támogatom, a fölhívásnak örülök. Az az egyetlen kiegészítő javaslatom van még, hogy az Új Márciusi Front javaslata alapján kezdődött tárgyalásokat ne csak helyeseljük, hanem már jelöljön ki a Központi Bizottság egy három- vagy öttagú testületet, amelyik a tárgyalásokat megkezdi. Ha nem megy ma, akkor mehet február 20-án. Köszönöm.

SZŰRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Sarlós elvtárs felszólalását, következik Nagy Sándor elvtárs, őt követi Csáki Csaba elvtárs. Közben bejelentem, hogy Gáspár Antalné és Deák László elvtárs írásban adta be felszólalását.⁴² Eddig hét elvtárs adta át írásban felszólalását.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én is azzal szeretném kezdeni, hogy a Grósz elvtárs által elmondott szóbeli előterjesztés tartalmával, tematikájával, ami a mostani központi bizottsági ülés vitaalapját megfelelő széles alapokra helyezte, a magam részéről maradéktalanul egyetértek. Támogatom ezt a megközelítést, ami azt is jelenti, hogy nem egyszerűen csak egy konkrét kérdésről, hanem a ma Magyarországon alapvető fontosságúnak ítéltető politikai problémakáról van szó.

Ami az 56-os kérdéskör kezelésére irányuló javaslatokat illeti, azokat is elfogadom, támogatom, hozzátevé azt a kiegészítő javaslatot is, ami itt elhangzott, hogy a közleményben valóban ennek megfelelő helyet és teret szentelve, egy differenciált elemző szöveg jelenjen meg.

Egyetértek azzal is, amit Pozsgay elvtárs fellépésének megítéléséről, illetve a személye iránti további bizalom kérdéséről fogalmazott meg Grósz elvtárs. Azt gondolom, ez egy nagyon fontos formula, ami valóban elejét veszi, vagy legalábbis esélyt ad arra, hogy ez a párt formailag ne szakadjon szét. Ugyanakkor szeretnék ehhez két megjegyzést tenni, nem részletezve.

Az egyik: ne gondoljuk egy percig se, hogy ez a párt nem megosztott. Ez a párt mélyen megosztott és ennek természetesen nem egyszerűen személyi okai vannak, hanem döntően strukturális okai vannak, mert az egypártrendszerű intézményrendszerben logikusan előáll az a helyzet, hogy amikor a társadalom válságba kerül, a politikai viszonyok válságos állapotba kerülnek, akkor a megújulást kereső pártnak önmagán belül kell kihordania a saját múltjához való viszonyát, a jövőbeli lépéseket, és ez szükségképpen belső konfliktushoz vezet. Ez egyszerűen nem lehet másként. Ez az egyik megjegyzésem.

Ugyanakkor fontos, hogy ne következzen be most szakadás nézetem szerint, mert a jelenlegi állapotokban ez az országot gazdasági, politikai, társadalmi szempontból igen-igen rövid időn belül katasztrófába sodorná.

A másik megjegyzésem arra irányul, én változatlanul ezek után sem vagyok persze nyugodt a tekintetben, hogy a Politikai Bizottság jelenlegi munkamódszerével és jelenlegi összetételével képes-e ennek a nehéz helyzetbe került pártnak a megújulását végigvinni a következő kongresszusig. Efelől nekem vannak kétségeim. Félre ne értsen bárki is, személy szerint senkivel kapcsolatban nincs fenntartásom, sőt külön-külön, ha eltérő okok miatt is, eltérő mértékben is, de mindenkit tisztelek, becülök, aki a Politikai Bizottság tagjai között ma részt vesz ebben a munkában. Azonban ez nemcsak ennek a kérdése, hanem annak a kérdése, hogy milyen az együttműködési készség, milyen az együttdolgozásra a hajlam, mennyire fogadja el együtt és külön-külön az egyes személyeket a közvélemény, mennyire orientáltak azokra a problémákra, amelyek megoldása ma előttünk áll és ezt hosszan sorolhatnám. Éppen ezért én azt gondolom, hogy személy szerint Grósz elvtársnak, de a Politikai Bizottság egészének is ezzel a problémával, véleményem szerint nemcsak a következő kongresszus előtt, hanem talán azt megelőzően is folyamatosan is foglalkozni kellene.

Nagyon röviden szeretnék néhány — eddig a vitában is elhangzott — kérdésről

szólni. Ma Magyarországon kétségkívül feszült a hangulat, és az is minden kétséget kizáróan látható, hogy ennek döntően két oka van. Az egyik a gazdasági-szociális okok csoportja, a másik pedig a politikai természetű okoknak a csoportja. Távol álljon tőlem, hogy én most részletesen bemutassam, miféle szociális életszínvonal és egyéb helyzetekről van szó, és hogy ez milyen politikai és egyéb feszültségek forrása. Egy adatot azért szeretnék itt megemlíteni, mert feltehetően nem mindenki tudja. Ma Magyarországon 532 ezer főnek 4000 Ft alatt van az alapbére, a fizetése. Ez önmagában is sokat elárul, és akkor én most nem a nyugdíjasokról beszéltem. Ezt zárójelben említtem meg.

Amit én igazi problémának látok, az nem is egyszerűen ez a feszült és szociális feszültség és feszült helyzet, hanem az, hogy az emberek látnak-e reális, megfogható perspektívát maguk előtt, azaz látják-e, hogy körülbelül miféle megyünk, és körülbelül milyen időhorizonton mit tudunk elérni. Én ezt tartom a fő gondnak. Ennek egyik alkérdésének pedig azt tekintem, hogy a mi közvéleményünk kellőképpen tudott-e azonosulni a gazdasági reform koncepciójával, az azzal együtt járó sok konkrét kérdéssel is. Én azt gondolom, sajnos a közvélemény nagy része nem tudott vele azonosulni. Ennek nagyon sok oka van.

Az egyik oka maga a rossz gazdasági helyzet, ami önmagában nem teszi lehetővé, hogy egy viszonylag erőteljes reformretorika-dömping idején és egy romló életkörülmények közepette a reformkoncepcióval széles tömegek azonosuljanak. Ezt mint realitást nekünk tudnunk kell. Van azonban ennél szerintem fontosabb dolog is, ami közelebb visz a párthoz és a párttagságnak ehhez a kérdéshez kialakított viszonyához. Arra gondolok, hogy sajátos körülmények folytán ma Magyarországon ennek a pártnak a gazdaság alapvető változási irányairól vallott felfogása közelebb áll számos ponton egy szociáldemokrata vagy liberális, sőt konzervatív pártnak a gazdaságpolitikai koncepciójához, mint klasszikus kommunista párti koncepciókhoz. Ez megint az egypártrendszer következménye nézetem szerint. Gondoljunk a piaci viszonyok, a foglalkoztatások, a szociális ellátás kérdéseire, és sorolhatnám tovább számos ponton azokat a kérdéseket, amelyeket, ha most lenne idő és lehetne ezt a kérdést tételesebben elemezni, akkor igyekeznék bebizonyítani is, hogy nemcsak felületes állítás, és ez bizonyos értelemben eszmei és politikai zavar forrása is. Ennek a pártnak kell állítania önmagáról, hogy azok a szociális és egyéb elvek, amelyeket korábban vallott, nem helytállóak. És szükségképpen, ha piacgazdaságban gondolkodik, akkor a piacgazdaság kategóriáit be kell emelni a politikájába, az ideológiájába, szükségképpen felvállalva olyan szerepköröket, amely szerepeket más társadalmakban, más pártok valósítanak meg, és ahol más pártok együttműködéséből, vagy ha úgy tetszik közöttük kialakult kompromisszumok eredményeként jön létre. Ez egy nagyon fontos probléma nézetem szerint, amivel nekünk szembe kell nézni, és aminek egy sor következménye van, a tekintetben is, hogy párton belül és párton kívül mi a teendő. Nem akarom ezt hosszan részletezni.

A kérdések egy másik csoportja a politikával, a politikai intézményrendszerrel kapcsolatos, nagyon sok minden elhangzott, amiket nem kívánok megismételni. Nekem is az a véleményem, nem sokat lehet késlekedni a tekintetben, hogy bizonyos cezúrára szükség van. Meg kell vonni valóban a mérleget, és nem az eszmei kontinuitást venném én sem előre, hanem a gyakorlat hibáitól és súlyos torzulásaitól ennek a pártnak határozottan, keményen, félreérthetetlenül el kell határolnia magát, ha azt akarja, hogy a társadalom részéről megfelelőképpen tekintsenek a jelenlegi és a jövőbeni szerepkörére. Szerintem nem lehet megspórolni ezt a lépést.

Ami a javasolt kérdéseket és lépéseket illeti, én a magam részéről első helyre tenném a program szükségességét. Annak a programnak a szükségességét, amit itt többen, kvázi egy választási felhívásszerű programnak fogalmaztak meg. Én is azt gondolom, hogy egy nagyon rövid, tömör dologra van itt szükség, amely ha úgy tetszik jelszószerűen — egyetértek a Nyers elvtárral, ő fogalmazta meg így először, jelszószerűen —, de a széles tömegek számára és a munkavállalók számára is érthető formában tartalmazza, hogy mit akar ez a párt a gazdaságban, a szociálpolitikában, körülbelül milyen időhorizonton akarja ezt. Ez lehet a programnak az egyik fő vonulata. A másik: a politikai intézményrendszer átalakulásával kapcsolatban milyen alapvető elveket tart magára nézve elfogadhatónak, illetve kötelezőnek. És ebből a szempontból kulcskérdés az egypártrendszer, a többpártrendszer. Én sem akarom itt részletezni. Meggyőződésem, hogy már így is késésben vagyunk e tekintetben. Most van itt az utolsó pillanat, hogy mindenféle későbbi gyanút és félreértést is elkerülve szögezze le a Központi Bizottság, hogy egy többpártrendszerű intézményrendszer realitásával számol. Ne ő hirdesse meg, ne ő hozza létre, hanem fogadja el, hogy ez ma a politikai realitás Magyarországon, és fordítsa arra az energiáját, hogy egy ilyen többpártrendszer körülményei között hogyan kell neki majd politizálni, és hogyan kell neki ennek közepette fellépni és tevékenységét megszervezni.

Azzal is egyetértek messzemenően, hogy szükség van egy átmeneti szakaszra, tehát egy kiegészítő szakaszra, egy ennek előkészítését szolgáló tárgyalási mechanizmusra. Ezeket én messzemenően támogatom. Olyan formában is támogatom — én is felírtam magamnak valahová —, hogy javasolnám: ebben a tárgyaló delegációban vegyen részt az Iványi elvtárs, Fejti elvtárs, Szűrös elvtárs, Pozsgay elvtárs, külön-külön nem akarom indokolni. Azért javaslom őket, mert az általuk képviselt egy-egy munkaterület olyan, ami nagyon fontos egy-egy szervezet tevékenységének, programjának, szándékainak a megítélésénél, ezt nem akarom részletezni, mert ez elég, legalábbis az én szememben, önmagáért beszél.

Mindezek után csak egy fél mondatot arról, nekem is meggyőződésem, ha a tájékoztatásban nem érünk el fordulatszerű változást, a tájékoztatás korrektségének megjavításában, akkor az összes, egyébként tisztességes politikai szándék, az összes tárgyalásos mechanizmus is, minden más egyéb ellenkezőjére, visszájára fog fordulni. Én azt gondolom, hogy erről most már nem beszélni kell, hanem konkrét teendőket kell ezekkel összefüggésben megfogalmazni. Nekem is az a véleményem, ami Nyers elvtársnak, hogy politikai meggyőződésről kell itt talán elsősorban beszélni. Azonban szerintem nemcsak erről. Nemcsak a sajtó belső ügye ez, és nemcsak arról van itt szó, hogy a sajtóban dolgoznak felelőtlen emberek, vagy nem dolgoznak. Dolgoznak nyilván szép számmal, ahogy más területen is. De én is azt gondolom, hogy sajnos a sajtóban az is tükröződik, amilyen impulzusok kisugárzódnak a politikai, társadalmi felső vagy nem felső szintű testületekből és vezetésből, a bizonytalanság vagy az egymás közötti viták formájában. És ezek az impulzusok is előállíthatnak ilyen helyzetet. Arra gondolok, adott esetben — hogy is mondjam csak — esetleg vannak, akik érdekeltek abban, hogy másokra nézve megjegyzések jelenjenek meg a sajtóban, és fordítva, s ezt olykor-olykor a sajtó egyes orgánumai biztatásnak is vélhetik, és ez kialakít egy olyan helyzetet, amilyen helyzetbe e tekintetben is jutottunk. Ezért én azt gondolom, hogy a Központi Bizottságnak is, és a kormánynak is sürgősen napirendre kell tűzni az ezzel összefüggésben álló teendőket, mert ez a következő hónapok, évek sarkalatos kér-

dése ahhoz, hogy nyugodt légkörben, normális körülmények között, tisztességes menetrenddel térhessen át ez a társadalom egy új minőségre, a többpártrendszerű vagy nevezdük másképp: egy tagolt politikai intézményrendszer által támasztott viszonyok közé. Én abbahagyom, mert a tíz percet túlléptem. Nem tudom befejezni, csak abbahagyni. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Nagy Sándor elvtárs felszólalását. Következik Csáki Csaba elvtárs, őt követi Gyuricza elvtárs. Összesen tehát még tíz jelentkező van, akik eddig nem kaptak szót.

CSÁKI CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves elvtársak! Az előtem szólók többségéhez hasonlóan én is várakozásokkal, feszültségekkel érkeztem erre az ülésre, és feszültség jellemezte azt a környezetet is, amelyikből jöttem. Azt hiszem, a másfél nap megnyugtatóan segített ennek a feszültségnek a csökkentésében. Tulajdonképpen úgy érzem, afelé haladunk, amilyen várakozás például a mi egyetemünkön a KB-val kapcsolatosan kialakult. Azt hiszem, hogy a felszólalások és Grósz elvtársnak az előterjesztése olyan alap, amelyik segít bennünket abban, hogy végül olyan határozat szülessen, amelyik megerősíti a pártegységet, kifejezésre juttatja azt, hogy a párt képes az eseményeket kormányozni, és tulajdonképpen további elkötelezettséget tesz a reformfolyamat folytatása mellett. Én tulajdonképpen nem ragoznám ezeket, de úgy érzem, ez az a fő vonal, amelyiken haladunk.

Néhány megjegyzést tennék konkrétan az ülés napirendjéhez. Először a pluralizmus, a többpártrendszer témája. Én messzemenően egyetértek az előterjesztésnek a tartalmával, és különösen fontosnak tartom azt, hogy a párt politikai pluralizmus melletti elkötelezettsége deklarálásra kerüljön ennek a KB-ülésnek a határozatában.

Ugyanakkor erőteljes fenntartásaim vannak magával az anyaggal. Hallottuk, hogy nem is ez lesz a végleges anyag. Én azt hiszem, ez egy meglehetősen szerencsétlenül fogalmazott dokumentum, amelyik egyértelműen abba az irányba visz, hogy a párttagság vereségként élje meg a pluralizmusnak ezt a formáját, amiben mi gondolkozunk. Ezt mindenképpen el kell kerülni. Inkább egy héttel később jelenjen meg a dokumentum, de itt világosan meg kell mondanunk, hogy miért akarunk többpártrendszerű vagy pluralizmust, milyen pluralizmust akarunk. Mégpedig egy olyan keretbe téve, amelyik a mi győzelmünként könyveli el azt, hogy egy megújulásra képes párt a valóság elemzése alapján teszi meg ezt a lépést, mert rájött arra, mert a tények bizonyítják, hogy a gazdasági folyamatok hatékony irányítása monolitikus rendszerben a termelőerők mai szintjén nem valósítható meg, vagy ragozhatnánk még ezt. Lényeg, hogy a valóság talaján és a saját felismerésünk hangsúlyozásával tegyük ezt meg, ne pedig úgy érijük meg, mint valami külső kényszer. Tehát ezt nagyon fontosnak tartom, hogy megtörténjen.

A másik dolog, amivel kapcsolatosan egy-két dolgot szeretnék mondani, az maga a párt. Én személyesen is úgy vélem, és a mi egyetemi pártszervezetünk vagy pártszervezeteink összessége is úgy véli, hogy a mai helyzet kulcsa a párt. Ha a párt nem tud változni, nem tud megújulni, akkor nehezen tudja tovább vezetni az országot. És több tényező, több feltétel említhető, mint ennek a feltétele.

Messzemenően egyetértek mindazokkal, akik a program szükségességét hangsúlyozzák. Világos, egyértelmű program nélkül tovább nem működhetünk hatékonyan. Azt hiszem, itt nem kell abban a pártprogramban gondolkodni, aminek a felülvizsgálatára Pozsgay elvtárs zászlaja alatt mi vállalkoztunk, valami egyszerű

dokumentumra van szükség. Ebben persze felhasználhatjuk mindazokat az eredményeket, amelyeket ezek az albizottságok már fel tudnak mutatni, de én nagyon fontosnak tartom, hogy ez sürgősen megszülessen. Különösen azért, mert másik oldalról [program]infláció van ebben az országban.

Nekünk van ilyen programunk, amolyan programunk. A Minisztertanács, a GPB minden ülésén három programmal is szembekerül, de valójában ezek nem állnak konzisztens rendszerré össze az egyszerű párttag fejében. Kapkod, nem tudja pluralizmus, szociálpolitika, vállalkozási törvény, nem látja át egyben ezt, és ezért a zavara növekszik.

Tehát viszonylag egyszerűen megfogalmazva kellene ezeket összefoglalni irányt mutatóként. Nem is ragozom. Amilyen gyorsan csak lehet. Ezzel kapcsolatosan többféle javaslat született, meg lehet ezeket fontolni. Lényeg, hogy minél hamarabb történjen ez meg. És azért is fontos ez, mert erre lehetne aztán ráépíteni a részletes programokat. Ugyan van egy stabilizációs program, de én elkerülhetetlennek tartom azt, hogy egy részletesebb gazdasági program is készüljön, a kormány készül is egy ilyenre. És azt is, hogy tulajdonképpen ennek során újra gondoljuk az egyéb programkészítési mechanizmusainkat is, hiszen most már látszik, hogy a hagyományos ötéves tervezés rituáléja is kezd elindulni; nehogy itt valami zavar legyen. Mondjuk meg, mi az, amit régi módon tervezünk, mi az, ahol rövidebb távokon gondolkodunk. Ez a részletesebb program lehet az, ami mögé valamiféle közmegegyezést megpróbálunk felsorakoztatni.

A másik dolog a párttal kapcsolatosan. Azt látunk kell, és itt nagyon jól kifejezésre jutott, hogy a párt nagyon összetett. A mi egyetemünkről is csak egy konkrét példa: valójában négy levél készült a Központi Bizottsághoz, különböző tartalommal. Valójában a párt a történelmét hordozza, és egy hatalom 30 vagy 40 évvel a háta mögött nagyon sokféle irányzatoknak a gyűjtőhelye, amelyekben nyilván van egy közös rendezőelv, de azért egy ilyen pártban az egységet újra kell értelmeznünk. És tulajdonképpen ez a mostani vita szerintem megélhető, mint egy siker. Megélhető mint az erőnek a jele, ahol a különböző irányzatok vitájának megvan a tere, sőt a konszenzus is kialakítható ebben anélkül, hogy ez egyik vagy másik véleménynek az eltaposását vagy megtagadásának a kényszerét jelentené. Tehát én nagyon lényegesnek tartom azt, hogy ebben a sokszínűségben gondolkodjunk, a közös magokat világosabban, egyértelműbben izoláljuk, mert ha ezt nem tesszük meg, akkor a széthúzó erők nagyon erőteljesebb lesznek, különösen, ha más pártok is megjelennek, például a szociáldemokrata párt.

Harmadik dologként én nagyon lényegesnek tartom azt, hogy mindezek miatt a párton belüli megújulási folyamat ütemes legyen. Hoztunk létre bizottságot platformok, szervezeti szabályzat kidolgozására, jó lenne látni, hogy mit csinálnak ezek a bizottságok, vagy hol áll ez a munka, és ezeket tulajdonképpen fel kellene gyorsítani, mert nem hiszem, hogy ezzel is lehetne a kongresszusig várni. Azt hiszem, a személyi összefüggésekben is a gyorsuló idő szellemében, ha valami szükséges, akkor azt meg kell lépni.

Még két dolog a párttal kapcsolatban. Az egyik, én is szeretném megerősíteni azt, hogy már most választási szellemben kell gondolkodni, ha egyszer elköteleztük magunkat a többpártrendszer mellett, ami azért sok tekintetben új dolgokat igényel. Azért egy kicsit kampánymenedzselésben kell gondolkodni, s jó lenne már most megkezdeni a kampánymenedzsereknek a kiválasztását, és valamiféle olyan tervezést, amelyik eladhatóvá tesz egy csomó mindent.

Végül: én azt hiszem, azt látnunk kell itt ebben a szobában, testületben, hogy a tagság jobban bele akar szólni az ügyekbe, mint eddig. Másfajta együttműködést igényel a Politikai Bizottság, a Központi Bizottság és a tagság között. Tudni akarja, tulajdonképpen mi megy, és bele is akar ebbe szólni. Tulajdonképpen én nem tartom azt jónak, hogy azt mondjuk: csak titkári tájékoztatót keresztül menjen, tehát hagyományos módon, hogy most hoztunk határozatot, összehívjuk a titkárokat, volt itt egy ilyen javaslat, s ezzel elintéztük. Én úgy érzem, ez nem elintézése a dolgoknak. Lehet, hogy ez munkaigényesebb, meg nehezebb, de ha tagjainkat fel akarjuk sorakoztatni, akkor bizony szélesebben le kell velük ülni. Én nem mondom, hogy rendezzünk pártértekezletet, de hogy valamiféle szélesebb fórumra elkerülhetetlenül szükség van egy új programmal kapcsolatosan, és a közeljövőben, én ezt biztosan érzem, vagy tudom mondani a mi tapasztalataink alapján. Megérttem, hogy a Politikai Bizottság, meg a kormány millió egyéb dologgal el van foglalva és ezek időigényes ügyek, azonban nem kerülhető el, ha össze akarjuk rázni a pártot, hogy valamiféle módon akár egy nagyaktíva, vagy tulajdonképpen nem ilyen nagyon előkészítetten, de nem is abszolút módon előkészíthető formában megbeszéljük az ügyeket a tagsággal.

Végül nagyon röviden egy-két dolog ezekhez az albizottsági ügyekhez. Én egyet értek azzal a formulával, ami itt a kompromisszum vagy megoldás irányaként kialakult, és tulajdonképpen csak azt szeretném az albizottságok védelmében elmondani, azért született egy olyan döntés, hogy nyilvánosan folyik ezeknek az albizottságoknak a munkája, és valójában a megkerülésnek a legkisebb szándéka sem volt, legalábbis azon a pénteki ülésen, ahol én részt vettem.

Elmondhatom azt is, hogy a gazdaságpolitikai albizottság lassabban működött, mint a történelmi; úgy gondolom, jövő héten kerül el az első munkaanyag-csomag az albizottság tagjaihoz, és azután az elkövetkező hetekben várható ennek a vitája, ami esetleg segítséget nyújthat egy program összeállításához is. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Csáki Csaba elvtárs felszólalását. Következik Gyuricza László elvtárs, őt követi Horváth István elvtárs.

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Három kérdéssel szeretnék foglalkozni. Az első a politikai menetrend kérdései; a második: a politikai küzdelem néhány kérdése; a harmadik: 1956 minősítése és az arról szóló vita. Nem az elméleti kérdésekre, a gyakorlati aspektusokra kívánom helyezni a hangsúlyt.

Az első kérdéscsoport: Grósz elvtárs felvázolt egy politikai eseményi menetrendet. Először ezzel foglalkoznék. 1989. február 4-én Veszprém megyében a megyei pártbizottság ülést tartott. A tömegkommunikáció jóvoltából forgalomba kerülünk, mikor is elhangzott, hogy rendkívüli pártkongresszust vagy országos pártértekezletet javasolunk, összekapcsolva a választásokra való felkészüléssel. A közlemény olyan megítélésre adott alkalmat, mintha másoknak akarnánk munkát adni, holott erről nyilvánvalóan szó sem volt. Magunkkal foglalkoztunk, az országos pártértekezlet utáni helyzettel. A főközpontok: a gazdaság, a helyi cselekvés, a párt helyzete, és a társadalmi kihívások voltak a vitában. Döntésünk természetesen született. Döntésünk azt tartalmazta, hogy az országos pártértekezlethez csatlakozó pártértekezletek ideje lejárt, a másik pedig megyei választási programalkotó pártértekezlet kell, amelynek az időpontját nem tudjuk pontosan meghatározni. De, amint erre lehetőség lesz, rögtön meg kell azt csinálni. Az itt elhangzottakat figye-

lembe véve úgy gondoljuk, hogy ez a döntésünk helyes. Itt sok hozzászólás ezt alátámasztotta.

Ami az országos helyzetet illeti, itt több hozzászóló megerősítette, hogy az is kell *[sic!]*. Miért? Azért, mert mások is programot fogalmaznak, nincs hosszú távú programunk, ez sokszor elhangzott, s egy akcióprogram kell, egy jelszó-program, ahogy ez⁴³ [már itt elhangzott Nyers elvtárstól. Mindenképpen úgy hiszem, hogy az akcióprogram még a tanácsi választások előtt kell. Az idő ütemezését nagyon nehéz most pontosan meghatározni, én magam sem értenék azzal egyet, hogy ez a program már február 20-ára összeálljon. Nincsenek meg hozzá a szükséges feltételek.

Azonkívül ennél a témánál említeném meg, hogy az időbeli ütemezést nagyon gondoljuk át, az én becslésem szerint a tanácsi választások előkészítésére pl. 2,5–3 hónap biztosan kell.

Második kérdéscsoport: a politikai küzdelem néhány kérdéséről napjainkban, nyilvánvalóan, hogy a politikai küzdelemhez küzdőterek kellenek, ezek a küzdőterek lehetnek témák, jelenségek, amelyek körül a harc kibontakozhat, sokszor túlélve a téma, jelenség kereteit is. Küzdőtereket nyitnak — általában ma ez a jellemző —, nyitunk ritkábban és véletlen, és kiszállhat és létrehozhat küzdőtereket, időelőttiségből vagy más figyelmetlenségből. Ezekre a katalizátorokra a küzdelemnek szüksége van. A többpártrendszer, amelyről most beszélünk, jó küzdőternek ígérkezik, az 1956 az nem jó. A pártszervezetekben most folyó, a párt választási rendszerével összekapcsolt vita, egy pótcselekvés, nem valódi küzdelem. Úgy érzem az 1956-os események körüli vita, bár mindég időszerű, most mégis az adott pillanatban idő előtti volt. A küzdőtér és a front megnyitását inkább tekintem véletlen elemnek, mint szándékos önfinanszírozásnak, mint itt néhány hozzászólásban elhangzott.

Miért váltott ki ez a kérdés ilyen élénk visszhangot? Sok minden elhangzott erről, én egy elemet még megemlíték. A 70-es és 80-as évek elején a közmegegyezéssel jellemeztük a társadalmunkat. Összetevőit Pozsgay elvtárs is sokszor szokta] idézni. A közmegegyezés egyik pillére az volt, hogy az 56-os ügyeket lezártuk. A legutóbbi időkgig az volt forgalomban, hogy 1956 nem kerül átértékelésre. Most a korábbi közmegegyezés utolsó pillére is összeomlott, mégpedig váratlanul, és nem általunk megtervezett módon. Ez okozta a nagy zavart.

Az is felszínre jött, hogy a válságidőszakban igen erős az érzelmi túlfűtöttség, a kiszámíthatatlan cselekvések indulati megnyilvánulásokba mehetnek át, ez veszélybe sodorhatja az átmenet programját és annak kézben tarthatóságát. Az átmenet lépcsői nagyon szépen megfogalmazásra kerültek. Többpártrendszer, kiegyezés, versenyhelyzet, hatalommegosztás. De ha nézzük az átmenet szabályozó elemeinek helyzetét, a regulátorokat, akkor a kép már nem ilyen egyszerű.

Veszem az elsőt, a törvényhozási menetrendet. Fejti elvtárs a tv előtt is, és máskor is kifejtette az ebben rejlő lehetőségeket, viszont ez az egész elképzelés, a törvényhozási menetrend elképzelése nem eléggé számol a spontán folyamatokkal. A visszahívások elszaporodásáról már itt esett szó. Az első titkári értekezleten, amit a Központi Bizottság ülése előtt tartottunk, már felvettem, hogy meg kellene vizsgálni a parlamenti képviselők között a párttagszekció létrehozását. Nyers elvtárs felvetése bátorított arra, hogy ezt szóba hozzam. 14-én lesz a párttag képviselők soron következő ülése, ahol ezt a szekciót létre lehetne hozni és csak az csatlakozzon hozzá, aki a párt elveit a parlamentben képviselni és követni tudja, és ezt fel is vállalja nyíltan, mert 1989 a nyílt sisakos küzdelmek időszaka.

A tömegtájékoztató, mint második reguláló elem, teljesen önállósította magát. Mondjuk ez a legenyhébb kifejezés, amit tudok rá mondani. Azzal értenék egyet, amit Nyers elvtárs mondott: karakterisztikus, jó kiállású vezetők és cselekvőképes vezetők kellene ezekre a helyekre.

Az államhatalmi szervek, mint regulátorok: hadsereg, belügy, ügyészség, bíróság. Én teljes mértékben egyetértek azzal a felfogással, amit Kárpáti elvtárs itt megjelenített, ütőképességüket, erejüket meg kell őrizni minden körülmények között. Némi elbizonytalanodás viszont már tapasztalható ezeknél a szerveknél is.

Nem ide tartozik, de itt szólok a Munkásórségről. Sokféle megnyilatkozás hangzik el erről. Én azt mondom, a Munkásórség nem a párt, hanem a munkásság fegyveres testülete, az átmenet időszakában stabilizáló erő és mindenképpen meg kell tartani. Befolyásunk csökkenése mások befolyásának növekedését fogja eredményezni. Ha a pártot mint szabályozó elemet nézzük, megoldhatja a szabályozást az előbbi tényezőkkel együtt, ha folytatja a megújulást. Ha nagyobb manőverezési egységet tanúsít. Ha belső szolidaritása javul. Ha megtisztul.

Elszaporodtak a pártban a kilépések, találtak is most ebben az átmeneti helyzetben egy nagyon jó jelszót: nem ebbe a pártba léptem be. Csak arról már nem nyilatkozik, hogy melyikbe. A jelenbe, a múltba vagy a jövőre gondol? Talán szükség lett volna a májusi pártértekezlet után tagrevízióra, de azt hiszem, erről elkéstünk. Én viszont fontolóra venném még a névváltoztatás kérdését is, a Magyar Szocialista Munkáspártnál, esetleg egy Magyar Szocialista Párt vagy ehhez hasonló elnevezésben lehetne gondolkodni.

A tagság felmentésének kérdése majd minden alkalommal szóba kerül. Én ezzel a kifejezéssel nem értek egyet. Egyszerűen azért nem értek egyet, mert a párttagság nagy tömegei már fölmentették magukat a felelősség alól, abban a szorongatott helyzetben, amibe kerültek a munkahelyeken és ahol tevékenykednek. A fölmentés lényege az, hogy a vezetők hibásak. Ők csak azt tették amit mondtak. Ebből alakult ki aztán a párton belül a szintek harca. Ami hovatovább teljesen demoralizálja a pártot. Kérem szépen, a párttagság jelentette a tömegbázisát annak a 15 évnek, amiről szó van, ahol bajok voltak. Gondoljunk itt az országos szocialista brigáder-tervezetekre, a nagy munkaverseny-értékelésekre, az üzeminégyszög-mozgalomra. Meg egyebekre. Én úgy gondolom, hogy a párttagságot nem felmenteni kell, hanem rá kell ébresztetni a saját felelősségére is, mert ameddig arról beszélünk, hogy őket fel kell menteni, addig nem fognak csatlakozni hozzánk.

Az átmenet tartalmi elemeiről: többpártrendszer. Az átmeneti időszakban, én úgy gondolom, hogy minden más csoportosulás vagy alárendeli magát egy vezető erőnek önkéntesen — Grósz elvtárs itt megegyezésre utalt a szóbelijében —, vagy alágyúri a többi erőt. Mert rákényszerül az alágyúrsra. Ezt jó volna elkerülni.

A kiegyezés kérdése: az ügyeket nézve — amit Pozsgay elvtárs szokott emlegetni — nem vagyok nyugodt. Programok híján a szerveződő alternatívok utat nyitnak a spontán radikalizálódásra. És mi a radikális jelenségeknek a belső törvényszerűsége? Az, hogy a radikális elemek elszaporodása leleplezi a korábbi hatalom módszereit, de egyben azokat birtokba is veszi és tovább is fejleszti esetlegesen. És ezek már most megjelentek az utcán. Ilyen jelszavakat láttam: Ne kezet, fegyvert fogj! Népfelkelés 48—56—89. Ezekkel kell szembenézni, nem a tudós szobákban, hanem az utcán nekünk mindennap, manapság.

Harmadik kérdéscsoport: az 1956 minősítéséről. Két dátumunk van most már történelmünkben, amit mindig elő lehet venni, az egyik 1848. március 15., és beso-

rolt ide 1956. október 23. Remélem, hogy a számuk nem fog szaporodni, bár ezt sem lehet teljesen kizártnak mondani. Az itt folyó vita során nagyon nagy gondba kerültem. A történelmi albizottság anyagát megkaptuk háttéranyagként. Grósz elvtárs úgy vetette fel, hogy erről nem nyitunk vitát, hanem majd a párttagság körében vitatkozunk erről. Vita lett, mégpedig nem is kicsi, és nagyon élvezetes és érdekes vita. Mind a népfelkelés megítélése körül, ahol elhangzottak, hogy ez egy visszatérés egy régebbi megítélési formához, voltak akik ennek ellenkezőjét bizonyították. Az ellenforradalmi jellegre is elég sok elemet tudtak a hozzászólók felsorakoztatni. Összességében a vita tapasztalatai azt mutatják, hogy egy fogalomba az események nem sűrítethők bele, a kutatásokat folytatni kell. De van azért itt egy nagy bölcsesség, amit a történelem nemegyszer igazolt, amire vigyázni kell, amely úgy hangzik: kivégzik a forradalmárokat, megvalósítják eszméiket, aztán rehabilitálják őket. Nem célszerű ilyen közelítéseket alkalmazni, mert az tévútra vezethet.

Mivel van gondom? Gondot látok abban, ha Pozsgay elvtárs személyéhez kötjük a módszer elítélését, ami itt felszínre jött. Pozsgay elvtárs is elismeri, ha a bizalom megvan, akkor elismeri azt az értékelést, amit Grósz elvtárs mondott a szóbelijében. Ez nagyon fontos, de azért a vita során sok minden másról is szó esett. A széles közvéleményt nem a módszer foglalkoztatja, hanem a névhez kapcsolódó korszakjellemzés. Az elmarasztalást, bárhogy is ügyeskedünk, korszakjellemzéssel hozza összefüggésbe. Itt a vita során jó néhány elvtárs megközelítése meglehetősen közel áll Pozsgay elvtárs korszakjellemzéséhez és közelítéséhez. Ez nyilvánosságra fog kerülni, mindjárt az ülés után, és nagyon rövid időn belül. Akkor az lesz a probléma, ha ezek a közelítések megjelennek és akkor választ kell adni, hogy nekik lehet a vita során, Pozsgaynak nem *[sic!]*. Mi lesz ebből? Nem hiszem, hogy jó dolog lesz. Én nem tartok pártszakadástól, mert azt hiszem, hogy erről nincs szó, de esetleg az utcának adunk újabb jelszavakat, amiket fel lehet írni, s erre sem a Pozsgay elvtársnak, sem a pártnak nincsen szüksége. Fontoljuk tehát meg a következő eredményeket; egy név szerinti elmarasztalással további zavarokat keltünk. Gyorsítsuk meg viszont a platformszabadság elveinek kidolgozását.

Feltétlenül javaslom ugyanakkor, hogy a Politikai Bizottság tagjai mutassanak több szolidaritást egymást iránt. Ez gesztusokban is jelenjen meg. Egyik gesztus lehet a Pozsgay-ügyön való gyors felülemelkedés.

Választási program kell megítélésem szerint, nem újabb bizottság.

Óvakodnék viszont minden olyan dologtól, ami itt elhangzott a Politikai Bizottsággal és a Központi Bizottsággal kapcsolatban, hogy tagjainak számát kooptálással bővítsük. Kérem szépen, ez a kooptálás intézmény lejárt. Ha ilyen bővítésre szükség van, akkor ehhez a delegálás intézményét kell alkalmazni, amit a megyékben már széles körben gyakorlunk.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Gyuricza elvtárs felszólalását. Következik Horváth István elvtárs, utána pedig Váncsa Jenő elvtárs.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Tisztelt elvtársak! Grósz elvtárs előadói beszédével és az állásfoglalás-tervezettel egyetértek. Néhány kérdésre szeretnék itt — főleg a vitában elhangzottakhoz kapcsolódóan — megjegyzést fűzni.

Az első az 1956, illetve a Pozsgay Imre elvtársnak az ezzel kapcsolatos nyilatkozatának az ügye *[sic!]*. Itt felszólalva, Pozsgay elvtárs azzal kezdte a mondanivalóját, nem gondolta volna, hogy ő lesz az első, akit a párt vezetői közül a Központi Bizottság tevékenységét és magatartását értékelve bírálni fog. Én ezt a megjegyzést kor-

rigálni szeretném, mert nem pontos, nem ő az első. Én most pontosan nem is tudom, hogy harmadik-e, negyedik-e, de voltak már itt mások is, akik a Központi Bizottság ülésén bírálatban részesültek. Hozzá szeretném tenni: az ő elhangzott nyilatkozatával kapcsolatos véleményem — csak hogy elhangozzék és ezt baráti és elvtársi beszélgetés keretében személyesen is megbeszéltük vele —, hogy nem tartottam magam sem szerencsésnek és nem tartottam helyesnek a nyilatkozatot úgy, ahogy az elhangzott. De ezek után viszont, itt a következőt szeretném az ügygel kapcsolatban megjegyezni. Semmi rendkívülit nem látok benne, hogy a pártban, mert ez látható volt előre, ilyen visszhangja lett, meg itt a Központi Bizottságban is. Ez engem nem zavar. Őt talán zavarja, de ezt nem tudom. Ami engem zavar, az az, hogy ebben a vitában számomra úgy tűnt — és én ezt nem tartanám a jövőben követendő útnak —, mintha az ürügyből — elnézést kérek az itt ülő költő szomszéd társamtól, hogy a szavait igénybe veszem — okot csinálnak az ürügyből. Ezt szerintem nem kellene jární. Vegyük figyelembe azt, szerintem nem helyes az ő megnyilatkozását úgy minősíteni, hogy amit mondott, a személyes véleménye. Nem a személyes véleménye volt. Ez kitűnt. Egy albizottságnak a véleménye. Azonkívül itt a Központi Bizottság ülésén kitűnt, hogy sok felszólaló gondolkodik így, ha nem is szóról szóra, evvel az ügygel kapcsolatban. Sőt, a Politikai Bizottság se azt a lényegyet vetette el evvel kapcsolatban, hogy az 56-os események egyoldalú ellenforradalomnak való minősítésén bizony törni kell a fejünket, mert ez a mai körülmények között nem állja meg a helyét.

A másik, amit ehhez hozzáfűznék: Berend elvtárs utalt rá, Kárpáti elvtárs ugyan elvetette. Én azt mondom, nem kell ezt most a Központi Bizottságnak eldöntenie, de azért mint valamiféle megoldási mód, talán mutat valamit. Még lehet, hogy nekünk is. Ahogy egy, a magyarországi ellenforradalomhoz képest sokkal nagyobb és sokkal tartósabb, mélyebb társadalmi megrázkódtatást okozó spanyolországi polgárháborúhoz való viszonyt egy későbbi utókor Spanyolországban lezárt. Én még egyszer mondom, most nem az emlékmű, a közös emlékmű ügye melletti szavazás kérdését vetem itt fel, csak azt, hogy érdemes gondolkozni azon — Ormos elvtársnő beszélt róla, mások is, Berend Iván elvtárs is —, hogy a múltunkkal, a nép múltjának bizonyos részével a nemzet érdekében bizony békét kell kötnünk, és azt keresni kell ebben az ügyben. Ilyen okoknál fogva én nem támogatom azt az indítványt, ami itt elhangzott — Veres elvtárs volt az előterjesztője, mondanom sem kell, hogy én is nagy tisztelője vagyok —, hogy azt a határozatot hozzuk, amit itt ő javasolt. Egyetérték Grósz elvtárssal, illetve a Politikai Bizottság indítványával, hogy az ügynek a személyi vonatkozását zárjuk le azzal a minősítéssel, ahogy az itt előterjesztésre került a referátumban, a tanulságokat pedig őrizzük meg.

A másik kérdés, amiről beszélni szeretnék röviden, ez a pártegység, illetve a vezetés egységének az értelmezése. Meg kell hogy mondjam itt is előljáróban, és mindenképpen — nem mindenáron, de mindenképpen — egységpárti vagyok, ennek megfelelően dolgozom, viselkedem hosszú idők óta. Legalábbis én így érzem. Olyannyira, hogy Nyers elvtárs reformkommunista jelzőjét sértőnek én sem tartanám; ebben az ügyben én inkább azt mondom, hogy én ortodoxkommunista vagyok, az egységhez való viszony ügyében. Azok szerintem azért bizonyos megfontolásra készítenek, hogy hogyan is viszonyuljunk hozzá.

Grósz elvtárs nyilatkozatában szólott arról — szerintem teljesen igaz volt, ezt is ki lehet és ki is kell mondani —, hogy bizony nincs könnyű helyzetben a pártnak ez a mostani legszűkebb vezető garnitúrája. És nehezen rendeződnek össze a sorok.

Egy ilyen váltás után ez elkerülhetetlenül jár zökkenőkkel. Ez szerintem így van, érzékeljük is. Én ezt azért mondom, mert ezek után viszont én azt tartanám kövendőnek, hogy nem kellene minden dolgon sokaknak úgy felfortyanni, felháborodni, mint ahogy az sokszor megnyilvánul.

És itt a dolognak most már két vonatkozása is van. Az egyik — és ez tapasztalható. Hát kérem szépen, a pártnak volt pár évtizeden át az utolsó szakaszban olyan 70 és 70 fölötti, zömében legalábbis ilyen életkorból álló vezető garnitúrája. A mostani pedig, mondjuk itt kivételek vannak fölfele is, lefele is tán egy, ez az ötveneseknek a nemzedéke. Tisztelője vagyok személy szerint itt a hetvenesek nemzedékének. Ki hogy szolgált meg érte. Ugyanúgy egyébként, mint azt hiszem, innen a Központi Bizottságból így gondolunk vissza azért rájuk, még akkor is, ha itt sokszor kritika elhangzik. Azonban néha jönnek üzenetek és tanácsok, meg intelmek azzal kapcsolatban, hogy tudják, mi annak idején vitakoztunk, de nem haragudtunk sose egymásra. Maguk meg ahelyett, hogy vitakoznának, haragszanak egymásra. Meg kell hogy mondjam, ez nem pontos, mert nem így van. A történelem nem ezt mutatta. És isten ments, hogy én valakit itt hibáztatnék, hiszen ők egyébként a túlélői annak, hogy a mostani 70 éves vezetők mennyire tudtak haragudni egymásra. Ezt börtönök, sírhalmok, illetve pártból való kizárásoknak sorozata jelzi. Ehhez képest azok az egyenetlenségek, amelyek itt-ott előfordulnak, és tapasztalható, hogy nincs tökéletes emberi, emberiességbeli összeilleszkedés. Én azt mondom, hogy ne örüljünk neki, de hát van ilyen.

A másik vonatkozása ennek az ügynek: kérem szépen, itt mindenki, aki az egység és a vezetés egységének az ügyét fölveti, leszögezi, és nem tudom, hogy ezt így is gondolja mindenki. Ma már itt, miközöttünk nem kívánja vissza a monolit egységet, meg a látszategységet és így tovább. Természetes dolog szerintem, hogy erről így gondolkodunk ma már, és ezt ki is mondjuk. Ámde abban a pillanatban, ahogy a legkisebb véleménykülönbség is felszínre kerül, fölkapják, hogy mi történik itt. Megbomlott a vezetésnek az egysége, a véleménykülönbségek szakadáshoz viszik a pártot és így tovább. Természetes dolog — én még egyszer mondom —, hogy itt törekedni kell — Gyuricza elvtárs szólott róla, nem ismétlem meg az ő szavait —, ebben az ügyben, másokban is, sok minden javítanivaló van.

De azért én arra gondolok, hogy bizonyos történelmi példákat, vagy ha a világba kitekintünk ma is, a nemzetközi tapasztalatokat ne felejtjük el. És ne essünk bele — sajnos a kommunista mozgalomra külön, a szociáldemokratákra kevésbé jellemző — kis csapdába. A kommunisták elkerülték ezt addig, amíg Lenin élt. Az ő idejében a bolsevik párt vezetésében ott dolgozott Trockij, Buharin, Sztálin, Zinovjev, Kamenyev. Többet én nem is mondok. Hányféle politikai színezetű és áramlathoz tartozó ember! És ez a bolsevik párt kérem szépen, győzelemre vitt egy forradalmat, megvívott sikeresen egy polgárháborút, és ellenállt győztesen egy intervenciónak. Amikor Sztálin számára ez az egység túlságosan tág volt és leszűkítette, láttuk, hogy mi lett a vége. A Német Szociáldemokrata Pártban a Willy Brandt mellett jól megfér a Schmidt és amíg élt, a Wehner. Egy kommunistából, a Német Demokratikus Köztársaságból az NSZK Szociáldemokrata Pártjába átállt, és baloldali, igazi munkáshagyományokat őrző politikus. És a Schmidt, aki mondhatni inkább, hogy a szociáldemokratákhoz került kispolgár volt — magunk közt talán lehet mondani róla.

Ha ránézünk a Francia Szocialista Pártra, látjuk ott is, hogy a Mitterrand mellett a jobb- és baloldalnak micsoda keveréke található.

És itt volt a Magyar Szocialista Munkáspárt. Neveket már nem mondok, de ebben a tanulmányanyagban benne van, meg vannak nevezve, hogy mondjuk ott a hatvanas és hetvenes évek fordulóján, míg a pártunk igazán sikereket tudott itt produkálni, hogy kik voltak ennek a pártnak a vezetőségében. Ezeket akkor az első titkár tudta integrálni, és nehéz volt vezetni a Politikai Bizottságot. Én akkor több éven át ott ültem az üléseken. Könnyű volt vezetni az Magyar Szocialista Munkáspártot, és könnyű volt vezetni az országot. Aztán, amikor egyszerűbb lett vezetni a Politikai Bizottságot, nehezebb lett vezetni a pártot és az országot. Én ezt a tanulságot is magamban legalább megőrzöm.

A harmadik kérdés a pluralizmus, a többpártrendszer és a választások dolga. Azt vallom és hirdetem is, hogy mi itt az elmúlt nem egész egy esztendő alatt óriási lépéseket tettünk Magyarországon a demokrácia és a nyitottság megvalósítása érdekében, és ezt sok tekintetben intézményesítettük is. Most amire készülünk, ez szerintem történelmi, nem mondom, hogy jelentőségű, mert ez majd utólag derül ki róla. Ez egy történelmi vállalkozás és kísérlet. És ennek kétségtelen vannak bukatói, de vállalnunk kell. A bukást szerintem nem, legalábbis erre semmiképpen nem szabad készülnünk és pályáznunk rá.

Úgy kell megcsinálni — erre utáltak mások is —, hogy a szocializmus értékeit megőrizzük Magyarországon. Ezt hogy lehet megtenni? Azt gondolom, tudatában kell lennünk annak, hogy valamiféle jogi praktikákkal ezt kétségtelenül nem fogjuk tudni megoldani, és nem lehet megoldani úgy, mint ahogy próbálkoztunk. Rosszul tettük, hogy így próbálkoztunk a parlamenti ügyrend módosításával és a képviselők megregulálásával. Nem állta meg a helyét. Indítottunk egy jó kísérletet, de aztán tovább kellett lépni rajtuk az egyesülési és a gyülekezési jog szabályozásával kapcsolatos törvénynél. Igaz, ott az utolsó pillanatban még egy kicsit kellett tenni annak érdekében, hogy azért túl ne teljesítsük azokat a célokat, amiket itt el akarunk érni. Szóval csak azt akarom mondani, hogy egy ilyen liberális abszolutista felfogással ezt megoldani nem fogjuk tudni.

Az más kérdés, és szeretném mondani, nem kell olyan szabályozást se tennünk, amelyik túlteljesíti a liberális polgári demokratikus rendszereket ezekben az ügyekben.

A részletekbe én nem mennék bele, mert ezeket az ügyeket szerintem majd nagyon gondosan kell megnézni az Alkotmánynál, a pártokkal kapcsolatos törvénynél és a választójogi törvénynél. De hozzáteszem: nem a jogi mesterkedéseken múlik ez. Nem azon. Egyértelműnek és világosnak kell lennie annak, hogy amit meg akarunk teremteni Magyarországon, az egy szabad, demokratikus és szocialista. Tehát ezen az alapon létezhet minden a választásoknál, a pártoknál is, és egyéb, akik ezeket a kereteket elismerik. Legálisak ezek lehetnek.

Szeretnék még szólni a hadsereggel és a rendőrséggel kapcsolatban, hogy hogyan tekintsünk ezekre. Ormos elvtársnő utalt rá, mindenben egyetérték vele, egyébként itt talán — szerintem — van egy kis pontosítandó rész, hogy mondjuk egy ilyen egypártrendszerű és pártcentrikus hatalmi berendezkedésben is, mint amilyen a miénk is volt, és sokfelé a szocializmus most is az, ha a pártban zavar van és az meginog, akkor a hadsereg és a rendőrség sem képes, tehát a fegyveres erők nem képesek a rendszer stabilitását garantálni.

Sokáig én magam is ezt vallottam, de 1981 óta a lengyelországi példa ezt egy kicsit módosította,⁴⁴ mert az már kivétel. Úgy tűnik, ha ma Jugoszláviát nézem, az is kivétel. Igaz viszont, hogy mind a két ország hagyományainál fogva, földrajzi

térsége, meg nemzeti történelmük sajátossága miatt is lehetséges, hogy kivétel. Lengyelországban is és Jugoszláviában is a hadsereg, és hozzáteszem még a rendőrség is, még jobban nemzet-, illetve államfenntartó erőként áll a társadalom előtt, mint ahogy az más országokban, netán nálunk is. Na most én azt gondolom, hogy valami ilyesmit kell tenni nekünk is. Először is biztosítani azt, hogy se a hadsereg, se a rendőrség nem lehet a pártharcoknak és vetélkedéseknek a színtere. Hogy ott mit kell csinálni majd, azt ki kell dolgozni, de az nem lehet az. Ez az egyik. A másik pedig az, hogy ugyanakkor ezt a két testületet sokkal inkább, hogy úgy mondjam, a magyar állam fenntartójaként alkotmányos rendünk, a törvényességhez kapcsolódó testületeknek kell tekinteni, mintsem a napi pártpolitikai igények vagy párttisztviselők elgondolásait és kívánságait teljesítő, és annak az utasításai után menő ingatag, és ily módon a helyzethez túlságosan gyorsan, és a fegyveres testületek számára követhetetlenül változó szervezeteknek kell tenni [sic!]. Evvel szerintem úgyszintén foglalkoznia kell a Politikai Bizottságnak, majd az érdekelt állami szerveknek és nekünk is, ezeknek a testületeknek. [Köszönöm szépen.]

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Horváth elvtárs felszólalását. Azt mondtam, hogy két óraker ebédszünetet tartunk, de hallgassuk meg Vánicsa elvtársat még, és utána lesz ebédszünet.

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A betérjesztett anyagokat, Grósz elvtárs kiegészítését, beszámolóját én is igen kedvezőnek tartom, és mindazokkal a megjegyzésekkel, amelyek gazdagítják az állásfoglalást, az okmányokat kiegészítve jónak tartom, és elfogadom. Nem is ez a gondom, hanem az, hogy miképpen tudja ezt a párt a következő években végrehajtani. Azt gondolom, ha így politizálunk, és így folytatjuk ezt a politikai munkát, mint az elmúlt időszakban, akkor nem sok reményünk lehet rá. Ezért igen nagy szükségünk van arra, hogy azt a politikai harcot, amit most vállalunk, valóban megszervezzük, és csatasorba állítsuk mindazokat, akikre itt igen nagy szükség van. Ez az eszköztára a pártnak ma — meg kell mondanunk — igen gyenge. A vitakészsége is gyenge.

A példák tömege mutatja, a politikai viták gyakorlata is inkább azt jelzi, hogy alulmaradunk a különböző vitaforumokon. Ha egymással szemben ülnek a párt és a különböző csoportosulások képviselői, a párt képviselői a padlón vannak, az ellenzék pedig egész magaslatokba emelkedik. Ez mutatja, hogy így nem tudjuk a politikai harcot folytatni.

Lehetne arról is szólni, hogy tulajdonképpen a politikai súlyunk is alacsony, ráhatásunk is az eseményekre. Én még azt is megkockáztatom, hogy a párt és a kormány képviselőinek a súlya is erősen csökkent — a politikai súlya és tekintélye. Ez nemcsak egyfajta tekintélyelv elmaradása miatt következett be, hanem azt hiszem, hogy mindazok miatt, amiről itt ma sokoldalúan szó volt. Bárhogy is nézzük, az egység bizonyos hiányára is utalhatok. Azt gondolom, hogy az utóbbi időben kialakult egyfajta hatalomért folyó küzdelem is erre utalhat, mindegy, hogy hogyan értékeljük, az egész magyar közvélemény és a nemzetközi világ is erről beszél, különösen az utóbbi húsz napban. Ez is gyengíti az esélyeinket.

Nem utolsósorban az is ténykérdés, hogy a tömegkommunikáció, amiről annyian szóltak, igen-igen meg kell változzon, ha azt akarjuk, hogy valóban a politikai harc szolgálatába álljon. És azt gondolom, hogy rádió és tv nélkül ezt a harcot valóban nem lehet megvívni; csatlakozom Nyers elvtárshoz. Azt is szeretném aláhúzni, hogy most már nem újabb napirendre tűzésről van szó a tömegkommunikációnál,

hanem azok, akik felelősek a tömegkommunikációs munkáért, azonnal szervezzék meg a munkájukat, és a mindennapos cselekedetükkel hassanak oda, hogy egyfajta egyensúly tényleg kialakuljon a tömegkommunikációban. Mert ez ma nem létezik, és igen káros számunkra. Abban is biztos vagyok, hogy a mostani közleménynek, és egyáltalán a párt állásfoglalásának a tálalása a tömegkommunikáció részéről egészen biztos, sok visszásságot fog jelenteni. A következő napok ezt majd bizonyítani fogják.

Tehát messze egyetértek Grósz elvtárssal abban, hogy e téren változást kell elérnünk, és ez a pártfunkcionáriusoktól a miniszterekig mindenkinek feladata kell legyen, másképpen nem tudunk érdemi átütést elérni.

A politikai harchoz valóban programra van szükség — itt sokoldalúan kialakult ez a vélemény. Úgy látszik, hogy Grósz elvtárs előterjesztése erre kiváló alapot nyújt, és mielőbb rendelkezhetünk ezzel.

Emellett én azzal is egyetértek, hogy többféle program is napirendre fog kerülni, így az agrárpolitikai tézisek is biztos, hogy ezt szolgálhatják.

Valaki a centrumot említette. Azt gondolom, hogy Grósz elvtárs beszámolója világosan megmutatta: melyik az a centrum, amely köré tömörülnünk kell a következő időszakban.

A kormányról szeretnék néhány szót szólni. A legutóbbi tv-adáskor, azt hiszem múlt vasárnap, arról is meggyőződhettem, hogy ez már nem is a nép kormánya, mert hiszen nem a nép választott bennünket, hanem a párt jelölt a posztra. Nem is ez a fő bajunk. A fő gondunk az, hogy ennek a kormánynak ma négy PB-tagja van, ezen túlmenően nyolc központi bizottsági tagja, és igazi politikai támogatást nem élvez. Az Országgyűlésben, a parlamentben pedig ellenzékét lát; az egész parlamentben. Alig van képviselő, aki nyíltan föl merne állni a kormány programja mellett. Tulajdonképpen, aki támogat bennünket, az is először a bírálatot hozza előre, hogy mégis valamiféle egyensúlyba kerüljön, nehogy azzal vádolják, hogy a kormány munkáját ségíti.

A gondjainkat még fokozza az, hogy számtalan követelmény zúdul ránk. Én nem akarom eltúlozni, de a különböző szervezetek vezetői, az érdekvédelmi szervek, a szakszervezetek, a szövetségek, egyebek, mérhetetlen tömegű követelményt állítanak eléink. Azt gondolják, hogy ez teljesíthető. Nem is hiszem, hogy azt gondolják. Inkább az a meggyőződésem, hogy ezekkel a követelményekkel tulajdonképpen szaladnak a népszerűség után nagyon sokan.

Meg kell mondjuk egymásnak, egyre inkább azon igyekeznek versenybe lendülni, hogy miképpen lehet az adott néprétegnek, csoportnak vagy a szövetség tagjainak minél többet ígérni, és minél több követelményt összeszedni. Azt hiszem, hogy ilyen gazdasági körülmények között ez nem lehet hasznos dolog. Nem beszélnek ma erről, ha tulajdonképpen mindennek a szervezetnek a vezetői nem kommunisták és nem a Központi Bizottság vagy esetleg a Politikai Bizottság tagjai lennének, mert azok. Itt vannak a gondjaink még ebben a kormányzati munkában. Ugye ma már odáig jutunk, hogy összehívjuk a népet. Én tisztelem a szakszervezeti mozgalmat, de azt, hogy 6000 embert autóbuszokkal össze kell gyűjteni egy nagy gyár-csarnokba, be kell őket ott állítani és demonstrálni, hogy a kormánnyal szemben milyen erő áll, nem hiszem, hogy ezek jelentik a kivezető utat a gazdasági gondokból⁴⁵. Meg lehet érteni, és meg is kell vitatni minden követelést, ami jogos, és ami egyáltalán valamilyen módon teljesíthető, de ennyire, ilyen módon, ettől a sze-

rencsétlen kormányunktól kérni azt, hogy minden követelményt teljesítsen, és közben valamiféle rendet csináljon a gazdaságban is, ez nem megy.

Meg kell mondanom, hogy nem találkozunk olyan érdekvédelmi szervezettel Magyarországon, amely a saját maga által képviselt dolgozó tömeggel szemben valamilyen követelményt is támasztana. Sokféle érdekvédelem van. A paraszti érdekvédelem például Hollandiában úgy van, hogy az az integráció és szövetkezés, amelyik a parasztok érdekeit védi, az a parasztnak a virágcsokrát, ha egyetlen szegfű is el van benne hervadva, azonnal megsemmisíti és egy fillért sem fizet érte, mert azt mondja, hogy piac is van, minőségi követelmény is van, és akkor mellé állunk az érdekeidnek. Most már csak ott tartunk, hogy a nyugati példából átvesszük, ami kellemes és jó dolog lehet, és nem nézzük, hogy ennek a feltételeit miképpen lehetne a fegyelmezettebb, tisztességesebb munkával megteremteni. Ez ma a legnagyobb feszültsége a munkáinknak. Ha igaz az egyik oldal, én tiszteletben tartom a szakszervezetet, hogy a 6000 embert autóbusszal összehordják, akkor a gyárak már be kellett volna küldjék a számlát az útiköltségre és a kiesett munkaidőre.

Akkor valamilyen összhang mégiscsak összejön. De ha csak az egyik oldalát nézzük, akkor így nagyon nehéz lesz valamilyen módon a gazdaságot talpon tartani. Nem beszélve arról, hogy ma már egyre többféle szervezet áll össze, és ezek úgyszólván kivétel nélkül a munkaidőalapból gazdálkodnak, és a legtöbb esetben az állam költségén, legyen az alternatív csoport, legyen az Veres Péter Társaság,⁴⁶ pénteken kell megszervezni, munkaidő alatt a nagygyűlést, legyen az olyan tanár, amely az egyetlen autójával elmegy vidékre, és szervezi a Demokrata Fórumot hétköznap, államköltségén, állami fizetésből. Ilyen alapon nehéz lesz nekünk a gazdasági ügyeket rendbe hozni.

Ezért messze *[sic!]* csatlakozom Nyers elvtárs azon megjegyzéséhez, hogy a kormányzati munkában valamilyen módon, a parlamentben is a kapcsolatrendszer meg kell változtatni. Ha ennyire magára marad ez a kormány a gazdaság vezénylésében, nem hiszem, hogy jövő év végéig tudjuk ezt csinálni, amire a választások következnek. Ezért azt javaslom, hogy ezt a néhány kérdést valóban nézzük meg, mert ennyire politikai és parlamenti támogatás nélkül rendkívül nehéz talpon maradnunk. Úgy gondolom, hogy ha mindebben össze tudnak fogni, akkor talán rendezni tudjuk a saját sorainkat is, hiszen valaki említette és én csak csatlakozni tudok, hogy nem az ellenzék és nem az alternatív csoportok okozzák ma a legnagyobb gondot, hanem a saját sorainknak a rendbetétele, ha ezt meg tudjuk tenni, akkor valóban meg tudunk felelni annak a követelménynek, ami itt elhangzott a bevezető előadásban, és valóban tudunk olyan programot alkotni, amelyet a magunk politikai harcában meg is valósíthatunk. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Vácsa elvtárs felszólalását. Elvtársak! Egy órás szünetet tartunk, negyed négykor folytatjuk a munkát. Első felszólaló Marjai József elvtárs lesz.

S z ü n e t

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Egészségükre az ebédet. Marjai elvtárs következik felszólalásra, őt követően Hollán Zsuzsa elvtársnő.

MARJAI JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én tegnapi méretű felszólalásra készültem, úgyhogy most csak ilyen megfázottan, címszószerűen mondom el azt, amit legfontosabbnak tartok. Meg kell mondani — kiegészítésképpen, mert teljes mértékben egyetértek Grósz elvtárs előadói beszédével, csak rá szeretnék erősíteni, és egyik-másik helyen kiegészíteni —, hozzá kell tennem, hogy a Központi Bizottság eddigi vitája, amennyire én azt érzékelttem, ugyanezen a vonalon ment.

Azzal kezdeném, hogy megítélésem szerint a Központi Bizottságnak meg kell követelnie a Politikai Bizottságtól, hogy a PB megnyilvánulásaiban, a tagok magatartásában minden érdemi kérdést illetően egységet mutassanak, szűnjön meg a versenyfutás, ki mit mond, és ki mond előbb újat és nagyobbat. Ha kell, akkor üljene naponta össze, egyeztessék össze az álláspontjukat. Olyan időszakban vagyunk, hogy ez megéri és szükséges, aztán a közös vonalhoz mindenki tartsa magát. Ha ezt nem tudja a PB biztosítani, akkor ebből a következtetéseket vonja le, mégpedig ne általános megfogalmazásokban, hanem ténylegesen és konkrétan.

Nagyon szeretném, ha a Politikai Bizottság ennek a kétnapos Központi Bizottságnak a rendkívül gazdag anyagát és tanulságait külön ülésen, nem a normál munkaterv keretében megtárgyalná és végiggondolná, beleértve azokat a javaslatokat is, amelyek a Politikai Bizottság kiegészítésére vonatkoztak. Nem akarom elhallgatni, hogy a KB is felelős azért, egyes tagjai és magam is, hogy most a Politikai Bizottsággal szemben ilyen módon kell a követelményeket megfogalmazni.

Másodsor: meggyőződése az, és itt többen elmondták, hogy a pártban ma, és a következő időszakban különösen, reformcentrum kell. Nem reformszárny kell, hanem reformcentrum, mégpedig egy erős reformcentrum, amely köré tömöríteni lehet a pártban minden erőt, nemcsak a Központi Bizottságban, hanem a pártban, a szocializmusban és a haladásban érdekelt állampolgárok nagyon széles körében. Ehhez persze az is kell — ha részletkérdésnek is látszik —, hogy a reform ne személyekhez kötődjék, senki ne sajátítsa ki, az a mienk legyen, a párt centrumáé, és a párté magáé.

Egyetértek Horn elvtárssal abban, hogy ez legyen a választóvonal, és ne 1956 vagy a Nagy Imre-kérdés. Ne szégyelljük azt, hogy a rend pártja vagyunk. Ezt most szégyelljük, s az alternatívok itt felelősségre vonnak bennünket. Aki rendért kiált, az nem rendőrért kiált. Itt állandó képzavar van, folyamatosan megijedünk ettől. Ezért nagyon örülök, hogy Grósz elvtárs ezt felvetette. Átmenet, átalakulás, ilyen nagyon gyorsított és nagyméretű átalakítás elemi rend biztosítása nélkül teljesen lehetetlen, és igaz az, hogy a reform nem valósítható meg a rend megőrzése nélkül.

Nemzetközi kérdésekről: teljesen egyetértek azzal, ami itt elhangzott és Horn elvtárs külön kifejtett. Kivételesen kedvező nemzetközi háttérünk van a reform folytatására és tényleges megvalósítására. Egy dolgot semmiképpen sem szabad elfelejtetni, keleten és nyugaton nem általában érdekeltek a reform folytatásában, hanem a reform sikerében érdekeltek, és abban érdekeltek, hogy a reform érvényesítése, megvalósítása konfliktusok nélkül, a politikai és gazdasági stabilitás⁴⁷ körülményei között növekvő gazdasági teljesítmény jöjjön létre. Ebben van közös érdekelttség.

Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy a kedvező feltételek mellett van azért egy nagyon kedvezőtlen elem is ebben a feltételrendszerben, az, hogy soha — amennyire én legalábbis emlékszem — a függőségünk nem volt ilyen mértékű a külső világtól, mint ma, és gazdasági, fizetési helyzetünk olyan mértékben sebezhető, hogy a legkisebb változásokat is megérezzük.

Ma nem kell az, hogy beavatkozzon bárki is, haragudjon ránk, vagy nyilvános lépéseket tegyen ellenünk, ma teljesen elegendő az, ha fontos gazdasági, pénzügyi partnerünk óvatossá, néhány hónapra tartózkodóvá, visszafogottá válik, és ez már könnyen a fejreállítás közelébe hozhat bennünket. Ezt rendkívül komolyan kell venni, a mi felelősségünket — akár a politikai, akár a gazdasági szférában, amelyek egyébként szorosan összefüggenek — rendkívüli módon felerősíti. Erre emlékeztetnünk kell a vitában résztvevőket, érintetteket és közvetve érintetteket.

A politikai és gazdasági reformok gyors üteme; erről Grósz elvtárs szolt. Nem osztom Grósz elvtárs nézetét, meg kell mondanom, hogy nincs más lehetőségünk. Szóval csak előrefutással — ha szabad leegyszerűsítve fogalmazni —, lehet kijutni ebből a helyzetből. Akármennyire nem látszik elvontan megközelítve vagy kívülről vizsgálva ez a legracionálisabbnak.

Nyers elvtársnak igaza van, hogy különbség van a politika és a gazdaság irányítatósága között, de azért arra vigyázzunk, hogy a politikában legalább mi magunk ne gerjesszünk olyan tempót, amivel nem tudunk lépést tartani, és ami az alapvető, az az, hogy saját felkészülésünket, tisztánlátásunkat erősítsük. Erről ne csak folyamatosan és ismételten beszéljünk, hanem tegyük, és ezt szervezzük meg. Találjuk meg ennek a hatékony, mai korszerű módszereit.

En azt hiszem, hogy nem lehet csak és ennyit válságról beszélni, és a pesszimizmust erősíteni. Az, hogy valóságtudatunk legyen, és a társadalom tudja, milyen helyzetben van, azért a veszélyérzete meglegyen, ez alapvetően kívánatos, de ebből cselekvésnek kell lenni, és ne lefegyverkezésnek és benuhálynak, mint ami a mai helyzetben erőteljesen látszik. Ezért nekünk a válság leküzdésének a feladatairól, a kiútról kell beszélni, és arról, hogy mibe kerülne az, ha ezt nem csinálnánk, akár milyen magas árnak is látszik az, amit ma fizetnünk kell.

Akármennyire nehéz is, igenis meg kell nyerni a lakosság mind nagyobb részét annak a tézisünknek, ami nemcsak tézis, hanem a teher, a terhek vállalásának igenis van értelme. Egyszer már ne felejtsük azt el, hogy — most függetlenül attól a gazdasági helyzettől, amiben vagyunk —, önmagában a reformnak és az átalakításnak ára van, ezt minden fejlett tőkésország megfizette és nem olcsón, bizonyítani lehet.

Mi ezt 1973—1978 között nem fizettük meg, 1979—1984 között csak félig és el-lentmondásosan, utána 1984—1985-től pedig azt is kidobtuk, amit addig csináltunk. Így világos, hogy sokkal többbe kerül, de ha ezt sem vagyunk hajlandók megfizetni, akkor ez a bolt becsukott, ez tönkrement.

Pluralizmus — egyetértek a megfogalmazásokkal, még azokkal a ráerősítésekkel is, amik a vitában elhangzottak, és a koalíciós kormányzás felé vezető úttal is. De ezt elvtársak meg kell komponálni, az állomásokat kell világosan látni, a megoldási lehetőségeket, és én elfogadhatónak tartom azt az ütemezést, amit Grósz elvtárs felsorolt. Ha a végrehajtás, az érvényesítés megfelelő felkészülési tervvel és tevékenységgel párosul, és nem lazíthatjuk fel azt az alapelvet, hogy csak a társadalmi rend stabilitását biztosító átmeneti időszak után, a Magyar Szocialista Munkáspárt meghatározó szerepének érvényesítésével fogadható ez el.

Ezt a valódi többpártrendszerrel kapcsolatos vitát én nem tartom célszerűnek, hogy kiélezzük. Ha ilyesmiről vitatkozunk, ez egy csapda, amiből nem fogunk tudni kijönni, de azért meggyőződésem szerint azt tudnunk kell — és azokkal értek egyet, akik erre rámutattak —, hogy egy úgynevezett valódi többpártrendszerre mi, nemcsak a Magyar Szocialista Munkáspárt nem készült fel, hanem a magyar társadalom sem — beleértve az ellenzéket is —, és csak dráma lehet egy ilyen kísérletből. Meg kell jegyezni, hogy valódi többpártrendszer megvalósítása esetén meghaladnánk az általam ismert burzsoá demokráciákat.

A szerveződésekkel — véleményem szerint nem a párt és a nép feje fölött, és ez nagyon lényeges — tényleges súlyuk, koalíciós készségük és képességük szerint kell a kapcsolatot felvennünk, vagy fenntartanunk. Ne mi növeljük ezeknek a súlyát. Ennek a jelei és megnyilvánulásai azért jól láthatók, az elvtársak ismerik, nyilvánvalóan mindenkinek feltűnt. Itt sem árt mégegyszer hangsúlyozni, hogy nekünk elsősorban a párttal, a néppel kell dolgozni, és nem elsősorban az alternatív szerveződésekkel.

A jogalkotásban azt egy nagy problémának tartom, amit Nyers elvtárs úgy fogalmazott meg, hogy jogilag előbbre vagyunk, mint politikailag. Márpedig ami az Alkotmányt illeti — és szocialista típusú Alkotmányra van szükségünk —, a választójogi törvényt illeti, itt igenis fel kell készíteni a tagságot is, meg a parlamentet is, úgy ahogy erről itt más vonatkozásban szó volt.

Nagy kár lehet ebből, ha ez az állapot tartósodik, és ez a különbség fennmarad. Nagyon leegyszerűsítve, lehetetlen állapot az, hogy a politika egyszerűen átadja a jogi lobbynak ezt a feladatkört. A párttagság nem, csak az alternatívok rágják a szövegeket, és valahogy mintha nem is ebben az országban történne mindez.

Nagyon fontosnak tartom azt, amire Ormos Mária elvtársnő felhívta a figyelmet, gondolkozzunk rajta. A több évszázados szerves fejlődés, és minden ezzel járó vér és konfliktus után a fejlett tőkés országokban kialakult formák és hatalmi mechanizmus egyszerű és egyszeri átvétele lehetetlen, s csak újabb nehézségeket és konfliktusokat okoz, és igenis keresnünk kell — akármennyire nem divatosnak tűnik ez ma — sajátos magyar megoldásokat, különösen egy viszonylag hosszú átmeneti időszakra.

Nagyon kiemelkedőnek tartom a gazdasággal kapcsolatos problémákat, erre néhányan már felhívták a figyelmet. A felszín politikai felerősített harca ma igenis kedvezőtlenül hat vissza a gazdaságra, pedig a politikának plusz töltetet kellene ebben az időszakban adni a gazdaság részére. A Vállalkozók Országos Szövetsége, amelyet igazán nem nevezhetünk a marxizmus—leninizmus élcsapatának, egy legutóbbi beszélgetésünk során alapvető problémáik között első helyen azt fogalmazták meg szó szerint, hogy ma a politika lesöpri a gazdaságot az asztalról. Az önálló főfoglalkozású magánvállalkozók száma az 1987-es 60 ezerről 40 ezerre csökkent, és a csökkenés tovább tart.

Magára van hagyva a kormány, ezt Vánca elvtárs elmondta, vegyük komolyan. Nem először mondjuk — sajnos a múltkor írásban adtam be a hozzászólásomat —, de ennek nagyon sok hátrányos következménye van, és azokat nagyon meg kell szívlelni, amiket ő mondott, többek között azért is, mert magára van hagyva a kormány, azért is háttérbe szorul munkájában a gyakorlatiasság, a gyakorlati hatások érdemi számbavétele az intézkedéseknél. Az átmenet, a reform menedzselési feladata és szigorú restriktív gazdaságpolitika és gyakorlat nem következetes, ugyanakkor nem eléggé ösztönzi a vállalkozást, és alig érződik benne a szelektivitás.

Fel kell figyelni arra, hogy az államapparátus lerobbant, lebénult, és széthullás előtt áll. Ez különböző mértékben, de majdnem minden területen látszik, és nem igaz, mese az, hogy az apparátus nélkül lehet államigazgatási, közigazgatási munkát végezni. Javaslom, hogy a közleményben is adjunk helyet, hogy gazdaságcentrikusnak, munkacentrikusnak kell lenni.

Nem kell nekünk új program, az a véleményem az elhangzott javaslatokról, de valami összerendezés kell, mert az összerendezés szükségességét érzi a KB, de még inkább érzi a párttagság, és érzik a tömegek.

Azt támogatom, hogy Grósz elvtárs beszédét sürgősen publikáljuk, és gondoskodjunk arról, hogy ne sikkadjon el, mint előző esetekben már előfordult.

Szülessék meg és 20-án hagyjuk jóvá azt a Jassó elvtárs, Burgert elvtárs, mások által javasolt felhívást, vagy rövid akcióprogramot, ami jelszószerűen — Katona elvtárs is javasolta — valahogy az egyszerű emberek számára is összerakhatóvá teszi, hogy mit akar a Magyar Szocialista Munkáspárt. Ez megint más műfaj. Nem egyet kell nekünk csinálni, hanem többfélét.

Meg kell csinálni nekünk azt a leltárt is, harmadszor, hogy mit végeztünk el a kormányprogram elfogadása óta, meg az emlékezetes KB óta, hol tartunk most, mi a teendő, rövid távra milyen korrekciók szükségesek. A kormánynak kell megcsinálni, és nem egy teljesen új kormányprogramot, s nem júniusra, meg szeptemberre, mert teljesen kiszalad alólunk az idő, meg ezzel együtt az ország is. Ezt szerintem március-áprilisban meg kell csinálni, és megfelelő kereteket kell neki találni, hogy ez meg is szülessen.

Ezzel együtt kell meggyorsítani végül is a stratégiai programot, amire különböző határozatok vannak.

Végül pedig kell az a választási program, de nem ezekkel összekeverve, mégpedig a tanácsválasztások előtt. És megfontolandónak tartom — bár ugye mást mondott Grósz elvtárs — azt, hogy előtte legyen pártértekezlet. Elvtársak, a választásokra most kell előkészülni és nem akkor, amikor sorra kerülnek. Már most is el vagyunk késve. Igaza van azoknak, akik azt mondják, hogy profimódon kell felkészülni, program kell, helyi program, vonzó, beszélni tudó, televízióban jól kinéző emberek kellene, és mindaz, ami egy olyan választáshoz szükséges, ahol nem egyedül vagyunk a versenyben.

Ami az Albizottság és az egyéb ügyeket illeti, én azt javaslom, amit Grósz elvtárs előterjesztett az Albizottság kérdésében. Meg kell mondanom, hogy ezt egy nyers vázlatnak tartom, és szerintem így is kellene kezelni, és eszerint utalni rá a kommunikációban. Nagyon hiányolom az utolsó tizenöt év igazi elemzését, mert ez lenne a legfontosabb számunkra. És ami Pozsgay elvtárs kérdését illeti, ott nincs vitám azal, amit Grósz elvtárs elmondott. Nekünk nem Pozsgay ügyre van szükségünk, hanem a Pozsgay Imrére van szükségünk. Köszönöm szépen.

HOLLÁN ZSUZSA elvtársnő: Kedves Elvtársak! Mióta tagja, a KB tagja vagyok, a mai ülés az első, amelyen bizottságunk egyértelműen tudatára ébredt felelősségének. Ezt egyértelműen párttagságunknak köszönhetjük. Én is azért kértem szót, mert több fontos pártrendezvényen vettem részt, és közvetlen hozzám forduló pártszervezetek elvtársai által elmondottak megráztak.

Az eddigi hozzászólások jól tükrözték a párttagság széles köreinek problémáit, súlyos lelkiállapotát, megrendült bizalmát és egyértelmű ítéletét, hogy a vezetés nem egységes. Ezt Grósz elvtárs vitaindító előadása is leszögezi. Érvek ismétélése

nélkül, egyetértek azokkal a hozzászólásokkal, amelyekben alapvetően fontosnak tartják a PB megújulását, Grósz elvtárs által elmondott hosszú távú stratégiai célok kijelölését, elfogadását és rövidtávú, menedzselhető platform sürgős kidolgozását, és ezek alapján a megnyilatkozások és a cselekvés egységének biztosítását. Megjegyzem, hogy egyébként ez minden polgári pártban követelmény.

1956-tal kapcsolatban, pártunk eredeti határozatának megismétlését és minden egyesavas minősítés elvetését javaslom. A történelmi albizottság dokumentumáról szólva: értékes anyag, nagyon sok fontos megállapítást tartalmaz, komoly munka eredménye, és különösen nagyon tetszett Ormos elvtársnő kitűnő hozzászólása.

A továbbiakban viszont szeretném hozzáfűzni — és ezt bocsássák meg nekem a történészek —, úgy érzem, hogy mi, természettudományi kutatók előnyben vagyunk, mert ha mi kitűztünk egy kutatási célt, jól választjuk meg a módszereket, és korrektül hajtjuk végre a kísérletet, akkor az eredmény bárki által megismételhető, és ez a kritériuma a tudományos eredménynek. Ez humán szakmákban sajnos nem így van, és különösen nem így van a történelemtudományban, ahol természetes módon és mindig sok szubjektív elem kapcsolódik hozzá. Erre vonatkozott, amit az elvtársak itt elmondtak, például a francia forradalom 200 év múlva is még vitatott kérdéseiről. Ennek ellenére, rendkívül fontos a precíz tudományos kritériumok alapján való dokumentumgyűjtés, a tudományos kritériumok alapján való összerakása a mozaikoknak és segítése a politikának abban, hogy minél helyesebb értékelésre tudjon jutni. De arra mindig gondoljunk, hogy az emlékezés — ezt mint orvos mondom —, az emlékezés mindig szelektív és szubjektív.

Ezzel kapcsolatban én mondtam Ormos elvtársnőnek, hogy valamivel vitatkozni fogok, és ebben tulajdonképpen kapcsolódom Krasznai és Kárpáti elvtárs-hoz. Ez az, hogy az ítéletek a néphadseregről — érzésem szerint is, és az én saját tudomásom szerint, ami abból származik, hogy férjem orvos-ezredes volt, a tiszti kórházban az egész vezető tisztikart kezelte —, egyértelmű volt a vélemény, hogy le tudtuk volna győzni valóban a Rákosi-rendszer szörnyű hibái ellen megmozdult, őszinte, felkeléshez csatlakozó ellenforradalmat — saját erőből — nagyon rövid idő alatt. Budapest körül álltak a parancsra váró kormányhű csapatok, és én ezt csak azért ismétlem meg, mert akkor is az volt a probléma, hogy a párt nem volt egységes, a párt dezorganizált volt. Egyetértek természetesen, hogy a honvédség nem veheti át soha a politikai döntések kérdését, de ugyanakkor azért szeretném megjegyezni, ha nem Bata elvtárs és ugyancsak hasonló alkalmatlan vezérkari főnöke lett volna a vezető, akkor meggyőzhették volna, meg kellett volna győzniük — a helyzetfelismerés alapján — cselekvésre a kormányt. Mert már első este látszott, hogy ellenforradalomról volt szó, hiszen pontosan katonai puccsnak megfelelő módon a laktanyákat, a fegyverraktárakat, a rádiót foglalták le. A későbbiekben is én úgy érzem, hogy nagyobb egyszerűsítés csak lumpen elemekre mondani azt, hogy gyilkoltak, sajnos tervszerűen, fejdadász módra gyilkolták a kommunistákat.

A továbbiakban, talán még azért is megjegyzem, hogy azt hiszem, hogy reám igazán nem lehet fogni, hogy militarista lennék, hiszen talán egyik legaktívabb harcosa vagyok a leszerelésnek, a tömbök megszüntetésének, és a fegyverkezés költségei szociális, egészségügyi és oktatási célokra való felhasználásának. Ennek ellenére azt mondom, a hadsereg önbizalmának a megrendítése, a hadsereg tagjai anyagi és erkölcsi megbecsülésének hiánya, nagyon destabilizáló tényező. Polgári demokráciákban stabilitásuk egyik fontos tényezője az, hogy rendkívüli módon megbecsülik őket.

Két rövid gondolat; maximálisan egyetértek azokkal, akik a nemzeti közmegegyezéshez a gazdasági és szociális helyzet megjavításának a szükségességét hangsúlyozzák, és ezt nem lehet íróasztal mellől irányítani. Ezt csak a legjobb, legtapasztaltabb gyakorlati szakemberek bevonásával, a gazdaság, ipar, mezőgazdaság, egészségügy, az oktatás és minden más területen határozott akcióprogrammal, az alsó szinteken kell megvalósítani.

Tehát több önállóságot kell adni a hatékonyság javítására a közép- és alsó szinteken, és ott meg kell követelni a hatékonyságra, a reformra való áttérést, de nem felülről való utasításokkal, mert sajnos azt is meg kell mondanunk, hogy nagyon gyakran íróasztal mellől, a szakemberek megkérdezése és a későbbi következmények nagyon alapos átgondolása nélkül, az élet különböző területein, a reformot zászlóra tűzve nagyon sok mindent egyszerre akarnak úgy megreformálni, hogy teljes dezorganizációt teremtenek.

Végül egy utolsó szempont, amit több hozzászóló hangsúlyozott. A gazdasági és politikai stabilizáció szempontjából egyaránt döntő az agitációs és propaganda munka megjavítása. Tömegbefolyásunk visszanyerése csak úgy képzelhető el — és nem akarom elismételni amit elmondtak —, ha valóban az agitációkat megjavítjuk, ami ma külön szakma. Ehhez meg kell nyerni a régi és új legjobb agitátorokat, és a tömeghangulat objektív értékelésére a mindenkori aktuális helyzethez gyorsan igazodó, az agitáció legkorszerűbb és leghatékonyabb módszereit alkalmazó embereket. Én éppen Amerikában voltam, amikor Poindexter és North kihallgatása folyt, és amikor a kongresszusról este hazamentem, mindig kinyitottam a rádiót, nap mint nap tökéletesen világos volt, hogy Reagan egymás után hazudott, és folyton váltogatta a hazugságokat.⁴⁸

Megkérdeztem az egyáltalán nem kommunista, de humanista, becsületes, liberális orvoskollégáimat, hogy van az, hogy Nixont sokkal kevesebbet megbuktatták, és Reagan-nek közben emelkedett a közhangulati szintje? Azt mondták mert sokkal kitűnőbb emberek végzik az agitációt és a propagandát Reagan számára.

A gazdasági reform megvalósításához — amit említettem —, és a stabilizációhoz szükséges a tömegkommunikáció megjavítása. Ülésünk elején beszéltem Pozsgay elvtárral, hogy a Grósz elvtárs által beterjesztett, és minden bizonnyal a PB által jóváhagyott kitűnő vitaindítóban súlyos kritikát kapott a tömegkommunikáció. Ehhez a hozzászólók igen nagy száma szolgáltatott még további adatokat. Még azt is hozzáfűzöm: legjobb tudásom szerint Magyarországon kívül nincs egyetlen olyan ország, ahol ez lenne a munkamegosztás, hogy a kormány és a kormányzó párt felvállalja az összes népszerűtlen, súlyos feladatot, és ugyanakkor átadja az ellenzéknek a tömegkommunikáció eszközeit. Holott nyilvánvaló, hogy pláne a mai világunkban, egyértelműen a tömegkommunikáció rendkívül hatékonyan formálja a közhangulatot, tehát még kis csoportoknak is felmérhetetlenül felsokszorozza a hangját, és valódi befolyást gyakorol másokra.

Biztosan tudom, hogy Pozsgay elvtárs nálamnál sokkal jobban ért a politikai tudományokhoz — én soha nem voltam politikus, nem is akarok az lenni —, nagyon jól tudja azt, amit nem tudnak a tájékozatlan emberek, nem tudja az ifjúságunk sem, mert nincs meg hozzá a tapasztalata, hogy milyen halálos pontossággal van lebiztosítva a polgári demokráciákban az, hogy valódi ellenzéki, tehát olyan, aki a polgári demokráciával szembenáll, olyan pártot vagy olyan társadalmi szervet képviselő ember soha nem juthat a nagyhallgatottságú csatornákhöz, vagy nem juthat nagy olvasottságú lapokhoz.

Ehhez nem kell cenzúra, és nem kellene adminisztratív eszközök, ami ellen én magam is a leghatározottabban ellene vagyok. Az kell, hogy valóban olyan emberek legyenek ott, akik képviselni tudják, vitatni tudják és megvédeni tudják az álláspontokat. Ehhez még hozzáfűzöm, hogy a jelenlegi súlyos és nagyon gyakran igaztalan vádaskodásokkal teli helyzetben a kedélyeket felkorbácsoló tömegkommunikáció a súlyos gazdasági helyzetben gyűlölködést szít, a gyűlölködés pedig újabb gyűlöletet vált ki.

Azokkal a felszólalókkal értek egyet, akik egyértelműen hangsúlyozták, hogy mindezzel szemben népünk nyugalomra vágyik, és a gazdasági stabilizáció előfeltétele a nyugalom. Minden józan szövetséges és nyugati ország nyugalomra int bennünket. Ezért mindezeknek a tekintetbevételével Pozsgay elvtárs tegnap délután maga mondta, hogy nem válaszolt, és válaszolni fog a kérdésekre, nagyon szépen kérem, hogy válaszoljon itt a Központi Bizottság előtt arra a kérdésre, hogy a felügyelete alatt álló tömegkommunikációról mi a véleménye. Én úgy érzem, bizalmunkat kérte, semmi mással úgy nem tudná a bizalmunkat kiérdemelni, mintha elmondaná, hogy mi az akcióterve ahhoz, hogy most a KB után, ha közös megegyezésre jutunk, milyen módon kívánja biztosítani azt, hogy ennek a hangja a tömegkommunikációban olyan teret kapjon, hogy biztosan ne torzuljon el semmi, és a népért igazán harcolók a kibontakozásért, a stabilizációért, népünk felemelkedéséért becsületesen, keményen küzdő emberek hangja érvényesüljön. Köszönöm a türelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Hollán elvtársnő. Boros László elvtárs következik, majd Karvalits Ferenc elvtárs.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az elmúlt napok, hetek történései bennem is mély nyomot hagytak, és bár nem kívántam felszólalni, a tegnapi vita mégis reagálásra készítetett. Mondandómat három téma köré csoportosítom, biztosítva a testületet, hogy időben a megszokott tíz percet nem fogom túllépni.

Az első téma az egypárt-többpárt problémája. Úgy gondolom, korábbi tévedéseinkhez való elvhű ragaszkodás oktalanságra, azok beismerése szellemi nagyságra, az új helyzet felismerése pedig előrelátó gondolkodásra vall. A jövő politikai palettáján elfoglalt helyünket, saját átgondolt lépéseinken, cselekedeteinken túlmenően meghatározhatja a kialakulandó többpártrendszerhez való viszonyunk, koalíciós készségünk. A leendő többi párthoz és az alternatív szervezetekhez való viszony döntően hozzájárulhat pártunk meghatározó szerepének biztosításához. Sajnos arra kell készülnünk, hogy ezek az új pártok nem kvázi pártok lesznek. Az előbbiekből, illetve annak eredményességéből következhet, hogy közmegegyezéssel keresztülvihető a számunkra legkedvezőbb választási rendszer törvénybeiktatása.

Az is igaz azonban, hogy a jövőben nem létezik olyan választási rendszer, amelyben alkalmatlan, szakmailag, politikailag vagy etikailag támadható embereket meg lehet választani. Itt értek egyet Burgert elvtárssal, amikor mondta, hogy a többpártrendszer a kontraszelekció megszüntetésére is egy jó gyógyszer lehet.

Grósz elvtárs szóbeli kiegészítőjében, mellyel lényegében egyetértek, javasolta, hogy a XIV. kongresszusra 1990 késő őszen kerüljön sor. A dolog felvezetése számomra logikailag tiszta, de feltétlenül gondolkodnunk kell arról a rövidített programról, mely a választások során érvanyag kell legyen a jelöltjeink számára.

Közbevetőleg néhány gondolat a tömegkommunikációról. Azt én nem tudom el-

fogadni, hogy rendszabályozzuk meg, azt igen, hogy nyerjük meg szavakkal, tettekkel, életvitellel. Sokan kifogásolják, hogy az alternatívok sokszor jelentőségük-nél nagyobb helyet és szerepet kapnak. Lehet, hogy így van, én ezzel nem vitatkozom. Ugyanakkor előfordul, hogy a viták során adott a lehetőség, csak rosszul élünk vele. Egy példa, talán nem jellemző, de példa: az Új Márciusi Front felhívása kapcsán az alternatív szervezetek lehetőséget kaptak a rádióban, hogy kifejtsek véleményüket. Megtették szépen sorban, volt aki elfogadta, volt aki elutasította, de mindezt érvekkel alátámasztva. Utolsóként a Münnich Ferenc Társaság képviselőjében Berényi Ferenc nyilatkozott, olyan érvekkel hozakodott elő, amelyeket az alapfokú szemináriumokon tíz éve már letiltottak, mert már akkor nevetségesnek nyilvánították. Ha jól tudom, ehhez a szervezethez van némi köze pártunknak is.

Kedves Elvtársnők, Elvtársak! Mielőtt a második témára rátérnék, szeretnék idézni valamit a tavaly június 23-i ülésen elhangzottakból. Grósz elvtárs mondta a napi-rendeket megelőző beszédében: a KB ülésein fontos az egymás iránti tolerancia, ne legyen személyeskedés és törlesztés. Tegnap a tv-ben Horn elvtárs a KB ülésével kapcsolatban kifejtette, hogy ilyen ülésen nem is volt. Azt, hogy kifelé ezt mondjuk, az nagyon helyes, de én azt hiszem, hogy a tegnapi ülésen tapasztalható volt ennek ellenkezője is, mert az, hogy Pozsgay elvtárs hibázott, az számomra is egyértelmű, ez egy dolog. De az a kijelentés, hogy Pozsgay elvtárs tele van önérdékkel, ez motiválja tetteit, ez felér egy becsületsértéssel. Félreértés ne essék, én nem őt akarom védeni, különben sem szorul rá, ha ezt itt a teremben bárki mondta volna, azt is megvédeném, illetve akire mondták volna, azt is megvédeném. Ha itt mi mindenki becsületét kikezdzük, mert mást állít, mint ami a mi véleményünk, akkor lesz igazán anarchia, én nem hiszem, hogy ez jófelé visz. Megvallom a népfelkelés minősítés — bár 1956-ról sokmindent összeolvastam — engem is sokkolt egy kicsit. Akkor kilencéves gyerek voltam, tanulmányaimban mindig az ellenforradalom szerepelt. A történelmi albizottság jelentését elolvasva kiderült, hogy a helyzet más, az anyagot pedig nagyszerűen egészítette ki Ormos Mária és Horn Gyula tegnapi hozzászólása.

1956 megítélése kapcsán az ország közvéleménye megosztott, ezt tudjuk jól. A népfelkelés sommás bejelentése pedig megosztotta a tagságot is, bár a pártterkezetlet óta nem ez volt az első megosztó kijelentés. Tudom, hogy főként az eseményeket átélőknek nehéz az indulatok nélküli emlékezés, az ítélkezés, de azonosulva a soproni Lackner Kristóf-körnek a Központi Bizottsághoz intézett levelében foglaltakkal kijelentem; az eredményes munkához elengedhetetlen feltétel egy elfogadhatóan nyugodt, indulatoktól nem túlterhelt politikai légkör.

A vitában felmerült, hogy az albizottsági jelentés ne kerüljön nyilvánosságra, ezzel én nem értek egyet. Megfogalmazódott, hogy a bizottság elfogult, kérdezem: ki választotta meg őket? Mi, mindannyian feltettük a kezünket akkor, nem kifogásoltunk semmit. Jóhiszeműségüket, szakértelmüket, alaposságukat nincs jogunk kétségbe vonni.

Összegezve a kérdéskört, egyetértek azokkal a javaslatokkal, melyek a minősítést nem egy-két gondolatban, hanem árnyaltabban, több mondatban kívánják megfogalmazni, és egyetértek a kiadandó közlemény Pozsgay elvtársra vonatkozó kitételével is, melyet Grósz elvtárs terjesztett be.

Tisztelt Központi Bizottság! Végezetül még egy téma, melyet néhányan tegnap már említettek, köztük Kállai elvtárs is. Úgy fogalmazott, baj, hogy az elmúlt 15—20

év kapcsán nem tártuk fel az okokat, nem neveztük meg a felelősöket. Nehezményezte, hogy a jelentés szerint a dolgok mintha maguktól alakultak volna, a felelősök nincsenek megnevezve, kijelentette; nem fejeket követelünk,⁴⁹ de lépni kell, ezt a kérdést úgy kerülgetjük, mint macska a forró kását. Nem vesszük észre, hogy ez ma még csak hólabda, de holnapra lavina lehet belőle.

Értsünk szót, minél tovább görgetjük magunk előtt a problémát, annál nagyobb kárt okozunk vele magunknak, a pártnak. A tagság nem lincselni akar, de azt biztos tudni, hogy azok, akik szakértelem híján, akár a legnagyobb jószándékkal is ilyen helyzetbe hozták az országot, ne kerülhessenek többé döntési helyzetbe. Ha ezt a lépést nem teszi meg a vezetés, akkor gondjaink csak tovább szaporodnak. Azt ugyanis, hogy a kollektív döntéseknél nem érhető tetten az egyén felelőssége, csak nagyon kevesen hiszik el.

Grósz elvtárs idézett abból az interjúból, melyet Pozsgay elvtárs adott Bíró Zoltánnak. Hadd tegyem ezt én is: „Ne juthassanak politikai hatalomhoz azok, akik az elmúlt három évtizedben tetteik, döntéseik révén stagnálásra, a periféria felé való kisodródásra kényszerítették és ítélték ezt az országot. Az igénytelenség és középszerűség középpontba állításával biztosítva tekintélyelvre épített, hierarchikus, bürokratikus uralmukat.” Eddig az idézet.

Egyetértek Korom elvtárral, hogy az elmúlt 40 év eredményeit senkinek nincs joga megkérdőjelezni. De ahhoz igen, hogy legalább azon elgondolkodjék: vajon mit érhetett volna el ez a nép, ha mindig hozzáértő vezetők irányították volna. És azon is, hogy a mostani tisztulási folyamatban legfeljebb a megyei tanácselnökök és titkárok balfogásai derülhetnek ki, feljebb mindent eltakar a jótékony homály. Abban is egyetértek Korom elvtárral, hogy a kialakult helyzet következményeként jelentkező terheket mindannyian együtt kell viselnünk. De szeretném megjegyezni, hogy ez esetben célszerűnek tartanám a jövedeleमारányos közteherviselést.

Kedves Elvtársak! Lehet, hogy mondandóm után néhányan a demagógia bélyegét sütik rám, de mentségemül szolgáljon, kívártam az alkalmat, míg magunk vagyunk és egymás között beszélhetünk róla. Ugyanis a problémák akkor is élnek, ha nem beszélünk róla, főként nem keresünk és találunk megoldást, kínozva a pártközvéleményt, tovább bomlasztva a pártegységet. Köszönöm a figyelmet.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük, Boros elvtárs. Karvalits Ferenc elvtárs következik, majd Duschek Lajosné elvtársnő.

KARVALITS FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani azért, hogy meghallgathattam a 38, nagyon értékes hozzászólást, meg kell mondani, hogy rendkívül nagy hatást tett rám, s hogy ezek után mi készített harminckilencediknek szólásra? Az, hogy a körülményeket alkalmasnak ítélem arra, hogy a Központi Bizottság a megszokott elvi, irányítói megnyilvánulásán túl most akcióképességet, cselekvőképességet is tanúsító mozgalomként jelenhet meg a párt és a közvélemény előtt, hiszen a tegnapi és a mai vita kínál néhány döntést vagy döntéserejű gyakorlati lépést, amellyel meghaladhatjuk az eddigi szokásos programjellegű dokumentumainkat. Ehhez kívánok én is hozzájárulni néhány javaslattal, nem újak, legfeljebb eltérőek az eddig elhangzottaktól.

Nagyon könnyen tudok azonosulni, és osztom teljes egyetértésemet azzal az előterjesztéssel, amelyet Grósz elvtárs elsősorban a holnap, holnaputáni gazdasági,

politikai, társadalmi törekvéseinket fejtette ki [sic!]. Ami a helyzetet illeti, a politikai fényképet, ha azt nekem kellene festeni, néhány gondolatban komorabb színekkel tudnám megfesteni. Lehet, hogy párttagjaink, pártbizottságaink tévedésben vannak, de nem jelenti azt, hogy erről ne legyen tudomása a Központi Bizottságnak.

Csak a vázlatot említtem, azt a három-négy gondolatot, amire úgy érzem, figyelmet kell szentelni a Központi Bizottságnak. Mindenekelőtt arra, hogy ma már erősödik és szélesedik az aggodalom nem a politika részkérdései iránt, hanem az egész nemzet sorsáért, a párt egészének sorsáért megnyilvánuló aggodalom fejeződik ki azokban a felforrósodott vitákban, amelyek a pártalapszervezetekben folynak. A drámai hangvételű hétfői pártbizottsági ülésünkről idézek egy gondolatot: az ország rohan a veszte felé, és ezt a folyamatot a párt már nem képes megállítani.

Nem biztos, hogy a valódi folyamatok igazolják ezt a megállapítást, de egy dolog mindenképpen világos, az, hogy nevezetesen most a félelmek és az aggodalom nem a változások elé kíván torlaszt emelni, sokkal inkább az indukálja, hogy az átalakulás közben a belső politikai stabilitás megőrzési garanciáit nem érzik a párttagok és a pártaktivisták.

A másik, úgy gondolom elkerülhetetlen levonni annak tanulságát, és ez három dolog, hogy az országos pártértekezlet nem, vagy nem mindenben eligazító ma már a párttagság számára, és ezt a hiányt pótlendő, a kollektív vezetés orientációja pedig erőtlén volt a tagság számára. Mindezek következtében a valóságos folyamatok nem jeleztek a párttagság számára határozott irányt, nem tudtak abban felfedezni azonosulásra érdemes, tartós értéket. Ezért van az az eltérő minősítés, hogy a tagság nem úgy ítél, mint a Központi Bizottság, mert ő úgy summáz, hogy az ország gazdasági helyzete nem javult, a politikai pedig romlott.

Magam is vallom, hogy a párt veszélyes szituációba sodródott, hiszen a szakadás jelei párt és a társadalom között éppenúgy tettenérhetőek, mint ennek jelző megnyilvánulásai a párton belül. Itt szeretnék kitérni a helyzetelemzésnek arra a javaslatára, és nem javaslom azt, hogy Grósz elvtárs szóbelije [teljesen és] szerkesztés nélkül jelenjen meg. Azt én is fontosnak tartom, hogy legteljesebben kell a párt jövőre vonatkozó elképzeléseit, szándékait megosztani a közvéleménnyel, az országgal. Ugyanakkor hiba lenne a párt kondícióját, vagy a többpártrendszeret érintő megfontolásainkat, értékeléseinket kiárúsítani. Ez a párttagság számára jelenthet politikai muníciót, ne adjunk kész gondolatokat, receptet, ellenünk felhasználható érveket. Ezek után a javaslatokról.

Elsőként azt szeretném javasolni a Központi Bizottságnak, hogy ne a dokumentum és a kommuniké sorai között, hanem külön az ülés vitája alapján tegye azt közzé, úgy ítéli meg, hogy elengedhetetlen a párt vezetésének, a Politikai Bizottság egységének erősítése, de egyben nyilvánítsa ki azt, hogy bizalmáról és támogatásáról biztosítja a politikai vezetést, a párt főtitkárát, a Politikai Bizottság tagjait. Ez a bizalom és támogatás nemcsak a személyeknek, a testületeknek, de annak a programnak szóljon, ami tegnap elhangzott. Miért van erre szükség: meggyőződésem, a helyzetet ma sokkal inkább kívánja, mint azt, hogy a vezetés, a Politikai Bizottság elbizonytalanodjon.

Miért beszéltem kollektíváról? Nem jelenti azt, hogy nem értek egyet a Pozsgay elvtárs személyére vonatkozó betérjesztéssel, de úgy tudom, úgy ítélem meg, hogy itt többről van szó, mint egyedül róla. A vita is jelezte ezt. A KB-nak az egész egység erősítését kell szem előtt tartania. Én úgy érzem, megtehetjük ezt, megtehetjük

azért, hiszen a vitában a PB-tagok hozzászólásban kinyilvánították szándékukat és a KB tisztelheti, elfogadhatja ezeket a szándékokat. Miért kell ezt kiemelni? Azért is szükséges, mert a tagság várakozását eloszlatni, bizonytalanságait leszerelni kell ilyen deklaratív lépéssel is. Azt mondom, hogy adja meg a KB a lehetőséget a Politikai Bizottságnak a további munkára. Érzem, látom, csak keveset beszélünk róla, hogy több kérdésben egység van, egység van reformszándékban, nyitásunkra egy nemzeti karakterű gazdaság és társadalom és külpolitika folytatására.

Ugyanakkor azt én is vallom, a Politikai Bizottság nem kerülheti el, hogy belül tisztázza, mit jelent, hogy nincs egység a folyamatok, a fejlődés, a nacionalizmus, a párt helyzetének, képességének megítélésében, és nincs emberi egység a vezetésben. Ezt nem a tagság állítja, ezt a tagság hallotta és olvasta. Azt mondom, erről beszéljenek a Politikai Bizottságban.

A második javaslat: azt javaslom, nyilvánítsa ki a Központi Bizottság, hogy a megújulásra, változásra való őszinte készségét, felelősségét fejezi ki azzal, hogy előrehozza a múlt értékelését, az arról szóló tanulmányt közzéteszi. Jól kellene nekünk a kényszerhelyzetünkkel politizálni, tőkét kellene ebből kovácsolni. Hiszen ha nem tesszük ezt, gyanússá válunk, bizalmatlanságot keltünk tagságunk és a közvélemény körében. De még egy, ha nem tesszük közzé, akkor is forogni fog közkezen, mint ahogyan már ma is forog. És meggyőződésem az is, hogy hosszú távú vitákra szükség van, árnyaltabb értékelések születnek, szülehetnek, és arra is szükség van, hogy ne csak a tudomány, ne csak a politika minősítsen, de a népnek, a társadalomnak is meg kell határozni a maga helyét, viszonyát, kialakítani saját múltjához. De azt hiszem, ennél még fontosabb, hogy saját magunknak is szükségünk van erre, hiszen tisztázandó elhatárolódásunk számos kérdése, bizalmi kérdés is az a párt számára akkor is, ha megosztó, de azt hiszem, valamennyiünk számára lelkiismereti kérdés is. Ahogy múltunkhoz viszonyulunk, ez az első döntő garancia az emberek számára, hogy mit akarunk a jövőben.

Engedjék meg, hogy harmadik javaslatként azt fogalmazzam meg, döntsön a KB arról, hogy a párt választási politikai programjának kialakítására országos fórumot tart — mint ahogy Vastagh és Csáki elvtárs javasolta — 1989 első félévében. Miért javaslom ezt? Úgy érzem, ma legnagyobb tehertétel az, hogy nincs választásra érett, a párt nevében vállalható program, másrészt nincs cselekvésben kiszámítható tagságunk és az előző kettőt minden szinten képviselni tudó alkalmas vezetés. Én is azt mondom — csak továbbgondolva —, csatlakozva itt Katona és más elvtársakhoz, hogy ennek tartalma, az embereket foglalkoztató legalapvetőbb létkérdések mellett, nemzeti érületre, humánus és morális beállítódásra és társadalmi igazságérzetre épüljön.

Miért kell a fórum? Azért, mert ezt a programot nemcsak a párt jelöltjeinek kell felvállalni, a tagságnak is vállalnia kell. A választás politikai esélyeiben pedig kiszámítható cselekedettel kell rendelkezni. Csendes kísérőkkel, bizonytalan útitársakkal, azt hiszem, hogy nagy csalódások érhetnek bennünket. Ez pedig vitathatatlaná teszi, hogy ezt a Központi Bizottság, akár bizottsággal, vagy a KB magára vállalhatná. Ki kell lépni ebből a keretből, és úgy lehet legalább reményünk arra, hogy a tagság körében e rövid távra egységet teremthetünk.

Egy kérdésben szeretnék Pozsgay elvtárssal vitatkozni, ami a választási esélyek kapcsán a kérdések helyzetét érinti. Véleményem szerint nemcsak személyi felkészültség fejeződik ki abban, hogy hogyan minősítenek a választások, többről van szó. Nehéz lesz a párttagoknak ólomövevel úszni, ami a múltból és a helyzetből kö-

vetkezik, nehéz lesz képviselni akkor, ha a program a társadalom számára nem vonzó, nem elfogadható, és nehéz lesz nyerni akkor, ha nem tudják maguk mögött a párttagság támogatását. Ezt semmilyen személyiség nem pótolhatja.

Negyedik javaslat: a KB fejezze ki, hogy egy alkalmas időben nyilvánosságra hozza a nemzeti együttműködésről szóló szándéknyilatkozatát. Javaslatomat azzal támasztanám alá, hogy ma nincs nemzeti közmegegyezés. Sőt, ahhoz, hogy ennek jövőbeli esélyeit megőrizzük, úgy juthatunk el, ha biztosítunk nem többet, mint nemzeti együttműködést. Gondolom, itt van egy kérdés, amiben lehet nemzeti együttműködés, ami mindannyiunk elemi érdeke, a drámai fejlemények elkerülése, vagy ha nem ennek, de a politikai válság elmélyülésének, tartósságának elkerülése. Miért kell egy szándéknyilatkozat? Azért, hogy válaszra kényszerítsük azokat a politikai erőcsoportokat, amelyeknek a szándékával nem vagyunk még tisztában. Tegyük közzé olyan dokumentumot, amelyhez a nemzetföltés talaján — függetlenül politikai platformoktól — csatlakozni lehet.

Váljon nyilvánvalóvá, hogy kinek fontos a társadalom békéje, és kinek nem. Ha ezt megtesszük, utána nyíltabban politizálhatunk, határozottabban léphetünk fel azokkal szemben, akik a gazdasági, politikai, nemzeti realitásokkal nem számolnak, és hamis alternatívákat tárnak a társadalom elé, de azt hiszem, hogy azokkal szemben is nyíltabban tudunk fellépni, akik az elkerülhetetlen változásokat fékezik. Ha ezt nem tesszük, akkor a párt tovább kopik és folyamatosan gyengül. Köszönöm a figyelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Karvalits elvtárs. Elvtársak, bejelentem, hogy Romány Pál elvtárs egyperceset kért, tessék.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nem azért kértem egy percet, hogy bejelentsem, a szerkesztő bizottság Fejti elvtárs vezetésével ülésezett, de azt szeretném javasolni, hogy nagyon nagy a várakozás, sok helyen várják a Központi Bizottság ülésének a végét — mi is, tudom. Ezt is érdemes volna figyelembe venni. Éppen ezért tényleg csak egy percet kértem, mégpedig egy miatt: nem volna jó, ha — mivel várhatóan valamilyen formában megjelenik majd szerkesztett formában a vita is valamikor — ha egy félreérthető dolog benne maradna ebben válasználkül.

Ez pedig Váncsa elvtársnak az a bejelentése, hogy különböző vitafórumokon az MSZMP képviselői padlóra kerültek. Tudom, hogy sok helyen voltak találkozások, megyei pártbizottságok is rendeztek ilyeneket. De úgy gondolom, hogy azok a marxisták, akik találkozást vállaltak — betartom az egy percet kedves elvtársak —, megérdemlik azt, hogy még máskor is elmenjenek ezekre a találkozásokra, a tudományok doktorai, akadémikusok és mások, mert különben nem tudunk vitatkozni. Ne essünk bele abba a hibába, amibe az egyik napilapunk esett, hogy az egyház képviselőivel való találkozás után az egyházak képviselőit támadta meg a mi napilapunk, hogy olyanok jöttek el a kommunistákkal való találkozásra, akik mint püspökök, régen asszisztálnak a hatalomnak, tehát a mi saját tisztjeinket védjük meg. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Romány elvtárs. Duschek Lajosné elvtársnő következik, őt követi Németh Miklós elvtárs.

DUSCHEK LAJOSNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon nehéz egy kétnapos vita intenzitása után a felelősséget más oldalról megközelíteni, azt

hiszem, a felelősség egyenmű. Magam is átéreztem a májusi pártértekezlet óta azt a hatalmas nyomást, ami ránk nehezedik a megújulásunk érdekében, a májusban elhatározott programok végrehajtása érdekében. Többen elmondták, csak megerősíteni kívánom, hogy pártunk Politikai Bizottsága és Központi Bizottsága az elhatározott és akkor megfogadott reális programok gyakorlati megvalósításában nagyon sok kérdésben fáziselmaradásban volt, úgymond az élet gyors változtatásra kényszerítette, és mindezt nem ezek a testületek, nem a Politikai Bizottság, nem a Központi Bizottság vitája után vittük ki a közvéleménybe, hanem egyes vezetők külön, a saját maguk felfogása szerint.

Erről beszéltünk az elmúlt hónapokban, s most a másfél napban is. Határozatlanok voltunk és következetlenek, ezért én személy szerint is nagyon érzem a felelősséget. A politikai munkásnak úgy gondolom, bármilyen a tisztsége, a párt politikáját, annak eszmei, politikai, cselekvési egységét meg kell védenie. Nem egy látszategységet — sohasem értettem azokkal egyet, lesz ami lesz, ezt kell védeni —, senki se erőszakolja meg magát. Ez nem mond ellent annak, amiről itt sokan beszéltünk, hogy nem valamiféle monolitikus kikiáltott, vita nélküli elhatározások voltak, május óta legalábbis nem ilyenek voltak. Azt vissza kell utasítani mindenkinek, hogy a hírközlő szervezetekben kisebb vagy nagyobb gyűléseken üzeneteket címeznek. Éppen nem egyezik a mi itteni politikai és eszmei állásfoglalásainkkal, gondolok az egypárt-többpártrendszerre és sok más kérdésre. Vajon felelünk-e azért tisztelt Politikai Bizottság és Központi Bizottság, hogy nem azonnal hívtuk össze, amikor ezek jelentkeztek. Ma óriási fáziselmaradásban vagyunk éppen azért, mert a hírközlésnek nagyon sok olyan területe van, ahol egy rosszul kifejezett vagy befejezetlen mondat, tömeges félreértésre adhat okot. Magyarázkodhunk és azt mondtuk, hogy egység van, de nem így gondoltuk. Véletlenül, vagy szerencsére én annak a generációnak vagyok tagja, amely nagyon nehéz viharokat élt át. Sokszor megfogadtam, nem megyek ki addig, amíg nem győznek meg. Valamikor alulmaradtam a vita után is, de mindig igyekeztem pártszerűen képviselni.

Nagyon nehéz ma ezt képviselni, megmagyarázni mások, esetenként komoly besoztású vezetők félremagyarázását vagy rosszul értelmezését, és szinte a párttagság nem hitte el nekem sem, de más KB-tagnak sem, hogy nem tudok történésekről, hiszen ezekben mi nem döntöttünk, pedig érintették a májusi párthatározatok lényegét. Itt sokan szóltak erről. A pártegység és a párt bizalmának helyreállítása elvtársak, óriási erőfeszítéseket jelent. Én is attól tartottam, bevallom, hogy itt egy pártszakadással megyek haza. Borzalmas lett volna, a szocializmusért, a népért és pártunkért. Nagyon nehéz időszak van előttem és azért mondom, ettől mélyebb ponton is volt az én generációm, és volt annyi optimizmusunk még, közös erővel elhatároztuk a tennivalókat, de azt betartottuk és betartattuk, akkor ki tudtuk vezetni a válságból a népet.

Most itt vagyunk, és én egyetértek azzal, amit Grósz elvtárs beterjesztett, és amit dokumentálunk, hogy a gazdasági, politikai és az erkölcsi válságból ki kell vezetni bennünket, az egész népet tettekkkel, de ebben nekünk kell itt példát mutatni mindekelőtt a mai napon is, mert a mi közleményünk, ha megjelenik, és nem követi az az ún. akcióprogram vagy felhívás, vagy nem tudom minek nevezzem, de egyetértek egy tömören megfogalmazott, mindenki számára érthető — elnöklő Lukács elvtárs felkért bennünket okkal és joggal, hogy adjunk egy-két gondolatot, hogyan és miként szóljunk most a párthoz és a nép egészéhez [sic!].

Engedjék meg, hogy én a társadalom legalapvetőbb rétegei, a kétkezi munkások-

hoz szóljak, akik ebben a nehéz gazdasági periódusban a hosszú évek óta visszaesett életszínvonal és sok más, nehéz körülmények miatt helytálltak a munka frontján, a maguk módján és a politikában is sokszor sodródva. Nem okoztak olyan változásokat és olyan kilengéseket, mint esetleg más kispolgári rétegek. Tehát szólnék a nagyüzemi munkásokhoz és általában a munkásosztályhoz, a dolgozó parasztsághoz, az ott, sokszor nagyon nehéz természeti viszonyok között dolgozó kétkezi munkásnőkhöz, akik megteremtették azt a háztájiban és sok más területen, amiért mi gondtalanul eszünk és iszunk, és jól lakunk. És ezt nagyon sok szférában a dolgozó asszonyoknak köszönhetjük.

Szólnék természetesen azon értelmiségi csoportokhoz és jelentős csoportokhoz, amelyek akarják a megújulást, a szocialista megújulást, és nem hagyom ki a fiatalokat, hiszen az övék nemcsak a jövő, a jelen is. De egy nagyobb perspektívát csak úgy lehet felvázolni, ha a követelmények vagy a követelések mellé a munkakövetelményeket is hozzátesszük.

Azt kérem tehát a felhívásban, hogy a munkát tegyük az első helyre. 1956 után egyik fontos feladatunk volt a pártban, hogy a MUK⁵⁰-ra készülve, a munkát megtagadókat munkára ösztönöztük, és azt mondtuk, ha dolgoztunk és konszolidálódtunk gazdaságilag, akkor majd gyógyítjuk a sebeket, de most dolgozni kell, nem lehet sem részleges sztrájkot, sem általános sztrájkot, mert ettől csak jobban bele-rángatjuk magunkat abba, amit ma senki sem akar. Ezért a követelmény támasztása minden dolgozó ember számára legyen plasztikusan megfogalmazva, és akkor teljesen egyetértek, hogy a felhívásban szerepeljen, amit mi szeretnénk plasztikusabbá tenni, hogy egy radikális, átfogó, társadalmi, szociálpolitikai program kell, és ebből következően sok más program is. Természetesen támogatom mindazt, hogy a munkával alátámasztott béreket, és csakis a végzett munkával alátámasztott bérfejlesztést mutassa be — mert ma is van néhány üzemünk, de erről hallgat a hírközlés —, mintha mindenhol csökkenés lenne vagy visszaesés lenne. Tehát támaszkodjunk ezekre.

A polarizált és sajnos nagyon nehéz helyzetben megújuló társadalmi mozgalmak és szervezetek bizonyára kapnak ehhez nagyobb muníciót, de a régi mozgalom, ha rossz és nehezen újul meg, mert réginek tartják, az nem tud megújulni. Vallom, ha egy jobb munkamegosztással készülünk ezekre a feladatokra és erre az ún. akcióprogramra, a nép ezt meg fogja érteni, de ne vegyük akciónak, itt most arra van szükség, hogy a párt egésze, minden tisztségviselője és mindenki, akinek a párt és a nép ügye szent, tegyen ezért többet.

Nagyon röviden 1956 értékelése, az 1956-os eseményekről szóló vitánk. Elvtársak, kinek használ, így vetődik fel a kérdés, a párt politikájától eltérő summás megfogalmazás? Miért most, és hogyan történhettek meg ezek? A Politikai Bizottság nem tudott erről, ez kiderült, bennünket mint a hidegzuhany úgy ért egy-két bejelentés és ennek a következménye. Most, a mai központi bizottsági ülésen azt mondom, hogy a demokratikus nemzeti felkelés és ellenforradalom, és ennek kibontott kifejezése mégiscsak végeredményében a néphatalom megdöntését eredményezte egészen addig, amíg nem kellett beavatkozást kérni, a szovjet hadsereg segítségét. Most tehát leegyszerűsíteni, hogy forradalom vagy ellenforradalom, és ahogy Pozsgay elvtárs mondotta, akkor legyen népfelkelés, ezt én most nagyon nagy hibának tartom, személy szerint Pozsgay elvtárs részéről. Nagyon várom a választát, hiszen ő elmondta az első között a véleményét, hogy miért választotta ezt. Ez tartalmi kérdés, a módszert viszont nagyon el kell ítélni, mindazok részéről, akik egy

ilyen, még egészen kezdeti állapotban lévő albizottsági munkát így engedtek, akár a 168 óra, akármilyen fórumok elé. Tehát nemcsak módszertani hibát követtünk el, és nemcsak ezért felelünk, hogy megtörténhetett, hanem egy olyan politikai-eszmei zűrzavart okozott ez a konkrét dolog is — egyetértve az előttem felszólalókkal —, ami nekünk most nem hogy nem hiányzott, de meggyőződésem, visszavetett bennünket. Nem vagyok biztos benne, hogy ebből esetleg tőkét kovácsolnánk. Ezt nem hiszem el ma. Egyet viszont hiszek, és az eddigi vitában bízva, ha ezt az állásfoglalást most az ellenforradalomnak nem a summás értékelésével, hanem elhatároljuk magunkat a summás értékelésektől, akkor elfogadva azt mondom, hogy lesz kibontakozás, de nem engedhetjük meg, hogy mi leegyszerűsítsük.

Az albizottság munkáját nagyon megköszönöm, de talán azt a módszert is tessék elfogadni — mint hibás módszert —, hogy Önök bejelentették a Politikai Bizottság vagy a Központi Bizottság döntése előtt, hogy megjelentetjük ezt vitára, többek között a Társadalmi Szemlében vitaanyagként igen, de kérem szépen, amikor a központi bizottsági ülésen KB-tag kéri, hogy 54. oldal; tehát katonaság szerepe, rendőrség szerepe, nem egészen így van, akkor talán ez mégsem egy kész munka, hiszen az a nagyon gazdag példatár, amit többek között a bizottság tagja, Ormos elvtársnő, Horn elvtárs mondott, éppen arra késztesen bennünket, ne jelentsük be előre, hogy megjelentetjük, mikor még nem tudjuk, mi lesz erről a Központi Bizottság véleménye. Azt hiszem elvtársak, ez tanulság legyen nekünk, mert nem engedhetjük meg magunknak azt, hogy minden ilyen kérdésben, egy rossz nyilatkozatban, egy TV-ben, vagy bárhol, egy félreérthetetlen és rossz lépést okozzon. Nemcsak azok nevében mondtam, akikkel én tanácskoztam, munkásokkal, ferencvárosi dolgozókkal, csepeliekkel, fiatal munkásokkal is. A rend és a fegyelem az alapvető kritériuma annak, hogy valahol egység legyen. Rend és fegyelem nélkül nem lehet törekedni — most a pártfegyelemről szólok mindenekelőtt —, és azt a pártegységet szeretném képviselni, amely vita alapján, s ha kell gyakori központi bizottsági üléseken, a kivezető utat mutatja. Egyetérttek a beterjesztett javaslatokkal, hogy nekünk a párt ügyét, a nép ügyét kell szolgálni, és a közmegegyezésre jutó lépéseket meg kell tennünk. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Duschek elvtársnő. Németh Miklós elvtárs következik, őt követően Berecz János elvtárs.

NÉMETH MIKLÓS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Három kérdésről szeretnék szólni, pluralizmus, többpártrendszer, az elképzelt menetrend, valamint az 1956 körül kialakult helyzetről.

Előtte engedjék meg, hogy egy gondolat erejéig folytassam azt, amire itt a legutóbbi felszólalások körében Marjai elvtárs hívta fel a figyelmet, és ez egy kicsit a gazdaság és a társadalom helyzetével függ össze. Valójában több év óta egy olyan feladványnak a megoldásán dolgozik a párt- és kormányzati vezetés, amelyben itt-ott vannak pillanatok, amikor mi is már a megoldás vagy a rejtvény megoldhatatlanságán gondolkodunk. Nevezetesen: adósságállományunk mértéke olyan magas, mozgásteret a gazdaságnak olyan szűk és oly sok gyorsan változó feltétel között kell konkrét helyzetekben dönteni, hogy itt-ott már a prioritások újrendezése és sorbaállítás is napi gazdaságpolitikai és kormányzati feladattá válik. Miről van szó? Egyszerre kellene megoldanunk a gazdaság szerkezetének átalakítását, amelyhez pénz, méghozzá nem is kis pénz kell, nyitottság a külpolitikában és a gazdaságdiplomáciában, segíteni a romló életszínvonal és szociálpolitikai feszültségek megállí-

tását vagy mérséklését, és mindeközben alapvető politikai és gazdasági összhangban eleget tenni a fizetési kötelezettségeknek.

Ennek a háromnak — s nem is sorolom tovább — az összerendezése igen nagy felelősséggel járó, merem mondani, nemcsak gazdasági, hanem politikai és hosszú távokra szóló politikai feladat.

Az anyagi bázis tehát több tekintetben gyenge, az életszínvonal romló, s amikor mi a stabilizációs programmal kapcsolatban kiálltunk, ma már látszik, hogy elkövettünk egy agitációs, ismeretterjesztő, vagy elfogadtatható hibát. Elfogadási hiba alatt azt értem, nem sulykoltuk és mondtuk talán elégszer azt, hogy itt jónéhány kemény év áldozata, feszültségeinek felvállalása, és egy új modell, egy új szocialista magyar modell kialakítása nem egy-két év, hanem szívós évek munkájának eredménye lesz.

A stabilizálás alatt mindenki egy rövid idő után eredményeket várt, azt várta, hogy helyzete személy szerint is vagy rétegeknek stabilizálódik, nem romlik, nem változik, és amikor átrendezünk jövedelemben, átrendezünk viszonyokban, akkor ez az átrendezés nem talál megértésre, és itt-ott társadalmi támogatásra sem. Ez igaz sok esetben a pártra, igaz az érdekképviselőkre, és igaz a széles néptömegekre is most már.

Ugyanakkor azt sem mondhatnánk, hogy május óta nem történt semmi, május óta nagyon sok minden történt. Elég, ha — a vitában is szépen előjött — a demokratizmus erősödésére, a nyíltságra, a pluralizmusra vagy a véleménynyilvánítás szabadságára utalok. Ezek azonban, ezen a talajon, ezen a gazdasági és társadalmi talajon, amin ma kénytelenek vagyunk még hosszú ideig működni, újabb feszültségeket indukálnak, nemcsak azért, mert a gazdaságban sok a feszültség, hanem visszaütnek azok az elfojtások, amelyek az elmúlt 15—20 évben ezen a területen gyakorlatunkat jellemezték.

Nem most kezdődött ebben a pártban, sőt merem mondani, még az előző Politikai Bizottságban sem, mert néha meghívottként fültanúja voltam, annak az igénynek a megfogalmazása, hogy mielőbb szembe kell nézni múltunkkal, hogy kritikus és önkritikus múltelemzés nélkül a párt hitelét fogja veszíteni, és nem fogja megkapni azt a tömegtámogatást, ami nélkül sikeres politika vagy sikeres politikai párt nincs. Ebben mi késlekedtünk, és ez a késlekedés most visszaüt. Mindezt az összerendezést nekünk úgy kell tudni elvégezni, hogy — az eladósodásunk és az elmaradottságunk mai fokát figyelembe véve — egy alapvető szempontot jó, ha mindnyájan a fejünkben tartunk: problémáinkat csak saját erőből nem fogjuk tudni megoldani. Tehát nekünk elemi szükségünk van a nemzetközi bizalomra és támogatásra, mert a külső környezetnek enélkül a támogatása nélkül azt hiszem, hogy az a képlet, amiről az elején szoltam, nemigen lesz megoldható.

Min alapul ma még ez a támogatás? Ez a támogatás azon a reformpolitikán, reformtörekvéseken alapul, amit a nemzetközi világ igenis nagyra értékel, alapul azon a belpolitikai stabilitáson, amit sikerült fenntartanunk, s ezt meg kell őriznünk, és alapul azon a megbízhatóságunkon és kiszámíthatóságunkon, amit az utóbbi években még ilyen változó körülmények közepette is sikerült megőriznünk és fenntartanunk. Alapul továbbá azon, hogy nem jelentünk kiszámíthatatlanságot, s nem jelentünk kockázatot, hanem ellenkezőleg, biztonságos hidat jelentünk a világpolitikai mozgásokban, vagy a nagyhatalmak közötti kapcsolatépítésben. Ezért alapvető nemzeti érdekünk, hogy ne fosszuk meg saját magunkat a támogatás ezen alapjainak lerombolásával.

Ilyen értelemben nagyjelentőségű a mai központi bizottsági ülés, mert csak zárójelben jegyzem meg, hogy az elmúlt évi gazdasági folyamatainkkal kapcsolatban a Valutaalap bizonyos értékelő megállapításai nem mindenben voltak kedvezőek számunkra, ezt az utóbbi hetek-napok gazdaságdiplomáciájával sikerült ellensúlyozni, de azért érdekes módon a végső döntést a jövő hét hétfőjére tették, és nem nehéz összefüggést találni a mai központi bizottsági ülés és a hétfői végleges válasz között.

Ezért ennek védelmében amellet emelek szót, ha valóban méltók akarunk lenni ahhoz a hitvallásunkhoz, amit a pártértekezleten tettünk, hogy valóban a nemzet és a nép érdekeit kívánjuk szolgálni, akkor ez az érdek most nem beharcokat, mártírokat, áldozatokat követel, hanem követel egy reformprogram, egy centrum megfogalmazását, egy olyan platformnak a kialakítását, amely platform mellé a párttagság többségét fel tudjuk sorakoztatni.

Nagyon nagy a felelősségünk tehát abban, hogy amivel a közvélemény, illetve a nyilvánosság elé lépünk, az a továbbiakban ne elbizonytalanodást, hanem határozottságot, eltökéltséget mutasson a párttagság felé. Ehhez az szükséges — s tulajdonképpen azokat szeretném támogatni, akik erről szoltak az ülés vitájában —, hogy a pártnak határozott véleménye legyen néhány markáns kérdésben, és ezt hozzuk nyilvánosságra. Amit lehet már most, amit nem, azt rövid időn belül dolgozzuk ki, és tegyük a párttagság asztalára.

Az elhangzottakon túl ilyennek vélem azt is, hogy mondjuk ki, a mai helyzetet nem a rendszer, az előző vagy a korábbi modell válságának tekintjük, és éppen a modellváltás a feltétele annak, hogy elkerüljük a szocializmus, mint rendszer válságát.

Másodszor: az, hogy reformkommunista párttá váljunk, és az legyünk, én azokat támogatom, akik azt mondják, hogy csak ez a mód az, min ki tudunk lépni, vagy el tudunk mozdulni erről a holtpontról, ahhoz a szocializmus extenzív modelljéből egy innovatív, a politikában pedig a tudatosan hirdetett és vállalt többpártrendszerű megoldást támogatjuk. Ehhez természetesen egy átmenetre van szükség, amely átmenet azonban — mint taktika — nem keverhető össze a stratégiával.

Olyant ne lépünk és ne hirdessünk, ami gyengeséget mutat, ami azt árulja el, ez a párt fél attól, hogy majdan, amikor valódi versenypozícióban mérkőzik meg, akkor is félve megy ebbe bele, és vereséget szenved. Tehát egy dolog a stratégia, és azokat szeretném erősíteni, támogatni, akik a magyarázkodás helyett a deffenzív, védekező álláspontok — ami bizonyos mértékig az előterjesztésben is sajnos benne van — helyett tudatosan vállalt magatartást és szöveget javasoltak megfogalmazni.

A taktika kérdéséhez pedig nagyon lényeges az átmenet és a menetrendnek a mérlegelése. Itt azt hiszem többen is emlegették a spanyol példát. Ennek a vezetésnek — merem hozzátenni —, a párt- és kormányzati vezetésnek is, meggyőződésem, hogy elévülhetetlen történelmi érdeme lesz az, ha anarchia vagy csapkodás és nemzeti tragédia nélkül át tudja vezényelni ebből az egypólusú pártállam, vagy — ha úgy tetszik — sztálinista modellből egy demokratikus, többpártrendszerű modellbe az országot. Ma már senki nem emlékszik Suárez miniszterelnökre vagy például Lopez Bravora, akik ezt Spanyolországban — valakik már emlegették a spanyol példát egy más összefüggésben — sikeresen megtették⁵¹. Mégis az ő munkájuk nélkül én azt hiszem, hogy az a demokrácia, és az a felemelkedés és felzárkózás, aminek az utóbbi években Spanyolország esetében például tanúi va-

gyunk, nem történhetett volna meg. Tehát ezt csak azért mondom, itt nem lehetnek személyes ambíciók és személyes indítékok azt hiszem senkiben, ha a feladatnak ezt a súlyát és szerepét vizsgáljuk és nézzük.

Valahogy ebben az egész átmenetben, szemben a korábbi magatartásunkkal, amikor tagadtuk azt, hogy van egy magyar modell, most valószínűleg fel kell vállalnunk a szocializmus építésének egy magyar modelljét, hogy mi azt tudatosan hirdetjük és vállaljuk. Ennek elemi feltétele, hogy a politikai és gazdasági reform ne szakadjon szét. Én a rendet ilyen értelemben értem, és a párt, a kormány kézben tartja ezt a folyamatot, mert mihelyt szétszakad, akkor vagy kiürül, vagy kiürül a politikai intézményrendszer reformja, vagy valóban bekövetkezik az, amit itt a mai vagy a tegnapi vita alapján senki sem akar, hogy egyfajta restaurációs és rendpártiság — ami ennek az országnak a halálát jelentené hosszú távon — visszatérjen és bekövetkezzen. Tehát a gazdasági reform és a politikai reform közötti összhangot tekintem én alapvető feladatnak.

A menetrendről. Grósz elvtárs által elmondott menetrend egyfajta elképzelést, a Politikai Bizottságban is több mérlegelést, vitát kiváltó elképzelést tükröz; jó hogy van ilyen, de hozzá szeretném tenni, ez a menetrend vagy annak a betarthatósága rengeteg tényezőtől függ. Függ politikaiaktól és függ gazdaságiaktól is. Azt javaslom, hogy ne mereven ragaszkodjunk ehhez a menetrendhez, mikor mit lépünk, ez attól függjön, hogy hogyan értékeljük, mikor van a legnagyobb nyerési esélyünk, mert ezt én a taktika és az átmenet lényeges kérdésének tartom, tehát annak, hogy mi ne kiszoruljunk a hatalom gyakorlásából, ne úgy osszuk meg a hatalmat, hogy esetleg lehajtott fővel kelljen az ellenzék soraiba visszavonulnunk. Tehát a legjobb nyerési esélyek gondos mérlegelésétől tegyük függővé a menetrend betartását.

Végül 1956-ról szeretnék én is még a vitában elhangzottakhoz kapcsolódóan két gondolatot hozzátenni. Azt, amit jómagam ezzel kapcsolatban a Kamarában mondtam, azt most is fenntartom, és az anyaggal, a bizottság jelentésével összhangban állónak tartom. Pozsgay elvtárs a Politikai Bizottságban, itt is kijelentette, hogy az albizottság jelentésével egyetért, és én nagyon lényegesnek tartom, hogy itt nem személyi vita és nem Pozsgay Imre kérdés kerekedett, hanem egy elvi, tisztázó vitának az első állomásán vagyunk talán [túl].

Helyes azonban, hogy a pártnak ebben a kérdésben kell, legyen álláspontja, de nem szabad elfeledkezünk arról, hogy történelmünknek ilyen kérdéseiről a nép egészének is van, és lesz is álláspontja. Nagyon fontos, hogy a párt álláspontja és a közvélemény vagy a nép egészének álláspontja az lehetőleg most már közeledjen, és ne széttartást mutasson. A népnek ezt a jogát azt hiszem elvitatni nem lehet. Jó lenne, ha közelítenénk a kettőt, és ezért erre fel kell készülnünk.

Fel kell készülnünk a vitákra, fel kell a bizottságnak további vizsgálatokra is készülnie, hiszen azok a nemzetközi összefüggések, amelyekről itt szó volt, azok más megfontolások, amelyek újszerűen hatottak a vitában, azt hiszem tovább pontosíthatják a képet, és segítik ezt a közeledést. Hozzáteszem, 1956 után itt lesz a többi lényeges kérdésnek a tisztázása is. Én igazat adok és egyetértek Berend elvtárral [sic!]. Nem elég csak egyszer lépni, végig kell gondolni lépéseink következményeit és hatásait, meg kell tervezni az egészet politikailag és szervezetenként is. Visszatérve, 1972-t is értékelni kell. 1956 után az a periódus nem lesz kikerülhető, nem lesz kikerülhető a kongresszus előtti állapotok, az 1984-es időszak, az 1984-es KB határozat értékelése. Ezek nélkül, ezek önkritikus, tisztességes felülvizsgálata nélkül azt hiszem, hogy a platformot és a jövő programját is nehéz lesz megtalálni.

Ehhez kapcsolódóan, hogy milyen nemzetközi összefüggésekre kell figyelni. Itt a vitában én is el szeretném mondani, múlt héten vagy ezen a héten két csehszlovák miniszterelnök-helyettest fogadtam. Mind a két miniszterelnök-helyettes — láthatóan megbízás alapján — előhozta a következőt: önáluk 1957 elején egy országos nagy tagrevízió volt a CsKP-ban. Két kérdés alapján minősítettek: az egyik egy belpolitikai kérdés volt, a másik kérdés az volt, hogy mi a viszonya a magyar események értékeléséről, vagyis arról, hogy elfogadja-e azt, hogy ellenforradalom, vagy sem. 28 ezer — mind a ketten ezt a számot mondták — embert zártak ki a pártból, azért, mert nem voltak hajlandók elfogadni ezt a minősítést. Tehát itt vannak valóban olyan nemzetközi összefüggések is, hogy gondosságra, kiegyensúlyozottságra, nem azt mondom, hogy visszalépésre, hanem óvatos és felelősségteljes vizsgálódásra és információközlésre van szükség. Köszönöm figyelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Németh elvtárs, Berecz János elvtárs következő felszólalásra, öt követően Borbély Gábor elvtárs.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Lehetőségem van rá, hogy nagyon rövid legyek. Először szeretném megköszönni Aczél elvtárs által adott lehetőséget, szólhatok arról, hogy itt önkritikát kellett volna-e gyakorolnom. Az önkritikát én már többször megtettem. 1985 októberében a Mozgó Világban közöltek egy interjút, amelyben kifejtettem, hogy a rendszerben volt a hiba és nem abban, hogy két-három ezer imperialista ide esetleg bejött, és ezt nemcsak ott, hanem korábban többször a Szovjetunióban — amikor erről vitakoztunk — képviseltem.

Másodszor, megfogalmaztam azt, hogy az ellenforradalom mellett, a népi és demokratikus tömegmozgalom követeléseit tartalmát tekintve forradalmi jellegűek voltak, ezért elítélni nem volt szabad, sőt arra kellett építeni a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány programjának.

Harmadszor, megfogalmaztam azt, hogy nagyon nehéz keresztmetszetet húzni az 1956-os eseményekről, mert forradalmár és ellenforradalmár, forradalom és ellenforradalom, jó és rossz oly mértékben keveredett, hogy ahhoz nemcsak történelmi távlat, hanem alapos tudományos munka is szükséges.

Ugyanezt képviseltem hétfőn — csak ezt nem akartam elmondani — a Budapesti Pártbizottság igen viharos és érzelmeiben felzaklatott vitáján is. A végén szóltam, és Jassó elvtárral együtt elértük azt, hogy ez a pártbizottság egységesen döntött úgy, hogy nem hív vissza senkit, vagy nem tesz javaslatot visszahívásra, nem követel fejeket, hanem megértéssel kezeli az események összetett értékelését is, és annak a körülményeit is. Azt hiszem, ez tartalmilag önkritika, de egyébként formálisan is megtettem.

November elsején, központi bizottsági ülésen elmondott beszédemben szó szerint vállaltam a felelősséget azért, ami 1985 után a propagandában történt ekörül. Ugyanezt megtettem november 19-én a Népszabadságban megjelent cikkben írásban az ország előtt, és a Televízió Fórumán; úgy gondolom nem megalázásra, hanem magatartásban gyakorolt önkritikára van szükség. Nem lehet arra berendezkedni, hogy valakinek majd állandóan önkritikát kell gyakorolni.

Éppen ezért, amikor elolvastam az értékelést, az én agyam már azon forgott és abban az irányban mozgott, ez nem elég ahhoz, hogy túléljük a következő időszak ekörül kirobbanó viharait, hanem — azért tettem javaslatot arra —, hogy sorra kell kezelni a dátumokat, sorra kell kezelni az érintetteket, mindegy, hogy milyen oldalról érintette őket, tehát erre gondolni kell.

A másik: szeretném egy gondomat megosztani a Központi Bizottsággal. Évek óta növekvő teher rajtam, ugyanis Aczél György elvtárs több alkalommal — akár összefüggésben van a témával, akár nem, akár ott vagyok, akár nem — arra a következtetésre jut, hogy a Bereczet meg kell büntetni. Én ez elől mindig kitértem, egyrészt azért, mert nem szeretem a cívódást, másrészt úgy értékelem, hogy össze akarnak bennünket ugratni, ilyen duruzsolások vagy mondások vannak. Még arra is gondoltam, hogy azért Karthágóval összekeverni engem nem szabad, nem vagyok én, csak egy esendő ember.

Most mégis elmondom azért, nem szeretném, ha ebből holnap vagy holnapután, teljesen feleslegesen olyan személyi konfliktus lenne vagy keletkezhetne, ami olyan helyzet elé állítaná a Központi Bizottságot, hogy most valamiféle döntést kell hozni. Ezért én azt kérem Aczél elvtárstól is, és a Központi Bizottságtól is, hogy jóindulattal kezeljük ezt a dolgot, és dolgozzunk a jövőn együttesen, közösen, mert az sokkal fontosabb annál, minthogy hogyan alakul mondjuk éppen kettőnk személyes viszonya. Miért merem ezt elmondani? Mert úgy értékelem, hogy itt olyan nyílt légkör és olyan tisztító légkör volt, hogy jó, hogyha terheinket lerakjuk. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Berecz János elvtárs felszólalását. Borbély Gábor elvtárs következik, majd Ördögh Szilveszter elvtárs.

BORBÉLY GÁBOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Lassan azt hiszem, hogy végefelé járunk a kétnapos vitának, ezért a lehető legrövidebben kívánok szólni. Tulajdonképpen egy javaslatot szeretnék tenni, és néhány mondatban a tömegtájékoztatóval kapcsolatos megítélésekre reflektálni.

A javaslatról: az elmúlt két nap alatt nagyon sokan tettek kezdeményezést különböző bizottságok létrehozására, akcióprogramok kidolgozására, országos pártértekezlet, sőt soron kívüli kongresszus összehívására is. Én azt hiszem, és meggyőződésem, hogy ezek nagyon fontos kezdeményezések. Ugyanakkor meggyőződésem, hogy ezek alapos elemzést, végiggondolást és az ütemezés végiggondolását is megkívánják. Ezért azt javaslom a Tisztelt Központi Bizottságnak, hogy ma a napirend lezárásakor döntenie arról döntsön, amely tegnap és ma napirenden volt, fogadja el az írásos előterjesztést, Grósz elvtárs előadói beszédét, az Új Márciusi Front felhívására adott választ, illetve a Közleménynek azt a részét, amelyet a szövegező bizottság 1956-tal kapcsolatban előkészített. Azt javaslom, hogy egyidőben bízva meg a Központi Bizottság a Politikai Bizottságot, hogy tekintse át a két nap vitájában elhangzott javaslatokat, elemezze a mostani ülés politikai hatását, az itthoni és a nemzetközi hatást is a következő hetekben. Majd ezek ismeretében a Központi Bizottság márciusban térjen vissza a további teendőkre, közte arra is, hogy milyen programok elkészítését tartja indokoltnak, illetve arra is akkor adjon választ, hogy kelle-e országos pártértekezlet?

Nekem is meggyőződésem, hogy a késlekedést most ezekben a hetekben, ezekben az időkben nem engedhetjük meg magunknak. Ugyanakkor az is meggyőződésem, hogy a helyzet kényszere által nem szabad engedni, belekényszeríteni magunkat olyan szituációba, amely nem adja meg, nem teremti meg a felelős politikai döntések előkészítését és kiérlelését.

Tisztelt Központi Bizottság! A két nap során nagyon szenvedélyes észrevételek hangzottak el a tömegtájékoztató munkájával kapcsolatban. Az elhangzott bíráló-

tokkal összességében egyetértek. Azért tudok így fogalmazni, mert a felszólalók döntő többsége — elnézést, idézőjelbe teszem — egy kalap alá vette és így minősítette a tömegtájékoztatást. Én úgy érzem, a mindennapok gyakorlata erre tanított és tanít meg engem, hogy a tömegtájékoztatás jelenlegi állapota az egy adott helyzet következménye, de természetesen nem akarom tagadni egy pillanatig sem, hogy az, ami a tömegtájékoztatásban nap mint nap megjelenik, ez szorosan visszahat a valóságra, és így ebben a kölcsönhatásban kell megítélni, értékelni, mérlegelni és a szükséges változtatásokat elvégezni.

A tervek szerint márciusban a Központi Bizottság meg fogja tárgyalni a tömegtájékoztatás helyzetét, a politikai nyilvánosság, a tájékoztatási törvény, a pártsajtó helyzetét, helyét és szerepét.⁵² A Központi Bizottság tudja, ismeri, hogy a közelmúltban a Politikai Bizottság megvitatta a Népszabadság Szerkesztőbizottságának jelentését. Ezt a jelentést szigorú önkritikával állítottuk össze, és ebből az önkritikából kiindulva foglalmaztuk meg a teendőket és a feladatokat, ezen dolgozik a szerkesztőségünk nap mint nap, mármint a feladatok megvalósításán és remélem, hogy érzékelhető lesz a változás a Központi Bizottság tagjai számára is. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Borbély elvtárs felszólalását. Ördögh Szilveszter elvtárs következik, majd Bereczky Gyula elvtárs.

ÖRDÖGH SZILVESZTER elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Távirati stílusban három megjegyzés. Az első egy szubjektív minősítés, számomra nemcsak tanulságos, hanem okuló is ez a vita.

A második megjegyzésem: tárgyilagos igény mindannyiunkra vonatkozóan, ha itt és most nem tudunk igazi összefogást demonstrálni, akkor végképp elveszítjük a hitelét annak a meghirdetett célprogramnak, miszerint az elkövetkezendőkben nemzeti összefogásra van szükségünk.

A harmadik megjegyzésem: egy javaslat. Mivel szerintem rendkívüli és nem soron kívüli ez a KB-ülés, természetesnek tartom, hogy rendkívüli az érdeklődés iránta. A tervezett Közlemény és Grósz Károly előadói beszéde dokumentum gyanánt nagyon fontos, hogy megjelenjen, de szerintem nem elégíti ki azt a várakozást, ami megnyilvánul. Ebből következően javaslom, hogy a Központi Bizottság kérje és bízza meg Nyers Rezsőt — talán indokolnom nem szükséges miért őt kérem, őt javaslom —, hogy ma este a Televízióban számoljon be a Központi Bizottság megbízása alapján a Központi Bizottság üléséről, az aktualitás-kényszer miatt külön is kitérve 1956-ra, illetőleg Nagy Imrére. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Ördögh elvtárs. Bereczky Gyula elvtárs következik.

BERECZKY GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A délelőtti szünetben kérdezték tőlem, hogy mennyit fizetek annak az operatőrnek, aki reggel óta kint áll a rakparti oldalon, és a bejárati oldal felé fordítja a kamerát. Szeretném megmondani, hogy ez az egyik külföldi tv-állomás operátöre, rajta kívül még nagyon sok állomás stábja érkezett Budapestre, ezzel szeretném kifejezni, hogy nagyon nagy a nemzetközi érdeklődés, arról nem is beszélve, itthon milyen nagy az érdeklődés, vajon milyen döntésre jut a KB. Már tegnap is fényképezte azokat, akik jönnek az ülésre, és élesíti az optikát, hogy kifelé menet milyen lesz a KB tagjainak az arca.

Én azt hiszem, hogy szenzációra vágnak, és talán az lesz a szenzáció, hogy nem lesz szenzáció. De ez egyben figyelmeztet bennünket arra, hogy óriási ennek az ülésnek a felelőssége. A májusi pártértekezlet óta tulajdonképpen azt hiszem, ekkora várakozás nem előzött meg KB ülést.

Minden részletkérdéssel most nem szeretnék foglalkozni, csak néhány percet kérek, hiszen lehet, hogy én vagyok az utolsó felszólaló, de el kell mondanom, hogy a sajtót ért kritikai megjegyzések feltétlenül megérdemlik, hogy egy pár mondatban erre reagáljon egy olyan KB-tag, aki egész életét a sajtó mellett, vagy a sajtó szolgálatában töltötte el.

Azt hiszem, hogy Grósz elvtárs által megfogalmazott kritikát el kell fogadni, az MSZMP nem kapta meg azt a támogatást május óta, amit a programja megérdemelt volna. A sajtó nem mondta el, hogy a lelkesen fogadott kibontakozási program, a kormányprogram áldozatokkal jár, s ezt nem tartotta megfelelő ideig napirenden.

Elkövettük azt a hibát, hogy eseménycentrikusan foglalkoztunk ezzel, s nem folyamatában, nem próbáltuk az emberekkel elfogadtatni, hogy a keserves lemondás bizonyos nagyon nagy konfliktusokkal is jár. A sajtó természetesen nem véletlenül foglalkozott így az eseménnyel, s nem véletlenül alakult így ez a gyakorlat, megszűnt a sajtóirányítás. A pártértekezlet után egy ideig azt hittük, hogy újfajta sajtóirányítás van, aztán rájöttünk, hogy nincs sajtóirányítás. A sajtóirányítás új módszereivel a szerkesztők nem tudtak mit kezdeni.

A sajtóirányítás új módszerei nyomásként hatottak a szerkesztőségek vezetőire, s ugyanakkor egy felpezsdült légkörben tulajdonképpen nem sikerült és ma sem sikerül úrrá lenni. A főszerkesztő abban a pillanatban, ha valamilyen témára azt mondja, hogy nem, nyomásnak, zsarolásnak van kitéve, nem érjük el, hogy a nagy állami szerveknél dolgozó szerkesztők és újságírók legyenek hatással a most szerveződő kis szerkesztőségekre, ahol óriási a készség arra, hogy ki tud nagyobbat mondani, ki tud jobban leleplezni stb., hanem ez fordítva érvényesül.

Ez a fordított helyzet hozta magával azt, hogy egy vadonatúj dologgal kell szembenézni, ez pedig a politikai giccs. A politikai giccs az, ami valójában irritálja nemcsak a párttagságot, hanem a társadalom minden egyes rétegét. Idesorolom természetesen az ország politikai vezetőit is. Néha az az érzése az embernek, hogy politikai butikokból irányítottan céloz meg és áraszt el mindent a politikai giccs. Az, hogy ez megjelenhet, azt hiszem szorosan összefügg azzal, hogy nemcsak politikai válságról, hanem gazdasági válságról, hanem etikai válságról is beszélhetünk.

Az etikai válság tulajdonképpen az eddiginél nagyobb figyelmet érdemelne.

Engedjék meg, hogy rövidre fogott beszámolómat, illetve hozzászólásomat azzal fejezzem be, hogy a Grósz elvtárs által előterjesztett anyagot elfogadom, s azt javasolom, hogy ez legyen a kiindulópont, és programként — szeretném, ha a KB egyetértene velem —, meg kell nyerni a szerkesztőket, meg kell nyerni az újságírókat. Nehéz munkával vissza kell szerezni azokat az alkotókat, akik egy kicsit elbizonytalanodtak. Nyers elvtárrsal értek egyet, ne gondoljunk adminisztratív eszközökre, semmire nem megyünk vele.

Az újságíró egy különleges teremtmény, szép szóval, politikai érvekkel el tudjuk érni, hogy az MSZMP-t jól, jobban menedzselje, az MSZMP-t úgy menedzselje ezután is, mint egy olyan kormányzópartot, amelyiknek van programja, hite, öntudata és biztonsága, hogy a jövő feladataiért is vállalja a felelősséget. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Bereczky elvtárs. Kedves Elvtársak! Eddig 45-en jelezték szándékukat, hogy felszólaljanak, valamennyien szóltak, heten írásban adták be felszólalást, tettek észrevételeket a kommunikációhoz.

Kérdezem mindezek után, kíván-e még valaki felszólalni? Tessék Pozsgay elvtárs.

POZSGAY IMRE elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Ilyen fárasztó két nap után már nem akartam felszólalni, de mivel személyesen kihívtak ide, ehhez a pulpitushoz, Hollán elvtársnő választ vár tőlem egy kérdésére, és ezenkívül ezt a választ összekapcsolta a bizalom megadásának ügyével is, nem tehetem meg, hogy ne álljak ide ki.

Röviden szeretnék igazán néhány szót mondani. Az egyik, itt most nem elég kijelenteni, hogy nagy érdeklődéssel figyeltem a vitát, s azt sem, hogy őszinte tisztelettel fogadtam minden tisztességes észrevételt, akár a legelevenebben belérvő kritika volt is. Ezzel tartozom természetesen egy ilyen vita után a Központi Bizottságnak.

A személyemet ért inszINUÁLÓ vagy éppen — ahogy Boros László elvtárs kifejtette — becsületsértő kifejezéseket az Önök elbírálására bízom, nem kívánok rájuk reflektálni. Hitelemet soha nem igyekeztem magyarázkodással megerősíteni, senkinél, csak meggyőzéssel. Ennyit erről. Éppen ezért nem hiszem, hogy sokára és messzire vezetne, ha a szándékaimról újra vallanék, csak szócséplés lenne, s a tegnapi dolgok ismételtetése.

A damaszkuszi úton valóban, egyszer — aki vált az életben — végig kell mennie, ki ekkor, ki akkor, én most biz Isten nem személyes vallomásomba akarom belevinni a mondanivalómat, de elég sok szó esett rólam itt a két napban. Nem ilyen összefüggésekre gondoltam, én ezt magam is megtettem életemben, azt hiszem nem mostanában, ezt is mondanom kell. Ezt csak azért mondom, mert nem tartozik ismerni senki, nagy hívság lenne ilyen becsúgvággal szembenézni, de azt mondhatom, hogy húsz év óta következetesen ugyanazt a politikai szándékot és vonalat folytatom. Nem vetek zsákhamacskát azok, akik engem megválasztottak. Ez volt tőlem elvárható, és ez volt kiszámítható. Tehát kiszámítható vagyok, ezt is szeretném mondani. Ha mégis fájdalmam egy pontjára visszatérek, amelyik személyes ügyemet érintette, akkor csak annyit, hogy azért nem lenne jó ismét visszakeveredni egy olyan közéletre, ahol az erény válik bűnné, és a meghunyászkodás, meg a sunyiság válik erénnyé. Csak ennyit erről.

Ezt már nem kívánom járni, ezt az utat, s ezzel kapcsolatban csak annyit, s e kis büszkeséget talán még eltűri ez a testület, hogy a damaszkuszi útról beszéltem, engem istenfélelemben neveltek, aztán az Isten is, meg a félelem is elhagytak. Én nem ismerek emberi arcot, akitől megrettennék, ha gondolkodnom kell. De vacog a fogam a félelemtől, hogy netán olyan döntésbe keveredünk ismét, ami nem tesz jót ennek az országnak. Ezt a felelősséget tudják be nekem is, ezt kérem.

Hollán elvtársnő kérdésére: praktikus, látszólag bürokratikus megoldást ajánlok, melyet fogadjon el. Mégpedig itt az előbb Borbély elvtárs említette, hogy márciusban a Központi Bizottság munkaterve szerint is foglalkozni fog a sajtótörvény előkészületeivel, tömegkommunikáció és nyilvánosság kérdéseivel. Ott azt hiszem, tisztázhatjuk az erre vonatkozó nézeteinket is, és akkor esetleg ismét felvetődhet a bizalmi kérdés. Most csak annyit hadd mondjak, ne becsüljék túl azt a feladatot, amit én ez ügyben kaptam. Talán itt téves információk is közszájon

forognak. Én a kormányon belül a rádió, a televízió, az MTI és a kormány lapja felügyeletének megszervezését kaptam feladatul, majd azoknak az elveknek az alapján is, amik éppen itt a KB-ban kialakulnak, erre tettünk néhány szervezeti intézkedést.

A sajtóról vallott nézeteimet nagy baj lenne, ha itt most kifejténé, nagyon messzire vezetne, és sok időt venne igénybe, ezt elmondom majd a Központi Bizottság ülésén. Szeretném előre jelezni.

A vitában elhangzottakra most már, és a bizalomra visszatérve. Nem szeretném, ha itt valami különös munkamegosztás jönne létre, és lenne a Központi Bizottságnak egy-két tagja, aki állandó bizalomvizsgára kényszerül, miközben esetleg ők is megkérdézhetnék, ki fizeti meg nekik azt a sok eltékozolt bizalmat, amit ők adtak alkalmatlan emberek tucatjainak fenntartásáért ebben az országban?

Vitassuk meg elvtársak ezeket a dolgokat. Erről volt szó, nem nagy gyönyörűséget okozott nekem a vita, de szellemi ébrenlélet, óriási szellemi erőt és ismereteket adott, ezt én elfogadom. Azt ne kérje tőlem a tisztelt Központi Bizottság, hogy készületlenül és önmagamat megtagadva, most visszatérjek és újra elmondjam, amit tegnap mondtam és a végén, hogy nem tudok önkritikát gyakorolni a kiadott és ki-gondolt formula dolgában, de én úgy tudom, hogy ezt a törést és ezt, mint választóvonalat nem kívánta a felszólalók többsége. Ezzel a megfontolással ajánlom a közleményt megfogalmazni, és ebben az esetben együttműködő és építő társuk leszek a jövőben is.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Pozsgay elvtárs felszólalását. Kérdezem elvtársak, kinek van még további észrevétele, hozzászólása? Lezárhatjuk a vitát? Ügyrendünkre hivatkozva ott az szerepelt, hogy az elnök javaslatára a testület szótöbbséggel dönt a vita berekesztéséről. Kérem, aki egyetért a vita berekesztésével, szavazzon. Köszönöm.

Van-e valaki ellene? Nincs.

Tartózkodás? Nincs.

Köszönöm szépen. Kedves Elvtársak? Most szünetet javaslok. Hozzávetőlegesen 30 perc körül. Csengetéssel jelezzük, amikor újból ülésezünk.

A megbízásának megfelelően a szerkesztőbizottság a közleménynek azt a részét, amely az 1956-os eseményekkel, az e körüli problémákkal foglalkozik, megszerkesztette, elkészítette, a szünetben kérem tanulmányozzák. A Politikai Bizottság tagjait kérem, hogy a PB teremben jöjjenek most össze. Addig szünetet tartunk elvtársak.

S z ü n e t

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves elvtársak, ülésünket folytatjuk, átadom a szót Grósz Károly elvtársnak.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Véleményem szerint felelősségteljes, konstruktív, higgadt vita alakította és formálta a párt politikáját két nap alatt. Úgy érzem, jobban megismertük egymást, egymás felfogását, gondolkodásmódját, ami nagyon fontos, mert szerintem az egység megteremtésének egyik lényeges feltétele ez.

A helyzet rendkívül összetett, mint ahogy azt sokan megfogalmazták, és nagyjelentőségű fordulat végrehajtásán dolgozunk. Egyéni véleményem, hogy az, ami múlt év májusában elindult, az nem kisebb jelentőségű, mint az 1945—1948 között, vagy 1956 és 1960 között végzett munka. Tudom, ezt a jelzõt már más vállalkozásra is használták, akkor ez a vállalkozás talán tartalmával nem igazolta ezt a minõséget, én reménykedem, hogy a mostani programunk megfelel ennek a követelménynek.

Ebbõl következik rögtön, hogy nincsenek receptjeink a megoldásra, dolgozni kell, és a megoldási módokat is meg kell találnunk egyszerre. Másrészt a jelenlegi vezetésnek rendkívül súlyos az öröksége, amelybõl a legnagyobb teher a gazdasági helyzet, az a hatalmas adósságállomány, a mûszaki színvonal csökkenése, leértékelõdése, a szellemi munka háttérbe szorítása stb. Nem tudom, hogy teljesítmény-e, hogy egyáltalán ma ez az ország él, mûködik, alkot, én annak tartom, és ezzel a teherrel megküzdeni nagyon sok erõfeszítést igényel, és óhatatlanul konfliktusokkal jár.

Ebbõl a bonyolult helyzetbõl következik az is, hogy nem hordtuk ki azt a programot, amely hosszabb távon a kibontakozást, rövid távon pedig egyrészt a stabilizációt, másrészt pedig a politika szférájában az emberek cselekvõképességét, aktivitását erõsítené. Azt is be kell vallanunk, hogy a személyi feltételeket a pártértekezlet rendkívül sok hangulati elemmel átszõve alakította, ezért tehát a Központi Bizottságnak is, meg a Politikai Bizottságnak is tulajdonképpen munka közben kell összecsiszolódni. Mindezt nem azért mondtam el, hogy mentséget keressek a bírálatokra, mert a bírálatokat elfogadom, csupán ezt azért mondtam, nemcsak szándékon múlik, hogy a vezetés akcióképessége milyen, hanem olyan összetett és bonyolult tényezõkõn, amelynek jelenlétével nem számolni hiba lenne, és felszínességhez vezetne.

A másik, amit el akarok mondani: mi az elmúlt nyolc hónap alatt — ami alatt én a Központi Bizottságot értem, meg a pártot —, nagy nyomás alatt álltunk, egyre fokozódó nyomás alatt, és ez folytatódni fog. A közvélemény, a lakosság igénye, jogos igénye nõ a vezetéssel szemben, hogy mutasson utat, és keressen gyors választ azokra a problémákra, amelyek 10—15 év alatt halmozódtak fel, és nekünk ebben nincs mozgásszabadságunk.

Tehát úgy látom, hogy nagyon nehéz lesz ezt a feszültséget a vezetés és a társadalom felfokozott, és jogos igénye között feloldani. Növekszik a vezetésre — és ez nem a pártra — baloldaltól is egy nyomás, a rend, a hatalom védelme címén, ez egyre többször megfogalmazódik, azt nem tapasztalom sehol, hogy a reformot elutasítanák, de amit követelnek, hogy egy reformot úgy csináljunk meg, hogy az se fájdalmat ne okozzon, se a gondot ne növelje, hogy gyors eredményeket produkáljon, ne legyen mellékterméke, ez tartalmát illetõen a reform elutasítása.

Van egy ellenkezõ elõjelû nyomás is az egész párton, s benne a vezetésen is, jobboldali nyomás, egy állandó bizonyítása annak, hogy mindenki bûnös, aki párttag, a Magyar Szocialista Munkáspárt tagja, az egész 40 év hibás, és minden olyan, ami korábban nem kapott támogatást, az ma helyesnek tûnik, a személyek pedig áldozatoknak, az MSZMP pedig nem képes kezdeményezni. Mindez a párt erkölcsi tartásának megtörésére, önbizalmának további csökkentésére irányul, és tárgyaló pozíciójának az aláásására is.

Ezen nem csodálkozom, mert akik ezt vallják és képviselik, saját érdekeiket képviselik ezzel a magatartásukkal. A taktikájuk is világos, s ha nem fogadjuk el álláspontjukat, akkor sztálinisták vagyunk, ha elfogadjuk, akkor meg kullogunk az ese-

mények után. Kettős mércével mérnek bennünket, amire jogot formálnak, azt tőlünk tagadják, ez látszik a nyilvánosságban és más kérdésekben is. Ez a vitában is megfogalmazódott, ez egy végiggondolt és higgadt vezetést és következetes munkát igényel. Én úgy érzem, a vita ezt az igényt fogalmazta meg, és ezt az elhatározottságunkat erősítette meg.

A vitából csak néhány tartalmi kérdést, bár egyszer itt született egy olyan döntés, hogy minden felszólalásra részletesen válaszolni kell. Ha én most betartom ezt a központi bizottsági határozatot, akkor negyvenegy-néhány felszólalás, negyvenhat, és hét írásos felszólalásra adni választ, az nagyon soká tartana, de mivel elhangzott egy olyan javaslat is, hogy a Politikai Bizottság tekintse át a majdnem ötven javaslatot, ezért kérek felmentést az alól, hogy minden észrevételre véleményt mondjak, ugyanakkor a Politikai Bizottság áttekinti a javaslatokat, rendezi, minősíteni fogja, és majd jelentést tesz a Központi Bizottságnak arról, hogy mit tett ezekkel a javaslatokkal. Mert nyilvánvaló van olyan, amit elintézhet saját hatáskörében, s ha esetleg van olyan, amit nem tud elintézni, vissza kell hozni a Központi Bizottság elé, akkor jelentést fog tenni.

Néhány tartalmi kérdésről néhány szót. Milyen a pártban a helyzet? Rosszabb vagy jobb, mint ahogy a beszámoló minősítette? Elfogadom azok véleményét, akik bonyolultabbnak, összetettebbnek látják a helyzetet, és rosszabbnak a párton belüli helyzetet.

A beszámolón talán ezért nem kellene változtatni, de a helyzet kezelésénél még nagyobb körültekintésre van tehát akkor szükség. Bár szeretném megmondani, hogy az én élményanyagom a pártszervezetek tapasztalataira és személyes élményeimre épül, személyes ismereteimre. Én látok gondok és a problémák mellett nagyon sok biztató jelet is a mozgalomban. Látom, tapasztaltam, éppen ma egy hete Székesfehérvárott, hogy az őszinte szóért hálásak, az érveket tisztelik, elfogadják. Ha meg nincs érvünk, akkor meg ne reklamáljunk, magunkra vessünk.

Úgy látom, hogy a pártmozgalomban megvan a lehetőség arra, hogy egy világos program mellé felsorakozzon, és mozgósítani tudja azokat is, akikre hatása van.

Elfogadom azt a bírálatot, hogy a vezetés nem segítette a pártértekezlet óta eléggé a pártszervezeteket — hogy ez a gyógypedagógiai megoldás, amit én magam képviseltem elsősorban, hogy ússzanak, ha nem tudnak, majd megtanulnak, még akkor is, ha nem fizetjük meg őket —, ez úgy látszik, hogy sok helyen nem a nagyobb teljesítményeket ösztönözte, hanem az elbizonytalanodást és a bátortalanságot.

Azt hiszem, a régi gyámködöshöz nem kellene visszatérni, de talán a kettő között kellene megtalálni azt a módszert, amely egyik részt segítséget nyújt, és másrészt fokozatosan engedi mindinkább az önálló politikai munka felé a pártszervezeteket és a kommunista közösségeket. Ennek a tanulságait le kell vonni.

Én úgy látom — nem beszéltem róla — szervezeti egyoldalúság van a mozgalomban. Ezért én nagyon támogatom azt a javaslatot — a február 20-i KB-ülés elé akarjuk terjeszteni —, hogy a májusi pártértekezlethez kapcsolódó pártértekezlet-sorozatot határozatilag fejezzük be. Széjjelcibáljuk, széjjelrázzuk, széjjelszedjük a pártmozgalmat, ha tovább megy. Az a pártbizottság, amelyik 8–10 hónap alatt nem tudta eldönteni, hogy akar-e pártértekezleten alapvető politikai és személyi megújulást, az a jövőben sem fogja majd eldönteni, most pedig az erőket nem erre, hanem a munkára kell koncentrálni.

Felvetődött, hogy a pártból sokan el fognak menni. Biztos. Ezt az átalakulást nem lehet enélkül, bocsánatot kérek a kifejezésért megúszni. De én is azt vallom

régen, ami ma itt megfogalmazódott, talán legkeményebben Nagy Sándor elvtárs fogalmazta meg. Ebben a pártban két időszakot leszámítva igazán klasszikus szellemi és politikai szervezeti egységekre nem emlékszem. Sokkal inkább ez a párt egy koalíciós tömörüléshez hasonlított, mint egy szervezett, fegyelmezett politikai közösségre. Nem hiszem, hogy ez az egypártrendszer struktúrája miatt van így, bár egészen biztos, ez a szervezeti konstrukció is hozzájárult ehhez. Ezt még nagyobb igényességgel, a párton belüli tisztább légkörrel, nagyobb követelményekkel meg lehetett volna előzni, de túl vagyunk rajta.

Tehát nem hiszem, hogy sokat veszítünk, ha el fognak menni a pártból az emberek. Két dolog azonban fontos. Itt megfogalmazódott [nem mindegy,] hogy kik mennek el, és nagyon lényegesnek tartanám, hogy ne haraggal váljunk el. Attól még, hogy kilépnek, elmennek, hogy esetleg másutt találják meg politikai ambíciójuk megvalósításának lehetőségét, nem kell veszekedéssel és ellenszenvvel elválni.

Ugyanakkor azt is tapasztalom, hogy jönnek is a pártba, kevesebben, mint amennyien elmennek, de akik ma jönnek, szerintem nem kell végigjárniuk a tagjelöltség iskoláját. A napokban kaptam levelet Csepelről, két értelmiségi és egy munkás írta alá; fiatalok, bele van írva a levélbe életkoruk, bemutatkoznak, most kérik a felvételüket a Magyar Szocialista Munkáspártba. Nem hiszem, hogy csudabogarakkal állunk szemben, azt hiszem többen vannak, akik úgy érzik, hogy ebben a helyzetben segíthetnek. Talán jó lenne a mozgalomnak, bátorítani ezeket, és egy kicsit elébük menni.

Hívni kell tehát azokat, akik megértik az idők szavát, látják, hogy nehéz helyzet van, és hajlandók felvállalni a harcot. Egyszer egy politikai bizottsági ülésen Nyers elvtársnak volt egy szép és értékes gondolata, talán nem haragszik meg, ha most pletykálok, azt mondta, hogy törjük a fejünket valami lenini behívón. Ugye ez a nagy klasszikus történet. Más a helyzet ma. Nem hiszem, hogy lenini behívót kellene kiadni, de hogy tudatosan fel kellene karolni azoknak a gondolkodását, bátorítani azokat, akik vállalják a harcot, és keresik hozzánk az utat, az kívánatos.

Egyetértek azzal, hogy a fő feladatunk a pártot felkészíteni arra a választási harcra, a versenyhelyzetre, még akkor is, ha a kezdeti szakaszban tárgyalásos pozíciókat, a megegyezései periódust iktatunk be, mert ez a párt elszokott ettől a munkástflustól. Miért is lenne hozzászokva, nem csinálta. Vagy már nagyon kevesen vannak, akik csinálták a mozgalomban, azok is zömmel más területen.

Én úgy gondolom, hogy felkészíteni a harcra csak így, jelszószerűen és öncélúan, nem lehet. Felkészülni a politikai küzdelemre programok alapján lehet. Mert nyilvánvaló, más a politikai harc vagy politikai küzdelem és vitatartalma a mezőgazdaságban, mint az iparban, vagy abban az üzemben, amelyik felfelé ívelő szakaszában van, és más abban az üzemben, ahol felszámolás előtt állnak.

Úgy gondolom, hogy azok a programok, amelyek kimunkálásán most már nyolc hónapja intenzíven dolgoznak sokan — következő ülésünkre kerül például az agrárprogram megújítása, amelyik tulajdonképpen a felnőtt lakosságnak több mint a felét biztosan érinti, mert nemcsak a mezőgazdaságban, hanem az élelmiszeriparban, az iparban, az iparnak azon a területén dolgozókat is érinti, akik a mezőgazdasággal kapcsolatban vannak. Tehát a társadalom egy jelentős rétegének adhat programot.

Ugyanígy tartom például az antiinflációs politikával kapcsolatos elgondolkodásokat és elképzeléseket, és sok egyéb, olyan kimunkálás alatt álló témakört,

amely a társadalom széles rétegeit érinti, mert például az irányítással összefüggő kérdések — meg vagyok róla győződve —, igazán tömegmozgalmi témakörök nem lesznek. Az egy nagyon fontos, de mégiscsak egy szűk értelmiségi kör szellemi izgalmát válthatja ki, ha jól csináljuk. Tehát nekünk most a hangsúlyt inkább arra kellene tenni, ami a tömegeket érinti és tömegmozgalmat indít, bontakoztat ki.

A pártegyeségről: azt a felfogást fogadom el, hogy a pártegyesség csak vitában alakulhat és formálódhat, és egy centrum körül kell formálódnia, de ezzel kapcsolatban is az a véleményem, centrumot határozottan nem lehet létrehozni. Pártunk munkában alakul és formálódik, és mindenkinek módot kell adni arra, hogy viszonyát tisztázza ehhez a maghoz. Igaz az a felfogás, egyik legfontosabb teendőnek tartom, nem tudtuk május óta rendezni a viszonyunkat a párttagság és a vezetés között. Itt nem bizalmi válságot érzek, hanem nem egy nyelven beszélünk, mi más-képpen gondolkodunk, túlságosan lekötnek bennünket saját magunk gondolatai, saját magunk élményanyagai, és nem törődünk eléggé az emberek napi gondjával.

Megértettem azokat a figyelmeztetéseket, amik itt a felszólalásokban már a múlt-kori KB ülésen is, és most is megfogalmazódtak. Igaz az is, hogy a párttagság nem érti a reformokat, de hát kérem, miért értené, a reform egy sor kérdésében mi magunk nem értünk egyet, a koncepcióban értünk egyet, hogy merre akarunk menni, de hogy hogyan áll ez össze, hogy fog ez összeilleszkedni, abban még nagyon sok vita van. Tehát azt hiszem, hogy vita is marad, mert én nagyon nehezen tudok elképzelni belátható időn belül egy befejezett reformot, ez egy hosszabb ideig fog tartani, tehát azoknak az elemeknek a magyarázatára kell a hangsúlyt tenni, amelyek a szélesebb közvéleményt érintik.

Igazat adok annak a megjegyzésnek, hogy a párt belső életével kapcsolatos munkákat fel kell gyorsítani, ennek legkiérleltebb állapotában a platformszabadsággal kapcsolatos anyag van, az rövidesen testület elé kerül. De a többi kérdést is, ami benne van a pártértekezlet után elfogadott munkaprogramunkban, fel kell gyorsítani. Itt szeretnék a pártnál egy szót a PB-ről szólni, majd az egységről még néhány gondolatot külön. Teljes egészében elfogadom azt a javaslatot, s kérem a Központi Bizottság erősítse meg, hogy küldjünk egy munkabizottságot a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkastílusának tanulmányozására, a bizottságot vezesse a főtítkárs, javasolom, hogy legyen tagja: Pónya elvtárs, Molnár elvtársnő, Horn Gyula elvtárs, Vánca elvtárs, Katona Imre elvtárs és Boros László elvtárs. A bizottság szánjon rá két hónapra, és a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkastílusát tekintse át, tapasztalatait jelentse először a Politikai Bizottságnak, utána pedig közvetlenül jelentsen — a Politikai Bizottság véleményét is figyelembe véve — a Központi Bizottságnak.

Úgy érzem, egység van abban, hogy a többpártrendszer kérdésében a megközelítési módunk az előterjesztésben elfogadható. A vita az kiegészítette megközelítési módunkat, én nem úgy érzem, hogy ránk kényszerítették ezt, ezért azt a megközelítési módot támogatom, hogy aktívan és kezdeményezőképpen mi lépünk ki ezzel.

Valóban van kényszer, de ez olyan kényszer, amit nem kell eltitkolni; az egyik, az élet kényszere, és az élet az nem a ma, hanem a mögöttünk lévő 30—40 év. A másik pedig, hogy mi sem tudunk jobb alternatívát, mint ezt a javaslatot. Nem tudunk jobb alternatívát azoknak a hibáknak és a gyengeségeknek a megelőzésére, amely ellen most már két fordulóban küzdünk, és kétszer jutottunk válságállapotba, 1956-ban meg most. Tehát én azt, hogy meghaladta-e az élet vagy nem haladta

meg a pártértekezleti állásfoglalást, nem tartom egy kívánatos vitának, öncélúnak tartom, nem segíti a kibontakozást, annál is inkább nem, mert már egyszer beszél-tünk róla. Mi a pártértekezleti koncepciónkat részleteiben nem gondoltuk végig, sem a pártértekezlet előtt, sem a pártértekezlet alatt, és hogyha akkor nem, akkor most fedezzük fel egymás után, hogy az egyik megválaszolt kérdés hány új megvá-laszolatlan kérdést vet fel, amire ki kell szenvednünk a magyarázatot.

Az átmenet politikai harc lesz, az átmenet után marad a politikai harc. Ennek lesznek persze terhei, de ezt tudatosan vállaljuk. A technológiára vonatkozólag tel-jes egység van; úgy érzem, kétoldalú tárgyalásokkal kell kezdeni, aztán többoldalú-akkal. Ne jósolgassunk, hogy hogyan fog ez alakulni, kötelességünk lesz folyama-tosan visszajelenteni a tapasztalatokról. Ugyanakkor teljesen jogosnak tartom azt a felfogást és követelményt, hogy ne hagyjuk magunkat zsarolni, és arányokat ne tévesszünk. Ne csináljunk nemlétező ellenfeleket, aminek persze az is a másik ol-dala, hogy a valóban meglévő partnereket megbecsüljük és kezeljük rangjukon, mert ez a kettő így igaz.

Az átmenet szempontjából nagy szerepe van a parlamentnek is. Én tehát elfoga-dom azt az alapállást, hogy politikai eszközökkel, és nem lehet adminisztratív esz-közökkel, sem az átmenet, sem a versenyhelyzet időszakát szabályozni. Ez a politi-kai eszközök elsődlegességét jelenti. Én azonban nem becsülném le azokat a játékszabályokat és mozgáskorlátokat, amelyeket a parlamenti jogalkotási munká-ban meg kell fogalmazni. Az nem helyettesíti a politikát, de beszabályozza a moz-gásszabadságot, és talán olyan szabályokat rögzít, amit mindenkinek be kell tartani, akkor lehet egyértelmű versenyhelyzetet teremteni.

Hogy van-e biztosíték erre? A politikai biztosíték az, ha van programunk, mind a két értelemben, rövid- és hosszú távú, ha van egység és akcióegység, van tömeg-bázis, és van egy korszerű munkastílus. A politikában ezek a biztosítékok, én mást nem tudok.

A jogalkotásban, az Alkotmányban szerintem rögzíteni kell a fontos csomópón-tokat, én ebből a szempontból az elnöki intézményt nagyon jelentősnek tartom. Ugyancsak változatlanul képviselem a kétkamarás rendszer megoldást, tudom, hogy ellenérzés van vele szemben, sokan vitatják ezt, főleg az alkotmányelőkészít-ők, a második kamarában egy olyan eszközt látok, amit ebben az átmeneti idő-szakban nem kellene nélkülözni, és ilyen a választási rendszerrel összefüggő kér-déskör is. Abban egység van köztünk, hogy mi a vezetőszeretet nem akarjuk feladni, harcolni akarunk érte.

Nagy hangsúllyal vetődött fel a vitában, hogy a figyelmet jobban tereljük a gaz-dasági kérdésekre, úgy érzem, ebben is teljes egység van köztünk.

Néhány mondatot a múlt értékeléséről. Úgy látom, abban zömmel egyetértünk, illetve mindenki egyetértett, hogy nem kerülhetjük el az elmúlt négy évtized érté-keinek számbavételét, de világosan meg kell fogalmazni azt is, hogy mitől határol-juk el magunkat, mert ez a kettő együtt csak így lehet a jövő programjának kiindu-lópontja és alapja, de a hangsúlyt — ha jól értettem, ezt megerősítették — a kibontakozásra, tehát a programra kell helyezni. Ez nem azt kérdőjelezi meg, hogy a múlttal számot kell vetni, hanem azt, hogy a hangsúly a jövőre essék. Így tudunk csak programot adni.

Itt szeretném megjegyezni, hogy ugyanakkor én valamilyen személyes felelős-ségrevonásra irányuló kampányt nem támogatok. Ilyen igény már van, már megfo-galmazódott, én ezt nem támogatom, mert semmi biztosíték nincs rá, hogy néhány

ügyeletes bűnbakot kitatálunk, és azt hisszük, hogy ezzel a lelkiismeretünk megnyugodott, és elrendeztük az ügyeket. Ez pedig sem a jelennek, sem a múltnak, sem a jövőnek nem segít.

Fontosnak tartom azt az észrevételt, hogy elemzéseink a nyilvánosság előtt történjenek, ne titkolódjunk, nincs mit eltitkolnunk, sőt nyerhetünk vele, ha mi lépünk először tapasztalatainkkal, saját szellemi termékeinkkel, saját politikai élményanyagainkkal. De a rendet magunk számára alakítsuk ki. A rend, és ebben is egy értelmes politikai technológia, nem legyengíti a politikai elemzést és a politikai munkát, hanem megerősíti.

Itt szeretném megjegyezni — Pozsgay elvtárs ezt elmondta a Politikai Bizottság ülésén, itt a KB ülésen nem, ezért most őt ismétlem —, hogy sem a Politikai Bizottság részéről, sem a Központi Bizottság részéről a kiküldött munkabizottságot semmifajta olyan nyomás nem érte, hogy véleményét igazítsa valamilyen megrendeléshez. Ezt mint elvet és gyakorlatot minden bizottság munkájához a jövőben is fenn kell tartani, mert másként nem lehet a tényekkel szembenézni, és nem lehet tiszta viszonyokat teremteni. Ne haragudjanak érte, hogy ezt így hangsúlyoztam, nem akarok senkit gyanúsítani, hogy ilyen szándék lenne benne, de én azt elfogadom, amit Pozsgay elvtárssal — amikor erről beszélgettünk, hogy erre az interjúra hogyan kerüljön sor, meg miképpen —, azt az érvelését, hogy volt időszak, amikor ennek káros politikai következményét a mozgalom szenvedte meg. Tehát van alapja annak a félelmünknek, hogy ez esetleg meghonosodik. Én nem hiszem, hogy ez a Politikai Bizottság és ez a Központi Bizottság elfeledkezne erről a tanulásgról.

Itt azonban szeretnék egy megjegyzést tenni: Pozsgay elvtárs első felszólalásában volt egy mondat, manipulációk is történtek, hogy az albizottság és a bizottság vezetőjét szembeállítsák, nem nagyon értem ezt a mondatot, erről nem tudok. Ha ez valóban így van, nem mehetünk el mellette szó nélkül, bárki részéről történt is.

(Közbeszólás: ez nem a KB területén történt!)

Bocsánat, én ezt nem értettem pontosan, és felírtam magamnak, megnéztem a jegyzőkönyvben, pontosan így van megfogalmazva, tehát amit hangsúlyozni akarok, ez a lényeg: ha nem fogunk tiszta politikai viszonyok és emberi viszonyok között a politikai kérdésekkel foglalkozni, akár a múlt, akár a jövő kérdései ezek, akkor nem fogunk tudni ilyen bonyolult viszonyok között eleget tenni megbízatásunknak.

Én úgy látom, abban egyetértés van közöttünk, hogy a tudományra tartozó elemzések nem tartoznak a politika színpadára, de a társadalomtudományokban, főleg a történettudományban viszonylag kevés kérdés van, amiből nem lehet politikai következtetéseket levonni. Nem menthetjük fel magunkat az alól, hogy a tudományos kutatómunka politikai konzekvenciáit itt fogalmazzuk meg. Na most itt nem jutottunk el a bizottsági anyag kapcsán sem addig, ameddig el kellett volna jutnunk, itt további vizsgálódásra van szükség. Szerintem ha az anyag nyilvánosságra kerül, és Önök megszavazzák, hogy így kerüljön nyilvánosságra ahogy van, akkor ehhez a pártszervezetek, tudományos kutatók, nemcsak párttagok, pártonkívüliek is, a politikai tanulások összegezésénél is, nagyon sokat segíthetnek nekünk. És erre támaszkodni kell, és az egész esztendőben van időnk, hogy szellemileg átrendezzük [rendszerezzük].

A beszámolóban megfogalmazott 1956-os minősítéssel kapcsolatos véleményét alapállásnak, a felszólalók döntő többsége — nem mindenki — elfogadta. Én azt kérem a Központi Bizottságtól, ha elveinkkel ez nem ellentétes, azt a megközelítést

támogassák, amit én előterjesztettem a beszámolómban. Tehát abban itt ezen a napon ne döntsünk, hogy ellenforradalom, népfelkelés, forradalom. Abban döntünk, és abban alakítsuk ki véleményünket, hogy az ezzel kapcsolatos indoklás, vagy ezzel kapcsolatos rádióinterjú az egyoldalú volt, ahogy én ezt megfogalmaztam, és elsietett volt, és nem helyeseljük, hogy a Központi Bizottság nem ismerkedett meg előtte az előterjesztéssel.

Nem az anyagban és nem a közleményben, hanem a politikai munkában kell választ adni azoknak, akik úgy látszik nem tudtak még megbarátkozni azzal a felfogásunkkal, hogy az e téren lévő egyoldalúságot is a korábbi arányoknak megfelelően kiigazítsuk. Meg kell nyugtatni azokat a politikai munkában, akik 1956-ban fegyvert fogtak, akik az ellenforradalom ellen léptek fel, hogy nem kell lesütött szemmel és lehajtott fejjel járniuk, de én nem hiszem, hogy ezt pártokmányban kell megfogalmazni, ez a politikai munka dolga, ki kell menni az emberek közé, és el kell mondani azt az árnyalt megközelítési módot, amely máris kialakult, és megítélesem szerint tovább fog gazdagodni.

Itt szeretném megjegyezni, hogy egy felszólalás kivételével Pozsgay elvtárs szándékát senki nem vitatta, én azt mondom változatlanul, hogy a Központi Bizottság bizalmáról erősítse meg, biztosítsa Pozsgay elvtársat.

A menetrendet — amit itt előterjesztettem — úgy értem, hogy tárgyalási alap legyen, abban ne határozzunk, hogy mikor egész pontosan, melyik hónapban, mert való igaz, Németh elvtársnak igaza van, sok minden befolyásolhatja ezt, de ha nincs magunk számára egy kotta, akkor nem tudjuk a politikai munkát ennek megfelelően sem szervezni.

Felvetődött, és itt akarok rá válaszolni, mert nagyon fontosnak tartom, az SZKP-hoz való viszony. Kérem én azt tapasztaltam eddig, teljes szellemi, politikai összhang van a Szovjetunió vezetése és a magyar pártvezetés között. Vita van, valódi érdekekre épülő ellentét van a gazdasági együttműködésben. Ez a nyilatkozat — most érzem először — bizonyos zavart váltott ki a szovjet vezetésben.

Tegnapelőtt volt szerencsém Gorbacsov elvtárssal beszélni, ő hívott. Ismerem a Pravda-cikket⁵³ és ismerek néhány magasrangú szovjet vezető által megfogalmazott véleményt, nem értik és elbizonytalanodtak. Dolgunk, hogy ezzel kapcsolatos esetleges félreértéseket nagyon gyorsan eloszlassuk, szerintem árnyalt értékelés, átértékelés, a vita, az ezzel kapcsolatos egész megközelítési mód segíthet abban, hogy gyorsan eloszlassuk ezt a félreértést. Ha ma időben végzünk, úgy gondolom, hogy nekem kötelességem még ma a szovjet vezetést a központi bizottsági ülésről tájékoztatni.

Itt szeretném azt is megmondani ugyanakkor, amit rendkívül fontosnak tartok, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetése nem idegenkedik attól, hogy az 1956-os eseményekkel összefüggő szovjet politikai döntést közösen végig gondoljuk, és új megközelítésben minősítsük. Ugyanakkor — és ezt itt szeretném nagyon nyomatékosan hangsúlyozni, mert ezt jogosnak tartom — ezt együtt, és korrekt együttműködésben hajlandók felvállalni. Én ezt nagyon nagy gesztusnak tartom, úgy érzem, kollégáimmal, munkatársaimmal ezen a téren lévő további együttműködésünket fejlesztenünk kell. Volt igény, hogy újabb okmányokhoz, dokumentumokhoz hozzájussunk, ezt megfogalmaztuk. Nem zárkóztak el, csak türelmet kértek, mert nem jutottak még ők sem el ezen időszak anyagainak az átrendezéséhez.

Ugyanakkor egy benyomásomat is szeretném elmondani. Érzek egy bizonyos fo-

kü félelmet abban a vonatkozásban, ha ezt a problémát túl gyorsan és túl hangosan közelítjük mi meg, és vizsgálgatjuk, nagydobra verjük. Ez a szovjet vezetésnek odahaza újabb terhet jelenthet, és túl sok fronton nyitottak eddig is, ezért tehát én rendkívül indokoltnak tartom azt a kérésüket, hogy higgadtan, körültekintően és korrekten közelítsük meg ezeket a kérdéseket, együtt. Nekünk az az érdekünk, hogy a szovjet vezetés helyzete könnyebb legyen és megszilárduljon, nem pedig az, hogy nehezítsük a gondjaikat.

Felvetődött, hogy alapkérdésben a vezetésben nincs egység. Kérem, én változatlanul tiltakozom az ellen, hogy itt hatalmi harc lenne. Ebben a vezetésben nincs hatalmi harc. Miben van egység? Mert úgy fogalmaztak többen, hogy alapkérdésekben nincs egység.

Kérem, az alapkérdésekben egység van. Mindnyájan szocializmust akarunk és másképpen működő szocializmust, mint ami eddig működött. Én ezt egy alapvető kérdésnek tartom. Ebben köztünk teljes egység van. Hogy hogyan fog működni, ezt még senki nem tudja közölni megmondani. Vegyestulajdonú gazdaságot akarunk. Ebben teljes egység van közöttünk. Semmilyen vitát nem tudok, hogy lenne közöttünk. Hogy kétsíkú és lassan már harmadik síkú reformot akarunk, ebben nincs köztünk semmi. A harmadikra arra gondoltam, hogy a kultúrában, és a szellemi életben is új megközelítési módra van szükség, nemcsak a politikai szférában, és nemcsak a gazdasági szférában. Vagy ha leegyszerűsíthetem, akkor az alépítményben és felépítményben. Abban sem, hogy mi ennek a reformmozgalomnak a fő tartóoszlopa, sem a gazdaság kérdését illetően, sem a politikai reformokat illetően nincs köztünk véleménykülönbség.

Abban sincs, hogy nyissunk a világ felé. Nyissunk a gazdaságban és nyissunk a politikában. Tessenek elvtársak végiggondolni, közösen beszéltünk róla. Az elmúlt másfél év alatt tovább folytattuk, talán valamivel dinamikusabban, vagy azt nem is merem mondani, de azt merem mondani, hogy tovább folytattuk a nemzetközi kapcsolatépítő munkát. Tehát nem tört meg ezalatt az időszak alatt ez a tevékenység. Nem tartom Dél-Korea elismerését valami óriási hőstettnek, de azért hadd mondjam meg, hogy nem keveset töprengtünk, hogy az előnyök mellett milyen kockázatot és milyen hátrányokat vállalunk fel ezzel. Azt is hadd mondjam meg, senkivel nem akarunk mi ezekben versenyt futni, de azért nem lehet azt egy vállrándítással elintézni, hogy mikor lépjük meg pl. az Izraellel való diplomáciai kapcsolatok — úgy tudom, úgy kell fogalmazni — helyreállítását, mert ugye ott fel van függesztve.

Ezeket csak azért mondtam, mert közöttünk nincs vita. Akkor miben van? Két dologban. Az egyik, úgy érzem, hogy a hazafiság, a hazaszeretet, nemzeti politikánk és a nacionalizmus közötti határmezsgyét nagyon szűkre szorítottuk össze. Itt látok veszélyeket, nem elvi a különbség, inkább politikai megítélésbeli különbség, és nem elvi. Itt senki nem akar nacionalista politikát folytatni, inkább azon van a vita, hogy hol az a pont, ahol ez a kettő összemosódhat.

Másik, amiről itt ma is szó volt, hogy milyen ütemben, hogyan hajtsuk végre a reformprogramot? Milyen ütemet diktáljunk? Mennyit bírnak el a feltételek, mennyit bír el a magyar társadalom, mennyit bír el a nemzetközi közeg? Mert ezek különböző megközelítési módok. Ebben van közöttünk véleménykülönbség.

Kérem elvtársak! Ha ezt dramatizáljuk, hogy ilyen kérdésekben nincs egység, akkor közöttünk nem lesz egy év múlva semmi vita! Mert én emlékszem arra az időszakra, amikor nagyon nagy volt az egység, csak éppen nem volt közös gondol-

kodás. Mégegyszer egyszemélyes pártot ne csináljunk, nem hogy ne legyen több párt, az egy más kérdés. Egyszemélyes párt sem legyen. Ahhoz pedig kell. Tehát én nem tudom, hogy ezt olyan rangra kell-e emelni, mint amilyen rangra kerülhetett ez a dolog, na most én tudom, hogyha így értékelnek bennünket, akkor ez nem jó, ezzel nekünk valamit kezdeni kell, ezt el kell oszlatni. De legalább itt értsünk azzal egyet, hogy köztünk nem valami rettenetes nagy harcok dúlnak. Viták vannak olyan kérdésekben, amik a politika legmarkánsabb kérdései.

A különbözőségekről is: kérem szépen ez nem úgy van, hogy tegnap teljes egység volt közöttünk, holnap meg veszekszünk ezen. Ezek folyamatokban alakulnak ki, felszólalásokban, vitákban, nyilatkozatokban, az azonosság is meg a különbözőség is mozgásban van mindig. Az nem úgy van, hogy ezt le lehet merevíteni, hogy most ezek összevesztek, akkor most vita van ezen, vagy ha vita van, akkor meg összevesztek, mert ez a dolog másik oldala.

Tehát én nagyon szeretném kérni elvtársak, fogadják el, hogy sem a múltkoriban, sem most, sem a repülőgépen, amikor a nyilatkozatot tettem, nem másról beszéltem, mint arról, amit most mondok: hogy vannak kérdések, amikben úgy látszik, véleménykülönbségek vannak. Én remélem, eljön majd az idő, amikor talán vitatkozni újságban is fogunk egymással, és kifejtjük álláspontunkat, és ha a sorokat egymás mellé fogják tenni, nem lesz hajszál pontosan azonos, akkor nem fogják azt mondani, hogy valakinek el kell mennie a vezetésből vagy a pártból.

Én úgy látom, hogy ez az ügy túl van kompenzálva, fel van egy kicsit nagyítva, de ha ez a politikában gond, akkor nekünk törni kell a fejünket, hogy hogyan vezessük ezt le. A megyei elsőtítkárin valaki szellemesen megjegyezte, hogy csókolódzunk össze, és akkor majd elhiszik nekünk, persze a televízió előtt természetesen, hogy lássák, milyen békében vagyunk.

Ugyanakkor azt elfogadom, hogy fegyelem kell. Jól emlékszem, Tóth elvtársnő mondta, igaza van, ezt a főtitkár nem engedheti meg magának, hogy az országot érintő fontos kérdésben a magyar állampolgár a véleményét külföldi nyilatkozataiban ismerje meg. Igazat adok, elfogadom, vigyázni fogok rá. Nem mentségemül mondom, csak azért szeretném megjegyezni, hogy nem könnyű a magyar újságírókkal dolgozni, de úgy tűnik nekem, hogy mondjuk az amerikaiakkal nehezebb. És ennek is van szerepe, amikor az ember gondolatainak pörgetésénél, vagy a különböző részletkérdéseknek a megfogalmazásánál olyant is kimond, amit már magában régebben hordozgat, de odahaza még nem vitattuk ki. Én tehát az ezzel kapcsolatos jelzést megértettem.

Berecz elvtárssal is egyetérték, igaza van, nem a repülőgépen kellett volna neki először válaszolnom, csak itt azt szeretném megjegyezni, hogy válaszoltam. Fegyelem kell tehát, mindnyájunk részéről, ezt a bírálatot igaznak tartom.

Nagyon fontosnak tartom azt a megjegyzést, hogy a hatalom legfontosabb szerveit: hadsereg, belügy, bíróság, ügyészség stb., más területeket, mentsük meg a politikai harcoktól, mert szétszedjük ezeket. Munkásőrség dolgában döntenünk kell. Borbély elvtárssal egyetértésben a bizottság megvitatja majd, a Politikai Bizottság is, ha jól tudom a Központi Bizottság elé kerül, itt fogjuk megvitatni.

Addig talán el kellene suttogó propagandával terjeszteni, hogy a Munkásőrség létrehozására az első javaslatot 1956. november 16-án a Magyar Kisgazdapárt tette, hátha több szövetségest találunk.

Valóban dolgozni kell a kormány és a párt közötti viszony és együttműködés érlelésén, javításán, a többpártrendszer viszonyai között ez más megvilágítást is fog

kapni. Mi ugye tavaly elindultunk egy nyomvonalon, a párt, kormány, állami munka, parlament szétválasztása. Ezt továbbra is csinálni kell, mert a többpártrendszer viszonyai között sem vállalhatja át a párt a kormány tevékenységét, vagy fordítva. Ugyanakkor a kormányzó pártnak a saját kormányához való viszonya teljesen új megvilágításba kerül ebben a szituációban. És ez a képviselőkre is igaz. Talán nem fogják a saját kormányukat olyan gyakran leszavazni, mint ahogy leszavazták, talán saját pártjukat sem.

Megértem a sajtóval kapcsolatos modortalanságomra a választ, nem győztek meg kollégáim azzal kapcsolatban, hogy itt ebben nekem nincs igazam. Bereczky elvtársnak az a megjegyzése, hogy különleges lény az újságíró, azért még van néhány szakma ebben az országban, ami a különlegesekekhez tartozik. Értem, hogy ezekkel minddel sajátosan kell politizálni, azonban látok egy szellemi torzulást az újságíró szakmában, ezt eddig csak az írók hordozták Magyarországon, az az érzésem, nagyobb történelmi tradíciókra építve, hogy a nemzet lelkiismerete akartak lenni, most ugye az újságíró kollégáink vállalják fel ezt a funkciót. Azt hiszem, hogy mindenkinek ebben a pozícióban kellene gondolkodni az ország sorsáról, ebben a megközelítésben, de nem kellene vindikálni a jogot csak magának.

Következő javaslatom van: azt a rövid akcióprogramot, hogy mit akar a Magyar Szocialista Munkáspárt, a Politikai Bizottság terjessze márciusi ülésén a Központi Bizottság elé. Tehát ne küldjünk ki rá külön bizottságot, mint ahogy elhangzott, ezt a Politikai Bizottság készítse el, és ne február 20-ra, hanem a márciusi ülésre.

Másodszor, azt javaslom, hogy a szerkesztőbizottság négy okmányt hagyjon jóvá. A közleményt, az Új Márciusi Frontnak adandó válaszunkat, a pártvitára kiküldendő állásfoglalást és az előadói beszédet megszerkesztve.

Harmadik javaslatom: elhangzott, hogy legyen egy hármás bizottság a politikai tanulságok összegzésére és kezelésére. Ezt szervezze meg a Központi Bizottság apparátusa, jelentse a Politikai Bizottságnak, és a Politikai Bizottság amit kell, hozzon a Központi Bizottság elé, ez a harmadik javaslatom.

Negyedik: amint az írásos, illetve a szóbeli előterjesztésben mondtam, a történelmi albizottság anyaga jelenjen meg a Társadalmi Szemlében, lehetőleg a jövő héten. Ugyanakkor javaslom a Központi Bizottságnak, hogy a tanulmány befejező része után egy nagyon rövid kis állásfoglalásban rögzítsük a következőket — ne mondják, hogy a gyengébbek kedvéért, mert sokan fogják olvasni —: hogy ez a tanulmány nem a Központi Bizottság állásfoglalása. Tehát itt az állásfoglaláson van a hangsúly. Tartalmazza azt, hogy nem lezárt ez a témakör, további vizsgálódást igényel. Kérjük a témakör iránt érdeklődők véleményét és javaslatát és tapasztalataikat, véleményüket a Társadalmi Szemle szerkesztőségének küldjék meg. Majd mi megteremtjük annak technikai feltételét, hogy a szerkesztőség ezt fel tudja dolgozni, mert a jelenlegi apparátusával ezt nem tudja megcsinálni.

A további munkánál pedig azt javaslom, hogy a történelmi kérdésekkel foglalkozó, múlttal foglalkozó bizottság, a politikai következtetések megfogalmazására helyezze a hangsúlyt.

Következő javaslatom: júniusban tartsunk egy olyan kibővített központi bizottsági ülést, amelyen részt vesz a megyei pártbizottságok által saját pártbizottsági ülésükön ezer párttag után megválasztott egy pártbizottsági tagjuk. Tehát, ahol 25 ezer párttag van, onnan 25 megyei pártbizottsági tag, ahol 30 ezer, onnan 30 megyei pártbizottsági tag. Ez megfelel létszámban megközelítően egy pártterkezetletű lét-

számnak. Lehetne azt az alternatívát is választani, hogy a Központi Bizottság és minden megyei pártbizottság választott testületi tag, de akkor a Vérmezőre kellene kimenni. [Mert elkezdtük számolni, ez 1700—1800 embert jelentene.] Ez pedig nem jelentene egy olyan választási procedúrát — mert én ettől félek —, hogy az alapszervezetektől kezdődően, ha végigválasztják a küldötteket, a mozgalom megint belekerül egy szervezeti kampányba.

Mégpedig egy megyei pártbizottsági ülésen, egy soros ülésen egyszerű javaslattal és szavazással el lehet dönteni. Június elején, egy szombat-vasárnapot rááldozva meg tudjuk ezt a tanácskozást tartani. Mi lenne a célja ennek? Egyik célja az lenne, hogy számba vegyük az 1988 májusától végzett munkát, a másik, itt lehetne elindítani a tanácsválasztásokra a politikai kampányt és a felkészülést. Megítélésem szerint ez egy jó forma. A hangsúlyt nem nagy előadói beszédekre, hanem az ott lévők véleményére és javaslataikra kellene tenni. És így beindítani a pártot a választásokra való felkészülésre.

Kérem elvtársak, én nem javaslom, hogy a Központi Bizottság kibővítéséről most döntsünk, tehát kooptáljunk vagy küldjünk, ellenben ha a bizottság, amelyre az előbb javaslatot tettem, elvégzi munkáját, akkor tegyen arra is javaslatot, hogy személyi kérdésekben lát-e indokoltnak valamilyen változást.

Javaslom továbbá, hogy az alternatív mozgalmakkal való tárgyalócsoportot jelöljük ki, a tényt hozzuk nyilvánosságra, a névsort ne. Két bizottságot javaslok, egy előkészítő bizottságot, amelyre azt ajánlom, hogy kérjük fel Fejti elvtársat, Tétényi elvtársat és Kótai Géza elvtársat, ha el tudják vállalni. A második csoportot vezesse a főtitkár, tagja legyen Nyers Rezső, Berecz János, Fejti György és Pozsgay Imre elvtárs. Tehát a névsort ne hozzuk nyilvánosságra, a kommunikációban azonban legyen egy mondat, hogy kiküldte a Központi Bizottság a tárgyalóbizottságot, kijelölte, azt majd meg kell fogalmazni.

Felvetődött a képviselőkkel kapcsolatos témakör, képviselői magatartás. Azt javaslom, bízva meg a titkárokat a Központi Bizottság, hogy kezdjenek konzultációkat az országgyűlési képviselőkkel parlamenti tevékenységükről, követelményekről, ismerjük meg véleményüket. 14-én kommunista csoportülést tartunk, beszéljünk erről a kérdésről, és amennyiben szervezeti intézkedéseket látunk indokoltnak, akár a huszadikai vagy a márciusi központi bizottsági ülésen javaslatot terjeszthetünk elő. Itt tulajdonképpen két dolgot kell végiggondolni a kommunista képviselőkkel: mit igényel tőlük döntéseiknél a pártfegyelem, másik oldalról, ahhoz, hogy ők lelkiismeretük szerint tudjanak szavazni, a Központi Bizottságnak is egy más munkastílust kell a képviselők felé kialakítani. Akkor mi nem hozhatunk döntéseket rájuk, ha előtte nem kértük ki véleményüket, mert a képviselő lelkiismereti konfliktusba fog kerülni, saját választóival is esetleg szembe fog kerülni, és nem biztos, hogy csak mi tudjuk pontosan a felvetődő kérdéseket megválaszolni.

Javaslom, döntsünk abban, hogy a Központi Bizottság kétnapos ülésének vitaanyagát szerkesztés után pártalapszervezeti tájékoztatóban hozzuk nyilvánosságra.

Információként a következőket akarom elmondani: levéltári, kutatási törvény előkészítésén dolgozunk, ehhez azonban, hogy ez megszülessék, először a kutatóanyagokban kell rendet teremteni, annak elvi kérdései idekerülnek a Központi Bizottság elé a következő ülésen, mert én most borítékolni tudom, ha a törvény megszületik, milyen témaköröket fognak keresni. Tehát addig, míg ennek technikai feltételeit meg nem teremtettük, addig ne vállaljunk fel ilyen kötelezettségeket.

Felvetődött a zsidó emlékhely; jogosnak tartom — nekem még budapesti titkár

koromban volt egy javaslatom, ezt képviselem, a nemzetközi szervezet, a Zsidó Világszövetség elfogadta, támogatja —, a Dohány utcai zsinagógából kellene egy olyan emlékhelyet csinálni, ami az egész országban emlékeztetne erre a tragédiára. Ennek feltételeit, körülményeit végig kell gondolni, nem kellene rá központi bizottsági döntés, ezen dolgozni kell, nem határozni az ügyben.

Március 15. ebben a Politikai Bizottság annak idején döntött, kérem elvtársak, én megértettem a szemrehányást, de hadd mondjam el, ez kétéves ügy. Itt két dolog van: március 15-ét munkaszüneti nappá nyilvánítani, de akkor az volt a javaslat, hogy november 7-ét pedig munkanappá nyilvánítsuk. Én voltam a javaslattevő, akkor abból a meggondolásból vettük le, hogy a 70. évfordulón ne azzal emlékezzünk meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, hogy munkanappá nyilvánítjuk, de szerintem ezt ebben az évben meg kellene csinálni, és ezért november 7-én már dolgozni kellene. Most ugye az a kritika, hogy nem vitattuk meg ezt a párttagsággal. Nem tudom, hogy meg kellett volna-e. Ebben mi kétfordulós vitát folytattunk a Politikai Bizottságban. Azzal a formával, amit a parlament elnöke ajánlott nekünk, úgy éreztük, politikai gesztust gyakorlunk, ne a párt tegyen javaslatot, hanem a párt főtitkára, mint országgyűlési képviselő és a Hazafias Népfront főtitkára, mint országgyűlési képviselő, mert ez jelzésértékű.

Felvetődött, hogy legyünk szerényebbek a Kormányórsséggel. Kérem, meg is szüntethetjük, nekem nincs elvi kifogásom ellene, de azt szeretném elmondani Önöknek, hogy a pártból két funkcionárius van védőörizetben, mert ez egyenértékű azzal, nehogy valakinek illúziója legyen, a párt elnöke és főtitkára. A pártból más nincs, a többiek a kormányból vannak. Nemrégén döntöttünk, 11 fővel csökkentettük, jól mondom ugye a számot, 11 fővel csökkentettük és 7 maradt összesen, elvtársak, ebből a hétből kettő a pártban szolgál, öt a kormányban. Ezt a pártost meg lehet szüntetni, a kormányt nem helyeselném, ha megszüntetnék.

Kérem 7 funkcióban lévő embert, azért nem mondok neveket, mert 7 funkcióban lévő emberre van a rendszer úgy, hogy a kormányórség biztosítja, abból kettő a pártban dolgozik, a párt elnöke meg a főtitkára, a PB-tagok nem. Öten pedig a kormányból vannak, miniszterelnök, államelnök, a miniszterelnök-helyettes és két államminiszter. Így jön össze a hét ember. Hát ha erre valaki azt mondja, hogy luxus, ilyen a világon nincs, ezt felelősségem teljes tudatában kijelentem, a világon nincs ilyen. Egyébként Vajda elvtársnak akarom mondani, hogy én a Délben vásárolok, de már nagyon régen ott vásároltam, mikor még korábban is Pesten laktam.

Felvetődött a pártköltségvetés. Kérem elvtársak, 600 millió forintról lemondunk, anélkül, hogy bárki felszólított volna bennünket. Néhány százmilliót elvettek, arra már nem akartuk, hogy elvegyék, 1 milliárdot kapunk, és ezt pedig azért kapjuk, mert egy fillérrel több pénzt nem költünk, mint korábban, csak kevesebbet, mert a kormány nem volt valami nagyvonalú saját pártjával szemben, és akkor a jelenlegi főtitkár volt a miniszterelnök, mert a társadalombiztosítási járulék fel-emelését az összes költségvetési szervnél visszaadták, a pártnál pedig nem kapta meg a párt ezt a pénzt. Ennyi az egész, ennyi csak az egész. Nem akarok ennek a részleteibe belemenni, nem annyira fontos, csak ha már ez a politika rangjára emelkedik, miből legyünk szerényebbek? Az apparátust 20 százalékkal csökkentettük, vannak megyék, ahol 30 százalékkal csökkentettük, és itt van a végén a pártvagyony, mert ez is felvetődött. Kérem, mi 1976-ban átadtuk az összes vagyonunkat az államnak. Most visszavettük, és amit állami pénzből 10 év alatt építettünk, azt visszaadjuk az államnak ingyen, és — valamikor így tanultam — nulla szaldóval

zárunk. És ha lesz felesleges épületünk, akkor azt eladjuk. Jótékonyágot nem vállalunk, mert a pénzügyminiszterünk nem elég nagyvonalú hozzánk.

Kérem szépen, a politikai menetrendhez tartozik még, hogy elmondjam, valahol március végére vagy április elejére tervezzük, hogy városi első titkári értekezletet tartunk. Ez ma felvetődött a vitában, városi első titkárit akarunk tartani, akcióprogramról, időszerű kérdésekről. Mi azt javasoljuk, hogy május elsején mindenütt az egész országban politikai demonstráció legyen a politika mellett, Budapesten jó lenne egy tisztességes nagygyűlést szervezni. Nem mondom, hogy menjünk ki tüntetni, de egy jó politikai nagygyűlésen hallathatnánk a szavunkat, és ezt az ország minden városában meg lehet csinálni.

Végül felvetődött, hogy mi van Kádár elvtárrsal. Szeretném elmondani, hogy 15-éig üdül. Elég rossz egészségi állapotban van, 15-e után orvosi felülvizsgálatra kerül, és ha kérését teljesítik, akkor dolgozni kezd. Az igazi gondja az, hogy nagyon nem tudja a kezét mozgatni, nem tud felöltözni, két-három órát tart, amíg felöltözik, nem tudja a ceruzát kézben tartani, nem tud írni, borzasztóan zavarja, nem tud dolgozni, és ezért nincs. Tehát nincs vele semmi olyan, amit titkolnunk kellene. Ugyanakkor nem tartom indokoltnak, hogy erről valami sajtókonferenciát tartunk. Annak idején bejelentettük, hogy beteg, azt hiszem ez elég ennek az ügynek a kezelésére, és majd utána megjelenik a politikában.

Tisztelt Elvtársak! Kérem fogadják el javaslataimat, ha egyetértenek vele. Köszönöm a figyelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Grósz elvtárs összefoglalóját. Kedves Elvtársak! Mielőtt döntenék, szeretném megkérdezni, hogy van-e valakinek kérdése vagy észrevétele az összefoglalóval kapcsolatban.

Barts elvtársnő, tessék.

BARTS OSZKÁRNÉ elvtársnő: Azért kérdezem, mert hétfőn a megyei pártbizottság ülésén erről szólnom kell, amikor az ülésről tájékoztatót adok. Jól értettem amit Grósz elvtárs mond, hogy ezer párttagra egy megyei PB-tag? — Igen. Tehát nem a megyei pártbizottság választ, hanem tagjai közül küld. [Közbeszólás: Így van!]

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Más kérdés vagy észrevétel? Nincs.

Kedves Elvtársak! Ügyrendünknek is megfelelően, meg a téma nagy horderejét tekintve is, több kérdésben kérem a Központi Bizottság döntését, elvi állásfoglalását. Követve Grósz elvtárs összefoglalóját, mielőtt szavazásra kerülne a sor, szeretném felsorolni, hogy milyen kérdésekben kellene a Központi Bizottság döntését és állásfoglalását meghozni.

Először, ahogy elhangzott — én most úgy mondom —, hogy az első napirendhez kapcsolódóan három dokumentumot javaslunk elfogadni, hiszen a negyedikről most fogunk tárgyalni. Tehát, hogy az előadói beszéd szerkesztve jelenjen meg a nyilvánosság előtt is, foglaljunk állást időszerű kérdésekben, és azt bocsássuk pártvitára, majd márciusban a pártvita befejeztével újból foglalkozzon ezzel az állásfoglalással, annak tartalmával a Központi Bizottság. S adjunk ki egy közleményt a Központi Bizottság mostani kétnapos üléséről. Idetartozik még — mint eljárás —, hogy a kétnapos ülés anyaga szerkesztett formában jelenjen meg az alapszervezeti tájékoztatóban.

Még egy javaslatot szeretnék ezzel kapcsolatban, ez itt elhangzott korábban,

hogy az ülésről a párt egyik vezetője nyilatkozzon meg. A Politikai Bizottságnak az a javaslata, hogy a televízióban Grósz Károly elvtárs szóljon a kétnapos ülésről.

Mielőtt döntenénk, kedves elvtársak, egy témához, a közleményhez a szerkesztőbizottság vezetőjének lenne még néhány szavas kiegészítése, hallgassuk meg őt, és utána akkor majd döntünk.

A másik dolog: tehát, hogy a Központi Bizottság a főtítkár vezetésével küldjön ki egy bizottságot a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkastílusának tanulmányozására. Grósz Károly elvtárs vezetésével tehát tagja: Boros László, Horn Gyula, Katona Imre, Molnár Magda, Váncsa Jenő és Pónya József elvtárs.

A következő: megfelelő időben — elhangzott itt konkrétan is —, júniusban hívjunk össze egy kibővített központi bizottsági ülést, országos pártfórumot, itt vonjuk meg a múlt év május óta végzett munka mérlegét, szóljunk a további feladatokról és alakítsuk ki programunkat a tanácsválasztásokkal összefüggésben.

Előkészítési módja: a megyei pártbizottságok ülésein döntsenek arról, hogy 1000 tag után kit küldenek a kibővített központi bizottsági ülésre.

A rövid felhívásszerű akcióprogramot, amit többen igényeltek, és ahogy Grósz elvtárs részéről az összefoglalóban elhangzott, a Politikai Bizottság a márciusi ülésen terjessze a Központi Bizottság elé.

A következő: a társadalmi megegyezést célzó, azt előmozdító tárgyalásokra bízunk meg két bizottságot. A bizottságokat hívjuk életre, összetételét ne hozzuk nyilvánosságra, csak létrejöttét jelentsük be a közleményben. Előkészítő bizottságba: Fejti György, Kótai Géza, Tétényi Pál elvtársakat bízunk meg. A bizottság tagjaiként Grósz Károly, Berecz János, Fejti György, Nyers Rezső, Pozsgay Imre elvtársakat bízunk meg.

Döntünk úgy, hogy a Központi Bizottság a történelmi albizottság anyagának nyilvánosságra hozatalát helyesli. Grósz elvtárs által elmondott megjegyzésekkel, lábjegyzettel, amelyek hozzátartoznak a tanulmányhoz.

A politikai tanulságok kezelésére vonatkozó javaslatokkal foglalkozzon a Központi Bizottság apparátusa, majd a Politikai Bizottság megfelelő időben, úgy gondolom, azokat folyamatosan a Központi Bizottság ülése elé kell terjeszteni.

A Központi Bizottság bízza meg a Központi Bizottság titkárait, hogy konzultáljanak a kommunista képviselőkkel a jobb együttműködés, a kívánatos további magatartás kialakítása érdekében.

Végül kérem majd a KB döntését abban, hogy ha a részletekben döntöttünk, hogy fogadjuk el Grósz Károly elvtárs előadói beszédét és összefoglalóját, hiszen a politikai munkának a továbbiakban ez alapját képezi. Azzal természetesen, az egyéb elhangzott javaslatokkal a Politikai Bizottság rendszeresen foglalkozik, és arról jelenteni fog a Központi Bizottságnak. Ezek után átadom a szót Fejti György elvtársnak.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! Anélkül, hogy a szerkesztőbizottság mandátumát a Politikai Bizottság visszavonni javasolta volna, néhány pontosítást ajánl a szövegben. Ezeket szeretném röviden ismertetni.

Az első bekezdéshez nincs észrevétel. A második bekezdés a következőképpen szólna: „A Központi Bizottság helyesli a tanulmány vitára bocsátását, hangsúlyozza a további alapos tényfeltáró és kutatómunka folytatásának fontosságát. E munka részeként szükségesnek tartja az 1956-os nemzeti tragédia további tényeken és nem-

zetközi dokumentumokon alapuló, a bonyolult ellentmondásokat tükröző, az eddigiéknél árnyaltabb értékelését.”

Sikerült követni? Nem. Akkor megismétlem az utolsó mondatot, ott vannak a módosítások. „E munka részeként szükségesnek tartja az 1956-os nemzeti tragédia — itt beszúrás — további tényeken és nemzetközi dokumentumokon alapuló, a bonyolult ellentmondásokat tükröző, az eddigiéknél árnyaltabb értékelését.”

Harmadik bekezdés: A Központi Bizottság a vitában megerősítette: 1956-ban a vezetés megújulásképtelensége vezetett politikai robbanáshoz: Utána a szöveg következő három mondata, illetve négy mondata változatlan. Utolsó mondata pedig a következőképpen szólna: „November első napjaira felerősödtek az ellenforradalmi cselekmények.”

Végezetül az utolsó bekezdés: [„A testület] elsietettnek ítéli” — itt van tehát a korrekció — „hogy Pozsgay Imre elvtárs a történelmi albizottság vizsgálatának eredményét a Központi Bizottság vitáját megelőzően hozta nyilvánosságra” — itt újra egy kis korrekció — „sajnálatosnak tartja, hogy a nyilatkozata kapcsán történt leegyszerűsítés félreértésekre adott okot.”

A Központi Bizottság vitájában ugyanakkor bizalmáról biztosította Pozsgay Imre elvtársat. Tehát itt kihúznánk a politikai szót, ami szűkítőnek tűnik.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Azt szeretném javasolni, hogy aki- nek most először a közleményhez, aztán további pontokhoz megjegyzése, észrevé- tele van, ezt tárgyaljuk meg, és ha egyetért a Központi Bizottság, ha megtárgyaltuk az észrevételeket, és nincs külön megjegyzés vagy más javaslat, akkor egyszerre szavazhatnánk a javaslatok felett.

Tehát a közleménynek ehhez a részéhez, a történelmi albizottság munkájával kapcsolatos részéhez. Korom Mihály elvtárs, tessék.

KOROM MIHÁLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nyolc óra lesz mindjárt, de egy olyan fontos kérdéstről van szó azt hiszem, amely mégis megérdemel egy pár perces vitát.

Ahogy szokták mondani, tisztelem a szerkesztőbizottságnak, de bizonyos meg- állapításaihoz korrekciókat szeretnék fűzni és javasolni. Az első és második bekez- désig én egyetértek.

Nekem mindjárt problémám van a harmadik bekezdéssel, ahol arról van szó, hogy elkülöníthetetlenül jelen voltak a restaurációs erők. Az a véleményem, ez nem helyes, mert összemossa a különböző erőket. Tehát ne azonosítsuk a jobbra törő erőket a restaurációs erőekkel, hanem én azt mondom, hogy az eseményekben kezdettől fogva jelen voltak a régi rendszer restaurációjára törekvő erők, deklasszá- lódott elemek stb. stb. és november első napjaira az események — egy kicsit kemé- nyebb fogalmazást ajánlok — ellenforradalmi jelleget öltöttek, amelynek a szocia- lista rendszerre nézve beláthatatlan következményei lettek volna.

Jó, azt mondja a szerkesztőbizottság, a következő bekezdésben az legyen, hogy a testület nem helyesli helyett, hogy elsietettnek ítéli. Nagyjából el tudom fogadni, bár én a vita alapján azt mondanám legszívesebben, hogy elhatárolja magát Pozsgay elvtársnak a kijelentéseitől, de jó, elsietettnek, rendben van, elfogadom. Ké- rem szépen, akkor azért azt is mondanánk már ki, ha már itt népfelkelésről meg felkelésről, tehát az egyik oldalról beszélünk, akkor azt is mondjuk ki, hogy egyol- dalú értékelése nem felel meg a történelmi tényeknek, azért ezt a vita ma meg teg- nap kifejezésre juttatta.

Nem elég csak az, hogy félreértésekre adott okot, mert akkor a párttagságot, tessék elhinni, nem fogja kielégíteni. Ez az én nagy problémám. Ha már ő is hivatkozott itt különböző, meg mások is idézetekre, én meg a trójai királylányra, Cassandrára is hivatkozhatnék ám, hogy nem lehet besöpörni a dolgokat a szőnyeg alá, mert majd előjönnek ezek a kérdések.

Én elvtársak, nem javaslom, kategorikusan ellene szavazok, hogy a Központi Bizottság ugyanakkor politikai bizalmáról biztosította Pozsgay Imre elvtársat. Ne tessék haragudni, az ő utolsó mondata, amit az előbb mondott, erre nem szolgál rá. Különbösen sem kellene egy ilyen dokumentumban ezt kifejezésre juttatni. Ehelyett én azt gondolom, ami utána van, hogy a Pozsgay vezetésével folytatódjon tovább a munka, de miért kell most egy ilyen közleményben —, tényleg mi csinálunk Pozsgay-ügyet? Én ezt a mondatot határozottan kihagyásra javaslom. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék Berend T. elvtárs.

BEREND T. IVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Ha most százan elkezünk fogalmazni, azt hiszem, hogy teljesen megoldhatatlan feladat elé állítjuk saját magunkat. Én Korom elvtárral tudnék több megfogalmazásban vitatkozni, nyilván velem más tudna vitatkozni, azzal a harmadik. Én azt hiszem, hogy az a javaslat, amit most — gondolom a Politikai Bizottság korrekcióival ellátva — elének terjesztett Fejti elvtárs, elfogadható mindenki számára. Én javaslom, fogadjuk el. Szavazzunk!

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További észrevétel, kedves elvtársak? (közbeszólás: szavazzunk! A szerkesztőbizottság stílárius szempontból nézze át, a névelők rossz helyen vannak!)

Kérem, miután itt más vélemény is volt, ebben a kérdésben akkor külön szavazást kérek. Akkor azt teszem szavazásra, azt a változatot, amelyet az elvtársak kézhez kaptak, és amihez a szerkesztőbizottság és a Politikai Bizottság megbízásából Fejti elvtárs kiegészítést tett. Aki ezzel a változattal egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon.

Van-e ellene valaki?

Egy, kettő — ketten.

Ki tartózkodott?

Egy.

Megállapítom, hogy a közleménynek ezt a részét két ellenszavazattal és egy tartózkodással a Központi Bizottság elfogadta. (Közbeszólás: megmondom, hogy meg kellene akkor [azt] is szavaztatni, hogy egyetért-e a Központi Bizottság Korom elvtársnak azzal a javaslatával, hogy ezt ne biztosítsa, a bizalmat. — Hangos közbeszólások.) Ez a válasz Korom elvtárs javaslatára is. Egyébként a szavazást, önkritikusan megjegyzem, kezdhettük volna úgy, hogy először a korrekciós javaslatokat szavazzuk meg, és utána döntünk. Igen. De én a szavazásból azt érzem, hogy választ adtunk a problémára.

Kedves elvtársak! A további javaslatok bármelyikével kapcsolatban van-e valakinek észrevétele vagy megjegyzése?

KÁLLAI GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én magam Korom elvtárs javaslatával értenék itt egyet, elegendőnek tartanám, ha az lenne a közleményben, hogy Pozsgay elvtárs részvételével a bizottság tovább folytatja a munkáját. De itt a bízalom.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kérem elvtársak. Szeretném korrigálni akkor önmagammat és a korábbi döntésünket. Akkor úgy kérdezem, hiszen itt egy lényeges mondatot illetően volt Korom elvtársnak eltérő javaslata. Tehát, hogy az első oldal utolsó bekezdésének utolsó másfél sora, hogy a „Központi Bizottság vitájában ugyanakkor bizalmáról biztosította Pozsgay Imre elvtársat.” Korom elvtárs azt javasolja, hogy ez a mondat maradjon el. És úgy folytatódjon, hogy „Pozsgay elvtárs vezetésével folytatódjon ez a munka.” Érdemben a javaslat megítélésem szerint erre az utolsó mondatra vonatkozik. Így van Korom elvtárs? (Közbeszólás: az szövegmódosítás)

Kapcsolható a kettő együtt? (Közbeszólás: nem, csak vegye figyelembe a szerkesztőbizottságot!)

Légy szíves, még egyszer akkor! (Közbeszólás: először az utolsó mondatra szavazzunk, utána a szövegmódosításra!)

Jassó Mihály elvtárs kért szót.

JASSÓ MIHÁLY elvtárs: Nekem az a véleményem, hogy szavaztunk már egyszer, miért kell még egyszer? (Grósz elvtárs közbeszólása: mert rossz technológiával szavaztunk, mert mindenütt először a módosítást szavazzák meg, utána az általános részt.)

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Azért kértem korrekciót az elvtársaktól, hogy ezt nézzük meg még egyszer. Tehát először, mert nem köthető szerintem a két dolog egymáshoz, javaslom, hogy Korom elvtárs azon véleményének az elbírálását végezzük el, hogy az utolsó mondat ne szerepeljen a közleményben.

Aki ezzel egyetért, hogy ez a mondat ne szerepeljen a közleményben — felolvassom: „A Központi Bizottság vitájában ugyanakkor politikai bizalmáról biztosította Pozsgay Imre elvtársat.” Aki egyetért azzal, hogy a közleményből ez kimaradjon, kérem, kézfelemeléssel szavazzon.

Egy, kettő, három, négy. Kérem szépen, ha nincs meg a többség, akkor nem kell továbbmenni szerintem.

A másik a szövegmódosító javaslat volt. Kérem Korom elvtársat, még egyszer szóljon erről a javaslatról.

KOROM MIHÁLY elvtárs: Nem felel meg a valóságnak, mondom én, hogy csak ellenforradalom veszélyéről van szó, hanem az, hogy az események ellenforradalmi jelleget öltöttek.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék Fejti elvtárs. Elvtársak, kis türelmet kérek, beszéljék meg a dolgokat rendesen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Tehát az én javaslatom úgy hangzott, az inkriminált mondatra, hogy: „november első napjaira felerősödtek az ellenforradalmi cselekmények.”

Korom elvtársé úgy hangzott — én ezt pontosabbnak tartom őszintén szólva, amit javasolt —, hogy: „november első napjaira az események ellenforradalmi jelleget öltöttek”.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kérem, aki ezzel a korrigációval egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Ezzel, ami most elhangzott, amit Fejti elvtárs most felolvasott.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Elvtársak, kis türelmet, tehát Korom elvtárs javaslata a következő volt: „november első napjaira az események ellenforradalmi jelleget öltöttek”.

BEREND T. IVÁN elvtárs: Én Fejti elvtárs első fogalmazása mellett vagyok, mert ez túl kategorikus, túl kategorikus, és azt az álláspontot tükrözné, hogy itt egyértelműen konszolidálódott egy ellenforradalom, aminek a tényét, befejezettségét megállapítani nem hiszem, hogy lehetne még. Tehát november 4-én végül is még semmilyen egyértelmű lezártsága ennek a folyamatnak nem volt azzal együtt, hogy az ellenforradalmi erők rendkívül felerősödtek, az ellenforradalmi cselekmények valóban jelentősen megnövekedtek. Úgy, hogy ezt a formulát én pontosabbnak érzem. Nem olyan lezártnak, véglegesnek, mint ahogyan Korom elvtárs fogalmazásában szerepelt.

A veszély kevés, tehát én ezzel egyetértek, amit Fejti elvtárs mondott, vagy az ellenforradalmi erők megerősödését, vagy az ellenforradalmi cselekmények, erők és cselekmények megerősödését.

BERECZ FRIGYES elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Egy javaslatom lenne csak. Ha jól emlékszem, 1956 decemberében az akkori Központi Vezetőség alaposan értékelt az eseményeket, hozott egy állásfoglalást, négyponos határozat néven, három évtizeden keresztül az értékelést ez adta. Lehet, hogy ez már nem mindenben helytálló, de akkor ezt egy ugyanolyan alapos vitával kellene felülvizsgálni és átminősíteni. Véleményem szerint most csak a tanulmányról kellene állást foglalni és nem 1956-ról. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Más észrevétel elvtársak? Nincs.

Akkor felteszem szavazásra, amit Korom elvtárs javasolt. Tessék.

TAKÁCS IMRÉNÉ elvtársnő: Az utolsó bekezdésnél szeretnék pontosítani. A testület elsietettnek ítéli a történelmi albizottság vizsgálatának eredményét, ide ez van írva, holott teljes eredmény még nincs. A bizottság tovább folytatja a munkáját vagy a vizsgálatot. Ezt kellene tisztázni.

Végső soron teljes eredmény nincs. Ha azt mondjuk, hogy folytassa a munkáját, akkor még nincs vége. Azt mondjuk, hogy az eddigi eredményét.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Én javaslom elfogadni, ki lehet váltani a szót, hogy eddigi eredményeit vagy következtetéseit stb.

Nyers elvtárs kért még szót. Elállt tőle.

Korom elvtárs javaslata tehát az volt, olyan szövegformulát alkalmazzunk, hogy november első napjaira az események ellenforradalmi jelleget öltöttek. Akkor ezt teszem szavazásra, aki ezzel a formulával egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon.

[Igen, 10 fő.]

Ki tartózkodik?

Korom elvtársnak a szövegponosító javaslatát a Központi Bizottság elutasította.

Kérem, javaslom elvtársak, hogy menjünk tovább. A többi javaslattal kapcsolatban van-e valakinek észrevétele vagy megjegyzése? Ha nincs, szavazhatunk együtt a betervezett javaslatokról? Kérem, aki egyetért a betervezett javaslatokkal, nem ismétlem meg még egyszer, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Van-e ellene valaki? Egy.

Ki tartózkodik a szavazástól? Egy tartózkodással és egy ellenszavazattal kedves elvtársak az első napirend végéhez értünk.⁵⁴

Javaslom, hogy folytassuk a munkát. Másik napirendben javaslat van előttünk az Új Márciusi Front felhívásával kapcsolatos állásfoglalásra.⁵⁵ Előadója Berecz János elvtárs. Berecz elvtársnak van egy nagyon rövid szóbeli kiegészítése.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak!

Mivel az általános vita közben nyolcan konkrétan a felhívástervezethez is szóltak, ezért csak rövid információs bevezetőm lenne. Ez pedig az, hogy amikor megkaptuk az Új Márciusi Front felhívását, akkor a Politikai Bizottság véleményt cserélt a témáról, helyesen úgy döntött, hogy az a Központi Bizottság illetékességébe tartozik, s a Központi Bizottság foglaljon állást a felhívással kapcsolatban. Megbízta a Társadalompolitikai Osztályt, folytasson konzultációt alakuló szervezetekkel, hogy kitapogassuk, hogyan viszonyulnak az Új Márciusi Front felhívásához.

Az az igazság, hogy ezek a szervezetek kialakulatlanok ítélik még magukat és a helyzetet, részben erőgyűjtés állapotában vannak, részben pedig ezeknek a szervezeteknek egy része bízik az MSZMP további gyengülésében vagy erőinek lemorzsolódásában. Tehát a jelenlegi erőviszonyok közepette megállapodást kötni még nem kívánnak, a tárgyalástól, a párbeszédétől és a lehetséges együttműködés előkészítésétől viszont nem zárkoznak el.

Tehát ha konkrétan mondjuk, ha az Új Márciusi Front felhívásának valamelyik részét kifogásolják, akkor nemcsak azért teszik, mert egyébként nem lenne valamilyen módon célravezető, hanem azért is, mert időre van még szükségük, és ilyen vonatkozásban nekünk is szükségünk van erre az erőgyűjtésre.

Éppen ezért azt javasoljuk — mint ahogy látható a javaslatból —, foglaljunk állást a párbeszéd mellett, egy valamiféle fórum szükségessége mellett, ami a párbeszéd közben kialakul, tehát ne kössük meg a kezünket egyetlen fórum vagy elnevezés mellett, és valamilyen módon erősítsük meg azt, hogy az alkotmányozás folyamatában ez az Országgyűlésre tartozik, ezért a két hozzászólást is figyelembe véve azt javaslom, hogy az 1-es pont első mondatát a következőképpen fogalmazzuk meg: „A Központi Bizottság üdvözli a kezdeményezés törekvését és egyetért a javaslat általános politikai céljával.” Külön üdvözlő mondatot én nem tartanék szükségesnek.

Az is lehet, hogy üdvözli a kezdeményezést, jó. A kezdeményezést és egyetért a javaslat általános politikai céljával. A harmadik pont utolsó negyedik sorában jelenlegi Országgyűlést alkalmasnak, illetve jogosultnak tartja, alkalmasnak, és az illetve szót húzzuk ki. az Országgyűlést jogosultnak tartja eldönteni, igaza van, azt hiszem, Korom elvtárs mondta, hogy ne minősítsük mi az Országgyűlést, mert akkor más is jogosultnak érzi magát arra, hogy minősítse.

Kérem a Központi Bizottságot, hogy vegye tudomásul a szóbeli jelentést, és fogadja el a javaslatot a kiegészítésekkel.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük a hozzáfűzött mondatokat, kinek van kérdése vagy észrevétele, elvtársak, véleménye? Romány elvtárs, tessék.

ROMÁNY PÁL elvtárs közbeszólása: Csak megjegyzem, az 5. pontban itt nem jelenik meg, hogy a KB tárgyalócsoportot jelöl ki.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: A közleményben megjelenik. A bizottságnak a feladata nemcsak ezzel van összefüggésben. Más észrevétel vagy megjegyzés? Kérem

elvtársak, akkor Berecz elvtárs által javasolt módosításokkal, aki egyetért a bejelentett anyaggal, kérem, kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm. Van-e valaki ellene? Nincs.

Tartózkodás? Nincs.

Megállapítom, hogy egyhangúlag döntöttünk.

Kedves Elvtársak! A napirendek végéhez értünk. Részemről annyi bejelentés van, hogy a következő ülés anyagát, tehát a február 20-i ülés anyagát kérem, hogy elmenetel közben itt az előtérben a KB tagjai és a meghívott elvtársak vegyék át. Osztályvezetői, első titkári megbeszélést nem tartunk. Van-e valakinek egyéb bejelentése vagy kérdése? Nincs. Minden jót és jó pihenést kívánok, elvtársak!

k.m.f.⁵⁶

JEGYZETEK

- 1 A KB 1988. jún. 23-i ülésén „A párt vezető szervei munkájának nyilvánossága” tárgyában hozott határozat IV/2. pontjában erről ez olvasható: „... a vezető testület tagjainak hazai és külföldi sajtószerepléséhez nem indokolt a korábbi engedélyeztetési rendszer fenntartása. Az érintett vezető maga dönt a kérés teljesítéséről.” A PB-tagok és a KB-titkárok nyilatkozataikról kötelesek voltak tájékoztatni a PB-t. (MOL 288. f. 4/239. ö.e.) Az 1988. nov. 22-én megtartott KB-ülés döntései: „A Központi Bizottság csak a párt politikájával, belső életével összefüggő kérdésekben dönt, illetve hoz határozatot. E határozatok képvisellete és végrehajtása a pártszervek, szervezetei és tagjai számára kötelező.” (MOL 288. f. 4/247. ö.e., *Népszabadság*, 1989. jan. 25.)
- 2 Helyesen: 1988. november 22-én.
- 3 L. az 1. sz. függelék.
- 4 „Az MSZMP KB állásfoglalása a politikai rendszer reformjának néhány időszerű kérdéséről” c. tervezet 1. a 2. sz. függelékben.
„A történelmi albizottság tanulmánya az elmúlt évtizedek történeti útjának vizsgálatáról” c. összegzés megjelent a *Társadalmi Szemle 1989. évi (szám nélküli) első különszámában*.
- 5 A KB 1988. június 23-i határozata.
- 6 *Októberi kérdések: Pozsgay Imrével beszélget Bíró Zoltán. Eötvös/Püski Kiadó, 1988*
- 7 Az 1988. májusi országos pártértekezleten elfogadott állásfoglalás 2. pontja szól a politikai pluralizmusról. L. *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezletének jegyzőkönyve 1988. május 20–22. Kossuth Könyvkiadó, 1988. 261–263. p.*
- 8 Az Új Márciusi Front 1989. január 14-én megjelent felhívásában javasolta, hogy alakuljon Országos Nemzeti Bizottság, amelynek tagja lehessen „minden olyan társadalmi és politikai szervezet és mozgalom, amely átfogó programalkotás igényével kész együttgondolkodni, együttműködni a kiegyezés, a politikai megújulás érdekében.” (*Népszabadság*, 1989. jan. 14.)
- 9 Az Országgyűlés 1987. szeptember 16. és 19. között tárgyalta és fogadta el a kormány kibontakozási programját és az adóreform tervét.
- 10 Tamás István: Mit mond Kádár János? *Élet és Irodalom*, 1989. febr. 3.; Havasi János: Rekonszolidáció '87. Beszélgetés dr. Ormos Máriaival, a történész albizottság tagjával.
- 11 1988. november 29.
- 12 Grósz Károly a pártról, 1956-ról, a reformvitáról. (*Népszabadság*, 1989. jan. 31.) — Németh Miklós a Magyar Gazdasági Kamara elnökségi ülésén mondott beszédében az 1956-os események értékeléséről szólva kijelentette: nem lehet egyszavas jelzővel minősíteni. (*Uo.* 1989. jan. 31.) — Jelenünk tisztázott múltja és jövőnk. Beszélgetés Berend T. Ivánnal, az MSZMP KB Történelmi Albizottságának vezetőjével. (*Uo.* 1989. febr. 4.) — Tökei Ferenc nyilatkozata. (*Uo.* 1989. febr. 3.)
- 13 Az 1988. december 15-én Grósz Károly vezetésével létrehozott munkabizottság „feladata az egy vagy többpártrendszer, az alternatív csoportokhoz való viszony, valamint a választási rendszer és mechanizmus témakörök kidolgozása”. A munkabizottság tagjai: Aczél György, Berecz János, Fejtő György és Romány Pál. (MOL 288. f. 4/249. ö.e.)

- 14 Romány Pál volt az elnöke a KB mellett működő Tanácsadó Testületnek, amelyet ugyancsak 1988. december 15-én hozott létre a KB.
- 15 1989. február 6.
- 16 1989. január 28-án hangzott el a rádió reggeli híradásában, majd a 168 óra című műsorában Pozsgay Imre nyilatkozata, amely szerint „ez az albizottság a jelenlegi kutatások alapján népfelkelésnek látja azt, ami 1956-ban történt.” (*Népszabadság*, 1989. jan. 30.)
- 17 A „kolerafelkelés” során — 1831. július 25. és augusztus közepe közötti időszakban — Zemplén és Sáros vármegyék területén gyűjtöttek fel kastélyokat, tudomásunk szerint Szatmárban ilyen cselekedetekre nem került sor.
- 18 Tőkei Ferenc nyilatkozata a Történelmi Albizottság munkájáról 1989. január 31-én jelent meg a *Népszava* c. újságban. Eme cikk alapján az AFP francia hírgyűnökség úgy tájékoztatta olvasóit, hogy Tőkei Ferenc az albizottság határozata ellen foglalt állást. Ezt a minősítést 1989. február 1-jén a *Magyar Nemzet*, február 2-án pedig a *Népszabadság* is átvette. Tőkei ez ellen tiltakozik, ezt a minősítést cáfolja. (*Népszabadság*, 1989. febr. 3.)
- 19 Az MDF gyulai szervezete és az MDF Ideiglenes Elnöksége 1989. február 9-én követelte a magyar—román határszakaszon történt atrocitások kivizsgálását. Olyan hírek terjedtek el ugyanis, hogy a határkörzetben holttesteket találtak. E hírt később cáfolták.
- 20 L. Az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalása 1986. január 21-én: „A munkáshatalom megvédése, a párt újjászervezése és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása történelmi jelentőségéről folytatott agitációs és propaganda munkáról.” (*MOL 288. f. 41/459. ö. e.*)
- 21 A *Tiszatáj* c. folyóirat 1986. évi 6. számában közölte Nagy Gáspár „A fiú naplójából” című versét, amelyet a PB 1986. július 1-jei ülésén „ellenséges tartalmú”-nak ítélte, és határozatot hozott arra, hogy „az illetékes szervek vonják felelősségre a folyóirat szerkesztő bizottságának kommunista tagjait, a folyóirat működését 6 hónapig, az új szerkesztő bizottság létrehozásáig szüneteltetni kell”. A PB 1988. november 15-én újra foglalkozott az ún. Tiszatáj-üggyel, mivel 1988. október 28-i keltezéssel, 55 aláírással beadvány érkezett a Csongrád megyei pártterkezetekhez, amelyben a régi szerkesztőség rehabilitálását kérik. A PB 1988. őszén már meghaladottnak tekintette azt a gyakorlatot, hogy állami szervek működésének konkrét ügyeivel — jelen esetben egy folyóirat szüneteltetésével, szerkesztőbizottságának átalakításával — foglalkozzék. Ezért a beadványt a Csongrád Megyei Pártbizottság, illetve a Csongrád Megyei Tanács illetékességi körébe tartozónak nyilvánította. (*MOL 288. f. 5/1043.*) Az ügy személyi vonatkozásait lásd: Egy leváltás története, beszélgetés a Tiszatáj viszontagságairól. (*Élet és Irodalom*, 1989. febr. 17.)
- 22 Az Írószövetség választmányának 1986. szeptember 9-i üléséről, illetve a november 30-i közgyűléséről van szó.
- 23 Pozsgay Imre 1989. február 3-án részt vett Hódmezővásárhelyen a városi pártbizottság székházában rendezett aktívaértekezleten. Beszédét „Nincs más út, csak az alkotmányos rend és a jogállamiság” címmel a *Népszabadság* 1989. febr. 4-i száma közölte.
- 24 Grósz Károly Svájcból hazafelé a repülőgépen adott interjút Kanyó Andrásnak, a *Népszabadság* és Matkó Istvánnak, a *Magyar Hírlap* munkatársának. Az interjú az 1989. jan. 31-i számban jelent meg.
- 25 L. a 3. és 4. sz. függelékeket.
- 26 Az írásos anyag elemző részét (*MOL 288. f. 4/252. ö. e.*) terjedelmi okból nem közöljük. Az arra épülő állásfoglalás-tervezetet l. a 2. sz. függelékben.
- 27 L. az 5. sz. függeléket.
- 28 A XX. kerületi párt házról van szó.
- 29 1944. október 15-én Horthy Miklós kormányzó a rádión keresztül ismertetett kiáltványában bejelentette, hogy fegyverszünetet kér a Szovjetuniótól.
- 30 „Bogomolov akadémikus szerint egy semleges Magyarország nem veszélyeztetné a Szovjetunió biztonságát.” (*Népszabadság*, 1989. febr. 9.)
- 31 1989. január végén Horn Gyula Szóulban tartózkodott abból az alkalomból, hogy Magyarország és a Koreai Köztársaság felvette a diplomáciai kapcsolatokat. Horn Gyula február 2-án érkezett haza. (*Népszabadság*, 1989. febr. 2.)
- 32 1988. november 1—2.
- 33 Az Országgyűlés az egyesülési jogról szóló törvényt 1989. január 11-én fogadta el. A törvény kimondja a pártalapítás jogát, de a részletes szabályozást külön párttörvény feladatává teszi. A pártok legalitása az 1989. október 30-án kihirdetett 1989. évi XXXIII. törvénnyel teremtdött meg.
- 34 1988. május 22.
- 35 Aczél György valószínűleg Berecz János: *Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956.* (Bp., Kossuth

- Kiadó, 1981*) c. könyvére, valamint az 1986-ban látható „Velünk élő történelem” c. tv-sorozatban való szereplésére utalt.
- 36 A forradalom leverését követően 1956 novemberében a Kádár-kormány tiszti karhatalmat szervezett. Azok a tisztek lehettek ennek tagjai, akik aláírták az ún. Tiszti Nyilatkozatot. Az aláírók elismerték a kormány programját, kötelezték magukat az ellenvetés nélküli fegyveres harcra az „ellenforradalom erői ellen. Sok tiszet nem írta alá a nyilatkozatot. (A Tiszti Nyilatkozatot teljes szövegében közli: *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető szerveinek jegyzőkönyvei. I. kötet. Szerk. Sipos Levente és Némethné Vágyi Karola. Intera Rt. 1993. 89. p.*
- 37 L. a 6. sz. függelékét.
- 38 L. a 7. sz. függelékét.
- 39 Az említett nyilatkozatot 1. a *Népszabadság 1989. febr. 6-i* számában.
- 40 A Bős—Nagymaros Vízlépcsőrendszer elleni aláírásokat tartalmazó íveket 1989. február 27-én adták át a Parlament épületében Stadinger Istvánnak, az Országgyűlés elnökének. A petíció, amelyet több mint 124 ezren írtak alá, az építkezés azonnali felfüggesztését és megfelelően előkészített, társadalmilag ellenőrzött népszavazás kiírását követelte. (*Népszabadság, 1989. febr. 28.*)
- 41 Bihari Mihályról, Bíró Zoltánról, Király Zoltánról és Lengyel Lászlóról van szó, akiket 1988 tavaszán zártak ki az MSZMP-ből.
- 42 L. a 8. és 9. sz. függelékét.
- 43 Ezt követően az eredeti 293. oldal hiányzik a jegyzőkönyvből. A 292. oldalt a 294. követi. Ugyancsak megtörik az utólagos ceruzás sorszámozás folyamatosága: a 91. oldalszámot a 93. követi, a 92. sorszámú lap hiányzik. Szögletes zárójelben a hangfelvétel szövegét közöltük.
- 44 1981. december 13-án Jaruzelski tábornok katonai hatalomátvételt hajtott végre Lengyelországban. Kihirdették a szükségállapotot, a Szolidaritás szakszervezeti mozgalom vezetőit letartóztatták.
- 45 A Szakszervezetek Országos Tanácsának 1989. január 6-án tartott ülésén a kormány által tervezett áremelések ellen foglaltak állást. A szakszervezeti követelések támogatására 1989. február 7-én munkásgyűlést tartottak a budapesti Északi Járműjavító nagycsarnokában, amelyen az ország minden tájáról megjelentek szakmai küldöttek.
- 46 A Társaság 1989. február 11-én, szombaton tartotta meg közgyűlését a Ráday Kollégiumban. (*Népszabadság, 1989. febr. 13.*)
- 47 Az eredeti hangfelvételen lévő feljegyzés szerint a 47. és 48. lábjegyzet közötti szövegrész hangfelvétele — valószínűleg technikai okok miatt — nem készült el.
- 48 Célzás az USA-ban 1986-ban kirobbant ún. Irangate botrányra. Az USA — fogságban levő amerikai katonák szabadon bocsátása fejében — fegyvereket szállított Iránnak.
- 49 L. a 36. sz. jegyzetet.
- 50 A „Márciusban Újra Kezdjük” jelszó rövidítése, amely 1957 tavaszán vált ismertté, és az 1956 októberében kezdődött szabadságharc folytatására utalt.
- 51 Spanyolországban Franco tábornok halála (1975) után békés úton lebontották a diktatúrát és megvalósították a többpártrendszert. Ebben jelentős szerepe volt János Károly királynak (trónra lépett 1975. november 21.) és az 1976—1981 között miniszterelnöki tiszteet betöltő A. Suareznek.
- 52 L. az 1989. márc. 29-i KB-ülés 1. napirendi pontját.
- 53 „A Pravda magyarországi helyzetképe” (*Népszabadság, 1989. jan. 31.*)
- 54 A határozatnak megfelelően a *Népszabadság 1989. febr. 13-i* száma közölte Grósz Károly előadói beszédét, míg a lap *febr. 16-i* számában megjelent „Az MSZMP Központi Bizottságának állásfoglalása a politikai rendszer reformjának néhány időszzerű kérdéséről (Tervezet)” c. dokumentum; a rövid akcióprogramot a KB 1989. márc. 7-i ülése tárgyalta; a kiküldött bizottság jelentését az 1989. ápr. 12-i KB-ülés vitatta meg. Grósz Károly febr. 12-én interjú adott A Hét c. tv-műsornak.
- 55 Az MSZMP Központi Bizottságának válasza az Új Márciusi Front felhívására. (*Népszabadság, 1989. febr. 16.*)
- 56 Az ülésről szóló hárompontos közleményt L. a *Népszabadság 1989. febr. 13-i* számában.

FÜGGELÉKEK

1. sz. függelék

TITKOS!
MELLÉKLET
Készült: 3 példányban

**A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1989. FEBRUÁR 10-ÉN MEGTARTOTT ÜLÉSÉN
MEGHÍVOTTKÉNT, TANÁCSKOZÁSI JOGGAL RÉSZT VETT ELVTÁRSÁK
NÉVSORA:**

KEB elnöke és titkára:

Gyenes András
Somogyi Imre

*a Központi Bizottság
osztályvezetői:*

Andics Jenő
Kovács Béla
Kimmel Emil

Balogh Sándor
Halay Tibor
Lakos Sándor
Radics Katalin
Farkas Gyula
Szorcsik Sándor

*a megyei és a megyei jogú
pártbizottságok első titkárai:*

Dányi Pál (Baranya)
Szabó Miklós (Bács)
Szabó Miklós (Békés)
Vastagh Pál (Csongrád)
Lakatos László (Győr)
Kiss Sándor (Heves)
Devcsics Miklós (Nógrád)
Gyuricsku Kálmán (Szabolcs)
Péter Szigfrid (Tolna)
Takács László (Vas)
Karvalits Ferenc (Zala)
Tóth Imre (Hajdú)

Csillik András (BM)
Kun István (Határország PB)
Tóth János (Kül.min.PB)
Bracsok István (NH PB)

*a Budapesti Pártbizottság
titkára*

Barabás János
Steiner Arnold

az Országgyűlés elnöke:

Stadinger István

2. sz. függelék

L. Fejti György
[s. k. aláírás]
II. 16.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A POLITIKAI RENDSZER REFORMJÁNAK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSÉRŐL

(TERVEZET)

1. Pártunk történelmi jelentőségű feladat valóra váltását, a demokratikus szocializmus új, magyar gyakorlatának kialakítását tűzi ki céljául. Az MSZMP 1988. májusi országos értekezlete megnyitotta a gazdasági és politikai reformok átfogó, következetes megvalósításának útját. A politikai rendszer mélyreható változására azért van szükség, mert jelentős eredményeink, az ország modernizálásában elért történelmi haladás ellenére az elmúlt egy-másfél évtized során fokozatosan gazdasági-politikai és erkölcsi válság alakult ki hazánkban. Ennek oka a világgazdaság robbanásszerű átalakulása által kiváltott új helyzethez való alkalmazkodásunk elmaradásában is megjelölhető. Ez hozta élesen felszínre a szocializmus eddigi társadalmi-politikai rendszerének működési elégtelenségeit.

Az alkalmazott modell — mely jelentős modernizációs folyamatok elősegítője volt — kimerítette tartalékait. Az új helyzethez való igazodás hiánya megtörte az életviszonyok jelentős javulásának két évtizedes folyamatait, visszaeséshez, ebből adódóan növekvő társadalmi feszültségekhez, a vezetéssel szemben bizalmatlansághoz és távlatvesztéshez vezetett. Más szocialista országokban is keresik az átalakítások útját.

Saját történelmi tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a részleges reformtörekvések — amennyiben csupán a gazdasági mechanizmusra korlátozódnak — nem vezetnek tartós eredményre. A fordulat elkerülhetetlenné vált, s ez egyszerre igényli a gazdaság, a társadalom, a politika, de a szellemi-morális viszonyaink megújulását is.

2. Az MSZMP 1988. májusi országos értekezlete új feltételeket teremtett, és megfogalmazta a fordulat követelményét és irányát. Az azóta eltelt időszakban kiteljesedett a nyilvánosság, és megindult a politikai intézményrendszer demokratizálása, pluralizálása. Ezek a folyamatok rendkívüli gyorsasággal bontakoztak ki, s teremtettek — ellentmondásoktól nem mentes — új közállapotokat. A valóságos gazdasági-társadalmi folyamatok és az intézményrendszerek átalakításához azonban az idő nem volt elegendő, az eddigi intézkedések pedig nem voltak kielégítőek. A gazdasági reform új stratégiájának kidolgozása folyamatban van, a gazdaság stabilizálása, a szerkezeti váltás, a kibontakozás meg-alapozása még nem mehetett végbe. Mindez hosszabb időt igényel.

A kialakult feszültségek feloldását szolgáló elgondolások nagyjából részben az MSZMP-től indultak ki, de a folyamatok sodrában esetenként mégis az utólagos igazodás látszatát keltik. Az MSZMP szükségnek tartja, hogy újabb kezdeményezésekkel lépjen fel. Ebben legfontosabbnak a gazdaság területét tekinti. Javasolja, hogy a kormány — az ország szellemi kapacitásának mozgósításával — gyorsítsa fel a gazdasági stratégia kimunkálását. Ennek a gazdaság törvényszerűségeit, a világgazdaság követelményeit érvényesítő, nyitott, teljesítményelvű, hatékony, vegyes tulajdonú, a fő ágazatokban a közössiég, állami tulajdon meghatározó szerepét fenntartó gazdasági rendszeren kell alapulnia.

Az elmúlt két évtized tanulsága, hogy a gazdasági reformnak, az ezredforduló szerkezeti-minőségi követelményeihez való igazodásnak feltétele a politikai intézményrendszer átalakítása is. Ebben az esetben a reform gazdasági és politikai elemei felerősítik egymást.

3. A szocialista társadalom működésének eddigi gyakorlata minden korábbi erőfeszítés ellenére sem tudta megteremteni Magyarországon a demokrácia olyan intézményrendszerét, amelyben az érdekek sokfélesége kifejeződhet és képviselőt nyerhet. Az egypártrendszer körülményei nem tették lehetővé a szükséges döntési alternatívák kialakítását, ezek megmértetését, a széles körű társadalmi nyilvánosságot és ellenőrzést. Mindez nagy tömegeket fordított el a politikától, és bizalmatlanságot szült a kialakult intézményrendszerrel szemben.

A pártértekezlet megfogalmazta a demokratikus hatalomgyakorlás igényét, a politikai pluralizmus megteremtését. Ennek útját a politikai intézményrendszer mélyreható átalakításában jelölte meg, amely „lehetőséget teremt a különböző érdekek intézményes kifejezésére, egyeztetésére, politikai akarattá formálására”. Az e döntés nyomán kibontakozó tudatos fejlődési folyamatok és a társadalomban megjelenő szerveződések együttesen azt mutatják, hogy kialakulóban vannak a feltételek az egy-pártrendszer körülményeinek megváltoztatására.

A Központi Bizottság javasolja, hogy a demokratikus hatalomgyakorlás a társadalom által ellenőrzött, a közvetlen és képviseleti demokrácia révén a többpártrendszer keretei között is érvényesüljön. Kezdeményezi, hogy ennek feltételei létrejöhessenek és alkotmányos garanciát kapjanak.

4. A többpártrendszerre történő kiegyensúlyozott átmenet csak szerves társadalmi folyamatok eredményeként mehet végbe. Ezeket nem lehet pontosan megtervezni, de a bennük részt vevő politikai mozgalmak, tényezők együttműködése befolyásolja alakulásukat. A Központi Bizottság megítélése szerint a társadalom jelenleg nincs felkészülve a többpártrendszeren alapuló politikai struktúra gyors és spontán „berobbanására”. Komoly társadalmi veszélyt jelenthet a folyamatok destabilizálódása, ellenőrizhetetlenné válása, anarchikus viszonyok kialakulása. Ez sem a nemzetnek, sem pedig egyetlen, az ország sorsáért felelősséget érző politikai erőnek nem állhat érdekében. Fokozatos átmenetre, a politikai folyamatok kiszámíthatóságára, a bizalmatlanság oldására van szükség. Egyaránt kárt okozhat az események kierőszkolt felgyorsítása vagy mesterséges fékezése.

A társadalomban megjelent politikai mozgalmaknak a helyzet megkívánta felelősséget és önmérsékletet kell tanúsítaniuk. Az ország előtt álló feladatok megoldásához úgy tudnak hozzájárulni, ha a kritikai megnyilatkozások mellett reális programokat képesek felmutatni. A nemzet abban érdekel, hogy a különböző politikai tényezők között a kibontakozást szolgáló reális alternatívák kidolgozásában legyen verseny.

5. Az MSZMP kinyilvánítja, hogy kész két- és többoldalú megbeszéléseket folytatni a hatalom gyakorlásának új módjáról minden törvényes keretek között működő szervezettel. Az együttműködés feltétele az alkotmány, a törvények megtartása, a társadalmi fejlődés szocialista útjának elfogadása, nemzetközi szövetségi kötelezettségeink tiszteletben tartása, törekedve a két katonai tömb egyidejű felszámolására.

A megbeszélések előkészítésére a Központi Bizottság munkacsoportot bízott meg. Az előkészítő megbeszéléseken az MSZMP ajánlja az együttműködés tartalmi, szervezeti, ügyrendi kérdéseinek megvitatását. Az érdemi megbeszélések tárgyköréül pedig javasolja: az új alkotmány előkészítésével és tartalmával összefüggő vélemények egyeztetését, a választási rendszer kidolgozásával és a választásokon való együttműködéssel kapcsolatos kérdések megvitatását, valamint a gazdaság stabilizálására és a szociális biztonság megteremtésére vonatkozó nézetek összehangolását. A megbeszélések elvezethetnek egy állandó konzultációs fórum létrehozásához. Mindez megteremtheti annak lehetőségét, hogy megalapozódjon a nemzeti összefogás, s hogy koalíciós partnerként különböző politikai tényezők részt vehessenek a hatalom gyakorlásában.

Ugyanakkor létezhetnek alkotmányos keretek között ellenzéként megjelenő mozgalmak, pártok. Az MSZMP ezekkel is párbeszédre törekszik, vitázik, és amiben szükséges, politikai harcot folytat.

6. A többpártrendszerre történő átmenet során az MSZMP nyíltan hirdeti, hogy társadalmunkban meghatározó szerepet kíván betölteni. Ehhez alapot ad politikai ereje, a demokratikus szocialista fejlődés képviselése, társadalmi bázisa, történelmi tapasztalata. Az MSZMP meghatározó szerepét politikai eszközökkel, mindenekelőtt programjával, meggyőzéssel, tagjai személyes munkájával, magatartásával kívánja biztosítani.

Ahhoz, hogy a párt a társadalmi változások élén haladjon, mindenekelőtt önmagát kell megújítania. Ez csak a politikai versenyhelyezetre való felkészüléssel lehetséges. Ennek érdekében világosabbá kell tenni hosszabb távra szóló stratégiai céljainkat, és ki kell munkálnunk egy rövidebb időszakot felölelő politikai, választási programot. E program körül kell vitákban kialakítanunk és megerősítenünk a párt politikai centrumát, szervezeteink akcióegységét. Tovább kell fejlesztenünk a párt működésének és döntéshozatalának demokratizmusát.

A párt konstruktívan, a társadalomban jelentkező törekvések iránt nyitottan, társadalmi és történelmi felelőssége tudatában kíván szerepet vállalni a nagy horderejű változásokban, a fordulat végrehajtásában.

7. A politikai intézményrendszer mélyreható átalakulásában meghatározó szerepe lesz az új Alkotmánynak és a választójogi törvénynek. Ezekkel kapcsolatban a Központi Bizottság a közeljövőben kialakítja álláspontját, azt nyilvánosságra hozza és pártvitára bocsátja.

A Központi Bizottság bizonyos abban, hogy kezdeményezései a politikai pluralizmus folyamatos kiépülésére egész társadalmunk érdekét, a kibontakozás lehetőségét, nemzeti céljainkat szolgálják.

Ebben nagy nemzetközi felelősség is hárul az MSZMP-re. Pártunk felhívja tagjait és felkér minden cselekvésre kész erőt az országban, hogy felelős vitákkal, tettekkel, társadalmi összefogással legyenek részesei társadalmunk megújulásának.

* * *

Az MSZMP Központi Bizottsága felkéri a párt tagjait és szervezeteit, hogy vitassák meg az 1989. február 10–11-ei ülésén elfogadott és most nyilvánosságra hozott állásfoglalás-tervezetét.

3. sz. függelék

[Osztafi Béla írásban beadott hozzászólása]

M á s o l a t !

Tisztelt Központi Bizottság!

Az előterjesztés-tervezet megállapítja, hogy a „hazánkban kialakult általános válság” alapvető oka a gazdaságban rejlik. Tudom, hogy e válság leküzdéséhez szükség van politikai és gazdasági reformra is.

Az arányokat azonban súlyozni kell, sőt irányítani és befolyásolni. Ezt a feladatot a Központi Bizottságnak kell elvégezni. *Nem dobhatjuk a gyepelöt a nép közé, mert ennek nem lesz jó vége.*

Úgy látom, hogy most ismét a politikai reform került túlságosan előtérbe. Nekem sokszor a fejemhez vágják a párttagok, hogy ezt a politikai vezetés tudatosan csinálja. Azért teszi ezt, hogy elterelje az emberek figyelmét a gazdasági gondokról, az áremelésekről, a fenyegető munkanélküliségről.

Hiába csinálunk mi bármilyen fordulatot a politikában, ezt az emberek nem fogják támogatni, ha a gazdaságot nem tudjuk megújítani, nem tudjuk stabilizálni.

Ha a gazdaságban előre tudunk lépni, a politikai kérdések is könnyebben megoldhatók lesznek. Nem tudom elképzelni, hogy sikeres legyen a politikai gyakorlat akkor, amikor egyre szélesebb néprétegek kerülnek a létminimum közelébe, az infláció lassan fékezhetetlenné válik, és nő a munkanélküliség. Így egyre nagyobb lesz az elégedetlenség, egyre többen fordulnak el a kommunista párttól.

Én egyik okát ebben látom annak, hogy élve a lehetőséggel, egyre több szervezet és mozgalom jön létre.

Most már be kell ismerni, hogy a szocialista társadalmi modellt egypártrendszer keretei között nem tudjuk tovább építeni, nem tudjuk megújítani. A többpártrendszer bevezetésére társadalmi igény van, ezt már nem lehet, nem szabad semmilyen eszközzel megakadályozni, mert ez azonnali robbanáshoz vezethet.

Számomra és az egész párt számára az a fontos feladat adódik, hogy az átmenet minél zökkenőmentesebb legyen. Ha azt akarjuk, hogy Magyarország ne térjen le a szocializmus építésének útjáról, akkor az MSZMP-nek a többpártrendszer keretei között is meg kell őrizni vezető szerepét. Én erre csak így látok biztosítékot.

Szerintem léteznek azok az erők is, akik nem ezt akarják. Vannak, akik örülnek a zavaros politikai és gazdasági viszonyoknak, és ki akarják ezt használni.

Mi ne hagyjuk ezt!

Nagyon fontos, hogy az MSZMP ebben az átmeneti időszakban inkább erősödjön, mint gyengüljön. Erre megvan a lehetőség, ha a párt vezetésével sikereket érünk el a gazdaságban. Én azt mondom, hogy a párt ne szőljon bele konkrét gazdasági kérdésekbe, bízza ezt a szakemberekre, de ne vonuljon ki teljesen a gazdaságból, mert akkor baj lesz. A pártnak továbbra is ellenőriznie kell a gazdasági feladatok végrehajtását, erre ösztönözni és felsorakoztatni, mozgósítani kell a párttagokat. Ezt most alapszervezeti szinten nem így értelmezik.

A gazdasági feladatok politikai eszközökkel történő segítése a taggyűléseken bezárul. A munkahe-lyeken már kettéválik a politika és a gazdaság. Egy igazi kommunista ne felejtse el munkavégzés köz- ben sem, hogy a jó politikát azért csináljuk, hogy az a gazdasági eredményekben tükröződjön. Sajnos sok alapszervezet úgy értelmezte azt, hogy a politika vonuljon ki a gazdaságból, hogy nem segítik a gazdasági munkát.

Én félek attól, ha az alapszervezeteket az üzemekből lakóterületre irányítjuk, ez a tendencia tovább fog erősödni. Ez pedig gyengíti a pártot, nem segíti a gazdasági fordulat megvalósítását.

Az MSZMP-nek az átmenetre úgy is kell készülni, hogy végezze el önvizsgálatát, ne mások tegyék meg helyette, mert akkor esetleg rosszabbul járunk. Tudom, hogy ez elkezdődött, és ez sem megyen zökkenőmentesen.

Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy az elért eredményeinket és az elkövetett hibáinkat súlyának, mértékének megfelelően kezeljük. A társadalomban, de még a párttagságon belül is van egy olyan jelenség, ami tagadja a múlt értékeit, az elkövetett hibákat, az elszalasztott lehetőségeket emeli ki. Ha mi ezt elfogadjuk, eltűrjük, akkor saját magunk alatt vágjuk a fát. Egyet azonban be kell látni. Ha nem leszünk őszinték, önkritikusak a különböző pártok és szervezetek ezt a feladatot átveszik tőlünk és ők ebből tőkét kovácsolnak, bennünket pedig lejártnak.

Az átmeneti időszak talán egyik legfontosabb feladata a vezetés egységének helyreállítása.

Ennek hiányát érzem én is, érzí a párttagság és látja az egész társadalom. Nekem az a véleményem, hogy az egység hiánya felgyorsítja a többpártrendszer kialakulásának folyamatát.

Ezen túlmenően veszélyét látom annak, hogy szakadás jöhet létre a pártban. Ezzel a kérdéssel a KB-nak foglalkozni kell. Ebben nagy történelmi felelősség van. Most már szólni kell a meglévő ellentétekről a Politikai Bizottságban belül.

Nem tartom helyesnek, hogy ezekről a vitákról, nézeteltérésekről az újságból értesülünk. Ha itt eddig valaki ezzel kapcsolatban kérdést tett föl, azt a választ kaptuk, hogy nincs ilyen. Nem tudom például, mi a célja a nyilatkozatháborúnak a politikai bizottsági tagok között.

Az ellentétes nyilatkozatok, az egymás nyilatkozatainak nem ismerése mindenkit megzavar. Szerintem hozzátartozik a pártfegyelemhez az is, hogy olyan témában, ahol egy testület állásfoglalása szükséges, egy személy ne nyilatkozzon, még a saját nevében sem. Pl. 1956 megítélése, Pozsgay elvtárs. Vita lehet, sőt egészséges vita legyen is a Központi Bizottságban és a Politikai Bizottságban is.

A klasszikus monolitikus egységet ma már nem lehet megvalósítani, nincs is rá szükség. A vitában engem az érdekel, hogy mi az oka és mi a célja.

Ha az a vita oka, hogy különböző személyiségek vitatkoznak, de azonos elvi alapokon, azonos célokért, jelen esetben a szocialista társadalom megújításáért, akkor nincs probléma.

Ha e vita oka az, hogy kibékíthetetlen személyi ellentétek vannak, célja pedig a vezetés megosztása, netalán hatalmi harcra van szó, akkor ezt nem szabad megengedni. Azért nem, mert ez szétveri a pártot, ez pedig a hatalom elvesztését jelenti.

Tisztelt Központi Bizottság!

Javaslom, hogy a közleményben a Pozsgay elvtárs '56-os kijelentésével kapcsolatos állásfoglalása fogalmazódjon meg.

Másolat hiteles: Pné [s.k. kézjegy]

Budapest, 1989. február 10-én.

4. sz. függelék

[Pál Lénárd írásban beadott javaslata]

Küldi: Pál Lénárd

Javaslat a szerkesztőbizottságnak

A néhány időszerű kérdésről szóló előterjesztés 2. oldal 5. bekezdésében a következő átfogalmazást indítványozom: „Megakadályozása már . . .” kezdetű mondat elhagyandó. Majd a folytatás: „Ennek elismerése összhangban áll az MSZMP-nek a társadalom demokratizálására . . . irányuló törekvéseivel.”

A 3. oldal II. fejezet első bekezdésében: „ . . . a párttörvény elfogadásával jönnek létre, bár a szervezetek egy része önmagát már ma is pártnak nyilvánítja.”

A harmadik bekezdésben:

„A többpártrendszer működése csak a hatalmi viszonyok egészének összefüggéseiben értelmezhető.

A 4. oldalra átmenő mondat zavaros, ezért elhagyandó. Helyébe a 4. oldal utolsó bekezdését kell előrehozni, de annak első mondatát át kell fogalmazni: „A szocialista fejlődést biztosító többpártrendszerben a megújuló MSZMP-nek ki kell vívnia és meg kell tartani hegemon szerepét.” Az 5. oldal első bekezdésének utolsó mondatait át kell fogalmazni: „Az átvezető időszakban közmegegyezésre épülő, intézményes módszerekkel biztosítandó az MSZMP hatalmi hegemoniája. Ilyen változatok lehetnek: . . .”

A c) pontban: „pártközi megegyezések révén biztosított parlamenti többséggel!” mondatrészt indítványozom.

89. 02. 10.

Pál Lénárd

Kézzel (tollal) írott tisztázat

5. sz. függelék

[Mórocz Lajos írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

Amilyen megdöbbenéssel és értetlenül fogadta a párt és az ország, ezen belül a hadsereg közvéleménye az 56-os tragikus események testületi felhatalmazás nélküli egyszavas újraértékelését, olyan nagy várakozás és elvárás van most a Központi Bizottság jelen ülése és állásfoglalása iránt. Ezért nagy most a KB felelőssége, mivel az ország-világ előtt elhangzottakat nem lehet sem visszacsinálni, sem meg nem történné nyilvánítani, de le kell szögezni viszonyunkat azzal kapcsolatban.

— Többen szóltak itt a szóban forgó átértékeléssel kapcsolatos belső kihatásokról, reagálásokról, én ezekkel alapvetően egyetértek, nem ismételném.

— Ezzel együtt a kialakult helyzet megítélésénél igen fontosnak tartom a nemzetközi összefüggéseket és kihatásait is mérlegelni, többek között az alábbiak figyelembevételével:

1. A sajtóvisszhangokból ítélve értetlenül fogadták ezt a megnyilvánulást és újraértékelést a baráti kommunista és munkáspártok mind a VSZ-en belül, mind azon kívül. Szenzációként fogadta a hírt a nemzetközi közvélemény. A KB jelenlegi ülésétől választ várnak.

2. Hazánkban, a Szovjetunióban, más kelet-európai országokban végbemenő folyamatokat és ezekben a situációkban teendő lépéseket nem csak mi és barátaink, hanem „nem barátaink” is mérlegelik, értékelik. Forgatókönyvükben a következő tennivalókat veszik számba. Ebben a sorban „nekünk minél rosszabb, nekik annál jobb” elv érvényesül. Játsszmatervükben nem kis jelentőségű lesz a mai állásfoglalásunk Pozsgay elvtárs megnyilvánulásával kapcsolatosan.

— Ilyen — már elhangzott — belső és külső összefüggésben nekem az a véleményem, hogy a témában — ha már el kell választani a tüdőt a májtól — egyértelmű állásfoglalás kell a KB részéről, mivel az elkenés, a felemáság egyrészt nagy kiábrándulást, bizonytalanságot, másrészt az előre kalkulált biztos térférés tudatát váltaná ki mind a hazai, mind nemzetközi vonatkozásban, és nemkívánatos, veszélyes folyamatot indíthatna el, illetve gerjeszthetne tovább.

Grósz elvtárrsal egyetértek abban, hogy a kérdéseket higgadtan kezeljük, és kerüljük el a pártszakadást. Abban is igaza van, hogy 1956 megítélése nemcsak tudományos, hanem politikai kérdés is. Pozsgay elvtárs megnyilvánulása éppen a politikai aspektust helyezte előtérbe.

A fentiek figyelembevételével a közleménytervezet tanulmánnyal kapcsolatos részét a jelenlegi felemáság helyett egyértelműbbé kell tenni a következők figyelembevételével:

— elmarasztalni Pozsgay elvtársat nyilatkozatának időelöttiségeért és a testületi állásfoglalás megelőzéséért, mellőzéseért. A politikai bizalmat viszont kapja meg;

— megerősíteni, hogy az 56-os tragédiát valóban nem lehet egyszavas jelzővel illetni.

1956. október 23-[től] november 4-ig tartó eseményeket tudományosan is szakaszokra szükséges bontani, mivel valóban hazafias népmozgalommal indult a Rákosi—Gerő-klíka által elkövetett súlyos hibák kijavításáért, de később a köztörvényes bűnözők kiengedésével, a gyilkolással, a kommunisták üldözésével, a régi rend képviselőinek részéről a hatalom visszakövetelésével ellenforradalmivá vált.

Hozzátenném, hogy az 56-os események már említett átértékelése több szempontból szoros kapcsolatban van, illetve kerülhet Nagy Imrérék politikai rehabilitációjával, ami újabb lavina elindítója lehet.

Mórocz Lajos [s. k. aláírás]

6. sz. függelék

[Molnár Magda írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság! Várakozás, aggodalom és felfokozott érdeklődés előzte meg a Központi Bizottság mai ülését. Mélyülő bizalmatlanság, a válság megannyi jele, az életfeltételek tűréshatárt súroló és nagy tömegeket érintő rosszabbodása — ilyen széles körű, mértékű és alapvető fogyasztási cikkeket érintő áremelésre Magyarországon én nem emlékszem — határozza meg a közhangulatot, nem erősítve az MSZMP pozícióit.

Lenin arra a kérdésre, hogy mi erősíti a forradalmi pártot, így felel A „baloldaliság”, a *kommunizmus gyermekbetegsége* című művében: „... a proletár élcsapat politikai vezetésének helyessége, politikai stratégiájának és taktikájának helyessége, feltéve, hogy a legszélesebb tömegek saját tapasztalataik alapján meggyőződtek ennek a vezetésnek a helyességéről”. Mai gondjaink szempontjából és a mai vita szempontjából is e megállapítás minden elemét fontosnak tartom. Azért, mert e soron kívüli KB-ülés állásfoglalása annak a fényében méretik majd meg, hogy azzal a párttagok döntő többsége azonosulni tud-e és meggyőzi-e a legszélesebb tömegeket e vezetés helyességéről.

Jóllehet az előterjesztés néhány időszervi politikai kérdés megvitatását segíti három témakörben — a pluralizmusról, átmenet a többpártrendszerre, a választási rendszerről — mind az előadói beszéd, mind az eddigi érdemi hozzászólások arról tanúskodnak, hogy most ezeken túlmenően két kulcsfontosságú kérdésben is állást kell foglalni és ez az állásfoglalás nem halasztható. Voltaképpen mindkét kérdés megfogalmazódott már a májusi pártértekezleten — ezek egyike a múlthoz való viszony, másik a párt új programja, de akkor és ott válaszok még nem születhettek, hiszen emlékezzünk csak vissza, hogy a platformok kérdése sem volt teljességében végigvihető.

Alapvetően fontosnak tartom a történelmi albizottság eddig végzett munkáját, a tanulmány arról győzött meg, hogy az eredetileg megjelölt időkereteket ki kellett tágítani, hiszen nemcsak az elmúlt 15 év, de napjaink történései sem érthetőek igazán meg, ha nincs reális vagy legalább az eddiginél reálisabb értékelésünk mindarról, ami ebben az országban az elmúlt 40 évben történt. Két hozzászóló is tiltakozott az ellen, hogy a tanulmány jelen formájában megjelenjen, de — szerencsére — már eddig is sokan voltak, akik az azonnali és nagy példányszámú közreadása mellett törtek lándzsát. A megjelentetést fontosnak és elkerülhetetlennek tartom, de azt is, hogy a kutatás folytatódjék, mielőbb kerüljön sor a még eddig nem vizsgált hazai és külföldi dokumentumok áttekintésére. A történet-tudománynak az a dolga, hogy feltárja a tényeket, rendszerezze, elemezze és tudományos következtetésre jusson, a politikának pedig az, hogy politikai következtetésekre jusson. Ehhez nyilván segítséget fognak nyújtani a tanulmány megjelenését követő viták és bizonyos vagyok abban, hogy a politikai következtetések levonásával nem lehet várni a következő kongresszusig. S ebből a szempontból tanulságosak az 1956 értékelése körül az utóbbi hetekben fellobbant viták. Vannak, akik a bejelentés időszerszerűségét kérdőjelezzik meg (korainak tartják, nincs még itt az ideje — állítják) vagy a módszert, a technikát utasítják el. Én alapvetően a bejelentés tartalmát tekintem, azt, hogy az eddig kötelezővé tett terminológiát, az ellenforradalom kifejezést egyértelműen és végérvényesen el kell utasítani — ezt a közleményben is meg kell fogalmazni! és vissza kell térni a legkorábbi, az események közepette és közvetlen utána felelős politikusok által alkalmazott szóhasználatához. Döntő érveket sorakoztatott fel e mellett Ormos Mária, aki korabeli dokumentumok sorával ismertetett meg bennünket. Mivel az alapkérdésben értek egyet Pozsgay elvtárral, támogatom Grósz elvtárs javaslatát, mely szerint a KB szavazzon továbbra is bizalmat Pozsgay elvtársnak.

Több hozzászólásban elhangzott, hogy 1956 megítélése azért is nehéz, kényes kérdés, mert érzékenységeket sért. Ma nem esett szó arról az értékelésről, amely a tanulmányban az elmúlt 15 évről fogalmazódott meg. Pedig fel kell készülnünk, hogy az is vitát fog kiváltani, ha nem is ilyen hangosat vagy nyilvánosat, sőt védekezési reflexeket indíthat be. A párt politikája iránti bizalmat csak akkor tudja valóságosan visszaszerezni, ha képes lesz szembenézni hibáival, mulasztásaival, mert a „múltat be kell vallani”.

A másik kulcsfontosságú kérdésnek azt tartom, hogy mielőbb ki kell lépni a tagság és a legszélesebb nyilvánosság elé egy olyan rövid, pontokba foglalt programmal, amely a reform melletti elkötelezettséget oly módon rögzíti, hogy egy olyan társadalom megteremtését vizionálja, amelyben — Engels szavaival élve — „a személyek feletti kormányzás helyébe dolgoknak az igazgatása és termelési folyamatoknak a vezetése lép”.

1989. febr. 10.

Molnár Magda [s. k. aláírás]

7. sz. függelék

[Petrovszki István írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

Azokkal értek egyet, akik a mai helyzetben nem annyira a történelmi múlt elemzését, mint a közeljövő feladatainak meghatározását tartják elsődleges feladatnak. Nem tagadva ezzel a közelmúlt tudományos igényű, felelősségteljes feltárásának szükségességét, amelynek természetes és nem is elhanyagolható eleme 1956 is.

Ezzel kapcsolatban elfogadom a „történelmi albizottság” tanulmányát és alkalmasnak tartom arra, hogy nyilvánosságra kerüljön. Egyetértek a Politikai Bizottság azon javaslaival, amelyek a Pozsgay elvtárs erről szóló nyilatkozatának politikai kezelésére vonatkoznak. Meggyőződésem ugyanakkor, hogy ez a nyilatkozat nem használt, sőt a nyomában kialakult, indulatoktól fűtött politikai közhangulat fontos kérdésekről terelte el a figyelmet és tovább eszkalálta a párton belüli zavarokat. Kár, hogy a korábban elhatározott napirendünk kérdéseiről is elterelte a Központi Bizottság figyelmét.

Egyetértek Grósz elvtárs szóbeli kiegészítőjének minden részletével és *javaslom*, hogy az elfogadásra kerülő dokumentumokkal együtt kerüljön nyilvánosságra.

Ugyanakkor szükségesnek tartom kiegészíteni az alábbiakkal:

Azokkal szemben, akik a központi vezetésben meglévő egység hiányát hangsúlyozzák, én a párt egységének ezen betegségére hívnám fel a figyelmet. Ez a súlyosabb betegség és ennek gyógyítása is bonyolultabb és lassúbb. Igaza van Grósz elvtársnak: az egységet nem lehet egy határozattal megteremteni, mert az ideológiai és politikai polarizáltság mélyebb gyökerű. Az elmúlt 40 évben a mi pártunkban gyűlt össze minden olyan magyar állampolgár, aki az átlagosnál mélyebben érdeklődött a politika iránt, aki részt akart venni a közéletben, mert e szerepvállaláshoz ez volt az egyetlen színpad.

Tagjaink között vannak az illegálitás veszélyeit vállaló, a hatalom kivívásáért küzdő forradalmárok, a szocializmust hittel vállaló és azt tetteikkel igazoló nemzedékek, a szociáldemokraták, az új paraszti osztály már-már párttá szerveződött és elvitathatatlan értékeket alkotó aktivistái, a reformnemzedék képviselői stb. Ez önmagában *több párt*.

Az országos pártértekezlet után kibontakozott, soha nem tapasztalt, társadalmi méretű politikai aktivitás, a jelenségekről és folyamatokról alkotott politikai nézetek és azok ütköztetése a párton belül sűrítve és erősen exponáltan jelentkezik. Ez természetes módon bontotta meg az évtizedeken át megszokott egységképet, sőt elvezetett a párton belüli politikai polarizációhoz (polgári radikálisok, szociáldemokraták, szocialista reformerek, konzervatívok), amelyből már nem lehet hagyományos módon monolitikus egységet teremteni, de nem is kell.

Most arra van szükség, hogy a párttagság többségét kitevő „reformpárti” erőket fogjuk össze még azon az áron is, ha megválnak a párttól az előbbieket által képviselt politikai platformmal egyet nem

értő csoportok. Ehhez azonban *platformra*, ha úgy tetszik programra, de legalábbis szándéknyilatkozatra van szükség.

Magam is azon a véleményen vagyok, amit Jassó elvtárs, Fodorné elvtársnő és mások is javasoltak, hogy szükség van, még hozzá sürgősen, egy ilyen közérthető, rövid, tézisszerű dokumentumra, amelyből mindenképp a párttagság, de az érdeklődő pártonkívüliek is világos választ kaphatnak arra: *mit akar a párt?* Ez nemcsak az egységteremtés szempontjából fontos, de nélkülözhetetlen platform szolgálat a helyhatósági és parlamenti választásokhoz, valamint az alakuló politikai pártok és alternatív mozgalmakhoz való viszony kialakításában. E szándéknyilatkozat megalkotásához jó kiindulópont, összefogott tézishalmaz Grósz elvtárs szóbeli előterjesztésének befejező része. Ezt kell részletesebben kimunkálni és a KB jóváhagyása után 1989 közepén nyilvánosságra hozni.

Ezzel egy időben meg kell vitatni és ugyancsak nyilvánosságra hozni az új szervezeti szabályzat tervezetét, amit nyilvánvalóan majd a XIV. kongresszus fog jóváhagyni, de addig is orientál, esetleg vitára készlet és üzenettartalommal bír a tekintetben, hogy *milyen párt akarunk lenni*.

Számolnunk kell természetesen azzal, hogy a dokumentumokhoz való viszony tovább polarizálja a pártot, esetleg növekszik a pártot elhagyók száma, de segíthet abban is, hogy a reformokat vállaló fiatalabb nemzedék és az értelmiség nagyobb bizalommal közeledjék a párthoz.

Az országos pártértekezleten elhatároztuk a párt megújítását is. Az elmúlt 10 hónapban nagyon sok minden történt a pártban, de ezek a lépések elsősorban szervezeti jellegűek, formarendszert építettek, amelyek nagyon fontosak ahhoz, hogy keretet biztosítsanak egy új tartalomnak. Ez az új tartalom azonban még hiányzik, ha részleteiben létezik is, ez nem összefogott és ez okozza a párttagságnak azt a hiányérzetét, amit a „fogózkodók” követelésében juttat kifejezésre. A mai ülésünk napirendje jelentősen csökkentheti ezt a hiányérzetet, de messze nem pótolhatja az említett és javasolt dokumentumok rendező erejét.

Petrovszki István

8. sz. függelék

[Gáspár Antalné írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

Azt hiszem jó néhány évvel korábban kellett volna megszületnem ahhoz, hogy személyes tapasztalat alapján mondhattak most véleményyt.

Ezért nem is magát az eseményt kívánom minősíteni, hanem azt, hogy magát a bejelentést hogyan fogadta a környezetem, ahol dolgozom, ahol élek.

Egy-két napig ugyan nem sokkolta az embereket a bejelentés, de a televízió, a sajtóorgánumok közlései kiváltották az állandóan ezzel való foglalkozást.

Zavart, nyugtalanítást okozott a korai bejelentés, melyre még nem volt meg a fogadókészség.

A párttagság politikai-etikai hibának, nem egységerősítőnek tartja.

Tisztelt Központi Bizottság!

Az albizottság által elkészített tanulmány, amennyire én meg tudom ítélni, alapos, számomra az események kellő megvilágítását biztosította. Érthető és elfogadom, mert az 50-es évek itt felvázolt hibái okot adhattak arra az értelmes és elkeseredett embereknek, hogy változtatni akarjanak, de nem volt céljuk az, amivé az események sajnálatos módon váltak.

A múltat be kell vallanunk, ezt nem vitatom és környezetemben sem vitatják, azt sem, hogy a reform teljes megvalósításához nem csak előre, hanem bizonyos mértékig visszafelé is kell tekinteni, fontos kérdéseket tisztáznunk kell, abban egységre kell jutnunk.

Amiről nem vagyok meggyőződve, az számomra az, hogy ilyen módon kell-e tisztáznunk ezt a kérdést.

Ezzel együtt, szenzációt nem a múltban kellene keresni, hanem a jelenben, a jövőben.

Ma van nehéz helyzet, ma kell megélni, a jövő felelőssége a nagyobb.

A vitát politikai testületben ilyen módon tudom elfogadni.

Az emberek is ezt várják, ezt igénylik. Úgy érzem, a kelletténél jobban felkavartuk a kedélyeket, és az indulatok határozzák meg a véleménynyilvánítást.

Egységes képviselőre van szükség ahhoz, hogy az emberek a sokféle szervezet és szervezkedés közepette a fő kérdésekben megfelelő egységes iránymutatást kapjanak a párttól, hogy a hadilábon álló bizalmat helyreállítsuk.

Az a véleményem, hogy a fő hangsúlyt, legtöbb energiát és politikai erőnket erősítve a gazdaság átalakulását kell szorgalmaznunk, mert minél tovább húzódik egy folyamat, annál nehezebben tisztázható, annál több elégedetlenséget szül.

Ahhoz, hogy a teherviselés értelmet kapjon — még akkor is, ha rövid az idő, ami eltelt az átalakulás kezdete óta —, érezniük kell az embereknek, képesek vagyunk a folyamatok élére állni.

A jó irányú elmozdulást, az eredmény bármilyen kicsi is, hangsúlyoznunk kell és a figyelmet arra fordítani, mert ez adhat erőt ahhoz, hogy a kisközösségek saját környezetükben is önállóan, nagyobb erővel tudjanak fellépni a változtatás igényével, a helyi feladatok megoldásában.

Hiszen sajnos még mindig az az érvényes, hogy országos kérdésekben nyílt vitákat folytatunk, de helyi ügyvezetett kényes kérdések még sok helyen megoldásra várnak. Mi munkások is — információ szerint az értelmiség főként — támogatjuk a reformpolitikát, szükségesnek tartjuk a politikában, gazdaságban megindult változtatás folyamatát, de ebben legalább legfelül legyen egységes [sic!], mert sajnos azt tapasztaljuk, főként ebből fakadóan nagy a bizonytalanság, amely sok veszélyt hord magában:

1. Egyfelől a visszarendeződés veszélyét,
  2. másfelől a szándékainkkal ellentétes jobboldalra tolódás veszélyét.
- Javaslom a tanulmány nyilvánosságra hozatalát.

Kézzel (tollal) írott tisztázata

9. sz. függelék

[Deák László írásban beadott hozzászólása]

Társadalmunkat az 1988-as év elejére sok gazdasági, politikai feszültség terhelte, ezért is előzte meg részben indokolt, részben túlzott várakozás az MSZMP Országos Értekezletét.

Az OPÉ óta 190 nap telt el!

Szükséges megvizsgálni — legalább főbb jellemzőiben, milyen lényeges események történtek.

Így elemezni célszerű a — gazdasági,
— politikai,
— közéleti

vonatkozású eseményeket.

Gazdaságot érintő események:

Gazdálkodási egységeknél:

- állami támogatások drasztikus csökkentése
- munkaerő-felesleg megjelenése
- külkereskedelemben cserearányromlás
- KGST-n belüli árproblémák
- szanálások, csődök megjelenése a gazdasági életben
- ÁFA felhajtó szerepe
- visszafogott teljesítmények a termelésben
- mezőgazdasági teljesítményének romlása
- kamatpolitika hatása.

Állampolgárra ható események:

- SZJA bevezetése
- fogyasztói árak immár rendszeressé váló emelkedése (bejelentett és be nem jelentett!)
- munkanélküliség, mint kézzel fogható valóság megjelenése
- lakossági megtakarítások fokozatos felélése kezdődik el.

Az előbbiek tükrében a helyzet ma:

— A bejelentett és be nem jelentett áremelések ma is sújtják az állampolgárokat. Fokozza a gondot az, hogy a folytonos áremelések egyre szélesebb rétegeknek okoznak megélhetési gondot — már több millió ember él a társadalmi és a létminimum határain.

A mai áremelések már olyan gazdasági helyzetben érnek egyre több embert, amelyben már nincs mozgósítható, felhalmozott tartaléka.

Növeli a gondot, hogy a bejelentés időpontja és a tényleges hatása nem esik egybe. A tényleges hatása — így annak politikai következményei is — majd a fűtési szezon kezdetén jelentkeznek. Igazán ekkor fogják az emberek széles körben érzékeltetni hatását. Jelenleg módjukban áll az akkor már el nem odázható vásárlásaikat — tüzelőbeszerzés — elhalasztani.

— Az ipari üzemek, termelőszövetkezetek szanalása, felszámolása, a munkanélküliség megjelenése mint társadalmi valóság egyrészt létbizonytalanságot, másrészt a társadalmunkba vetett bizalom megingását eredményezte.

— Az emberek nagy része, párttagok és nem párttagok egyaránt úgy vélekednek, hogy az események mögött irányító politikai erőként a párt állott. Ez nem tölti el jóérzéssel az embereket, sokan csalódottnak, becsapottnak érzik magukat.

Sokan bizonytalanokká váltak.

A bizonytalanságot a gazdasági tényezőkön túl fokozta egy sor nehezen érthető vagy magyarázható esemény is.

Sokan fogalmazzák meg — mint számukra nem érthető jelenséget —, hogy a párt vezetői gyakran mást mondanak ugyanarról a dologról külföldön, és mást idehaza.

Gyakran nyilatkoznak olyan stílusban, mintha befolyás hatása alatt állnának. Másként beszélnek a fővárosban és másként vidéken, másként a politikai fórumokon és másként az „átlag” állampolgár előtt.

Egyszóval bizonytalanságot, kapkodást, fegyelmezetlenséget, hatalmi torzsalkodást érzékelnek a párttagok. Markáns megnyilvánulása volt az ilyen és ehhez hasonló eseteknek az „egypárt, többpárt” lehetőségének kérdése, vagy a történelmi albizottság értékelt munkájából Pozsgay elvtárs által nyilvánosságra hozott részletek.

— Jelenleg is kedvezőtlen tényezőként jelenik meg az adórendszer hatása.

Fokozza a terheket úgy a gazdálkodási szférában, mint az állampolgárok életében. Politikailag nem a legerencsésebb időpontban került bevezetésre. A bevezetése erőltetettnek, elhamarkodottnak tűnik, nem volt kellően előkészítve sem technikailag, sem politikailag.

Az előre jelzett munka- és teljesítmény-visszafogó hatását ma már tudjuk is. Sok félreértést okozott, máshol hibás döntéseket, esetenként magasra csapó, végletes indulatokat is kiváltott.

— A termékszerkezet átalakításának, a népgazdasági méretű eredményes gazdálkodásnak még nincsenek érzékelhető jelei.

Jellemző a gazdálkodó szervezetekre, hogy a veszteséges gazdálkodás megszüntetésének szinte kizárólagos módjaként annak felszámolását tekintik ahelyett, hogy keressék annak gazdaságossá tételét.

A gazdasági eseményeknek szükségszerű velejárója azok politikai konzekvenciái, amik az eddigiektől szokatlanul és eltérő módon fogalmazzák meg politikai életünknek úgy az elvi, mint a gyakorlati kérdéseit.

Az elvi kérdések elemzését szívesebben hagyom a témában járatosabb elméleti szakemberekre, e helyett inkább a gyakorlat kérdéseivel foglalkozom.

Nézzük meg, hogyan látja a párttagság és az ország népe mindezeket alulnézetből

Az utolsó hivatalos állásfoglalás alkalmából még az a megfogalmazás hangzott el, hogy mi a „történelmileg kialakult egypártrendszer formájában látjuk megoldhatónak a magyar társadalom irányítását”.

Azt is kijelentettük, hogy minden lényeges kérdésben kikérjük a párttagság véleményét.

Ezzel szemben azt tapasztaljuk, hogy felelős felső pártvezető elvtársak ma már a nyilvánosság előtt nyíltan úgy vélekednek, hogy a társadalom irányítása lehetséges — sőt valószínű —, hogy csak többpártrendszer formájában valósítható meg.

Vagy hogy a másik kellemetlen hatású esetről szóljak: Ez ideig a magyar 56-os eseményeket hivatalosan ellenforradalomként tartottuk számon. A történelmi albizottság munkája kapcsán azt hallottuk, hogy nem ellenforradalomról, hanem népfelkelésről van szó.

Lényeges dolog világosan megértetnünk és módszereinket úgy megválasztani, hogy tetteink, magatartásunk és megnyilvánulásaink érthetők, követhetők legyenek.

Úgy kell viselkednünk, hogy akiknek ez szándékában áll, megérthessen bennünket. Belátom: sok és gyorsan változó eseményekre kell megoldásokat találni, ami nem könnyű!

Am az igen fontos, ha nem a legfontosabb dolgok egyike, hogy a „vezérkar” és a „hadsereg” közötti szükségszerű egyensúly ne billenjen meg.

Az embereknek időt kell adni arra, hogy felfogják, megértsék az elkerülhetetlen változásokat, átértékelődéseket és átértékeléseket.

Ennek eléréséhez arra van szükség, hogy világos, tiszta, közérthető eszközökkel dolgozzunk. Akik pedig nem képesek az eseményeket azok gyorsasága miatt követni, azokat meg kell tanítanunk gyorsabban gondolkodni, gyorsabban értékelni és minősíteni.

S ezen a ponton egy másik, de szorosan ide kapcsolódó észrevételt teszek. Nem látom és hiányolom azokat az időszéri ideológiai fogódzókat, amelyek ismeretelméleti alapon igazolnák, magyaráznák, bizonyítanák, vagy valamilyen mértékig kiszámíthatóvá tennék a cselekedeteinket.

Nem merev, lezárt vagy panelelméletekre van szükség — abból épp elégünk van —, hanem arra a rugalmas, jó értelembe vett iránymutatásra gondolok, ami értelmes keretet szab az elmélet és a gyakorlat egységének.

Úgy vélem, erősíteniünk, fokozniunk kell a nyilvánosságot, a nyilvánosság bekapcsolását a pártmunkába.

Fokozni kell az információ adásának és befogadásának képességét. Ebben elsőrangú szerepe van a sajtónak, amiről — sajnálom — de nem tudok túl sok jót mondani.

Bizonyára egyetértenek velem ebben, amikor a „Népszabadság” tevékenységét, hatékonyságát kifogásolom, akár a híryanag mennyiségéhez és az abból forgalmazott információhoz, akár a más lapokban megjelenő híryanag mennyiségéhez viszonyítom.

Arról nem is beszélve, hogy a napirenden lévő időszéri vitákban nemhogy vezető, iránymutató szerepet vállalna, de még csak állást sem foglal.

Az is előfordul, hogy adott esetben a pártban folyó eseményekről, vitákról sem tudósít. Ezeket az eseményeket jószérivel más hírforrásokból ismeri meg a tagság.

Úgy vélem, ma a pártnak és a népnek a párt sajtójától elvárhatóan magasabb követelményeket kell teljesítenie.

* * *

A párt közéleti tevékenységének napjainkban kiemelt területe a már megalakult és megalakuló alternatív szervezetek iránti magatartásformánk kialakítása.

Anélkül, hogy a témát kibontanám, véleményértékű javaslattal élek, kapcsolódva a vitaindítóban megfogalmazottakhoz.

Számba kell vennünk, hogy többpártrendszer esetében az országos rangú beosztások átértékelődnek. Fontosságuk, jelentőségük kisebb módosítása mellett erősen felértékelődnek a régiók — az üzemek — és a felépítmény országos, megyei és városi szintű személyiségei.

Tennivalónk tehát, hogy a párt taktikai feladatait úgy fogalmazzuk meg, hogy ezeken a pontokon a párthoz, a néphez, a haladáshoz hű, hozzáértő emberek foglaljanak helyet.

Ez az itt ülőknek bizonyára nyilvánvaló, hogy nem tekinthető lezárt gondolatnak, a párt stratégiai céljait szándékoztam megfogalmazni, amit továbbgondolásra ajánlok.

Felvetéseimet, észrevételeimet a következő javaslatokkal foglalom össze:

A pártnak ma kettős jellegű magatartást kell kialakítania. Egy időben kell neki a saját maga és a társadalom gondjaival foglalkoznia.

Ezt a tevékenységét pontokba szedve, a következőket javaslom:

1. Szükségesnek tartom, hogy készítsünk időszéri feladatokat és azok megoldását tartalmazó gazdasági, társadalmi programot.

2. A jelenlegi hatalmi pozíciókból következően felelős feladatunk a hétköznapi időszéri tennivalóit kezelni.

3. A pártnak szervezeti érdeke kidolgozni és rendszerezni a belső működési, szervezeti, módszertani tennivalóit, egy többpártrendszerű hatalmi struktúra esetére.

4. Szükséges feladat, hogy a párt önmagával szembenézve tisztázza azon személyi feltételeket, amely világossá teszi, hogy adott esetben kivel, mikor, milyen feladatokat tud megoldani. Ezzel nem várhatunk a kongresszusig.

5. Meg kell jelölni azokat a társadalmi, gazdasági, politikai hídfőket, amelyeknek a tartós, megbízható birtoklása — a társadalmi normák betartása mellett — lehetővé teszi az országban folyó lényeges eseményekre történő ráhatást.

Míndezek ma nem óhaját, vagy esetlegesség-rangon kezelendő kérdések (legrosszabb magatartás: majd meglátjuk, miként alakul és aszerint cselekszünk), hanem ma még megcselekedhető szükség-szerűségek.

2.

JEGYZŐKÖNYV

a Központi Bizottság

1989. február 20–21-én megtartott üléséről

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Szeretném bejelenteni az ülésen részt venni nem tudó központi bizottsági tagokat: egészségi okból nem vesz részt Orbán István elvtárs; szolgálati okból külföldön van három elvtárs: Maróthy László, Pónya József, Tétényi Pál elvtárs. Szolgálati okból két elvtárs: Klenovics Imre és Nagy Sándor elvtárs hiányzik. Az ülés határozatképes.

Ha megengedik, szeretnék két szót szólni az én betegséggemmel kapcsolatosan. A múlt hét második felében két professzor ellenőrzött; a műtétet végző és egy belgyógyász professzor; megállapították, hogy fokozatosan, a terhelést ellenőrizve részt vehetek a munkában. Én kötelezettséget vállaltam arra az orvosokkal, hogy a kézműtéthez szükséges hosszadalmas kezeléseket akkor is, ha fokozatosan állhatok csak munkába, be fogom pontosan tartani, ugyanúgy a belgyógyászati ellenőrzést is anélkül, hogy a fokozatos munkába állást meg kívánnám szakítani.

Ezenkívül szeretnék politikailag is hangsúlyozni valamit a saját személyemet illetően. Én az 1988 májusi pártértekezlet határozatához tartom magam minden tekintetben, ezt én kötelezőnek tartom magam részére úgy is, mint párttag, úgy is, mint a Központi Bizottság tagja, minden részében és minden állásfoglalásában, és határozatában.

A másik: én sajnos nem tudtam részt venni a Központi Bizottság munkájában, sem az előkészítés szakaszában, sem a döntéshozatalban, sem az anyagok egészen pontos ismeretében, de szeretném hangsúlyozni és kijelenteni, hogy én a Központi Bizottság minden döntését kötelezőnek tartom magamra; és gondolom a pártunk minden tagjára kötelező a Központi Bizottság határozata és döntése. Ez a mi jelenleg érvényes Szervezeti Szabályzatunk szerint így van. Kérem, hogy hallgassák meg ezt a pár szót, és vegyék tudomásul az én állásfoglalásomat.

Most javaslatot tennék a Politikai Bizottság megbízásából a napirendre. A Politikai Bizottság javasolja napirendre:

1. Az Alkotmány korszerűsítésének koncepciója
Előadó: Fejti György elvtárs
2. Javaslat az agrárpolitika megújításának koncepciójára
Előadó: Iványi Pál elvtárs
3. Jelentés a városi és a megyei pártértekezletek, illetve pártbizottsági ülések főbb politikai tapasztalatairól
Előadó: Lukács János elvtárs
4. Különfélék
5. Személyi kérdések
Előadó: soros elnök

Megkérdem, hogy a Politikai Bizottság javaslatával egyetért-e a Központi Bizottság tagsága? Kérem, kézfelemeléssel szavazzanak. Köszönöm szépen, a többség. Ellene? Nincs senki. Akkor a napirend el van fogadva.

Van a Politikai Bizottságnak egy javaslata a Központi Bizottság üléséről kiadandó

közlemény szövegezési munkájára. A Politikai Bizottság ajánlja, hogy a dokumentumokat és a közleményt a következő szerkesztőbizottság véglegesítse: vezető Iványi Pál; tagjai: Horváth István, Kovács Imre, Petrovski István, Vánca Jenő elvtársak.

A bizottság munkájában vegyen részt Kimmel Emil elvtárs, a Központi Bizottság Irodájának helyettes vezetője.

Megkérdem, hogy egyetértenek-e a dokumentumok és a kommuniké véglegesítésére a Politikai Bizottság által előterjesztett bizottsággal?

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: A szerkesztőbizottsággal egyetértünk, de a rám vonatkozó javaslatot kérem megváltoztatni, mert külföldre fogok menni 23-án. Kérem, hogy valaki más legyen helyettem.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: Én nem ismerem a bizottság összetételének indoklását.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Fogadjuk el az észrevételt, és javaslom, hogy Fejti elvtárs legyen helyette.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: Akkor a Horváth elvtárs nélkül elfogadjuk. Fejti elvtárs elfogadható? Igen. Akkor el is határoztuk.

Van a Politikai Bizottságnak javaslata az ülésen részt vevő nem KB-tagokra vonatkozóan. Az első négy napirendi pont tárgyalásán az állandó meghívottak: a KEB elnöke és titkára, a KB osztályvezetői, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkárai, valamint az Országgyűlés elnöke vegyen részt.

Az első három napirendi pont tárgyalásán a központi sajtó vezetői vegyenek részt.

Az első napirendi pontnál Budzsákia Mátyás, Kulcsár Kálmán, Szilbereky Jenő, Szijártó Károly elvtárs; valószínűleg azok, akik az anyag előkészítésében vettek részt.

A második napirendi pontnál Fekete Ferenc, a Gazdasági és Szociálpolitikai Osztály helyettes vezetője, hasonló okokból.

A harmadik napirendi pontnál Domonkos László és Kovács Jenő, a Pártpolitikai Osztály helyettes vezetője, szintén az anyag előkészítésében vettek részt.

Megkérdem a Központi Bizottságot, egyetért-e ezekkel a meghívásokkal? Igen. Javaslok szünetet a meghívottak behívására.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Üdvözlöm a tanácskozársra meghívott elvtársakat.¹ Az első napirendi pont tárgyalására, azt hiszem, hozzászólási joggal szól a meghívás.

Szeretném ismertetni a Központi Bizottság által elfogadott napirendet a meghívott elvtársak részére:

1. Az Alkotmány korszerűsítésének koncepciója
Előadó: Fejti György elvtárs
2. Az agrárpolitika megújításának koncepciója
Előadó: Iványi Pál elvtárs
3. Jelentés a városi és megyei pártterkezetek, illetve pártbizottsági ülések főbb politikai tapasztalatairól
Előadó: Lukács János elvtárs
4. Külömfélék
5. Személyi kérdések
Előadó: a soros elnök

Ez a Központi Bizottság napirendje. Most javasolnám, hogy hallgassuk meg az első napirendi pont előadóját, Fejti György elvtársat.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Az alkotmányozó munka fontos szakaszhatárához érkeztünk a mai nappal. Hosszas és szándékaink szerint legalábbis felelős és alapos szakmai-tudományos előkészítő munka után elkészült az Alkotmány szabályozási koncepciója.²

Ezt a koncepciót, ami az Önök kezében van, és amely a munka jellege miatt még bizonyos aránytalanságokat, belső egyenetlenségeket kétségtelenül tartalmaz, ma igen alaposan meg kell vitatnunk, és a főbb koncepcionális kérdésekben döntésre kell jutnunk. Ez ugyanis fontos feltétele annak, hogy egy sor fontos részletkérdést a továbbiakban kimunkáljunk, részletezzünk.

Itt mindjárt utalni szeretnék az alkotmányozó munka első nagy dilemmájára, az egésznek és a résznek a viszonyára, és összhangjára. A szabályozási koncepciónak mint egésznek kellett a belső konzisztenciáját, összefüggéseit biztosítani a munkának már jelenlegi szakaszában is, miközben a részkérdések kidolgozottsági foka nem egyforma. Tehát a munkának ebben a szakaszában előbb az egészből kell levezetni a részeket, majd az ezt követő szakaszban az alaposabban, részletesebben kimunkált részkérdésekből kell összeilleszteni és újraépíteni már pontosabb illeszkedésekkel a kodifikált Alkotmány-szöveget.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a munka további menetében egy sor kérdésre önálló napirendi formában is vissza kell térnünk. Gondolom, ilyen lesz az elnöki rendszer kérdése. Amennyiben döntés születik arról, hogy elnöki rendszerre térjünk át, akkor az elnök feladatkörét, hatáskörét nagyon aprólékosan, cizellálva végig kell gondolnunk, és illeszteni kell a parlament, illetve a kormány szerepéhez. De ugyanígy az Alkotmánybíróságról feltehetően önálló napirend keretei között tárgyalnunk kell. És nem kizárt, hogy nagyon fontos Alkotmány-fejezeteket — mint például a társadalmi, gazdasági, politikai rendről szóló Alkotmány-fejezeteket — külön is át kell tekinteni.

Erre a munkára a Politikai Bizottság egy menetrendet elfogadott. Folyamatosan nyomon követi a Politikai Bizottság ezt a munkát, és szükség szerint, mint ahogyan az előterjesztésben jelezzük, előterjesztéssel élünk a Központi Bizottságnak.

A második kérdés, amit a bevezetőben érinteni szeretnék, az úgy fogalmazható meg, hogy lehet-e alkotmányozni a mai, meglehetősen változó, ellentmondásokkal terhes belpolitikai helyzetben? Nem fenyeget-e annak a veszélye, hogy a mai, kissé talán kaotikusnak tűnő belpolitikai viszonyokat rögzítjük alkotmányos keretek közé, gátolva ezzel a politikai reformok további kibontakozását? És egyáltalán lehet-e ma stabil Alkotmányra, tehát egy hosszú időszakra szóló alaptörvényre irányt venni? Egy ilyen célt önmagunk számára kitűzni?

Kétségtelen, hogy a mai helyzet nem ideális az alkotmányozásra, én mégis úgy gondolom, hogy ezek a veszélyek, amelyekre utaltam, ezek a csapdák elkerülhetők. Legalábbis akkor, hogyha hasonlóan, ahogyan ezt a szabályozási koncepcióban tettük, továbbra is időtálló alapelveket, előremutató, progresszív alkotmányjogi törekvéseket és stabil értékeket kívánunk rögzíteni az Alkotmányban. Ott pedig, ahol szükséges és lehetséges, ez az Alkotmány kellően nyitott maradhat, nyitva hagyhatja a kaput minden olyan ésszerű és szerves fejlődésnek, ami ezeknek az alapelveknek az irányába mutat.

Így tehát szándékaink szerint ez az új Alkotmány egy hosszú időszakra szóló jog-

forrás lehet, de hogy valójában ezt a szerepet be tudja-e tölteni, ezt nyilván az idő fogja eldönteni.

A harmadik kérdés, amit érinteni szeretnék, az az, hogy milyen legyen az Alkotmány viszonya a magyar és a nemzetközi, ezen belül is főleg az európai alkotmányfejlődéshez? Meg kell jegyezni azt, hogy az 1949-es Alkotmány bizonyos értelemben szakítást jelentett mind az ezeréves magyar államiságnak és főleg a magyar alkotmányjogi fejlődésnek a tradícióival, mind pedig a polgári alkotmányjog egy sor, azóta is időtállóan bizonyult alapelveivel és tételével.

Az a javaslatunk, hogy ezt a diszkontinuitást meg kellene szüntetni, ezért az alapkoncepció épít a magyar jogtörténet és államszervezet értékeire, így például az államiság szerepére a nemzet fennmaradásában, valamint az önkormányzati alapelvre, de épít a polgári alkotmányjog progresszív vonulatára is. Így például egy nagyon fontos alapelvet, a hatalmi ágak megosztásának az elvét nagyon következetesen végigvezeti, amikor az államszervezet koncepcióját rögzíti. És ugyancsak ezekből a hagyományokból építkezve, a korábnál lényegesen nagyobb teret szentel az emberi és az állampolgári jogoknak, szabadságjogoknak.

Az ezeréves magyar államiság és jogfolytonosság tükrözését mindenekelőtt a preambulumban szeretnénk megoldani, abban a formában, ahogyan az előterjesztés erre utal.

Ugyanakkor szólni szeretnék arról is, hogy fel kell lépünk egy újabb keletű diszkontinuitás veszélyével szemben. Ma forgalomban vannak olyan nézetek, amelyek az 1948-49 utáni időszakkal kívánnának szakítani, és ennek a kiiktatását gondolják szorgalmazni. Ez nyilvánvalóan mind politikailag, mind történetileg teljes mértékben abszurditás lenne. Itt szeretném megemlíteni azt az egyelőre csak szűk körben jelentkező, de figyelemre méltó aggodalmat, hogy az alkotmányozás során nem áll-e fenn egy valamiféle csendes polgári restaurációnak a veszélye. Ilyen veszélyektől magam én nem tartok, bár kétségtelen, hogy forgalomban vannak olyan nézetek, amelyek úgy fogalmazhatók meg, hogy a szocializmusnak nincsen jogi tartalma, ezért ezt a fogalmat mellőzni kellene, vagy mellőzni lehetne az alkotmányosságából.

Forgalomban vannak olyan nézetek, hogy a társadalmi, gazdasági, politikai rendről szóló gondolkodási mód és tételrendszer valamiféle sztálini alkotmánykoncepciónak a kövülete, következménye, és ezt is meg kellene haladni a jelenlegi alkotmányozási folyamatban.

Ezekkel a nézetekkel vitába kell és vitába lehet szállni. Egyértelművé kell tennünk azt, hogy az új Alkotmány Magyarországot minden kétséget kizáróan szabad, demokratikus és szocialista államként kell hogy definiálja. Az ezzel összefüggő elveket és alapértékeket pedig a társadalmi, politikai, gazdasági rendről szóló fejezetben lehet összefoglalni majd.

Meg kell jegyezni; önkritikusan is talán, hogy a mai formájában ennek a koncepciónak nem ez a legerősebb része, de ezért talán nem annyira a jogalkotókat illeti szemrehányás, mint inkább a politikatudományt vagy az ideológiát, hiszen ezeknek a szocializmust számunkra jelentő alapértékeknek a teljeskörű megfogalmazása várta magára még; így tehát a további munka során vannak tennivalóink.

Ugyanakkor el kell kerülni egy másik, szintén végletesnek tekinthető igénynek a követését, tudniillik, hogy az Alkotmány a szocializmus koncepciójának valamilyen normatív meghatározását adja. Ez mint igény nem elfogadható. Nyilván csak olyan alapértékeket kell és lehet rögzíteni majd, mint a közösségi tulajdonnak a

meghatározó szerepe, a társadalmi igazságosságot az elosztásban, az esélykülönbségeknek a mérséklését, a társadalmi szolidaritásnak az elvét. Arra kell törekednünk, hogy egy demokratikus, a közvetlen és a képviselői demokrácián, illetve az önkormányzati elven alapuló intézményi struktúrát rögzítsen ez az Alkotmány, és ahogyan utaltam már rá, az emberi és állampolgári jogoknak, ha úgy tetszik a teljes és kifejtett katalógusát tartalmazza. Azt lehet tehát mondani, hogy az Alkotmány egészének kell a szocialista fejlődés karakterét világossá tenni, és nem egy meghatározott blokkon belül kell a szocializmusnak a definícióját adni.

A negyedik kérdés, amit exponálni szeretnék, az úgy fogalmazható meg, hogy kinek az illetékessége az alkotmányozás, és hogy ez a munka a konfrontációnak a terévé válik-e az elkövetkezendőkben, vagy pedig van lehetőség arra, hogy a meg egyezésnek és konszenzusteremtésnek az eszköze legyen. Azt hiszem, teljesen világossá kell tennünk azt, hogy az alkotmányozás a népszuverenitás legfőbb letéteményesének, az Országgyűlésnek az illetékessége. El kell határolódnunk a parlamentnek, illetve az illetékes kormányzerveknek a legitimitását és a kompetenciáját kétségbe vonó törekvésektől. Vagyis az Alkotmányt ennek a parlamentnek, a jelenlegi parlamentnek kell megtárgyalnia és elfogadnia, amennyiben az alkotmánykonceptió ebben a parlamenti ciklusban elkészíthető. Ugyanakkor fontos lenne, és ajánlja is a Központi Bizottság ezt, hogy az Alkotmány végső szövegét népszavazás erősítse meg.

Kétségtelen azonban az, hogy az 1985-ös parlamenti választások óta egy sor olyan politikai mozgás indult meg ebben az országban, amelyik ma nem rendelkezik teljeskörűen parlamenti képviseléssel. Én úgy gondolom, hogy baj lenne az alkotmányozásból bármiféle, a társadalomban meglévő és bázissal rendelkező csoportot kihagyni. Ezért az alkotmányozás során nagyon határozottan annak a törekvésnek kell érvényre jutni, hogy a lehető legszélesebb körben hozzáférhetővé kell tenni a társadalom számára, minden egyes állampolgár számára és az állampolgárok különböző csoportjai számára is mind az alkotmánykonceptiónak a jelenlegi szövegét, mind a későbbi kodifikált, végleges szöveget. És meg kell találni azokat a csatornákat, ahol a társadalomban megfogalmazott vélemények eljuthatnak az Alkotmánnyal foglalkozó, ezzel megbízott bizottságokhoz és szervekhez.

Ezzel tehát azt szerettem volna mondani, hogy az alkotmányozó munkát a lehető legnagyobb nyitottság mellett, és a lehető legszélesebb nyilvánosság mellett javasoljuk végezni. Az az elképzelés, hogy magát a szabályozási koncepciót, még a parlament ülése előtt, a Magyar Hírlap teljes terjedelmében nyilvánosságra hozná,³ és elkezdődne a szabályozás koncepciójáról egy széles körű vita. Nem kell tehát egyetlen csoportot, egyetlen állampolgárt sem kizárni ebből a munkából, ugyanakkor vissza kell utasítani bármelyik csoportnak azt a feltételezést, hogy a társadalom nevében szóljon. Hiszen a társadalom nevében a dokumentumról a parlamentben kell tárgyalni.

Mindezeket előrebocsátva van remény tehát arra, hogy az alkotmányozás a közmegegyezésnek, a konszenzusteremtésnek a lehetőségét is magában foglalja. Nyilvánvaló azonban az is, hogy az alkotmánykészítés nagyon kemény politikai viták terepe is lesz. Ezekre a vitákra fel kell készülnünk, kondicionálnunk kell a párt-szervezeteket, ezért élünk azzal a javaslattal, hogy a szabályozási alapkoncepciót jelentessük meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban, és készítsük fel a pártaktívát az alkotmányozó munkában való aktív részvétellel.

Befejezni ezt a gondolatkört azzal szeretném, hogy az alkotmányozás meglehető-

sen időigényes munkának ígérkezik. És nagyon nagy baj származna abból, egy valamilyen előre meghatározott menetrendet, időrendi keretet szem előtt tartva, sietés, kapkodás, esetleg kierőszakolt döntések jellemeznék ezt a munkát [sic!]. Alkotmányozni csak nyugodt, higgadt, körültekintő ütemezés mellett lehet. Ezért nem célszerű végső határidőt megszabni az Alkotmány elkészüléséhez. A koncepció akkor készül el, amikor nagyjából a közmegegyezés kialakítható mellette, és ekkor terjeszthető elő majd a parlamentben.

Ezek után az általános bevezető megjegyzések után néhány konkrét részkérdéshez, illetve néhány Alkotmány-fejezethez szeretnék kiegészítést fűzni. Először a társadalmi-politikai-gazdasági renddel összefüggő igen nagyfontosságú fejezethez.⁴ Ebben a fejezetben néhány nagyon fontos alapelvnek a rögzítését szükségesnek tartottuk, ezek közül szeretnék kiemelni néhányat. Így elsőként az államhatalom eredetéről szólva azt, hogy alapelveként kell rögzíteni a népfelségnek az elvét, vagyis azt, hogy minden hatalom kizárólagos forrása és birtokosa a nép, amely ezt a hatalmát részben közvetlenül, például a népszavazás vagy a népi kezdeményezés intézménye révén, részben pedig az államszervezet útján gyakorolja. Az államhatalom gyakorlásának elveként pedig indokolt rögzíteni a hatalmi ágak elválasztásának az elvét. Ennek értelmében a különböző hatalmi ágak, így az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a Minisztertanács, az Alkotmánybíróság, a bírósági szervezet, a közigazgatási végrehajtó hatalom és a helyi önkormányzatok külön önálló hatalmi ágat képeznek, jól definiált és a korábbiaknál lényegesen pontosabban definiált feladatokkal, és egymás kölcsönös korlátaiként is működnek. Ennek az érvényesüléséhez azonban ki kell mondanunk egy másik fontos alapelvet, mégpedig a különböző hatalmi ágak közötti hatáskör-elvonás tilalmának az elvét.

Nagyon fontos elveket tartalmaz az állam és a társadalom kapcsolatáról szóló része ennek a fejezetnek. Itt alapvető elvként láttuk célszerűnek deklarálni azt, hogy a társadalom tagjainak az önkormányzat alakításához való joga nem korlátozható. Meghatározó jelentőségű tétel itt a jogegyenlőségnek az elve, amely magában hordozza a törvény előtti egyenlőséget, az előnyös és a hátrányos megkülönböztetésnek a tilalmát, valamint a tulajdonformák tekintetében a szektorsemlegességnek az elvét. Rögzíteni tartottuk indokoltnak azt, hogy a társadalom célja, az állam feladata az esélykülönbségeknek a mérséklése, ennek érdekében az államnak megkülönböztetett figyelmet kell fordítania a hátrányos helyzetű csoportok, személyek támogatására, az elmaradott térségeknek a fejlesztésére.

Végül itt kell kimondani a rendeltetésszerű joggyakorlásnak az elvét is, vagyis azt, hogy mind az államnak, mind az állampolgároknak tilos a joggal való visszaélés. A jogokat mindenki csak a társadalmi és az egyéni érdek összhangjának a biztosítása mellett gyakorolhatja.

Ennek a fejezetnek nagyon fontos tétele lesz az államformának a definiálása és meghatározása. Az előkészítő munka során arra a következtetésre jutottunk, hogy nincs jobb meghatározása az államformának, mint a népköztársaság. Nem meggyőző az az érvelés, hogy pusztán államjogi szempontból elég lenne rögzíteni azt, hogy az államforma köztársaság, és nem királyság. Például Magyarországon nagyon fontos értékeket jelent ez a kifejezés, és valós értékeket a népköztársaság kifejezés. Ezért olyan időszakban, amikor teljes joggal a népfelség elvét a maga rangján hangsúlyozzuk, ennek a jelzőnek a kiiktatása indokolatlan lenne. Mint, ahogy indokolatlan lenne új jelzők helyezése a köztársaság fogalma elé. Mint ahogyan az előterjesztésben utaltunk erre, felvetődött a demokratikus köztársaság, a népi de-

mokratikus köztársaság, vagy a szocialista köztársaság, mint definíció. Ezek nem fednék pontosan társadalmunk mai, valóságos helyzetét, állapotát, ezért az a javaslatunk, hogy az 1949-es Alkotmányban rögzített államformát az új Alkotmány vi-
gye tovább.

Politikailag fontos és érzékeny része lesz ennek a fejezetnek a politikai rendszer, illetve a pártok alkotmányos definíciója. Arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy nem az Alkotmánynak kell definiálnia a többpártrendszert, ugyanakkor a többpártrendszer irányába mutató — és spontán — fejlődésnek az Alkotmány keretül kell, hogy szolgáljon. Egy ilyen szövegtervezetet terjesztettünk elő.

Fontos tétel — és ez eltérés az 1949-es Alkotmányhoz —, nem látjuk szükségét és értelmét annak, hogy az MSZMP vezető szerepe alkotmányos megfogalmazást nyerjen. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az MSZMP lemond arról a politikai törekvésről és szándékról — mint ahogyan az előző központi bizottsági ülésen erről szó volt —, hogy a társadalmi folyamatok meghatározó tényezőjévé kíván válni. Ezt azonban programjával, politikai munkájával, meggyőzéssel, tehát a társadalom megnyerése révén kívánja — nem pedig jogi formulákkal — biztosítani. Célszerű azonban, éppen a társadalom védelmében rögzíteni azt, hogy csak olyan társadalmi szervezetek, közöttük pártok működhetnek hazánkban, amelyeknek a célja, programja és tevékenysége összhangban áll az Alkotmányban megfogalmazott értékekkel és törekvésekkel.

Feltehetően komoly vita lesz a tulajdonviszonyokkal kapcsolatos kérdések alkotmányos rögzítésében. Itt azt ajánlanánk rögzíteni, hogy az Alkotmány egyenrangú tulajdonformaként ismerje el a közösségi és az egyéni tulajdont azzal, hogy ezek egymás felé nyitottak kell, hogy legyenek, különböző kombinációi jöhetnek létre, mint ahogy ezt a társasági törvény lehetővé teszi majd. Ugyanakkor szólnunk kellene arról, hogy a társadalom és a gazdaság a közösségi tulajdon dominanciája alapján kell, hogy álljon. Nem lenne célszerű azonban a különböző tulajdonformáknak egy nagyon részletes alkotmányos taglalása. Megfontolás tárgyát kell képezze az — és a jelenlegi koncepció ezt ajánlja elfogadni —, hogy az állami és a szövetkezeti tulajdon, mint a tulajdonformák két fontos formája, nevesítve szerepeljen az Alkotmányban.

Egy másik nagy fejezete az Alkotmánynak az emberi és állampolgári jogokkal, valamint az alapvető kötelezettségekkel foglalkozik.⁵ Az eddigi viták egyértelműen megerősítették azt, hogy ez a Magyarország által vállalt nemzetközi kötelezettségekkel teljes egészében összhangban levő fejezet modern felfogásban szól az emberi jogokról, állampolgári jogokról, szabadságjogokról. Ezeknek teljes katalógusát adja; ezeknek a jogoknak a tartalmi megfogalmazása azonban a kodifikációs munka része lesz majd, ezt akkor kell elvégezni.

Külön fejezet foglalkozik a gazdasági, szociális és kulturális jogokkal. Itt a kodifikációs munka során kell összhangba hozni majd gazdasági lehetőségeinkkel a szociális, kulturális és gazdasági jogok körét.

A harmadik ilyen kérdéscsomag a hatalmi ágak elválasztásával függ össze.⁶ Utaltam arra már, az a törekvésünk, hogy a különböző hatalmi ágak lehetőleg legpontosabb célmeghatározására, feladatmeghatározására törekedjünk. Ezek között is első helyen áll a parlament szerepének, funkciójának a meghatározása. Egyértelműen az áll érdekünkben, hogy erős, tényleges hatalmat megtestesítő, ugyanakkor kormányzati feladatokat nem végző parlament jöjjön létre Magyarországon. Pontosán körvonalazni igyekszik a tervezet a parlamentnek a jogosítványait és a parla-

mentre is igaz a hatáskörelvonásnak a tilalma. Ezt a nem kormányzó parlamentet tehát úgy kell elképzelnünk, hogy a parlamentnek nem joga az, hogy a kormány számára az alkotmányban rögzített jogosítványok bármelyikét önmagához delegálja.

Nyitva hagyjuk a kidolgozó munka jelenlegi szakaszában azt, hogy egykamarás vagy kétkamarás parlamenti gyakorlatra térjünk-e át. Az eddigiek során a több érv az egykamarás parlament fenntartása mellett szólt. Van viszont néhány olyan érv és tétel, ami miatt érdemes tovább gondolkodni egy második kamara szerepén, és ezt a kérdést nem célszerű levenni még a kidolgozó munka asztaláról. Az a felfogásunk, hogy amíg a parlament felső [sic!] házában a politikai képviseletet dominanciáját kellene biztosítani, és azt az össznemzeti érdekek megjelenítésének a minél teljesebb körű színterévé tenni, addig érdemes gondolkodni azon, hogy bizonyos érdekképviseleti szempontokat hogyan lehet egy második kamara keretei között létrehozni, és az érdekképviseletet ennek révén esetleg bekapcsolni a döntéshozatalba.

Nyitott kérdés ma még a képviselők megválasztásának a formája és technológiája, ezért csak a legáltalánosabb elveit rögzítettük az alapkoncepcióban. Itt is utalni szeretnék arra, hogy egy külön napirend keretében át kell tekintenünk majd, hogy abban az új helyzetben, ami a Központi Bizottság legutóbbi ülését követően előállt, tehát amelyik a pártok jelenlétét és a választásokon történő indulását lehetővé teszi, milyen választási technológia szükséges ahhoz, hogy egy folyamatos, fokozatos és kiszámítható átmenettel közeledjünk a hatalomgyakorlás új formájához. Feltételezhetően egy kizárólagosan versenyjellegű megoldás ma nem ajánlható, mint ahogyan feltételezhetően egy kizárólag előzetes megállapodásokon alapuló megoldás sem látszik célszerűnek. Ennek a két formának a kombinációját kell megtalálni majd.

Nagyon fontos érdekünk fűződik ahhoz, hogy határozott, következetes, kiszámítható kormányzásra nyíljon lehetőség. Ezt szolgálja a kormány feladatainak a korábbiaknál részletesebb, világos rögzítése. Ezt szolgálja a miniszterelnök státusának, személyes döntési illetékességének a megerősítése, és ezt szolgálja a miniszteri önállóság, a miniszteri döntési és felelősségi viszonyrendszernek szintén a korábbiaknál részletesebb rögzítése.

Az a javaslatunk, hogy a kollektív államfői forma helyett a jövőben térjünk át az elnöki rendszerre.⁷ Az elnöki rendszerre a hatalommegosztásnak és a különböző hatalmi ágak közötti jobb egyensúly megteremtésének az egyik biztosítékaként gondolunk. Döntés kérdése majd, hogy az elnöki rendszer a két klasszikus forma közül melyikhez álljon közelebb. Az egyik klasszikus forma a protokolláris elnöki rendszer, a másik klasszikus forma az erős, komoly jogosítványokkal rendelkező elnöki rendszer. Az előkészítő munka során arra jutottunk, hogy a két szélső megoldás közötti formát kellene választani, és ennek megfelelően kellene definiálni az elnöki rendszert. Egyben célszerűnek látszana ezt az intézményt még a következő képviselői választások előtt létrehozni, vagy az Alkotmány elfogadása előtt, ami egy alkotmánymódosítást jelentene, vagy az új Alkotmány elfogadását követően nem sokkal.

Két további új intézmény létrehozását javasoljuk: az Alkotmánybíróságot,⁸ illetve az Állami Számvevőszéket.⁹ Az Alkotmánybíróság fontos új intézménye lehetne a jogszabályok utólagos kontrolljának. Ezeknek az Alkotmánnyal való összhangját ellenőrizné. Szükségesnek mutatkozik éppen azért, mert az Alkotmány-

bíróság e meghatározó feladatán túl egyéb más feladatoknak is eleget tenne, így például a pártok bejegyzésével, alkotmányos működésének a kontrolljával is foglalkozna, ezért szükségesnek látszik, hogy az Alkotmánybíróságot — szintén mint intézményt — az új Alkotmány elfogadása előtt, és még a párttörvény elfogadása előtt létrehozzuk.

Az Állami Számvevőszéknek az lenne a funkciója, hogy a végrehajtó hatalomtól egy független intézményt hozunk létre az állami költségvetés, ezen belül a kormány és a minisztériumi költségvetés ellenőrzésére, illetve a költségvetésből finanszírozott kommunális, szociális és egyéb célokra rendelkezésre bocsátott összeg felhasználásának a racionális ellenőrzésére. Ezzel fel lehetne számolni azt a mai kétségtelen anomáliát, hogy költségvetési ügyekben a kormány, illetve a Pénzügyminisztérium önmagát ellenőrzi. Az a javaslatunk, hogy az Állami Számvevőszék létrehozására az új Alkotmány elfogadását követően kerüljön sor.

Az új alkotmánykoncepció igen nagy részletességgel foglalkozik az igazságszolgáltatással.¹⁰ Nagy hangsúlyt kap a bírói függetlenség kérdése. Ezt alapvető elvi jelentőségű kérdésnek tartjuk. Fel fog azonban vetődni az a kérdés, hogy a bírói függetlenség összefér-e párthoz való tartozással? E tekintetben a nemzetközi gyakorlat meglehetősen tarka. Sok országban a bírói tisztség nem összeegyeztethetetlen a pártokhoz tartozással. Mi is azt a felfogást képviseltük, hogy el kell választani az ítélezési gyakorlatot a privát szférától; az ítélezési gyakorlat során a bíró nyilvánvalóan kizárólag a törvényeknek van alárendelve. Ez azonban nem teszi lehetővé azt, hogy a magánéletében során pártokhoz tartozzon, egyesületekhez tartozzon, tehát politizáljon.

Az ügyészség jövőbeni szerepére vonatkozóan a jelenlegi koncepció több elgondolást tartalmaz.¹¹ Ezek előnyeit, hátrányait megítélésem szerint az előterjesztés megfelelően felsorakoztatja, rögzíti. Úgy gondolom, hogy nem ez a kérdés, amit nagyon széles társadalmi vita során lehet mérlegelni és eldönteni majd, ez alapvetően a szakmai viták tárgyát kell hogy képezze. Egy dologra azonban mindenképpen fel kell hívni a figyelmet, hogy akár a bírói szervezetnek, akár az ügyészi szervezetnek az átalakítását egy olyan menetrend, ütemterv szerint kell megvalósítani majd, ami egy ilyen, politikailag meglehetősen nehéz és destabilizáló elemekkel terhes időszakban ezeknek az intézményeknek a funkcionálását nem zavarja. Tehát bármilyen szerkezeti, szervezeti változtatást csak nagyon nagy körültekintéssel és fokozatosan lehet megvalósítani.

Befejezésül szólni szeretnék a nemzeti jelképnek a dolgáról.¹² Az a szándékunk, hogy a maguk teljességében rögzítse az Alkotmány a nemzeti jelképeket. Úgy gondolom, hogy ezek lesznek azok a kérdések, amelyek körül a leginkább érzelmi jellegű viták folynak majd. Ezek az emocionális viták részben el is kezdődtek már, például a Magyar Népköztársaság hivatalos címere dolgában. Lezárni ezeket a vitákat ideje előtti lenne még, ugyanakkor nagy baj lenne, ha a jelképek körüli — az állami jelképek, szimbólumok körüli — vita uralná az alkotmányvitát. Célszerű lenne ezekben a kérdésekben is higgadtan, nyugodtan az álláspontunkat kialakítani.

Az állami címet illetően lényegében azt kell eldönteni, hogy megtartjuk-e a jelenlegi címet. Ez ellen sok érv vetődött fel az eddigiek során. Ezek után pedig abban kell döntést kérni, hogy egy új címet alkotunk-e meg, vagy pedig valamelyik korábbi, hagyományos címerhez térünk vissza.

Befejezni, elvtársak azzal szeretném, hogy a Központi Bizottság mai ülésétől a koncepció általános vitáját várjuk, hiszen első olvasatban kerül ez az igen terjedel-

mes, nagyon sok fontos kérdést tartalmazó dokumentum az Önök kezébe. A részletek bármennyire is fontosak ezek — és az alkotmányozásnál különlegesen fontosak a részletkérdések —, megítélésünk szerint nem a mai tárgyalás tárgyát kell, hogy képezzék, bár nagy érdeklődéssel fogadunk részletkérdésekre vonatkozó észrevételeket, javaslatokat is. Azt ajánljuk, hogy a javaslatban szereplő alternatívák többségét is hagyja nyitva a Központi Bizottság, hiszen célszerűtlen lenne bármelyik alternatívát a parlament ülése előtt, és főleg egy viszonylag széles körű társadalmi vita előtt lezárni. Ezen viták tapasztalatainak az ismeretében térhetnénk vissza a koncepció egészére, ezen belül bizonyos alternatívák lezárására, és mint ahogy utaltam már rá, nem kizárt, hogy fontos részkérdésekről önálló napirend keretei között is vitát folytassunk.

Mind ez ideig működött a Központi Bizottság megbízásából egy, az alkotmányozó munkát összehangoló, a Központi Bizottság tagjaiból álló bizottság.^B Azt javasolnám, hogy a Központi Bizottság hosszabbítsa meg ennek a munkabizottságnak a mandátumát, és bízza meg a további munka összehangolásával, beleértve a mai vita tapasztalatainak a hasznosítását is. Köszönöm a figyelmüket.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Most szünet következik azért, hogy a szokásos módon, aki kérdést kíván feltenni az előadói beszéd kapcsán, illetve szót kér, az írásban jelezze itt az elnöki asztalnál. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Folytatjuk a munkát. Jelentem Önöknek, hogy tizennégy elvtárs kért eddig szót. Írásban három elvtárs adta be véleményét. Két elvtárs kérdést szeretne feltenni, ezért mielőtt rátérnénk a vitára, először Fock Jenő elvtársnak, utána Sarlós István elvtársnak adom át a kérdés jogát.

FOCK JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az első kérdésem — a kérdésben általában benne van a véleményem —: nem tartották volna helyesnek az előterjesztők, hogy a legfontosabb politikai kérdéseket hozzák ide, és nem az Alkotmány részletekbe menő koncepcióját?

Komolyan gondolják-e az előterjesztők, hogy mi most a koncepciót megtárgyaljuk? Utána, a második oldal szerint, az állásfoglalás egy jól átgondolt, kellőképpen előkészített társadalmi vitára lehet bocsátani majd az Alkotmányt [sic!], amikor a parlament után valamikor — nem tudom, késő ősszel —, az Alkotmány meglesz, és azt társadalmi vitára, jól megszervezve előkészítjük. Nem gondolják-e, hogy közben rajtunk kívül mindenki más avval foglalkozik, amivel nekünk foglalkozni kellene, a legfontosabb politikai kérdésekkel? Nem gondolják-e azt, hogy elfogunk késni megint, amikor majd az írásmű szerint a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság az Alkotmány végső elfogadása előtt, annak legfontosabb kérdéseit — a preambulomot és stb., ami föl van sorolva — meg fogja tárgyalni?

Akik velünk szemben állnak, vagy akik közül egyesek majd talán mellettünk is fognak állni kívülről, azok már fogalmazzák az Alkotmányt. Azok már két év óta ezen dolgoznak, azok a legfontosabb politikai kérdésekben állást foglalnak, azok már szóhoz jutnak rádióban, televízióban, sajtóban. Nem ezt kifogásolom, hanem azt, hogy mi nem csináljuk ezt.

Tehát a kérdésem az, hogy nem lett volna-e helyesebb — vagy akár meg kell sürgetni azt —, hogy ezeket a legfontosabb kérdéseket tényleg megtárgyaljuk?

El lehet-e azt képzelni, amit Fejti elvtárs mondott, hogy addig, amíg az Alkotmány abban a formában nem lesz, addig társadalmi szervek stb. ne nyilatkozzanak? Mindenki más nyilatkozni fog, állást fog foglalni, csak mi nem.

De ha már így került ide ez a kérdés, akkor egy megjegyzést engedjenek meg: ami a közleménnyel is összefügg: ez az előterjesztés vagy nem tudom micsoda, javaslat és határozat, ez 8-án készült kicsit kapkodva; ami a közleményben van erről a kérdésről, az világosabb, egyértelműbb, mint ami ebben a határozati javaslatban van.

A közleményhez még egy mondatot. Ez már nem kérdés, de ha már a szónál vagyok megemlítem. Ez a pártjelvény. Miért kell nekünk most határozni arról, hogy pártjelvény legyen? Az anyagban még az is benne van, hogy aki rendes ember, az hordani is fogja. Én világeletemben utáltam a jelvények hordását. Én is járom az országot, és sehol sem találkoztam ilyen tömeges kívánsággal, hogy pártjelvény kell stb. Sehol nem találkoztam. Egyes helyeken biztosan fölmerült, valószínűleg igazat írnak, biztos hogy igazat írnak, de olyan tömeges kívánsággal, hogy most az a legfontosabb, hogy nekünk pártjelvényünk legyen, én ilyesmivel nem találkoztam.

Na most rátérek a kérdésekre, ha már itt van ez a csomag papíros. Mindjárt az első oldalon: az Alkotmány átdolgozásában, illetve, ahogy most büszkén hirdetik, hogy kezdettől fogva új Alkotmányt akartak. A kezdet kezdetén még nem erről volt szó, hanem az Alkotmány átdolgozásáról. Akik akkor azt mondták, hogy az „Alkotmány átdolgozása” — nemcsak a párt mondta, személyek is mondták —, azok most büszkén azt hirdetik, hogy ők kezdettől fogva új Alkotmányra gondoltak. Miért gondoltak új Alkotmányra? Ez az első oldalon kitűnik. 1949-es Alkotmány, evvel kezdődik. Jelentős részben nem az egyetemről frissen kikerült gyerekek foglalkoznak most az Alkotmánnyal, az új Alkotmánnyal, hanem jórészt ugyanazok az emberek, akik 1968–72 között dolgoztak a 49-es Alkotmány átdolgozásán. De jobban esik azt mondani, hogy 49-es. Tényleg a 72-esben is maradtak olyan dolgok, amik talán, ha bátrabbak az alkotmányjogászok, akkor nem így maradtak volna. De leegyszerűsíteni, hogy mindenre mondassák: sztálinista, azért 49-et emlegetni és 72-ről elfeledkezni, ez inkorrekt, gyáva, vagy nem tudom én, a tömegek, az ellenzéki tömegek — ma már ilyenekről beszélünk — megnyerésére irányuló szándék. Vagy legalább írják oda, és ha a televízióban vagy a rádióban megszólalnak, mondják meg önkritikusan, hogy 72-ben nem voltam elég bátor ahhoz, hogy olyan javaslatot tegyek, amihez ma már megvan a bátorságom.

A kérdésem tehát világos, hogy miért nem a 72-ről beszélünk, miért 49-ről?

A második kérdés: a szocialista társadalmi beilleszkedés a harmadik oldalon.¹⁴ Naprakész szocializmus képet nem adhatunk stb., nem várhatunk az Alkotmánytól. Rendben van, ez helyes. De fölteszem a kérdést: nem látnak-e olyan veszélyt — az első kérdéséből adódóan, amit az elején tettem föl —, hogy amíg mi ezen vacakolgatunk, elszalad az idő? Naprakészt senki nem kér; én is tudom, amit a Bogomolov is mond, mások is mondanak, hogy most újra ki kell dolgoznunk, mit is értünk a jövőben a szocializmuskép alatt? Ki kell dolgoznunk. Naprakészt nem várok. De azért valamilyen állásfoglalás kell. Valami állásfoglalás van is ebben az anyagban, valami állásfoglalása van a Biharinak¹⁵ is, a nem létező Szociáldemokrata Párt megbízott főtitkárának — a 168 óra igen jó riportműsorában hallottam róla —, ő már pontosan, betűről betűre megfogalmazza, paragrafusba foglalva; gondolom nemcsak azt, amit ott ismételt, hanem mást is.

Itt föltenném a kérdést, nem lenne-e itt az ideje — már evvel az anyaggal kapcsolatban is fölmerült bennem —, néhány kérdésben előre csatába menni, s nem megvárni azt, amíg minden kialakul? Mindenre azt mondhatják, hogy a társadalom összessége, nagyobb része azt kívánja, amit az alternatívok javasolnak, képviselnek nagy hangon, és nem lehetne-e úgy fogalmazni, hogy kiválsuk a vitát, az összecsapást, politikai összecsapásra gondolok természetesen?

Ugyanez a kérdés merül fel bennem az 5. oldalon a népköztársaság kérdésében.¹⁶ Változtatása nem tűnik indokoltnak. Nem lehetne-e itt a párt nevében úgy fogalmazni, világosan, egyértelműen, hogy mi a népköztársaság mellett vagyunk? Nem lehetne-e ezt így? És aki mást akar, akár királyságot, akár a nép szót is elhagyni ebből, avval vitába szállunk, és csatába szállunk, már most a mai napon és a következő hónapokban, hetekben is.

6. oldal: parlament, nem várhat... Mit nem csinálhat, nem tudom.¹⁷ Szóval, tetszése szerint nem vonhatja el, igen a Minisztertanács, a bíróság hatáskörét, jogkörét. Hát mit kell ezalatt érteni, hogy tetszése szerint nem vonhatja el? Véleményem van egyébként, hogy a parlament az utóbbi időben, mivel ilyen általános vitaforummá válik, sokkal inkább, mint a Minisztertanács, máris elvonja a kormány hatáskörét, olyan dolgokba avatkozik bele, ami nem a parlament dolga, hanem a kormány dolga kell, hogy legyen. Ezt a „tetszés szerint”-et hogyan kell érteni? Gondolom, majd az Alkotmányban világosan fogalmaznak, de addig az emberek fejében zavart támaszt az ilyen fogalmazás, és mindenki arra gondol, amire akar.

18. oldalon: a halálbüntetések eltörlése.¹⁸

Valóban úgy gondolják, hogy ez most olyan fontos kérdés, hogy Alkotmányba kell venni? A világ számtalan országára, akikre hivatkozunk, hogy Nyugaton így van, meg úgy van, ott sincs ez, ott is vita folyik, és ahol megteszik, ott Alkotmánnyon kívül döntenek erről törvényben.

20. oldal: állampolgári jogtól való önkényes megfosztás tilalma.¹⁹ Ez az „önkényes” szó nekem valahogy nem tetszik. Megint nem tudom, hogy mit értünk alatta? Mert az állampolgárnak joga van az állampolgárságáról lemondani valamilyen esetekben, akkor a kormánynak, illetve a magyar Alkotmány szerint jogunk kell legyen arra, hogy — nem önkényesen — megfoszthassuk az állampolgárságától azt, aki ezt kiérdemli. Például hazaárulás és a többi esetekben.

26., 27. oldal:²⁰ Itt is homályban marad egy kérdés. Az országos lista jelenlegi formájában nem elégíti ki az igényeket. Fölteszem a kérdést: mire gondolnak? Más formában, milyen formában igen? Idetartozik tulajdonképpen a kétkamarás rendszer. Engem a kettes számú függelék nem győz meg arról, hogy azért nem kell a kétkamarás rendszer, mert Magyarországon nem a Szovjetunió van, nem soknemzetiségű ország stb. olyan mértékben, hogy erre is szükség lenne. Eddig is, a viták során az merült fel a kétkamarás rendszerrel kapcsolatban, nem az, hogy megosztja a jogokat, hanem a második kamara, most már van gazdasági kamara, mezőgazdasági kamara. A műszakiak hóbörögnek, hogy mérnök-kamara kell. És nem tudom már hány kamara van? Eddig a viták során úgy alakult valahogy, hogy egy ilyenfajta kamara kell, olyan érdekképviselő, amelynek meghatározott jogai vannak, például nem fölülbírálni, hanem előzetesen az érdek szempontjából megnézni az anyagokat, amik a parlament elé kerülnek. Ez az anyag nagyon határozottan kiáll, és rossz példára hivatkozik, mikor elutasítja a kétkamarás rendszert. Én azt sem mondanám, hogy a kétkamarás rendszer mellett vagyok. Az igazságtalan, helytelen indokolás ellen vagyok.

44. oldal:²¹ Minisztertanács elnöke, államtitkárok, miniszterekből áll a kormány. Hát most abból áll. Sőt, azt hiszem, hogy miniszterelnök-helyettes is van még. Szabad-e így az Alkotmányba belevenni? Ha időtálló Alkotmányról beszélünk, bármikor előfordulhat, azt mondják, hogy államminiszterre nincs szükség. Azt most találtuk ki, vagy újra kitaláltuk, vagy hogy miniszterelnök-helyettesekre mégis szükség van. Az Alkotmányban ne rögzítsük így. Most ezek itt rögzítve vannak. A kérdés az, helyes-e így fölteni a kérdést, az Alkotmányra?

A miniszterelnök személyében történő változás automatikusan magával hozza az egész Minisztertanács megbízásának megszűnését. A kérdésem az — ez van itt leírva —, hogy ez így van mindkét esetben? Tehát abban az esetben is, ha a kormány elnökét nevezik ki, és ő bemutatja csak a kormányát? Akkor is így van, vagy csak az előző esetben?

48. oldal:²² ide tartozó kérdés ez is. Államtitkárokat az elnök, az államelnök nevezi ki. Fölteszem a kérdést, megint csak abban az esetben is, ha a kormány tagjait az előbb elmondottak alapján, abban a formában választják meg? Mert, ha igen, akkor aki kinevez, az fölment. A kormány elnökének az egyik esetben joga van a kormány tagjait megválogatni, tehát fölmentésre javaslatot tenni, az államtitkár magasabb rangra kerül, mint maguk a miniszterek, a Minisztertanács tagjai, ebben az esetben.

59., 60. oldal:²³ ez az utolsó, ez az ügyészi szervezet. Én szerintem meggyőzőbbnek tűnik a függetlenség; evvel szemben az van az indokolásban, hogy a 3. változat áll összhangban a kialakulandó állami rendszer többi elemével. Fölteszem a kérdést: miért jobb az ügyészi szervezet ilyen formában való megszüntetése, miért jobb az, ha az ügyész, a legfőbb ügyész az igazságügyminiszternek az egyik helyettese? Én szerintem nem jobb.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Sarlós elvtársé a szó.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Kedves Elvtársak! Az első kérdésem a tárgyalás módjára vonatkozik. A képviselők ugyanazt az anyagot kapták meg, mint amit most a Központi Bizottság tagjai kaptak meg. Ebből következik, hogy az itt elhangzott módosítások nem szerepelnek az Országgyűlés vitaanyagában. Azt valakinek ott elő kell majd adnia. Miért nem lehetett volna azt megoldani, hogy itt az igazságügyi miniszter legyen a téma előadója, és a Központi Bizottság vagy a Politikai Bizottság valamelyik tagja minősítse azt, amit a miniszter ad elő, mert ezt kellene a parlamentben is megtenni, és ezt javaslom.

A második kérdésem. Nem vetődött-e az föl, hogy a Legfelső Bíróság elnökét ne a parlament válassza, hanem egy bírósági kollégium, tudniillik ezzel megkerülhető lenne az az ellentmondás, ami a legutóbbi Országgyűlésen felvetődött — a kormány előterjesztése alapján —, nevezetesen, hogy a Legfelső Bíróság elnökét a parlament választja, a Legfelső Bíróság elnöke köteles évente beszámolni a parlamentnek, de a kormány azt javasolta, hogy interpellációt ne lehessen hozzá intézni. Holott az első kettő logikussá teszi az interpellációt, és jogunk van azt is mondani, hogy meghatározott kérdésekben nem lehet interpellálni a bíróhoz.

A harmadik kérdésem. Mi az oka annak, hogy a rendőrség és a honvédség jogállása az Alkotmányban sehol nem szerepel? Igényelni fogják a képviselők, erre szerintem feltétlenül felgyelmet kell fordítani.

A negyedik kérdésem. Nem vetődött-e az föl, hogy a megyei tanácsok és a Fővárosi Tanács esetében az első számú vezető személyét kettéválasztjuk, legyen egy

Társadalmi munkában tanácselnöki szerepet betöltő ember, és legyen egy valaki a kormányzat által akár kinevezett főpolgármester vagy főispán, vagy alispán, vagy nem tudom, minek kellene nevezni ezt a dolgot?

A következő kérdésem. Miért nem lehet megoldani azt — a kétkamarás rendszer felvetődött —, hogy a kettő viszonyáról bővebb magyarázatot adjon az Igazságügyi Minisztérium, miért azt a megoldást választjuk az egész anyagban, hogy ott, ahol alternatív javaslat van, az egyikre majdnem az a válasz, hogy nem jó, mert nem jó, a másikat viszont javasolják megválasztásra? Ez a kétkamarás rendszernél például így van, holott valami magyarázat kellene, hogy hogyan képzeljük el a második kamarát, mi a viszonya az elsőhöz, melyik a felettes, melyik van a másik alá rendelve, és kinek mi a szerepe?

És végső kérdésem az, hogy miért nem tudunk ilyen módon a köztársasági elnök személyét illetően egyetlen javaslatot elfogadni, vagy ha már a miniszter kettőt terjeszt elő, akkor a párt képviselője miért nem állhatna föl a parlamentben azt mondani: határozott munkakörrel, jogkörrel, hatáskörrel felruházott köztársasági elnökre van szükségünk.

Itt hívom föl egy szövegezési formulációra a figyelmet. Azt javasoljuk, azon medítálunk megint, hogy népköztársaság, demokratikus köztársaság, szocialista köztársaság vagy csak köztársaság legyen? Fejti elvtárs a népköztársaság mellett érvelt, a többi érvet nem utasította el, viszont a köztársasági elnököt nem népköztársasági elnöknek nevezzük, hanem köztársasági elnöknek. Én ezt tartom logikusnak, de a szövegben is legyen logikai kapcsolat, és legyen egy határozott feladatkörrel felruházott köztársasági elnökünk.

Itt mellékesen megkérdezem, ha nincs Alkotmány, akkor alkotmánymódosítással hogy tudunk köztársasági elnököt választani, amikor az Alkotmány azt akarja kimondani, hogy a köztársasági elnök személyére a különböző szervezeteknek van joga javaslatot tenni, holott ezek a szervezetek még esetleg nem lesznek akkor, amikor köztársasági elnököt akarunk választani.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Kérdés van-e még? Kérdés nincs. Akkor átadom a szót Fejti elvtársnak, hogy válaszoljon a kérdésekre. Fejti elvtárs után első hozzászóló Vastagh Pál elvtárs.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Fock elvtárs részben kérdéseket tett föl, részben már a véleményét is mellé mondta.

Foglalkoztatott bennünket is, hogy hogyan lehet — bocsánat a kifejezésért — leginkább emészthető formában egy alapkonceptiót a Központi Bizottság asztalára tenni. És gondolkodtunk azon is, hogy esetleg egy szűkített koncepció kellene a lehető legkevesebb magyarázkodással. És esetleg nem is minden kérdést itt előterjeszteni. Technikailag a dolog kivitelezhetetlennek tűnt, mert mihelyt kezdtünk részeket kiemelni, rögtön azzal a problémával néztünk szembe, hogy egyrészt az egész szöveg nem lesz érthető, ha kiemelünk belőle részeket. Másrészt roppant nehéz eldönteni, hogy egy Alkotmányban mi a fontos, mi a kevésbé fontos. Mert utólag szokott kiderülni, hogy egy határozott vagy határozatlan névelő volt a fontos. Attól függően, hogy hova van elhelyezve. Tehát nagyon apró nüanszok, részletkérdések is igen fontosak tudnak lenni akkor, ha valami zavart, galibát okoznak. Ezért arra a következtetésre jutottunk, hogy bármennyire is megterhelő egy ilyen viszonylag terjedelmes — hozzá kell tennem, hogy helyenként terjengős, és ez a mi hibánk — dokumentumnak az átanulmányozása, ez kikerülhetetlen.

Ezt egyszer meg kell nézni, és innentől kezdve a Központi Bizottság döntésének megfelelően kell folytatni a munkát.

Késésben vagyunk-e? Én úgy gondolom, nem vagyunk késésben, sőt, azon kevés kérdések egyikéről van szó, ahol a párt offenzív lehet. Nagyon fontos érdekünk fűződne hozzá, hogy levetve korábbi gyakorlatunkat, miszerint csak teljesen eldöntött, kimunkált, többszörösen megvitatott kérdésekkel lépünk a nyilvánosság elé, az alkotmánykonceptiót a Központi Bizottság vitája után fel lehet, fel kell vállalnia a Központi Bizottságnak, a Központi Bizottság tagjainak is, és duplán fel kell vállalni a március 8-i parlamenti vitában.

Én egészen biztos vagyok benne, hogy az első komoly politikai erőpróba a parlament ülésén fog bekövetkezni. Meg tudom most egy borítékban nevezni azt a nyolc-kilenc képviselőt, aki egészen biztosan szükségét érzi majd, hogy a saját politikai, jogpolitikai filozófiáját kifejtse, és ha ezt nem tudjuk kellően intelligens formában ellensúlyozni, akkor — miután a parlament ülése a lehető legnagyobb nyilvánosság ma — lényegében előállhat egy egyensúlytalanság. De vitán felül áll, hogy ez a koncepció ma nagyjában és egészében — mert egy sor részletkérdésben vita van még — felvállalható, elfogadható, és ez a pártnak és a szakmának egy közös koncepciója.

Szeretném hozzátenni egyébként, hogy január 30-án készült el ez a koncepció. Hamarabb tehát nem tudtuk kiküldeni sem a KB tagjainak, sem a parlamenti képviselőknek, mint ahogy azt sem lehetett megakadályozni, hogy részkérdésekről június 30-a előtt vita legyen, hogy szakemberek vagy kevésbé szakemberek nyilatkozzanak. Ezt a jövőben sem lehet feltehetően elkerülni majd. Én nem mondtam azt, hogy nekünk nem kellene nyilatkozni arról, hogy mi mellett vagy mi ellen vagyunk. Kell nyilatkozni már a parlament ülésén is. Ez azt is jelenti, ha bizonyos kérdésekben a KB szükségesnek tartja, hogy ma állást foglaljon, akkor onnantól kezdve az az állásfoglalás érvényes. És ez lehetséges például az államforma kérdésében, hogy mondja ki, nincs jobb formula, mint a népköztársaság kifejezés. De mi idehoztuk a további felmerült variánsokat is, mert eddig nem lehetett volna ezt a kérdést lezárni.

A szakmai előkészítő bizottság hiába helyezkedett volna erre az álláspontra, a szőnyeg alatt bejött volna a köztársaság kifejezésének az igénylése, és a vitát nem lehet ebben a kérdésben megspórolni.

Az, hogy új Alkotmány kell, az a szakmai munka végkonklúziója. Kétségtelen, hogy az alkotmányjogászok ezt megelőzően is ennek a nézetnek hangot adtak már, teljes szakmai hitellel és meggyőződéssel. Én ezt nem tartom bajnak. Ez nemcsak a 49-es Alkotmánnyal, hanem a 72-ben kibocsátott Alkotmánnyal összefüggésben is megállapítható. És itt nem arról van szó, hogy akkor kellően körültekintő volt-e az alkotmánymódosítás, ma azt kell mondani, hogy valószínűleg nem volt kellőképpen körültekintő, sőt a klíma sem volt olyan, ami egy jelentős alkotmánymódosításnak utat engedett volna. Volt olyan szakmai ambíció — ezt utólag ki lehet deríteni —, és politikai törekvés is — csak ez kisebbségben maradt —, hogy egy nagyobb szabású alkotmánymódosításra kerüljön sor 72-ben. Azután az lett belőle, amit a parlament elfogadott.

Ma kétségtelen, hogy alkotmánymódosítással a kérdések nem elintézhetők. Tehát olyan nagyságrendű, olyan léptékű változásokra van szükség, amelyek nem be-cikkelyezhetők egy régi Alkotmánynak a szövegébe. Újra kell tehát fogalmazni az

Alkotmányt, és közben a régi Alkotmány maradandó értékeit átvenni, bizonyos pontokon talán szöveg szerint is. Ez a kodifikáció során fog eldőlni.

Naprakész szocializmuskép — nem megy. Nyilván e tekintetben nem kell árnyékbokszolást folytatni. Én is egyetértek azzal, ahogyan ezt Fock elvtárs felvetette. Két helyen teljesen egyértelműen kell fogalmazni. Az egyik a preambulumban — gondolom, a másik pedig a társadalmi, gazdasági, politikai viszonyokról szóló fejezet. Ezt követően nincs értelme jelzőszerkezetekben a szocializmus kifejezését használni. Nincs értelme, mert nem erősíti, hanem gyengíti a koncepciót. Nem kell tehát szocialista pluralizmusról vagy szocialista piacról önmagában beszélni, mert ez külön értelmezési kérdéseket vetne fel. De a preambulumban és a társadalmi, gazdasági rendről szóló fejezetben egyértelművé kell tenni a fejlődés irányultságát, és ezt illetően semmiféle kétség a szakmában nem vetődött fel. Itt marginális csoportok csipkedik a koncepciónak ezt a pontját, és fogják is az alkotmányozás teljes folyamatában, de természetesen arra hivatkozva, hogy ez egy közös fogalom, a kommunisták sem tudják definiálni, mit keres ez az Alkotmányban. De ez nem a tömegeknek a vitája lesz, hanem egy eléggé agresszív csoporttal lefolytatott politikai vita.

A parlament nem vonhatja el tetszés szerint — pongyola a fogalmazás, teljesen igaza van Fock elvtársnak —, egyáltalán nem vonhatja el, a dolognak ez a lényege. Tehát ha a hatáskörelvonás tilalma életbe lép, akkor egyetlen olyan kérdésben sem ragadhatja magához a döntés jogát a parlament, amelyet az Alkotmány vagy más jogszabály a kormány hatáskörébe utal. A mai gyakorlat nem pontosan ez. Éppen ezt a mai gyakorlatot szeretnénk leváltani, ha szabad ezt a pongyola kifejezést használni. Tisztább, világosabb hatásköri viszonyok teremtése révén.

Halálbüntetés. Egyetértek Fock elvtárral. Ez önmagában is általában igen nagy vitát kiváltó kérdés szokott lenni. Vannak olyan országok, ahol népszavazás tárgya a halálbüntetés eltörlése vagy visszaállítása. Mindkettőre volt példa már. Úgy gondolom, hogy ez ma nem a közvéleményt széles értelemben foglalkoztató kérdés. A jogtudományt alaposan foglalkoztató kérdés. Mindig is az volt. Nem volt ok a teljes koncepcióból ezt kizárni, hiszen az élethez való jog, és mint alapvető emberi jog, és a halálbüntetés konfliktusban van egymással. Ezt különböző alkotmányok fel tudják oldani, vagy részben fel tudják oldani, ma ebben a szövegben benne van, de kellően rugalmas formában. Meg lehet majd talán tesztelni a reagálásokat erre a kérdésre. Ha úgy tűnik, hogy ez mellékvágány, akkor vissza lehet lépni ebben. Minden országban világosan rögzíteni kell, vagy alkotmányerejű törvényben, vagy más formában, lehet, hogy az Alkotmányban — nem hiszem, hogy az Alkotmányban — az állampolgárság megvonásának a módját. Tehát ennek teljesen világos rendjének kell lenni. Itt sem szerencsés ez az „önkéntes” kifejezés, pongyola kifejezés, világosan definiálni kell, hogy az állampolgárságtól a megfosztás melyik területnek, és milyen eljárás keretében a joga. Nyilván ez az „önkéntes” szó arra akar utalni, hogy Magyarországon hála istennek kevésbé, jó ideje egyáltalán, a szomszédoknál sajnos előfordul a politikai viták megoldási módjaként ez a gyakorlat. Amennyiben a jogállamiság felé akarunk további határozott lépéseket tenni, akkor a szabályozás egyértelmű kell hogy legyen, és belső kényelmetlenség nem ok arra, hogy valakit az állampolgárságától megfoszsanak.

Hogy az országos lista a jelenlegi formájában, vagy módosított formájában fennmarad-e vagy fennmaradjon-e egyáltalán, erre ma nem tudok választ adni. A problémát vetette fel mindössze a koncepció, erre akkor kell visszatérnünk, amikor

az esedékes országgyűlési képviselőválasztások módjáról kell döntenünk. És itt utalnék a bevezetőmben elmondottakra. Sajnos, az a helyzet — vagy nem sajnós, nem tudom, hogy hogyan fogalmazzak most —, miközben az egész koncepción dolgozunk, részkérdéseken is dolgoznunk kell, és bizonyos illesztési, jelenlegi anomáliákat akkor lehet kiküszöbölni csak. Nem tehetünk arról, hogy a legutóbbi központi bizottsági ülésen született döntés hosszú vívódás után a pártpluralizmusról. Addig, amíg a pártpluralizmus nem dől el, addig teljesen értelmetlen lett volna választási rendszert kidolgozni, hiszen nyilvánvaló, hogy teljesen más választási technológia kell egy korábbi politikai állapot, és egy új politikai állapot esetén.

Tehát sok ponton párhuzamos munka folyik, ez nehézségeket okoz, néha a kapkodás látszatát kelti kétségtelenül, és mégis azt hiszem, hogy a belső ellentmondások kiküszöbölhetők.

Sarlós elvtárs is felvetette a második kamarával kapcsolatos észrevételeit, Fock elvtárs is megfogalmazta. Azt tudom mondani, folytatjuk annak a mérlegelését, hogy milyen ésszerű célra lehetne egy második kamarát felállítani. De ezt nem találhatja ki önmagában a jogtudomány. Tudniillik politikailag kell definiálni, hogy mit akarunk ettől a második kamarától. És legnagyobb igyekezetünk ellenére eddig nem tudtuk politikailag definiálni, hogy mit akarunk. Mihelyt ez sikerül, akkor hozzá lehet illeszteni a jogi technológiát.

Fel kell-e tüntetni az Alkotmányban, hogy a kormány kiből álljon, miniszterelnök-helyettes, államtitkár, miniszter? Nem tudom megmondani, Kulcsár elvtárs talán tud ebben segíteni. Az nem gond, ha az Alkotmányban rögzített funkciók bármelyike nincs betöltve, az nem gond, mert az mindig aktuális döntés kérdése, hogy akarja-e a kormány, hogy államtitkárral működjön. Valószínű, a struktúra világossá tétele szempontjából célszerű felsorolni minden olyan funkciót, beleértve talán a miniszterelnök-helyettesit is, ami ésszerű rugalmasságot ad a kormányzati munka szervezésére, irányítására, hogy azután hány államminiszter lesz, vagy hogy lesz-e egyáltalán államminiszter, azt aktuálisan kell eldönteni majd.

Az az elképzelés, Fock elvtárs, amennyiben a miniszterelnök személyében változás van, akkor a miniszterelnöknek legyen diszkrécionális joga egy új kormánylistát bemutatni, és legyen joga a régi kormányból azokat a minisztereket újra megválasztatni, akiknek a munkájára ő igényt tart. Ez is azt a törekvést lenne hivatva szolgálni, hogy egy ilyen nagy fontosságú váltásnál, mint a miniszterelnök személyének a váltása, mind a kormányprogram kialakítására, mind a kormány összetételének kialakítására a korábbiaknál tágabb lehetőség, tágabb tere legyen az újonnan megbízott miniszterelnöknek.

Valóban itt van valami zavar, ezen tovább gondolkodni kell, hogy hogyan lehet kiiktatni, hogy az államtitkárok kinevezése az a köztársasági elnöknek a funkciója lenne, a miniszterek megbízására többféle variáció van, célszerű lenne elkerülni azt, amire Fock elvtárs utalt, hogy az államtitkár megbízása, kinevezése egy magasabb állami méltósághoz tartozzon, mint a miniszterek kinevezése. Erre meg kell találni a megfelelő formát.

Az ügyészi szerveket illetően nem teljesen egyenértékű a három javaslat. Itt nyilván vagy az első, vagy harmadik javaslat, tehát a három változat közül az, amelyet preferálni lehet. En fenntartom azt a véleményemet, hogy tárgyszerűen, vagy legalábbis erre törekedve az előnyök és hátrányok bemutatására sor került. Hogy azután melyik változat az, amelyik az adott politikai helyzetben és hosszabb távon

a jogpolitikai érdekeinket jobban szolgálja, ez mérlegelés kérdése, lehet, hogy az ülés végén e tekintetben többet fogunk tudni már.

Sarlós elvtárs felvetette, hogy ugyanazt az anyagot kapták meg az országgyűlési képviselők, mint a Központi Bizottság tagjai. Ez tény szerint így van, mint ahogy talán arról is szólnom kellett volna, hogy az országgyűlési képviselőkkel lefolytunk egy előzetes vitát. Hozzátennem, hogy elég rossz légkörben, meg hangulatban, mert bizonyos technikai okok folytán a képviselők kezében nem volt ott az alkotmánykoncepciónak a szövege. Leszámítva ezt a nagyon kellemetlen helyzetet, végül is a konzultáció nem volt fölösleges. És a konzultációt azért tartottuk szükségesnek, hogy a kommunista képviselőkkel még a Központi Bizottság ülése előtt egy, a koncepció egészére vonatkozó összehangoló megbeszélést, lépésegyeztetést tartunk, és a Központi Bizottság már az ott elhangzottaknak a birtokában tárgyalhassa a jelenlegi koncepciót. Van elképzelés arra vonatkozóan, hogy a Központi Bizottság, illetve a kormány megbízásából kik szólnának a parlament ülésén az alkotmánykoncepció vitájában. Nyilván ezekben a felszólalásokban lehet majd azt az álláspontot — amit ma a Központi Bizottság kialakít — érvényre juttatni, illetve további felhatalmazást kérünk a kommunista képviselőcsoport vezetősége számára, hogy az itt kialakított álláspont képviselétével központi bizottsági tag, vagy nem központi bizottsági tag, parlamenti képviselőket bízson meg. Tehát ahhoz fűződik érdekünk, hogy a lehető legtöbb, az elképzelés keretei között mozgó, annak kardinális tételeit erősítő felszólalás hangozzék el.

Nem vetődött fel, hogy a Legfelsőbb Bíróság elnökét ne a parlament válassza meg. Én magam nem is tartanám jónak ezt a megoldást. Azt ajánlom, hogy a jelenlegi gyakorlatot tartsuk fenn.

A rendőrségről és a néphadseregről a korábbi Alkotmány sem rendelkezett. Vanak országok, ahol az Alkotmány foglalkozik ezzel, feltehetően ez a vita során fel fog vetődni majd. Tekintettel arra, hogy eddig a munkánk erre nem terjedt ki, újra kell gondolnunk, hogy valamilyen formában a rendőrségnek, illetve néphadseregnek a funkciói az Alkotmányban szabályozásra kerüljenek. A törvény természetesen szól erről, a javaslatban most az van benne, hogy az Alkotmány erejű törvénynek kellene a jövőben is foglalkozni ezzel, nem tudom ma megmondani, hogy az Alkotmány szövegében is szerepeltetni kell-e ezt?

Sarlós elvtárs felvetette még, hogy itt a megyei, illetve Fővárosi Tanácsnál a tanácselnöki funkció legyen megosztva társadalmi, illetve hivatásos funkcióra. Mérlegelni fogjuk; de ez nem az Alkotmány szövegével összefüggő dolog, a tanácstörvénnyel feltehetően igen.

Végezetül Sarlós elvtárs felvetette, hogy amennyiben a köztársasági elnöki intézményt be akarjuk vezetni, akkor ennek mi legyen a technológiája. Ez megoldható. Külön törvényt kell alkotni a köztársaság elnöki intézményről, és módosítani kell a jelenleg érvényes Alkotmányt, amelyik ezt az intézményt létrehozta. Ez megoldható. Az időzítés az, ami ma nem lezárható még. Ez sok szempontnak, politikai szempontoknak a mérlegelését igényli. Jogtechnikailag ez megoldható lesz, ezt rendszeren végiggondoltuk már.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Vastagh Pál elvtársé a szó, utána Szűrös Mátyás elvtárs következik.

VASTAGH PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Azt hiszem, teljesen felesleges arról beszélni, hogy ennek a problémakörnek milyen je-

lentsége, milyen fontossága van. Mégis én egy szubjektív megjegyzéssel szeretném kezdeni, ami a tapasztalataimból származik. Amerre jártam mostanában, pártközösségekben, mindenütt az az érzés erősödött meg bennem, hogy ha a párt a következő egy-másfél évben a választások, az Alkotmány feletti népszavazás ügyében, a köztársasági elnök választásában, a parlamenti választások során eredményesen tud szerepelni, ennek óriási hatása lesz a párt egésze szempontjából. Én úgy hiszem, hogy az a görcs, az a belső pszichikai feszültség, ami most a párttagokban, a pártszervezetekben mindenütt tapasztalható, ha mi eredményesen tudjuk ezeket az ütközeteket a belpolitikában megvívni, akkor talán túlzó a kifejezés, de kiegyenesedhet a párt és a párttagság gerince, és egy egészen új helyzetet teremt számunkra, hiszen egy szakaszt lezár, és egy olyan szakaszt nyit meg, ami valóban egy korszerű szocialista társadalomra jellemző politikai berendezkedést és államszervezetet kínál a társadalomnak.

Ebből a szempontból érzem én döntőnek azt, hogy a Központi Bizottság az Alkotmány koncepciójának vitája során milyen álláspontot alakít ki most, hiszen ez az álláspont orientálni fogja remélhetőleg a párttagságot is. Szeretnék arról szólni, hogy az érdeklődés, ami egyre fokozódó, nemcsak szakmai körökben, hanem a társadalom más rétegeiben is, és a párttagságban is — kellőképpen nem megalapozott jelenleg még az ismeretekkel. Fejti elvtárs elmondta, hogy ennek mi a konkrét oka, de én azt hiszem, hogy már holnaptól kezdve, vagy tegnapról kezdve azon kell törni a fejünket, hogy az Alkotmány koncepciójával miként tudjuk a párttagságot megismertetni, miként tudjuk elkerülni azt a helyzetet — éppen a közelmúlt tapasztalatai alapján —, hogy az egyesülési és gyülekezési jogról szóló törvénytervezet társadalmi vitájában markánsan megjelent, hogy a társadalom legkülönbözőbb csoportjai véleményt nyilvánítottak, csak a párttagság és a párttestületek véleménye nem bírt ebben a vitában meghatározó szereppel, vagy nem is érvényesült ebben a vitában. Nagyon félek attól, hogy a koncepció jelenlegi kidolgozottsági fokán a vita elsősorban a másodlagos kérdések körül, és azok mezsgyéjén alakul ki, nevezetesen az államforma, az ország nemzeti szimbólumai körül, és nem pedig az Alkotmány koncepció politikailag, gazdaságilag lényeges mondanivalói körül. Ennek — hogy milyen érzékeny és milyen kényes egyensúly létezik a társadalomban, a párttagságban bizonyos intézményekhez, szimbólumokhoz, fogalmakhoz — azt hiszem, hogy éppen a legutóbbi időszakban valamennyien végigéltük a viharait.

Nagyon jónak tartom azt a javaslatot, amit Fejti elvtárs előterjesztett, hogy a Központi Bizottság időnként térjen vissza a koncepció egyes fontos elemeire, elem-sorára és ezáltal politikailag világosabbá lehet tenni a párttagság előtt, hogy egyes intézmények tekintetében a Központi Bizottságnak mi az álláspontja.

A konkrét kérdések kapcsán én elsősorban azt tartom legfontosabbnak, és számomra ez a legdöntőbb kérdés, hogy az új Alkotmány miként válik arra alkalmas-sá, hogy jogi keretbe foglalja a társadalom szocialista fejlődési perspektíváját.

Ehhez kapcsolódik egy hasonló, ehhez fűződő kérdés, de egy más megközelítésben; miképpen képes az Alkotmány garanciákat tartalmazni a társadalom különböző szféráiban rekapitalizációs esetleges tendenciákkal szemben. Ha erre a kettőre egyértelműen tud válaszolni a koncepció, akkor legalábbis a párttagság körében az elfogadottságra bizton lehet számítani.

Nyilvánvalóan hasonló fontosságú még az, hogy milyen korszerű államszervezeti modellt alapoz meg az Alkotmány-konstrukció, mennyiben képes felvázolni, rögzíteni a társadalom, az állampolgár, az állam harmonizált kapcsolatának megte-

remtését, valamint mennyiben foglalja össze és kapcsolja össze az államépítés történelmi értékeit, a nemzeti hagyományokat az Alkotmány szerkezetében.

Ami a szocialista társadalom szocialista fejlődési perspektíváját illeti, mindannyian tapasztaljuk, hogy az széleskörű vitákat vált ki. Egyértelműen deklarálni kellene az Alkotmány preambulumban, hogy Magyarország történelmi fejlődési perspektívája a szocializmus, ezen túlmenően azonban elsősorban a társadalmi, gazdasági, politikai rend alapelvei körében kellene kidolgozni, és kell kidolgozni azokat az alapelveket, amelyek a jelenlegi helyzetnek megfelelően, a jelen értékeit is tartalmazva határolják körül ezt a történelmi fejlődést. Tehát ott — mint ahogy az előadói beszédben is hallottuk — külön nincs értelme visszatérni a „szocialista” jelző túlzott alkalmazására.

Természetesen ez egy nagyon nehéz feladat, hiszen nehezen lehet körvonalazni azt, hogy mint értünk, mit kell értenünk szocializmuson, különösen nehéz ezt jogi keretbe foglalni, de az alapelvek kialakításában megvan ennek a lehetősége, csak talán jóval precízebben kellene a leírtakhoz képest ezeket újra végiggondolni és meghatározni. Ezeknek az alapelveknek óriási szerepük lesz a későbbi alkotmánybírói gyakorlatban. Ha most nem tudjuk az alapelveket jobban körvonalazni, precízebb tartalommal megtölteni, abban az esetben az Alkotmánybíróság értelmezés útján fog egy-egy jelenséget, egy-egy társadalmi szerveződést megítélni, annak alkotmányosságát elismerni, vagy attól az alkotmányosságot megtagadni, akkor óriási fontossága lesz az alapelveknek.

Az alapelvek sorában valóban olyanokra kell gondolnunk, mint a jogegyenlőség, annak többféle értelmezésével, a szociális biztonság, az esélyegyenlőtlenség csökkentésére irányuló állami tevékenység, a munka szerinti elosztás. Én ilyen új elvként javaslom az alapelvek, — majd egy másik összefüggésben még erre szeretnék visszatérni — a család társadalmi szerepét, az államnak a család védelmével szembeni kötelezettségét felsorolni, az állam szerepét a népesség reprodukciójában, az ezért kifejezett állami felelősséget, a közösségi tulajdon társadalmi szerepének dominanciáját. Szeretnék egy olyan új elvet javasolni megfontolásra — majd a tulajdonviszonyoknál is konkrétan erre vissza kívánok térni —, hogy a tulajdoni formák társadalmi funkcionálásánál az Alkotmányban úgy kerüljön ez meghatározásra, hogy a különböző tulajdoni formák működésének társadalmi hatásai nem sérthetik meg az Alkotmányban foglalt alapelvek érvényesülését. Próbáljuk körülhatárolni ezeknek a tulajdoni formáknak a társadalmi érvényesülését és működését.

A politikai rendszer esetében megfontolásra javaslom, hogy ne csak az Alkotmány kvázi szelleme legyen az, ami döntően befolyásolja a politikai szerveződés lehetőségeit, megfontolandónak tartom bővíteni ezeket a kritériumokat a nemzetközi jog általános normáival, ami ugye tételesen már az Alkotmányban nem szerepel, de emberiség elleni büntett, vagy háborús uszítás tilalmát tartalmazza, ami a mi Alkotmányunkban tételesen nem szerepel. Ez világos korlát lehet a politikai rendszer tagozódásának kialakulásában.

Most az államforma kapcsán szeretném elmondani, hogy ebben várhatóan óriási vitára számíthatunk az én feltételezésem szerint. Van a kérdésnek szakmai vetülete, és van a kérdésnek egy politikai, társadalom-lélektani nem elhanyagolható vetülete, és önmagában végül is ezt az oldalt nem figyelembe véve, súlyos feszültségekhez vezethet. Ugyanakkor lehetőség kínálkozik, hogy a párt ebben a józan politikai racionalitás alapján legyen kezdeményező, figyelembe véve a párttagság politikai

hangulatát is. Szakmailag tulajdonképpen az államformának ilyen, vagy olyan meghatározása: köztársaság vagy népköztársaság, ez azzal függ össze, hogy a szuverenitás gyakorlása kit illet meg, és ki gyakorolja a szuverenitást. Nevében mintha visszalépést jelentene a köztársaság, végül is a népszuverenitás kiteljesedését szorgalmazó koncepció és javaslat, hiszen ez már nemcsak a választott küldöttek útján történő szuverenitás koncepciót jeleníti meg, hanem valóban a közvetlen részvételnek is az állampolgárok számára több lehetőséget biztosít. Ugyanakkor a köztársasági elnevezést — úgy tűnik —, hogy a közvélemény inkább egy ilyen visszalépésként értékeli, holott a javaslatban és az egész politikai gyakorlatban is a néprészvétel erőteljesen felértékelődik. Tehát én azt hiszem, hogy nyugodtan lehet egy olyan kompromisszumot kötni az államforma kérdésében, ami figyelembe vesz többoldalú érzékenységet, és el kellene kerülni, hogy egy ilyen óriási harci kérdéssé nőjje ki magát, mert tartalmilag nem ad erre elegendő okot és alapot.

Szeretném egy más megközelítésből a népesség fogalmát felvetni, olyan értelemben, hogy a társadalmat alkotó, vagy államot alkotó, mint objektív tényező, a népesség nem pusztán csak egy ilyen társadalmi rétegződési aspektusból közelíthető meg, hanem a népességnek vannak olyan alapegységei, amelyek alkotmányos említést is érdemelhetnek, ilyenek tartom alapvetően a családot, ami mindenképpen kellene, hogy az Alkotmány által védett alapegységeként jelenjen meg a társadalomnak, de ilyen értelemben beszélhetünk a szakmai és a területi önkormányzatról is, mint sajátos szerveződésekről, képződményekről. Ilyen értelemben vethetők fel a vallási csoportok, amelyek szintén a társadalmat alkotó, népességet szervező elemek és intézmények köré alakulnak ki, valamint ilyen értelemben is felvethető a nemzetiség csoportoszerűségének belső viszonyainkban történő elismerése.

Megfontolásra javaslom az államterület kérdésének bekapcsolását az alkotmányozási koncepcióba. Ez egy súlyos, nagy horderejű kérdés, még ha látszólag formálisnak is tűnik. Az Alkotmánynak rendelkeznie kellene afelől, hogy az államhatárral, az államterülettel ki és milyen körülmények között rendelkezhet.

Szeretnék konkrét javaslatot tenni, és megfontolásra javasolni a koncepción dolgozóknak, a Központi Bizottságnak — és én politikailag nagyon fontosnak tartom, ha ezt esetleg a Központi Bizottság elfogadja, és ezzel a közvélemény elé tud állni, hogy a Magyar Népköztársaság külpolitikai alapelveivel foglalkozó részben szerepeljen egy olyan alapvető tétel, amely Magyarország és a szomszéd országokban élő nemzetiségek, magyar nemzetiségek kapcsolatára vonatkozik. Elsősorban a nemzetiségek hídszerepének értelmezéséből és felfogásából kiindulva. Tisztában vagyok vele, erről nem lehet úgy szólni, hogy valamilyen érzékenységet ne érintsen. Itt vannak bizonyos tételes szabályok, amit az 1947. évi párizsi békeszerződés tartalmaz, ennek 4. cikkelye vonatkozik a revizionista propaganda és szervezkedés eltűntására, de ha egy pozitív hangvétellel, elsősorban abból az Európában és a világon egyedülálló tényből kiindulva, hogy az ország népességének egyharmada szomszéd államokban él, vagy egynegyede szomszéd államokban él, úgy érzem, lehet ennek egy alkotmányos reflexiója, hogy mi ezt a diaszpórát tulajdonképpen úgy tekintjük, mint ami megalapozza a mi jószomszédi kapcsolatainkat is a szomszéd államokkal.

Nem tudom, hogy a miniszter elvtársnak erről mi a véleménye, hogy kivitelezhető-e, én nagy horderejű kérdésnek tartanám, és nagyon jó hatású lenne, ha a párt ezzel a társadalom elé ki tudna lépni, a békeszerződésbe nem ütközik az

én felfogásom szerint, megnéztem a szöveget, ezt nem üti. Lehet, hogy más szempontokat figyelembe kell még venni.

A politikai rendszer kapcsán én azokat az elveket javaslom újra figyelembe venni, amit a Központi Bizottság február 10—11-i ülésen elfogadott. Azt a három egybefüggő és egymást feltételező feltételsort, ami alapján a politikai rendszerben akár pártszerű képződmények, intézmények is létrejöhetnek, és ezt javaslom kiegészíteni azokkal a már korábban említett, tehát a nemzetközi jog általános normáival, esetlegesen nemzetközi szerződések figyelembevételével is, mint természetes korlátok a politikai szerveződések alkotmányosságának megítélésében.

A gazdasági rend alapelveinél felvetődött szakmai körökben, hogy a tulajdonviszonyok esetében jó lenne azért pontosabban meghatározni a kizárólagos állami tulajdon körét, és az állam kizárólagos gazdasági tevékenységének körét. Ebben a körben kellene szólni az önkormányzati tulajdon fő jellemzőiről.

A gazdaságpolitikai alapelvek kapcsán elsősorban azt lehet kritikaként szóvá tenni — az én felfogásom szerint —, hogy ezek az elvek, amelyek jelenleg a koncepcióban szerepelnek, nem alkotmányozási kategóriák, és nem alkotmányozási tételek, a világpiachoz való kapcsolódás és más egyéb ilyen megjegyzések. Ehelyett én azt javaslom, hogy a gazdasági alkotmányosság követelményeit próbáljuk meg precízebben körvonalazni, azt tudniillik, hogy az állam garantálja a gazdasági tevékenység beláthatóságát és kiszámíthatóságát.

Javaslom a Központi Bizottságnak — és ez a kérdések sorában is elhangzott —, hogy az Alkotmányban foglalkozzunk a fegyveres erők alkotmányos helyzetével. A szocialista alkotmányok közül a csehszlovák alkotmányban van erre vonatkozó rész, a legújabb európai alkotmányok közül is nagyon sokban rendelkeznek a fegyveres erőkről, mégpedig egy olyan összefüggésben, hogy ez az államszervezet része, nem a politikai rendszer eleme, illetőleg az egész szabályozási kör a nemzetvédelem ügyéhez kapcsolódik. Így kiegészíthető lenne a fegyveres erőkről szóló alkotmányozási szabályozás a rendkívüli állapotra vonatkozó intézkedések fő tartalmának megközelítésével is.

Az igazságszolgáltatási szervezet kapcsán az Alkotmánybíróság súlya, politikai jelentősége szinte felbecsülhetetlen a következő időszakban, tehát a legprecízebb és a legpontosabb szabályozást igényli. Kedvezőtlen visszhangot váltott ki szakmai körökben és más állami szerveknél is az ügyészségre vonatkozó koncepció. Nagyon nehezen fogadja el a közvélemény az ügyészség feldarabolására irányuló törekvést és kezdeményezést. Megfontolandónak tartom, hogy nem lenne-e célszerűbb várni addig, amíg a különböző, az igazságszolgáltatás szervezetéhez tartozó új intézmények kialakulnak, kompetenciájuk a gyakorlatban is visszaigazolódik, és ezután dönteni az ügyészség sorsáról, nehogy a jogalkalmazás rendje csorbát szenvedjen és valamilyen anarchikus viszonyok alakuljanak ki az igazságszolgáltatás területén.

Megítélésem szerint társadalmi súlyát és a jogállamiságban betöltött szerepét illetően a Közigazgatási Bíróság megfontolást érdemel, hogy külön bírói szervként jöjjön létre. Oriási garanciális szerepe van a Közigazgatási Bíróságnak, ez a társadalmi súly és a jogállamban betöltött hangsúlyos szerep nem tükröződik a jelenlegi koncepcióban.

Végezetül néhány apróbb kérdéstről szeretnék szólni. Elképzelhető persze egy más Alkotmány-szerkezet is, mint ami jelenleg a tárgyalási alapot képezi, egy olyan szerkezet, ami elsősorban a társadalmi-gazdasági-politikai rend alapelveinek

tárgyalása után az állampolgárok alapjogaival, az állampolgárok önkormányzatával, az állami szervek rendszerével foglalkozik. Ez egy logikusabb felépítésnek tűnik az én felfogásomban, de nem tartom kardinális kérdésnek, inkább talán egy egységesebb szerkezetet feltételezhetne.

A végrehajtás tekintetében szintén az Alkotmány megvalósulását illetően, szintén az Alkotmánybíróságnak lesz óriási súlya és szerepe, hiszen azzal a felfogással szakítani kell a joggyakorlatban, illetőleg a jogi életben, hogy az Alkotmány csak akkor válik érvényessé a társadalmi gyakorlatban, ha valamely tételére külön törvény vonatkozik. Tehát az Alkotmány önmagában alaptörvény anélkül, ha annak egyes tételeihez fűződő részletező törvényt nem alkot a legfelsőbb népképviselői szerv, és ez ismét az Alkotmánybírósághoz vezet vissza az egész problematikát.

Ami a jelenlegi parlament kompetenciáját illeti az alkotmányozási folyamatban; én úgy vélem, hogy semmiféle törvényes indok nincs arra, hogy a parlament hatáskörét e tekintetben bárki kérdőre vonja. Különösen akkor, ha az Alkotmány kidolgozása egy széles körű társadalmi demokratikus vitára alapul, nem lehet a parlamentet politikai ízlések alapján minősíteni és megítélni, hogy mire alkalmas és mire nem. A törvényes eljárás keretei között választották 1985-ben. Nincs érv és nincs indok arra, hogy a parlamentnek a törvényhozó és alkotmányozó szerepét megkérdőjelezzük. Köszönöm szépen. Ennyit kívántam elmondani.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Vastagh Pál elvtárs. Szűrös Mátyás elvtárs következik. Utána Szlamenicky István elvtárs.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az új Alkotmány koncepcióját a további vita és munka alapjául elfogadom. Egyetértek Fejti György elvtárs előadói beszédével.

Mindenekelőtt szólni kívánok a párttag képviselőkkel e témában folytatott konzultációkról és az ott felvetődött fontosabb kérdésekről, hozzáfűzve természetesen saját véleményemet is. Első alkalommal történt, hogy 14-én ilyen keretek között a párttag képviselők a Központi Bizottság ülését és állásfoglalását megelőzően kaptak fontos politikai kérdésben tájékoztatást, és fejthették ki a véleményüket.²⁴ Ez a kommunista képviselők régi, jogosnak minősíthető igénye volt. Elhangzott már itt, hogy bizonyos technikai probléma merült fel, de nemcsak ezért mégsem váltott ki egyértelmű helyeslést a képviselők körében ez az új módszerünk. Érzékelhető volt, sokan most is azt várták, hogy letisztult, végleges pártálláspontról kapnak majd tájékoztatást, amit a további vitákban képviselhetnek.

Eddig ezt a módszert követtük, és sok kritika érte emiatt a Központi Bizottságot arra hivatkozással, hogy a képviselőknek csak végrehajtói szerep jut, de a véleményükre nemigen kíváncsiak a párttestületek. Tapasztalhattuk, hogy a képviselők fokozottabban érzékenyebbek minden, a személyüket és munkájukat érintő észrevételekre, kritikákra, bizonyos értelemben kiszolgáltatottnak érzik magukat mind a kormány, mind pedig a szélesebb értelemben vett közvélemény előtt. A múltkor pedig arról hallottunk a Központi Bizottság ülésén, hogy a kormány úgy véli, hogy a képviselők, illetve az Országgyűlés nem támogatja eléggé a kormány munkáját.

Az új Alkotmány megalkotásának folyamatában nagyon fontos tehát a párt, a kormány és a kommunista képviselők munkájának az összehangolása. Érthető a mai helyzetben és hangulatban, hogy sok képviselő eléggé elkeseredetten nyilatkozik a visszahívási ügyek miatt, nehezen viselik el a feszültséget, amelyet az vált ki, hogy bizonyos szervezetek és bizonyos személyek egy része állandóan hangoztatja

a parlament, a mostani összetételű Országgyűlés alkotmányozásra való alkalmatlanságát.

Felvetették a képviselők, hogy a helyi területi pártszervektől a párttag képviselők nem kapnak elegendő segítséget, védelmet a személyüket érő, sokszor megalapozatlan, és a rágalmazás határát súroló, vagy elérő támadásokkal szemben. Ez a hangulat bizonyos értelemben és mértékig beszűrődött az új Alkotmány szabályozási koncepciójával kapcsolatos véleményekbe is a képviselők körében. Ezért egy kicsit talán — eltérően a napirendtől —, szólni kívánok arról, hogy most több képviselő, köztük párttag képviselők is indítványozni kívánják az Országgyűlés legközelebbi ülészakán a Bős-Nagymarosi Vízlépcsővel kapcsolatos kérdés újra napirendre tűzését.²⁵ Úgy gondolom, hogy ebben nagyon fontos lesz a Központi Bizottság támogatása a párttag képviselők számára.

Ebben a terebben többen tudhatják, hogy én magam sem lelkesedtem a Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszer ügyéért. Ugyanakkor most másról, nagyon fontos politikai kérdésről van szó, az Országgyűlés legitimitásának megvédéséről, és arról, hogy megvédjük az Országgyűlés szavának hitelét, mind az országon belül, mind a nemzetközi értelemben.

A közeli napokban az Európa Parlamentben is olyan tapasztalatokat szereztem, mely szerint úgy tűnik, hogy a mi pártunknak és a párttag képviselőknek is nagyobb határozottságra van szüksége ebben a politikai helyzetben. Természetesen tőlem távol áll, hogy merevségre, vagy egyéb keménységre gondoljak, de nem sodródhatunk az eseményekkel, itt nagyon végig kell gondolnunk most — tehát úgy, ahogy Fock elvtárs utalt erre — a politikai oldalát az új Alkotmány előkészítésének.

A képviselők véleménye megosztott abban a kérdésben, hogy mi tartozzék az új Alkotmány bevezető részébe, a preambulumba, voltak, akik a hősi küzdelmekre, évszázados függetlenségi harcainkra tartottak szükségesnek e részben utalásokat. Többen felvetették, hogy a preambulumban írjuk körül, mely országok szomszédságában, ölelésében, milyen határok között terül el a Magyar Népköztársaság. Az országhatárnak az Alkotmányban történő rögzítése ország-világ számára megnyugtató volna — hangoztatták, hogy bármilyen címet is válasszunk —, azzal nem területi követeléseket élesztünk fel, mert egyébként természetesen ilyen jellegű észrevételek, sőt vádak is érhetnek bennünket. Érdemes ezen is elgondolkozni természetesen.

Az Alkotmányhoz kapcsolódó fontos kérdésnek tartom, hogy az országgyűlési vitában vessük fel az Alkotmánybíróság mielőbbi felállításának és a közigazgatási bíróságok megszervezésének kérdését. Utalt erre Vastagh Pál elvtárs is. Figyelemmel ugyanis arra, hogy a párttörvény tervezete lényegében már készen áll, így elébe mehetne a kormány a vállalt kötelezettségének, illetve az 1989. augusztus 1-jei határidejének, társadalmi gesztus értékű volna, ha a júniusi Országgyűlés azt megtárgyalná. Mindez — úgy vélem — összhangban állna a Központi Bizottság legutóbbi ülésével, illetve a többpártrendszerrel kapcsolatos állásfoglalásával.

Több képviselő foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy az Alkotmányban milyen jelzőszerkezetek szerepeljenek, illetve ne szerepeljenek a politikai rendszerrel, a köztársasági elnökkel és a tulajdonviszonyokkal kapcsolatban. Bizonyos fokú tartózkodás és talán félelem is tapasztalható amiatt, ha elmarad az Alkotmányból a szocialista jelző eddig lépten-nyomon történő használata. Tudjuk a tervezetből, hogy nem erről van szó, de jelezni kívánom, hogy ez bizonyos politikai problémát

jelent, ugyanakkor az ezt kifogásolók is elfogadták, a szocialista jelleg jogi megfogalmazása, valamiféle takszáció alkalmazása, a jogalkotók számára megoldhatatlan feladatot is jelent. Mindez átvezet ahhoz a kérdéskörhöz, amit talán tévesen ma sokan alternatívaként fogalmaznak meg, vagy legalábbis úgy tűnik, hogy tudniillik vagy politikai vagy jogi tartalmú Alkotmányt alkalmazzunk, és most inkább az utóbbira, és nem politikai deklarációkra volna inkább szükség. Úgy gondolom, hogy ebben a kérdésben nem kompromisszumot jelent, hanem az Alkotmánynak a társadalomban elfoglalt helyéhez, fontos szerepéhez tartozik az, hogy a jogi szabályozás konkrét politikai tartalmat hordozzon, vagyis sem a mesterséges szétválasztásnak, sem e két jellegzetesség szembeállításának nem szabad teret engedni, úgy kell a lehetséges, legegységesebb jogi szabályozást kialakítani, hogy azokból politikai céljaink, a hatalommal kapcsolatos álláspontunk világosan és határozottan kiolvasható legyen. Ugyanakkor egyetértek magam is azzal, hogy az Alkotmány ne társadalompolitikai program legyen, hanem valódi alkotmány.

A képviselőket, teljesen érthetően, de nemcsak őket, valamennyiünket nagymértékben foglalkoztatja a parlament jövőbeni szerepe és a választási rendszer újrászabályozása. Egyértelmű az a véleményünk — nekem is —, hogy erős parlamentre van szüksége az országnak. A vázolt alternatívák közül én most csak az egykamarás, illetve kétkamarás parlament ügyéről szólnék, mert a képviselőket ez a kérdés foglalkoztatja.

Többségük az egykamarás parlament mellett foglalt állást, elsősorban azért, mert egyrészt nem tudják, miről van szó pontosan, másrészt úgy vélik, hogy az érdekképviseleti szervek képviseletét nem egy parlamenti második kamarában, hanem az érdekegyeztetés Országgyűlésen kívüli testületeiben kellene megszervezni. Ezzel együtt elhangzott olyan vélemény is, hogy a második kamara egyfajta fékező, kiegyenlítő szerepet tölthetne be, ha a politikai folyamatok bizonytalanná válnának, elszabadulnának, vagy kezelhetetlenné válnának. Én magam is megfontolásra szükségesnek tartom ezt a kérdést, illetve újrazivizgálni.

Ebben az összefüggésben kell tovább gondolkodnunk és vizsgálat alá vetni a köztársasági elnöki funkció létrehozásával és az elnök működésével kapcsolatos hatásköri és felelősségi viszonyokra vonatkozó elképzeléseket is, valamint az elnök viszonyát a parlamenthez. Nagyon fontos kérdés, és én is egyetértek azzal, hogy ezek a fontosabb kérdések ismételten a párt vezető testületei elé kerüljenek.

Csak tájékoztatásul mondom el, vannak akik nehezményezik, hogy a köztársasági elnöki megoldásra vonatkozó elképzelések mellett fel sem merült az Elnöki Tanács esetleges további működtetése, mint alternatíva. Helyesnek tartanám, ha erről néhány értékelő mondat az Országgyűlésen elhangoznék. Akik az aggodalmat megfogalmazták, azt teszik szavá, hogy az Elnöki Tanács minden fogyatékosága ellenére mégiscsak egy kollektív testületként működik, vagyis kisebb a veszélye annak, hogy egyetlen ember, a köztársasági elnök, a nemzet egészére kihatóan esetleges negatív döntést hozzon. Tehát ne csak a pozitív oldalát mérlegeljük ennek a variációnak.

Ezért tehát fontosnak tűnik, hogy további vizsgálódások és elemzések folyjanak ebben a kérdésben, és optimális megoldás, vagy legalábbis tervezet alakuljon ki. Én magam a köztársasági elnöki rendszer bevezetésének híve vagyok.

Az országgyűlési választásokhoz kapcsolódóan képviselőtársaim kifejezett igénye az, hogy időben, előre, már a törvénytervezet kialakítását megelőző politikai döntések kialakításában is részt vehessenek. Ez a munka lényegében megkezdődött.

Szó esett a tulajdonviszonyok kérdéséről is, olyan összefüggésben is például, hogy a gazdálkodás hatékonyságát növelné, ha az Alkotmány a tulajdonviszonyokról szólva csak megkülönböztetné, de nem minősítené a közösség és az egyéni tulajdon egymáshoz való viszonyát, illetve szakítana a közösségi tulajdonformák eddig alkalmazott rangsorolásával. Helyes volna — ha tanulva az egyesülési —, gyülekezési törvénytervezetek társadalmi vitáiból — a koncepció elhagyná azokat a határozatlan jogfogalmakat, mint például a közérdekre való hivatkozást, amelyeket jogszabályban pontosan meghatározni csak nehézkesen és vitathatóan lehet. Szólt erről Fock elvtárs is a kérdéseivel kapcsolatban.

A koncepció egyértelműen mutatja, hogy a jogállamisághoz az államhatalmi ágak elválasztásán keresztül vezet az út. Ebben társadalmi egyetértésre lehet számítani a vitában. Fontos volna, ha egyidejűleg a helyi önkormányzatok munkájára, működési lehetőségeik bővülésére is kiemelt figyelmet fordítanánk, nagyobbat az eddiginél.

Az állampolgári önszerveződések, az önkormányzati gondolkodás új keretei és általában a terbe vett költségvetési reform hasznos társadalmi energiákat szabadíthat fel, ha erre ösztönöz maga az Alkotmány is.

A nemzetközi kérdésekkel összefüggésben egyetérttek a tervezet olyan típusú megközelítésével, amelyben már számolunk azzal, hogy a politikai érdektagságnak és kifejeződésének is hazánkban nem csupán belpolitikai, hanem külpolitikai jelentősége és következménye van, illetve lesz, felerősödik a népi diplomácia, és kialakulnak az új politikai pártok és szervezetek nemzetközi kapcsolatai is. Ez már meg is kezdődött.

Ahhoz, hogy mindez egy irányba hasson az ország tényleges érdekeivel, és jól kiegészítse az állami külpolitikát, az kell, hogy az Alkotmányban is rögzítsük főbb külpolitikai elveinket, abban a szellemben, ahogy részben már megtörtént, továbbá a nemzetközi kötelezettségeinkből adódó, és az e munka végzéséhez feltétlenül szükséges magatartási és kapcsolatépítési szabályokat, normákat. Egyetérttek Vastagh Pál elvtárral, el kell gondolkodnunk, hogy hogyan szerepeltessük az Alkotmányban a határainkon túl élő magyarsághoz való viszonyunkat, illetve bizonyos követelményeket, beleértve a szomszédos országokban élő nemzetiségieket is.

Végül az Alkotmány szabályozási koncepciójával összefüggésben úgy gondolom, fokozottabban vagy fokozottan hangsúlyozni kell — ez itt részben már meg is történt —, hogy a szakmai előkészítő munka első szakaszának befejezésével egy tervezettel lép a kormány most a nyilvánosság és az Országgyűlés elé. Bizonyos fenntartásokat, félelmeket, sőt sanda gyanúsítgatásokat oldva világossá kell tenni, hogy a vitaanyag az országgyűlési véleményekkel, az ülészakot követő társadalmi konzultációkon elhangzó javaslatokkal, észrevételekkel kiegészítve, és még többszörösen végiggondolva kerül jogszabályi formában is kidolgozásra, illetve társadalmi vitára.

Tisztáznunk kell azt is, és hangsúlyoznunk, hogy a mi pártunk tudatában van az Alkotmány politikai jelentőségének, és ezért nekünk semmilyen érdekünk nem fűződik ahhoz, hogy az abban meghatározandókat a társadalomra erőltessük, és olyan megfogalmazások szülessenek, amelyek ezt a látszatot keltik. Éppen ellenkezőleg, azt kell tudatosítanunk, hogy az Alkotmány társadalmi alapokon történő megalkotásának folyamatában látunk lehetőséget egy nemzeti méretű összefogás megteremtésére. Ebben az irányban szükséges nekünk a politikai munkát végeznünk. Köszönöm a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Szlamenicky elvtárs következik, utána Szilberek Jeno elvtárs.

SZLAMENICKY ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A munkabizottság tagja voltam, így többször is volt módom véleménykifejtésre.

A közös munkát a koncepció korrektül tükrözi, jól emeli ki a lényegi elemeket, a korszerűsítésre markánsan törekszik, és a feltárult nézetkülönbségeket alternatívák jelzik. Én a koncepciót a törvénytervezet alapjául elfogadni ajánlom.

A több újszerű mondanivaló közül legfontosabbnak két dolgot tartok. Az egyik, hogy a koncepció talpraállítja az alaptörvényt, vagyis illő rangra emeli az embert, az állampolgárt, ezt mutatja a fejezet előrehelyezése, és az állampolgár jogainak sokoldalú kifejtése. Ennek politikai, sőt nemzetközi jelentősége aligha igényel bizonyítást.

A másik, hogy szakítva a centripetális erők által mozgatott mechanizmussal, az etatizmussal és mégannyi tus- és stílusgyakorlattal, egy vadonatúj államszervezetet vázol fel. Helyesen, a pluralista berendezkedés, a többpártrendszer, a döntési felelősség megállapíthatósága alapján, harmónikus összhangot igyekszik teremteni az egyes állami szervek és funkciók között. A propaganda, hozzáteszem az MSZMP propagandája, majd e két dolgot ne a sok változtatás egyikeként, hanem politikai veretű lényegét adja el.

Külön szólok a szocializmus kérdéséről: egyetértek azzal, hogy ne kényszerítsük most 1989-ben magunkat arra, hogy — az anyag szóhasználatát kölcsönözsem — naprakész szocializmusképet rögzítsünk, de én mégis amellettt vagyok, hogy a szocializmus ígérését és fő kontúrjait rajzoljuk meg. Németh elvtárs a múlt héten azt mondta, hogy nem a szocializmust kell elhagynunk vagy megkérdőjeleznünk, hanem annak egy modelljét. Egyetértek azzal is, hogy most nem ismerjük még a követendő modellt, de modelltől függetlenül, azért azt talán ma is kockázat nélkül megfogalmazhatjuk — Fejti elvtárral egyezően —, hogy szocializmust akarunk, amelynek tartós elemeit azért ismerjük; demokrácia, önigazgató népképviselőlet, plurális intézményrendszer, az igazságosság, szolidaritás, a humanizmus, közösségi felfogás és a közösségi tulajdon meghatározó szerepe, az autonóm egyének önmegvalósításának lehetősége, a művelt, egészséges emberideál és így tovább. Nem tagadom, ezen elemek jó része elszórtan megtehető, de kopogóssá, veretessé — elnézést a szóhasználatért — az elején együtt tehető, választ adva a hova akarunk eljutni kérdésre.

Van néhány dolog, amit kiegészítésként javaslok, hogy az alternatív elgondolások esetében voksolok [*sic!*]. A szabadságjogok közt ajánlom kimondani a szövetkezés szabadságát, minimum a társulási szabadság jogosítványai közt annak nevesítését. Ezt nem szövetkezet-sovinizmusból indítatva teszem. Először is az eddigi szövetkezeti jog határt húzott a szövetkezés számára. Nyissa végre teljesen tágra a kaput a legrangosabb jogszabály. A jogos gazdasági haszonra biztatás mellett, az államnak az eddiginél nagyobb szüksége lesz a súlyos társadalmi problémák megoldásában az állampolgárok nonprofit alapú önszerveződésére. Az egészségügyben, a környezetvédelemben, a közművelődésben, az otthonteremtésben, számos szolgáltatásban, még abban is, hogy az élők a szeretteiktől emberibb módon és olcsóbban búcsúzhassanak el.

Elnézést, hogy egy fél mondatért vagy egy szóért ennyit magyarázkodtam, de ha ez az Alkotmány 10 millió magyarnak szól, és ma a felnőtt lakosság közel fele szö-

vetkezeti tag, és a mi pártunk e szektort tovább akarja éltetni, akkor érvelésemet nem tartom feleslegesnek.

A pluralizmus kiteljesedése előrebecsülhetően zökkenőkkel fog végbemenni. Kérdés, hogy a pártok, érdekképviselőek, tömegszervezetek hogyan állnak sorba, milyen az erőállapotuk, legalábbis az átmeneti időszakban. Ezért én a kétkamarás megoldást fontolva haladóbb megoldásnak tartom.

Az Alkotmánybíróság eljárásával kapcsolatos részben a kezdeményezők sorában — én ezt fontosnak tartom — javaslom az érdekképviselői szervek feltüntetését. Furcsa lenne, ha ezt a lehetőséget a magánszemélyek mellett a széles kollektívákat valamilyen fokon képviselő szervek nem kapnák meg. Amellett vagyok, hogy az Országgyűlés csupán a Minisztertanács elnökét válassza meg, a már említett felelősségi elv következetes követése miatt is, s az általa kinevezett kormánytagokat csak mutassa be.

A képviselők választására vonatkozó változatok közül a c) pont elfogadását javaslom, szerintem ugyanis, leginkább ez veszi figyelembe a pluralizmust, a többpártrendszer által támasztott igényeket.²⁶

Végül nagyon sajnálom, mint bizottsági tag is, és a bizottságban mint laikus, hogy még mindig nem kaptam eléggé meggyőző érvet ahhoz, hogy az állampolgári jogok szószólójára vonatkozó intézményt megpártoljam. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Szilbereký elvtárs következik, utána Antalóczy Albert elvtárs.

SZILBEREKÝ JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Engedjék meg, hogy a nagy és sokrétű anyagra — a helyzetemre figyelemmel is — csak az igazságszolgáltatásra és az ügyészségre korlátozzam észrevételeimet.

Mielőtt rátérnék a két konkrét témára, engedjék meg, hogy mindamelllett általánosságban annyit mondjak, hogy én a szabályozási koncepciót egy hasznos anyagnak tartom, és Szűrös Mátyás elvtárral egyetértésben alkalmasnak tartom a további vitákra. Jelentős anyag, számos újszerű megoldással, nemcsak tartalmában, hanem szerkezetében is megfelelőnek mutatkozik. Ugyanakkor szeretném nyomatékosan hangsúlyozni, hogy a tervezetben számos részletkérdés van, amely elsősorban alkotmányerejű törvényre tartozik, és nem az Alkotmányra, és vannak bizonyos aránytalanságok is, amelyek néha zavarók lehetnek.

Itt szeretném még azt is megjegyezni, amit Szűrös elvtárs mondott, mert nagyon tanulságos volt számomra, hogy vigyázzunk vele, ne beszéljünk csak politikai deklarációkról és csak jogszabályi jellegű Alkotmányról, mert szerény véleményem szerint, ha igaz az, mint ahogy igaz, hogy a jog az állami akarat kifejezője, akkor jaj annak a jognak, amelyiknek nincs politikai tartalma, és nem az állami akarat jut benne kifejezésre. Éppen ezért én a kettőt, úgy ahogy elhangzott, nagyon szorosan együtt-szabályozandónak tartom, illetve a jognak ki kell fejeznie azokat a politikai intézményeket, amelyeket létre akarunk hozni.

Ezek után tessék megengedni, hogy rátérjek az igazságszolgáltatás kérdéseire. Az arról szóló 11. fejezet lényegesen, alaposabban szabályozza a kérdéseket, a bíróságokat, mint ahogy az a jelenlegi alkotmányos rendelkezésekben benne van. Két jelentős elvet szeretnék kiemelni, mert annak messzemenő kihatása van. Egyik ilyen jelentős elv az, hogy az igazságszolgáltatást csak bíróságok gyakorolhatják. Ennek nagy jelentősége van. Gondoljunk azokra a bíraskodás-jellegű tevékenységekre, amelyek például megjelennek államigazgatási vonalon is. Én azt hiszem,

hogy az igazságszolgáltatás egységességének szervezeti elve, egy olyan elv, amelyet Nyugat-Európa sok országában nem tudnak megvalósítani, agyon cizellálják a bírói szervezetet, és számtalan fokozatot vezetnek be a bírászkodásnál és az igazságszolgáltatásnál. Ezért az igazságszolgáltatás egységességének az elve nagyon jelentős. Ez választ ad arra is, hogy csak a sajátos katonai életviszonyokra figyelemmel, egy külön bíróságunk lesz, és ez a Katonai Bíróság.

A másik pedig az, hogy a közigazgatási bírászkodást — az előttem felszólalóval ellentétben — én igenis megfelelőnek tartom az igazságszolgáltatási szervezeten belül megszervezni, persze megfelelő, határozott szakmai elkülönítéssel.

Az igazságszolgáltatásra vonatkozóan a 11. fejezet b) pontjában két változat szerepel. Az első a jelenlegi rendszer némi változtatása, a második egy teljesen új rendszer, azaz nem is új, mert teljes egészében a felszabadulás előtti igazságügyi szervezetnek a létrehozása. Gondolkozzunk a második javaslatban; a második változat szerint a javaslat abból indul ki, hogy meg kell szüntetni a legfőbb ügyész és a legfelsőbb bírósági elnök diszkrecionális jogán alapuló ügynevezett törvényességi óvási intézményt, amely helyett a javaslat bevezeti, hogy azok az állampolgárok, az ügyekben érdekelt személyek, akik nincsenek megelégedve az ügy másodfokú elintézésével, felülvizsgálati kérelemmel harmadfokra vigyék az ügyeket. Meglepő amit most mondok, én ezzel egyetértek, és helyeslem is. Nem tudok azonban egyetérteni az ítéletláblák felállításával. Tessék megengedni, hogy három érvet mondjak röviden.

Először: nyilvánvaló, hogy a bíróságok mai leterhelése és a kapott új feladatok mellett — hiszen nap mint nap kap a bíróság új feladatokat az új törvényekben —, a negyedik elbírálás csak bonyolítja a helyzetet. A negyedik igazságügyi fórum beállítása nem gyorsítja az ügyek intézését, ami lelassulás van a bíróságoknál, egyébként más országokban is, az nem egyeztethető össze nemcsak a saját követelményeinkkel, hanem a modern élet követelményeivel sem. Nyugat-Európa országaiban törekszenek éppen arra, hogy a nagyon sokféle-fajta bíróságot részben, és a sokféle fokozatot is, igyekezzenek csökkenteni. Néhány évvel ezelőtt egy híres olasz eljárásjogász azt mondta: a mi országunkban — mármint Olaszországban —, többet ér a feleknek egy rosszul sikerült egyezés, mint három-négy év múlva egy nyertes per. Nem akarom azt mondani, hogy esetleg talán még ránk is vonatkozatható.

Másodsor: azért ellenzem az ítéletláblák felállítását, mert a javaslat nem reális szerény véleményem szerint, hiszen 44 év után még mindig van két olyan megyénk az országban — talán úgy mondanám, hogy 40 év után a megyei bíróságok létrehozásával még mindig van két olyan megyénk az országban, Békés és Nógrád megye — ahol képtelenek voltunk épület hiányában —, a megyeszékhelyre bevinni a megyei bíróságot, az egyik Gyulán működik, a másik Balassagyarmaton.

Vajon annak, aki az igazságszolgáltatásban dolgozik évtizedek óta, megnyugtató, ha most azt mondjuk, hogy felállítunk még hat ítéletláblát, a mai anyagi körülményeink miatt, a mai helyzetünkben sem közeli, sem távlati vonatkozásban nem találok reálisnak. Az én nézetem szerint ebben a kis országban hat regionális központú új bíróság felállítása, a túlintézményesítés, illúzió, ha szabad mondani, persze mindent fel lehet állítani, ha pénzünk van, de erre nem én adok elsősorban választ, én csak annyit mondhatok őszintén, hogy a közeljövőben és távlatilag problematikusnak látom.

Végül harmadszor; az ítéletláblák felállítására véleményem szerint felesleges is. Miért? Mert ha igaz az — mint ahogy igaz —, és elfogadtam előljáróban, hogy

szüntessük meg a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnökének a diszkrecionális jogán alapuló ügynevezett törvényességi óvás intézményét, ha ezt megszüntetjük, akkor nyilvánvaló, lehetőség van arra, hogy a Legfelsőbb Bíróságon tárgyalják azokat az ügyeket harmadfokon, amit egyébként az ítéletábrák akarnak tárgyalni harmadfokon, amelyet most már az állampolgár alanyi jogon kér, és nem panaszkodik, amit vagy elfogadnak, vagy nem fogadnak el.

Egyébként, néha azért beszéltem többesszámban, mert a Legfelsőbb Bíróság 1988. november 1-jei bírói értekezlete ugyanígy kombinálta a két megoldást. Ezen az értekezleten részt vett az igazságügyminiszter elvtárs, a legfőbb ügyész elvtárs és én. Ennek eredményéről tájékoztattam Grósz Károly elvtársat, a párt főtitkárát.

Még rövid megjegyzés, a bíróság alapelveit igen jó összeállításnak tartom, amely lényegesen másképpen szerepel, éppen úgy, mint az állampolgári jogok, s az alapvető emberi jogok az Alkotmány tervezetében, illetve a tervezet koncepciójában.

A büntetőbíráskodással összefüggő alapelveket azonban a javaslat — amely szintén egy nagyon sikerült összeállítás — meg kívánja bontani, és azokat a büntetőbíráskodással összefüggő alapvető állampolgári jogokat, amelyek közül egyesek érintik az általános emberi jogokat és az alapvető állampolgári jogokat, át akarja vinni oda azzal, hogy ott legyen egy egységes katalógus. Ezt a kifejezést használja a tervezet. Tudomásul veszem azt, hogy legyenek egységes katalógusok a különböző alapjogokra, azonban szeretném nyomatékosan aláhúzni, ezek a jogok — amelyek most az Alkotmány tervezetében, illetve a koncepcióban szerepelnek — a bíráskodással függenek össze, ezek törvényességi kérdéseket segítenek.

Végül azt szeretném még mondani, hogy nem szabad szervezeti fetisizmusba esnünk, és Önök, miután én szervezetről beszéltem, joggal ezt hihetik rólam, de Fejti elvtárs is utalt előadói beszédében arra, hogy inkább a tartalmi kérdések jelentősek, de egy bizonyos, hogy a szervezeti fetisizmus, az nálunk uralkodik, és az is uralkodik, hogy szervezeti megoldással akarunk problémákat megoldani. Márpedig a bíróságnál azért voltam kénytelen szervezeti kérdésekről beszélni, és egyet nagyon határozottan ellenezni, mert a szervezettel függ össze a bírósági eljárás, és a szervezettel függ össze a jogorvoslati rendszer, márpedig az eljárás és a jogorvoslati rendszer nemcsak két olyan fogalom, ami létezik, hanem ettől messzemenően függ a törvényesség, és függ nem utolsósorban az eljárásoknak a hatékonysága, időszerűsége. Ezért voltam bátor elmondani azt a néhány megjegyzést, amit mondtam.

Tessék megengedni, hogy ezután nagyon röviden szóljak az ügyészségről. Nyilvánvaló, hogy még a legfőbb ügyész elvtárs is fel kíván szólalni, és nem akarok elébe vágni, mégis kénytelen vagyok megmondani a következőket: Ebben a tervezetben három variáns szerepel: a), b) és c) Az a) variáns a jelenlegi, a b) bizonyos korrekciókat jelent, a c) pedig alá kívánja rendelni az igazságügyminiszternek, az Igazságügyi Minisztérium szervezetébe építi az ügyészséget.

Azt szeretném nyomatékosan hangsúlyozni a magam részéről, hogy ezt az utóbbit ellenzem. És talán furcsának tűnik, de a b) variáns mellett vagyok. A b) variáns mellett azért vagyok, mert híve vagyok annak, hogy az ügyészség tevékenységét is meg kell reformálni, de nem úgy, ahogy a tervezetben van, tehát én a b) variánst csak korrekciókkal fogadom el. Nem úgy, hogy az általános felügyeleti feladatokat teljesen megszüntetni, és az ügyésznek azt a szerepét, hogy részt vesz bizonyos polgári ügyekben, polgári eljárásokban is.

Nagyon határozott álláspontom, hogy arccal kell fordítani az ügyészséget a

bűnüldözés, a nyomozás törvényessége, a vádképviselő felé, de ha ésszerűen korlátozzuk az általános felügyelet és a polgári ügyekben való ügyészi részvételt, akkor elérjük a célt. Elérjük a célt, és én azt tudom mondani, hogy akkor, amikor egyik törvény a másik után — most a közelmúlt hónapokban — adott különböző új jogokat az ügyészségnek, — például egyebet ne mondjak, az egyesülési törvénnyel kapcsolatban, de a cégbíraskodással kapcsolatban is —, és ezek a feladatok, nem a büntető feladatok beletartoznak az úgynevezett általános felügyeleti körbe. Ezért mondtam az előbbieket.

Nézetem szerint Szlamenicky elvtárshoz csatlakozva, azt tudom mondani, hogy az állampolgári ügyek szószólója tőlünk teljesen idegen intézmény. Az utóbbi időben elég sokat kaptunk a fejünkhöz, hogy idegen intézményeket vettünk át, habár azt próbáltuk átültetni a hazai földre. Most átveszünk egy olyan intézményt, amely lehet, hogy Svédországban bevált, és más országokban esetleg, de ahogy értesülök, úgy a nyugati országokban, vagy például Lengyelországban panaszpostázó lett ez az állampolgári ügyek szószólója. Nem beszélve arról, hogy én miért mondtam ezt? Azért, hogy ez az állampolgári ügyek szószólója nem pótolja azt az ügyészi általános felügyeleti területet, amelynek a könnyítésére akarnánk bevezetni.

Tisztelt Központi Bizottság! Gazdálkodva az idővel, be is fejezném a felszólalásomat. Bízom benne, hogy a Központi Bizottság ülése és az Országgyűlés után, valamint a társadalmi viták és szakmai egyeztetéseket követően közelebb kerülnek egymáshoz és egyszerűsödnek, ésszerűsödnek a megoldások. Köszönöm, hogy mint meghívott felszólalhattam a Központi Bizottság ülésén, és köszönöm, hogy meghallgattak.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Szilberek elvtárs. Antalóczy elvtárs következik, utána Pál Lénárd elvtárs.

ANTALÓCZY ALBERT elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Egy megújuló, a jövő szocializmusának kialakítását elősegítő Alkotmányt szeretne a magyar nép, és úgy vélem, ezen belül a Magyar Szocialista Munkáspárt tagsága is.

Itt szó esett arról, hogy egy nagy fontosságú jogi szabályozás előkészítésének bizonyos stádiumában tartunk, és arról is beszéltünk, hogy milyen ennek politikai alátámasztottsága.

Én úgy vélem, hogy egy kicsit, vagy talán nem is kicsit a párttagság általános véleményét tolmácsolva, azt az általános hangulatot lehetne megfogalmazni, hogy az emberek televízióban, rádióban, különböző vitákon sorra-rendre szembetalálják magukat az Alkotmány kidolgozásával kapcsolatos vitákkal, és a párttagság úgy véli, hogy ezekkel kapcsolatban mind ez ideig véleményére nem voltak kíváncsiak, véleményét nem fogalmazhatta meg — kivéve azokat a fórumokat, amiről szó esett, a képviselőcsoportok vitája, nyilván ott a párttag képviselők véleményét nyilvánítottak —, és lassan ugyanaz a véleménye alakul ki erről a kérdésről is, mint általában sok-sok szervezett pártvitáról, hogy megkésve, gyakran már szinte determináltan alakíthat csak ki véleményt, és igazán nem is minősíti komolyan az ezzel kapcsolatban tőle igényelt álláspont kialakítását.

Ezt én bátorodom arra alapozva is mondani, hisz mindannyian emlékezünk újkori időszámításunk alapvető fontosságú dátumára, a múlt évi májusi pártértekezletre, ahol a szerkesztőbizottság és a résztvevők között szinte vita is kialakult a vonatkozásban, hogy alkotmánymódosítás, új Alkotmány kidolgozása a fő kérdés. Akkor még úgy véltük, hogy e témát ott eldönteni egyértelműen nem lehetett, azóta

sok mindenben nagyon erőteljesen haladtunk előre, és e vonatkozásban is joggal úgy érezzük, hogy a napi gyakorlat, a kialakult helyzet diktál nekünk.

Visszatérve a jogi szabályozás és a politikai alátámasztottság kérdéscsoportjára, úgy vélem, rendkívül fontos — többen is előttem utaltak arra —, hogy ez új Alkotmány politikai alátámasztottsága, megalapozottsága egy olyan vitában kristályosodjon ki, amelyben az MSZMP tagjai is véleményt nyilváníthatnak. Annál is inkább fontos ez, hisz a jogi szabályozásban jogtudósaink, hozzáértő szakembereink nap mint nap utalnak a polgári demokrácia jogi formuláira, az ott meghonosodott jogi gyakorlatra is a legtermészetesebb módon, hisz a sztálini alapokon szerveződött alkotmányok csődje egyértelművé vált, ehelyett különösképpen formai okok alapján ezekre vagyunk kényszerülve.

Itt az előttem szóló, hozzáértő jogászok is utaltak arra, hogy sorra-rendre döntően ilyen jellegű jogi formulák jelennek meg. Ilyen viszonyok közepette különösképpen alapvető fontossága van a politikai alátámasztottságnak, hisz önmagában a forma tényleg nem jelent semmit, nagyon okosan és bölcsen felhasználható egy más társadalmi viszonyok közepette építkező alkotmánykidolgozás viszonyai között is, ha annak a politikai meghatározottsága megfelelő.

Azzal is messze egyetértek — ami rendkívül sokszor megfogalmazódott már —, hogy az Alkotmány kidolgozása kapcsán, illetve annak megalkotásakor már végérvényesen el kellene döntenünk, hogy képesek vagyunk-e egy új szocialista modell megfogalmazására, vagy még nem vagyunk erre képesek? Ennek óriási ma a politikai jelentősége, hisz a társadalmi berendezkedés senki számára sem közömbös — és, ha nem haragszanak, én itt ki merem mondani — talán legkevésbé ilyen viszonylag kaotikus politikai viszonyok között — amire az előadó Fejti György elvtárs is utalt —, különösképpen nem közömbös a munkás- és a parasztemberek számára. Hisz ők azok, akik talán egy sor kérdésben ma még elég nehezen tudnak eligazodni. Tehát nagyon fontos a szocializmus-felfogás kifejezésre juttatása az új alkotmánykonceptióban.

Messze azzal értek egyet, hogy nem a szocializmus szónak folyamatos és folytonos ismételtetésével kellene megtenni, nyilván meg kell jeleníteni ezt az Alkotmánynak az egész szöveg tartalmában, kétségeink lehetnek azonban, hogy képes-e megjeleníteni olyan viszonyok közepette, amikor nem tudjuk igazán megfogalmazni *[sic!]*. Éppen ezért merül fel — azt hiszem ma már mindannyiunkban — kétségként az, ami nagyon sokszor az utóbbi időben politikai vonatkozásban megfogalmazást nyert, hogy hova sietünk, miért rohanunk, miért nem vagyunk képesek önmagunknak a társadalom által is elfogadható és elfogadtatható normális ütemtervet kidolgozni, egyértelműen reformok alapján, a megújulás szándékával, de úgy előrehaladni, hogy miközben egy leszakadó, a jelenlegit is messze nem kielégítő szűk kis csoport egyre kevésbé vesz tudomást arról, hogy képtelen követni őt egy nagyobb és talán egyre növekvő tömeg.

Én azt hiszem, e vonatkozásban azért is el kell gondolkoznunk, hisz megfogalmaztuk, hogy az Alkotmány elfogadása előtt szükség van arra, hogy jónéhány törvényt megalkossunk, amelyek azonban szorosan összefüggnek az alkotmánykonceptióval, illetve a véglegesítendő Alkotmánnyal, meg is jelennek a kodifikációs munka során ebben a kiadott anyagban is, csak utalok rá, többen is szóltak róla: a pártról szóló törvény, az Alkotmánybíróság létrehozása, esetlegesen az elnöki funkció megalkotása, és természetesen módon a legfelsőbb állami számvevőség létrehozása.

Úgy vélem, hogy ezeket a kérdéseket ugyancsak ki kellene bontanunk, és a politikai alátámasztottságukat is megvizsgálunk, hisz ezekben nemcsak törvényt alkotni, előbb kell lépünk *[sic!]*, létrehozni ezeket az intézményeket, magát az új Alkotmányt népszavazás keretében elfogadni, hisz ma ebben a vonulatban kezeljük az előrehaladásunkat, amely előrehaladásunk kétségtelenül ahhoz képest, hogy milyen lemaradásban vagyunk, lassúnak minősül. Még egyszer szeretném hangsúlyozni tehát, hogy félre ne értsenek engem, én azt nagyon jól tudom, hogy ha a valós helyzetünkön akarnánk változtatni — és egy szűk csoport képes is ezt elvileg, politikailag is felfogni, talán még lépni is — nagyon nagy tömegek ettől ma még nagyon messze vannak.

Engedjék meg, hogy néhány konkrét témára a kiküldött anyag kapcsán visszatérjek. Itt vitatták, többen szóvá tették az államformák kérdését, a köztársaság mellett azt hiszem egyértelmű az állásfoglalás, kétség sem lehet. Én vitatkoznék Sarlós elvtárrsal, úgy vélem, nem mond ellent egymásnak, és nem kizárólagos megjelenítési lehetőség, hogy hívjuk az országot népköztársaságnak, és köztársasági elnök álljon az élén. Nem kell a köztársasági elnökhöz egy nép jelzőt ragasztani, nem látom e között az ellentétet. Úgy vélem, hogy azért az elmúlt negyvenegynéhány évvel is valamiféle szavatosságot, folyamatosságot kellene teremtenünk. Utalnék azért az 1949-es Alkotmányra is, az azzal való folyamatosságot is kifejezésre juttathatnánk ezen keresztül.

Az alaptörvény újraszabályozása legfontosabb okának és kiindulási pontnak természetesen az egységes államhatalom elve feladását, és ebből fakadóan a szocialista jogállamiság megteremtését tartom magam is. Olyan egymást kontrolláló intézményrendszert kell létrehoznunk, amely a hatalmi ágak között egyensúlyt képes teremteni, az is fontos, hogy az ellenőrzés és a hatáskörök pontos szabályozottsága elvileg is, és a gyakorlatban is kizárja valamelyik hatalom monolitikus kialakítását, kialakulását, illetve újraterejtődését.

A politikai és a gazdasági, ezen belül a tulajdoni viszonyok alapelveit, úgy gondolom, olyan módon, és olyan formában szükséges szabályozni, hogy azok keretet teremthessenek a továbbfejlődéshez, direkt szabályozás megmerevítheti ezeket a viszonyokat, ugyanakkor az is fontos, hogy az Alkotmány ne teremtsen korlátot az átalakulásnak.

Az Országgyűlésről annyit mondanék, a hatalmi ágak szétválasztásából is következik, hogy a továbbiakban nem lehet korlátlanul a népszuverenitás megtestesítőjeként megjeleníteni az Országgyűlést. Véleményem szerint erős parlament kell, ahol a közéletiség érdemben kifejezésre jut, megjelennek a valóságos érdekek. Én az egykamarás rendszert tartom helyénvalónak, ugyanis a parlamenti gyakorlatra való fokozatos áttérés mellett különböző okok miatt viszonylag gyorsan, jól funkcionáló szervezetre van szükség.

A második kamara indokát nem látom, úgy vélem jelentősen lelassítaná a döntéshozatalt, és úgy vélem, egy kamara esetében is a választási rendszerben alkalmazható ötvözet megteremtésével kifejezésre lehetne juttatni a politikai képviselőket, és az érdekképviselőket is, ahogy itt utalt rá Fejti elvtárs, hogy az egyik vagy a másik kamara esetében az indokoltságot ez adná meg. A mandátum elnyerésének módjaként az egyéni választókerületi rendszert tartom igazán elfogadhatónak, a kétharmados részre és az egyharmados részre a társadalmi szervezetek delegáltjait.

A köztársasági elnök funkcióról az egyszemélyi államfőt látom helyénvalónak, ellentétben az eddigi rendszerrel, helyettesek nélkül. Bármilyen újabb testület csak

szaporítaná a pártok közötti rivalizálást, több jelölt közül közvetlen szavazással választanánk a jövőben elnököt. Úgy vélem — és a környezetemben is ez erősödött —, hogy erős elnökre volna szükség, napjaink felgyorsult ritmusa és sok egyéb fontos szempont a végrehajtó hatalomban operatív módon közreműködő elnököt igényelne.

A jogosítványok optimális kombinációját kellene természetesen létrehozni, sokféle variáció lehet, úgy kellene ezt kombinálni, hogy elejét vegyük ugyanakkor az esetleges túlzott egyhatalmi poszt kinövésének.

Az Alkotmánybíróság létrehozása nyilvánvalóan egyértelműen indokolt. Én ezzel kapcsolatban csak annyit jegyeznek meg, hogy talán ennek tagjainál áll fenn egyedül igazán annak a vizsgálata, hogy pártonkívüli személyek töltsék ezt be, hisz a feladata lenne a pártok bejegyzésének, működésének alkotmányos vizsgálata, esetleg a pártok feloszlata. Ilyen feladatokat a valamelyik párthoz tartozás megkérdőjelezheti, és úgy vélem, az sem lenne túlságosan szerencsés, ha egy ilyen fontos szervezet koalíciós csatározások színtere lenne.

A Minisztertanácsról annyit mondanék, hogy egy erős végrehajtó hatalom kialakítását tartanánk helyesnek, olyan Minisztertanácsot, amely fokozott parlamenti ellenőrzés alatt áll, de jelentős hatáskörrel. Szerintem a miniszterelnököt az államfőnek kellene megbízni vagy kineveznie, ő választaná ki a minisztereket, és bemutatná a Minisztertanácsot a parlamentnek, a kormányprogram alapján pedig döntson a Minisztertanács sorsáról.

Azt lehetetlen helyzetnek tartom, ami ma is gyakran érvényesül, illetve a mai gyakorlatban létező, hogy a parlament a Minisztertanács elnökéről vagy valamelyik tagjáról előzetesen foglal állást, legtöbbször minimális ismeret alapján. Dönteni a program vagy a tevékenység alapján lehetséges, és nyilván erre kellene fokozatosan és folyamatosan áttérni.

Kedves Elvtársak! Én a részleteket illetően ezt szerettem volna elmondani és hangsúlyozni. Még annyit, utalnék az állampolgári jogok témakörében néhány kérdés csoportra, fontos, hogy az állampolgári jogoknál a gyakorlásuk ne függjön a kötelezettségek teljesítésétől, nem adománynak tekintendők azok, hanem gyakorlásuknak meg kell teremteni a materiális alapját. Az emberi és az állampolgári jogok körében — különösképpen a mai viszonyainkra is tekintettel —, rendkívül fontosnak tartom, hogy megfogalmazódik az emberi méltóság és a jóhírnévhez való jog. Megjegyzem csak, ha a házasságkötéshez való jogot megfogalmazzuk, akkor úgy vélem, a váláshoz való jogot is meg kellene fogalmazni. Ki kellene mondani az egészségmegőrzéshez fűződő és kapcsolódó társadalmi felelősség kérdését, hisz ez ma eléggé erőtlennül és kevésbé határozottan nyer megfogalmazást.

Végezetül: a halálbüntetés témakörében én úgy vélem, annak eltörlése bölcs gondolat lenne. Hozzá kell azonban tenni, hogy akkor összességében úgy kellene egyéb, ezzel összefüggő jogi kérdéseinket rendezni, hogy akkor tényleg létezzen valóságos életfogytiglan büntetés, amely egyértelművé teszi, hogy bizonyos fajta elítéltek soha nem szabadulhatnak ki. Nyilvánvaló — a terrorizmus és brutalitás növekedésével, és olyan helyzet kialakulásával, amilyen a közrend, közbiztonság vonatkozásában manapság megjelenik —, egyre erőteljesebben szükség lenne egy ilyen fajta szabályozásra is. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Antalóczy elvtárs, Pál Lénárd elvtárs, s utána azt javaslom, hogy ebéd előtt még hallgassuk meg Köveskúti Lajos elvtársat.

PÁL LÉNÁRD elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az ország jelenlegi társadalmi folyamatainak, várható realitásainak figyelembevételével a szabályozási koncepció alapvető politikai vonalát helyesnek tartom. Amikor ezt mondom, akkor mindjárt szeretném megjegyezni, hogy ugyanakkor a szabályozási koncepcióban jelentős egyenetlenségeket, aránytalanságokat vélek felfedezni, és ezeket szeretném szóvá tenni.

Az első, ami azonnal szembetűnik, hogy az általános alapvető kérdések kifejtése tétova, és sokféle értelmezést enged meg. Ezen a területen a preambulumban világos és egyértelmű megfogalmazásokra van szükség. Gyenge az állam, az államhatalom eredetére vonatkozó rész, nem megfelelő az állam és a társadalom viszonyát taglaló fejezet. Ugyancsak elnagyolt és azt hiszem nem az Alkotmány keretei közé illeszthető a gazdaságpolitikára, a gazdasági rend alapjaira vonatkozó, egyébként rendkívül rövid, a 11. oldaltól a 15. oldalig terjedő rész sem.²⁷

Jól kidolgozott az igazságszolgáltatásra, a bírói szervezetre, az állampolgári és az emberi jogokra vonatkozó rész, s ezt örömmel lehet üdvözölni. Én azt hiszem, hogy pontosan éppen ezek a részek, amelyek az emberi és állampolgári jogokat fogalmazzák meg, fejezik ki a legpregnansabban a szocialista társadalom iránti elkötelezettségünket. Hiszen a szocialista eszmeiség éppen ezeknek a jogoknak az érvényesülését tűzte zászlajára, amelyet most ilyen átfogó, összefüggő rendszerben, és az Alkotmányon belül kívánunk megjelentetni.

Ezt mindenképpen örömmel üdvözölöm. Csak apró megjegyzésként említem, ilyen dolog a jó hírnévhez való jog, azt nem jognak kell tekinteni megítélésem szerint, hanem a jó hírnevet tevékenységgel, munkával lehet elérni, valószínűleg különböző nemzetközi megfogalmazásokból fordítással átvett kifejezésről van szó, ezek apró dolgok. Az egésze, a személyiségi jogoknak, szabadságjogoknak, gazdasági, kulturális jogoknak, nemzetiségi jogoknak a felsorolása azt mutatja, hogy egy jelentős és határozott előrelépés történt.

Szeretném mondani, egyetértek azzal, hogy államiságunk folytonosságát világosan ismerjük el, azonban most ne essünk a másik hibába, és az állam szerepének változásairól és különösképpen arról a változásról, amely az elmúlt 40 esztendőben bekövetkezett, mindenképpen szükséges említést tenni, csak ezzel együtt lehet az ezeréves folytonosságot elismerni.

Lényegesnek tartom, hogy az állam és társadalom viszonyát taglaló fejezetben abból az alap gondolatból induljunk ki — és ez jelenleg nem olvasható ki ebből a fejezetből —, hogy a társadalom és a nemzet érdekei képezik ebben a viszonyban az elsődlegességet, és az államnak, az állam szervezeteinek a társadalom egésze érdekeit, jólétét kell szolgálniuk. Szeretném azt is megemlíteni, hogy a gazdasági rend alapjainak kidolgozása — ami most itt olvasható — nagyon sok félreértésre ad alkalmat, itt is ténylegesen az Alkotmány megfelelő környezetébe illesztve kellene a gazdasági rend alapjait megfogalmazni. Beszélünk népgazdasági tervekről, többek között ilyen fogalmazás olvasható, az állami gazdaságpolitika feladatait a népgazdasági tervek tartalmazzák. Azt hiszem, hogy tervek, tervezés, népgazdasági programok kérdése, ez nem feltétlenül az Alkotmánynak a kompetenciájába tartozó dolog. Jó, ismerjük és tudjuk, milyen viták folynak arról, hogy a valós folyamatok és különböző mesterségesen, időben tagolt tervek hogyan kerülhetnek egymással ellentétbe, nem hiszem, hogy ez az Alkotmánynak kellene része legyen, ugyanakkor a gazdasági renddel kapcsolatban mindenképpen meg kellene fogalmazni, hogy a nemzet jólétét kell szolgálnia mindazoknak a gazdaságpolitikai dön-

téseknek, lépéseknek, amelyek a gazdaság szférájában kibontakoznak. Úgy vélem, megfontolás tárgyát kell hogy képezze valóban az Alkotmánybíróság mielőbbi létrehozása. Azon felfogással, amely ebben a szabályozási tervezetben megjelent, a magam részéről egyetértek, és támogatom azt a javaslatot is, amit Fejti elvtárs is tett, hogy a létrehozás időbeli előrehozása indokolt.

Talán úgy szeretném megjegyzéseimet zárni, hogy akkor járunk el helyesen, ha az egyes fontos és jogilag precízebben megfogalmazott politikai konzekvenciáiban világosabban feltárt alapvető részeket a Politikai Bizottság is és a Központi Bizottság is újból megtárgyalja. Erre feltétlenül szükség van — különösen mondom — az alapvető kérdések kidolgozatlansága miatt, ezen fejezetek társadalmi viták után nyilvánvalóan pontosabban és egyértelműbben megfogalmazhatók, mint ahogy ez a jelenlegi szabályozási koncepcióban van. Úgy hogy határozatunkban annak a megfogalmazásnak adnék helyt, hogy ezek a fontos fejezetek kerüljenek ismét a Központi Bizottság elé. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen, Köveskúti elvtárs következik, utána ebédszünet, ebédszünet után Barabás János elvtárs következik.

KÖVESKÚTI LAJOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársnők, Kedves Elvtársak! Szeretném bevezetőben deklarálni, hogy tíz perchez tartom magam, ha nem lennék kész, akkor abbahagyom.

Szabadjon egy bevezető gondolatként a témától eltérőt felvetni. Személy szerint nagyon örülök annak, hogy Kádár elvtárs ma köztünk tud lenni. Legalábbis köztünk volt, nemcsak azért mert ez jelzi, hogy egészségi állapota javulóban van, hanem azt hiszem, Önök előtt is ismert, hogy a köztudatban, a közvéleményben eléggé elterjedt az a nézet, hogy azért nincs közöttünk Kádár elvtárs, mert ő nem azonosítja magát azokkal a véleményekkel, azokkal a szemléletekkel, amelyek itt az utóbbi időben megfogalmazódtak. Külön örülök annak, hogy Kádár elvtárs a bevezető szavaival ezt cáfolta, javasolnám, és kérem, hogy ezek a gondolatok megfelelő hangsúllyal a sajtóban is jelenjenek meg.

Ami a konkrét témát illeti, kimondottan politikai jellegű észrevételeimet nem fejtem ki, tekintve, hogy ez irányú gondolataim az előttem felszólalók részéről megfogalmazódtak, elhangzottak. Talán csak annyit mondanék, hogy a bevezetés rögzíti, Magyarország szabad, demokratikus és szocialista állam.

Ezen deklaráción túlmenően jó volna, ha az Alkotmány szövegéből is jobban érződne ez a megállapítás. Szűrös elvtárs ugyan megfogalmazta, hogy jogilag ezt nehéz deklarálni, de — ha magában az Alkotmány szövegében ezt nem lehet kellően, vagy nem lehet jogilag biztosítható ennek a megfogalmazása *[sic!]* —, akkor kérném, hogy a bevezetőben, a preambulumban nagyobb nyomatékkal kapjon hangsúlyt.

Szeretném még itt a politikai, az általános politikai jellegű észrevételekkel az előttem felszólalók véleményét erősíteni, különösen Szlamenicky elvtárs véleményét, amely hangsúlyozta, hogy a szövetkezés szabadságát is az Alkotmány deklarálja.

Rátérve a konkrét észrevételre, a munkámból fakadóan elsősorban a gazdasági, az érdekképviseleti munka és a tulajdonviszonyokra vonatkozik *[sic!]*. Nézzék el nekem, ha a mondanivalómat szövetkezeti szemléletem vezérli, de oda tartozom, s ha erről esetleg többet is szólok, az talán természetes is.

Az Országgyűlés szervezetével összefüggésben a kétkamarás rendszert tartom

jobbnak, azért, mert az érdekképviseleti munka hatékonyságát javítva, egy-egy réteg véleménye képviselőik útján közvetlen kifejezésre juthat, és a terület képviselőinek szakmai felkészültsége biztosíték arra, hogy az adott körülmények és a lehetőség mellett egy-egy gazdasági vagy politikai kérdésben optimálisabb megoldás jöjjön létre. Kétségtelen, hogy ez az elvárás megvalósítható az egykamarás formában is, főleg, ha a választási rendszer lehetővé teszi, hogy az érdekképviseletek közvetlenül is delegálhassanak képviselőt, vagyis maguk közül, soraikból választják ki azt a néhány legtehetségesebb személyt, akit delegálni kívánnak, akik megfelelő szinten tudják javaslatukat előterjeszteni az Országgyűlésen.

Az előbbiekből adódóan a második alternatívát, tehát az egykamarás rendszert is el tudom fogadni, mert az élet minden területén az eredmény elsősorban az alkotó, cselekvő embertől függ, s kevésbé a jó szervezeti felállástól, mert a jó szervezeti felállítás mellett is lehet nagyszerű eredmény, illetve a rosszabb szervezeti felállítás mellett is lehet nagyszerű eredmény, ugyanakkor kitűnő szervezet sem dolgozik jól, ha az abban tevékenykedő emberek alacsony felkészültségűek, és nincs bennük hivatásszeretet. Érdemi javaslatom tehát az, hogy az Országgyűlésben akár egy-, akár kétkamarás rendszerre fog sor kerülni, az érdekképviseletek, mint testületek jelölhessenek képviselőket. Ennek gyakorlati megvalósítását az előterjesztés lehetővé teszi, ugyanis az országgyűlési választások 6/2. fejezetében a 29. oldalon jelzett c) változat keretében — amely az a) és b) változat kombinációja — megvalósítható azáltal, hogy az országos listára az érdekképviseletek súlyuknak megfelelő arányban állíthatnak jelöltet. Ebből következik, hogy az országos listát is, mint a c) változatnak egyik elemét, támogatom.

Szeretném biztosítani a Központi Bizottságot, hogy a szövetkezetek érdekképviselete a parlamentben a gazdaság fejlődését, a termelés hatékonyságának fokozását segítené elő. Az egykamarás rendszer esetében az érdekek, illetve részérdekek kifejezésére az előterjesztés a 27. oldalon különböző más fórumok létrehozását javasolja.²⁸ Úgy vélem, hogy az országos érdekegyeztető tanács egy ilyen szerepet a gazdasági kérdésekkel kapcsolatosan el tud látni, de csak akkor, ha nem kizárólag bérügyekkel foglalkozik, hanem a létrehozásakor megfogalmazott — a gazdálkodást befolyásoló — minden lényegi kérdésben véleményt nyilváníthat.

Kérem, hogy a politikai és gazdasági vezetés támaszkodjon a döntés-előkészítés folyamatában jobban az érdekképviseletekre. Nem hatalmi befolyásra törekszünk, hanem arra, hogy a gazdaság irányításában optimálisabb döntések szülessenek. Azt szeretnénk, hogy segítségünkkel ne kerülhessen sor visszamenőleges hatályú, megalapozatlan rendelkezések kiadására, mert azokat presztízssokokból is nehéz megváltoztatni. A nem megérett, a realitásokra kevésbé támaszkodó gazdasági döntések nem erősítik a kormánnyal és a párttal szembeni bizalmat. Helyesebbnek tartom, ha megteremtjük a lehetőségét annak, hogy a döntés-előkészítő munkában egy esetleges hibás elképzelésre, és főleg annak várható következményeire a párttagokat tömörítő érdekképviseletek hívják fel a figyelmet, és ne az alternatív csoportoknak adjunk velünk szemben támadási lehetőséget.

Kérem, hogy a kormány szervezett formában biztosítsa az országos érdekegyeztető tanács üléseinek rendszeres megtartását, és éljen azokkal a lehetőségekkel, amelyeket az érdekképviselet mint társadalmi szervezet nyújthat.

Ezen javaslatomat alátámasztja az előterjesztés 10/2 pontjában a Minisztertanács feladata és hatásköre című fejezet m) pontja, amely utal arra, hogy a Minisztertanács együttműködik a társadalmi szervezetekkel.

Tisztelt Központi Bizottság! Az új Alkotmány egyértelműen helyére teszi a tulajdonviszonyokat, ez a tény a szövetkezetekben nagyon kedvező visszhangra talált. Erre lehet majd ráépíteni az új, átfogó szövetkezeti törvénnyel kapcsolatos részek kidolgozását. Jónak tartom az eddig nem nagyon használt közösségi tulajdon és egyéni tulajdon terminológiai kifejezéseket.

A tulajdonviszonyokkal összefüggésben tájékoztatom a Központi Bizottságot, hogy a múlt év folyamán létrehozott társulási törvény és a kidolgozás alatt lévő átalakulási törvény indokolja a szövetkezeti vagyoneérdekeltség, a tulajdonosi szemlélet erősítését, és az Alkotmány is ezt elő fogja segíteni. Olyan helyzetet kívánunk és kell teremteni, hogy a szövetkezeti forma ne legyen hátrányosabb a társasági formánál, és azokkal a jogosítványokkal, a tulajdonosokat megillető jogokkal, amelyekkel a társaságok rendelkeznek, a szövetkezetek is élhessenek, ellenkező esetben a szövetkezeti mozgalom széthullik. A szövetkezetek a jövőben is bizonyítani fogják a bennük rejlő, eddig ki nem használt gazdasági lehetőségeket, helyt fognak állni. Ehhez azonban valódi versenyt, semleges helyzetet kell teremteni.

Az elmondott gondolatok alapján javaslom, hogy az előterjesztés az „Állami gazdaságpolitika alapelvei” című 3. pont 9. fejezet a) pontja egészüljön ki azzal a mondatokkal, hogy „a gazdaság különböző szervezeti formái között érvényesüljön a versenysemlegesség”. Annak érdekében, hogy a szövetkezetek tagi vállalkozói szemlélete jobban kibontakozhasson, kulcskérdés a szövetkezeti vagyoni viszonyok korszerűsítése, a tagtulajdonosi vállalkozói érdekének és a tagi kötődésének az erősítése.

Tisztelt Központi Bizottság! Nagy figyelemmel tanulmányoztam az Állami Számvevőszék rendszerének visszaállítását. Ezen szervezetre háruló feladatoknál átfedés tapasztalható a jelenleg meglévő Központi Népi Ellenőrzési Bizottság munkájával.

Szükségesnek tartom és javaslom, hogy a KNEB szervezete felülvizsgálatra kerüljön, a párhuzamos feladatokról mentesüljön, ugyanakkor több olyan tevékenység, amelyet a Számvevőszék nem lát el, megerősítést nyerjen.

Befejezésül: az ország címerét illetően, a tervezetben felvetett indokok alapján egyetérték a változtatás szükségével. Szívem szerint a Kossuth-címert javasolnám, de ismerve a közhangulatot, a koronás címer mellett voksolok, mert ez a szélesebb néprétegek igénye, és nagyobb a történelmi múltja. Úgy vélem, indokolt a magyar nép hangulatát figyelembe véve érzelmi elvárásainak eleget tenni. Köszönöm figyelmüket.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. 13 óra 50 perckor, tehát 63 perc múlva találkozunk. Jó étvágyat kívánok.

S z ü n e t

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Elvtársak! Folytatjuk a munkát. Mint ahogy bejelentettem, Barabás Jánosé a szó, utána Szabó István elvtárs, a Szolnok Megyei Pártbizottság első titkára.

BARABÁS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Azzal szeretném kezdeni a hozzászólást, hogy javaslom a tisztelt Központi Bizottságnak, a Fejti elvtárs előadói beszédében foglaltakkal értsen egyet.

Először, ha megengedik, egy-két javaslatot tennék a közleményhez, illetve az állásfoglaláshoz. Utána pedig a szabályozási koncepció néhány, legalábbis általam elvi-politikai jelentőségűnek ítélt kérdéséről mondanám el a véleményemet.

Több hozzászóló elvtárs utalt már arra, hogy a pártértekezlet úgy foglalt állást, vizsgálta felül a jelenlegi Alkotmány. Most pedig nyilvánvaló, hogy egy új Alkotmány szabályozási koncepcióját vitatja meg a Központi Bizottság, s ezt teszi majd a parlament is.

Azt gondolom, célszerű lenne majd a közleményben egy határozottabb mondatban kijelenteni, a Központi Bizottság azzal ért egyet, hogy új Alkotmány készüljön. A jelenlegi közleménytervezet ezt egy viszonylag bonyolult körmondatral fogalmazza meg; lenne jelentősége egy egyértelműbb állásfoglalásnak.

Szeretném javasolni továbbá azt, hogy ugyancsak a közleményben is foglaljon állást a Központi Bizottság két elvi jelentőségű kérdésben. Az egyik tulajdonképpen visszautalás a februári [KB-ülés] 10—11-i állásfoglalására annyiban, amennyiben az MSZMP kijelenti, hogy meghatározó szerepét politikai eszközökkel kívánja kivívni. Ez egy pozitív megfogalmazásban jelenítené meg az alkotmánybeli megfogalmazáshoz való viszonyunkat.

A másik ugyancsak lényeges elvi kérdés az alkotmányozási koncepcióban annak az elvnek a kimondása, hogy az Alkotmány tiltaná a hatalomgyakorlás, a hatalom kizárólagosságára való törekvést. Amennyiben a Központi Bizottság ezzel a megfogalmazással, ezzel a nagyon fontos elvvel egyetért, ez is olyan jelentőségű és olyan súlyú dolog, amivel célszerű lenne a közleményben is foglalkozni.

A következő dolog, amit szeretnék fölvetni az, hogy ez a szabályozási elvekkel foglalkozó előterjesztés rendkívül sok lényeges elvi-politikai kérdésben foglal állást. És ugyan tudatában vagyunk, de Fejti elvtárs előadói beszédéből is kiderül, hogy sok tárgyalási menetben lesz még módja ezzel találkozni a Politikai Bizottságnak és a Központi Bizottságnak is, mégis várható az, mint ilyen horderejű dolgok esetében rendre, hogy nagyon lényeges elvi-politikai kérdésekben az álláspontok megszilárdulnak, majdhogynem megmerevednek.

Éppen ezért azt gondolom, nem lenne felesleges annak az igénynek megfelelni, amelyről Antalóczy elvtárs is szólt a vitában, mely szerint a párttagság igényli, hogy még a társadalmi viták előtt bizonyos értelemben saját körében mondhasson véleményt, foglalhasson állást az Alkotmányban foglalt lényeges elvi-politikai kérdésekben.

Ezért azt szeretném javasolni, úgy adjuk ki az Alapszervezeti Tájékoztatóban is ezeket a szabályozási elveket, koncepciót, amely aláhúzza azt, hogy a Központi Bizottság igényli a véleménymondást. Ezért célszerű lenne talán megfogalmazni azt is, hogy hova, kinek, milyen határidőig kell eljuttatni az ezzel kapcsolatos észrevételeket.

Nemcsak erre az igényre való reagálás ennek a célja, tehát hogy tényleg igényeljük azt, hogy a párttagság mondjon véleményt az elvi kérdésekről, hanem az is, hogy fölkészítsünk egy minél szélesebb aktívagárdát arra, hogy a társadalmi vitákban a párt képviselőjében és megbízásából tevékenyen vegyen részt. A társadalmi vitákra ugyan a második félévben kerül majd sor, amikor az Alkotmány szövegét vitatják, de azt gondolom, az MSZMP-nek már most, ebben a félévben kellene elvégeznie azt a munkát, hogy részben összeállítja azt az aktívagárdát, akit felkészíthet és mozgósíthat ezekre a társadalmi vitákra, részben pedig annak a kommunista

szakértői körnek a véleményét megszervezi, felerősíti, akiknek nyilván nemcsak az alapkérdésekhez, hanem akár részletkérdésekhez is van mondanivalója.

Mi Budapesten elég nagy figyelmet szeretnénk arra fordítani a következő hetekben, hogy összegyűjtsük azt a mozgósítható párttag szakértői gárdát, akivel most ebben az időszakban véleményt cserélve, alkalmassá tehetjük arra őket, hogy a társadalmi vitákban megjelenítsék a párt véleményét és álláspontját.

Ezek után még engedjék meg, hogy három elvi-politikai jelentőségű kérdéstről elmondjam a véleményem.

Az első: ebben a mostani folyamatban a sajtóban is tettenérhetően meglehetősen sokan hivatkoznak ennek az alkotmányozási folyamatnak az óriási politikai jelentőségére. Én azt gondolom, nem hiábavaló ez a figyelemfelhívás, ugyanakkor azt gondolom, magában rejti ez annak a veszélyét, hogy misztifikáljuk ezt a folyamatot. Bizonyos értelemben ijesztgetjük a társadalmat ezzel a folyamattal. Ezzel kapcsolatban én azt szeretném hangsúlyozni, hogy az Alkotmány mindenkor a politikai viszonyok terméke, és nem az Alkotmány szüli a politikai viszonyokat. Ez egy meglehetősen fontos tétel abból a szempontból, hogy igazán a politikai viszonyok alakulása, a politikai folyamatok alakulása fog majd dönteni az alkotmányozás különböző kérdéseiben. Ebben a vonatkozásban nem szabad elfelejteni azt, hogy egy innovációra, adaptációra képes társadalmi berendezkedés, ennek a bizonyos új magyar szocialista modellnek az igénye kell hogy tükröződjék az Alkotmányban.

Egyetértek azzal a törekvéssel, mely szerint egy jogszabály jellegű Alkotmány előkészítése folyik, és nem politikai deklarációk teszik majd ki alapvetően, nem politikai deklarációkból fog majd állni az Alkotmány. Ugyanakkor azt hiszem, éppen azért, mert a politikai viszonyok terméke az Alkotmány, elkerülhetetlenek bizonyos politikai deklarációk.

Azt hiszem, elkerülhetetlen az is, hogy még teljesen és véglegesen nem tisztázható tartalmú elvek is bekerüljenek az Alkotmányba. Ilyen vonatkozásban a szocializmus, mint fejlődési út, mint érték, mint a társadalmi berendezkedés egyik alternatívája, deklaratíve is indokolt, hogy belefoglaltassék az Alkotmányba. Nem szocializmusképet tudunk nyilván megfogalmazni, de valamit a jövőkép értékeiből lehet, és kell belefoglalmazni az Alkotmányba.

Azt gondolom, az a kijelentés, amely ma is szerepel a koncepcióban, mely szerint Magyarország szabad demokratikus és szocialista állam, az jó és megfelelő. De talán nemcsak e helyen, és nemcsak az államra vonatkozóan kellene ezt megfogalmazni, mert ebből a megfogalmazásból ez az állam jelzőjeként szerepel. Helye lenne ennek az állam és társadalom kapcsolataival, illetve a gazdasági renddel foglalkozó megfogalmazásoknál is.

Az értékekről szóltam, és azt gondolom, hogy itt annak kifejezése is igen fontos, mely szerint az a jövőkép, az a berendezkedés, amelyet mi igenelünk, az magába ötvözi az egyetemes emberi fejlődés értékeit és magába foglal olyan értékeket, amelyeket már a szocializmus fejlődése vagy a munkásmozgalom hozott létre. Tehát itt a humánumtól a szolidaritáson át a kollektivitásig — és azt gondolom az egyenlőség értékének is — helye van *[sic!]*. Ezt azért szeretném hangsúlyozni, mert gyakran egyfajta realisabb megközelítésre való törekvés iránt érzett aggodalmunkban az „esélyegyenlőség” kifejezés helyettesíti az „egyenlőséget”.

Szerintem egy alkotmányban nem szabadna félni attól, hogy nem leszűkítően, hanem az „egyenlőség” értéket jelenítjük meg. Az „esélyegyenlőség” egy jóval

rövidebb lejáratú, és viszonylag leszűkítettebb értelmezését adja ennek a bizonyos értéknek.

Ugyanide tartozik az, hogy az állam és a társadalom viszonyával foglalkozó fejezetben tegyük világosabbá azt az elhatározásunkat, hogy az állam és a társadalom viszonyát a fejről a talpára állítjuk ebben a folyamatban. Nevezetesen arra gondolok, hogy az állam egyértelműen társadalmi rendeltetést tölt be, és a társadalom ellenőrzése alatt áll. Ez az az alapvető meghatározó, ami szerintem ezt az állam-társadalmi viszonyt fejről a talpára képes állítani.

A második megjegyzés, amit szeretnék tenni. Felmerült a vitában is az a kérdés, hogy lehet-e tulajdonról, gazdaságról, politikai rendszerről ilyen kocsonyás állapotban, amiben most vagyunk, alkotmányba foglalni stabil értékeket. Azt gondolom, helyes az az álláspont, ami itt a vitában is kialakult, hogy tulajdonról, gazdaságról szólva elsősorban közhatalmi jogosítványokat, jogi megközelítéseket tartalmazzon az Alkotmány, addig terjedjen, amíg állami hatásköröket állapít meg. Lényegében az állam piachelyettesítő szerepét rögzítse. És azt, hogy az anyagi termelésben — tulajdonról szólva — a közösségi tulajdon domináló szerepét biztosítsa. Én azt gondolom, ez figyelembe veszi azt az igényt is, hogy egy alkotmánynak van egy bizonyos beérési folyamata. Egy olyan folyamat, amiben összerendeződik a társadalmi, politikai viszonyokkal. Nyilván tudni kell azt is, hogy nem fog jövő február elsejétől vagy az Alkotmány bármikori hatálybalépésének napjától kezdve a társadalmi-politikai viszonyrendszer úgy működni, ahogy az Alkotmányban le van írva.

Végül a harmadik kérdés: a jelképek kérdése. Én nem állásfoglalást szeretnék ezzel kapcsolatban javasolni. Még csak a véleményemet sem szeretném ezzel kapcsolatban egyértelműen világossá tenni, mert azt hiszem, nem ez a lényeges, hanem szerintem az a fontos, hogy ennek a vitának a mechanizmusáról rendelkezzen a Központi Bizottság valamiféle képpel, mert akkor tudja a vitákat formálni. Mire gondolok? Példaként elmondva ezt a címerkérdést. Nyilván óriási viharokat fog még kiváltani. Azt gondolom, az eddigi hetekben-hónapokban a tömegtájékoztatás révén bőséges információkat kaptunk arról, hogy milyen címertani megközelítések lehetségesek. Ugyancsak van az egésznek egy érzelmi síkja vagy érzelmi szintje, ez nyilván magánügy, de azt szeretném ehhez hozzátenni, hogy ez a magánügy generációs nagymértékben tagolt. Ha egy önvallomást kellene tennem a tisztelt Központi Bizottság előtt, azt mondanám — és nem merem én ezt a generációm nevében megfogalmazni, inkább egyes szám első személyben —, nekem mostanáig nem jutott eszembe, hogy a címerrel bármi bajom lenne. Lehet, hogy még számos velem [egy]korú vagy nálam fiatalabb hasonlóan érez. Ugyanakkor az egésznek a címertani és az érzelmi megközelítése mellett van egy politikai jelentése is, és nyilván a mi állásfoglalásunknak ebből a szempontból elsősorban ez a mércéje.

A politikai jelentősége az lehet, hogy a váltás a régi hagyományokhoz való visszatérés bármilyen formája, a fejlődésünknek, az államiságunknak az európai köztársaság és köztársaság hangszólója. És ez mindenféleképpen egy pozitív előrelépést jelent, még akkor is, ha magában rejt bizonyosfajta eloldódást egyfajta szocialista hagyománytól. A politikai ítéletalkotásnál biztos majd ezt kell figyelembe venni.

Én a mechanizmusra szeretném ráirányítani a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy ebben a társadalomban ma, a politikai közéletben a politikai elitek mérközése zajlik, és ebben a mérközésben megfogalmazódott egy nézet címerügyben. A tömegtájékoztatás révén, mely a politikai elitek mérközését felerősíti, ez a természete, ez

a hivatása, bizonyos vélemények kizárólagossággal jelennek meg. És ezek a kizárólagossággal megjelenő vélemények elkezdik uralni a közéletet, a közgondolkodást. Azért fontos szerintem erre a mechanizmusra felfigyelnünk, mert ezáltal válik parancsolóvá, fontossá az, hogy az a politikai érdek, amely bármely kérdésben a pártpolitikai álláspont vagy egy politizáló párt álláspontja, annak már viszonylag hamar, a kezdet kezdetén meg kell jeleníteni, mert különben ebben az elit mérkőzésben nem vagyunk a pályán. Ezért nagyon valószínű, hogy a következő időkben lezajló viták erről a kérdéstről, az érzelmi színezet mellett, erős politikai tartalmat is fognak hordozni. Köszönöm a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Szabó elvtárs következik. Szabó elvtárs után Kulcsár Kálmán elvtársé a szó.

SZABÓ ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Magyarország új Alkotmányának kidolgozásában egy jelentős állomáshoz érkeztünk. S megítélésem szerint a Központi Bizottságnak ma nem az a feladata, hogy befejezze, sőt ellenkezőleg, ösztönözze ezt a vitát. Megítélésem szerint az is fontos feladatunk, hogy a mai nap folyamán a legalapvetőbb elvi kérdésekben a Központi Bizottság kialakítsa állásfoglalását.

Véleményem szerint a most tárgyalt szabályozási koncepció összhangban van a Politikai Bizottság által rögzített alapelvekkel. Ugyanakkor úgy tapasztaltam, hogy az előkészítés eddigi időszakában a párt indokolatlanul csendesebb volt. Kevésbé hallatta a szavát, ismertette törekvéseinek irányát, annak indítékait. A készülő tervezet egyes részelemeivel kapcsolatban ugyanis volt vélemény. Ez néha talán sok is volt. Gyakran ellentmondásos, esetenként a túlzó érzelmeiktől sem mentes, indulatos volt. Az is tapasztalat, hogy az eddigi véleménynyilvánítások inkább az alkotmányjogászok, a történészek, illetve a különböző alternatív szervezetek jobbjára kritikai, esetenként politikailag elfogadhatatlan megnyilvánulásaiban jelentkeztek. Hiányzott vagy legalábbis kevés eseti jellegű volt a párt megnyilvánulása egyes kérdésekben, akár a vitát is felvállaló véleménye *[sic!]*. Úgy látom, hogy ennek következtében ma a közvéleményben sok bizonytalanság, téves értelmezés tapasztalható a koncepció egyes elemeivel kapcsolatban, mint például az államforma, a címer, még inkább a hatalom gyakorlásának megosztása vagy a párt helyének, szerepének Alkotmányban történő rögzítésének a kérdése. De ugyanazért a közvélemény, a párttagság előtt is úgy tűnhet, hogy a párt a folyamatot nem irányítja, hanem megtörtént eseményeket, már kialakult álláspontokat utólag lekövet *[sic!]*, politikailag jóváhagy. Mindezen körülményeknek megítélésem szerint az alkotmánytervezet majdani párt- és társadalmi vitái és azok eredményessége szempontjából is jelentősége van.

Támogatom a javaslat azon elgondolását, hogy a párttagság egészét időben és kellő mélységben készítsük fel az alkotmánykonceptió társadalmi vitájára. Korábbi, különböző törvények javaslataival kapcsolatos társadalmi viták — legutóbb például az egyesülési és gyülekezési jogról szóló törvénytervezetek társadalmi vitáinak — tapasztalata volt, hogy azok ténylegesen nem széles tömegek vitái, hanem szűk szakmai csoportok, illetve a politikai elit vitái voltak. A társadalom egésze vitakultúrájának, közéleti érdeklődésének és ismeretei hiányosságai miatt korábban talán nem volt meg a reális esély a társadalmi viták során a közvélemény valós álláspontjának megismerésére, a társadalmi vélemények alakítására. Az Alkotmány politikai jelentősége azonban nem engedi meg, hogy róla a korábbiakhoz

hasonló formális szűk körű vita alakuljon ki. Magam is szükségesnek tartom, hogy a párttagság teljes részletességgel ismerje meg az Alkotmány szabályozási koncepcióját, a Központi Bizottság vitáját és állásfoglalását.

Ugyanakkor azt is elengedhetetlennek tartom, hogy éppen a társadalmi vitára történő megalapozott felkészülés érdekében a párttagság egyértelműen ismerje meg, hogy adott fontos kérdésekben mi a párt álláspontja. A jól előkészített és lefolytatott társadalmi vita azt a célt is eredménnyel szolgálhatja, hogy az új alaptörvényt majd a népszavazás erősítse meg. Véleményem szerint a népszavazás akkor lehet érdemi, ha előzetesen a társadalmi vita során a lehető legszélesebb rétegben megismeri a közvélemény a politikai indítékokat, az azokat tükröző jogi megoldások összefüggéseit, az Alkotmány valós tartalmát.

Az új Alkotmány szabályozási koncepciójáról általánosságban az a véleményem, hogy azok *[sic!]* egyes részei, fejezetei, kidolgozottsága között ma még jelentős különbségek vannak, ami zavarja az összértékelést és sok bizonytalansági tényezőt tartalmaz. Számomra különösen politikailag legfontosabb részek, a merre és a hogyan tovább kérdéseire választ adható fejezetek a legkidolgozatlanabbak, amelynek egyes pontjai jobbra csak az elvárás szintjén nyertek eddig megfogalmazást. Ilyen például a bevezető rész, az államhatalom eredete és gyakorlásának módja, az állam és a társadalom kapcsolata, a politikai rendszer, vagy „A jogok megjelenítése az Alkotmányban” című rész.²⁹ Ezért támogatom a határozati javaslat 3. pontjában foglaltakat, hogy egyes részkérdésekben a Politikai Bizottság, illetve a Központi Bizottság külön áttekinti az adott kérdés megoldási lehetőségeit.

Megjegyzem azonban, hogy talán már most is jó lett volna, ha ezekben a kérdésekben is jobban körülhatárolt állásfoglalás, politikai álláspont fogalmazódott volna meg. Ugyanakkor a szabályozási koncepció jó néhány fejezete már a végleges jogszabályi szöveghez közeli tartalommal és szövegezéssel készült el, ami annak a veszélyét már most is magában hordhatja, hogy a vita, a későbbi társadalmi vita, a részkérdésekre, a részmegoldásokra fog szorítkozni. Úgy érzem, hogy a társadalmi vitának nem ez a feladata, hanem az általános koncepcióban, a főkérdésekben történő következetes álláspont kialakítása, míg a részkérdések kidolgozása a jogalkotók feladata.

Az általános megjegyzéseim közül az utolsó, hogy a most tárgyalt koncepció sok kérdésben alternatív megoldásokat, javaslatokat is tartalmaz. Úgy vélem azonban, hogy azok jelentős része nem politikai alternatívát jelent, hanem valójában jogi, alkotmányjogi alternatívákat jelentenek, amelyekben talán nem feltétlenül a Központi Bizottságnak kell állást foglalnia. Mindezek mellett a tárgyalt szabályozási koncepcióval kapcsolatban, annak néhány részével összefüggésben a következő konkrét észrevételeim, javaslataim vannak.

Az államforma meghatározása az egyik legtöbbet vitatott és a legellentéteesebb álláspontokat kiváltó rész. Ezt bizonyos mértékig természetesnek is tartom, miután az államforma meghatározása nemcsak és nem is elsősorban államjogi szempontból fontos, hanem lényeges politikai tartalmat hordoz magában. Magam egyetértek a javaslat álláspontjával, a népköztársaság elnevezés fenntartásával. Ez az egyébként deklaratív szándékú megfogalmazás véleményem szerint összhangban van a későbbiekben, a 3. fejezet 2/a pontban hangsúlyozott népfeltség elvével is. Itt térnek ki egy, a tervezetben meglévő ellentmondásra. A javaslat szerint nincs okunk a népköztársaság formájából a népre utaló [jelzőt] törölni. Az ország nemzeti jelképei között viszont az ország címerének megváltoztatásával összefüggésben, alapvetően

a címerkutatók javaslatára alapozva úgy tűnik, hogy a koncepció kidolgozói a több mint 600 éves koronás címer elfogadását ajánlják. A magam részéről az ezeréves magyar államiságot jelképező régi nemzeti címer elfogadásával azonosulni tudok, de a királyságra mint államformára utaló, azt akárcsak közvetetten jelképező koronával már kevésbé. Az a véleményem, hogy az ország címere azonos tartalmat kell hogy hordozzon az adott ország államformájával, társadalmi rendjével is. Ezért egy politikai tartalmat is kifejező címer mint nemzeti jelkép ne csak heraldisztikai, vagyis címertani szempontból legyen elfogadható, hanem legyen összhangban más alapvető érdekekkel is. Ezért Magyarországnak, mint népköztársaságnak, a Kossuth-címert javaslom nemzeti jelképpé majd elfogadni.

Az állam és a társadalom kapcsolatának szabályozó része a 3. fejezet 4/a pontja, s ezzel foglalkozott Szlamenicky elvtárs is. Számomra indokolatlannak tűnik a szövetkezetekre vonatkozó sajátos jelző alkalmazása, illetve bármilyen jelzős szerkezet a hozzá kapcsolódó akár pozitív, akár negatív megkülönböztetés miatt, ellentétesenek látszik az ugyanezen fejezet b) pontjában is kinyilvánított szektorsemlegesség elvével. A szövetkezet mint társadalmi formáció az elmúlt évtizedekben a magyar társadalom számára természetes intézménnyé vált, így bármilyen jellegű megkülönböztetése indokolatlannak tűnik. A magam részéről az egyik legfontosabb alapvető résznek tekintem a politikai részről szóló fejezetet. Ez a 3. fejezet 6. pont. A fejezet a) pontjához kapcsolódóan olyan tartalmú megfogalmazást tartanék indokoltnak, hogy a társadalom vezető ereje a társadalom többségének akaratát, szándékát kifejezni, képviselni és érvényesíteni is képes párt legyen. Ennek alkotmányos rögzítésével a Magyar Szocialista Munkáspárt is versenyhelyzetbe kerül a társadalom támogatásának elnyeréséért, ami ma hirdetett politikai szándékunk is. Ezen fejezet végleges szövegtervezetének kidolgozásánál feltétlenül indokoltnak tartom hasznosítani a Központi Bizottság február 10–11-i ülésén elfogadottakat is.

Az emberi és az állampolgári jogok, valamint az alapvető kötelességek fejezetén, a 4-es ponton belül a gazdasági, szociális és kulturális jogokhoz kapcsolódóan az az észrevételem, hogy a méltányos és kielégítő munkafeltételekhez biztosított jog — ez a 4. fejezet 3/b pont — megköveteli annak deklarálását is, hogy hivatalosan megállapított társadalmi minimum alatt bért ne lehessen kifizetni elvégzett munkáért. Véleményem szerint anyagi oldalról ez jelentené a méltányos és kielégítő munkafeltételek minimumát.

Az „Állampolgári kötelességek” részhez³⁰ kapcsolódóan a javaslat előterjesztőivel összhangban én is a b) változatban jelzett felfogást támogatom, azzal a megjegyzéssel, hogy a felsorolásból az a) pontban jelölt: a másik ember, a család és a társadalom iránti megbecsülés mint állampolgári kötelesség kikényszeríthetőségének jogi garanciáit igen nehezen vagy egyáltalán nem tartom megteremthetőnek. A megbecsülés ugyanis megítélésem szerint nem jogi, hanem etikai kategória, amely elsősorban a társadalom morális állapotától függ, és jogi eszközökkel nem kényszeríthető ki. Ide kapcsolódóan visszahivatkozom „A szabályozási mód alapkérdései” — tehát az 1. fejezet — című alponthoz, amely azt az általános véleményt tükrözi, hogy az Alkotmányban foglalt szabályok közvetlenül érvényesülhessenek a jogalkalmazásban. Az említett példa, javasolt megoldás úgy érzem, ellentétes ezzel az általános elvvel.

Lényeges kérdésnek tekintem az alkotmányszabályozás szempontjából az Országgyűlésre vonatkozó részt. Az Országgyűlés szervezetét illetően a koncepció előterjesztőivel összhangban én is az egykamarás rendszer fenntartását támogatom.

Az a véleményem, hogy a kétkamarás országgyűlés esetleges létrehozása a jelenlegi társadalmi-gazdasági helyzetben azért nem kívánatos, mert a kialakulatlan döntési mechanizmus, működési rend késleltethetné az időszerű működést, az Országgyűlésre háruló fontos feladatok időbeni és gyors megoldását. Az országgyűlési választásokkal kapcsolatban utalok vissza arra a korábbi gondolatra, hogy az alternatív javaslatok közül több esetben hiányzik a koncepció előterjesztőinek álláspontja, illetve a politikai állásfoglalása.

Az országgyűlési képviselői mandátum elnyerésének lehetséges módzatairól a koncepció három megoldási javaslatot tartalmaz, de nem tűnik ki, hogy az előterjesztők melyik javaslatot támogatják, vagy milyen indokkal vetik el a másikat.

Egyetérttek a koncepció azon elgondolásaival, amely Népköztársaság Elnöki Tanácsát felváltó, ugyanakkor feladatában azzal mégsem azonos köztársasági elnöki funkció létrehozását javasolja.

Antalóczy elvtárs álláspontjától eltérően, a magam részéről az elnöki hatalom erősségével kapcsolatban inkább a reprezentatív típusú elnöki rendszer bevezetését tartom indokoltnak. Ugyanakkor magam sem zárom ki, hogy a közélet élénkülésével, nyitottságának javulásával és a hatalom társadalmi kontrolljának garanciális kiépülésével, annak hatékony működésével a köztársasági elnöki funkció működésének, kezdeti tapasztalatainak megismerése alapján később lehetőség nyíljon a közepesen erős elnöki hatalom megeremtésére.

A jelenlegi társadalmi, politikai helyzetre, kellően le nem tisztult és nem tisztázott történelmi tapasztalatainkra figyelemmel, ma talán kevésbé célszerű egyetlen tiszttséghez, egyetlen személyhez autokratikus hatalomgyakorlásra emlékeztető, annak lehetőségét megeremtő jogköröket telepíteni.

Szilbereky elvtárshoz hasonlóan az ügyészség leendő jogállásával röviden magam is foglalkozok. Az ügyészi szervezettel kapcsolatban a koncepció előterjesztőivel ellentétben én a második megoldási mód megvalósításával értek egyet. Tehát magam is indokoltnak tartom az ügyészség szerepkörének megváltoztatását, az általános törvényességi felügyeleti jogkör átruházását, a polgári ügyekben való részvétel jogának megszüntetését. Ugyanakkor úgy ítélem meg, hogy a hatalmi ágak következetes szétválasztását szorgalmazó alkotmányos elvek következetes érvényesítése nem teszi lehetővé, hogy az ügyészségek továbbra is a kormányzat részét képező igazságügyi főhatóság keretén belül működjenek. A magam részéről legcél szerűbbnek egy, az Országgyűlés alá rendelt, a kormányzati és más állami szervektől független, feladataiban viszont profiltisztább ügyészi szervezet kialakítását és működését látom.

Végezetül a tanácsok szervezete és működése részhez kapcsolódóan, a szabályozási koncepció lényegével egyetértve, magam is felvetem, és továbbgondolásra ajánlom annak mérlegelését, hogy a helyi tanácsok önálló gazdálkodásának megvalósulása, a helyi tanácsok jelentőségének és szerepkörének növekedése mellett indokolt-e a megyei szintű tanácsi testület fenntartása, működtetése. Ezért javaslom, hogy az Alkotmány kimunkálása, ezzel egyidejűleg a tanácstörvény előkészítése során a megyei tanácsok helyzetével, további szerepkörével kapcsolatos felvetéseket, megoldási lehetőségeket is alaposan vizsgáljuk meg.

Tisztelt Központi Bizottság! Az a véleményem, hogy a központi bizottsági ülés mai vitája, valamint az Országgyűlés március 8-án kezdődő ülészsaka jó esetben olyan helyzetet teremt, amelyben kikristályosodhatnak az álláspontok, az alapvető kérdésekben az egységes megítélés és gondolkodás lesz a jellemző, és képesek le-

szünk a nemzet valós érdekeit tükröző, annak érvényre juttatását hosszabb távon is biztosító Alkotmány megalkotására.

Ezért jogos a nagy várakozás a széles közvéleményben a mai nap tárgyalása és a március 8-i országgyűlési ülészek iránt.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen Szabó elvtárs, Kulcsár elvtárs következik, utána Tőkei elvtárs.

KULCSÁR KÁLMÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Szeretném minde-
nekelőtt megköszönni a meghívást, s azt a lehetőséget, hogy a szöveg rendelkezésre
bocsátása után még alkalmam van néhány mondatot szólni. Nem szeretnék hossza-
san beszélni, csak amennyi feltétlenül szükséges azokon a pontokon megnyilvánu-
ló, esetleges félreértések eloszlatása végett, amelyeket vitattunk, illetőleg néhány
esetben szeretnék reagálni az elhangzott hozzászólásokra.

Az első kérdés: politikai deklaráció vagy jogszabályalkotmány. Ennek a szembe-
állítást kifogásolták. A koncepcióban ez a szembeállítás megjelenik. Miért? Nem
azért, mintha elvileg úgy gondolnánk, hogy az Alkotmány, amely egy társadalom
berendezkedésének, állami szervezetének, működésének az elveit és szabályait tar-
talmazza, az nem politikai dokumentum lenne, és a benne levő megoldások ne po-
litikai összefüggésektől függenének, hanem azért kellett ezt hangsúlyozni, és kell
még hangsúlyozni, azt hiszem, a viták eme stádiumában, mert korábbi elgondo-
lások szerint az Alkotmány elsősorban politikai deklaráció. Politikai deklaráció az
Alkotmány a mi elgondolásunk szerint is, de jogszabályok révén deklarál, a jogi
tartalmával deklarál, nem pusztán politikai kijelentéseket tartalmaz, hanem olyan
jogi szabályokat, amelyek mögött ott van a politikai tartalom, de amelyek normatív-
vak, amelyek végrehajthatók, amelyek számonkérhetők, amelyek adott esetben a
jogalkalmazó szervek közbejöttével is értelmezhetők, s amelyek az állampolgár
számára is biztosan és határozottan meghatározzák a jogainkat és kötelezettsé-
geinket.

Nos, ha ebből indulunk ki, akkor a második kérdés az, hogy milyen politikai tar-
talma legyen ennek a jogi okmányoknak. Itt a veszélyek igen nagyok. Tudniillik
hosszú távra akarunk Alkotmányt megalkotni, de nagyon is akut politikai viszony-
ok között. Rendkívül nehéz ezt úgy áthidalni, hogy egy alkotmányjogi megoldá-
saiban ne a konkrét napi politika igényei mutatkozzanak *[sic!]*.

Nagyon nehéz ezt azért is, mert az eddigi tapasztalataim azt jelzik — nemcsak
itt, sőt talán itt legkevésbé, a Központi Bizottságban folytatott vita során, hanem
a más helyeken kialakult viták azt mutatják —, hogy mindenki, aki hozzászól, szin-
te a saját politikai elgondolásait akarja jogi megoldásokként az Alkotmányban vi-
szontlátni. Ezek a politikai megfontolások néha nem nagyon messzire vezető vagy
országos méretű politikai megfontolások, adott esetben szorosan kötődnek egy
meghatározott csoporthoz, akár még egy meghatározott szervezethez is, amely ter-
mészetesen a saját érdekeit politikaivá transzformálva próbál jogi megoldás címén
az Alkotmányban ilyen vagy olyan módon megjelenni. Erre itt is volt példa, akár
itt a mai vita során is.

Van, amikor ezek a napi politikai megfontolások és a távlati politikai elképzelé-
sek egybeesnek. Az a megfogalmazás például, amelyet az Alkotmány tartalmazna
a jelenlegi szabályozási koncepció szerint, már tudniillik az, hogy kizárólagos ha-
talomra nem törekedhet egyetlen állampolgár, állami szervezet vagy politikai szer-
vezet sem; ez ma akut politikai kérdés, és olyan kérdés, amely körül konszenzus

alakulhat ki, és ugyanolyan politikai jellegű megfogalmazás is, amely hosszú távra is érvényes. Tehát a napi és a hosszú távú érdekek adott esetben találkoznak, és nekünk, akik [az] Alkotmány megfogalmazásával foglalkozunk, vagy pedig egyáltalán vitatjuk az Alkotmányt felelős testületekben, arra kell vigyázni, hogy ezek a kérdések így kerüljenek össze. Tehát nem a napi, hanem a hosszú távú politikai érdekek mutatkoznak meg az Alkotmányban. Ez persze sokkal nehezebb feladat, mint ahogy ezt első pillanatban láthatnánk.

Még egyet a politikai jelleghez. Felmerült itt, azt hiszem Antalóczy elvtárs mondom: minthogy a korábbi politikai rendszer modelljétől el kívánunk szakadni, és mások nincsenek, ezért a vitákban is, meg az Alkotmány szabályozási koncepciójában is jelentős módon előtérbe kerülnek vagy előtérbe kerülhetnek a polgári demokratikus megoldások és a polgári demokratikus koncepciók. Nagyon szeretném világossá tenni, hogy a mai alkotmányokban megtalálható megoldások nem egyszerűen polgári demokratikus koncepciók és polgári demokratikus megoldások. Az alkotmányosság maga és az alkotmányosság alapelveit jelentő elvek és technikák hosszú évszázadok óta fejlődtek és fejlődnek mind a mai napig. Az úgynevezett polgári demokratikus megoldások is nagyon sokszor visszavisznek a történelmi múltba; a polgári demokratikus megoldások azóta rendkívül nagymértékben átalakultak az utóbbi alkotmányozás során a nyugati világban is, és ezekben a megoldásokban ott találhatunk olyan, a szocialista országok létéből fakadó vagy akár a szocialista alkotmányokban is megjelenő elveket, amelyek összegeződve ebben az Alkotmányban fel sem merülnek, hogy szocialista vagy polgári elvek, és nem is ez a lényeg. Számunkra sem ez kell, hogy a lényeg legyen.

A lényeg az, hogy a mi politikai perspektívánknak megfelelő és történelmi tapasztalataink értékelése alapján kimunkált elveket és megoldásokat találjunk, amelyek — és ezt nagyon szeretném hangsúlyozni — jogilag is koherensen jelennek meg az Alkotmány szövegében. Ez a jogi koherencia nem egy jogászai álláspont. Ez szelektív erő is, amely az Alkotmányból kivisz minden olyan elemet előbb vagy utóbb, ha még el is fogadnánk esetleg az alkotmányozás szövegező stádiumában, de a gyakorlat már kidobná, amely nem illik bele ennek az Alkotmánynak az elvi összességébe.

A második probléma, amiről szeretnék beszélni, az a szocializmuskép, modell és a megoldások lehetősége. Való igaz, hogy most ez a fejezet bizonytalanságot takar nem kis mértékben. Bizonytalanságot takar, mert jogászilag itt a legnehezebb előrelépni úgy, hogy politikai tartalmat fejezzünk ki, amely politikai tartalmak nem kristályosodtak ki, mert azt politikailag többé-kevésbé egyetértően mindenki elfogadja, hogy ne a korábbi szocializmus-modell jelenjen meg ebben az Alkotmányban, amelyet egyébként nagyon nehezen is lehetne megjeleníteni, és ezért is csinálunk új Alkotmányt, mert ezt nem akarjuk, viszont azokat az elveket, amelyek a perspektívikusan is alkalmazható módon a szocializmus lényegét jelentenék, eligazítást adnának a mi társadalmunk fejlődése szempontjából nemcsak mára, nemcsak holnapra, hanem hosszabb időre is. Ezeket nagyon nehéz megfogalmazni.

Én tehát tisztelettel arra kérek mindenkit, itt is, a következő vitákban is, a tudományok területén működő kollektívákat is, hogy ebbe nyújtsanak segítséget, mert itt valóban nem elegendő deklarálni, hogy népköztársaság vagy szocialista köztársaság vagy szocialista társadalom; ezt elmondhatjuk, és valamilyen módon el is fogjuk mondani. Ezzel azonban még sehová nem jutunk, mert a szocializmusról is nagyon sokfajta elgondolások vannak, és ha praktikusán gondolkodunk — mert

jogszabályról lévén szó, praktikus is kell gondolkodni —, egy politikai párt, amely majd jelentkezik, programjában elfogadja a szocializmust. Na de milyen szocializmust fogad el? Hiszen a nyugati országok közül nem egy ezt a jelzöt használja. Hát vannak szociális jogállamok, vannak szocialista pártok által kormányzott országok. És vannak olyan elemek a legkülönbözőbb országokban — gondolok itt például a skandináv országokra —, amelyek teljes mértékben szocialisztikusak lehetnek. Tehát itt pusztán a szó nem elég. Itt tovább kell menni, és a továbblépés az elveknek a megfogalmazása. Én azt gondolom, hogy ez az, amit megtehetünk.

A preambulumban leírjuk, honnan jöttünk, és hová tartunk, vagy hová szeretnénk tartani; az Alkotmány első fejezetében meghatározzuk azokat az elveket, amelyek társadalmunk lényegét fejezik ki, és amelyek az állami szervezet által is követhetően a társadalom céljai lehetnek. Tehát elveket fogalmazunk meg az állami tevékenység számára is. Nos, ilyen elvek megfogalmazása már ezzel a mai vitával is előbbre ment.

Nem akarnám most elmondani, hogy mennyi mindent lehetett eddig is tanulni a magyar nemzeti probléma megjelenítésétől egészen a szövetkezeti problémáig, amelyek nyilvánvalóan meggondolás és fogalmazás után, de olyan elvekként mutatkoznak, amelyek gazdagítják ezt a fejezetet, amely társadalmunk gazdasági, politikai berendezkedésének, céljainak az elveit foglalná össze. Mert itt valóban arról van szó, hogy adott esetben az Alkotmánybíróságnak ezek alapján kell majd megítélnie nemcsak azt, hogy melyik politikai párt regisztrálható, hanem azt is, hogy melyik jogszabály alkotmányellenes. És ez adott esetben rendkívül napi praktikus kérdésként fog majd jelentkezni.

Van valami, ami hiányzik ebből a szabályozási elvek címet viselő anyagból, amelyet azonban szeretnék itt megemlíteni. Sokkal könnyebb helyzetbe kerülünk például a pártok tevékenysége megítélésében, ha meg tudjuk fogalmazni, hogy mi az, amit védünk az Alkotmányban, és hogyan védjük. Az Alkotmány védelméről is gondoskodni kell tehát, éspedig az Alkotmányon belül. Ezek közt az elvek közt akár egy olyan paragrafus is megfogalmazható, amely eligazítja a konkrét esetekben a bíróságokat, és nemcsak az Alkotmánybíróságot, mert az a szándékunk, hogy az Alkotmányt büntetőjogilag is védjük a büntetőtörvény átalakításával, amely tehát az Alkotmány védelmét tartalmilag is — és azokat az elveket, amelyeket védeni kívánunk vele — deklarálja és megfogalmazza.

Konkrét intézményekről csak nagyon röviden szeretnék szólni. A kétkamara, egykamara vita: azt gondolom, nem szabadna ezt a kérdést lezárni. Most a kétkamara és az egykamara változatban azt hiszem, hogy kicsit a mai politikai viszonyok között gondolkodunk. Perspektivikusan kell itt is látni a lehetséges kimenetelt. Én a koncepcióhoz képest erőteljesebben tartanám fenn a kétkamarás elképzelést is. Talán kevéssé van itt kimunkálva. Segíteni fogunk a következő időszakban, és azt gondolom, hogy szakmai és társadalmi vitával egyaránt lehet ebben majd — talán nem a legközelebbi időben, amikor a napi politikai szempontok még erőteljesen mutatkoznak — dönteni.

A köztársasági elnök esetében. Minthogy ilyen kérdés elhangzott közvetve is, szeretném megindokolni, hogy miért maradt ki az Elnöki Tanács intézménye az alternatívák közül. Az Elnöki Tanács intézménye akkor volt indokolt, amikor speciális feladatot kellett ellátnia. Ez a speciális feladat az Országgyűlés helyettesítése. Akkor kellett egy olyan kollektív testület, amely az Országgyűlés szünetében, vagy akkor, amikor nem ülésezett, tudott könnyen, gyorsan, operatív módon dönteni,

és gyakorlatilag az Országgyűléssel egyenrangú módon cselekedni. Ezt a felfogást, amely a korábbi Alkotmányunkban, akár a 49-es, akár a 72-es változatban megmaradt, ezt a felfogást a politikai viszonyok fejlődése gyakorlatilag máris kiiktatta az alkotmányos életből. Az Alkotmány ugyan még sok mindent lehetővé tesz, de az Elnöki Tanács már sok mindennel nem él, tehát azt gondolom, hogy ezt a gyakorlatot kell kodifikálnunk, és minthogy csak olyan funkciók maradnak meg, amelyek nem igénylik a kollektív testületet, sokkal inkább egy személyhez kapcsolódnak, akkor is, ha kiállítását megnyitó köztársasági elnökről van szó, akkor is, ha egy erőteljes állami funkciót végző köztársasági elnökről, amit én a magam részéről szeretnék, egyaránt egyszemélyi köztársasági elnökhöz kapcsolódik és nem testülethez.

Igazságügy. Itt is csak néhány mondatot szeretnék mondani. Mi indokolja azt a fórumváltást, amelyet itt javasolunk? Kérem szépen, az állampolgárok jogainak a védelme. A mai helyzetben az egyfokú fellebbezés lehet, hogy gyorsítja az ítélezést a jelenlegi feltételek között, de nagymértékben elégedetlenné teszi az állampolgárokat az ítélező munkával. Erre mutat az a nagyon sok javaslat, amely a Legfelsőbb Bíróság elnökéhez, a legfőbb ügyészhez érkezik törvényességi óvás benyújtása érdekében, illetőleg, amely az igazságügyminiszterhez érkezik, akinek mellesleg nincsen semmifajta joga ilyenfajta perorvoslatok elindítására. Legfőképpen, ha a másik két szervezet vezetője egyetért a javaslatával. Tehát rendkívül nagy az elégedetlenség ezzel közvetve, nem jogilag kifejezve, hát az állampolgár ezt nem tudja így megfogalmazni, de a tényleges magatartásában igen. És ezzel szemben áll, amire Szilbereky elvtárs utalt, hogy bizony személyhez kötődő, tehát nem normatív módon van lehetőség erre a második perorvoslatra. Én azt gondolom, az állampolgároknak meg kell adni a lehetőséget, hogy normatív módon, tehát nem diszkrecionális jogtól, döntéstől való függő módon fellebbezhessenek másodszor is, ilyen fellebbezésre okuk és elgondolásuk van. Ki kell munkálni természetesen jogilag, hogy erre mikor van lehetőség. Nem biztos, hogy ugyanúgy kell, mint az elsőfokú fellebbezés esetében. Ehhez pedig négyfokú bírói fórum kell. Mert az elképzelhetetlen az én véleményem szerint, hogy bármelyik bíróság, ugyanaz a bíróság döntsön kétszer abban az ügyben. Még akár úgy is, ha először egy tanács, a döntés után a bíróság kollégiuma vagy teljes ülése. A szervezet ugyanaz. Itt tehát, ha a kétfokú fellebbezést elfogadjuk, és én nagyon javasolnám ennek az elfogadását, akkor ezzel velejár a négy fórum is. Hogy ez régi vagy új, én nagyon szépen kérem, hogy ezzel ne tessenek foglalkozni. Lehet a régi jó is, és lehet az új rossz is, és fordítva. Hogy Magyarországon hosszú ideig működött és jól működött ez a kétfokú fellebbezési szisztéma, azt nem kérdőjelezi meg az, hogy mi elfogadtunk közben egy másik rendszert. Mert lehet, hogy ez nem jó. És nagyon sok jel mutat arra, hogy valóban nem jó. Akkor semmi okunk nincs arra, hogy ne térjünk vissza olyasvalamihez, ami jónak mutatkozott, és ami bevált.

Az persze igaz, és én nagy nyomatékkal hangsúlyoznám itt is, mint ahogy mindennél máshol hangsúlyozni fogom is, hogy egy ilyen rendszerre való áttérés csak akkor fogadható el, ha ennek a feltételeit biztosítjuk. Na de a bírósági ítélezés feltételei ma sincsenek biztosítva. A jelenlegi formában sincsenek biztosítva. Ma is olyan körülmények között dolgoznak a bíróságok, amilyenek méltatlanok a bíráskodáshoz, méltatlan ahhoz a szerephez, amelyet az Alkotmány a bíróságoknak szán. Ezen mindenképpen változtatni kell, akár egyfokú, akár kétfokú fellebbezésről van szó. A változtatás már önmagában nem jelentősen különbözik attól, ha a

jelenlegi, vagy egy változott bírói fórummal gondolkodunk. Ezt tehát én nem tekintem érvnek, nem is szólva arról — még egyszer hangsúlyoznám —, hogy csak akkor lehet bevezetni, ha a feltételek biztosítottak.

Az ügyészség. Többen szóltak már az ügyészségről, és úgy tudom, Szijártó elvtárs kíván majd szólani, és ő el fogja mondani az érveit a jelenleg működő ügyészi szervezet mellett, amely ma az Országgyűlés által választott legfőbb ügyész irányítása alatt folyik. Én nem szeretnék érvelni a „C” változat³¹ mellett, mert az a véleményem, hogy erről még nagyon sokat kell vitatkozni. De ha már szóba került, és az érvek elhangzottak, és el fognak hangzani érvek más változatok mellett is, akkor a kiegyensúlyozottság szempontjából, anélkül, hogy én most állást kívánnék foglalni, engedjék meg, hogy csak a „C” változattal, és ezúttal csak a „C” változat előnyeivel foglalkozzak. A „C” változat legfontosabb szerepe azon túlmenően, hogy ez az egyetlen, amely beillik ennek az Alkotmánynak a logikájába, minthogy azok a funkciók, amelyet ma az ügyészség végez, jelentős mértékben átkerülnek az Alkotmánybírósághoz, a közigazgatási bírósághoz, a Legfőbb Állami Számvevőszékhez, és folytathatnám. Tehát ezen túlmenően, hangsúlyozom, pozitív és negatív értelemben fogalmazhatók meg. Negatív értelemben abban, hogy a jelenlegi ügyészi szervezet sem tudja azokat a feladatokat teljesíteni, amelyre életre hívták. Mert vagy az egyik, vagy a másik funkciója gyengül.

Az én kívülről való megítélésem szerint most jelentős mértékben gyöngült az utóbbi időben az általános felügyelet és a nyomozati felügyelet. Nagyon sok olyan eset történt az utóbbi időben, amely azt igényelné, hogy az ügyészség nagy gondot fordítson a nyomozati felügyeletre. Negatív oldalról közelíttem meg, még mindig abból, hogy egy ilyen változtatás szervezetenként egyáltalán nem bontaná fel az ügyészi rendszert, semmiféle zavarodottságra nem kerülne itt sor. Arról lenne szó, hogy bizonyos funkciókat más szervek végeznek el, és a megmaradó funkciókat a jelenlegi ügyészi szervezet látja el egy másik pozícióból. Miért van szükség erre a másik pozícióra? Azért, mert mind az Országgyűlésnek, mind pedig minden olyan kívülről történő alkotmányos és törvényességi ellenőrzésnek, amely a jövőben is feltétlenül szükséges lesz, sőt fokozottabban szükséges lesz, az a szervezet, amely kialakítás alatt áll, az alkotmánybíráskodástól kezdve a közigazgatásiig — nem akarom még egyszer felsorolni — maradéktalanul eleget tud tenni.

Egyvalami azonban lefedetlenül marad a jelenlegi ügyészi szervezettel. Ez pedig a kormány lehetősége arra, hogy bármilyen módon befolyásolja a jogalkalmazási politikát. Miről van most szó?

Azzal, hogy a bíróságot önálló hatalmi ágként a többivel azonosan ismerjük el, azzal természetesen a bíróság irányítása kikerül az Igazságügyi Minisztérium alól. Ezt már most is, még az Alkotmány megfogalmazása és elfogadása előtt lépésről lépésre meg kívánjuk valósítani. Mert nem fér össze a jogállamisággal az, hogy végrehajtó hatalom irányítsa a bíraskodást. Tehát a bíraskodás, ha szabad így mondanom, mert elkülönült hatalmi ág, önirányítóvá válik. Ebben az esetben viszont a kormánynak, amely mégiscsak felel az egész ország közrendjéért és sok minden másért, mint a végrehajtó hatalom egyik legfontosabb szerve, semmifajta lehetősége nincs arra, hogy a jog politikáját bárhol is érvényesítse. Ügyész közbenjöttével tudja érvényesíteni úgy, hogy végül is a bíróság, tehát független szerv döntsön. Ha az ügyész független a kormánytól, akkor a kormánynak ilyen eszköze nincs. Nem tudom, hogyan oldható meg ebben az esetben ez a rendkívül fontos feladat.

A világon két megoldás van. Vagy az az ügyészi szervezet, amely működik most

nálunk, és egy igazából nem független bíróság, amelyet az Igazságügyi Minisztérium így vagy úgy irányít, vagy pedig egy teljesen független bíróság és az igazságügyi minisztériumi szervezetbe beintegrált ügyészi szervezet; ahol a kormánynak egyik lehetősége sincs, ilyent én még nem láttam, és nem is nagyon tudok elképzelni. Ennyit erről.

Ami nagyon röviden most már az ombudsman intézményt illeti. Ez az állampolgári jogok szószólója, ez valóban panaszforum. Magyarországon ma nagyon sok fórum foglalkozik a panaszok intézésével. Mi olyan ország vagyunk, ahol történelmi okok miatt panaszkodni szokás. Lehetőleg egyszerre öt-hat helyen is. Na már most, ezt valamilyen módon csatornázni kell. A csatornázásnak ez egy nagyon jó lehetősége. Hogy ez Lengyelországban bevált vagy nem vált be, azt én nem tudom. A lengyelek azt mondják, hogy 50 ezer panasz érkezik oda évente, ezért nem vált be. Én nagyon örülnék, ha nálunk csak 50 ezer panasszal kellene foglalkozni. Azon felül nemcsak a skandináv országokban, hanem azokban az országokban, amelyeknek a politikai kultúrája a mienkkel sok tekintetben azonos — gondolok itt déli országokra —, nagyon jól bevált ez a szervezet. Én — elnézést kérek a személyes példáiért — elmentem, megnéztem közelről. Továbbmenően benn van a társadalomban, az emberek számítanak rá, hogy lesz valami szervezet, amely valóban függetlenül minden más kormányzati szervtől — mert az ügyészséget ma sem tekintik függetlennek ebből a szempontból — tudja a panaszokat intézni. Hogy hogyan működik ez, azt meg kell tudni csinálni és azt hiszem, ezt nem olyan nagyon borzasztó dolog megcsinálni. Nem gondolnám, hogy fogadjuk el ezt az intézményt. Én sem teszem le a garast. Csak ki szeretném egyensúlyozni azt, ami elhangzott.

Két dologról szeretnék beszámolni. Az egyikre a főtitkár kért, ha felszólalok itt, akkor röviden utaljak rá. Ez az alternatív mozgalmak képviselőivel folytatott vita. Az Igazságügyi Minisztérium meghívta az alternatív mozgalmak képviselőit egy délutáni vitára. Voltak, akik ezt elfogadták, voltak, akik nem. Akik eljöttek, azok közül volt, aki hallgatott, és volt, aki beszélt. Az elmondottakat két csoportba osztanám. Az első egy elutasító magatartás. Az elutasító magatartásnak a lényege nem az Alkotmány szabályozási koncepciójának az elutasítása, hanem annak az elutasítása, hogy ez a társadalomtól függetlenül történt, hogy idézzem a szavukat. Tehát az, hogy ez úgy született meg, hogy nem volt lehetőségük ezeknek a csoportoknak a munkában részt venni. Hát ez persze csak korlátozottan igaz, mert ezekben a bizottságokban, amelyeket létrehoztunk, némely képviselő, némely mozgalom képviselője közreműködött. És azt várták volna, és ez a csalódottság fő oka, hogy ezen a megbeszélésen választ kapnak arra, amit az Új Márciusi Front fogalmazott meg, hogy az alkotmányozás a jövőben hogyan történjen.³² Hát erre nyilván nem adhattunk választ és nem is adtunk választ, s ez bizonyos kiábrándulást jelzett. De fönmaradt annak az igénye, hogy a jövőben ez minél szélesebb társadalmi körben vitatva, alternatívákkal mozogjon előre.

Én azt hiszem, hogy ennek az igénynek, amennyire egy tárcán múlik, elébe tudunk menni. Nevezetesen abban, hogy a szöveg meg fog jelenni, a szöveget el fogjuk küldeni a különböző szervezeteknek, nemcsak az alternatívoknak, mindjárt hadd tegyem hozzá. Kérjük őket, hogy vitassák meg, és a véleményüket küldjék el hozzánk még a szövegezés, tehát a jogszabály szövegezése előtt. Hogy azután az alkotmányozás további folyamatában politikailag milyen megállapodások történnek esetleg, az nem tartozik rám. Ez az első jellemző vonás.

A második jellemző vonás: egy kivétellel, amely felszólalás az Alkotmány egész szerkezetét megkérdőjelezte azzal, hogy tulajdonképpen a régi sztalini Alkotmány elveit viszi tovább, ami melleleg nem igaz, ennek a kivétellel az alapvető elgondolásokkal általában egyetértettek. Részkoncepciókban javaslatok történtek, de itt is nagyon sokszor úgy, hogy egymásnak ellentmondóan. Például az egyik szervezet képviselője óva intett attól, hogy erős köztársasági elnök legyen, mert mondja, ez lesz az MSZMP utolsó bunkere, ugyanakkor egy másik, nem kevésbé szélsőséges szervezet képviselője éppen egy erős köztársasági elnököt kívánt.

Volt, aki kifogásolta azt, hogy az Alkotmánybíróság tagjait élethossziglan, azaz 70 évig válasszák meg, és azt akarta, hogy legyen egy rotáció, amely 3—4 vagy 5 évenként, különböző megoldási módszerekkel fölfrissítené az Alkotmánybíróságot. Ezzel szemben mások éppen azt akarták, hogy nagyon is meg kell erősíteni a mindenfajta befolyásolhatóság kizárhatósága miatt az élethossziglani megválasztást.

Tehát ilyenfajta véleményeket hallottunk pró és kontra. És kaptunk néhány olyan javaslatot is, ami hasznosítható. Például a Legfőbb Állami Számvevőszékkel kapcsolatban elhangzott olyan javaslat, hogy legyen módja annak a Számvevőszéknek kontrollálni a költségvetési gazdálkodást menet közben is.

Szóba került az, hogy milyen elvek fogalmazódjanak meg a magyar külpolitikában; hogy a gazdaságra vonatkozóan mi legyen az, ami az Alkotmányban rögzítendő stb. stb. Nem akarnám részletezni. Összességében azt mondanám, hogy néhány vad elgondolás mellett — például utasítsa el a háborút az Alkotmány, mint a külpolitika eszközét — születtek olyanok is, amiket majd nagyon jól tudunk hasznosítani. Lényegében nem az volt ennek a vitának az arculata, ami például a televízióban megjelent.

Most már nem az Alkotmányra vonatkozóan szeretnék szólni. Bocsánat, még szeretnék valamit. A címerprobléma. Valóban az a helyzet, hogy ebből könnyen olyan vita kerekedhet, amely eltereli a figyelmet a fontosabb kérdésekről. Ezért tartom én nagyon fontosnak megállapítani azt, amit a koncepció egyébként tartalmaz: amit itt jelzünk, változatok, azok heraldikai megoldások. Heraldikai megoldások, és pedig úgy, hogy közömbösek — most használom egyelőre ezt a szót — az államformával kapcsolatban is.

Világosan kell látni, és csak erre az egyre térnék ki, hogy a koronás címer sosem volt a királyság jelképe. Magyarországon a korona mást jelentett. Az államszervezetet jelentette. Itt most föl tudnék sorolni törvényeket és megnyilatkozások tömegét a 12. századtól kezdődően, amelyek ezt bizonyítják, de gondolom, hogy ez felesleges. Tehát semmi köze a királysághoz, fogalmazhatnám így egy kicsit leegyszerűsítve. Viszont azt hiszem, igaza van Barabás elvtársnak, hogy a címer nemcsak heraldikai probléma. Politikai és érzelmi probléma is. Érzelmeivel mindenki maga számol el, és ha lesz egy népszavazás, akkor az nyilván nem kapcsolható ki. A politikai összefüggéseket viszont minden egyes politikai erőnek magának meg kell határozni.

Én is nagyon híve volnék tehát annak, ha nem is ezen az ülésen — bár gondolom, hogy ez itt most nem szükséges, de lehet hogy nem is vagyunk fölkészülve rá — az MSZMP is határozza meg politikailag azt, hogy hogyan viszonyul egyik vagy másik címerfajtához a heraldikai tanulságok figyelembevételével együtt.

Fölmerült az, hogy pongyola kifejezések vannak a koncepcióban. Nem védekezésül mondom, ez a koncepció ez nem jogszabály, ez nem szövegtervezet. Itt olyan

kifejezéseket kellett használni, amelyek tágak, amelyek értelmezhetőek, amelyeken tovább lehet menni. Tehát nem jogász szöveg ez, éppen ellenkezőleg, igyekezett kisebb-nagyobb sikerrel — néha kis sikerrel — a jogász nyelvvezetést elhagyni, és szélesebben megmutatkozni.

Most már nem az Alkotmányról, de szeretném megjegyezni, felmerült itt, hogy a párttörvény milyen állapotban van, és mikor célszerű a parlament elé vinni. Szeretném jelezni, hogy a párttörvény első változata készen van. Ez technikai jellegű törvénytervezet, amely ha a politikai jóváhagyást megkapja, bármikor a parlament elé vihető, az Alkotmánybíróságról szóló törvénnyel együtt. Tehát a politikai döntéstől függ, hogy kívánja-e a politikai vezetés és a kormány tartani az augusztus 1-jei határidőt vagy pedig jóval korábban is be kívánja vinni a parlamentnek. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen Kulcsár elvtárs. Tőkei elvtárs következik, utána Szíjártó elvtárs.

TŐKEI FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nem vagyok jogász, tudományosan csak véletlen, illetve alkalmasszerűen volt találkozásom a jogtudománnyal. De értelmezésem szerint azért választottak e testület tagjai közé, hogy elméleti, filozófiai szempontból véleményt mondjak a dolgokról, addig, amíg úgy érzem, hogy érdemes. Ehhez a kifejezésemhez hadd fűzzem hozzá, például a legutóbbi központi bizottsági ülésen azt tanácsoltam, hogy a közösségi vagy állami helyett legalább a megkülönböztetése legyen benne: állami és közösségi tulajdon; az „és” elmaradt, helyébe került egy vessző. Meg vagyok győződve, hogy a legjobb indulattal került be a tanácsom, de pontosan az ellenkező értelemben. Tudniillik nem egy tapintatos megkülönböztetést jelent így vesszővel, hanem azonosítást. Úgyhogy meglehetősen szomorúan olvastam elméleti szempontból ezt a jogilag talán koherens — bár e tekintetben is vannak kételyeim — koncepciót, mert éppen a legfontosabb kérdésben, a tulajdonviszonyok kérdésében enyhén szólva pontatlan, konyhanyelvi a megfogalmazás.

Minthogy nem vagyok jogász, azonnal megpróbáltam tájékozódni, például az állam- és jogtudományi enciklopédiából, az Akadémiai Kiadónak ebből a kétkötetes vállalkozásából, amelyből ugyan eddig sem tanultam meg soha semmit, de most aztán végképpen kiderült számomra, hogy a pincébe való, olyan könyvek közé, amelyeket nemigen fogok egyhamar elővenni. Ezután Nyugat-Európa alkotmányai és hasonló dolgok következtek, hogy mégis ne álljak itt teljesen könnyen át-ejthető módon a Központi Bizottság ülésén. De ezt az anyagot otthagytam a helyemen, ilyesmit nem hoztam ide ki, mert elhatároztam, hogy csak a legfontosabb, aprónak tűnő, nüansznak látszó dolgokra korlátozódok, korlátozom magam, amelyek azonban véleményem szerint elméleti szempontból alapvető, központi jelentőségűek.

A jogi koherenciát már csak azért is egy kis kétkedéssel fogadom, mert például én nem értek egyet azzal, hogy a preambulum rögzítse: Magyarország szabad, demokratikus és szocialista állam. Már a szabadság tekintetében is vannak kételyeim — és nem a szovjet csapatok vagy ilyesmi miatt —, hanem a gazdasági mozgásterünk következtében. A demokratikus — nagyon demokratikusak még nem vagyunk, hiszen most próbálunk egy nagyot lépni ebben a dologban, inkább liberálisak vagyunk ebben a dologban — az, hogy szocialista lennénk, az pedig végképpen csak úgy értelmezhető — és valami ilyen fogalmazást javasolok —, hogy olyan ál-

lam vagyunk, amely a szocializmust vagy amely szocialista megoldásokat keres a társadalommal együtt.

Nem akarok rögtönözve formulákat javasolni, hiszen az egész vita nem tart abban a stádiumban még. Egyszóval azt hiszem, hogy ez nem jogi koherencia, hanem ez egy vágyalomnak a rögzítése. A népköztársaság szó mellett vagyok, de sietek tovább. „Az állam és a társadalom kapcsolata” című fejezetben a c) pontban az olvasható, hogy jogegyenlőség elve, törvény előtti egyenlőség, megkülönböztetések kizárása stb., az előnyös és hátrányos megkülönböztetés tilalma kizár minden — származáshoz, nemhez, fajhoz, valláshoz, felekezethez, nemzethez vagy nemzetiiséghez való tartozás stb. — különbségtételt. S utána a szektorsemlegesség elve kizárja, hogy akár a jogalkotás, akár a joggyakorlat meghatározott tulajdonformához kapcsolódóan, akár előnyöket biztosítson, akár hátrányokat érvényesítsen. Igaz, hogy előfordul itt az első részében is a passzusnak a szektorsemlegesség, de akkor is, ez a pont azt a benyomást kelti az emberben, hogy itt a gépíró összekevert két cetlit véletlenül, és egybegépelte, mert két egészen különböző dologról van szó, vagy pedig egy csalafinta ügyvédi fogással az ülnököket meg akarják zavarni, hogy itten a döntés úgy szülessen, ahogyan az ügyvéd akarja. A dolog problematikusága a 13. lapon „A tulajdonviszonyok alapelvei” címen kulminál, amikor is az olvasható, hogy „... az Alkotmányban ki kell mondani, hogy Magyarországon elismert és egyenrangú tulajdonforma a közösségi tulajdon és az egyéni tulajdon”.

Én tudom, hogy az Alkotmánynak mindenki számára érthetőnek kell lennie, de ha az MSZMP-t még fűzik erős szálak a marxizmushoz, akkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a filozófiai körökben már közhelynek számító ténytet, hogy Marx számára a közösségi és az egyéni szinonimák, éppen a tulajdon kérdésében szinonimák. Itt a magán — ami itt magánnak neveződik —, ami itt egyéninek neveződik, az a magántulajdon, és ezt más alkotmányok, például az olasz, amelynek a kidolgozásában még részt vett — 1947 decemberében fogadták el — az Olasz Kommunista és a Szocialista Párt is. Sokkal világosabban van kimondva. Nem kell konyhanyelvi szinten, vagy a közérthetőségre való törekvéssel ilyen csúsztatáshoz folyamodni. Ezért ide egészen más megfogalmazást javasolok. Igenis kerüljön be, hogy a magántulajdont is garantálja. És még az, ha a szocializmus fogalma, valamiféle fogalma vagy jelzője itt-ott előfordul benne, itt-ott — egyáltalában nem javasolom a szaporítását —, akkor még az is elképzelhető, hogy még a tőkés magántulajdon garantálása is bekerüljön bizonyos mértékig, de nagyon gondosan megfontolva ezt a kérdést, és nagyon-nagyon alaposan megvitatva, nagyon pontosan, elméleti szempontból is pontosan fogalmazva.

A 14. lapon olvasható az e) pontban:³³ a nem állami, közösségi tulajdon és az egyéni tulajdon, kizárólag közérdekből, a törvényben meghatározott esetekben, és kártalanítás ellenében sajátítható ki. Ez olyan defenzív megfogalmazás, hogy ehelyett egészen mást javasolok. Egyáltalában, a közösségi tulajdonformák sokaságára való utalásokat keveslem, és súlytalannak tartom az egész szövegben.

A következő rész, 3/9-es, az állami gazdaságpolitika alapelveinek első passzusánál — már be is fejezem —, mert ott véleményem szerint a piactgazdaságnak minősíti — alkotmányszinten; egy alkotmánynak piactgazdasággá minősíteni azt a társadalmat, amelyben élünk —, ez legalábbis igen komoly vita tárgya lehetne, és véleményem szerint nem való egy alkotmányba. Alacsonyabb szintű döntés, jogszabályok és gazdaságpolitikai döntések és megfogalmazások kérdése ez.

Nem is folytatom, mert annyi alacsony szintű, alacsonyabb szintű jogszabály van

ebben a koncepcióban, hogy egy tekintélyes részét, talán nagy részét, ki kellene hagyni. Például a jó hírnévhez való jog, és az elhangzásakor itt a teremben keletkezett derűtség juttatta eszembe azt, hogy éppen most, amikor a korrupció, a jéghegy csúcsa jelenik meg itt-ott, és iszonyatos korrupció tárul fel a közeljövőben, egy ilyen helyzetben pont a jó hírnevet kell-e védeni jogszabállyal?

A megjegyzésem lényege nem ez, hanem az, hogy teljességgel hiányzik belőle, az egész koncepcióból a jogállamiságnak egy elengedhetetlen, gyakorlatilag elengedhetetlen tartozéka, nevezetesen az állampolgári engedetlenség problematikája. Azt nem lehet alacsonyabb szinten elintézni véleményem szerint, erről valamit az Alkotmánynak mondani kell. Bihari Mihálynak igaza van abban, hogy valószínűleg az első félévben vagy a tavasz során az adófizetés megtagadásának tömeges esetei fognak előfordulni, és ezt valahogy kezelni kell, és ez nem alsósintű dolog. A katonai szolgálattól kezdve, sok-sok egyéb, a villany stb. — a rendesen dolgozó, a bérből és fizetésből élő emberek, munkások nem tudják kifizetni a villanyszámlát. Ettől már csak egy lépés az akarat, hogy nem is akarom kifizetni. És ez be fog következni. Egy jogállamiságnak ezzel számolnia kell. Ez mindenütt bekövetkezett, mindenütt van. Egyáltalában a parlamenten kívüli élet, és parlamenten kívüli, egyáltalában a politikai formákon kívüli mozgalmak mindenütt vannak, és legyenek is. Erre valahogy utalni kell az alacsonyabb szintű jogszabályoknál; ennek a problémakörnek egy általános jellemzése, hogy hogyan, nem tudom, ez már valóban az alkotmányjogászok vagy állambölcseészek feladata, hogyan kell ezt csinálni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen Tőkei elvtárs. Szíjártó elvtárs következik, utána Dányi Pál elvtárs.

SZÍJÁRTÓ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Köszönöm a meghívást, azt a lehetőséget, hogy Magyarország új Alkotmánya tervezett elveivel kapcsolatban, az ügyészségre koncentráltan, elmondhatom elvi jellegű véleményemet.

Az alkotmánytervezet nagyon sok reformgondolatot tartalmaz. Az ügyészi szervezet jövőbeni szerepét, feladatát és az államrendszerben elfoglalt helyét is természetesen a reform szellemében kell áttekinteni. Szerény véleményem szerint az ügyészséget a történelmi tapasztalatokra is támaszkodva, az állandósult, bevált, és a jövőben is megtartható elemeit [megőrizve] szükséges megújítani, illetve korszerűsíteni. A reformelképzelések között igen fontos követelmény az Országgyűlés ellenőrző szerepének fokozása, és egyben annak biztosítása, hogy a törvények megalkotása mellett képes legyen a törvények végrehajtását is ellenőrizni. Ehhez megfelelő eszközökkel kell rendelkeznie, amit a jelenlegi jogrendszer biztosít.

Az Országgyűlés ellenőrzési funkciójának egyik fontos eszközeként látja el alkotmányos feladatait ma az ügyészi szervezet. Mint ahogyan azt a tervezet ügyészégi fejezetének a) pontja meg is fogalmazza. És nem tart szükségesnek jelentősebb változást. Csupán azt a reális igényt támasztja, hogy az ügyészség funkcióit az Alkotmányban teljeskörűen szükséges felsorolni. Ezt az álláspontot magam is osztom.

Ezzel szemben a tervezet 12. fejezetének b) és c) pontja az ügyészség funkcióit, az államrendszerben elfoglalt helyét és szervezetét teljesen másként fogalmazza meg. Mindkét variáció azonos abban, hogy az ügyészség jelenlegi funkcióit megcsorbítja, a c) változat pedig mindezeket túl az ügyészi szervezetet, önállóságának

felszámolása útján, az Igazságügyi Minisztériumba beolvastva, a végrehajtó hatalom részévé kívánja tenni. Ezekkel az elképzelésekkel, vagyis a b) és c) változattal nem értek egyet. Mert azok a hatalmi ágak, és a hatalom gyakorlásának megszokásában, illetve a hatalmi ágak egyensúlyának biztosításában következetlenséget eredményeznek. A végrehajtó hatalmon belül egy olyan túlsúlyos, megfelelő kontroll nélküli igazságügyi kormányzatot, illetve miniszteri hatalmat hozna létre, amely ellenkezik deklarált elveinkkel. Megfosztják — főleg a c) variáció — az Országgyűlést egyik fontos, a végrehajtó hatalmat, a közigazgatást és általában a törvényesség megtartását ellenőrző eszközétől.

A c) variációban írt álláspont egyébként is ellentmondásos. Ugyanis, amit a miniszter korábbi hatalmából a bírói függetlenség teljes megvalósításával elveszít, azt a kormányra és a jogpolitikára hivatkozva, azt ügyészség integrálásával kívánja többszörösen visszaszerezni, hogy végső soron a bíróságra továbbra is befolyást gyakorolhasson.

A c) változat, szerény megítélésem szerint elfogadhatatlan azért is, mert az csupán ötletszerű felvetés. Mélységében és következményeiben kidolgozatlan. Ezzel összefüggésben csupán arra kívánok utalni, hogy az új alkotmánykonceptió kialakítására hivatott, több évig folyt tudományos kutatómunka eredményeként egyetlen olyan publikált tanulmány sem született, amely ezt az álláspontot kialakította, és megalapozta volna. És végül a c) variációval való egyet nem értésemet támasztja alá maga a tervezet is, a 12. számú függelékében foglaltakkal. Az ott írtak a valóságot tartalmazzák, és megalapozottak, ezért a tervezet logikája válik megalapozatlanná.

Tisztelt Központi Bizottság! Az ügyészség szerepének és szervezetének megítélésakor, parlamenti alárendeltségének és önállóságának esetleges felszámolásakor nagy politikai felelősséggel, megalapozottan kell állást foglalni. Az ügyészség politikai szerepében 1953-ban alapvető változás történt. Az eluralkodott törvénytelen-ségekből a kiút megteremtéséhez, a törvénytiségek felszámolásához jogi eszközökre is szükség volt. Ezért kapta az ügyészség azt a feladatot, hogy a törvényesség védelmét jogi eszközökkel biztosítsa, segítse elő a törvénytiségek megszüntetését és megelőzését. Világos felismeréssé vált akkor az a ma is érvényes elv, hogy a hatalom törvényesség nélkül hosszú távon nem tartható fenn. E politikai elv szervezeti következménye volt, hogy a végrehajtó hatalomból kiemelték az ügyészséget, és azt a törvényhozó hatalomnak, az Országgyűlésnek rendelték alá. Ez olyan függetlenséget biztosított, amely feljogosította arra, hogy a végrehajtó hatalom területén elfogulatlanul, külső ellenőrző szervként lépjen fel a törvényesség érdekében.

Az előterjesztés ügyészségre vonatkozó c) változatának elfogadása esetén, akár kimondjuk, akár nem, eredményében az következik be, hogy az Országgyűlés és az azt gyakorló legfelsőbb népképviselői testület lemond az állam és a társadalom életében eddig fontos szerepet betöltő, a törvényesség biztosítását szolgáló közvetlen ellenőrző szerepéről. Ezzel objektíve teret enged a közigazgatás, és minden más területen a törvényesség háttérbe szorításának. A törvényhozó hatalom kezéből ezzel kikerül az ügyészség mint jogi szakellenőrző szerv, amelynek segítségével ellenőrizni tudja, hogy a megalkotott törvényeket a végrehajtó hatalom hogyan hajtja végre, eljárásai és döntései megfelelnek-e a törvényességi követelményeknek. A jogállamiság lényegéhez természetesen hozzátartozik a törvényesség sokoldalú biztosításának szükségessége. Ennek érvényesítéséhez — nem vitásan — szükség van egy olyan szervezetre is, amely képes az állampolgári panaszok, a tör-

vénysértések orvoslására. Erre azonban nem alkalmas a tervezetben szereplő ombudsman intézménye, amelynek hazánkban egyébként sincs hagyománya.

Világosan kell látni, hogy a 60-as, 70-es években egyes nyugat-európai államokban azért hozták létre az ombudsman intézményét, az állampolgári jogok szóvivőjének intézményét, mert ott semmiféle más olyan szerv nem létezett, és ma sem funkcionál, amely a közigazgatás törvényessége és az emberi jogok jogi úton történő biztosítását látná el főhivatásként, és védené az állampolgárokat a kormányzat szükséges túlkapásaival szemben.

A kép teljességéhez hozzátartozik, hogy a szocialista országok közül — s erre utalt felszólalásában Kulcsár Kálmán is — egyedül Lengyelországban hozták létre 1987-ben az állampolgári jogok szóvivőjének intézményét, a hozzá tartozó és megfelelő létszámú apparátussal együtt, miközben az ügyési általános felügyelet is tovább végzi megszokott tevékenységét. Az eredmény viszont az lett, hogy van egy apparátussal működő ombudsman, az oda érkező panaszokat viszont átadják kivizsgálásra az ügyészségnek, ahol ez jelentős munkatöbbletet jelent. Az ombudsman az ügyési szakmai álláspontot képviseli mind az állampolgárok, mind a parlament előtt. Úgy vélem, hogy ez mindenképpen párhuzamosságot jelent, amittől önmagunkat óvni kellene.

Hazánkban 1953, de különösen 1972 óta az ügyészség feladatai közé tartozik az állampolgári jogok jogi eszközökkel való védelme. Az ügyési szervezet minden olyan jogosultsággal és kötelezettséggel rendelkezik, amely az említett nyugat-európai államokban működő állampolgári jogok szószólóját megilleti. Hazánkban az ügyész, mint az állampolgárok jogainak védelmezője élvezi a jogkereső állampolgárok bizalmát. Az általános felügyeleti szakág 1988-ban, nagyrészt az állampolgárok kérésére, több mint 60 000 ügyben járt el, és a polgári perekben tett ügyési intézkedések száma is meghaladta a 20 000-et. Az ügyészek nemcsak az állampolgárokat ért sérelmeket orvosolják, hanem kötelességüknek tartják azt is, hogy a törvényt sértést elkövetőket felelősségre vonják, illetve a felelősségre vonást kezdeményezzék. 1987—1988. években például összesen 1233 olyan személy felelősségre vonását kezdeményezték, akik eljárásuk során az állampolgári jogokat megsértették. Az ügyészek olyan esetekben is fellépnek akár az Alkotmányjogi Tanácsnál is, amikor nem egyedi ügyekben kell az állampolgári jogok védelmét biztosítani, hanem az állampolgárok egyes csoportjait ért jogsérelem és a törvényességvédelem kívánja meg az állampolgárok szélesebb köre jogainak biztosítását.

Kedves Elvtársak! A tervezet ügyészségre vonatkozó c) változatában azt olvashatjuk, hogy az igazságügy-miniszter — bár a minisztériumban megszüntette a bíróságok felügyeletét ellátó főosztályt — továbbra is befolyást óhajt gyakorolni a bíróságok ítélkezésére. Ennek eszközeként szolgálna az Igazságügyi Minisztériumba beosztott ügyési szervezet. Ez elvileg is következetlenséget, ellentmondást takar, és sérti az alkotmányos elveket, nincs összhangban a jogállamiság eszméjével, ezért helytelen és káros. A törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom tervezett szétválasztása esetén ugyanis a végrehajtó hatalom, vagy annak része a Minisztertanács, illetve az annak tagjaként működő igazságügy-miniszter nem csorbíthatja a bíróságok függetlenségét. A bíróságokat csak a Legfelsőbb Bíróság irányíthatja, a törvényben meghatározott eszközökkel. Ezzel összefüggésben még azt is hangsúlyozom, hogy a jogállamiság keretén belül a jogpolitika léte, szükségessége is másként vetődik fel, mint korábban, ugyanis a minden fontos kérdést szabályozó törvények magukban foglalják a jogpolitikai igényeket is.

Ezért a törvények végrehajtásának megkövetelése és biztosítása mellett nincs szükség olyan különálló jogpolitikára, szerény megítélésem szerint, amely arra ad irányítást, hogy a törvényt, vagy annak rendelkezéseit hogyan kell végrehajtani. Ha mégis ehhez hasonlóra lenne szükség, azt csakis a törvényhozó hatalom, az Országgyűlés határozhatja meg. A végrehajtó hatalom szerve, így sem a Minisztertanács, sem az igazságügy-miniszter nem állapíthat meg jogpolitikát a törvényesség sérelme nélkül.

Az igazságügy-miniszter jogpolitikai hatás kifejtésére sem törekedhet a bíróságoknál. Ha az ügyészség kialakításának c) változatát fogadnánk el, akkor a Minisztertanács akár kötelezhetné is szakminiszterét, az igazságügy-minisztert, hogy konkrét ügyben az ügyészség emeljen vádat. Vagy éppen szüntesse meg az eljárást. Ezt az igényt a miniszter köteles lenne az egyik helyettesén, a legfőbb ügyészen keresztül érvényesíteni. Ez a helyzet viszont a törvényesség sérelmét okozná. A jogállamiság ugyanis nemcsak azt jelenti, hogy minden lényeges kérdésben törvényt kell alkotni, hanem azt is, hogy a jogalkalmazás törvényessége ne szenvedjen csorbát.

Úgy tűnik, hogy ez utóbbi követelményről manapság kevesebbet beszélünk, mint az szükséges lenne.

Tisztelt Központi Bizottság! Összegezeként szeretném még egyszer hangsúlyozni, hogy az ügyészi szervezet parlamenti alárendeltségének és önálló szervezeti jellegének megszüntetésével, illetve az Igazságügyi Minisztériumba való beolvasztásával nem értek egyet. Ez ellentétes lenne a törvényesség biztosításához fűződő jogi és politikai érdekekkel. A végrehajtó hatalom számára olyan lehetőséget teremtené, amely könnyen törvénysértésre vezethetne. Az Országgyűlést pedig, mint a törvényhozó hatalom letéteményesét, megfosztaná attól a lehetőségtől, hogy az ügyészség útján ellenőrizze a törvények mikénti végrehajtását.

Végző soron pedig az államhatalom törvényes védelme éppen akkor gyengülne meg, amikor az állam ilyen erősítése és védelme egyre fontosabb kérdéssé válik.

Arról sem feledkezhetünk meg, hogy az Országgyűlés által hozott törvények tartalma és növekvő száma önmagában is azt igényli, hogy a végrehajtás területén a megvalósulásukat sokoldalúan biztosítani kell.

Ha az ügyészség szerepe megváltozik, és önállósága megszűnik, akkor ennek eszköztárát csökkentenénk.

Ezekre tekintettel tisztelettel kérem a Központi Bizottságot, hogy az általam elmondottakat mérlegelve alkotmányos elvként az ügyészség jelenlegi jogi helyzetét és funkcióit, vagyis az a) variációt támogassa.

Kedves Elvtársak! A bírósági szervezettel kapcsolatosan is szeretnék egy rövid megjegyzést tenni. A tervezetnek a szervezet kialakítására vonatkozóan írt okaival általában, egy kivétellel, egyetértek: az ítéltábla felállítását én is szükségtelennek tartom. Nem ez fogja megnyugtani az állampolgárokat, hogy még egy fórum van, még egy lehetőség van újabb fellebbezést benyújtani. A jelenlegi szervezeten belül is lehet többfokú fellebbezést bevezetni.

A következőkkel indokolom ezt: az ítéltábla létrehozása az igazságszolgáltatási szervezetben feloldhatatlannak tűnő személyi és egzisztenciális ellentmondásokat teremt. Ugyanakkor anyagi kihatása jelenleg felmérhetetlen. Szilbereky elvtárs utalt a felszólalásában már erre. Ez esetben nem csupán az ítéltábla megnövekedett létszámát elhelyezendő okból szükséges új épületet biztosítani vagy épületeket biztosítani, hanem a jelenlegi megyei bírósági bírakat, az ügyészeket és az admi-

nisztratív alkalmazottakat át kellene más megyeszékhelyre telepíteni, számukra lakást, családtagjaik számára munkahelyeket, új életfeltételeket, új iskoláztatási és egyéb lehetőségeket lenne szükséges kialakítani. Mindez olyan anyagi teherrel járna, amit a bírósági dolgozók nem vállalhatnak, az állam viszont nem képes fedezni.

Másodszor: a kétfokú fellebbezés esetén a jogerős ítéletek jóval később, a ma is hosszú időszakhoz képest hónapokban, vagy évben mérhető többletidővel születnének meg. A felelősség elhúzódo megállapítása, a jogi döntések késedelme nem hatna kedvezően sem a bűnözés megelőzésére, sem az állampolgári jogviták lezárására, sőt a vagyoni jogi vagy személyhez fűződő érdekek esetén éppen a döntésre várás miatt újabb károk is keletkezhetnének. Az időszerűségi [*sic!*] mutatók tehát egyértelműen tovább romlanának.

Harmadszor: a tervezet szerint az ítéletábrák létrehozásával objektíve csökkenne a Legfelsőbb Bíróság konkrét ügyek fellebbezésének elbírálásán keresztül történő elvi irányítási lehetősége. Aminek eredménye egyelőre nem mérhető fel, de túl sok pozitív hatással nem járhat.

S végül negyedszer: a legfontosabb érv ellene, hogy az ítéletábrák létrehozása a jogkereső állampolgár számára is nagyobb terheket jelentene a mainál, a munkából kieső idő növekvő mértéke, az utazás, továbbá az utazási költségek jelentős emelkedése miatt. Az ítéletábra ezt nem lenne képes ellentételezni.

Mindezeket egybevetve a jelenlegi bírósági szervezeti rendszer fenntartását javaslom. Köszönöm a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Szünet előtt még javaslom, hallgassuk meg Dányi Pál elvtársat, s a szünet után pedig Nyers Rezső elvtársnak adom át a szót. Nem? Jó, akkor Koi Tibor elvtársnak.

DÁNYI PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! Azt hiszem az országos pártértekezlet vitája érzékeltette velünk, hogy az Alkotmánnyal kapcsolatos kérdések igen nagy jelentőségűek, és azóta érezhettük azt, hogy az Alkotmány kidolgozásával kapcsolatos minden munkafázisban nőtt ennek a munkának a politikai jelentősége. Úgy érzem, hogy ez a következő időszakban még inkább így lesz. Ezért nagy jelentősége van annak, hogy az új Alkotmánnyal kapcsolatosan szakmai műhelyekben és politikai műhelyekben mi történik, milyen megállapítások és milyen határozati javaslatok születnek.

Nekem a legnagyobb gondom az — és egyetértek itt Fejti elvtársnak, Kulcsár elvtársnak azzal a gondolatmenetével, amely jól érzékeltette —, hogy az alkotmányozás egy perspektivikus gondolkodást igényel. Ezt a perspektivikus gondolkodás igényét az alkotmányozással foglalkozók részéről, azt hiszem, természetesen igényelhetik. Kérdés az, hogy ez a perspektivikus gondolkodás a gyakorlatban, a politikai gyakorlatban mennyire lehet általános, mennyire lehet társadalmi méretű, és én ebből a szempontból a legnagyobb dilemmát itt látom.

Úgy érzem, hogy a politikai munka gyakorlata nem támasztja alá, hogy azzal számolhatunk: az alkotmányozáshoz kapcsolódó kérdésekben megfelelő társadalmi méretű perspektivikus gondolkodás lesz tapasztalható.

A dilemmát három összefüggésben szeretném érzékeltetni, és ezzel talán hozzájárulni a Központi Bizottság munkájához.

Az első: mennyire számolunk azokkal a politikai napi aktualitásokkal, amit az alkotmányozástól és az Alkotmánytól nem lehet ugyan számon kérni, de az alkotmányozással kapcsolatos politikai munka gyakorlatában megjelenik?

Tanácsok, tanácsválasztás kérdése: hónapokban mérjük a rendelkezésre álló időt. Nincs tanácstörvény, nincs választási törvény, az Alkotmány nem ad elég kapaszkodót ahhoz, hogy a napjainkban felmerülő és átfogó jogalkotást igénylő döntésekben kapaszkodó legyen. S ehhez még hozzáteszem: a Hazafias Népfront is a következő hónapokban önmagával lesz elfoglalva, hiszen júniusra tervezik a népfrontmunka megújításával kapcsolatos értekezletüket. Tehát itt egy feladatra készülünk, és a feladat gyakorlati megvalósításához, végigviteléhez a szükséges kapaszkodók nem állnak rendelkezésre.

Érzékeltetésképpen mondanám el, hogy a tanácsokra vonatkozó fejezet számtalan kérdésben igényli az elvi alapok tisztázását. Így elvi kérdésnek tekintem, hogy az Alkotmányban rögzítsük a tanácsi önkormányzatok fogalmát, szintek szerinti tagozódását és a tanácsi önkormányzatok jogállását. Itt kellene említést tenni talán — ha a fogalom tartós — a kétszintű irányításról is, ami azt hiszem, ugyancsak több annál, mint amit a jelenlegi jogszabályok keretei között emögött értenünk kell.

Az Alkotmány szövegezésében külön szóhasználatot igényelnek a területi önkormányzatok és a helyi önkormányzatok, s e kérdést megelőzően természetesen állást kellene foglalni mind politikai, mind jogi értelemben a megyei, a területi szint kérdéséről, helyéről, szerepéről.

Tudom, hogy ezeket a választási és a tanácstörvény keretei között lehet igazán majd részletesebben kibontani. De azok nincsenek. Az Alkotmány vitára kerül, illetve a szabályozási koncepció vitára kerül, és a gyakorlati munka szempontjából mindenki azt a kapaszkodót keresi, ami az ő munkája szempontjából fontos is, és szükséges is.

A másik gondolatkör, amit érintenék, talán olyan alcímet adnék magam, hogy az ideális és a reális viszonya; ennek keretei között a bíróságról szeretnék magam is pár szót szólni. Hozzáteszem, nem vagyok jogász, tehát nem jogi megközelítésben gondolkodom, hanem elsősorban — hozzátevé, hogy úgy érzem, ennek a tervezetnek valóban ez a legkidolgozottabb része — fölteszem azt a kérdést, hogy ha az Alkotmányt jóváhagyja — nem a szabályozási koncepciót, hanem majd az Alkotmányt — az Országgyűlés, akkor mennyi időnek kell elteltie ahhoz, hogy az Alkotmányban foglaltak szerint működjön Magyarországon a bíróság, és egyáltalán az igazságszolgáltatásnak ez a mechanizmusa. Ezzel kapcsolatban azt hiszem, hogy számunkra azok a gondok erőteljesebben jelentkeznek, ami a gyakorlat gondja, és ebből a szempontból hadd mondjam, hogy Pécsen 1988. október 19-én egy olyan megbeszélésre került sor, ahol az igazságügyi szervezet korszerűsítéséről folyt a vita. A dél-dunántúli megyei bíróságok elnökeinek részvételével tartották ezt meg, ahol egybehangzó volt az a vélemény, hogy ma elsőrendű feladat az igazságügyi szervezet működési feltételeinek a megjavítása.

Engedjenek meg, itt hadd idézzek, a megyei bíróságunk elnökének egyik megjelenés alatt lévő cikkéből: „A kontraszelekció folytán a bírói kar egy része, képzettségének nem kielégítő volta, valamint az üres állások arra figyelmeztetnek, hogy a növekvő igazságügyi feladatokat csak megfelelő létszámú, stabil, és mindegyik magas színvonalon képzett bírói karral tudjuk ellátni. Az országban több bíróság méltatlan körülmények között dolgozik, ahol a zsúfoltság okoz nagyon sok gondot. Az anyagi-technikai ellátás a jelenlegi alacsony színvonalon is akadozik, mert a kielégítő pótlásra nincs lehetőség.”

Mindezek jelentősen hozzájárultak és járulnak ahhoz, hogy a bíróságok igen nagy munkateherrel dolgoznak, és az ítékezés időszerűsége [sic!] sem mindenütt

kielégítő; hozzátéve, hogy nem az alkotmánytervezetben, illetve szabályozási koncepcióban olvasható korszerűsítés okozza a legtöbb gondot.

A felszabadulást követően kialakult államrendszerben a bíróságok nem foglalták el a szerepüket megillető helyet, kellő politikai-társadalmi elismertség hiánya is közrehatott a presztízsvesztésben, a jelenlegi helyzet kialakulásában.

A tárgyilagosság ugyanakkor azt is megkívánja, hogy megemlítsük, a jelenlegi gondok egy részét az 1945 előtti múltból örököltük. Megyei bíróságunk elnöke idézi dr. Juhász Andor, a Kuria volt elnökének 1927-ben írott sorait. Neki a mostani időszak ezt juttatta eszébe. Azt írta 1927-ben: „A szóbeliség és a közvetlenség modern elveit törvénybe iktattuk ugyan, de nincsenek hozzá, különösen itt az ország központjában működő alsó, felső és legfelső bíróságainknak megfelelő tárgyalótermek, bírói dolgozó szobájuk és segéderőik. El vagyunk maradva a bíróságok technikai felszerelésében is, mert a lúdtollat és a porzót felcseréltük ugyan acéltollra és itatóspapírral, egyébként azonban a gondolatok könnyebb és gyorsabb megrögzítésének újabb technikai eszközei csaknem teljesen hiányoznak a bírói hivatalainkból.”

Harmadik dolog, amire utalni szeretnék, mint politikus, hogy figyeljünk arra, hogy milyen gondot okoz az, amikor a szakemberek vitatkoznak különféle megoldásokon. Számomra természetes az, hogy egy-egy kérdésben a szakemberek vitatkoznak. Az is természetes, hogy eltérő a vélemény. Az is természetes, hogy nem minden vitában vagy vitatott kérdésben kell politikai álláspontot kialakítani. Én úgy érzem, ide a Központi Bizottság ülésére úgy jöttem, hogy otthon 18 szakemberrel folytattam egy beszélgetést; ezzel a munícióval jöttem, de itt a vita azt hiszem, mindenki számára sokkal jobban érzékeltette, hogy a szakmán belül milyen koncepcionális viták vannak, és elég, ha itt a legfelsőbb bíróra, miniszterre, ügyészre utalok, a hozzászólásaikra.

Magam tehát ebben a dilemmában az ügyészséget hozom úgyszintén illusztrációs példaként két összefüggésben.

A mostani szabályozási koncepciót megelőzően volt egy tervezet, ez a múlt év novemberében készült el. Ebben a novemberi koncepcióban ez volt olvasható — a tervezetben —: „Az ügyészség maradt az egyik leghatékonyabb, legkiegyensúlyozottabb szervtípus az állami szervek körében.” Ezt az Igazságügyi Minisztérium írta akkor le, így minősítette egészében az ügyészi rendszert.

Tehát, ha ez maradt a leghatékonyabb és legkiegyensúlyozottabb rendszer, most ennek az önállóságának a megszüntetése kerül úgy napirendre, hogy abban a pillanatban, ahogy az olvashatóvá válik az ügyészek körében, azt hiszem nyugodtan mondhatom, a gyakorlati politikai munka oldaláról demoralizálódik az ő tevékenységük.

Más oldalról: azokkal, akikkel erről a kérdésről — és itt nemcsak gyakorló, hanem elméleti emberekkel is — konzultáltam, e konzultáció tapasztalatai alapján teljesen egyetértettek azzal a közelítéssel, ami itt az ügyészséggel kapcsolatban elhangzott, és ami az írásos anyagnak a 12. számú mellékletében megvan. Hozzáteszem, ezt segítették azzal, hogy nekem is egy négyoldalmi érvanyag áll írásban rendelkezésemre. Nem untatom a Központi Bizottságot ezzel, ezt át fogom majd adni, mert úgy gondolom, hogy ez a szakmai vitában kell, hogy érlelődjön tovább. De meggyőzött engem az otthoni vita, és itt a Központi Bizottság vitája, hogy ennek a vitának ma nem szakmai körökben csak, hanem nagyon is a politikai fórumokon kell lezajlania.

Ezek után mit szeretnék a gyakorlati politikai munka szempontjából? Azt szeretném, ha el tudnánk érni, hogy az alkotmányozással kapcsolatos perspektivikus gondolkodás és a napi politikai gyakorlatunkban megjelenő gyötrődés és kényszer valahogy nem egyik a másika rovására érvényesülne, hanem a kettő összegződne. Úgy gondolom, hogy az ismeretek, a tapasztalatok különbözőségén alapuló véleménykülönbség nem bontja, hanem alkotja az egységet, ha ezt így is akarjuk.

Ennek érdekében az a javaslatom, hogy részben a kérdések, a kérdésekre adott válasz alapján, valamint itt a hozzászólásokat alapul véve, ne csak egy összegezett anyag kerüljön majd ki. Érvanyag kell mindazoknak, akik ebben a témában politikai munkát végeznek, és ez az érvanyag legyen röpcédula, vagy legyen valamilyen kiadvány formájában mindenki számára hozzáférhető.

Az érvanyag jellegét illetően magam egyet a gyakorlatból tudnék megemlíteni. Nyers elvtársnak volt — ha jól emlékszem — a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítését követően egy olyan anyaga, hogy 25 kérdés, 25 felelet. Kézikönyvként lehetett használni magát a könyvet is, meg abból kitépve egy-egy kérdést, és egy-egy válaszynanyagot is. Én úgy gondolom, ilyen jellegű anyagot kellene készíteni. Mondom ezt azért is, mert ha föltesszük a kérdést, hogy a párttagság mit kezd azzal az anyaggal, amivel találkozni fog, válaszom, mivel társadalmi hatásvizsgálattal nem találkozunk, ezért a magunk logikája szerint a következőképpen tudunk erre válaszolni. Nagyon sokan érdektelenek lesznek ehhez a témához kapcsolódva. A jogpolitikai propaganda és a sajtó keretei között föl kellene kelteni az érdeklődést, hogy megfelelő felelősséggel vehessen részt minden állampolgár az őt érintő kérdések eldöntésében. Sokaknál az elsietett érzés, a kapkodás érzése fog megjelenni. Félek attól, hogy az itt oly általánosan használt egyetlen szó, ami egyébként érzékelhetően igaz, inkább kicserélődik azzal, hogy végiggondolatlan és nagy ellenérzéssel fogják fogadni mindazok, akiket az érint. Gondolom, az előbb említett módon az ügyészségen keresztül érzékeltettem, még akkor is, ha az ügyészség kérdése nem fog széles körű vitát igényelni, de sokakat fog érinteni az, hogy ez miként zárul le.

Kérem a politikai gyakorlatra legyenek tekintettel döntésüknél. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak! Mielőtt a szünetet megkezdénénk, szeretném megkérdezni, hogy Koi elvtárson kívül kíván-e valaki még felszólalni. Csupán leltárt szeretnék tartani, senkibe sem akarom a szót beleszorítani.

Igen. Akkor még van a Hollán elvtársnő, azt követően Fejti elvtársnak megadjuk a szót, és végül azt javaslom, hogy akkor úgy gazdálkodjunk az idővel, hogy még ma hallgassuk meg Iványi elvtárs előadói beszédét. Ha ezt meg tudom ítélni, akkor körülbelül egy fél hét körüli zárást tesz lehetővé. Akkor javaslom, tartsunk most egy harmincperces szünetet.

S z ü n e t

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Miután mindenki elhelyezkedett, javaslom folytassuk az ülést. Koi elvtársé a szó, utána Hollán elvtársnőé.

KOI TIBOR elvtárs: Tisztelt központi bizottsági ülés! Én is átolvastam, áttanulmányoztam a Magyarország Alkotmánya című szabályozási koncepciót, és környe-

zetemből a szakemberek véleményére támaszkodva fogalmaztam meg állásfoglalásomat. Az anyag megfelelő és jó feltételeket biztosít az új Alkotmány előkészítéséhez, a társadalmi vitához. Nagyon nehéz vitába szállni a szabályozási koncepcióban foglaltakkal, hiszen azt nemzetközi hírű állam- és alkotmányjogászok dolgozták ki, ki-ki a saját maga által kutatott, vizsgált részterületeknek megfelelően. Ennek ellenére mégis egy kerek egésznek tűnő alkotmánytervezetként jelenik meg.

Az egyes témák, nagyon fontos kérdések rendszerezése, az Alkotmány megfelelő helyén való taglalása minden bizonnyal egészen a véglegesítésig a viták keretében lesz. Ilyen például a 16. oldalon felvetett: az emberi és állampolgári jogok, valamint az alapvető kötelességek, mint önálló fejezet elhelyezése.

Én a b) pont szerinti megoldást választanám, hiszen ezek a jogok nem önmagunkban, mindentől függetlenül értékek, hanem társadalmi közegben, abba ágyazottan. Persze, ez csak egy részletkérdés, bár nagyon fontos. Nem is akarok az egyes pontokban leírtakkal kapcsolatosan megjegyzéseket, ismétléseket tenni, hiszen akkor elveszünk a részletekben.

Az anyag erénye szerintem, hogy választ ad azokra a kérdésekre — és megoldásokat is tartalmaz arra —, amelyek már korábban is foglalkoztatták, foglalkoztatják — de még inkább ma — társadalmunkat az alkotmányozás kapcsán.

A koncepció általában túllép a ma hatályos Alkotmányunkon, amikor nem programszerű, elvszerű megfogalmazásokat, meghatározásokat ad, hanem a mindennapok során a társadalom és egyén, állam és polgára között megvalósítható jogi szabályozókat tartalmazza. Ez alól csupán a 3—4-es pontban leírt állam és a társadalom kapcsolata kivétel, mely továbbra is megmarad a túlzott általánosság szintjén. Persze, hozzá kell tennem, hogy a korábbi, illetve a jelenlegi Alkotmányunk ezeket a kérdéseket még az általános szintjén sem veti fel.

Nekem tetszik az anyagnak azon felvetése, hogy a bevezetője, preambuluma adjon visszatekintést az egész történelmi örökségünkre, és emelje ki azokból a legnevesebb történelmi értékeinket.

Hasonlóan az előbbiekhöz, nekem tetszik az anyagnak azon kitétele, mely szerint az 13. oldalon³⁴ kerül megfogalmazásra, hogy a társadalmi szervek közül bármelyiknek a nevesített feltüntetése szükségtelen. De ez nem fog tetszeni a jelenlegi Alkotmányban nevesített társadalmi szervezeteknek, illetve vezetőiknek, képviselőiknek.

A választásokkal kapcsolatban, minden bizonyára összhangban a választójogi törvénytervezet már egy fázisban lefolytatott vitájával, éles felvetések várhatók. A vidék minden jel szerint a ma érvényes országos választási lista eltörlését kezdeményezi, amellyel a mi területünkön is egyetértenek.

Kíváncsi vagyok, hogy a képviselők és a tanácsstagok is természetesen küzdenek meg a voksokért. Az állami számvevőszékkal, annak bevezetésével is egyetértenek. Sokat várunk tőle, de nemcsak a költségvetés végrehajtását kellene hogy ellenőrizze, hanem magát a tervezést, az állami és közpénzek elosztásának módját, menetét és törvényességét is.

A tanácsokkal kapcsolatosan. A szabályozási koncepció lényege az önkormányzati típusú rendszer, amely azonban nem állna szemben az állammal, az önkormányzati szervek állami feladatokat is ellátnának. Persze, tisztázni és pontosan kellene meghatározni, hogy a ma nagyon felkapott önkormányzat alatt mit értünk, mit kell értenünk? Nehogy e fogalmak eltorzuljanak. Várhatóan a szakemberek részéről vitát fog kiváltani, hogy a megye a jövőben önkormányzati szervként, vagyis

tanácstestületet megtartó vagy hivatali típusú szervként működjék-e. Ha az utóbbi irányzat győzne, ami nekem is tetszik, akkor az alkotmánykonceptió választásokra vonatkozó része is módosulna, hiszen megyei tanácsot sem közvetlenül, sem közvetve nem kellene választani. Persze nem a választás a lényeg, hanem az, hogy milyen funkciót szánunk a jövőben a megyei tanácsoknak.

Befejezésül néhány pontot szeretnék kiragadni és a javaslatomat elmondani.

A 8. oldalon a 3.3./g) ponttal kapcsolatosan a jogalkotási fejezetben dilemmában voltam akkor, amikor végiggondoltam, ha minden esetben felfüggeszti eljárását a jogalkalmazó szerv, úgy bizonytalanná válik maga a jogalkalmazás, és időben is rendkívüli módon elhúzódik. Kompromisszumként javaslom, hogy a hatályos, de alkotmány- vagy törvénytörőnek ítélt jogszabály szerint állapítsa meg a jogot vagy kötelezettséget a jogalkalmazó, ugyanakkor kezdeményezhesse az alkotmánybíró-sági eljárást, és annak döntéséig a hozott döntését ne hajtsa, ne hajtassa végre.

A 13. pont harmadik bekezdésével kapcsolatosan. Nem tartanám helyesnek, hogy Budapest közigazgatása más jogszabályok alapján szerveződjön, mint az ország egyéb településein. Az egyenlőséget ne csupán az állampolgárok között vagy a gazdasági életben, de az állami szervek, testületek között is biztosítani szükséges véleményem szerint.

A 18. oldal első bekezdése,³⁵ valamint a büntetőjog alapelve tartalmaz olyan javaslatot, mely a halálbüntetés megszüntetésére vonatkozik. Nem javaslom a halálbüntetés eltörlését, egyrészt a társadalom védelme miatt, másrészt ez a növekvő bűnözés mellett társadalmi nyugtalanságot idézne elő.

Az állampolgári kötelességek alkotmányos szabályozásával kapcsolatosan a 24. oldalon lenne még egy észrevételem, a 4.7./f pontjával kapcsolatosan, ahol megfogalmazásra került a közterhekhez való hozzájárulás. Számomra aggályos a hozzájárulás parttalan kikötése már csak azért is, mert tudomásom szerint a közterhekhez már járult hozzá az ország, amikor a padlásokat kiséptük.

Véleményem és javaslatom, hogy más formában kerüljön bele, illetve megfogalmazásra, például a törvényekben meghatározott közterhekhez való hozzájárulás címszó alatt.

Egyetértek Dányi elvtárs észrevételével, hogy egy érvanyagra van szükség, amelyet feltétlenül a viták során fel tudunk használni, hasznosítani tudunk.

Egyetlenegy gondolat befejezésül: a pártjelvénnel kapcsolatban területemen is nagyon sok észrevételt, információt kaptam. Mindenki, akivel elbeszélgettem, szükségtelennek tartja, csak egy pluszkiöltséget és kiadást jelentene az elkövetkezendő időszakokban. Nincs értelme — és mindenki úgy fogalmazta —, hogy másolásokra legyen rákényszerülve a Magyar Szocialista Munkáspárt, mivel nagyon jól tudjuk, hogy az alternatív szervezeteknek vannak ilyen jelvényei. Már csak azért is, mert mi a garancia arra, hogy egyáltalán a párttagjaink viselni fogják ezeket a jelvényeket. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen, Hollán elvtársnőé a szó, tessék.

HOLLÁN ZSUZSA elvtársnő: Kedves Elvtársak! Úgy látszik, már következetesen elvállalom a népszerűtlen, utolsó felszólaló szerepét. Tulajdonképpen erre az késztetett, hogy nagyon sokat tanultam a mai vitából, és én itt idézném Szíjártó elvtársnak a szavait, aki világosan fogalmazta meg számomra, hogy az Alkotmány jogi szabályokban megfogalmazott politikai deklaráció. Minthogy politikai deklaráció, én úgy érzem, hogy szükséges lenne két fogalomnak a nagyon világos tisztá-

zása. Az egyik a jogállamiság kérdése, a másik a szocializmus fogalmának a tisztázása. Tömegkommunikációs eszközeink szóhasználatában elég gyakori, de itt a Központi Bizottságban is többször elhangzottak már korábban, hogy új Alkotmányra van szükség ahhoz, hogy jogállammá legyünk. Ez magyarra fordítva azt jelenti, hogy most nem vagyunk jogállam.

Kedves Elvtársak! Mi jogos büszkeséggel vállaljuk államalapító István királyunknak a kalandozások korát vaskézzel letörő jogállamiságát. Vállaljuk a hűbéri Magyarország Dózsát elégető, minden megmozdulást vérbe fojtó jogállamiságát, vállaljuk a Horthy-korszak fehérterrorját és fasiszta törvényeket is hozó jogállamiságát. Most az a látszat kezd lábra kelni az országban — különösen az eddig semmi tapasztalattal nem rendelkező fiatalok előtt —, hogy csak 1949-től nem élünk jogállamban. Ez a megfogalmazás, úgy érzem sokakat, engem legalábbis biztosan megzavart, és ezért én megpróbáltam magamnak tisztázni, hogy mit is jelent: jogállam.

Én úgy tudnám egyszerűen meghatározni, hogy jogállam az az állam, ahol a jog érvényesül, és a jog ellenére semmi sem történhet. Persze, ilyen ideális állam, legalábbis ma még sehol sincs a világon. De mindent el kell követni, hogy a jog érvényesülését minden módon biztosítani tudjuk. A sztálini modellre épülő alkotmányok abból indultak ki, hogy ha a nép kezébe veszi a hatalmat, nem lesz már szükség a polgári demokráciák törvényeire. Így a szavakban leghaladóbb alkotmány lehetőséget adott a legszörnyűbb törvénytelenések elkövetésére. Ezért szükséges a jog érvényesülésének, a törvényesség biztosításának érdekében visszatérni a francia polgári forradalmat előkészítő nagy gondolkodó, Montesquieu elveihez, az államhatalom tagoltságának a biztosításához. Tehát a leglényegesebb az új Alkotmányban a törvényhozás, a végrehajtó és bírói hatalom szétválasztása. Ez a szétválasztás komoly jogi biztosítékot jelent, de a jogalkalmazás érvényesülése mindig azon múlt, és azon fog múlni, akiknek a birtokában van a hatalom. A hatalom tagoltságát kijelölő alkotmánnyal rendelkező országokban is lehet egy kézbe ragadni a diktatórikus hatalmat, ezt csak a jogalkalmazás mindennapi érvényesülésének valóban tagolt, folyamatos ellenőrzésével lehet megakadályozni. Ezért kell minden haladó erőnek összefogni ennek a biztosítására.

A másik fogalom, amit úgy érzem, nekünk itt feltétlenül tisztáznunk kell, az a szocializmus. A szocializmus eszméi ma már keleten és nyugaton, északon és délen kisebb vagy nagyobb mértékben érvényesülnek. A szocializmuskép ezekben az országokban ma természetesen más és más. A szocializmus szót meg is lehetett gyalázni a nemzetiszocializmussal és a nemzetközi munkásmozgalomban a legsúlyosabb sebeket ejtő sztálini törvénytiségekkel. De ez a színes szocializmuskép még nem jelenti azt, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt úgy nyilatkozzon, hogy nincs naprakész szocializmusképünk.

Kedves Elvtársak! Ha egy párt célkitűzése az emberek egyenlő esélyét biztosító szocializmus felépítése, akkor egy világos, egyértelmű célt kell hogy jelentsen, a cél eléréséhez szükséges stratégia és még inkább a taktika lehet nem naprakész, de nem az elérendő szocializmuskép. Köszönöm figyelmüket.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Még egyszer szeretném megkérdezni, kíván-e valaki szólni. — Nem. Akkor a vitát befejezzük. Átadnám a szót Fejti elvtársnak.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! A vita igen sokszínű és hasznos volt. Rámutatott az alkotmányozás folyamatának összes szépségére, ha valaki nagyon

odafigyelt, de sokkal inkább talán ennek a bonyolultságára, összetettségére és arra a számtalan buktatóra, amit az a helyzet szül, amiben élünk. És ebben nincs választási lehetőségünk, mert úgy gondolom, hogy alkotmányozni kell — ahogy ma gyakran mondják — a körülményektől függetlenül. Olyan helyzet van, túlhaladta a jelenleg érvényes alaptörvényt az élet, és fontos érdekünk fűződik ahhoz, hogy egy új Alkotmányt fogalmazzunk.

Szakaszhatár valóban ez a központi bizottsági ülés, mégpedig egy nagyjában, egészében konzisztens új alkotmánykonceptió kialakításának a szakasza, de nem végpont, hanem tulajdonképpen kezdet.

Én köszönettel veszem az elhangzott észrevételeket, javaslatokat, beleértve a kritikai megjegyzéseket is. Azt gondolom, ezek hasznosításának az a legtisztességebb formája, hogy amennyiben az alkotmányozó munka összehangolására a korábban megbízott bizottságot a Központi Bizottság változatlanul alkalmasnak tartja, akkor tételesen, darabonként, az itt elhangzott észrevételeket mérlegelje és hasznosítsa. Ez egyben felment attól, hogy a nagyon nagy számban érkezett konkrét észrevételekhez, amelyek részben két szélső pontot is jelentettek, tehát bizonyos értelemben kioltották egymást egy-egy konkrét kérdésben, hogy ezekre darabonként kitérjek.

Másodszor javasolni szeretném, hogy a Központi Bizottság fogadja el ezt a szabályozási alapkonceptiót a további munka alapjaként. Ezzel nem valamiféle kitöltetlen biankó csekket szeretnék a Központi Bizottságtól beszerezni, hiszen jól érzékeltük mi magunk is, a vita is utalt erre, hogy a koncepcióban vannak egyenetlenségek, még a kidolgozás mélysége messze nem egyforma. De talán az egész koncepció széles körű vitájával többet nyerünk, mint veszünk. Tehát haszon abból van, ha nem a fiókba kerül a dokumentum egy elodázó mozdulattal, hanem akkor dolgozzunk rajta még, cizelláljuk még. Hiszen amikor ilyen útra léptünk, még mindig ráfizettünk, mert a kérdések, azok is, amiket vitattunk, és ezen túli kérdések is napirenden vannak, és ha nem mi beszélünk erről, ha kicsit dadogva is, bizonyos kérdésekben, akkor defenzív helyzetbe kerülünk. Ezért azt kérném, a Központi Bizottság támogassa azt az elgondolást, hogy viszonylag széles körű vita alapjául szolgáljon ez a koncepció, és ezen belül egy nagyon intenzív pártvita is kezdődjön meg.

Nyilván ahhoz fűződne érdekünk, hogy már az alapkonceptióról is nagyon széles körű és nagyon mély vita legyen. Én azonban ebben nem hiszek. Tehát ebben az országban ma sokkal több az olyan aktuális politikai gond, feszültség, ami az embereket leköti, illúzió lenne azt gondolni, hogy az alkotmányszabályozási koncepció ürügyén százezrekhez eljutunk. Erről nem szabad lemondani egy következő periódusban, amikor már a kodifikált szöveg rendelkezésre áll, annál is inkább, mert az lényegesen rövidebb lesz. Tehát a jelenlegi nagyon terjedelmes, érvelő, kifejtő, vitatkozó szöveg. Ezért ez valószínű egy szűkebb, de nagyon fontos közegben fogja a vita tárgyát képezni. Mégis úgy gondolom, hogy a pártalapszervezetekben ezt mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni, és a helyi döntésre kell bízni azt, hogy a megvitatásnak milyen formáját választják. Nem kellene kötelezővé tenni, kötelezően napirendre tüzetni ezt minden alapszervezetben.

Azt kell hogy mondjam, valószínűsíteni lehet, hogy a párt aktívájának az érdeklődését fogja az első menetben felkelteni, és jelentős, nagyon fontos értelmiségi köröknek az érdeklődését és vitáját.

Az, hogy a vita hogyan jelenik meg a közvélemény előtt, ez döntő kérdés. Ezt

jól láttuk az egyesülési és a gyülekezési törvénytervezetről lefolytatott vitánál, és ebből a szempontból nem annyira az írott sajtó, mint inkább a rádió és a televízió bír kulcsszereppel. És itt komoly mérkőzések lesznek, és ehhez a mérkőzéshez jól kvalifikált, szakmailag két lábon álló, tekintélyes, de elkötelezett jogtudósokra, alkotmányjogászokra van szükség, és politikusokra, hiszen alapvetően nem jogi, hanem politikai síkon fog a vita folyni.

Tudom, hogy manapság nem divat sajtóterveket, feldolgozási terveket készíteni, nem is ajánlom, hogy e tekintetben a korábbi gyakorlathoz visszatérjünk, de borzasztó fontos érdek fűződne ahhoz, hogy a rádiónak, a televíziónak legyen szakemberek által megalkotott koncepciója arról, hogy hogyan akarja tálalni ezt az alap-koncepciót. Ezen rendkívül sok múlik.

Mi a veszélye ezek után, hogy ilyen hosszasan ajánlgattam a széles körű vitát, a dokumentum megjelenésének? Az a veszélye, hogy nagyon sok akut vitapontot bevisz a társadalomba, ráadásul olyan kérdésekben, amiben nincs határozott és masszív álláspont még. Itt szeretnék utalni arra az ellentmondásra, amivel egyre gyakrabban szembe kell néznünk. Egyfelől, hogy ha a Központi Bizottság egy fontos kérdésben álláspontot alakít ki, azonnal szemrehányásokat kap, hogy miért tette ezt a párttagsággal lefolytatott konzultáció nélkül. Ez jól látszik a legutóbbi ülés utáni visszhangokból. Annak ellenére, hogy egy állásfoglalás-tervezetet az ülés után összehoztunk. Most az ellenkező szemrehányást kellett meghallgatni néhány felszólalótól. Tudniillik, hogy miért nincs világos állásfoglalás arról, hogy a pártnak mi a koncepciója egy sor alapvetően fontos kérdésben. Azért nincs, mert még nem ismerjük a párt állásfoglalását. A párttagság állásfoglalását pontosabban, hiszen most kezdtünk hozzá a vitához.

Mindössze azt kell ma lezárni és eldönteni, hogy mennyi alternatív kérdést, mennyi elágazási lehetőséget hagyunk nyitva. És én azt vettem ki a hozzászólásokból, hogy az alternatívák többségét érdemes nyitva tartani még, és közben el kell mondani az álláspontunkat, hogy melyiket preferáljuk. Azért ajánlanám ezt, mert egy lezárt kérdésben offenzíven nehezebb vitatkozni. Azt kell rögtön, azokat a szemrehányásokat hallgatni kérem szépen: a Központi Bizottság eldöntötte már, itt imitált vita folyik, likvidáltak más megoldási lehetőségeket. Gondolom, nem vagyunk annyira szegények érvanyagban, hogy ne lehetne elviselni azt a kétségtelen zavart, ami az alternatívák körül ki fog alakulni szükség szerint. Ezt előre jól az agyunkba kell vésní, hogy később emiatt ne tegyünk szemrehányást egymásnak. Meg kell találni a jó időpontot majd, hogy ezeknek a vitáknak a mérlege megvonható legyen, és szűkítsük a vitatott kérdések körét.

Ezért a következő javaslatom mindjárt az lenne, hogy a viták tapasztalatainak az ismeretében tegyünk egy közbeeső jelentést a Központi Bizottságnak a viták tapasztalatairól. És ennek alapján esetlegesen állásfoglalást kérjünk fontos rész kérdésekben.

Jelezném egyébként, hogy annak az elgondolásnak megfelelően, amit a bevezetőben elmondtam, már a következő ülések egyikére, a március végére tervezett ülésre két vagy három fontos részletkérdést elő akarunk terjeszteni. Ilyen a párttörvénynek a koncepciója, ilyen az Alkotmánybíróságnak a koncepciója, és esetleg az elnöki rendszerrel kapcsolatos, már alaposabban, mélyebben kidolgozott felfogást is szeretnénk itt az asztalra tenni.

Néhány elvi kérdéstről röviden, szinte csak címszószerűen. Teljesen egyértelművé vált a vitában, ez nem ért bennünket meglepetésképpen, hogy az egész Alkot-

mánynak a szocialista fejlődési út iránti szándékunkat és elkötelezettségünket kell alátámasztania. De olyan módon, hogy elveket, alapértékeket rögzítünk, és ezeknek az elveknek, alapértékeknek a pontosabb kimunkálásában igen komoly feladatok előtt állunk még. Sok felszólalótól, Pál elvtárustól, Vastagh elvtárustól, Szlamenicky elvtárustól, Tőkei elvtárustól kaptunk erre vonatkozó inspirációt, és ezeket igyekezni fogunk hasznosítani.

Az is világossá vált, hogy a rekapitalizációnak — hogy úgy mondjam — az esélyét az Alkotmány szövegében ki kell zárni. Meg kell találni azokat a pontokat, ahol ez leginkább lehetővé válik.

A vitából kiderült, hogy a szocializmus iránti elkötelezettséget, az út iránti elkötelezettséget azt tulajdonképpen két helyen, a preambulumban, illetve a társadalmi-gazdasági renddel összefüggő Alkotmány-fejezetben kell rendezni majd. A preambulumban abban az értelemben, ahogyan Kulcsár elvtárs erről szólt, tudniillik mutassa be a preambulumban, hogy honnan jövünk, hová tartunk, és merre tartunk. Kaptunk értékes útmutatást a társadalmi, politikai, gazdasági renddel összefüggő fejezetben, a tulajdonviszonyok tekintetében van pontosítanivaló, illetve a gazdasági alkotmányossággal összefüggő kérdéseket illetően.

A másik ilyen elvi természetű kérdés az úgy fogalmazható meg, hogy az Alkotmány jogi karakterű jellegű elsősorban, de erős politikai kötöttségekkel kétségtelenül, és itt annak kellene érvényt szerezni, hogy a hosszú távú politikai értékeket szolgálja mindenekelőtt. A rövid távú napi politikai ügyek ugyan nem hagyhatók figyelmen kívül, de ne képezzék az Alkotmány koncepciójának, szerkezetének a befolyásolását.

Megerősítést nyert, és úgy vettem ki a vitából, hogy mind a szocialista alkotmányfejlődés, szocialista alkotmányjog, mind a jobb kifejezés híján polgári alkotmányfejlődésnek és alkotmányjognak a maradandó értékeit és a mai magyar viszonyokra és az előttünk álló fejlődési szakaszra adaptálható értékeit kell felhasználni. És ezek az értékek nem elvont jogi értékek. Kulcsár elvtárs szólt erről. Az emberiség kultúrájának a részét képezik, általános jellegű értékek, és mennél inkább tudjuk ezeket az általános értékeket a magyar alkotmányban megfogalmazni, annál értékesebb lesz az Alkotmányunk.

Elvi kérdésnek tartom azt, hogy az alkotmányozást a konszenzusteremtés eszközének használjuk fel, ne engedjük a kisajátítási törekvéseknek. Hozzátenném: magunk se törekedjünk erre — mint egy fontos politikai erő — , mi se törekedjünk kizárólagosságra. Tehát a lehető legszélesebb nyíltságra, a lehető legtöbb konzultációra törekedjünk, hiszen egy alkotmány akkor bír stabil értékkel, ha az elfogadása előtt lényegében már a közmegegyezést a legfontosabb kérdésekben sikerült elérni. Nem lehet tehát puccsal, gyors akcióval a kérdéseket eldönteni. Ki kell érlelni, ki kell vitatni [*sic!*]. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a mi szándékainktól függetlenül, aktuális politikai érdekekből kiindulva különböző politikai csoportok a konfrontáció terepéül is felhasználhatják ezt, sőt a napi hatalmi harc eszközének, terepének is felhasználhatják, ezért jó idegekkel, türelemmel kell lefolytatni ezt a vitát, és ki kell alakítani annak az intézményes kereteit, csatornáit, hogy a különböző szervezetek, mozgalmak, egyesületek, állampolgárok véleménye a lehető legteljesebb formában a kodifikációs munkát végzők asztalára kerüljenek.

Az általános elvi kérdések után néhány konkrét kérdéstről. Megerősítve látom azt, hogy egy modern államszervezet kiépítésére, felépítésére kell törekednünk, ami bizonyos új intézményeknek a beiktatását kívánja az Alkotmányba és a saját

gyakorlatunkba. Nagyon fontos elv, ennek a modern államszervezetnek a felépítésében a hatalmi ágaknak az elválasztása és ezek egyensúlyba hozása, tehát egy jobb egyensúly megteremtése.

Azt ajánlanám elvtársak a vita után is, hogy ne zárjuk le az egykamarás parlamenti vagy kétkamarás parlamenti gyakorlat vitakérdését. Ma úgy tűnik, több érv szól az egykamarás rendszer fenntartása mellett, de nem végeztünk elég alapos munkát egy esetleges második kamara felállításával szemben. Amennyiben bizonyosságot nyer az, hogy egy második kamara ebben a politikai átmeneti időszakban, amit években kell mérni majd, stabilizáló szerepet tölthet be, értelme lehet. Vagy amennyiben bizonyosságot nyer az, hogy érdekképviseltek nyerhetnek szerepet a döntéshozatalban ilyen keretek között, megfontolható ez is.

Az elnöki rendszert illetően van egy nyilvánvaló érv amellel, hogy amennyiben az elnöki rendszert létrehozuk, akkor az ne a protokolláris forma legyen. Az egyensúlyteremtésben az elnöknek fontos lehet a szerepe, ebben a politikai átmeneti időszakban fontos lehet a köztársasági elnök szerepe, de hogy ilyen szerepet betöltsön, ahhoz fel kell ruházni megfelelő jogosítványokkal. De hogy a két klasszikus modell között a magyar gyakorlat hol helyezkedjen el, ezt ma nem lehet eldönteni. Ezért is ajánlottuk azt, hogy egy külön tárgyalás után határozzuk el.

Egyetértés volt az Alkotmánybírósággal, egyetértés volt a számvevőszék létrehozásával azzal együtt, hogy ez érinti az egyéb ellenőrzésre jogosult intézményeknek, így a népi ellenőrzésnek a szerepét is. Ezt az összehangoló munkát el kell végezni majd.

Nagyon szenvedélyes vita bontakozott ki itt az igazságszolgáltatásról, az igazságszolgáltatás struktúrájáról, a bíróságok, az ügyészségek szerepéről, struktúrájáról. Különböző koncepciókat hallhattunk itt jól argumentálva, mégis látni kell, hogy itt az érvek mellett az érvek vitája is hangot kapott [*sic!*]. Én nagyon örülnék, bár kiiktatni ezt nem lehet, ha az érdekek vitája helyett az érvek, koncepciók vitáját folytatnánk. Zárójelben jegyzem meg: lehet, hogy személyes ambícióból, de néhány helyen a megyei első titkárokat megkeresték, és lobbiztak náluk valamelyik megoldás mellett. Nem lenne jó a Központi Bizottságot ilyen természetű viták eldöntésére felhasználni.

Én nagyon alaposnak tartom mind a három felszólalást, ami itt elhangzott, mindegyik komoly megfontolásra érdemes elemeket tartalmazott, mégis úgy gondolom, hogy a kérdésben most itt állást foglalni nem kellene. Folytatni kell a szakmai, a politikai vitát ezekről a kérdésekről, és lehetőleg minél előbb nyugvópontra jutó megoldást találni. Néhányan szóba hozták, hogy az állampolgári jogok szószólója, intézménye nem igazán illik bele a mi gyakorlatunkba. Én ennek ellenére azt ajánlanám, hogy ne vessük el ezt az intézményt akkor, amikor az állampolgári jogok kérdése és az emberi jogok kérdése teljes joggal a figyelemnek ilyen mértékben a középpontjába kerül. Politikai jelzésértéke lenne annak, hogy egy ilyen intézmény Magyarországon működjön. Még akkor is, ha működése kétségtelen diszfunkciókkal is járhat. Hozzátenném: az ügyészség nemcsak ombudsmanokat kap majd, vagy kaphat átiratokat, hanem kap mindenhol, szinte a rádiótól, televíziótól, pártközponttól és így tovább, amelyeket előnt a leveleknek az áradata. Éppen olyan megfontolásból, amire itt szintén néhány felszólaló már utalt. Nem hiszem, hogy a magyar lélekben kellene keresni az okát ennek a levéláradatnak. Sokkal inkább abban kellene keresni, hogy a működő intézményekkel kapcsolatos állampolgári bizalom olyan amilyen, és erről nem az állampolgár tehet. És ha semmi más nem

érünk el ennek az intézménynek a bevezetésével, mintsem hogy leszűkítjük a postafiókoknak a számát, finoman szólva, már akkor is egy ilyen intézmény felállítása megérte.

Politikai szempontból ki kell aknáznunk azt az áttörést — joggal lehet talán használni ezt a kifejezést —, ami Magyarországon nemcsak a jogban, hanem a politikában, az emberi és az állampolgári jogok valódi értéke felmérésében végbement. Ez egy nagyon fontos része a politikai gondolkodásnak. Nagyon jól kimunkált már az alkotmánykonceptió jelenlegi formájában is. Érdeklünkben állna az, hogy világossá tegyük, nem belső vagy külső nyomásra jutottunk el erre a következtetésre, hanem jól felfogott érdekünk fűződik az állampolgári szuverenitás, az állampolgári kezdeményezés, beleértve az állampolgári elégedetlenség kifejezésre juttatását is. Jól felfogott érdekünk fűződik ehhez. Kaptunk erre vonatkozóan is kiegészítéseket a szövetkezésről, az állampolgári engedetlenségről, a válásról is Szlamenicky és Antalóczy elvtárstól.

Ami az állami szimbólumokat illeti: lehet, hogy ebben célszerűnek látszana valamiféle előremutató álláspontra helyezkedni, már a mai vita után. Látni kell azt, hogy a ma érvényes címerünk — függetlenül az ehhez kötődő és megalapozott érzelmekhez — címertani szempontból nem egy telitalálat. Ezért megvédeni egy olyan időszakban a jelenleg érvényes állami címert, amikor szinte minden kérdést felülvizsgálunk, minden kérdést újragondolunk, elég reménytelen vállalkozásnak tűnik. Ugyancsak reménytelen vállalkozásnak tartom — személyes véleményemet mondom el —, hogy egy új címert alkossunk, hiszen ebben talán még nehezebb lenne közmegegyezésre jutni, mint akár a régi fenntartásában. A címernek az értékét éppen az adja, amit egy új címer semmiképpen nem tud szimbolizálni. Ezért végső soron a döntésünk, álláspontunk, amit kialakíthatunk, arra korlátozódik, hogy visszanyúljunk-e a múltba, és milyen időhatárral. Azt hiszem, ebből a szempontból is célszerű valamiféle fokozatosságot érvényre juttatni, és célszerűnek látszana még az új Alkotmány elfogadása előtt, mint nemzeti jelképeket, ezeket a régi címereket deklarálni. Például a Kossuth-címert deklarálni. Nemzeti jelképként. Ez mindenképpen fontos szerepet tölthet be, és egy bizonyos elkötelezettséget jelent a további vita szempontjából.

Érkezett néhány olyan javaslat, ami kiegészítő jellegű javaslat, amelyek mind-egyikét olyannak tartom, hogy megfontolás tárgyát kell képezzék. Elhangzott Vastagh elvtárs javaslatában, hogy a fegyveres erőknek és testületeknek keressük meg az alkotmányos szabályozási kereteit. Hozzá fogunk kezdeni ehhez a munkához, ma nem eldönthető, hogy ezt a korábbi elgondolás szerint alkotmányerejű törvényekkel elég-e szabályozni, vagy pedig [konkrét] alkotmányos utalások is kell hogy történjenek ebben a tárgyban. Az biztos, hogy a fegyveres erőket és testületeket a stabilizáció, a nemzeti lét, a nemzeti függetlenség biztosítása fontos eszközének kell tartani, és az is biztos — ahogyan a legutóbbi KB-ülésen elhangzott —, hogy meg kell óvni ezeket a testületeket a napi politikai hullámvásóktól. Ugyanígy mérlegelni fogjuk az államhatárok esetleges definiálásával kapcsolatos javaslatot. Én magam nem ismerek ezzel összefüggő nemzetközi alkotmányos gyakorlatot, meg fogjuk vizsgálni ezt.

Mint ahogy meg kell vizsgálni a külpolitikai alapelvek között a határainkon kívüli magyarsághoz való viszonynak valamilyen pozitív megközelítését, a szomszédaink által nem félreérthető megközelítését és a nemzetközi jog, az érvényes szerződések által nem kifogásolható megközelítését.

Fél mondattal hangzott el csak, de úgy gondolom, nem elég erős része a jelenlegi koncepciónak az, ami a természeti és épített környezet védelmével foglalkozik. Ez a kifejezés előfordul két helyen is, talán ennek a kérdéskörnek is nagyobb teret kellene szentelni az Alkotmányban.

Végezetül informálásként mondom el, mivel Szabó és Dányi elvtárs is felvetette, hogy egyfelől van érvényes tanácstörvény, másfelől van arra vonatkozó elképzelés, hogy még az idén egy új tanácstörvény elkészüljön. Lényegében már abban a szellemenben, amit ez a szabályozási koncepció tükröz.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak! Azt javaslom, alaplásnak fogadjuk el azt, hogy ma nem befejezzük ezt a vitát, hanem elkezdjük. Újtárra indítjuk. Ezért nem feladatunk, hogy azokban a szerzeágazó és sokszínű részkérdésekben ma itt döntsünk. Ezért azt javaslom, hogy határozatot a következőkben hozzunk.

Először abban a négy kérdésben, amit szó szerint az előterjesztés, a kiküldött anyag megfogalmaz azzal a kiegészítéssel, hogy a negyedik pontot bővítsük ki egy olyan mondattal, hogy a párttagság kapjon kellő érvanyagot a vitához, mert ez több felszólalásban megfogalmazódott. Azonkívül ajánlom, hogy az írásban kiküldött, négy pontban megfogalmazott határozati javaslatához még négyet kapcsoljunk hozzá.

Az egyik: a Központi Bizottság által kiküldött, az Alkotmány kérdésével foglalkozó munkabizottság mandátumát hosszabbítsuk meg, egészen az Alkotmány végleges jóváhagyásáig.

Másodszor: a Központi Bizottság kérje fel a párttagságot, hogy a társadalmi vitákban aktívan vegyen részt, és ez mint igény, fogalmazódjék meg a közleményben, mert ebben a pillanatban a tervezet nem tartalmazza. Ezzel azt szerettem volna jelezni, igazán nem az lenne fontos, hogy a párttagság családon belül, tehát a párt-szervezetekben, pártbizottságokon vitassa meg az anyagot, hanem sokkal inkább fontos lenne, hogy a különböző társadalmi szervezetben, a népfrontnál, a másutt folyó vitákon vegyenek részt a párttagok, és foglaljanak állást a vita szellemében ezekben a kérdésekben.

Harmadszor: azt ajánlom, döntsünk úgy, hogy a Központi Bizottság bízza meg a KB titkárait, hogy a párt állásfoglalásának, a vita tapasztalatainak — azokban, amelyek még a testületek elé vissza fognak kerülni — azért fogalmaztam így, mert a Politikai Bizottságról és a Központi Bizottságról van szó —, sajtónyilvánosságát szervezzék meg. Jogosnak tartom azt a kritikát, hogy az egész tömegtájékoztatásban egyoldalúan jelent meg ez a probléma.

Végül, negyedszer: kérjen a Központi Bizottság egy közbenső jelentést a pártviták tapasztalatairól. Úgy gondolom, hogy ez valamikor szeptember elején lehet aktuális, akkorra talán már összegezni lehet a tanulságokat.

Több részkérdésben nem tanácsolom, hogy döntsünk, mert akkor abban az esetben esetleg megkötnénk a párttagság mozgásszabadságát, megkötnénk a vitát, amely remélhetőleg, ha jól szervezett lesz, és ebben a Központi Bizottságnak már nem kell határoznia, akkor bőséges tapasztalatokat fog nyújtani az Alkotmány, az új Alkotmány kidolgozásán munkálkodó állami és pártmunkásoknak.

Szeretném megkérdezni, hogy ezzel kapcsolatos javaslatomat elfogadják-e az elvtársak. Amennyiben igen, akkor kérem, szíveskedjenek szavazni.

Köszönöm szépen. Ellenvélemény?

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság egyhangúlag elfogadta a vita alapjául az előterjesztést, illetve ebben a nyolc pontban határozatot hozott.

Szeretném megköszönni Budzsáklia Mátyás elvtársnak, Kulcsár Kálmán, Szilberek Jenő és Szíjártó Károly elvtársaknak a részvételt, a felszólalást a tanácskozáson, és kérem, vegyenek részt továbbra is az alkotmányozó munkában.³⁶

Elvtársak! Ajánlom, hogy térjünk rá a második napirendi pont tárgyalására úgy, ahogy ebben megállapodtunk.

Javaslat az agrárpolitika megújításának koncepciójára.³⁷ A napirendi pont tárgyalásán részt vesz Fekete Ferenc elvtárs, a Gazdaság- és Szociálpolitikai Osztály helyettes vezetője, aki az anyag elkészítésén dolgozott. Kérem, hívjuk be Fekete elvtársat. Meg is van. Ezek után nem maradt más hátra, mint felkérem Iványi elvtársat, tartsa meg előadói beszédét.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Országunkban politikai-társadalmi-gazdasági reform, jelentős átalakulási folyamat zajlik. E fontos és gyors változások között pártunk formálja és keresi politikánk elfogadtatásának és érvényre juttatásának lehető legjobb módját. Mai napirendünk egy régebb óta folyó, de szándékaink és a felgyorsult világ követelményei miatt egyre intenzívebbé váló gazdasági megújulási reformfolyamat része, s egy későbbi markáns gazdaságpolitikai fordulat megalapozásának egyik eleme lehet.

Mi itt legutóbb a politikai változások ésszerű, a társadalom által követhető, s ami még fontosabb: előremutató, vissza nem fordítható iránya mellett voksoltunk. A gazdaság előtt tornyosuló, megoldásra váró feladatok ugyanakkor a gazdasági megújulás gyorsítását, a gazdasági kérdésekkel való aktívabb foglalkozást igénylik. Joggal hangzott ez el a Központi Bizottság legutóbbi ülésének vitáján, mint ahogy az is, hogy a társadalmi átalakulás akkor lehet eredményes, ha a politikai és a gazdasági reformfolyamatok összehangoltak.

A gazdasági reformfolyamat gyorsításáról, egy új program kidolgozásáról már korábban döntöttünk. A múlt év májusi pártértekezlet után különböző megközelítésekben, több bizottságban — a pártban és a kormányban is — folyik a gazdasági helyzet elemzése, a tennivalók meghatározása, egy program formálása. Ennek azonban — a dolog természetéből adódóan — időigénye van. Az a dolgunk, hogy átfogóan, a múlt tapasztalataiból is okulva formáljuk újra gazdaságpolitikánkat, annak részleteit, majd egészét.

A múltelemző munka folyik, nincs azonban még készen, s éppen a követett gazdaságpolitika kritikai elemzése még nem fejeződött be, nem teljes. Arra várni, hogy mindezek elkészülnek, természetesen nem lehet, a munkák a párt stratégiai bizottságában, a kormány Gazdaságirányítási Konzultatív Bizottságában folynak. De a tempó további gyorsításának vannak korlátai, erőnket koncentrálnunk kell, egyes területeken pedig a tettvágnál konkrétabb elképzeléseink még nincsenek. Másrészt arra is figyelemmel kell lennünk, hogy a már megtett és a tervezett reformlépéseink a remélt pozitív hatások mellett elkerülhetetlenül további társadalmi feszültségekkel is járnak.

Milyen gondolat, milyen vezérelv szerint szervezzük ezeket a munkákat?

Úgy gondolom, hogy saját múltunkból tanulva, de a szocialista országok s Európa más országainak tapasztalatai alapján is a lemaradást megállító, majd a felzárkózást elindító új modernizációs szakasz tennivalóit kell megfogalmaznunk, melynek

történelmileg más karaktere, más logikája lesz, a legutóbbi ülés után ez már egyértelmű. Ezt az új modernizációt a pénzügyi- valutáris helyzetünk konszolidálásával, a kibontakozást elősegítő elemek erősítésével alapozhatjuk meg, s egyidejűleg a politikai demokratizálás egyenletes, de erőteljes folyamatával párhuzamosan kell megvalósítanunk. Ez adja helyzetünk és a munkánk sajátosságát.

A versenyben helytállt országok példái azt bizonyítják, hogy a modern világ gazdaságra nyitva, annak követelményeihez alkalmazkodva, a belső piacot kiépítve, tudást és szakértelmet megbecsülve tudjuk csak a leszakadást elkerülni. A fogyasztó, a vásárló megítélésén alapuló teljesítményelvnek kell a termelők, a vállalkozók fáradozását, ötletességét, gyorsaságát jutalmaznia. Nem kétséges, hogy ez fájdalommal járó következményekkel is jár, de ezt meg nem kerülhetjük.

Mindezt a feladatot egy olyan párt vállalja most magára, amelynek szándéka az egész nép, a dolgozó emberek érdekeinek megfogalmazása, képviselése, de a társadalom bizalmáért másokkal kell versenyeznie.

Úgy gondolom, hogy egy, a tulajdonosi magatartásnak, érdekérvényesítésnek teret nyitó vegyes gazdaság az eddigieknél konzekvensebben képes a hatékonysági követelményeket a gazdálkodás alapértékévé tenni. A több évtizedes beidegződésekkel szemben ez új megközelítést jelent, amit a napi gyakorlatban való működtetéshez tanulnunk kell. Gazdaságpolitikánk társadalmi elkötelezettségének a dolgozók érdekeit képviselő intézmények kiépítése, működtetése mellett, mindenekelőtt a társadalmi szolidaritást kifejező szociálpolitikában, a kialakuló szociális feszültségek — a teljesítményelvet nem sértő — enyhítésében kell megnyilvánulnia.

Az ebben a szellemben folyó munkák, a már említett történelmi áttekintés mellett, foglalkoznak országunk világgazdaságban elfoglalt helyével, az állam gazdasági szerepvállalásával, a tulajdonviszonyok átalakításával, az elosztáspolitikai új viszonyainkhoz illeszkedő komplex rendszerének kidolgozásával, a szociálpolitika megújításával.

Milyen gazdaságpolitikai fordulat megalapozása a célunk? Úgy gondolom — s tapasztalataim szerint ez találkozik a társadalom várakozásaival —, hogy egy új növekedési pályát megnyitó, a hatékonysági követelményeket mindenekelőtt érvényesítő, de közben a külgazdasági egyensúly felett szigorúan őrködő gazdaságpolitikát kell előkészítenünk. Eközben különös figyelmet kell fordítanunk egy, a gyökerektől induló, s nem felszíni kezelésre hagyatkozó antiinflációs politika és a minél magasabb szintű foglalkoztatás megvalósíthatóságára.

A nehéz körülmények ellenére is az elmúlt évben jelentős lépést tettünk ebben az irányban. Amíg a növekedés élénkítés nem a hatékonyság javulásával, a külső egyensúly stabilizálásával jár együtt, körütekintőeknek kell lennünk, mert az 1985—87-es helyzet megismétlődését el kell kerülnünk. Minél gyorsabb a termékek és a termelés modernizálása, minél jobban javul a hatékonyság, minél aktívabban vállalatunk a külpiacon, minél gyorsabban alkalmazkodik a szakképzettség a modern technológiához, minél előbb újul meg a vállalati irányítás és erősödik vállalkozó szelleme, annál előbb nyílik mód a fordulatra.

Gazdaságpolitikánk fordulatát megalapozó, az azt előkészítő reformmunkálatok a dolgok természeténél fogva többféle folyamatként zajlanak. Így juthatunk olyan helyzetbe később, hogy a termelési, a külkereskedelmi, a költségvetési-pénzügyi és a szociálpolitikai koncepciók egységes egésszé formálódhassanak, összeilleszkedhessenek. Ez tehát egy folyton visszatérő tanulási folyamat is egyben, amely így képes figyelembe venni a realitásokat, a különböző eltérő szempon-

tokat tükröző érdekeket, a tudományos szakértők, a kormányzatban dolgozók, az érdekképviselők vagy más politikai irányzatok véleményét, elképzeléseit is. Úgy gondolom, megéri az erőfeszítést, mert így tehetünk szert előremutató gazdaságpolitikára, amely mögé szándékaink szerint felsorakoztathatjuk a társadalom cselekvő erőit.

Kedves Elvtársak! A Politikai Bizottság az elmúlt három évtized egyik sikeres területe, az agrárpolitika továbbfejlesztésének megtárgyalását javasolja a Központi Bizottságnak. Azért tesszük ezt, mert egyrészt gazdálkodásunk megújítása az élelmiszer-termelésben is új követelményeket támaszt, másrészt pedig azért, mert az élelmiszer-termelés fejlődése — számos belső és külső ok hatására — az utóbbi években lefékeződött, és napjainkban sok mezőgazdasági és élelmiszeripari üzem napi gazdálkodási gondokkal küzd. Nemcsak gazdasági, hanem társadalmi érdek is, hogy egy eddig eredményes ágazatnak változó világunkban is perspektívát, az ott dolgozóknak megélhetési biztonságot, s mindannyiunknak továbbra is jó élelmiszerellátást tudjunk biztosítani. Ehhez elengedhetetlen agrárpolitikánknak a kor követelményeihez való igazítása.

Az agrárpolitika felülvizsgálatára irányuló munka az MSZMP kezdeményezésére tudományos és társadalmi fórumokon már közel egy éve folyik. A Politikai Bizottság az elmúlt hónapban megtárgyalta³⁸ e politika megújítására készített javaslattervezetét. Az ott kialakult állásfoglalás szerint javasolja a Központi Bizottságnak, hogy most első olvasatban tárgyalja meg a tézistervezetet, majd járuljon hozzá, hogy ezt követően szakmai, tudományos, érdekképviselői fórumokon — és természetesen az érintett pártszervezetekben — minél szélesebb körben mondhassanak véleményt a javaslatokról. A vélemények összegzése után — még ebben a félévben — újra jelentkezni, akkor már az állásfoglalás végleges tervezetével a Központi Bizottság előtt. E vitával az érdekeltek széles körét szeretnénk bevonni a döntés előkészítésébe, de nem titkolt szándékunk egy élénk politikálás megindítása sem.

Egy politikáló párt stílusának megfelelően nem részletes, szakmai jellegű állásfoglalást ajánlunk a Központi Bizottságnak, bár van olyan igény is az érintettek részéről, hogy minél pontosabban, konkrétabban megfogalmazott cél- és eszközrendszer tartalmazza az agrárpolitikai célkitűzés. Úgy gondolom azonban, hogy az a helyesebb, ha a Központi Bizottság a koncepciót, a politikai célrendszert határozza meg. Azt követően pedig javasoljuk, hogy a kormány dolgozzon ki egy részletes nemzeti agrárprogramot, amit — úgy gondolom — célszerű lesz az Országgyűlésnek is bemutatni.

Kedves Elvtársak! Az agrárpolitika a jövőben sem veszít társadalmi-gazdasági jelentőségéből. A mezőgazdasági termelés és a hozzá kapcsolódó élelmiszeripar változatlanul elsőrendű szerepet játszik a hazai lakosság ellátásában, és lényeges tényező nemzetközi gazdasági kapcsolatainkban. Nem kisebb jelentőségű az a szerep sem, amelyet a mezőgazdaság az ipari alapanyag-termelésben vagy a lakosság foglalkoztatásában, eltartásában betölt. A mezőgazdasági termelés szorosan összefonódik a falusi települések fejlesztésével, természeti adottságaink kihasználásával, a természeti környezet megőrzésével, ápolásával, fejlesztésével.

Az agrárpolitikával szemben több követelmény jelentkezik egyidejűleg. Be kell illeszkednie a társadalom- és a gazdaságpolitika általános kereteibe, de ugyanakkor alkalmazkodnia kell a mezőgazdaság sajátosságaihoz. A parasztság részére tisztas munkával megélhetési biztonságot kell teremtenie, de úgy, hogy annak anyagi alap-

jait a tevékenység fejlesztésével önmaga számára teremtse meg. Ezen a ponton kiszélesedik az agrárpolitika hatása, és társadalmi méretűvé válik, mert a jó és biztonságos élelmiszer-ellátásnak az egész társadalom a haszonélvezője.

Az MSZMP agrárpolitikájának alapjait az 1957. évi „agrárpolitikai tézisek” rakták le. Ennek alap gondolata az volt, hogy a korábbi években sok méltánytalanságot átélt parasztság bizalmát helyreállítsa; a termelési biztonság megteremtésével a termelés fejlesztését az anyagi érdekelttség talajára helyezze; a parasztság felemelkedésének anyagi bázisát a nagyüzemi gazdálkodásra alapozza. Ezek az alapelvek mai ismereteink szerint is helyesnek bizonyultak, mert megvetették az alapját egy, a magyar mezőgazdaság történetében páratlan és nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó fejlődésnek.

Az agrárpolitika érvényesítésében az alapelvek megtartása mellett időről időre más és más szempontok is előtérbe kerültek. Ezeket úgy sikerült alakítani, hogy ha hibát is elkövetve, de elkerültük a kezdetben modellnek tekintett sztálini agrárpolitika legdurvább ideológiai és gyakorlati hibáit. Több kérdésben — jóllehet átmeneti kitérőkkel — mai ismereteink szerint is helyesen alkalmazkodtunk nemcsak a hazai sajátosságokhoz, hanem a gazdasági racionalitáshoz is. Gondolhatunk itt például a háztáji gazdálkodás támogatására, a tevékenységi kör bővítésére vagy az érdemi munkát folytató érdekképviselők kialakítására.

Ugyanakkor hibának bizonyult, helytelen ideológiai alapra támaszkodott az a felfogás, amely:

— hosszú ideig a szövetkezeti tulajdont az államinál alacsonyabb rendűnek tekintette,

— amely az 1970-es években a szövetkezetek erőltetett összevonásával a gazdaságok méretének növelésére törekedett,

— amely időnként a háztáji termelés, illetve a mezőgazdasági nagyüzemek kiegészítő tevékenységének fejlesztése ellen hangolt.

Hiba volt, hogy elhalványult a szövetkezetek szövetkezés jellege, és a kelleténél nagyobb teret kapott az állami beavatkozás. Sok helyen kiüresedett a szövetkezeti demokrácia, megszűnt vagy elvékonyodott a szövetkezeti tagok gazdai érdekelttsége. Ezeket azért emelem ki, hogy az agrárpolitika megújítása során levonhassuk belőlük a megfelelő következtetéseket, és hasonló tévedésektől megóvjuk magunkat.

Az agrárpolitikánkra azonban inkább az eredmények, mintsem a hibák a jellemzőek. Élelmiszer-gazdaságunk nemzetközi mércével mérve is elismerésre méltó eredményeket ért el; 1960 és 1988 között a mezőgazdaság megduplázta, az élelmiszeripar pedig megháromszorozta termelését. Az egy főre jutó gabona- és hústermelésben a világ élmezőnyébe tartozunk. (Igaz, hogy más fontos termékek termelésével nem állunk ilyen előkelő helyen.) Eredményeinket a nemzetközi közvélemény is elismeri. Ezek tették lehetővé, hogy az 1960-as évek közepéig élelmiszer-importáló országból ismét jelentős exportórré váljunk, miközben idehaza kiegyensúlyozott élelmiszer-ellátást biztosítottunk döntő részben hazai termelésből. Ezzel azonos mértékű változás a parasztság társadalmi, anyagi és szellemi felemelkedése, a falu arculatának lényeges változása, amit joggal tartunk történelmi jelentőségűnek.

Élelmiszer-gazdaságunk a magyar gazdaság és társadalom olyan biztos pontjává, stabilizáló tényezőjévé vált, amiről a jövőben sem mondhatunk le, és nem is akarunk lemondani. Ezt azonban nem elég kijelenteni, hanem meg kell teremteni a

feltételeit mindenekelőtt a mai kor követelményeihez igazodó agrárpolitika kialakításával, amelynek a felelőssége nagy, de ez esetben elmondhatjuk, hogy jó alapról kell továbblépnünk.

A jövő sikeres agrárpolitikájának kialakításánál először is számba kell venni azokat a körülményeket, amelyek indokolttá teszik az agrárpolitika megújítását. Melyek ezek?

Elsőként a nem kielégítő érdekeltséget és a nem kielégítő piaci alkalmazkodóképességet említem, amelyek együtt vannak jelen, és egymás hatását erősítik. Sok jel mutat arra, hogy a mezőgazdaság jövedelmezősége romlott, a mezőgazdasági nagyüzemek egyre szélesebb körében az egyszerű újratermelés pénzügyi feltételei is hiányoznak, az eszközállomány elhasználódottsági foka növekszik. Csökken a mezőgazdasági kistermelés jövedelmezősége. Ezek a gondok, a követelményekhez való határozottabb igazodás mellett, már rövid távon is szükségessé tesznek olyan kormányzati intézkedéseket is, amelyekkel az ágazat működőképessége fenntartható.

Másodikként említem azt a kihívást, amelyet a tartósan kínálati helyzetben lévő kül- és belpiac (természetesen a fizetőképes piacról van szó), a protekcionista nemzetközi kereskedelempolitika jelent. Az ehhez való jobb alkalmazkodás nélkülözhetetlen és nem halogatható, hiszen csak a piachoz való igazodás és annak eredményessége teremthet távlatokat az ágazat számára.

Végül arról a követelményről szólok, amit az ágazat számára gazdaságunk terheinek viselése és a piactudományba való eredményes integrálódás szükségessége felvet. Ismeretes, hogy a mezőgazdasági termelés sajátosságait a világon mindenütt figyelembe veszik. Ezt tettük eddig mi is, ezt fogjuk tenni lehetőségeink szerint ezután is. Azt is látni kell azonban, hogy az ország gazdasági helyzetének a legutóbbi évtizedben nyilvánvalóvá vált nyomasztó következményei alól a mezőgazdaságot, a parasztságot, de egyetlen ágazatot és réteget sem lehet mentesíteni. Nem titkolhatjuk tehát, hogy a most javasolt agrárpolitika egyrészt perspektívát, követhető programot, megújulást kínál, másrészt viszont ez a politika az élelmiszer-termelés számára is igen kemény, erőfeszítéseket követelő munkát jelent.

Kedves Elvtársak! Az előterjesztett javaslatunkat ezekből a követelményekből kiindulva állítottuk össze. Az volt a törekvésünk, hogy javaslataink hosszabb távra szólóan tükrözzék azt a politikai, gazdaságpolitikai célrendszert, amelyet az MSZMP az élelmiszer-gazdaság sorsáért érzett felelősségétől indítatva szükségesnek tart. A továbbiakban azokra a kérdéskörökre szeretném a Tisztelt Központi Bizottság figyelmét felhívni, amelyek újszerűek, tehát meghaladják agrárpolitikánk eddig követett szellemét és gyakorlatát.

Elsőként a mennyiségi szemléletről a minőségire való áttérést emelném ki, ami a közepes színvonalú termékek mellett a magas minőségű piaci igények fokozott kielégítését, az ehhez szükséges áthangolódást jelenti. Mivel a hazai és a külpiacainkon egyaránt kínálati pozíció alakult ki és ezen a jövőben sem várható lényeges módosulás, ezért a mennyiségi növekedést a piac minőségi követelményeinek való megfelelés határozza meg. Abban nincs változás, hogy az élelmiszer-gazdaság alapvető feladata továbbra is a belső piac kielégítése lesz. Az viszont már nagyon is figyelemre méltó változás, hogy a jövedelemalakulás és -differenciálódás hatása érzékelhető lesz az élelmiszerek belföldi keresletében is. Azzal számolhatunk — reálisan —, hogy a következő években érdemben nem növekszik az élelmiszerek kereslete, de egyaránt nő az olcsó és a magasan feldolgozott, speciális termékek

íránti igény. A jelenlegi állapot fennmaradásával a 90-es évek közepéig számolhatunk. Ezt követően valószínűsíthető az egészségi szempontok, a kényelem, a magasabb élvezeti érték előtérbe kerülése a fogyasztói igényekben.

A belső piacon várható változások mellett újra kell értékelnünk élelmiszerexportunk mértékét, piaci lehetőségeit és ennek nyomán az összetételét. Jelenleg az élelmiszerek közel egyharmada kerül exportra, mégpedig olyan megoszlásban, hogy nagyobb részét nem rubelelszámolású, kisebb részét pedig rubelelszámolású relációkban értékesítjük. Az országnak a jövőben is szüksége lesz arra az exportra, amely az elmúlt évben kereken 1,5 milliárd dollárt és 1 milliárd rubelt hozott a magyar gazdaságnak.

Export pozícióink azonban az elmúlt évtizedben jelentősen megváltoztak: a hetvenes évek közepétől a világpiacon a kínálat lényegében felülmúlja a fizetőképes keresletet. Új — eddig importáló — országok jelentek meg élelmiszerfeleslegeikkel a piacon, amely árcsökkenést, támogatási versenyt eredményezett, és protekcionista agrárpolitikához vezetett. A változások kedvezőtlen hatással voltak a magyar élelmiszer-gazdaságra, mert hagyományos termékeinkkel kiszorultunk tradicionális piacainkról, illetve jelentős árveszteségeket szenvedtünk el. Miután a piaci viszonyokban nem várható érdemleges változás a következő években, fokozott mértékben kell alkalmazkodni a különleges, magas minőségű piaci igényekhez, mert a magasabb minőség nagyobb piaci esélyt és nagyobb jövedelmezőséget jelent. Ennek különös hangsúlyt ad az 1992-ben egységessé váló nyugat-európai piac, ami azért érdemel figyelmet, mert Nyugat-Európa élelmiszertermékeink egyik legnagyobb tradicionális piaca.

A másik nagy piacunkat, a KGST-országok piacát jelenleg a kínálatot meghaladó fogyasztói kereslet, a hiányos választék jellemzi. Ezen országokban azonban — gazdasági fejlődésüknek a miénkhez hasonló problémái, a devizaszerzési kényszer, a kiegyensúlyozott áruforgalomra való törekvés, a piaci viszonyok hiánya miatt — az élelmiszerpiac bővülésével rövid távon nem számolhatunk. Ennek ellenére úgy tűnik, a szocialista országok — elsősorban a Szovjetunió — egyes alapellátást, választékot javító élelmiszertermékeink számára továbbra is fontos elhelyezési lehetőséget kínálnak. Az élelmiszerek mellett azonban nagy figyelmet kell szentelni a KGST-országok saját termelésének fejlődését megalapozó technikai, technológiai, illetve szaporítóanyag-kivitelünkre, sokoldalúan bekapcsolódva agrárfejlesztési programjaikba.

Lényegi változást jelent, hogy a „feleslegek” értékesítésének gyakorlatáról a „piaci termelés” gyakorlatára kell áttérnünk. Ehhez a termelők részéről megfelelő készség, továbbá a mainál lényegesen hatékonyabb piaci munka kell. Ilyen típusú szemléleti, szervezeti és érdekeltégi korszerűsítés nélkül a mai pozícióink megőrzése is kétségessé válik. A feladat, a váltás azért sürgető, mivel nemcsak a termelés növelésének, de szinten tartásának is ez a feltétele, vagyis elsőrendű ágazati és általános népgazdasági érdekből.

A piaci kilátások tehát azt sugallják, hogy ha piacon akarunk maradni — és természetesen akarunk —, akkor jelentős és sokoldalú igazodásra, szerkezetváltásra kell felkészülni. Úgy gondolom, hogy az agrárpolitika megújítására tett javaslatainknak ez az egyik legfontosabb — ha nem a legfontosabb — üzenete.

Második kérdéskörben említtem a termelői biztonság új, korszerűbb, piacosabb értelmezésének szükségességét. A termelők biztonságát korábban a központi irányítás azáltal kívánta szolgálni, hogy minden megtermelt mezőgazdasági termék

kötelező átvételét tartotta szükségesnek, függetlenül annak piaci fogadtatásától. Ez a szemlélet ma már túlhaladott, hiszen csak a piachoz igazodó mennyiségi és minőségi termelés és feldolgozás adhat távlatokat élelmiszer-gazdaságunknak.

A termelői biztonság korábbi értelmezése tehát nem tartható. A termelők elválasztása, függetlenítése a piactól csak jelentős népgazdasági károk mellett lenne megvalósítható, és végeredményben az élelmiszer-gazdaságban tevékenykedők érdekeit sem szolgálná. A termelők biztonságát a piachoz való minél szorosabb igazodásuk biztosíthatja leginkább. Ez persze nem lesz azonos a korábbi évek „abszolút” biztonságával, hiszen a lényegében telített és protekcionista piac jellemzője éppen a változékonyság. A változó agrárpiac igényeihez való alkalmazkodás, az ezt szolgáló feltételek, eszközök következetes kialakítását igényli. A teljesség igénye nélkül a következőkre szeretném a figyelmet felhívni:

— Az élelmiszer-gazdaságban is érdemi piacérzékenység kell, ami a piaci árak szerepének növelésével és a piac szélsőségeinek kezelésére pedig piaci intervenciók rendszer működtetésével érhető el.

— A jövedelmek döntő részben a piacon való megítéléstől és ne a költségvetési támogatásoktól függjenek.

— A piaci alkalmazkodás feltételezi az élelmiszer-kereskedelem fokozatos modernizálását, jól működő nagybani piacok, árutózsde kialakítását, a termelők kereskedelmi tevékenységének szélesítését.

— Az eredményes piaci munkához széles körű vertikális együttműködésre van szükség, szemben a mai gyakorlattal, amelyre inkább az egymás rovására vagy a költségvetés terhére történő jövedelemrealizálás a jellemző.

A termelői biztonság tehát alkalmazkodást, más felfogású struktúrapolitikát és új gyakorlatot igényel. Ez pedig egyes ágazatokban intenzív fejlesztéssel, másokban a termelés szinten tartásával vagy éppen a kapacitások átmeneti vagy tartós szüneteltetésével, esetleg felszámolásával jár.

Harmadikként a mezőgazdaság többszektorúságáról, annak fejlesztéséről szeretnék szólni. A többszektorúság eddig is jellemzője volt az ágazatnak, hiszen az állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, szakszövetkezetek és ezek társulásai mellett jelentős súlya van a háztáji és kistermelésnek is.

A jövőbeni változás lényege, hogy az esélyegyenlőséget mint rendező elvet érvényesítő jogi és közgazdasági szabályozás mellett lényegesen bővíthet a kistermelés, a magángazdaságok súlya is, ha az a gazdasági versenyben hatékonyan bizonyul. Minden bizonnyal a nagybani termelés marad a jellemző a jól gépesíthető ágazatokban, így a mezőgazdaság jövőjének meghatározói változatlanul a mezőgazdasági nagyüzemek maradnak. Ugyanakkor a kézimunka-igényes, nagy gondosságot igénylő ágazatokban (ilyenek a zöldség-gyümölcsfélék, a szőlő, az állattenyésztés egyes ágazatai) már ma is tényleges hatékonysági előnyök realizálódnak a kistermelésben. Az esélyegyenlőség mellett tehát nagyobb szerepet fog játszani — az esetek jelentős részében nagyüzemi integrációra támaszkodó — háztáji és kistermelés, valamint a főfoglalkozású magánvállalkozás.

A kistermelés és magángazdaságok perspektívájához azonban az is hozzátartozik, hogy oldásra kerüljenek a mai földtulajdon szerzési és földhasználati kötöttségek, amelyek nem felelnek meg a piaci gazdasági modell követelményeinek, akadályozzák a verseny kibontakozását. Ennek legfőbb oka az, hogy a földek csak korlátozottan forgalomképesek, a termőföldnek mint vagyonnak nincs sem forgalmi, sem nyilvántartási értéke. A föld a mezőgazdasági üzemek kimutatott vagyon-

mérlegében nem is szerepel. Emellett a földhasználat adminisztratív kötöttségei a földhasználók egy részét veszteséges gazdálkodásra is kényszerítik.

A földtörvény korszerűsítése során az egyéni földhasználat lehetőségeit célszerű bővíteni. Az egyéni földtulajdonszerzést a jelentkező igényekhez igazodóan piaci mechanizmusok útján, a földforgalmazás adminisztratív korlátainak feloldásával lehet biztosítani. A túlzott mértékű vagy felhalmozási célú földszerzés ellen pedig a pénzügyi szabályozás eszközeivel, például progresszív adóval, illetékkel lehet és célszerű fellépni.

Negyedikként a nagyüzemi szervezeti keretek és autonómia korszerűsítéséről, továbbfejlesztéséről szeretnék szólni, amiben ugyancsak meg kell haladni az eddigi lehetőségeket és gyakorlatot. A mezőgazdasági nagyüzemek jelenlegi szervezeti formáira ugyanis inkább a merevség, rugalmatlanság és a tényleges autonómia hiánya a jellemző. Az agrárpolitika megújítása — összhangban azzal az igénnyel, hogy az ágazat szervesen illeszkedjen be a piacgazdaságba — ezen változtatni akar, a következő módon.

— A jelenlegi nagyüzemi kereteket tovább kell fejleszteni, hogy alkalmasabbak legyenek a piachoz való rugalmas igazodásra és az emberi kezdeményezőkézség, vállalkozás kibontakoztatására. Ezt az igényt olyan típusú nagyüzemi formák és keretek elégítik ki, amelyek a nagyüzemen belül önállóan gazdálkodó, vállalkozási jellegű szervezeteket működtető központtá [válnak].

— Ahol erre igény és lehetőség van — szigorúan az önkéntesség alapján —, a nagyüzemek rugalmasan alakulhassanak át adottságaiknak jobban megfelelő, a piaci alkalmazkodást jobban szolgáló szervezeti formává: ideértve a szövetkezetek átalakulásának lehetőségét is különböző társaságokká, vagy akár ennek fordítottját is.

— A piac tényleges működése azt is igényli, hogy a nagyüzemek mint piaci szereplők megfelelő önállósággal, autonómiával rendelkezzenek. Ehhez le kell építeni az aprólékos jogi és pénzügyi szabályozást, a gazdálkodásba való formális és informális beavatkozásokat, azaz a minél tágabb, a vállalkozáshoz elengedhetetlenül szükséges döntési jogok kellenek, természetesen azzal együtt, hogy a döntéshozók viseljék is ennek a következményeit, kedvező vagy kedvezőtlen hatásait.

A tulajdonviszonyoknak a népgazdaság egészében indokolt továbbfejlesztése mellett az agrárpolitika megújítása is felveti a szövetkezetpolitika korszerűsítését. A mezőgazdasági termelés mintegy 70%-át ugyanis a mezőgazdasági szövetkezetek állítják elő, és a háztáji és kisüzemek integrációjában a termelőszövetkezetek mellett az általános fogyasztási és értékesítési szövetkezetek is jelentős szerepet játszanak.

Az elmúlt időszakban a szövetkezeti sajátosságok kellő érvényesülését, s főleg a tagok tényleges tulajdonosi pozíciójának gyakorlását döntően a szövetkezetekre is alkalmazott, az önállóságot nagymértékben korlátozó állami, jogi és pénzügyi szabályozás nem tette lehetővé. Emiatt a szövetkezeti tagokra is inkább a bérérdekeltség a jellemző, mint a tulajdonosi jövedelemérdekeltség és kockázatvállalás. Ehhez az is hozzájárul, hogy a szövetkezeti mozgalom kezdeti időszakában helyes elvként alkalmazott, „fel nem osztható szövetkezeti vagyon” kategória merevsége egy idő után gátolta a tagok tulajdonosi szerepének érvényesülését, és végeredményben a közös gazdaság fejlesztésében való érdekeltységüket is csökkentette.

Ezért a szövetkezeti törvény korszerűsítése keretében lehetővé kell tenni, hogy önkormányzati hatáskörben a vagyonnövekedés egy része felett a tagok meghatáro-

zott tulajdonosi jogokat gyakorolhassanak. Ez a tagok valódi tulajdonosi érdekelt-ségének és kockázatának érvényesülésével segítse elő a közös gazdaságok fej-lődését.

Végül az ágazat érdekképviseletének korszerűsítéséről szeretnék szólni. Megala-kult a parlament agrárszekciója. A mezőgazdasági szövetkezetek érdekképviseletét a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa és a területi szövetségek látják el. Az ál-lami gazdaságok és élelmiszeripari vállalatok a Gazdasági Kamarában vannak kép-viselve, ahol külön szekciót alkotnak. Az Állami Gazdaságok Országos Egyesülete lényegét tekintve nem érdekképviseleti szerv, de jelenleg is ellát bizonyos érdekvé-delmi feladatokat is. A közelmúltban alakult meg a Hazafias Népfront keretében a Mezőgazdasági Kistermelők Szövetsége.

A megújuló agrárpolitika cél- és eszközrendszeréhez való igazodás követelmé-nye az ágazat érdekképviseletének további fejlesztését is szükségessé teszi. A mai rendszerben ugyanis megoldatlan az egyes termelőágazatok szakmai érdekképvise-lete, márpedig a piaci korlátok, az alkalmazkodás követelménye a termelők részé-ről ezt nagyon is szükségessé tenné. Úgy gondolom, hogy ezek szerveződhetnek országosan, de területenként is, az érdekeltek elképzelései, igényei alapján. Nem megoldott az élelmiszer-gazdaságon belüli érdekek szervezett egyeztetése, de az élelmiszer-gazdaság egészének (alapanyag-termelés, -feldolgozás és -forgalmazás) együttes érdekképviselete sem. Ezért indokoltnak látszik egy agrárkamara létreho-zása, amely alulról fölfelé, szigorúan az önkéntesség alapján szerveződve keretet adhatna az élelmiszer-gazdasági érdekek országos és esetleges területi képviseleté-nek, illetve az ágazaton belüli részérdekek megjelenítésének, egyeztetésének és fel-oldásának. Az agrárkamara, mint gazdasági érdekképviselet mellett a mezőgazda-sági szövetkezeti sajátosságok képviseletére, a szövetkezeti parasztság érdekvédel-mére — megújuló formában — továbbra is szükség van.

Kedves Elvtársak! Az új agrárpolitikai koncepció egy korábbi változatát vélemé-nyezés és további javaslatokkal való gyarapítás céljából megküldtük néhány alter-natív szervezetnek is. Azóta az agrárpolitika megítéléséről más szervezetek is véle-ményt mondtak, néhány közülük önálló agrárpolitika kidolgozását kezdte meg.

Az alternatív szervezetek véleményében közösnek mondható az elmúlt negyven év igen éles kritikája, sok esetben az eredmények lebecsülése. Egy részük a szövet-kezeteket, az egész szövetkezeti mozgalmat elhibázottnak, sztálinista képződmény-nek tekintti. Egyesek a jövőt a farmergazdaságokban látják, és új földosztást hirdet-nek. Ezek a vélemények a magyar társadalom és gazdaság utóbbi 30 évének azt a talán legsikeresebb vállalkozását kérdőjelezik meg, amit egyébként nemzetközileg is elismernek.

A magyar mezőgazdasági üzemek nagy utat tettek meg. Fejlődésük során tipikus magyar üzemekké váltak. Oly sajátosságokkal rendelkeznek — és ezek a jövőben még markánsabbakká válhatnak —, amelyek együttesen egyetlen más ország me-zőgazdaságát sem jellemzik. Elég itt utalni arra, hogy:

— a nagyüzemeink körül, velük szoros kapcsolatban létrejöttek a háztáji és ki-segítő gazdaságok, és ezek szoros együttműködésben, szimbiózisban élnek a nagy-üzemekkel. Számuk eléri az 1,4 milliót, és az érintettek száma pedig meghaladja a 4 millió főt. A nagyüzemek megrendülése ezeket a kisüzemeket is tönkretenné;

— a magyar nagyüzemek sorsa szorosan összefonódott a magyar falvak, a vidék sorsával. Az elmúlt 30 évben örvendetesen végbement a falvak túlnyomó többségé-

nek a megújulása. Ebben a megújulásban a mezőgazdasági nagyüzemek kivették a részüket, s erre falvainknak a jövőben is szükségük lesz;

— nagyüzemeink több lábon állnak, a mezőgazdasági termelés mellett jelentős a feldolgozás, az egyéb ipari-kereskedelmi tevékenység is. Ez nemcsak gazdálkodásuk rugalmasabbá, stabilabbá tétele miatt fontos, de a falvak népességmegtartó szerepének megőrzése, erősítése szempontjából hosszú távon is;

— mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkre kezdettől jellemző a szövetkezeti demokrácia érvényesítése. Itt a vezetőséget, testületi vezetőket, bizottságokat demokratikusan választják. Ez több százezer embert tanított meg a demokrácia lényegére, a közösség szerepére, értelmére.

Az előzőek alapján tehát — abban az értelemben, ahogy azt a magyar történelem sugallja — nem új földosztásra és ennek alapján a mezőgazdasági üzemeket felváltó farmergazdaságokra van szükség. De szükség van a családi vállalkozások és magángazdaságok szerepének növelésére, valós hatékonysági előnyök alapján. Ennek feltétele egy szektor- és szervezetsemleges szabályozás.

Nem fogadható el egyes alternatív csoportoknak az a megállapítása sem, hogy a parasztságnak nincs politikai érdekképviselője. Az MSZMP mindig kiemelten kezelte a magyar parasztság sorsát, amit bizonyít az elmúlt 30 év fejlődése is. A magyar parasztság történelmében nem volt még egy hasonló korszak, amely gazdasági, kulturális és politikai területen évszázados mulasztásokat pótoltna volna.

Egyes alternatív szervezetek az integrációs problémákat központi utasításokkal, valamiféle kényszeregyesülésekkel kívánják megoldani. Korábbi gyakorlatunkból okulva úgy látjuk, hogy a vállalati tevékenységbe, szervezetbe nem célszerű kívülről beavatkozni. Ehelyett a szerves fejlődés hívei vagyunk, amit a most elfogadott társasági törvény és a piaci hatások fel fognak gyorsítani. Az integráció mindenképp a hatékonyságot kell hogy szolgálja, és ott indokolt, ahol erre az anyagi és szellemi erők rendelkezésre állnak. Nem kétséges, hogy ebben a folyamatban az esélyegyenlőség megteremtése érdekében nagyobb segítséget kell adni a termelőszövetkezeteknek.

Azt is meg kell mondani, hogy az alternatív szervezetek véleménye számos esetben egybeesik a miénkkel. Ezek megerősítették vagy kiegészítették javaslatainkat, és szerepelnek tervezetünkben. Ilyen például: a többszektorúság korábbinál tágabb értelmezése. A többszektorúság eddig is jelen volt a magyar mezőgazdaságban, de azt főleg a nagyüzemek-kisüzemek kapcsolatrendszerére korlátoztuk. A koncepció ezen most lényegesen túlmegy, mert kiegészül a szövetkezetek sokszínűségével, a gazdasági társaságokkal, továbbá a már említett családi és magángazdaságok körének bővülésével.

Hangsúlyozták azt is, hogy a piaci versenyfutásban valamennyi szereplőnek meg kell adni az esélyegyenlőséget. Ez találkozik azzal a szándékunkkal, hogy a jövőben tevékenységet szabályozunk és nem szervezeteket vagy szektort. Egyetértés van köztünk abban, hogy számoljunk fel minden területen — ágazaton belüli kapcsolatban éppen úgy, mint az ágazat külső kapcsolataiban — a még meglévő monopóliumokat, és abban is, hogy az agrárrolló nyílásának fékezése, megállítása végett az élelmiszer-gazdaság árrendszerének jelenlegi kötöttségeit oldani kell, és harmonizálni kell azt az általános árrendszerrel és ármechanizmussal.

Kedves Elvtársak! A jelen előterjesztésünk társadalmi-gazdasági reformunk egy szeptetével, az agrárpolitika megújításának fő koncepcionális kérdéseivel foglalkozik. Az agrárpolitika megújítása kölcsönösen összefügg a politikai-gazdasági re-

formfolyamattal. Csak akkor lehet sikeres, ha a társadalom és a gazdaság egészében következetesen megvalósul a reform. Ugyanakkor a politikai, gazdasági reform sem bontakozhat ki az agrárpolitika megújítása nélkül. Tervünk egy olyan — az élelmiszer-gazdaság egy új, sikeres korszakának kibontakoztatását célzó — tézistervezettel való megjelenés a társadalom széles nyilvánossága előtt, amely alkalmas alapot nyújt:

— a széles körű társadalmi vitához és ennek tapasztalatai felhasználásával a végleges tézisek kidolgozásához,

— a párt agrárpolitikai koncepciójának megismertetéséhez, elfogadtatásához és az érdekeltek mozgósításához.

Mindezek érdekében célszerű, ha párton belül és az érintettek széles körű bevonásával sor kerül a tézistervezetek vitájára. A pártbizottságok ezért területükön szervezzék meg a pártszerveknél a tézistervezetek vitáját, maguk is mondjanak véleményt az elképzelésekről. Emellett javaslom, hogy a KB járuljon ahhoz is hozzá, hogy a tézistervezetet az élelmiszer-gazdasággal foglalkozó olyan szervezetek is kapják meg, mint az érdekképviselői szervek, az Országgyűlés illetékes bizottságai és agrárszekciója, az MTA és a MTESZ testületei, bizottságai. Külön is fontosnak tartom az agrárértelmiség véleményének kikérését és megismerését, tapasztalatainak hasznosítását.

Kedves Elvtársak! Kérem, hogy a Központi Bizottság az agrárpolitika megújításáról szóló előterjesztést és a szóbeli kiegészítést vitassa meg, és járuljon hozzá, hogy a tézistervezet[et] társadalmi vitára bocsássuk, és ez a társadalmi vita elkezdődhessen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Még mielőtt a teljes csomagolást befejezné a Központi Bizottság, szeretném megkérdezni, hogy kinek van kérdése az előadóhoz.

Kérdés nincs, akkor nekem van kérésem a Központi Bizottsághoz. Azok, akik fel kívánnak szólalni e napirend tárgyalásánál, legyenek szívesek ma itt, most jelezni szándékukat. Itt ülök, írom a felszólalásra jelentkezőket.

Másodszor, bár tudom, hogy nagyon nagy felelősséget vállalok magamra — főleg a budapestiek előtt —, mégis tisztelettel azt ajánlom, hogy holnap reggel 8.00 órakor folytassa a Központi Bizottság a munkáját.

Amennyiben egyetértés van — legalábbis a moraj alapján azt merem mondani, hogy igen —, akkor kedves mindnyájuknak jó pihenést kívánok, és várom a jelentkezőket. Viszontlátásra.

[Az ülés folytatása 1989. február 21-én]

BERECZ JÁNOS elvtárs: Jó reggelt és jó napot kívánok a Központi Bizottság minden tagjának, a munkánkban részt vevő meghívott elvtársaknak.

Megkezdjük a vitát a második napirendi pont felett. Javaslat az agrárpolitika megújításának koncepciójára. Tegnap az előadói beszéd után nem volt kérdés, ezért megkérdezném, hogy esetleg közben nem született-e valakinek kérdése. Nincs.

Akkor szeretném ismertetni, hogy a jelentkezés alapján 19-en jelentkeztek felszólalásra. Időközben két személy visszalépett, így maradt 19 *[sic!]*.

Ismertetném a névsort, s ha netalántán valaki kimaradt, úgy érezné, kérem, szóljon: Dudla József, Beck Tamás, Rimóczi Sándorné, Varga László, Burgert Róbert, Juscsák György, Csikász Jánosné, Judik István, Szabó István, Gubicza Ferenc, Révészné Kéri Anna, Váncsa Jenő, Csáki Csaba, Maróthy László, Szlamenicky István, Kovács Imre, Hegedüs Lajos, Kunos Sándor és Berend T. Iván.

Kiss Sándor elvtárs, a Heves Megyei Pártbizottság első titkára írásban adta be felszólalását.³⁹

Megkezdjük a munkánkat. Dudla József elvtársat illeti a szó, utána Beck Tamás elvtárs következik.

DUDLA JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Időszerűnek tartom az agrárpolitika megújítását azért is, mert több éve lappangó ellentmondások gerjesztik az agrárszféra, de mindenekelőtt a mezőgazdasági termelőszövetkezetek indulatait, motiválják elkeseredettségét, távlatvesztését. Bár a kedvező időjárás és az újszerű intézkedések bizonyították, hogy a mi megyénk mezőgazdasága is képes kiemelkedő eredményekre, a helyzet azonban egyáltalán nem megnyugtató, sőt a gondok a megyénk mezőgazdaságában évek óta halmozódnak.

A termelőszövetkezeteinkben az egy főre jutó állóeszközérték, üzemi termelési érték a bruttó jövedelem kb. kétharmada, a 100 forint eszközállományra jutó, illetve vagyona jutó eredmény pedig egyharmada az országos átlagnak. A mezőgazdasági termelésből megélni nálunk csak szűkösen, még a megyén belül is térségenként nagy differenciáltsággal lehet. De nagy területeken nálunk a megyében nincs más lehetőség megélni. A földből kell megélni, és ha ennek nem teremtyük meg a lehetőségét, akkor ott nincs más megoldás, legalábbis ma még.

Jogos a kérdés, mi az ágazat jövőbeli szerepe a magyar gazdaságban. Mi a jövője az élelmiszer-gazdaságból élő, nagyjából falusi népességnek? Mi a jövője a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknek? Társadalmunknak az a része teszi fel ezeket a kérdéseket, amelyik okkal volt évtizedekig büszke termelési és társadalmi teljesítményeire. Arra, hogy színvonalas ellátást biztosított és arra, hogy a nagyüzem a kisüzem integrációjával kialakította a szocializmus építése magyar modelljének egyik fő jellegzetességét, s megvédte az időnként jelentkező ellentétes törekvésektől is.

Magyánk mezőgazdasága átélte mindazt, ami az ágazatban az elmúlt időszakban a sikerhangulattól, a legutóbbi időkg, öt termelőszövetkezet felszámolásáig történt. Nálunk, sajnos saját hibáink miatt is kevesebb volt a siker, és több a gond. Ennek oka — ezt meg kell önkritikusan mondani —, hogy a megyei vezetés figyelmét hosszú ideig a nagyipari és a városi lakás kommunális beruházások kötötték le. A gondolkodásban és a figyelemben is a perifériára szorult a mezőgazdaság. Megkészt a megye az új megoldásokban, pl. a kiegészítő ipari tevékenységek meghonosításában. Az se véletlen, hogy az elmúlt 30 évben mindmáig országosan is a legalacsonyabb volt az egy főre jutó mezőgazdasági beruházás.

Magyánkben az élelmiszeriparnál is, az iparhoz hasonlóan, a nagyüzemi struktúra épült ki, túlméretezett kapacitásai, rugalmatlansága a választékban egyaránt teher, és a termelés gondjait nem képes jelentősen enyhíteni.

Nálunk sem lett mindenütt figyelembe véve, hogy az adottságok nem egyformán alkalmasak a nagyüzemi gazdálkodásra. A különböző szövetkezési lehetőségekből a termelőszövetkezeti forma vált általánossá, de az egy falu több tsz-ből a sok falu egy tsz-ig jutottunk. És ma van olyan termelőszövetkezetünk, amelynek a határa,

vagy pontosabban a területe 20 falu határából tevődik ki. A mezőgazdasági népesség jövedelemviszonyai a 70-es években sem közelítették meg az ipari munkásságét nálunk. A keresetszínvonalban pedig most is a 18. vagyunk a megyék között. Ráadásul a 70-es évek településfejlesztési koncepciója rontotta a községekben, mindenekelőtt a kisközségekben élők életkörülményeit. Nem lehet csodálni, hogy az elmúlt években megyénkben a mezőgazdaság is válságágazat lett. Fokozatosan nőtt a veszteséges üzemek száma. Volt olyan év, amikor a tsz-ek egyharmada veszteséges volt, és kritikus mértéket ért el az üzemek eladósodása. A sorozatos veszteségrendezési eljárások, központi intézkedések csak tüneti kezelések voltak, nem eredményeztek gyors gyökeres változást. Rákényszerültünk hát az alaposabb oknyomozásra, a szükséges változások megfogalmazására. Míg nem az elmúlt évben megalkottuk a megye új agrárkoncepcióját, s most azt mondhatom, nálunk ezzel elkezdődött a mezőgazdaságnak egy új, kreatív korszaka vagy időszaka — talán ez pontosabb.

Több vonatkozásban túl vagyunk az útkeresésen, és elgondolásaink egy része a megvalósítás szakaszába lépett. Az általunk elképzelt megoldásoknak, amelyek lényegüket tekintve egybeesnek az előterjesztéssel, bár a megvalósításuknak sok, közülünk független eleme van. Azt reméljük, hogy az új agrárkoncepció, a nyomában születő kormányzati intézkedések emelők lesznek a mi sorsunknak is. Különösen, ha az ágazat szakmai irányításában valódi súlyának megfelelően lesz jelen a szövetségi mozgalom.

Tisztelt Elvtársak! Tartalmilag és szerkezetileg pozitív a most előterjesztett koncepcióban az 1957 óta folytatott agrárpolitika eredményeinek és hiányosságainak együttes értékelése. Az élelmiszer-gazdaság szakmai irányítóit és a közvéleményt egyaránt segíti abban, hogy ne túlozzuk el az elért eredményeket, de ugyanakkor ne vonják kétségbe elsősorban az alternatív szervezetek felvetései nyomán a nagyüzemi mezőgazdálkodás létjogosultságát. Ahogyan egy 57 éves tsz-tagtól hallottam, idézem: „apámat azért megverték, mert nem akarta a földjét a tsz-be bevinni, remélem engem azért nem fognak, mert nem akarom azt visszavenni”.

Jónak tartom, hogy kétfordulós tárgyalást tervezünk, így mód lesz rá, hogy a viták nyomán a stratégia és minden fontosabb cél kiemelésre kerülhessen, és az ehhez szükséges feltételrendszer területileg is differenciált, konkrétabb formában is megfogalmazásra kerüljön. Ezzel kapcsolatosan az eddig összeállt észrevételeinket majd leadom a jegyzőkönyvhöz, mellékelem, ezért most csak néhány gondolatot szeretnék még szóba hozni.

Mi a koncepciót úgy értelmezzük, hogy nincs szó a termelési volumen jelentős csökkentéséről, hanem a hatékonysági, piaci szempontok szerinti átrendezés a feladat. Márpedig, ha a termelést ebben a volumenben tovább kívánjuk folytatni, akkor azzal tisztában kell lenni, hogy az eddig felhalmozott konfliktusok orvoslására a versenysemlegesség, a nagyobb gazdálkodói szabadság, a tulajdonosi kötődés erősítése kevés.

Tsz-eink egyharmadában az adósságállomány vagyonarányosan 60% körüli. Ilyen új formációban még egy változó gazdálkodási feltételrendszerben sincs annyi tartalék, hogy az egyik napról a másikra ne legyen olyan nyomasztó ez a pénzügyi teher, ami tulajdonképpen a működést akadályozza meg.

Úgy látom, hogy az adósságrendezés mai feltételrendszere alkalmatlan az életképesség helyreállításához. Részben a tartozások kisebb hányadát kezeli, részben a követelményeinek hatására szakmailag káros költségtakarékosság és az ésszerű

gazdálkodás legfőbb szabályainak a megsértése következik be. Például a nagyösszegű amortizáció késleltetése.

Ahelyett tehát, hogy lenne kifutási idő olyan értéktermelésért, ami megalapozza a jövőt, ebben a rendszerben, ami ma van, nálunk a vagyonnak a felélése folyik. Ahhoz, hogy az új feltételek között az életképes mezőgazdasági üzemek kiválasztódjanak, megerősödjenek, új feltételű tehermentesítés is kell, amely szigorú feltételek mellett, de biztosítja az átmenetet a korábbi és a jövőbeli fejlődési pálya között.

Nagy kérdés számunkra a mezőgazdasági üzemek és a foglalkoztatás viszonya. Tisztázandó, hogy a piac—hatékonyság—foglalkoztatás hármass feladat akkor hangolhatók-e jól össze, ha a foglalkoztatás nem kötődik egy népgazdasági ághoz vagy szektorhoz.

Nem szabad a foglalkoztatáshoz szükséges forrásokat csak a mezőgazdasági üzemek szabályozásán keresztül biztosítani. Ez az elmaradott térségek gondja, mert ez a probléma elsősorban ott jelentkezik. Úgy látom, nem oldható meg csak a mezőgazdasági politikával. Itt a mezőgazdasági és térségi foglalkoztatási politika kell legyen jelen egyszerre.

A mezőgazdaság számára az lenne a fontos, hogy legyen végre olyan termeléspolitika és hozzá igazodó pénzügyi szabályozás, amely jobban figyelembe veszi az alapvető természeti adottságokat. Például a különböző földjáradék jövedelemdifferenciáló hatását, az ökológiai adottságoknak megfelelő gazdálkodási rendszerek szükségességét. Különösen fontosnak tartanánk a természeti tényezők reális értékelését, hogy megszűnjön végre a földpazarló, környezetromboló gazdálkodás. És a természeti erőforrások — föld, erdő, víz —, okos hasznosításából is meg lehessen élni.

Az ilyen termeléspolitika azonban nemcsak termelést, hanem az ahhoz igazodó tulajdonlási, üzemi, szervezeti formát is jelent. Sajnos, az eddigi gyakorlat megváltoztatásához kevés az elhatározás, a jogszabály. A szükséges eszközrendszer ugyanis még a tőlünk gazdaságilag lényegesen fejlettebb országokban sem tekinthető kialakultnak. Éppen ezért jelentős erőket fordítanak a műszaki, eszköz- és közgazdasági feltételrendszer kialakítására, ami a hazai viszonyok között is elkerülhetetlen. Annál is inkább, mert bizonytalan ökonómiai és műszaki alapokon kiszámíthatatlan jövedelmi viszonyok mellett nem szélesedhet ki a vállalkozás, a családi gazdálkodás sem.

Az elmaradott térségi fejlődésnek azonban csak egy eleme a mezőgazdasági tevékenység fejlesztése, ez sokkal szélesebb és komplexebb feladat. Ha a legracionálisabban akarjuk a felzárkóztatásra szánt eszközöket felhasználni, nem szabad azokat mindenütt összekötni a mezőgazdasággal. Példaként említeném a bodrog-közi térség komplex melioráció ügyét. Az 1981-ben indult 2,7 milliárd forintos beruházás elhúzódott, költségei nőttek. Eredeti formájában megvalósítását vitatják. Természetesnek tartjuk, hogy a népgazdasági igényeknek, a piaci törvényeknek kell eldönteni. Ez a melioráció végül is hogyan, milyen volumenben, milyen komplexitással készüljön? De ez nem pusztán szakmai kérdés. Hiszen a befektetés itt a föld termőképességének javításával foglalkoztatási célokat is szolgált volna. Azt tartanánk méltányosnak, ha a beruházás elmaradó részére szánt forrásokat akkor ott más fejlesztésekre fordíthatnánk.

Tisztelt Központi Bizottság! Az agrárpolitika nemcsak termelési, illetve tulajdonpolitika, hanem világosan kifejtett elképzelés kell legyen az agrárnépesség fog-

lalkoztatási, jövedelmi és életviszonyaira, életminőségére is. A tapasztalatok intnek annak hangsúlyozására, hogy olyan összefüggő célrendszer legyen, amelynek elemei együtt és egyfelé hatnak, és véget vetnek sok helyen — egyebek között — a falu vagy a kisebb falvak szellemi kifosztásának is.

A szabályozás, a tulajdonlás kérdésével egyenrangúnak érzem az agrárnépesség szempontjából a településpolitikai elképzeléseket is. A falvak fejlesztése, anyagi és szellemi infrastruktúra feltétlenül szükséges a mezőgazdasági termelés, élelmiszerfeldolgozás szellemi potenciál javulásához és az életviszonyokra is kedvezően hatnak.

Én az agrárpolitika szerves részének tartom a községek közigazgatáspolitikai egyenjogúsítását, az irányítási láncok rövidítését, a kétszintűség bevezetését is. Mindezeket a folyamatokat a jövedelemelosztás új rendszerével kell támogatni. Olyan tulajdon- és költségvetési reformmal, amely az adórendszerrel, a tanácsi gazdálkodás új rendszerével gazdaságilag megalapozza a dolgozó ember és a falvak autonómiáját, felelős döntési lehetőségeit.

A kötöttségektől kevésbé gyötört innovatív gazdálkodás, a felvilágosult településpolitika, a politikai egyenjogúság és a törvények által garantált gazdasági függetlenség újraéleszti, megerősíti a falu, a parasztság teljesítőképességét, a mindig is meglévő, legfeljebb lappangó emberi értékeit, humán- és környezeti igényességét, szimpatikus közösségiségét. Azokat a szellemi és erkölcsi értékeket, amelyek gyakran több helyen méltatlanul szorultak háttérbe, pedig úgy vélem, ezek is a gazdasági teljesítmények talpkövei.

Ennyit szerettem volna a napirenden levő kérdéshez szólani. De miután itt vagyok, és még egyszer nem szeretnék szót kérni, a pártjelvény dolgához én is szeretnék két mondatot tenni.

Tudom, hogy ezzel a jelvényt ellenző elvtársaim ellenszenvét vívom ki, de vállalom, mert úgy ítélem meg, hogy minden mozgalomban — és szerintem a mi pártmozgalmunkban is — van jelentősége a szimbólumoknak, még akkor is, ha azokat valamikor valahol, valamilyen mértékben lejáratuk. Ezért én most itt bevallom, hogy többek között a jelvény, a pártjelvény kezdeményezése az én munkaterületemről is ered, és személyesen tőlem is. Úgy vélem azonban, hogy a fenntartás olyan mértékben nem indokolt, mert itt nem arról kellene döntenie a javaslat szerint, hogy a pártjelvény elkészítése és utána a viselése kötelező, hanem a tagság egy kisebb részében valószínű, de egy részében mindenképpen van igény erre. Akik ezt igénylik, és viselni szeretnék, szerintem erre a lehetőséget meg kellene adni. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Dudla elvtárs felszólalását. Beck Tamás elvtárs következik, utána Rimóczi Sándorné elvtársnő.

BECK TAMÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság, kedves Elvtársak! Az előterjesztés rávilágít arra, hogy agrárpolitikánk hazánk gazdasága szempontjából alapvető fontosságú, és ez az agrártermelés és agrárkivitel a jövőben is meghatározója lesz hatékonyságunknak és lehetőségeinknek. Az előterjesztés a számszerűségeket jól tartalmazza, ezért azzal nem foglalkoznék. Néhány rövid észrevételt tennék, elsősorban a kereskedelmi tárca szemszögéből.

Teljes mértékben egyetérték az előterjesztésnek azzal a gondolatvezetésével, hogy offenzív piaci stratégiára van szükség. Ezt az offenzív, talán agresszív gazdasági stratégiát a GATT-ban is képviselnünk kell, és ebben segítségünkre van a

Cairns-i csoport,⁴⁰ amely az elmúlt hónapokban, decemberben tartotta Magyarországon 18 illetékes miniszterrel miniszteri összejövetelét.

Az elmúlt szombat, vasárnap tartotta egyeztető ülését a Közös Piac és az Egyesült Államok mezőgazdasági politikájáért és támogatáspolitikájáért felelős miniszterek csoportja. Sajnos, erről még nem tudok beszámolni, mert a tegnapi KB-ülés miatt nem tudtam információkat szerezni. Ez vasárnap, tegnap este fejeződött be. Mindenesetre jó azt felvillantani, hogy olyan helyzetben kell a magyar mezőgazdaságnak versenyben maradnia, amikor a mezőgazdasági támogatások az OECD-országokban 1980-tól a mai napig megduplázódtak, és 1986-ban az OECD-országokban kifizetett mezőgazdasági támogatások évente meghaladták 1986-tól a kettőmilliárd ECU-t, azaz a Közös Piacnak az egységes pénzét. De hogy vulgáriusabban fejezzem ki, egyedül Ohio állam farmerei az Egyesült Államokban 1987-ben több támogatást kaptak Washingtonból, mint egész Afrika a Világbanktól. Margaret Thatcher tavaly azt mondta, hogy ma a Közös Piac minden tehene nagyobb állami támogatást élvez, mint amennyi az egy főre eső személyes bevétele a világ lakossága felének. Mitterrand elnök szerint pedig, ahogy egy beszédében kifejtette, itt az ideje, hogy a Közös Piac tehenei állami támogatások helyett füvet egyenek.

A támogatások versenye a magyar mezőgazdaság számára rendkívül súlyos problémákat jelent, és ezért is van szükség offenzív-agresszív külpiaci fellépésre.

A tárca a közeljövőben a következőket szeretné tenni. A vezető nyugat-európai országok példájára saját kiskereskedelmi, hálózatot kívánunk külföldön kiépíteni élelmiszeripari termékeink és a jellegzetes magyar termékek közvetlen értékesítésére, és ezzel is a közbeiktatott árres megszerzésére. Ilyen üzlethálózatokkal Dánia, Hollandia, Ausztria, a Német Szövetségi Köztársaság és más országok szinte minden nyugat-európai fővárosban rendelkeznek. Tovább szűkítjük a hazai kereskedelmi monopóliumokat, és feloldjuk a monopolhelyzeteket úgy a tőkés, mint a szocialista viszonylatban, a kivételi listák erőteljes szűkítésével.

1989-ben export vonatkozásában már csak a forgalom 36%-a bonyolódhat kiviteli listákkal, az importnál pedig csak a forgalom 20%-a egyedi engedély-köteles. Ezek stratégiai cikkek, vagy pedig a Közös Piac területén kvóta alá eső termékek. Lekerültek a kivételi listákról, már ebben az esztendőben, olyan fontos termékek, mint a bor vagy a kávé és mások. Természetesen a hatékony külpiaci agrárkereskedelem alapja a termelés feltételeinek, eszközeinek megfelelő biztosítása.

Szeretném felhívni arra a figyelmet, hogy a szabályozásnak a mezőgazdaság érdekeit hazánkban féltő gonddal kell óvnia, és szeretném a figyelmet az öntözés lehetőségeinek növelésére irányítani, mint olyan befektetésre, amely egész biztos, hogy minden körülmények között megtérül.

Az előterjesztést reális, konstruktív munkának tartom. Célszerű lenne a vita után határozati javaslatokkal, határidőkkel, felelősökkel vagy címzett ajánlásokkal is ellátni. Köszönöm.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Beck elvtárs felszólalását. Rimóczi Sándorné elvtársnő, utána Varga László elvtárs következik.

RIMÓCZI SÁNDORNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Az agrárpolitika megújításának koncepcióját tartalmazó dokumentum fontos, mert országunk egyes területein a társadalom életkörülményeit alapvetően befolyásolja és meghatározza. Mielőtt felszólalásomat összeállítottam, igyekeztem közvetlen környezetem-

ből információkat gyűjteni, választ várva azokra a kérdésekre, amelyeket az anyag át- tanulmányozása bennem is felébresztett. Az anyag által feltárt eredmények és hibák, továbbá a célkitűzések általában egybeesnek az általam is tapasztaltakkal, de szükségesnek tartok néhány gondolatot mélyebben is elemezni, illetve kihangsúlyozni.

Az elért eredmények mellett ma az agrárszektorban dolgozók részéről egyre több pesszimista megfogalmazást, borúlátó megjegyzést hallani. Véleményük szerint az agrárkérdés tárgyalása ma már el is késett, mert a szektor helyzete kritikussá vált. Fokozatosan megkezdődött a nagyüzemekben egyes termelési ágazatok, főleg az állattenyésztés felszámolása. Ezért, ha nem lesz gyökeres változás, élelmiszerhiánnyal kell számolnunk az országban. Az 1988-ban bevezetett pénzügypolitika figyelmen kívül hagyta a gazdaság sajátosságait, lehetetlen helyzetbe hozva a nagyüzemeket. Előtérbe került a likviditás megőrzése érdekében az árunövénytermelés, amely együtt jár az állattenyésztés sorvadásával, a vagyon fogyasztásával.

Tények igazolják, hogy az üzemek döntő többségében az egyszerű újratermelés feltételei sincsenek meg. Mindezek a parasztság hangulatát rendkívül negatívan befolyásolják. Mint a társadalom egyes rétegeinél, itt is jelentős a bizalomvesztés annak ellenére, hogy a parasztság még mindig csendben van.

Sok beszélgetésen felvetődik a gondolat, hogy azért kezeli őket a társadalom ilyen mostohán, mert nem panaszkodnak, nem zúgolódtak, megpróbálták a megváltozott körülményeikhez igazodni, tudomásul vették a feljük közvetített, számukra objektív valóságot. Most úgy gondolják, hogy hibát követtek el, amikor a problémák kezdete során nem emelték fel szavukat.

A koncepció foglalkozik az agrárpolitika és a társadalompolitika kölcsönhatásának kérdéskörével, melyet fontosnak tartok magam is. Az üzemek túlzott mértékű koncentrációja a falvak egy részét megfosztotta életfeltételeiktől. Ott, ahol nincs helyben munkahely, előbb-utóbb bekövetkezik, hogy elvándorol az értelmiség, nem lesz iskola, és az emberek tömegesen hagyják el régi lakóhelyüket, felbomlik a közösség. Úgy gondolom, ennek szemtanúi voltunk.

Ezért fontos, hogy az agrárpolitika koncepciójával párhuzamosan a társadalompolitikai kérdéseket is részletesen kell elemezni, és koncepció kidolgozásánál szerepének megfelelően kell kezelni. Az agrár- és az ipari ágazat összekapcsolódása ma olyan mértékű, amely nem tűri meg, hogy a két ágazat kölcsönhatásától eltekintsünk. Az írásos anyag is tárgyalja a két ágazat összefüggését. Én azt tapasztaltam, hogy a mezőgazdaságban cselekvésre várnak, nem pedig szavakra. Kevés azt mondani, hogy egymás nélkül e két ágazat nem fejlődhet. Még az is kevés, ha kijelentjük, hogy partnernek kell egymást tekinteni. Olyan helyzetteremtésre van szükség, amelyet a mindennapi életben, cselekvéseikben igazolnak.

Az üzemek egy része mind a mai napig nem rendelkezik konkrét 1989. évi tervvel, mert nem tudják felbecsülni valós helyzetüket, nem tudják az ipari eredetű anyagok áremelkedését még prognosztizálni sem. Mi ez, ha nem perspektívátlan-ság? A mai mezőgazdasági árrendszer az üzemeket kiszolgáltatottá teszi, mind az input, mind az output oldalon. Az ipar monopolhelyzetével szemben védtelennek érzik magukat, de ugyanúgy kiszolgáltatottak az élelmiszeriparnak is.

A néhány területen megmaradt állami monopólium fékezi a valós értékrend kialakulását. Gondolok itt a gabonaiparra. Olyan példák sokasága van előttünk, amelyek igazolják, hogy a termelő annyi nyereséget sem tud realizálni, amennyi a folyamatos termeléshez szükséges. Ugyanakkor egyes feldolgozó vállalatok kiválóan tudnak működni ebben a közegben.

Mindebből felvetődik a kérdés, hogy a befektetett munka azonos mércével méretik-e meg a két különböző helyen. Véleményem szerint az agrárpolitika csak akkor lehet jó, ha a termelő, a feldolgozó és a kereskedelem a valós helyzetet azonosan érzi, azaz nem a helyzetük dönti el az eredményüket, hanem a végzett munka.

Javaslom ezért, hogy kerüljön megszüntetésre a Gabonaipari Tröszt kizárólagos exportjoga.

A vertikális együttműködés nagyon fontos lenne, ehhez viszont az kell, hogy a mezőgazdasági üzemeknek legyen tőkéjük, ez pedig nincs. A kamat terhe, a tőke jövedelmezősége az üzemeket elfordítja a beruházásoktól. Ebben a helyzetben a beruházás nem valós alternatíva. Az értékrend felbomlásával szoros összefüggésben van a tulajdonosi szemlélet teljes megszűnése. Az ágazatok pozíciójának javításához — sok helyen a termelés újraélesztéséhez — legalább két dologra van szükség: bizalomra és érdekeltségre. Ha politikai döntéseinket nem tudjuk megfelelő közgazdasági szabályzókkal lekövetni, akkor nem várható el, hogy az üzemek cselekvéseiben visszatükröződjének a mégoly helyes döntések is. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai bizonyítják, hogy ilyen hibát nagyon sokszor elkövettünk.

Az anyag külön is kiemeli a háztáji kiegészítő ágazat és a nagyüzem integrációjának jelentőségét. Mi, akik vidéken élünk, mindennap érezzük ennek fontosságát, hiszen az ott élő családok nagy része valamilyen mértékben ennek az integrációnak részese. A vitathatatlan siker, melyet ezen a területen a párt agrárpolitikája elért, ma is olyan tényező, amellyel bátran politizálhatunk. Ezért nagyon nagy hiba lenne ezt az együttműködést gyengíteni vagy felszámolni.

Az elmúlt évben ennek jelei már mutatkoztak, s a folyamat 1989-ben továbbra is gyorsulhat. A kialakult helyzet veszélyeztetheti azt a jó színvonalú hazai élelmiszerellátást, amelyet a társadalmi stabilitás egyik fontos tényezőjének tekintünk. A termelési kedv nemcsak a nagyüzemekben, de a kistermelőknél is lecsökkent, nincs olyan szerv, amely közvetíteni tudná a valós piaci igényeket, ezért a termelni szándékozóknak nincs információjuk, s jövedelmük is egyre csökken.

Tisztelt Központi Bizottság! Az a véleményem, hogy a párt három évtizedes agrárpolitikáját bizonyítja országunk mezőgazdaságának fejlettsége, a fejlődés dinamizmusa, de az is tény, hogy az idő is eljárt felette. Megváltoztak mind a belső, mint a külső körülmények, ezért az agrárpolitika gyökeres változására van szükség. Fontosnak tartom, hogy bizalmat tudjunk adni az agrárágazatban dolgozóknak, számukra perspektívát tudjunk felvázolni, és legyen ahhoz is erőnk, legyünk következetesek, hogy a politikai döntéseket alátámasztó gazdasági döntések is születessenek meg. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Rimóczi elvtársnő felszólalását, Varga László elvtárs következik, utána Burgert Róbert.

VARGA LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az előterjesztés kiegyensúlyozottan szól agrárpolitikánk vitathatatlan, tényszámok sorával is alátámasztott eredményeiről, s hasonlóképpen higgadt tárgyilagossággal az elkövetett hibákról. Én ezen megállapításokkal egyetértek, elfogadásukat javaslom. Hogy mégis szót kértem, az nem ennek hangsúlyozásáért történt. A téma, a mezőgazdaság helyzete számomra apropó ahhoz, hogy a falu helyzetéről, a kistelepülések halmozódó gondjairól szóljak, itt-ott a megoldások felvillantásával.

Nem én vagyok az egyetlen, aki ezt jó alkalomnak tartja, hisz az anyag is, a szó-

beli előterjesztés is több helyen méltatja a falusi életkörülmények alakulását, és szabja meg a kedvező irányú befolyásolás feladatait. Arra pedig hiába várnék, hogy lesz majd egy napirend, ahol a településpolitika, az arányos területfejlesztés kínál már a címbe is valódi alkalmat a bennünket foglalkoztató gondok felvetéséhez. Pedig megyénk településszerkezete, a hátrányok sorával birkózó, 500 fő alatti községek magas száma, több mint 100 van ilyen, tetézve a kedvezőtlen termőhelyi adottságú termelészövetkezetek élethalálharcával, olyan teherterhelés, amely minden kínáló alkalom megragadására kész. Ahogy a század első évtizedeiben egy akkor vállalt agrárpolitika tönkretett, elszegényített rossz adottságú kistelepüléseket, hasonlóképpen a fellendülést jelentő szocialista nagyüzemek is elsősorban ott jelentettek hajtóerőt és az életminőség javulását, ahol ezen gazdasági egységek központjai települtek. Én nem riogatom a Központi Bizottságot figyelmeztető számsorokkal, az előregedés, a magukra maradás riasztó tényeivel, képeivel, nem is lehet ezt egyedül példákkal kritizálni, ha viszont ez jellemző tendencia a falusi körülmények között, akkor könnyen az általános agrárpolitika kritikája lesz. Arra tehát nem árt magunkat figyelmeztetni, hogy a „megállt az elvándorlás” típusú megállapítások teljesen indokolatlanul sugallnak megbékélést a jelenlegi helyzetünkkel.

A statisztika tényei szerint ugyan igaz megállapítás ez, de nézzünk a tények mögé. Alig maradtak néhányan e hátrányos területen, akik koruk, képzettségük, anyagi helyzetük miatt nem kényszerből tették ezt. Durván és leegyszerűsítve, aki itt maradt, azt már elüldözni sem lehet. A városokból kitelepülő néhány tucat nyugdíjas csak az olcsó ingatlant vette használatba, a kiváló lehetőségeket kínáló háztáji hasznosításához sem kedve, sem szakértelme nincs.

Valódi fordulat egyedül a szóhasználatban következett be. Jóérzésű ember ma már nem használja a szerepkör nélküli település soha el nem fogadható pejoratív megfogalmazását, így legalább egy elhibázottnak bizonyult politika napi irritáló tételei kerültek kívülre a szóhasználatból. Maga az élet azonban hozott helyette újakat. Nem jelentéktelen politikai nyomásra az elmúlt évtizedben kiépültek, és ma is működnek az alapvető ellátási körbe tartozó kereskedelmi, vendéglátóipari, közlekedési, egészségügyi intézmények, illetve ezek leegyszerűsített vagy mozgó járművekbe zsúfolt szolgáltatásai. Ezek mindegyike vállalati vagy szövetségi „jótétemény”, amelyet a humán, más esetben a politikai függés, semmint a gazdasági érdek tart életben. Egy élő példán keresztül: a Zala Volán vállalatnak ez nagyon konkrétan azt jelenti megyénkben, hogy az úgynevezett betérő járatok, amelyek a zsákfalvak esetén egyik utat feleslegesen kénytelenek megtenni, a megtett plusz kilométerek és az alacsony utasszám miatt 18,5 millió forint konkrétan kimutatható veszteséget okoz. Ez a vállalat 3500 dolgozóját figyelembe véve azt jelenti, hogy az így felélt nyereségből a vállalatnál dolgozó minden személy 8%-os bérfejlesztésben részesülhetne.

Hasonló egzaktussággal mutatható ki a mozgó gyógyszertár, a mozgó Patyolat, a mozgó ABC vagy a helyi kisbolt vesztesége is, az alacsony forgalom és a nagyobb távolságok, a magasabb költségek miatt. Valamennyi szabályozó, nagyon helyesen, ebben a térségben is a minél nagyobb nyereségre ösztönöz, és képtelen az ilyen jó cselekedeteket honorálni. Mi akkor a teendő ebben a helyzetben?

Ha a megyei tanácsnak fontos, márpedig az, legalább az ellátás jelenlegi szintjének megőrzése, akkor kénytelen az így keletkező veszteség kompenzálására. És itt csomózom, egybekötöm az eddig elmondottakat és az előterjesztés fonalát. A holnap mezőgazdasága, az itt dolgozók közérzete sokban függ attól is, milyen a falvak

helyzete — ahogy találóan átfogalmazták a népességmegtartó képességet —, jelen van-e a képességmegtartó népesség ebben a térségben. Ennek kedvező irányú befolyásolására rendelkezésre áll az Országos Tervhivatal kompetenciájaként egy terület és területfejlesztési alap, foglalkoztatásbővítő beruházásokhoz is rendelkezünk eszközökkel, más-más úton és csatornákon jelentős összegű támogatásban részesül az itt folyó mezőgazdasági tevékenység. Feltétlenül kívánatos lenne és a felhasználás hatékonyságát növelné, ha ezek azonos fórumokon, egymást erősítő hatásrendszerben kerülnének felhasználásra, felhasználva ezen összegek ösztönző hatását a térségben érdekelt, más gazdálkodó egységeknél is. Nem szabad ezeket, egymásról nem tudva, szétforgácsolva, pusztán a tüneti kezelés eszközének tekinteni.

A kedvezőtlen termőhelyi adottságú termelőszövetkezetek támogatásának alapvetően a termékeken keresztül érvényesülő rendszere is megérett a korszerűsítésre. Teljesen eltorzította az adottságokkal reálisan számoló gondolkodásmódot az a támogatások után kutató, nem egy esetben kuncsgörgő magatartás, amely nem abban érdekelt, hogy az adott térségben legjobb hatásokkal űzhető tevékenységgel számoljon, hanem a támogatással együtt létrejött árbevételt ítélje kedvezőbbnek.

Félreértés ne essék, a létük függ ezeknek a tsz-eknek ezektől a támogatásoktól, de ezt a támogatást rossz minőségű föld után, normatív alapon szabad csak adni, biztosítva azt a mozgásteret, amelyet a térségi adottságok, a hagyományok, egyáltalán az ésszerűség ott diktál.

Magyarul, ne az legyen a stratégiai kérdés, mihez adnak többet, hanem mi terem meg ebben a földben. Így talán megtörténhetne a gazdaságosan már nem művelhető területek kivonása a szántóföldi művelésből, és erőteljesen fokozható lenne az erdőtelepítés megyénkben, aminek haszna és értelme nem szorul bizonyításra. Ezt akkor is mondom, ha tudom, hogy ez évtizedek múlva megtérülő beruházás, de erre ma kellenek eszközök és talán elhatározottság is.

Kedves Elvtársak! Végezetül a szakemberképzés helyzetéről, holnapjáról szólnék néhány szót. Az előterjesztés nem érinti ezeket a kérdéseket. Magam is úgy vélem, nem szabad a köz- és felsőoktatás ügyeit mindig az asztalra került rész kérdések alapján, annak szemüvegén át megítélni, megreformálni, elrendezni. Most mégis úgy hiszem, szabad néhány következtetést levonni.

A mezőgazdaságban ezen előterjesztés gondolatiságának nyomvonalán és reményeim szerint is olyan folyamatok indulnak, amelyek más, az eddigiektől eltérő tartalmakat is igényelnek a mezőgazdasági szakemberképzés szerkezetében, szintjein. A szakmunkásképzést a komplexitás irányába lenne célszerű továbbfejlesztetni, hogy egy szakmunkás a termelés ciklikusságához alkalmazkodva több szakterületen is használható legyen.

A felsőfokú szakemberképzés egyik bázisa megyénkben található. Csak közvetve tartozik a témához, de a fanyalgások, a kesergés és a kilátástalanság abszolutizálásának idején mégis több mint hangulati elem, hogy Keszthelyen tervekkel teli dinamizmus, okos, hasznot hajtó termelés és vállalkozás jelent értelmes elfoglaltságot, izgalmas tevékenységet tanárnak, diáknak. És hogy nem is öncélú ez, annak bizonyossága, hogy a 290 milliós költségvetésükből 150 milliót saját maguk állítanak elő.

Az agrárágazatban az utóbbi években megjelent bizonytalanság, a rövid távú gondolkodás hatásaként lényegesen csökkent az igény az itt kiképzett szakemberek iránt. Részben ennek következményeként, de az előterjesztésben megcélzott vállalkozói magatartás ilyen szintű szakemberfedezetének megteremtése végett, az egye-

temek értékelése szerint, lenne piaca egy gazdálkodó, önálló, vállalkozói szerepre alkalmas szakember-kibocsátásnak.

Már ma is úgy tűnik, hogy ilyen pálya iránt érdeklődők is lennének elegendő számban. Ehhez a tananyagban meg kellene jelenni a komplexitás követelményének, mely az adott termék előállításán túl a marketingtevékenység területein is felkészült, alkalmas emberekkel gerjeszteni ezt a kívánt, remélt folyamatot [sic!].

Az egyetemen így összerendeződő szellemi kapacitás egyúttal jó feltételeket jelentene az ilyen tevékenységre vállalkozók, másutt vagy korábban kiképzett vállalkozók felkészítéséhez, szakmai magabiztosságuk alapozásához, akár a középfokú képzés kereteit is felhasználva.

Kedves Elvtársak! Én hiszem, hogy nem létezik prosperáló mezőgazdaság és elbizonytalanodott, kedvét, optimizmusát veszített falusi népesség párhuzam. Ezek csak egymást feltételezve, segítve, támogatva, a komplex fejlődés, fejlesztés hajtóerőin át hozhatják meg e térségek általános felemelkedését. Ehhez érzem én megfelelő alapnak az előterjesztett koncepciót, és ezért elfogadását javaslom. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Varga elvtárs. Burgert Róbert elvtárs következik, utána Juscsák György.

BURGERT RÓBERT elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Örülök, hogy a Központi Bizottság napirendre tűzte a mezőgazdaságot két lépcsőben, és ezzel egy offenzív vitát kíván elindítani nemcsak a mezőgazdaság szakmai részében, hanem a vidék politikálásában. Egyszóval olyan időkből tűzte napirendre, amikor offenzivitással időnyerők lehetünk abban a vonatkozásban is, hogy most az idő nekünk dolgozik, ha a vitát felvállaljuk, és széles körűvé tesszük, olyanná, hogy mindenki érzi, a vidék politikai stabilizálásáról van szó. Tehát az egész vita az általános politikai stabilitás szempontjából a legfontosabb. Ezért most olyan vitaanyagot kell kiküldeni, kialakítani a Központi Bizottságnak, amely elsősorban a vitát segíti elő, azt ösztönzi, és azt hiszem második lépcsőben kell majd összegezni a teendőket.

Ezért a kiküldött anyagot bizonyos átalakítással, legfőképpen Iványi elvtárs előadásával együtt alkalmassá lehet tenni egy ilyen vitaanyaggá [sic!]. Azért tartom Iványi elvtárs előadását jobbnak, mint a kiküldött anyagot, mert politikai oldalról közelíti meg.

Most a vitaanyaghoz szeretnék három kérdésben hozzászólni: egyik az időszerűsége. Nemcsak azért, mert ha a mezőgazdaságban panaszkodhatunk, akkor az mindig időszerű, hanem azért, mert most a falu, a vidék életkörülményei függnak a mezőgazdaságtól, s ezért rendkívül nagy az elvárás. Hárommillió választópolgár áll most a középpontban, ezt kell megnyernünk, ez a fő tét, mert ezek még hisznek bennünk, még tudnak vállalkozni, még munka helyett nem politizálnak, hanem dolgoznak, ezeknek van mit veszteni. Tehát azt hiszem, hogy ebben a vonatkozásban is időnyerők lehetünk, ha most ezek megnyerésére állítjuk be fő feladatunkat [sic!].

A másik, hogy a társadalmi vitát is befolyásolhatja országosan is, ha most a mezőgazdaság útján elkezdjük egy kicsit a gazdaság, a termelés, a munka, a piacnyerés irányába fordítani a vitákat, és remélem, hogy a mezőgazdaság után az iparban és a kereskedelemben is elindulnak a gazdálkodás vitái is.

Időszerű abban a vonatkozásban is, hogy bizonyos tanulságokat vonjunk le — amit ugyan az anyag is megemlít, hogy milyen a reform a mezőgazdaságban, hogy

fordítjuk a reformot a vidék nyelvére. Azt hiszem, az elmúlt három évtized a mezőgazdaságban ebben a vonatkozásban is iskola volt, tanulhattunk belőle. Itt végig mindig jelen volt a reform és a reform megfojtása is. Mind a kettő egymással küzdött végig, és ennek a küzdelemnek is megvannak a tanulságai. Azt hiszem, ha nem is ilyen hosszú idő, de bizonyos mértékig átugorni nem lehet az ilyen vitákat sem, az ilyen tanulságokat sem.

Csak két dologra szeretném emlékeztetni a tisztelt Központi Bizottságot istenigazából. Akkor volt a mezőgazdaságban eredmény, amikor presztízst sikerült csinálni a reformból. Egyszer ez az 1957–58-as időben volt az átszervezésnél. Mostanában az a divat, hogy elmondjuk, hogy hogyan verték meg a parasztokat, de elfeledkezünk arról, hogy összefogott szóltanul is a vidék és mindenki, aki besegített még a város részéről is annak idején az átszervezésbe, és az volt a presztízsz benne, hogy most mi egy olyan nagyüzemi gazdálkodást akarunk összehozni, ami a magyar gyakorlatra jó, és a magyar ember lelkére passzol. És ez a presztízsz, ez végighúzódik a másik ilyen presztízsz-időszakig, amikor 1968-ban a reform elindult, amikor a mezőgazdaságban drukk volt, visszatartás, valamennyien lélegzetvisszafojtva vártuk, hogy mikor lesz bevezetve, és akkor újra elkezdődött, hogy mi ezt a reformot úgy, ahogy meghirdettük, vagy annál egy kicsit odébb piaci módon fogtuk fel, ha nem is a mai felismerésben. Egyszóval presztízszre volt szükség, és ha most is meg tudjuk oldani, el tudjuk érni a viták során, hogy presztízsz lesz a mezőgazdaságban [a reform], és valóságos reformról beszélünk, nemcsak a retorikában, akkor ez a reform óriásit tud lendülni a vidéken és óriási módon közel kerülünk ahhoz, hogy a 3 millió szavazó mellettünk áll.

Talán az is tanulság, hogy óriási iparosodás ment végbe, miközben reformról beszélünk. A valóságos reform akkor volt, 1957-ben, amikor megszüntették a begyűjtést. Nem azért, mert egy minisztérium megszűnt, hanem azért, mert azzal találták igazán szíven a sztálini mechanizmust, mert akkor bizalomról beszéltek, és nem a kiszolgáltatottságról. Tudniillik a begyűjtés megszüntetése azt jelentette, hogy jobban bíznak az emberekben, a szerződésben, mint a lesöprésben. Ezért tehát minden olyan reform akkor igaz, ha a bizalom útján keresi a kiutat, és a kiszolgáltatottság megszüntetésében.

Óriási eredménynek tartom azt, hogy éppen az ilyen reform — félkörös reform — folytán, mert hiszen mindig félkörös volt, az egyik oldalon a reformról beszélünk, árakról beszélünk, a másik oldalon pedig agyonszabályzás történt. Tehát mindeközben azért megtanult a magyar ember kis területen, nagyon kis területen rendkívül intenzív módon gazdálkodni. Ez is egy ilyen mellékterméke a gyötetésnek, de hogy megtanulta, és ma már a fiatalok falun is láthatóan egyfelől nagy intenzitással fóliaházakat építenek és a mellette lévő részen pedig parkot csinálnak. Ez a jövő kistermelési rendszere nem az, amit mi visszaálmodunk ilyen nosztalgikával, mert nem a háztájit visszük tovább, hanem az újszerű, iparszerű kistermelési rendszer fog kialakulni. Tehát sok tanulság van.

A másik, amire szeretném a tisztelt Központi Bizottság figyelmét felhívni, hogy itt célrendszerrel beszélünk. Azt hiszem jó ez a szó, jó ez a kifejezés is, ez kellene, de az anyag még nem ezt fejezi ki. Tehát át kell alakítani, hogy valóságos célrendszerrel fejezzen ki. Viszont nem elég a célokat felvázolni, mert itt arra törekedtünk inkább. Most már rá kellene állunk, arra is, hogy ilyen intézményrendszer szükséges ahhoz, hogy falun politikai stabilitást érjünk el, és hogy a célokat is megvalósíthassuk.

Szerintem a mai helyzetben ez olyan bázis, amelyiken meg kell fogalmoznunk, hogy hogyan akarunk továbblépni. A hogyan továbblépésben pedig elkerülhetetlen, hogy a falu igazgatása, nagyüzemekkel való kapcsolata, a nagyüzemeknek a kisüzemekkel, magántermelőkkel való kapcsolatát át kell fogalmoznunk, mindamellett, hogy eredményes helyzetet értünk el. De a falunak kell termelési központtá, integrátorrá válni, mert csak a falun belül lehet egy ilyen közösségben, ahol elismerjük. Mi az állami gazdaságok egyesülésének közgyűlésén azt mondtuk, hogy szeretnénk egyenlő tagok lenni a szövetkezetekkel, a kistermelőkkel, a magántermelőkkel, ahhoz azonban nem elég kinyilatkoztatni ezt, hanem érdekharmóniát kell teremteni. Ha a faluban érdekharmóniát és perspektívát akarunk teremteni a fiataloknak, az értelmiségieknek, akkor el kell érniük, hogy egyszerre tulajdonos, részvényes és munkavállaló lehessen. Egyszerű bérmunkás perspektívát hiába ajánlunk a fiataloknak, mert ez nem elégti ki őket, és a falu alkalmas arra, hogy sokrétűbb perspektívát tudjunk ajánlani.

A faluban tehát a termelési integrációban, a jövőben meg kell fordítani a képet. Ma kimondatlanul is a falu van alárendelve a nagyüzemnek, most meg kellene fordítani, a falunak legyen alárendelve a nagyüzem, s a nagyüzem legyen része a falunak, ugyanúgy, mint a kistermelő vagy a magántermelő. Ez nem mond ellent annak, amit Iványi elvtárs tegnap mondott, hogy egy integrált termelés legyen, egy integrált termelés-szervezés, amely kibontakozhat, és amelyiknek, ha jó és vállalkozó a nagyüzem, akkor központja lehet. Ilyenképpen azt gondoljuk, hogy a falunak kell visszaállítani azokat a jogosítványait is, amik régen jól működtek. Volt legelőtársaság. És a legelőtársaságban mindenki legeltethetett jog szerint, most pedig a legeltetést a nagyüzem kegyei szerint adják. Volt sok más ilyen társulás.

Míndezeket egy falusi mezőgazdasági bizottságban lehetne összegezni, és a falusi mezőgazdasági bizottságból összeállhatna a mezőgazdasági kamara, ahol nagyon sokrétűen, mindenekelőtt egymással vitatkoznánk, nem mindig a kormánnyal, hanem egymás vitáit vezetnénk le, és egymás vitáit más kamarákkal is, mint például lehet az iparkamara vagy a kereskedelmi kamara. Ütközés tehát ilyen szinten is lehet, és nem mindig a kormánnyal szembe kell állítani. Végeredményben tehát egy olyan helyzetet kell falun kialakítani, amely megújítja a mai állapotokat.

A gazdálkodás tekintetében pedig nem kerülhetjük el a gondokat, itt is állandóan szóba kerül. Ezek a gondok tarthatatlanok, mindenekelőtt ez a jövedelmezőségi szint. Én már a legutóbbi KB-n is azt mondtam, hogy ez itt egy lekopasztást jelent. Értem azt, amit Iványi elvtárs mond, hogy kiváltsága nem lehet a mezőgazdaságnak, sem másnak egymással szemben. Abból kell kiindulnunk, amink van, abból a szegénységből, de azt hiszem, hogy ezen belül mégis az elfogadható realitásból.

A gazdálkodás tekintetében sokszor elhangzik, hogy monopólium, meg nem monopólium. A legfőbb monopólium abból fakadt, és addig mindig monopólium lesz, amíg együtt lesz a mezőgazdaságban, és nálunk tényleg együtt van, egyszerre működik a hiánygazdaság mechanizmusa és a túltermelés mechanizmusa. Egyszerre kell mind a kettővel gazdálkodni, és a kettővel való gazdálkodást tanulják most a mezőgazdaságban nagyon sokan. Ez egy egyféle iskola persze, de a hiánygazdaság nem megszűnőben van, sokszor úgy teszünk, mintha piacgazdaság volna, és azt kellene szabályoznunk. Piacgazdaság csak részben van, és sokszor nagyobb mértékben van hiánygazdaság. A kettőnek az ütközése, ha megérkezik egy vállalatba, higgyék el, sokszor tarthatatlanná válik. Az ápról azt mondja az anyag is ilyen kinyilatkoztatón, hogy teremtsen elő a piaci viszonyokat, az ár közvetítse a piaci

viszonyokat. Az az ár, amely alkalmatlan, nem tud közvetíteni. A mi árrendszerünk pedig egy ponton elviselhetetlenül alkalmatlan, mert hiszen kialakítottuk hosszú időn keresztül az önköltség típusú árakat. Ez az önköltség típusú ár nem tud közvetíteni semmit, mert hisz mindenkinek az önköltségét akarja elismerni. Nekünk tehát a mezőgazdaságban minden ipari terméknek az önköltségét kell elismernünk, s ha ezt elismertük, máris szétnyílik az agráröllő. Tehát az árrendszerünk egyik alapvető baja, hogy nem tud közvetíteni mindaddig, amíg önköltség típusú áraknak nevezzük ezt.

Azt gondolom, hogy sorolhatnánk még sokáig, és itt sokan felvetnek sok gondot, hibát, de én azért szeretnék egyet magunk felé felvetni. Azt hiszem, hogy a mi bajunk az is, hogy elterjedt egy nagyüzemi gőg, és ez is sok pénzünkbe kerül. Ezt csak azzal szeretném alátámasztani, hogy nagyon sokan vannak közülünk, akik úgy kezdenek mindig beszélni, ha a vállalatukról van szó, hogy én. Ez a parasztknál régi dolog, hogy ha eredményekről volt szó, akkor idemutogatnak, ha hibáról, akkor odamutogatnak. Nem jó dolog, ha énnel beszélünk az eredményekről, és sajátunknak tartunk egy vállalatot. Sokkal nagyobb megalázódásra van szükség, egyféle tartásra, hogy ne dicsekedjünk, ne bosszantsunk, merjünk köszönni a saját kollektívánkban. Nem hiszem, hogy azt valaki számba vette — pedig igazán nagy eredmény —, hogy az igazgatót is, ha megválasztják, megtanul jobban köszönni saját embereinek, reggel is, este is, meg délben is. Tehát a nagyüzemi gőgből, saját gőgünkben is le kell adni ahhoz, hogy az eredményeink javuljanak.

Végül még egy dologra szeretném felhívni a figyelmet. Itt sokszor szóba került, Beck elvtárs nagyon jól vázolta, hogy a nemzetközi versenyben mi áll előttünk. Ebből eredően sokan azt is mondják — mert hiszen ha nincs szakmai ismeret, akkor a legegyszerűbb a következtetés —, hogy alkalmatlan a mezőgazdaság, akár meg is szűnhet. Egyébként sok igazság van abban, nem biztos, hogy minékünk ennyi szántón kell drága gépeket üzemeltetni. Meg vagyok győződve, hogy ezt a termést sokkal kevesebb területen is el lehet érni, célszerűbb volna az erre alkalmatlan területeket legeltetésre, erdőgazdálkodásra hasznosítani, és a kevesebb területen pedig sokkal intenzívebben gazdálkodni. Versenyképességünkben óriási szerepet játszik, hogy a verseny közege milyen. Ma óriási verseny folyik a nagy gazdasági blokkok háborújában, hiszen Amerika, a Közös Piac nem véletlenül szorongatja egymást, és kialakulóban van az ázsiai blokk, kialakulóban van maga a KGST is. Az a kérdés, hogy ezekhez a blokkokhoz hogy akarunk csatlakozni. Ezért örülök Beck elvtárs felszólalásának, mert ebben azt érzem, hogy keressük legalábbis a csatlakozás lehetőségét. Hogyan megy a szubvenciók háborúja?

Engedjék meg, hogy most egy héttel ezelőtti példát mondjak. Irakban úgy pályáztunk meg egy tojáskeltető-eladást, hogy Amerika több szubvenciót ígért, mint amennyi az ár, erre a franciák ráfejeltek, hogy ők még többet, s végül egyik sem kapta meg, hanem Románia és Bulgária osztozott, mert azok adták a legnagyobb szubvenciót, amivel mi már nem tudtunk megbirkózni. Tehát egy óriási nyomás van, hogy ki, milyen szubvencióval adja el a termékeit, 60—65 százalékos szubvencionálás az egy általános dolog, ezt szárnyalják túl ezek az extrém ráajánlások.

Mindamellettt azt gondolom, hogy van a mai magyar mezőgazdaságnak a csúcstechnológiával szemben is egy fogadóképessége, és ez is egyféle eredmény. Az elmúlt három évtized eredménye, hogy fogadóképesek lettünk, olyan mértékben mentünk előre, mint amilyen mértékben iparosodtunk, amilyen mértékben nőtt a szellemi foglalkoztatás, és nőtt az értelmiség megbecsülése. Ezért vagyunk tehát

fogadóképesek, tudunk elismerten tárgyalni Izraeltól az Egyesült Államokig, partnereink vannak, hiszen a mezőgazdaság nagyon széles körben kint van minden mezőgazdasággal foglalkozó ipari országban. Tudunk ma is olyan piacon teret nyerni, mint Japán, Kína, ma is adunk el tenyészállatot és extrém anyagokat, ezekben mi is tudunk részt vállalni.

Ehhez mindhez a legfontosabb az, hogy politikai stabilitás legyen a vidéken, és hite legyen a vidéknek. Hite akkor lesz, ha a fiatalok, a szakembergárda elfogad bennünket. Óriási létszám ez. Ezek azok, akiket a politikai versenyben arra is fel tudunk kérni, hogy házaló politikát vállaljanak, tehát elmenjenek mindenkit megagítani, és valószínű, ezek ki is tudnak jönni a házból, nemcsak bemenni.

Még egy dolgot szeretnék megemlíteni, versenyképességünknek egy rendkívül fontos bázisa, hogy a szovjet mezőgazdaság fejlesztésébe mi is konstruktívabban kapcsolódjunk be. Most ez előkészületben van, és én meg vagyok győződve — mert az elmúlt három évtizedben kialakult egy iparosodott rendszere a mezőgazdaságnak —, van mit keresnünk a szovjet piacon, és versenytársak tudunk lenni az ott most már egyre több ajánlatot leadó nyugati, nyugat-európai országok vállalataival.

Befejezésül, az anyagot — azt gondolom — úgy kellene kibocsátani, hogy a végén néhány pontba foglaljuk össze azt, amit politikai stabilitásunk érdekében, a vidék megnyerése érdekében akarunk kérni, és amire agítani akarjuk a vidéket. Azt hiszem, a másik részét a következő vitára kellene bízni, amikor a gazdálkodás részleteit is ki kell dolgozni. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Burgert elvtárs felszólalását. Következik Jucsák György elvtárs, utána Csikász Jánosné elvtársnő.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Magam is aktív közreműködője voltam annak a munkának, amelynek eredményeként ma megtárgyalhatjuk az 1957-ben elfogadott agrárpolitikát. Részes voltam úgy is, hogy most már több mint húsz éve az állami nagyüzemi mezőgazdaság területén dolgozom — és hadd legyen egy megjegyzésem mindjárt az elmúlt központi bizottsági ülés, illetve az első napirend vitájával összefüggésben. Azért, mert az állami tulajdonban dolgozom több mint húsz éve, nem éreztem sem felsőbbrendűséget, sem alsóbbrendűséget, egyenrangú partnernek tartottam magam mindig a mezőgazdaság, illetve a társadalom többi résztvevőjével. Részes voltam úgy is ennek az anyagnak, mint aki az előkészítés során többször is kifejtettem a véleményemet, s így nem véletlen, nem alaptalan az a megállapításom, hogy a véleményemnek egy része — nem tartom persze ezt nagyképzőségnek a részemről, ne is úgy vegyék — meg is fogalmazódik az anyagban is, a szóbeliben és az írásosban is. Így igyekszem gondolataimat rövidre fogni.

Egyetértek az anyag szerkezetével, zömében egyetértek az elemző résszel, a felsorolt, a munka során elkövetett tévedéseinkkel, a kialakult gondokkal, a levont tanulságokkal, és azzal a célrendszerrel is, amit továbbgondolásra érdemes koncepciónak is tartok. Mielőbb az anyaghoz a konkrét megjegyzéseimet, javaslataimat megtenném, engedjék meg, hogy néhány — általam kiemelten fontosnak vélt — megjegyzést tegyek az anyag egészére vonatkozóan is.

Én példaerejűnek tartom azt, hogy most, amikor sorsdöntő társadalomformáló átalakítások részesei vagyunk, a Központi Bizottság elé kerülnek az agrárpolitikai kérdések, ugyanis bizonyítva látom ezzel azt, hogy feladattervünknek és elgondolásainknak megfelelően végezzük a munkánkat. Azt is, hogy előrehaladásunk csak

a politika és a gazdaság, a rész és az egész folyamatos egységben való kezelésével biztosítható.

Iványi elvtárs a szóbelijében szolt arról, hogy az agrárágazat fejlődése, állapota a társadalom egészére hatással van, de nekünk biztosan tudnunk kell azt, hogy ez fordítva is igaz, és jól működő élelmiszer-gazdaság feltételezi a kiegyensúlyozott, nyugodt társadalmi hangulatot is, a közreműködő társadalmi hangulatot. Varga elvtárral ellentétben, én nem akarok tippeket adni a Központi Bizottságnak, de jónak és hasznosnak tartanám, ha a Központi Bizottság áttekintené az ipar, de más népgazdasági ágazatok helyzetét, és ott is kialakítanánk koncepcióinkat, például társadalompolitikai kérdésekről, a vidék és a városok fejlődésének összhangjáról.

Megengednek talán annyi szakmai sovinizmust is, és nem veszik önteltségnek ezt sem, ha most megállapítom és elmondom, jónak tartom, hogy most, itt a sok vajú-dás és bizonytalanság közepette elővettük az agrárpolitikát azért is, mert sikerekről is számot adhatunk. Kell ma erről szólni, és nemcsak nekünk itt, a Központi Bizottság ülésén, hanem kell az egész országnak is. Szükségünk van önbizalomra, ez a mezőgazdaság összes gondjával és bajával együtt a mi sikerünk, kiállja az összehasonlítást korábbi önmagához, önmagunkhoz képest, a szocialista országok bármelyikével, ahogy az adatokat nézzük, de a világ fejlett mezőgazdaságával rendelkező és nagyobb ipari bázissal rendelkező országaival szemben is.

Kár — nem a divat kedvéért mondom —, hogy esetenként a sajtó ezekről bizonyos szélsőségekkel ad hangot, és nem abban a kulturált megjelenési formában, ahogy ezt a szóbeliben hangsúlyozottabb megítélésben hallottuk. Csak röviden, egy megjegyzést engedjenek meg, nem akarom Önöket Nógrád megye problémáival untatni. Nálunk a termelőszövetkezeti közgyűlések igenis megfelelő, konstruktív légkörben zajlanak, olyan emberek vitatkoznak és vannak ott, akik a munkájuk megérdemelt eredményeit féltik, féltik a jövőjüket. Azt hiszem, hogy ezt mindenképpen a Központi Bizottságnak e napirend kapcsán érdemes megjegyezni. Természetesen a sikerek mellett — mint ahogy az élet bármely területén — gondok és feszültségek is vannak, ezt is kihozza az anyag is, és a szóbeli is. Példaerejűnek tartom azt is, hogy az újragondolást, az új agrárpolitika igényét megközelíti a Központi Bizottság, az indokokkal is egyetértek, mert nem a válságra hivatkozik, nem a sztálinista modell szerepel az indokok között. Elfogadja azt az egyszerű, de az emberek számára nagyon is igaz indokot, hogy a megváltozott viszonyok, cselekvésünk késedelme, nem kevésbé elkövetett hibáink miatt kell változtatni, valamint azok jövőjéért kell változtatni.

Ha mindezt megteesszük, valójában elkerülhetjük a válságot. Ezzel természetesen korántsem akarom azt mondani, hogy nincsenek válságágazatok a mezőgazdaságban, vagy nincsenek válságtérületei a mezőgazdaságnak, de az emberek számára ezt a hangulatot, úgy gondolom — ha ki akarunk kerülni helyzetünkéből — nem kell tovább emlegetni ilyen mértékben, ahogy ezt esetenként halljuk.

Az anyag erényének tartom azt is, hogy nem enged annak a csabításnak, hogy megálljon a napi, sokszor bénító gondjaink felsorolásánál, pedig ez most népszerűbb lenne. Sokak számára olcsó népszerűséget is hozhatna. Éppen ezért azt is tartom, hogy nem lehetnek illúzióink, valamiféle fantazmagóriánk, elképzeléseink fogadtatását illetően, hiszen a szóbeli előterjesztésben hallottuk, hogy néhány alternatív szervezet hogyan közelíti meg a kérdéseket.

Azt is fontosnak tartom még megjegyezni, igaz, nem minden esetben, de a legtöbb esetben nem kinyilatkoztat az anyag, hanem gondolkodásra, további vitára

készítet. Ott, ahol ilyenek vannak, ezt én kiküszöbölhetőnek tartom. Életszerűnek tartom továbbá ezt az anyagot azért is, mert figyelembe veszi a termelői szférából érkező javaslatokat, és ha ezen a nyomvonalon tudunk továbbmenni, akkor kialakulhatnak a közös érdekeink, és ez meggyőződésem, a további feladatok megoldásának alapja is lehet.

Ezek után engedjék meg, hogy konkrétan néhány észrevételt tegyek az anyaggal kapcsolatban, annak egyes pontjaihoz.

A harmadik oldal 5.⁴¹ pontjában a termelési rendszerekről szól az anyag, mint olyanokról, amelyek nagyban hozzájárultak a mezőgazdaság felemelkedéséhez. Egyetértek ezzel, de szeretném megjegyezni azt is, hogy elterjedésükben is voltak kényszerű körülmények, leegyszerűsítő elképzelések. Nagyon fontos, hogy ma a termelési rendszerek piaci érdekeltség alapján tudjanak megújulni.

A 3. oldal 6.⁴² pontjában szól az anyag az agrárértelmiségről. Ezzel a felfogással egyetértek, csatlakozom ugyanakkor Varga László elvtárs véleményéhez, mely szerint ismerjük is el, és az anyagban is fogalmazzuk meg, hogy az agrárszakember-képzés hozzájárult — nemzetközi elismerést is kiváltva — az agrárpolitika sikeréhez, a szakmunkásképzéstől a mérnök szakmai képzésig. Mindjárt szeretném javasolni azt is, hogy a feladati részben, tehát a célrendszerek között is fogalmazzuk meg, milyen szerepet szánunk a továbbiakban az agrártudományoknak, a képzésnek, hogy jó lenne, ha az egyetemeken, főiskolákon a mainál lényegesen több alkalmazotti kutatással foglalkoznának, ha idegen nyelveket is jól beszélő szakembereket képeznénk, vagy hogy a menedzser típusú képzés színvonala növekedjék.

Még egy dolgot szeretnék itt megemlíteni, éspedig azt — nem lejárt lemeznek tartom — külföldi tapasztalataim, személyes tapasztalataim is igazolják, erősíteni kell az agráróktatási intézmények és az agrárüzemek kapcsolatát. Ebben igen sok tartalék van, és hasznos eredményekről, példákról tudnék számot adni.

A 3. oldal 8. pontjában⁴³ az anyagot idézem: „Megállt a faluról elvándorlás, fejlődött az infrastruktúra.” Nekem is vannak ezzel a leegyszerűsítéssel aggályaim. Utalok az elmúlt KB-ülés azon megállapításaira, hogy leegyszerűsítve megközelíteni a kérdéseket, igen nagy társadalmi ellenérzéseket is válthat ki, hiszen most egyes térségekben felgyorsult ismét a népesség fogyása, és ez még fokozódhat is. Az infrastruktúra hiánya pedig több helyen éppen ezt felerősíti, mert gátolja a fejlődést. Azt hiszem, ez is egyik sarkalatos pontja lehet majd az újabb kibontakozásnak, és kell, hogy az legyen.

A 6. oldal 3. bekezdésében⁴⁴ — amikor arról szól az anyag, hogy milyen körülmények játszottak közre az agrárpolitika, az agrárfejlődés megtorpanásában — van egy ilyen kitétel, hogy szigorodó hitelezési feltételek. Engedjék meg, hogy erről azért a véleményemet — a gyakorló szakember szemével — elmondjam. Ennél a valóságot kifejezőbb megfogalmazást tartanék fontosnak, ugyanis ez a megállapítás azt sugallja, hogy itt valamiféle fegyelmezetlenkedésről van szó, valamiféle, a hiteleket nem törlesztő üzemek, partnerek megregulázásáról van szó, de mondhatom Önöknek, korántsem ez ennek a lényege. Ha egyoldalúan is közelítem — ezért elnézést kérek —, ez nem véletlen. Itt tulajdonképpen hitelkamatok ésszerűtlen — számunkra, az agrárágazat számára — emeléséről és növekedéséről van szó. Ezek ma már a termelés fejlesztését, még az egyébként kívánatos bővítést is gátolják.

Tehát nem csupán inflációt gerjesztenek, de visszafogják, visszatartják a vállalatokat az egyébként kívánatos hitellel történő termelés bővítésétől, sőt arra is készítetnek, hogy a már meglévő, de a kamatterheknél kevesebb, még mindig nyeresé-

ges termelést is megszüntessük. Valójában ma nagyon nehéz 20 százalékosnál nagyobb nyereséget biztosító üzleteket kötni, találni. Ezt gyakorlatból mondhatom, és meggyőződésem, többen vannak.

Ma reggel a falurádióban is hallhattunk egy megközelítést egy mezőgazdasági szakember szájából, és nyilván egy igazodásról van szó, egy feltételrendszerhez való igazodásról, hogy bizonyos saját forrásokat ma már nem a mezőgazdaságba fektetnek be, hanem elsősorban a bankokba, és ezzel munkahelyek is szűnnek meg, és természetesen csökken a nemzeti jövedelem is, vagy ha tetszik, a nemzeti össztermék, és ez egy nemkívánatos vállalkozói és ésszerűtlen vállalkozói magatartás. Nemcsak a mezőgazdaság gondja, átfogóan gondja az egész termelésnek is. Azt hiszem, hogy hosszabb távon igen súlyos gondokat okozhat a társadalom fejlődésében is.

Kedves Elvtársak! A munkás-paraszt szövetség megújítása, új tartalommal való megtöltése, az egyenlő esélyek biztosítása most formálódó koncepciónk leglényegesebb kitétele és megállapítása. Ebben várom a legtöbbet azoktól a vitáktól, amelyekkel ezt az anyagot most újtára bocsátjuk. Nem is tartom szükségesnek csak a mezőgazdaság, illetve az élelmiszer *[sic!]* területére leszűkíteni az anyagnak a megítélését, hiszen az élelmiszer-gazdaság az egész társadalom része, és ezért máshol is szóba kell ezt hozni.

Azért is várom a legtöbbet ezektől a vitáktól, mert a korábbi agrárpolitikánk sikeres végrehajtása eredményeként alaposan megváltozott a mezőgazdasági üzemek arculata, és itt ma már korántsem az a parasztság dolgozik, amely a nagyüzemek szervezése idején, vagy akár tíz évvel ezelőtt. Elég ha csak arra gondolok, és elmondom, hogy nyomtatott áramkörök, vagy éppen biotechnológia, a vegyipar, a legfejlettebb iparok is jelen vannak a mezőgazdaságban, és az ezt művelő emberek is, és ezek is a mezőgazdasági üzemek részét képezik.

Azt hiszem, a munkás-paraszt szövetség esetében is többről van ma már szó, az új gazdasági és politikai körülmények újabb és újabb próbának teszik ki ezt a szövetséget, ezért én mindkét fél részéről átgondolásra tartok igényt. Az élelmiszeriparban dolgozók ma hogyan gondolkodnak erről — hogy ne hagyjak kétséget efelől —, engedjenek meg egy példát. Amikor mi az intézményrendszer megváltoztatását sürgetjük — amelyetől igenis munkánk hatékonyságának növekedését reméljük —, ezt elsősorban nem a többpártrendszerrel várjuk, ugyanis nincsenek illúzióink. Sokkal inkább azokat a gátló tényezőket, intézményeket szeretnénk megszüntetni, amelyek valójában a mozgásterünket, a piacra való gyors reakcióinkat gátolják. A mezőgazdaságban, az élelmiszer-gazdaságban dolgozók hisznek abban, hogy ezt nemcsak a — elnézést kérek, nem pimaszkodni akarok —, Független Kisgazdapárt vagy a Parasztpárt és leginkább nemcsak a XIII. kerületben való megalakulása oldhatja majd meg, ennél számunkra többet jelent, nagyobb biztosíték a közös egymásrautaltság, az MSZMP talaján létrejött munkás-paraszt szövetség.

Azt hiszem, ebből az alapállásból kell megközelíteni a 8. oldal c) pontját⁴⁵ is, mely szerint a mezőgazdaság őrizze meg népességmegtartó szerepét. Ezt elsősorban társadalompolitikai kérdésnek tartom — és itt egyetértek azokkal a kitételekkel, amelyeket az előző hozzászólók már elmondtak —, de ugyanakkor azt is hangsúlyozom, hogy a mezőgazdaság erre önmagában nem képes. Mint ahogy azt is természetesnek tartom, hogy ugyanakkor a népességmegőrzés, a falu felemelkedésében a mezőgazdasági üzemeknek aktív szerepe, prioritása van.

A 8. oldalon szól az anyag arról, hogy a föld szerepeljen árujelleggel. Fontosnak tartom és megerősítendőnek a föld ilyen tőkeként való kezelését, mert ez a nemzetgazdaság szempontjából is fontos, és összefüggést látunk a nemzetközi gazdasági kapcsolatok terén is e problémakörben. Itt jelzem, ez sem lehet alapja egy olyan [új] földosztásnak, amelyet egyes — és megint elnézést kérek a kitételért — kutatók megfogalmaznak. Ezt a mezőgazdasági nagyüzemek dolgozói, vezetői nem akarják, erre egyértelműen választ adtak az Állami Gazdaságok Országos Egyesülésének ülésén is. Persze nagyon gyorsan hozzá szeretném tenni, hogy szükségét látjuk a tulajdonformák, a vállalkozások sokszínűségének úgy, ahogy ezt az anyag taglalja, és ebben helye van az egyéni vagy a családi vállalkozásnak is.

Kedves Elvtársak! Ennyivel kívántam az agrárpolitikai anyaghoz hozzájárulni. Javaslatom az, hogy a mai, itt elhangzó viták tapasztalataival is kibővíve, valójában kerüljön pártvitára, de ha kibővíthetném, inkább társadalmi vitára ez az anyag, és úgy kerüljön ismét ide vissza a Központi Bizottság elé. Köszönöm a türelmüket.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Juscsák elvtárs, Csikász Jánosné elvtársnő következők, utána Judik István.

CSIKÁSZ JÁNOSNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Az agrárpolitika megújításának koncepciója véleményem szerint kismértékben érinti a feldolgozóipart. Pedig a kettő együtt alkothat szerves egészet. Nem függetlenítheti az ipar sem, a mezőgazdaság sem önmagát egymástól. Ezért én hiányolom azt a koncepciót, ami átfogja az egész agrárgazdaság és feldolgozóipar tevékenységét. A tettvágnál konkrétabb elképzelések kellenének. Az élelmiszer-termelés meghatározó szerepet tölt be a jövőben is, ezért szükségesnek tartom, hogy az elmélet a gyakorlattól ne szakadjon el. Tudom, a politika nem hivatott arra, hogy szakmai kérdéseket felvállaljon, s ezekben döntsön, ez a szakemberek dolga, ugyanakkor nem kerülhetők el azok a problémák, amelyekkel küzd a feldolgozóipar. Mert egy jó koncepciót is csak úgy valósíthatunk meg, ha annak megvannak a reális alapjai és feltételei. E feltételek hiányáról szeretnék néhány gondolatot elmondani, s nézzék el nekem, hogy a gyakorlat oldaláról próbálom ezt megvilágítani.

A magyar élelmiszeripar jövőjét valóban határozza meg, mennyire tud a piac követelményeinek megfelelni, de nemcsak ez a feltétele, hanem az is, hogy a KGST-n belül milyen időn belül sikerül olyan feltételt teremteni, amely reális áron, illetve valódi értékét teremti meg az árunak, és azok itthoni elszámolása a vállalatok felé az állami beavatkozás következtében hogyan történik. Jó lenne, ha az anyag olyan táblázattal is bővült volna, amiből kiderülne, hogy mit, miért és mennyiért tudunk értékesíteni a piacon.

Az élelmiszeripar háromirányú piacra termel, KGST, tőkés és belföldi igényeket elégít ki. Ma meghatározó mind a három piac, sajnos úgy a KGST mint a belföldi piacon beszűkülés tapasztalható, hisz a fizetőképes kereslet itt csökken legjobban. Ugyanakkor mindenki előtt világos a tőkés piacra való bejutás, illetve bennmaradás nehézsége, úgy lehet bennmaradni, ha kiváló minőségű és csomagolású árut szállítunk, s a vevő által kért technológiai színvonalon, illetve az általa elfogadott eszközzel gyártjuk. Ehhez a háttérpár nincs felkészülve, illetve nem is teremthető meg, ami van, az pedig monopolhelyzeténél fogva diktál, rugalmatlan, nem érdekelt minőségi igények kielégítésére. A kisebb üzemek megjelenése mellett, azt hiszem, a nagyüzemekre továbbra is szükség lesz, hiszen azt is kell tudnunk, hogy

az élelmiszer-feldolgozás eléggé energia- és eszközigényes, ugyanakkor nem nagy haszonkulccsal dolgozó iparág.

Jelenleg a szakembergárda képes arra, hogy az új, korszerű technológiát befogadja, és az infrastruktúra, amely hosszú időn keresztül épült ki, a nagyüzemek kezében van. Veszélyesnek tartom a meggondolatlan beruházások elterjedését, amelyek egy-két éves konjunkturális lehetőségekre épülnek.

Az alapanyag-termelés és a -feldolgozás között továbbra sincs összhang. Nincs célirányos fejlesztés, ha valamiből sok terem, vegye át az ipar, dolgozza fel és keresse rá vevőket, ez a mai gyakorlat. Természetes, arra is van példa, hogy a mezőgazdaság is szeretné tudni, mit termeljen. Ezek a megállapítások főként a gyümölcsstermesztés területén érvényesek, itt okoz gondot a váltás, hiszen az átfutási idők, a fák termőre fordulása miatt hosszú időt vesznek igénybe.

A KGST-n belüli kontingenscsökkenés a mezőgazdaságra olyan hatással lesz, hogy a feldolgozóipar csökkenteni fogja gazdaságtalan termékeinek számát, s itt a gyümölcsstermesztés helyzete fog romlani. Hozzájárul még a belföldi magas cukorár, amit a világpiac egyáltalán nem ismer el.

Szólni kell még a kutatásokról is. Itt sokkal szorosabb együttműködésre van szükség a mindennapi gyakorlat során. Ahhoz, hogy a piac igényeinek eleget tudjunk tenni, mind a termelők, mind a feldolgozók — idesorolnám még az élelmiszer- és mezőgazdasági gépjáratást is — feltétlen gyorsítani szükséges az új fajták elterjesztését, a technológiai folyamatok korszerűsítését. Ez pedig nem nélkülözheti a napi kapcsolatokat sem, közelebb kell kerülni egymáshoz.

Szólnom kell még a beruházáscsökkenés következményeiről is. Ez a folyamat megállítja a fejlődést, veszélybe hozza még az újratermelést is. A vállalatok tőkeszegények, a termék jellegéből adódóan hosszú a forgási idő, azonkívül egy egyenletes ellátást kell biztosítani a keresletnek, ami odavezet, hogy a hitelek felvétele nélkül működésképtelenné válnak. A hitel még mindig magas kamata, ugyanakkor a feldolgozók 3—4 százalékos haszonkulcsa azt jelenti, hogy a magas kamatok tovább drágítják az áruk értékét, s mindinkább nehezebb helyzetbe hozzák a vállalatokat. Ahhoz, hogy a belső és külső áru- és pénzpiacon rend legyen, koordinációra van szükség. Azért kell koordinálni e két tevékenységet, mert jelen pillanatban is az egyéni érdekeltségi viszony népgazdasági szempontból káros is lehet. Gondolok itt a feldolgozatlanul továbbított termékekre, a tollra, és azokra az egyéni törekvésekre, amelyek a külpiacon úgy jelennek meg, hogy egymás árait törlik le a termelők.

Meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyekben mind a termelő, a feldolgozó, a kutató és értékesítő, illetve a háttérpiac abban legyen érdekelt, hogy a végtermék, amely a piacon megméretik, minél magasabb színvonalon képviselje a mezőgazdaságot és az élelmiszeripart. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Csikász elvtársnő. Judik István elvtárs következik, utána Szabó István elvtárs.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Bár mint bizonyára tudják, nem vagyok agrárszakember, ennek következtében azok a gondolatok, melyeket a tisztelt Központi Bizottság szíves figyelmébe ajánlok, természetesen nem tőlem származnak. A javaslatokat Csongrád megyei termelőségvetkezeti vezetők fogalmazták, de úgy érzem, magam is azonosulni tudok velük. Véleményem szerint óriási a felelőssége a Központi Bizottságnak e kérdés megtárgyalásánál, mert nemcsak

egy ágazatról, és nemcsak élelmiszer-termelésről, hanem a falu, a vidék lakosságának életéről, sorsának további alakulásáról van szó. Ez eddig is politikai kérdés volt, amihez képest a közelmúltban elég sok szerencsétlen intézkedés született.

Ezentúl még inkább politikai kérdéssé válik, mert ezek a hibák, mint például a termelőszövetkezetek összevonása, az agráröllő gyors nyitása, a támogatáselvonás egyenlegének drasztikus negatív változtatása, a szövetkezeti alapelvek jogszabályokkal való elnyomórítása, a felvásárlás, feldolgozás monopolhelyzetének fenntartása és az export monopolizálása a közelmúlt hibái. Az új politikai szervezetek ezeket gyorsan kihasználhatják, az ezekkel való foglalkozással a mezőgazdasági lakosságot könnyen meg lehet nyerni. Már érzékelhető egyfajta taktikai fogásként, hogy bizonyos dolgokat kiollóznak az MSZMP elképzeléseiből, és azt sokkal emberközelibb formában adják le.

Tisztelt Központi Bizottság! Az élelmiszeripar és a mezőgazdasági termelés viszonyáról néhány szót engedjenek meg. Az élelmiszeripar fejlettségi színvonala negatívan befolyásolja a hajlékony mezőgazdasági exportot. Az exporttámogatások valamelyest segítették behozni a lemaradást, de ugyanakkor kényelmes helyzetet teremtettek. A jelenlegi helyzet az, hogy a mezőgazdasági termelőktől teljesen elkülönült, monopolhelyzetben lévő élelmiszeripari vállalatok egyrészt teljes egészében rendelkeznek az exporttámogatással, másrészt felvásárlási áraikat a saját költségeik és nyereségük elismertetésére alakítják ki. Ez pedig nem ösztönöz a jobb gazdálkodásra és ésszerű fejlesztésre, takarékosagra. Csak két példát hadd mondjak az előbbieik igazolására.

Nálunk is a megyében — mint gondolom máshol — a Pincegazdaság ősszel felvásárolta a szőlőt, és majd csak ez év szeptemberében fizet. A Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat igaz, hogy létrehozott egy paprikatársulást a termelőkkel, de érdekes módon a vertikumon belül 4 milliós volt a nyereség, a vállalatnak pedig 200 millió volt a nyeresége. Azt hiszem a számok magukért beszélnek.

A megoldás lehetőségeiről, talán négy pontban: a mezőgazdasági üzemekben annyi beruházásra felhasználható jövedelmet hagyni, hogy összefogással, esetleg külföldi cégek bevonásával új, korszerű feldolgozó kapacitásokat hozzanak létre; az állami tulajdonú élelmiszeripari üzemek tulajdonjogát megosztani az alapanyag-előállítókkal; az export liberalizálása, ugyanis a kiviteli lista fele mezőgazdasági termék; el kell ismertetni a feldolgozás vertikumában, hogy a föld is tőke, tehát van értéke.

Néhány szót a támogatásokról. Azt mindenki elismeri, hogy mezőgazdaságunk enélkül nem lehet nemzetközileg versenyképes, mégis az előterjesztéshez csatolt 7-es táblázat⁴⁶ szerint 1987-ben már 29 milliárd volt a támogatások és elvonások negatív egyenlege. Ez is eredményezte a jelenlegi helyzetet, azt, hogy a mezőgazdasági szövetkezetek mintegy egyharmada reménytelen helyzetbe került, ezzel egész falvak és vidékek megélhetési lehetőségét veszélybe sodorva. Sajnos erre már egyre több konkrét példát is lehet sorolni az ország kedvezőtlen természeti adottságú vidékeiről.

Tudomásul kell vennünk, hogy a mezőgazdasági termékek árcentruma átlagos termékenységgű földminőséget feltételez, így az ennél gyengébb minőségű földeken gazdálkodókat — ha nem akarunk országrészeket elnépteleníteni — támogatni kell. Sajnos az agráröllő nyílása, az egyéb terhek növekedése a kedvezőtlen körülmények között gazdálkodó kört az átlagosnál fokozottabban érintette. Ennek a kérdés-

nek megnyugtató, hosszabb távú megoldását a részletes koncepció külön fejezeteként javaslom kidolgozni.

Az írásos előterjesztés jól mutatja be, hogy a szövetkezeti munka uniformizálása, a tulajdonos bérmunkássá változtatása és ezzel érdekeltségük csökkentése súlyos hiba volt. A jelenlegi kötött szabályozás nem ismeri sem a mezőgazdaságból, sem a szövetkezeti formából adódó sajátosságokat. Ezen változtatni kell. Ahol még több vonásban él a szövetkezeti forma, a szakszövetkezetekben, ott meg kell őrizni ezeket, de ahol lehetséges, a termelőszövetkezetekben a belső érdekeltségi rendszer tagsági érdekeknek megfelelő alakítását, a vagyomból való részesedést, az eredményérdekeltséget lehetővé kell tenni, sőt ösztönözni kell.

Nem új földosztásra kell gondolni, hanem arra, hogy az eredményből való közvetlen részesedéssel meg kell teremteni azt a helyzetet, hogy a tagok úgy foglalkozzanak a rájuk bízott állatokkal, növényi kultúrával, mintha az a sajátjuk lenne. A termelés eredményéből, a keletkező jövedelmekből a termelés sikerének megfelelően részesedjenek. Ehhez merőben új szabályozásra van szükség.

El kell érni, hogy az adott környezet sajátosságainak legjobban megfelelő gazdasági alakulat, szövetkezet, szakszövetkezet egyéni és családi alapon létrejövő vállalkozás a lehető leghatékonyabban művelje a földet és folytasson egyéb mezőgazdasági termelést. Ehhez kell igazítani teljesen semleges módon a támogatások és elvonások rendszerét. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Judik elvtárs. Szabó István elvtárs következik.

SZABÓ ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves elvtársak! A küldött anyaggal és Iványi elvtárs beszámolójával teljes mértékben egyetértek, jónak tartom, nem került meg semmit, nem akarok vele vitatkozni, nekem is az a javaslatom, ami Burgert elvtársnak és másoknak, hogy meghallgatva a vitát, a vitát beledolgozva az anyagba, esetleg rövidíteni, kiemelni egy-két szempontot, ami most aktuális és nagyon foglalkoztatja elsősorban a mezőgazdaságban dolgozókat, de az egész belpolitikánkat, és vitára bocsátani, és ide visszahozni.

Fontosnak tartom, hogy a Központi Bizottság foglalkozik az agrárpolitika múltjával, jelenével és jövőjével, nem leplezem, örülök, hogy idekerült. Egyszer úgy, mint aki a mezőgazdaságban dolgozik. Két szempontból örülök, mert valóban gazdasági feszültség van az ágazatban, ez ma még nem politikai feszültség, de ha nem oldjuk fel, akkor számíthatunk rá, hogy ebből politikai feszültség lesz, ez az egyik. A másik, ami szerintem fontos, hogy idekerült, és nem akarom eltúlozni, a megalakult pártok és alternatív szervezetek igenis foglalkoznak az agrárpolitikával, ne túlozzuk el, de le se becsüljük.

Nem akartam a múltunkkal foglalkozni, de úgy érzem, hogy nagyon röviden, és nem akarok elmerülni benne, kell vele foglalkozni, mert ránk kényszeríti az élet, hogy legyen világos álláspontunk.

Az elmúlt 40 évben, vagy 42 évben négy elhatároló szakaszt lehet megkülönböztetni a magyar agrárpolitikában. 1945-ben földet osztottunk, és nem akarok ezzel foglalkozni, csak annyit jegyezni meg, hogy olvastam egy írást egy napilapban, ebben az írásban felvetette egy professzor valamelyik agráregyetemünkről, hogy az agrárpolitika torzulása már 1945-ben a földosztásnál kezdődött. Tehát elsiratta a földreformot, nem akarok vele foglalkozni. Úgy érzem, hogy ennyire azért ne menjünk vissza.

Ez volt az első szakasz, a második szakasz a mezőgazdaság szocialista átszervezése, erre még a fiatalok is emlékeznek, akik itt a teremben ülnek, nem azok, akik ilyen korúak, mint én is. Ez Magyarországon 1948-ban kezdődött és 1962-ben fejeződött be. Borzasztó nagy buktatókkal, 1953-ban földet osztottunk, 1956-ban szétmentek a szövetkezetek, lecsökkent a koncentrált terület, a kollektivizált terület. Ezzel sem akarok többet foglalkozni. A harmadik szakasz volt a megszilárdulás. Ezt egy nagyon fontos szakasznak tartom, a mai napi politikában is felhasználhatjuk, 1962—1967—1968-ig egy olyan helyzet alakult ki Magyarországon az agrárpolitikában, az agrártermelésben, a paraszti légkörben, hogy nem akartak tömegesen kilépni már 1966—1967-ben a termelőszövetkezetekből a parasztok. Ez egy nagyon-nagyon fontos kérdés, nem akarok itt akadémikusi vitába belemenni, de úgy is fel merem ezt fogni, hogy gyakorlatilag 1967—1968-ban azonosult a parasztság azzal a koncepcióval, amit itt a párt 1959-ben meghirdetett és végbevitt.

Akkor nem értette, nem is volt rászorulva, hogy neki miért kell szövetkezetbe belépni. Élelmiszerhiány volt Európában, az élelmiszert el lehetett adni, keresleti piac volt, nem volt ilyen gondja, hogy amit ő megtermelt, azt nem tudja jó áron eladni, és szövetkezetbe kell tömörülni. De 1968-ban és az azt követő időben jóváhagyta a parasztság ezt a politikát.

Az anyagban benne van, csak megemlítem, ez is a történethez tartozik, büszkén mondjuk, és ez nem is baj, mert egyetlenegy állam — talán az NDK, a lengyeleket még nem tudjuk, hogy mikor szervezik át a mezőgazdaságukat —, csak mi voltunk azok, ahol az átszervezés után vagy az átszervezés ideje alatt nem esett vissza a mezőgazdasági termelés. Ez nagyon fontos dolog. Amikor ezt megállapítjuk, azt is meg kell állapítani, hogy nem is emelkedett, és az ipari fejlődésünkben pedig ment a nagy gyárak építése és így tovább. Tehát, hogy nem emelkedett itt az átszervezés idején, és az azt követő 5 évig nem emelkedett a mezőgazdasági termelés, ez önmagában már lemaradást jelentett. Tehát, ahogy Burgert elvtárs mondta, én is szeretnék hozzá csatlakozni, hogy itt 1968 után a reformfolyamatba kell beilleszteni ezt az agrárpolitikai fejlődést — ami, szeretném itt aláhúzni majd ezt is, erre még visszatérek —, hogy egészen az 1980-as évekig, 1985-ig is, merném mondani, ez a mezőgazdasági fejlődés, ez a mezőgazdasági termelés lendületben volt. Tényleg a szó szoros értelmében nagy utat futott be, ezt társadalmi teljesítménynek fogom fel még akkor is, ha ezt mi csináltuk, akik a mezőgazdaságban élünk és dolgozunk, és nem lehet elvitatni tőlünk ezt, a szó szoros értelmében egy társadalmi termelés.

Tehát a negyedik szakasz ez az iparszerű szakasz, és a szektorok kialakulása, ebben élünk most úgy, ahogy látjuk, ez egy nagyon hosszú folyamat lesz. Kínálati piac van a nemzetközi piacon élelmiszerből, valóban csak dotációkkal lehet ezen a piacon a jövőt illetően megmaradni — meg kell maradni, majd erről még később egy pár szót szólnok.

Ezt tisztázni kell, mert támadás fogja érni, és támadás érte már az elmúlt időszakban is. Ehhez kötődik tulajdonképpen a földmonopólium, a földhasználat, és ide kell kötni nekünk a föld értékét is.

A szektorokat; az állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, háztáji gazdálkodás, kisüzemi termelés és hobbikert. Tehát, aki azt mondja, hogy Magyarországon csak földmonopólium van, az nem tudja pontosan, mert itt ez a négy vagy öt szektor az, amely használja Magyarországon a földet.

A jövőt illetően, ez egy nagy kérdés, ez is politikai kérdés: ha a piacgazdaság és a reform kibontakozik, ha szó szoros értelemben elbírja a belpolitika, hogy meg

lehet bukni, s valahol lehet vezényelni ezt a megbukást, ezt a munkanélküliséget és így tovább, és így tovább, akkor felvetődik a kérdés, hogy ipari üzemeknek is vagy fogyasztási szövetkezeteknek is mondjuk lehet földjük. Ha a piac a szó szoros értelmében élni fog, mert nem él, ha az lesz, amiről Burgert elvtárs beszélt, mert nincs, mert féloldalas ez, hogy azé a föld, aki a legjobban csinálja, akkor ez a föld-monopólium — ami nincs is — ez tovább bővílhet.

Nincs politikailag kiérlelve, és itt szeretném megmondani, hogy a mostani mezőgazdasági alapár — gondolok itt a gabonára és egyebekre — nem is teszi vonzóvá most a jelen pillanatban ezt a földet, nem nyúlnak érte a parasztok sem. Kívánatos lenne, nem félünk tőle, hogy jó pár — és én nem parttalanul beszélek —, 40—50 szövetkezetet is el tudnék képzelni, ha szakszövetkezetté, egyszerű szövetkezetté, vagy ne adj isten, egyéni parasztagzaldálkodást vállalna, visszaalakulna, de a jelenkori árviszonyok, a mezőgazdaság nyomott árai miatt ennek én pillanatnyilag nem látom lehetőségét.

Amiben lemaradtunk, és ki kell hangsúlyozni, ezt a jövőt illetően nem tudjuk megkerülni. A vertikális integráció nem alakult úgy, ahogy az kívánatos lett volna. Szeretném, ha nem értenének félre az elvtársak. Én örülök annak, ha egy mezőgazdasági üzemben van egy konzervgyár vagy vágógép, és én is látom, meg tudom, hogy a megtermelt sertések 25—30%-át már a regionális vágóhidak vágják le Magyarországon, aminek örülni kell, mert nem hordjuk össze a húst, és nem visszük vissza. Ez egy nagyon fontos dolog, de itt többről van szó. A nyersanyagtermelő és -feldolgozó ágazatot össze kell engedni, ez külön pályán fut és nagyon nehéz megmagyarázni, hogy kinek van igaza, és ebben bátortalanok voltunk, nem tudtunk előbbre lépni. Ha előrébb tudtunk volna lépni, akkor nem követtünk volna el olyan durva hibákat, hogy a Dunántúlon több vágóhidat építettek, mint ami sertést ott meg lehet termelni, egymillió darabbal, és a Tiszántúlról viszünk át stb.

Hogyan ítéljük meg a magyar gazdaságot, ez egy nagyon nagy kérdés, hogy ez egy tönkrement mezőgazdaság, vagy csak feszültséggel küszködik. Én ezt az utóbbit mondom, hogy ez nem egy tönkrement mezőgazdaság, de igenis feszültségekkel küszködik. Amikor ezt mi kimondjuk, akkor semmit nem vonunk le abból az értékből, amiről én itt beszéltem. Ilyen a gazdasági életben előfordul, véleményem szerint még — ha nehezen is — ezt politikailag lehet kezelni. Nem akarok belemenni abba — nem is tudom pontosan, mert több nézőpontból lehet nézni — az 1500 mezőgazdasági üzemből hány száz, ötszáz, kettő- vagy háromszáz — ezt majd pontosan meg kell nézni, és a kormány nem tudja megkerülni — van a válságszinten, a veszélyzónában.

Véleményem szerint ezt egyedileg kell megvizsgálni, amit lehet már 1989-ben vagy 1990-ben, nem tűr több halasztást. Azt, hogy ebben a veszélyzónában lévő szövetkezeteknek a 95%-a mezőgazdasági termelőszövetkezet, ha 250, akkor 250-nek a 95%-a, ha 400, akkor annak a 95%-a. Ez a mostani belpolitikánknak egy nagyon nagy politikai és gazdaságpolitikai kérdés. Nem akarom ezt most kifejteni, ezt valamennyien tudjuk.

Az agrárpolitika céljairól nagyon röviden, és én be is fejezem a mondanivalómat. Örülök, és politikai szempontból ez egy nagyon fontos kérdés, hogy a céloknál a parasztságot, a mezőgazdaságban dolgozókat, a falun élőket határozza meg, ahogy nekik kell jobb világot, jobb életet — szeretném hozzátenni — több munkával biztosítani. Szeretném elmondani azt is — és ezt se hallgassuk el, és ne szégyelljük —, hogy Magyarországon a mezőgazdaságnak a népgazdasági jelentősége sajnos

borzasztó nagy. A társadalmi termelésen belül, ha a bruttót nézzük — a mellékletben le van írva —, akkor 26%-ot képvisel, ha a nettót, akkor 19 százalékot képvisel. Ez egy olyan borzasztó nagy hányad, hogy ezen a számon meg lehet mérni, ez a magyar gazdaság tulajdonképpen elhagyta a feudalizmust, vagy tényleg a szó szoros értelmében közepesen fejlett ipari ország vagyunk, mert tőlünk sokkal gazdagabb országok; Egyesült Államok, de ne menjünk Amerikába, maradjunk Európában, a skandináv államokban ez 7%, egy sokkal jobb mezőgazdaság mellett, és így tovább. Nyugat-Európában mindenütt 10%-ot képvisel, ezek nagyon fontos kérdések, amiről a jövőt illetően szembe kell nézni.

A harmadik kérdés; egyértelműen ki kell mondani ebből az előbb említett dologból, hogy nincs más választásunk, a mezőgazdaság exportorientáltságát meg kell tartani, mert azt a dollármennyiséget, vagy azt a rubelmennyiséget nincs a népgazdaságban, aki felvállalja a mezőgazdaság helyett. Ismerve az ország gazdasági helyzetét, valamennyien tudjuk, hogy erre nagyon nagy szükség van.

Az érdekképviselő, erről is szól a beszámoló. Magyarországon úgy alakult a történelmi helyzet, hogy nekünk nincs annyi és olyan hagyományunk, mint például a szakszervezeteknek. Mintegy 20 éves múlttra tekint vissza a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, a Fogyasztási Szövetkezetek, Ipari Szövetkezetek átalakulása, az állami gazdaságok egyesülése, ami ilyen vagy olyan szinten mégis érdekképviselőt lát el. Örülni kell ennek, hogy van. Nem akarok sziruposkodni, de én az érdekképviselőt a magam részéről úgy tudom elképzelni, hogy van egy kormányunk, ami az egész népgazdaságot képviseli, az egész társadalmat, az érdekképviselőt — legyen az a szakszervezet, TOT, vagy állami gazdasági egyesülés —, az csoportérdeket képvisel. Ezt így tudom elképzelni, és így is van. Amikor ezt mondom, azt is szeretném elmondani, hogy a kialakult belpolitikai helyzetben a monopóliumok, az érdekképviselői monopóliumok megszűntek, ez látszik a szakszervezeteknél is, erre vagyunk mi a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsában is felkészülve. Nálunk még nem hasadtunk ketté, de fel vagyunk rá készülve, és ezt tudomásul kell venni. Nem örülünk neki, de ki fogjuk bírni.

Így el tudom egynek a Mezőgazdasági Kamarát is képzelni, én nem tudok már erről olyan lelkesen beszélni, ahogy erről Burgert elvtárs beszélt, ez nem az ellentétet jelenti. Tudni kell, hogy kinek mi a jogosítványa, mi mellé kell állni, ezek még nincsenek kidolgozva, még felrepitett gondolatok, beleférnek a mai belpolitikába.

Mivel a termelőszövetkezeteknek Magyarországon egy sor szociálpolitikát is, társadalmi feladatot is el kell látni, a termelőszövetkezeteknél a tagsági viszony nem a munkavégzés abbahagyásával szűnik meg, hanem a halállal, mert háztáji földet kell adni, olykor-olykor még el is kell temetni, mert nincs senkije, gondozni kell, és így tovább. Tehát egy bonyolultabb szociálpolitikai, politikai, amit magában egy kamarában csak gazdasági kamarában [nem] lehet feloldani [sic!]. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Szabó elvtárs felszólalását, szünet után Gubicza Ferenc elvtárs lesz az első. 10 óra 35 perckor folytatjuk.

S z ü n e t

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a munkát, hiszen még tizenegy felszólaló van hátra, és még napirendünk is van. Nagyon kérem a felszólaló elvtársakat az önmérsékletre, annál is inkább, mert konkrét előterjesztésről van szó, tehát nem feltétlenül szükséges filozófiai fejtegetésekbe bocsátkozni, mint egy alkotmánynál például. Ezért konkrét javaslatokat is lehet tenni. A tizenegy felszólaló úgy jött össze, hogy a tíz kiegészült Romány Pál elvtárral, közben Bónyai István elvtárstól írásban megkaptuk a hozzászólását.⁴⁷

Tehát most következik Gubicza Ferenc elvtárs, utána Révészné Kéri Anna elvtársnő.

GUBICZA FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Berecz elvtárs felhívta a figyelmünket az idő betartására. Nem olyan egyszerű dolog, mint ahogy az előző hozzászólásokból is kitűnt. Igyekeznii fogok majd ehhez igazodni. Gondolom, ha Iványi elvtárs lett volna az elnök, akkor nem mondta volna ezt, mivel az ő napirendi pontjáról van szó.

Tisztelt Központi Bizottság! A téma aktualitására vonatkozóan több véleményt hallottunk, én ezekkel egyetértek, különösen Szabó elvtárs és Burgert elvtárs hangsúlyozta ki ezt a kérdést. Hozzászólásomban két résszel kívánok foglalkozni, egyrészt az előző időszak kérdésével rövidebben, és a feladatokkal kapcsolatban egy kicsit részletesebben.

Az elmúlt 30 év agrárpolitikáját ma egyes pártok vitatják, de a sikert nagyon jól mutatják azok a számok, amelyeket a mellékletekben megtalálhatunk. Hivatkozni szeretnék én az eredmények kapcsán arra, hogy az ENSZ mezőgazdasági szervezete, a FAO jelentésében úgy fogalmazott az 1965—1980 közötti időszakot vizsgálva, hogy a világon a harmadik leggyorsabban fejlődő gazdaság volt a magyar mezőgazdaság. Én ezt nagyon lényegesnek tartom, és ez olyan nemzetközi összehasonlítás, amelyen vitatkozni nem lehet. A fejlődést jól mutatja a falu képének megváltozása, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának csökkenése, ezen belül a gondolkodásban bekövetkezett változást nagyon lényegesnek tartom. Az agrárértelmiség szerepe, a szakmai felkészültség szerepe falun meghatározó volt. Erre vonatkozóan az előterjesztés nem tartalmaz megfelelő adatokat.

Egyetértek Juscsák elvtárs felvetésével, amely e témakörre vonatkozik. Ez a változás egy minőségileg új helyzetet teremtett, mely lényegében a párt politikájának az eredménye volt. A legrátermettebb parasztemberek lettek a vezetők, elnökök, brigádvezetők, szakmunkások, adminisztrátorok, függetlenül a múltjuktól, a vagyonuktól, de függően attól, hogy mire vállalkoztak, és mire voltak képesek. Ez egy óriási erőt hozott a felszínre még akkor is, ha a gondolkodásban a változás, az új befogadása csak lépésről lépésre következett be. Ma természetesnek vesszük a gépet, a traktort, a helikoptert, a műtrágyát, a növényvédő szereket. De hadd mondjam, hogy ez akkor nem volt természetes. Én 1961-ben kezdtem dolgozni, akkor alakultak a szövetkezetek.

Az első évben nem engedték a parasztemberek a háztáji géppel való művelését, hanem lóval műveltek, vagy a kézi aratást csak úgy szorította ki a kombájnos aratás, hogy nem győzték a munkát. Most ezért a gondolkodásért nem a parasztembert kell okolni, mert korábban nem volt lehetősége, hogy a technika legújabb vívmányaival megismerkedjen, de a tsz-ek létrejöttével szinte robbanásszerűen volt meg a lehetősége az új technika bevezetésének és alkalmazásának, melyet segítettek a

termelési rendszerek is. A magyar mezőgazdaságban nem lett volna meg a lehetőség ennek a technológiának ilyen rövid idő alatt történő bevezetésére.

Ezzel egy időben a háztáji kérdését vetném fel, ami tulajdonképpen megoldotta a kistermelést, és itt egy olyan összefüggést vetnék fel, hogy a jelenlegi kistermelésben előállított termékek több mint 50%-a nem a tsz-tagoktól származik, és ez egy óriási dolog, hogy nem attól függően történt a kistermelők támogatása, hogy tsz-tag vagy nem tsz-tag, hanem akar-e foglalkozni a termeléssel, vagy nem akar. Ez egyetlen szocialista országban sem alakult ki így.

A kiegészítő tevékenység kérdését is idehoznám, amely egy új és nagyon sikeres dolog volt, különösen a kedvezőtlen adottságú területeken. Lehetne erről nagyon sok példát mondani, Veszprém megyéből is. A mezőgazdasági terület 80%-án gazdálkodó termelőszövetkezetek szövetkezetpolitikájának megvalósítása szerintem nem a sztálini modell alapján alakult ki, még ha az első időszakban voltak is ilyen összefüggései. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy az a szövetkezetpolitika, ami megvalósult, a mai követelményeknek mindenben megfelel, de óriási változást hozott a többi szocialista ország szövetkezetpolitikájában. Vagy az érdekképviselőt is nagyon lényeges szerepet töltött be az elmúlt 20 évben, amellett, hogy itt is meg kell újulni, az újabb feladatokhoz kell igazodni.

A teljességhez hozzátartozik, hogy az agrárpolitikát vizsgálva, azt kell megállapítanunk, hogy az a gazdaságpolitika része volt, és ennek a korlátozó hatása érvényesült. Több problémát tudnék felvetni, vagy írtam fel magamnak, de az idő rövidsége miatt itt nem akarok ezekkel foglalkozni, amelyek alapjaiban valóban a kormányzati, az egyéb intézkedések miatt hatottak visszahúzó erőként.

Az érdekeltséget szeretném csak ebben kiemelni, amelyre majd visszatérek, de nagy visszahúzó hatása volt az érdekeltség hiányának.

Tisztelt Központi Bizottság! A hogyan tovább kérdésével „Az agrárpolitika célrendszere” című fejezet foglalkozik. Legfontosabb feladataink zömét tartalmazza olyan szinten, amilyen szinten egy gazdaságpolitikai vitaanyagban ezt meg kell fogalmazni. Én ezekkel egyetértek, néhány kiegészítést kívánok tenni.

Elfogadom azt az álláspontot, hogy a kormányprogramban kell részleteiben megfogalmazni a feladatokat. Négy témát kívánok felvetni, amelynek a beépítésére — úgy érzem — szükség van a következőkben.

Az első problémakör: a magyar mezőgazdaság ma kritikus helyzetben van, addig facsartuk, amelynél többet ez már nem bír el. Elnézést, hogy ezt a szót használtam, hogy facsartuk, de azt akarom mondani — főleg az utolsó évben elmondtuk — , és számokkal is alá kívánom majd támasztani. A korszerű mezőgazdaság eszköz-igénye magasabb, mint az ipar eszköz-igénye. Ma a mezőgazdaság eszközarányos nyeresége fele sincs, mint az iparé. Árbevétel-arányos nyeresége fele sincs, mint az iparé, tehát alapjaiban ez gondot jelent. Most én tudom, hogy az iparé sem annyi, amennyinek kellene lenni, tehát nem ilyen összefüggésben akarom ezt megvilágítani.

Nézzük a problémák összefüggését. Az árak témájában 1970 és 1987 között a bejövő árak, az ipari eredetű árak 40%-kal nagyobb mértékben nőttek, mint azoknak a termékeknek az árai, amelyeket kibocsátott a mezőgazdasági ágazat. Tehát itt mondom én a kifacsarást, hogy ezt egy ideig lehet tulajdonképpen vinni, de ennek határa van, és úgy érzem, meg kell fogalmaznunk, hogy ezt tovább így vinni nem lehet.

Egy másik összefüggésben: itt Magyarországon egy CLAAS-DOMINÁTOR

kombájnért kétszer annyi búzát kell termelnünk, mint mondjuk a nyugat-német farmernak. Kétszer annyi búzáért kapunk ugyanolyan kombájnt. Vagy a támogatások kérdése: támogatott-e a magyar mezőgazdaság, vagy nem támogatott? Tény, hogy korábban támogatott volt, és ez a támogatási rendszer alapjaiban besegített azokba az eredményekbe, amelyek kialakultak, de jelenleg azok közé a mezőgazdaságok közé tartozik nemzetközi vonatkozásban is, ahol nagyobb az elvonás, mint a támogatás. Nyugat-európai országok között — 1985-ös adatot mondok — három olyan ország van, ahol nagyobb volt az elvonás, mint a támogatás, de Magyarországon ehhez a három országhoz képest viszonyítom a helyzetet; Hollandiához képest nálunk háromszor nagyobb volt az elvonás, a hozzáadott érték összefüggéseiben. Nem akarok ebbe belemenni, tehát ha nézzük az elvonást, Franciaországhoz képest kilencszeres, és Dániához képest még nagyobb az elvonás. Vagy a többi nyugat-európai országban támogatási többlet van, nagyobb mértékben támogatják a mezőgazdaságot, mint amit elvonnak, ezek az országok: NSZK, az Egyesült Királyság, Olaszország és Spanyolország. Ez a válasz arra, úgy érzem, hogy versenyképes-e a magyar mezőgazdaság, vagy versenyképes-e a nagyüzem, mert ennek jelentős részben a nagyüzem, illetve ilyen összefüggésben a kisüzem is közrejátszott az előállításban [sic!]. Én úgy érzem, hogy ebben egyértelműen igent kell mondani.

A másik téma, amit fel kívánok vetni, az érdekeltségi rendszer kérdése. Véleményem szerint ugyan ebben léptünk, de jelenleg nincsenek meg az érdekeltségi rendszerben azok a lehetőségek, amelyek szükségesek lennének, állandó korlátozás van, vállalkozási lehetőség nincs a mezőgazdaságban. Itt beszélünk arról, hogy a külső szervezeteknek adjuk meg a vállalkozási lehetőséget, ugyanakkor egy szövetkezeten belüli vállalkozásra nincs meg a lehetőség. Konkrét példát is tudnék felsorolni. A mai szövetkezetünk 92 egységben, ilyen átalánydíjas egységben működteti szervezetét és a múlt évben is, ebben az évben is, rekordot hoztunk az átalány miatt, de ilyen csak harminc működhet Magyarországon, kísérleti jelleggel, és már egy fél éve készül az átalánydíjnak az alaptevékenységre való adaptálása, és nem sikerült összehozni. Pedig elvileg a MÉM, a PM, az OT egyetért velem, de hát ilyenén vitatkoznak, hogy harmincnál lehet-e ebben több vagy kevesebb. Merem állítani, nincs meg a belső érdekeltségi lehetőség, ugyanakkor arról beszélünk, hogy hogyan lehetne kivinni a földet a közösből. Ezt alapvető problémának tartom.

A harmadik téma, amit felvetnék, ez a föld, mint legfontosabb termelőeszköz kérdése. Meggyőződésem, hogy nem a földosztással kell megoldani a problémát, hanem racionálisabb földhasználattal. Jelenleg is van lehetőség, hogy kedvezőtlen területeken és családi művelésben 15 hektár földet műveljen egy család. Nézzük meg, hogy hány család van, aki műveli ezt a földet! Nincs. Meggyőződésem, hogy itt mi hozhatunk, kell is hoznunk arra jogszabályi lehetőséget, hogy itt nagyobb földterületeket vásárolhassanak, vagy használatba vegyenek, de addig, amíg a mezőgazdaság ezzel a jövedelemteremtő képességgel dolgozhat csak, itt alapvető változás nem fog bekövetkezni. Ha a nagyüzemekben egy növénytermesztési főágazatot nézek, akkor 50—150 hektár közötti terület tart el egy embert vezetőstől, mindenestől. Ez harminc évvel ezelőtt egyötöde, egytizede volt. Ez is az árendszerre vezethető vissza, és nehogy azt gondoljuk, hogy itt 10—15 hektárból majd meg fognak tudni élni, hanem jóval nagyobb területnek az igénybevételére lesz szükség, de egyetértek azzal, hogy az egyéni földtulajdonba adást meg kell oldani.

De itt a haszonbérbe adás lehetőségét, egy nagyüzemen belül adjuk meg azt a lehetőséget, hogy ha egy, a növénytermesztésben, ágazatban dolgozók bérbe akar-

ják venni azt a területet, akkor amit ők plusz jövedelmet előállítottak, adózás révén hadd kapják meg, szóval ne legyenek ezek az előírások, amik még jelenleg is vannak [sic!].

A föld értékelése kapcsán azt szeretném elmondani, hogy a földnek nem attól lesz értéke, hogy ezt megállapítjuk, hanem attól, hogy a piacon forgalom alapján a kereslet-kínálat alakítja. Ne gondoljuk, hogy most erre az előbbi okok miatt is, nagy kereslet fog kialakulni.

A másik téma itt a föld értékelése kapcsán, mindenképpen meg fogja drágítani a mezőgazdasági termelést, mert jelenleg a költségek között alig szerepel a földnek a költsége; mint a földjáradék költsége szerepel, de az elenyészően alacsony az összes termeléshez képest; ha a föld értéke költségként szerepel, akkor ez 5–15%-os költségnövekedést fog eleve hozni a növénytermesztés területén.

A negyedik téma, amit fel kívánok vetni, ez a vertikális integráció témája. Szabó elvtárs is érintette, Judik elvtárs is Csongrád megyei tapasztalatai alapján ezt felvette. Az alapanyag-termelés és az élelmiszer-feldolgozás problémaköre nincs megoldva, a fejlett mezőgazdasággal rendelkező országokban közös érdekeltég alakult ki. Dániában voltam én a nyugati országok közül, azt a példát tudom mondani. Létrehozták a termelők, a feldolgozók együttműködését, együtt sír, együtt nevet alapon működik. Nálunk az árakban az elmúlt 30 évben az alapanyagárakban nem volt jelen az a plusz jövedelem, amiből a feldolgozókat lehetett volna létrehozni, az állam az egyéb forrásokból létrehozta ezeket a feldolgozókat. Most úgy érzem, a megoldás az, hogy ezekből az élelmiszer-feldolgozókból bizonyos részvényeket, külön ellenszolgáltatás nélkül, mert pénze nincs a termelőüzemeknek, és nem is lesz, az alapanyag-termelőknek kell adni, és így közös érdekeltég alakulhat ki az alapanyag-termelők és a -feldolgozók között.

Ehhez jogszabályi intézkedés kell. Azt ne várjuk, hogy az alapanyag-termelők meg fogják venni ezeket az élelmiszer-feldolgozó üzemeket, mert sosem lesz nekik pénzük, de ezt a közös érdekeltéget meg kell teremtenünk, mert ha nem teremtjük meg, akkor nem fogunk tudni előbbre lépni. Ezt alapvető kérdésnek tartom, és úgy érzem, hogy ebben a témában kellene lépni; ez azt is jelenti, hogy egy közös igazgatótanács döntene, amely az eredményfelosztást aszerint rendezi.

Tisztelt Központi Bizottság! Végezetül úgy érzem, hogy helyesebb lenne az előterjesztés címeként új agrárpolitikát megfogalmaznunk. Az előterjesztések gondolatai alapján ezt az írásos előterjesztés és Iványi elvtárs szóbeli előterjesztése alapján is megfogalmazhatjuk azzal, hogy bővíteni kellene a célrendszerben megfogalmazott feladatokat. Nem tagadjuk meg ezzel az elmúlt időszak eredményét, és mindenképpen hangsúlyt adunk annak az igényünknek, hogy új alapokra kívánjuk helyezni a továbblépésünket. Köszönöm a figyelmüket.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Gubicza elvtárs. Következik Révészné Kéri Anna elvtársnő, utána Váncsa Jenő elvtárs.

RÉVÉSZNÉ KÉRI ANNA elvtársnő: Kedves Elvtársak! Nem a legszerencsésebb tizenegyedik hozzászólónak szólni. Itt annyi gondolat, ötlet elhangzott, amivel én is szerettem volna foglalkozni.

Úgy veszem észre, hogy Somogy megye tapasztalatai nem nagyon térnek el az országos gondoktól, problémáktól. Igyekeztem a hozzászólásomat lerövidíteni, ennek ellenére, ha hasonló dolgokkal találkozunk, akkor kérem, gondolatban tekintsenek el a bírálattól.

Az anyagból is kitűnt, hogy a Központi Bizottság 1978-ban foglalkozott utoljára, önálló napirendi pontként az agrárpolitikai kérdésekkel. Én úgy gondolom, hogy egy kicsit késésben vagyunk. Ezt a megállapításomat támasztanám alá. Azt kell mondanom, hogy a téma kapcsán késésben vagyunk. Közismert, hogy egy falu karakterét a 70-es években a körzetesítéssel a tsz-egyesülések során elvettük. Megindult egy anyagi, kulturális, erkölcsi leépülés, amelynek további lökést adott az agrárágazat erőteljes hanyatlása a 80-as évek közepétől. Ma az 1300 nagyüzemből ötszáz máról holnapra tengődik. Ezt Szabó elvtárs is említette. Nagyon sok helyen megindult a vagyon felélése. Riasztó jelzések ezek. S itt mutatnék rá azért, hogy miért mondtam azt, hogy késésben vagyunk. Az anyagot éppen ezért kritikus szemmel néztem, és kértem ki — mivel nem vagyok szakember —, a Somogy megyei agrárszakemberek véleményét is.

Az elemző részben elsősorban a 8. pont⁴⁸ realitását vitatnánk. A leírt minősítéssel szemben a falvak elnéptelenedése tovább folytatódott. A mezőgazdaság nem tudott perspektívát adni a fiatalok jelentős részének. Az elmaradott infrastruktúrá[na]k a meglévő szövetkezetekre nehezedő terhei hatalmas hátrányt jelentettek, különösen az aprófalvaknak. Nálunk Somogyban négy-öt község tartozik egy tsz-hez átlagosan. Itt optimista megállapításoknak nincsen reális alapja. Igaz, hogy a falvaknak a problémája nem azonos az agrár jellegű termelésnek a problémájával, de elválaszthatatlan tőle. Szeretnék két adatot mondani — itt nem hangzott még el — a jövedelmeknek a helyzetéről. A most nyugdíjba vonulók havi járandósága 1000—1500 forinttal kevesebb, mint a népgazdasági átlag. S egy másik adat: a falvak lakóinak 30 %-a dolgozik a mezőgazdaságban. A többieknek is van kisgazdasága, de az onnan származó árbevételt jövedelmüknél nem vették számításba. Míg a szövetkezeti tagoknál igen. Így aztán, ki lehetett mutatni: a személyi jövedelmek kiegyenlítődték.

Az agrárpolitikai feladatoknál a következő észrevételem van. Hiányzik annak rögzítése, ha egyszer szükség van az exportra, s a nemzetközi piacon a támogatásoknak a versenye fog kialakulni, akkor nekünk is támogatni kell az élelmiszer-termelést.

Hibás elgondolásnak tartom a 8. oldalon — a Juscák elvtárs által is említett — c) pontot.⁴⁹ A megtartóképességnek is, a volumen megtartásának is nélkülözhetetlen feltétele az érdekelttség. Az egyént, a vállalkozót, a nagyüzemet érdekeltté kell tenni a termelésben. Ma a növénytermelésben, az állattenyésztésben 5 % körül van a vagyonarányos jövedelem. Az ipar—kereskedelem együtt 15 %, az építőipar 20 %; ma a kamatok 20 % felett vannak. Ki fog ilyen feltételek mellett beruházni a mezőgazdaságban?

A falvak infrastrukturális fejlesztése állami és nem gazdálkodási feladat. Az a mezőgazdasági szövetkezet, amely a tanácsnak ezen anyagi gondján segít, segít ebben a könnyítésben, annak az adózásban is ismerjék el ezt. Mert idáig ez nem így van. Helyeslem, hogy a földet, mint legfontosabb természeti kincsünket forgalomképesse kell tenni. Jelenleg nincs értéke a földnek, az amortizáció értéke [nem] jelenik meg a termékek árában. Az előbb erről szóltak.

Hiányzik a koncepcióból, bár a szóbeliben erre kaptunk tájékoztatást, hogy egy új ármechanizmusnak a bevezetésére szükség van. A mezőgazdaságban felhasznált ipari anyagok szabadárak, korlátlanul emelhetők, az élelmiszerárak vagy kötöttek, vagy a túlkínálat miatt nyomottak.

A kormányzervek határozottabb agrárkoncepcióját támogatnunk kell. Olyan

gyorsan változik egyes termékeknek a nyereségszámítása, hogy nem lehet követni. A nyáron még nem kell a disznó, januárban meg 3 Ft-tal felemelik a felvásárlási árát. A hirtelen változást a tsz-elnök és az állattenyésztés vezetője talán megérti, de a malacok már nem nagyon. Az állatok fiziológiai képességét nem lehet emberi szempontoknak megfelelően lerövidíteni.

Agrárpolitikánkban ki kellene hangsúlyozni, hogy a mezőgazdaság túlszabályozása megszűnjön. Erről többen szoltak itt az előbb. Az Alkotmányon és a megreformált szövetkezeti törvényen kívül más ne befolyásolja az önállóságot.

A szóbeli előterjesztés — nagyon őszintén — nekem is nagyon tetszett. Politikusabb volt, és támogatom az előterjesztésnek azt a gondolatát, hogy vigyük vitára agrárszakemberekkel, és hozzuk még egyszer vissza megtárgyalásra. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Révészné elvtársnő. Vánca Jenő elvtárs következik, utána Csáki Csaba.

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az előterjesztésekkel magam is egyetértek, azokkal a javaslatokkal kiegészítve, amelyek egyfajta ötvözését kívánják az írásbeli anyagnak és a szóbeli kiegészítésnek. Annál is inkább, mert a programnak a végrehajtási feladatait a Minisztertanács elé terjesztjük a közeli hónapokban, ahol a részletes kimunkálása szakmai ágazatoknak és a közzgazdasági környezetnek meg fog jelenni.

Én is azok mellett vagyok, akik azt állítják, hogy az MSZMP-nek elvülhetetlen érdemei vannak a magyar agrárpolitika kialakításában, a magyar faluk felemelkedésében, és ha ezekkel az eredményekkel és értékekkel valóban jól sáfárkodunk, akkor talán ezzel az ágazattal nem lesz szükség a vádlottak padjára ülni. Ezt azért tartom nagyon fontosnak, mert ha nem jól sáfárkodunk, akkor bizony a vádlottak padjára ültetnek bennünket, hiszen ha sokáig hangoztatjuk, hogy milyen iszonyatos válságban van ez az ágazat, és ha minden problémáját és feszültségét egyoldalúan tálaljuk, akkor valóban még azok is elhiszik, akik egészen jól megélik ebből a válsághelyzetben lévő ágazatból, és nem is kevesen. Ezért nagy szükségünk van arra, hogy megfelelő mértéktartással értékeljük az eredményeket, és vitassuk meg a tennivalókat. Ez az anyag egyébként ezt célozza, mondanivalójában, tartalmában ilyen természetű, ezért támogatom. Azért is tartom ezt nagyon fontosnak, mert azt sem a mezőgazdászok találták ki, hogy a mezőgazdaság vívő ágazat, és azt sem mi találtuk ki, hogy válságágazat. Azt gondolom, hogy így egyik sem igaz. A mi ágazatainkat sem lehet elvonatkoztatni az egész magyar gazdaság feszültségeitől és válságócaitól, ugyanakkor meggyőződésem, ha az egész népgazdaság csak ennyire volna válsághelyzetben, az mindenképpen igen hasznos lenne az egész országnak. Ha ebből indulunk ki, akkor azt hiszem, helyes a politizálásunk, hiszen valóban a lakosságnak több mint a felét érinti ez az agrárpolitika.

Erről néhány adatot érdemes megemlíteni. Az élelmiszer-gazdaság a népgazdaság bruttó termelésének 26%-át adja, a nettó termelésnek 22—23%-át, és mindezt a népgazdaság termelő vagyonának 13%-ával állítja elő, és a termelésre fölhasznált energiának a 9%-ával. Ha csak a mezőgazdaságot vesszük, az energiafelhasználása kevesebb, mint 6%. Ugyanakkor az is tény, hogy 1,1 millió ember dolgozik ezen a területen, az aktív keresők 22—23%-a. Ez mutatja, hogy míg alacsonyabb a vagonhányada a gazdálkodásban, igen magas a foglalkoztatottaknak a száma. Ha ehhez még hozzátesszük a másfél millió kistermelőt is, akkor végül is azt kell monda-

nunk, hogy közvetlenül az élelmiszer-gazdaság hasznából négy és fél millió ember jut jövedelemhez hazánkban. Ha a háttéripár, az élelmiszer-kereskedelem, a tudomány, az oktatás területét is bekalkuláljuk, akkor az egész élelmiszer-vertikumban az aktív keresők 32–35%-a vesz részt Magyarországon. Tulajdonképpen ez nem egy nagyon nagy arány, csak a szerkezetében más, mint például az Egyesült Államokban, mert ott is részt vesznek ennyien, csak ott két-három százalék termeli meg a nyersanyagot, és a feldolgozás, a kereskedelem, az adjusztálása a dolgoknak, és egyáltalán a piacra vivés az, amellyel sokkal több ember foglalkozik.

Érdemes azt is megemlíteni, hogyan néz ki a falvak képe ma, mert az anyag valahol említi, hogy egységes paraszti osztály. Azt hiszem, hogy ez már régen nem így van, és nem is ezzel kell nekünk elsősorban politizálnunk.

A falvakban él valóban a mezőgazdasági keresők 80%-a, az ipari munkásoknak közel 45%-a, az értelmiség és alkalmazottaknak 30%-a. Ebben nincsenek benne még a városiak, mert azért a zöme város Magyarországon, mezőváros, és az is az agrárpolitikából és az agrárvertikumból létezik.

Azt is érdemes megemlíteni, hogy körülbelül 50 ezer agrárértelmiségi van, amely ma a falvakban olyan arányú, mint a pedagógus, vagy valamivel több. És annyira összefonódott ez a két terület, hogy a tanár általában agronómuscsaládban létezik, vagy fordítva. Ez még inkább mutatja ennek az értelmiségnek a súlyát.

Ez a hatalmas tömeg valóban sokoldalúan hozzájárulhat nemcsak a falu, a vidék felemelkedéséhez, hanem a magyar gazdaság élénkítéséhez is, sőt ahogy azt hiszem, érintették már, a politika arculatának alakulásához is. Ezért igen fontosnak tartom magam is a napirendet.

Éppen ezért azt szeretném kihangsúlyozni, és talán érdemes lenne a közleményben is ennek hangot adni, hogy össztársadalmi, nemzeti programmá kell ezt fejlesztelnünk, ha valóban a tömegeket akarjuk ebben magunk mellé állítani.

Azt hiszem, világosan kitűnik az anyagokból, én csak aláhúzom, hogy célunk a vidéken élő embereknek az eddigi eredményekre, értékekre építve igazi perspektívát nyújtani, nemcsak az öregeknek, hanem a fiataloknak is. Ilyen területről és ilyen tömegről van szó.

Ami a reform kérdéseit illeti, Burgert elvtárs érintette. Szeretném csak kiegészíteni, hogy tulajdonképpen a reform legnagyobb mértékben éppen a mezőgazdaságban érvényesült. Nem annyira az egész élelmiszer-gazdaságban, de a mezőgazdasági termelésben egyértelműen érvényesült. Emlékezzünk vissza, ténylegesen összevonták a tárcákat, kialakult egy közvetett irányítás. Bármennyit szidhatjuk a főhatóságot, de a mezőgazdasági termelőszövetkezetek számára a miniszter az első perctől kezdve nem adhatott utasítást, sem Losonczy elvtárs, sem Dimény elvtárs, sem Romány elvtárs, és jómagam sem. Mindig is nagyobb önállóságot és mozgásteret élveztek, mint az állami vállalatok és üzemek. A szabadabb mozgás és a korszerű együttműködés kialakítása jellemezte ezeket az éveket, és ami a legfontosabb, manapság sokat beszélünk a vegyes tulajdonú gazdaság kialakításáról.

A mezőgazdasági termelés Magyarországon kezdettől fogva vegyes tulajdonú ágazat volt. Egy-két adat erre: az összes vagyona a mezőgazdasági üzemeknek 530 milliárd Ft, a kistermelés kezében lévő kapacitások 120 milliárd Ft-ot tesznek ki ebből. De nem akármilyen kapacitások, nemcsak egy-két csirkét tartanak ott, hanem jelentős termelőegységek. A nagyüzemek vagyonaiból a számításaink szerint ma már további 10%-ot különböző kisvállalkozások működtetnek eredményesen, olyan vagyონrészből, ami nem volt valami hasznos a nagyüzem számára.

A kistermelés a nagyüzem szervezésében adja a mezőgazdasági termelés egyharmadát. Mindez mutatja, hogy igazi árutermelővé fejlődött, tavaly olyan 120 milliárd Ft volt a kistermelők bevétele Magyarországon, és annyira nincs kedvük termelni, hogy 6%-kal növelték a számításaink szerint az elmúlt évben a termelést és az árukibocsátást.

Érdemes azt is megemlíteni, hogy koncentráció megy végbe a kistermelésben is. 700 ezer család foglalkozik sertéstenyésztéssel, de 6% adja a sertéshús 40%-át a kistermelésben, tehát olyan árutermelő területről van szó, ami valóban megfelelően fejlődött, és talán még hozzátehetném azt is, hogy most már hosszabb ideje az, hogy háztáji gazdaság, ez a mi szocialista fedőnevünk volt, egy jó fedőnév, mert igazi kisvállalkozások alakultak ki ezrével az országban. Nem egyről tudunk, 3—10 ezres tojóállomány gépesítve, 500—600 sertéskibocsátás, több millió árbevétel a zöldségtermelésből és így tovább. Tehát azt lehet mondani, hogy a mezőgazdasági ágazat egy valóságos vegyes tulajdonra épült valami, amelynek a továbbfejlesztésével azt a célt hamarabb elérhetjük, amit a reform maga elé tűzött, mint más ágazatokban, hogy igazi piacgazdasághoz igazodó vegyes tulajdonú ágazattá váljék.

Azt hiszem, ez a pár gondolat mutatja, hogy itt nem egy sztálini modellről van szó, de ezt az is bizonyíthatja, ha valaki beül egy autóba, és végigjárja az országot, és utána vegye a fáradságot, menjen el egy olyan országba, ahol a sztálini modell szerint csinálták a mezőgazdaságot, és jöjjön haza, és azután fejtsse ki a véleményét, hogy hogyan néz ki ez a magyar mezőgazdaság, milyen modell, és milyen politikákra épült ez.

Mindezt azért mondtam el, mert meggyőződésem, hogy van mire építeni és alapozni a jövőt. Ehhez természetesen minden hiányosságot és feszültséget fel kell tárni, a kormányban is meg kell tenni az intézkedéseket, meg a termelésben is.

A kormányzatban én a következőket látom, nagyon dióhéjban: három nagyobb feszültségterület van. Az egyik a költségvetési kapcsolat és a támogatás rendszere: változatlanul aláhúzom, hogy egyetértek a támogatások leépítésével, a támogatások új alapra helyezésével, és azzal is, hogy a megfelelő arányban ki kell vegyük részünket a költségvetési hozzájárulásokból is. Mégis, ma komoly feszültséget jelent, mert egyszerre zúdult a nyakunkba minden, és ez okoz problémát.

A másik ilyen nagy gondunk az agrárrolló kérdése, ami — szeretném hangsúlyozni — nem valamiféle ipari manipuláció. A helyzet az, hogy nincs piacgazdaság, és sokan úgy gondoltuk, hogy majd a piacgazdasági szabályok fogják eldönteni a kérdést. Így nem tudják eldönteni, ebben még sok szerepe és munkája lesz a kormánynak, hogy valódi árrendszer és árkapcsolatok alakuljanak ki.

A harmadik pedig a pénzügyi hitelezési gyakorlat, ami a múlt esztendőben zúdult a mezőgazdaságra. Tulajdonképpen, ami miatt ma olyan sok panasz van, az mindenekelőtt ennek a hitelezési gyakorlatnak a magas kamatlábaknak, a pénzhez jutás lehetetlenülésének [*sic!*] az, hogy tényleg pénzbeszerzéssel kell foglalkozni egyeseknek ahhoz, hogy valami anyagi erőhöz jusson. Ez valóban nagy gondot okoz. Itt sem hiszem, hogy a bankrendszer reformját kell megkérdőjeleznünk, hanem tisztáznunk kell a kormányzati munkában, hogy milyen eszközökkel lehet az agrártermelésnek ezeket a feltételeit megjavítani.

Ezek minisztertanácsi feladatok, de legalább ennyi vár a termelőüzemekre. Nem kívánom részletezni. Én nem úgy tekintem ezt a szakaszt, mint ahogy egyik-másik felszólaló említette, amiben most élünk. Én úgy tekintem, hogy ez most évek óta a minőség programja, de ez a minőségprogram nehezen áll össze. Ez alatt mindent

értünk, az áru minőségét, a versenyképességet, a ráfordítást és minden egyebet. Azért kell hangsúlyozni, mert úgy látszik, hogy sokkal, de sokkal nehezebb a termelőségével elfogadtatni ezt az igényes programot, mint ahogy gondoltuk volna. Szinte egy sor területen az ellenállást tapasztaljuk, amikor egy minősítő rendszert bevezetünk, hogy magasabb értékű terméket állítsanak elő, a legtöbbször visszarendeződik az ügy. El lehetne mondani a sertéstől kezdve egy sor példát. Tehát nagyon sokat kell tennünk annak érdekében, hogy olyan szemlélet alakuljon ki, amely valóban a mai piaci igényeknek megfelel. És ezt el kell mondanunk egymásnak, mert másképp sem versenyképesek, sem exportképesek nem leszünk, s az érdekeltséget sem tudjuk rendbe tenni.

Egyébként a jó példák tömege bizonyítja, hogy az érdekeltséget más alapokon is lehet folytatni. Vannak térségek, ahol a kedvezőtlen körülmények között kiváló belső érdekeltségi viszonyok működnek. Az alma 85%-a exportra tud kerülni, a bevételek nagyobbak, és az emberek megtalálják a számításukat. Ezt is be kell kalkulálni, amikor a követelményeket támasztjuk.

Mindezekért, ha minden jól megy, akkor a kormányzat is nagyobb mozgásteret ígér, szabadabb vagyonmozgást. Egyébként megtesszük ezeket a lépéseket, a köztötségeket tovább fogjuk oldani, a földtörvényt, a termelőszövetkezeti törvényt, a vállalkozói, vállalati törvényt ennek szellemében fogjuk módosítani. Mégis, azt gondoljuk, mindezzel együtt nekem meggyőződésem, hogy a kezdeményező szerep a nagyüzemeké. Azért a nagyüzemeké, mert azok rendelkeznek azzal a hatalmas szellemi kapacitással és szervező erővel, amely képes megszervezni a termelést és integráns módon csinálni. Mégis, úgy gondoljuk, és ez nagyon fontos dolog, mert az ellenzéknek ma ez a fő gondja, hogy a hatalom megvédi a nagyüzemet. Nem kívánja a hatalom megvédeni a nagyüzemet. Minden olyan kötöttséget, amivel a nagyüzem megvéhető, törvénnyel és paragrafussal, fel fogunk oldani.

Nincs is rá szükség, mert meg tudja védeni önmagát az a kollektíva, amely ott gazdálkodik. Ezért azt, hogy eladhatja a földet, nem kötjük semmihez. Ha el akarja adni a vagyonát, el fogja adni. Eladhatja állami gazdaságnak, magántermelőnek, kiszövetkezetnek, szakszövetkezetté alakulhat, ahogyan a kollektíva jónak látja. Egy dolgot tartunk szem előtt, hogy nem a kormány fogja ezt kezdeményezni, hanem az a dolgozó kollektíva, közösség, amelyik ott létezik. Ha úgy gondolja, hogy ebben a formában, amiben eddig gazdálkodott, nem találja meg a számítását, akkor keressen bármilyen más megoldást. Hívei vagyunk neki és támogatni fogjuk. Az a fontos, hogy olyan szervezeti formában működjön, amivel a legtöbbet tud produkálni. E tekintetben tényleg teljesen mindegy, hogy nagyüzem, állami gazdaság, tsz, kieszövetkezet vagy magánvállalkozás. Mindennek a lehetőségét a törvény eszközeivel szabadabbá tesszük, és biztosítani fogjuk. Nagyon remélem, hogy már májusban ezek a változások a parlament elé tudnak kerülni, hogy valóban élni tudjon ez a szabadabb mozgástér.

Egyébként is a véleményünk, a mai nehéz helyzetben, aki a földet megműveli, az megérdemli, hogy odaadjuk neki. Ha jól megműveli, még inkább megérdemli az elismerést. Tehát ezt a kötöttséget megszüntetjük. Nagyon szeretnénk, ha ez a vegyes tulajdonosi forma továbbfejlődne. Körülbelül úgy, ahogy Burgert elvtárs elmondta. Nekem is az a meggyőződésem, hogy nemcsak egymás mellett kell élni az állami gazdaság, a tsz és a magántermelő, hanem úgy kell együttműködjön, hogy a közös érdekeik egy sor területen a vertikumok kialakításában megjelenjenek. Ha ezt meg tudjuk tenni, akkor komolyan előrelépünk.

A politikai munkáról egypár szót. Én azt gondolom, hogy ma az agrárpolitika meghirdetése, elfogadtatása a tömegekkel és a vidékkel legalább olyan jelentőségű, mint az átszervezés időszakában volt a mezőgazdaság átszervezése. Nem véletlen, hogy az ellenzék vagy az alternatív csoportok — mindegy, hogy hogyan nevezzük — ezt a területet is elkezdték csipegetni. A politikai céljaikhoz szükségük van a vidékre. Ez teljesen érthető előttünk, és világos dolog. Az is tény, hogy ezek az ellenzéki politikai tényezők azért eltérő minőségben jelennek meg. Én megkockáztatok egyfajta magam alkotta véleményt erről. Találkozni olyanokkal, akik azt hiszik, hogy ott kell a politikát folytatni, ahol néhány évtizeddel ezelőtt abbahagyták. Ezeknek azt ajánljuk, hogy ismerjék meg a magyar falut a mai valóságában, úgy közelítsenek a tömegekhez, mert ellenkezőleg nem tudnak még csak kis bázist sem teremteni maguknak. Tapasztaltuk az elmúlt hetekben, akik azzal kezdték, hogy földreform, hogy új földreform kell, ma már lepuhultak. Nem azért puhultak le, mert szeretnek bennünket, hanem azért, mert a tömegekben nem találtak semmiféle támogatásra. Tehát azt gondolom, hogy ismerjék meg a magyar valóságot, és a magyar falut, és készek vagyunk a vitatkozásra.

Van egy másik csoport is, vagy nem tudom, hogyan nevezzem. Sok olyan ember van ma, aki az elmúlt 30 esztendőben jó pozícióban az agrárpolitika mellett dolgozott, intézetekben, kutatóhelyeken, oktatásban, más szervezetekben. Meg is élt ebből, és most hirtelen felfedezte, hogy ennek hátat kell fordítania és valami mást kell mondania. Én azt hiszem, hogy a szembefordulás az elmúlt 30 évvel ezek részéről nem talál valami nagy kedvező fogadtatásra, sem az agrárértelmiség köreiben, sem a parasztság köreiben. Mert hiszen könnyű tetten érni az ilyen politizáló embereket, és ezt meg is kell tennünk, ha komolyan vesszük a politikai harcot.

És végül vannak olyan fiatal ellenzéki, másként gondolkodó emberek, akik az agrárpolitikát más alapokon képzik el. Én azokat tiszteletben tartom és becsülöm. Mert hiszen a mezőgazdasági nagy teljesítményt a világon a legkülönbözőbb politikai formációkban érték el. Nehogy azt gondoljuk, hogy csak kapitalista- és szocialistaféle [*sic!*] agrárpolitika létezik. Az amerikai farmgazdaságnak semmi köze az európai modellhez. Az izraeli kibuc inkább hasonlít a kommunákhoz, mint a kapitalizmushoz. Az új-zélandiak nem adták ki a földet, ma is királyi koronabirtok, és úgy bérlik a termelők, és lehetne tovább sorolni.

Eredményt sokféleképpen lehet elérni. Mi ezzel az agrárpolitikával értük el, és ennek a továbbfejlesztésével tudjuk a jövőt elképzelni. Biztos vagyok benne, hogy lesznek olyan hasznos gondolatok, felvetések, amelyeket érdemes lesz beépíteni a mi további politizálásunkba.

Hogyan politizálnak maguk a kommunisták, mi, akiknek el kell adni ezt az agrárpolitikát a következő hetekben? Én mindenképpen — lehet, hogy ez eretnokség — valamiféle munkaprogramot javasolok az agitációs és propagandamunkára kialakítani. Azért, hogy ebbe sokoldalúan be tudjanak kapcsolódni azok, akik értenek is hozzá, és akik kötelesek megjelenni a vidéken. Mert hiszen mondanom sem kell, hogy mindenekelőtt falun kell nekünk ezt, a vidéki emberek számára kell közkinccsé tenni, és azok véleményére mindenekelőtt támaszkodni. Azzal együtt vitatkoznunk kell bármilyen ellenzéki, alternatív csoporttal. Erre is készek vagyunk. De nekünk a legszentebb kötelességünk az, hogy a tömegeket állítsuk magunk mellé a jövő számára.

Éppen ezért én azt gondolom, hogy a kormányban és a pártban ennél a munkánál a végrehajtás egységét és fegyelmét meg kell követelni. Itt nem lehet sem szimpá-

tia, sem egyéni ambíciók alapján propagandát hirdetni. Azt kell elérnünk, hogy egyformán megértsék a tennivalókat, a feszültségeket, és azt is, amit nyújtunk ahhoz, hogy jobb legyen az agrártermelés, az agrárviszony Magyarországon. Megértsék a perspektívát is, és azt is, hogy ezért mit kell tegyenek maguk a termelők.

Az agrárértelmiség nélkül ezt nem lehet megcsinálni. Burgert elvtárs ezt már említette. Széleskörűen be kell vonnunk minden agronómust, minden üzemvezetőt, aki egyetért velünk, és támogatja a politikánkat. Úgy gondolom, hogy a tömegkommunikációt is az ügy szolgálatába kell állítani. Itt csak annyit jegyeznek meg, hogy semmi mást nem kérünk a tömegkommunikációtól, csak az ágazat, a program súlyának, a realitásoknak megfelelően, a vélemények arányait is figyelembe véve találja a magyar közvélemény elé. Akkor mi meg tudunk ezzel birkózni. A torzulások nagyon zavarnának bennünket, és a torzítások is.

A nemzetközi világgal is meg kell ismertetnünk, nemcsak a magyar közvéleménnyel, ezt is programba kell vegyük. Hiszen szükséges megérteni mindenkinek, aki bennünket becsül vagy elismer, hogy ez a politika a reform egyik nagy vívmánya, ez az agrárpolitika, hogy a reform élvonalába kívánjuk állítani a jövőben is a mezőgazdaság élelmiszeripari termelést [sic!]. S azt is meg kell érteni a magyar közvéleménynek, a magyar falunak és a termelőüzemeknek is, hogy ha harminc évvel ezelőtt arról a primitív színvonalról, arról az iszonyatosan kevés anyagi erőről tudtunk mozgósítani, és elindulni egy igazi fejlődés útján, akkor a mai színvonalról továbblépni feltétlenül lehetséges és szükséges. Még annyit szeretnék megjegyezni: azt gondolom, hogy a vitát áprilisban be kell fejezni, és be kell nyújtani a Központi Bizottságnak az új téziseket. Nem lenne jó dolog egész évben vitatkozni, annál is inkább, mert a tavaszi munkák már másfelé fordítják az embereket, és gondolom, hogy szükséges mielőbb az egységes állásfoglalás kialakítása.

A fölvetésekhez szeretnék nagyon röviden néhány reflexiót tenni. A kedvezőtlen, elmaradt térségeknek az ügye. Kérem szépen, kormányprogram van erre. Kevés anyagi erő, de mégis rendelkezésre állt. Megállapodtunk most további folytatásában az adósságrendezésnek, ezt kívánjuk új feltételekhez kötni. Egyetértek abban, hogy a mai föltételek mellett nehéz az adósságrendezést így folytatni. Az új föltételek azonban nem jelenthetnek feltétel nélküli adósságelengedést. Azt hiszem, ezt meg kell értenie mindenkinek.

A kedvezőtlen térségeknél azt is látni kell, hogy egyfajta racionális gazdálkodást most már ki kellene alakítani. Az nem megy tisztelt Központi Bizottság, hogy ezekben a térségekben kétszer annyi ember dolgozik a mezőgazdasági üzemekben, mint az országos átlag, és feleannyi a produktum, egy emberre vetítve, mint az országos átlag. Ez mutatja, hogy rengeteg fölösleges emberrel rendelkezünk. Az is tény — és ez a legszomorúbb benne —, hogy azokban a térségekben legelmaradottabb a mezőgazdaság, ahol igen alacsony színvonalú az ipari termelés is. És rettentő nehéz megoldanunk a foglalkoztatás gondjait.

Tehát mindezt szem előtt tartva, úgy gondoljuk, hogy tovább lehet lépni az adósságrendezésben, megállapodtunk most a kormányban újabb 150 üzemnek a kérdésében, és azt is meg kell mondanom, hogy ezzel az adósságrendezéssel együtt méginkább szorgalmaznunk kell az üzemek szervezeti átalakulását. És 100—150 üzemnek ilyenén való átalakulása minimálisan szükséges ahhoz, hogy ebben a térségben elfogadható agrárhelyzet alakuljon ki.

Ezt azért is érdemes megemlíteni, mert ugyanakkor folyton találkozunk azzal a problémával, hogy mondjuk meg, mit kell termelni, mondjuk meg, hogy az ökoló-

giai viszonyok között mi a leghasznosabb. Ezt mi nem tudjuk központilag megmondani. Nem is fogjuk. Ott kell megtalálni a megoldást.

Hogy mennyire lehet gazdálkodni ezek között az adottságok között, erre is hadd mondjak egy izraeli példát: Izraelben egy fél millió hektár a termőföld. Azon, a mi ottani kalkulációnk szerint — ahogy elmondták — kétmillió hektár jó minőségű föld termését termelik meg. Ez a félmillió hektár olyan adottságú föld, amire nálunk azt mondják, hogy teljesen kedvezőtlen, és csak erdősíteni kellene. Ezen termelik meg a kétmillió hektárra való produktumot. Tehát ez mutatja, hogy lehet gazdálkodni, ha racionalizáljuk a termelést. Akkor világos, hogy más helyzet alakul ki.

Sok szó esett a támogatásokról. Borzasztó nehéz helyzetben vagyok, mert én is folyton követelődök a kormánynál a támogatásokat illetően. Mégis, ha tisztességesen megnézzük a mellékletet, a beruházások alakulását és a támogatásokét is, akkor az derül ki pl. a beruházásokról, hogy a 70-es évek közepétől, 1976-tól napjainkig a mezőgazdaság és az élelmiszeripar együttes részesedése a népgazdasági beruházásokból évről évre 17–18% körül alakult. Most is akörül van. Nem is ez a bajunk. Az a bajunk, hogy az egész népgazdaságnak nincs anyagi ereje, és lényegesen csökkentek a beruházások, és ebből az arányból sajnos nekünk is ki kellett venni a részünket.

Hasonló módon lehet szólni a támogatásokról is. 1970-ben a mezőgazdaság és az élelmiszeripar együttes támogatása 28 milliárd forint volt. A befizetése volt 16 milliárd; mínusz 12 milliárdot szenvedett el a költségvetés. 1987-ben a támogatás volt 91 milliárd forint, a befizetés 85 milliárd. Erőteljesen megnőtt és felére csökkent ez a szaldó; 1988-ban már aktív lett az élelmiszer-gazdaság. Tehát ez mindössze 6 milliárd forintos változás a 600 milliárdos termeléssel szemben. Nem ez a fő bajunk. A gondunk ott van, hogy ennek a támogatásnak most már a fele a piacrajutást segíti elő. Ez korábban tiszta támogatás volt az agrártermelésben, mert a piacot külön nem kellett elismerni, hogy valamilyen módon piacra jussunk. Viszont a mai helyzetben mást nem tehetünk. Ez a komplikált támogatási helyzet mégiscsak azt mutatja, hogy hatalmas anyagi erőkre van szükség ahhoz, hogy az élelmiszernek egyharmada megtalálja a piacot.

A vertikumok kialakításáról csak annyit, hogy a kormány egyenként napirendre tűzi. A közeli hetekben viszem be a Gabonatörzstnek az átszervezési javaslatát, aminek az a lényege, hogy megszüntetjük a törzstöt, és olyanfajta javaslattal élünk, hogy a termelőkapacitások a nyersanyagtermelőkkel együttes vertikumot alkossanak különböző módon. Az elképzelések, úgy látszik elég világosak, és lehetővé teszi azt, hogy a gabonatermelő a piacig megteremtse a maga érdekelttségét. Még azon is gondolkodunk, hogy egyfajta gabonatózsdét hozzunk létre, amely a forgalmat is új alapokra helyezi.

A versenysemlegességről is több szó esett. Szeretném aláhúzni, ma Magyarországon — ezt gondolom, hogy több alternatív csoport nem tanulmányozta — a versenysemlegesség azt jelenti, hogy ma a kistermelő jobb helyzetben van, mint a nagyüzem. Kevesebb a terhe, és másfél millió háztáji gazdaság, amely élelmiszert termel, nem fizet személyi jövedelemadót. Ezt is a párt kezdeményezte a maga politikájában. Ezt fenn is fogjuk tartani. Tehát az igazi versenysemlegesség sokkal bonyolultabb kérdés, mint ahogy ezt egyesek elképzelik.

Termelési biztonság. Kérem szépen, a piacra vitt termék 70%-a idehaza kerül fölhasználásra. Ehhez nem kell külön központi piacszerző munka. Ehhez a verti-

kumok kialakítása kell, és a belső együttműködési rend kell megteremtődjön [sic!]. Ez 70%-a az élelmiszernek. A 30% fele a KGST-piacokra megy. Itt már vannak gondjaink, és ebben még különbség is van közöttünk a kormányban. Reméljük, hogy mielőbb egységes véleményre jutunk. Nekünk az a törekvésünk, hogy ennek a terméknek — a nagy részének, ahogyan eddig is — hosszú távú egyezmények teremtsék meg a piacát. Van ilyen zöldségben, gyümölcsben, gabonában, másokban, újra meg kell kötni ezeket az egyezményeket, megfelelő ellentételeket is biztosítva, akkor már a 30% másik fele is piacra talál. Az a 15—20%, aminek évről évre keresni kell a versenypiacon a dolgát, a nagyvilágban elfogadható, ha megfelelő kereskedelmi munkát végzünk, amire Beck elvtárs is utalt, ezért én is sürgetem, hogy KGST-együttműködésben egyfajta biztonságot teremtsünk a következő évekre, olyan termékekért, amire amúgy is szüksége van a magyar gazdaságnak.

A földről kell még egy-két szót szólnom. Szóval a földmonopóliumot megszüntetjük. Ténylegesen az üzem dönti el, hogy mennyit ad el és vásárol. Az lesz a javaslatunk, ha a parlament elfogadja, hogy ami állami föld van még, állami tulajdonú föld a szövetkezeteknél, azt adjuk a szövetkezeteknek. Az állami gazdaságoknak az állam adja át a földet nem kezelésre, hanem legyen az állami gazdaság tulajdona. Ennek az értékrendjét tisztáznunk kell még, hogy hogyan tud erről az állam lemondani, és meg kell teremteni az új értékét a földnek, valamint a forgalmazást is lehetővé tesszük. Ez az értékmegeteremtés nem olyan egyszerű dolog, mert ha most hirtelen azt mondjuk, kb. a számítások azt mutatják, hogy 200 milliárd forintot ér a magyar termőföld, ami az üzemeknél van, ha ennek a kamatait számolom, mint jövedelmet, és ezt ráterhelem a mezőgazdasági termelésre, azonnal 20—30%-kal emelni kell a belföldi élelmiszerárakat. Tehát egy sokkal bonyolultabb ügy, mint ahogy képzeljük. Mégis azt gondolom, hogy megfelelő áthidaló megoldásokkal és átmeneti megoldásokkal az értéket is, mérlegszerűen is meg tudjuk majd jeleníteni, és a forgalmi érték pedig ki fog alakulni a helytől, időtől és a méretektől függően.

Végül egy dolgot szeretnék még mondani, és elnézést kérek, ha hosszúra nyúlt a felszólalásom.

Kevés szó esett az ipar és a mezőgazdaság kapcsolatáról. A mezőgazdasági termelésben ma 120—130 milliárdot tesz ki az ipari produktum, amivel ipart teremtettek a falvakban. Ez tulajdonképpen az ipari tárcának a területe. A jövőben nagyon hiszem, hogy ez az arány lényegesen növekedni fog, és újabb és újabb iparok teremődnek önállóan is, és összekapcsolódva, ahogy most nagyon sok jó példa van, a nagyipari vállalatokkal erre törekszünk.

De nem ezért említem. A legfontosabb, amiért említem, az, hogy fejlett ipar nélkül nincs korszerű mezőgazdaság, és ezt nekünk, az agrárosoknak is tudni kell. Ma, a mi termelési anyagi költségeinkben az ipari eszközök és anyagok 70%-ában szerepelnek. Tehát nem közömbös számunkra az sem, hogy milyen a minőség, az sem, hogy mit tudunk belőle produkálni. Azt is el kell ismerni viszont, hogy enélkül ez a termelési színvonal soha nem jött volna össze. Itt az egymásra mutogatás helyett meg kell találjuk azokat a kapcsolatrendszereket, amelyek az agrárolló nyílását megakadályozzák, a magasabb minőséget és nagyobb teljesítményt biztosítják.

Néhány megjegyzésem lesz majd a szerkesztéshez, de mivel tagja vagyok a bizottságnak, majd ott el fogom mondani. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Vánca elvtárs. Szünetben érdeklődtek, hogy meddig tart ez a vita. Mondtam, hogy ebédig. A következő Csáki Csaba elvtárs, utána Maróthy László.

CSÁKI CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Egy nagy formátumú, összefoglaló értékű hozzászólás után a következő hozzászóló viszonylag könnyű helyzetben van, megteheti, hogy követi az elnök tanácsát, tehát az anyagra koncentrálni, és konkrét javaslatokat próbál tenni.

Tehát az anyagról: ennek a témának nagyon nagy a jelentősége. Ezt a vita is mutatja. Az előttünk lévő előterjesztés is többfázisú vita eredményeként született meg, amelyben én is részt vettem. Mondhatom tehát azt, hogy az anyag fejlődésének a folyamatában az én gondolataim is megjelentek, és tartalmával lényegében egyet értek. Ugyanakkor szeretném azt hangsúlyozni, hogy éppen a téma jelentősége miatt nem mindegy, hogy milyen anyag kerül ki a Központi Bizottság ülésterméből, nem mindegy az, hogy már az első vitaanyag hogyan fogalmazódik meg, hogyan szabja meg a falu jövőjét a magyar valóságban.

Ha ebből a szempontból nézzük ezt az anyagot, akkor az első általános megjegyzésem az, hogy én mindenképpen markánsabb, egyértelműbb megfogalmazásokat szeretnék látni ebben az anyagban. Valahogyan ennek az előterjesztésnek a stílusában az újtási szándék keveredik a régifajta jelentésízű stílussal, amelyiknek a politikai agitatív ereje mind kevesebb.

Tehát én javasolnám ebből a szempontból az egész anyagnak a nagyon alapos átfésülését. Tudnék konkrét példákat erre felhozni, de ezzel nem untatom a tisztelt Központi Bizottságot. Mégis, ebből a szempontból néhány dolog: tulajdonképpen vitatható, hogy szükség van-e így az eredményeknek meg a hibáknak, vagy a tévedéseknek a felsorolására, de amennyiben már belementünk, akkor itt különösen fontos az, hogy markánsak legyünk.

Én azt hiszem, hogy az eredmény megfogalmazása nagyon izgalmas része ennek az anyagnak. Ez az a terület, ahol valóban büszkék lehetünk bizonyos dolgokra. Az előttem szólók nagyon sok ilyen példát mondtak. Hadd tegyem talán legáltalánosabban ehhez hozzá azt, hogy valójában a magyar élelmiszer-termelés, az agrárszektor az, ahol az elmúlt évtizedben valóban felzárkóztunk és közelebb kerültünk a világszínvonalhoz, az európai színvonalhoz.

Ezt, azt hiszem, minden agrársovinizmus nélkül mondhatjuk, és anélkül, hogy el akarnánk kendőzni a bajokat. Tehát legyünk büszkék ezekre az eredményekre, és a hibáknál pedig ugyancsak markánsabban, világosabban emeljük ki az anyagban egyébként megjelenő problémákat.

A másik dolog, amiben én szeretném, ha az anyag egyértelműbb lenne, az az, hogy miért is van szükség ma új agrárpolitikára. Valóban lehet az az érzés, hogy azért, mert az alternatív mozgalmak elővették ezt a kérdést. Azt hiszem, ez nem így van. Hadd kezdjem azzal, hogy a magyar tudomány képviselői egyébként már az 1980-as évek elején felvetették az agrárpolitika megújításának, majd az új agrárpolitika kidolgozásának a szükségességét. Akkor sajnos, ezek a felvetések értetlenséggel találtak tulajdonképpen az irányításban, meg a vállalatoknál is az eredmények megkérdőjelezését látták ezekben a felvetésekben, holott szó sem volt erről.

Végeredményben most is mondhatjuk azt, hogy már egy éve megindult az agrárpolitika kidolgozása, amikor még szó sem volt alternatív mezőgazdasági progra-

mokról. Tehát a párton belül létezik az a folyamat, amelyik felvetette az agrárpolitika megújításának kérdését, és amely remélem elvezet ahhoz az eredményhez, amelyik a falu számára, a magyar vidék számára egy valóban nemzeti programként is megfogalmazódik.

De itt mondjuk meg egyértelműen azt is, nem azért akarunk mi új programot, mert X vagy Y hivatal rosszul dolgozott. Az új program alapvetően azért kell, mert más körülmények vannak, más helyzet van benn is, kinn is. Ezért szükséges a megújulás, nem azért, mert mi azt mondanánk, hogy valakik valamikor, valamit rosszul csináltak. Ilyen is volt, de alapvetően a megváltozott feltételrendszer az, amelyik igényli a megújulást, és tulajdonképpen majd ezt a politikát is valamikor meg kell újítani.

En ezt nagyon lényegesnek tartom.

A következő dolog a célrendszer. Azt hiszem, hogy ez a kulcsa ennek az anyagnak. Én is többször hozzászóltam már ehhez a célrendszerhez, és még mindig nem találok szájjázem szerintinek ezt a célrendszert. Miért? Azt hiszem azért, mert itt nem mutatkozik meg igazán, hogy váltani akar a párt a vidéknek kínált programban. De egyrésztől ugyanitt van, utolsó helyen, a hatékonyság, én azért ezt marokán a célrendszernek a középpontjába tenném.

Világos az, hogy mind itthon, mind a világban csak hatékonyabb működéssel tudunk előrehaladni, tehát az agrárágazat sem folytathatja a hatékonyság nélküli növekedést. Sőt, a hatékonyságot a növekedési célok elé kell tennünk, és én azt hiszem, hogy ezért ezt kell első helyre tennünk az agrárpolitika célrendszerében.

A másik dolog, a jövedelemparítás kérdése. Ez egy nagyon izgalmas politikai téma. Most akkor a párt ígéri az egyéb területekkel arányos jövedelemszerzés lehetőségét, vagy nem ígéri a magyar falun? Én azt hiszem, ígérni kell, és ezt egyértelműbben kell ígérnünk, mint ahogy beszélünk foglalkoztatási feladatokról, egyebekről.

Nyilván ez nem jelenti a támogatás növelésének az igényét is, de azt, hogy hosszabb távon a vidéknek is biztosítjuk a városi munkával azonos arányos jövedelem megszerzését: ennek szerintem benne kell lenni a célrendszerben.

A harmadik dolog az exportügy, amelyik nagyon izgalmas téma, azt hiszem, és bár szakmai ennek részlete, de mégiscsak úgy érzem, hogy kicsit tovább kellene cizellálni ezt a témát. Mert itt megjelenik, a vitában is szó volt erről, az a kérdés, hogy akkor hatékony ez az agrárexport, vagy nem hatékony, vagy kell-e nekünk, vagy nem kell.

Én azt hiszem, itt azt meg kell mondani, hogy amennyiben kell, akkor a hatékonysági követelmények érvényesítése mellett azért ezt meg kell fizetni, együtt jár bizonyosfajta támogatási igényekkel is.

Végül, van egy nagy hiányérzetem a célokkal kapcsolatban, ahol javaslok, hogy ugyancsak lépünk, és ez a mezőgazdasági termelésnek és a természeti környezetnek a viszonya. Egyszerűen egy modern agrárpolitika az 1980-as évek végén nem teheti meg azt, hogy a mezőgazdasági termelésnél ne tekintse célnak a természeti környezet megtartását, a saját termelőbázisa minőségének a megőrzését, és a környezetkímélő technológiák irányába történő elmozdulását. Benne van ez az anyagban, valahol a kettő nem tudom milyen alponthoz, tehát itt van, de én azt hiszem, még akkor is, ha ezzel egy darabbal növeljük az alapvető célokat, itt szükség van arra, hogy egyértelművé tegyük, hogy felvállaljuk a föld védelmét, mindenekelelt a vizek védelmét a mezőgazdasági politika alakításában. És olyan irányba próbáljuk ezután fejleszteni

az agrártechnológiákat, amelyekben azért ez is benne van. Ez nyilván megint pénzbe kerül, tehát egy ilyen lépésnek megvannak a gazdasági konzekvenciái is, de én azt hiszem, hogy ennek ellenére szükséges, hogy ezt a céloknál szerepeltessük.

Na, most még a céloktól tovább az eszközökig, én azt hiszem, talán egy picit érdemes lenne még úgy szerkeszteni ezt a II-es pontot, hogy a cél-eszköz vonal jobban különváljon, egyértelműbben elkülönüljön.

Tényleg nagyon röviden itt még az eszközök és a megvalósítás összefüggésében egy-két megjegyzést. Az első dolog az az, hogy az egész világban, ahogyan Váncsa elvtárs is erre utalt, az agrártermelés az mindjobban beágyazódik a gazdaság egészébe. Egyre nehezebb a mezőgazdaságról, az élelmiszer-termelésről a makroökonomiai kapcsolatok nélkül beszélni. Ennek van egy szűkebb értelmezése, meg egy tágabb értelme. A szűkebb értelmezés az mindenképpen valamiféle agrobusiness szemléletet sugall, én nem akarok itt angol szavakkal dobálózni, de ez azért több, mint egy egyszerű kifejezés. Ez kifejezi azt az integrációs igényt, amelyik gyakorlatilag valamennyi hozzászólásban megfogalmazódott. Tehát azt az igényt, hogy nem oldhatjuk meg agrárproblémáinkat anélkül, hogy ne gondolkozzunk a termelőtől a piaci pultig egységes rendszerben. És ebben minden szereplő a gazdasági érdekek rendszere szerint kapcsolódjon egymáshoz. Ezt nagyon lényegesnek tartom. Valahogy mondhatjuk azt, most kellene átmozdulnunk az élelmiszer-gazdasági szemléletből az agrobusiness-szemléletbe. Ahogy történelmi fordulat volt szerintem Magyarországon az, hogy a mezőgazdaságból élelmiszer-gazdaságba léptünk át. Tudtunk élelmiszer-gazdaságban gondolkodni, most viszont egyet tovább kellene lépnünk, tehát bekapcsolni ebbe a rendszerbe integráltan a feldolgozásnak a mezőgazdaságon kívüli részét, a kereskedelmet, mind a kül-, mind belpiaci vonatkozásban.

A másik ilyen téma a szélesebb értelmezés, az iparnak a dolgai. Itt csak szeretném megerősíteni, amit Váncsa elvtárs mondott. Én úgy érzem, hogy a magyar élelmiszer-termelés jövőjének kulcskérdése a magyar iparnak a fejlődése. Ez nagyon sok összefüggésben igaz tétel. Egyszer volt itt szó a termelőeszközökről. Volt itt szó, hogy mit jelent az ipari termék a korszerű élelmiszer-termelés számára, és még ehhez hozzátenném, ha mindezeket mi importáljuk, akkor eleve a hozzáadott érték nagy része külföldre kerül. De van ennek tágabb értelme is, amely a vidék fejlesztéséhez kapcsolódik. Azt hiszem, a mezőgazdaság további korszerűsítésének egyik feltétele az, hogy legyen ipar, legyen alternatív munkalehetőség a fálvakban vagy a vidékeken, mert enélkül nehéz lesz a mezőgazdaságban ma megszorult felesleges munkaerő hatékony foglalkoztatásáról gondoskodni. Következő ilyen rész-megjegyzésem az a tulajdon, kisüzem-nagyüzem témája. Ezzel kapcsolatosan csak egyetlenegy dolgot húznék én is alá. Úgy érzem, erről a témáról ma le kell hántanunk az érzelmi elemeket. Ahogyan itt már erről szó volt. A gazdasági racionalitás mércéjén kell megmérteni a különböző formákat, és biztos az, hogy az a nagyüzem, amelyekre mi büszkék vagyunk, az nem fog vereséget szenvedni ebben a versenyben. Amelyik meg vereséget szenved, az jobb, ha eltűnik ebben a formájában.

Végül ennek a programnak a menedzseléséről néhány gondolatot. Messzemenően egyetérték azzal, hogy ebből váljon egy nemzeti típusú program, tehát a különböző alternatív programokkal való összevetéstől nem szabad elhúzódnunk, sőt, én azt hiszem, hogy ez egy olyan terület, ahol az alapkérdésekben a konszenzus is viszonylag hamar és könnyen megteremthető. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Csáki elvtárs. Maróthy László elvtársat követi Szlamenicky István elvtárs.

MARÓTHY LÁSZLÓ elvtárs: Kedves Elvtársak! Tulajdonképpen mi van ma napirenden a Központi Bizottság ülésén? Szerintem nem kétséges, hogy ma a Központi Bizottság ülésén a vidéki Magyarország, mint politikai tényező van. Ennek a kérdéskörnek egyik része az agrárpolitika, de csak egyik része. A vidéki Magyarország, mint politikai tényező van napirenden a legkülönbélebb szerveződések asztalán is, a Veres Péter Társaságban, a Kisgazdapártban, a Magyar Demokrata Fórumban, és mindenütt széles e hazában, ahol az agrárterület kérdésével foglalkoznak. Napirenden van, és nagyon óvom magunkat attól, ami már érintőlegesen elhangzott, hogy a vidék mindazt, amit az ország vagy a főváros megélt, nem hasonlóképpen él, meg, hogy ott még nyugalom és csönd van. Én azt gondolom, aki ismeri a vidéket, a falut és a mezőgazdaságot, az tudja és látja, tudnia és látnia kell, hogy ugyanúgy megéli, csak más a mozgásformája és másképpen juttatja kifejezésre.

Nem kérdéses az, hogy mindenben politizálódott a vidék, nem kérdéses az — maradva az agrárterületnél —, hogy feszít az érdekképviselet és a hitelpolitikának a legkülönbélebb problémája, vagy hogy én is ilyen egyszerű példával éljek, épp az utóbbi hónapokban erősödtek fel olyan tulajdonlási és egyéb jogi kérdések, mint a nagyüzem által bekerített tanya, ami köré néhány száz négyzetmétert adtunk, vagy az egyéni állattartóknak a legeltetési problémája, ami évek óta jelen van, csak épp most hozták elő. Tehát a vidéki Magyarország mint politikai tényező van jelen, és nagyon örülök annak, hogy a beszámoló, főleg szóbeli része ugyanilyen fordulatot vesz, politikai oldalról közelíti meg. Azt hiszem, kis nyomattal továbbvíve, mi itt kimondhatjuk, hogy a vidék pártja az MSZMP. Kimondhatjuk, hogy az országos fejlődési pályán akarjuk megújítani a mezőgazdaságot, és részben készülünk — hogy megint lépjek egy nagyot — az őszi választásokra is, bizonyos területen, hiszem majd ebből lesz a program. Mégis, ha a vidék mint politikai tényező van jelen, akkor elintézzünk-e ezzel az anyaggal minden teendő, vagy még van valami dolgunk?

Tisztelt Központi Bizottság! Én azt gondolom, tanulva mindabból, ami lezajlik, és tanulva mindazokból, amit módszerként választanak más szerveződő csoportok és gondolkodó emberek, nekünk ezt a kérdéskört egészében kell felvállalni, és ennek keretén belül kell az agrárpolitikát megújítanunk. De ennek az agrárpolitikának azon az alapon, ahogy a szóbeli beszámoló is fogalmazza, mindenekelőtt a lakossághoz kell szólania, és szóljunk az agrárnépességhez, szóljunk nagyobb hangsúllyal az agrárértelmiséghez, szóljunk a magántermelőkhöz, és merjünk szólni — jobb magyar szó híján — a hobbigazdálkodókhöz is, hiszen nem oly csekélység, amit művelnek. Vegyük csak azt az értéket, ami a rekreáció területén van. Ez a vonulata teszi elfogadhatóvá és érthetővé mindazt, amit tenni szeretnénk.

De ennek az egész vidékpolitikának van egy másik komponense, ami összezavar bennünket, ha nem itt fogjuk tárgyalni, és nem a maga súlyán és kapcsolódási pontjain. Az agrárpolitikát mi csak a falu fejlesztési politikájával egyetemben tudjuk megtenni. Én kétlem és vitatom azt, hogy a vidék elmaradott részeinek a fejlesztésénél komoly sikert értünk volna el az alulfejlett segéllyel. Nem hiszem. Valamit igen. Valamit tudott forrásként odajuttatni, de valahol a dolog lényege másutt van. Tehát, amikor a vidék politikájáról beszélünk, agrárpolitika és a vidék fejlesztésének a politikája az én megítélésem szerint együtt kell hogy megjelenjen.

Tisztelt Központi Bizottság! Az agrárkérdéshez és a megoldások és az irányok dolgához is terveztem néhány megjegyzést tenni. Mindössze egy általános összefoglaló mondatral szeretném ezt lezárni. Ha mi ezt sokat támogatjuk, vagy keveset támogatjuk, a „drágán termel, vagy nem drágán termel”- ügyet nem pontosabban és érzékenyebben ítéljük meg, akkor ez a civakodás fönmarad és valahol igaztalanul lesz jelen, mert hiszen a versenytársakat jobban dotálják, a mezőgazdaság felhasználásának inputja mégiscsak kétharmadában nem a mezőgazdaságból származik, és ezek mind olyan tényezők, amelyeket nem lehet csak egyik oldalról odalapátolni. Vagy a megoldásoknál nem érintem azt, hogy az esélyegyenlőség dolgát akkor mindbe vegyük elő, így a termelőeszköz-forgalomba és a termékforgalomba, de a termelési rendszereknél, és vegyük elő az érdekképviselleteknél is [sic!].

Mindezeket nem taglalva, végül egy dolgot szeretnék azon a nyomvonalon, amit Csáki Csaba elvtárs már megemlített. Ehhez a politikai ívhez, amit a napirend írásos és szóbeli előadása foglal össze, illik és jól társul mindazon mozgatóerőknek egy sajátos megjelenése, ami éppen a politikumot adja az előterjesztéshez.

A Központi Bizottságnak az első napirendje az Alkotmánnyal foglalkozott. Talán sokaknak meglepő, de mégis egy olyan világtendencia váltja ki ezeket, amit úgy mondanak, hogy a személyiségtudat felértékelődik a világban. Nekünk magyaroknak nem nehéz azt megérteni és megérezni, hogy a másik ilyen világtendencia a gondolkodásban a nemzeti tudat felértékelődése. És a harmadik a természethez való viszony kérdése. E három tényező alakítja ma a világ gondolkodását, vagy határozza meg azt, amivel az emberek valamilyen formában gondolkodnak.

Ma az MSZMP-nek nincs környezetpolitikája. Volt 1974-ben, aztán 1986-ban az alternatívokkal vívott küzdelemben hatályon kívül helyezték.⁵⁰ Ma nincs aktualizált környezetpolitikánk. Nem itt kell elintézni, ennél a napirendnél, de ezt a napirendet sem lehet enélkül elintézni. Amikor erről beszélek, akkor egyik rendező elvéről és egyik fontos vonulatáról kell hogy szóljak. Igen, így van, a talaj termelékenysége napról napra romlik, tízezer köbméterek, százezer köbméterek mosódtak le és deflálódnak. Romlik a magyar talaj termelőképesége. A nitrátosodás közismert dolog. És lehet, hogy vitába keveredek erdészekkel, de most már egyre inkább mutatják, hogy az erdősültség nagyobb Magyarországon, mint 1945-ben volt, de az erdőállományunk kevesebb, mint volt 1945-ben. Vagy arra nem figyelni, hogy a növényvédő szerek és a peszticideknek a használatától, megszorodásától kezdődtek el a daganatos betegségek tekintetében is az exponenciálisan növekedő mértéket mutató esetek és dolgok. A tájrendezés tekintetében pedig a mezőgazdaságot nem lehet kihagyni, hiszen éppen a teljesítés érdekében nagy táblák kellene, és ezzel bizony kultúrsivatagokat tudunk előidézni, vadnak és mádnak élőhelyet nem tudunk biztosítani. Ha kitekintünk az országon kívül, ezek nem egyszerűen csak politikai, esztétikai és egyéb igényként fognak majd megjelenni. Nagyon komoly terhelő tényezők ezek a mindennapjainkban, az egyes emberre, a boldogulásunkat fogják gátolni, hiszen a kereskedelmi partnereink — mindenekelőtt Nyugaton — óriási igényeket támasztanak majd a környezetbarát produktumok iránt.

Tisztelt Központi Bizottság! Szerintem jó az anyag. Azért jó, mert politikus és maradnunk kell a politikai mezőben. Ne mondjuk azt most, hogy nemzeti program. Én nagyon boldog leszek, ha az MSZMP-nek lesz egy jó agrárprogramja. Ha a nemzet elfogadja, akkor még inkább boldog leszek. Ami teendőt látok benne az az, hogy az előterjesztés és a vita ezekkel az arányokkal gazdagodva nyerjen végső

formát, és ezen a vitán, amit merek remélni, hogy nem egyszerűen csak a sablonjaink szerint fogunk majd bonyolítani, hanem tényleg a falut megnyerni, és az agrárnépességet megnyerni akarjuk általa, megéri azt a nagyon komoly vállalkozást, amibe a Központi Bizottság ezzel kezdett. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Maróthy elvtárs. Szlamenicky István elvtárs következik, utána Kovács Imre.

SZLAMENICKY ISTVÁN elvtárs: Kedves Elvtársak! Én nem lobbyból, hanem érdeme alapján pártolom azt a gazdaságpolitikát, amely a jövőben is kiemelt szerepet szán az agrárágazatnak. A magyar gazdaság a legtöbb területen erőforrásokkal, gondokkal küzd. Az agrárszektor sajátossága, hogy a legnagyobb erőforrás a föld, amely nemzeti kincs. A 93 ezer km² 70%-a művelésre alkalmas. Ezt kevés ország tudhatja a magáénak. Ráadásul a talaj, ellentétben más nyersanyagokkal, élő valami, aminek használati értéke növelhető is. Emellett valóban óriási a szellemi kapacitás, a hozzáértő szakmunka. Nagyjából helyrerázódott a struktúra is, tájhoz, szervezethez igazodott, természetes módon nagyüzemhez, kisüzemhez osztódott. Az ágazat kibocsátása a hazai piacra és exportra ismert és elismert. Érdeklünk fűződik tehát ahhoz, hogy a hazai föld, a biológiai potenciál, az emberi tudás relatíve kis hányadú importtal a jövőben is jól hasznosuljon. Ez az érem egyik oldala.

A másik oldalon van a piacprobléma és az értékviszonyok zavarainak a tömkelege. Beleértve ebbe az agráripari olló tágulását, a vállalati jövedelmek reálértékének csökkenését, a személyi jövedelmekbe bizonyos diszparitást, tőke- és hitelhiányt, támogatási gondokat és a belső hatékonysággal összefüggő költséggazdálkodás problémáit is. A kettő, tehát a piac- és az értéki viszony nem választható el egymástól, ráadásul mindkettő stratégiai értékű, és egyik sem valósítható meg rövid idő alatt. Az előbbi azért nem, mert egy piacos kultúrához idő kell. A másik pedig nem független az ország egész gazdasági helyzetétől. Ami a piacot illeti, a legnagyobb gond az ilyen irányultságú szemlélet hiánya, gyengesége. Egyetértek Vánca elvtárssal, amit erről mondott.

Elvtársak! Valljuk be, már jó tíz éve dönget a kapun a kínálati piac, és máig sem honosodott meg a marketingpiac, amelynek alfája a vevők piacából való kiindulás. Nem véletlen, hogy a 70-es években éltetett minden termék átvételének jelszava nyomokban máig is él. Az átvenni fogalmából sokan máig sem váltottak át az eladni-megvenni fogalmára, amely egész más tartalmat takar.

A másik megjegyzésem, hogy egy piaccal kell számolni. A megújítás leckéje az, hogy kereslethez igazodva, kisebb ráfordítással, minőséget, választékot nyújtunk. A Nyugat ezt igény szintje alapján követeli, minket pedig a gazdaságosság kényszerít erre. Itthon pedig az élelmiszerek folyamatos drágulása miatt ugyancsak nő a minőségi, választéki igény, beleértve a szegényebbek s a jómódúak keresletét is. Szembe kell ugyanis nézni azzal, sokáig két számjegyű lesz az infláció, ha nyomott marad a vásárlóerő-növekedés, vagy tovább csökken annak reálértéke, az élelmiszer-gazdaság fő ellenfele a beszűkült hazai piac lesz. Vagyis más-más eredőkből, ugyanaz a végkövetkeztetés. Elsőrangú szerepet kap az árutermelésben a piacképeség, nagyüzem és kisüzem számára egyaránt. Itt rejtőzik el a Csáki elvtárs által említett hatékonyság elérése is.

Megemlítem azt a nyomasztó plusz gondot e körben, hogy a tág értelemben vett vertikum részeként az élelmiszer-kiskereskedelem a mezőgazdasághoz hasonló jövedelmezőségi gondokkal küzd. A tett kormányintézkedések ellenére is itt a legala-

csenyebb az árrés, ami miatt kicsi a fejlesztési lehetőség, közel 20%-kal alacsonyabb a kereseti szint, mint az anyagi ágakban. Ezért a koncepciónak az e téren fennálló tennivalókra is utalni kellene.

Mi a kiút? Az említett szemléleti váltáson túl kínálkozó szervezeti úton való megoldás, az integráció, a termelő-, a feldolgozó és a kereskedelmi szervezetek között. Az alanyi jogon való külkereskedést is ki kell használni. A Beck elvtárs által említett intézkedéseket is. De én azt hiszem, ez nem old meg mindent. Nem mi vagyunk az egyetlen ország, ahol a termelő csak termel, mégis piacképes árut kínál és megél. Szervezettség, kereskedelmi intelligencia, egymás iránti bizalom is kell. Kulturált verseny szükséges elsősorban a költségek frontján, a minőség, a választék, a kikészítés terén. Sajnos, ma a piaci szereplők, minden szereplő viszonyát bizalmatlanság lepi be, inkább az árelőnyökért, a piaci részek kihasználásáért folyik, amely a stratégiai váltást csak késlelteti. Persze, a termelő a leckét csak úgy tudja megírni, ha tisztességes jövedelem-érdekeltség lesz. Nem várható el ugyanis, hogy higgadt piacos gondolkodás legyen, amikor az üzem napra él. Ezért aligha kerülhető el e téren a két ütem.

Tüzet is kell oltani, most, tavasszal, és hosszú távra is kell építkezni. Az élelmiszer-gazdaság jövőjének igazán nagy ügye az értékviszonyok teljes rendbetétele. Ehhez 1968-ban sem volt erőnk. Ide tartozik a konstruált árcentrum helyett egy valódi alapállás megteremtése, a költség, a termelői ár, a fogyasztói ár korrekt láncreakciójának a létrehozása, egy ár- és bérreform keretében. Egy időtállóbb elveken nyugvó álláspont a támogatási politikában. Ily módon szűkülhet az árolló is, de kell aktív és sajátosságokhoz igazodó hitelpolitika is, amely nemcsak a tavaszi vetést segíti elő, hanem a külpiaci konjunktúrára számítva a taktika készletezéséhez is forrást nyújt. Attól tartok, ha nem tud az ágazat a piactudomány viszonyaihoz markánsan igazodni, és ezzel együtt nem tudunk érdemi változást az érdekeltségben, az értékviszonyokban elérni, csak hamis hitben ringatjuk az üzemeket, és lábhoz tett fegyverrel még sokáig várni fognak.

Örülök, hogy a beszámoló és a koncepció is ezt a felismerést tükrözi, a bevált agrárpolitikánk imamalma helyett megújítást fogalmaz meg. Radikális megújítást mondanék, és ekként is tennék. Ugyanis a bajokat keményebbnek, főként ellentmondásosabbnak látom, a gondolatokat bátrabban csatoljuk egy komplex, általunk elhatározott reformfolyamathoz, és ezt fejezzük is ki sarkosabban, mint ahogy most van — a célrendszerben. A célokkal egyébként egyetértek. Több kifogás, kiegészítés itt elhangzott, nem szólok ehhez. Különösen a szóbeli bázisán, ezért is a két anyagot együtt bocsátanám vitára. Félek ugyanis tőle, hogy ha az üzemi párt-szervezetekhez csak a koncepció jut el, nem elégítjük ki a várakozásokat, itt-ott óhajok gyűjteményének fogják tekinteni. Az emberek a talaj mentén konkrétan választ várnak ettől a központi bizottsági üléstől.

Számoljunk ezért egy jó propaganda megszervezésével, magyarázó érvcsomaggal is, az elfogadtatáshoz. Mindezt én leteresteltem mintegy 30 fogyasztási szövetkezeti-mezőgazdasági dolgozó körében. A további állami munka során a célok elérésének garanciájára kellene a fő hangsúlyt fordítani. Mély levegőt kell venni az ár- és értékviszonyok gyökeres átrendezéséhez, amire már utaltam. Olyan eszközrendszer kell, amiből az itt dolgozó egymillió ember tudja, hogy mikor érheti őt jogos dicséret, vagy mikor kell elviselnie rosszallást. Attetsző legyen ez a szabályozórendszer. Ki kell dolgozni azt is, hogy miként lesz jobb az ipari háttér. Mitől függ, alulról elsősorban, nem felülről, hatalmi alapon építkezzen az integrá-

ció. A kormány vegye munkapadjára azt is, ha elmarad ez az oly szükséges fordulat, annak mekkora az egész gazdaságra a veszélye. A tervezés arra is ügyeljen, hogy a rövid távú konfliktusok lerendezésén túl, a gazdaság stratégiai veretű lépésekig is eljussunk.

Fontos javaslatnak tartom, hogy párhuzamosan vitassa az anyagot a mezőgazdasági közvélemény, és közben dolgozzék a kormány is. Egyetértek Iványi elvtárral a nagyüzem-kisüzemről mondottakkal. Hozzátennem: a kisüzemi termelést a mezőgazdasági üzemek és a fogyasztási szövetkezetek által integrált kistermelést nagyobb rangra emelném a koncepcióban. Először is ez már jó ideje nem paraszti ügy, hanem társadalmi jelenség, aminek örülünk. A bruttó érték közel felét az úgynevezett kisegítő gazdaságok, munkások, városi alkalmazottak, nyugdíjasok tömege állítja elő.

Másodszor, az élet igazolta, hogy bizonyos kézimunka-kultúrát igénylő termékek csak kicsiben állíthatók elő, amelynek zöme exportra kerül. Óriási fantáziát kínál e kör számára a biotermékek termelése, amelyből nagy pénzt csinálhatnánk. A mezőkövesdi ÁFÉSZ már megkezdte a szervezést, tőkés exportra. Nagy az érdeklődés.

Harmadszor: a kistermelés is csak akkor fog menni, ha lépést tartó a technikai kínálat. Burgert elvtárs is erre utalt, s ha megéri ezt csinálni, meggyőződésem, hogy a civilizációs fejlettség magasabb fokán, gazdagabb helyzetünkben is a házak táján folytatott kisüzem hosszú távon életképes forma. Kár, hogy a tsz-egyesületek környékén eluralkodó gigantomania érezhetően visszazorította e sektort, amit egy jókor hozott PB-határozat terelt vissza 1976-ban a mai vágányra.⁵¹ Azért említtem meg, mert a tévedések sorozatába ez nem került be, én fontosnak tartom.

A falu nemcsak termékkibocsátó. Egyetértek ilyen irányú hozzászólásokkal, politikai terep is. Nyugodtabb a falu, mint a város, az volt 1956-ban is. Tovább méri a falusi ember a nagyhangúakat. Higgadtabban dönt, és a jó szóra hallgat. Ezt ne hagyjuk ki. Szerényen hadd jegyezzem meg, hogy többször említett falufejlesztésben a tsz-ek mellett nem lebecsült más szövetkezeti formációk szerepe sem. Mint ahogy erről a vitaindító említést tesz.

Ne vegyék az elvtársak tolakodó hengegésnek, de a tények fontos dolgok. 800 olyan falu van ma az országban, ahol csak az áfészek látják el élelmiszerral a lakosságot, az esetek jó részében ráfizetéssel, tagi szolgálat gyanánt. 1984-től máig, közel 2 milliárd forint befektetéssel, köztük állami támogatással is, 3 ezer boltot rekonstruáltak, amiért a fizetség a falusi emberek hálától kipottyant könnye volt csak. És nincs olyan falu, ahol ne lenne takarékszövetkezet a különböző pénzügyi szolgáltatások lebonyolítására. Nem is beszélve a kulturális, sporttevékenységben, a tsz-ekkel való szoros együttműködésről. Ezt a motívumot azért építsük be, nehogy összeugrassuk azokat, akik ott a faluban ma békében fogják egymás kezét, a tsz-ek prímsszerepe mellett.

Szervezeti ügyekben még egyet megemlítenék. A szervezeti mobilitást pártolón — amit Iványi elvtárs kiemelt — egy példát hadd említsek meg. Több mint egy éve a Győri ÁFÉSZ a tényői vergődő tsz-szel akart egyesülni. A két szövetkezet tagsága ellenszavazat nélkül megszavazta, hogy egyesülnek. Mert a tsz-nek kimenekülést jelentett, és a közösen kialakított koncepció vonzó volt mindannyiuk számára. De a jog és a bürokrácia erősebb volt, mint a miniszter jó szándékú segítségnyújtása. Ezért is én nagyon egyetértek, hogy ezeket a korlátokat bontsuk le, és engedjük azokat, akik, ha maguk döntenek a sorsukról, úgy legyen, ahogy ők akarják.

Iványi elvtárs szolt — végül ez az utolsó, amit szóba hozok — a szövetkezeti megújulásról. A szövetkezeti mozgalom szerintem sem sztálinista képződmény. Aki ezt állítja, annak fogalma sincs arról, hogy ma szegénységben tengődő, fejlődő országban és a civilizált Svédországban, a szocialista világban mindütt vannak szövetkezetek. A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége az ENSZ után a legnagyobb nem kormányközi szervezet ma a világon, mintegy 600 millió taggal. De az kétségtelen tény, hogy történelmi szemüvegen nézve a magyar szövetkezeti világnak is, nemcsak a tsz-eknek, megmaradtak a sztálini modell jellemzői. Mindeddig teljesen nem is tudtunk tőlük megszabadulni. Így különös terhet jelent a tag tulajdonosi mi-voltának háttérbe szorítása. Iszonyatos nagy dolog lesz megváltoztatni ezt minden szövetkezeti rendszerben. A demokratikus működésbe a demonstratív, formális elemeknek a beépülése; az önállóság érvényesülésének korlátozása; az etatista beavatkozás a gazdálkodásba, a káderpolitikai gyakorlatba. Vagy gondoljunk arra, hogy a hatalmi hierarchiának a stílusutánzása a szövetkezetek körében is, a paternalista magatartásnak a begyűrűzése, valamint az érdekképviseltek hajtószíj szerepe. Ezek azért nem nyomtalanok, még máig is élnek. Ezek nem véletlenszerű összefüggések, mert hiszen a tipikus szövetkezeti sajátosságok, mint az önállóság, a demokrácia, a mozgalmi jelleg, alulról építkezés, érdekvérvényesítés, ezek a politikával szorosan összefonódnak, pozitív és negatív értelemben egyaránt. Szerencse, hogy e modellről való megszabadulásban a szövetkezetek bátrak voltak. Esetenként a személyes leépülés árán is kitortek, és valljuk be, a szövetkezetek vették a lapot 1968 után is, a relatív dinamizmusuk, fejlődési sebességük meg is látszott, amely csak a reform félárbcúvá válásánál fékeződött le.

Mindamellettt egyetértek azzal, hogy tegyünk teljes számvetést, és a szövetkezes módszereit a társadalmi, gazdasági makro- és mikromilíóhöz úgy igazítsuk, hogy e vállalkozási formák nagy erdejében versenyképes, a társadalom által tisztelt alternatíva maradjon. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Szlamenicky elvtárs. Kovács Imre elvtárs következik, utána Hegedüs Lajos elvtárs.

KOVÁCS IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én is közreműködője voltam ennek a jelentésnek az elkészítésében, tehát ha úgy tetszik, bennfentesként szeretnék néhány megjegyzést tenni.

Az első megjegyzés arra vonatkozik, hogy minek is nevezzük ezt a terméket, amiről most itt vitatkozunk, és amit majd vitára bocsátunk. Itt elhangzott egyaránt az is, hogy legyen új agrárpolitika, meg az is, hogy újítsuk meg az agrárpolitikát. Elmondhatom, hogy az a vita, amely már megkezdődött anélkül, hogy mi ezt kivittük volna vitára, az is nagyon gyakran ezzel kezdődik és itt meg is áll, hogy most mire van szükség az agrártársadalomban. Új agrárpolitikára vagy megújulásra. Ez azért viseli a megújulás címet, mert úgy gondoltuk, és ez tény, hogy a magyar agrárpolitika 1957 óta többször lényegesen meg tudott újulni, és sikerének éppen ez az egyik alapja. Mindig helyesen választotta ki a fő csapásirányt, ha úgy tetszik a prioritást, és arra tudott koncentrálni. Hát így volt ez az átszervezés, a nagyüzemi megszilárdítás, a tevékenységi kör elismertetése, bővítése esetében, és most olyan fordulópontonál tartunk, amikor megint új helyzetben, új típusú megoldásokra van szükség.

Ennek az új típusú megoldásnak a mottója tehát az lehet, hogy arccal a piac felé, és ezt hogyan tudja kifejezni az agrárpolitika. Megújulva, a régi jó alapokat fel-

használva, mert vannak ilyen alapok, vagy pedig éppen nevezzük ezt egy egészen új politikai célrendszernek. Nekem az a véleményem, hogy meg kellene várni a vitát, mielőtt ebben állást foglalnánk és akkor fölrakni a címkét, amikor majd a Központi Bizottság végül elfogadja az állásfoglalását, mert ez a vita, ami majd most elindul, ehhez még nagyon sokat hozzáadhat. Tartalmában is, meg abban is, hogy végül a pártnak most akkor jogfolytonos alapon egy megújult agrárpolitikája legyen, vagy pedig demonstráljuk az elnevezéssel is, hogy egészen új szituációban vagyunk, és új agrárpolitika kelljen. De hát azt hiszem, hogy ebben most nekünk nem kellene döntenünk, és ebben elvi vitákat folytatni.

A másik megjegyzésem az anyag karakterére vonatkozik. Itt az elhangzottak alapján elég nehéz meghatározni, hogy milyen legyen ennek az anyagnak a karaktere. Nagyon sok jó gondolat elhangzott, ami mind gazdagítja, de a gondolatok között egyaránt volt olyan is, ami a szűkítés irányába tett javaslatot; azt ajánlotta, hogy politikusabb anyag legyen, meg olyan is elhangzott, hogy bővíteni kellene az élelmiszeriparral, a kistermeléssel, a szakemberképzéssel, a környezetvédelemmel, az iparral, egyebekkel az anyagot. Hozzáteszem, hogy az eddigi előzetes viták során is ez mindenütt előjött. Nagyon sokféle vélemény alakult ki és ez érthető, mert ilyen sokféle ez az ágazat, és nagyon nehéz eltalálni annak a sok-sok embernek a szája ízét — Csáki elvtárs szavait kölcsönvéve —, akikhez szólni akarunk. Mert nagyon lényeges dolog az, hogy ki-kéért megtalálja benne azt, amit vár. Ezért tehát én nem találnám szerencsésnek, ha ezt nagyon lerövidítenénk, tömörítenénk ezt az anyagot, inkább az itt elhangzott jó gondolatokat kellene beépíteni, és nem arra koncentrálni, hogy milyen legyen ennek a terjedelme. Tehát a lényeg az, hogy ki-ké megtalálja benne azt, amit keres, és nagyon sokan, sokféle eligazítást keresnek ebben az anyagban.

A következő megjegyzésem az előbbiekhöz képest ez inkább egy nagyon lényeges tartalmi megjegyzés. Ahhoz kapcsolódna, ami itt a vitában is elhangzott, hogy milyen a mezőgazdaságnak az érdekeltsége, mennyire támogatott ez a mezőgazdaság, drágán vagy olcsón termel. Amikor ez szóba került — és ahol agrártémáról van szó manapság, ott mindenütt szóba kerül —, ott legalább kétféle megjegyzés hangzik el. Egyik az, hogy túrhetetlenül nyílik az agrárrolló, a másik pedig az, hogy rendkívül nagy terhet jelent a mezőgazdasági élelmiszeripar támogatása a költségvetés számára.

Sajnos, mind a két megjegyzés igaz. Igaz az, hogy nyílik az agrárrolló. A mellékletben próbáltuk ezt bemutatni, hogy az elmúlt tíz évben az ipari árak színvonalának a növekedése lényegesen gyorsabb volt, mint a mezőgazdasági árak színvonalának a növekedése, nőtt a különbség, nyílt az olló, és ez a mezőgazdaság számára elviselhetetlen nehézséget okoz azért — és ez a lényeg —, mert egy időben, és az utóbbi időben csökken a mezőgazdaság számára az állami támogatás. És ez a probléma, ez a kettősség okoz nagy feszültséget. Mert van Európában néhány ország, ahol az agrárrolló jobban nyílt az elmúlt években, mint nálunk: Svédország, Spanyolország, Nagy-Britannia, de ott nem okozott ez különösebb gondot, mert támogatással ezt ki tudták egyenlíteni, egy árszparitást egy jövedelemparitással egyenlíteni tudtak. És itt felmerül az, hogy miért csak ekkora támogatást kap akkor a mezőgazdaság, miért nem támogatjuk jobban.

Itt megint néhány nemzetközi példát szeretnék felhozni arra, hogy egy mezőgazdaság milyen mértékű támogatást kap. Van egy elfogadott mutatószám, mégpedig az, hogy a mezőgazdaságban előállított GDP-t száznak véve hozzáteszik, hogy

mennyi támogatást kap egy ország mezőgazdasága. Nálunk ez 43%. Tehát ha a GDP-t száznak vesszük, amit a mezőgazdaság előállít, 43% támogatást kap a magyar mezőgazdaság.

A szomszédos Ausztriában 64%-ot, az Európai Közös Piac országai átlagosan 92%-ot, és mondok egy extrém példát: Japánban 129%-ot. Tehát 29%-kal több támogatást kap, mint amennyi GDP-t előállít az ország mezőgazdasága. Igen ám, csak az említett országok nálunk lényegesen gazdagabbak, és a mezőgazdaságnak a részaránya lényegesen kisebb, mint nálunk. Ezért megint néhány számot kell hogy mondjak. Az ország összes előállított új termékéből a GDP-ből nálunk a mezőgazdaság támogatása több mint 8%, az előbb említett országokban pedig nem haladja meg sehol a 3%-ot. És ez a dolognak a lényege azt hiszem, ezért van az, hogy feszít bennünket rendkívül ez a helyzet, és nem a kormány jó szándékán vagy a mezőgazdasági helyzet ismeretének a hiányán múlik az, hogy nem nagyobb a támogatás, hanem nincs miből nagyobb támogatást adni.

Felmerül, hogy akkor kell-e ekkora export, mert az élelmiszer-támogatás 60%-a az exportra megy, hogy kell-e akkor ennyi export? Hát kell. Erre itt nagyon jó érveket hallottunk, jó érvek hangzottak el a hozzászólásokban, a devizabevétel miatt is, meg a belföldi termelés miatt is szükség van erre az exportra, hisz az élelmiszer-termelés egyik olyan adottsága a magyar gazdaságnak, amit feltétlenül hasznosítani kell.

Mi lehet tehát megoldás? Csak az, hogy amit az anyagból is merem remélni, hogy kisugárzik, azt kell nekünk sulykolni, szorgalmazni, hogy arccal a piac felé az élelmiszer-termelésben is, tehát azt, annyit, meg olyat kell termelni, amit, amennyit, amelyet a piac megvesz a legelőnyösebb feltételek mellett, vagyis szerkezetet kell igazítani, igazodni kell a piachoz.

Felmerül, persze ez is pénzigényes befektetés, igényes tevékenység a szerkezet-átalakítás, amire megint kevés a pénz; de én azt tartom nagyon lényegesnek, amit Váncsa elvtárs említett itt, hogy pénz nélkül is nagyon sokat lehet tenni a mezőgazdaság, az élelmiszeripar versenyképességének a javítása érdekében az úgynevezett deregulációs folyamat felgyorsításával, tehát a különféle kötöttségek oldásával, azaz, hogy tényleges versenyhelyzetet teremtünk a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban, ha hagyjuk, hogy megismerje ez az ágazat a piacot, ahhoz tudjon igazodni, ehhez megfelelő helyzetbe kell hozni, és ez nem elsősorban pénz kérdése, és ez szemléleti, irányítási, szervezési kérdés. Nagyrészt rajtunk múlik, én nagyon remélem, hogy tudunk ebben előrelépni.

A következő megjegyzésem az elhangzottakkal kapcsolatban a vertikális integráció milyenségéhez kapcsolódik. Én nem vagyok olyan optimista, mint Csáki elvtárs említette, hogy az élelmiszer-gazdaság kialakult, azon túl vagyunk, és most már az agrárbusiness kiépítése, megteremtése a feladat. Jelszavakban igen, ezt régóta mondogatjuk, hogy élelmiszer-gazdaság van, de úgy istenigazában a nyersanyag-termelés, a-feldolgozás nem tudott egymáshoz közel kerülni, és nem tudott azonos érdekeltségen alapulva jó együttműködések kialakítani. Nem is lehet ezt parancszoóra, irányítással, felülről vezényelve megteremteni. Meggyőződésem, hogy a piacgazdaság irányába történő lépések hozhatják majd meg az együttműködést, amikor egyrészt nem akadályozzuk meg, és ez nagyon lényeges, hogy jó kapcsolatok alakuljanak ki, mert sajnos eddig közvetlenül vagy közvetve is akadályoztuk azt, hogy ahol a felismerés megvolt, ott kialakuljanak jó integrációs kapcsolatok. Egy deregulációs folyamat, egy piaci viszony irányába történő ellépés ebben nagyon so-

kat segíthet. Ezt tartom elsődlegesnek, az önszervezés alapján történő vertikális kapcsolatok kiépítését. Határozottan ellene volnék minden felülről irányított kényszeregyesülésnek, és pláne annak, hogy valamiféle állami vállalati részvényt csak úgy ingyen átadjunk valakiknek. Nem ez a megoldás meggyőződésem szerint.

A másik elhangzott megjegyzéshez, az árakkal kapcsolatban, a mezőgazdasági árakkal kapcsolatban jelent meg a hozzászólások között, leginkább Burgert elvtárs foglalkozott ezzel. Én egyetértek az ő gondolatmenetével, szükség van más típusú árakra, és az ármechanizmus kötöttségeinek az oldására. A piacgazdaság irányába haladva nem is tehetünk egyebet, de azért a mezőgazdaság védelme érdekében elsősorban nagyon óvatosan kell megtenni ezeket a lépéseket, mert piacosítást értünk el egyszer, és a külpiazi hatások, a kereslet-kínálat hatása közvetlenül begyűrűzik, annak nemcsak jótékony hatásai lesznek a mezőgazdaságra, hanem rendkívül kedvezőtlen hatásai is. Minimum ehhez egy nagyon szervezett és kasszával rendelkező intervenciós politika szükséges, vagy pedig bizonyos stratégiai cikkeknel a kötöttségeket éppen a mezőgazdaság érdekében, azt hiszem, meg kell tartani. Én híve vagyok minden korszerű megoldásnak, mint ahogy az a gazdaságpolitikánkban napirenden is van, de azért éppen a mezőgazdaság védelme érdekében itt csak óvatosan szabad haladni.

Végül még egy megjegyzést szeretnék tenni. Én magam is nagy várakozással tekintek a majd most induló vita elé. Meggyőződésem, hogy ez a vita jól szolgálja azt, hogy az érintettek megismerjék az MSZMP-nek a törekvéseit, gazdagítsák az útjára bocsátott javaslatokat, és ha majd a végleges javaslatoknál találkoznak a saját gondolatainkkal, akkor magukénak is érezzék azt. Rendkívül fontos dolog, ezentúl pedig egy jó alkalom kínálkozik a politizálásra, ahogy itt már elhangzott. Ennek a vitának során jó lenne, ha minél szélesebb körben, nemcsak a közvetlenül vagy közvetve érintettek mondanának véleményt, hanem ennél szélesebb körben is, ahogy Juscsák elvtárs ajánlotta. Azt hiszem, mi is, a Központi Bizottság is ilyen szélesebb értelemben kérhetjük az észrevételeket mindenképpen az alternatív szervezetektől is. Én az alternatív szervezetekkel való vitába kapcsolódásban nemcsak azt látom, hogy nekünk vitatkozni kell, és ahol indokolt, ott ütközni, megvédeni agrárpolitikánkat, mert van mit megvédeni, ezt is kell, de én sokkal inkább látom ebben a megegyezésnek a lehetőségét. Nem közmegegyezés ez, mert csak egy fontos, de nagyon lényeges kérdése társadalmi, gazdasági folyamatainknak, de olyan szelet, ahol nagyon sok tekintetben azonos, tehát egy hajóban evezünk. Nagyon sok tekintetben az MSZMP-nek az elképzelése megegyezik az alternatív szervezetek mértéktartó köreinek a véleményével. Természetesen ott is vannak szélsőséges vélemények, mint ahogy közöttünk is, ezt tudomásul kell venni, de én ezt hangsúlyoznám, és jó erre is figyelniünk. Azt hiszem, ez a vita a megegyezésnek is egy lehetséges formáját kínálja majd. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Kovács elvtárs tájékoztatóját. Tájékoztatásul közlöm az elvtársakkal, hogy Kunos Sándor elvtárs, az orosházi Mezőgép Vállalat dolgozója közben írásban beadta hozzászólását.⁵² Szólásra következik Hegedűs Lajos elvtárs, utána Berend T. Iván.

HEGEDŰS LAJOS elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Én úgy fogom fel, hogy ez egy politikai dokumentum, és ezért azonosulni is tudok Berecz elvtárs megjegyzésével, hogy a dokumentumhoz mondjuk el a véleményünket. Ilyen formában nem szeret-

nék parttalan lenni, és ezért az írásbeli előterjesztés nyomvonalán mondok néhány szót az anyagról.

Magam a szóbeli kiegészítést politikusabbnak, jobbnak és valahogy a szívemhez közelebbinek is éreztem, de ugyanakkor, miután a hozzászólásomat az írásos dokumentumhoz alakítottam ki, ezzel összefüggésben szeretnék néhány gondolatot elmondani. Mindenekelőtt azzal is számolva, hogy ezt egy széles réteg fogja vitatni, pontosabb, fegyelmesebb szerkezetét ajánlom az anyagnak, egy olyan hármastagoltságot, amelyben egyrészt bemutatnánk pontosabban a múltunkat, és nem külön szabályozva azt, hogy mik voltak ennek a politikának az értékei, és mik a tévútjai, hanem együtt, egy szerkezetben, mert itt bizony sokszor ellentétpárokkal találkozunk. Másrészt az anyag középső részén az agrárpolitika megújításának a szükségességét én külön is kiemelném, nagyon karakterisztikusan. Végül pedig az új agrárpolitikai cél- és eszközrendszerrel az „Eszközrendszer” című részben fejteném ki a véleményünket.

Az első részhez: a múlt bemutatását én egységes egészként fognám fel; az értéket és a tévedéseket is párhuzamosan mutatnám be, miután említettem, hogy itt ellentétpárokról van szó, úgy gondolom, így markánsabban tudnánk bemutatni ezt a harminc esztendő, és úgy vélem, hogy hitelesebbek is tudnánk lenni jó csomó kérdésben, és több támogatót is találhatnánk akkor hozzá, felfogásom szerint.

A második oldal 3. pontja⁵³ például arról beszél, hogy a magyar társadalom és gazdaság egészének fejlődését is segítette annak felismerése, hogy a szövetkezeti tulajdon egyenrangú az állami tulajdonnal. Ez gondolom, így igaz, ugyanakkor ide tenném: volt egy időszak az 1970-es évek derekán, amikor a XI. kongresszusra készülve a programtervezetet vitattuk, amikor bizony mi szövetkezetiék eléggé kellemtelenül éreztük magunkat, hogy akkor vajon mi mit építünk? Milyen az a tulajdon, amelynek keretében dolgozunk? Iványi elvtárs is szólt erről. Vagy a második oldal 4. pontja,⁵⁴ amely arról szól, hogy az érdemi önállóság bővülésével a mezőgazdasági szövetkezetek túlléptek más országok nagyüzemeinek sematikus másolásán, és a szocialista gazdaság életképes nagyüzemi modelljét teremtették meg. Úgy gondolom, ezen sem nagyon lehet vitatkozni, de a mindennapjaink is visszaigazolják akkor az ellentétpárnak a másik részét, hogy a pénzügyi szabályozás is, no meg a hatósági beleszólás is olyan ma a termelőszövetkezetek és általában az agrárvállalatok munkájában, ami ezt az érdemi önállóságot kérdőjelezi meg.

Vagy harmadik oldal 7. pontja⁵⁵, amely arról szól, hogy a mezőgazdasági termelés erőteljes növekedése megalapozta az élelmiszeripar fejlesztését, új élelmiszeripari szakágazatok születtek. Úgy vélem, ennek a harminc évnek igen-igen komoly terméke ez, nem vitatható, de ugyanakkor — és erről többen szóltak itt már a vitában — az élelmiszeripar területi elhelyezkedése bizonyára voluntarista vagy szubjektív megközelítés révén is nem ésszerű, nem az alapanyag-termeléshez kötődik. Erre Szabó elvtárs a vágóhidak elhelyezésével kapcsolatban nagyon plasztikusan mutatta be ezt a gondot [*sic!*]. Én gondolom, Magyarország nem olyan kis ország azért ahhoz, hogy itt szállítási költségekkel ne kelljen komolyan számolni, márpedig én azt gondolom, nagy veszteségeink vannak, és ez is beletartozik a mindennapunkba.

Vagy az, hogy az élelmiszeripar fejlesztése jórészt az állami tulajdon talaján történik, úgy gondolom, jó volna, ha másfajta elosztás alakult volna ki az elmúlt évek során. Csak egy példát szeretnék itt megemlíteni: többen ezzel a vertikális integrációval kapcsolatban már emlegették a tapasztalataikat. Mi ott Kalocsa környékén,

akik ott a Kalocsa-Környéki Agráripari Egyesülést hoztuk létre, illetve úgy mondhatnám, hogy az alapítók hozták létre a hetvenes évek derekán, azok valamikor a nyolcvanas évek elején egy tönkrement paprikagyárat kaptak meg, amely gyárnak volt olyan éve, amikor 200 millió veszteséget is tudott magáénak. Mióta ez kialakult, a termelők és a feldolgozók is, most már a MONIMPEX-szel együtt bizonyos mértékig az érték, az eladó, tehát a piac, a külkereskedőknek az együttműködése, azóta ez a vállalat nyereséges. És nyereséget hoz a termelészövetkezeteknek is, és a nyereségen, a nyereségadón keresztül pedig gondolom mindannyiunknak is.

Vagy a harmadik oldal 8. pontja,⁵⁶ amely arról szól, hogy a paraszti és munkásalkalmazotti jövedelmek a hetvenes években lényegében kiegyenlítődték, a nyugdíj- és társadalombiztosítási jogosultságnak a termelészövetkezeti tagságra való kiterjesztésével minőségben új helyzet teremtdött a falun. Azt gondolom, hogy ez egy egyértelmű dolog, ennek az agrárpolitikának nagyon pozitív vonása. Ugyanakkor erről a mi táblázatunk is szól, és ennek az ellentétpárját szeretném felvillantani. A táblázat is szól arról, hogy ma már a közösből származó jövedelmek a mezőgazdaságban, a termelészövetkezetekben kb. egyezer forinttal lemaradtak az ipari jövedelmek mögött, és ez manapság nem kis feszültség forrása. És ennek az ellentétpárnak ez a másik oldala.

Vagy hogy az agrárpolitika téves törekvéseiből is emeljek ki egynehányat, amelynek a pozitív oldalon van meg az ellentétpárja. Ezzel kapcsolatban is szeretnék tapasztalatból néhányat fölvillogtatni. Az ötödik oldal első gondolatjele mögött az olvasható: sok esetben teljesen indokolatlan volt a centralizáció, a termelészövetkezetek és az állami gazdaságok egyesítése. Én ezzel egyetértek. Az 1970-es években bizony én is végigéltem ezt, de azt is hozzáteszem, ahol viszont ezt alulról jövő kezdeményezéssel, ügyesen, okosan, az emberek meghallgatása után végezték el, sok termelészövetkezetben ez a kibontakozásnak a lehetséges megoldása volt. Erre is nagyon sok példát lehetne fölhozni.

Vagy az ötödik oldal 3. gondolatjele⁵⁷ mögé elrejtett gondolat a külső feltételek, a pénzügyi szabályozás normativitása háttérbe szorította az agrár- és a szövetkezeti sajátosságok érvényességét. Teljesen elfogadom ezt a bírálatot, az agrárpolitikának ezt a bírálatát. Ugyanakkor ennek az agrárpolitikának a keretében valósult meg az, hogy a termelészövetkezetben a tag nyugdíjba vonulásával nem múlik el a kapcsolat a termelészövetkezet és a tagja között. És ez a kapcsolat — én úgy látom — az elkövetkezendő időben, főleg itt az osztalék kiszélesítésével párhuzamosan még csak növekedni is fog.

Ezzel a néhány példával szerettem volna bebizonyítani tisztelt Elvtársak, hogy szerintem jobb volna, ha egységes szerkezetben mutatnánk be a történetünket, ennek a harminc évnek a történetét, mert úgy vélem, hogy „ehetőbb” állapotba kerülne és több hívet tudnánk szerezni magunknak azzal, ha hitelesebben mutatjuk be a történetünket.

A történeti áttekintéssel kapcsolatban még egy ügyet. Szerintem egy fontos dolog kimaradt ebből a dokumentumból, nevezetesen az, hogy ma tényleg sokan védjük ezt a nagyüzemet. Tényleg sokan védjük, és azt mondjuk, hogy ez volt a jó, ez volt a célszerűt, amikor 1957-ben ebben az akkoriak döntöttek, és ugyanakkor a fiatalok úgy vélekednek erről, hogy — meg hát az alternatívok is — a mai magyar mezőgazdaságot nem a harminc évvel ezelőtti vagy a harmincöt évvel ezelőtti paraszti gazdasággal kell összehasonlítani, hanem a mai nyugat-európai mezőgazdasággal. Azt gondolom, hogy ezzel nem vitatkozhatunk, de van egy nagyon fontos

érv a kezünkben, és ezzel számolni kell a vita során is, hogy egy ilyen iparilag fejletlen országban, mint a mi országunk, egy ilyen tőkével gyengén ellátott országban, mint a mi országunk, egy családi művelésen alapuló farmertípusú mezőgazdaság nem tudott volna elérni ilyen eredményeket, mert annak jóval nagyobb az eszközigénye, mint ennek a nagyüzemi mezőgazdaságnak. Sajnálom, hogy a táblázatok során nem találkoztam egy olyan összevetéssel, hogy mondjuk egy mezőgazdasági dolgozóra milyen állóeszközérték jut Nyugaton, meg nálunk, vagy ha ezt nehéz összevetni, mert gondolom, hogy nem túl könnyű ezeknek az összevetése, akár egy egységnyi mezőgazdasági termékre mennyivel kevesebb eszközt köt le ma a magyar mezőgazdaság, mint a nyugat-európai fejlett mezőgazdaság. E tekintetben nagyságrendű az eltérés az én ismereteim szerint. Úgy vélem, ezek jó érvanyagot szolgáltatathatnának a jelenlegi agrárpolitikánknak a megvédése mellett.

A második részhez: erről csak nagyon röviden. Szerintem az anyag 6. oldalán⁵⁸ ez pontosan, precízen le van írva, én egyetlen ügyet szeretnék itt kiemelni. Ezt egy második bajusznak a 3. bekezdés során jeleztem meg magamnak: úgy írja az anyag, hogy a „külső feltételek változása mellett belső gazdasági helyzetünk romlása is igen kedvezőtlenül érintette az átlagosnál alacsonyabb jövedelmezőségű mezőgazdasági termelést”. Nekem ezzel kapcsolatban csak az a gondom, hogy ez már nemcsak az átlagosnál alacsonyabb jövedelmezőségű mezőgazdasági termelést hozta nehéz helyzetbe, és kedvezőtlenül érintette, hanem az átlagosnál is jobban termelődött. Ezért én ennek a szónak a kihagyását javasolnám a tisztelt Központi Bizottságnak.

A harmadik részhez: a célrendszerhez és az eszközrendszerhez. Én ennek a résznek a szerkezetével, ez a 7. oldaltól⁵⁹ kezdődik, az ott leírtakkal zömmel egyetértetek. Néhány megállapítással összefüggésben szeretnék vitatkozni ugyanakkor. A 8. oldal⁶⁰ c) pontjának első mondata úgy hangzik: „a mezőgazdaság őrizze meg a népességmegtartó szerepét”. Így, azt gondolom, pontatlan. Úgy már elfogadható volna, hogy a mezőgazdasági üzemek őrizzék meg, mert hát a mezőgazdaság meg az élelmiszer-termelés úgy gondolom, a hatékonyság növelésével összefüggésben még inkább kevesebb embert kell hogy foglalkoztasson. De ez csak egy ilyenfajta megjegyzés, mely talán nem tartalmi, de a pontosságához hozzá illik.

Az infrastrukturális fejlesztéssel összefüggésben: ma a mezőgazdasági üzemekre falun elég nagy teher hárul, hogy az infrastruktúrát is fejlesszék. Egyrészt azért, mert összefügg az ott dolgozó emberek életkörülményeivel, és hát itt, ezt, ebben a teremben tudjuk a legtöbben talán, hogy nagyon kevés fejlesztés jutott a falura az elmúlt időszakban, és az az infrastrukturális fejlődés, ami a falun végbement, az jórészt az ott dolgozó mezőgazdasági üzemeknek, egyáltalán a falun lévő üzemeknek a segítségével révén is bekövetkezett. Szerintem szükség volna arra, ha a mi pártunk kiállna pl. egy olyan megoldás mellett, hogy azokat a költségeket vagy azokat a kiadásokat, amelyeket itt az infrastruktúra fejlesztésére fordítanak ezek az üzemek, ne egy adózott eredményből, hanem költségként számolhassák el, hogy legalább érezzék azok a mezőgazdasági üzemek, hogy nemcsak ott, nem csak az a közösség, hanem egy szélesebb közösség is hozzájárul azokhoz a kifejezetten állami feladatoknak a megvalósításához, mint az iskolaépítés, az óvodaépítés, sokszor az egészségügyi épületeknek az építése.

A 12. oldal 6. pontjához,⁶¹ ezen belül is a kedvezőtlen adottságú térségek támogatásával összefüggésben többen szóltak már, szeretném én is kifejteni röviden a véleményemet. Megítélésem szerint a jelenlegi rendszer nincs összhangban célja-

inkkal. Ma a támogatások árbevétel-arányos támogatások. Abban támogatjuk a kedvezőtlen adottságú körülmények között gazdálkodó termelőszövetkezeteket, hogy minél nagyobb árbevételt állítsanak fel, mert a támogatás is így nagyobb. Ugyanakkor, ki merem mondani, ez egy irracionális termelési szerkezet megvalósítását vonja maga után. A mi megyénkben, Bács-Kiskun megyéből egy ide vonatkozó adatot szeretnék ezzel kapcsolatban megemlíteni. A megye jól elkülöníthető homokhátsági részre és egy bácskai Duna melléki részre oszlik. Ebben a megyében dolgozik egyébként két területi szövetség. Más megyékben általában mindenütt úgy alakult, hogy egy megye — egy területi szövetség. Talán a természeti adottságok is indokolták, hogy így szerveződjenek a helyi érdekképviseleti szervezetek. Összevetettük az ide vonatkozó adatainkat. A kukoricatermésből — nyilván a természeti adottságok is sugallják ezt — a bácskai és a Duna melléki rész megtermeli a kukoricának a 80%-át, a homokhátság a 20%-át. Ugyanakkor, ha sertéstermelésben nézzük az arányokat, akkor 50—50% a sertéstermelés aránya, és ha csak az integrált kisüzemi termelés arányait vizsgáljuk, akkor 70% a homokhátságon, 30% pedig a másik területen termelődik meg. Vizsgáljuk, hogy ennek mi az oka — mert ez egy teljesen irreális termelési szerkezet kialakítását követeli meg —, az az oka, hogy itt az árbevétel bizonyos mértékig a homokhátságon, ahol a kukoricának a termesztése nem kifizetődő, mégis ott termelik meg a hízót, mert ott a kedvezőtlen adottság miatt ezért a termékért ártámogatás jár.

Szerintem előbbre volnánk, mindenképpen előbbre volnánk, ha itt — elismerve a kedvezőtlen adottságot — nem árbevétel-arányosan, hanem a terület nagysága és a terület minősége után valamilyen fix támogatásban részesülnének ezek a termelőszövetkezetek, állami gazdaságok, és rájuk bíznanék azt, hogy milyen szerkezetet alakítanak ki, mert ha ezt így kapnák meg, akkor — gondolom — egy sokkal ésszerűbb, többek által már felvetett, ésszerűbb, racionálisabb termékszerkezet alakulna ki. Úgy gondolom, hogy ilyen új vagy megújuló agrárpolitikában pártunknak kell vállalnia ilyenfajta megjegyzéseket is, nemcsak általában megfogalmazva az elképzeléseinket, hanem részletesebben is ki kellene fejteni a véleményünket.

Még két dolgot markánsabban: szerintem meg kellene fogalmazni az új agrárpolitikánkban vagy megújuló agrárpolitikánkban — többen beszéltek erről, Gubicza elvtárs különösképpen szólt róla, Szabó elvtárs is —, hogy a vagyonarányos nyereség az jóval kisebb a mezőgazdaságban, mint a termelőszektor más ágazataiban. Itt az adatok, úgy látszik, nem egyformák. Előttem egy olyan adat áll, még a TOT-nak a kimutatásából, hogy a vagyonarányos nyereség a mezőgazdaságban átlagosan 9%, az iparban 13%, az építőiparban pedig 25%. Ennek az okait ki kellene munkálni. Erről nagyon sokan beszéltek. Itt szerintem ebbe bele kell komolyan menni, mert különösen egy ilyen piaci viszonyok között, azt gondolom, hogy a mezőgazdaság jelentős hátrányokat szenved el, ha ezen nem tudunk változtatni. Ezzel adós a koncepció.

És ehhez engedjenek meg egy gondolatot. Éppen az építőiparnak a 25%-os nyereségével összefüggésben, amikor Burgert elvtárs beszélt az önköltségtípusú árrendszerről, akkor az jutott az eszembe, hogy jó pár évvel ezelőtt az egyik tsz-elnök kollégámmal beszélgetve — Komárom megyei az illető — valahol Tata környékéről való — kérdezem, hogy milyen évet zártatok. Azt mondja: az alaptevékenység nem túl jó, de mészégetéssel foglalkozunk, és a meszet még oltjuk is, 50 kg-os zsákokban, egy csomó teherautóval hordjuk széjjel az építőipari vállalatok részére. Kérdezem tőle, hogyan lehet ez, miért nem veszik meg az építőipari vállalatok az égetett

meszet, és akkor azt ők maguk leoltják, nyilván sokkal olcsóbban jutnak hozzá. Azt mondja: mondod te, mint tsz-elnök, de ők egészen másképpen gondolkodnak. Miután önköltségtípusú árrendszer van, ezeket a magasabb árakat is be tudják a végtermékbe építeni. Mondom, huha, lehet, hogy ezért emelkednek olyan nagyon a lakásárak ebben az országban?

Még egy dolgot hiányolok az anyagból. Ha végiggondoljuk ennek a 30 évnek a történetét, én magam éppen a pályám kezdetén csöppentem bele, amikor az átszervezés folyt ebben az országban, úgyhogy végigéltem ezt a 30 évet, szóval egy dolgot hiányolok. Mégpedig azt, hogy van egy tulajdonsága ennek a magyar mezőgazdaságnak, amellyel talán a világon egyedül rendelkezik. Ez alatt a 30 év alatt korszerű, nagy mezőgazdasági üzemei alakultak ki. No, ezzel más szocialista országok is rendelkeznek, de ugyanakkor rendelkezésünkre áll most már éppen ennek a politikának a következtében egy családi-egyéni tulajdonon alapuló kistermelés is, amely egy olyan integráció megvalósítását teheti lehetővé a kisüzem és a nagyüzem között, amellyel talán nem sok ország, nem sok népgazdaság dicsekedhet, vagy egyáltalán nemhogy dicsekedhet, hanem egyáltalán számolhat az emelői között.

De azon mégiscsak el kell gondolkozni, hogy ma, amikor mindannyian azt mondjuk, hogy vállalkozni kell, és nemcsak bérmunkásként kell az üzemekben dolgozni, hanem kérem, tessenek vállalkozni a megtakarított pénzükkel, a munkajükkel, akkor azt tapasztaljuk az emberek részéről, hogy nem szívesen vállalkoznak. Kisebb a vállalkozói kedv a termelőszövetkezetekben, mint amit szeretnénk. És amikor elbeszélgetek az emberekkel, hogy miért, akkor legalább három dolgot felhoznak mindjárt. Egyrészt megy a pénz — szerencsére — a falun a takaréka, vagy szaladnak kifelé vele Bécsbe, miután schillingre vagy márkára váltották át, és veszik a luxuscikkeket. Nem is biztos, hogy mindig arra volna szüksége ennek a népgazdaságnak. Lehet, hogy jobb volna, ha befektetnék valamilyen termelés jellegű tevékenységbe. Vagy megy a takaréka, mert 17–18 százalék kamatot kap érte, és ezért talán nem reszkírozza a saját pénzét.

A másik pedig: bizalmatlanok az irányban is, hogy vajon ez az adórendszer, amely 1988. január 1-jén kialakult és 500 ezer forintig ad egyfajta kedvezményt a mezőgazdasági kistermelés számára, mennyi ideig marad meg. Szerintem oldanánk ezt a bizalmatlanságot akkor, ha itt ebben az anyagban is valamilyen formában a Központi Bizottság beépítené, mintegy biztosságot adva a kistermelők részére.

Végezetül azt szeretném, ha többekkel együtt még egyszer áttekintenénk ezt az anyagot, főleg úgy, hogy a vidéken élők és dolgozók is jól értsenek belőle. Csak egy példát szeretnék itt ezzel kapcsolatban megemlíteni: a 10. oldal⁶² első mondata így hangzik: a szövetkezeti élet gyakorlati kérdéseiben az önkormányzat állásfoglalása érvényesüljön. Mondjuk, teljesen egyetértek az anyagnak ezzel a megjegyzésével, de ha ezt úgy fejeznénk ki, hogy a termelőszövetkezet legyen a tagjai... stb., azt gondolom, hogy mindenki könnyebben megértené. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Hegedüs elvtárs. Berend T. Iván elvtársat követi majd Romány Pál elvtárs.

BEREND T. IVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Ehhez a nagy jelentőségű, politikai értékű és időben készült dokumentumhoz három észrevételt szeretnék fűzni. Magam is azzal az igénnyel, hogy a vitára bocsátásig az önmagában is igen

jó dokumentumon még bizonyos korrekciókat végezhetünk el, legalábbis erre ten-
nénk helyenként javaslatot.

Az első kérdés, amit megemlítenék, a változás szükségességének, az agrárpoliti-
ka megújításának már mások által is szóvá tett jobb indoklása. Itt nagyon sokan,
majdnem mindenki beszélt arról, hogy nem szabad nem nyomatékkal beszélni en-
nek az ágazatnak a sikereiről, éppen a váltás szükségessége összefüggésében. És
én ki is emelném, feltétlenül fontosnak tartom, hogy itt egy kicsit nyomatékosab-
ban beszéljünk azokról a tényekről, amelyek táblázatokban, a mellékletekben van-
nak bizonyos értelemben elrejtve csak. Tehát az, hogy egy hektár területre jutó
össztermelésben a mezőgazdaság Európában a 7. helyen áll, vagyis az első harmad-
hoz tartozik. Ezt nagyon kevés ágazat, vagy egyáltalán semmilyen más ágazatunk
nem mondhatja el. Tulajdonképpen az egy aktív keresőre jutó termelés értéke te-
kintetében is, ahol csak a 12. helyen állunk, még mindig jobban állunk, mint a gaz-
daságunk más ágazataiban. Különösen, ha hozzátesszük, hogy itt a statisztikáink
nem is hasonlíthatók össze a nyugatival. Ezt azért érdemes lenne megemlíteni,
mert itt önmagában is egy történelmi horderejű változás bizonyos értelmű elfedésé-
ről van szó — statisztikai módszereink következtében.

Még így is fordulatra utal, hogy az 1949-es, az első felszabadulás utáni statiszti-
kához, felméréshez képest az aktív keresők aránya [a mezőgazdaságban] 56%-ról
— itt a tavalyi adat — 18,2%-ra csökkent. Ez egy történelmi fordulat.

A valóságban azonban, ha mondjuk francia vagy nyugat-európai statisztikai
módszereket használnánk mi is, akkor ez nem 18% lenne, hanem csak 10—12%.
Tehát ott az igazán mezőgazdasági foglalkozásúakat és a nem mezőgazdasági üzem-
ben dolgozókat lehet az ipari vagy szolgáltatási, vagy bármi más foglalkozású, egy
mezőgazdasági üzemben, azt nem számolják bele [sic!]. Ezt azért fontos lenne kü-
lön is említeni, és figyelembe venni azt is, hogy természetesen még ez a 10—12%
is magas, európai értelemben, vita volt ezen.

Én nem is használnám azt a szót, hogy megállt az elvándorlás. Csatlakoznék
azokhoz, akik azt mondják, hogy ez még nem is kell hogy megálljon. Ez folytatód-
ni fog. Ez az egészséges progresszív tendencia nagyon világosan előre jelezhető,
hogy egy belátható időn belül, most csak a mezőgazdaságról beszélek, ez a felére
is csökkenhet. Mégis az lesz az egészséges nagyjából. Tehát ezt ne értéként kezel-
jük. Ez még egy folyamatként folytatódik.

Más kérdés a mezőgazdasági üzemek megtartóképessége, a falu megtartóképes-
sége, de ezt ne keverjük össze a mezőgazdaság megtartóképességével.

Azt hiszem, végül is ezeket az értékeket kiemelve, itt kötelességünk, nem feltét-
lenül ebben az írásos anyagban, de magunk között és egymás között kötelességünk
egy nevet megemlíteni, Fehér Lajosét.⁶³ Aki végül is ebben a folyamatban ilyen
eredményekre jutott. A mezőgazdaság[ért] rendkívüli teljesítményeket végzett
több mással egyetemben, de az ő neve különösen kiemelhető. És ő sajnos, úgy halt
meg, hogy ez az elismerés, ez a rehabilitáció, hogy úgy mondjam, hiányzott, el-
maradt.

Nos, ezeknek a sikereknek és tényleg európai rangra emelkedésének az össze-
függésében szükséges netán megállapítani, hogy lezárult egy korszak a magyar me-
zőgazdaságban, és a világban lejátszódó változások teszik szükségessé végül is a
váltást. Az a korszak, amikor mi átálltunk a hús és gabona, lényegében ipari jellegű
tömegtermelésére, az akkori piaci viszonyoknak megfelelően jól alkalmazkodva
ahhoz, most az új piaci viszonyoknak megfelelően nem folytatható tovább. Ez a do-

log lényege, és ezt nagyobb nyomatékkal kellene kiemelni. Ez persze tanulságokat ad a jövő útjainak keresésében is. Persze, az is közrejátszik itt, hogy egy általános túltermelés van a fejlett ipari országokban, és hogy — itt nagyon sokan beszéltek erről — nálunk olyan mértékben épülnek le a gazdasági kényszerhelyezeteink miatt a támogatások, hogy mi a legkisebb támogatásos országok közé tartozunk, pedig hát a piaci versenyben ez döntő hátrányt jelent számunkra. Ezeknek és nem az elhibázottságnak a nyomán válik szükségessé a váltás. Ez valóban rendkívül fontos.

És itt, megint csak csatlakozva Burgert elvtárhoz, másokhoz is, föl kellene venni a kesztyűt, ahogy a szóbeli beszámoló ezt sokkal erőteljesebben megtette azokkal a demagóg, megalapozatlan politikai vádaskodásokkal vagy zavaros programokkal, amelyek a mezőgazdaság szükséges megújulását az elmúlt egész utunk megkérdőjelezésével kapcsolják össze, és új földosztással vagy farmergazdaságra való áttéréssel javasolnak megoldást.

Én feltétlenül szükségesnek tartanám már az írásos anyagban is, hogy ezekkel megalapozottabban vitázzunk. Ugyanis teljesen komolytalan, végig nem gondolt javaslatokról van szó. Csakis azok mondhatnak ilyet, akik egyáltalán felelősséggel nem gondolnak arra, hogy például ezek a mai farmergazdaságok milyen technikai bázison működnek. Ahol ezek jól működnek, tehát mondjuk egy dán vagy egy amerikai farmergazdaságot nem ismernek, és ott olyan fantasztikus és más jellegű gépesítés van, ami ma az egész gépesítésüket vagy annak legalábbis egy igen jó részét, úgyszólván értéktelenné, használhatatlanná tenné, és előről kellene kezdeni a gépesítést, tehát itt egy fantasztikus beruházásigényről vagy egy nagyon alacsony színvonalra való visszaesésről lenne szó, ha ezek a javaslatok megvalósulnának. Tehát, amelyik párt ilyen programokkal lép fel, azzal nekünk élesen és szakmailag, érdemben kell vitáznunk nemcsak a tulajdonviszonyok, a termelés vagy a paraszt-ság hangulata, hanem a mezőgazdaság, az ország ellátása, fejlettségi színvonalunk szempontjából is. És persze igaz, hogy ott, ahol lehet, ott már koalíciót kell építeni. Nagyon egyetértek azokkal, akik azt mondják, hogy ez a választási kampányunk első igazán fontos területe lehet, ez a téma, amiben meg kell indulnunk, és nem kell várnunk, és valóban a defenzíva helyett itt most egy kezdeményező politikai programmal kell fellépni, és az ország lakosságának jelentékeny részét állíthatjuk ezzel magunk mellé.

A második megjegyzésem értelemszerűen a történelmi elemzés más mozzanataihoz kapcsolódik. Sokan beszéltek róla, és érdekes módon joggal mindenki fontosnak tartotta itt a történelmi elemzést. Csatlakoznék az előttem szólóhoz, hogy egybe kellene szerkeszteni a pozitív és a téves törekvések mostani elkülönített tárgyalását, mert így nem is szerencsés, és markánsabban kell kiemelni ezeknek a pozitívumoknak olyan elemeit, amelyek ugyancsak az egész politikai küzdelem szempontjából is fontosak. Elhangzott itt, hogy 1956 novemberében a kötelező beszolgáltatás és kötelező vetéstervek eltörlése volt tulajdonképpen az utasításos modell, a sztálini gazdasági modell első érdemi meggyengítése egy szektorban, de abban a szektorban ennek a modellnek az alappilléreit döntöttük le. Azt is hozzá kell tenni — én azt sem bánám, ha az írásos anyagban —, hogy itt a kontinuitás látható a párt reformellenzékének korábbi álláspontjához, hisz ezt az intézkedést az ismert módon a Nagy Imre-kormány hozta meg, november 4-én a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány csupán újra életbe léptette.

Ezek a nézetek valóban az 1953 utáni reformgondolkodásban voltak kialakulóban, és ami utána történt, az 1957-es tézisek és a szövetkezetesítés végrehajtása, az való-

ban olyan eredményekkel járt, hogy itt egy teljesen új típusú szövetkezettel kerültünk ki az átalakításból. Úgy mentünk bele az átalakításba, hogy tulajdonképpen az 1957-es téziseket korrigálva, azt ebben a vonatkozásban elvetve, a többi környező szocialista országot követve, mi is a gyors szövetkezetesítés útjára tértünk. Itt tulajdonképpen a sztálini modell elemei kísértettek, meg kell mondani. De úgy jöttünk ki belőle, hogy egy egész más modell származott ebből, és ez nemcsak a szövetkezetek egyenrangúságát jelentette, ennek az elvét, amit a dokumentum is hangsúlyoz, hanem a tulajdonosi érdek biztosítását, a kollektív és egyéni kombinációt. Az öngazgatás egyetlen szektorban valósult meg fokozatosan — főleg a hatvanas évek közepétől — a másik reformmal összekapcsolódva. Azt hiszem, hogy ezt az új modellt — amit Kínában úgy is hívnak, hogy a magyar modell — az ő reformjukat azzal is kezdték —, ezt nagy nyomatékkal javasolnám egyik legnagyobb történelmi pozitívumként kiemelni.

Nagyon halványan szerepel a felsőoktatással való kapcsolódás. Javasolnám megerősíteni, sőt kiegészíteni, egyrészt, mert ez a szektor talán az egyetlen, ahol egy olyan oktatáspolitikát érvényesült — ha úgy tetszik, általában akkor elítélt, más szektorokban nem is alkalmazott oktatáspolitikát —, hogy a szektorhoz képest túltermelés volt. Ezzel egy olyan agrárértelmiség jött létre az országban, amely valószínűs szellemi bázist adott ehhez a hatalmas fordulathoz, ami az ipar átalakítását, a kézműves korszakból az ipari korszakba való átvezetését jelentette a mezőgazdaságnak. Ezt e nélkül — a többi területhez nem hasonlítható — oktatás-, felsőoktatás-politika nélkül nem lehetett volna megtenni, és amit teljesen hiányolok itt — mert nincs benne, de ugyancsak részese ennek a sikernek —, ez a tudomány, az agrártudományok, alap- és alkalmazott kutatásoknak egy hihetetlen jelentős hasznosulása ebben az ágazatban. Azt hiszem, hogy ezt a maga helyén kellene, különösen a tanulások szempontjából — a harmadik megjegyzésemnél visszatérek majd rá — kiemelni.

Persze ezt mind összekapcsolva kell azokkal a téves törekvésekkel tárgyalni, amelyek helyenként ellentpontoszták ezeket a jó lépéseket, de nem teheték kérdésessé, mert harcban — ahogy ezt Burgert elvtárs hangsúlyozta — sikerült a jó vonalat végül is — minden megtörése ellenére — érvényre juttatni. De ne adjunk támadási felületeket, fogalmazunk pontosan. Én azzal sem értenék egyet — itt elhangzott, az anyagban is benne van —, az átszervezés úgy történt, hogy nem esett vissza az agrártermelés. A bruttó termelés valóban nemcsak hogy nem esett vissza, hanem 10%-kal nőtt, a nettó termelés azonban csökkent, kb. ugyancsak 10%-kal, és ez mutatja jobban a valóságot, mert a bruttóba belejátszanak azok az átalakulással járó költségek, amelyek a termelés költségeként megjelentek, és a bruttó termelés eredményébe is belejátszottak, de valószínű volt átmeneti csökkenés, nem nagy — ez is nagy eredmény — rövid ideig tartott. Azután stagnálás volt, ez teljesen igaz, de ne adjunk olyan támadási felületet, amely esetleg éppen hitelét veheti egy ilyen dokumentumnak.

Azt hiszem, hogy a szövetkezetesítés hibáit valóban erőteljesebben kimondhatjuk. Nem részletezném, mert jól ismertek ezek. Az összevonások a 70-es évek visszafordulását ugyancsak, és az élelmiszeripar elmaradását, egy időben az élelmiszer-gazdaság kifejezés is a revizionizmus kategóriájának a kimerítését jelentette a 70-es évek közepén [sic!]. Tehát ezek is súlyos problémák voltak, a maguk helyén ezt érdemes említeni. Ezeknek mind szerepe volt azokban a gyengeségekben, amelyek még ma is jellemzőek a mezőgazdaságban.

Hadd térjek át röviden a harmadik megjegyzésre, mert ezt tartom a legfontosabbnak, a célrendszert. Ezt többen mondták, hogy itt ez bizonyos értelemben a legkevésbé kiforrott. Én is úgy hiszem. Az is elhangzott, hogy nem tudunk igazán irányt jelölni, és majd a piac irányt jelöl. Úgy érzem, hogy — mint az iparban is, a gazdaság más területein is — itt sem hagyatkozhatunk kizárólagosan a piacra a mezőgazdasági szerkezetváltás esetében. Itt is kell egy központi vezérlés, gazdaságpolitika befolyásolás, ösztönzés, olyan irányokba, amelyeket ma érdemben meg tudunk jelölni, és azt hiszem, meg tudunk bizonyos irányokat jelölni. Nem azt, hogy hol, mit termeljenek, természetesen, de három fő irányt úgy érzem, meg tudunk jelölni, és javasolnám — ha egyetértés alakul ki ebben — ennek figyelembevételét.

Az első ilyen irány — az egész elmúlt 30 év vagy 40 év tanulsága — a feldolgozás alacsony szintje. Erről sokszor, itt most nem, de korábban sokszor, sok szó esett. Ma a mezőgazdasági termékeink 50—60% körüli arányát feldolgozatlan formában exportáljuk, ez az agrárexportunk piac- és árproblémájának legnagyobb forrása. Itt a feldolgozás jóval magasabb foka nagyon sokat segíthetne, erre nem volt mód. Az egész iparosítási utunk az élelmiszeripart, az élelmiszer-feldolgozást mindig háttérbe szorította. Nagyon sok vita volt erről korábban is, de az egész iparosítási koncepció, maga a gépipari alapanyag, energia és gépipari súlypontjaival végül is az összes beruházásnak a 10%-át engedte az élelmiszeriparnak, akkor már sok, és ez soha nem volt elég. Márpedig azt látjuk, hogy 1975—1980 között is a fejlett feldolgozó országok, élelmiszeriparral rendelkező országok, mint pl. Hollandia, amely a leggyorsabb agrárfejlődést futotta be az elmúlt időszakban — évente 10%-kal tudta növelni agrárexportját, de csupa magasan feldolgozott termékéből. Azt hiszem, ez az egyik legfőbb tanulsága az elmúlt évtizedeknek, saját gyengeségünknek, és ez világos útja és iránya is a fejlesztésnek. Itt persze spontánul a piac, meg azok a nagyon szellemes megoldások, amelyek a tulajdonviszonyokra és a rugalmasságra vonatkoznak, tehát hogy a melléküzemág akár főüzemág is lehetne, ezzel nagyon egyetértek, az, amit mindig összeszorítottunk, elnyomtunk, hosszú időn keresztül, ez sok mindent megoldhat. Ösztönzésekre, tudatos állami politikákra is szükség van.

A másik irány, nyilvánvaló speciális termék, a hús- és gabona-tömegtermelés helyett nemcsak a feldolgozottság fokának a növelése, hanem a speciális termelés, [ha] tömeggabonát exportálunk, nagyon keveset kapunk, ha vetőmagot, nemesített vetőmagot exportálunk, tízszer annyit kapunk. Nem lehet ugyanolyan mértékben nemesített vetőmagot exportálni, de biztos, hogy ezek csak igazán irányt jelző példák, hogy az ilyen típusú speciális termékek — hadd tegyem hozzá, nagy szellemi tartalmú mezőgazdasági termékek — ár- és piaclehetősége sokkal jobb, és ez mindenképpen olyan kiemelkedő irány, amelyet preferálnunk kell.

Tulajdonképpen már ez a harmadik, a magas szellemi tartalom, mert azt hiszem — ezt is érdemes lenne kimondanunk itt a dokumentumban —, hogy a mezőgazdasági szerkezetváltás egyik elengedhetetlen feltétele a jövőben is a kutatás, a tudomány, az oktatás felhasználása. Itt a kutatás különösen fontos, alap- és alkalmazott kutatás egyaránt. Ez az igény, azt hiszem, nagy állami tevékenységet sürget ezeken a területeken.

Mindezekkel együtt tehát egy olyan dokumentumról vitatkoztunk ma, amely valóban két szempontból is rendkívül fontos. A párt gazdaságpolitikájának egy nagyon lényeges eleme, de a mai helyzetben alapvető politikai, választáspolitikai küzdelme, jelentősége és értéke is van. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Berend elvtárs felszólalását. Romány Pál elvtárs következik.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Elvtársak! A Központi Bizottság üléséről, vitájáról a közvélemény és a közvéleményt alakító, formáló hazai és külföldi sajtó igazából a közleményből von mérleget, ítélik. Éppen ezért én kizárólag ehhez a közleménytervezethez szeretnék megjegyzést fűzni.

Mégpedig azért, mert nagyon fontosnak vélem, hiszen az agrárpolitika kapcsán nagyon sok szó esett róla, hogy milyen megítélést kap, és mit várnak, mire figyelnek. Ebből a szempontból tartom politikailag nagyon fontosnak a két hiányzó témát. Az egyikről a hozzászólásokban szó volt, de fontosnak vélem, hogy magában a közleményben is megjelenjék.

Az 5. oldalon⁶⁴ sorolja fel a közleménytervezet, hogy a Központi Bizottság fontosnak tartja leszögezni a következőket, és felsorolt több gondolatjellel bizonyos követelményeket. Ezek közé kell szerintem feltétlenül beilleszteni — figyelembe véve éppen belpolitikai, itt többször hivatkozott helyzetünket is —, hogy a mezőgazdasági és az erdőgazdasági termelés segítse elő a természeti környezet, az emberi feltételek védelmét és megóvását. Ez az egyik. Ennél fontosabbnak tartom az első bajuszban szereplő kiegészítést, mégpedig azért, mert egyáltalán nem fordul elő a közlemény agrárpolitikai pontjában a mezőgazdasági kistermelés. Az, amiről itt bőven volt szó, s benne van magában a határozat- vagy állásfoglalás-tervezetben is, de itt nem szerepel. Tehát abban a részben, ahol arról volt szó, hogy az élelmiszer-gazdaság továbbra is tartsa meg népgazdaság-stabilizáló szerepét, szükségesnek tartom megjegyezni, kiegészíteni: amelyben a nagyüzemeknek, valamint a mezőgazdasági kistermelésnek, vállalkozásoknak meghatározóan fontos szerepe van.

Van néhány más megjegyzés is. Ezeket át fogom adni a szerkesztőbizottságnak. S ha már szónál vagyok, csak egyetlen általános megjegyzést hadd tegyek.

Az előadói beszéddel egyetértek. A beterjesztett állásfoglalás-tervezettel itt nem kell most egyetérteni, illetve minősíteni nem szükséges, csak azt, hogy a vitára alkalmasnak tartja-e a Központi Bizottság. Alkalmasnak tartom, abban bízva, hogy fontos kiegészítések mind a mostani vita során, mind pedig majd az országos vita során gazdagítani fogják ezt az állásfoglalást olyan mértékben, amilyen mértékben erre az országnak múlhatatlanul szüksége van.

Egyetlen általános megjegyzést az egészhez, az pedig csak annyi, hogy a mai agrárpolitikánk útja — tisztelt Központi Bizottság — a szélsőségek, a sablonosságok, a másolás elleni küzdelem útja volt egyben. Ha már itt elhangzott Fehér Lajos neve, akkor hadd említsem, hogy több más személlyel együtt Fehér Lajos ebben, mint a KB szövetkezetpolitikai munkaközösségének elnöke, egészen nyugdíjazásáig — de több más személlyel együtt — sok-sok küzdelmet kellett hol ilyen, hol olyan irányú ingadozásban lefolytatnia. Szerepel most a szakmai szövetségek létrehozásának kérdése is. Ez annak idején, 1966-ban, 1967-ben napirenden volt. Úgy is, hogy a hagymás szövetkezetek példának okáért alakítsák meg külön a maguk szakmai szövetségét. Nem akarom a példákat mondani, mert agrártörténetet most ne írjunk. Erre is működik egy bizottság. Három kötetre tervezik. Remélem, elkészülnek vele.

Végül, a későbbi napirendhez már hozzászólni nem kívánok, hadd jegyezzem meg, hogy a közleménytervezetben én jeleztem a jelvény témának a kihagyását.

Nem hiszem, hogy bármilyen megbízást is ad a Központi Bizottság, vagy ad a Politikai Bizottság ennek a munkának az elindítására, hogy ezt most közleményben kellene közreadnunk, bejelentenünk, sokféle félreértésre, malíciára adnánk okot. Köszönöm a figyelmüket.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Romány elvtárs felszólalását. Kedves Elvtársak! A felszólalásra jelentkezés elfogyott. Lezárhatjuk-e a vitát? Több jelentkező nincs. Akkor azt javaslom, tartsunk ebédszünetet. Ebéd után Iványi elvtárs válaszol, és hozzuk meg a határozatot. Egyetértünk? Akkor 14.30 órakor folytatjuk a munkát.

S z ü n e t

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a munkát, lezárjuk a második napirend tárgyalását. Felkérem Iványi Pál elvtársat a vita összefoglalására.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mindenekelőtt szeretném megköszönni azt a nagyon sok érdekes, hasznos és a további munka szempontjából fontos hozzászólást, ami ennek a napirendnek a kapcsán elhangzott.

Úgy gondolom, hogy egy vita indult el itt a Központi Bizottság ülésén, amely vita az elkövetkezendő hetekben hasonló, reményeink szerint hasonló intenzitással fog folyni, s mindezek eredményeképpen nagyjában abban a menetrendben — ahogy ezt Vánca elvtárs említette — április végére megfogalmazódhat a párt agrárpolitikájának a tézise.

Nem gondolom, hogy minden hozzászólás minden pontjára kitérnék, hiszen hús hozzászólás, két írásbeli észrevétel is jött, de néhány csomópontot körüljárni, amely hangot kapott a vitában, talán indokolt lehet.

Míndenestire azzal szeretném kezdeni, hogy ha én jól értettem a hozzászólásokat, egyetlenegy olyan megjegyzés sem volt, amely az agrárgazdaság megújításának irányában megfogalmazott elképzeléseket nem tartaná helyesnek, az irányával vitatkozna. Ezt azért tartom fontosnak, mert azt hiszem, az a következtetés mindenképpen levonható, hogy a Központi Bizottság vitájában, akik szót kaptak ma délelőtt, azok gondolkodásában azok a fontos és a korábbi agrárpolitikától eltérő irányok, elképzelések megerősítést nyertek. Az is teljesen világossá vált, ha agrárpolitikáról beszélünk, akkor politikáról beszélünk, méghozzá nagyon töményen és tömören, mert ha a falu arculatáról, az ott élő emberek foglalkoztatásáról, életkörülményeiről, létbiztonságáról, kulturális, művelődési helyzetéről van szó, vagy a környezet-, természetvédelem kérdéséről, ez maga a tömény politika, amely kell hogy foglalkoztassa természetesen a Központi Bizottságot, mint ahogy foglalkoztatja a legszélesebb értelemben vett mai társadalmunkat is.

A következő fontos dolog, amit meg kell a vita kapcsán jegyezni, hogy az agrárpolitika megújításának iránya milyen szoros összefüggésben van az egész gazdaságpolitikai reform elképzeléseivel, annak a megújulása irányával, mert akkor, mikor Burgert elvtárs arról beszélt helyesen, újra kell gondolnunk azt, hogy a falunak milyen szerepet szánunk ebben a megújuló világban, akkor ennek apropójából, ha rendező elveit is körül akarjuk határolni, újra kell gondolnunk sok mindent, újra

kell gondolnunk a tulajdonviszonyokat, a társulási törvény alapján újra kell gondolni az átalakulási törvénynek a tételeit, végig kell gondolnunk azt, hogy hogyan is értelmezzük az osztatlan alapját a termelőszövetkezeteknek, hogy tudjuk megteremteni a gazdátudatot a faluközösségekben, és hogy tudjuk integrálni azokat a különböző típusú szervezeti egységeket, amelyek dolgoznak egy cél érdekében, hogy ennek az országnak jó minőségű, kiegyensúlyozott élelmiszer-ellátást tudjunk adni, hogy az ott élő embereknek egy magasabb színvonalú megélhetést, kulturáltabb életkörülményeket tudjunk adni, és közben azokat a népgazdasági feladatokat is jól tudjuk teljesíteni, amelyek előttünk állnak.

Tehát a gazdaságirányítás többi elemein való dolgozás egy feszített munkát jelent ahhoz, hogy ezek a tézisek, amelyek majd elfogadást nyernek — remélem április végén —, valóban úgy valósulhassanak meg, ahogy most mi elképzeltük.

Versenyképes-e ez a magyar mezőgazdaság? — több felszólaló feltette a kérdést. Részben választ kaptunk más felszólalásokban ez ügyben. Úgy gondolom, hogy ez a magyar mezőgazdaság versenyképes, de versenyképességét befolyásolja az egész gazdaságnak a versenyképessége is. Befolyásolja az ipar, mezőgazdasági kapcsolaton keresztül, és befolyásolja abban az értelemben is, mint ahogy itt elhangzott, hogy a nemzetközi piacon a támogatások versenye folyik, és az a számsor, amit Kovács Imre elvtárs itt elmondott, egyértelműen bizonyítja, hogy mi ebben a támogatási versenyben mennyire tudunk segítséget nyújtani a mezőgazdaságnak, az gazdaságunk erőállapotától, kondíciójától függ.

Itt szeretnék kitérni arra, ami több hozzászólásban is elhangzott, és még egyszer szeretném aláhúzni — bár utaltam az előadói beszédben —, hogy a mezőgazdaság jövőjét, mennyiségi, minőségi gyarapodását alapvetően az határozza meg, hogy hogyan tudunk a piaci viszonyokhoz alkalmazkodni, ebben az alkalmazkodásban illúzióink ne legyen a tekintetben, hogy ezek a piacok, és bármelyik piacról beszélünk, könnyű leckét rajzoljanak fel a mezőgazdaság számára. Más-más ok miatt, de igen szigorú ez a piac, akár a KGST-piacot nézem, akár a hagyományos, tradicionális, nyugat-európai piacot, de ha a tengerentúli piacot, vagy a fejlődő világ fizetőképes piacát nézem, ugyanezt a helyzetet lehet megrajzolni.

Az egyik hozzászóló kifogásként mondta, hogy nem mellékelünk az anyag mellé olyan táblázatot, amely megmutatná, hogy ma a mezőgazdasági termékeinket milyen preferenciákkal tudjuk a piacon értékesíteni. Szeretném elmondani tájékoztatásul csak, nem szeretném számsorokkal untatni a tisztelt Központi Bizottságot, hogy dollárelszámolású export esetében a támogatás átlagos mértéke az árfolyamhoz képest 33,5%-os, a maximális mértéke 69%-os, s ez összességében azt jelenti, hogy a gazdaság szempontjából mintegy 26 milliárd forintos támogatást élvez az az export, amelyet mi a dollárelszámolású piacra viszünk. A rubelelszámolású exportnál a támogatás átlagos mértéke 108%, tehát rendkívül magas, igaz, hogy egy 26 Ft/Rbl-es árfolyamhoz viszonyítva, a maximális mértéke pedig 315%, rendkívül magas, az összes támogatás abszolút értéke, amit ezen a piacon a magyar gazdaság az exportra fordít, a 31 milliárd forintot is meghaladja.

A támogatások versenyében a magyar gazdaság mai állapota, kondíciója alapján az erőink végesek, ezt jól kell kalkulálnunk a jövőt illetően, tudniillik ez a piac rendkívül nehéz piac, minőségi követelményeit illetően, és az előbb említett támogatási versenyt illetően is.

Az agrárrollóhoz annyit szeretnék csak hozzátenni, az az igény, hogy ez az agrárrolló ne nőjön, úgy gondolom, jogosan megfogalmazható igény, de hogy ezt az

igényt teljesíteni is tudja a gazdaság, ahhoz minden szereplőjének igen-igen jelentős teljesítményjavulásra is van egyben szüksége.

Az érdekképviselőkre szeretnék még kitérni, azzal a felfogással, amit Szabó elvtárs mondott, alapvetően egyetértek, s a vitában elhangzottak sincsenek úgy vélem — ellentmondásban. Azért egy dolgot szeretnék ehhez hozzátenni, hogy mi erőnkhez képest elég jelentős összegeket költünk támogatásra, de mint az előbb, és több hozzászólásban is elhangzott, ezek azért nem úgy, nem olyan technológiával vannak a termeléshez hozzárendelve, ahogy ez kívánatos lenne. Divatosan mondva, diszfunkcionálnak ezek a támogatások. S akkor, amikor mi az érdekképviselői rendszereket fejleszteni akarjuk, akkor emögött az is meghúzódik, hogy az érdekképviselők ne csak a költségvetési támogatásért folytatott versenyfutásban fussanak egymással versenyt, hanem képesek legyenek arra is, hogy szakmán belül egy tisztességesebb, a kor követelményeinek, a helyzetnek megfelelően hatékonyabban működő támogatási rend kialakítására javaslatot tegyenek.

Nagyon sok javaslat hangzott el a hozzászólások során. A javaslatok egy része megítélésem szerint olyan, amely a további munkánk alapjául szolgál; pontosabban egy része olyan, amely nyitott kapukat dönget abban az értelemben, hogy mai munkarendünkben valahol a helye, szerepe megvan. Hisz a tulajdon- és költségreform, költségvetési reform mielőbbi napirendre tűzését javasolta Dudla elvtárs. Ezen a területen folyik a munka, kormányzati és más bizottságokban is. Gondolom, valamilyen formában meg fog jelenni a Központi Bizottság tagjai előtt is. Ugyanakkor a javaslatok egy része olyan volt, amely nem ennek a testületnek a feladatát képezi, hanem majd a kormányzati munkában kell érvényesíteni akkor, amikor részben a nemzeti agrárpolitika megalkotása lesz a kormány feladata, részben pedig menet közben. Ennek egy tételére Váncsa elvtárs utalt, amikor egy hozzászólás kapcsán a Gabonai Tröszt helyzetét és felülvizsgálatát sürgette. Váncsa elvtárs megadta a választ.

Természetesen, az észrevételek egy jelentős része olyan volt, és természetesnek tartom ezt, hiszen a mezőgazdaságról, az agrárgazdaságról szolt a vita, amely a gazdaság napi aktuális problémáival foglalkozott, a hitelezési gyakorlattal, a támogatási rendszerrel és így tovább, vagy a felvásárlói árak kérdésével. Amely eddig is szerepelt a kormányzat munkájában, és nem olyan régen néhány olyan fontos döntést hozott a kormányzat, amivel, ha nem is oldja meg az itt felvetett kérdéseket teljeskörűen, de a mezőgazdaság 1989-es működésének a gondjain jelentős mértékben tudott enyhíteni.

A javaslatok egy része olyan volt, amelyet ennek a munkának a során hasznosítanunk kell.

Itt szeretnék kitérni az anyag szerkezetére is.

Egy vitaanyag elkészítése során mindig az a dilemma az anyag készítőinél, hogy a vitaanyag eléggé összefogott és markáns legyen, a fő irányok nagyon pontosan kiolvashatók legyenek belőle, másrészt — mert vitaanyagról van szó — biztos, hogy nem lehet annyira szikár, hogy irányait illetően túl sok kérdés merüljön fel a vita során. Magyarul: a vitához fogódzókat is kell adni.

Úgy tűnik, hogy ezt a dilemmát jól mi sem tudtuk megoldani ennél az anyagnál, mert részben a hozzászólók az anyagnak egyfajta szűkítését, és csak a fő irányokra való koncentrálását javasolják a munka során. Másrészt a hozzászólók jelentős részben hiányérzetüket fejezték ki a tekintetben, hogy nagyon lényeges és fontos dolgok nincsenek az anyagban megfogalmazva. Valahogy meg kell találni az

egyensúlyt, én magam afelé hajlok, hogy a kimenő anyag inkább egy kicsit bővebb legyen, de tartalmazza azokat a magyarázatokat és indoklásokat, kapaszkodókat, amelyek a vita lefolytatásához feltétlenül szükségesek. És majd az anyag, amely a végleges papírként megjelenik a Központi Bizottság előtt áprilisban, reményeink szerint április végén, az legyen már egy letisztult, szikár, tényleg csak a fő irányokat megfogalmazó politikai dokumentum.

Ezzel együtt szükségesnek tartom az anyag olyasfajta átdolgozását — méghozzá nagyon gyorsan —, amelyben azért azok az észrevételek, amelyeket én fontosnak tartok, és ki szeretnék rá térni, részben bedolgozásra kerüljenek, részben pedig szerkezetileg is módosítsuk valamelyest az anyagot. Elfogadom [azt] a javaslatot, és javaslom a Központi Bizottságnak elfogadásra, hogy az I. fejezetet ne szedjük szét, hanem egy blokkban jelenítsük meg a mezőgazdaság harminc éves eredményeit és gondjait is. Azt nem gondolom, hogy meg tudnánk tenni, ha nem akarunk arányokat téveszteni, hogy ennek a harminc évnek minden eredményét és minden problémáját is beledolgozzuk ebbe az anyagba.

Én azt hiszem, olyan megoldásnál kellene maradnunk, hogy a leglényegesebb eredményeket emeljük ki és a leglényegesebb tanulságokat is — ha úgy tetszik, tévedéseinket —, mert ez a harminc év nagyon-nagyon sokszínű, és ez elhangzottakon túl is nagyon sok olyan ismeretanyag, információ van a birtokunkban és az anyagkészítők birtokában, amely ebbe a körbe beletartozik, de mindenképpen indokoltnak tartom azt, hogy ez egy fejezetben megjelenjen. Fontosnak tartom, Csáki és Berend T. elvtárs és mások is említették, hogy váljon világossá az anyagban — amely vitára kerül —, hogy melyek azok az okok, amelyek a változás, változtatás szükségességét felvetik.

Én az előadói beszédben négy ilyen okot soroltam fel. Csáki és Berendi T. elvtárs gazdagította még ezt a sort, mások is említették a felszólalásokban. Úgy gondolom, hogy mindezek alapján ez a rész összerakható, megfogalmazható.

Ami a célrendszert illeti, sok észrevétel, javaslat hangzott el, én úgy gondolom, hogy ezek egy része a mai anyagban is benne van, mert benne van a földtulajdon, a földhasználattal kapcsolatos továbbfejlesztési irány, a vagyonerdekeltségnek a kérdése, amit Juscsák elvtárs vetett fel, a bérbeadás lehetőségének a biztosítása, amit Gubicza elvtárs vetett fel, vagy a támogatási és érdekeltségi rendszernek az átrendezése, amit Révész elvtársnő vetett fel, a szervezeti sokszínűség, az önkéntesség, amit Vánca elvtárs említett.

Tehát csak azt szeretném jelezni, hogy ezek az anyagban benne vannak, talán a szerkesztés során lehet karakterisztikusabban és markánsabban megfogalmazni. Ugyanakkor én is úgy vélem, hogy indokolt már a vitára kimenő anyagban részletesebben szólni az ipar és a mezőgazdaság kapcsolatrendszeréről, ennek a jelentőségéről, egymásra való hatásáról, és azt, hogy egy hatékony mezőgazdaságnak hatékony iparra és talán fordítva is szüksége van. Mint ahogy szükséges arról is szólni bővebben — sokan megjegyezték a vita során — Varga, Juscsák, Berend T. elvtárs is —, ami az agrárértelmiség, a tudomány, a szakember kérdéskör továbbfejlesztésével kapcsolatos elképzeléseket és feladatokat illeti. Úgy gondolom, hogy bele kell az anyagba építenünk.

A harmadik olyan dolog, amelyet mindenképpen fontosnak tartok, bár én magam is szóltam a szóbeliben, az is említésre került, de talán hangsúlyosabban kell vele foglalkoznunk, a környezetvédelmi politikának, az agrárpolitikának a kapcsolatáról, kölcsönösségéről, feladatairól.

Az anyagban szó van róla, de talán összefogottabban a termelés, feldolgozás, forgalmazás kérdésköréről, az integráció jelentőségéről, annak az eszközrendszeréről, vagy pontosabban nem is annyira az eszközrendszeréről, mint inkább az integráció fejlesztésének az elveiről kellene ebben az anyagban hangsúlyosabban szólni.

Én úgy gondolom, hogy ezekkel a kiegészítésekkel és szerkesztésekkel, tagolással nagyjából-egészéből olyan típusú vitaanyagot tudunk elkészíteni, amelyet a Központi Bizottság mai vitája igényel, és amely gazdagodni fog annak az egy hónapnak a vitájával, amely előtt állunk.

És itt szeretnék arra kitérni, amit nagyon sokan hangsúlyoztak — helyesen — a felszólalásuk során, hogy nem egyszerűen agrárpolitizálni, hanem politizálni kell, mert a magyar gazdaság ténylegesen egy sikerágazatáról van szó, és arról, hogy továbbfejlesztését illetően olyan elképzelés alakult, alakulhat ki ezeknek a vitáknak a során, amelyre megnyerhető a magyar társadalom is, a parasztság is, az agrárértelmiség is, mint ahogy itt ezt többen felsorolták.

Az agitációval kapcsolatban szeretnék még néhány dolgot mondani. Váncsa elvtárs azt javasolta, hogy készüljön külön egy agitációs és propagandaterv. Én magam úgy gondolkodom a dologról, hogy az agitációt és propagandát mindenkinek a saját területén igen körültekintően kell megszervezni. Én azt szeretném kérni a megyei pártbizottságoktól, az érdekképviseleti szervektől, a minisztériumtól is, hogy a saját szakembergárdájának felhasználásával szervezze, kezdeményezze a politizáló vitát az agrártézisek megújításáról. Mint ahogy azt én központi feladatnak tekintem, hogy elsősorban a rádióban, tv-ben, de mindezen szereplőkkel együtt szervezzük ennek a vitáját és propagandáját.

Úgy gondoljuk, és azt javasoljuk, hogy ez az átdolgozott tézistervezet a csütörtöki Népszabadságban jelenjen meg és egyben azt is szeretnék, ha a Magyar Mezőgazdaságban az előadói beszéd és az átdolgozott tézistervezet is megjelenne, hisz ez az agrárértelmiség és az üzemek jelentős részéhez el fog jutni.

Én ennyiben szerettem volna a vitát összefoglalni, jelezve azt, hogy minden elhangzott észrevétel hasznosítható már most. Hasznosítható lesz abban a munkában, amit a kormányzat végez, és természetesen ez a vita tovább fog gazdagodni majd, és amikor másfél vagy két hónap múlva ismét visszajövünk a Központi Bizottság elé, akkor el tudjuk mondani ennek a legfolytatott vitának a tapasztalatait és remélhetőleg mindazon törekvések, amelyek a gazdasági reform általános irányába beilleszthetők, beilleszthetők lesznek ebbe a koncepcióba is.

Kérem tehát a Központi Bizottságot, hogy az előadói beszéd, a kiküldött írásos anyag, illetve az összefoglalóban elmondott elvek alapján átszerkesztésre kerülő tézistervezet vitájához járuljon hozzá, és két hónap múlva jelenteném a KB-nak azt, hogy e vitának mi lett az eredménye, és végül is mit tudunk javasolni a párt agrárpolitikai téziseinek végleges formáját illetően. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Iványi Pál elvtárs összefoglalóját. Kedves Elvtársak! Sokoldalú és kimerítő vita után határozathozatal következik a 2. napirendre vonatkozóan.

Lényegében abban a szellemben, ahogy Iványi Pál elvtárs ezt meg is fogalmazta, emlékeztetek rá, hogy tegnap reggel a KB jóváhagyott egy jó összetételű szerkesztőbizottságot. Ez a szerkesztőbizottság természetesen a gazdaságpolitikai osztály közreműködésével a lefolytatott vita alapján átdolgozza az anyagot, és mint ahogy

Iványi elvtárs jelezte, terv szerint ez az anyag megjelenik a Népszabadság csütörtöki számában, és megkezdődik a párt-, illetve társadalmi vita fölötté.

Ezért tehát, a Központi Bizottság elfogadja-e az írásos előterjesztést, az előadói beszédet, a vita összefoglalóját, és hogy szerkesztett formában az anyag kerüljön publikálásra, és kezdődjék el felette a társadalmi vita?

Aki egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Kérdezem, tartózkodott-e valaki, illetve ellene van-e valaki. Nem.

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Köszönöm szépen. Megállapítom, hogy a Központi Bizottság egyhangúlag elfogadta a 2. napirenddel kapcsolatos javaslatot, előterjesztéseket.⁶⁵

Eltársak! Ezek után megköszönöm Fekete Ferenc elvtárs részvételét és rátérünk a 3. napirend tárgyalására. Jelentés a városi és megyei pártértekezletek, illetve pártbizottsági ülések főbb politikai tapasztalatairól.⁶⁶ A napirendi pont tárgyalásán részt vesz: Domonkos László és Kovács Jenő elvtárs, a Pártpolitikai Osztály helyettes vezetői.

Úgy látom, Kovács elvtárs megjött, és Domonkos elvtárs jön-e? Biztosan jönni fog.

Felkérem Lukács János elvtársat, hogy tartsa meg előadói beszédét a napirenddel kapcsolatban. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A Politikai Bizottság jelentése — tárgyszerűsége törekedve — bemutatja a pártértekezletekkel és az országos pártértekezletet követő pártbizottsági ülésekkel kapcsolatos tapasztalatokat és tényeket. Egy-egy általánosnak mondható összefüggésre és néhány, egyedisége ellenére megfontolást érdemlő politikai jelenségre is felhívja a figyelmet. Az események sokszínűsége által indokolt, szándékos óvatossággal minősít és mond ítéletet e komoly érzelmi hullámmásokat is kiváltó folyamatról.

A jelentést azzal a szándékkal állítottuk össze, hogy a történekből következtetéseket vonjunk le a Központi Bizottság teendőire, a területi és a helyi pártbizottságok feladataira. Ezekről szeretnék elsősorban szólni.

Az első és talán legfontosabb következtetés az, hogy a pártszervezetek önállósága akkor kap értelmet, ha a lényegi politikai és szervezeti kérdésekben megfelelő irányítással párosul. Egyszerűbben szólva: a Központi Bizottság nemcsak jogosult, hanem köteles is vezetni a pártot, irányt szabni a pártszervezetek munkájának.

Rendkívül fontos tehát, hogy a Központi Bizottság — ahogyan ezt február 10—11-ei ülésén megkezdte — lényeges kérdésekben határozottan, egyértelműen foglaljon állást. Ennek hiányában nem születhet egy irányba ható területi, helyi döntés sem. Mutatta ezt az a tény, hogy a helyi pártszervek rendkívül serények voltak a helyzet kritikus és önkritikus elemzésében, a gondok feltárásában, az ellentmondások bemutatásában. De a személyi és szervezeti változásokon, a pártmunka nyilvánossá tételén, új demokratikus eljárásokon túl — ami persze nem kevés és nem lebecsülendő — csak szerény eredményeket értek el a jövő feladatainak kimunkálásában, a pártegység helyreállításában. Számunkra nagy tanulság, hogy a megfelelő feltételek megteremtése nélkül nem várhatunk öntevékenységet, önállóságot, s e feltételek egy részéről az irányító párttestületeknek, a Központi Bizottságnak kell godnoskodnia.

Melyek ezek a feltételek? Először is az, hogy az alapvető politikai és társadalmi kérdésekben a Központi Bizottság — mind a távlatos célokat, mind a megvalósítá-

sukat biztosító utat illetően — fogalmazza meg álláspontját és javaslatait. Ezen az úton elindultunk, s mostani ülésünkön — az Alkotmány koncepciójának, illetve az agrárpolitikai elgondolások megtárgyalásával — tovább haladtunk előre. Folytatni fogjuk ezt a munkát, a soron következő üléseken napirendre tűzve a rövid távú célokat, a politikai nyilvánosság, a gazdasági stratégia, a szociál- és egészségügy-politika, a választási törvény, a nemzetközi integrációs folyamatokhoz való viszonyunk kérdéseit.

A második feltétel, amelynek szavatolásáért a Központi Bizottság felel, az, hogy a párttagság véleményének szabad, korlátozásoktól mentes kifejtését, a nevükben születő állásfoglalások befolyásolását, egyértelmű garanciák biztosítsák.

A harmadik feltétel, amelynek megteremtéséért közösen is felelünk az, hogy a központi bizottsági tagok, a tisztségviselők, a párt vezetői rendszeres, személyes jelenléte a különböző pártfórumokon biztosított legyen, ugyanígy aktív részvétele a közéleti vitákban.

A második következtetés, amelyre szeretném felhívni a figyelmet, az, hogy meg kell gyorsítani pártunk új és stabil működési szabályainak kimunkálását. Az új szervezeti szabályzat elfogadása természetesen a kongresszus hatásköre. A mindennapi gyakorlat új problémái azonban több érvényes szabályt áttörtek. Emiatt manapság a pártban kétféle szélsőséges felfogás tapasztalható. Az egyik: merev ragaszkodás az érvényben lévő szervezeti szabályzat minden betűjéhez, és szembezállás az új szervezeti megoldásokkal. A másik már érvénytelennek tekinti a szervezeti szabályzat egészét, mint amit túlhaladott az élet. E felfogás képviselői azt javasolják, hogy a következő kongresszusig tegyünk úgy, mond szabaddá a párt szervezeteinek működési rendjét.

Mi egyik felfogást sem támogathatjuk. Az első megbénítaná, a másik anarchikussá tenné a párt működését. Azt javasoljuk, hogy a KB támogassa azokat az új megoldásokat, amelyek a párttagság kezdeményezésére, általános egyetértésével épültek be a pártmunka gyakorlatába, és az elmúlt kilenc hónap során lényegében mindenütt elfogadottá váltak. E vállalás jelentse azt, hogy ezek a kezdeményezések szabállyá válnak, s hogy a Központi Bizottság soron következő ülésein állást foglal ezekben. Ennek szellemében javasoljuk napirendre tűzni az alapszervezeti munka és a párt szervezeti felépítésének korszerűsítését, a párt választási rendszerének megújítását, az egyéni és csoportos kezdeményezés, véleménynyilvánítás, a platformok szabadságának elvi és gyakorlati kérdéseit. A fenti szervezeti témákban történő állásfoglalás egyrészt törvényesítené a már kialakult gyakorlatot, másrészt elemét képezné a kidolgozás előtt lévő új szervezeti szabályzatnak.

Tisztelt Központi Bizottság! Előző ülésünk egyik döntése alapján arra készülünk, hogy a nyár elején mérleget vonjunk az országos pártértekezlet óta eltelt időszakról, és közérthető, konkrét programot fogalmazzunk meg az előttünk lévő feladatok megoldására. Ebben a helyzetben már az abszurditás határát súrolja, hogy több helyütt még ma is azon folyik a vita: milyen fórumon, milyen feladatokat jelöljenek meg az országos pártértekezlet állásfoglalásának végrehajtására.

Ezért javasoljuk, hogy mondja ki a Központi Bizottság: azokban a városokban és megyékben, ahol már előrehaladott állapotban van a tagság véleményének kikérése erről, gyorsítsák meg a döntést, és — ha pártértekezlet összehívása mellett döntenek — április vége előtt rendezzék meg azt. Elemi érdekünk, hogy lezárjuk ezt a folyamatot, és figyelmünket az új feladatok megoldására összpontosítsuk. Lehet, hogy javasolt döntésünk kritikussai azt vetik majd szemünkre, hogy a KB, úgy-

mond, megállítja a megyei és a helyi politikai megújulást, a valóság azonban az, hogy épp az érdemi, politikai megújulás érdekében kell megállítani a döntésképtelenséget, a befelé fordulást, az önmarcangolás tartósulását.

Természetesen a jövőben is szükség lesz arra, hogy a pártszervek, saját döntésük vagy a tagság kezdeményezése alapján, a jelenleginél változatosabb munkaformák alkalmazásával összehívjanak a pártbizottságoknál szélesebb összetételű tanácskozásokat, és ott a helyileg aktuális politikai témákról széles körű vitát folytassanak, szükség esetén döntsenek. Erre sokféle ok készítheti a pártszervezeteket. Ezután is szükség lesz, jobban, mint eddig — helyi, konkrét politikai programok kimunkálására. Helyben is meg kell vitatni, hogyan dolgozzanak, a pártszervezetek a többpártrendszer körülményei között. Mit tartalmazzon a helyi pártszerv választási programja, pártszervezeteink milyen módon vegyenek részt a tanácsstagi és képviselői választásban, hogyan készüljenek fel a sokszor egy időben zajló eseményekre, hogyan osszák el erőiket a legcélszerűbben? Mindez rugalmasabb, változatosabb munkaformák alkalmazását igényli. Ezek közül mostani állásfoglalásunk sem zárja ki a világos, konkrétan megfogalmazható, célra orientált — hosszás politikai beszámolókat és választási ütközeteket mellőző — programadó pártértekezleteket. A későbbiekre nézve viszont javasoljuk szabályozni az értekezletek kezdeményezését, összehívásának rendjét.

Ennek lényege az, hogy a pártértekezletet általában a pártbizottságok mérlegelése alapján kell összehívni. Kötelező összehívni az értekezletet — külön mérlegelés mellőzésével —, ha azt a párttagok egyharmada egyéni vagy csoportos kezdeményezés útján igényli. Javasoljuk az állásfoglalásban is rögzíteni: a kezdeményezők kötelesek világosan megjelölni az összehívásra javasolt pártfórum célját és napirendjét, valamint kezdeményezésük indításáról tájékoztatni alapszervezetüket és azt a pártbizottságot, amelynek kötelezettsége lehet az értekezlet összehívása, illetve előkészítése.

Döntésünk megerősítené a párttagok egyéni és csoportos jogait, ugyanakkor értelmes és szabályozott kereteket adna azok gyakorlásához. Joggal elvárható ugyanis például az, hogy a különböző fórumokat kezdeményezők konkrétan jelöljék meg azok célját, javasolt napirendjét, kezdeményezésükről tájékoztassák alapszervezetüket és az ügyben érintett választott pártszervezeteket. Megjegyzem, hogy a javasolt szabályozás megfelel a nemzetközi tapasztalatoknak. Mindazokban a kommunista, szocialista és szociáldemokrata pártokban, amelyekben intézményesítették a tagság kezdeményezési jogát, az általunk javasolttal azonos szabályok vannak érvényben.

Ezért kérem a Központi Bizottságot, hogy javaslatunknak megfelelően egészítse ki az előterjesztett eljárási szabályokat. Rendkívül fontos ugyanis, hogy a jogok mindig civilizált módon és közösen megállapított szabályok keretei között érvényesüljenek. Mai állásfoglalásunk jelezheti, hogy miképpen vélekedünk pártunk szervezeti és működési megújulásáról, milyen eszközökkel kívánjuk segíteni a kezdeményezések felszínre hozását, az alkotó szellemi energiák kibontakozását, ezáltal is erősítve tagságunk szolidaritását és az együvé tartozás tudatát.

Kedves Elvtársak! Élénk vitát, felszabadult légkört akarunk meghonosítani pártunkban, a nézetek, a különböző politikai elgondolások küzdelme azonban gyakran személyi konzekvenciákkal is jár. Erről tanúskoztak az elmúlt kilenc hónap pártértekezletei is. Mindannyiunknak meg kell tanulnunk ezzel együtt élni, győzelmet nem diadalmámborban és revansvágytól fűtve ünnepelni, a vereséget pedig nem

megaláztatásként és kirekesztésként gyászolni. Mindig gondolnunk kell arra: egy demokratikus pártban nincsenek és nem is lehetnek megfordíthatatlan többségek. Győztes és vesztes változhat, de — különösen a többpártrendszer körülményei között — a pártban együvé tartozik. Ezért erkölcsi és politikai kötelességünk, hogy a kisebbségben maradottak, a meg nem választottak méltóságát óvjuk, értékeit becsüljük és egzisztenciális biztonságuk megőrzéséért felelősséget érezzünk.

Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Kérem, hogy jelentésünket vitasák meg és javaslatainkat illetően foglaljanak állást.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Lukács János elvtárs előadói beszédét. Megkérdezem, hogy kinek van kérdése Lukács elvtárshoz a témával kapcsolatban? Kérdés nincs.

Ki kíván hozzászólni? Eddig nekem a következőket sikerült felírni: Devcsics Miklós, Gyuricsku Kálmán, Horn Gyula, Hámori Csaba, Illei György, Barts Oszkárné, Rajki Sándorné, Jókay Endre elvtárs. Megkezdjük a vitát, és ha valaki közben úgy gondolja, hogy hozzá kíván szólni, adja le jelentkezését. Devcsics elvtárs, utána következik Gyuricsku Kálmán elvtárs.

DEVCSICS MIKLÓS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Az előterjesztés tulajdonképpen az ügy kapcsán, de mégis a párt állapotáról szól, azt minősíti. Ma, amikor elég bonyolult körülmények között tevékenykedik a párt, amikor neki kellene vezényelni a kibontakozást, vagy meg kell teremteni annak feltételét, hogy más erővel is együttműködjön, nem képzelhető el, hogy a párt megfelelően hivatásának, ha nem szervezett, és nem tudja erősíteni pozícióit. Milyen állapotban van most a párt? Nyilván a pártértekezletek kapcsán is ez mindenütt felvetődött. Őszintén meg kell mondani azt, hogy a párt állapota nem jobb, mint az ország állapota, és tulajdonképpen a párt állapotát tükrözik azok a feszültségek, amelyek az országban jelentkeznek.

Egyre bizonytalanabb helyzet kezd kialakulni. Mi bizonyítja ezt? Egyrészt a kilépések. Nem tudom úgy minősíteni a kilépéseket, hogy ezek egyértelműen megtisztulást jelentenek, mert a pártot fiatalok, munkások, sőt értelmiségiek is ott hagyják. A tagépítés megállt, vagy majdnem megállt a pártszervezetekben. Az alapszervezetek cselekvőképessége gyengült az utóbbi hetekben, belső viták és külső támadások szorítójában tevékenykednek az alapszervezetek.

Amit ennél is fontosabbnak tartok, a munkás és paraszt párttagok úgy érzik, hogy ők kívül rekedtek vagy kívül rekednek a folyamatokból. Egyre több üzemi pártszervezetben vetik fel azt, hogy tulajdonképpen rájuk talán nem számítanak. Vagy az ő véleményük nem elég mérvadó? Ugyanakkor azt is meg kell mondani nagyon őszintén, hogy az értelmiség a politikai megbecsülést részben csak deklarációnak tartja. Talán, ha szabadon idézhetném Marxot, akkor sokan úgy fogalmaznak, hogy sok a frázis, és kevés a hétköznapi tett.

Azt hiszem, hogy ebben az elég bonyolult helyzetben kell vizsgálni a pártértekezletek kérdését is. A szándékot nem vitatom, azt, hogy növeljük a megyék, városok vagy nagyüzemek önállóságát. Legfeljebb az a kérdés vetődik fel, hogy akkor növeltük meg az önállóságot, amikor együttcselekvésre és az együttgondolkodásra a legnagyobb szükség van. Én úgy ítélem meg, hogy a pártértekezletek nagyjából azt hozták, amit Lukács elvtárs elmondott, hogy a káderek újjárendezésének egyik eszköze lett a pártértekeztetés. Nem kell ezt természetesen lebecsülni.

A másik, amitől sokat vártunk, hogy egytestületes pártbizottságok jöjjenek létre,

ez úgy tűnt, hogy valamikor a bürokratizmus kiküszöbölését jelentheti. Most viszont, amikor szükség van arra, hogy a kommunisták többször cseréljenek véleményt a helyzetről, akkor a jelenlegi körülmények között ezt az egy testület azt hiszem nehezíti. Vajon mi motiválhatja azt, hogy elsősorban a káderügyek és a személyes ügyek kerültek előtérbe a párértekezleten? Azt hiszem, hogy elsősorban a párttagság elégedetlensége a kialakult helyzettel, a pártirányítással és a párt teljesítményével szemben. Kialakult egy erős vezetőellenesség és az is, hogy az apparátust okolják a kialakult helyzetért. Vannak ennek — nem kell tagadni, mert talán így teljes a kép — jogos okai is. Ezek között lehet említeni kifejtés nélkül és a teljesség igénye nélkül azt, hogy a párt munkastílusa nem felelt meg a tagság elvárásainak, hogy nem politizáló, hanem ügyintéző volt ez a párt és annak apparátusa. Azt hiszem, hogy a személycserék elhúzódtak, vagy nem voltak eléggé átgondoltak.

Mindenképpen ma már látszik, hogy nem tesz jót a pártszervezeteknek az, ha az élükön sokszor évtizedekig ugyanazok a személyek állnak, a mobilitás hiánya a változásokat is nehezítheti. Hozzá kell tenni azt is, hogy a pártszervezetek egy részénél hozzá nem értő és arra alkalmatlan emberek álltak. Természetesen nem is várta a munkastílus tőlük, hogy ők kezdeményezzenek, hiszen egy végrehajtó típusú mechanizmusban elég volt az, ha végrehajtották az utasításokat vagy az irányelveket. Nem kell tagadni azt sem, hogy visszaélésekre is sor került. Én felelősséget látok abban is, hogy a vélt vagy tényleges visszaélések esetén a pártvezetés késve reagált az eseményekre. Szerintem a pártnak van egy Központi Ellenőrző Bizottsága is, akár vélt vagy tényleges visszaélésekről van szó, ezeket meg kellett volna vizsgálni, gyorsabban lezárni a párt érdekében. Másrészt [jogtalan támadások esetében] pedig meg kellene védeni a vezetőket. Enélkül szerintem nem lehet tevékenykedni.

Meg kell őszintén mondani azt is, hogy az elmúlt időben nem kerültek a különböző pártszervezetek élére karizmatikus egyéniségek, akik saját tudásukkal, kezdeményezőképességükkel befolyásolni, szervezni tudták volna azoknak a pártszervezeteknek a tevékenységét, amelynek élén álltak, de legalább olyan felelősség terhelt bennünket is, hogy ma akkor, ha valaki már úgy ítéli meg, hogy nem tud eleget tenni a vele szemben támasztott követelményeknek, emelt fővel nem tud visszavonulni. Ennek feltételeit hosszas évtizedes vita után sem tudtuk megteremteni. Ezért élük meg úgy a vezetők cseréjét mind a vezetők, mind a tagság is, hogy megbuktak. Teljesen jogos az, amit Lukács elvtárs felvetett.

A harmadik kérdés, amit fel akarok vetni, hogy lehet-e, vagy van-e kibontakozás ezen a területen. Szerintem van. De tudomásul kell venni azt, hogy a pártszervezet ereje végső fokon az alapszervezetek ütőképességében rejlik. Az elmúlt évnek egyik nagy kára az, hogy idáig nem jutottunk el. Az alapszervezetek területén nem következett be a szükséges változás és átrendeződés. Továbbra is az alapszervezetek egy részének élén gyenge párttitkárok állnak, szervezetileg túlzottan széttagoltak az alapszervezetek. Egy községben, ahol van ötven párttag, sokszor három vagy négy alapszervezetben tevékenykednek, szakmailag széttagolva. Azt is meg kell mondani őszintén, hogy mivel anyagilag sem tudjuk megbecsülni a függetlenített párttitkárokat, ezért egy része nagyon gyenge, azok vállalják el a funkciót és így ragaszkodnak hozzá, akiknek ez is egzisztenciát jelent. Így megfelelő mobilitást nem lehet biztosítani ezen a területen.

Meg kellene gondolni azt, nem biztos, hogy a párttitkárokat kellene függetleníte-

ni, lehet, hogy szervezőket vagy az apparátust ki kellene nevezni, a párttitkárokat pedig az azon a területen a legtekintélyesebb emberekből kellene kiválasztani.

Szeretném azt is felvetni, nagyon sürgős kérdés az, hogy megvizsgáljuk a tagépítés és az építkezés kérdését is. Azt hiszem ezen a területen sincs vesztenivaló. Meg kell hogy mondjam nagyon őszintén, az agrárkérdést tárgyalva gondoltam végig azt, hogy nemrég a megyei pártbizottsághoz az ott tevékenykedő papok — hogy úgy mondjam — egy memorandumot juttattak el. A tanáccsal tárgyaltak és kérték, hogy juttassák el a megyei pártbizottságra. Ott felvetették azt, hogy ők segíteni akarják a kibontakozást, az ország stabilitását, de így, többpártrendszerben nehezen tudják elképzelni egy kemény ateizmusra épült párt tevékenységét, hogy ők mondjuk vallásosságot elfogadó pártokkal szemben az MSZMP-t támogassák, noha ezt egy része jó szívvvel megtenné.

Azt hiszem, hogy a felvetett kérdések körül sok mindent végig kellene gondolni. Nem hiszem, hogy a Központi Bizottság mai ülésén, de mindenképpen azt, hogy a pártalapszervezetek szervezeti kereteit, szervezeti módszereit, a függetlenítést, egyáltalán az egész működést végiggondoljuk, azt hiszem a pártvezetés számára legalább olyan halaszthatatlan kérdés, mint a gazdaság.

A javaslatokkal kapcsolatban a következőket szeretném mondani: nekem az a véleményem, hogy ezt a típusú pártértekezletet egyszerűen határozatilag le kellene zárni. Itt nem 20-áig vagy meddig, hanem le kellene zárni, mert az, hogy egy év után visszatérjünk arra, hogy mit csináljunk a pártértekezletből, ezt nem tartom komoly dolognak azért sem, mert a Központi Bizottság sorra-rendre korrigálja a pártértekezleten elfogadott határozatait. Viszont teljesen egyetértek azzal, hogy más típusú pártértekezleteket — ha ezt szükségesnek látják — összehívjanak azzal a feltétellel, amit Lukács elvtárs előterjesztett. Köszönöm a figyelmet.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Devcsics elvtárs felszólalását, következik Gyuricsku Kálmán elvtárs, őt követi Horn Gyula elvtárs.

GYURICSKU KÁLMÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Az írásos előterjesztéssel és annak szóbeli kiegészítésével nem ellenkező, hanem azt kiegészítő felszólalást szeretnék mondani, összesen hat gondolat köré fonva mondanivalómat.

Azt szeretném jelezni, hogy megyei pártbizottságunk negyedéven belül teljesen ellentétes elhatározásra jutva határozta el a pártértekezlet összehívását. Annak ellenére tette ezt, hogy júniusban az országos pártértekezlet után olyan intézkedési tervet, programot fogadott el, amely előrevetített valóságos tartalmi változásokat a megye pártéletében. Bizottságot is küldött ki arra, hogy a szükséges személyi változások végrehajtását előkészítse. Mégis pártértekezlet mellett kellett dönteni, mert teljes mértékben igaza van Lukács elvtárs szóbeli kiegészítésében, hogy valóban nem voltunk, nem tudtunk élni kellően az önállósággal, hiányoztak azok a feltételek, amelyeket ő hangsúlyozott.

Emellett szeretném azt is hangsúlyozni, hogy a megyei pártbizottságok tagadva, nem tagadva, óriási ráhatás, manipulálás alatt éltek a tömegkommunikáció részéről. Úgy jelent meg, hogy az országos értekezlet mindent megmozgató reformszelleme tulajdonképpen a megyék határain megáll. Azt is szeretném jelezni, hogy olyan megyében, amilyenben én élek, jelentős nyomás volt a párttagság részéről is, hiszen tudatosult a helyzetünk rosszabbodása, erősödtek a szociális és foglalkoztatási problémák, tudatosul — éppen a nyilvánosság keretében — az elmara-

dottságunk. A kormányzattal szemben, azzal való viszonyban, úgynevezett megér-
tő megyei vezetést igen-igen elmarasztalta a megyei közvélemény.

A másik gondolatkör, amiről szeretnék beszélni, talán figyelmet érdemel, az elő-
készítés néhány tapasztalata. A mi szempontunkból mindenképpen sokat mond az,
hogy a sajtóban megjelentetett állásfoglalás-tervezetnek keservesen, tragikusan
szerény, gyenge visszhangja volt. Ez előrevetíti azt, hogy az írásos tájékoztató
munkának valami más formáját kell megtalálni. Ugyanakkor a nyilvánosság-esték
— amelyeket az állásfoglalás-tervezettel kapcsolatban nyitottan szerveztünk meg
párttagok, pártönkívüliek részére — igen népszerűek voltak.

A harmadik előkészítési tapasztalat, hogy személyi kérdésekben csak valóságos
kettős jelölést tolerál a párttagság, a választó, valamint a pártbizottságba testületek-
be delegáltak arányát célszerű tovább is növelni.

Engedjék meg, hogy harmadik gondolatkörként röviden a pártértekezlet munká-
járól szóljak. Bátor, szenvedélyes számvetés volt ez a helyzetünkkel, nyilvánvalóan
nem lehetett a teljesség igényével.

A társadalmi-gazdasági környezet minden feszültsége megjelent a pártértekezlet
összes felszólalásában. A megye adottságai, helyzetünk bemutatásának korábbi
lakkozása igen nehéz következményekkel járt, és súlyos megítélést kapott a pártér-
tekezlet küldöttei részéről. A vita igen ellentmondásos volt, kedvezőtlen helyze-
tünk mutatói végtelen sorba rendezetten jelentek meg a felszólalásokban, ugyanak-
kor párhuzamosan futottak egymás mellett teljesen eltérő vélemények is. Igen nagy
súlyt kapott a kedvezőtlen adottságunk, az ipari eszközállomány korszerűtlensége,
az ipar szervezeti korszerűtlensége, a most már tagadhatatlanul jelen lévő foglal-
koztatási gond és a létbiztonság súlyos feszültségei. Az, hogy a lakosság 40%-a a
társadalmi minimum szintjén él, és egynegyede súlyos megélhetési gondokkal
küzd.

Ugyanakkor nem kapott kellő figyelmet az a segítség, amit a megye az ország
részéről kap, azok a programok, amelyek igen biztatóak, nem kap figyelmet az
sem, hogy lassú, nehéz munkával, de igaz a felzárkózásunk az országos átlaghoz.
Nem tudunk fellépni még ma sem a mennyiségi szemlélet ellen, nem reagáltunk
eléggé a szélsőséges véleményekre és a megye gazdaságának kitörési pontjaira.

Szeretném jelezni, hogy igen felelősen szóltak a küldöttek a mozgalmi jelleg kí-
vánatos fejlesztéséről, a nyitottságról, a mozgalmi munka szolgálati jellegéről és
a mozgalom jövőre orientáltságáról. Keményen kritizálták a káderpolitikában ná-
lunk oly gyakori elnézést, a demokratizmus hiányát, a pártélet sablonosságát.
A feszültség és zaklatottság megjelent a személyi kérdések eldöntésénél. E vonat-
kozásban határozott véleményem, hogy a pártértekezlet nem az egyetlen fórum a
megyei pártmozgalom megújulása személyi feltételeinek megteremtésére. Nem is
lehet a pártmunka korszerűségének a bizonyítéka. Radikális és számunkra morális
terhet jelentő döntései mellett sem oldódtak meg teljességében a személyi gondok.
Még olyan káderügy is megoldásra vár, amit a június 27-én kiküldött bizottság meg-
oldásra érettnek ítélt.

Emellett azt is el kell ismerni, hogy megszűntek a testület tagjainak lenni olyan
személyek, akik úgynevezett bérelt hellyel rendelkeztek korábban, és el kell ismer-
ni, hogy ezt a pártbizottság, meg semmilyen előkészítő bizottság ilyen radikálisan
elvégezni nem tudta volna. A pártértekezlet után is külön hangsúlyozni szeretném,
hogy a változások pártértekezlettel vagy anélkül, ezek után is elképzelhetetlenek,
elkerülhetetlenek a városok, a nagyközségek káderállományában, az állami szer-

veknél is, és kezdeményezni kell azokat a gazdálkodó szerveknél és intézményeknél is.

Az országos pártértekezlettel összefüggésben volt egy olyan tapasztalat, és ez igazolódott nálunk is, hogy a lakosság a pártértekezlettől a körülményeink és életviszonyaink megváltoztatását várta.

Az ötödik gondolat, amit szeretnék felvetni, az egy kérdés tulajdonképpen, hogy a pártértekezlet oszlatta el azt a kételyt, hogy képes lesz-e a pártmozgalom meggyénkben végrehajtani a társadalmi-gazdasági modernizációt, azaz képes lesz-e a megye pártmozgalma arra, hogy e folyamat élére álljon, együttműködjön azokkal a pozitív erővel, amelyek ezt felvállalják. Fontos tapasztalat, hogy ennek alapfeltétele magának a pártmozgalomnak a megújulása. Azt szeretném jelezni, hogy a pártértekezlet előkészítése során, azt követően a kívánatos munkastílus sok fontos eleme rajzolódott ki, ahogy erről Lukács elvtárs is beszélt.

A kihívásokhoz való alkalmazkodás útjai közül kiemelten hangsúlyozódott, hogy az a szervezet, amely a megújulás élén akar járni, kísérletezzen bátran, újszerű megoldások kipróbálása és alkalmazása jellemezze. Végül alapvető feladatunkként fogalmazódott meg a pártértekezleten a bizalom meg- vagy visszanyerése a párttagság és az egész társadalom vonatkozásában, vissza kell adnunk a párttagság hitét, hogy a párt tagjának lenni nem korlátok közötti élelét jelent, hogy nem szellemi uniformis és gondolatbéklyó e tény, hanem ma különösen nehéz és teljes embert igénylő feladat.

A pártértekezlet is meggyőzött bennünket, hogy a munkában nincsenek kész megoldások és nincsenek látványos, radikális fordulatok. Kivezető utat kevésbé uniformizáltan és türelmes munkával kell keresni.

Végül utolsó gondolatként arról szeretnék beszélni, hogy az írásos beszámolóban pozitív megítélést kapott a sok, erőteljesen megváltozott összetételű testület. Kevés idő volt eddig a tapasztalásra, de az eddigi munka alapján mondhatom, hogy nálunk a 70%-ában új megyei pártbizottság, a megszokottság korlátai nélkül, beidegződések, monotonitást kiváltó mozzanatai nélkül, átértzett felelősséggel, bizonyítani akaróan és bizalmat kiváltóan is dolgozik. Ami különösen figyelemreméltó, feltartóztathatatlanul erős az a törekvés egy olyan rendszer kialakítására, hogy a pártbizottság tagja a párttagság meghatározott körének rendszeresen beszámolhasson, velük életközeli kapcsolatban lehessen, megismerhesse és képviselhesse törekvéseiket. A testületi előkészítő munkát biztosító apparátusi tevékenységünknek ez most már meghatározó motívuma kell hogy legyen. Köszönöm a türelmüket.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Gyuricsku Kálmán elvtárs hozzászólását, Horn Gyula elvtárs következik, majd őt követően Hámori Csaba elvtárs.

HORN GYULA elvtárs: Kedves Elvtársnők, Elvtársak! Igyekszem tíz percbe szorítani felszólalásomat. Lukács elvtárs előadói beszédével, jelentésével egyetértetek. Ebből egy témát szeretnék kiemelni, amely arról szól, hogy más politikai alternatívákkal, pártokkal kapcsolatban elég nagy a bizonytalanság a pártszervezetekben, és ez érthető is, ez a téma helyet kell hogy kapjon, hiszen nem csupán stratégia, hanem napi politikai kérdésekről van szó. Azt hiszem, az nem egy irreális követelmény, sőt nagyon is fontos, hogy az MSZMP mint kormányzó párt reagáljon az új eseményekre.

Ilyen új eseménynek tartom a tizenhét vagy tizenhat — most már elhatárolódott egy

szervezet, a független demokratikus szervezet —, február 19-i állásfoglalását, március 15-ével kapcsolatban.⁶⁷ Ismeretes ennek a lényege. Elutasítják azt, hogy az MSZMP-vel, a KISZ-szel, Népfronttal együtt ünnepeljék március 15-ét. Miért kell ezzel foglalkozni? Szerintem két okból: az egyik az, hogy a mai helyzetben a tömegdemonstráció tele van, tele lehet bizonytalansági elemekkel; másik, számomra rendkívül tanulságos az az indoklás, amellyel elutasítják a közös megünneplést. Ennek az indoklásnak a lényege az, hogy az MSZMP-t, a KISZ-t, a Népfrontot azonosítják a múlt túlhaladott szervezeteivel. Véleményem szerint erre mindenképpen politikai választ kellene adnunk, s ennek a válasznak elsősorban vagy döntő formájaként tárgyalásokat javasolni.

Ami az indoklást illeti, egyik az, hogy megítélésem szerint különösebben bizonygatni nem kell, hogy az MSZMP-nek a vezető testületei megújultak az elmúlt hónapokban, és a jelentésben is olvastuk, hogy az új helyi testületeknek kétharmada új. Ami ennél lényegesebb, hogy ennek a pártnak a politikája más, mint a múltban volt, hiszen lényegében úgy fogalmazhatjuk, hogy a fő politikai törekvésünké vagy alapvető irányvonalunkká vált a gyökeres politikai reformok megvalósítása.

Azt hiszem nem kell arra meggyőzőbb példát mondani, mint a legutóbbi február 10—11-i KB-ülés, ahol egyöntetűen foglaltunk állást a többpártrendszer mellett. Itt is elhangzott félig-meddig burkoltan a múltkor is, hogy ezzel már a májusi pártkonferencia állásfoglalását is túlhaladtuk. Meg kell mondani, számomra imponáló az, ahogy külföldön reagáltak a múltkori KB-döntésre, sőt voltak olyan — amellet, hogy elismerték és óriási változásnak minősítették —, mértékadónak minősíthető vélemények is, hogy ez történelmi fordulatot jelenthet. Véleményem szerint külön igazolni azt, bizonygatni, hogy ez a párt már nem az a párt, aminek az alternatívok minősítik, de idetartozik az is, és az is tény, hogy a Népfront annak idején, tehát a májusi pártkonferencia előtt volt a megújulás egyik szószólója, a Pozsgay Imrécék vezette Népfront, mint ahogy a KISZ is nagyon sokat tett és tesz a megújulás érdekében.

Véleményem szerint tehát mindezeket figyelembe véve is, tárgyalni kell március 15-éről vagy még szélesebben az együttműködésről.

Miért tartom ezt fontosnak? Nekem van egy olyan benyomásom, véleményem, hogy az MSZMP-től akár jobbra, akár balra álló szervezetek hangneme fokozatosan keményedik. Elnézést kérek, csak másként gondolkodók, talán ez a pontosabb kifejezés. Sőt radikálisabbak a követelések is. Időnként van olyan benyomásom is, hogy a hatalom korábbi arroganciáját mintha a másként gondolkodás arroganciája váltotta volna fel egyeseknél.

Azért aggódom mindezzel kapcsolatban, hogy a radikalizálódás, akármilyen oldalról is jöjjön, az szélsőségekhez vezethet. Ennek a veszélye valós, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy egyre több azoknak az embereknek a száma, akik joggal vagy vétlen keserednek el a helyzeten, életkörülményeik alakulása miatt.

A mostani helyzet, a belső egyensúly rendkívül viszonylagos és törékeny, ezért is véleményem szerint bármiféle radikalizálódás elvezethet a reform megbukásához, elbukásához, s ezzel elveszítenénk az utolsó esélyünket arra, hogy ez a nemzet felzárkózzon az európai színvonalra. Tehát mindenképpen tárgyalnunk kell, politikai eszközökkel kell megoldanunk.

Ezt azért is mondom, mert a „Kisrablóban” folytatott tanácskozáson tizenhét vagy tizenhat szervezet 12-pontos követelést is megfogalmazott a szabad, független, demokratikus Magyarországért címmel.⁶⁸ Ezek döntő többségével személy szerint nemcsak

hogy egyetértek, hanem lényegében úgy ítélem meg, amit erről a sajtóban olvastam, hogy ezeknek a követeléseknek a döntő részét maga az MSZMP is magáénak vallja, sőt integrálta a politikai törekvései között.

Egy dologgal nem tudok egyetérteni, és ez nemcsak itt jelent meg, hanem másutt is, mégpedig az, hogy követeljük vagy tegyük a hivatalos politikai törekvéssé a semlegességet, az ország semlegességét. Cáfolom azt, hogy egy ilyen kis ország számára — mint példák erre vannak — ideális dolog lenne a semlegesség talán. Bár én még nem nagyon találkoztam olyannal, hogy az ideális egybeesett volna a realitásokkal. A realitás pedig az a kialakult európai status quo, amelynek fenntartását nemcsak a szövetségeseink vallják, hanem meg kell mondani, hogy a nyugati partnereink is. Tehát a semlegesség bármiféle módon való kivitelezéséhez nem lennének, nincsenek komoly külföldi partnereink, viszont ez a követelés felerősödése megnehezíti a helyzetünket. Hozzá szeretném tenni, megnehezíti annak a külső támogatásnak a nyújtását is, amely nélkül nem tudnánk végrehajtani a radikális belső változásokat. A külső támogatók közé sorolom itt a Nyugatot is. A Nyugat sem érdekelte ilyen követelés megfogalmazásában és képviselésében. Ugyanakkor mi deklaráltuk azt — erről legutóbb is szó volt, hogy valamikor belátható időn belül — ami még messze van, fel kell oszlatni a két szemben álló katonai politikai tömböt. Ez messze van, de addig is kell és lehet is változtatásokat eszközölni. Ami alatt én mindenekelőtt azt értem, hogy tovább kell erősíteni a Varsói Szerződésben a döntési folyamat demokratizálását, és meg kell mondanom, hogy tapasztalataink szerint ebben a gorbacsovi vezetést maximálisan partner. Sokat is tettünk már közösen ennek érdekében magyar—szovjet viszonylatban is, és Varsói Szerződés méreteiben. Hozzá szeretném ehhez tenni azt is, hogy mindezeknek a változásoknak hatására a szövetségi viszony stílusa és tartalma is jelentősen megváltozott, korszerűsödött elsősorban azoknak a változásoknak, módosulásoknak nyomán, amelyek például a Szovjetunióban vagy nálunk végbementek. Ma már nincs arról szó a Varsói Szerződésen belül, a Brezsnyev-doktrínát⁶⁹ régen túlhaladtuk, hogy bármiféle belső ügybe beavatkozzanak, mint ahogy példa a többpártrendszerrel kapcsolatos állásfoglalás is, ami szuverén döntésünk volt.

Hozzá szeretném tenni — ehhez tartozik az is —, hogy mi hogyan és miként lépünk a nyugat-európai integrációs szervezetekkel, beleértve a politikai együttműködés kérdését. Vagy Dél-Koreával összefüggésben, vagy Izraellel ugyancsak a mi szuverén döntésünk volt,⁷⁰ és a szövetségi viszony ebben bennünket nem akadályozott meg.

Ugyanakkor lehet célunk és törekvésünk, hogy tovább erősítsük a szuverenitás elemeit. Mit értek ezalatt? Például arra gondolok, hogy a jövőben a parlament állásfoglalásától tegyük függővé olyan közös nemzetközi akcióban való részvételt, amely lényegesen befolyásolja az ország belső helyzetét vagy nemzetközi pozícióit. Ezen az úton kell is, szerintem lehet is haladni. Tulajdonképpen ez felel meg az új és ehhez hasonló törekvéseknek, az új, de mindenképpen reális gondolkodásmódnak. Mindezeket azért vetem fel, hogy alátámasszam, tárgyaljunk az alternatív szervezetek képviselőivel.

Arról is tárgyaljunk, hogy miként lehet garantálni a március 15-i demonstrációk zavartalan lebonyolítását, a politikai kérdésekkel együtt, s mindezek alapján én a következőket szeretném javasolni.

A Központi Bizottság bízta meg Berecz János, Lukács János és Pozsgay Imre elvtársakat, hogy folytassanak tárgyalásokat tizenhét, vagy ha kell, több szervezet-

tel közösen vagy együtt — ez az ő dolguk —, és ha kell, a tárgyalások eredményeiről tegyenek jelentést a Központi Bizottságnak.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Horn Gyula elvtárs felszólalását, Hámorei Csaba következik, majd Illei György elvtárs.

HÁMORI CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az írással és a kiegészítéssel egyetérték. Egy módosítási javaslatom van, ami inkább taktikai jellegű, de egy más témájú, de a párt átalakulásával összefüggő a javaslatom.

Az írásos anyag minősítését erről a folyamatról kellően árnyaltnak és differenciáltak tartom, kiderül belőle mindenki számára, hogy ennek a pártértekezleti folyamatnak mi a hozadéka, mi a nyeresége. Az én számomra ez két pontban fogalmazható meg.

Az első pont úgy szól, hogy nagyobb politikai harcképességű pártszervezetek jöttek létre, a második pont pedig úgy, hogy a pártban a szükséges öntisztulás, ha nem is teljesen, de jelentős mértékben végbement. Természetesen ennek a folyamatnak ára is volt és van. Ez is kiderül az előterjesztésből. Itt első helyen azt említeném meg, hogy befelé fordultunk, és ezért a társadalomban, a társadalommal való politizálás képessége és készsége ebben az időszakban nem volt megfelelő.

A második, ami az árát illeti, hogy a viták a pártban sokakat zavarnak, én azt hiszem, hogy ezt meg kell szokni. A teljes mérleg erről a folyamatról Pest megyében is, de szerintem az országban is egyértelműen pozitív. Arra a kérdésre, hogy politikai pártként és kormányzó pártként tudunk-e működni már, erre nem lehet olyan választ adni, hogy igen. Legfeljebb azt lehet mondani, hogy úton vagyunk felé, hogy így működünk. Nem sikerült még elválni a sztálini szocializmusfelfogástól, a pártállamfelfogástól, nem sikerült elválni az ehhez kötődő pártfelfogástól sem, mert szakítani nem tudunk, legfeljebb elválni.

Ezek után a javaslatom, hogy az előterjesztés, az írásos előterjesztés végét taktikai okok miatt módosítsuk egy kicsit. Azt javaslom, a határozat első pontja úgy szóljon, hogy a Központi Bizottság áttekintette az országos pártértekezlet utáni pártértekezletek tapasztalatait, a tanulságokat közzéteszi.

A második pont pedig ennek a technológiájáról szóljon, vagyis, hogy a pártértekezleteket a jövőben hogyan lehessen szervezni, csinálni. Miért nem javaslom azt, hogy határidőt tűzzünk ki a pártszervezetek számára a következő időszakra. Azt tapasztalom, hogy irritáló ez, hiszen egyrészt felkeltettük és helyesen felgerjesztettük a pártszervezetek önállóságát, hogy saját fejjel dolgozzanak, másrészt pedig most egy rövid határidőbe gyömöszölnénk őket. Ezzel szemben sokkal fontosabb az, amit az előterjesztés egésze sugall, hogy most már a társadalomban kell politizálni, és nem a köldöknézéssel foglalkozni. Elnézést a kifejezésért.

A második téma, amiről szólni kívánok: mi a legutóbbi esztendő második felében itt a központi bizottsági ülésen többször szoltunk arról, hogy hogyan értelmezzük a pártegységet. Azt a bizonyos PTO-s szentháromságot, amely ugye politikai, ideológiai és cselekvési egységet feltételezett, és ami azt hiszem soha nem volt meg a pártban, ezt jó ideje felváltottuk azzal, hogy politikai és ebből fakadó cselekvési egységre van szükség, összefogásra, ahogy annak idején Ördögh Szilveszter fogalmazott. Ebből persze következtetések is adódnak.

Az első következtetés, hogy ha politikai párt kívánunk lenni, akkor majd egyre inkább programalapú párt leszünk, és a programot készíteni kell, ez készül, ahogy tudjuk. A második következtetés, hogy ideológiai egység ma nem tűzhető ki reális

célként pártunkban. A harmadik egy kérdés. Hogy ha vonzó párt akarunk lenni, akkor mi az, mely szokásaink azok, amelyek fékezően hatnak ma a pártpolitikai gyakorlatban, mert vannak tegnapi és tegnapelőtti reflexek.

Mire gondolok? Az egyikről Devcsics elvtárs már szölt, hogy ki legyen a faluban a párttitkár, az aki ráér, vagy pedig az, aki leginkább tehetséges ember, leginkább tekintélyes ember. A másik, ami szóba került, a párttagok egyházi szertartásokon való részvétele a Központi Ellenőrző Bizottság 1985-ös útmutatója alapján gyakorlatilag tilos. Ez ma anakronisztikus, véleményem szerint. Ebben az ügyben szóbeli és írásbeli észrevételeket kapok már én is az alatt a rövid idő alatt, amit a Pest Megyei Pártbizottságon töltök.

Azt javaslom és indítványozom, hogy már most mondjuk ki azt, hogy a párttag egyéni megítélésére tartozik az, hogy részt vesz vagy nem vesz részt egyházi szertartáson. Úgy gondolom, hogy a politikai párt igényének ez és csakis ez felel meg. Másrészt indítványozom, kérjük fel a Központi Ellenőrző Bizottságot, hogy vonja le a szükséges következtetéseket abból, hogy mit jelent politikai pártnak lenni, vagy politikai párttá válni, és ennek megfelelően vizsgálja felül működését. Nem tudom, hogy ennek a vége az lesz-e, hogy majd valamilyen pártbírótság alakul ki az MSZMP-n belül, mindenesetre azt gondolom, hogy a KEB-nek vagy az efféle tevékenységnek, tehát a párton belüli hagyományos fegyelmi tevékenységnek át kell alakulnia valami mássá a többpártrendszer körülményei között.

Gondolom, hogy a politikai viták, melyek személyeskedő vagy elmérgesedő jellegűek mutatnak, ezek eldöntésében kell közreműködni és nyilvánvalóan a jövőben is a párt érdekeit sértő magatartás esetén fel kell lépünk. Mindezt — hangsúlyozom — azért indítványozom, mert a többpártrendszer realitássá válik, és itt a hagyományos átfutási idő túlzottan lassú, már a mai gyakorlat számára is.

Végül megemlítem, hogy Horn Gyula elvtárs gondolatmenetét március 15-ről és annak ürügyén el tudom fogadni, és úgy gondolom, hogy ma március 15-ét sem tudjuk itt a Központi Bizottság ülésén részletesen megvitatni, de a Politikai Bizottság tervezi, hogy ebben a témában külön állást foglal a közeljövőben. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Hámori Csaba elvtársnak a felszólalást, Illei György elvtárs következik, majd Barts Oszkárné elvtársnő.

ILLEI GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Miután első alkalommal szólalok fel a Központi Bizottság ülésén, engedjék meg, hogy bemutatkozzam. Névem Illei György, dolgozom a szombathelyi megyei kórházban mint osztályvezető főorvos és a főigazgató helyettese.

Tisztelt Központi Bizottság! A megyei pártértekezletek története a párttörténet egy nagyon fontos szakaszának története is, egy rendkívül fontos időszaknak az eseményeit és az azokra történő reagálásokat tükrözi. Úgy gondolom, hogy a Vas megyei pártértekezlet létrejöttének folyamata és lefolyása, vagyis ennek a története néhány olyan általánosítható tapasztalattal szolgált, amelynek közzététele sem a Központi Bizottság, sem annak tagjai számára talán nem érdektelenek.

Engedjék meg tehát, hogy ezeket röviden összefoglaljam. Vas megyében az országos pártértekezlet állásfoglalásának ismertetését két hónapos késéssel, július végén tartották meg a megyei pártbizottság ülésén. Ekkor a pártbizottság úgy döntött, hogy kész a felelősséget a következő kongresszusig vállalni, de a tisztségviselők és a VB-tagok munkájának és alkalmasságának megítélésére bizottságot küldött ki.

A bizottság a beszélgetések során észlelte, hogy a pártbizottsági tagok többsége kívánja a pártbizottság végrehajtó szervének megújítását, és többoldalúan felmerült a pártbizottság önmegújításának legitimitása, valamint világossá vált az is, hogy a pártbizottság tagjainak nem kis hányada a megújítás szélesebb alapokra helyezését helyeselné. A bizottság ennek ellenére beszámoló jelentésében a pártbizottságon belüli megújulásra ugyan több alternatívát terjesztett elő, de ezek között a pártértekezlet megtartása nem szerepelt.

Ennek a jelentésnek vitája során a pártbizottságot nem elégítette ki a megújulás belső döntéssel történő megoldása, ezt megnövekedett felelősségével, tekintélyével és a párttagság véleményének ismeretével sem tartotta összeegyeztethetőnek, ezért nem is vitatta mélyrehatóan ennek a bizottságnak részben régi reflexeken, részben bátortalanságon alapuló jelentését, és a megyei pártértekezlet összehívása mellett döntött.

Hangsúlyozni szeretném, hogy ez a döntés politikai elhatározás volt. A megyében olyan feszültség, etikai ok, amely ezt külső nyomással elősegítette volna, nem állt fenn, és jelenleg sem ismeretes. A pártbizottság döntése azt is tartalmazta, hogy a pártértekezletet, a régi módszerekkel szakítva, széles körű pártdemokrácia érvényesítésével kell előkészíteni. Ezért minden alapszervezet titkos szavazással küldöttjelöltet választott, a pártértekezlet küldötteit ezen jelöltek közül magasabb fórumon választották meg.

Az új pártbizottság tagjainak 40%-át a pártszervek az előkészítő üléseken közvetlenül delegálták a megalakuló testületbe. A pártértekezleten közvetlenül a pártértekezlet választotta meg tagjainak 60%-át, tisztségviselőit és a végrehajtó bizottság tagjait. A jelölőbizottságnak is csak 40%-át választotta a régi pártbizottság, 60%-a választási folyamatban, területeken került megválasztásra. A pártértekezlet előtt a helyi sajtó nyilvánosságra hozta a jelölőbizottság széles körű közvélemény-kutatás alapján tett javaslatait, mindkét testületbe több tagot jelöltek.

Az első titkár személyére kettős, a többi titkár személyére többes jelölés volt. Az új végrehajtó bizottságnak a tisztségviselők közül csak az első titkár és a legtöbb szavazatot elnyert titkár lett tagja, tehát csak két titkár tagja van a végrehajtó bizottságnak. Más — idézőjelbe mondom — hivatal miatt választott tagja a végrehajtó bizottságnak nincs, így a megyei tanács elnöke például nem tagja a végrehajtó bizottságnak.

Jellemző vonása volt a választásoknak a fiatalodás, a testületek átlagéletkora 44 év, a végrehajtó bizottságnak egyetlen 60 év feletti tagja sincs, az egész pártbizottságnak pedig mindössze egy. A pártértekezletre készült állásfoglalás-tervezetet a helyi sajtó nyilvánosságra hozta, ahhoz nemcsak a párttagság, de a megye lakossága is hozzászólt.

Magán a pártértekezleten fokozott politikai érdeklődés mutatkozott meg. Nagy sikert aratott az egyperces hozzászólások újonnan bevezetett rendszere. A vita kulturáltan, szélsőségektől mentesen, de nem érzelem nélküli hangulatban és hangnemben folyt. A hangvétel erősen kritikus színezetű volt, ezek részleteire nem térnék ki. Jellemzően azonban nem a bírálatok uralták az értekezletet. A felszólalók többet és szenvedélyesebben foglalkoztak a teendőikkel.

Ezek közül a legfontosabbak a következők: a párt ne adja fel vezető szerepét, de újuljon meg, megújulása legyen tényleges, és a párt ezt tetteivel, az eseményekre történő gyors reagálásaival bizonyítsa. A vezetés adjon reális, teljesíthető, tehát el-

fogadható és következetes programot. Az elavult régi tételeket azonnal vessük el, ahol szükséges, korábbi elveinket sürgősen gondoljuk át. Periculum in mora, mondják az orvosok: veszély a késlekedésben, ebben a vonatkozásban alapvető hangnem volt a pártértekezleten. Kifejezték továbbá, a párt felső vezetése mutasson egységet, kérje ki lényeges döntései előtt a tagság véleményét, legyen párbeszéd-közelben a tagsággal, a régi rossz módszerekkel forradalmi úton szakítson, és politizálva vezessen, ne ügyintézőssé. A kialakult helyzetért a tagság a felelősséget nem vállalja, mert korábban a politikába nem volt beleszólási lehetősége.

A fejlődést gyorsítani lehet és kell a fékek eltakarításával, így szerkezetváltás mellett erőteljes személyi megújulást sürgettek a politikában, intézményeknél, vállalatoknál egyaránt.

A gazdaságpolitikai megújítását kívánták, a lakossági terhelés a tűrhetőség határát érte el. A párt számára a kialakult versenyhelyzetet felismerték, ebben készek az alternatív szervezetekkel vitában megmérkőzni. Valóságos nemzedékváltás képe bontakozott ki a pártértekezleten. Egy olyan, a politika élvonalától addig távol tartott nemzedék szólalt meg határozottan és magabiztosan, felkészülten, melyet közvetlenül már nem érintett az ötvenes évek hatalmi gyakorlata során kialakult félelmi pszichózis és bizonytalanság hosszan tartó következményekkel járó érzése, amelyiknek 1956-ról nincsenek érett fejjel megélt élményei. E mögött a 30—40 évesekhez tartozó generáció mögött viszont megjelent a huszonévesek rosszabb objektív helyzetű, a megújulást radikálisabban elképzelő és követelő, megnyilvánulási formáit még kereső nemzedéke, amelynek a jövő alakításával kapcsolatos tervei és elképzelései még nem alakultak ki világosan, ezért politikailag igen sebezhetőek.

A pártértekezlet megállapítása volt az is, hogy a májusi pártértekezlettől december 3-ig eltelt idő alatt nem sikerült a gazdaságban a kívánt fordulatot elérni, a reformfolyamatok erősítésre szorulnak, több területen a tagság véleménye meghaladta a májusi nézeteket. A tagság többsége a reformpolitika további, mielőbbi eredményekhez vezető folytatását várja, és megyei programját is ennek megfelelően állította össze. Legfontosabb általánosítható tapasztalat azonban az volt, hogy a párt választási gyakorlatában korábban nem alkalmazott demokratikus módszerek kívánt hatásukat elérték és aktivizálták a tagságot. Nem kerülhetett ugyanis megválasztásra egyetlen testületbe vagy tisztségbe sem olyan, akit saját alapszervezete nem tartott arra alkalmasnak. Tehát minden új jelöltet az őt legjobban ismerők mérték meg.

Az egész folyamat alulról építkezve nyilvánosan zajlott, így lehetővé vált az értékek megragadása. Talán megjegyezhető az is, hogy az eljárásban egy bizalomépítő folyamat körvonalai jelentek meg. Fontosnak tartom azt is, hogy a régi pártbizottság felismerve felelősségét, méltóságára és integritására is figyelve, a politikai folyamat során jelentősebb külső nyomás nélkül önmaga hozta meg döntéseit. Így a testület is, a tagság is az eseményeket saját elhatározásaként élte meg. Így végül az országos pártkonferenciára történő késői reagálás — bár nem ellentmondás nélküli —, önmagát gazdagító politikai folyamatokon keresztül végül is korai megyei pártértekezlethez vezetett. Ez a tény, valamint az etikai hibák hiánya a megye párttagságának és a pártbizottság tagságának egységét, magabiztosságát jelentősen erősítette, és ez hatékonyabb munka ígéretét rejti magában, melynek kezdeti jelei máris mutatkoznak.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Illei György elvtárs felszólalását, Barts Oszkárné elvtársnő következik, utána Rajki Sándorné elvtársnő.

BARTS OSZKÁRNÉ elvtársnő: Az írásos anyag és a szóbeli előterjesztés által érintett kérdések közül háromhoz szeretnék rövid megjegyzést fűzni. Az egyik: szó van az írásos anyagban is, a szóbeli előterjesztésben is arról, hogy indokolttá vált a szervezeti szabályzat ideiglenes módosítása, az új elemek beépítése a szervezeti szabályzatba.

Mint a szervezeti szabályzat munkálataival megbízott munkabizottság⁷¹ egyik tagja, én úgy gondolom, hogy ez lehetséges, mint pártmunkás pedig úgy gondolom, hogy szükséges. Nem hiszem, hogy különösebben kell indokolni, de a jelenlegi helyzetben a szervezeti rendnek — természetesen értelmes rendről van szó — jelentőséget tulajdonítok. Úgy gondolom, ahhoz, hogy a következő időszakban versenyhelyzetben versenyképesek legyünk, ez is feltétel.

A másik dolog: nekem valamelyest árnyalatilag vagy árnyalatában eltér a véleményem a befelé fordulást illetően, szóval pártértekezletek és befelé fordulás. Nem tartom ugyanis törvényszerűnek, hogy ott, ahol pártértekezleteket szerveztek, ott az olyanfajta befelé fordulást eredményezzen, hogy ne legyen képes a párt, a párttagság, és ne legyenek képesek a testületei szélesebb körben is politizálni. Legalábbis az én tapasztalataim mások. Azt elfogadom, hogy ha a párton belül l'art pour l'art viták folynak mondjuk azon, hogy legyen-e pártértekezlet vagy nem, és ezzel foglalkozik a párttagság, akkor ez valóban egy káros befelé fordulás. De ha mondjuk a pártértekezletre készülve, széles körben vitatkozik a működési területén a párttagokkal és a pártonkívüliekkel arról, hogy milyen program alapján kíván a következő időszakban dolgozni — mint mondjuk tette a Dunaújvárosi Pártbizottság Fejér megyében —, vagy pedig a párttagságot széles körben foglalkoztató kérdésekre próbál meg választ adni — mint ahogy tette a megyei pártbizottság, vagy pontosabban a megye párttagsága Fejér megyében. Akkor úgy érzem, hogy ez nem befelé fordulás, hanem inkább egy széles körű politizálás.

Itt szeretnék még egy pillanatra megállni. Tudniillik a Fejér megyei pártértekezlet, és ezt úgy gondolom, azért kötelességem elmondani, mert itt nemcsak arról a néhány száz küldöttről, vagy küldött munkájáról van szó, hanem a megye párttagjainak mintegy 70%-áról és a pártonkívüliekről. Volt rá lehetőségük, sok ember munkájáról van szó, megkíséreltünk választ adni mindannyiunkat valóban foglalkoztató kérdésekre. Nem fogom most a Központi Bizottságot azzal terhelni, hogy a gazdaság és a gazdasági reform, társadalmi reform és a párt belső megújítását illetően milyen kérdésekre kerestünk és próbáltunk meg választ adni, de többek között ilyenekre is, hogy mit tartunk értéknek a megyében az elmúlt 40 évet illetően, és mi az amivel nem tudunk azonosulni, mi az amit tagadunk.

Ezt azért említettem meg, mert ez felerősítette a megyében azt az igényt, ha egy megye párttagsága képes a párttagságot foglalkoztató fontos kérdésekre talán nem is egészen pontos válaszokat adni, akkor ezt a központi szervektől, a Központi Bizottságtól is igényli. Úgy gondolom, ha szerény eredménynek tűnik is — azt mondta Lukács elvtárs, hogy azért szerény tartalmi eredményeket is értünk el —, a politizáláshoz megfelelő alap.

Harmadik kérdés, amit szeretnék érinteni, a testületek összetétele. Tudom, hogy ezt mindenféle szempontból minősítjük, hogy hogyan alakult a testületek összetétele, bizonyára nem mellőzhető kérdés, de egyfajta képnek tartom. Nem hiszem,

hogy minősítésként kell vagy szabad elfogadnunk, ugyanis a döntő a testületek működése.

A kezdeti tapasztalatok — mert hiszen csak néhány hét vagy két hónap tapasztalatai állnak rendelkezésünkre — azt igazolják, hogy Fejér megyében, ahol egyébként a testületeknek a nagyobb részét, 90 és 80%-át delegáltuk, a delegáltak rendkívül nagy felelősséggel működnek, ez a testületek munkájában aktivitást jelent. Ez alatt én azt értem, hogy a testületi ülésekre való felkészülésben hozzájárul a párttagság véleményét és viszik a testületi álláspontot, meggyorsult az információ-áramlás. Én úgy érzem, a politikai életben, a megyében ez pezsgést jelentett. Tehát gondolom, hogy a választásoknál nem annyira az összetétel, mint inkább a működés alapján lehet majd minősíteni.

A vitában elhangzottakhoz két megjegyzést szeretnék fűzni. Devcsics elvtárs jelezte a párttitkárok függetlenítésével kapcsolatban, ismereteim szerint annak semmi akadályja nincs, hogy adott esetben ne a választott párttitkár legyen a függetlenített, mondjuk egy nagyközségben vagy egy nagyüzemben. Legalábbis Fejér megyében — nem azt mondom, hogy általánosan — de több helyütt már így csináljuk. Tudniillik közelebb visz ahhoz, hogy valóban a legalkalmasabb embert választthassák meg első számú vezetőnek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a munka, a szervezőmunka, az adminisztratív tevékenység személyi feltételeit nem kell megteremteni.

A másik dolog az önállóság. Horn elvtárs által elmondottakhoz szeretném jelezni, én úgy gondolom, hogy a Központi Bizottság által irányított pártszerveknek, ha önállóságról van szó, nem elsősorban olyanfajta döntésekre van szükségük, hogy legyen-e pártértekezlet, vagy ne legyen, azt gondolom, ezt el tudják dönteni önmaguk is. Sokkal inkább szükségünk van olyan álláspontok kialakítására, mint amiről adott esetben Horn elvtárs beszélt, mert ehhez lehet igazodni, és természetesen a körülményekhez, adott esetben a sajátos megyei vagy városi feltételekhez igazodva dolgozni.

Úgy gondolom, hogy talán ebben is kellene különbséget tennünk; nem hiszem, hogy szabad akkor, amikor kézfogásról beszélünk, egymás kezét lefogni, de a kézfogásra viszont szükség van. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Barts elvtársnő felszólalását, következik Rajki Sándorné elvtársnő, majd Jókay Endre elvtárs.

RAJKI SÁNDORNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Azok közé a felszólalók közé fogok tartozni, akik kevésbé komor színekkel festik ezt az időszakot, amit a pártértekezlet időszakának tartunk. Kettőnek voltam átélője, az egyikben ilyen félig-meddig spontán jelöltként, a másikban, a megyeiben pedig a jelölőbizottság tagjaként, tehát élmények és tapasztalatok nekem is rendelkezésemre állnak. Mégis úgy gondolom, helyes, hogy ha nagyon reálisan és lehetőleg nem kudarcként éljük át ezt az időszakot, és arra biztatnék, hogy legyünk optimistábbak a pártot, a párttagságot illetően. A magam számára ezt az akciót ösztönös lázadásnak tartom, hiszen talán az első alkalom, amikor a párttagság látványosan fellázad a vezetése, saját pártja által előidézett helyzet ellen. Ösztönösnek azért tartom, mert még mindig az az illúzió táplálta, hogy elegendő lesz a személyi feltételek megváltoztatása. Erre azonban tudjuk, nem voltak meg mindig a tagság által igényelt feltételek.

Másrészt politikaformálásra is készült a tagság, melyről kiderült, nem elég a kri-

tika, a tagadás. A helyzet reális ismerete, a politikai felkészültség és a politikai kultúra jórészt, vagy teljesen hiányzik hozzá. Az eredmény általában félmegoldás lett, sőt a nyilvánvaló megosztottság lehangolóan hatott a résztvevőkre, mégis jelentős időszaként, talán fordulatként is érzékelhető pártunknak ez az időszaka, hozzáteszem azonban, nem pusztán pozitív értelemben használok ezt a jelzőt, illetve jelzőket.

A jövőre vonatkozóan azonban vannak tapasztalatok és intelmek, az egyik ilyen, hogy az új választási rendszer és a szervezeti szabályzat új, jóval nagyobb mozgásteret adjon majd a tagságnak és a szervezeteknek. Én is a rend híve vagyok, de úgy láttam, hogy a tagságnak szüksége van arra, hogy maga is formálja a belső életét, és ne merev határok között legyen kénytelen szervezeti életet élni.

Másik: a választási vagy kiválasztási szempontok között erősödik és erősödött a programok, és nem a személyek fontossága. Ezt is nagyon fontosnak, figyelemre méltónak tartom. Volt, aki úgy fogalmazott, hogy most már a programok között szeretne választani és nem személyek között.

Harmadik: fontos lenne — ezt a tagság nem érzékelte eléggé — az együttműködésre képes tisztségviselői választás korrekt módszereit kialakítani és átgondolni.

A következő és utolsó: a párt versenytársak nélküli helyzetéből rendkívül sok kárunk származik ma. Elgondolásaink, törekvéseink vérszegények és bátortalanok, nagy gondjaink vannak a politikai problémafelismerő képességgel, és ugyancsak nagy gondjaink vannak a felelősség azonnal áthárításának készségével. Mégis azt mondom, hogy új helyzet teremtdődött, rendkívül nehéz lesz a folytatás, megfelelni az új követelményeknek befelé és kifelé egyaránt.

Az is kiderült ez alatt a rövid idő alatt, hogy nincs az az új munkastílus, az az új munkamódszer, amely elegendő lenne ehhez, a nyilvánosság is tulajdonképpen fontos, de csak egy eszköz, a szervezeti élet átalakítása még nem tesz versenyképessé bennünket. Az apparátus átszervezése a feladatokat pontosabbá teszi, de a gondolkodásmódot érintetlenül hagyja. A megoldás csak az lehet, hogy más párttá kell válnunk, és ehhez talán most jók az esélyeink, minden bajjal együtt. De milyenné kellene?

Először is reagálnunk kell minden problémára, amely politikai ügyé válik, ezt nem szoktuk meg korábban, mert nem vették jó néven a párttól sem állami, gazdasági szervek, szervezetek sem. Gondolok itt most környezetvédelmi vagy egyéb problémákra is, amelyet egyébként a tagság korábban mindig kifogásolt, mindig felvetett, de a vezetés bizonyos szintjéig juthatott csak el.

A másik: át kell gondolnunk, hogy tömegpártként miként alakíthatnánk ki egy káderpárt pozitív jegyeit, vagy vehetnénk fel.

A harmadik dolog: hogy nem tömegében, hanem szellemi produktumában kellene erőteljesebbnek lennie ennek a mozgalomnak, és a politikai bátorság fokozása talán a munkásság és a parasztság kellene hogy legyen és lehetne is, hozzáteszem a fiataliságot is *[sic!]*.

A következő ilyen dolog, hogy a propaganda és a reklám ízléses ereje sokat segíthetne nekünk, ha nem lennének ebben szegyenlősek, és az utolsó, hogy helyi programok kellenek, bátor elgondolások, az utasításra, válaszra és felkészítésre várás helyett. Új típusú kapcsolatrendszer is kell. A jelentés azt mondja, hogy sok helyen kimaradtak a politikai vezetésből a népképviselői, társadalmi és hozzáteszem, az államhatalmi szervek vezetői. Egyik legfőbb okának azt tartom, hogy a politikai hatalom korábbi kisajátítása ezen szervek vezetői részéről tulajdonképpen ez volt, a párttagság emiatt érzett haragot.

A másik, ez fontosabb, hogy az új típusú, már a többpártrendszer követelményeihez igazodó kapcsolatrendszert ismerte fel a párttagság egy része, aki így döntött. Én ezt jónak tartom és nem tartom bajnak. Mondták nálunk néhányan a párttagok közül, hogy ebben is, másban is, kádermunkában is túl kell lépni a korábbi gyakorlaton, és nekünk arra kell figyelni, azt hogyan érjük el, hogy kommunistát választanak-e vezetőnek.

Kedves Elvtársak! A vélemények közül vitatkoznék Devcsics elvtárssal, mindenképpen nem tanácsolnám, hogy hatalmi szóval zárjuk le a pártértekezletek sorát. Én azt fogadom el, ami a jelentés végén van, hiszen észérvekre hivatkozva be kell látni, hogy már nem a májusi pártértekezlethez való felzárkózás a feladat, de pártértekezletek szerintem ezen túl is lesznek, kellenek is.

Végül engedje meg a tisztelt Központi Bizottság, hogy három durcás megjegyzést is tegyek, egy kicsit estefelé talán lehet, félig komolyan, félig viccesen.

Magunkat új típusú testületnek tartom, hiszen bennünket is a májusi pártértekezlet választott. Hadd mondjam el röviden, lehet, hogy rövid, kicsit igazságtalan, én elég alacsony hatékonyságúnak tartom a mi munkánkat, a vitában nagyobb önmérsékletet és sokkal több konstruktivitást várnék el a hozzászólóktól, figyelembe véve azt is, hogy tulajdonképpen az előterjesztéseket változtatás nélkül fogadjuk el mindig, vonatkozik ez a mostanira is, a február 10—11-ire is.

A másik, hogy nagyobb politikai érzékenységre és több politikai bátorságra van nekünk is szükségünk, és utalni szeretnék Horn elvtárs felvetésére március 15-ével kapcsolatban. De azt hiszem, lehetne sok minden másról is beszélni, lemaradunk, mással foglalkozunk, nem azt mondom, hogy nem fontosak, de ragaszkodunk a napirendekhez. Harmadikként azt is szeretném felvetni, hogy rendkívül sokat bíráltuk a Politikai Bizottságot — én ezt nem szeretném visszavonni természetesen —, de azért én is kíváncsi lennék rá, hogy ők hogyan értékeli a Központi Bizottság munkáját, tudtunk-e mi elég segítséget adni az ő tevékenységükhöz, és arányos-e ez az itt eltöltött idővel. Köszönöm szépen a figyelmüket.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Rajki Sándorné elvtársnő felszólalását, Jókay Endre elvtárs következik.

JÓKAY ENDRE elvtárs: Kedves Elvtársak! Roppant rövid tudok lenni most már. Szerintem az írásos anyag jó tényfeltáró, a szóbeli előterjesztés pedig jó következtetést levonó.

Amit mondani szeretnék az egy-két, az anyagban is megjelenő jelenség oka, vagy amit én oknak vélek, teszem ezt azért, mert úgy gondolom, hogy az okok feltárásából lehet a jelenségeket megváltoztatni.

Elsőként: így fogalmaz az anyag, hogy több helyen még mindig nem zárultak le a viták a pártértekezlet megtartásának szükségességéről. Szerintem ez a tény jól mutatja a helyzetet és a párttagok bizonytalanságát, határozatlanságát is. Úgy tapasztalom, hogy manapság egyre több a vitaalap, s ahogy minél több megvitatni-való jön elő, növekszik ez a vitaalap, úgy csökken a megegyezési alapunk. A vita pedig nem önmagáért való, ezt már mi régóta tudjuk és azért mégis miért van ez így a vitával? Talán azért, mert harminc évi más gyakorlat után szinte rázúdítottuk az önállóságot az alsóbb pártszervezetekre. Nem tudnak úgy élni vele, mint ahogyan mi szeretnénk? Én azt hiszem, ne csodálkozzunk, az önállóságot tanulni kell, amint ahogy a kisgyerek is sok viszontagságon megy át, amíg eljut a totyogástól a biztonságos járásig. Hámori elvtárssal egyetérték ebben a dologban.

Aztán a vezetés hatása az önállóságra. Ebben a teremben is elhangzott, hogy a politikai vezetőknek önálló arculata kell hogy legyen. Ez igaz, minden embernek szüksége van erre, de, ha a közvéleményben minden politikai vezetőknek csak az önálló arculata jelenik meg és egységes törekvés nem, akkor szerintem ez az egység kialakulása ellen hat. Vitában az egység kialakulását csak egységes vezetés mellett lehet és úgy tudom elképzelni. Ezért is várják az emberek szinte áhítotva, kinyilatkoztatásként, hogy mit akar a Magyar Szocialista Munkáspárt, mert úgy gondolom, ők is úgy érzik, hogy így születhet meg az egység.

Arra is szeretnék kitérni, hogy a párttagság nem érez felelősséget a kialakult helyzetért, mert a korábbi döntések kialakításában nem vett részt. Ez így elhangzik, de az az érzésem, hogy mintegy védekezésként hangzik ez el a vezetés és a környezet felé is, mert azért az is megfogalmazódik, hogy engem félrevezettek, ennek alapján én is félrevezettem másokat.

Gazdasági kérdésekben, főleg 1956 megítélésében vetődik ez fel, és sok emberben komoly belső konfliktust okoz. Ennek oldásához én azt hiszem, megint csak idő kell, és ennek az időnek most nem állunk éppen bővében.

Következő ilyen gondolat: az újonnan választott testületekben rendkívüli mértékben csökkent a munkások aránya. A párttagok elsősorban a munkahelyi vezetőiket tartják alkalmasnak arra, hogy megfelelően képviseljék őket. Ez is egy megfogalmazás, azt hiszem az is, amit én tapasztaltam olyan munkások körében, akik nem vállalják tovább a testületi munkát. Az mondják, csinálják most már a főnökök, ők érnek rá munkaidő alatt, mint itt el is hangzott, ahogy tapasztaltam — nekünk dolgozni kell, mondják ők. Ebben én — túl azon, hogy ez egy szemlélet megjelenése, vagy egy reagálás — ismét egy sündisznóállást látok, egy védekezési álláspontot látok azoknak a részéről, akik így mondják.

Mit tehetünk, mit tartok én a leginkább jónak arra, hogy változzon a párt illetően helyzete? Azt hiszem, hogy a reformokkal való azonosulás és reformeredmények, főleg ez lenne a hangsúlyos, amit mondanék, a reformeredmények politikában és gazdaságban az, ami szükséges. Így lehet egységes felsorakoztatást elérni egy követendő úton, s ezt kellene mielőbb elérnünk, ezzel tudnánk azt hiszem leginkább megalapozni azt, hogy ne sodródjunk, hanem vezessünk.

Kedves Elvtársak! Engedjék meg, hogy hadd szóljak egypár szót a Munkásőrségről. Azt hiszem, különleges aktualitása van ennek, az én mondanivalómnak itt és most.

1956-ban kilencéves voltam, 1987-ben tíz éve munkásőr, ezt csak azért mondtam, mert tíz-tizenkét éve még nem robbantak bombák a metróban, nem folytatom. Talán jobb volt a gazdasági helyzet, jobb volt az emberek közérzete? Biztosan, és lám manapság a takarékosság jegyében egyesek a Munkásőrséget akarják megszüntetni. Lehet ez is egy út, de én azért azt mondom, hogy a családban is, ha takarékoskodni kell, akkor azt ésszerűen kell csinálni, amire szükség van, azt nem lehet eldobni, azt nem lehet nem megvenni. Csak a szükségtelen dolgoktól kell megszabadulni. Én azt hiszem, hogy ezt a gyakorlatot manapság már nagyon sok magyar család gyakorolja. Ez egy anyagi oldal ebből a szempontból is, de azt hiszem, hogy a Munkásőrséggel kapcsolatban van más is, a közösség, a közösségi tudat érzése, ami azt hiszem, hogy egyik fő mozgatórugója annak a több tízezer embernek Magyarországon, aki ma munkásőr, és azt mondhatom, hogy ezt nem akarjuk feladni. Még azt is hozzátehetem, azt hiszem tanulni is érdemes abból, amit mi a Munkásőrség tapasztalatából tudunk mondani.

A vitákkal kapcsolatban: vitázunk a gyárigazgatótól a segédmunkásig, klasszikus példaként mondhatom, ott vagyunk, vitázunk a mi feladatainkról és az általános feladatokról is, és azután jön a parancsnok, aki azt mondja, hogy mit kell csinálni, és akkor én azt a legjobb tudásom szerint végrehajtom, hogy az elvtársaim munkáját ne rontsam. Ez a tapasztalat.

Ami pedig az aktualitás különösségét illeti. Nem vagyok híve senkivel, az alternatívokkal sem a konfrontációnak, kifejezetten károsnak tartom, és éppen ezért, mert nem vagyok híve, szeretném, hogy tudják ők is, hogy ott motoszkáljon a fejükben állandóan az itthon lévőeknek vagy a Bécsben táncolóknak, meg azoknak, akik velünk nem akarnak ünnepelni, akik jelképesen a televíziót akarják elfoglalni, hogy vannak itthon, akik önkéntesen, szó ellen szóval — és azt hiszem megfogalmazhatom így is —, hogy fegyver ellen fegyverrel, de meg akarják védeni a szocialista irányú fejlődést.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Jókay elvtárs felszólalását, a vitaösszefoglaló előtt Grósz Károly elvtárs kíván szólni.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Három megjegyzést szeretnék tenni, a vita indított rá. Horn elvtárs javasolta, hogy március 15-ével kapcsolatban küldjünk ki egy munkabizottságot, amely kezdjen tárgyalásokat az alternatív mozgalmakkal. Én nem javaslom, hogy ezt az ajánlást elfogadjuk. Először azért nem, mert a legutóbbi ülésen kiküldtünk egy munkabizottságot,⁷² amelynek az a feladata, hogy a különböző alternatív mozgalmakkal a párbeszédet kezdje meg, tárgyaljon és készítse elő majd — ha ezek a szervezetek legális pártként fognak dolgozni — a másik bizottság munkáját. Ez a tevékenység elkezdődött, szerintem ebbe beilleszthető az ezzel kapcsolatos munka.

Nem hiszem, hogy a bizottságok dömpingje növelné munkánk hatékonyságát, így is megítélésem szerint szép számmal van munkabizottságunk, elég nehéz át is fogni. Azzal, hogy az alternatív mozgalmak gyakorlatilag elutasították, vagy zömük elutasította március 15. közös megünneplését, megítélésem szerint egy új politikai helyzet állt elő. Azt javaslom, hogy a Politikai Bizottság, ha holnapután reggel ülést tart,⁷³ akkor ezt vitassa meg. Majd a személyi kérdéseknél rátérek, hogy tegnap miért nem volt módunk erre időt szakítani. Kezdődött az ülés.

Az az eredeti felfogásunk, hogy egy közös, állami és társadalmi ünnep legyen. Ezt kellene felülvizsgálni, egy nagy politikai demonstrációvá kellene szerveznünk ezt az ünnepséget, mégpedig a párt, a Hazafias Népfront, a KISZ és a szakszervezet, valamint minden olyan más alternatív mozgalom részvételével, amely ehhez hajlandó csatlakozni. Tömegdemonstrációt kellene szervezni, amelyet rendben, fegyelmezetten kellene lebonyolítani. Ha az alternatív szervezetek ettől elhatárolják magukat, és külön akarnak tömegdemonstrációt, megítélésem szerint ennek útjába semmilyen akadályt nem szabad állítani, leszámítva azt, amit elfogadtunk a közrend, a közbiztonság szabályainak megfelelően.

Politikai normák is vannak itt, nyilvánvaló, hogy rendszerellenes felkelésre, ha szervezekednek, vagy netán a harmadik világháborút akarják kirobbantani, ilyen alapelvek vannak, akkor fel kell lépni ellenük.

Ezért azt kértem a Központi Bizottságtól, hogy egyrészt a Fejti elvtárs vezette munkabizottságot bízza meg, hogy folytassa tovább ezt a munkát, másrészt a Politikai Bizottságot hatalmazza fel arra, hogy ebben alakítsa ki álláspontját, valamint javaslatot szertnének majd tenni, hogy 7-én tartsunk újabb központi bizottsági ülést

és akkor kötelezze a Központi Bizottság a Politikai Bizottságot, tegyen jelentést arról, hogy március 15-ével kapcsolatban milyen intézkedéseket hozott, mit lát kívánatosnak.

Másik megjegyzésem: a vitából megfogalmazódott, hogy több megyei pártterkezetlen párttestületekből funkcionáriusokat kihagytak, tanácselnököt, rendőrkapitányt, SZMT-titkárt. Azt a megközelítést tartom reálisnak és indokoltnak, amely Rajki elvtársnő első, őáltalá gyengébb érvek tekintett megközelítési módja volt, hogy bizonyos fokú szenvedélyek jelentek meg a politika asztalán. De szerintem egy többpártrendszer struktúrája között nekünk nem az lesz az érdekünk, hogy így elhatároljuk magunkat az ilyen szervezetekben dolgozó kommunistáktól, hanem éppen fordított lesz az érdekünk. Szerintem nem egy általában higgadt felismerés juttatta el ide a pártterkezeteket, hanem legtöbb esetben a hangulat, amit sok minden, korábban felhalmozódó személyi feszültség irritált.

Szerintem tehát erről a kérdésről is jó lenne a jövőt illetően hosszabb távon töprengenünk, mert ha 1990-ben tartjuk a kongresszust, annak előkészítése során ez nagyon fontos megközelítési mód lesz, hogy a választott testületek milyen személyi összetételűek legyenek.

Végül felvetődött a Központi Bizottság munkája. Tájékoztatásul szeretném elmondani, hogy a legutóbbi ülésen kiküldött munkabizottság márciusban elvégzi a munkát, úgy gondolom, hogy nemcsak a Központi Bizottság tagjaival kellene arról külön-külön beszélgetni, hogy hogyan látják a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkáját, hanem a Politikai Bizottságnak is ki kell alakítania a véleményét, valamint meg kell kérdeznünk a megyei párt-végrehajtó-bizottságokat is. Meggyőződésem szerint onnan jobban és tárgyilagosabban látszik a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkája.

És ennek része kell hogy legyen egy olyan személyi értékelés is, amelynek alapján a testületnek módja és lehetősége legyen konzekvenciák megfogalmazására. Köszönöm.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Grósz Károly elvtárs hozzászólását. Látam, hogy jelentkezett Katona Béla elvtárs is, de visszalépett. Van-e további jelentkező? Nincs. Köszönöm szépen. Akkor ezzel a vitát lezárjuk. Felkérem Lukács elvtársat, foglalja össze.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Mindenekelőtt szeretném megköszönni az elhangzott véleményeket, észrevételeket, javaslatokat és a téma iránti figyelmet. Úgy éreztem — kilenc elvtárs szólott hozzá a napirendhez, ketten, Boros László és Péter Szigfrid elvtárs írásban tettek észrevételt, megjegyzést⁷⁴ —, az elhangzott hozzászólásokban támogatták az előterjesztéseket, annak tartalmát s következtetéseit. Egyetértettek a Központi Bizottság és a megyei, városi pártbizottságok számára ajánlott feladatokkal.

Nem tudom, úgy mondhatom-e, hogy ezúttal vagy ezúttal is a napirend témája erőteljesen kibővült, szó esett itt az alternatív szervezetekhez való viszonyról, külpolitikai orientációról, a semlegességről, milyen párt legyünk, világnézeti vagy politikai párt legyünk, és szó esett a munkásorségről ismét.

Azt szeretném kedves elvtársak ezekkel kapcsolatban megjegyezni, hogy ezek olyan nagyságrendű, horderejű javaslatok, felvetések, melyekkel külön-külön is majd itt a Központi Bizottságban és azt hiszem az egész pártban foglalkozni kell.

Szeretnék tárgyyszerűen a témával kapcsolatban néhány megjegyzést tenni. Ez

sem ellentétes azzal a vitaszellemmel, ami érzékelhető volt a felszólalások során. Mit mondhatunk erről a kilenc hónapról?

Kedves Elvtársak! Mind az írásos előterjesztés, mind a szóbeli kiegészítés ezt az időszakot a párt szempontjából nagyon értékes időszaknak tartja. Azt hiszem, hogy el lehet most már mondani, hogy a megújulás az egész pártban elkezdődött, tehát a májusi pártértekezlet állásfoglalásával valamennyi pártszervezetünk, pártbizottságunk foglalkozott. Tehát hozzá kell tennünk, hogy ez a megújulás azért eltérő színvonalú, intenzitású, hatású, eredményű.

Megpróbáltuk számba venni, hogy mit tekinthetünk ennek kapcsán mégis eredménynek, azt, hogy új eljárások, új módszerek honosodtak meg a pártban, rendkívül erőteljes volt a személyi változás. Ott, ahol pártértekezletek voltak, a statisztikából olvasható, hogy a régi testületek kétharmadát — tehát a testületek létszámának kétharmadát — nem választották újjá, de jellemző az új gondolkodás, a pártmunka nyilvánossága és a több demokrácia.

Én azt hiszem, el lehet mondani, hogy a pártértekezlet szelleme él, hat és nemcsak gondolkodásban, hanem jórészt a pártmunka gyakorlatában. Politizál és vitatkozik ez a párt, hogy nincs olyan egység még, és nem olyan erős az akcióképességünk, mint ezt óhajtjuk, ennek megvannak a feltételei [*sic!*]. Több kérdést a pártban, a Központi Bizottságban még nem vitattunk meg. Egységet pedig a megvitatandó kérdésekben és a kialakult álláspontban lehet majd tartalmilag keresni, vagy az ehhez való viszonyban lehet azokat viszontmegtalálni.

Nagy értéknek tartom, talán legnagyobb értéknek, hogy a pártértekezlet visszafordíthatatlanul erjesztője lett a párt- és a közügyek demokratikus, nyilvános kezelésének.

Miért akkor az a javaslat — mondhatom úgy is, hogy beavatkozás, ami az előterjesztésünk végén van — azt a folyamatot, hogy a megyék, városok most kilenc hónap után akarnak válaszolni tavaly májusra, ezt zárjuk le.

Mindenekelőtt azért kedves elvtársak, mert megítélésünk szerint olyan helyzet alakult ki, hogy a pártmunka megújításának számos eszköze, lehetséges módja, gyakorlata közül a városi vagy megyei pártértekezlet vált a megújulás, a korszerű gondolkodás, a reformszellem vagy reformpártiság egyedüli mércéjévé, mutatójává. Úgy látjuk — én személyesen is úgy látom —, hogy ez az állapot politikai teherként nehezedik olyan megyei, városi pártbizottságokra, munkájukra, akiknek egyébként programjuk van, testületük megújult, és élvezik a párttagság bizalmát, de mert, ahogy elhangzott a vitában, hogy ezt a kérdést — legyen vagy ne legyen pártértekezlet — állandóan napirenden lehet tartani, ennek következtében ezen pártbizottságok közül többen elbizonytalanodtak, és most kilenc hónap után is azzal foglalkoznak, azon medítnak, hogy legyen vagy ne legyen pártértekezlet.

Tudunk olyan előkészítő munkáról, amely májusra irányozza elő az ilyen tartalmú, ilyen jellegű pártértekezletet. Szeretnék azonban egy-két mondatot arról is szólni, hogy miért vált mégis a pártértekezlet ilyen súlyú pártfórummá, mert azért ez nagyon tanulságos.

A bizalom hiányában látom alapvetően ennek okát, abban, hogy a párttagság ebben a formában látta a tagsági akarat érvényesülésének biztosítékát. Az, hogy nem elégedett meg azzal, hogy vele konzultáljanak a programról, delegálással, delegálás útján alakíthatja a pártbizottság összetételét, hanem közvetlenül is dönteni akart a programban és saját vezetői megválasztásában.

Devsics elvtárs beszélt arról, hogy a bizalomhiány mögött az is van, hogy a

párttagság egy része számára munkastílusunk elfogadhatatlan volt, és valljuk be, hogy ebben nagyon sok igazság van. Tehát a párttagság azon kritikája volt érzékelhető, amikor úgy fogalmaztak, hogy a párt vezetése elszakad a tagságtól, nincs közvetlen napi kontaktus, nem érzékelik, hogy az irányító párttestületeknek markáns álláspontja lenne. Nem ismerik őket, arctalan testületeknek tartották nagyon sok helyütt a városi és megyei pártbizottságokat, nem ismerték álláspontjukat. Ennek a fordítottjára van igény, hogy kemény, markáns álláspontú irányító pártbizottságokat szeretne a tagság látni.

Szerintem hiba volt, hogy korábban azt mondtuk a pártban nagyon sok esetben, hogy a pártszervezetek vagy a pártbizottságok mivel ne foglalkozzanak. Az élet azt hiszem ezt a kérdést megválaszolta. Azt hiszem, nincs politikai, társadalmi, gazdasági életünknek egyetlen olyan kérdése, amiben ma ne lenne szükség arra, hogy a kommunisták véleményüket hallassák, álláspontot alakítsanak ki, és azt képviseljék is.

A bizalom hiányának okát kell véleményem szerint tehát megszüntetni, s ennek több formája, módja, tanácskozási fóruma lehetséges, többek között pártértekezlet is, megfelelő indokkal, céllal, napirenddel és szabályozott módon.

Megítélésem szerint a mozgalom nemcsak a megújulás szükségességéig jutott el, hanem birtokában van a megújulás tartalmi jegyeinek és feladatainak. Én azt hiszem, hogy ezen az úton kell nekünk tovább haladni.

Néhány konkrét kérdésre, amely elhangzott a felszólalásokban: már itt elhangzott Barts elvtársnő részéről, Devcsics elvtárs felvetette a függetlenítés kérdését. Kérem szépen, mai szabályaink szerint is ez már nyitott kérdés. Tehát a pártbizottságok mérlegelhetnek, dönthetnek abban, hogy hol alkalmaznak függetlenítést. Egyébként én a munka társadalmazásának a szükségességére szeretném ennek kapcsán a figyelmet felhívni.

Elhangzott itt, hogy határozatilag zárjuk le, vagy ne zárjuk le a pártértekezleteknek, az ilyen jellegű pártértekezleteknek a határidejét és folyamatát. Szeretnék kiktartani a beterjesztett javaslat mellett azzal a módosítással, hogy talán az összehívás határidejétől el lehet tekinteni, és azt lehetne kimondani, hogy ahol a pártértekezletek előkészítése folyamatban van, gyorsítsák meg a döntést, és április végéig ezeket a pártértekezleteket tartsák meg, és ezzel a pártértekezleteknek ez a típusa fejeződjék be.

Hámori elvtárs részéről hangzott el egy javaslat, hogy most döntsön a KB abban, hogy a párttagok saját elhatározásuk alapján vegyenek részt egyházi szertartásokon. Nem ajánlom elvtársak, hogy ebben a kérdésben most a Központi Bizottság állást foglaljon. Áprilisban várhatóan foglalkozunk a párt működésével, szervezeti felépítésével, a pártmunka más tartalmi kérdéseivel. Azt hiszem, hogy kicsit szélesebb módon és szélesebb tartalommal kellene megközelítenünk ezt a problémát is. Ez ahhoz tartozik, ami el is hangzott, hogy milyen párt legyünk inkább: világnézeti párt, vagy politikai párt.

Rajki elvtársnő megjegyzéseihez csak annyit szeretnék hozzátenni — Grósz elvtárs jórészt itt válaszolt —, hogy március 15. és más kérdésekben nem lemaradásban vagyunk, hiszen a pártnak ezekben a kérdésekben világos álláspontja volt. Megkaptuk a választ, abban van igazság, hogy most ismét mi vagyunk soron és lépésben.

Kedves Elvtársak! Az összefoglalóban elhangzottak alapján szeretném kérni, hogy a Központi Bizottság fogadja el az előterjesztéseket, emelje határozattá a ja-

vaslatokat, és határozattal szabályozza a pártértekezletek összehívásának és megtartásának rendjét. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Köszönöm Lukács elvtársnak az összefoglalót. Határozathozatal következik, kérek egy kis figyelmet. Mielőtt a határozat egészére tennék javaslatot, ismertetem, hogy néhány konkrét javaslat elhangzott, és ezek felett kell először szavoznunk.

Megkérdem, hogy Horn Gyula elvtárs fenntartja-e javaslatát Grósz Károly elvtárs tájékoztatója után. Fenntartod?

HORN GYULA elvtárs: Elnézést, csak azért indokolom, legutóbb arról döntöttünk, hogy az átmenettel kapcsolatos időben majd, tehát átmenetről volt szó. Ez pedig egy konkrét... (nem érthető).

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Világos, tehát Horn elvtárs fenntartja javaslatát. Kérem, aki az ő javaslatát támogatja — tessék, Nagy Imre elvtárs kíván ehhez szólni.

NAGY IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Két körben folytattunk elég komoly tárgyalásokat különböző alternatív szervezetekkel március 15. közös megszervezéséről, amelyek eredménytelennek bizonyultak. Én egyetértek azzal, hogy ezeket a tárgyalásokat folytatni kell, március 15. dolgában is, de azt hiszem, ebbe a mederbe érdemes terelni, amiről a múlt központi bizottsági ülésen döntöttünk. Március 15. megünneplésével kapcsolatban egy nagyon gyors politikai döntésre van szükség, amire Grósz elvtárs utalt. Ez a héten még megszületik, és erre van lehetőség, akkor talán nem késünk el. Ha ez a héten nem születik meg, akkor lekésünk a dolgokról.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Nagy elvtárs. Kérem elvtársak, aki egyetért Horn Gyula elvtárs konkrét javaslatával, kézfelemeléssel szavazzon. Tehát itt arról volt szó, hogy egy különbizottság, háromtagú bizottság foglalkozzék március 15-e előkészítésével (nevetés).

Úgy látom, hogy nem támogatja a Központi Bizottság. Világos.

Következő: Hámori Csaba elvtársnak volt két konkrét javaslata. Az egyik az, hogy tegyük szabaddá a párttagok részvételét az egyházi szertartásokon, a másik pedig, hogy ne legyen határidő a pártértekezlettel kapcsolatban. Először az elsővel, az egyházi szertartáson... (Közbeszólás: Lukács elvtárs mondott egy kompromisszumot.) Köszönöm szépen. Hámori elvtárs elfogadja Lukács elvtárs válaszát, illetve megoldását. Akkor mind a kettőtől elálltál. Elvtársak, a határozathozatalra a következő a javaslat. Figyelmet kérek.

Az egészére vonatkozólag először tehát javasoljuk, hogy a Központi Bizottság a Lukács János elvtárs által előterjesztett jelentést vegye tudomásul, másodsor szabályozza a pártértekezletek kezdeményezésének és összehívásának rendjét a következők szerint:

- a) a pártértekezletet a pártbizottság hívja össze,
- b) a pártbizottság köteles összehívni a pártértekezletet, ha az azt célzó egyéni vagy csoportos kezdeményezést támogatja a tagság egyharmada.

Harmadik pont: Az országos pártértekezletből adódó feladatok meghatározására hivatott helyi és megyei pártértekezletek megrendezésének határidejét 1989. április 30-ban határozza meg. Kérem, aki egyetért ezzel a javaslattal, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Ki van ellene? Úgy látom nincs.

Ki tartózkodott?

Megállapítom, hogy a határozatot a Központi Bizottság egyhangúlag elfogadta. Elvtársak! Ezek után megköszönöm a két meghívott elvtárs részvételét. Most 30 perc szünet következik. Tehát fél hatkor folytatjuk a munkát, a negyedik napirenddel, a különfélékkel.

S z ü n e t

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a munkát. Rátérünk a 4. napirend tárgyalására, a különfélékre. Miután Iványi és Fejti elvtárs most tartják a sajtókonferenciát, ezért egy kicsit változtatunk a sorrenden, ez a meghívott elvtársakat érinti. A következőkkel folytatjuk tehát: Javaslat a párttagfelvétel és a tagdíjfizetés egyes kérdéseinek módosítására.⁷⁵ Előadó: Lukács János elvtárs

Megkérdem, nincs-e valakinek kiegészítenivalója? Megkérdem, hogy van-e kérdés a javaslattal kapcsolatban? Úgy látom, nincs. Hozzászólás? Tessék Judik elvtárs.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mint gondolom sokan, én is úgy végzem a központi bizottsági tagsággal kapcsolatos munkámat, egyfajta sokktényező eredőjeként, aminek egyik fő tartóoszlopa az, hogy állandóan érzem magam mögött a közvetlen környezetem és elsősorban alapszervezetem támogatását és állandó segítségét.

A következő történt velem a napokban. Ez a tartóoszlop — hogy úgy mondjam — megingott, ugyanis alapszervezetünk a tagdíjfizetéssel kapcsolatosan végezte munkáját, és itt történt először, mióta központi bizottsági tag vagyok, hogy úgy éreztem, teljesen szembekerültem az alapszervezetemmel. Mégpedig olyan formában, hogy — ha szabad így mondanom — egyik oldalon volt a tagság, a másik oldalon voltam én. Mindenféle érvet hiába elővéve próbáltam meggyőzni alapszervezetem tagjait a Központi Bizottság határozatából adódóan,⁷⁶ egyszerűen nem tudtam meggyőzni őket.

Felhozta én mindent, a Központi Bizottság 20 százalékos és az egész országos 30 százalékos csökkentéssel kezdve mindent, nem tudtam meggyőzni őket, tehát ebből arra következtetek, hogy talán még többször felmerülhetnek a tagdíjfizetéssel kapcsolatosan bizonyos problémák. Azt hangsúlyozom, hogy ha egyedül vagyok, akkor ez a mi és az én problémám. Ha esetleg mások is tapasztalták, akkor persze más a helyzet. Az elmondottakból következően én azt a következtetést, illetve azt a javaslatot tenném, hogy tudom, ma minden fillért meg kell fogni, és bizonyára számítások is voltak a javaslattal kapcsolatban. De azért akkor, amikor ma — ha szabad így mondanom — nem tolonganak az emberek sajnos az MSZMP-be, ezt az egyfajta nagyvonalúságot azért talán mégis, ennek ellenére megengedhetnék magunknak, nevezetesen: azt, hogy nem ragaszkodnánk ehhez, az onnan kezdődő díjfizetéshez, amikor valakit felvettek a pártba, csak ahogy régen volt, amiután megkapta a tagkönyvét. Szerintem inkább valami egyéb szigorítás kellene, hogy minél előbb kapja meg a tagkönyvét, vagy pedig egyéb más megoldások kellenének. Azért is mondom ezt, hogy véleményem szerint nehogy esetleg az a vád érjen

egyesekek részéről, hogy egy tagdíjfizetővel több, alig várjuk már, hogy fizessen. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Judik elvtárs felszólalását. Ki kíván még szólani elvtársak? Látom több jelentkező nincs. Lukács elvtárs kérem, hogy válasszon.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A javaslat mögött az húzódik meg, hogy a tagfelvétel a pártalapszervezetek kizárólagos joga legyen. Azt hiszem, valamennyien nagyon jól ismerjük a tagfelvétel folyamatát, tehát korábban is döntött a párttaggyűlés, majd az irányító pártszerv hagyta jóvá, de előtte az illető párttaggal elbeszélgettek. Most a legújabb rend szerint az irányító pártbizottságok, végrehajtó bizottságok havonta üléseznek. Ha nem sikerült arra az ülésre előkészíteni, két-három hónapot is igénybe vett, míg az illető kézhez kapta a könyvét.

Amennyiben elfogadjuk a javaslatot, hogy a tagfelvétel a pártalapszervezet kizárólagos hatásköre, elvileg az a gyakorlat is járható, hogy másnap a párttag kézhez kapja a tagkönyvét. Tehát felvették, bementek a pártbizottságra, kitöltik a tagkönyvét, és délután átadják a párttagnak. Ebből következik nyilván, hogy módosítanunk kell egy korábbi határozatunkat is, amely mitől számít? A tagfelvétel időpontjától kell akkor számítani a tagdíjfizetés idejét is, mondhatnánk, hogy a tagkönyv átvételétől, de az lényegében megegyezik szinte azzal a héttel, de mindenképpen azzal a hónappal.

Ezt tudom a javaslatához még indoklásul adni. Logikusan következik a tagdíjfizetés ideje a párttagfelvétellel összefüggő szabályozáshoz. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm, Lukács elvtárs. Elvtársak, határozathozatal következik. Kérem, aki egyetért az előterjesztett javaslattal a párttagfelvétel és a tagdíjfizetés egyes kérdéseinek módosításával, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Ki van ellene? Nincs senki.

Tartózkodott-e valaki? Egy tartózkodással a Központi Bizottság a javaslatot elfogadta. Köszönöm szépen.

Elvtársak! A következő: Javaslat a Központi Bizottsághoz írott levelekkel való foglalkozás rendjére.⁷⁷

A Központi Bizottság tagjai megkapták írásban a javaslatot. Megkérdezem, hogy Lukács elvtársnak van-e szóbeli kiegészítése. Nincs. Van-e kérdés, elvtársak? Észrevétel? Nincs.

Kérem, hogy határozzunk!

Ki ért egyet a javaslattal? Köszönöm.

Ki van ellene? Úgy látom, nincs senki.

Tartózkodott-e valaki?

Egyhangúlag elfogadta a Központi Bizottság a javaslatot.

A következő előterjesztés: Javaslat pártjelvény alapítására.⁷⁸ Megkérdezem Lukács elvtársat, van-e szóbeli hozzáfűznivalója? Tessék parancsoljon.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Elsősorban azért, mert a korábbi napirendek tárgyalásánál már több elvtárs érintette a pártjelvényvel kapcsolatos javaslatot [sic!]. Így Fock elvtárs általában elvetette. Koi Tibor elvtárs, aki anyagi megfontolások miatt sem tartja indokoltnak a pártjelvény alapítását. Dudla elvtárs mellette volt azzal, hogy a Központi Bizottság alapítson pártjelvényt, teremtsen ez-

zel lehetőséget arra, hogy a párttagok belátásuk szerint viselhessék, Romány elvtárs pedig olyan megközelítésben szólt a pártjelvény alapításának kérdéséről, hogy a közleménybe semmiképpen ne kerüljön be. Ez majd a döntés függvénye, ahogy döntünk, aszerint kerül be nyilván a közleménybe.

Elvtársak! Egy párton belüli kezdeményezésről van szó. Nem új keletű kezdeményezés, a tagkönyvcsere megelőző beszélgetéseken elég nagy számban javasolták párttagok, hogy alapítson a Központi Bizottság pártjelvényt. Azóta több pártszerv és pártbizottság tett ilyen kezdeményezést. Indokuk lényegében abban fogalmazható meg, amit egyébként leírtunk, hogy a jelvény megjeleníthető rendezvényeken, kiadványokon és a párttagok belátásuk szerint párthoz való tartozásukat kifejezhetik azáltal, hogy viselnek jelvényt.

Nem mértük fel az igényeket. Szeretném hangsúlyozni, hogy ez esetben minden bizonnyal, tehát így megfogalmazottan kisebbségi véleményről van szó. Megfontolandó, hogy a kisebbségi véleményt tisztelve, annak helyt adva döntünk, és a pártjelvény viselése — gondolom — nem lesz kötelező, minden párttag belátása szerint visel esetleg pártjelvényt. Ami az anyagi vonatkozását illeti, akadály az anyagi vonat nem lehet önmagában. Ennek utánanéztünk, van egy egyszeri ráfordítás, mostani becslés szerint körülbelül 20 forintos értékben, de ez értékcikkes tárgy lenne, tehát jelvény, a pártolók megvásárolnák. Tehát egyszeri ráfordítás, amely menet közben megtérül.

Ennyit szerettem volna a javaslat indoklásaként és az eddigi hozzászólásokra reagálásként a pártjelvény alapításával kapcsolatban elmondani. A javaslattal természetesen több mindent lehet tenni, le lehet most venni napirendről, el lehet fogadni, és el lehet utasítani. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Lukács elvtárs kiegészítőjéhez van-e kérdés? Tessék elvtársak. Először arról kell döntenünk, hogy legyen-e vagy sem. Ha elvben a Központi Bizottság úgy határoz, hogy legyen, megterveztetjük és visszahozzuk ide, esetleg meg lehet majd tekinteni. Tehát ez a kérdés. Van-e észrevétel még elvtársak? Nincs.

Akkor döntenünk kell, megkérdezem, hogy ki fogadja el a javaslatot pártjelvény alapítására vonatkozólag. Miután ez egy kicsit bonyolult, megkérem, hogy ezen az oldalon Kovács Imre elvtárs számolja meg a szavazatokat, ezen az oldalon pedig Petrovszki István elvtárs.

Kérem szépen, ki van ellene? A többség. Világos elvtársak. Ki tartózkodott? Egy tartózkodás.

Elvtársak, nem kell számolnom, azért mert 30-an támogatták, tehát világos, hogy a többség nem fogadja el a javaslatot, levettük egyelőre a jelvény kérdését, illetve végleg, ha csak újabb javaslat nem születik.

Elvtársak! A következő témát kellene még megtárgyalnunk. Szóbeli tájékoztató a koncepciós büntetőperek felülvizsgálatáról, valamint a BM zárt irattárában őrzött anyagok további kezeléséről. Az előadónk még a sajtókonferencián van, még várunk, addig engedjék meg, hogy tájékoztassam a Központi Bizottságot néhány kérdésről.

Az egyik: a Minisztertanács szerdán, holnap dönt március 15-e munkaszüneti nappá nyilvánításának szabályozásáról, illetve november 7-e munkanappá nyilvánításáról. Tehát ennek a szabályozása van napirenden, mert elvben a pártban korábban döntöttünk. Ez az egyik bejelentenivalóm.

A másik: javasoljuk március 7-re összehívni a Központi Bizottság ülését, közvetlenül az Országgyűlés 8-án kezdődő ülészsaka előtt. Napirendre javasoljuk a következőket:

A párt rövid akcióprogramjának elfogadása, amiről szó volt. Egyébként ezt az anyagot 28-án a Politikai Bizottság jóváhagyja, és március 1-jén kaphatják meg a Központi Bizottság tagjai.

A második napirend: március 15-e megünneplésével kapcsolatos politikai feladatok, teendők áttekintése. Ez előzőleg a Politikai Bizottság napirendjén szerepel.

A harmadik dolog az Országgyűlés időszaka előtti teendők áttekintése, ezen belül konkrétan a bős—nagygyarosi vízlépcsővel kapcsolatos indítvány kezelésének módja, ez politikai kérdés ebben a szituációban. A Központi Bizottság hatásköre, hogy a kommunista frakciót megfelelően felkészítsük az ülésre.

Ezt kívántam szóban elmondani, és vannak a személyi kérdések, illetve 7-én még személyi kérdések is lesznek, ez majd kiderül a mostani ülésünk további menetéből is.

Kérem, most vagy várjunk kellene, vagy pedig személyi ügyekre térünk át, akkor viszont a meghívott elvtársakat kérjük, hogy várjanak az ülés végéig a megyei pártbizottságok és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai, mert utána egy rövid megbeszélés lesz.

Köszönöm az állandó meghívott elvtársak részvételét, rátérünk a személyi ügyek tárgyalására. Mint említettem, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai várják meg az ülés végét, mert lesz egy rövid tájékoztató, illetve megbeszélés. Személyi ügyekre térünk át. Megkérem Grósz elvtársat, hogy terjessze elő a kérdéseket.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Klenovics Imre elvtárs, a Somogy megyei első titkár, a Központi Bizottság tagja, azzal a kéréssel fordult a Központi Bizottsághoz, hogy mentse fel megyei pártbizottsági első titkári tisztsége alól, valamint a központi bizottsági tagsága alól is. Kérését azzal indokolja, hogy betöltötte a 61. esztendő, a választások után már nem dolgozna tovább a megyében, és úgy érzi, hogy a választás előkészítését — ott pártértekezlet lesz egyébként — annak a vezetőnek kell lebonyolítania, aki a határozat végrehajtásán fog dolgozni. A pártértekezletig helyettesítését megoldottnak látja ő maga is, és a testület is az egyik jelenlegi megyei első titkárral, és abból a megfontolásból, hogy úgy érzi, hogy ha már nem aktív, [nem tudja azt a szerepet betölteni,] amit a megyei élmények alapján itt egy aktív megyei első titkár betölthet. Ezért kéri felmentését tagsága alól. A Politikai Bizottság ezt a kérdést megtárgyalta, és támogatja Klenovics elvtárs kérését. Kérem szíveskedjenek megvitatni, majd szavazni.

Második személyi kérdés: Losonczi Pál elvtárs levelet írt a Központi Bizottság főtitkárának, azzal a kéréssel, hogy a Politikai Bizottság, illetve a Központi Bizottság elé terjessze a levelét. Felolvasom:

„Két esztendeje múltott annak, hogy egészségi állapotom miatt kértem, mentse nekem fel párt- és állami funkcióimból, kompromisszumként elfogadtam, hogy átmeneti időre a központi bizottsági tagságomat és képviselői mandátumomat megtartom. Az azóta eltelt idő alatt mindkét tisztséggel járó feladatok oly mértékben megnövekedtek, amelyek ellátását vállalni nem tudom, ezért lemondok központi bizottsági tagságomról és képviselői mandátumomról, valamint a Népköztársaság El-

női Tanács-i tagságomról. Kérem a fentiek szíves tudomásul vételét, valamint azt, hogy az Országgyűléshez benyújthassam lemondásomat. Losonczy Pál.”

A Politikai Bizottság ezt ugyancsak megtárgyalta, és támogatólag terjeszti a Központi Bizottság elé.

Harmadik személyi kérdés: Stadinger István elvtárs, az Országgyűlés elnöke, az Országgyűléshez címzett, ma az Országgyűlés alelnökének átadott levelével kereste meg a Politikai Bizottságot pénteken, s kérte, hogy a Politikai Bizottság támogatólag terjessze kérését a Központi Bizottság elé. A levelet felolvasom.

„Tisztelt Országgyűlés! Az Országgyűlés megtisztelt bizalmával, és a múlt évben elnökké választott. Most a Tisztelt Országgyűléshez fordulok, hogy lemondásomat fogadja el és tisztségemből mentsen fel. Az Országgyűlésben is tükröződnek az élet szinte minden területét érintő és gyorsuló ütemben végbemenő folyamatok. Az Országgyűlés egyre fontosabbá válik és munkájának megszervezése során új feladatokat kell ellátnia, nemegyszer feszült viszonyok között. Ehhez, az Országgyűlés elnökeként szerzett tapasztalataim alapján állíthatom, hogy fiatalabb képviselőre lenne szükség. Én 63. évemben járok és 47 éve dolgozom. Ismételten kérem a Tisztelt Országgyűlést, hogy lemondásomat tudomásul venni, és a felmentést megadni szíveskedjék.”

Stadinger elvtárssal folytattam múlt hét pénteken egy négy szemközti beszélgetést. Szeretném Önöknek világosan megmondani, azzal a szándékkal, hogy arra kérjem, álljon el ettől a kérésétől, mert megítélésem szerint ez politikailag elég bonyolult és nehéz helyzetet fog teremteni számunkra. Stadinger elvtársat nem tudtam meggyőzni. A beszélgetés során azt is megfogalmazta, hogy nemcsak egészségi állapota — bár alapvetően úgy érzi, nem bírja a terhelést —, hanem az is motiválja magatartását, hogy nem kapott elegendő támogatást munkájához. A hangsúlyt azonban az első elemre tette, ezt szeretném hangsúlyozni.

A Politikai Bizottság tegnap reggel, az ülés előtt megvitatta ezt Stadinger elvtárs jelenlétében, majd délben ugyancsak ezért ültünk. Stadinger elvtárs kérte, hogy terjesszük javaslatát a Központi Bizottság elé. A Politikai Bizottság úgy határozott, a kérdést tudomásul veszi és támogatólag a Központi Bizottság elé terjeszti.

Ez a változás több szempontból politikailag bonyolult helyzetet teremthet. Közismert már, hogy Apró elvtárs is lemondott képviselői mandátumáról, 21 országgyűlési képviselő ellen visszahívási javaslatok indultak el, eddig ennyit tudunk, lehet hogy több, péntekig 21 volt. Tehát részben elvtársaink, azonkívül tudjuk, hogy egy elvtársunk — budapesti képviselő — kérte a lemondását tekintettel arra, hogy egy gyűlésen olyan megfogalmazást használt, ami a cigányokra elmarasztaló volt, és jelen volt a Cigányszövetség képviselője is, aki ezt politikailag káros és hibás szemléletnek vélte. Ezért indult ellene olyan hangulat, hogy úgy érzi, nem tudja ellátni képviselői feladatát. Tehát látszik, hogy több indítékból, de egy irányba ható folyamatról van szó, a parlament tekintélyének, presztízsének, működőképességének a kikezdése ez.

Részben egyik oldalról szándékkal, a másik oldalon pedig úgy látszik, az elvtársak egyre nehezebben vállalják azt a terhelést, ami itt ezen politikai viszonyok között reájuk hárul.

Mi úgy gondoltuk a Politikai Bizottság ülésén, hogy egy ponton tudomásul kell vennünk, ha Stadinger elvtárs nem akarja vállalni, nem lehet erőltetni, hogy csinálja tovább. Az igazsághoz tartozik az is, hogy főleg a legutóbbi, vagy két üléssel korábbi — nem emlékszem pontosan — elnöki tevékenységével kapcsolatban a parla-

mentben megfogalmazódtak kritikai megjegyzések. Gondolom ez is motiválta az ő döntését. Mi úgy látjuk, hogy 8-án ezt a parlament elé kell terjeszteni, a parlament azonban ebben a helyzetben nem lehet elnök nélkül.

Tehát ezért mi úgy gondoljuk, hogy a Központi Bizottságnak ma felhatalmazást kellene adni a Politikai Bizottságnak, hogy készítse elő az új elnökre vonatkozó javaslatát és alapvetően az első napirend mellett ez az ok, amiért még a parlament előtt kellene a Központi Bizottságnak összeülni. A Központi Bizottság üléséig, a Politikai Bizottságnak egy soron kívüli ülésén — én csütörtök reggelt ajánlottam, számítva arra, hogy ma elhúzódik az ülés — konzultációt kell tartani. Személyi javaslatokra kell ajánlást tennie, és a politikai bizottsági tagoknak és a Központi Bizottság titkárainak minden megye kommunista képviselőcsoportját meg kell keresni, még az ülés előtt konzultációt kell tartani, hogy a 7-ei ülésre egy olyan javaslatot tudjunk előterjeszteni, hogy a kommunista képviselők véleményét ismerjük. A 7-i döntés után még 7-én este össze kell hívni a kommunista képviselők tanácskozását ebben a teremben azért, hogy megismertessük a Központi Bizottság elvi állásfoglalását és kérjük, hogy — ha több jelöltre kerül sor, akkor a több jelölt esetében — kik azok, akiknek a támogatását szavazatukkal erősítsék meg, vagy biztosítsák.

Úgy gondolom, mivel a múltkor úgy döntöttünk, hogy a képviselőket kötelezni csak a Központi Bizottság kötelezheti egységes szavazatra abban a kérdésben, amiben a Központi Bizottság véleményét kialakította, ez az eljárás kikerülhetetlen, ehhez tartani kell magunkat, és saját szabályainkat sértenénk meg.

Bizonyára a megyékben folytatódó konzultáció is több javaslatot fog felszínre hozni. A lebonyolítás módja, hogy a Hazafias Népfront, ebben a pillanatban Országos Tanácsának Elnöksége — mert nincs semmilyen szabályokba rögzítve, hogy a Népfront Tanácsa-e, vagy az Elnökség — a parlament ülésén javaslatot tesz egy jelölőbizottságra. A jelölőbizottság tagjainak mindegyiknek országgyűlési képviselőnek kell lennie, a jelölőbizottság az ülés végére elkészíti javaslatát, és mivel első aktus a képviselőház elnökének felmentése, valamikor az ülés végén az elnök személyére a jelölőbizottság javaslatot tesz és a képviselőház szavaz.

Ezt most azért mondtam el ilyen részletesen, mert elég bonyolult és kicsit rendezetlen pillanatnyilag ennek a visszahívásnak vagy lemondásnak, felmentésnek a technikája, mert a visszahívásra van a házszabályban utalás, lemondásra nincs.

Most hagyjuk jóvá a házszabályt, nemrégén a parlament ülésén, erre senki sem gondolt, hogy az elnök kérheti esetleg a felmentését, pedig ez emberi dolog, erre gondolnunk kellett volna. Sajnos ez egy hézag, nem merem mondani, hogy joghézag, de mégis hiba, ezért még bonyolultabbá teszi a helyzetet. Nehezebb kezelni technikailag ezt az ügyet. Az sincs tulajdonképpen tisztázva, hogy a ház elnökére ki tesz javaslatot. Csak annyi, hogy a Hazafias Népfront tesz javaslatot, most, hogy a főtitkár-e, a testület tesze-e, ez sincs tulajdonképpen megfogalmazva, csak így van, hogy általában a Hazafias Népfront. Mi úgy gondoljuk, hogy az elnökség hivatott arra, hogy ezt megtegye ezt a javaslatot. Huszár elvtárssal, a jogászokkal erről konzultáltunk, erre a következtetésre jutottunk. Kérem elvtársak, hogy egyenként szíveskedjenek a vitát lebonyolítani, illetve szavazni a kérdések felett.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Kedves Elvtársak! Először is megkérdezem, hogy kinek van kérdése Klenovics elvtárs kérésével kapcsolatban, illetve megjegyzése. Tessék Aczél György elvtárs.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs: Az első ülésen be kell tölteni?

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Értem a kérdést, Klenovics Imréről van szó.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs: Bocsánat.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Egyenként mennénk elvtársak, személyi ügyekről lévén szó. Tehát most Klenovics Imre elvtárs, a Somogy megyei pártbizottság első titkára, a Központi Bizottság tagja kérte felmentését mindkét funkciójából. Kérdés nincs? Észrevétel nincs?

Akkor megkérdezem, hogy a Központi Bizottság tudomásul veszi-e a kérést, illetve Grósz elvtárs előterjesztését. Aki igen, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Ki van ellene? Úgy látom nincs [sic!].

Tartózkodott-e valaki? Nem.

Köszönöm szépen. Megállapítom, hogy Klenovics Imre elvtársra vonatkozó javaslatot a Központi Bizottság egyhangúlag tudomásul vette, elfogadta.

Következő: Losonczi Pál elvtárs kérése, illetve a reá vonatkozó javaslat előterjesztése. Van-e kérdés? Tessék Fock elvtárs.

FOCK JENŐ elvtárs: Azt szeretném megkérdezni, hogy Losonczi elvtárral Grósz elvtárs beszélt-e?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: A levél óta nem, a levél előtt beszéltem. (Közbekérdezés: miért nem?) Mert nem tudtam, fizikailag képtelenség lett volna. Nem jött el Losonczi elvtárs a mai ülésre sem, nem is jelezte.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Észrevétel elvtársak, vagy egyéb kérdés? Tessék Juscák elvtárs.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Elnézést kérek, nem akarom az időt húzni, de mégis dilemmám van, és szeretném megosztani a Központi Bizottsággal, vagy véleményt kérni. Most tulajdonképpen a Központi Bizottság olyan elvtársakról mond véleményt, szavazunk a felmentésük kérdését illetően, akik bizonyos állami funkciókat is betöltenek. Ehhez kapcsolódik a kérdésem, hogy hogyan lehet azt etikai-
lag megítélni, ha valaki egy ilyen hosszú, tisztességes állami funkció után kéri a felmentését — elnézést kérek, ne vegyék anyagiasságnak —, ugyanakkor igényt tarthat-e arra a nyugdíjra, ami a korábbi funkciójából egyébként megilleti?

Szeretném ezt azért is felvetni, és etikai kérdésnek tartom, mert a múltkor Hegedüs elvtárs, a volt kormányelnök kapcsán amikor kiderült, hogy milyen a nyugdíja, bizony elég komoly kérdések merültek fel ezzel kapcsolatban. Lehet, hogy bonyolítom, túlbonyolítom a kérdést, de egy picit van benne egyfajta dilemmám. Köszönöm szépen.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Juscák elvtárs most Losonczi elvtársról van szó?

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Igen.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Világos. Van-e még észrevétel elvtársak? Tessék Kárpáti Ferenc elvtárs.

KÁRPÁTI FERENC elvtárs: Nem lehetne kérni Losonczi elvtársat, tekintettel

arra, hogy nagyon felelős posztról van szó, hogy az ő jelenlétében, az ő előterjesztésében döntsön a Központi Bizottság? Nincs erre lehetőség?

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Világos, köszönöm Kárpáti elvtárs. Kinek van még észrevétele? Úgy látom nincs. Kérem Grósz elvtársat, válaszoljon.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Ami Losonczi elvtárs kérését illeti: itt ülnek a teremben többen olyanok, akik emlékeznek rá, hogy Losonczi elvtárs két évvel ezelőtt sem akarta sem az országgyűlési képviselőiséget, sem az Elnöki Tanács tagságát, sem a központi bizottsági tagságát megtartani. Én ott voltam azon az ülésen, ahol ezt kifejtette. Akkor Kádár elvtárs beszélt vele, majd végül elfogadta. Egyébként többen szoltunk hozzá azon az ülésen, és azt kértük tőle, hogy egy darabig vállalja. Szerintem Losonczi elvtárs kérése — ő konzekvens önmagához, mert két évvel ezelőtt ugyanígy megfogalmazta a kérését.

Néhány héttel ezelőtt egyik ülésünk szünetében beszélgettem vele, ő mondta, hogy szeretné, ha visszatérnének rá, és én azt mondtam, hogy Losonczi elvtárs: döntsön Ön, és így kaptam meg a levelet, meghívtuk a mai ülésre, illetve a tegnapi-ra, nem jött már fel Losonczi elvtárs, nem is jelezte, hogy miért nem jön fel, azt sem, hogy távol marad. Lehet most nem dönten, megpróbálni még egyszer megkeresni és 7-én dönten, de ő a 8-i parlamenti ülésen már az országgyűlési képviselőiség alól való felmentését kérni akarja, tekintettel arra, hogy legjobb ismereteim szerint elküldte a parlamenti irodának ezzel kapcsolatos kérését.

Tehát megvárhatjuk a 7-ét minden további nélkül, én nem látom értelmét elvtársak. Ez két éve tart, ez az ügy, de dönthetünk másképpen is, nem kell tárgyalni, és meg lehet próbálni még egyszer megkeresni Losonczi elvtársat.

Ami a nyugdíjat illeti, az két különböző dolog elvtársak, nem kellene összekeverni ezeket a dolgokat. Kérem, abban az ügyben annak idején a Politikai Bizottság egyetértésével a Minisztertanács úgy döntött — ez ha jól emlékszem nyolc embert érint összesen —, hogy alakuljon ki egy olyan rendszer, amelyre majd fokozatosan rá kellene térni, hogy bizonyos tisztségek betöltésénél egy más nyugdíjbírálati rendszert alakítsunk ki. Ez rossz visszhangot váltott ki az országban. Szerintem nekünk van igazunk, de nem lehet úgy csinálni, mintha nem hallottuk volna meg, hogy hogyan vélekednek az emberek. Ezért legjobb tudomásom szerint egy olyan elvi álláspont alakult ki a kormányban — helyesen —, hogy ezt az egész kérdéskört a nyugdíjrendszer korszerűsítésének részeként majd a parlament által fogják jóváhagyatni. Ez így szerintem helyes, befér ebbe a rendszerbe. Én akkor is azon leszek, támogatom meghatározott körben bizonyos olyan kedvezmények biztosítását, ami — mert így szól az alaphatározat —, nem a visszahívás esetében érvényes.

Tudniillik a visszahívás esetében, ha valakit funkciójából visszahívunk, akkor nem jár az a járandóság, ami ennek a minisztertanácsi határozatnak az alapján ennek a nyolc embernek jár.

Hegedüs Andrással kapcsolatban egy nagy vita volt annak idején, ugyanis ha egy rendszert csinálunk, akkor azt el kell dönten, hogy milyen rendezőelvek alapján lehet az alól kivételt tenni. Hol vannak a kizáró tényezők? Jogász kollégium több fordulóban megvitatta, hogy Hegedüs Andrást 1956-ban nem visszahívták, hanem Hegedüs András lemondott. Ez a kettő nem ugyanaz. A jog szerint tehát ha a hét emberre érvényes ez a minisztertanácsi határozat, akkor érvényes a nyolcadikra is, Hegedüs Andrásra.

Tehát teljesen szabályos, jogszerű, de természetesen ezt a minisztertanácsi hatá-

rozatot vissza lehet vonatni, de azt én egy konstruktív megoldásnak látom, hogy a nyugdíjtörvény részeként rendezzék el egy meghatározott körnek ezt a nyugdíját.

Még egyszer azt kérem, hogy a két dolgot ne keverjük össze, ha a nyugdíjjal gondunk van, vagy probléma van, ezt soron kívül napirendre lehet tűzteni, de itt most a személyi felmentés van napirenden, ebben kell dönteni.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Elvtársak, döntenünk kell. Tehát ki ért egyet Losonczy elvtárs — saját kérésére, érdemeinek elismerése mellett — kérésének elfogadásával, illetve Grósz elvtárs javaslatával? Aki egyetért, kézfelemeléssel szavazzon! Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Nincs.

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Egy tartózkodással a Központi Bizottság elfogadta Losonczy Pál elvtárs kérését, illetve ezzel kapcsolatban Grósz elvtárs előterjesztését.

Harmadik kérdés Stadinger István elvtárs kérése, illetve a Politikai Bizottság nevében előterjesztett javaslatról kell döntenünk. Kinek van kérdése a témával kapcsolatban? Aczél elvtárs jelentkezett.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs: Azt kérdeztem, hogy a házszabály rendelkezik, azonnal be kell tölteni?

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Igen. Van-e még más kérdés, elvtársak? Veres József elvtárs.

VERES JÓZSEF elvtárs: Nem lehetne Stadinger elvtársat idehívni?

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Itt van kint a házban, de várjunk még egy kicsit. A kérdés világos. Van-e még további kérdés, elvtársak? Nincs több kérdés.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: A házszabály nem rendelkezik, tehát nem vagyunk kötelesek betölteni. Mi egyébként ennek ellenére úgy ítéljük meg, hogy ebben a szituációban ez a tisztség nem maradhat üresen. Lehet, hogy rosszul látjuk a helyzetet, ebben a Politikai Bizottság állásfoglalása egységes volt.

Stadinger elvtárs megkérdezte tőlem, hogy a közelben tartózkodjon-e. Azt mondtam neki, énfelőlem ott tartózkodhat ebben a házban párttag, ahol akar, de én azt mondtam neki, ne vegyen részt ezen az ülésen, ez a Központi Bizottság ülése, itt a testület választott tagjai vannak, Stadinger elvtárs pedig nem tagja a Központi Bizottságnak. Az elvtársak dönthetnek úgy, hogy hívjuk be, azt hiszem könnyen el lehet érni, én nem javaslom. (Közbeszólás: a PB-n ott volt egyébként.)

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Veres elvtárs elfogadja-e a választ? Egyébként a Politikai Bizottság ülésén jelen volt Stadinger elvtárs, tehát ott többször fel is szólalt, kérdések hangzottak el a címére, esetleg megkeressük. De neki valószínű jobb, hogy nincs jelen, mert érzelmileg már túl van egy bizonyos meneten.

Van-e észrevétel, elvtársak? Fock elvtárs tessék parancsolni.

FOCK JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az első személyi kérdésnél tudomásul vettem, a másodiknál nyögve tudomásul vettem. A harmadiknál viszont sok minden felmerül bennem.

Felmerül bennem elsősorban az, hogy a ház nem maradhat elnök nélkül. Stadinger elvtárs így lett elnök,⁷⁹ ezzel a felkiáltással, mindenféle más javaslat volt, az az egy javaslat nem volt ott a parlamentben, hogy ő mutatkozzon be, mert az elnök-

lő asszonytársunk mégis neki adott szót, így lett ő elnök. Azt hiszem, hogy szó nélkül elfogadni nem lehet most azt az indoklást sem, hogy a ház nem lehet egy hónapig — általában most minden hónapban parlamenti ülés lesz — elnök nélkül, mert a házszabály erre vagy arra, nehézség stb. Van alelnök, a következő ülést vagy a mostani ülést az alelnök is vezetheti, de ebbe én nem akarok beleavatkozni, inkább azt mondanám, hogy illő lenne, ha a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság meggondolná, hogy nem lett volna-e helyesebb — akkor én felszólaltam és elmondtam, hogy Stadinger elvtársat én 40 éve ismerem, és sok mindenre jónak tartom, de ilyen magas közjogi méltóságra a lehető legrosszabb javaslatnak tartom. Ezt nem ilyen csúnyán mondtam akkor, udvariasabban, de most egy kicsit dühös vagyok önmagamra is, hogy miért nem harsogtam.

Mert ő úgy lett parlamenti elnök, hogy bemutatta, ő harsogni tud, hát harsogni azt tudott, de egy közjogi méltóságra teljesen alkalmatlan. Ezt sok mindennel bebizonyította rövid idő alatt. Azt hiszem, hogy nekünk ennek kapcsán el kell gondolkodnunk, hogy vajon tényleg bölintsünk-e azért, mert a Politikai Bizottságnak az a véleménye, más megoldás nincs, vagy azért, mert szociáldemokrata kell ebben az időben oda stb.

A másik: mostanában van ez, hogy azért kell, mert szociáldemokrata, azért kell, mert pártunkívüli, azért kell, mert parasztpárti volt, jó én azt mondom, hogy — azt hiszem mondtam is már ebben a testületben — a következő választásoknál ha nem lenne több párt, akkor is a mi pártunk 40—50 százaléknál többet nem kaphatna, több képviselője nem lehetne. Ez a hetven-egynéhány százalék teljesen abnormális a magyarországi viszonyokhoz képest és a közhangulathoz képest. De azért aszerint válogatni most magas tisztségekbe, hogy azért a mi emberünk, de szociáldemokrata volt, parasztpárti volt, vagy most pártunkívüli, de azért tudjuk, hogy a mi emberünk. Sok ilyen emberünk volt, akinek egyszerre három párttagsági könyv volt a zsebében. Volt nekünk olyan emberünk is, aki már a kezdet kezdetén megkérdezte Debrecenben, hogy melyik pártba lépjen be, és háromnapig gondolkodási ideje volt. Sajnos a mi pártunkba lépett be, mert megígérték neki, hogy nálunk ő miniszterhelyettes lesz, később azután államtitkár is lett belőle. Sok ilyen esetünk volt.

Azért most már erről ideje lenne, hogy leszokjunk. Éppen azért, mert nehezebb időket élünk. Azt hiszem, hogy ezen érdemes elgondolkodni. Tehát ebből kitűnik, hogy Stadinger elvtárs kérésének tegyünk eleget. Ha nem kérte volna, meggyőződésem, hogy 3—4 hónapnál tovább nem tudott volna azon a helyen maradni. A magatartása ebben a rövid időben olyan volt, amit én is elítéltem. Nem Király Zoltán ítélte el elsősorban, elsősorban én magamat ítélem el, hogy miért nem harcoltam jobban az ellen, hogy Stadingerből, akit ismerek 40 éve és sok minden poszton jól dolgozott, rendes, tisztességes embernek tartom, csak éppen erre a lehető legalkalmatlanabb embernek tartottam akkor is, tartom most is [*sic!*]. Tehát örömmel hozzájárulok, hogy tegyünk eleget kérésének.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Fock elvtárs felszólalását. Van-e további? Tessék.

OSZTAFI BÉLA elvtárs: Én azt szeretném megkérdezni, ha jól értettem a Központi Bizottság ülése után este fognak összeülni a kommunista képviselőkkel? (Grósz elvtárs közbeszólása: másodszor)

Engem például az zavarna, ha előállna egy olyan helyzet, hogy mondjuk ők a

javaslatot, amit majd kapnak, nem fogadják el. Mit fogunk tenni ebben a helyzetben? Esetleg más javaslattal élünk? Ezen elgondolkodtam, hogy mi lesz ebben a helyzetben?

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: További észrevétel? Úgy látom nincs, akkor megkérem Grósz elvtársat, válaszoljon.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Fock elvtárs hozzászólására a következőket szeretném elmondani. Én személy szerint valóban képviseltem egy olyan álláspontot, hogy az állam vezetésében és a kormány vezetésében legyen pártönkívüli. Ezért támogattam, sőt mi több kezdeményeztem az Elnöki Tanács elnökének személyére vonatkozó javaslatot, és kezdeményeztem többek között a művelődési miniszterre vonatkozó javaslatot, és kezdeményeztem még más pártönkívüliek, például a tervhivatal államtitkárának jelölését is, mert én magam egyetértettem elvileg azzal, a népfronttanács ülésen kialakult állásfoglalással, hogy nem jó, hogy egyetlen pártönkívüli sincs az állami vezetésben. Kállai elvtárs vezette azt az ülést, emlékszik rá. Ez nagyon komolyan felvetődött az országos tanács nem elnökségi ülésén, egy tanácsülésén, akkoriban, amikor a kormány megújítása napirendre került. Tehát én valóban ebben a kérdésben a pártönkívüliek esetét képviseltem. Én ma is képviselek egy olyan álláspontot, hogy ha alkalmas pártönkívülit találunk — ez önmagában persze, hogy pártönkívüli, nem biztos, hogy garancia, de — [ha alkalmas] vezető tisztségre — támogassuk. Stadinger elvtársnál a múltja, szociáldemokrata múltja nem vetődött fel, amikor őt jelöltük. Nem sok jelölés volt, közösen töprengtünk, a Politikai Bizottságban is és a népfront legszűkebb vezetői testületében. Bevallom őszintén, nagyon szegények voltunk javaslatban, mint ahogy ma is szegények vagyunk, ezt is szeretném világosan megmondani.

Végül is emlékszem a Fock elvtárs állásfoglalására. Akkor a testület tagjainak nagy többségét természetesen nem is ismerhette, tehát a bizalom alapján fogadta el a jelölést. Ha valaki a rossz jelölésért hibáztatható, akkor a főtitkár, utána a Politikai Bizottság, aki elfogadta a javaslatát. Nem mentség egyetlenegy személyi ügynél sem, senki számára, aki javaslatot tesz, hogy bennem nem olyan kép alakult ki Stadinger Istvánról korábban, ami a Fock elvtársban kialakult. Én ugyan nem 40 éve ismerem, gázgyári igazgató korában ismertem meg, egy végrehajtó bizottságban ültem vele a VIII. kerületben, aztán a Fővárosi Tanácsban dolgozott, akkor hozott össze megint a sors. Én nem gondoltam volna, hogy részben ez a politikai nyomás, részben az ő egészségi állapota, valamint a feleségének ez a rendkívüli súlyos egészségi állapota akkora terhet jelent számára, hogy nem bírja ki ezt a nyomást.

Nem tudok többet mondani. Egyébként Stadinger elvtárs politikai tisztességében, emberi elkötelezettségét illetően semmifajta kétség bennem azóta sem merült fel. Én úgy látom, hogy idegileg nem bírja ezt a hármas terhet. Én nagyon hosszan beszélgettem vele négy szemközt. Van köztünk olyan viszony, ha politikai megfontolás lett volna mögötte, akkor azt világosan megmondta volna.

A képviselőkkel kapcsolatban: épp azért kell lejárni a képviselőcsoportokat, ami nem lesz könnyű, húsz megyébe kimenni, hogy a kommunista képviselőktől véleményt kérjünk. A Politikai Bizottságnak azért kell holnapután reggel összejönni, hogy néhány javaslatot hallgasson meg, amit a főtitkárnak elő kell terjeszteni. Azt meg kell konzultálni a kommunista képviselőkkel. Lehet, hogy újabb javaslatok lesznek, akkor ismét össze kell ülni, és három-négy vagy öt javaslatot kell a

Központi Bizottság elé terjeszteni, ha abból mi mondjuk, két javaslatot el tudunk fogadni, vagy hármat, akkor a képviselőknek lehetőséget kell adni, hogy lelkiismeretük szerint abban a három személyben döntsenek.

Vagy ha úgy döntünk, hogy csak egy személy mellett kell voksolni az országgyűlési képviselőknek, akkor egy személy. Tehát két fordulóban találkozunk az országgyűlési képviselőkkel. Ez tehát lehetővé teszi, hogy körülbelül felmérjük, milyen javaslatok, milyen elképzelések, milyen igények fogalmazhatók meg a vitában.

Nyilvánvaló, hogy a jelölőbizottság azt jelöli, akit jónak lát. Nyilvánvaló, a jelölőbizottságban lévő kommunisták azt fogják képviselni, amit a Központi Bizottság fog képviselni, a pártönkívüliek nyilvánvalóan csak akkor, ha egyetértenek vele, vagy elfogadják, de utána, szavazásnál ennél a többségnél elméletileg annak kellene lenni a ház elnökének, akit a Központi Bizottság elfogad.

Elképzelhető, hogy ez egy olyan szituáció lesz, ahol meg kell kérdeznünk a képviselőktől, hogy felvállalják-e a pártfegyelmet, vagy a konzekvenciáit akkor, ha nem.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Hollán elvtársnő kér szót? Tessék.

HOLLÁN ZSUZSA elvtársnő: Azt hiszem, egyikünknek sem lehet kétsége afeől, hogy az Országgyűlés elnöke, két alelnöke, 21 képviselő ellen nem véletlen, hogy visszahívási javaslatok vannak.

En azt kérdezem, ha jól emlékszem az Alkotmánytervezetben benne van: biztosítani kell azt, hogy országgyűlési képviselőkre ne lehessen egyszerűen annak alapján visszahívási javaslatot tenni, hogy így vagy úgy szavazott. Jól emlékszem? Nem tudom, nincs nálam a szöveg. Miért nem próbáljuk már most megvédeni a becsületes, tisztességes, tehát olyan képviselőket, akik ellen nem merül fel semmi olyasmi, amiért személyükben ténylegesen indokolt lenne a visszahívás. Köszönöm.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Ez a szavazójogi törvényre vonatkozik. Ez a most érvényben lévő törvényben benne van, hogy az adott választókerület szavazóinak 10%-a elég ahhoz, hogy visszahívási indítványt kezdeményezzenek, és ennek van egy bonyolult procedúrája, ezt most nem mondanám el.

De most ez van érvényben. Azt akarjuk, hogy majd a következő választójogi törvényben ez ne így legyen benne. Tudniillik, ez egy áldemokratikus megoldás, éppen kontra a polgári demokráciáknak, de most ezt nem akarom részletezni.

Ez szinte valamennyi szocialista ország választójogi törvényében valamilyen formában benne van. A következőben a mi törekvésünk szerint nem kell, hogy benne legyen ez a módja, hanem majd más megoldás. Tehát csak válaszként mondom, hogy ez most így van érvényben, ez nem az Alkotmány kérdése, hanem választójogi törvény kérdése.

Röviden csak ennyit, de ennél bonyolultabb a helyzet valóban, és azt hiszem, hogy lezárhatjuk ezt a témát. Fock elvtárs, tessék parancsolni.

FOCK JENŐ elvtárs: Úgy látszik, nekem ez már örök sorsom, hogy a mindenkori főtitkárral összezsínölök [*sic!*]. (Közbeszólás: három volt összesen.)

Nem sokszor találkoztunk még. És a legtöbb esetben úgy, hogy előfordult az is, hogy neki volt igaza, legtöbbször én ma is úgy érzem, hogy nekem volt igazam, és volt úgy, hogy félreértettük egymást. Most azt hiszem, ez az eset forog fenn, hogy egyetértünk Grósz elvtárral. Ez nem tiszteletkör akar lenni, és úgy érzem, hogy mégis félreértjük egymást.

Azt, hogy félreértjük egymást, azzal szeretném megmagyarázni, hogy előrevetítettem, hogy akármilyen állapotok lennének most, a következő választáson a mi pártunk az 40–50%-nál többet nem kap, de ahhoz meg kellene feszülni, hogy azt kapjuk. — Tehát én elvileg nem ellenzem azt, ha megfelelő, jó pártonkívülinek is megüresednek helyek, nem ellenzem, hogy volt szociáldemokrata, parasztpárti, kispárti vagy akármilyen pártonkívüli legyen megfelelő. Azt akartam kifejezésre juttatni, hogy meg nem felelőt ne rakjunk oda csak azért, mert nem párttag. Ezt akartam mondani. És ezzel gondolom Grósz elvtárs egyetért. Valószínűleg én nem jól fejeztem ki magam.

Tehát egyetérték azzal, hogy bárhol megüresedik hely, abnormálisnak tartom, hogy ebben az országban nemcsak most, 10 évvel ezelőtt is abnormális volt, hogy egyetlen pártonkívüli miniszter volt, az is olyan, hogy 57-től már nem volt miniszter. Előtte nem volt párttag, a Trautmann elvtárs.⁸⁰ Utána az én miniszterelnökségem alatt is minden miniszter párttag volt. Abnormális volt akkor is, 10 évvel ezelőtt is, 15 évvel ezelőtt is, és ma különösen abnormális dolog. Ezzel egyetérték teljes mértékben. És ha például a miniszterelnök megkapja az Alkotmány alapján azt a jogot, hogy ő jelölje ki, akkor én nagyon megbiztatnám a miniszterelnököt, hogy legalább fele a Minisztertanács tagjainak ne a mi pártunk soraiból kerüljön ki, hanem más pártok, ha léteznek már akkor, vagy pártonkívüli [*sic!*].

Azt hiszem, hogy ezzel a félreértést, amennyiben félreértés volt, ez kiküszöbölte.

Stadinger elvtársra visszatérve, azt hiszem, ezt világosan elmondtam a múltkor is, megismételtem most is, hogy Stadinger elvtárral szemben semmiféle rossz véleményem nincs, azonkívül, hogy közjogi méltóságra alkalmatlannak tartottam őt, és alkalmatlannak tartom most is. Egyébként semmi kifogásom, és az, hogy a felesége beteg, elnézést, azt nem tudtam, azt, hogy ő beteg, azt meg nem is akarom elhinni. Mindegy. A lényeg az, hogy valakit kell keresni helyette. Főntartom azt a véleményemet, hogy nem muszáj kapkodva keresni a helyére valakit, egy hónapig ki lehet bírni.

Még egy dolog van, ami zavar ebben a kérdésben. Olvastam valamelyik, azt hiszem a Reform újságban Révész Andrásnak a nyilatkozatát, hogy a Nyers elvtársat fölvenné a pártjába, Marosán a fő áru, azt nem venné fel, Sarlós elvtárs meg Stadinger elvtárs kiskatonák, közkatonák voltak a szociáldemokrata pártban, még nem jelentkeztek nála, majd, ha jelentkeznek, akkor eldönti. Ez kicsit zavar engem, hogy pont akkor jelentkezik a Stadinger, hogy nem vállalja, amikor a Révész András azt mondja, hogy majd ha nála jelentkezik, akkor beveszi a pártjába esetleg, mint régi szociáldemokrata kiskatonát. Ez egy kicsit még zavar engem.

Most pedig — Stadingerrel összefüggésben — ez a 21 visszahívás, még eltart egy darabig.⁸¹ Eddig még egy van, aki ő maga is kéri, a másik ügyvédet akar magával vinni. Egyébként ostoba módon a Vidával⁸² szemben azt vetik fel, hogy az egy jó képviselő volt, és a kifogás tulajdonképpen az vele szemben, hogy ő mint alelnök, nem úgy viselkedett, mint ahogy elvárták volna tőle. Én ismerek másik 29 embert, aki együtt reszket Vidával, hogy ő is a 30 között volt, aki a 32 után feláll a parlamentben ebben a bős—nagyvarosi ügyben, és őket is hátha ezért javasolják majd visszahívásra.

Ez egy darabig eltart, körülbelül a választásokig, és ha 20 embert visszahívunk, a 20 közül körülbelül 18 — ahogy visszaemlékszem, megint csak pártember lesz — azt megint mondhatnám, hogy sajnos, a pótképviselő is az lesz majd, ettől na-

gyon kétségbeesni nem kell, darabonként meg majd, egy, kettő, három, négy. Nem kell ettől előre megijedni.

Megkérdezem, nehogy még egyszer ki kelljen szaladnom, egyetértünk valahogyan? Köszönöm szépen. Közbeszólás: egyébként nem vagyunk idegesek, de foglalkoztat bennünket.

SZŰRÖS MÁTYÁS elvtárs: Elvtársak, a félreértést sikerült eloszlatni. Akkor visszatérünk a javaslatra. Most már döntenünk kell. Még van egy jelentkező, Szlamenicky elvtárs. Elnézést kérek, hogy a demokráciának is vannak olyan szabályai, de tessék jönni. Ki akar még szólni elvtársak, hogy tiszta legyen a helyzet? Nincs.

SZLAMENICKY ISTVÁN elvtárs: Elvtársak! Csak pusztán egy dolgot ajánlok a Politikai Bizottságnak megfontolásra. Itt a délután óta spekuláltam azon, hogy vajon mi készül 15-ére? Igazából nem is tudjuk. Hét nap választja el 8-ától 15-ét. Vajon mi nem vállalunk-e fel egy olyan kockázatot, hogy 8-a előtt Canossa-járás az országban, az ellenzék, akinek semmi nem fog tetszeni, az felgyújtja a motort, fölkavarja a vizet, és 8-án a parlamentben, még ha győzünk is, most így szó szerint többes számban mondom, olyan előszélet csinálunk 15-ére, hogy nem tudom, mi lesz akkor. Vajon, nem lenne-e értelmesebb az, hogy most csendesen tudomásul vesszük, hogy elment az elnök, helyettesíti az alelnök, és az elcsitul 15-e után legközelebbi parlamenti ülésen vesszük elő. Ugyan Grósz elvtárs mondta azt, hogy ne maradjon üresen, de ezt a gondolat miatt vettem fel, hogy vajon taktikailag nem szembeszithető-e ez a megfontolás is.

SZŰRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Szlamenicky elvtársnak a hozzászólását. Elvtársak! Erre a kérdésre nemigen lehet most válaszolni. Azt mondom, hogy vegyük figyelembe azt, amit Grósz elvtárs az előterjesztéssel kapcsolatban mondott, és Szlamenicky elvtárs észrevételét is tartsuk szem előtt, és döntsünk a kérdésben.

Tehát: van Stadinger elvtárs kérdése, Grósz elvtárs előterjesztése az ügygel kapcsolatban. Aki egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Ki van ellene? Kettő fő.

Ki tartózkodott? Senki.

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság Stadinger elvtárs kérését elfogadta, az előterjesztett javaslatot a Központi Bizottság elfogadta, két ellenszavazattal.⁸³

Még a személyi ügyekkel kapcsolatban: kérem, hogy a Központi Bizottság vegye tudomásul a következőket:

Mint tudják, Bielek József elvtársat megválasztották a Fővárosi Tanács elnökének. A Központi Bizottság hatáskörébe tartozik a Fővárosi Tanács elnöke, előtte volt róla szó, most kérem, hogy vegye tudomásul, megtörtént a választás.

A második dolog, ugyancsak a Központi Bizottság hatáskörébe tartozik annyiban, hogy központi bizottsági tagról van szó, Ördög Szilveszter elvtársat, az Új Írás rovatvezetőjét kinevezték a Magyar Eszperantó Szövetség Tekintet című kulturális szemléjének főszerkesztőjévé. Kérem, vegyük tudomásul. Jó munkát kívánunk és sok sikert.

Elvtársak, visszatérünk a különfélék eredetileg első kérdéseként szereplő témához. Szóbeli tájékoztató a koncepciós büntetőperek felülvizsgálatáról, valamint a Belügyminisztérium zárt irattárában őrzött anyagok további kezeléséről. Előadó: Fejti György elvtárs.

A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy a tájékoztatón ta-

nácskozási joggal vegyen részt Budzsákliá Mátyás, Balogh Sándor és Kulcsár Kálmán elvtárs. Remélem, itt tartózkodnak.

Kedves Elvtársak! A meghívott elvtársak miatt megismétlem, hogy a különfélék keretében tervezett 1. napirendi pontként tárgyaljuk a szóbeli tájékoztatót, a koncepciók büntetőperek felülvizsgálatáról, valamint a Belügyminisztérium zárt irattárában őrzött anyagok további kezeléséről.⁸⁴ Előadó: Fejti György elvtárs, megkérem Fejti elvtársat.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! Elnézést kérek mindenekelőtt, hogy nem voltam a különfélék kezdetén jelen, nem fejeződött be a sajtótájékoztató, ott kellett jelen lennünk.

Elvtársak! Egy elég komplikált kérdés rendezéséhez szeretnénk a Központi Bizottságnak az egyetértését és a támogatását kérni. Közismert, hogy folyik az elmúlt időszaknak a történeti elemzése, áttekintése, egy különbizottság foglalkozik ezzel, lényegében ezzel a munkával egybeesve, lényegében ettől függetlenül felmerült egy olyan kérdés, hogy mit kezdjünk az 1945 decembere és 1962 közé eső időszak olyan büntetőpereivel, amelyekkel összefüggésben alaposan fel lehet tételezni azt, hogy valamiféle koncepciók elemet tartalmaznak. Ezt a dolgot felvetik a kérdést többek között ismerő jogászok, felvetik történészek, és egyre inkább felveti a társadalom kisebb-nagyobb része, csoportjai és az érintettek közvetlenül, hiszen egyre nagyobb számban érkeznek egyéni felülvizsgálati kérelmek vagy az igazságügyi miniszterhez, vagy az ügyészséghez.

Mérlegelve minden körülményt, a Politikai Bizottság február 7-én arra az elhatározásra jutott, hogy szembe kellene nézni ezzel a ma nem pontosan ismert problematikával, célszerű lenne létrehozni történészekből, jogászokból egy olyan bizottságot — a kormány kérné fel a bizottság vezetésére a megfelelő személyt és az igazságügyi miniszterrel egyetértésben lehetne összeállítani ezt a bizottságot —, amelyiknek az lenne a funkciója, hogy ebben a megjelölt időszakban politikai szempontból elsősorban és csak másodsorban jogi szempontból mérlegelje ezeket az eseteket, ahol nagy valószínűséggel az adott perben koncepciók elemek lehetnek jelen.

Mi lenne az értelme ennek a vizsgálatnak? Elsősorban az, hogy bizonyos politikai és jogi tanulságokat önmagunk számára levonjunk, emellett azonban az is lenne a célja és értelme, hogy ahol lehet és ahol szükséges, bizonyos korrekciók történjenek, de hogy ezeknek a korrekcióknak mi legyen a módja, mi legyen a tartalma, azt nem ez a történészekből, jogászokból álló vegyes bizottság döntené el, hanem az a munkának egy következő szakaszában lenne áttekinthető.

Most tehát mindössze ahhoz szeretnénk a Központi Bizottságtól engedélyt, egyetértést kérni, hogy ez a kezdeményezése a Politikai Bizottságnak a kormány asztalára kerüljön. Ez annál inkább is fontos és mondhatnám, hogy szinte elkerülhetetlen, mert a parlament soros ülésén az igazságügyi miniszterhez ebben a kérdéskörben interpelláció érkezett, és baj lenne, ha az interpellációra nem lehetne olyan választ adni, amit nagyjában-egészében a parlament és a közvélemény elfogad.

Az eddigi munka alapján lényegében kilenc nagyobb olyan kérdéscsoport látszik, ahol ezt a történeti, jogászai vizsgálatot el kellene végezni. Ez a kilenc nagyobb tárgykör a következő: a Magyar Közösséggel és a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Pólgári Párttal összefüggő úgynevezett összeesküvéses perek kérdé-

se; a második az úgynevezett nagy gazdasági perek, mint gyűjtőfogalom, mint például a MAORT-per és Standard-per; a harmadik ilyen nagyobb csoport az úgynevezett katonatiszti perek, vagy legalábbis ezek közül azok, amelyek még nem lettek felülvizsgálva; a negyedik az úgynevezett szociáldemokrata perek, itt is hozzátenném, hogy a már felülvizsgáltaknak a kivételével, hiszen a megjelölt időszakon belül a Központi Bizottság egy 1962-es döntéssel a Rajk-per dolgait rendezte politikailag, illetve ebben az időszakban szociáldemokrata párttagok sérelmére elkövetett jogsértésekben történt jogorvoslat már. Az ötödik ilyen nagyobb csomag az úgynevezett egyházi perek; a hatodik, az egyházi iskolák államosításának az időszakában kialakult politikai helyzettel kapcsolatos perek, ez az úgynevezett Pócspetri-per az egyik ezek közül [sic!]; a hetedik az úgynevezett jugoszláv perek; a nyolcadik, azok a perek, amelyek egy-egy foglalkozási ágazattal vagy nagyüzemmel összefüggő szabotázsperökként foghatók fel, mint például az úgynevezett vasutasper. Végül pedig a falusi lakosság körében bizonyos szabotázsperek, amelyek az osztályellenséggel szembeni adminisztratív fellépésekkel, részben pedig a szorító gazdasági intézkedésekkel szembeni elégedetlenséggel függtek össze.

Látható tehát, hogy egy eléggé széles spektrumról van szó. Egyelőre csak találgatásokba lehetne bocsátkozni a tekintetben, hogy milyen mértékben lelhető fel szigorú definíció alapján koncepciók elem ezekben a perekben. De úgy tűnik, hogy érdemes vállalni azt a politikai kockázatot, ami azzal jár, hogy ennek a kérdésnek a rendezéséhez hozzákezdjünk, tudniillik, nagyobb a kockázata mindenféle vélt vagy valós elhallgatásnak ebben az ügyben. Ezért nagyon nagy mértéktartással és körültekintéssel ezt a munkát el kellene kezdeni.

Az az elképzelés, hogy egy munkát függetlenített, szakosított, tehát teljes egészében igénybe vehető emberek végeznék, hiszen itt több ezer, tízezer oldal peranyagot kell áttanulmányozni. Természetesen ez azt is jelentené, hogy az összes peranyagot, periratot összegyűjtve, az érintett bizottságoknak a rendelkezésére kellene bocsátani. Az a javaslat alakult ki a Politikai Bizottságban, hogy ennek az egész viszonylag nagy horderejű és érzékeny munkának a politikai összehangolására jöjjön létre itt a pártban egy bizottság, amelyiknek tagja lenne a belügyminiszter, igazságügyi miniszter, a Párttörténeti Intézet igazgatója, illetve a munka második szakaszában a Legfelsőbb Bíróság elnöke és a legfőbb ügyész; és engem javasolt megbízni a Politikai Bizottság azzal, hogy ezt a munkát hangoljam össze.

Itt szeretném elmondani azt is, hogy lényegében ezekkel a kérdésekkel párhuzamosan kellene foglalkoznunk a kitelepítésekkel, valamint az internálásokkal összefüggő kérdésekkel, ezen belül különösen a recski internálótáborral összefüggő intézkedésekkel. Ahhoz, hogy ez is áttekinthető legyen, össze kell gyűjteni az erre vonatkozó anyagokat. Ez a munka lényegében a belügyminiszter elvtárs utasítására kezdetét is vette.

Kérdés, hogy a munka megindítása kapcsán milyen legyen ennek a nyilvánossága, milyen módon legyen ez interpretálva, bejelentve. A Politikai Bizottság ülésén az a nézet alakult ki, hogy amennyiben a Központi Bizottság ezzel egyetért, akkor a kormány soros ülésén foglalkozna ezzel, megbízást adna az illetékeseknek. A kormány ülését követően a szóvivő adna tájékoztatást erről, és nyilvánvalóan Kulcsár elvtárs az interpellációra adott válaszában szintén építkezni tudna a kormány döntéséből már. Felmerült azonban az, hogy az egész kérdésnek a kezelése szempontjából talán hasznos lenne, hogyha a Központi Bizottság ülését követően a párt-szóvivő is szólna arról, hogy a Központi Bizottság, illetve a párt kezdemé-

nyezi, hogy ezeknek a kérdéseknek egy tárgyszerű, nyugodt, higgadt áttekintésére kerüljön sor. Ez lett volna tehát az egyik kérdéskör.

A másik: a Belügyminisztériumban tárolt anyagoknak a sorsa. Ezzel a szövegfordulattal élve, úgy alakult, hogy a Belügyminisztériumban meglehetősen nagy mennyiségű, és most már lista alapján áttekinthető perirat, peranyag, nyomozati anyag van tárolva. Annak idején ez politikai döntésnek a következményeképpen alakult így, abból kiindulva, hogy ezeknek az anyagoknak a biztonságos őrzése a Belügyminisztériumban oldható meg. Ez az intézmény természetesen működött. Ugyanakkor joggal vetődött fel az a kérdés, hogy ezeknek az iratoknak a tárolására nem igazán ideális megoldás az, ami ma kialakult, és rendezetlen legfőképpen ezeknek az anyagoknak a hosszabb távú hozzáférhetősége. Ezért a Politikai Bizottság ezt is mérlegelve, arra az álláspontra jutott, hogy törvényesen rendezni kéne ezeknek az iratoknak és más iratoknak az irattári, levéltári elhelyezését. Egyben bizonyos politikai szempontból még nyilvánosságra hozatalra nem érett, nem alkalmas ügyeknek pedig jogszabályban kellene a hozzáférési tilalmát meghatározott időszakra megjelölni, illetve egy államilag szabályozott eljárási rendet e tekintetben kialakítani. Tekintettel arra, hogy igen nagy anyagszámról van szó, amelyeknek csak egy kisebb része az, ami a Párttörténeti Intézet gondozásába kerül. Itt is arra kérnénk felhatalmazást, hogy kezdődjön meg ennek az iratanyagnak és nemcsak iratanyagnak, hanem egyéb ott lévő dokumentumoknak is az alapos átvizsgálása politikai és jogi szempontból. Ezt követően szülessen állami döntés arra vonatkozóan, hogy ez az iratanyag hová kerül, ki számára férhető hozzá, illetve mi az az anyagszám, tartalom, amelyik hozzáférést egyelőre nem lenne célszerű biztosítani.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Fejti György elvtársnak az előterjesztését. Megkérdem, hogy kinek van kérdése az előterjesztéssel kapcsolatban. Tessek Molnár Magda elvtársnő. Utána Romány Pál elvtárs, Aczél elvtárs.

MOLNÁR MAGDA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Én örömmel üdvözölöm a Politikai Bizottságnak azt a döntését, hogy ezeket az ügyeket előveszi és megvizsgálja. A múltnak egy olyan hatalmas szelete, egy olyan örökség, amivel már régen szembe kellett volna nézni. Azt hiszem, hogy csak így, a felsorolás alapján nem is tudjuk, hogy ez emberek tízezreit, százezreit, vagy tulajdonképpen hány embert érint. Én mindenképpen a nyilvánosság mellett vagyok, de néhány kérdésem is van. Hány tagú a történelem bizottság, amelyik ezt vizsgálni fogja, pontosabban, hogy elegendő számú-e, hiszen itt hallatlan mennyiségű iratot kell kézbe venni, forgatni. Van-e valami munkahipotézis, hogy kérés alapján foglalkoznak-e egyes ügyekkel, vagy mi történik? Tehát aki úgy érzi, hogy sérelem érte, kell-e kérvényezni valahol, és akkor aszerint mennek, vagy egyszerűen előveszik az aktákat. Tehát hogy szereznek azok az emberek tudomást arról, hogy éppen kiről van szó?

Hát ha az internáltakat is hozzávesszük, akkor ez egy hallatlanul nagy szám. Na most azt a jelenlegi helyzetben szerintem semmiképpen nem lehet tenni, hogy elkezd a bizottság dolgozni és majd 5 év múlva jelenti, hogy átrágtta magát az iratokon. Ez a világon senkit nem fog kielégíteni. Tehát előre elgondolt, megfelelő létszámú, alapos, munkahipotézissel nekiinduló tisztességes bizottságra van szükség, akár úgy, hogy menet közben ad információkat a munkájáról. És még egy dolog felvetődik, hogy itt nemcsak politikai rehabilitációról van szó, ezeknek az embe-

reknek a nagy részét olyan sérelem is érte, nagyon egyszerű dolog például, hogy nem kapják meg a nyugdíjukat azokra az évekre.

De én nem vagyok jogász, nyugodtan kérhetnek más kártérítést, megvan-e ennek az anyagi fedezete? Gondoltunk-e erre egyáltalán? Tehát csomó olyan kérdés van, amit azt gondolom mielőtt nyilvánosságra hozzuk a tényt, amit egy ország nagy fellegzéssel vagy megkönnyebbüléssel fog fogadni, tisztázzuk a dolgainkat, ne legyenek olyan kérdések, amire akkor nem tudunk válaszolni. Vagy legalábbis ilyen típusú kérdésekre meg kell hogy legyen akkor már a válasz.

SZÚRÓS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Romány Pál elvtárs következik.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Késő van. De én visszaemlékszem arra, hogy ilyen későn határoztunk egyszer a járások megszüntetéséről, egyszer meg a városi tanácsoknak a bevezetéséről. Azt hiszem, hogy tanulni kéne e tekintetben is. Ne sajnáljuk az időt tehát!

A kérdésem: az előző ülésen felmerült, hogy a következő lépésre gondoltunk-e. Kérdezem tehát, hogy a további lépéseket hogyan tervezzük. Van-e tehát folytatás? Itt most Recskről is szó van, más internáltokról, kitelepítettekről, tehát van-e valami lehatárolás, hogy meddig kívánunk menni. Ez volna az egyik kérdés.

A másik kérdés, a Fejti elvtárs által bejelentett szövívői tájékoztatóval kapcsolatos. Kezdeményezi a mi pártunk. Nagyon fontos, hogyan van ez, hogyan formulázódik meg majd a közleményben is, a szövívői tájékoztatóban, hogy kérdéssé fogalmazzam a véleményemet, hiszen azt nehezen lehet magyarázni, hogy egyik tézisünkben azt mondjuk, hogy jogállamiságot gyakorolunk, és az igazságügyi szervek így is amúgy járnak el, másik állításunkban pedig a párt dönt abban, mondják majd, hogy felül lehet-e vizsgálni x vagy y témát, vagy nem lehet felülvizsgálni. Ennek tehát a megfelelő fogalmazását alapvetőnek tartom. Köszönöm szépen.

SZÚRÓS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Romány elvtárs. Aczél elvtárs következik.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Rendkívül jelentős ez a döntés, és egy kérdés. Gondoltak-e arra, hogy a feltárult anyagok még sérelmeikből nem kigyógyult, azóta felnőtt gyerekeknek, hozzátartozóknak az iszonyatot fogják elszabadítani. Ki fog derülni, hogy a P. Gy.-t három hétig vallatták nőügyekről, homoszexualitásról. Miután a megtérés egyik alapja az volt, hogy nem politikai kérdésekben, száz oldalakat vettek fel, ahol minden személyi mocskot majd mindenki olvashat ártatlan emberekről, akiket kivégeztek, akiknek majdnem valamennyien, az ilyen kivégzetteknek sérült gyerekei vannak. Gesztusok mellett nincsen a személyiségnek olyan védelme például ártatlanul kivégzett, börtönben meghalt embereknél, ami miatt 1962-ben őrizkedni kellett bizonyos dolgoknak a feltárásától, mert az nem a vádlókra, a hóhérokra, hanem az ártatlanokra hullott volna vissza.

Ezzel kapcsolatban — én nagyon becsülöm a Fejti elvtársat — teljesen alkalmatlan életkoránál fogva. Tessék itt van a Nyers elvtárs, aki már ebben a korban felnőtt volt, el tudja helyezni ezeket, és nem lehet ennyire bürokratikusán dönteni emberéletekről, ötletszerűen, van egy követelés, ez a funkció, akkor ez csinálja. Nem jó ez. Nem kellene kicsit emberibben ezeket végiggondolni?

Hónapokkal ezelőtt én javasoltam, hogy a MAORT-pert vizsgálják felül, ártatlan-

nul kommunistákat kivégeztek, akiket nem rehabilitáltak. A Standard-perben ártatlanul kivégezték a Radót, a Geigert, iszonyatos körülmények között. Akkor semmi, aztán egyszer ötlet és bürokratikusán — szóval nem tudom, az egész dolognak van egy másik része is.

Egy más nemzetközi világ volt, nagy felelősség van szövetségeseinken, másokon, de ez egy olyan, ha valaki gyűlöli ezt az időszakot, talán nem kell magyaráznom, hogy életem egyik központi élménye, de ezt nem tudjuk teljesen bizonyos kontextusokból majd kivenni. Nagyon sok olyan dolog van, amiben az 1962-es, nehezen született határozat azért volt akkor bátor, és mégis félig, negyedig kimondott, hiszen egy más világ és más helyzet volt.

Tehát minden ártatlan embernek, mindegyiknek teljes igazságot szolgáltatni. Itt vannak olyan dolgok, amelyek teljes naivitások. A recski dolgokból például a világom semmi nem lesz. Ott mindenféle ember volt, nem vettek föl jegyzőkönyvet, legtöbbször semmi a világon. A kitelepítések, az teljesen más jellegű ügy. Szóval nem tudom, nem kéne ilyenkor este 7-kor, hanem megfontoltan talán, elnézést kérek az igen tisztelt Politikai Bizottságtól, kicsit távolabbra nézve. És még egyszer szeretném azt külön kihangsúlyozni, hogy akiket egyszer már megölt a mi rendszerünk, az akkori, azt még egyszer legalább a gyerekekben, a feleségekben, azért nagyon ne büntessék meg őket.

SZŰRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kérem, kinek van még észrevétele a témával kapcsolatban? Tessék Vajda elvtárs.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Nem lehetne-e kettéválasztani ezt a kérdést úgy, hogy elválasztani a jogi rehabilitációt a peranyagok tételes áttekintésétől? Gondolok például arra, hogy ha törvénnyel el lehet intézni azt, hogy akik Recsken internálva voltak, azok mentesülnek minden tekintetben [a következmények alól].

SZŰRÖS MÁTYÁS elvtárs: Félreértésről van itt szó. Köszönöm. Van további észrevétel elvtársak? Tessék. Jókay Endre elvtárs.

JÓKAY ENDRE elvtárs: Csak azt szeretném mondani, hogy itt egy korosztály, Aczél elvtárssal teljesen egyetértek. Nagyon sokan vannak, akiket családi dolgaikban mindenképpen hűsbavágóan érint. És van egy másik korosztály, akinek az a véleménye, minek bolygatjuk a régi dolgainkat. Ne törődjünk a régi dolgainkkal, felejtsük el, és a jövőnket építsük. Ez is egy vélemény.

SZŰRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Van-e még, kér-e még valaki szót elvtársak? Úgy látom nem, akkor kérem Fejti elvtársat, válaszoljon.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Ez utóbbi kérdéssel szeretném elvtársak kezdeni, mert végső soron politikai döntést hozni abban kell, hogy szembenézzünk-e a múltunknak ezzel a metszetével, szeletével. Hozzáteve, hogy kellő körültekintéssel, tapintattal és tisztelettel az áldozatok családtagjainak, gyerekeinek az emlékének. Ez a kérdés, hogy szembe akarunk-e ezzel nézni, vagy várunk még, amíg ez a probléma a szőnyeg alól előjön. Kidugta a fejét egyébként már. És a nyakunkba zúdul az egész, politikailag felkészületlenül érve bennünket. Ezt mérlegelte a Politikai Bizottság.

Arra sok szót én vesztegetni nem akarok, nem hiszem, hogy a dolog így elhatárolható, most a múlttal foglalkozunk-e vagy a jövővel. Nem hiszem, hogy tisztességesen a jövővel foglalkozni lehet rendes mérleg készítése nélkül. Van természetesen

végiggondolt elképzelés arra, hogy ez a munka hogy szervezhető meg úgy, hogy nagyjából egy éven belül lezárható legyen. Az volt az álláspont: elképzelhetetlen, hogy ez éveken át húzódjon, hiszen ez a bejelentés pillanatától kezdve egy irritációt visz a társadalomba.

Ezért több bizottság lenne felkérve, több albizottság lenne felkérve erre, és nagyon nagy erővel dolgozna azon, hogy az ügyeket végigvigye, és amiben az álláspont kialakult, ott eljárjon, és a végeredményt hozzáférhetővé tegye.

A megnevezett kérdéskörben folya a vizsgálat, de ezzel párhuzamosan itt kérelem nélkül. Mert itt alapos a feltételezés, hogy itt van valami keresnivaló. Egyéni kérelemre pedig minden egyes ügyet a maga meghatározott útján ezzel párhuzamosan jogilag kezelni kellene, ez kikerülhetetlen.

Amit a Vajda elvtárs felvetett, én éppen azt javasoltam tehát, hogy a dolog két fázisa különüljön el egymástól. Első menetben egy történész-jogász bizottság, albizottság vonja meg a konklúziókat, és az ismeretei birtokában lehet dönteni a jogkövetkezményekről, vagy arról, hogy valamilyen bírósági szabályos eljárás elinduljon-e vagy valamilyen más, nem bírósági keretek közötti rendezési mód kialakuljon-e.

Mérlegelés tárgyát képezi a kártérítés, illetve az anyagi fedezet is. Itt, amit konkrétan nézünk, az a társadalombiztosítási része, a nyugdíj része ennek. Természetesen előre látható, hogy itt teljes anyagi rehabilitációt adni nem lehet majd. Más kérdés egyébként, hogy az érintett emberek egy része nincs életben már. Ezzel együtt ennek a munkának ezt az aspektusát is, tehát a kártalanítási, kártérítési részt is meg kell nézni, és végösszeget mondani itt egy pontosabb helyzetismeret birtokában lehet csak. És nyilván csak olyan politikai megoldást és jogi megoldást lehet elfogadni, ami anyagi szempontból, kártérítési oldalról is megalapozott.

Van-e határ, és külön kérdés-e az internáltak és kitelepítettek ügye? Ez egy külön dolog. Azért hoztam most itt szóba, mert itt is vannak tennivalóink, itt is a körünkre égett valami. Film van, tv-ből, csapból csorog, csak éppen nem tudjuk pontosan, vagy én legalábbis nem tudom, hogy mi történt, és hogy ezt az egész problematikát hogyan lehet politikailag és jogilag kezelni.

A határ az körülbelül itt húzható meg időben 1962-nél. Tematikailag, amit itt felsoroltam, illetve az internálások és kitelepítések egy külön kérdés, amiről még nem rendelkezünk megfelelő ismeretekkel. Arra majd külön visszatér a Politikai Bizottság, így született a döntése.

Félreérthető volt, amit mondtam, ha Romány elvtárs úgy értette volna, hogy itt egy pártöntéssel induljon meg a vizsgálat. Nem erről van szó. Azt kell mérlegelni, hogy fűződik-e hozzá valamilyen érdek, van-e politikailag haszon belőle, hogyha egy ilyen kezdeményezés egy politikai szervezettől indul el, döntse el a Központi Bizottság. Aczél elvtárs, amit mondtott erre részben válaszoltam már, hogy a nyilvánosságra hozatalnak természetesen egy átgondolt módját kell kialakítani. Ebbe belefér az, hogy 40 évig, 50 évig szükség esetén ne legyenek hozzáférhetők olyan dokumentumok, amelyeknél ez indokolt. Nem értem őszintén szólva a bürokratikus elővezetéssel kapcsolatos megjegyzéseket. Azt magam én is érzékelem, hogy nem ideális időpont erről a kérdéstről 7 óraker beszélni. De hát így adódott.

Amennyiben a Központi Bizottság úgy érzi, hogy kellő ismeret birtokában van, akkor kérem, hogy adja meg a politikai felhatalmazást a munka elvégzésére, és döntse el a Központi Bizottság vagy a Politikai Bizottság, hogy ennek a munkának a párton belüli összehangolását ki végezze. Ez természetesen döntés kérdése.

SZÚRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Kulcsár Kálmán, tessék!

KULCSÁR KÁLMÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Igazán sajnálom, hogy ilyen kimerítő napi munka után kell húznom az időt, de nem szeretnék sokat beszélni.

Én nagyon megértem Aczél elvtársnak az aggályait és tulajdonképpen ezzel szeretnék csak foglalkozni. Valóban ezek az ügyek olyanok, amelyekben nagyon sok mindent fölhasználtak annak érdekében, hogy tisztességes embereket el nem követett bűnök beismerésére késztessenek. Ezek az emlékek élnek, nem utolsósorban azokban az emberekben, akik elszenvedték ezt, illetőleg a hozzátartozóikban.

Nem az a megoldás, véleményem szerint, hogy most örök titok, vagy hosszú időre feledés borítsa ezt a múltunknak nagyon sajnálatos eseménysorozatát, hanem az, hogy próbáljunk igazságot szolgáltatni azoknak, akik ártatlanul kerültek ezekbe az ügyekbe. Nagyon szeretném hangsúlyozni, hogy itt azokról van szó, akik ártatlanul kerültek bele. Hogy ezt maximális tapintattal kell elvégezni, az természetes. Éppen ezért az volt az elgondolásunk, Fejti elvtárs utalt erre, csak szeretném megerősíteni, hogy ezek a bizottságok a munkájukat végzik. A föltárt tények napvilágra akkor kerülnek, amikor ezt helyesnek látjuk, és nyilvánvalóan nem olyan részletekben, ahogyan erre Aczél elvtárs utalt.

Mindössze annyit kell megállapítanunk, hogy milyen ügyekben, kik voltak koncepciók peres áldozatai. Talán egy névsor is elég a végén, és tehetünk majd egy olyan javaslatot — a magam részéről kezdettől fogva ennek voltam a híve és vagyok is —, hogy ezeket az ügyeket úgy zárjuk le, hogy meghatározott perkategóriákban az ártatlannak bizonyult vádlottakat törvény által rehabilitáljuk. Tehát semmi módon ne kerüljön sor újbóli bírósági tárgyalásra. Megállapítjuk, hogy x perkategóriákban vagy perekben elítéltek ártatlanok, vagy megalapozatlanul ítélték el őket — valamilyen ilyen kifejezést használunk — és talán ez lenne a legjobb módja annak, hogy semmifajta módon ne bolygassuk föl azokat az eseményeket, amelyekben ezek az emberek részt vettek, vagy elszenvedtek. Természetesen a bizottságok munkáját titok övezi addig, amíg ez megfelelőnek tűnik. Föltárt iratok nem kerülnek közzétételre. Közzétételre az én elgondolásom szerint a végén egy névsor kerül. Ez az egyik, amit szerettem volna mondani.

A második az, hogy nem ötletszerűen történik ez a munka. Talán most az események összejátszása folytán kicsit későn kerül a Központi Bizottság elé, de ezzel a munkával már foglalkozunk. Azt kell, hogy mondjam, körülbelül fél év óta folyik a munka. Megbeszélések folytak, még mielőtt a Politikai Bizottság elé került volna, Fejti elvtárs vezetésével különböző érintett körökben. Gondolkodtunk a megoldás módjain, és hát ilyen idő után alakult ki az a megoldás, amivel a Politikai Bizottság elé mentünk, és amely végül is ide került a Központi Bizottság elé.

Sajnos az a helyzet, hogy vannak olyan események, amelyek lehetetlenné teszik azt, hogy ne beszéljünk ezekről a problémákról. Fejti elvtárs utalt arra, hogy kérdés hangzott el az Országgyűlésben, erre válaszolni kell. A válasz lehet elkenő, amelynek nyilván nem lesz meg a maga következménye [sic!]. Tehát itt világosan meg kell mondani legalább annyit, hogy a munka elindult. A kormány ezt a munkát elindította, és igyekszünk ezt úgy, ahogy Fejti elvtárs ezt jelezte, egy éven belül befejezni és utána megfelelő javaslattal élni, amely az én elgondolásom szerint az lenne, amit elmondtam.

Közben egy-két ügyben az eljárás folyini fog, vannak már kérelmek, amelyeket

el kell intézni. Ennek az elintézési módját is többé-kevésbé kialakítottuk már úgy, hogy ne legyen különösebben irritáló. A Legfőbb Ügyészséggel és a Legfelsőbb Bírósággal kooperálva meg tudjuk ezt oldani úgy, hogy emberséges legyen, és azok a problémák, amelyeket Aczél elvtárs említett, ne kerüljenek elő.

(Aczél elvtárs: Kulcsár elvtárs, azt nem tudtam biztosítani, hogy az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezetője ne hazudja azt a Losonczinénak, ott a PB előtt, hogy öngyilkos lett a férje, amikor ez nem igaz, ezt nem tudták biztosítani.)

Igen ez így van, eddig nagyon sok mindent nem tudtunk biztosítani, mert nem volt rá politikai fölhatalmazásunk, hogy miről beszéljünk. Most én nem is arra gondolok persze, hogy ilyen részletekbe menjünk adott esetben. Aczél elvtárs említette a MAORT-pert, ez például olyan, amelynek a hivatalból valódi felülvizsgálatát el fogjuk kezdeni. Néhány ilyen ügy, amely már világosan koncepció alapján alakult, arra nem várunk egyéni kérelmet, nem várunk felülvizsgálatot, ezeket összeszedjük. Már dolgoznak az embereink rajta, de a kérdés politikai súlya olyan — és azt gondolom, hogy ezt nem kell különösebben magyaráznom —, hogy ahhoz, hogy lépést tehesünk, politikai döntésre szükség van.

Mióta a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága döntött, politikai döntést hozott ilyen ügyek felülvizsgálatára, azóta a nyomás fokozódott. S ezzel is érvelnek velünk szemben, hogy mire várunk még, és azért állami szerv nem mondhatja azt ki nyilvánosan, hogy politikai döntésre várunk. Ezért kellett eddig minden módon kitérni. Ha a felhatalmazást megkaptuk, akkor elindítjuk a munkát, úgy, ahogy Fejti elvtárs elmondotta. Megfelelő tapintattal tudjuk csinálni, de ha tovább próbáljuk ezt halogatni, akkor csak nehezebb helyzetbe kerülünk. Köszönöm szépen.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Horváth István elvtárs következik, majd Tőkei Ferenc elvtárs.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Elvtársak! Ha szabad, akkor én megismételném, hogy itt az előadott indítványban három dologról volt szó. Én kezdem a könnyebbikkel.

Az első az az, hogy — illetve, ez volt a harmadik — a Belügyminisztériumban kezelt és tárolt különböző büntetőügyeknek az iratait, amelyek ott párhatározat alapján vannak az érvényes állami szabályok híján, vagy pedig azokkal ellentétesen, ezeknek a büntetőügyeknek az iratait a Belügyminisztériumból adják át megfelelő állami szerveknek, és a továbbiakban ne a Belügyminisztériumban, hanem levéltárban, vagy pedig az igazságszolgáltató szerveknél tárolják. Hogy erre kerüljön sor, és egyidejűleg az állami szabályozás hézagainak a pótlására is kerüljön sor.

Ez a javaslat szerintem ésszerű, meg kell tenni és szerintem elfogadható. Hátról visszafelé, és most ez a középső javaslat, ami elhangzott, ez az internálásokkal és a kitelepítésekkel kapcsolatos ügyek. Itt az indítvány az volt, hogy a belügyminiszter tekintse át ezeket, tegyen a kormánynak előterjesztést ezek lehetséges lezárásával és a megoldandó ügyekkel kapcsolatos megoldási lehetőségek számbavételével. Tehát legyen ezekben az ügyekben is állami döntés. Szerintem ez is helyes döntés, megvalósítható.

Figyelembe véve azt, amit Aczél elvtárs mondott, hogy itt jelentős lehet majd azoknak az ügyeknek a száma, ahol iratok nincsenek, hát ezt a vizsgálatnak kell majd eldöntenie. De ez is megoldható.

Az első ügy, ami itt a legtöbb nehézséget okozza, meg kell hogy mondjam olyan,

amivel az előkészítés során, a kidolgozott javaslattal, és a Politikai Bizottság ülésén az ezzel kapcsolatos vitában, a Politikai Bizottság elé tett javaslattal magam sem értettem egyet.

A javaslat alapján ez szerintem szinte kezelhetetlen. Azonban az eddigi észrevételek során én azért nem szólaltam fel, mert — és itt a döntés miatti bizonytalanság késztetett erre — talán nem kapott kellő figyelmet Fejti elvtársnak az a megjegyzése, hogy itt most nincs szó arról, hogy ezzel kapcsolatban milyen jogi megoldások és milyen további döntések születnek az 1945 utáni eszterdők koncepciók pereiben, hogy itt mi legyen a megoldás. Hanem arra szólna a Központi Bizottságtól itt a jóváhagyó tudomásulvétel, hogy ezeknek az ügyeknek az áttekintése és számbavétele történjék meg.

Hogy mi legyen a továbbiakkal kapcsolatban, erről a Politikai Bizottságnak, kormánynak és ha szükséges, akkor még a Központi Bizottságnak is majd jelentést kell tenni. Úgyhogy ez a javaslat most szerintem ebben az értelemben így elfogadható, figyelembe véve azonban azt, amit itt Molnár elvtársnő mondott, és amit Aczél elvtárs megjegyzett. Én szükségesnek tartanám, hogy a Központi Bizottság ezt most itt vegye tudomásul, és a Politikai Bizottság ezt az ügyet ismételten még tekintse át, a részletekkel kapcsolatos megoldások végiggondolása miatt.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Tőkei Ferenc elvtárs.

TŐKEI FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Aki megfordult az ideai filmszemlén, az tudja, hogy ezek a problémák a levegőben vannak. Nem lehet a politikai döntéssel várni. Meggyőződésem szerint politikai döntést kell hozni az anyag, a rendelkezésre álló anyag felülvizsgálatának megindításáról, és ezt a Központi Bizottság döntéseként kell nyilvánosságra hozni minél előbb, de nagyon óvatosságnak kell lenni most ebben az időpontban. Már — hogy is mondjam — a körülhatárolás dolgában is.

Fejti elvtárs ugyanis azt mondotta, hogy 1945-től 1962-ig volt koncepciók perek felülvizsgálásáról van szó, a csomagok közül viszont hiányzott a Nagy Imre-per és egyéb dolgok 1956 körül stb. Azonnal rákapcsolnak, véleményem szerint valahogyan nagyon e tekintetben nem szabadna egyelőre, most kötelezettséget vállalni, hanem valami olyasmi megfogalmazást kellene használni, hogy 1945-től máig (zúgás a teremben). Nem hiszem, hogy rosszabb, nemcsak nagy koncepciók perek voltak és vannak, hanem joggal egy sereg visszaélés történt az elmúlt években is.

Ezt a dolgot valahogy, ha 1962-vel rögzítjük, akkor óhatatlanul a Nagy Imre-per problematikája is bekerül a csomagtervbe, vagy akkor be kell venni. De ebben a pillanatban meglehetősen szerencsétlen dolognak tartanám. Köszönöm.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Tőkei elvtársnak. Ki kíván még szólani? Tessék parancsolni, Grósz elvtárs kér szót.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Én kezdeményeztem, hogy a Központi Bizottság elé hozza a Politikai Bizottság ezt a problémát azért, mert nem vállalhatja a felelősséget a Politikai Bizottság magára ebben az ügyben.

Mi csak arra kérünk döntést, „csak”-ot tudatosan fogalmaztam, hogy legalább tájékozódjunk és tudjuk, hogy mit kell elintézni. Egy év múlva nyugdíjba megyek, és nem tudom, hogy mi van ezekkel az ügyekkel. Nem egyéni kíváncsiság hajt ebben, szeretném világosan megmondani! De ez a vezetés felvállal egy olyan terhet, ami mögött nem tudja, hogy mi a tartalom.

Kérem, azt a jogunkat ne vitassák, hogy legalább szeretnénk megtudni, hogy mi van itt! Nem akarunk kampányt. Nem felel meg az érdekeinknek, hogy hecc-kampányt indítsunk ebben. Az sem lenne jó ugyanakkor, ha úgy csinálnánk, mint-ha nem tudnánk, hogy itt rendezetlen ügyek vannak. Miben kell dönteni? Elfogadjuk-e magunk számára kötelező érvényűnek az 1962-es döntést vagy sem. Ebben kell dönteni. Véglegesnek tekintjük-e, hogy ott lezárták az ügyet, vagy nem?

Én azt mondom, hogy a mi lelkiismeretünk akkor lesz nyugodt, ha legalább addig eljutunk, hogy megtudjuk, hogy mit zártak le 1962-ben? És van-e még tisztázatlan dolog vagy nincs? És ha van, akkor döntsünk abban, hogy mit kezdünk tisztázatlan ügyekkel. De én semmit nem tudok ebben a pillanatban felelősen mondani, hogy milyen ügy megoldatlan, milyen tisztázatlan, kinek a sorsában kell valamit felvállalni politikailag. Az nem megy elvtársak, hogy tartjuk a hátunkat, de nem tudjuk, hogy miért vállaljuk a politikai felelősséget.

És ha most elodázzuk, jó, ne döntsünk ma. Én ugyan nem kérek senkitől elnézést, hogy $\frac{1}{2}$ van. Ha reggelig tárgyalunk, akkor reggelig kell tárgyalni, vagy folytassuk holnap. De kérem, elvtársak, ha ma nem tudunk dönteni, akkor még egyszer gondoljuk végig, és 7-én ez legyen az első napirend, hogy reggel tudjunk dönteni. De meddig tudjuk húzni? És mihez húzzuk? Állandóan azt kapjuk, hogy beszorítanak bennünket. Akkor is azt mondják, amikor egyébként nem szorítanak be, de hát most ilyen a hangulat.

Egyszer le kell ezeket az ügyeket valahogy zárni, tehát lehet úgy dönteni, hogy nem foglalkozunk vele, és az 1962-es határozatot lezártak tekintjük, vagy azt mondjuk, hogy kérünk egy jelentést arról, mi van itt, ami tisztázatlan. Hogy aztán mi legyen ennek az ügyintézési módja, milyen módon kell ezeket lerendezni jogilag, kérem elvtársak, azt el lehet akkor dönteni, ha látjuk, hogy mit tartalmaz a jelentés. Ennyire talán el szabad menni, hogy csináljunk egy leltárt.

Nem kell itt senkit megbántani, nem kell itt belevájálni az ügyekbe. Azonkívül elvtársak, nem hiszem, hogy van köztünk olyan ember, akinek ez öröm és szórakozás lenne, aki itt ül, hogy ezt feldolgozza, de mégiscsak végig kellene tekinteni, politikai felelősséggel és kontrollal. Na most ugye, Aczél elvtárs azt mondja, hogy kapkodunk. Aczél elvtárs, miért kapkodunk? Hónapok óta rágjuk magunkat, hogy mit kezdünk ezekkel a nyomorult ügyekkel. Aczél elvtárs, akkor ne döntsünk most, döntsünk egy hónap múlva, de nem igaz, hogy eldőhúztuk a zsebből, hónapok óta kínlódunk és rágjuk magunkat. A Politikai Bizottság egy fél napot ennek szánt, higgye el, hogy nem vagyunk felelőtlenek, de egyszer szembe kell nézni ezekkel a dolgokkal és az nem kor kérdése, hogy ki intézze ezt az ügyet, vagy nem. Persze, attól óvom a Fejtit, hogy ő elkezdje olvasni ezeket a történéseket, nem az a dolga, hanem a koordinációt biztosítsa. Abba nem fogunk belemenni, hogy mi itt részletekben vizsgálatokat folytassunk. Tehát én úgy gondolom, és ezt azért tartottam fontosnak, hogy megmondjam önöknek világosan, hogy talán annyi bizalmat kérhetünk, hogy higgyék el, ez a Politikai Bizottság és ezek a titkárok felelősen gondolkodnak, és a párt érdekeit szolgálják akkor, amikor ezt a problémát idehozzák, és nem többet hoznak ide, minthogy egyszer tekintsük át, hogy mi van még, amit meg kell oldani. Hogy hogyan oldjuk meg, abban pedig majd elvi döntést kell hozni, mert a részletek megint nem ránk tartoznak, hanem azokra a szakemberekre, akiknek a politikai döntés alapján ezt le kell bonyolítani. Ezt szerettem volna.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Grósz elvtárs, Pál Lénárd elvtárs, tessék.

PÁL LÉNÁRD elvtárs: Én azt hiszem, hogy semmilyen mélyebb, alaposabb meg gondolás nem vezethet más eredményre, mint arra, hogy a múltunkkal szembe kell nézni. És hogyha a mi pártunk most egy megújulási folyamatot következetesen végig akar vinni, akkor ismernünk kell azt, hogy mi történt. Hogy megismerjük azt, hogy mi történt, azt hiszem, ehhez a felhatalmazást meg lehet, meg kell adni, és hogyha eltelik egy hét, két hét, egy hónap, akkor sem tudjuk ezt az elementáris erejű tételt másként megválaszolni. Utána, ha tudjuk azt, hogy mi történt, meg lehet határozni, hogy mit cselekedjünk, ez viszont rendkívül gondos, sokrétű és igazán nagyon alapos előkészítő munkálatokat igényel, lehet, hogy erre rá fogunk szálni nagyon sok időt. Úgyhogy én támogatom, ezt a lépést most tegyük meg.

A másik, amit Horváth elvtárs — visszafelé számolva a dolgokat — elmondott, ugyancsak támogatni tudom. Ezeket az iratokat a normális törvényes rendnek megfelelően kell kezelni. A világon mindenütt vannak tilalmak, az angol királyságban tudomásom szerint bizonyos iratokat 50 évig nem lehet nyilvánosságra hozni. Itt hasonló módon törvényt kell alkotni, ha szükséges, rendeletet kell hozni, hogy hogyan kezeljük ezeket az iratokat. Az, hogy a Belügyminisztériumban tároljuk, ez nem megoldás. Én támogatom a megoldás elfogadását.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Aczél elvtárs, tessék.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs: Szeretném leszögezni, hogy az igazság maradéktalan feltárása mellett vagyok, de ellene vagyok annak, hogy szóbelileg idehozzanak valamit, amit bürokratikusán csak jóváhagyunk. Az igazságfeltáráshoz nem szorulok kioktatásra, Pál elvtárs, az igazság feltáráshoz hozzátartozik, hogy itt a Rajk-ügyben te akkor nem vádolt voltál, hanem valahol az élet csúcán ültél, hogy itt száz és száz embert, a becstelenséget a Losonczitól a Donáthig, a Donáth Ferencet hat hétig nem lehetett elkezdni rehabilitálni, mert agyon volt gyötörve, meg volt félemlítve 1954-ben.

Ezeknek élnek a gyermekeik. Válasszák külön azokat a rágalmakat, mocskokat, amiket a bíróság akkor jóváhagyott és a tanúvallomás, a vádlottak önmaguk elleni vallomása takart. Ez nem levéltári, hanem ez egy sokkal mélyebb dolog azokról az emberekről, amelyeket egy Fejti Györgynek nem kell tudni; azokat a módszereket, amikkel [sikerült ezeket az embereket porba tiporni, mert a fizikai] kínzás csak arra volt eszköz, hogy morálisan aláássák őket. Egyiket sem kémkedéssel kezdték vádolni, összeesküvéssel, hanem mindenféle nemtelen bűncselekménnyel általában. És én ezért egy megfontoltabb kezelést javasolok. Én azt gondoltam, hogy akkor idehozna egy anyagot, és lehet nyugodtan megvitatni ennek a módszerét, hogy hogyan lehet különválasztani az igazságot azoktól a hazug vallomásoktól és önvallomásoktól, amik tíz- és tízezer oldalszámra hevernek a vádlottaknak az aktái mellett.

Nem kell, hogy ezek gyermekei, még élő feleségei és a többiek minderről a Reform című lapból értesüljenek.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm. Kérem a Központi Bizottság hozzájárulását, hogy zárjuk le a vitát. Kíván-e feltétlenül még valaki szólni a témához? Veres elvtárs? — Veres elvtárs.

VERES JÓZSEF elvtárs: Kedves Elvtársak! Én egyetértek azzal a törekvéssel, hogy tisztába kell tenni múltunkat. Egyetértek azzal, hogy elinduljanak a vizsgálatok, ugyanakkor egyetértek az Aczél elvtárral is, hogy ezt úgy kell csinálni, hogy

minden kiderüljön, de ne lehessen tör, fegyver az ellenség kezében. S éppen ezért a bizottságoknak tényleg megbízható, politikailag megbízható tagokból kell állni. S éppen abból kiindulva, amit Aczél elvtárs mondott, rendkívül mély kérdés. Tapasztalatlanoknak és fiatalnak tartom hozzá a Fejti elvtársat én is. Ennyit akartam mondani.

SZÚRÓS MÁTYÁS elvtárs: Köszönöm Veres elvtárs. Akkor lezárhatjuk a vitát, elvtársak? Le. Kérem szépen, akkor döntenünk kell a kérdésben. (Közbeszólások a zajtól nem érthetőek.)

Elvtársak, döntünk. Aki egyetért az előterjesztéssel abban a szellemben, ahogy Fejti elvtárs ismertette és Grósz Károly elvtárs kiegészítette, hogy a munka meginduljon stb. Kérem kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen. Ki van ellene? Nincs. Ki tartózkodik a szavazástól? Látom, a Központi Bizottság egyhangúlag elfogadta az előterjesztést.

Elvtársak, akkor a különfélék című napirend végére értünk. (Közbeszólás — érthetetlen.)

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Aczél elvtárs tett egy javaslatot, szavazzuk meg, hogy bízza a Politikai Bizottságra.

SZÚRÓS MÁTYÁS elvtárs: Aczél elvtárs megjegyzi, hogy tett egy javaslatot, hogy ne Fejti elvtárs vezesse a bizottságot. Elvtársak! Akkor felteszem szavazásra Aczél elvtárs javaslatát, hogy a Nyers elvtársat javasolja.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Bízzák a Politikai Bizottságra.

SZÚRÓS MÁTYÁS elvtárs: vagy pedig a Központi Bizottság bízza ezt a Politikai Bizottságra.

Egyetért a Politikai Bizottság?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: egy ellenszavazat.

SZÚRÓS elvtárs: Fejti elvtárs szólni akar.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Elvtársak! Nem szeretnék bizalmi kérdést csinálni a dologból. Ennekem természetesen semmi kifogásom nincs az ellen, hogy a Politikai Bizottság ezt a dolgot újra mérlegelje és kitűnő javaslatnak tartom azt, hogy amennyiben Nyers elvtárs ezzel foglalkozni tud, akkor ő foglalkozzon vele.

Azt a megközelítési módot azonban, ami itt hangot kapott, azt nem tudom jó szívvel hallgatni. És azt sem, hogy ebben a dologban, ha ez itt felvetődött, a Politikai Bizottság döntsön. Úgyhogy én azt ajánlanám, ez egy viszonylag egyszerűen eldönthető kérdés, hogy itt pontot kéne tenni a végére. Mind a két megoldást én jó szívvel meg tudom szavazni. Pontosabban a saját dologomban tartózkodni fogok természetesen.

SZÚRÓS MÁTYÁS elvtárs: Jó, köszönöm elvtársak, döntöttünk. Nyers elvtárs.

NYERS REZSŐ elvtárs: Tisztelt elvtársak! Azt a feladatot, ami Fejti György elvtársra vár, én a mai munkám mellett nem tudom elvégezni. Azt, hogy valahogy figyelemmel kísérem a dolgokat, az természetesen, de azt a munkát ne bízzák rám.

SZÚRÓS MÁTYÁS elvtárs: Jó, tehát abban állapodtunk meg elvtársak, hogy a Politikai Bizottság ezt még egyszer. (Nagy zaj: nem.) Szabó elvtárs, tessék.

SZABÓ ISTVÁN elvtárs: Ebben az anyagban az van, amit korábban már elfogadtunk, hogyha a Központi Bizottság ülésén elhangzik egy javaslat, akkor először a külön javaslatban döntünk és utána pedig az egészben. En ezt át tanulmányoztam. Ha ehhez a dologhoz tartjuk magunkat — a Fejti elvtárssal nagyon egyetértek —, akkor ebben a dologban tudunk dönteni, mert hiszen kialakult mindannyiunknak ebben a dologban az álláspontja. Tehát dolgozhatunk nyugodtan a korábban jóváhagyott ügyrendünk szerint.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kérem szépen. Tehát akkor kezdjük a konkrét kérdéssel. Aczél elvtárs javaslatával. Ki ért egyet Aczél elvtárs felvetésével? (Közbeszólás: a Nyers nem vállalta.)

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Jó, kérem szépen. Jó, rendben van. Tehát akkor Aczél elvtárs konkrét javaslata tárgyalanná válik. A Központi Bizottság elfogadja az eredeti javaslatot, igen? Azzal, hogy Nyers Rezső elvtárs közreműködik a bizottság munkájában, de vállalni nem tudja. (Közbekiabálások — nagy zaj.)

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kérem szépen, tessék.

MARÓTHY LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Egy teljesen furcsa irányú vitának vagyunk most már a részesei. Szerintem a nagy és a fontos kérdésben, amelyik rendkívül nehéz, súlyos kérdés, és mindegyikünket nyomaszt, egy jó javaslat került a Központi Bizottság elé. Megfontoltan, átgondoltan, és a Központi Bizottság, nem kétséges számomra, hogy egyértelműen amellet van, hogy a javaslatban foglaltakat körültekintően meg kell nézni. Igen, így van.

Sokan szeretnék tudni, hogy mit vállaltunk, mit vállalunk a mi rendszerünkkel együtt. Meg kell szavazni. Hallatlan mértékben értetlenül állok egy bizonyos megközelítéssel szemben, név nélkül, hogy kora alapján valaki, aki felelős tisztséget visel, de maradjunk csak annál, hogy a Központi Bizottságban van, arra nem alkalmas. Mondvacsinált dolog, méltatlan, helytelen. Egyértelmű szavazást javaslok abban, hogy Fejti elvtárs ezek után föltétlenül kapja meg ezt a feladatot. Ezt az egész terhet nemcsak visszafele viseljük, előrefele is fogjuk még sokan viselni, mert vállaltuk a rendszerünkkel együtt terheit is.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Zárjuk le. Kérem szépen, az eredeti javaslatot ki fogadja el.

Megszavaztuk, le van zárva kérem szépen. De nem kezdjük újra, hogy a Politikai Bizottság kit bíz meg. Nem feltétlenül kell a Központi Bizottságnak ezzel foglalkozni. A Központi Bizottság elfogadta az eredeti javaslatot, világos.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Erősítsük meg a Fejtít egy szavazással.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Még egy külön javaslat, hogy Fejti elvtársat erősítse meg a Központi Bizottság, miután itt felmerült. Szavazzunk, aki megerősíti? Köszönöm szépen. Ki van ellene? Egy, kettő, köszönöm. Ki tartózkodott? Két ellenszavazattal a javaslatot elfogadtuk. Köszönöm szépen és elnézést. (Közbeszólás: Aczélra nem kell elmarasztaló megjegyzést tenni azért, mert ilyen javaslattal élt.)

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Nem történt, azt hiszem. Történt? Kérem szépen itt mindenkinek jogában áll a véleményét kifejteni, csak ez történt. Azt hiszem, talán egy bizonyos határig eljutottunk, de ott mindenki megállt.⁷⁹

Eltvársak! A különfélék c. napirend tárgyalásának végére értünk. Megkérdézem — és ezzel tulajdonképpen a napirendjeinket megtárgyaltuk —, hogy van-e valakinek napirenden kívül felvetnivalója vagy kérdése? Nincs? Akkor a Központi Bizottság mai ülését bezártnak tekintjük. Kérem, hogy a Központi Bizottság osztályvezetői, megyei, megyei jogú pártbizottságok első titkárai maradjanak itt. Köszönöm a részvételt. Viszontlátásra! ⁸⁶

JEGYZETEK

- 1 L. az 1. sz. függelékét.
- 2 L. a 2. sz. függelékét.
- 3 „Magyarország Alkotmányának szabályozási elvei.” (*Magyar Hírlap*, 1989. febr. 23.)
- 4 L. a 2. sz. függelék 3. pontját.
- 5 Uo. 4. pont.
- 6 Uo. 6. pont.
- 7 Uo. 7. pont.
- 8 Uo. 8. pont.
- 9 Uo. 9. pont.
- 10 Uo. 11. pont.
- 11 Uo. 12. pont.
- 12 Uo. 15. pont.
- 13 A bizottságot 1988. július 13—14-én hozták létre. Összetételét lásd a mellékletben.
- 14 L. a 2. sz. függelék 1/d pontját.
- 15 Bihari Mihály politológus.
- 16 2. sz. függelék 3/1. pont.
- 17 Uo. 3/6. pont.
- 18 Uo. 4/1. pont.
- 19 Uo. 4/4. pont.
- 20 Uo. 6/1. pont.
- 21 Uo. 10/1. pont.
- 22 Uo. 10/2. pont.
- 23 Uo. 12/1. pont.
- 24 1989. február 14-én az Országgyűlés kommunista képviselőinek csoportja Szűrös Mátyás elnöklétével tanácskozott. A megbeszélésen Fejti György, az MSZMP KB titkára az új Alkotmány szabályozási koncepciójáról, Halmos Csaba államtitkár, az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnöke a Munka Törvénykönyv módosításáról tartott előadást. A tanácskozáson Grósz Károly is megjelent. (*Népszabadság*, 1989. febr. 15.)
- 25 A képviselők felhívását 1. a *Magyar Nemzet* 1989. febr. 20-i számában. A kezdeményezés és a tiltakozó akciók következtében az Országgyűlés 1989. június 2-án tárgyalta a bős—nagygyarosi vízlépcsőrendszer ügyét, és tudomásul vette a kormány döntését, amely május 13-án felfüggesztette a nagygyarosi építkezést a beruházással kapcsolatban szükségessé vált vizsgálatokra tekintettel. (Uo. jún. 3. és *Népszabadság*, 1989. máj. 13. és 15.) — L. még az 1989. márc. 7-i jegyzőkönyvhöz készült 16. sz. jegyzetet!
- 26 L. a 2. sz. függelék 6/2. pontját.
- 27 Uo. 3/6—3/10. pontok.
- 28 Uo. 6/1. pont.
- 29 Uo. 4/6. pont.
- 30 Uo. 4/7. pont.
- 31 Uo. 12/1. pont.
- 32 Az Új Márciusi Front felhívásában olyan Alkotmányt javasolt, amelyről a társadalom szervezetei állapotodnak meg a nyilvánosság előtt.
- 33 L. a 2. sz. függelék 3/9. pontját.

- 34 Uo. 3/6. pont.
- 35 Uo. 4/1. pont.
- 36 Az alkotmánykonceptiót 1989. mácius 8—9-én tárgyalta és fogadta el az Országgyűlés. A Minisztertanács felhatalmazást kapott az Alkotmány szövegtervezetének elkészítésére.
- 37 L. a 3. sz. függelékét.
- 38 1989. január 24.
- 39 L. a 4. sz. függelékét.
- 40 Cairns-i csoport: a világ mezőgazdasági termelőinek és exportőreinek szövetsége.
- 41 L. a 3. sz. függelék I. fejezet 5. pontját.
- 42 Uo. 6. pont.
- 43 Uo. 7. pont.
- 44 Uo. „Az agrárpolitika téves törekvései” c. alfejezet.
- 45 Uo. II. fejezet.
- 46 Uo. VII. táblázat.
- 47 L. az 5. sz. függelékét.
- 48 L. a 3. sz. függelék I. fejezet 8. pontját.
- 49 3. sz. függelék II. fejezet.
- 50 Az MSZMP PB 1974. márc. 26-án hozott határozatot a környezetvédelemről, amely 1986. július 15-én veszítette hatályát. Ekkor a testület új határozatot hozott a témában. (Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1985—1986. Szerk.: Vass Henrik. Kossuth Könyvkiadó 1987. 230—233. p.*)
- 51 A PB 1976. febr. 10-i határozatára utal: „A háztáji, kisegítő gazdaságok és az egyéb kistermelés helyzetéről és termelésük fejlesztéséről.” (Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975—1980. Szerk.: Vass Henrik. Kossuth Könyvkiadó, 1983. 145—150. p.*)
- 52 Kunos Sándor írásban beadott hozzászólását nem mellékeltek a jegyzőkönyvhöz, ezért nem közzöltük.
- 53 L. a 3. sz. függelék I. fejezet 3. pontját.
- 54 L. a 3. sz. függelék I. fejezet 4. pontját.
- 55 Uo. 7. pont.
- 56 Uo. 8. pont.
- 57 Uo. „Az agrárpolitika téves törekvései” c. alfejezet.
- 58 Uo.
- 59 Uo. II. fejezet.
- 60 Uo.
- 61 Uo.
- 62 Uo. II. fejezet 3/b. pont vége.
- 63 Fehér Lajos (1917—1981): 1957—1959 között az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztályának vezetője, ezt követően 1962-ig a KB titkára, majd 1974-ig miniszterelnök-helyettes.
- 64 L. a 3. sz. függelék „Az agrárpolitika téves törekvései” c. alfejezetnél.
- 65 A tervezet táblázatok nélkül megjelent: *Népszabadság, 1989. febr. 23.* — L. még az 1989. máj. 29-i KB-ülés 1. napirendi pontját.
- 66 L. a 6. sz. függelékét.
- 67 A *Népszabadság* 1989. febr. 20-i számában jelent meg: „Nem értenek egyet a Hazafias Népfront szombati kiáltványával. A független szervezetek tanácskozása március 15-ről.”
- 68 A 12 pont olvasható: Uo.
- 69 Breznyev-doktrína: a szovjet pártfőtitkár (1964—1982) politikájára alkalmazott kifejezés. Ha a szocialista országok valamelyikében veszélybe kerülnek a „szocialista vívmányok”, megengedett a Szovjetunió és más szocialista országok katonai beavatkozása is. A doktrínát alkalmazták pl. 1968-ban Csehszlovákia megszállásakor, valamint az afganisztáni intervenció (1978) elrendelésénél.
- 70 Célzás a diplomáciai kapcsolatok felvételére az említett országokkal.
- 71 Az MSZMP szervezeti szabályzatának és választási rendszerének kidolgozására, valamint a munkahelyi és a lakóterületi pártmunka helyzetének megvizsgálására az 1988. májusi országos pártértekezlet állásfoglalásának végrehajtásához készült feladatterv 2. pontja értelmében a KB 14 tagú munkabizottságot hozott létre. A bizottság vezetésével Lukács Jánost bízták meg.
- 72 Vö. az 1989. febr. 10—11-i KB-ülés 1. napirendi pontjával.
- 73 A PB 1989. febr. 23-i ülésén megvitatta a március 15. megünneplésével összefüggő javaslatokat. Többek között határozott arról, hogy a KB, a HNF Országos Tanácsa és a KISZ Központi Bizott-

sága „kifejezve az ünnep népi-nemzeti jellegét, tegyen közzé felhívást, amelyben közös ünneplésre szólít fel . . . Amennyiben az egyházak, valamint más pártok és az alternatív szervezetek kétszáz a közös ünneplésre, és bejelentik igényüket beszéd tartására, azt Nyers Rezső elvtárs beszéde előtt tegyék lehetővé.” (MOL 288 f. 5/1053. ó.e.) — L. még az 1989. márc. 7-i KB-ülés „Különfélék” napirendi pontját.

74 L. a 7. és a 8. sz. függelékeket.

75 L. a 9. sz. függelékét.

76 1988. november 22.

77 L. a 10. sz. függelékét.

78 L. a 11. sz. függelékét.

79 Stadinger István 1988. jún. 29. óta töltötte be az Országgyűlés elnöki tisztét.

80 Trautmann Rezső, 1957 és 1968 között építésügyi miniszter, 1975-től az Elnöki Tanács elnökhelyettese.

81 A társadalmi nyomás hatására — a mandátum keltétől (1985. január 8.) — 25 országgyűlési képviselő mondott le, ebből 18-an 1989-ben.

82 Vida Miklós országgyűlési alelnök.

83 L. az 1989. márc. 7-i KB-ülés 4. napirendi pontját.

84 A PB 1989. febr. 7-i határozata szerint „indokoltnak tartja mindazoknak a büntetőpereknek a számbavételét, amelyekről nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy koncepciók elemeket tartalmaznak . . . a büntetőperek számbavételével kapcsolatos pártpolitikai feladatok ellátása céljából bizottság működését tartja szükségesnek. Ennek vezetésével Fejti György elvtársat megbízza.” (MOL 288 f. 5/1051. ó.e.)

85 A Minisztertanács 1989. ápr. 26-án a koncepciók büntetőügyek felülvizsgálatára büntetőjogászokból és történészekből álló bizottságot hozott létre. A bizottság vizsgálati körébe az 1945 és 1962 között folyamatban volt büntetőügyek tartoztak.

86 A KB-ülésről megjelent közleményt 1. a *Népszabadság* 1989. febr. 23-i számában.

FÜGGELÉKEK

1. sz. függelék

TITKOS!
MELLÉKLET
Készült: 3 példányban

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1989. február 20—21-én MEGTARTOTT ÜLÉSÉN MEGHÍVOTTKÉNT, TANÁCSKOZÁSI JOGGAL RÉSZT VETT ELVTÁRSÁK NÉVSORA:

KEB elnöke és titkára:

Gyenes András
Somogyi Imre

a Központi Bizottság osztályvezetői:

Andics Jenő
Kovács Béla
Kimmel Emil
Balogh Sándor
Halay Tibor
Lakos Sándor
Radics Katalin
Farkas Gyula
Szorcsik Sándor

a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai:

Dányi Pál (Baranya)
Szabó Miklós (Bács)
Szabó Miklós (Békés)
Vastagh Pál (Csongrád)
Lakatos László (Győr)
Postás Sándor (Hajdú)
Kiss Sándor (Heves)
Devecsics Miklós (Nógrád)
Gyuricsku Kálmán (Szabolcs)
Péter Szigfrid (Tolna)
Takács László (Vas)
Karvalits Ferenc (Zala)
Csillik András (BM)
Kun István (Határország PB)
Tóth János (Küm. PB)
Bracsok István (NH PB)

a Budapesti Pártbizottság titkárai:

Barabás János
Steiner Arnold

az Országgyűlés elnöke:

Stadinger István

a központi sajtó vezetői:

Pálos Tamás
Hajdú István
Paizs Gábor
Fodor László
Soltész István
Bajnok Zsolt

az első napirendhez:

Budzsákliá Máttyás
Kulcsár Kálmán
Szilberekly Jenő
Szijjártó Károly

a második napirendhez:

Fekete Ferenc (GSZO ovh.)

a harmadik napirendhez:

Domonkos László (PPO ovh.)
Kovács Jenő (PPO ovh.)

a koncepciósi büntetőpercek felülvizsgálatáról, valamint a BM zárt irattárában őrzött anya- gok további kezeléséről szóló tájékoztatóhoz:

Budzsákliá Máttyás
Kulcsár Kálmán
Balogh Sándor

2. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

L. Grósz Károly
[s. k. aláírás]
II. 9.
KB/113/a.

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak az új Alkotmány szabályozási koncepciójával kapcsolatos állásfoglalásra

A pártértekezlet határozatának megfelelően — széles körű, összehangolt politikai, tudományos és szakmai alapozó munkával, meghatározott szervezeti rend és ütemezés szerint — megtörtént a jelenlegi Alkotmányunk felülvizsgálata, s ennek eredménye alapján kialakult az új Alkotmány szabályozási koncepciója. Az eddig elvégzett munka, illetve az új Alkotmány mellékelte szabályozási koncepciója a lényegét illetően összhangban van azokkal a politikai alapelvekkel, amelyeket a Politikai Bizottság az 1988. május 31-ei állásfoglalásában az Alkotmány felülvizsgálatához meghatározott.

Az új Alkotmány szabályozási koncepciója alapvetően a felülvizsgálatra felkért munkabizottságok javaslatain alapul, de tartalmazza az egyéb tudományos eredményeket, valamint az igazságügyi minisztériumi műhelymunka során kialakított gondolatokat is. Az így kimunkált koncepciót két alkalommal áttekintette a Központi Bizottság által, az alkotmányozó munka elvi-politikai irányításának koordinálására kiküldött bizottság; megvitatta továbbá: a Minisztertanács és annak Tanácsai Kollégiuma, az Országgyűlés alkotmányozó bizottsága, az igazságügyminiszter által vezetett tudományos-szakmai bizottság, s véleményt nyilvánított róla több intézmény, társadalmi szervezet. Nem utolsósorban megvitatta a Politikai Bizottság is, s miután alkalmasnak találta azt egy átfogó politikai vitára, úgy határozott, hogy azt megvitatás és állásfoglalás végett a Központi Bizottság elé terjeszti, megjegyezve: a koncepcióban még érzékelhetők egyenetlenségek, a kimunkálás mélységében pedig kisebb-nagyobb aránytalanságok. A vita és a további munka során feltétlenül pontosítani kell a preambulummal, az államformával, a társadalmi-politikai-gazdasági rend alapelveivel összefüggésben rögzítetteket, még egyértelműbbé téve, hogy hazánkban továbbra is a szocializmust kívánjuk építeni.

A munka további menetében célszerűnek látszik az, hogy az új Alkotmány egy-egy politikailag különösen fontos részét (így például a preambulomot, a társadalmi-politikai-gazdasági rend alapelveit, a köztársasági elnöki intézmény bevezetését, az alkotmánybírók felállítását, az országgyűlési választások új rendjét) a Politikai Bizottság külön előterjesztések alapján is áttekintse, és a szükségesnek mutatókban foglaljon állást, vagy kérje a Központi Bizottság véleményét.

Az eddig elvégzett munka alapján a további teendők a következők szerint alakulhatnak: a koncepciónak az Országgyűlés márciusi ülésén történő megvitatása után megkezdődhetne az új Alkotmány szövegtervezetének a kidolgozása, amelyet — egy jól átgondolt és megtervezett, kellőképpen előkészített — társadalmi vitára lehetne bocsátani, majd a vita hasznosítása után az Országgyűlés elé kerülhetne az új Alkotmánytörvény. Indokolt volna, hogy az új Alkotmány tervezetéről, annak országgyűlési tárgyalása előtt a Központi Bizottság állást foglaljon. Feltétlenül célszerű lenne, hogy az új alaptörvényt a választópolgárok népszavazáson erősítsék meg.

A párttagság tájékoztatása és az új Alkotmány társadalmi megvitatására való felkészülése céljából indokolt volna, hogy a koncepció és a Központi Bizottság róla szóló állásfoglalása jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

Határozati javaslat

1. A Központi Bizottság tudomásul veszi, hogy a Magyar Népköztársaság jelenleg hatályos Alkotmányának felülvizsgálata a pártértekezlet határozatának megfelelően megtörtént, s az elkészült szabályozási koncepció alapján, Magyarország Alkotmánya címmel megkezdődik az új alaptörvény előkészítése.
2. Támogatja a Központi Bizottság azt, hogy az új Alkotmány szabályozási koncepcióját az Országgyűlés a legközelebbi ülészakán megvitassa, s ezt követően kezdődjön meg az új Alkotmánytörvény szövegtervezetének kidolgozása, amelyet a kormány bocsásson társadalmi vitára. Az új Alkotmány az így szerzett tapasztalatok összegzése és hasznosítása után kerüljön az Országgyűlés elé. Ezt megelőzően a Központi Bizottság az új Alkotmánytörvény tervezetéről állást foglal. A Központi Bizottság célszerűnek tartja, hogy az új alaptörvényt a választópolgárok népszavazáson erősítsék meg.
3. Tudomásul veszi a Központi Bizottság, hogy az új Alkotmány egy-egy politikailag különösen fontos részét (így például a preambulomot, a társadalmi-politikai-gazdasági rend alapelveit, a köztársasági elnöki intézmény bevezetését, az Alkotmánybíróság felállítását, az országgyűlési választások új rendjét) a Politikai Bizottság külön előterjesztések alapján is áttekinti, és a szükségesnek mutatkozó kérdésekben állást foglal, vagy kéri a Központi Bizottság véleményét.
4. A párttagság tájékoztatása és az új Alkotmány társadalmi megvitatására való felkészülése céljából az Alkotmány szabályozási koncepció és a Központi Bizottság róla szóló vitája, állásfoglalása jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

Budapest, 1989. február 8.

Fejti György [s. k. aláírás]

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM MAGYARORSZÁG ALKOTMÁNYA SZABÁLYOZÁSI KONCEPCIÓ

TARTALOMJEGYZÉK

1. A szabályozási mód alapkérdései	1
2. Bevezető—Preambulum	4
3. Magyarország társadalmi, politikai, gazdasági rendje	4
3.1. Magyarország államformája	5
3.2. Az államhatalom eredete és gyakorlásának módja	5
3.3. A jogalkotás	7
3.4. Az állam és a társadalom kapcsolata	8
3.5. Magyarország külpolitikájának alapelvei	10
3.6. A politikai rendszer	11
3.7. Magyarország gazdasági rendjének alapjai	13
3.8. A tulajdonviszonyok alapelvei	13
3.9. Az állami gazdaságpolitika alapelvei	14
3.10. A gazdálkodás alanyainak jogai	15
4. Az emberi és állampolgári jogok, valamint az alapvető kötelességek	16
4.1. A személyiségi jogok	17
4.2. A szabadságjogok	18
4.3. A gazdasági, szociális és kulturális jogok	19
4.4. Az állampolgári jogok	20
4.5. A nemzetiségi jogok	21
4.6. A jogok megjelenítése az Alkotmányban	22
4.7. Az állampolgári kötelességek	23
5. Az Állam területi beosztása	25
6. Az Országgyűlés	25

6.1. Az Országgyűlés szervezete	26
6.2. Az országgyűlési választások	27
6.3. Az Országgyűlés hatásköre	29
6.4. Az Országgyűlés működése	32
7. A köztársasági elnök	33
7.1. A köztársasági elnök feladat- és hatásköre	33
7.2. A köztársasági elnök választása és jelölése	34
7.3. A köztársasági elnöki tisztség összeférhetlensége más funkciókkal	36
7.4. A köztársasági elnöki megbízatás megszűnése	36
7.5. A köztársasági elnök felelőssége, felelősségre vonása	38
8. Az Alkotmánybíróság	39
8.1. Az Alkotmánybíróság szervezete	39
8.2. Az Alkotmánybíróság hatásköre	40
8.3. Az Alkotmánybíróság eljárása	41
9. Az Állami Számvevőszék	43
10. A Minisztertanács	44
10.1. A Minisztertanács szervezete és működése	44
10.2. A Minisztertanács feladat- és hatásköre	45
10.3. A miniszterelnök feladat- és hatásköre	49
10.4. A minisztériumok és az országos hatáskörű szervek	51
11. Az igazságszolgáltatás	51
11.1. A bírósági szervezet	52
11.2. A bírói függetlenség	55
11.3. A bírászkodás alapelvei	56
12. Az ügyészség	59
12.1. Az ügyészi szervezet	59
12.2. az állampolgári jogok szószólója	62
13. A tanácsok	64
13.1. A tanácsi választás	64
13.2. A tanácsok szervezete és működése	66
13.3. A tanács feladat- és hatásköre	68
13.4. A tanács pénzügyi-vagyoni alapjai	69
13.5. A népképviselői, valamint a kormányzati szervek és a tanácsok kapcsolata	70
13.6. Az önkormányzati jogok bírósági védelme	70
14. A választójog elvei	71
15. Az ország nemzeti jelképei	73

FÜGGELÉKEK:

1. Alkotmányerejű törvények	75
2. A kétkamarás Országgyűlés	77
3. Törvényhozási tárgyak	79
4. Az Országgyűlés döntési hatáskörébe tartozó állami tisztségekre való jelölés rendje	83
5. Az Országgyűlés hatásköre	85
6. Az Országgyűlés működése	87
7. A köztársasági elnöki intézmény bevezetésének indokai	90
8. A köztársasági elnök feladat- és hatásköre	92
9. Az állampolgárok Alkotmánybírósághoz fordulásának joga	96
10. Az állami-társadalmi ellenőrzés jelenlegi rendszere	98
11. A Legfőbb Állami Számvevőszék történeti előzményei	100
12. Az ügyészi szervezet önállóságának megszüntetése ellen szóló érvek	101
13. Az állampolgári jogok szószólója	103

1. A szabályozási mód alapkérdései

a) A politikai közéletben bizonyos ideig vita folyt arról, hogy új Alkotmány kidolgozására, vagy az 1949-es Alkotmány átfogó módosítására van-e szükség. A tudományos kutatás kezdetől fogva új Alkotmányban gondolkodott. Az Alkotmány felülvizsgálatának összesített tapasztalatai egyértelműen ezt az álláspontot támasztották alá. 1949 óta ugyanis alapvetően megváltozott szocializmusképünk, a hatalomról és a hatalomgyakorlás módjáról, valamint az emberi jogokról vallott felfogásunk, emellett mélyreható változások következtek be a társadalom szerkezetében, a gazdaságban, a tulajdonviszonyokban és a politikai intézményrendszerben, még további jelentős változások most vannak kibontakozóban. Mindezt egy alkotmány képtelen nyomon követni. Az elmúlt évtizedekben végrehajtott alkotmánymódosítások miatt a hatályos alkotmányszöveg eklektikussá vált. Új szerkezeti felépítésű alkotmányra van tehát szükség, amely számot vet a XX. század végének társadalmi-gazdasági realitásaival, s a társadalomtudományok legújabb eredményeit felhasználva új elméleti alapokon álló, korszerű s egységes logikai rendszerbe illeszkedő szabályozást nyújt.

Az 1988 májusában tartott pártértekezlet óta kialakult folyamatok politikailag is egyértelműen új Alkotmány előkészítését igénylik; ebben az országban megmutatkozó szinte valamennyi számottevő politikai csoportosulás megegyezik.

b) Ismeretesek olyan szocialista alkotmányok, amelyek sokkal inkább politikai deklarációra, mintsem törvényre emlékeztetnek. Az előkészítés során teljes nézetazonosság nyilvánult meg a tekintetben, hogy alkotmányunk alaptörvényi — azaz jogszabályi — jellegét kell kidomborítani. A szabályozásnak áttekinthetőnek és közérthetőnek kell lennie, hogy az Alkotmány valamennyi állampolgár közkincsévé, az állampolgári alapműveltség szerves részévé válhasson. Ennek megfelelően a szöveges nem lehet sem öncélúan jogszabály, sem elméletieskedő.

c) Szorosan összefügg az íménti kérdéssel az Alkotmány szabályozási mélysége, az egyes rendelkezések részletessége és konkrétsága. Általános az a vélemény, hogy az új Alkotmány nem maradhat meg a hatályos szöveg igen magas fokú absztrakciós szintjén, hanem annál konkrétabbnak kell lennie, hogy az Alkotmányba foglalt szabályok minél szélesebb körben érvényesülhessenek közvetlenül — azaz más jogszabályok közbejötté nélkül — a jogalkalmazásban. E törekvés azonban nem vezethet terjengősségre, az alaptörvénynek részletszabályokkal való „felhígítására”.

Nem tűzhető ki olyan cél, hogy minden, államjogi szempontból fontos kérdést az Alkotmány és csakis az Alkotmány szabályozzon. Továbbra is szükség lesz az Alkotmányhoz szorosan kapcsolódó, politikai szempontból kiemelkedő jelentőségű törvényekre, amelyek az Alkotmánnyal együtt alkotják a magyar közjog jogszabályanyagának felső szintjét. Ezeket az „alkotmányerejű” törvényeket, amelyek részben a legfontosabb állami szervekre vonatkoznak, részben az állam és a társadalmi szervezetek kapcsolatát szabályozzák, részben pedig az egyéni és kollektív állampolgári alapjogokat vonják szabályozási körükbe — el kell különíteni egyfelől az Alkotmánytól, másfelől az „egyszerű” törvényektől (pl. bányatörvény, vízügyi törvény, építésügyi törvény). Az e körbe tartozó törvények kiemelkedő politikai és alkotmányjogi jelentőségét a törvény-előkészítés és a döntéshozatal szabályozásánál is kifejezésre kell juttatni (pl. minősített többséggel történő elfogadás). Így az országnak továbbra is egy alkotmánya lesz, ugyanakkor az alkotmányerejű törvények bizonyos mértékig „tehermentesítik” az Alkotmányt, mivel lehetővé teszik, hogy még a legfontosabb szabályozási tárgykörökre vonatkozó részletszabályokat se kelljen maradéktalanul belefoglalni az alaptörvénybe. (Az alkotmányerejű törvények körét az 1. számú függelék tartalmazza.)

d) Az új Alkotmánynak — történelmünk teljessége értékelésére épülve — a jövőbe mutató folyamatok elemzésére kell épülnie, és pedig úgy, hogy időálló legyen. Engedjen teret a tulajdoni viszonyok, a gazdasági rendszer, a politikai rendszer — alkotmányos rendünkkel és az Alkotmányban rögzített társadalmi céljainkkal összhangban álló — spontán fejlődésének, s ne akadályozza indokolatlan megkötöttségekkel a kibontakozást és a továbbfejlődést. A gazdasági és politikai folyamatokat csak olyan mértékben korlátozza, amilyen mértékben az alkotmányos rend védelme elengedhetetlenné teszi. A már létrehozott és működő állami szervek (Országgyűlés, tanácsok, Minisztertanács, bíróságok, ügyészségek) vonatkozó szabályozás kidolgozásánál az említett szervek rendszerének és működésének korszerűsítésére kell törekedni, emellett olyan új jogintézményeket is indokolt létrehozni, amelyek a jogállamiságnak, a modern államszervezet követelményeinek megfelelnek.

A kifejtettek értelemszerűen irányadók az Alkotmány ideológiai vonatkozásaira is. Az Alkotmányban jelenjenek meg a szocialista társadalmi berendezkedés modern, tudományosan megalapozott elvei, de nem kérhető számon az alaptörvénytől egy „naprakész” szocializmuskép.

e) Azok az elvi-elméleti alapok, amelyekre az új Alkotmány felépül, a jelenlegitől eltérő szerkezeti tagolást — így egyebek között fejezetsorrendet — igényelnek. Az állampolgárok alapvető jogairól és

kötelességeiről szóló fejezetet az Alkotmány elejére, az államszervezetre vonatkozó fejezetek elé indokolt elhelyezni. Célszerű más szerkezeti változtatásokat is végrehajtani. (Ezek a jelen szabályozási koncepcióban még nem tükröződnek teljeskörűen.)

2. Bevezető — Preambulum

Az Alkotmány preambulumának megfogalmazásakor szakítani kell hatályos Alkotmányunknak azal a felfogásával, hogy a magyar nép történelmében az állam nem egyéb, mint az osztályelnyomás eszköze, és ezért államunk fejlődését csak a felszabadulástól valljuk magunkénak. Az Alkotmánynak a nemzetet összefogó, a magyarság identitástudatát erősítő jellege megköveteli, hogy a preambulum új felfogásban közelítse meg államiságunk fejlődését, s múltunkat meg nem tagadva, korábbi értékeinkről le nem mondva, ezer éves államiságunkkal való folyamatoságot megőrizve, az alkotmányfejlődés egyetemes értékeire is alapozva, jusson el mai társadalmi rendünk és állami céljaink meghatározásáig. A preambulum rögzítse, hogy Magyarország szabad, demokratikus és szocialista állam; mutasson rá a munkásmozgalom törekvésein alapuló új társadalmi rendünk teremtette értékeinkre. Jelezze ugyanakkor a bevezető rész azt is, miért vált szükségessé új Alkotmány megalkotása, s milyen legfontosabb alapelvekre épülnek az Alkotmány egyes, következő fejezetei.

3. Magyarország társadalmi-politikai-gazdasági rendjének alapelvei

Hatályos Alkotmányunk tartalmával szemben e fejezetben nem törekedhetünk a társadalmi, politikai és gazdasági rend átfogó szabályozására; ehelyett meg kell határozni Magyarország államformáját, majd azokat az alapelveket indokolt rögzíteni, amelyek az államhatalom gyakorlásának módját, az állam és a társadalom viszonyát, valamint a politikai rendszert jellemzik. Indokolt lenne ezért, ha a fejezet címe „A társadalmi, politikai, gazdasági rend alapelvei” lenne.

3.1. Magyarország államformája

Az ország államformáját illetően többféle javaslat merült fel: „népköztársaság”, „demokratikus köztársaság”, „népi demokratikus köztársaság”, „szocialista köztársaság”. Álláspontunk szerint a jelenlegi „népköztársaság” elnevezés megváltoztatása nem tűnik indokoltnak.

3.2. Az államhatalom eredete és gyakorlásának módja

a) Alapvető elvként kell szabályozni az Alkotmányban a népfelség elvét, vagyis azt, hogy minden hatalom kizárólagos forrása és birtokosa a nép, amely a hatalmat részben közvetlenül (népszavazás, népi kezdeményezés, kollektív kérelmezési és panaszjog, társadalmi viták formájában), részben az államszervezet útján gyakorolja.

b) Az állami hatalom gyakorlásának elveként indokolt rögzíteni — a népfelség elvéhez kapcsolódóan — a hatalmi ágak elválasztásának elvét, amelynek megfelelően az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a Minisztertanács, az Alkotmánybíróság, a bírósági szervezet, a közigazgatási végrehajtó hatalom és a helyi önkormányzatok meghatározott hatalmi jogosítványok gyakorlói.

E hatalmi ágak kölcsönösen egymás korlátaiként jelentkeznek. Ezen elvnek megfelelően általános érvénnyel ki kell mondani az állami szervezetek közötti hatáskörrelvonás tilalmát. (Így például az Országgyűlés nem vonhatja el tetszése szerint a Minisztertanács vagy a bíróságok jogkörét.)

3.3. A jogalkotás

Az államhatalom gyakorlásának egyik formája a jogalkotás. Az egyes állami szervek (Országgyűlés, köztársasági elnök, Minisztertanács, miniszter, tanács) jogalkotási jogosultságát és a jogforrások egymáshoz viszonyított rangsorát, az Alkotmány vonatkozó fejezeteiben a jogalkotási eljárás szabályait külön törvényben indokolt rendezni. Néhány jogalkotási tételt — alapvető jelentőségüknél fogva — a hatalomgyakorlás alkotmányos elvei között kell szabályozni. Így különösen:

a) A jogszabály érvényességi feltétele annak kihirdetése.

- b) Egyértelműen rögzíteni kell, hogy a nemzetközi szerződések megerősítésükkel és kihirdetésükkel a belső jog részévé válnak.
- c) Az alacsonyabb szintű jogszabály a magasabb szintű jogszabállyal nem állhat ellentétben.
- d) A jogalkotó szervek csak a feladatkörükben alkothatnak jogszabályt.
- e) A miniszter nem jogosult elsődleges jogi szabályozásra, vagyis az általa kibocsátott jogszabály-nak mindig egyedi felhatalmazáson kell alapulnia.
- f) A jogszabály a kihirdetését megelőző időre nem állapíthat meg kötelezettséget és nem nyilváníthat valamely magatartást jogellenessé.
- g) Ha a jogalkalmazó szerv a jogszabályban alkotmányserő vagy törvénytörő rendelkezést észlel, függessze fel eljárását és kezdeményezze az Alkotmánybíróság eljárását.

3.4. Az állam és a társadalom kapcsolata

a) Az állam és a társadalom kapcsolatában alapvető elvként kell szabályozni a társadalom tagjainak az önkormányzat alakításához való jogát. Az önkormányzatok a területi, illetve a szakmai-területi szerveződés elve alapján jöhetnek létre. Sajátos társadalmi és gazdasági feladatok ellátására szerveződnek a szövetezettek. Az önkormányzatok önállóságának biztosítására az Alkotmányban szükséges rögzíteni szervezeti és gazdasági függetlenségüket. Így teremthető meg, hogy az önkormányzatok a központi államhatalom korlátjaként jelentkezzenek.

b) Az állam egyetlen szervezetének, illetve a társadalom egyetlen szervezetének vagy tagjának a tevékenysége sem irányulhat a hatalom kizárólagos, illetve erőszakos úton történő megszerzésére vagy birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben mindenki jogosult és egyben köteles fellépni.

c) Meghatározó jelentőségű tétel a jogegyenlőség elve, amely magában hordozza a törvény előtti egyenlőséget, az előnyös és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, valamint a tulajdonformák tekintetében a szektorsemlegesség elvét. Az előnyös és a hátrányos megkülönböztetés tilalma kizár minden, származáshoz, nemhez, fajhoz, valláshoz, felekezethez, nemzethez vagy nemzetiséghez való tartozás, (általában) alapján történő különbségtételt. A szektorsemlegesség elve kizárja, hogy akár a jogalkotás, akár a gyakorlat meghatározott tulajdonformákhoz kapcsolódóan akár előnyöket biztosítson, akár hátrányokat érvényesítsen.

d) Alkotmányos elvként indokolt rögzíteni, hogy a társadalom célja, az állam feladata, hogy a társadalom tagjai számára biztosítsa az esélyegyenlőség mérséklését. Ennek érdekében az államnak kiemelt gondot kell fordítania a hátrányos helyzetű csoportok, személyek támogatására, az elmaradott térségek fejlesztésére. Az esélyegyenlőség megvalósításának feltétele a szociális biztonság állampolgári jogon való biztosítása. A jogegyenlőség elve és az esélyegyenlőség biztosításának elve kapcsolódhat egymáshoz. Így például az előnyös megkülönböztetés tilalma alól kivételt jelent, ha az esélyegyenlőség biztosítása érdekében történik.

e) Alkotmányos elv szintjére kell emelni azt az elvet, amelynek értelmében a törvényekben megállapított jogokkal és köteleességekkel társadalmi rendeltetésüknek megfelelően kell élni. A rendeltetés-szerű joggyakorlás elve alapján az állam és szervezetei, illetve az állampolgárok számára egyaránt tilos a joggal való visszaélés, s a jogokat mindenki csak a társadalmi és az egyéni érdek összhangjának biztosításával gyakorolhatja.

3.5. Magyarország külpolitikájának alapelvei

Az Alkotmány alapvető elvei között indokolt szabályozni az államnak és a társadalom tagjainak, valamint ezek szervezeteinek nemzetközi kapcsolataira vonatkozó legfontosabb normákat, amelyek egyben a Magyar Népköztársaság külpolitikájának alapelvei is.

Az állam és a társadalom szervezetei, továbbá tagjai kötelesek tiszteletben tartani:

- a) az ENSZ alapokmányában foglalt elveket és szabályokat,
- b) az emberi jogok általános érvényű nemzetközi szabályait,
- c) az európai béke, biztonsági és együttműködési rendszer elveit és normáit,
- d) hazánk államközi szerződésbe foglalt szövetségi elkötelezettségeit,
- e) népünk érdekeltségét az általános emberi haladás előmozdításában, továbbá az emberek javára történő nemzetközi együttműködésben.

3.6. A politikai rendszer

A politikai rendszer szabályozása során kiemelkedő jelentőségű kérdés a pártoknak, illetőleg pártoknak az Alkotmányban való megjelenítése. Ezzel kapcsolatban a következőkből célszerű kiindulni.

a) Társadalmunk marxista—leninista pártja nem attól a társadalom vezető ereje, hogy ezt az Alkotmány deklarálja, hanem attól, hogy egyre inkább politizáló párttá válik, amely nem csupán a nép érdekében, hanem a néppel politizál, s meggyőző politikai céljai helyességéről az állampolgárokat. Ennek megfelelően a párt nem tör jogilag garantált hegemón helyzetre.

b) A hazánkban kibontakozott politikai mozgásokat figyelembe véve belátható időn belül nagy biztonsággal előre jelezhető a többpártrendszer kialakulása; ezzel az Alkotmány rendelkezéseinek kidolgozásánál számolni kell.

c) Ugyanakkor alkotmányos garanciát kell kialakítani az alaptörvényben rögzített társadalmi-politikai berendezkedést sértő politikai tömörülésekkel szemben történő fellépés esetére.

d) Nem az Alkotmány feladata a többpártrendszer kinyilvánítása, az Alkotmánynak azonban — a szabályozási mód alapkérdéseinél kifejtettek szerint — nem szabad akadályoznia a politikai intézményrendszer természetes fejlődését.

Mindezekre figyelemmel az Alkotmányban a politikai rendszerrel kapcsolatban alapvető elvként indokolt rögzíteni, hogy Magyarországon kizárólag olyan társadalmi szervezet működhet, amelynek célja, programja és tevékenysége összhangban áll az Alkotmánnyal. E szervezetek közül a politikai párt feladata, hogy hozzájáruljon a népakarat kialakításához és kinyilvánításához, illetőleg egyik alapvető szervezeti keretként szolgáljon a politikában való részvételhez.

Ami a társadalmi szervezeteket illeti: ezek az állampolgárok egyesülési joga alapján jönnek létre, ezért nem általában véve tartoznak az I. fejezet szabályozási tárgykörébe, hanem csak annyiban, ha részei a politikai intézményrendszernek. Az I. fejezet körében főként az államhatalomhoz való viszonyuk igényel szabályozást. Indokolt őket kategorikusan elválasztani az államtól annak kimondásával, hogy közhatalmi jogosítványokat nem gyakorolhatnak. Ez főként a Hazafias Népfrontot érintő kérdés. Ettől függetlenül is, a társadalmi szervezetek közül bármelyiknek a nevesített feltüntetése szükségtelen.

3.7. Magyarország gazdasági rendjének alapjai

A gazdasági rend szabályozása során a gazdasági alkotmányosság alapelveit indokolt rögzíteni, és — pedig a társadalmi rend alapelvei között. A gazdasági alkotmányosság alapelvei között külön kell szólni a tulajdonviszonyok alapelveiről, az állami gazdaságpolitika alapelveiről és a gazdálkodás alanyainak jogairól. A munkavállalók gazdasági, szociális jogait — így a szociális biztonsághoz, a munkához való jogot és sztrájkjogot — az emberi jogok között indokolt szabályozni.

3.8. A tulajdonviszonyok alapelvei

a) Az Alkotmányban ki kell mondani: Magyarországon elismert és egyenrangú tulajdonforma a közösségi tulajdon és az egyéni tulajdon. Ezek egymás felé nyitottak, vegyülnek, tételes felsorolásuk ezért nem az Alkotmány feladata. Jelentőségére tekintettel megemlíthető azonban az állami és a szövetkezeti tulajdon.

b) Alapelveként szükséges megfogalmazni, hogy az állam kizárólagos tulajdonjogát csak kivételesen és csak olyan vagyontárgyak tekintetében indokolt kimondani, ahol a nemzeti érdekek védelme ezt feltétlenül szükségessé teszi. A kizárólagos állami tulajdon és az állam kizárólagos gazdasági tevékenységének körét külön törvényben célszerű szabályozni.

c) Az állam közhatalmi és tulajdonosi minőségét egymástól következetesen el kell különíteni.

d) A tulajdonjog megszerzésének és gyakorlásának szabályait törvényben kell meghatározni.

e) A nem állami közösségi tulajdon és az egyéni tulajdon kizárólag közérdekből, törvényben meghatározott esetekben és kártalanítás ellenében sajátítható ki.

3.9. Az állami gazdaságpolitika alapelvei

a) Alkotmányos tételként kell rögzíteni: a magyar gazdaság szocialista társadalmi-gazdasági céloktól befolyásolt piacgazdaság, amelyben az állami gazdaságpolitika alapvető feladata a világgpiaci folyamatokhoz való alkalmazkodóképiséget és a teljesítményelvet kikényszerítő gazdasági környezet kialakítása, a piac harmonikus működésének elősegítése.

b) Alkotmányos elvként szükséges kimondani: a társadalmi-gazdasági fejlődés legfontosabb céljait és az állami gazdaságpolitika feladatait a népgazdasági tervek tartalmazzák. Az Országgyűlés évenként megállapítja az állami költségvetést, megtárgyalja a végrehajtásról szóló jelentést, és ennek jóváhagyásáról törvényt alkot.

c) Az Alkotmány követelményeként írja elő, hogy a gazdaságpolitikai döntések különösen a nemzeti jövedelem és vagyon gyarapítását, a közhasznú javak megfelelő hasznosítását, a természeti és az épített környezet védelmét, a foglalkoztatás minél magasabb szintjének biztosítását, a rászoruló társadalmi elősegítését és a társadalmi igazságosság érvényesítését szolgálják.

d) Az állam segítse elő a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fejlesztését, és biztosítsa a gazdaságban a külföldi tulajdon magyarországi működésének biztonságos feltételeit.

3.10. A gazdálkodás alanyainak jogai

a) A gazdálkodás alanyait — állampolgárokat és gazdasági szervezeteket — megilleti a tulajdon-szerzés és a tulajdonnal való szabad rendelkezés. Ezt a jogot csak törvényben és közérdekből lehet korlátozni.

b) A gazdaság működésének rendje a vállalkozás és a verseny szabadságán alapul. Ennek megfelelően a gazdálkodás alanyai szabadon választhatják meg az általuk végzett gazdasági tevékenységet és a gazdálkodás szervezeti formáját. Ezeket a jogokat is csak törvényben és közérdekből lehet korlátozni. A gazdasági verseny szabályainak betartását az állam ellenőrzi és megsértését bünteti.

4. Az emberi és állampolgári jogok, valamint az alapvető kötelességek

Az Alkotmány szerkezetét tekintve az emberi, állampolgári jogok és kötelezettségek rendszere egy, önálló fejezetben helyezkedjen el. A jelenlegi megoldástól eltérően ezt a fejezetet feltétlenül előbbre kell hozni: egyértelművé kell tenni értékjellegét és azt, hogy az új Alkotmány ezen értékek biztosítása érdekében határozza meg az állami szervek rendszerét, feladatait.

Erre két megoldás látszik megfontolandónak:

a) ez a fejezet legyen az első, alapjaiban határozza meg az állam és polgára viszonyát;

b) kövesse a társadalmi rendről szóló fejezetet, de ez esetben a Preambulum szóljon a jogok jelentőségéről, alapértékjellegéről.

A két változat közül az utóbbi elfogadását javasoljuk.

A Magyar Népköztársaságnak Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához, A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához történt csatlakozásából eredő kötelezettségvállalásaihoz igazodva, a jogokat az alábbi csoportosítás szerint indokolt szabályozni:

4.1. A személyiségi jogok

Az Alkotmány ismerje el minden ember (minden, a Magyar Állam joghatósága alá tartozó személy) jogát

a) az élethez, személyi szabadsághoz és biztonsághoz, valamint az emberi méltósághoz;

b) a személyiség szabad kibontakoztatásához;

c) a jogalanyisághoz;

d) a törvény, a bíróság vagy más hatóság előtti egyenlőséghez;

e) a jó hírnevéhez;

f) a magántitok (postai küldemény, távbeszélő, magánbeszélgetés) és a magánlakás sérthetlenségéhez;

g) a személyes adatok védelméhez.

Az élethez való alkotmányos jog alapján megfontolandó annak kinyilvánítása, hogy e joggal a halálbüntetés alkalmazása nem egyeztethető össze.

4.2. A szabadságjogok

Az Alkotmány a szabadságjogok körében ismerje el minden ember jogát

- a) a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz;
- b) a sajtószabadsághoz és a véleménynyilvánítás szabadságához;
- c) a békés gyülekezéshez;
- d) az egymással való szabad társuláshoz (egyesüléshez, szakszervezet alakításához);
- e) nemzeti, vallási, nyelvi kisebbséghez tartozáshoz;
- f) a tudomány és a művészet szabadságához;
- g) a közérdekű információkhoz való hozzájutáshoz;
- h) a tartózkodási hely szabad megválasztásához (a lakóhely megválasztásához, a kivándorláshoz, valamint a hazatelepüléshez);
- i) a tulajdonhoz és az örökléshez;
- j) a házasságkötéshez;
- k) jogsérelem és/vagy érdeksérelem esetében a bírósághoz vagy más hatósághoz forduláshoz és jogorvosláshoz;
- l) a politikai, nemzeti, nyelvi, vallási és faji okokból történő üldöztetés esetén menedékjog kérelméhez.

4.3. A gazdasági, szociális és kulturális jogok

Az Alkotmány a gazdasági, szociális és kulturális jogok körében ismerje el minden ember jogát

- a) a munkához, a foglalkozás, a munkahely szabad megválasztásához;
- b) a méltányos és kielégítő munkafeltételekhez, a sztrájkhoz;
- c) a pihenéshez, szabadidőhöz;
- d) az állami ellátáshoz öregség, betegség, munkaképtelenség és munkanélküliség esetén;
- e) a testi és lelki egészséghöz;
- f) az emberhez méltó környezethez;
- g) a család védelméhez;
- h) az oktatáshoz és a művelődéshez;
- i) a kulturális életben való részvételhez;
- j) a tudományos, művészeti alkotás védelméhez.

4.4. Az állampolgári jogok

Az Alkotmány — Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 15. cikke alapján — mondja ki a leszármazási elv főszabálya és a területi elv kiegészítő szabálya alkalmazásával a jogot a magyar állampolgársághoz, továbbá az állampolgárság megváltoztatásához, és mondja ki az állampolgárságtól való önkényes megfosztás, valamint a magyar állampolgár Magyarországról való kiutasításának tilalmát.

Az állampolgárságra vonatkozó alapelvek után az Alkotmány ismerje el minden magyar állampolgár jogát

- a) a közügyekben való részvétellel;
- b) a közszolgálat vállalására, közhivatal viselésére;
- c) a választójogra;
- d) külföldön a Magyarország által nyújtott védelemre.

4.5. A nemzetiségi jogok

A nemzetiségi jogok a hazánkban élő, valamilyen nemzetiséghez magukat tartozónak valló magyar állampolgárok olyan egyéni, illetve kollektív jogosítványai, amelyek őket a többi, Alkotmányban biztosított emberi és állampolgári jupon felül megilletik.

Az Alkotmánynak az állam aktív kisebbségvédelmi politikáját kell tükröznie, s a nemzetiségek kollektív jogaként kell elismernie nemzetiségi mivoltuk megőrzését és kibontakozását.

Az alapvető nemzetiségi jogokat (az anyanyelv használatának joga a bíróságok, hatóságok előtt, az anyanyelven történő oktatáshoz és tömegtájékoztatáshoz való jog, az anyanemzettel, annak szervezeteivel, állampolgáraival való kapcsolattartás joga) az Alkotmányban, ezek részjogosítványokra bontását és a jogok érvényesüléséhez szükséges állami feladatokat külön törvényben indokolt szabályozni.

Alkotmányos szinten is ki kell alakítani a nemzetiségek érdekvédelmét biztosító szervezeti kereteket. Ennek formája lehet a nemzetiségek által megválasztott Nemzetiségi Tanács felállítása, amely a Kormány állandó tanácsadó-véleményező szerve lenne, továbbá az ugyancsak a nemzetiségek által megválasztott, kifejezetten a nemzetiségi jogok ügyében illetékes szószóló, akinek jogaira, kötelezettségeire az állampolgári jogok szószólójára vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók. (A nemzetiségi ügyek szószólójának megválasztása akkor is indokolt lehet, ha az állampolgári jogok szószólójának intézménye — a később vázolt megoldási változatok szerint — nem valósul meg.)

4.6. A jogok megjelenítése az Alkotmányban

Az új Alkotmányban különösen nagy súlyt kell fektetni a jogok biztosítékrendszerének meghatározására. A legfontosabb biztosíték — ahogyan ezt a nemzetközi egyezmények is előírják —: e jogokat kizárólag törvényben, és csak meghatározott feltételek mellett lehet korlátozni. A jogok alkotmányos szabályozását pedig úgy célszerű elvégezni, hogy az elismert jog rögzítését közvetlenül kövesse a jog érvényesülésének jogi, illetve anyagi biztosítéka.

Az emberi és állampolgári jogok általános biztosítékát a megsértésük mindenkire (államra, szervezetre, magánszemélyre egyaránt) vonatkozó tilalmát kimondó rendelkezés jelentheti. A szankciókat a Ptk., a Btk., a szabálysértési törvény stb. tartalmazza.

Ezen túlmenően jogszerelem esetére szabaddá kell tenni az utat a belső jogorvoslatok igénybevitelére, ide értve a bírósághoz, illetőleg — törvényben meghatározott esetben — az Alkotmánybírósághoz fordulás jogát is. Emellett — nemzetközi kötelezettségvállalásainkkal összhangban — biztosítani kell a külső jogorvoslatok lehetőségét is.

A gazdasági, szociális és kulturális jogok tekintetében a szabályozás elve megfordul; a garanciák általában az állam aktív cselekvésének előírásában rejlenek. Az alkotmányozó munka folyamán azonban felül kell vizsgálni, hogy korábban vállalt kötelezettségei közül az állam — az anyagi feltételeire tekintettel — melyeket tudja a jövőben is ellátni. Nem a beavatkozás határát kell megjelölni, hanem azokat az eszközöket, amelyek alkalmazásával az állam a jog megvalósítását igyekszik elősegíteni. Ez vonatkozik az állampolgársággal kapcsolatos jogokra is.

4.7. Az állampolgári köteleességek

Az állampolgári köteleességek szabályozását illetően kétféle felfogás ismert.

a) Az egyik nézet szerint az alapköteleességek Alkotmányba foglalását mellőzni kell, mert az emberi és állampolgári jogok intézménye a gyengébb fél, az állampolgár helyzetét kívánja erősíteni az állammal szemben, és fő feladata az államhatalom korlátozása, illetve a jog érvényesülését biztosító állami magatartások előírása. E gondolatmenet alapján a köteleességek kihirdetése, mint az államhatalmat erősítő szabályozás, szükségtelen. Az egyes kötelezettségeket (honvédelmi kötelezettség, tan-kötelezettség stb.) külön törvényben kell előírni.

b) Az alapkötelezettségeket az Alkotmányba kell foglalni, de indokolt meghaladni azt a jelenlegi felfogást, amely szerint a kötelezettségek teljesítése mintegy alapjául szolgál a jogok gyakorlása lehetőségének. A kötelezettségek nem teljesítésének következményeit ugyanis ettől függetlenül kell alkalmazni, s a döntés e körben végső fokon a bíróság hatáskörébe tartozzon. A jogok gyakorlásánál pedig az állam és a társadalom kapcsolatát szabályozó elvek között felsorolt rendeltetészerű joggyakorlás elve az irányadó. Az alapkötelezettségek közül — az erkölcsi jellegű kötelezettségeket mellőzve — csak a jogi úton kikényszeríthető, és kizárólag az állampolgári — és nem az emberi — köteleességeket indokolt szabályozni.

Álláspontunk szerint a b) változatban jelzett felfogás a helyes, ennek megfelelően az alábbi állampolgári köteleességek alkotmányos szabályozását javasoljuk:

a) a másik ember, a család és a társadalom iránti megbecsülés;

- b) a haza védelmének kötelessége (a nem fegyveres katonai, illetve a polgári szolgálat lehetőségének biztosítása mellett);
- c) általános vagyonvédelmi kötelesség (a közösségi és az egyéni tulajdon tisztelete és védelme);
- d) a természeti és kulturális értékek védelme;
- e) tankötelezettség (az alapfokú oktatásban való kötelező részvétel);
- f) a közterhekhez való hozzájárulás.

5. Az állam területi beosztása

Az Alkotmányban rögzíteni kell az állam területi tagozódását: Magyarország területe fővárosra, megyékre, városokra, községekre tagozódik; a főváros és a nagyobb városok kerületekre oszthatók. Utalni szükséges arra is, hogy az ország és a főváros területi egységeinek meghatározását törvény szabályozza.

6. Az Országgyűlés

Az Országgyűlés a népfelség elve alapján reá ruházott, alapvetően fontos jogok hordozója, de semmiképpen sem azok összességének letéteményese, még kevésbé gyakorlója. Tényleges hatalmat megtestesítő, rendszeresen működő Országgyűlésre van szükség, amely azonban nem tekinti — és az Alkotmány rendelkezései szerint nem is tekintheti — feladatának az államélet operatív irányítását. A társadalomban meglévő különböző érdekcsoportok képviselőinek biztosítását az Országgyűlés szervezetére, illetve a választási rendszerre vonatkozó szabályozással lehet megteremteni. E két témakört együttesen, összefüggéseiben indokolt vizsgálni és szabályozni. A választójoggal és a választási rendszerrel foglalkozó fejezetben ezért arra teszünk javaslatot, hogy az egyes választásokra (Országgyűlés, köztársasági elnök, tanácsok) vonatkozó alkotmányos szabályok a választási rendszer általános szabályaitól elkülönítve, az Alkotmány megfelelő fejezeteiben kerüljenek elhelyezésre. A törvényi szabályozást igénylő kérdéseket pedig egymástól is független törvényekben szükséges rendezni (országgyűlési választásokról szóló törvény, tanácsi választásokról szóló törvény stb.).

Alapvető jelentőségű ezért az Országgyűlés szervezetének kialakítása, a választási rendszer elveinek kidolgozása; az Országgyűlés funkcióinak meghatározása, gyakorlásuk alapelveinek rögzítése; továbbá a kormányzati munka kereteinek körvonalazása, s ezzel összefüggésben az Országgyűlés, az államfő és a kormány egymáshoz való viszonyának, kapcsolatrendszerének pontos kimunkálása.

6.1. Az Országgyűlés szervezete

Az Országgyűlés jelenleg alapvetően a területi érdekek érvényre juttatását biztosító egyéni választókerületi rendszer alapján épül fel. Az 1983-ban bevezetett országos lista intézménye nem a társadalomban meglévő politikai érdektagoltság kifejezésére volt hivatott, ezért jelenlegi formájában nem elégíti ki az igényeket. Magyarországon a második parlamenti kamara életre hívásának igénye elsősorban olyan összefüggésben merült fel, hogy az érdekképviselői szervek közvetlen képviselő-hoz jussanak az Országgyűlésben. Más vélemény szerint a második kamara létrehozása a nagyobb szakszerűséget építené be a Parlament működésébe.

Az egykamarás rendszer mellett érvelők szerint azonban a parlament elsősorban nem a különböző réteg-, illetve részérdekek kifejezésére hivatott — e célból különböző más fórumokat kell létrehozni a társadalomban; többpártrendszer esetén maguk a pártok is betöltenek ilyen szerepet —, hanem a társadalom egészének érdekeit kifejező, de ezt egymástól különböző módon megvalósítani kívánó politikai irányzatok összefogására. A szakismeret biztosítására pedig a képviselőket segítő más intézményes formákat indokolt keresni (pl. az Országgyűlés vagy a pártok mellett működő szakértői hálózat). A kétkamarás parlamenttel kapcsolatos részletes érveket és ellenérveket a 2. számú függelék tartalmazza.

Míndezekek alapján az egykamarás parlamenti rendszer fenntartását javasoljuk.

6.2. Az országgyűlési választások

Az országgyűlési választásokkal kapcsolatban az Alkotmányban rendelkezni kell a mandátum elnyerésének módjáról. Ennek elképzelhető választójogi megoldása többféle lehet:

- a) Az országgyűlési képviselőket egyéni választókerületekben jelölik és választják.
- b) A képviselőket lista alapján választják, ez történhet országosan egy listán, illetve megyei, esetleg helyi listákon.
- c) A harmadik változat az előző két forma különböző kombinációja lehet.

Az Alkotmányban szükséges még szabályozni a mandátumvizsgálattal, illetőleg az összeférhetlenséggel kapcsolatos kérdéseket és választási ciklus időtartamát. A mandátumvizsgálatot illetően fenntartható a mai rendszer, ez esetben a képviselői megbízás szabályszerűsége felől a mandátumvizsgáló bizottság dönt. Másik megoldásként szóba jöhet jogorvoslat biztosítása az Alkotmánybíróságnál. Ez utóbbi változatot javasoljuk.

6.3. Az Országgyűlés hatásköre

A korábban kifejtettek szerint alapvető rendező elvnek kell tekinteni, hogy az Országgyűlés kizárólag az Alkotmány által számára biztosított hatáskört gyakorolja, s nem vonhatja el más szervek — így pl. a Minisztertanács — alkotmányos hatáskörét. Ennek megfelelően a jelenlegi tényleges és jogi helyzethez képest bizonyos vonatkozásban az Országgyűlés hatáskörének bővítése, más vonatkozásban viszont szűkítése látszik indokoltnak.

Az Országgyűlés legfontosabb feladata a törvényalkotás. Annak érdekében, hogy ez a szerepe maradéktalanul érvényesüljön, az Alkotmányban rögzíteni kell a törvényhozási tárgyakat, vagyis azokat az életviszonyokat, kérdéseket, amelyekről elsődlegesen csak törvény rendelkezhet, továbbá ezek közül is szükséges kiemelni azokat a tárgyköröket, amelyekben alkotmányerejű törvény megalkotására kerül sor. (A törvényhozási tárgyakra vonatkozó javaslatunkat a 3. számú függelék tartalmazza.)

Ugyanakkor az új Alkotmány elfogadását indokolt népszavazás körébe utalni, s megfontolandó ugyanaz az Alkotmány átfogó jellegű, azaz nem egy-egy fejezetet vagy egyes rendelkezéseket érintő módosítását illetően is. A szűkebb körű alkotmánymódosítás — a minősített többség fenntartása mellett — megmaradna az Országgyűlés hatáskörében.

Az Országgyűlés dönt a legfontosabb állami tisztségek betöltéséről, így az Országgyűlés választja meg:

- a) az Országgyűlés elnökét, alelnökeit, jegyzőit,
- b) az országgyűlési bizottságok elnökét, titkárát és tagjait,
- c) az Alkotmánybíróság elnökét, elnökhelyettesét és bíráit,
- d) a miniszterelnököt (esetleg a Kormány tagjait is),
- e) a Legfelsőbb Bíróság elnökét,
- f) a legfőbb ügyészt (az ügyészség jogállására vonatkozó megoldási módtól függően),
- g) az állampolgári jogok szószólóját (az erre vonatkozó változat elfogadása esetén),
- h) a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökét, elnökhelyettesét és tagjait,
- i) a Magyar Nemzeti Bank elnökét.

A jelölések rendjére vonatkozó részletes javaslatunkat a 4. számú függelék tartalmazza. E javaslatnak része, hogy a minisztertanács tagjait ne egyenként, hanem mint testületet, bizalmi szavazás formájában válassza meg a Parlament.

Az Országgyűlés a törvényalkotás és a személyi kérdésekben való döntés feladatain túl meghatározza a társadalom- és gazdaságpolitika fő irányait, ellenőrzi a kormányzati tevékenységet, ellátja a nemzetközi kapcsolatokban a legfontosabb feladatokat, illetőleg szükség esetén népszavazást rendel el. (Az e körbe tartozó részletes javaslatunkat az 5. számú függelék tartalmazza.)

6.4 Az Országgyűlés működése

Az Országgyűlés működésével kapcsolatban az Alkotmányban a legalapvetőbb garanciális szabályokat indokolt megállapítani. Így rögzíteni kell:

- a) az Országgyűlés megbízatásának idejét, a megbízatás meghosszabbításának, illetve lerövidítésének (felosztatásának) eseteit;
- b) az Országgyűlés ülészakainak és üléseinek rendszerét;

- c) a tisztségviselők hatáskörét és legfontosabb feladatait;
  - d) a határozatképesség feltételeit és a szavazás rendjét, ideértve azt is, mely kérdésekben van szükség minősített többségre;
  - e) a törvénykezdeményezés, az interpelláció, a bizalmi és a bizalmatlansági indítvány szabályait;
  - f) a képviselők jogállásával, mentelmi jogával és összeférhetetlenségével kapcsolatos kérdéseket.
- Ez utóbbi körben eldöntendő, hogy az országgyűlési képviselő lehessen-e köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság elnöke vagy tagja, a Legfelsőbb Bíróság elnöke vagy bírója, a kormány elnöke vagy tagja, valamint a Legfőbb Állami Számvevőszék elnöke, illetőleg a legfőbb ügyész. A hatalmi ágak elválasztásának elve alapján ezt nem lenne indokolt megengedni. (Az Országgyűlés működésével kapcsolatos részletes javaslatokat a 6. számú függelék tartalmazza.)

7. A köztársasági elnök

Az államfői feladatok ellátására a Népköztársaság Elnöki Tanácsa (NET) helyett egyszemélyi államfői intézményt, a köztársaság elnöke (a továbbiakban: elnök) funkcióját kell létrehozni. (Ennek indokolását a 7. számú függelék tartalmazza.) E funkció megteremtésével nem változna az Országgyűlés közjogi helyzete, az továbbra is a legfelsőbb államhatalmi, népképviselői, törvényhozó szerv maradna. Az elnök a köztársaság élén állna, és az államfői jogokat gyakorolná.

Az új Alkotmánynak a köztársaság elnökéről önálló fejezetben indokolt rendelkeznie. Ebben szabályozni kell az elnök feladat- és hatáskörét, választását és jelölését, az elnöki tisztség összeférhetetlenségét más funkcióval, az elnöki tisztség megszűnését, valamint az elnök felelősségét és felelősségre vonását.

7.1. A köztársasági elnök feladat- és hatásköre

Az elnök feladat- és hatásköre meghatározásánál az az alapkérdés, hogy a hatalommegosztás intézményesítése és a hatalomkoncentráció megakadályozása érdekében mennyire erős elnöki jogkört akarunk létrehozni. Az egyes hatáskörök tekintetében ugyanis a konkrét jogosítványok különböző erősségek lehetnek, így a reprezentatív típusú és a nagyon erős elnöki rendszer között számtalan átmenet képzelhető el. Az elnök számára az Alkotmányban biztosított egyedi jogosítványok összessége alapján állapítható meg, hogy az elnöki hatalom mennyire erős. Azt viszont előzetesen el kell dönteni, hogy milyen elnöki rendszert kívánunk létrehozni, mert a megfelelő jogosítványokat ennek alapján lehet megválasztani. (A 8. számú függelékben áttekintettük az elnök hatásköri listáját, és minden hatáskörnél jeleztük, hogy a reprezentatív típusú, a közepesen erős, illetve az erős elnöki rendszert melyik megoldás jellemzi.)

Javaslatunk szerint a közepesen erős elnöki hatalom megteremtése lenne indokolt, ezért az ebben, illetve a többi fejezetben szereplő megoldások (pl. az Országgyűlés hatáskörének megállapításánál) ilyen irányba mutatnak.

7.2. A köztársasági elnök választása és jelölése

Az államhatalom folyamatosságának biztosítása érdekében célszerű az elnök megbízásának idejét az országgyűlési ciklustól elválasztani. Ha az elnök az államszervezetben belül erős vagy közepesen erős hatalmi tényezőként kerül szabályozásra, indokolt, hogy öt közvetlenül a választópolgárok válasszák meg. A megbízás hat vagy hét évre szól, ugyanazon személy egymás után legfeljebb két alkalommal választható meg. Elnökké bármely magyar állampolgár megválasztható, aki 40. életévét betöltötte és akinek választójoga van.

Az elnök választását jelölés előzi meg, amelynek során az elnök személyére javaslatot tehetnek az Országgyűlésben képviselői joggal rendelkező társadalmi szervezetek.

A jelöltek közül az elnök megválasztása az országgyűlési képviselők választására irányadó szabályok szerint történik, azzal az eltéréssel, hogy a szavazás érvényességi feltétele: a szavazásra jogosult állampolgárok legalább kétharmad részének részvétele a választáson. Elnök az lesz, aki az első szavazás során leadott érvényes szavazatok legalább több mint felét megkapta, ennek hiányában pedig az, aki a második szavazás során az érvényes szavazatok többségét kapta meg. A második fordulóban csak az első fordulóban legtöbb szavazatot szerzett két jelölt indulhat.

Az elnöki megbízás lejárta előtt legalább harminc nappal új elnököt kell választani. Célszerű volna egyébként, ha az első köztársasági elnök megválasztására még ebben az országgyűlési ciklusban sor kerülne.

7.3. A köztársasági elnöki tisztség összeférhetetlensége más funkciókkal

Az elnök nem lehet az Országgyűlés vagy más állami képviseleti testület, a kormány és az Alkotmánybíróság tagja, nem tölthet be más állami hivatalt, nem lehet bírót, nem tölthet be vezető párttisztiséget és nem lehet valamely párt vezető testületének tagja. (Ez azt jelenti, hogy a felsorolt tisztségek valamelyikét betöltő személy megválasztása esetén előző funkciójáról köteles lemondani.)

Az összeférhetetlenséggel kapcsolatban felmerült egy olyan megoldás is, hogy az elnöki tisztség elnyerése esetén nem számítana kizáró körülménynek a vezető párttiszttség betöltése, a párt vezető testületeiben való tagság. Ezzel nem értünk egyet, mert az államfőnek a pártok felett kell állnia.

7.4. A köztársasági elnöki megbízás megszűnése

Az elnöki megbízás megszűnik:

- a) a megbízás lejártával (hat vagy újraválasztás esetén tizenkét év után),
- b) az elnök halálával,
- c) lemondással,
- d) a feladatkör ellátását legalább egy éven át lehetetlenné tevő állapottal,
- e) az elnöki tisztségből való elmozdítással.

A lemondás (mint egyoldalú nyilatkozat) érvényességéhez az Országgyűlés elfogadó nyilatkozatára nincs szükség, az Országgyűlés csupán tudomásul veszi a lemondó nyilatkozatot, amelyet akár szóban is elő lehet terjeszteni.

Amennyiben az elnök feladatainak ellátására tartósan (de egy évnél nem hosszabb ideig) képtelen, az elnöki megbízása nem szűnik meg, hanem feladatkörét helyettesítőként az Országgyűlés elnöke látja el. Ugyancsak az Országgyűlés elnöke gyakorolja az államfői jogokat, ha az elnöki tisztség bármely okból megüresedik, és ő köteles gondoskodni az új választás kiírásáról.

Többen javasolták, hogy az elnököt akadályoztatása esetére ne az Országgyűlés elnöke helyettesítse, hanem a köztársasági elnökkel együtt megválasztandó alelnök. Ez különösen az erős elnöki hatalom esetén lenne indokolt, és következetesebben valósítaná meg a hatalmi ágak elválasztásának elvét. E változat elfogadása esetén természetesen ki kellene dolgozni az alelnök jogaira és kötelességeire vonatkozó szabályokat is.

7.5. A köztársasági elnök felelőssége, felelősségre vonása

Az elnök személye sérthetetlen. Elnöki megbízása idején elkövetett valamely cselekménye miatt felelősségének megállapítására különleges eljárást, és — büntetőjogi felelősségre vonására — különleges ítélkező fórumot indokolt kialakítani.

Ha az elnök hivatali ideje alatt az Alkotmányt vagy valamely törvényt megsérti, legalább ötven országgyűlési képviselő indítványára az Országgyűlés — a képviselők kétharmados többségével, titkos szavazással — határoz arról, hogy kezdeményezi-e az elnök leváltását. A képviselők döntése alapján az Országgyűlés elnöke köteles kiírni a leváltásra irányuló országos szavazást.

Az elnökkel szemben a hivatali ideje alatt elkövetett cselekmény miatt büntetőeljárás csak akkor indítható, ha ehhez az országgyűlési képviselők titkos szavazással kialakított kétharmados többséggel hozzájárulnak. A cselekmény elbírálása a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa és az Alkotmánybíróság tagjaiból álló Különleges Bírői Tanács hatáskörébe tartozik. Az eljárásban a vádat az Országgyűlés által a saját tagjai közül választott vádbiztos képviseli. A törvény előtti egyenlőség elvéből következően az elnökkel szemben a Büntető Törvénykönyvben megállapított bármely büntetés és intézkedés alkalmazható. Az eljárás rendjét külön törvényben indokolt szabályozni.

8. Az Alkotmánybíróság

8.1. Az Alkotmánybíróság szervezete

Az Alkotmányvédelem különleges része az Alkotmánybíróság, amely a feladatát akkor töltheti be, ha a hagyományos igazságszolgáltatási szervezettől elkülönülten, önálló testületként működik, és bírját az Országgyűlés választja.

Az Alkotmánybíróság az eléje került ügyben első és egyben végső fokon dönt. Szervezete elnökből, elnökhelyettesből, bírákból és hivatali apparátusból áll. Bírói létszámát — az elnökkel és az elnökhelyettesssel együtt — 11 főben célszerű meghatározni. (Az Alkotmánybíróság létrehozásakor nem szükségszerű a 11 fő létszám teljes betöltése, elképzelhető bizonyos fokozatosság. Ennek egyebek között az az előnye, hogy néhány alkotmánybírói állás betöltésére az új összetételű Országgyűlésnek lesz lehetősége.)

Az alkotmánybírákat — annak érdekében, hogy az Országgyűlés által alkotott törvények alkotmányossága tekintetében is elvi következetességgel, semmilyen egyéb körülményektől nem befolyásolva tudjanak dönteni — élethossziglani megbízatással, gyakorlatilag a 70. életév betöltéséig terjedő időre indokolt megválasztani. Az Alkotmánybíróság tevékenysége a legmagasabb szintű jogalkalmazói feladat. Bírját ezért az Országgyűlés a kiemelkedő tekintélyű elméleti jogászok és a széles körű tapasztalatokkal rendelkező gyakorlati jogalkalmazók (bírák, ügyészek, ügyvédek) közül választja. A megválaszthatóság alsó korhatára a 45. életév betöltése.

Az Alkotmánybíróság elnöke és tagjai a képviselőkkel azonos mentelmi jogot élveznek. Más közéleti „tisztiséget” nem tölthetnek be, képviselőnek nem választhatók meg. Tudományos és oktatói tevékenységnek kívül más kereső tevékenységet nem végezhetnek.

8.2. Az Alkotmánybíróság hatásköre

Az Alkotmánybíróság fő hatásköre az utólagos jogszabály-ellenőrzés. Az alkotmányellenesség megállapítása esetén a törvény végrehajtását felfüggeszti, az alacsonyabb szintű jogszabályt érvénytelennek nyilvánítja. Előbbi esetben az Országgyűlés a soron következő ülésen minősített többséggel dönt a törvény alkotmányosságáról.

Indokolt az Országgyűlés számára kötelezettségként előírni, hogy házsabályát — kihirdetése előtt — mutassa be az Alkotmánybíróságnak.

Az Országgyűlés vagy a köztársasági elnök felkérése az Alkotmánybíróság előzetesen — a törvény kihirdetését megelőzően — is állást foglalhat annak az Alkotmánnyal való összhangjáról, továbbá az olyan nemzetközi szerződésnek a jogrendszerünkbe illeszkedéséről, amelynek kihirdetése nem törvénnyel történik.

Az Alkotmánybíróság megállapíthatja az Alkotmány azzal való megsértését is, hogy elmulasztották az Alkotmány végrehajtása érdekében szükséges jogszabályok meghozatalát, és az érintett jogalkotói szervet felhívhatja a jogszabály kibocsátására.

Hatáskörébe tartozhat még: Az Alkotmányban rögzített alapjogok védelme; a politikai pártok nyilvántartásba vétele, alkotmányellenes tevékenységük utólagos megállapítása, szükség esetén feloszlata, az alkotmány hiteles értelmezése; a köztársasági elnök elleni büntetőeljárásban való közreműködés; a választások és a népszavazás felügyelete, továbbá a különböző típusú állami szervek közötti hatásköri vita eldöntése.

8.3. Az Alkotmánybíróság eljárása

Az Alkotmánybíróság az alkotmányellenességet csak az erre jogosultak indítványa alapján vizsgálhatja. Az eljárást kezdeményezhetik:

- a) az Országgyűlés, az Országgyűlés bizottsága, meghatározott számú országgyűlési képviselő,
- b) a köztársasági elnök,
- c) a Legfelsőbb Bíróság elnöke,
- d) a kormány,
- e) legfőbb ügyész (jogállásának mikénti szabályozásától függően), az állampolgári jogok szószólója (e tiszttség létrehozása esetén),
- f) a bíróságok és az államigazgatási jogalkalmazó szervek,

g) az állampolgár (törvényben meghatározott esetekben).
(Az állampolgár eljáráskezdeményezési jogáról a 9. számú függelékben adunk nemzetközi áttekintést.)

Az Alkotmánybíróság döntéseit teljes ülésen vagy az állampolgár kezdeményezési jogának megengedhetősége esetén — háromtagú tanácsban szótöbbséggel hozza.

Az Alkotmánybíróság határozata mindenkire nézve kötelező, törvény esetében az előzőekben írt korlátokkal. Részletesen kidolgozandó az alkotmányellenesség megállapításának jogkövetkezménye (a határozat visszamenőleges hatálya, az alkotmányellenes jogszabály alapján jogerősen elbírált ügyek sorsa stb.).

9. Az Állami Számvevőszék

Az állami-társadalmi ellenőrzés jelenlegi rendszerének áttekintése (amit a 10. számú függelékben végeztünk el) után megállapítható, hogy hazánkban nincsen olyan, a végrehajtó hatalomtól független, csak az Országgyűlésnek alárendelt szervezet, amely az állami költségvetés és ezen belül a kormány és a minisztériumok költségvetésének, az állami hivatalok gazdálkodásának, a kommunális, szociális és egyéb fontos társadalmi célokra a különböző szervezetek részére a költségvetésből rendelkezésre bocsátott összegek felhasználásának gazdaságosságát, hatékonyságát, valamint eredményességét folyamatosan ellenőrizné és elemezné. Indokolt ezért egy ilyen ellenőrző szerv, a Legfőbb Állami Számvevőszék (LÁSZ) és területi szerveinek a létrehozása, amelynek egyébként történelmi előzményei is vannak Magyarországon (II. számú függelék).

A LÁSZ fő feladata a költségvetés végrehajtásának és az állami vagyon hasznosításának ellenőrzése, valamint a kormány gazdaságpolitikai tevékenységének parlamenti ellenőrzésében való közreműködés.

Vizsgálatainak eredményéről a LÁSZ elnöke köteles rendszeresen jelentést tenni az Országgyűlésnek. A LÁSZ elnökét és elnökhelyettesét és tagjait az Országgyűlés választja meg; a megyei számvevőszékek vezetőit és tagjait pedig a LÁSZ elnöke nevezi ki. Összeférhetetlenségi szabályként ki kell mondani, hogy számvevőszéki tisztviselő más állami szervnél, továbbá gazdasági és társadalmi szervezetnél kereső foglalkozást nem folytathat. A LÁSZ pontos hatáskörét, szervezetét és működését törvényben indokolt szabályozni.

10. A Minisztertanács

10.1. A Minisztertanács szervezete és működése

A Minisztertanács miniszterelnökből, államminiszterekből és miniszterekből áll.

Ha a miniszterelnök ez irányú megbízatása bármely okból megszűnik, ez automatikusan magával hozza az egész Minisztertanács megbízatásának megszűnését. A miniszterelnök jogosult megvonni a bizalmat kormányának egyes tagjaitól. Ez esetben az eljárás a minisztertanács tagok keletkezésére irányadó megoldási változatok szerint alakul: amennyiben a miniszterelnök csupán bemutatja kormányát az Országgyűlésnek, a bizalom megvonása esetén és elegendő ennek bejelentése, ha viszont a minisztereket a miniszterelnök javaslatára az Országgyűlés választja, a bizalom megvonása esetén a miniszterelnök javaslatot tesz az Országgyűlésnek az érintett miniszter felmentésére vagy visszahívására nézve.

A törvényhozó és a végrehajtó hatalom szétválasztása érdekében javasoljuk azt is, hogy a Minisztertanács tagja ne lehessen országgyűlési képviselő. A Minisztertanács tagjává történő megválasztás tehát önmagától a képviselői megbízatás elvesztését jelentené.

A Minisztertanács az ügyrendjét maga határozza meg. Döntéseit testületi ülésein hozza, ezért a döntési jogkörrel rendelkező kormánybizottságok intézményének fenntartása nem indokolt.

Meghatározott tevékenység átmeneti ellátására viszont a Minisztertanács kormánybiztost is kinevezhet. A kormánybiztos saját feladatkörében, a kormány nevében jár el, tevékenységéről időszakonként beszámolóval tartozik.

10.2. A Minisztertanács feladat- és hatásköre

Annak érdekében, hogy a hatáskörelvonás tilalma az Országgyűlés és a Minisztertanács kapcsolatában is érvényre jusson, garanciális jelentőségű a Minisztertanács feladat- és hatáskörének alkotmányos rögzítése. Ebbe általános jelleggel a következőket célszerű felvenni: a Minisztertanács

a) az Országgyűlés által elfogadott kormányprogram keretei között meghatározza és irányítja az állam általános politikáját, amelyért felelősséggel tartozik,

b) irányítja a közigazgatást az állam általános politikájának szellemében, a törvény által meghatározott keretek között,

c) védi és biztosítja az állami és a társadalmi rendet,

d) kidolgozza az állam gazdaságpolitikáját és gondoskodik az Országgyűlés által jóváhagyott népgazdasági terv és állami költségvetés végrehajtásáról,

e) a törvényekben rögzített jogkörében megállapítja a gazdaságra vonatkozó szabályozás rendjét,

f) a törvényekben meghatározott jogkörében intézkedik a gazdasági életbe való beavatkozásról, illetőleg meghatározza annak feltételeit és irányítja az államigazgatási szervek ez irányú tevékenységét,

g) szabályozza és irányítja az állami vagyon megfelelő hasznosítását,

h) törvényben meghatározott jogkörében gondoskodik a társadalombiztosítási feladatok ellátásáról,

i) gondoskodik a törvények végrehajtásáról,

j) összehangolja az állam gazdasági, szociális és kulturális tevékenységét,

k) irányítja az ország külpolitikáját,

l) irányítja a honvédelmet, meghatározza annak irányvonalát,

m) összehangolja a miniszterek és az államtitkárok tevékenységét,

n) együttműködik az állam általános politikájára hatást gyakorló (vagy több államigazgatási ágazatot, tevékenységi területet érintő) társadalmi szervezetekkel.

Megállapítja az érintett társadalmi szervvel egyetértésben az együttműködés területeit és formáit.

Az Országgyűlés feladataihoz kötődő kormányjogosítványok:

a) az állami éves költségvetés és zárszámadás Országgyűlés elé terjesztése,

b) a középtávú népgazdasági tervnek a parlament elé terjesztése,

c) javaslat az Országgyűléshez új adó bevezetéséről,

d) javaslattétel minisztériumok, illetőleg a Minisztertanács döntési jogkörét meghaladó országos hatáskörű szervek létesítésére, megszüntetésére, átszervezésére,

e) javaslat a rendkívüli állapot kihirdetésére, illetőleg a Minisztertanács számára a különleges felhatalmazás megadására.

A köztársasági elnök hatásköréhez kapcsolódó minisztertanácsai jogosítványok:

a) javaslattétel elnöki rendelet alkotására,

b) javaslattétel az Országgyűlés rendkívüli összehívására, illetve felosztatására,

c) javaslattétel rendkívüli állapot kihirdetésére (ha ebben az Országgyűlés akadályozva van).

Az I. fejezetben megállapított alapelvnek megfelelően a Minisztertanács vagy a miniszterelnök más állami szervek jogszabályban megállapított hatáskörét nem vonhatja el, miniszterek, államtitkárok, továbbá állami szervek helyett nem hozhat döntést.

A Minisztertanács jogosult azonban bármely államigazgatási szerv tevékenységének vizsgálatára, illetőleg arról adatokat, beszámolót vagy magyarázatot kérhet. A vizsgálat lefolytatásával a Minisztertanács kormánybiztost vagy kormánybizottságot bízhat meg. Ha a vizsgált állami szerv tevékenysége törvényt sértő, vagy a Minisztertanács alkotmányos hatáskörében kiadott aktsuaival ellentétben áll, erre — a szükséges intézkedések megtétele végett — a Minisztertanács a felettes államigazgatási szerv figyelmét felhívja, illetőleg az Alkotmánybírósághoz fordul. A kormány intézkedésére a felettes szerv köteles jelentést tenni meghatározott határidőn belül a miniszterelnöknek.

Indokolt felülvizsgálni a Minisztertanácsnak országos hatáskörű államigazgatási szervek létrehozására irányuló jogát. Az államtitkár által vezetett központi államigazgatási szervek (államtitkárságok) létrehozására az Országgyűlést, az államtitkár kinevezésére a köztársasági elnököt célszerű feljogosítani. Továbbra is megmaradna a Minisztertanácsnak a nem államtitkársági jogállású országos hatáskörű szerv létrehozására irányuló joga.

A kormány tevékenységét a miniszterelnök irányítja. A Minisztertanácsot hivatalosan képviseli.

10.3. A miniszterelnök feladat- és hatásköre

A miniszterelnök feladat- és hatáskörébe tartozik többek között az, hogy:

- a) szervezi a Minisztertanács tevékenységét, meghatározza a kormányprogrammal összhangban a tevékenység fő irányait,
- b) figyelemmel kíséri a Minisztertanács döntéseinek végrehajtását, erről a kormány tagjait, a kormánybiztosokat, valamint más szervek vezetőit beszámoltatja,
- c) beszámol az Országgyűlésnek a Minisztertanács tevékenységéről,
- d) nemzetközi szerződéseket köt,
- e) ellenőrzést és felügyeletet gyakorol az államigazgatási szervek felett,
- f) gyakorolja az államminiszterek, miniszterek, kormánybiztosok és Minisztertanács közvetlen felügyelete alá tartó szervek vezetői felett a kormány által hatáskörébe utalt munkáltatói jogokat,
- g) kitüntetések adományoz,
- h) engedélyezi a címer- és zászlóhasználatot.

A miniszterelnök előzetesen megállapítja a Minisztertanács üléseinek napirendjét, vezeti üléseit. Rendkívüli ülést hívhat össze, kimondja a döntéseket és gondoskodik azok végrehajtásáról.

A miniszterelnök kötelessége a kormányt megalakítani és az Országgyűlésnek bemutatni (más változatban: a kormány összetételére javaslatot tenni), valamint a kormányprogram benyújtása. A miniszterelnököt bármely tárgykörben törvénykezdeményezési jog illeti meg. A miniszterelnök a hatáskörébe tartozó egyes feladatok eseti megbízásával a kormány bármely tagját megbízhatja. A miniszterelnök feladata ellátása során miniszterelnöki rendeletet adhat ki, amelynek tartalma nem lehet elmentés felsőbb szintű jogszabállyal.

A minisztériumi és az országos hatáskörű szerve vezető államtitkárokat a miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel. A miniszterhelyetteseket és az államtitkárság helyettes vezetőit az illetékes miniszter, illetve államtitkár javaslatára a miniszterelnöknek szükséges kineveznie. A kinevezések határozatlan időre, legfeljebb azonban a javaslatot tevő állami vezető e funkcióban maradásáig terjedő időszakra szólnak. Kivétel ez alól a minisztériumi államtitkár megbízatása, amely — a vezetés folyamatossága érdekében — határozatlan időre szól, és nem kapcsolódik a javaslatot tevő személyéhez.

10.4. A minisztériumok és az országos hatáskörű szervek

A hatályos Alkotmány „A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa” címet viselő III. fejezetben rendelkezik a miniszterekről és az államtitkárokról. A miniszter azonban nem csupán a Minisztertanács tagja, hanem egyben a minisztérium vezetője is. A minisztérium pedig nem egyszerűen a miniszter hivatali szervezete, hanem olyan központi államigazgatási szerv, amelynek vannak saját, nem a miniszter személyes jogköréből átruházott jogosítványai. Indokolt ezért önálló fejezetben rendelkezni a minisztériumokról, államtitkárságokról és más központi államigazgatási szervekről. Ebben a fejezetben lehetne megfogalmazni a közigazgatással szembeni átfogó követelményeket is.

11. Az igazságszolgáltatás

A jogállamiság alapvető feltétele, hogy az igazságszolgáltatást kizárólag a bíróságok gyakorolhatják. Az igazságszolgáltatás, mint cím, azt a törekvést fejezi ki, hogy a jövőben az igazságszolgáltatás fogalmát csak a bíróságok eljárására tartjuk fenn, igazságszolgáltató szervként kizárólag a bíróságokat fogadjuk el.

Miután az Alkotmány nem tartalmazhatja az igazságszolgáltatásra (bírói hatalomra) vonatkozó valamennyi részletes szabályt, ezért magában az Alkotmányban indokolt utalni arra, hogy a bíróságok szervezetének és működésének részletes szabályait külön alkotmányerejű törvény — bírósági törvény — állapítja meg.

A fejezet rendelkezéseit három témakör: a bírósági szervezet, a bírák és a bírósági szervezet függetlensége, valamint a bíraskodás alapelvei köré lehet csoportosítani.

II.1. A bírósági szervezet

Az Alkotmánynak meg kell határozni a bírósági szervezetrendszer egyes elemeit, vagyis hogy az igazságszolgáltatást mely bíróságok gyakorolják. A bírósági szervezet kialakítása attól függ, hogy a közigazgatási bíraskodás, a munkaügyi és a katonai bíraskodás hogyan épül be az igazságszolgáltatás rendszerébe, illetve hogy a büntetőeljárásjog és a polgári eljárásjog milyen jogorvoslati rendszert alapít meg.

a) A bírósági szervezet kialakításánál abból az elvből indokolt kiindulni, hogy az igazságszolgáltatásnak egységesnek kell lennie, és senki nem vonható el az ügyben hatáskörrel, illetve illetékességgel rendelkező bíróságtól. (E tekintetben egyetlen kivétel a köztársasági elnök felelősségre vonása.) Különbíróóságok ezért főszabályként — a sajátos közjogi funkcióval rendelkező Alkotmánybíróóság kivételével — ne létesüljenek, illetve ha létesítésük mégis szükséges, tevékenységük a lehető legszűkebb körben érvényesüljön.

Ennek megfelelően:

- a közigazgatási bíraskodást a „rendes” bírósági szervezeten belül kell létrehozni;
- a jelenleg első fokon különbíróóságként működő munkaügyi bíróságokat a „rendes” bírósági szervezetbe be kell építeni;
- a jelenleg első fokon ugyancsak különbíróóságként megszervezett katonai bíróságok hatáskörét személyi és tárgyi oldalról egyaránt szűkíteni kell (jelenleg ugyanis e bíróságok nem csak fegyveres erők hivatásos állományú tagjaival szemben és nem csak katonai bűncselekmények miatt járhatnak el);
- rendkívüli állapot kihirdetése esetére sem szabad különleges hatáskörrel rendelkező büntetőbíróóságokat felállítani, hanem a rendes bírósági szervezetet (annak egyes bíróságait) kell különleges hatáskörrel felruházni.

b) A jogorvoslati rendszer kialakításától függően a következő kétféle megoldás képzelhető el az igazságügyi szervezetben:

— A jelenlegi egyfokú rendes jogorvoslat fenntartása esetén alapvetően megmaradna a mai bírósági szervezet (Legfelsőbb Bíróság — megyei bíróságok — helyi bíróságok) azzal az eltéréssel, hogy a középső szinten nem minden megyében, hanem két-három megye területére kiterjedően működne megyei bíróság (ítélőtábla). (A legtöbb megyei bíróság jelenleg olyan kis létszámú, hogy az ügyek arányos elosztása és a megfelelő szakosodás nem biztosítható.)

— Az állampolgárok a másodfokon jogerősen meghozott döntést nagyon gyakran nem fogadják el, és a Legfelsőbb Bíróság elnökéhez vagy a Legfőbb Ügyészhez fordulnak rendkívüli jogorvoslatért, akik számára az eljárási törvények a Legfelsőbb Bírósághoz benyújtható törvényességi óvási jogot biztosítanak. Ez a megoldás azért nem megnyugtató, mert — azon kívül, hogy a Legfelsőbb Bíróság a saját elnöke óvását bírálja el, ami garanciális szempontból kifogásolható — a panasz alapján csak akkor kerül felülbírálatra az ügy, ha az említett igazságügyi vezetők egyike egyetért a panasszal. Megfontolandó ezért a kétfokú rendes jogorvoslat bevezetése úgy, hogy a másodfokon hozott bírósági döntés ellen csak szigorú törvényi feltételek mellett legyen helye „felfolyamodásnak”. Az ítélezés egységes szemléletének biztosítása érdekében továbbra is fennmaradhatna a törvényességi óvás intézménye — a jogosultak köre az igazságügy-miniszterrel bővíthető lenne —, az ennek folytán hozott döntés azonban nem hatna ki az ügyfelekre.

Egy ilyen jogorvoslati rendszer esetén eggyel több bírósági szintre van szükség. Ennek megfelelően a bírósági szervezet a következőképpen épülne fel: Legfelsőbb Bíróság — ítélotábla (az ország hat regionális központjában) — törvényszék (minden megyében) — helyi bíróság (azokban a városokban, esetleg nagyközségekben, ahol működésére igény van).

Álláspontunk szerint a második változat elfogadása indokolt. Ha az első változat maradna meg, a Legfelsőbb Bíróság elnökének törvényességi óvási jogát meg kell szüntetni. A Legfelsőbb Bíróság fő feladata mindkét megoldás esetén az ítélezés elvi irányítása legyen, s csak nagyon szűk körben járjon el fellebbeviteli fórumként.

II.2. A bírói függetlenség

a) Az Alkotmányban szükséges rögzíteni, hogy a bíró a bíraskodás során független, csak a törvénynek van alávetve. Ennek személyi és szervezeti biztosítékait ugyancsak az Alkotmánynak kell tartalmaznia. Elsődlegesen azt kell kimondani, hogy a bírói függetlenség megsértését a törvény szigorúan bünteti.

b) További ilyen szabályként indokolt megfogalmazni, hogy bíróval szemben büntetőeljárást indítani csak a kinevezésére vagy választására jogosult szerv hozzájárulásával lehet.

c) A bírói függetlenség személyi biztosítékait a bírák jogállására vonatkozó rendelkezések szabályozásával is biztosítani kell. Ennek megfelelően az Alkotmányban kell rögzíteni, hogy a bírákat az államfő nevezi ki és menti fel, a Legfelsőbb Bíróság elnökét és elnökhelyetteseit pedig az Országgyűlés választja és menti fel. A kinevezés, illetőleg választás határozatlan időre szól. A bíró más közéleti tisztséget nem tölthet be, képviselőnek nem választható meg, továbbá tudományos és oktatói tevékenységén kívül más kereső tevékenységet nem végezhet.

d) A bírói függetlenség kérdésével függ össze a bírák elmozdíthatatlansága is. E körben az Alkotmánynak le kell szögeznie, hogy a bírákat akarunk ellenére csak az illetékes bírói testület javaslata alapján, a bírósági törvényben meghatározott okok miatt lehet felmenteni, felfüggeszteni, áthelyezni vagy nyugállományba helyezni.

e) Az Alkotmány mondja ki azt is, hogy a bírósági törvény korhatárt állapít meg, amelynek elérésekor a bíró nyugállományba vonul. Ez a szabály általános jellegénél fogva valamennyi bíróra vonatkozik, beleértve a Legfelsőbb Bíróság elnökét is.

f) Az Alkotmánynak a bírói függetlenség személyi garanciái mellett annak szervezeti biztosítékait is tartalmaznia kell. A hatalmi ágak szétválasztásának és kölcsönös ellensúlyozásának elve csak egy független, önkormányzati jellegű bírósági szervezetben valósulhat meg. Az önkormányzat intézményeit (pl. Országos Bírói Tanács, bírói kamara), viszonyát az Igazságügyi Minisztériumhoz és jogkörét ki kell dolgozni.

g) A bírói függetlenség biztosítását szolgálja annak Alkotmányban való kimondása is, hogy az igazságszolgáltatás költségeit külön költségvetési címben az állami költségvetés biztosítja.

II.3. A bíráskodás alapelvei

Az Alkotmányba a bíráskodás alapelvei közül a következőket indokolt felvenni:

a) a felek kölcsönös meghallgatásának elve;

b) a szóbeliség és a közvetlenség elve;

c) az anyanyelv használata (a bírósági eljárás nyelve a magyar, azonban a magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet; a bírósági eljárásban mindenki anyanyelvét használhatja);

d) a szabad bizonyítás és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve;

e) a bírósági tárgyalás nyilvánossága (ez alól az általános szabály alól nyomós érdekből törvény kivételt tehet);

f) a képviselőhez való jogosultság, illetőleg a büntetőeljárásban a védelemhez és a védekezéshez való jog.

A hatályos Alkotmány alapelveként rögzíti a társasbíráskodást, ugyanakkor a törvény ez alól számos és a gyakorlatban jól bevált kivételt tesz lehetővé. Ezért a jövőt illetően indokolatlan a társasbíráskodásnak alapelveként való kezelése. Ehelyett az Alkotmány azt mondja ki, hogy az igazságszolgáltatást hivatásos bíró, illetőleg bírósági tanács gyakorolja, s az utóbbi munkájába a törvényben meghatározott esetekben népi ülnököket, illetőleg szakbírákat kell bevonni.

A bíráskodás alapelveinek külön csoportját alkotják a büntetőjoggal összefüggő alapelvek, amelyek az Alkotmánynak — az állampolgári jogok körében vagy az igazságszolgáltatásról szóló fejezetben — is tartalmaznia kell.

Ezek a következők:

a) bűncselekményi tényállást kizárólag törvény állapíthat meg;

b) a büntetőtörvényeknek nem lehet visszaható hatályuk;

c) ugyanazon magatartás miatt az elkövetőt nem lehet többször felelősségre vonni;

d) senkit nem lehet bűnösnek tekinteni addig, amíg azt a bíróság jogerősen meg nem állapította;

e) az elkövetőt kizárólag a törvényben meghatározott nemű és mértékű büntetéssel lehet sújtani;

f) a bűnüldözés az állami szervek feladata; a vádat az ügyész emeli, illetőleg képviseli, meghatározott ügyekben azonban a vádat a sértett is képviselheti;

g) az állampolgárt személyi szabadságától büntetésként csak a bíróság foszthatja meg;

h) annak, akit önkényesen letartóztattak, fogva tartottak vagy ártatlanul elítélték, joga van a méltányos kártérítésre;

i) tilos a kínvallatás vagy a kegyetlen, embertelen bánásmód és büntetés;

j) nem lehet halálbüntetést alkalmazni, illetve ha ez nem nyerne elfogadást: a halálraítéltnek joga

van kegyelmet vagy büntetése megváltoztatását kérni. A halálbüntetést minden esetben meg lehet változtatni.

Ezeket a szabályokat az emberi jogok körében indokolt elhelyezni, mert így ezeknek az alapjogoknak a teljes katalógusát egy helyen tartalmazná az Alkotmány.

12. Az ügyészség

12.1. Az ügyészi szervezet

Az előkészítő munka során az ügyészség leendő jogállására és feladatkörére nézve három, egymástól eltérő megoldási mód merült fel.

a) Az első megoldás abból az elvi alaptételből indul ki, hogy a jelenlegi ügyészségi szervezet alapvetően megfelel azoknak a céloknak, amelyeket az Alkotmány és a legfelsőbb államhatalminépképviselői szervek a számára előírtak.

Ezen álláspont elfogadása esetén a hatályos alkotmányszöveg csak kisebb változtatásokra szorul; részben az államszervezet átalakítása keretében bevezetendő új jogintézmények kapcsán, részben pedig annak érdekében, hogy az Alkotmány valamennyi ügyészi feladatkört megjelenítse. Jelenleg ugyanis hiányoznak az Alkotmányból az ügyészi nyomozásra, az ügyész polgári ügyben perindítási jogára, valamint a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletére vonatkozó, törvényben rögzített szabályok. Annak kifejezésre juttatása végett, hogy a törvényesség és a jogbiztonság — még elviekben sem — nem függ az Országgyűlés személyi összetételétől, célszerű volna, ha az Országgyűlés a legfőbb ügyészt — miként majd a Legfelsőbb Bíróság elnökét is — a parlamenti ciklusnál hosszabb időre válassza meg.

b) Elképzelhető olyan megoldás is, amely az ügyészi szervezet feladatkörének jelentős módosulásával járna, anélkül azonban, hogy az ügyészség államjogi helyzete megváltozna. E szerint az ügyészség általános, minden állami, társadalmi és gazdasági szervezetre kiterjedő törvényességi felügyeleti jogköre és a polgári ügyekben való részvétele megszűnne, mert az új Alkotmány által bevezetendő (állampolgári jogok szószólója, Legfőbb Állami Számvevőszék), illetve a folyamatosan addig bevezetett (a cégbíróság törvényességi felügyeleti joga, az Alkotmánybíróság, a közigazgatási bírászkodás) jogintézményének azt feleslegessé tennék. A büntetőeljárás kapcsolatos ügyészi hatáskörök (nyomozás bizonyos bűncselekmények tekintetében, a nyomozás törvényessége feletti felügyelet, a vádképviselet, valamint a büntetés-végrehajtás törvényessége feletti felügyelet) megmaradnának, de ezeknél is megvizsgálendő, milyen részjogosítványokat indokolt inkább a bíróságok hatáskörébe adni.

c) A harmadik megoldási mód jelentősebben megváltoztatná az ügyészi szervezet jogállását. Abból kiindulva, hogy az ügyészség csak a büntetőeljárás kapcsolatos jogosítványokkal rendelkezne, és ezek közül is egyesek a vizsgálóbírói intézmény, valamint a büntetés-végrehajtási intézetek főfelügyelője tisztségének megteremtésével feleslegessé válnak (a vizsgálóbíró a nyomozás törvényessége feletti felügyeletet végezné, illetve bizonyos esetekben maga nyomozna, s a bíróságon működne; a főfelügyelő a büntetés-végrehajtás szervezetétől teljesen elkülönülve, közvetlenül az igazságügy-miniszter alá rendelve dolgozna és széles körű felügyeleti jogosítványokkal rendelkezne), nem lenne szükség önálló ügyészi szervezetre. A legfőbb ügyész az igazságügy-miniszter egyik helyetteseként tevékenykedne, és a szervezet alapvetően a vádképviseletet látná el.

Ez a változat összhangban áll azzal a törekvéssel, hogy meg kell szüntetni az igazságügy-miniszternek a bírói függetlenséggel összeegyeztethetetlen — bár jelenleg még meglévő — jogosítványait, a kormány pedig az ügyészi szervezeten keresztül kapna lehetőséget a jogalkalmazási politika közvetlenebb, de ugyanakkor a bírói függetlenséget nem sértő befolyásolására. Ennek érdekében viszont — a b) változattól eltérően — az ügyészségnek rendelkeznie kell azzal a joggal, hogy a polgári ügyekben is részt vegyen, mert csak így képes a jogalkalmazási politika széles körének érvényesítésére. Az állam jogi képviseletét ugyancsak az Igazságügyi Minisztérium látná el.

Ha a harmadik változat kerülne elfogadásra, úgy az ügyészségről nem szólna önálló fejezet az Alkotmányban, hanem „Az igazságszolgáltatás” című fejezet tartalmazná az ügyészségre vonatkozó rendelkezéseket. (Az ügyészség jelenlegi alkotmányos helyzetének bármiféle megváltoztatására irányuló javaslattal szemben ellenérveket a 12. számú függelék tartalmazza.)

Az ügyészi szervezet alkotmányos rendezésére vonatkozóan a harmadik változat elfogadását javasoljuk, mert ez áll összhangban a kialakítandó államszervezeti rendszer többi elemével.

12.2. Az állampolgári jogok szószólója

Amennyiben az ügyészség általános felügyeleti jogköre fennmarad, az állampolgári jogok szószólójára nincs szükség: az ügyészséget kell alkalmazni arra, hogy — jórészt eddig is meglévő, de részben kihasználatlan jogosítványai birtokában — az emberi jogok valóban hatékony védelmezőjévé váljék.

Más a helyzet az ügyészségre vonatkozó b) és c) változat elfogadása esetén, ekkor ugyanis az állampolgári jogok szószólója — az Alkotmánybíróság és a kiterjesztett hatáskörű bírósági szervezet mellett — a közigazgatás törvényessége és az emberi jogok tiszteletben tartása fontos biztosítékává válhat. (A jogintézményt a 13. számú függelék mutatja be.)

E funkció bevezetése esetén az állampolgári jogok szószólóját az Országgyűlés választja, aki kizárólag az Országgyűlésnek tartozik felelősséggel, valamint rendszeres beszámolóval. Munkatársait maga nevezi ki. Meg kell adni számára mindama jogosítványokat, amelyek feladatának eredményes ellátására nélkülözhetetlenek: jogában áll vizsgálatokat tartani, hivatalos iratokba betekinteni, bármely szervtől adatokat vagy felvilágosítást kérni vagy e célból tanúkat megidézni, jogszabály kibocsátását, módosítását vagy hatályon kívül helyezését kezdeményezni, evégett az Alkotmánybírósághoz fordulni, a bíróság előtt valamely jogellenes egyedi aktus hatályon kívül helyezése iránt pert vagy peren kívüli eljárást indítani, vétkes személyek felelősségre vonását kezdeményezni stb. A szószóló és munkatársai számára — feladataik eredményes ellátása érdekében — megfelelő jogi védeltséget kell biztosítani.

A jogi szabályozást úgy kell kialakítani, hogy a szószóló ne váljék valamiféle csúcs-panasz-fórummá. Ennek érdekében indokolt kimondani, hogy megbízatása nem terjed ki

— az állampolgári jogok első szószólójának megválasztása előtt bekövetkezett jogsérelmek orvoslására, illetőleg

— a jogerős bírósági ítélettel lezárt ügyekre.

A szószóló számára bizonyos mérlegelési lehetőséget nyújtana az a további korlátozás is, hogy fellépésére kizárólag az állampolgári jogok kirívóan súlyos megsértése, illetőleg az állampolgárok nagyobb csoportját ért joghátrány esetén kerülhetne sor. E körülmények fennállását a szószóló állapítja meg.

13. A tanácsok

A területi önkormányzatok képviseleti szervei a tanácsok. A tanácsokra vonatkozó alkotmányi rendelkezések teljes körű korszerű újraszabályozása nélkülözhetetlen a hatalom decentralizálásához, az állampolgári öntevékenységeknek a helyi közfeladatok megoldásába való hatékonyabb bevonásához.

Szükséges, hogy az új Alkotmánynak is legyen a tanácsokról, illetve a területi önkormányzatokról szóló külön fejezete. Ebben a fejezetben indokolt elhelyezni a tanácsi választásokra vonatkozó szabályokat.

A tanácsokra vonatkozó alkotmányi tételek végrehajtását törvények, közöttük az alkotmányerejű törvényként megalkotandó — esetleg a helyi tanácsszintre, illetőleg a területi tanácsszintre két külön — tanácstörvény szolgálná. A fővárosi kerületi tanácsok tagjait a választópolgárok választják; érdekében a tanácstörvény széles körben felhatalmazhatná a Fővárosi Tanácsot, hogy sajátos szervezeti formákat hozzon létre, és ennek megfelelő hatásköri szabályozást állapítson meg.

13.1. A tanácsi választás

A tanácsi választásra vonatkozó alkotmányos szabályok:

- a) — a helyi tanácselnököt a választópolgárok közvetlenül választják;
— a fővárosi és a megyei tanács elnökét a helyi tanács tagjai választják (közvetett választás);
- b) a községi, a városi, a fővárosi kerületi tanácsok tagjait a választópolgárok választják;
- c) a fővárosi tanács tagjait a fővárosi kerületi, a megyei tanács tagjait a városi és a községi tanácsok tagjai titkos szavazással választják;
- d) a fővárosi, megyei tanács tagja az öt megválasztó tanácsnak számol be munkájáról, s a tanács öt visszahívhatja;
- e) a fővárosi, megyei tanács tagját az öt megválasztó helyi tanács tagjai is visszahívhatja;
- f) a mandátumvizsgálat szabályozása kétféle módon lehetséges:
— a mandátum érvényességéről a tanácstestület dönt, ez megfelel az önkormányzati szuverenitás elvének;

— a mandátum érvényességéről a tanácstestület dönt, de jogorvoslatnak lenne helye az Alkotmánybírósághoz, esetleg a közigazgatási bírósághoz.

A második változatot javasoljuk, a közigazgatási bírósághoz fordulás jogának biztosításával.

13.2. A tanácsok szervezete és működése

A helyi lakosok egyrészt — főszabályként — közvetve: a tanácsok, mint önkormányzati szervek útján, másrészt — kiemelkedő fontosságú ügyekben — közvetlenül: népszavazás útján vesznek részt a helyi közfeladatok ellátásában.

A tanács önkormányzati jogait és kötelezettségeit, feladat- és hatáskörét illetékességi területén gyakorolja, ennek során szabályozza, illetve szervezi, igazgatja, ellenőrzi a felelősségi körébe tartozó közügyeket. Tevékenységét a központi normatív irányítás keretei között fejti ki; a jogszabályok előírásai szerint hatósági tevékenységet is ellát.

Tanács működik: községben, városban, megyében és — a Fővárosi Tanács és a kerületi tanácsok formájában — a fővárosban. A városi, nagyközségi és a községi tanácsok önkormányzati jogállásukat tekintve egyenlők. (Megoldási változatként merülhet fel, hogy megyei szinten tanácstestület ne, csupán hivatali jellegű tanács szerv működjék, hatósági feladatokra, illetőleg a helyi tanácsok és szerveik törvényességi felügyeletének ellátására, valamint a helyi tanácsok lehetőségeit meghaladó ellátási feladatok szervezésére.)

A tanácsok közös feladatok hatékonyabb ellátása érdekében szabadon vállalkozhatnak, illetőleg társulhatnak, avagy közös szakigazgatási szervet hozhatnak létre. Községi és városi tanácsok közös tanácsot alakíthatnak, illetve egyesülhetnek.

Az Alkotmány utaljon a tanácsok érdekképviselői rendszerére, amely kifejezi és védi az érdekszövetségbe tömörült tanácsok érdekeit, úgyszintén országos vagy regionális szolgáltatásokat biztosít számukra.

Község, nagyközség és város területe az érintett önkormányzatok határozata alapján változtatható meg; és akaratok ellenére csak az Országgyűlés rendelhet el határváltoztatást. A megyék területének megváltoztatása, a megyék összevonása és szétválasztása, továbbá valamely település várossá nyilvánítása az Országgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik.

A tanácstestület önállóan kialakítja, létrehozza és irányítja a végrehajtó szervezetét; tisztségviselőket, valamint bizottságokat választ, és kinevezi végrehajtó szerveinek vezetőit. A tanácstestület demokratikus formákban és módszerekkel gyakorolja a helyi önkormányzatot megillető jogokat és kötelezettségeket. Hatásköreit — a törvényben megállapított esetektől eltekintve — szerveire átruházhatja.

A tanács tag képviseli választói érdekét, azt összehangolja az önkormányzat egészének érdekeivel és a jogszabályokban megfogalmazott összállami érdekekkel. A tanácstestület határoz a tanács tagok összeférhetlenségi és tanácstagságukkal kapcsolatos egyéb ügyeiben.

13.3. A tanács feladat- és hatásköre

Az Alkotmányban szükséges kimondani, hogy a tanács működési területén elláthat minden olyan közfeladatot, amelyet jogszabály nem utalt más szerv feladat- és hatáskörébe. Kötelezően ellátandó feladat- és hatáskört viszont a tanácsnak csak törvény adhat. A lakosság ellátásával összefüggő ilyen feladatkörökben a tanácsnak ellátási felelőssége van; más lakossági érdekű feladatköröknél a helyi tanács lehetőségeihez képest közreműködik az ellátás-szolgáltatás megszervezésében, de nagymértékben az érintett lakosság anyagi hozzájárulására támaszkodik.

A helyi tanácsok széles körét érintő központi döntések meghozatala előtt előzetesen ki kell kérni az érdekelt tanácsok, illetőleg létrehozandó érdekképviselői szerveik véleményét.

A tanács alapvető feladat- és hatáskörei: a lakossági érdekek kifejezése és képviselete, a terület- és településfejlesztés, a lakossági ellátás és szolgáltatás szervezése, az állami és társadalmi rend biztosításában való közreműködés. Feladatai ellátása érdekében a tanács szervezeteket hoz létre és irányít, együttműködik a nem tanács állami szervekkel, a lakosság közösségeivel.

A tanács rendeletek ad ki a törvény vagy minisztertanácsi rendelet felhatalmazása alapján a helyi sajátosságoknak megfelelő részletes szabályok megállapítására, illetve a magasabb szintű jogszabályban nem rendezett társadalmi viszonyok szabályozására. Meghatározott feladatkörökben törvény kizárólagos helyi szabályozási jogkörrel ruházhatja fel a tanácsot.

Az Alkotmány utaljon arra, hogy a tanács végrehajtó szerveinek hatósági jogköreit jogszabályok alapítják meg.

13.4. A tanács pénzügyi-vagyoni alapjai

A tanács megállapítja saját tervét és költségvetését. Bevételeivel a törvényben előírt módon szabadon gazdálkodik. A tanácsi önkormányzatokat az egységes tanácsi pénzalap bevételi forrásaként a jogszabályok szerinti felelősségükkel arányos pénzeszközök illetik meg, melyek egy részét helyi adók és más helyi bevételek biztosítják; ezeket — a pénzügyi törvény keretei közt — a tanácsi önkormányzatok önállóan határozzák meg. A tanácsoknak juttatott központi állami támogatás többségét normatív módon indokolt elosztani akként, hogy a tanácsok és érdekképviselői szerveik ezzel kapcsolatban előzetesen véleményt nyilváníthassanak. Ha a tanácsoknak központilag új feladatot írnak elő, akkor gondoskodni kell a feladat ellátásához szükséges összes feltételről.

A tanácsok és az általuk feljogosított szervezetek — a törvény keretei között — önállóan gazdálkodnak az önkormányzati tulajdonnal, azt az önkormányzati feladatok megvalósítása érdekében hasznosítják, s e tevékenységért felelősséggel tartoznak. (E közösségi tulajdoni forma esetén a tulajdonjog alanya nem a tanács, hanem — ha a tulajdoni reform megvalósul — az érintett település lakossága.)

13.5. A népképviselői, valamint a kormányzati szervek és tanácsok kapcsolata

A központi népképviselői szervek jogszabályokkal irányítják a tanácsok önkormányzati tevékenységét, valamint — a központi államigazgatási szervekkel együtt — a tanácsi végrehajtó szervek hatósági jogalkalmazását és felügyeleti munkáját.

Az Országgyűlés a törvényben előírt rendkívüli esetekben feloszlathatja a tanácstestületet, és az új választásokig központi biztost rendelhet ki.

A tanácsi tevékenység feletti egyedi felügyelet eszközeit, továbbá a felügyeletet gyakorló szervek körét és eljárását külön törvény határozza meg. A tanácsok önkormányzati tevékenysége tekintetében csak jogszabálysértés miatt hozható felügyeleti intézkedés.

13.6. Az önkormányzati jogok bírósági védelme

Az Alkotmány újraszabályozása során jelentősen bővülő bírósági út lehetőségeit indokolt megnyitni az önkormányzati jogok védelme terén is:

a) A törvényességi felügyeleti szerv a tanácsrendeletet illetően rendelkezék a figyelemfelhívás jogaival, s ha a figyelemfelhívásnak nem tesz eleget, az Alkotmánybírósághoz fordulhat.

b) Az önkormányzat a bírósághoz (közigazgatási bírósághoz) fordulhasson a felügyeleti hatóságok jogszerűtlen intézkedései ellen.

c) A törvényességi felügyeleti szerv a helyi tanácstestület által jogszerűtlenül kiírt vagy lefolytatott népszavazás eredményét az Alkotmánybíróság előtt támadhassa meg.

d) Alkotmánybíróság döntson az önkormányzat és más állami szervek közt felmerült hatásköri vitákban.

14. A választójog elvei

A választási szabályok alkotmányi rögzítésére kétféle megoldás jöhet szóba. Jelenleg az Alkotmány „A választás alapelvei” cím miatt, különálló fejezetben foglalja össze a választásra vonatkozó valamennyi alkotmányos szabályt. Ez az egyik változat.

Elképzelhető az a megoldás is, hogy a választási alapjogokat nem összevontan, hanem az Alkotmány szerkezetét követve az állampolgárok alapvető jogainál, illetőleg a képviselői rendszer szabályainál helyezzük el.

Mivel az alkotmányozó munka egyik fő elve az emberi — és ezek között az állampolgári — alapjogok kiemelése, és ezen alapjogok közül a választójog az egyik legfontosabb, ezért indokoltabb az utóbbi megoldás megvalósítása.

Ennek megfelelően e helyen a választási rendszernek csak — az állampolgári jogok között elhelyezendő — közös szabályait ismertetjük. Az országgyűlési, illetve a tanácsi választások alkotmányos szabályaira vonatkozó javaslatainkat az említett előző fejezeteknél helyeztük el.

A választási rendszer alapvető szabályai között kell kimondani:

a) minden nagykorú magyar férfi és nő választó és választható;

- b) nincs választójoga annak,
  - aki elmebeteg,
  - akit a bíróság a közügyek gyakorlásától eltiltott,
  - aki szabadságvesztés büntetését tölti;
- c) a választójog általános és egyenlő; a választás titkos és az Alkotmányban meghatározott feltételek szerint lehet közvetlen vagy közvetett;
- d) minden választójoggal rendelkező személynek egy szavazata van, és a választójog csak személyesen gyakorolható;
- e) a választópolgárokat és kollektíváikat (szervezeteiket) a választásokról szóló alkotmányos törvény rendelkezései szerint megilleti a jelölés joga;
- f) a választójoggal kapcsolatos kifogás tárgyában bíróság dönt;
- g) a választópolgárokat megilleti az általa választott képviselő, tanácstag beszámoltatásának és visszahívásának joga.

A visszahívás feltételeit (okát) és eljárási rendjét alkotmányerejű törvény szabályozza. A szabályozás során nem indokolt lehetőséget adni arra, hogy a képviselő, tanácstag visszahívható legyen azért, mert valamilyen egyedi kérdésben a választópolgárok egy részének álláspontjától eltérően szavazott. Ezért az új Alkotmányban egyértelműen kell meghatározni a képviselői mandátum tartalmát, valamint azt, hogy mely esetekben vonható a képviselő, tanácstag felelősségre a választói által.

15. Az ország nemzeti jelképei

Ebben a fejezetben kell rendelkezni az ország címeréről, zászlajáról, fővárosáról, valamint azokról az egyéb jelképekről, amelyek a nemzet azonosságtudatát kifejezik. Ilyennek tekinthetők: a Himnusz, a Szózat, továbbá — nem mint királyi jelvények vagy vallási ereklyék, hanem mint történelmi múltunk kiemelkedő tárgyi emlékei — a korona, a jogar, az országalma, a palást és a „Szent Jobb”.

Az ország jelenlegi címerét — amelynek hagyományai nem voltak — indokolt megváltoztatni, és a magyar államiséget jobban jelképező új címert alkotni vagy a korábban már használt címerek valamelyikét visszaállítani.

A címerkutatók két változatot javasolnak: az egyik a több mint hatszáz éves, úgynevezett Koronás címer — amely soha nem királyságot, hanem az államot jelképezte —; a másik a Kossuth-címer, amely négy alkalommal volt rövid ideig az állam jelképe. Tiszán címertani szempontból az első változat elfogadása lenne indokolt.

FÜGGELÉKEK

1. Alkotmányerejű törvények

Alkotmányerejű törvényekben kell meghatározni:

- a) a népszavazást, „a népi kezdeményezést”, az állampolgári közösségek kérelmezési és panaszjogát, valamint a társadalmi viták szabályait;
- b) a jogalkotás rendjét;
- c) a választási rendszert;
- d) az országgyűlési képviselők jogállására vonatkozó szabályokat;
- e) a köztársasági elnökről;
- f) az Alkotmánybíróságról;
- g) a Legfőbb Állami Számvevőszékről;
- h) a Minisztertanácsról, a minisztériumokról és az országos hatáskörű államigazgatási szervekről;
- i) a tanácsokról;
- j) a bíróságokról;
- k) az ügyészségről és/vagy az állampolgári jogok szószólójáról;
- l) az állampolgárságról, továbbá
- m) a politikai pártokról és a szakszervezetekről szóló rendelkezéseket;
- n) az alapvető szabadságjogokat védő legfontosabb biztosítékokat, valamint a megengedhető korlátozások jogcímeit és módját.

2. A kétkamarás Országgyűlés

A kétkamarás rendszer mellett szóló érv, hogy a kétféle — területi, illetve érdekképviseleti — elv szerint választott vagy delegált képviselők külön-külön kamarája differenciáltabb érdekviszonyok megjelenítésére alkalmas, azonban ez feltétlenül csak szövetségi államokban, illetőleg többnemzeti-ségű országokban szükséges. Szövetségi államokban ugyanis nagy jelentősége van annak, hogy legyen egy olyan kamara, amely az egész társadalom érdekeit kifejezendően a szövetségi államok lakosságának létszámarányához igazodik, illetőleg egy olyan kamara, amelyik a szövetségi államok egyenlőségét megjelenítve szövetségi államonként egyenlő számú képviselőkből áll.

A kétkamarás rendszer gyakorlati hátránya, hogy abban az esetben, ha a két kamara között a hatalom ténylegesen megoszlik, a legfelsőbb népképviseleti szerv könnyen döntésképtelenné válhat, vagy legalábbis jelentősen elhúzódhat, illetőleg megnehezülhet a döntési folyamat. Ebből adódik az a tapasztalat, hogy azokban a nem szövetségi államokban, amelyekben két kamara van, egyre inkább gyengül a felsőházak hatalma, szerepük egyre inkább háttérbe szorul.

A Szovjetunióban elfogadott alkotmánymódosító törvény úgy próbálja áthidalni az említett problémát, hogy a két házból álló Legfelsőbb Tanács fölé helyez egy egykamarás államhatalmi csúcsszer-
vet: a Szovjetunió Népképviseelőinek Kongresszusát, amely — egyéb feladatai mellett — szükség ese-
tén eldönti a Legfelsőbb Tanács két háza közötti vitát. Attól eltekintve, hogy ez az eljárás sem túlzottan
gyors, nálunk hasonló csúcsszerv létrehozása nem indokolható.

3. Törvényhozási tárgyak

a) A társadalmi rendre vonatkozóan törvényben kell szabályozni:

- az ország és a főváros területi egységekre való felosztását,
- az önkormányzatok működését,
- a miniszterelnök, a miniszterek és az államtitkárok jogállását és felelősségét,
- a nemzetközi szerződésalkötési eljárást, a nemzetközi jog szabályainak a magyar jogba történő beépítését,

- a bűncselekményeket, a büntetéseket és a büntetés-végrehajtást,
- a büntető-, a polgári és a közigazgatási bírósági eljárást, továbbá a szabálysértési eljárást,
- a legfontosabb hatósági jogköröket és az államigazgatási eljárást,
- a fegyveres erők és testületek létrehozását és jogállását,
- az állam- és közbiztonság védelmét,
- a közintézmények és alapítványok létrehozását, működését,
- az MNB jogállását,
- az MTA jogállását,
- az egyetemek és oktatási intézmények feladatait, jogállását,
- a múzeumok, levéltárak, könyvtárak helyzetét.

b) A gazdasági rendre vonatkozóan törvényben kell szabályozni:

- a tulajdonviszonyokat és azok védelmét,
- az állam kizárólagos gazdasági tevékenységét és tulajdonát,
- az állam, a magánszemélyek és a jogi személyek vagyoni viszonyait,
- a külföldi tulajdon (befektetés) védelmét,
- a társadalmi-gazdasági tervezést,
- a gazdálkodó szervezetek jogállását,
- az állami költségvetést,
- a tőzsdét, a bankokat és hitelintézeteket,
- az országos adókat és az adójellegű köteleességek kivetését, azok mértékét és a behajtás módozait, továbbá az illetékeket,
- a pénzkibocsátás rendjét,
- a vámügyeket,
- a kereskedelem alapvető szabályait (bel- és külkereskedelem),
- a felszámolást, szanálást,
- az értékpapírjogot,
- a mérésügyet,
- a tűzvédelmet,
- a munkaviszony, a sztrájk és a munkavédelem alapvető kérdéseit,

- a bányászatot,
  - az atomenergia előállítását és felhasználását (az atomerőműveket),
  - a villamos energia kérdéseit,
  - a gázenergiát,
  - a postát és távközlést,
  - a vasutakat,
  - az utakat és a közúti közlekedést,
  - a vízügyet és a hajózást,
  - a halászatot,
  - a légi közlekedést,
  - a földértékelést,
  - az erdő- és vadgazdálkodást,
  - az építésügyet és a műemlékvédelmet,
  - a környezetvédelmet,
  - a statisztikai adatszolgáltatást.
- c) Az állampolgárok alapvető jogai és kötelességei körében törvényben kell szabályozni:
- a lelkiismereti szabadsághoz és a vallás szabad gyakorlásához fűződő jogokat és kötelességeket,
  - a sajtóra vonatkozó rendelkezéseket,
  - az egyesülési és a gyülekezési jogot,
  - a személyi nyilvántartást és az adatszolgáltatást,
  - a személyi szabadságjogokat és korlátozásukat,
  - a külföldre utazást és a kivándorlást,
  - a külföldiek magyarországi tartózkodását,
  - a menedéknyújtást,
  - a nemzetiségek jogait,
  - a házasságot, a családot, az anyakönyvezést és a névviselést,
  - az öröklést,
  - a személyhez és a szellemi alkotáshoz fűződő jogokat és kötelességeket,
  - a védjegyet és az ipari minták oltalmát,
  - az oktatást és a közművelődést,
  - az egészségügyi ellátást és a társadalombiztosítást,
  - a honvédelmi kötelezettséget,
  - a közérdekű bejelentések, javaslatok és panaszok intézését, az állampolgári jogok szószólójának feladatát, hatáskörét és jogállását.

4. Az Országgyűlés döntési hatáskörébe tartozó állami tisztségekre való jelölés rendje

A jelölési rendszer kialakításánál következetesen érvényre kell juttatni a hatalmi ágak szétválasztásának és egyensúlyának követelményét.

Az Országgyűlés tisztségviselőinek (elnök, alelnök, jegyzők, országgyűlési bizottságok elnökei, titkárai) megválasztását az Országgyűlés olyan belső ügyének indokolt tekinteni, amelynél a jelölést és a jelölés előkészítésének rendszerét is az Országgyűlésen belül kell kialakítani, és azt nem az Alkotmányban, hanem az Országgyűlés ügyrendjében kell szabályozni. A jelölést és annak előkészítését az Országgyűlés tagjaiból a ciklus egész idejére választott állandó jelölőbizottság végezné, amely egyeztetett javaslatot tenne a Parlament elé. Több alkalmas jelölt esetén a többes jelölést célszerű lehetővé tenni. A jelölőbizottság összetételére a köztársasági elnök tegeyen javaslatot.

Az Országgyűlés hatáskörébe tartozó többi funkcionál:

a) a kormány elnökét a köztársasági elnök jelölné (adna számára kormányalakítási megbízást), a Parlamentben jelen levő politikai erőkkel történt egyeztetés után;

b) a kormány tagjait kétféle módon választhatja meg az Országgyűlés:

- a miniszterelnök javaslatára egyenkénti szavazással, vagy
- úgy, hogy a miniszterelnök csak bemutatja kormányát az Országgyűlésnek. Ebben az esetben a kormányprogram elfogadása során a képviselők arról is szavaznak, hogy a miniszterelnök által összeállított kormányt alkalmasnak tartják-e a kormányprogram megvalósítására.

Ez utóbbi megoldás kiegészíthető azzal, hogy a miniszterelnök jelöltjeit az illetékes parlamenti bizottságok előzetesen meghallgatják és a javaslatot véleményezik. A kijelölt miniszter önállósága ezzel nem csorbulna, de lehetőség lenne arra, hogy a Parlament az egész kormánnyal szembeni bizalmatlanság kifejezése helyett előzetesen jelezze fenntartásait a miniszterelnök egyes jelöltjeivel szemben.

c) Legfelsőbb Bíróság elnökét, a legfőbb ügyészt és/vagy az állampolgári jogok szószólóját, továbbá a Legfőbb Állami Számvevőszék elnökét, elnökhelyettesét és a Magyar Nemzeti Bank elnökét a köztársasági elnök jelölné, és az Országgyűlés személyükről az általános döntéshozatali szabályok szerint dönt. A jelölés előkészítéseként itt is sor kerülhetne az illetékes parlamenti bizottság előtti előzetes meghallgatásra.

d) Az Alkotmánybíróság elnöke, elnökhelyettese és bírái tekintetében a jelölési jogot az elméleti jogászok közül kikerülő jelölt esetében a jogász akadémikusokból és a jogász akadémiai doktorokból álló testület; a gyakorlati szakemberek közül kikerülő jelölt esetében pedig az adott szakma demokratikus intézményei — ahol ilyen nincs, ott eseti jelölőbizottság — gyakorolja.

5. Az Országgyűlés hatásköre

Az Országgyűlés a társadalom- és gazdaságpolitika meghatározása keretében elfogadja a kormányprogramot, megalkotja a középtávú népgazdasági tervet, az ország éves költségvetését. Emellett az Országgyűlés szükség esetén a társadalom életének fontos kérdéseiben feladatterveket alkothat, melyek meghatározzák az adott terület kormányzati tevékenységének fő irányait.

Az Országgyűlés ellenőrzi a kormányzati tevékenységet, a hatáskörében meghozott döntések végrehajtását, az államigazgatás működésének törvényességét és eredményességét, a költségvetés végrehajtását, a Magyar Nemzeti Bank működését. Az ellenőrző tevékenysége keretében az Országgyűlés beszámoltatja a kormányt programjának végrehajtásáról, illetőleg a kormányzati tevékenység egyes területeiről, a minisztereket, az országos hatáskörű szervek vezetőit az irányításuk alatt álló ágazat helyzetéről, annak egyes fontos kérdéseiről.

A nemzetközi kapcsolatok vonatkozásában az Országgyűlést illeti a döntési jog mindazokban az esetekben, amelyekben az állam szuverenitásának jelentős korlátozásáról van szó, illetve amelyekben hosszú távú, az ország politikai-gazdasági életét jelentős mértékben befolyásoló nemzetközi kötelezettségvállalásra kerül sor. Így értelemszerűen az Országgyűlés hatáskörébe tartozik a hadiállapot kinyilvánítása és a békekötés.

Az Országgyűlés hatáskörét is érinti a rendkívüli állapot és a kormány különleges felhatalmazása.

Rendkívüli állapot kihirdetésére háború vagy az ország belső rendjét súlyosan veszélyeztető zavargások, illetve elemi csapás esetén van szükség. A rendkívüli állapot idején a legfőbb hatalmat a köztársasági elnök által vezetett Honvédelmi Tanács gyakorolja, bizonyos állampolgári jogok gyakorlását felfüggesztik, illetőleg korlátozzák, azonban rendkívüli büntetőbíróóságok nem hozhatók létre. A rendkívüli állapot kihirdetését elsődlegesen az Országgyűlés hatáskörébe indokolt utalni, de figyelemmel arra, hogy ilyen esetben az Országgyűlés nem mindig hívható össze, szükséges, hogy a köztársasági elnöknek is jogában álljon kihirdetni a rendkívüli állapotot.

A kormány különleges felhatalmazására rendkívüli gazdasági helyzetben lehet szükség. A különleges felhatalmazást kizárólag az Országgyűlés adhatja meg, amelyben lehetőségeket adhat a kormánynak, hogy meghatározott törvényes rendelkezéseitől időlegesen eltérjen. A különleges felhatalmazás idején az Országgyűlés változatlanul működik.

6. Az Országgyűlés működése

Az Alkotmányban kell rögzíteni az Országgyűlés megbízásának idejét oly módon, hogy az Országgyűlés megbízása a megválasztásától számított öt évig tart. E mellett rögzíteni kell, hogy az Országgyűlés rendkívüli állapot esetén a rendkívüli állapot időtartamára meghosszabbíthatja megbízását, illetőleg, hogy az Országgyűlés bármikor kimondhatja saját feloszlását. A megbízás megszüntetésétől, illetőleg a feloszlástól számított egy hónapon belül új országgyűlési választásokat kell tartani. A választások kiírását a köztársasági elnök hatáskörébe indokolt utalni.

Megfontolandó, hogy — számos külföldi szabályozáshoz hasonlóan — az Országgyűlést a köztársasági elnök is feloszthatja. Erre a gyakorlatban akkor lehet szükség, ha a parlamenti erőviszonyok úgy alakulnak, hogy nem biztosíthatók a szilárd kormányzás feltételei.

Az Országgyűlés ülészakáival az üléseivel kapcsolatban az Alkotmány szerepének megváltozása miatt új rendszerre indokolt áttérni. Az Országgyűlés a munka folyamatossága érdekében négy, időtartamban hosszabb ülészakot tartana. Az ülészakok idején az Országgyűlés a beterjesztett javaslatoktól függően, az Országgyűlés elnöke által összehívott üléseken működne, illetőleg emellett szükség szerint folyna a munka a bizottságokban. Két ülészak közötti időben — a kormány javaslatára — a köztársasági elnök hívhatná össze az Országgyűlést rendkívüli ülészakra.

Külön indokolt szólni az Alkotmányban az Országgyűlés alakuló üléseiről, amelyen az Országgyűlés által választott mandátumvizsgáló bizottság megvizsgálja a mandátumokat, az Országgyűlés megválasztja saját tisztségviselőit és a kormány elnökét, esetleg tagjait.

Az ülésekkel kapcsolatban az Alkotmányban kell még rögzíteni, hogy az Országgyűlés ülései nyilvánosak, zárt ülés csak az államtitok védelme érdekében tartható.

A parlament elé terjesztendő indítványok közül az Alkotmányban kell rendezni a törvénykezdeményezés, az interpelláció, a bizalmi és a bizalmatlansági indítvány szabályait.

A törvénykezdeményezésre vonatkozó jelenlegi szabályozást indokolt kiegészíteni az ún. népi kezdeményezés intézményével, vagyis azzal, hogy meghatározott számú állampolgár együttesen kezdeményezhet törvényt.

Az interpellációt a jelenlegihez hasonlóan kell szabályozni. A bizalmi és bizalmatlansági indítvánnyal kapcsolatban rögzíteni kell, hogy bizalmi szavazást kérhet a kormány saját maga ellen, illetőleg meghatározott számú képviselő vagy valamelyik országgyűlési bizottság bizalmatlansági indítványt nyújthat be a kormány, illetőleg a kormány valamely tagja ellen. Rendelkezni kell az Alkotmányban arról, hogy a bizalom megvonása esetén a kormány az új kormány megválasztásáig hivatalban marad, illetőleg arról, hogy az új kormányt milyen határidőn belül kell megválasztani.

Elképzelhető olyan megoldás is, hogy a régi kormány ne az új Minisztertanács megválasztásáig, hanem annak hivatalba lépéséig maradjon hivatalában. Ennek az az indoka, hogy a jövőt illetően a kormányprogram jelentősége mindenképpen felértékelődik. Az új miniszterelnök és kormánya számára tehát megfelelő időt kell adni hosszú távú céljainak kialakítására, a tevékenység fő irányainak kijelölésére, az esetleges vitára való felkészülésre. Ezt a napi kormányzati feladatok mellett nem lehet kellő alapossággal elvégezni. Célszerű lenne tehát, ha maga az Alkotmány szabná meg az új kormány megválasztása (parlamentari bemutatása) és hivatalba lépése közötti időszak tartamát, s ezen idő alatt a régi kormány ügyvezető kabinetként működne.

A képviselők jogállásával kapcsolatban az Alkotmányban rögzíteni szükséges, hogy a képviselői munka feltételeit maradéktalanul biztosítani kell, s meg kell határozni az állami szervek ezzel kapcsolatos alapvető kötelezettségeit. Indokolt az is, hogy a képviselő kérhesse a parlamenti ciklus idejére szóló függetlenítését a képviselői feladatok ellátására.

Korszerűsíteni kell a mentelmi joga és az összeférhetetlenségre vonatkozó alkotmányos szabályozást. A mentelmi jog vonatkozásában részletesebben és pontosabban kell kifejteni a mentelmi jog tartalmát. Meg kell szüntetni a jelenlegi bizonytalan tartalmú ún. politikai összeférhetetlenség intézményét, s helyette azt kell rögzíteni, hogy az országgyűlési képviselő milyen állami tisztségeket nem tölthet be.

7. A köztársasági elnöki intézmény bevezetésének indokai

Jelenleg az Alkotmány rendelkezései szerint az államfői funkciókat egy 21 tagú, az Országgyűlés által választott és kizárólag országgyűlési képviselőkből álló testület: a Népköztársaság Elnöki Tanácsa (a továbbiakban: NET) gyakorolja.

A NET a magyar államszervezet hagyományaitól idegen szervezeti forma, amely létrejötté óta a legutóbbi időig az Országgyűlés háttérbe szorításának engedelmes eszköze volt. A NET úgyszólván parttalan helyettesítő jogkörét — amely kizárólag az alkotmánymódosítást nem foglalta magában — a politikai gyakorlat következetesen a legfelsőbb népképviselői testület súlytalaná tételére használta fel. Lényeges előrelépést hozott az 1987. évi decemberi alkotmánymódosítás, amely — a jogalkotásról szóló törvény elfogadása kapcsán — a kizárólagos törvényhozási tárgykörökben kizárta a törvényerejű rendelettel való szabályozást. A következő, elkerülhetetlen lépés az Országgyűlést helyettesítő jogkör teljes felszámolása. Amint erre sor kerül, nyomban felmerül a kérdés: mi indokolja a kollektív államfő intézményének további fenntartását, hiszen a testület hatáskörébe utaló egyes jogköröket eddig sem a testület, hanem annak elnöke gyakorolta. Ilyen indokokat alapos megfontolás után sem lehet találni.

Az egyszemélyi államfői intézmény bevezetésével kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy ez nem történhet a „maradék elv” alkalmazása szerint, hogy tudniillik az Országgyűlést helyettesítő jogkör megszüntetése után a NET fennmaradó jogosítványait kapja meg a köztársasági elnök. Az egyszemélyi államfő ugyanis minőségileg más, mint az Országgyűlés tagjaiból választott kettős jogkörű (részben saját jogán, részben az Országgyűlés helyett eljáró) testület volt. A köztársasági elnök, mint önálló állami vezető, a hatalommegosztás egyik biztosítékának a szerepét hivatott betölteni.

8. A köztársasági elnök feladat- és hatásköre

- a) Az állam képviselője.
- b) Államközi szerződések megkötése, aláírása, megerősítése.
- c) Nagykövetek és követek megbízása és fogadása.
- d) Törvények kezdeményezése.
- e) A kegyelmezés joga.
- f) Címek és kitüntetések alapítása és adományozása; hozzájárulás külföldi címek és kitüntetések viseléséhez.

Az a)–f) pontok alatti hatásköröket az elnök hagyományosan gyakorolja.

g) Az országgyűlési és a tanácsi választások kitűzése az elnök szükségképpeni joga. Közepesen erős elnöki rendszer esetén szigorú feltételek (pl. a miniszterelnök megindokolt előterjesztésére vagy a képviselők kétötödének javaslatára) mellett megilleti az elnököt az Országgyűlés, illetve a tanácsok feloszlásának joga. Erős elnöki hatalom esetén a feloszlítás joga nincs feltételhez kötve.

h) Az Országgyűlés összehívása az elnök feladata. Erősíti az elnöki jogosítványt az ülés elnapolásának joga.

i) A törvények kihirdetése az elnök hatáskörébe tartozik. Erősebb elnöki jogkört jelent, ha az elnök a kihirdetésre megküldött törvényt az alkotmányosság szempontjából véleményezésre megküldheti az Alkotmánybírósághoz, s a kihirdetést annak álláspontjától teheti függővé. Még erősebb elnöki jogosítványt jelent, ha az elnök a törvényt egy ízben megfontolásra visszaküldheti az Országgyűlésnek, amely köteles azt újra tárgyalni, és — az Alkotmány rendelkezésétől függően — egyszerű szavazattöbbséggel vagy pedig kétharmados többséggel újra megszavazni. Az így másodszor megküldött törvényt az elnök már köteles kihirdetni.

j) A rendeletalkotás joga nem szükségképpen illeti meg az elnököt. Erős elnöki hatalom esetén azonban ez a jog nemcsak megilleti, de bizonyos feltételek mellett (pl. rendkívüli állapot idején) rendelete törvényerővel bír; az Alkotmányt azonban ekkor sem változtathatja meg.

k) A népszavazás kírása ugyancsak nem tartozik feltétlenül az elnök hatáskörébe, ez általában az Országgyűlés joga. Közepesen erős jogkört jelent, ha az elnök törvényben meghatározott esetekben népszavazást rendelhet el, erős elnöki jogkör esetén pedig az bármikor, bármely olyan kérdésben elrendelhető, amelyet a törvény kifejezetten ki nem zár.

l) A kormány elnökének jelölése az elnök alapvető joga. A miniszterelnökkel szemben a köztársasági elnök hatalmát erősíti, ha a kormány tagjainak a jelölése is az utóbbit illeti. Az Országgyűlés rovasára erősödik az elnök hatalma abban az esetben, ha a kormány elnökét és tagjait a köztársasági elnök nevezi ki, s az Országgyűlés csak ennek elfogadása vagy elutasítása felől dönthet.

m) A bírák kinevezése és felmentése hagyományos államfői jog. Növeli az elnök államjogi szerepét a Legfelsőbb Bíróság elnökének, elnökhelyetteseinek, az Alkotmánybíróság elnökének, elnökhelyettesének és bírának — esetleg ez utóbbiak csak egy részének — a jelölési joga. Erős elnöki rendszer esetén e funkciókra a kinevezési jog illeti meg az elnököt.

n) Az államtitkárok, a törvény által meghatározott fontosabb megbízatású állami alkalmazottak, valamint a fegyveres erők magasabb rendfokozatú tisztjeinek a kinevezése az államfő hatáskörébe tartozik. Közepesen erős elnöki jogosítványt jelent, ha a legfőbb ügyész, a helyettese és/vagy az állampolgári jogok szószólója, a LASZ elnöke, elnökhelyettese, tagjai, továbbá az MNB elnöke és elnökhelyettese tekintetében a jelölés joga őt illeti; erős elnöki rendszerben az említett személyeket kinevezi.

o) A hadiállapot kinyilvánítása és a békekötés általában a Parlament joga. A legtöbb országban azonban a Parlament akadályoztatása esetén ez a jog az államfőt is megilleti. Erős elnöki hatalmat jelent, ha ez a jogkör eleve az államfőt, s nem a Parlamentet illeti.

p) A rendkívüli állapot kihirdetése háború vagy az állam biztonságát súlyosan veszélyeztető helyzet esetén ugyancsak általában a Parlament joga, de akadályoztatása esetén, illetve — erős elnöki rendszerben — enélkül is megilletheti az államfőt.

r) Rendkívüli állapot esetén a legfőbb állami hatalom gyakorlása többféle módon oldható meg. A reprezentatív funkciókkal rendelkező államfő ilyenkor általában háttérbe szorul, és a kormány kap különleges felhatalmazást a Parlamenttől. Közepesen erős elnöki hatalom esetén az Országgyűlés Honvédelmi Tanácsot hoz létre, amelynek elnöke a köztársasági elnök. Még erősebb hatalmat jelent, ha a Honvédelmi Tanács létrehozása is az elnök joga.

s) A fegyveres erők és fegyveres testületek főparancsnoki tisztét általában a közepesen erős, illetve az erős elnöki rendszerben látja el az államfő.

9. Az állampolgárok Alkotmánybírósághoz fordulásának joga

Az Alkotmányjogi Tanácsra vonatkozó jelenlegi magyar szabályozás nem engedi meg az állampolgár számára az eljárás kezdeményezését. Ugyanez a helyzet Franciaországban is.

Vannak országok, ahol az állampolgár közvetlenül nem fordulhat az alkotmánybírósághoz, de az ügyben folyamatban levő bírósági vagy hatósági eljárás keretében ezt kezdeményezheti, arra hivatkozással, hogy az alkalmazandó jogszabály alkotmányellenes (pl. Olaszország).

Más országokban akkor fordulhatnak a magánszemélyek az Alkotmánybírósághoz, ha panaszkodnak az ügyben eljáró hatóságok vagy bíróságok elutasították, és a rendes jogorvoslati fórumokat már kimerítették (pl. Portugália, Spanyolország). Ismert olyan megoldás is — általában az előzőek valamelyikével vegyítve —, amely szerint az alkotmányba tételesen meghatározott alapjogok korlátozása vagy megsértése esetén van helye közvetlenül alkotmányjogi panasz előterjesztésének (pl. NSZK, Ausztria).

Több országban minden különösebb korlátozás nélkül lehet az alkotmánybírósághoz fordulni (pl. Lengyelország).

Az Amerikai Egyesült Államokban nincs külön alkotmánybíróság; az ügyfelek a rendes bíróság előtt folyamatban lévő perben terjeszthetik elő az alkalmazandó jogszabály alkotmányellenességére vonatkozó kifogásukat, amelynek tárgyában a bíróság állást foglal.

10. Az állami-társadalmi ellenőrzés jelenlegi rendszere

Az ellenőrzések típusai szerint megkülönböztetünk:

- külső, illetve belső;
- jogalkotásra, illetve jogalkalmazásra irányuló;
- törvényességi, illetve célszerűségi ellenőrzést.

Vizsgálódásunk tárgya a *külső szerv által végzett jogalkalmazásra irányuló, törvényességi, illetve célszerűségi ellenőrzés*.

A *törvényességi ellenőrzés* alapvetően kétféle lehet: *általános*, valamilyen szervezet tevékenységének jogszabályszerűségét és alapszabályszerűségét vizsgáló, amelyet az ügyészség, illetve a bíróság végez (gazdálkodó szervezetek, társadalmi szervezetek törvényes működésének ellenőrzése); vagy *speciális*. Utóbbi esetben ugyancsak két altípus van: a pénzügyi és adóellenőrzés, illetve a különböző szakhatósági ellenőrzések (munkavédelmi, tűzrendészeti, közegészségügyi stb.).

A *célszerűségi ellenőrzés* elvileg kiterjedhet a társadalom, illetőleg az állam egészére, gyakorlati jelentősége azonban az állami költségvetés felhasználásának, a költségvetési szervek gazdálkodásának és a költségvetésből meghatározott célra egyéb szervezetek juttatott pénzeszközök hasznosításának ellenőrzése körében van. Ezt a feladatot részben a Kormány belső ellenőrző szervezeteként működő népi ellenőrzés, részben a költségvetés végrehajtásáért felelős Pénzügyminisztérium egyik főosztálya látja el. Így tehát a Kormány, illetve a Pénzügyminisztérium is önmagát ellenőrzi.

11. A Legfőbb Állami Számvevőszék történeti előzményei

Több mint háromnegyed évszázadon át már létezett Magyarországon az Országgyűlésnek alárendelt központi állami ellenőrző szerv. A múlt században a kiegyezés után felállított szervezet az 1914. évi IV. törvénycikkkel nyerte el hagyományossá vált nevét: Legfőbb Állami Számvevőszék (LÁSZ). 1944-ben — az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásakor — ügykörébe tartozott a Kormányzóság, az Országgyűlés, a Közigazgatási Bíróság, a Miniszterelnökség, az egyes minisztériumok és a tárca nélküli miniszterek részére az állami költségvetésben biztosított keretek felhasználásának ellenőrzése.

A LÁSZ állította össze a költségvetési zárszámadást, ellenőrizte az állami vállalatokat, nyilvántartotta az állam adósságait. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944-es döntése után a LÁSZ elnökét a nemzetgyűlés elnöksége nevezte ki. A Számvevőszék állományában 1947-től csak olyan személyeket lehetett kinevezni, akik hiteles könyvvizsgálói képesítéssel és legalább nyolcéves gyakorlattal rendelkeztek.

Az állami és az állami érdekeltségű vállalatokat 1948-tól egy új szervezet, az Állami Ellenőrzési Központ felügyelte, 1949-ben azonban az utóbbit is és a Legfőbb Állami Számvevőszéket is megszüntették.

12. Az ügyészi szervezet önállóságának megszüntetése ellen szóló érvek

A politikai intézményrendszer átalakításának, illetve az Alkotmány felülvizsgálatának kiindulópontja az Országgyűlés ellenőrző szerepének a fokozása. A koncepcióban harmadik változatként szereplő megoldás ezzel a céllal nincsen összhangban, mert az Országgyűlést megfosztaná a jelenleg meglévő törvényességi ellenőrzés lehetőségétől.

Nem indokolható az ügyészi feladatkörök jelentős szűkítése sem. Az Alkotmánnyal megteremteni kívánt új jogintézmények egy része ugyanis csak bizonyos szervezeti átrendeződést jelent anélkül, hogy ezek bevezetésének eredményessége előrelátható lenne (állampolgári jogok szószólója, vizsgálóbíró, a büntetés-végrehajtási intézetek főfelügyelője). Másik részük — bár létrehozásuk nem vitásan indokolt — nem teszi feleslegessé a jelenlegi ügyészi feladatokat. A LÁSZ ugyanis csak célszerűségi, illetve a számvittel kapcsolatos jogszabályszerűséget vizsgáló ellenőrzésre alkalmas, általános törvényességi ellenőrzésre nem; a közigazgatási bíróság és a cégbíróság elé pedig oda kell vinni az ügyeket, mert a bíróságok „hivatából” nem járnak el, az ügyfelek pedig a javukra szóló, ám törvénytörtő határozatok miatt, illetve a cégek a tagjaik egyetértésével folytatott törvénytörtő tevékenységük miatt nem fognak a bírósághoz fordulni.

Bizonyos történelmi tapasztalatok is az ellen szólnak, hogy az ügyészi szervezet az Igazságügyi Minisztériumba integrálódjék. 1953-ban ugyanis éppen a törvénytörtő koncepciók perек tanulságai miatt került ki az ügyészség az igazságügyi irányítás alól, annak érdekében, hogy így megakadályozzák a túlzott kormányzati beavatkozás lehetőségét.

13. Az állampolgári jogok szószólója

Az állampolgári jogok szószólója jogintézményének hazai hagyományai nincsenek. Az intézmény skandináv országokban alakult ki, olyan államszervezeti rendszerben, ahol ügyészi általános törvényességi felügyelet, illetőleg önálló ügyészi szervezet nem létezik. A jogintézmény a szakirodalomban a svéd elnevezés alapján ombudsman néven vált ismertté, s a legutóbbi évtizedekben több nyugat-európai ország is átvette, beleértve Ausztriát is. A szószóló valójában egy különleges felhatalmazású és folyamatosan működő parlamenti biztos, aki szót emel az állampolgári jogokat sértő intézkedések ellen, s e célból általában széles jogi eszköztár áll rendelkezésére az Alkotmánybíróság előtti eljárásindítástól kezdve a felelős személy parlamenti vizsgálóbizottság elé állításáig. Az ombudsman tisztiségének elterjedése nyilvánvalóan összefüggésben áll az emberi jogok fokozott védelmével, ami egyre inkább politikai jelentőségű ügyé válik.

A szocialista országok közül eddig egyedül Lengyelországban vezették be ezt a jogintézményt, méghozzá olyan módon, hogy érintetlenül hagyták az ügyészi általános törvényességi felügyeletet. A gyakorlati tapasztalatok nem túlzottan kedveztek: az állampolgárok beadványok tízezreivel árasztották el a szószólót, tőle várva egyebek között az elmúlt évtizedek során felhalmozódott jogsérelmek orvoslását. A szószóló a beadványok túlnyomó részét a különböző állami szerveknek — mindenképp a Legfőbb Ügyészségnek — küldi meg.

A skandináv országokban az ombudsman köztisztviselőként álló közjogi tekintély és szavának olyan súlya van, hogy általában nem kell igénybe vennie a formalizált jogi eszközöket, hanem a jogszabálysértést elkövető szerv vagy személy az ombudsman akár csak szóbeli fellépése nyomán haladéktalanul intézkedik a jogsértés megszüntetéséről. Ennek az az oka, hogy az ombudsman gondosan ügyel rá, nehogy fellépése leértékelődjék, ezért évente csupán néhány tucat ügyben emel szót: kivétel nélkül jelentősebb ügyekben (az emberi jogok kirívóan súlyos megsértése miatt vagy a lakosság nagyobb csoportját sújtó joghátrány ellen), s fellépését jogilag támadhatatlanul megalapozza. Az ombudsman szavának a mögötte álló parlament ad súlyt: egyetlen miniszter vagy más köztisztviselő sem akar a parlamenti vizsgálóbizottság elé állni az emberi jogok megsértése miatt. (Az ombudsman természetesen a legszélesebb nyilvánosságra támaszkodva lép fel, s az emberi jogok helyzetéről évente a parlament elé terjesztett jelentése is széles körű érdeklődést kelt.) Egyes országokban az általános hatáskörű ombudsman mellett működnek különleges felhatalmazású „szakombudsmanok” is (pl. környezetvédelmi, fogyasztóvédelmi ombudsman), hasonlóan széles jogkörrel.

3. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

BELSŐ HASZNÁLATRA!

Látta: Iványi Pál [s. k. aláírás]
Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/114.

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak az agrárpolitika megújításának koncepciójára

Az MSZMP Központi Bizottsága legutóbb 1978. mácius 15-i ülésén foglalkozott önálló napirendi pontként a mezőgazdaság és az élelmiszeripar helyzetével, feladataival. Az elmúlt évtized gazdasági-társadalmi változásai, az agrárágazatok helyzete indokolják, hogy a Központi Bizottság ismét áttekintse és a követelményekhez igazodva megújítsa agrárpolitikáját. Ennek koncepcionális kérdéseire teszünk javaslatot.

I.

Az MSZMP agrárpolitikájának céljai, eredményei

Az MSZMP agrárpolitikájának alapjait az 1957 júliusában elfogadott „agrárpolitikai tézisek” rakták le. Ezt követően ez a politika — folyamatosan módosulva — máig hatóan meghatározta a parasztság helyzetét, a mezőgazdasági termelés fellendítését, a termelési kultúra fejlesztését. Ez a politika a parasztságot sok tekintetben megalázó begyűjtési rendszer megszüntetésével új korszakot nyitott; bizalmi alapra helyezte a pártnak a parasztsághoz való viszonyát. A parasztság jólétének, felemelkedésének bázisát a falu szocialista átalakításában, a termelőség-összefogó mozgalom kiterjesztésében látta biztosítottak, ezért az agrár- és szövetkezetpolitika szorosan összefonódott.

Ennek a politikának jelentős állomása volt a mezőgazdaság szocialista átszervezése, ami jelenlegi megítélésünk szerint is helyesnek bizonyult, mert a mezőgazdaság fejlesztése révén biztos egzisztenciát teremtett a parasztság döntő többsége számára. Elősegítette az egységes paraszti osztály kialakulását, s ezzel nemcsak gazdasági, hanem politikai alapot is teremtett a munkás-paraszt szövetséghez.

Az elmúlt három évtized mezőgazdasági és élelmiszeripari fejlődésének jelentős értékei a következők:

1. Az átszervezés idején a korszakos jelentőségű gazdasági-társadalmi átrendeződés ellenére sem esett vissza a mezőgazdaság termelése. A nagyüzemek megszilárdulása után pedig jelentősen növekedett; napjainkig megduplázódott.

2. Az 1960-as évtized második felében a mezőgazdaság fejlődésének nagy lendületet adott a gazdasági reform bevezetését megelőző központi intézkedések kidolgozása és életbe léptetése. Ugyanakkor a mezőgazdaságban ez idő tájt bevezetett változások sok tekintetben modellként szolgáltak a gazdasági mechanizmus 1968-ban kezdődött reformjához.

3. A magyar társadalom és gazdaság egészének fejlődését is segítette annak felismerése, hogy a szövetkezeti tulajdon egyenrangú az állami tulajdonnal és a fejlesztési források felhasználását nem szektorális, hanem hatékonysági tényezők befolyásolják. Hasonló jelentősége volt azoknak a politikai állásfoglalásoknak, amelyek szerint egyrészt a háztáji termelés, másrészt az úgynevezett kiegészítő tevékenység szervezése és fejlesztése egyaránt szolgálja az egyén, a szövetkezet és a népgazdaság érdekét.

4. A gazdasági teljesítmények növekedése együtt járt a szövetkezeti élet fejlődésével. Az érdemi önállóság bővülésével a mezőgazdasági szövetkezetek túlléptek más országok nagyüzemeinek sematikus másolásán és a szocialista gazdaság életképes nagyüzemi modelljét teremtették meg. A termelőszövetkezetek első kongresszusa 1967-ben létrehozta a termelőszövetkezetek országos és területi érdekképviseleti szerveit.

5. A mezőgazdasági nagyüzemek a technikai-biológiai és emberi tényezők magas szintű összehangolásával és a korszerű technika felhasználásával jelentős hozamnövekedést értek el. A termelési rendszerek megjelenése minőségi változást hozott a termelés szervezésében. Új üzemszervezési és gazdálkodási eljárások honosodtak meg.

6. Kialakult a jelentős szellemi kapacitást képviselő agrárértelmiség, amely nemcsak a termelés fejlesztésének, hanem a vidéki szellemi életnek is meghatározó progresszív tényezője.

7. A mezőgazdasági termelés erőteljes növekedése megalapozta az élelmiszeripar fejlesztését. A mezőgazdasági termékek korábbi tradicionális feldolgozása mellett új élelmiszeripari szakágazatok születtek, illetve a korábbi, főként kisüzemi feldolgozó tevékenységek iparrá szerveződtek.

8. A paraszti és munkás alkalmazotti jövedelmek a 70-es években lényegében kiegyenlítődték. Ezzel, valamint a nyugdíj- és társadalombiztosítási jogosultságnak a termelőségvetkezeti tagságra való kiterjesztésével minőségében új helyzet teremtődött falun; a mezőgazdaság nemcsak a munkafeltételeket, hanem a megélhetést tekintve is versenyképessé vált más népgazdasági ágazatokkal. Megállt a faluról való elvándorlás, fejlődött az infrastruktúra. Gyökeresen átalakulóban vannak a falusi élet-körülmények és változóban van a lakosság szerkezete; a falusi családban egyszerre vannak jelen a mezőgazdasági dolgozók, az ipari munkások és az értelmiség.

Az agrárpolitika három évtizedes legfőbb tapasztalatainak összegzése egyértelműen pozitív képet mutat. A magyar mezőgazdaság, amely a felszabadulás előtt sok tekintetben Európa egyik legelmaradottabb mezőgazdasága volt, napjainkig nemzetközileg elismert, az európai mezőgazdaság középvonalába tartozó mezőgazdasággá vált. Bruttó termelése a szocialista átszervezés óta kétszeresére nőtt, a fajlagos hozamok egyes ágazatokban (búza, kukorica, tej, tojás stb.) elérik vagy megközelítik az élenjáró nemzetközi színvonalat. Az élelmiszeripar termelése az elmúlt három évtizedben megháromszorozódott és egyre inkább képes differenciált bel- és külpiazi igények kielégítésére is.

Az élelmiszer-gazdaság a korábbi nettó importőrből az 1970-es évek közepétől nettó exportőr lett. Ma már a termelés egyharmadát rendszeresen exportálja, miközben zavartalan belső élelmiszerellátást biztosít. A mezőgazdaság és az élelmiszeripar a népgazdaság stabilizáló tényezőjévé vált, s ez az MSZMP agrárpolitikájának elvülhetetlen érdeme. Ennek a politikának — éppen azért, mert a parasztság felemelkedését az élelmiszer-termelés fejlesztése útján biztosította — nemcsak a falun élők a haszonélvezői, hanem a teljes lakosság.

Az agrárpolitika téves törekvései

Az általános társadalmi, politikai környezet hatására az agrárpolitika sem volt mentes olyan tévedésektől, amelyek türelmetlenségéből, voluntarizmusból vagy az élet által nem igazolt ideológiai tételekből táplálkoztak. A mezőgazdaságra is hatott az a hetvenes években megerősödött gyakorlat, hogy a gazdasági folyamatokat politikai vezérlés alá helyezték. Ennek következtében csökkent a piaci aktivitás és fékeződött a hatékonyság. Az ezekből fakadó szemléleti, magartásbeli hibák, majd később az elkényelmesedés miatti alkalmazkodási problémák mérsékelték a mezőgazdaság és az élelmiszeripar eredményeit. Ezekről azért kell szólni, hogy tanulságként szolgáljanak a továbbiakban. Ilyenek:

— A mezőgazdaság szocialista átszervezések hangoztatott formagazdagság ellenére rövid időn belül kényszerűen a termelőségvetkezeti forma vált meghatározóvá ott is, ahol a természeti és közgazdasági feltételek nem voltak ehhez megfelelőek.

— Gyors ütemű — sok esetben pedig teljesen indokolatlan — volt a centralizáció, a termelőségvetkezetek és állami gazdaságok egyesítése. Ezek hatására csökkent a tulajdonosi kötődés, megnövekedtek a beruházási igények, lazult a nagyüzemek és a települések kapcsolata.

— A nemzetközileg is elismert vitathatatlan fejlődést elsősorban a mennyiségi gyarodás jellemezte. A hozamok növelésére való törekvés háttérbe szorította a minőségi és gazdaságossági követelményeket még akkor is, amikor a piachoz való igazodás elkerülhetetlensége már egyértelművé vált.

— A pénzügyi szabályozás normativitása háttérbe szorította az agrár- és szövetkezeti sajátosságok érvényesülését. A szövetkezetekben csökkent a tulajdonosi kötődés, a vagyoni érdekelttség, a kezdeményezőkézség s egyidejűleg erősödött a munkavállalói (bérmunkás) mentalitás.

— A mezőgazdaság és az élelmiszeripar az egységes ágazati irányítás megteremtése után sem fejlődött arányosan. Emiatt területenként még jelenleg is igen jelentős aránytalanság van az alapanyag-ellátás és -feldolgozás között, de ennél is nagyobb feszültséget jelent az élelmiszeriparon belül a csomagolás, tárolás, szállítás viszonylagos elmaradottsága.

— A mezőgazdaságban elért eredmények hosszú időn keresztül — nem alaptalan, de egyoldalú — hangsúlyozása mellett nem kapott kellő figyelmet az új körülményekhez való alkalmazkodás igénye.

nye, az arra való felkészülés. A gazdálkodási gondok jelentkezése után pedig azok okait sokan csak külső (rajtuk kívül álló) tényezőkhöz keresik, s így a megoldást is onnan várják.

A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar igen jelentős fejlődését a — mai ismereteink szerint — hibásnak tekinthető lépések hátráltatták, de annak alapvetően pozitív értékelését nem változtatják meg. A tanulságok hasznosítása azonban mindenképpen szükséges és már ezért is célszerű volna áttekinteni, korszerűsíteni agrárpolitikánkat. Az áttekintésre azonban ennél nyomósabb indokok vannak.

Az 1980-as években különösen annak második felében a világgazdaságban végbement változások az élelmiszer-gazdaság számára is új helyzetet, kihívást jelentettek. Ezekhez azonban késve és erőteljesen alkalmazkodtunk, ezért nemzetközi versenyképességünk csökkent.

A külső feltételek változása mellett belső gazdasági helyzetünk romlása is igen kedvezőtlenül érintette az átlagosnál alacsonyabb jövedelmezőségű mezőgazdasági termelést. Különösen az agrárról nyílása és az állami támogatás egyidejű mérséklése, a szigorodó hitelezési feltételek, továbbá a gazdasági partnerek sok tekintetben monopóliumhelyzete okozott súlyos gondokat a mezőgazdasági üzemek számára.

Nem sikerült érdemlegesen előbbre jutni a tartósan alacsony hatékonyságú üzemek és néhány élelmiszeripari szakágazat gazdasági gondjainak megoldásában. A jelentős üzemi kört érintő napi gazdálkodási gondok mellett az élelmiszer-termelés perspektívtalanságáról kormányzati részéről hangot kapott különböző nézetek az üzemek széles körében bizalmatlanságot szültek, háttérbe szorultak a hosszabb távú fejlesztési törekvések.

Mindezek együttes hatására az élenjáró országokhoz való felzárkózásunk megtorpant, a még fennálló különbségek csökkenése helyett a stagnálás, illetve a leszakadás veszélye állt elő. Ezért különösen indokolt, hogy az MSZMP áttekintse és előretéteket újra megfogalmazza agrárpolitikáját. Ezzel adjon olyan programot, ami továbbra is biztosítja az élelmiszer-termelés stabilizáló szerepének megtartását, és lehetővé teszi a parasztság boldogulását.

II.

Az agrárpolitika célrendszere

Az agrárpolitikának továbbra is alapvető feladata marad, hogy biztosítsa a parasztság boldogulását, társadalmi illeszkedését, a munkás-paraszt szövetség harmonizálását. A politikának világos koncepció kialakításával elő kell segítenie, hogy az élelmiszer-gazdaság a jövőben is aktív részese legyen a szocialista gazdaság olyan új modelljének, amelyben a kereslet-kínálat ütköztetése, vagyis a piac válik átfogó gazdaságkoordináló erővé. Az ehhez szükséges reformok megvalósításához az elmúlt három évized az élelmiszer-gazdaságban jó bázist teremtett.

Az ország ökológiai adottságai kedvezőek az élelmiszer-termelésre, jelentős anyagi és szellemi kapacitás áll rendelkezésünkre és előnyünkre fordítható tradícióink vannak. Nemzeti érdek ezeknek az adottságoknak a legcélszerűbb kihasználása. A magyar élelmiszer-gazdaságnak azonban a jövőben telített bel- és külfiacon kell szembenéznie, ami befolyásolja az élelmiszer-termelés hosszabb távon kitűzhető stratégiai feladatait. A legfőbb célok:

a) A kiegyensúlyozott, jó színvonalú hazai élelmiszer-ellátás megteremtése, az agrárpolitika pozitív elemei közé tartozik, megtartása továbbra is elsődleges feladat lesz. A belföldi ellátás továbbra is hazai termelésen alapuljon, de az ellátás biztonságának veszélyeztetése nélkül bővíthető a komparatív előnyöket adó importtal.

b) Jelentős devizahozama — továbbá a termelésre és a belföldi ellátásra való kedvező hatása — miatt továbbra is tartósan szükség lesz az élelmiszerexportra. Számolni kell azonban a piacra jutási nehézségek fokozódásával, mert a világpiaci prognózisok szerint hosszabb távon is fennmaradnak az élelmiszerpiacot eltorzító elemek, a fejlődő országokban pedig a devizahiány. Éleződik a minőségi és árverseny, az utóbbi gyakran exporttámogatások versenyévé alakul. A KGST-piacon várhatóan továbbra is ellentételezési gondjaink lesznek.

c) A mezőgazdaság őrizze meg népességmegtartó szerepét. A vidéki települések lakossága számára a mezőgazdasági termelés és a kiegészítő tevékenységek ésszerű kombinációjával biztosítson megélhetést és járuljon hozzá a falvak infrastrukturális fejlesztéséhez. Ezt a szerepkört nem mindenben lehet az üzemi hatékonyság mércéjével mérni, ezért adott körzetekben ezt a pénzügyi szabályozás is ismerje el.

d) A kereslethez való jobb igazodással az erőforrások racionális hasznosításával javuljon a hatékonyság, növekedjen a jövedelemtermelő képesség.

A magyar élelmiszer-gazdaság jövőjét alapvetően az befolyásolja, hogy mennyire tudja nemzetközi versenyképességét javítani. Ezért a következő évek agrárpolitikájának középpontjába a piachoz való alkalmazkodást kell állítani. Ehhez olyan strukturális változásokra van szükség, amely az élelmiszer-termelés és -forgalmazás minden résztvevője számára — tulajdonformától és üzemmértéktől függetlenül — egyenlő esélyeket biztosít. Mindenekelőtt a föld forgalomképességét kell megteremteni, hogy az vagyonként működhessen, vásárolható, eladható, bérelhető legyen.

A külpiazi pozícióink tartásához, kedvező lehetőségeink kihasználásához nem nélkülözhető az alapanyag-termelő, a feldolgozó és -forgalmazó szervek összehangolt munkája. Ennek az összehangolódásnak elsősorban önszerveződés útján kell megtörténnie, a közös anyagi érdekeltségre alapozva. A bevált együttműködési formák mellett a gazdasági társaságokról szóló törvény alapján támogatni kell a hatékonyságot javító szervezeti sokszínűséget. Ezt az átalakulási törvény megalkotásával, a szövetkezeti és a vállalati törvények korszerűsítésével is elő kell segíteni.

Az élelmiszer-termelés stabilizáló szerepének megőrzését — erősödő piaci viszonyok mellett — a következőkre lehet alapozni:

1. A termelés ott növelhető, ahol azt a piac elismeri, megfizeti. Ez az értékképző folyamatok bővítését, a feldolgozottabb, értékesebb, választékosabb termékeket helyezi előtérbe, ami a jövedelmezőség javításának új lehetőségeit hozza magával. Így a termelési és értékesítési biztonságot elsősorban a kereslethez való jobb igazodás alapozza meg. Egyes termékek termelésében ez stagnálással vagy visszaesséssel jár, másoknál pedig jelentősebb bővítésre ad lehetőséget.

2. A mezőgazdaság fejlesztése több szektorra támaszkodjék: a megújuló és változatos formákat öltő szövetkezetekre, az állami gazdaságokra, az integrált kistermelésre és egyes területeken a családi gazdaságokra. Ezért:

a) Támogatni kell a szocialista nagyüzemek olyan belső szervezeti és érdekeltségi megújulását, amellyel gyorsan és rugalmasan képesek alkalmazkodni a változó környezethez. Lehetővé kell tenni, hogy a nagyüzemek önkéntes alapon, szektorra való tekintet nélkül rugalmasan alakulhassanak át céltűzésűeknek jobban megfelelő gazdasági, szervezeti formává.

b) A mezőgazdasági termelésben a szövetkezésnek továbbra is meghatározó szerepe lesz. Ehhez azonban a szövetkezeti életben is megújulásra van szükség. Legyen lehetőség a legcélszerűbb szövetkezeti forma megválasztására, a más típusú szövetkezeté váló átalakulásra, a tagok vagyoni kapcsolatainak, anyagi érdekeltségének korszerűsítésére, szélesebb lehetőséget kell nyújtani a szövetkezeten belüli vállalkozói jellegű befektetéseknek, a tag tulajdonosi jogai gyakorlásának. A szövetkezeti élet gyakorlati kérdéseiben az önkormányzat állásfoglalásai érvényesüljenek.

c) Lehetőséget és esélyegyenlőséget kell adni újabb szervezeti és működési formáknak, magán- és társas vállalkozásoknak, amelyek be kívánnak kapcsolódni a mezőgazdasági termelésbe. A magángazdaságok számára lehetővé kell tenni olyan, teljesen önkéntes alapon szervezett integrációs szervezetek (kistermelői szövetkezetek, szövetségek stb.) létrehozását, amelyek beszerzési és értékesítési gondjaik megoldását, valamint szakmai továbbképzési törekvéseiket megkönnyítik és elősegítik.

d) A tartósan gazdaságtalanul működő nagyüzemeknél szorgalmazni kell új, racionálisabb szervezeti formává történő átalakulást (szakszövetkezet, kisszövetkezet, egyéb szövetkezeti forma, gazdasági társaság), más szervezetekhez való csatlakozást, beolvadást, vagy lehetővé kell tenni, hogy területükön hosszú távú bérleten, egyéni tulajdonon alapuló magángazdálkodást folytassanak.

e) Továbbra is ösztönözni kell a gazdálkodást biztonságossá tevő, a foglalkoztatás és jövedelemszerzés lehetőségeit bővítő ipari, kereskedelmi és szolgáltató tevékenységek fejlesztését. A mezőgazdasági üzemek nagy részében ez továbbra is mellék- és kiegészítő tevékenységként jelentkezik. Ahol azonban a gazdasági célszerűség úgy kívánja, ez legyen a fő tevékenység.

f) Az agrárpolitika növekvő fontosságú feladata a természeti környezet megóvása, ami nemzetközi versenyképességünk javításának is nélkülözhetetlen feltétele. Ezt a biológiai-műszaki technológiai fejlesztés, az érdekeltség és tulajdonosi kötődés erősítése és szabályozó intézkedések sokoldalúan támogatásuk alá.

3. Az élelmiszer-termelés versenyképessége egyre inkább a feldolgozás során dől el, ezért az élelmiszeripari tevékenység kiemelt figyelmet igényel. Bátorítani kell a többszektorúságot; azt, hogy az állami élelmiszeripar vállalatai mellett a mezőgazdasági üzemek, más vállalatok és szövetkezetek, valamint magánvállalkozók egyaránt foglalkozzanak élelmiszeripari tevékenységgel.

Az élelmiszer-termelésben részt vevők mindegyike számára azonos követelményeket kell meghatározni az élelmiszertörvény előírásainak megtartásánál és versenyegyenlőséget kell biztosítani a működési feltételekben.

A versenyhelyzet, az esélyegyenlőség megteremtése nem hozhatja hátrányos helyzetbe az állami élelmiszeripar vállalatait, az úgynevezett ellátási felelősség, vagy az államközi szerződések teljesítésé-

sének előírásával. Ezt a vállalati feladatokból ki kell iktatni. Amennyiben ilyen kötelezettség előírása nem nélkülözhető, úgy annak elrendelője az ebből származó hátrányokat térítse meg a termelőszervezet számára.

4. Az agrártermékek kereskedelmében bontakozzanak ki a piaci viszonyok. A belföldi élelmiszerkereskedelemben olyan érdekeltég működjön, amely esélyegyenlőséget teremt más kereskedelmi ágazatokhoz képest és ösztönzi a mezőgazdasági, élelmiszeripari termelőszervezeteket is, hogy bekapcsolódjanak a forgalmazásba (pl. szakboltok üzemeltetésével).

A külkereskedelmi tevékenységre alakuljon ki offenzív külpiaci stratégia és az ezt megvalósítani képes szervezeti, érdekeltégi rendszer. Ebben a monopolisztikus pozícióval szemben célszerű erőteljesebben támogatni a többszatomnás értékesítési rendszerek kiépülését, ezért a külkereskedelmi tevékenységet a termelők alanyi jogává kell tenni az előállított termékek döntő részében. Ehhez figyelembe kell venni az élelmiszer-exportőr országokban kialakult rendszereket, valamint az e téren szerzett hazai tapasztalatokat.

5. Az élelmiszer-termelés megújulása nem nélkülözhet egy javuló háttérpári bázist, mint ahogyan az ipari tevékenység is nehezen elképzelhető ma már a mezőgazdaság kiegészítő tevékenysége nélkül. A két alapvető népgazdasági ágazat termelőszervezetei piaci követelmények között egyre inkább versenyhelyzetben találják meg egymásban a megbízható tartós partnert. Az importliberalizáció járuljon hozzá a monopóliumhelyzetek felszámolásához, a felhasználók igényeinek jobb kielégítéséhez.

6. Az élelmiszer-termelés pénzügyi szabályozása legyen kiszámítható, illeszkedjék be az általános rendszerbe, de az adó mértékének, a hitelezés feltételeinek kialakításánál továbbra is vegye figyelembe a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés sajátosságait.

Az árrendszer továbbfejlesztése során a hatósági árak szerepe csökkenjen. Az árak közvetítsék a piaci viszonyokat és vegyék figyelembe a valós termelési költségeket, beleértve a támogatások lehetséges leépítését, árasítását is. A kedvezőtlen adottságú térségek termelőinek és egyes lassan megterülő beruházásoknak a támogatásával (esetleg kamatmentes hitelezéssel) azonban hosszabb távon is számolni kell, minden szektor számára azonos feltételek mellett.

7. A versenyképesség javításának meggyorsítása érdekében a hazai és külföldi kutatási eredmények, eljárások minél gyorsabb és szélesebb körű elterjesztése szükséges saját erőforrásokra és központi segítségre alapozva. A fejlesztés tegye lehetővé valamennyi termelési tényező hatékonyabb hasznosítását, a termékválaszték bővítését. A technológiai-technikai fejlesztés váljék sokszínűbbé, alkalmazkodjon a különböző adottságú, eltérő méretű termelőszervezetek igényeire és feleljen meg az egészségi-környezetvédelmi követelményeknek.

8. Az agrárpolitika sikeres megvalósításának lényeges feltétele az ágazati irányítás és az érdekképviselet megújulása is. Segítsék a termelésben, feldolgozásban, forgalmazásban részt vevő szervezeteket az új viszonyokhoz való alkalmazkodáshoz, önállóságuk, felelősségük növeléséhez. Tevékenységükben jelentősen csökkenjen a bürokrácia. Az eddig kialakult szövetkezeti-szakszervezeti-kamarai érdekképviselet megújulása illeszkedjen a politikai intézményrendszer korszerűsödéséhez és markánsan képviselje a munkavállalók, a szövetkezeti tagok, illetve a szövetkezetek és vállalatok reális érdekeit. Célszerű támogatni egy mezőgazdasági kamara, továbbá olyan szakmai, térségi szövetségek, egyesületek önszerveződését, amelyek gazdagíthatják az intézményrendszert.

9. Az agrárpolitika megújítása utat nyit a mezőgazdaság, az élelmiszer-gazdaság vállalkozásainak, dolgozói kezdeményezéseinek. Ebben megtisztelő szerep vár a szakemberekre, az agrárértelmiségre. Álljanak e folyamat élére, szakértelmükkel, az új lehetőségek megragadásával mozdítsák elő az élelmiszer-gazdaság alkalmazkodását az új követelményekhez.

Az üzemi, szövetkezeti pártszervezetek segítsék elő az önkormányzat és a szövetkezeti demokrácia kiteljesedését, ami utat nyit új, tehetséges vezetők kiválasztódásának.

* * *

Az élelmiszer-termelés fejlesztése gazdaságunkban betöltött és a közhangulatot közvetlenül befolyásoló szerepe miatt nemcsak gazdasági, hanem elsőrendű politikai kérdés is. A három évtizedes értékek megtartásához és megújításához jelentős változásokra lesz szükség. E változások főbb irányainak kijelöléséhez kérjük a Közponi Bizottság segítségét. Egyrészt azt, hogy nyilvánítson véleményt az előterjesztésben foglaltakról, majd pedig járuljon hozzá, hogy végleges állásfoglalásának kialakítása előtt a javaslatokat szakmai, tudományos, érdekképviseleti és az érdekelt pártszervezeteknél vitára bocsássuk.

Budapest, 1989. február 6.

A bruttó termelés alakulása az élelmiszergazdaságban

Év	Mezőgazdasági alaptevékenység					Alap- tevékenységen kívüli tevékenység	Mezőgazdasági ágazat összesen	Élelmiszeripar	Élelmiszer- gazdaság összesen
	Növény- termelés	Állat- tenyésztés	Mező- gazdasági termékek	Egyéb alap- tevékenység	Alap- tevékenység össz.				
<i>Milliárd Ft, (folyó áron)</i>									
1960	37,6	24,5	62,2,	0,8	63,0	2,1	65,0	33,4	98,4
1970	51,1	51,1	102,2	2,8	104,9	18,9	123,8	75,3	199,1
1980	105,5	104,1	209,6	21,7	231,2	64,7	295,9	172,5	468,5
1985	127,4	129,2	256,6	35,3	291,8	115,4	407,2	217,9	625,1
1987	134,5	143,4	277,9	42,0	319,8	144,9	464,7	242,1	706,8
<i>Index 1960 = 100 (volumenindex 1976. évi áron)</i>									
1970	112	137	122	268	124	726	141	168	150
1980	160	192	173	1232	187	1535	226	248	234
1985	163	201	179	1434	196	2303	259	273	264
1987	160	206	180	1548	199	2646	272	285	277

Részesezés a népgazdaság egészéből

Me: %

Megnevezés	1960	1970	1980	1987
<i>Bruttó termelés</i>				
Mezőgazdaság	20,3	17,1	16,6	16,8
Élelmiszeripar	10,7	10,7	9,5	9,2
Együtt	31,0	27,8	26,1	26,0
<i>Állóeszközök bruttó értéke</i>				
Mezőgazdaság	8,6	10,8	11,4	10,4
Élelmiszeripar	3,0	2,6	3,0	3,0
Együtt	11,6	13,4	14,4	13,4
<i>Nettó termelés</i>				
Mezőgazdaság	26,4	21,3	18,5	19,2
Élelmiszeripar	3,1	3,5	2,9	2,4
Együtt	29,5	24,8	21,4	21,6
<i>Beruházások</i>				
Mezőgazdaság	16,9	16,0	12,1	12,7
Élelmiszeripar	3,7	3,9	4,0	3,5
Együtt	20,6	19,9	16,1	16,2
<i>Aktív keresők</i>				
Mezőgazdaság	37,7	24,0	19,5	18,2
Élelmiszeripar	2,9	3,6	3,9	4,2
Együtt	40,6	27,6	23,4	22,4

Bruttó állóeszközérték

(1981. évi áron, Mrd Ft)

Megnevezés	1960*	1970*	1980	1987
	években			
Mezőgazdaságban	112	222	425	504
Élelmiszeriparban	29	48	110	151
Együtt	141	270	535	655
A változás mértéke (1960 = 100%)	100	191	379	464

* becslült adatok

Aktív keresők száma
(január 1-én)

1000 fő

Megnevezés	1960	1970	1980	1988
Mezőgazdaságban	1784	1194	989	860
Élelmiszeriparban	135	207	202	220
Együtt	1919	1401	1191	1080
A változás mértéke (1960 = 100%)	100	73	62	56

4. sz. táblázat

A lakosság egy főre jutó élelmiszerfogyasztása

Megnevezés	1960.	1970.	1980.	1987.	1987. évi az 1960. évi %-ában
	években, kg				
Hús, húskészítmények	47,6	58,1	71,7	78,3	164,5
sertéshús	24,7	29,8	40,2	43,1	174,5
marha- és borjúhús	9,1	10,2	9,6	7,9	86,8
baromfihús	9,3	14,2	18,0	22,5	241,9
Hal	1,5	2,3	2,1	2,1	140,0
Tej- és tejtermék	114,0	109,6	166,1	196,6	175,1
Zsíradék	23,5	27,7	30,5	37,2	158,3
vaj	1,4	2,1	2,0	2,7	192,9
sertészsíradék	19,8	22,0	21,2	24,5	123,7
étolaj	0,8	1,9	4,2	6,4	800,0
margarin	0,5	0,9	2,4	2,8	560,0
Cereáliák	136,2	128,2	115,1	111,6	81,9
liszt	132,8	124,1	111,7	107,0	80,6
rizs	3,4	4,1	3,4	4,6	135,3
Burgonya	97,6	75,1	61,2	49,9	51,1
Cukor	26,6	33,5	37,9	39,6	148,9
Zöldség-, főzelékfélék	84,1	83,2	79,6	79,0	93,9
Hazai gyümölcs	53,5	66,5	65,9	64,6	120,7
Bor (liter/fő)	29,9	37,7	34,8	21,5	71,9
Sör (liter/fő)	36,8	59,4	86,0	100,2	272,3

Élelmiszerek és élvezeti cikkek* részesedése a lakossági fogyasztásból

Megnevezés	1960	1970	1980	1987
<i>Fogyasztás, Mrd Ft folyó áron</i>				
Élelmiszerek	45,4	66,7	128,6	212,6
Élvezeti cikkek	13,1	27,9	69,7	108,5
Együtt	58,5	94,6	198,3	321,1
<i>Fogyasztás aránya, %</i>				
Élelmiszerek	39,3	33,7	29,1	27,3
Élvezeti cikkek	11,4	14,2	15,8	13,9
Együtt	50,7	47,9	44,9	41,2
Élelmiszerfogyasztásból a saját termelés aránya, %	41,3	27,1	19,4	16,3

* szeszes és üdítőitalok, dohányáru, kávé, tea

Élelmiszeripari anyagok, élő állatok, élelmiszerek exportja*

Megnevezés	1976	1980	1987
Konvertibilis export, millió \$	758	1420	1229
Aránya az összes konvertibilis exportból, %	30,4	28,7	24,5
Rubelelszámolású export, millió Rbl.	452	613	1065
Aránya az összes rubelelszámolású exportból, %	15,6	14,0	13,5

* Összes forgalom

Export-import egyenleg *

(Mrd Ft)

Megnevezés	1976	1980	1987
Népgazdaság egészében			
Rbl viszonylatban	— 7,6	— 15,6	+ 4,5
Nem Rbl viszonylatban	— 17,7	— 3,3	— 17,4
Élelmiszeripari anyagok, élő állatok, élelmiszerek			
Rbl viszonylatban	+ 12,7	+ 13,6	+ 22,2
Nem Rbl viszonylatban	+ 10,9	+ 24,3	+ 30,7

* Összes forgalom. Határparitáson, az előkalkulált fuvar költségek figyelembevételével.

A költségvetési befizetés, támogatás, egyenleg alakulása

(Mrd Ft)

Megnevezés	1976	1980	1987
<i>Mezőgazdaságban</i>			
Elvonások	6,0	19,0	50,0
Támogatások	3,5	11,8	21,0
Egyenleg	— 2,5	— 7,2	— 29,0
<i>Élelmiszeriparban</i>			
Elvonások	6,6	10,8	20,3
Támogatások	4,4	14,9	43,7
Egyenleg	— 2,2	+ 4,1	+ 23,4
<i>Mezőgazdaságban és élelmiszeriparban együtt</i>			
Elvonások	12,6	29,8	70,3
Támogatások	7,9	26,7	64,7
Egyenleg	— 4,7	— 3,1	— 5,6

Árindexek

Megnevezés	1960	1970	1980	1987
Termelői felvásárlási árak	100	153,3	219,9	288,1
Termelői piaci árak	100	125,3	212,1	311,0
Mezőgazdasági értékesítési árak	100	145,0	210,8	279,1
Élelmiszerek fogyasztói árindexe	100	109,9	181,4	274,2

Áröllő

Megnevezés	1970	1975	1980	1987
Mezőgazdasági bruttó áruforgalom árindexe	100	112,8	141,4	183,2
Ipari eredetű folyó termelőfelhasználás árindexe	100	109,2	162,0	223,0
Nyílás az ipari eredetű felhasználás javára %-pont		— 3,6	+20,6	+39,8

Fajlagos mutatók

Megnevezés	1960	1970	1980	1987	1987. évi az 1960. évi %-ában
Mezőgazdasági termékek bruttó termelése (folyó áron)					
— egy hektár termő- területre, Ft	7 424	12 244	25 461	34 056	458,7
— egy foglalkoztatottra, Ft	32 192	67 423	177 087	269 956	838,6
Termésátlag, t/ha					
Gabonafélék	2,0	2,5	4,8	4,9	245,5
búza	1,7	2,1	4,8	4,4	259,3
kukorica	2,5	3,4	5,3	6,1	245,0
cukorrépa	25,3	28,7	37,6	36,3	143,5
napraforgó	1,0	1,0	1,7	2,1	210,0
burgonya	10,5	10,4	15,0	16,0	152,4
lucernaszéna	2,9	5,0	5,9	5,4	186,2
káposzta	16,7	17,2	18,8	24,7	147,9
paradicsom	14,7	16,5	23,3	34,1	232,0
zöldpaprika	13,4	10,1	10,6	15,1	112,7
szőlő	2,4	3,2	5,4	3,9	162,5
alma	—	9,9	15,1	18,4	—

A búza termésátlaga
1985—1987. évek átlaga

Megnevezés	Termésátlag t/ha	Magyarország = 100
1. Hollandia	7,24	160
2. Egyesült Királyság	6,44	142
3. Belgium-Luxemburg	6,41	142
4. Német Szövetségi Köztársaság	6,11	135
5. Írország	5,91	131
6. Dánia	5,79	128
7. Franciaország	5,70	126
8. Német Demokratikus Köztársaság	5,47	121
9. Svájc	5,21	115
10. Svédország	5,07	112
11. Csehszlovákia	4,70	104
12. Norvégia	4,68*	104
13. Ausztria	4,58	101
14. Magyarország	4,52	100
15. Jugoszlávia	3,60	80
16. Lengyelország	3,57	79
17. Bulgária	3,41	75
18. Albánia	3,02*	67
19—20. Finnország	2,88	64
Olaszország	2,88	64
21. Románia	2,79	62
22. Spanyolország	2,42	54
23. Görögország	2,40	53
24. Portugália	1,57	35

*1984—1986. évek átlaga.

A kukorica termésátlaga
1985—1987. évek átlaga

Megnevezés	Termésátlag t/ha	Magyarország = 100
1. Görögország	9,33	150
2. Ausztria	8,05	129
3. Svájc	7,72*	124
4. Olaszország	7,24	116
5. Német Szövetségi Köztársaság	6,63	107
6. Spanyolország	6,58	106
7. Franciaország	6,52	105
8. Magyarország	6,22	100
9. Csehszlovákia	5,00	80
10. Románia	4,64	75
11. Lengyelország	4,51*	73
12. Jugoszlávia	4,50	72
13. Albánia	4,25*	68
14. Bulgária	3,52	57
15. Portugália	2,20	35

*1984—1986. évek átlaga.

Egy tehénre utó tejtermelés

1987. évben

Megnevezés	Tejtermelés* kg	Magyarország = 100
1. Dánia	5 900	124
2. Svédország	5 820	123
3. Hollandia	5 590	118
4. Norvégia	5 330 ^{a/}	112
5. Finnország	5 000	105
6. Egyesült Királyság	4 940	104
7. Német Szövetségi Köztársaság	4 790	101
8. Svájc	4 780	101
9. Magyarország	4 740	100
10. Német Demokratikus Köztársaság	4 460	94
11. Írország	4 400	93
12. Belgium-Luxemburg	3 910	82
13. Csehszlovákia	3 880	82
14. Ausztria	3 810	80
15. Olaszország	3 600	76
16. Spanyolország	3 520	74
17. Franciaország	3 380	71
18. Bulgária	3 310	70
19. Lengyelország	2 940	62
20. Portugália	2 470	52
21. Románia	2 080	44
22. Görögország	1 830	39
23. Jugoszlávia	1 780	38
24. Albánia	1 410 ^{a/}	30

*Egy liter tej = 1,03 kg.

a/ 1986

Egy sertésre jutó hústermelés*
1986. évben

Megnevezés	Hústermelés kg	Magyarország = 100
1. Franciaország	160	131
2. Svájc	146	119
3. Finnország	144	117
4. Görögország	137	112
5. Német Szövetségi Köztársaság	135	111
6. Hollandia	132	108
7. Svédország	130	106
8—9. Írország	127	104
Norvégia	127	104
10. Egyesült Királyság	126	103
11—12. Belgium-Luxemburg	123	101
Dánia	123	101
13. Magyarország	122	100
14. Csehszlovákia	121	99
15. Olaszország	119	97
16. Ausztria	115	94
17. Spanyolország	113	92
18. Jugoszlávia	101	83
19. Német Demokratikus Köztársaság	100	82
20. Bulgária	97	79
21. Lengyelország	91	75
22. Románia	69	56
23. Portugália	58	48
24. Albánia	41	33

* Egy év eleji állatra jutó hústermelés, és élő állat kivitel.
A szocialista országokban és Ausztriában zsíradékkal (fehéráruval) együtt.

Silókukorica és csalamádé termésátlaga

1983—1985. évek átlaga

Megnevezés	Termésátlag t/ha	Magyarország = 100
1. Olaszország	47,1	248
2. Német Szövetségi Köztársaság	44,4	238
3. Belgium-Luxemburg	43,8	231
4. Hollandia	42,9	226
5. Franciaország	39,2	206
6. Dánia	38,7	204
7. Egyesült Királyság	36,3	191
8. Spanyolország*	35,4	186
9. Csehszlovákia	33,8	178
10. Lengyelország	32,9	173
11. Német Demokratikus Köztársaság	31,4	165
12. Románia	20,2	106
13. Magyarország	19,0	100
14. Bulgária	13,7	72

*1982—1984. évek átlaga.

Szőlő termésátlaga
1984—1986. évek átlaga

Megnevezés	Termésátlag t/ha	Magyarország = 100
1. Német Szövetségi Köztársaság	12,1	281
2. Olaszország	10,0	233
3. Görögország	9,8	228
4. Franciaország	9,4	219
5. Bulgária	7,0	163
6. Románia	6,5	151
7. Jugoszlávia	5,3	123
8. Ausztria	5,2	121
9. Portugália	4,5	105
10. Magyarország	4,3	100
11. Csehszlovákia	3,7	86
12. Spanyolország	3,6	84

Mezőgazdasági termékek termelése gabonaegységben*
egy hektár mezőgazdasági területen (GE/mezőgazdasági terület, ha)

(kilogramm)

Országok az 1983—1985. évi érték csökkenő sorrendjében	1969— 1971	1974— 1976	1979— 1981	1983— 1985
1. Hollandia	9 401	11 786	14 586	16 234
2. Belgium-Luxemburg	7 821	8 652	9 837	10 391
3. Dánia	6 060	6 355	7 226	8 011
4. NSZK	5 361	6 109	7 049	7 590
5. NDK	4 154	5 071	5 403	5 743
6. Norvégia	3 975	5 473	4 908	5 239
7. Magyarország	2 907	3 686	4 295	4 829
8. Csehszlovákia	3 215	3 747	4 025	4 557
9. Franciaország	3 044	3 370	4 012	4 440
10. Ausztria	2 847	3 231	3 657	4 247
11. Svájc	2 908	3 477	3 823	4 007
12. Svédország	3 275	3 542	3 653	3 994
13. Finnország	2 769	3 167	3 295	3 794
14. Egyesült Királyság	2 744	2 957	3 384	3 758
15. Olaszország	2 611	3 107	3 459	3 651
16. Lengyelország	3 020	3 644	3 400	3 629
17. Bulgária	2 442	2 747	2 972	3 064
18. Románia	1 779	2 365	2 823	3 050
19. Jugoszlávia	1 719	2 154	2 365	2 561
20. Írország	1 957	2 199	2 203	2 389
21. Spanyolország	1 060	1 290	1 463	1 670
22. Portugália	1 350	1 457	1 540	1 591
23. Görögország	925	1 206	1 339	1 392

*gabonaegység a növénytermelés és állattenyésztés természetes hozamainak (kg, to, liter stb.) gabonára (búzára) átszámított közös mérőszáma

**Mezőgazdasági termékek termelése gabonaegységben*
egy mezőgazdasági aktív keresőre**

(kilogramm)

Országok az 1983—1985. évi érték csökkenő sorrendjében	1969— 1971	1974— 1976	1979— 1981	1983— 1985
1. Belgium-Luxemburg	74 947	95 619	125 130	155 649
2. Dánia	72 016	88 294	121 566	135 271
3. Hollandia	52 870	72 046	101 059	111 453
4. Egyesült Királyság	73 559	89 433	119 680	100 390
5. Franciaország	35 334	44 795	63 801	80 526
6. Svédország	40 584	56 444	73 506	71 170
7. Írország	33 786	42 345	48 704	60 487
8. NSZK	38 049	50 503	74 073	60 255
9. Ausztria	24 586	32 064	44 089	58 110
10. Svájc	27 631	35 758	47 214	45 084
11. NDK	24 159	33 442	40 481	38 602
12. Magyarország	16 221	23 983	34 725	38 345
13. Finnország	17 663	22 688	27 653	37 675
14. Norvégia	22 305	28 264	38 622	33 613
15. Csehszlovákia	19 621	26 783	35 332	31 862
16. Bulgária	7 018	9 039	11 907	31 499
17. Olaszország	13 762	18 006	25 531	27 979
18. Spanyolország	11 486	15 641	20 335	26 840
19. Románia	4 178	5 773	7 358	16 688
20. Lengyelország	8 975	10 996	10 757	13 412
21. Jugoszlávia	5 496	7 274	8 807	11 972
22. Görögország	5 002	6 967	8 214	10 804
23. Portugália	5 159	5 712	6 288	6 517

*gabonaegység a növénytermelés és állattenyésztés természetes hozamainak (kg, to, liter stb.) gabonára (búzára) átszámított közös mérőszáma

Mezőgazdasági termékek termelése gabonaegységben*
egy mezőgazdasági aktív keresőre (Magyarország = 1,0)

Országok az 1983—1985. évi érték csökkenő sorrendjében	1969— 1971	1974— 1976	1979— 1981	1983— 1985
1. Belgium-Luxemburg	4,6	4,0	3,6	4,1
2. Dánia	4,4	3,7	3,5	3,5
3. Hollandia	3,3	3,0	2,9	2,9
4. Egyesült Királyság	4,5	3,7	3,4	2,6
5. Franciaország	2,2	1,9	1,8	2,8
6. Svédország	2,5	2,4	2,1	1,9
7. Írország	2,1	1,8	1,4	1,6
8. NSZK	2,3	2,1	2,1	1,6
9. Ausztria	1,5	1,3	1,3	1,5
10. Svájc	1,7	1,5	1,4	1,2
11. NDK	1,5	1,4	1,2	1,0
12. Magyarország	1,0	1,0	1,0	1,0
13. Finnország	1,1	0,9	0,8	1,0
14. Norvégia	1,4	1,2	1,1	0,9
15. Csehszlovákia	1,2	1,1	1,0	0,8
16. Bulgária	0,4	0,4	0,3	0,8
17. Olaszország	0,8	0,8	0,7	0,7
18. Spanyolország	0,7	0,7	0,6	0,7
19. Románia	0,3	0,2	0,2	0,4
20. Lengyelország	0,6	0,5	0,3	0,3
21. Jugoszlávia	0,3	0,3	0,3	0,3
22. Görögország	0,3	0,3	0,2	0,3
23. Portugália	0,3	0,2	0,2	0,2

*gabonaegység a növénytermelés és állattenyésztés természetes hozamainak (kg, to, liter stb.) gabonára (búzára) átszámított közös mérőszáma

A mezőgazdasági művelésre alkalmas terület nagysága*
1985-ben

Országok	Az összes területből			
	mező- gazdasági	erdő	mező- gazdasági	erdő
	terület millió ha		terület aránya %	
Ausztria	3,5	3,2	41,9	38,4
Bulgária	6,2	3,8	55,6	34,9
Csehszlovákia	6,8	4,6	53,1	35,9
Franciaország	31,2	14,6	57,0	26,7
Lengyelország	18,8	8,7	60,3	27,9
MAGYARORSZÁG	6,5	1,6	70,3	17,7
NDK	6,2	3,0	57,5	27,5
NSZK	11,8	7,3	47,5	29,5
Románia	15,0	6,3	63,2	26,7
Szovjetunió	558,4	935,2	24,9	41,7

*FAO adatforrás

Az iparban és a mezőgazdaságban foglalkoztatottak havi átlagkeresete

Megnevezés	1965.	1970.	1980.	1987.
	évben			
Iparban	1731	2245	4127	7210
Mezőgazdasági vállalatokban	1214	1978	3785	6378
Mg-i termelőszövetkezetekben	1123	1885	3735	6203
ebből aktív tagok	1065	1820	3787	6420

Falusi és városi népesség
(január 1-én)

Megnevezés	1960	1970	1980	1988
Városi népesség aránya (%)	39,7	46,4	53,2	59,2
Falusi népesség aránya (%)	60,3	53,6	46,8	40,8

Falvak megújulásának jellemzői

Megnevezés	1961	1970	1980	1987
	évben, 1000 darab			
Villannyal ellátott lakások	1051	1430	1696	1769
Vezetékes vízzel ellátott lakások	66 ^{a/}	138	457	695
Új lakások (adott évben épített)	37	36	32	21

a/1965

4. sz. függelék

[Kiss Sándor írásban beadott hozzászólása]

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
Heves megyei Bizottság
Eger

A Központi Bizottság agrárpolitikai koncepciójához

A megújítás koncepciója igen időszertű, részben az utóbbi tíz évben bekövetkezett változásokra adandó egységes, és sokoldalúan megalapozott válasz szükségessége, részben pedig a párton kívüli szervezetek „konceptió dömpingjére” adandó válasz halaszthatatlansága miatt.

Reálisan veszi számba az anyag az elért eredményeket és az elkövetett hibákat. A koncepcióban felsorolt eredményeken túl fontosnak tartanánk szerepeltetni, hogy a mezőgazdaság kollektivizálását követően nem csak a termelés növekedett duplájára, hanem jelentősen javult az élmunka hatékonysága is.

A javaslat dicséretes és sokoldalú elemző munkát takar, külön kiemelkedő a megújulási, megújítási készség és az, hogy a javaslatok tudományos eredményekre épülnek (pl. földpiac szükségessége; a

külpiazi versenyképességhez a belső, vertikális integráció és többszektorúság szükségessége; a természeti környezethez igazodó mezőgazdasági fejlesztés fontossága; a pénzügyi szabályozásban az adó mérséklés és sajátos hitelezési kondíciók felvetése).

Valószínű, hogy a javaslat készítése során sokoldalúan figyelembe vették és elemezték azokat a tényezőket, amelyek mind az agrárpolitika megújítási koncepciójának kialakítására, mind pedig annak megvalósítására döntő hatással vannak. Véleményünk szerint ilyenek lehetnek:

- a nemzeti, az integrációs és multinacionális vállalati érdekek bonyolult rendszereként működő és szüntelenül változó külső piac, és a résztvevők stratégiai célkitűzései (ehhez kell ugyanis igazítani a mezőgazdasági termelést, exportra kimenő 1/3-ad részét),
- a hazai tulajdon- és piaci viszonyok (ideértve az áru-, tőke-, föld- és a munkaerőpiacokat is) fejlődésének üteme és iránya,
- a hazai és nemzetközi integrációs és kooperációs viszonyok változása,
- a hazai gazdálkodók innovációs képességének változása, lehetőségeik alakulása,
- a politikai intézményrendszer és a gazdasági szféra reformjának megvalósulási üteme.

Meggyőződésünk, hogy az agrárpolitikai koncepció célkitűzéseit csak ezeknek a tényezőknek — s valószínűleg több más tényezőnek is — a különböző mértékű és irányú változásának a figyelembevételével lehet reálisán megfogalmazni. Az anyagból úgy tűnik, mintha a készítőik valamennyi tényező számunkra optimális alakulásával számoltak volna. Ezt egyben kérdésként is felvetjük, hogy vannak-e olyan alternatívák, amelyek az adott tényezők kedvezőtlen alakulása esetén más cél- és eszközrendszerben képzelik el az agrárpolitika megújítását, vagy változtatását.

Kifejezetten a megyében felmerülő jelenségek sorából a következőkkel támasztjuk alá a felvetődő kérdést:

- A mezőgazdaság többszektorúságának igen fontos, de nem elégséges feltétele a jogi és politikai pályanyitás az integrált kistermelők és családi gazdaságok előtt. Ha hazai gépgyártásunk, vagy a gépimport továbbra sem lesz képes olyan mértékű és árú eszközrendszer biztosítására, ami a termelői érdekeltiséget fenntartja, nem várhatunk számottevő áttörést. Vállalkozni, kockáztatni csak a siker és jövedelem reményében lehet. Az agrárról jelenlegi mértéke: a kistermelővel szemben álló monopolizált szállító és felvásárló elveszi ezt a reményt, s hiába lesznek deklaráltan szabad árak, csak a monopól pozícióban levők számára lesz ténylegesen szabad.
- A javaslat megkerüli — de a gyakorlat nem teheti ezt — a földművelési kényszer és a hatékony gazdálkodás ellentmondását. Nem lehet cél, hogy a szabad földforgalom a földet pusztá használat nélkül vagyon tárgyá silányítsa. Az sem lehet azonban cél, hogy a földvagyonnal rendelkezők számára előírt művelési kényszer legyen, az átlagos földminőség ráfordításaihoz igazodó terméktárak mellett a gyengébb minőségű területeken állandó veszteségforrás. Így ugyanis ezeken a területeken a piaci forgalma csak lehetőség és nem tény lesz, s az ott folyó művelést csak a piac és gazdaságidegen eszközökkel lehetne megoldani, s nagy valószínűséggel csak a nagyüzemek körében. Erre az ellentmondásra mindenképpen válaszolni kellene vagy magának a koncepciónak, vagy pedig az annak megvalósítására kötelezett állami szervezeteknek.
- Vitathatatlan a mezőgazdaság szerepének a fontossága, a vidéki települések népességmegtartó képességében azonban ezt önmagában — különösen ha az elsődleges cél a jövedelemtermelő képesség — nem fogja tudni megoldani. A falusi turizmus fejlesztése, a töredék munkaerő bedolgozói rendszerű hasznosítása jelentős infrastrukturális feladatokat tartalmaz, amiket semmiképpen nem célszerű a mezőgazdaság hatáskörébe utalni.
- A mezőgazdaságnak, különösen a kistermelésnek fontos szerepkör juthat a struktúraváltás nyomán felszabaduló munkaerő átmeneti, vagy tartós foglalkoztatásával. Ennek eszköz- és célrendszerét is szerepeltetni kellene az agrárpolitikai célkitűzések között.
- A megváltozott viszonyok között sajátos politikai feladat jut a területi pártszerveknek. Amellett, hogy a rendelkezésükre álló eszközökkel elő kell segíteniük egy végső formájában várhatóan több alternatívás, egszemes agrárpolitika helyi végrehajtását, saját koncepcióikat is ki kell dolgozniuk. Ehhez elengedhetetlen, hogy a területi államigazgatási szervek, vagy a gazdálkodó egységek meghatározott pótlólagos forrásokkal rendelkezzenek, ezek képződését, felhasználási lehetőségeit jó lenne minél korábban megismerni.

A helyi ismereteink alapján is úgy tűnik, hogy radikális szerkezetváltást, megújulást nem lehet csupán egy adott ágazatra koncentráltan elérni. Eppen ezért rendkívül fontosnak tartanánk, ha az agrárpolitikai megújulási koncepció nem csupán a mezőgazdaság, vagy az élelmiszergazdaság számára jelenthetne programot, hanem kapcsolódási pontokat fogalmazna meg más területek, így pl. az ipar, kereskedelem és a tudományos kutatás felé irányulóan is. Az ipar — ideértve a mezőgazdaságban felhasznált anyagokat, gépeket és berendezéseket — legyen piaci szállítója a mezőgazdaságnak, a mono-

polhelyzetét egy egészséges importverseny és a mezőgazdaságon belüli kisgépgyártás, ipari tevékenység stb. korlátozza. A kereskedelem legyen társ a kockázatvállalásban, piaci igényeket közvetítsen, feltételeket teremtsen, szükség szerint integráljon, s nézzen szembe a mezőgazdaságon belül kifejlődő kereskedelmi tevékenység versenyével. A tudományos kutatás keresse a válaszokat a mezőgazdaság megújulása érdekében a felvetődő kérdésekre, a mezőgazdaság viszont teremtsen piacot a tudomány eredmények gyakorlati hasznosításához.

Célszerű lenne, ha a mezőgazdasági nagyüzemek részeshelhetnének a monopolizált élelmiszeripari, mezőgazdasági termékek exportjának hasznából (pl. jelenleg a gabona).

A célrendszer rugalmas és korrekt, azonban az eszközrendszertől elválaszthatatlan, éppen ezért törekedni kellene ennek konkrétabb kidolgozására is. Nagyon fontosnak tartanánk annak tisztázását, hogy főként a megvalósítás kezdeti időszakában a népgazdaság milyen forrásokat képes mozgósítani a célkitűzések megvalósítása érdekében, milyen eszközökkel tudja a kívánt folyamatokat ösztönözni és befolyásolni.

Eger, 1989. február 17.

Kiss Sándor
első titkár [s.k. aláírás]

5. sz. függelék

[Bónyai István írásban beadott hozzászólalása]

Tisztelt Elvtársak!

Az agrárpolitika megújításának koncepcióját áttanulmányozva és szakmai körökben tájékozódva elmondhatom, hogy alapvetően jónak, előremutatónak tartom. Továbbmunkálását, majd bevezetését javaslom.

Engedjék meg, hogy a tájékozódásom során felmerült problémákat, észrevételeket tolmácsoljam!

— Az utolsó órában lépjük meg ezt a lépést. Ha nem tennénk, bizony az ország élelmiszerellátása rövid időn belül „padlón” lenne, mint ahogy jó néhány tsz már ott van.

— Egy tsz zárszámadó küldöttgyűlésén az egyik tag elkeseredésében azt kérdezte „Szüksége van még ennek az országnak a mezőgazdaságra?” Ha az elvonas továbbra is ilyen magas lesz akkor az igenlő válasz hamis.

— Földosztás

Ugyanazon a helyen az elnök fölöttette a tagoknak a kérdést: „Emberek, tegye fel a kezét aki földet akar!” A teremben derült mosoly, nevetés támadt. Megfogalmazódott; Mi tudjuk csak igazán mi kell a földnek, azzal sok munka van. Ne akarják már mások a „FLASZTERRŐL” ezt a kérdést eldönteni.

— Zöldhitel

Az ismert nehézségek a felvásárlás körül, az elmúlt évben sokakat elbizonytalanított a szakmában.

A kívül állók felvetik, miért nem tartalékoztak pénzeszközöket a tsz-ek erre az átmeneti időszakra, amely évente ciklikusan jelentkezik. Válasz; azért mert elvonták.

Az ez évben megtoldott banki hitel kamatterhét magasnak tartják. (20%) Ez annál is inkább teher, mert az alaptevékenységükből mindössze 5—6% nyereség hozható ki.

— A termelőszövetkezetek gazdálkodásukhoz alapvetően nem támogatást kérnek, hanem árat. Ha a termék világszínvonalú, akkor az árak is azok legyenek.

— Az anyag további vitájához az érintettek kapják meg a mellékelt táblázatot is.

Hatvan, 1989. 02. 21.

Bónyai István [s.k. aláírás]

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

TITKOS!
Készült: 1 gépelt és
sokszorosított
példányban
Látta:
Grósz Károly [s.k. aláírás]
KB/115.

J E L E N T É S

a Központi Bizottságnak

a megyei és városi pártértekezletek, valamint az országos pártértekezletet követő
megyei pártbizottsági ülések főbb politikai tapasztalatairól

Az országos pártértekezletet követően minden megyei, városi és kerületi pártbizottság testületi ülésen foglalkozott az állásfoglalásból fakadó helyi teendők meghatározásával. A megyei és városi pártbizottságok nagy része nem tartotta indokoltnak pártértekezlet összehívását. Úgy ítélték meg, hogy megfelelő előkészítés után a testületek alkalmasak arra, hogy igényes munkaprogramot készítsenek a következő évekre és megteremtsék a munkához szükséges személyi feltételeket. A városi pártbizottságok egy része, valamint a Hajdú-Bihar megyei pártbizottság, politikai, szervezeti és személyi okok miatt 1988. nyarán összehívta a pártértekezletet. A programok előkészítésére és a személyi kérdések vizsgálására bizottságokat küldtek ki, amelyek széles körben tájékoztak a javaslatokról. Munkájuk során nyilvánvalóvá vált, hogy több városban és megyében a párttagság egy része nem osztja az irányító bizottságok önértékelését; a bizottságok és a tisztségviselők teljeskörű megújítását tartja szükségesnek a párt iránti bizalom helyreállításához, és a politikai fordulatot tükröző helyi programok kimunkálásához. A személyi változások — és így a pártértekezletek — egyre erőteljesebb sürgetéséhez többhelyütt az is hozzájárult, hogy kommunista köztisztviselők jogsértő magatartására derült fény. A kibontakozó politikai küzdelem — amelyben a helyi és az országos tömegtájékoztatási eszközök a pártértekezletek szorgalmazói mellett foglaltak állást — egyre több pártbizottságot készítetett arra, hogy felülvizsgálja korábbi álláspontját.

1989. januárjáig Bács-Kiskun, Csongrád, Fejér, Hajdú-Bihar, Heves, Szabolcs-Szatmár és Vas megyében, továbbá 49 városban, kerületben — köztük 10 megyeszékhelyen — hívtak össze pártértekezletet. Jelenleg is folyik több városi és a Somogy megyei pártértekezlet előkészítése. Több helyütt még mindig nem zárult le a vita, bizonytalan a helyzet.

I.

A pártértekezletek, a pártbizottsági ülések előkészítését és megrendezését a teljes nyíltság és új, demokratikus eljárás megoldások születése jellemezte. A tervezett dokumentumokat — időben — előzetesen nyilvánosságra hozták. Ennek nyomán a pártszervezetekben és a helyi sajtóban széles körű és rendkívül értékes vita bontakozott ki. A személyi döntéseket is minden korábbinál demokratikusabban készítették elő. Működtek a jelölést előkészítő bizottságok, amelyek minden küldöttel előzetesen véleményt cseréltek a testületek összetételéről és a tisztségviselők személyéről. A személyi javaslatokat is előzetesen nyilvánosságra hozták, különböző lehetőségeket biztosítva a párttagság véleménynyilvánítására.

A pártértekezletek előkészítése során törekedtek arra, hogy a közvetlen képviselői lehetőség minél kisebb szervezeti egységek számára legyen adott. Ez néhány esetben túlzásokba torkollott és a munkaképességet veszélyeztette. A küldötteken kívül általában nagyszámú meghívott figyelhetett a tanácskozásokat és sok helyen a korszerű technika adta lehetőségeket is kihasználták (városi TV egyenes adása, zárt láncú TV, külső hangosítás stb.) annak érdekében, hogy minél több párttag tanúja lehessen az eseményeknek.

Felértékelődött az ügyrend; részben a demokratikus eljárások egyik biztosítékaként, részben a politikai küzdelem eszközeként. Általában a küldöttek igyekeztek közvetlen döntési hatókörüket minél

tágabbra vonni. Ennek háttérben nemegyszer a testületekkel és a tisztségviselőkkel szembeni bizalmatlanság is meghúzódott. A politikai kultúra hiányosságai, a gyakran túlfűtött, esetenként méltatlan, személyeskedő viták ugyanakkor többször megnehezítették az ésszerű, új eljárások alkalmazását. Így gyakran támadt zavar a vita megszervezésében, a döntéshozatal, a jelölések és a szavazás során.

A pártbizottsági ülések és a pártértekezletek politikai vitáiban helyenként élesen ütköztek egymással a megújulásért radikális lépéseket szorgalmazó erők azokkal, akik a múlt értékeit részesítik előnyben és inkább veszélyeket látnak a politikai és gazdasági reformokban, semmint az előrehaladás feltételét. A vitákban közös kiindulópontként kezelték, hogy az 1985-ben tartott pártértekezletek határozatai nem bizonyultak helytállóknak; programjaikat módosítani kell. A hozzászólások nagy többsége az előző időszak kritikáját tartalmazta, jóval kevesebben vázoltak érthető, áttekinthető helyi programokat, szóltak a teendőkről. Ehhez az is hozzájárult, hogy az előzetesen kiküldött dokumentumok egy részét is ez jellemezte.

A küldöttek túlnyomó többsége az országban kialakult válságos állapotokért elsősorban a párt korábbi országos és helyi vezető testületeit tette felelőssé, mert az elmúlt évtizedekben nem osztották meg a döntések felelősségét. Hangsúlyozták, hogy a párttagság mind nehezebben viseli el a rá nehezedő nyomást; a kialakult helyzetért felelősséget nem érez, mert a korábbi döntések kialakításában nem volt érdemi szerepe.

A vitából kitűnt, hogy a gazdasági reformok szükségessége — elvileg — alig vitatott, a döntő többség támogatja. A megvalósítás módját illetően azonban lényeges nézetkülönbségek mutatkoztak. Sokan úgy tartják megvalósíthatónak a gazdasági reformot, ha erőteljesebb a centralizálás és határozottabb az állami beavatkozás. A gazdasági élettel, az életszínvonalal, a szociálpolitikával és a területfejlesztéssel foglalkozó, jelentős számú hozzászóló többsége elsősorban az elosztás kérdéseit érintette. A termeléssel, a vállalkozással foglalkozó javaslatok többsége az adóterhek könnyítésére, és — sajátos helyzet által indokolt — egyedi elbírálás bevezetésére vonatkozott.

A viták azt tükrözték, hogy a politikai reformok szükségességének általános helyeslése is különböző elgondolásokat takar. Jelen van az a felfogás, hogy a párt munkamódszerének, munkastílusának megváltoztatása önmagában elegendő. Más csoportokra türelmetlenség, a folyamatok további gyorsításának igénye jellemző. Mutakozik idegenkedés és bizonyos tanácsstalanság a politikai alternatívák, különösképpen más pártok megjelenésével, a versenyhelyzet kialakulásával kapcsolatban. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy az utóbbi hetekben rendezett pártértekezleteken az új helyzethez való erőteljes alkalmazkodási készség és magabiztosság volt tapasztalható.

Sok helyen önállóan hozzáálltak a szóba jöhető partnerek, és a közös érdekű ügyek felkutatásához, kezdeményezéseket tettek, vállalták a nyílt vitát. Általában helyeslésre talált a társadalmi élet nagyobb nyilvánosságára, de szenvedélyes kritika tárgya a sajtó jelenlegi értékrendje, etikája és hangneme.

A párt helyzetével kapcsolatban nagy súlyt kaptak az ideológiai problémák, amelyek nyomán a szocializmuskép bizonytalanná vált. Főként idősebb párttagok vetették fel, hogy az elhangzó nyilatkozatok több évtizedes hitükben rendítik meg őket. Sokan változatlanul egy kész, statikus szocializmuskép megfogalmazását várják a Központi Bizottságtól.

A pártion belüli demokratikus viszonyok megeremtése, a párt működésének megújítása általános igény. A párttagok jogainak bővítése, a platformszabadság bevezetése jelentős támogatást kapott. Megerősítették, hogy a nyílt, tisztázó viták vezetnek megalapozottabb politikai egységhez. Ugyanakkor voltak, akik a jelenlegi pártion belüli állapotokat anarchikusnak minősítették. Változatlanul bírálat érte a döntések túlzott központosítását, a továbbélő hivatalnoki felfogást. Ugyanakkor azt várják el a központi pártszervektől, hogy kész, helyileg azonnal használható útmutatással lássák el őket gyakorlati problémáik megoldásához.

Az elfogadott dokumentumok összhangban vannak az országos pártértekezlet állásfoglalásával. Zömmel azt az irányt szabják meg, amelyen a megválasztott pártbizottságoknak tovább kell haladniuk és ki kell dolgozniuk a részletes tennivalókat. A városi és kerületi dokumentumok konkrétabb feladatokat is tartalmaznak és tükrözik azt az érzékelhető törekvést, hogy az alapszervezetek munkájához is használható támponot kívánnak nyújtani. A megszületett határozatok megfelelő alapul szolgálnak a további munkához.

A vezető testületek megújítása, a tisztségviselők választása valamennyi fórumon — különösen a pártértekezleteken — az érdeklődés homlokterébe került. A párttagság személyi garanciákat kívánt teremteni a szükséges politikai változásokhoz. Nagy hangsúlyt kapott olyan viszonyok megeremtésének igénye, amelyek kizárják, hogy hatalmukat saját hasznukra fordító vezetők kompromittálják a pártot. A változtatás igénye azonban nem csak azokkal szemben fogalmazódott meg, akiknek munkájával, vagy magatartásával kapcsolatban elégedetlenség mutatkozott. A korábban megszokott és elvárt stílusban politizáló, ily módon a közéletben kevésbé ismert, háttérbe húzódó vezetők is negatív meg-

ítélést kaptak. Megnőtt a népszerű, politikai nézeteit nyilvánosság előtt vállaló, vitázó jelöltek iránti igény.

A testületek összetétele lényegesen megváltozott. A pártterkezteken a régi vezető testületek tagjainak mintegy 1/3-a került be a pártbizottságokba, végrehajtó bizottságokba. Ez részben annak következménye, hogy bevezetésre került a delegálás, amelynek aránya a testületi létszám 10—90 százaléka között mozgott. Csökkent az átlagéletkor, nőtt a testületek tagjainak iskolázottsága. Ugyanakkor rendkívüli mértékben csökkent a munkások, a közvetlen termelésirányítók, illetve a 30 év alattiak aránya. A gazdasági és állami vezetők részaránya viszont megnőtt; a megyei testületekben 56%-ra, a városoknál 46%-ra. (Ezt a tendenciát már a küldöttek összetétele is előre vetítette.) Az alsóbb szintről delegált küldöttek kiválasztásánál semmiféle statisztikai megkötést nem alkalmaztak. Az összetétel kétségtelenül a tagság akarátát tükrözi. Jelzi, hogy a párttagok elsősorban munkahelyi vezetőiket tartják alkalmasnak arra, hogy megfelelően képviseljék őket. Mutatja azonban közéletük korábbi egysíkúságát is; a gazdasági és politikai vezető funkciók, a politikai és gazdasági érdekképviseleti fórumok összerosódását.

A tisztségviselőket a pártterkeztelek közvetlenül választották. Gyakori volt a többes jelölés. A megyei titkárok 59%-át, a városiak 27%-át választották ily módon. A megyei első titkárok közül négyet választottak kettős jelöléssel. Spontán jelölés nyomán két megyei és tizenegy városi titkárt választottak meg.

A választások összességében jó feltételeket teremtettek a párt további működéséhez: az előkészítő munka a széles nyilvánosság előtt zajlott, a tagság érdemben beleszóllhatott a vezetők kiválasztásába; a testületek megújultak, élvezik a tagság bizalmát.

Ugyanakkor a későbbiekben politikai problémák forrásaivá válhat a munkások, a 30 év alatti fiatalok és a KISZ aktivistáinak rendkívül alacsony aránya a vezető testületekben. Figyelemre méltó, hogy sok helyen nem kerültek be a vezetésbe a népképviseleti szervek és más társadalmi szervezetek vezetői sem. Ez kisebb részben annak is betudható, hogy néhány pártterkezteken indokolatlan távolságtartás volt tapasztalható az általuk vezetett társadalmi szervezetekkel szemben.

A pártbizottságok ott is foglalkoztak a személyi megújulással, ahol nem szerveztek pártterkeztelet. A kádárelőkészítés ezekben az esetekben is széles körű konzultációkon alapult. Az új testületi tagok kiválasztásánál helyenként a delegálás intézményét is alkalmazták. Általában a megengedett kóoptálási aránynak megfelelt a testületek megújítása, illetve néhány helyen megnövelték a pártbizottságok és végrehajtó bizottságok létszámát.

Az 1985-ben megválasztott testületi tagok mintegy 20%-a cserélődött. Ennek következtében az összetételi arányok a pártterkezteleten történt változásokhoz hasonlóan alakultak.

II.

A pártterkeztelek és az országos pártterkeztelekből fakadó tennivalók kimunkálásával foglalkozó pártbizottsági ülések fontos politikai események voltak: a területi és helyi sajátosságok függvényében, elősegítették az országos pártterkezteleten elindított folyamatok továbbvitelét. Egyben képet adtak arról, hogy az ott született elhatározásokhoz — ez időközben bekövetkezett belpolitikai fejlemények tükrében — hogyan viszonyul a párt tagsága, illetve helyi testületei.

A pártfórumok egyik lényeges politikai tapasztalata, hogy a pártterkeztelet állásfoglalásában tükröződő, fontos kompromisszumok egy része nem alkalmas a párton belül politikai egység megőrzésére. A tulajdonviszonyok, a gazdaságirányítási rendszer, a politikai intézményrendszer — különösen a pártok és az új társadalmi-politikai szervezetek —, a párt jellege, szervezeti felépítése és irányítási rendszere kérdésében az álláspontok nem az akkori kompromisszumok köré közeledtek, hanem attól távolodtak. Ez ma akadályt a politikai egységnek és veszélyezteti a cselekvési egységet is. Ezért a lehetséges és ésszerű mértékben gyorsítani kell a műhelymunkát és a vitát, az e téren szükséges új álláspontok kimunkálását.

A pártterkeztelek és a pártbizottsági ülések fontos tapasztalata az is, hogy a párt tagsága, aktívája élt lehetőségeivel és jogaival és visszavehetetlen garanciákat teremtett a politika — beleértve a személyi döntések — alakításában való részvételéhez. Az elmúlt 9 hónapban igazi demokratikus értékekkel gazdagodott a mozgalom. Tény ugyanakkor az is, hogy ezzel párhuzamosan a szervezeti lazulás jelei is jól érzékelhetők. Célszerűnek látszik tehát az utóbbi folyamatnak gátat vetni; úgy, hogy az elmúlt hónapokban a tagság által kialakított, széles körű egyetértést kiváltó szervezeti és eljárási megoldásokat mielőbb szabállyá emeljük; a Szervezeti Szabályzat — kongresszusig tartó — ideiglenes módosításával, új elemek beépítésével megszilárdítva szervezeti eszközeinket.

A tapasztalatok mutatják azt is, hogy egysíkú és differenciálatlan pártfórumaink (kongresszus, országos és helyi pártértekezletek, pártkonferenciák) rendszere; nagyvonalúan szabályozott és mégis rugalmatlan jellegük meghatározása, kezdeményezésük és összehívásuk módja, előkészítésük rendje, lebonyolításuk szabályai. A sok tekintetben rituális jellegű, lényegében csak kongresszust ismerő — vagy mindent azzá formáló — rendszer a mai körülmények szerint mielőbb újragondolandó.

Az országos pártértekezlet óta eltelt idő igazolta a Központi Bizottság azon döntésének helyességét, hogy nem írta elő területi és helyi pártértekezletek összehívását. Az önálló mérlegelés lehetősége vitathatatlan pezsgést, új kezdeményezéseket, politizáló aktivitást szült. Kétségtelen ugyanakkor, hogy bizonyos befeléfordulást eredményezett. Ha valahol ez az állapot tartósul; a párt szervezetei kizárólag belső vitákkal, a pártértekezlet szükségességének mérlegelésével foglalkoznak, távol maradnak a társadalmi folyamatoktól, az élénkülő politikai küzdelmekről, akkor az önállóságot ösztönző állásfoglalást eredeti értelmétől fosztják meg. Mivel erre több példa is van, célszerű lenne határidőt szabni azon helyi és megyei pártértekezletek megtartásának, amelyek az országos pártértekezletből adódó feladatokat határozzák meg.

Javasoljuk, hogy a Központi Bizottság

1. Szabályozza a pártértekezletek kezdeményezésének és összehívásának rendjét az alábbiak szerint:

- a) A pártértekezletet a pártbizottság hívja össze.
- b) A pártbizottság köteles összehívni a pártértekezletet, ha az azt célzó egyéni vagy csoportos kezdeményezést támogatja a tagság egyharmada.

2. Az országos pártértekezletből adódó feladatok meghatározására hivatott helyi és megyei pártértekezletek

- a) összehívásának határidejét 1989. március 15-ben,
- b) megrendezésének határidejét 1989. április 30-ban határozza meg.

Budapest, 1989. február 8.

Melléklet: 2

I. sz. melléklet.

KIMUTATÁS

a megyei, városi pártértekezletekről, a megválasztott testületekről, tisztségviselőkről

	Megyei*		Városi	
<i>Pártértekezletek száma</i>	7		49	
<i>1. Küldöttek száma</i>	2828		10 464	
<i>Összetétele</i>				
<i>Neme</i>				
— férfi	2355	83,3%	7619	72,8%
— nő	473	16,7%	2845	27,2%
<i>Életkor</i>				
— 30 év alatti	167	5,9%	532	5,1%
— 31—40 év közötti	936	33,1%	4275	40,8%
— 41—60 év közötti	1575	55,7%	4835	46,2%
— 60 év felett	150	5,3%	822	7,9%

* Bács-Kiskun, Csongrád, Fejér, Hajdú-Bihar, Heves, Szabocsv-Szatmár, Vas megyék

	Megyei*		Városi	
Foglalkozás				
— vezető	1333	47,1%	3231	30,9%
— munkás	481	17,0%	2026	19,4%
— paraszt	90	3,2%		
— szellemi	737	26,1%	4109	39,2%
— egyéb	187	6,6%	1098	10,5%
2. Testületek				
a) <i>Pártbizottságok össz. létszáma</i>	494		2051	
— a testületekbe alsóbb pártszervektől delegáltak száma	199	40,3%	1068	52,1%
— a pártértekezleten közvetlenül választottak száma: (Csongrád és Hajdú megyék nem alkalmazták a delegálást)	295	59,7%	983	47,9%
Az előző testületekből újraválasztottak sz.:	183	37,0%	787	38,4%
A pártbizottságok összetétele				
<i>Neme</i>				
— férfi	413	83,6%	1440	70,2%
— nő	81	16,4%	611	29,8%
<i>Életkor</i>				
— 30 év alatti	26	5,3%	63	3,1%
— 31—40 év közötti	141	28,5%	863	42,1%
— 41—60 év közötti	302	61,1%	1049	53,3%
— 60 év felett	25	5,1%	31	1,5%
Foglalkozás				
— vezető	274	55,5%	939	45,8%
— munkás	74	15,0%	329	16,0%
— paraszt	4	0,8%	329	16,0%
— szellemi	109	22,0%	668	32,6%
— egyéb	33	6,7%	115	5,6%
A PB-nek tagja				
— HNF titkár	2 helyen		26 helyen	
— KISZ első titkár	6 helyen		37 helyen	
— SZMT vezető titkára	3 helyen		— helyen	
— tanácselnök	4 helyen		44 helyen	
— rendőrkapitányság vezetője	4 helyen		31 helyen	
Egytestületes pártbizottságok száma	—		15	

	Megyei*		Városi	
<i>Testületek nagysága</i>				
– 20 fő alatt	—		3	—
– 21–30 fő között	—		17	—
– 31–40 fő között	—		5	—
– 41–50 fő között	—		5	—
– 51–60 fő között	—		9	—
– 61–70 fő között	4		7	—
– 71–75 fő között	1		3	—
– 75 fő felett	2			
b) Végrehajtó bizottságok				
Összlétszám:	95		—	
<i>Összetétele:</i>				
<i>Neme</i>				
– férfi	79	83,2%	—	—
– nő	16	16,8%	—	—
<i>Életkor</i>				
– 30 év alatt	—	—	—	—
– 31–40 év között	32	33,7%	—	—
– 41–60 év között	63	66,3%	—	—
– 60 év felett	—	—	—	—
<i>Foglalkozás</i>				
– vezető	74	77,9%	—	—
– munkás	9	9,5%	—	—
– paraszt	1	1,0%	—	—
– szellemi	11	11,6%	—	—
– egyéb	—	—	—	—
Három VB-t pártértekezleten, a többi később, PB-ülésein választották meg.				
3. A megválasztott első titk., titkárok száma:	27		136	
– újraválasztott	12	44,4%	98	72,1%
– új	15	55,6%	38	27,9%
<i>A jelölés módja:</i>				
– egyes	9	33,3%	89	65,4%
– többes	16	59,3%	36	26,5%
– spontán	2	7,4%	11	8,1%
<i>A választás módja:</i>				
– pártértekezleten	27	100,0%	134	98,5%
– pártbizottsági ülésen	—	—	2	1,5%

	Megyei*		Városi	
A megválasztott tisztségviselők összetétele:				
<i>Neme</i>				
— férfi	24	88,9%	123	90,4%
— nő	3	11,1%	13	9,6%
<i>Életkor</i>				
— 30 év alatti	—	—	—	—
— 31—40 év közötti	6	22,2%	47	34,6%
— 41—60 év közötti	21	77,8%	89	64,4%
— 60 év feletti	—	—	—	—
<i>Állami iskolai végzettség</i>				
— egyetem, főiskola	26	96,3%	124	91,2%
— középiskola	1	3,7%	12	8,8%
<i>Politikai iskolai végzettség</i>				
— SZKP	7	25,9%	10	7,4%
— MSZMP Pol. Főiskola	6	22,2%	42	30,9%
— ML Szakosító	11	40,7%	37	27,2%
<i>A funkcióban lévő tisztségviselők közül jelölték, de nem választották meg:</i>				
	8		14	
<i>Nem jelölték:</i>				
	6		13	

A MEGYEI ÉS MEGYEI JOGÚ PÁRTBIZOTTSÁGOK ÖSSZETÉTELE
1985-ben és 1989. I. hóban (A pártértekezletet tartó hét megyei pártbizottság nélkül)

2. sz. melléklet

Pártszerv	Év	Lét- szám	Neme		Életkor				Foglalkozás:					Megjegyzés:
			férfi	nő	30 alatt	30—40 éves	41—60 éves	60 év felett	munkás	mezőgazd. munkás	vezető	szellemi	egyéb	
Baranya megye*	1985	67	47	20	8 11,9%	11 16,4%	42 62,7%	6 9,0%	19 28,3%	3 4,5%	26 38,8%	16 23,9%	3 4,5%	
	1989	67	45	18	3 4,7%	12 19,0%	39 61,9%	9 14,4%	14 22,2%	2 3,2%	21 33,3%	19 30,1%	7 11,2%	
Békés megye	1985	67	47	20	6 8,9%	18 26,8%	39 58,2%	4 6,1%	16 23,8%	6 8,9%	31 46,3%	10 14,9%	4 6,1%	
	1989	67	55	12	— —	15 22,3%	48 71,6%	4 6,1%	9 13,4%	1 1,5%	39 58,2%	10 14,9%	8 12,0%	
Borsod-Abaúj- Zemplén megye	1985	67	49	18	9 13,4%	17 25,4%	35 52,2%	6 9,0%	21 31,3%	— —	28 41,8%	15 22,4%	3 4,5%	
	1989	82	61	21	2 2,4%	21 25,6%	50 60,9%	9 11,1%	23 28,0%	— —	36 43,9%	13 15,9%	10 12,2%	
Győr-Sopron megye	1985	67	49	18	7 10,4%	18 26,8%	39 58,2%	3 4,5%	18 26,8%	4 6,1%	31 46,3%	11 16,4%	3 4,4%	
	1989	69	53	16	1 1,4%	21 30,4%	42 60,8%	5 7,4%	15 21,7%	— —	48 69,5%	5 7,4%	1 1,4%	
Komárom megye	1985	65	50	15	6 9,2%	15 23,1%	35 53,8%	9 13,9%	18 27,7%	1 1,5%	36 55,9%	7 10,8%	3 4,1%	
	1989	65	51	14	5 7,7%	18 27,7%	39 60,0%	3 4,6%	21 32,3%	1 1,5%	36 55,9%	5 7,7%	2 2,6%	
Nógrád megye	1985	65	47	18	14 21,5%	14 21,5%	31 47,7%	6 9,3%	17 26,1%	6 9,3%	29 44,6%	9 13,8%	4 6,2%	
	1989	69	52	17	3 4,3%	25 36,2%	35 50,7%	6 8,8%	21 30,4%	4 5,8%	41 59,4%	— —	3 4,4%	
Pest megye	1985	67	50	17	7 10,4%	13 19,4%	41 61,2%	6 9,0%	18 26,8%	2 2,3%	37 55,2%	7 10,4%	3 5,3%	
	1989	71	58	13	4 5,6%	10 14,1%	51 71,8%	6 8,5%	10 14,1%	— —	50 70,4%	3 4,2%	8 11,3%	
Somogy megye	1985	65	50	15	9 13,8%	18 27,7%	32 49,2%	6 9,3%	17 26,1%	8 12,3%	32 49,2%	5 7,7%	3 4,7%	
	1989	69	55	14	3 4,3%	22 31,9%	41 59,4%	3 4,4%	16 23,2%	4 5,8%	39 56,6%	5 7,2%	5 7,2%	
Szolnok megye	1985	67	46	21	8 11,9%	15 22,4%	41 61,2%	3 4,5%	19 28,3%	2 3,0%	39 58,2%	5 7,5%	2 3,0%	
	1989	69	55	14	2 2,9%	24 34,8%	40 57,8%	3 4,3%	13 18,8%	— —	45 65,2%	6 8,7%	5 7,3%	
Tolna megye	1985	65	51	14	5 7,7%	19 29,2%	36 55,4%	5 7,7%	21 32,3%	4 6,1%	28 43,1%	12 18,5%	— —	
	1989	68	55	13	2 2,9%	23 33,8%	37 54,4%	6 8,9%	18 26,5%	5 7,4%	26 38,2%	12 12,7%	7 10,2%	
Veszprém megye	1985	65	48	17	7 10,8%	15 23,1%	41 63,1%	2 3,0%	23 35,4%	3 4,6%	25 38,5%	12 18,5%	2 3,0%	
	1989	65	51	14	3 4,6%	23 35,4%	34 52,3%	5 7,7%	16 24,6%	1 1,5%	26 40,0%	16 24,6%	6 9,3%	
Zala megye	1985	63	45	18	5 7,9%	16 25,4%	37 58,8%	5 7,9%	19 30,1%	5 7,9%	31 49,2%	5 7,9%	3 4,9%	
	1989	69	58	11	1 1,4%	20 29,0%	45 65,2%	3 4,4%	15 21,7%	— —	45 65,2%	4 5,8%	5 7,3%	
Budapest	1985	93	61	32	7 7,5%	23 24,7%	52 55,9%	11 11,9%	21 22,6%	— —	45 48,4%	24 25,8%	3 3,2%	
	1989	94	63	31	3 3,1%	19 20,2%	49 52,2%	23 24,5%	22 23,4%	— —	63 67,0%	7 7,4%	2 2,2%	
BM Pártbizottság	1985	61	48	13	2 3,3%	26 42,6%	33 54,1%	— —	— —	— —	40 65,6%	— —	21 34,4%	
	1989	61	51	10	1 1,6%	16 26,2%	42 68,9%	2 3,3%	— —	— —	33 54,1%	— —	28 45,9%	
BM HÖR Pártbizottság	1985	61	58	3	3 4,9%	13 21,3%	45 73,8%	— —	— —	— —	40 65,6%	— —	21 34,4%	
	1989	61	58	3	3 4,9%	14 22,9%	44 72,2%	— —	— —	— —	41 67,2%	— —	20 32,8%	
KÜM Pártbizottság	1985	59	51	8	1 1,7%	15 25,4%	42 71,2%	1 1,7%	— —	— —	32 54,2%	26 44,1%	1 1,7%	
	1989	62	55	7	1 1,6%	14 22,6%	45 72,6%	2 3,2%	1 1,6%	— —	41 66,1%	20 32,3%	— —	
MN Pártbizottság	1985	67	66	1	2 3,0%	2 3,0%	62 92,5%	1 1,5%	— —	— —	67 100,0%	— —	— —	
	1989	67	66	1	— —	4 6,0%	51 76,1%	12 17,9%	— —	— —	67 100,0%	— —	— —	

7. sz. függelék

[Boros László írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

Az országos pártértekezletet követően hozott döntésünk, miszerint nem írtuk elő kötelezően a helyi pártértekezletek megtartását, alapvetően helyes volt. Mi az, amiben hibáztunk? Az, hogy ezeknek az értekezleteknek a megtartását helyi döntésre bíztuk. Okkal kérdezhetik, mi ebben a hiba? Az, hogy a helyi döntésen mi eleve feltételeztük a megalapozott, a tagság véleményére épülő döntést. Sajnos a legtöbb esetben a döntés csak a tagság kis hányadának megkérdezése mellett — a helyi párttestületek döntése maradt.

Azoknak a testületeknek kellett kimondani a döntést, amelyek okkal feltételezték, hogy egy pártértekezlet nemcsak munkájukat, hanem vélhetően személyüket is minősíti, esetleg a bizalmat is megvonja. Ismeretes, hogy a helyi pártszervek 1985-ös választása még a különböző statisztikai szemléleteken alapult. Az élet azóta bizonyította, hogy ez a választás nem volt szerencsés, ezeknek a testületeknek mintegy 30 százaléka volt hadrafogható a politikai munkában, a többiek valamilyen érdekcsoportot vagy lobbyt képviseltek.

Ennek alapján okkal és joggal feltételezték, hogy egy pártértekezleten történő megmértetés során könnyűnek találtnak. Igaz, manapság egy testületi tagság nem olyan jelentős tényező, de például olyan kisvárosban mint Sopron, még mindig nyomatéka van, ezért érthető módon az is ragaszkodik hozzá, aki már régen méltatlanná vált rá. Abban viszont, hogy mindezeket számon kérje, a helyi vezetés nem volt túl erős, arról nem is szólva, hogy az egykori kiválasztásban betöltött szerepe miatt nem is volt erkölcsi alapja hozzá.

Mindehhez hozzájárult a helyi tisztségviselők — akkor még — alaptalan félelme az esetleges leváltástól. Így azután a helyi pártértekezletek kapcsán érvek és indulatok feszültek egymásnak anélkül, hogy egymást meg tudták volna győzni. A kérdés aztán elodázta a döntést, de a hamu alatt változatlanul izzott a parázs. Ahogy telt az idő, úgy fokozódtak az indulatok, a tagságot politikai munkára használni jószerevel nem lehetett.

Mostanra azután kikényszerítették a városi pártértekezlet megtartását, melyre április 29-én kerül sor. Tártok tőle, hogy a pártértekezleten várható események — az indulatoktól vezéreltetve — meghaladnak minden előzetes félelmet és a küldöttek ceruzájában testet öltő „népharag” elsodorja a vezetést és még olyanokat is, akik erre nem szolgáltak rá.

Kedves Elvtársnők, Elvtársak!

Hazai példán keresztül próbáltam illusztrálni, milyen következményei lehetnek egy általunk jónak tartott, de várható eseményeiben végig nem gondolt intézkedésnek. Mit lehetne tenni, hogy ezt a tévedésünket korigáljuk? Két dolgot. Az egyik, hogy kötelező érvénnyel előírjuk március 15-i határidővel a tagság megkérdezését, akarnak-e városi, illetve megyei pártértekezletet, vagy sem. Ezesetben április 30-ig meg mindenhol sort keríthetnének annak megrendezésére.

A másik, mindent hagyunk úgy, ahogy van, akkor viszont nagy biztonsággal kijelenthetem, hogy készítsük elő a kongresszus előtt pártértekezletre a kádercseréket, mert a tagság haladékat csak addig ad.

Boros László [s.k. aláírás]
Sopron

8. sz. függelék

[Péter Szigfrid írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

Tolna megyében — hasonlóan a Politikai Bizottság jelentésében bemutatott képhez — a pártbizottságok nagyobb része nem tartotta indokoltnak pártértekezlet összehívását. Körültekintő elkészítő munka alapján végezték a testületek személyi megújítását és határozták meg az országos pártértekezlet állásfoglalásából adódó helyi feladatokat.

A pártértekezlet összehívására csak a megyeszékhelyen Szekszárdon került sor, ebben meghatározó szerepe volt a helyi tanács vezetőinek a szociális lakástámogatási alap felhasználásában követett jogsértő gyakorlatának.

A jelentésben foglalt tartalmi megítélésekkel egyetértek, tapasztalataink jelentős részüket megerősítik. Jelezni kívánom azonban, hogy megyénk lakossága, benne párttagságunk a hírközlő szervek tudósításai nyomán érdeklődéssel figyelte az ország különböző területein lezajló pártértekezleteket. Ezek egy részéről negatív véleményt alakított ki, mert azt tapasztalta, hogy gyakori volt a hangulati elemek eluralkodása, az észérveken alapuló politizálás és körültekintő feladatmeghatározás helyett. Ezért is egyre erőteljesebb párttagjaink között az a vélemény, hogy az „értekezletesdi” helyett a fő figyelmet és energiánkat a tennivalókra összpontosítsuk.

Ugyanakkor a megye területén is hangot kapnak időnként divatszzerűen olyan megnyilvánulások is, hogy mivel „máshol is csináltak pártértekezletet, rendezzünk mi is” helyit vagy akár megyeit.

Természetesen e szélsőséges megnyilvánulások mellett a párttagok jelentős része az esetleges okok, illetve az érvek oldaláról közelíti meg a pártértekezlet kérdését. Ez azonban befelőlfordulást eredményezett területünkön is, elvonva a figyelmet és erőket a valóban aktuális politikai feladatokról.

Ezen okok miatt teljes mértékben támogatjuk azt, hogy az országos pártértekezletből adódó feladatok meghatározására hivatott helyi és megyei pártértekezletek megrendezésének határidejét 1989. április 30-ban határozza meg a Központi Bizottság.

Az összehívás határidejének 1989. március 15-ben történő megjelölését azonban nem tartjuk jónak, mert ez szinte bizonyosan kampányszerűen kiváltja sok városban és több megyében az újabb pártértekezletek összehívására vonatkozó akciókat, teljes mértékben elvonva a figyelmet a nagyon fontos tennivalókról.

Ezért azt javasoljuk, hogy az országos pártértekezletből adódó feladatok meghatározására hivatott helyi és megyei pártértekezletek összehívásának határidejét a Központi Bizottság mostani ülésével, azaz 1989. február 21-el zárja le.

Az egyébként — területenként valamilyen okból — indokolt soron kívüli értekezletek összehívására a Politikai Bizottság javaslatának 1. pontja szerint biztosítson lehetőséget a tisztelt Központi Bizottság.

Szekszárd, 1989. február 17.

Dr. Péter Szigfrid
első titkár

9. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Belső használatra!
L. Grósz Károly [s.k. aláírás]
KB/116.

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak
a párttagfelvétel és a tagdíjfizetés egyes kérdéseinek módosítására

1. A XIII. kongresszuson elfogadott Szervezeti Szabályzat alapján „A tagfelvételtől a taggyűlés határoz. A határozat az illetékes pártbizottság jóváhagyása után lép életbe. A tagság kelte a taggyűlési határozat időpontjától számít.”

Javasoljuk fenti szövegrészt az alábbiak szerint módosítani: „A tagfelvételtől a taggyűlés határoz. A tagság kelte a taggyűlési határozat időpontjától számít.”

2. A Központi Bizottság 1988. november 22-ei ülésén — a tagdíjfizetés új rendjével kapcsolatban — úgy határozott, hogy „Az újonnan felvett párttagok a tagsági díjat a tagkönyv átvétele időpontjától fizessék.”

Javasoljuk ennek az alábbiak szerinti módosítását: „Az újonnan felvett párttagok a tagsági díjat a tagfelvétel időpontjától fizessék.”

Indoklás:

A módosítást az új Szervezeti Szabályzat kidolgozásával foglalkozó munkabizottság kezdeményezi. A javasolt változás elősegítené a párt belső életének demokratizálódását, szélesíteni a pártalapszervezetek döntési jogkörét és felelősségét. Lerövidítené a felvételt eldöntő taggyűlés és a párttagsági könyv átadása közötti időt, ami jelenleg a jóváhagyási jogkör gyakorlása miatt több hónapot is igénybe vesz. Az új eljárással a párttag rövid időn belül kézhez kapná tagkönyvét.

Budapest, 1989. február 8.

Záradék:

1. A Szervezeti Szabályzat II/4. pontja, illetve a Központi Bizottság 1988. november 22-ei — a tagdíjfizetésre vonatkozó — határozata a fentiek szerint módosul.

2. A határozatot kapják:

— a Központi Bizottság osztályvezetői

— a Budapesti Pártbizottság első titkára

— a megyei, megyei jogú pártbizottságok első titkárai

3. A Központi Bizottság határozata jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

10. sz. függelék

MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Látta: Grósz Károly [s.k. aláírás]
KB/117.

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak
a testülethez írott levelekkel való foglalkozás rendjére

Az utóbbi időszakban jelentős mértékben megnőtt a Központi Bizottság testületéhez írott levelek száma, amelyek fontos észrevételeket és javaslatokat tartalmaznak a vezető testületek és a párt működésével, a politikával, valamint a párt vezetőinek közszereplésével kapcsolatban.

A leveleket író pártalapszervezetek és párttagok egyben kérik, hogy levelüket a pártajtó hozza

nyilvánosságra, illetve a Központi Bizottság testületi ülésén foglalkozzon felvetéseikkel és adjon választ azokra.

A Politikai Bizottság javasolja, hogy: A Központi Bizottsághoz érkezett levelekkel a Pártpolitikai Osztály foglalkozzon. A levelek tartalmáról a Központi Bizottság üléseit megelőzően készítsen elemzést, összefoglalást, amelyet a testület tagjai kapjanak meg.

A Központi Bizottság a napirendek vitáiban és a hozott döntésekben hasznosítsa a hozzá érkezett javaslatokat, ezen keresztül igazolja vissza azok érvényesítését a pártszervezeteknek és a párttagoknak.

A Pártpolitikai Osztály a javaslatokat feldolgozás és válaszadás céljából juttassa el a Központi Bizottság munkabizottságaihoz és osztályaihoz. Gondoskodjon arról, hogy minden levélíró választ kapjon felvetéseire, javaslataira. A Központi Bizottság tagjainak a Pártpolitikai Osztályon betekintésre álljon rendelkezésére minden levél és az arra adott válasz.

A levelekből levonható politikai következtetések a pártsajtóban kapjanak nyilvánosságot.

Budapest, 1989. február 8.

Záradék:

1. A Központi Bizottság határozatát kapják meg:
  - a Központi Bizottság tagjai,
  - a Központi Bizottság osztályvezetői,
  - a Népszabadság és a Pártélet főszerkesztője,
  - a Budapesti Pártbizottság első titkára,
  - a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai.
2. A Központi Bizottság határozata jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

11. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

L. Grósz Károly [s.k. aláírás]
KB/118.

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak pártjelvény alapítására

Az új Szervezeti Szabályzat kidolgozásával összefüggésben, és attól függetlenül is több pártszervezet és pártbizottság kezdeményezte, hogy az MSZMP alapítson pártjelvényt, amelyet kiadványain, rendezvényein megjeleníthet, és a párt tagjai is viselhetnek.

Javasoljuk, hogy a Központi Bizottság értsen egyet pártjelvény alapításával. Egyetértés esetén azt még az első félévben hagyja jóvá.

Budapest, 1989. február 8.

Záradék:

1. A határozatot kapják meg:
  - a KB osztályainak és intézményeinek vezetői,
  - a Budapesti Pártbizottság első titkára,
  - a megyei, megyei jogú pártbizottságok első titkárai.
2. A határozat jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

3.

JEGYZŐKÖNYV a Központi Bizottság 1989. március 7-én megtartott üléséről

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Jó reggelt kívánok. A Politikai Bizottság nevében üdvözlöm a Központi Bizottság tagjait. Az ülést megnyitom.

Az ülésen tíz elvtárs nem tud részt venni. Egészségi okokból: Kádár János és Tantai Ilona elvtárs. Szolgálati okból külföldön van nyolc elvtárs: Berecz Frigyes, Bocskák László, Csáki Csaba, Iványi Pál, Kázmér János, Kótai Géza, Köveskúti Lajos és Várkonyi Péter elvtárs.

A testület határozatképes. Javaslatot szeretnék tenni a napirendi pontokra:

Első napirendi pontként ajánljuk, hogy vitassuk meg a Magyar Szocialista Munkáspárt akciótervére vonatkozó javaslatot.

Előadó: Berecz János elvtárs.

Második napirendi pontként ajánljuk: Tájékoztató időszerű nemzetközi kérdésekről.

Előadó: Szűrös Mátyás elvtárs.

Harmadik napirendként különfeléket tárgyaljunk; negyedik napirendként pedig személyi javaslatot.

Szeretném megkérdezni az elvtársakat, hogy a napirendi pontokkal kapcsolatban van-e észrevétel, javaslat.

Nincs. Amennyiben egyetértés van, kérem, szíveskedjenek szavazni.

Köszönöm szépen. Ellenvélemény?

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság a napirendi pontokat elfogadta.

Javaslatot kívánok tenni a szerkesztőbizottságra. A szerkesztőbizottságnak az lenne a kötelessége, hogy az elfogadásra kerülő dokumentumokat véglegesítse, az ülésről kiadandó közlemény szövegének megszerkesztésére kell vállalkoznia. Két dokumentum van tulajdonképpen: az első napirendi pont anyaga és a március 15-ével kapcsolatos felhívás.

A szerkesztőbizottság vezetőjének javasolom Berecz János elvtársat; a bizottság tagjainak: Burgert Róbert, Horn Gyula, Jassó Mihály, Magyar Kálmán, Nagy Imre és Nagy Sándor elvtársakat.

A bizottság munkájában részt vesz — a szokásoknak megfelelően — a Központi Bizottság Irodájának vezetője, Major László elvtárs.

Szeretném megkérdezni, hogy a szerkesztőbizottsággal kapcsolatban van-e valamilyen észrevétel vagy megjegyzés?

Ha nincs, akkor kérem az Elvtársakat szavazzanak, fogadják el a bizottságot.

Köszönöm. Ellenvélemény?

Tartózkodott-e valaki? Nem.

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság elfogadta a javaslatot.

A három napirend tárgyalásához az állandó meghívottak meghívását ajánlom: a KEB elnökét és titkárát, a Központi Bizottság osztályvezetőit, a megyei, a megyei

jogú pártbizottságok első titkárait, a Budapesti Pártbizottság titkárait, valamint az Országgyűlés elnökét — ők rendszeresen részt vesznek.

Javaslom továbbá a központi sajtó vezetőinek meghívását, valamint az első napirendi pont előkészítésében részt vevő elvtársak közül: Dégen István, Illés Tibor és Forgács Imre elvtársakat.

A második napirendi pont előkészítésében pedig Tabajdi Csaba és Szokai Imre elvtársak, a Központi Bizottság osztályvezető-helyettesei vettek részt, ajánlom, őket is hívjuk meg a napirendek tárgyalásához.

Szeretném megkérdezni, hogy egyetértés van-e. Igen. Nincs kifogás senki ellen? Akkor kérem, hívjuk be az elvtársakat.

(A meghívottak helyet foglalnak.)

A Központi Bizottság nevében üdvözlöm a meghívott elvtársakat.¹ Tájékoztatom Önöket, a Központi Bizottság úgy döntött, hogy négy napirendi pontot tárgyal. Megvitatja az MSZMP akciótervére vonatkozó javaslatot, tájékoztatót hallgat meg időszerű nemzetközi kérdésekről, különféléket vitat meg, s végül zárt ülésen személyi kérdéseket tárgyal. Kérem, vegyenek részt a vitában.

A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy az első és a második napirendi pont előadói beszéde szerkesztve kerüljön nyilvánosságra. Az elfogadott dokumentumok a szerkesztőbizottság jóváhagyása után jelenjenek meg, majd a vita tartalmától tegyük függővé, hogy mindenekelőtt az első napirendi ponttal kapcsolatos javaslatok feldolgozása után, a szerkesztőbizottság munkája után — amennyiben a szerkesztőbizottság vagy a Központi Bizottság igényli, esetleg a Politikai Bizottság tekintszen rá az elkészített anyagra. Ezt talán jó lenne még a héten elvégezni, mert az lenne a kívánatos, hogy az első napirendi ponttal kapcsolatos állásfoglalásunk — tehát az akcióterv — lehetőleg e héten, mondjuk szombaton nyilvánosságra kerülhetne. Ennek megfelelően úgy gondolom, hogy rövid közleményt kellene a mai ülésről kiadni, amit szintén a szerkesztőbizottságnak kell elkészíteni. Jó lenne, ha a közlemény holnap megjelenhetne a mai tanácskozásról.

Ugyancsak szombaton lenne kívánatos [esetleg] a március 15-ével kapcsolatos felhívást is nyilvánosságra hozni, de amennyiben a szerkesztőbizottság a vita alapján el tud készülni, az is elképzelhető, hogy a közleménnyel együtt a holnapi nap megjelenik. Attól függ, hogy a vitában milyen észrevételek és javaslatok hangzanak el.

Azt javaslom, hogy térjünk rá az első napirendi pont tárgyalására: Javaslat az MSZMP akciótervére.

Itt szeretném az elvtársaknak elmondani, hogy több levél érkezett a Központi Bizottsághoz már eddig is, amelyek észrevételeket, javaslatokat tesznek az akciótervhez: a VI. kerületi pártbizottság például aktívaülésein vitatta meg azt az akciótervet, amit ők elképzelnek a Magyar Szocialista Munkáspárt számára.² Azért mondom, hogy azt, amit elképzelnek, mert ami itt van előttünk,³ azt még nem is láthatták, tehát nem ez képezte a vita tárgyát. Nagyon konstruktív, gondolatgazdag anyagok ezek.

Én azt javaslom, döntsünk úgy, hogy ezeket a leveleket bocsássuk a szerkesztőbizottság rendelkezésére és mindaz, ami érték benne, azt használják fel.

Továbbá, nem tudom, hogy mindenki megkapta-e: a Központi Bizottság Tanácsadó Testülete a tegnapi nap ugyanazt az anyagot vitatta, amelyik itt van most előttünk. A Tanácsadó Testület állásfoglalását lesokszorosítottuk, s a szünetben minden elvtárs rendelkezésére bocsátjuk.⁴

Elsősorban azért választottuk ezt a formát, mert legutóbb, amikor Romány elvtárs ismertette a bizottság állásfoglalását, igény volt arra, hogy adjuk ki írásban [is]. De mivel nem tudtuk korábban összehívni a Tanácsadó Testületet, azért nem volt más lehetőség, mint hogy reggel, most elkészítjük és a szünetben az elvtársak rendelkezésére bocsátjuk. Ugy gondolom, ezt a szerkesztőbizottságnak figyelembe kellene venni a munkájánál.

Elvtársak! Amennyiben ezt el lehet fogadni, akkor kérem, járuljanak hozzá, hogy átadjam a szót Berecz János elvtársnak, előadói beszédének megtartására.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A májusi pártértekezlet állásfoglalása megfogalmazta a fordulat történelmi szükségességét, és meghatározta annak politikai irányvonalát. Megnyílt az út a társadalmi, politikai és gazdasági reformok előtt. Ennek tartalmi elemeivel, gyakorlati politikai alkalmazásának, kibontakozásának mikéntjével azonban nem foglalkozott és nem foglalkozhatott. Azért nem, mert e nagy horderejű fordulat kivívása kötötte le az energiák többségét. A részletek kidolgozásához nem állt rendelkezésre elegendő idő. A fontos részletek közül sokat nem is láthattunk világosan. A közvélemény is, a párttagság is érzékeli, hogy a gyakorlatban, a társadalom fejlődésében az állásfoglalással meg egyező irányú, sőt azon túlmutató fejlemények következtek be.

A Központi Bizottság legutóbbi ülésén ismét megállapítottuk például, hogy a pártértekezlet a politikai pluralizmus intézményes kibontakoztatására bátorított. Tavaly májusban azonban még nem érzékelhettük, hogy ez ilyen drámaian rövid idő alatt a többpártrendszer intézményesülését hozza magával.

A májusi értekezlet óta eltelt időszakban a párt vezető testületei, ha néha megkésve [is], de rendszeresen foglalkoztak a legfontosabb politikai, gazdasági kérdésekkel, fejleményekkel. Mind gyakrabban merülnek fel más olyan problémák is, amelyekhez egy politikai pártnak a véleményét és a viszonyát ki kell alakítania.

A párt így számos kérdésben külön-külön dolgozta ki a részletesebb álláspontját. Egyes esetekben pedig még adós a politikai válasszal. Jelenleg a gondunk abban van, hogy mindezek nem kapcsolódnak egymáshoz egy összefüggő politikai, gondolkodási, cselekvési rendszerben.

A közvélemény számára ez a helyzet, a politika formálódásának ez a módja nehezen áttekinthetővé vált. A párttagság ugyanilyen problémák előtt áll. Sőt részére még a politika képviselője is néha gondot okoz, hiszen csak részletenként ismeri meg. Ebből is fakad bizonytalansága, befelé fordulása, s ami még súlyosabb gond, a társadalom irányában tapasztalható cselekvési bizonytalansága.

Ugyanakkor a mai helyzetben igen jelentősek a változásra kényszerítő okok. Párttagságunk ezt érzékeli s várja, sőt elvárja a vezetéstől, hogy a változtatás igényét nemcsak felismerje, hanem a politikában meg is fogalmazza és megvalósítsa.

Mindezek következtében elemi erővel tört fel a párttagság igénye egy világos, közérthető és követhető politikai program iránt. Ez a Központi Bizottság legutóbbi ülésén egyértelműen megfogalmazódott. Az is világossá vált, hogy most olyan cselekvési programra, szándékaink kinyilvánítására van szükség, amely tartós törekvéseken alapul, de rövid távra szól. Ebből következően nem vállalhatja fel a 15—20 éves távlatú stratégia megoldását. Ezen a Pozsgay Imre elvtárs által vezetett bizottság dolgozik.⁵ A Politikai Bizottság által javasolt jelenlegi programtervezet ugyanakkor a stratégia irányáival szerves kapcsolatban áll.

Kedves Elvtársak! Fel kell tenni a kérdést: mit vállalhat fel a most tárgyalandó program?

Felvállalhatja, hogy egy politikai pártnak a magyar nemzet érdekében, a legfontosabb időszéri kérdésekben megfogalmazott cselekvési programja legyen. Ez egyben a soron következő választásokra lehet kiindulási alap, orientációs irány.

A program közzétételével az a szándékunk, hogy a párt és a társadalom közötti viszonyt új, követhető és mindenki által ellenőrizhető, a gyakorlatban is értelmezhető tartalmat adjunk. Vagyis az állampolgár döntsön arról, hogy felismeri-e benne az egyéni, a közösségi és a nemzeti érdekeit. Pártunk tagjai pedig e program ismeretében, birtokában képviselhetik politikánkat.

Tudatában kell lennünk annak, hogy közéletünkre ma politikai deklarációk özöne zúdul. Programverseny alakul ki. Ez azzal jár, hogy egyrészt megnövekszik az állampolgár, a választó döntési lehetősége. Másrészt egyre nehezebben igazodik ki a különböző nézetek között. Mindenki az iránt fogékony, amit magához közel állónak tart és önmagában elfogad. Párttagságunk különböző nemzedékei a szocializmus eszmekörében, de egy torzult gyakorlatban éltek. Programtervezetünk most fontos lépés lehet az eszme és a gyakorlat szoros kapcsolata felé. A politikai mozgalmak által meghirdetett célokban és eszközökben viszont számos azonosság és számos eltérés van.

Mitől a mi pártunké tehát ez a program? Melyek azok a jegyei, amelyeket mi vállalunk és képviselhetünk?

A program egyetemes és nemzeti irányadó értékei a szabadság, az igazságosság, a szolidaritás. Mi ezeket az eszményeket, amelyeknek a középpontjában az egyes ember áll, vissza akarjuk helyezni szerves, természetes társadalmi környezetükbe, és megvalósítható tartalommal.

Szabadságeszményünk a személyiség önállósága, az emberi jogok érvényesülése. Azoké a jogoké, amelyekben az ember szabadsága a társadalom terméke, s nem a politika adománya. Az egyéni szabadságra épüljön a nép szabadsága.

Felfogásunkban az igazságosság az esélyek egyenlőségére való törekvést jelenti. Azt, hogy a törvények valóban és ne csak kinyilatkoztatásokban vonatkozzanak mindenkire. Az egyenlő esélyt a hatalomban való részvételre, a munkához való jogban, a tulajdonformákban, a kultúrában, a szociális biztonságban egyaránt képviseljük. Meg akarjuk állítani az elszegényedést, és megakadályozni a gazdasági hatalom mindenféle koncentrációját. Az esélyegyenlőség a tehetségek kibontakozásának segítője és egyúttal a hátrányos helyzetűek sorsának javítója is.

A szolidaritás eszméje a szabad, autonóm egyének és közösségek összetartozásának érzése, cselekvésük motivációja. Beleértjük ebbe a társadalomnak, a közösségeknek egymásért vállalt felelősségét és az egyes ember melletti kiállását. Ezt az eszmét a munkásmozgalom egyik legnagyobb értékének tekintjük.

Mindezek az irányadó eszmék azonban elvontak, az állampolgár számára megfoghatatlanok maradnak, ha nincsenek jelen, nem hatják át a hétköznapiakat, ha nem szolgálják a társadalom, az egyén energiáinak, alkotóképességének felszabadítását. Az értékek valóra váltásának csak egyetlen útja lehet: a demokrácia. Meggyőződésünk, hogy ezek az eszmék a szocializmus kiépülésével teljesedhetnek ki. Ezért azonban cselekedni kell.

Pártunk cselekedni akar. Politikai programjának középpontjába állítja a nép akaratát kifejező politikai rendszer kiépítését, a jogállamot. Az egyén és a közösség biztonságát. A korszerű, Európába és a világba beépülő hatékony gazdaságot.

Mondjuk, a szellemi alkotómunka felszabadítását is akarjuk. Nem lehetünk többé szükkeblűek s politikai vakok! Mozgósításra, előírásra újat alkotni lehetetlen. Valamennyi alkotó elme javaslataira, felelős cselekedetére van szükségünk, hogy megoldásokat találjunk problémáinkra. Meg kell szabadítanunk az emberi alkotómunkát a bürokratikus béklyóktól, az előrejutás kontraszelekciójától, a bénító fogyatékoságoktól a munkafeltételekben. Meg kell szüntetnünk a magasan kvalifikált munka makacs, tartós alulértékelését.

Kedves Elvtársak! A Magyar Szocialista Munkáspárt egyesült párt. Ez történelmi tény. Értelmezése a továbbiakban nem lehet formális. Az egyesülés eredeti szelleméhez kell visszatérni, megtisztítva azt a hozzá méltatlan politikai játszmáktól és cselekedetektől. Mondjuk ki végre: magunkénak valljuk az egyesülésbe hozott gondolatiságot. Ha elvi politikát folytatunk, akkor nincs jogunk mást tenni. Az Önök s majd a párttagság elé terjesztett cselekvési programjavaslatokban az erősödő szociáldemokrata és a reformkommunista szellemiség ötvöződik. A szociáldemokrácia százéves múltjában és jelenlegi teljesítményében is mélyen gyökeredzik a demokratikus magatartás, a bonyolult társadalmi jelenségek árnyalt, összetett megközelítése és kezelése, az egyén, az emberi jogok tisztelete. Nagy értéke a szociáldemokrata mozgalomnak a nyitott politizálás, a társadalom széles rétegeivel való kapcsolattartás képessége.

A több mint hetvenéves magyar kommunista mozgalom kiemelkedő értékei a mozgalmi szervezettség, az elvek iránti elkötelezettség, a közösség tisztelete, az önfeláldozás. A társadalmi rendszer viszonyaiban történő változtatás bátorsága. Ez a mai magyar valóságban a radikális reformokat jelenti. Ezért a reformkommunista magatartás és szemlélet érvényre juttatása a pártban nem elsősorban szűken vett mozgalmi, hanem nemzeti érdek. Néppártként nem is tehetünk mást, mert ha a nemzet választani fog, saját sorsa érdekében a következetes reformok pártját választja majd.

A párt tehát legyen önmaga határozott reformvonalához hí. Ennél több nem kell, ennél kevesebb pedig politikai hitelvesztés.

Célunk tehát a demokratikus szocializmus megteremtése. Társadalmunk mai helyzetében, a jövőnkért érzett felelősségben ez a párt tagjai számára becsülettel felvállalható politikát jelent. Erre alapozva túljuthatunk az önmagunkat gyöttrő időszakon, hogy ismét önbizalommal nézzünk előre.

Sajátosan MSZMP-programot készítünk azért is, mert a saját múltunkkal való nyílt, kritikus szembenézésre törekszünk. Ez a cselekvési program megváltoztatja az alkotóját, a pártot is. Történelmi kötelezettségünk, hogy az MSZMP meghatározó felelősséget vállaljon a válságból való kitörésben. Ez egyidejűleg két követelményt jelent. Szakítunk a torznak, egyoldalúnak bizonyult politikai modell maradványaival. Elhatároljuk magunkat a korábbi politikai hibáktól, a szubjektívizmustól, a következetlenségektől és bürokráciától. Attól, hogy a folyamatosság hirdetésével végül is a mozdulatlanság és az apolitikus magatartás vált programmá. Erről és a történelmi közelmúltról a részletes politikai elemzést el kell és el fogjuk végezni. Ilyen módon vállalhatók azok az ellentmondásokkal is terhelt reformtapasztalatok és a fejlődés több helyesnek bizonyult tendenciája és eredménye, amelyek az 1960-as éveket és a 70-es évek elejét jellemezték. Ebben az időszakban társadalmunk, gazdaságunk felfelé ívelt; az emberi jogok, az alkotói lehetőségek bővültek és kiszélesedtek.

Sajátosan MSZMP-program ez azért is, mert gyakorlati teendőit tekintve nem

akar felelőtlenül ígérni. A lehetőségek igen korlátozottak, és mi ezt számításba véve kívánunk cselekedni. Sajátosan miénk a program, mert mi nemcsak elosztást ígérünk, hanem a források megteremtését is akarjuk. Ezért meggyőződésünk, akik programunkat választják, azok nem illúziókat, hanem a valóságot és így a biztonságot választják.

Programtervezetünk, szándékaink, mint ahogyan pártunk eddigi gyakorlata is, meghaladják az osztálykeretet. A fizikai és szellemi munkájukból élő dolgozók pártjaként, néppártként fogalmazzuk meg a programot. A beterveztett tervezetből is kiviláglik, hogy az egyaránt fordul a munkásság különböző rétegeihez, az értelmiséghez, az agrárgazdaság dolgozóihoz és a különböző nemzedékekhez. Támaszkodni kíván a termelésbe, a szolgáltatásba bekapcsolódó kisvállalkozókra. Keressük az együttműködést az ország minden haladó erőivel.

Gyakran szóba hozzák, hogy a társadalomban az úgynevezett csendes többség az oldalunkon áll. Mások szerint a csendes többség reagálása kiszámíthatatlan, sőt egyesek robbanásveszélytől is tartanak. E fogalom véleményem szerint a politikában nem nagyon használható. A társadalom tagolt, s eszerint is kell megközelíteni. Mennél több rétege találja meg érdekeit, céljait a programunkban, a reformokban, annál inkább lehet sikeres a párt. Tudomásul kell venni, hogy ezeknek az ún. „csendes” rétegeknek ma is van véleményük és jól felismerhető érdekeik. Ennek hangot is adnak. Konzolidált, számukra elfogadható körülmények között, a szavazóurnáknál és a munkában, rendezetlen, érdekeit súlyosan, tartósan károsító viszonyok közepette akár az utcán is követelik érdekeik érvényesítését. Érdekünk tehát, hogy szándékaink, programunk alapján már ma megtaláljuk, illetve erősítsük velük a kapcsolatokat.

Tisztelt Központi Bizottság! Az előttünk álló nagyon is gyakorlati tetteket követelő feladatokat tekintve megállapíthatjuk, hogy ma már nem elegendő pártunkban csak megújulni. Sokkal többről és másról van szó. Kétségtől, hogy könnyebb új pártot alakítani, mint a meglévőnek az élére állni. Jövünk: a belülről megvalósított újraépítkezés a gyökeres reformok jegyében. Ez az újjáépítés csakis egy minőségében új, konstruktív programon alapulhat.

Az MSZMP-nek programpártként a szabadság, az igazságosság, a szolidaritás értékeit hirdetve új politikai tartalommal kell megjelennie a politikai közéletben. Ebben a párt nem cél. A demokratikus szocializmusért vívott politikai küzdelem mozgalmi, szervezeti kerete és eszköze. Működésében legyen meghatározó a demokrácia, a platformok érvényesülése, a vitákban kikristályosodott akcióegység. A párt tagjainak a munkahelyükön elsősorban a közösségi érdekek képviselésével, személyes szakmai hitvallásukkal a munkában kell politizálniuk. Alapszervezeteinket ugyanakkor mindenekelett a választási körzetekben erősítsük, ahol a politikai küzdelem és a megmérettetés zajlik. Az egyes ember számára nem könnyű, sőt gyakran igen nagy gyötördést, személyes megrázkódtatást is jelent a politikai újraépítkezés, a politikai tevékenység. Ezt az emberi motívumot figyelembe kell vennünk, és segítenünk kell az átállásban.

Az MSZMP irányító testületeit a pártközösségek szabadon és közvetlenül választják meg. A párt programjának, az általa vallott értékeknek, politikai véleményének nyílt képviselésével, ütköztetésével a nemzet érdekében lép fel a hatalom jellegének a demokratikus szocializmus irányába való alakításáért. Nem kívánjuk azonban feladni az ideológiánk megújítására irányuló erőfeszítéseket sem, hiszen

annak a középpontjában a szocialista társadalom építésének stratégiai törekvései és fejlődésünk tapasztalatainak kritikai feldolgozása állnak.

Meggyőződéssel állítom, hogy ebben a szellemben a párt képes önmaga újrafogalmazására. Nem is tehet mást, hiszen benne él a magyar társadalomban. Május óta szüntelen önvizsgálata is készíti erre.

A különböző áramlatok ne egymás kiszorítására feccséljék el energiáikat. Ehelyett közös nevezőt találva a különböző törekvések alkotó módon szolgálják a politika érlelését, a párt szerepének erősítését. Legyünk egységesek a sokszínűség elfogadásában, abban, hogy ez a párt cselekvési erejét szolgálja. Erre már most, e programtervezet vitájában törekedni kell.

Kedves Elvtársak! Mi adhat hitelt pártunknak és a cselekvési programnak? Hitele nem a szavakon, hanem a tetteken múlik. Milyen tetteken? Azon, hogy a párt következetesen újjáépítse önmagát. Mielőbb menjen végbe öntisztulása, erősödjön erkölcsi tartása, etikája, politizálóképessége. Határozottan forduljon a társadalom és a választók felé.

Hitelt a program megvalósításában tett eredményes lépések adhatnak. A válság leküzdésében elért eredmények nemcsak a program hitelességét szolgálják, hanem az emberek sorsának jobbra fordulását is ígéretes közelségbe hozhatják. A most vitandó cselekvési és a kialakítás alatt álló stratégiai programunk már a minőségileg új felfogás jegyében kell hogy megfogjon.

Hitelt az adhat programunknak, ha az állampolgárok megtalálják benne saját elképzeléseiket, reményeiket, és a pártszervezetek pedig cselekvésre hívnak mindenkit a benne foglaltak megvalósítására.

Programunk nem maradhat csupán szándék, megvalósításához lépniünk kell — ez kötelességünk. Ugyanakkor számítsunk arra is, hogy a különböző politikai mozgalmak programversenye miránk is, minden egyes elvtársunkra, szervezeteinkre ösztönzőleg, sőt kényszerítőleg is hat. Már csak emiatt sem lankadhat törekvésünk a felvállaltak végrehajtására. A politikában kialakuló ellenpontok a napi politizálásban is szüntelen cselekvési kényszert jelentenek, vitakészséget követelnek. Ez fordítva is igaz: minél hatékonyabb a mi cselekvésünk, annál inkább hat más nézetekre, esetleg közelíthet hozzánk vagy eltávolíthat. A társadalom minél nagyobb rétegei tudnak azonosulni szándékainkkal, programunkkal, azzal arányosan nő a politikai értelemben vett meghatározó szerepünk.

Ilyen körülmények között két fontos területre koncentrálunk.

Az egyik a nemzeti sorskérdések ügye, amelyekben a legkülönbözőbb politikai erők megegyezésére van szükség. A sorskérdésekben való megegyezés az alapja a különböző szintű politikai kapcsolatoknak és a konstruktív ellenzékiségnek is.

A másik kérdéskör a különböző politikai erőknek egymás közötti sajátos politikai viszonya, esetleg koalíciója. Ebben a nemzeti sorskérdéseken túlmenően már egyéb politikai, kormányzati téren is egyetértésre lehet törekedni.

Miért vetjük fel ezt most, az MSZMP rövid távú cselekvési programjának megvitatásakor? A tények azt bizonyítják, hogy pártunk komolyan veszi a különböző irányzatokkal való párbeszédet. Ezt nemcsak a pártalakulások, a választások előtt, hanem azok alatt, s azokat követően is folytatni kívánjuk. A jelenlegi programtervezet egyetemes és nemzeti értékei, valamint konkrét javaslataink kiindulási pontot nyújthatnak ahhoz, hogy a konzultációk politikai témakörei szélesebbé, megalapozottabbá, világosabbá váljanak.

Cselekvési programunk egy átmeneti időszakban fogalmazódik meg. Átmenet-

ben vagyunk a politikai pluralizmus, a képviseleti demokrácia, a jogállamiság rendszerébe. Most, e folyamat kezdetén természetes, hogy a politikai mozgalmak, a pártok szervezetei között folyik az alku, az egyezkedés. Ebben a folyamatban néha disszonáns hangok is hallatszanak. Ilyen például az a kijelentés, hogy a fegyveres testületek dolgozói a jövőben nem lehetnek az MSZMP tagjai. A különböző szervezetek nem korlátozhatják az állampolgárokat jogaik érvényesítésében. Egyetlen más szervezetnek sem lehet köze ahhoz, hogy kik az MSZMP tagjai. Minden állampolgár, munkahelyétől és hivatásától függetlenül, maga dönti el, milyen szervezetet támogat tagként vagy szavazataival. Ugyanakkor óva intünk mindenkit attól, hogy a fegyveres testületeket a politikai versengés célpontjaként kezeljük, azokat függetleníteni kell a napi politikai harcoktól. Feladatuk a haza, a közrend, az Alkotmány szolgálata.

A természetes állapot a jövőben az lesz, és mi ezzel számolunk, hogy a pártközponatok közötti politizálás súlypontja a képviseleti demokrácia intézményeiben, a parlamentben lesz, és a teljes nyilvánosság előtt, annak ellenőrzésével zajlik majd.

Cselekvési programunk egy mozgalom pártpolitikája. Ezt azért is elodázhatatlan tisztázni, mert a párt és az állam szétválasztása szükségessé teszi, hogy szembenézzünk a párt és a kormány viszonyában rejlő új típusú problémákkal. A helyzet elmentmondásos. Jelenleg a mi pártunk adja a kormányt, ezért támogatni kötelességünk a munkájában. Ugyanakkor a programunk több ponton eltérhet a kormányétól. Tehetjük ezt, hiszen azt pártpolitikai szempontok alapján alkotjuk meg, amely átfogóbb és nagyobb igényű lehet. A kormányzat joga, hogy az általa felelősen vállaltat, a sajátos helyzetéhez alkalmazkodó feladatokat teljesítsen. Nyilvánvaló, hogy hosszabb távú célokot nem lehet azonnal elérni. Különösen áll ez a szociálpolitikai részekre, ahol igényeinket és vágyainkat a kormányzatnak a reális talajra kell szállítani és ahhoz kell biztosítani a feltételeket.

Az MSZMP abból indul ki, hogy a cselekvési programban foglaltak megvalósíthatósága a gazdaság teljesítményén múlik. Gazdasági eredmények nélkül a program minden más pontja megalapozatlan óhajt jelentene. Ezért a leghatározottabban támogatjuk a kormány erőfeszítéseit az új gazdaságpolitikai program kidolgozására, sőt éppen társadalmi céljaink elérhetővé tétele érdekében sürgetjük is azt. Tudjuk, hogy a kormányzat teljesítménye visszahat a párt befolyására is.

Kedves Elvtársak! Meggyőződéssel állíthatjuk, hogy e cselekvési programunk az ország érdekeit képviseli. Eppen ezért nem a hatalom és a társadalom áll szemben egymással. A reális helyzetértékelés érdekében szükséges megállapítani, hogy ma a politikai versenyhelyzetben alapvetően a hatalomgyakorlás mikéntjét, jellegét illetően lépnek fel különböző erők. Még nincs is olyan új politikai tényező, amely a kormányzásra egyedül képes és alkalmas lenne. Az MSZMP e kérdéssel összefüggő álláspontját a cselekvési programtervezetben rögzíti. E szerint a különböző politikai erőknek a hatalom gyakorlásában való alkotmányos részvétele is elképzelhető.

A hazánkban lejátszódó társadalmi folyamatok nem elszigetelten, hanem meghatározott nemzetközi környezetben zajlanak. Felzárkózásunk és sikeres fejlődésünk lényeges feltétele sokirányú, szoros kapcsolódásunk a világ folyamataihoz. Legalapvetőbb, a programban kinyilvánított érdekünk: a béke, a függetlenség, a népek barátsága. Fejlesztani és gazdagítani akarjuk rendezett, egyenjogú, baráti kapcsolatunkat a Szovjetunióval. A szocialista országokkal a megújuló együttműködés és a KGST korszerűsítésének hívei vagyunk. Szövetségi kötelezettségeinket teljesít-

jük. Szorgalmazzuk a fegyvercsökkentést, a külföldi csapatok kivonását, a fegyvermentes Európa létrejöttét. Európa szerves részeként képzeljük el a jövőnket. Végső célunk: a katonai tömbök megszűnésével, a világfolyamatok átrendeződésével a szocializmussal elkötelezett független Magyarország.

Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Miként vállalhatja fel ezt a cselekvési programot a párttagság?

Megítélésünk szerint ez nem lehetséges valamiféle „leviteli terv” alapján. A pártvezetés nem rendelheti el a tagság viszonyát a programhoz. Úgy véljük, hogy azt a tagságnak, szervezeteinek és az egyes párttagoknak kell kialakítania.

Ez nem lehet egyszeri tett. A vezetés célja az, hogy megnyerjen mindenkit, aki a program megvalósításában együtt tud és akar haladni. Ennek érdekében a KB tagjainak aktív politikai munkát kell folytatniuk a tagság körében. A program a progresszív erők tömörülési helye, gyülekezési pontja. Ezt arra alapozzuk, hogy beterjesztett javaslatunk tartalmazza a tagság körében a válságból való kitörés irányairól és módoszatairól folytatott viták eredményeit. Élő, mindennapos kapcsolat eszköze is a párt széles tömegei és a testületek között.

E helyről is hívjuk fel a párttagságot, és ennek a közleményben adjunk külön nyomatékot, hogy mindenki tartson velünk. Ez azonban nem lehet kényszer. Aki velünk kíván tartani, meggyőződése, a programhoz való viszonya alapján dönthet.

Tisztelt Központi Bizottság! A programtervezetről nyilvánvalóan megoszlanak a vélemények. Lesznek, akik nem elég deklaratívnak, hosszúnak, kevésbé vagy túlságosan részletesnek találják, vélhetik, hogy sokat vagy keveset markol. Összeállítását — a legutóbbi, három hete tartott KB-ülés óta — nem előzhette meg szakértők [csoportos] részletes munkája. Ha további munkálatokat tartunk szükségesnek, akkor is határozhatunk. Javasolom, hogy a tervezetet a jelenlegi tartalmában, a vita figyelembevételével jelentessük meg. A szükséges további munkálatok még azt követően is elvégezhetők.

Tisztelt Központi Bizottság! Önök előtt fekszik a Politikai Bizottság javaslata. A testület érdemi vitájában minden egyes jelen lévő politikai bizottsági tag véleményét nyilvánított, javaslatokat fogalmazott meg. A tervezet részben tükrözi, részben nem elégíti ki a javaslatokat.

Kérem, vitassuk meg. Közösen alkossuk meg a cselekvési programot.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen Berecz elvtárs bevezetőjét. Szeretném megkérdezni, kinek van kérdése. Tessék kifáradni, Hoós elvtárs, utána Nagy Sándor elvtárs.

HOÓS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Két kérdésem van. Az egyik: ha jól látom, ez a dokumentum alapvetően úgynevezett célállapotot vázol fel. Tehát azt, hogy a jövő szempontjából mire kell törekedniünk. Kérdésem az, hogy a hitelesség, a bizalom és a célszerűség érdekében is nem szükséges-e az ehhez vezető és jó néhány évre elhúzódó átmenet feszültségekkel terhes akciótervet is felvázolni. Tehát gyakorlatilag a kérdés az átmenethez kapcsolódik, és nem kéne-e egy ilyen akcióprogramot is beépíteni a programba?

Ebből következik a második kérdés: ez a dokumentum elégséges-e ahhoz, hogy a negyven éve lényegében monopolhelyzetben lévő kormányzó párt, az MSZMP megfelelő támogatást és politikai háttérrel adjon a kormánynak az ország kormányzásához, az ország stabilizálásához szükséges kormányzati munkához, majd pedig a kibontakozás megindításához.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Nagy Sándor elvtárs.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság!

Három kérdésem lenne. Az első a 2. oldal 3. bekezdésével kapcsolatos. Ott tömören, definíciószerűen az jelenik meg, amire Berecz elvtárs a szóbelijében is utalt, hogy tudniillik az MSZMP erősödő szociáldemokrata és reformkommunista szellemiség ötvöződése stb. A kérdésem arra irányul, hogy amennyiben az MSZMP többpártrendszerrel számol — és ehhez kétség nem férhet, hogy ezzel számol —, és ennek részeként egyebek között természetesen számol a szociáldemokrata párt működésével is, akkor ehhez képest hogyan kell érteni az MSZMP itt megfogalmazott és deklarált törekvését a szociáldemokrata szellemiség és a reformkommunista szellemiség ötvöződését tekintve.

Hogy érthetőbb legyen a kérdésem: jelenti-e ez a felfogás azt, hogy az MSZMP ideológiai alapjait és politikai gyakorlatát tekintve, egy korábbi terminológiával élve, össznépi pártként működve lényegében minden társadalmi, politikai gondolat integrálására törekszik, azaz összegző politikai pártként és erőként kíván fellépni. Ha ez így van, akkor hogyan definiálja önmagát más politikai pártokhoz képest?

Van ennek egy harmadik olvasata is, vagy lehetséges megközelítése ennek a problémának. Tudniillik, a leírt definíció tulajdonképpen sokkal inkább megfelel egy baloldali blokk, tömörülés koncepciójának, amelyben részt vesz egy kommunista párt, egy szociáldemokrata párt és mondjuk egy szocialista néppárt. Nehogy valaki félreértse, nincs előjel a kérdés előtt, csak szeretném világosabban érteni, hogy mi a koncepciónak a háttere. És erre a szóbeli kiegészítés sem adott számomra megnyugtató magyarázatot.

A második kérdésem azzal kapcsolatos, hogy a programnak nagyon sok része, [ami] jelszószerűen megfogalmazott, természetesen rendkívül szimpatikus. Ha én egy kicsit maradok is a szűkebb tevékenységi köröm vidékén, akkor ilyennek érzem a gazdaságpolitika, a szociálpolitika számos tételét, de éppen ezért, mert ezeket rendkívül fontosnak tartom, borzasztóan érdekel, hogy mennyire megalapozottak és elemzéssel mennyire alátámasztottak azok a röviden, jelszószerűen megjelenő törekvések, amelyek — még egyszer mondom — nagyon szimpatikusak, de a dolog hitelessége legalább annyira fontos, és realitása, mint az, hogy szimpatikus legyen.

Végül — de nem utolsósorban — az a kérdésem, és ez lényegében összefügg az első kettővel is —, hogy kikristályosodott-e pontosan a műfaj. Egy hosszabb távra érvényes program vázlatos körvonalairól van-e szó, amelyet részletekbe menően is ki kell majd tölteni a jövőben, vagy pedig most azért inkább erősebben egy rövid távú, átmeneti, sok-sok konkrét problémával terhes időszak kulcsfontosságú politikai-gazdasági kérdéseire kíván az MSZMP reagálni? Nem mindegy, tudniillik a program vagy az akcióterv tartalmát és kifejtettségét és minőségét illetően.

Ebben a három kérdésben szeretnék választ kapni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Nagy elvtárs. További kérdés van-e? Tesék, Dudla elvtárs. Utána Veres elvtárs.

DUDLA JÓZSEF elvtárs: Észrevételként is mondhattam volna, de mégis úgy gondolom, hogy kérdésként talán célszerűbb. A mai társadalomnak, gazdaságnak az egyik fő problémája a teljesítményhiány. Vagyis az a fő problémánk, hogy nem tudunk elég piacképes terméket előállítani, tehát nem elegendő az a társadalmi tel-

jesítmény, amit ma a gazdaság, a társadalom fizikai és szellemi értelemben lead. Ezért én azt vetném fel, hogy egy ilyen programban itt a szabadság, az igazságosság és a szolidaritás mellett nem lenne célszerű a teljesítmény vagy a munka megfogalmazása. Tehát azt mondjuk, hogy szabadság, igazságosság, teljesítmény, szolidaritás.

Tehát a teljesítőképés ember és társadalom középpontba való állítása. Azon túl, amik meg vannak fogalmazva, egyébként helyesen ebben a programban, ezt jobban ki kellene ugratni, úgy gondolom, mert — persze jó lenne kevesebbet dolgozni majd, a munka nélküli társadalom felé elmenni — egyelőre a munkán keresztül vezet az út. Ezért azt gondolom, hogy a program mozgósító ereje és a hitele éppen azoknak, amiket más pontokban meghirdet, talán ezzel jobban alátámasztható lenne. Ez a kérdésem.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Veres elvtárs, tessék parancsolni.

VERES JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nekem voltaképpen egy kérdésem van, de annak van egy-két alkérdése is. A javaslat első oldala azt mondja — első bekezdés utolsó sora — „A párt minden erejét a válságból való kitörésre összpontosítja. Együttműködésre hív fel a nemzet egésze érdekében.” Helyes. Berecz elvtárs a bevezetőjében mondta, hogy a párt következetesen építse újjá önmagát. Majd később folytatta, hogy a vezetés érdeke, hogy megnyerjen mindenkit, a Központi Bizottságnak ebben kell hogy munkálkodást fejtsen ki.

Nekem a kérdésem a következő: ezekkel hogyan jön össze az, hogy az erőinket, amelyek megvannak, azokat ne szórjuk széjjel. Nem egy helyen hallom azokat a kijelentéseket, hogy legfeljebb százezer — volt olyan, ahol kétszázezer — fővel jelelték meg, hogy csökken a párttagságunk.

A párttagság egy része természetesen nem érti a fejleményeket. Tehát nekünk ott kellene kezdeni, hogy először, illetve a többi harcokkal összekötve megerősítsük a párttagságban azt a tudatot, hogy mire van szükség. Közel hozni magunkhoz, és nem széttagolni. A párttagság tele van zavarral. Ha egyik helyen 100 ezer fővel kevesebben leszünk, nem számít; a másik helyen 200 ezerre is fölemelik ezt a létszámot. Hogyan jön össze ez azzal a törekvéssel, hogy megnyerjük az ország közvéleményét, ugyanakkor pedig a saját párttagságunk, saját tömegeink között ilyen folyamat játszódhasson le? Zavar és értetlenség van.

Kérdésem tehát az, hogy magyarázzák meg nekem, mit kell először, és mit kell egyszerre.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. További kérdések? Nincsenek. Akkor felkérem Berecz elvtársat, hogy válaszoljon.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! A kérdéseknek azért örülök, mert olyan — részben a műfajjal, a tartalommal, másrészt a törekvésekkel kapcsolatos — megvilágításra adnak lehetőséget, amelyek az előadói beszédből hiányoztak.

Hoós elvtárs első kérdése, [hogy] végül is ez a dokumentum milyen. Én azt mondom, hogy közbülső. Igazat adok Hoós elvtársnak, hogy utána szükséges konkrét akciókat tartalmazó vagy konkrét intézkedéseket igénylő részprogramot is elkészíteni.

Miért nem voltunk teljes mértékig erre képesek? Azért, mert párttagságunk rendkívüli módon hiányolja az átfogó programot: melyek azok az értékek, amelyeket hordtunk magunkkal, melyek azok, amelyeket most fedezünk fel és be akarunk

építeni a programunkba, és a jövő meghatározó eszmei alapjainak tekintünk? Ezért bármennyire is törekedtünk ezektől eltekinteni, mindig vissza kellett térni az alapértékek megfogalmazásához, és azokból kiindulva egy-egy konkrét feladatot, konkrét tennivalót megfogalmazni. Éppen ezért eklektikussá vált, s ezért hangsúlyoztuk, hogy stratégiai elemek mellett tartalmaz konkrét tennivalókat is. De Hoós elvtárs kérdésként föltett javaslatát figyelembe lehet venni és a továbbiakban egy-egy részpontnál egészen konkrét feladat előírására is sor kerülhet.

Elégséges-e ez ahhoz, hogy a kormánynak támogatást adjon? Részben igen, részben nem. Amennyiben igen, abból táplálkozhat a kormány, amennyiben nem, elképzelhető, hogy a kormány maga is kialakít bizonyos konkrét tennivalókat, illetve támogatást is kérhet a párttól, a párt Központi Bizottságától tevékenységének segítésére. Ehhez szükséges a cselekvési egység is és olyan intézkedések, amelyek lehetségesek, szükségesek és tovább nem halaszthatók.

Nagy Sándor elvtárs kérdése, hogy hogyan állunk a szellemiséggel, ha megalakul — és alakulóban van — egy szociáldemokrata párt. Annak a szociáldemokrata pártnak kell meghatároznia saját szellemiségét. A miénket nem az befolyásolja. Ugyanis azért hangsúlyoztam, hogy egyesült párt mint történelmi tény, mert az egyesülés szellemével, 48-ban elfogadott programjával kapcsolatos hibás, vagy talán [néha] bűnös döntések és lépések ellenére ez a párt mégis azzal az egységgel született, és itt az ideje, hogy az a folyamat, ami kibontakozott, erősödjön, hogy mindkét munkásmozgalmi árnyalat értékeit összegezzük és közös értékként hordozzuk. Ezt a megalakuló szociáldemokrata párttólünk el nem vitathatja. Mint ahogy — ha más baloldali párt is létrejön — saját magának kell meghatároznia jellegét, és nem a Magyar Szocialista Munkáspártnak kell átértékelnie saját jellegét és saját eszmeiségének tartalmát.

Azzal viszont egyetértek, hogy ez fölveti az ideológiai bázis és forrás kérdését is. Én úgy gondolom, nekünk viszonylag gyorsan, három fő forrásból kell a jövőbe mutató ideológiai és eszmei értékeinket összefoglalni és nem dogmákat megfogalmazni. Az egyik a magyar munkásmozgalom, amely sokféle árnyalat és szervezet keretében működött, de legfőbb két ágazata volt a kommunista mozgalom és a szociáldemokrata mozgalom. A másik forrás a nemzetközi munkásmozgalom, elsősorban a marxizmus értékei, amelyek internacionalistává és nemzetközivé is teszik a mi ideológiánkat. A szocializmusnak a közös értékeit adják eszméinkhez. És a harmadik forrás — ezzel nagyon határozottan szembe kell néznünk — a több mint ezeréves magyar szellemiség.

Ilyen vonatkozásban még munkásmozgalmunk kiemelkedő szellemi nagyságait sem értékeltük eléggé, nemhogy figyelembe vettük volna ideológiánk építkezésénél az egész magyar történelem szellemiségét, kiemelkedő szellemi gondolkodóit és azok által alkotott értékeket. Nagyon sok találkozás, sőt összefonódás van a később született munkásmozgalom és a korábban született magyar újjászületés, megújulás és reformkorszak gondolatai között. Ezek szorosabban kötnek majd bennünket ehhez a nemzethez, amelyet minden tevékenységünkkel szolgálni akarunk. Éppen ezért nem teljesen értek egyet azzal, hogy az ebben tükrözőtt szellemiség egy baloldali blokk szellemisége lehet, olyan párt szellemisége, amely elkötelezett a szocializmushoz, a magyar nemzet szellemi értékeihez és a jövőjét képviseli.

Vita volt arról is például, hogy nem akarunk mindenkit megnyerni. Egy párt nem indulhat azzal, hogy nem akar mindenkit megnyerni. Nem tud mindenkit megnyer-

ni, de egy párt politikájában az egész nemzet érdekeiből és a legszélesebb körű támogatás megszerzésének az igényéből kell kiindulni.

Mennyire megalapozottak a szimpatikus részek? Itt azért hangsúlyoztam, hogy kevésbé. Éppen ezért a szociálpolitikai résznél a konkrétabb vizsgálatok eredményeként valószínű, hogy konkrétabb megfogalmazásokat kell alkalmaznunk. Ma reggel Grósz elvtárssal, Németh Miklós elvtárssal hármásban folytattunk megbeszélést arról, hogy a kormányzat konkrétabb megfogalmazást ad, ha programozza, a lehetőségeket is figyelembe véve.

A műfajra válaszoltam, a kettőt hordozza egyszerre, éppen ezért értékek megőrzésével inkább a gyakorlati részt kell a továbbiakban erősíteni.

Dudla elvtárs javaslatát értem, és kár, hogy hiányzik a munka mint értékalkotó tevékenység a programból. Én nem a teljesítményt, hanem a munkát venném: hogy kulcsszóként-e vagy hogyan helyezzük el, az meggondolható, de a munkáról legyen szó, ezzel teljesen egyetértek, hiszen azt nem kell megtagadnunk, hogy a szocializmus a munka társadalma is.

Veres József elvtársnak hadd mondjam: ilyen válságos jelenségekkel, forradalmi igényekkel, reformátalakulás terheivel bonyolult időszakban az természetes, hogy új politikai felsorakozás vagy átrendeződés megy végbe. Ez a pártban is végbemegy. Tanúi vagyunk annak, hogy nem mindenki bírja ezeket az elemzéseket, az új gondolatokat, a nagyobb terhelést, a nagyobb követelményt, a politikai harc napi szükségleteinek a kielégítését, ezért megválnak pártunktól, de ugyanakkor, ha nem is ilyen irányban, vannak új jelentkezők, akik most akarnak sorainkba állni, akik most akarnak csatasorba lépni. Adminisztratív eszközökkel ezt a két folyamatot sem gyengíteni, sem erősíteni nem lehet. Nagyobb megértéssel, világosabb programmal lehet az ingadozókat megnyerni és biztatni arra, hogy pártunkban folytassák a harcot és a tevékenységet, de ehhez a belső kohézióra is szükség van, a különböző pártszervezetek megújulására, átépítésére és belső szolidaritására, ami egyik kulcsszavunk is a programtervezet javaslatánál.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen.

Eltvársak, azt ajánlom, hogy kezdjük meg a vitát, ne tartsunk szünetet, majd csak 11 óra körül. Szeretném megkérdezni, hogy ki kíván hozzászólni. Medgyessy Péter, Kovács elvtárs, Korom elvtárs; a többit számba vesszük. Jó? Tétényi elvtárs. Tessék, Medgyessy elvtárs.

MEDGYESSY PÉTER elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Három kérdéshez szeretnék szólni. Szeretném elmondani véleményemet a programról, szeretnék néhány szót szólni arról, hogy mi a véleményem a politikai menetrendről, ez szorosan összefügg a program kérdésével, és végül volna egy konkrét javaslatom majd.

Ami a programot illeti: ez egy borzalmasan nehéz műfaj, és ebből következően nyilván könnyebb kritizálni, mint megírni egy jó programot. Az én hozzászólásomban is inkább a kritikai elemek lesznek az erősebbek. Ez nem a lebecsülése annak a munkának, amit itt azok elvégeztek, akik ezt a programtervezetet összeállították. Azért nagyon nehéz, mert úgy gondolom, egyszerre kell eleget tenni annak, hogy szárnyaló legyen és realista egy program, és egyszerre kell eleget tenni annak, hogy egy új értékrendet állítson fel, és ugyanakkor a társadalom adaptációképességét figyelembe vegye. Ezek az ellentmondások borzalmasan nehezé teszik azt, hogy milyen program legyen. Négy általános megjegyzésem van.

Az egyik eléggé hasonlít azokhoz a gyökerekhez, amelyek táplálták Hoós elv-

társnak a kérdését és talán Nagy Sándor elvtárs kérdését is. Valójában azt a kérdést kell feltenni, hogy mindezeket a törekvéseket mennyi idő alatt akarjuk megvalósítani. Itt keverednek olyan dolgok, amelyek egy hosszabb távú programba illeszthetők, amellyel a Pozsgay elvtárs által vezetett bizottság kell hogy foglalkozzék, s keverednek rövid távú kérdések, amelyek most gyorsan oldandók meg. Én úgy emlékszem, a múltkor abban maradtunk, hogy ez egy ilyen kvázi választási jellegű program, [és a kvázi választási jellegű program] szükségképpen azért valamivel rövidebb távú gondolatokat kell hogy tartalmazzon. Attól tartok, hogy túl sok olyan ígéret van ebben a programtervezetben, amely két-három év alatt nem tartható be. A társadalom pedig mindaddig nem hajlandó hosszú távú kérdésekkel foglalkozni, amíg nem látja, hogy a következő két-három évben mi lesz. Ebből következően nekünk ezt le kell szállítani a realitások talajára, kezelhetővé kell tenni a társadalom számára azt, amit mondunk, és olyan ígéreteket kell tenni, amit be tudunk tartani és tartatni.

Ilyen benyomásom van a gazdasággal foglalkozó résznél, a társadalommal és a létbiztonsággal foglalkozó résznél, a munkavállalók társadalmi biztonságával foglalkozó résznél.

A második általános jellegű problémám: bár helyenként tapasztalható, de még sincs világos elhatárolódás azoktól a gyengéktől, amelyek az elmúlt évekre jellemzőek voltak, és amelyek végül is számos kérdésben a magyar társadalmat, a magyar gazdaságot tévútra vezették. Márpedig nem lehet hitele a programnak, és nem lehet hitele a vezetésnek akkor, ha nem vállalja el ezt a választóvizet. Nem merek vállalkozni arra, hogy egy ilyen rövid idő alatt saját magam adjak ezekre a kérdésekre választ. Nyilvánvaló, hogy a történelmi albizottság munkája ezt a célt kell hogy szolgálja. De azért azt gondolom, hogy néhány alapvető kérdésben világosabban meg kell fogalmazni azt, hogy mi az, amit vállalunk, amely örökséget magunkkal akarunk vinni a következő évekre, és mik azok, amelyekről elhatároljuk magunkat, legyenek azok társadalmi, gazdasági, szociális vagy egyéb ellentmondások, amelyek félrevezettek, tévútra vezettek bennünket.

A harmadik megjegyzésem a jelszószerűsége vonatkozik. Én jónak tartom, hogy ez egy jelszószerű program. Azt gondolnák, program megfogalmazásaiban ilyennek kell lennie, ugyanakkor [azt gondolom,] hogy a jelszószerűség nem lehet alkalom arra, hogy betarthatatlan jelszavakat hirdessünk, vagy akár a demagógia határát súroló jelszavakat vállaljunk magunkra, és azt gondolom, hogy kevesebb jelszó többet mondhat a társadalom számára. Tehát túl sok témát vállal fel ez a programtervezet.

Végül az általános megjegyzések között kell megemlítenem azt, hogy keveset szól a program a garanciákról. Márpedig az ország népe és társadalma nem fogadja el ma a jelszavakat akkor, ha nem találja meg ezek között a törekvések között a garanciákat is. Ezek intézményes garanciák, politikai garanciák kell hogy legyenek. Nem lehet az ígéretek szintjén maradni a garanciák kérdésében sem. Lehet ebből a szempontból a mondanivalót csoportosítani. Tehát nem mondom azt, hogy ebben nincs benne, nem lelhető meg, de az olvasó gondolatát vezetni kell, segíteni kell, hogy megtalálja, hogy benne vannak ezek a garanciák a törekvéseinkben.

A részleteket illetően nagyon sok megjegyzésem van, csak néhányat szeretnék ezek közül kiemelni. Sok olyan fogalmazás van, nem elsősorban azokra a fogalmazásokra gondolok, amelyek pontatlanok, hanem amelyek félrevezetőek. Meg van fogalmazva, hogy új Alkotmány kell. Nem minősítő jelző, hogy új. Meg kell mon-

dani, hogy milyen Alkotmány kell, mert új Alkotmány, az lehet ilyen is, meg olyan is. Meg van fogalmazva, hogy szabad választások kelljenek. Nem tudom, mit jelent a szabad választás: nem lehet ilyen semmitmondó jelzővel illetni a választásokat. Meg kell a tartalmát mondani, mi az, hogy szabad választások.

Hatékony kormány: szerintem értelmetlen. Nem hatékony kormány, hatékony gazdaság kell. A kormánynak nem a hatékonyság a jellemzője. A kormánynak jellemzője kell legyen az, hogy céltudatos, hogy következetes, hogy társadalmi, nemzeti háttérrel rendelkezik. Tehát minősítő tartalmat kell adni.

A demokratikus közélet fejezetben hiányolom, hogy nincs szó a demokratikus sajtóról. A demokratikus közélet egyik biztosítéka az, hogy olyan sajtó legyen, amelyik sajtó egyúttal a nyilvánosságon keresztül kontrollt is jelent a társadalom és a vezetés számára. Nincs róla szó.

A gazdasági részről választhatok két utat, az egyik az egyszerűbb és a rövidebb. Nekem van bizonyos szándékom, megfogalmazott törekvésem, szívesen átadom ezt a szerkesztőbizottság számára. Azért néhány dolgot szeretnék mégis kiemelni, amelyek különösképpen nem értelmezhetők, vagy irritálóak is helyenként.

Az egyik a külső források szabadabb elérhetősége: mint törekvést, nem tudom értelmezni. Korszerű KGST, ez rendben van, ezt mi akarjuk, de ez nem a mi döntésünk függvénye. A tulajdonformáknál nehezményezem vagy hiányolom azt, hogy nincs kiemelve két alapvető kérdés: az egyenrangúsága a tulajdonformáknak és a valós versenyfeltételei a tulajdonformáknak. Enélkül pedig a tulajdonformák sokszínűsége nem ad elegendő eredményt.

Én azt gondolom, hogy az adózásnál nem a fokozást kell alkalmazni, hanem az alapfokot, tehát igazságos adórendszerre van szükség. Én ezt helyesnek tartom. Nem igazságosabb, mert nem tudom mihez képest igazságosabb; és egyszerű; én nem tudom mi az, hogy egyszerű, mert ez nem követelmény. Nagyon jó lenne, ha egyszerű lenne, de az élet is bonyolult, és azt kell hogy tükrözze ez a pénzügyi rendszer is.

A munkahelyteremtés kérdéseit én olyannak tartom, hogy nem hiszem, hogy egy párt önmagában azt kitűzheti törekvésnek, hogy munkahelyteremtő beruházásokra van szükség. Ezt éveken keresztül csináltuk, egyebek között ezzel jutottunk ezekhez a gazdasági eredményekhez, amikkel ma együtt kell élnünk. Hatékony munkahelyteremtésről lehet szó, de az meg magától értetődő, az a vállalkozásnak a része. Tehát nem hiszem, hogy nekünk ezt külön ki szabad emelni. Ezt akkor emelik ki politikai pártok, ha ezt tűzik a zászlajukra. De ha a zászlónkra ezt tűzzük, akkor a gazdasági racionalitás biztos, hogy harmadlagos kérdés lesz.

A gazdaságon kívüli témáknál nem értem, mi az, hogy lelkiismereti szabadságot biztosító törvény, mit tudunk ezen értelmezni? Nincs ma lelkiismereti szabadság, nincs meg ennek a garanciája.

És végül: nagyon általánosnak és ezért megfoghatatlannak tartom azt, hogy a külföldi csapatok kivonását támogatjuk. Meg kell mondani, hogy honnan és mikor. Így tudniillik nagyon nehezen értelmezhető ez a megfogalmazás. Jobb világosan beszélni ilyen kérdésekben.

A második témakör, amiről szólni szeretnék, ez a politikai menetrend kérdése. Én nagyon egyetértettem a főtitkári beszámolóval, ami a február 10–11-ei ülést bevezette. Egy megállapításában kétkedem, és tulajdonképpen az a kiindulópontom ehhez a kérdéshez. Ez pedig az, hogy az idő nekünk dolgozik-e vagy sem.

Én azt persze elfogadom, hogy az idő mindig az igazságnak dolgozik, és mi meg

vagyunk győződve, hogy mi az igazságot képviseljük. De azt gondolom, hogy ma és praktikusán az idő nem nekünk dolgozik. És ha ezzel a párt nem néz szembe — sajnos az elmúlt hónapokban rendre nem néztünk szembe —, megint időt veszítünk. És hadd mondjam, hogy itt nem az az alapkérdés — bár nagyon fontos a számunkra —, hogy a pártnak dolgozik-e az idő, hanem a magyar társadalomnak nem dolgozik ez az idő. Tehát itt nagyobb és súlyosabb kérdésről van szó, minthogy önmagában a pártnak dolgozik-e az idő, vagy sem.

Nem dolgozik az idő nekünk, mert látható az, hogy egy eróziós folyamat van a társadalomban. Az értékvesztés még mindig nem fejeződött be, még mindig csak az értékvesztés folyamatát éljük át. Ebből következően óriási bizonytalanság van az emberekben az értékekről, a saját létükről, a saját sorsukról. Van egy valós elégedetlenség, és van egy szított elégedetlenség, és a kettő együttesen óriási problémákat okoz. Szerintem nem dolgozik az idő nekünk a gazdaságban sem. Felemás reformokat csináltunk a gazdaságban. A piaci törekvéseink jók, helyesek, de nem tudtuk ezeket következetesen végigvinni. Még mindig párosul a piaci törekvések és a voluntarizmus szándéka. Ebből következően, ha nem tudunk fordulatot elérni, akkor a gazdaságban sem dolgozik nekünk az idő.

És végül, bár nagyon furcsán hangzik, harmadikként ilyen fajsúlyos kérdések mellé, de mégis hozzá kell tennem, mert óriási függőségünk a világgazdaságtól. Kérem szépen, a világgazdasági kapcsolatainkban sem nekünk dolgozik az idő. Az elmúlt évben komoly fellendülés indult meg: a külföldi tőke érdeklődése Magyarország iránt. Ez a szerkezetátalakításnak az egyetlen lehetséges forrása ma Magyarországon. Önmagában a belső források átcsoportosítása kell, de nem elegendő. Nemzetközi hitelekre támaszkodni széles körben nem fogunk tudni. Ha a külföldi tőke bizonytalanságot lát, ha azt látja, hogy nem tudja jövőjét garantálni, nem fog idejönni.

Márpedig, ha hosszú ideig húzódik el ez az állapot, ez az átmeneti állapot, amelyben ma is élünk, akkor ennek az a következménye, hogy a külföldi tőke kivár. Ez meg fog jelenni majd a külföldi hitelek nyújtásában is, a működőtőke bejöveteleiben is, ez pedig rendkívüli mértékben lelassítja a szerkezetátalakulást és a hatékonyság növekedését.

Ezért az az alaptézisem, hogy gyorsítani kell a változásokat, és a gyorsításnak az élére kell állnia ennek a pártnak. El kell vállalnia azt, hogy nem egyszerűen lépést tart az eseményekkel. Ma már elértük azt, hogy lépést tartunk az eseményekkel, ez nagy dolog. Hanem azt gondolom, hogy az élére kell állni. Ahhoz, hogy a politikai nyugalomhoz is szükséges gazdasági lépéseket meg tudjuk tenni, nagyon nagy szükség van, elengedhetetlenül szükség van egy erős kormányra. Egy erős, magabiztos és határozott kormányra. Tudjuk azt, hogy olyan intézkedésekre van szükség, amelyek intézkedések nem népszerűek. Tudjuk, olyan intézkedésekre van szükség, amelyek nem változatlanok, hanem a változásokat erősítik. És a változások helyzetében meg kell állni a helyünket, kitartásra, valamilyen következetesre van szükség a kormány részéről. Ehhez pedig az kell, hogy háttere legyen a kormánynak.

Nekem ma az a véleményem, hogy különböző okoknál fogva tulajdonképpen a kormánynak nincs háttere sem a pártnál, sem a parlamentben. Nem azért nincs háttere, mert nincs szubjektív szándék ehhez, hanem azért, mert a párt maga sem áll teljesen biztos, stabil talajon. Azért nem áll stabil talajon, mert nincs mögötte egy egyértelmű és világos program. Mert egy program tud egy pártot olyanná szer-

vezni, amelyik olyan erő, ami meg tudja támogatni a kormányt. Ebből következően azt gondolom, hogy óriási felelősség és nagyon nagy lépés az, ha sikerül egy jó programot összehozni.

A parlament kérdésében pedig egy bizonytalan parlamenttel állunk szemben, amely a saját léteért küzd, ahol a képviselők a saját jelenlétüket akarják garantálni, néha még akármilyen áron is. Ennek az a következménye, hogy elbizonytalanodik az, milyen háttérre számíthat a kormány a saját intézkedéseiben.

Márpedig egyre inkább a jogállamiság következtében az alapvető törvények a parlament elé kerülnek. Nem jutottunk még szerencsére el, mert nem hiszem, hogy jó lenne, egy parlamenti kormányzáshoz, de eljutottunk oda, hogy a parlament meghatározó ma már a magyar társadalom politikai életében, miközben nem tud kellőképpen támogatást adni egy kormány számára.

Az, hogy a parlament tagjainak a 75%-a kommunista, az semmifajta garanciát nem jelent, ezt mindannyian tudjuk, látjuk. Kiszámíthatatlan az, hogy a parlament hogyan áll bizonyos kérdésekhez, és ezt tényleg nem lehet azzal megoldani, hogy kötelezzük őket, hogy egy kérdésben így vagy úgy döntsenek. Ezt csak azon az alapon lehet, hogy van egy olyan program, amelyik összeszervezi a pártot és ami egyúttal garantálja azt, hogy a párt által ajánlott képviselők a parlamentben azt képviselik, ami mögé felsorakoztak, mint program mögé.

Ezért nekem az a véleményem, hogy fel kell gyorsítani az eseményeket a program elfogadtatásával, a párt programjának az elfogadásával; egy program összeállítása nagyon nehéz, és nagyon nagy művészet, de ma már még nagyobb művészet elfogadtatni egy programot. Tehát nekünk legalább akkora súlyt kell majd helyezni arra, hogy egy jó programot jól fogadtassunk el, mint önmagában arra, hogy egy jó programot hozzunk össze.

Az események felgyorsításához tartozik az, hogy ajánlani kellene a parlamentnek: a három törvény meghozatalát gyorsítsuk. Az egyik az Alkotmány elfogadása, a másik a választójogi törvény, a harmadik pedig a párttörvényeknek az előrehozatala és gyorsítása. Ennek politikai előkészítését, társadalmi vitáit gyorsítani volna szükséges az én véleményem szerint.

Ebből az következik tehát, én úgy gondolom, hogy a mai parlamentnek kellene ezt az Alkotmányt elfogadnia, de nem egy lassú menetben, hanem egy gyorsabb menetben. És utána a program birtokában, továbbá e három törvény elfogadásának birtokában még ez évben ki kellene írni a választásokat.

Azt gondolom, hogy ezzel lehet olyan háttérrel teremteni, amelyik háttér a parlamentben megfelelő segítséget tud adni azokhoz a gyorsított intézkedésekhez, amelyek eredményeként az kell bekövetkezzen, amit itt Dudla elvtárs fogalmazott meg, tudniillik teljesítmény kell legyen a gazdaságban, ami mindenfajta alapja egy társadalmi megegyezésnek.

Én úgy gondolom, azt hiszem, ez összehangolható azzal, hogy egy koalíciós kormányzás legyen az országban és összehangolható egyébként azzal is, hogy a koalíciós kormányzással párhuzamosan legyen ellenzék is, akár még a parlamentben is, tehát ez sem elképzelhetetlen.

Ha ehhez az kell, hogy a kétoldalú tárgyalásokat a különböző szerveződésekkel gyorsítsuk és sokoldalúvá formáljuk, egy ilyen kvázi kerekasztallá, akkor azt kell csinálni. Én mindenfajta eszközt annak érdekében, hogy gyors válaszokat tudjunk adni a felvetett kérdésekre, jónak és szükségesnek tartok.

Végül, ami a konkrét javaslatot illeti, én azt gondolom, meg kellene fontolni azt,

hogy a következő központi bizottsági ülésen még egy vitát folytassunk a programról. Ez óriási jelentőségű kérdés, ez meghatározza a következő évekre a magyar társadalom és a politika fejlődését. Nem szabad elkapkodni ezt. És utána tegyük közé és utána adjuk vitára majd. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: [Köszönöm szépen.] Kovács Ferenc elvtárs következik, utána Korom Mihály elvtárs.

KOVÁCS FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Hozzászólásomat azzal kezdem, hogy az akciótervvel, illetőleg a program kidolgozásával, kiadásával egyetértek. Lényegében elfogadom Berecz elvtárs előadói beszédének indokait is.

Altalános megjegyzésként mondom azt, hogy megítélésem szerint, bár politikai programról van szó, egy kicsit egyoldalusnak érzem. A gazdasági részét kellene erősíteni. Felhíva a magyar társadalom figyelmét a gazdasági céljainkra, és a célok megoldásának módjára, lehetőségeire. Itt ez a gazdasági rész a 4. oldalon szerepel, ezt kellene erősíteni.

Bizonyos vonatkozásban talán a programban foglalt feladatok sorrendiségén is változtatni kellene. Hangsúlyozni kellene a magyar társadalom felé azt, hogy az előrehaladás és a jólét elsősorban nem a megbeszéléseken, a konferenciákon és az utcán dől el, hanem a munkahelyeken, az üzemcsarnokokban és a földeken. Az utóbbi napok eseményei és a sajtó számomra azt mutatja, mintha talán a kérdés az utóbbi időben feje tetejére állt volna, és a tv-híradóban $\frac{1}{2}$ 8-tól 8-ig mindenről lehet hallani, a munkáról talán keveset. Azért a négy és fél millió munkavállalóból három és fél millió gondolom mindennap rendszeresen, becsületesen dolgozik. Ezen eredmények bemutatása talán előrevinne a kérdésben.

A gazdasági rész hangsúlyozásánál célszerű lenne kiemelni a munka, a teljesítmény és a hasznos teljesítmény közötti különbséget. A teljesítmény az egy fajlagos munka, ahol az időnek is jelentős szerepe van, és a magyar gazdaságban, a magyar politikában a teljesítmény, a hasznos teljesítmény szerepe talán elsődleges, bár a munka is fontos. E kérdéssel javaslom, hogy a programnyilatkozat részletesebben foglalkozzon.

Néhány apró kiegészítő javaslattal fogok élni később az átdolgozásra vonatkozóan.

A második kérdés az 5—6. oldalon megfogalmazott címszavakkal kapcsolatban merült fel bennem. Úgy érzem, hogy — az 5. oldalon szereplő életszínvonal, a munkavállalók társadalmi biztonsága, a társadalmi és létbiztonság, a művelődési esélykülönbségek — négy címszóban keverednek bizonyos dolgok. Keveredik három kérdés talán. Az életszínvonal, a hátrányos helyzet, a munkanélküliség kérdése és az oktatás-képzés kérdései. Javaslom a szerkesztők és az előterjesztők számára, hogy itt az életszínvonal, a munkavállalás, a társadalmi létbiztonság kérdéseit és az oktatás, művelődés kérdéseit talán össze kellene vonni egy pontba, ahol az életszínvonal és létbiztonság kérdései vannak. Beleértve a nyugdíjasokat, a fiatalokat és a lakáskérdést, egyebeket is. S külön kellene választani — ugyanis most keveredik — az oktatás és művelődés kérdéseit, mert a szakmai képzés és továbbképzés az 5. oldalon igen szoros kapcsolatban van az oktatási reformmal, ami a 6. oldalon szerepel, és nem vagyok benne biztos, hogy a munkanélküliség és a munkavállalók társadalmi biztonsága, valamint a nyugdíjasok kérdései a szakmai képzéssel egy csoportba tartoznak.

Itt tehát koncentrálni lehetne az 5—6. oldalon, összevonni az egyik csoportba a

szociális kérdéseket, és összevonni egy másik csoportba az oktatás-képzés-továbbképzés témaköreit. Pontosabban lehetne fogalmazni, ugyanis a pontos fogalmazás akkor is követelmény egy ilyen anyaggal szemben, ha címszószerű vagy tézisszerű az anyag, sőt a pontos fogalmazás méginkább követelmény, mintha részletesen fejtjük ki. Itt tehát általában arra hívom fel a figyelmet, hogy egy fegyelméletesebb rendszert kell az egész anyagban és egy pontosabb fogalmazást létrehozni, amiről itt talán Medgyessy elvtárs is szólt, [mert] bizonyos kérdések félreérthetőek.

Még egy általános kérdés az oktatáson, a kultúrán túlmenően. Én úgy érzem, hogy túl sokat markolunk a 7. és 8. oldalon, pontosabban a 6–7. oldalon akkor, amikor olyat tűzünk ki célul, hogy a szellemi alkotómunka felszabadításánál a kutatás és publikálás teljes szabadsága. Itt a tézisben nem lehet ezt értelmezni, azonban teljes szabadságot, ha számon kérik rajtunk, akkor aligha tudjuk teljesíteni. Ugyanis a kutatásnál és a publikálásnál pénzkérdésről is szó van. A természettudományi, műszaki kutatásoknál különösen, de a társadalomtudományi kutatásnál is, a publikálásnál is természetesen. S ugyanez jelenik meg a 7. oldalon, ahol a művészeti, irodalmi sokszínűség van, ami még könnyebben teljesíthető vagy megengedhető. A szabad alkotás lehetőségei [azonban] már korlátokba, anyagi korlátokba is ütközhetnek, tehát itt a tézisszerű megfogalmazásnál kicsit pontosítani kellene.

Engedjék meg, hogy néhány konkrétabb észrevételt tegyek a szerkesztőbizottság számára, illetőleg az újrafogalmazás számára. A 3. oldal alján, ahol az egyén és a közösség biztonsága van az első sorban: az állampolgári és a személyi szabadságok, a szabadságjogok sorrendje talán felcserélhető lenne. A személy következik először, vagy jön először és utána talán az állampolgár.

A 4. oldalon a piactudomány és a hatékony szociálpolitika nem biztos, hogy összetartozó kérdés, legfeljebb akkor, ha ellenpontoszni akarjuk. A szociálpolitika mehetne hátra az előbb említett kérdésekhez.

Az 5. oldali környezetvédő gazdaságnál az a személyes véleményem, hogy a környezetvédelem nem általános kérdés. A környezetvédelem jó megoldása akkor lehetséges, ha mindenki a saját területén, a bányásztechnológus, a kohásztechnológus és mindenki más jó technológiát tervez, akinek tervezés a feladata, és akinek a végrehajtás a feladata, az fegyelméletesen végrehajtja. Nem a környezetvédők tudják csökkenteni a környezeti káros hatásokat, hanem mindenki, aki bármit csinál, és a környezetvédők ezt csak regisztrálni tudják, vagy az általános kérdést irányítani.

Ugyanitt az 5. oldalon — bár kimondott közgazdász sem vagyok — a forint konvertibilitása és a jó forint talán pontosabb megfogalmazást érdemelne. Ugyanis a forint konvertibilitása a közeljövőben aligha biztosítható, mivel az nemcsak elhatározás kérdése, hanem a tulajdonviszonyok, a termelési viszonyok és az eredményes gazdálkodás feltételei is szerepet kapnak benne. A jó forint pedig relatív dolog — általában. Különösen nemzetközi összehasonlításban.

A 7. oldalon a lelkiismeret és vallásgyakorlásnál a második sorban van, hogy biztonságot és érvényesülést a világnézettől függetlenül. Itt a biztonságról nem derül ki, hogy ez anyagi biztonság, személyi biztonság, vagy esetleg az államhatalommal szemben kell védeni az embereket.

A 7. oldal alsó sorában, legutolsó sorában a nemzeti függetlenség és a barátság került egy sorba. És a következő oldalon, a 8. oldalon a barátság egy teljesen más csoportban szerepel. Úgy érzem, hogy talán az utóbbi helyen, a 8. oldalon kellene a barátságot szerepeltetni, mivel inkább oda illő.

És még egy apró megjegyzés: a 6. oldalon, a családnál a 2. sorban — leszakadásuk megállítása stb. Nem érthető a szöveg. A családok támogatását, hogy betöltsék hivatásukat, leszakadásuk megállítását — nem lehet értelmezni, hogy honnan szakadnak le a családok.

Ennyit részleteiben, és még egyszer kifejezem azt a véleményemet, hogy erre a programra szükség van, bizonyos pontosítással a politika kérdésének kell eldönteni, hogy jelenleg milyen hosszú időszakra vállalhatjuk ezt a programot, és ezen döntés után lehet az egyes tézisekben, illetőleg kell az egyes tézisekben a konkrétumot hosszabb távra vagy rövidebb távra megszabni. Garanciát természetesen ebbe a dokumentumba beépíteni nem lehet. De amikor célokat, ígéreteket teszünk, ami a későbbi politikai küzdelemben döntő elem lesz, akkor talán célszerű lehet egy rövidebb távú és mértéktartó, de teljesíthető célkitűzésrendszerrel vitára bocsátani, illetőleg kiadni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Korom Mihály elvtárs, utána Tétényi elvtárs következik.

KOROM MIHÁLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Valóban rövid idő telt el az akcióprogrammal kapcsolatos elhatározásunk és az előterjesztés között. Osztvá az előttem szóló elvtársak véleményét is, magától értetődően ez a körülmény jelentkezik a megfogalmazásokban, jelentkezik egyáltalán az előterjesztésben.

Egyetértek azzal, amit Berecz elvtárs úgy fogalmazott meg, hogy ez a most napirenden lévő téma, tehát az akcióprogram, ez a stratégiára épülő, de mégiscsak a mostani, mai meg a holnapi közeljövő feladatait is kell hogy magába foglalja. Ez persze mindjárt azt is jelenti, nagyon nehéz egy ilyen akcióprogramot kidolgozni és véglegesíteni, de meggyőződésem szerint erre van lehetőség. Van lehetőség, két-féle módon, gondolom én. Az egyik úgy, hogy talán magában az akcióprogramban bizonyos csomópontokat lehetne képezni; a másik pedig az, hogy a bevezető részben valahogy arra utalni, arra a körülményre utalni, hogy összerosóódik, vagy összekapcsolódik a közeli és a távolabbi feladatoknak és céloknak a meghatározása is, tehát ezt így kellene felfogni. Talán azt is hangsúlyoznám, hogy a nem távoli részét az akcióprogramnak a XIV. kongresszusig kellene [igazából] megcélózni és addig érvényesnek tartani.

A bevezetőben hangsúlyoznám még azt is, hogy az akcióprogramban foglaltak kibontása napirenden van, folyamatos feladatokat jelent, és tulajdonképpen egy cselekvést jelent, illetve konkrét irányvonalat jelent a konkrét cselekvésekhez is.

Mondtam, nehéz ennek a témának a kidolgozása, valóban inkább ilyen vázlatoszerű és jelszószerű, de azt hiszem, [hogy] sokkal többet most kidolgozni nem lehet, vagy nagyon nehéz. Valahogy úgy vagyok vele, hogy sok is, ami benne van [az előterjesztésben], meg kevés is. Most ennek a kérdésnek a feloldása az egyik feladata a Központi Bizottságnak.

Egyik feladatunk az is, hogy azon is elgondolkozzunk, vajon hogyan fogadja majd a párttagság a kikerülő és elkészítendő dokumentumot vagy akcióprogramot. [Úgy-e, hogy] ezzel az akcióprogrammal a mai felgyorsult, bonyolult világban fel tudjuk-e venni a kívánatos fordulatszámot, amit a társadalom fejlődése igényel a kommunisták százezreitől, a párttagok százezreitől. És nemcsak a vezetésről, hanem hangsúlyozom, hogy az egész párttagságról van szó, a fordulatszám felvétele tekintetében.

Azt gondolom, hogy megfelelő pontosítással és megfelelő kiegészítésekkel ez a feladat elvégezhető. Anélkül, hogy nagyon belemennék a részletekbe, a következőket szeretném javasolni, pontosításra:

Nem hiszem, hogy az jó kifejezés például, hogy társadalmilag ellenőrzött erős kormányra van szükség. Erős kormányra van szükség, egyetértek. De nem tudom, ez így nem irreális-e, hogy a társadalom által ellenőrzött kormány. Ez azt sugallja, hogy valamiféle közvetlen ellenőrzés, pedig nem tudom, hogy ez most napirenden van-e. Nem az kellene-e, vagy szerintem inkább az kellene, hogy az Országgyűlés által — tehát így közvetett úton a társadalmi ellenőrzésről is szó van természetesen, [hogy az Országgyűlés által] ellenőrzött erős kormányra lenne szükség. Vagy például: nem tudom én sem, nem tudok mit kezdeni azzal, hogy az ifjúság szabad fellépése és politizálása. Ez rendben is van, és helyeslem, de talán valahogy mégis pontosítani kellene egy mondattal, hogy mit is értünk ez alatt.

Eltársak! Én hiányolom az előterjesztésből — igaz sok minden benne van, és elég hosszú —, hogy például nincs szó benne a közrendről és a közbiztonságról. Az van, hogy rend és biztonság, de azért ez a kettő nem teljesen azonos — és különösen nincsen szó arról, hogy törvényesség. Nem hiszem, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt akár rövid távon [akár hosszú távon] nem fordítana vagy nem fordíthatna figyelmet erre a témára, a törvényességre. Az alkotmányosságra.

[Ha már itt az alkotmányosságról van szó,] Medgyessy elvtárs itt elmondta az Alkotmánnyal és a törvényekkel kapcsolatos véleményét, nincs egyedül ezzel a nézetével, most nincs ez a dolog így konkrétan napirenden, de mégiscsak azt mondom, hogy ennek az Országgyűlésnek a legitimitását meg kellene tartani, meg kellene őrizni. Igaz, hogy van lehetőség az Országgyűlés önfelosztására rendkívüli esetben, események közepette — de talán ezeket az időszakokat még nem lehet olyannak tekinteni — mondom én.

Berecz elvtárs beszélt — egyébként szépen, és én is egyetértek vele — a fegyveres erőkről. De valahogy a fegyveres erőkről itt, ebben a dokumentumtervezetben nincs szó. És különösen arról nincs szó, hogy a Magyar Szocialista Munkáspártnak a jövőben is törekvése kell legyen a honvédelemről való gondoskodás. Igaz, benne van az előterjesztésben, a javaslatok között, hogy majd a fegyver nélküli világ — nem úgy, hogy ekevasat kovácsolunk a fegyverekből —, az helyes távlati célkitűzés, de azt gondolom, hogy addig is a pártnak feladata a honvédelemről való megfelelő gondoskodás, a haza védelméről való gondoskodás.

Nem akarok a részletekbe belemenni a továbbiakban sem, de oda van vetve egy szó erejéig valahol, hogy koalíció. Én azt gondolom — és azt hiszem, értem, miről van szó — talán oda kellene írni azt, hogy koalíció kivel, miként, hogyan. Mégiscsak valami olyasmi alapon, hogy akikkel a társadalmi fejlődés során, a szocialista társadalmi fejlődésben együtt lehet működni. Nem csak úgy, önmagában, hogy koalíció.

[Eltársak!] Nem tudom — felvetem — állami vonalon nagyon sok szó van a más országokkal való kapcsolatokról. Helyesen egyébként, a Szovjetunióról is szó van, de mint mozgalomnak, talán az internacionalizmust is célszerű lenne hangsúlyozni egy mondat erejéig, hogy közösséget vállalunk mindazokkal a haladó erőkkel és haladó eszmékkel, amelyek a társadalom átalakításáért vagy egy új társadalom építéséért harcolnak.

Be is fejezem [elvtársak] még egy dologgal. Berecz elvtárs helyesen mondja, hogy a pártban van egy befelé fordulás. Fölvetem, hogy ennek a megváltoztatása

céljából — és Berecz elvtárs is most a címzetteknel a párttagságról beszélt főleg —, nem kellene-e visszatérni mondjuk a KB agit. prog. ügyeivel foglalkozó elvtársainknak, vagy magunknak is meg a megyei bizottságoknak — a pártnapok szervezésére és rendezésére. [Elvtársak,] ne csak mi, kommunisták, magunk között tárgyaljuk meg ezeket a kérdéseket, hanem nyílt, nyitott pártnapokon. Azt hiszem szükség lenne erre. Ebben az esetben is, és más esetekben is. [Köszönöm szépen.]

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tétényi elvtárs következik, utána szünetet tartunk; a szünet után Szilágyi elvtárs következik.

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Február 11-én este, amikor a tömegtájékoztatási eszközök hírt adtak a Központi Bizottság kétnapos üléséről, én úgy fogtam fel, hogy gyakorlatilag megkezdődött egy bizonyosfajta választási küzdelem. Tetszik vagy nem tetszik, ez tulajdonképpen így van. Azért mondom ezt el, mert meggyőződésem, hogy ebben tényleg szükségünk van egy képviselhető programra.

Nehéz a helyzetünk, több okból: a negyven év terhei, amik ezekből terhek, azonkívül kormányzó párt lévén, nem tehetünk megalapozatlan ígéreteket, de ugyanakkor szükségünk van arra, hogy a céljainkat meg tudjuk határozni. Egyébként az eddigi vita is tulajdonképpen e körül fordul, és e körül játszódik le, hogy mennyiben tudjuk ezt a programot megalapozni. Szeretném hozzátenni, hogy bizonyos mértékig a kormányzó párt előnyeitől meg vagyunk fosztva, kevésbé befolyásoljuk a különböző tájékoztatási eszközöket, és én ebben elsősorban a saját önkorlátozásunkat és helyes önkorlátozásunkat érzem, de nemcsak azt, mint ez általában az ún. nyugati demokráciáknál a kormányzó pártoknál szokásos.

Tehát ezt az anyagot is úgy olvastam el, hogy szükségünk van egy ilyen típusú programra.

Teljesen egyetértek Medgyessy elvtárral, az első kérdés, ami felmerül a párttagoknak a részéről, amikor elolvassák ezt a programot az, hogy hol vannak a garanciák. Ezt azért tudom elmondani, mert jónéhány kibontakozási, stabilizációs stb. stb. programnak a magyarázatában vettem részt és a védelmében, s akkor is mindig az merült fel, hogy hol vannak a garanciák.

Én úgy gondolom, hogy ezzel ennek a dokumentumnak többet kellene foglalkoznia. Lehet, hogy részben egyes szövegrészekben elhelyezve, lehet, hogy külön pontban is, mert az addigi programok tanulsága azt mutatja, hogy erre szükség van és erre igény van.

Én azt mondanám, hogy a garanciák között lényegesnek kell tekinteni a párttagság százezres tömegeit, akiket meg tudunk nyerni ennek a programnak. Lényegesnek kell tekinteni azt, hogy az elmúlt évtizedekben és az elmúlt években is a párt felismerte a hibákat, kezdeményezte sok hibának a felszámolását, és volt olyan eseménysorozat, amikor ezt a párttagság kezdeményezte. S a párt egésze, struktúrája erre már módot adott. De hozzá kell tenni: minden, a hibánktól való elhatárolódás mellett is az eddigi történetünk során elért legfontosabb pozitív értékeket azért is, mert ezeket meg akarjuk őrizni.

Egy dolog véleményem szerint azért elkerülhetetlen, vagy legalábbis nagyon rossz lenne, ha el kellene kerülni, hogy beszéljünk róla, mert nem tudunk konkrétumot mondani, mert nem tudnánk konkrétumot mondani, nekünk az életszínvonal legközelebbi években való alakulásával kapcsolatban voltak elgondolásaink a 87-es

kormányprogramnál. Meg kell nézni, hogy ezek az elgondolások mennyiben realizálhatók, mennyiben érvényesek ma még, s ennek megfelelően, mit tudunk vállalni az életszínvonal tekintetében a következő egy-két évben.

Ami a program hatókörét illeti. Választási programról van szó lényegében, tehát a 95-ös évig tart elgondolásaink szerint.

Néhány konkrét kérdést.

Én is úgy gondolom, hogy az új Alkotmány egyedül önmagában nem minősít. Fontosnak tartanám, még akkor is, ha ez később tárgyalásoknak a napirendjére kerül, hogy mit értünk ez alatt, hogy az új Alkotmány szocialista legyen és a szocialista vívmányokat védje.

Ami az egyén és a közösség biztonságát illető részt illeti, nem fogok minden részletet elmondani, de egy-két olyat, amire külön szeretném felhívni a Központi Bizottság figyelmét.

Én a törvényes, ellenőrzött és humánus jogszolgáltatást feltétlenül szükségesnek tartom, és beleillőnek tartom ebbe a programba. Úgy gondolom, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt részéről előremutató, haladó tett lenne, ha kimondaná, a programjára tűzné a halálbüntetés eltörlését, az emberi élet sérthetlenségét. El tudom képzelni, erre ma a társadalom hangulata még nem érett meg. Ennek ellenére nem egy példa van arra, hogy a kommunista pártok vállalták olyan céloknak a kitűzését, programra tűzését, amelyhez csak később lehetett megnyerni a közvéleményt.

Én is nem kielégítőnek tartom a gazdasági részt. Úgy gondolom, hogy a gazdasági teljesítmény növelése elengedhetetlen része és feltétele az előrehaladásunknak. S külön felhívnam a figyelmet arra, hogy a politikai hagyományainkkal és az ország helyzetével is összhangban van az, hogy külön a gazdasági részen belül az agrárgazdaság helyzetéről néhány szót ejtsünk.

Néhány egyéb részletkérdésen kívül egy dolgot szeretnék még javasolni a nemzeti függetlenséggel és a népek szabadságával kapcsolatos sorban, ami a 7. oldal utolsó sora: a népek mellett a nemzetiségek szabadságát és egyenjogúságát is. Köszönöm szépen a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak! Pont egy félóra szünetet ajánlok, utána Szilágyi elvtársé a szó. Bocsánatot kérek egy pillanatra, felolvasom a cikklistán, aki nem volna rajta, legyen olyan kedves, szóljon. Szilágyi elvtárs, utána Maróthy elvtárs, Nyers Rezső elvtárs, Horváth István elvtárs, Ördögh Szilveszter elvtárs, Berend T. Iván elvtárs, Gyuricza László elvtárs, Mórocz Lajos elvtársat írtam fel. Aki még hozzá kíván szólni, tessék szívesek [*sic!*] egy pillanatra erre jönni. — Bereczky Gyulát felírom.

S z ü n e t

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: [Kérem.] elvtársak! Tessenek helyet foglalni; már hét perccel túlléptük a magunk számára engedélyezett ebédidőt. Átadom a szót Szilágyi elvtársnak, Szilágyi elvtárs után Maróthy László elvtárs következik.

SZILÁGYI TIBOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon köszönöm a lehetőséget, hogy ilyen előkelő helyen és nyugalmas szünet után kaptam szót. Igyekezem megvizsgálni azzal, hogy rövid leszek.

Ha megengedik, bizonyos közérzeti tényezőkről szeretnék beszélni, ami úgy gondolom, az én személyes közérzetemen túl meghatározza mindannyiunk közérzetét, tehát a hivatásosokét is és az ilyen magamfajta öntevékeny aktivistákét is.

Egy nagyon rövid áttekintés: a pártértekezlet számomra szenzációs hatása természetesen az országban is tovább gyűrűzött, és akkor rengetegen felhívtak telefonon az én szakmámból is, és hadd ne soroljak neveket, de mondjuk a 80 éves Feleki Kamill is benne volt, és gratulált ahhoz, ami ott történt. És azóta nem hívnak fel telefonon, mert várják, hogy történjen valami, és én járok-kelek az országban, és naprakészen érzékelem azokat a politikai hatásokat, amik érlelődnek bennünk, itt formálódnak és a közvéleményben lecsapódnak. Ez alatt a tíz hónap alatt, ami eltelt a pártértekezlet óta, ha egy akkor születendő csecsemőt vagy fogant csecsemőt veszek alapul, akkor az most megszületett, és ezt az egy hónapos csecsemőt, vagy pár naposat — mert március elején vagyunk — valamennyire fel kellene nevelni, és ez egy nagyon-nagyon nehéz szülés volt, de mindenképpen kötelességünk életben tartani.

Na most, félretéve ezeket a hasonlatokat, én ehhez a programhoz csak annyit szeretnék mondani, hogy én szenzációsnak tartom, és emellett mindazokkal maximálisan egyetértek, akik kifogásolják — hát én ezt nem néztem át se stilisztikai szempontból, se nem vagyok olyan szakember, hogy mindenféle tényeket végig tudjak benne lapozni —, de az, hogy ez alatt a tíz hónap alatt, amióta én ebben a testületben ülök, ez egy történelmi jelentőségű dolog, az teljesen biztos. Én azt mondtam: egy nagyon jó csapatban ülök, meg szoktuk beszélni közben a dolgokat, és a szüneteket sem arra szoktam felhasználni az évésen kívül, hogy protokolláris beszélgetéseket folytassak, hogy ez az anyag pár évvel ezelőtt szamizdatnak számított volna. Azért ez nem akármilyen, és ebből kellene tulajdonképpen kiindulni, mert nagyszerű.

Természetesen, maximálisan egyetértek azokkal, akik kifogásolják azokat, hogy milyen ténytényezések, milyen megoldhatóságok és milyen beváltható ígéretetek vannak mögötte. Maximálisan egyetértek Medgyessy Pétertől kezdve mindenkivel, akik azt mondták, hogy nyilván nem lehet olyat ígérni, amit nem tudnak beváltani. Én azt hiszem, ennek nem is az a feladata, hanem az volna nagyszerű, ha olyan gyakorlati intézkedések követnék — nyilvánvaló, nem lehet beleígérni a világba, hogy az első lakáshoz jutáshoz joga van mindenkinek, lehetősége is kell legyen; az volna a szenzációs, ha ez után a programnyilatkozat után meglennének azok a kormányzati intézkedések, amelyek azt mondják, ilyen és ilyen feltételek mellett lakást kapsz, kölcsönt kapsz stb., és ebbe sorolhatnék még sok mindent.

Tehát maximálisan egyetértek azokkal, akik a gyakorlati részét és azok megvalósítását kifogásolják. Én ezt egy történelmi anyagnak és szenzációsnak tartom, ugyanakkor maximálisan egyetértek vele. Egyetlen szlogen nincs benne. Én azért el szoktam olvasni mindent, a foglalkozásom ártalmával is jár, hogy időm ugyan kevés van, de szimultán olvasok én a Kaputól, a Hiteltől kezdve a naprakész röpcéduláig mindent. Azt hiszem, minden olyan alternatív szerveződésben vagy pártban, amelynek programját mi tisztességesen felvállalhatjuk, és fel kell hogy vállaljuk, ez maximálisan benne van. Ez azért egy szenzációs dolog. Tehát én emellett érvelve nagy kedvet szeretnék ehhez csinálni, és szenzációs, nagyszerű dolognak tartom.

Mit tartok még nagyon jónak ebben az eltelt tíz hónapban? Természetesen Önökkel együtt én is végigültem itt nagyon fárasztó napokat. És mindenféle kétségek között vívódtam és miután elkezdődött az érdemi munka, mert természetesen nem

minden nap egyformán érdekes, nem mindig voltunk szinkronban a kinti eseményekkel, és szerencsére, értem nem jön szolgálati kocsis és elég közel lakom, úgy-hogy én kiszellőztetve a fejem, végig tudtam gondolni azokat a kétségeimet, amikor sétálok, vagy amikor jöttek értem és vittek máshová dolgozni, és az én közérzetemet is borzasztóan meghatározta az, amikor itt nagyon-nagyon sokan azt mondták, hogy nincs program, meg kétségek, meg mi lesz, meg ez, meg az, meg amaz. Most úgy érzem, a sok kétség után, hogy ez egy olyan fordulópont, amit naprakészen még abban is le tudok mérni, figyelve természetesen az eseményeket — az a külpolitikai nyitás, épp mondtam a Horn elvtársnak is —, amelyek az utóbbi hónapokban történtek, amelyek világszenzációnak számítanak, amelyek minden óvatosságot nélkülözve, harcosan, világtámogatással kiállni külpolitikailag is, örömmel nyugtázom azt, hogy Fejti elvtárs tárgyal, beszélget, felvettük a kapcsolatot [sic!]. Sok minden más is történik, ugyanakkor ugyanilyen alapvető, óriási jelentőségűnek tartom a történelmi albizottság munkáját, mert az azért nem akármilyen szituáció, hogy ebben a nehéz gazdasági helyzetben, amikor mindannyiunkat érintenek bizonyos áremelések, ennek tükrében nem az áremelésekről beszélt az ország. Tehát nyilvánvaló, nem arról beszélt elsősorban. Ez egy nagyon-nagyon fontos dolog, drámai volt számomra ennek az egész 56-os anyagnak a tárgyalása.

Nagyon sokszor természetesen nem azért nem szólok hozzá, mert nem volna mondanivalóm, hanem úgy érzem, hogy rengeteg illetékesebb van nálam ebben, de az is drámai — ha szabad ezt a hasonlatot használnom hatásként egy színész számára —, hogy különböző korosztályok hogy nyilvánulnak meg. Ez egy borzasztó érzékenység. Természetesen másként reagál az a korosztály, amely szenvedő alanya volt akár fizikai gyötrelmekkel [is] ezeknek az eseményeknek; és itt rengeteg érzékenység van.

De mindezt összefoglalva és tényleg befejezve, azt hiszem az őszinteség, a tisztesség, az igazság, igazságosság és bárhova nézek, nagyon jó támpontokat találok ebben az anyagban arra, amit aztán természetesen a szakemberek feladata kidolgozni. Azt hiszem, maximálisan alkalmas arra, hogy élére álljon az eseményeknek. Az elmúlt hónapokban azt fogalmaztam meg magamnak a számtalan hozzászólásból, vitából, jogos, vélt félelemből, sérelemből — és a sajtóból, és az egész 40 [valahány] év történelméből —, hogy hosszú távon érdemes — és csakis — tisztességesnek, becsületesnek, embernek, szabadnak lenni, és ha egy mód van rá, még szakembernek is a szakterületén, és akkor 30 év múlva, ha megkérdeznek valakitől valamit, nem kell letagadni vagy hazudozni.

Nekünk többek között még az is feladatunk, hogy a magunk politikai erejével szakembereket állítsunk a területre, az élet minden területére, akik ezt a nagyszerű elvi állásfoglalást a gyakorlatba átviszik, tulajdonképpen a miniszteri kinevezéstől a színházigazgatóig. S ha ez úgy működik az élet egyéb területén, akkor engem tulajdonképpen nem ér csalódás. Ha talán az elmúlt 25 évben szereztem valamiféle szakmai tekintélyt magamnak, azon csorba esne azáltal, hogy most járok az országban azért, mert a Központi Bizottság tagja vagyok; tehát a dolgok összefüggnek. Ehhez kívánok magunknak nagyon sok erőt. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Szilágyi elvtárs, Maróthy elvtárs következő, utána Nyers Rezső elvtárs.

MARÓTHY LÁSZLÓ elvtárs: Kedves Elvtársak! Úgy látom, eljutottunk abba

a szakaszba, amikor már nemcsak kidolgozunk, hanem összegezzük is. Legalábbis ez az írás és a szóbeli bennem ezt a reményt és lehetőséget kelti.

Amit hallottam, biztató és jó, tisztességes, látva több párt, pártkezdeményezés, csoportosulás programját, itt gazdasági felelősségről is szó van, ami másoknál inkább kirótt feladatként jelenik meg. Én is társulok azokhoz, akik úgy fogalmaztak, hogy a leírtakat, ami nekem úgy tűnik, mint amikor egy lexikont szerkesztenek, és a címszavak megvannak, de a címszavaknak a körülírása még nem precíz. Halatlan szigorú rendbe kell szedni ezeket címszavakat, egymáshoz csoportosítva és akkor valójában az általunk kívánatosot fogjuk kifejezni. Szerintem jó a műfaj. Azt is mondtuk a múltkor, hogy egy rövid távra szóló mondanivaló kell ebben a kavalkádban, ami jelenleg található. Ha mindenki nyilatkozik önmagáról, vagy az önmaga szervezte pártról, a pártok egymás közötti viszonyáról, esetünkben nyilván kérdeznek bennünket a párt múltjáról, nyilatkozik mindenki pluralizmusról, többpártrendszerrel, demokratikus szocializmusról, intézményrendszerrel, hatalomgyakorlásról, nohát mindebben a kavalkádban feltétlen szükséges és indokolt, amit most vállalunk, hogy mire törekszik a Magyar Szocialista Munkáspárt. A műfaji jegyek között van egy olyan, amit mások nem használnak okkal, és ennyivel könnyebb a dolguk. Tudniillik nem hatalmon lévő pártok. Mi hatalmon lévő párt vagyunk és nem egyszerűen csak a szándékot, hanem valahol a szándéknak a napi gyakorlattal való összevetése is egy ilyenféle nyilatkozatban is elkerülhetetlen. Ezt mindjárt úgy is szeretném ajánlani, mint egyik rendezőfelvet és egyik szempontot a fogalmazványhoz. Ezek után néhány hangsúly a szerkesztéshez.

A cím: Szabadság, igazságosság, szolidaritás — nagyon olvasmányos, fülbemászó, mégis a „Liberté, Égalité, Fraternité!” jut eszembe és a szabadság itt a magyar szóhasználatban tágabb, mint ahogy mi akarjuk; itt személyes szabadságról beszélünk. Ajánlanám meggondolni, mert illik a mondanivalóhoz, ha ilyet akarunk, akkor úgy mondjuk, hogy demokrácia, igazságosság, szolidaritás. A személyes szabadság a demokrácia fogalmában nagyon jól definiálható.

A másik ilyen ajánlott hangsúly a párt kérdése, és itt [már] azt gondolom, hogy nagyon élesbe fogunk lőni. A rövideg kedvéért mondom csak. A múltkor elkerültünk egy pártszakadást; a pártszakadást viszont még nem kerültük el olyan tekintetben, hogy más, mások, más ügyek kapcsán még előjöhet. Meg kell újulnia az MSZMP-nek, s a megújulásnak különféle módja létezik. Azt, hogy mi most a pártot definiáljuk, az egyúttal azt is mutatja, hogy milyen párt akarunk lenni. Fogalmazzuk meg ebben az összefüggésben. Érdekes dolgokat hall az ember, aztán számol. Hallottam — általam nagyon tisztelt elvtársunktól, ő a Központi Bizottság tagja —, hogy már nagy különbség nincs köztünk és a szociáldemokraták között. Odafigyel az ember, gondolkodik rajta, aztán elkezdtem számolni, hogy én már a szociáldemokrácia gyakorlatát nem ismertem, de ismertem a leírásokat. Sokakkal együtt úgy neveltek, hogy a rózsaszín nem a legjobb szín, a vörös az egyértelmű. Vajon, ha mi így beszélünk, és az MSZMP-nek a jövődöbeli tartalmát fogalmazzuk meg, akkor hogy helyes ez? Hogyan tudjuk tartalmasítani?

A szövegben nekem tetszik a leírás, csak ilyenképpen látom szükségét összerendezni és ajánlok egy dolgot megfontolásra. Ha mi a pártunk jellegét akarjuk és nem leíró módon, de mégis üzenetszerűen rögzíteni, nem használhatnánk-e az egyébként közkeletűen forgalmazottat, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt reformkommunista párt? És mondhatjuk utána, ami nagyon illik hozzá — a 8. oldalon fogalmazott —, hogy a munkásmozgalom évszázados hazai és nemzetközi

tapasztalataira építő, egyesült párt. Nem tagadva a tartalmát, de figyelve arra is, hogy az MSZMP tagságának a zöme az előbb mondott módon nőtt föl és iskolázódott. A párt megújulása érdekében ennek a pontos definiálása nagyon kell.

A másik ilyen csomópont — nem kerülném meg, nem kerülhetjük meg, az MSZMP-nek a múltjához való viszonyát egyértelművé kell tenni végre, mert téblábolni fogunk és csetlünk-botlunk körülötte. Az egyes embernek az önmarcangolásától a pártnak a legitimitásáig bezárólag, mindenféle gondunk van. Én azt hiszem, hogy lassan összeáll, az előadói beszéd ezt már jobban példázta. De valamiféle rendet kéne teremteni és mondjuk ki, másutt már fogalmztuk, itt is sokaktól elhangzott, szigorú elhatárolódás a sztálini modelltől, szigorú elhatárolódás a törvénysértésektől és nem használnék mettől meddig időhatárokat. De ugyanakkor én merem vállalni és személy szerint föl is vállalom a dinamikusan megújulni tudó Magyar Szocialista Munkáspártot, amelyik egy nagyon nehéz helyzetből hozta föl az országot, óriási erkölcsi tartalék, nagy hagyaték, erről lemondani egy borzalmas vétek lenne. Valahol letisztítanám azt, hogy az újnak az igénye úgy jelenjék meg történelmietlenül, hogy azt a múltunkon feltétlenül számon kérjük, azt a vonást, amit ma gondoltunk ki, és ma fogalmztunk meg.

Miután én magam is azok közé tartozom, akik a megújulásnak sokféle önvizsgálódását végzik el, és módom is volt követni ezt az időszakot, mi az, amit én ebben az elhatárolódásban szükségesnek látnék kimondani? Meg merném fogalmazni, egyik nagy gondunk volt, nem újként mondom, csak így csoportosítva, a tagság nélkül politizáló pártvezetés. Itt volt az egyik nagy hibánk, mély meggyőződéselem. Megannyi példája volt, számos vita esett, példák sokaságát tudnám felsorolni, az egyik nagy gondunk ez volt, és ennek isszuk a levét. A másik, amelyik nagyon kedves volt és nagyon jól viseltük, aztán bizony mégiscsak valahol az inercia innen támadt, ez a paternalizmus. Ez egy örök tanulság. Nem bántóan, de mint valóságot meg kell mondani, hogy ez nem lehet egy demokratikusan szervezett pártnak, egy modern pártnak a belső működésére alapvetően ránehezedő vonás.

Tisztázatlan fogalmak: amikor mindig a folyamatosságot emlegettük, noha annak mondtuk a tartalmát is, de én ezt elhagynám és azt mondanám, hogy a megújulás, a folyamatos megújulás, az lehet az igény, és az lehet a fő jellemző. Itt a folyamatosságra, és nem a megújulásra tettük a hangsúlyt. S elhatárolnám magunkat attól, amit ebben a teremben 74–75-ben hoztunk, a hibás gazdasági és elosztási politikától. Jól emlékszem arra a vitára, ami itt hangzott el, nagyon szenvedélyes volt. Az egyik iránya az, amikor azt mondtuk, megállítjuk az olajválságot a határon, a másik iránya az volt, amikor azt mondtuk, hogy szocializmus 4–5 százalékos gazdasági fejlődési dinamika nélkül nem létezik. Itt hangzott el, itt volt rosszul állítva a váltó, és utána ez a váltó igazából véve nem működött.

Én ezekben látom azokat a csomópontokat, amelyek a múlthoz való viszonyunk rendezéséhez megfogalmazhatók és megfogalmazandók.

A következő csomópont épp abból adódik, mert hatalmon lévő pártról van szó; nem egyszerűen csak deklarálni, hanem közben működni, élni kell. Egy átmeneti időszakról van szó. A múltkor megtárgyaltuk ennek az időrendjét, én ma is azt tartom jónak — Medgyessy Péter elvtárs ma kifogásolta —, de a mondanivalóm szempontjából az időtartam az érdekes.

Valamit nekünk mondani kell az átmeneti időszakra is, lett légyen az egy esztendő, vagy kettő, hogyan gondoljuk? Ez az átmeneti időszak nemcsak történülik, [sic!] ahogy mondják, hanem vezénylődik is, befolyásolható is, és ezeken a megbe-

széleseken nyilván a megegyezés egyik tételének kell lenni *[sic!]*. Ma igényt és irányt mondunk, de hozzá szeretném tenni, hogy az átmeneti időszakban, legyen az egy év vagy kettő, egy dolgot, mint Központi Bizottság, mint az MSZMP Központi Bizottságának én ajánlanék deklarálni: a politikai csatározások, csetepaték, a politikai alakulatok megformálódása időszakában is az államszervezetnek működnie kell. Mert, ha ezt az átalakulást olyképpen csináljuk meg, hogy közben az állam ellehetetlenül a parlamenttől a kormányon át egészen a helyi közigazgatásig, borzalmas károkat fogunk okozni, és olyan helyzetet teremtünk, ahol a kialakuló új politikai gyakorlatnak tulajdonképpen egy félelmetesen nagy teherrel kell szembenéznie.

Van még egy vonása, amit föl vállal ez az anyag — és ajánlom exponálni — és ebben is részben vállalt felelősségünkről, de mégiscsak eltérő vonásról van szó. Mi a kibontakozás útját nem jelölhetjük meg mindenféle ígérményekben. Ez az út nagyon nehéz út lesz, sokszor elhangzott már itt. Nehéz lesz társadalmilag, nehéz lesz gazdaságilag. És a kibontakozás útjának én csak a munkát, a társadalmi felelősséget és a hazafias helytállást tudom megjelölni, mint igényt és mint vonást. Ne féljünk, és ne szégyelljük ezt megmondani. Szembe találtuk már magunkat ezzel és még inkább fogjuk a következő időszakban. Ezt vállalni kell és jobb, ha minél korábban szembesül vele a társadalmunk.

Végül tisztelt Központi Bizottság! Szó esett a környezetvédelemről. A környezetvédelem többrendbelileg inspirál, hogy egyetlen dologra a Központi Bizottságot próbáljam rávenni. És ez az inspiráció nem a tegnapi vendégeim⁶ voltak, hanem sokkal mélyebb meggyőződés vezet. Összegyűlt Londonban 124 ország, hogy az ózonproblémát rendezze. Ott meghallgattam [nem] egy tudóst, aki azt mondta, hogy ez az idej enyhe tél, ami a világon jellemző, féltő, hogy már az üvegházi hatásnak a következménye. Ha ez így van, akkor bekövetkezik az, amit magyar tudósok is, Gyarmati István, mások mondanak, hogy a környezeti károsodás robbanásszerűen fog bekövetkezni a világon. És mint ahogy már egypárszor a Föld történetében, okozhatja az élővilágnak a pusztulását. És az a technikai szint, amivel rendelkezünk, semmivel sem nyújt nagyobb biztosítékot ezek ellen, mint korábban a természeti állapotok időszakában. Ezért, mint korkövetelményt, mint szükségletet és mint a kor kultúrájának a részét e programba illő és megfogalmazandó az MSZMP-nek a szilárd pozíciója e tekintetben *[sic!]*. Nem úgy, hogy a gazdaságot kell környezetvédővé tenni, nem is az, hogy milyen a csinálmány része *[sic!]*. Deklarálnia kell, csatlakozva a világ szellemi áramlataihoz, hogy mi igazából környezetvédő társadalmat akarunk, a mondott terhek és a mondott figyelmeztetések mellett. Az egészséges környezetet állampolgárok elemi jogaként deklaráljuk. Erre nekünk megvan most a legfőbb törvénykezési lehetőségünk is. A Magyar Szocialista Munkáspárt a környezeti problémák globális megoldását szorgalmazza. Társadalmi megújulás részeként akarjuk kiterjeszteni a hazai környezetvédelmet, és az MSZMP kiáll természeti értékeink védelmére.

Tisztelt Központi Bizottság! Az emberi gondolkodás ma a személyiség tudat, a nemzettudat mellett a természethez való viszony által determinált. Ha mi ezt bele vesszük, akkor milliókat tudunk megnyerni ezáltal is, és mozgósítani is. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Nyers elvtársé a szó, utána Horváth István elvtárs következik.

NYERS REZSŐ elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Visszatérnék ahhoz a kérdéshez, hogy kinek is dolgozik az idő. Azt hiszem, tényleg nem mondhatjuk halálbiztosan, hogy nekünk dolgozik az idő. Most, a következő időszakban, egyáltalán. Azt hiszem, hogy a történelemnek ezekre az esztendőkre nincs parancsa. Ez a történelmi parancs szokta nálunk az Isten funkcióját betölteni, ne így fogjuk fel. Tőlünk, emberektől függ, azon belül tőlünk magyaroktól és tőlünk kommunistáktól függ, hogy kinek dolgozik az idő. Azt sem fogadom el, s javaslom, ne fogadjuk el, hogy ellenünk dolgozik az idő. Azt hiszem, az idő annak dolgozik, annak a politikai erőnek, amelyik tekintélyt tud magának teremteni, amelyik rokonszenvet teremt a maga politikája iránt, és határozottságot tanúsít egy jó politikai nyomvonalon. Erre most megvan a lehetőségünk. Tehát lehetséges, hogy nekünk dolgozik az idő, és mindent meg kell tgyünk, hogy nekünk dolgozzon az idő ebben a következő két-három [nagyon-nagyon] nehéz esztendőben.

Ennek a programnak a jellege, hogy szocialista-kommunista szellemben — mindig vegyék azonosan ezt énnálam — a nemzeti feladatokat felvállalja. Ez ennek az értéke, ez az előnye, és ezzel szerezhetünk támogatást és szimpátiát magunknak. Természetesen ilyen reformkommunista szemszögből ítéljük meg ma a nemzet helyzetét és a nemzet megoldandó feladatait. De így érthető a széles tömegek számára is.

Attól függ, hogy lesz-e garanciája ennek a programnak, hogy milyen párt áll mögötte. Én más garanciát semmit nem tudok elképzelni, mint egy eleven politikai erőt. Jogi értelemben garancia itt föl sem vetődhet. Szerintem intézmények sem jelentenek olyan garanciát egy politika szolgálatában, hogy azt mondjuk, van egy jó politikai program, meghatározott intézményeink vannak, tehát ez sikerülni fog.

Kérem szépen, Weimar óta nem szabad hinni az intézmények garanciájában. Csak az emberi cselekvésben szabad hinni. Milyen pártmozgalom áll mögötte, ez itt a kérdés. Hitelt szerzünk-e magunknak mint reformkommunisták, vagy nem szerezzük meg ezt a hitelt. Jó úton vagyunk afelé, hogy megszerezzük, de csak a kezdetén vagyunk.

Én Szilágyi elvtárs felszólalását nemhogy jónak, de üdítőnek tartom az elkámpisorodás időszakában. Így kell gondolkodni, azt hiszem.

Milyen reformkommunista párt vagyunk mi? Jól van leírva az anyagban, én támogatom ezt, Berecz elvtárs előadását is erről a kérdéstről. Nem hiszem, hogy a reformkommunizmus azt jelenti, hogy egy korábbi monolit egységet most fölcserélünk egy másik monolit egységgel, és ezt úgy nevezzük, hogy reformkommunizmus. És aki ettől egy jottányit eltér, vagy kicsit másként gondolkodik, annak már nincs helye a reformkommunizmusban. Ezt tisztázzuk magunkban így. De nem mindenkinek lehet itt helye. Aki igazában, szívében, agyában nem vállalja ezt a programot és ezt a politikát, amit mi most kifejlesztünk, attól barátságosan el kell válnunk. Barátságosan, de elválni. És akkor még mindig maradunk bőven a pártban, irányzatok is. Énszerintem itt két fő irányzat szükségképpen ki kell hogy alakuljon, és e két irányzatnak alkotó együttműködésben kell tudni kifejezni a párt politikáját, és küzdeni is érte. Ez az egyik irányzat egy reformokra törő irányzat. Nagyön-nagyön hosszú időszaka következik szerintem a reformoknak, képeseknek kell lenni nekünk mint pártnak, de főleg a kormánynak, Országgyűlésnek professzionalista módon vezényelni egy hosszabb reformfolyamatot. Mert ha azt mondjuk, hogy most modellt változtatunk, ez a modell nem fog létrejönni egy-két év alatt. Tehát egy hosszú időszakra szóló reform tennivalója jelentkezik.

Az egyik a pártban ez a reformirányzat, a másik, ezt különféle neveken szokták emlegetni, van úgy, hogy konzervatívnak emlegetik, van úgy, hogy rendpártinak emlegetik, én reálpolitikának emlegetem. A rendpárt kifejezést elutasítom. Fiatal szociológusok hangoztatják, hogy nálunk egy rendpárt van. Nálunk szerintem nincs és ne legyen rendpárt. Ha nem lenne lejárta a konzervatív jelszó vagy megjelölés, akkor azt mondanám, hogy reformerek és konzervatívok éljenek együtt, és alkotóan hassanak egymásra. De sokkal jobb kifejezés az, hogy egy reálpolitikus irányzatnak mindenképpen létjogosultsága van. Ezekben a reformidőszakokban szerintem a reformirányzat kell hogy betöltse a szerepét mondjuk a motornak, amelyik hajtja előre tevékenységében a pártot. A reálpolitikának funkciója van. A reálpolitikai irányzatnak is, hogy fék legyen, vigyázzon, nehogy a kocsi felboruljon. Meghatározónak a reformpolitikának kell lenni. Ez az én felfogásom a pártról. És aztán vannak még mások is, még több irányzat is lehet, de ezt tekintem a két fő irányzatnak, és ennek össze kell tudni fognia reformpolitikai alapon.

Azt hiszem, hogy a megújulás sokkal nagyobb ma és májustól mostanáig is még tart ez a megújulás. Nagyobb, mint amit mi cselekedve a mindennapokban felismertünk és nagyobb, mint amit kritikusaink vagy pláne az ellenzék ma elismer még. De ők se látják világosan a helyzetet. Ilyen nagy átalakulásnál nem tudom a pártmozgalmat sem máshogy elképzelni, mint hogy egy új felsorakozás kell legyen, és egy új sorakozó is. Amikor kiderül, hogy kik jönnek tovább. Ezt az új sorakozót bizonytalanul tettük meg. Azt hiszem, nem is tettük meg igazában, és azt hiszem, hogy ezután meg kell tenni, és az új sorakozó után, a sorakozó során le kell maradjanak tőlünk azok, akik a társadalmi közkerkölcsbe ütköző tevékenységet folytattak vagy belekerültek, akár jóhiszeműen, ilyen ügyekbe. Azoknak le kell maradniuk. De ezek nem annyian vannak, mint amennyit itt az ellenzék felsorolt. Nem igaz, hogy a magyar kommunista mozgalom döntő zöme nem önzetlen és becsületes emberekből állt. Ezt nekünk meg kell tudni védeni. És utána, ahogy ez a felsorakozás során bizonyossá válik, hogy politikailag egyetértenek velünk és a közkerkölcs alapján állnak, védenünk kell kádereinket. Jobban kell védeni, mint ahogy védeni tudtuk ebben az időszakban. Ennyit szerettem volna általában mondani.

Szó van itt az anyagban arról — Berecz elvtárs beszédében még hangzatosabban volt ez benne —, hogy a pártnak az üzemekből a lakóterület felé kell áthelyeznie a tevékenységének a súlypontját. Én ezzel egyetértek, csak a lakóterület megjelölést nem tartom politikusnak, és nagyon-nagyon szűknek. A lakóterület az a privát élet szférája. Az üzemekből nekünk szét kell áradni a társadalom egészébe, és a társadalom egész politikai szférájába kell kiterjeszteni a tevékenységünket. Így válnak politizáló párttá. Azt hiszem, ma ezt még nem tudjuk jól csinálni, ez egy következő időszak feladata, és a párt- és tömegszervezeti vonalnak valahogyan ezt a feladatot ugyanolyan bátran, ilyen reformer szellemben kellene felvállalnia, és aztán mindenütt megcsinálnia.

Én azt hiszem például, a kommunisták zavarban vannak a szakszervezeti mozgalomban ma. Más mozgalmakban is. A Hazafias Népfrontban nem kell mondjam, hogy komoly zavar van ma, és újra át kell politizálni. Ezek azok a szervezetek, amelyeket nem politikai párttá téve, politikailag függetleneknek maradván, de a kommunisták tevékenységét ezekben meg kell tudni jobban formulálni és meg is szervezni.

És aztán itt vannak a tanácsok. Hamarosan éles versengés tárgyai lesznek. Valamennyi önkormányzat, a szövetségi mozgalom is ilyen. Ennyit általában.

Kérem, a javaslattervezethez a következőket szeretném mondani. Az érték meghatározás. Három érték van itt felvetve: szabadság, igazságosság, szolidaritás. Én elfogadom ezt a három értéket. Az igazságosság itt a leginkább absztrakt, de akkor is elfogadom, mert a széles tömegekben élnek ilyen absztrakt fogalmak. Itt fölvetődött, hogy vagy a demokráciát, vagy a munkát vegyük még be. A demokrácia benne van a kifejtésben, ide nem venném be. A munkát belevenném, de az, hogy munka, önmagában ma már kevés. Tehát én azt javaslom, hogy vegyük be úgy, hogy az alkotó munka, vagy az alkotó munka tisztelete. Nem fogalmazok, majd aztán úgy kell megfogalmazni, hogy zenéje legyen az egésznek, tényleg a fülekbe kell hogy másszon. Tartalmilag én azt javaslom, az alkotó munka legyen a negyedik érték. Ebbe sok minden beleérthető. Nem minden munka. Mert nagyon sok az olyan munka, amit mi nem idealizálhatunk. Az is munka.

[Kérem,] a következő észrevételem a második oldalon van, a 2. bekezdés utolsó mondata így szól: „Meggyőződésünk, hogy ezek az értékek a szocializmus kiépülésével teljesedhetnek ki.” Egy kis apró módosítást javaslak. Azt hiszem, hogy itt most nem a szocializmus kiépüléséről van szó, legalábbis bizonyos értelemben nem, hanem azt úgy mondjuk, hogy a szocializmus elvei alapján teljesedhetnek ki. Tehát nekünk ma is a szocialista elvekért kell harcolni, és nagyon fontos, hogy hitelesen fogalmazzuk meg, mert különben a fiatalság egyszerűen szembeszáll velünk ebben a kérdésben — az értelmiségi fiatalság —, hogy mi az, hogy szocializmus. És a szocializmus mint társadalmi rendszer, ezzel a sztálini modellel, ez most meg-ingott? Vagy hogy mondjak erre még erősebb szót is: megbukott. Szóval ezt el kell kerülnünk. De ugyanakkor a szocializmus mint mozgalom nem bukott meg, mint meghatározott értékek rendszere nem bukott meg. És ezért az alkotmányozás során még nagyon erőteljes harcot kell majd folytatnunk.

Következő megjegyzés: a 3. oldalon az első, hogy új Alkotmányt. [Ezt már] kifogásolták mások is, hogy ez nem jó jelszó. Én is javaslom, hogy úgy fogalmazzunk, hogy jogállamot; azt hagyjuk meg, és utána azt mondjuk, hogy demokratikus szocialista alkotmányt. Visszatérve még egy kicsit a szocializmusra: ez nem mindenkinek fog tetszeni értelmiségi körökben, de szerintem ezt vállalnunk kell.

A leglényegesebb észrevételem kapcsolódik Hoós elvtárs és Medgyessy elvtárs észrevételeihez. Itt 12 fő pont van felsorolva, jó is ez a szám, ez olyan szerencsés, és történelmi hagyománya is van. Hagyjuk meg a 12-t, de én javaslak egy új pontot, amelyik egy új fő bekezdési pont, s aztán kifejtve ennek a lényegét, amelyik éppen arról szól, hogy nekünk most egy válságperióduson kell átjutnunk, határozottan, keményen vállalva a válsággal járó terheket és azok igazságos elosztását is, de a válságból való kilábalást, kemény kézzel. Nagyon divatos, közkedvelt lett Thatcher asszony, a thatcherizmust szerintem Thatcher asszony Angliában egy kifejlett demokráciában és egy konzervatív párttal, egy tőkés osztállyal és egy nemességgel, lordokkal a háta mögött valósította meg. Nálunk nincs Lordok Háza, nekünk nincs tőkés osztályunk, mert aki nálunk a tőkét kezeli, az is munkabért követel, úgyhogy ezt így nem lehet megcsinálni. De egy dolgot tanulhatunk Mrs. Thatchertól: szókimondást, keménységet, határozottságot. Ez nem is thatcherizmus egész egyszerűen, ezt lehet kommunista tulajdonságnak is venni nyugodtan. Ezért én azt mondom, hogy fogalmazzunk meg egy olyan aláhúzott mondatot, hogy határozott kormányzást — körülbelül ez legyen a tartalma —, határozott kormányzást a gazdasági válság megoldásában, a gyenge teljesítmények visszaszorításában, és aztán ide csoportosíthatunk át a 6. pontból és a 7. pontból is valamit, és akkor ez egy kerek pont lehet.

Én az új pont ellentételezéseként összevonhatónak tartom a munkavállalók társadalmi biztonságát és a társadalmi és létbiztonság újjáteremtését hirdető két pontot és akkor megmaradt a 12.

További apró észrevételek: a bürokrácia korlátozását kiszélesíteném egy kicsit, és azt mondanám e helyett a jelszó helyett, hogy: az állami túlszabályozás megszüntetését, a bürokrácia korlátozását. Ennek az első bajuszaként itt az van, hogy az embert szolgáló államapparátust — ide hozzátenném — és helyi közigazgatást. Mert azért ez nem azonosul az emberek fejében.

Az 5. oldalon szó van a forint konvertibilitásáról. Igaz, hogy egyfelől ezt meg kell hirdetni; igaz, hogy ezt nem lehet azonnal megcsinálni. Én azt javaslom, úgy fogalmazzunk: a forint konvertibilitását néhány éven belül. Nem tudom a „néhányak” a szemantikai értelme egészen pontos-e. Én úgy értelmezem, ez nem olyan nagyon fontos, ezt nem lehet számon kérni, de hát öt-hat év múlva azért már számon kérhetik, és akkor kérjék is számon, ha nem tudjuk megcsinálni.

A 6. oldalon szó van a nyugdíjak vásárlóértékének megőrzéséről, a nyugdíjreformról. Egy kicsit olyan ügyes összeállítás ez, mert először megőrizzük a vásárlóértékét, másodsor pedig hozzátesszük, hogy nyugdíjreformot csinálunk, ami nem őrzi meg a vásárlóértékét. De nem baj, ezt még így nem kifogásolom, a tervek homályossága, vagy a célok homályossága bizonyos manőverezési szabadságot jelent. Minden program úgyis így van. De én azt mondom, hogy ne általában a nyugdíjak vásárlóértékének a megőrzéséről beszéljünk, hanem a kis- és közepes nyugdíjak vásárlóértékének a megőrzéséről. Sajnos, ezt kell mondjam, de itt belőlem is kibújik a realpolitikus is.

8. oldalon: Milyen párt vagyunk? Az az első bajusz, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt a reformok pártja, én ezzel egyetértek, de beleszúrnám ide, a Magyar Szocialista Munkáspárt a széles néprétegek, a reformok pártja. Mert végeredményben azért a reformokat mi nem a vállalkozói szabadság érdekében csináljuk — ezt meg is kell mondani —, mi támaszkodunk — jól mondta Berecz elvtárs a beszédében — ezekre is, de szerintem, mi ne akarjunk a vállalkozók pártja lenni, a kisvállalkozók pártja sem. Mi ezeknek a kisembereknek, a széles néprétegeknek a pártja vagyunk, és a reformokat is ezért akarjuk csinálni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen Nyers elvtárs. Horváth István elvtárs, utána Ördögh Szilveszter elvtárs.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Amikor én elolvastam az anyagot először, akkor volt bennem egy kis meglepetés és bizonytalanság is, mert kétségtelen egy kissé szokatlan szövegezésű és szerkesztési felépítésű okmány. Aztán én tulajdonképpen kezdtem ezzel barátkozni, és én azt mondhatom, hogy így, most a vitában elhangzottakat is figyelembe véve, híve vagyok ennek az előterjesztésnek. Bár Berecz elvtárs az előadói beszédét befejezve, újból egy kis bizonytalanságot ébresztett bennem azzal kapcsolatban, hogy most fogadjuk-e ezt el, már úgy, hogy a szerkesztőbizottság még nyilván dolgozik rajta, vagy pedig jöjjön ide még újból. Én inkább annak lennék a híve, hogy fogadjuk el ezt a vita alapján, mert tartok tőle, ha ezt elkezdjük tovább forgatni, akkor annak a következménye az lesz, hogy magunkat is valamiféle programillúzióba fogjuk belevinni, és esetleg a közvéleményt is, meg a párttagságot is, amire [pedig] most nem akarunk vállalkozni szerintem.

No most, ha így van, akkor felvetődött bennem a kérdés, hogy vajon melyik volt itt jobb cím. Az, amit már kiszivárogtattak, nyilván tudatosan a nyilvánosság elé,

elénk is, hogy mit akarunk, és akkor most itt a kiadott anyagban olvasom azt, amire törekszünk. Talán jobb ez az utóbbi, bár elég enyhe kifejezés, azt hiszem. Én keresem szinonim fogalmakat, de az meg egészen más. Valószínű, hogy mondjuk, ami erősebb dolog, az, hogy felhívás vagy kiáltvány, ez majd, ha a választási küzdelemben indulunk, oda majd kell egy friss és egy kicsit tán másfajta szöveg, ezeket talán megtarthatjuk majd ott.

Viszont van egyetlen dolog, ami ezek után a meditációk után még mindig zavar, és én nem kívánom, hogy itt ebben szavazzunk és csak felemlitem az ügyet. Ez úgy szól, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt. Márpedig ez most itt a Központi Bizottságé. Nem mondhatjuk, hogy a párté, és ez egy kis félreértést okozhat, ha itt ezt most a párténak állítjuk be, mert megígértük a párttagságnak, hogy nélküle, vele való előzetes egyeztetés nélkül, a nevében nem fogunk fellépni. [Na most azt pedig, hogy] ebből itt nagy pártvitát csinál[junk], szerintem most nem volna szükség, majd a programnál eljön az ideje. Csak megjegyzem egyébként, hogy a 75-ös — ma már jól tudjuk, hogy nem jól sikerült — programnyilatkozatunknál megcsináltuk a kongresszust megelőzően ezt az össznépi, illetve pártvitát. Én ezt a gondolatot csak felvetem.

Amit ezek után mondani szeretnék általánosságban, az három kérdés.

Most mindegy, hogy mit akarunk, vagy mire törekszünk, hogy itt mi a cím. Szerintem jó pozíciókat fejt ki az anyag, és ez elég markáns. Azokban a kérdésekben, hogy tényleg mi az, ahol itt mi megújítjuk és megváltoztatjuk, amiben változunk a politikával együtt mi magunk is. Szerintem elég markánsan kiderül ebből, hogy mit akarunk. Nem eléggé érzékelhető, és ez szerintem a tömegek számára, de a párttagság számára sem — most is, és mindig a politikában szerintem egy nélkülözhetetlen elem —, hogy mit nem akarunk. Itt vannak bizonyos tagadások, visszaélés, korrupció és egyéb ilyen dolgok, szóval, amit elutasítunk, de azért világosabbá kéne tenni azt, hogy mi az, amit meg akarunk haladni, amit elvetünk. Nemcsak a saját múltunkból, hanem [azt mondom], hogy mit nem fogadunk el a politikai partnereink követeléseivel, vagy az ellenfeleknek a követeléseiből. Anélkül, hogy itt most valamiféle osztályharcot kezdenénk, és máris valami mesterséges pártviszályoknak az élesztői és gerjesztői lennénk feleslegesen. De azért itt bizonyos dolgokat meg kellene említeni szerintem ebben, hogy mi az, amit elutasítunk, amit az MSZMP nem fogad el, amit meg kéne tenni.

Teljesen világos, még talán [egy] kicsit lehetne javítani rajta, hogy az MSZMP szembenéz a múltjával, a hibákkal. Nevén nevezi ezeket, fontosnak tartja a múlt tisztázását. Szerintem nem kéne megismételni itt most a tavalyi őszi központi bizottsági ülésünket; a Központi Bizottság üléséről kiadott közleményben ott ennek a legfontosabb argumentumait feltüntettük, azon kívül itt van ennek a történész albizottságnak a munkája is. Ami persze használhatatlan terjedelmű mondjuk egy ilyen napi politikai felhasználásra szánt okmányban. De itt szerintem ezért [arra] mindenképpen utalunk kellene, hogy a múlttal való leszámolást, szembenézést, a hibák nevének nevezését, a történelmi igazságtevést és így tovább, ezt mi a társadalmi konszenzus, vagy új társadalmi konszenzus megteremtése érdekében akarjuk, és nem a társadalom megosztása és újbóli szembeállításai miatt.

Most itt jövök én azzal, mert vannak olyan erők, és vannak ilyen politikai törekvések, amelyek ezt, az utóbbi esztendőkből, tudjuk, hogy — jórészt persze okkal, alaposan — számon kérnek rajtunk bizonyos dolgokat, hogy forduljunk el, tagadjunk meg. De hát nem beszélve az utóbbi hónapokról és az utóbbi napokról is. Arra

gondolok, hogy nekünk itt van az elmúlt 15, 30, 45 vagy az elmúlt 70 esztendőből a múltunkban olyan — ezt itt nagyon szépen megvitattuk, megbeszéltük —, amit be kell vallani, és amitől el akarunk fordulni. Azonban nem volna jó dolog, most nem egyszerűen olyan taktikai okból, ha mi most a másik félről nem jelzőket, nem átok-szitok kifejezéseket használva beszélünk, hogy akkor itt kérjük meg őket, hogy ők se mondjanak ilyet rólunk. Nem egyszerűen olyan taktikai alapon, hogy ez számunkra kétségtelen, hogy sok hátrányt és hendikepet jelentő terep ezen mozogni, amikor ezt nekünk itt mindig felhánytorgatják. Szóval énszerintem ennél sokkal többről van szó. Arról volna szó, és ebben kellene valami új közmegegyezés a társadalomban, hogy az ország népét és a magyar nemzetet [szerintem] végre próbáljuk már megóvni attól, amitől az utóbbi száz-egynéhány esztendő története során sose sikerült, hogy 20, 25 vagy 30, vagy néhány évtizedes időközönként mindig valamiféle ilyen tudathasadásos állapotba kerül a közelmúlt történelme kapcsán. Hogy arra készítetik, vagy arra készítjük, készítették, hogy a történelmének egy bizonyos szakaszát törölje a múltjából, felejtse el és tagadja meg, ami nem tartozik bele, mintha nem tartozna bele a nemzet történelmének a folyamatosságába.

Kérem szépen, ott volt 48—49, ami 67-ig, a kiegyezésig egy tagadás volt. Aztán jött 18—19, és ez 25 esztendőn át volt egy tagadás. Utána jött a 45, amikor volt egy tagadás azzal kapcsolatban, hogy ez egy fasiszta és egy bűnös nép. És nincs semmi szinte a Horthy-rendszerből, ami itt a népnek — sőt nemcsak a Horthy-rendszerből, hanem a magyar történelemből — megmaradt, mondjuk a Budai Nagy Antal, a Dózsa György, a Rákóczi, a Kossuth, Petőfi, Táncsics, szóval az osztályharc és a szabadságháborúk. Ami ezen kívül volt — itt valaki utalt rá —, mondjuk Eötvös, Szalai, Deák Ferenc; Széchenyit ma már nem is kell említeni, mert már divatba jött elég régóta. Szóval, ez egy teljes lehetetlenség volt.

Így vagyunk szerintem 56-tal. 56-ban ott volt egyik oldalról is, a másik oldalról is, a mi oldalunkról az, hogy szégyent hoztunk és nagy kárt okoztunk a szocializmusnak, illetve a nemzetközi munkásmozgalomnak, és jött egy büntudat bennünk. [Na most, azt] gondolom, hogy ezt az ügyet kellene szerintem a társadalomban tisztázni. Nemcsak rajtunk múlik, természetes. Nem egy ilyen rábeszélő hangszúllyal, mint amiket én itt próbáltam adni ennek a mostani gondolat fejtegetésének; szerintem a nép és a normálisan gondolkodó emberek többsége egyetértene velünk abban, hogy a múltat tisztázni kell, nem tudunk túllépni rajta, de ami igazán kell hogy foglalkoztasson bennünket, az a jelen és a jövő. Ez izgatja elsősorban az embereket, nem pedig a múltnak a hajánál fogva és minden lehetséges alkalommal előráncigált felidézése. Ráadásul egy túlságosan egysíkú és egyféle előjelű emlegetése.

A második megjegyzésem: én jobban hangsúlyoznám — már itt volt rá utalás —, hogy a sztálini modell után egy új, modern, a magyar és a szocialista modellnek a megteremtése az, ami itt a szemünk előtt lebeg a jövő Magyarországnak a berendezésével kapcsolatban. Ami nemzeti, azért mert ez a magyar viszonyokra, a magyar körülményekre épül, arra készítjük, és ugyanakkor szocialista. Egyébként ez sokféleképpen ebben benne van, és azt hiszem, ki lehetne még egészíteni azzal, ebben van bizonyos kis önkritika is, hogy ugyan mi nem akarjuk másolni és mechanikusan átültetni ide egy más társadalmi rendszer modelljének a hagyományait, intézményeit, egyebeket, ugyanakkor azokat nem is tekintjük pusztán valamiféle manipulatív értékeknek, hanem elismerjük, hogy vannak azoknak valóságos értékei is. A polgári demokráciáknak és más előző társadalmi berendezkedé-

seknek. Spekulálunk most azon, hogy visszavegyük-e az ezeresztendős vagy mondjuk ezt: a 600—700 esztendős címerünket is.

A harmadik megjegyzésem, szintén utaltak rá, de úgy, mintha ezt az anyag ki-elégítené, én pedig itt valami kis gyengeséget látok benne. Egy ilyen politikai okmánynak tartalmaznia kell — szerintem klasszikus őseink Marx, Engels a Kommunista Kiáltványban már megfogalmazták —, hogy a mozgalomnak egyszerre kell küzdenie a közvetlen célokért és érdekekért, és a mozgalom jövődjéért. A közvetlen célokkal és érdekekkel — bár van benne sok minden olyan, ami valóban ennek tekinthető, a foglalkoztatás, a nyugdíjasok, Nyers elvtárs itt utalt rá, fiatalokkal kapcsolatos dolgok — kapcsolatos törekvéseinknek olyan fogalmazást kéne adni, amely minden közönséges járókelő számára az első perctől kezdve teljesen világos legyen, [hogy] mi az, ami számonkérhető, illetve, hogy bizonyos dolgoknak a teljesítésével el tudjunk számolni, s azt mondjuk, hogy ezt vállaltuk és teljesítettük. [Ugyanis most már vagy 15 esztendeje] politikánk gyengesége, hogy nincs ígéreteink teljesítésére való hivatkozási alapunk. A nyugdíjasoknál mi lesz az ígéretünk, ha a reálérték megőrzését itt már eleve elbizonytalanítjuk? Az, hogy csinálunk egy olyan nyugdíjreformot, amiben majd, szóval itt ezt szerintem keresnünk kellene.

Nem azzal az igénnyel, hogy most már itt kész szöveget mondjak, csak visszautalnék a múltkori mezőgazdasági anyagunkra.⁷ Ott kérem szépen abból azért ki lehet venni, hogy egy sikeres, olyan mezőgazdaságot, amelyik biztosítani fogja az ország lakosságának — ez azért ma a mai szocialista világban nem kis érték — ellátását, sőt ezt szerintem lehetne még bővíteni is, mert Magyarországon — akárhogy is nézi az ember a többi szocialista országot, talán az NDK-t kivéve, bár hát ott is elég szigorú vámrendelkezéseket léptettek életbe azért, hogy ne legyen ellátási zavar — ha itt-ott zökkenőkkel is, amik elviselhetők, de van egy normális és rendes áruellátás. Avagy, talán az idén nem, nem tudom jövőre mit tudunk ígérni belőle, de lassan ezt majd azért szerintem magunk mögött kell hagyni, ezt a restrikiót és a gazdaságban ezt a 0-növekedést. Ha jövőre nem is, én nem tudom, hogy mit mondanak a tervező emberek, de lehetséges, hogy már 1990-re, de 91-re mindenképpen; itt én nem akarok a 85-ös vágyálmok felidézésének a hibájába beleesni, de szerintem lehetetlenség, amit így folytatni nem lehet. Avagy van ilyen kis apró dolog — most túl a gazdasági kérdéseken — az egyetemi felvételi rendszer, ott a közeljövőben útjára akar indítani a művelődési kormányzat egy olyan változást, hogy nem egyszerűen felvételi pontszámok és annak a minimuma, hanem egy bizonyos leszállított vagy itt-ott esetleg gyakorlatilag felvennének mindenkit [*sic!*], aki jelentkezik. No, szóval én még próbálnék keresni néhány olyan kérdést, olyan dolgot, ami konkrét, [amit] felhoznak mások is, időnként megfogalmaznak, és ezeket szerintem érdemes volna a törekvéseinkben konkrétan megfogalmazni.

Három részkérdés van még. Az egyik, hogy milyen párt legyünk vagy vagyunk. Itt volt utalás arra már a kérdéseknél, hogy össznépi párt, az egész nép pártja, vagy a munkásosztály pártja. Én azt mondom, hogy lépjünk túl ezeken a kifejezéseken, a nevet, hogy MSZMP, én azt mondom, ezt nem is vitatjuk itt, ezt fogadjuk el, bár itt-ott néha felvetődik ez az ügy, hogy változtassunk. Én azt mondom, hogy talán nem a néven kellene változtatni, s nem is, hogy széles népi rétegek pártja, mint ahogy Nyers elvtárs ajánlotta itt. Én szívesen ajánlanám azt, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt néppárt és a reformok pártja. Ehhez nem kellene megváltoztatni a nevet, amit én most azért is elfogadhatónak tartok, mert tulajdonképpen ez a név mondjuk kétszer is tagadása volt egy szektás és dogmatikus politikai vonalnak és

gyakorlatnak, a Vági-párt⁸ idején is, és 56-ban is ez így alakult. Lehetséges, azt, hogy munkáspárt, nem kell az ítélet napjáig a párt nevében meghagyni, de én azt mondom, hogy ezt most ne tűzze a Politikai Bizottság napirendre, én sem javasolom, de mindenképpen odavehetnének szerintem a megfogalmazásba.

A következő, amit említék, ez a Szovjetunió. Nem azért, hogy forduljon elő itt az anyagban egyetlenegyszer. A Szűrös elvtársnak volt a Magyar Nemzetben tett nyilatkozatában idézés Szekfü Gyulától, amit azt hiszem, ismerünk itt többen is, és az ő szellemiségét aztán Aczél elvtárs is említette itt egy alkalommal, hogy ha valaki, akkor ezt szerintem a mi pártunk ne zárja ki még, mert hátha majd a többi párt is rájön arra, hogy a Szovjetunióval való barátságot és együttműködést fel lehet tüntetnie a pártnak; tudjuk, hogy hogyan és miként képzeljük el, itt most nem a részleteket akarom boncolgatni.

A harmadik és ezt megint csak azért jegyzem meg, mert talán van valami kis elvi éle az ügynek: az anyagban van a világban élő magyarságról szó. Na most, ez így szép dolog, és azt hiszem, valójában erről is akarunk mi beszélni, de azért, amit hosszú időn át igazán számon kértek rajtunk, az a határainkon kívül és itt a közelében élő magyarság sorsával kapcsolatos. Én nem azt mondom, hogy úgy írjuk, a határaink mellett élők, de a határainkon kívül élő magyarokkal kapcsolatos ügyről beszéljünk, ahol szerintem üdvözölheti az MSZMP azokat az országokat és azokat a szomszédokat, ahol korrekt elbánást tapasztalhatunk, és leszögezhetjük viszont azt, hogy fellépünk azokban az ügyekben és azokban az esetekben, ahol ennek az indokai stb., én most nem mondom a szöveget.

Van még sok észrevételem konkrét szövegmódosításra, ezeket majd a Berecz elvtársnak, illetve a szerkesztőbizottságnak átadom.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Horváth elvtárs, Ördögh Szilveszter elvtársé a szó, utána Berend T. Iván elvtárs következik.

ÖRDÖGH SZILVESZTER elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én abban nem vagyok kompetens, hogy eldöntsem, az idő nekünk vagy ellenünk dolgozik. Egyben biztos vagyok, hogy visszaélni nem akarok vele. Látszólag olyan aspektusból közelíték a szöveghez, ami formálisnak tűnik, jelesül a stílusa felől. Amennyiben ezt a javaslatot akcióprogramnak vagy programnyilatkozatnak fogom fel, akkor akként felhívás. Ez egy nagyon szigorú műfaj, nem engedi meg, hogy egyenetlenség, pontatlanság, eklektikusság legyen benne. Egyetértve itt több megjegyzéssel már, én úgy találtam, hogy ebben a szövegben található brosúrajelleg, plakátjelleg, transzparensjelleg, helyenként elemzéstöredék és bizony igen sok pongyolaság és képzavar is.

Egy-két példát hadd hozzak fel, nem súlyosak, van, amelyik súlyos. Azt mondja, szakít a sztálini modell maradványaival. Én nem tudom, a maradvánnyal hogyan lehet szakítani. Aztán beidegződött, tulajdonképpen elkoptatott toposzok, az áttér a társadalmi fejlődés új útjának építésére — az elmúlt 20 évben sokat hallottuk. Az MSZMP vállalja a következetes lépéseket ezen az úton stb.

Fura képzavar: az ország visszavezetése a fejlődés valós történelmi medrébe. Az rendben van, hogy mederben vagyunk, de ennyire nem kellene hangoztatni. Ezt azért említem csak, mert tudjuk, hogy a forma, az tartalom és a tartalom, az forma. Ebből következően egy egységes stílusnak kell lennie és ugyanakkor stílusegységnek is, ami természetesen közérthető kell hogy legyen és hiteles kell hogy legyen, ugyanis a hitelessége fogja a hatását megadni. Ha nem lesz hiteles, ha úgy tetszik

nyelvtanilag, a stílus szemszögéből, akkor bármely igazságot, szép igazságot hordoz, attól még megkérdőjelezik, megkérdőjelezhetik.

Arra nézve, amit Dudla elvtárs javasolt, hogy a munka kerüljön be, illetőleg a teljesítmény, majd Nyers elvtárs alkotó munkát mondott — én arra gondolok, hogy itt a minőségi munkáról van igazán szó. Az alkotó munkát egy kicsit az alkotó értelmiségre értjük; a teljesítmény az lehet mennyiségi teljesítmény. Az egész országnak a minőséggel van baja, tehát a munkában a minőségnek kellene kifejeződnie, nem tudom, hogyan illeszthető ez be. Én javaslom tehát, hogy radikálisan újra kell fogalmazni az akcióprogramot, hogy már egy új stílussal, egy [új] stílusú szöveggel is jelezze a radikális megújulást a Központi Bizottság. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Berend T. Iván, utána Gyuricza László elvtárs következnek.

BEREND T. IVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én is úgy érzem, hogy a Központi Bizottság munkája a múlt és a mai ülésen kilendült egy olyan, kicsit egy helyben járó periódusából, egy meddő, vagy nem teljesen meddő, de közvetlen eredményt nem hozó vita szakaszából, és ezért nagyon üdvözölendő ez a mai napirend és az előterjesztés. Ugyanakkor magam is azokhoz csatlakoznék, a Tanácsadó Testület írásos anyagát is ide értem, akik azt mondják, hogy jelenlegi formájában ez nem közzétehető még, és valamilyen módját, vagy egy nagyon, a mai vita alapján történő nagyon alapos átalakítás utáni kiadását, vagy még egy olvasását, vagy egyszerű jóváhagyását ezen a fórumon talán indokolt lenne megfontolni, hiszen rendkívüli jelentősége lesz minden szóknak, minden megfogalmazásnak, minden fordultnak, amely ebben a szövegben most megjelenik.

És itt is kezdeném tulajdonképpen. Már többen szavá tették azt a jelszó, vezérjelszó rendjét ennek a javaslatnak, amely rögtön a címben megfogalmazásra kerül. Ez valóban a francia forradalom jelszóhármására emlékeztet, de a szabadság, igazságosság, szolidaritás kevesebb, mint amit 200 évvel ezelőtt a francia forradalom megfogalmazott. A szabadság értelmezése most mindegy, valóban. Az igazságosság kevesebb, mint az egyenlőség. A szolidaritás kevesebb, mint a testvériség. Ezzel én nem azt mondom, hogy ismételjük meg a francia forradalom jelszavát, de kevesebbet mégiscsak szomorú lenne mondani annál. Tehát mondjunk valami mást, én azt javasolnám. Ami nem emlékeztet arra, nem hasonlítható össze azzal, és ezért bizonyos értelemben, kapcsolódva ahhoz a vitához, hogy a hosszú és az átmeneti táv kérdését kell ebben a javaslatban megfogalmazni. Én úgy érzem, hogy jelszórendszerünkben is ennek a keveredésnek kell valami módon kifejezést adnunk. Nem megfogalmazást javasllok, csak irányt szeretnék jelezni vele. Valami olyanfélére gondoltam, mint új fellendülést, demokráciát — és kérem szépen, én betenném a vezérjelszavaink közé a szocializmust; majd erre vissza is akarok térni. Nem hagynám ki, az egész 40 évünkkel nem fordulhatunk úgy szembe, hogy jelszóversenybe kezdjünk más pártokkal, akiknek a szájából sokkal őszintébben hangzik, ha Istent, hazát, családot akarnak a jelszavaikba tenni. Ezzel mi ne próbáljunk versenyezni. Nem növeli a hitelünket, viszont elveszítjük azonosságunkat is. Új fellendülést, demokráciát, szocializmust! És akkor rögtön át is térnék a következő mozzanatra.

Én nélkülözhetetlennek érzem, hogy még egy ilyen jelszószerű megfogalmazás igénye esetén is — mert ezt a műfajt én jónak tartom — ne szögezzük le, hogy hogyan fogjuk fel a szocializmust. Ez egyrészt, amiről Nyers elvtárs beszélt, a mai

társadalom problémája, és ezért nélkülözhetetlen, hogy egy párt, amely azt a nevet viseli, hogy Magyar Szocialista Munkáspárt, ezt ne tisztázza, különösen akkor, ha egy ilyen jelszórendszert és programcélkitűzést kiad, hogy ebben ne foglaljon állást. Én nem egy nagy elméleti fejtegetésre gondolok, mert ez a műfaj ennek nem lehet tere, de jelszószerűen, hogy hogyan értelmezzük a szocializmust, megfogalmazható, hogy évszázados léptékű folyamatnak értékeljük azt, amelynek csak a kezdetén járunk, a kezdet kezdetén. Hogy hosszú átmenettel számolunk, és a hosszú átmenet idején tartósan a vegyes tulajdonra épül ez a szisztéma. Hogy a társadalom alapvonásai közé tartozik és a politikai rendszer alapvonásának tekintjük a társadalom önszerveződését, a szabadságjogok és a demokrácia intézményes biztosítását. Hogy igazságosságot nem tudunk teremteni még a mai szakaszban, de mindent meg kívánunk tenni, hogy nagyobb társadalmi csoportok és rétegek ne szakadjanak le a társadalom egészéről, és ennek érdekében átfogó társadalompolitikára és szociálpolitikára van szükség. Hogy a munka társadalma kívánunk lenni, de a munka definícióját szélesebbkörűen fogalmazzuk meg, mert ebbe a fizikai, a szellemi, a vállalkozási tevékenységet bizony beleérthetjük, ami mind értéktelítő folyamat és munka. Hogy esélyegyenlőségre törekszünk, amelynek kulturális és oktatási vonatkozásai vannak nagyon nagy mértékben. És a kollektív társadalom törekvéséről sem mondunk le.

Én azt hiszem, hogy egy jelszószerű megfogalmazásban a szocializmusról való képünket — ezen vitatkozni lehet — kiegészíteni, módosítani kell. Itt is csak egy irányt szeretnék jelezni, nem egy pontos megfogalmazást találni, de valahol egészen az elejére kívánczok.

És itt jön a harmadik mozzanat, [hogy] vajon hogyan határozzuk meg saját pártunkat és a hagyományaihoz, vagy a múltjához való viszonyát. Mert ebben ez az anyag egyáltalán nem következetes. Mindenekelőtt nem szabad abba a hibába esnünk, úgy érzem, hogy elkezdünk mást mondani, mint amit az előző időszakban mondtunk, és nem magyarázzuk meg, hogy miért mondtunk mást. Mondhatunk mást, nem ragaszkodunk és nem szabad hogy ragaszkodjunk minden korábbi szavunkhoz vagy kijelentésünkhöz vagy nézetünkhöz. Nagy baj lenne, ha nem elemezve az új folyamatokat, nem változnánk ezekkel együtt, de meg kell magyaráznunk, hogy miért. [Tehát] amit, mondjuk eddig éveken, évtizedeken keresztül mondtunk, ahelyett most nem mondhatunk egy más állítást vagy célkitűzést — magyarázat nélkül. Éppen ebből következik, hogy nagyon pontosan kellene meghatároznunk saját múltunkhoz való viszonyunkat is.

Itt újszerű elem, most már persze egy idő óta felmerült, de fontos újszerű elem a szociáldemokráciához, a szociáldemokrata előzményeinkhez való viszonyunk átértékelése. A múlt központi bizottsági témához és vitához nyúlunk ez vissza. Feltétlenül ide kívánczna persze az is, hogy az MSZMP ezzel a névvel 56 őszén jött létre, a reform, a demokratikus szocializmus jegyében. Erre nem visszautalni nagy hiba lenne, mert kisajátítják teljesen a mi elmúlt időszakban elkövetett hibáinkból, egyoldalú értékeléseinkből adódóan ezt az előzményt, mert ez a párt október viharos történelmi napjaiban jött létre, a reform-pártellenzék hozta létre, amely a megújítás élén haladt, és amely a demokratikus szocializmus programjával jelentkezett. Ezt bele is kellene vennünk ebbe a dokumentumba.

Ugyanakkor, ha az MSZMP hagyományaihoz, alakulásának ilyenfajta hagyományához nyúlunk vissza, ez a múlt kérdése, amiről most sok szó esett, és amit egy ilyen programjavaslat persze nem fogalmazhat meg részleteiben, de néhány vezér-

mondatot [mégis] ez is megkövetel. Nem egyszerűen a hibákkal való szakítás ugyanis az identitásunk megtalálásának az útja, mert hiteltelenek leszünk, ha a múltunkból csak a hibákat és az azokkal való szakítást emlegetjük. Milyen hitelünk van akkor, és milyen jogunk van akkor, hogy mi kívánjuk az átalakulást vezérelni?

Azt hiszem, ebben a bevezető preambulumban az első két oldal egyébként sok jó elemet tartalmazó szövegébe bele kellene venni azt is, hogy ez az MSZMP létrejötte utáni évtizedekben a magyar történelem legjelentősebb modernizációs folyamatait vezérelte, nagy eredményeket ért el ebben. Kompromisszumokra kényszerült. A történelmi feltételek között súlyos . . . Most én ezeket nem részletezném. Tulajdonképpen már a jelen formájában is benne vannak ezek a gondolatok a történelmi albizottsági értékelésben. Ebből néhány — nem fogalmazást, mert tényleg túl széles szöveg ahhoz — gondolatot a múltunkkal való azonosulás szempontjából érdemes ide átültetni. És akkor azzal fogalmazhatjuk meg, hogy a ránk kényszerült kompromisszumok alól ki lehet most már lépni, amikor a feltáruló új lehetőségek, amelyek új pártok létrejöttét is biztosítják, s az MSZMP megújulásának lehetőségét is biztosítják. Tehát ez egy meghatározó gondolat, mert rendkívül fontos, hogy [most] ez a párt, amikor ebben a versenyben fellép, mivel bizonyítja azt, hogy valóban más, mint [ami] az elmúlt évtizedekben volt anélkül, hogy azt egyszerűen csak leszólná és attól egyszerűen csak elhatárolná magát, mert [ez] úgysem lenne hiteles.

Ide kapcsolódik számomra negyedik mozzanatként az is, hogy most tulajdonképpen milyen párt ez. Horváth elvtárs az előbb beszélt erről, a névváltozás praktikus elvetésével. Gyuricza elvtárs az egyik ülésünkön megfogalmazta a névváltozási igényt, de azt hiszem, most erről tényleg lekéstünk, ha egyáltalán szükséges lett volna. Egyet viszont ebben a nyilatkozatban is le kellene szögezni. A társadalmi viszonyok és folyamatok változása a magyar társadalmat gyökeresen átalakította, a magyar társadalom ma már nem abban a szerkezetben van jelen, mint amikor a Magyar Kommunista Párt annak idején létrejött, vagy a Magyar Dolgozók Pártja, vagy a Magyar Szocialista Munkáspárt. Tehát nem egyszerűen valami nézetváltásról van szó, hogy most nem a munkásosztály pártja kívánunk lenni, hanem az átalakult magyar társadalom pártja. [Éppen] a napokban Szombathelyen járva megnéztem egy gyárrészleget. A vezérigazgató mondta: az automata gépsor mellett overallban dolgozók közül egyik sem munkás, mindegyik mérnök volt. Tehát mi leszögezhetjük, hogy a bekövetkezett változások nyomán és ennek a tendenciája nyomán mi nem osztálypárt vagyunk most már, hanem minden réteghez, a magyar társadalom egészéhez kívánunk szólani. Vagy ezt megint finomíthatjuk, hogy milyen rétegeket emelünk ki, de ezt a tézist muszáj valamilyen formában megfogalmazni. Hogy ez milyen rétegek megnyerését célzó párt.

És ezután említeném ugyancsak címszószerűen, hogy milyen célokat érdemes itt különösen kiemelni. Ezen nagy vita volt, és teljesen érthető nagy vita volt, hogy most hosszú távú nagy vágyakat, ideálokat, eszményeket fogalmazzunk meg, vagy ennek egy időarányos részét, hogy mire is kívánunk törekedni. És kialakulóban van, hogy valahol ennek a kettőnek egy egészséges kombinációjára van szükség. De úgy érzem, a többi párt megteheti, hogy hosszú távú ideálokat fogalmaz meg. A mi pártunk kevésbé. Ebben a mi előzményünk után nekünk különös súlyt kell fordítani a közeljövőre. Hogy mit akarunk csinálni most. Mert gondolkodjunk egy választási versenyben valóban, amiről Medgyessy elvtárs az elején beszélt. Akkor nem azt nézik, hogy mi most tulajdonképpen majd hogyan képzeljük el a jövő ma-

gyar társadalmát. Most mit akarunk tenni? Bízunk-e ebben a pártban, ami mégis nagy gyakorlattal, széles szakgárdával, szakértőgárdával, nagy tagsággal rendelkezik, vagy nem? Mit ígér ez mostanra? És én azt hiszem, hogy ígéreteink és programunk élére kell állítani — éppen ebben a vonatkozásban, mert ez egy országos társadalmi igény és ezt mi lovagolhatjuk meg, és ragadhatjuk meg szerintem a legjobban —, hogy békés úton, összecsapások nélkül, társadalmi robbanás veszélye nélkül kívánjuk átvezetni az országot egy széles körű demokráciába, amely intézményesen, jogilag biztosítja az újszerű politikai pluralitást az országban.

Az emberek mind a kettőre vágnak. Arra, hogy egy jóval demokratikusabb társadalom legyen, de arra is, hogy ez békés úton valósuljon meg, és ne legyen káosz az országban. Tőlünk nyilvánvalóan, elsősorban tőlünk várhatják, hogy ennek a békés átszervezését tűzzük programunk élére.

Ehhez azonnal hozzárendelném a hanyatlás megállítását, a gazdasági, életszínvonalbeli stb. hanyatlás megállítását a következő években. Új fellendülés megindítását. Amiben érdemes is megnevezni az infrastruktúra modernizálásának megkezdését. Elhangzott itt az előbb, teljesen érthetetlenül, véletlenszerűen maradhatott ki éppen a múltkori központi bizottsági ülés után, hogy a mezőgazdaságról nincs szó. Egyáltalán a faluról nincs semmilyen szó. Az egész vidéket kihagyná ez a program, ha így jelenne meg. Az új agrárprogram legfőbb gondolatrendszeréből néhány fő elemet ide be kell venni.

Én azt a fogalmat is, hogy a világgazdaságba való integráció, erőteljesebben hangsúlyoznám. A vállalkozás szabadságát, tartós biztosítottságát nagyon nagy jelentőségűnek tartanám. Az emberek bizalmatlanok minden ilyennel, mert az elmúlt négy évtized történetében 3—4 évente változott a politika, a vállalkozás, a magántevékenység stb. tekintetében. Legyen az paraszti, háztáji vagy városi, kisipari stb. Nagy nyomatékkal hangsúlyozni kell, hogy ezt stabilan, hosszabb távra is így gondoljuk. Szólni kell a faluról. A faluról egy kicsit komplexebben is. Mint egy új fellendülés bázisáról, az öngazgatás vagy a falusi önkormányzat, a községi önkormányzat megerősítéséről, a lakosság megőrzéséről, a kulturális viszonyok javításáról.

Valamit úgy érzem, feltétlenül szólni kell — erről is nagy vita volt már — a garanciák kérdéséről. Most én a garanciát nem úgy értem, hogy a párton belül mi a garancia. Ez így valóban nem lenne értelmes kérdés. Hanem mi az átalakulás garanciája? Az embereket ez érdekli. Milyen garanciát látunk az átalakulásra, mit ígérünk ebben a vonatkozásban? És én úgy érzem, hogy itt már van muníciónk, éppen az elmúlt évből, nem utolsósorban. Tehát le kellene szögezni, hogy egy széles körű törvényalkotás, amelyet elindítottunk, a garancia jogi része, anélkül, hogy idealizálnánk a jogi intézményeket, mint egy abszolút garanciát, de hogy az ilyennek fontos szerepe van, az vitathatatlan. Egyáltalán, az intézményrendszer változása, átalakítása, modernizálása. A garanciák közé tartozik a nyilvánosság, a megte-remtett nyilvánosság. Minden kinövése ellenére. Rendkívüli eredménye ennek az elmúlt éveknek. És a garanciák közé tartozik a párt által is vállalt politikai pluralitás. Azt hiszem, hogy ezeket érdemes lenne megemlíteni, leszögezve, hogy 88 tavasza óta mindezekben a kérdésekben rohamléptekkel előrehaladó folyamatokkal állunk szemben. Horn Gyula beszélt erről egy korábbi bizottsági ülésen meggyőzően.

Én azt hiszem, még az előbbi kérdésekhez tartozott volna, hogy a falu kimaradt. Sokkal nagyobb súllyal kellene az értelmiséghez is szólnunk. Nem elég meggyőzően szól ez a nyilatkozattervezet erről. Az értelmiségnek a szellemi munka felértéke-

lési folyamata megindítását kellene megemlítenünk. A kutatás, a szellemi munka helyének a korszerű, a fejlett országok folyamataira emlékeztető biztosítását. Nagyon átfésülve a jelszavakat abból a szempontból, hogy ne legyen üres, [sic!] mert valóban, Kovács Ferenc beszélt róla, ilyen abszolút szabadságokat ígérni a kutatásban, feltételek nélkül, az nem lenne célszerű. Fontos a kutatás szabadságáról beszélni, de ezt is körültekintőbben kell megfogalmazni.

És végül valamit a külpolitikai vagy a nemzetközi kérdésekhez is. Mert azt tényleg nagyon súlyosnak találnám, és méltatlan lenne előzményeinkhez, ha a Szovjetunióhoz való kapcsolat nem jelenne meg ebben az anyagban. Különösen összekapcsolnám én ezt a reformszocializmussal való nemzetközi szolidaritással, és a nemzetközi reformfolyamatokkal való szimpátiánk kifejezésével, azzal, hogy ez megerősít bennünket, azzal, hogy mi is erősíteni kívánjuk saját munkánkkal azt. És ezen belül külön lehet a Szovjetuniót is említeni, és egy, az utóbbi időszakban megújult alapra kerülő szovjet—magyar kapcsolatokat külön kiemelni ebben. Ez nélkülözhetetlen, én is úgy érzem.

Egyébként érdemes lenne azt is megfogalmazni, hogy minden szocialista mozgalommal testvérinek érezzük a mi mozgalmunkat, kapcsolatainkat, amelyeket az elmúlt években rendkívül sikeresen fejlesztettünk ebben az irányban, tovább kívánjuk fejleszteni. Utaljunk vissza azokra a sikeres folyamatokra is, amelyek például a külpolitikában, a nemzetközi szocialista mozgalmakkal való kapcsolatunkban nagy értéket képviselnek és most nagyon támaszkodhatunk is rájuk.

Tehát az internacionalizmusnak egy újrafogalmazott, nem a leegyszerűsített, rossz értelmét, de egy újrafogalmazott értelmét kiemelt helyen kellene itt biztosítani, ha nem akarjuk saját múltunkat elfeledni, úgysem engedik, hogy elfeledjük, a többiek nem fogják elfelejteni. Az újraértelmezését kell megadni ennek az internacionalizmusnak. Ezért én még azt is lehetségesnek tartanám — elhangzott, hogy bizonyos tagadásokat is meg kell fogalmaznunk —, hogy annak a valóban rosszul értelmezett internacionalizmusnak — amely a mindennapi praktikus igényekhez akart elveket formálni és néha ebből adódóan az ország érdekeit is figyelmen kívül hagyva igazodott rossz taktikai lépésekhez — a tagadását le kell szögeznünk. Tehát, hogy az ország érdekét, a nemzet érdekét szolgáló külpolitika egy újraértelmezett nemzetköziség jegyében.

Ez igen jelentős változtatást igényel ezen a jelen, de a kiindulást mindenképpen biztosító szövegben. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Gyuricza elvtárs következik, utána Mórocz Lajos elvtárs.

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Amint itt elhangzott, vártuk és igényeltük a programot. Most valami megjelent, valamit kézbe tudtunk venni, egy első kísérletnek minősíthető dokumentumot, amelyben a Központi Bizottság megpróbálja tömören megfogalmazni teendőit. Új hangú ez a program, és ezt magam is nagy értékének tartom. Kellő tömörségű is, azt lehetne mondani, hogy hiányzik belőle a szlávos terjedgősség. Ez is nagy érték.

A másik oldalról úgy, ahogy ezt igényeltük, egy jelszóprogram is, talán több, mint felhívás, ahogy itt az egyik felszólaló jellemezte. Válasz másoknak, meg talán néhány dolgot korábban is kimond, mint mások, viszont az is eszembe jutott, ha ezt mind felvállaljuk, akkor valóban szükség van-e még több pártra, mert mi marad másoknak? Valahogy sokat markoltunk ebben a vonatkozásban, és azt is éreztem,

hogy olyan tartalmú és a fogalmaknak olyan összessége, mintha a fogalmazók esetleg meg akarnák nézni, hogy ki csinálja meg.

Éppen ezért nem éreztem átütő erejűnek a programot, kerestem benne a saját teendőimet és azoknak a teendőit, akiket itt a Központi Bizottságban is képviselek. Most mire motivál ez a program? Egy belsővé tehetőséget mindenképpen, tehát erkölcsileg magunkévá tudjuk tenni. Gyakorlatba átvinni viszont már jóval nehezebbnek ítélem meg. Ennek abban látom az okát, hogy az elviség és a konkrétság kicsit keveredik egymással. Berecz elvtárs azt mondta, hogy ez egyben a választási programunk is volna. Én nem tudnám támogatni, hogy ez a választási programunk is legyen. Ez egy még mindig elvi síkon mozgó tömör valami, de kevesebb és más tartalmú, mint ami a választásokhoz szükséges. Ezt megpróbálom hozzászólásomban is bizonyítani.

Többen foglalkoztak már egy olyan fontos kérdéssel, hogy valahogy be kell mutatni azt, amit a párt történelme során elvégzett. Szerepel egy ilyen mondat benne, hogy történelme során már bizonyított. Mit? Idetartozik természetesen a múlttal való szembenézés is, és idetartozik az is, ahogy benne szerepel az anyagban, hogy elhatárolja magát a korábbi vezetés hibáitól. Vagyis összességében ezek a mondatok azt sugallják, felvállaljuk, hogy pártunknak múltja van, de arról nem nagyon nyilatkozunk, hogy abból mi a maradandó.

Miért vetem ezt fel? Azért, mert ezt a kérdést mindennap felteszik nekünk, hogy mi a maradandó a 40 évből. Ha bizonytalankodunk, a válasz sem késik: semmi. S ezzel kell szembenézni. Hogy mi a maradandó, ahhoz azt is szükséges egész pontosan körülhatárolni, hogy mi határozta meg cselekvéseinket az adott konkrét időszakban. Erről gyakorta elfeledkezünk, bár erről már többször esett szó.

A következő kérdés, amivel foglalkoznék, mi az, amit akar a párt? A fő jelszó a szabadság, igazságosság, szolidaritás. Többen elemezték. Nekem is az igazságosság kifejezéssel van némi gondom, talán nem is kicsi. Kinek az igazságossága, amiről itt szó van? Egy nagy-nagy csapdát érzek ebben, ami később problémákat okozhat. A mi társadalmunkban az igazságosság az egyenlőséggel szinonim fogalom. Majdnem minden területen. Ebben élünk, ebben nevelkedtünk. Az állampolgárok nagy része így közelíti meg az igazságosságot.

[Na] most, ha csak a gazdaság programját nézzük, akkor egészen más képet kapunk a jövőre nézve. A jövedelmek szét fognak húzódni és nem azok lesznek a legjövődélmezőbb állásokban, akiket mi képviselni akarunk. És ezek az emberek a jövőben esetleg az igazságosság szempontjából becsapottnak érzik magukat.

Felvetődött itt már a munka kérdésének belefoglalása. Hogy a teljesítmény, a munka, a minőség. Nem ezek a fő kérdések. Ha azt a gazdaságot megvalósítjuk, amiről beszélünk, akkor a nyereségnek nemcsak a munka lesz az összetevője, hanem a szerencse is, meg a piac is és sok minden más, ami már nem fér bele az igazságosságba, de objektív tényező. Ami a jövedelmeket szétviszi és általában nem a dolgozó tömegek javára. Ilyen gondom van a „mit akar” körül a demokratikus szocializmus kifejezéssel. [Ez a demokratikus szocializmus kifejezés, én úgy érzem, hogy lefoglalt.] Ez a demokratikus internacionálé programja, és akkor vezette be ezt a fogalmat, amikor meg akarta különböztetni magát a diktatórikus szocializmustól.

Tehát ha a demokratikus szocializmus kifejezést használjuk, akkor tisztázni kell azt, hogy a szocialista internacionálé programjára gondolunk, vagy valami másra. Egyébként a szocialista internacionálé a demokratikus szocializmus programját

még nem valósította meg, pedig felfogásunk szerint előbbre járnak nálunk bizonyos kérdésekben. Tehát azt a kérdést is meg kell válaszolnunk, amit úgy tesznek föl, manapság úgy megyünk előre, hogy visszafelé megyünk. Ezt feltétlenül szükséges eloszlatni.

A hogyan kérdése a legsoványabb része az anyagnak. Három sokértelmű mondat. Ugyanis, ha a hogyan nem fejtjük ki bővebben, akkor nagyon hamar megkapjuk azt a felvetést, hogy 40 év állt rendelkezésre, hogy mindazt, ami ebben a programban megvalósul, azt megcsináljátok. Megvolt a lehetőség, miért nem éltünk vele? Tehát a hogyan kérdését most új megvilágításba kell helyezni, és itt újra eljutottam a párthoz is.

Én valóban szükségesnek tartom továbbra is megfontolni a párt névváltoztatásának kérdését. Aztán fontosnak tartanám továbbra is az erők számbavételét bizonyos módszerekkel. Múltkor a tagrevíziót említettem. És tisztázni kell a hogyannál olyan kérdéseket is, mint a belső működési módszerek és rendszerek, nem kerülhető meg a demokratikus centralizmus problémája, amelyet mindennap szintén fölvetnek.

Kinek a pártja és milyen párt vagyunk? Nagyon sokan foglalkoztak vele. Korábban elrendeztük, hogy a munkásosztály marxista—leninista pártja, ez van a most érvényes Alkotmányban is. Ehhez társult egy eszmerendszer, és ezzel letudtuk a dolgot. Most úgy érzem, hogy a sokfajta megnevezés egy zavart takar. Csak ami itt elhangzott, illetve az anyagban bent van: néppárt, programpárt, reformpárt, reformkommunista párt, akciópárt, ennyiféle megnevezéssel mi semmire nem tudunk menni.

Más oldalról szükséges ezt közelíteni. Mi azoknak a pártja vagyunk, akiknek a jövőben is szükségük lesz miránk. És ezt kell megfogalmazni. Én ajánlanám ehhez a bérből és fizetésből élők pártja megnevezést, amely természetesen kibővíülhet a parasztsággal és a kisvállalkozókkal.

Teljesen hiányzik az anyagból az államhoz, a kormányhoz való viszony, mert az a deklaratív kijelentés, hogy a társadalom által ellenőrzött hatékony kormány kell, itt már kellő kritikát kapott.

Vizont tisztázni kell az állam szervezetébe való strukturális beépülés dolgait. Azt a kérdést, hogy kormánypárt, vagy hatalmon lévő párt, [illetve] ezeket a szóhasználatokat a jövőben hogyan kezeljük. Én javasolnám, hogy ezeket a szóhasználatainkból hagyjuk ki. A strukturális beépülés kérdése pedig napjaink kérdése, hogy hol és hogyan működhet a párt a hadseregben, a belügyi szervezetben, az igazságügyi szervezetben, a vállalatokban és az újonnan létrejövő intézményekben. Ezeket nagyon fontos volna egészen pontosan és konkrétan megválaszolni, mert a tagságot, akihez szólni akarunk, ez érdekli.

Említettem már, hogy választási programnak ez a program nem jó. Sokkal konkrétabbnak kellene lenni. Néhány ilyen konkrét dolgot fölvetnék: lakásépítés, a belső piac élénkítése, szövetkezetek védelme a vegyes gazdaságban, az infláció megfékezése konkrétan, infrastrukturális programok főleg a vidéknek, a szakszervezethez való viszony, munkanélküliség elleni harc, a demokrácia-csomagterv megvalósításának konkrét ütemezése és még olyan dolgok is belekerülhetnek, mint a világkiállításához való viszony.⁹

Ezek konkrét választási ügyek, amelyeket ott lehet használni. Vizont olyasmiket ne építsünk bele, amivel úgy járunk, mint az ingyenes orvosi ellátással. Mindezek alapján én is azt javaslom, hogy vissza kell hozni a Központi Bizottság ülésére ezt

az anyagot. Pontosan tisztázni, ami egyesít, ami megkülönböztet, ami elválaszt, hogy lássuk egymást. Manapság az igenek és a nemek világát éljük. Tényhelyzet az, hogy a párt önkorlátozása a párt korlátozásává fordult át. Én még azt is mondanám, hogy ez természetes stádium.

És végül van még egy gond. Gyakorta azt mondjuk, talán a mai ülésen nem sokszor hangzott el, hogy mindaz, ami az országban történik, ez a mi programunk, mert mindezeket a kérdéseket az országos pártértekezleten a múlt évben már elhatároztuk. Mindig elmondjuk, hogy a folyamatokat a mi programunk határozza meg. És mégsem fogadja így ezt el a közvélemény, és nem visszhangzik így. Ennek nyilvánvalóan oka van. Az okok közül én hármat említenék meg.

Az egyik, amivel kezdtem, a múlthoz való viszony rendezetlensége. Itt mindenképpen gyorsítani lehet a dolgokat. A február 10–11-i központi bizottsági ülés kapcsán többször szóba került, hogy nem volt, nem következett be pártszakadás, és ehhez hasonló kifejezések. Szent meggyőződés, hogy nem volt pártszakadásveszély február 10-én és 11-én; hanem olyan dolgot vitattunk meg, ami már megérett a megvitatásra, és ilyen módon kell a többi kérdést is lerendezni. Aztán továbbra is kísért bennünket, hogy nem fogadják el mindazt, amit most csinálunk saját programként, nem rendeztük le az emberekhez való viszonyt, az egyes emberekhez és vezetőkhöz való viszonyt.

Az országos pártértekezlet néhány kérdést ebből a szempontból rendbe tett. A megyei pártértekezleteknek ez volt a döntő tartalma, és még mindig nincs kielégítve ez az igény, pedig enélkül nem tudunk továbbmenni.

És rendezni kell viszonyunkat egy sor intézményhez, hogy azokkal kapcsolatban mi az elképzelésünk. Ilyen például a Munkásörtség, megkerülhetetlen manapság. Nem arról az 52 ezer emberről van szó, aki a Munkásörtségben bent van, sokkal többről és elvi megközelítésről van szó. Ha mi tömegeket akarunk megnyerni és választókat akarunk megnyerni, akkor hozzájuk kell szólani. Hogyan lehet a választókhöz szólani úgy, hogy azt megértsék és elsősorban gazdasági cselekedetekkel, amikre a választási program kapcsán próbáltam utalni.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Gyuricza elvtárs. Mórocz elvtárs következik, utána Bereczky Gyula elvtárs. Nem tudom elolvasni a saját írásomat.

MÓROCZ LAJOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Ismerve a javaslatot, a beterveztést és az eddig elhangzott vitát, szeretném hozzátenni, közben megismerkedtem a Tanácsadó Testület véleményével is. Úgy ítélem meg, hogy az előterjesztett anyag jó vitaalap. Hogy milyen jó vitaalap, azt ez a pezsgő vita mutatja. Mindenképpen szükségesnek tartom a vita alapján való átszerkesztését, pontosítását, egyes pontoknak esetleges összevonását. Én egyáltalán nem tartanám magamat a 12 ponthoz. Lehet az több is, lehet az kevesebb is. Szerintem inkább a kevesebb lenne a jobb.

Berecz elvtárs úgy fejtette ki a véleményét, illetve úgy terjesztette elő az anyagot, hogy ez egy közelebbi távra szóló akcióprogram, amelyik kapcsolatban van a stratégiai célkitűzésekkel. Nekem az a véleményem, hogy lényegében ez egy vegyes program, mert vannak benne stratégiai célok, amelyek igencsak hosszú távon realizálhatók. Ilyen például — csak gondoljunk bele — a katonai tömbök nélküli világ és a fegyvermentes Európa. Hogy ez mikor lesz realizálható? És van más is. Például a korszerű KGST. Az is [csak] nagyon hosszú idő után fog kialakulni.

Tehát gyakorlatilag ez egy vegyes program. Én nem mondom, hogy a vegyes az

egyben rosszat is jelent, de ne mondjuk, hogy csak rövid távú akcióprogram az, amit leteszünk.

Ugyanakkor messzemenőig egyetérttek Ördögh Szilveszter elvtárssal, aki azt mondja, ha ez egy program, lényegében egy politikai felhívás, az egy igen szigorú műfaj. És mi abban vagyunk érdekelve, ha egyszer politikai verseny lesz a közeljövőben, illetve a jövőben, ahogy Berecz elvtárs helyesen mondta, a program versenye is lesz, nekünk jó programunk kell legyen, olyan, amely könnyen érthető, a politikai köztudatba bevihető, és reálisan végrehajtható legyen. Ahol nincsenek meg a garanciák erre az utóbbira, azt ne tűzzük ki rövid távú programba.

Ami az irányadó értékeket illeti, többen megközelítették ezt a kérdést. Én magam is úgy vagyok vele, [hogy] én a szabadsággal kibékülök, azonban az igazságosság, ez egy annyira elvont fogalom, amit szerintem meghatározni sem lehet pontosan, hiszen Berecz elvtárs az előterjesztésében sem tudta kellően körülírni, illetve meghatározni ezt a fogalmat, kategóriát.

Elfogadhatóbbnak tartanám irányadóként a szabadságot, a demokráciát és az összefogást. Szerintem ez azért is célszerű, mert az irányadó értékeknek, amit [sic!] kifejtünk, jól összehangolva kell hogy legyen a program pontjaival. Jelenleg a programban sem az igazságossággal, sem a szolidaritással mint ilyenekkel nem találkozunk. Célszerűnek tartom, egyben javaslom, hogy az irányadó értékeket, bármit is fogadunk el, itt már több javaslat elhangzott, mindenképpen fejtsük ki a preambulumban. Úgy, ahogy az előadói beszédében igyekezett erre Berecz elvtárs is.

Van egy sor pontatlanság [én szerintem] az anyagban — már többen utaltak rá. A 2. oldal 3. bekezdése utal a párt jellegére. Itt szeretném elmondani, van olyan dolog, részben már utaltak is rá, amit valahogyan szemérmesen elhallgatunk. Például, hogy a marxizmus talaján álló párt vagyunk. Nekem a párt jellegének a megfogalmazásában az a meghatározás áll hozzám közel, amiről Maróthy elvtárs beszélt, illetve, ahogy ő megfogalmazta, azzal a kiegészítéssel, hogy a marxizmus talaján álló pártnak tekintjük magunkat.

Ami a hatékony gazdaságot illeti — a 4. oldalon van — Kovács elvtárs javasolta ezt is, és a következő pontoknak az átfésülését, illetve markánsabb megfogalmazását. Én ezt támogatom. A 4. oldalon a „korszerű Európát és a világba beépülő hatékony gazdaságot” címszó alatt, ami bajszokkal ide van írva, azt át kell rendezni sorrendileg. Vannak dolgok, amiknek prioritást kell adni. Nem tudom, hogy mit keres itt a szociálpolitika, amikor a többi pontok, az életszínvonal, a biztonság, a társadalmi létbiztonság — lényegében kemény szociálpolitika, és szerintem csak keverjük, ha a gazdasághoz csatoljuk.

A következő a 6. oldallal kapcsolatos. Ez a szellemi alkotó munka felszabadítása. Ez a „felszabadítás” az irritáló. Mintha valaki eddig a szellemi munkát béklyóban tartotta volna. Nem így volt. Az lehet, hogy a szellemi alkotó munka hatékonyabb alkalmazása. De nem kell a szellemi munkát szerintem nálunk felszabadítani, mivel nem volt elnyomva.

A következő kérdés a szellemi alkotó munkához tartozik, a publikálás teljes szabadsága. Többen érintették, szerintem ezt át kell fogalmazni, nemcsak azért, mert ennek az anyagi fedezetei nem biztos hogy megvannak, hanem a teljes szabadság a társadalmi rend elleni publikálás szabadságát is jelentheti, ha rosszul értelmezzük.

Egyetérttek Gyuricza elvtárssal abban, hogy az anyag gyenge része, hogy hogyan

akarjuk. Ami itt le van írva, az lényegében tudati, szellemi tevékenység, illetve kategória. Mindenképpen szerintem, hogy hogyan akarjuk, oda kell írni, hogy tettekkel, munkával akarjuk elérni azt, amit előirányoztunk.

Berend T. Iván elvtárssal egyetérték abban — és szeretném aláhúzni —, hogy az internacionalizmust, illetve a Szovjetunióhoz való viszonyt nem lehet kihagyni ebből az akcióprogramból.

Ami itt a vitában még elhangzott. Felvetett Korom elvtárs a fegyveres erőkről valamit. Szerintem, ha erre egyáltalán sor kerül — a fegyveres erőkre vonatkozóan — a mi akcióprogramunkban, akkor a védelmi doktrínára alapuló katonapolitikát tartom célszerűnek elfogadni.

Nagyon egyetérték Berecz elvtárssal, bár konkrétan nem tartozik a programhoz, hogy a fegyveres erők, tehát természetesen ezen belül a Magyar Néphadsereg sem lehet a politikai küzdelem színtere. Erre vigyáznunk kell.

A vitában elhangzott, Medgyessy elvtárs vetette fel, a politikai menetrendet, illetve a gyorsítást. Nekem egy gondom van vele: vajon annak a menetrendnek, amit Medgyessy elvtárs felvetett, megvan-e a reális feltétele. Úgy gondolom, hogy nincs. Azt a politikai kalendáriumot lenne célszerű elfogadni, amiben a Központi Bizottság itt február 10-én állást foglalt. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Mórocz elvtárs. Bereczky Gyula elvtárs, utána Hoós János elvtárs következik.

BERECZKY GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A testület jelenlegi ülése iránt is rendkívül nagy az érdeklődés és igen nagy a várakozás. Érdeklődés a legszélesebb értelemben vett társadalmi csoportok és rétegek részéről, és sürgető várakozás a Magyar Szocialista Munkáspárt tagsága részéről. Ez utóbbi meghatározást is engedjék meg, hogy két részre bontsam. Egyfelől lássuk, van-e erő a helyzet újabb felmérésére és a folyamatok befolyásolására, másfelől elő a farbával, hol a program, végre mondják meg, mit kell tenni.

Ez nagyon nagy teher. Mondják meg, mit kell tenni! Egy új stílust vállaló, politikázó párt most azzal a nem kis gonddal küszködik, hogy politikai programját tárgyalva nem térhet ki a részletekre, nem vállalkozhat a kézi irányításra, mert ehhez sem politikai érdeke nem fűződik, s ehhez nem állnak rendelkezésére megfelelő eszközök sem.

Divatosan szólva, lehet, hogy a 22-es csapdájában vagyunk? Talán ez is igaz, talán nem, tévedek, viszont cselekvési programunk meghatározásán meggyőződés szerint nem érthetjük a technológiai és műveleti utasítások új rendszerének kidolgozását. Politikai programunkban válaszolni kell a legégetőbb kérdésekre, össze kell kapcsolnunk a folyamatokat, és ami mindennél fontosabb, be kell fejeznünk a befejezetlen mondatainkat.

Az előttünk lévő írásos anyag alkalmas erre? Jogosan tesszük fel a kérdést. Nem vállalkozom ez alkalommal a sommás ítéletre, de Berecz János elvtárs előadói beszéde után változott a véleményem erről az alig több mint nyolc és fél flekkes anyagról. Már megint hallottunk egy jó, politikailag érett előadói beszédet, és az írásos anyagon még, azt hiszem, sokat kell dolgozni. Egy biztos, hogy vitát kezdeményez, serkent, vitára alkalmas.

Tisztelt Központi Bizottság! Tartok attól, hogy a tézisszerű megfogalmazás kevés. Valójában mivel akarunk kilépni az emberek elé? Ha ez az anyag így marad, féltő, hogy sokan azt hihetik, hogy egy ünnepi beszéd vázlatát kapták meg és nem

cselekvési programot, mert nem értik, hogy valójában miről van szó. Berecz elvtárs előadói beszédében arról szölet, ez egyben a soron következő választásokra kiindulási alap, orientációs irány. Ez így igaz. Támogatandó, elfogadható. Mégis azt mondom, több kapaszkodóra van szükség. Jobban kell igazodnunk a mindennapok realitásaihoz, a valósághoz és az igazsághoz. Nekünk már olyan programot kell a párttagság és az MSZMP politikáját elfogadó tömegek kezébe adni, amelyről már első pillanatban nem az jut az emberek eszébe csak, [hogy újra politizálni, politizálgatni kell, hanem azt keresik,] hogy a cselekvési egységet milyen irányban lehet befolyásolni.

Engedjék meg, hogy a részletkérdések közül egy-kettőre kitérjek. A politikai úttal, a politikai programpontokkal, terveinkkel nagyjából-egészében a vitában elhangzottak alapján egyetértek, de a gazdasággal kapcsolatban, az életszínvonalal kapcsolatban, a művelődéspolitikával kapcsolatban fenntartásaim vannak.

Azt olvassuk az előterjesztés 4. oldalán, hogy korszerű, Európába és a világba beépülő hatékony gazdaságot akarunk, nemzeti gazdaságpolitikát, átfogó reformot, a gazdasági visszaesés megfékezését, az új fellendülés megalapozását, az eladósodás megállítását, a saját források jobb hasznosítását, piacgazdaságot, hatékony szociálpolitikát, a forint konvertibilitását, igazságosabb, egyszerű adózást. Fantasztikusan fontos dolgok ezek, de mindezt hogyan és ki, és mikor fogja megcsinálni? Ezek ugyanis annyira égető napi gondok, hogy e politikai törekvések mellé azonnal hozzá kell tennünk a válaszokat is. Mert ha nem, úgy érzem, akkor három napon belül az emberek legjobb esetben elfelejtik ezt a programot. Agitációs és propagandaprogramnak tekintik, és nem annak, aminek mi valójában szánjuk. Más szavakkal tehát arra kívánom a tisztelt Központi Bizottságnak a figyelmét felhívni, hogy pontos és félreérthetetlen válaszokat kell adnunk a program pontjaira, mert ha nem, könnyen előállhat az a helyzet, amit remélem senki sem kíván ebben a teremben, hogy a kormány és a Központi Bizottság közötti ellentétéről vagy esetleg szakadásról kezdenek beszélni az emberek. Kérem, ne értsék félre az iménti mondatomat, csak az aggodalom beszél belőlem.

A forint konvertibilitását akarjuk. Mit mond erre az állampolgár abban a pillanatban, amikor ez elhangzott a rádióban, televízióban vagy elolvasta? Azt mondja, rendben van, és mikortól, mibe kerül ez nekem, mit kell érte tennem? A gazdasági visszaesés megfékezését akarjuk, ez így igaz. Mondtuk tavaly májusban is, mondtuk 1988 előtt is. De milyen eszközök vannak a kormány kezében, hogy ez meg is valósuljon? Nem vagyunk ma már abban a helyzetben, hogy ígérgethessünk. A bizalmi tőkét nem fogyaszthatjuk tovább, nem teremthetünk új feszültségforrást, jelesül a párt és a kormány között. Kétszer is meg kell fontolnunk, hogy a legcsekélyebb mértékben is csökkentjük-e a kormány iránti bizalmat.

Elvileg, politikailag, szövegében és szellemében jó az elképzelés. Megvalósíthatósága, annak közelsége, elérhetősége nem lehet másodrangú kérdés. Nem, mert sajnos olyan a belpolitikai helyzet Magyarországon, mint amilyen. Ennél már csak a vezetés helyzete nehezebb. A programnak a progresszív erők tömörülési helyének és gyülekezési pontjának kell lennie. Ehhez kétség nem fér. De a válságból való kitérés irányaira és módozataira részben országosan konkrét, részben helyileg kidolgozandó és elfogadható válaszokat kell adni. Ennek lényege kell hogy legyen az értékteremtő, okosan szervezett, minden szempontból Magyarországon is és külföldön is elismerhető munka. Azt javaslom tehát, hogy a program gazdaságra, szociálpolitikára, az életszínvonalra és a művelődésre vonatkozó részét különös gond-

dal pontosítva, a kormánnyal egyeztetve hozza nyilvánosságra a Központi Bizottság. Nem engedhetjük meg, hogy késlekedjünk, hogy hónapok múljanak el, amíg az új vagy kiigazított kormányprogramban válaszol Németh Miklós elvtárs az általunk ma megtárgyalt kérdésekre.

Javaslom, hogy Berecz János elvtárs előadói beszédét és az írásos előterjesztést az iméntiek figyelembevételével hangolják össze és dolgozzák át.

Úgy ítélem meg, helyes az az álláspont, hogy ígérjünk kevesebbet, de azt teljesítjük. A garanciákat ugyanakkor kézzelfoghatóvá kell tenni. Legfőbb garancia a cselekvő ember lehet.

Végezetül engedjék meg, hogy a Tanácsadó Testület anyagát dicsérjem. Úgy tűnik, jó dolog ez a Tanácsadó Testület, üdvözölni kell a munkáját még akkor is, ha egy kicsit csipős a nyelvezete, de nem árt az, ha magyarul beszélnek a Tanácsadó Testület tagjai. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Bereczky elvtárs, Hoós János elvtárs következik, utána Steiner Arnold elvtárs.

HOÓS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon jó lenne egy olyan programot kialakítani, ami összhangban van távlati célrendszerünkkel, és egyben választ ad a jelenlegi válságjelenségek megoldására is. Lényegében erre irányult a kérdésem, és a vita — úgy gondolom — mintha megerősítette volna.

Látnunk kell: a válság sikeres menedzselésének tépje az, hogy megnyílik-e az út a gazdaságunk modernizálásához vagy, ahogy a dokumentum jelzi, hosszú időre elkanyarodunk a világgazdasági fejlődés vonalától, és jelentősen csökken esélyünk a világgazdaságba való integrálódástól.

Ezért énszerintem a mát és a holnapot együtt kell kezelni. Ez hozzátartozik a realitáshoz is. Ilyen szempontból — nem tudom én most milyen platformhoz tartozom, a reform vagy a realisták platformjához —, de én úgy érzem, hogy még talán mindig nem nagyon néztünk szembe a realitásokkal, és ez sok tekintetben illúziókat is takar.

Én úgy látom, hogy az MSZMP [azt] nem engedheti meg magának, hogy csak egy célmodellt vázoljon fel, egyszerűen a múltjából, jelenéből ez nem lehetséges, és jó lenne ezt a hátrányunkat előnyünkre változtatni, ahogy Berend elvtárs mondotta. Tudniillik az alternatív platformokat átnézve, ők is nagyon erősek a jövőt illetően, de a következő két-három évet vagy nem merik átgondolni, vagy nem akarják átgondolni, vagy nem tudják átgondolni. [És erről, elvtársak, azért többet tudunk, mint ami le van írva.] Erről szeretnék én néhány szót szólni nagyon vázlatosan annak érdekében, hogy ezt a programot erősítsük a tekintetben — ahogy mondtam —, az átmenet vonatkozásában is mondjunk valamit.

Először is látnunk kell azt, hogy rendkívül nagyok a determinációk, és ezek a determinációk nemcsak a mi hibánkból adódnak, hanem nemzetközi körülményekből is adódnak. Ezt is jó lenne figyelembe venni.

Az egyik determináció: van itt egy aszimmetrikus mozgástér, tudniillik, amíg az elmúlt évtizedekben gyakorlatilag egy viszonylag dinamikus gazdaság mellett nem nagyon használhattuk ki a politikai mozgásteret, vagy ez minimális volt, addig most egy rendkívül determinált gazdasági helyzetben, rendkívül dinamikus politikai szituációt élünk, és ez hovatovább már nagyon komoly ellentmondásokat is takar. Tehát egy ilyen aszimmetrikus mozgástérben kell a feladatokat megoldani, különösen az elkövetkezendő egy-két évben.

Ehhez tartoznak a külső és a belső determinációk. Ezekről nagyon sokat beszélünk, de nem árt azért ezeket még egyszer emlékezetbe vésni. Itt van a szocialista világ. Elvtársak! Ennek a világnak mi 40 éve tagja vagyunk, ezzel a világgal mi együtt sírunk és nevetünk, és ha tetszik, ha nem mondjuk: ez a világ, ez a szocialista világ — legalábbis, amivel közvetlen kapcsolatban vagyunk — súlyos politikai, de gazdasági krízisen megy keresztül. Ez legfeljebb most politikai támogatást ad, gazdaságilag ez nem hogy nem dinamizál, hanem egyszerűen — hogy mondjam — a gazdasági növekedésünket fékezi. Csak gondoljunk arra, hogy 1989-ben a magyar—szovjet gazdasági kapcsolatokban 13%-kal csökken a forgalom, és ez milyen problémákat okoz a vállalatainknak? Az elkövetkező időszakban ez még súlyosbodik és nem javul. Nagyon jó az, hogy minket politikailag, meg egyéb más úton megfelelő támogatásban részesítenek, de azért kenyérrel is él a magyar, és ahhoz munka kell, piac kell és sok minden más. És ez egyelőre úgy tűnik, nem a közeljövő. Tehát ez nem dinamizál.

Most a tőkés viszonylatokat nézve. Ez egy rendkívül barátságos, jó körülmény, de azért [objektíve] látni kell azt, elvtársak, hogy ez a tőkés viszonylat csak akkor adja meg a szükséges gazdasági erőforrásokat, ha itthon mi megfelelő lépéseket teszünk, és ezek a lépések itthon esetenként nem népszerű lépések, hanem kemény, struktúraátalakító, kemény, életszínvonalat érintő lépések is. Tehát ez ezzel együtt van. Na most ezt nem látni — enyhén szólva, hogy mondjam — a tömegek szempontjából is nehezé teszi a mi politikánkat, egyszerűen a tőkés gazdasággal való együttműködésünket; vannak ilyen kemény feltételek, kemény korlátok. Nem beszélve arról, hogy ez a tőkés piac nem egy barátságos piac. Itt kemény feltételeket, piaci feltételeket kell kielégíteni, és ez is csak arra ösztönöz bennünket, azt involválja, hogy bizony ezt a minőségi munkát nagyon hatékonyabbá kell tenni Magyarországon. Vagyis csak azt szeretném mondani, hogy a tőkéssekkel való együttműködés politikai goodwill és jószándék; ez akkor válik anyagi erővé, ha itthon nagyon kemény lépéseket teszünk. E kettő együtt van. Igaz, hogy a kibontakozás ez.

Most, ami a belső szituációt illeti: sokat beszélünk a strukturális és egyéb adottságainkról, ami a növekedést nyilvánvalóan átmenetileg fékezi, most ezzel együtt van egy demográfiai probléma, hogy a nép, a munkaképes népesség a 90-es évek közepéig viszonylag dinamikusan nő, tehát a munkavállalók száma növekedik, más oldalról pedig a munkahelyeknek a racionalizálása révén egy sor munkahelyet szabadítunk fel. Nos ebből, akárhogy is nézzük, a következő 1—2 évben minimum 100—200 ezer munkanélkülivel kell számolni. Ez egy realitás. De jó lenne a közgazdaság racionális szempontjából még nagyobb munkanélküliség is. De ugyanakkor látjuk, hogy társadalmilag ez rendkívül nagy feszítőerő.

A harmadik dolog az, ami itt figyelembe veendő, hogy azok a reformlépéseink, amelyeket nagyon helyesen, nagyon körültekintően és gyorsan igyekszünk megoldani, ezek igazán a 90-es évek második felében válnak anyagi erővé, tehát ehhez időigény kell. Most ehhez kapcsolódóan is van itt egy nagyon kényes kérdés, az infláció.

Elvtársak! A legjobb jószándékunk és a leoptimalisabb körülményeink mellett is egy 10% körüli inflációnak a tartása már egy óriási eredmény. A 10% körüli inflációnak. De itt röpködnek számok sokkal nagyobb infláció vonatkozásában is, ha összekombináljuk ezt a különböző reformlépésekkel. Ehhez kapcsolódik az, hogy milyen növekedéssel kell számolni. Egyszerűen reálisan a következő időszakban a gazdaságot nem lehet dinamizálni. Ez azt jelenti magyarul, hogy a forrásnövek-

mény, az 0—1%, de az sem kizárt, hogy átmenetileg a növekedésben vissza kell lépnünk. 1—2 év múlva 2—3%-os növekedési ütemet el lehet érni, de itt van az óriási adósságállomány, aminek az évi kamatterhe 1,2 milliárd dollár. Az adósság-növekedés lassítása vagy megállítása azt jelenti, hogy még ha minden bejön és egy ilyen növekedést tervezünk, akkor is a belső fogyasztást [legalábbis] átmenetileg csökkenteni kell, vagy nem lehet növelni. Ez lefordítva azt jelenti, a modernizálást is figyelembe véve, hogy rendkívül feszített életszínvonal-körülmények között kell a stabilizációt biztosítani. A számaink arra utalnak, hogy a reálbéreket — és itt nagy vitánk van a szakszervezettel — az elkövetkező 1—2 évben még csökkenteni kell és nem kizárt, hogy 2—3%-kal.

Ehhez kapcsolódik az itt felmerült szociálpolitikai, társadalombiztosítási, nyugdíjrendszer, egészségügyi és lakásfinanszírozási reform és intézkedések. Akárhogy is nézzük, az adott források mellett itt a reformlépések átmenetileg egy viszonylag jelentős átcsoportosítást tennének szükségessé az összes feszültségével együtt; most nem beszélve arról, hogy az alternatív politikai erők és a szakszervezet is gyakorlatilag olyan igényekkel lép fel — most meg kell mondani, hogy a maguk módján őszintén szólva jogosan, mert ezek az igények jogosak —, amelyek a magyar gazdaság potenciális forrásához képest egy objektív túlelosztást involvál. Vagyis, ha nem tudjuk megtalálni rövid távon a dinamizálásnak a lehetőségét, és úgy tűnik, hogy ez nagyon nehéz, akkor itt szembe kell nézni ilyen átcsoportosítási problémákkal.

Ehhez kapcsolódik még az is, hogy mindez megjelenik nemcsak rétegenkénti, hanem területi vetületben is, és úgy látjuk, hogy bizonyos régiókban strukturális problémák, infrastrukturális problémák és az életszínvonal-problémák koncentráltan jelentkeznek; bizonyos ilyen depressziós területek alakulnak ki. Ilyen Borsod-Abaúj-Zemplén megye, de más térségek is. Vagyis nemcsak rétegenként, hanem területenként is fel kell készülni ilyen konfliktusokra, és ezekre is kell valamilyen megoldást találni.

[Vagyis] mindebből adódóan azt szeretném még egyszer kihangsúlyozni, hogy a következő időszakban és ebben a programban is ezeket célszerű lenne átgondolni, és ezekre valamilyen megoldási módot és platformot kialakítani; és gyakorlatilag ezen platform alapján ugyancsak el kéne kezdeni tárgyalni a másként gondolkodókkal.

Szerintem ahogy a jövőt illetően bizonyos koalíciós kormányzás szükségszerű, úgy az elkövetkezendő időszakban ez még inkább így van. Én nem is tudok elképzelni mást, mint a rövid távú feszültséget is felvállalva, problémákat is megszemélyesítve vagy felszínre hozva, kialakítani egy olyan koalíciót, amely koalíció mellett, ahogy szó volt róla, lényegében súlyos társadalmi konfliktusok nélkül ezt a stabilizációt meg lehet oldani, s a stabilizáció révén ezt az országot át lehet vezetni egy kibontakozási szakaszba. Ha ezt én le akarom fordítani erre a dokumentumra, akkor nyilvánvaló, itt két javaslat adódik. Az egyik javaslat az, hogy várunk még egy kicsit, megpróbáljuk ezt a dokumentumot ilyen szempontból konkrétabbá tenni és átszerkeszteni. Tehát csatlakozva azokhoz, akik azt mondják, hogy a Közpon-ti Bizottság esetleg még egyszer, még egy olvasásban foglalkozzon vele, vagy pedig ebben a mai dokumentumban erre utalni és gyakorlatilag a későbbiek során ezeket konkretizálni.

Ha a második variációt fogadjuk el, akkor én azt javasolnám, hogy a 7. oldalon legalább két lényeges módosítást vegyenek a szerkesztők figyelembe. Az egyik:

hogyan akarjuk ezt megvalósítani. Én azt javasolnám, hogy a politikai versengésben, vitában, és ide be kellene szűrni azt, hogy a politikai irányzatok munkaképes koalíciójára törekedve, tehát nyíltan megmondva, hogy mi ezt az átmenetet és a jövőt csak ilyen koalícióban tudjuk elképzelni. Őszintén szólva, elvtársak, ha az MSZMP nem egy ilyen koalícióban megy be egy demokratikus nyílt választásba, akkor ezzel a teherrel, ezzel a múlttal és ezzel a nehéz, feszültséggel terhes idővel nagyon kis esélye van annak, hogy abszolút többséget szerezzen, illetve nagyon nagy az esélye annak, hogy olyan szélsőséges irányzatok alakulnak ki, amelyek miatt a nyílt konfliktust nem lehet elkerülni. Tehát ezért javasolnám ezt a koalíciós törekvést szó szerint beírni.

Végül az utolsó bajuszba pedig — erre az átmenetre utalva — azt javasolnám, hogy a jövőhöz vezető út konkrét teendőinek a meghatározásával és a szükséges feszültségek felvállalásával akarjuk ezeket a feladatokat megoldani. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen, Steiner Arnold elvtárs következik.

STEINER ARNOLD elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! A Budapesti Pártbizottság titkára vagyok és első felszólalásom *[sic!]*. Azzal kezdeném, amivel Hoós elvtárs befejezte, hogy a gazdasági eredménytelenség, az a befeszítettség, az az eladósodottság és az életszínvonal romlása, amely jelen van, fokozza a társadalmi elégedetlenséget, és pártunkkal szemben éles kritika van. Nem új, amit mondtam. Erre rakódik rá szerintem a párttagságnál egy jogos érzés, hogy a pártnak a fordulathoz — s ehhez a Központi Bizottságnak még nincs teljesen kidolgozott programja — sok a rögtönzés, a kapkodás *[sic!]*. A Központi Bizottság vezető munkája nem elég hatékony, nem világos, hogy mit akar az MSZMP. Ez nagyon bénítja a pártszervezeteket, s a közéletben politikai vákuumot okoz. A vákuum hatására pedig kialakult egy sajátos furcsa szituáció. Pártunk az egyetlen szervezett kormányzóképes erő, de tömegpolitikai hatása korlátozott, esetenként megkérdőjelezett. Ez ellen szerintem határozott kezdeményező politikai lépéseket indokolt tennünk és tettünk is — majd szeretnék erről beszélni.

Az elmúlt napokban a Budapesti Pártbizottság szervezésében nyolc rétegtanácskozást tartottunk a Központi Bizottság február 10-i ülésével összefüggésben. Bár jelen volt a kritika, az indulat, a meg nem értés, az ellenvélemény is, de hangot kapott az a vélemény, hogy a februári ülésével a Központi Bizottság offenzívába ment át, a folyamatok élére állt, és ez önmagában is üdvözlendő. Én is ezt vallom. A modellváltás átmenetének programja, ütemezése és szervezése, a tárgyalások és megegyezések, az anarchia elkerülésének, a reformok végrehajtásának döntő kérdése. A többpártrendszer jogi lehetőségein túli, a nemzet javát szolgáló robbanásmentes gyakorlati kiépülés óriási felelősséget, toleranciát igényel mindenkitől, és mindez nem nélkülözheti pártunknak az utóbbi hetekben általam is tapasztalt kezdeményezését, vezető szerepét.

A titkári konzultációkon teljes körű megerősítést kapott az is, hogy a politikai reformokat gazdasági megalapozottsággal, a gazdasági változásokkal szerves egységben, azokat segítve és azokra építve hajtsuk végre. Teljesen egyértelmű, hogy az átmenetnek — és így platformunknak is — kulcskérdése kell legyen a gazdaság, ahogy itt elhangzott, a hatékony, eredményes munka, s ennek eredményeként az áremelések csökkentése, az életszínvonal-csökkenés belátható időn belüli megállí-

tása. Ez lehet csak olyan platform, amely vonz. Márpedig bárkivel beszélünk az utóbbi időben, állandóan felmerül egy tömör, közérthető, mozgósító — én úgy fogalmaztam — politikai választási program, platform kidolgozásának igénye. A VI. kerületi aktíván — Grósz elvtárs már jelezte — levelet is fogalmaztak meg, úgy fogalmazódott meg, hogy egy politikai szándéknyilatkozat közzétételére van szükség. Nem hiszem, hogy ez helyettesíteni fogja a gazdasági programokat, de szerintem ma sok gazdasági programunk van. Tehát nem arra lenne ma szükség. Nem akcióprogramra lenne szükség, hanem világossá tenni azt, ami a címben van, mire törekszik az MSZMP, és ebben igenis, a realitásokkal nem mindig kell teljesen szinkronban lenni, mert nem azonnal teljesítendő feladatokról, hanem törekvésekről van szó.

Tehát én vitatkoznék azokkal, akik csak olyat írnának le, amelynek azonnali realitása van ezen az úton.

Azért örülök ennek a programnak, ami ma a Központi Bizottság előtt van, mert bevallom, hogy a Budapesti Pártbizottság egyik kezdeményezője volt ennek a gondolkodásnak, ennek a programnak. A ma előterjesztett dokumentum a szóbelivel és az itt elhangzottakkal kiegészítve, pontosítva, szerintem is alkalmas arra, hogy szolgálja pártunk gyengeségének csökkentését és növelje a befolyásunkat.

A szóbeli talán még jobbnak tartom, mint az írásos anyag elején tételelesen megírt mondatokat, ezért nagyon fontosnak tartanám annak átvitelét az írásos anyagba. Azt javaslom, hogy a Központi Bizottság ne zárja le most a vitát erről a témáról. Tegye közzé koncepcióját, még akkor is, ha elképzelhetőnek tartom, hogy a következő központi bizottsági ülésen ismét rátekinthet. Eltérően az itt elhangzottaktól, azt javaslom, hívja föl a párt tagjait, szervezeteit, hogy alakítsák ki véleményüket a követendő pártprogramról. Ez alapján kerüljön véglegesítésre, elfogadásra a félév táján az a program, amely a párt platformja lenne.

Felvethetik, hogy megint vitázni akarunk és mi jön ki belőle, miután ma a párttagság nem egységes. Én vallom, hogy nem lehet kész helyzet elé állítani a párttagságot és ennek mentén elválni azoktól, akik nem tudják követni a Központi Bizottságot. Meggyőző, magyarázó, megértető munkára is szükség van. Majd még erre a végén szeretnék visszatérni.

A programtervezethez kapcsolódva néhány konkrét javaslatot is szeretnék felvetni. Elsőként: Ezt a programot a múltkori döntésünkkel összhangban, a többpártrendszer keretei között lehet és kell megvalósítani. A többpártrendszer kereteiben versenyhelyzetben pedig vonzani és befolyásolni kell. Ez viszont a korábbtól lényegesen eltérő pártot feltételez. Abból kell kiindulnunk, hogy olyan társadalom építését kívánjuk szolgálni, amelyet a nép épít, és az egész nép érdekeit, felemelkedését, jólétét kívánja biztosítani. Ezért szerintem pártunk ebben a versenyhelyzetben nem zárkozhat be egyetlen osztályba, hanem az állampolgárok minden rétegéből építkeznie szükséges és programjának, törekvéseinek az egész nép érdekeit kell szolgálni. Tehát azokkal értek egyet, akik a párt célját, összetételét tekintve — tehát célját és összetételét tekintve — néppárt jellegűnek tartják az MSZMP-t. Fontos azonban, hogy kik adják pártunk társadalmi bázisát. Véleményem szerint a párt legfontosabb bázisa — ugyanúgy, ahogy ez itt már elhangzott — a bérből és fizetésből élő milliók lehetnek. Ebben szerintem kiemelkedő az ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági munkásság, a parasztság és jelentős a szakértelmiség, valamint az üzemi, intézményi alkalmazotti réteg. Ez, meggyőződésem, nem mond ellent annak, hogy a pártnak értelmiségi arculatúnak kell lennie. Ez a felfogás — ismétlem —

befogad, hív minden hozzánk csatlakozni kívánót. És a pártnak minden társadalmi réteghez kell hogy legyen hívó szava, mondanivalója. Ugyanakkor a párt bázisáért különös felelősséget visel. Bázisának érdekeit mindig szem előtt kell tartania.

Hogy csak két példát említsek a programban: a pártnak rendkívül fontos lenne egy olyan átképzési, szociális program megteremtése, igénylése, amely növeli azok biztonságát, akiket a szükséges szerkezetátalakítás — amiről itt Hoós elvtárs szolt —, a gazdaságos termelés feltételeinek megteremtése időlegesen hátrányosan érint. Vagy számunkra fontos az olyan bérreform, amely a teljesítményeknek, a fő műszakban megélhetést biztosító munkának ad szabad teret.

Más ilyen téma: a párt utánpótlásának biztosításában szerintem továbbra is kitüntetett szerepe lesz az ifjúságnak. Akiknek körében bizony az utóbbi időben a párt befolyása visszaesett. Örömmel szólok róla, hogy a budapesti KISZ-szervezetekhez, az újjászerveződő ifjúsági szervezetünkhöz, illetve a központhoz több mint 50 ezer fiatal csatlakozott, vállalva a szocialista haladó célokat, a párttal való stratégiai szövetséget. Meggyőződésem, nekünk jól felfogott érdekünk az ifjúságpárti pártpolitika. A korábbinál jobban erősíteni szükséges partneri segítő együttműködő kapcsolatunkat. A programban a most leírtnál jobban szólni kellene, hogy politikánk alakításában helye, szerepe van a fiataloknak. Nekünk érdekeit politikai kezdeményezéssel is segítenünk kell. Azon is indokolt lenne ennél a témánál elgondolkodni, hogyan lehetne egyszerűsíteni a fiatalok pártba kerülését. Ez is biztos munkamódszer-változást igényelne. Nem megyek bele. De elképzelhetőnek tartanám a tagfelvételi korhatár 16 évre való leszállítását, az ajánlás újragondolását, a tagfelvétel szabályainak egyszerűsítését.

Tisztelt Központi Bizottság! Azért, hogy a többpártrendszer keretei között meghatározó szerepünket megőrizhessük, szerintem erősíteni szükséges a vitában létrejövő akcióegységünket. Ehhez, minden várható nehézsége ellenére, jó lehetőséget kínálna ez a program és ennek pártvitája. Nem szabadna elfeledkeznünk, hogy a változás igénye alulról fogalmazódott meg, most mégis egy fölülről végrehajtott reformról van szó, amelynek fogadtatása sokszínű lesz. Ez a felkészült, reform mellett elkötelezett párttagok részére is nagy feladatot fog jelenteni, sok mondat, szó magyarázatot, meggyőző munkát fog igényelni. De azon sem szabad meglepőd-nünk — Nyers elvtárrsal egyetérték —, ha a program mentén számosan elhagyják pártunkat. Én ezt sajnálom, de természetesnek tartom. Természetesebbnek, mintha egy évszám kapcsán hagynák el, vagy hagyják el pártunkat. Remélem, nem örökre, és fontos, hogy ne haraggal váljunk el.

A tervezett programot, amelyről megerősítem, hogy több mint rövid távú akcióprogram, platformnak tartom. Valószínű, hogy új, friss gondolkodású kérdéseket is igényel. Nem tagadva, hogy vannak sokan mozgalmunkban, akik képesek meghaladni korábbi önmagukat, mégis az a véleményem, hogy az alapszervezetektől a Központi Bizottságig további újításra is szükség van.

Befejezésül: az előttünk lévő programtervezet és a megvalósításra alkalmas párt olyan mértékű szakítást jelent még közelmúltunkkal is, amelyért szerintem nem vállalhatja a felelősséget a Központi Bizottság. Ezen változások magas szintű legitimitációját egy nagyobb hatáskörű pártfórum lenne hivatott biztosítani. Ezért felvetem, javasolom, hogy a nyár elejére tervezett kibővített központi bizottsági ülés helyett a testület hívjon össze munkakongresszust. Ez elfogadhatná az MSZMP platformját, választási programját, állást foglalhatna a jövőt lényegesen befolyásoló alaptörvényeket illetően, mint az Alkotmány és a választási törvény. Elfogadhatna

egy ma eléggé szétszedett, ideiglenes szervezeti szabályzatot, és végül, lehetőséget adna esetlegesen szükséges személyi kérdések megoldásához is.

Nem biztos, hogy a Központi Bizottságnak ma kellene ebben a kérdésben dönteni. De javaslom a Politikai Bizottságnak ennek megvitatását, majd a Központi Bizottságra való visszahozatalát.

E javaslatom megítélésében erősítenek a fővárosban lezajlott különböző pártforumok, az ilyen irányú testületi és egyéni kezdeményezések, állásfoglalások. Szerintem ezek az állásfoglalások a jövőben gyarapodni fognak. Végleges elhatározásra e javaslatnál pedig a ma tárgyalt dokumentum elolvasása és következményeinek átgondolása után jutottam. Köszönöm a figyelmüket.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak! Szeretném elmondani, hogy még hat felszólaló van nálam felírva, három elvtárs pedig írásban adta be felszólalását. Még van — igen, az itt van nálam is felírva. Ezért azt javaslom — két és fél órája ülünk —, hogy tartsunk ebédszünetet. Pontosán egy órát, tehát 3 óra 5 perckor folytassuk a tanácskozást.

Az első hozzászóló Nagy Sándor elvtárs legyen ebéd után. Bocsánatot kérek egy pillanatra. Szeretném kérni, értsen egyet azzal a Központi Bizottság, hogy az ügyrendet, illetve a napirendet módosítsuk: a 4.-et, a személyi kérdésre vonatkozó javaslatot vegyük előre, ha ezt a napirendet lezártuk, tekintettel arra, hogy 6 órára a kommunista képviselőket egy tájékoztatóra a pártfőiskolára összehívtuk, és oda az előadónak, mondjuk a főtitkárnak, mindenféleképpen a döntés után kellene elérnie. És utána tárgyalhatnánk a többi napirendet.

Egyetértés van köztünk? (Igen.) Köszönöm szépen, jó étvágyat kívánok!

S z ü n e t

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a Központi Bizottság munkáját. Kedves egészségükre az ebédet. Nagy Sándor elvtárs következik felszólalásra, őt követően Pál Lénárd elvtárs.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Azokhoz csatlakozom, akik azt állítják, hogy feltétlenül szüksége van a Magyar Szocialista Munkáspártnak egy programra. Ha az ember felteszi azt a kérdést, hogy egy ilyen programnak milyen kritériumoknak kell megfelelnie, akkor azt gondolom, hogy kézenfekvően adódnak azok a válaszok, hogy [tudniillik] szolgálja az ország, a társadalom érdekeit, legyen reális és e kettőből következően legyen mozgósító.

Mindemellett már az első kritérium esetében is, ha az ember elgondolkodik, akkor azt találja, hogy [feltehetően] minden kérdést ma még nem válaszoltunk meg azzal összefüggésben, hogy az MSZMP programja a társadalom milyen rétegeinek az érdekeit szolgálja.

Ezt a kérdéssel összefüggésben nem költői kérdésként és nem az akadémikus vita kedvéért vettem fel. Nem olyan kérdésnek tartom, amelyre a Központi Bizottság mai ülésén lezáró értékű választ lehetne találni, de fenntartom azt a véleményemet — több hozzászólóval egyetértve, akik igyekeztek körvonalazni ennek a pártnak a lehetséges társadalmi bázisát —, hogy valamilyen bázishoz kell kötődnie, viszonyulnia ennek a pártnak.

Egy többpártrendszerű intézményrendszerben nem oldódhat fel mindenféle, konkrét, meg nem fogható, társadalmi bázis szempontjából nem körvonalazható szituációban egy párt. Többpártrendszerben a pártok együttműködéséből és az általuk képviselt nézetekből kialakuló kompromisszumok és közmegegyezés alapján alakulnak ki azok a tartalmak, amely tartalmakat az egypártrendszer körülményei között egyetlen párt kénytelen megfogalmazni. De én úgy értem, hogy mi szakítani akarunk ezzel a helyzettel, és ha ezzel a helyzettel szakítani akarunk, akkor ennek vannak következményei az MSZMP-re nézve is. Ezt csak mint a továbbiakban fontosnak tekinthető szempontot említem meg, de ezzel a későbbiekben nem kívánok foglalkozni.

Azt a kérdést viszont nézetem szerint már most sem lehet megkerülni, hogy programról, cselekvési tervről, akcióprogramról vagy választási felhívásról kell-e itt ma gondolkodni. Én azt gondolom, hogy a mai javaslatban — aminek nagyon nagy értéke, hogy elkészült, hogy felvállal egy sor előremutató gondolatot és üdvözlölni lehet ezt a munkát —, az a keveredés, ami a hosszú távú elemek és a rövid távú teendők között van, szerintem abból adódik, hogy mind a kettőre szükség van, és ezt a kettős szempontot nem sikerült megoldani a munkában sem.

Egészen konkrétan azt szeretném javasolni, a Központi Bizottság mérlegelje, hogy fogadjon el — lényegében a mai anyagról van szó, amit megkaptunk, ennek bizonyos, a vita alapján történő átdolgozásával — egy olyan vázlatot, egy olyan alapelveket rögzítő dokumentumot, amely egy hosszabb távú program kidolgozásának alapjául szolgál, és ehhez képest gondolkodjon arról, hogy elsősorban a választások politikai előkészítésének és lebonyolításának szakaszára koncentrálna, dolgozzon ki egy ehhez képest jóval konkrétabb, abszolút konkrétumokat tartalmazó és a választásokat elősegítő akciótervet vagy választási felhívást. Ha ez a logika elfogadható és támogatható, akkor ezt feltételezve szeretnék mindkettőhöz nagyon röviden hozzászólni.

Először ehhez a bizonyos hosszú távú programhoz. Azt gondolom, hogy egy távlatosabb program alapjának tekintve, itt teljesen nyilvánvaló, hogy alapértékeket és alapkérdéseket kell rögzíteni, és ilyen értelemben az anyagban ma megfogalmazottak többségét támogatni tudom.

A legfontosabb kérdésnek azt tartom, és ez összefügg az általam felvetett problémával. A legfontosabb, hogy az egésznek valamiféle eszmei összerendeződése megtörténjen. Ha az eszmei összerendeződése nem végezhető el, akkor az a későbbiek során gyakorlati, cselekvési, politikai anomáliák vagy problémák forrásául szolgálhat.

Világossá kell tenni, hogy ebben az értelemben ez a program nem az előttünk álló egy-két esztendő programja, hanem egy távlatosabb törekvéseket és célokat tartalmazó elgondolás, és ami ennél is fontosabb — csatlakozom minden hozzászólóhoz, aki ezt hangsúlyozta —, hogy abszolút meg kell kísérelni a garancia kérdéseit megfogalmazni és felvázolni. Nézetem szerint a garancia problematikája jelenti azt, hogy a programban foglalt tartalmak mennyire reálisak, de jelenti azt is, hogy milyen intézményes garanciák képzelhetők el, és e tekintetben Medgyessy elvtárs hozzászólásához szeretnék kapcsolódni. Ha jól értettem, ő nem intézményi, hanem intézményes garanciákról beszélt, ami azt jelenti, hogy nem szubjektív, nem személyektől függő és nem szándékoktól függő kérdések ezek, hanem ennek megfelelő kontrollmechanizmusait is ki kell alakítani. Méghozzá társadalmi értelemben is idetartozhat a nyilvánosság, a társadalmi kontroll, ezeket nem akarom megismételni.

Ide tartozik nézetem szerint egy olyan kérdés is, amit sajnos ez a dokumentum egyáltalán nem érint, hogy a párt belső életének és belső viszonyainak változása mennyiben garantálja, hogy egy egyébként progresszív, előremutató program mentén fog a gyakorlati politikai cselekvésben is ez a párt minden egyes esetben és minden egyes konkrét kérdésben fellépni.

Ezt döntően szerintem a párton belüli garanciák formájában kell tudnunk felvázolni, egy belső életében is demokratikusan működő, hadd ne soroljam végig ennek is a szükségképpen itt most csak címszavakra leszorítható ismérveit. Tehát magyarul, én hiányolom a programból mind a hosszú távra gondolva, mind egy rövid távra, hogy a párt belső életéről e tekintetben, garanciális elemekről nem szól.

Ami a rövid távú politikai akcióprogramot vagy választási felhívást illeti, úgy érzem, hogy ennek döntően négy kérdéskörrel kellene foglalkoznia. Az első a gazdasági és szociálpolitikai kérdéseknek egy köre, ahol nézetem szerint — anélkül, hogy kifejtенém, mert az időigényes lenne —, több ponton összhangban a jelenlegi anyaggal, de néhány ponton attól eltérően, úgy értékelem, hogy nem lehet megkerülni a tulajdonreform problematikáját, nem lehet megkerülni egy álláspontot, hogy a közösségi tulajdon dominanciája mellett gondoljuk-e a vegyes tulajdonú gazdaságot, vagy másként, úgy, ahogy benne is van az anyagban.

Szerintem nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy a gazdaság alkotmányosságának problémájáról hogyan vélekedik ez a párt és milyen módon kívánja ennek további erősítését alátámasztani. Nem lehet megkerülni a bérreform problémáját, nem lehet megkerülni az adórendszer változtatásának kérdését, a szociális intézményrendszer olyan konkrét kérdéseit, mint a nyugdíjrendszer, foglalkoztatási nehézségek kezelése, lakáskérdés, hogy csak a legfontosabbakat említsem.

Nem lehet megkerülni szerintem a belső piac élénkítésével összefüggő lehetőségeket, [nem lehet megkerülni] a reálbér-alakulással kapcsolatos hiteles, reális és elvállalható megnyilvánulását a pártnak. Nem lehet megkerülni az antiinflációs politikára irányuló törekvést, és én azt gondolom, hogy a településpolitikáról, településfejlesztésről is tudni kell ebben a rövid távú programban valamit mondani.

Roppant időigényes lenne, ha most mindegyiket megpróbálnám indokolni, de azt gondolom, hogy ebben a pillanatban talán ettől el lehet tekinteni. Viszont egy kérdésre mindenképpen szeretnék kitérni, részben Hoós elvtárs hozzászólása kapcsán, részben attól teljesen függetlenül.

Megemlítette, hogy a gazdaság mai szorító körülményei között nem sok kilátás van, hogy a következő években reálbércsökkenés nélkül megússzuk. Azt gondolom, hogy bizonyos feltételek változatlan fennállása esetén ez kétségkívül igaz. Azonban nem tudom, hogy ezek a feltételek változatlanul olyan premisszáknak tekinthetők-e, mint ahogyan jelenleg számolunk velük.

Én kétlem, hogy további éveken keresztül a magyar társadalom elvisel akármilyen mértékű reálbércsökkenést, miközben azt látja, hogy egyfelől egészen reális objektív, racionális okok folytán — mondjuk soroljuk ide a bős—nagyvarosi beruházást —, másfelől korábbi elkötelezettségek, presztízs kérdések, döntések és egyéb okok vagy szintén gazdasági, egyébként megfontolható magyarázatok folytán egyszerre három-négy olyan nagyságrendű beruházás folyik az országban, amiből erre az időszakra egy vagy kettő is sok lenne. Szerintem ez elvállalhatatlan.

Miért említem ezt, tisztelt elvtársak? Azért, mert a programban senki nem azt fogja keresni, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt jólétet ígér-e, igazságosságot, demokráciát és hasonlókat, hanem — ahogy az alternatív szervezetek is felve-

tik — ezekhez az abszolút konkrét ügyekhez való viszonyt fogja mindenki keresni. Ha a párt nem tudja azt mondani, hogy 1990-től meg akarja állítani a reálbércsök-
kentést — én most nem akarok ennél hangzatosabb dolgot megfogalmazni, nincs
rá lehetőség —, s ennek kedvéért hajlandó a viszonyát újragondolni ilyen, ma bizo-
nyos értelemben eleve elrendezett, és ha úgy tetszik mozdíthatatlan és megkérdője-
lezhetetlen ügyekhez, akkor szerintem a program egyébként jó vonalvezetése és
egyébként tiszta elvei is — úgy, ahogy van — nem találnak megfelelő társadalmi
fogadtatásra.

Mit csinálnak az alternatív szervezetek? Nem általános eszmékről beszélnek
csak, hanem azonnal igyekeznek konkrét lépésekkel alátámasztani a mondanivaló-
jukat, és ezt a problémát sem politikai, sem gazdasági szempontból szerintem nem
lehet megkerülni. Lehet, hogy én abban tévedek, hogy ezek azok a tételek, a nagy-
beruházások, ahol így kell gondolkodni, lehet, hogy nem erről van szó, lehet, hogy
a megtermelt tiszta jövedelem elosztási csatornáit tekintve, más természetű jöve-
delmek. Ebbe most nem akarok belebonyolódni, mert nem ez van napirenden. Sze-
retném hangsúlyozni, én úgy gondolom, hogy ez a problémakör ilyen konkrétság-
gal nem kerülhető meg.

Hasonlóképpen azt gondolom, hogy a politikai intézményrendszer átalakulásá-
val összefüggésben, a választási felhívásban, tehát a rövid távú programban dekla-
rálni kell a pártnak, hogy a társadalom valóságos érdek-, nézettagoltságának meg-
felelő tagolt intézményrendszerre, többpártrendszerre van szükség, ezt a Magyar
Szocialista Munkáspárt elvállalta, ehhez alakítja politikáját, nyíltság, nyilvános-
ság, anarchiamentes átmenet, hadd ne soroljam fel megint ennek a kézenfekvő té-
teleit. De itt is úgy gondolom, hogy ezt követően, az elveket vagy célokat követően
itt kell megmondani a konkrétumokat, hogy ezért kell, ezeknek a biztosítása kedvé-
ért kell az új Alkotmányban, új választójogi törvényben és — megint nem akarom
sorolni —, kerekasztal-megbeszélés, megegyezés politikája stb. célokat felvállalni.

Tehát azt szeretném ezzel példázni, talán érthető, hogy a különböző, politikailag
megfogalmazható törekvések mellé minden esetben a konkrétan megfogható
lépéseket oda kell tenni, mert különben megmarad a program általános értékűnek,
és azt fogják mondani az emberek, hogy ebben eddig sem volt hiány, eddig sem
mondta soha a párt, hogy nem akar jólétet, nem akar demokráciát, soha nem állí-
totta az ellenkezőjét, csak ugye a csupa jószándék mellett is oda jutottunk, ahová
jutottunk. Tehát azt gondolom, hogy abszolút, konkrét, megfogható lépésekkel
kell tudni alátámasztani.

Harmadik elemének érzem a nemzetközi-politikai törekvéseket, amik javarészt
megfogalmazódnak ebben a hosszabb anyagban is, s negyediknek, ahogy említet-
tem, szerintem nem lehet megkerülni a párt belső működésével összefüggő kérdé-
seket, a pártdemokrácia kérdését, a választási mechanizmust, a szervezeti szabály-
zást, a belső működési elvét [a pártnak], a tagság által történő meghatározottságát
ennek a pártnak és sorolhatnám tovább.

Megismétlem tehát, azt indítványozom, hogy egy hosszú távú program alapjául
fogadja el a Központi Bizottság a vita alapján átdolgozott dokumentumot, és ehhez
képezt készüljön egy rövid, ennél jóval rövidebb és reálisan elvállalható, konkrétu-
mokra koncentráló, választásokat elősegítő program.

Néhány nagyon rövid szöveg szerinti megjegyzést a kiküldött anyaghoz, amelye-
ket én bizonyos értelemben azért említek meg, mert mint fogalmazás is fontos,
hogy ezek ne maradjanak benne.

Az első bekezdés 3. sora úgy szól, hogy azonnali cselekvésre van szükség, amelyet az MSZMP már megkezdett. Ez így egy kicsit szerencsétlen fogalmazás.

A 3. bekezdésben az olvasható, hogy a párt vezetésében ma élre kerülnek az újat, a gyökeres változást akaró reformerők. Én azt hiszem, a Központi Bizottság azt a szándékát fejezheti ki, hogy kerüljenek élre a reformerők, ne jelentse ki magáról, mert ez mindenféle félreértésekre adhat alkalmat.

A következő mondat: az MSZMP nyíltan, kritikusan szembenéz a múlttal, elhárítja magát a korábbi vezetés hibáitól. Ezt a terminológiát, hogy korábbi vezetés, nem tartom szerencsésnek, mert ez a kifejezés azt az érzetet kelti, hogy itt nem strukturális problémákról volt, van szó, a korábbi hibák okainak jelentős részeként, hanem tisztán, egyszerűen személyi, szubjektív problémákról. Ezt én nem fogadom el, mert itt arról van szó, hogy a korábbi struktúra, korábbi működés, a korábbi politikai intézményrendszer, és ebben, ennek részeként [— ha úgy tetszik —] a párt elkövetett hibáitól, aminek egy része persze soha meg nem kerülhető módon a személyi vonatkozások is *[sic!]*.

Megemlítettem a kérdésemben és itt a javaslatomban is a 2. oldal 3. bekezdését szerintem világosabban körvonalazni kell, a Magyar Szocialista Munkáspárt társadalmi bázisát, több hozzászólóval egyetértve, itt egy, általában a dolgozók széles rétegeire alapozódó pártról lehetne azt gondolom beszélni. Én ezzel be is fejezem. Végül azt szeretném javasolni, hogy a Központi Bizottság ma a közleményt fogadja el, és abban jelezze, hogy egy ilyen vita megtörtént, és jelezzon egy olyan állásfoglalást — ez következik nyilván az én javaslatomból —, úgy döntött, hogy egy alaposabb program kidolgozásának elvi alapjairól, illetve egy rövidebb távú programról, annak elkészítéséről döntött. És erre hozzon létre egy olyan szerkesztőbizottságot, amelyik a következő KB-ülésem vagy alkalmas időpontban, ha kell mind a kettőt elő tudja terjeszteni. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Nagy elvtárs. Pál Lénárd elvtárs következők vizsgálására. Őt követően Csehák Judit elvtársnő.

PÁL LÉNÁRD elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Azt hiszem, hogy nagy jelentőségű dokumentum van előttünk, a párt megújulásának, átalakulásának egy fontos dokumentuma ez. A párton belül is és a párton kívül is gyakran felteszik a kérdést, mit akar a Magyar Szocialista Munkáspárt. Itt a kérdés úgy szól, hogy mire törekszik a Magyar Szocialista Munkáspárt. Egy ilyen kérdésre, ha válaszolunk, akkor azt hiszem abból kell kiindulnunk, hogy a válaszból nem rekeszthetjük ki a párttagságot. Azt hiszem, az elmúlt időszak nagy tanulsága volt, hogy a párttagság kompetensnek érzi magát abban, hogy az alapvető kérdésekben kifejtse a véleményét, megnyilatkozzon. Ezért én úgy vélem, hogy amikor a garanciákról esik szó, akkor ennek a kérdésnek a megválaszolása akkor tekinthető garantáltnak, ha bevonjuk a kérdés megválaszolásába a párttagságot. Más szóval, megfogalmazom a javaslatomat.

Megfelelő átalakítás, rendbetétel után úgy érzem, hogy ezt a tervezetet a párttagságnak meg kell vitatnia. Horváth elvtárs is felvetette ezt a kérdést, de nem adott egyértelmű választ, Steiner elvtárs már egyértelműen fogalmazott ebben a kérdésben.

[Én is] úgy hiszem, nagyon fog nőni a távolság a Központi Bizottság és a párttagság között, ha ebben a fontos kérdésben ők egy kész, elfogadott dokumentumot kapnak kézhez. Ma érettnek látom a dokumentumot a vita alapján arra, hogy terve-

zet formájában közreadjuk és folyjék róla vita, és a Központi Bizottság e vita után térjen vissza erre a dologra és akkor egy kiérlelt, jó választ fog tudni adni a feltett kérdésre.

Másik kérdés, amit érinteni szeretnék, [én is] úgy vélem, hogy az iránymutató értékeink között feltétlenül meg kell jelennie [— én úgy fogalmaztam —] a nemzet jólétéért végzett munkának. Ez a munka minőségjegyeit, alkotójegyeit magában foglalja, olyan munkának, amelynek a nemzet jólétét — most a jólétet nemcsak az anyagi értelemben értve — elősegíti, s akkor az iránymutató értékek: a szabadság, a demokrácia, a szocializmus, a nemzet jólétéért végzett munka.

A párttal kapcsolatban: azt hiszem, hogy itt érdemes a szöveg alapján bizonyos átrendeződést végrehajtani, hogy pontosabban, világosabban kiderüljön, hogy mi a pártunk jellege.

A 2. oldal 3. bekezdésében én azt hiszem, hogy egy ilyen szövegezést lehetne javasolni: az MSZMP a munkásmozgalom két meghatározó irányzatának egyesült pártja. Később: elkötelezett marxista reformpárt. A marxista jelzőt szükségesnek tartom, mert mind a szociáldemokrata szellemiség, mind a reformkommunista szellemiség a marxizmusra mint tudományos módszerre épít, és nekünk ezt világosan — legalábbis úgy vélem egy ilyen szövegben — kifejezésre kell juttatni. Utána folytatódik úgy, hogy jövőjét a szociáldemokrata és reformkommunista szellemiség ötvöződésére alapozza.

Van itt ebben a bekezdésben egy félresikerült mondat, ami grammatikailag is hibás, amely lényegében arra akar utalni, hogy kiknek a pártja a Magyar Szocialista Munkáspárt. Azt hiszem, hogy ezt rendbe lehet tenni valami ilyen szöveggel: a munkából élő fizikai és szellemi dolgozók, az ipari és mezőgazdasági munkásság, az értelmiség, az alkalmazottak, a kisvállalkozók tömegei különböző korosztályainak szervezett pártja. Ha így fogalmazunk, akkor ez teljesen világossá teszi — mikor azt a kifejezést javasolta Horváth elvtárs —, hogy a nép pártja, mit értünk ez alatt, mert ez tükröződése annak a megfogalmazásnak, amit ő javasolt. Ebben, azt hiszem, hogy egyértelműen kellene állást foglalni.

A végére ismét, a 8. oldalnál, a három csillag után következik a pártunkra vonatkozó néhány megállapítás. Meggondolható, hogy ezek ide előre kerüljenek és a pártra vonatkozó valamennyi lényeges kijelentés együtt szerepeljen.

A 3. oldalon, a demokratikus közéletet akarunk, mit akar a párt, vagy mire törekszik a párt, demokratikus közéletre [*sic!*]. Talán a címben is még meggondolható, hogy mit akar a Magyar Szocialista Munkáspárt, ez jobb címnek tűnik, jobban lehet rá válaszolni. Itt az van, hogy társadalmilag ellenőrzött többpártrendszer. Én ezt így fogalmaznám: együttműködést, versenyt a nemzet érdekében, különböző pártokkal. Hiszen így is fogalmaztuk.

Meggondolásra javaslom a 4. oldalon, itt sokan tettek észrevételeket a gazdaságpolitikát érintő alapvető téziseinkkel kapcsolatban, de úgy érzem, meg kellene hogy jelenjen mindjárt a második francia bekezdésnél: a gazdasági visszaesés megfékezését, az új fellendülés, a technológiai korszerűsítés megalapozását. Akárhogy is nézzük, a gazdaságnak az új fellendülése nélkül nem képzelhető el.

Szeretnék nagyon röviden szólni a 6. oldalon a szellemi alkotómunka kérdéseit taglaló fejezetről. Úgy érzem, hogy egy külön bekezdésben fontos lenne megemlíteni a szellemi, értelmiségi munka társadalmi szerepének kiemelkedő fontosságát és csupán reflektálni szeretnék az itt elhangzottakra, a kutatás és publikálás teljes szabadságát meghirdető megállapítással kapcsolatban. Azt hiszem, hogy a magyar

pártnak történelmi érdeme volt 1969-ben, hogy kimondta a tudományos kutatás szabadságát, deklarálta, hogy a pártnak érdekében áll minden valóban tudományos igazság megismerése. Ha ez így van elvtársak, a tudományos igazság publikálása, annak a nyilvánossága, publikálásának szabadsága, ez így természetes következménye a tudományos kutatás, így, ahogy az előbb említettem, felfogott szabadságának. Teljes, ezt a szót el kell hagyni, mert a valóságban nincs semmilyen kontextusban teljes szabadság, a korlátok és a korlátozások, ezek ismertek és megfogalmazhatók.

Összefüggéseiben, végül is úgy érzem, hogy ez alapul szolgálhat arra, hogy a vita figyelembevételével egy tervezet készüljön, ezt a tervezetet a pártszervek vitasák meg és a Központi Bizottság térjen vissza és ténylegesen adja meg a választ, hogy mit akar a Magyar Szocialista Munkáspárt, az átalakuló, a megújuló, az új szocialista, az új Magyar Szocialista Munkáspárt. Egy más kérdés, hogy e nélkül a válasz nélkül nem lehet szerintem megfogalmazni a konkrét akcióprogramokat sem, ezt a kérdést, hogy feltegyük és megválaszoljuk, előre kell vennünk és jól tette a Politikai Bizottság, a Központi Bizottság döntése alapján, hogy ezt a dokumentumot idehozta. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Pál elvtárs. Csehák Judit elvtársnő következik felszólalásra, őt követően Hollán Zsuzsa elvtársnő.

CSEHÁK JUDIT elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Arra a cseppet sem érdektelen formai kérdésre, hogy milyen legyen a kiadandó dokumentum, rövid avagy részletesebb, a korábbi viták ismeretében, az előadói beszédet meghallgatva és a vitára is figyelve, bevallom nem tudnék még most sem magabiztos választ adni. Azt a kérdést azonban, hogy mit akar most ezzel a dokumentummal a Magyar Szocialista Munkáspárt, megpróbáltam a magam számára megválaszolni. Gondolom és remélem, hogy mindenekelőtt igazat akar mondani. Nem akarja, mert nem akarhatja magát úgy beállítani, mint aki előzmények nélkül indul a jelszavak, ígéretek és tetszetős programok versenyében. Van múltja, eredményes és sikertelen időszakokkal, voltak és vannak hibái, tévedései számosak.

Vállalja tehát saját magát, nem tagadja le a történelmét, de nem teszi fel a kezét, nem áll félre. Másokkal közösen, mindazokkal, akik felelősséget viselnek az ország sorsáért, továbbra is vállalja a vezetését ennek a gazdasági válságban lévő országnak, ennek a zavarokkal és bizonytalansággal és bizalmatlansággal teli társadalomnak. Vállalja azért, mert felelősnek érzi magát a múltért, a jelenért és a jövőért, és mert ha képes levonni a saját múltjából a következtetéseket és tanulságokat, ha képes a párt saját magát is gyökeresen megváltoztatni, akkor van elegendő erkölcsi alapja és esélye az eddigi kudarcok után is, hogy bizalmat és támogatást kérjen és szerezzen.

Milyen párt is ez az MSZMP? Pontosabban milyennek kell — mindenfajta csábítással és kényszerrel szemben is — lennie? Mindenekelőtt egyetértve sokakkal, realitának és őszintének. Semmilyen választási küzdelem és agitációs félsiker miatt nem ígérhetünk olyat, amit biztosan nem tudunk teljesíteni. Ugyanakkor konkrétan meg kell fogalmaznunk azokat a tennivalókat, amelyeket a változatlan célként deklarált értékek valóra váltása érdekében, és a bizalmat is erősítendő következetesen és lépésről lépésre végre kell hogy hajtsunk.

Nem tagadhatjuk le, hogy minden, a jövő számára meghatározó reformlépésünk új feszültségekkel is jár, és mi nem tudunk ezektől a feszültségektől egyformán

mindenkit megvédeni. Igaz, és saját magunk előtt sem szabad hogy letagadjuk: az emberek, bár változásokat követelnek, félnek ezektől a változásoktól és valójában kedvező döntéseket és intézkedéseket várnak és fogadnak elsősorban el. Különösen a hozzám közel álló szféra, a humánszféra területén így van ez. Tapasztalható egy rendkívül erős ellenállás, ami óvatosságra, nagyobb felelősségre és nagyobb fokozatosságra int bennünket.

Ki kell tehát fejeznünk, hogy nincs kibontakozás az emberi erőforrások rekonstrukciója nélkül, hogy gazdasági előrehaladásunknak van egy humán peremfeltétele is, és hogy a gazdasági előrehaladást, a kibontakozás ütemét a szociális terület fejlettsége és hatékonysága is meg fogja határozni. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy számos más szervezet nagyon hasonlóan, csak a miénktől egyszerűbben, értetőbben, szebben, konkrétabban fogalmazta meg a szociális programját.

Ajánlom tehát, hogy fogalmazzuk meg: nemzeti sorskérdésnek tekintjük a nemzet egészségét, a környezet védelmét, a népességszám csökkenésének megállítását, a családok és a közösségi szolidaritás erősítését. Annál is inkább ajánlom ezt, mert más szervezetekkel, a legszélesebb fronton ezekben az ügyekben van a legnagyobb esélyünk a megegyezésre és az együttműködésre. Mivel megítélésem szerint — és ebben remélem mentes vagyok minden szakmai elfogultságtól — ma a mi társadalmi elfogadtatásunknak elsőrendű kérdésévé vált a szociálpolitika, benne a társadalombiztosítás és az egészségügy, ezért részletesebben ezekkel [a fejezetekkel szeretnék] foglalkozni, hangsúlyozva, hogy értettem és figyelembe vettem Hoós elvtárs intelmét, nem új forrásokkal kalkuláltunk akkor, amikor ezeket a lehetőségeket számba vettük és megfogalmaztuk.

Megítélésem szerint le lehetne írni, hogy a szociálpolitika feladata ma a szociális biztonság, sőt jelentős csoportok számára a megrendült létbiztonság helyreállítása. Ezért még romló anyagi körülmények között is javítani akarjuk a szociálpolitika társadalmi hatékonyságát, kultúráját, problémakezelő képességét. Ennek érdekében itt és most is új, gazdagabb, fenntartásoktól mentesebb együttműködésre törekszünk mindenkiel, aki szociálisan érzékeny, bármilyen világnézetű is.

Ennek érdekében mozgósítjuk, mert mozgósítani akarjuk a párt tagságát és ennek a célnak az érdekében javasolom, hogy használjuk fel a párt tulajdonában és kezelésében lévő intézményeket és eszközöket, vagy legalábbis azok egy részét. A családok sokoldalú jogi, társadalmi és anyagi támogatását kell hogy garantáljuk, azért, hogy a mainál jobban betölthessék a hivatásukat. Állami, társadalombiztosítási, közösségi támogatást kell biztosítsunk a gyereknevelésre vállalkozó fiataloknak, az önmagukról gondoskodni nem tudóknak, az egyedül élő legidősebbeknek, a munkahelyüket elvesztőknek és családtagjaiknak, a sok bajjal küzdő, halmozottan hátrányos helyzetű személyeknek, családoknak, rétegeknek, mert ők azok, akiknek elsősorban segítséget kell adnunk ahhoz, hogy megoldhassák saját maguk saját nehéz problémáikat.

Fel szeretném hívni a figyelmüket, hogy ez nem egy szélesebb kör az eddigi szociális támogatás deklarált körénél, ez egy jóval szűkebb annál. Ezek számba vett prioritások, kevesebb embert érintenek. Törvényekkel és anyagi függetlenségének fejlesztésével védeni kívánjuk az egységes társadalombiztosítást. Az évszázados hagyományra, az állampolgári felelősségre, a járulékfizetők jogaira és a kibontakozó önkormányzatra építve ugyanakkor következetesen végigvisszük a társadalombiztosítás reformját. Lehetővé tesszük és kedvezményezzük az önkéntes biztosítási formák gazdagodását.

Javaslom, írjuk le, hogy az igazságosabb, az élet munkáján alapuló, a maitól kisebb különbségeket mutató, az alacsony és az átlagnyugdíjak reálértékét megőrző nyugdíjrendszer fokozatos bevezetését támogatjuk. Deklarálhatjuk, hogy az állami és a közösségi egészségvédelem kötelezettségeinek a fenntartása mellett egészségbiztosítással is megerősített, térítésmentes, korszerű egészségügyet akarunk. Az egészségügyi reform alapjának tartjuk a megelőzést, a szabad orvosválasztást, az egészségügyi dolgozók hálapénz nélküli anyagi és erkölcsi megbecsülését, az egyenrangú orvos és beteg kapcsolatot, a társadalmi ellenőrzést, a területi és egyéni hátrányok felszámolását. A társadalom tagjai által támogatott reform felelősségteljes végrehajtására látunk csak lehetőséget ezeken a területeken.

Tisztelt Központi Bizottság! Tudom, hogy túl részletesen fogalmaztam meg a mondandómat. Mégis más szervezetek szociális problémáinak ismeretében is, az a véleményem, hogy még többet és konkrétabbat mondhatunk, mert előrébb tartunk az elméleti megalapozásban, és a gyakorlati tapasztalatokban sem állunk rosszul. Nagy mulasztás lenne, ha mások által kisajátítani hagynánk a célkitűzéseinket, ha szegyenlős egyoldalúsággal épp azt hallgatnánk el, ami figyelemre és az állampolgárok érdeklődésére és támogatására számít. Köszönöm a figyelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Csehák elvtársnő, Hollán Zsuzsa elvtársnő következő felszólalásra.

HOLLÁN ZSUZSA elvtársnő: Kedves Elvtársak! Nekem is jobban tetszett Berecz elvtárs előadása, mint a vitatott dokumentum. Egyetértek azzal, hogy ez utóbbi alapos átdolgozása és újra megvitatása szükséges, de ne vessük el teljesen, mert sokkal könnyebb megkritizálni, mint megírni egy ilyen dokumentumot.

Ennek értelmében hozzászólásom második felében néhány rövid kiegészítést javaslok és rövid változtatást. Hozzászólásom első részében néhány, a hozzászólások kapcsán felvetett problémával szeretnék foglalkozni.

Teljesen egyetértek és alapvetően fontosnak tartom, amit Berend elvtárs mondott arról, hogy ne mások programjának a sűrítményét adjuk a mi programunkban. Egyértelmű, hogy sem párttagságunk, sem a pártonkívüliek bizalmát ezzel nem tudjuk megnyerni. Az identitásunk megtagadásával nem tudunk meggyőzni senkit. Igenis vállaljuk a múlt eredményeit, és biztosítuk ugyanakkor, hogy a múlt hibái ne fordulhassanak újra elő. Ha most mindenről inkább azt akarjuk mondani, hogy mi kezdeményeztük, amit előtünk már, ha kevesen is, de mások kezdeményeztek, ez nem fog meggyőzni senkit. Sokkal fontosabb, hogy ha most mást mondunk — és itt is teljesen egyetértek Berend elvtárssal —, mint amit korábban mondtunk, akkor magyarázzuk azt el. Ezzel meg tudjuk nyerni párttagságunk százezreit és a pártonkívüliek millióit is.

Úgy érzem, hogy még nagyon keveset tettünk azért, hogy valóban meggyőzzük párttagságunkat. Ne várjuk el a bányából, a kohó mellől vagy a tanteremből vagy bármely munkahelyről nyolcórás munka után fáradtan hazamenő emberektől, hogy maguk alkossák meg a néha hetenként változó kinyilatkoztatások alapján, hogy miért kell változtatni a programunkon, mi annak a valódi gyökere, hogy különbséget tudjanak tenni a tömegkommunikációban elhangzó és az ő becsületes, tisztességes munkájukat, hitüket meggyalázó kijelentések és aközött, amiben a valóban a kibontakozást, a reformot, társadalmunk, népünk, nemzetünk előrehaladását akarjuk elérni. Ehhez sokkal többet és sokkal alaposabban kell megmagyaráznunk.

Úgy érzem, hogy a politikai kompromisszumokra való törekvésben is nem poli-

tikus, és nem is érzem becsületesnek, hogy úgy akarjunk egy kis ellenzékétől — amit valóban a tömegkommunikáció hangja hihetetlenül felerősít, attól ok nélkül megrettenve — úgy akarjunk felszállni egy ballonon, hogy az úgynevezett ballasztot kidobjuk. Úgy érzem, hogy párttagságunk százalékeit meg tudjuk nyerni. Nem a reformok ellen vannak. Nem az ellen vannak, amit meg akarunk valósítani, de meg kell magyaráznunk nagyon sok mindent, főleg azokat az ideológiai kérdéseket, amiket tulajdonképpen még mi magunk sem vitattunk igazán meg.

Ezzel szervesen összefügg a második probléma, amihez szeretnék hozzászólni. Én teljesen egyetértek Nyers elvtárral abban, hogy az idő nem részrehajló. Az idő annak dolgozik, aki a legjobban és a leghatékonyabban dolgozik. A mai gyakorlat viszont — és itt visszautalok az előző KB-ülésen mondottakhoz — nem nekünk dolgozik. Tehát úgy van, ahogy Medgyessy elvtárs mondja. Nem nekünk dolgozik, mert ha végiggondolják, hogy ha a pártértekezlet után rögtön többpártrendszer vezetünk volna be, akkor óriási fölényvel megnyertük volna a szavazatokat. Az azóta eltelt időben, ez a munkamegosztás, hogy a kormány — és itt utalok vissza az előzőekben elmondottakra — és a kormányzó párt vállalja az összes rendkívül súlyos reformot, az adókat és a különböző gazdasági helyzetből adódó súlyos inflációt, vállalja a szociális juttatásoknak az olykor rendkívül súlyos megvonását.

Ugyanakkor a tömeghangulat-formáló eszközöket átadja, legalábbis hangulatában, hatásában a kormány ellenzékének, ez azt jelentette, hogy már eddig rendkívül sokat veszítettünk, és ha így folytatjuk, akkor további nem százazreket, hanem milliőkat fogunk veszíteni a potenciális választókból.

A harmadik felvetett probléma, amit Tétényi elvtárs mondott, a halálbüntetés eltörlését vegyük fel a programunkba. Amikor ezt kijelentette, felmorajlott a terem, és én azt hiszem, hogy ez annak a következménye, amit én magam is úgy érzek, hogy ma, amikor egészen hátrazongatóan romlott a közbiztonsági helyzet, valahogy talán népünk sem fogadná nagyon nagy tetszéssel ezt a javaslatot. Viszont ezt úgy szeretném másképp belevenni a programba, hogy politikai okokból ne lehessen halálos ítéletet hozni. Úgy érzem, hogy ennek komoly, nagyon jó és pozitív fogadtatása lenne, és sajnos a történelem már nemegyszer bebizonyította, hogy milyen súlyos következményekkel járnak a politikai halálos ítéletek.

Végül, ahogy mondtam, szeretnék néhány apró javaslatot tenni a dokumentumhoz. A negyedik oldalon, ahol a bürokrácia korlátozásáról szól, a vállalkozás, a verseny, a teljesítmény felszabadítását a bürokrácia béklyóitól, oda belevennem a szellemi és a fizikai teljesítmény felszabadítását, nem egyszerűen a teljesítmény felszabadítását a bürokrácia béklyóitól.

A 6. oldalon, ott ahol a társadalmi és létbiztonság újrateremtését tűzzük ki célul, az utolsó bajuszban az áll, hogy az egyént védő társadalombiztosítási rendszer támaszt ad a gyerekekre nevelésre vállalkozó fiataloknak, az önmagukról gondoskodni nem tudóknak, a munkahelyet veszítőknak, eltartottaiknak és a halmozottan hátrányos helyzetűeknek. Kimaradtak a betegek. Tehát a gyermeknevelésre vállalkozó fiatalok után feltétlenül be kellene venni: a betegeknek. Nem maradhatnak ki a betegek, különösen most nem maradhatnak ki, amikor az egészségügyi és szociális juttatások olykor drasztikus megszorítására és a fizetőképességtől való függéstől fogja meghatározni a magas színvonalú egészségügyi ellátás hozzáférhetőségét. Tehát ebben feltétlenül politikai állásfoglalásra van szükség.

Ugyanezen az oldalon, a művelődési esélykülönbségek csökkentésénél az első bajusz úgy szól, hogy „a korszerű ismereteket biztosító oktatási reformot”. Ne

használjuk ezt. Már annyi oktatási reformunk volt, és annyi bukott meg. Azt javasolom helyette, hogy az „egyéni képességeket fejlesztő, a becsületes közösségi magatartást elősegítő, szabad légkörű, korszerű iskolareformot”.

A 7. oldalon, a tehetségek jobb érvényesülési lehetőségeinél szó van arról, hogy az iskolában, munkahelyen, politikában és a pártban. Azt javasolom, itt szerepeljen, hogy az iskolában, a felsőoktatásban, a munkahelyen és a politikában. A pártot én ide nem venném bele. Annál is inkább, mert hiszen a párt is politika. Itt viszont javaslok egy külön bajuszt, mert hiszen ez a fejezet a szellemi alkotómunka felszabadítása.

Rendkívüli módon és egész alapvetően hiányolom azt, hogy nincs meg a felelős kritikai szellem kialakulásának a biztosítása. Enélkül nincs emelkedés, sem a kultúrában, sem a tudományban. Tehát egy új bajuszként javasolom, hogy a felelős kritikai szellem kialakulását biztosító tudományos és kulturális támogatási rendszer. Tehát a támogatási rendszer az valóban attól függjön, hogy aki kritikát mond, vállalja a felelősséget a kritikáért, és az őszinte, egyenes kritika, és ne egyének, vagy kis csoportoknak az egymás elleni harca, vagy csak a saját magának való hitbizományok biztosítása legyen.

A milyen világot akarunk-nál ugyanezen az oldalon alul: „katonai tömbök nélküli, fegyvermentes, békés Földet”. Nem elég, hogy fegyvermentes, mert ez így nagyon nagyvonalú, egyáltalán, minden fegyvermentes az azt hiszem, *[sic!]* hogy a legtávolabbi jövőnek a képe, mert hiszen honvédelemről, a belső rend védelméről mindenki gondoskodik valami fegyverrel, de egészen alapvetőnek tartom belevenni a tömegpusztító fegyverek megsemmisítését, az űrfegyverek kialakításának betiltását.

Eltvársak, ezekről mi ma már nem szólnak, egy kicsit olyan álláspontra helyezkedünk, hogy a középhatótávolságú fegyverek 5 százalékos csökkentésével, mintha most már teljes biztonságban lennénk, és szinte hátborzongató, hogy milyen kicsi mellékes hírként jelent meg az, hogy lézerfegyverrel rakétalövedéket találnak el az űrben. Ezzel kapcsolatban én ide egy bajuszként beletenném azt, amit Berend elvtárs már említett, hogy nemzeti politikát a valódi nemzetköziség szellemében. Tehát mondjuk én röviden így fogalmaznám meg azt, amit ő ebben hozzászólt.

Végül a dokumentum befejező részénél én úgy érzem, hogy ideje lenne leszoknunk arról, hogy szerénytelen kinyilatkoztatásokkal akarjuk a jelentőségünket bizonyítani. Tehát itt van ugye egy olyan mondat, hogy „az új politikai helyzetbe való átmenet időszakában, a jövő építésében az MSZMP-nek kiemelkedő és nélkülözhetetlen szerepe van”, és még néhány hasonló mondattal folytatódik. Ehelyett még a tanácsadó bizottságinál is rövidebb befejezést javaslok. Valami olyasmit, hogy az első mondattal egyetértek, hogy az MSZMP a társadalom biztonságának, békéjének elérésében történelme során már bizonyított. E programban megfogalmazott nemzeti célok valóra váltásáért, párttagsága széles körű aktivizálásával, minden erejével küzdeni fog. Más pártokkal való, becsületes választási harcban számít valamennyi cselekvő állampolgár bizalmára. Köszönöm a figyelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Hollán elvtársnő. Kedves Elvtársak! Írásban többen nem jelezték hozzászólási szándékukat, megkérdezem, hogy kíván-e még valaki felszólalni az első napirendi pontban tárgyalt kérdésben. Lezárhatom a vitát?

Köszönöm szépen. Átadom a szót Berecz elvtársnak.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Tizenkilencen szólaltak föl, öten írásban adták be javaslatukat. A tisztesség azt kívánja, hogy akik írásban adták, azok nevét szintén közzétegyük. Barts Oszkárné, Romány Pál, Duschek Lajosné, Deák László és Marjai József elvtársak.¹⁰ Ezek is olyan konkrét javaslatok, amelyeket a szerkesztésnél figyelembe kell venni.

A Központi Bizottság több tagja, és jogosabban mintha én mondanám, úgy értékelte a legutóbbi vagy a legutóbbi két központi bizottsági ülés vitáját és a mait, hogy egy másik szakaszba érkezett a Központi Bizottság, amikor építkeznek, amikor meg akarja határozni közvetlenül a párt irányvonalát, és ezáltal irányt is mutatni a pártszervezetek tevékenységéhez. Ezzel egyetértek, és bármilyen furcsa is, azt mondom, örülök annak, hogy egy kerek programot szétszedett a Központi Bizottság, és valóban programot akart alkotni. Az akart szó nem lebecsülést jelent, hanem azt jelenti, hogy legalább négy programra való anyag jött össze, úgyhogy elég sokat kell dolgozni majd azon, hogy az a kettő vagy másfél keveredjen ki belőle, amire most a jelen pillanatban szükségünk van.

Az első téma, amiről szólnék, a program jellegéről [*sic!*]. Akár hosszú távú, akár rövid távú programról van szó, mindenképpen egy konkrét, társadalmi, gazdasági, politikai valóságból kell kiindulnia. Éppen ezért egy rövidtávúnál sem lehet eltekinteni a hosszabb távú problémáktól vagy feladatoktól, mert azonos talajból származnak vagy származik. Mindkét programnak figyelembe kell venni az eddigi tapasztalatokat. Nyilvánvalóan egy hosszabb távú program mélyebben, sokoldalúbban mutathatja be a tapasztalatokat, egy ilyen rövidtávúban túl sokat sajnos nem lehet a múltra fordítani és hosszan fogalmazni, mert akkor megint visszafelé fordítjuk a tekintetet és a figyelmet.

Viszont van egy lényeges különbség: az, hogy a hosszabb távú ugyanakkor felrajzolja azokat az ideálokat, hosszabb távú célokat, amelyeket az eddigi tapasztalatok alapján és a mai valóságból kiindulva megvalósítandónak és megvalósíthatónak tart. A rövidtávúnak — egyetértek — ebben az esetben maximum másfél-két évesnek kell lennie. De olyan mértékű az igény a különböző pártszervezetekben és a pártoknál, hogy legalább értékeinket is foglaljuk össze, hogy nem lehet adni meztelen három és fél oldalt, amelyek konkrét, most megvalósítandó tennivalókat tartalmaznak. Ezért én nem azt hangsúlyoztam, hogy ez választási program, isten ments, hogy ezzel induljunk a választásokon, azt mondtam, hogy kiindulópontja lehet majd annak, amikor konkrétan választásokra készülünk. Hiszen, ha külön készülünk a tanácsválasztásokra és külön az országgyűlésire, már két külön programra van szükség. Mert azért különbséget kell tenni majd közöttük. Úgy gondolom, ez a vita rendkívüli módon gazdagította felfogásunkat és lehetőségeinket.

Néhány dologról. Az egyik: mit akar az MSZMP? Ezzel indultunk és megmondom őszintén, könnyebb is fogalmazni. Csak mit akar a magyar nemzet? — az már egyszer volt, ezt nagy tiszteletben tartom, és most pedig a többi pártok is, a többi szervezetek is ezt fogalmazzák meg, hogy mit akarnak. Ettől függetlenül természetesen lehet. Jobbnak tartom, ha elvonatkoztatunk másoktól. Jobbnak tartom azt, hogy mit akar, mint azt, hogy mire törekszik, gazdagabb, tartalmasabb, csak ebben is szerettünk volna egy kicsit különbözni. Ha nem sikerül jobbat találni, akkor valószínű, hogy vissza kell térnünk az eredetihez.

A másik: javaslat hangzott el, Nagy Sándor elvtárs konkrétan megfogalmazta, Berend T. Iván elvtárs pedig gazdag fölszólalásában lényegében vázolta a hosszú távú program keretét és tartalmát. Nem tudnánk ilyen mélységig a hosszú távú

programba belemenni, hiszen ez egy másik bizottságnak a feladata, de figyelembe venni mindazt, amit elmondtak, szükségesnek tartom én is.

Van egy kulcspontja ennek a programalkotásnak, és ezt most megmondom őszintén, nyíltan, annak ellenére, hogy Bereczky elvtárs óva intett bennünket annak a látszatától, hogy a kormány és a párt vezetésében esetleg különbség van. Ez pedig az, hogy ebben a programban teljes mértékig össze kell hangolódunk a kormányzattal. Én nagyon örülök annak, hogy itt a kormány tagjai közül a felszólalók konkrét javaslatokat tettek és konkrét állásfoglalást mondtak el. Szakértőink és szakértők között sajnos nem volt ekkora az összhang. Ezért inkább óhajainkat és törekvésünket fogalmaztuk meg, mint a kormány által vállalható reális célokat és feladatokat. Én örülök annak, hogy Hoós elvtárs is, Csehák elvtársnő is azt mondta, hogy ennél többet tudunk. Ez nagyon jó. Akkor ezt a többet igyekezzünk megfogalmazni. Ettől függetlenül fenntartom, hogy a pártprogramban lehetnek eltérő, olyan állásfoglalások, amire a kormány azt mondja, hogy felelőssége tudatában kijelenti, hogy kellene, de nem lehet megcsinálni, mert nincsenek meg hozzá a feltételek.

Azt hiszem, ebből a szempontból mi nyugodtan vállalhatjuk a kormány támogatását és a kormány által kifejtett felelősséget is. Az Országgyűlésről majd pár szót szólnék.

Mi legyen akkor az eljárás? Itt három álláspont hangzott el a felszólalásokban. Az egyik: kezdettől az volt a javaslat, hogy a szerkesztőbizottság az elhangzott vita alapján dolgozza át, esetleg a Politikai Bizottság tekintszen rá, és utána jelenjen meg. Ez a politikai gyorsaság előnyét jelentené, vagy jelentette volna, hiszen a programozón időszakában a megjelenés ideje is nagyon fontos. Én tudom támogatni azokat, akik azt mondták, hogy ne a politikai gyorsaság, hanem a megfontoltság és a komolyság, a program komolysága legyen a főbb szempont.

Ezért javasoljuk, hogy a szerkesztőbizottság dolgozzon a programtervezeten, a Politikai Bizottságnak nyújtsa be, s a Politikai Bizottság terjessze a Központi Bizottság következő ülése elé. Ha erre az időre megérlelhető az, amit Nagy Sándor elvtárs a hosszú távú programmal kapcsolatban kért, esetleg elképzelhető, de én ezt a felelősséget nem vállalnám, hiszen a Központi Bizottság egy másik bizottságra bízta ezt a feladatot és ezt a felelősséget.

Egy harmadik javaslat pedig az volt, hogy bocsássuk pártvitára. Hárman is szöveget emellett. Ez tetszene, én mégsem tudom ajánlani. Következő miatt nem tudom ajánlani: először is, túlzásúfolt most a párttagság különböző vitaanyagokkal, másodszor megmondom, miért nem merem. Hosszú távú programot a párttagság vitája nélkül bűn megtárgyalni és elfogadni. Egy rövidtávjában több az óhajuk, a reményük, a vágyuk, mint amennyit teljesíteni tudunk, és akkor olyan helyzetbe kerülhetünk, hogy a párttagság egy csomó megrendelést felad az asztalunkra és meg kell mondanunk, hogy azok nem teljesíthetők. Akkor írjuk meg azt, amit vállalni tudunk — egyetértve még egyszer mondom a kormányból felszólaló elvtársakkal — és akkor azt képviseljük a párttagság előtt azzal is, ha azt mondja, hogy elvárta volna, hogy vitatkozzunk.

Van viszont egy tétele az egésznek, amiről azért meg kell majd hallgatnunk a párttagságot, és hozzá is fog szólni, bármikor tesszük közzé, az, hogy milyen párt vagyunk. Ebben biztos lesz véleménye. Egyet szeretnék kérni. Figyelembe véve a társadalmi változásokat nálunk, figyelembe véve a politikai változásokat és figyelembe véve pártunk eddigi tapasztalatainak gazdagságát minden oldalról, ne töre-

kedjünk korábbi módon megfogalmazni a párt jellegét, és zártan, zártkörűen megfogalmazni a társadalmi bázisát.

Egyetértek Nagy elvtárssal, hogy milyen párt az, amelyik nem tudja megmondani, hogy melyik a társadalmi bázisa, de nem értenék egyet, ha hangsúlyozottan egyetlen rétegre helyeznénk a hangsúlyt. Ilyen kis pártok biztos lesznek, s a mi pártunk pedig arra törekszik, hogy nagy párt maradjon, tehát az egész társadalmat fogja össze, a különböző társadalmi rétegeket. Én nem félek attól, ha vállalkozók vagy kisvállalkozók is támogatni fogják a mi pártunkat, mert ha mi támogatjuk a vállalkozást mint szocialista értéket és lehetőséget, akkor az nem ellentmondás, ha a mi pártunkat pedig támogatni fogják a vállalkozók.

Azt különösen nem tudnám elfogadni, hogy úgy fogalmazzunk, hogy bérből és fizetésből élők pártja, mert ez már nem szociális vagy társadalmi kategória, hanem a kezelés szempontjából fogalmaztuk [vagy neveztük] meg a társadalom egy nagyobb és szélesebb rétegét.

A következő, amiről — én nem mondanám a felszólalók neveit, csak ahogy érintettek egy-egy témát és többen is szóltak róla, mindig egy helyen említeném meg —, a sajtóról nem esik szó. Háromszor csíptünk bele, jogosan. De ez a belecsípés nem elégíti ki a sajtóban dolgozó párttagokat, és nem elégíti ki a sajtó vezetőit és irányítóit. Terveink szerint a Központi Bizottság következő ülésén a párt nyilvánosságpolitikájáról, sajtópolitikájáról és a pártsajtóról kívánunk előterjesztést tenni a Központi Bizottság elé.¹¹ Úgy gondoltam, hogy most szükségtelen ismét két-három mondattal belecsípni, mert csak dicsérni nem lehet, mert megint csak üzengetünk egymásnak. A teljesen és átfogó módon a párt nyilvánosságpolitikájáról, sajtópolitikájáról és a pártsajtóról szóló előterjesztés a vita után olyan lehet, ami képviselhető a sajtóban dolgozóknál és megkövetelhető a párttagoktól, hogy igyekezzenek ahhoz tartani magukat. Tehát kérem megértésüket, hogy most még egy mondat sem volt róluk, csak a programtervezetben egy fél mondat, hogy szabad sajtót és teljes nyilvánosságot akarunk.

A másik, amiről pár szót szólnék, az Országgyűlés. Elhangzott, hogy a képviselők védik önmagukat és versenyt futnak esetleg a választók bizalmának fenntartásáért. Nézzünk szembe a tényekkel és mondjuk meg magunknak: ugyanúgy többről van szó, mint ahogy a mi esetünkben is többről van szó. Az országgyűlési képviselők viszonylag kellemes politikai légkörben egy felfelé ívelést ígérő program alapján indultak a választásokon. Igaz, hogy személyi verseny volt, de ott politikai harc és politikai csata még nem volt, és 3 év alatt belekerülnek egy politikai csata kellős közepébe, vagy belesodródznak, ahol a Bős—Nagymaros már régen nem gazdasági kérdés, hanem politikai, sorra lehetne venni, még az is, hogy március 15-ét ünnepeljük vagy ne. Minden politikai kérdéssé válik. Nekik ezenközben kell átalakuláson átmenni.

Miért várnánk el tőlük gyorsabb fejlődést, mint saját magunktól? Nekünk is kellett idő egy sor dolog felismerésére, összehozására, kollektív munkára. Ott pedig sajnos nem az a helyzet, hogy az Országgyűlés belső kollektív munkát végez, mint a Központi Bizottság, hanem ott — ez igaz már —, mindenki beszél a választóihoz. A képviselők azt mondják, hogy nem kapnak tőlünk elég támogatást és védelmet, a kormány mondhatja, hogy nem kap elég támogatást és védelmet, mi is azt mondhatjuk. Úgyhogy itt az ideje, hogy a három grémium egymásra találjon, és valóban a közös nevező alapján adjunk egymásnak elég támogatást és segítséget.

Egyetértek azzal, hogy a közrendről, közbiztonságról egy sor konkrét, rengeteg

konkrét javaslat van, én azokra nem térnék ki, elég lesz feldolgozni és arra törekedni, hogy együtt szerepeljenek.

A pártnapokkal kapcsolatban azt mondanám, nincs most olyan álláspontunk, hogy egyetlen formát kell alkalmazni. Vannak kommunista fórumok, különböző összejövetelek, ezek között a pártnap is rendezhető. Most országos pártnap-hullámot nem tartanánk szükségesnek, nincs egyelőre olyan mondanivalónk, hogy egyszerre az egész országhoz kívánnánk szólni.

A garanciát többen felvetették. Tétényi elvtárs is, Nyers elvtárs is, mások is, azal érték egyet, hogy lehetnek intézményes garanciák, amelyek egyes intézkedésekben rögzülnek, de az alapvető garancia az, hogy pártunk milyen ütőképes, a párttagság mennyire teszi magáévá a programot, és az alapszervezetekben milyen munka folyik ennek megvalósítására.

A párttal kapcsolatban több megfogalmazás látott napvilágot, javaslatot: mi az átmeneti időszak, foglalkozni kívánunk vele, két fő irányzat a pártban. Én örülnék neki, hogy ha ez lenne csak a két fő irányzat, tartok attól, hogy van egy fő irányzat még: a várakozás. Van egy irányzat, amelyik a várakozásé, amelyik még felméri, hogy milyen irányban haladunk, érdemes-e még velünk haladni, vagy hogyan lesz a jövőben.

Ezzel kapcsolatban felmerült, főleg Gyuricza elvtárs foglalkozott vele, pártunk megfogalmazása [sic!]. Én nem tartanám alkalmas eszköznek most a párttisztítást. A párttisztítást én kényszereszköznek és szubjektív eszköznek tartom. Egy párt a politikai harcban nyilvánvalóan erősödhet, gyengülhet, végbemehet benne öntisztulás, de mindenféle tagrevízió valamilyen konkrét célt szolgál. Ebben az esetben mindig az a kérdés minden alapszervezetben, minden pártbizottságnál, hogy ki az, aki a revíziót végrehajtja és milyen célból. Az én tapasztalatom, vagy legalábbis, ha a történelmi tanulmányaimat figyelembe veszem, minden párt lényegében ugyanolyan maradt, mint a revízió előtt, csak valamivel kisebb, mert nem sikerül egyik szárnynak legyőznie a másikat, csak az összetétel helyenként és koronként változó.

Amit Berend T. elvtárs mondott a párt újrafogalmazásáról, én azt megfogadom, odafigyeltem. Egyet nem tudok itt elfogadni, azt, hogy rövid távú programban fogalmazzuk meg a párt jellegénél az 1956-os kiindulást. Rövidtávúban elégségesnek tartom azt, hogy egyesült párt. Hosszabb távúban ennek a tisztázása és mint forrásnak a tisztázása lehetséges, én most ebben a pillanatban ezt inkább megosztónak tartanám, mint egységerősítőnek, ezért én azt javaslom, hogy foglalkozzon vele a bizottság, amelynek ő is tagja, és a rövidtávúban erre így ne tegyünk utalást.

Felmerült, hogy a mezőgazdaság hol van a programban. Csak azért, hogy hogyan készül egy rövid távú program. Először jócskán építettünk a mezőgazdaságra, hiszen az legalább kapaszkodó egy ilyen rövid távú programban, nem feltétlenül sopánkodni kell, másik oldalról pedig az volt a vélemény, hogy most adunk egy szélesebb körű programot. Miért akarnánk két-három apróbb pontban rögzíteni és visszacsökkenteni, miközben az illetékes pártszervezetek foglalkoznak egy szélesebb körrel. Azzal egyetértek, hogy mint forrás, feltétlenül lehetséges és szükséges a mezőgazdasággal foglalkozni. A Szovjetunió, mint a reform és mint a szocialista szolidaritás és reformszolidaritás egyik központja, bázisa és kiindulópontja, úgy gondolom, hogy foglalkozhatunk vele a rövid távú programban is.

Úgy gondolom, hogy lesz elég munkánk összegezni mindazokat a javaslatokat, amelyek elhangzottak. Teljes mértékig beépíteni nem lehet, mert nagyon hosszú lenne, de megválogatni mindazokat, amelyek ma lényegesek, amelyek megvalósít-

hatók és amelyeket el kellene érünk a következő időszakban, úgy gondolom megoldhatóak, s ezért a következő központi bizottsági ülésen ismét a Központi Bizottság elé terjesztjük. Köszönöm.

LUKÁCS János elvtárs: Köszönöm Berecz elvtárs összefoglalóját. Kedves Elvtársak! Mielőtt határoznánk, megkérdezem, hogy az összefoglalóval kapcsolatban van-e valakinek kérdése, észrevétele vagy megjegyzése. Tessék Fock elvtárs.

FOCK JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A múlt KB-ülésen úgy éreztem, hogy túl sokat beszéltem, túl sokszor felszólaltam, és elhatároztam, ma nem szólok fel. Viszont a zárszóval nagyon nem tudok egyetérteni.

Úgy gondolom, hogy 8, 12 vagy 16 pontos határozatot arról, hogy most mit kell csinálni a közeljövőben, azt egy alternatív szervezet, ha húszan összeülnek, ennyi idő alatt bőven meg tudták volna fogalmazni. Különösen ha hozzáteszik azt, hogy olyan változó világban élünk, hogy nincs kőbe vésve, amit ma elhatározunk, csak ahogy most látjuk, egy olyan rövid távú program, lehet úgy is mondani, hogy a választások előtti utolsó évnek a programja, és utána kiegészül majd egy választási programmal.

Megválasztottunk egy szerkesztőbizottságot, van egy központi bizottsági Tanácsadó Testületünk, amelynek egy nagyon jó anyaga van, amiben a legélesebb kifejezések azok, amik alá vannak húzva, vagy az az élesség, ahogy alá van húzva egynéhány mondat. Ez a két szerv, tehát az általunk ma jóváhagyott szerkesztőbizottság, valamint a Tanácsadó Testület ha összeül, úgy gondolom, hogy két nap alatt — úgy, ahogy Grósz elvtárs a bevezetőjében mondta, nem pontosan ezt mondta, de én így fogalmazom —, össze tudnak hozni egy anyagot a 19 felszólalás alapján, az írott anyag alapján, Berecz elvtárs bevezetője alapján és e héten, legkésőbb szombaton nyilvánosságra kell hozni a Központi Bizottság állásfoglalását. Hogy eleget tegyünk annak is, nehogy a párttagság azt mondja, hogy megint a megkérdése nélkül [csillag alatt oda lehet tenni] — Pál elvtárs javaslatát is el lehet fogadni — ezt meg lehet úgy is kerülni, hogy csillag alá tesszük, hogy a továbbiakban a változó világnak megfelelően egészen biztos, egy hónapon belül egy-két ponttal kiegészül.

Akkora várakozás van a sajtóban, rádióban, televízióban, már tegnap este az ember nézi, vagy a mai Esti Hírlapot elolvassa, mindenki várja, hogy már holnap megjelenik, nem lehet, hogy a következő KB-ülésig várjunk. Ez a két bizottság üljön össze, a Politikai Bizottság nézze meg, még lehetőleg pénteken, szombaton jelenjen meg az újságban, rádióban, televízióban.

Na most, ha már elmondtam ezt az egyetlen véleményemet, [amiért én ide kiszaladtam,] a lényeg az, hogy kihez szóljon ez. Szerintem elsősorban párttagságunkhoz szóljon, úgy is kell fogalmaznunk, hogy a néphez szól, a nép érdekében szól, de elsősorban a párttagságunkat kell összerázni, magához téríteni, hogy erőt gyűjtson a párttagság a mi állásfoglalásunkban. Ez a lényeg. Azt tudomásul kell venni, hogy mi egy olyan párt vagyunk, amelyik most egy tudathasadásos állapotban van. Már tudja, hogy nem igazi kormányzó párt, de ezt még nem akarja igazán tudomásul venni, és csak reméli azt, ha egy választás eljön, akkor is kormányzó párt tud maradni koalícióban, más velem együtt érzőkkel, vagy anélkül is.

Úgyhogy én megismétlem, a párthoz kell szólnunk, a párttagsághoz kell szólnunk, de abban a tudatban, hogy harcolunk érte, hogy kormányzó párt is tudjunk maradni ilyen vagy olyan formában a későbbiekben.

Felmerül az a kérdés is, hogy a távlati dolgokat, amit muszáj ebben az anyagban, meg lehet fogalmazni egy fél gépelt oldalon. Mi ez? Varsói Szerződés, KGST. Fél gépelt oldalon meg lehet fogalmazni, hogy amíg a Varsói Szerződés fönnyom, és mi azon vagyunk, hogy minél hamarabb szűnjön meg a másikkal együtt, addig is teszünk érte, hogy a legkisebb erő legyen mindkét oldalon.

A KGST-ért, amíg egységes európai piac ki nem alakul, addig harcolunk, hogy a KGST-ben normálisabb együttműködés legyen, és továbbra is mindkettőnek tagjai maradunk. A gazdaságpolitikai stratégiát nem kell megfogalmazni ebben a rövid távra, egy évre, fél évre, másfél évre szóló anyagban.

Tehát én Berecz elvtárs bevezetőjével, a leírt anyaggal, a Tanácsadó Testület anyagával egyetérték, és az a meggyőződésem, hogy két-három napon belül ki kell és ki lehet dolgozni, mert különben nagy csalódás lesz a párttagságban és ráadásul az alternatívoknak és a humoristáknak a gúnytárgyai leszünk.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Fock elvtárs. További kérdés, észrevétel? Úgy látom, nincs. [Berecz elvtárs.]

BERECZ JÁNOS elvtárs: Fock elvtárs a szívemből beszélt, mert várja a párttagság a programot.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Akkor a feladatmegoldás marad közösként. Kedves Elvtársak! Három dologban javaslom, hogy határozzunk, az egyik kérdésben alternatív javaslat hangzott el, felsorolnám a javaslatokat.

Első javaslatom, értsünk azzal egyet, hogy az előadói beszéd, a mai vita, hozzászólások és az összefoglaló holnap jelenjen meg a sajtóban, természetesen szerkesztve.

Másik javaslatom: az ülésről, és benne a tárgyalt napirendről jelenjen meg közlemény, a szerkesztőbizottság gondozásában.

A harmadik alternatív javaslat, hogy a mai vita figyelembevételével a szerkesztőbizottság végezzen alapos átdolgozást az írásos előterjesztésen, és nyújtsa be a Politikai Bizottságnak a tervezetet; a Politikai Bizottság nézzen rá, és lehetőleg még a hét végén, szombaton hozzuk nyilvánosságra a párt — hadd mondjam így — rövid távú akciótervét. Ez az egyik javaslat.

A másik javaslat, amit Berecz elvtárs elmondott, terjessze a Politikai Bizottság elé, és a Politikai Bizottság a soros központi bizottsági ülésre még e hónapban terjessze újbóli megtárgyalásra.

Javaslom, hogy először az alternatív kérdésben döntsünk.

Ki ért egyet Fock elvtárs javaslatával, tehát azzal, hogy a szerkesztőbizottság figyelemmel a vitára, átdolgozza az előterjesztést, a Politikai Bizottság megtárgyalja, és szombaton nyilvánosságra hozza. Aki ezzel egyetért, kérem kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm. Ki van ellene? 9 ellene.

Ki tartózkodott?

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság 9 ellenszavazattal a javaslatot elfogadta.

A másik két kérdésben nem volt véleményeltérés. Együtt teszem fel szavazásra.

Tehát, aki egyetért azzal, hogy az előadói beszéd, a mai vita, és az összefoglaló szerkesztve jelenjen meg a sajtóban, és jelenjen meg a tárgyalt napirendről közlemény, kérem kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm szépen. Van-e valaki ellene? Nincs.

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Megállapítom, hogy ezekben a kérdésekben a Központi Bizottság egyhangúlag döntött.¹²

Kedves Elvtársak! Az első napirendi pont végéhez értünk. Megköszönöm Dégen, Forgács és Illés elvtárs megjelenését. Javaslom kedves elvtársak, hogy szünet nélkül folytassuk ülésünket.

Kedves Elvtársak! Szeretném javasolni, tekintettel arra, hogy a személyi kérdésről — amit tárgyalni kívánunk — a korábbi napokban, hetekben széles körű konzultációt folytattunk, ezért a Központi Bizottság az állandó meghívottak jelenlétében tárgyalja a kérdést.

Megkérdézem, hogy van-e valakinek [(közbeszólásra:) igen, igen — a tv-t kérjük kikapcsolni] ellenjavaslata az indítvánnyal kapcsolatban. Ugy veszem, a Központi Bizottság egyetért azzal, hogy a javasolt személyi kérdést az állandó meghívottak jelenlétében tárgyaljuk. Átadom a szót Grósz Károly elvtársnak.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Legutóbbi ülésünkön,¹³ mint ismeretes Stadinger István elvtárs kérte a Központi Bizottság hozzájárulását ahhoz, hogy holnap, március 8-án benyújthassa lemondását a parlamentnek. Ezzel itt mi egyetértettünk. Akkor úgy döntöttünk, hogy készítsünk elő javaslatot a Központi Bizottság soros ülésére, a maira, ezt követően elkezdjük a párt által jelölendő személy kiválasztását. A parlament ügyrendje szerint az új elnök személyére, a parlament által, tagjaiból megválasztott jelölőbizottság tesz javaslatot, a jelölőbizottság elnökére és tagjaira pedig a Hazafias Népfront Országos Tanácsa tesz ajánlást.

A Hazafias Népfront Országos Tanácsa tegnap döntött, és 25 fős jelölőbizottságot ajánl. Elnökéül Gyuricza László elvtársat javasolja a parlamentnek. Az elv az volt, hogy minden megyei képviselőcsoportból, valamint az országos listáról is vegyenek részt a jelölőbizottságban.

A Politikai Bizottság a legutóbbi központi bizottsági ülés után tartott egy konzultációt, és akkor úgy döntött, hogy Szűrös Mátyás elvtársat ajánlja a parlament elnökének. Javaslatának végleges kialakításához azonban kikérte a megyében, fővárosban dolgozó kommunista képviselők véleményét. A kommunista képviselőcsoport ülésére mindenütt meghívtuk a pártunkívüli képviselőket is. Budapesten a pártunkívüli képviselőknél külön konzultációt tartottunk. Ugyancsak kikértük az országos listán lévők véleményét is. A tapasztalatokat összegeztük, és a Politikai Bizottság tegnap véglegesítette ajánlását. Ezek szerint javasolja a Központi Bizottságnak, hogy Szűrös Mátyás elvtársat, a Központi Bizottság titkárát ajánlja a parlamentnek az Országgyűlés elnökévé történő megválasztásra.

Azt ajánljuk, hogy csak egy jelölt megválasztását támogassuk, ugyanakkor fogadjunk úgy állást, hogy nem ellenezzük több jelölt állítását sem, amennyiben a jelölőbizottság indokoltnak tartja. A kommunista képviselő elvtársaink kérésével összhangban javaslom továbbá, hogy a kommunista képviselőket ne kötelezzük ennek a javaslatnak a feltétlen támogatására.

Ajánlásunk alátámasztására a következőket akarom elmondani: a Politikai Bizottság tagjai, a Központi Bizottság titkárai, valamint osztályvezető kollégáink — akik a megyei képviselőcsoportok ülésein részt vettek — egyértelműen azzal a benyomással, következtetéssel jöttek vissza, hogy Szűrös Mátyás elvtársat döntő

többsége a jelenlévőknek támogatja a parlament elnöki tisztségébe való megválasztásában. Ugyanakkor tettek más személyekre is javaslatot, mert hisz többen úgy gondolták, hogy helyes, ha többes jelölés lesz a kialakult gyakorlatnak megfelelően. Azt ajánlom, hogy azokat a tapasztalatokat, amelyeket összegyűjtöttünk, bocsássuk a jelölőbizottság rendelkezésére, amit ha akar, figyelembe vesz, ha nem akar, nem foglalkozik vele.

[Ugyanakkor] több helyen felvetődött, hogy Pozsgay Imre elvtársat is igénylik, hogy a jelöltek között szerepeljen, illetve el tudják képzelni az Országgyűlés elnökének. Mi a Politikai Bizottság legelső ülésén erről lefolytattunk egy vitát, a Politikai Bizottság úgy foglalt állást, hogy nem ajánlja Pozsgay elvtársat az Országgyűlés elnöki tisztségére történő megválasztásra, tekintettel arra, hogy — megítélésünk szerint — a kormányban végzett munkájára nagyon nagy szükség van. Pozsgay elvtársnak is ez a konkrét kérése. Tehát a Központi Bizottság ülésén meg kellene fogalmazni, hogy Pozsgay elvtárs jelölését — egész biztos fel fog vetődni ismét a holnapi ülésen — a Központi Bizottság az előbbi okok miatt nem támogatja.

El kell mondanom, hogy olyan 10—15 főre tehető azoknak a neve, akiket jelöltek különböző helyeken, nem saját megyéjükben is, például Horn Gyula elvtársat több megyében, egymástól teljesen függetlenül jelölték, vagy Horváth Jenő, Horváth Lajos elvtársat is több helyen felvetették, tehát több név felvetődött, nyilvánvaló, hogy a jelölőbizottsághoz ezek el fognak jutni, a jelölőbizottság dolga, hogy ezeket mérlegelje.

Vita volt a lebonyolítás módjáról is, hogy hogyan és miképpen történjék az elnök megválasztása. Köztünk felvetődött a konzultációk során, mert sajnos az ügyrend ezt nem szabályozza, kívánatos lenne, ha esetleg az Ügyrendi Bizottság kialakítaná [az álláspontját] a jelölés bizonyos játékszabályait illetően. Tehát, hogy mondjuk ne korlátlan számú jelölt szerepeljen, mert lehet, hogy sokfordulós, elméletileg sokfordulós is lehet a választás. Én személy szerint nem hiszem, nem ezzel az élményanyaggal jöttünk vissza, szerintem Szűrös elvtársat első ajánlásra jelentős többséggel meg fogja választani a parlament, de mégis kívánatos lenne, hogy ezeket a szabályokat előtte megfogalmazza az Ügyrendi Bizottság.

Kérem az elvtársakat tehát, hogy a konkrét személyi kérdéseket illetően vitassák meg javaslatunkat, és döntsenek. Azt is szeretném kérni, hogy hatalmazzanak fel arra, hogy a mai ülésen hozott döntésről a 18 órára összehívott kommunista képviselőket tájékoztassam. Természetesen a testület tagjai, akik országgyűlési képviselők, nem vesznek részt a tanácskozáson, mert ezek szerint nem valószínű, hogy addig befejezzük. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Grósz elvtárs.

Kedves Elvtársak! Megkérdezem, kinek van kérdése az elhangzott személyi javaslatlall kapcsolatban.

Kérdés, úgy látom nincs. Észrevétel, megjegyzés, vélemény? Nincs.

Kedves Elvtársak, akkor javaslom, hogy a következő határozatot hozzuk:

A Központi Bizottság a Magyar Szocialista Munkáspárt nevében az Országgyűlés elnöki tisztére Szűrös Mátyás elvtárs jelölését ajánlja a jelölőbizottságnak.

Amennyiben az országgyűlési képviselők igénylik, a Központi Bizottság is támogatja, hogy az Országgyűlés elnöki tisztére a jelölőbizottság többes jelölést kezdeményezzen, s hatalmazzuk fel Grósz Károly elvtársat arra, hogy döntésünkről 18 órakor tájékoztassa a kommunista képviselőket.

Aki ezzel egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Ki van ellene? Egy. Ki tartózkodott a szavazástól? Senki.

Megállapítom, hogy Szűrös Mátyás elvtárs Országgyűlés elnöki tisztére történő jelölésével a Központi Bizottság egy ellenszavazattal egyetértett.¹⁴

Kedves Elvtársak! Tekintettel arra, hogy várhatóan nem fejeződik be a Központi Bizottság ülése 18 óráig, a kommunista képviselőkkel — amikor a parlament elnöki tisztének a betöltéséről konzultáltunk —, akkor még egy Országgyűlést érintő kérdés is szóba került köztünk.

Ez pedig a bős—nagymarosi vízlépcsővel kapcsolatos, [vele] összefüggő kérdés-csoport. Egész pontosan az a képviselői indítvány, amit benyújtottak a parlament tisztikarához, hogy a parlament tárgyalja újból Bős—Nagymaros kérdését. Konzultálva a képviselőkkel, az a vélemény alakult ki, hogy nem kívánják ezt az indítványt elfogadni, nem akarnak erről a parlamentben most tárgyalni. Ezért tehát a Politikai Bizottságban az a vélemény alakult ki, hogy az indítvánnyal kapcsolatos kommunista képviselői magatartásra a Központi Bizottság ne adjon utasítást. Tehát a képviselői indítványt a kommunista képviselők saját belátásuk szerint kezeljék.¹⁵

Ezzel kapcsolatban van-e valakinek, elvtársak kérdése, észrevétele vagy megjegyzése?

Tudomásul vesszük különösebb szavazás nélkül. Csak ide akartuk hozni, hiszen ez szóba került a képviselői konzultációkon, Grósz elvtársnak erről a kérdésről is szólni kell. Tehát ezzel egyetértünk? Igen. Én azt hiszem, hogy szünetet tartunk.

Kedves Elvtársak! Javaslom, most tartsunk 30 perc szünetet. 30 perc szünet után nemzetközi kérdések tárgyalásával folytatjuk az ülést.

S z ü n e t

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a Központi Bizottság munkáját. Rátérünk a második napirendi pont tárgyalására, tájékoztató időszerű nemzetközi kérdésekről.

Javaslom, hogy meghívottként vegyen részt a napirend tárgyalásán Tabajdi Csaba és Szokai Imre elvtárs, a Nemzetközi Pártkapcsolatok Osztályának helyettes vezetője. Átadom a szót Szűrös Mátyás elvtársnak.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Rövid visszapillantással kezdem mondanivalómat két okból is. Egyrészt azért, mert a nyolcvanas évtized végére a magyar külpolitika is korszakhatárhoz érkezett. Az elmúlt években kibontakozott világfolyamatok új nemzetközi politikai és gazdasági környezetet hoztak létre modernizációs törekvéseinkhez. Másrészt közel két évtizedes fájdalmas vajúdások után a magyar gazdasági és politikai fejlődés új pályára kényszerült. Új problémákat vet fel az ország belső helyzetének alakulása, az alkotmányozás, a politikai rendszer reformja is. A mélyreható és mindenre kiterjedő átalakulások szülte történelmi helyzetben parancsoló szükségszerűséggé vált az új összefüggések felismerése, a válaszadás készségének kialakítása. Mindez azt jelenti, hogy nemcsak belső viszonyainkat kell megújítanunk, hanem az elmúlt években eredményes, de most egy új korszak határára érkező külpolitikánkat is.

Helyzetünk alapvető ellentmondása ma az, hogy míg a nemzetközi politikai fel-

tételek igen kedvező lehetőséget kínálnak egyre súlyosabbá váló belső problémáink megoldásához, a világ és Európa nemzeteinek közösségébe való betagozódásunkhoz, addig a világgazdasági helyzet alakulása drámai módon leértékeltte nemzeti teljesítményünket, mérhetetlenül megnehezítette a nemzetközi munkamegosztásban való tevékeny részvételünket.

Cselekvésünk lehetséges irányát alapvetően meghatározza a KGST-együtműködés válsága is. A szervezet, amely ma a kétoldalú kapcsolatok keretében működik, az olcsó és szinte korlátlan nyersanyag- és energiaszállítás megszűnésével már a hetvenes években elveszítette dinamizáló és védő szerepét. A KGST-kapcsolatok sok tekintetben konzerválják elmaradott gazdasági szerkezetünket. Hazánknak ezért alapvető érdeke fűződik a szervezet gyökeres megformálásához. Az együtműködést azonban csak a tagországok belső reformfolyamatai előrehaladásának, a nemzeti piacok kiépítésének függvényében lehet új alapokra helyezni. A reform ma még a szocialista országok fejlődésének korántsem egyedüli iránya, sőt, a reformok tekintetében inkább az álláspontok közötti eltérések növekedése, a polarizálódás a jellemző. A KGST átfogó megújítására ezért 10–15 éven belül alig számíthatunk.

A KGST válsága nem indokolja azonban a szervezetből való kivonulásunkat. A tagországokkal folytatott kétoldalú együtműködés külgazdasági kapcsolatainknak hosszú távon mással nem pótolható összetevője. Innen származik a gazdaságunk működtetéséhez szükséges energia és nyersanyag jó része. Termékeink jelentős hányadát ezen a piacon értékesítjük. Ez a gazdasági kapcsolatrendszer hozzávetőleg egymillió fő számára biztosít munkaalkalmat Magyarországon.

A KGST-országokkal folytatott együtműködésünkben meghatározó a szovjet kapcsolat, amely azonban ma számos zavarral küzd. Oka elsősorban az, hogy a két gazdaság működésének elvei egyelőre nincsenek összhangban egymással. Ez azonban nem csökkenti objektív ráutaltságunkat a más viszonylattal nem kiváltható szovjet piacra. Ezért nemzeti érdekünk, hogy a magyar—szovjet gazdasági és politikai kapcsolatokat — új alapokra helyezve — elmélyítsük, hatékonyá tegyük.

Magyarország számára a legnagyobb kihívást kétségtelenül 1992, a nyugat-európai integráció új minőségi szintre emelése jelenti.¹⁶ Formálódóban van, és a kilencvenes években minden bizonnyal létrejön a hagyományos piacunkat jelentő Nyugat-Európát felölelő hatalmas ipari, szabadkereskedelmi és innovációs övezet. Kieleződik az értékesítési verseny, újítani nem képes vállalatunk kiszorulnak a piacról.

Magyarország számára nincs más lehetőség, mint a rugalmas, hatékony alkalmazkodás. Ennek elmulasztása nemcsak gazdasági, de politikai területen is a peremre szorulásunkhoz vezetne, az ezzel járó elszegényedéssel és az elkerülhetetlen társadalmi megrázkódtatásokkal. Ebben az esetben a fejlődő világ országainak a második vonalába süllyednénk. Alapvető nemzeti érdekünk tehát, hogy a nyugat-európai országokkal folytatott együtműködés elmélyítésével segítsük gazdasági fejlődésünk igényeinek kielégítését, enyhítsük az eladósodottságunk jelentette szigorú kényszereket.

A szorosabb kapcsolatok kiépítése a felek kapcsolatépítő készségén kívül együtműködési képességeket is feltételez. Nyugat-Európának — az Egyesült Államokkal és Japánnal folytatott versengésében — szüksége van egy vele együtműködni akaró és tudó Közép- és Kelet-Európára. Számára a KGST óriási potenciális piac, amely az átfogó reformok eredményeként bekapcsolható a nemzetközi munkamegosztásba. Nekünk rövid távon bizonyos többletlehetőséget kínál az, hogy Nyugaton

hazánkat több tekintetben a szocialista piacra való behatolás áttörési pontjának tekintik.

A kérdések kérdése azonban az, hogy Magyarország képes lesz-e minden tekintetben Nyugat-Európa együttműködő partnerévé válni. Ez csak akkor lehetséges, ha késedelem nélkül mindent megteszünk a nyugat-európai „fogadókészség” kihasználása érdekében. Elengedhetetlen feltétel, hogy mi magunk mindent megtegyünk az együttműködésre alkalmas gazdasági szerkezet kialakításáért. Szelektív műszaki fejlesztésre, a piaci viszonyok uralkodóvá válására, az áru, a tőke, a technológia szabad áramlására, egyszóval belső gazdasági életünk rendbetételére van szükség. További alapfeltétel társadalmi stabilitásunk megőrzése. Egy kormányozásra képtelen MSZMP-t, egy kormányozhatatlan Magyarországot a Nyugat nem tekint [igazán] partnernek.

A külpolitikai műhelyek számára is feladat annak felmérése, hogy a magyar gazdaság milyen fokú kapcsolódásra lesz képes a nyugat-európai integrációhoz. Nyilvánvaló, hogy a teljes integrálódásig belátható időn belül nem juthatunk el. Ennek oka elsődlegesen az, hogy nálunk nincs még igazi piacgazdaság, továbbá korlátokat szab [természetesen] a társadalmi rendszerek különbözősége, a katonai-politikai szövetségek létezése.

A Nyugathoz való kapcsolódás nem csökkenti — és nem is csökkentheti — számunkra a szocialista kapcsolatrendszer jelentőségét. Nem a szövetségeseinkkel folytatott együttműködés korlátozására, leépítésére kell törekednünk, hanem a nyugati államokhoz fűződő kapcsolatainkat kell minél érdemibbé, minél tartalmasabbá tennünk és magasabb színvonalra emelnünk. A szocialista együttműködés továbbfejlesztése változatlanul nemzeti érdekünk. A jelenlegi körülmények között azonban elsősorban a reformpolitikát folytató országokkal való, ma még döntően kétoldalú kapcsolatok bővítése látszik járható útnak. Kétségtelen az is, hogy belső gazdaságpolitikánk felidézi a szocialista országok egy részétől való elszigetelődés veszélyét. Ennek elsődleges oka azonban nemcsak a magyar politikában, hanem a szocialista országok gyakorlatának egymástól való távolodásában keresendő. Ezért ezt elkerülni nincs módunk, legfeljebb enyhíteni tudjuk.

Magyarország számára az egyoldalú irányultság soha nem szolgálta a nemzet valódi érdekeit. Külpolitikánk természetesen egy pillanatra sem támaszthat kétséget az iránt, hogy elismerjük a két formáció, a két szövetségi rendszer között kialakult status quót. A kisállamok igazi ereje éppen külpolitikájuk józan tárgyilagosságában rejlik. Ez a realizmus olyan vívmány, amelyet nem adhatunk fel semmilyen belső vagy külső erő kedvéért. Ha arra gondolunk, hogy a hetvenes évek világ gazdasági megrázkódtatásainak hatása alatt ebben a pártban, ebben az épületben többek részéről nyíltan megfogalmazódott a tömbbe zárkózás igénye, a nyugati kapcsolat létjogosultságának tagadása, akkor tudjuk csak igazán értékelni a mára kikristályosodott magyar külpolitikai szemléletet.

Kedves Elvtársak! Az elmúlt évek fejleményein végigtekintve elmondhatjuk, hogy külpolitikánk — és értem ezen annak minden résztvevőjét: az MSZMP-t, a Külügyminisztériumot, a társadalmi szervezeteket, a tudományos, a műszaki és kulturális szférát és a népi diplomáciát is — mindent megtett annak érdekében, hogy a maga területén, sajátos eszközeivel elősegítse talpon maradásunkat. Néhány év alatt kialakult egy önálló, markáns arculatú magyar külpolitika, amely tekintélyt, megbecsülést szerzett hazánknak szövetségeseink és partnereink körében szerte a világon.

E külpolitikai megújulás kezdetét jelezte a szocialista együttműködés elveinek és gyakorlatának ártértékelése, a nemzeti és a közös érdekek összefüggéseinek tisztázása még a nyolcvanas évek első felében. Törekvéseink eredményeként oldódtak szövetségi rendszerünkben az alá-fölrendeltségi viszonyok, s helyükbe mindinkább az egyenjogú partneri kapcsolatok léptek. Enélkül nem tudta volna kihasználni külpolitikánk azt a növekvő mozgásteret, amelyet a szovjetunióbeli átalakítás megkezdése kínált számunkra. További fontos változás volt — ugyancsak ebben az időszakban — a kisországi szereplehetőségek céltudatos felmérése és kidolgozása. Ebből a szempontból szinte mérföldkőnek tekinthető 1984, amikor a rakétatelepítés kezdetét követően, a szovjet—amerikai viszony mélypontján fogadtuk hazánkban Kohlt, Thatchert és Craxit. Fordulatot jelentett a magyar külpolitikában a szomszédos országokban élő magyarsággal kapcsolatos politikánk gyökeres ártértékelése, a sorsuk alakulásáért viselt felelősségünk vállalása. Ez jelentős mértékben közelítette egymáshoz a párt és a közvélemény álláspontját e mind feszítőbbé váló kérdésben. Hozzáálltunk az önálló magyar biztonságpolitika külpolitikai összefüggéseinek kidolgozásához, és nyilvánosan, nemzetközi fórumokon megerősítettük: hazánk érdekelt abban, hogy a leszerelés, illetve a haderőcsökkentés első szakaszában érintett országok sorába kerüljön, és lehetségesnek tartjuk, hogy szövetségi rendszerünk jelentős csökkentéseket hajtson végre, akár egyoldalúan is. Ma már tudjuk: a mi fellépésünk is szerepet játszott abban, hogy a szovjet vezetés elhatározta a jelentős haderő- és fegyverzetcsökkentést, és hogy hazánkból is kivonnak szovjet erőket. Jelentős átalakulás következett be kétoldalú kapcsolatainkban is. Kiegyensúlyozott viszonyt alakítottunk ki minden világhatalommal, amelynek során rendeztük kapcsolatainkat Kínával. Bővítettük együttműködésünket Nyugat-Európával, és felvettük a kontaktust az integrációs és együttműködési szervezetekkel: az Európai Közösségekkel, az Európa Parlamenttel, a NATO és a Nyugat-európai Unió politikai szervezetével. Nyitási készségünket jelzi kapcsolataink rendezése Dél-Koreával és Izraellel is. Hatékonyabban és tudatosabban támaszkodtunk a társadalmi szervezetek sajátos külpolitikai kapcsolatépítési lehetőségeire. A gyakorlatban és koncepcionálisan egyaránt megújítottuk a Nyugaton élő magyarokkal folytatott párbeszédet és együttműködést.

Ezt a külpolitikát megerősítette az MSZMP országos pártértekezlete. Nagyon fontosnak tartom továbbá, hogy a gyors ütemben fejlődő pártok, alternatív szervezetek sem kérdőjelezték meg annak alapvető vonásait. Talán úgy is lehetne fogalmaznunk, hogy a külpolitika azon kevés terület egyike, ahol még van társadalmi egyetértés. Ennek jelentőségét a mai viszonyaink között igenis tudatosítanunk kell. Ez az a terület, ahol az MSZMP különösebb önvizsgálat és lényeges kiigazítás nélkül vállalhatja a folytonosságot a pártértekezlet előtti időszakokkal.

A magyar külpolitika és a külpolitizálás azonban az ország belső fejlődésének szempontjából is korszakhatárhoz érkezett. Az eredményes külpolitizálás ugyanis elválaszthatatlan a belső háttértől, hiszen önmagában nem képes helyettesíteni a hazai teljesítményt. A külpolitika segítheti a gazdasági szerkezetváltást azzal, hogy felkutatja a partnereket, kialakítja az együttműködéshez szükséges bizalmat minden lehetséges területen, felkeltheti az együttműködés iránti érdeklődést, de nem valósíthatja meg a konkrét külgazdasági programokat. Kevés olyan időszaka volt történelmünknek, amikor a külpolitika és a belső fejlődés kérdése ennyire szorosan kapcsolódott volna össze, mint ma. A magyar külpolitika nagy ellentmondása jelenleg az, hogy a megváltozott világ kihívásai gyors és határozott válaszadást köve-

telnek meg tőlünk, és miközben ehhez a külső feltételek kedvezőbbek, mint valaha, belső helyzetünk egyre jobban korlátozza mozgási lehetőségeinket, kijelöli a kényszerpályát. Egyre inkább fenyeget annak veszélye, hogy a belső háttér korlátai, a magyar gazdasági és társadalmi bénultság hiteltelenné teszi mindazt, amit legfelső vezetésünk, a diplomácia legkülönbözőbb szintjei politikai megoldásokban elértek.

Kirajzolódnak a szakaszhatár körvonalai a külpolitizálás módszereit illetően is. A magyar külpolitika megújulása az elmúlt 5—6 évben döntően a Magyar Szocialista Munkáspárthoz kötődik, a változások elsősorban a mi pártunkból indultak ki. Ez akkor is jelentős teljesítmény, ha a régi intézményrendszer keretei között történt: hiszen a „szellemi mag” lehetett volna másutt is. Napjaink egyik fejleménye, hogy formálisan is megtörtént a gyakorlatban már korábban bekövetkezett változás, a külügyi kormányzat közvetlen pártirányításának felszámolása. Nyilvánvaló azonban, hogy egy párt soha nem mondhat le az állami külpolitika befolyásolásáról, akár kormányon van, akár ellenzékben.

Különösen fontossá válik mindez akkor, amikor a Központi Bizottság február 10—11-i ülése történelmi jelentőségű döntést hozott arról, hogy az MSZMP elfogadja a többpártrendszer kialakítását. Stratégiai feladatunk az új helyzetre való felkészülés: biztosítanunk kell, hogy az MSZMP minden területen „versenyképessé” váljék. Vonatkozik ez a külügyi kérdésekre is. Pártunknak felelősen végig kell gondolnia, miként alakul majd a külpolitika, a külpolitizálás tartalma, keretei, módszerei a többpártrendszer körülményei között. Már most el kell kezdenünk felkészülni arra is, hogy az MSZMP-nek egy új, a maitól jelentősen különböző Országgyűlésben kell képviselnie álláspontját, politikáját a nemzetközi élet valamennyi kérdéséről, esetlegesen nyomást gyakorolva, bírálva egy koalíciós kormány külpolitikáját.

Pártunknak számolnia kell azzal, hogy az újonnan létrejövő pártok előbb-utóbb kialakítják együttműködésüket külföldi partnereikkel. El kellene azonban kerülni, hogy a nemzetközi kapcsolatokban olyan egészségtelen versengés alakuljon ki, amely gátolja a közös nemzeti érdek képviselését és érvényesítését. Épp ezért a külügyi munkát mielőbb a pártok, szervezetek közötti párbeszéd napirendjére kell tűzni.

Mindez igen nagy és felelősségteljes feladatot jelent. Pártunk azonban rendelkezik a megoldásához nélkülözhetetlen feltételekkel: a józan tárgyilagossággal, a kelő szellemi tőkével és tapasztalattal. A magyar külpolitika tekintélyt, megbecsülést szerzett hazánknak, pártunknak. Teljesítményét a magyar társadalom, a közvélemény és a tudományos élet is elismeri. Ha valamikor, akkor ma különösen fontos a szakmai hozzáértés és a demokratikus döntéshozatal ötvözése: a külpolitika egész pártunk és nemzetünk ügye. A felhalmozott tudás, tapasztalat és gyakorlat tőkét jelent, olyan alapot, amelyre pártunk — ha megbecsüli — a jövőben is építhet.

Tisztelt Központi Bizottság! Az elmúlt időszak kiemelkedően fontos nemzetközi eseménye volt, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet harmadik, 1986 novemberében kezdődött bécsi utótalálkozója ez év januárjában befejezte munkáját. A találkozó két területen hozott minőségi változást jelentő előrelépést: a katonai, illetve a humanitárius-emberi jogi kérdésekben. Katonai területen a záródokumentum biztosítja a Stockholmban elfogadott bizalom- és biztonságerősítő intézkedések továbbfejlesztését. Ennél is lényegesebb, hogy előirányozza a két katonai-politikai szövetséghez tartozó 23 állam részvételével az európai hagyomá-

nyos fegyveres erőkről folytatandó fegyverzetkorlátozási tárgyalások beindítását. Ezáltal a helsinki folyamat keretei közé helyezi és biztosítja a folyamatos és intézményesített leszerelési-tárgyalási tevékenységet.

A záródokumentum emberi jogi-humanitárius kérdésekkel foglalkozó részei azt tanúsítják, hogy az emberi jogok kérdésköre az államközi kapcsolatok szerves részévé vált.

Mind az emberi jogokkal, mind pedig a humanitárius együttműködéssel, tehát az emberek közötti kapcsolatokkal, az információval, az oktatással, a kultúrával foglalkozó részekben megfogalmazott rendelkezések nagy része a Varsói Szerződés országai többségének e téren való lemaradását s az átalakítás hozta lehetőségeket tükrözi. E rendelkezések kialakítása során a Varsói Szerződés részéről még mindig a nyugati követelések kivédésére való törekvés volt az irányadó, s nem volt saját cselekvési koncepciója még az olyan, számára hagyományosan kedvező területeken sem, mint a kultúra és az oktatás.

Jelentősnek és hatását tekintve példa nélkülinek tekinthető az ún. emberi dimenzió konzultációs és ellenőrző rendszerének létrehozása, melynek keretében évente emberi jogi-humanitárius találkozókra kerül sor. A harmadik ilyen találkozót terv szerint 1991-ben Moszkvában rendezik meg. E döntés a szovjet változások nemzetközi elismerését jelenti, és a szovjet fél közvetett kötelezettségvállalását jelzi arra vonatkozólag, hogy folytatja ez irányú belső reformjait. Fontos helyet foglalt el a találkozón az emberi jogi-humanitárius kérdések között a nemzeti kisebbségek témaköre, amelyben minőségileg új, előremutató kötelezettségek elfogadására került sor.

A bécsi találkozón az államközi együttműködés számos fontos kérdéskörében jól kidolgozott és átfogó utórendezvényi programról született megállapodás. Ennek lebonyolítását [egyébként] egyszerűbbé és olcsóbbá tették. Az 1992-ben Helsinkiben összeülő következő találkozóig terjedő időszakban 11 utórendezvény lesz. Ezek közül háromra szocialista országban: a Szovjetunióban, Lengyelországban és Bulgáriában kerül sor.

A bécsi találkozó időszakának nemzetközi változásai felszínre hozták mind a NATO-n, mind pedig a Varsói Szerződésen belüli véleménykülönbségeket a szovjet reformok megítélését, illetve e reformok támogatásának mértékét illetően. Az eddig inkább blokkjellegű tárgyalásokhoz szokott EBEÉ-találkozón újszerű volt a csoportokon belüli egységek megbomlása, ugyanakkor sokan üdvözölték ezt, mint a nagyhatalmak közötti különmegegyezések időszakának végét. Egyúttal az is megállapítható, hogy a NATO/EGK országok a Varsói Szerződés tagállamaihoz képest hatékonyabban voltak képesek egységes álláspontot kialakítani mind gazdasági, mind emberi jogi-humanitárius kérdésekben. Egyedül a katonai vonatkozású témákban merültek fel nehézségek közöttük. A Varsói Szerződésen belüli eltérések erőteljesen nyilvánultak meg a gazdasági, és különösen az emberi jogi-humanitárius kérdések vitái során. Csupán katonai vonatkozásokban jelentkeztek ezek az eltérések visszafogottabb módon. Bár szovjet részről mindvégig fokozottan igyekeztek az ilyen jellegű problémákat áthidalni, igen érzékelhető volt a megegyezéseket rugalmasan elősegítő szovjet, lengyel és magyar, valamint a merevebb magatartást tanúsító más országok állásfoglalásai közötti különbség. A találkozó tehát a Varsói Szerződésen belüli sokszínűség szemléletes megnyilvánulásának fóruma lett, és ezzel összefüggésben Románia nemzetközi tekintélye további hanyatlásának színterévé vált.

Magyarország európai elkötelezettségének, az összeurópai megértés és együttműködés kialakításának, a földrész megosztottságának kiküszöbölése szellemében lépett fel a bécsi utótalálkozón. Elgondolásaink helyet kaptak a záródokumentumban. Jelentősnek tartjuk, hogy először kerültek rögzítésre a nemzetiségi egyének kapcsolattartási lehetőségei a más államokban élő, velük azonos nemzeti eredetű személyekkel, joguk az anyanyelvi információhoz, nyelvük, kulturális és történelmi műemlékeik megőrzéséhez, valamint a saját kultúra oktatásához, az arról szóló ismeretek megszerzéséhez.

Úgy véljük, hogy az emberi dimenziós konzultációs-ellenőrző rendszer működését nem szabad kizárólag a kelet—nyugati kapcsolatokra korlátozni, mint ahogy az emberi jogi kötelezettségek érvényesítésében sem lehet különbség a résztvevő államok között. A záródokumentumban foglalt minden rendelkezés valamennyi résztvevő állam számára kötelező. Magyarország azokat ilyen alapon fogja végrehajtani, és a végrehajtást számon kérni a többi résztvevő államtól. Nem fogadjuk el Románia „értelmező-fenntartási” nyilatkozatát, amely szerint válogatni lehetne a kötelezettségek között.

Magyarország aktívan, nemegyszer közvetítőként lépett fel a megegyezések kidolgozásában. Országunk kedvező nemzetközi megítélése a találkozó során szilárdnak bizonyult, hazánk alapvetően pozitív értelemben került említésre.

Kedves Elvtársak! A Központi Bizottság tagjai a párt- és társadalmi élet főbb eseményeiről készült 1989. januári jelentésben már tájékoztatást kaptak az „Európa és az európai együttműködés jövője az 1990-es évek küszöbén” című pártközi kerekasztal-konferencia előkészítéséről. Most szeretnék a kezdeményezés előzményeiről és az újabb fejleményekről röviden beszélni.

Az előzmények a Varsói Szerződés Politikai Tanácsadó Testületének 1988. júliusi ülésére nyúlnak vissza, amikor a szovjet vezetés az európai Reykjavík előkészítésének sikere érdekében kérte az MSZMP-t, illetve ajánlotta pártunknak egy európai pártközi szimpózium vagy kerekasztal-konferencia budapesti megrendezését. Gorbacsov elvtárs személyesen is nagy figyelmet fordít a javasolt rendezvényre, és ezt jelezte Grósz Károly elvtársnak is.

Az elképzelésről több alkalommal konzultációt folytattunk a szovjet barátainkkal, másokkal, akik úgy értékelték, hogy az MSZMP-t széles körű nemzetközi tekintélye és kiterjedt nyugat-európai kapcsolatai alkalmassá teszik e kezdeményezés megvalósítására.

A szovjet elképzelés alapvetően megegyezik pártunk külpolitikai törekvéseivel. Úgy látjuk, hogy a nemzetközi életben, a kelet—nyugati viszonyban bekövetkezett kedvező változások lehetővé és egyben szükségessé is teszik az összeurópai érdekeket szem előtt tartó, szélesebb körű együttműködés tudatos előmozdítását, az Európát egységes egésznek tekintő politikai gondolkodás kialakítását és egy új minőséget ígérő európai biztonsági és együttműködési rendszer megteremtését. A még fennmaradt előítéletek felszámolását és a további bizalomerősítést célzó közös erőfeszítések új együttműködési formák, hidak építését igénylik. Mi ebben különösen nagy jelentőséget tulajdonítunk az európai országok parlamentjei között megkezdődött párbeszédnek és az európai integrációs szervezetek kontaktusainak. Új lehetőségnek mutatkozik a helsinki folyamatban részes államok parlamenti politikai pártjainak véleménycseréje. Ez utóbbi területen jelentene komoly ösztönzést az említett budapesti tanácskozás sikeres megrendezése, amely egyben jelezné is, hogy milyenek az esélyei az európai pártközi kapcsolatok fejlesztésének.

Mindezek alapján az elmúlt hónapokban megkezdtük a tervezett rendezvény konkrét előkészítési munkálatait. Elsősorban a szovjet elvtársakkal egyeztetünk, miután a gondolat alapvetően tőlük indult ki. Pártunk megbízottjai, illetve nagyköveteink előzetes tájékozódás céljából megkeresték azokat a pártokat, amelyeket meg akarunk hívni. Hosszas mérlegelés után kiválasztásukat a politikai és földrajzi kiegyensúlyozottság biztosításának szándéka motiválta, és az a tény, hogy az első alkalommal a túl sok résztvevő nehezítené az érdemi párbeszédet. A legfeljebb 3 napos rendezvényen történő részvételre pártonként 2—2 személyiség meghívására tettünk javaslatot azok köréből, akik közel állnak a döntéshozatalhoz. A kötetlennek és dokumentum nélkülinek tervezett szimpózium vagy kerekasztal-konferencia lehetséges megvitatandó témái közül pártunk különösen időszerűnek tartotta és ezért napirendként javasolta a hagyományos fegyverzetkorlátozás és leszerelés, valamint az európai kapcsolatrendszer szerves részét képező emberi jogok kérdéskörének megvitatását.

Az előzetes megbeszéléseken igyekeztünk felmérni, hogy a megkeresett pártok milyen más erők részvételét tartanák célszerűnek. Kifejezésre juttattuk, hogy a szimpózium vagy kerekasztal-konferencia — sikeres megrendezése esetén — egy rendszeres pártközi fórum első állomása lenne, és a későbbiekben számítunk további pártok bekapcsolódására, részvételére is.

A megkeresett pártok [— a mi pártunk, illetve] a Szovjetunió Kommunista Pártja[n kívül a következők:] az Olasz Kommunista Párt, a Lengyel Egyesült Munkáspárt, a Jugoszláv Kommunista Szövetsége, a Svéd Baloldali Párt (kommunisták), a Német Szociáldemokrata Párt, az Osztrák Szocialista Párt, a Spanyol Szocialista Munkáspárt, az Olasz Szocialista Párt, a Francia Szocialista Párt, az NSZK-beli Szabaddemokrata Párt, a Kereszténydemokrata és a Keresztényszociális Unió, az olasz Kereszténydemokrata Párt, a brit Konzervatív Párt, a Dán Konzervatív Párt, Kanada Liberális Pártja és Haladó Konzervatív Pártja, a finn Centrum Párt, az Osztrák Néppárt, az Egyesült Államok Demokrata Pártja és Liberális Pártja —, ezek a pártok kezdeményezésünket hasznosnak, időszerűnek, előremutatónak, újszerűnek és támogatást érdemlőnek minősítették. A javasolt napirenddel, illetve témákkal egyetértettek. Eltérő vélemények fogalmazódtak meg azonban abban a kérdésben, hogy a rendezvény konkrét, kézzelfogható lépcsőzetes megoldási módok megvizsgálását tűzze-e célul az európai egység biztosításához, vagy pedig egy új Európa-filozófia körvonalait igyekezzék kimunkálni.

Valamennyi érintett parlamenti párt fontosnak tartotta a körütekintő, gondos előkészítést. Általában jónak, kiegyensúlyozottnak ítélték a résztvevők tervezett összetételét. A munkamódszert illetően egyetértettek azzal az elképzeléssel, hogy a kötetlen véleménynyilvánítás lehetőségét biztosító, politikai nyilatkozatok nélküli vitára lenne szükség. Többen felvetették olyan írásos vitaindító célszerűségét, amely tükrözi a rendezvényen részt vevő pártok politikai arculatának sokszínűségét. Ugyancsak több párt hangot adott annak a véleményének, hogy csak a megnyitón tartanak kívánatosnak a nyilvánosságot, a tömegtájékoztatási eszközök képviselőinek jelenlétét.

Mindezek alapján, tisztelt Központi Bizottság, lehetőséget látunk kezdeményezésünk megvalósítására. A rendezvényre — figyelembe véve a megkeresett pártok javaslatait — május közepén kerülhetne sor. A konzultációkat a vélemények, javaslatok további egyeztetésével folytatjuk, és ezek alapján kerül majd sor a hivatalos

meghívólevelek kiküldésére. Az előkészítő munka komoly erőfeszítéseket igényel, de joggal bízhatunk benne, hogy közös erővel ezek eredményre vezetnek.¹⁷

Tisztelt Központi Bizottság! Grósz Károly elvtárs még miniszterelnökként meghívást kapott a Világgazdasági Fórum elnevezésű nemzetközi alapítványtól, hogy tartson előadást a kelet—nyugati kapcsolatok, az európai együttműködés fejlődési távlatairól az alapítvány január 28. és 30. közötti davosi tanácskozásán. Az időközben bekövetkezett változás ellenére a Politikai Bizottság célszerűnek ítélte Grósz Károly elvtárs részvételét. A fórum jó lehetőséget kínált arra, hogy a nyugati világ jelentős politikai és gazdasági vezetőit tájékoztassuk a magyar Európa-politika és a hazánkban kibontakozó reformfolyamat fő vonásairól. A tanácskozás alkalom volt arra is, hogy képet nyerjünk a hazánkban zajló gazdasági és politikai változások nemzetközi megítéléséről, valamint arról, hogy gazdasági stabilizációs programunk megvalósításában milyen nyugati együttműködési készséggel számolhatunk.

Grósz elvtárs — élve az alkalommal — számos találkozót bonyolított le. Megbeszélést folytatott a Svájci Államszövetség elnökével, Finnország, Portugália és az NSZK-beli Baden-Württemberg miniszterelnökével, a nyugatnémet külügyminiszterrel, az Európai Gazdasági Közösség Bizottságának elnökével, a Nemzetközi Valutaalap vezérigazgatójával és más, az üzleti élet kiemelkedő személyiségeivel, többek között a Hungaro—Swiss magyar—svájci közös vállalat vezetőivel.

A megbeszélések egybehangzó tanulsága, hogy változatlanul nagy érdeklődés tapasztalható gazdasági fejlődésünk és politikai intézményrendszerünk reformja iránt. Gondjainkat megértéssel kezelik, megoldásukra irányuló lépéseinket elfogadják. Politikusok és üzletemberek egyaránt jelezték készségüket a Magyarországgal való együttműködés továbbfejlesztésére. Ugyanakkor hangsúlyozták: hazánk nemzetközi megítélésének mércéje ma az, hogy képesek vagyunk-e javítani gazdasági és műszaki-tudományos teljesítményünket. Megfogalmaztak olyan aggodalmakat is, hogy vajon Magyarországon a politikai és gazdasági folyamatok nem szakadnak-e el túlságosan egymástól, képesek vagyunk-e biztosítani a szükséges összhangot. Határozottan igényelték a magyar partner gyorsabb, rugalmasabb, bürokráciamentesebb reagálását. Felhívták a figyelmünket arra, hogy 1992, az EGK belső piacának létrejötte után hazánk Spanyolországhoz és Portugáliához hasonlóan olyan országgá válhat, ahová a költségeik csökkentésére törekvő nyugati vállalatok — jelentős beruházásokkal — bérigényes termelésüket áttelepíthetik. Természetesen minőségi termelést, pontos szállítást igényelnek. Szükséges, hogy magyar részről erre a lehetőségre időben és megfelelő módon felkészüljünk.

Kedves Elvtársak! Az MSZMP, a magyar külpolitika az elmúlt időszakban is megkülönböztetett figyelmet fordított a környező országokhoz fűződő jószomszédi kapcsolatok ápolására. E törekvés jegyében került sor Grósz Károly elvtárs prágai és jugoszláviai munkalátogatására, valamint Németh Miklós elvtárs moszkvai tárgyalásaira és találkozájára az osztrák kancellárral.

Grósz Károly elvtárs a CSKP Központi Bizottságának kezdeményezésére február 15-én Csehszlovákiába látogatott. Beható véleménycserét folytatott Miloš Jakeš elvtárral, a CSKP főtitkárával. A megbeszélések jelentőségét aláhúzza, hogy miközben Csehszlovákia több szempontból legfontosabb partnereink közé tartozik, a szocializmus fejlődésének egyes kérdéseiről vallott eltérő nézeteink, a csehszlovák fél részéről tapasztalható bizonyos ideológiai-politikai fenntartások hosszabb ideje nehezítik az együttműködésben rejlő lehetőségek teljesebb kihasználását.

Jakeš elvtárs tájékoztatójából kitűnt, hogy a csehszlovák vezetés nagy figyelem-

mel kíséri a magyarországi folyamatokat, mert feladataik megoldásához megnőtt számukra a többi szocialista ország tapasztalatainak jelentősége. Csehszlovákia abban érdekelt, hogy hazánk hosszú távon is stabil partnere, szövetségese legyen. Az MSZMP KB február 10–11-i ülésén az 1956-os eseményekről született kiegyensúlyozott értékelést nagy jelentőségűnek tartják, mint mondták, ez a CSKP számára politikai támaszt is jelent.

Értékelésünk szerint Csehszlovákiában a társadalmi-gazdasági fejlődés meggyorsításának programja van napirenden, azonban a gazdasági reformokat, a termelési szerkezetváltást jórészt központi szabályozással kívánják előmozdítani. Nagy hangsúlyt helyeznek arra, hogy elkerüljék a szociális feszültségeket, a magyar és a szovjet reform kedvezőtlen mellékhatásait. Gondot okoz az, hogy Csehszlovákiában is súlyos a költségvetési hiány, és gyorsuló ütemben növekszik a tőkés adósságállomány.

Nekik is céljuk a demokrácia fejlesztése, a szocialista pluralizmus érvényre juttatása, elképzeléseik azonban eltérnek az MSZMP által választott megoldásoktól. Elsősorban a meglévő intézményrendszerre — az öt politikai pártra, a tanácsokra, a népfontra és más létező társadalmi szervezetekre — kívánnak támaszkodni. A CSKP vezetésének megítélése szerint a különböző ellenzéki csoportosulásoknak nincs társadalmi bázisa, erejüket nyugati kapcsolataikból merítik. Velük kapcsolatban az adminisztratív módszerekről sem mondanak le.

A bős—nagyvarosi vízlépcső építésével kapcsolatosan Grósz elvtárs szorgalmazta a környezetvédelmi intézkedéseket szabályozó új kormányközi megállapodás aláírását.

A főtítkárok kitértek az egymás országaiban élő nemzetiségekkel kapcsolatos elvi-politikai kérdéskörre. Jakeš elvtárs kijelentette, hogy Csehszlovákia nem érdekelt az ott élő magyar nemzetiség létszámának csökkenésében, szándéka, hogy minden eszközzel segítse kulturális életének fejlesztését.

Az évek óta minden területen kiegyensúlyozottan, jelentősebb problémáktól mentesen fejlődő magyar—jugoszláv kapcsolatok jelentős állomása volt Grósz Károly elvtárs és Sztipe Suvar elvtárs, a Jugoszláv Kommunista Szövetsége KB Elnökségének elnöke közötti február 27-i határmenti munkatalálkozó.

A megbeszéléseken ismét megerősítést nyert, hogy a két párt és a két ország kölcsönösen és hosszú távon érdekelt egymás stabilitásában, a reformfolyamatok sikerében, a jószomszédi viszony további elmélyítésében. Együttműködésünk szempontjából különösen fontos, hogy az előrelépést jugoszláv részről is a nyitott piacgazdaság megeremtésében látják, amelyben azonos feltételekkel vennének részt a különböző tulajdonformák. További hasonlóság, hogy a külföldi tőkét nem hitelek, hanem nagyszabású fejlesztési programok keretében próbálják bevonni. Sajátos helyzetet teremt azonban az a körülmény, hogy Jugoszláviában a köztársaságok, tartományok között még nem valósult meg a gazdasági integráció.

A két ország fejlődésének hasonló irányát jelzi az is, hogy Jugoszláviában is napirenden van a szocialista demokrácia, az ő terminológiájuk szerint az „önigazgató, szocialista pluralizmus” továbbfejlesztése. Tág teret engednek a politikai szerveződéseknek, de a klasszikus többpártrendszer felújítását nem tervezik. Magyarországhoz hasonlóan nagy hangsúlyt helyeznek a jogállamiság kialakítására, amelynek részeként egy-két éven belül új alkotmányt is kidolgoznak.

Kapcsolatainknak továbbra is gazdagító és stabilizáló tényezője a nemzetiségi kérdés azonos elvi alapokon történő megközelítése, az e téren folyó együttműködés-

sünk és az a tény, hogy a nemzetiségi kérdés korrekt kezelését kölcsönösen a demokratizálódási folyamat elválaszthatatlan és tartós elemének tekintjük.

A legfelső szintű megbeszéléseken magyar kezdeményezésre két — nemzetközi jelentőségű — megállapodás született. Jugoszláv részről készek megismertetni velünk az 1956-os eseményekre vonatkozó dokumentumaikat. Továbbá egyetértenek azzal, hogy dolgozzunk ki közös nemzetiségi deklarációt, amelyet Grósz Károly elvtárs legközelebbi hivatalos látogatása során lehetne aláírni, [illetve a legközelebbi legfelső szintű találkozáson.] Jugoszláv részről elvi készséget tanúsítottak olyan magyar javaslatok iránt is, mint a zágrábi és pécsi főkonzulátusok, illetve kereskedelmi képviselők megnyitása, kulturális intézetek létrehozása.

Mindezek a tények kedvező feltételeket teremtenek a magyar—jugoszláv kapcsolatok dinamikusabb fejlesztéséhez. Jugoszláviát olyan szomszédos országgént kezeljük, amelyre megújulási politikánk megvalósításában támaszkodhatunk, illetve amellyel kölcsönösen segítséget nyújthatunk egymásnak a bennünket érő kihívások megoldásához.

Kedves Elvtársak! Németh Miklós elvtárs február 13-án határmenti találkozóan megbeszéléseket folytatott Franz Vranitzky osztrák szövetségi kancellárral.

A nyugati részről bizonyos értelemben általánosnak tekinthető véleményhez csatlakozva Vranitzky kancellár hangsúlyozta: osztrák részről érdeklődéssel és rokonszenvvel követik a magyar reformfolyamatokat, de bizonyos aggodalmat is éreznek a tekintetben, hogy „nem haladunk-e túl gyorsan előre”. A magyar—osztrák viszony keretein túlmutat, hogy osztrák részről nemcsak a kétoldalú kapcsolatok bővítésére készek, de elképzelhetőnek tartják bizonyos „közvetítői szerep” vállalását is más országok vagy országsoportok felé.

Az 1995-ös Budapest—Bécs világiállítás előkészületeit illetően megállapodás született arról, hogy közös erőfeszítéseket kell tenni a rendezvény pénzügyi feltételeinek biztosítása érdekében. Osztrák részről arra törekednek, hogy a kiállítás „önfinanszírozó” legyen, mert — a kormányzat megítélése szerint — az osztrák közvélemény ma kevésbé támogatja a világiállítás ügyét, mint a magyar. Ugyanakkor a két kormányfő egyetértett abban, hogy az esetleges közös világiállítás is újabb együttműködési lehetőséget nyithat Kelet-Ausztria és Nyugat-Magyarország között.¹⁸

Tisztelt Központi Bizottság! A szomszédos országokhoz fűződő kapcsolatainkban különösen fontos esemény volt Németh Miklós elvtárs látogatása a Szovjetunióban. A megbeszélések jelentőségére való tekintettel erről ő külön maga kíván szólni.

Nyugat-európai politikai kapcsolataink fejlesztésének [érdekes és] jelentős eseménye volt, hogy az Európa Parlament elnökének meghívására február második felében első alkalommal utazott hivatalos magyar parlamenti küldöttség Strasbourgba. Az Európa Parlament hét szakbizottságának, valamint hét politikai frakciójának képviselői hangsúlyozták, hogy az 1992-es közös piaci program nem irányul senki ellen, annak megvalósításával nem erődöt akarnak építeni. Az egységes belső piac létrehozását a Közösségnek a politikai unió felé haladása kíséri. Ez azonban előreláthatóan hosszabb folyamat lesz. Feladatuknak tekintik, hogy elősegítsék az európai megosztottság felszámolását, ezért nagy fontosságot tulajdonítanak a kapcsolatok szorosabbra fűzésének a kelet-európai szocialista országokkal.

Parlamentari küldöttségünk látogatása hozzájárult a Magyarország iránti érdeklődés és rokonszenv megerősítéséhez. Bebizonyosodott, hogy az Európa Parlament

képviselőinek egy része kész együttműködésével is segíteni az Európai Közösséghez való felzárkózásunkat.

Az elmúlt időszak fontos külpolitikai eseménye volt, hogy Straub F. Brunó, az Elnöki Tanács elnöke, a Magyar Népköztársaság képviselőjében február végén részt vett Japánban Hirohito császár gyászszertartásán. Japán részről nagyra értékelték, hogy a szocialista országok részéről egyetlen államfőként vett részt a temetésen, és ezt az új császár és a miniszterelnök külön is méltatta. A japán vezetők — akik [természetesen] fokozott érdeklődést tanúsítanak hazánk iránt — megerősítették: készek arra, hogy a jövőben a Világbankkal együttműködve hitelekkel segítsék Magyarországot [gazdasági] feladatainak megoldásában. Utaltak rá, hogy a 60-as években Japán is jelentős hitelek felvételével teremtette meg a korszerű ipar és infrastruktúra alapjait.

A Központi Bizottság november 22-i döntésének megfelelően a közeli hónapokban a Külügyminisztérium tárgyalásokat kezd, illetve folytat diplomáciai kapcsolataink helyreállításáról Izrael Allammal.¹⁹ Ehhez kedvező háttérrel jelent, hogy az elmúlt időszakban megélelnkült a szovjet diplomácia közel-keleti aktivitása. Sevardenadze külügyminiszter közelmúltban tett közel-keleti körútjának célja az volt, hogy kihasználja az új amerikai adminisztráció „tájékoztatói idejét”, magához ragadja a kezdeményezést és kimozdítja a holtpontonról a közel-keleti válságot. A Szovjetunió diplomáciai aktivitása, a PFSZ rugalmas magatartása, tettekkel alátámasztott békés szándékai, az USA és a palesztinok párbeszéde, a szovjet—izraeli közvetlen kapcsolatok rendszeressége feljogosít arra a reményre, hogy előbb-utóbb Izrael is engedni kényszerül eddigi merev alapállásából.

Elemi érdekünk Izraellel úgy erősíteni kapcsolatainkat, hogy az ne befolyásolja hátrányosan az arab országokkal fenntartott jó viszonyunkat. Ezért célszerű konkrét lépésekkel is bizonyítani az arab partnereinkkel folytatott gyümölcsöző együttműködés folytatására irányuló érdekeltégünket, megerősíteni a közel-keleti válság rendezésére vonatkozó álláspontunk fő elemeit, a palesztinai arab nép iránti szolidaritásunk változatlanágát. Ennek figyelembevételével készülünk fogadni hazánkban Jasszer Arafatot, a Palesztinai Felszabadítási Szervezet Végrehajtó Bizottságának elnökét, aki a tervek szerint március közepén látogat Budapestre.

A Központi Bizottság 1988. november 22-i határozatában foglalt ajánlásnak megfelelően december 27—29. között, Budapesten tárgyalások folytak a magyar—dél-koreai diplomáciai kapcsolatok felvételének feltételeiről. A dél-koreai fél megerősítette készségét gazdasági—pénzügyi együttműködésünk kormány szintű támogatására. A tárgyalások eredményeként kormányközi beruházásvédelmi egyezmény aláírására került sor.

Ezt követően ez év február 1-jén Szöulban külügyminisztériumi államtitkárunk és a dél-koreai külügyminiszter jegyzőkönyvet írt alá a teljes körű diplomáciai kapcsolatok felvételéről és nagykövetek kölcsönös akkreditálásáról. Egyidejűleg gazdasági és kereskedelmi megállapodást kötöttek. Az aláírás idején államtitkárunk tolmácsolta Ro The Vu elnöknek Grósz Károly elvtárs készségét arra, hogy esetleges európai látogatása során, 1989 őszén találkozzanak. Politikai kapcsolataink rendezése egyúttal megteremtette a kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködés fejlesztésének kereteit.

A Koreai Köztársasággal való viszony rendezése egyidejűleg jelzi a második világháború után kialakult távol-keleti realitások elismerését és azt a szándékot, hogy hozzájáruljunk a koreai félszigeten állandósult feszültség oldásához. Mindez ko-

rántsem jelenti azt, hogy lazítani akarnánk kapcsolatainkat a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal. Ezt az álláspontunkat időben a KNDK vezetésének tudomására hoztuk. Ennek ellenére a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság elfogadhatatlan hangvétellel elítélte a kapcsolatok rendezését a Koreai Köztársasággal. Arra diplomáciai kapcsolataink ügyvivői szintre csökkentésével válaszolt. Koreai kérésre phenjani nagykövetünket hazarendeltük. A KNDK magatartása a várt keretek között maradt, ami a magyar érdekeket nem károsította. A KNDK vádaskodásával a szocialista országok közül nyíltan egyedül Románia értett egyet. Lépésünket szocialista partnereink megértéssel fogadták, mivel ők is hasonló lépéseket tesznek, illetve terveznek.

Kedves Elvtársak! Kérem a Központi Bizottságot, hogy a tájékoztatót vitassa meg és fogadja el. [Köszönöm.]

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Szűrös elvtárs. Kinek van kérdése az előterjesztőhöz, Szűrös elvtárshoz? Úgy látom, kérdés nincs.

Megnyitom a vitát, kérem elvtársak, akik hozzá kívánnak szólni, szíveskedjenek kézfelemeléssel jelezni. [Tessék.]

ORBÁN ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Ebben a kora esti vagy késő délutáni órában is késztetve érzem magam, hogy a tájékoztatónak ahhoz a részéhez néhány gondolatot elmondjak, amely az 1992-es európai közösségbeli integrációval kapcsolatos.

Szeretném a Központi Bizottság figyelmét felhívni arra, hogy ennek a kérdésnek bármifajta leegyszerűsítő szemléletmódja ma — amikor kétségtelenül mindenfajta gondunkkal el vagyunk foglalva — rendkívül ártalmas lehet mind a magyar gazdaságnak, mind a magyar politikának. Miért?

Az az integrációs fokozat, amelyet az Európai Közösség 1992-ben elér, az egy csaknem négy évtizedes fejlődés eredménye, méghozzá kemény politikai harcok, a gazdasági szférában megvívott harcok és fejlődés eredménye. Mi most, 1989-ben mindenfajta egyéb bajunktól sújtva azt mondjuk, hogy az 1992-es állapothoz a magyar gazdaság kíséreljen meg alkalmazkodni. Nyilvánvaló, hogy a két dolog, a három és fél évtized, valamint a rendelkezésünkre álló három év között nemcsak időbeli, hanem tevékenység-, színvonalbeli és célbeli különbségek is vannak. Miért?

Az Európai Közösségnek az a piaci integrációja, ami 1992-ben létre fog jönni, a világ egyik legagresszívabb piaca lesz. Legagresszívabb piaca lesz azért, mert mentes lesz azoktól a politikai eszközöktől, amelyek az egyik országnak a másikba való piaci behatolását segíthetik. Ezzel szemben ez az agresszív piac egy rendkívül magas technikai színvonalon valósul meg, és az együttműködésnek olyan hagyományos eszközeivel és módszereivel, amely ez alatt a három és fél évtized alatt kifejlődött. Nem véletlen az, hogy a fejlett tőkés országoknak az a régiója, amely ebből a piacból kint van — az Egyesült Államok és a Távol-Kelet — rendkívül intenzíven foglalkozik azzal, hogy milyen hatással lesz a gazdaságára és a piacára ez a most már integrálódó és csaknem háromszázmillió népeséget magában foglaló piaci integráció.

Ilyen körülmények között, amikor kimondjuk azt, hogy a magyar gazdaságnak alkalmazkodnia kell, akkor tudomásul kell venni, hogy ez a közhelyünk nem igaz, hogy a technikai színvonal meg a termékek azok, és esetleg valami jogi rendezés, amely az alkalmazkodás első számú eszköze. Ennek a piacnak nincs szüksége külső versenytársakra. Következésképpen azokban az iparokban — ha van ilyen —

amelyekben potenciális versenytársként számba jöhetünk, ott sem olyan egyszerű a helyzetünk, hiszen lekötik egymást a belső versenytársak.

Következésképpen nekünk feltétlenül szükséges végiggondolni, mi a lehetséges cél, amit elérhetünk ezzel az integrációval szemben. Nyilvánvaló, nem arról van szó, hogy most itt egy kívánságlistát teljesítsünk, hogy azt mondják, ezt meg ezt kívánják tőlünk és akkor mi szalonképesek leszünk. Magyarul lesz egy báli meghívónk egy olyan bálra, amelybe nem tudunk elmenni, mert nincs hozzá ruhánk, mert nem az a magyar gazdaság baja az Európai Gazdasági Közösség integrációja kapcsán való alkalmazkodással, hogy a technikai színvonal nem megfelelő, hanem piacképtelen, hogy úgy mondjam, bálképtelen. Nem képes mozogni ezen a piacon. Miért lenne? Sem pénze, sem tapasztalata nincs hozzá.

Következésképpen: miközben mi hangsúlyozzuk azt, hogy valamiféle alkalmazkodásra szükség van, ne felejtsük el az egyéb magyar érdekeket, ne felejtsük el azt, hogy egyéb piacokon is ott vagyunk, és nemcsak a KGST-piacon, és vegyük tudomásul azt, hogy egy olyan szorító helyzetben vagyunk, amikor egy kifulladásos KGST a maga centrifugális erejével számunkra piacként egyre nehezebben fungál, vagy kvázi piacként, de ugyanakkor a világnak ezen kívül száznál több olyan országa van, ahol a magyar termékek még ezzel a viszonylag mérsékelt piacképességgel is esetleg eséllyel [vannak ott]. Ne hagyjuk tehát magunkat kiszorítani a versenyből alkalmazkodás címszó alatt, mert ennek — és ezt nem szeretném részletezni — nagyon sok szakmai vetülete van, amelynek révén ezt a kérdést jobban lehetne kezelni, de nem akarom húzni az időt.

Én csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy nem lehet alkalmazkodni, nem lehet célokat kitűzni, csak akkor — már úgy értem, alkalmazkodási célokat —, ha el tudjuk gondolni, hogy mi lehet a lehetséges eredménye ennek az alkalmazkodásnak. Ennek az alkalmazkodásnak, úgy tűnik, olyan lehetséges eredménye, hogy a magyar gazdaság n + egyedik legyen ebben a régióban, ilyen eredmény nem várható, legalábbis ebben az évezredben.

Következésképpen, mindenfajta alkalmazkodási intézkedésünket az egyéb magyar érdekek szem előtt tartásával kell és szükséges mérlegelni, és e tekintetben az eddigieknél sokkal elmélyültebb és a gazdaságba jobban behatoló munka szükséges ahhoz, hogy — ha még egyáltalán ez alatt a 3 év alatt lényeges folyamatokat el lehet indítani és ne adj' isten, be lehet fejezni — ezt megtegyük. De az sem rossz eredmény, ha csak elkezdjük és azt mondjuk, hogy nem 1992, hanem 1999-ben vagy 2010-ben jutunk el olyan állapotba bizonyos gazdasági, ipari szegmentumokban, hogy egyáltalán ezzel a rendkívül agresszív piaccal valamiféle küzdelmet felvehessünk. Köszönöm szépen a figyelmet.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük, Orbán elvtárs. Horváth István elvtárs.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Nagyon jónak tartom a beszámolót, melyet Szűrös elvtárs tartott és azt a nemzetközi tevékenységet, meg külpolitikai munkásságot is, amit itt a Politikai Bizottság intenciói alapján folytattunk a beszámoló által felölelt időszakban, de tulajdonképpen az utóbbi évtizedekben is. Ezt helyesnek és a magyar érdekeket szolgálónak tartom.

Abból indulok ki, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt belpolitikájában az utóbbi időben a reform és fordulat útjára lépett. Nem hajtottuk még végre, de ezek szilárd elhatározásaink és a belpolitikában és a gazdaságpolitikában is ezen az úton kell járnunk.

A nemzetközi tevékenységünkben és a külpolitikánkban szerintem fordulat nem kell, de változások kellene. Ez szerintem érződik abból, amit a jövőre nézve, a közelmúltban vagy pedig az utóbbi évekre is visszatekintve Szűrös elvtárs beszámolója összefoglalt. Változott is a magyar nemzetközi tevékenység, a külpolitikai munkásságunk, és olyan időben élünk, amikor ezen további változtatásokat kell végrehajtani. [Még egyszer mondom,] szerintem fordulat nem kell, ez nem tenne jót Magyarországnak és nincs is rá szükség.

A változásoknál szerintem mi elindultunk onnan, attól a régi és pár évtizeden át követett nemzetközi politikai sarkételtől, amely helyes volt; hogy mi a Varsói Szerződés és a Szovjetunióval való szövetségi rendszerbe tartozunk, hogy támogadjuk a felszabadulásért küzdő, illetve felszabadult országok küzdelmét, és korrekt kapcsolatot tartunk a fejlett tőkés országokkal. Ez Magyarországot egypár évtizeden át kiszámíthatóvá tette, elismerték, ugyanakkor ez a platform azért arra a felfogásra épült, amely a békés egymás mellett élés politikáját úgy fogta fel, hogy ez az államok közötti kapcsolatokra is olyan érvényes és hatással lévő politika, amely osztályharc folyik az osztályharc minden síkján, kivéve a katonai területeket.

Azért mára a világ ehhez képest szerintem változott, és a jövőendő, ami előtt állunk, az még további változásokat ígér, reméljük, hogy kedvezőeket. A sarkaiból ezeket az előbbi és eddigi tételeket nem kell majd kiforgatni, de azért a mai világ, ez a modern világ a nemzetközi kapcsolatokban is más feltételeket teremt és ehhez képest nekünk változtatni kell majd a dolgon. Az előző ügynél, napirendnél már volt szó arról, hogy itt meg kell maradjon bizony a mai értelemben is az internacionalista elkötelezettségünk, a Szovjetunióhoz való kapcsolatunk, a gazdasági dolgot is beleértve, de azért az biztos, hogy most itt tovább kell erősíteni a nemzetközi tevékenységünkben is, és külpolitikánkban is azokat az elemeket, amelyek a szövetségi rendszerhez tartozás keretében erősítik országunk önálló külpolitikai törekvéseit és pozícióit.

A közelmúlt évek — és én a 70-es évek második felének időszakát, a 80-as éveket is beleérttem — minket egy olyan helyzetbe hoztak, hogy igen-igen nagymértékű adósságunk halmozódott föl, elsősorban azért, mert a fejlett tőkés országokkal való kapcsolataink pénzügyi kapcsolatok voltak, méghozzá olyanok, hogy eladósodtunk. Most fel kell használni a nemzetközi kapcsolatainkat arra, hogy alapvető orientációkon változtatás fordulat jelleggel ne történjék. Azért további nyitás kell a világra és a fejlett gazdasággal rendelkező országok felé, úgy, hogy ezekből a pénzügyi kapcsolatokból — úgy emlékszem erről már volt szó itt a Központi Bizottság ülésén —, a gazdasági kapcsolatainkat ne pénzügyi kapcsolatokra helyezzük, hanem valóságos gazdasági folyamatokban, a reálfolyamatokban és a termelésben meglévő kapcsolatokra.

Ebből a szempontból a párt nemzetközi tevékenységének is, és az állami síkon folyó külpolitikai tevékenységnek olyan feltételeket kell teremteni a jövőben — még egyszer mondom, a mi hagyományainkat és elkötelezettségünket is figyelembe véve, ott nem változtatva eddigi viszonyainkon —, egyéb szférában pedig kapcsolatainknak és tevékenységünknek nagyobb szabadságot és jobb terepet, kedvezőbb feltételeket kell biztosítani.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük Horváth elvtárs. Elvtársak, csináljunk azért kasszát, javasolom felírnám, [sic!] hogy kik jelentkeznek hozzászólásra. Akkor nincs több.

Németh Miklós elvtárs, rajta kívül? Nincs. Németh Miklós elvtárs.

NÉMETH MIKLÓS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Engedjék meg, hogy röviden tájékoztassam a Központi Bizottságot Mihail Gorbacsovval, illetve Nyikolaj Rizskovval történt tárgyalásaimról és megbeszéléseimről.

Mindkét találkozáson rendkívül baráti, nyílt, őszinte eszmecsere folytattunk, ahol szóba került a múlt, a történelem számos kérdése, a szocializmus eltorzulásának okai, az erkölcsi értékekhez való visszatérés, azok helyreállításának kérdései, ehhez elsősorban hozzáteszem mindenekelőtt, a Gorbacsov elvtárral való beszélgetésen kaptak nagy hangsúlyt az országainkban zajló politikai folyamatok, a gazdasági nehézségek, feszültségek, a politikai és a gazdasági reformok közötti viszony, az ütem, a tempó kérdése, bizonyos filozófiai-ideológiai kérdések éppúgy, mint az agrárpolitika egészen konkrét kérdései, megoldásai. Összességében sűrűn és elég gyakran lehetett megállapítani azt, hogy egyes jelenségek, folyamatok, teendők igen hasonlatosak országainkban és azt is, hogy a nemzeti és történelmi sajátosságok miatt ugyanazokra a kérdésekre gyakran más és más választ kell adnunk.

Először a Gorbacsov elvtárral folytatott megbeszélésről szeretnék néhány mondatot, értékelést adni. Mindenekelőtt ki szeretném emelni, hogy Gorbacsov elvtárs kijelentette, tisztelettel és bizalommal tekintenek az MSZMP KB február 10–11-i ülésén hozott döntésekre, mint amelyek a sajátos magyar körülmények mérlegelésére alapozva keresik a megoldás útját. Bízunk abban, hogy ezek [meglérett és jó döntések voltak.

Ehhez kapcsolódóan hangsúlyozta, hogy az alapkérdés, amit meg kell oldani, a tényleges demokrácia megteremtése. A pluralizmusnak számukra ez a lényege. Az egypártrendszer működése során azonban eddig még valódi demokráciát nem sikerült megvalósítani egyetlen szocialista országban sem. Ők arra törekcsenek, hogy a pluralizmust és a demokráciát az egypártrendszer keretében valósítsák meg, de nincs fenntartásuk azzal szemben, ha más országok más úton keresik a pluralizmus keretei kitöltését, vagy ha úgy tetszik a megoldását.

Meggyőződésük, hangsúlyozta, hogy most a demokrácia működését jogi garanciákkal is alá kell támasztani, a különböző érdekeknek nyíltan kell ütközniük egymással, az őszinteség és a nyíltság jegyében. Hozzátette e gondolatsorhoz, tény az is, hogy a dolgozók tényleges részvételét a hatalomban és beleszólását a 70 év alatt sem sikerült valóra váltani, aminek egyik, nem lényegtelen oka, hogy a dolgozóknak valójában nincs közvetlen közük a tulajdonhoz. Tehát a tulajdonosi reformot, a tulajdonosi tudat- és érzetkötődés megteremtését a szovjet vezetés is az egyik központi feladatának tartja és minősíti.

Szólt arról is, hogy a múlt értékelése fontos és náluk különösen gyötrelmes folyamat. Kitért 1956 magyar értékelése körüli vitákra is, hangsúlyozva, hogy az egyszerűsítés veszélyes, a folyamat nem egynemű volt, s mindannyian láttuk, mibe torkollott. A Központi Bizottság erre vonatkozó állásfoglalását higgadtnak, mértéktartónak nevezte, mert szerinte semmi szükség ennek kapcsán mártírokra. Az értékelést, a történelmi kutatásokat folytatni kell, a nemzetközi összefüggésekre különös hangsúlyt fektetve. A lényeg, hogy a múltról folytatott vita ne ossza meg a társadalmat, a mai generációnak ugyanis elsősorban a jelenért, de még inkább a holnapért kell felelősséget éreznie és így is kell cselekednie.

Az elmúlt négy év legfőbb tapasztalataként a Szovjetunióban azt emelte ki, hogy az évtizedek alatt kialakult struktúrákat, politikai, gazdasági és erkölcsi viszonyo-

kat nem lehet egy csapásra megváltoztatni. A fő célokat világosan ki lehet és ki is kell jelölni, amiket nem szabad szem elől téveszteni, de tudni kell, hogy elérésükhöz hosszú út vezet. Ezen az úton türelemre, kitartásra és szilárd következetes-ségre van szükség. A szovjet vezetés elszánt erre, az irányvonalat nem akarják megváltoztatni, ha lehet még erőteljesebben törnek a cél felé, de tudják, hogy rendkívül nehéz évek elé néznek. Az átalakulás üteme, a politikai és gazdasági reformok viszonya náluk is a viták középpontjában áll. Vannak, akik lassúnak tartják a változások ütemét. Ezek érvei tetszetősek, mert valós problémák ostorozásával népszerűek a tömegek előtt, de demagógiával, spekulatív, nem konstruktív magatartással nem lehet a reálpolitikában igazi sikert elérni, gyakorlati eredményt pedig még kevésbé. A szovjet történelemben többször előfordult már, hogy a politikai szféra megelőzte a gazdaságot, vagyis a politikai reform a gazdasági reformot.

Ha azonban ez tartós és nincs elég türelem, intellektuális politikai erő, hogy a gazdaságot organikus úton felzárkóztassák, akkor teret nyer a gazdasággal szembeni türelmetlenség, a követelmények támasztása, ezt követően a parancsolgatás, az erőszakos beavatkozás, a rendcsinálási hajlam, végül a vaskéz politikája. Ez a folyamat vezetett el a NEP megbuktatásához és a sztálini torzult politikához, melynek következményeit máig is viselik. Természetesnek kell tehát tartani, hogy a megújulás ütemét, útját és módjait az egyes szocialista országokban különbözőképpen képzelik el, történelmi fejlődésük, nemzeti sajátosságaik magyarázzák ezt. Úgy tűnik azonban, hogy a sokszínűségben mindenki egyet akar, egy emberarcúbb és emberközpontúbb szocializmust. A megvalósítás módja és üteme természetesen vita tárgya lehet és az is lesz a jövőben.

Részletes eszmecserét folytattunk agrárpolitikai kérdésekről. Érezhető volt, hogy ez most a szovjet belpolitika egyik legnagyobb feszültséget kiváltó és hordozó területe. Hatalmas gondokkal küzdenek és óriási erőfeszítéseket tesznek az agrárszféra megújításáért, az élelmiszer-gazdaság teljesítményének növeléséért. Ehhez kapcsolódóan Gorbacsov elvtárs hangsúlyozta, hogy a tulajdonviszonyok erőszakos átalakítása, ahogyan ő fogalmazott pusztító hatást gyakorolt a mezőgazdaságra, az ideológia pedig a tudati viszonyokra. A földnek, a tulajdonnak nincs gazdája. A magántulajdont pedig ma is szélsőséges gyanakvás és elutasítás övezi a Szovjetunióban. Azt a dilemmát kell feloldaniuk tehát, hogy önállóságot, megfelelő egyéni és kollektív érdekeltséget akarnak teremteni, de csak fokozatosan [képesek] feloldani a központi kötelező előírásokat, a termelés és az elosztás rendjét.

Ehhez kapcsolódóan részletesen érdeklődött és tájékoztatást is kért a magyar agrárpolitikai gyakorlatról. Nem is elsősorban a mostani évek, utóbbi évek gyakorlatáról, hanem a 60-as évek eleji gyakorlatról, vagyis arról, hogy a kötelező beszolgáltatás rendszeréről milyen módon tért át a magyar rendszer és ehhez megfelelő segítséget is kért a részletek további megismerése végett. Gazdaságuk ma legfőbb gondjaként Gorbacsov elvtárs megemlítette, hogy megbomlott a vásárlóerő és az árualap összhangja, mind a két fontos területen: a fogyasztási cikkek és a termelési eszközök piacán is.

A költségvetés óriási hiánnyal küzd. Már a tegnapi televízióban is elhangzott Agamenján akadémikustól származó információ, hogy több mint 100 milliárd rubel — ebből a több szóra tenném a hangsúlyt itt a Központi Bizottság előtt, vagy arra, hogy lényegesen több, mint 100 milliárd rubel.

A bérkiáramlást nem tudják ellenőrizni, áru pedig alig van. Nagy az elégedetlenség és óriási a nyomás, hogy külföldi hitelekből tömjék be a fogyasztási piac hiá-

nyait. Ennek nem fognak engedni, mert Lengyelország és Magyarország példáján látják, hogy ez hova vezet. A szovjet vezetés ezt az utat nem járja. Ehelyett a meglévő és megszerezhető forrásokat olyan iparágakba, mint az alapgépgyártás, az elektronika és egyéb húzóágazatokba akarják befektetni, így teremtve meg az alapját egy későbbi technikai fejlődésnek.

Gorbacsov elvtárs a KGST együttműködési mechanizmus radikális átalakításával egyetértett. Jelezve, hogy erről Prágában a főtítkári találkozón lesz majd bővebben mód szót váltani. Ők is dolgoznak javaslatokon. A mi variációink lényegét utalásszerűen ismertettem előtte.

A Rizskov elvtárral folytatott tárgyalásokon ő is [sic!] rövid tájékoztatást adott a szovjet belpolitikai élet, a társadalmi-gazdasági fejlődés néhány fontosabb kérdéséről, kiemelte, hogy a belpolitikai élet középpontjában jelenleg a népi küldöttek március 26-ára kitűzött megválasztásának politikai és szervezeti előkészítése áll.

A soron következő választásokhoz még módosítani fogják az új választójogi törvényt és az Alkotmány megfelelő passzusait. Ezek lényegesen eltérnek a korábbiaktól, és mindenekelőtt arra tette a hangsúlyt, hogy a demokratikus jogok érdemi bővítése irányába kívánják ezeket a módosításokat eszközölni. A választási kampány most következő szakaszában a párt és a kormány vezetői országjárásokon találkoznak választóikkal. Megemlítette, hogy március 9-étől egyhetes országos választókörútra indul, ahol különféle helyeken beszédeket kíván tartani.

Szólt részletesen az agrárpolitikai központi bizottsági ülés előkészítéséről, jelezve két dolgot: az egyik, hogy a GoszAgroKomok korábban létrehozott rendszere nem vált be, javaslatot fog tenni a Politikai Bizottságnak, a Központi Bizottságnak, hogy azt számolják fel, szüntessék meg. (A GoszAgroKomok: ezek az ipari mezőgazdasági komplexumok.) Ezt az új agrárpolitikai koncepciót Gorbacsov elvtárs fogja a plénum elé terjeszteni, tehát nem az az agrárbizottság, amelyik ezen korábban dolgozott.

Rizskov elvtárs is úgy értékelte a belső helyzetet, hogy az eddigi szovjet [gazdasági] reformintézkedések egészében nagy hatással voltak az ország gazdaságára, súlyos gondok és nehézségek is jelentkeznek, és az egész mérlegének megvonásához még az eddigi idő és tapasztalat kevés. Korai lenne tehát végleges minősítést adni.

A gondok között ő is utalt és a legalapvetőbbnek tartotta a belső fogyasztási és termelői piacon meglévő egyensúlytalanságot, hozzátette, hogy az 1991-től kezdődő XIII. ötéves tervükben meg kell kísérelni [ezt az egyensúlytalanságot] felszámolni, mert ahogy fogalmazta, ez az ötéves tervidőszak lesz a Rubicon, amin ha túljutnak, gazdaságuk fejlődésnek indulhat, ha nem, a leszakadás véglegessé válhat.

Gazdasági reformjuk nagy hiányosságának tartotta, hogy nem tudják irányítani, kézben tartani a bérkiáramlást. A belső áruforgalom és az árutermelés 1988-ban a legmagasabb szintet érte el a háború óta, mégis az üzletek polcai minden korábbinál üresebbek és az áruval, a szolgáltatással nem fedezett pénzkiáramlás ez évben is folytatódik. Ebben sok minden közrejátszik, ezért gondolkodnak nagyon gyors és konkrét intézkedéseken. Ezek egy része természetesen az ő irányítási gyakorlatuknak és rendszerük [jelenlegi] sajátosságainak megfelelően, adminisztratív jelleű is lesz. Kevésbé közzgazdasági eszközökkel fogják ezt megoldani, de hozzátette, hogy elengedhetetlennek tartják, hogy a bérkiáramlás visszafogására hosszabb távon közzgazdasági, így adózási, adómechanizmusokat vezessenek be.

A KGST egészével kapcsolatban, ha megengedik itt a magyar álláspontot nem ismertetem az idő rövidsége miatt, illetve a mi helyzetünkről adottakat sem tartom most szükségesnek elmondani, hiszen a Központi Bizottság előtt ismertek.

A KGST-ről általam elmondottakhoz kapcsolódóan Rizskov elvtárs úgy értékelt a lényegét illetően, hogy radikális reformra van szükség, azonos álláspontot képviselünk. A konkrét megoldások, a mikéntek, az ütemet és a tempót illetően azonban valóban vannak felfogásbeli — különösen az eszközöket illetően, az eszköztárat illetően — különbségek. Utalt arra, hogy megfogalmazása szerint csak felelőtlen személyek nyilatkozhatnak úgy, hogy a KGST-re nincs szükség, hiszen a világgazdaságban is az integrációs folyamatok erősödnek, s aláhúzta, az az ő tapasztalatuk és véleményük is, hogy az autarkia még egy olyan nagyméretű gazdaság és ország esetében is, mint a Szovjetunió, bezárkózáshoz, és ezen keresztül lemaradáshoz vezet. Ezt a lemaradást mindenképpen el kell kerülni.

Kétoldalú kapcsolatainkat illetően csak leltárszerű mérleget tudtunk vonni. Kiindulva abból — és ezt hangsúllyal megfogalmaztam —, hogy sajnos a korábbi párt- és kormányfői találkozókkal ellentétben, a forgalom, pontosabban a fizetési mérleg kiegyensúlyozása nem a forgalom növelésével történt meg 1988-ban, és úgy néz ki, hogy 1989-ben sem, hanem a mi exportunk csökkentésével, s ez nem felel meg sem a korábbi megállapodások szellemének, sem az ott megfogalmazott törekvéseknek. Így számolni kell azzal, hogy 1989 végére még a tett erőfeszítések és lépések ellenére is, mintegy 170 millió rubelnyi aktívummal zárjuk a magyar—szovjet kapcsolatokat, fizetési mérleget, amit gazdaságunk jelenlegi — ezen belül költségvetési, pénzügyi — helyzetében nem tudunk elviselni. Kértem ezért, hogy a fennmaradt aktívumot, a számunkra szükséges áruk többletszállításával az év során dolgozzák le. Rizskov elvtárs elismerte ezt az értékelést, és a számot is nagyjából azonosnak minősítette, de hozzátette, hogy az 1989—1990. évi kiegyensúlyozás biztosítására mindkét fél részéről erőfeszítéseket tart szükségesnek.

A kormány részéről köszönetünket fejeztem ki azért, hogy az elmúlt két évben hozzájárultak tőkés fizetési mérlegünk javításához a konvertibilis deviza elszámolású egyezmény keretében, és az azon felül eszközölt dolláros vásárlásaikkal is, és azzal, hogy az egyezmény magyar import előírásainak mérsékelt igénybevételét lehetővé tették. Kértem, hogy 1989—1990-ben is ugyanígy kezeljék a dollárelszámolású forgalmunkat, erre Rizskov elvtárs pozitívan reagált.

Javasoltam, hogy mielőbb kezdjük meg és folytassuk a tárgyalásokat a számunkra kiemelt jelentőségű kormányközi egyezmények, mint a timföld—alumínium, kertészeti, agrokémiai, valamint a hús—gabona, a kőolaj megállapodások 1990 utáni évekre történő meghosszabbításáról. Rizskov elvtárs a javaslattal egyetértett.

Felajánlottam, hogy élelmiszer-ellátási gondjaikat megértve a szovjet lakossági ellátás javítása érdekében készek vagyunk bizonyos belső átcsoportosításra, konvertibilis piaci árualapunktól bizonyos mennyiséget átirányítani szovjet piacra, ha azért konvertibilis devizával, vagy barter keretében az általunk kért megfelelő keménységű áru-ellentétellel tudnak fizetni. Ezt a javaslatot már operatív lépések követték. A holnapi nap folyamán itt tárgyal az illetékes szovjet miniszter az illetékes magyar kormányzati vezetőkkel és szakértőkkel.

Anélkül tehát, hogy itt most a Központi Bizottságot további, gazdasági kétoldalú kapcsolatok részleteivel terhelném — mert hisz ezek jó része olyan részletkérdés, amelyre az információhoz túl sok háttér-információt kellene most adnom a Központi Bizottságnak —, úgy értékelem, hogy a rendkívül rövid idő alatt sikerült

eredményeket elérni, a tárgyalások légköre rendkívül nyitott és jó volt. Magasra értékelem ezeket, valamint a konstruktív hozzáállást a kétoldalú gondok, problémák közelítésében és vizsgálatában, és azt hiszem, hogy azokat a kérdéseket, amelyeket a további együttműködés érdekében leltárszerűen áttekintettünk, tovább vizsgáljuk, és ezekre egy néhány hónapon belüli hivatalos, tehát nem egyszerű munkalátogatás, hanem hivatalos látogatás keretében fogunk visszatérni.

Én ezt a meghívást köszönettel elfogadtam és szeretném hozzátenni, hogy a tárgyalásokról készített jelentés alapján az illetékes magyar kormányzati szervek a szükséges vizsgálatokat és feladatokat el fogják végezni. Meggyőződésem, hogy megfelelő kontaktusok fenntartásával, egymás érdekeire való figyelemmel el lehet mozdulni a holtpontról, és lehet olyan megoldásokat találni, amelyek mindkét ország érdekeit az adott helyzetben jól szolgálják.

Ennyiben kívántam a Központi Bizottságot tájékoztatni a tárgyalásról. Köszönöm figyelmüket.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Németh elvtárs a tájékoztatót. Elvtársak, akkor lezárhatom a vitát? Úgy láttam az előbb.

Átadom a szót Szűrös elvtársnak.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! Csupán egyetlen kérdést kell tisztáznunk Orbán elvtárral, hogy lehet-e alkalmazkodni 1992-höz, vagy sem. Ő szakember, nem akarok vitatkozni vele ebben a kérdésben, de hogy én mire gondolok például:

Nekünk kell alkalmazkodni a Közös Piachoz, a Közös Piac nem fog hozzánk alkalmazkodni. Először is a megállapodásunkat, amelyet megkötöttünk 10 évre, azt megfelelő tartalommal kell megtölteni, annak végrehajtását meg lehet gyorsítani. Ezenkívül, itt lehetséges még egyéb dolog is, amivel elősegíthetjük az alkalmazkodást vagy a fölkészülést, többek között a kormánynak van erre vonatkozólag egy programja. Ezt célszerű időről időre áttekinteni. Egy 18 pontból álló javaslatot átadtunk a közösségeknek és így tovább, ezenkívül a szabványosításban megváltozik a helyzet. Nekünk nemcsak az amerikai menedzserképzést kell figyelembe venni, hanem például a közös piacit is, franciát, nyugatnémetet és így tovább. Ennek számtalan lehetősége van.

Egyetértek azzal, hogy természetesen ez egy kemény dolog, tapasztaltuk — tegnap találkoztunk Rockefellerékkal —, hogy Amerikát is mennyire izgatja az egységes piac kialakulása, hát még minket. Tehát ilyesmire gondolunk mi, és természetesen arra most nagyon kell vigyáznunk a magyar külpolitikában és nemzetközi kapcsolatokban, hogy vákuum ne keletkezzék. Ez itt most tulajdonképpen a gordiuszi csomó, légüres tér magyarul, tehát a nyugattal a kapcsolatrendszer nem fejlődött ki igazán, még onnan olyan sokat nem remélhetünk, de nehogy elhanyagoljuk persze közben a keleti kapcsolatainkat, de ki kell egyenlíteni és ebben az irányban kell lépéseket tenni. Egyébként köszönöm a hozzászólásokat. Köszönöm [szépen].

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Javaslom elvtársak, hogy határozunk. Kérem, hogy fogadjuk el Szűrös elvtárs tájékoztatóját, a felszólalásokra adott válaszát, és javaslom, hogy fogadjuk el Németh Miklós elvtársnak a moszkvai tárgyalásairól adott tájékoztatóját. Kérem, aki ezzel egyetért, kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Nincs.

És tartózkodott-e valaki? Nem.

Megállapítom, hogy egyhangúlag döntöttünk. Megköszönöm Szokai és Tabajdi elvtársak részvételét a Központi Bizottság munkájában.

Folytatjuk a munkát. Átadom a szót Berecz elvtársnak. Rövid tájékoztatót szeretnénk adni március 15-e megünnepléséről.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! A Központi Bizottság legutóbbi ülésén fölhívta a Politikai Bizottság figyelmét arra, hogy nyomatékosan foglalkozzon március 15-e megünneplésének kérdésével, lehetőleg kerüljük el a politikai feszültségeket, és az ünnep tartalmához, jellegéhez méltóan zajlódjék le. A Politikai Bizottság kétszer is foglalkozott azóta a kérdéssel, és működik egy operatív bizottság itt a Központi Bizottság apparátusában, budapesti és más elvtársak részvételével, amelynek az a feladata, hogy összehangolja és koordinálja az ünnepségen való részvételünket, de nem dönt egyetlenegy ilyen illetékes szerv helyett sem, tehát Budapesten budapesti intézmények, vidéken pedig a helyi, megyei intézményeké a döntés és a felelősség joga.

Először állami munkaszüneti nap március 15-e, tehát nemzeti és állami ünnep, mondhatjuk, hogy egész népünk ünnepe. Ebben a szellemben készítettük elő a március 15-ére való felkészülést és hagyományos keretek között a Hazafias Népfront és a KISZ képviselői, valamint a Hazafiás Népfront tagszervezetei megbeszélésre hívták a [különböző] úgynevezett alternatív szervezetek képviselőit, hogy együtt ünnepeljünk az egész országban. Legyen méltó, méltóságteljes [és ünneplés] ez az ünnep, tekintve, hogy először munkaszüneti nap is, másrészt pedig félretéve az eddigi nem kellemes hagyományokat is, kezdjünk új szakaszt március 15. megünneplésében.

A Budapesten működő különböző szervezetek túlnyomó többsége nem csatlakozott a közös szándékhoz, ugyanakkor az egyházak és a nagyobb társadalmi szervezetek pedig támogatták az együttes ünneplést. Vidéken a legtöbb helyen együttes ünnepségek zajlanak, ugyanis Budapestről olyan utasítást adtak az alternatív szervezetek, hogy ahol megjelenésük kis létszámú lenne, jobb, ha együtt ünnepelnek, ahol viszont arculatot tudnak mutatni, nem árt külön megemlékezni március 15-éről.

A Politikai Bizottságban az a vélemény alakult ki, tegyük félre azokat a megállapításokat, hogy mondjuk velünk, a párttal vagy egyik-másik társadalmi szervezettel nem kívánnak együtt ünnepelni, mi ne ebből induljunk ki, hanem induljunk ki az ünnep tartalmából, nemzeti, állami ünnep, és ezért az egész nép ünnepe, hogy méltóságteljes legyen.

Ezért a következőket javasoltuk: az eddigiektől eltérően az állami jelleg is dorobodjon ki. Javasolta a Politikai Bizottság, és az Országgyűlés vezérkara elfogadta és támogatólag terjeszti az Országgyűlés elé, illetve a képviselőcsoportokkal folytatott konzultáción teljes támogatást kapott, hogy az Országgyűlés tartson ünnepi ülést március 14-én délután. Azért március 14-én, mert a képviselők — helyesen —, ragaszkodnak ahhoz, hogy 15-én választókerületükben jelen legyenek, és ezzel is demonstrálják az Országgyűlésnek azt a döntését, amelyet a munkaszüneti jellegről elfogadott.

Felmerülhet a kérdés, hogy ha nem kerek évforduló, miért kerül erre sor. Gondolom, hogy az az Országgyűlés, amely először döntött erről a nagy jelentőségű

ünneplésről, megérdemli és kötelessége is, hogy először megemlékezzen ünnepi ülés keretében, az ünnepi ülés után pedig együttesen megkoszorúzzák Kossuth Lajos emlékművét, ha minden igaz, akkor erre 14-én 15 órakor kerül sor, a televízió és a rádió egyenes adásban közvetíti.

Az állami jelleg további kidomborítása érdekében az Elnöki Tanács elnöke, a Minisztertanács elnöke és az Országgyűlés elnöke megkoszorúzza 15-én reggel a Magyar Hősök emlékművét, azután az Elnöki Tanács elnöke és a Minisztertanács elnöke megkoszorúzza Kossuth Lajos emlékművét. Mind a kettő a koszorúzásnak megfelelő, megszokott állami ceremóniával és a diplomáciai testületek — akik elfogadják a meghívást — jelenlétében történik.

Úgy gondoltuk, Budapesten már a szervezés során is törekedni kell arra, hogy mindenféle konfrontációs lehetőséget elkerüljünk, ezért a Hazafias Népfronttal együtt délelőtt 11 órakor a Múzeum-kertben tartanánk a politikai nagygyűlést. Erre javasoljuk a Központi Bizottságnak, hogy fogadja el a mellékelt felhívást,²⁰ ami az egész ünneplés tartalmával összefügg és konkrétan utal a budapesti nagygyűlésre is; hogy a hagyományos emlékhelyeket méltóan ápoljuk, ezért a nagygyűlésre gyülekeznek először a Bem-szobornál, az V. kerületi Batthyány-Emlékmécsesnél és a Március 15. téren Petőfi Sándor szobránál, ott koszorúzás zajlik le, és onnan vonulnak fel a résztvevők a nagygyűlésre. A nagygyűlésen, a kezdés előtti öt percig jelentkezhethet bárki a részvételre, és ha valamelyik szervezet demonstrálni akar, együtt akar ünnepelni velünk, szót is kaphat. Az egyházak képviselői jelezték, hogy szeretnének felszólalni. Részünkről az ünnepi szónok Nyers Rezső elvtárs lesz. Arra törekszünk a nagygyűlésen, hogy fejezze ki március 15-e tartalmát, senki ellen ne demonstráljon, hanem demonstráljon a nemzet felemelkedésének és méltóságának a jegyében.

Arra törekszünk, hogy a nagygyűlés befejezése után kerüljék el azokat a helyeket, ahol más ünneplők gyülekeznek, de senkinek nem tiltjuk és szervezetenként nem akadályozzuk, hogy ha abba az irányba akar sétálni és részt venni esetleg egy másik mozgáson, egy sétán, hogy erre ne kerüljön sor.

A többi szervezet 12-kor, fél 12-kor gyülekezik és 12-től a Petőfi-szobortól mennek végig az emlékhelyeken, ez régi már, évek óta bevett szokás, úgyhogy azt a hagyományos utat járják most végig. Több helyen szónokok is szólnak. Bízunk benne, hogy méltó lesz a közös tartalomhoz, de leginkább ahhoz, ami a jövőbe kell hogy mutasson.

Korábban több jel mutatott arra, hogy egy-két szűkebb militáns csoport esetleg felhasználja a lehetőséget provokációra, ilyennek indult az a bejelentés, hogy ünneppélyesen elfoglalják a nemzet nevében a Televíziót. Ez a bejelentés tapasztalataink szerint elég széles körű ellenérzést váltott ki, nem annyira az, hogy elfoglalják jelképesen a Televíziót, hanem azért, hogy a „nemzet” kifejezést sajátítják ki.

Ugyanakkor, amikor most már mi is árnyaltabban és nem olyan — néha megalapozatlan — magabiztossággal beszélünk a nemzetről, inkább a nemzetért folytatott tevékenységünkről, ezért ez a másik egyoldalúság nem váltott ki jó hatást. Mindenesetre a képviselők — választóikra is hivatkozva — általánosan azt fogalmazták meg, hogy erre nem kerülhet sor, nem támogatnának egy ilyen fogadókésziséget. Ezért az illetékesek mindenkivel közlik, hogy a Televízió elfoglalására sor nem kerülhet, erre megfelelő előkészületek is vannak, de ez sem feltűnő és nem provokatív, sőt a Szabadság tér is lehet a felvonulás területe, csak közvetlenül a Televízió előtti gyülekezést tiltja meg a rendőrség, amikor a programról és a felvonu-

lás útvonaláról, tartalmáról a törvénynek megfelelően az illetékes szervezők bejelentést tesznek.

Itt megjegyezném zárójelben, mi közöltük minden szervezetünkkel, hogy ránk is ugyanaz a bejelentési kötelezettség érvényes, tehát, ha valahol elmulasztják, akkor koszorúzni sem mehetnek a helyi Kossuth-szoborhoz, mert mindenkinek a törvény szerint kell eljárnia. Igen ám, de ebben az esetben vagy ebben a pillanatban már bele is ütköztünk a gyülekezési törvény 4. paragrafusába, amely tiltja az Országgyűlés vagy a Parlament környékén, épületek környékén demonstráció szervezését. Márpedig az állami zászló felvonása is ilyen demonstratív megnyilvánulás. Részben képviselők kezdeményezték, részben pedig a jogi-igazgatási és igazságügyi bizottsága az Országgyűlésnek foglalkozott a témával. Bármennyire is keserű pirula, módosítani kell, legalábbis ez a bizottság azt javasolja az Országgyűlésnek, hogy módosítsa a 4. paragrafust. Fogalmazásukban alternatívát ajánlanak az Országgyűlésnek.

Az egyik az, hogy a parlament ülésszaka alatt a Kossuth téren tömegdemonstráció nem engedélyezhető, a másik az, hogy nemzeti és állami ünnepek, kiemelt állami rendezvények alkalmával oldják fel a törvény kötelme alól a Kossuth teret. A képviselőkkel folytatott konzultációból az tűnt ki, hogy az elsőt támogatják inkább, mert az megfoghatóbb, körülírhatóbb és pontosabb.²¹

A továbbiakban, a Központi Bizottság ezzel a felhívással demonstrálja, hogy most nyomatékosan saját ünnepnek is tekintjük, tehát nemcsak a Hazafias Népfront és a KISZ a rendező, hanem mi is hívjuk a párttagokat és a KISZ-tagokat, hogy vegyenek részt ezen az együttes ünnepségen.

És végül a KISZ-szel együtt jelszavakat állítottunk össze, s a holnapi Népszabadság 16 jelszót közöl, amelyet a mi felvonulóinknak, ünneplőinknek ajánlunk. Ezek olyanok, amelyek egyike-másika eltér a május elsején megszokott jelszótól. Kérem, hogy ezt is fogadják támogatással, mert kell tudnunk másként is fogalmazni, nemcsak a megszokott nyelven.

Kérem a Központi Bizottságot, hogy vegye tudomásul a tájékoztatót, s hagyja jóvá a felhívástervezetet.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük.

Kedves elvtársak, kérdése kinek van Berecz elvtárs tájékoztatójához, vagy a felhívás szövegével kapcsolatban van-e valakinek észrevétele, megjegyzése?

[Tessék Huszár elvtárs.]

HUSZÁR ISTVÁN elvtárs: A felhívás utolsó előtti bekezdésében az van, hogy hívjuk a budapestieket és a vidékieket a Nemzeti Múzeum elé. Indokolt-e vidékieket a Nemzeti Múzeum elé hívni?

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További észrevétel, megjegyzés? [Hajdú elvtárs, tessék.]

HAJDÚ ISTVÁN elvtárs: Ugyanebben a mondatban: a népfront rendezi. Ne azt írjuk, hogy meghívjuk, hanem így mondjuk, hogy hív az MSZMP is. Ha a népfront rendezi, akkor ne hívjuk meg mi, hanem hívjuk meg mi is.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További észrevétel? [Látom nincs. Kívánsz-e reagálni, János?]

Kedves Elvtársak! Én azt javaslom, hogy mérlegeljük az indítványokat. A szerkesztőbizottság át fogja nézni a felhívást, és azt hiszem, ez holnap meg is jelenik.

Eltvársak! Akkor azt javaslom — ha nincs több észrevétel, megjegyzés —, hogy Berecz elvtárs tájékoztatóját vegyük tudomásul. Ami pedig a felhívást illeti, kérem, hogy aki egyetért a felhívás módosított szövegével, kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm szépen. Van-e ellene valaki? Nincs.

Tartózkodott-e valaki? Nem. Köszönöm szépen.

Megállapítom, hogy egyhangúlag döntöttünk.²²

Kedves Elvtársak! A közleménytervezethez külön észrevétel nem érkezett, Tétényi Pál elvtárs adott írásban megjegyzést, a szerkesztőbizottság figyelmébe ajánlom. [Egyébként] arról szól Tétényi elvtárs, hogy a Központi Bizottság — tehát vegyük a közleménybe — meglelégedéssel vette tudomásul, hogy a humanitás szellemében oldódott meg a szófiai magyar nagykövetségre menekült magyar nemzetiségű román állampolgárok ügye.²³ Köszönetét fejezi ki ez ügyben a közreműködő bolgár és osztrák szerveknek és a Nemzetközi Vöröskeresztnek.

A szerkesztőbizottság mérlegelje a módosító indítványt. A közleményhez más észrevétel?

A Politikai Bizottság ülésén szó volt arról, hogy Grósz elvtárs levélben köszönetet mond Zsivkov elvtársnak a bolgár szervek közreműködéséért.

Más észrevétel a közleményhez? Nincs. Egyéb bejelentése a Központi Bizottság tagjainak, elvtársak?

Akkor részemről befejezésül mindössze kettő: kérem a szerkesztőbizottságot, hogy az ülés befejeztével a második emeleten Major László elvtárs irodájában gyülekezzenek, az első titkár elvtársak és a Központi Bizottság osztályvezetői rövid néhány percre szíveskedjenek még a teremben maradni.

Köszönjük elvtársak, jó éjszakát mindenkinek!

k. m. f.²⁴

JEGYZETEK

- 1 L. az 1. sz. függelékét.
- 2 Az MSZMP Budapest VI. ker. Bizottsága 1989. március 4-én aktívaülést tartott, amelyen megvitatta és elfogadta az MSZMP Központi Bizottságához írandó levelet. Ebben megfogalmazták a VI. ker. pártbizottság téziseit az MSZMP szándéknyilatkozatára.
- 3 L. a 2. sz. függelékét.
- 4 L. a 3. sz. függelékét.
- 5 Az 1988. májusi országos pártértekezlet határozata nyomán kiküldött bizottságról van szó, amely Pozsgay Imre vezetésével az elmúlt évtizedek történetének, a jelen helyzet kialakulásának elemzésére és új programnyilatkozat kidolgozására kapott megbízást.
- 6 1989. március 6-án különböző szervezetek figyelmeztető tüntetést tartottak a bős—nagygyarosi vízlépcső építése ellen és Maróthy László környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter leváltását követelték. — L. még a 15. sz. jegyzetet.
- 7 L. az 1989. febr. 20—21-i KB-ülés 2. napirendi pontját.
- 8 Vági István volt az 1925-ben alakult Magyarországi Szocialista Munkáspárt vezetője.
- 9 A Budapest—Bécs világhiállításához kapcsolódó információ már az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1988. máj. 31-i ülésének anyagában olvasható. — L. még a 18. sz. jegyzetet.
- 10 Az írásban beadott ezen hozzászólások nincsenek az ülés anyagában, viszont Szántó Miklósét és Kovács Lászlóét csatolták a jegyzőkönyvhöz.

- 11 L. az 1989. márc. 29-i KB-ülés 1. napirendi pontját.
- 12 Az MSZMP „cselekvési programja”-t a Népszabadság 1989. március 11-i (szombati) számának címloldalán hozták nyilvánosságra „A jövőnkért Fellendülést — demokráciát — szocializmust. Mire törekszik a Magyar Szocialista Munkáspárt?” címmel.
- 13 L. az 1989. febr. 20—21-i KB-ülés „Személyi kérdések” napirendi pontját.
- 14 Az Országgyűlés 1989. március 8-i ülésén Stadinger István lemondott elnöki tisztéről. A Ház március 10-én Szűrös Mátyást választotta meg elnökének.
- 15 Bubla Gyula és társai indítványát csak júniusban tárgyalta az Országgyűlés. — Vö. az 1989. febr. 20—21-i jegyzőkönyvhöz készült 25. sz. jegyzettel.
- 16 Az 1958-ban létrejött Európai Gazdasági Közösség (Közös Piac) 1992-re tervezte a tagállamok vámhatárainak lebontását. Az ezzel kapcsolatos intézkedések 1993. január 1-jén hatályba léptek.
- 17 A kerekasztal-konferenciát 1989. május 11. és 13. között rendezték meg Budapesten 14 országból 21 kommunista, szocialista, szociáldemokrata, kereszténydemokrata és polgári párt részvételével. (*Népszabadság 1989. máj. 12., 13. és 15.*)
- 18 Bécsben népszavazás mondott nemet a világhiállításra, ezért az EXPO 1996-os megrendezését később Magyarország egyedül vállalta.
- 19 Izrael és Magyarország között 1989 szeptemberében állt helyre az 1967-ben megszakított diplomáciai kapcsolat. A két külügyminiszter 1989. szeptember 18-án Budapesten cserélte ki az erről szóló okmányokat. (*Népszabadság 1989. szept. 19.*)
- 20 L. a 4. sz. függelékét.
- 21 A gyülekezési jogról szóló törvény (1989. évi III. tv.) 4. §-át 1989. március 8—10-i ülésén módosította, ill. helyezte hatályon kívül az Országgyűlés az első változat szerint (1989. évi IV. tv.).
- 22 A felhívás a *Népszabadság 1989. márc. 8-i* címloldalán jelent meg az MSZMP és a KISZ március 15-i jelszavaival együtt. — L. még az 1989. márc. 28-i KB-ülés „Különbélék” napirendi pontját.
- 23 Tizenkét erdélyi menekült 1988. szeptember 14. óta tartózkodott a szófiai magyar nagykövetségben. Hosszú tárgyalásokat követően — Románia elzárkózása miatt — Ausztria közbejöttével 1989. február 18-án juthattak Magyarországra. (*Népszabadság 1989. febr. 23.*)
- 24 Az ülésről szóló közleményt l. a *Népszabadság 1989. márc. 8-i* számában. A lapban részletes ismertetés is olvasható az ülésről.

FÜGGELÉKEK

1. sz. függelék

TITKOS!
MELLÉKLET
Készült: 3 példányban

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1989. MÁRCIUS 7-ÉN MEGTARTOTT ÜLÉSÉN MEGHÍVOTTKÉNT, TANÁCSKOZÁSI JOGGAL RÉSZT VETT ELVTÁRSAK NÉVSORA:

KEB elnöke és titkára:

Gyenes András
Somogyi Imre

*a Központi Bizottság
osztályvezetői:*

Andics Jenő
Kovács Béla
Major László

Balogh Sándor
Halay Tibor
Lakos Sándor
Radics Katalin
Farkas Gyula
Szorcsik Sándor
Szerdahelyi István

*a megyei és a megyei jogú
pártbizottságok első titkárai:*

Dányi Pál (Baranya)
Szabó Miklós (Bács)
Vastagh Pál (Csongrád)
Lakatos László (Győr)
Postás Sándor (Hajdú)
Kiss Sándor (Heves)
Devecsics Miklós (Nógrád)
Péter Szigfrid (Tolna)
Takács László (Vas)
Karvalits Ferenc (Zala)

Nagy Jenő (Békés)
Gazda László (Szabolcs)

Sarudi Csaba (Somogy)
Csillik András (BM)
Kun István (Határország PB)
Bracsok István (Néphadsereg PB)
Magyarics Ferenc (Kül.-min. PB)

*a Budapesti Pártbizottság
titkárai:*

Barabás János
Steiner Arnold

az Országgyűlés elnöke:

Stadinger István

a központi sajtó vezetői:

Pálos Tamás
Hajdú István
Paizs Gábor
Fodor László
Soltész István
Bajnok Zsolt

az első napirendhez:

Dégen István (TPO ovh.)
Illés Tibor (Kossuth KK)
Forgács Imre (TPO ovh.)

a harmadik napirendhez:

Szokai Imre (NPkO ovh.)
Tabajdi Csaba (NPkO ovh.)

2. sz. függelék

L. Grósz Károly
[s. k. aláírás]
KB/122.

JAVASLAT

a Központi Bizottság részére
Mire törekszik a Magyar Szocialista Munkáspárt
A jövőnkért
Szabadság — igazságosság — szolidaritás

Hazánk történelmi fordulóponthoz érkezett. A tét roppant nagy: a nemzet felemelkedése vagy elszakadása a világ fejlődésétől. Azonnali cselekvésre van szükség, amelyet az MSZMP már megkezdett. A demokratikus megújulásra ma az ellentmondásokkal terhelt helyzetben is készüthetünk a hazai és kedvezőek a nemzetközi feltételek. A párt minden erejét a válságból való kitörésre összpontosítja. Együttműködésre hív fel a nemzet egésze érdekében.

A magyar társadalomban meghatározóak a haladó, demokratikus, baloldali erők. Átfogják nemzeti történelmünk haladó vonulatának, reformkorszakainak, a polgári progresszióknak, a munkásmozgalomnak a hagyományait. Ezekkel az irányzatokkal közös felismerésre és cselekvésre kell jutnunk. A megegyezés nemzetünk sorskérdéseiben, a fölemelkedésünkért vívott küzdelemben elengedhetetlen. Ez új összefogást követel.

A párt vezetésében ma élre kerülnek az újat, a gyökeres változást akaró reformerők. Az MSZMP nyíltan, kritikusan szembenéz a múlttal. Elhatárolja magát a korábbi vezetés hibáitól. Szakít a sztálini modell maradványaival. Áttér a társadalmi fejlődés új útjának építésére. Reformokban az MSZMP több alkalommal már az élen haladt, ezekre a tapasztalatokra építi új politikáját. A demokratikus hatalomgyakorlás intézményeit a haladó erőkkel közösen akarja létrehozni. Az MSZMP vállalja a következetes lépéseket ezen az úton.

Írányt mutató értékeink a szabadság — igazságosság — szolidaritás. Az egyéni szabadság és a közösségi önállóság összhangjára törekszünk. Érvényesítésük egyetlen lehetséges útja: a demokrácia. Középpontjában az ember áll. Meggyőződésünk, hogy ezek az értékek a szocializmus kiépülésével teljesezhetnek ki.

Az MSZMP a munkásmozgalom két meghatározó irányzatának egyesült pártja. Jövőjét az erősödő szociáldemokrácia és a reformkommunista szellemiség ötvöződése alapozza. Az MSZMP elkötelezett reformpárt. Új, történelmi léptékű program kidolgozását kezdte meg. Célja a demokratikus szocializmus megvalósítása. Minden, a munkájából élő fizikai és szellemi dolgozó, a munkásság, az értelmiség, az alkalmazottak, a parasztság és a kisvállalkozók tömegeinek, különböző korosztályainak szervezett pártja. Együttműködést keres az ország minden haladó gondolkodású, a nemzet sorsáért felelősséget érző állampolgárával.

Az MSZMP egyetemes és nemzeti érdekeket valló, az ország érdekeit közvetlenül szolgáló programmal indul a soron következő választásokon.

Mi a célunk: demokrácia és szocializmus; a nemzet haladása; a nép gyarapodása, a személyiség szabadsága; az esélyek egyenlősége. Az ország visszavezetése a fejlődés valós történelmi medrébe.

Mit akarunk:

A népakaratot kifejező politikai rendszert

- új alkotmányt, jogállamot
- a nép hatalma érdekében működőképes képviselői demokráciát, szabad választásokat
- a társadalom által ellenőrzött hatékony kormányt
- erős önkormányzatokat
- önállóságot, biztonságot a közösségeknek, a falvaknak, városoknak
- a nemzeti sorskérdésekben megegyezést, nemzeti összefogást, koalíciót

Demokratikus közéletet

- társadalmilag ellenőrzött többpártrendszert
- erős, önálló, független szakszervezetet és érdekképviselőket
- az ifjúság szabad közéleti, politikai fellépését

Az egyén és a közösség biztonságát

- alkotmányban garantált állampolgári és személyes szabadságjogokat
- az egyén önálló politikai cselekvési lehetőségét
- szilárd feltételeket a közösségek szerveződéséhez
- közérdeket szolgáló biztonságot, rendet, fegyelmet

Tiszta közkerölcsöket, korrupció- és nyerészkedésellenes közéletet

- saját sorainkban
- az egész társadalomban
- mindehhez a társadalmi ellenőrzés megteremtését

A bürokrácia korlátozását

- jól működő, az embert szolgáló államapparátust
- állandó küzdelmet a közigazgatás bürokratikus jegyeivel szemben
- a vállalkozás és a verseny, a teljesítmény felszabadítását a bürokrácia béklyóitól

Korszerű, Európába és a világba beépülő hatékony gazdaságot

- nemzeti gazdaságpolitikát, átfogó reformot
- a gazdasági visszaesés megfékezését, az új fellendülés megalapozását
- az eladósodás megállítását, a saját források jobb hasznosítását
- szoros kapcsolódást a világ gazdaságához, az európai gazdasághoz, a külső források szabadabb elérhetőségét. Korszerű KGST-t
- piacgazdaságot, hatékony szociálpolitikát
- a tulajdonformák sokféleségét és hatékonyságát, a jól működő közösségi tulajdon meghatározó szerepét
- az önálló, fejlődőképes vállalkozások szabadságát, biztonságát és megerősítését
- környezetvédő gazdaságot
- a költségvetés társadalmilag ellenőrzött rendszerét
- a forint konvertibilitását
- igazságosabb, egyszerűbb adózást

Az életszínvonal-csökkenés megállítását

- az infláció mértékének csökkentését, jó forintot
- az életszínvonal növelését a gazdaságos teljesítmény alapján
- a legnehezebb körülmények között élők fokozott védelmét

A munkavállalók társadalmi biztonságát

- a teljesítmények és a jövedelmek közötti szoros kapcsolatot megeremítő bérreformot
- az elhelyezkedést könnyítő korszerű szakmai képzési és továbbképzési rendszert
- a legalacsonyabb bér is biztosítsa a tisztességes megélhetést
- munkahelyek teremtését, átképzést, támogatást a munkanélkülivé válóknak

A társadalmi és létbiztonság újrateemtését

- a családok támogatását, hogy betölthessék hivatásukat, leszakadásuk megállítását
- a nyugdíjak vásárlóértékének megőrzését, nyugdíjreformot
- az első lakás megszerzésének állami támogatását
- a fiataloknak jobb, biztonságosabb feltételek teremtését a társadalomba való bekapcsolódásra, az elhelyezkedésre

- az egyént védő társadalombiztosítási rendszert: támaszt a gyereknevelésre vállalkozó fiataloknak, az önmagukról gondoskodni nem tudóknak, a munkahelyet veszítőknek és eltartottjaiknak, a halmozottan hátrányos helyzetűeknek

A művelődési esélykülönbségek csökkentését

- korszerű ismereteket biztosító oktatási reformot. Autonómiát, tanszabadságot a felsőoktatásban
- a közművelődési lehetőségek megőrzését
- az esélyegyenlőtlenségek határozott csökkentését a kulturális javakhoz való hozzájutásban

A szellemi alkotómunka felszabadítását

- a szellemi dolgozók igényes munkavégzését biztosító reformokat, munkafeltételeket
- a kutatás és a publikálás teljes szabadságát
- a tehetségek jobb érvényesülési lehetőségét az iskolában és a munkahelyen, a politikában és a pártban
- a művészeti, irodalmi élet sokszínűségét, a szabad alkotás lehetőségének biztosítását

A lelkiismeret és a vallásgyakorlás szabadságát

- a lelkiismeret szabadságát biztosító törvényt
- biztonságot és érvényesülést a világnézettől függetlenül
- a vallásos emberek szilárd helyét a társadalomban
- a párttagok lelkiismereti szabadságát

Hogyan akarjuk?

- népben — nemzetben — a nemzetek közösségében gondolkodva
- politikai versengésben, vitában és nemzeti összefogásban
- teljes nyilvánossággal, felelős szabad sajtóval

Kihez szólunk:

- minden, a haza sorsáért felelősséget érző állampolgárhoz

Milyen világot akarunk:

- katonai tömbök nélküli, fegyvermentes, békés Földet. A külföldi csapatok kivonását
- nemzeti függetlenséget, a népek szabadságát, barátságát
- egyenrangú, szuverén nemzetek közösségét
- a nemzet jövőjének útját a haza és az európaiság egységében. Közös európai otthon
- baráti, történelmi kapcsolatot a szomszéd népekkel
- a világban élő magyarok hazafiúi közösségét

Irányadó értékeink:

- a szabadság, az igazságosság, a szolidaritás

Milyen párt vagyunk:

- a Magyar Szocialista Munkáspárt a reformok pártja
- a demokratikus szocializmust építő pártja
- nemzeti és egyetemes értékeket képviselő programpárt
- a munkásmozgalom évszázados hazai és nemzetközi tapasztalataira építő egyesült párt
- a felemelkedésért küzdő, alkotó emberek, a család biztonságáért, a közösségek önállóságáért, a nemzetért dolgozók szervezett pártja

* * *

Az MSZMP a társadalom biztonságának, békéjének elérésében történelme során már bizonyított. A nemzeti célok valóra váltásában, az új politikai helyzetre való átmenet szakaszában, a jövő építésében kiemelkedő és nélkülözhetetlen szerepe van.

Az MSZMP biztos abban, hogy a nemzet érdekeit a programjával, politikai súlyával meghatározó módon fejezi ki, és a tagsága aktivitásával, a választók bizalmával meghatározó többséget szerez a soron következő választásokon. Ebben más pártokkal együttműködve, vagy versenytársként vesz részt. Pártunk a reformcentrumát erősíti, számít valamennyi cselekvő, politikáló elvtársra.

Budapest, 1989. március 2.

3. sz. függelék

Belső használatra!
Készült 1 gépelt
és soksz. pld.-ban
KB/125.

AZ MSZMP KB TANÁCSADÓ TESTÜLETÉNEK ÁLLÁSFOGLALÁSA A „MIRE TÖREKSZIK A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT?” C. JAVASLATRÓL

A Tanácsadó Testület 1989. március 6-i ülésén megvitatta a „Mire törekszik a Magyar Szocialista Munkáspárt?” c., a KB részére készült javaslatot. A testület álláspontja szerint az előterjesztett javaslat *alapvető gyengeségekkel* terhes.

1. Nem tisztázott, hogy kihez kíván szólni. Kizárólag a párttagsághoz, vagy általában a nemzethez? Esetleg potenciális szavazóihoz? Az nem volna helyes, ha a párttagsághoz nem szólna, a jelenlegi tervezet pedig erre utal.

2. Nem világos az anyag viszonya a múlthoz. E tisztázatlanság egyfelől identitási zavarokra utal (azaz el kellene döntenie: mivel vállal azonosságot a mai MSZMP, s mivel nem), másfelől veszélyezteti az akcióterv hitelét. Be kell látni: a jelenlegi helyzetnek előzményei vannak, azokról a párt nem hallgathat. Világosan ki kellene mondani: az ország válságos helyzetben van, s az MSZMP az abból való kitörést vállalja. Elemző szakítás szükséges a múlttal, annak meghaladott elemeivel a valóban hiteles s mozgósító erejű akciótervhez s programhoz.

3. Alapvető a kérdés: milyen programot ajánl a párt, mire irányul az akcióterv? A testület úgy véli, hogy az előterjesztett javaslat jelenlegi formájában igen nagy támadási felületet rejt magában. Jelenlegi formájában sem a párttagságot, sem a párton kívülieket nem elégténé ki. A testület álláspontja szerint az akcióterv olyan alapkérdéseket is érint, amelyek megválaszolása rögtönzéssel nem oldható meg. Az akcióterv kidolgozásához a programadó tevékenység felgyorsítása szükséges.

4. Az akcióterv középpontjába a válságból való kivezetés célja, az ezt szolgáló politikai távlatok megalapozása állítható olyan alapvető konszenzusértékként, amelynek a következő években — helyes politika esetén — biztosítható a hitelessége. Ugyanakkor igen lényeges a „hogyan” kérdése is, azaz: milyen eszközzel valósítható meg mindez. Az utóbbi kérdések hiánya ugyancsak az akcióterv politikai hitelét veszélyezteti.

5. A hitelesség előfeltétele továbbá, a programalkotás során elvégzett elemző szakítás révén, valamiféle „tisztá lap” elérése. Van olyan vélemény, hogy ez csak a következő módon lehetséges:

- új pártterkezet vagy kongresszus összehívása;
  - a párt vezető szerveiben végrehajtott jelentős személycsere;
  - s az eddig vállalt célokkal való nyilvános elszámolás révén teremthető meg.
- Mindezekhez a deklarálás kevés, vállalás és koalíciós társ(ak) kellene.

6. A javaslat alapvető logikai és formai hibákban is szenved.

- Helyenként nem eléggé érthető, nem „populáris”, terjengős.
- Az anyag nem az alcímben kiemelt (többek által vitatott) három jelszóra épült, e tekintetben logikátlan.
- A célrendszer némileg eklektikusnak tűnik, míg fontos társadalmi célok (pl. a női egyenjogúság) hiányoznak. Helyenként illúziók, óhajok jelentkeznek, egyes célok között pedig ellentmondások feszülnek.

— A deklaratív kijelentések helyett inkább célkitűzésekben kellene szólni. [Pl. A magyar társadalomban meghatározóak (. . . 1. old. 2. bek.) helyett: „A Magyar Szocialista Munkáspárt támaszkodni kíván a magyar társadalom haladó, demokratikus erőire, melyek átfogják . . .”. Vagy: az összegzésben a javaslat deklaratív megfogalmazást használ: „az MSZMP-nek a jövő építésében kiemelkedő és nélkülözhetetlen szerepe van”, aminek a *vállalása* a nemzet szempontjából elfogadhatóbb lenne, pl. így: „A nemzeti célok valóra váltásában, az új politikai helyzetre való átmenet szakaszában a megújult Magyar Szocialista Munkáspárt továbbra is kiemelkedő szerepet kíván játszani, abban a meggyőződésben, hogy a nemzet érdekeit programjába foglalva, azok megvalósításában nélkülözhetetlen feladatot vállal, és tagsága aktivitásával, a választók bizalmának megnyerésével meghatározó többséget szerez a soron következő választásokon . . .”].

— Zavart okoz a befejezett és a folyamatos megfogalmazások keveredése. (Pl. nem eléggé megalapozott a 2. old. 4. bek.-ben olvasható kijelentés, hogy: Az MSZMP elkötelezett reformpárt. Elfogadhatóbbnak és reálisabbnak tűnik a következő megfogalmazás, s az ahhoz kapcsolódó mondat átfogalmazása: „Az MSZMP elkötelezett reformpárt kíván lenni. Ennek érdekében megkezdte új, történelmi léptékv program kidolgozását.”) (Mi az, ami már megtörtént, mi az, ami a jövőben megvalósítandó?)

7. Mindezek alapján a *Tanácsadó Testület* a következőkben *összegzi* álláspontját: *A javaslatot jelenlegi formájában alkalmatlannak tartja arra, hogy a párt akciótervéül szolgáljon.* Javasolja, hogy a programkészítés munkálatai kerüljenek felgyorsításra, s annak előzetes eredményei bázisán mielőbb tényleges akcióterv készüljön. Most pedig elégséges lenne — a „12 pont” helyett — rövid, ténylegesen választási felhívás, a mostani, kellően nem népszerűsíthető jelszöhármas helyett, a *Béke, Jólét, Szabadság* jelszavak jegyében.

Budapest, 1989. március 6.

Látta: Romány Pál
[s. k. aláírás]

Összeállította: Halmi Péter [s. k. aláírás]

4. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Belső használatra!
Készült: 1 gépelt pld.-ban
L. Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/123.

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak
Az MSZMP Központi Bizottsága felhívása a párt tagjaihoz
és alapszervezeteihez március 15-e megünneplésére

Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc a magyar nemzet polgárosodásának, öntudatra ébredésének dicső állomása, nemzeti önértetének fontos forrása, a szabadságért és haladásért vívott küzdelem szimbóluma. Ekkor váltak Magyarországon általánosan elfogadottá azok a politikai eszmék, amelyek teljes megvalósítása még a ma nemzedékének is küzdelmes feladatot jelent. Az országgyűlésnek valóban felelős kormány, az arányosan megvalósuló közteherviselés, a szabad sajtó s az ezekből fakadó erőre alapozott nemzeti függetlenség mind-mind eszköz csupán. Népünk egésze által igényelt olyan eszköz, amely nélkül nem valósulhat meg a valódi népképviselet és demokrácia; nemzeti megújulásunk, de nemzeti önbecsülésünk sem teljesebbé válna.

Meggyőződésünk, hogy március 15-e a nemzeti összetartozás, egymásrautaltság és összefogás jelképe. Így március 15-e megünneplésének is azzá kell válnia! Jóvá kell tennünk az elmúlt években az ünnep gyakorlatában is elkövetett hibákat; elutasítjuk az ünnep kisajátítását, a kizárólagosságra törekvő egységesítést, az ünneplés korlátozását. A kizárólagosságot oldja, és nemzetünk többségének vá-

gya teljesül, amikor március 15-én munkaszüneti nap teszi lehetővé a társadalom egészének a méltó megemlékezést.

Az országban sok helyütt a közös ünneplés mellett döntöttek a különböző politikai erők. Az MSZMP KB üdvözlözi az így megvalósuló összefogást és felelős, aktív, a más véleményeket is türelemmel fogadó részvételre kéri a párt tagjait. Ma még törekvéseink ellenére sincs mód mindenütt a közös ünneplésre. Ezt őszintén sajnáljuk, de tiszteletben tartjuk mindenkinek azt a jogát, hogy önállóan emlékezzen meg nagy nemzeti ünnepünkről. Fontosnak tartjuk azonban, hogy az ünnep a közös jövőért felelősséget érző társadalmi erők összefogását, a nemzeti együvé tartozást fejezze ki, s március 15-e ne a viták, a nézetkülönbségek, a konfrontáció napja legyen. Ezért támogatjuk a Hazafias Népfront február 18-án közzétett kiáltványát, amelyben az együtt ünneplésre, s az ebben kifejezett közös munkálkodásra szólítja fel a magyar nemzetet.

Ezért hívjuk, várjuk az MSZMP és a KISZ tagjait, a demokratikus szocializmus ügye mellett elkötelezett honfitársainkat; a munkahelyi és iskolai közösségeket, társaságokat és családokat; a budapestieket és vidékieket március 15-én 11.00 óra a Nemzeti Múzeum elé. Tisztelettel meghívunk minden magyarországi politikai és társadalmi szervezetet, a Hazafias Népfront által szervezett ünnepi nagygyűlésre, amelynek szónoka Nyers Rezső államminiszter lesz.

Nagygyűlésünkön is demonstráljuk: nem akarunk sem megtorpanni, sem visszafordulni a demokratikus, szocialista, független nemzeti jogállam megteremtésének útján!

Budapest, 1989. március 1.

4.

JEGYZŐKÖNYV

a Központi Bizottság

1989. március 29-én megtartott üléséről

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Jó reggelt kívánok!

Üdvözlöm a Központi Bizottság tagjait, az ülést megnyitom. Az ülésen nem vesz részt egészségi okból: Kádár János elvtárs. Szolgálati okból külföldön van: Berend T. Iván, Csáki Csaba és Fock Jenő elvtárs. Szolgálati okból egy elvtárs van távol, Várkonyi Péter elvtárs. Családi okból pedig Duschek Lajosné elvtársnő van távol. (Szűrös elvtárs, tessék itt helyet foglalni.)

Az ülés határozatképes. A Politikai Bizottság megbízásából javaslatot teszek a napirendekre:

Első napirend két témakörben:

- A politikai nyilvánosság fejlesztése és a tájékoztatási törvény alapelvei;
- Állásfoglalás-tervezet a párt sajtópolitikájának elveiről és a párt sajtó fejlesztéséről.

Előadói beszédet Berecz János elvtárs mond.

Javasoljuk, hogy a vita együtt legyen a két témakörben.

Második napirendi pontként ajánljuk:

Szöbeli jelentés a politikai rendszer reformja párton belüli vitájának tapasztalatairól.

Úgy döntöttünk, hogy a pártmozgalomban megvitátjuk e témakört és tanulságairól Lukács elvtárs tart tájékoztatót.

Harmadik napirendi pontként:

Tájékoztató a KISZ XII. kongresszusának előkészítéséről.

Előadó: Lukács elvtárs

Különbefélék között van néhány aktuális kérdés. Végül pedig időszerű személyi kérdésekről kívánunk jelentést tenni.

Szeretném megkérdezni, hogy a napirendekkel kapcsolatban van-e észrevétel?

Tessék Sarlós elvtárs.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Nekem tulajdonképpen nem a mai napirendekkel kapcsolatban van észrevételem, de napirendi javaslatom van, amit egy legközelebbi KB ülésen kellene megvitátunk. Egyre gyakrabban halljuk politikai bizottsági tagok szájából azt a nyilatkozatot, hogy helyes lenne, ha a párttagok többsége a centrum köré tömörülne és ha meg tudnánk válni a fundamentalistáktól. Az utóbbi kifejezés értelmét nem látom világosan, mert a fundamentális és a fundamentalizmus című latin szavakból [*sic!*] képezhető, ellentétes tartalommal, de azt olvasom ki belőle, hogy megkezdődött megint a címkézés a párton belül. Nem világos, hogy a platformszabadságot akarjuk ezzel gátolni, vagy pedig a reformmal ténylegesen és szervezeten szembenálló emberekkel akarunk vitatkozni.

Ha vannak csoportosulások a pártnban, amelyek a reformmal állnak szemben, akkor azokat nevükön kell megnevezni. Ha vitatkozni tudtunk, vagy tárgyalni tudtunk a Szabad Demokraták Szövetségével, akkor a Politikai Bizottság üljön le vitatkozni

azokkal is, akik ellene vannak a reformnak, hogy akik aztán a vita eredményeként a reform mellé állnak, azok maradjanak, akik pedig a reformmal szervezeten és tudatosan szembe akarnak szállni, azok kerüljenek ki a pártból.

Ehhez csatlakozik az a véleményem is, ha van egy centrum, amely köré a reform szellemében jó lenne tömörülni, és ha van ezzel szemben egy feltehetően baloldali csoportosulásnak nevezett fundamentalista csoport, akkor kell, hogy legyen egy jobboldali csoport is, mert csak akkor van centrum, és akkor azokkal szemben is fel kellene lépni. Addig, ameddig a pártban nem tudjuk tisztázni ezeket a fogalmakat, addig, ameddig csak beszélünk platformszabadságról, de a más véleményen lévőket támadjuk, addig, ameddig nem nyíltan mondjuk meg, hogy kiról, mikor, meddig van szó a vitában, a nézeteltérésekben, nem tudjuk megteremteni az egységet.

Hangsúlyozom, amit a legutóbbi egyik ülésen¹ már elmondtam, addig, amíg a Politikai Bizottság nem tud egységes állásponton lenni, addig ne kívánják, hogy a párt egységes álláspontot foglaljon el bármiben. Ha pedig a PB nem tudja megteremteni az egységet, akkor szükséges, hogy a KB a tervezett módon vitassa meg a Politikai Bizottság munkáját, és teremtsen rendet ott, ahol rendet kell teremteni.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Egyéb észrevétel, elvtársak, a napirenddel kapcsolatban?

Más észrevétel nincs. Tekintettel arra, hogy Sarlós elvtárs javaslata nem arra vonatkozott, hogy ezt ma tűzzük napirendre, ezért szavazásra bocsátom.

Aki az általa előterjesztett javaslattal egyetért, hogy ezt megtárgyaljuk, szíveskedjék szavazni.

Köszönöm. Ellenvélemény?

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Most pedig szeretnék válaszolni Sarlós elvtárs észrevételére.

Bár a személyi kérdéseknél akartam elmondani, de akkor elmondom most. Mikor a Központi Bizottság kiküldte a főtákar vezetésével a munkabizottságot, hogy tanulmányozza a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkastílusát, és esetleg a személyi összetételre vonatkozó javaslatokat tegyen², akkor nem volt egészen világos és tiszta előttünk, hogy ilyen tartalmi kérdések is felszínre kerülnek a beszélgetés során.

Szeretném jelteni a Központi Bizottságnak, hogy a munkabizottság majdnem befejezte munkáját. Azért fogalmazok így, mert a Központi Bizottság tagjainak körülbelül 90 százalékaival sikerült négy szemközti beszélgetést folytatni, és a 24 megyei jogú párt-végrehajtóbizottság, pártbizottság³ végrehajtó bizottságából 22-vel folytatta le a beszélgetést.

A több mint ötszáz elvtárssal folytatott eszmecsere, sok órás eszmecsere azt mutatja, hogy a beszélgetések során nagyon sok tartalmi kérdés is felszínre jött, sok kérdés tisztázatlan, sok kérdésre válaszolnunk kell. Ezért a munkabizottság a Politikai Bizottsággal egyetértésben azt javasolja, hogy április 13-án egy napot szánjon a Központi Bizottság arra, hogy a beszélgetések tartalmi tapasztalatait is megvitatassa, ne csak a munkastílust és ne csak a személyi kérdésekre vonatkozó észrevételt és javaslatot.

A munkabizottságnak is, és a Politikai Bizottságnak is az a véleménye, nem lenne célszerű ma személyi vagy munkastílusbeli kérdésekről dönteni úgy, hogy a tartalmi kérdéseket külön vitatjuk meg. Ugyanakkor ezek mellett a napirendi pontok

mellett még felvenni ezt az egész témakört vitára, azt jelentené, hogy a harmadik napot is itt kellene együtt töltenünk, ez pedig a testület tagjainak elfoglaltsága miatt nem lehetséges.

Úgy gondoljuk, ez a két hét nem olyan nagy idő, hogy a politika ne bírja ki, és akkor ezen az ülésen, amikor csak ennek szánjuk a tanácskozást, ezeket a tartalmi kérdéseket mind sorba lehet venni. Többet is attól, mint amit most itt jelzett Sarlós elvtárs, hisz a beszélgetések nagyon sokirányú és nagyon sokszínű észrevételeket hoztak felszínre.

Ezt tudom válaszolni. Kérem elvtársak, lesz mód erre dönteni, hogy helyeslik-e vagy sem. Én azt ajánlom, hogy most ebben ne határozzunk, majd visszatérünk a személyi kérdéseknél.

Tessék? (halk, érthetetlen közbeszólás: április 12. nem 13.)

Tizenkettő.

Elnézést kérek, akkor rosszul mondtam, nem ismerem a naptárt. Tegnap megvitattuk, délelőtt a munkabizottság, délután a Politikai Bizottság tartott ülést.

Tehát április 12-ét ajánljuk, a Politikai Bizottság azt ajánlja a Központi Bizottságnak. Csak ezeknek a tapasztalatoknak az összegzésére szánjunk egy napot és ne legyen mellette más napirend, mert elfárad a testület, ideges is már sokszor a napirend végén este. Áldozzuk rá ezt az időt, és beszéljük meg azokat a tartalmi kérdéseket, amelyek időszerűek.

Kérem, ebben most ne döntsünk, majd a végén szavazunk.

Eltársak! Javaslatot szeretnék tenni, a Politikai Bizottság megbízásából a Szerkesztő Bizottságra, melynek a dokumentumokat kell véglegesíteni.

Vezetőjének Berecz János elvtársat ajánlom. Tagjainak: Bereczky Gyula, Borbély Gábor, Katona Béla, Ormos Mária, Petrovszki István és Varga László elvtársakat. A bizottság munkájában a szokásnak megfelelően vegyen részt a Központi Bizottság Irodájának vezetője.

Szeretném megkérdezni, hogy a javaslatommal kapcsolatban van-e észrevétel? Van-e kifogás?

Ha nincs, kérem szíveskedjenek szavazni. Köszönöm. Ellenvéleményt kérek.

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Megállapítom, hogy elfogadta a testület.

Eltársak! Javaslatot szeretnék tenni a meghívásokra. A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy az ülésen az első négy napirendi pont tárgyalásán tanácskozási joggal vegyenek részt az állandó meghívott elvtársak, továbbá a központi sajtó vezetői.

Az első napirend tárgyalásának az előkészítésében részt vett munkatársaink közül: Csikós József, Forgács Imre, Balló György, Szegő Tamás, Fodor Gábor és Tuynyogi László elvtárs.

A második napirend tárgyalásán ugyancsak az előkészítésben résztvevő Kovács Jenő elvtárs.

A harmadik napirendi pont tárgyalásán pedig Kovács Jenő elvtárson kívül még Domonkos László, Emőd Péter, Gönci János és Gyurcsány Ferenc elvtársak, ők a KISZ Központi Bizottságának titkárai.

Szeretném megkérdezni, hogy van-e észrevétel?

Egyetértés van köztünk. Köszönöm szépen!

Akkor azt javaslom, hogy hívjuk be a meghívott elvtársakat.

(A meghívott elvtársak bejönnek)⁴

A Központi Bizottság nevében üdvözlöm a meghívott elvtársakat. Tájékoztatom Önöket, hogy a Központi Bizottság megtárgyalja:

- A politikai nyilvánosság fejlesztése és a tájékoztatási törvény alapelveit;
- Állásfoglalás-tervezet a párt sajtópolitikájának elveiről és a párt sajtó fejlesztéséről című napirendet.

Előadó: Berecz elvtárs

Megtárgyalja továbbá:

Szövebeli jelentés a politikai rendszer reformjának vitájáról

Előadója Lukács elvtárs

Tájékoztatót hallgat meg a KISZ XII. kongresszusának előkészítéséről

Előadó: Lukács elvtárs

Különböféléket és személyi kérdéseket tárgyal.

Az első három napirend tárgyalására meghívtuk az állandó meghívott elvtársakat, valamint a központi sajtó vezetőit. Az első napirendi pont tárgyalására: Csikós József, Forgács Imre, Balló György, Szegő Tamás, Fodor Gábor és Tunyogi László elvtársakat. A második napirendi pont tárgyalására: Kovács Jenő elvtársat. A harmadik napirendi pont tárgyalására pedig Kovács Jenő elvtárson kívül még Domonkos László, Emőd Péter, Gönci János és Gyurcsány Ferenc elvtársakat.

Kérem, vegyenek részt a vitában.

Tisztelt Központi Bizottság! Mielőtt rátérnénk az első napirend tárgyalására, kérem járuljanak hozzá, hogy röviden jelentést tegyen két olyan nemzetközi tárgyalásunkról, amely a legutóbbi Központi Bizottság ülése [sic!] óta zajlott le.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának meghívására március 23-án és 24-én munkalátogatást tettem a Szovjetunióban. A találkozó a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Szovjetunió Kommunista Pártja között rendszeres találkozók sorába illik. Időpontját a hazai programjaink és a szovjet vezetés rendkívül zsúfolt programját figyelembe véve, már jóval korábban egyeztettük és nyilvánosságra is hoztuk.

A látogatás hasznos és eredményes volt. Nagyon szívélyes, elvtársi, rendkívül őszinte, nyílt megbeszélést folytattam Gorbacsov elvtárssal. A találkozó tovább erősítette a két párt közötti bizalmat és megértést.

Gorbacsov elvtárs a szovjet vezetés nevében szolidaritásáról és támogatásáról biztosította a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetését. Hangsúlyozta, hogy a magyarországi problémákat, a megoldási elképzeléseket jól ismeri. A Szovjetunió, a szovjet nép, a Szovjetunió Kommunista Pártjának érdeke, hogy Magyarország a szocializmus lehetőségeinek jobb kihasználásával, a stabilitás megőrzésével, a reformok dinamikus folytatásával oldja meg problémáit.

A Szovjetunió Kommunista Pártja saját tapasztalatai alapján egyetértését fejezte ki azon törekvésünkkel, hogy problémáinkra politikai eszközökkel keressünk megoldást.

A szovjet vezetés megértéssel viszonyult belpolitikai elképzeléseinkhez, beleértve a többpártrendszer kérdését is. Úgy vélekedett azonban, hogy az egy- és többpártrendszer kérdéséről nem lehet általános és végleges ítéletet mondani. A Szovjetunió Kommunista Pártja döntőnek nem azt tartja, hogy hány párt van, hanem azt, hogy a demokratikus mechanizmusok működjenek, az emberek részt vegyenek a döntések meghozatalában és azok végrehajtásának ellenőrzésében.

Úgy vélik, az a lényeg, hogy a demokrácia hassa át minden politikai intézmény tevékenységét, azonban, hogy ez milyen módon történik, minden nép, minden párt saját ügye. Mihail Gorbacsov a szovjet átalakítás tapasztalataira is hivatkozva,

messzemenőleg egyetértett azzal a véleményünkkel, hogy az MSZMP megszilárdítása, egységének és cselekvőképességének megteremtése ma a legfontosabb feladat.

A megbeszélés alkalmat adott arra, hogy közelebbről megismerjük a mai szovjet helyzetet és az SZKP elképzeléseit. Gorbacsov elvtárs elmondta, hogy mélyreható változások indultak meg. Céljuk, hogy a megkezdett utat körültekintően, de határozottan folytassák. Más alternatívát nem látnak. Az átalakítás belső és külső közege ellentmondásos. Nemzetközi téren azt tapasztalják, hogy a Nyugat szélsőséges erői, elsősorban a hadiipari tényezők, az átalakítás lefékezését, a vezetés, személy szerint a főtitkár diszkreditálását tűzték ki célul.

Az országon belül két szélsőséges vélemény jelentkezik. Egyesek szerint mindent úgy kell hagyni, ahogy van, hiszen a mostani út káoszhoz, anarchiához vezet. Mások szerint a problémák megoldását, az átalakítás ütemének gyorsítása jelentheti csak. Ez a magatartás Gorbacsov elvtárs szerint eltaszítaná a pártot azoktól, akik számára már a mai ütem is gondot okoz. Tapasztalható az is, hogy az emberek várakozásai meghaladják a tényleges lehetőséget, nagy az illúzió.

Törekvésük esélyeit jelentősen növeli, hogy az emberek kezdik megérteni: az átalakítás az egyetlen út. Most a legfontosabb, hogy a párt megválassza az átalakítás olyan ütemét, ami egyértelműen az előrehaladást jelzi, de, idézem: „Ami nem borítja fel az ország szekerét.”

A szovjet vezetés jelentős erőfeszítéseket tesz az élelmiszer-probléma megoldására. Erről nagyon részletesen szólt. A Központi Bizottság agrárpolitikai határozata nyomán a bérleti rendszer, az egyéni gazdálkodás nagyobb teret kap majd. Korszorúbbá válhat a szövetkezeti és az egyéni gazdaságok közötti kapcsolat. Többször hivatkozott beszélgetéseink során a magyar tapasztalatokra, melyet figyelembe vettek az újabb koncepció kialakításánál.

Gorbacsov elvtárs elmondta azt is, hogy a szovjet gépiparban mélyreható változások mennek végbe. Külön hangsúlyozta az elektronizáció szerepét a gépiparban. Beszélgetésünk során jelezte, hogy már 400 hadiipari vállalatot állítottak át könnyű- és élelmiszeripari termelésre. Úgy érzik, 2—3 év alatt jelentős változásokat tudnak elérni ezen a téren.

A beszélgetés során a főtitkár külön kiemelte, hogy az átalakítást ideológiailag is alá kell támasztani. A közeli hónapokban a Központi Bizottság ülésén fogalmaznak meg a nemzetiségi kérdés megoldásának hosszú távú programját. Ez is egyik eleme a szocializmus megújításáról vallott felfogásuknak.

A Központi Bizottság az ősszel megvitatja, mit értenek szocializmuson. Hangsúlyozta, hogy veszélyes lenne végérvényes tételeket várni, a főirányokat, a kritériumokat kell rögzíteni, és ebben az irányban határozottan cselekedni. A múlt tanulságainak feltárását változatlanul fontos feladatnak tartják. Megengedhetetlen azonban, hogy a múlttal való szembenézés személyes torzsalkodáshoz, a pártvezetés megbénításához vezessen, mondta.

A találkozó megmutatta, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Szovjetunió Kommunista Pártja egyetért a nemzetközi élet fő kérdéseinek megítélésében. Az SZKP vezetése is úgy látja, hogy ma a felelős politikai tényezők sem Nyugaton, sem másutt nem érdekeltek a kelet-európai, így a magyarországi helyzet destabilizálásában. Gorbacsov elvtárs azonban hangsúlyozta, hogy szerintük az egyes nyugati körök eltérő indítékok alapján határozzák meg viszonyukat hazánkhoz. A helyzet drasztikus romlása ma nem érdekük, de egyértelmű az a szándékuk, hogy Magyar-

országban elősegítsék a saját politikai elképzeléseiknek megfelelő fejlődési út kialakítását és megszilárdítását.

Gorbacsov elvtárs megértésükről biztosította azon törekvésünket, hogy a nyugati termelő tőkét vonjuk be fokozatosabban a gazdaság fejlődésébe. Amint említette, ők maguk is ebben az irányban haladnak. A közeljövőben például a Német Szövetségi Köztársasággal megállapodást kötnek a beruházások védelméről. Ugyanakkor — ezt a beszélgetés során hangsúlyozta — a Szovjetunió helyzete más politikailag, mint Magyarországé, ezért ők úgy vélik, hogy az együttműködésnek, a gazdasági együttműködésnek bizonyos korlátait meg kell határozni és húzni.

Egyetértettünk a Varsói Szerződés rendszerének korszerűsítésében, a belső demokráziának erősítésének szükségességében. Egyetértés volt abban is, hogy a mai viszonyok között nincs realitása a semlegességnek, de mindnyájan törekszünk a katonai tömbök egyidejű felszámolására.

Gorbacsov elvtárs 1956 és 1968 tapasztalatairól szólva elmondta: ma maximálisan szavatolni kell, hogy a szocialista országok belső ügyeinek megoldásánál ne kerüljön sor külső erő alkalmazására. Hangsúlyozta továbbá, hogy szövetségesek minden javaslatunkhoz [sic!], amelyek a KGST reformjára irányulnak. Egyetértett azzal, hogy az út a nemzeti gazdaságok reformján keresztül vezet. A cél, az intenzív kapcsolódásunk az európai és a világgazdasági rendszerekhez.

A találkozón megállapodtunk néhány kétoldalú kérdéssel is. Úgy ítéltük meg, hogy a találkozó hozzájárult a két párt közötti bizalom erősítéséhez, és ez új lehetőséget nyit az együttműködés fejlesztésére más területeken is.

Megállapodtunk, hogy a szovjet félnek eljuttatjuk az új magyar—szovjet elszámolási rendszerre vonatkozó javaslatunkat. Gorbacsov elvtárs politikai támogatásáról biztosította az erre irányuló kormányzati erőfeszítéseket. A szovjet vezetés tudomásul vette, hogy további csökkentést tervezünk a Magyar Néphadseregben, aminek gazdasági haszna a 90-es évek elejére már érződni fog.

Egyetértettünk abban is, hogy éppen a siker érdekében a kérdés körültekintő kezelésére van szükség a nyilvánosság előtt. Megállapodtunk arról, hogy a szovjet fél pártvonalon lehetővé teszi az 1956-os eseményekkel kapcsolatos dokumentumok kutatását.⁵

Javasolom, hogy a Központi Bizottság üléséről kiadandó közleményben pozitívnak értékeljük a moszkvai megbeszélést.

Ennyit a Szovjetunióban tett konzultációról.

Másik: szeretnék röviden jelenteni Jasszer Arafattal folytatott megbeszélésünkről.

Jasszer Arafat, a Palesztin Felszabadítási Szervezet Végrehajtó Bizottságának elnöke március 16-án és 17-én meghívásunkra látogatást tett hazánkban. Csak emlékeztetni szeretném az elvtársakat, hogy ez a meghívás több, mint két esztendő. Csak a realizálására most került sor.

Arafat meghívásával a hazai és a nemzetközi közvélemény előtt demonstrálni kívántuk változatlan szolidaritásunkat a palesztin nép harca iránt. Abból indultunk ki továbbá, hogy a Palesztin Felszabadítási Szervezet elnökének sikeres magyarországi látogatása jelzés a többi arab ország irányában és hozzájárulhatunk a közkeleti rendezés előmozdításához is. Arafat valamennyi megbeszélésén kifejtette, hogy a palesztin nép ügyével kapcsolatos következetes magyar álláspontot, népünk szolidaritását nagyra értékelik. Arafat tájékoztatójából azt a következtetést lehetett levonni, hogy a Palesztin Felszabadítási Szervezet álláspontjában pozitív változás

megy végbe. Arafat hangoztatta, hogy a PFSZ tevékenységét ma az enyhülés követelményei határozzák meg. A nemzetközi feszültségeket csak politikai eszközökkel lehet megoldani. Ennek alapján hirdették meg új stratégiájukat, a polgári engedelmességi mozgalmat.

Az új stratégia nemzetközi visszhangja kedvező, lehetővé vált a Palesztin Felszabadítási Szervezet és az Egyesült Államok, illetve több nyugat-európai ország közvetlen párbeszéde. Az elnök szerint kedvezőek a nemzetközi feltételek a közel-keleti kérdés rendezésével foglalkozó nemzetközi konferencia összehívására. Első lépésként szorgalmazzák az előkészítő bizottság összehívását. Arafat szerint az izraeli kormány eddig még nem mutatott készséget arra, hogy az új realitások alapján közelítse meg a közel-keleti válság rendezését. A Palesztin Felszabadítási Szervezet diplomáciai lépéseivel megtalálta az utat az izraeli haladó erőkhöz is.

Az Arafattal folytatott tárgyaláson elmondtam, hogy a közel-keleti rendezést egyetemes érdeknek tartjuk. A Magyar Szocialista Munkáspárt, a Magyar Népköztársaság erkölcsi és politikai megfontolások alapján együtt kíván működni a világ haladó erőivel. Aláhúztam, hogy a közel-keleti válság rendezésének megítélésében hazánk és a PFSZ azonos állásponton van. Az ismert feltételek mellett a nemzetközi konferencia összehívását tartjuk szükségesnek.

Tájékoztattam Arafatot arról, hogy a múlt év nyara óta foglalkozunk a diplomáciai kapcsolatok helyreállításának gondolatával Izraelt illetően, és a tárgyalásokat rövidesen elkezdjük.⁶ Meggyőződésünk, hogy a magyar—izraeli kapcsolatok átfogó rendezése nem barátaink ellen irányul, hanem érdekükben történik. Arafat érvelésünket tudomásul vette a tárgyalásokon, és nyilvánosan is elmondta, hogy a kérdést magyar belügynek tekinti. Erőszékelte, hogy lépésünk egyes arab államok részéről ellenérzéseket válthat ki. Kértem Arafatot, segítse elő, hogy az arab államok helyesen értsék szándékainkat, törekvésünket.

A Palesztin Felszabadítási Szervezet iránti magatartásunk kifejezéseként hozzájárultunk ahhoz, hogy Arafat látogatása idején a Palesztin Felszabadítási Szervezet budapesti képviselőjét nagykövetségi szintre emeljék, s jelképesen felvonják zászlójukat.

Arafattal értékes megbeszélést folytatott Straub F. Brunó és Németh Miklós elvtárs is. A tárgyalások hasznosak voltak, elvi álláspontunkat képviseltük, céljainkat elértük.

Javasolom, hogy a közleményben néhány mondatot erről is jelentessünk meg.

Tisztelt Központi Bizottság! Szeretném megkérdezni, hogy tájékoztatómmal kapcsolatban van-e valamilyen kérdés?

Kérdés nincs. Van-e valamilyen észrevétel, megjegyzés? Tessék Kállai elvtárs.

KÁLLAI GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság. Grósz elvtárs Szovjetunióban tett látogatásával kapcsolatban elmondottakkal én egyetérték. A beszámolója végén ahhoz kérte a Központi Bizottság egyetértését, hozzájárulását, hogy a Központi Bizottság értsen egyet a beszámolóval és nyilvánítsa ki, hogy támogatja azokat a törekvéseket, amelyek a tárgyalásokon felmerültek.

Én javasolnám, hogy ezt a gondolatsort folytassuk még. És vessünk fel egy-két olyan kérdést is a látogatással kapcsolatban, ami nemcsak Moszkvában vetődött fel, hanem az itthoni helyzet felveti ezeket a kérdéseket, és azt gondolom, hogy az itteni helyzet is megköveteli, hogy néhány kérdésben tiszta helyzetet teremtsünk.

Arra gondolok, hogy a március 15-i demonstrációkon bizony jócskán hangzottak

el szovjetellenes, kommunistaellenes kijelentések, a szocialista rendszert alapvetően érintő megjegyzések, megnyilvánulások. Ezek szóban, transzparensen láthatók, hallhatók, olvashatók voltak. Azt gondolom, hogy ebben nekünk állást kellene foglalni, és azért is gondolom, hogy állásfoglalásunk egy része kapcsolható a Grósz elvtárs beszámolójához, mert ezek a megnyilvánulások, szovjetellenes kijelentések a közvéleményben is [persze] visszatetszést keltenek.

Ilyesmire gondolok: meg kellene állapítani ebben a beszámolóban, hogy ezektől a szovjetellenes kijelentésektől — amelyek sajnálatos módon megnyilvánultak a március 15-i ünnepeken —, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága elhatárolja magát. Ki kellene mondani, szintén a beszámolóhoz kapcsolódva, hogy ezek a megnyilvánulások nem érintik, nem érinthetik a Szovjetunióhoz való alapvető viszonyunkat.

Azt, hogy a Szovjetunióhoz való viszonyunkat a felszabadulásunkat, még azt is, hogy november 7-e akár nemzeti ünnep, akár nem nemzeti ünnep, a Magyar Szocialista Munkáspárt szemében — és meg vagyok róla győződve, hogy a magyar nép többségének szemében is —, olyan történelmi esemény, amely a magyar nép számára is már akkor a jövőbe vezető utat [jelezte], jelentette.

A Szovjetunióhoz való viszonyunk alapvető kérdése az április 4-e is. Én nem tudom, hogy most milyen formában ünnepeljük meg április 4-ét, remélem, hogy a régi formában megemlékezünk róla, mert akár van többpártrendszer, akár vannak alternatív csoportok és így tovább, akár nincsenek, számunkra április 4-e a régi népelnyomó rendszer alól való felszabadulásunkat jelenti. Úgyhogy a Szovjetunióhoz való alapvető viszonyunk szempontjából is döntő április 4-e őriai történelmi jelentőségének kiemelése.

Nem akarom tovább folytatni, azt szeretném csak, hogy legalább 2—3 mondatot fűznék még ahhoz, amit Grósz elvtárs elmondott. Tehát fűznék néhány mondatot ahhoz, amelyben kifejezésre juttatnánk, hogy a Szovjetunióhoz való alapvető viszonyunkat sem a többpártrendszer létrejötte nem érinti, sem pedig mindaz, ami március 15-én bizonyos körök részéről elhangzott, nem változtatták meg, és mi továbbra is a szovjet—magyar barátság erősítésére törekszünk. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék parancsolni.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Grósz elvtárs, lehetne még egy kérdés? (Grósz elvtárs: természetesen).

A Jasszer Arafat látogatásával kapcsolatban az szeretném kérdezni, hogy volt-e szó róla, és ha volt, akkor mi volt a véleménye Jasszer Arafatnak Izrael állam elismerésével kapcsolatban?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Igen, én próbáltam erre mondókámban utalni, bizonyára nem elég világosan fogalmaztam. A PFSZ álláspontja és a mi álláspontunk teljes egészében azonos, mindkét állam önálló szuverenitásának a biztosítása, tehát Izrael államé is és a Palesztin államé is. Az egyik persze valóság, a másik pedig politikai program. A kettő nem egészen ugyanaz a gyakorlatban. A hozzá vezető út első állomása a viszony rendezése, aminek a módszereit illetően jelentős eltérés van az izraeli fél és más álláspont között. Mi azt az álláspontot támogatjuk, hogy a Biztonsági Tanács tagjainak, valamint a közvetlenül érdekelt felek részvételével folyjék tárgyalás. Ennek szándéka Arafat részéről egyértelműen megfogalmazódott nyilvánosan is. Az izraeli vezetés elzárkózik eme tárgyalási mód elől.

Indoklása a következő: nem tud elfogadni semmi olyan határozatot, amelyet nem ők maguk hoznak, hanem kívülálló szerv, ebben az esetben az ENSZ. A Biztonsági Tanács öt tagjáról pedig az a véleményük, hogy három több mint valószínű olyan elvi álláspontot szorgalmaz, amely Izrael szempontjából hátrányos és elmarasztaló lenne. Ezért vannak ellene az ilyen formájú tárgyalásoknak. A múlt héten közzétett kezdeményezésük szerint [ugyanakkor] el tudják képzelni az Egyesült Államok és a Szovjetunió — tehát nem a Biztonsági Tanács tagjai, hanem az Egyesült Államok és a Szovjetunió — részvételével egy tárgyalást. Ha jól értem, akkor ez a Sevardnadzevel folytatott közvetett konzultációnak valamilyen kompromisszumos eredménye. Ez eltér az eredeti pozíciótól. Nem hiszem, hogy feltétlenül meg kellene várunk a tárgyalások lezajlását, lebonyolítását és a megállapodást ahhoz, hogy kapcsolatainkat rendezzük Izraellel, de az feltétlenül szükséges lenne, hogy az izraeli fél rugalmasabb magatartást tanúsítson, mert ez megkönnyítené helyzetünket.

Úgy tűnik nekem, hogy ezekben a pillanatokban rendkívül felgyorsultak a diplomáciai folyamatok, és reményt látok arra, a közeljövőben úgy lehet rendezni viszonyunkat Izraellel, hogy az nem sérti az arab világ felé meglévő, jelenlévő nagyon lényeges érdekeinket. Az, hogy Arafat elfogadta álláspontunkat, sőt azt is felvállalta, hogy szövetségeseünk lesz az arab világban ennek képviselőjében, ezt egy jelentős eredménynek kell tartani.

Tessék parancsolni.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Lényegében jónak tartom a tájékoztatót, azonban azt sajnálattal állapítom meg, hogy ezek szerint a magyar—román viszonyról, illetve Románia magatartásáról nem volt szó a tárgyalásokon. Ma, amikor egész Európa foglalkozik ezzel a kérdéssel, úgy gondolom, ha nem is a sajtó nyilvánossága előtt, de ilyen legfelső szintű magyar—szovjet tárgyalásokon szükséges, hogy erről a felek szót váltsanak. A szocializmus diszkreditálásától kezdve a magyarság ügyéig sok mindenről szó van. Ez az egyik dolog, amit én szóvá szeretnék tenni.

A másik dolog a Jasszer Arafat látogatásával kapcsolatban az talán túlzás, hogy teljesen azonos álláspontot képviselünk a közel-keleti kérdésben — mármint a Magyar Népköztársaság és a Palesztin Felszabadítási Mozgalom. Azt hiszem, hogy nagymértékben közeledtek nézeteink, illetve közeledett álláspontunk a kérdés megítélésében. Nyilvánvalóan, majd amikor Izraellel rendezzük a kapcsolatokat, ki fog derülni, hogy lényeges különbségek vannak még.

A harmadik dolog; nem értenék egyet azzal, hogy a Központi Bizottság fogadja el Kállai Gyula elvtárs javaslatát. Nekünk a Szovjetuniót, a magyar—szovjet viszonyt nem kellene összefüggésbe hozni március 15-ével. Ha mi a szovjet barátságot erősíteni akarjuk, akkor jobb, ha most ezt külön kezeljük, úgy, ahogy Grósz elvtárs javasolta, hogy erről jelenjék meg egy rövid pozitív értékelés. Március 15-ével célszerű külön foglalkozni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tessék, elvtársak! Van-e észrevétel még? Nincs. Akkor azt hiszem, lezárhatjuk.

Az észrevételekkel kapcsolatban: amit Kállai elvtárs tett, azt hiszem, hogy március 15-e kapcsán lefolytatandó vitában e problémára térjünk vissza. Szerintem a közleményben mindenféleképpen állást kell foglalni azokkal a jelenségekkel szemben, amelyek számunkra elvileg és politikailag is elfogadhatatlanok. Ebben nemcsak a Szovjetunióval kapcsolatos kérdéskör érhető tetten, hanem más is. Tehát

amennyiben annak a napirendnek a vitájánál erre visszatérünk, akkor döntsünk úgy, hogy a szerkesztőbizottságot megbízzuk, álláspontunkat fogalmazza meg.

Szeretném megmondani, hogy én sem ajánlanám, hogy a közleménynek ebben a részében szóljunk erről, ugyanis nem volt szó március 15-ével kapcsolatos kérdésekről a tárgyaláson.

(Kállai elvtárs: így elfogadom).

Köszönöm szépen.

Ami Románia magatartását és a romániai helyzetet illeti, volt szó róla, de nem a hivatalos tárgyalásokon. Ezért nincs jogom a Központi Bizottságnak olyan tájékoztatót adni, ami nem a hivatalos tárgyalásokon zajlik le.

Túlzás-e, hogy azonos az álláspontunk a PFSZ-szel, vagy nem, a tárgyalásokon nem éreztem egyetlen egy kérdésben sem különbséget. Abban igazat adok Szűrös elvtársnak, hogy majd a gyakorlatban meglátszik, hol van az azonosság és hol van a különbség. Az eszmecsere során nem volt különbség.

Amennyiben az elvtársak egyetértenek a javaslatommal — nem a válaszzal —, hogy a közleményben mindkét dologról röviden jelentsünk, akkor kérem, szíveskedjenek szavazni.

Köszönöm szépen. Ellenvéleményt kérek.

Tartózkodott-e valaki? Nem.

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság a tájékoztatót tudomásul vette, és a közleményben erről ilyen értelemben állást foglaltunk.

Tisztelt Elvtársak! Rátérünk az első napirend tárgyalására, átadom a szót Berecz elvtársnak.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Nehéz ma eligazodni azoknak, akik megkísérlik figyelemmel követni a magyar politikai nyilvánosságban zajló folyamatokat. A tárgyilagos szemlélő egyidejűleg tapasztalhatja a demokratizálódás kétségbevonhatatlan előrehaladását és olyan, olykor anarchikus jelenségeket is, amelyek már nem hasonlítanak ugyan a régi gondolatvezérléses állapotokra, de még távol vannak attól, amit a társadalom demokratikus rendjének lehet nevezni.

A régi rendből az új felé tartó társadalomnak elkerülhetetlenül végig kell járnia azt az útszakaszt is, amelyen a korábbi szisztémák már nem, a kialakítandók még nem működnek megfelelően. Az MSZMP-nek ma olyan helyzetben kell állást foglalnia a politikai nyilvánosság kérdésében, amikor változik a határ a türelem és a sodródás között, miközben máris vannak türelmüket veszítették, akik az erő alkalmazásával akarják mindazt megoldani, amit csak értelemmel, következetesen higgadt, elvi politikával lehet tartósan, nagyobb megrázkódtatások nélkül elrendezni.

A politikai nyilvánosság gyors ütemű kibővülése a demokratikus politikai rendszer kiépülésének egyik fontos előfeltétele és következménye. A politikai rendszer átalakítására irányuló törekvéseink ezért természetesen kapcsolódnak össze a politikai nyilvánosság funkcióiról vallott felfogásunk megújulásával.

A politikai nyilvánosság kérdései már az 1988. májusi pártértekezlet előtt is a közérdeklődés homlokterében álltak. Voltak a pártban is, akik érzékelték a feszültségeket, akikben megvolt a szándék és az igény megfelelő, tudományos alapon álló elemzések elkészítésére és politikai hasznosítására is. A szavak és a tettek egységének hiánya azonban egyre inkább gátat vetett annak, hogy ezek a józan törekvések cselekvéssé válhassanak. Debrecenben több mint másfél éves előkészület és a Poli-

tikai Bizottságon belüli véleménykülönbségek után kerülhetett csak sor 1988 áprilisában arra a szakértői tanácskozásra, amelyek témája a politikai nyilvánosság volt, s amely jelentős szellemi erőt adott mostani napirendünk előkészítéséhez is. A Központi Bizottság elé terjesztett dokumentumokban szinte nincs is olyan jelentősebb gondolat, amely ne fogalmazódott volna meg 1988 áprilisában, vagy az azt megelőző párton belüli vitákban, a párt kutatóintézményeiben pedig már évekkel korábban. Világosan kell látnunk: a politikai döntéshozatal számára már a pártértekezlet előtt is igen sok, a gyakorlatban is jól hasznosítható ismeret állt rendelkezésre. A politikai cselekvőképesség gyengeségein, a döntési elhatározottság hiányán múltott tehát, milyen ütemben kerül sor a nyilvánosság feltételrendszerének létrehozására. Emiatt a párton belül született felismerések érettségéhez képest is késésbe kerülünk, s ez növelte a társadalmi feszültségeket.

Az 1988. májusi pártértekezlet óta áttérés ment végbe a politikai nyilvánosság fejlődése terén. Ma a politikai nyilvánosság szélesebb, fejlettebb, mint az elmúlt három évtizedben bármikor. Ugyanakkor a nyilvánosság szerkezetét, működését tekintve, ma is átmeneti helyzetben vagyunk.

Az átmenet lényege, hogy a nyilvánosság következetes kiépülése csak a politikai döntési rendszer mélyreható átalakulásával valósulhat meg. A politikai döntési rendszer átalakítása azonban hosszabb folyamat, több évet fog át. Ma még az elért eredmények ellenére sincs áttérés a politikai döntési mechanizmusban, hiszen ez jelentős részben az Alkotmány újraalkotását követő intézményi átrendeződéshez kapcsolódik.

Ebben a helyzetben a nyilvánosság működésében kikerülhetetlen ellentmondások keletkeznek. Megteremtődött a lehetőség a különböző érdektörékvések nyilvános megfogalmazásához, de továbbra sincs megfelelő alap az egyes nézetek, vélemények szerepének, befolyásának megítélésével kapcsolatban. Különösen bizonytalan és ellentmondásos annak a megismerése, hogy a széles közvéleményben milyen súllyal, és hatással jelennek meg ezek a nézetek.

Jellemző például, hogy tulajdonképpen eldönthetetlen az a vita, hogy a különböző mozgalmak tényleges szerepüknek, súlyuknak megfelelően jelennek-e meg a tömegkommunikációban. Tény, hogy a létrejött új szervezetek létszáma viszonylag kicsi, a politikai érdekek, nézetek, vélemények súlya azonban nem mindig a szervezeti létszámhoz kötődik. Elsősorban ahhoz, milyen társadalmi támogatásra találunk, és hogyan vesznek részt a politikai döntési folyamatban, vagy hogyan kapcsolódnak ahhoz.

Egyelőre a különböző társadalmi-politikai mozgalmak viszonylag kialakulatlanok, s nincs egyértelmű helyük a politikai folyamatokban sem. Ilyenkor lehet érveket találni amellett, hogy az új szervezetek aránytalanul nagy nyilvánossághoz jutnak, de amellett is, hogy nyilvánosságuk nem kielégítő. Ez az állapot nem is változhat meg mindaddig, amíg a politikai intézmények és játékszabályok meg nem szilárdulnak, és ezzel nem jönnek létre szilárd kapaszkodók a nyilvánosság szerveződéséhez. Ebben a helyzetben fordulhat elő, hogy kis létszámú szerveződések esetenként ugyanolyan nyilvánosságot kaphatnak, mint több tízezres tagságot számláló mozgalmak, vagy mint éppen a kormányzó pártként működő MSZMP. Ez a magyarázata annak is, hogy a tisztességes szándékú érdektörékvések mellett a nyilvánosságban táguló teret kaphatnak sanda szándékok, rágalmak, leegyszerűsítő egyoldalúságok és köpönyegforgatók, az etikai, ízlésbeli normákat megsértők is. A sajtó kritikái, feltáró funkcióinak egyoldalúságai eredményezik, hogy ma nem

ritkán a nyilvánosság előtt hurcolnak meg embereket, olykor félmondatokból fabrikálnak ügyeket, s még nem működik az a törvényi mechanizmus, amely megvédené őket személyiségi jogaikban.

Ma az emberek nem jelentéktelen részében erősödik a gyanakvás, hogy a politikai nyilvánosság csupán olyan politikai színjáték, amely végső soron a súlyos gazdasági bajokat, az egyre romló megélhetési viszonyokat hivatott leplezni. Ennek a forrása nem a sajtóban vagy a politikai irányítás szándékaiban keresendő, hanem abban, hogy a szándékolt politikai és gazdasági fordulat nincs teljesen összhangban, a politikai csatározások mögött egyelőre még nincs egy olyan működő gazdaság, amely ezeknek a közérdekűségét, társadalmi progresszivitását egyértelműen bizonyítaná.

Kedves Elvtársak! A nyilvánosság valamennyi szintjén, így a tájékoztatásban, a sajtóban is a mi viszonyaink között akkor lehet tartós és érdemi az elmozdulás, a folyamatok akkor kezelhetőek, ha törvény által biztosított a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság, ha világosak és egyértelműek e jogok gyakorlásának módjai, korlátai és a jogsértésekkel járó következmények is.

Minden jogállamban a törvény határozza meg a társadalmi működés alapszabályait, e törvények azonban mindenkor tükrözik a kormányzó pártok politikai akaratát is. A Központi Bizottság elé azért terjesztettük a tájékoztatási törvény politikai irányelveit, hogy ezt a politikai akaratot kifejezve adjon előzetes útmutatást a törvény megszövegezéséhez.

1986-ban, amikor a jelenleg hatályban lévő sajtótörvény⁷ életbe lépett, az első ilyen szintű jogszabály volt, amely szocialista országban született. A nyilvánosság igényének mélyre nyúló gyökerei vannak a magyar társadalomban, s ez a törvény is az alulról jövő igény és a felső szintű politikai irányítás kompromisszumának az eredménye volt. A törvényi szabályozást ekkor még az a törekvés vezette, hogy a nyilvánosság határait egyértelműen kijelölje, hogy a sajtótörvény rendelkezései elsősorban a sajtó és az újságírók jogállására vonatkozzanak.

Az új tájékoztatási törvény a kiépülő jogállamiság fontos pillére. Megalkotása sürgető feladat, hiszen több, már hatályba lépett törvény korszerűbb szemlélete elmentmond a jelenlegi sajtótörvény paragrafusainak, és sürgető azért is, mert ma nincsenek olyan hatékony eszközeink, amelyek szabályozzák a szabad véleménynyilvánítás és a sajtószabadság gyakorlásának módját, megadják a garanciáit és korlátait. Elsietni ugyancsak nem lenne helyes, mert alapvető állampolgári jogról az állampolgárok megkérdezése nélkül, társadalmi és szakmai vita nélkül nem fogalmazható meg jogszabály. Mindezzel számot vetve, a Politikai Bizottság úgy ítéli, hogy a törvény ez év második felében az Országgyűlés elé terjeszthető.

Ebben a törvényben — egyebek között — minden pártnak, szervezetnek, intézménynek biztosítani kell azt a jogot, hogy eldöntse: mikor és miről ad tájékoztatást, illetve milyen esetekben kötelezhető a válaszadásra. Ez a jog nem magyar sajátosság. A titokvédelem⁸ indokolt esetben az állampolgárt és az intézményeket egyaránt megilleti. Ezen belül is elkülönítetten kell a törvénynek kezelnie a civil társadalom részét képező gazdálkodó szervezeteket és a politikai állam szervezeteit, hiszen nem egyformán kötelezhetőek információszolgáltatásra. Az információgazdálkodás a politizálás fontos alapeszköze, a törvény ehhez is kellő lehetőséget és védelmet kell hogy biztosítson.

Az egyetlen nyilvánosság nemcsak az MSZMP-t és a kormányt, hanem az alternatív szervezeteket és azok sajtóját, publicistáit is objektivitásra, tárgyyszerűsége

kötelezi. Ha valamelyik fél nem tartja be ezeket a szabályokat, a szándékos torzítás kölcsönös bizalmatlansághoz és óhatatlanul kétféle nyilvánossághoz vezet. Az intézményi és a személyi jogok védelmében a törvénynek ezért biztosítania kell, hogy aki hitelrontás útján erkölcsi kárt okoz, anyagilag is felelősségre vonható legyen. Ehhez változtatni kell az erkölcsi károkozásért megállapítható kártérítés polgári törvénykönyvi szabályzatán is.

A törvényben egységesen rendezni kell a sajtóigazgatással összefüggő, ma még nyitott kérdéseket. A törvényességi felügyeletet ellátó szerv számára meg kell adni a jogot ahhoz, hogy felfüggeszzen nyilvános közlést, bírósági eljárást kezdeményezzen. Szabályozni kell a sajtóbüntetőre és vétségre, valamint a helyreigazításra vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályokat is.

Az igazságügynek ezért időben fel kell készülnie azoknak a feladatoknak az ellátására, amelyek az új tájékoztatási törvény hatályba lépése után várnak az ügyészi, bírói jogalkalmazásra, valamint az ügyvédségre.

Tisztelt Központi Bizottság! Összhangban pártunk politikájával, a mélyreható társadalmi demokratizálódással, a nyilvánosság reformjával, valamint az új tájékoztatási törvény koncepciójával, meggyőződésünk, hogy a törvényes keretek között működő intézmények elidegeníthetetlen joga tömegkommunikációs eszközöket létrehozni, működtetni, meghatározni azok politikai profilját, tevékenységi módjait és céljait az alkotmányosság tiszteletben tartásával. A társulási törvény egyenesen igényli ezt a szabályozást. Azok a jogok, amelyek erre vonatkoznak, arra az általános filozófiára épülnek, hogy mindent szabad, amit a törvény nem tilt.

Tehát a nyilvánosságban jelentkező pluralizmus nem átmeneti jelenség, hanem tartós állapot lesz, amely a politikai tisztulások folyamatában karakterizálódik. Pártunknak arra kell berendezkednie, hogy lesznek olyan orgánumok, amelyek a különböző politikai erőktől valóban önállóan kívánnak működni, más tömegkommunikációs eszközök pedig a velünk szimpatizánsoktól a következetesen konfrontálódókig, a támogató véleményektől a kemény bírálótokig terjedő széles skálában helyezkednek majd el.

Nyilvánvaló, hogy pártunk — miközben e széles körű demokratizálódási törekvéseket egyértelműen támogatja — politikai részvételt, befolyását ebben az átmeneti peiródusban nem csökkenteni, hanem ellenkezőleg, erősíteni kívánja. Ne legyünk szégyenlősek, s kereken mondjuk meg, politikai harcot kezdünk és folytatunk annak érdekében, hogy a legfontosabb nemzeti orgánumok vezető posztjain pártunk tényleges politikai súlyának, valódi befolyásának, tömegtámogatásának megfelelő mértékben képviselthessék. Ez a következő éveknek talán a legtöbb konfliktussal megoldható, mégis kikerülhetetlen feladata.

Kedves Elvtársak! Az újságírók és az MSZMP közötti kapcsolat feszültségei ugyanis egyáltalán nem újkeletűek, ezeket csupán láthatóbbá, kitapinthatóbbá tette a megváltozott helyzet. Pártunknak sürgősen rendeznie kell a viszonyát a magyar újságíró-társadalommal, már csak azért is, mivel nem lehet megbecsült sajtója egy olyan pártnak, amely nem becsüli eléggé az újságírókat. S ne gondoljuk, hogy elintéztük ezt azzal, hogy egyébként nagy horderejű intézkedésekkel, mint KB-ülések nyilvánosságának megteremtése, vagy a szóvivői intézmény eredményes bevezetése [sic!]. Az újságírókkal csak akkor tudjuk megnyugtatóan rendezni a viszonyunkat, ha hitelt érdemlően felülvizsgáljuk a velük kapcsolatos régebbi magatartásainkat, szakítunk a parancsosztogatóssal, azzal a szemlélettel, amely az újságírót csupán célfeladatokat megbízható, gyors és pontos végrehajtóknak tekintette. Nem igaz

ugyanis, hogy mindaz, ami ma a magyar sajtóban történik, előzmény nélküli. Sokáig nem lehetünk adósak annak a megfogalmazásával, hogy volt itt egy olyan kommunista újságíró nemzedék, amely már több mint három évtizeddel ezelőtt és azóta is síkraszállt mindazért, ami ma a magyar sajtóban történik, vagy aminek történnie kellene.

Értelmiségi politikánk a korábbiakhoz mérten hatalmas értékeket mutatott fel, de sok következetlenség terhelte. Nem azt kell megbecsülni benne, ami Askenazyt kultúrdiplomáciai megfontolásból, Hans Habét pedig azért igyekezett nemkívánatosnak minősíteni, mert azt találta mondani, hogy a szocializmusnak rendszerspecifikus problémái vannak; hanem azt, ami ablakot nyitott a világirodalomra, s olyan elveszejtett tudományterületeket hódított vissza, mint a szociológia, a pszichológia vagy a genetika. Nem azt, amely Lukács György visszairatkozása idején kelt levelét elmulasztotta publikálni, hanem azt, amely biztosítékot láttatott számára arra, hogy pártja előbb-utóbb felvállalja a határozottabb szakítást a sztálinizmussal. Nem azt, amely Bibót reakciónak minősítette, hanem azt amely szellemileg rehabilitálta. Nem azt, amely a Lukács-iskola ellen lépett fel, hanem azt, amely nemcsak megtúrta, hanem igényelte is a marxista szabadgondolkodást. Nem azt, amely újságírókat a szellemi élet másodrangú polgárainként kezelte, hanem azt, amely közülük, jóllehet csupán egy szűk kör számára, de biztosította az értelmiségi egzisztencia alapfeltételeit.

A konszolidációt követően létrejött valamiféle megegyezés a művészeti, tudományos élet leginkább kiemelkedő személyiségeivel, de az újságírókkal nem. Ezért nem lehetett — ma sem lehet! — azon csodálkozni, hogy az újságírói pálya társadalmi és anyagi megbecsülése, az újságírók önbecsülése évtizedeken keresztül a mélypontra zuhant olyan körülmények között, amikor nem lehettek a szó valódi, igazi értelmében értelmiségiek, mert nem tekintették annak azok, akiktől a kiválasztásuk, tevékenységük és sorsuk függött. Némi megbocsátással lehet most „kézi vezérlésnek” nevezni azt a sajtópolitikát, de közelebb járunk az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy utasítgatásokat teljesítettek és az elvárható partneri viszonyt a politika és a sajtó között pedig nem alakítottuk ki.

Kétségtelen tény, hogy a szerkesztőségeknek ekkor is érvényesült bizonyos önállósága. Kiemelkedhettek újságíró-egyénségek is, az MSZMP sajtópolitikájának voltak ma is vállalható elemei. A legliberálisabb sajtószabadság nálunk fogalmazódott meg a dokumentumokban, hosszú ideig érvényesült a gyakorlatban is a szocialista környezethez viszonyítva. De megrekedt, és az utolsó évtizedben erősen centralizált irányítás épült ki.

Ennek a következményei, hogy a szakmai érvényesülés feltételévé nem a hozzáértés, vagy az oly sokat hangoztatott elkötelezettség vált, hanem a végrehajtói ügybuzgalom és a szófogadás. Közben végbement az újságírók között is a nemzedék-váltás, megjelentek azok a fiatalok a szakmában, akik nagy érzékenységet tanúsítottak ama koreszmék iránt, amelyek nem utolsósorban az MSZMP által is támogatva, sokszor saját alkotó műhelyeiben a szellemi elitből tevődött ki. Az újságírók új nemzedéke nem nyugodott bele abba, hogy kívülrekesztődjék az értelmiségen. Kereste, s meg is találta a kapcsolatot azokkal a gondolatokkal, szellemi áramlatokkal, csoportosulásokkal, amelyek újfajta nyilvánosságot és az értelmiségi lét lehetőségeit csillantották fel számára. A sérelmek és a szakmai-politikai ambíciók elkerülhetetlenül odavezettek, hogy az újságírók egy része a nyilvánosság gátszakadását egyfajta törlesztésre is felhasználja.

Ez részben elkerülhető lett volna, ha másként reagálunk a szovjet glasznosztyra. A parancsostás még ekkor is folytatódott, s a hibás helyzetértékelés során az a hiedelem élt bennünk, hogy mi már régen megcsináltuk azt, ami a Szovjetunióban a glasznoszttyal elkezdődött. S közben a szovjet tömegkommunikáció radikális reformról beszélt, nálunk a sajtóirányításban azzal kísérleteztünk, hogy a válság fogalmának használata kiiktatódjék a nyilvánosságból. De ekkor már kevés újságíró volt ilyesmire kapható, s aki mégis, az pillanatokon belül elveszítette hitelét. Ez a taktika is hozzájárult ahhoz, hogy a nyilvánosság-mozgalmak a párton kívül ke-resték megjelenési formáikat, s a pártnak az újságírókra gyakorolt befolyása nehezen behozható hátrányba került.

Az azóta végbement folyamatok olyan viszonyokat formáltak, amelyeknek a talaján egészséges kompromisszum lehetőségének körvonalai bontakoztak ki. A nyilvánosságban bekövetkezett fordulat, valamint a politikai intézményrendszer mélyreható reformja fokozatosan megteremthetik a párton belüli egység feltételeit ezekben a kérdésekben is. Elérkezett az ideje annak, hogy kijelentsük: a kritikai elemek túlhangsúlyozása elkerülhetetlen velejárója a radikális változásoknak, a politikát bürokráciával helyettesítő viszonyok felszámolásában jól hasznosíthatók a szenvedélyek. Másrésztől viszont nagy bajok származhatnak abból, ha ez a társadalmi kommunikáció viszonylag hosszan tartó és meghatározó jegyév válna. Jogállapot, következetesen demokratikus viszonyokat csak tárgyilagos, értelmes, a saját szenvedélyein is uralkodni tudó társadalom képes létrehozni.

Kedves Elvtársak! A jelenlegi átmeneti időszakban a magyar újságírás színesebbé, emberarcúbbá, érdekesebbé vált. Ugyanakkor jelentkeznek ebben a sokszínűségben emberi és politikai tisztességtelenségek is.

A régi sajtóirányítási rendszer leépülése, s az új demokratikus jogállamiság kiépülése időszakában nem állnak rendelkezésre azok az eszközök, amelyek ésszerű és etikus határok közé szoríthatnák a nyilvánosságban az olcsó népszerűsége való törekvést. Szaporodnak azok a jelenségek, amelyek — semmiféle következmény-nyel nem számolva — egymást túllicitálva, egyetlen botránykrónikának próbálják feltüntetni múltunkat és jelenünket, nem törődve azzal, hogy ez sérti a tisztességes emberek méltóságérzetét, és foltot ejt azon is, ami tiszta. Ez a felelőtlenség többször abban is megnyilvánult az utóbbi időben, hogy felesleges megterhelésnek tette ki külkapcsolatainkat, s ezzel nemcsak diplomáciai, hanem egyéb, gazdasági és más természetű hátrányokat is okozott társadalmunknak. Jellemző, hogy éppen a közelmúltban az európai parlamenti küldöttség látogatásából nem az esemény politikai tartalmát emelték ki, hanem egy volt uralkodóház leszármazottját!⁹ Ez kiváltotta az európai közvélemény értetlenségét, az Európa Parlament küldöttségének pedig a sértődöttségét, hiszen a lényegtelen kiemelése teljesen eltakarta a lényegest, a küldöttség látogatásának a jelentőségét. Azt, hogy ilyen küldöttség először járt szocialista országban! Ezek túlmutatnak az újságírók pillanatnyi indítékain, morális állapotán, ezért ennek a kezeléséhez nem elegendők az eseti háborgások. Ezek ugyanis nem a nyilvánosság következményei, hanem annak tükröképe, hogy korábban felszámolódtak, vagy ki sem alakultak e társadalmi csoport belső etikai értékei, önkorrekciós folyamatai.

A Nyilvánosság Klubot is elsősorban a sajtóirányítás gyakorlata hozta létre, s nem csupán túlfűtött szereplési vágyak, vagy ellenzéki hajlamok. Rosszul tettük, hogy ezzel a kezdeményezéssel szemben kezdetben ellenállást tanúsítottunk. Ez nem erősítette, hanem gyengítette pozícióinkat! S helyesen jártunk el, amikor az

Újságíró Szövetség megreformálására irányuló önszerveződésnek ösztönzést és támogatást adtunk. A szövetség legutóbbi közgyűlésén sok indulatos, szélsőséges felszólalás hangzott el, de tájékoztathatom a Központi Bizottságot, hogy valahányszor szavazásra került sor, ezek az indulatok és szélsőségek kisebbségben maradtak. Még hozzá anélkül, hogy a legcsekélyebb módon is megpróbáltunk volna beavatkozni az események menetébe. Vannak tehát biztató előjelek, amelyek azt mutatják, hogy az Újságíró Szövetségnek lesz ereje újraalkotni az újságírás etikai értékrendjét, az újságírók túlnyomó többségében pedig lesz kellő önfegyelem annak betartásához.

Tisztelt Központi Bizottság! Külön is szólni szeretnék a sajtót érő piaci hatásokról, melyek máris átmeneti politikai következményű bérfeszültségeket okoztak a túlcentralizált, korszerűtlen kiadói szervezetek és az új sajtótermékeknel foglalkoztatott újságírók között. Az előbbiek nem csupán feleslegesen felduzzasztott adminisztratív apparátusokat fizetnek, hanem a belső feszültségek elkerülése végett is az alkalmazotti beosztás függvényében limitálják az újságírói fizetéseket. Tehát, amit kiválóan elvégezne három jól fizetett újságíró, azt most dupla létszámú, közepes vagy annál is gyengébb felkészültségűekkel próbálják egyes szerkesztőségek elvégeztetni a munkaerő alacsony áráért. Ez tűrhetetlen, s nemcsak azért, mert igazságtalan. Ez a színvonaltalanságnak, a fegyelmetlenségnek kedvez. Konzerválja a középserűséget, felértékeli az igénytelenséget, és aláértékeli a tehetséget, az odaadást, tehát sürgős változtatásra szorul.

Az utóbbi időben sok szó esik arról, hogy a legnagyobb hatású tömegkommunikációs eszközök — a TV, a Rádió, az MTI — legyenek a nemzeté. Ez elvitathatatlan tény, de tennék hozzá néhány értelmező megjegyzést.

Az első: ez kormányzati politikai kérdés és nem irányítási vagy szervezéstechnikai természetű.

A második: a nemzet intézményei felett a nemzet demokratikusan választott és ellenőrzött kormánya gyakorolja a felügyeletet. Ez a felügyelet közvetlenül kiterjed a legfontosabb személyi kérdések eldöntésére, s e nemzeti intézmények általános politikai vonalának a meghatározására. A nemzet és a kormányzati hatalom szembeállítás hamis. A nemzet által a demokratikus intézményeken keresztül ellenőrzött kormányzat nem egy szűk kör, hanem a nép hatalmát juttatja érvényre tömegtájékoztatási politikájában is.

A harmadik: nem a riporterek, nem a műsorvezetők és a kinevezett vezetők a nemzeti intézmények, hanem a TV, a Rádió és a Távírási Iroda. Nem tartozik a jogállamisághoz, a demokráciához, hogy ezeket az intézményeket feldaraboljuk, vagy megosszuk, ezért az ilyen törekvésekkel szembe kell szállnunk. Ezeknek az intézményeknek a mindenkori kormány politikai erőterében kell működniük, ugyanakkor nem válhatnak különféle pártoskodó célok és elképzelések anarchikus szócsövévé. Az állam tulajdonában lévő elektronikus tömegkommunikációnak felfogásunk szerint a közszolgálati funkciójukon kívül olyan politikai tárgyilagosságra kell törekedniük, amelyek belső műhelyeiben nincs és nem is lehet helye az állandó köznapi politikai csatározásoknak, a műsorokban pedig a mindenkori kormányzat általános vonala folyamatos felülbírálatának. Jelenleg még nem ez a helyzet, ezért arra van szükség, hogy a kormány megfelelő, tudatos káderpolitikával, az ellenőrzés és az irányítás eszközeivel, ezen intézmények anyagi-technikai színvonalának határozott emelésével érvényesíteni tudja akaratát ezekben az intézményekben.

A politikai eszközök mellett nagy hangsúlyt kell helyezni az anyagi-technikai feltételekre. Különösen a televízió esetében, de bizonyos mértékig a többi nagy tömegtájékoztató intézménynél is a mai műszaki-technikai feltételek nap mint nap veszélyeztetik a folyamatos működést. Ez elsősorban a Televíziónál van. Sokszor a műszaki szakembergárda áldozatos munkáján, szükség szülte kreativitásán múlik: elkészülnek-e, vagy eljutnak-e az emberekhez műsorok. Az anyagi-technikai feltételek fejlesztése ezért ma nagy fontosságú politikai kérdés is.

Kedves Elvtársak! A politikai nyilvánosság tagoltságának megjelenése, az új sajtóstruktúra új körülményeket teremt a párt orgánumai számára is. Az MSZMP lapjainak, folyóiratainak jelentősége a korábbiakhoz mérten hallatlanul megnövekszik. Néhány kérdés viszont újraértelmezésre szorul. Ezek közé tartozik például az is, hogy ezek a lapok és folyóiratok nem lehetnek csupán egyes vezető testületek, s még kevésbé a testületeket kiszolgáló apparátusoknak kizárólagosan alárendeltek. A lapok elvi arculatát a párt politikája, stratégiáját a szerkesztőségi kollektíva, ennek taktikai megvalósítását a főszerkesztő egy személyben határozza meg. A munkatársak kiválasztása a főszerkesztő tiszte. A pártonkívüliség a pártlap újságírónál a jövőben sem lehet kizáró feltétel, amennyiben a szerző írásaiban képviseli a lapalapító érdekeit, s ha írását a lapvezetés hitelesnek minősíti. Ezért meggyőződésem, nem lehet megtiltanunk azt sem, hogy más felfogásúak is dolgozzanak lapjainknál, ha vállalják ezeket a feltételeket. Azt is természetesnek tartjuk, hogy az MSZMP tagjai más orgánumoknál tevékenykedjenek. El kell érni, hogy — kölcsönhatásban a pártdemokrácia kívánt és mindjobban szorgalmazott fejlesztésével — a pártlapok és folyóiratok a párttagság véleményét, nézeteit egyszerre tükrözzék és formálják. Nem szabad megengedni, hogy frakciós törekvések szellemi központjává váljék akármelyik orgánum, de gondoskodni kell arról: adjanak helyet a különféle platformoknak, s platformok közötti vitáknak!

Az MSZMP lapjai, folyóiratai ma milderre még éppen úgy nincsenek felkészülve, mint a politikai ellenfeleinkkel való érvelő, nagy szellemi-politikai kondíciókat igénylő küzdelmekre. Fontos és halaszthatatlan tennivalóink közé tartozik szerkesztőseink kaderállományának erősítése, felfrissítése, amihez anyagi erőforrások is szükségesek. De most kell felszabadítanunk ilyen erőforrásokat annak érdekében, hogy még időben megteremthessük a Népszabadság előállításának modern technikai előfeltételeit, ha nem akarunk néhány éven belül behozhatatlan hátrányba kerülni a tömegek megnyeréséért folytatott sajtóversenyben.

Az MSZMP orgánumai korábban a párt kizárólagos hatalmi helyzetéből fakadó presztizzsel rendelkeztek. Ez megszűnt. Az új helyzet átmeneti zavarodottságot idézett elő néhány szerkesztőségben, de máris mutatkoznak annak e jelei, hogy a legtehetségesebb, belső tartással rendelkező újságírók fokozatosan egyre inkább magukra találnak. A kihívást nem elemi csapásnak tekintik, hanem olyan állapotnak, amelyben a szellemi érvényesülés lehetőségei kitágulnak. Egyetértünk azzal, hogy olyan viszonyok kialakításában kell közreműködniök, amelyben nem a vezetésnek van pártja, hanem a pártnak van vezetése és sajtója. Ennek megfelelően kezdik érezni, hogy új, megváltozott körülmények között kell dolgozniök, tevékenységüket meg kell szabadítaniök a bürokratikus elemektől, ha talpon akarnak maradni.

Könnyű elvileg megfogalmazni, hogy a megyei pártlapok az MSZMP megyei lapjai, ezért követett politikai irányvonalukban egyszerre kell megjelenie a központi és a helyi politikai stratégia és taktika elemeinek. A gyakorlatban mindezt

úgy kell érvényesíteni, hogy a szerkesztőségek önálló műhely jellege is megmaradjon, illetve létrejöjjen.

Ugyanakkor a pártlapok szerkesztőségeinek belső arculata, politikája kialakulatlan. Ez természetes dolog, ezért ma még senkit sem terhel személyes felelősség, de nem hallgathatunk arról, hogy lemaradásban vagyunk. A pártlapok egyelőre még nem tudják önállóan meghatározni a viszonyukat egyes kormányzati döntésekhez, a különféle politikai erőkhöz, csoportosulásokhoz, s a párton belüli eltérő platformokhoz. Ez magától értetődik, s nem is lehet még másként, az átmeneti helyzet bizonytalanságai egy darabig eltartanak még a pártlapok szerkesztőségeiben is.

Most minden eddiginél, jobban törekednünk kell arra, hogy a párt orgánumainál olyan újságírók, szerkesztők dolgozzanak, akik erkölcsileg támadhatatlanok, szakmai felkészültségük, személyiségük, politikai, emberi kiállásuk megalapozza e lapok, folyóiratok tekintélyét. Olyan újságírók, akik a konstruktív kritika alapállásából akarják formálni, közvetíteni és képviselni az MSZMP politikáját.

Mit kell tennünk ennek érdekében? A szerkesztőség munkaszervezet. Munkaszervezeteket nem lehet alulról építeni, tehát minden szerkesztőség élére előbb-utóbb olyanokat kell állítani, akik nagy társadalmi-szakmai tekintéllyel rendelkeznek. Ezzel kell kezdeni, ahol ez hiányzik. Folytatni pedig ott kell, hogy a megfelelő vezetőknek a párt általános politikai irányvonalán belül nagy szellemi, szervezeti önállóságot kell biztosítanunk. Nem kevesebb, hanem több önállósággal kell rendelkezniük, mint azoknak a főszerkesztőknek, akik nem tartoznak pártunkhoz, különben ezeket a szerkesztőségeket eleve hátrányos helyzetbe hozzuk a politikai versengésben.

A másik, hogy pártunk nehéz anyagi-gazdálkodási helyzetében is erőforrásokat kell idecsoportosítanunk, mert a szerkesztőségek a politikai küzdelmek frontvonalában vannak. Ezt tudomásul kell vennünk, ez elől nem lehet kitérni. További megfontolást érdemelne az is, hogy a párt valamelyik orgánumának előfizetését a párttagok lehetőség szerinti erkölcsi kötelezettségévé tegyük, mint ezt megteszik számos nagy nyugati pártban is. Ez azonban az előttünk álló politikai rendeződési időszak kérdése, s a többpártrendszer kiépülését követően, az akkori helyzetnek megfelelően kell majd megválaszolni.

A megyei pártlapok helyzetével kapcsolatos mai feladatok összetett jellege ugyanakkor indokolja, hogy azokkal külön is foglalkozzunk. A Társadalompolitikai Bizottság a helyzetet értékelő és a feladatokat megjelölő előterjesztést megvitatta, és a Politikai Bizottság elé kívánja terjeszteni. Kérjük a Központi Bizottság egyetértését, hogy a mostani előterjesztésünkben szereplő elveknek megfelelően a Politikai Bizottság határozza meg a megyei pártsajtó fejlesztésének feladatait, tiszteletben tartva természetesen a megyei pártbizottságok e téren szükséges és lehetséges önállóságát.

Kedves Elvtársak! Tisztelt Központi Bizottság! Sem magunkat, sem a párttagság nagyobbik hányadát nem tudtuk időben felkészíteni azokra a radikális változásokra, amelyek az utóbbi időben végbementek politikai nyilvánosságunkban. Az események olykor szándékainktól függetlenül, számos külső és belső hatás következtében gyorsultak fel, de ha mélyebben belegondolunk, valószínűleg mindnyájan arra a meggyőződésre jutunk, jó lett volna ugyan egy lassúbb, kiegyensúlyozottabb ütemet követni, csakhogy ez nem teljesen rajtunk múlt, mert ha késlekedünk, a történelem esetleg nem várja meg a határozatainkat, hanem azok nélkül alakul. A Po-

litikai Bizottság tisztában van azzal, hogy a párttagok többsége számára mindez nagy pszichikai tehertétel, amelynek az elviselése maga is politikai tisztázási folyamatot igényel. A Központi Bizottság legutóbbi ülése által elfogadott rövid cselekvési program nyitottsága maga is igényli a nyilvánosságot, miközben hitet tesz a sajtószabadság mellett. E program csak akkor élő, ha folyamatosan munkálkodunk tartalmi gazdagításán. Átérezve ennek is a felelősségét, határozott úgy, hogy a Központi Bizottság mai ülése elé terjeszti állásfoglalás-tervezetét a politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény politikai irányelveiről¹⁰, valamint a párt sajtópolitikájának elveiről és a pártsajtó fejlesztéséről¹¹.

Bennünket most az a szándék vezérel, hogy lerövidítsük azt az átmeneti periódust, amikor a korlátozott nyilvánosság régebben megszokott gyakorlata már nem folytatható, de az új intézményi keretekhez, a demokrácia rendjéhez nélkülözhetetlen jogi biztosítékok még nem működnek. A Politikai Bizottság nevében arra kérem Önöket, hogy vitassák meg az előterjesztést és hozzunk megfelelő határozatokat! Köszönöm a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Berecz elvtárs! Elvtársak, kinek van kérdése? Tessék Tétényi elvtárs.

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Két kérdésem van. Az egyik kérdés a két állásfoglalás-tervezet előkészítésével kapcsolatos. Szeretném megkérdezni, hogy ezt a két állásfoglalás-tervezetet vagy az ezeket előkészítő anyagokat mennyire ismerik a pártsajtó, valamint a nagy tömegtájékoztatási eszközök párttagjai, pártbizottságai? Volt-e ezzel kapcsolatban velük beszélgetés, véleménycsere? Ezt azért kérdezem, mert azt szeretném tudni, hogy mennyire tükröződik az ő véleményük ezekben az anyagokban és mennyire építhetünk az ő egyetértő közreműködésükre ezeknek az állásfoglalásoknak — ha elfogadásra kerülnek — a végrehajtásában, valóra váltásában.

Második kérdésem a b), vagy kettes pont állásfoglalás-tervezetének 5. oldalán az ötödik ponttal kapcsolatos¹². Itt számomra nagyon pozitív, előremutató elgondolások fogalmazódnak meg arról, hogy a párt milyen módon törekszik befolyását érvényesíteni a sajtóban, arról, hogy elsősorban a szerkesztőségben dolgozó kommunistákkal való együttműködés révén szeretnénk befolyásunkat érvényesíteni.

Azt szeretném megkérdezni, hogy ez az újfajta munkamódszer mennyiben szándék, illetőleg a pártértekezlet óta eltelt mintegy tíz hónap alatt mennyire vált gyakorlattá, és mik ezzel kapcsolatban a tapasztalatok. Ezt a kérdésemet az a meggyőződés motiválja, hogy megbeszélések révén, érvek és ellenérvek csatája révén, nagyon sok kérdésben közös nevezőre lehet jutni, és nagyon sok olyan kérdés tisztázható, amelynek tisztázása már akkor, ha a sajtóban különböző nemkívánatos jelenségekkel találkozunk, sokkal nehezebb. Köszönöm szépen a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm. További kérdés? Tessék, Tőkei elvtárs.

TŐKEI FERENC elvtárs: Egyetlen kérdésem van, a b) előterjesztés 11. lapján. Korábban is előfordul ugyan a kifejezés, de egyetlen pontba, a 6-os pontba sűrítve, a párt kiadvállalatairól esik szó. A pártnak még van egy könyvkiadója¹³ is, de legjobb tudomásom szerint már a legmélyebb válságban van. A kérdésem az, ebbe a problémakörbe tartozik-e a párt könyvkiadásának problematikája vagy sem, egy más alkalommal kerül-e esetleg szó erről?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Tőkei elvtárs. Tessék parancsolni Juscsák elvtárs.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Egy kérdésem van. Szóba került a szóbeli előterjesztésben, hogy komoly anyagi befektetések szükségesek ahhoz, hogy modern sajtója legyen az országnak. Van-e valamiféle felmérés arra vonatkozóan, hogy mekkora lehet ez az összeg? Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Juscsák elvtárs. Tessék, további kérdések elvtársak? Több kérdés nincs, akkor átadom a szót Berecz elvtársnak.

BERECZ JÁNOS elvtárs:

Kedves Elvtársak!

Hálás vagyok a kérdésekért, mert lehetővé teszik, hogy néhány információval is szolgáljunk. Kétéves előkészítő munka eredménye van a Központi Bizottság előtt, a Politikai Bizottság is kétszer foglalkozott a témával. Az első anyagokra a szülőanyjuk sem ismerne már rá. A debreceni szakmai tanácskozás után — az országos pártértekezlet anyagát figyelembe véve — készültek el azok a tervezetek, amelyek lényegében alapul szolgáltak a mostani előterjesztéshez. Az akkori Titkári Tájékoztatónak nevezett anyagban kiküldtük minden alapszervezethez azzal, hogy a műhelyeket kifejezetten kértük, szóljanak hozzá és foglaljanak is állást, a MUOSZ szakosztályait is felkértük erre, más érdeklődőknek és alapszervezeteknek pedig telefonszámot, illetve címet adtunk meg. Széleskörűen kaptunk véleményeket — nem meglepően, hiszen a sajtó mindenki figyelmének előterében áll —, különböző alapszervezetektől, párttagoktól, jó néhányszor indulatosakat és a túrhetletlenség véleményét megfogalmazókat is, másrészt pedig olyanokat, amelyek hosszabb távra szólnak.

A nagy műhelyek komolyan vették a tárgyalást, különböző pártcsoportokban, alapszervezetekben és végül pártbizottságokban foglaltak állást, és fogalmazták meg a tervezettel kapcsolatban konkrét javaslataikat, illetve elvi állásfoglalást saját területük működéséről. Tehát ez egy nagyon széles körű, nagyon alapos előkészítő munka eredménye, és éppen ezért mertük a Központi Bizottság elé hozni, és ajánlani, hogy elfogadásra kerüljön. Hozzáteszem, nehéz ilyenkor dönteni, hiszen legszívesebben a pillanatnyi helyzetről hoznánk határozatot, de a nyilvánosság mai alakulása során mi csak azt támogatjuk, amelyek tartós elemek, amelyekre támaszkodni kívánunk a jövőben is, tehát ami alapján építkezni akarunk és nem elsősorban arra, amit elítélni, amitől elhatárolódnunk kívánunk. Bár ezt mind az eddigi gyakorlat, mind pedig a mostani negatív jelenségek kapcsán szintén megtettük.

Ez az újfajta magatartás, Tétényi elvtárs, bizonytalan és botorkáló egyelőre a gyakorlatban. Nem alakult ki megfelelő összhang az állami irányítás és a párt ezen területén dolgozók között, hiszen az új struktúra kialakításához bizonyos fokig idő kell. Mi azt tettük eddig, hogy megtartottuk önkéntes alapon a főszerkesztői megbeszéléseket, amelyek információkat adnak, tehát nem eligazítást, mint korábban. Ezentúl meghívjuk — rendszeres időközben kaptunk bírálatot, amikor másfél-két hónap kimaradt — a főszerkesztőket baráti beszélgetésre, véleménycserére, ahol kölcsönös állásfoglalás hangzik el, és olyan megállapodás, amellyel egyetértünk, és nem olyan, hogy bármiféle utasítást vagy iránymutatást adna.

Külön foglalkozunk a pártlapok vezetőivel, és több gondot fordítottunk eddig már a megyei lapok vezetőire is. Hozzáteszem, nem véletlenül szoltam többet a me-

gyei lapokról, ott van a legtöbb bizonytalanság, részben önálló arculat kialakítása, tehát ellenállás a megyei pártbizottsággal szemben, részben pedig a szolgáltatás-ség és ezért a Központi Bizottságra való orientálódás is. Ezért ezzel külön kell foglalkozni. Úgy gondolom, hogy a Központi Bizottságnak ezen ülése után, rendszeresen megtarthatjuk a kommunista aktívát, a kötetlen beszélgetést a főszerkesztőkkel, közvetlen iránymutató beszélgetéseket a pártlapok főszerkesztőivel, vezetőivel és információs szempontból nagyobb lehetőséget kell biztosítani azért, hogy a különböző lapok vezetői a párt ügyeibe is beavatottak legyenek. Tehát egyelőre alakulóban vannak ezek a kontúrok, és még nem eléggé működnek.

Tőkei elvtárs kérdésére azt tudom válaszolni: ismerjük a Kossuth Könyvkiadónál meglévő problémákat és állapotokat. Az ismerjük alatt valóban többes számot, tehát a Társadalompolitikai Osztályt is értem. A párttitkárral és másokkal is beszélgetéseket folytattunk, én magam is, az osztály is. Megbízunk egy munkacsoportot a helyzet megvizsgálására, és ha szükségesnek ítéljük, akkor a Politikai Bizottságnak jelentünk először a Kossuth Könyvkiadó-beli állapotokról, a feladatairól és a szükséges intézkedésekről. Közvetlenül ehhez az anyaghoz nem tartozik a Kossuth Könyvkiadó.

Juscsák elvtárs: én mondhatok egymillió dollárt, és mondhatok ötszáz milliót is. Amit én lényegesnek tartok, ez az, hogy a Televízióra fordítsunk most egy kis gondot, hogy ötszázalékos leértékelés olyan súlyos csapás a Televízióknak, ami anyagiakban egy pillanatig fel sem fogható. Márpedig sajnos a szocialista közösségben olyan technika még nem született, hogy a mostani Televízió működésének feltételeit javítaná. Tehát nyugati beszerzések szükségesek. Komolyan mondom, hogy jó-néhányszor olyasmiket bütykölnek az ottani mérnökök, műszakiak, ami példamutató, de tartósan nem fenntartható. Tehát elsősorban a Televízióra kell összpontosítani.

A Népszabadságot azért említettem, mert a Népszabadságnál két csatorna már kiépült. Az MTI és a Népszabadság közötti modern technika, a Népszabadság már kész oldala és a nyomda között. A Népszabadságon belül a szerkesztés régimódi, amely szintén hosszú ideig nem tartható, hiszen az elektronikus szerkesztés elengedhetetlen lesz a Népszabadságnál is. Úgyhogy ez a két terület az, amire összpontosítanunk kell. Ennek megfelelően minden fillér számít, amit erre a területre tudunk mozgósítani.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak! Mielőtt rátérnénk a vitára, javaslom, hogy tartsunk egy félórás szünetet. Aki felszólalni kíván, kérem szíveskedjék papíron jelezni, vagy itt feliratkozni az elnöknél. Jó pihenést kívánok a fél órára.

S z ü n e t

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: [A kormány vezetőit szeretném felkérni, kabinet ülés helyett.]

Elvtársak! Folytatjuk a munkát. Tájékoztatom a Központi Bizottságot, hogy tíz elvtárs kért írásban szót és Szabó elvtárs Szolnokról, Révészné Szépe Ágnes, Mó-rocz Lajos, Karvalits Ferenc és Dudla József elvtárs írásban adta le észrevételét¹⁴.

Első hozzászóló Barabás János elvtárs, utána következik Ormos Mária elvtársnő.

BARABÁS JÁNOS elvtárs: Hozzászólásomban először, tisztelt Központi Bizottság, a politikai nyilvánossággal összefüggő három olyan kérdést szeretnék hangsúlyozni, ami a téma fontosságát egy kicsit olyan oldalról hangsúlyozza, ami talán ritkábban kerül szóba mai vitáinkban.

Az egyik az a tény, hogy a nyilvánosság nélkül nem létezhet modern társadalom, nincs politikai élet, nem működhet igazán közélet, mégpedig azért sem, mert a társadalom csoportjai és egyedei nem integrálhatóak. Lehet azt mondani, azt gondolom, nem túlzás, hogy az iskolás kor és az iskola után tulajdonképpen a társadalomba illesztés, a szocializáció legnagyobb átfogó intézménye a nyilvánosság rendszere.

A második körülmény, amit szeretnék megemlíteni, hogy globalizálódó világunkban az elképesztő méretű szakmai specializáció korában, egy olyan emberiség életkörülmény-együttesben, ami a racionális felé halad, az egyén igen gyakran ebben a racionális felé haladó specializálódó világban megzavarodik. Ebben a világban a nyilvánosság eszköze nemcsak az integrációnak, hanem az emberek közötti összetartozásnak is, meg az emberek közötti együttműködésnek is.

A harmadik ilyen tényező, amit szeretnék megemlíteni az, hogy jogállam, demokratikus jogállam létrehozásáról beszélünk. Egy demokratikus jogállamban a közhatalmat korlátozó, ellenőrző, a polgárokat védő jogrendszer alapja a társadalmi működés átláthatósága, áttekinthetősége. Ez a gondolat is a nyilvánosság egyik fontos összefüggése.

Mindezek figyelembevételével javaslom a tisztelt Központi Bizottságnak, hogy értsen egyet az előterjesztésnek azzal az indítványával, hogy az MSZMP-nek értékelnie, elemeznie, felülvizsgálnia és változtatnia kell sajtópolitikáján. Változtatnia azért, mert magáról, céljairól, módszereiről hitelesebb képet kell nyújtania saját tagjainak és a társadalomnak. Változtatnia kell azért, mert a társadalomban zajló folyamatokról, történésekről kell, hogy legyen álláspontja az MSZMP-nek; kell, hogy legyen kritikai álláspontja, visszaigazolós álláspontja, elhatárolódó álláspontja, a kemény, a radikális, az indulatkeltő kijelentések a társadalmi közélet fórumain nem maradhatnak válasz nélkül. Kell, hogy legyen önmagát is korrigáló álláspontja, amihez az is hozzátartozik, hogy nemcsak a politikai ellenfeleinkkel kapcsolatban, hanem politikai partnereink¹⁵ álláspontjairól kell, lehet véleményünk egy olyan szituációban, amikor a politikai versenyhelyzet körülményei között az is természetes, hogy a politikai partnereink is azzal óhajtanak maguk számára legitimitást szerezni, ha csípkedik azt a politikai erőt, amit pártunk nevezünk. Tehát a politikai partnerek és a politikai ellenfelek álláspontjaival, véleményeivel kapcsolatban is kell legyen álláspontjuk.

Változtatnia kell az MSZMP-nek sajtópolitikáján azzal összefüggésben is, azt gondolom, hogy természetesen nem lehet mindig és mindenben testületi álláspontokat létrehozni a mai politikai élet körülményei között. Természetes az, ha tartósan, lényeges kérdésekben egy választott vezető álláspontja eltér a választók zömének nézeteitől, akkor nem képviselhet a tisztségviselő hitelesen egy alulról is építkező politikai pártot, de nem lehet minden esetben kisímított, testületi cizellált-ságú álláspontra várni. Ezért azt gondolom, hogy bizalmat kell teremteni a vezetői megnyilvánulások iránt, értve azt, hogy a politizálás a mai körülmények között erősen helyzethez kötött, és a megnyilatkozások nem rituális kinyilatkoztatások.

Nem szabad, hogy elvegyük a kedvét a megnyilatkozásoktól a politikai tisztségviselőknél. Nem szabad, azt hiszem, hogy visszajussunk oda, hogy újra a szürkéség legyen a norma, hogy azt méricskéljék, hogy ki hányszor szerepel. Én azt gondolom, hogy a tisztségviselőnek vállalnia kell a nyilvánosságot, a nyilvánosság kontrollját, válaszolnia kell, ha kérdezik, és meg is kell harcolnia a nyilvánosságért, hogy megkérdézzék a véleményét egy adott kérdéstről.

Ezzel kapcsolatban szeretnék kitérni arra, hogy a Budapesti Pártbizottság plénümán a közelmúltban elemeztük a fővárosi lakosság politikai hangulatát, részben az információs jelentések egyfajta másodelemzésével, részben pedig bizonyos közvéleménykutatási adatok alapján.

A megfigyelt közhangulatra azok a jellegzetességek, amiket mi tapasztaltunk, az a tisztelt Központi Bizottság számára jól ismert: rossz, romló, bizonytalan, kiábrándult, elkeseredett közhangulat, ezeket a jelzőket jól ismerik. Azt is tapasztaltuk, hogy általában nincs jelentős különbség párttagok, pártonkívüliek nézetei, véleménye között, talán egy olyan témát találtunk, ahol van jelentős különbség a párttag és a pártonkívüliek hangulata, vagy hangulatának, véleményének csoportosulásában, ez éppen a nyilvánosság kérdése. Elismerik a véleményt mondók, hogy a nyilvánosság megjelenése az utóbbi hónapokban hozzájárult a politikai érdeklődés növeléséhez, a politikai érdeklődés kielégítéséhez, az egész társadalmi élet átpolitizálódásához. Ugyanakkor mi a fővárosban ezzel kapcsolatos vélekedésekben két pólust tapasztaltunk.

Az egyik pólus a nyilvánossággal összefüggésben erősen bíráló, úgy értékeli, [hogy] nincs kézben tartva ez a nyilvánosság, hogy politikai érdekeinkkel ellentétes, [hogy az ellenséges, egyoldalú nézetek nem kapnak visszautasítást, hogy] a mi politikai állapotunk hátránnyal, vagy egyáltalán nem érvényesül, hogy a nagy befolyásos tömegkommunikációs intézményeknél érezhető ez elsősorban. Ezekkel kapcsolatban elég nagy elégedetlenséget látunk ezen a póluson.

A másik póluson a nyilvánosság valami általános csodatevő gyógyszernek tűnik, gyógyír minden bajra, és azt a képzetet is kelti ez a pólus, mintha nyilatkozatokkal lehetne vezetni, mintha leleplezésekkel önmagában lehetne tiszta, morális közéletet teremteni.

A párttagságban — mint mondtam — ez a [fajta] vélemény, a polarizáltság, viszonylag erőteljesen jelen van. Azt gondolom, hogy a végletes értékelés, a polarizáltság itt sem tükrözi a valóságot. Kétségtelen, hogy a tömegtájékoztatás a mai társadalmi küzdőtéren jobban vált egy önálló közéleti alrendszeré, a társadalom plurális megszerveződésének fő eredőjévé a mai körülmények között. És az is tény, hogy egy ilyen gyors, sok szempontból túlzottan indulati motiváltságú felgyorsulása a folyamatoknak a demokratikus szocializmusra való átmenet szempontjából, a reform-centrum szempontjából nem lehet érdekünk. Ezért ebben segítő társat kell szereznie — úgy gondolom — a mai állásfoglalással is a Központi Bizottságnak.

Azt is tapasztaljuk a hangulatelemzés, a vélemények elemzése során, hogy ma a tömegtájékoztatást tulajdonképpen senki sem szereti, hogy ilyen profánul fogalmazzak. Hangos társadalmi csoportok elégedetlenek a tömegtájékoztatás működésével, a vezetők egy része továbbra is irtózik és borzong a tömegtájékoztatás megnyilvánulásaitól. Mindenki máshol és a másikon akar nyilvánosságot szerezni és teremteni. Egy meglehetősen belterjes szakmában, egy kis országban, ahol nagyon erős összefonódások is láthatók, bizonyos egzisztenciális kényszerűségek miatt is többen többféle meggyőződést is szolgálnak egyszerre. Azt gondolom, hogy emögött

— mint ahogy Berecz elvtárs is utalt rá — az értelmiségpolitika átfogó gondjai is meghúzódnak. Ezzel összefüggésben szeretném itt is elmondani, a Budapesti Pártbizottság kezdeményezi azt, hogy a Központi Bizottság alkalmas időben tűzze napirendre az értelmiségi politika átfogóbb kérdéseit is. Ezzel összefüggésben itt szeretném jelezni, hogy az újságírói munka felértékelése, társadalmi megbecsülése — ez csak úgy értendő, hogy minőség, a szakmai igényesség és a felelősség — a teljesítmény felértékelése valósuljon meg az újságírói szakma esetében is.

A másik elem, hogy nem szűkülhet egyfajta atyáskodó személyes kapcsolatra ez a nexus az újságíró-társadalomban. Ugyanakkor nem nélkülözheti a beavató, a folyamatos partneri viszony a szubjektív, kicsinyes beavatkozások nélküli viszonyt.

Végül, egy harmadik elem ezzel összefüggésben, hogy a párttag újságírók és egy idézőjelbe tett párt viszonyát nem lehet az ők és a mi misztifikált megosztására egyszerűsíteni. Ezt is egy fontos politikai tételként szeretném a tisztelt Központi Bizottság figyelmébe ajánlani. Még talán azt is megjegyezném az értelmiségpolitika egészével összefüggő gondolatmenetnél, azt is látnunk kell, hogy ma az újságíró-társadalomnak — és ez is egy értelmiségpolitikai háttérbe ágyazódik — nem az a legfőbb vágya, hogy a mi pártunk segédcsapata legyen. Ezért a bizalmat visszaszerelni ebben a közegben is programmal és cselekvéssel lehet.

Végül engedjen meg a tisztelt Központi Bizottság két megjegyzést. Az egyik: úgy gondolom, hiányzik az állásfoglalásokból — talán több helyről is, az állásfoglalások több helyéről is — valami utalás a kultúra, az irodalom, a művészetek szerepének hangsúlyozására. Azt gondolom, hogy nem lehet most olyan eufóriánk, a demokratikus jogállamiság kiépítésének más feladatai felett érzett eufóriánk, hogy feladjuk a művészetek, az irodalom tényleg sokszor elmondottan, mással nem pótolható szerepét e vonatkozásban is, a nyilvánosság vonatkozásában is. Ezért azt szeretném javasolni, hogy a sajtónyilvánosság funkciói közül ne hagyjuk ki az igénykeltést, az ízlésformálást, vagy uram bocsá, a kellemesség érzésének előidézését, a művelődést, a kultúrálódást, azt gondolom, hogy ez talán lehetne egy külön pont is a politikai nyilvánosságról szóló állásfoglalásban, talán az első fejezet 5—6. pontja közé. Azt gondolom, a másik anyagban is bizonyos értelemben feltűnő, hogy saját lapjai között a párt nem tudhat egy közfogyasztásra alkalmas irodalmi, kulturális, művészeti orgánomot, és itt a finanszírozás, a lapalapító kérdését taglalva is, teljesen természetes, hogy ez egy dotációigényes ága, műfaja a lapszerkesztetek [sic!].

A másik megjegyzés, amit utolsóként szeretnék megkockáztatni az előterjesztésekkel kapcsolatban — talán kiegészítésnek is szánva —, a jövő kérdése. A tömegkommunikációs világfejlődés tényei jól ismertek. Az információ termelése, elosztása, mind gazdasági súlyát, mind a foglalkoztatottak számát tekintve, ma a világon a legdinamikusabban fejlődő ágazat.

Az 1992-es Európai Gazdasági Közösséggel összefüggő mumus tényei között, azt hiszem, a tömegkommunikációs politikát tekintve igen jelentős kihívásokkal kell szembenéznünk. A globális információs, kommunikációs technikai fejlődés, a nemzeti határokat e vonatkozásban viszonylagossá teszi, és Berecz elvtárs is utalt rá, hogy a szocializmus lehetőségei távlatilag is korlátozottak e vonatkozásban. Ezért a jövő vonatkozásában is hangsúlyozandó — szerintem —, a nemzeti kulturális identitás megerősítése és védelme, valamint az a tény, hogy a távközlési és tömegkommunikációs szolgáltatások infrastruktúrája közös. Ezért, ha nem alkalmazkodunk ehhez a tényhez, ha nem lesz kiemelt fejlődési terület a tömegkom-

munikáció technológiája, technológiai fejlődése, akkor — azt gondolom —, hogy ez egyik legfontosabb összetevője lehet egy olyan folyamatnak, amit mindegyikünk el akar kerülni, az Európából való kiiratkozásnak. Köszönöm a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Ormos Mária elvtársnő, utána Hajdú István elvtárs következik.

ORMOS MÁRIA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Modell-értékűen rövid leszek. Azt annál inkább megtehetem, mert Barabás János egész tematikája az általam elmondandó három szempontnak az elejét kimerítette, sokkal bővebben, mint ahogy én ezt exponálni szerettem volna. Most csak ezzel az első szemponttal kapcsolatban annyit szeretnék mégis az ő előadmánya ellenére, összefoglalóan megjegyezni, hogy a nyilvánosság kérdése nem sajtókérdés, [össztársadalmi kérdés].

Össztársadalmi kérdés, ami azt jelenti, hogy egy sajtó megjelenésének a másik oldaláról is beszélnünk kell, arról az oldaláról, hogy kik azok, akik a sajtóban egyáltalán meg óhajtanak jelenni. Amikor mi túlreprezentáltságról panaszkodunk [sokszor] azt illetően, hogy alternatív szervezetek, szerveződőben lévő pártok, egyebek vezetői, tagjai kapkodnak a nyilvánosság után, akkor azt kell hozzátennünk, hogy ez tökéletesen érthető, hiszen az ő érdekük. Sokkal kevésbé érthető viszont az, hogy a mi elvtársaink körében, a párt vezetői, középkáderei és tagjai körében inkább a kritika hangzik el ezzel kapcsolatban, mintsem, hogy kapkodnának a nyilvánosság után. Itt nemcsak arra gondolok, hogy illetékesek olykor ezt a nyilvánosságot saját ügyeik védelmében nem használják fel, sőt inkább elbújnak előle, amire a példák sokaságát tudnám felsorolni, hanem arra is, hogy az a kívánatos színvonal, amelynek az elmaradásáért a sajtót — hogy úgy mondjam, szóra állítjuk —, az ezzel is összefügg. Az tud megjelenni a nyilvánosság előtt, aki maga is nyúl utána. Ha nem teszik meg, ha erre a képzettség, a felkészültség, vagy a bátorság nem elegendő, akkor tulajdonképpen nincs is kinek [igazában] ezért szemrehányást tenni.

A dolognak a másik része, miért nincs elegendő színvonalas vita? Véleményem [egyébként] az, hogy több színvonalas vita van, mint volt, de a színvonalas vita és a nyilvánosságra lépés ezekkel a kérdésekkel 30—40 évig nem volt [hogy úgy mondjam] divatos. Nem nagyon lehet csodálkozni rajta, ha néhány hónap alatt ez nem születik meg, de ugyanez vonatkozik ránk. Vállalkozó emberek kellenek hozzá, vállalkozó és felkészült emberek, akik ezt a vitát vállalják. Tudok arról, hogy a sajtó tájékán, a rádióban és a televízióban nemcsak olyanok vannak, akik a botrányszagú mesék és lehetőségek után kajtatnak, hanem olyanok is, akik a színvonalas vitában résztvevők után kajtatnak, és nehezen találják meg őket. Itt a második mondanivalóm — a színvonal kérdése.

A színvonal kérdése másodsor, amire — gondolom — nagyobb hangsúlyt kellene fektetni, még akár ebben az állásfoglalásféle összefoglalóban is. Arra tudniillik, hogy nagyon sok esetben a különböző kommunikációs szervek részéről nem is annyira a politikai indíttatású rossz szándék jelentkezik egy-egy rosszul sikerült akcióban, hanem színvonalatlanság. Színvonalatlanság, az újságíró, a riporter felkészületlensége, tudatlansága a témában — ami természetesen megint nem azt jelenti, hogy a mi újságíróink egy jelentős része, vagy többsége színvonalatlan és tudatlan lenne. Nem! Ők azok, akik a megfelelő partnereket keresik és nehezen találják.

Van egy másik rész, amelyik nagyon rosszul képzett, és úgy ül le riportot írni, hogy nem tudja, miről fog beszélni. Megtanulta már a nyugati kollégáktól az ag-

resszivitást, de nem tanulta meg azt, hogy hogyan kell felkészülni egy vitához, vagy egy jó riporthoz. És itt a következő, ezzel kapcsolatos kérdés.

Vajon hogy vannak ezek az emberek egyáltalán kiképezve? És itt merül fel a sajtó és a tömegkommunikációs szakemberek képzésének problémája. Elhanyagolt terület, ebben az országban sajnos [évek], évtizedek óta azt hisszük, hogy bizonyos szakmákra — így például az újságírára — a szónak a tág értelmében, vagy hozzáteszem zárójelben, a politikai pályára — nem kell az embereket felkészíteni. Azt hiszem, hogy ez az egyedülálló gyakorlat nem nagyon igazolódik be. Javasolnám ezért, hogy az újságíróképzés kérdését is vegyük napirendre, és vessük fel ebben az állásfoglalás-tervezetben.

És végül a harmadik téma. Úgy gondolom, a nyilvánosságnak egészében véve a könyvkiadás egy igen nagy területe. Bár sorolható sok minden más tematikához is, de nyilvánvaló, hogy a közvéleményt befolyásoló tényezők sorában a könyvkiadásnak óriási jelentősége van. Úgy gondolom, ha már erre most nem is kerülhet sor, ezt a témát — amely tudniillik siralmas állapotban van ebben az országban, az egész könyvkiadás, és nemcsak a Kossuth Kiadónak vannak gondjai —, feltétlenül elvileg és konkrét formában is napirendre kellene tűzni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Ormos elvtársnő felszólalását, Hajdú István elvtárs következik. Utána Glanz Lászlóné elvtársnő.

HAJDÚ ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Magam is törekedni fogok a tömörségre. Szeretném elmondani elsőként, hogy itt a nyilvánosságnak két hozzászólásban már két — egyébként egymásnak nem ellentmondó, hanem kiegészítő — megközelítése hangzott el. Tehát szeretném elmondani ehhez, hogy az én megítélésem szerint a nyilvánosság a társadalmi demokrácia eszköze és feltétele is. Ez is természetesen egy megközelítés. Ma azokat a napokat éljük, amikor nagymértékben szélesítjük ezt a társadalmi demokráciát, és teljesen érthetően a nyilvánosság — hozzáteszem, benne részként a sajtó — mutatja mindazokat a gondokat, ellentmondásokat, amik ennek a demokráciának a szélesítésében, a társadalomban megjelennek.

Szeretném hangsúlyozni én is — amint az imént elhangzott —, hogy gyakran esünk abba a tévedésbe, hogy a nyilvánosságot egyenlőnek vesszük a sajtóval, ami rendkívüli módon rossz megközelítés. Egyelőre úgy néz ki, hogy minden a sajtóban csapódik le, és úgy néz ki, hogy mindenben, mindenről a sajtóban várják is a megoldást az emberek. Ez lehetetlen dolog, a nyilvánosságnak számtalan, nagyon fontos színtere van, szinte csak jelzésszerűen mondanám, hogy rengeteg olyan gond van, ami megjelenik a sajtóban, de megoldásának a színtere nyilvánvalóan mondjuk egy parlamenti vita és a végén születő markáns döntés, mondjuk egy kormány vagy KB-vita, vagy egy helyi tanácsi, községi tanácsi vita. Más kérdés, hogy a probléma megjelenik a sajtóban, de a sajtó nem lehet a megoldás eszköze. Ez a fajta szemlélet nem ment át a köztudatba, így a gondok forrásának és megoldási színtérének nagyon sokan ma a sajtót tartják. Ebből származik szerintem a torz megítéléseknek egy jelentős százaléka.

Ugyanakkor szeretném én is elmondani, hogy rengeteg jogos kritika éri a sajtót mint a nyilvánosság fontos részét. Ezen belül is sok kritika éri a nagyhatású központi [ha úgy tetszik] állami eszközöket. Azt jegyezném meg erről, hogy valóban erősen megoszlanak a vélemények a közvéleményben a nagyhatású állami eszközök tevékenységéről, teendőiről, feladatairól is a szűkebben politizáló elitben, és

megoszlanak a vélemények a szakma egyes régiói között is. Tehát megkezdtük, de nem fejeztük be azt a vitát, hogy mi a helye a nagyhatású állami tömegkommunikációs eszközöknek a magyar társadalomban.

Komoly gondolatok bukkantak felszínre. Szeretnék utalni arra, hogy Berecz elvtárs megfogalmazott egy viszonyt, egy helyzetet, elsősorban a kormányhoz kötötte ezeknek az eszközöknek a munkáját [*sic!*]. Ez egy vitaképes megközelítés, az én számomra legalábbis, de szeretném mondani, hogy nem látom teljesen megoldottnak a problémát az itt vázolt viszonyrendszerrel. Nem látom megoldottnak, mert a bővülő parlamentarizmus, a parlament újonnan formálódó munkamódszere, stílusa — ott kellett volna talán kezdenem, hogy egész elhelyezkedése a magyar politikai életben — arra késztet minket, — hogy — különösen ha a többpártrendszeri viszonyokra gondolunk — meggondoljuk a parlament lehetőségeit, szerepét is a nagyhatású állami tömegkommunikációs eszközök felügyeletében, irányításában, nem tudom, milyen fogalmazást kellene alkalmazni. Tehát nem hiszem, hogy csak kormányzati viszonyrendszerben, ezeknek az eszközöknek a kormányhoz való viszonyában megoldhatjuk a jövőbeni működésük problematikáját, definiálhatjuk pontos helyüket, szerepüket.

Néhány szót konkrétan ezekről az intézményekről — amelyek nyilvánvalóan úgy, mint a többi dolog is — vitathatóak. Ezeket egy kicsit ki is élezem.

Az első, hogy megítélésem szerint mindenki, aki ezekben az eszközökben dolgozik, az azért érzi, hogy harc folyik ezekért a tömegkommunikációs eszközökért, mégpedig elég éles harc, kevés jele van a mindennapi munkában a nemzeti megbékélésre való törekvésnek. Itt természetesen kétoldali kritikával kell közelednünk. Lehet, hogy ezeknek az intézményeknek a vezetői nem tettek meg mindent azért, hogy a megbékélés színterei legyenek ezek az intézmények, de lehet, hogy nem zajlott le az a harc, azoknak támadó vonulatai, amelyek ezekért az eszközökért folynak [*sic!*].

Mindenesetre én azt hiszem, látni kell, hogy a mai helyzetben még éles ez a harc, az itt dolgozó emberek, pártönkívüliek és párttag vezetők is rendkívüli nyomásnak, rendkívüli [napi] próbatételnek vannak kitéve.

Második dolog, hogy ezt a harcot különböző módszerekkel, az intézmények helyi szerepének megtalálásával, jogi szabályozásával meg kell majd vívunk, de addig is nyilvánvaló, hogy csak az a törekvés vezetheti — megítélésem szerint — az itt dolgozókat, hogy a valóságot, ha úgy tetszik az igazságot kell minden kompromisszum nélkül továbbítani. Természetesen ebbe a meggyőződésbe hibák is csúszhatnak, ezeket bírálni kell, [ezeket] konkrétan szóvá kell tenni. De azt a szándékot látni kell, hogy az itt dolgozók többsége ezt az utat járja, a napi valóságot, a mindennap információit kívánja elsősorban továbbítani, ezeknek a megvitatására igényes, mély lehetőségeket kíván adni, többoldalú megközelítés, többoldalú látásmód lehetőségeit igyekszik a műsroszerkezetben, a műsorpolitikában biztosítani.

Utaltam már rá egyszer, hogy tisztázó folyamatban jogi szabályozás kell, itt nagyon erősen a Berecz elvtárs szóbelijében elmondott mondatokat húzom alá, azokkal értek egyet. Valóban legyen tétje jogi szabályozás oldaláról is a nyilvánosságban való jelenlétnek, ezen belül a sajtóban való jelenlétnek is. Ez a felelősséget, a szankciókat is jelenti.

Saját véleményem az, hogy ezeket a nagyhatású nemzeti¹⁶ eszközöket nem kell feldarabolni. Készülve az ülésre, rendkívül aprólékosan átnéztem az összes elérhető nemzetközi adatot, munkatársaimmal begyűjtöttük, hogy hol, hogyan néz ez ki.

Vegyes a kép. A nemzeti¹⁷ eszközök többsége nincs feldarabolva, kivéve a többpárti rendszerek választási időszakait, ahol nagyon precízen kimért, úgy mondják ezt egész lakonikusan, hogy fizetett műsoridő, amit persze egy központi büdzsé fizet, felosztásától eltekintve, nem nagyon darabolják fel az intézményt. Van olyan is, tehát a kisebbségi modellben van olyan is, ahol feldarabolta az intézmény, azt kell mondani, hogy a szakma óriási többsége megegyezik abban, hogy vizsgálva ezek műsorait, [vizsgálva] ezek tevékenységét, az állampolgár számára egy rendkívül unalmas és idegesítő műsorszerkezetet tudnak csak továbbítani. Én ezért vagyok ellene a feldarabolásnak.

Ellene vagyok, mert az információadáson, a politikai információn túl szerintem ezeknek az eszközöknek elidegeníthetetlen és hangsúlyos feladata az értékközvetítés, nem szeretem alkalmazni, mert defenzív a fogalom, de manapság sokszor meg kell mondani őszintén, hogy már csak az értékörzés. Na most ez egy feldarabolt intézményben nem megy. Amúgy is az értékközvetítés és értékörzés nagyon komoly kihívásnak van kitéve, ma elsősorban a zaklatott politikai viszonyok jelentenek kihívást az értékközvetítés számára, másodsorban — bár ez nem rangsor — a gazdasági nehézségek, a kommercializálódás is kikezdi az értékközvetítés lehetőségét. Tehát, hogy helytálljunk, óriási erőfeszítések kellenek, és ez egy mindenképpen a politikai viszonyokat tükröző, de egységes koncepciójú irányításban lehetséges. Ezért vagyok én a feldarabolás ellen.

Másik oldalról szeretném elmondani, hogy néz ki a szakma belülről. Erre Ormos elvtársnő tett utalásokat, nem szeretném őt ismételni. Én úgy fogalmaztam magamnak a vázlatomban, hogy itt két komoly változás történt. Az egyik, abszolút prioritást kapott a kommunikációban az első közlés. Az lett mindennél fontosabb, hogy egy adott eszköz közöljön elsőnek egy információt. Most ez a fajta törekvés egy szakmai és etikai csapdába esett, mert korábban egy lényegesen lassúbb, az első közlés prioritására nem törekvő, fontos híreket sokszor két nap múlva, egy hét múlva továbbító tömegkommunikációnál a szakmai hiányosságok és az etikai gondok nem jelentek meg olyan élesen. Minden tíz kézen ment keresztül, nem élőben, a szerkesztő felelősségéből. Tehát az első közlés prioritása, ez marad szerintem a tömegkommunikációban, ezt elértük, ez jó, hogy így van, ehhez szakmailag és etikailag fel kell nőni az újságíró társadalomnak.

A másik dolog: az első közlés prioritása magával hozta azt a jelenséget, hogy eltolódott a tematika. Más dolog a napi dolgokat elsőként közölni, és más dolog évtizedek óta, vagy régen ki nem mondott dolgokat elsőként közölni. Átmeneti jelenségként ez a második prioritás is megjelent, hogy a régen ki nem mondott dolgokat elsőnek mondjuk meg. Itt is jelentkeznek a szakmai és etikai hibák, ugyanúgy, mint általában az első közlés prioritásánál. Szerintem átmeneti jelenség, magam nem szeretnék például ebbe belenyugodni a napi munkában, de némi nyugalmat ad nekem az, hogy egyszer ennek vége lesz, egyszer az ilyen fajta prioritásokra nem lesz szükség. Mert mindent el fogunk mondani, amit még nem mondtunk el, de el kellene mondani. És akkor megint egy szakmai és etikai szempont-rendszer másként tud érvényesülni. Még egyszer hangsúlyozom, a mai napi felelősség alól én egyikünket sem menteném fel ebben, de látni kell, hogy egy lökéshullámmal állunk szemben, ami szinte a lábáról söpri le a felelős szerkesztőket, a felelős műhelyvezetőket.

A másik dolog — ezt is érintette Ormos elvtársnő — a stílus. Általánossá lett — ez világtendencia, kicsit későn jött be hozzánk — a rámenősség, az agresszivitás.

Valószínű, hogy ebből meg fog maradni a rámenősség, tudomásul kell venni, hogy csakúgy, mint számos más hivatás, az újságíró hivatás is tipikus embereket termel ki, és ez a típus nem kellemes embertípus, keres, vájkálódik, kutat, zaklatott az egyéni életében is, nem szégyellem kimondani, nagyon sokszor heves, zaklatott magánéletet is él. Tehát ez egy olyan típus, vagy többségében olyan típus, amelynél ez a stílus hosszú ideig érvényben lesz. Nem hiszem, hogy ez ellen direkt küzdelmet kellene folytatni, [ez ellen szintén] szakmai és etikai jellegű küzdelmet kell folytatni, elsősorban a szakma belülről tarthatja megfelelő, a társadalom számára elfogadható korlátok között a stílust.

Ehhez arra van szükség, hogy az újságíró társadalommal az MSZMP is lényegesen többet törődjön, mint a legutóbbi időben, úgy is merek fogalmazni, hogy építse újra kapcsolatait az újságíró társadalommal. Ennek három lépcsőfokát jelöltem meg. Az egyik: a már itt elhangzott képzés. Erre ösztökélni kellene a kormányzatot, hogy valóban valósítsa meg az újságíró-képzést, mert a szakmai gondok nagy többsége csak akkor fog megoldódni, ha a kiválasztás, tehát a pályára kerülés és a képzés is megfelelő állami standardok és megfelelő minőségi garanciák alapján történik.

A másik: a beavatottság, ez elsősorban politikai munkát igényel. A harmadik: az újságíró társadalom gondjainak a figyelése, az irántuk való érzékenység állandó fenntartása. Ebben azt hiszem sokat romlott munkánk az elmúlt két-három évben. Negyedikként azt említeném meg, hogy nagyon fontos ezeknek a szakmai szerveződéseknek egy mai, vagy inkább holnapi magyar társadalomba való megfelelő rendű, rangú beillesztése. Ezt velük együtt végig kell gondolni, a folyamatot segíteni kell.

Csak két mondatot szentelek annak, hogy a sajtó infrastruktúrája általában, a nyomtatott és elektronikus sajtónak egyaránt, katasztrofálisan rossz helyzetben van. Tudom azt, és hangsúlyozom, hogy vannak sajtó teendőik, újra kell gondolni ezen a területen is, mint sok más helyen a szerkesztőségek belső munkáját, a TV, MTI, Rádió belső munkáját, más szervezeti formákban, a költségek másfajta fontossági sorrendjével, másfajta személyi felelősséggel kell az anyagiakkal dolgozni az elkövetkezendőkben.

De felelősséggel kijelentem, hogy bármilyen belső munkálkodás kevés, ezzel nem tudunk a világtendenciák középmezőnyéhez sem felzárkózni. Tehát én ezeket a belső ténykedéseket elengedhetetlennek és elsőnek tartom, de áldozni kell erre, bármilyen fajta politikai gyakorlatot is folytatunk az elkövetkezendőkben.

Befejezésül: miközben a sajtóval kapcsolatos munkánkban aktív jelenlét, mindennapos vita, az átmeneti jelenségekkel éles átmeneti harc is [sic!], hangsúlyozom, a tömegkommunikációval szemben türelem és tolerancia is kell, és az a mindenkori distinkció, hogy mi az, ami a sajtó ügye, és mi az, ami a sajtó hibája, és mi az, ami csak a sajtóban jelenik meg, de nem a sajtó ügye, és nem a sajtó hibája. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Glanz elvtársnő, utána pedig Gyuricza László elvtárs.

GLANZ LÁSZLÓNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! A májusi értekezlet óta eltelt időszak eseményei arról is tanúskodnak, hogy a politikai intézményrendszer demokratizálásának nélkülözhetetlen feltétele a politikai nyilvánosság és a tájékoztatás reformja. E téren sok minden történt, pozitív és negatív előjellel egyaránt. Ez utóbbi miatt a mai KB-ülést is nagy várakozás előzte meg.

Nagyon egyetértek a javaslat 3. pontjában tett megállapítással, idézem: „A felgyorsult belpolitikai események hatására a társadalom rétegeiben növekvő a közéleti aktivitás, bár nem csekély azok száma sem, akiket a tájékozódás, véleményformálás nehézségei inkább a tartózkodásra, visszahúzódnásra ösztönöznek.”

Sajnos elég sok helyen hallani olyan megnyilatkozást, hogy már a Rádiót, a TV-t sem kapcsolom be, mert másról sem beszél, mint alakuló pártokról, szervezetekről, melyeknek se szeri, se száma, egyszerűen követni sem lehet már őket — mondják. Hogy a sajtó egyfajta pártatlan vélemény-pluralizmust tükröz, mely a mind szélsőségesebb politikai vélemény nyilvános megjelenésében is kifejeződik, bizonyítja többek között a Nők Lapja március 15-éről szóló megemlékezése, „Büszke Magyarország” címmel, ahol a fotók [csak] az alternatív szervezetek transzparenseit örökítették meg, és nem is a legszerényebb feliratokkal.

Itt említhetném meg a Rádió vasárnap reggeli műsorait is. Igaz az a megállapítás, hogy a nyilvánosság különböző fórumai gyakran nem a valóságnak megfelelően tükrözik a társadalomban meglévő érdekkülönbségeket, és ez nem segíti a társadalmi megegyezést. Példa volt erre a Hét március 19-i adásában, melyet az érintettek reklamálására maguk helyesbítettek.

Valós megállapítás az is, hogy több, a szerveződés kezdetén tartó csoport és szervezet az egyes tájékoztatási eszközökön keresztül szerepénél, befolyásánál szélesebb nyilvánosságot teremt nézeti terjesztésére, tömegbázisa növelésére. Ennek bizonyosságáról egy esti egyetemi osztálytalálkozóval való találkozáson is szó esett, nevezetesen arról, hogy az SZDSZ országos értekezlete előnapján, a Tv Híradó ezzel kezdte adását, az értekezletet követő hétfőn reggel a Kossuth Rádió híreiben erről hallhatunk elsőként.

Igen sokan kifogásolják, amit az anyag is megfogalmaz, hogy a politikai-gazdasági rendszer közvetlen vagy közvetett bírálói mellett nem kapnak azonos nyilvánosságot azok, akik nem élezni akarják a társadalmi konfliktusokat, hanem a feszültségek enyhítésén, a konfliktusok oldásán, a nemzeti összefogáson fáradoznak.

Az elmúlt héten a munkásörök egyik baráti körébe hívtak meg, ahol a sajtóról is szó esett, és nem kis nyomatékkal kérték, továbbítsam azon kérdésüket, miért nincs egy politikai vonal a sajtóban, amely hangot adna a megújulni kész, de a párt eddigi eredményeit féltő párttagok véleményének is, miért fogadjuk el válasz nélkül a támadásokat, miért nem tudjuk megvédeni álláspontunkat? Éppen ezért örömmel hallottam a szóbeli beszámolóban, hogy pártunk politikai befolyását erősíteni kívánja az átmeneti állapotban. Nem magányos harcosokra, hanem harcos pártra van szükség. Hajdú elvtárs beszélt erről a harcról, illetve ennek fontosságáról.

Támogatom azt a követelmény-támasztást, amit a 6. oldal 5. pontjának 2. bekezdése idéz, hogy a párt fontosnak és szükségesnek tartja a valóságos tényeken és összefüggéseken alapuló társadalmi kép kialakítását, közelmúltunk és jelenünk objektív feltárását.

A nyilvánosság funkciói mindkét oldalának érvényesülését fontosnak tartom, de kiemelném annak fontosságát, hogy a nyilvánosság fórumai eszközül kell, hogy szolgáljanak az állam és más hatalmi, politikai intézmények számára ahhoz, hogy szándékaikról, döntéseik indítékáról tájékoztassák a közvéleményt, s a politikai küzdőtéren ily módon a támogatás, a cselekvő együttműködés megszerzésére törekedjenek addig is, míg a tömegtájékoztatás új jogi feltételrendszere és annak intézményei kialakulnak.

Helyeslem azt az elhatározást, miszerint nem fogadható el, hogy az ízléstelenség, az olcsó népszerűség uralkodóvá váljon a tömegtájékoztatásban. Nem volt módomban meghallgatni az Országgyűlés volt elnökéről¹⁸ készült rádiókabarét, de elég volt meghallgatni a bejátszást. Az ízléstelenség enyhe kifejezésként lenne használható.

A véleménynyilvánítás szabadságáról és a sajtószabadságról szóló új törvény megalkotásánál a jogelvek közül nagyon fontosnak tartom a hallgattassék meg a másik fél is elvét, de a hitelrontás útján okozott erkölcsi kárért való anyagi felelősség kérdését is, mert az utóbbi időben bizony nem egyszer úgy tűnik, hogy a kibicnek semmi sem drága. Itt azokra a képzetlen riporterekre, újságírókra gondolok, akikről Ormos elvtársnő beszélt.

Az előzetes irányelvekben a 9. oldalon¹⁹ szerepel ez az idézet: „A törvény tegye lehetővé, hogy bárki alakíthasson időszaki lapot.” Ennek kimondásakor azonban számolni kell a finanszírozók esetleges eltérő érdekeivel és ideológiai értékvalasztásaival is.

A párt sajtópolitikájának elveiről és a pártsajtó fejlesztéséről szóló javaslat a Népszabadság mint az MSZMP központi lapjára váró megújítási elvárásairól is fogalmaz. Ezzel kapcsolatban szeretnék utalni az MSZMP Vas Megyei Bizottsága legutóbbi információs jelentésére, melyben az alábbi értékelés olvasható: az olvasók elismeréssel fogadták a megújuló Népszabadság újabb példányait, amely nagyobb teret ad a pártonkívüli véleményeknek is, és így erősödött napilap jellege. Olvasótáborának megtartásához a korszerűsítést fontosnak tartják. Ezzel úgy érzem szinkronban van az, amit Berecz elvtárs az elvárásokról mondott. A két javaslatot elfogadom, és elfogadásra javaslom.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Gyuricza László elvtárs, utána Pozsgay elvtárs következik.

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az előterjesztés egyik mondata így hangzik: a lapalapítók egyelőre nem tudtak, esetenként nem voltak képesek igazodni az új tájékoztatási helyzethez, s nem érvényesül eléggé elvi, politikai irányító, orientáló szerepük.

Ezzel a mondattal maximálisan egyetértek, ezt támasztotta alá Berecz elvtárs szóbeli kiegészítése is, és a hozzászólások is ezt tükrözik. Nyilvánvaló, ezen a helyzeten kell változtatnunk valamiképpen, mert az is megfogalmazódott, hogy a nyilvánosság több, mint sajtó, társadalmi ügy és szerepe a mai életben óriási. Joggal és okkal minősítjük a mai helyzetet átmenetinek, de az átmenetiség nem egy olyan kategória, amelyben ne lehetne bizonyos törvényszerűségeket alkalmazni vagy felfedezni. Ebben az átmenetben viszont a mai körülmények között rendkívül sok a bizonytalanság. Esetenként — talán erős a kifejezés, [de megreszkírozom] — káosz-jelenségek is felfedezhetők. Magam úgy vélem, hogy a sajtó a mai helyzetben, éppen az előbbi megállapításból kifolyólag vagy azzal összhangban túlzottan is önállósította magát, öntörvényei szerint működik, és ezen belül elsősorban nem a társadalom, hanem az önmaga helyzetét tükrözi, belső ellentmondásait, a belső megújulás nehézségeit.

Ehhez hozzájárul még egy olyan tényező is, ami a tájékoztatási törvénytervezetet bemutató előterjesztésben szerepel, hogy a tömegtájékoztatási intézmények államigazgatási felügyelete lényegében megszűnt. Ez utóbbit — megmondom őszintén — nagyon nehezen tudom tudomásul venni, hogy miért kellett ennek bekövetkeznie.

Az anyag foglalkozik a lapalapítók és a szerkesztőségek viszonyával, megállapítja, hogy a lapalapítók és a szerkesztőségek közötti viszonyt rendezni kell, ez az egyik nagyon lényeges megállapítás, egyetértek vele.

A másik az, hogy a lapalapítók vállalják fel teljes felelősséggel tevékenységüket, hogy ők a lapalapítók, mert ez pillanatnyilag nem mindenkor tükröződik az egyes sajtótermékekben. A következő tétel, hogy a sajtó működésének szabályozását nem lehet kizárólag piaci törvényekre bízni, de nem is lehet a piac nélkül a sajtó megjelentetését és a sajtómunkát elképzelni.

Ezen összefüggések keretében vizsgálnám a megyei lapok helyzetét, amellyel Berecz elvtárs részletesen foglalkozott szóbeli előterjesztésében. Meglehetősen nagy a bizonytalanság, ugyanakkor azt is elmondanám, hogy tisztázódási folyamatok indultak meg, hogy kié ez a lap, milyen célokat szolgál, néplap-e vagy pártlap, ezekben megerősítésekre van szükségünk a jövőben. A magam véleményét mondanám most el ebben a kérdésben.

Nyilvánvalóan a megyékben is abból indulunk ki, hogy másnak is lehet lapja. Nemcsak országos szinten lehet alternatív szervezeteknek és más szerveződéseknek lapja, hanem a megyékben is. Ez azt is jelenti természetesen, hogy a megyei lapok, amelyek eddig a kizárólagosság jegyében működtek, fel fognak lazulni és sokan el is fognak távozni, esetleg értékes erők is a megyei lapoktól. Ettől függetlenül ezt az elvet kell vallani.

A másik tétel, amit ehhez rendelnék, hogy ennek a politikai lapnak a megyei pártbizottság lapjának kell lennie. Ez kicsit másként hangzik, és más tartalmat is takar, mint az a megfogalmazás, amit Berecz elvtárs használt, hogy a megyei lapok az MSZMP megyei lapjai. Viszont elhatárolnám mindenképpen magunkat attól, amikor azt mondjuk, hogy ez a lap a megyei pártbizottság lapja, akkor ez az apparátus lapja, vagy az első titkár lapja, vagy netalán pártközlöny. Szó sincs erről, messzemenően egyetértve azzal a megállapítással is, hogy ennél a lapnál dolgozhatnak természetesen pártunkon kívüli újságírók is, akik a lap törekvéseit el tudják fogadni és magukénak vallják.

Mindebből, amit elmondtam, adódik, hogy a teljes gazdasági és munkajogi irányítási jogkört le kell telepíteni a megyei pártbizottságokhoz, ezen belül természetesen a szerkesztőségek önállóan dolgozhatnak.

A jelentés, az írásos jelentés valamiféle kettős irányítást sugall. Ettől a kettős irányítástól nagyon óvnám magunkat, és nem tudok egyetérteni azzal a megállapítással, hogy ha kizárólag a megyei pártbizottságok irányítják a lapot, akkor ebben az országban ahány megye, annyiféle pártlap lesz. Ez a valóságnak nem felel meg. Eszembe jut az 1970-es évek eleje, amikor is a vállalatoknál megszűnt az a szabály, hogy szervezeti szabályzatukat a minisztérium hagyja jóvá. Addig a minisztérium hagyta jóvá, ez egyedül azt hiszem még az egészségügyben van ma Magyarországon így, de az állami vállalatoknál megszűnt akkor. Az ellenérv akkor is az volt, hogy annyira kusza szervezetek jönnek létre, hogy nem lehet majd eligazodni, és nem így történt a valóságban, hanem a vállalatok közel azonos szervezetet építettek ki önállóan. Miért? Mert világos volt, hogy mi a feladatuk és mit akarnak csinálni. Ha a célok világosak és azokban egység van, akkor a tartalmak is hozzárendelődnek és azokban egység lesz törvényszerűen. A minőségi jegyekben lesz különbözőség, a tehetségben és a szervezőképességben.

A másik kérdés a gazdaságosság és a piaci kérdések. Ma a megyében is a kiadványok rendszerével kell számolni, és nem egy lapban kell gondolkodni. Ez a helyzet

a vezetésnek egy egész más fölfogását teszi szükségessé. Felvetnék néhány gondolatot csupán azért, hogy el lehessen gondolkodni, milyen irányban volna célszerű lépni.

Célszerű volna megvizsgálni az igazgató, a kiadóvállalat igazgatói és főszerkesztői funkció egybevonását és egységes felfogás szerinti kezelését, és ezt az igazgató-főszerkesztőt a szakhelyettesek skálája vehetné körül a szükségleteknek megfelelően.

Változna ennek az igazgató-főszerkesztőnek a társadalmi státusza is, az én megítélésem szerint pártbizottsági titkári rangban kell tevékenykednie és úgy kell részt vennie a pártbizottság munkájában, nem pedig a mai módon, amikor a sajtót az ideológiai titkár irányítja és látja el az irányítást mint reszortfeladatot. Úgy gondolom, hogy ez a felfogás összhangban van azokkal a célokkal, amiket a párt maga elé tűzött. Ha választási párt akar lenni és versenyben akar maradni, akkor a jövőben elsősorban az újságírók lesznek az apparátus tagjai, és e szerint fognak tevékenykedni. Ezekre a törekvésekre megvan a fogadókészség, szabad utat kell adni e vonatkozásban a megyei pártbizottságoknak, hogy megszűnjön a bizonytalanság a megyei lapok körül.

Arra kell vigyázni, hogy az alternatív szervezetek ne a megyei lapok megszerzéséért küzdjenek, hanem hozzák létre párhuzamos saját lapjukat, teremtsék versenyhelyzet, ebben lehet nyerni, lehet veszíteni, rajtuk múlik, képességeinken. Berecz elvtárs említette, hogy a megyei lapok helyzete a Politikai Bizottság elé kerül. Mindenképpen javasolnám, hogy mielőtt odakerül, megyei első titkári értekezleten kerüljön megtárgyalásra.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: köszönöm szépen. Mielőtt átadnám a szót Pozsgay elvtársnak, szeretném Önöknek elmondani, hogy ez a nagy futkosás, ami itt történik, hogy miniszterelnökünk és belügyminiszterünk közlekedik ki és be és információkat hord, egy elég szomorú, tragikus, de úgy tűnik, nem politikai tartalmú eseménnyel függ össze.

Budapest—Prága—Amszterdam légi járatunk egyik gépét két fegyveres terrorista Prágában eltérítette, 11 utassal repül most a gép Barcelonába, vagy afelé valahova, ez a céljuk a terroristáknak. A csehszlovák és a spanyol illetékes szervek most dolgoznak, hogy a problémát megoldják, rövidesen egy rövid információ jelenik meg a rádióban és a sajtóban erről.

Ezek után átadom a szót Pozsgay elvtársnak. Utána Bereczky Gyula elvtárs következik.

POZSGAY IMRE elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Eszembe jut, hogy pár évvel ezelőtt ezzel a hírrel vajon hogyan bántunk volna, és hányféle egyeztetés után került volna nyilvánosságra.

Visszatérve tárgyunkhoz, az előterjesztett dokumentumokkal és az előadói beszéddel egyetérték. Mivel e dokumentumok kimunkálásában, az együttgondolkodásban is részt vehettem, ezért csak néhány nehézkes összefüggésre szeretném a Központi Bizottság figyelmét felhívni, hivatásomból eredően, főként az állami munka és a nyilvánosság kapcsolatáról szólni.

Előbb azért én is hadd mondjak valamit a nyilvánosság természetéről, szerkezetéről, egyetértve azzal, amit erről a dokumentum-tervezetek is mondanak.

Itt is kétféle modell van. Az egyik modell abból a feltételezésből indul ki, hogy van egy alapvető vezérlő elme és eszme, ennek egy hordozó szervezete és központ-

ja, amelyik pontosan tudatában van a nép és a társadalom szükségleteinek, és ennek megfelelően az a valóság és az a nyilvánosság, amely ebből a belátásból fakad. Végső soron nem csoda, hogy egyfajta bürokratikus kezeléssig megy el a dolog, hiszen a bürokrata természetrajzához hozzátartozik az a valóság, ami az ő kezelési tárgya. Azon túli valóság veszedelmeket hordoz, veszélyeket rejt, elsősorban a nép részéről az ösztönösség gyanúját és a félrevezethetőség állapotát tartja fenn, s így a sajtónak, nyilvánosságnak, s a nyilvánosságra tartozó minden ellenőrzött eszköznek egyetlen igazán komoly küldetése van, egyfajta aufklérista, felvilágosító, pedagógiai feladatot teljesíteni, s az ettől eltérő magatartásokat szankcionálni. Most csak igazán nagyon vázlatosan akartam összefoglalni azt a nyilvánosság felfogást, amelytől el kell szakadnunk, afelé tartani, amit ez a koncepció megfogalmazott, s ez legalább olyan fájdalokkal jár, mint a tulajdonviszonyokat átalakítani, mint a gazdasági szerkezetváltást és más, embert megviselő, megterhelő lelki feladatot elvégezni. Ezért úgy vélem, nem fogjuk ma itt minden dolgunk megoldani ezzel kapcsolatban. Töprengés és begyakorlás, betanulási időszak következik. Súlyosbítja a helyzetünket, ám — ha alapvető politikai irányunkat, amelyet május után majd a februári központi bizottsági ülés után továbbfejlesztve elhatároztunk, figyelembe vesszük, akkor ennek logikájából következik, hogy ezt a koncepciót, ezt a nyilvánosság-koncepciót vallhatjuk csak magunkénak, amely egybevág az európai politikai kultúrával, együtt van a jogállamiság eszméjével és a sajtószabadság elvével. Ha ennek a konzekvenciáit vesszük számításba, és erre építjük fel gondolkodásunkat, koncepciónkat, akkor ez esetben ezeket a fájdalmas tapasztalatokat nem kerülhetjük el. Csak ezt akartam ezzel kapcsolatban mondani, és még gyakran leszünk a felzúdulás és az eseti háborgás állapotában, mire megszokjuk azt a gondolatot, amire Ormos Mária és mások is utaltak, hogy tudniillik meg kell harcolnunk a nyilvánosságért és a nyilvánosságban elfoglalt helyünket ki kell újra fészkelni magunknak.

A párt nincs rossz helyzetben ebben a tekintetben. Tessék megnézni azt a mellékletet, amely a pártsajtót és annak egész eszközállományát föl sorolja. Pillanatnyilag nincs rivális szervezet, amely megközelítőleg is hasonló eszközökkel rendelkezne ebben az országban. Tehát nincs okunk, ha ezekkel az eszközökkel megtanulunk bánni, nincs okunk meghátrálni ebben a kérdésben. Ez az egyik dolog, amit szerettem volna itt elmondani.

Ami most már az államot és a kormányt illeti, s benne az államigazgatási helyzetre utaló passzusokat, itt többféle dologról van szó. Először is más az állam szerepe ebben, más a kormányé és más bizonyos igazgatási szervezeteké. Az állam bizonyos értelemben ellenőrzés alatt áll a sajtó és a nyilvánosság által. Ez derült ki az itt előadott gondolatokból is. Tehát ne éljük bele magunkat abba a gondolatrendszerbe, hogy az állam ellenőrzi a sajtót, a rádiót, a televíziót, meg mindenféle nyilvánossági eszközt, mert egy fordított viszony is fönnáll. Az állam az alkotmányosság, a sajtótörvény betartásában ellenőrzi a sajtót, a tömegkommunikációs eszközöket, miközben ezek az állampolgár nevében ellenőrzik az államot, hogy az ne elidegenedett közhatalomként nehezedjen rá, hanem neki szolgáló intézményként működjön. Ezt a feladatot is ugyanazok a kényelmetlenségek jellemzik, amikről az előbb már beszéltem. Itt már engem megróttak ebben a teremben, mert Marxot idéztem, nem szalonképes szerző mostanában, de azért mégis a gothai program kritikájának azt a ronggyá idézett gondolatát még hadd mondjam el egyszer, amely úgy szól — éppen az államról és az elkülönült közhatalomról beszélve —, hogy

ahol az állam szabad, ott az állampolgár nem lehet szabad. Egy szociális államot csak úgy rendezhetünk be — mondja Marx —, amely mindenben a népnek alárendelten működik, ennek a logikája szintén kell, hogy a nyilvánosságban érvényesüljön. Ha pedig ez így igaz, akkor ez azt jelenti, hogy az állam megbízatásként teljesíti az alkotmány alapján és a sajtótörvény alapján azt a tényt, hogy nem élnek-e vissza a sajtószabadsággal, s ezt bírói úton, ügyészi úton érvényesíti.

Mitől van zavarban az államigazgatás? Attól, hogy — nem tőlem hallja a tisztelt Központi Bizottság először, de újra ki kell mondani — ennek az államigazgatásnak valóságos sajtóirányítási és sajtó tevékenységi szerepe nem volt, könyvelője, adminisztrátora volt annak a sajtóirányítási szisztémának, amellyel éppen most kívánunk szakítani. Ebből a pozícióból el kellett mozdulnia, de nem lépett be abba a szakaszba, ahol valódi feladatait teljesítheti, és itt valóban a kormány és a rábízott eszközök használatáról kell valamit mondani.

A kormányra négy tömegkommunikációs eszköz tartozik. A többi nem a kormány intézménye. Ez a négy a Magyar Távirati Iroda, a Magyar Televízió, a Magyar Rádió és a kormány saját lapja, a Magyar Hírlap. Ezek a kormányzat közvetlen orgánumai. Ezen belül ugye háromról úgy is beszélnek — miként itt is elhangzott —, hogy azok egyszersmind nemzeti intézmények is. [Ezek a Magyar Távirati Iroda, a Rádió és a Televízió.] Ennek az értelmezésén tovább kell dolgozunk, gondolkodunk. Egy valamit azonban azt hiszem, már most is a nézők, hallgatók, olvasók kezdenek megszokni, hogy az nem mindenben a kormány álláspontja, amely ezekben a közlési eszközökben megjelenik. A kormány álláspontjának folyamatként és irányzatként kell érvényesülnie ezekben a szervezetekben, s a közvélemény, a nép akkor hagyja ezeket jóvá, ha a kormányt magát legitimnek tekinti, mint ahogy itt a beszámoló is erről szólt.

Most, hogy részt vehettem az Olasz Kommunista Párt kongresszusán, közvetlenül tapasztalatot szerezhettem arról, hogy az olasz állami rádió és állami televízió miként bánik azzal a ténnyel, hogy a kommunista párt XVIII. kongresszusát tartják²⁰. A kormány felügyelete alatt lévő állami rádió és állami televízió öt napon keresztül minden hírciklusban és híradóban első hírként és részletes beszámolóban foglalkozott az Olasz Kommunista Párt kongresszusával, egy pillanatra sem rendülve meg attól a gondolattól, hogy netán ez a Keresztény Demokrata Párt kormányzati bukásához fog vezetni, mert közben ugyanez az intézmény garantálni tudta, hogy a saját kormányálláspontja is megjelenjen ebben a folyamatban.

Ezt kell valami módon a magyar tömegközlelési rendszerben elérni, és ennek egy megfelelő állami irányítási formáját kidolgozni úgy, hogy tárgyyszerű, hiteles intézmények legyenek, ugyanakkor a mindenkori, nép által választott legitim kormány irányzatát képviseljék. Én ebben látom a gyakorlati kivitelezési lehetőséget.

Végül a közszereplők, itt is utalva Ormos Mária elvtársnő és mások észrevételeire. Kérem, úgy nem lehet meggyőző szerepet vállalni egy társadalomban, ha a meggyőzésre hivatott személyek egy bürokratikus függési rendszer részei és jobban vacog a foguk és félnek attól, hogy ők maguk hibát követnek el és bajuk támad, semmint attól, hogy nem tudják meggyőzni azt a közönséget, amelyikhez szólnak. Ezt a viszonyt, és ezt a helyzetet meg kell változtatni, a kockázataival együtt tudomásul venni, mert ha ezeket a kockázatokat a közszereplők nem vállalják, önként adtuk át a terepet azoknak a versenytársaknak, akik természetesen nem ilyen szorongásokkal fognak részt venni a nyilvánosság eszközeinek alkalmazásában.

Végül mindehhez tartozóan és ezzel összefüggésben még egyszer a párt-sajtó és a

párt eszközeinek erejére utalva, már csak egyetlenegy klasszikus gondolattal, idézettel emlékeztetve magunkat arra, hogy ezeket is úgy kell irányítani és a párt irányvonalának eszközeiként a nagy nyilvánosságban használni, hogy közben ezek önálló markáns, és önbecsülésre alkalmas műhelyek lehessenek, amelyek maguk is ellenőrzik a párt szervezeti életét, és erre akartam mondani azt az engelsi gondolatot, hogy „ahol nincs a pártvezetőségtől is független pártsajtó, ott a pártdemokráciának kevés az esélye”. Ez is beletartozik mondjuk a nyilvánosságról szóló politikai tapasztalatba, s ebbe a polemikus helyzetbe illik bele azt hiszem az a vállalkozásunk, amellyel most első nagyobb nekirugaszkodással a Központi Bizottság koncepcióit törekszik megteremteni a sajtószabadságra, sajtótörvényre, és nyilvánosságra. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen, Bereczky Gyula elvtárs következik, utána Molnár Magda elvtársnő.

BERECZKY GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény irányelveiről kívánok szólni, felhasználva az alkalmat arra, hogy a Magyar Televízióról és a magyarországi televíziózásról is beszéljek. Ez utóbbi nem azt jelenti, hogy helyzetemmel vissza kívánok élni, hanem azt, hogy végre ezen a rendkívül fontos politikai fórumon itt az ideje, hogy a honi televíziózásról, a valóságos tényeknek megfelelő igaz, nem szépített mondatok is elhangozzanak.

A politikai nyilvánosság egy párt életében nem lehet taktikai kérdés, nem lehet egy bizonyos nehéz időszak feszültséglevezető módszere. Minden politikai mozgalom, mely ad magára, tudatosan vállalja a nyíltságot és a nyilvánosságot, mert stratégiai érdeke, hogy tagsága, a politikájával szimpatizálók értsék és tudják, mi a célja és mi a programja. A valóságos nyilvánosság nem tűri a manipuláltságot, de nem nélkülözheti a szakszerűséget. A valóságos nyilvánosság beavat és megnyer, a manipulált és a szakszerűtlen lelepleződik, és beláthatatlan politikai gondokat és bajokat okoz.

Az előtünk lévő írásos előterjesztés így fogalmaz: a fordulatot az MSZMP kezdeményezte, annak gyakorlati elismerésével, hogy a politikai intézményrendszer demokratizálásának nélkülözhetetlen feltétele a politikai nyilvánosság és a tájékoztatás reformja. Igaz, elismerem, mi kezdeményeztük, de azt hiszem, abban is van igazság, hogy kényszer hatására cselekedtünk. A változó élet kényszerítette pártunk vezetésére azt, hogy a politika természetes részévé váljék a nyilvánosság, éppen annak érdekében, hogy elfogadtassuk a politikát demokratikus eszközökkel, a politika része legyen a párbeszéd és ennek higgyünk elsősorban, nem a vörös farkas [sic!] vezércikkeknek vagy a rossz broszúráknak.

A régi módszerek élnek-e még? Ünnepi alkalmakkor előkerülnek-e a régi beszédvázlatok, vagy másképpen kérdezem, elértük-e, hogy önálló gondolatok kapjanak elsősorban nyilvánosságot? Nem, itt azt hiszem még nem tartunk, elég sok taggyűlésen, pártbizottsági ülésen veszek részt az utóbbi hónapokban és gyakran azt tapasztalom, hogy az alapszervezetekben, mintha más nyelven beszélnének, mint kint az utcán, otthon, vagy a társaságban.

A nyilvánosság tehát a politikai munka kiemelkedően fontos tartozéka, építőeleme, alapja és kötőszöve. Nyilvánosság nélkül egy szűk csoport élhet, de egy tömegpárt nem létezhet. Ha változott tehát életünk, pártunk munkastílusa, ez azért van, mert változott, életteret nyert a nyilvánosság, milliók értenek meg bennünket

jobban és hiszem, hogy ezek tábora az elkövetkezendő időben bővül. A nyilvánosság megléte fegyelmel, emberi és politikai magatartást helyes irányban befolyásol és formál, a nyilvánosság tiszta levegőt ad.

A párton belüli nyíltság és nyilvánosság hathatós fejlesztése nélkül azt hiszem érdemlegesen nem tudjuk az alapszervezeti munkát javítani. Lehet, hogy még nem vagyunk a 24. órában, de sok időnk nincs. A területi alapszervezetek lázadoznak, kikérik maguknak, hogy nincs megfelelő információjuk bizonyos kérdésekről. Ez ezzel van összefüggésben, hogy a nyilvánosságot és a sajtónyilvánosságot ma már nem lehet összemosni és összekeverni. Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy az emberek kérdezzenek és visszakérdezzenek. Ezért kinkeserves dolog a nyilvánosság. Sok munkát igényel, nélküle lehet élni, de nem érdemes újra felvállalni azt a megrázkódtatásszerű konfliktust, ami ennek hiányával együtt jár.

Visszatérve az elmúlt tíz hónap tapasztalataira, az Országos Pártértekezlet óta egyértelművé vált, hogy a viták nagyobb nyilvánossága láthatóbbá tette a párton belüli eltérő felfogásokat, véleményeket, beleértve a nyilvánossággal kapcsolatos nézeteket is. Ez így igaz, s valljuk meg, ezen a felismerésen túl nem kevés gondot okoz még ma is egy-egy [határozat vagy egy-egy] vezetői megnyilatkozás, vagy egy határozat értelmezése. Persze csoda lenne, ha a hosszú évtizedeken keresztül kialakult deklaratív stílusból nemcsak a kibocsátó, nemcsak a közvetítő, hanem a befogadó is képes lenne gyorsan átváltani, úgy élni a nyilvánosság teremtette új politikai gyakorlattal és módszerrel, mintha ezt tanulta volna az iskolában, vagy ezt tanulta volna a szemináriumon.

A nyilvánosságról, véleményem szerint, nemcsak mint a politika elidegeníthetetlen részéről kell szólni, hanem arról is, hogy mérhetetlenül nagy felelősséggel tartozik mindenki, aki él vagy visszaél a nyilvánosság erejével, aki azt önös céljaira és nem az emberek szolgálatára kívánja felhasználni.

Egyetértek az előterjesztés azon részével, hogy vannak, akiket a tájékozódás, véleményformálás nehézségei inkább a tartózkodásra, visszahúzódnásra ösztönöznek. Őket valahogyan fel kellene szabadítani, felszabadítani olyan értelemben, hogy merjenek vitatkozni, ha kell a sajtó nyilvánossága előtt is, de nem indulatok alapján, hanem észérvek alapján. Eljutottam a tárgyalat anyag egyik legfontosabb részéhez, a sajtóhoz.

A nyilvánosságról — ha jól emlékszem — egyszer már idéztem Lukács Györgyöt, a nyilvánosság és a sajtónyilvánosság nem egy és ugyanaz, de nem is két különböző dolog. A sajtó sokat segít és segített abban, hogy felgyorsult belpolitikai életünk megrázkódtatás nélküli tíz hónapjára tekinthetünk vissza. Tudom, hogy ezzel nem minden központi bizottsági tag ért maradéktalanul egyet. Most nem a szélsőségekről beszélek, nem a szakszerűtlen, tényhibás, rosszindulatú, tudatosan zsaroló és a személyiségi jogokat sértő publikációkra gondolok, a nagyobb részről, a reformot, a kibontakozást, a megújulást akaró és a megújulást támogató sajtóról beszélek. Óvok mindenkit attól, hogy egyenlőségjelet tegyen a tehetségtelen és fel-előtlen írásmű vagy produkció és az egész magyar sajtó közé. A sajtó derékhada is most tanul meg alkalmazkodni a magunk teremtette új helyzetéhez. A főszerkesztő most érzi először, hogy a döntésfelelősség az övé és nem valami láthatatlan hivatalé. A szerkesztőt, a munkatárs végre nem cenzort lát a főszerkesztőben, aki egy kéziratot a nyomdába adás előtt megnéz, hanem azt a főszerkesztőt, aki a dolgát végzi, nem csinál mást, mint szerkeszt.

Az írásos előterjesztés hatodik oldalán²¹ ez olvasható a többi között: gyakori,

hogy a politikai, gazdasági rendszer közvetlen vagy közvetett bírálói mellett nem kapnak azonos nyilvánosságot azok, akik nem élezni akarják a társadalmi konfliktusokat, hanem a feszültségek enyhítésén, a konfliktusok oldásán, a nemzeti összefogáson fáradoznak. Mivel nem tudom és nem akarom önmagamot megtagadni — egyébként is néhány mondatot, mint jeleztem, kívánok a Magyar Televízióról szólni —, ami az idézetet jelenti, nem tudom magunkra nézve maradéktalanul elfogadni. A Televízió — azt hiszem, szerénytelenség nélkül mondhatom — élen jár abban, hogy fórumot adjon azoknak a tényezőknél, amelyek mindenekelőtt a nemzeti összefogáson fáradoznak. Követünk el hibákat, néha-néha előfordul, hogy nem hallgatjuk meg a másik felet, előfordul, hogy kommentár nélkül hagyunk szélsőséges nézeteket, de azt hiszem, nem ez a jellemző.

Kié a Magyar Televízió? Sokan kérdezték az utóbbi időben, mert hiszen jelentősége és szerepe felértékelődött, mondhatnám stratégiai eszközzé vált. Mi, akik a televíziósok nehéz kenyerét esszük, ennek a felértékelődésnek tulajdonképpen örülünk is, meg nem is. Örülünk, mert azt érezzük, hogy mindenkinek végre fontossá vált ez az eszköz. Vannak, akik egy-egy darabot kérnek a tv-ből, vannak, akik így fogalmaznak, ide nekünk a televízió egyik csatornáját szőröstül-bőröstül, és vannak, akik a bővös ládát úgy ítélik meg, mint tíz évvel ezelőtt, amikor világszerte megközelítően sem volt olyan jelentősége a televíziónak, a videónak, a műholdnak, a kábeltelevíziónak, a városi televíziónak, mint most. Szóval sokan, sokféleképpen kérik részüket a Magyar Televízióból. Mi valljuk és vállaljuk, hogy nemzeti intézmény vagyunk, egy urat szolgálunk, ez pedig a nemzet, annak minden alkotóerejével együtt. A Magyar Televízió most éli eddigi megújulási törekvéseinek legfontosabb szakaszát. A két program, úgy tűnik, bevált, az emberek szeretik, programjaink nézettsége naponta kimutathatóan sok százezerrel nőtt.

Mi az, aminek nem örülünk? Annak, hogy ritkán kapunk védelmet. Úgy érzem, egyértelműen ki kell nyilvánítani, a televíziót nem bocsátotta senki sem áruba, a televízió nem eladó és nem kiadó. Persze arra a kérdésre is válaszolni kellene, hogy hogyan lehet nemzeti a televízió, ha az elnöke tagja az MSZMP Központi Bizottságának.

A kérdésre nem nekem kell válaszolni, de azt kérnem kell, hogy ne halogassuk túl sokáig a választ. Nem miattam, alkotóink miatt, mert nagy a bizonytalanság ezen a területen is. A televízióhíradót naponta mintegy hatmillió ember nézi összesen, a Panoráma nézettsége túl van a hárommillión, az Ablak programját több mint hárommillióan tisztelik meg figyelmükkel, a Stúdió '89 az ország legnagyobb figyelemmel kísért kulturális hetilapja.

A televízió nagyon komoly dolog. [A televízió] napilap, hetilap, folyóirat, színház, mozi, iskola, egyetem, cirkusz, varieté, a televízió maga az élet, és azt hiszem nem a cirkuszon van elsősorban a hangsúly, hanem azon a sokféleségen, amit ettől az intézménytől az emberek elvárnak. Arról van szó, hogy a televízió felértékelődésében nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az életszínvonal az utóbbi években Magyarországon nem növekedett, nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy egy négytagú család elmenjen moziba, az ma már kettőszáz forintba kerül, nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy egy négytagú család elmenjen színházba, az ma már több mint ezer forintba kerül, és mindenről, amiről le kellett mondani az embereknek, azt a televíziótól várják. A televíziónak kell azokat a szolgáltatásokat nyújtani, amelyekre ma már nem telik az embereknek, és ezt nem elég csak érteni, hanem ezt figyelembe is kell venni.

Nem untatom a tisztelt Központi Bizottságot a televízió belső dolgaival, de elhatározott szándékom, hogy ezen a fórumon a tisztelt testület és minden illetékes figyelmét felhívom arra, hogy a Magyar Televízió rendkívül nehéz helyzetben van. Harminckét éves az intézmény. Ma harminchét helyen van Budapesten a Magyar Televízió elhelyezve. Harminckét év alatt egyszer sem gondolta egyetlen testület sem végig, hogy nem lehet egy ilyen hatású eszközt szükséges rossznak, csak gondot okozó intézménynek tekinteni. A Szabadság téri épületet a kábelek és műszaki embereink lelkiismerete tartja össze. Berendezéseink olyan rossz állapotban vannak, hogy a műszaki hiba táblát naponta ki kell tenni. Gépeink egy részéhez már nem kapunk alkatrészt, mert már nem gyártják. [Gépeink] egy részét az egykori gyártók múzeumi célokra akarják megvásárolni, mert Európában ilyen még nem láttak. Kábeltelevíziótól bérelt kamerákkal utazunk külföldre. Vidéki tudósítóink filmanyagait az éppen Budapestre induló gyorsvonat mozdonyvezetője hozza el a Keleti vagy a Nyugati pályaudvarra. Amíg a svájci televíziónál az összes költség 65%-a munkabér, a BBC-nél 60%, addig a Magyar Televíziónál ez az arány 17,5%. Azok az emberek, akik itt ebben a teremben a kamerák mögött állnak, főiskolát végzett diplomás emberek, havi 230–250 órai munkával, alig keresnek tízezer forintot. Tudom, hogy sokan azt mondják, és mi van a sztárokkal. A Magyar Televízióban vannak sztárok, akik sokat dolgoznak és jól keresnek, ezek 12–15-en vannak. Az a baj, hogy akik nélkül nincs televízió, a műszakiak, a gyártási szakemberek, a pénzügyi szakemberek, a fiatal alkotók, olyan rosszul vannak fizetve, hogy súlyos megélhetési gondokkal küzdenek.

Riadót akartam fűjni ezen a központi bizottsági ülésen? Kérem, ne erre gondoljanak, de ha mi arról tárgyalunk, hogy a nyíltság és nyilvánosság politikai életünk elidegeníthetetlen része, akkor azt is tudni kell, hogy a nyilvánosság hordozói pénzbe kerülnek. Az a közvetítő kocsi, amely ezeknek a kameráknak a jeleit fogadja és itt áll a ház fala mögött, 150 millió forintba kerül. Ezt azért mondom, mert elhangzott a kérdés, mennyi pénzre lenne szükség. Az a hordozható kamera, ami a híradó operatőrének a vállán van, 42 ezer nyugatnémet márka és nem tudjuk máshonnan beszerezni. Van egy ország, ahol kísérleteznek egy Betacam kamera lekopírozásával, tizedik éve mindent ugyanúgy csinálnak meg, már ugyanolyanra befestik, összeszerelik és mégsem működik.

Azt hiszem, tisztelt Központi Bizottság, végre tehát szembe kellene nézni azzal a ténnyel, hogy a sajtó, így a televízió működési feltételeinek biztosítása nem lehet kizárólag anyagi kérdés. Az, hogy nemzeti-e a Magyar Televízió, nemcsak azon múlik, hogy a társadalom minden alkotóereje saját fórumának tekintheti-e a tv-t, hanem azon is, hogy kizárólag vásárolt filmeket adunk-e, vagy magunk is gyártunk. Illyés Gyulát, Kodályt és József Attilát nem gyártanak külföldön, a haza legszébb tájait, a szülőföldet, a magyar tudóst és a magyar alkotót sem a SKY, sem a Super Channel nem fogja nekünk bemutatni. Saját dolgainkról ha mi nem beszélünk, akkor válunk nemzetietlenné. A Magyar Televízió összes műsorának 50 százaléka saját gyártású. 30 százaléka vásárolt műsor, 20 százalék ismétlés. Van, amikor ez az arány nagyobb. Vannak napok és hetek, amikor a Magyar Televízió minden 3. műsorperce ismétlés. A televízió sok pénzbe kerül. A televíziót a világon mindenütt kiemelten kezelik, mert hatása semmivel össze nem vethető. Ezért szeretném az illetékesek megértő segítségét kérni, vizsgálják meg a Magyar Televízió helyzetét, mert működési zavarokkal küzdünk.

Végül, csupán egyetlen mondatot a tájékoztatási törvény irányelveiről. A parla-

menti vita előtt szakmai eszmecsere-t javaslok tartani, az újságíró-társadalommal ezt a törvényt vagy törvénytervezetet meg kell beszélni, mert ha egy vitán keresztül-meg, meggyőződésem, hogy több támogatást kap. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Molnár Magda elvtársnő a szó, utána Borbély Gábor következik.

MOLNÁR MAGDA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Csak emlékeztetni szeretnék arra, hogy az első központi bizottsági ülésen éppen a nyilvánosságról volt szó ebben a teremben, néhány elvét és gyakorlati kérdését akkor már megfogalmaztuk, jóllehet, akkor a Központi Bizottság munkájára vonatkoztatva.

Arról is volt már szó, hogy ennek nagyon nagy hatása volt, nemcsak a párttagok tekintették jelentős előrelépésnek egy korábbi időszak nyilvánosságához képest, hanem a pártönkívüliek is, és elég arra emlékeztetni, hogy a febr. 10—11-i ülés előtt [petíciók érkeztek, hogy az az ülés is legyen nyilvános. Tehát] ennek rendkívül nagy súlya, fontossága és szerepe van. És arra is szeretnék emlékeztetni, hogy ma a hozzászólók talán kíméletesebbek, reálisabbak voltak, mint jó néhány olyan felszólalás, ami [akkor] elhangzott, vagy írott formában hangot is kapott közlemény formájában, és ez, meg kell hogy mondjam, nagyon rossz hatást is váltott ki a tisztességes újságírók és a sajtó dolgozói körében.

Tehát jó, hogy újra foglalkozunk, és most már egy kicsit kitágítva a nyilvánosság kérdésével. Két anyagot is kaptunk, az egyik általánosságban, nagyobb szeletet körülölelve beszél a nyilvánosság fontosságáról és szerepéről, a másik — gondolom, határozott célja az volt —, hogy a párt a saját sajtójának dolgát megvitassa, végiggondolja, de tulajdonképpen számos olyan átfedés van a két anyag között, pontosabban inkább a pártsajtóval foglalkozó anyagba [számos olyan kérdés is bekerült], ami inkább az általános, nagyobb nyilvánosság kérdésköréhez tartozik.

A tájékoztatással kapcsolatban — Berecz elvtárs is megerősítette ezt szóbeli kiegészítésében — néhány nagyon fontos kimondandó és az állásfoglalásban is kiemelten leszögezendő mondatot találtam. Ennek lényege, hogy az MSZMP elismeri a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot. Ez egyben azt is jelenti, hogy nincs, és a jövőben nem is lehet első és második nyilvánosság. Az anyagnak, az előterjesztésnek, azt gondolom, hogy ez a lényege [mert] csak erre épülhet az a törvény, aminek elvi körvonalait az előterjesztők megfogalmazták, mert a törvénynek viszont az a lényege, hogy ehhez a gondolathoz a jogi garanciákat megfogalmazza és mindazok a jogi garanciák az Alkotmányban megfogalmazódnak, amelyek a sajtószabadság gyakorlását lehetővé teszik.

A törvény megalkotása előtt azonban szükség van arra, hogy bizonyos viszonyokat, viszonylatokat tisztázni kell. Ez nem pártfeladat, de állami feladat, hiszen ha időnként válsághelyzetről, bizonytalanságról, gondokról beszélhetünk, akkor ennek furcsamód ugyanolyan alapjai vannak, mint egy vállalat gazdasági működésénél, hogy a sajtónál alapvető strukturális és bizonyos finanszírozási kérdések mindmáig tisztázatlanok. Akkor, amikor el kell kezdeni keresni például, hogy a lapnál ki a lapgazda, akkor azért ott súlyos gondok vannak, hiszen hogy vállalhat a szerkesztőség, akár a főszerkesztő azért a munkáért felelősséget, ha ő maga sem tudja, hogy kinek tartozik elszámolással és ki a kenyéradó gazdája. Ez olyan strukturális gond, amelyet jól mutatott például, hogy elajándékozható-e az ÉS, ki rendelkezik az ÉS felett. Elég hosszú idő telt el, amíg a Művelődési Minisztérium megtalálta, hogy az az ő saját lapja, és végül is a kérdés úgy oldódott meg, ahogy. De sorolhat-

nám a napilapokat is, a folyóiratokat és kulturális folyóiratokat például, ahol egyszerűen a strukturális kérdéseknek a megoldása döntő ahhoz, hogy valami módon tovább tudjanak jutni.

Sajtóról — kulturális sajtót is beleértve — beszélünk, és ugyanakkor szólni kell a gazdasági okokról. Tisztázatlanok ezek a viszonyok, tehát nemcsak azt nem tudja egy-egy lap, hogy ki a lapgazda, ki a tulajdonos, mi az ő helye és szerepe, hanem azt sem tudja, hogy honnan kapja a pénzt, kitől kapja, bizonyos keresztfinanszírozási rendszerek működnek. Én innen tudom például, hogy a HVG és a Ludas Matyi nyereséges, de hogy hová lesz a nyeresége, azt nem lehet tudni, mert egy bizonyos öntőformában azután eltűnik a pénz.

Nyilvánvalóan egy politikát, egy sajtópolitikát akkor lehet vállalni, ha tudják, hogy honnan kapják a pénzt, vagy pedig garanciákat kapnak arra, hogy ezt a pénzt tartósan fogják megkapni. Ez egyfajta pszichózis is, nyilvánvalóan, ha ezekben valamiféle rendet lehet teremteni, az nagymértékben hozzájárul a sajtó lelkiállapotához, és mindazoknak a munkafeltételeinek a biztosításához, akikre ma könnyen mondjuk azt, hogy nem tölti be a hivatását, vagy nem jó újságíró.

Az előterjesztésnek van még néhány, nagyon megfontolandó megállapítása. Ez a főszerkesztők hatásköre, tennivalója. Hangsúlyozni szeretném, hogy a főszerkesztőket, rovatvezetőket, mindazokat, akik egy-egy sajtóorgánum egészéért vagy annak részéért felelnek, a legteljesebb szabadsággal és a legnagyobb felelősséggel kell felruházni, és ehhez az is hozzátartozik, hogy a főszerkesztők kinevezése valami logikai rend szerint történjen. Ne fordulhasson elő, hogy ugyanannak a folyóiratnak hirtelenjében két főszerkesztője van, vagy legalábbis kettőnek ígérték oda, és csak a véletlen tisztázza, hogy melyik kapta meg végül is ezt az állást.

A sajtót sokszor érte bírálat azért, hogy szenzációhajhász, hogy a botrányt keresi. Hajdú elvtárs elmondta, hogy felértékelődött az első közlés, mint olyan. Nem is lehet megerőszkolni a sajtót, hiszen a szakmának ez a lényege, hogy keresse az újdonságot, legyen friss, próbáljanak ezzel egymással versenyezni, mert gondoljunk vissza, hogy 3—4 évvel ezelőtt teljesen mindegy volt, hogy az ember a Magyar Nemzetet olvasta vagy a Népszabadságot. Ma már szerencsére nem mindegy, de nyilvánvaló, hogy ebben az újdonságért való harcban bizonyos olyan hibák is, felelőtlenségek is becsúsznak, amire csak azt tudom mondani, hogy minden szakmában vannak profik, és vannak nem profik. Ha profi, tehát a szakmájához értő, a hivatását magas fokon művelő teszi, akkor abból nem lesz politikai botrány, akkor az tisztességes újságírói munka, ha szakmailag színvonalatlan, jellemtelen ember teszi, akkor abból lehet igenis politikai botrány, meghurcolhatnak embereket, és ezért az egész szakmának, a nyomtatott és az elektronikus szakmának az etikai kérdései, a morális kérdések sok tekintetben rendkívül fontosak. A társadalom sokkal inkább szenved azoktól a gondoktól, amelyek morális problémák, mint éppen egyéb tehertételektől. Tehát a szakmának nyilvánvalóan ki kell küzdenie egy értékrendet, saját maga fogja kiválasztani az értékes embert, és nem fogja megtűrni a silányt és az értéktelent. Ehhez nyilvánvalóan a MUOSZ jelenlegi vezetése azal, hogy az Etikai Kódex kidolgozásán és a bizottság létrehozásán működik, nagymértékben fog hozzájárulni.

Köszönöm a figyelmüket, a sajtóval kapcsolatban ezt szerettem volna elmondani.

Ormos elvtársnő javasolta, hogy a könyvkiadással is foglalkozzon valamiféle testület, nem mondta ki pontosan, hogy a Központi Bizottság vagy a Politikai Bizottság. Szeretném kérni, hogy a könyvkiadással egyik bizottság se foglalkozzon.

1982-ben, majd 85-ben a Politikai Bizottság megvitatta a könyvkiadást, azóta történt előrelépés, újfajta problémák jelentek meg. Meg kell mondjam, hogy a Politikai Bizottság akkori döntésének semmiféle befolyása nem volt arra, hogy mi történt a könyvkiadásban az eltelt három évben.

Ha a könyvkiadással foglalkozni kell, akkor ez állami feladat, és ha komolyan vesszük azt, hogy megpróbáljuk elhatárolni az állami feladatokat a pártfeladatoktól, akkor én ismételen kérem, ha a könyvkiadás helyzetét vizsgálni kell, akkor azt az állami felügyelőket vagy a Parlament mellett működő Kulturális Bizottság és ne a párt vizsgálja. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Borbély Gábor elvtárs, utána Radics Katalin elvtársnő következik.

BORBÉLY GÁBOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az írásos előterjesztésekkel és Berecz János elvtárs előadói beszédével egyetértek, azokat elfogadásra javaslom. Én is úgy ítélem meg, mint azt tették az előttem szólók is, hogy a jelenlegi helyzetben nagy szükség van ezekben a kérdésekben a Központi Bizottság állásfoglalására. [Ezek az állásfoglalások] megteremthetik a feltételeit az átalakulás, átalakítás gyors folyamatában keletkezett zavarok, feszültségek feloldásának.

A politikai nyilvánosságról készített előterjesztés megítélésem szerint nagyon jól ragadta meg és fogalmazta meg a politikai nyilvánosság fő jellemzőit és legfontosabb csomópontjait. Természetes, hogy a politikai nyilvánosság ugyanakkor szélesebb körben zajlik és hat, és csak megemlíteném — mert nyilvánvaló, hogy a következő időben ezekkel a kérdésekkel is találkozunk majd és foglalkoznunk kell —, hogy a politikai nyilvánossághoz tartozik a politizáló utca, és ez nemcsak egyszerűen a tüntetések és felvonulások, hanem plakátok, felhívások és jelszavak formájában is megjelenik, és számunkra nem mindegy, hogy hogy jelenik meg.

Ugyancsak a politikai nyilvánossághoz tartozik szorosan — erről már esett szó itt a vitában — a politikai könyvkiadás. És itt nemcsak a Kossuth Könyvkiadó által megjelentetett könyveket értem ezen, hanem a legkülönbözőbb kiadók által, sokszor nagy példányszámban utcára dobott különböző politikai tartalmú könyveket, broszúrákat.

Ugyancsak közvetve vagy közvetlenül politizálnak a művészetek, és szerencsére még nem szoktunk le teljesen, ámbár elég közel vagyunk hozzá, a szóbeli agitációról, a szóbeli meggyőzésről. Ezzel természetesen nemcsak az MSZMP él, hanem jól tudjuk azt, hogy az alternatív szervezetek nagyon átgondoltan és nagyon szisztematikusan kezdik felkeresni a lakóterületükön élő embereket, azokkal közvetlen kontaktust alakítanak ki, megismertetik elgondolásaikat, programjaikat, céljaikat. Tehát egy nagyon erőteljes szóbeli agitációt folytatnak, amely azt hiszem szintén figyelmet érdemel.

Végül a politikai nyilvánossághoz tartozik az is, hogy hogyan jelenik meg a világ, a nemzetközi élet, a nemzetközi politika a nyilvánosság hazai fórumain. Különösen izgalmas és fontos kérdés, hogy hogyan jelennek meg a szocialista országok a magyar tömegtájékoztatóban. Ez utóbbihoz annyi megjegyzést hadd tegyek, hogy szerencsére már oldódik az a régi gyakorlat, amikor a „csak amit az adott országban már megírtak” és „ahogy ott megírták”, az jelenhet meg a másik szocialista ország sajtójában. Még azért eléggé bátortalanok vagyunk, és természetesen a többi szocialista országban dolgozó tömegtájékoztató is bátortalan e tekintetben. A nemzetközi élet, a nemzetközi politika hazai megjelenítése — ha jól csináljuk,

akkor segítheti, ha rosszul tesszük, akkor megnehezítheti a nemzetközi kapcsolataink alakítását és a hazai építőmunka feltételeinek a javítását.

Kedves Elvtársak! Ezek után néhány szót, a tömegtájékoztatással kapcsolatos egy-egy kérdésről. A tájékoztatásban kialakult helyzet kapcsán én is fontosnak és nagyon tanulságosnak tartom felidézni — ahogy tette ezt Berecz elvtárs —, hogy a társadalmi nyilvánosság fontosságának felismerése nem új keletű a Magyar Szocialista Munkáspártban. Szélesítésének igénye, gyakorlatának bővítése már az elmúlt évtizedekben több politikai dokumentumban is megfogalmazódott. Éppen a debreceni tanácskozás²² kapcsán tekintettük át azt a dokumentumot, amely két évtizede született,²³ és politikai irányjaival, feladatmeghatározásával rendkívül időszerű ma is, csak éppen a végrehajtás nem történt meg. Úgy látom, hogy az elmúlt évtizedben, ha ellentmondásosan is, ha lassan is, fejlődött a tömegtájékoztatás mindennapi gyakorlata is. E folyamat felélénkülése, illetve majd megtorpanása egybeesett a reformtörekvések kibontakozásával, illetve visszafogásával. Azért tanulságos talán ezt felidézni, mert a jelenlegi helyzethez hasonló zavarok ezekben az időkben jelentek meg, ezekre az időkre vezethetők vissza. Hiszen a gazdasági reform nemcsak feltételezte, hanem meg is kívánta a politikai nyilvánosság szélesítését, bővítését, a politikai irányítási rendszer változatlansága viszont fékezte és visszafogta azt. Az országos pártértekezletet megelőző időszakban — erre is többen utaltak — egyre erősebbé vált a társadalmi igény a politikai nyilvánosság szélesítésére, a tömegtájékoztatás fejlesztésére. Egyik összetevője ennek az, hogy a Szovjetunióban kibontakozott glasztnoszty rendkívül erős hatást gyakorolt a szerkesztőségi kollektívákra, a tájékoztatásban dolgozókra. Ez az igény utat keresett magának a tömegtájékoztatás csatornáin is, de nemhogy bátorítást nem kapott, ellenkezőleg: merev elfojtásban részesült. Amilyen mértékben nőtt az elégedetlenség a gazdasági-társadalmi nehézségek megszorodása miatt, úgy vált egyre szigorúbbá a nyilvánosság kézi vezérlése. Önkritikusan mondom, hogy ebben a helyzetben nem tudtunk a szorításból kilépni. Akik már akkor is a tömegtájékoztatás irányító posztjain dolgoztunk, talán nem veszik rossz néven, ha többes számban mondom, hogy nem volt erőnk és nem volt bátorságunk sem áttörni ezt a helyzetet, ezt a kézi vezérlést.

Ennek a következménye az volt, hogy amíg az egyik oldalon a főszerkesztők feyelmezetten érvényesíteni kívánták és akarták a kapott instrukciókat, a másik oldalon egyre nehezebben tudtunk érvényt szerezni a kiegyensúlyozási igényeknek a szerkesztőségekben, egyre nehezebben tudtunk szót érteni munkatársainkkal, az újságírókkal, és egyre jobban nőtt a távolság az olvasók köznapi tapasztalatai és az általunk bemutatott helyzet között. Ez az állapot visszahatott természetesen az újságírókra, sok esetben meghasonlásokat és közömbösséget váltott ki, és dezorganizálta a kollektívát.

Tehát ebből — mivel [ezen] már túl vagyunk — azt a tanulságot kell levonnunk, hogy más módon és más eszközökkel kell befolyásunkat biztosítani.

Az országos pártértekezlet által elindított átalakítási folyamat — én úgy ítélem meg, hogy — törvényszerűen szülte meg új ellentmondásait a tömegtájékoztatásban is. Tehát ez nem valami váratlan eseményként, istencsapásként jött ránk. A megszokottól való elszakadással, az új befogadásának nehézségeivel, sokszor gyötrelmeivel küszködik a társadalom, s küszködnek a tömegtájékoztatásban dolgozók is. A politikai változások, döntések korábban alkalmazott közvetítése — ahogy ezt neveztük —, levitele a mai helyzetünkben már nem alkalmazható. Azonban az új

rend még nem állt össze, keressük, keresik mások is az új megoldásokat és ez az útkeresés is szül ellenérzéseket, nagyon sok olyan olvasói levelet kapunk, amely azt panaszolja fel, hogy nem a megszokott módon kapják a közléseinket, információinkat.

A társadalom érdektagoltsága, az érdekérvényesítés megannyi új mechanizmusa megjelent a tömegtájékoztatás fórumain is, ellentmondásaival, zavaraival együtt. A korábbi irányítási rend megszűnt, az új még nem alakult ki, csak most van kialakulóban. Nem mindig működik az ilyen helyzetben különösen szükséges önkontroll sem.

Tehát létrejött egy olyan átmeneti állapot, amelyben úgy tűnhet, mindenki azt mond, azt ír, amit akar. Színezte a helyzetképet, hogy megjelent a bulvársajtó is, a szenzációkat tálaló harsányság, a szakmai igénytelenség. S egyre erőteljesebben jelen vannak, s nyilvánosságot igényelnek a különböző pártok és alternatív szervezetek is. A tájékoztatási törvény elfogadását követően minden bizonyonnal színre lép az úgynevezett második nyilvánosság is, amely jól szervezeten, hatásosan és színvonalasan jeleníti meg politikai koncepcióit.

Én úgy ítélem meg, hogy nem a bulvársajtó, hanem az utóbbi jelenti az igazi kihívást. Erre kell felkészülnünk, ezt kell felvállalnunk. Ehhez kell a törvény egyértelmű szabályozása, a párt politikai részvételének, befolyásának újraépítése, megerősítése, a pártsajtó hadrafoghatóságának biztosítása. Befolyásunkat — tanulva a korábbi időszakban elkövetett hibákból — egyértelműen politikai eszközökkel kell és lehet — meggyőződésem szerint — biztosítani, növelni. A pártszervezeteket, a párttagokat, a felelősséget vállaló pártonkívüli újságírókat kell kiemelni a csupán végrehajtói szerepkörből, bevonva őket a politika alakításába, beavatni a műhelymunkába, hogy értsék és tudják céljainkat és szándékainkat.

Ehhez a pártvezetés személyes részvételére, folyamatos kontaktusokra, partneri viszonyok kialakítására, türelemre és bizalomra van szükség. Nem mentségeként és nem magyarázatként mondom el, hanem személyes tapasztalatom alapján, hogy nem könnyű ebben a helyzetben a szerkesztőségekben dolgozók helyzete sem, hiszen benne élnek egy olyan folyamatban, amikor nap mint nap állást kell foglalniuk, véleményt kell alkotniuk, és nap mint nap el kell számolniuk saját lelkiismeretükkel.

Tisztelt Központi Bizottság! Az írásos előterjesztés Népszabadságra vonatkozó feladatmeghatározásával egyetértek. Szerkesztőbizottságunk a múlt év végén önkritikusan értékelte a lap helyzetét, a szerkesztőség munkáját és dolgozta ki a feladatokat, amelyeket a Politikai Bizottság január 24-én elfogadott. Az elmúlt másfél hónapban a határozat megvalósításán dolgoztunk, megújítottuk a szerkesztőség vezetését, korszerűsítettük a belső szervezetet, kialakítottuk az új lapstruktúrát, s a kollektíva egyetértését, a feladatokkal való azonosulását bírva, hozzákezdünk a tartalmi megújulás végrehajtásához is. Ezek a változások megítélésünk szerint már érzékelhetők. Különösen jólesett a Glanz elvtársnő által hozott pár mondatos üzenet.

Tudjuk, hogy mindez még csak a kezdet, a lap egyes számaiban sok még az egyenetlenség, sok a régi beidegződés, sokszor több évtizedes reflexeket kell megváltoztatni ahhoz, hogy a Népszabadság a megújuló párt politikáját, céljait, értékrendjét képviselő, az új helyzetben is vitakész és meggyőzni képes politikai, mozgalmi tömeglappá váljon. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Radics elvtársnő következik. Közben a napirend szellemében tájékoztatom az elvtársakat, hogy a gép Frankfurtban leszállt, katonai repülőtéren, az Egyesült Államok repülőtéren, és megadták magukat a géprablók.

RADICS KATALIN elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Három tartalmi kérdésről szeretnék nagyon röviden szólni, utána egy-két rövid megjegyzést tennék.

Az első kérdéskör a vita szükségessége és nehézsége volna. Azért tartom fontosnak ezt elmondani, mert erősítendőnek érzem a pártsajtóról szóló anyagban azt a mondanivalót, hogy a pártsajtónak fokozottabban kell vitatkoznia, mégpedig nemcsak úgy általában vitatkoznia, hanem vitatkoznia a megjelenő politikai erők, képviselők platformjainak azokkal a mozzanataival, amelyekkel nem tudunk egyetérteni. Ha ma ez nem is tűnik annyira fontosnak vagy életszükségletnek, azt hiszem, hogy nagyon-nagyon rövid időn belül az lesz. Az lesz természetesen abban a pillanatban, amikor választásokra kerül sor. És erre az időszakra nekünk fel kell készülnünk, ezeket a mechanizmusokat, ezeket a viselkedésformákat ki kell alakítanunk.

Mit jelent az, hogy a vita szükségességéről és nehézségéről szoltam? Engedjék meg, hogy ehhez egy fél lépést visszamenjek. Kétségtelenül igaz, amit Berecz elvtárs a bevezetőjében mondott, hogy Magyarországon a gorbacsovi fordulatig a környezethez képest a legliberálisabb nyilvánosságviszonyok voltak, azonban ezeknek a nyilvánosságviszonyoknak is megvoltak a maguk nagyon súlyos hiányosságai és defektusai.

Ezeknek a hiányosságoknak a következtében furcsa, hogy úgy mondjam, morális szereposztás jött létre a vitákban. Ez a következőkben állt.

Ellene szólni egy olyan véleménynek, amit a hatalom képviselt — ahogy szokták mondani —, az bizonyos bátorságot igényeltetett, időnként kétségtelenül szükség volt ehhez bizonyos bátorságra, máskor ez a bátorságigény már csak látszólagos volt. Igaz volt ez akkor is, ha valaki jó, helytálló érveket mondott, és akkor is, ha butaságokat mondott, akkor is bátorság kellett hozzá. Aki a hatalom oldalán, aki a konformista oldalon állt, [hogy úgy mondjam] az akár igazat mondott, akár jó érveket mondott, akár gyengébben értelt, a közvélemény egy részében úgy tűnt, hogy megalkuvó, nem olyan nagyon bátor s kiszolgálója a hatalmi érdekeknek. Nagyon könnyen megkapta azt a bélyeget, hogy a represszív erők eszköze, akár felkérésre történt a hozzászólása, akár maga jelentkezett a hozzászólásával.

A másik oldalon úgy tűnt egy idő után, hogy viszonylag könnyű presztízsszerző út lehet a nonkonform vélemény hangoztatása. A hatalom oldalán állók körében viszont ez a helyzet, ez a furcsa morális szereposztás tulajdonképpen a vitaképes erők egy részének lefegyverzését eredményezte.

Miután ez a kicsit sarkítottan előadott helyzet beivódott a magatartásmódokba, a szemléletbe, ezt nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni. Ezzel azt hiszem, mindannyiunknak tisztában kell lennünk. Célba kell venni azonban — és azt hiszem, hogy bízást célba vehetjük —, hogy plurális körülmények között egy olyan sajtószabadság közelében, ami most kialakulni látszik, és a többpártrendszer körülményei között ezek a tényezők és az ebből következő morális és szemléleti elemek lassanként háttérbe fognak szorulni.

Szükséges, azt hiszem elérni, hogy tiszteletben tartsuk a másik véleményét. Én azt hiszem, hogy ebben nagyon sok előrelépés történt az utóbbi hónapokban. Már

talán kevesebb pozitívum tapasztalható abban, hogy elsősorban az érvek és ne mondjuk a minél nagyobb mondás, vagy a minél nagyobb szenzáció legyen a meggyőzőbb, a fontosabb. Azt hiszem, hogy kicsit még távolabb vagyunk attól, hogy normális vitalétkör jöjjön létre.

Úgy veszem észre, hogy folyóiratainkban és a tömegkommunikációs műsorokban, televízióban, rádióban — amikor vitaszerűséggel állunk szemben — egyelőre még mindig inkább a párhuzamos véleményhangoztatás az, amit tapasztalhatunk, a több malomban őrlés módszere. Erről a tényleges vita felé kellene lassanként eljutnunk, ahogy le tudjuk győzni azokat a morális szemléleti elemeket, amelyekről beszéltem, s amelyek úgy gondolom, nagyon nagy szerepet játszanak abban, hogy ma még a vita nem igazán erőségünk. Még egyszer szeretném hangsúlyozni, ezt azért tartom szükségesnek, mert attól a pillanattól kezdve, ha választásról lesz szó, a kemény vita az ellenfél — nem ellenség — nézeteivel nem elegendő, és önmagunk alatt vágjuk a fát, ha ezt nem tesszük.

Második fontos funkciója a sajtónak, tömegkommunikációs intézménynek egyfajta értéktisztázó, érdekeket világosan felmutató szerep. Itt egy mozzanatra szeretnék utalni, ennek borzasztó sok oldala van.

Jó lenne jobban érzékeltetnünk a sajtóban, hogy kik a hozzánk közelebb állók és kik a tőlünk távolabb állók. Visszautalnék újra Berecz elvtárs előadói beszédére, én azt hiszem, nem véletlen, hogy az Európai Parlament itt lévő delegációja felháborodottan tapasztalta, hogy az uralkodóház élő tagját futtatta a sajtó és nem azokat a baloldaliakat, akik az Európa Parlamenttel [*sic!*] érkeztek, ők ugyanis más paraméterekben gondolkoznak. Nem hiszem, hogy eszükbe jutott, ezért olyan szenzáció Habsburg Ottó, mert ő a volt az uralkodóháznak az egyik tagja. Azt hiszem, ők inkább azt látták benne, hogy egy jobboldali, konzervatív ember az, akit inkább előtérbe állít a sajtó és őket, a baloldaliakat, akik hozzánk kétségtelenül közelebb állnak, valahogy a háttérbe szorították. Tehát úgy gondolom, nekünk meg kell tanulnunk, hogy szövetséget inkább a hozzánk közelebb állókkal kell kötnünk, és meg kell tanulnunk a tőlünk távolabb lévőket is tisztelni ugyan, de úgy bemutatni, hogy ők tőlünk távolabb vannak.

Paradox módon, lehet hogy rossz az analógia, de én azt hiszem, valahogy a közvélemény és esetleg az újságírók vagy sajtóban dolgozók hozzáállásához [talán] az is hozzájárulhatott, hogy a mi saját hagyományainkban is van erre utaló mozzanat. Ugye évtizedekkel ezelőtt a hozzánk legközelebb álló véleményt toroltuk meg a leginkább. Az volt a leginkább kiátkozandó, és ezen a réven valahogy úgy nézett ki a világ, hogy egymástól nagyon eltérő nézetek vannak, de ezzel az állapottal nem volt elégedett a közönség és az újságíró sem. Talán az analógia távoli, de én azt hiszem, hogy bele kell tanulnunk abba, hogy szövetséget a hozzánk közelebb állókkal kell kötni, és a tőlünk távolabb állót tőlünk távolabbra kell elhelyezni.

Ennek egy illusztrációjaképpen említeném a harmadik kérdéskört, amit elsősorban a külföldre irányuló sajtópropaganda körében tartok fontosnak megjegyezni. Úgy érzem, hogy manapság egy sajátos bűvészmutatványt kell nekünk végrehajtani. Azok a jelszavak ugyanis, amelyeket mi is, a párt is és a kormányzat is ma kénytelen mondani, az a piac kiterjesztése, a deregularizáció, a tulajdonosi érdekek képviselője és egy kicsit háttérben, szordinósan, a szociális szempontok, a munkavállalói érdekek, a műveltség, az egyenlőtlenségek feloldása. Most úgy tűnhet a nemzetközi közvélemény számára — és én találkoztam számos ilyen jellegű félreértéssel —, mintha mi jobboldali jelszavakat hangoztatnánk, mintha a mi jelszavaink

közelebb állnának mondjuk egy liberális angol kormányzatéhoz, mint a baloldali szociáldemokrata pártok platformjához. Én azt hiszem, hogy a bűvészműtatvány abban áll, egyrészt megértetni, hogy a mi jelszavaink nem ugyanazt fedik, amit nekik ugyanazok a jelszavak fednek, másodszor kétségtelenül ezeket kell csinálnunk, de valahogyan jelen kell tartanunk akár távoli célként azokat a baloldali szempontokat, törekvéseket, amelyek összekötnek minket az európai baloldallal. Ezt én rendkívül fontosnak tartom, mégpedig nem is csak a nemzetközi közvélemény előtt, hanem talán belül is, ugyanis nem lenne jó, ha a belső közvéleményben velünk, a párttal vagy a kormánnyal szemben fogalmazódnának meg azok a baloldali törekvések, munkavállalói érdekek, szociális, egészségügyi, művelődési törekvések, amelyeket nekünk mindenképpen, mint baloldali pártnak vállalnunk kell.

Ezután egy-két konkrét megjegyzést engedjenek meg. Szeretném elmondani, hogy Borbély elvtárshoz hasonlóan, én is egyetértek az anyagban a Társadalmi Szemlére vonatkozó passzussal, annál is inkább — és ez talán válasz Tétényi elvtárs kérdésére is —, mert ezt a szerkesztőség egy kicsit hosszabb változatban maga fogalmazta meg, korrekten tükrözi ez az anyag azt a mondanivalót, amit a szerkesztőség elfogadott és benyújtott a Politikai Bizottságnak.

Egyetlen apró módosítást szeretnék kérni: az a mondat, amelyik célul tűzi ki, hogy a szerkesztőbizottságot elméleti szakemberekből, jeles elméleti szakemberekből állítsuk össze, ezt, megelőlegezve egy kicsit a Központi Bizottság pozitív döntését, mi megtettük, tehát kérem, úgy szerepeljen, hogy utólag jóváhagyták, ez így stimmel.

Még egy apróságot szeretnék elmondani. Nem akarok én is csatlakozni ahhoz, hogy milyen sanyarú körülmények között dolgozunk, bár minden okunk meglenne — tényleg manufaktúrális viszonyok között —, én csak egyet szeretnék kérni, illetve javasolni, hogy amennyiben a Lukács György-alapítvány nem teszi lehetővé a Társadalmi Szemle vagy ehhez hasonló publikációs fórumok bizonyos célokra történő támogatását, akkor kapjunk lehetőséget arra, hogy mi is hasonlót létrehozunk, és akkor mi megpróbálunk valami erőfeszítést tenni, ugyanis én magam is jól tudom, hogy hiába fordulok Kovács Béla elvtárshoz, ő nem fog tudni nekünk pénzt adni erre. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak, szeretném megkérdezni, hogy kíván-e valaki szólni. — Igen, megértettem ezt az egyhangú véleménynyilvánítást, hogy nem. Átadom a szót Berecz elvtársnak.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Engedjék meg, hogy szubjektíven indítsam az összefoglalót. Hónapokon keresztül mindig egy kis belső szorongással készültem erre a központi bizottsági ülésre, ugyanis tartottam attól, hogy a jogos bírálat egy-egy műsor, cikk vagy cikksorozat alapján keletkezett érzelmi és hangulati elemek, netalántán túlságosan rányomják a bélyegüket a Központi Bizottság vitájára, állásfoglalására, ami tartósan nehezé tette volna a párt, a Központi Bizottság és az újságíró-társadalom legjavának az egymásra találását és összefogását. Hadd mondjam viszont, hogy egy kicsit túl nyugodtak voltunk a helyzethez képest, de ez még mindig jobb, mintha az előző torzulás következett volna be. Ugyanis a magyar tömegtájékoztatásban, nyilvánosságban, ami születőben van, nagyon sok olyan jelenség, még folyamat is zajlik, amely kiválthatja a kritikánkat és a szembenállásunkat. Aminek én most örülök — és azért mondtam, hogy szubjektíve indítanék — ez az, hogy ebben a helyzetben is a Központi Bizott-

ság a holnapot képviselte, és inkább azokra a tényezőkre, folyamatokra helyezte a hangsúlyt, aminek alapján együtt tudunk működni, mint párt, saját újságíróinkkal is és minden tisztességes újságíróval, aki felelősséget érez a nemzet felemelkedéséért. Ez szerintem jó platformot ad ahhoz, hogy vitázni, elhatárolódni is tudjunk és szövetséget is tudjunk kötni a demokrácia és a szólásszabadság elvei alapján.

Ezek után néhány általánosabb kérdés. Teljesen egyetértek azokkal, akik kifejtették több oldalról, hogy mi a nyilvánosság, hogy a nyilvánosság nem maga a sajtó, de sajtó, tájékoztatás nélkül nincs nyilvánosság.

Éppen ezért, ezek nagyon szorosan összefüggnek, s ebből a szempontból elemeztük az általános helyzetet, külön a nemzeti intézményeket, a gazdákhöz tartozókat és a függetlenségre törekvőket. Természetesen teljesen független sajtó nincs. Bármelyik lap — amit most kézbe veszünk — valamilyen irányvonalat, valamilyen magatartást képvisel és tükröz, sokszor függetlenül a mi vonalunkkal szemben, de ebből a szempontból már rögtön nem nevezhető függetlennek.

Igazuk van azoknak, akik elmondták, hogy nagy volt az összevisszaság és kuszaság a lapalapítók, kiadók, a felelősséget viselők és a pénzt adók között. Azt azért nem teljesen tartanám helyesnek, ha csak nyereséges lapok, a saját nyereségüket használhatnák fel *[sic!]*, mert azért támogatásra érdemes és szükséges lapok is vannak, amelyek nehezen képzelhetők el, hogy nyereségesek legyenek, viszont tartalmukat tekintve rendkívül szükségesek. Ezek részben a törvény, részben a szerkezeti tisztázódás alapján elrendeződnek majd.

A másik, amiről pár szót szólnék, a pártorgánumok és a kommunista újságírók. A pártorgánumok közül az előadói beszédben csak a megyei lapokkal foglalkoztam, és az itt, a vita alapján kitűnt, hogy érthető is. Egyrésztől azért, mert ezek felfelé ívelő példányszámúak, és hozzá kell tenni, hogy egyre jobban szerkesztett lapok. Kezdetben kettőt-hármat tudtunk elismerni, most már azért a felére azt lehet mondani, hogy színvonalas, felelősségteljes szerkesztésen ment át. Eljutottak a megyei lapok az 1,4 milliós példányszámig. Azért képzeljük el, 1,4 millió példányszámú orgánum ebben az országban azért nem akármilyen. Most, mintegy 200 ezerrel esett vissza az előfizetők száma, és lassan az is tornázza vissza magát, ugyanis ahol megszokták, hogy van újságjuk, előbb-utóbb visszatérnek hozzá, ha elkezdenek gazdálkodni.

Miért törnek előre a megyei lapok, általában a vidéki sajtó nemcsak Magyarországon, másutt is? Azért, mert a televízióból és rádióból annyi nemzetközi meg hazai hírt kap, ami neki *[doszt]* elég, vagy még talán egy kicsit több is, és ha másnap ugyanazokat olvassa egy nagy országos lapban kevés hírháttér-magyarozással, akkor idegen tőle, mert már valahol hallotta, valahol már látta is.

A megyei lapokban annyi országos és nemzetközi hír van, amennyit szükségesnek ítél az olvasó, viszont sokkal többet foglalkozik vele, a környezetével, a megyével, a megyei problémákkal, és ezt szívesebben veszi. Együtt akar élni saját gondjaikkal, problémáikkal és megnézve, hogy hogyan oldják meg ezeket. Központi lapok erre nem képesek, éppen ezért állandó versenyfutás is van a központi és megyei lapok között.

Miért mondtam, hogy a Politikai Bizottsághoz vissza kell térnünk? Azért, mert Gyuricza elvtárs elmondja a vezérigazgató-főszerkesztőt egy személyben, és a Hírlapkiadó Vállalattól váljanak le a megyei lapkiadók, legyenek önállóak. Karvalits elvtárs ellenkezőt ír nekem az írásos felszólalásában, hogy ellenkezőleg, szükséges

még a központi bábáskodás, meg összefüggés, mert nehezen tudnának megállni a saját lábukon.

Csak hozzáteszem, ha megyei lapfőszerkesztő lennék, én nem vállalnám föl az igazgatóságot a lapkiadónál. Mint ahogy nem biztos, hogy egy jó igazgatóra rábíz-nék egy lapszerkesztést. Tehát sablont nem lehet hozni, és olyan előterjesztést kívá-nunk a Politikai Bizottság elé vinni, hogy megfelelően gazdálkodhassanak a me-gyei újságokkal. Egyben vitatkozom Gyuricza elvtárrsal: a kettős felügyeleten; ugyanis ezek olyan pártlapok kell hogy legyenek, hogy függjenek a Központi Bi-zottságtól is, és a KB is adjon rendszeres tájékoztatást és információt, mert azért az országos politikához ez a csatorna is szükséges, nemcsak a megyei pártbizottsá-gok. Teljesen egyetértek azzal, Gyuricza elvtárs, hogy az előterjesztést a megyei első titkárok természetesen tárgyalják meg, hiszen ez abszolút közös érdek, hogy ott minél jobb lapok, minél jobb újságok legyenek.

A párttag újságírókkal kapcsolatban azt szeretném mondani, hogy tessenek ne-kik adni minél több erkölcsi bátorítást és segítséget. Nincsenek könnyű helyzetben, ugyanúgy, mint az egyes párttagok, rájuk nemcsak általában a tegnapi újságírás problémáját, hanem a tegnapi politikának a problémáit is ráhárítják, és szóval, er-kölcsileg és politikailag is felelőssé igyekeznek őket tenni.

Kiegyenlítődéssé indult meg: vannak, akik elhagyták a közös intézményt. Meg kell mondani, egyik-másik nem is a legtisztességesebben viselkedik, de a saját mércéje úgy látszik annak felel meg. Mások vacillálnak, melyik vonalat hogyan képviselhe-tik, mi, ami biztos, hogy holnapután nem kérik tőle számon. Mert aki dolgozott vagy dolgozik a sajtóban, tudja, hogy legnagyobb kényszer és a legnagyobb szép-ség az, hogy mindennap meg kell jelenni, és névvel együtt, mert ritkán lehet csak másként jegezni.

Legnehezebb számukra a kiállítás, mert [azért] azt hozzáteszem — többen is fog-lalkoztak a vitával, Radics elvtársnő is —, szóval azt mondjuk meg, hogy volt idő-szak, ha a Népszabadságban egy jól elemzett bírálat, elemző bírálat jelent meg mondjuk egy műről, akkor azt már a társadalomban egy kicsit vagy legalábbis a tár-sadalom azon környezetében denunciálásnak is tekintették. Feladták a nevét, hogy a művével nem értenek egyet, tehát már nemigen terjesztik elő majd díjra meg egyéb, úgy körülvette egy kicsit a hallgatás. Ez nem a központi irányelvekből eredt, ez volt a magatartás. Most a Népszabadságnak, hogy bíráljon, de a bírált szem-élllyel szembeni tisztelettel, vagy a mű iránti tisztelettel, ezt még alaposan meg kell tanulni, nem olyan könnyű dolog, tehát a kiállítás nehéz, de a kommunista újságíróknak segíteni kell ezekben.

A harmadik, az etikai problémákról pár szót. Ez olyan foglalkozás, mint az orvo-sé. Ugyanolyan fontos az etikai magatartás és annak kézbentartása, kezelése, mint az orvosnál. Nem közvetlenül vágja meg a sebet vagy amputál, vagy műhibát követ el, de azért, ha valakit megbírálnak keményen egy sajtóban, vagy megdicsérnek, akkor azt észre lehet venni a környezetén, és hosszú ideig hordozza talán a sebeket vagy a dicsőséget.

Ezért nem elég csak a jogi biztosíték ahhoz, hogy tisztességesen járjon el, nem elég a felkészültség sem, hanem sokkal nagyobb szerepe van az etikának. Ezt kí-vülről nagyon nehéz az újságíró-társadalomba bevinni, ezért rendkívül nagy fele-lősség hárul véleményem szerint az önépítkezésre és ebből a szempontból különö-sen a Magyar Újságírók Szövetségére. A szövetség az most kínlódik, hogy hogyan szülje újjá önmagát, de ha azt akarja az újságíró-társadalom, hogy nagyobb legyen

az erkölcsi megbecsülése — mert az anyagi megbecsülés a másik oldalról feszít —, akkor szükséges, hogy erőteljesebben hallassa hangját önmaga hibáival szemben. Ha ezt megteszi, akkor nagyot lépünk előre, mert azért az köt, és köti az újságíró-társadalmat, ha nem tudja egyedül megtenni, akkor ugyanolyan helyzet áll elő, mint másutt, hogy valamilyen kamaraféle szorgalmazási mozgás indul el, hogy mégiscsak legyen belső tartása ennek az újságíró-társadalomnak annak érdekében, hogy nőjön a tekintélye.

Ehhez tartozik még, amit megemlítenék, a tudás, hozzáértés. Eddig a MUOSZ tartotta kézben az újságíróképzést, úgy gondolom, hogy nem is kellene elvenni tőle. [De] nyilvánvaló, hogy kell állami feltételeket is teremteni az újságíróképzéshez, viszont a képzésben eddig volt egy hiba, hogy ismereteket akart adni, nem arra készített föl, hogy az alapismereteken túl az újságírói munkának milyen rejtett kötetelmei vannak. A hozzáértésnél én nem azt tartom problémának, hogy mondjuk általánosan hogyan készült fel, hanem amikor hozzálát egy témához, és azt hiszi, hogy ő azt jól ismeri, és nem veszi a fáradságot, hogy hosszan, tartósan felkészüljön belőle, alaposan megvitassa a szerkesztőséggel is. Itt szó volt az egyik felszólalásban, a Hajdú elvtársnál, a versenyhelyzetről. Az viszont még inkább felületes munkára sarkallja vagy serkenti őket.

Az egyes felszólalások. Barabás elvtárs mondta, hogy nincs kézben tartva a sajtó. Meg kell mondanunk saját párttagságunknak, hogy nem is lesz. Ezt kézben tartani nem lehet, ezzel csak egy tartós együttműködési szövetséget lehet kötni, a kölcsönös hatásra lehet építeni. Teljesen igaza van, amikor a kulturális lapokról és az irodalomról szól. Ennek két oldala van: az egyik, hogy a saját lapjainkban színvonalas, kulturális résznek kell lenni, különösen hétvégeken várják el az olvasók.

Másik oldalról pedig foglalkozni kell a kulturális lapok helyzetével, mert bizonytalanoknak érzik magukat. A helyzetre jellemzőnek mondom el, hogy három éven keresztül az Agit-prop. Bizottság nem tudott oda eljutni, hogy megtárgyalja, mert olyan kuszaság van, még nem sikerült rendet vágni abban, hogy mégis a kulturális sajtóval hogyan álljunk, és itt sajnos lesz, illetve van is állami kötelezettség is, mert a kulturális sajtó nehezen tartja el saját magát.

Ormos Mária elvtársnő felvetette: sajtó és nyilvánosság, egyetértek. Azért is volt két anyag — itt Molnár elvtársnőnek el is mondanám, hogy miért van egy kis egybecsengés. A nyilvánosságról való általános állásfoglalásunkat nem nagyon fogja forgatni a sajtótársadalom, de a sajtóval kapcsolatos pártpolitikát, azt igen. Ezért néhány tétel onnan nem hiányozhat, ami annyira szükséges az általánoshoz.

Egyetértek a vitájukban azzal, hogy pártintézmény ne foglalkozzon a könyvkiadással. Egyrészt ez a tájékoztatási törvény az alapdöntéseket meghozza a könyvkiadással kapcsolatban is, másrészt a saját könyvkiadásunkkal kell foglalkoznunk majd a Kossuthal és a hozzá tartozó intézményekkel, harmadrészt — ha kell — tudunk valami segítséget nyújtani, de elsősorban az állami intézmények azok, amelyeknek a könyvkiadással van joguk és lehetőségük foglalkozni.

Hajdú elvtárs felvetette az Országgyűlés lehetőségét. Megnéztük: sehol a világon a parlamentek közvetlenül nem irányítják a sajtót, még a sajátjukat sem. Két szempontból foglalkoznak vele, egyrészt ha a költségvetésből kell valami, akkor biztosítják, másrészt pedig Franciaországban van elsősorban imitt-amott, másutt is előfordul, hogy van egy fórum, ahol a sajtóról esik általában szó az Országgyűlésnek egy bizottságában, de nem tud közvetlenül foglalkozni az intézményekkel. Ez egy erkölcsi fórum lehet, ha majd annak idején szükséges létrehozni.

Glanz elvtársnőnél felírtam a párttagok zavarodottságát, de erről már szóltam. A megyei első titkárok tárgyalják majd meg a megyei lapokkal kapcsolatos előterjesztésüket.

Pozsgay elvtárs felvetéséből, és egyben itt reagálnék Mórocz elvtárs írásban beadott felszólalására is, hogy valóban nemcsak a sajtó van állami irányítás vagy ellenőrzés alatt, a sajtó egy ellenőrző eszköz is. Ezt a kettősséget nagyon nehéz megszokni, mert kényelmes volt a minisztériumokban is dolgozni, mert nagyon nehezen kapták el a sajtóban a minisztériumokat, minisztériumokat még igen, de minisztert még abban az időben sem, amikor én voltam főszerkesztő, még akkor sem következett be az a folyamat. Tehát itt kölcsönös ellenőrzésről van szó, és azt szeretném mondani Mórocz elvtárs, igazad van, a fegyveres testületeket méltánytalan támadások érték, kétségtelen. [De] van egy másik oldala is, meg kell szokni, hogy meg kell szeretetni magunkat a magyar sajtóval, azért, hogy a bírálatuk is olyan legyen, amit megérdemel egy olyan intézmény, amelyre azért az egész ország védelmének a feladata hárul. (Közbeszólás.) Azt gondolod Kárpáti elvtárs, hogy be kell őket hívni? — az egy másik dolog.

A végén, többen is felvetették, Borbély elvtárs szolt arról, hogy a második nyilvánosságból előjövők a versenytársak; Radics elvtársnő a vitatkozásról. Szeretném megmondani, hogy nem teljesen olyan szép a kép a második, a legalizált második sajtóban, tehát most már teljes mértékig az első sajtóhoz tartozóknak [sic!]. Néhanyszor az ötvenes években általunk használt címkézésre hasonlít az a stílus, amit imitt-amott visszahoznak, felhasználnak, ettől óvnám magunkat. Maradjunk meg a nyugodt, kiegyensúlyozott érvelésnél, és ezáltal már valami erkölcsi előnyt is lehet szerezni ezekkel az írásokkal szemben, amelyeknek néha a hangja elviselhetetlen, vagy kevésbé elviselhető. Én azt szoktam mondani, hogy nem a labdára, hanem a babára mennek minden esetben, és a kikészítést fontosabbnak tartják, mint a nézetek ütköztetését. Ezzel lesz még bajunk [sajnos,] mert nehezebb színvonalasan, sok érvel, sokoldalúan megközelíteni a témákat, könnyebb jó néhány oldalvágással akár egy szerzőt, akár egy témát kiiktatásra ítélni, vagy megpróbálni elintézni.

Köszönöm, hogy támogatták a felszólalók a két alapanyagot. Nekem meggyőződésem, jó alap lesz ahhoz, hogy tudjunk beszélgetni és együttműködni az újságíró-társadalommal.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak, azt javaslom: a Központi Bizottság bízza meg a szerkesztőbizottságot, hogy a konkrét észrevételeket az előterjesztésen vezesse át. Javaslom, hogy fogadja el az előadói beszédet és az összefoglalót, valamint a két kiküldött írásos anyagot. Szeretném megkérdezni, hogy van-e ezzel kapcsolatban észrevétel vagy megjegyzés. Nincs. Akkor azt kérem, hogy szíveskedjenek szavazni.

Köszönöm. Ellenvéleményt kérek. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság elfogadta az előterjesztést. Szeretném megköszönni Csikós József, Forgács Imre, Baló György, Szegő Tamás, Fodor Gábor és Tunyogi László elvtársaknak a részvételét. És azt javaslom, hogy tartsunk egy óra ebédidőt. Jó étvágyat.

S z ü n e t

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatnánk a munkát. Hallgassuk meg Lukács János elvtársnak a szóbeli jelentését a politikai rendszer reformjára vonatkozó állásfoglalás-tervezet²⁴ párton belüli vitájának a tapasztalatairól.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság, kedves Elvtársak! A politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos viták eredményeként született mintegy 400 összegezés áttanulmányozva, a javaslatokat hasznosítva terjesztjük a Központi Bizottság elé megvitatásra és állásfoglalás kialakítására a mellékelt írásos tervezetet. Ennek megkönnyítése érdekében szükségesnek tartjuk, hogy reagáljunk néhány, a pártvita során felvetődött, politikai szempontból fontos kérdésre. Többségükről részletesen kimunkált, írásos javaslatok alapján a Központi Bizottság soron következő ülésein kell majd álláspontot kialakítani, illetve dönteni. Mégis helyénvalónak tartjuk, hogy ezekkel kapcsolatban most is rámutassunk néhány összefüggésre, megfogalmazzunk néhány gondolatot. Egyrészt, mert élő, a tagságunkat erőteljesen foglalkoztató kérdésekről van szó, és a helyzet a kidolgozó munka és a döntéshozatal felgyorsulását igényli. Másrészt, hogy a Központi Bizottság már az előzetes elgondolásokat is minősíthesse, ezzel irányt szabva a további munkának.

Az elmúlt hónapokban lebonyolított pártviták számos politikai és szervezeti jellegű tanulsággal szolgáltak. Egyértelműen igazolódott, hogy valós igényt elégítettek ki, és egyben kifejezték azt a törekvésünket is, hogy a politika formálásában a párt minden tagjának legyen érdemi részvételi lehetősége. Ez kétségtávol pozitív irányú változás. Nem hallgathatunk azonban bizonyos negatív tapasztalatokról sem, amelyek figyelembevételéből a jövőre nézve konzekvenciák adódnak. Ilyen mindenekelőtt az, hogy mivel a mi pártunk nagy létszámú szervezet — kivételesen sürgős esetektől eltekintve —, valamivel hosszabb időre van szükség az ügyek tisztességes végiggondolásához és a higgadt állásfoglalások kialakításához. A másik tanulság az, hogy nagyobb mértékben kell tiszteletben tartanunk a pártmunka — így a vitákban való részvétel — önkéntességének elvét. Ez főképp azt jelenti, hogy a vita formáinak megválasztásához a pártszervezeteknek szabad kezét kell adni. Mind a Központi Bizottságnak, mind a helyi pártbizottságoknak lehetőleg tartózkodniuk kell attól, hogy kötelező formákat írjanak elő. A harmadik tapasztalat belső tájékoztatásunk, tájékozottságunk, az általános és a politikai műveltség állapotával függ össze. A viták azt tanúsítják, hogy mindezekben a területeken a helyzet lényeges javítására van szükség ahhoz, hogy eredményesen vehessünk részt a társadalom megreformálását szolgáló politikai és szellemi erőfeszítésekben.

Még egy fél évvel ezelőtt is sokak meg nem értését váltotta ki az a kijelentés, miszerint előtérbe kell helyezni a párt értelmiségi létformáját. Nos, a társadalmi viták és a párton belül folyó eszmecsere arra világítanak rá, hogy ez a megállapítás igencsak helytállóan bizonyult. Vitázni, érvelni, állást foglalni a műveltségüket gyarapító, a világ dolgai iránt érdeklődő emberek képesek; a tájékozottság és az olvasottság hiánya csak dacos, indulatos reakciókat szül. Vizsgálunk kell, hogy a pártélet és a pártoktatás rendszerében, saját eszközeinkkel is miképpen járulhatunk hozzá ennek a nyilvánvaló problémának a megoldásához.

Tisztelt Központi Bizottság! A közreadott állásfoglalás-tervezet nagy visszhangot váltott ki mind a párton belül, mind társadalmunk egészében, mind pedig a nemzetközi életben. A kezdeti reakciókban erőteljesen jelen volt a meglepetés — mind pozitív, mind negatív értelemben. A párton belül az állásfoglalás sokaknak meg-

könnyebbülést okozott és a pártszervezetek egy — még csak kisebb — részében felébresztette a versengés szellemét, a győzni akarást. Másokat ugyanakkor félelmeik, a párt és személyes sorsuk iránti aggodalmak töltenek el. A párttagság döntő többsége azonban érzekelte és helyeselte, hogy a Központi Bizottság kezdeményező módon lépett fel egy, a társadalmunkat alapvető módon érintő, sarkalatos politikai kérdésben. És bár az állásfoglalás tervezete sok vitát váltott ki, azt a politikai kezdeményezés egyértelmű és ígéretes megnyilvánulásaként üdvözölte.

Várják és elvárják, hogy kezdeményezéseinket tovább folytassuk, és a politikai élet más területeire is kiterjesszük. Különösen a párt akcióprogramjának mielőbbi kialakítását igényelték. A Központi Bizottság időközben ennek a kívánságnak eleget tett. Sürgetik a kezdeményező lépéseket a gazdasági reform meggyorsítása — s ily módon a politikai és gazdasági reform közötti összhang megteremtése — érdekében, valamint a párt szervezeti és működési rendjének átalakítása terén.

A pártvita arról tanúskodik, hogy a tagság döntő többsége felismerte és elfogadja, hogy társadalmunk a többpártrendszer irányába halad, és az MSZMP-nek ilyen politikai berendezkedés közepette kell megtalálnia a szocialista szellemben fogant politika érvényesítésének lehetőségét. Ez nem meglepetés, ha visszaemlékszünk arra, hogy — a közvélemény-kutatások tanúsága szerint is — már az országos pártértekezlet előtt a tagság egy része nem ellenezte — igaz, nem is sürgette — a többpártrendszer lehetőségének felvetését. Egy jelentős kisebbség pedig határozottan szorgalmazta azt. Vannak természetesen olyan párttagjaink is, akik nem helyeslik a többpártrendszert, az MSZMP vereségének tekintik, bizonytalannak látják a szocialista értékek, vívmányok megőrzését, tartanak attól, hogy élesen kommunista- és szocialistaellenes fordulatot vesznek az események. A tagság nagyobb részét azonban ma már elsősorban az foglalkoztatja, hogy pártunk miképpen tud helytállni a többpártrendszer, a piacgazdaság és a szellemi folyamatokban kibontakozó sokszínűség közepette.

Figyelmet érdemlően sokan vallják, hogy az MSZMP az elmúlt tíz évben nagy lehetőségeket szalasztott el. Annak a lehetőségét, hogy a demokráciát a civil társadalom megszerveződésének bátorításával, a társadalmi szervezetek önállóságának és függetlenségének garantálásával, az egypártrendszer keretei között építse ki. Joggal mutatnak rá arra, hogy a politikai pártok a jövőben sem lehetnek kizárólagos letéteményesei az érdekek és a nézetek, az állampolgári törekvések kifejezésének. Ez a vitának olyan szellemi hozadéka, amelyet célszerű lenne a politikai rendszer reformja keretében teendő további lépéseink során figyelembe venni.

Kedves Elvtársak! A vitában nagy hangsúlyt kapott a politikai és a gazdasági reformok egymáshoz való viszonya. Ebben a kérdésben Önök előtt is jól ismert nézetkülönbségek mutatkoznak mind a párton, mind a magyar társadalmon belül. Ezt a mostani eszmecserek is tükrözték. Figyelmet érdemlő jelenség, hogy a vitákban kezd háttérbe szorulni a szorosabb értelemben vett és önértékként kezelt reform, ugyanakkor előtérbe nyomul egy egyszerű és közérthető fogalom: a munka.

A jelenség mögött nem a gazdasági és politikai reformok iránti érdektelenség húzódik meg. Arról van inkább szó, hogy a reformok mércéjének egyre inkább azt tekintik: mennyire segíti elő az egyes ember nyugodt, színvonalas munkáját és tisztességes megélhetését. Egyre több ember ébred rá arra, hogy a fejlett árugazdaság, a piacgazdaság sehol sem a könnyen szerzett pénz, az ügyeskedés és a szélhámoság birodalma, hanem az ésszel és kifogástalanul végzett szorgalmas munkát állítja a középpontba. A vitákban különösen erőteljes hangot kapott ez a megközelítés,

a magasan képzett szakmunkások és a reálértelmiség körében. Támogatják a reformokat, sürgetik az értelmetlen, bürokratikus, önkényes gazdasági intézkedések és szabályok felszámolását, az értelmes, tanult, kezdeményezőkéssz, tisztességes vállalati, szövetkezeti, intézményi, államigazgatási és politikai vezetők kiválasztását.

A gazdasági kérdésekkel kapcsolatban nem lehet szó nélkül elmenni amellett, hogy számos félreértés mutatkozik a tulajdonformák megítélésével kapcsolatban. Miközben a valóságban szándékainknál lassabban halad a külföldi tőke bevonása a magyar gazdaság vérkeringésébe, sokan aggodalmuknak adnak hangot az úgymond kapitalista behatolás túlzott mértéke miatt. Bizonyára megint sokat beszélünk valamiről, miközben kevés történik, keveset teszünk érte. Így is vitákat vált ki a nemzetközi gazdasági folyamatokba való szorosabb bekapcsolódásunk azon természetes velejárója, hogy vállalatunkban nem magyar állampolgárok és külföldi székhelyű cégek is részesedést szerezhetnek. Eközben, az általánosságok szintjén, szinte mindenki egyetért a gazdasági nyitás, a világgazdaságba való szerves bekapcsolódás politikájával.

Nekünk kötelességünk számolni azzal és felhívni a figyelmet arra, hogy a gazdasági vállalkozások, a piac, s így a tőke, a munkaerő, a tudás ma már átlépi az országok és gyakran a kontinensek határait. S ahogyan az nem kérdőjelezhető meg, hogy a magyar pénzügyzetek, termelő- és szolgáltatóvállalatok — ugyan még csekély számban — más országokban is megtelepednek, nemegyszer közös vállalatokat működtetnek, úgy a nemzetközi integráció a mi határainkon belül is kell hogy érvényesüljön. Ha a nyitás politikáját képviseljük, akkor ebben a kérdésben egyértelmű magatartást kell tanúsítanunk. Erre van szükség a Központi Bizottság, a területi és a helyi pártszervek részéről is.

Kedves Elvtársak! Párttagságunk többségének realitásérzékét jól mutatja, hogy az idő előrehaladtával a viták középpontjába egyre inkább az a kérdés kerül, hogy pártunk hogyan alakítsa át egész belső rendjét a többpártrendszer viszonyaihoz és követelményeihez illő módon. Számos állásfoglalás született már e téren, sok helyi pártbizottság önállóan is munkához látott. Most arra van szükség, hogy — a tapasztalatokat és a feladatokat szem előtt tartva — a Központi Bizottság a következő hónapokban a leglényegesebb kérdésekben kialakítsa elgondolásait és kezdeményezéseket tegyen. Ezekkel összefüggésben szeretnék néhány olyan gondolatot felvetni, amelyek a párt szervezeti és működési rendjével, felépítésével, a politikai rendszerben elfoglalt változó helyzetével kapcsolatosak.

Milyen tanulságokkal szolgál pártunk eddigi szervezeti működése? Általános értelemben elsősorban azzal, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezeti rendje — a szervezet felépítése és annak belső tartalma — ma már nem alkalmas a tagság demokratikus akaratképzésére épülő akcióegység megteremtésére. A párt túlzottan centralizált, az állami szervekkel összemosódó hatalmi mechanizmussá vált, amelyben nem érvényesülhetett kellőképpen eleven mozgalmi ereje. A szervezeti centralizáció és a túlszabályozottság az erőfeszítésekhez képest kis hatékonyságú, gyakran látszatcselekvést is produkáló pártműködést eredményezett. Nem épültek ki és nem működtek a szubjektív torzításokat korrigáló mechanizmusok. Az ellenőrizetlenség és ellenőrizhetetlenség önkényes lépésekhez, súlyos hibákhoz vezetett. Jórészt kiaknázatlan a tagság elkötelezettségére, szolidaritására, áldozatvállalási készségére épülő felelősségtudat ereje. A pártfegyelem szabályai ezt nem képesek helyettesíteni és önmagukban nem is biztosíthatják a szolidaritást és a közös cselekvést.

Olyan szervezeti rendszerre van szükség, amely önmagában hordja saját megújulásának garanciáit, rendelkezik az önkorrekciónak szervezeti mechanizmusaival, szakít az eddigi hierarchikus működési móddal. A szervezeti hatékonyság biztosítása elsősorban azt igényli, hogy mind a párt egészében, mind a nagy önállósággal tevékenykedő egységeiben folyamatosan meglegyenek az önszabályozó ciklusok. Ezeknek fontos szakaszai a választási mechanizmusok, a vezető szervek döntési eljárásai, és a cselekvést szervező, irányító tevékenység. A párt politikai tevékenységének alapvető forrása a párttagság akarata, cselekvése. Hogy az ebben rejlő alkotóerők felszabadulhassanak, ösztönzünk minden politikai kezdeményezést, a közös ügyet szolgáló tenni akarást. Ez csak úgy valósulhat meg, ha kiszélesítjük a párttagságot tömörítő különböző típusú közösségek önállóságát, autonómiáját, és ebből építjük fel a vezető szervek létrehozásának, feladatkörének, működési módjának szervezeti szabályozását. A gazdasági vállalkozások és a társadalmi szervezetek kutatásával foglalkozó tudományokban is szinte teljes körű egyetértés mutatkozik ma abban, hogy a hierarchikusan felépített, erőteljesen központosított szervezetek csillaga leáldozóban van. A jövő azoké a vállalkozásoké és szervezetké, amelyek nagy autonómiával és felelősséggel tevékenykedő kisebb egységeket hálózati jelleggel is képesek működtetni.

Fel kell tenni azt a kérdést is, hogy a többpártrendszerben mik azok a fő funkciók, amelyeket az MSZMP-nek a szocialista irányú fejlődés előmozdítása érdekében el kell látnia; melyek azok a feladatok, amelyekre szervezeti erejét összpontosítania kell. Először is: figyelembe véve a törvényhozás és a helyi népképviselői szervek alapvető jelentőségét, az új viszonyok között biztosítani azt, hogy a párt sikeresen álljon helyt az országgyűlési képviselők és a tanácsstagok választása során. Másodsorban: politikai támogatást nyújtani ahhoz, hogy az országot és a helyi közösségeket a demokrácia és az állampolgárok szolgálata jegyében, eredményesen és sikeresen kormányozzák. Harmadszor: hozzájárulni az üzleti, a gazdasági élet fellendüléséhez, előmozdítani az ország, a helyi közösségek, az állampolgárok gyarapodását. Negyedszer: jelen lenni a fő szellemi folyamatokban, gyarapítani a szocialista mozgalom szellemi bázisát és hatását. Ezek természetesen egymással szorosan összefüggő, egymást kölcsönösen átható feladatok. Mégis az egyenlők között is első helyre kívánkozik a program, az erők tömörítése, az emberek megnyerése és ennek alapján a sikeres helytállás a választások során. Ebből le kell vonni mindazokat a szervezeti következtetéseket, amelyek nélkülözhetetlenek a Magyar Szocialista Munkáspárt erejének megőrzéséhez és befolyásának gyarapításához.

Kedves Elvtársak! Melyek lehetnek azok az elvek, amelyekre a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezetének és működésének megújítása építhető? Egyik ilyen lehetne továbbiakban is az önkéntesség elve. A mi pártunk a közös értékeket valló, közös politikai célokat követő párttagok önkéntes politikai szövetsége. Ebből következik a párthoz való csatlakozás teljes önkéntessége, beleértve a belépés és kilépés lehetőségeit, a párttagok közösségeinek létrehozását, a meglévő közösségekhez való csatlakozást is. Elvi jelentőségű kiindulópontnak lenne célszerű kezelni az autonómiához való jogot. Ez azt jelentené, hogy a pártszervezetek a párttagság teljes jogú, nagyfokú politikai önállósággal rendelkező közösségei. Önállóságuk kiterjed: saját belső tagolódásuk kialakítására, saját vezető szerveik, vezetőik, valamint az őket felsőbb szervekben képviselőik megválasztására; munkarendjük, munkamódszereik kialakítására; az új párttagok felvételére, a tagsági viszonyral kapcsol-

latos összes kérdés elbírálására; más pártszervezetekkel való együttműködésre; a rendelkezésükre álló anyagi és technikai eszközök felhasználására, beleértve a vállalkozás lehetőségeit is.

Végül támpontul szolgálhatna a többségi elv következetes és körültekintő érvényesítése is. A többségi elv azt a követelményt fejezi ki, hogy a párt minden vezető fórumán a képviselt közösségekbe tömörült tagság többségi akaratának kifejeződését kell biztosítani. Ezért olyan mechanizmosokat kell beépíteni a működési rendszerbe, amelyek lehetőséget teremtenek a szabad politikai kezdeményezésre, az egyéni vagy csoportos álláspontok többségivé érlelésére. Ezt szolgálhatja többek között a platformszabadság intézményesített rendje és a közvetlen tagsági véleménynyilvánítás, a pártszavazás meghonosítása.

Tisztelt Központi Bizottság! Kialakítandó az is, hogy melyek lehetnének azok a gyakorlati normák, amelyeket minden pártnak, köztük a mi pártunknak is, célszerű lenne tiszteletben tartania.

Először is az, hogy a politikai munka önkéntes, állampolgári és nem munkavállalói jogon végzett tevékenység. Ezért a pártok teljes mértékben tartsák tiszteletben tagjaik munkaidejét. Rendezvényeiket, összejöveteleiket, a továbbképzést munkaidőn kívül szervezzék. Se a műszakbeosztás, se a munkahelyek szétszórt jellege, se más okok ne adhassanak felmentést ez alól a szabály alól. Meggyőződésünk, hogy a pártok munkarendjét hozzá lehet igazítani még az ilyen, kétségtelen nehezen kezelhető követelményhez is.

Másodszor: a pártok szervezeteik működéséhez ne vegyenek igénybe vállalati, szövetkezeti és intézményi pénzeszközöket, kivéve azokat az eseteket és módokat, amelyeket a pártokról szóló törvény majd lehetővé tesz. A mi pártunk is eszerint gazdálkodjon.

Harmadszor: a politikai pártok függetlenített tisztségviselőiket, apparátusukat és alkalmazottaikat maguk fizessék. A mi pártunkban is — a megfelelő átmenetet biztosítva — át kell térni erre a rendszerre.

A második és a harmadik pontban körvonalazottak szükségessé teszik pártunk gazdálkodásának, költségvetési rendszerének átalakítását. Ennek keretében figyelembe kell venni a tagság azon javaslatát, hogy a tagdíjból befolyt összegek egy meghatározott százaléka a pártszervezeteknél maradjon.

Negyedszer: a pártok ne integrálódjanak a gazdasági vállalkozások és az állami költségvetésből finanszírozott intézmények vezetési rendszerébe.

Ugyanakkor támogatjuk azt a világszerte kibontakozó irányzatot, amely egyrészt a munkavállalók tulajdonossá tételére irányul, másrészt — a döntéshozatal változatos kollektív formáin keresztül — a tulajdonosok és képviselőik, illetve a munkavállalók együttműködését serkenti. A politikai pártok és a munkahelyi irányító szervek indokolatlan integrációjának megakadályozása érdekében javasoljuk a Központi Bizottságnak: kezdeményezze a Minisztertanácsnál, hogy szüntesse meg mindazokat a [jogi] előírásokat, amelyek a politikai mozgalmaknak kivételezett lehetőséget biztosítanak a személyzeti döntések befolyásolására. Természetesnek tartjuk ugyanakkor, hogy a pártok, erejük mértékében, jelölteket állítanak majd a népképviselői testületek és a végrehajtó szerveik tagjaira, valamint az új közjogi funkciókra. Ezzel a jogával — amely egyben a tagsággal szembeni kötelezettség is — a mi pártunk is élni fog. Változatlanul jelölteket állít fontos közéleti posztokra, és szervezett erőfeszítéssel igyekszik megszerezni az adott kérdésben választásra, illetve kinevezésre jogosultak többségének támogatását.

Ajánljuk továbbá a Központi Bizottságnak, hogy foglaljon állást azon alapelv mellett, miszerint foglalkozása és beosztása miatt a társadalom egyetlen intézményének tagja sem zárható ki a politikai pártokban viselt tagság és a pártokban folytatott tevékenység lehetőségéből. Ez is hozzátartozik az állam polgárainak jogegyenlőségéhez. A pártok jogi egyenlőségét pedig — többek között — garantálja az, hogy a politikai pártok szervezetei — az említett normák szigorú betartásával — a társadalom minden intézményében működhessenek, és ebből a lehetőségből egyetlen törvényes párt se legyen kizárható. Ez az elv egyaránt vonatkozzon a gazdasági vállalkozásokra és a közszolgáltatokra, beleértve a közigazgatást, az igazságszolgáltatást, a fegyveres erőket és testületeket.

A leghatározottabban ellenezzük ugyanakkor, hogy bármely munkahely működését belső pártharcok dűlják fel, hogy bármely intézmény vezetőit és alkalmazottait döntéseikben pártkövetelmények irányítsák. A gazdasági vezetőt döntéseiben a piac szempontjai vezessék, a bírót ítéleteiben kizárólag a jog vezérelje, a köztisztviselő a törvények és a rendeletek szerint járjon el, lojalitást tanúsítva az őt irányító, a közakaratot megtestesítő népképviselői szervek és választott tisztségviselői iránt. A fegyveres erők és testületek tagjainak a parancsnok, az Alkotmányra és hazájuk megvédésére tett esküjük szabja meg teendőjüket.

Kedves Elvtársak! A múltbéli tapasztalatok és a főbb teendők figyelembevételével vita folyik arról is, hogy miként lenne célszerű kialakítani pártunk szervezeti felépítését és működési rendjét. Kiindulópontnak azt lehet tekinteni, hogy a többpártrendszerben a politikai küzdelmek legnagyobb téttel járó színtere a helyi közélet. Ennek serkentése, fellendítése és részben szervezése is pártunk egészének súlyponti feladata. Ezért a párt szervezeti rendjében középpontba kellene helyezni azokat a szinteket, ahol a helyi vagy országos népképviselői testületekben a választási törvény szerint időszakonként választásokat kell szervezni, illetve ahol közvetlenül választott helyi néphatalmi szevek működnek. A pártnak is elsősorban itt kell politikai erőit összpontosítani, megszerveznie és alkalmassá tenni szervezeteit a politikai küzdelmekben való helytállásra.

A viták rávilágítottak arra is, hogy pártunk számára nem az a kérdés, hogy itt vagy ott legyen jelen, hanem az, hogy miként legyen jelen a lehető legtöbb helyen, ahol emberi közösségek vannak, és ez a sokszínűség milyen módon foglalható értelmes szervezeti rendbe. Ez a felismerés vezetett bennünket ahhoz az elgondoláshoz, hogy a párt keretében célszerű lenne egy alapstruktúrát és több, úgynevezett kiegészítő struktúrát működtetni. Az alapstruktúra középpontjába a helyi pártszervezeteket kellene állítani. A helyi pártszervezet az adott város vagy község közigazgatási határain belül él, a választási törvény értelmében ott szavazati joggal rendelkező párttagokból állna. Nekik — függetlenül attól, hogy pártmunkájukat melyik alapszervezetben végzik — a szervezeti szabályzatban rögzített joguk [lenne] többek között részt venni a települések területén megválasztásra kerülő tanácsstagok és parlamenti képviselők párton belüli jelölésében is. Az alapstruktúra megfelelő működése érdekében kívánatos lenne a párttagokat felkérni: regisztráltassák magukat helyi pártszervezetüknél, hogy az biztosíthassa a feltételeket jogaik gyakorlásához.

Az előbbieken röviden vázolt helyi pártszervezetek egy része ma kis létszámú alapszervezet. Más részük — mint például nagyobb városainkban, különösen Budapesten — többszörösen tagolt, bonyolult felépítésű, nagy létszámú pártszervezet. Ezért a kisebb helyi pártszervezetek elsősorban a természetes regionális vonzáskörzetek, esetleg az országgyűlési választóköri keretében, önkéntes alapon közös

pártszervezetekben egyesülhetnének. A nagyobb városokban és más nagy létszámú szervezetekben a helyi pártszervezet kisebb egységekre — jellegüknek megfelelő elnevezésű pártszervezetekbe — tagolódna.

A helyi pártszervezet középpontba helyezése módosítaná a megyei testületek szerepét. Önálló politikai szerepet a megyei választások előkészítésében, a megyei népképviselői szervekkel való kapcsolatokban, az egész megyére kiterjedő településfejlesztési kérdésekben, a tömegtájékoztatási eszközökkel és a szellemi élettel ápolandó kapcsolatokban játszana. Ugyancsak fontos feladatuk lenne azon politikai szolgáltatások biztosítása is, amelyek hatékonyan a megyei szintre koncentrálnak.

Kedves Elvtársak! A párt előtt álló feladatok szükségessé teszik, hogy a szervezeten belül — az alapstruktúra mellett — nagyobb nyomatékkal kezeljük és a működési, döntéshozatali rendszerbe integráljunk további, részben létező, részben létrehozandó működési kereteket. Melyek lehetnének ezek?

Először is: a párton belül bizonnyal megszerveződő platformok. Javasoljuk, hogy szerepük elvi és gyakorlati kérdéseiről — a most folyó pártvita tapasztalatainak ismeretében — a Központi Bizottság májusi ülése döntsön.

Másodsor: országos szinten a párthoz tartozó parlamenti képviselők csoportja, megyei és helyi szinten pedig a megyei és helyi tanácsstagi csoportok. Politikai jelentőségük, felértékelődésük, azt hiszem, nem igényel külön indoklást.

Harmadsor: szervezettebbé lehetne tenni a párton belül olyan struktúrák működését, amelyek a kialakuló piacgazdaság körülményei között lehetőséget teremtenek az üzleti élet országos és helyi befolyásolására. A gazdaságpolitika alakításából ugyanis nem kívánunk úgymond kivonulni. Más szervezetek is inkább bevonulni igyekeznek. De a nagyrészt általunk teremtett körülményekhez alkalmazkodni: elemi kötelességünk. Országos szinten felmerülhet például a Központi Bizottság gazdasági és szociális kérdésekkel foglalkozó munkabizottsága, valamint a párttag parlamenti képviselők — különösen a parlamenti bizottságokban vezető szerepet játszó személyiségek — közötti kapcsolatok intézményessé tétele. Hasonló feladat megvalósítása látszik helyénvalónak a helyi és a megyei pártbizottságok szintjén is. Ésszerűnek tűnik olyan struktúrák kialakítása is, amelyek az eszmecse-re és a közös álláspont kialakításának lehetőségét biztosítják olyan gazdasági szakértők számára, akik a pártvezetés, a parlamenti bizottságok, a parlamenti képviselők, a miniszterek és a gazdasági érdekképviselői szervek mellett dolgoznak. A gazdasági kérdések más megközelítésű megismerése is indokolná — országos és helyi szinten egyaránt — a szakszervezetek keretén belüli, a párttagokból álló csoportok megalakítását és a párt szervezeti modelljébe való integrálásukat.

Es végül: a szellemi folyamatok megismerése és befolyásolása érdekében szervezeten belül is ösztönözni lenne érdemes a különböző szellemi műhelyekben, a kutatóintézetekben, egyetemeken, művészeti intézményekben dolgozó párttagok és pártszervezetek együttműködését. A gyakorlat azt mutatja, hogy értelmiségi területen mindig is mutatkozott igény az úgynevezett horizontális együttműködésre, az ilyen struktúrák kialakítására. Érdemes lenne azzal a gondolattal foglalkozni, hogy ezek mind helyi, mind országos szinten miképpen kapcsolhatók be a szervezet integráns részeként a Központi Bizottság és a helyi pártszervezetek szellemi erejének, kezdeményezőképességének gazdagításába.

Az alapstruktúra mellett működő, változatos szerveződési lehetőségek egyenlő kezelése és tudatos integrálása persze nem könnyű feladat. Elsősorban a helyi párt-

szervezetek, a Központi Bizottság, és — részben — a megyei pártbizottságok szintjén lenne megoldható. Ugyanakkor szükségessé tenné többek között a párttestületek jellegének, létrehozásuk módjának, a konzultációs, döntési és irányítási mechanizmusok jelentős átalakítását. Megkövetelné, hogy az informatika párton belüli alkalmazására átfogó program készüljön és valósuljon meg; hogy radikálisan egyszerűsödjön, modern eszközökre épüljön a nyilvántartások és az adminisztratív munka egész rendszere.

Tisztelt Központi Bizottság! Ennyiben szerettem volna szólni a viták tapasztalatairól és az azokból levonható következtetésekről, valamint a további munka fő irányairól. A körülmények szükségessé teszik, hogy gyorsítsuk meg a kidolgozó munkát, és a következő hónapokban a testület elé terjesszük a kimunkált javaslatokat. Várhatóan április végén—május elején a párt szerveződési elveire és felépítésére vonatkozó elképzeléseket, részletesebben kifejtve az általam vázoltakat, májusban pedig a platformszabadság és a párton belüli választások kérdését. Ez lehetővé tenné, hogy az alapkérdések tisztázása nyomán júniusi ülésünkre előterjesszük az új Szervezeti Szabályzat koncepcióját; ezzel átfogó keretet adva az átalakulás lehetséges irányainak. A kialakult politikai helyzet, a párt előtt álló feladatok és tagságunk jelentős része egyaránt igényli ezt.

Végül javaslom, kedves elvtársak, hogy az írásban beterjesztett állásfoglalás-tervezetet — a módosítások figyelembevételével — a Központi Bizottság emelje határozattá. Köszönöm szépen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Megköszönöm Lukács elvtárs szóbeli előterjesztését, és megkérdem, hogy van-e valakinek kérdése az állásfoglalás-tervezethez — amin bizonyos szövegmodosításokat végrehajtottunk —, illetve a Lukács elvtárs által elmondottakhoz. Tessék.

KUNOS SÁNDOR elvtárs:²⁵ Azt szeretném megkérdeni, hogy a Központi Bizottság mikorra tervezi a Munkásórség helyét, szerepét, jelentőségét megtárgyalni, mert tapasztalatom szerint olyan közösségnek a politikai tevékenységét befolyásolja, amely a múltban már bizonyított is, és nagy tömeget érint. Tapasztalatom szerint ezt sürgősen meg kell tenni, mert érzésem szerint a Munkásórség nem tud igazán felsorakozni politikánk mellé.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Tessék, van-e további kérdés?

TAKÁCS IMRÉNÉ elvtársnő: Azt szeretném megkérdeni, nem tudom, hogy jól értettem-e, hogy erre az anyagra majd áprilisban vagy májusban visszatérünk, mert az anyaggal szemben az előterjesztés olyan tömény, hogy én úgy érzem, most nem szabad döntenünk. Jól értettem-e, hogy visszatérünk?

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Van-e még kérdés? Lukács elvtársat megkérem, hogy válaszoljon.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Először Takács elvtársnőnek szeretnék válaszolni először azért, mert némi magyarázatot igényel tényleg a szóbeli felvezető.

Mint az elvtársak tudják, a politikai reform kérdéseivel kapcsolatos pártvita szinte egybefolyt — legalábbis az összegező és értékelő munka — a párt szerveződésével összefüggő pártvitával. Nem lehetett ezeket ott sem különválasztani, és amikor a Politikai Bizottság tájékoztatást kapott a vita tapasztalatairól, ezek a kérdések ott mind szóba kerültek. A Politikai Bizottságnak az volt az állásfoglalása, javaslata,

hogy — nem azzal, hogy most döntsünk — beszéljünk ezekről a kérdésekről, mert beszélnek róla a pártban, és azt hiszem, hogy szélesebben is mint a pártban ezekről szó van. Nem lehet nem figyelembe venni februári döntésünket, a pártnak készülni kell az új helyzetre, és nem távoli időben, lehetőleg még ebben a félévben ebből a közelítésből rendezni kell sorainkat, de leginkább szervezeti rendünket, működési mechanizmusunkat. Tehát inkább felvezetésnek, gondolatoknak szántuk mindazt, mit én itt elmondtam a Politikai Bizottság vitája alapján.

Takács elvtársnő jól értette — mint ahogy a végén erről szoltam — áprilisban tervezetten is — bár ezt ma oldanunk kell, hogy mi van betervezve a munkatervbe, és mi nincs betervezve —, hiszen az élethez kell alapvetően igazodnunk, de áprilisban tervezzük, április vége, május eleje, hogy a párt szerveződési kérdéseire, működési mechanizmusára, szervezeti felépítésére konkrét javaslattal kell előállnunk. Ugyanígy most folyik a platformokról egy vita a pártban. Ezt a vitát is figyelembe véve mint fontos alapkérdést kell itt megvitatnunk, állást foglalnunk, hiszen ez mind nagyon fontos része annak, hogy a Szervezeti Szabályzat koncepciójával előálljunk a Központi Bizottság ülésén. Aztán majd arról is lehet tovább vitatkozni. Ezért tehát ebben a félévben a párttal összefüggésben több előterjesztés jön majd a Központi Bizottság elé.

A Munkásorséggel kapcsolatos kérdéseket először a Grósz elvtárs által vezetett Nemzetközi, Jogi, Közigazgatási Bizottság fogja áttekinteni 31-én, ezt követően ez a bizottság tesz jelentést a Központi Bizottságnak még ebben a félévben, valamegyik ülésünkön, áprilisban vagy májusban.²⁶ Mi is úgy érezzük, ebben a kérdésben szükség van arra, hogy a Központi Bizottságnak, más szóval a pártnak világos álláspontja legyen. Köszönöm szépen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Azt hiszem érthető volt Lukács elvtárs válasza. Tehát most döntenünk a módosított állásfoglalás-tervezetről kellene, amit írásban is kiküldtünk.

A szóbeli előterjesztés egy kicsit szélesebb kérdéskört is felölelt, hasznos lenne, ha a Központi Bizottság tagjai erről is elmondanák a véleményüket, döntenek ezekben a kérdésekben nem kell, hanem majd egy írott előterjesztés kapcsán április, május, júniusban, ahogy itt Lukács elvtárs egy előzetes prognózist ismertetett, akkor kellene.

Ezek után megkérdezem, hogy ki kíván a vitában részt venni.

Veres József elvtárs, Horn Gyula jelentkezik, [ha jól látom] Horváth István, Magyar Kálmán, Berecz Frigyes elvtárs. Kérem akkor Veres elvtárs.

VERES JÓZSEF elvtárs: Kedves Elvtársak! Lukács elvtárs előterjesztésével, valamint a hozzá fűzött szóbeli kiegészítésével egyetértek.

Két kérdés van, amit mégis, ennek dacára is, feltétlenül fontosnak tartok megemlíteni. Az egyik kérdés a pártegységről szól. Széles körben el van terjedve pártunkban, hogy nem egyforma párttagok vagyunk. Többféle párttag van, van [regisztrált, illetve van] — nem tudom kiejteni ezt, mindjárt megnézem, bocsánat —, fundamentalista párttag, [ezt kerestem, ezt a szót,] aztán van racionalista párttag, aztán van sztálinista párttag, aztán van centrista párttag, de ha centrista párttag is van, akkor azon túl kell még jobbra is lenni, tehát jobboldali párttagok is vannak.

Az ilyenfajta megosztás a párttagságot messzemenően irritálja, különösen ha hozzáteszik, hogy ha néhány százezer fundamentalistát kitennének a pártból közepéről, akkor lényegesen könnyebb volna a helyzet, mármint a fundamentalistáktól

jobbra lévőeknek, és jobban tudna boldogulni a párt. A néhány százezer alatt kit értenek? A néhány százezer alatt érteve azokat, akik legalább 20—30 éve párttagok, akik megakadtak a két párt, illetve a többpártrendszer bevezetésének megszavazásánál, nehezen értették meg, de mind több és több agitáció, ismeretterjesztés, magyarázás után mindjobban megértik.

Valakik azt hiszik, pártegységet lehet úgy építeni, hogy egyik oldalon százezerrel irritálják a párttagságot különböző jelzőkkel, a másik oldalon pedig választási propagandára hívjuk fel, háziagitációra. A háziagitáció általam kipróbált, még Nyers elvtárs van, meg néhány elvtárs, aki kipróbálta a felszabadulás előtt, hogy mi az. Az egy nagyon nehéz dolog volt mindig, de különösen nehéz most. Azelőtt nem történt más a felszabadulás előtt, mint nem álltak szóba az emberrel, kitessékelték idegen lakásokból.

De most ellenségesen fogják fogadni, és pont ez az a tömeg, amely érti és rávehető a háziagitációra [a személyes agitációra], akit így birizgálnak folyton, akiket így irritálnak. Nehogy azt higgyék, kedves elvtársak, hogy majd a gyárak vezérigazgatói és titkárnői fognak kivonulni a választási agitációra, azok nem fognak. Akik ki fognak menni, azok a közép rétegek, pedagógusok és a munkások. Ezek ki fognak menni. Most, amikor az ember elolvassa ezt a nyilatkozatot a Die Presseben, amely így szól, ahogy mondom, akkor igen furcsán néz ki az a párt, amely így akar választásnak nekifogni. Nagyon rosszul néz ki. Tehát ha pártegységet akarunk és választásra készülünk, akkor küszöböljük ki azokat is, akik ezt így irritálva mondják és züllesztik a párttagságot. Ez az egyik kérdés.

A másik kérdés, amit meg szeretnék említeni, szervezeti kérdés is. Itt van az üzemekből átirányított párttagok kérdése. A választás az mindig területi pártmunka volt, a választás kérdése mindig területen dőlt el, és nem a gyárakban, hivatalokban, legkevésbé a hivatalokban. No, most a területi pártmunkához üzemekből csak úgy kiküldeni párttagokat, hogy menjetek, azt lehet egyszer-egyszer segítésképpen, de az üzemi párttagság területre való áthelyezését, az úgynevezett regisztrálást mi ismerjük már. Én legalábbis és még néhányan itt. A regisztrált párttag az volt, hogy az üzemből mind át lett jelente a területre, hogy ott is végezzenek pártmunkát, ismerjék és foglalkozzanak velük. Döntő többsége a regisztrált párttagoknak lemorzsolódott, sem ott nem volt párttag, sem a területen nem volt párttag. Véleményem szerint tehát átirányítás csak ideiglenesen lehet, segítőkészséggel hajlandó a párttagság, de úgy, hogy területi párttag legyen az eddigi üzemi, véglegesen nem szabad csinálni.

A másik. 1945-ben azért nyert a két munkáspárt²⁷, mert igen nagy tömegekkel, tömegbefolyással, nem is tagsággal, szimpatizáló tömegekkel bírt. A Kommunista Pártnak is nagy tömegei voltak. Szimpatizáló tömegei. 1956-ban a párt azért bírt olyan gyorsan talpra állni, mert igen széles körben voltak szimpatizáns tömegei, és ezek a szimpatizáns tömegek segítettek üzembről üzemre menni, szervezni a pártot. Tehát megint csak a párttagság megnyeréséről van szó. Ne gondolja senki, hogy az úgynevezett balra lévő tömeg döntő többsége sztálinista. Nem sztálinista, csak nem érti nagy része — van, aki nem akarja érteni —, hogy ilyen hirtelen megtorpantunk. Meg kell magyarázni, meg kell agitálni őket és nem pedig ijesztgetni.

Még egy kérdésem van. Az ellenségnek legnagyobb örömet azzal okozunk — ma már itt tartunk — okoznánk és barátainknak is, a leendő barátainknak is, ha most az egész országban új pártértekezleti hullámot indítanánk meg. Azért okoznánk, mert míg mi a pártértekezletek szervezésével, egymás közötti vitával foglalkozunk,

addig ővelük nem, és nekik van idejük a saját pártjaikat vagy egyesületeiket szervezni. Véleményem szerint elég volt ebből már és hozzátartozik az előbbi kérdéshez, a pártegységhez, hogy abbahagyni most már lehetőleg, ahol csak lehet mindenütt abbahagyni a pártértekezletek folytonos ismétlődését, megszüntetni, és teljes erővel a pártépítésre menni. Nehogy azt higgyék, elvtársak, hogy akad majd olyan terület, ahol akármit csinálunk, nem fognak találni alkalmat, ürügyet arra, hogy pártértekezletet kiprovokáljanak. Ez a másik kérdés, ami szintén hozzátartozik a pártegységhez és a párt erősítéséhez. Elnézést, többet nem akartam, köszönöm.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm Veres elvtárs. Horn Gyula következik.

HORN GYULA elvtárs: Kedves Elvtársnők és Elvtársak! Egyetlen kérdést vetnék fel. Az állásfoglalás-tervezet első oldalán szerepel egy új javaslat, amely azt mondja, hogy [az] 1956 után korszerűsödő politikai rendszer — itt az első oldal végén — nem volt képes megakadályozni a szubjektív eredetű stb.

Ezzel szemben alapvető elvi kifogásom van, és ezt már többször itt megvitattuk a Központi Bizottság ülésén, mert azt is megállapítottuk ugyancsak többször, hogy stílus- és politikai változások történtek 1956 után, de a politikai rendszer, a politikai struktúra lényege nem változott. És ennek legfőbb elemei mozdulatlanok maradtak, úgyhogy én semmiképpen sem tartom helyesnek ennek a szövegnek a bevetelét.

Ugyanakkor azt is meg kell mondani, hogy megítélésem szerint az MSZMP-nek [éppen] abban volt a nagy, mondhatni történelmi érdeme, hogy a sztálini modell fennmaradása ellenére sikerült ebben az országban valamiféle emberarcú viszonyokat is megőrizni, fenntartani, és ezt azért is kell hangsúlyozni — az előző témákra visszautalva —, mert szerintem nem ahhoz kell bátorság, hogy a hibákat felvessük, hanem ha valami pozitívumot mondunk, ahhoz kell igazi bátorság a mai helyzetben, és azért a történelmünkhöz, az elmúlt több mint három évtizedes történelmünköz azért ez is hozzátartozik. Tehát az a stílus és megközelítően normális, emberarcú viszonyok megteremtésére irányuló törekvés, amely valamelyest kiemelte ezt az országot a környezetéből.

Hadd jegyezze meg itt ugyanakkor még egy olyan dolgot is, ahogy azért számomra ezekkel a dolgokkal összefüggésben mindinkább irritáló vagy elfogadhatatlan, hogy éppen azok szidják a múltat, úgy ahogy van, en bloc, leginkább, akik a korábbi mozdulatlansághoz nem csupán szemlélők voltak, hanem nagyon gyakran segédkezet is nyújtottak [ahhoz]. De visszatérve a lényegre, szerintem nincs szükség erre a betoldásra, mert hiszen a régi túlhaladott politikai modell változatlan érvényesítése 1956 után vezetett el azokhoz a társadalmi [válság]jelenségekhez, amelyek miatt ma az ország szenved. Köszönöm szépen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm Horn elvtárs. Magyar Kálmán következik.

MAGYAR KÁLMÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Először szólalok fel a Központi Bizottság ülésén, ezért engedjék meg, hogy bemutatkozzam, a nevem elhangzott: Magyar Kálmán vagyok, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem tanácskezelő egyetemi tanára és rektorhelyettese, néhány évtizede gyógyszerkutatással foglalkozom és emellett persze politikával is.

A témáról szólva én elsősorban az írásos anyaghoz szeretnék kapcsolódni. Egyetértek az írásos állásfoglalás-tervezettel és Lukács elvtárs szóbeli kiegészítőjével,

ami szélesebb körű, érvelőbb anyag volt. Nem is kísérelem meg — olyan sok témát, problémát vetett fel —, hogy ezt itt taglaljam. Örülök, hogy a későbbiekben mód lesz ennek a megbeszélésére. Én mindössze röviden annyit mondanék az írásos anyagról, hogy a kihagyásra szánt, szándékolt részek javítják ezt az anyagot, még azon is gondolkodnék, hogy a 3. oldalon, ahol az olvasható, hogy: „... utólagos igazolás látszatát keltik”. Én részt vettem alapszervezeti vitákban, itt elsősorban a látszatot kifogásolták, és én sem tudok ezzel nagyon egyetérteni, van ebben valóság is [sic!].

Ezért azonban nem szóltam volna, hanem hiányérzetem is van az írásos dokumentum megfogalmazásával kapcsolatban. Szívesen olvastam volna ebben, hogy az MSZMP a politikai rendszer reformjának megvalósítása során épít a tudomány legújabb eredményeire, és számít a tudományt művelő, alkotó értelmiség hozzájárulására, segítségére. Ezt markánsan kívántam volna megfogalmazni. A legutóbbi KB-ülésen ugyanis egy érdekes vita folyt arról, hogy kinek kedvez az idő. Nem tudtuk megnyugtatóan megválaszolni a kérdést, rövid távon és praktikus kérdésekben én is bizonytalan vagyok, hosszú távon hiszem, hogy nekünk kedvez. De nemcsak hiszem, hanem biztos vagyok abban, hogy a tudomány szerepe a jövőben csak növekedni fog. Történelmi tények bizonyítják, hogy a gazdasági és társadalmi előrehaladásban a tudomány szerepe meghatározó.

Okok és következmények összefüggését mérlegelve egyértelműnek tűnik, hogy egy ország fejlettsége vagy elmaradottsága között a fő különbség a tudomány hatásában és feltételrendszerében található meg. Mi sem tudunk kijutni a kátyúból a tudomány egyetemes eredményeinek alkalmazása nélkül. Csak ezzel tudjuk megsokszorozni, számottevő nyersanyag és energia felhasználása nélkül az emberi munka értékét. A politikai döntéshozatalban is nélkülözhetetlen a tudományosan megalapozott igazság ismerete. A gazdaság törvényszerűségei makacs tényeken alapulnak, és a helyes döntés legtöbbször nem többségi szavazattal dönthető el, hiszen a tényekre alapozott igazság általában egy, de tévedni százféleképpen is lehet.

A politikai rendszer reformja kapcsán külön súllyal kell építeni a társadalomtudományok eredményeire. Ezt a szándékunkat is megfogalmaznám a dokumentumban. A Lukács Alapítvány létrehozása és annak céljai engem meggyőznek erről a helyes szándékunkról. A marxista tudományok művelésének támogatása azért is fontos, mert az ismert dogmatikus hibák, korlátok, megkötések miatt végigéltük hazánkban és sajnos a világban is a marxizmus tudományos presztízsének csökkenését. A társadalomtudományok eredményeinek és a napi politikai gyakorlatnak az ellentétei megingatták a marxizmusművelők hitét és kedvét is annak művelésében.

Ezért a dokumentumban azt [is] rögzíteném, hogy biztosítjuk a tudomány szabadságát, megszabadítjuk a társadalomtudományokat a bürokratikus kötöttségektől. A marxista töltésű és indíttatású társadalomtudományok eredményei nélkülözhetetlenek a politikai pluralizmus, a többpártrendszer keretei között. Hosszú és rövid távú programjaink, szocializmusképünk — amit annyiszor számon kérnek tőlünk az emberek —, tudományos megalapozottsága segíthet még nekünk többségi szavazással ki sem biztosított versenyhelyzetünkben [sic!].

Bár sokat beszéltem a tudomány szerepéről, én sem hiszek a tudomány mindenhatóságában, ismerem a korlátait. Azt is tudom, hogy több évtizede követett jogos, csak mára kissé elavult osztályszemlélete miatt még ellenszenvet is kiválthat párttagságunk egyes rétegében az az igény, amit megfogalmazott [sic!]. Mégis úgy gondolom, hogy a tudomány eredményei növelhetik a jövőben az önbizalmunkat ebben

a sokszor fejünk felett [— idézőjelben mondom —] megrendezett „elit viták” zűrzavarában.

Tisztelt Központi Bizottság! Javaslatom hosszas fejtegetés után mindössze annyi, hogy a politikai reformtörekvéseink kapcsán markánsabban foglamazzuk meg azt a szándékot, hogy építeni fogunk a hazai és a nemzetközi objektív, egyetemesen elfogadott tudomány eredményeire. Köszönöm.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm Magyar elvtárs, Berecz Frigyes elvtárs következik.

BERECZ FRIGYES elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Lukács elvtársnak a tájékoztatójából meggyőződhattünk arról, hogy bár társadalmunk ma rendkívül megosztott, abban tulajdonképpen már nincs vita, hogy a politikai intézményrendszer és ezzel összefüggésben a társadalom mélyreható reformjára szükség van. Am minden egyéb kérdésben, ami ezzel kapcsolatos, nagyon eltérők a nézetek, nemcsak a társadalomban, a párton belül is — bizonyos mértékig az állásfoglalás tervezetéből és az előadásból is arra következtettek, hogy van még mit tisztáznunk. És mivel elhatározott kérdés, hogy visszatérünk a dolgokra, én úgy gondolnám, hogy itt az alkalmas idő arra, hogy négy rövid észrevételt tegyek, közel sem a teljesség igényével.

Az egyik, az válasz lenne arra a kérdésre, hogy miért van szükség a politikai rendszer mélyreható reformjára. Az anyag megemlíti néhány ilyen szempontot, az egyik az, hogy általános politikai és gazdasági válság van, a másik ilyen az, hogy a társadalomnak hiányzik az alkalmazkodóképessége, és így tovább.

[Ha] az ember egy kicsit elgondolkodik ezeken, rájön, hogy nem okok, hanem okozatok, mélyebben rejlő okoknak a következményei maguk is. Nem üres okoskodás miatt vetem ezt fel, hanem arra szeretnék kilyukadni, hogy eredményesen átalakítani a társadalmat akkor tudjuk, ha nem felületi kezelést alkalmazunk, és ideiglenes eredményekre törekszünk, hanem tartós, végleges, jelentős eredményeket akarunk elérni, akkor pedig az alapbajokat kell rendbe tenni.

Azt hiszem, hogy ilyen mélyreható pillantás számos okot is talál, én ezek közül csak egyet szeretnék foglalkozni, mert az ezzel kapcsolatos megállapításom ütközni látszik az első napirenddel, amelyhez én nem szóltam hozzá.

Az egyik ilyen ok, amiben az alapbajt kell sejtenünk, az az, hogy az eddig alkalmazott modell, amelytől távolodunk és amelyet magunk mögött fogunk hagyni, a sztálini modell, működésével nem kedvezett az egyéni képességnek és tehetségnek, nem kedvezett a csoportteljesítményeknek, felesleges és indokolatlan módon adott mentőkötelet gyenge teljesítményeknek, sőt olyan kvalitásoknak és képességeknek, amelyek idővel a társadalom fejlődése ellen fordulnak. Ha az ember belegondol, ez nem más, mint felfüggesztése egy örök érvényű természeti törvénynek, a kiválasztódásnak és azért van ezzel problémám, mert az első anyagban a neoidealista nézetek között bélyegeztük meg ennek a hirdetőit. Márpedig én erre nem tudok más magyarázatot találni. Valahogy ideológiailag rendbe kellene tenni.

A másik kérdés, amiről szeretnék szólni: nekünk nemcsak azzal kellene foglalkozni, hogy milyen új társadalmat akarunk felépíteni, hanem azzal is, hogy hogyan akarunk oda eljutni. Nagyon lényeges a hozzá vezető út, és azt kell mondanom — bár első hallásra talán ellentmondásnak tűnik —, nagyon szerencsés körülmény, hogy nagyon keveset tudunk arról, hogy milyen társadalmat és ahhoz milyen társadalmi modellt is akarunk kialakítani, mert ha tudnánk egy ilyent vagy legalábbis

hinnénk benne, hogy ez olyan, akkor hatalmas erővel törekednénk arra, hogy felülről mintegy rákényszerítsük a társadalomra ezt az újonnan elgondolt modellt, és bármilyen modell lenne is, valószínűleg ugyanaz a hiba lenne a bevezetés módja, mint minden más modellel, amit a társadalomra kényszerítünk. Következésképpen nekünk az útvonalon legalább annyit kell gondolkodni, mint azon, hogy ahova el akarunk jutni, az a cél hogy alakul ki.

A harmadik, amiről szólni szeretnék, az tulajdonképpen ennek egy része, a gazdasági modell. Az állásfoglalás-tervezet is, Lukács elvtárs beszámolója is, idézve a vitában elhangzott véleményeket, a gazdasággal kapcsolatban számos okot megnevez, hogy miért nem jó a magyar gazdaság, általában miért nem jó a szocialista gazdaság, milyen lépéseket kellene tenni, hogy jobb legyen. Úgy érzem, hogy a leglényegesebb okot nem neveztek meg benne. En legalábbis úgy érzékelem a mi gazdaságunk helyzetét, hogy egy egészséges gazdasági folyamattal szemben, amely úgy működik, hogy pénzt befektetünk, [termelünk,] értékesítünk, jövedelmet képzünk, a jövedelem egy részét visszacsatoljuk a folyamat elejére, többet, mint amennyi az egyszerű újratermeléshez kell. Ilyen módon működtetve a gazdaságot, egy felfelé ívelő folyamat, fejlődés bontakozhat ki. Mi pedig az utóbbi tíz évben évről évre több pénzt vonunk ki a gazdaságból, mint hogy elégséges maradjon arra, hogy legalább az egyszerű újratermelés meglegyen.

Következésképpen ezt a gazdaságot egészségessé tenni, gerjedővé tenni — ahol maguktól is létrejönnek a dolgok — úgy lehet, ha ebbe a körfolyamatba valamilyen módon injekciószerűen tőkét viszünk be. Nagyon izgalmas lenne most elmélyedni abban, hogy ezt hogyan lehet megoldani. De én jobban örülnék annak — egyszer ezt már javasoltam —, ha ezzel a gonddal foglalkoznánk, mert bármilyen nehéz is, megoldható, ha jó ponton nyúlunk a gazdasághoz, létrehozhatók a mai nehéz körülmények között is egy ilyen gerjedő folyamatnak a feltételei, amelyek mindenképpen nélkülözhetetlen döntő részét képezik a társadalmi modell működésének.

Negyedik: milyen irányba kellene egyengetni az utat annak érdekében, hogy jó társadalmi modellt alakítsunk ki? Én úgy érzékelem, hogy muníciónk túlságosan arra épít, hogy milyen társadalmat hagyunk magunk mögött. Vagyis a muníciónk az eddigi sztálini modellnek — eddig szocialista modellnek neveztük — a kritikája. És erre feltétlenül szükség van, de közel sem elégséges ahhoz, hogy mindent meg tudjunk fogalmazni.

A másik baj, amikor új modellre gondolunk — én úgy érzékelem, hogy a kapitalizmusnak egy olyan időszakára gondolunk —, amikor ott szabad verseny működött, nagy vagyoni különbségek alakultak ki, hatalmas hajtóerők működtek. Van egy olyan érzésem, hogy egy olyan társadalmat céloznak meg többen lelki szemekben, amelyet a legjobban működő kapitalista országok már maguk mögött hagytak. Márpedig nekünk jobb lenne nem oda tartani, amit ők elhagytak, hanem egy olyan pontot megkeresni, ami felé tartanak.

Észre kellene venni, mi egy pluralista társadalmat hirdettünk meg, a tőkés társadalmak, a legfejlettebbek meghirdették ennek valamiképpen az olyan szabályzását, hogy az anarchista mellékvonásokat levetkőzzék és csak a jó vonásai maradjanak meg. Mi egy szabadversenyos, klasszikus piacot tételezünk fel. A tőkés világgazdaságnak a legjobban működő részében ez a piac nagyon is szabályozott. Mi hatalmas anyagi ösztönzésekre gondolunk, és bizonyos értelemben erre szükség is van, észre kell venni, hogy ott egyre jobban megoldották a vagyonképződés önkorlátozását.

Végezetül még egy dolog kellene ebben a gondolkodásban, ez pedig az, hogy

sokan — és ez nem annyira párton belül, mint [inkább] az alternatív és ellenzéki szervezeteknél hallható megfogalmazás — azzal az okoskodással élnek, hogy a szocializmusnak egyetlen lehetősége volt a sztálini modell. Ha megbukott a sztálini modell, akkor úgymond megbukott a szocializmus is, holott elméletileg lehetséges nagyon sok más útja is. Véleményem szerint, ezeket együtt kellene szemügyre venni akkor, amikor új társadalmat akarunk építeni.

Végezetül arról, hogy ezt most én miért mondtam el. Éppen ezért, mert a társadalomban természetes kiválasztódás bizony működik. Egy új társadalom mindenképpen létre fog most már jönni, másfajta, mint amiben élünk, akár akarjuk, akár nem, nem tudjuk megállítani ezt a folyamatot. Hogy benne maradunk-e, vagy kivet minket ez a folyamat — amit pedig mi indítottunk el —, és hogy ennek a folyamatnak a végén létrejövő újabb szakaszban a mi szerepünk az lesz, mint teszem azt Angliában vagy Svájcban a kommunista pártoknak, vagy akárcsak az, ami mondjuk Spanyolországban, Olaszországban vagy Franciaországban, ahol volt már a kommunista pártnak sokkal nagyobb befolyása is, gondolom azért nem mindegy.

Sok erő dolgozik az országban azon, hogy a lehető legkisebb legyen a szerep, nekünk azt a megoldást kellene megkeresni, hogy olyan kapcsolatunk legyen ezzel az átalakulási folyamattal, hogy helyünk, szerepünk legyen abban is, ami létrejön, és amiért a társadalomnak a működését, a folyamatokat elindítottuk. Köszönöm szépen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm Berecz elvtárs. Horváth István elvtárs következik.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Nekem egyetlen kérdéshez van észrevételem. Lukács elvtárs az előadói beszédében szólt arról, hogy mi legyen az MSZMP-nek a pozíciója a munkahelyi pártszervezetek létevel és tevékenységével kapcsolatban. Az általa előadottakat a jelenlegi helyzetben túlságosan véglegesnek, megfogalmazottnak éreztem. Igaz ugyan, hogy ezen a végleges megfogalmazáson már enyhít — közben én belenéztem a közleménytervezetbe — ahol szerepel az, amit Lukács elvtárs Takács elvtársnő kérdésére mondott, hogy a Központi Bizottság innentől kezdve majd folyamatosan napirenden fogja tartani a párt többpártrendszer viszonyai közötti tevékenységének tartalmi, szervezeti és módszertani kérdéseit, hogy az ott hogyan valósul meg. Úgyhogy ez valamit már enyhített rajta, de ennek ellenére és mégis úgy érzem az előadottakból, hogy a további viták miatt is — amire itt történt jelzés — ezt az ügyet nekünk jobban nyitva kellene hagyni.

Az MSZMP mondjuk abból az egyoldalú hangsúlyból — ami évtizedeken át érvényesült, a munkahelyi szerveződésre gondolok — a májusi pártértekezlet után váltott. Most helyesnek tartom azt, hogy ebben a pillanatban mi nem fordítjuk meg annyira a hangsúlyt, hogy a munkahelyi szerveződések teljesen feladnánk és lemondanánk róla. Ámde azért itt számolnunk kell, hogy ez egy olyan kérdés, ami-ben majd a politikai küzdelmekben, a különböző politikai szerveződésekkel, csoportosulásokkal, vagy — ha igazából többpártrendszer jön létre, akkor — a többpártrendszer keretében működő más pártokkal egyezséget kell kötnünk. Most én arra gondolok, hogy majd meg lehet velük egyezni a munkahelyek többségére nézve. Valószínű, hogy a legvitatottabb kérdésnek az marad fenn, ami már most is így jelenik meg, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a hadsereg és a rendőrség [sic!]. Ha ott működnek pártszervezetek, az ottani elvre, a törvényekhez, meg a parancshoz, a feljebbvalókhöz való viszonytal kapcsolatban szerintem már helyes az

elv, amit mond a Lukács elvtárs, de azért szerintem érdemes volna még majd ezt a továbbiak során latolgatni, és lehetséges, hogy ez egy olyan ügy, amiben egyezményre vagy valamiféle egyetértésre kell jutnunk. Azt mondom, hogy amellet mi minden körülmények között kitarthatunk — ez szerintem a jogállamiság követelményeivel teljes mértékben összhangban van —, hogy a párthoz való tartozás még ezekben a munkahelyi szervezetekben sem lehet tilos, azaz el kell ismerni bármilyen párttagsághoz való jogot ezekben a szervezetekben. Ez egy minimum. Hogy az-e ezek után a helyesebb szisztéma számunkra is, és esetleg a többi párt számára is, hogy legyen mindenütt pártszervezet, vagy pedig az a helyes, hogy párthoz ugyan bármilyen munkahelyen — beleértve ezeket is — lehet tartozni, de a párt-szervezet, amihez tartozik az illető, az nem működhet ezeken a területeken, ez szerintem még vitatható, mérlegelendő. Azt mondom, — minthogy most nem vitatjuk meg itt a többi pontot sem —, ezt is hagyjuk még a [továbbiakban is] vitatható kérdések között, illetve azok között a kérdések között, ahol nekünk majd másokkal is egyezsre kell jutni.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm szépen Horváth elvtárs. Időközben Nyers Rezső elvtárs jelentkezett még és írásban, szöveg szerinti észrevételt küldött hozzánk Tétényi elvtárs.²⁸

Megkérdezném, hogy ezen kívül kíván-e még valaki a vitában részt venni. Kárpáti elvtársat látom és Boros elvtársat.

NYERS REZSŐ elvtárs: Három megjegyzést szeretnék tenni. Az első megjegyzésem az írásos határozattervezethez van, ahhoz, amit Horn elvtárs kifogásolt. Én elismerem az ő kritikájának a jogosságát olyan értelemben, hogy másként kellene fogalmazni ezt a részt, de kitarthaték amellet, hogy a gondolat maradjon meg pontosabb kifejezésben.

Az egyik módosítási javaslatom az, hogy az 1956 — tehát az aláhúzott részről van itt szó az 1. oldalon — utáni kifejezés helyett, még ha csúnya is, de azt írjuk, hogy az 1956—1987 közötti időben. Tudniillik így, hogy 1956 után, ez nagyon hozzárágad; [közvetlenül] 1956 után tényleg nem volt a politikai rendszerben semmi érdemleges változás, meg kell mondjam. Ez az egyik változás.

A másik változtatási javaslatom az, hogy a korszerűsödő politikai rendszer helyett a korszerűbb, jobb politikai gyakorlatot említsük meg. Énszerintem a rendszerben is volt korszerűsödés ez alatt a periódus alatt, de nem érte el azt a mértéket, ami a rendszer korrekcióján túlmenne, hiszen a választási rendszerünkben is volt, a termelészövetkezetek önkormányzata, a tanácsoknak részleges önkormányzata, ez mind a politikai rendszer javítása volt, de igaz, hogy nem érte el a mértéket. Ezért tehát ezzel én ezt megjavítva, elfogadásra javaslom [*sic!*].

Második észrevételem: úgy érzem, hogy pártunknak most újra kell azonosítania magát, valószínűleg egy új politikai korszak kezdődött a múlt esztendőben, sohasem lehetünk biztosak benne, majd utólag lehet igazán látni. De az az érzésem, hogy így van, és akkor új azonosságot követel ez a politikában is. Újra kell azonosítani magunkat a társadalmi kérdésekben, mint baloldali erőnek, mint humanistának és mint szocialistának. Újra kell azonosítani magunkat a nemzeti kérdésben. Úgy érzem, nem igaz az, hogy itt egyenes folyamatosságról beszélhetünk, és újra kell azonosítani magunkat a világpolitikai kérdésekben is. Azt hiszem, hogy a világméretű baloldal kialakítását (— mert ez ma nincs, szétszórt baloldal van —) kell magunkévá tennünk nagyon-nagyon mélyen és erősen, és ez sok mindent igényel.

Az, hogy újra azonosítsuk magunkat, az azt jelenti, hogy azonosítani kell magunkat a most kavargó, áramló, változó, kicsit homályos magyar politikai közélettel. Nekünk ezzel is meg kell határozni viszonyunkat és magunkat azonosítani kell. Nem szabad megvárni, hogy majd az új képződmények meghatározzák magukat és mi majd azokhoz viszonyítva határozzuk meg viszonyunkat. Én ezt már egyszer elmondtam, most megint szeretném hangsúlyozni ezt a véleményemet. Ez azt jelenti, hogy vegyük továbbra is kézbe a dolgokat, az elindított kezdeményezéseinket folytassuk. Most kezdeményező folyamatban vagyunk, de nem elegendő ez a kezdeményezés, s ezeket a politikai tárgyalásokat is, az alkotmányozási folyamatot is lendületesen vigyük tovább, a technikai tárgyalásokból mielőbb politikai tárgyalások legyenek. És ez nagyon segíteni fog minket abban, hogy mi magunkat is tisztázni tudjuk majd ebben a folyamatban.

Harmadik megjegyzésem: kik is vagyunk és mik is vagyunk? Én túlméretezettnek érzem az egység hiányának az emlegetését. Azt hiszem, ezzel kapcsolatban egy régi egységkép emléke még túlzottan dolgozik bennünk. Ezzel az egységgel maradtunk le mi a fejlődéstől. A társadalom nem ugyanolyan volt, mint mi, a kettő között egy áthidalhatatlan különbözőség alakult ki, s végül nem hatottunk a társadalomra. Azt hiszem, nem a monolit egységgel tudunk mi hatni a magyar társadalomra, hanem azzal, ha ennek a társadalomnak minden progresszív gondolata, törekvése, áramlata megjelenik a pártban is, kommunista kiadásban, vagy reformkommunista vagy mit tudom én, nem sztálinista kommunista, de kommunista kiadásban. Jó lesz, ha már csak azt tudjuk mondani, hogy kommunista, és az elég lesz, az nagyon jó lesz. Ma, sajnos, nem tartunk itt. Ne szégyelljük azt sem, hogy hozzá kell ragmozgani, hogy reformkommunisták vagyunk, mert ez az egész kommunista világmozgalom növekvő elismerést fog, meggyőződésemet szerint, kapni.

Na most, az áramlataink, a sokféleségünk dolga. Én áramlatpárti vagyok. A pártértekezleten is fölmerült ez a platformszabadság, ott még nem fogadtuk el, most elfogadásban vagyunk. Ez a platformszabadság szinte túlmegy az én elképzelésem. Én csak áramlatot gondoltam eredetileg. Illyés Gyula írt egyszer egy verset, nagyon szép vers volt, nagyon találó volt, még a Rákosi-időszakban — falra hányt borsó volt —, azt mondta: helyet az árnyalatnak. Azt hiszem, ez volt az ő nagy gondolata. Illyés Gyula volt kommunista is valamikor, nem sokáig, de volt, de aztán eltávolodott; de jól érzékelte, hogy itt mire van szükség: a monolitság felbontására. Hát én azt mondom, hogy igen, helyet az áramlatoknak a pártban, kulturáltan, úgy, hogy senki se szégyellje azt, hogy ő egy áramlat és ő akár a centrumban van, akár a szárnyon van. En másokkal együtt, akik itt vannak a teremben, szárnypolitikus voltam jó sokáig, én nem szégyenlem, hogy szárnypolitikus voltam, itt megtűrték az én szárnypolitikusságomat is, de kimondani ezt nem lehetett. Egy nagy szent egység volt. Sosem volt az a párt olyan nagy szent egységben, mint amit hirdetett magáról. Nem volt szerencsém, hogy tagja legyek annak a régi, illegális pártnak, de tudom, hogy kuniták [sic!]. Ma is kapcsolatban vagyok régi bolsevikokkal, azt mondják, ez egy kunita, az egy landlerista stb. Számon tartják még ma is. Miféle egység volt az? De én azt mondom, még annak is lehetett és volt is valami pozitív szerepe. Aztán voltak a moszkoviták — nem pejoratíve használom ezt a szót, Moszkvából, akik hazatértek — és voltak hazaiak. Aztán kiderült, úgy sem lehet osztályozni, hogy a moszkvai az merev és a hazai az rugalmas. Kiderült, hogy itt is van merev, és ott is van rugalmas. Sokféle áramlat volt: 1956 után is voltak áramlatok a pártban.

Na most, hogy nevesítjük az áramlatokat? Szerintem, ha azt mondom, hogy fundamentalista, akkor én ez alatt egy gondolkodást, egy magatartást értek, egy kommunizmusfelfogást. Ha azt mondom, hogy reformer, ezen is egy magatartást értek. Meglehetősen időhöz kötött magatartások ezek. Nevezhetjük úgy is, hogy konzervatívok és újítók, és akkor biztos, hogy nem tévedünk semmit a dologban, hiszen amióta a világ világ, és amíg a világ világ lesz, konzervatívok és újítók mindig lesznek. Tehát, ha ezt használjuk, akkor nem mondtunk semmit, akkor még meg kell nézni, hogy mi ennek a tartalma. Internacionalisták és nemzetiek, volt egy időben ez is, de azzal sem mondtunk semmit.

Valahogy el kell magunkat nevezni. Azokat, akik reformerek, azokat, akik politikai reformerek, vagy gazdasági reformerek, vagy aki mind a kettő együtt. A sztálinizmust a mi pártunkban, a sztálinista rendszert mint meghaladandó, nagyon komolynak tartom. Azt hiszem, hogy olyan igazi sztálinisták már nem nagyon vannak a pártunkban, tehát ha azt mondom, hogy sztálinista, akkor valami nagyon pontatlan dolgot mondtam. Én ezért gondoltam ezt a fundamentalistát, de a legfontosabb dolog az, hogy akik vagyunk, azok vállaljuk egymást, vállaljuk a reformpolitikát. Azt is elképzelhetőnek tartom egy élő pártban, hogy a reformpolitikának a kardinális kérdéseiben legyen ellenzék. Legyen, aki ezt ellenzi, aki vitatja, aki megkritizálja a programokat és az intézkedéseket a mi pártunkon belül, ne csak kívülről halljuk a kritikát. Ha felelősen vállalja valaki, ez is pozitív lehet. Ha a kritikájával, a belső ellenzékiességével nem akarja az egész politikát fölrúgni és nem akarja azt, hogy én nem értek egyet, de mégis odaszaladok a kormányhoz és én kormányozzak ott; ne kormányozzon, aki ellenzi éppen azt a politikát. Úgyhogy így fogom fel ezt a dolgot és nagyon üdvözlöm azt, hogy fogjunk neki, komolyabban vizsgáljuk meg önmagunkat, vizsgáljuk meg a helyzetet és a politikánkat, és ne címkézzünk. A címkéragasztás nem jó. De valahogy nevezzük el a gondolati irányokat és a politikai irányokat a pártban. Köszönöm szépen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm Nyers elvtárs, Kárpáti Ferenc következik, utána pedig Boros László elvtárs.

KÁRPÁTI FERENC elvtárs: Kedves Elvtársak! Én egyetértek az előterjesztéssel. A Lukács elvtárs szóbeli tájékoztatóját tájékoztatónak, előzetes információnak tekintem és fogadom el, egyetértek vele.

Azért kértém szót, mert elég széles körben az utóbbi időben szó esik a fegyverszervezők, s ezen belül a hadsereg politikamentességéről, a pártszervezetekről, hogy működjenek, legyenek, ne legyenek, és nem is akárhol, nem is akárkinek a részéről. Én gondolom, az elvtársak megértik, hogy ez egyre kényesebb kérdéssé válik. Én magam személyesen felelek is érte, hogy a hadseregen belül hogyan fogják föl, hogyan gondolkodnak ezen. A hadsereg tagjai elvárják, hogy ebben egyértelmű állásfoglalásunk legyen. Én nagyon sok kritikát kapok most már a hadseregből, hogy miért nincs egyértelmű állásfoglalás. És egyre idegesebb is vagyok miatta, hogy nincs egyértelmű állásfoglalás, mert érzem, hogy ezen keresztül ezt a mostanáig — mondhatom — döntő mértékben politikailag helyesen gondolkodó és egységesnek mondható hivatásos állományunkat netán el fogja bizonytalanítani az ilyenféle fölvetés.

A kormányülésen is fölvettem legutóbb, hogyan kell azt értelmezni, hogy olyan emberek, akik a kormány tisztviselői, miniszterhelyettesek, akik azzal vannak megbízva, hogy tegyenek előterjesztést ezekben a kérdésekben, mivel törvény-

előkészítés folyik a pártban, a kormányban, a parlamentben, s eközben nyilatkozik széles körben a közvéleménynek.

Azt hiszem a szakszervezeti vezetők körében ez a miniszterhelyettes elsőként mondta ki, hogy a hadseregben, a fegyveres erőknél nem lehet a párt tagja a hivatásos állomány tagja, s nem működhetnek pártszervezetek. Annak politikamentesnek kell lennie.

Elhangzik olyan vélemény, a hadseregnek az a feladata, hogy az ország függetlenségét védje, az ország határait védje, legyen mentes a politikától, tartsa távol magát a pártok harcaitól. Valamelyik nap — ne vegyék rossz néven — megjelent *[sic!]* a Szabad Európa Rádióban egy elég hosszú előadás (minthogy ez most már napirenden van elég széles körben), elég hosszú előadást tartottak arról, meddig lesz a Magyar Néphadsereg a párt hadserege. Most már nem a Munkásőrséget emlegetik, talán úgy gondolják, hogy azon már elverték a port, jöhet a hadsereg. Az előadó elmondta, hogy Horthy Miklós idejében milyen kényesek voltak arra, hogy ott nem lehetett senki semmiféle pártnak a tagja, és távol kellett tartásuk a politikától. Nem tudom, ki az az úriember, és hogy milyen családfából származik, honnan veszi ezt, de én fiatalember voltam abban a Horthy-rendszerben, s meggyőződtem, hogy nem volt az politikamentes, meg egyetlen fegyveres ereje sem volt mentes a politikától. Aztán kioktat, hogy ezt a magyar hadsereget, amikor Rákosi létrehozta, akkor a lumpen elemekből, a katonaszökevényekből és a lógósokból képeztek, vagy csináltak táborkot, akik ezért esküdtek fel a párthoz való hűségre. Hát meddig fog ez tartani? Ez egy ocsmány és buta beállítás. Szerintem, ha minél több ilyen elhangzana, talán segítene is nekünk, mert az emberek jobban megérteneik és eligazodnának, hogy honnan fúj a szél.

Én tudom, [hogy ez egy] kényes kérdés most, fontos kérdés a többpártrendszer, amiben döntöttünk, elfogadtuk és igyekszünk elfogadtatni a párttagsággal, a szárnyakkal is, ahogy Nyers elvtárs mondta. Én azzal teljesen egyet is értek, hogy van ilyen, volt is ilyen, van is, valószínű lesz is, csak legfeljebb hozzátenném azt, egyetértek azzal is, hogy nem kell kitenni, hanem meg kell nyerni lehetőleg, vagy megértetni velük, hogy a mai helyzet, a változás, ami nem megy olyan könnyen, hiszen mennyit kell vitatkoznunk még itt is *[sic!]*. Nem szabad mereven felfognunk ezt a dolgot.

Én magam hogy gondolom? Sok helyen megkérdeztük már a hadseregen belül is. Úgy gondolom — Horváth elvtárs felvetette —, hogy esetleg ne maradjanak a hadseregen belül pártszervezetek, hanem a hadseregen kívül működjenek, ezért, ha a többi is esetleg igényt tart erre, ezt ne engedjük meg. Maradjon meg a hadseregben a Magyar Szocialista Munkáspárt; jobban el tudom képzelni, ha valaki akar, annak tegyük lehetővé, hogy hozzon létre az is a hadseregben pártszervezetet.

Milyen pártokat tudok elképzelni? Olyan pártokat, amelyek lojálisak ezzel a rendszerrel, amelyek nem szemben állnak ezzel a rendszerrel, amelyet az Alkotmány lehetővé tesz. Más nem. Mert ennek a hadseregnek egyértelmű kell legyen a rendeltetése. Ennek a hadseregnek, ki kell mondjuk — én legalábbis így látom, ha kell, vitassuk meg — nemcsak a határok védelme a szerepe, hanem ennek a rendszernek a védelme is a feladata. Ez nem azt jelenti, hogy úgy vesz részt a politikai, a pártharcokban, hogy a másikat legyőzi fegyverrel. A rendszert kell hogy védje. Nem ismerek olyan társadalmat, olyan országot a világon, a történelem során sem ismertem — tanulmányoztam a történelmet —, amely azért tart fenn fegyveres erőt, ha a rendszert meg akarják dönteni, akkor az bezárkózzon valahová és

végignézi, hogy hogyan fogják megdönteni a rendszert. Persze lehet vitatni, hogy vajon fenyegeti-e a rendszert valaki valahonnan, és így tovább. Tovább lehet menni, úgy gondolom, nem a mi feladatunk ez. Ezért elkötelezett ez a hadsereg. Ettől ne féljünk ezt kimondani. Mi a szocialista társadalom, a rendszer mellett vagyunk elkötelezve. Ez meg is határozza akkor, hogy nem politikamentes ez a mi hadseregünk, mint ahogy nincs a világon ilyen fegyveres erő. Lehet ennek különböző változata. Visszafelé való lépés lenne, ha a hadseregben megszüntetnénk ezeket a jól működő pártszervezeteket. Lehet, hogy változtatni kell a működésén, a tevékenységén, ez is egy más kérdés. De azt mondani, hogy menjen ki az MSZMP a hadseregből, a magam részéről nagyon kérem a tisztelt Központi Bizottságot, mielőbb tisztázzuk, tegyük egyértelművé, ne engedjük, hogy elbizonytalanodjon a hadsereg: ez ma egy szilárd hadsereg, kötelességünk ezt megóvni és megvédeni.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm Kárpáti elvtárs. Boros László következik.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az állásfoglalás-tervezetet elolvastva nem volt szándékom szólni, azonban a szóbeli kiegészítést követően, majd pedig a vitában elhangzottak mégiscsak néhány gondolat erejéig reagálásra készítetnek.

Szeretném elmondani, hogy a pártviták tapasztalatairól elég vegyesek a benyomásaim, mint gyakorló alapszervezeti titkárnak; a tagság a korábbi mechanizmust megszokva most reklamál, mi lesz, most kéthetenként pártvita van, kéthetenként taggyűlést kell tartani. Az más kérdés, hogy korábban [állandóan persze] az volt, soha nem kérdeznek meg bennünket, mindenről a fejünk felett döntenek. Ehhez a dologhoz hozzá kell szoknunk. Azonban én azt hiszem, van egy módja, egy lehetősége, nevezetesen az, hogy ha mi nem kötjük ki előre, hogy hogyan, kikkel bonyolítsuk le a pártvitákat. Maximum a terminust adjuk meg, mert azt én úgy gondolom, hogy pl. az agrártéziseket Sopron városában az állami gazdaság és a Dózsa Tsz pártszervezetének értelemszerűen meg kell tárgyalnia. Nem biztos, sőt biztos, hogy nem kell szerintem megtárgyalnia pl. a Vasöntöde pártszervezetének. És hasonló a helyzet az Alkotmány tervezetével. Én ezt azért mondom el, mert az a gyakorlat, legalábbis eddig a pártviták kapcsán ez volt, a terminust a titkárin kiadták, eddig meg kell tárgyalni, taggyűlést kell tartani stb. Tehát én azt mondom, hogy bízzuk ezt a helyi pártszervekre, sőt olykor még az alapszervezetekre is rá lehet bízni, akár pártcsoport-értekezlet formájában, akár taggyűlés elé viszik a dolgot [sic!].

A következő, amiről szeretnék szólni, ez a lakóterületi munka, meg a munkahelyi pártszervezetek kérdése. A hét végén a Népszabadságban Berecz elvtárs a vagy-vagy kérdésre reagálva úgy nyilatkozott, hogy itt nincs vagy-vagy kérdés.²⁹ A következőt szeretném, először a munkahelyi pártszervezetekkel kapcsolatban, elmondani. Én azt nagyon nagy hibának tartanám, ha mi a munkahelyekről kivonulnánk. Ott vagyunk a legerősebbek. Ott vagyunk a szervezettség tekintetében, ahol az elvtársainkat arra rá tudjuk beszélni, hogy különböző helyeken, rendezvényeken meg kell jelenni, agitálni, az a munkahely. Ott tudjuk rábeszélni. Ezt hol hasznosítjuk, tehát kint a lakóterületen, az egy másik kérdés, az egy következő lépés. Az biztos, hogy a munkahelyeken egyvalamit előbb-utóbb meg kell csinálnunk, a titkárok, tehát a tisztségviselők társadalmasítását. Tudniillik abban a pillanatban, amikor jön a többi párt, bejelenti, hogy neki is kell pártiroda, függetlenített titkár. Én azt mondom, ha ő finanszírozza a titkárt, az az ő dolga, de a gazdasági vezető

biztos, hogy infarktust kapna, ha ott 5—6 párt felsorakozik. Én azt mondom, hogy a munkahelyeken a társadalmásítás minden további nélkül megoldható, és akkor nincs mit a szemünkre vetni.

Itt kapcsolódna a lakóterületi munka. Én a távlati célokkal nem akarok foglalkozni, viszont a rövid távú céljaink, amik idekötődnek, az november 11, a tanácstagi választások. Én Veres elvtárrsal egyetértek abban, hogy ez a regisztrálási elképzelés nem jó. Ezt én egyszerűen nem tartom jónak. A következőből kell szerintem kiindulni; mi kell ahhoz, hogy egy tanácstagi választáson, vagy később az országgyűlési választáson nyerni lehessen? Kell a tanácstagi választásra egy jó helyi program, kellene felkészült agitátorok, és kellene olyan jelöltek, akikkel ki lehet állni, akik képesek valamit mondani és az sem baj, ha nincsenek megpötytyözve régebbiről. Éppen ezért nem tudok egyetérteni a regisztrálással. Mi például azt csináltuk a pártalapszervezetünknel, hogy számba vettük, kik azok az elvtársak, akiket egyáltalán el tudunk képzelni, hogy képesek kiállni. Azt vegyük tudomásul, hogy mindenki nem képes rá. Így a 64-ből maradtak 27-en. Most folyik a beszélgetés, hogy ki az, aki vállalja. Nyugodt leszek, ha ebből a 27-ből 17-tel kapcsolatban nyugodt szívvel jelenthetem a városi pártbizottságnak, hogy rájuk a területen bármikor lehet számítani, mert ők mennek, és agitálni fognak. Nehogy olyan dolgot elkövéssünk, hogy itt regisztrálunk jobbra-balra, és amikor hozzá akarnánk nyúlni, keressük, nem találjuk meg őket.

Még egy dolgot szeretnék elmondani. Elhangzott itt a vállalati támogatás megszüntetése. Ez rendben is van. Előbb-utóbb ennek ez lesz a sorsa. Az, hogy a tagdíj egy bizonyos hányada — a majd később megállapítandó hányada — képezi majd az alapszervezeti ellátmányt, az is rendben van. Én szeretném ezt a dolgot továbbgondolkodásra, továbbfejlesztve mondani. Én ezt nem ma mondom először. Tavaly már megyei pártbizottsági ülésen elmondtam, nekem az a javaslatom — és többek támogatását élvezem ebben a dologban —, hogy egy bizonyos hányada — ezt nyilván ki kell munkálni — a tagdíjbevételeknek maradjon a helyi pártszervek rendelkezésére, és a testület fizesse az alkalmazottait. És annyit fizessen, amennyit ő jónak ítél. Nem annyit, amennyit valahol megmondanak. Tehát ezt nyilván ki kell munkálni. Világos, hogy ebben előfordulhat majd két megyei első titkár közötti szóródás. De szerintem ez valahol benne van a pakliban.

Köszönöm a figyelmet.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Köszönöm szépen. Grósz elvtárs is szót kért.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Én úgy érzem, hogy az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb politikai döntését hoztuk meg most, amikor megteremtjük a lehetőségét a többpártrendszernek. A politika történetében kevés olyan szituáció van, mikor egy párt egyedüli helyzetét, monopolhelyzetét tulajdonképpen feladja, miközben még rendelkezik eszközökkel ahhoz, hogy ezt megakadályozza.

Előrelépés-e, vagy visszalépés ez? Szerintem ez egy kényszerlépés. Ma már nem tudunk mást tenni, ha nem akarunk esetleg egy súlyosabb katasztrófát az országban előidézni. Van előttünk sajnos szomorú példa: lengyel barátaink, akiknél ugyan többpártstruktúra van formálisan régről, gyakorlatilag nem az működött, a válságot mégsem tudták politikai eszközökkel elkerülni, adminisztratív eszközöket kellett bevezetni. És tessék megnézni, kilenc év után kezdik előlről tulajdonképpen a dolgokat.

Világosan látszik, hogy a szocializmusban semmi körülmények között sem lehet a gazdasági és társadalmi válság feloldásának útja az adminisztratív eszköz. Bármenyire is sajnáljuk, bár egy pillanatra érdemes rajta elgondolkodni, de mi ezt a módszert mindig a válság periódusában vesszük elő. Így volt ez 1945 után, amikor a viszonyok konszolidálódtak, akkor elindultunk az adminisztratív politikai mechanizmus leegyszerűsítése felé.

1956-ban ugyanígy volt az ellenforradalom után, hat hónapig, az okmányokból kiolvasható, volt bennünk ambíció, hogy egy többpártrendszer mechanizmusában dolgozzunk. Már a júniusi pártértekezlettől nem volt ilyen szándékunk és törekvésünk. Most, amikor felismertük, hogy egy nagyon bonyolult válsághelyzet van, józan eszünkre hallgatva ezt a módszert választjuk. Azt hiszem, hogy egy pártnak, ha tartósan élni akar, akkor három ilyen történetből hosszú korszakra szóló tanulságot kell levonnia a maga számára.

Miért mondtam ezt el? Azért, mert ugyan a pillanatnyi helyzetben nem az a veszély, hogy abszolút többséggel mindenkit lesöprünk a politikai színpadáról, de ha Berecz elvtársnak igaza van, márpedig igaza van, hogy hosszú távon kell gondolkodni, akkor én abban hiszek, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt a legerősebb párt lesz ebben a közéletben. És akkor óvni kellene magunkat, hogy visszaessünk azokba a hibákba, amikbe már kétszer visszaestünk, hogy erős helyzetünket arra használjuk fel, hogy felszámoljuk a környezetünkben lévő minden olyan erőt, amely nem akar fenntartás nélkül igazodni hozzánk, és vesz magának bátorságot ahhoz, hogy esetleg más véleménye legyen a napi kérdésekről vagy a szocializmus építésének lényegi problémájáról is.

Én azt hiszem, hogy ez az időszak nem lesz nagyon hosszú ezzel a politikai feszültséggel, és bizonyos ballasztal teli időszak ez, néhány év alatt el fog múlni. Én itt nagyon szoros kapcsolatot látok a gazdaságban végbemenő megújulás és a politikában végbemenő megújulás között.

Éppen ezért, mert most egy olyan okmányt csinálunk, amelyik azt hiszem, hosszú³⁰ időre szól, meg kellene bízni a szerkesztőbizottságot, hogy még a mai vita alapján csiszolja egy kicsit, finomítsa és pontosítsa, bár tudom, hogy olyan határozat soha nem született még, amit utólag nem lehetett volna pontosítani és igazítani.

Én a 4. oldalon találtam egy olyan mondatot, amelyet fölöslegesnek tartok, az 1. bekezdés utolsó mondatát,³¹ mert a 2. bekezdés első mondata már a módosításal egyértelműbbé teszi álláspontunkat. Ennyit az okmányról.

A vitában felvetődő két kérdéstről el akarom röviden mondani a véleményemet. Az egyik a munkahelyi, területi pártszerv dolga. Akárhol járunk, ez mindenütt felvetődik. Nekem az az álláspontom, hogy a választást, mert arra készülnünk kell, azt se nem a területen, se nem az üzemben kell megnyerni, hanem mindenütt. Ugyanis, aki elmegy szavazni, [ha] azt mi csak a területen próbáljuk megnyerni, elveszítettük a választást. Aki a munkahelyen dolgozik és ott közlekedünk vele, ott formáljuk gondolatait, ott alakítjuk véleményét, ott befolyásoljuk azt az egyént, és elhiszi nekünk, amit mondunk, akkor elmegy szavazni, akár közlekedett vele a területi pártszervezet, akár nem, akkor is ránk fog szavazni. Ha nem fogunk vele a munkahelyen törődni és majd a területen akarjuk megnyerni, mint szavazó polgárt, nem fog sikerülni. Tehát mindenütt, ahol mód és lehetőség van, küzdeni és harcolni kell a gondolatokért, és ezáltal a szavazatokért.

Ugyanakkor én mégis, miért támogatom régről annyira és szenvedélyesen a területi pártszervezetek megújítását és felfrissítését? Mert most is azt tapasztalom, amit

tíz évvel ezelőtt tapasztaltam, hogy a mozgalmat — és ezért nem szabad szemrehányást tenni azoknak, akik a területi pártszervezetekben dolgoznak — elsősorban balról, a területi pártszervezetektől éri a politikai kritika. Nem a támadást fogalmaztam meg, hanem a kritikát. Miért? Azért, mert általában a területi pártszervezetekben dolgozóknál — ez korábban is így volt, akkor még inkább így volt — kevesebb kontaktus volt az üzemmel, a munkahellyel, és egy idő után óhatatlanul létrejött egy szellemi szakadék a munkahelyen dolgozók és a területen lévők között.

Nem tudták a folyamatokat követni korábban sem. Ezért nekünk nagyon fontos, hogy a területen lévő közösségekben legyenek olyan emberek, akik aktív dolgozók, üzemekben élnek, és az üzemek valódi, belső társadalmi, politikai és gazdasági problémáit közvetíteni tudják a területen élő emberek felé.

Én budapesti titkár koromban is, korábban is, Borsod megyei titkár koromban is sokat jártam területi pártszervezetekhez. Mindig szívesen fogadtak minden információt, ami a napi gondokról és problémákról szólt. Arról a kínládásról, ami a munkahelyeken van, és így jutottak közelebb a politika megértéséhez is. Mert a valódi küzdőtér az üzemekben és a munkahelyeken van. Én a területi pártszervezeteknek egy-egy akciót leszámítva, nem azt a funkciót látnám elsősorban az üzem és a terület között, hogy mi menjünk segíteni a területi pártszervezetet. Én azt tartanám fontosnak, hogy éljünk jobban a területen lévő és dolgozó elvtársaink között, és osszuk meg velük mindennapi élményanyagainkat és tapasztalatainkat.

Ha mondjuk a Boros elvtárs példájánál maradok, az a 17 elkötelezett és felkészült ember kint a területi pártszervezeteknél 4—5 pártszervezetben egy időre aktívan részt vesz a helyi pártszervezeti közéletben, akkor megtett mindent. Én nem arra gondoltam soha, hogy ő kimegy a területi pártszervezetbe, és ott a párttitkár majd őt osztja be háziagitációra. Soha nem erre gondoltam, hanem arra, hogy az üzemekben lévő jó erő, politikálani tudó emberek a területi közösségekben, közösségi életben vesznek.

Ez a Népfrontra is igaz, meg az ifjúsági szervezetekre is igaz, meg a pártszervezetekre is igaz.

Abban is nagyobb önállóság kell, hogy hogyan néz ez ki az üzemekben, illetve a városban, és hogyan néz ki falun, mert a falvakban nem ugyanez a probléma, mert a falun legtöbb [helyen egy pártszervezet] van, [ahol ott van,] főleg a kis falvakban a nyugdíjas, a pedagógus, ott van a munkás, ott van a tsz-elnök és a tsz-tag. [Együtt vannak.] Ott ezt a problémát nem lenne érdemes csak öncélúan piszkálni: sehova nem vezetne, vagy ha pláne, két pártszervezet van, nem érdemes vele foglalkozni. Ez sokkal inkább gond a nagyobb városokban: a párttagságunknak körülbelül fele a nagy városokban van. Tehát ezért érdemes erről beszélni.

A másik dolog, s az utolsó, amit el akartam mondani. Nagyon felerősödött a fegyveres testületek közötti pártszervezetek helyének, szerepének a kijelölése és az ekörüli vita. Én a politikai bizottsági ülésen is azt képviseltem, azt képviseltem a BM-ben is, meg a HM-ben is, szerintem Magyarországon a pártszervezetet sehonnan kitiltani nem szabad. Persze a Központi Bizottság dolga, hogy ebben döntsön. És a Központi Bizottság döntése után, majd a parlamentben kell megszavaztatni, mert ez a párttörvénynek része, ott ez egy vitapont lesz. Megítélésem szerint eddig sem, amíg egypártrendszer volt, a fegyveres testületek belső szabályait és rendjét a Magyar Szocialista Munkáspárt tagjainak sem volt joguk megsérteni. Ezt a jövőben sem sérthetik meg, akármilyen párthoz tartoznak, ezt belül kell szabályozni. Ugyanakkor, ha van igény más pártok létrehozására, akkor hozzanak létre más pár-

tokat, amelyeknek ugyanolyan jogosítványuknak kell lennie, mint a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezeteinek van. Ugyanakkor a másik oldalra is egy mondatot. Ahol pedig nincs igény, ott nem kell mindenáron létrehozni más pártszervezetet és más pártokat. Mert én ma is tudok az országban falvakat, százakat, ahol a Magyar Szocialista Munkáspártnak nincs alapszervezete harminc éve. Már olyan is van, ahol [még] Hazafias Népfrent sincs, pedig ez volt az utolsó harcos, mert a pap már korábban elköltözött a kis községekből.

Tehát a politikai szükségleteknek megfelelően kell a pártszervezeteket szervezni, és hagyni szerveződni. Ezt tudatosan fogalmaztam így, mert énszerintem a politikai pluralizmus pártstruktúrájának kiépítése nem lehet a Magyar Szocialista Munkáspártnak a feladata. Hogy különböző pártok hogyan és miképpen lesznek, és hol lesznek képesek magukat megszervezni, annak a gondját nem kell a Magyar Szocialista Munkáspártnak felvállalnia. Mivel a Magyar Szocialista Munkáspárt kormányzó párt ebben a pillanatban, remélem az is marad, ezért a lehetőségét kell megteremtenie annak, hogy ezek a pártok létrejöhessenek. Semmi többet nem kellene vállalni.

Tehát én úgy érzem, ez egy kicsit túl van dimenzionálva mostanság, érthető is, hisz szokatlan, újszerű dolog ez, foglalkoztat bennünket. Szerintem a Központi Bizottság kialakíthatja májusban a véleményét, de addig sem kellene engedni, hogy a hadseregben, a Belügyminisztériumban, vagy másutt elvtársaink elbizonytalanodjanak. Köszönöm szépen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Elvtársak! Elfogytak a jelentkezők. Lezárhatjuk-e a vitát? — Igen. Akkor megkérem Lukács elvtársat az összefoglalóra.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság, kedves Elvtársak! Mindekelőtt szeretném megköszönni a hozzászólásokat, véleményeket, gondolatokat ahhoz, hogy pártunk az új helyzetben miként működjön, hogy szervezze erejét.

Szeretném kérni, hogy a Központi Bizottság fogadja el a viták tapasztalatairól szóló jelentést, a benne foglalt gondolatokat a további munka alapjának.

Szeretném a Központi Bizottságot tájékoztatni arról, hogy a mai előzetes elgondolások alapján — nem távoli időben, április 14-én a városi titkárok országos értekezletén — nyilván ezekről a kérdésekről további eszmecsere kellene folytatnunk. Ehhez is fontos a kiindulópont a mai központi bizottsági ülésnek ez a napirendje. Igényli a párttagság, igényelte most a Központi Bizottság is, hogy ebben az új helyzetben a pártszerveződés kérdéseiben a pártnak legyen világos álláspontja. Én kedves Elvtársak, ezt nagyon fontosnak tartom, mert most hirtelen nagyon sok minden időszzerű lett.

Lényegében már február 10—11. óta, s azért is nagyon lényegesnek tartom, hogy álláspontunk formálódjon, mert bár nekünk kell, hogy legyen álláspontunk, mindamellet ezekre a kérdésekre nekünk ebben az országban alkotmányos megoldásokat kell találni. És ez nagyon lényeges dolog. Itt érzem a politikai küzdelem, a politikai harcnak a szükségességét [sic!]. Nekünk lehet állásfoglalásunk sok kérdésben, ha valahol másutt a dolgok másként dőlnek el.

Először az állásfoglalás-tervezethez szeretnék néhány megjegyzést fűzni, [mert] Horn elvtársnak ellenvéleménye van egy megfogalmazással kapcsolatban, Tőkei elvtárs írásban tett észrevételét,³² és megerősítette, sőt kiegészítette ezt a passzust. Észrevétel tett még Magyar elvtárs, Tőkei elvtárs más területen, érdemben azonban azt kérem, hogy ebben a kérdésben a Központi Bizottság foglaljon most állást.

Tudniillik itt a kialakult helyzet okaiként két dolgot jelöl meg az állásfoglalás, a kialakult helyzet, a gazdasági, politikai, erkölcsi válság okaként, hogy nem alkalmazkodtunk megfelelően, és hogy a korábbi rendszer, az adott szerkezet, gyakorlat sem nyújtott megfelelő biztosítékot a szubjektív hibák elkövetése ellen.

Horn elvtárs kifogásolja [*sic!*] — itt ugyan még elhangzottak további szövegmódosító javaslatok —, de érdemben szerintem abban kellene állást foglalni, hogy a két okot a határozatban jelöljük-e meg. Én emellett vagyok, hogy a Nyers elvtárs által alkalmazott módosításokkal mindkét okot jelöljük meg a végleges határozatban.

Magyar Kálmán elvtársnak az észrevételét — juttassuk kifejezésre az állásfoglalásban majd, hogy a Központi Bizottság, a párt támaszkodik a tudományra és épít a tudományos eredményekre — én javaslom megfontolásra, a szerkesztőbizottság vegye figyelembe ezt a javaslatot.

A továbbiakban a vitában elhangzott néhány kérdésre szeretnék egész rövid észrevételeket tenni.

Nekem is az a véleményem kedves elvtársak, hogy egyszerre — mint ahogy erről Veres elvtárs, Nyers elvtárs beszélt — két feladatunk van. Egyik: tényleg dolgozni kell azért, hogy a párt akcióképes maradjon, másrészt, ezzel egy időben hatással legyünk a politikai, gazdasági, társadalmi folyamatokra. Ettől nem állhatunk el. Az egység kérdése nem valami általában felmerülő kérdés. Egység vitákban alakulhat ki, és az egyes párttagok a viszonyát a párthoz is lényegében a politikai irányvonalak kialakítása kapcsán kialakult viszonya fogja majd meghatározni. Én nem vagyok híve annak, hogy címkézzük egymást, annak sem, hogy azt latolgassuk, hogy kinek nincs ma helye a pártban, hiszen, ha együtt vitában alakul politikai irányvonalunk, állásfoglalásaink és határozataink, ez önmagában kialakítja az egységet és a párthoz való viszonyt is.

Egyébként a már megtett út [is utal erre,] nehéz még megítélni, hogy a pártnak több mint százezres nagyságrendű csökkenése jó egy év alatt, erősítette-e a pártot, vagy értékes embereket veszítettünk el. Több mint 120 ezren hagyták el a pártot, kiléptek, töröltük őket, ki lettek zárva, vagy elhaláloztak, miközben 20 ezres felvétel volt, tehát a csökkenés tart. Nehéz megítélni tehát, hogy mire utal ez a csökkenés. Minden bizonnyal összefüggésben van azokkal a változásokkal, amelyek a mi pártunkban a tíz hónap alatt, az elmúlt egy évben végbementek.

A területi munkához és az üzemi munkához kapcsolódó megjegyzésekkel összefüggésben. Kérem szépen elvtársak, a területi munkát azért forszírozzuk, azért hoztuk most is szóba, mert tényleg, [szerepe] a választásokkal összefüggésben felértékelődik. Másrészt van egy kialakult gyakorlat, hogy akik munkahelyen párttagok, lényegében a lakóhelyen illegálitásban vannak és vagyunk. [Ez, amiért elhangzott] a javaslat, hogy a munkahelyeken dolgozó párttagok minimum fedjék fel magukat, regisztráltassák magukat, ez azért nagyon fontos kérdés lenne, hogy most a választásra készülve, a választójogi törvényt és több más törvényt vitatva legalább a lakóterületen, a községekben, a városkörzetben legalább tudjuk egymásról, hogy abban a körzetben kik a párttagok, kire lehet számítani és a többi.

Nem arról van szó, hogy minden párttag menjen át pártmunkát végezni a lakóterületi pártszervezetekbe. De ez lényeges kérdés lenne, hiszen vannak politikai tapasztalataink az eddigi vitákról. Lakóhelyen tehát nem nagyon tudjuk, hogy milyen erőkre számíthatunk. Ez nagyon lényeges lenne mint első lépés ezen a területen.

Nekem is az a véleményem kedves elvtársak, nem az a kérdés, hogy ott legyünk,

vagy ne legyünk ott a munkahelyen és másutt, hanem, hogy miként legyünk ott. A munkahelyeken azonban egyre inkább áttolódik a pártszervezetek feladata a sajtótosról az általánosra. Politika alakítása, politika képviselője, a személyes befolyásolás, meggyőzés, személyes példamutatás stb. És nekem is az a véleményem, akinek a szívét, eszét a munkahelyen megnyerjük, az minden bizonnyal ránk fog szavazni. De azért a közélet színterén, a választási körzetekben nagyon lényeges kérdés, hogy kellő szervezeti erővel ott legyünk akkor is, amikor tanácstagokat jelölnek, amikor képviselőket jelölnek, mert ha nem a kívánt személyeket jelölik, másként alakul a tanács, másként alakul a parlament. Akkor késő nekünk az üzemben ebben a kérdésben politizálni. Tehát nekünk a választásokat ott kell megnyerni. A hatalom kérdését ott kell nekünk vizsgálni és megközelíteni.

Van számos kérdés még, ami indokolja a munkahelyi jelenlétet, többek közt a párt utánpótlásának a biztosítása. Ez sem elhanyagolható kérdés. És még sok minden más.

Kérem szépen, a hadseregben és másutt most egy kialakult törvényes rend van, de tudjuk, hogy a párttörvénnyel új helyzet kerekedhet, hiszen ma az Országgyűlés által elfogadott egyesülési törvény úgy szabályozza, hogy a fegyveres testületeknél, fegyveres erőknél a szolgálati szabályzat határozza meg, és a szolgálati szabályzatot a miniszter, a parancsnok határozza meg, tehát azt, hogy milyen szervezetek működnek. Ebből a szempontból nagyon fontos lesz a párttörvény, hogy az hogyan és miként szabályoz. Erre gondolva is hoztuk szóba javaslatainkat. Még egyszer említtem, nagyon lényeges, hogy milyen párttörvény születik a parlamentben majd.

Csak mellékesen megjegyzem, Boros elvtárs mondott itt egy dátumot, [valami] november 11-ét. Azt hiszem, ezt sokan így nem ismerjük. Ezért talán nem kellene használni ezt a dátumot, hogy november 11-e a helyhatósági választások időpontja. Biztos a gondolkodásban valahol ott van, talán nem is baj, de én úgy tudom, hogy [ebben] sem politikai, sem állami döntés még nincsen.

Kedves Elvtársak! Én a további észrevételeket úgy veszem, mint amelyek segítik a további munkát. Kérem a Központi Bizottságot, hogy az írásban beterjesztett állásfoglalás-tervezetet a javasolt módosításokkal fogadja el.

[És végül,] Magyar elvtárs feltette azt a kérdést, hogy kinek kedvez az idő, és hogy ezt legutóbb nem tudtuk eldönteni. Énszerintem nem is döntés kérdése, hogy kinek kedvez az idő. Én amellet vagyok, ami akkor is elhangzott, hogy az idő annak kedvez, aki cselekszik. Köszönöm szépen.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! Döntenünk kell két dologról. Az egyik az írásban előterjesztett és a vita tapasztalatai alapján módosított állásfoglalás-tervezet, amelyhez több szöveg szerinti észrevétel érkezett. Ezek nagy részére Lukács elvtárs reflektált. Azt javaslom, hogy most itt konkrét szövegezési munkába ne kezdjünk, hanem bízva meg a Központi Bizottság a szerkesztőbizottságot azzal, hogy a vita tapasztalatai alapján pontosítsa, véglegesítse az állásfoglalást.

Második javaslatom az lenne, hogy fogadja el a Központi Bizottság Lukács elvtársnak a szóbeli előterjesztését, azt a koncepcionális, illetve időrendi menetrendet, amelyet a párt szervezeti működési alapelvei újragondolásával kapcsolatban felvázolt. Erről dönteni most itt nem kellene, a közeljövőben írásos előterjesztés készül ezekről.

Elfogadható-e ez az indítvány? Kérem, hogy aki egyetért, kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm szépen. Ellene van-e valaki? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. A Központi Bizottság egyhangúlag ezt elfogadta.

Eltársak! Úgy tűnik van remény arra, hogy ma a munkát befejezzük. Ezzel együtt is, miután több mint két órája folyik az ülés, 15 perc szünetet javasolok.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Javasolom a tisztelt Központi Bizottságnak, hogy folytassuk munkánkat. Harmadik napirendi pontunk következik: tájékoztató a KISZ XII. kongresszusának előkészítéséről.³³ Köszöntöm Domonkos László, Emőd Péter, Gönci János és Gyurcsány Ferenc elvtársakat. Lukács Jánosnak adnám át a szót, előadói beszédének megtartására.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Az ifjúság közreműködése nélkül nincs esélye a társadalmi reformnak. Reform nélkül viszont nem lesz olyan a magyar valóság, ahol a tudás és a teljesítmény alapozza meg az érvényesülést. Ezt ma már sok fiatal világosan látja. Közülük is egyre többen akarják ebben az irányban befolyásolni az eseményeket. És most már látszik, ahhoz pártolnak majd tömegesen, aki nemcsak reformot kínál nekik, hanem azt velük együtt akarja véghezvinni. Ezért fontos nekünk, milyen viszonyt alakít ki a Magyar Szocialista Munkáspárt az ifjúsággal, hogyan foglal állást. Az ifjúsági mozgalomból a régi gondolkodás és gyakorlat ehhez az állásfoglaláshoz már nem nyújt megfelelő támpontot. Mi magunk erőteljesen hozzájárultunk ahhoz, hogy a politikai viszonyok megváltozzanak. Tudomásul vettük, a társadalomban tartós pluralitás van, kezdeményeztük, hogy ennek megfelelő működőképes politikai struktúrák jöjjenek létre. Ezek a változások érintik az ifjúsági szervezetet, a párt és az ifjúsági szervezetek kapcsolatát is. Politikai verseny folyik, amelyben tét is, lehetséges szövetséges is az ifjúság. De változás az is, hogy a fiatalok már maguk akarják eldönteni, milyen karaktere legyen mozgalmuknak. Nem fogadják el egyetlen lehetőségként a monolitikus szervezetet. A politikai versengés közepette pártunk kiváltképpen nem mondhat le arról, hogy a politikája után érdeklődő ifjúságot szervezeten szövetségesének tudja. De megítélésem szerint nem kevésbé szüksége van az ifjúság szervezeteinek is pártunk támogatására. Ez a kölcsönös érdek, illetve ennek a felismerése lehet az alapja mind a párt, mind a KISZ magatartásának a mostani megújulási, átalakulási folyamatban. A Kommunista Ifjúsági Szövetségnek most XII. kongresszusára készülve elhatározott szándéka, hogy új módon fog együtt élni a fiatalokkal, új kereteket teremt ahhoz, hogy érdekeiket, törekvéseiket, véleményüket kifejezhessék és képviselhessék. Arra törekszik, hogy a szervezeti keretek a fiatalok számára gazdagabb választási lehetőséget biztosítsanak a politikai, közéleti aktivitás terepének megválasztásához, a közügyek intézéséhez.

A KISZ országos értekezlete a múlt év novemberében hitet tett pártunk törekvései, megújuló politikája mellett. Vállalja a küzdelmet a mainál hatékonyabban és demokratikusan működő szocialista Magyarország felépítéséért. A közös eszmék és politikai célok alapján stratégiai szövetséget ajánlott pártunknak. Úgy ítélem

meg, ezt a szövetséget a pártnak, a párt minden szervezetének is felelősségteljesen kell vállalnia. Ennek megfelelően folyamatosan javaslatokat kell kidolgozunk a kölcsönösségen alapuló együttműködés tartalmára, formáira, közös teendőinkre, a testületek kapcsolatára, az információcserére és a személyes kontaktusokra. Ha azonban az a kifejezés, hogy a KISZ a párt ifjúsági szervezete nem nyer új tartalmat, akkor a tervezett megújulás nem lehetséges. Új alapokra kell tehát helyeznünk a párt és az ifjúsági szervezetek kapcsolatát. Radikálisan szakítanunk kell az ifjúsági szövetség pártirányításának fogalmával, különösképpen pedig azzal a gyakorlattal, amelynek során direkt utasításokkal próbáltunk politikai befolyást gyakorolni. A jövőben politikai és stratégiai szövetséget kell kialakítanunk, amely közös eszméinkre, közös céljainkra, kölcsönös partneri viszonyunkra épül. Az új stílusú szövetség megteremtésére a pártnak kezdeményezőnek kell lennie.

Kérem, támogassa a Központi Bizottság, hogy a politikai befolyás közvetlen pártirányítás nélkül, együttműködéssel, a szolidaritás elmélyítésével, alapvetően az ifjúsági szövetségben dolgozó kommunisták tevékenységén keresztül érvényesüljön. A KISZ-szervezetek vívják meg a maguk csatáit, akár a pártszervezetekkel is vitatkozva. Ehhez lényeges változásra van szükség pártunkban. A jelenlegi féltő-óvó, de sokszor korlátozó és visszahúzó gyakorlatot meg kell szüntetnünk. A párt támaszkodjon saját ifjúsági szervezeteire, bátorítsa az ifjúsági érdekeknek párton belüli képviselőit, jelenítse meg azokat. Azért is szükségesnek tartom ezt hangsúlyozni, mert az elmúlt években a pártnak az indokoltnál kisebb volt a tűrőképesség az ifjúsági szövetség kezdeményezései, akciói iránt, s ezekre kevesebb figyelmet fordítottunk, mint ami elvárható lett volna tőlünk. Fontosnak tartom, hogy a párttagság olyan gondolkodást és magatartást alakítson ki, amely a párt ifjúsági iránti felelősségérzetén alapul. Fogadtassuk el párttagságunkkal a KISZ politikai platformját és az ezen az elvi politikai alapon szerveződő új ifjúsági szervezeteket. Segítsük azt a szervezőmunkát, amely a párt korszerű, működőképés ifjúsági szervezeteinek megteremtésére irányul.

A kongresszusi felkészülés során a KISZ által szervezett fórumokat a párt tagjai tekintsek jó alkalomnak a politizálásra, egyben arra, hogy türelmes, józan magatartásunkról tegyünk tanúbizonyságot, a fiatalokat egyenrangú partnereknek tekintve. A KISZ megújulási törekvéseit csak akkor tudja megvalósítani, ha a párt egész tevékenysége is megújul. Vonzóvá csak akkor válhat a párttal szövetséges ifjúsági mozgalom, ha maga a párt megerősíti tekintélyét, rokonszenves és határozott arculatot ölt, tehát érdemes hozzá kötődni. Ezért az ifjúsági szövetség is érdekelt abban, hogy pártja erős párt legyen, a KISZ azonban ne csak kívülről kritikusként, javaslattevőként, hanem belülről is alakítsa, alakíthassa a párt politikáját. Ennek legjobb módszere, ha minél több elkötelezett, politizálásra kész és képes fiatal lép sorainkba. Teremtjük meg ennek is a feltételeit.

Kedves Elvtársak! E néhány gondolat kiemelésével javaslom megvitatásra és elfogadásra az előterjesztéseket. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen.

Megkérdezem, hogy kinek van a tájékoztatóval, az állásfoglalási javaslattal, illetve az elhangzott előadói beszéddel kapcsolatban kérdése.

Úgy látom, hogy kérdés nincs, akkor megnyitom a vitát. Ki kíván hozzászólni? Nagy Imre elvtárs.

NAGY IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nemcsak hivatalból, kötelességszerűen szeretnék hozzászólni, de mondanivalómmal természetesen a türelmet sem szeretném feszegetni, ezért igyekszem illően rövid lenni.

Előljáróban azt szeretném kiemelni, a Lukács elvtárs által előterjesztett állásfoglalás-tervezettel egyetértek — gondolom, ez nem meglepő —, és elfogadásra javaslom a Központi Bizottságnak. Nekem meggyőződésem, hogy e dokumentum szemlélete, felfogása határozott szakítást jelent az elmúlt időszak ifjúság- és KISZ-politikájával, annak paternalizmusával, nemegyszer korlátozó jellegével, és nagyon fontos újszerű gondolatokat tartalmaz a pártmunkára.

Lukács elvtárs is említette, hogy küzdelem folyik az ifjúság megnyeréséért. Ma már látszik, hogy azt a pártot fogják tömegesen támogatni a fiatalok, amely valóságos perspektívát, a jövő jobb Magyarországhoz vezető világos utat — és ami legáltalább ennyire fontos — érdemi cselekvési teret tud nyújtani a fiataloknak. Az MSZMP tavaly májusban elindult ennek irányába. Idén februárban tett egy nagy lépést, de összességében a fiatalok megnyeréséhez ez a tempó lassú. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy egy-egy 18—20 éves fiatal számára a párt nem a Központi Bizottság, nem néhány országos vezető és nem is a közel 800 ezres pártmozgalom, hanem elsősorban az, amit helyileg tapasztal. Az az ember, aki ott megjeleníti a pártot. Helyi szinten pedig még nagyon kevés helyen van lényegi elmozdulás, előrelépés.

Azt tapasztalom, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt annyi deklaráció után még mindig nem szánta el magát arra, hogy saját érdekében radikálisan nyisson a fiatalok felé. Márpedig könnyen belátható, ma az MSZMP-nek sokkal inkább szüksége van e korosztályokra, mint azoknak az MSZMP-re. Ebből kell kiindulnunk, egyébként könnyen becsaphatjuk magunkat. A KISZ szervezésénél azt tapasztaltuk, hogy a fiatalok körében — nem kis részük körében — erős ellenérzés van az MSZMP-vel szemben. Miért? Én három okot szeretnék mondani.

Az első — s talán a leglényegesebb —, hogy a párt ma sem vállalja fel igazán a 16—20 évesek problémáit, nincs jelen körükben, nem érti a gondolkodásukat, nem ért a nyelvükön.

A második, hogy nem, vagy korlátozottan kínál érdemi cselekvési teret a fiataloknak. Központi Bizottságunk február 20—21-i — a megyei, városi pártterkezetek tapasztalatáról szóló — állásfoglalásából szeretnék idézni, tehát friss adatokból. Ott úgy fogalmaztunk, a későbbiekben politikai problémák forrásává válhat, hogy a 30 év alatti fiatalok és a KISZ-aktivisták aránya rendkívül alacsony a párttestületekben.

Nyugaton — politikai pártoknál — a második, harmadik, negyedik vonalban 30—35 éves fiatalok vannak. Nagy számban, tömegével és kijárhatják ott azt az iskolát, hogy legjobbjai [később] az első vonalba kerüljenek.

Ha körülnézünk Magyarországon, a különböző alternatív szervezetek, a különböző pártkezdemények tele vannak huszon-harmincévesekkel, és velük kell majd a vitákat megvívni a következő évek politikai küzdelmeiben.

A harmadik ok, hogy e generáció nem kis része a pártot sokkal inkább mint kezdeményezéseik korlátját és nem felkarolóját ismerte meg, élte meg.

Tudom, hogy ezek nem itt és nem most megoldható problémák. Nem is közvetlenül a KISZ-ről szólnak, hanem a párt és az ifjúság viszonyáról, de azt hiszem, nem árt feljegyeznünk: pártunknak adóssága van még a fiatalok felé, s ennek figyelmen kívül hagyása végzetes lehet. E generációk nélkül talán van arra esély,

hogy a párt a következő választásokon nyerjen, arra azonban, hogy jövőt építsen, saját jövőjét is felépítse — nincs.

Tisztelt Központi Bizottság! Az elmúlt hónapokban a KISZ-ben egy nem meghirdetett, de gyakorlatilag végrehajtott tagrevíziót csináltunk abban az értelemben, hogy mindenkinek aláírásával kellett kinyilvánítania: kíván-e közénk tartozni, kíván-e mozgalmunkban dolgozni. Közel 400 ezer fiatal válaszolt igennel erre, és én ezt nagyon nagy értéknek tartom. Közel 400 ezer fiatal válaszolt úgy, hogy a megújuló MSZMP-vel szövetségben akar politizálni. S ez az ifjúság és az MSZMP viszonyáról elmondottakat figyelembe véve — a bizalom kinyilvánítását kifejező lépés, amely meggyőződésem szerint választ igényel. Választ, nem néhány KISZ-vezető felé, hanem a fiatalok tömegei felé, választ, nemcsak a Központi Bizottságtól, mert ez az állásfoglalás, ami előttünk fekszik, egyfajta választ jelent erre, hanem a párt egészétől, minden szervétől. Az aláírók vállalták az MSZMP-t, de sokan szóvá tették, hogy a párt ifjúsági szervezete kifejezés számukra azt a birtokviszonyt jelenti, amelyet tagadnak. Hangsúlyozom, a birtokviszonyt tagadják, annak eddigi tartalma miatt, és nem az MSZMP-vel való szoros szövetséget.

Kedves Elvtársak! Terveink, programunk szerint a holnap Magyarország egy [új, egy] más világ lesz, s akkor ahhoz új intézmények, eszközök, új szervezetek is kellenek. Elhangzott ebben a teremben már többször, hogy a nagy, monolitikus, monopol pozíciókhoz szokott szervezetek korszaka lejárt. Ezeket, hogy ne roskadjanak össze, és ne temessenek maguk alá sok értéket is, le kell bontani, újjá kell szervezni.

A KISZ is a korábbi, ma már az MSZMP által is tagadott társadalmi-politikai modell terméke. Nem megtagadnunk kell ezt a mozgalmat, ezt a szervezetet, az eddigi KISZ-t, mert az adott modellen belül mindig jelentett értéket, és több korszakában hozzájárult e modell határainak feszegetéséhez. De ma már más kell. Természetesen vannak a fiatalok között is, akik behunyják a szemüket, és a tegnapi intézmények átmenthetőségében reménykednek, a végsőkéig. Nekünk azonban nem az intézményeket, hanem az értékeket kell védeni és átmenteni, és a legfőbb érték az a több százezer fiatal, amely vállalja e mozgalmat, e mozgalmában való munkát.

Közel egy évvel ezelőtt a KISZ-ben egy nagy vállalkozásba fogtunk. Arra a kérdésre próbáltuk meg a választ keresni — s az erre vonatkozó eredmény fekszik a tájékoztatóban a Központi Bizottság előtt —, hogy hogyan lehet egy — az ifjúság nevelésére és tegyük hozzá: korlátozására — létrehozott, túlcentralizált, az apparátusok által működtetett s a látszategységességet őrző szervezetből egy modern politikai tömegmozgalmat szervezni. Ehhez ma bontani kell. Lebontani a KISZ eddigi építményét. Bontani, és nem szétverni. Bontani úgy, hogy az elemekből azonnal építsünk is. Építsünk újat, olyat, amelyet már a holnap prognosztizálható viszonyaihoz lehet alkalmazni. És mindezt úgy, hogy közben ne, vagy minél kisebb számban veszítsünk el embereket, és minél több új embert nyerjünk meg. E folyamatban ma egy dezintegrációs szakaszban vagyunk. Ez meggyőződésem szerint elkerülhetetlen, bár természetesen nagyon sok zavarral, nagyon sok problémával jár, de önmagában is hordoz értékeket. Hordoz, ha mást nem, az egység illúziójának kergetése helyett a valóság sokszínűségének tudatos vállalását és szervezeti leképezését is.

Valamit bontani persze mindig fájdalmas, ellenérdekeltségeket is szül. Ennek megfelelően ma sok a belső vita mozgalmunkban és tegyük hozzá, a KISZ újjászervezéséhez a szövetségesek jó részét a pártban találtuk meg, de az ellenfelek nem

kis részét is a pártban találtuk. Természetes, hogy egy ilyen újjászervezési folyamat ütközéseket, vitákat, konfliktusokat vált ki. Hibázunk is nemegyszer ebben a folyamatban, hiszen teljesen járatlan úton kísérletezünk. Kemény érdekek védik a korábbi struktúrát és az átalakítás, az újjászervezés időigényesebb, nehezebb, mint azt az első pillanatban mi gondoltuk. A kongresszuson ez nem fog befejeződni, de meggyőződésem szerint egy nagy lépést tudunk itt tenni.

Olyan körülmények között kell mindezt megvalósítanunk, amikor a külső feltételek lényegesen megnehezedtek; a KISZ költségvetési támogatása — alapvetően érthető okokból —, de egyik évről a másikra félmilliárd forinttal csökkent. És úgy kell az átszervezést megvalósítani, hogy közben egy ilyen mértékű költségvetési támogatás ne verje szét teljesen a szervezetet.

Az elmúlt három hónapban körülbelül felére csökkentettük a KISZ apparátusát. Egy kongresszusi, egy újjászervezési időszakban, elképzelhetik az elvtársak, milyen teher ez egy szervezetnek. De ez elkerülhetetlen, még ha nem is most akartuk; zavart szül, de kényszer. Azért szólok erről külön, mert meggyőződésem, hogy előbb-utóbb ezzel a dilemmával a pártnak is szembe kell néznie, ezt a problémát a pártnak is meg kell válaszolnia.

Tisztelt Központi Bizottság! Azzal kezdtem, javasolom elfogadásra a Lukács elvtárs által előterjesztett állásfoglalás-tervezetet. Hadd tegyem ehhez hozzá, azt kérem, hogy a Központi Bizottság figyelme a KISZ-re, illetve majd az utódjára, az utódaira és az ifjúság egészére ne merüljön ki a mai napirendben, az legyen folytonos, állandó. Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék Juscsák elvtárs.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Valószínűleg furcsa, hogy egy gazdasági vezető ilyen témához és ilyen késői időpontban szót kér. Meg kell hogy mondjam, először érzelmi alapok motiválnak, mert bármilyen hihetetlen, nem is olyan régen még én is abban a korban voltam, amikor KISZ-kongresszusokra készültünk. Semmivel sem kevesebb lázzal, mint a mostaniak, talán kevesebb gonddal. És azt hiszem, hogy itt a sorokban sokan vannak [közülünk] olyanok, akik az ifjúsági szövetségben kezdték a politikai munkájukat. Ha az előző napirendi pontoknál többen megállapították — tőlem jobban hozzáértők —, hogy fontosak voltak azok a napirendek, hiszen a párt jövőjéről, egészéről szoltunk, akkor én azt hiszem, hogy az igazi fordulat, az igazi jövő tulajdonképpen — anélkül, hogy eltúloznám a kérdést — mégis, valahol az ifjúságban gyökeredzik.

Én valójában igyekeztem figyelemmel kísérni, a magam lehetőségei szerint a felkészülést, és így azt mondom, hogy ezt a javaslat-tervezetet, ezt az állásfoglalás-tervezetet, ezt a munkát, amit próbálnak a KISZ-esek ma elvégezni, én jó szívvvel elfogadásra tudom ajánlani.

Nagy Imrének volt itt az előbb egy megjegyzése, mégpedig az, hogy nem is olyan kevés volt a felkészülést ellenzők száma a módszereket illetően a párttagok körében. Számomra ez egy bizonyos időszakot is visszaidéz; mi is készültünk egy kongresszusra és akkor is találkoztam én magam is ilyenfajta megközelítéssel, hiszen természetes dolog, hogy az ifjúsági szövetség mindig valamilyen változtatást akar, változást akar létrehozni.

Jó szívvvel merném javasolni magunknak is és a KISZ-eseknek is, hogy ebben az állásfoglalás-tervezetben, az olyan kifejezéseket, mint „tudomásul veszi,” amely bizonyosfajta, hát olyan pejoratív értelmet kaphat, amely pontosan erre utalhat,

hogy milyen feszültségek húzódnak meg, ha nem is beszélünk erről esetenként, ezt valahogy próbáljuk meg átfogalmazni olyanra, hogy „egyetért” vele vagy „elfogadja”. [Ezt jobban tudnám javasolni.] Különösen itt a 4. oldalon, az állásfoglalás-tervezet negyedik oldalán, amikor a Központi Bizottság tudomásul veszi, hogy az ifjúsági szövetség stb. . . . Azt hiszem, jobb az, hogy „megérti” vagy „elfogadja”; úgy érzem, itt nemcsak a Központi Bizottságról van csak szó, hanem a pártról van szó, és talán sugallnánk is valamit abból az akaratból, abból a szándékból, amellyel mi az ifjúsági szövetség munkáját a továbbiakban figyelemmel kísérjük.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen Juscsák elvtárs hozzászólását. Horváth elvtárs kért szót, kérdezem, ki kíván még szólni. Barts elvtársnő. Igen.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Én is üdvözlöm és el is fogadom a KISZ kongresszusi okmánytervezetét, és a párt központi bizottsági állásfoglalás-tervezetét is.

Nagy léptékű változásra határozza el magát szerintem a párt is és a párt ifjúsági szervezete is. Jó lett volna, ha ezt nyugodtan, békésebb körülmények között és régebben tettük volna meg. Szeretném elmondani, volt is erre, nem is csak vágyakozás és álmodozás, hanem törekvés is a pártban, a Központi Bizottságban is. 1970-ben egy, az akkori körülmények között szerintem nagy jelentőségű és sok szempontból előremutató, haladó gondolatokat tartalmazó ifjúságpolitikai koncepció került elfogadásra, de a gyengéje az volt, amire éppen itt Nagy elvtárs egy hangsúlyos félmondatnál utalt, hogy tulajdonképpen ezek az újító szándékok egy régi struktúra, tulajdonképpen az újító szellem megvalósítására már alkalmatlan struktúra keretében próbálták meg a kibontakozást. A KISZ most hozzáfogott. A „moston” én is azt értem, hogy egy-két esztendeje, amit most a párt is befogad, hogy egy másfajta alapokra helyezett, nemcsak szervezetiileg, hanem politikai törekvésekben és bázisban is újjáformálódó ifjúsági szervezet jöjjön létre. És én ezt üdvözlöm. Lehetővé fogja tenni szerintem — várható tőle legalábbis —, hogy sok régi dilemma, amivel az ifjúsági mozgalmunk küzdött, az megoldódjon. Nehezen, gyötrelmekkel majd biztos, de az esélyt azt mindenesetre ez kínálja. Ezért én elfogadom.

A párt állásfoglalásának tervezetéhez tennék a szerkesztőbizottság számára — sajnos nem szövetszerű, de inkább ajánló jelleggel — két észrevételt.

Az egyik: a mostani készülődés során az ifjúsági szövetségnek sok-sok fórumán elemi erővel fogalmazódott meg — ami benne van a KISZ kongresszusi okmánytervezetében —, hogy a szervezet, illetve szervezetek eszköz legyenek majd tagjaik számára az érdekképviselő kifejezésére. No most, a párt állásfoglalásának tervezetében ennek nyoma sincs. Nem kellene ezzel szerintem hosszasan foglalkozni, csak valahogy jelezni kellene azt, hogy a párt maga is úgy tekint erre. Érdemes volna megfelelő szöveget találni erre, mert még egyszer mondom, a pártállásfoglalásból hiányzik.

A másik megjegyzésem. Az ifjúsági szövetség úgy fogalmaz, hogy a párthoz stratégiai-politikai viszonyt épít ki. A pártállásfoglalás tervezete második oldalán, a második pontban szintén azzal kezdi, hogy ez egy politikai szövetség és partneri viszony. Tehát az ifjúsági szervezeteknek az önállósága megmarad. Ez helyes. Ami ezután következik, ott a második oldal alján, meg a harmadik oldalon, az túlságosan sok ahhoz, hogy szerintem is feléleszti azt a fajta gondolatot, amiről itt Nagy elvtárs úgy mondta, hogy ebből megint valamiféle birtokviszony alakul ki, ami nem volna helyes. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Barts Oszkárné elvtársnő.

BARTS OSZKÁRNÉ elvtársnő: Kedves Elvtársak! Én a Fejér megyei tapasztalatok, a Fejér Megyei Pártbizottság testületének vitája, nyilvánosságra hozott álláspontja, nyilatkozata alapján is támogatom a betervezett állásfoglalási javaslatot.

Éppen a testületi vita — amelyről annyit szeretnék elmondani, hogy megítélésem szerint a testület tagjainak szemléletformálásához is jól járult hozzá — alapján ajánlanám megfontolásra azt a gondolatot, hogy a stratégiai szövetségnek vannak feltételei. Én, vagy mi — mert a testület fogalmazott így nálunk — a feltételek között fontosnak tartottuk a kölcsönösen elvszerű kritikát, az eltérő vélemények kifejtésének lehetőségét, az őszinte párbeszédet, a konstruktív vitát, a véleménykülönbségek tolerálását.

Indokként én csak az elmúlt hónapokban kialakult helyzetet szeretném felhozni; a pártszervek, pártszervezetek vagy talán így mondanám, a kommunisták és ifjú kommunisták és KISZ-vezetők között kialakult viszonyt. Erről a helyzetről Nagy elvtárs szólt. Az én tapasztalataim is megegyeznek ebben. Én úgy gondolom, s erről annyit szeretnék csupán elmondani, hogy a KISZ bizonyítani akarta az elmúlt hetekben, hónapokban önállóságát, alkotóképességét. Megítélésem szerint ez, ha nem is teljes egészében, de sikerült. Ugyanakkor ebben az időszakban a párttagság a mi tapasztalataink szerint elbizonytalanodott, magára hagyta az ifjúsági szervezetet, s ez teljes egészében sikerült. Azt gondolom, ennek az is oka volt, hogy a stratégiai szövetség a napi politikai gyakorlatban nem egyértelmű, ennek módszerei nem alakultak ki.

Talán nem is annyira az elmúlt hetekkel, hónapokkal, mint inkább a következő néhány héttel és az azt követő időszakokkal kell nekünk a párton belül foglalkozni. Úgy gondolom, valóban gyors cselekvésre van szükség a KISZ-kongresszust megelőzően, de főleg követően. Aktivításra és mindenekelőtt arra, amely más összefüggésben már az előző napirendnél is szóba került, hogy azok a kommunisták, akik szót értenek a fiatalokkal, legyenek minél többet, minél többször köztük és teremtsük meg annak a lehetőségét, hogy a fiatalok is minél többet legyenek vagy lehessenek a különböző pártfórumokon.

Egy másik kérdés, ami talán az előző napirendhez jobban illik, mégis én a KISZ-választásokkal vagy -alakulással, szervezeti változtatásokkal kapcsolatban jegyezném meg: az én számomra ez a folyamat, ez a kissé áttekinthetetlen struktúra, a szerveződésben ez a nagy, talán túlzott önállóság, az figyelmeztető. Én persze pontosan tudom, hogy a tartalmi megújulásnak vannak szervezeti feltételei, és egyetértetek Nagy elvtárral abban, hogy sok érték is van ebben a folyamatban, erre tehát mindenképpen szükség van, mármint a szervezeti változásra, de az én számomra azt is jelenti, hogy a szervezeti változáshoz azért viszonylag jól körvonalazott koncepció kell. Legalább a mozgásteret érdemes lenne pontosabban meghatározni; én ezt a párt szervezeti megújítása szempontjából is fontos tanulságnak tartom. Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Maróthy elvtárs kért szót.

MARÓTHY LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Méltatni szeretném és mindenképpen az értékét aláhúzni annak a dokumentumnak, amelyik a Központi Bizottság tagjainak a kezében van. Az értékét abban látom, és ezt az értéket rendkívüli mértékben nagyra becsülöm, hogy az ifjúsági szövetség, látva az elmúlt idő-

szaki munkáját, szervezeti tekintetben itt bemutatott elképzeléseit, ő maga alakította ki és hordta ki vitákban. Rendkívül kevés segítséget tudott ehhez a párt nyújtani, vagy tudtunk mi kommunisták, vagy ha úgy tetszik tudtunk mi, régi KISZ-vezetők nyújtani.

A szervezeti rész természetesen önmagában kevés lenne, ha azt a vitaanyagot is nem olvasná át az ember, ami mellé van csatolva. Meglehetősen alaposan. Ma, amikor minden napra jut egy politikai vitaanyag olvasnivalónak, és már az ember inkább azon szorgoskodik, hogy el ne maradjon valamelyiktől, meg kell mondani, hogy ennek a nyelvezete és tartalma igen tisztességes, igen egyenes, és jól fogja orientálni az ifjúsági szövetség küldötteit. Én úgy látom, részt véve néhány kongresszus előkészületeiben, hogy ez a szervezett és tartalmi előkészítés mindenképpen jól alapoz.

A másik rövid megjegyzésem az lenne, visszatérünk ahhoz, ami őseredete volt a kommunista ifjúsági szerveződésnek, amikor is azt mondták az első alapítók, az ifjúsági szövetség teljes függetlensége mellett teszünk hitet, munkáinknak az elvtársi bírálataival együtt. Ez így fogalmazódott meg a 900-as esztendőknél az elején [*sic!*].

Végezetül egy dolgot szeretnék megemlíteni. Ami már e teremnek a feladata, osztva mindazokat a nagyon erős szavakat, amit a Nagy Imre elvtárs mondott az adósság dolgában, és nem ismételve ezeket, de mégis, e teremnek a feladata. Egyetlen munkaspárt sem engedheti meg magának a világban — légyen az kommunista párt, szociáldemokrata párt, vagy ezeknek bizonyos modifikációi —, hogy az ifjúsági szervezetével ne szoros kapcsolata legyen. Nem birtokviszonyban, hanem mindennapi létében, együttgondolkodásában és tevékenységében. Engem mindig elgondolkodtatott a nyugatnémet Szociáldemokrata Pártnak a szerveződése, ahol az ember nem tud nagy különbséget tenni, hogy hol van a pártnak az úgynevezett felnőtt része, és hol van az ifjúsági szervezete.

Tisztelt Központi Bizottság! Amikor mi, a KISZ kongresszusáról beszélünk, egy ilyenféle szerveződési alapot tudok elképzelni a jövőt illetően, ami egyúttal az MSZMP-nek a jövőjét is alapozhatja. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Megkérdezem, hogy lezárhatjuk-e a vitát. Igen. Szeretném tájékoztatni még a Központi Bizottságot, hogy Lakos elvtárs szó szerinti javítást, illetve korrekciót javasolt az állásfoglalás-tervezeten.

Átadom Lukács elvtársnak a szót.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én lényegében egyetértek a hozzászólókkal, véleményekkel. Néhány megjegyzést szeretnék tenni azért az elhangzottakhoz.

Barts elvtársnő azt mondja, hogy a stratégiai szövetségnek vannak feltételei. Én ezzel egyetértek. Egyetértek azzal, ez kell hogy jelentse a politika közös és együttes alakítását, a mellette való kiállást, az érte való munkálkodást, az elvszerű kritikát. És én is aláhúzom a szót, hogy kölcsönös toleranciát. Ennek működnie kell, enélkül nincs stratégiai szövetség.

S itt jön a birtokviszony kérdése. Nagy elvtárs azt mondja, ez mintha ilyen egyoldalú birtokviszonyt fejezne ki, hogy a pártnak van ifjúsági szervezete. Én szeretném ám a másik oldalra is a figyelmet felhívni. Ez esetben az ifjúsági szervezetnek, szervezeteknek van pártja. S ha van pártja, akkor itt az új az, hogy ne legyen mindegy, hogy milyen pártja. S ez feltételezi az elvszerű együttműködést, a közös fellé-

pést a korábban tárgyalt témáinkban, a közös feladatainkban; az elvszerű kritikát és a többi. De többek között azt is, amiről szó volt: ha nem mindegy, hogy milyen a pártja, mármint az ifjúsági szervezetnek nem mindegy, hogy milyen a pártja, akkor arra van szükség, hogy minél több baloldali fiatal jöjjön az MSZMP soraiba. Tehát be a pártba. Ma a mi pártunkban, kedves elvtársak a 30 éven aluliak aránya 7,5 százalék. A közel 800 ezres tagságból mintegy 60 ezer körül van. Méltatlanul alacsony. Ez nem maradhat így, ha működik a stratégiai szövetség. Ez az egyik dolog.

A másik: érdekes dolgot vet fel a Horváth elvtárs és a Jucsák elvtárs. Nem tudom észrevették-e, hogy egymásnak ellentmondóan? Horváth elvtárs hiányolja, nem juttatjuk kellően kifejezésre, hogy az ifjúság szervezete vagy szervezetei eszközök legyenek a tagság kezében. Én ezzel egyetértek; a 4. oldalon, az első bekezdés első mondatában úgy fogalmazunk: a Központi Bizottság tudomásul veszi, hogy az ifjúsági szövetség stb. stb. platformját elfogadó önálló szervezetek föderációjaként működik, akkor éppen ezt akarja kifejezésre juttatni, hogy nem egyetért, nem támogatja, nem paternalista, hanem tudomásul veszi, hogy milyen szervezetek működnek a tagság akarataként e szövetséget szem előtt tartva, s ez a KISZ-re tartozik. Tehát nem nekünk kell jóváhagyni, nem nekünk kell vele egyetérteni. Ez azért maradt így meg a fejemben, mert munkatársaimmal, amikor fogalmaztunk, tűnődtünk azon, hogy melyik a helyes szó ide. A szavaknak jelentésük van természetesen. Ez esetben szerintem kifejezi. Egyébként Horváth elvtárral egyetértek, hogy ez a gondolat még szövetszerűen is megjelenhet, de ez esetben, hogy tudomásul vesszük, hogy a KISZ ezt a szövetséget szem előtt tartva miként szerveződik, ez kifejezi az ifjúsági szervezet kellő politikai és szervezeti önállóságát. Én ezt így értem.

A többi gondolatát Horváth elvtársnak, Jucsák elvtársnak, Bartsné elvtársnőnek, Maróthy elvtársnak javaslom elfogadni. Nagy Imre elvtárs is nagyon fontos, egyébként valós dolgokat feszegetett. Ehhez is csak néhány megjegyzést tennék. Szavai itt a központi bizottsági ülésen, azt hiszem teljesen helyénvalóak, és ez nem taktikai kérdés. De úgy nem mehetünk a stratégiai szövetségnek, ha még mindig abból indulunk ki, hogy a párt ma sem vállalja fel az ifjúság érdekeit, törekvéseit és a többi. Egyrészt, mert nem is érzem így igaznak, ez a párt nagyot változott. Magunkat nemrég definiáltuk. Marxista szellemű reformpárt, elkötelezettjei vagyunk a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi reformoknak, és azt mondtuk, hogy az ifjúság anyagi-egzisztenciális kérdései, közéleti szerepének érvényesítése csak a reformok útján, velük együtt lehetséges. Ez egy alapvető dolog, és ez kiindulópont számomra. Ugyanakkor elfogadom, hogy a pártpolitikának ifjúságpárti politikának kell lennie. De én nem abban hiszek, hogy nekünk itt egy következő ülésen valami anyagban deklarálni kell globálisan az ifjúságpártiságot, hanem amikor azt mondjuk, hogy mi jogállamot építünk, amikor mi lakásreformot hajtunk végre, amikor mi gazdasági, szociálpolitikai, egészségügyi reformot hajtunk végre, az ifjúságpártiságnak ott kell megjelennie. Lehet ez fordítva is, deklarálhatunk előre valamit, de ezt a feladatot akkor sem spórolhatjuk meg. Tehát nagyon fontos kérdés. Ahogy a politika egyes területeihez érünk, és azt politikai közelítésben megpróbáljuk meghatározni, majd a gyakorlatban érvényesíteni, az ifjúságpártiságnak ott kell jellemzően kifejezésre jutnia. A párt politikai szerepe énszerintem ebben most tiszta. Tehát kiindulópontként, amikor készülünk a kongresszusra, amikor folyik itt a küzdelem a fiatalok megnyeréséért, egymás jobb megértéséért, akkor ezek az alaptételek, alapfogalmak legyenek nagyon tiszták. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen.

Azt javaslom a tisztelt Központi Bizottságnak, hogy a tájékoztatót, az állásfoglalás-tervezetet fogadja el azzal, hogy az elhangzott javaslatokat, amit Juscsák elvtárs, Horváth elvtárs elmondott, a szerkesztőbizottság a véglegesítésnél vegye figyelembe. Az előadói beszédet és az összefoglalót is fogadja el a Központi Bizottság, és erősítse meg.

Aki a javaslattal egytért, kérem kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen. Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Megállapítom tehát, hogy a Központi Bizottság a tájékoztatót, az állásfoglalási javaslatot a szerkesztőbizottság utólagos korrekciójával elfogadta.

Meg szeretném köszönni Kovács Jenő elvtársnak, Domonkos László, Emőd Péter, Gönci János és Gyurcsány Ferenc elvtársaknak a részvételét. Köszönöm szépen. (Kovács Jenő, Domonkos László, Emőd Péter, Gönci János és Gyurcsány Ferenc elhagyják a termet.)

Folytatnánk munkánkat. A „Különfélék” című napirendhez értünk, ahol két témát szeretnénk megtárgyalásra javasolni.

Először: javaslat pártalapítvány létrehozására. Előadó Berecz, János elvtárs.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Úgy gondolom, hogy az előterjesztés³⁴ önmagában érthető, túl sok magyarázat vagy bevezető ajánlás nem szükséges hozzá. Azonban egy-két témát megemlítenék. Az egyik: az alapítvány célja világos, marxista szellemű társadalomkutatás, filozófia és politikai ismeretterjesztés támogatása. Így a Társadalmi Szemle belefér, hogy most válaszoljak Radics elvtársnőnek.

Ez a konstrukció egyre inkább elterjed hazánkban, van társadalmi bázisa, támogatása. Erkölcsi oldala mellett nem közömbös számunkra az, hogy az alapítvány adómentes. És az alapítvány alapösszegéért kapott kamatokból lehet az ösztöndíjat vagy a különféle támogatást biztosítani. Hosszabb távra nézünk előre, tehát olyan ideológiai, társadalomtudományi kutatási feladatokat kívánunk támogatni, amelyek pártunknak a jövőbe való előrenézését is jelentik, tehát hosszabb távra készül ezzel az alapítvánnyal.

Az alapítvány lehetővé teszi, hogy az alapító tőkét kiegészítsék, részben készpénzbefizetéssel, végintézkedési hagyatékkal, sőt az alapítvány támogatására könyvkiadással, tanulmányok közzétételével és más módon is lehetőség van, hogy az alapítvány tovább gazdagodjék. Egy probléma van, amit a szünetben felvetettek az elvtársak. A javaslat szerint a második oldalon a 6-os pontban az van, hogy az alapítvány kuratóriumának elnökére és tagjaira vonatkozó javaslatot a Politikai Bizottság hagyja jóvá. Néhányan azt kérték, szívesen vennék, ha a Központi Bizottság hagyná jóvá. Énszerintem fogadjuk el ezt úgy, hogy a Politikai Bizottság terjessze elő, és a Központi Bizottság hagyja jóvá a kuratóriumot.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Megkérdem, van-e kérdés. Úgy látom, kérdés nincs. Hozzászólás van-e? Észrevétel? Nincs. Akkor azzal a módosító javaslattal, amit a Berecz elvtárs mondott, tehát hogy a 6. pont úgy módosulna, hogy az alapítvány kuratóriumának elnökére és tagjaira vonatkozó javaslatot a Központi Bizottság hagyja jóvá. Kérem, aki a javaslatot elfogadja, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen. Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki? Nem. Megállapítom, hogy a Központi Bizottság egyhangúlag jóváhagyta a javaslatot.

A „Különfélék” között szerepel egy tájékoztató³⁵ a március 15-i ünnepi rendezvények politikai tapasztalatairól. Berecz János elvtárs, tessék.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A Politikai Bizottság egy viszonylag rövid tájékoztató jelentést terjesztett elő, és véleményem szerint helyesen úgy döntött, hogy a rendelkezésünkre álló, az alternatív gyűléseken elhangzott beszédeket és jelszavakat, jelmondatokat a Központi Bizottság tagjainak rendelkezésére bocsátja. Ez egy kis aránytalanságot is létrehozott ezáltal, amire érdemes figyelemmel lennünk.

A következőkkel szeretném kiegészíteni a jelentést. Először is nem közlünk semmilyen számot a résztvevőkről a jelentésben. Nem akartunk részt venni a tömegtájékoztatási eszközök számháborús versenyében, amelyek 30 ezertől 60 ezerig tipelték a központi gyűlésen résztvevők számát, és 15 ezertől százezerig más mozgások résztvevőinek a számát. Ez pontosan fél nem mérhető. Aki a Múzeumkerti nagygyűlést a Rákóczi út oldaláról nézte, az 30 ezret látott, aki pedig a Kálvin tér oldaláról, az 60 ezret látott. Ezt soha nem lehet megállapítani, nem ez a legfontosabb. Legfontosabb ebből a szempontból véleményünk szerint az, hogy viszonylag nyugodtan és minden konfrontáció nélkül zajlottak le a gyűlések.

A másik: még azt is tudni kell, hogy voltak fiatalok, a FIDESZ-hez és másokhoz tartozók a központi gyűlésen is, és ugyanakkor több ezren pedig [onnan] nézőként, érdeklődőként, sétálóként elmentek a másik gyűlésre is. Nemhogy nem tiltottuk, semmilyen gátat ez elé nem vetettünk, hiszen március 15-én sétáljanak és ünnepeljenek.

A következő megjegyzés, hogy saját erőink bátoratlanabban gyülekeztek kezdetben, több fenntartás, félelem volt konfrontációtól vagy esetleg olyan provokációtól, ami nehéz, súlyos helyzetet teremthetett volna. Azt hiszem, bátrabban kell élni a tömegmozgósítás eszközeivel, határozottabban meg kell mutatni magunkat és jelszavainkra is szükség van.

A harmadik megjegyzés: azok a zömmel fiatalokból álló tömegek, akik a Szabadság téren és a Kossuth téren részt vettek a gyűléseken, rendkívül élénken és gyorsan reagáltak a hazafias szónoklatokra. Amelyekből kinőttünk, részben szemérmességből, részben pedig azért, mert a demagógia határát súrolja jó néhány mondat. Azt ma a tizen-huszonevesek isszák, lelkesen reagálnak rá, és élénken részt vesznek a gyűléseken. Ez nagy tanulság. Sőt, bizonyos — az uszítás határát súroló, vagy azt elérő — jelmondatoknál pedig skandáltatni is lehet ezt a tömeget. Talán jónéhány esetben [pontosan] nem is tudja, hogy miről van szó.

Ezért javasoljuk azt, hogy a kommüniké II. oldalán található egyetlen mondattal, egy bekezdéssel határolódjunk el az ünnepségeknél olyan tartalmától, amely megsértette nemzeti ünnepünk méltóságát, illetve szövetségeseinkkel összefüggésben károkat is okozott. Ennél többre most, úgy gondoljuk, nincs szükség, de visszatérni, tanulmányokban, állásfoglalásokban azokra a témákra, amelyek ezekben a beszédekben megfogalmazódtak, azt hiszem, helyes és szükséges.

A következő, amiről pár szót szólnék, a nemzetközi sajtó. A szocialista országok sajtója nem nagyon tudott mit kezdeni ezzel a március 15-ével. Nem válaszoltam az előbb Borbély elvtársnak, aki mondta, hogy kezd oldódni a szocialista országokról a tájékoztatás. Ez is tipikusan az az eset, amikor egy másik szocialista ország nemzeti ünnepét, különösen, amely egyetemes hazafias felbuzdulásra is épül, nem nagyon tud vele mit kezdeni [sic!]. A szovjet sajtó próbálta. Jobban, mint bármikor máskor, álltak mellénk ebben a kérdésben.

A nyugati sajtó, amely egyébként reformjainknak, megújulásunknak szurkol, vagy támogatja, vagy megkérdőjelezi, ebben az esetben nem a Magyar Szocialista Munkáspárt politikáját támogatta. Inkább úgy tájékoztatott, hogy ez nagy figyelemzáró mozgás és megmozdulás volt az MSZMP számára. Tehát a hatalom és a nép ferde szembeállítása, amire az alternatív szervezetek törekedtek, az tükröződött a nyugati sajtóban is.

S végül, úgy gondoljuk, ezeknek az eseményeknek a tanulságai azt mutatják, hogy az ellenzéki szervezetek egy militáns magja forszírozni fogja a továbbiakban is azokat a lehetőségeket, és kihasználni, megpróbálni kihasználni azokat a lehetőségeket, amelyeket úgy ítéli meg, hogy tömegeiket növelhetik, illetve érezhetik ezeknek a tömegeknek a politikai hangulatát.

Ugyanakkor mások pedig tudják, hogy megfelelő határokon belül kell maradni, hiszen az átmenet időszaka megkövetelné a nyugodt, magabiztos és normális fejlődést a társadalomban. Gondoljuk, hogy május 1-jén, július 16-án, október 23-án és november 4-én politikai csatározásoknak lehetünk tanúi. Erre föl kell készülnünk megfelelően. Most legközelebb meg kell mutatni magunkat május 1-jén, elsősorban azért, mert ez itt régi, hagyományos, a munkával összefüggő ünnep. És nem árt, ha a munkáról is több szó esik, másrészt pedig internacionalista tartalmú is, tehát egységbe ötvöződhet a haza és az internacionalista összefüggés.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen a tájékoztatót. Megkérdem, hogy van-e valakinek észrevétele, kérdése. Úgy látom, nincs.

Akkor kérem, a Központi Bizottság vegye tudomásul a tájékoztatót és azt, hogy a kommunikációban az a rész, amire utalt Berecz elvtárs, meg fog jelenni.

Szeretném megköszönni az állandó meghívott elvtársaknak, valamint a párt- és a központi sajtó vezetőinek a részvételét. Kérem, hogy a Központi Bizottság osztályvezetői, a Budapesti Pártbizottság, a megyei és megyei jogú pártbizottságok első titkárai várják meg az ülés végét. Egy rövid megbeszélés lesz részükre ebben a teremben.

Folytatnánk a munkánkat. Grósz Károly elvtársnak adom át a szót.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mondókám egy részét már Sarlós elvtárs kérdésre elmondtam, ezért rövidebbre foghatom, de akkor elhallgattam a javaslatokat, amiben dönteni kell. Tehát mégis szót kellett kérnem.

Csupán emlékeztetőül mondom, hogy a Központi Bizottság februárban kiküldött egy munkabizottságot a főtitkár vezetésével, hogy vizsgálja meg a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság munkastílusával összefüggő kritikai észrevételeket, amelyek részben a pártmozgalomban, részben itt a testületi vitákban fogalmazódtak meg.³⁶ És kérjen véleményt a két testület személyi összetételéről, az esetleges megújítás szükségességéről. A munkabizottság lényegében eleget tett a megbízatásának, bár jelenteni szeretném, nem fejezte be a munkáját. [A központi bizottsági tagok több mint 80%-ával folytatott a bizottság beszélgetést és a 24 megyei jogú pártbizottság végrehajtó bizottságával, illetve 22 végrehajtó bizottságával folytatott kollektív eszmecserét, 2 végrehajtó bizottsági ülés még visszavan. A bizottság első tapasztalatait egy ülésen már összegezte, majd] tájékoztatta a Politikai Bizottságot is.

Szeretnék néhány tapasztalatot elmondani elsősorban azzal a céllal, hogy kérem elvtársak, gondolkodjanak rajta, ha a következő ülésen visszatérünk, akkor a vita esetleg ezáltal gazdagodhat.

A Központi Bizottság munkastílusával összefüggésben alapvetően egy pozitív értékelés látszik a véleményekből, bár ellentmondásos ez a kép. Az elmúlt tíz hónap eredményét a Központi Bizottság munkáját illetően hasznosnak minősítik, fejlődőnek, gazdagodott a testület munkája. Érdekes, figyelemre méltó, hogy azok az elvtársak, akik a pártértekezlet előtt már tagjai voltak a Központi Bizottságnak, általában pozitívabbnak értékelték a Központi Bizottság tíz hónap alatt végzett munkáját, mint azok, akik a pártértekezleten kerültek be a Központi Bizottságba. Ez érthető, hiszen más élmények alapján, talán össze sem hasonlítva a múlttal, inkább a jelen követelményeivel tudtak véleményt mondani, és az talán objektívebb mérce. Általában úgy értékelték, hogy a hozott döntések a politikai közélet érdemi kérdései voltak, aktuálisak voltak, politikailag kapcsolódtak a közélet napi kérdéseihez.

Nagyon fontosnak tartom azt a summázott értékelést, hogy a Központi Bizottság politikája, politikai tevékenysége megfelel a pártértekezlet fő irányvonalának. Sokan hasznosnak és értékesnek minősítették a Központi Bizottság üléseinek nyilvánosságát, sokak szerint eligazítást ad a politikai munkához. Itt szeretném megjegyezni, ugyanakkor többen megfogalmazták, hogy ez a nyilvánosság, amit most meghonosítottunk, egy pártharcban, vagy versenyhelyzetben nem biztos, hogy előnyös; könnyen lehet, hogy hátrányunkká is válhat, hisz — ahogy az eszmecsérésen kiderült, sokan fogalmaztak így — kiterítjük a lapjainkat és nyomon követhető a szándékunk. Majd ezen is töprengenünk kell, hogy igaz-e ez. Gondolom, annyiban igaz, hogy öncélúvá nem szabad tenni a nyilvánosságot, csak a politikai célszerűség lehet a rendezőelv.

Sokan elismerően szóltak a Központi Bizottság légköréről, nyíltságáról, amely fokozatosan fejlődött. Jó a vitaszellem — mondták sokan —, erősödik a kollektívizmus. Ugyanakkor, főleg a kívülállók és nem a testületi tagok, hisz a közel 500 főből 400 fő nem vesz részt a testületi üléseken, csak ahogy minket a közlések alapján megítél, sokan úgy látják, hogy még mindig sok a tiszteletkőr, hogy a vélemények egymás mellett párhuzamosan futnak, nem konfrontálódnak, nincs igazi érdemi vita. Ez már megfogalmazódott itt az üléseken is más alkalommal.

Jó volt hallani, sokan megfogalmazták — szintén nem a Központi Bizottság tagjai —, hogy a KB-tagok általában jelzik a területükön érzékelhető problémákat, politikai problémákat, a tapasztalatokat továbbítják a Központi Bizottság számára és egyre többen vesznek részt aktívan a helyi politikai munkában.

Zömében az a vélemény alakult ki, hogy a Központi Bizottság széles körű megújítása vagy kibővítése nem indokolt, bár nem lennék pontos, ha nem mondanám el, voltak olyan vélemények, hogy hívjunk össze pártértekezletet vagy kongresszust, nem elsősorban szervezeti, személyi kérdések miatt, hanem tartalmi kérdések miatt, de azért azt hozzátették, hogy ez alkalmat adna arra, hogy a Központi Bizottságot [esetleg] megújítsuk.

Többfajta elképzelés vetődött fel, pontosabban kétféle. Az egyik az, hogy minden megyei pártbizottság delegáljon, tehát küldjön egy-egy tagot a testületbe. Felvetődött az is, hogy ez nem lenne most kívánatos; a jelenlegi 105 tagú Központi Bizottság akkor minimum 30 fővel megnőne, s nem biztos, hogy ez előnyére szolgálna, mert ez a most formálódó légkör, szellemiség [esetleg ismét] lemerevedne, ismét idő kellene, míg a testület összeszokik. Ezért talán valamivel erősebb volt az a vélemény, hogy inkább néhány fő kooptálására lenne szükség és itt a rendezőelvet nem másban fogalmazták meg, mint abban, hogy amennyiben a beosztásához

vagy tevékenységi köréhez szükséges az illetőnek a központi bizottsági tagság, akkor kerüljön erre sor.

A Politikai Bizottságról mint testületről rendkívül szórtak a vélemények. Még a központi bizottsági tagok között is, de különösen a végrehajtó bizottságok ülésein érződött, sokan meg is fogalmazták, hogy nem ismerik tulajdonképpen a Politikai Bizottság munkáját, nem tudják, hogy igazán mit csinál, mert a testületi ülésekről kiadott közlemények nem adnak elég eligazítást a munka érdemi részének megítéléséhez. Azt azonban megfogalmazták, ezekből az információkból arra következtetni lehet, hogy a Politikai Bizottság a Központi Bizottság üléseinek előkészítésével, illetve [az] azokból fakadó feladatok végrehajtásának szervezésével foglalkozik. Ezt összegezésében jónak, helyesnek minősítették. Azt a helyes következtetést vonták le belőle, hogy a politikai döntések színtere a Központi Bizottság lett, tehát egy jó irányú mozgás van.

Ugyanakkor rendkívül aktívan, sokszor nagyon szenvedélyesen minősítették a Politikai Bizottság tagjainak, a KB titkárainak közéleti tevékenységét, megnyilvánulásainkat, esetleg írásainkat. Szinte egybehangzó vélemény volt, hogy a vezetésben nincs egység, a véleménykülönbségek szintje már meghaladja azt a fokot, amely elfogadható és amely a személyi tulajdonságokból, élményanyagból, kvalitásbeli különbségekből fakad. Sokan feltételezték, hogy a Politikai Bizottságon belül valamilyen hatalmi harc folyik, vagy beosztásokért folyik a küzdelem.

A PB tagjait különböző kategóriákba csoportosították, van baloldal, meg jobboldal, van, aki centrumot vél felfedezni, vannak aktív tagok és passzív tagok a PB-ben, vannak ismertek és kevésbé ismertek. Ez biztos így is van. Olyan csoportosítás is megfogalmazódott, hogy vannak, akik csak a népszerű dolgok kimondására vállalkoznak, másoknak meg csak a negatív dolog kimondása marad osztályrészül, vannak, akik olcsó népszerűsége törekcszenek, másokon rendkívül nehéz eligazodni, túl gyorsan változtatják véleményüket. Tehát a Politikai Bizottság tagjai alapos minősítésnek voltak tárgyai, megítélésem szerint helyesen. Jól látni, hogy hogyan és miképpen gondolkodnak rólunk, hisz ez az 500 ember mégiscsak a párt első számú vezető állománya.

Felvetődött az is, hogy kisebb Politikai Bizottság kellene, nem 11 tagú, hanem kisebb, 5–7 tagú, de felvetődött az is szép számmal, hogy esetleg ki kellene bővíteni és egy nagyobb Politikai Bizottság dolgozzon. Elhangzott az is, hogy esetleg a titkárságot vissza kellene állítani, ilyen politikai válságbizottság-szerűségként működtetni. Felvetődött, hogy vissza kellene állítani a főtitkár-helyettesi rendszert. Ez a pártértekezleteken mind nyitva maradt, benne van a jogosítványunkban, de annak idején tudatosan nem döntöttünk ezekben a kérdésekben.

Szinte egyöntetű volt azonban az a vélemény, hogy a Politikai Bizottság megfrissítése indokolt. Hogy milyen formában, miképpen, az nyitva maradt.

A bizottság általában arra a következtetésre jutott, hogy a Központi Bizottság titkárainak és osztályvezetőinek újraválasztását semmi nem indokolja. Részben ez nem kötődik a testület megújításához, ettől függetlenül meg lehet bármikor tenni, másrészt pedig nem találtak olyan indokot, aminek alapján ezt kezdeményezni kellene.

Tehát, ha a munkastílusról és a személyi kérdésekről kellene csak jelentenünk, akkor tulajdonképpen a mai nap le is tudhatnánk ezeket. De sokkal többről van szó. Ezek a viták végül is nagyon helyesen politikai eszemecserévé alakultak át. És nem is lehet sem a Központi Bizottság, sem a Politikai Bizottság munkastílusát, szemé-

lyi összetételét megítélni anélkül, hogy ne beszéljünk arról a politikai helyzetről, arról a politikai közegről, melyben élünk és dolgozunk. Ezért a beszélgetések során rendkívül sok tartalmi kérdés jött felszínre, amelyből egyértelműen levonható az a következtetés, hogy választ várnak rá a párttagok. Nem biztos, hogy minden kérdésre tudunk kiérlelt választ adni, de amire tudunk, meg kell próbálni.

Lukács elvtárs előadói beszédének néhány gondolata és a megfogalmazódó igények között nagyon sok az azonosság és az átfedés. Ez természetes is, mert a beszélgetések egy nagy szelete a pártmozgalom kérdéseire kapcsolódott. De azonkívül sok egyéb más kérdés is felvetődött. Felvetődött a reform és a rend, illetve a rendtelenség viszonya és azok összefüggései. Felvetődött, amiről itt ma már szó volt, a címkézés, a címkeragasztás; felvetődött elég sok helyen, hogy természetesen úgy fogalmaztunk többször — azért mondom így, mert többen is fogalmaztunk így —, egy ilyen átalakulásban szinte törvényszerű, hogy a pártmozgalom létszáma csökken, holott politikai érdekeink azt kívánák, hogy a párttagság növelését biztosítsuk.

Fogalmazzuk meg világosan, hogy mit vállalunk a múltból és mitől határoljuk el magunkat. Értelmezzük a pártegységet.

Nem nagyon értették, ez nagyon sok helyről följött, hogy mi ez a reformcentrum, hogyan kell ezt értelmezni, mi ennek a tartalma. Nagyon kemény kritikaként fogalmazták meg sok helyen, úgy tűnik kintről, hogy többet foglalkozunk az alternatívokkal, az ellenzékkel, mint saját pártmozgalmunk belső életével, mint a kommunistákat foglalkoztató kérdésekkel. Ami ma is felvetődött, szinte mindenütt kérdés volt, hogy mi a pártmozgalom szerepe a gazdaságban. A párt és az állam tevékenységi körének különválasztása mit jelent a napi politikai munkában a munkahelyeken? Sokszor megkérdezték, miért változtatjuk álláspontunkat olyan sűrűn; vagy más szóval több helyen [inkább] ezt a terminológiát használták, hogy nem túl nagy-e a kompromisszumkészségünk? Nem túl sok kompromisszumot kötünk-e? Mi indokolt, mi nem? A párttagság, illetve akikkel beszélgettünk, egy jelentős részük úgy véli, hogy több kompromisszumot kötöttünk, mint ami indokolt.

Hogyan kell értelmeznünk ezt az alulról építkező pártmozgalmat? Hogyan egyeztethető ez össze a demokratikus centralizmus elvével? Tudunk-e már erre válaszolni?

Több helyről szóvá tették, hogy a párt tisztázta-e a viszonyát a munkásosztályhoz. Gondolom ez még a [rég]i nagyüzemi munkásosztály-reflexnek valamilyen lecsapódása, most ez így nem fogalmazódott meg, de a munkásosztályhoz való viszony igen. Vagy például: elemezzük a pártból való kilépések okait. Vontunk-e le ebből politikai következtetéseket?

[A különböző területekről] a példákat csak azért említettem, hogy jelezzem, rendkívül sokszínű volt a probléma, amit fölvetettek, amire választ várnak. Már nem is utalok azokra a kérdésekre, amelyek azzal foglalkoztak, hogy a fegyveres testületeknél lesz-e pártszervezet stb. Tehát sok olyan kérdés volt, ami foglalkoztatja a vezető pártaktívát.

Ennek alapján jutottunk arra a következtetésre, érdemes lenne egy napot arra szánni, hogy csak ezt a témát vitassa meg a Központi Bizottság és próbáljunk meg, amire tudunk, közösen válaszolni. Nem azt kellene talán tenni, hogy itt az apparátus dolgozza ki a kérdésekre a választ, hanem inkább azt kellene, hogy rendszerbe szednénk ezeket a kérdéseket, elmondanánk véleményünket itt, és alakuljon ki egy közös töprengés, egy eszmecsere, amelynek alapján vissza tudnánk igazolni a terü-

leteken dolgozó párttestületeknek, hogy végiggondoltuk, van véleményünk. Amit nem tudunk ma megválaszolni, azzal pedig foglalkozunk. E kérdések egy része benne van egyébként a munkaprogramban. De látszik az is, hogy a pártértekezlet után elfogadott feladattervünk egy öreguras menetrend a politikai szükségletekhez képest. Amikor ezt megterveztük, persze, akkor úgy látszott, hogy rohanva megyünk előre, az igények azonban nagyobbak.

Ezért a következőket kérjük a Központi Bizottságtól ahhoz, hogy a munkát be tudjuk fejezni:

Először: egypár nap türelmet még ahhoz, hogy a visszalévő beszélgetések, illetve a két testülettel való konzultáció megtörténjék.

Másodsor: azt javasoljuk, a Központi Bizottság ma döntsön, hogy április 12-én ülünk össze. A bizottság nevében a bizottság vezetője, tehát a főtitkár tegyen jelentést a vitakérdésekről, a tartalmi kérdésekről.

Harmadsor: adjon megbízatást a bizottságnak a Központi Bizottság, mert erre az eredeti megbízatásunk nem szól, hogy tegyünk személyi javaslatot a kooptálásra. A kooptálás számát meg kéne ma határozni, ne legyen több a testület jelenlegi létszámának 10%-ánál nagyobb. Most 105 fő a Központi Bizottság létszáma, úgy gondolom, hogy tíz főnél nagyobb kooptálás nem lenne szükséges.

Ötödször: [helyesen: negyedszer] rögzíteni kellene a Politikai Bizottság tagjainak számát. Mi azt javasoljuk a bizottsági eszmecsere után és a Politikai Bizottsággal folytatott konzultáció után, hogy változatlanul 11 főben határozza meg a Központi Bizottság a PB tagok számát. Amennyiben arra a következtetésre jut a bizottság, hogy a PB-ben személyi megújítást kér, akkor kérem a következőket: a kiküldött munkabizottság a főtitkárt leszámítva alakuljon át jelölőbizottsággá. És a jelölőbizottság tegye meg a javaslatát a Politikai Bizottság frissítésére, esetleges újjáválasztására. Ebben ráérünk dönteni 12-én, hisz a bizottság tagjai rengeteg emberrel beszéltek. Teljesen értelmetlen lenne kiküldeni egy jelölőbizottságot, amely most elkezdené előről folytatni a testületen belül az eszmecserét.

Továbbá javasoljuk, hogy a kiküldött munkabizottság tegyen javaslatot egy szervezőbizottság létrehozására. Ennek a szervezőbizottságnak az lenne a feladata, hogy kezdje meg a választások előkészítését. A szervezőbizottság addig dolgozzon, míg a választások le nem zajlanak. A szervezőbizottság tagjai függetlenített politikai vezetők legyenek, apparátusa pedig a Központi Bizottság jelenlegi apparátusából kerüljön kikülönítésre.

Úgy gondolom, hogy a 12-ei ülést nem kellene nyilvános ülésnek kezelni, hanem zárt ülésen kellene ezeket a kérdéseket megbeszélni. Köszönöm a figyelmet.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Megkérdezem, hogy a javaslatokat illetően van-e kérdés. Gondolom, hogy ami a szóbeli részét illeti, arról nem kell vitát nyitni, hiszen 12-én, amennyiben ezt elfogadja a Központi Bizottság, ezt fogjuk tárgyalni.

Elhangzott viszont konkrét javaslat, amiről döntenünk kellene Grósz elvtárs javaslatára alapján.

Megkérdezem, van-e kérdés vagy észrevétel. Úgy látom, nincs.

Megkérdezem a Központi Bizottságot, hogy elfogadja-e a javaslatokat, tehát azt, hogy április 12-én zárt ülést tartson a Központi Bizottság.

Második javaslat: bízzuk meg a munkabizottságot azzal, hogy [a Központi Bi-

zottságban] javaslatot tegyen kooptálásra a Központi Bizottság létszámának 10 %-áig; ez volt a második és a harmadik javaslat összevonva.

A PB száma változatlanul 11 legyen.

Végül maga a bizottság tegyen javaslatot egy szervezőbizottság létrehozására, azaz a funkcióval, ami itt elhangzott. Azt hiszem, nem hagytam ki egyet sem.

Kérem, aki ezekkel a javaslatokkal egyetért, kézfelemeléssel jelezze.

Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki? Nem.

Köszönöm szépen.

Kérem, akkor személyi kérdések következnek.

A személyi kérdéseket illetően a következőket javasolja a Politikai Bizottság a Központi Bizottságnak.

Első számú javaslat: Szűrös Mátyás elvtársat, az Országgyűlés elnökévé történt megválasztása miatt, mentse fel KB titkári tisztségéből, valamint az országgyűlési képviselők kommunista csoportjának vezetésére kapott megbízása alól.

Megkérdezem, a javaslattal kapcsolatban van-e kérdés vagy észrevétel.

Úgy látom, nincs. Aki elfogadja a javaslatot, kérem, kézfelemeléssel jelezze.

Köszönöm szépen. Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Nem.

Megállapítom, hogy a Központi Bizottság egyhangúlag elfogadta Szűrös elvtárs felmentését.

A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy most ne válasszon új KB-titkárt; az országgyűlési képviselők kommunista csoportjának vezetésével Grósz Károly elvtársat bízza meg (Grósz elvtárs közbeszólása: ideiglenesen), ideiglenesen bízza meg.

Megkérdezem, hogy ezzel kapcsolatban van-e kérdés, észrevétel.

Tessék Nagy Sándor elvtárs, parancsolj.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Elnézést kérek, hogy ilyen késői időpontban ehhez a kérdéshez hozzászólok. Én ezt a megoldást tudom támogatni, de muszáj azt az aggályomat megosztani a Központi Bizottsággal, hogy egy ilyen összetételű parlamentben, ahol a parlament MSZMP-tagjai úgy viszonyulnak a Központi Bizottság álláspontjaihoz, ahogy viszonyulnak, túlságosan aggodalmasnak érzem azt, hogy a frakcióvezető közvetlenül a főtitkár. Én nagyobb távolságot tartanék ettől az ügytől. Nem tudom, mennyire érthető, hogy mit akarok mondani, ez túlságosan direkt kapcsolódás, és ebben én [bizonyos] veszélyeket látok. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: [Grósz elvtársé a szó.]

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Az észrevétel jogos; ezért kértem, hogy Iványi elvtárs azt a szócskát, hogy ideiglenesen, feltétlen mondja el. Ugyanis mi egyszer ebben a teremben — Szűrös elvtárs vezette az ülést — egy eszmecserén azt ígértük a kommunista képviselőknek, hogy a képviselőcsoport vezetőjéül, aki reméljük, hogy KB-titkárként fog dolgozni a jövőben — más pártokban ez úgy szokott lenni, hogy főtitkárhelyettesként vagy alelnökként, hát sok variáns van, de mindenféleképpen a legszűkebb pártvezetés tagja — olyan személyt választunk, akit a kommunista képviselők ajánlanak és támogatnak.

Na most, kérem elvtársak, ez egy fordított technológia. Eddig úgy volt, hogy itt eldöntöttük, és ott tudomásul vették. Most meg fordítva kell, beszélni kell a kom-

munista képviselővel, ki kell érlelni a javaslatot, meg kell találni azt a személyt, aki otthagyja a munkáját, bejön ide dolgozni. Tartok tőle, hogy erre a tíz hónapra vagy egy évre, én nem tudom, hogy mikor lesz választás, nem lesz olyan nagy bőrség, hogy ebben dönthessünk, vagy nagyon turkálhassunk. Tehát ezért kis közösségekben, több mint valószínű megyei képviselőcsoport-üléseken, de kommunista képviselőcsoport-üléseken le kell járni az országot, és beszélgetni kell a képviselőkkel arról, hogy kit tudnának elképzelni.

Ez nem megy egyik hétről a másikra. Ezt ebben a tempóban, amiben most élünk, nem tudjuk a következő ülésig megcsinálni. Ha ezt két hónap vagy három hónap alatt meg tudjuk csinálni, akkor szerintem keményen és jól dolgoztunk. Én különösebben nem vágyom — meg kell mondanom egész őszintén — erre a megbízatásra. Nem azért, mert lebecsülném, sőt, ellenkezőleg, meg vagyok róla győződve, hogy az egyik legfontosabb politikai munka lesz ezekben a hónapokban, amikor én nem is tudom, Szűrös elvtárs jobban tudja, hány törvény előkészítése folyik. Van vagy 30 biztosan, vagy nem tudom mennyi, a következő választásokig.

Tehát, itt a kommunista képviselőkkel együtt dolgozni egy nagyon kemény feladatot jelent. Azt azonban ne csináljuk — ha azt ígértük, hogy az ő véleményüket kikérjük —, hogy helyettük döntünk. Ideiglenesen, arra a rövid időre fel lehet vállalni ezt az együttműködést, és fontos az, hogy készítsük elő a jelölést.

Azt is el tudom képzelni, hogy [végül is] nem lesz olyan csoportvezető, aki el fogja vállalni — bocsánatot kérek a kifejezésért — főállásban ezt a tevékenységet, hanem valaki majd fel fogja vállalni egyéb munkája mellett, bekapcsolódik itt a pártvezetésbe, akkor egy új megközelítési módot kell végiggondolni. Rendszeresen részt kell vennie az üléseken. Tehát kell valamilyen konstrukciót kitalálnunk akkor, ha erre a következtetésre jutunk. De addig ezt nem tudjuk megcsinálni, amíg nem beszélünk a képviselőkkel.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Más észrevétel, megjegyzés? Nincs.

Aki egyetért tehát azzal, hogy ideiglenesen a Központi Bizottság Grósz Károly elvtársat bízta meg, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene, tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy Lakos Sándor elvtársat, a Pártélet főszerkesztőjét, nyugállományba vonulása miatt, munkájának elismerése mellett mentse fel beosztásából. Javasolja továbbá, hogy a főszerkesztői funkció a jövőben ne legyen azonos a KB osztályvezetői funkciójával és hatáskörileg a Politikai Bizottsághoz tartozzon.

Ez két javaslat. Az első javaslattal kapcsolatban van-e kérdés, megjegyzés, észrevétel?

Úgy látom, nincs. Aki egyetért tehát azzal, hogy Lakos Sándor elvtársat felmentjük, kérem, kézfelemeléssel jelezze.

Köszönöm szépen. Volt-e valaki ellene, tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Második javaslat [pedig] az volt, hogy a főszerkesztői funkció a Politikai Bizottság hatáskörébe tartozzon, és ne KB osztályvezetői besorolásba.

(Közbeszólás: Az a kérdésem, hogy milyen főszerkesztői? Mert Társadalmi Szemle főszerkesztő is van, Népszabadság főszerkesztő is van.)

IVÁNYI PÁL elvtárs: Az Új Fórum című lap főszerkesztői funkcióról van szó; ez a lap a Pártélet utódja.

(Közbeszólás: Akkor világos.)

Aki egyetért a javaslattal, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen. Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Köszönöm szépen.

Kérem, a Központi Bizottság vegye tudomásul, hogy Antalóczy Albert elvtársat, a Központi Bizottság tagját, a Komárom Megyei Pártbizottság első titkárát, a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnökhelyettesének javasolják megválasztani. Ezt tudomásulvétel végett jelentem a Központi Bizottságnak.

Kérem, szeretném megkérdezni, hogy a Központi Bizottság tagjainak van-e valami bejelentenivalója. Tessék parancsolni.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Egy javaslatom lenne. A múlt központi bizottsági ülésen Berecz elvtárs úgy fogalmazott, ha jól emlékszem, hogy ezt a kormányt a mi pártunk adja, adta, ezért támogatni kell. Egyetértettem akkor is vele, most is egyetérték. De azt hiszem, párhuzamosan ezzel együtt jár az, hogy a Központi Bizottság időnként — én ezt csúnya szónak tartom — ellenőrizze, inkább tájékozódjon a kormány munkájáról, ne csak akkor, amikor ő akar erről tájékoztatást adni, hanem időnként, esetlegesen a Központi Bizottság is kérje ezt a tájékoztatót.

Ezért én azt javaslom, hogy a Központi Bizottság kérje meg Németh Miklós elvtársat egy tájékoztató adására, mondjuk nem a legközelebbi KB-ülésen, hanem akkor, amikor ez lehetséges, a következő témákban, amit én szeretnék javasolni, mely három, de végül is egy tőről fakad ez a javaslat.

Az első kapcsolatos azzal, ami tulajdonképpen még nincs meg, az úgynevezett szociális háló, ami még most szövődik. De énnekem már erről van egy bizonyos elképzelésem. Én ahhoz hasonlítanám, hogy ez egy olyan kúp alakú sátorhoz hasonlít, ami a felső részén sűrűbb szövésű, az alsó részén kevésbé, és ott már kipyoghatnak belőle. És szeretném, ha ennek az ellenkezőjéről meggyőznének. Ezért javasolnám azt, hogy egy tájékoztató formájában, ha lehetséges, Németh Miklós elvtárs idehozna a Központi Bizottság elé a legutóbb megszünt minisztériumok tagjairól egy részletes tájékoztatót, hogy ki hová került a régi minisztérium tagjaiból az újba, vagy bárhová, mennyi volt a fizetése, milyen státusa volt stb. Szóval egy részletes tájékoztatót.

A második javaslatom az lenne, hogy arról a bizonyos egymilliárd márkáról is kaphatnánk valami tájékoztatót, hogy azzal mi lett.

A harmadik pedig az lenne, hogy a szovjetunióbeli tárgyalásain Németh elvtárs említette, hogy bizonyos kemény árukat kapunk bizonyos dolgokért. Mik ezek a kemény áruk? Részletesen, milyen értékben, mennyiért kapjuk mi ezeket? Ezekről is ha lehetne egy részletes tájékoztató. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, hadd válaszoljak én a felvetett kérdésekre.

(Grósz elvtárs közbeszólása: kettőt már most meg is válaszolhatsz.)

Igen. Az egyik a szociális hálónak az ügye. Benne van a Központi Bizottság munkatervében, hogy a szociálpolitikáról a Központi Bizottság elé hozunk egy elképzelést. A szociálpolitikának a kialakításáról a Központi Bizottság tehát tárgyalni fog, terveink szerint május végén. Akkor mód és lehetőség van arra is, hogy túl az elképzeléseken, a jelenlegi helyzettel megismerkedjen a Központi Bizottság. Ennek az összes gondjával, bajával és azzal is, hogy milyen elképzelések alakultak ki azokban a munkákban, amelyek az elmúlt fél évben vagy egy évben igen intenzíven folytak. Tehát úgy gondolom, hogy ez munkatervünk része, és ide fog kerülni a Központi Bizottság elé.

(Grósz elvtárs közbeszólása: 5-én megy Politikai Bizottság elé.)

Kérem, aztán van itt néhány javaslat, amelyik nem egészen konform azzal az el-
képzeléssel, amit mi a párt és a kormány kapcsolatáról korábban mondtunk.

A Központi Bizottság arról kapott tájékoztatást, hogy a minisztérium-összevonás
milyen elvek, rendezőelvek alapján megy, és azt a felhatalmazást adta, hogy a kor-
mány elvi állásfoglalás alapján a minisztérium dolgait rendezze. Rendezte. Én úgy
gondolom, hogy nem volna helyes ilyen részletkérdésekben személyreemenően tá-
jékozódni, hogy mi lett ott az emberekkel. A Minisztertanács egyébként ennek a
szervezésnek vagy összevonásnak, átszervezésnek a tapasztalatait megbeszélte.

Ami az egymilliárd márkát illeti, nem hiszem, hogy külön kellene ezzel a kér-
déssel foglalkozni. De hiszem, hogy kellene majd, és fog is a Központi Bizottság
találkozni vele akkor, amikor az 1990-es év tervkoncepciójáról fog tárgyalni.
A gazdasági helyzet aktuális kérdéseivel és gondjaival. Tehát nem gondolom, hogy
ezt a témát külön kellene itt megtárgyalni, mint ahogy a magyar—szovjet gazdasági
kapcsolatokat illetően sem. A részletes termékanalízist, mármint a termékek szem-
beállításának kérdését, nem a Központi Bizottságnak kell elrendeznie. Ugyanakkor
a kérdéskörrel fog találkozni a Központi Bizottság, mert a gazdasági integrációhoz
való elvi viszonyunk, az a Központi Bizottság napirendjén meg fog jelenni. Nem-
csak a KGST-vel kapcsolatban, hanem az Európai Közösséggel kapcsolatban is,
ahol ezek a kérdések napirendre fognak kerülni.

Tehát én azt javasolnám a Központi Bizottságnak, a felvetett javaslatot egyébként
tisztelőben tartva, hogy mindegyik valamilyen formában ide fog a Központi Bizott-
ság elé kerülni. Én nem gondolom, hogy egy kupacba és egy csomagba belerakva
a miniszterelnöknek kellene beszámolni. Én azt kérem, hogy a felvetésedre fogadd
el az elhangzott választ. Ha van egy mód és lehetőség. Parancsolj.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Egyetlenegy megjegyzés. Azért hangsúlyoztam a tájé-
koztatót, s nem beszámolóát gondoltam én egy pillanatig sem, csak tájékoztatót. Rá-
bízva a Németh elvtársra, akar-e ilyen tájékoztatót adni.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Minden kérdéssel fogunk itt találkozni július végéig, eb-
ben a menetrendben.

Kérem tisztelettel, van-e még felvetés? Nincs.

Akkor azt szeretném kérni a szerkesztőbizottság tagjaitól, hogy egy kis időre va-
lahol gyülekezzenek az ajtó környékén. Nyilván Berecz elvtárs szót akar váltani
velük.

Április 12-én találkozunk a döntés értelmében.

Az első titkárok még maradnak. Köszönöm szépen a napi munkát. További jó
munkát kívánok.

K. m. f.³⁷

JEGYZETEK

- 1 L. az 1989. febr. 10—11-i KB-ülés jegyzőkönyvét.
- 2 Uo.
- 3 Az MSZMP-nek a 19 megyei bizottságon kívül 5 megyei jogú pártbizottsága működött: a fővárosban, a Belügyminisztériumban, a Honvédelmi Minisztériumban, a Külügyminisztériumban és a Határőrségnél.
- 4 L. az 1. sz. függelékét.
- 5 L. az 1989. szept. 1-jei KB-ülés „Különfélék” napirendi pontját.
- 6 L. az 1989. márc. 7-i KB-ülés 2. napirendi pontját (Szűrös Mátyás tájékoztatója).
- 7 1986. évi II. törvény.
- 8 Az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1987. évi 5. tvr.
- 9 Habsburg Ottóról van szó.
- 10 L. a 2. sz. függelékét.
- 11 L. a 3. sz. függelékét.
- 12 L. a 3. sz. függelék I/5. pontját.
- 13 Kossuth Könyvkiadó.
- 14 L. a 4—9. sz. függelékeket.
- 15 A jegyzőkönyvben e szó helyén az „ellenfeleink” szó szerepel. A hangfelvétel alapján javítottuk.
- 16—17 A jegyzőkönyvben e szó helyén a „nemzetközi” szó szerepel. A hangfelvétel alapján javítottuk.
- 18 Stadinger Istvánról van szó. Vö. az 1989. márc. 7-i jegyzőkönyvhöz készült 14. sz. jegyzettel.
- 19 L. a 2. sz. függelék III/4. pont 4. francia bekezdését.
- 20 Az Olasz Kommunista Párt XVIII. kongresszusát 1989. március 18—22-én tartották. Az eseményen az MSZMP képviselőiben Pozsgay Imre és Tabajdi Csaba vett részt.
- 21 L. a 2. sz. függelék II/4. pontját.
- 22 A tanácskozást „Politika és nyilvánosság” címen 1988. április 15-én tartották Debrecenben, az MSZMP KB Agit.-Prop. Osztály, a Magyar Politikatudományi Társaság, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége és az MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága szervezte. (*MOL* 288. f. II/4451. ó.e.)
- 23 „Az MSZMP KB Politikai Bizottságának állásfoglalása a tájékoztatás megjavításáról szóló 1965. június 8-i határozat végrehajtásának helyzetéről” c. dokumentumot a PB 1968. november 12-i ülésén vitatták meg és fogadták el. Az állásfoglalás megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1967—1970. Szerk. Vass Henrik. Kossuth 1974. 244—250. p.*
- 24 L. a 10. sz. függelékét. — Vö. az 1989. febr. 10—11-i KB-ülés 1. napirendi pontjával.
- 25 Kunos Sándor és Takács Imréné hozzászólásának szövege csak részben kontrollálható a hangfelvételtől, mivel nem mikrofonba beszéltek, hanem a helyükről.
- 26 L. az 1989. máj. 8-i KB-ülés „Különfélék” napirendi pontját.
- 27 Súlyos tévedés! Köztudott, hogy az 1945. évi választásokat — 57 % fölötti eredménnyel — főként a Független Kisgazdapárt nyerte.
- 28 Tétényi Pál írásban beadott észrevételei nincsenek a jegyzőkönyv mellett.
- 29 Berecz János cikke a *Népszabadság* 1989. márc. 25-i számában jelent meg „Milyen párt legyünk?” címmel.
- 30 A jegyzőkönyvben e szó helyén az „egy” szó szerepel. A hangfelvétel alapján javítottuk.
- 31 L. a 10. sz. függelék 3. pontját.
- 32 Tőkei Ferenc írásban beadott észrevételei nincsenek a jegyzőkönyv mellett.
- 33 L. a II—12. sz. függelékeket. — A KISZ XII. kongresszusát 1989. április 21—23-án tartották meg, ahol a szervezet Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséggé (DEMISZ) alakult át.
- 34 L. a 13. sz. függelékét.
- 35 L. a 14. sz. függelékét. — A mellékleteket nem közöltük. — L. még az 1989. márc. 7-i KB-ülés 3. napirendi pontját.
- 36 Előzmény: 1989. febr. 10—11-i KB-ülés.
- 37 Az ülésről megjelent közleményt 1. a *Népszabadság* 1989. márc. 31-i számában. Az állásfoglalások megjelentek a *Népszabadság* 1989. ápr. 1-jei számában.

FÜGGELÉKEK

1. sz. függelék

TITKOS!
MELLÉKLET
Készült: 3 példányban

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1989. MÁRCIUS 29-ÉN MEGTARTOTT ÜLÉSÉN MEGHÍVOTTKÉNT, TANÁCSKOZÁSI JOGGAL RÉSZT VETT ELVTÁRSAK NÉVSORA:

KEB elnöke és titkára

Gyenes András
Somogyi Imre

*a Központi Bizottság
osztályvezetői:*

Andics Jenő
Kovács Béla
Major László

Balogh Sándor
Halay Tibor
Lakos Sándor
Radics Katalin
Farkas Gyula
Szorcsik Sándor
Szerdahelyi István

*a megyei és a megyei jogú
pártbizottságok első titkárai:*

Dányi Pál (Baranya)
Szabó Miklós (Bács)
Szabó Miklós (Békés)
Vastagh Pál (Csongrád)
Lakatos László (Győr)
Postás Sándor (Hajdú)
Kiss Sándor (Heves)
Devcsics Miklós (Nógrád)
Gyuricsku Kálmán (Szabolcs)
Péter Szigfrid (Tolna)
Takács László (Vas)
Karvalits Ferenc (Zala)

Sarudi Csaba (Somogy)

Csillik András (BM)
Kun István (Határőrség PB)
Tóth János (Kül.-min. PB)
Bracsok István (Néphadsereg PB)

*a Budapesti Pártbizottság
titkárai:*

Barabás János
Steiner Arnold

a központi sajtó vezetői:

Pálós Tamás
Hajdú István
Paizs Gábor
Fodor László
Soltész István
Bajnok Zsolt

a pártsajtó vezetői:

Kanyó András
Varga György
Papp Gábor
Balogh Ernő
Lökös Zoltán

az első napirendhez:

Csikós József
Forgács Imre
Baló György
Szegő Tamás
Fodor Gábor
Tunyogi László

a második napirendhez:

Kovács Jenő

a harmadik napirendhez:

Kovács Jenő
Domonkos László (KISZ)
Emőd Péter
Gönci János
Gyurcsány Ferenc

2. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/126/a.

JAVASLAT

a Központi Bizottság állásfoglalására
a politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény
politikai irányelveiről

I.

1. A politikai nyilvánosság fórumain az 1988-as országos pártértekezleten elhatározott nagy változások zajlanak. A fordulatot az MSZMP kezdeményezte, annak gyakorlati elismerésével, hogy a politikai intézményrendszer demokratizálásának nélkülözhetetlen feltétele a politikai nyilvánosság és a tájékoztatás reformja. A nyilvánosság kiteljesedése az elmúlt hónapokban nem csak a tömegtájékoztatás szerepének felértékelődésében, kritikai hangvételének erősödésében és stílusának változásában mutatkozott meg. E folyamattal párhuzamosan új társadalmi szervezetek, pártok, alternatív tömörülések jelentek meg a közéletben. Ezek — a bázisteremtés természetes igényétől sarkallva — egyik legfontosabb törekvésüknek az országos nyilvánosságot, a tömegtájékoztatás fórumain való megjelenést tartják. A politikai szervezeti sokféleség így szükségképpen együtt jelentkezik a nézetek, vélemények gyors pluralizálódásával: e kettős folyamat egymással szoros kölcsönhatásban változik.

A politizáló közvéleményt, a párttagság többségét váratlanul érte e folyamat dinamizmusa. A tájékozódást, az állásfoglalást, nemegyszer a felgyorsult események pusztá követését is nehezíti, hogy ugyan már szakítottunk a korábbi direkt társadalomirányítás és korlátozott nyilvánosság gyakorlásával, de az új intézményi keretek, a jogállamisághoz, a demokratizálódáshoz is nélkülözhetetlen jogi garanciák még csak most formálódnak. Így e sajátos átmenet, a pozitív alaptendencia ellenére ma még igen ellentmondásosan hat a politikai szervezetek működésére, a nézetek, vélemények alakulására, a tömegtájékoztatás munkájára egyaránt.

2. A megújuló politikai nyilvánosság a pártélet fórumain is érzékelhető. Az MSZMP minden korábbinál több országos és helyi vitát kezdeményezett és szervez, demokratikusabbá, nyiltabbá tette döntés-előkészítési és döntéshozatali gyakorlatát. A viták nagyobb nyilvánossága láthatóbbá tette a pártunkon belüli eltérő felfogásokat, véleményeket, beleértve a nyilvánossággal kapcsolatos különböző nézeteket is. Természetes, hogy a politikai nyilvánosság felértékelődésével az eddigieknél nagyobb figyelem kíséri a politikai vezetők megnyilatkozásait. A pártközvélemény általában igényli, s kedvezően fogadja e megnyilatkozások rendszerességét, a problémák nyílt kezelését és egyéni megközelítmódját. A tagság elsősorban a vezető testületektől és a megújuló pártajtótól várja, hogy az álláspontok tisztuljanak, s a kívánatos véleménykülönbségek ellenére cselekvési programok is formálódjanak.

Gyökeresen megváltozott a pártértekezlet óta a központi párttestületek munkájáról szóló tájékoztatás. Az ülésekről kiadott közlemények, tudósítások több érvet, állásfoglalást tartalmaznak a korábbinál. A pártszóvivői intézmény beavált, a napirendeket előadó KB-titkárok tájékoztatásával együtt bőségszerű információval, politikai orientációval segíti a közvélemény eligazodását.

3. A felgyorsult belpolitikai események hatására a társadalom rétegeiben növekvő a közéleti aktivitás, bár nem csekély azok száma sem, akiket a tájékozódás, véleményformálás nehézségei inkább a tartózkodásra, visszahúzódnásra ösztönöznek. Az öntevékeny állampolgári kezdeményezések, egyesületek, a régi-új pártok megjelenése nehezen áttekinthető eszmei-ideológiai közállapotokat teremtett. Részben a korábbi tájékoztatáspolitikai ellenhatásaként, a sajtó egyfajta parttalan véleménypluralizmust tükröz. Ez a pozitív, építő szándékú megnyilatkozások mellett, kifejeződik a mind szélsőségszerűbb politikai vélemények nyilvános megjelenésében is. Ide sorolhatók például az egész eddigi szoci-

alista fejlődésünket elutasító nézetek, amelyek a múlt teljes ártértékelésével még a nemzetközi közvélemény konzervatív körénél is kritikusabbak; a 80-as évek neoliberais eszméi, melyek nyíltan burkolatlan a „természetes kiválasztódás” elveit hirdetik, de erősödőben van az újraegyenlősítő, ideológiai rendteremtés igénye is.

4. A nyilvánosság kiteljesedése az elmúlt hónapok során a tömegtájékoztatás szerkezetének módosulásában, stílusának és hangnemének radikális változásában is megmutatkozott. A tájékoztatás a politikai intézményrendszer tényleges átalakulási folyamatánál gyorsabban reagálva, annak egyes elemeit túlértékelve, tevékenységének hosszabb távú társadalmi következményeit nem mindig mérlegelve működik. Érzékelhetően csökkent a szakmai igényesség a közlési minimum meghatározásánál, s az érdemi viták helyett a szélsőséges nézetekkel való „békés egymás mellett élés” a jellemző. A kialakult helyzetet részben magyarázza, hogy a közvetlen pártirányítás és állami felügyelet megszűntével, a tömegtájékoztatás új jogi feltételrendszere és annak intézményei kialakulatlanok, vagy jelenleg szerveződnek.

A politikai nyilvánosság és a tájékoztatáspolitikai változásai miatt szükséges, hogy a Központi Bizottság vitassa meg a politikai nyilvánosság kérdéseit, és alakítsa ki az új tájékoztatási törvény politikai irányelveit.

II.

1. A politikai nyilvánosság a társadalom és a közhatalom gyakorlói közötti közvetítőrendszer, amelyben a társadalom információinak cseréje zajlik, melyben a közvélemény formálása és formálódása végbemegy. A nyilvánosság intézményei (parlamentarizmus, érdekképviseleti szervek, tömegtájékoztatás) nyújtanak keretet az érdekek ütköztetéséhez, kompromisszumos egyeztetéséhez, a vélemények politikai megformálásához. A politikai nyilvánosság ezért a társadalmi demokrácia érvényesülésének színtere. Működésének feltétele: a véleménynyilvánítás, a szólás- és a sajtószabadság érvényesülése, a politikai, társadalmi szervezetek szerveződési jogának elismerése, a demokratikus tömegtájékoztatás.

A nyilvánosság egyik fontos funkciója az állam tájékoztatása, informálása a civil társadalom szükségleteiről a sajtó, a közvélemény nyilvános fórumai útján. A nyilvánosság ereje lehet képes arra, hogy az államot és a hatalmat gyakorló politikai szervezetrendszert folyamatosan beszámoltassa, ellenőrizze, „legitimációra kényszerítse” az állampolgárok nevében. A nyilvánosság fórumai egyszersmind eszközül szolgálnak az állam és más hatalmi-politikai intézmények számára ahhoz, hogy szándékaikról, döntéseik indítékairól tájékoztassák a közvéleményt, s a politikai küzdőtéren ily módon a támogatás, a cselekvő együttműködés megszerzésére törekedjenek.

E funkciók napjainkra jelentősen átalakultak, mindenekelött a modern tömegközlési eszközöknek a közvélemény-formálásban játszott domináns szerepe folytán. A nyilvánosság fórumain való megjelenés ugyanis rendkívül tökeigényessé vált, ami ismét időszerűvé teszi azt a régi felismerést, hogy a sajtó legfeljebb egyes politikai pártoktól függetlenedhet, de nem válhat függetlenné a finanszírozó érdekeitől és ideológiai értékvalásztásaitól.

2. A szocialista társadalomirányítás korai időszakában a politikai elmélet és gyakorlat háttérbe szorította a politikai szervezetek érdekképviseleti közvetítő funkcióját. Ennek alapja az a meggyőződés volt, hogy mivel a munkásosztály érdekei automatikusan egybeesnek a társadalom érdekeivel, más társadalmi csoportok vagy a munkásosztályon belüli rétegérdekek nyilvános politikai közvetítése nem szükséges. Ma már a közvéleményben és pártunkban is egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy politikai intézményrendszerünk csak akkor képes szakítani a direkt irányítási gyakorlattal, ha tér és nyilvános fórumok nyílnak az érdekek megjelenésének. Az MSZMP ezért támogatja, hogy — a törvényes kereteken belül — véleményét minden jelentős társadalmi csoport, réteg nyilvánosan megfogalmazhassa, érdekeit képviselhesse. A párt felfogása szerint politikai nyilvánosság a szocializmusban sem képzelhető el politikai szervezeti sokféleség nélkül, s ez a nyilvánosság sokféleségét is jelenti. A nyilvánosság fórumain való megjelenés eszközigényessége is megköveteli a hozzáférhetőség feltételeinek demokratizmusát. Ezért lehetőséget kell biztosítani ahhoz, hogy valamennyi társadalmi érdekcsoport az erre vonatkozó törvényes garanciák betartásával megjelenhessen a politikai akarat nyilvános formálásakor. Egy marxista elkötelezettségű párt hegemon szerepe viszont éppen annak garanciáját jelentheti, hogy az anyagi erőre épülő érdekvégyesítő képességek mellett, a szocializmus humanizációs, közösségi értékei se szoruljanak ki a politikai intézményi mechanizmusból.

3. A pártnak határozott törekvése és érdeke, hogy a nyilvánosság fórumain megjelenjenek az Alkotmánnyal és a törvényekkel nem ellentétes különböző nézetek. Álláspontja szerint a politikai nyilván-

nosság a szocialista jogállamiság keretei között nem osztható fel első és második nyilvánosságra. Intézményes lehetőséget kell biztosítani minden olyan vélemény nyilvános megjelenésének, amely az alkotmányos kereteket elfogadja, és hozzájárul a nemzeti összefogás megerősítéséhez. Ez szükségképpen kiterjed a párt és a kormány álláspontjától eltérő nézeteket valló szervezetek képviselőire is. A véleménynyilvánítás és a sajtószabadság gyakorlását ezért széles körű jogi garanciarendszer megerősítésével kell biztosítani.

4. A politikai nyilvánosság jelenlegi szerkezete és működési módja elmarad a társadalmi szükségletektől. A véleménynyilvánítás és a sajtószabadság korszerű törvényi szabályozásának hiánya sok zavar forrása. A nyilvánosság különböző fórumai gyakran nem a valóságnak megfelelően tükrözik a társadalomban meglévő érdeklődéseket, ez nem segíti a társadalmi megegyezést. Több, szerveződése kezdetén tartó csoport és szervezet az egyes tájékoztatási eszközökön keresztül, szerepénél, befolyásánál szélesebb nyilvánosságot teremt nézetei terjesztésére, tömegbázisa növelése számára.

A közhatalom-gyakorlás állampolgári ellenőrzését jogosan igénylők nemegyszer figyelmen kívül hagyják a stabilizáció társadalmi összefüggéseit és feltételeit, a ma vezetői felelősséget vállalók terheit és eredményeit. Gyakori, hogy a politikai, gazdasági rendszer közvetlen vagy közvetett bírálói mellett nem kapnak azonos nyilvánosságot azok, akik nem éleznék a társadalmi konfliktusokat, hanem a feszültségek enyhítésén, a konfliktusok oldásán, a nemzeti összefogáson fáradoznak.

5. A sajtó a társadalmi-gazdasági viszonyok bizonytalanságait, ellentmondásait is tükrözi. Ezért is irányul mind nagyobb figyelem a korábban visszafogottan, korlátozottan vagy egyoldalúan kezelt kérdések feldolgozására. Ezek közül a létező szocializmus múltjáról, a társadalom és a gazdaság mai állapotáról, az eladósodás történelmi háttéréről, a jövő esélyeiről szóló információk váltanak ki fokozott figyelmet. Ez a tematika többnyire átgondolt, kellőképpen árnyalt koncepció nélkül, egyéni ötletek alapján, főként a szenczációkeltésben versengve kerül a közérdeklődés homlokterébe.

A párt fontosnak és szükségesnek tartja a valóságos tényeken és összefüggésen alapuló társadalomkép kialakítását, közelmúltunk és jelenünk objektív feltárását. Ehhez az eddigieknél lényegesen nagyobb mértékben kíván támaszkodni a tudományos eredményekre, a KB bizottságainak és munkaközösségeinek segítségére. E munkával párhuzamosan ki kell dolgozni azt az eszközrendszert is, amellyel a tömegtájékoztatásban az eddiginél tudatosabban, összehangoltabban és kiegyensúlyozottabban közvetíthetők e bizottságok munkájának eredményei. Ezzel mérsékelhető lenne az a kedvezőtlen kommunikációs hatás, amely egyes társadalmi rétegekben gyengíti a politikai rendszer iránti bizalmat, másokban pedig aggodalmat, visszarendeződési törekvéseket vált ki.

6. A döntési rendszer decentralizálásának, a helyi hatalom erősödésének az öngazdátás, az önkormányzat erősítésével, a helyi, területi nyilvánosság kiteljesedésével kell együtt járnia. A pártnak ezért kezdeményeznie kell a helyi, területi nyilvánosság bővítését, anyagi és politikai eszközökkel egyaránt részt kell vennie a nyilvánosságot szolgáló eszközrendszer megerősítésében.

7. Differenciáltabbá és célzottabbá kell tenni a külföldre irányuló tájékoztatást hazánkról, a lakosság gazdasági, szociális, kulturális helyzetéről, az állami intézmények működéséről, a társadalmi szervezetek, érdekképviseleti szervek, egyesületek tevékenységéről. Fontos nemzeti érdeket érintő témakörökben biztosítani kell a külföldre irányuló tájékoztatás állami koordinációját.

III.

1. A sajtóról szóló 1986. évi II. törvény és végrehajtási rendeletei 1986. szeptember 1-jén léptek hatályba. E jogszabályok — a szocialista országok közül elsőként — átfogóan szabályozták a sajtó feladatait, a sajtónak az állami, társadalmi és gazdasági szervezetekkel és az állampolgárokkal való kapcsolatát, továbbá az újságírói tevékenységet. A sajtótörvény rendelkezései tehát elsősorban a sajtó és az újságíró jogállására vonatkoztak, s nem azt a célt szolgálták, hogy a törvény elismerje minden ember jogát a véleménynyilvánítás szabadságához és a sajtószabadsághoz.

2. A jelenleg hatályos sajtótörvény túlnyomóan igazgatási szemlélete és rendelkezéseinek jelentős része ma már nem felel meg az időközben bekövetkezett társadalmi-gazdasági változásoknak. A politikai gyakorlat sok vonatkozásban eltér a törvény eredeti intencióitól. A tömegtájékoztatási intézmények államigazgatási felügyelete lényegében megszűnt, de még nem alakultak ki a sajtótevékenység törvényességi felügyeletének új jogi keretei. A sajtótörvénynek a sajtóigazgatásra vonatkozó szabályai szigorú engedélyezési rendszeren alapulnak. Emellett a hatályos jog csak az állami és a gazdálkodó szervezetek, a társadalmi szervezetek és az egyesületek jogosítja fel időszaki lap, illetve helyi jellegű rádió vagy televízióstúdió alapítására. A társasági törvény hatálybalépésével ugyanakkor lehetővé vált, hogy magánszemély is alapíthasson pl. időszaki lapot, s e jog gyakorlásához nincs szükség ható-

sági engedélyre. A sajtószabadsággal szorosan összefüggő olyan kérdéseket, mint például a nyomdaalapítás és a nyomdai sokszorosító berendezések használata, illetve a sajtótermékek terjesztése nem a sajtótörvény, hanem alacsonyabb szintű jogszabályok rendeztek; ezek egységes újraszabályozása is az új törvény feladata.

Mindezek alapján vált szükségessé a véleménynyilvánítás szabadságáról és a sajtószabadságról szóló törvény (a továbbiakban törvény) megalkotása.

3. Az új törvény megalkotása az alkotmányozási folyamat egyik kiemelkedően fontos állomása. Ezért a Politikai Bizottság javasolja, hogy a Központi Bizottság által véglegesített politikai dokumentum legyen alapja az Igazságügyi Minisztérium törvény-előkészítő jogi munkájának.

4. A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy elsősorban az alábbi előzetes irányelvekben foglaljon állást:

— a törvény — a jogállamiság kiépítésére vonatkozó törekvésekkel és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egységokmányával összhangban — az állampolgár középpontba állításával szabályozza a szabad véleménynyilvánítás és a sajtószabadság gyakorlásának módját, garanciáit és törvényes korlátait. A véleménynyilvánítás szabadságának és a sajtószabadságnak a korlátait — az említett nemzetközi kötelezettségvállalásainkkal összhangban — legáltalánosabban akként indokolt megfogalmazni, hogy e szabadságjogok gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt, vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, valamint nem járhat mások jogainak sérelmével;

— a törvény deklarálja a sajtónak a nyilvános véleménycserét, vitát előmozdító, s ezáltal az érdeket közvetítő szerepét, és részvételét a közhatalom gyakorlásának állampolgári ellenőrzésében; változatlan alapelvként tartsa fenn az állampolgárok tájékoztatáshoz való jogát; a gyakorlati tapasztalatok alapján azonban felül kell vizsgálni a felvilágosítási és a választási kötelezettségre vonatkozó jelenlegi rendelkezéseket (hol húzódik a titokvédelem határa, milyen esetekben kötelezhetők nem állami, pl. gazdálkodó szervek képviselői a választásra stb.);

— azon alkotmányozási alapelv jegyében, miszerint mindent szabad, amit a törvény nem tilt, az új törvénynek korlátozásra vonatkozó alelveket és konkrét garanciákat is meg kell fogalmaznia (deklarálni kell olyan jogelveket, mint pl. a tájékoztatási, véleménynyilvánítási jogok rendeltetésszerű gyakorlásának kötelezettsége, e joggal való visszaélés általános tilalma, a „hallgattassék meg a másik fél” elve; miután a személyiségi jogok védelme a tájékoztatásra kötelezettek is megilleti, ez felveti a hitelrontás útján okozott erkölcsi kárért való anyagi felelősség kérdését stb.);

— a törvény tegye lehetővé, hogy bárki — tehát magánszemély is — alapíthasson időszaki lapot, valamint helyi és kereskedelmi rádió- vagy televízióstúdiót, s a jelenlegi engedélyezési rendszer helyett nyilvántartásbavételi kötelezettséget írjon elő; mindenki számára biztosítsa a nyomdaalapítás és a nyomdai sokszorosító berendezések használatának lehetőségét; rögzítse a sajtótermékek terjesztésének szabadságát;

— a törvény az előbbiekkal szoros összefüggésben határozza meg a lapkiadók, stúdió- és nyomdaalapítók, a kiadók, a főszerkesztők, az újságírók, valamint a terjesztők sajtótevékenységgel kapcsolatos jogait, kötelezettségeit, határolja el az alapítók, a tulajdonosok és a lapkészítők politikai, szakmai és anyagi felelősségét; ezzel összefüggésben is gondoskodjon a más törvényekkel (Polgári Törvénykönyv, Büntető Törvénykönyv, Szabálysértési Törvény stb.) való összhang megteremtéséről;

— a törvény rendelkezzen arról — a külföldi jogi szabályozást is áttekintve —, hogy a lapok, a helyi és kereskedelmi rádió- és televízióstúdiók, híriügynökségi irodák, nyomdák alapításában, illetve fenntartásában a külföldi tőke milyen arányban vehet részt; a nemzetközi gyakorlat milyen hasznosítható jogi eszközöket kínál a nemzeti szuverenitás védelmére a tájékoztatáspolitikában;

— a törvény rendelkezzen a sajtótevékenység feletti törvényességi felügyeletről (ezt jelenleg az ügyészség látja el; amennyiben az ügyészség alkotmányjogi helyzete megváltozik, meg kell vizsgálni, hogy a törvényességi felügyeletet mely állami szerv gyakorolja); a törvényben meg kell határozni, hogy a törvényességi felügyeletet ellátó szerv milyen intézkedéseket tehet a törvényesség helyreállítására érdekében (pl. a nyilvános közlés felfüggesztése, bírósági eljárás kezdeményezése); a törvény egységesen szabályozza a sajtóbüntettre és -vétségre, valamint a helyreigazításra vonatkozó anyagi és eljárásjogi szabályokat;

— a törvény megalkotására — a Politikai Bizottság korábbi határozatának megfelelően — széles körű társadalmi vitát követően, lehetőleg 1989-ben kerüljön sor.

Budapest, 1989. március 16.

3. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁG

Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/126/b.

JAVASLAT

a Központi Bizottság állásfoglalására a párt sajtópolitikájának elveiről és a párt sajtó fejlesztéséről

A magyar sajtó struktúrája és működése a májusi pártértekezlet óta erőteljesen változik. A nagy hatású tömegkommunikációs eszközök — elsősorban a rádió és a televízió — nyilvánosságot biztosítanak az időszerű társadalmi folyamatoknak, közvetítve az eltérő nézeteket, teret adva mozgalmak, egyesületek véleményének. Erősödött a sajtó feltáró, leleplező, kritikai jellege, élesebbé vált a hangvétele, nemcsak a társadalom kialakult válságtüneteivel, hanem egész szocialista fejlődésünkkel kapcsolatosan. Mindez összefügg azzal is, hogy különböző politikai színezetű sajtóorgánumok jelentek meg. Egészében sokrétűbbé vált a sajtó szerkezete.

Ez az átalakulás annak következménye, hogy a társadalom politikai-ideológiai, illetve érdektagolt-sága a sajtóban is nyíltabban kifejeződik. Ez a helyzet egyszersmind az átmenetiség számos olyan ellentmondását is magában hordozza, amelyek az utóbbi időben megfogalmazódó politikai törekvésekkel, a sajtó működésének új jelenségeivel, nemegyszer azonban a működési zavaraival kapcsolatosak.

Értékelve az 1988. májusi pártértekezlet óta eltelt időszak jellemző vonásait, a jelenlegi átmeneti helyzetet, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága szükségesnek tartja, hogy megfogalmazza sajtópolitikájának fő elveit, a párt sajtó irányításával kapcsolatos feladatait.

1. Sajtópolitikájában az MSZMP mind a saját tulajdonú, mind a nem saját tulajdonú orgánumok esetében határozottan érvényesíti a politikai nyilvánosság szerepéről vallott nézeteit, törekvéseit. Politikáját a társadalmi nyilvánosság előtt fogalmazza meg, s vállalja a közvélemény kritikáját, annak tartalmáról. A nyilvánosság fórumain alakítja a szövetséget a politikai erővel; e szintéren is megmérkőzik a társadalom szocialista fejlődését hátráltató politikai szándékokkal.

Politikai gyakorlatában, mozgalmi működése során tiszteletben tartja mindazoknak az erőknél és politikai tényezőknek a jogát a nyilvánossághoz, amelyek az alkotmányosság keretei között fogalmazzák meg nézeteiket, így kívánják érvényesíteni érdekeiket.

2. A sajtó szerepe közismerten meghatározó a társadalom információellátásában, a közvélemény formálásában. A májusi pártértekezlet óta fordulat történt: a sajtó sokszínűbbé vált, a különböző nézetek, vélemények nyilvánosan megjelennek. Verseny bontakozott ki a sajtóorgánumok között az információk megszerzéséért és közreadásáért. Mindennek nyomán jelentősen javultak a hiteles tájékoztatás feltételei. Megmutatkozott, hogy a magyar újságíró-társadalom túlnyomó része elkötelezett a nemzet jövője, a társadalmi haladás iránt.

A sajtó azonban orientációs zavarokkal is küszködik. A lapalapítók egyelőre nem tudtak, esetenként nem voltak képesek igazodni az új tájékoztatási helyzethez, s nem érvényesül eléggé elvi, politikai irányító-orientáló szerepük. Sok szerkesztőség nem működik valóságos újságírói alkotóműhelyként. Hatnak még a korábbi sajtóirányítás negatív következményei: a bizonytalanság, a bizalmatlanság, a sértettség. A megváltozott helyzetben nem vált kellően széles körűvé az az újságírói szemlélet, amely a megnövekedett felelősséget az újságírás társadalmi következményeivel szorosabb összefüggésben értelmezi. Nem működnek megfelelően az újságírói közélet fórumai sem.

A Magyar Szocialista Munkáspárt politikai eszközökkel kívánja támogatni, ösztönözni a sajtó megújulási folyamatát. Ebben kedvezőnek tart minden olyan lapalapítói, szerkesztőségi, újságírói, mű-

sorkészítői törekvést, amely a társadalmi haladást szolgáló, magas szakmai minőségű tömegtájékoztató általánossá válását szolgálja.

3. A pártterkezetlet óta megnőtt a lapalapítók lehetősége az orgánumok politikai vonalának, profiljának alakításában. A lapalapítói önállóság növekedése pozitív folyamat, s a Magyar Szocialista Munkáspárt támogatja, hogy meghatározó gyakorlattá váljon. Ezért kezdeményezi a szükséges jogi feltételrendszer megteremtését, az új tájékoztatási törvény megalkotását, a lapalapítók és a szerkesztőségek közötti jogi viszony rendezését.

Az érvényben lévő sajtótörvény és a lapok finanszírozásának mai rendszere még a korábbi gyakorlat vonásait mutatja. Nem tisztázott egyértelműen a lapalapítók, a főszerkesztők és az újságírók felelőssége, s megoldatlan a finanszírozás rendszere is. Az új lapokat általában az alapító (tulajdonos) finanszírozza, a többi lap azonban továbbra is a hagyományos támogatási rendszer keretében működik.

A Magyar Szocialista Munkáspárt támogatja a kormány törekvését, hogy az állami sajtópolitika keretében áttekinthető, normatív finanszírozási rendszer jöjjön létre. Az új tájékoztatási törvény hatálybalépéséig is politikai támogatást nyújt a lapalapító szervezeteknek és intézményeknek ahhoz, hogy biztosítsák a kiadás szakmai, politikai, anyagi és jogi hátterét.

4. Az MSZMP támogatja a piaci versenyt a sajtótermékek forgalmazásában. Érdekeltség, verseny nélkül nem jöhet létre megfelelő kapcsolat a lapalapítók, a szerkesztőségek és a sajtótermékek fogyasztói között.

A sajtótermék-előállítás vertikumában azonban erőteljesen korlátozottak a verseny feltételei. Az írott sajtó lehetőségeit korlátozza, hogy monopolizált a papír előállítása, importja, s elosztási kontingens érvényesül. Túlcentralizált, belső érdekeltségi viszonyaiban is korszerűtlen a kiadói szervezet, elavult a nyomdai technika, s monopolizált a sajtótermékek terjesztése. Jelentősen eltérnek a hagyományos kiadói szervezetben, illetve az új vállalkozások keretében kiadott sajtótermékek finanszírozási feltételei. Emiatt a régebbi orgánumoknál nagyságrenddel elmaradtak a magas színvonalon dolgozó újságírók jövedelmi lehetőségei.

A gazdasági verseny feltételeinek megteremtéséhez a teljes sajtóvertikumot átfogó reformlépésekre van szükség. A kormány kezdeményezte a korszerűtlen körülmények megváltoztatását, de egyelőre az átalakulás kezdetén vagyunk. A társadalom érdekelt e folyamat felgyorsításában, ezért sürgető a sajtóvertikum reformjának felgyorsítása; az MSZMP politikai támogatást nyújt a kormány és a lapalapítók (laptulajdonosok) ilyen irányú törekvéseihez.

A sajtó működésének szabályozását azonban nem lehet kizárólag a piaci törvényekre bízni. Sem a szocialista állam, sem az MSZMP nem mondhat le a sajtó szakmai értékeinek védelméről. Nem fogadható el, hogy az ízléstelenség, az olcsó népszerűség uralkodóvá váljon a tömegtájékoztatóban. Az állami és pártvezetetek pénzügyi támogatását az értékek védelmére kell fenntartani, nem helyettesítve, hanem kiigazítva a piaci hatásokat.

5. Sajtópolitikájában az MSZMP abból indul ki, hogy partneri viszony áll fenn közte, illetve az orgánumokat alapító, fenntartó szervezetek, kiadók között. Tiszteletben tartva önállóságukat, politikai mozgalomként törekszik jelen lenni a nyilvánosság minden fórumán. Befolyását az állami irányításban és a szerkesztőségekben dolgozó kommunisták révén kívánja érvényesíteni. Ehhez újfajta kapcsolatépítésre és stílusra van szükség. A párt alapvető fontosságúnak tartja, hogy politikai céljait, törekvéseit megértsék, s hogy együttműködés alakuljon ki a nemzet felemelkedését szolgáló célok megvalósításában. Természetesnek tartja, hogy ebben az együttműködésben minden felet megillet a bírálat joga, de számít arra, hogy a sajtó támogatja a párt haladó törekvéseit, mint ahogyan a párt is támogatja a sajtó társadalmi haladást szolgáló tevékenységét.

A Magyar Szocialista Munkáspárt tevékenyen közreműködik abban, hogy javuljanak a sajtó részvételi feltételei a politikai közéletben. Arra törekszik, hogy folyamatos tájékoztatást nyújtson a lapalapítóknak és a szerkesztőségeknek saját politikai céljairól és tevékenységéről, a pártpolitikai döntések társadalmi hátteréről. Különösen szoros kapcsolatra törekszik a párttag újságírókkal, a sajtó területén és a lapalapítóknál működő pártbizottságokkal és alapszervezetekkel, de nyitott az együttműködésre a pártonkívüli újságírókkal is.

6. Az MSZMP vezető testületeinek és szervezeteinek társadalmi nyilvánossága a párt sajtó mellett a Magyar Rádió, a Magyar Televízió és a Magyar Távirati Irodán keresztül is megvalósul. Ezek az orgánumok a kormány felügyelete alatt állnak, de nemzeti intézmények is. Nemzeti jellegűkhöz tartozik, hogy megjelenítsék a társadalom nagyobb csoportjainak nézeteit, s tükrözzék a társadalom érdektagságát. Az ehhez szükséges irányítási mechanizmus megteremtésében fontos lépés a kormány tájékoztatáspolitikai kollégiumának megalakítása. Szükséges, hogy a kollégium minél előbb megfogalmazza a nemzeti tájékoztatási eszközök feladatait.

A párt mindenekelőtt e kollégiumon keresztül törekszik befolyásolni ezeket az orgánumokat. Emellett természetes kapcsolat fűzi a rádióban, a televízióban és az MTI-ben működő pártszervezetekhez, párttag újságírókhoz.

7. Az MSZMP támogatja a Magyar Újságírók Országos Szövetségének azt a törekvését, hogy a megváltozott társadalmi helyzetben megújítsa tevékenységét és szervezetét. A megújult MUOSZ az újságírók szakmai-közéleti fórumává a politika alakítói és az újságírók párbeszédének fontos színterévé válhat. A MUOSZ szerepe meghatározó lehet az újságírók társadalmi presztízsének növelésében, az újságírók szakmai-etikai szintjének, rangjának emelésében. Az MSZMP indokoltan ítéli, hogy a tömegtájékoztatás dolgozóinak szakszervezeti mozgalma a tagság érdekei szerint újuljon meg, biztosítva a hatékony szakmai és munkavállalói érdekvédelmet.

II.

A párt megújulásában, akcióképességének növelésében elsődrendű a pártsajtó szerepe. A pártsajtó a tagság és a társadalom között közvetíti, egyszersmind alakítja a párt politikáját. A szerkesztőségek önálló szellemi műhelyként tükrözik a pártmozgalom helyzetét, tevékenységét, hozzájárulnak a párt álláspontjának kidolgozásához, nyilvánosságukkal szükségképpen részesei a döntések előkészítésének.

A pártot a tömegtájékoztatás rendszerében elsősorban a pártsajtó képviseli. Ez tartalmának, profiljának és szervezetének egyidejű korszerűsítését igényli. Ennek megvalósítása során arra kell törekedni, hogy az MSZMP minél több mértékadó, befolyásos orgánummal rendelkezzen, amelyek révén a tagsága mellett, a társadalom számos rétegével, csoportjával folytathat hatékony politikai eszmecserét.

A pártsajtó a politikai nyilvánosság bővülésével erősödő versenyhelyetbe került. Ezzel számolva, a pártsajtónak a pártpolitika képviselőjével kell aktívan részt vennie a társadalmi közéleti vitákban. Vállalja az új gondolatokat, nyújtson teret a párton belüli nézeteknek, vitáknak. A szerkesztőségek a párt szellemi műhelyeiként érvényesítsék befolyásukat a társadalomban. Ehhez megfelelő szerkesztéspolitikára, személyi feltételekre, a párt sajtóorgánumainak tartalmi megújítására van szükség.

1. Ahhoz, hogy a párt központi lapja, a Népszabadság megfelelően a következő években rá háruló feladatoknak, tartalmi munkáját, szerkezetét és a szerkesztőség belső szervezetét jelentős változtatásokkal megújítani. Feladatait, funkcióit a párt mai céljaihoz; működését a társadalom mai szerkezetéhez, a politikai intézményrendszer változásához kell alakítani. Meg kell határozni, kikhez és hogyan közvetítse a párt politikáját.

Ennek érdekében:

— A Népszabadságnak, az MSZMP központi lapjaként, a párt politikáját, céljait, értékrendjét képviselő, vitakész és meggyőzni képes politikai-mozgalmi tömeglappá kell válnia. Részt kell vállalnia a napi és a távlati kérdésekre adandó válaszok kimunkálásában, elfogadtatásában, polemizálásban más álláspontokkal. Alkalmassá kell tenni a lapot arra, hogy a párt jobban támaszkodhasson rá a társadalmi mozgásokkal együtt járó politikai küzdelmekben.

— A minden társadalmi réteg, érdeklődési kör, korosztály sajátos igényeinek kielégítésére törekvő korábbi szerkesztési szándékkal szemben határozottabb politikai profilt kell adni a lapnak.

— A profil középpontjába a tényekre épülő tájékoztatást kell állítani, erősítve a meggyőző erőt, a politikai vitakészséget. A szerkesztőségnek — a korábbi visszajelző funkció helyett — részt kell vállalnia az objektív valóságfeltárásban, s ez a kritikai látószög tágítását feltételezi. Ezért is kell erősebb kapcsolatokat kiépítenie a tudományos műhelyekkel, rendszeresen információkat szolgáltatva a társadalom, a gazdaság valóságos állapotáról.

— A lapkorszerűsítés folyamatában meghatározó, hogy a Népszabadságnak élesedő versenyhelyzetben kell megküzdnie olvasóiért. Számolnia kell azzal az ellentmondással, hogy az olvasók 50%-a falun él, illetve idősebb és így konzervatívabb ízlésű; más rétegek (értelmiség, ifjúság) viszont erőteljes modernizálást sürgetnek. Ez csak az újság markáns rovattagolásával oldható meg.

— A lap stílusát, tördelését oldani kell, megmaradva egyszersmind a mértéktartó, szolid közlési és megjelenési keretek között. Ez a lap feladataiból, szerepéből, olvasói összetételéből és megőrzendő hagyományaiból egyaránt következik.

— A szerkesztőség kádern munkájában — az alapvető stabilitást fenntartva — folytatni kell a minőségi cseréket és a fiatalítást. Az új munkatársak kiválasztásánál a szakmai felkészültséget és a politikai elkötelezettséget következetesen érvényesíteni kell. Meg kell erősíteni a lap publicistagárdáját, megkülönböztetett figyelmet fordítva informálásukra, munkafeltételeikre.

— A szerkesztőség belső szervezetét az új feladatokhoz és követelményekhez kell igazítani. Meg kell valósítani az erők ésszerű koncentrációját, a rovatok működési és feladatkörének újrászabályozását, az elkülönülés feloldását, az együttműködés erősítését.

— Szervezetté kell tenni a kapcsolatot a párt központi és területi szerveivel, vezetőivel és munkaapparátusaival.

— A lap tartalmi színvonalának javulásával és formai technikai megújulásával összhangban — a kiadó terjesztői munkáját is javítva — el kell érni az előfizetők és az olvasók számának stabilizálását, majd fokozatos növelését.

2. A Társadalmi Szemlének, elméleti jellege erősítésével, a jelen időszak politikai-gazdasági-ideológiai útkeresését kell segítenie. Ez az eltérő álláspontok iránti nyitottságot, a különböző vélemények ütköztetését, a formálódó szocialista piacgazdasági-társadalmi modell belső összefüggéseinek bemutatását, a fő folyamatok elméleti leírását, értékelését feltételezi. Ebből következően szélesebb fórumot kell nyitnia a társadalmi mozgások, az érlelődő gondolatok számára, a napi politikai kérdésektől a taktikai politikai szinttől eltávolodva, tágabb összefüggésekben dolgozva fel témáit.

— A Társadalmi Szemle a jövőben gondolatébresztő, a valóság sokszínűségét megjelenítő, érveket, vitákat közvetítő, a döntések előkészítéséhez hozzájáruló folyóirat legyen.

— Közvetítse a Társadalmi Szemle a magyar és a nemzetközi szellemi élet elméleti-ideológiai vitáit. A lap legyen kritikus és önkritikus; műfajaiban, téma- és szerzőválasztásában sokoldalú.

— A folyóirat sajátos eszközeivel vegye ki részét a szocialista építés tapasztalatainak elemzéséből. Kapjon lehetőséget arra, hogy a párt irattárának eddigi kiadatlan elméleti jellegű dokumentumait elsőként közölje.

— A Társadalmi Szemlének nyitottabbá kell válnia a világban zajló folyamatok iránt, fokozottabban hozzájárulva a baloldali gondolkodás progresszív eredményeinek hazai terjesztéséhez. Ennek érdekében a Társadalmi Szemle a pártközi kapcsolatokon túl is tartson fenn, illetve teremtsen kontaktust baloldali elméleti műhelyekkel, folyóiratokkal és szerzőkkel.

— A szerkesztőbizottság összetétele a profil módosulásával az elméleti jelleg erősödésének megfelelően változzék. A szerkesztőbizottság tagjai különböző generációkat reprezentáló, tekintélyes elméleti szakemberek legyenek. Módosuljon a folyóirat alcíme a következőre: „Az MSZMP elméleti folyóirata”.

3. Az MSZMP Új Fórum címmel indítson új folyóiratot, amely politikai orgánumként képviseli a párt politikáját. Elsődrendű célja, hogy meggyőző formában, közvetlen kifejtés mellett a különböző nézetek szembesítését is vállalva hasson a közvéleményre. A szerkesztőségi műhelymunka fő eleme a partnerek érveiből okulni is tudó, higgadt, de nyílt és elvhű vita legyen.

A párt álláspontjától eltérő politikai koncepciók kritikai elemzése mellett a szerkesztőség fordítson gondot a pártion belüli vitakérdések tisztázására, segítse a konszenzus megerősítését, a döntések előkészítését.

A lap célközönsége ne csak a politizáló párttagság, hanem a szövetségi politikánk által befolyásolható pártionkivüliek széles köre legyen. A szerkesztőség törekedjen a kör tágítására. Keresse a kapcsolatokat a baloldali társaságokkal, mozgalmakkal, segítse elő erők összefogását és azt, hogy az MSZMP befolyásolási övezetében működjenek. Fordítson fokozott gondot arra, hogy ne csak a pártvezetéstől a tömegek felé közvetítse az információkat, hanem (levelezési rovat mellett más formákban is) a fordított irányú információáramlást hasonló mértékben szolgálja.

A szélesebb közönségkör igényeinek megfelelően a folyóirat publikációi fokozottan közérthetőek, olvasmányosak legyenek. A lap 1989 májusától, kéthetenként jelenjen meg.

4. A párt területi befolyását meghatározó módon erősíthetik megyei lapjai. Ezek a lapok összességükben a Népszabadságnál nagyobb példányszámban jelennek meg, jelentős tömegbefolyást biztosítanak az MSZMP-nek. E lapok azonban szakmai, politikai és anyagi szempontból egyaránt a központi lapoknál hátrányosabb helyzetben dolgoznak. A megyékben és a városokban elsősorban a helyi lapot olvassák, ezért fontos, hogy a párt megyei sajtója hitelesen számoljon be politikánk országos folyamatairól, egyszersmind a helyi politikai közélet igényes közvetítője legyen. Célzerű megvizsgálni e lapok korábbi terjedelmének visszaállítását, illetve a további növelés lehetőségeit. A megyei kiadók és a szerkesztőségek, gazdasági lehetőségeik mértékében, maguk tegyenek javaslatot a terjedelembővítésre, annak ütemezésére és a felhasználható forrásokra.

A megyei pártlapok az országos és a helyi nyilvánosság egyidejű kifejezői. Ennek a kettősségnek a lap irányítási rendszerében is tükröződnie kell. A munkáltatói jogokat az MSZMP megyei bizottságai gyakorolják. A lapok ily módon a megyei pártvezetés fontos politikai eszközei, ugyanakkor az MSZMP megyei orgánumai. A Központi Bizottság befolyását, a párt megyei sajtójában a kapcsolatok

erősítésével, rendszeres, szervezett tapasztalat- és információcserékkel, politikai tájékoztatással kell biztosítani.

5. A párt több hetilap és folyóirat alapítója is. Ezeknek az orgánumoknak fontos szerepük van abban, hogy a párt nézeteivel különböző olvasói rétegek ismerkedhessenek meg, s ezért pótolhatatlan eszközei a párt politikai befolyásának.

Felül kell vizsgálni e lapok káderhelyzetét, ahol szükséges, személycserékkel segítve az alkalmazkodást a változó helyzethez.

A gazdasági kritériumok figyelembevételével szükséges egyértelmű jogi helyzetet teremteni minden, a párt által alapított, illetve kiadott sajtóorgánium esetében.

6. A párt kiadóvállalatai belső érdekeltégi rendszerük korszerűsítésével, új vállalkozási formák bevezetésével növeljék tevékenységük gazdaságosságát. A kiadói szervezet felülvizsgálata szolgálja a takarékos költséggazdálkodást, a rugalmas kiadáspolitikát.

7. Sajtópolitikai tevékenységében a párt támaszkodjon ifjúsági szervezete, a KISZ orgánumaira is. Az ifjúsági szövetség szervezze, fejlessze nagyfokú önállósággal saját sajtónyilvánosságát. Sajtója markánsan jelenítse meg az ifjúság érdekeit, szálljon vitába a társadalomban megjelenő vitatható nézetekkel.

Budapest, 1989. március 16.

MELLÉKLET

A párt által alapított és általa irányított egyéb hetilapok és folyóiratok

1. A Vasárnapi Hírek a párt hetente egy alkalommal megjelenő politikai lapja. Élve sajátos helyzetével, frissen, politikusan tájékoztasson, orientáljon, megőrizve széles olvasótáborát.

2. A Magyarország alapvetően külpolitikai hetilap. Megőrizve eredeti profiljának tartós értékeit, bővítse belpolitikai tematikáját, tartalmas háttér-információkkal segítse a párt kül- és belpolitikájának terjesztését.

3. A Figyelő gazdaságpolitikai hetilapként befolyásoló módon, magas szakmai színvonalon tájékoztat gazdaságpolitikánkról. Továbbra is törekedjék arra, hogy mindenekelőtt a vállalkozó szellemű közgazdász és műszaki értelmiség korszerű, előremutató orgánuma legyen.

4. A Kritika a marxista, baloldali gondolkodás és művelődéspolitikai irányadó fóruma. Terjedelmének bővülésével, kétheti megjelenésével növelje befolyását a szellemi értékeremtésben, elsősorban a human értelmiség körében.

5. A Világosság a párt világnézeti, filozófiai folyóirata. Kötődjék még szervezesebben korunk haladó szellemi áramlataihoz. Vitázó, érvelő jellegének erősítésével tárja fel, ütköztesse a magyar társadalomban jelen lévő eszméket, világnézeteket. Legyen a marxista tudományosság, művelődéstörténet és politikatudomány szellemi műhelye.

4. sz. függelék

[Szabó István írásban beadott hozzászólása]

M e g j e g y z é s e k

a két javaslatához

I. Politikai nyilvánosság, tájékoztatási törvény

— A folyamatok elemzése, az okok, az érvek és az elvek reálisak, figyelmeztetnek a késlekedés veszélyeire.

— Tekintettel a vártnál is dinamikusabb pluralizálódásra és a jelenlegi sajtógyakorlatban meglévő joghézagokra — döntő, hogy minél előbb megszülessen a tájékoztatási törvény.

— Az 1986-os sajtótörvény (7. o.) ma már gyakorlatilag alkalmazhatatlan, mert időközben a Tájékoztatói Hivatal átszervezésével megváltozott (egyszerűsödött) a lapindítás engedélyezési eljárása; s nem tartalmazza a sajtótevékenység törvényességi felügyeletének a mai helyzetnek megfelelő jogi kereteit.

Konkrétabb megfogalmazást (részletezést) kívánna a jelenlegi és a várható kedvezőtlen kommunikációs hatások mérséklésére kidolgozandó eszközrendszer kérdése (6. o. 5. pont). De ebben külön jogi szabályozás nélkül is határozottabb követelményeket kellene megfogalmazniuk a laptulajdonosoknak (pártlapoknál pl. a munkáltatói jogkört gyakorló illetékes megyei pártbizottságoknak).

A jelenlegi helyzetünkben döntő, hogy halványuljon a zavart okozó szenzációkeltés, az őszinteséggel, az objektivitással együtt erősödjenek a közvélemény nyugtatását is szolgáló tendenciák.

— 8. o. 4. pont: A véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátait úgy kell jogilag szabályozni, hogy az megfeleljen az új alkotmány szellemének; ne adjon alkalmat az ellenzéknek újabb „politikai” kifogásokra; és ne termelje újra a „második nyilvánosságot”, az illegális sajtót.

Célszerű lenne kiegészíteni:

„... e szabadságjogok gyakorlása... nem ütközhet az alkotmányba, nem sértheti alapvető nemzeti és nemzetközi érdekeinket, biztonságunkat, nem veszélyeztetheti a belső rendet...”

— 9. o. 1. bek. Nagyon lényeges a titokvédelem és vállalati érdek fogalmának pontos körülhatárolása. Ma ez sok félreértés forrása; több esetben ebből következnek az ún. utólagos „leleplezések”, botrányízüen kitergetett ügyek.

— 9. o. 3. bek. Ez az új helyzetnek megfelelő realitás, helyes elv. De! Éppen ezért kell a 10. oldalon részletezett sajtótevékenység feletti törvényességi felügyeletet részletesen, szigorúan, világosan, alkotmányjogi szempontból is helyesen körülhatárolni.

Tulajdonképpen ez lenne az állami sajtófelügyelet törvényi és politikai garanciája is.

— 9. o. 4. bek. Fontos lenne beiktatni a laptulajdonosok, főszerkesztők, újságírók etikai felelősségét is, ill. a felelősségre vonás módját és mértékét — a Ptk.-val és a Btk.-val összefüggésben.

— A jelenlegi jogi szabályozásból hiányzik, ill. igen homályos az is, hogy a pártok (vagy pl. az MSZMP érintett szervei) — jogi képviselőjük útján — hogyan szerezhetnek bírósági orvoslathoz, ha durva, indokolatlan sérelem éri őket valamelyik sajtótermékben. (Egy polgári sajtóperes eljárás ui. ma hónapokig tart, így a nyilvánosság előtt a „sértett” politikai szervezet nem mindig kaphat időben érdemi helyreigazítást.)

II. A párt sajtópolitikájának elvei:

2. o. 4. bek. Az orientációs zavarok ma elsősorban a nem pártlapoknál, illetve a „független” új újságoknál jellemzőek.

A pártlapoknál annyiban, hogy a direkt pártirányítás megszűntével nem alakult még ki az új típusú, a kölcsönösségen és a szerkesztőségek önállóságán és felelősségén alapuló politikai partnerkapcsolat, amely a legfontosabb helyi kérdésekben — beavatkozás nélkül — biztosítaná a folyamatos elvi egyeztetést.

— 3. o. 3. pont: Igaz, lásd. pl. Magyar Nemzet, Reform, Hitel stb. A megyei pártbizottságok is, mint lapalapító testületek a korábbinál sokkal önállóbban alakíthatják állásfoglalásaikkal lapjuk profilját.

uo. 2. bek: A felelősség elvei szerepelnek az új tájékoztatási törvényben. Való igaz, eddig teljes egyértelműséggel nem volt szétválasztva, ill. külön-külön részletesen meghatározva a lapalapító, a főszerkesztő és az újságíró beosztási és személyes politikai, erkölcsi, anyagi felelőssége. (Pl. miért, ki és milyen módon felelős.)

Ez az új lapoknál még inkább így van.

A finanszírozás (anyagi érdekelttség) rendszerében és gyakorlatában óriási különbségek vannak. (Pl. nyereséges, öneltartó, támogatott lapok; vagy pl. a Reform főszerkesztőjének havi bruttó bére 120 ezer, egy megyei pártlapé kb. 27 ezer.)

— 4. o. 4. pont: az új versenyhelyezethez mindenképp a feltételeket kell megteremteni. A vidéki pártlapok az előállítás nyomdai hátterét tekintve ma eleve hátrányos helyzetben vannak. A tavaly őszi papírhiány is őket sújtotta legjobban. A fizetések miatt nincs minőségi újságíró-utánpótlás stb.

— 6. o. Nem elegendő a „természetes kapcsolat” a párttag újságírókkal. Tisztázni kellene politikai orientálásuk követelményeit és új gyakorlatát.

— 6. o. Döntő, hogy az MSZMP minél több befolyásos orgánummal rendelkezék. Ezért kell tá-

mogatnunk az olyan helyi kezdeményezéseket is, mint pl. Tiszai Lajos VasárNapja, vagy a Münnich Ferenc Társaság tervezett megyei lapjai.

— 10. o. Az elvi-tartalmi munkamegosztás jónak tűnik a Népszabadság és az Új Fórum között. (Más cél, más jelleg, más olvasói réteg.)

— 11. o. A megyei lapok káderhelyzetének (utánpótlásának) és a szerkesztőségek alkotói légkörét feszítő tényezők felülvizsgálata az egyik legsürgetőbb teendő.

Szabó István
MSZMP Szolnok Megyei Bizottság
I. titkára

5. sz. függelék

[Révészné Kéri Anna írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

Sajtópolitikánk mai helyzete és az alapszervezetek tevékenysége közé párhuzamot lehetne állítani. A tavaly májusi értekezletig: beleszóltunk, irányítottuk, meghatároztuk és megszabtuk tevékenységüket. Most bíráljuk őket, hogy nem tudnak a politikai folyamatokban teljes mértékben partnereink lenni. A KB-üléseken már többször kaptunk tájékoztatást a régi sajtóirányításról. „*A régen semmit, ma mindent lehetel*” — zavarokat okoz egész politikai életünkben. A *sajtó hatalmi kérdés*. Nem mindegy, hogy a párt megtartja-e e téren kulcspozícióit, mert ha nem, elveszti kapcsolatát az emberekkel.

Ma a sajtó és ezen belül a párt sajtó nincs monopolhelyzetben. A mi megyénkben is van már igaz tanács és vállalatok által finanszírozott, de független lap.

A megyei pártlapnak tehát versenytársa van. Sajnos nem azonos versenyfeltételekkel. Míg a régi pártlapoknál elavult technológiával, felszereltséggel és kevesebb bérrel dolgozó újságíróknak kell a frontvonalon dolgozni, addig kimagasló bér és a legkorszerűbb nyomdatechnológia segíti az új lapok munkáját.

Statisztikai adat, hogy a januári áremelések után a legnagyobb visszaesés a Népszabadságnál volt 34,2%, míg az összes megyei pártlapoknál csak 24,3%. Ehhez még hozzáteszem, hogy három megyei lap — Heves, Tolna, Nógrád — kivételével nyereségesek a lapok, jelentős anyagi bevételt jelentene az MSZMP-nek.

Ezekkel az adatokkal csak arra szeretnék rávilágítani, hogy ilyen fontosságban is kezeljük a megyei pártlapokat.

Az anyagban nem érződik ennek súlya. (Szóbeliben erre kaptam választ.) A majdnem 1 millió példányszám a legszélesebb közösségekkel veszi fel a kapcsolatot. Igen, igazi alkotói műhelyeknek kell létrejönni, hogy közvetlen élő kapcsolat tudjon kialakulni az olvasókkal.

Ma a fiatal újságíróknak jó nevelőiskolát jelentenek a megyei lapok, de csak ugródeszkának tekintik, hisz nincs perspektíva számukra.

Frontvonalat említettem, ahol összemósódnak a napok, eltűnik a vasárnap és nem 8 órai munka után esik ki kezünkől a toll. A lapok jelenlegi formája nem tükrözi a rengeteg emberi megterhelést. Ne általánosítsunk a sajtóbírálatoknál. Konkretizáljuk, melyik sajtóról van szó.

Anyagi eszközökkel áldoznak a megyei párt sajtókra.

Meg kellenne újból vizsgálni, nem lehet-e visszaállni a hétfői újság szünetre.

Tájékoztatás kapcsán szeretném felvetni a KB-anyagok késői kikézésítésének gondját. A mostani anyagot pénteken 10 ó [rakor] kaptam kézhez. Amennyiben a Pol. Biz. nem tudja biztosítani az 1 hetet, akkor a KB-üléseket is később kell összehívni. Ezt már felvetették mások is itt a KB-ülésen.

Révészné Kéri Anna
Somogy megye

Kézzel írott tisztázat

6. sz. függelék

[Szépe Ágnes írásban beadott hozzászólása]

A politikai nyilvánosság megteremtésében, alakításában és működtetésében a sajtónak kitüntetett szerepe van. Az a sajtó, amelynek működési feltételeit megteremtjük, hozzájárulhat a társadalomban a ma elengedhetetlenül fontos társadalmi egyetértés megteremtéséhez. Én úgy gondolom, hogy ma már az egyetlen politikai eszköz a kezünkben a pártsajtó.

Ezért e kérdéskör tárgyalása véleményem szerint nagyon időszerű. Napirendre kerülése azonban bennem a megkisebbség [sic!] érzését erősíti.

Az írásos előterjesztésben benne foglaltatik, hogy az MSZMP támogatja a piaci versenyt a sajtótermékek forgalmazásában.

Gondot jelent számomra azonban az, hogy hogy akarom és tudom támogatni a piaci versenyt, mikor annak feltételei nincsenek biztosítva, hisz az írásos előterjesztés megállapítja, hogy a piaci verseny feltételei korlátozottak. Milyen verseny az, ahol a papír előállítás és importja monopolizált, ahol korlátozott a terjesztés, ahol elosztási kontingens érvényesül. Ennek az anyagnak az értelmezésénél is felsejlik előttem a magyar gazdaság körképe. Piacról s annak kiigazításáról beszélünk, úgy, hogy közben tudjuk, nincs is piac.

A második fejezet a pártsajtó helyzetéről szól. Jó lett volna — legalábbis számomra —, ha az előterjesztésben találkozom azokkal a gondolatokkal is, hogy miért lett ilyen a pártsajtó. Én úgy gondolom, hogy azért, mert nem a tagság lapja volt. A vezetés pedig arra használta fel és kárhóztatta a pártsajtót, hogy közvetítse a népek elvárásait, szándékait, határozatait, és evvel párhuzamban pedig önálló gondolatok megjelenülését visszaszorította. Nem valósult meg a szikrányi információáramlás sem. A tagság véleménye nem kapott szerepet a párt lapjainak hasábjain. A tagság mellett a vezetés sem kapott ennek következtében hiteles információkat az ország állapotáról és olyan ügyekről, melyekről a hivatalos hangulatjelentésekből nem értesülhetett. Evvel a lapok a vezetés apparátusának tagjaivá váltak.

Úgy gondolom, hogy a Népszabadság még ma sem az MSZMP tagjainak a lapja. A tagság még ma sem kap elegendő, részletes információt arról, hogy mi történik a párton belül. A jobb tájékoztatás érdekében megvalósíthatónak tartom azt, hogy a PB az üléseire hívjon meg minden esetben egy-két KB-tagot, akik az adott témában szakértőnek számítanak, illetve a PB-ülések állandó meghívottja, a Népszabadság főszerkesztője, kapjon felhatalmazást arra, hogy az ülések tartalmáról részletes tájékoztatást adjon a tagságnak a lapon keresztül.

Ezzel tagságunk felé biztosítanánk a döntések kialakításának, meghozatalának ellenőrizhetőségét.

Helyesen állapítja meg az előterjesztés, hogy a tagsággal való párbeszéd nagyon fontos.

Hiányolom, hogy ennek formája nincs kibontva.

Egy azonban számomra világos: jobban kell támaszkodnunk a sajtóra, nagyobb önállóságot kell kapnia munkavégzése folytán. Akkor, amikor elköteleztük magunkat a pluralizmus mellett, szó van a platformszabadság bevezetéséről, akkor teret kell engednünk annak, hogy az eddigieknél jobban megjelenhessenek és megmérettessenek a vélemények a sajtón keresztül.

Véleményem szerint a Népszabadságnak a platformok szócsövétévé kell válnia. Így lesz izgalmas, versenyképes politikai napilap, s így válik nyilvánvalóvá, hogy ki milyen álláspontot képvisel.

A Társadalmi Szemlének fel kell vállalnia ebben a zűrzavaros időszakban, hogy társadalmunk sorskérdéseiben vitát nyisson.

Jó lenne, ha a tudomány itt tenné le az eredményeit, utat váгна ezáltal, hiszen ezek nélkül az eredmények nélkül a pragmatizmussal a kátyúból kijutni nem lehet.

Az írásos előterjesztés úgy fogalmaz, hogy a „munkáltatói jogokat az MSZMP megyei bizottságok gyakorolják”. Ez most nem így van tudomásom szerint. Az MSZMP megyei bizottsága csupán a főszerkesztő és helyettese kinevezésébe folyik bele. A munkáltató egyébként még az ő esetükben is lapkiadó vállalat. Az újságírók foglalkoztatási feltételeibe a megyei pb-nak eddig nem volt közvetlen beleszólása.

A megyei kiadók vállalati jellegének megszüntetését — amiről már sokat lehetett hallani — és beolvasztásukat a megyei pb gazdasági osztályába nem tarthatjuk jónak, mivel csorbulna önálló politikai műhely státusa, avval együtt, hogy az eddigieknél nagyobb gazdasági függésbe kerülne, hisz megszűnne a megyei kiadók anyagi biztonsága.

Kézrel írt tisztázat

7. sz. függelék

[Mórocz Lajos írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

A magam részéről kettő [sic!]: 1. a politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény politikai irányelveiről. 2. a párt sajtópolitikájának elveiről és a párt sajtó fejlesztéséről szóló KB állásfoglalási „Javaslat-ok” írásbeli és szóbeli előterjesztését szükségesnek és az eddigi vitát hasznosnak tartom. Mindkét előterjesztéshez van mondanivalóm.

Az első anyaghoz: lényeges az a megállapítás, hogy a tömegtájékoztatás szerepe az elmúlt időszakban — a pártértekezlet óta — felértékelődött. Az alternatív szervezetek és mozgalmak megjelenésével a tömegtájékoztatás sokszínűvé és eléggé ellentmondásossá vált. A többféle lap megjelenése, a rádió és televízió politikai jellegű adásai ellentmondásosan hatnak a közvéleményre. Képletes kifejezéssel élve — sok a hullámsáv, nagy a hallási, érzékelési zaj és az ezzel együtt járó zajártalom is. Sok az ellentmondásos információ, ezért a társadalom eléggé nagy részének tájékozódása, eligazodása zavarokkal küzd, visszahúzódtást, bizalmatlanságot teremt és védekezésképpen érdektelenségre, befelé fordulásra ösztönöz. Ezt tetézi az a tény, hogy az ország gazdasági helyzete nem javul és a politikai harc élénkülése és az információk sokasága mellett a gazdaság fejlődése stagnál, a társadalom jelentős részének, elsősorban a fiatalok és az öregek helyzete egyre aggasztóbbá, kritikusabbá válik.

A sajtóval, a tömegkommunikációs eszközökkel kapcsolatban egy sor probléma van: erről az első anyag is részletesen szól. Melyek ezek?

— szerintem a sajtó (rádió, televízió) részéről nemcsak a kritikai hangvétel erősödött fel az utóbbi hónapokban, hanem a stílus is megváltozott: az etikai szabályokat átlépő rámenősség, esetenként a közönségesség, a valótlanság állítása is nyomon követhető, ami megzavarja, elriasztja a közvéleményt, bizonytalanságot és félelmet kelt;

— az alternatív szervezetek, mozgalmak, pártok léte és e folyamat felerősödése, a részükről megjelenő sajtóorgánumok számának növekedése egy fokozódó versenyt jelent az információk megszerzéséért, és ami kimondottan negatív tünet: a szenzáció gátlás nélküli hajhászásáért, melynek keretében gyakran előfordul a valótlanosság állítása, a vádaskodás, a gyanúsítás s közvélemény megtévesztése, félreinformálása. Mindez messze nem szolgálja a nemzeti összefogás megteremtésének ügyét;

— egyes politikai szervezetek és mozgalmak jelentőségükhöz és tömegbázisukhoz viszonyítottan aránytalanul nagy nyilvánosságot kapnak. Amellett, hogy saját berkeiken belül is nézeteltéréseik vannak, a szocialista fejlődést hátráltató, társadalmi viszályt keltő sajtótermékeket jelentetnek meg, illetve nyilatkozatokat tesznek;

— az ún. „pártatlan pluralizmus” nagyon is céltudatosá, velünk szembenálló politikai folyamatok gerjesztőjévé vált;

— a párt sajtó sem járul hozzá eléggé a párton belüli eltérő álláspontok tisztázásához, a szocialista fejlődést ellenző nézetek leleplezéséhez, a párttagság helyes irányú orientálásához és a helyileg szükséges cselekvési programok kialakításához. Esetenként az ember a párt sajtó hasábjain olyan cikkeket, fejtegetéseket olvas, ami nemegyszer szükségessé teszi, hogy hitetlenkedve újra megnézze a lap címdoldalát, megnevezését. Felerősödött az a vélemény, hogy ha nem vigyázunk, a saját sajtónk is fokozatosan függetlenné, ellenőrizhetetlenné válik az őt finanszírozó szervezet érdekeitől, politikai szándékaitól és megfelelő iránytű nélkül az események, a szenzációk uszályába kerül.

— Én egyetértek a politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény politikai irányelveiről szóló javaslat 4. oldalán kifejtettekkel, miszerint a politikai nyilvánosság a társadalmi demokrácia érvényesülésének színtere és a nyilvánosság ereje „legitimációra kényszeríti” (nem szerencsés kifejezés) a hatalmat gyakorló politikai szerveket. Azonban messze nem közömbös az, hogy ez az ún. kényszerítés hogyan történik. Nem tartom normálisnak egyes újságírók, riportkészítők erőszakos, etikátlan fellépését, azt, hogy saját véleményüket próbálják a megkérdozettek szájába adni, a riportalany megnyilvánulásait külön kommentálják, a felszólalásokat, nyilatkozatokat saját sajtó szájuk íze szerint — az illető megkérdozése nélkül — módosítják, rövidítik, vagy vágják össze.

Az sem tekinthető elfogadhatónak, hogy egyes lapokban megjelent sértő cikkekre, glosszákra az érintettek részéről adott válaszok közzétételétől elzárkóznak (Magyar Nemzet). Több esetben a kommunikációs szervek olyan kérdésekben is nyilatkozatokat adását szorgalmazzák, amelyek csak embrio-

nális, a döntést messze megelőző állapotban vannak. Az is gond, hogy egyes magas beosztású párt- és állami funkcionáriusok, vezetők maguk is gyakran elsietetten és „túlbugzón” nyilvánulnak meg. Egyes sajtótermékek alaptalanul támadják a fegyveres erőket, ezen belül a Néphadsereget.

Ezért a káderkiválasztásra, az újságírók, riporterek politikai és etikai felkészítésére, a valós helyzet tükröző minőségi munkájukra, nem utolsó sorban anyagi elismerésükre a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani, olyan értelemben is, ahogy az írásos előterjesztés ezt felveti.

Javasolom továbbá, hogy a készülő tájékoztatási törvény ne csak a vonatkozó nemzetközi okmányokkal összhangban lévő sajtószabadságra, hanem annak korlátaira, a riportalanyság védelmére (felvilágosítás, válaszadás köteletségének a téma titkossága és más — megalapozott indok miatti — megtagadása vagy elhalasztása, a megnyilatkozások anyagának nyilvánosságra hozatal előtti megtekintése stb.) is terjedjen ki. Ide tartozóan lényeg, hogy a törvény tartalmazza majd a sajtó felelősségének és magatartási normáinak meghatározását, továbbá az állami felügyeletet gyakorló szerv hatáskörének egyértelmű rögzítését is.

A politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény politikai irányelveiről szóló anyagban vannak számomra nem eléggé érthető kitételek, mondatok is. (Ilyen pl. a 3. old. 1. bekezdés, illetve az 5. old. első bekezdés utolsó mondata. Jelzett az én anyagomban.)

A második anyaghoz: a párt sajtópolitikájának elveiről és a pártsajtó fejlesztéséről szóló írásos anyaggal a szóbeli előterjesztéssel alapvetően egyetértek. Az MSZMP igen korrekten és igazi partnerként jár el, amikor a 3. old. utolsó bekezdésében foglalt elkötelezettségéről és támogatásáról tesz tanúbizonytságot. (Saját anyag 3. old.-ról.) Ezzel együtt szerintem a többi fél részéről bizonyos garanciák biztosítására is törekednie kell. Ilyen például a hiteles tájékoztatás, a fennálló és egyben megújuló társadalmi rend elleni fellépéstől való tartózkodás és ehhez hasonló garanciák.

A 7. old. első bekezdését illetően: az a véleményem, hogy a pártsajtónak nemcsak aktívan kell részt vennie a párton belüli politikai vitákban, hanem harcos és megújuló szellemben fel kell lépnie a szocialista társadalmi rend elleni megnyilatkozásokkal szemben is.

A párt kiadványaival szembeni követelményeket illetően célszerűnek tartanám a jelenlegi határozati javaslatokat kiegészíteni. Így:

— *a Népszabadságot* illetően: a 8. old. első bekezdésében foglalt „kritikai látószög tágítása” mellett az elért eredmények propagálását is célszerű felvenni;

— célszerű tisztázni, illetve meghatározni a Népszabadság nemzetközi tevékenységének követelményeit is (az anyagban erről nincs szó);

— *a Társadalmi Szemlére* vonatkozóan: pontosabban ajánlatos megfogalmazni a 2. pontot, miszerint feladatot adni arra, hogy a folyóirat legyen a párt politikai stratégiája kialakításának és formálójának aktív műhelye;

— ugyanott az utolsó előtti gondolatjeles mondatában rögzíteni, hogy a párt irattárának eddig kiadatlan elméleti dokumentumai közzétételénél elsősorban a szocializmus fejlődésének a jelen korban érvényesíthető elméleti jellegű anyagai nyerjenek prioritást. (A túlhaladott modell megjelenése nem indokolt.)

— a 11. old. második bekezdéséhez: fontos a munkáltatói jogok pontos meghatározása, hogy ne fordulhasson elő olyan eset, amire a közelmúltban Bács-Kiskun megyében volt példa.

Köszönöm a figyelmüket.

8. sz. függelék

[Karvalits Ferenc írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

— A tagság a vezető testületektől és a megújuló pártsajtótól várja az álláspontok tisztázását, — hogy aztán ebből cselekvési program legyen. Sajnos ezt a hatást nehéz elérni az ülésekről kiadott, rendkívül terjedős, nehéz nyelvezetű közleményekkel. Az emberek azért nem olvassák el ezeket az anyagokat, s ráadásul a kötelező közlemények jelentősen rontják a lapok újságszerűségét.

— *Érdemi viták helyett a szélsőséges nézetekkel való békés egymás mellett élés a jellemző. . . Ez egyrészt azért van így, mert kialakulatlan a tájékoztatás új jogi feltételrendszere, s emiatt azok az újságírók, akikben nincs erkölcsi, emberi tartás, a gátlástalanságtól sem riadnak vissza. Sok ártatlan, becsületes kommunisztát érthettek emiatt a közelmúltban igaztalan vádak, rágalmak. Sürgető tehát a jogi szabályozás, a szakmai alkalmazhatóság feltételrendszerének megalkotása.*

— *Versenyhelyzet egyelőre „élesben” kevésbé érzékelhető, jobbára csak fenyegetőznek vele. Ez nem is zavarna bennünket, zavar viszont az, hogy véleményünk szerint inkább csak tisztességtelen verseny folyik. A jelenlegi állapot ugyanis valamiféle interregnum, amikor is az érvényes sajtótörvényt már mindenki a lomtárban látja, új szabályozás, sajtórendészet, vagy bármi pedig nincs, így aztán akit a lelkiismerete rávisz, az nyugodtan kacsázhat, szenzáció, „új hang” címén rágalmazhat. Akit pedig külső-belső regula köt, könnyen megkapja a „reformellenes” jelzőt, vagy annak gazdag szinonimái egyikét, s mint tudjuk, a tisztesség csak igen hosszú távon fizetődik ki.*

— *A pártsajtó szerkesztőségei önálló szellemi műhelyek. Az eddigieknél sokkal jobban be kell vonni a szerkesztőségeket a pártálláspontok kidolgozásába, a döntések előkészítésébe. A szerkesztőségeknek fel kell vállalniuk a társadalmi-közéleti vitákat. Az új gondolatoknak és nézeteknek teret kell adniuk a lapban.*

— *A megyei lapok szakmai, politikai, anyagi szempontból a központi lapoknál hátrányosabb helyzetben dolgoznak. Javítani szükséges a személyi feltételeken, ez viszont lehetetlen akkor, ha a pártsajtónál dolgozók fizetése meg sem közelíti az üzleti vállalkozásban előállított orgánumoknál dolgozók, vagy más politikai szervezetek által foglalkoztatott újságírók fizetését. A legjobbak mindig elhagyják a pártlapokat, függetlenül attól, hogy a pártnak nem fordítanak azért háttat.*

— *A mai oldalterjedelem mellett nem lehet egyszerre hitelesen és pontosan beszámolni a politika országos folyamatairól s a helyi közélet történéseiről. A nagyobb oldalterjedelemnek pedig újságírói létszámvonzata van. A megfogalmazott tájékoztatási igény pedig csak az említett két probléma együttes megoldásával teljesíthető.*

— *A pártnak kezdeményezni kell a helyi, területi nyilvánosság bővítését, anyagi és politikai eszközökkel egyaránt részt kell vennie a nyilvánosságot szolgáló eszközrendszer megteremtésében. . . A korszerű technika, történetesen az elektronizáció hiányában — nem lehetnek a megyei lapok versenyképesek.*

Megjegyzem, a nyomda technikai színvonala olyan alacsony, hogy máris veszélyben van a biztonságos lapelállítás. Az elektronizálással a megjelenésünk biztonságát is szolgálják.

Pillanatnyilag nem tartom szerencsésnek azt sem, ha a Hírlapkiadó Vállalatot megszüntetik és önállóítják a megyei kiadóvállalatokat. Azért nem, mert megszűnne a megyei kiadók anyagi biztonsága, másrészt pedig ez igazságtalan azokkal a vállalatokkal szemben, amelyek eddig jól prosperáltak, súlyos tízmilliókat fizettek be a központi kasszába, viszont náluk nem történtek fejlesztések. A Zala Megyei Lapkiadó Vállalat például ilyen cég. Éppen az elektronizálás beruházásánál építettünk a Hírlapkiadó közreműködésére, s ehhez minden erkölcsi alapunk megvan, hiszen az elmúlt években a tervezett beruházás sokszorosát fizettük be a központi költségvetésbe.

— Ekkora szükség még sosem volt a kiadók egységes fellépésére a termelés és piac többi résztvevőjével szemben, mint éppen most. Miért forgácsolódnának szét az erők éppen most?

— A Hírlapkiadó Vállalat erejét sokévi befizetéssel teremtette meg a nyereséges vállalatok többsége. Abban a tudatban, hogy adott esetben — nagymértékű beruházás, váratlan gazdasági nehézség, egy-egy vállalkozás kockázata — ez az erő biztonságot nyújtó háttérként szerepel. Ezt a háttérrel különben mi biztosítaná? A megyei pártbizottságok gazdasági hivatalai a működéshez szükséges fillérek összekaparásával vannak elfoglalva. Biztonságosabb, ha a Hírlapkiadó Vállalat, illetve a Központi Bizottságon keresztül jutnak a laptulajdon révén megszerezhető jövedelemhez. Elkülönült szervezetben a kölcsönös gazdasági ellehetetlenítés eshetőségével lehet számolni.

Karvalits Ferenc
Zala megye

9. sz. függelék

[Dudla József írásban beadott hozzászólásai]

A)

MSZMP B.-A.-Z. Megyei
Bizottsága

Miskolc, 1989. márc. 28.

VÉLEMÉNY

*a „Javaslat a Központi Bizottság állásfoglalására
a politikai nyilvánosságról és a tájékoztatási törvény politikai irányelveiről”
című KB előterjesztésről*

A politikai nyilvánosság és a tájékoztatási törvény politikai irányelveit célszerű lenne két külön dokumentumban megjeleníteni. Jól tudom, a két téma egymáshoz szervesen illeszkedik, de mégsem ugyanaz: így kicsit erőszakolt az előterjesztésben alkalmazott megoldás.

A politikai nyilvánosságról hiányt, hézagot pótol majd ez a dokumentum. Rendkívül konstruktív megközelítésben szerencsésen ötvözi az elméleti és a gyakorlati kérdéseket: az utóbbi időszak KB-dokumentumaihoz képest igényes szellemiséget tükröz.

Erényének tartom a téma komplex megközelítését, a politikai realitás iránti érzékenységet.

Korlátjának ítélem viszont, hogy

- nem elég markánsan helyezi el a politikai nyilvánosságot a társadalmi nyilvánosság szerkezetében,
- aránytalanul kevés teret szentel a párton belüli nyilvánosság alakulásának,
- a politikai nyilvánosságot, annak alakulását túlzóan a tömegkommunikáció fejlődéséhez köti,
- a politikai nyilvánosság alakulásában nem elég bátran nyúl az MSZMP-n kívüli más szervezetek törekvéseihez, fogalmaz meg véleményt azokról.

Az előterjesztés egyetlen egy konkrét felvetését — a nyitó gondolat első mondatát — tartom mára már elavultnak, ezért helytelennek. Hiszen — szerintem — a politikai változások már túllépték az országos pártterkeztet elképzeléseit, s azóta alapvetően új politikai feltételek jöttek létre.

Végül: A KB-előterjesztés jó néhány ponton megerősíti, s nem annullálja a hasonló témakörben, a közelmúltban elfogadott megyei állásfoglalásunkat.

- Az MSZMP KB milyen új lehetőségeket lát, illetve tart szükségesnek, hogy a legnagyobb hatású médiáknál — így az MTV-nél és a Magyar Rádiónál — ne romoljon tovább ilyen látványosan a befolyása és a tekintélye?

Összegezve:

Ez a nagyon fontos témakör ellentmondásos „hangszerelésben” kerül a KB elé. A vita minden bizonytalanságot megválaszol, és előbbre jutunk az ellentmondásos helyzet tisztázásában.

B)

MSZMP B.-A.-Z. Megyei
Bizottsága

Miskolc, 1989. márc. 28.

VÉLEMÉNY

*a „Javaslat a Központi Bizottság állásfoglalására a párt sajtópolitikájának elveiről
és a párt sajtó fejlesztéséről” című KB-előterjesztésről*

Az anyag megállapításainak többségével egyetértek, a párt és a sajtószervek kapcsolatának újjáremntése rendkívül időszerű feladat!

Úgy látom, hogy az előterjesztők túlságosan higgadtak és visszafogottak a kialakult helyzet megítélésében. Számunkra, gyakorló politikai munkások számára a magyar sajtó változásai, állapota sokkal élesebb és konkrétabb kérdéseket is felvetnek. A lakosság egy jelentős része élesen megfogalmazott

véleményével juttatja kifejezésre a tömegkommunikációs szervezetek munkájáról alkotott kedvezőtlen értékítéletét.

A politikai versenyhelyezet kialakulása során a magyar sajtó sok esetben nem hogy segítene, hanem még ártó módon zavart is okoz — fogalmazták meg sokan.

A leleplezés, az olcsó népszerűség hajhászása megyénkben is több témát és embert „maga alá gyűrt” — nem egyszer (lásd pl. Tokaj, Aradi Mária esetét) érdemtelenül meghurcoltatva „áldozatait”. Ezeket a szélsőségeket leszámítva tény viszont, hogy sokkal jobb a sajtó, mint korábban bármikor. Az előterjesztés nem vállalja fel elég markánsan a sajtószervek minősítését, különösen feltűnő az MTV és a Magyar Rádió megítélésének visszafogottsága.

A megyei pártlapokról: (10. oldal 4. pont)

Megállapítja, hogy „szakmai, politikai, anyagi szempontból egyaránt a központi lapoknál hátrányosabb helyzetben dolgoznak” — és ezzel befejezettnek is tekinti a témát.

— Ezt a témát ilyen röviden nem szabad elintézni.

— A Lapkiadó Vállalat megyei szerveződése egy idejét múlt, ma már fékező struktúrát jelent; mi lesz, mi legyen vele? Erről sem kellene hallgatni.

— Mit jelent az, milyen változtatásokat hoz magával: „a munkáltatói jogokat az MSZMP megyei bizottságai gyakorolják” a megyei pártlapok esetében. (11. oldal)

— A lapalapítók, főszerkesztők és újságírók felelősségét és megoldatlan finanszírozási rendszerét hogyan, milyen elvek alapján kívánja tisztázni az MSZMP? (3. oldal 3. pont.) Újra kell fogalmazni a politikai profilú pártlapok káderhelyzetének feltételeit, kritériumait: pl.:

— más pártok tagjai lehetnek-e újságírók az MSZMP lapjánál? Erre a szóbeli bevezető részben választ adott. Misperint más felfogású személyek is dolgozhatnak. De gondolom frögépen a lapgazda követelményét kell teljesíteni. Ennek vállalásával lehetséges.

10. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

L. Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/128.

AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÁLLÁSFOGLALÁSA A POLITIKAI RENDSZER REFORMJÁNAK NÉHÁNY IDŐSZERŰ KÉRDÉSÉRŐL

(tervezet)*

1. Pártunk történelmi jelentőségű feladat valóra váltását, a demokratikus szocializmus új, magyar gyakorlatának kialakítását tűzi céljául. Az MSZMP 1988. májusi országos értekezlete megnyitotta a gazdasági és politikai reformok átfogó, következetes megvalósításának útját. A politikai rendszer mélyreható változására azért van szükség, mert jelentős eredményeink, az ország modernizálásában elért történelmi haladás ellenére az elmúlt egy-másfél évtized során fokozatosan gazdasági-politikai és erkölcsi válság alakult ki hazánkban. Ennek oka a világgazdaság robbanásszerű átalakulása által kiváltott új helyzethez való alkalmazkodásunk elmaradásában is megjelölhető. *1956 után a korszerűsödő politikai rendszer sem volt képes megakadályozni a szubjektív eredetű, hibás gazdasági döntéseket, a párt és az állam közötti felelősség összemosódását.* Ez hozta élesen felszínre a szocializmus eddigi társadalmi-politikai rendszerének működési elégtelenségeit.

Az alkalmazott modell — mely jelentős modernizációs folyamatok elősegítője volt — kimerítette tartalékait, sok vonatkozásban hibásnak bizonyult. Az új helyzethez való igazodás hiánya megtörte az életviszonyok jelentős javulásának két évtizedes folyamatait, visszaeséshez, ebből adódóan növekvő

* Megjegyzések:

1. A kihagyásra javasolt szövegrészeket zárójelbe tettük.
2. A kiegészítésre vonatkozó javaslatokat aláhúzással jelöltük.

vő társadalmi feszültségekhez, a vezetéssel szembeni bizalmatlansághoz és távlatvesztéshez vezetett. (Más szocialista országokban is keresik az átalakítások útját.)

Saját történelmi tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a részleges reformtörekvések (— amennyiben csupán a gazdasági mechanizmusra korlátozódnak —) nem vezetnek tartós eredményre. A fordulat elkerülhetetlenné vált, s ez egyszerre (igényli) *követeli meg* a gazdaság, a társadalom, a politika, de a szellemi-morális viszonyaink (megújulását) *megújítását* is.

2. Az MSZMP 1988. májusi országos értekezlete új feltételeket teremtett, és megfogalmazta a fordulat követelményét és irányát. Az azóta eltelt időszakban (kiteljesedett) *szélesedett* a nyilvánosság, és megindult a politikai intézményrendszer demokratizálása, pluralizálása. Ezek a folyamatok rendkívüli gyorsasággal bontakoztak ki, s teremtettek — ellentmondásoktól (nem) *sem* mentes — új közállapotokat. A valóságos gazdasági-társadalmi folyamatok és az intézményrendszerek átalakításához azonban az idő nem volt elegendő, az eddigi intézkedések pedig nem voltak kielégítőek. A gazdasági reform új stratégiájának kidolgozása folyamatban van, a gazdaság stabilizálása, a szerkezeti váltás, a kibontakozás megalapozása még nem mehetett végbe. Mindez hosszabb időt igényel.

A kialakult feszültségek feloldását szolgáló elgondolások — *a párttagság nyomására* — nagyobb-részt az MSZMP-től indultak ki, de a folyamatok sodrában esetenként mégis az utólagos igazodás látszatát keltik. *Ez a nyilvánosság korábbi hiányának következménye is.* Az MSZMP szükségesnek tartja, hogy újabb kezdeményezésekkel lépjen fel. Ebben legfontosabbnak a gazdaság területét tekinti. Javasolja, hogy a kormány — az ország szellemi kapacitásának mozgósításával — gyorsítsa fel a gazdasági stratégia kimunkálását. Ennek a gazdaság törvényszerűségeit, a világgazdaság követelményeit érvényesítő, nyitott, teljesítményelvű, hatékony, vegyes tulajdonú, a fő ágazatokban a közösségi, állami tulajdon meghatározó szerepét fenntartó gazdasági rendszeren kell alapulnia.

Az elmúlt két évtized tanulsága, hogy a gazdasági reformnak, az ezredforduló szerkezeti-minőségi követelményeihez való igazodásnak feltétele a politikai intézményrendszer átalakítása is. Ebben az esetben a reform gazdasági és politikai elemei felerősítik egymást.

3. A szocialista társadalom működésének eddigi gyakorlata minden korábbi erőfeszítés ellenére (sem) *nem* tudta megteremteni Magyarországon a demokrácia olyan intézményrendszerét, melyben az érdekek sokfélesége kifejeződhet és képviselést nyerhet. Az egypártrendszer körülményei *és annak házában megvalósuló gyakorlata* nem tették lehetővé a szükséges döntési alternatívák kialakítását, ezek megemléztetését, a széles körű társadalmi nyilvánosságot és ellenőrzést. Mindez nagy tömegeket fordított el a politikától, és bizalmatlanságot szült a kialakult intézményrendszerrel szemben.

A pártértekezlet megfogalmazta a demokratikus hatalomgyakorlás igényét, a politikai pluralizmus megteremtését. Ennek útját a politikai intézményrendszer mélyreható átalakításában jelölte meg, amely „lehetőséget teremt a különböző érdekek intézményes kifejezésére, egyeztetésére, politikai akarattá formálására”. Az e döntés nyomán kibontakozó (tudatos) fejlődési folyamatok és a társadalomban megjelenő szerveződések együttesen azt mutatják, hogy kialakulóban vannak a feltételek az egypártrendszer körülményeinek megváltoztatására.

(A Központi Bizottság javasolja) *Az MSZMP álláspontja az*, hogy a demokratikus hatalomgyakorlás a társadalom által ellenőrzött, a közvetlen és képviselheti demokrácia révén a többpártrendszer keretei között (is) érvényesüljön. *Az MSZMP felismerte, elfogadja és támogatja a politikai élet többpártrendszer irányába ható fejlődését.* Kezdeményezi, hogy ennek feltételei létrejöjjenek és alkotmányos garanciát kapjanak.

4. A többpártrendszerre történő kiegyensúlyozott átmenet csak szerves társadalmi folyamatok eredményeként mehet végbe. Ezeket nem lehet pontosan megtervezni, de a bennük részt vevő politikai mozgalmak, tényezők együttműködése befolyásolja alakulásukat. (A Központi Bizottság megítélése szerint a társadalom jelenleg nincs felkészülve a többpártrendszeren alapuló politikai struktúra gyors és spontán „berobbanására.”) Komoly társadalmi veszélyt jelenthet a folyamatok destabilizálódása, ellenőrizhetetlenné válása, anarchikus viszonyok kialakulása. Ez sem a nemzetnek, sem pedig egyetlen, az ország sorsáért felelősséget érző politikai erőnek nem állhat érdekében. Fokozatos átmenetre, a politikai folyamatok kiszámíthatóságára, a bizalmatlanság oldására van szükség. Egyaránt kárt okozhat az események kirozszakolt felgyorsítása vagy mesterséges fékezésé.

A társadalomban megjelent politikai mozgalmak(nak) *részéről* a helyzet megkívánta felelősség(et)re és önmérséklet(et)re (kell tanúsítaniuk) *van szükség.* Az ország előtt álló feladatok megoldásához úgy tudnak hozzájárulni, ha a kritikai megnyilatkozások mellett (reális programokat képesek felmutatni) *a fejlődést célzó programokat dolgoznak ki.* A nemzet abban érdekelt, hogy a különböző politikai tényezők között a kibontakozást szolgáló reális alternatívák kidolgozásában legyen verseny.

5. Az MSZMP kinyilvánítja, hogy kész két- és többoldalú megbeszéléseket folytatni a hatalom gyakorlásának új módjáról minden törvényes keretek között működő szervezettel. Az együttműködés

feltétele az alkotmány, a törvények megtartása, a társadalmi fejlődés szocialista útjának elfogadása, nemzetközi szövetségi kötelezettségeink tiszteletben tartása, törekedve a két katonai tömb egyidejű felszámolására.

A megbeszélések előkészítésére a Központi Bizottság munkacsoportot bízott meg. Az előkészítő megbeszéléseken az MSZMP ajánlja az együttműködés tartalmi, szervezeti, ügyrendi kérdéseinek megvitatását. Az érdemi megbeszélések tárgyköréről pedig javasolja: az új alkotmány előkészítésével és tartalmával összefüggő vélemények egyeztetését, a választási rendszer kidolgozásával és a választásokon való együttműködéssel kapcsolatos kérdések megvitatását, valamint a gazdaság stabilizálására és a szociális biztonság megeremtésére vonatkozó nézetek összehangolását. A megbeszélések elvezethetnek egy állandó konzultációs fórum létrehozásához. Mindez megteremtheti annak lehetőségét, hogy megalapozódjon a nemzeti összefogás, s hogy koalíciós partnerként különböző politikai tényezők részt vehessenek a hatalom gyakorlásában.

Ugyanakkor létezhetnek alkotmányos keretek között ellenzékként megjelenő mozgalmak, pártok. Az MSZMP ezekre is párbeszédre törekszik, vitázik, és amiben szükséges, politikai harcot folytat.

6. A többpártrendszerre történő átmenet során az MSZMP nyíltan hirdeti, hogy társadalmunkban meghatározó szerepet kíván betölteni. Ehhez alapot ad politikai ereje, a demokratikus szocialista fejlődés képviselője, társadalmi bázisa, történelmi tapasztalata. Az MSZMP meghatározó szerepét politikai eszközökkel, mindenekelőtt programjával, meggyőzéssel, tagjai személyes munkájával, magatartásával kívánja biztosítani.

Ahhoz, hogy a párt a társadalmi változások élén haladjon, mindenekelőtt önmagát kell megújítania. Ez csak a politikai versenyhelyzetre való felkészüléssel lehetséges. Ennek érdekében világosabbá kell tenni hosszabb távra szóló stratégiai céljainkat, és ki kell munkálnunk egy rövidebb időszakot felölelő politikai, választási programot. E program körül kell vitákban kialakítanunk és megerősítenünk a párt politikai centrumát, szervezeteink akcióegységét. Tovább kell fejlesztenünk a (párt működésének és döntéshozatalának demokratizmusát.) *pártdemokráciát.*

(A párt) Az MSZMP konstruktívan, a társadalomban jelentkező törekvések iránt nyitottan, társadalmi és történelmi felelőssége tudatában kíván szerepet vállalni a nagy horderejű változásokban, a fordulat végrehajtásában.

7. *Ki kell munkálni a párt álláspontját a hatalomgyakorlás új módjáról, a népképviselői és önkormányzati szervekhez, az állam intézményeihez fűződő viszonyáról.* A politikai intézményrendszer mélyreható átalakulásában meghatározó szerepe lesz az új alkotmánynak és a választójogi törvénynek. Ezekkel kapcsolatban a Központi Bizottság (a közeljövőben kialakítja álláspontját, azt nyilvánosságra hozza és pártvitára bocsátja.) *álláspontját a párton belüli viták tapasztalataira támaszkodva alakítja ki.*

A Központi Bizottság bizonyos abban, hogy kezdeményezései a politikai pluralizmus folyamatos kiépülésére egész társadalmunk érdekét, a kibontakozás lehetőségét, nemzeti céljainkat szolgálják. Ebben nagy nemzetközi felelősség is hárul az MSZMP-re. Pártunk felhívja tagjait és felkér minden cselekvésre kész erőt az országban, hogy felelős vitákkal, tettekkel, társadalmi összefogással legyenek részesei társadalmunk megújulásának.

Budapest, 1989. március 21.

11. sz. függelék

Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség
Központi Bizottsága

Lukács János [s. k. aláírás]
III. 20.
L. Grósz Károly [s. k. aláírás]
III. 20.
KB 127/b.

TÁJÉKOZTATÓ

a Központi Bizottságnak
a KISZ XII. kongresszusa előkészítéséről

I.

A KISZ 1988. novemberi országos értekezlete döntött a szövetség XII. kongresszusának összehívásáról. Kinyilvánította, hogy a meghirdetett politikai platform talaján bármilyen (réteg, ágazat, régió stb. bázisú), saját programmal és működési móddal rendelkező szerveződés létrejöhet, s 500 főnként küldöttet delegálhat a kongresszusra.

A KISZ-t környező gyorsuló társadalmi-politikai folyamatok egyértelműen igazolják a szövetség politikai hatékonyságának növelését célzó újjászervezés szükségességét. Az átalakulás eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy a kongresszus előkészítésének soron következő feladatainál különös figyelemmel kell lenni az alábbi körülményekre:

- a KISZ olyan nagyságrendű tartalmi és szerkezeti változásra vállalkozott, melynek kiegyensúlyozott végigvitele konszolidáltabb viszonyok között sem lenne megtehető nagyobb konfliktusok nélkül;
- egyszerre kell belül változtatni és új pozíciót elfoglalni a pluralizálódó, napi értelemben is új kihívásokat termelő politikai környezetben;
- a tagság jelentős részében indokolatlan várakozások, illúziók tapadnak ahhoz, hogy az új szerveződések létrejötte automatikusan a problémák megoldását is jelenti;
- a pártközvéleményben még nem sikerült áttörést elérni az átalakítási szándékok fogadtatását illetően;
- a költségvetési támogatás a vártnál sokkal radikálisabb csökkentése valójában a KISZ reformerőinek mozgásterét szűkítette.

II.

A XII. kongresszus előkészítését szolgáló viták megerősítették a KISZ-értekezleten elfogadott politikai platformot és az alapvető tartalmi célkitűzéseket. Az elindított újjászervezési folyamat alapján az MSZMP ifjúsági szervezetét mintegy harminc, közös elvi-politikai platformon álló, nagy önállósággal rendelkező országos és regionális ifjúsági politikai szervezet föderációjává tervezzük átalakítani.

A tagszervezetek között országos hatókörű rétegszervezetek (középiskolás, egyetemi-főiskolai, nagyüzemi, értelmiségi, illetve falusi), érték vagy tevékenység alapján megvalósuló szerveződések (környezetvédelmi, Ifjú Gárda), illetve elsősorban a lakóterületi politizálásra épülő regionális (megyei, helyenként városi) szervezetek lesznek. Taglétszámuk várhatóan 5 és 50 ezer fő között alakul, a szövetség egészének létszáma 400 ezerre becsülhető.

A szövetség működését, a tagszervezetek összetartozását biztosítják a közös platform, az MSZMP-hez fűződő stratégiai szövetség, a közös képviselő (pl. pártfórumokon), a kongresszuson elfogadandó együttműködési szabályzat, a közös vagyon és ügyrend, valamint a közösen szervezett politikai akciók (pl. a választási küzdelemben). A szövetség évente tart munkajellegű kongresszust. Két kongresszus között egytestületes, a tagszervezetek delegáltjaiból és a szövetségi tisztségviselőkből álló, alapvetően koordináló és a közös képviselőt ellátó szövetségi tanács vezeti a mozgalmat. A szövetségben 3–4, a kongresszuson közvetlenül választott, 2 éves, egyszer megismételhető mandátummal rendelkező tisztségviselő dolgozik, munkájukat kis létszámú apparátus segíti.

A tagszervezetek önállóságát a saját belső szabályzat, az önállóan kialakítandó képviselői és akcióprogram biztosítja. A tagszervezetek önálló néven működnek.

Ahol egy közigazgatási egységen belül a szövetség több tagszervezete is jelen van, ott a munka koordinálására helyi szövetségi tanács állítható fel és közös képviselő választható. (A helyi szövetségi tanács nincsen alá-fölrendeltségi viszonyban az országos tanáccsal.)

A KISZ újjászervezésének részeként felmerült a szervezet nevének megváltoztatása, melyről a kongresszus dönt. Az együttműködési szabályzat tervezete a KISZ név megőrzése mellett a Szocialista Ifjúsági Szervezetek Szövetsége, illetve a Baloldali Ifjúsági Szervezetek Szövetsége változatokat tartalmazza. Az eddigi vitákban a legtöbben a Szocialista Ifjúsági Szervezetek Szövetsége elnevezést támogatták.

III.

A KISZ XII. kongresszusára 1989. április 21—23. között a Budapest Sportcsarnokban kerül sor. A kongresszuson kb. 900—1000 fő küldött, mintegy 80 fő hazai vendég (ezen belül az MSZMP képviselőiben a párt főtitkárát, a PB tagjait, a KB titkárait, a megyei pártbizottságok első titkárait és a KB PPO vezetőjét hívtuk meg) és kb. 100 fő külföldi meghívott (a KISZ-szel rendszeres kapcsolatban álló kommunista, szociáldemokrata, centrista és kereszténydemokrata pártpolitikai szervezetek képviselői és a legfontosabb nemzetközi ifjúsági szövetségek) vesz részt. Lehetőség van 1500 érdeklődő jelenlétére.

A kongresszus közvetlen költsége 6 millió forint. Az önálló jövedelemmel rendelkező résztvevők 300 forintos étkezési térítést fizetnek.

A kongresszus tervezett napirendje:

1. Mandátumvizsgáló Bizottság jelentése (A KISZ újjászervezése miatt ez várhatóan nem egyszerű, rutinjellegű napirend.)
2. Jelentés a KISZ helyzetéről
3. Javaslat a szövetség politikai platformjára, programnyilatkozatára és együttműködési szabályzatára
4. Személyi kérdések

Budapest, 1989. március 20.

12. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Lukács János [s. k. aláírás]
III. 20.
L. Grósz Károly [s. k. aláírás]
III. 20.
KB/127/a.

JAVASLAT

a Központi Bizottság

ÁLLÁSFOGLALÁSÁRA

a párt ifjúsági szervezete továbbfejlesztésének irányairól

I.

Az MSZMP Központi Bizottsága tudomásul veszi, hogy

1. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség XII. kongresszusára 1989. április 21—23. között, a Budapest Sportcsarnokban kerül sor.
2. A kongresszusi felkészülés során megalakulnak az önálló tagszervezetek, amelyek megvitatják a KISZ Központi Bizottsága előzetes dokumentumait és a szövetség együttműködési szabályzatának tervezetét.

II.

Az MSZMP Központi Bizottsága álláspontja az, hogy

1. Az ifjúság részvétele, közreműködése nélkülözhetetlen a társadalmi megújuláshoz, a gazdasági-politikai modellváltás megvalósításához. A fiatalok élet- és munkakörülményeinek javításában, önálló egzisztenciájuk megteremtésében, közéleti szerepük érvényesítésében érdemi változást csak a következetesen végigvitt gazdasági, politikai reformok hozhatnak. Az MSZMP meghatározó szerepet akar betölteni egy demokratikus, hatékonyan működő és jólétet biztosító szocialista társadalom létrehozásában, az ahhoz vezető reformokban. Ennek érdekében a fiatalokkal szoros kapcsolatot, politikai szövetséget alakít ki. Az MSZMP megújulásának is lényeges feltétele, hogy minél több fiatal támogatását nyerje meg. E célok érdekében az MSZMP-nek új, az ifjúság számára vonzó programra és annak megvalósítására van szüksége; ennek keretében ki kell alakítania új ifjúságpolitikáját.

Az MSZMP olyan ifjúsági szervezetek létrehozásában érdekelt, amelyek politikai tömegszervezettként a szocializmus ügye mellett elkötelezett, a párttal politikai-stratégiai szövetséget vállaló fiatalokat tömörítik. Lehetővé teszik tagjaik részvételét a közéletben, küzdenek érdekeik érvényesítéséért. Valóságos bázissal, befolyással rendelkeznek a fiatalok körében. Lehetőséget teremtenek öntevékeny és önálló közösségek létrehozására, demokratikus működésére. Együttműködnek minden jelentős társadalmi, politikai tényezővel, állami szervvel.

A párt fontosnak tartja, hogy ifjúsági szervezetei a Magyarországi Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsában aktívan, kezdeményezően vegyenek részt.

2. A párt ifjúsági szervezetei az MSZMP-vel politikai szövetségben és partneri kapcsolatban, önállóan végzik munkájukat. Részt vesznek a párt politikájának, a helyi pártszervek és pártszervezetek programjának kialakításában, döntéseik előkészítésében és ezek megvalósításában. Aktív tevékenységet fejtenek ki annak érdekében, hogy tagjaik minél nagyobb számban párttagként is bekapcsolódjanak az MSZMP munkájába. Az együttműködés épüljön a vallott értékek azonosságára, a közös politikai érdekekre és együttes tevékenységgel valósuljon meg. A politikai versenyhelyzet megköveteli az azonosan gondolkodó erők összefogását, így az MSZMP és ifjúsági szervezetei közös érdekeken alapuló együttműködését. Közös politikai fellépést kell kialakítani a politikai rendszer reformjáról, a párt hosszabb távú programjáról, az új Alkotmányról, a jelenlegi gazdasági, társadalmi feszültségek oldását célzó programokról, a választási felkészülésről. Közös álláspontot kell képviselni a választási küzdelemben.

A politikai szövetség feltételezi az elvszerű kritika és az eltérő vélemények kifejtésének lehetőségét, mind a két fél részéről. Ez igényli az őszinte párbeszédet, a konstruktív vitát, a kölcsönös toleranciát.

3. Az ifjúsági szövetség közvetlen pártirányítás nélkül, önállóan dolgozik. Tevékenységének alapja az MSZMP elvi politikai programja, a kongresszus és a Központi Bizottság határozatainak irányvonala. A párt arra törekszik, hogy befolyását a párttagokon, s elsősorban az ifjúsági szövetségben dolgozó kommunistákon keresztül valósítsa meg. A párttagok egész tevékenységükkel segítsék elő, hogy az ifjúsági szövetség — a politikai rendszerben betöltött szerepének megfelelően — a párt politikai irányvonalával összhangban működjön. Ezt szolgálják az ifjúsági szövetség testületeiben megalakítandó kommunista csoportok, mint a párttestületek és az ifjúsági szövetségben dolgozó párttagok kapcsolatának fő eszközei. Az MSZMP megújulása során a jövőben növelni kívánja a fiatal párttagok részvételét a döntésekben. Ahol ezt a fiatal párttagok igénylik, a pártszervezetekben — saját platformjuk kialakítása és érvényesítése céljából — működhetnek ifjúsági szekciók, tagozatok.

A Központi Bizottság *tudomásul veszi*, hogy az ifjúsági szövetség a KISZ platformját elfogadó önálló tagszervezetek (területi, rétegszervezetek stb.) föderációjaként működik. A szövetség politikai platformjáról, együttműködési szabályzatáról, elnevezéséről, programjáról, tisztségviselőiről a KISZ XII. kongresszusa dönt. A tagszervezetek saját programjukról, szervezeti és működési rendjükéről, elnevezésükről, vezetőikről önállóan döntenek.

III.

A Központi Bizottság *megértette* az ifjúsági szövetség törekvését és *támogatja* a megindult politikai, szervezeti megújulást. *Szükségessnek tartja*, hogy a pártszervek, -szervezetek és a párttagok — a Központi Bizottság elvi állásfoglalásának megfelelően segítsék az ifjúsági szövetség átalakítását. A kongresszusi felkészülést is használják fel a politizálásra, a párt befolyásának növelésére. Nyílt, őszinte párbeszéd során az ifjúság minél szélesebb körét nyerjék meg társadalmi céljaink megvalósításának.

— A KISZ XII. kongresszusát követően rendszeresen tekintsek át az ifjúsági szervezetekkel történő együttműködésük tartalmát, munkaformáit és alakítsák ki a közös teendőket.

— Tájékoztódnak a párt politikájának, törekvéseinek fogadtatásáról, hatásáról a fiatalok körében. Hasznosíták ezeket mindennapi munkájukban.

— Igényeljük az ifjúsági szervezetek tisztségviselőjének, illetve képviselőjének részvételét a párttestületek munkájában. A szervezeti szabályzat átdolgozása keretében vizsgálni kell annak lehetőségét, hogy a párttestületekbe — a pártalapszervezetekhez és pártszervekhez hasonlóan — az ifjúsági szervezetek is kapjanak delegálási jogot.

Budapest, 1989. március 20.

Záradék:

1. A Központi Bizottság állásfoglalását kapják meg:
  - a Központi Bizottság osztályvezetői,
  - a Budapesti Pártbizottság első titkára,
  - a megyei és megyei jogú pártbizottságok első titkárai,
  - a KISZ Központi Bizottságának első titkára,
  - a KISZ budapesti, megyei és megyei jogú bizottságainak első titkárai.
2. Az állásfoglalás jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

13. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Készült: 3+
Ikt.száma: TPO/230/2
Látta: Grósz Károly [s. k. aláírás]

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak
Lukács György Alapítvány létrehozására

Az MSZMP Központi Bizottsága a marxista szellemű társadalomtudományi kutatómunka támogatására Lukács Györgyről elnevezett alapítványt hoz létre.

1. Az Alapítvány célja, hogy hozzájáruljon a marxista, szocialista eszmeiségű társadalomtudományi kutatás, nevelés oktatás, politikai ismeretterjesztés feltételeinek javításához.

A Központi Bizottság az Alapítvány létrehozásával a szocialista célokkal összhangban álló tudományos igényű tevékenységet kívánja támogatni, ösztönözni: elsősorban a társadalmi valóság megismerését szolgáló kutatásokat, s a szocialista-humanista értékrendet gazdagító nevelő-oktató, felvilágosító munkát.

Az Alapítvány hozzájárul a szellemi teljesítmények jobb elismeréséhez és fokozásához, a teljesítmények nyilvános értékelésével a szakmai közösségek orientálásához, a szellemi alkotómunka értékrendjének növeléséhez.

2. A Lukács György Alapítvány indulóvagyonra 40 millió Ft, melynek fedezetét az MSZMP Nógrád megyei oktatási igazgatósága épületének értékesítéséből származó vételár képezi. Az Alapítvány nyitott; ahhoz — a célkitűzéseivel egyetértő — minden magyar természetes és jogi személy csatlakozhat: pénzeszközökkel, dologgal vagy tevékenységgel.

Az Alapítvány vagyonának kezelője valamely pénzügyintézet legyen. A vagyonkezelés rendjéről és a rendelkezésre bocsátott eszközök felhasználásáról az alapítvány működési szabályzata rendelkezik.

3. Javasoljuk, hogy az alapítvány összegének — annak éves kamatait, továbbá a csatlakozók befizetéseit (maximum 8 millió Ft/év értékben) a következő célra használják fel:

- évi egy alkalommal Lukács György-Díj kiadására (összegét évente a kuratórium állapítja meg);
- a kuratórium által adott megbízások díjazására;
- ösztöndíj, pályázat kiírására.
- 4. A díjak, támogatások odaítéléséről — az Alapítvány kuratóriuma határoz.
- 5. A Központi Bizottság az Alapító Okirat kiadásával a Politikai Bizottságot bízza meg.
- 6. Az Alapítvány kuratóriumának elnökére és tagjaira vonatkozó javaslatot a Politikai Bizottság hagyja jóvá.
- 7. A kuratórium tevékenységéről évente 1 alkalommal tájékoztatni kell a Politikai Bizottságot.
- 8. Az Alapítvány felügyelő szerve a Művelődési Minisztérium legyen, az alapító okiratban nem szabályozott kérdésekben a Ptk. általános szabályai és a hatályos pénzügyi rendelkezések az irányadók.

Budapest, 1989. március 16.

14. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Belső használatra!
L. Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/129/a

TÁJÉKOZTATÓ

a Központi Bizottságnak
az 1989. március 15-ei ünnepi rendezvények
politikai megünnepléséről

Az ünnepi előkészületek során az MSZMP és a Kormány törekvése az volt, hogy a megemlékezések az évforduló nemzeti történelmünk jelentőségének megfelelően, széles körű társadalmi részvétellel rendben, konfrontáció nélkül kerüljenek megrendezésre; szakítsunk az előző évtizedek szervezési-ünnepelési gyakorlatával; ezt az alkalmat is felhasználjuk a nemzeti egység, összefogás és kiegyezés gondolatának reprezentálására; társadalmi elfogadtatására.

1. A legmagasabb szintű rendezvény az Országgyűlés ünnepi ülése, az ott elhangzott emelkedett hangulatú beszéd pozitív visszhangot váltott ki a lakosság körében. Az állami vezetők, a diplomáciai testület tagjai részvételével megtartott koszorúzások, az állami megemlékezések egésze méltó módon fejezte ki az ünnep megváltozott jellegét, ma is élő hagyományait.

2. A Múzeum-kerti központi ünnepség az MSZMP, a KISZ és a Hazafias Népfront szervezésében, több tízezer ember részvételével nyugodt, méltóságteljes hangulatban zajlott le. A nagygyűlésen jelen voltak és felszólaltak a Független Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt képviselői is.

A központi rendezvényen — az előzetes megállapodásoktól eltérően — az egyházak képviselői nem kívántak szólni. A katolikus egyház vezetőinek javaslatára abban egyeztek meg, hogy március 15-éről saját gyülekezetük előtt fognak megemlékezni.

Nyers Rezső elvtárs beszéde nagy tetszést aratott. Különösen a nemzeti megújulásról és a függetlenségről kifejtett gondolatai váltottak ki fokozott figyelmet. A központi ünnepségen az MSZMP mellett részt vevő pártok megjelenését a jelenlévők kedvezően fogadták, abban a szövetségvállalás jelképét látták. E pártok képviselői felszólalásaikban kitértek részvételük sajátos indítékaira és jelezték elhatárolódásukat is az MSZMP-től. A résztvevők többségét az MSZMP budapesti és a Pest megyei pártszervezetek által meghívottak képezték. Néhány alternatív szervezet tagsága érezhető számban volt jelen a központi megemlékezésen.

3. Az MSZMP, a KISZ és a Hazafias Népfront által szervezett megyei ünnepségek rendben, a nemzeti együvértartozás jegyében, sok résztvevővel zajlottak le. Pozsgay Imre Győrben és Nagy Sándor Pécsen tartott ünnepi beszéde nagy tetszést aratott, országos figyelmet váltott ki. Több nagyvárosban (Győr, Nyíregyháza, Pécs), az ország sok városában, községében az egyes alternatív szervezetek az MSZMP-vel, a KISZ-szel és a Hazafias Népfronttal együtt, közösen ünnepeltek. Más települése-

ken elkülönülve, de az egyes rendezvényeken a kölcsönös képviseletet megvalósítva emlékeztek meg nemzeti ünnepünkről. Néhány nagyvárosban (Miskolc, Zalaegerszeg, Szeged, Debrecen) az alternatív szervezetek külön ünnepségeket, koszorúzásokat szerveztek. Programjaik fő eleme a 31 független szervezet által aláírt 12 pont ismertetése, népszerűsítése volt.

4. Az alternatív és ellenzéki szervezetek saját rendezvényeiket politikai erőpróbának is tekintették. Az utcán lévő tömegeket teljes egészében saját mozgósításuk sikerének tudták be, noha tízezres nagyságrendűre tehető azoknak a száma, akik a fővárosban a központi rendezvényt követően csak érdeklődőként vettek részt a programjaikon. Az alternatív szervezetek valódi tömegbázisát leginkább a transzparensaik mögött vonulók és az esti fáklyás felvonulás résztvevői képezték.

Az alternatív, illetve ellenzéki szónokok, transzparensok és jelszavak egyaránt radikalizálódásról tanúskodtak; ezek közül több átlépte a már ismert tartalmú eddigi követeléseiket. Nyíltan megjelentek nacionalista, szovjetellenes, kommunista- és szocializmusellenes gondolatok is. Szónoklataikban erőteljes hangot kapott a bizalmatlanság az MSZMP-vel szemben, és a politikai harc élezésének szándéka (mellékletben). Az alternatív szervezetek fellépések során programjaikkal jelentek meg (12 pont stb.) és gyakorlatilag elérték azt, amit célul tűztek ki. Mi az előkészítés során és az utcán is kerültük a nyílt vitát.

5. A március 15-ei ünnepségeket a külföldi sajtó erőteljes érdeklődése kísérte. A budapesti rendezvényeken mintegy 150 külföldi újságíró vett részt, nagyobbik részük kifejezetten erre az alkalomra utazott hazánkba. Tudósításaik részletesek, kommentárjaik többnyire józanok voltak. Szinte kivétel nélkül megállapították: az ünnepségek lehetővé tétele a magyarországi politikai oldódás, a növekvő szabadság újabb jele, az incidensek elmaradása pedig a magyar nép demokratikus érettségét mutatja. Több reagálás kiemelte az MSZMP toleranciáját, kompromisszumkészségét. Ugyanakkor több értékelés egyértelműen ellenzékiként definiálta a fővárosi utcai eseményeket. Szinte valamennyi, az eseményekkel foglalkozó sajtószerv felfigyelt a vörös zászlók hiányára, a sztálini és brezsnyevi Szovjetuniót bíráló kitételekre. Néhány orgánum említést tett irredenta megnyilvánulásokról is.

A Magyar Rádió és a Magyar Televízió az Országgyűlés ülését és a központi rendezvényt egyenes adásban közvetítette. Az esti hírösszefoglalók beszámoltak az alternatív szervezetek által szervezett eseményekről is. A TV Napzárta című műsorában ismertette a 12 pontot és kerekasztal-beszélgetést sugárzott, melyen az MSZMP mellett alternatív szervezetek képviselői vettek részt.

6. Összességében megállapítható, hogy az MSZMP politikai szándékai, céljai az adott helyzetben indokoltak voltak; továbbra is folytatnunk kell az együttműködési lehetőségek feltárását, de azt össze kell kapcsolnunk a nyílt elvi és politikai vitával; tekintettel a politikai versenyhelyzetre, újra kell gondolnunk a tömegpolitikai munka és mozgósítás teljes eszközrendszerét.

E tanulságokat már a május 1-jei felkészülésben és a későbbi tömegrendezvények során hasznosítani szükséges.

Budapest, 1989. március 22.

Mellékletek.

5.

JEGYZŐKÖNYV a Központi Bizottság 1989. április 12-én megtartott üléséről

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Köszöntöm a Központi Bizottság tagjait, ülésünket megnyitom.

Bejelentem, hogy a mai központi bizottsági ülésen nem vesz részt négy elvtársunk. Egészségi okból két elvtárs: Horváth István és Kádár János elvtárs, szolgálati okból külföldön van szintén két elvtárs: Nagy Sándor és Szilágyi Tibor elvtárs.

Ülésünk határozatképes. Szeretnék javaslatot tenni a napirendre:

1. A Központi Bizottság 1989. február 11-i határozatával kiküldött munkabizottság jelentése

Előadó: Grósz Károly elvtárs

2. Személyi kérdések

Előadó: a jelölő bizottság elnöke

A Politikai Bizottság megbízásából itt azonban szeretnék javaslatot tenni ügyrendi módosításra.

Azt javasoljuk, kedves elvtársak, hogy a két jelentés meghallgatása után a Központi Bizottság foglaljon állást és döntsön a javasolt személyi kérdésekben, annak megfelelően, ahogyan korábban határoztunk,¹ tehát a Központi Bizottság kiegészítésében és a Politikai Bizottság összetételében, és választásában. Ha ez megtörtént, ezt követően folytassuk le az általános politikai vitát a párt helyzetéről és feladatairól.

Javaslom még, hogy vegyük fel napirendnek a „Különfélék”-et. A különfélékben a Politikai Bizottság javaslatot kíván tenni egy szervezőbizottságra, annak megfelelően, ahogyan korábban ebben a kérdésben határoztunk. Mielőtt döntenénk a napirendekben és az ügyrendben, kérem az elvtársak véleményét. Van-e kérdése valakinek?

Krasznai elvtárs, tessék.

KRASZNAI LAJOS elvtárs: Szeretném megkérdezni, mi indokolja ezt az ügyrendi változást?

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Van-e más kérdés? Úgy látom, nincs. Ha megengedik, szeretnék én válaszolni erre, annak megfelelően, ahogyan erről tegnap a Politikai Bizottságban beszéltünk.

Gyakorlati megfontolásból. Elhangzik a főtitkári jelentés a párt helyzetéről, feladatairól, ezzel összefüggésben ennek személyi vonzatairól, úgy láttuk célszerűnek, ha a személyi kérdésekben mindjárt ezt követően, és a jelölőbizottság jelentése után állást foglalunk, és nem várunk ezzel az ülés végéig. Ha ez megtörtént, akkor folytassuk le a vitát [azokban] a kérdésekben, amelyekben nekünk most, ebben az időben, mint Központi Bizottságnak foglalkozni kell. Csupán ennyi. Ebben benne van nyilván az a közelítés is, hogy az érdemi, általános politikai vitát már ne terhelje a személyi kérdésekre való koncentráció, vagy egyáltalán annak a kérdése.

Szavazásra tehetem a javaslatot? Együtt gondolom a napirendeket és az ügyrendi módosítást. Aki egyetért a javaslattal, kérem kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm szépen. Van-e valaki ellene?

Úgy látom, nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Nem.

Kedves Elvtársak! Ennek megfelelően akkor a következő javaslatot teszem szintén a Politikai Bizottság megbízásából:

Szükségesnek látjuk, hogy a mai ülésről, amely zárt ülés, a Központi Bizottság adjon ki közleményt, amiben röviden összefoglalja, hogy mivel foglalkozott ma a Központi Bizottság és nyilvánosságra hozzuk — amennyiben lesznek személyi döntések — a személyi döntéseket is. Erre előzetes közleménytervezetet nem készített a Politikai Bizottság, [tehát] ezt menet közben kell itt kialakítani. Ezért javaslom, hogy most hívjunk életre egy szerkesztőbizottságot. Elnökének javaslom: Katona Imre elvtársat, tagjainak: Burgert Róbert, Huszár István, Molnár Magda és Pál Lénárd elvtársakat.

Itt a javasolt személyek között vannak olyan elvtársaink, akik a bizottság munkájában részt vettek, tehát a tartalmi kérdéseket nagyon részletesen ismerik, ami a beszámoló tartalmát illeti. Ehhez hozzájön még a vita, amit szintén érzékeltetni kell, össze kell foglalni, tehát ezt célszerű lesz folyamatosan, menet közben — amennyiben erre lehetőség van — ma elkészíteni.

Van-e a szerkesztőbizottság összetételével kapcsolatban valakinek kérdése, vagy más javaslata?

Nincs, akkor kérem, szavazzunk. Aki egyetért a szerkesztőbizottság javasolt összetételével, kérem jelezze.

Igen. Van-e valaki ellene?

Úgy látom, nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Úgy látom, nem.

Elvtársak! Javaslom, most döntsünk abban is, ha személyi kérdéseket tárgyalunk, és az előzetes állásfoglalásnak megfelelően sor kerül a Központi Bizottság kiegészítésére is, más személyi javaslatokra, ezek a pártban titkosan történnek, ezért hívjunk életre szavazatszedő bizottságot. Javaslom, hogy elnöke: Varga László elvtárs legyen, tagjai: Dudla József, Glanz Lászlóné, Judik István és Szépe Ágnes elvtársak.

Van-e valakinek más javaslata vagy kérdése?

Nincs, akkor kérem, szavazzuk meg. Aki egyetért a szavazatszedő bizottsággal, kérem jelezze.

Köszönöm. Van-e valaki ellene?

Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Úgy látom, hogy nem.

Kedves Elvtársak! Szeretnék javaslatot tenni a meghívásra. A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hogy a mai ülésünkön meghívottként, tanácskozási joggal vegyenek részt a Központi Ellenőrző Bizottság elnöke és titkára, a Központi Bizottság osztályvezetői, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai, azok, akik nem tagjai a testületnek. Ennek indokaként szeretném megemlíteni, ami a megyei első titkár elvtársakat illeti, részt vettek az előzetes konzultációban, amely a bizottság munkájának alapját képezi, és nyilván az ülésből további feladataik vannak, tehát indokolt, hogy a KEB testületének vezetői, a KB osztályvezetők — legalábbis indokoltnak tartanánk — és a megyei első titkárok

vegyenek részt tanácskozási joggal az egész munkában: a személyi kérdésekben nem fognak szavazni, értelemszerűen.

Kérem, van-e ezzel az indítvánnyal kapcsolatban valakinek megjegyzése, vagy más javaslata?

Kérem, ha el tudjuk fogadni, akkor jelezzük, aki egyetért a meghívásokkal.

Köszönöm. Van-e valaki ellene?

Nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Köszönöm szépen, elvtársak, elfogadtuk.

Javaslom, hogy hívjuk be akkor a meghívott elvtársakat.

(A meghívottak bejönnek a terembe.)²

Köszöntöm Önöket, kedves Elvtársak. Szeretném Önökkel ismertetni a Központi Bizottság határozatát a napirendekre és az ügyrendre vonatkozóan.

A Központi Bizottság ma két napirendi pontot tárgyal. Meghallgatja a Központi Bizottság 1989. február 11-i határozatával kiküldött munkabizottság jelentését, melynek előadója Grósz Károly elvtárs, pártunk főttkára, és személyi kérdéseket tárgyal, melynek előadója a jelölőbizottság elnöke. A Központi Bizottság ügyrendi kérdésként úgy döntött, hogy a két jelentés meghallgatása után állást foglal, dönt a javasolt személyi kérdésekben, és a párt helyzetéről, feladatairól szóló általános politikai vitát a személyi kérdések eldöntése után folytatja le.

Kérjük az elvtársakat, vegyenek részt tanácskozási joggal az egész vitában.

Tájékoztatom továbbá Önöket arról, hogy a Központi Bizottság szerkesztőbizottságot választott, melynek vezetője: Katona Imre elvtárs, tagjai: Burgert Róbert, Huszár István, Molnár Magda és Pál Lénárd elvtárs. Szavazatszedő bizottságot választott, melynek elnöke: Varga László elvtárs, tagjai: Dudla József, Glanz Lászlóné, Judik István és Szépe Ágnes elvtársak.

Ezek után áttérünk az első napirendi pont megtárgyalására, illetve javaslom, hogy hallgassuk meg Grósz Károly elvtárs jelentését.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Márciusi ülésünkön úgy határoztunk, hogy a februárban kiküldött munkabizottság jelentését egy külön ülésen és önálló napirendként vitatjuk meg, s amennyiben indokolt, személyi kérdésekben is döntünk.

Indokunk az volt e határozat meghozatalánál, hogy a több mint 500 választott testületi tag, de mindenekelött a Központi Bizottság tagjainak véleménye sok olyan politikai tapasztalatot hozott felszínre, amit kötelesek vagyunk figyelembe venni most, amikor lényegében a párt újjászervezésének, átalakításának az időszakát éljük, és ez a feladat áll előttünk.

A legutóbbi ülésünkön rövid, szóbeli jelentésemben már jeleztem a főbb tapasztalatokat, tulajdonképpen azzal a céllal, hogy a tisztelt jelenlévők még egyszer alaposan gondolják át a helyzetet, ha kívánatosnak tartják, gyűjtsenek tapasztalatokat, további ismereteket, ezzel is hozzájárulva ahhoz, hogy a mai tanácskozás, a mai vita érdemi legyen. Én személy szerint nagyon bízom benne, hogy ma egy őszinte eszmecsere tudunk folytatni a párt helyzetéről, a pártértekezlet óta eltelt tíz és fél hónap tapasztalatairól, mert meggyőződésem, hogy a párt cselekvőképességének megőrzéséhez az utolsó pillanatokban vagyunk.

Távol áll tőlem, hogy bárkit is korlátozzak felszólalásának tartalmát illetően, szeretném azonban elmondani, hogy ma akkor tudunk szerintem eredményesen tanácskozni, ha elsősorban a párt helyzetére, a párton belüli folyamatokra, a párt és

a társadalom közötti kapcsolatok alakulására, az ezzel összefüggő kérdésekre szorítkoznak az eszmecsere, a vita során. Természetesen tisztában vagyok vele, hogy a párt nem egy légüres térben él vagy dolgozik, ezért az általános hazai és nemzetközi viszonyoknak a pártmozgalomra gyakorolt hatását is természetesen kötelességünk számba venni. De szerintem az is hiba lenne, ha a mai eszmecszerénk nem lenne kellően célirányos, és valami egyfajta általános politikai eszmecszerét folytatnánk; erre az utóbbi időben nagy hajlam van bennünk. Ezért azt kérem, ha lehet, a mai tanácskozást mindenekeelőtt a párt állapotának átvilágítására szenteljük.

A tárgyalásra kitűzött téma: a testületek munkastílusa és munkamódszere. Tartalom nélküli forma azonban nem létezik. Ezért nem szűkíthetjük le nézőpontunkat módszertani ügyekre, bár azokról feltétlenül beszélni kell, de csakis a tartalomnak, a mi esetünkben a politikának alárendelten kell a módszertani kérdésekről szólnunk. Nem kerülhetjük meg természetesen a válaszadást a „hogyan” kérdésre sem, de azért mégis a döntő a „mit” kérdésének a vizsgálata. A beszélgetések tapasztalatai is egyértelműen ezt a megközelítést teszik számunkra kötelezővé, ezt igénylik, ezekben várnak orientációt vagy tanácsot. És ennek szellemében kell majd a két nap múlva tartandó városi első titkári értekezletünkön, [országos első titkári értekezletünkön] is szólni.

Szeretném elmondani, hogy jelentésem szó szerinti szövegét a bizottság tagjai nem vitatták meg, de téziseit igen, alapelveit igen, és kötelességünknek tartottuk ezzel kapcsolatos tapasztalatainkat a Politikai Bizottsággal is megismertetni. Ugyanakkor a bizottság tagjai jelen vannak, a délutáni vitában felszólalásaikkal kiegészíthetik, megerősíthetik, vagy éppen cáfolhatják mindazt, amit én elmondok ezekről a tanácskozásokról.

Tisztelt Központi Bizottság! Hogyan ítélt meg a beszélgetések alapján, a tapasztalatok birtokában a párt helyzete? Ha egy mondattal kellene rá válaszolni, akkor azt mondanám: a párt ideológiai, politikai és szervezeti válsága tovább tart. A válság jegyei természetesen ma nem ugyanazok, mint néhány hónappal ezelőtt, vagy mondjuk egy esztendővel ezelőtt. Új jelenség továbbá, hogy a válságon belül a kibontakozást, a megújulást jelző folyamatok is jelen vannak. Ezért a helyzet most nem kevésbé ellentmondásos, mint mondjuk egy esztendővel ezelőtt, de mindenképpen más ez az ellentmondásosság. Mi bizonyítja a beszélgetések alapján ezt a válságot? Néhány tételmondatban gyűjtöttem mindössze össze, hogy könnyebb legyen áttekinteni.

Az egyik, hogy a pártmozgalom belpolitikai hatásának alacsony foka és tulajdonképpen belpolitikai hatékonysága nem nőtt az utóbbi időben. Ha nem is csökken, de nem erősödik a párt politikai befolyása. Változatlanul erős a befelé fordulás, és különösen alacsony a vitakészség kifelé, a párt politikai propagandája erőtlenséggel, s a beszélgetések gyakran visszatérő eleme annak a hiányérzetnek a megfogalmazása, hogy az MSZMP propagandájával nem száll határozottan szembe a nyílt, ellenséges, a rendszert támadó és a szocializmus alapjait kikezdő nézetekkel és törekvésekkel. A tömegtájékoztatóban elfoglalt pozícióink gyengeségét is nagyon sokan értetlenül nézik és szinte minden beszélgetésen szóvá tették.

A másik ilyen bizonyíték a válságra, hogy a párttagság változatlanul elbizonytalanodott állapotban van, bizonyos fokú lelkiismeretfurdalással küzd, és a tehetetlenség tudata érződik. Az egész pártmozgalomban zavart, és ugyanakkor zömében határozott elutasítást váltott ki az utóbbi időben divatba jött címkézés. Ezen érdemes elgondolkoznunk, mert ez a demokratizmus jegyében fogalmazódik meg, de

következményei beláthatatlanok lehetnek, mert éppen olyanokat taszítanak el a párttól, akik egyébként erősítenék a pártmozgalmat. Nemcsak érzelmi alapon, hanem tudatosan, szellemi kreativitásukkal is.

A harmadik bizonyíték: a beszélgetések alapján a pártmozgalom szervezeti rendezetlensége, a szervezeti zavar, bizonyosfokú káosz, a mozgalom szervezeti szétesésének felgyorsulása.

Negyedik [ilyen bizonyíték, hogy] a legfelsőbb pártvezetés — ez alatt a Központi Bizottságot és a Politikai Bizottságot kell érteni —, [tehát] a központi pártirányítás és a párttagság között meglévő szakadék nemcsak a pártértekezlet előtti állapotokhoz, hanem a pártértekezlet utáni helyzethez viszonyítva is mélyül. Ennek bizonyítására hadd idézzek az egyik bizottsági tag beszélgetéseket összegző feljegyzéséből. Szó szerint idézem: „A Központi Bizottság és a Politikai Bizottság lépéseivel megelőzi a tagságot, amely csak a következtetéseket ismeri, emiatt óriási szakadék kezd kialakulni a Központi Bizottság és a tagság egy része között, ezért az elméleti bázist is meg kell ismertetni a tagsággal”. Ilyen típusú vélemény nagyon sok megfogalmazódott a viták során.

További bizonyítékom a válságjelenségekre, hogy a párttagság létszáma csökken és összetétele kedvezőtlen irányban változik; mindenekelőtt azért, mert munkások, értékes politikai erők távoznak el nagy létszámban a pártból.

Végül a válság jele, hogy nem tudjuk a párton belüli véleménykülönbségeket kezelni, szokatlan a formálódó platformszabadság, és zavarban vagyunk a szélsőségekkel szemben a mozgalmon belül is.

Ugyanakkor mi a biztató és reményt keltő a mozgalomban? Ez is felszínre jött a beszélgetések során. Az alapvető, hogy a párttagság döntő többsége a reform iránt elkötelezett. A fő veszélyt a párttagság, illetve a megkérdoztetek nem a visszarendeződésben látják, hanem egyfelől az anarchia, másfelől a Magyar Szocialista Munkáspárt örökös visszavonulásának lehetséges következményeiben.

Biztató jel, hogy sokkal nyíltabb, demokratikusabb a légkör a pártban, mint talán bármikor korábban volt, megelégnék a belső vitaszellem, s a párttagság igényesebb a vezetőkkel szemben, minden szinten. Értéknek tekintik a megkérdoztetek, hogy egyre többen felismerik, hazánkban a látványos politikai mozgásokkal egyidejűleg, azok részeként egy hatalmi harc is kibontakozóban van, amelynek tétje nem kevesebb, mint a szocializmus megvédése. Ebben persze azért nehéz eligazodni, mert a szocialista rendszerünk elleni támadás összefonódik és összekeveredik a szocializmus megújítását, korszerűsítését akaró, tisztességes, jó szándékú, olykor naiv törekvésekkel is.

Ezt azért szerettem volna jelezni, mert elutasítom azt a felfogást, hogy ez a párttagság és ez a pártaktíva nem elég érzékeny a pártban és a társadalomban végbemenő folyamatok iránt, vagy, hogy nem látja világosan, milyen irányban mozog a belpolitikai helyzet.

Értéknek kell tartanunk, hogy különböző szinteken az elmúlt tíz hónap alatt sok, korábban felhalmozódott morális tehertől szabadult meg a párt. Számos új tehetséges fiatal került be a mozgalomba a pártértekezleteken, akik új lendületet, új gondolkodásmódot visznek be a pártba. Erősítik a mozgalom derékhadát, s ezek tudatosan vállalják a politikai küzdelmet is.

Értéknek tekintik beszélgetőpartnereink, hogy kezd megújulni a párt munkamódszere, munkastílusa. Most nem a KB-ról, PB-ről beszélek, hanem a pártmozgalomról. Kollektívabbá vált a vezetés általában. Ezt dicsérik és nagy értéknek tart-

ják. Színvonalasabbá válik a testületi üléseken a politizálás és nagyon sok új munkaforma alakul ki.

Végül, nem utolsósorban értéknek tekintik az új minőségű, korrekt partneri viszony kialakulását a különböző politikai, társadalmi szervezetekkel. Tehát átrendeződően van ez a korábbi hierarchikus viszony a párt és a különböző politikai szervezetek közötti együttműködésben. Szeretném rögtön hozzátenni, azért az is megfogalmazódott, hogy a biztató, előremutató jelek a politika szükségleteihez viszonyítva még nagyon szerények. Számbavételük azonban, úgy véltém, kötelező, mert ez a jövő iránya és ezeket tudatosan támogatni kell.

Felvetődött és felvetődik a kérdés, mivel magyarázható ez a válsághelyzet, illetve miért ilyen lassú a megújulás folyamata? Ezekben a meditációkban ez sokféleképpen vetődött fel. Szinte visszaadhatatlanul sokféleképpen. Mert vita tárgyát képezte az is, hogy egyáltalán lassú-e ez az átalakulás vagy gyors? Az előbb említettem, olyan jelzés is van, hogy a párttagság nem tudja követni ezt az átalakulást. Felvetődött, hogy türelmetlenek vagyunk-e vagy realisták ennek a folyamatnak a megítélésénél, ha lassúnak ítéljük meg? Mert e körül is kialakult egy vita. Felvetődött, reális-e az az igény, hogy tíz hónap alatt lebontsuk a mozgalom hosszú idő óta, mondjuk évtizedek óta felhalmozódott, megkövesedett elemeit? Tehát célul tűzhetjük-e ezt magunk elé?

Az is vita tárgyát képezte, hogy relatív nyugalomunk, higgadságunk türelem-e vagy tehetetlenség? Itt egy hajszál van a kettő között, világos. Nos, ezeket és ehhez hasonló kérdéseket nagyon sokat felvetettek a beszélgetések során, töprengve és segítő szándékkal a beszélgetőpartnerek.

Mielőtt erre válaszolnánk, csupán emlékeztetőül még egyszer elmondom, amit már elmondtam más alkalommal, különböző formában. En úgy látom, hogy az 1988 májusi pártértekezlet amellett, hogy valóban nagyon fontos eseménye volt a pártéletnek, érthető, de sajnálatos módon egy eufóriás hangulatot váltott ki a pártmozgalomban. Jogos öröm és elégedettség, amit a pártértekezlet — idézőjelbe teszem — „kiharcolása”, illetve a rajta elfogadott politikai irányváltás elhatározása keltett a párttagságban és valljuk be, a vezetésben is, és bennünk is tetemes mennyiségű illúzióval párosult. Emiatt értékes heteket, szerintem hónapokat pazaroltunk el, amelyeket tartalmas cselekvéssel lehetett volna kitölteni és talán ezt a lendületet hatékonyabb munkára felhasználni. Szeretném megjegyezni, abban persze nem hiszek, hogy ez a rendkívül felfokozott pozitív hangulat hosszú ideig tartósan megőrizhető lehetett volna, mert mint ahogy a hangulatot is bizonyos részelemek hozták felszínre, úgy a higgadságát is tulajdonképpen, vagy a lecsendesülését is a valódi objektív folyamatok határozzák meg, és nem a pillanatnyi helyzet. Azt hiszem, ott követtünk el hibát — ezt sokan elmondták a beszélgetésen —, hogy a pártértekezlet után elmaradt a pártértekezlet tényleges jelentőségének tárgyyszerű, realista tudatosítása, érdemeinek bemutatása a tájékoztatásban és a propagandában. Ezért is késve jutottunk el ahhoz a felismeréshez, hogy a párttagság és a vezetés akkori rövid időre szóló, imponálóan tűnő egymásra találása sok tekintetben csak felszíni és látszólagos jelenség volt.

Ma már világosan kell látnunk, hogy az akkor tapasztalt, szinte teljes egyetértés a pártmozgalomban elsősorban a tagadás egysége volt. Mindenekelőtt a korábbi gyakorlattal való szakítás igényét, az elutasítás mozzanatát tartalmazta. Ez persze önmagában nem lenne baj. Természetes is. Az igazi politikai veszteséget nem ez jelentette, hanem az, hogy nem kezdődött el ezzel párhuzamosan szerveződni egy

konstruktív cselekvés jegyében az akkor felszínre kerülő nagyon sok, valós politikai probléma, illetve ambíció. Tehát ez a cselekvési készség. Mindez hozzájárult a pártmozgalom lendületének megtorpanásához.

A megyei és a városi pártértekezletek sem hozhatták így azt a politikai többletet, amit az előbbieket birtokában eredményezhettek volna. A pártértekezletek sora időben is meglehetősen széjjelhúzódott, késve reagáltunk rá. Csak részben jelentette a pártélet adott helyen történő megújulását. Több esetben [— nagyon nehéz megmondani, hogy ez volt-e a zöm —] nem elsősorban tartalmi, politikai, hanem személyi változásokra került a hangsúly. Nem egyszer erről itt már beszéltünk is: meglehetősen szomorú civódásokba és személyeskedésbe torkollott. Lényegében ezeken a fórumokon is többnyire az következett be, ami országos szinten, hogy az egyébként döntő többségében indokolt személycserékkel elintéztettek vélték a munka nehezét, holott ez a munka kezdetének minősülhetett csupán.

A megtorpanás legfőbb kárvallottjai — szeretném hangsúlyozni, ezt minden végrehajtó bizottsági ülésen elmondták — az alapszervezetek lettek. A magukra hagyatottságot érezték és érzik sokan még ma is, és nem az önálló és szuverén politizálás élménye járja át őket. Úgy érzik, hogy míg a korábbi évtizedekben a végrehajtás szimpla funkciója jutott nekik, addig most nyakukba szakadt az önállóság, amivel nem tudnak mit kezdeni; most kell tanulniuk és bizonyára igazuk van, amikor azt mondják, ami itt ebben a teremben már sokszor megfogalmazódott korábban, hogy valóban, valahol középen lett volna helyes arány a pártértekezlet után, ha kialakul.

Ez a hullámvölgy a pártmozgalomban azzal is összefüggött, hogy az alternatív szervezetek mozgása, különösen hangereje eközben látványosan megnőtt. A „mindenért a kommunisták a felelősek”, vagy „a szocializmus történelmi útvesztése az első pillanattól kezdve” jelszavak és hát ehhez hasonló vélemények — mivel rendkívül szokatlanok voltak, a párttagság ehhez nem volt hozzászokva — rendkívül nagy zavart keltett a pártmozgalomban. Bénultságot okozott, és jelentősen csökkentette az önbizalmat. Hozzájárult a kollektív büntudat kialakulásához. Ezek persze, még egyszer mondom, fontosak, de végeredményben mégis felszíni jelenségek.

Akkor mik a lényegiek? A beszélgetésekből ez is felszínre jött. Szinte egyöntetűen vallja a konzultáción résztvevők közössége, hogy a pártban lévő problémák alapvető okát, belpolitikai helyzetünk leglényegesebb gondját a gazdaság jelenlegi állapotában és bizony a közeljövőben várható további nehézségekben kell keresni. Az elvtársak előtt közismert az ország gazdasági helyzete. Ez válságos. A múlt évben elindított pénzügyi vizsgálódás lassan a végéhez közeledve *[sic!]*, a számok azt mutatják, hogy a felhalmozódó tőkés adósságállományunk nettó összege legalább 20%-kal magasabb, mint azt korábban mi gondoltuk és hittük. Minden józanul gondolkodó ember előtt világos, hogy ezt a helyzetet nem ez a párt- és kormányzati vezetés hozta létre. Következményeit azonban mégis viselnie kell. Meg nem szabadulhat teljesen terheitől, mert ha a döntést hozó személyektől és a döntésektől el is határolja magát, nem tagadhatja meg ezzel együtt a pártját; és ha eltérő súllyal is, de önmaga felelősségét is a különböző szinteken persze éreznie kell.

Ez a mai vezetés számára olyan teher, amit politikai szükségszerűségből és erkölcsi kötelességből egyaránt vállalni kell. Erre a feladatra, vagyis a bizalmi válság megszüntetésére és a gazdaság ezzel kapcsolatos politikai vetületeinek a kezelésére ez a vezetés nem volt felkészülve. Még egyszer szeretném hangsúlyozni, nem tudta, csak fokozatosan ismerte meg, hogy valójában mi az örökség. Ezért, miközben ön-

magát is kereste, a valóságos helyzetről nem tudott kialakítani megfelelő diagnózist, így a rövid program is, tehát, hogy mit akarunk, az is meglehetősen késéssel fogalmazódott meg.

Ebből következik az az egységes igény, mert ez így fogalmazódott meg, hogy elhatárolódnunk, szakítani kell a múlttal ott, ahol a súlyos hibák történtek. Ezt határozottan ki kell mondani, ugyanakkor vállalni a folytonosságot a megszületett értékekkel, és ez az az ellentmondás, amelynek kezelése higgadtságot, jó taktikai érzéket, én szerintem teherbíró képességet és jellembeli szilárdságot is követel. Nem léphetünk ki a történelemből, meg az országból.

Ugyanakkor a viták során az is látszik, hogy vannak, akik a teljes tagadást választják. Ennek létjogosultságát sem lehet kétségbe vonni, hisz egy megközelítési módból valóban módja van, főleg a fiatalabb generációnak teljes egészében megtagadni azt, ami történt. Ugyanakkor két dolgot nem szabad elfelejteni, és úgy látom ezt nem veszik figyelembe, ezt a viták szenvedélyessége jelzi: a múlt teljes tagadása nem egyszerűen a párt tagadását jelenti, vagy a vezetőket, hanem a nép alkotó munkájának és teljesítményének semmibe vételét is jelentené, ami pedig igazságtalan, méltánytalan és megbocsáthatatlan politikai hiba lenne.

Másrészt számolnunk kell azzal is — ezt nagyon sok helyen megfogalmazták —, bár tudtuk, hogy ez reális igény, a magyar nép mai útkeresése a szocialista világ megújulásának szerves része, és ez nem most és nálunk kezdődött el. Nem egyszerűen magyar ügy, ugyanakkor a mi útkeresésünk, hiszen az egész megújulásra kész közösség törekvéseinek kilátástalanságát demonstrálná, ha a szocializmus eddigi hibás gyakorlatával együtt magát a szocializmust mint eszmét és ügyet feladná.

Tehát úgy gondolom, hogy felelősségünket ebben az összefüggésben is végig kell gondolni. Ennek igénye a beszélgetések során megfogalmazódott.

A párt válságának másik okát beszélgetőpartnereink egyértelműen az elméleti munka rendkívül alacsony színvonalában látják. Ez itt ebben a teremben is megfogalmazódott már korábban, én csak ezt azért mondom, hogy megerősítem: az itteni önelemzésünk külső támogatásra is épül. Itt inkább a politikához közelebb álló elméleti kérdések vetődnek fel, persze nem a mély folyamatok valamilyen kutatása. Az a vélemény alakult ki, hogy a párt képtelen választ adni, hogy amit akar, az mennyire a napi gondok kezelése, mennyire tűzoltómunka, ahogy sokan fogalmaztak, és mennyire felel meg a hosszú távú céloknak, tehát hol szocialista mindaz, amit ezekkel együtt teszünk, hol van itt összhang? Joggal tették szóvá, hogy határozottan hirdetjük: szocializmust akarunk, de nem világos az emberek előtt, hogy milyen szocializmust akarunk, és hogy milyen módszerekkel akarjuk ezt a szocializmust. Elfogadják és támogatják, hogy a sztálini modellt és módszereket végleg elvetettük, de hiányolják, hogy nem állítottunk helyébe egy másik, többé-kevésbé érthető, követhető mintát. Jelszavaink, deklarációink vannak csak, ahogy megfogalmazták, de ezek az egyszerű emberek többsége számára keveset mondanak. Ezt az „egyszerűt” most úgy tettem hozzá, hogy idéztem a véleményeket.

Felvetődik tehát joggal a kérdés: tudunk-e valami konkrétabbat mondani arról, hogy milyen szocializmust akarunk? Egyáltalán, az is felvetődik, hogy egy vezetésnek mennyire kell elfogadni azt a régi — szerintem ma már nem értéknek tekinthető — gyakorlatból fakadó igényt, hogy egy olyan szocializmusképet igényelnek, amely pontosan megrajzolt, és minden kontúr világosan látszik. Ez is egy nagyon fontos, nem lebecsülendő fontos kérdés, ugyanakkor miközben ezen vitatkozha-

tunk, közben számolni kell azzal, valóban van egy tömegigény arra, hogy mondjunk valamit.

Azt hiszem, mi teljes képet felvázolni nem tudunk. Azt mondom, hogy ne is akarjunk felvázolni. Rossz irányba mennénk megint, mert olyan felesleges korlátokat állítanánk fel, nem magunkkal szemben; utódainknak olyan felesleges korlátokat állítanánk fel, amelyeknek tagadását ismét talán előlről kellene kezdenünk. Ugyanakkor úgy tűnik, nem várhatunk azzal, hogy néhány főbb elvet, vagy irányt — nem tudom, hogy elv-e ez — meg kellene fogalmaznunk. Erről Berend elvtárs nem olyan régen³ egy felszólalásában [nagyon] részletesen beszélt, tehát én azt a gondolatot éreztem visszaköszönni az igényekből. És fogalmazzunk meg néhány olyan kapaszkodót, amelyet el tudnak fogadni, és amelyek alapján meg tudják határozni a törekvéseinket.

Ezeknek a vitáknak a tükrében meddig lehetne elmenni? Azzal együtt, hogy meg vagyok győződve, nem egy Központi Bizottságnak, vagy egy Politikai Bizottságnak a feladata ennek tudományos tételeinek a megfogalmazása [sic!]. Inkább ennek a politikai vetületeit kellene a testületeknek megfogalmazni. De azoknak valamilyen néhány [sic!] elméleti alapra kellene épülnie. Azt hiszem, világosan ki kellene mondanunk, hogy fokozatosan egy kizsákmányolástól mentes társadalom megteremtésére törekszünk.

Ugyanakkor azzal is tisztában vagyunk, és itt el kellene oszlatni egy nagy-nagy illúziót, ami él, hogy ez a szocializmusban még nem biztosítható. Az eddigi felfogásunktól eltérően alá kellene húznunk, hogy ez a szocialista szakasz minden bizonnyal egy hosszú időszak lesz. Itt szeretnék egy percre megállni. Jóval hosszabb mint bárhol, bármikor gondoltuk is ezt. Ki kell mondani, hogy ebben a szakaszban nemcsak hogy megmaradnak bizonyos kapitalista mozzanatok a szocialista társadalmakban, hanem nekünk magunknak kell szorgalmaznunk a jelenlétüket. Többek között azért, mert annak idején szerves módon vagy ki sem alakulhatott hazánkban, vagy pedig voluntarista módon — és itt én erre akarom a hangsúlyt tenni — túlzott mértékben siettünk azokat kiirtani. Ez a múltkori vitánkon is felvetődött, hogy előre rohantunk-e vagy nem. Tehát akkor felvetődik, hogy mi az, amit ebben a korszakban elérhetünk, vagy amivel együtt kell élnünk? A kizsákmányolás korlátozása, leszűkítése azokra a területekre, ahol tudatosan vállaljuk a kapitalisztikus vonások jelenlétét.

Nagy vitát kiváltó kérdés a termelőtulajdon egy nem jelentéktelen hányadának a magánkézben való működtetése, örökölhetősége, illetve biztonságának fenntartása. Ebből következik rögtön a tőkehozadék és a piaci törvényekből következően ezeken a területeken munka nélkül szerzett jövedelmek elismerése. S nem utolsósorban még a korlátozott piac konjunkturális előnyeiből származó jövedelmek elfogadása is.

Kérem, elvtársak, ezeken a kérdéseken az elkövetkezendő években — nem hetekben és hónapokban, években — a pártmozgalmon belül nagyon szenvedélyes és kemény viták lesznek. Úgy gondolom, hogy a szocializmus ma megfogalmazható követelményeinek kellene tekintenünk az esélyegyenlőtlenség felszámolását, amely egyénekre, társadalmi rétegekre és — hangsúlyozni szeretném — területi különbözőségekre egyaránt vonatkozik hosszabb távon. Ugyanakkor ki kellene mondani, hogy az esélyegyenlőtlenség megteremtése nem lehet csak a társadalom, illetve valamilyen állam vagy felsőbbség feladata. Az egyes embereknek, a személyeknek, a kisebb közösségeknek is a rájuk eső részt tudatosan kellene felvállalni, a fokozó-

dó lehetőségekkel meg kell tanulni hatékonyabban élni, tehát mindenkinek hozzá kell járulnia az esélyegyenlőtlenség csökkenéséhez, illetve majd történelmi távlatban a megszüntetéséhez.

Hangsúlyozni kellene az állam újraelosztó és gazdálkodó szerepének lényeges csökkentését, mint ahogy ezt a program is tartalmazza. Nem látszott valami nagy fogadókészség erre. Szocialista célként kellene kezelnünk, nagyobb nyomatékkel, mint eddig, az okmányban is szerepeltettük: az öntevékeny, öngazgatási elveken és az öngazgatási rendszerben működő közösségek megteremtésének a programját, a kollektív érdekek érvényesülési feltételeinek alakítását, mely lehetővé teszi az egyéni képességek, szorgalom és tehetség kibontakoztatását. Tehát ezt a közösségen belüli egyoldalúságot és azonosságot feloldani.

Úgy gondolom, nyíltabban kellene hirdetni, hogy a szocialista program gazdagodik az egyéni és a kollektív emberi jogok következetes biztosításával. Azt hiszem, legalábbis a viták azt jelzik, hogy ezt nem tudjuk megkerülni, el kell fogadtatnunk, hogy a szocializmus fejlettségének minősítése nem szubjektív szándékainktól függ, hanem a termelőerők fejlettségétől, a társadalmi tevékenység piac által elismert hatékonyságától. Ezek kell hogy képezzék a legfőbb alapját a szociális gondoskodásnak is, és csakis olyan szociális védőháló teremthető meg, amely a társadalmi teljesítmények függvényében biztosítja a juttatásokat. Ugyanis a vitákból egyértelműen látszik, hogy a szociális [igény] és a termelési követelmény között óriási a szakadék.

Talán ide kellene nyomatékkel kapcsolni azt a követelményt: a szocializmus ismerve kell, hogy legyen a nemzet anyagi javainak folyamatos és rendszeres gyarapodása. Ugyanis e nélkül nincs szociális, szocialista struktúrájú védőrendszer, vagy védőháló. Azt már bevallottuk, hogy az elmúlt negyven év alatt ezt az elvet többször megsértettük; nem nagyon osztják ezt a véleményünket a beszélgető partnereink. Azt tehát, hogy előbb osztottunk, mint ahogy ennek anyagi alapjait biztosítottuk volna. E magatartásunkat — elmondtuk már — megítélésünk szerint rövid távú politikai érdekek motiválták, és az, hogy a szocializmus fölényét ezen a téren is görcsösen akartuk bizonyítani az elmúlt évtizedekben. És ehhez járul szerintem — ez markánsan nem fogalmazódott meg — egy politikai konfliktusoktól való félelem is, tehát, hogy korábban szembenézni a problémákkal.

Nos, oda akartam tehát kilyukadni, hogy az eszmecsereken egyértelműen kiderült: az ideológiai kérdések évtizedeken keresztül lebecsülése, vagy az ideológia funkciójának alkalmazott elméletként való elhanyagolása, illetve az, hogy a mindenkori politikai döntések igazolásának eszköze legyen — ez a beszélgetésekből látszik — a párttagság óriási rétegét tette közömbössé az elméleti kérdések iránt, és bizonyos szempontból a szocializmus iránt is. Itt csak vissza szeretnék utalni, hogy én ezt a gondolatot itt már visszahallottam egyszer Tőkei elvtárs egyik felszólalásában, de a beszélgetések ezt megerősítették.

Szeretném megjegyezni, engem személy szerint e vonatkozásban nem az foglalkoztat elsősorban, hogy ez az MSZMP ez évi, vagy jövő évi választási pozícióját hogyan és miképpen fogja befolyásolni, hanem sokkal jobban foglalkoztat az, hogy a szocializmusból, mint az emberiség fejlődésében az általam legkorszerűbbnek tartott alternatívából való kiábrándulás elsősorban a fiatalságnál, történelmileg még akkor is visszalépés lenne a magyar nép számára, ha ennek az eszmének a teljes megtagadása esetleg rövid távon bizonyos gazdasági előnyökkel járna. Tudniillik ezt vélem felfedezni azokban a programokban, amelyek a szocializmust, mint

teljes történelmi úttévesztést fogják fel, és esetleg pillanatnyi, rövid távú átmeneti gazdasági előnyökért ezt a koncepciót feladnák. Bizonyos információk szerint ennek lenne anyagi előnye átmenetileg, mert vannak hozzá partnerek.

Nos, mindezeket én nem azért mondtam, mert elvont ideológiai kérdésekről szeretnék vitát provokálni, csupán azt szerettem volna jelezni, hogy ezek a kérdések benne élnek a mozgalomban, sokkal jobban foglalkoztatják a párttagságot és a vezető pártaktívát, mint ahogy mi ezt gondoljuk, és ha néhány kérdésben nem fogunk kristálytisztán kapaszkodót adni, akkor a szellemi elbizonytalanodást nem lehet csökkenteni. Még akkor is, ha — még egyszer mondom, amit az elején mondtam — itt valami teljes szocializmus-programképet felvázolni nem lehet.

Én a beszélgetésekből harmadik okként a rendezetlen állapotokra azt véltem kiolvasni, hogy a pártmozgalomban és a vezetésben az emberi kapcsolatok és viszonyok az elmúlt hónapokban tovább romlottak. Az elidegenedést, a kollektívizmussal hiányát, az alacsony politikai kultúrát, a szinte minden területen tettenérhető karrierizmust, egyesek részéről a mérhetetlen hiúságot és hatalomványat, az ügy, a közösség szolgálata helyett annak személyes érdekeknek alárendelten történő felhasználását szinte mindenütt szóvá tették.

Új jelenség-e ez, vagy régi, és minek a terméke, tettem én fel magamnak a kérdést. Lehet, hogy nem jó választ adok rá, én úgy gondolom, hogy ez egyáltalán nem új jelenség. Ez a párt létrejöttének első pillanatától kezdve itt van közöttünk. Megjelenési módja azonban ettől eltért, és látványossága sem volt mindig azonos fokú, mint ma.

Felvetődik persze a kérdés, hogy miért nem jelentkezett ennyire kézzelfoghatóan korábban, ha ez mindig itt volt közöttünk. Szerintem ennek két oka van. Az egyik: egy viszonylag konszolidált társadalomban a politika és a gazdaság felfelé ívelő szakaszában az érdekkellentétek kevésbé élesen jelentkeztek. És az ilyen viszonyok a negatív emberi tulajdonságokat sem hozzák fel ennyire látványosan, mint a válság periódusa. A jellembeli vonásokat általában a kiélezett, kritikusabb helyzetek teszik láthatóvá és igazán ilyenkor derül ki, hogy kinek mi az igazi énje. Ezt egyébként nem én fogalmazom csak meg, mint a magam következtetését; ezt a beszélgetéseken sokan elmondták.

A másik okot az elmúlt évtizedek káderpolitikájában kell keresnünk. Ez a túlzottan centralizált, tulajdonképpen néhány személyre épülő, még a pártállam koncepcióját is rossz következetességgel érvényesítő vezetési mechanizmus — melyet az csak tetézt, hogy a csúcsokon lévők személyi ismeretei kimondottan belterjesek voltak az utóbbi években vagy évtizedben — kitermelte a személyi kiválasztásnak ezt a szubjektívizmussal átszótt rendszerét és mechanizmusát. Nem a tehetség, a nyíltság, a politikai csatákban kifejeződő tulajdonságok váltak a vezetővé válás útjává és normájává, hanem mindenekelőtt a felfelé „rokonszenves” vonások; és ezt a rokonszenves szót most idézőjelbe tettem, hogy más jelzót ne használjak. És itt — lehet, hogy nincs igazam — arra a következtetésre jutottam, hogy ez pedig visszahatott a káderállományra is, és annak magatartását, sőt mi több, jellemét is önmagához formálta, igazította és alakította.

És így jutunk el odáig, hogy amikor a piramis csúcsa megdőlt, bomlásnak indult az egész építmény. Nem a szocializmusé, hanem annak a változatnak a bomlása, amelyik az utóbbi időben kialakult. Én ezt a jelenséget természetesnek, [egészségesnek] és szükségesnek vélem. Tehát új arcok, új tehetségek kellene, akik új em-

beri értékekkel gazdagítják a mozgalmat. Ez egy egységes igény volt a beszélgetések során.

Ezért is ajánlom, hogy a Központi Bizottság is álljon mellé ennek a szerintem ma még mindig spontán folyamatnak. Több fiatal, politikai vállalkozásra kész embert bátorítsunk a vezetésbe való bekapcsolódásra. Én ezt látom a jövő egyetlen lehetséges útjának.

Mi okoz politikai gondot ennek kezelésénél? Az, hogy sokan azok közül, akik korábban emelkedtek fel a politikai pályájukon, és igen sokan nem munka nélkül, és nem érdemtelenül, ma úgy viselkednek, mintha nekik nem lenne semmi közük az elmúlt évtizedekhez. Azt tapasztaltuk, hogy jellemgyengeségüket a megkérdoztetek leginkább ebben vélik felfedezni. Sokan elmondták, nehéz elviselni, hogy köztünk élnek nem kevesek, akik alig néhány évvel ezelőtt nagy szorgalommal teljesítették túl a hibás politikát, és ma látványos reformerségükkel kívánják feledtetni előéletüket, buzgón keresve egy-egy szót, egy-egy mondatot, netán véletlenül egy-egy beszédet, vagy beszédfoszlányt múltjukból annak bizonyítására, hogy ők már akkor megmondták, hogy mit kell tenni. Ez rendkívül irritálja a pártaktívát.

Tehát én azt tapasztalom — és ezt a beszélgetések megerősítették —, hogy pártközvéleményünk a politikai kaméleonokat viseli el a legnehezebben. Szívesebben elviselik — elnézést kérek a jelzőkért, nem akarok senkit megbántani — a szektán-sokat, a revizionistákat, tehát minden végetlet szívesebben elviselnek, mint a napraforgókat. Az élet ma nem a múltbéli valós és vélt érdemek bizonyítását igényli, hanem a valódi gyengeségek elvetését és a megújulóképeséget, a mai követelmények vállalását. Aki túlzottan igyekszik feledtetni múltját, éppen erre nem marad ideje és energiája. Nem a szavak, hanem a tettek minősítik a politikusokat is, ez régi igazság. A hangzatos szólások csak átmenetileg hatnak a közvéleményre, de aztán egy törvényszerű kijózanodás következik. Ennek jelei is láthatók ma már.

Ehhez kapcsolódik, amit szinte mindenütt szóvátettek, a vezetésben kiújult személyi harc. Erről ebben a teremben már sokat beszélünk, de kötelességem még egyszer elmondani, mert az eszmeccseréken ez elemi erővel jelen volt. De nemcsak itt a Központi Bizottságban, hanem a területeken is eljutottunk a nyílt személyeskedésig, egymás lejáratásáig, az egymással szembeni politikai kompromittálásig is. Azt a következtetést vontam le magam számára — nem kérem, hogy elfogadják —, [hogy ez] a mozgalom halálát jelenti, ha sürgősen nem álljuk útját ennek a folyamatnak.

Szervezeti életünkben is megtalálható az értékes új — mint ahogy a pozitív jelenségek között ezt jeleztem —, de ezzel együtt felerősödött a szervezeti szétesés is. Részben politikai naivitásból, a szervezeti megújulás tiszta szándékától, részben pedig a tudatos, a pártszervezetek szétbomlására vagy bomlasztására irányuló törekvésektől lazul a pártban a szervezeti egység. Fokozatosan teret nyer az anarchia és gyengül az önként vállalt fegyelem. Ennek több bizonyítékát tudnám felhozni, egyet szeretnék csak jelezni: a reformkluboknak a torzult vonásait. Míg ezek a reformklubok helyi politikai vitafórumként működnek, és az önálló politikálás eszközeként, addig hasznos, újszerű és értékes kezdeményezései a pártéletnek. Nagy értékük, hogy új gondolatok műhelyei, színhelyei és terjesztői voltak és azok ma is. Nem egy elit politikai közösség, hanem a megújulás motorja, a szellemi megújulás színtere. Ugyanakkor ma már előfordul, hogy megbélyegzik azokat, akik távolmaradnak a reformkluboktól, lábballal tiporva így éppen azt a demokratizmust, amelynek szellemében létrejöttek. Úgy látszik, itt is igaz, hogy a demokrácia addig fontos, amíg bizonyos érdekek ezáltal meg nem erősödnek és felszínre nem jutnak.

Azt tapasztaljuk, hogy szervezeti szövetségeket hoznak létre, vertikálisan is és horizontálisan is, különböző követeléseket egységesítenek, aminek semmi köze a platformszabadsághoz és a különböző szervezeti áramlatok párton belüli jelenlétéhez. Ez már a kommunista mozgalom szervezeti szétesésével lehet egyenlő, ha tovább hagyjuk ezt, az ilyen típusú szerveződést. Szeretném még egyszer hangsúlyozni: nem ez a jellemző, de ez megjelent az életünkben. Itt szeretném azt is elmondani, hogy a válságos gazdasági helyzet mellett alapvetően erre építi számításait a politikai ellenzék is. Nem mindegy számára, hogy egy széthulló, fellazuló, erejét és önbizalmát veszített párttal, vagy pedig egy szervezett, cselekvőképes MSZMP-vel tárgyalhat. A mi gyengeségünk, az egység hiánya az ő tárgyalási pozícióikat erősíti. Pontos információink vannak arról, hogy a múlt heti tanácskozást többek között azért mondták le, mert az MSZMP-ben és főleg a vezetésében látszó ilyen irányú folyamatokat kedvezőnek vélik arra, hogy kivárjanak. Nekünk azonban nem elsősorban az ellenzék miatt kell saját sorainkat rendezni, politikánkat markánsabban megfogalmazni és vonzóbb módon képviselni, ezt a párttagság és a társadalom józan ereje érdekében, a stabilitás fenntartása érdekében, a fejlődés biztosítása érdekében kell tennünk, hogy a ma még velünk szimpatizáló többség rokonszenvét megőrizzük.

Ugyanakkor az is meggyőződése, ha ezt megtesszük, a politikai ellenzékkel szembeni pozícióinkat is megerősítjük. Annál is inkább, mint ahogy az előbb említettem, a visszarendeződés — azt tapasztaltuk — nem reális veszély ma a mozgalomban. Hogy ez mélységében, lejjebb mennyire reális veszély, azt borzasztó nehéz megmondani a beszélgetések alapján. Mert azért mi az eszmecserét mégis csak ennek a pártnak a vezetőségével folytattuk le — ez 5–600 ember.

Ugyanakkor azt mindenütt megfogalmazták, hibázunk, amikor a balos tendenciáktól — egyébként egyértelműen — elhatároltuk magunkat az elmúlt tíz hónapban, de nem határoltuk el magunkat világosan a jobboldali restaurációs törekvésektől. Ez most, különösen március 15-e után erősödött meg a pártéletben. Úgy is fogalmazhatnák: kemény szemrehányást kaptunk a kétfrontos harc hiánya miatt. Elmarasztaltak azért is például ennek részeként, hogy nem fogalmaztuk meg egyértelműen: a kapitalista rendszer számunkra nem követhető és nem reális alternatíva. De még egy sor jelszót elsorolhatnák, ami miatt nem fogalmaztuk meg egyértelműen álláspontunkat. Egyébként Kállai elvtárs a legutolsó ülésen épp erre utalt, ezzel kapcsolatos magatartásunk hiányára.⁴

Tehát: más szóval azt tették szóvá, hogy a két szélsőség ellen nem fogalmazzuk meg világosan az álláspontunkat. Minden értelmes kompromisszumhoz partnereknek kell lennünk. Én azt hiszem, azt el kell fogadnunk, hogy a kompromisszumoknak van határunk. Elvtelen kompromisszumot nem vállalhatunk, mert akkor önmagunkat, illetve a politikát adnánk fel, és ez számunkra járhatatlan út. Ezért főleg az ellenzékiek vonatkozásában szeretném hangsúlyozni azt a meggyőződésemet, hogy a tárgyalásos módszert kell tekintenünk továbbra is a járható útnak, mert ez a politikai küzdelem legkulturáltabb formája. Fel kell azonban arra készülni, hogy ez visszautasításra fog a jövőben is találni. Azt a szándékunkat azonban hangoztatnunk kell, hogy mi továbbra is a tolerancia, a kölcsönös tisztelet jegyében szeretnénk a politikai versengésben részt venni, és a folytatás mikéntje nem rajtunk múlik.

Ezek summázottan a politikai tapasztalatok a beszélgetésekből.

Mindenütt felvetődött: hogyan tovább? Mit kell tennünk? Mit tegyünk? Erre sze-

retném néhány tételmondatban a felfogásunkat megfogalmazni. Mert a mérlegkészítés fontos, de csak kiinduló alap, mert mégiscsak a teendőkre kellene elsősorban a figyelmet fordítani.

Számomra ma már világos, hogy a tíz hónappal ezelőtt megfogalmazott munkaprogram helyes, végrehajtása tervszerűen és alapvetően jó irányban folyik. Több történt a politikában tíz hónap alatt, mint korábban tíz év alatt, de a felgyorsult élethez, a politika mai szükségletéhez ez mégis kevés. Újszerű, a mai viszonyoknak és a mai követelményeknek megfelelő rendet kell teremtenünk a mozgalomban. El-lentámadásba kell lendülni a lövészárokból, mert védekező harcmodorral győzni nem⁵ lehet. Természetesen nem szabad felesleges illúziókat táplálni, sem koalícióban, sem egyedül nem tudjuk rövid idő alatt kivezetni a válságból az országot, de el tudjuk indítani a kifelé vezető úton. Ezt kell tehát megterveznünk, azt, hogy nemzeti tragédia nélkül, szocialista alternatív úton jussunk túl e válságperióduson. Ennek feltétele, hogy olyan választási győzelemre kell törekedni a konkrét szavazataránytól függetlenül, amelyet a társadalom állapota elfogadhat, és amely jobb a jelenlegi válsághelyzetnél. Ehhez a talajt vesztett rétegeknek vissza kell adni az önbizalmukat, de elsősorban az eddig csendes és egyre inkább aktivizálódó, magára találó tömegeinkre kell helyezni a fő hangsúlyt. Ugyanis sok bírálatot kaptunk azért, hogy többet törődünk az alternatívokkal, mint saját párttagságunkkal, illetve a mi szavunkat váró pártonkívüliekkel. A rendnek a még vita alatt álló, de rövidesen elfogadásra kerülő platformszabadság által elismert politikai mederben kell kialakulnia. Ez megkülönböztetett jelentőséget ad a párton belüli vitakultúra fejlesztésének. Meg kell tanulni a párton belül is a nyílt, korrekt eszmei harcot. Ettől teljesen elszoktunk, mint követelménytől. Nagy hangsúlyt kell ugyanakkor tennünk az eszmei viták és harc mellett az elvtársiasságra és a politikai játékszabályok betartására.

Na most, [ha] ennek következménye a pártszakadás — és itt szeretném világosan felvetni —, akkor azt is vállalni kell, mert a látszategységtől cselekvésre képtelen mozgalom nem rendelkezhet soha számottevő társadalmi bázissal. Nemcsak a párttagságot bizonytalanítja el, hanem a társadalomra is demoralizáló hatással van. És még egy fontos követelményt szeretnék itt jelezni: az országnak vissza kell térnie a politikai kiszámíthatóság állapotába. Annak tudatában, hogy Nyugaton elsősorban a kiszámíthatatlanságunk miatt tartózkodnak ma tőlünk, Keleten pedig ugyan ezért szemlélnék egyre növekvő gyanakvással bennünket.

Egység kell tehát, még egyszer mondom, annak a platformszabadságnak a szellemiségében és keretei között, amelynek vitája még folyik. Úgy látszik azonban, hogy ebben a párton belül meglehetősen megoszlanak a vélemények. Erre a legfrissebb példa ez a Kecskeméttel kapcsolatos történet. A jelenlévő elvtársak tudják, hogy Pozsgay elvtárs kezdeményezésére egy korábbi tanácskozás folytatásaként, 15-ére Kecskeméten egy műhelyértekezlet lett összehívva, amely szükséges és kívánatos a párt politikai programjának a kidolgozásához. Ezt a tanácskozást — úgy látszik — a szervezők tiszta szándékától eltérően, vagy azt kihasználva, egy politikai zászlóbontásra, más szóval megítélésem szerint — ez egyéni véleményem —, esetleg pártszakadásra kívánják felhasználni.

Egész tegnap estig úgy tudtuk, hogy mindez hamis suttogás, hiszen mostanában rémhírekkel és részinformációkkal bőségesen el vagyunk látva. A Magyar Hírlap mai száma azonban egyértelműen bizonyítja, hogy itt egy kész, kidolgozott platform van, egy olyan platform, amely „A Magyar Szocialista Munkáspárt reform-

szárnyának platformja” címet viseli. Ez egyébként a tegnapi nap folyamán a több mint 300 résztvevő számára stencilezett anyagban kiosztásra került. Nem kapott mindenki, szeretném világosan megmondani, mert akik itt vannak, azok közül is csak néhányan kaptak, és vannak, akik nem kaptak.

[Kérem,] több mint valószínű, ezen a kecskeméti tanácskozáson⁶ nagy vita lesz. [Amit,] szeretném hangsúlyozni, a párt Politikai Bizottsága felvállalt, és azt javaslom a Központi Bizottságnak, hogy szintén vállalja fel. Mi van azonban ebben a platformban? Nem akarom felolvasni. Mindenkinek rendelkezésére áll az újság, elolvashatja. Csak a példa kedvéért hozom fel, hogy mit értek a platformszabadságon belüli vitákon, és mit értek pártegységen, és mit értek az alatt, hogy mindenáron pártegységet fenntartani nem szabad.

Világosan kifejti több pontban, mindenekelőtt az október 23-val kapcsolatos megítélést, elutasítva a februári állásfoglalásunkat, mert szó szerint azt mondja: „mindezt összefoglalva, az események egyszavas minősítésére a népfelkelés kifejezését alkalmasnak tartjuk”. Ilyen mondatok vannak benne: „Elítéljük a november 4-ét követő véres megtorlást és leszámolást. Kétségtelen, hogy a Kádár—Münnich kormányzatra rendkívül erős nyomás nehezedett ez irányban, mind külföldi szövetségesei, mind pedig a belföldi konzervatív és revansra váró erők részéről, ezt azonban nem tartjuk mentségnek. Kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy a Nagy Imre-per koncepció per, célját tekintve pedig politikai gyilkosság volt. Visszautasítunk minden olyan törekvést, amely az MSZMP-nek e folyamatban a jelenlegiekben tanúsított »kezdeményező« szerepét — tehát azt, hogy ez a párt kezdeményező, azt megkérdőjelezi, — mintegy cserébe kívánja az MSZMP hatalmi monopóliumát visszaállítani, és az új viszonyokra átmenteni”. Kimondja, hogy a jelenlegi MSZMP a mostani állapotában a kibontakozás vezetésére alkalmatlan. Kimondja, hogy elítéli az 1948-as kierőszakolt pártfűziót, mint olyan lépést, amely a szervezeti egységet a munkásmozgalom de facto felszámolásával teremtette meg. Javasolja, hogy távlatilag csatlakozzunk a Szocialista Internacionáléhoz. Visszautal, hogy az MSZMP reformpártként indult 1956-ban, de az akkor megválasztott vezetőségéből Donáth Ferenc, Kádár János, Kopácsy, Losonczy, Lukács, Nagy Imre, Szántó Zoltán közül Kádár János kivételével mindenkit kivégeztek [sic!]. Az MSZMP-nek ehhez a reformszellemhez kell visszatérnie. Megfogalmazza a szervezeti elképzelést is: a demokratikus centralizmust mint szervezőési elvet elutasítjuk, fellépünk ezért: az MSZMP készülő szervezeti szabályzatában az érvényes határozatokat csak a végrehajtás tege kötelezővé [sic!], azok képviselőjét ne, oldja fel a frakciótilalmat, intézményesítse a párton belüli horizontális struktúrákat. Mondjon le a munkahelyi szerepéről és így tovább, [és így tovább. Nem olvasom, el lehet olvasni.]

Nem akarok erre több szót szentelni, csupán azt szerettem volna jelezni, engem elgondolkodtat, hogyha ez az írás az MSZMP reformköreinek az álláspontja — mert úgy van, hogy reformkörök, tehát több reformkör álláspontja — miért nem a párt központi lapjában jelenik meg? Nem azért, mert nem jelentkeztek, illetve jelentkeztek, és ott nem akarták leközölni; hanem nem is ott kezdeményezték. Nekem személy szerint gondot okoz, hogy miért a kormány lapja közli ezt az állásfoglalást? Nem akarok ebből politikát csinálni; azt akartam volna csak jelezni, hogy miközben korrekt és tisztességes politikai erőfeszítéseket teszünk a párt megújulása érdekében, és a kommunista mozgalomban példátlan bátorsággal — amiért nem kell nekünk persze semmifajta vállveregetés — keressük egy korszerű politikai mozgalom kibontakozásának a lehetőségét, aközben jelen vannak nem lebecsül-

hető erő a párt kettészakítására. Kérem, Elvtársak! Felteszem a kérdést a Központi Bizottságnak: ezen az alapon kell-e egységet tartani? Ezt el kell dönteni!

Itt csak szeretném megjegyezni, ha a Kommunista Ifjúsági Szövetség, amely nyilatkozatra készül, ha a pártnak ehhez a reformszárnyához akar felzárkózni, akkor a párt másik szárnyának meg kell szerveznie a maga ifjúsági szervezetét, mert nincs más alternatíva. Ezt persze az ifjúsági mozgalomban kell eldönteni.

Ilyen és ehhez hasonló tünetek vannak, amelyeket kellő higgadsággal, konstruktivitással kell kezelni. Nem szabad, hogy a mozgalmat eltérítsék attól a fő szándéktól, mint amire a pártértekezleten kötelezettséget vállalt.

Visszatérek tehát az alapgondolatra. A párton belüli eszmei harcra is nagy szükség van, és ez a párt erre igazán nem készült fel.

Tisztességtelen eszközökre nem szabad tisztességtelen eszközökkel válaszolni, bár a politika története azt mutatja, hogy a demagógiára átmenetileg a legjobb orvosság a demagóg válasz. Én ezt elutasítom, nem fogadom el, mert egy komoly párt hosszú távon ezt nem engedheti meg magának. No, de hát ahhoz, hogy előbbre tudjunk menni, néhány dologban konkrétan meg kellene állapodnunk.

Az egyik, hogy egy választási programra van szükség. Ennek a választási programnak rá kell épülnie a „Mit akar az MSZMP?” című jelszó-gyűjteményünkre, annak néhány kérdését kell megfogalmaznia nagyon közérthetően és világosan, nem kell az egész politikai palettát felölelnie, de egyértelműen sugározni kell, hogy mi a reform útján akarunk tovább menni olyan kérdésekben, amelyek elsősorban a tömeget érintik.

Nehogy félreértés essék, ez nem helyettesíti a hosszú távú programot, aminek előkészítése Pozsgay elvtárs vezetésével a munkabizottsági keretben folyik, mert azt a kongresszusra kell előkészíteni. Ennek egy választási programnak kell lennie, ami megítélésem szerint nem többre, mint egy 3—4 évre kell, hogy a reális, teljesíthető feladatokat tartalmazza. Van egy olyan felfogás, ha mi csak azt fogjuk megírni, amit 3 év alatt tudunk reálisan teljesíteni, akkor eleve elveszítünk mindenfajta támogatást. Ennek ellenére én azt mondom, hogy egy felelősen gondolkodó párt hamis illúziókat nem terjeszthet, és hamis programot sem tárhat a közvélemény elé, csak olyat, amit nagy erőfeszítéssel, de teljesíteni tud. Ennek a választások kiírásáig készen kell lennie. Ez magyarul azt jelenti az én olvasatomban, hogy két hónap alatt el kell készíteni ezt a programot, és a Központi Bizottságnak jóvá kell hagynia.

Ahhoz, hogy ezt meg tudjuk csinálni, szembe kell nézni azzal a joggal, már itt sokszor forszírozott és másutt is megfogalmazott követelménnyel, hogy az elmúlt közel 10—15 esztendő — nem tudom pontosan megfogalmazni, mondjuk az 1973-tól eltelt időszak — politikai elemzését el kell végezni. Ezt Aczél elvtárs már korábban szorgalmazta itt is felszólalásában, nálam is, mások is szorgalmazták, mert nem lehet úgy a választásnak nekimenni — ez a tegnapi politikai bizottsági ülési vitánkon is nagyon egyértelmű volt —, hogy ne fogalmazzuk meg világosan: miben határoljuk el magunkat a korábbi vezetés hibáitól, és mit vállalunk fel a korábbi gyakorlatból. Azon a nyomonvonalon szeretném, ha ez elfogadásra kerülne, melynek fő gondolatát Pozsgay Imre fogalmazta meg több beszédében, hogy el kell számolni a múlttal, de a személyes leszámolást és a személyes felelősségre vonást el kell utasítani — bár erre egyre növekszik az igény —, mert ha ebbe beleme gyünk, ez az önfelszámolás útja. Azonkívül azt nem hiszem, hogy a korábban elkövetett hibás koncepciók perек tanulságai megengedik számunkra, hogy újabb

koncepciók perекbe hajtsuk be magunkat, mert azzal is számolni kell, ami joggal fogalmazódott meg, hogy ez nem fog megállni a Központi Bizottság szintjén, akkor majd az alapszervezeteknél is keresni fogják a személyes felelőst.

Tehát ezt nem tudjuk megkerülni, ezt a választásig el kell végezni, és ez nem ellentétes a történelmi albizottság munkájával, szeretném, ha az elvtársak nem értenék félre. Nem ellentétes azzal, és nem is helyettesíti azt, mert az egy négy évtized — egyre inkább tudományos igényű — következtetéseit kell, hogy megfogalmazza.

Ki kell választanunk a párt jelöltjeit — és ezt azonnal el kell kezdeni — a következő országgyűlési és tanácsági választásokra. Létre kell hozni az előadói közösségeket a Központi Bizottságban, a megyékben és a városokban, akik képesek az elfogadott és kidolgozott választási programot elfogadni, elfogadtatni, és meg kell szervezni a választásokat. Ehhez meg kell nyerni a tömegtájékoztatók munkáját, a támogatását is. Igazi partneri viszonyt kell kialakítani velük, s a megerősített párt-sajtó segítségével kell leszerelni, ellensúlyozni a szélsőséges ellenzéki sajtó demagógiáját. Erre a feladatra, ahogy az utóbbi ülésen döntöttünk, létre kell hozni a párt szervező bizottságát, erre még a mai ülésen javaslatot kell előterjeszteni.

A választásokon azonban csak akkor érhetünk el kedvező eredményt, ha a vita vitatott kérdésekben relatív és átmeneti egységet teremtünk a mozgalmon belül; a relatív és az átmeneti szónak és jelzőnek is szerintem jelentősége van, mert még egyszer mondom, senki nem kívánja vissza azt a korábbi egységfelfogást, amely a mozgalmat végigkísérte.

Úgy gondolom, hogy ezt az egységet vitában lehet megteremteni, s ezt el kell kezdeni már a városi első titkári értekezleten. Ezért én úgy gondolom — lehet, hogy tévedek —, most átmenetileg a pártmozgalom figyelmét a párt belső sorainak a rendezésére kell fordítani. És azért mondtam, hogy átmenetileg, mert a párt nem zárkozhat be, ellenkezőleg ki kell nyílnia, és a tömegbázisát kell erősíteni.

Általában javítani kell a politikai propagandánk színvonalát, ami rendkívül sok bírálatot kapott, ahogy az előbb ezt jeleztem.

El kell jutnunk arra a felismerésre, melyet oly sokan elmondtak nekünk, hogy jelenlegi szervezeti szabályzatunk korszerűtlen, elavult, nem lehet vele dolgozni. Ezért ajánlom a viták tanulsága alapján, hogy két hónapon belül dolgozzunk ki egy ideiglenes szervezeti szabályzatot, és terjesszük be a Központi Bizottság elé. Ez legyen érvényben a XIV. kongresszusig, egyben gyűjtsünk össze alkalmazásáról tapasztalatokat, hogy a XIV. kongresszuson egy véglegesebb szervezeti szabályzatot tudjunk elfogadni. Én tudom, hogy azonnal el fog indulni a vita a pártban, joga van-e ehhez a Központi Bizottságnak, vagy nincs joga? Énszerintem politikai válság van, a pártban is válság van, ha nem lesz szervezeti szabályzat, nem lehet azt a minimális egységet sem megteremteni, amelynek alapján ezt a politikai folyamatot befolyásolni lehet. S itt szeretném kimondani azt a meggyőződésemet: azt a párt-szervezetet, amelyik az elfogadott választási programot, tehát a KB által elfogadott választási programot, és az elfogadott ideiglenes szervezeti szabályzatot, jóváhagyott ideiglenes szervezeti szabályzatot nem fogadja el, azt a párt-szervezetet fel kell oszlatni, vagy azt a párttagot, aki nem veti magát e követelmények alá, fel kell kérni, hagyja el a pártot.

Elemi erővel tört fel sokhelyütt, hogy tagrevíziót tartsunk. Bocsánat, itt akarom elmondani, felvetődött a kongresszus, illetve a pártértekezlet összehívásának a dolga is. Szeretném megfogalmazni azt a meggyőződésemet is — döntsünk ebben is —, hogy egy újabb pártértekezlet, egy újabb kongresszus megismétli a múlt év ta-

nulságát, bármilyen precízen is szervezzük azt meg. Óhatatlanul két-három hónapig a pártmozgalom befelé fordulását fogja erősíteni, és ezzel legyengíthetjük a párt tömegkapcsolatát. Én tehát a magam részéről ezt, mint igényt nem támogatom, de ezt meg kell vitatni, ebben dönteni kell.

Felvetődött a tagrevízió szükségessége is sokhelyütt. Nem ajánlom, még egyszer mondom, bár sokan javasolták. Ugyanakkor a választásokra való felkészülés menetében minden párttagtól személyes állásfoglalást kell kérni a párt politikájáról és saját elképzeléseiről. Erre nem kell valami különleges politikai kampányt kezdeményezni, csupán az eddigieknél elmélyültebben, körültekintőbben kell foglalkoznunk a párttagsággal, illetve egymással. Több türelem, emberi szó, több politikai érv kell a pártmozgalmon belül. Jó lenne a pártalapszervezeteket igazi kommunista közösséggé szervezni, amelyek képesek az önálló politizálásra és ennek a belső kohézióinak a megteremtésére. Mindennek alapján javaslom, hogy a választási program, az ideiglenes szervezeti szabályzat alapján a párt indítson egy tagtoborzó kampányt, mindenekelőtt a fiatalok körében. Jelezze, hogy a párt a cselekvő emberek számára a közélet hatékony terepét teremti meg.

A kormány előtt álló feladatok kezeléséhez, a gazdasági válság elmélyülésének megakadályozásához több támogatást kell kapnia a kormánynak a Központi Bizottságtól, és a Politikai Bizottságtól, valamint az egész pártmozgalomtól. A kormány, mint a világ minden országában, a koalíciós viszonyok között is politikai felelősséggel a saját pártjának tartozik; szeretném ezt hangsúlyozni. De a pártnak is vállalnia kell a kormány politikai támogatását. Még akkor is, ha ezzel nemcsak a népszerűtlen, hanem a sikertelen kormányzati lépések negatív hatása alól sem mentesülhet a közvélemény előtt. Miért fogalmaztam így? Mert a népszerűtlen, az lehet sikeres is, de arra nincs garancia, hogy minden döntésünk sikeres lesz, még akkor is, ha népszerűtlen. És ennek tudatában kell felvállalni a kormány támogatását. Ugyanakkor nehogy zavart okozzunk, nyomatékkal hangsúlyozni kell, hogy ezzel együtt változatlanul érvényesnek tekintjük a pártértekezleten született döntésünket a párt és a kormányzati munka szétválasztására. Tehát a támogatás nem azt jelenti, hogy visszatérünk a régi mechanizmushoz és gyakorlathoz. Ez az együttműködés minőségileg más módszerét igényli. A pártnak tiszteletben kell tartania a kormány önállóságát. Nem avatkozhat bele a napi kormányzási ügyekbe, de a politikai vonalvezetés kimunkálásában vállalni kell az együttes felelősséget. Én itt látom valahol a törésvonalat.

Persze, ezentúl más eszközökkel is segíthetjük a kormány munkáját. Mindenekelőtt egy széles körű felvilágosító munkával, hogy megérthessük döntéseinknek szándékát, és bemutassuk mozgásszabadságát. Vagy annak hiányát, mert inkább ez tipikusabb mostanában. De több támogatást kell kérnünk a kommunista képviselőktől is a kormány munkájához.

Változatlanul feladatunknak tartom ebben az időszakban is a társadalom különböző szerveződő tömörüléseivel való párbeszédet. Ezért azt ajánlom, hogy a KB által kiküldött tárgyalócsoport folytassa tárgyalásait a párttal alakulni kívánó szervezetekkel. Ugyanakkor a Központi Bizottság mai ülésén írja elő a párt tagjainak, hogy más pártnak nem lehetnek tagjai — párról beszéltem, nem mozgalomról, nehogy félreértessék —, és a különböző mozgalmakban vezető szerepet csak a párt-szervek egyetértésével vállalhatnak.

Tisztelt Elvtársak! Tíz és fél hónap telt el a pártértekezlet óta. Nem sok, de elég idő az első politikai minősítésre, munkánk értékelésére. A beszélgetések során ki-

tűnt, hogy a pártaktíva nagyobb része értékeli a Központi Bizottságban végbemenő változásokat. Helyeslik, hogy a politikai döntések színtere a Központi Bizottság. Értékelik a nyíltságot, a növekvő kreativitást. Ahogy több helyen megfogalmazták, egyre jobban összeszokik ez a Központi Bizottság — ez kívülről is látszik —, és belelendül a politizálásba. Fogalmaztak így, idéztem most véleményeket.

Ugyanakkor szeretném közölni: legkeményebb bírálatot azért kapott a Központi Bizottság, hogy korábbi ígéretével szemben a párttagság nélkül politizál. Én ezt a véleményt így nem osztom, de ez az én magánvéleményem. A legkeményebb bírálatot azért kapta a Központi Bizottság. Elmondták még, hogy tagjai nem elég arányosan vállalnak részt a döntések meghozatalában, sokak szerint nincs kellő színvonalú vita, inkább egymás mellett beszélés van, ahogy fogalmaztak. Több, egymástól nagy távolságra lévő politikai felfogás van egyszerre jelen a Központi Bizottságban. Szintén magánvéleményem: én ezt nem hibáznak, ezt értéknek tartom. De el kellett mondanom, hogy hogyan látnak bennünket.

Sokan úgy vélik, hogy túl sok a személyeskedés a vitákban. A Központi Bizottság újjáválasztását is többen kezdeményezték; a többség azonban, legalábbis amennyire ki lehetett tapogatni, ellene volt a Központi Bizottság újjáválasztásának. A kooptálás különböző formái között azonban egyetértés volt. A kooptálás szükségességét elfogadták, hogy milyen formában, arról már megoszlottak a vélemények.

Még elmondom, mert nem egy helyen vetődött fel, hiányolták, hogy a Központi Bizottságban nincs igazán jó — bármilyen furcsa is ez a megfogalmazás, de jelzi a szándékot — munkáspolitikus, a munkások előtt népszerű vezető, propagandista, előadó.

Szükségesnek vélik a további megújulás érdekében a Politikai Bizottság megfrissítését [*sic!*] is. Ezt sok helyütt megfogalmazták. Ezért a Politikai Bizottság felhatalmazása alapján, a Politikai Bizottság nevében a Politikai Bizottság és a főtitkár felajánlja megbízatását a Központi Bizottságnak és kéri, hogy belátása szerint döntson a Politikai Bizottság további összetételéről, illetve a főtitkár személyéről. Ezt nem akarom részletesen indokolni. A Politikai Bizottságot a beszélgetéseken sok bírálat érte, több mint a Központi Bizottságot, ezt szeretném azonban nyomatékkal aláhúzni. Nem ismerik a Politikai Bizottság munkáját, tagjait lényegében három csoportba sorolták — amennyire ezt nagy ecsetvonásokkal meg lehet húzni: feltörekvő, mindenáron, a következményekkel nem számoló, új és új vállalkozásokat kezdeményező reformszárnyra; a nem kellően következetes, olykor határozatlan, véleményüket gyakran változtató személyekre — szeretném megmondani, hogy a főtitkárt ebbe sorolták, másokat nem akarok elmondani —; valamint a közvélemény számára nem elég aktív személyiségekre. Látszik tehát, hogy mindnyájunkat minősítettek, ami helyes. Sok helyen szóvá tették a főtitkár munkájának gyengeségét, a kellő koordináló és szervező munkájának hiányát. Ami engem illet, a személyemre vonatkozó véleményeket fenntartás nélkül elfogadom és egyetértek vele. A kialakult körülményeket nem kívánom se mentségül, se magyarázatképpen felfogni. Ugyanakkor szeretném elmondani: osztom azt a külső felismerést, hogy a Politikai Bizottságban alacsony fokú a munkafegyelem, a szolidaritás, a kölcsönös informálás, gyenge a kollektívizmus. Alá akarom húzni, hogy a PB munkastílusa bár formálódott, de inkább megfelel a politikailag konszolidált viszonyok között dolgozó mozgalom munkastílusának, mint egy politikai válság kezeléséhez szükséges magatartásnak.

Kötelességem, hogy itt elmondjam, hogy sem a Politikai Bizottság tagjait, sem

a főtitkárt ennek az elhatározásának a meghozatalakor nem a nehézségektől való félelem, nem a meghátrálás vezeti, hanem a párt, a nép, a szocializmus ügyének önzetlen szolgálata. A mostani, mai nyílt, majd titkos választás eredménye — mert mindkettőre szükség van — bizalmat adhat annak a testületnek, amelyet újra választanak, vagy megválasztanak, és személy szerint külön is a testület tagjainak. Aki pedig nem kap most újabb bizalmat, akár a főtitkár, akár titkár — bár titkárválasztásra most nem vállalkozunk, a múltkor úgy döntöttünk —, annak sem kell megítélésem szerint szégyenkeznie. Egy olyan átrendeződési szakasz politikai részese ma mindenki, amely hitem szerint egy új történelmi korszak nyitánya. Ebben — bármilyen beosztásban, bármilyen területen, bármennyi ideig is — részt venni, megtisztelő szolgálat. Úgy vélem — lehet, hogy ebben nincs igazam — e téren is eljött az idő egy új gyakorlat meghonosítására. Nem a vezetőkhez igazítják a feladatokat ma már, hanem az új feladatokhoz választják a vezetőket. És abban egyáltalán semmi tragédia nincs, ha az eddigi hagyományoktól eltérően gyorsabban fog változni a vezetői állomány és a vezető testület.

Eltársak! A kiküldött munkabizottság — mint ahogy legutóbb is döntöttünk — a főtitkárt kivéve átalakult jelölőbizottsággá. Szeretném bejelenteni, én a jelölőbizottság munkájában nem vettem részt. Vezetőjévé a bizottság Vánca elvtársat választotta. Ezért azt ajánlom, hogy a jelölőbizottság tegyen javaslatot a Központi Bizottságba kooptálandó elvtársakra, a Politikai Bizottság tagjaira és az új főtitkára. Ajánlom, hogy a KB-ülésről jelentessünk meg egy közleményt, s a szerkesztőbizottságra bizzuk ennek megfogalmazását. [Mert nem akartuk,] de ez iránt az ülés iránt ismét rendkívül nagy az érdeklődés, tehát nem lehet elmenni mellette szó nélkül, még akkor is, ha zárt ülést tartunk.

Befejezésül kötelességem a Központi Bizottságot tájékoztatni, hogy a KEB elnöke, Gyenes András elvtárs, aki kiemelkedő közéleti tevékenységet végzett évtizedeken keresztül a pártmozgalomban, két súlyos szívinfarktus után, egy jó félévvel ezelőtt kezdeményezte nyugdíjazását. Ezen a héten hétfőn a Központi Ellenőrző Bizottság teljes ülése sajnálattal, de megértéssel, érdemei elismerése mellett elfogadta kérését. A KEB új elnökének a testület a közeli napokban közös egyetértéssel Lukács János elvtársat, a PB tagját, a KB titkárát kívánja elnökévé megválasztani. Ezért kérem, hogy az ezt követő választásnál ezt a szempontot szíveskedjenek figyelembe venni. Köszönöm a figyelmet.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Mi is köszönjük Grósz elvtárs jelentését.

Kedves Elvtársak! Azt indítványozom, tartsunk most 30 perc szünetet és utána folytassuk az ülést.

S z ü n e t

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Tisztelt Központi Bizottság! Javasolom, hallgassuk meg a jelölőbizottság elnökének jelentését. Kérem Vánca Jenő elvtársat a jelentés előadására.

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mint ahogyan a tisztelt elvtársak előtt ismert, a mi bizottságunk tulajdonképpen többszintű feladatot kapott. Az első döntés alapján egyfajta felmérést kellett végeznünk, amelynek során

— ahogyan Grósz elvtárs is említette — többszáz kommunistával folytattunk beszélgetést. Ennek összegzését a bizottság elvégezte, s Grósz elvtárs a bevezető előadásában a Központi Bizottság elé tárta. Úgy gondolom, [hogy még] a bizottság tagjai majd a felszólalásukban egyik vagy másik témával ki fogják ezt egészíteni, hiszen nem lehet egy ilyen főtitkári beszámolóban azt a sokszáz felvetést mind összefoglalva ismertetni, ami elhangzott a beszélgetések során. De a summázott vélemények visszhangra találtak itt az előadói beszédben.

Ezt követően az volt a felkérés, hogy jelölőbizottsággá alakuljon át a bizottságunk és a Központi Bizottságra, a bizottság tagjainak a kiszélesítésére, a Politikai Bizottság személyi változtatására tegyen javaslatot.

A harmadik feladata pedig az lett volna, hogy egyfajta szervezőbizottság összetételére is ajánlást tegyünk a Központi Bizottságnak, amely a következő hónapok politikai harcának az összehangolását, a választási csata szervezését végezné. Erre az utóbbira az a tiszteletteljes kérésünk és javaslatunk a Központi Bizottság felé, hogy az újjáválasztott vagy választandó Politikai Bizottság tegyen javaslatot egy ilyen szervezőbizottságra, hiszen ez egy olyan jellegű operatív politikai munka, amelyért a felelősség is természetesen a Politikai Bizottságot kell, hogy elsősorban terhelje. Ezért tekintsenek el attól a tisztelt elvtársak, hogy mi erre a szervezőbizottságra is javaslatot tegyünk.

Ami a személyi kérdéseket illeti, a bizottságunk igyekezett a lehető legteljesebb mértékben figyelembe venni a többszáz véleményt, a lefolytatott beszélgetésekre alapozzuk javaslatainkat, és azt kérjük, hogy ezt szíveskedjenek akceptálni, hiszen azzal együtt, hogy valóban több elmarasztalás érte a Központi Bizottság munkastílusát, munkáját, a Központi Bizottság tagjainak a szereplését, több kritika érte az említett módon a Politikai Bizottság munkastílusát, munkamódszerét, a bizottság tagjainak a személyes munkáját. Összességében mégis az csendült ki a beszélgetésekből, hogy a párttagság döntő többsége a mai Központi Bizottság és Politikai Bizottság tagjai elsőprő részének változatlanul bizalmat ad. Mi erre építettük a javaslatainkat.

Emellett az a vélemény is hangot kapott, hogy nem lehet egy tömeges cserét kezdeményezni, amikor a pártértekezlet nem egészen egy esztendővel ezelőtt helyezte új alapokra a párt vezető testületeinek személyi összetételét. Kérték, hogy hangsúlyozzuk ki, miszerint a bizalom megvan, és ezért a személycseréket egyfajta frissítésnek és fiatalításnak fogja föl a párttagság, mindenekelőtt a Központi Bizottságot illetően. Úgy gondolják, hogy a Központi Bizottság tagjaitól nagyobb aktivitást, sokkal intenzívebb politikai munkát kell követelnünk. Ezért is szükség van a fiatalításra. Nem tömeges delegálásra gondoltunk mindezek kapcsán, hanem olyan javaslatokra, amelyek megfelelnek ezeknek a fiatalítási igényeknek, megfelel[nek] annak, hogy a Központi Bizottság létszáma ne duzzadjon föl oly mértékben, amely már működésképtelenné tenné a testület egész tevékenységét. Ezért a KB döntésnek is megfelelően tíz főre teszünk javaslatot a kooptálást illetően.

A kooptálásra javasolt személyek között több megyei első titkár is szerepel, hiszen ezek az elvtársaik mind fiatal emberek, akiket éppen ez a politikai megújulás, ami végbemegy a pártban, hozott felszínre az elmúlt hónapokban, és úgy gondoljuk, hogy így helyük, szerepük van a Központi Bizottságban. Azt is gondoljuk, hogy ezek a javasolt fiatal, még nem annyira ismert politikai tényezők a következő hónapokban éppen a politikai harc kapcsán felszínre emelkedhetnek, a közvélemény előtt megismertethetik magukat és cselekvésükkel megfelelő funkciókat tud-

nak később önmaguknak biztosítani. Úgy gondoljuk, hogy a tényleges teljesítményük és az igazi megismerésük lesz a mérce a jövőt illetően. Ezt azért tartjuk szükségesnek hangsúlyozni, mert az is véleményként alakult ki a Központi Bizottságot illetően, hogy a jövő Központi Bizottsága valószínű[leg] egy sokkal szűkebb létszámú KB lesz. Ezért túl sok embert most ne javasoljunk, de fiatal embereket igen, akik a jövőben a párt vezetésében a politikai harcot és munkát folytatni tudják. Szükség van rájuk.

Ezek a fiatal emberek most a következő hónapok harcában kell megjelenjenek a politika színterén. Ennek tudatában javasoljuk a tíz főt. Emellett úgy gondoltuk, hogy egyik-másik területen, ahol a lemondások kapcsán, vagy más módon lecsökkent a Központi Bizottság tagjainak a létszáma, a terület erősítésére is szükség van. Ez az elv is szerepelt a javaslatok megítélésénél. Mindezek után engedjék meg, hogy a Központi Bizottságba kooptálandó elvtársakra személy szerint is javaslatot tegyek, amelynek a névsorát majd a szünetben kiosztjuk.

Kooptálni javasoljuk:

Barabás János elvtársat, az MSZMP Budapesti Bizottságának titkárát, 42 éves,
Barsi Tomaj elvtársat, a VI. kerületi Pártbizottság első titkárát, 50 éves,

Gábor András elvtársat, a TUNGSRAM RT. vezérigazgatóját, a Magyar Gazdasági Kamara elnökét, javaslataink egyik legidősebb tagja, 59 éves,

Gyuricsku Kálmán elvtársat, a Szabolcs-Szatmár Megyei Pártbizottság első titkárát, 45 éves,

Karvalits Ferenc elvtársat, a Zala Megyei Pártbizottság első titkárát, 48 éves,
Kovács László elvtársat, külügyminiszter-helyettest, 50 éves,

Lenkei Csaba elvtársat, a Salgótarjáni Síkúvegyvár villanyszerelőjét, 42 éves,
Major László elvtársat, az MSZMP KB Iroda vezetőjét, 45 esztendő,

Mádlné Maár Ilona elvtársnőt, a Dunaújvárosi Bizottság első titkárát, 35 éves,
Vastagh Pál elvtársat, a Csongrád Megyei Pártbizottság első titkárát, 43 éves.

Ezek a javaslataink a Központi Bizottság tagjaira vonatkozóan.

A Politikai Bizottságot illetően elég szerteágazó vita alakult ki közöttünk, mindekelőtt annak megítélésében, hogy a jövőt illetően hány tagú legyen a Politikai Bizottság. Ezt azért kell most külön is előterjesztenem, mert a legutóbbi KB ülésen a Központi Bizottság 11 tagú PB-re fogadott el javaslatot. A viták során nagyon sokféle véleménnyel találkoztunk, olyannal is, hogy öttagú legyen a Politikai Bizottság, olyan véleményekkel is, hogy héttagú legyen, olyannal is, hogy tizenhárom tagú PB-t válasszon újjá a Központi Bizottság. Mi mindenekelőtt abból indultunk ki, hogy milyen követelményeket támaszt a mai politikai helyzet a párttagság és a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság irányában.

Úgy látjuk, hogy a PB-t illetően a párttagság a testület tagjaitól teljeskörű politikai aktivitást, következetes magatartást, a párt egyértelmű összehangolt képviselőt várja. Az átmeneti időszakban nagyfokú operativitást kíván a politikai döntésekben, és a politikát szervező munkában. Mindezt azt hisszük, hogy a nagy létszámú Politikai Bizottság kevésbé tud ütőképesen megfelelni ezeknek a követelményeknek. Ezért mindent figyelembe véve, figyelembe véve a lehetőségeinket, személyi lehetőségeinket is, tisztelettel azt javasoljuk a Központi Bizottságnak, hogy szíveskedjék ismételten a PB létszámát illetően állást foglalni, és a bizottság javaslatát a kilenc tagú együttesre szíveskedjék elfogadni. Én itt megállnék egy pár percre, és kérem tisztelettel a Központi Bizottság állásfoglalását.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük szépen. Elvtársak! Valóban meg kell állnunk. Legutóbbi ülésünkön, március 29-én abban maradtunk, olyan felhatalmazást adunk a jelölőbizottságnak, hogy tizenegy fős Politikai Bizottságra tegyenek javaslatot. Vánca elvtárs indítványa ettől eltér: tehát, hogy nem tizenegy, hanem kilenc. Szeretném kérni először erről a véleményüket és azután a döntést ebben a kérdésben. Tessék, kinek van kérdése. Sarlós elvtárs, tessék.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Ahhoz, hogy tizenegyről kilencre csökkentsük a PB-tagok számát, ismernünk kellene a neveket. Megint azt csináljuk, hogy megállapítunk egy létszámot, és ahhoz keresünk neveket? A neveket kell előbb ismerni, és abból kiindulva eldönteni, hogy ki lesz a PB tagja.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Korom Mihály elvtárs.

KOROM MIHÁLY elvtárs: Szeretném megkérdezni, hogy a jelölőbizottság munkája kiterjedt-e arra, hogy a pártban, a Központi Bizottságban visszaállítsuk-e a főtítár-helyettest?*[sic!]*

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További kérdés? Tessék Huszár elvtárs.

HUSZÁR ISTVÁN elvtárs: [Nem kérdés lenne, hanem vélemény.] Nem elvi kérdés számomra, hogy kilenc, vagy tizenegy, vagy tizenhárom tagú legyen-e a PB. A kérdés, hogy milyen összetételű a Politikai Bizottság. Tehát nem tudom, nem az lenne-e célszerű, hogy ezt menet közben, a vita keretében döntsük el?

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Berecz Frigyes elvtárs.

BERECZ FRIGYES elvtárs: Nekem sem elvi kérdés, hogy kilenc, vagy tizenegy tag, de Grósz elvtárs beszámolójában a vége felé elhangzott, hogy fönáll egy potenciális pártszakadás lehetősége. A kérdésem az, hogy nem lenne-e helyesebb először azt eldönteni, hogy helyreállítható-e az egység, vagy két párt lesz; és utána eldönteni, hogy a Politikai Bizottság hány tagú legyen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További kérdés, észrevétel? Köszönöm, úgy látom nincs, megkérem akkor Vánca elvtársat, szíveskedjék folytatni.

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A névsor természetesen rendelkezésemre áll, hiszen hosszú időn keresztül dolgoztunk rajta. Én az állásfoglalást a bizottság javaslata alapján is azért kérem, mert ha tizenegy tagú jelölésről van szó, akkor a jelölőbizottságnak további munkára van szüksége. Ez esetben azt kell majd kérnem, hogy a Központi Bizottság a KB-tagokra tett javaslatainkat vitassa meg, és a választást ejtsék meg. Ez alatt az idő alatt akkor a bizottság további tárgyalásokat folytat, és ebben az esetben akkor nem biztos, hogy a tizenegy a mostani kilenccel szemben minden tekintetben kvadrál-e, és a kettőt hozzá kell tenni. Ezért gondoltuk, hogy ez esetben kérünk lehetőséget a további tárgyalásra.

A főtítár-helyettes személyére vonatkozóan semmiféle feladatot nem kaptunk, és így a munkánk erre nem terjedt ki.

A potenciális pártszakadásra vonatkozó megjegyzésre azt tudom felelni, hogy a mi bizottságunk a több száz kommunistával lefolytatott beszélgetésre alapozza és alapozta a javaslatát, nem pedig a pártszakadásra. Ezért az a kérésem, hogy továbbra is ezt szíveskedjenek akceptálni, mert olyan új helyzetben nem tudunk mi most

valamiféle villámgyors javaslatot tenni, hogy íme kimondunk ilyen, vagy olyan korszakos döntést.

Ezért tisztelettel kérem, hogy a bizottság munkájához kapcsolódó személyi konzekvenciákban szíveskedjék a Központi Bizottság a javaslatainkat akceptálni. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Elnöki minőségben azt látnám célszerűnek, hogy azt indítványozzam, lássunk [hozzá] a jelöléshez, ejtsük meg a jelölést a Központi Bizottság tagjainak kiegészítésére vonatkozóan. Aztán folytassuk a jelölést, mert három javaslat van a Politikai Bizottságnál: ragaszkodjunk-e a tizenegy taghoz, a kilenchez, egyáltalán a létszámhoz, avagy hallgassuk meg, hogy mire van javaslata a jelölőbizottságnak, és aztán ennek folyamatában zárjuk le a létszámot. De azért nem kezdhetjük a Politikai Bizottsággal, hanem el kell kezdeni a Központi Bizottsággal a jelölést. Én azt javaslom, kezdődjék meg a jelölő munka, a szavazást mindenképpen két menetben szükséges megtartani, hiszen mindkét esetben titkos szavazás van. Végig mehetünk a jelölésen is, és a PB-nél a jelölés folyamán döntünk akkor esetleg a létszámban. Ez egy következő javaslat. Ezzel kapcsolatban van-e valakinek észrevétele, megjegyzése?

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Szabad egy megjegyzést tennem? Azt kérem, hogy a Központi Bizottság egyértelműen szíveskedjék eligazítani a jelölőbizottságot tekintetben, hogy hány személyre tegyen javaslatot. Mi kilencet ajánlunk. Azért kérem ezt, mert utána majd a vita során bárki bármilyen javaslatot tehet, ez természetes dolog, de a bizottság a munkáját nem folytathatja másképpen, csak ilyen alapon. Ezért azt kérjük, hogy ebben most szíveskedjenek dönteni.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Elvtársak! Legyünk racionálisak, akkor szavazással ezt el kell dönteni. Azt indítványozom, menjünk végig, de nem az eredetivel kezdünk: ügyrendünk szerint mindig a módosított indítvánnyal kell kezdeni.

Tehát először azt teszem fel szavazásra, aki azzal egyetért, hogy most a jelölőbizottság 9 főre tegyen javaslatot, illetve 9 főben határozzuk meg a Politikai Bizottság létszámát. Azt kérte a jelölőbizottság elnöke, hogy egyértelműen határozzuk meg a Politikai Bizottság létszámát: ez a bizottság javaslata, erről szavazást javaslok.

(Közbeszólás: Sarlós István elvtárs: Titok az, hogy ki a 9 jelölt?)

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Sarlós elvtárs, nem titok. Minden nevet be fogok diktálni. Én most azt kérem tisztelettel, legyen abban döntés, hogy 9 vagy 11 tagú legyen-e a PB? A legutóbbi alkalommal is ebben szavazott először a Központi Bizottság, s nem a névsorban.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék.

(Közbeszólás: Az a véleményem, minden szempontból az a kívánatos, ha 10 főt kooptálunk a Központi Bizottságba, akkor 11 fős legyen a Politikai Bizottság.)

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Ez az egyik javaslat, hogy 11 fő, igen.
Tessék Vajda elvtárs.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Azt szeretném javasolni, hogy ne döntsünk a Politikai Bizottság létszámában. A pártértekezleten nagyon jól bevált az a módszer, hogy a Központi Bizottság létszámát előre nem szabtuk meg és a szavazatok arányában,

akik a többségi szavazatot megkapták, azok lettek a Központi Bizottság tagjai. Én úgy érzem, hogy most lehetne ezt a Politikai Bizottság esetében is követni, ami nem zárja ki, hogy a jelölőbizottság 9 főre tegyen javaslatot, majd meglátjuk, hogy itt vannak-e további személyek, akik a jelölő listára kerülnek, és vannak-e olyanok, akik elnyerik a szavazatok többségét.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Igen, Vajda elvtárs, bocsánat, ez felveti azt a kérdést, ha megindul a jelölés, akkor egész más választási metodika van ilyen esetben, amikor nincs megkötve a testületi létszám, mert akkor testületi tag az lesz, aki megkapja a szavazatok 50 %-át, vagy az 50% plusz egy szavazatot. Amennyiben megkötjük a létszámot és több a jelölt a megkötött létszámnál, akkor a szavazatomennyiség, a szavazatarány fog dönteni, tehát azok lesznek testületi tagok, akik a legtöbb szavazatot kapják a testület létszámaig bezárólag. Hát ez egy újabb javaslat.

Kérem, Boros elvtárs, tessék.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Elnézést kérek, de én tulajdonképpen nem értem, a legutóbbi központi bizottsági ülésen Grósz elvtárs javaslatára elfogadtuk a 11 főt, akkor — én azt hiszem — senkit a teremben nem motivált az, hogy majd amikor jelölésre kerül a sor, akkor összetételében, ...⁷ hogyan változik. Tehát nem volt semmiféle olyan megközelítése, hogy miért pont 11. Most így már nem értem miért van az, hogy azt támadjuk, hogy miért pont 9. Váncsa elvtárs elmondta, hogy az operativitást fokozandó történt ez a javaslat. Ami a személyeket illeti, amikor meg fog történni a személyi javaslat, a véleményalkotás során, és az ezt követő szavazás során, mindenkinek szíve-joga meglesz ahhoz, hogy azzal, akivel nem ért egyet, ceruzájával kifejezze a rosszallását, vagy hogy fejezzem ki magam. Tehát én azt mondom, számomra ez a 9 elvi kérdés. Ebben állapotodott meg a jelölőbizottság, ezt tartanánk egy ideális létszámnak. Tehát én azt mondom, szavazzunk, hogy a Központi Bizottság ezzel tud-e azonosulni, vagy nem tud. Ha tud azonosulni, terjesszük be a neveket, ha nem tud, akkor ez egy új helyzet, akkor kérjük, hogy a jelölőbizottság üljön össze. Egy szavazás eldönti, hogy nekem van-e, vagy a jelölőbizottságnak van-e igaza vagy sem? Szavazzunk.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Igen. Elvtársak, én egyetértek az indítvánnyal, tudniillik eddig már kiderült, hogy eltérő vélemények vannak, s amennyiben eltérő vélemények vannak, akkor ezekben a kérdésekben szavazni kell.

Tehát még egyszer megismétlem, aki egyetért azzal, hogy most meghatározzuk, és 9 főben határozzuk meg a Politikai Bizottság létszámát, kérem a szavazati joggal rendelkező elvtársakat szíveskedjenek szavazni. Kérem, itt Varga elvtárs segítsen számolni, ott meg Petrovszki elvtárs.

28 és 29 az 57. (Közbeszólás: a jelenlévők száma 101)

Kérem szépen, ez mindenképpen a többség, ellenpróbát szükségtelennek tartok. Elfogadtuk a 9 főt. Akkor visszatérhetünk az eredeti menetrendre. Kérem a Politikai Bizottság tagjaira a személyi javaslatot.

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Köszönöm szépen. Tisztelt Központi Bizottság! A Politikai Bizottság tagjai többségének a teljesítményét elfogadta és megbecsüléssel jellemezte a sok száz kommunistával folytatott beszélgetés. Ezért a testületben is csak kisebb személyi cserét javasolunk. Annál is inkább, mert a testületben igen nagy tapasztalattal rendelkező politikusok tevékenykednek, akiknek a teljesítményét

ugyan sok oldalról bírálták, de összességében elismerően nyilatkoztak munkásságukról.

Ami a kimaradást, a kimaradottakat illeti, a kimaradásra javasolt elvtársakkal szemben a beszélgetések során semmiféle politikai fenntartás nem merült fel. Több személy került még javaslatra PB-tagnak is, és KB-tagnak is. Zömében inkább a politikai bizottsági tagságot illetően merültek fel javaslatok, de ezek a javaslatok nem voltak általános jellegűek megközelítőleg sem.

Sok egymásnak ellenkező véleménnyel is találkoztunk a személyi kérdések megítélésében. Mi igyekeztünk a javaslatainkban a túlnyomó többség álláspontját képviselni. E szerint a következő elvtársakra teszünk javaslatot a Politikai Bizottságba. Mivel ismert személyekről van szó, itt már nem jellemzem a nacionalét. *[sic!]* PB-tagoknak javasoljuk: Grósz Károly elvtársat, Hámori Csaba elvtársat, Iványi Pál elvtársat, Jassó Mihály elvtársat, Németh Miklós elvtársat, Nyers Rezső elvtársat, Pozsgay Imre elvtársat, Tatai Ilona elvtársnőt és Vastagh Pál elvtársat.

Az MSZMP főtitkárának ismételten, változatlanul Grósz Károly elvtársat javasolja a jelölőbizottság.

Tisztelt Központi Bizottság! A jelölőbizottságnak az a meggyőződése, hogy pártunk hatalmas politikai harc előtt áll, ezt a küzdelmet ezeknek a vezető testületeknek, a Központi Bizottságnak és Politikai Bizottságnak kell vezényelnie, kell szerveznie és sikerre vinnie. Köszönöm szépen a figyelmet.

(Közbeszólás: a névsort a szünetben kiosztjuk).

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Már akit jelöltek, vagy bővebb adatokkal? A jelöltek névsorát kiosztjuk most.

Eltársak! Azt javaslom, hogy mielőtt a jelölő munkát megkezdjük, vegyük kézhez az elhangzott személyi javaslatokkal összefüggő bővebb jelölő listát, tehát az életrajzi adatokkal kiegészített listákat. Kérem akkor kiosztani.

(A jelölő listákat — a Központi Bizottság és a PB-tagjaira, valamint az MSZMP főtitkárára kiosztják.)

Megvan? Igen! Tessék Sarlós elvtárs.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Volna egy megjegyzésem. Grósz elvtárs felajánlotta a régi Politikai Bizottság lemondását, azt nem szavaztuk meg. A múltkor csak kiegészítésről volt szó. Tehát formailag jóvá kell hagyni a mandátum visszaadását, s csak akkor lehet [szavazni.]

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Elhangzott egy — lényegében nem megjegyzés — indítvány. Én személy szerint természetesnek vettem azokat az indokokat, amiket Grósz elvtárs elég részletesen az előbbi beszédben elmondott, hogy milyen megközelítésből és miért ajánlja fel a főtitkár és a Politikai Bizottság tiszttségét a Központi Bizottságnak. Ebben tegnap a Politikai Bizottság egységesen állást foglalt, ezzel egyetértett. Így én tényleg formainak tartom a megszavazást. De mivel van egy ilyen indítvány, kérem elvtársak, a Központi Bizottság fogadja el Grósz elvtárs javaslatát, mind a főtitkár személyére vonatkozóan, mind pedig a Politikai Bizottság lényegében lemondásával kapcsolatban.

Kérem, aki egyetért, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm. Ki van ellene? Ki tartózkodott? Köszönöm szépen.

Tőkei elvtárs kér szót. Tessék Tőkei elvtárs.

TŐKEI FERENC elvtárs: Távol álljon tőlem, hogy lekicsinyeljem a PB összeté-

telével kapcsolatos vitát, mégis visszakanyarodnék a KB-tagok kooptálásának kérdésére. A múltkor valóban megszavaztuk a kooptálást. Utána én voltam olyan indiszkrét, hogy tapogatóztam, érdeklődtem, és elárultam egy csomó elvtársamnak, hogy kooptálásokról lesz szó. Ezeknek a beszélgetéseknek az alapján állíthatom, hogy a bázis, az alapszervezetek felháborodása egyértelmű lesz. Akármit tesz lehetővé, vagy ír elő ezzel kapcsolatban a [jelenlegi] szervezeti szabályzat, egészen biztos, hogy a KB új tagjait a bázis akarja megválasztani. Megjósolható, hogy ezt a vádat csak erősíteni fogja a kooptálás. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék Horváth elvtárs.

HORVÁTH EDE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A helyzet ma olyan súlyos, hogy egyre nagyobb bizalmi válságba kerültünk. A növekvő terheket a lakosságnak kell vállalni. Ezzel együtt lépten-nyomon mást mondunk, a napi intézkedéseink a lakosságot próbára teszik, hisztériát váltanak ki, és egyre nagyobb az elégedetlenség. Véleményem szerint a helyzet így tovább tarthatatlan. Így nem lehet nagyobb teljesítményeket várni. A nagyobb teljesítmények nélkül pedig a reform is veszélybe kerül. Ezért nagy töprengés után, és nagy aggodás után tisztelettel az volna a kérésem Grósz elvtárs felé, hogy ismételten gondolja meg, az újonnan választandó Politikai Bizottságban vállalja-e a főtitkári beosztást. Az új Politikai Bizottság teremtse olyan helyzetet, hogy a kormány működésképes legyen és a szavát tartani tudja. A hatósági szervek rossz intézkedéseinek a jövőben legyenek személyi konzekvenciái. A Központi Bizottságnak ma rendkívül megnőtt a felelőssége. Most mindannyiunk lelkiismereti kérdése, hogy a mai központi bizottsági ülésen milyen mélyreható és jó intézkedéseket hozunk.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék elvtársak, van-e még a jelöléssel összefüggésben egyéb megjegyzés.

Karvalits elvtárs.

KARVALITS FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Azt hiszem, a jelölésnél nemcsak személyekben, hanem helyzetben is kell gondolkodni, és számomra fontos politikai jelentőséggel bír annak a problémának a felvetése, amit Berecz elvtárs megfogalmazott, azaz a pártszakadás veszélye. Én úgy látom, hogy a pártszakadás veszélye, ha valahonnét elindulhat, akkor az a pártban nem alulról felfelé, hanem felülről lefelé. De indokoltnak és szükségesnek tartom azt is, ami Grósz elvtárs beszámolójában volt: valamikor a párttagságot is választót elé kell állítani, hogy egy programról, ideiglenes szervezeti szabályzatról nyilatkozzon, azt követni képes-e, akarja-e. De ugyanezt szükséges kimondani a Központi Bizottság tagjainak, a Politikai Bizottság tagjainak is. Van egy március 7-i „Mire törekszik a Magyar Szocialista Munkáspárt?” programkeret. Elhangzott ma itt egy helyzetértékelés, az elkövetkezendő időszak feladatainak körvonalazása, ütemezése. Az a kérdés tehát, hogy kezdjük felülről. A Központi Bizottság tagjai vállalják-e ezt a két dokumentumot? A Politikai Bizottság tagjai akiktől szavazni óhajtunk, vállalják-e? Mert ez a garancia arra, aki ezt vállalja, akkor megőrizhető a párt egysége. [sic!]

A második gondolatom — az pedig személyes indíték. Én azok közé tartoztam a javaslattétel során, hogy tartsuk tiszteletben a pártértekezlet döntését, amennyiben attól eltérünk, annak útja a delegálás legyen. Megtisztelő számomra a jelölés, de saját személyemben is csak így tudom elképzelni azzal a vállalással, ha engem azok a kommunisták, akiknek képviselője vagyok Zala megyében, ezzel egyetérte-

nek. Nagyon furcsa helyzet lenne az, hogy ma itt a Központi Bizottság megválaszt és 1989 júniusában egy megyei pártértekezlet nem választ meg első titkárnak. Tisztelettel kérném annak megfontolását, hogy valamennyiünk számára, akit jelölnek, biztosabb háttér lenne az, ha saját tagjaink egyetértésével kerülne erre sor. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Csak megjegyzést szeretnék tenni. Kedves Elvtársak. Lényegében a jelölő munka felett, vagy a jelölő munkával összefüggésben megkezdődött az általános vita. Aztán majd megyünk az általános után konkrétan a KB-nál [sic!], de úgy látom, ez a jelöléssel van a legszorosabban összefüggésben. Akkor folytassuk tehát azzal, akiknek a KB-tagokra vonatkozó javaslattal általános érdemi megjegyzése van, szíveskedjen azokat elmondani.

Romány Pál elvtárs.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Általános megjegyzésem van. Annál is inkább, mert a kiküldött bizottság sem engem, sem a Tanácsadó Testületet nem keresett meg, most alkalmam van elmondani az észrevételeimet. Tudom, valami 10%-ot a múltkor Grósz elvtárs mondta, de nem jutottak el hozzánk [sic!].

Konkrétan ezzel a témával kapcsolatban: csak erre szorítkozva. Én kisebbségben vagyok most a Politikai Bizottság létszámát illető szavazásnál. Tudomásul veszem a Központi Bizottság előző állásfoglalását, de tisztelettel ajánlom a szavazásnál majd meggondolni, még újabb neveket felvenni a Politikai Bizottság tagjai közé. Úgy gondolom, hogy bizonyos csatlóást vált ki egy beharangozott személyi változás, ami a szűkítés miatt, négy eddig is, és gondolom továbbra is megbecsült elvtársunk kihagyása után egy új elvtárs — hasonlóképpen gondolom, hogy megbecsülést kivívó — jelenik majd meg. Ki a kettő? Ja, Jassó és Vastagh elvtárs. Jassó elvtárs eddig is ott ült, azt mindenki tudta, csak legfeljebb nem szavazott, ha számlálás került sor. Ez tehát az egyik megjegyzésem, tehát én a magam részéről a 11 tag mellett vagyok, amit elfogadott a Központi Bizottság az előző ülésén.

Még egy munkaszervezési, gyakorlati megfontolást is tisztelettel ajánlok, a mi pártunknak nem csökkenni, hanem növekedni fog a tárgyalási, partneri kötelezettsége, e hazában és a hazán kívül, és az általában időigényes. Néha jó lenne, ha itthon is tudnának lenni, és a gyárakban meg a tsz-ekben is meg tudnának fordulni pártunk vezetői. Ehhez pedig sarzsi kell, mert hiába, az emberek ezt számon tartják. Ez az egyik megjegyzés. A másik a Központi Bizottság kiegészítésével kapcsolatos. Úgy gondolom, abból kellene kiindulni — ha [már ez] a vita kialakult — hogy van egy érvényes szervezeti szabályzatunk — ebben én messzemenően egyetértek Grósz elvtársnak a bizottság jelentése kapcsán elmondott szavaival — és az lehetővé teszi, ha jól emlékszem — nem néztem most meg a kooptálás rendjét [sic!]. És aki most mindent fel akar lazítani, annak meg kell mondani, hogy várja [már] meg a kongresszust. Ebbe én nem akarok belemenni, majd az első napirendi vitánál ezzel kapcsolatban szeretném elmondani a mi általános, klubszerű működésünkkel kapcsolatos megjegyzéseimet. Ami a konkrét tíz személyt illeti: elvtársak — ha gyorsan jól adtam össze — az átlag életkor 41 év — hála a dunaújvárosi elvtársnőnek, aki 35 éves —, akkor rosszul adtam össze.⁸ Nem tudok most indítványt tenni első hallásra sem kihagyásra, sem bővítésre, de ezt nem tartom szerencsésnek. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További észrevétel, tessék.

BECK TAMÁS elvtárs: Kedves Elvtársak! A KB kiegészítéséhez szeretnék hozzászólni. Véleményem szerint a magyar társadalom legkiemelkedőbb, legsikeresebb és legeredményesebb egyedeit kellene a KB-ba megválasztani, a velem való beszélgetés során is két javaslatot tettem, ez a lista nem az.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Sarlós elvtárs.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Először is csatlakozom, a tíz névből heten a párt függetlenített munkatársai, és csak hárman dolgoznak más területen. Ez az összetétel nem felel meg annak a törekvésnek, hogy a KB politizáló testület legyen.

Van még egy megjegyzésem, ez a PB-re vonatkozik. A múltbeli gyakorlattól el kellene annyiban térni, hogy a jelölőbizottság nevenként mondja meg: a kihagyottak, vagy újra nem jelöltek nem jelölésére miért került sor, mert tudomásom szerint van közöttük olyan, aki a kollektív lemondástól függetlenül is lemondott, és volt olyan, aki nem.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Erre visszatérünk majd, Hollán elvtársnő, tessék.

HOLLÁN ZSUZSA elvtársnő: Én magam is, amint azt hiszem mindannyian egyhangúan megszavaztuk, hogy előbb legyen a személyi kérdésekről szó és utána az elvi vita. Szeretném bejelenteni, magam is csatlakozom Berecz elvtárshoz és Karvalits elvtárshoz abban, hogy úgy érzem, az elvi vita után nem lenne becsületes dolog a szavazás.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További általános megjegyzés? Úgy látom nincs, akkor megkérem Váncsa elvtársat és Grósz elvtársat néhány kérdés megválaszolására.

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Amiben döntés született vagy állásfoglalás, azokra a megjegyzésekre nem kívánok kitérni. Ami a kooptálást vagy delegálást illeti: a vita során teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy 25—30 emberrel nem lehet növelni a Központi Bizottság létszámát, ha egyfajta delegálást hirdetünk meg, és ezt minden területre kiterjesztjük, akkor a legkevesebb is 25 fő lett volna, ezt így végigvitattuk. Ezért kérjük, hogy a szervezeti szabályzat szellemében valóban tessenek elfogadni a kooptálás módszerét.

Ami a javaslatainkat illeti: komoly vitáink folytak, hogy milyen személyiségeket ajánljunk. Akiket ajánlottunk a Központi Bizottság tagjainak, azoknak döntő többségét éppen az utóbbi hónapok politikai munkája és harca hozta felszínre, vidéken is, megyékben is. Azt gondoltuk — és ezt szeretném aláhúzni —, hogy profi politikusokra van szükségünk, és egy megyei pártbizottság első titkára ma azok közé tartozik, aki a területen komolyan kell szervezze és vigye a politikai harcot, ezért úgy gondoljuk, hogy a javaslataink ilyen értelemben is helytállóak. Természetesen, ha van bármilyen olyan személyiségre javaslata az elvtársaknak, a személyi döntésnél, amely ezt kiegészítheti, akkor ezt gondolom, hogy megfelelő módon akceptálni fogja a Központi Bizottság. Köszönöm szépen, nekem nincs más.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék, Grósz elvtárs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Mindenekelőtt azt szeretném elmondani, hogy az én számomra míg nem lesz új szervezeti szabályzat, engem ez a jelenlegi kötelez, eh-

hez igazodok. Én a Központi Bizottságba delegálás elvét — akármennyire is modern, divatos és korszerű — addig nem támogatom, míg a szervezeti szabályzatot meg nem változtatjuk. Ezt én elmondtam a múltkor, elmondom most mégegyszer. Veszélyesnek tartom, amit csinálunk a párt szervezeti életével, széjjelszedjük. Tudom, hogy a hangulat milyen, ha a hangulat alapján akarunk politizálni, akkor ebben az irányban kell menni. Akkor praktikusabbnak tartanám, ha pártértekezletet tartunk. Ebben kell döntenet, akkor meg kell csinálni egy egynapos pártértekezletet, júniusban vagy nem tudom én mikor, és a Központi Bizottság minden egyes tagját delegálják letről. Ahhoz először alkossuk meg a szervezeti szabályzatot. Ezt az összevisszaságot én nem helyeslem, és nem támogatom. Miközben a Karvalits elvtárs gondját megértem, mert ez másoknak is gond. Ez tulajdonképpen azoknál, akik választás előtt vannak, vagy valahol még folynak ezek a választások, mind gond. Abban, hogy kooptáljunk, a múlt ülésen döntöttünk, felül lehet vizsgálni, nekem nincs ellene semmi kifogásom, kérem elvtársak, akkor be fogunk arra rendezkedni, hogy minden ülésen másként fogunk döntenet, mint korábban határozottunk. Én nem látom, hogy ennyire rohanna az élet, hogy ennyire kellene három hetente álláspontot változtatnunk.

Ami a jelöltek eteti, nagyon nagy rokonszenvvel figyeltem néhányuk politikai, közéleti tevékenységét, de hát mikor engem erről a névsorról megkérdeztek, több név volt. Én ezeket a jelöléseket támogattam, úgy látom, hogy akár a Barabás elvtárs, Gyuricsku elvtárs, Vastagh elvtárs rendkívül széles körben élvezi a párttagság bizalmát, támogatását. Épp ezekben a hónapokban — szó szerint ezekben a hónapokban —, mert a pártértekezlet óta kerültek megválasztásra.

Tehát én azt a rendezőelvet helyénvalónak vélem, hogy a közéleti tevékenységben teljesítményt produkáló emberek vannak a tíztagú kooptálásnál. Tulajdonképpen a Gábor András [elvtárs] személyével kapcsolatban voltak bizonyos gondjaim, de én elfogadtam több elvtárs, többek között Beck elvtársnak is az ajánlását, hogy jót tenne a Központi Bizottságnak, ha a Kamara elnöke — aki egy nagy tapasztalatú gazdasági vezető — bekapcsolódna a Központi Bizottság munkájába.

Szeretném megmondani azonban, hogy a beszélgetések során nagyon sok kritika ért bennünket, hogy az összetételekben nem a pártmunkások, hanem az állami és a gazdasági vezető sok[ic!]. Tehát itt igazságosan — hogy mindenféle véleménynek és hangulatnak megfelelően igazítani egy kis létszámú, tehát tízfős megújítással — az igényeket nem lehet kielégíteni. Ha mi ennek a hangulati igénynek eleget akarunk tenni, akkor nincs más kiutunk, mint kimondjuk a pártértekezlet összehívását, és oda delegáltatunk embereket, annak megfelelően, ahogy ez több mint valószínű, majd az új szervezeti szabályzatban megfogalmazható lesz. A jelenlegi szerint ez nem járható út.

Ami a korlátot eteti, én nem számoltam, sem össze nem adtam, sem ki nem vontam. Nekem ez annyira nem fontos, szeretném őszintén megmondani. Bizonyára a tömegpolitikai munkában, és nem a Központi Bizottság munkájában, ennek a jövőben sokkal nagyobb szerepe lesz, de ezt a feszültséget egy üléssel és kooptálással feloldani nem lehet. Ez a Központi Bizottság gyakorlatilag a pártértekezlet után választódott meg. Ez a gond és probléma akkor is érződött, amikor a kooptálás mellett döntöttünk, szerintem ezt el is döntöttük. Csak azért, mert valaki fiatal, és közben a jelölőbizottság az eszmecsere során nem találkozott olyan javaslatokkal, amelyek döntő többségében a fiatalok mellett, egyéb politikai értékekkel és tapaszt-

talatokkal rendelkeznek/sic!/. Csak azért fiatalítani nem kellene, mert ez most így divat. Ezt most nem tudom a magam számára normának elfogadni.

Ami a saját személyemre vonatkozó — bár nem most kellene szólnom, hanem amikor majd rá kerül a sor, Horváth elvtárs említette/sic!/. Kérem elvtársak, én mindenfajta döntést tudomásul veszek, jó szájízzel. Nem küzdök és nem is küzdöttem eddig sem a főtitkári beosztásért, ezután sem akarok. A felmentésünket, vagy lemondásunkat — vagy nem tudom már milyen szót kell használnunk, mert vita volt róla, hogy finoman és udvariasan jelentsem ezt be —, én határozottan kezdeményeztem. Azt is mondtam, én akkor is lemondok, ha a Politikai Bizottság nem mond le, és felajánlom, hogy a Központi Bizottság válasszon új főtitkárt; ha engem választ, fegyelmезetten tudomásul veszem. Bár nagyon el tudnék képzelni más alternatívát és más megoldást is, mint ahogy mások is el tudnak képzelni, és én még attól a pártban meg fogom a helyemet találni. Azt szeretném Önöknek mondani, hogy rendelkezzenek velem. Engem semmifajta ambíció nem hajt különösebben, mint hogy szolgáljam a politikát, meg ezt az ügyet ilyen viszonyok között is.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak! Szeretném indítványozni, térjünk rá konkrétan a jelölésre.

Egyetértenek? Igen.

A Központi Bizottság tagjaira vonatkozóan, szeretnék emlékeztetni arra, abban maradtunk, hogy a KB-létszámot 10%-os arányban növeljük meg. Most a Központi Bizottság létszáma 105 fős. Tíz főre van javaslat, meg akarom említeni, hogy a jelölés során természetesen lehet új neveket felvenni, itt a szavazásnál kell akkor elrendezni, hogy a listán tíz név maradjon, hiszen a létszámot is megkötöttük a múltkor. Az a tíz elvtársunk marad fenn és lesz KB-tag, aki a legtöbb szavazatot kapja. Azt javaslom, menjünk sorba és utána jöhetnek még az új nevek:

Barabás János elvtárral kapcsolatban; kérdés, észrevétel, megjegyzés együtt.

Aki egyetért azzal, hogy felkerüljön a szavazólapra, kérem szavazzon. Köszönöm.

Ellene? Egy. Kérem a jegyzőkönyvbe felvenni. Tartózkodás?

Egy ellenszavazattal felkerült a listára.

Barsi Tomaj elvtárs: aki mellette van, hogy felkerüljön a listára. Köszönöm.

Aki ellene van: Kilenc ellenszavazat.

Tartózkodás? Öt tartózkodás.

Gábor András elvtárs mellett, aki van. Köszönöm.

Ellene? Öt ellene. Ki tartózkodik: öt tartózkodással listára került.

Gyuricsku Kálmán elvtárs; aki mellette van. Köszönöm.

Aki ellene? Nincs ellene senki.

Tartózkodás: egy fő.

Karvalits Ferenc elvtárs; aki mellette van. Köszönöm.

Aki ellene van? Egy.

Tartózkodás: hét tartózkodással.

Kovács László elvtárs.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Jelenleg a Központi Bizottságnak tagja a külügyminiszter és a külügyi államtitkár.

Kérdésem van: mi indokolja, hogy még egy külügyi főnök tagja legyen a Központi Bizottságnak? Nem ismerem Kovács elvtársat, nem tudom, hogy alkalmas-e, vagy sem.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Igen. Vánca elvtárs, kérem a lehetséges választ.

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A Politikai Bizottságtól nyert információ alapján javasoljuk központi bizottsági tagnak Kovács László elvtársat, mert a kormányzati munka, a kormány személyi állományának átalakításában a Külügyminisztérium mostani vezetői számításba jönnek, melynek kapcsán a létszám egy fővel csökkenni fog a Központi Bizottságban, és így Kovács László elvtárs személyét illetően javasolom elfogadni. *[sic!]*

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Vajda elvtárs, a válasz kielégítő?

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Így már igen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Grósz elvtárs kíván még megjegyzést tenni.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Én persze ártatlan vagyok benne, de akkor kötelességem ezt elmondani, hogy a következő ülésre ide kerül a kormány átalakításával foglalkozó terv, illetve elképzelés. Annak része Várkonyi elvtárs külügyminiszteri tisztségéből — vele egyetértésben — történő felmentésére vonatkozó javaslat. Ő ezt a múlt esztendőben, a múlt év nyarán kérte, amikor én még a kormányban dolgoztam, azóta húzódik. [Várkonyi elvtárral egyetértésben!] Ő külszolgálatra megy tudja, hogy akkor a központi bizottsági tagságáról le kell mondania. Helyette azt ajánljuk, hogy a Külügyminisztériumból legyen külügyminiszter kinevezve. A helyére — ennyire bonyolultan mondom, nehogy rájöjjenek az elvtársak — államtitkárnak mi Kovács László elvtársról beszélgettünk. Na most, kérem elvtársak, szeretném világosan megmondani, gondolják végig, a külügyminiszter és az államtitkár sok esetben pártösszekötő is, minthogy a moszkvai nagykövet, vagy általában a szocialista országok nagykövetei pártkapcsolatokat is tartanak és képviselnek. Nem hagyomány ez, hanem célszerűség, hogy a Külügyből az első, illetve a második ember a testület tagja legyen, mert pártmegbízatással pártkapcsolatok építésében is részt vehet. Ez jó a külügyi munkának és jó a pártnak. [Na most ezt] meg lehetett volna persze fordítani, előbb idehozni a kormányt és akkor ez, de ez a menetrend alakult ki. A májusi parlamenti ülés elé kerül a kormányátalakítási program — ha csak a miniszterelnök meg nem gondolja magát —, akkor ez azt jelenti hogy a parlament előtt nekünk központi bizottsági ülésen álláspontunkat ki kell alakítani,⁹ akkor azt kellett volna csinálni, hogy akkor teszünk javaslatot egy új központi bizottsági tagra. Megítélésem szerint ezen a három héten ez nem múlik. Talán a Külügy kibírja három-négy hétig, hogy három központi bizottsági tagja lesz.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük szépen.

Elvtársak, felteszem a kérdést, aki Kovács László elvtárs mellett van, kérem szavazzon. Köszönöm.

Ellene? Ellene nincs. Tartózkodás?

Négy tartózkodás. Lenkei Csaba elvtárs mellett aki van, kérem szavazzon.

Köszönöm. Ellene? Tartózkodás? Négy tartózkodással.

Major László elvtárs: aki mellette van, kérem, szavazzon.

Köszönöm. Ellene?

Egy. Tartózkodás? Egy.

Mádlné Maár Ilona elvtársnő mellett, aki van?

Köszönöm. Ellene?

Három. Tartózkodás? Négy tartózkodás.

Vastagh Pál elvtárs mellett, aki van.

Köszönöm. Ellene? Tartózkodás? Nincs.

Kíván-e még valaki más jelöltre javaslatot tenni központi bizottsági tagságra?
Tessék Révészné elvtársnő.

RÉVÉSZNÉ KÉRI ANNA elvtársnő: Kedves Elvtársak! A jelölteknek biztos mindenki a saját területét fogja kicsit erősíteni, én a saját területünkről, Somogy megyéből szeretnék tizenegyedik főnek egy elvtársat jelöltként felvenni. A megyei beszélgetések során felmerült, és mi gondunkat szeretnénk elmondani, hogy a két elvtárs kiválása a megyéből¹⁰ eléggé negatív politikai visszhangot váltott ki, és amikor a jelölőbizottság felkereste a megyei beszélgető csoportot, kifejeztük kérésünket, hogy szeretnénk, ha egy taggal bővülne a központi bizottsági tagok létszáma. Most én azt a két elvet, ami az előbb elhangzott, szeretném alátámasztani. Egyik az, hogy egy a közéletben nagyon aktív tevékenységet kifejtő elvtársat szeretnék javasolni. Akik agrárberkekben dolgoznak, azok ismerik talán a nevét, dr. Pallér Endréről van szó, 40 éves, egyetemi végzettsége van. [A többről is csak ilyen szűkszavú kommuniké van a jelölt papíron.] Társadalmi funkcióban megyei pártbizottsági tag, a Barcsi Vörös Csillag tsz elnöke. Én tíz hónap alatt, mióta központi bizottsági tag vagyok, legmesszemenően talán a közéleti tevékenységét emelném ki, *[sic!]* úgy érzem, hogy a Központi Bizottság egy nagyon agilis és nagyon aktív taggal gyarapodna, ezért szeretném felvenni a jelölőlistára.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék, Nagy Imre elvtárs.

NAGY IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Elhangzott már, hogy a jelöltek átlagéletkora 46 év, ami egyébként a párt mai vezetéséhez képest fiatal, de ha az ifjúságra is gondolunk, akkor ezt fiatalításnak nevezni nem lehet. Grósz elvtárs elmondta, hogy csak azért, mert valaki fiatal, ne kerüljön be. Én előzetes beszélgetés során tizenegynéhány nevet leadtam, olyanokat, akik nemcsak azért alkalmasak, mert fiatalok, hanem egyéb közéleti szereplésük alapján is. Ez a Központi Bizottság állapította meg hárommal ezelőtti ülésén — a megyei, városi pártterkezeteket elemezve — hogy elkeserítően kevés a 30 év alatti, körüli, illetve KISZ-aktivista került be a párt különböző vezető testületeibe. *[sic!]* Mi mondtuk ezt ki, és ez a Központi Bizottság mondta ki azt is, hogy ennek politikai következménye nagyon súlyos lesz a pártra nézve. Ezeket az érveket mérlegelve, szeretnék javaslatot tenni a kooptálási listára. Azt javaslom, hogy vegyük fel Kiss Pétert, aki a Budapesti KISZ Bizottság első titkára, közéletben ismert személyiség, egyébként 30 éves fiatal. Ha kell, tudok róla természetesen többet is mondani, de mivel ismert, ezért ettől eltekintek. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük mi is, Nagy elvtárs. Tessék Rajki elvtársnő.

RAJKI SÁNDORNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Elnézést kérek, én nem javaslatot akarok tenni további központi bizottsági tagokra, de úgy gondoltam, hogy el kell mondanom a rossz érzésemet.

En annak idején azt javasoltam, hogy ne bővítsük ki a Központi Bizottságot, mert ettől sem jobb, sem rosszab a munkánk — úgy érzem — nem lesz, nem meghatározó. Többen felvetették itt a jelölés során aggályukat ezzel kapcsolatban, és én vártam, hogy ebben dönteni fogunk, hogy végül is akkor bővítsük a Központi Bizottsá-

got, vagy nem. Szeretnék emlékeztetni rá, én legalábbis így emlékszem, februárban arról volt szó, hogy megvizsgáljuk, és amennyiben szükséges, akkor kooptálunk körülbelül 10%-ot a Központi Bizottságba. Erről most is dönthettünk volna. De hogy ne zavarjam a munkát, nekem más javaslatom van akkor, hogy a jelölést követően ne szavazzunk és ne kooptáljunk, tehát ne fejezzük be ezt a munkát, hanem kérjük ki az illetékes pártszervezetek véleményét. Én Karvalits elvtársal egyetérték abban, amit említett. Úgy érzem, az ő személyével kapcsolatban is van lelkiismeretfurdalásom, hogy most őt akaratán kívül hozzuk ilyen helyzetbe, én azt éreztem a jelölés során is, hogy a Központi Bizottság más tagjainak is van gondja, nem a személyekkel elsősorban, hanem ezzel a módszerrel kapcsolatban, amit a tagság nem fog elfogadni, és mi nem hivatkozhatunk szervezeti szabályzatra, bármennyire is érvényben van. Ezt a Központi Bizottságot nyugodtan el lehet zavarni, ha a tagság akaratával, szándékával ellenkezően dönt. Tehát a személyekkel egyetérték, azt szeretném kérni, tegyünk ajánlást, hogy mi ezeket az elvtársakat szívesen kooptálnánk a Központi Bizottságba, és az illetékes párttestületek erről döntsenek, utána mi beválasztjuk őket a Központi Bizottságba. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Erre szeretnék reagálni, kedves elvtársak.

Rajkiné elvtársnő első megjegyzése, hogy nem volt ebben döntés. Március 29-én ebben döntöttünk. Egészen pontosan abban, hogy bízzuk meg a munkabizottságot azzal, tegyen javaslatot kooptálásra a KB létszámának 10%-áig. Ebben döntöttünk március 29-én. Lehet vizsgálni, hogy a döntésünket esetleg felülvizsgáljuk-e, de ebben van döntés.

A másik javaslat teljesen új dolog: ejtsük meg a jelölést — most benne vagyunk — és ha a jelölés megtörtént, akkor kérdezzünk vissza a helyileg illetékes pártszervezetekhez, majd a következő ülésen foglaljunk állást kooptálási formában, de a kooptálást mégis ezzel a rákérdezővel megerősítve.

BORBÉLY SÁNDOR elvtárs: (Az eleje érthetetlen) Ha minden szervezet akar egy tagot a KB-ba, akkor . . . (érthetetlen).

Most a szervezeti szabályzatunk érvényben van. Elfogadta, kooptálta megszavazta . . . (érthetetlen).¹¹

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Borbély elvtárs, más volt az indítvány. Persze, hogy dönthetünk mi alkotmányosan, mármint a pártalkotmány szerint, de lehet úgy is dönteni, hogy alkotmányosan is, és a tagsági akaratot vagy tagsági véleményt megismerve — és itt erről van szó. Nem minden megye jelölne, hanem amilyen jelölésben most maradunk, erről kikérjük a helyi pártszervezetek véleményét az illetékeség szerint. Ez volt a javaslat.

Kérem ebben szavazzunk. Javaslom, hogy szavazzunk, elfogadjuk-e a kooptálásnak ezt a formáját, amit Rajkiné elvtársnő javasolt?

Indítvány van elvtársaim, el kell döntenünk. Aki a Rajkiné elvtársnő indítványa mellett van, hogy a jelölés befejezése után kérdezzünk vissza (. . . nem érthető közbeszólás). Igen, kell még hozzá néhány érv, igen.

SZLAMENICZKY ISTVÁN elvtárs: Miért nem kérdezzük meg a jelölőbizottságot, hogy a jelölés előtt megkérdezték-e a helyi pártszervezeteket vagy vezetőket. Ha megkérdezték, akkor . . . (nem érhető).

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: A testületeket nem kérdezték meg.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Váncsa elvtárs, erre van válasz?

VÁNCSA JENŐ elvtárs: Van. Kérem szépen mindenhol szóbakerültek a jelöltek, bárkit javaslatba hoztak, arra rákérdeztünk az illetékes pártbizottságnál. Olyan is volt, akit javaslatba hoztak, egyetértésre nem találtunk és ejtettük a javaslatot. Ezek után én nem hiszem, hogy . . . (nem érthető).¹²

MOLNÁR MAGDA elvtársnő: A jelölőbizottság tagjaként a következőt szeretném elmondani.

Rendkívül nagy vita volt azon, hogy ez a módszer elfogadható-e, vagy sem. Teljesen természetes, hogy a régi típusú, régi stílusú megújulásáról van szó[sic!]. Nagyon sokan felvetették azt, hogy a Központi Bizottságot meg kell újítani, nemcsak úgy, hogy tíz fővel kiegészíteni, hanem gyakorlatilag egy új Központi Bizottságot kell létrehozni. A legszélsőségebb vélemények voltak ezzel kapcsolatban. 20–30 fős Központi Bizottságtól kezdve egészen addig, hogy akár még tovább bővíteni. Én azt gondolom, hogy éppen azokról az elvtársokról, akikről szó van, elég indok lehet, hogy megküzdöttek azért a helyért — én itt a vezetőkről beszélek, a megyei titkárokról, kerületi titkárokról. Megküzdöttek azért a helyért, amit most elfoglalnak. Nem tudom elképzelni, hogy a jelenlegi szituációban visszavonnák a megbízatásukat. Én azt hiszem, hogy most fel kell vállalni egy átmeneti időszakban azt, hogy megújuljon a Központi Bizottság. Meg vagyok győződve róla, hogy a következő alkalommal, ha esetleg úgy alakul a helyzet, egy előrehozott kongresszuson, vagy egy normális kongresszuson az egész választási mechanizmusnak kell megújulnia. Erre most nem vagyunk készek. És nem beszélve még egy dologról: ha most nem tudjuk a Központi Bizottságot megújítani, fennáll annak a veszélye, hogy a Politikai Bizottságot sem tudjuk megválasztani. Ez nemcsak belpolitikailag lenne súlyos bukás, ha nem tudunk összehozni egy tisztességes, vállalható Politikai Bizottságot, hanem a kormány működése szempontjából is. Az a külpolitikai veszély is fennáll, amiről Grósz elvtárs beszélt, s bekövetkeznék a bizalom megvonása is. Én kérem, hogy ezt fontolják meg.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen.

Elvtársak! Akkor vissza kell még egyszer kérdezniem, hogy az általános kérdésekhez van-e valakinek még megjegyzése?

Elindultunk a plusz jelöléseknél[sic!]. Tényleg, sok mindent végig kell gondolni. Úgy látom, tényleg kicsit zaklatottak vagyunk, jó megoldásokat akarunk, mert ezt a szándékot nem lehet elvitatni, viszont azt sem, hogy ennek a bizottságnak ilyen helyzetben, nehéz, vagy nehezebb helyzetben is kell tudni önállóan cselekedni, felvállalva döntéseiért a politikai konzekvenciát saját tagsága előtt is.

ÖRDÖGH SZILVESZTER elvtárs: Grósz elvtárs felvetette, hogy két hónap múlva ideiglenes szervezeti szabályzatot kell a KB elé terjeszteni, ami gondolom a választással kapcsolatos részeket is tartalmazza majd. Szerintem addig esetleg lehetne várni a kooptálással is.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Ördögh elvtárs, ebben döntöttünk. Kooptálunk. Van-e más általános észrevétel még? Most már ragaszkodjunk a konkrét személyi jelöléshez. Tehát a tíz mellett elhangzott két javaslat Pallér Endre elvtársra és Kiss Péter

elvtársra. További javaslat a szavazólapra való felvételhez van-e valakinek? Nincs. Akkor mielőtt véglegesítjük, szavaznunk kell az új jelöltekről.

Ki van amellet, Révészné elvtársnő javaslata mellett, hogy dr. Pallér Endre elvtárs felkerüljön a szavazólapra?

Kérem segítsen megszámolni Varga elvtárs és Petrovszki elvtárs.

54. 101-en vagyunk, tehát felkerült a szavazólapra az elvtársnő javaslata, dr. Pallér Endre.

Ki van amellet, hogy Kiss Péter felkerüljön a szavazólapra?

77. Jelentős többség.

Lezárhatjuk akkor a jelölést a KB-tagokra? Igen.

Elvtársaim! Két új név került fel a listára. Én szeretnék elnöki minőségemben egy indítványt tenni. Ez a szavazás módjával lenne összefüggésben. Azzal, hogy vegyük úgy, nem 115, hanem 117 legyen a Központi Bizottság létszáma, és aki a listán lévők közül megkapja a többségi szavazatot, az mind legyen a Központi Bizottság tagja. Tudniillik, ha megkötjük 115 főben, akkor kettőt mindenkinek ki kell húzni.

(Érthetetlen közbeszólások).

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Elvtársak! Aki a 12 név mellett van, illetve azzal egyetért, hogy 12 fővel növekszik a KB, az kérem kézfelemeléssel szavazzon. (Érthetetlen közbeszólások). Akkor marad az eredeti 10.

Kérem, akkor készítsük el a szavazólapokat. Addig, kérlek Varga elvtárs, ismerd a szavazás módját.

Rajki elvtársnő tessék.

RAJKI SÁNDORNÉ elvtársnő: Szeretném kérni a javaslatom megszavaztatását. Tegyük ajánlást, hogy ezeket az elvtársakat kooptáljuk, és az illetékes párttestületek döntsenek arról, hogy az elképzelésünkkel egyetértenek-e.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Elvtársak! Megismétlem. Valószínűleg nem lehetett teljes mértékben hallani. Rajkiné elvtársnő mint indítványtevő kéri: azt a javaslatát, hogy most a 12 névvel menjünk vissza a pártszervezetekhez, az illetékes pártszervezetekhez, tegyük szavazásra. Kérem, aki egyetért Rajkiné elvtársnő javaslatával, az szavazzon. Igen.

Négy szavazat van mellette. Így az indítványt elvetettük.

Kérem a szavazólap elkészítését a 12 névre vonatkozóan.

VARGA LÁSZLÓ elvtárs: Kedves Elvtársak! Meghatározott helyre történő szavazásról van tehát szó. Tíz főben állapítottuk meg ezt a létszámot. Ez nagyon pontosan azt jelenti, hogy a szavazólapon szereplő 12 névből két név kihúzásával, vagy ennél nagyobb szám kihúzása esetén egyértelmű jelöléssel tíz nevet kell a szavazólapon hagyni. Megválasztottnak az tekinthető, aki megkapta a szavazatok legalább több mint felét, és az így kialakult szavazati sorrend első tíz helyén szerepel. Úgy gondolom világos, gyakran szavazó testület ez. Köszönöm Szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Elvtársak! Azt szeretném javasolni, talán várjuk meg, amíg a szavazólapokat elkészítik. Vagy sokáig tart?

Elvtársak! Szünetet tartunk, és jelezzük, amikor elkészültek a szavazólapok.

S z ü n e t

VARGA LÁSZLÓ elvtárs: Kedves Elvtársak! Kihasználva a kiosztás alatti szünetet, szeretnék egy, a szünetben felvetett dologra ráerősíteni, némiképpen korrigálva az előbb elmondottakat. Az a javaslatunk, a szavazás demokratizmusát fokozandó, hogy érvényes szavazatnak fogja tekinteni a szavazatszámlláló bizottság azokat a szavazólapokat is, ahol nem pontosan tíz név szerepel. Tehát, ha 15 név szerepel, az mind a 15-re érvényes szavazat, ugyanígy a 3 meghagyott név is érvényes szavazat azokra, akik a szavazólapon szerepelnek. De ezzel együtt érvényes az a szabály, hogy megválasztott az a Központi Bizottságba, aki legalább 50 plusz egy szavazatot kap, illetve az első tíz helyre kerül az így kialakult szavazatsorrendben. Az értelemszerű, hogy a Központi Bizottság tagjait kérném csak a szavazólapok átvételére, tekintve, hogy pontosan 101 darab szavazólap készült, úgyhogy ki is fog derülni.

Megkérdezném, hogy mindenki megkapta-e a szavazólapot? Kárpáti elvtárs hátul még nem kapott. El is fogyott valamennyi szavazólap? Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Kezdjük meg a szavazást. Az urnákat tetszetek látni, itt vannak a kijáratnál. Addig szünetet tartunk, csengővel jelezzük a számlálásnak a végét.

S z ü n e t

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Megszámlálták a szavazatokat. Megkérem Varga László elvtársat, ismertesse az eredményt.

VARGA LÁSZLÓ elvtárs: Kedves Elvtársak! A szavazatszámllálás alapján a szavazatok első tíz helyén az alábbi nevek szerepelnek:

Barabás János	81 szavazattal
Gábor András	74 szavazattal
Gyuricsku Kálmán	90 szavazattal
Karvalits Ferenc	82 szavazattal
Kovács László	86 szavazattal
Lenkei Csaba	89 szavazattal
Major László	84 szavazattal
Mádlné Maár Ilona	86 szavazattal
Vastagh Pál	86 szavazattal és
Kiss Péter	87 szavazattal.

Folytatva a szavazatsorrendet, tehát, akik nem kerültek a Központi Bizottságba:

Barsi Tomaj	61 szavazatot kapott,
dr. Pallér Endre	73 szavazatot kapott,

és szavazatot kapott a listán nem szereplő névként

Szandtner Iván	3,
Andics Jenő	1,
Dányi Pál	4,
Vissi Ferenc	1,
Baló György	1,
Udvarhelyi László	3.

A szavazatszám-láló bizottság nevében gratulálunk új központi bizottsági tagtársainknak. Köszönöm szépen.

(Közbeszólás:¹³ Grósz elvtárs, mondd meg, hogy Baló pártonkívüli — valaki szavazott rá, de az nem tudja.)

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Baló elvtárs egyébként pártonkívüli.¹⁴

Kedves Elvtársak! Kérem a Központi Bizottságot, hogy vegyük tudomásul a szavazás eredményét. Van-e valakinek észrevétele, vagy megjegyzése a szavazással kapcsolatban? Úgy látom, nincsen.

Kedves Elvtársak! Javaslom, hogy térjünk át a Központi Bizottság, illetve a párt főtitkárának jelölésére és a Politikai Bizottság tagjainak jelölésére. Elhangzott a javaslat a jelölőbizottság részéről: a főtitkári tisztségre Grósz Károly elvtársat jelölik. Megnyitom a vitát a jelölés felett. Kinek van kérdése, észrevétele? Tessék Judik elvtárs!

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Nekem csak egyetlen kérdésem lenne, hogy a többi titkárral mi lesz.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: A titkárok pozícióját most ez a szavazás nem érinti. Nyilván, amilyen eredmény születik, bizonyos konzekvenciákat ebből majd le kell vonni. S lesz folytatása. De abban döntöttünk, abban maradtunk, hogy főtitkárt és Politikai Bizottságot választunk.

Más kérdés? Kállai elvtárs, tessék.

KÁLLAI GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Felvetődött, Horváth Ede elvtárs vetette fel, hogy Grósz elvtárs gondolja még meg, vállalja-e a jelölést a főtitkári posztra. Én azt gondolom, hogy a jelölőbizottság helyesen járt el, amikor őt javasolja ismételten erre a tisztségre. Grósz elvtársat érthette, és azt hiszem joggal, kritika, mint ahogy itt a beszámolójában el is mondotta, a konzultációk során. Van, amiért lehetett kritizálni a főtitkárt is. Ugyanakkor azt gondolom, hogy ez alatt a rövid idő alatt, amióta ő ezt a tisztséget betölti, nagyon jelentős munkát végzett. S megmondom, hogy se az itthoni helyzet, se a nemzetközi helyzet nem igen tenné lehetővé azt, hogy most a főtitkári poszton változást hajtsunk végre. Grósz elvtársat most már nemzetközileg is ismerik. Elfogadott politikai személyiség, és én azt gondolom, hogy ismételten helyesen járt el a jelölőbizottság, amikor őt erre a tisztségre javaslatba hozta, és nekünk, én legalábbis a magam részéről úgy érzem, támogatni kell ezt a javaslatot.

Most nem tudom, hogy a politikai bizottsági jelöltek... (érthetetlen)

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Azt javaslom, hogy menjünk sorban. Most a főtitkári jelölést zárjuk le, és utána átmegyünk a Politikai Bizottság tagjainak jelölésére. További megjegyzések, észrevételek a főtitkári jelöléshez? Borbély elvtárs.

BORBÉLY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Itt már volt olyan jelző a központi bizottsági ülésen, hogy nagyon fontos a Magyar Szocialista Munkáspárt történetében ez az ülés. Nem egészen a pártkonferencia eltelte után egy évvel új PB-t választunk, és központi bizottsági tagokat kooptálunk. Most a főtitkár személyéről van szó. Egyetértek teljesen Kállai Gyula elvtárssal, ezzel a dologgal játszani nem szabad. Grósz elvtársnak vannak komoly emberi erényei, vitatkozik, meghallgatja mások véleményét. Ő sem mentes a szubjektívizmustól, de emberi erényei, emberi kvalitásai őt most és sokáig a pártfőtitkári funkcióra alkalmassá

teszik. Én Grósz elvtársra voksolok emiatt. És még egy dolgot: a mai központi bizottsági ülésen elmondott beszéde érdekes tanulmány lesz a Központi Bizottság tagjai számára, és a párt tagjai számára is, érdekes tanulmány.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Borbély elvtárs. További észrevétel, megjegyzés? Úgy látom, nincs.

Kérem Elvtársak, aki egyetért azzal, hogy Grósz elvtárs neve felkerüljön a szavazólapra főtitkárnak, kérem, kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm.

Van-e valaki ellene?

Van-e tartózkodás? Egy tartózkodás van.

Egy tartózkodással felkerült Grósz elvtárs a szavazólapra.

Kérem Elvtársak, kinek van más javaslata a főtitkár személyére?

Úgy látom nincs. Akkor a főtitkári posztra történő jelölést lezárom.

Kérem Elvtársak! A Politikai Bizottság tagjaira vonatkozó jelöléshez a javaslatok elhangzottak. Javaslom, hogy először általánosságban, akinek észrevétele, megjegyzése van, szíveskedjen megtenni.

Mórocz elvtárs, tessék.

MÓRO CZ LAJOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Csatlakozva azokhoz az elvtársakhoz, akik azt javasolták, hogy a személyek jelölése előtt nyissunk vitát, én is csatlakozom hozzájuk és javaslom. Miért teszem ezt? Azért, mert a Politikai Bizottság tagjainak megválasztása rendkívül fontos kérdés a párt életében, a jelenlegi válság megoldásában és a jövőre vonatkozóan.

Itt Grósz elvtárs — bár mondta, hogy a téziseket megvitatták a Politikai Bizottságon belül, azonban az egész beszédet nem — adott egy helyzetértékelést, hogyan áll a párt helyzete jelenleg. A meglévő válságok okaira is rámutatott, értékelte a helyzetet úgy is, hogy fennállhat egy szakadás veszélye, és elmondta, hogy milyen feladatok állnak a párt előtt a következő hetekben, hónapokban.

Én ezért azt javasolnám a Központi Bizottság számára, hogy a megválasztást megelőzően, vagy a jelölést megelőzően hallgassuk meg azokat az elvtársakat, akik számításba jöttek, hogy ezzel az értékítélettel, amit Grósz elvtárs tett, amit elmondott, a helyzettel és a jövőbeni tennivalókkal egyetértenek-e. Tehát azt szeretném, és azt hiszem nem vagyok egyedül, egy görcs él az emberben, hogy mindenki vajon színt a Politikai Bizottságon belül, hogy az a kritika, ami eddig a Politikai Bizottságot egészében és személyeit, tagjait külön-külön érte a beszélgetések során, a jövőben ne érje, ilyen problémák ne forduljanak elő, és a Központi Bizottság kapjon egyfajta megbizonyosulást afelől, hogy ezután nagyobb egységben megy a munka a Politikai Bizottságon belül.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen.

Kedves Elvtársak! Egy megjegyzést szeretnék tenni Mórocz elvtárs javaslatához. Én azt hiszem, ezt úgy lehetne megfelelően kezelni, hogy amikor a név elhangzik, az illető abban nyilatkozzon, vállalja-e a jelölést. Ennél többre én nem tudnék gondolni.

(Moraj). A jelölést, hogy vállalja-e? (Érthetetlen közbeszólások).

Igen. Tessék Szabó elvtárs.

SZABÓ ISTVÁN elvtárs (Szolnok m.): Tisztelt Központi Bizottság! Én azt javaslom, miután döntöttünk abban, hogy Grósz elvtárs felkerült a szavazólapra mint

főtitkár, ebben a dologban ejtsük meg a szavazást. És utána térjünk vissza, Mórocz elvtárral egyetértésben én is ezt mondom, folytassuk le a vitát, és a vita lefolytatása után leszünk olyan helyzetben, hogy dönteni tudunk abban, hogy kik legyenek a Politikai Bizottság tagjai.

Elhangzott Grósz elvtárs tájékoztatójában, hogy a kecskeméti tanácskozást megelőzően készült egy program vagy platform. Mi ehhez a platformhoz a viszonya a Politikai Bizottságnak, vagy a Politikai Bizottság egy-egy tagjának? Megvan-e ebben a PB egysége, vagy sem, melyek azok a kérdések, amelyekben nincs egyetértés, és ezek alapvető kérdések.

A másik dolog: már az eddigiek során is szóba került többek részéről, hogy fennáll a pártszakadás veszélye. Ha ez valós probléma — én ezt nem tudom megítélni —, ez a pártszakadás nem tud végbemenni a pártalapszervezetek vagy megyei középírányító szerveknél. Ha ez valós veszély, akkor ez a Politikai Bizottságban kell hogy először történjen, illetve a Központi Bizottság tagjainak kell abban állást foglalni, hogy melyik szárnyhoz csatlakozik és miért.

A párttagság ahhoz tud felsorakozni, amit ismer. Amíg ezek a bizonytalan tényezők vannak, meggyőződésem szerint felelősségteljesen a Politikai Bizottság személyi összetételében dönteni nem lehet. Centrumra lenne szükség. A centrumból kiinduló politikai kezdeményezésekkel azonosulhat egy Központi Bizottság, vagy határolhatja el magát ettől, de ennek feltétele, hogy ezekben a fontos kérdésekben tisztán, világosan lásson.

Óriási a Központi Bizottság felelőssége. És én javaslom a KB-nak, hogy itt, ennél a dolognál mindenki lelkiismerete és legjobb politikai meggyőződése szerint nyilvánítson véleményt, foglaljon állást. Ha itt, ezekben a dolgokban nem tudunk egy többségi álláspontot kialakítani, elvtársak, ezzel a mai KB-üléssel ennek a dolognak nem lesz vége. És tovább nő a feszültség a párt tagjai sorában, ami már most is olyan labilitást mutat, ami politikailag sok tekintetben nehezen kezelhető. Platformszabadság címszava alatt olyan különböző csoportok által indított támadások vannak a párt ellen — általában is —, ami tovább rontja a belpolitikai helyzetet. Ilyen szempontból tehát egyértelmű döntésekre lenne szükség, ami mögé a párttagság felsorakoztatható. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék Németh elvtárs.

NÉMETH MIKLÓS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Szeretném indokolni, hogy miért nem értek egyet Mórocz elvtárs és a hozzá csatlakozó Szabó elvtárs javaslatával, és nagyon meggondolásra ajánlanám, hogy azt az értékelést és azt a problémát állítsuk ma középpontba, hogy itt a pártszakadás és a kettéválás kérdése a fő kérdés.

De előtte, mielőtt erre rátérnék, szeretném mondani, hogy a Politikai Bizottság tegnap délután azokról a tézisekről valóban eszmét cserélt, amelynek kifejtését részletesebben ma Grósz elvtárustól hallottuk.

Grósz elvtárs két kérdéskört tartott szükségesnek részletesebben vitára bocsátani a Politikai Bizottságban. Az egyik valóban az a kérdéskör, hogy a reformköröket, reformmozgalmakat és a kecskeméti tanácskozást hogyan ítéljük meg, mi legyen az ezzel kapcsolatos álláspontunk és véleményünk. A másik kérdéskör részleteiben azokat a feladatokat, az előttünk álló időszak rövid távú feladatait tartalmazta, amelyekről itt részletesen szolt és ajánlásokat tett a Központi Bizottságnak. A kettő között azonban itt elhangzottak nagyon fontos, továbbgondolásra és hozzáteszem: to-

vábbi vitára érdeemes gondolatok és tételek. Nem idézném ezeket a részleteket, mert úgy érzem, hogy ezt tudja a Központi Bizottságból mindenki, hogy milyen tételekre gondolok. Én nagyon rossz gyakorlatnak tartanám, ha egy beszéd, amelynek minden részletét — hangsúlyozom, a Politikai Bizottság sem vitatta és nem váltott róla eszmét, vagy cserélt eszmét — az lenne a vízvázlatja vagy alapkérdése annak, hogy akkor most egység van-e, vagy nincs. Meggyőződésem, hogy egy csomó dolgot a májusi pártértekezlet óta mi biztos, mindnyájan, közösen és külön-külön is rosszul csináltunk. Hibáztunk is, kormány- és pártvezetés egyaránt. Ezeket a hibákat helyén kell kezelni, korrekciókra van szükség, és még nem értünk az út végére, nem emésztettünk még meg és nem raktunk a helyére sok mindent. Ez egy gyötrelmes, szülési fájdalommal járó folyamat, és ebben a folyamatba visszahozni és visszatérni egy régi monolit egység és tekintélyuralom rendszerére, azt hiszem a pártnak a legnagyobb ártást és a legnagyobb kárt okozná.

Meggyőződésem ugyanakkor, hogy a Politikai Bizottságban egyenként is, de a testület egészének is valóban nagyobb szolidaritásra, összerendezettségre vagy ha úgy tetszik, egységesebb kiállásra van szükség. De ez az egységesebb kiállítás senki fejében nem szeretném, ha úgy csapódna le, hogy az igazság van, és azt az egy igazságot köteles mindenki akkor is mondani, ha esetleg a feltételek vagy a helyzet mást kíván. Hozzá szeretném [azt is] tenni, hogy ilyen törekvést sem a Grósz elvtárs részéről, sem a Politikai Bizottság egyes tagjai részéről én nem észlelek. Észlelem viszont azt, hogy a veszélyhelyzetben nagyobb összefogottságra és nagyobb határozottságra és kiállásra lenne és lesz is szükség a jövőben. De aszerint minősíteni — most teljesen függetlenül mondom a jelöltektől, mindenkinek szíve-joga elmondani természetesen —, hogy egy beszéd, egy itt elhangzott beszédhez mi a viszonya? Természetesen fő vonalaiban és alapirányát tekintve megbeszéltük, egyet tudunk vele érteni. De nem lehet ilyen egytétel, egy sarokkőhöz kötni ezt a kérdést.

Ha már kijöttem, szeretném a kettészakadással vagy a párthasadással kapcsolatos gondolatomat nagyon röviden elmondani.

Ha mi itt nem a reform mellett és nem a reformok vonala, politikai és gazdasági reformok vonala, támogatása mellé sorakozunk fel, nem mint Politikai Bizottság, mint Központi Bizottság, hanem rámegyünk arra az útra, [és nem e szerint alakítjuk az egységet] hogy hogyan tudjuk magunkat szétszabdalni, akkor elvtársak, másról kell itt beszélnünk [*sic!*]. Itt, ha kettéhasad a párt, két párt van ebből a Központi Bizottságból, akkor holnaputántól kezdve — ehhez nem kell nagy politikai éleslátás és belátás —, akkor itt az országot a további elbizonytalanodás fogja körülvenni. Erről Grósz elvtárs nagyon szépen beszélt, a tekintetben, hogy mi a baja a Nyugatnak velünk például. Ha innen mi úgy állunk fel, és innen kiszivárog ez, hogy ez volt a fő kérdés, és sajnos, ki szokott minden szivárogni a politikai bizottsági teremből is, a központi bizottsági teremből is, és hozzáteszem: a kormány terméből is. Egy ilyen ország vagyunk: ez is hozzátartozna az elemi rendhez és fegyelemhez. Ha ez kiszivárog — ez fő kérdés volt —, semmiféle garanciát nem látok a tekintetben, hogy hány hetünk vagy napunk van. Megállnak, bizonytalanokká váltunk, néznek majd bennünket és tessék elhinni, hogy ez az ország olyan helyzetbe került — most nem a 20 százalékkal több adósság, mert erről már novemberben is beszéltünk, nem csak emiatt —, olyan kényszerpályák determinálják a mozgásterünket, amelyeket lehet lesöpörni, de akkor tudnunk kell, hogy beleléptünk, tudatosan a gödör aljára. És ez nem Lengyelország lesz, ez nem Jugoszlávia lesz. Egé-

szen mások a habitusok és mások a magatartási szabályok és társadalmi viszonyrendszerek, amiben ez a magyar társadalom egy ilyen kérdést kezelni tudna.

Meggyőződésem, hogy meg kell kísérelni, [még ha] kicsi százalékban is kifejezhető az, hogy ez a Központi Bizottság reformpárti. A mi pártunk reformpárt, a Központi Bizottság a reform mellett sorakozik fel, azt tekinti az alapvető centrum szervező erőnek, és azt tekinti platformnak. És minden esélyt, az utolsó leheletig meg kell próbálni a tekintetben, hogy az ország talpon maradjon, állva maradjon, és a külső források nélkül ez nem fog menni. Most ez nem annak a kérdése, hogy szeretem, nem szeretem, hogy ítélem meg, vagy hogyan nem ítélem meg, hanem egyszerűen az elmúlt 15–30 éves politikánk a függőség felé vezető útjának az eredménye. Én nagyon szeretném kérni ezért a Központi Bizottságot, hogy tekintsen el egyfelől tehát attól, hogy itt egyenként hitvallásra kényszerítsen egy beszéd mellé, mert hiszen fognak itt elhangozni más beszédek is a közeljövőben, akkor minden egyes beszédnél meg fogjuk kérdezni, vagy megfordítom: a Központi Bizottságot nem kellene-e — hiszen a döntést hozó testület — megkérdezni, nem a Központi Bizottság tagjainak kellene-e először nyilatkozni, hogy hogyan viszonyulnak Grósz elvtárs beszédéhez?

Nyilvánvaló úgy, hogy az általa elmondottak fő irányával, alapirányával egyetértünk. De ne lépünk erre az útra, és kérem vagy javaslom, hogy a reform mentén és a reform köré szerveződve a Központi Bizottság maradjon egységben.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Németh elvtárs, Hoós elvtárs, Veres elvtárs, Kótai elvtárs.

HOÓS JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Pillanatnyilag nincs Politikai Bizottságunk. Nagyon kérném, ez a testület azért ne úgy menjen haza, hogy ne legyen Politikai Bizottság, mert annak a konzekvenciái nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is, azt hiszem, nagyon súlyosak lennének.

Ezért én azt javasolnám, hogy fogadjuk el azt a menetrendet, ami itt kialakult, hogy most döntsünk a személyi kérdésekben. Úgy látom, hogy ez a javaslat, ami itt kialakult, gyakorlatilag tükrözi azokat az áramlatokat, amelyek a pártban minden valószínűség szerint hosszú távon is megmaradnak, tehát javasolnám, hogy ebben döntsünk, ugyanakkor azt javasolnám, hogy abban is döntsünk, hogy egy érdemi platformvitát lefolytatunk. El tudnám fogadni azt, amit Grósz elvtárs javasolt, hogy úgyis két hónapon belül ki kell dolgozni a párt választási programját, illetőleg a párt szervezeti szabályzatát. Gyakorlatilag ott kellene lefolytatni azt a vitát, amit Mórocz elvtárs fölvetett, ezzel én elvileg egyetértek. Most azonban, ha mi belebocsátkoznánk ebbe a vitába, egyrészt nem vagyunk fölkészülve, és nem hiszem, hogy itt rövid időn belül le tudnánk folytatni, és főleg, hogy rövid időn belül kiegyensúlyozott döntéseket tudnánk hozni.

Tehát azt javasolnám kompromisszumként, hogy ezt a vitát halasszuk el addig, amíg ez a választási program összeáll, és összeáll az a javaslat is, ami a szervezeti szabályzatot illetően szükséges.

Én ezt azért is javasolnám, mert ahhoz, hogy itt a Központi Bizottságban tartalmi kérdésekben érdemi vita alakuljon ki, szerintem nem elég csak egy előadói beszéd alapján vitatkozni, hanem ahhoz írásos dokumentumok kellene, illetőleg bizonyos konkrét műhelymunka is.

A pártnak a választási programja, szervezeti szabályzata olyan kérdés, amely minimum ezt a két hónapot igényli. Másfelől szeretném azt is kiemelni, ha mi valóban

meg akarunk újulni, akkor nekünk el kell fogadnunk azt, hogy a pártban különböző áramlatok, különböző platformok vannak, és ezeket demokratikus úton el kell ismerni; ugyanakkor azonban nekem az a személyes meggyőződés — és az eddigi mozgalmi múltam is erre nagyon sok tapasztalatot mutat —, ha itt a párt és egy mozgalom egy platform mellé nem tud egységesen állni, akkor az a hatékonyságát elveszti. Tehát ezért mindenképpen az lenne a cél, hogy a platformvita lefolyjon és utána a platformvita alapján szavazzunk, de ha ezt megszavaztuk, akkor ezt mindenkinek kutyakötelessége követni addig, amíg a többség ezt gyakorlatilag képviseli.

Nem jelenti azt, hogy a kisebbségi platformot el kell nyomni, és a kisebbség javaslatait egy idő után nem kell újra felülvizsgálni. Most ezért is mondom ezt a platformvitát, mert ha mi úgy megyünk ebbe a választásba, hogy csak egy látszategyesség lesz, és ebben a többségi platformban nem zárkozunk fel — abban Grósz elvtárral egyetértek —, akkor meg kell mondani, hogy ezt mindenki támogatja, vagy aki nem támogatja, vagy legalábbis a platformszabadság alapján cselekvően nem támogatja, az nem ennek az MSZMP-nek a tagja, vagy pedig mondjon le.

Elvtársak! Nincs a világon olyan párt — akár polgári, akár más párt —, ahol gyakorlatilag nem ezt a gyakorlatot követik. Meg lehet nézni a japán és minden más pártnál is. Tehát én azt mondanám, még egyszer összefoglalva: most a nemzet érdekében is, a Politikai Bizottságot mindenképpen válasszuk meg, és az igazi kibontakozás érdekében is készítsük elő alaposan ezt a bizonyos platformvitát. Valóban én is azt mondom, hogy olyan programra és olyan platformra nincs szükség, amit mi csak formálisan fogadunk el, és ami mögött nincs egy érdemi vita. Minden hatékony párt tapasztalata azt mutatja, hogy enélkül tényleg nem lehet nemcsak országot irányítani, de pártot sem.

Még egy megjegyzés. Elvtársak, ha mi koalícióra akarunk lépni a pártonkívüliekkel és különböző más pártokkal, és ezt a koalíciót komolyan gondoljuk, akkor úgy látom, hogy a párton belül minimum ezt a bizonyos koalíciót nekünk el kell fogadni. Az valószínűleg nem fog menni, hogy mi párton belül nem vagyunk toleránsak, ugyanakkor valaki bízik abban, hogy majd a pártonkívüliekkel és más pártokkal pedig egy elvi alapú koalíciót fogunk létrehozni.

Tehát én ezt javasolnám, és tisztelettel kérném, hogy fontoljuk meg. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Én is köszönöm, Hoós elvtárs, Veres elvtárs, tessék.

VERES JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nekem Németh elvtárhoz, mint miniszterelnökhöz lett volna kérdésem, és néhány megjegyzésem az ő beszédéhez.

Németh elvtárs óv attól bennünket, hogy hiú remény lenne — nem ezzel a kifejezéssel élt, de ez a tartalma — azt hinni, hogy a régi monolit egységet meg tudjuk őrizni, a pártnak a monolit egységét. Kérem, hol van ez a monolit egység? Ez a monolit egység már eltűnt, szakadozik széjjel, erről beszélni nem lehet. Arról van szó, hogy megvédeni, ami van, hogyan lehet összetartani, arról beszélni, hogy hogyan lehet védekezni az olyan cselekmények ellen — hogy ezt a rossz kifejezést használjam —, amit Grósz elvtárs beszámolójából ismerünk igazán. Hogy lehet?

A másik, nem tudom kihez tartozik a Magyar Hírlap. Kérdésként szerettem volna feltenni Németh elvtársnak, hogy a kormány lapjáról van-e valami fogalma,

hogy mit csinálnak ott. Mert a Magyar Hírlap a kormány lapja. Mi van, a miniszterelnök nem tudja, hogy mi jelenik meg a lapban?

[Aztán] továbbiakban: a reform. Kérem, meg kell mondanom itt mindenkinek, az én érzésem szerint a reformerek mi vagyunk és nem mások. Ezt a szót, hogy reform, és ennek minden cselekményével együtt tett lépést mi csináltuk meg. Nincs még egy olyan párt, akár kapitalista párt, akár kommunista párt bárhol a világon, amely ezt a lépést megtette volna. Tehát amikor arról van szó, hogy a reformot védjük, akkor mondjuk meg, hogy kik a reformerek és kik nem, és ne hagyjuk magunktól — azt, amit mi megcselekedtünk, azt, amit mi csináltunk — elorozni. Ez a párt az igazi reformpárt, a többi mind silány utánczat, mert ez a párt tette meg azt a lépést, amelyet egy sem tett volna meg.

[Na most] szintén kérdésként hangzott volna el — ha már a Politikai Bizottságról van szó —, hogy nagyon nagy örömmel hallgattam, mikor egy bizonyos ország nagykövete oktatott a televízióban, és szívesen magyaráztak neki, hogy hogyan kell harcolni a többségért, aztán most is nagy örömmel hallgattam, idézőjelbe tett örömmel, amikor ugyancsak egy országnak holmi demokrata szenátorai megmondták, majd ők megtanítják az itteni baloldalt, illetve itteni különböző csoportosulásokat, hogy hogyan kell szervezni ellenállást, hogy kell pártot szervezni. A Magyar Televízióban tették ezt is. Kihez tartozik ez? A Politikai Bizottságnak nincs ehhez köze? És így tovább.

Véleményem szerint arról le kell mondani, hogy mi engedjük magunkat bárminek nevezni, reformista párton kívül. A párttagság mit vár? A párttagság intézkedéseket vár, egyöntetű lépést, a párttagság sem nem fundamentalista, se nem ez, se nem az, hanem párttagság, amely tudomásul vette — alig akad a párttagok között olyan, aki nem vette tudomásul — ezt a helyzetet, hogy mi reformista pártként többpártrendszerbe épültünk. A döntő többség ilyen, s ezeket nem lehet hagyni megcsúfolni, nem lehet hagyni becsapni, s ezek várják, innen várják az egységet, és ezért kell itt a Politikai Bizottságtól megkérdezni, hogy mit vállal. Hova tartozik? Az én véleményem az, hogy sokkal jobb, ha időben tisztázunk mindent, elvállunk azoktól, akik nem idevalók, és akkor ki tudunk kovácsolni egy egységes, tényleg erős, harcos pártot. Ez a véleményem.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm Veres elvtárs. Kótai Géza elvtárs következik felszólalásra.

KÓTAI GÉZA elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Nem szóltam volna, ha 2 : 2 lett volna az arány, de 3 : 2, úgy hogy szeretném én ezt 3 : 3-ra módosítani. Németh Miklós és Hoós elvtárshoz csatlakozom, ez az én véleményem is. Mielőtt röviden elmondanám Veres elvtársnak, itt nem a Magyar Hírlapról van csak szó, és félreértés ne essék, minden tiszteletem a Népszabadság szerkesztőbizottságának, de esetenként a Népszabadságban is olvasok olyant, amivel nem értek egyet, vagy nem azt, amiben mi itt maradtunk a Központi Bizottság ülésén, úgyhogy nemcsak Magyar Hírlap-kérdés van.

A másik, amit szeretnék mondani. Abban egyetérttek Veres elvtárral, hogy van egy bizonyos határ, amikor már a belügyekbe való beavatkozásnak minősül. Elnézést, Veres elvtárs, ezt hétfőn este a rádióban megüzentem — senki sem hatalmazott fel rá — saját felelősségemre Palmer úrnak,¹⁵ aki kinyilatkoztatta, hogy demokrata pártokat küldenek ide az alternatívokhoz, hogy hogyan kell politikát csinálni.

A kapcsolat az egy dolog, más kérdés az, amikor a belügyekbe avatkoznak be, de nem ezért kértem szót.

Eltársak! Ne menjünk bele ebbe a csapdába, nem értek egyet a tetemrehívással. Vegyük észre, hogy az ellendrukkereink — feltételes természetesen ez — jobbról is, meg balról is ezt akarják. Ezt szerették volna a népfelkelés ügygel egyik oldalról, ezt szerették volna a szombati találkozóval — amire az alternatívok nem mentek el —, hogy osszák meg a pártot. Lehet, hogy valaki kettőt lát, én többet látnék. Azt akarom mondani, hogy ha mi ezeken a választásokon — amit nem tudom, hogy mikor lesz — valamiféle domináns pozíciót meg akarunk őrizni, akkor fenn kell tartani az MSZMP-nek az intellektuális koalíciós jellegét. Olyan értelemben, ahogy Grósz elvtárs is beszélt, hogy értelmiségi párt, de itt nem az értelmiségről van szó, hanem arról, hogy ésszel csináljuk, intellektualitással csináljuk, a politika intellektualitásával.

1947-ben 22 százalékot kapott a Kommunista Párt, a legutóbbi választásokon mintegy 75 százalékot kaptunk. Nyers elvtárral értek egyet, nekem is ez volt a véleményem, ha egy ilyen 40—45 százalék között tudunk szereyni, akkor mi választjuk meg azt az egyetlent, vagy azt a kettő koalíciós partnert, és mégiscsak domináns szerepben maradunk. Azért beszélek erről így, mert úgy tudom, hogy ez zárt ülés, persze egyetérték azzal, hogy ez kimegy. Mindenki arra törekszik, hogy két-háromfelé forgácsolja ezt a pártot. Ne tegyük ezt elvtársak, ne essünk ebbe a csapdába!

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További kérdés, észrevétel? Sarlós elvtárs, tessék!

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Kedves Elvtársak! Ebben az évben másodszor fordul elő a KB-ülésen, hogy a pártszakadás gondolata felvetődik. Hadd mondjam el erről a véleményemet.

Az első: nehéz helyzetben, akkor, amikor egy párton belül különböző felfogások jutnak érvényre, mindig fennáll a pártszakadás veszélye. A második megjegyzésem: ez soha sem úgy kerül napirendre, hogy egy párt Központi Bizottsága elhatározza, hogy most pártszakadás lesz és ketté akar válni. Minden normális vezető szervnek, vezető testületnek arra kell törekednie, hogy a párttagokat egységbe fogja össze, kollektíven vezesse és demokratikusan vezesse, és tudomásul vegye azt, hogy nézeteltérések és viták vannak. Nálunk a nézeteltérések megvannak, a viták még nincsenek meg eléggé, és mert nincsenek viták, és nem gyakoroltuk magunkat a különböző nézetek meghallgatásában és ütköztetésében, ezért sokkal jobban félünk, mint amennyire félünk kellene a politikai helyzet alakulásától.

Nekem ma az az érzésem, hogy Grósz elvtárs egy pontatlan fogalmazása vetette fel a pártszakadás lehetőségének kérdését itt. Tudniillik, ő először ezekről a reformkörökről dicsérőleg beszélt, hasznosnak, célszerűnek ítélte őket, utána kiejtette a Kecskemét szót, utána kiejtette Pozsgay Imre nevét, és utána elmondta, hogy ebben a Magyar Hírlap-cikkben, meg a szétosztott vagy nem tudom hol körözött felhívásban milyen, általunk súlyosan kifogásolható nézetek vannak.

A mi gondolkodásunk most olyan és mindig ilyen volt, ha így hangzik el, hogy Kecskemét, Pozsgay és kifogásolható nézetek, akkor az a három alkot egy egységet, ha pedig a három alkot egységet egy politikai bizottsági tag vezetésével, akkor ott a pártszakadás veszélye áll fenn.

Nem hiszem, hogy ma itt 9 vagy 11 politikai bizottsági tagnak fel kell állni és nyilatkozni arról, hogy a Grósz-beszéddel egyetért-e, a reformkörök milyen fajtájú

működésével ért egyet. Tegnapig én úgy tudtam, hogy ezek a különböző helyen megalakult reformkörök a párton belül alakultak ki, és akkor nehezményeztem egy sor nyilatkozatukat. Ha a párt körül alakulnak ki, akkor abban párttagok, pártonkívüliek, másditű emberek is szerepelhetnek, és sokkal inkább elfogadható részükről — nem elfogadható, megérthető részükről —, olyan nyilatkozat, ami nem felel meg a Központi Bizottság törekvéseinek és céljainak.

A legnagyobb veszélyt én ma abban látom, hogy a párton belül és a párton kívül egyaránt nő a hitehagyottak száma, azoké az embereké, akik tudatosan vagy nem tudatosan csatlakoztak egy politikai párthoz, a Magyar Szocialista Munkáspárthoz, hittek a szocializmusban, hittek a pártban anélkül, hogy bármit is mérlegeltek volna magukban, és amikor azt látják, hogy a párt föltárja a maga által elkövetett hibákat, akkor csalódtak a pártban, amikor azt látják, hogy a szocializmus általunk ismertetett sok jegye jobban érvényesül nem szocialista országokban, mint nálunk, akkor a szocializmusban is kezdenek csalódn.

A törekvésünk az kellene legyen, hogy rövid távú, hosszú távú pártprogramokkal, törekvésekkel olyan légkört teremtsünk, hogy a romló gazdasági helyzet ellenére az emberek visszanyerjék elveszett hitüket. És ehhez nemcsak szólások kellenek, nemcsak programok és nyilatkozatok kellenek, hanem olyan ígérek is, amit be lehet tartani. Nagyon kell vigyáznunk arra, hogy egy 1987-ben elfogadott kormányprogramról ne csak azt mondjuk 1989-ben, hogy túlélte önmagát és ennél több kell — mert lehet ezt úgy is felfogni, hogy több kell —, de nem feltétlenül kell 1987-et elmarasztalni. Hibáit, fogyatékoságait fel kell tárni.

Visszatérve arra a témára, amiről ma itt összeültünk beszélni. Azt hittem, hogy két téma lesz napirenden, a Központi Bizottság kiegészítése, a Politikai Bizottság átalakítása és a referátumban elhangzott gondolatok vitája. Úgy látom, hogy a Politikai Bizottság ürügyén már hozzászólunk a referátumhoz, de az az érzésem, hogy sokkal több energiát tudunk arra a vitára fordítani, mint amennyit ma szálni tudunk.

Ma — meggyőződésem szerint — kellene választani egy Politikai Bizottságot, én a 11 vagy több tagú Politikai Bizottságra szavaztam, és azért szólaltam fel a 9 ellen, mert formális kérdés, hogy 9 vagy 11, lehet 9 tag is kitűnő és lehet 11 tag is nagyon jó, és lehet 13 tag is nagyon jó. Azért voltam azon az állásponton, hogy először a neveket ismerjük meg, mert el tudtam volna fogadni 9 nevet is, és most szívesebben hajlok a 11 névre. Majd elmondom, hogy kiket javasolok, hogy ne kelljen még egyszer felszólalnom, amikor már szavazásra kerül, [kiegészítésnek.]

Olyan Politikai Bizottságra van szükségünk, amelyik keményen vitatkozik. És itt zárójelben jegyzem meg, a Politikai Bizottságon belül mindig voltak viták, de a pártmozgalmakban kialakult gyakorlatnak megfelelően, a vitát a Politikai Bizottságban általában egységes szavazással zárták le, nevezetesen amiatt, hogy aki vezette az ülést, az elmondta az összefoglalóját és akkor valamennyien megszavaztuk, noha nem érvényesültek esetleg az összefoglalóban a korábban az egyes emberek által elmondott jó javaslatok, mert a pártfegyelem, a pártegység, s a kifelé való jó kép mutatása miatt megszavaztuk azt is, amit tulajdonképpen demokratikus vezetés mellett nem szavaztunk volna meg. Most pedig egy olyan vezetőtestületre van szükség, ahol ellenvéleményt is kifejtene, ellenkező véleményt is mondanak. Alapvető az kell legyen egy Politikai Bizottságban, hogy az biztosítsa a pártban a kollektív vezetést és a demokratikus vezetést. Csak e két feltétel megléte esetén lehet elkerülni a vezérelvűség érvényesítését a Magyar Szocialista Munkáspártban.

Az ülésre készülvén elővettem a szocialista országok nevét — ezt kívülről tudtam —, de melléjük írtam, hogy kik voltak ezekben a pártokban az első számú vezetők. Amikor voltak, akkor istenek voltak, amikor megszűntek főtitkárok vagy másutt miniszterelnökök lenni, akkor kivétel nélkül mindegyiknek az elmarasztalása megkezdődött. És nem azért, mert az utókor gonosz, hanem azért, mert a jelenkor az első számú vezetőt nem marasztalta el, ha rosszul csinált valamit, nem vitatkozott vele, és mikor meghalt, nyugdíjba ment, leváltották, akkor elkezdődött a bírálata. Egyetlen olyan volt vezetőt nem találtam, akit nyugdíjba menetele vagy halála után tisztelettel említettek volna. És ez nem az ő hibájuk, hanem a munkáspártokban, a szocialista munkáspártokban, a kommunista pártokban kialakult helytelen, antidemokratikus és kollektívaellenes vezetési módszer.

Ezek után elmondom, hogy a 9 nevet elfogadom, akik a listán vannak, s két olyan nevet mondok, akiket nem kell bemutatni, mindenki ismeri őket, és javaslom, hogy vegyük föl a listára. Az egyik Berecz János, másik Ormos Mária. Köszönöm.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm, Sarlós elvtárs. Judik István elvtárs.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Céltudatosan azután kérdezem meg, miután a jelölőlistára felkerült Grósz elvtárs neve, hogy megkérdezte-e a jelölőbizottság, bár természetesen ez illik, hogy Grósz elvtárs tudna-e együtt dolgozni személy szerint mindenkiel, akik felkerültek a Politikai Bizottság jelölőlistájára?

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm, Judik elvtárs. Lesz rá válasz majd. Pozsgay Imre elvtárs, tessék.

POZSGAY IMRE elvtárs: Kedves Elvtársak! Érintettségemnél fogva én a jelölés dolgához természetesen nem kívánok, nem is tudok hozzászólni. Valóban a Központi Bizottság dolga ebben a jelölést elbírálni, illetve választani. De mivel itt néhány ügy szóba került, nem a politikai vitát, annak a fonalát akarom most felvenni, mert hiszen az a következő napirendi pontnál vagy a folytatásban jön majd elő, de néhány ténybeli információt szeretnék elmondani, hogy ne félreértések felett folyjék a vita. Egyébként egyetértek azzal, amit Németh Miklós elvtárs mondott, azzal is, amit Sarlós elvtárs mondott.

Az egyik a konkrét ügyet illeti. Valószínű, hogy a félreértést az okozta, hogy itt valóban együtt került megemlézésre. Kecskeméten úgynevezett reformműhely címmén szombaton, 15-én egy gyűlés lesz, amelyen a legkülönbözőbb, már korábban kezdeményezett viták, ügyek folytatása következik — ahogy Grósz elvtárs is utalt rá —, nagymértékben összefüggésben azzal a feladattal, amely az új pártprogram előkészítéséhez kapcsolódik. Az egybeesések és egyidejűségek miatt persze keletkezhetnek rossz látszatok, ezért szeretném eloszlatni ezeket is.

Ennek az összejelentésnek nincs platformja, egyik előadója én vagyok. Semmiféle dokumentum vagy platformtervezet ez ügyben nem került nyilvánosságra, ugyanakkor ezen a tanácskozáson érthetően — mert ez a mozgalom elindult —, nem a tanácskozás okán, hanem látjuk a sajtóból már néhány hete, hónapja, reflektálni kell a reformkörök és a reformklubok jelenlétére, problémáira is, de megismétlem, nem egy előzetes platform alapján, hanem az ottani vita szerint.

A Magyar Hírlapban megjelent tudósítást magam is itt olvastam, illetve itt láthatam bele a nagybetűkbe a reggeli tanácskozáson. Mondom, ez véletlen egybeesés, ilyen egybeesések lesznek bőségesen, hiszen éppen Grósz elvtárs mondta, hogy például milyen hamis és illuzórikus várakozások vannak ez iránt a mai KB-ülés

íránt, de a KB nem tehet róla, hogy ilyen várakozások vannak, ilyen a helyzet az országban.

Ami a pártegység és a platformszabadság egymáshoz való viszonyát illeti, én azt hiszem, hogy az a munka, amely ebben az ügyben elkezdődött, majd korrekt vitaformákat és együttműködési formákat is kitermel, megismétlem, én ennek most a politikai és elvi dolgaiba nem szeretnék belemenni. Csupán annyit kimondani és elmondani, hogy én magam személy szerint nemcsak e párt szempontjából, hanem az ország jövője szempontjából is nagyon veszélyesnek és nagy vereségnek tartanám, ha az MSZMP nemhogy szétválna, hanem szétesne. Egy olyan igényes és kényes fórumon, mint az egyetemiek fóruma és rektorok összejövetele is ezt mondtam, vallom ma is, az összes többi szerveződésnek is szüksége van arra, hogy egy erős MSZMP legyen itt az országban, amelyik a kormányzás felelősségét is tudja vállalni. Hogy ennek milyen lesz a kritikája, azt majd természetesen valóban politikai vitákban kell mérlegelnünk, eldöntenünk.

Végül éppen ezért a pártszakadás problémája — érthetően, mert mind a platform közötti tisztázatlanságok, mind pedig a vitában eddig kialakult megszokások és gyakorlatok, valamint az ország bajai állandó veszélyhelyzetet és egy pszichózist teremtenek — időnként reálisan, máskor pedig fantomszerűen megjelenik. De nem fantomokkal kellene harcolnunk, hanem ahogy itt javasolták, Németh Miklós elvtárs is, Sarlós elvtárs is, megvitatni a dolgainkat, és a vita alapján és nem tekintélyi alapon egységre és együttműködésre jutni. Ettől az áramlatok nem fognak [valóban] megszűnni, aspektusok, megközelítési módok sokasága létezik a társadalomban, miért ne létezhetne akkor egy organikus pártban, de a cselekvés lehetősége nagyobb lenne kétségtelenül. Tehát erre irányul ez a kecskeméti összejövetel is, hogy a párthoz vonzani azokat, akiket még lehet, nem pedig elszakítani tőle. Ez az alap-kiindulópont. Hogy milyen szándékot tulajdonítanak neki, az nem függ össze a szervezők szándékával természetesen, és majd el kell dőlnie ott a vitában.

Ezért volt, hogy tegnap a Politikai Bizottság ennek a kérdésnek a vitája körül támogatja azt az álláspontot, hogy aki csak teheti, ezen a politikai vezetők közül vegyen részt, és fejtsse ki álláspontját. Én azt hiszem ez a korrekt forma, és erről szerettem volna itt a Központi Bizottságot tájékoztatni, megismételve, hogy a pártszakadás vagy a szétesés veszélye, az a válságjelenség, amelyre Grósz elvtárs is utalt, létező tapasztalataink, közös tapasztalataink, de ne fantomizáljuk ezeket a tapasztalatokat, hanem vitassuk meg a dolgainkat. Ezt szerettem volna elmondani. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék elvtársak, ki kíván még hozzászólni? Bartha elvtárs, tessék.

BARTHA FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én is azt szeretném megerősíteni, hogy a párt egysége egy alapvető kérdés, s nemcsak azért, mert én is gazdasági területen dolgozom, tehát ilyen összefüggések oldaláról, amiket már előttem is mondtak és mindannyian tudunk. Én politikai oldalról is szeretném ezt megerősíteni, ugyanakkor két dologra kívánom felhívni a figyelmet.

A pluralizmus, platformszabadság és hogy milyen párt akarunk lenni, az fölteszi azt a kérdést, hogy a párton belül minél szélesebb koalíció legyen-e, vagy nem. Egypártrendszer körülményei között ez egy természetes törekvése volt az MSZMP-nek, hogy minél szélesebb egységet próbált magába foglalni, én ezt a jövőre nézve is irányadónak tartom, függetlenül attól, hogy többpártrendszer lesz, és más pár-

tokban is megnyilvánulnak önálló platformok, politikai vélemények és csoportosulások.

Most három olyan fő összefüggést szeretnék megemlíteni, amit én a platformszabadság és az egység értelmezése szempontjából fontosnak tartok. Van egyszer a jövő kérdése, hogyan akarunk továbbmenni, mi a programunk az élet legszélesebb területén. Nekem az a véleményem, hogy ebben a kérdéskörben a pártban egység van, nagyon széles egység, ez egy reformegység. Itt a platformszabadság a legszélesebben értelmezendő, és mindig ki kell alakítani azt a többséget, nagyon alaposan meg kell vitatni, nagyon sok oldalról, hogy mit és hova akarunk tenni. De erről az oldalról semmiféle félelem nincs, hogy akár a Központi Bizottságban, akár a párttagságban, akár a Politikai Bizottságban nem fog létrejönni egység.

Van két másik kérdés. Az egyik az átszervezési, taktikai kérdés, a másik pedig a múlt. A múlt értékelése az egy nagyon fontos dolog, de mindenképpen nemcsak a múlt szempontjából, elvi, politikai, ideológiai szempontból van jelentősége, hogy ezt hogyan végezzük el, az nem egyszerűen a jövőnk szempontjából is, és a közjövő, a párt sikeres vagy nem sikeres választásokon való részvétele szempontjából is [sic!]. Tehát nem elég, hogy jó programunk van, ebben egységünk van, meg tudjuk győzni és meg tudjuk nyerni és mozgósítani a tömegek széles rétegét, hanem az is kell, hogy a múlt értékelésében egy kiegyensúlyozott, olyan értékelés legyen, ami az objektív, történelmi, nemzetközi és minden összefüggésnek megfelelő.

Ha ebben a kérdésben szétmegy az egység, és olyan helyzet alakul ki — amire a veszély ma nagyon nagy —, elkezdődik a legitimitással, folytatódik azzal, hogy minden rossz, mindenért az MSZMP a felelős, annak is a vezetése, vagy a vezető rétege, akkor bármilyen jól fogunk politizálni a program, a jövő és a hogyan tovább kérdésében, erről az oldalról lehetetlenné tesszük magunkat, annál is inkább, mert nagyon sok párt éppen azért, mert az országnak a mozgásteret, alternatívája, és a kialakult objektív helyzete nem egy széles választási lehetőséget ad, egy csomó más józan pártnak is nagyon hasonló programja lesz.

Ezek után a vízvázlat egy történelmi értékelésben találtathatik meg. Tehát ezért én arra hívnám föl a leendő Politikai Bizottság figyelmét, hogy koncentráljanak a jövőre, a jelen helyes értékelésére és a múltból azokra az összefüggésekre, ami a továbbfejlődéshez kell, ennek a nagyon éles politikai ügyeit lehetőleg próbálják elkerülni, illetve ebben a vitákat — ha kell —, előzőleg mindig a Központi Bizottságban vagy a Politikai Bizottságban folytassák le.

A másik pedig egy pártszervezési kérdés. Nevezetesen az, hogy ha ez a koncepciónk a párt jövőjére, mozgalmi jellegére, egységére, akkor el kell kerülni azt a fajta állásfoglalást, tézismegfogalmazást, hogy meg kell tisztítanunk a pártot bármiféle személytől, irányzattól, csoporttól. Abban az esetben kialakul minden kérdésben, programban, egyes részkérdésekben valamilyen többségi vélemény, ehhez képest lesznek kisebbségi vélemények, mindig a kisebbségre kell bízni azt, hogy ő ezek után benne marad-e a pártban, ott marad-e, vagy pedig ő ezek után megköszöni a párttagságot, és kiválik. Tehát a pártnak ne legyen olyan jelszava, mozgalma, hogy nekünk kell aktívan kezdeményeznünk, megkeresni, fölkatatni, és aki bármilyen kérdésben, a kérdések összességében, akár a jövőre, akár a múltra nézve nem ért egyet, annak itt nincs helye.

Tehát ez a másik [olyan] felhívásom, amit szeretnék kérni a leendő Politikai Bizottságtól, hogy ebben a kérdésben elég határozott egység legyen. Egyébként sze-

retném megjegyezni, hogy a javasolt Politikai Bizottsággal, a 9 fővel és az összetétellel a magam részéről egyetértek.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. További észrevétel, megjegyzés elvtársak? Vajda elvtárs.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Meglehetősen zavarban vagyok, mert ez a mi mostani vitánk ugyanolyan zilált jelleget kezd ölteni, mint amilyen egész pártunk életére, helyzetére és tevékenységére jellemző. Azt javaslom [tisztelettel] a Központi Bizottságnak, hogy térjünk most vissza a Politikai Bizottság megválasztására, mert Politikai Bizottság nélkül a párt nem tud működni, és válasszuk ettől az aktustól külön a beszámolóban a vitáját, amit Grósz elvtárs ma reggel a Központi Bizottság elé betejesztett. Azt hiszem, hogy annak a megvitatása rendkívül fontos és kritikus kérdés — nem vagyok olyan optimista, mint Bartha elvtárs —, hogy a felfogást nagyon könnyen össze lehet a pártban rendezni, mert az igaz, hogy Magyarországon ma mindenki reformpárti, de, hogy mit ért valaki a reform alatt, abban nagyon divergálnak a nézetek, nagyon sokféle változatot lehet találni, s abban igenis nekünk, a Központi Bizottságnak kellene valahogy összerendezni a gondolatokat, hogy legalább egy irányba próbáljunk haladni. Ha már szót kaptam, a személyi javaslatokhoz is legyen szabad, hogy hozzászóljak.

A betejesztett javaslatokkal általában egyetértek, egy megjegyzéssel. Úgy érzem, hogy ebben a rendkívül kritikus helyzetben alapvető, hogy a Politikai Bizottság tagjai szuggesztív erejű — párton belül különösen, de a párton kívül, az egész ország lakosságára meggyőző hatása —, ha lehet, karizmatikus személyiségek legyenek, de ez az utóbbi nem mindenkinél teljesülhet, mert ez születési adottság kérdése, de legalább a politikai hitelük, a meggyőző erejük, a személyes befolyásuk legyen nagyon komoly. A betejesztett javaslatok közül egy személynél nekem gondom van, Hámori elvtársnál, akivel kapcsolatban a magyar közéletben — ahogy én éreztem —, két gond merült föl. Az egyik, hogy az ő első titkársága alatt morzsolódott szét a KISZ. Igaz, hogy ennek nagyon sok objektív oka volt, többek között a párt helyzete is, és az általános társadalmi és gazdasági problémák, de mégis csak elválaszthatatlan az első titkári tevékenységétől az, hogy ez a szervezet széthullott, és gyakorlatilag megszűnt. A másik pedig, hogy az ő — ha jól emlékszem tavaly őszi — szereplése a Műegyetem vitakörével kapcsolatban¹⁶ nem váltott ki osztatlan lelkesedést az országban a fiatalok között különösen, és az ő politikai hitelét erősen megrendítette.

Úgyhogy én azt ajánlom, hogy ezt a kérdést mérlegeljük az ő jelölésénél, én egy másik megyei titkárt, például Karvalits elvtárs vagy más személy figyelembevételét is lehetségesnek érezném. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm, Vajda elvtárs. Átadom a szót Grósz elvtársnak.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Három megjegyzést szeretnék tenni; de először arra, amit Judik elvtárs kérdezett, felszólított, kötelességem válaszolni.

Én eddig is tudtam dolgozni a Politikai Bizottság tagjaival, én azokkal is tudok majd, hiszem, hitem szerint dolgozni a jövőben, akiket megválasztanak, akkor is, ha azok lesznek, akik neve elhangzott, akkor is, ha másokat fognak megválasztani.

Miért vagyok ebben ilyen magabiztos? Azért vagyok ilyen magabiztos ebben, mert meg vagyok róla győződve, hogy olyan korszakot élünk most, ahol mindenki,

aki a vezetésben részt vesz, egy szándék vezet, a kibontakozást akarja, tisztában vagyok vele, hogy ez szenvedélyes vitákon keresztül megy, itt kölcsönösen kell alkalmazkodnunk egymáshoz. Én eddig azt tapasztaltam, hogy ez az alkalmazkodási készség megvan. Az persze természetesen előfordulhat egy ponton, hogy nem lehet tovább együttműködni, akkor az embernek az a politikai kötelessége, hogy jelentkezik a Központi Bizottságnál, elmondja bánatát, panaszát és kéri felmentését. Tehát tulajdonképpen azt hiszem, ezt nem kellene túl agyonkomplikálni, nincs rá indok. Mert én úgy érzem, ebben a PB-ben eddig is dolgoztunk együtt normálisan, nem eléggé igényesen, meg nem úgy, ahogy az élet követelte, de ez nem azon múlt, hogy köztünk milyen az emberi viszony vagy kapcsolat.

Azt is el akarom mondani — ha már szónál vagyok —, hogy megtiszteltek, hogy felvettek a jelölőlistára, én jó szívvvel venném, vagy vettem volna, ha más főtitkárt is ajánlanának, és úgy döntenének. Én tisztában vagyok az én személyes felelősségemmel is, az elmúlt tíz hónap alatt reám felhalmozott felelősséggel is.

És még egy dolgot el kell mondanom. Bármilyen furcsa is, én eléggé megfáradtam az elmúlt hónapokban és másfél-két esztendőben, és én még egyszer mondom, én az ügyet tudom másutt is szolgálni.

A harmadik. Azt mondja Sarlós elvtárs, én pontatlanul fogalmaztam, és abból kerekedett ez a szakadás dolga. Majd el kell olvasni, amit mondtam, én nem fogalmaztam pontatlanul, úgy érzem, nagyon világosan fogalmaztam, lehet persze velem nem egyetérteni. Én azt mondom, ha a reformkörök szervezeti rendszerré állnak össze a pártban, a párt szervezetileg kettészakadt; én ezt mondom változatlanul. Engem erről még senki nem győzött meg, hogy ebben nekem nincs igazam. A reformköröket azonban kívánatosnak tartom, ha azt a funkciót töltik be, amire létrejöttek, mert egy olyan munkaformának tartom, amely által a mozgalom gazdagodhat. Motor lehet, előreviheti a mozgalmat, új gondolatok jöhetnek fel, magával ragadhat párttagot és pártonkívülit. Ha ezek vertikálisan és horizontálisan egy szervezeti rendszerré alakulnak, akkor két párt lesz szervezetileg is a Magyar Szocialista Munkáspárton belül. Ezt akartam most elmondani akkor, amikor formálódnak a reformkörök, és azért, hogy ne egy év múlva fogalmazódjék itt meg, hogy maguk ott álltak és bamba módján nézték, hogy mi történik, és még a véleményüket sem osztották meg velünk. Hát ez a dolog lényege, én ezt mondtam el.

Ami pedig az új rendet illeti — ahogy én fogalmaztam —, én azt a platformszabadság által elfogadott, általunk jóváhagyott normák keretében értem. Olyan platformszabadság számomra elfogadhatatlan, ami teljesen parttalan. Ennyi az egész, amit én megfogalmaztam, ezt a véleményemet nem változtatom meg, mert a jelenlegi pillanatnyi helyzet nem afelé ösztönöz, hogy ezt meg kelljen változtatnom. Fordítva van, arról van szó, hogy a platformszabadság korlátait és szabályait mivel nem tudtuk megfogalmazni, ezért — ma még úgy érzem — mindenki önkényesen értelmezi. De ha meg fogjuk tudni majd fogalmazni közösen, akkor azt el kell várni, ennyi elemi rendnek kell lenni a pártban, hogy ezt mindenki betartsa. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen.

Kedves Elvtársak! Szeretném azt az indítványt tenni, hogy ami a dolog politikumát illeti és az általános kérdéseket a vita során, az összefoglalóban térjünk vissza erre, és kezdjünk hozzá a Politikai Bizottság tagjainak jelöléséhez és megválasztásához, ha egyetértetek. Igen.

Eltvársak, a javaslat mindenkinél kint van írásban is, menjünk sorban.

Grósz elvtárs politikai bizottsági tagnak szavazólapra történő felvételével kapcsolatban van-e valakinek kérdése, vagy észrevétele. A főtítkári jelölést lezártuk, itt a Politikai Bizottságról van szó.

Aki egyetért, kérem kézfelemeléssel jelezze.

Köszönöm. Van-e valaki ellene?

Tartózkodás? Nincs. Köszönöm.

Hámori Csaba elvtárs jelölésével kapcsolatban van-e kérdés, észrevétel, megjegyzés?

Tessék Nagy elvtárs.

NAGY IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az, hogy a Központi Bizottság tagjainak egy-egy jelöltről mi a véleménye, az természetesen kinek-kinek szabad, szuverén joga, hogy ezt a véleményt kialakítsa és itt képviselje. Itt azonban nemcsak Hámori elvtársról ejtett szót Vajda elvtárs, hanem ezen keresztül a KISZ-ről is. A múltkori központi bizottsági ülésen napirendként szerepelt a KISZ kérdése, és ebben a Központi Bizottság egyhangúan állást foglalt.

Amit Vajda elvtárs itt mondott, idézem: „a KISZ lemorzsolódott, gyakorlatilag megszűnt”, ez tétélesen ellentétes azzal, amit a Központi Bizottság a múltkor jóváhagyott, és annak a közel 400 ezer fiatalnak a nevében, aki vállalta ezt a mozgalmat, szeretném visszautasítani. Úgy érzem, hogy személyi kérdésekben ilyen érveket használni nem lehet.

A másik érve Vajda elvtársnak, hogy a fiatalok között Hámori elvtárs Műegyetemen mondott beszédének mi volt a visszhangja. Szintén nem felel meg a valóságnak. Annak a beszédnek volt visszhangja, itt a központi bizottsági ülésen is vitát váltott ki, de pont az ifjúság volt az a réteg, amelyen belül egyértelműen pozitív visszhangot váltott ki. Én javaslom Hámori elvtársat a jelölőlistára. [Köszönöm.]

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: [Köszönöm.] További észrevétel, megjegyzés? Aki egyetért azzal, hogy Hámori elvtárs felkerüljön a szavazólapra, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Egy.

Tartózkodás? Tizenhárom.

Iványi elvtárs jelölésével kapcsolatban van-e valakinek kérdése, észrevétele? Úgy látom, nincs. Aki egyetért azzal, hogy felkerüljön a szavazólapra, kérem jelezze. [Köszönöm.]

Van-e valaki ellene?

Tartózkodás?

Megállapítom, hogy egyhangúlag jelöltük Iványi elvtársat.

Jassó Mihály elvtárs jelölésével kapcsolatban van-e kérdés, észrevétel? Nincs.

Aki egyetért Jassó elvtárs felvételével, kérem jelezze. Köszönöm.

Ellene?

Tartózkodás? Egy tartózkodás.

Németh Miklós elvtárs jelölésével kapcsolatban van-e valakinek észrevétele, megjegyzése, kérdése? Nincs.

Kérem, aki egyetért Németh elvtárs jelölésével, jelezze. Köszönöm.

Ellene?

Tartózkodás? Két tartózkodás.

Nyers Rezső elvtárs jelölésével kapcsolatban kérdés, észrevétel, megjegyzés?

Úgy látom, nincs.

Aki egyetért a jelöléssel, kérem jelezze. Köszönöm [szépen.]

Van-e valaki ellene?

Tartózkodás? Nincs.

Pozsgay Imre elvtárs jelölésével kapcsolatban kérdés, észrevétel, megjegyzés?

Úgy látom, nincs.

Aki egyetért a jelöléssel, kérem jelezze. Köszönöm [szépen.]

Ellene ki van?

Tartózkodás? Két tartózkodás.

Tatai Ilona elvtársnő jelölésével kapcsolatban kérdés, észrevétel? Aki egyetért a jelöléssel, kérem jelezze. Köszönöm.

Ellene van-e valaki? Egy.

Ki tartózkodik? Két tartózkodás.

Vastagh Pál elvtárs jelölésével kapcsolatban kérdés, észrevétel?

Tessék, Kállai elvtárs.

KÁLLAI GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Vastagh Pál elvtárs jelölésével kapcsolatban nekem aggályaim vannak, nem a rátermettségét illetően, hanem az a mód — ha szabad ezt a kifejezést használnom —, ahogyan ő a politikai életben [szinte azt mondhatom, hogy] bekapcsolódott. Hát nemrég lett a megye első titkára, ugye már megszavaztuk, hogy kooptáljuk a Központi Bizottságba, most afelett kell döntenünk, hogy válasszuk meg a Politikai Bizottság tagjává. Mindez azt mondhatom, tíz hónap leforgása alatt. Én őt közelebbről, munkából nem ismerem, de azt gondolom, hogy azért az eddigi tevékenysége nem is adott lehetőséget arra, hogy intenzíven részt vegyen a politikai munkában, nem tudom az egyetemen tevékenykedett-e, de nagy tapasztalatai az országos politikai munkában nincsenek.

Én megfontolásra javasolnám, őt ne jelöljük, talán még neki is jót tennék vele, és ne kísérletezzünk itt. Sajnos a helyzet rákényszerített bennünket arra, hogy az utóbbi időben, olyan időben vonjunk be vezető testületekbe elvtársakat, akik egyébként nagyon derék emberek, de nincsenek kipróbálva, és nem tudták még megmutatni, hogy ilyen fontos pozícióban meg tudnak-e felelni a követelményeknek.

Ugyanakkor javasolnám, hogy Tétényi elvtársat vegyük fel a listára. Tétényi elvtársat nem kell bemutatni, mindenki ismeri, érett ember, politikailag nagy tapasztalatai vannak, fontos beosztásban dolgozik, én nagyon javasolnám, hogy őt vegyük fel. Még egy javaslatom volna, hogy vegyük fel még Gyuricza László elvtárs megyei első titkárt a listára. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: [Én is] köszönöm, Kállai elvtárs. Tessék Borbély elvtárs.

BORBÉLY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Vastagh Pál elvtársról szeretnék szólni. Én őt ismerem régebben az ifjúsági mozgalomból. Aktív ember, aktív pártmunkás volt a szegedi egyetemen, nagyon tehetséges fiatalember, és jó lesz a Politikai Bizottságba. Nincs megfertőzve funkcionáriusi gondolkodással. Ez óriási Vastagh elvtársnál. Ebben az évben találkoztam vele munkában is, emberekkel tud kontaktust teremteni, és ez óriási érték. Ajánlom Vastagh elvtársat.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm, Borbély elvtárs. Tessék, Boros elvtárs.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Csak két mondatot. Kállai elvtárs Vastagh elvtárral kapcsolatban kifogásolta, hogy még talán keveset bizonyított, nincs gyakorlata, [és hiányolta ezt a dolgot.] Ez lehetséges, hogy nincs, de egyvalami biztos van. Annak a párttagságnak a feltétlen bizalma, amelyik őt ide, ebbe a terembe juttatta. Azt hiszem, hogy ma, a mai politikai helyzetben egy ilyen erő, ez egy nagyon nagy erkölcsi tőke. Megmondom őszintén, amikor [elkezdjük] a korokat emlegetni, nem hiszem, hogy szerencsés dolog a bizonyítás kérdése, meg hol bizonyítson valaki és meddig.

Azt javaslom, hogy Vastagh elvtárs jelölését fogadjuk el.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Van-e további észrevétel? Tétényi elvtárs, tessék.

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én a kilenctagú javaslattal értek egyet. Számomra nagyon megtisztelő Kállai elvtárs javaslata, kérem, tekintsenek el ennek a megtárgyalásától. Köszönöm szépen a figyelmet.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Van-e további észrevétel? Gyuricza László elvtárs.

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Ugyanazokat tudnám elmondani, amit Tétényi elvtárs mondott. Megtisztelő számomra, hogy a nevem szóba került. Igyekszem feladatokat ott ellátni, ahol most tevékenykedem mindaddig, ameddig a bizalom megvan irántam.

Kérem a tisztelt Központi Bizottságot, tekintsen el attól, hogy jelöltként szóba kerüljek.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönjük. Karvalits elvtárs, tessék.

KARVALITS FERENC elvtárs: (Helyén beszélt, kb. 2 mondatot, nem lehetett érteni.)

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: További kérdés, észrevétel? Mielőtt Vastagh elvtárs ügyében szavoznánk, megkérdezem Vánca elvtársat, kíván-e megjegyzést fűzni a javaslathoz, mert kritika. Nem.

Aki egyetért Vastagh Pál elvtárs jelölésével, kérem kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Ellene van-e valaki? Nincs.

Tartózkodott-e valaki? Két tartózkodás.

Kérem, Sarlós elvtárs javasolta, indítványa volt a Berecz elvtársra vonatkozó javaslat. Van-e valakinek kérdése, észrevétele? Úgy látom, nincs.

Aki egyetért Berecz elvtárs jelölésével, kérem, kézfelemeléssel jelezze.

Számoljuk meg, kérem Petrovszki elvtárs segítségét. 34. Nem kapta meg a szükséges többséget Berecz elvtárs.

Sarlós elvtárs további javaslata volt Ormos elvtársnő jelölése.

Kérem, akinek kérdése, észrevétele van Ormos elvtársnővel kapcsolatban, jelezze. Kérdés, észrevétel nincs.

Aki egyetért Ormos Mária elvtársnő jelölésével, kérem kézfelemeléssel szavazzon. 33. Nem kapta meg a szükséges többséget, nem került fel a szavazólapra.

Elvtársak, van-e valakinek további javaslata politikai bizottsági tisztségre? Tessék, Szűrös elvtárs.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nekem három konkrét javaslatom van. Javasolom megfontolni a listára [felvételét] — nem részletezném az illetőket — Horváth István elvtárs, Nagy Imre, a KISZ KB első titkára és Csáki Csaba nevét. Köszönöm [szépen.]

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Nagy Imre elvtárs, tessék.

NAGY IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Először én is azzal szeretném kezdeni, megtisztelő számomra, hogy nevem szóba jött, de kérem, a Központi Bizottság ettől tekintsen el. Azt hiszem, az egy helyes elv, hogy a különböző társadalmi szervezetek országos vezetői ne legyenek a Politikai Bizottság tagjai, legalábbis a mai átmeneti hónapokban, átmeneti időszakban. Szeretném megerősíteni Szűrös elvtársnak azt a javaslatát, amit Csáki Csaba elvtárs jelölőlistára kerülésére mondott, én is szeretném őt javasolni.

Harmadik gondolat, amit mondani akartam, nehezen elmondható, mert én arra készültem, hogy Csáki elvtársat és Szűrös elvtársat fogom javasolni. Nyilvánvaló, hogy az előző hozzászólás után ez utóbbit mondani nehéz, de [amellett] a saját felvetésem kapcsán már állást foglaltam, mégsem tűnik elvtelennek. Ezért javasolom. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék Csáki elvtárs.

CSÁKI CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mielőtt a jelöléssel kapcsolatban vita lenne, szeretnék hasonlóan nyilatkozni, mint Tétényi, Gyuricza és Karvalits elvtárs. Kérem, hogy jelölésemtől tekintsenek el, és elfogadom a kilencses javaslatot. Nagy megtiszteltetés számomra, de kérem.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: [Köszönjük.] Szűrös elvtárs.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Tudják, nemrég választottak meg a parlament elnökének, kérem, hogy tekintsenek el a jelölésemtől. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Igen. További javaslat még más személyekre? Tessék, Tóthné Kiss Mária elvtársnő.

TÓTHNÉ KISS MÁRIA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Egy javaslattal szeretnék élni: az elbeszélgetés során bennem felmerült, én ezt továbbadtam szerencsétlenségemre, szerencsémre is — Horn elvtárs volt az, aki velem elbeszélgetett —, és többen javasolták környezetemben, ha a Politikai Bizottság soraiban változásra kerül sor, őt javaslom. Javasolom őt, magamra vállalom azt is, amit itt előttem mondtak, hogy itt visszautasítást kapok. Köszönöm szépen.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Tessék Horn elvtárs.

HORN GYULA elvtárs: Én azt kérem, hogy tekintsenek el a jelölésemtől.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. További észrevétel, illetve javaslat jelölésre?

Elvtársak! Egy javasolt név maradt még fenn, Horváth elvtárs, aki nincs jelen. Szerintem ezzel együtt szavazzunk az indítvány felett.

Elhangzott Horváth István elvtárs jelölése, van-e esetleg megjegyzés, kérdés, észrevétel?

Kérem, aki javasolja őt a szavazólapra történő felvételre, jelezze.

Kérem, segítsenek a számlálásban. 17 szavazatot kapott, nem kerül fel.

Eltvársak, miután további javaslat nem volt, lezárom a jelölést. Maradt 9 név. Kérem készítsük el a szavazólapot.

Boros elvtárs, tessék.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Lenne egy javaslatom. Nem változott a lista?

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Boros elvtárs, azt hiszem, többen összefirkáltuk, és több van kint, nem tart hosszú ideig, talán egy felállási szünetet tartunk egy pillanatra, elvtársak. A bizottság kezdje meg a lapok készítését.

Grósz elvtárs kér szót, még mielőtt szünetet tartunk.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Egy nagyon nehéz és emberileg is nehéz feladatomban van. Szeretném Önöket tájékoztatni, hogy Kádár elvtárs nagyon rossz egészségi állapotban van. Napok óta készült erre az ülésre, napok óta részt akart venni, és különböző gondolatok fogalmazódtak meg benne. A tegnapi napig, vagy legalábbis tegnap úgy tűnt, hogy megértette kérésemet és kérésünket, hogy tartsa magát lehetőleg távol ettől a mai tanácskozástól. Most azonban bejött. Tegnap ezzel váltunk el elég drámai körülmények között. Most azonban bejött, és az a szándéka, hogy be akar az ülésre jönni. Nincs jogunk és nincs is módunk megakadályozni, de szeretném Önöknek megmondani, hogy rossz állapotban van emberileg is, biológiailag is. Nem vagyok orvos, de pontos információk állnak rendelkezésemre egészségi állapotáról is. Amennyiben felszólal, kérem Önöket tisztelettel, hogy értsék meg.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Természetesen elvtársak, azon gondolkodom hirtelen, hogy érdemes-e kimenni, most szünetet tartani. Maradjunk itt, megvárjuk a lapokat, szavazunk, egy hosszabb szünet van. Aközben javaslom, hogy míg számolják a szavazatokat, esetleg ebédelhetünk, és majd megadjuk az időpontot, mikor folytatjuk az ülést.

VARGA LÁSZLÓ elvtárs: Kérném szépen, hogy aki nem kapott szavazólapot, szíveskedjék a kezét felemelni. Mindenki megkapta ezek szerint? Nem, még Vajda elvtárs.

Tehát a régi és az új központi bizottsági tagok mindegyike megkapta a szavazólapot? Úgy látom, igen.

Kedves Elvtársak! A szavazás módja analóg az előzővel, tehát érvényes minden olyan szavazat, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a szavazó kire adja szavazatát. Kezdjük meg a titkos szavazást.

LUKÁCS JÁNOS elvtárs: Elvtársak! Mielőtt megkezdjük a szavazást, szeretném kérni, hogy aki a délutáni vitában felszólalni kíván, adja be felszólalási jegyét. Egyórás ebédszünetet tartunk, 1/45-kor folytatjuk az ülést. Jó étvágyat kívánok.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a munkát, mindenkinek kedves egészségére az ebédet. Mindannyiunk nevében szeretettel köszöntöm Kádár János elvtársat, az MSZMP elnökét.

Átadom a szót Varga elvtársnak.

VARGA LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A szavazatszámoló bizottság elvégezte munkáját, 105 szavazólapot kaptunk, a szavazási szisztémánk szerint mind a 105 szavazat érvényes. Ennek alapján 97 szavazattal az MSZMP főtitkárává megválasztottuk Grósz Károly elvtársat. Szavazatot kapott még az MSZMP főtitkári posztjára Nyers Rezső elvtárs hármát, Pozsgay Imre elvtárs egyet.

A Politikai Bizottság tagjai lettek:

102 szavazattal	Grósz Károly elvtárs
78 szavazattal	Hámori Csaba elvtárs
98 szavazattal	Iványi Pál elvtárs
100 szavazattal	Jassó Mihály elvtárs
103 szavazattal	Németh Miklós elvtárs
101 szavazattal	Nyers Rezső elvtárs
86 szavazattal	Pozsgay Imre elvtárs
85 szavazattal	Tatai Ilona elvtársnő és
91 szavazattal	Vastagh Pál elvtárs

Szavazatot kaptak még:

Orbán István	1	Horváth István	3
Gyuricza László	2	Berecz János	7
Tétényi Pál	3	Csáki Csaba	5
Katona Béla	1	Horváth Ede	3
Krasznai Lajos	1	Váncsa Jenő	1
Berecz Frigyes	2	Fejti György	4
Ormos Mária	9	Berend T. Iván	2
Bartha Ferenc	1	Major László	1
Horn Gyula	8	Burgert Róbert	1
Vajda György	1	Szűrös Mátyás	1
Dudla József	2	Csehák Judit	1

Valamennyi megválasztott elvtársunknak a szavazatszámoló bizottság nevében szívből gratulálunk.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Megkérdezem, hogy a szavazással kapcsolatban van-e észrevétel, megjegyzés; tudomásul veszi-e a Központi Bizottság?

Úgy látom, megjegyzés nincs.

(Kádár János elvtárs közbeszólása: Üdvözlöm, mert ugye én nem vettem részt, üdvözlöm és örülök neki.)

Tudomásul veszi a Központi Bizottság a szavazás végeredményét? Köszönöm szépen.

Kedves Elvtársak! Akkor az elfogadott ügyrendünknek megfelelően megnyitnánk a vitát a reggel 9 órakor elhangzott beszámoló felett. Nyolcan jelentkeztek hozzászólásra, Kádár elvtárs szintén hozzászólásra jelentkezett. Rajta kívül: Dev-

csics Milós, Fodorné Birgés Katalin, Horn Gyula, Fejti György, Rajki Sándorné, Jassó Mihály, Romány Pál és Kiss István elvtársak.

Elsőként Kádár elvtársnak adnám meg a szót.

KÁDÁR JÁNOS elvtárs: Elnézést kérek, hogy elsőnek kértem szót, mert ebből az enyém egy kicsit hosszabb lesz, mint a szokásos. Talán régen hallottak engem, kibírják. A szabad beszédnek van előnye és van hátránya és az írott beszédnek is van hátránya.

Engedjék meg a következők megjegyezzem. Nekem van betegsége, nagyon hasonlít ahhoz, ami a feleségemé; fogy. Ő is, én is. Az orvosi vélemény a következő: az én feleségem öt éve jár bottal, neki azért kell bottal járnia és azért fogy, mert radikális gyomorműtéten ment keresztül, miközben én börtönben voltam. És felszólították, hogy tagadjon meg engem, és nem tagadott meg, erre megtiltották a férje nevének a használatát. Pinchhelyiségben, egy mackótömő vacak helyiségben volt már megfelelően koros nő, ez még most is számít és egyszer azok engem megismertek. És bámultak, hogy hogyan vállalta ő azt, hogy tudják, hogy én mikor voltam a mi rendszerünkben börtönben. Van egy kérésem még. Nekem az a bajom, én azért vagyok feledékeny, sokszor tudom, hogy mit akarok, én is fogyok. Én az én stabil súlyomból — nem tudom hogy maguk engem puffedt embernek, vagy pocakosnak ismertek-e, nekem éveken át stabil súlyom volt. Ez nem orvosi titok, mert nem ott méretkeztem. Nekem az a bajom, hogy az agyam örökké forog és az is energiát kíván. Én nem a pocakomból fogytam. Az orvosnak mindig bevalom, hogy amióta abban a helyzetben vagyok, hogy nem tudok beszélni, mert hiszen lábon járok, de nekem olyasmit is kell mondanom, amiért felelek.

Majd furcsát fognak maguk hallani tőlem. Mi az én felelősségem? Az, amit nem én használtam, más nyugati olyan ember, aki a szovjet tankok jelenlétében mondja. Azt mondja, hogy a Dunánál túl gyors a folyás. És nekem arra is gondolni kell, hogyha én egészséges leszek és nem beteg, de a szónak abban az értelmében, amit egy belgyógyász generálfelügyelő professzor megmond, azt sajnos még ő sem tudja és senki sem tudja, hogy meddig fog tartani. Mert tovább tart, mint amit én kértem. Egy olyan időszakban, amikor már megbénult a kezem mozgatóidege. Nem az érző, a mozgató, én nem tudtam, hogy ez két különböző dolog, mert ha a tűz megéget, de mozgatni nem tudom a mutatóujjamat és a hüvelykujjamat.

És én világleletemben, ha csak lehetett, szabadon beszéltem. És ha valami fontos levelet írtam — erre vannak tanúk —, még akkor is megírtam. Mert én ugyan primitív ember vagyok, én csak négy akkori elemi jártam és négy akkori polgárit — ez egy kicsit jobb volt akkor, komolyabban vették. A gyerek legalább megtanult írni, olvasni és nem örök újítás, hogy minden évben más a rendje stb. És én megmondom Önöknek azt is, most már meg merem mondani, hogy én olyan társaságban ültem le egyszer, ahol biztos volt, hogy az én mániám nem érvényesül. Nem tudom már, hány ember volt, és kijelentem, a főtitkár jelenlétében is, hogy ő nem felel azért, amit én itt most mondok. Mert én félreértésben voltam. Félreértésben voltam. Mert olyan könnyelműséget vállalt el, hogy — és én kértem, hogy mivel én nemcsak a magam nevében beszélek, engem kötelez egy rend és egy fegyelem. Mert ha három embert mutat egy karikatúra, amelyik azt jelenti, hogy a párt most nincs orientálva, a párttagság nincs orientálva, akkor van egy figura. Háromfelé néz a tagság. Van egy középső figura is. Hát akkor ő azt hiszi, hogy mind a három hivatalosan beszél. Ez az én felelősségem.

Én nem bánom, Önök akármit mondanak ezután, és akármit mondanak, mert engem nyugodtan agyonlőhet bárki, mert én most már ennek a felelősségnek a tudatában voltam, hogy én megnevezni senkit sem fogok. Senkit nem fogok, kivéve azt, akit Önök titkos szavazással megválasztanak. (És sok vizet kérek, mert ideges vagyok.)

Az én bajom nemcsak az, hogy nagyon sok fiatal és laikus azt mondja, hogy mi-féle beteg ez, aki lábon jár? Önök azt hiszem, mindnyájan tudják, bocsánat, nem mindnyájan tudják, akik KB-tagok maradtak azóta, amióta én a műtét előtt beszélni szoktam, és utána. Az orvos azt mondja, az a bajom, hogy én örökké az én felelősségemre gondolok, hiszen van egy ilyen — most már az Ön megválasztása titkos szavazással, tehát Ön nem köteles megnevezni senkit, aki részt vett egy olyan beszélgetésben, amin az összes, nem tudom pontosan, hány ember volt, akik folyton azt mondták, hogy tényleg, maga az elnöke a pártnak, akkor folyton azon harsognak, hogy nem tud megszólalni. Miért nem tud megszólalni, maga az elnöke.

Én tudom, én azt kértem — mert ehhez mindenkinek joga van, minden interjúkészítőnek —, hogyha nem teszik meg előre írásban a kérdést és az nem ért egyet az-zal, akkor visszautasíthatja, hogy nem adok interjút. A másik pedig az, hogy dokumentálni kell az új magyar felfogás szerint. Én most más vagyok, mint régen voltam. Már a betegségem miatt is, mert én azon forogtam éjjel-nappal a fejemet, hogy olyan választ adjak, ami félreérthetetlenül ott kellett hogy legyen mondjuk a Péter elvtárs, a Grósz elvtárs, illetve aki célozva érzi magát, mert nagyon nehéz ezt megkerülni. Nem tudok, bizonyos embert, akinek én felelős vagyok, meg kell mondani.

Nekem a következőből ered az én rögeszmém. Ha lefényképezett magnetofon fölvételre alkalmas gép van az asztalon, akkor én nem tehetem azt, hogy ugyanilyen célra alkalmas, nem akarom mondani mit rejtett dologgal dolgozzak. Nem akarom a szót használni, mert csúnya a szó. Ez szakzsargon.

A Grósz elvtárs rendkívül figyelmes. És én, az dokumentálva van, csak nem ná-lam, az orvosi titoktartás kötelező, és ezt nem is csinálhatja meg senki, hogy ahhoz hozzányúlni, mert az felettesre, meg mindenkire kötelező, a páciensre is. Úgy, hogy én azt gondoltam, hogy én olyan felelősen nyilatkozom, hogy annak is eleget tudjak tenni, hogy nem Magyarország iránt és a Magyarország szövetségi elkötele-zettsége iránt nem érdekelt olyan nagyon magas rangú emberek.

Ne haragudjanak, hogy most a jelenlegi állapotomban nekem egy kis jegyzet kellett, azt hiszem tudják, hogy a műtét után is kellett jegyzet. És én senkinek nem titkoltam, és ez nem az én igen bonyolult műtétemet végző ember felelőssége, ezt is hangsúlyozni akarom. Mert ő körülbelül szeptember elején megnézett és azt mondotta, hogy érzéstelenítéssel, tehát nem altatással ő meg tudja csinálni, mikor érek én rá? Erre úgy néztem magam elé, és azt mondtam, és most is bocsánatot kérek attól az illető orvostól, aki feltalálta a kézsebészetet tulajdonképpen. Mondom, hogy én november 15-én tudok csak erre időt biztosítani, mert annak az embernek is drága az ideje és az én egészségemről van szó. Tehát ez az én kockázatom volt, mint kiderült később. — Tudomásul vette. És mondom, hogyan van? Azt mondja — mert amilyen hasonló műtéten maga keresztülment, az a tenyéren volt. És én itt a Központi Bizottságon 9 napig kórházi gondozás és felügyelet után, bocsánatot kérek, itt megjelentem a KB-ülésen, és akkor nekem kellett megnyitni, mert valahogy ilyen rend volt, illetett akkor a főtitkárnak megnyitni. Én azt mondtam, hogy november 15. De, hogy közben mi történik, bent a folyamat, azt senki

sem tudja, még a kézsebészeti feltalálója sem. Mondja, legyen csak nyugodt, mert vérteleníteni lehet a kart és lehet olyan, maga nem tudja, hogy mit fejlődött már a mikrosebészet. Ez igaz, én nem tudom, mert nem foglalkozom ilyennel.

Igen ám, de közben az történt, hogy körülbelül, nem akarok tényleg itt sem hazudni, hogy három hete vagy mennyi, a műtét előtt, megbénultak a mozgatóidegeim. Én persze azt nem tudtam, hogy meddig tart egy mikrosebészeti kézműtét, ahol már a mozgatóidegek meg vannak bénulva, és senki sem tudhatta, az a professzor sem, aki ezt feltalálta, még az sem tudhatta, hogy mi történik belül. És nekem kutyá kötelességem lett volna azonnal jelenteni, hogy már idegbénulás is van, és nem szóltam. Viszont nekem nem kell megnevezni senkit, mert fűnek-fának panaszkodtam, hogy nem mozog az ismert progresszív folyamat, a mozgatóidegeim, ez a kettő nem mozog.

Hát mit csináljak? Én követtem el a mulasztást. És miért? Azért, mert kötelezettséget vállaltam, hogy a november 7-én ott leszek, és nekem szolidarizálni kell magamat az akkor megnevezett, hatalmi centrumnak nevezett Politikai Bizottság és az Elnöki Tanács iránt. És ezért én azt mondtam, hogy mihelyt ezt is tudják bénult állapotomban, az interjúkérőnek is mondtam, azt hiszem, ez már nem nagy titok. Akiért garanciát vállaltak fontos emberek, nem érdekes, én nem nevezek meg senkit sem, hogy ez egy abszolút megbízható ember. És mondom, mi az az abszolút megbízható? Azt mondja, hogy azért, mert fegyverrel harcoltam az ellenforradalmárok ellen. Te úristen, gondoltam magamban, ha ezt kinyírják, hogyha interjút készít velem.

De mondom, ez úgy van, hogy én soha nem szoktam diktálni a szabad beszédek, és én erre tudok példákat mondani. Én még azt sem merem megnevezni, hogy melyik kongresszuson ki volt a pártonkívüliek képviselője. Nem merem, mert nem akarom, hogy kiirtsák őket, mert olyasmiket mondtak az akkori pártálláspontra. És azt mondtam az interjúkérőnek, hogy még nem tudok határidőt vállalni, mert akkor az sürgős volna. Valami pár hetet mondott, hogy itt kénytelen vagyok megint csak nevet elhallgatni, nem tudok mit csinálni. Mondom, nem tudom megmondani, csak a műtét után. És a műtét után is fűnek-fának mondtam, hogy ez ilyen ez a műtét, ez valameddig tart, de én megfogadtam, és én nem tudom, hogy a jelenlétem kinek miért fontos, mert a bibliai értelemben bűnbak vagyok, hogy azért mert elnökké választottak és gondolják, hogy mégiscsak a pártot, a rendszert védem. És ha először felszólalok, akkor senki sem felelhet ezért, mert én elkövettem egy hibát. Én azt mondtam, ha a nevem tisztességesen le tudom írni, akkor — és margóra jegyzetet tudok csinálni, én mindenkinek ezt mondtam — kérni fogom, akármit is mondanak, hogy részt vehessek valahogy az aktív munkában.

Én az aktív munkában nem tudtam részt venni. Mert gyakorlatilag én kivel tudtam beszélni? Ugye én nem hibáztatom persze sem a párt Központi Bizottságának a szóvivőjét, a Major elvtársat, mert borzasztóan el voltak foglalva. Velem szóba kellett állni, hogy jelenleg ilyen helyzet van, bár én azt mondtam, hogy én kész vagyok osztályvezetőkkel, titkárokkal beszélgetni, hogyha igényt tartanak arra a bizonyos tapasztalatra. De mindenkinek a saját testületének a határozata kötelező, nem az én véleményem, tapasztalat. Mert én mindenkinél idősebb vagyok.

Most meg szeretném kérdezni Önöket, hogy most akkor mondják, én megmutattam az orvosnak, hogy más baj is van, nemcsak idegbénulás. Az idegek megmozdultak, a mozgatóidegek, de olyan hosszú ideig tartott ez az idegbénulás, hogy most már olyan sorvadás is belépett, hogy izom. Ezt mindenki tudja ellenőrizni

saját magán, hogyha így csinál, sovány, kövér ember, ez domború, és ha így csinál az én kezem, akkor ez homorú, ez az izom. Tehát soká nem dolgozott. És az atyais-ten tudja, hogy mikor jön rendbe.

Grósz elvtárs azt mondja, valami interjúban vagy miben, nem tudom, hogy megneveztek valamilyen embereket, többeket, azt mondja, hogy megszólalhatson, ebből a többi jelentéktelen, tehát nekem sem kell megnevezni, de első helyen én vagyok. De én betegállományban vagyok, és ameddig betegállományban vagyok, addig nem tudok.

Tessék elképzelni azt, hogy a feleségem szed egy izomgyarapító tápot, de azt nekem nem szabad szedni, mert az őneki jó — ez gyermektáp, ismerik —, de nekem ezt nem szabad szedni, mondta ő. De visszaigazolta az orvos is, nekem nem szabad szedni, mert nekem más a bajom. Nekem éjjel-nappal — és az is energiát kíván — pörög az agyam, hogy milyen felelősségem van stb. Mert higgyék el, a Központi Bizottság akkori tagjai ismerik az összes betegséget és én nem akartam felelőtlenül nyilatkozni. Pedig én tudok szabadon akármilyen sajtóra fogalmazni, de legalább a témáimat meg kell írni itt. Megmondom Önöknek, és most meg kell hogy hallgassanak, mert hallom, hogy még az is szóba került, hogy esetleg május 1-jén, mivel én járni tudok, mint hajdanában volt, részt veszek a május 1-jén, mert éppen arrafelé megyek, ahol én megmondtam, hogy meg akarok spórolni valamit, hogy ne kelljen nekem felkérni az ebédet a lakásomra. Pedig mindenki följajánlotta, orvos, mindenki, hogy amire szükség van, készek a lakáson felkeresni és én elutasítottam.

És most figyeljék meg az orvosi véleményt, mert ez nagyon fontos. Én beszéltem először a finneknél, akik nem hívtak össze nyilvános sajtóértekezletet, azután sorra mentem. Először fogadtam az angol miniszterelnök asszonyt, és tudják, hogy ő úgynevezett kommunista országban először volt. Én ismerem a Hegedűs elvtárs nézeteit is, ismerem. Aki ugye történelmileg nézve önkritikát gyakorolt, mert ő aláírta akkor azt a levelet, amit két napig ha jól emlékszem az azóta elhunyt ember megtagadott.

Most akkor mondják meg, hogy én mit csináljak? Mikor nekem legeslegfontosabb céloim az volt akkor, hogy biztonságban eljussak Szolnokra. Bármilyen útonmódon. Akárhogyan vesznek körül, eljussak és még más kötelezettségem is volt. Én kötelezettséget vállaltam azok biztonságáért, akik — tényleg kötelezettséget vállaltam én — akiknek a nagykövetségén akkor tartózkodott. De én ilyen naiv ember, mint én, azért vállaltam kötelezettséget, mert arra gondoltam, hogy az én kérésem, hogy két ember annyi nyilatkozatot tegyen, hogy jogilag ne hivatkozhatnak a rangjuk szerinti emberek. Na most, történelmileg én is mindent másképp látok. De az ő kívánságuk szerint, ha én írásban kötelezettséget vállalok, akkor — és nem kérek ellenvéleményt, hogy a biztonságukról gondoskodom, és a két ember igénye az volt, hogy szabadon lakásukra távozhassanak. Én ezt nem teljesíthettem, mert én sosem olvasom el a régi írásaimat ha beszélek, mert akkor befolyásol. Ha hiszik, ha nem, én még azt is, hogy mi volt azon a nyilatkozaton. Sajnos egy tőmondat volt azon a nyilatkozaton. És azután mindenféle következménye lett ennek a tőmondatnak.

Önök nagyon jól tudják, hogy ez mit jelent mindazok számára, akiknek a kormány legalitása fontos. Még Önök erre szavaztak még titkosan, hogy a párt legalitása a fontos, mert hogyha nem ellenforradalom, hát akkor erre nem tudom, hogy ki hivatkozhat. Nem tudom, ki hivatkozhat. És én még tüzetesen elolvastam, és én

egy erőtenyezőt sem neveztem ellenforradalminak. Ezt sem. Csak azt mondtam, hogy kaput nyitottak az ellenforradalomnak. Hát mit csináljak? Ennek ez a neve, nem tudok erre mást mondani. És én ezt nem tudom dokumentálni semmiféle képpen, mert az a jugoszláv nagykövet azt mondta nekem, az soha nem ejtette ki azt a nevet, ami a visszaemlékezésekben van, hogy az ország fővárosára hivatkozott csak. Hogy onnan kapott felhatalmazást, hogy ezt a két személyt, próbálja rábeszélni őket, és ő még igyekezett is. Azt mondta nekem, hogy már harmadnapja próbálkozom velük, de nem boldogulok velük és megmondom őszintén, örültem annak, amikor a lengyel nagykövet jött hozzám. Mert hogy az istenben tudom én akkor bizonyítani ezt. Mert én tudtam, hogy nekik más a véleményük, de később tudtam meg. Mert amikor én már ráértem újságot olvasni meg rádiókat hallgatni, az csak később volt.

És ítélik meg, ha akarják titkosan, mondják meg, hogy az árnyalati helyes megkülönböztetés, amiben én azonnal, amikor úgy éreztem, hogy most már nem köt engem az, hogy mindenképp biztonságba kerüljek, még örömmel is fogadtam. Pártja és kormánya utasítására hivatkozott, hogy könnyítsen alkudozni azon az adott sérthetetlen területen.

Úgy, hogy nekem Önök mindenféle minősítést jóváhagyhatnak, amit akarnak, de én tudom, hogy amikor én szabadlábra kerültem, akkor kétféle szolnoki lap volt. Az atyaissten tudja, hogy azokat ki szerkesztette, de nem az járt persze nekem az eszemben. Nem tudom ki szerkesztette, valami olyan híre volt, hogy oda biztonssággal elmondhatom ezt, nekem nemcsak a felelősségem, az életem is attól függött, és sok ember élete, hogy ezt elmondhassam. Ne haragudjanak, hogy így mondom. Állítólag ezt sem tudom megmondani. Mintha az egyiket a Friss szerkesztette volna, a másikat mintha az Andics. De nem tudok megesküdni. És mind a kettőben volt egy ilyen — vacak kis nyomástechnikája volt — de mind a kettőt úgy hívták, hogy Szabad Nép. És még az is fontos, hogy kinek a birtokában van a lap, mert az első vád az volt ellenem, hogy én szovjet ügynök vagyok. De én nem voltam szovjet ügynök, ezt teljes felelősséggel kijelentem Önöknek és tudom bizonyítani.

Akkor a következő vád az volt ellenem, hogy: hogyhogy, hát én szovjet területen voltam? Azt sem tudom, hogy miért engedtek először oda, mi úgy hívjuk Kárpátalja, ők úgy hívják, Kárpát-Ukrajna. Miért engedtek hivatalosan, meg dokumentumokat rendelkezésre bocsátottak olyan embernek, akivel én még vitatkoztam is, hogy maga tudja, hogy hol van — persze fiatalabb mint én.

Mit akarok mondani? Azt hiszem, én egy szolnoki lapban láttam olyat, hogy mind a kettőnek az volt a neve, hogy „Laza beszélgetés”. És az egyiknek a példánya ilyen furcsa volt, hogy laza beszélgetés 4-én, 6-án. És én ezt nem ellenőriztem és nem tudom, hogy melyik volt, remélem a Frissé, mert mondtam olyan kijelentést — csúnyát mondtam a Frissre. Nem gorombát, hanem csúnyát. Laza beszélgetés, és azt mondja, hogy mihelyt felvette a kapcsolatot — és ez a rádiónyilatkozat, de az a 4 közéleti férfi, aki szakított a Nagy Imre-kormányral, valósággal szökni kellett. És én nem akarom a Hegedűs elvtárs formuláját elfogadni, mert ő önkritikát gyakorolt mostanában és ő nálam jelentkezett, pedig ő szovjet földön volt, a Szovjetunióban volt. Ő jelentkezett, és énnekem van egy kérésem. Én csinálni nem fogok. Semmiféle visszaemlékezésben. De persze az újságíró el van kicsit keseredve, mert nem tudja annyira, hogy akkor mi volt és most mi van, hogy nem interjút mondok, holott ott valamit lefényképez, hogy ezzel kezd. Lefényképezték azt, hogy ott volt a készülék, amibe hangosan kell beszélni. Mert azért más az interjú és más a

visszaemlékezés. De én már nem tudok mást mondani, mert ha azt mondják, hogy már csak a visszaemlékezés számít, visszaemlékezés sokféle van. Ahogy mondani szokás, mindenki a szépre emlékezik vissza. De ha ő azt mondja, a Hegedűs, aki jelentkezett nálam és megmondta, hogy tudományos munkával akar foglalkozni, ez nekem szent ember, akármit ír, hogy ezt a felelősséget magára vállalta. Mert azt is tudta, hogy a szovjet kormány, akár szovjet földön van, akárhol, ragaszkodott a miniszterelnök aláírásához, hogy beavatkozzon.

Énnekem is valahol, az isten tudja hol, alá kellett írni. De én úgy vagyok, hogy passzívan — szinte ha egy téglát a fejemre esne én oroszul szólalnék meg, mert én már annyi fordítást hallottam, mikor már gondoltam, hogy a konyhanyelvet már meg tudom érteni, ha szabadságra megyek, akkor is tolmács volt. Ha én magyart nem vittem, akkor szovjet volt. Pedig volt olyan, aki szintén szabadságon volt, azt mondtam, hogyha felezi a teljes szabadságát, csak akkor jöhet velem, magyar. Az sem él.

De hát én mit tehetek, mondják meg, ha az első kérdés nem az, amire én fel vagyok készülve. Erre sem lehetek büszke, nem lehetek büszke. Amikor — talán ezt mindenki tudja, hogy mit jelent ez a felelősség. Órákat, percek, nem az én sorsomról van csak szó, hanem az atyaisten tudja, hogy hány embernek a sorsáról. Én persze tudok bizonyítékot erre is. Erre is tudok bizonyítékot, hogy miért nem avatkoztak be. És arra a híres „Pulai beszéd”-re sem hivatkozhatok én, de azért én tudok másra hivatkozni.

Az egyik az, hogy az akkori Románia — ehhez kell a történelmi szemlélet és visszaemlékezés — más volt mint ma, mert akkor az első miniszterelnök az egy Erdélyben székelő és ott román pártot alapító ember volt és az kizárt dolog lett volna, hogy az a magyarokat üldözze, mert a magyaroktól is megkapta a szavazatot és a románoktól is, akik akkor voltak ott.

Most a következő a probléma, hogy megígérték. Hát akkor még az a híres múlt századbéli két név, egy magyar matematikai zseni és egy ugyancsak múlt századbéli bölcsész, tiszta, múlt századbéli nagyon progresszív román ember nevét viselte. De a múlt századbéli. Na most, mivel én azt mondom, hogy ha lehetett, én szabadon beszéltem mindig és a napi levelezést, amit fontosnak tartottam, például ha valami protekciót kért valaki a Fővárosi Tanácsnál, akármi volt a foglalkozása, én magam leírtam és a gépelő úgy gépelte le. Még annak sem diktáltam. Csak a felelős beszédeknel.

Például összebotlottam például a Kodály tanár úrral, azt hiszem azt mindenki tudja, hogy ő valaki volt az egész világon a zenében. És én is olyan naiv voltam, amit volt szívés hangosan kimondani, akik hittek és bíztak a világforradalomban. Mert a Lenin nevét nem mondták ki. És megrémültem, hogy ez most azt jelenti, hogy az októberi szocialista — így nevezik — proletárdiktatúra vezére volt, akkor nem szabad többé kimondani?

És más bajom is volt. Ez a passzív védekezésre, amikor jegyzetet nem tudtam még csinálni becsületesen, mert sajnos tovább tartott, mint bárki hitte, mert az egész kart vérteleníteni kellett. Ezt nem akarom megmagyarázni, ezt szakorvos tudja, hogy mit jelent és csak ott lehetett azt a bizonyos hátéztelenítőt beadni. A dolog feltalálója mondta, hogy ilyen műtét mélyaltatás, dupla altatás nélkül csak egy órát tarthat.

Meg fogják érteni, hogy én most miért haladom túl az orvosi dolgokat. Elkese-redtem, hogy nem szabad többé Lenin nevét kimondani? És valahol akartam be-

szélni, de nem tudtam. A jegyzetet nem tudtam. És én megmondtam a Grósz elvtársnak, néha még a neveket is összecserélem, meg az elvtárs szót sem megfelelő helyen hallom, meg azóta elhunytakra hivatkozom. De ki az atyaisten gondolja, hogy akkor meglett emberek azóta meghaltak, ha ilyen kérdést tesznek fel. És talán butaságnak tűnik, bocsánatot kérek az, amit erről hivatalosan mondott Grósz elvtárs, hogy én arra voltam felkészülve, már a bénulás időszakában azért vállaltam kötelezettséget határidő nélkül ennek a pártnak kiutalt vagy kinevezett pártnak, hetilapnak. Mondtam, hogy határidő nélkül. Ugyancsak amikor először volt szabad nálam az apparátusnak vagy nem tudom én kinek megjelennie, akkor már a bizalmas beszélgetésben is elhangzott még hatszemközt, hogy kivel volt alkalmam nekem beszélni. Hogy a tapasztalatot figyelembe vegyék, de soha senkinek nem kötelező.

Úgy, hogyha megengedik, még egy utalást akarok mondani. Volt egy nagyon nevezetes ember, ez az úgynevezett kicsiny öregúr, aki büszkén jött hozzám egy nagy kormányfogadáson, hogy ő merte a bátorságot vállalni, hogy Moszkva területére ugyan nem térhettek vissza, de akik politikai cselekmény meg egyéb cselekmény miatt voltak elítélve, Moszkva határán belül nem mehettek. Azt hitte, hogy én boldogan gratulálok. Mondom neki, jó, ez nagyon szép, de szeretném már megérni, hogyha a szovjet vezetés gyakorolna önkritikát ebben a kérdésben.

Úgy, hogy engedjék meg, az orvos azt mondta nekem, hogy egyet nem enged meg; hogyha közvetlen felvételre alkalmas dolog van, mert bakizok, bocsássanak meg, de nem tudok mit csinálni. Mennyi ideje beszélek már? Befejezem majd. Akkor nem tudok, nem bírom ki azt, hogy passzív vagyok és nem tudok válaszolni dolgokra. Nem bírom ki, na! És ennek a betege vagyok.

Más a betegségem, mint a feleségemé. És mi az az emlékezet? És mi az a kiszivárgás? Hát akkor aztán kiszivárogtak a platformszabadságiak, mert már fegyveres harcot vívtak egymással a platformszabadságiak. És akkor az orvos azt mondja nekem, hogy ilyen szabad beszédre nem vállalkozhatok. Ilyen felelős beszédre, amikor először szólok meg, mert különben ő sem tudja garantálni, hogy mennyi időre lehet engem egészségesnek nevezni. Mert izom is sorvadt. Azt mondta az orvos, hogy ő nem ajánlja. Bizalmasan beszéltem vele, mert csak orvos lehet jelen, amikor orvosi vélemény van. Ő nem javasolja és én kijelentettem, saját kockázatomra, még ha hibázom is, elvállalom, mert én már nagyon öreg ember vagyok és annyiféle betegségem van, hogy én azzal már nem törődök, hogyha agyonlő akárki engemet. Bocsánatot kérek.

Most még egypár szót akarok mondani. Azt is vegyék tudomásul, ha én visszaemlékezést csinálok, mert már én is csak arra vagyok kénytelen, én az igazat fogom mindig mondani, mert én nem tudom, hogy arra az Obrazcov nevű bábosra emlékeznek-e? Egy előszava van neki. Én ezt teljes mértékig felelősen vállalom, hogy mikor mi volt az ő lépcsőfokai. De én azt hittem, hogy ez akkor volt, amikor én már küldöttséget vezettem kongresszusra. De nem akkor volt. De arra is van tanú. Egy idős ember volt az, idősebb, mint én. És kiderült, hogy ez a feleségem jelenlétében volt, tehát a XXII. kongresszus idején derült ki minden, hogy mit jelent az, hogy személyi kultusz. Mert kiderült, hogy a XXI. kongresszus idején, akkor nem politikai természetű kérdés volt a XXII.-en volt az a rettenetes pohárköszöntő, amit másfél órán át magyarázott a Hruscsov, hogy miért kellett ugyancsak törvénytelen eszközökkel megölni Beriját. Mert tudják, hogy ez benne van, ugye? És ha én nem mondom meg, hogy én miért hittem a kirakatpereket, az úgy-

nevezett kirakatpereket ugye imperialista mesének, akkor a későbbi történet sem igaz. Mert én először a Rákosi beszámolójában hallottam, amit a XX. kongresszus után mondott, majdnem ugyanazt mondta, amit a Hruscsov mondott. Csak azt mondta, hogy mi ezen már túl vagyunk. Mert akkor volt már ez a Rajk-ügy. Ami kiderült, hogy ez egy koncepció per volt. Itt úgy hívják. És akkor most megkérdezem Önöket, hogy jó, én hülye vagyok, én azt is vállalnám. De akkor — mert azt mondta az orvos, hogy jó volna, ha maga megtagadná, hogy így beszél. Nem tagadhatom meg, mert mindenki azt mondja, hogy én vagyok az élő, szólaljak már meg. És ha most nekem azt mondja az orvos, aki ezért felel, hogy itt gödör van, hogy még egy félévig legalább eltart, akkor nem lesz nevetséges az is, hogy én arra készültem fel szellemileg a műtét előtt, hogy én itt a tenyérműtét után kilenc nap után gipszkötésben voltam, itt sok ember él. És meg mertem nyitni, hogy mondom, ne törődjenek semmivel, ez már elmúlt, nem aktuális dolog és most nem tudom mondani. Akkor nevetséges leszek én, nevetséges lesz mindenki.

Emlékeznek arra a pártértekezletre, amire én hivatkoztam, és amiért most engem azért csúfolnak, hogy hát nem lehet a platformszabadság? Pluralizmus? A pártan belül is platformszabadság? Hát akkor már tényleg nem érti, hogy én miért nem szólok meg! Most mit csináljak? Ne haragudjanak, mondtam, hogy hosszan kell beszélnem. Akkor meg kell mondanom, hogy kitől hallottam először. És azt, hogy személyi kultusz, én kevésnek tartottam, ott a XXII. kongresszuson elhangzott szavakat. Mert ott a XXI-en, amikor a moszkvai fővárosban voltam, akkor — nem tudom miféle, mezőgazdasági, milyen kérdés volt napirenden — és ott ez így nem volt. És kiderül az is, hogy én nem lehettem szovjet ügynök, mert ha én ezt tudom, akkor nem hiszem azt, mint Pest megyei titkár, hogy imperialista balonok.

(Grósz elvtárs kérdése: tartunk szünetet?)

Nem, mert én butább javaslatot akartam tenni, de most már nem. Szóval Önök döntsék el, hogy történészek, milyen okmányra támaszkodnak és azokat hívják meg, akik kijelentették, hogy a belső irattárukat megmutatják. Mert én megsértettem még másokat is. Mert én ott azt láttam, hogy a gyengébb lapba, mert nem egyforma volt a nyomda, hogy így szól, és én vállalom ezt tanulást, ami ezt a nagy vitát keltő interjú, párhuzamos interjú keltett, amikor az egyik repülőgépen, a másik isten tudja mit mondott. Mert én ugyanazt mondtam, ott abban a szolnoki lapban. De nincs a birtokomban e pillanatban. És az a pecsét, amit én külföldieknek szántam, hogyha üdvözölnek engem, ugye azt én mindig ilyen fogantyúban láttam, ilyen pecsétnyomóban, mert annak tisztán kellett lenni. Mert ha valaki engem üdvözöl, mint mondtam, írni nem tudok, egy ismert meghatalmazás. Sokan kaptak ilyet. Meghatalmazom x-et és y-t, kiderült, hogy a betét a fém, és nagyon helyes, hogy fém. Én meg azt hittem, hogy összetörött, mert már rég nem aktuális, mert régen elavult, folyton küldik és mindenki tudja, hogy a titkárnő ezt használja vagy mondja, akkor az illető titkárnak is ezt kell mondani. Nem mindenkinek kellemes vagy érdekes az, hogy én keresem. Bocsássanak meg. És akkor két hét múlva újra össze kellett hívni a megyei aktívát, mondom, ezek imperialista röpcédulák és két hét múlva meg kellett mondani, hogy igazak.

Mert azon a bizonyos XXII. kongresszuson azon kitértem. Én emlékszem, hogy ennek a betege lett a Marosán is, ami ott elhangzott. Hogy mi ennek a háttere. Akkor látom, végre megörültem, én nem tudok úgy olvasni, az első szót, hogy mit mondott Hruscsov a nem tudom én kiknek, amikor lemondatták őt. Köszöni a humanizmusát. De az később volt. Kiderült, hogy arra értette, hogy azok nem akar-

tak elmenni Leningrádba, mert ott meg kellett volna mondani, hogy az koncepció per. És azért nem engedték arra a világ csodájára, hogy a Hruscsov egyedül fogadja a magyar újságírókat, pont a magyar újságírókat — mert ott voltak —, hanem az egész PB ragaszkodott, hogy ott legyen, nehogy erről beszéljen. Azt hiszem, ez is dokumentálható. Aztán meg látom, hogy mennyire köszön mindent, hogy már ennyire emelkedtek, de azt valószínű akkor mondta, amikor még csak abban egyeztek meg, hogy zárt beszámoló lesz, de abban nem, hogy az összes küldött megkapják és tudják, ha van százhusz küldött, nem is mind tiszta kommunista. Bocsásanak meg.

Tehát a lényeg az, hogy az orvos nekem azt mondta, hogy felelős dolgot nem tudok, mert mikor nekem ilyen háromnapos szüneteken valaki azt mondja, hogy kellemes ünnepeket kívánok, akkor mindig gutaütést kapok, mert ott ülök a feleséggel, ő sem mehet, én sem mehetek. Akkor milyen kellemes háromnapos ünnep, mikor annak is az a gondja, meg nekem is.

Eltvársak! Itt szabad még használni, hogy elvtársak? Mert a parlamentben már nem. Ha tudomásul veszik, hogy a visszaemlékezésemben ahhoz tartom magamat, amit az a nem komoly ember, mondjuk az a bábszínházias mondott, hogy a fiataloknak szánja, hogy ő vállalja a múltat, nem tudom, megfelelt-e ez a Kommunizistnak és a Magyarországnak adott cikknek, hogy én nem békebontó akarok lenni, de én a hetvenéves KMP-nek ötvenhét éve vagyok tagja. És nem tudtam nem igazat mondani és mégis, hogy békebontó ne legyek, vagy ne az egységes szorgalmam. Nem tudom, bele lehet-e kötni, mert ez publikus volt Magyarországon is. Ez esetben ragaszkodtam, hogy én ezt nemcsak Moszkvában merem mondani. És azonkívül én a hatvanéves MKP-nél is adtam a Szovjetuniónál nyilatkozatot, mert világos, hogy kérik.

És akkor most már nagyon rövid leszek. Mert ha maguk elfáradtak, én is elfáradtam. Mert én a saját kockázatomra, már egyszer én csináltam ilyet. És akkor az van, hogy én ragaszkodom ahhoz, hogy bizonyos mostanában nem szeretett államfőt, aki nagyon rosszul viselkedik, csak olyan világtáj szerint nevezem meg és elvtársnak senkit sem szólítok, mert én ilyen bizonyos megrögzött vagyok, nem téveszttem el, hogy ki az elvtárs és ki nem. De azt én nem szívesen mondom bizonyító tanúra sem és ellenkező tanúra sem, aki nem él. De én arról nem tehetek, hogy harminckét év múltán merül föl egy ilyen kérdés, mert már annyi kongresszusunk volt meg pártértekezletünk, mindenféle. És ezt soha nem bírálta senki, hogy ellenforradalom, vagy népi felkelés. Mert én amikor elmondtam a nyilatkozatot, akkor azt mondtam egész pontosan: békés diáktüntetés, fölkelés, és nem minősítettem semmiféle ellenforradalomnak. Ezt értettem a résztvevőkre is és a dolog menetére is, mert különben senki sem érti, hogy én miért beszéltem így, ahogy beszéltem.

Mert az a — most már rájöttem, a 28-ától kezdődött az, amikor ruhára, bőrszínre, nem tudom mire rámutatva fegyvertelen embereket pogrom alapján megölték. És azokat előbb ölték meg, mint a Nagy Imréeket. Mert ha arról van szó, hogy nem történelmileg nézem, akkor én is nyugodtan azt mondanám, hogyha és harminc év távlatából nézem, akkor én mindenkit sajnálok. Tehát ha ezt tudomásul veszik, hogy ha esetleg bakizok, hogy még államfőt sem nevezek meg, aki nem jóindulattal van irántunk és elvtársnak sem szólítok senkit sem, mert hátha a megrögzött szó, amikor én sok évig mondtam valamit, az én visszaemlékezésemben nem szerepel. Mert én csak akkor tudom aláírni. Köszönöm szépen.

És sorrendben, ahogy én az én életemet éltem át és a legaktuálisabbra válaszolni fogok, ami most aktuális és ami most engem gyötör, hogy miért nem szólok meg.

Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönjük szépen Kádár elvtárs. (taps)
Eltársak, azt javaslom, hogy tartsunk egy pár perc szünetet.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mindenekelőtt szeretném megköszönni a figyelmet, türelmet, amit a Központi Bizottság Kádár elvtárs hozzászólása során tanúsított.

Szeretném továbbá jelenteni a Központi Bizottságnak, hogy ugyan nyolc hozzászóló jelentkezett, de mind a nyolcan visszaléptek a hozzászólástól.

Horn Gyula elvtársnak az volt a javaslata — ezt szerette volna hozzászólásában elmondani —, hogy a KB tagjai kapják meg írásban Grósz elvtárs szóbeli beszámolóját, s amennyiben indokoltnak, szükségesnek látják, hogy egy következő központi bizottsági ülésen valamilyen formában visszatérhessenek rá, legyen rá mód és lehetőség.

Támogatólag szeretném ezt a javaslatot is a Központi Bizottság elé terjeszteni, mint ahogy azt is, hogy a Központi Bizottság a szóbeli előterjesztést vegye tudomásul, és a feladati részt, mely konkrét feladatokat tartalmaz, fogadja el. Ezzel a javaslattal kapcsolatban van-e kérdés, észrevétel? Úgy látom, hogy nincs.

Aki egyetért a javaslattal, kérem, kézfeltartással jelezze. Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene?

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Köszönöm szépen.

Szeretnék a Központi Bizottságtól felhatalmazást kérni a Politikai Bizottságnak arra a szervezőbizottságra, amelyikről a beszámolóban is szó esett és korábban döntöttünk. Ennek a szervezőbizottságnak az összeállítására, kinevezésére a Politikai Bizottság kapjon felhatalmazást a Központi Bizottságtól. Azért ezt a módszert javasoljuk a Központi Bizottságnak, mert a szervezőbizottság minél hamarabb való életre hívása sürgős és indokolt, ugyanakkor terveink szerint legközelebb csak május elején ülésezik a Központi Bizottság.

Megkérdézem, hogy az indítvánnyal kapcsolatosan van-e észrevétel, kérdés. Nincs. Aki egyetért a javaslattal, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene?

Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Nem.

Elhangzott a szóbeli beszámolóban is, hogy a Központi Ellenőrző Bizottság legközelebbi ülésén elnökének Lukács János elvtársat kívánja megválasztani. Szeretnék ezzel kapcsolatban a Központi Bizottság előzetes elvi egyetértését kérni.

A javaslattal kapcsolatban van-e kérdés, észrevétel? Nincs. Kérem, aki egyetért a javaslattal, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene?

Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Úgy látom, nem.¹⁷

Napirendjeink végére értünk. Az újonnan megválasztott Politikai Bizottság nevében szeretném megköszönni a Központi Bizottságnak a bizalmat. Szeretném megkérdezni, hogy egyéb bejelentése a Központi Bizottság tagjainak van-e. Úgy tűnik, nincs.

Köszönöm szépen a mai nap munkáját. Vizontlátásra!

k. m. f.¹⁸

1989. április 12.

JEGYZETEK

- 1 Vö. az 1989. márc. 29-i KB-ülés 4. napirendi pontjával.
- 2 L. a *függelék*et.
- 3 A KB 1989. márc. 7-i ülésén.
- 4 A KB 1989. márc. 29-i ülésén.
- 5 A jegyzőkönyvben e szó helyén a „kell” szó szerepel. A hangfelvétel alapján javítottuk.
- 6 Április 15-én „Reform-műhely” címmel Kecskeméten tartották meg a tanácskozást Pozsgay Imre és Nyers Rezső részvételével. (*Népszabadság 1989. ápr. 17.*)
- 7 A kimaradt szó nem érthető a hangfelvételen.
- 8 Romány Pál felszólalásában az utolsó mondat alig hallható a hangfelvételen; nem érthető közbeszólás után mondta.
- 9 L. az 1989. máj. 8-i KB-ülés „Különfélék” napirendi pontját.
- 10 Célzás arra, hogy Losonczy Pál és Klenovics Imre lemondott KB-tagságáról.
- 11–12 A kipontozott szövegrészek a hangfelvétel alapján nem rekonstruálhatók.
- 13 Berecz János szólt közbe.
- 14 Baló György újságíróról van szó.
- 15 Mark Palmer, az USA magyarországi nagykövete.
- 16 Hámori Csabának a Műegyetemnél 1988 szeptemberében rendezett „Reformpárti Esték” rendezvénysorozaton tartott beszédéről van szó. (*Magyar Hírlap 1988. szept. 13.*)
- 17 Lukács Jánost a KEB 1989. ápr. 17-i ülésén választotta elnökévé.
- 18 A KB-ülésről közlemény jelent meg a *Népszabadság 1989. ápr. 15-i* számában.

FÜGGELÉK

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1989. ÁPRILIS 12-ÉN KEZDŐDŐ ÜLÉSÉN MEGHÍVOTTKÉNT, TANÁCSKOZÁSI JOGGAL RÉSZT VEVŐ ELVTÁRSAK NÉVSORA:

a KEB elnöke és titkára:

Gyenes András
Somogyi Imre

a Központi Bizottság osztályvezetői:

Andics Jenő
Kovács Béla
Major László

Balogh Sándor

a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai:

Dányi Pál (Baranya)
Szabó Miklós (Bács)
Szabó Miklós (Békés)
Vastagh Pál (Csongrád)
Lakatos László (Győr)
Postás Sándor (Hajdú)
Kiss Sándor (Heves)
Devecsics Miklós (Nógrád)
Gyuricsku Kálmán (Szabolcs)
Péter Szigfrid (Tolna)
Takács László (Vas)
Karvalits Ferenc (Zala)

Sarudi Csaba (Somogy)

Csillik András (BM)
Bracsok István (NH PB)
Kun István (Határőrség PB)
Tóth János (Kül.-min. PB)

JEGYZŐKÖNYV

a Központi Bizottság 1989. május 8-i üléséről

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelettel köszöntöm a Központi Bizottság tagjait. Elnézést kérünk a pár perc késésért, üléseztünk, és mint ahogy ma egy pártban il-
lik, nem tudunk megegyezni egy óra alatt.

Az ülésen nem vesz részt kilenc elvtárs.

Égészségi okból: Kádár János, Takács Imréné és Veres József elvtárs. Szolgálati okból külföldön van négy elvtárs: Aczél György, Csehák Judit, Hollán Zsuzsa és Medgyessy Péter. Szolgálati okból egy elvtárs van távol: Berend T. Iván; az Akadémianak van most rendezvénye. Családi okból egy elvtárs van távol: Tóthné Kiss Mária. Az ülés határozatképes.

Javaslatot kívánok előterjeszteni a napirendre:

1. Tájékoztató a párttörvényről lefolytatott viták tapasztalatairól

Előadó: Fejti elvtárs

2. Különfélék

A különféléket írásban kiosztottuk. Azt szeretném kérni, hogy egy témakörrel egészítsük ki a különféléket, mégpedig a Központi Bizottságnak állást kellene foglalnia a több helyről javasolt kongresszus, soron kívüli kongresszus, rendkívüli kongresszus, pártértekezlet vagy munkaértekezlet dolgában. Azért fogalmaztam így, mert mindenfajta ilyen megfogalmazás a javaslatok között megtalálható. Ezt a különfélék részeként kellene, hogy megbeszéljük.

3. Személyi kérdések

Azért fogalmaztam többes számban, mert Németh Miklósnak a kormányra vonatkozó javaslatait kellene meghallgatnunk és megvitatnunk, valamint a főtítkárnak a párton belüli változásokkal kapcsolatos javaslatáról kellene döntenünk és vitát folytatnunk.

Szeretném megkérdezni, hogy a napirendekkel kapcsolatban van-e észrevétel? Tessék! Rajki elvtársnőnek, Romány elvtársnak, Vajda elvtársnak van észrevétele. Tessék.

RAJKI SÁNDORNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Javaslatot szeretnék tenni, eltérően Grósz elvtárs javaslatától, a mai ülésünkre. Azt szeretném javasolni, hogy az első napirendünk időszerű és aktuális kérdésekkel foglalkozzon. Nevezhetjük ezt különféléknek is, de e napirenden belül azt értelmezem és azt javaslom, hogy folytatnunk kellene a múltkor el sem kezdett vitát a párt állapotáról, arról az előterjesztésről, amit közben írásban is megkaptunk. Ennek a témának a keretén belül, azt hiszem, végig kellene gondolnunk, hogy az MSZMP miképpen válhat reformpárttá, és ebben a Központi Bizottság milyen szerepet akar vállalni. Ebben a kérdéskörben lehetne beszélni a reformkörökről, amelyről kaptunk egy írásos tájékoztatást,¹ a marxista centrumról is, és arról is, hogy a képződő agrárpárt milyen értelemben befolyásolja az MSZMP jövőképét. Ezen kérdés keretén belül úgy gondolom, megvitathatnánk, hogy rendkívüli pártértekezlet, előrehozott kongresszus

mikor, hogyan illeszthető be ennek az évnek a programjába. [És azt is javasolnám, hogy] itt nézhetnének meg azt is, hogy milyen tárgyalási esélyeink vannak az Ellenzéki Kerekasztallal. Ehhez is kaptunk írásos anyagot.²

Azt javaslom tehát, hogy ezzel kezdjük a mai munkát, és a pártvitáról szóló tájékoztatót, illetve a személyi kérdéseket hagyjuk második, illetve harmadik napirendre.

Kérem, hogy vitassák meg, mondjanak véleményt erről az elgondolásról. Nekem ez a véleményem. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Romány elvtárs, tessék parancsolni.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Rajki elvtársnő amit előttem mondott, az alapvetően változtatná a mai tárgyalási programunkat. Az én javaslatom nem ugyanez. Mindössze azt indítványozom, hogy a különféleket a Központi Bizottság bontsa fel, hiszen abban van két olyan kiküldött téma, amely súlyánál, jelentőségénél fogva nem mosódhat bele, nem oldódhat fel egy különféle napirend keretében.

Javasolom tehát, hogy önálló napirendként tárgyalja meg, illetve tűzze napirendre az ügynevezett káderhatásköri témát a Központi Bizottság és így jelenjék meg majd a közleményben is. Ha vitája lesz, akkor majd elmondom vele kapcsolatban természetesen a javaslatomat, és önálló napirendként tárgyalja meg az ügynevezett nemzeti kerekasztalra vonatkozó javaslatot is. Úgy gondolom, mindkét téma van olyan fontos mind pártpolitikai, mind a nemzet szempontjából, hogy ne csak a különféleek összefoglaló cím alatt szerepeljen.

Amit pedig Grósz elvtárs mondott, az megérdemelne egy harmadik, önálló témát, hiszen az sem kis jelentőségű: kongresszus összehívás vagy más. De ezt el tudom képzelni a Rajki elvtársnő által említett összefoglaló téma keretében is. Köszönöm.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én részben Rajkiné elvtársnőhöz csatlakoznék, részben az ő javaslatát módosítani szeretném. Én azt gondolnám, hogy nagyon lényeges lenne a múltkori vitát, amit helyesen halasztottunk el, érdemben lefolytatni, hiszen elhangzott itt egy erre a célra kiküldött bizottság jelentésében, hogy a párt cselekvőképességének megőrzésére az utolsó perceket éljük; elhangzott, hogy a párt válságban van, politikai, ideológiai, szervezeti válságban. Ehhez hozzáfűzném, hogy a párttagság pedig a helyzet miatt egyéni válságban is van, és azt hiszem, hogy a jelenlévők nagy része is ilyen állapotban van. Ilyen körülmények között azt az elhatározást, hogy Grósz elvtárs akkor előadott beszámolójában hemzsegő problémákkal kapcsolatban mire jutunk, mit teszünk, hogy akarunk kikecmeregni ebből a helyzetből, napirendre kellene tűzni.

Annál is inkább, mert az utóbbi hetekben, hónapokban minden oldalról, jobbról, balról, alulról, felülről a Központi Bizottság állandó kritikák tárgyává van téve, és nagyon sok pártszervezet megnyilvánulásáról hallottam, olvastam, de egyetlen olyan megnyilvánulással sem találkoztam, amelyik a Központi Bizottság támogatásáról szólt volna, amelyik azt deklarálta volna, hogy a KB mögött áll, egyetért velünk és követ minket.

Én azt hiszem, elég komoly bajok vannak a mi helyzetünkkel kapcsolatban, és itt elhatározásokra kell jutnunk. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm. Tessék, Katona elvtárs.

KATONA BÉLA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én támogatom Rajki elvtársnő javaslatát. Több okból. Egyrészt a múltkori előadói beszédben valóban szerepelt az a mondat, hogy a párt cselekvőképességének megőrzése utolsó pillanatában vagyunk. Azóta eltelt négy nap híján egy hónap. Tehát ez azt jelenti, hogy az utolsó pillanat után vagyunk egy hónappal. Úgy gondolom, hogy a Központi Bizottságnak időnként hűnek kellene lennie korábbi döntéseihez. Április 12-én azzal keltünk fel ezektől az asztaloktól, hogy megkapjuk az előadói beszédet és legközelebb lefolytatjuk a vitát. A mostani meghívóban és a napirendi pontok kiírásánál erről már szó sem volt. Én kérem a Központi Bizottságot, hogy gondoljunk vissza a közel egy hónappal ezelőtt hozott döntésünkre.

Azt is el szeretném mondani, hogy a héten én több helyen jártam, üzemekben, egyszerű párttagoknál, egyetemeken, pártonkívüli vezetőknél, és mindenütt azt tapasztaltam, hogy várják tőlünk ezt a vitát, várják tőlünk, hogy mondjunk véleményt a párt állapotáról, határozzuk meg a Központi Bizottság feladatait, helyét, és értékeljük, hogy az elmúlt tíz és fél hónapban hogyan működtünk. És úgy gondolom, hogy ennek a napirendnek a keretén belül lehet valóban dönteni arról, hogy kongresszust akarunk-e, rendkívüli kongresszust, vagy pártértekezletet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm. Fejti elvtárs kért szót.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! Én lehetségesnek tartom azt, hogy folytassuk a múltkor el sem kezdett vitát. Tehát, hogy a párt helyzetéről, állapotáról legyen itt egy eszmecsere. Mint az első napirend előadója, az elvtársak döntéséhez annyit szeretnék mindössze elmondani, hogy a Politikai Bizottságtól én arra kaptam megbízatást, hogy ne szűk értelemben a párttörvényről tartsak itt egy rövid bevezetőt, hanem egy kicsit szélesebb összefüggésekbe ágyazva, egy esetleges előrehozott választások kérdését is megfontolva beszéljünk erről. Ezt azért tartottam szükségesnek elmondani, mert egy ilyen felfogású vitája a párttörvénynek lényegében egyben a politikai vitára is módot ad.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Van-e még a napirenddel kapcsolatban észrevétel? Nincs.

A házi szabályzatnak megfelelően, először a módosító javaslatokat kell szavazásra bocsátanom. Rajki elvtársnő javaslatát, hogy az első napirendi pontként időszertű kérdésekről folyják az eszmecsere, ha jól érttem, tulajdonképpen a múltkori központi bizottsági ülés elmaradt vitáját folytassuk. Először ezt szeretném szavazásra feltenni. Kérem, ki ért ezzel egyet? Én egyetértek. Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz, tizenegy, tizenöt, tizenhat, tizenhét, tizennyolc, tizenkilenc, húsz. (egyik oszlop).

Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz, tizenegy, tizenkettő, tizenhárom, tizennégy, tizenöt, tizenhat, tizenhét, — azt már számoltam, az a húszban benne volt —, összesen 37. (közbeszólás: ez kevés). Hát ez a kisebbség, bár-hogy is számolom. Igaz, magamat nem számoltam hozzá, bocsánatot kérek. 37 meg kettő, az 39. Tehát önálló napirendi pontként nem fogadta el a Központi Bizottság ezt a javaslatot.

Szeretném rögtön hozzátenni azt a véleményemet, amit nem akartam először elmondani, nehogy bárkit is befolyásoljak. Elkerülhetetlenül fontosnak tartom, hogy azt a múltoki vitát folytassuk. Bizonyos fokig az én véleményem eltér Vajda elvtár-

sétől, és sajnálom, hogy a múltkor elmaradt a vita. Nagyon sajnálom, emberileg megértem a szituációt és a körülményeket, de a múltkor le kellett volna folytatnunk azt a vitát még akkor is, ha esetleg egy napot még reá áldoztunk volna. Katona Béla gondolatához szeretnék kapcsolódni, bár a politikában a percet nem úgy mérik, ahogy a vekkerórán, tehát egy hónap az talán nem a perc teljes kimerítése, esetleg másodpercnek számít csak a politikában, de felgyorsultak az események, tehát jó lett volna már a múltkor a vitát lefolytatni, de hát akkor a közismert szituáció ezt levette a napirendről.

Tehát azt a szavazás alapján megállapítom, hogy önálló napirendi pontként nem tárgyaljuk, de úgy vélem, hogy ebben az esetben a Fejti elvtárs által elmondott gondolatsor alapján hallgassuk meg az első napirendi pontként az Ő beszámolóját, s ennek részeként folytassuk le a vitát, és kapcsolódjunk a múltkori témakörhöz, a párt helyzetéhez.

Elhangzott a következő javaslat, hogy a káderhatásköri listát és a nemzeti kerekasztallal kapcsolatos témakört két önálló napirendként tárgyaljuk meg, és így jelenjék meg a közleményben.

Aki [ezzel] egyetért, kérem, szíveskedjék szavazni. Köszönöm. Ellenvéleményt kérek. Kilenc. Hát ez többség. Azért a tartózkodást megkérdezem: tizenhat.

Megállapítom, hogy a két témakört önálló napirendi pontként fogjuk megtárgyalni.

Tehát akkor, [kérem, elvtársak] a napirend először: Tájékoztató a párttörvényről lefolytatott viták tapasztalatairól. Előadó: Fejti György elvtárs.

Másodszor: Az MSZMP káderhatáskörének módosítására vonatkozó javaslat. Előadó: a főtitkár.

Harmadszor: Egy politikai egyeztető fórum, ez a nemzeti kerekasztal, létrehozására vonatkozó javaslat. Ennek a tervezete itt van. Azt javaslom, hogy [ennek] az előadója szintén Fejti elvtárs legyen. Egyetértés van köztünk? Kérem szépen, akkor a napirendeket megállapítottuk.

Ezt követi akkor negyedikként a különféle, mert abban fontos témakörök vannak, az ötödik a személyi kérdésekkel kapcsolatos előterjesztés. Kérem, fogadják el, vagy utasítsák el azt a módosító javaslatomat, hogy a különfélék között a kongresszussal vagy pártértekezlettel kapcsolatos előterjesztést tegyem, mert akkor ahelyett felszólalok az első napirendi pont vitájában és elmondom ott, annak részeként. Azért, mert úgy érzem, hogy akkor a kettő nagyon szoroson összetartozik és összekapcsolódik. Egyetértünk ebben, elvtársak? Akkor kérem szépen, szíveskedjenek most szavazni a napirendről. Köszönöm szépen.

Ellenvéleményt kérek! Ellenvélemény nincs. Tartózkodott-e valaki? Megállapítom, hogy nem tartózkodott senki.

Ennek megfelelően elfogadta a Központi Bizottság a napirendeket.

Szerkesztőbizottságot kell választanunk a kialakult rendnek megfelelően, részben a dokumentumok, részben pedig a közlemény elkészítésére. Azt javaslom, hogy a szerkesztőbizottságot Fejti elvtárs vezesse. Tagja legyen: Barabás János, Kiss Péter, Major László és Ördögh Szilveszter elvtárs. Szeretném megkérdezni, hogy van-e észrevétel a szerkesztőbizottság tagjaival kapcsolatban? Más javaslat sincs? Akkor kérem, szíveskedjenek szavazni. Köszönöm szépen.

Ellenvéleményt kérek. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Egy tartózkodás. Megállapítom, hogy elfogadja a Központi Bizottság.

Kérem elvtársak, ezek után javaslom, hogy az állandó meghívott elvtársakat hív-

juk meg tanácskozási joggal az ülésre: a KEB titkárát, a KB osztályvezetőit, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárait, a budapesti pártbizottság titkárait és a pártsajtó vezetőit. Szó szerint a pártsajtót kell rajta érteni.

Szeretném megkérdezni, hogy van-e észrevétel a meghívottakkal kapcsolatban? Nincs. Amennyiben egyetértés van, kérem, szíveskedjenek szavazni. Köszönöm szépen.

Ellenvéleményt kérek! Tartózkodott-e valaki? Nem.

Megállapítom, hogy a testület egyhangúlag elfogadta. Hívjuk be az elvtársakat.

A Központi Bizottság nevében üdvözlöm a meghívott elvtársakat.³ Tájékoztatom Önöket, hogy a Központi Bizottság a következő napirendeket tárgyalja:

Először: Tájékoztató a párttörvényről lefolytatott viták tapasztalatairól. Előadó: Fejti elvtárs

Másodszor: Javaslat a Központi Bizottságnak az MSZMP káderhatáskörének módosítására. Előadó: a főtitkár

Harmadszor: Javaslat egy politikai egyeztető fórum, a nemzeti kerekasztal létrehozására. Előadó: Fejti elvtárs.

Negyedszer: Különfélék

Ötödször: Személyi kérdések

Az elvtársakat az első négy napirend megtárgyalására hívtuk meg.

Megragadom az alkalmat, hogy tisztelettel köszöntsem a Központi Bizottság azon tagjait, akik ma először vesznek részt az ülésen. Továbbá köszöntöm Jánosi György elvtársat, a Tolna Megyei Pártbizottság első titkárává történt megválasztása alkalmából. Üdvözlöm Sárdi Arpád elvtársat, a Somogy Megyei Pártbizottság első titkárát, akit szintén most választottak meg. Mindkettőjüknek gratulálok és jó munkát kívánok.

Ezek után javaslom elvtársak, térjünk rá az első napirend tárgyalására.⁴ Felkérem Fejti elvtársat a kiegészítés megtartására.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! [Mint ahogyan utaltam már rá,] a párttörvényről szélesebb összefüggésekbe ágyazva szeretnék szólni.

A Központi Bizottság február 20—21-i ülése után, a gazdasági válság menedzselése mellett a legdöntőbb belpolitikai kérdéssé az egypártrendszerrel a többpártrendszeren alapuló képviselői demokráciába való megrázkódtatás mentes átmenet politikai és jogi feltételrendszerének kialakítása vált. E folyamatos és fokozatos átmenetnek kétségtelenül döntő fontosságú állomása lesz az előttünk álló országgyűlési képviselő-, illetve helyi tanácsügyi választás. Ahhoz, hogy egy, a pártok versenyén alapuló, szabad, demokratikus választást megvalósíthassunk, jogilag szükség van a következőkre: a pártok megalakításának, működésének és gazdálkodásának az elveit rögzítő párttörvényre, a pártok bejegyzésére, a működésük alkotmányos ellenőrzésére hivatott Alkotmánybíróságra, a politikai átmenetben — szándékaink szerint — stabilizáló szerepet betöltő köztársasági elnöki intézményre, és nem utolsósorban a választások elveit és konkrét eljárási rendjét tartalmazó választójogi törvényre.

Tájékoztatni kívánom a Központi Bizottságot arról, hogy a Politikai Bizottság a közelmúltban már megtárgyalta egy olyan csomagtervet, amely e kérdéseket tartalmazza.⁵ Az új Alkotmány szabályzási koncepciójában rögzített elveknek megfelelően — amelyeket a Központi Bizottság tagjai megismertek és elfogadtak⁶ — meg-

tárgyalta az Alkotmánybíróságról és a köztársasági elnöki intézményről szóló törvény elveit. Ez a két törvénytervezet a közeli napokban nyilvánosságra kerül, illetve az Alkotmánybírósággal kapcsolatos törvény tervezete a lapokban már meg is jelent⁷. Ezeket a mai napon a Központi Bizottság tagjainak a rendelkezésére bocsátjuk. Emellett első olvasásban elfogadta a Politikai Bizottság a választójogi törvény elveit, amelyről még konzultációkat kell folytatnunk részben a párton belül, részben pedig azokkal az ellenzéki szervezetekkel, amelyek a választásoknak feltehetően a szereplői lesznek. Ezeknek a konzultációknak a lefolytatását követően mód van arra, hogy a választójogi törvény elveit a Központi Bizottság elé terjesztjük. Amennyiben a felsorolt törvényeket a parlament elfogadja, úgy teljeskörűen rendelkezésünkre állnak egy, a pártok versenyén alapuló szabad, demokratikus választás jogszabályi keretei. Az azonban, hogy mikor kerüljön sor a választásokra, az — részben ettől függetlenül — egy igen alapos, körültekintő politikai mérlegelést igényel. Természetesen ebben is szükség van [konzultációk lefolytatására] a pártokkal, protopártokkal. Ma még ugyan nem érett a helyzet arra, hogy a választások időpontját kitzűzzük, azonban [szükség van arra mindenképpen és célszerűnek látszana,] hogy a Központi Bizottság keretei között [egy vitát kezdjünk] a választási időpont kitzűzésének célszerűségéről és a választás kedvező időpontjáról.

Közismert, hogy az Országgyűlés mandátuma 1990. június 8-án lejár.

Az Alkotmány rendelkezései szerint ezt követően legkésőbb három hónapon belül új Országgyűlést kell választani. Az Alkotmány azonban lehetőséget biztosít arra is, hogy az Országgyűlés kimondja feloszlását megbízatásának lejárta előtt.

Pártunk eddigi gyakorlatában a választások időpontjának kitzűzése egyszerű rutinművelet volt. Ma azonban saját választási eredményeink szempontjából is döntő fontosságú politikai kérdéssé vált. Mint a világon minden kormányon lévő pártnak, nekünk is ki kell használni az időpont megválasztásában rejlő helyzeti előnyöket.

A Politikai Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy alaposan mérlegelnünk kell az országgyűlési képviselőválasztások előrehozatalát 1989. késő őszi: október végére, november elejére. Emellett elsősorban nem pártpolitikai megfontolások szólnak, hanem mindenekelőtt az, hogy az Országgyűlés különösen néhány ellenzéki szervezet részéről folyamatosan megújuló és egyre erősödő politikai nyomásnak van kitéve.

E nyomás miatt a parlament legitimitása is megingott, s az erre irányuló törekvéseket nem sikerült visszaszorítani. Mindez — úgy tűnik — mára már megállíthatatlan folyamatokat indított el, a tekintélyében, illetékességében megingott parlament szükség szerint a kormányzaton próbál elégtételt venni. Emiatt egyre kevésbé biztosíthatóak egy — az ország gazdasági, pénzügyi helyzete miatt egyébként igen indokolt — szilárd, következetes kormányzati magatartás parlament általi támogatásának a feltételei. Vagyis a parlamenti erőviszonyok egyre inkább kiszámíthatatlanná válnak. Fennáll a veszélye annak, hogy egy kormányozhatatlan állapot és ebből adódóan egy pénzügyi, gazdasági összeomlás felé sodródunk.

Az előrehozott választások mellett szólnak a pártunk állapotával, a párton belüli dezintegrációs folyamatok felerősödésével összefüggő különböző jelenségek is. A vélt, vagy valós folyamatos hátrálás állapotában pártunk akcióegysége, szellemi és mozgalmi kondíciói egyre gyengülni látszanak. A további dezorganizáció⁸ és lépülés megfékezésére konkrét, világos, a párttagok számára érthető és egyben cselekvési lehetőséget biztosító célokra lenne szükség.

Úgy tűnik, hogy egy versenyjellegű választás éppen ehhez biztosíthatna harci te-

repet, hiszen ez esetben — bár a helyzet bonyolult —, a cél világos. Ahhoz, hogy korrigálhassuk a korábbi időszakban elkövetett hibákat, és ahhoz, hogy komoly szerepet vállaljon pártunk a demokratikus szocializmus megteremtésében, sikeresen kell szerepelni a választásokon. Minimális programként tehát a legnagyobb párttá kell válnunk, maximális programként pedig önmagunkban is törekedni kell abszolút többség megszerzésére. Ezzel tudjuk megteremteni a választások után egy szilárd parlamenti többségnek, illetve egy stabil koalíciós kormányzati struktúra kialakításának a feltételeit. A választások előrehozatala mellett szól az ország gazdasági állapota is.

A jövő év elején újra egy sor, a lakosság hangulatát és életkörülményeit rontó intézkedést kell bevezetnünk. Ezzel szemben az idei évben, ha nem követünk el további baklövéseket, talán megállítható, vagy fékezhető a lakosság hangulatromlása. Sőt, a gazdasági racionalitás keretein belül lehetőség van arra is, hogy a választások szempontjából perdöntő társadalmi csoportok közérzetét legalább átmenetileg javító intézkedéseket kimunkáljunk és meghozzunk.

Vannak persze a választások előrehozatala ellen szóló szempontok is. Ilyen mindekelőtt az, hogy a társadalom politikai tagoltsága egyelőre meglehetősen kezdetleges.

A különböző pártoknak, pártkezdeményeknek még időre van szükségük ahhoz, hogy önmagukat definiálják, saját struktúrájukat, szervezeti kereteiket kialakíthassák. Ahhoz, hogy ez az idő rendelkezésükre álljon és ez a velük folytatott tárgyalás részét képezte, elemi lojalitást kellene tanúsítaniuk a jelenlegi parlamentális [kormányzati] viszonyok mellett. Két dolgot ugyanis egyidejűleg nagyon nehéz elfogadni. Nem lehet egyszerre a kormány lemondását követelni, a parlament legitimitását naponta elvitatni, vagy azt csak bizonyos kérdésekre korlátozni, és ugyanakkor elvárni a kormánypárttól azt, hogy önmérsékletet tanúsítson, s a választások időpontjának kitűzésében alaposan mérlegelje a választás többi résztvevője politikai érdekeit is. Utalni szeretnék arra, hogy a választások időpontjának meghatározása természetesen konzultációkat igényel. Egy olyan helyzetben azonban, amikor fennáll a kormányozhatatlanná válás veszélye, a parlament legitimitása elvesztésének veszélye, egy kormányon lévő párt egyetlen ésszerű lépést tehet: alaposan megfontolja a választások előrehozását.

Mindezeket a kérdéseket azért is szükségesnek tartottam szóba hozni, mert egy esetleges előrehozott országgyűlési képviselő választás optikáján keresztül kell mérlegelni azokat a kérdéseket, amelyeket Grósz Károly elvtárs érintett. Tehát egy országos pártértekezlet összehívását, egy ilyen pártfórum funkcióját, időpontját, vagy mint ahogy több pártszervezet javasolta — egy előrehozott kongresszus mérlegelését. Anélkül, hogy a pártértekezlet funkciójának, lehetséges céljának a felvázolásába belemennék, mindössze annak a véleményemnek szeretnék hangot adni, hogy egy józan, a saját érdekeire tekintettel lévő párt a választások előtt tanácsatlanságot, önbizalom hiányt tükröző, vagy a saját kudarcát és felelősségét boncolgató, illetve személyi kérdésekben valamiféle nagytakarítást felvállaló pártértekezletbe nem megy bele. Példa nélkül állna, hogy egy ilyen hangulatú, ilyen típusú pártrendezvényt rendezzünk. Feltehetően kétszámjegyű szavazatvesztéssel okozna egy szétzilált párt megjelenése néhány hónappal a választások előtt.

Mindezekkel nem azt akarom alátámasztani, hogy egy ilyen pártrendezvény párton belüli tömeges követelésének a Központi Bizottság ellenálljon. Mindössze arra szeretnék utalni, hogy roppant fontos mérlegelni ennek a pártrendezvénynek a ka-

rakterét, a politikai tartalmát és a belső egyensúlyait. Ha nem tudjuk meghaladni a területi pártértekezleten ma kitapintható hangulatot, akkor életveszélyes egy ilyen pártértekezlet tartása. Diadalmenetre, amire a pártok választások előtt vállalkoznak, nekünk ma sem lehetőségünk, sem módunk nincs. Egy országos pártrendezvényt néhány hónappal a választások előtt csak akkor szabad felvállalnunk, ha nagyobb részt rendezni tudjuk sorainkat, és ha a közvélemény számára érthető, megfelelően artikulált programot tudunk kialakítani, elfogadni.

Tehát az egésznek akkor van értelme, ha egy pártértekezleti kataklizmán átesve — amit elkerülhetetlennek tartok — megerősödvé, megtisztulva és önbizalommal tudunk a választók elé állni. Ennyiben szerettem volna a szélesebb összefüggésekről szólni.

Ezek után áttérek a párttörvény néhány fontosabb kérdésére. Előrebocsátom: ahhoz szeretnék a Központi Bizottságtól felhatalmazást kérni, hogy figyelembe véve a mai vita és a megyei párt-végrehajtóbizottságok vitájának tapasztalatait, fogadja el a további munka alapjául a törvénytervezetet és adjon megbízást arra, hogy a tervezet alapján folytassunk tárgyalásokat az érintett pártokkal.

Melyek azok a kérdések, amelyekhez néhány mondatos kiegészítést szeretnék fűzni? Az egyik a pártalapításhoz szükséges taglétszámmal összefüggő kérdés. A jelenlegi törvénytervezet ezt ezer főben határozza meg. Azt javaslom, hogy e tekintetben maximális rugalmasságot tanúsítsunk. Nem kabinetkérdés sem a bejegyzés, sem a működés szempontjából a taglétszám. Ismeretes, hogy az egyesülési törvény tíz főben állapította meg az egyesület létrehozásának alsó határát. Tehát vagy ekkora, vagy ennél nagyobb létszám legyen a pártok bejegyzésének kritériuma. De, hogy ez háromszázötven, ötszáz vagy ezer fő lesz, számunkra nem kabinetkérdés. Ennél fontosabb az, amit a második paragrafus 2. pontja rögzít; vagyis annak a definiálása, hogy mire nem irányulhat a pártok programja és tevékenysége. Ez döntő fontosságú kérdés. A jelenlegi törvénytervezet úgy fogalmaz, hogy nem irányulhat a pártok programja, illetve tevékenysége a hatalom erőszakos úton történő megszerzésére, vagy olyan kizárólagos birtoklására, ami a többi párt megszüntetését eredményezné, illetve nem irányulhat az Alkotmánnyal, illetve az alkotmányos jogszabályokkal szembeni engedetlenségre, illetve engedetlenség szítására.

Igazuk van azoknak a megyei párt-végrehajtóbizottságoknak, amelyek véleménye szerint az első két tétel lényegében alkotmányos alapelv, tehát ennek a rögzítése nem feltétlenül szükséges a párttörvényben. A kérdés elvi jelentősége miatt mégis azt javasolnánk: annak ellenére, hogy itt alkotmányos alapelvekről van szó, a párttörvényben szerepeljenek. Nem tartjuk szükségesnek viszont azt szerepeltetni, hogy a pártok tevékenysége ne törhessen a társadalmi rend, illetve az államrend megdöntésére. Hiszen ez a tevékenység bűncselekményt valósítana meg, és az egyesülésről szóló törvény világosan kimondja, hogy egyesülés, így tehát párt sem valósíthat meg bűncselekményt. Ennek külön kiemelése ezért valóban nem szükséges.

Bonyolult és összetett kérdéskör a pártok vagyonának és gazdálkodási rendjének szabályozása. El kell, hogy mondjam: eléggé általános az a nemzetközi gyakorlat, hogy a pártok külföldi szervezetektől és főleg kormányzati szervektől, tehát közvetve más államoktól támogatást nem fogadhatnak el. Ennek az a nagyon ésszerű magyarázata, hogy a pártok szuverenitásának — önálló, független működésének — egyik elemi feltétele, hogy sem a választások idején, sem általában ne lehessen külföldi forrásokkal őket befolyásolni. Ugyanakkor mérlegelni kell azt, hogy a tör-

vénytervezet éljen-e generális tiltással. E mellett az az érv szól, hogy minden általános tiltást oldó kitétel növeli a kijátszás lehetőségét. Köztudott például, hogy a kormánytámogatások rendszerint nem kormánysegély formájában érkeznek, hanem megvan ennek a technológiája; alapítványokon, ösztöndíjakon keresztül átmoshatók az ilyen jellegű pénzek. Tehát egy kiskapuk nélküli generális tiltás — amely ugyan szintén kijátszható —, jobb kontrollálási feltételeket teremt.

Mégis [ma] ésszerűtlennek látszana, hogy internacionálék, tehát nemzetközi szervezetek ellenőrizhető módon ne járulhassanak hozzá magyar tagpártok, tagszervezetek elemi infrastrukturális feltételeinek kialakításához. Ezt a kérdést tehát javasoljuk tovább vizsgálni.

Az általános tilalmon belül, amely a külföldi kormányok és állami hivatalok által nyújtott támogatásra vonatkozik, megszorításokkal lehetőséget kellene biztosítani arra, hogy nemzetközi szervezetek támogatást adhassanak. Természetesen ezeket az adományokat nyilvánosságra kellene hozni.

Általános az a nemzetközi gyakorlat, hogy a pártok normatív módon és a választásokon elért eredményeik függvényében költségvetési támogatást kapnak. Itt is felvetődhet persze, hogy nem veszélyezteti-e ez a pártok függetlenségét, illetve mi az alapja a költségvetési támogatásnak. Ennek az az alapja, hogy a pártokat — mint a társadalmi érdekek megjelenítésében és közvetítésében fontos szerepet betöltő intézményeket — a parlamentek elismerik. Ezért támogatják a működésüket, és ennek általában normatív formáját alakítják ki. Hogy a normativitásnak milyen szabályai legyenek, arra a törvénytervezet az egyik lehetőséget tartalmazza. Természetesen ez is a pártokkal folytatandó megbeszélés tárgykörébe tartozik.

A törvényjavaslat két kérdéséről külön is kell szólni. A pártok normatív támogatása értelemszerűen csak a választás után esedékes. Ugyanakkor a választások előtt — éppen a pártok választási részvételéhez — valamilyen elemi anyagi forrást az illetékes kormányzati szerveknek biztosítaniuk kell. Úgy gondoltuk, hogy ez nem a párttörvény tárgya, hanem a következő választásokat szabályozó választójogi törvényé.

Végezetül szólni szeretnék a pártok gazdálkodásáról. A nemzetközi gyakorlat e tekintetben sokféle eljárást ismer. Vannak szigorúbb, a pártok gazdálkodását erősebben korlátozó, és [vannak] liberálisabb, a pártok gazdálkodását más gazdálkodási tevékenységhez képest kedvezményezettebben megítélő megoldások. Azokban az országokban, ahol a költségvetési támogatás kisebb, általában liberálisabb a pártok gazdálkodásának szabályozása.

Ezért javasoljuk: mérlegeljük azt, hogy jól meghatározott feltételek között, éppen a költségvetési támogatási igény mérséklése végett, hogyan lehetne a jelenleg vázoltakon túl a pártok gazdálkodásának nagyobb mozgásteret és több kedvezményezettséget biztosítani.

A törvénytervezet értelemszerűen nem szól — mert nem illik bele a logikájába — a pártok vagyonának, vagyoni helyzetének problematikájáról. Az MSZMP azonban többször kinyilvánította, és talán érdemes a Központi Bizottság ülésén ismét szóba hozni annak szükségességét, hogy a megalakult, bejegyzett, tehát legálisan működő pártok elemi infrastruktúrája kialakuljon, és ehhez az illetékes parlamenti, kormányzati szervek adjanak megfelelő támogatást.

Ezzel párhuzamosan a Politikai Bizottság szükségesnek tartja azt, hogy saját vagyunk korrekst és teljes körű áttekintésére sort kerítsünk. Ez nem lesz könnyű feladat, hiszen meglehetősen nagyvonalú volt pártunk gazdálkodása. Bizonyos idő-

szakokban a párt- és az állami feladatok keveredése áttekinthetlenné tette a vagyongyarapodás alapjául szolgáló pénzeszközöket. Mégis elkerülhetetlen, hogy számot vessünk saját gyakorlatunkkal és bizonyítani tudjuk azt a társadalom előtt, hogy pártunknak e tekintetben nincs titkolni valója. Saját sorainkon belül tisztázni kell, és ez természetesen nemcsak a párt központi szerveinek, hanem a területi-helyi pártszerveknek is feladata, hogy a bizonytalan bejegyzésű bérleményekkel, vagyonokkal miként akarunk elszámolni. Beleértve ebbe azt is, hogy az ésszerűség határain belül mérlegelni kell a különböző bérlemények, illetve a párt tulajdonában lévő ingatlanok, létesítmények szélesebb értelemben vett társadalmi hasznosítását. És itt sem kell — úgy gondolom — központi döntésre várakozni. A területi-helyi pártszervek az adott feltételeket, helyi gyakorlatot, politikai hangulatot mérlegelve, tehetnek ebben az irányban bizalom erősítő lépéseket.

Szó van a törvénytervezetben arról, hogy a pártok bejegyzése és törvényes működése felett az Alkotmánybíróság őrökdi majd. Egyebek mellett ezért is van szükség lényegében a párttörvény mielőbbi megalkotásával egyidejűleg e testület létrehozására. Gondot okoz ugyanakkor, hogy az Alkotmánybíróságnak a jelenleg hatályos Alkotmány alapján kell működnie. A jelenlegi alaptörvény azonban nem ad elegendő elvi iránymutatást arra vonatkozóan, hogy a pártok működése alkotmányossági szempontból megítélhető legyen. Ezt az alapproblémát a javaslat úgy próbálja áthidalni, hogy a párttörvény tervezete a záradékban — építve az új Alkotmány szabályozási koncepciójában elfogadott alapelvekre — felsorolja azokat az elveket, amelyeket a pártoknak alapszabályukban, programjukban, illetve működésükben figyelembe kell venniük. Ma vita tárgya, hogy ez a teljességre törekvő felsorolás nem túlzott-e, nem kell-e, nem lehet-e értelemszerűen szűkíteni azt.

Javaslom, hogy a Központi Bizottság ebben a kérdésben is helyezkedjen rugalmas álláspontra. Támogassa a felsorolt alapelvek ésszerű szűkítését, és adjon ebben mozgásteret saját tárgyaló delegációjának.

Befejezésül még két kérdéstről szeretnék szólni. A leglényegesebb, illetve a legélményesebb vita éppen két olyan kérdéskörrel alakult ki, amelyek nem szerepelnek a párttörvényben. Jelesül arról bontakozott ki igen élénk polémia, hogy bizonyos foglalkozások, hivatások gyakorlása — így a bírák, ügyészek, hivatásos katonák, rendőrök — esetében indokolt-e az állampolgári jogoknak, ezen belül az egyesülési jognak, tehát a valamilyen párthoz tartozás jogának a korlátozása. E tekintetben a nemzetközi gyakorlat meglehetősen tarka képet mutat.

Példaként említeném csak meg, hogy Ausztriában, a Német Szövetségi Köztársaságban, Angliában, Franciaországban nincs érdemi korlátozás vagy ha van, az csak nagyon szűk körre terjed ki.

Például azokban, ahol a bíráknál általában nincs összeférhetlenség a párthoz tartozás tekintetében, ott is összeférhetlenséget mondanak ki az alkotmánybírák esetében. Esetleg azt mondják ki, amit mi a köztársasági elnöknel tervezünk; azt, hogy az alkotmánybírák nem lehetnek tagjai a párt vezető testületének. Más országokban viszont nagyon aprólékosan és körültekinően építik fel a tilalmi listát. Így például Törökországban az egyetemi oktatóknak és a hallgatóknak is tilos a párthoz tartozás. Ennek persze nincs általános gyakorlata Európában. Meglehetősen szigorú a korlátozás Portugáliában és Olaszországban is, ahol ez kiterjed mind az igazságszolgáltatásban, mind a fegyveres erőknél, testületeknél dolgozókra is.

A mi esetünkben azt kell mondani: nem tekinthetünk el attól a történelmileg kialakult helyzettől, ami Magyarországon ma is érvényes. Úgy gondolom, hogy egy

több évtizedes gyakorlat megváltoztatása e tekintetben, ami végső soron az MSZMP szempontjából negatív diszkriminációt jelentene, nem látszik indokolt-nak. Ezért nem támogatjuk ennek törvényi szabályozását. Erkölcsileg és politikai-lag egyaránt elég nehezen feloldható konfliktust teremtene az, ha az esetleg több évtizede az MSZMP-hez tartozó emberek, bírák, katonatisztek esetében olyan vá-lasztási kényszer állna elő, hogy vagy a hivatásukat, vagy a pártot kellene megta-gadniok.

Azt hiszem, beláthatatlan politikai károkat okozna, ha az MSZMP egy ilyen helyzetet nyomás hatására elfogadna. Hozzátenném: bár ebben a kérdésben eléggé élesek a viták, a fő probléma nem ez. A hangsúly egy másik kérdésen van, ami nem annyira elvinek, mint inkább technikai természetűnek tűnik, habár ennek is vannak elvi összefüggései. Ez a kérdés így vethető fel: korlátozhatja-e a törvény a pártokat abban, hogy milyen szerveződési alapelv szerint épüljenek fel, vagy pe-dig ez a pártok kizárólagos belügye, esetleg másutt szükséges bizonyos korlátozá-sokat beépíteni. Így például a hadseregről vagy az igazságszolgáltatásról; tehát a bíróságról, ügyészségről szóló törvénybe.

Mi arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy a párttörvény ne mondja ki a munka-helyi szerveződés tilalmát, se generálisan, se speciálisan. Tehát a hadseregre, a rendőrségre, az ügyészségre vagy a bíróságra sem. Ez egyben azt is jelenti: ha ilyen tilalom nincs, akkor ezekben a szervezetekben, illetve általában a munkahelyeken a jogegyenlőség érvényesül. Tehát ahogyan az MSZMP nem kíván elfogadni nega-tív diszkriminációt, pozitív diszkriminációra sem kerülhet sor.

A jogegyenlőség elve alapján tehát minden párt maga döntse el, hogyan és hol szerveződik. Miért jutottunk erre a következtetésre? Mindenekelőtt azért, mert en-nél a kérdésnél is igaz az a tétel, amit gyakran idézünk: a dolgok lényege azok törté-nete. Az MSZMP története pedig alapvetően a munkahelyi szerveződés elvére és gyakorlatára épült fel. Ezért igen előnytelen lenne számunkra egy drasztikus, átmen-et nélküli és főleg az ehhez szükséges feltételek híján történő általános „ki-vonulás” a munkahelyekről. Ez komoly belső konfliktusokat vetne fel a párton belül.

Azért jutottunk erre a következtetésre, mert többen úgy gondoljuk — bár ebben a kérdésben kitapintható vita van párton belül is —, hogy elsősorban nem az desta-bilizálná a fegyveres erőket és testületeket belátható időn belül, ha kereteik között több párt működne. Mindenekelőtt az okozna problémát, ha parancsra ki kellene vonulnunk onnan, akár még rendezett keretek között is. Azt az álláspontot ajánlom a Központi Bizottságnak mérlegelésre, hogy a politikai munka súlypontját fokoza-tosan és folyamatosan a lakóterületre kell áthelyezni. Egyik napról a másikra ez valamilyen átfogó döntéssel nem oldható meg, vagy legalábbis olyan politikai zava-rokat és megrázkódtatásokat okozna, ami a mai belpolitikai helyzetben egyáltalán nem kívánatos.

Ezért javasoljuk, hogy a fegyveres erőknél és testületeknél a politikai munka súlypontjának a munkahelyekről a lakóterületre való áthelyezését a pártpolitikai osztály koordinálása mellett folytassuk. A Néphadsereg, illetve a Belügyminiszté-rium pártszervei alakítsák ki azt a hosszabb távú elképzelést, amely a feltételrend-szer megteremtésével párhuzamosan megalapozhatóvá tesz egy ilyen váltást.

Tudnunk kell ugyanakkor, hogy e kérdésekben a párton belül is, de főleg a széle-sebb közvéleményben, de leginkább az ellenzéki pártok körében nagyon éles kifog-ásokra kell számítani. Sőt, azt mondhatnám: az ellenzéki szervezetek egy része

a hatalmi monopóliumról való lemondás próbakövének tartja azt, hogy e tekintetben az MSZMP milyen gyakorlatot követ.

Mi lehet az oka ennek? Milyen jogos félelmek munkálnak az ellenzéki szervezetekben? Félnék attól, hogy az MSZMP a hadseregben és a rendőri szervezetben meglévő túlsúlyát és befolyását egy kritikus helyzetben az események visszafordításához és a pluralizmus kiiktatásához fogja felhasználni. Hogy ez a félelem megalapozott-e vagy sem, arról mi itt magunk között hiába élünk lelki életet. Ezeknek a szervezeteknek az a határozott meggyőződése, hogy egy ilyen veszély fennáll, illetve fenyeget. Úgy gondolom, kézlegyintéssel ezt a problémát nem intézhetjük el.

Világossá kellene tennünk, hogy az MSZMP a jövőben más munkahelyekhez hasonlóan a fegyveres erők és testületek esetében sem kíván szervezetileg beépülni az ottani vezetési és irányítási struktúrába. Továbbá azt is, hogy a pártéleletet, a pártrendezvényeket csak munkaidőn és — ahol ehhez a feltételek adottak — munkahelyen kívül, esetleg a parancsnokok által biztosított helyen lehet folytatni. Egyértelműen mondjuk ki: sem a működésben, sem a gazdálkodásban, sem az úgynevezett hatásköriség gyakorlásában az MSZMP semmiféle előjogokra nem tart igényt.

Ezen túlmenően azonban nyilatkozni kell arról is, hogy szükségesnek tartjuk a fegyveres erők és testületek működésének nyíltabb és részletesebb törvényi szabályozását. Ehhez a munkához a legközelebbi jövőben hozzá kell kezdeni. A fegyveres erők szerepét, funkcióját, működését, igénybevételük rendjét, mindezek parlamenti ellenőrzését a jelenleginél sokkal körültekintőbben és alaposabban szükséges szabályozni.

Rögzíteni javasoljuk azt is, hogy a fegyveres erők és testületek belső rendjét, működését kizárólag a szolgálati szabályzat, a parancsnoklási rend és a katonai, illetve a rendőri eskü határozhatja meg. Ilyen és más garanciákat kell teremtenünk ahhoz, hogy az a szenvedélyes vita, ami ebben a kérdésben várhatóan kibontakozik majd, nyugvópontra juthasson, és a társadalom, valamint az MSZMP számára egyaránt elfogadható megoldásokat eredményezzen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Azt javaslom, hogy folytassuk 11 óráig a vitát, és majd csak akkor tartsunk szünetet.

Kinek van kérdése az előadóhoz? Tessék parancsolni, Judik elvtárs.

JUDIK ISTVÁN elvtárs: Grósz elvtárs, nekem nem közvetlenül az előadóhoz lenne kérdésem. (Grósz elvtárs: szóval nem közvetlenül az előadóhoz van kérdése. Tessék kifáradni.)

Tisztelt Központi Bizottság! Azt hiszem, jól értelmeztem, hogy végül is bizonyos szempontból azért csak lefolytatjuk azt a vitát is, amit a múltkor nem kezdtünk el, és ezzel kapcsolatban lenne nekem egy kérdésem.

Én tisztelettel szeretném megkérni Grósz elvtársat, hogy ha majd szól, akkor térjen ki erre. Én azt nem értettem a múltkor és most sem, hogy miért nem annak a különbizottságnak az elnöke tett jelentést a Központi Bizottságnak arról a munkáról, amit végeztek. Illetve azt hiányoltam, hogy mivel abban állapotunk meg, hogy ez egy független bizottság, és Grósz elvtárs is azt mondta, hogy ő nem folyt bele ebbe, akkor talán úgy lett volna jó, hogy az tesz jelentést az elvégzett munkáról. Én úgy gondolom, hogy ez lett volna logikus.

A másik dolog, hogy miért is teszem ezt. Ugyanis a legutóbbi KB-ülés előtt engem a szegedi Textilművek párttagjai meghívtak, és ott feltettek nekem többek kö-

zött egy olyan kérdést, hogy milyen személyi változásokról tudok a Központi Bizottságban, illetve a Politikai Bizottságban. Akkor én azt mondtam, hogy működik ez a KB által kiküldött bizottság, az gyűjti össze a tapasztalatokat, és esetleg ennek lehetnek személyi következményei is. Esetleg. Többet nem tudtam akkor még mondani, valóban nem is tudtam. Utána viszont mondták már nekem, hogy előttem járt itt a helyi MDF egyik képviselője, Raffay úr, és Ő már bizonyos személyeket konkrétan előre mondott. Erre én nem tudtam mit válaszolni, mondom: ha ez bejön, akkor ez egy kicsit szégyen lesz a számunkra, és sajnos bejött. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Judik elvtársnak válaszolok. Szeretném elmondani, hogy a legutolsó központi bizottsági ülésen a munkabizottság vezetője tett jelentést. A Politikai Bizottság nem is tárgyalta az anyagot. A Politikai Bizottsággal én egy konzultációt folytattam, de ha jól emlékszem, úgy is vezettem fel a jelentésemet, hogy ez nem a Politikai Bizottság jelentése, hanem a kiküldött munkabizottságé. Ugyanakkor korábban úgy döntöttünk, hogy a munkabizottság átalakul jelölőbizottsággá, de abban a főtítkár ne vegyen részt. Nem is vett részt. Vánicsa elvtárs volt a jelölőbizottság vezetője, mert a bizottság őt bízta meg a jelölés lebonyolításával. Tehát, ami itt történt, az nem a Politikai Bizottság nevében történt előterjesztés, hanem a munkabizottság nevében; a jelölőbizottság munkájában pedig én személy szerint nem vettem részt. Itt vannak a jelölőbizottság tagjai, nyilatkozhatnak erről.

A jelentést, a jelentés téziseit megvitattuk a kiküldött munkabizottságban. Rendelkezésemre állnak azok az írásos anyagok is, amit a munkabizottságok tagjai készítettek és a jelentés elkészítésében rendelkezésemre bocsátottak. De még egyszer mondom, konzultációt is folytattunk.

Na most, hogy az MDF jobban van informálva, mint a Központi Bizottság tagja, sajnos erről nem tehetek, nem tudok mit csinálni. Elmondok egy ettől látványosabb példát. A Politikai Bizottság kedden fél tízkor este fejezte be az ülését, ahol vitát folytatott arról, hogy kit ajánl a Népszabadság főszerkesztőjének. Másnap, szerdán kilenc órakor a Népszabadság szerkesztőségében vitatták az ajánlás korszerűségét, alkalmasságát stb. Az az ülés nem volt teljes ülés, tehát nem is kilencen vettünk részt rajta, csak nyolcan. Mégis az éjszaka kiment az információ. Nem folytatok nyomozást, de szeretném elmondani, hogy más eseteket is tudok évek óta.

Szeretném rögtön hozzátenni, hogy a testület üléseiről az információk sok helyre, rendkívül gyorsan kimennek. Egyébként konkrét adatok is rendelkezésemre állnak, ezért a legutóbbi politikai bizottsági ülésen egy témakör összefoglalóját azzal kezdtem — a testület tagjai itt vannak, bizonyíthatják —, hogy mindenki legyen tisztában azzal, ami itt vita lezajlik, annak minden mondata eljut az illetéktelenekhez is. Nem egyszer — ez már a tájékoztató szolgálat gyengeségével magyarázható — nem pontosan megy tovább persze a vita, és olyan gondolatokat és megfogalmazásokat is adnak a viták résztvevői szájába, amit azok soha ki nem ejtettek a szájukon, soha el nem mondtak.

Maradok a jelölőbizottságnál. Judik elvtárs érdeklődésére azt is elmondom, hogy például információm van pontosan arról, hogy a jelölőbizottságban résztvevő elvtársak közül valahogy kiszivárgott, hogy kiről milyen vélemény vagy minősítés fogalmazódott meg a vita során. Például az is, hogy én személy szerint kit akartam, és kit nem akartam a Politikai Bizottság tagjai között látni. Ezt csak azért jeleztem

— ugyanis pontatlan az információ, mert nem vettem részt a munkában —, csupán azért jeleztem, hogy egy ilyen zaklatott állapotban és ilyen viszonyok között nincs eszköz a kezemben és a kezünkben, hogy ezeket a híreket, illetve rémhíreket, dezinformációkat megakadályozzuk. Ez egyébként régen jellemző erre a pártra. Évek óta, nem május óta, öt, tíz évre visszamenőleg ezt több alkalommal szóvá is tettük ebben a teremben is. Úgy tűnik, hogy nincs elég önfegyelem. Nem tudok mást mondani.

Tessék parancsolni, Osztafi elvtárs.

OSZTAFI BÉLA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A televízió Hírháttér című műsorát néztem a héten, és az Ellenzéki Kerekasztal két képviselője ott nyilatkozott. Szóltak arról is, hogy a párttörvénnyel foglalkozik a Központi Bizottság. Azt ott nem fejtették ki, hogy milyen kifogásuk van a törvénytervezettel kapcsolatban, és azt sem, hogy ha itt ezzel a Központi Bizottság foglalkozik és elfogadja ezt az anyagot, és ajánlja a kormány felé, akkor ennek esetleg lesznek következményei. Én nem értettem, hogy milyen következményre gondolnak, és ahogy én ezt az anyagot átnéztem: már nem először, a korábbi munkálatokban is benne vagyok, nem tudom, hogy mi az, amit kifogásolnak benne, és mi az, ami nem tetszik nekik benne.

Ezt azért kérdeztem meg, hogy — ha erre Fejti elvtárustól választ kapunk —, akkor a vita során erre lehetne reagálni. Fontos ez, mert én is már egy olyan területen élek, dolgozom, ahol szintén vannak ellenzékiek. Ezekkel szóba is állunk, én is tartom velük a kapcsolatot, igyekszem őket, amennyiben lehet, mederbe is terelni. Ezért a témát mindenképpen fel fogják vetni a területen, és én szeretnék erre úgy válaszolni, hogy a Központi Bizottság álláspontját megfelelőképpen tudjam képviselni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék elvtársak, további kérdés? Kérdés nincs. Akkor megkérem Fejti elvtársat, hogy erre válaszoljon.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Ebben a dologban ismeretem szerint nincs egységes állásfoglalás az Ellenzéki Kerekasztal esetében; nagyon határozott és elutasító nézetrendszer van a Szabad Demokraták Szövetsége esetében, ezt a programjukban ki is fejtették. Ennek a lényege a következő: nem kell párttörvény; van az egyesülési jogról szóló törvény, annak a módosítására lenne szükség, néhány passzussal ki kellene egészíteni, és megkímélni a pártokat attól, hogy egy számukra korlátozó jellegű törvény szülessen.

Ezzel szemben azt szeretném elmondani, hogy mint mindenre, és mindennek az ellenkezőjére a nemzetközi joggyakorlat itt is példákkal szolgált. Tehát az európai országok egy jelentős részénél — beleértve a Német Szövetségi Köztársaságot, Spanyolországot, Ausztriát — van párttörvény, sőt bizonyos országokban rendkívül akkurátusan és részletesen szabályozzák a pártok jogait, lehetőségeit, gazdálkodását, kapcsolatrendszerét. A Német Szövetségi Köztársaság párttörvénye 24 gépelt oldal terjedelmű. A törökről nem is akarok beszélni, ez számunkra nyilván nem modellértékű, ott több, mint 70 [gépelt] oldal terjedelmű a törvény. Ez az egyik vita, technikai kérdésnek tűnik.

A következő dolog az már alapvetően tartalmi kérdés. Ki jogosult a pártok alkotmányos működését, törvényes működését ellenőrizni?

A Szabad Demokraták Szövetségének az az álláspontja, hogy miután az Alkot-

mánybíróságot nem kívánják, hogy a parlament megalkossa ebben az összetételében, amiatt a félelmük miatt, hogy ez hatalmi bunkerré válik, amibe az MSZMP bevacokolja magát, és lényegében a választások eredményétől független összetételben ez egy olyan testület lehet, ami korlátozza a politikai rendszer szabad további fejlődését, ezért nem kell Alkotmánybíróság.

Tehát ezzel ne foglalkozzon a parlament, és adja a bejegyzés jogát, illetve az alkotmányos működés megítélésének a jogát bírósági hatáskörbe. Tehát ne az Alkotmánybíróság foglalkozzon ezzel. Ez az álláspont nem tűnik túlzottan logikusnak, emögött taktikai érvek vannak. Azért nem logikus, mert ha az Alkotmánybíróság létrejön, akkor miután az alkotmányosság őre ez az egyfokozatú bírósági fórum, nyilvánvalóan elfogulatlanul legfőképpen az Alkotmánybíróság tudja ezt a problémát megítélni *[sic!]*. És utalni lehetne arra, hogy azokban az országokban, ismét az NSZK-ra és Spanyolországra utalnék, ahol ilyen van, ott értelemszerűen az Alkotmánybíróság dönt és mérlegel a pártok működésével összefüggő alkotmányjogi kérdésekben.

A harmadik dolog, amiben elutasító álláspont van, az az elnöki rendszer. Tehát, hogy az se legyen. Általában az alkotmányozási folyamatnál kisebb-nagyobb elutasítás van az ellenzéki szervezetek részéről, elsősorban arról az alapról, hogy kétségbe vonják a jelenlegi parlament illetékességét az egész alkotmányozási folyamatban. Ezért az úgynevezett sarkalatos törvények esetében is csak azokat tartják megtárgyalhatónak és elfogadhatónak, ami nélkül a szabad választás nem megvalósítható. Itt van tehát vita, csak ez már annak a napirendnek a tárgyalókörébe tartozik, amit az ellenzékkel folytatott tárgyalásokról kell majd elmondanom.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen.

Rátérünk a vitára. Ki kíván hozzászólni? Tessék, Katona Imre elvtárs.

KATONA IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Ha úgy mélyen belenézünk a jelenlegi belpolitikai helyzetbe, az ország állapotát nézzük, a párt állapotát nézzük, akkor én azt mondom, hogy a legnagyobb problémája ennek az egész belső helyzetnek most a mi pártunk helyzete. Mert az, hogy objektíve milyen a mi gazdasági helyzetünk, az tény. Az, hogy milyen hibák történtek az elmúlt években vagy évtizedekben, ez is egy tény, ezen változtatni szükségszerű. De mi az a fő erő, ami ebben a helyzetben kimozdítaná ebből a helyzetből az országot?

Ez a pártunk. És a pártunk belső helyzete rendkívül kritikus. A pártunkban szét húzó erők működnek. És ilyen széthúzó erőkkel nagy horderejű kérdéseket, mint az ország gazdasági helyzetének javítása, megoldani nem lehet. Az egész forradalmi váltás véghez vitele — és bátran alkalmazom ezt a kifejezést — igenis forradalmi váltásról, a szocializmusnak egy megelőző modelljéről egy új modellbe való átmenetről van szó. Ezt csak akkor tudjuk végrehajtani, ha az adott tényeket is figyelembe véve a párt belső helyzetén tudunk változtatni.

Először egy személyes jellegű megjegyzést szeretnék tenni. Én régebben tagja vagyok a Központi Bizottságnak. Az is lehet, hogy talán abba a kategóriába tartozom, amit a reformnyilatkozatban úgy fogalmaztak meg, hogy önmaga és a politika megújítására képtelen. Különben én nem szeretem az embereknek ilyenfajta kategorizálását. Nekem eszemben van az, amikor 1945 után a túlzók a régi szocdemekre azt mondták, hogy begyepesedett agyú, nem fejlődőképes. Pedig de jó lett volna odafigyelni arra, hogy mit mondanak. Ameddig egy ember szellemi képességének birtokában van, mindig fejlődőképes.

Mindenekelőtt a legfontosabb kérdés — és enélkül nem lehet néppárt a Magyar Szocialista Munkáspárt —, hogy mindenki előtt nyitva kell hagyni az utat, hogy elkötelezett reformer legyen. Az, hogy ki milyen lesz, azt majd a cselekedet dönti el, és nem pedig a politikai jelszó szerint való kategorizálás.

Akcióegységet akarunk létrehozni? Alapvető kérdésekben igen, akcióegységet! Akkor tudnunk kell azt is, hogy akcióegységet csak előítéletektől mentesen, olyan kompromisszumos készséggel tudunk létrehozni, amelyben odafigyelünk minden észrevételre, minden gondolatra, és az embereket a jelen feladatok végrehajtásában való aktív részvétel szerint — ha úgy tetszik — kategorizáljuk. Különben akcióegységet másképpen nem lehet létrehozni. Személyes gyűlölködés — az véleményem szerint — a szakadékba vezet. És most mi van? Kezd személyes gyűlölködés kialakulni! És ezt bátran mondom, balról is, jobbról is! Nem használnak ennek a pártnak azok a túlzó, látszik, hogy szinte gyűlölködő megjegyzések, amelyek elhangzanak. Nem szabad ezt tudomásul venni! Sokkal toleránsabbnak kell lenni. Mindenféle nézettel! És a személyes gyűlölködést üldözni kell a pártból. Ennek a pártnak a történelme során a legtöbb kárt személyes gyűlölködés, személyes harc okozta!

Nekünk támogatni kell minden olyan kezdeményezést, amely előremutató, kezdeményező. Én egyértelműen hangsúlyozom, támogatni kell, akik igenis gyorsítani akarják a reformot! Támogatni kell minden olyan gondolatot, amely pozitív változást akar ebben az országban, — bárki részéről hangzik el. De ugyanakkor, ha mi párt akarunk maradni, és ütőképes párt, azért ebben a pártban valami minimális rendet is kell tartanunk. Különben ez nem lesz párt, ez egy széteső, sok pártra tagozódó valami gyülekezet lesz. Persze, ha valaki rendet követel, akkor félnek, hogy visszatérünk a régiékhez, és elvtársak, most őszintén meg kell mondani, hogy ilyen veszély mindig fennáll, mert bennünk van a régi reflex, hogy hogyan akarunk rendet csinálni. És biztosítékot kell arra létrehozni, hogyha valakinek ellenvéleménye van, az igenis bátran kinyilváníthatja, képviselheti.

S ezt nem jelszóval kell ezt a biztosítékot, [*sic!*] hanem a párton belül, a szervezeti szabályzatban kell olyan megoldást találni, hogy ennek szervezeti biztosítéka legyen. De azért rendnek kell lenni, különben nem ütőképes a párt.

Es itt térek rá arra, amit több helyen felvetettek: a párt vezetésváltása, majdnem azt mondom generálváltása, új emberek a párt élére. Én személy szerint — mert én régi tagja vagyok a KB-nak — támogatom, elvtársak ezt, sőt azt mondom, bátrabban kell új, fiatal, tehetséges embereket bevonni. Akiknek esetleg nem alakult ki azok a régi feltételes reflexei, amik ártanak a reformnak, mert kialakult az emberben évtizedek során a feltételes reflex. Akikben talán kevesebb ilyen reflex alakult ki. Ilyen embereknek a párt vezetésébe való bátrabb bevonása rendkívül fontos. És igenis át kell adnunk a helyünket. Tudomásul kell venni, hogy a párt érdeke fiatal, tehetséges erők beáramlásával tud igazán érvényre jutni, hogy igazán, reformpártot ezzel a feltörekvő új erővel tudunk kialakítani. És én azt hiszem mindenkinek érdeke, annak is, aki megválik a vezetéstől, de az egész társadalomnak ez az érdeke. Ennyit szerettem volna erről.

Ami most konkrétan a párton belüli helyzetet és a reformköröket illeti. Az a baj, hogy itt tulajdonképpen igazán kimunkált platformokat nem ismer az ember. Lehetséges, ha a reformkörök egy kimunkált platformmal jönnek, lehet, hogy a Központi Bizottság elfogadja ezt a platformot, mert egy jó ügy, és akkor az egész pártra érvényes ez, de nincs platform, hanem csak szervezésre hívják fel a figyelmet: ala-

kítsatok reformköröket! Nem jó az ilyen irányzat. A jó irányzat az, amikor tartalmat hirdetnek, hogy mit akarnak, hogy platform van, a platformhoz lehet csatlakozni, és a platformhoz való csatlakozás, az véleményem szerint egészséges törekvés lehet a párton belül. Elméleti, szervezeti megújulást segíthet elő. Az, hogy kategórikusan követelünk, kinyilvánítunk, elvtársak, kezd egy ilyen újfajta demagógia is kialakulni a párton belül.

Rossz hallani, amikor egy megyei pártértekezleten vagy egy városin kategórikusan kijelentenek valamit — nem igazán megindokolva —, ezt vagy amazt követeljük. Kérem, ez nem a korszerű reformvonal. A korszerű reformvonal az, hogy érveket hoznak fel, és érvek csapnak össze.

Ami felmerült itt, hogy ebben a helyzetben mi volna célszerű: rendkívüli kongresszus vagy pártértekezlet, vagy munkaértekezlet. Én rendkívüli kongresszust előrehozni semmiképpen nem javaslok. Rendkívül veszélyesnek tartom. Kongresszust akkor hozunk létre *[sic!]*, amikor kialakulnak a programjaink, amire kiküldött bizottságok dolgoznak, amikor programot tudunk adni. És egységes programot tudunk adni, amin lehet vitatkozni és alakíthatni. Enélkül a kongresszus nem tudja betölteni a feladatát. És ezt egyértelműen — egyéni véleményem szerint — nem helyes elfogadni.

Azon azonban gondolkoznék, hogy nem volna-e célszerű egy pártértekezletet tartani. Egy olyan munkajellegű pártértekezletet, ahol legalább két kérdést, nem többet: akcióprogram a választásokra *[sic!]*. És olyan kérdésekben hozunk létre egységet, a reformköröktől kezdve a mit tudom én milyen csoportokkal, akikkel össze lehet hozni egy ilyen akcióprogramot. És ugyanakkor pedig tegyünk bizonyos lépéseket a szervezeti szabályzat korrekciójára, hogy lehetőséget adjunk ezeknek az új áramlatoknak tulajdonképpen a beépülésére a pártba, mert jelenleg ehhez a szervezeti szabályzat nem adja meg a lehetőséget.

Egyrészt ez így volna igazán munkaértekezlet. Másrészt azért ez a pártértekezlet, ha utólag is, állást foglalhatna pl. olyan horderejű kérdésben, mint amit a Központi Bizottság hozott annak idején a többpártrendszer elfogadásának kérdésében. Szóval nem volna baj az, ha egy ilyen pártértekezlet rátenné a bélyegét arra, hogy helyes volt, ezen az úton kell menni, mondjuk a demokratikus szocializmus építésének útján, s ehhez a többpártrendszer keretében kívánjuk a lépéseket megtenni.

Szóval nem volna baj, mert ez bírálat tárgya volt minden szervezetnél, hogy a Központi Bizottságnak joga volt-e ebben a kérdésben állást foglalni. Talán valamilyen akcióegységyszerű dolgot össze tudna hozni egy ilyen pártértekezlet.

A következő kérdés az alternatívokkal való tárgyalás és a parlament kérdése.

Eltársak! Ami most megy, az véleményem szerint államvezetési, kormányzati vezetési káoszhoz fog vezetni. Nem lehet azt csinálni, hogy egy vezetést, egy kormányvezetést, olyan helyzetbe hozunk, hogy nap mint nap az érje, hogy nem legitim, nem törvényes. Nem lehet. Nekem határozott véleményem az, hogy előre kell hozni a választást, meg kell tartani, és ezen választás után pedig igenis határozottabb állami vezetést kell kialakítani, mert máskülönben mi nem tudjuk a reformprogramjainkat végrehajtani. No, most erre felvetik azt, hogy kérem, de nem készültünk fel. Ne haragudjanak, már egy kicsit nevetséges lenne, hogy mi most azt várjuk meg, míg az összes pártalakulat valamikor évek során kialakítja a maga szervezetét és akkor majd. Hát ez már tényleg egy abszurdum lenne! Ezt várjuk meg? Az az ő dolguk, az ország dolga pedig az, hogy egy törvényesen megválasztott államvezetés, egy kormány határozottan intézkedjen, ha intézkedni kell, és ve-

zérleje azt a reformprogramot, amit magunk elé tűztünk. Ehhez pedig teremtsük meg a feltételt, és ebben a véleményem szerint nem szabad engednünk.

Mindenütt ezt hallja az ember, hogy nem törvényes. Hát bocsánatot kérek, akkor az az ezer fős alakulat, az beszélhet a nép nevében, akit senki nem választott meg? Hát azért azokat a képviselőket, egy jelentős részét kettős, hármas jelöléssel választották meg a körzetükben, 30 ezer ember. Azokra rámondják, hogy nincs joga. Annak az 1500 vagy nem tudom ötszáz fős alakulatnak pedig joga van a nép nevében bírálni a vezetést. Ez valami furcsa dolog.

Nem szabad ezt engedni. Ugyanakkor kompromisszumkészséget kell tanúsítani, el kell menni a kompromisszum lépéseiben, ameddig el lehet menni, de ha ez a folyamat tovább megy, szétmállik az egész állami vezetés és nem tudom, hogy nem érdeke-e bizonyos politikai törekvéseknek, hogy így alakuljon.

Azt mondjuk, hogy ez a forradalmi átmenet hosszabb távú, ezt nem lehet egy rohammal megoldani. Ha ez így van, akkor ebben az átmenetben vannak átmeneti lépések, és ez is lehet egy ilyen átmeneti lépés. Nem lesz a mostani választás olyan, amit mi ideálisnak elképzelünk a többpártrendszerben. Nem lesz, mert ennek nincsenek meg a feltételei. De a lépéseket meg kell tenni, amihez a feltételek megvannak, és ebben nem lehet hátrálni.

Ami a politikai munkát illeti, még egy rövid megjegyzést. Én nem tartom helyesnek azt, ami részünkről is sokszor politikai megnyilatkozások során elhangzik: elvesztettük a nép bizalmát, visszaszerezni a nép bizalmát!

Eltársak! Ez így nem pontos. Beleszugeráljuk az egész pártba azt, hogy benünk most már semmi bizalom. Hát kérem, én ezt nem így szoktam fogalmazni, és nem is hiszem, hogy ez így van. A népnek egy jelentős rétegénél elvesztettük a bizalmat, de van egy réteg, ami ma is bízik a Magyar Szocialista Munkáspártban, van egy réteg, és ha nem is hivatalos közvéleménykutató eredménynek számít, amit csinálnak, de hát azért mégis mutat valamit, amikor azt mondják, hogy a múlt hónapban kérdezték az érdekelteket és azt mondják, hogy 37 százalék azért mégis az MSZMP-re adta a voksát, 10 százalék a Szabad Demokrata Pártra [sic!], 15 százalék a Szociáldemokrata Pártra és így tovább. Én azt hiszem, úgy kell fogalmazni, hogy meg kell tartani azt a bizalmat, ami még van, és vissza kell szerezni azokkal szemben, akikkel szemben elvesztettük a bizalmat, de ne ilyen végletes, letargikus hangot üssünk meg.

Én azt mondom, ha a párton belül sikerül nekünk a következő lépésekkel bizonyos akcióegységet létrehozni, még ebben a helyzetben is lehetséges, hogy a párt sikereket érjen el, amikor a néphez fordul. És mi ezt kell, hogy hangsúlyozzuk, és ezzel kell lelkesíteni a mi párttagjainkat, mint Központi Bizottságnak is, hogy harcoljunk, érdemes, van célja, és ha jól dolgozunk, eredményes is lehet ez a harc a választási küzdelemben is. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Kérem, hogy a szünet előtt hallgassák meg a főtítkár hozzászólását, a szünetben pedig adják ide, akik hozzá akarnak szólni, felírom.

Tisztelt Elvtársak! Január 1-jétől megközelítőleg 50 javaslat érkezett a Központi Bizottsághoz egy munkakongresszus, rendkívüli kongresszus, XIV. kongresszus előrehozására, egy pártértekezlet összehívására, és egy munkaértekezlet összehívására. Ezt az ötfajta fogalmat használták a javaslattevők. A közel 50 javaslatban vannak egyes párttagok, vannak pártalapszervezetek, üzemi pártbizottságok és vá-

rosi és megyei pártértekezletek. Általában júniusra, vagy júliusra, a zöme őszre ajánlja, de szinte mindegyik a választások előttre kéri a pártértekezők összehívását.

A javasolt napirendek, észrevételek [a levelekből] a következők: a párt hosszútávú stratégiájának a megfogalmazása; második legjellemzőbb a párt választási programjának a megvitatása és jóváhagyása; harmadik: a négy évtized értékelésének az elvégzése; itt már variánsok is vannak, mindenekelőtt az utolsó 15 év értékelése, illetve mivel azonosulunk, mitől határoljuk el magunkat. Szervezeti Szabályzat jóváhagyása, illetve módosítása, vagy a működési szabályzatnak az elfogadása; van, ahol ez a két fogalom összefonódik, összemosódik. Valamint megfogalmazódik néhány észrevételben a többpártrendszerre való átmenet mechanizmusának a megvitatása.

Mindegyik észrevételben szinte tetten érhető a Központi Bizottság, illetve a Politikai Bizottság újraválasztása. Általában egy maximalista igény fogalmazódik meg minden kérdésben. Olyan testület kell, idézem: „amelyik az egész tagság bizalmát bírja.” Azért mondom, hogy maximalista, mert ilyen testület nem lesz a közeljövőben. Az újjáválasztásnál két ok fogalmazódik meg a legmarkánsabban: a vezetés, főleg a Politikai Bizottság nem egységes, nem elég határozott, nem kezdeményez a problémák megoldásában, nincs elég dinamizmus benne; több helyen megfogalmazódik: hatalmi harc folyik a vezetésben. Itt is van egy maximalista igény: „egységesen nyilatkozó vezetést”. Szó szerint idéztem most egy mondatot. Több ilyen megfogalmazás van. A másik az újjáválasztásra inkább kitapogatható indok, hogy több tagja a jelenlegi Központi Bizottságnak, idézem: „a régi vezetésben is részt vett, és politikai felelősség terheli a kialakult helyzetért.”

Az a javaslatom és kérem, szóljanak majd hozzá, hogy a Központi Bizottság se kongresszust, se pártértekezőt ne hívjon össze. Ugyanakkor a mai ülése után deklarálja egy munkaértekezők összehívását a választási program jóváhagyására. Itt rögtön hozzáteszem, szerintem ennek leginkább megbecsülhető időpontja szeptember eleje lehet, akkor, ha a választások novemberben lesznek.

Mivel indoklom, hogy ne legyen kongresszus és pártértekező? Először azért, mert nincs kész a párt programja, vagy a programjavaslat. A Pozsgay elvtárs által vezetett munkabizottság legkorábban jövő tavaszra tud elkészülni vele, hisz az eredeti megbízás, amit a pártértekező után kapott a bizottság, az 1990 őszére igényelte a pártprogram elkészítését. Fel lehet ezt gyorsítani, de annyira nem, hogy itt még a nyáron ez egy elfogadható okmányként nyilvánosságra kerüljön. Választási programhoz nem kell kongresszus, nem indokolt, a választási programot egy országos munkaértekező megvitathatja.

Még egyszer mondom, akkor szeptember elején, amennyiben novemberben lesznek a választások. Ha a jövő év nyarán lesz a választás, júniusban, akkor mondjuk olyan április körül lenne indokolt a választási programot jóváhagyatni. Tekintettel arra, hogy két-, két és fél hónapnál hosszabb választási kampányt nem célszerű indítani, sehol nem szoktak indítani, jóval korábban megjelent, nyilvánosságra hozott választási program pedig minden lehetőséget megeremt arra, hogy mielőtt a választásokra sor kerül, ízekre szedjék. Ide tartozik még az indokaim közé, hogy a választási programban megfogalmazott gazdasági célkitűzéseknek, vagy konkrét intézkedéseknek összhangban kell lenni a kormány új gazdasági programjával, amely előreláthatólag ősznél korábban nem valószínű, hogy elkészül. Mi a múltkor arról beszéltünk, hogy a választások időpontjáról a május végi központi bizottsági ülésen döntünk, mert meg kell kérdezni a kommunista képviselőket is. Ugyanis azt

tapasztaljuk, hogy a képviselők egy része helyeselné a választások előrehozását, egy másik fele csak a jövő nyáron, mandátumának lejártakor tartja indokoltnak. Tehát ebben egy előkészítő munkát kell folytatni.

A szerveződő pártok álláspontja nagyon érdekesen alakul. Korábban szorgalmazták a választások előrehozását, amikor egy vagy két olyan nyilatkozat elhangzott, Szűrös elvtárs és én is beszéltem egyszer, hogy el tudjuk képzelni — amennyiben erre társadalmi igény van —, hogy korábban legyen a választás. Most egy másik magatartás erősödik meg: ne kerüljön sor az idén választásokra, majd csak a jövő esztendőben.

A működési szabályzat jóváhagyásához nem kell pártértekezlet vagy kongresszus. A működési szabályzatot a Központi Bizottságnak kell jóváhagyni, még júniusban. Tekintettel arra, hogy ha a párttörvény június végén elfogadásra kerül a parlamentben, akkor be kell a pártot jegyeztetni. A jelenlegi Szervezeti Szabályzat alapján ez a párt nem bejegyezhető, mert a Szervezeti Szabályzat és a működési gyakorlat nincs összhangban. Tehát olyan működési szabályzatot kell kidolgozni — ez május végére elkészíthető, meg lehet vitatni egy meghatározott körben június elején —, amelyik elég tág keretet ad ahhoz, hogy ezt a sokszínű gyakorlatot beleilleszthessük, nem szűkíti le a párt-mozgalmi formákat, időt ad útkeresésre, ugyanakkor nem kérdőjelezhető meg a párt működési rendje. És ez alkalmat ad arra, hogy azokat az elvi és ideológiai kérdéseket, amelyek elég sok zavart okoztak a pártban mostanában, mint például a demokratikus centralizmus érvényesítése és értelmezése, ezek kimunkálhatók és az egész párttal megvitathatók a kongresszusig. Tehát a kongresszus alkalmas arra, hogy véglegesen jóváhagyja a Szervezeti Szabályzatot.

Indokolt ugyanakkor elfogadni a tagságnak, vagy a tagság egy részének — ezt megítélni, hogy milyen nagy réteg, nem lehet — azt az igényét, hogy válasszuk újjá, válasszák újjá a párt vezető testületeit. Én személy szerint úgy vélem, hogy a tagság többségének bizalma nélkül — mert abszolút többség itt nem lesz — a választásoknak nem lehet nekifogni. A pártvezetés így nem indulhat neki a választásoknak. Erre azonban megítélésem szerint nem kell kongresszus, ugyanis, ha program nincs, ha a működési szabályzat nem alkalmas vitára, mert nem is lehet, akkor milyen kongresszusra számíthatunk a pártértekezletek tanulságai alapján? Egy civakodó, személyeskedő, azt hiszem, hogy szellemiekben szétesett kongresszusra, ami beláthatatlan politikai károkat okozna nemzetközileg és hazailag is.

Éppen ezért meggyőződésem szerint meg kell újítani a pártvezetést, a párttagságnak meg kell adni azt a lehetőséget, hogy döntsön kongresszus nélkül, ennek a formáját én egy pártszavazáson látom biztosítani. A párt minden tagja szavazzon a párt elnökéről, a párt főtitkáráról, a Politikai Bizottság tagjairól, a titkárokról, akiket szerintem az új Szervezeti Szabályzatban nem kellene választani, a KB országos vezetőről, valamint — itt egy percre megállok —, delegáljon minden egyes megyei pártszerv szavazat alapján központi bizottsági tagot a testületbe. Ez megítélésem szerint egy hét alatt, tíz nap alatt lebonyolítható.

Milyen menetrendet ajánlok?

A Központi Bizottság május végi ülésén írjon egy levelet a párttagságnak, amelyben felvázolja a jelenlegi helyzetet, a politikai helyzetet és a párton belüli helyzetet, valamint indokolja meg, hogy miért ezt a formát választja, vagy ajánlja a vezetés újraválasztásához.

Ezt követően adja ki a szavazólapokat, amelyeken tüntesse fel a testület vezetői-

nek nevét, [a testület tagjai közül az országos vezetőket] valamint azok neveit, akik jelenleg a megyékből tagjai a testületnek, és döntsenek.

Minden megyei pártbizottságnak ahhoz kellene jogot kapnia, hogy tízezer párttag után ajánljon egy főt a Központi Bizottság tagjának. Ez ebben a pillanatban 78 fő. Minden olyan megyében, ahol a tízezer felett van töredékszám, ott felfelé kellene kerekíteni, ez optimális esetben +24 főt jelent, hiszen annyi megyei jogú pártbizottság van.

Fontos lenne, hogy a megyei pártbizottságok a Központi Bizottság országos vezetésében lévő tagokat valamilyen módon véleményezzék, minősítsék; tehát a párttagságot orientálják. De semmi körülmények között ne kötelezzék őket szavazásra, vagy olyan szavazásra, amit a megyei vezetés igényel. Hagyják meg a párttagoknak a jogukat, hogy ők adják le szavazatukat minden egyes vezetőre. Gondolom, szükséges lenne, hogy a megyei pártbizottságok alternatív javaslatokat is megfogalmazzanak, és saját tagságuknak fejtsék ki véleményüket a vezetőkről. Talán az is jó módszer lenne, ha a megyei pártbizottságoknak ezeken az ülésein megjelenének azok a vezetők, akiket a megyei pártbizottságok igényelnek.

Alapszervezeti taggyűlésen kellene szavazni titkosan, ezért minden alapszervezetben szavazatszedő bizottságot kellene választani. A szavazatokat a megyék összesítsék; úgyszintén egy megyei szintű szavazatszedő bizottság kell, hogy rögzítse a tapasztalatokat, valamint ajánlom, hogy legyen egy országos szavazatszedő bizottság, ami álljon a 24 megválasztott megyei első titkárból.

Az eredményt, a választás eredményét közzé kellene tenni szavazás után a Népszabadságban.

Amennyiben egy központi bizottsági tag nem akarja magát jelöltetni, azt e hónap végéig a Központi Bizottság Irodájának bejelentheti. Ettől persze még az illető jelölhető, de ezt a szándékát nyilvánosságra hozhatja. Megítélésem szerint ez a közvetlen demokrácia gyakorlásának a legszélesebb formája. Ettől szélesebb nincs — megítélésem szerint. Így minden pártagnak módja van véleményt mondani, mindenki lelkiismerete szerint dönthet.

Politikailag lényeges kérdés az időpont. Ezt felelősen el kell dönteni. Június 16-án Nagy Imre temetése van. Nem javaslom, hogy közvetlen utána történjen ilyen szavazás. Nem mentjük meg a pártot attól a hangulattól, nemzetközi sajtókampánytól, akárhogy zajlik le a temetés. [Hogy a temetés hatására határozta el ezt a lépését.] Júliusban Bush elnök látogat Magyarországra. Meggyőződésem szerint nagy jelentőségű lesz a látogatás. Egy olyan vezetéssel, amelyik bizonytalan, sokkal kevesebb eredmény csíholható ki ebből a látogatásból, mint egy stabilabb vezetés esetében. Augusztus holt idő Magyarországon, nagyon nehéz lenne többé-kevésbé jó szavazást elérni. Olyan rossz gazdasági helyzet azért nincs, hogy augusztusban ne menjenek el az emberek üdülni. Mivel két időpont látszik ennek alapján járhatónak, június 10. és szeptember eleje, én június 10-ét ajánlom. Az egy szombati nap. Egy hét alatt le lehetne bonyolítani a választásokat. Szombat-vasárnap pedig véglegesíteni lehetne az eredményeket. Egy országos képviselő választást meg tudunk csinálni 6—7 millió szavazattal egy nap alatt, akkor egy pártválasztást is meg tudunk csinálni öt nap alatt, vagy egy hétvégén.

Hol van tulajdonképpen ennek a javaslatnak az igazán gyenge pontja? Szerintem ott, hogy az enyhén szólva nem nagy önfegyelmet tanúsító magyar sajtó, amely felett megítélésem szerint a kormány elveszítette az ellenőrzést, rendkívüli mértékben befolyásolhatja a választás eredményét. Tekintettel arra, hogy ennek a ténynek

az ismeretétől kezdve rendkívül erős, aktív akciók fognak elindulni a vezetők lejárására, vagy egyesek menedzselésére. Nem lenne persze jó, ha egy pártot, egy párt vezetését néhány újságíró rakná össze, de úgy gondolom, hogy ebben a politikai helyzetben ezt fel kellene vállalni. Biztosan lehet azzal számolnunk, hogy itt egy ilyen bizonytalan tényezővel szembe kell nézni.

En azt ajánlom, ha itt ebben egy egységes álláspont alakul ki, hogy a pártszavazás tényét, valamint az országos munkaértekezlet szükségességét és előreláthatólag egy szeptember eleji meghirdetését a mostani ülésről kiadott közleményben hozzuk nyilvánosságra.

A személyi kérdéseknél — ha majd rám kerül a sor — szeretnék javaslatot tenni egy jelölőbizottság kiküldésére. Első hallásra úgy tűnik, hogy ez az én mostani javaslatom, valamint a jelölőbizottságra teendő javaslatom között valami ellentmondás van. Szeretném elmondani, hogy nincs, mert ha azt a módot választjuk, amit javasoltam, akkor a kiküldendő jelölőbizottságnak személyekre akkor is kell javaslatot tenni, ha azok pillanatnyilag nem töltik be a funkciójukat, ugyanis ebben a percben hiányzik több KB-titkár. A javaslatot akkor is meg kellene tenni, hogy a kimenő szavazólapokon már [olyan] ajánlás legyen, amit a párttagság tud minősíteni. Úgy hiszem, ebben a menetrendben fel lehetne oldani azt a konfliktust, hogy nem tartunk olyan országos tanácskozást, ahol igazán nincs mit mondanunk, nem érhetne bennünket az a vád, hogy ügyeskedéssel el akarjuk odázni a személyi választás időpontját, és [nem] rázná meg a mozgalmat egy ilyen akció. Az eredményével és annak következményeivel pedig akkor számolhat a párttagság. Köszönöm szépen.

[IVÁNYI PÁL: Köszönöm szépen. Akkor szünetet tartanánk, méghozzá fél órát, tehát negyvenkor folytatnánk az ülést. Kérem szépen, hogy aki hozzá kíván szólni a továbbiakban, az délután juttassa el az asztalhoz.]

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Akkor folytatnánk a munkát. Még kérdést kíván föltenni Marjai József elvtárs és Juscsák elvtárs. Marjai elvtársé a szó.

MARJAI JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság!

Két kérdésem lenne, két kisebb kérdésem. A főtitkár elvtárs utalt arra, hogy a Politikai Bizottság ülésezett a Központi Bizottság ülése előtt, és ott nem tudtak megállapodni. Kérdelem én, miért nem lehet a Központi Bizottságot tájékoztatni arról, hogy miről tárgyaltak, és milyen vélemény- és nézetkülönbségek voltak a Politikai Bizottságon belül?

A másik kérdésem az, hogy nem lenne-e célszerű megfontolni azt a változatot, hogy miután mi kaptunk egy sor írásos anyagot, valamilyen módon mindenki felkészült: a korábbi KB-ülés anyaga alapján is, meg a főtitkári beszámoló alapján is, a saját élményanyaga és felelőssége alapján is, de mégis másként készültünk, mint ahogy most puccsszerűen olyan elemeket zúdítottak eddig a nyakunkba, amelyek az ország sorsát évtizedekre előre meghatározhatják. Ismétlem, nem lenne-e célszerűbb a Központi Bizottság munkáját befejezni, esetleg néhány témát azok közül,

amelyeket megjelöltek, megkaptunk, el is fogadtunk, azokat megtárgyalni, és ezekre a nagy kérdésekre nem egy hónapon belül, nem júniusban, hanem egy héten belül, vagy tíz napon belül visszatérni? Mégpedig úgy, hogy a Politikai Bizottság világos és egyértelmű állásfoglalást, javaslatot terjesszen elénk, beleértve azt is, hogy milyen nézeteltérések vannak, milyen lehetséges alternatívák vannak, és nem ilyen rész kérdésekben, egymástól elszakítva követel előre vagy utólagos döntést a Központi Bizottságtól. Alapkérdésem az, hogy vissza tudunk-e térni, amíg nem késő, egy minden szempontból szervezett szervezet alapkövetelményeihez, vagy nem? Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Parancsoljon.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Egyetlen kérdésem van, mégpedig a választással, azt hiszem, inkább így mondanám, a párt-népszavazással kapcsolatosan. Ugyanis még itt a helyes kifejezést nem teljesen tudom magamban elhelyezni. A lényegét, azt hiszem, nagyjából megértettem: már, hogy miért van konkrétan erre szükség. Hogy mi erről a véleményem, az egy más kérdés. De azt szeretném megkérdezni Grósz elvtárstól, hogy konkrétan, ha kifejtené, hogy ez tulajdonképpen a gyakorlatban hogyan fog lebonyolódni, az egyes KB-tag esetében is? Nemcsak az országos listára felkerülő pártvezetők esetében, hanem mondjuk egy KB-tag esetében. Köszönöm szépen. És — bocsánat — akkor hogyan fog kinézni a Központi Bizottság, tehát egy delegáltakból álló Központi Bizottság lesz-e, vagy pedig hát nem. (Nem érthető, hangzavar). Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Megkérdezem, hogy van-e még kérdés? Úgy látom, nincs. Tessék, Grósz elvtárs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Hát nem titok, ami azt az első megjegyzést illeti, hogy kicsit megkéstünk reggel. Ugyanis pontosan erről a választási módszeréről, valamint azokról a személyi kérdésekről beszéltünk, amit még elő kell terjesztenem később. És hát tulajdonképpen erre az utolsóira, amit én most az elfogadott ügyrend szerint felszólalásként elmondtam, nem jutott elég idő. Töprengtünk, gondolkodtunk, beszélgettünk róla, de nem hordta ki ezt a Politikai Bizottság. Akkor persze joggal megkérdézhetik, hogy akkor meg miért vezettem elő, mint felszólalást? Elmondom.

Az elmúlt napokban számtalan olyan pártrendezvény volt, ahol szenvedélyesen bírálták a vezetést, mindenekelőtt a főtitkárt, a pártunk központi lapjában tulajdonképpen közölték alkalmatlanságát a főtitkári teendők ellátására. Ezekben a tanácskozásokon részt vettek központi bizottsági tagok is. Ezek a központi bizottsági tagok nem szólaltak fel, nem a főtitkár védelmében, a vezetés védelmében. Mert a főtitkárt nem kell védeni, ha ő nem tudja magát megvédeni, akkor nem alkalmas főtitkárnak. Nos tehát, szétszórt és zaklatott állapot van.

Tekintettel arra, hogy ilyen viszonyok között, ha a vezetés nem élvezi a párttag-ság bizalmát, így, ilyen bonyolult viszonyok között nem szabad dolgozni. Nem kell dolgozni. Nem ismerek olyan vezetőt a pártban, akinek joga lenne személyes ambícióit a párt érdekei fölé helyezni. Tehát meg kell találni azt a kultúrált szervezeti formát, ahol ez a konfliktus levezethető. Na most, én a kongresszust magát nem tartom alkalmasnak erre amiatt, amit kifejtettem, mert valójában nincs kielégtelenedő mondanivalónk, azért. És egy civakodó, civódó, gondolatszegény kongresszus beláthatatlan kárt okoz a mozgalomnak. Beláthatatlan kárt okoz a mozgalomnak.

A legutolsó KB ülésünkön, amikor választottunk, akkor még bennem az a hiú remény élt, hogy az egy pár hónapra oxigént ad a mozgalomnak ahhoz, hogy egy kicsit összekapja magát, összeszedje magát, sorait rendezze, mert ezt a konfliktushelyzetet ki kell hordani. Ezt nem lehet határozattal elrendezni. Kiderül, hogy nem sokat tettünk ebből a szempontból. Amit tettünk, hogy új erők kapcsolódnak be a Központi Bizottságba, ez bizonyára jó a Központi Bizottságnak, de nem elégíti ki a párttagságot. Nem elégíti ki. Ha ez így van, akkor szembe kell vele nézni. Elvi kérdéseken és tartalmi kérdéseken nem hogy szabad, kötelező ütközni. Személyi kérdéseken nem érdemes ütközni. Nem érdemes ütközni. Ez a párt, remélem, több Központi Bizottságot is ki tud állítani. És én a Horváth Ede elvtárs legutóbbi ülési felszólalását megértettem, csak akkor nekem arra a reflexeim egy elkötelezett pártmunkás pozíciójából fogalmazódtak meg. No de hát, ha így alakul a helyzet, akkor le kell az ügyet zárni.

Ha a kérdés nem hangzott volna el, akkor nem mondtam volna el, de itt Önöknek most elmondom, hogy én a következő pártválasztás alkalmából nem jelöltetem magam sem a főtitkári, sem a KB-tagsági címre. De azt szeretném világosan megmondani, hogy ettől még a mozgalomnak, a vezetésnek bizalmat kell a tagságtól kérnie. Tehát ezért ajánlottam ezt a mechanizmust.

Ami a Marjai elvtársnak azt a kérdését illeti, hogy térjünk vissza pár napon belül erre, én ezt el tudom képzelni. Ha ma itt nem tudjuk ezt a problémát kihordani, akkor térjünk vissza egy hét múlva. Hát semmi akadálya nincs ennek, addig mindenki töpreng rajta, gondolkodik, keresi a megoldást és beszéljünk ma azokról a politikai kérdésekről, amik nem szólnak ez ellen, ellenkezőleg, legszorosabb összhang van a kettő között.

Arra a kérdésre, hogy hogy nézzen ki, hogy nézhet ki egy ilyen pártnépszavazás: nem népszavazás ez, egy pártszavazás, nem egy rettenetes nagy dolog ez; más pártokban már csinálták. Magyarországon nincs hagyománya, még nem csináltuk, attól még ezt jól meg lehet csinálni. Ez tulajdonképpen leegyszerűsítve azt jelenti, hogy 90 embert delegálnak a megyék a Központi Bizottságba, és durván 30—40 ember lehet olyan — jelenleg 51 van — aki ilyen országos, aki nem tartozik közvetlenül megyei pártszervhez. Hát körülbelül gondolom, hogy 50 nem kellene, de egy húsz-harminc embert pedig kellene úgy választani, akik nem ajánlhatók a megyei mechanizmuson keresztül, tehát kettős lista van, ennyi az egész. A párttagság mindenkiről elmondhatja a véleményét, minősíthet, és az egyszerű többségnek kell, hogy döntsön. Nem kell itt abszolút többségre törekedni, mert ha 780 ezer szavazatot veszünk alapul, egészen biztos, hogy 20% nem fog szavazni, 700 ezer szavazatnál arra már nem nagyon lehet adni. Ha itt abból 3—400 ezer ember valakinek bírja a bizalmát, bőségesen meg lehet magával is elégedve, meg elhitheti, hogy támogatják. A mozgalom egyébként is annyira mozgásban és forrásban van, annyira változik, hogy a tegnapi „igen” az holnapra „nem” lesz, tehát itt egy mozgó, átmeneti állapotra kell berendezkednünk. Nos, tehát ez húzódozott meg az eszmezsere mögött, és én így látom a választási mechanizmust. Úgyhogy, ha Marjai elvtárs javaslatát a jelenlévők el tudják fogadni, akkor kérem, felszólalásaikban a napi politika kérdéseire szorítkozzanak, mondják el véleményüket. Ami a választás rendjét illeti, döntsünk, s egy hét múlva újból itt találkozzunk, és akkor meg lehet ezt az egyetlen egy kérdést vitatni.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Én azt javaslom a tisztelt Központi Bizottságnak, hogy Marjai elvtárs javaslatáról az ülés végén döntsünk, attól függően, hogy hogyan alakul a vita. Ezzel egyet tudna érteni a Központi Bizottság? (Közbeszólás: A napirend végén.) Vagy a napirend végén, hogy egy hét múlva visszatérünk-e rá, vagy tíz napon belül.

Tájékoztatom a Központi Bizottságot, hogy nyolcan jelentkeztek eddig hozzájárulásra: Devcsics Miklós, Becze Ferenc, Rajki Sándorné, Steiner Arnold, Tétényi Pál, Katona Béla, Bartha Ferenc, Romány Pál és Jassó Mihály elvtársak.

Tessék, Devcsics elvtárs, utána Becze Ferenc elvtárs következik.

DEVCSICS MIKLÓS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Harmadszor szólalok fel a Központi Bizottság ülésén mint meghívott, mind a háromszor a párt ügyével foglalkoztam, és legjobb szándékom szerint tettem ezt a párt érdekében. Kicsit én is zavarban vagyok a mostani javaslattal kapcsolatban, mert azt hiszem, ez a szünet, és az eltelt idő kevés volt ahhoz, hogy végiggondoljuk a dolgot. Néhány kérdést másként is látok, mint Grósz elvtárs.

Először is, a vezetéssel kapcsolatban fontos dolognak tartom, hogy a vezetés legitimitását biztosítsuk, hogy a vezetést elfogadja a párttagság. De igazán a párttagság akkor fogadja el a vezetést, ha a vezetés törekvéseit, lépéseit részben magáénak vallja, részben sikeresnek tartja, és csak másodsorban foglalkoztatja őt, hogy hogyan választják. Én ezt a választási formát nem akarom lebecsülni, minél demokratikusabb ez a választás, annál jobb.

A másik dolog, amiről bevezetésképpen szólni akarok, hogy talán el kell jutni ahhoz is, hogy megnézzük, mi történt az elmúlt egy évben; az MSZMP tisztességes, jó szándékú és céltudatos törekvéseit miért nem tudtuk jobban elfogadtatni a párttagsággal, miért nem tudtuk a közvéleménnyel. Az emberben felvetődik egy olyan analógia is, hogy vajon a reformok, amiről olyan sok szó esik, mennyi sikert hoztak Magyarországon, és a kiegyezések mennyi sikert hoztak. Nem véletlenül vetem föl ezt a dolgot. Én azt hiszem, hogy a reformok sikerét a párt csak úgy tudja biztosítani, ha kompromisszumokat is köt, kiegyeznek bizonyos kérdésekben a párt különböző irányzatai. Másrészt tudomásul vesszük azt, hogy vannak hosszabb távú folyamatok, de nem lehet örökké csak a hosszú távú programokra hivatkozni, mert az emberek rövid távú és határozott intézkedéseket is várnak a párttól.

Én egy nagyon nagy dolognak tartom azt, amit a pártértekezlet elindított, hogy jogállam legyen, hogy piacgazdaság, hogy nyissunk a világ felé; azt egyedülálló lépésnek, hogy egy hatalmon levő párt maga jut el a többpártrendszerhez [sic!]. Mégis, hogy éljük meg ezeket ma? Nem egészen sikerként. Bizonyára igaz az, hogy ahhoz, hogy jogállam legyen, ez egy folyamat, amiben óriási a lépés, óriási a cél, de ahhoz, hogy ez kialakuljon, nyilván idő kell; azért is, mert ehhez politikai kultúra is kell, ki kell alakítani a törvényes kereteket. Én mégis ezt nagy dolognak tartom, és nagyon sajnálom, hogy ez nem úgy jelenik meg, mint a párt törekvése és a párt sikere. A másik ilyen dolog a piacgazdaság is, az erre való áttérés, azt hiszem, nagy kérdés, és nagyon fontos határozata a pártnak, vagy a többszektörű gazdaság kiépítése, vagy a nyitás a világ felé, de azt hiszem, hogy ehhez is idő kell, és magát a törekvést és a kezdeti lépéseket nem tudtuk megfelelően eladni. Nem, mert sok minden kérdés felvetődik.

Ebből kettőt emelek ki: az egyik a gazdaság általános állapota, a másik a párt állapota. A többpártrendszerrel és a törvényről van most itt szó. Az ellenzék nem

akar ma kiegyezni a párttal, ez az anyag[ból], amit kiküldtek a KB-tagoknak, világosan látszik. Én nem alternatív szervezetekről, ellenzéki csoportosulásokról beszélek, és szándékosan. Miért nem akar kiegyezni? Azért nem, mert igaza van. Én azt hiszem, egy kicsit úgy is kell gondolkodni, hogy ők milyen fejjel gondolkodnak. A teljesség igénye nélkül csak két dolgot mondok. Az egyik az, hogy az MSZMP az erózió állapotában van, tehát jobb kiegyezni egy teljesen vert helyzetben levő MSZMP-vel, mint még egy viszonylag jobb pozícióban levő MSZMP-vel. Ez már többször megfogalmazódott itt, de nem jutottunk megfelelő következtetésre. Mutatja az eróziót az is, hogy a tagság jelentős része elhagyta a pártot, százezer ember hagyta el. Hozzáteszem, hogy nem mindig azok, akiket küldtek, és talán szerencse is, de mutat egy kiábrándultságot, hogy ebből a százezer emberből csak a sértettek mentek át az ellenzékhez, a többsége kiábrándult a politikából, és ez figyelmeztető dolog. Figyelmeztetőnek tartom azt is, hogy a mostani vitákban, amely részben a Münnich Ferenc Társaság irányába elmozduló párttagság, részben a reformkörök irányába elmozduló párttagság, a párttagság kisebbségét jelenti, [sic!] s a párttagság többsége zavarodottan és aggódva figyeli az eseményeket.

A másik, ami miatt nem akar kiegyezni, ez a gazdaság helyzete. Megvárja, gondolom, hogy a gazdaság vagy összeomlik, vagy nem omlik össze, és ennek terheit is az MSZMP-nek kell viselni. Én ebből azt a következtetést vonom le, hogy az MSZMP objektíve sincs abban a helyzetben, hogy alkudozzon és várjon, tehát mindenképpen lépni kell annak érdekében, hogy pozícióit javítsa. Egy jó pozícióban, vagy jobb pozícióban levő MSZMP — azt hiszem — a kérdések megoldását jobban tudná szorgalmazni, és jobban is tudná irányítani. Én azt hiszem, hogy az MSZMP-nek még mindig van ereje ahhoz, hogy ezt az ütközetet megvívja. Annak ellenére, hogy a bírálóknak könnyebb a helyzete, annak ellenére, hogy kezükben van a tömegtájékoztató döntő része, annak ellenére, hogy a vezetés menetközben elkövetett hibáit ki tudja használni a maga számára. Mégis azt mondom, hogy van lehetőség arra, hogy ha az MSZMP összeszedi magát, a választásokon megfelelő sikert érjen el. Ugyanakkor fontosnak tartom az ellenzékkel és a többpártrendszerre való áttérésnél feladni az illúziókat [sic!]. Azzal, hogy a párt maga mond le pozícióiról, ezzel semmi eredményt nem ért el. A tárgyalásnál mindig pozíció kell, alku kell, a kiegyezéshez alku kell. Azt, hogy lemond a nomenklatúráról, vagy bejelenti, hogy nem jelöl minisztereket, vagy maga tárgyalások és alku nélkül jelenti be a többpártrendszert, és folytathatnám tovább, tulajdonképpen nem ért el semmit. Most még tehet engedményt a vagyonában, sokmindenben, és utána akar tárgyalni. Miről? Hát össze kell szednünk nekünk is a tárgyalási pozíciókat, azt, hogy miben vagyunk hajlandók kompromisszumot kötni, miben vagyunk hajlandók engedményt tenni, hol az engedmények határa, ez lehet a tárgyalás reális alapja. De ehhez egy szervezett ellenzékre van szükség. Hadd mondjam azt, amit az olaszok írtak, hogy ez nem szervezett ellenzék. De én meg azt nem látom be, hogy az MSZMP-nek kell az ellenzéki pártokat megszervezni, van saját magával elég baja.

Hát eddig a pártról, a párt állapotáról. Én a tennivalókat a következőkben látom: fontos dolognak tartom azt is, hogy a párt vezetőiben bízzanak a párttagok. Nagyon fontosnak tartom. De én úgy gondolom, hogy jelenlegi helyzetünkben, éppen az MSZMP romló állapota miatt, és amiatt, hogy az idő nem nekünk dolgozik, — ezt még néhány hónappal ezelőtt másképpen látták többen itt —, ezért az a véleményem, hogy a választásokat előre kell hozni. És egy hatalmon lévő pártnak joga van

kiírni a választásokat, különösen akkor, ha egyedülálló módon bevezeti előtte a többpártrendszer.

Tehát én azt támogatom, hogy előre kell hozni a választásokat. De a választásoknak van a történelmünk miatt egy kritikus időpontja. Ez nem lehet október 23-a után közvetlenül. Abban a felfokozott vitában, ami itt kialakult az 56-os események körül, utána két vagy három hét múlva választást tartani szerintem nem lehet. A legalkalmasabb időpont erre szeptember vége volna. És innen kell visszszámolni. Én azzal is egyetértek, hogy ehhez egy másfél-két hónapos erőteljes választási kampányra van szükség. De azt hiszem, sokkal többre ennél. Szükség van arra, hogy összehívjunk egy pártértekezletet, és a pártértekezlet a választás konkrét kérdéseit tisztázza. Mégpedig rövidtávú dolgokat. Én nem abban látom a dolgot, hogy van-e jól megfogalmazott, tisztázott stratégiai programja a pártnak. Nehéz lesz ezt a programot kialakítani, én nem irigylem a program szerkesztőit és vezetőit, hiszen az egész kommunista mozgalomban változás van, s nagyon sok hatás érheti ezt a programkészítést. Viszont azt, hogy egy olyan programot nyújtsunk az embereknek, amely a következő 2–3 évre elfogadható számukra, amely a törekvéseiket kifejezésre juttatja, ezt mindenképpen meg kell tenni az MSZMP-nek, ha hatalmon lévő párt akar maradni.

Az a véleményem, hogy ezután, a választások után rögtön meg kell tartani a kongresszust, s a választás egy nagyon nagy szelekció lesz abban a kérdésben, hogy a párt tagjai, akik indulnak a választásokon, milyen helyen, milyen sikereket érnek el. Én nem tudom elképzelni viszont mindezt a folyamatot anélkül, hogy a párt különböző irányzatai a legfontosabb kérdésekben ne egyezzenek meg. Itt többször fölvetődött, hogy a pártban rend kell. Én azt mondom, hogy a pártban ma kiegyezés kell, az MSZMP érdekében. Kiegyezés kell a különböző irányzatok között. Ha azt mondanám, hogy ma öt vagy hat markáns politikus az MSZMP áramlatait, ami az MSZMP-n belül van, eltérő véleményeket vagy platformokat tükrözteti a saját törekvéseiben, akkor azt hiszem, hogy körülbelül a kör be is záródott, hogy kikkel és kiknek kellene kiegyezni.

A másik dolog: el kellene döntenie a jelölteket előre. Nem tudom elképzelni azt, hogy ne legyen világos, hogy ki lesz a köztársaság elnöke, vagy kit akar az MSZMP köztársasági elnöknek, miniszterelnöknek, kit akar parlamenti elnöknek, kit akar főtitkárnak. Ekörül és a program körül lehet szerveződni. Az emberek ige- nis elvárják azt, hogy az ő törekvéseiket emberek is jelentessék meg. Enélkül a kiegyezés nélkül a párt tovább sodródik ezen az úton, amely nemcsak hogy válságos irányban, de háborúvesztéshez is vezet. Nem csatavesztéshez, hanem háborúvesztéshez is vezethet. Lehet, hogy egyszer újrászerveződik a párt, csak én azt hiszem, hogy a mostani Politikai Bizottságnak és az itt üléselő Központi Bizottságnak ebben a kérdésben történelmi felelőssége van. És egyszer a történelem előtt, mint ahogy most, visszamenőleg rendezni kell a számlát, ezt a számlát is valaki számon fogja kérni; számonkéri a párttagság jelentős része, számonkéri a magyar közvélemény is.

Felvetődik az a kérdés, hogy meg lehet-e nyerni a választásokat? Az a meggyőződésem, hogy meg lehet nyerni, de csak ekkor. Az MSZMP hétszázézer tagságát — ami még van —, és ha ehhez számolom a szimpatizálókat, vagy a családtagokat, ha itt egységet tudunk teremteni, s jó jelölteket tudunk állítani, akkor megnyerheti a választásokat. Itt azonban én a pártválasztásoknak egy másfajta szisztémáját tudnám elképzelni, és ezt is előterjesztem. Azt, hogy azok, akik országgyűlési képví-

selőként indulnak abban a körzetben, pártválasztáson erősítsék meg a jelölésüket is, tehát nem egyszerűen valamelyik megyei bizottság vagy más. Pártválasztáson. Hogy legalább az ott lévő párttagok, az a több ezer ember és családja támogassa őt. Én azt hiszem, hogy az MSZMP-nek a mostani helyzetben sokkal fontosabb kérdés, hogy milyen jelölteket állít, vagy legalább olyan fontos kérdés, mint hogy van-e akcióprogramja a következő évben. Én ezt nem tudom másképpen elképzelni.

A másik dolog: az MSZMP választási sikere nem képzelhető el a kormányzati munka javítása nélkül. Nem akarok ezzel hosszan foglalkozni. Én fontosnak tartom, hogy legyen stratégiai programja a kormánynak. De azt is, hogy legyen taktikai elképzelése, és a kormány lépéseiben ne legyen állandó és folyamatos ilyen típusú önkorrekciónak, mint ami most zajlik le. Én elhiszem azt, hogy más országokban is van, hogy a kormány meghátrál valamiért, és módosítja álláspontját. Ezt természetesnek tartom. De a meghátrálás és az álláspont-módosítás ma sok, ezt a közvélemény nem viseli el. Bármennyit nyilatkozik is a kormány, hogy független az MSZMP-től, először is, nem lehet független, mert az MSZMP támogatja a kormányt, másrészt, ezt a közvélemény nem is tudja elfogadni, és nem is értené meg, hogy független tőle. Másrészt egy többpártrendszerben a többségi párttól a kormány soha nem lesz független, hiszen képviselőinek támogatására szüksége van. Én sokkal fontosabbnak tartom azt is, hogy itt a stratégiai vita helyett világosabb taktikai lépések legyenek, amely részben a konszolidálás irányába mozdíthatja el a gazdaságot, vagy legalábbis a romlás lefékezésére, vagy megállítására. És ehhez szükséges az is, hogy néhány kérdésben konkrét lépéseket tegyünk.

Én csak egy példát említek. Annyit beszélünk erről a szociális védőhálóról. Borzasztó nagy a lyuk ebben a védőhálóban. De ha két fontos réteget, mondjuk a pályakezdő ifjúságot és a legalacsonyabb nyugdíjasok helyzetét vizsgálnánk alaposan első lépésként, meggyőződésem, hogy ezzel lehetne sikert elérni, és ezt elfogadná a közvélemény is.

Szóval a kormány ronthatja a párt pozícióját, ugyanakkor javíthatja is. És nem lehet arra várni, hogy a kormány is ezt a két-három éves programot majd valamikor máskor állítja össze.

Még egy dolgot szeretnék a kormánnyal kapcsolatban: nem lehet, hogy ahányszor új minisztert választ a kormány, mindig újakezdi az életet! Az élet nem ilyen, az folyamat. Hogy nem tudtuk eddig, hogy mennyi az adósságunk, — hogy vannak ezek a kérdések? Szerintem a Nemzeti Bank pontosan tudja, hogy mennyi az ország adósságállománya, meg az Országos Tervhivatal is. Egy más kérdés, hogy mit hozunk nyilvánosságra és mint nem.

És még egy dolgot: nem lehet — és itt a propagandát, és a sajtót említem meg —, nem lehet az, hogy egy ilyen mazochista önmarcangolásban merüljön ki az egész tevékenysége a pártnak. Elfogadtuk, hogy leszámolunk a múlttal, rendezni akarjuk a dolgokat, de ami érték, és amit most meg akarunk csinálni, annak jobb propagandát kell csinálni. És én úgy gondolom, hogy a kormány sem tud kormányozni, akárhányszor váltjuk le a minisztereket — nemcsak azokat, akiket most kicserélnék, hanem azokat is, akiket követelnek, hogy váltsák le — anélkül, hogy az állami Rádió és az állami Televízió ne képviselje a kormány törekvését és az álláspontját. És ettől még a Rakéta, a Kapu és a többi újság támadhatja kedve szerint. De szerintem a párt lapja, a kormány lapja, az állami Rádió és az állami Televízió — ha helyet is ad vitának, helyet is ad ellenvéleményeknek, de a kommentároknak a kor-

mány álláspontját és törekvéseit kell képviselni. És ha hiba van abban a törekvésben, akkor álljon fel az a miniszter, aki a hibát elkövette, és az adjon magyarázatot. Én nem tudom elképzelni másképpen azt, hogy ebből a válságból kijussunk.

Végül még két dolgot mondok. Az egyik: ha van kiegyezés és a választás összerendezheti a pártot, — ebben a harcban, ebben az új típusú harcban a párt megújulhat, ez meggyőződésem. Ha még ehhez hozzásegítjük azt is, hogy a tömegkommunikációnak legalább ez a része segíti a kormányt — mert legalább a kormányt és a kormány törekvéseit —, akkor ez javíthatja a párt pozícióját.

Végül egyetlen dolgot említék. A külpolitikánkat is valahogy visszafogottabbá kell tenni. Pontosan megmondom, hogy mit értek ez alatt: én nem azt akarom, hogy egy ilyen félfasiszta román rendszert védjenek — most nagyon keményen fogalmaztam —, de ahol nem muszáj most nekünk frontot nyitni, ott talán nem kellene. Van elég bajunk, és azt hiszem, hogy — itt a csehszlovák kérdésre gondolok —, mint határmenti megyei is, szeretném azt mondani, hogy folyamatosan folyik az elzárkózás a határ mentén, ami szerintem nem egészen kívánatos dolog. Azt hiszem, hogy taktikusabban lehetne ebben a kérdésben kezelni az ügyeket. Ilyen dolognak tartom azt is, hogy kell-e nekünk abban nyilatkozni, hogy megbukik-e Gorbacsov, vagy nem bukik meg. Nekem semmi problémám azzal, hogy átvesz a magyar sajtó ilyet. De, hogy felelős személyeknek kell-e ebben nyilatkozni, erről teljesen más a véleményem. Először is azért látom ezt feleslegesnek, mert semmi befolyásunk nincs rá, vagy nagyon kevés van, mert a küzdelem ott dől el elsősorban, a Szovjetunióban. A másik dolog: nem hiszek abban, hogy a Szovjetunióban egy földindulás, az hatástalan marad a magyar politikára.

Én azt javaslom, hogy egy ilyen felfogásban kellene végiggondolni dolgainkat, és a lehető leggyorsabban egy ilyen felállásban, egy kiegyezésre alakított felállásban megszervezni a választásokat, majd a kongresszuson le lehetne vonni a választások tanulságait, annak minden személyi és egyéb konzekvenciájával együtt. Én nem ellenzem ezt a pártválasztást, de én ezt a menetrendet fontosabbnak tartom. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Becze Ferenc, majd Rajki Sándorné következik.

BECZE FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nem tudom, hogy Önök elhiszik-e azt, hogy ha újráválasztás lesz, akkor megváltozik minden. Szerintem semmi. Bármilyen választást fogunk csinálni, a Központi Bizottságot, a Politikai Bizottságot leváltjuk, itt semmi lépés nem fog előrehaladni addig, ameddig gazdaságunkat nem tudjuk megújítani. Nem tudom május óta, amikor a pártértekezleten elhangzott, hogy a munkanélküli segínyt behozzuk azért, mert a gazdaságtalanul dolgozó vállalatokat meg fogjuk szüntetni, és a munkanélküliség 80—100 ezerre fog emelkedni. Nekem az a meglátásom, addig, ameddig az emberek becsületesen dolgoznak 10—12 órában azért, hogy a megélhetéshez a pénzt meg tudják keresni, addig itt politizálhatunk bármelyik nap, összeülhetünk jövő héten is, és választhatunk új vezetőséget is, előrehaladást akkor sem fogunk tudni elérni.

Nem beszélve arról, hogy ebben az országban az elszegényedés felé vezet minden lépés. Sajnos itt állunk és ülünk és beszélgetünk a politikáról és arról, hogy most újra kell választani. Saját magunkat fogjuk kinevettetni. Ez az igazság. A legutolsó ülésen, amikor újráválasztottuk a Politikai Bizottságot, akkor mindent feltettünk arra, hogy ez az új Politikai Bizottság képes arra, hogy a pártunkat, politi-

kánkat előre tudja vinni. Sajnos addig, ameddig a politikánk ilyen és a gazdasági hátterünk nem biztosított, nem fogunk tudni eredményt elérni. Nem beszélve arról, hogy maholnap a nyugdíjasok, akiknek 4–5000-Ft-os nyugdíjuk van, sajnos el kell mondani azt, hogy úgy járnak sorba, ahogy a televízió is megmutatta, hogy csak aprólékhúst tudnak venni, olcsó húst 20–22 forintért.

Én a Katona elvtársnak a hozzászólásával egyetértek. Azt is el szeretném mondani, hogy itt tavaly május óta politizálunk, és azt mondtuk, hogy gazdaságilag is előre kell lépni. Mikor, elvtársak? Ki fogja ezt meglépni. Ki fog egy gazdasági lépést tenni nekünk annak érdekében, hogy a dolgozóknak ne 10–12 órát kelljen dolgozni? Ki fogja ezt nekünk megvalósítani? Az új kormány? Az új kormány is olyan rendeleteket hoz napról-napra, ami zűrzavarokat okoz az egész országban. Sajnos el kell mondani azt is, hogy nem az a sok százezer ember, aki vár ránk, hogy ebben a pártban bízik, ha most újra választásokat fogunk előrendezni, [sic!] újra választásokat fogunk kiírni, el fogják veszíteni a bizalmukat még jobban.

Idáig akármilyen stabilizációs programot kidolgoztunk, az nem előre vitt [minket], hanem sajnos hátráltatott. Olyan politikai struktúrát kell nekünk kidolgozni és gazdasági struktúrát, ami ezt az országot igenis előre tudja vinni. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Rajki Sándorné, utána Steiner Arnold következik.

RAJKI SÁNDORNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Megpróbálok konzekvens lenni magamhoz és folytatni azt az el nem kezdett vitát. Előre azt szeretném bocsátani, hogy próbáljuk megóvni magunkat mindenféle kapkodástól. Meg kéne talán keresni az okokat, ami miatt itt tartunk, és utána okosan eldönteni, hogy mit kellene csinálni. Azt szeretném még előre bocsátani, hogy egyetértek azokkal, akik a párt jelenlegi állapotát nagyon súlyosnak tartják. Azt hiszem, mondhatjuk azt, és nem túlzunk vele, hogy holtpontra jutottunk, és ebből a pontból bármerre ki lehet billenni, azt azonban nem hiszem, hogy ne tudnánk befolyásolni azt, hogy ez az elmozdulás merre történjen. Talán még tudjuk befolyásolni.

Azzal kezdeném az okokat keresve, hogy néhány megjegyzést tennék a Grósz elvtárs múltkori előterjesztéséhez. Én nem hiszem, hogy tavaly májusban hibáztunk volna azzal a pártértekezlettel. Az egy olyan döntés volt és egy olyan esemény, ami egy vészhelyzetben — hogy úgy mondjam — gondolkodás nélkül is cselekvést kényszerített ki. Azt azonban, azt hiszem, elhibáztuk, hogy megvizsgáltuk volna ezt a döntést, elismerve azt, hogy ezt meg kellett tenni, hogy elég-e, kevés-e, mit kell hozzá tenni? Szerintem meg kellett volna tennünk, hogy néhány dologtól, ami akkor is teljesen nyilvánvaló volt, azonnal el kellett volna határolódnunk.

A másik kérdés a megyei, városi és egyéb pártértekezletek dolga, amire Grósz elvtárs úgy utalt, hogy lehetett volna talán korábban és hát kezdeményezni a Központi Bizottság részéről. Egészen biztos, hogy rossz lett volna, mert éppen a párttagságnak az elégedetlensége volt az, ami félmegoldásokat is, de hozott. Én félttem ezeket a félmegoldásokat a mostani kapkodásunktól. Nemcsak személyi kérdésekre koncentrált, azért ezt úgy érzem, hogy szélsőséges lenne így mondani, meg kellett ezt várni szerintem. Az egy más kérdés, hogy bennünket miért ért váratlanul ez a dolog. Azt is hozzá szeretném tenni, hogy ebben igen nagymértékben közrejátszott az, hogy a tagság nem ismerte a bajok fő okát, ami miatt mindezek bekövetkeztek.

Az alapszervezetekről, amiről az előterjesztés akkor úgy szólt, hogy rájuk szakadt az önállóság. Én azt hiszem, nem elsősorban az önállóság szakadt rájuk, hanem mindaz a párttagságra, amit nem tudott és amit nem tudhatott. Azt hiszem, ez nagyobb zavart okozott, mint az, hogy önállóságot kaptak.

A másik téma, amit csak megjegyeznék úgyszintén. Ha lehet, ne essünk abba a hibába, hogy mi az alternatív szervezeteket vagy az ellenzéket úgy próbáljuk magunk is és mások számára is feltüntetni, hogy minden baj forrása ez. Én azt hiszem, hogy ha okosan viszonyulunk magunkhoz és hozzájuk is, akkor ebből közös nyereségünk származhat. Én vitatom azt, hogy a párttagság reformpárti. Énszerintem megújulás és változaspárti. Világossá kéne azonban tenni számára, és ehhez nem elég a Politikai Bizottság, nem elég a Központi Bizottság, hanem választott tisztségviselők, tényleg felelősen gondolkodó párttagok kellene, akik elmondják szinte embertől-emberig járva, hogy ezek a változások mit is jelentenek valójában. Mert akkor odáig is eljuthatnánk, hogy nem feltétlenül szocializmus-kép kell nekünk, hanem hogyan körvonalazható az a társadalom, amely a szocialista céljainkat meg fogja valósítani? Ez a lélektől-lélekig való járás sem történt meg, mert nagyon sokan nem is akarják föl vállalni. Nem tudom megítélni, és éppen ezért ne tekintsék semmiféle célzásnak és vádaskodásnak, de mintha általunk ismeretlen erőik dolgoznának helyettünk. Én ezeket nem ismerem és nem tudom megnevezni, de sokszor szándékainktól is eltérő irányba megyünk. Nem tudom igazán az okát.

A párt állapotáról szeretnék néhány gondolatot elmondani. Nekem az a véleményem, hogy az MSZMP jelenlegi állapotában sem szervezetileg, sem struktúrájában, sem a vezetés egy része [miatt] nem alkalmas arra, hogy többpártrendszerben az ellenzékkel való vitában, hogy úgymondjam, ezen a kritikus időszakon átvezesse a társadalmat. Én ezt nem olyan egyszerűen tudom elgondolni, mint ahogy Devcsics elvtárs mondta, bár az sem volt egyszerű, de úgy érzem, hogy nemcsak kiegyezés kérdése. Ennek a pártnak tényleg most már meggyőződen reformpárttá kellene alakulnia, mert szerintem nem az, és azt pedig erősen túlzásnak tartom, hogy egészében reformpárti. Azért jegyzem meg ezt a dolgot, mert ebből is több hátrányunk származott, úgy érzem, mint előnyünk. A párt rendkívül megosztott eszmeileg, ez most világossá válik, és nagyon komolyan kellene gondolkodnunk azon, hogy a reformköröket vitakluboknak tekintjük-e vagy pedig felismerjük, hogy egy erőteljesen bontakozó politikai platformja ennek a pártnak, amely nagyon értékes része az MSZMP-nek, és hogyha ezt mi nem akarjuk tudomásul venni, akkor egymás számára, azt hiszem, el fogunk veszni.

Kevés idő volt arra, hogy alaposan megismerhessük a marxista-centristák platformját, és legalább annyira nem világos még talán, mint a másiké, mégis én azt látom benne, hogy a kettő együtt szinte semmiben nem hasonlít. Tehát akkor nehezen tudom elképzelni, hogy milyen alapon tudnánk mi átmenetileg is kiegészíteni, együtt tartani a pártot. Itt szeretném megjegyezni, hogy az én véleményem szerint, aki a címkézéstől félt és óv, az inkább valamilyen hamis tudat alapján szól és cselekszik, mert itt nem erről van szó, hanem arról, hogy ezeket a politikai irányzatokat kell nekünk megismerni és beismerni. Aztán saját magunkat azonosítani, hogy hova akarunk, hova tudunk tartozni. Nem mi mondjuk meg, hogy ki fundamentalista, reformer, vagy bármilyen, ezt a párttagság szerintem el tudja dönteni. De ahhoz az kell, hogy általunk is elősegítve megismerhesse ezeket a platformokat. És aztán azt is tudhassa, hogy a Központi Bizottság mit tart ma elengedhetetlennek ahhoz, melyik irányzatot erősíti és segíti, ha refompárttá akar szerveződni. Szerintem

ezt a választ sem lehet kikerülni. Tőlünk ezt várják elsősorban és nem azt, hogy pártszavazáson újraválasszuk magunkat.

Mindenképpen végig kellene gondolnunk, hogy milyen esélyeink vannak, elkerülhető-e a pártszakadás, és milyen károkat vagy milyen hátrányokat jelent a mindenáron való egybentartás. Hogyan lehet mondjuk úgy reformpárttá alakulni, hogy az csak „néhány százezer” párttaglétszám-csökkenést eredményezzen. Ami kellene, az én véleményem szerint: világos és hiteles reformprogramon alapuló újjászerveződés, amelyben a párttagság — mint említettem — eldöntheti, hogy hova akar tartozni.

Hadd álljak meg itt egy pillanatra, és két személyes példára hadd hivatkozzak. Ugye, mindennapjaink azzal telnek, hogy párttagok körében pártrendezvényeken vagyunk. Amikor az egyik nyugdíjas alapszervezetben jártam, erőteljes vita folyt arról, hogy mit is akarnak a reformkörök, a reformszárny és így tovább. Éles vita volt és a végén, azt hiszem, hogy sikerült odáig eljutnunk, hogy amit eddig tettünk, amit eddig az MSZMP tett, az erősen bírálható, erősen kritizálható, hogy amerre menni kellene, azok a reformok. Egy idős kommunista, hetven felé járva azt mondta, hogy ő már nem tud megújulni, de ezt támogatja. Én azt hiszem, hogy ha nem mondjuk ki, hogy merre akarunk menni, akkor még azokat is elveszítjük, akik [már] változni nem tudnak, de ezekkel a törekvésekkel azonosulni tudnának.

A Központi Bizottságról még néhány gondolatot szeretnék elmondani. Ne haragudjanak, nem azért teszem, mert indítványoztam a napirend megváltoztatását, de engem régóta bánt az a dolog — ezt egyszer már el is mondtam —, hogy tartjuk magunkat a napirendekhez, ahelyett, hogy megpróbálnánk mindig arról vitatkozni, amiről elengedhetetlenül szükséges, és hát végül most is azt tesszük. Én azt hiszem, hogy a Központi Bizottságban mi későn ébredtünk fel, hogy mit kellene tennünk. Annyira azonban nem késő, hogy helyrehozhatatlan lenne. A vezetés megosztottságáról, ellentéteiről folyamatosan mindenkor szó volt, mégis azt hiszem, hogy ez mennyire alapvető és mély, azt az utóbbi hónapokban ismerhettük fel. Én azt hiszem, hogy sokszor döntöttünk későn, [és sokszor döntöttünk] ellentmondásosan. Szerintem ennek a testületnek még nincs arca, esetenként egy massa, esetenként egy atomjaira esett testület vagy rendszer. Nincs vita, és szerintem még nem mondta el mindenki, hogy kiben mi lakik, mit akar csinálni, és ezért van az, hogy talán nagyon sokszor túlságosan kívülről vezérlődünk. És ha valamit kezdeményezni kellene, azt akkor valamilyen akciókkal lehet megcsinálni. Nem jól van ez így, azt gondolom.

Végül arról szeretnék szólni, hogy szerintem nem sikerült eddig, az egy év alatt azokhoz a nagyszerű dolgokhoz felsorakoztatni a párttagságot, amit májusban, illetve azóta is néhány esetben eldöntöttünk. Azért, mert ezek elhatározások, és nem sorakoztak mellé apróbb-nagyobb reformcselekedetek. Ez dönti el ugyanis azt, hogy valaki most tényleg reformer vagy csak annak mondja magát, mert ez most így kényelmes. Énszerintem a Központi Bizottságnak is kell tisztázni a hovatartozását, és szerintem az lenne a jó, hogy a reformpolitika mellé, egy reálpolitika mellé együttesen határolná el magát, ugyanakkor hát nagyon rövid időn belül azért a múlttól is el kellene határolódnia.

Nagyon szeretném szorgalmazni azt, hogy rövid időn belül nézzük meg a vagyoni állapotunkat, és megfelelő önmérséklet után szabaduljunk meg azoktól a terhektől, amelyeket nem lenne jó tovább cipelni.

Itt jegyzem meg azt is, hogy a tagdíjra vonatkozó döntésünk sem állta ki az idők próbáját, és nagyon gyorsan újat, megfelelőbbet kellene kidolgoznunk.

Még egy dolgot szeretnék mondani. Azt gondolom, hogy a kormánnyal kapcsolatos álláspontunk is talán realisabb lenne, ha azt mondanánk, hogy a kormánynak a nehézségei nem kis részben az MSZMP jelenlegi állapotából is következnek. Én nem fordítva gondolom ezt. Éppen azért azt gondolom, hogy mi most akkor cselekednénk helyesen, és politikai befolyásunkkal akkor segítenénk a kormányt, ha azt mondanánk: hogy ha úgy látja, akkor akár az egész kormányt alakítsa át. Igenis önálló döntési jogkört kell adnunk ebben a miniszterelnöknek, és elsősorban a hozzáértés, az alkalmasság alapján csináljunk kormányt. Meggondolásra javasolnám, szüntessük meg azt a politikai nyomást, amit a nagyberuházások esetében eddig — hát kimondva-kimondatlanul — gyakoroltunk a kormányra.

Végül, ezt ugyan már utólag írtam fel, én a pártszavazással nem értek egyet, talán az eddig elmondottakból ez világos. Én azt hiszem, hogy ezek jelenségek, nem az okokat szüntetik meg, és abból kellene nekünk tanulni, hogy a múltkori személyi változásokkal is mit sikerült elérnünk. Én nem javasolnám, hogy személyi indíttatás miatt rendeljünk el pártszavazást, ez legalább olyan lenne, mintha Bős-Nagymaros ügyében rendelnénk népszavazást. A párttagság igaz, hogy a vezetést bírálja, de nem hiszem, hogy feltétlen az a baja, hogy ez a vezetés rossz, hanem hogy nem biztos benne, nem tudja, hogy ez a párt merre megy, és mit akar. Tehát jó lenne tudni, hogy mivel elégedetlen a tagság; szerintem ezt nem nagyon nehéz megállapítani és úgy dönteni. Én nem támogatom a pártszavazást, semmiképpen sem. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Steiner Arnold, utána Tétényi Pál elvtárs.

STEINER ARNOLD elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Megvallom, úgy készültem, hogy a napirendhez szólok hozzá, és a párttörvénnyel kapcsolatos kérdéseket írtam össze magamnak gondolatban. Márcsak azért is, mert a Budapesti Párt VB, a kerületi első titkárok megvitatták és megbíztak azzal, hogy mondjak el néhány megjegyzést. El is fogom mondani, de hát itt még egy napirend, vagy főnapirend is előtérbe került. Mert vallom, hogy azért a párttörvény ebbe a sorba tartozik, ez pedig a politikai helyzet, a társadalom helyzete, a párt helyzete. Ehhez is szeretnék, ha már kint vagyok, néhány gondolatot fűzni, ahogy én Budapestről látom.

Én azt mondtam a kettővel ezelőtti központi bizottsági ülésen, örülök, hogy a Központi Bizottság a pártokkal kapcsolatos álláspontjában a folyamatok élére állt, valamikor februárban. Ma úgy látom, hogy ez a folyamat élére állás vesztett. Nem vettem részt a legutóbbi központi bizottsági ülésen, most hogy a folyamatok gyorsultak-e fel, vagy a Központi Bizottság lassult-e le, nem tudom megítélni, vagy nehezen tudom megítélni. A folyamatok biztosan gyorsulnak, és én úgy látom, hogy nem elég gyors, illetve talán még kapkodó is az a döntési mechanizmus, amellyel a Központi Bizottság ma él. Ezért a párt állapota romlott, itt a hozzászólók ezt kifejtették. Én a döntő kérdést abban látom, hogy nem tudja pontosan a párttagság, hogy a Központi Bizottság, illetve annak vezetése, a Politikai Bizottság milyen kérdésekben, milyen álláspontot foglal el. Ezzel összhangban kerülnek felszínre — és én hiszem, azt vallom, hogy nem elsősorban személyi kérdés oldaláról — a pártértekezlet, vagy pártkongresszus igényeinek kérdései, témaköre. Mert én is azt

vallom, hogy egy kibővített központi bizottsági ülés júniusban vagy szeptemberben nem tudja megoldani, nem tudja feloldani a kérdéseket, nem lesz legitim, nem fogadja el a párttagság a döntéseit.

Tehát itt tartalmi kérdések vannak szerintem a kongresszus vagy pártértekezlet igényei mögött. Ezzel összefüggésben én úgy gondolom — és ez összefügg már a választással is, amely előtt valamilyen módon állunk —, ha a választásokat nem hozza előre a párt, akkor a kongresszust előre kellene hozni. Tehát, ha 1990 nyarán lennének az országgyűlési, netán tanácsügyi választások, akkor az idén lehetne egy munkakongresszust tartani. Sok olyan kérdés van, amely tartalmilag megbeszélhető, és amelyben konszenzus hozható létre. Én a választásokkal összefüggésben ma is úgy gondolkodom, hogy nem az a lényeg, nem hiszem, hogy az lenne a lényeg, hogy egy új választáson, egy országgyűlési választáson túl legyünk, hanem az a lényeg, hogy egy olyan Országgyűlés jöjjön létre, amelynek utána hatása van, amely a kormánynak szilárd politikai hátteret tud adni. Mert ma az a fő gond, hogy ez az MSZMP azért nincs a kormány mögött, mert a parlamentben a párttagjaink nincsenek a kormány mögött sok kérdésben, s a parlament működésében vannak ilyen irányú gondok. Tehát a legjobb megoldás az lenne, ha a lengyelekhez hasonlóan valamilyen megállapodásra lehetne jutni az ellenzékkel, amelyről tudom, hogy ez-ideig nincs eredmény. Ehhez biztos hosszabb idő is kellene. Bennem felmerül az az alternatíva, hogy a 90-es választásoknál egy megállapodásos választás, és egy ilyen választási törvénnyel nekimenni az országgyűlési választásoknak. Természetesen lehet idén választás akár szeptemberben is, de akkor tudnunk kell, hogy ugyanezt a parlamentet, a megválasztandó parlamentet ugyanolyan kritikák fogják érni, és a szétszedés nehezebben kerülhető el a következő időszakban is. Ennyit a pártértekezlet, illetve a szavazással, illetve a tanácsválasztásokkal és az országgyűlési választásokkal [sic!].

A pártszavazás kérdését káderkérdésekben külön azért nem javaslok, mert ma az ellenzéki pártok legtöbbszörében is a káderkérdés körül forog a vita, és ezt nagyon rossz néven veszik az emberek. Ha mi erre összpontosítjuk egy következő időszakban a párton belül a hangulatot, ez a párttagságban további bizalmatlanságot fog a Központi Bizottság irányában erősíteni. Mert a helyzetet nem változtatja meg, se politikai, se a gazdasági szituációt nem változtatná meg ez a kérdés.

Szeretnék néhány dolgot felvetni a párttörvénnyel összefüggésben. Fejti elvtárs jelezte itt az üzemi, lakóterületi, a párt működésével összefüggésben az üzemi, lakóterületi felfogást [sic!]. Azok sorába tartozom, azokat szeretném erősíteni, akik abból kiindulva, hogy az MSZMP a bérből és fizetésből élők pártja, munkáspárt, és az alkalmazottak és a reálértelmiség pártja lehet elsősorban, azokat erősítem, akik a munkahelyen való szerveződés lehetőségét is megtartják, illetve ennek előtérbe állítását szorgalmazzák, egészen a választások utáni időszakig. Tehát, ha ma egy — nem kivonulásnak nevezem ezt — bármilyen szervezeti átrendeződés jönne létre a pártban, ezt Budapesten úgy fogalmazták meg, hogy hazafelé menet a párttagság elveszne. Hát persze van, aki ezt úgy venné, hogy helyes, hogy elveszik, én úgy fogalmazom, hogy egy választásra készülve minden párttagra szükség van, sőt a pártonkívüli szavazókra és szimpatizánsokra is nagyon nagy szükség van.

A másik kérdés, amivel összefüggésben szeretném erősíteni az előterjesztést, az a létszámkorlát, amely szerepel ezer főként. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy ez a létszámkorlát ne legyen. Először is szeretném erősíteni, hogy legyen létszámkorlát, de ha nem lesz, akkor olyan előírást kellene tenni, amely az országos választási lis-

tán való jelölési lehetőséget, illetve a parlament, vagy a kormány által biztosított pénzügyi hozzájárulási lehetőséget korlátozza. Mondok rá példát: nem lenne jó, hogyha ezer fő alatti pártok indulhatnának országos listán, mert az komolytalanná tenné a választásokat. Ekkor minden bizonnyal valamilyen aláírásgyűjtéssel lehetne legitimé tenni egy párt választási indulását egy országos listán. Sőt a budapesti vitákon a magasabb létszámú, egy ötezer fős előírás is elképzelhető, de ezt a tárgyaló küldöttség kompromisszumként bármelyik alternatívát megvitathatja.

A következő ilyen, amit javasolnánk, hogy teljesen egyetértünk azzal, hogy a szabadság korlátozását jelentené, ha bárkire előírnánk, hogy nem lehet a párt tagja, bár tudom, hallom, hogy az Alkotmánybíróság tagjainál van ilyen gondolkodás. De mindenképpen indokolt lenne, hogy a közügyektől eltiltott, a büntetés hatálya alatt álló emberek nem lehetnének a párt tagjai. Ilyen korlátozást viszont be kellene vinni a párttörvénybe.

A párt gazdálkodásával összefüggésben úgy látom, hogy a 3. oldal 6-os pont, a 6-os paragrafusnál az MSZMP hátrányos helyzetbe kerül. A tervezet vitájában a résztvevők azt erősítették, hogy a hátrányunk abból adódik — mivel jeleztem, a mi pártunk elsősorban a bérből- és a fizetésből élők pártja lehet —, a költségvetésből gazdálkodó szerveken kívül, a 20%-os állami tulajdonnal rendelkező vállalatok ha nem támogathatják az MSZMP-t, hanem csak a magánszektor, illetve a külföldi működő tőke támogathat pártokat, az az MSZMP számára hosszú távon hátrányos. Ezért az a javaslatunk, hogy mivel az állami tulajdon egyébként is a tulajdonreformmal összefüggésben a közösségi tulajdon irányába megy, ez a tiltó rendelkezés ne jelenjen meg. Egyébként ismerve nyugati párttörvényeket, egyedül az olasz pártnál, az olasz párttörvényben jelenik meg, de hát érthető okokból, ott más a helyzet az állami tulajdonnal és magántulajdonnal [sic!].

A másik kritikus pont, amit szeretnék felvetni, az a pártok adóztatásánál leírtakkal van összefüggésben. Miután a tagdíjak az MSZMP-ben adóznak, azaz mindenki először a személyi jövedelemadóját befizeti, utána fizeti a tagdíját, a kettős adóztatást el kellene kerülni. Ezért indokolt lenne kimondani azt, hogy a párt mindennemű tevékenysége adómentes, vagy a párttagdíjak adómentességét kell az adótörvényben biztosítani.

Végezetül: a törvénytervezet elolvasva, összevetve más törvényekkel, én úgy gondolom, hogy a törvénytervezet egy korrekt, tisztességes, kultúrált tárgyalási alap lehet mindenféle platform számára, és alkalmas lehet a következő időszakban egy többpártrendszerrel működő demokratikus parlamenti választások, majd egy demokratikus szocializmus építésére. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tétényi Pál elvtárs következik, majd Katona Béla elvtárs.

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én messzemenően egyetértek majdnem minden mondattal, amit Devcsics elvtárs mondott. Ezért is, és mert általános kérdésekben már többször elmondtam itt a véleményemet, általános kérdések vitájához én csak konkrét ügyek kapcsán szólnék hozzá. Azért egy dolgon elgondolkoztam, amit Rajki Sándorné elvtársnő mondott. Azon, hogy későn ébredtünk, vagy későn ébredtünk-e, mint Központi Bizottság. Visszagondolva az őszi KB-ülésekre, ahol sorban egymás után következő három vagy négy ülésen a belpolitikai kérdésekkel foglalkoztunk, nekem az a benyomásom, hogy a Központi Bizottság nem ébredt későn. Jelezte, hogy az események nem jó irányba mennek, el-

sősorban azt, hogy a párt helyzete romlik párton belül, és a külső megítélésében is. Sajnos, nem találtuk meg a megfelelő gyógyszerét annak, hogy ez a folyamat megálljon, és sajnos az események egyre jobban indokolták, vagy igazolták az itteni aggódó észrevételeket. És én egyetértek azzal is, amit Katona elvtárs mondott, hogy mi vagyunk gyengék, és ez a legnagyobb gond.

Konkrétan először a választásokról. Én messzemenően egyetértek azzal, hogy a választásokat hozzuk előre. Azok miatt az indokok miatt, amelyeket Fejti elvtárs kifejtett, és külön azért, mert sajnos látnunk kell: kevés a lehetőség ahhoz, hogy a gazdasági helyzetben olyan változások következzenek be, amelyek egy rövid időszakra valamennyire javítanák a közérzetet az országban. Hozzátenném ehhez azt: nekem meggyőződésem, hogy a választások előtt azok a külső tényezők, amelyek jelenleg vasmarokkal szorítják a gazdaságot, nem fognak enyhülni, ezeknek a nyomása nem enyhül, lehet, hogy még fokozódni fog. Nem látom ma azokat a konkrét lehetőségeket a gazdaságban, amelyeknek alapján azt gondolhatnánk, hogy jövő júliusban valamivel is jobb lenne a helyzet abból a szempontból, hogy gazdasági intézkedésekkel jobb közérzetet hozunk létre. Nem részletezném ezt, mert ez gazdaságpolitikai eszme-futtatás lenne, és ma nem ez van napirenden.

Más kérdés az, hogy mennyire tudunk felkészülni, és mennyire készülhet fel az ország az őszi választásokra jogi és technikai szempontból. A többpártrendszeres választás és az Alkotmány adta lehetőségek, ezeknek az összeegyeztetése, amelyek módosításokat kívánnak még az Alkotmányon, s továbbiaknak, olyan kérdéseknek az eldöntése, hogy egykamarás vagy kétkamarás parlament legyen-e. Nyilvánvaló az őszi választásoknál a képviselőház vagy az Országgyűlés újjáválasztásáról lehet csak szó. S meg kell mondanom, nehéznek látom a megegyezés lehetőségét a választójogi törvényben is a különböző szervezetekkel, amelyek részt kívánnak venni a választásokon. Jelenleg ugyanis azért látom ezeket a dolgokat problematikusnak, mert kétféle rendszer él együtt, vagy kezd együtt élni. Az egyik az eddigi választójogi helyzetből, és az eddigi gyakorlatból táplálkozó gyakorlat, vagy annak az igénye: egyéni jelöltállítás, egyéni választások és egyéni jelölések, jelölőgyűlések, ki jelölhet stb. A másik pedig, hogy ezzel szemben felmerül a listás választásnak az igénye is, és itt a kompromisszumot keresni kell, nem lesz könnyű megtalálni. De sokkal súlyosabbnak érzem a kérdést a párt számára a politikai feltételek tekintetében.

A legnagyobb gondot számomra az jelenti, hogy milyen alapon fogjuk kérni a bizalmat, a választópolgároknak a bizalmát és a szavazatait. Nostalgiaiból? A televízióból azt hallhattuk, hogy akik a Dózsa György útra mentek május 1-jén, azok talán nostalgiaiból mentek. Nem hiszem, hogy nostalgiaiból sok szavazatot lehet szerezni.

Mit érzek problematikusnak? Azt, hogy tulajdonképpen már az elhatárolódásban valahogy előrejutunk, legalábbis szavakban, sajnos, tettekben kevésbé. Ugyanakkor a pozitív érvek összegyűjtésében, hangoztatásában és ezeknek az ország közvéleménye számára való megismertetésében gyakorlatilag sehol sem tartunk. Én úgy érzem, hogy ha komolyan gondoljuk, hogy a választásokon jelentős eredményeket akarunk elérni — és itt százalékokról nem akarok beszélni, ezek változnak, az elmúlt időszakban is a közvélemény-kutatási eredmények változtak, és nem jó irányban, úgy tudom —, akkor nekünk bizonyos pozitív érveket is gyűjtenünk kell. Minden párt ezt teszi. Még az is, amelyiknek nincsenek, nekünk pedig vannak, meggyőződésem, hogy vannak. Ebben a 40 évben van sok minden, ami pozitív.

A következő kérdés, ami ugyancsak ezzel kapcsolatos: a gyengeségünk, a visszavonulásunk, azok az engedmények, amelyek nem tekinthetők kompromisszumoknak. Mert nem kompromisszumok, hanem egyoldalú engedmények. Ezek jelentik az egyre növekvő gondot, ezek okozzák azt a benyomást, hogy nem kell sietni, se tárgyalással, se megállapodással, várni kell, amíg ez a párt tovább gyengül, és esetleg szétesik, vagy több pártra bomlik stb. Én azt hiszem, hogy az egyoldalú engedményekből politikai tőkét kovácsolni nem lehet, a tapasztalat azt mutatja, hogy ezekből inkább további politikai deficit lesz. Úgyhogy természetesen szükségünk van engedményekre, de tárgyalások alapján, és bizonyos mértékű kölcsönösségi alapon. Eddig sajnos nem ez történt.

Ami végül a felvetődött kérdést illeti: pártértekezlet, kongresszus, pártszavazás. Nekem nagyon rokonszenves Grósz elvtárs javaslata, mert úgy tűnik, demokratikus a mi megmérettetésünk, és úgy tűnik, szükséges is lenne, de nagyon sok a kérdőjel, ami ezzel kapcsolatban megfogalmazódik. Számomra azon túl, ami már itt elhangzott több felszólalásban, elsődlegesen még egy kérdőjel fogalmazódik meg. Természetesen egy politikai vezetés sikeres működésének feltétlen és elengedhetetlen feltétele, hogy a bizalom légköre vegye körül, és számíton annak a rétegnek a bizalmára és annak a pártnak a bizalmára, amelynek a nevében lépésekre határozza el magát. És valószínűleg ebben a tekintetben, egy ilyen alapon megmérettett, újjáválasztott, [megújított] Központi Bizottság és annak vezető testületei jobb helyzetbe kerülnek egy bizonyos időre. De van egy másik kérdés is, és ezt egyetlen politikai párt sem hagyhatja figyelmen kívül: egy ilyen új testületnek a működőképessége. Nem vagyok biztos benne, hogy a túl sok véletlen elem eredményeképpen kialakuló testület működőképessége mennyire biztosítható. Ezért én azt javaslom, hogy igenis készüljünk fel a pártértekezletre — szándékosan pártértekezletet mondom —, készüljünk fel a pártértekezletre, amelyiknek alapvető feladata a választási programnak a kidolgozása, illetve az elfogadása és meghirdetése, azzal együtt, hogy a múlt pozitívumait is — a negatívumok és az elhatárolódás mellett — ennek a programnak tartalmaznia kell. Úgy gondolom, hogy erre nyár legvégén vagy ősz elején kellene sort keríteni. Lehet, hogy ez valamivel lerövidíti a választási kampónak az időszakát és ebben való részvételünket, de én azt hiszem, sokkal jobban megalapozottá teszi, ha ezt megelőzik a pártszervezeti viták, és ha azt tudjuk, hogy a párttagság százezrei, az alapszervezetek, területi szervezetek mellé tudnak állni egy ilyen programnak, és képviselni tudják azt. Köszönöm szépen a figyelmet.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Katona Béla elvtárs, majd Bartha Ferenc elvtárs következnek.

KATONA BÉLA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Abból, hogy már a második budapesti titkár szól hozzá, és Jassó elvtárs is jelentkezett a hozzászólók közé, ebből azt hiszem egyértelmű, hogy most nem egy egyeztetett álláspontot közlünk itt, nem a Budapesti Pártbizottság adott kérdésben meghozott álláspontját, hanem saját egyéni véleményünket. Ezért engedjék meg, hogy egy egyéni megjegyzéssel kezdjem én a hozzászólásomat.

Ezelőtt jó néhány évvel, amikor beléptem az MSZMP soraiba, akkor azt hittem, és azért léptem be, mert úgy gondoltam, hogy ez az a párt, amely az adott körülmények között a tízmillió magyarnak a lehető legjobb megoldásokat tudja ajánlani. Amikor ezelőtt négy évvel otthagytam a jól fizető gazdasági vezetői állásomat és átjöttem politikai munkásnak, akkor azt hittem, hogy hozzájárulhatok majd a kö-

vetkező években, hogy a politikai állóvizet egy kicsit megmozgassuk. Amikor ezelőtt majdnem egy évvel megválasztottak a Központi Bizottság tagjává, akkor örültem, mert úgy gondoltam, hogy talán hozzájárulhatok azokhoz a reformfolyamatokhoz, amelyek azt eredményezik, hogy ez a párt valóban a nép pártja lehet. Mostanra néhány illúzióval leszámoltam. Az elsőt, azt továbbra is tartom és hiszem. Azt már tudom, hogy az állóvizet ha megkavarjuk, attól nem fog tisztulni, a tisztulást csak a folyamatos hozzávetés és elvezetés biztosíthatja. És azt is tudom, mert tapasztaltam itt a Központi Bizottság ülésein, hogy többször használtak engem és valamennyiünket előre meghozott döntések vagy kicsinyes hatalmi harcok spanyolfalául, mint ahogy az tisztességes lett volna az elmúlt egy évben. Ezért levontam magam számára a tanulságot, tudok már indulatok nélkül beszélni olyan dolgokról, amikről esetleg egy évvel ezelőtt még nagyon indulatosan szóltam volna, akár itt, akár másutt. Ezért mindössze három dologról szeretnék a mai helyzetben beszélni, amiről az elmúlt hetekben szót váltottam sok-sok párttaggal.

Az egyik kérdés azt volt, hogy tud-e követni bennünket a párttagság, ért-e bennünket a párttagság, igaz-e az, ami a múltkori előadói beszédben volt, hogy túl gyorsan haladunk, és ezért növekszik a szakadék a párttagság és a Központi Bizottság között. Én úgy tapasztaltam, hogy nem azért nő a szakadék a Központi Bizottság és a párttagság között, mert mi túl gyorsak vagyunk, hanem azért nő, mert cikcakkban haladunk, és mire a párttagság próbálna az egyik irányba fordulni, amelyre mi megyünk, addigra mi már egy cakkal a másik irányba indultunk. És ezt mi nem is várhatjuk el, hogy egy 780 ezres párttagság ezt követni tudja. Hiányzik a politikánkban — ami ebben a bonyolult helyzetben a legfontosabb lenne — a következetesség és a kiszámíthatóság. És ha mi következetesen és kiszámíthatóan tudunk haladni, akkor nem baj, hogy gyorsan haladunk, ezt mondják a párttagok.

Belegondoltam, hogy tényleg hogy is dolgoztunk mi itt az elmúlt egy évben. Én nem voltam korábban KB-tag, tehát nem tudom, hogy a korábbi KB-hoz képest hogy fejlődött ennek a testületnek a munkamódszere. Én csak azt tudom, hogy ennek a testületnek a munkamódszere hogyan idomul a mai politikai szükségszerűségekhez. Az volt a múltkori anyagban, hogy jó az, ha a politikai döntések színtere valóban a Központi Bizottság lett. Hát ebben én egyáltalán nem vagyok biztos. Én úgy emlékszem az elmúlt egy évre, hogy kaptunk sok-sok írásos betérjesztést közepes, időnként hihetetlen gyenge színvonalon, és kaptunk színvonalas előadói beszédekkel, amire azonnal itt a helyszínen kellett volna reagálnunk és fölmérni abban egyes szavaknak a politikai súlyát is.

Én úgy emlékszem, hogy nagyon sok szép hozzászólást hallgattam végig itt a Központi Bizottság ülésén. Számomra politikailag rendkívül tanulságos volt, de a hozzászólások legtöbbször hatástalan volt, mert nem érvényesült a határozatainkban. Én úgy emlékszem, hogy amikor engem választottak a szerkesztőbizottság egyik tagjának, akkor sokkal több politikai ráhatással voltam az adott megjelenő dokumentum politikai tartalmára, mint hogyha itt a legszebb és legtartalmasabb hozzászólást elmondtam volna. És engedtessek meg, de időnként úgy éreztem, hogy este hat óra után más, általunk kritizált testületekhez hasonló módon időnként olyanokat is elfogadtunk, amit esetleg 10 órakor nem fogadtunk volna még el.

És nehogy azt higgyük elvtársak, hogy a párttagjaink nem látják azt, hogy itt közöttünk, belül hatalmi harc folyik. Úgy fogalmazott az egyik párttag a TUNGSRAM-ban, hogy ő most azt nem tudja felmérni, hogy egy gyenge párton belül folynak-e hatalmi harcok, vagy pedig a hatalmi csoportok már elosztották

egymás között a „zsugát”, és most csak megjártsszák előttünk, hogy ez még hátra van. És ha belegendolok csak az elmúlt néhány nap vagy hét eseményeibe, arra például, hogy szerdán megválasztottuk itt az új Politikai Bizottságot és Grósz elvtársat, ha jól emlékszem három ellenszavazattal választottuk meg, szombaton Kecskeméten reformgyűlés van, a reformgyűlésen felszólalnak és azt mondják, Grósz elvtárs alkalmatlan az MSZMP főtitkárának. Négy politikai bizottsági tag és számolatlan központi bizottsági tag vett részt ezen a gyűlésen. Egyetlen ember nem volt, aki felállt volna és azt mondja: kérem három nappal ezelőtt megválasztottuk a Politikai Bizottságot és a főtitkárt, és én, X. Y. Grósz Károlyra szavaztam. Semmi többet nem kellett volna mondani, elejét vettük volna egy csomó további [személyes] torzszalkodásnak.

Én azt el tudom hinni, el tudom képzelni, hogy amikor egy miniszterelnök arról hall, hogy a párt főtitkára rossz fogalmazással gazdasági szükségállapotról beszél, akkor megrándul a keze és a telefon után nyúl. Azt viszont nem tudom elképzelni, hogy nem a főtitkár hívja föl telefonon és nem azt mondja, hogy akkor tegyük helyre nagyon gyorsan egy közös nyilatkozatban, amit esetleg, mivel nem vagy gazdasági szakember, rosszul fogalmaztál meg.

Én azt el tudom képzelni, hogy az újonnan alakuló ifjúsági szervezet, az a párt reformszárnyához csatlakozzon, de én úgy gondolom, hogy az újonnan alakuló DEMISZ-nek elvekhez kell csatlakozni és nem nevekhez.

Én úgy gondolom, hogy az a betervezés, amit a mai napon kaptunk a miniszterek változtatására — ami valahogy úgy kezdődik, hogy néhány központi bizottsági taggal és a Politikai Bizottság tagjaival megbeszéltem, hogy a Központi Bizottság lemond korábbi jogáról és ezért előzetesen nyilvánosságra hoztam a miniszterek nevét —, ez sérti a Központi Bizottságnak mint testületnek az érdekeit és jogkörét. És ezért azt is hadd mondjam el, mert nem akarok foglalkozni a miniszterekkel, mert nekem is az a véleményem egyébként, hogy a miniszterelnök felelőssége, kit nevez ki miniszternek, és én úgy gondolom, hogy ennek a testületnek a miniszterelnökön kell számon kérnie a kormány tevékenységét, és az már az ő joga és felelőssége, hogy kit vesz maga mellé miniszternek. De azért annyit hadd mondjak el, hogy azzal egyáltalán nem értek egyet, hogy ennek a kormánynak szakmai gyengeségei vannak. Nem ez volt ennek a kormánynak a fő baja az utóbbi napokban sem, én politikai gyengeséget érzékelek ennél a kormánynál. Mert hogyha egy kormánynál nem veszi senki észre azt, hogy ez az útdó két héten belül vissza lesz vonva, amit minden átlag 14 éven felüli állampolgár a rendelet megjelenése után rögtön tudott, akkor én ezt politikai hibának tartom és nem szakmai hibának.⁹

Én úgy gondolom, és azért szólaltam fel a napirendnél is reggel, hogy a múltkor nem folytattuk le az érdemi vitát a Központi Bizottság szerepéről és a párt állapotáról, az akkor személyi döntéseket kamarilladöntésekké tettük. Mert a párt szóvivője nem véletlenül hebegett a televízió előtt, amikor megkérdezték tőle, hogy a személyi kérdések miért úgy következtek be, ahogy következtek. És gondolom néhányan már hebegtünk, amikor megkérdezték tőlünk, hogy vajon miért pont ezek a személyi döntések születtek. Sokkal tisztességesebben tudtunk volna valamennyien helyállni, ha egy érdemi vitába oda tesszük emellé politikai döntéseinket is. Én abban bízom, hogy néhányan, akik ma ezt a terepet csak saját érvényesülésük érdekében használják, minél hamarabb célhoz érnek, és akkor többet fogunk a politikával foglalkozni.

Másik kérdés, amivel szeretnék foglalkozni, és amivel szintén megpróbáltam a pártközvélemény, és nemcsak a párt, néhány pártönkívülivel, értelmes emberekkel leültem [*sic!*]; arra voltam kíváncsi akar-e ez a párt választást nyerni. Akar-e az egyszerű párttag választást nyerni, és hogy viszonyulnak a pártönkíviiek ma, kitől várják a megoldást a következő időszakra? Többtől egy viszontkérdést kaptam. Azt kérdezték tőlem, hogy akar-e ez a pártvezetés választást nyerni. Mert az egyszerű párttag úgy érzékeli, hogy mi nem akarunk, mert nem teszünk meg mindent annak érdekében, hogy választást nyerjünk, mert nem arra koncentrálnak, hogy választást nyerjünk — mondják ők. És azt mondják, hogy igen, ők akarnak választást nyerni, de ehhez most már nekik feltételeik vannak. A feltételük az, hogy legyen egy tisztességes választási programunk, és a feltételük az, hogy legyenek hitelképes és ezt a programot eladni tudó jelöltjeink.

És azt is hadd mondjam el elvtársak, én azt tapasztaltam az elmúlt napokban, hetekben, hogy ez az ország nem a visszarendeződéstől fél leginkább. Azt tapasztaltam, a visszarendeződés mint legfőbb ellenség az csak egyes alternatív, ellenzéki szervezetek didaktikájában szerepel és néhány politikai vezetők szótárában. Én azt tapasztalom, hogy ez az ország leginkább az anarchiától és a hatalmi vákuum igen közeli kialakulásától fél.

És hadd mondjam el azt, hogy a múltkori anyagban az szerepelt, hogy sokat mentünk előre a morális megújulás útján. Én úgy érzem, hogy annyit mentünk előre a morális megújulás útján, amennyire a párttagság vagy a szélesebb közvélemény rákényszerített bennünket, és magunktól nem mentünk egy lépést sem. Úgy fogalmaztak az egyik helyen, hogy kérem, akinek sáros lett a cipője, az vegye le, tisztítsa ki és jöjjön velünk. De akinek a gatyája is sáros lett, azt viszont tegyük ki magunk közül.

Azt mondták a párttagok, hogy nem nyilvánosságra vágnak ők, hanem őszinteségre. És ha kevesebbet kapnak közvetlen közvetítést a tv-ből a Központi Bizottságból, de kapnak őszinte tájékoztatást arról, hogy hogyan dolgozik a Központi Bizottság és milyen döntéseket hozott, az nekik elegendő lesz.

Azt mondták a párttagok, hogy viszont egy kaotikus állapotban lévő MSZMP-re, egy program nélküli MSZMP-re nem fognak szavazni. És vegyük tudomásul, hogy ez a mostani választás ez nem egy többpártrendszerű választás lesz, ez a mostani választás — minden ellenkező híreszteléssel szemben — bizalmi szavazás lesz az MSZMP-vel szemben. Ennek a választásnak a sikere senki másom nem múlik, csak rajtunk; hogy össze tudjuk-e szedni magunkat, és tudunk-e tisztességes programot nyújtani ennek a népnek.

És nem segít bennünket az, hogy a múlttal való elszámolást mostanában úgy képzeljük el egyre többen, hogy a múlt vezetésére lapáttal szórjuk a sarat. Én úgy gondolom, hogy a múlttól úgy tudunk elhatárolódni igazán, ha programjaink és a tetteink főleg más irányba hatnak, mint amit korábban rosszul csináltak. És úgy gondolom, hogy amatőr módon szervezett, rosszul sikerült politikai demonstrációk, mint március 15-e és május 1. nem segítenek bennünket ezen az úton. Az pedig biztos, hogy egy győzni akaró pártnak arca kell hogy legyen.

Azt mondta az egyik aktíván az egyik pártunk — s hadd mondjam el, nagyon tetszett nekem a hasonlat —, azt mondta, hogy a mai magyar politikai színtéren óriási árnyékú törpék és egy hanyatt fekvő agyagóriás küzd egymással. Azt mondta, hogy ő azt szeretné, hogy ez az agyagóriás legalább felguggoljon. A válaszadásnál elmondtam, hogy sajnos az agyagóriás nem tud felguggolni, az agyagóriásnak me-

rev a lába, az agyagóriás vagy feláll, vagy fekve marad. Azt nem mondtam el ott, hogy ahhoz, hogy egy agyagóriást föl tudjunk állítani, ahhoz a lábához valami éket kell verni, hogy a párttagság ezt az óriást fel tudja emelni. Én úgy gondolom, hogy ezt az ékszeret, ezt a fix ékszeret kellene betölteni a Központi Bizottságnak és ma úgy érzem, hogy nem tudjuk igazán betölteni.

Én úgy gondolom, hogy nekünk két felelősségünk van a következő időszakban. Az egyik felelősség a saját pártunkkal szemben, hogy győzelemre vezessük ezt a pártot a választáson, a másik egy [általam] minimális történelmi felelősségnek nevezett felelősség, azaz, hogy biztosítsuk a békés átmenetet a következő többpártrendszeres időszakra. És ha ezt a másodikat, ezt a minimális történelmi felelősségünket nem tudjuk teljesíteni — Devcsics elvtárs ugyanerre utalt —, akkor bennünket a történelem el fog ítélni, és a történelem szemétdombjára fogunk kerülni sokakkal együtt.

Harmadikként arról szeretnék beszélni, hogy véleményem szerint kongresszus kell. Jobb, ha most megegyezünk a kongresszusban minél hamarabb, mintha megint visszavonulásként a párttagság elemi ereje ki fogja ezt belőlünk kényszeríteni. Én tudom, hogy ennek van veszélye, tudom, hogy [tényleg] kijöhet belőle egy olyan, hogy csak a párton belüli szertehúzás jelentkezik a kongresszuson. De azt hiszem, hogy az egyetlen esélyünk viszont arra, hogy ezt a párttagságot mozgósítani tudjuk a választásokra. Nem nagyigényű a párttagságunk, nem kell neki a stratégiai hosszú távú programunk. Talán nem kell neki a 40 év elemzése sem, mert megérti, hogy arra most nem volt idő, és nem tudtuk megcsinálni.

Én hiszek abban, hogy egy kongresszust egy tisztességes választási programmal és annak meghirdetésével, egy ideiglenes szervezeti szabályzattal és egy tisztességes személyi választással sikeresen lefolytathatunk. De egy demokratikus választással, egy olyan választással, ahol delegálják a kongresszusi küldötteket; egy olyan választással, ahol visszahívhatóak a választottak, és ahol van, aki számon kérje tőlük, hogy mit tesznek a következő időszakban.

Én pontosan ezért nem értek [egyvet ezzel a pártválasztási rendszerrel], mert úgy érzem, hogy minden tiszta szándékával szemben, bár nagyon demokratikusnak látszik, de rettentő módon manipulálható rendszer, én úgy gondolom, nem ad lehetőséget arra, hogy a Központi Bizottság és a felső vezetés legtöbb tagja visszahívható funkcióban legyen, hogy valaki számon kérje tőlük, hogyan kell dolgozni a következő időszakban. Ezért én úgy gondolom, hogy ha egy ilyen választási rendszerben fogunk dolgozni a következő időszakban, akkor nekem nem kell várni május végéig, hogy bejelentsem: ilyen feltételek között én nem szeretnék tovább a Központi Bizottság tagja maradni. Én csak olyan Központi Bizottság tagja szeretnék lenni a következő választások után, ahol tudom, hogy kik választottak meg, tudom, hogy mit várnak tőlem és ha nem elégedettek velem, akkor le fognak váltani. Köszönöm a figyelmüket.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Bartha Ferenc elvtárs következik.

BARTHA FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én sem a szorosán vett témához szeretnék hozzászólni, hanem kicsit azt a gondomat elmondani, ami a központi bizottsági májusi tagságom óta foglalkoztat, nevezetesen: a politikai tervezés, politikai stratégiának az ügye, különösen egy olyan időszakban, amikor alapvető változások történtek.

Én úgy látom, hogy tavaly május után egy pluralista felfogáson alapulva, tulajdonképpen az egész menetrend az alkotmányozással és a majdani pártkongresszusu-

sig és egy választásig, az úgy alakult ki, hogy a párt egyértelműen a reform alapjára helyezkedett politikai, gazdasági reform, társadalmi reform, és körülbelül abban a felfogásban, hogy még nincs többpártrendszer, megpróbálja ebben a 90 közepéig, 90 végéig tartó folyamatban egyszerre a reform minél nagyobb tömegét, politikai, gazdasági reform tömegét megcsinálni, végrehajtani. Ezt egy pluralista rendszerben, ebbe a kategóriába tartozik az, hogy kiegyezés, megegyezés, a minden konkrét meg a nagy kérdésekben való egyetértés, és utána eljutunk egy új, a megreformált politikai, társadalmi intézményrendszernek egy új állapotába, amin természetesen még egy sor dologban — különösen a gazdaság területén — még 1990 után is érdemi, lényegi változásokat kell végrehajtani. Tulajdonképpen ez a koncepció azon a felismerésen alapult, vagy azon a feltételezésen alapult, hogy a párt elég erős ahhoz a parlamentben, a tömegekben, szövetségi rendszerében, hogy ezt a borzasztó nagy történelmi feladatot egy pluralista rendszerben végigvigye. Közben elindult ez a folyamat, mint az tudjuk, bármelyik reformügy az alapvetően megosztja a társadalmat, a szövetségi rendszereket minden egyes kérdésben újra kell gondolni saját, pláne, ha a pártreform, a politikai reform is napirenden van, saját magunknak az újraszerveződése, módszertani, metodikai kérdések tömege merül föl [sic!]. Tehát annyi konfliktust, ellentétet és olyan hatalmas tömegű feladatot vállalt a párt magára, ami a pozícióját alapvetően meggyengítette.

Ezt tetézte meg az a hatalmas nyomás és az a váltás, amit a többpártrendszerre való koncepcionális áttérés jelentett a tavalyi év végén, vagy ez övnek az elején.

Kialakult egy olyan szituáció — legalábbis, ahogy én a fejemben összerakom ezt a koncepcionális menetet —, ami nem volt tartható, mert bejött az a nagy kérdés, hogy egy új típusú pluralisztikus többpártrendszerű választásra és annak a megnyerésére, vagy a pozíciónk megőrzésére is törekedni kell. Tehát ha a kérdés tavaly májusban úgy tevődött volna fel, hogy nem pluralizmust mondunk, hanem már többpártrendszert a politikai reform lényegének, akkor azt a kérdést kellett volna eldönteni, hogy a változások nagy részét a párt egy két-, két és fél éves időszakban fölvállalja, végigviszi, és mielőtt meglenne a többpártrendszer, és egy többpártrendszer alapján választott parlament, kormány, a pártnak egy új pozíciója és egy új tömegtámogatása ezen a választáson keresztül, képes-e végigcsinálni ezt a folyamatot úgy, hogy utána is még a választásokon, ahogy az eredeti menetrend volt, tulajdonképpen jobb pozícióval tud kijönni. Vagy a másik scenárió, ami úgy néz ki, hogy elfogadja, hogy a politikai reform lényege és ugrópontja az, hogy van egy többpártrendszer; programot, platformot lép, szavaz és utána kezdődik el az egésznek a lényegi, érdemi, tartalmi végrehajtása, beleértve az Alkotmányt is, az alkotmányozási folyamatot, s a gazdasági reformnak a legkülönbözőbb, nagyon fájdalmas és az emberektől, intézményektől egy csomó változást elváró része [sic!].

Tehát amikor ezt a kész scenáriót megvizsgáljuk, akkor az alapvető kérdés az, hogy az országnak, a társadalomnak és a pártnak is melyik az előnyösebb.

Ezt azért mondtam el, mert mind a kettőhöz egy más-más taktika és fő vonalvezetés tartozik például olyan kérdésekben, mint a legitimitás. Ha én ezt az egész folyamatot végig akarom vinni még egy választás előtt, akkor nekem a legitimitásban más álláspontra kell helyezkednem, akkor a parlament legitimitását a mai rendszerben való működésünknek a védelmét és a múltat is kicsit másképpen kell beállítani.

Ha viszont az az álláspont, hogy előbb egy választás és utána az ottani eredmény birtokában kell kialakítani mindazt az új formát, megoldást, rendszert, ebben az

esetben az alapprobléma az, hogy vajon van-e elég időnk egyszer, másodsorban az az alapprobléma, hogy ha a választásokon a párt rosszul szerepel, akkor nincs meg az az úgynevezett garantált átmenet egy új alkotmányos rendbe, amit az első vonalvezetés lehetővé tesz.

Az első vonalvezetés lényege, hogy egy olyan, a szocializmus alapkövetelményeit, feltételeit biztosító jogrend, intézményrendszer legyen, ami az új többpártrendszerű választási rendszer körülményei között is működik. Ha viszont ezt nem csinálom meg, előrehozom a választást, programok alapján választunk, akkor a választás eredményétől függően majd lesz valamilyen Alkotmány, és lesz majd valamilyen új rend, egy-két-öt-hat év múlva.

Tehát amikor arról a kérdésről beszélünk, hogy a választásokat előrehozzuk, vagy ne hozzuk előre, ez ebben a kérdésben mindenképpen egy lényeges, minőségi stratégiai változás, és nem taktikai elem.

Én azt hiszem, hogy az a másik nagy probléma, ami előttünk áll, és tavaly ősz óta tulajdonképpen napirenden van, hogy legyen-e pártértekezlet, pártkonferencia vagy előrehozott kongresszus, ez mind a két scenárió mellett szükséges. Hogy ennek a formája mi, az tulajdonképpen szabadon eldönthető. A lényeg az, hogy ha egy előrehozott választásban, annak is az ugrópontja nem a személyi kérdések, hanem az a tartalom, amit a párt képviselni akar, amivel nemcsak választási programként, hanem ténylegesen olyan programként, amit utána, ha győz, koalícióban, egyedül végre akar hajtani, számon kérhető és végre fog hajtani *[sic!]*.

A másik felfogásban, amikor a folyamat nagy részét egészen az alkotmányozásig és az új rend lényeges elemeinek kialakításáig megcsináljuk, ebben az esetben is szükséges lett volna, meg lenne egy olyan tartalmi, Központi Bizottságon túlmenő pártértekezlet vagy pártkonferencia, ahol ennek az átalakításnak azokat a tartalmi elemeit dönti el az értekezlet, hagyja jóvá, ami a május óta eltelt időben, és nem utolsósorban a pártokkal való kapcsolatban fölmerült.

Az is nagyon lényeges, hogy milyen a pártokhoz, illetve az új, szerveződő alternatív ellenzéki szervezetekhez való viszonyunk. Egészen más az, hogy ha mi a reformlépések jó részét meg akarjuk csinálni még egy választás előtt, akkor nekünk másképp kell tárgyalnunk, másképp kell kezelni őket, hiszen meg kell nyernünk a társadalom valamennyi vagy legtöbb rétegét annak, hogy egy adott megoldást és formát támogasson. De ez azt is jelenti, hogy nem lehet leszűkíteni, csak egy ellenzéki kerekasztalba való tárgyalással fő kérdéseket, hanem minden alternatív szervezetet, az összes lehetséges képviselői szervvel együtt kell kezelni *[sic!]*.

Ha viszont azt mondom, hogy választok, és a választást hozom előre és a tartalmi reformlépések azt követően valósulnak meg, a gyakorlatban jórészt, akkor nekem ezt a párbeszédet az alternatív szervezetekkel csak arra kell szűkíteni, hogy milyen legyen az az új választási törvény, ami alapján választunk. Az összes többi kérdésben pedig nem kell végigtárgyalnom mindent, már csak a menetrend miatt sem.

A mai helyzetet meg tipikusan ennek a két lehetséges vonalvezetésnek a teljes keveredése jellemzi. Amikor a társadalom előtt úgy jelenik meg a kép, hogy nem világos, hogy a párt hogy és miképpen akar előrehaladni és mire játszik, és ez nemcsak a tartalmi elemekre, hanem a taktikára is vonatkozik. Végső soron ma is abban a helyzetben vagyunk, hogy rohanunk előre, túl sok mindent tűzünk napirendre, amit a parlamenttel, kormánnyal, párttal meg akarunk csináltatni, és nincs hozzá erőnk, hogy a saját platformunkat tisztességesen kitárgyaljuk. És különösen nincs

ahhoz erőnk, hogy ezt még egy ilyen vegyes alternatív ellenzéki pártokkal megkonzultálva, a véleményüket figyelembe tudjuk venni.

Nekem a gazdaságban legnagyobb gondom az, hogy az ügynevezett átmeneti időszakot minél rövidebbre próbáljuk leshorizálni. Ebből a szempontból is az tűnik előnyösebbnek, hogy legyen előrehozott választás, arra koncentrálni, hogy a választási törvényben legyen egy konszenzus, legyen egy programunk, ezt a programot hagyja jóvá egy pártértekezlet. A személyi kérdéseket tulajdonképpen a programhoz kapcsolódóan lehet csak eldönteni. Most is a személyi viták nagy része azon vannak, hogy igazából szubjektív alapon keletkeznek és nem a meglévő tartalmi kérdésekhez hozzárendelve.

Ebből a vonalvezetésből az is következik, hogy le kell szűkíteni mindazokat az új, lehetséges csatározási kérdéseket vagy területeket, amik ebben az időszakban a pártot és a kormányzatot gyengíthetik. Tehát erre az átmeneti időszakra főleg azokra a gazdasági kérdésekre kell koncentrálni, ami az átmenet, hogy úgy mondjam, az egyensúlymegőrzésre, a nép, a lakosság, a vállalatok minimális konszenzusát megtartja. De tartózkodnunk kell attól, hogy egyúttal akarjunk például egy előtünk álló május végi parlamenthez bevitt csomagba szolgálni az összes, egyébként nagyon szükséges és fontos hosszú távon megvalósítandó gazdasági reformlépést és az egyensúly megszilárdítását. Tehát egy ilyen vonalvezetés, és én úgy érzem, hogy ebben elég nagy konszenzus alakult ki, hogy most az előrehozott választások legyenek, ehhez az tartozik, hogy én gazdaságpolitikában az egyensúly olyan megőrzésére törekedjek, ami egy választás után egy olyan gazdaságot ad át annak a kormányzatnak, parlamentnek, amivel mindenféle potenciális lehetősége megvan arra, hogy végigvigye a saját gazdaságpolitikáját és reformját. Ez azért nagyon lényeges, mert ahogy készítjük elő kormányban és egyéb helyeken ezt a parlamenti csomagot, az egyensúly érdekében szükséges, hogy úgy mondjam költségvetési kiadáscsökkentő, vagy a költségvetés egyensúlyát megszorító lépések egyre inkább visszaszorulnak, háttérbe kerülnek, és igényként fogalmazódnak meg azok az előrevívő, a kibontakozást, a gyorsabb növekedést, a struktúraátalakítást célzó igények, ami viszont már rövid távon, 1989 vagy 1990-es időszakra, csak egy hosszabb előkészítés után, és egy tartalmibb, más típusú osztársadalmi, népi és párttámogatás mellett tehető meg.

Tehát röviden azt szeretném képviselni, hogy legyen egy pártértekezlet; ennek az alapkérdése legyen az előrehozott választás, választási program, a társadalommal, ellenzékkel egy választási törvény kialakítása és egy olyan gazdaságpolitikai alapállása — egyszer rövid távon 1989—90 eleje —, ami az egyensúly megőrzését éppen azért, hogy a politikai átmenet erről az oldalról ne legyen veszélyeztetve, mindenképpen előtérbe helyezi; ugyanakkor pedig a programra, a választások után megvalósítandó gazdasági reformprogramra helyezi a hangsúlyt. De az ma a kormányzó párttól és a kormánytól ennek a végrehajtását még nem követeli meg.

Még azt szeretném elmondani, hogy egy ilyen irányvételhez alapvetően az tartozik hozzá, hogy legyen kellő magabiztosságunk arra, hogy egy rövid távú egyensúlyt, fizetőképességet minden körülmények között, nem is túl nagy áldozatok árán meg tudunk valósítani. Tehát ma a válsághelyzet, vagy hogy úgy mondjam, fizetőképesség veszélye egy dolog miatt alakult ki, amiatt, hogy mi nem vagyunk képesek a saját programunkat végrehajtani, és nem is tesszük meg az ehhez szükséges intézkedéseket. Ez egy minőségileg más dolog, mintha amiatt alakulna ki, hogy nincs nemzetközi támogatás, hogy a partnereink bizonytalanok, hogy ők nem akar-

ják finanszírozni Magyarországot, hogy ők az átalakulást nem pozitívan nézik, vagy reménytelennek bármiféle kibontakozási programot. Nem erről van szó. Egyszerűen arról, hogy nálunk ezek a lépések elmaradtak, és nem elég következetesek. Tehát a külföldnek a hozzáállása a mai magyar helyzethez az, vagy legalábbis azok, akik alapvetően a magyar finanszírozásban elkötelezettek: Német Szövetségi Köztársaság, Japán, Ausztria azon az alapon állnak, hogy maximális mértékben ki akarnak tartani a magyar fizetőképesség megőrzése mellett, abban az egy-másfél éves időszakban, amíg eldől, hogy az átalakulás kiegyensúlyozott-e, viszonylag szervezett, természetesen békés, és az átalakulás után van egy jobban kormányozható, szélesebb népi támogatást élvező kormány, amelyik éppen ezért képes határozottabban és gyorsabban cselekedni. Tehát, ha mi a minimumot tudjuk hozni itt a belső pénzügyi egyensúlyban, és nincs akkora lyuk a költségvetésben, ahogy ez ma kinéz, és ha nem prezentáljuk úgy a múltnak a helyzetét, magyarul az adósságállományt és a költségvetési hiányt, hogy ez minimális szalonképességet sem tartalmaz, tehát nem azt mondjuk, hogy itt egyszerű félrevezetés volt a közvéleménynek, hanem ténylegesen azokra az objektív nehézségekre mutatunk rá, ami itt az adósságállományban megjelenik, tehát szalonképessé tesszük, hogy el tudjuk fogadtatni, akkor itt az átmenetet mindenképpen lehet és hajlandók finanszírozni.

Több magabiztossággal kell a dolgainkat intézni, látni kell, hogy a belső helyzet bonyolult és a problémák lényege abból is van, hogy olyan dolgokat nem vagyunk hajlandók tudomásul venni, hogy ilyen jelentős, hatalmas történelmi átalakulás, ami végbemegy, és végbemegy minden egyes területen, ez sokkal higgadtabb, összefogottabb vezetést, következetesebb stratégiát és taktikát, és egy olyan tagságot igényel, amelyik, hogy úgy mondjam nem felszíni jelenségekre, hanem tényleg az alapvető tartalmi folyamatokra helyezi a hangsúlyt.

Végezetül azt szeretném mondani, hogy természetesen egy ilyen pártkonferenciának vagy előrehozott pártkongresszusnak alapvető érdeke, hogy a párt által felvállalt igen széles és átfogó — talán a világon sehol még ilyen nagy változást el nem fogadó — pártprogramot ne úgy éljük le, hogy az nem egy reformpárt. Tehát nekünk erősíteni és bátorítani kell azokat a megjelenítési formákat, ami a széles közvélemény előtt belföldön és nemzetközileg reprezentálják, hogy ez igenis egy magyar szocialista reformpárt. Mert ez a tartalmi helyzet. Tehát ne kerüljünk olyan szituációba, amibe most valamilyen érthetetlen oknál fogva belekerültünk, hogy miközben tartalmilag a párt igenis támogat, élére áll nagyon komoly politikai, gazdasági és társadalompolitikai reformoknak, ugyanakkor ezt nem érvényesítjük, nem fogadtatjuk el a párttömegekkel, és egy pártkonferencián nem szerzünk ennek érvényt.

Ez azt jelenti, hogy a reformköröknek a mozgalmát be kell integrálni az egész pártmozgalomba, és nyilvánossá, nyilvánvalóvá kell tenni, hogy alapvetően, amire mi a nép bizalmát kérjük és amire számítunk, az az, amit ez a párt megtett az elmúlt húsz évben, és most megtett egy minőségileg új fejlődési szakaszban, amit garantált módon folytatni kíván egy új választások után is. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Egy óra ebédszünetet javasolunk, és ebéd után, tehát 14 óra 35 perckor Jassó Mihály elvtárs az első hozzászóló.

Jó étvágyat kívánunk!

Elnézést, Romány elvtárs és utána Jassó elvtárs.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a Központi Bizottság ülését. Szlamenicky elvtárs írásban adta be a hozzászólását.¹⁰ A felsoroltakon kívül jelentkezett még hozzászólásra Berecz elvtárs, Hámori elvtárs, Gyuricza elvtárs, Vastagh elvtárs és Ördögh Szilveszter elvtárs. Most tehát Romány Pál elvtárs következik, utána pedig Jassó Mihály elvtárs.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! Áprilisban én is jelentkeztem hozzászólásra — hasonlóan Rajkiné elvtársnőhöz —, nem ugyanarról akarok szólni, de sok tekintetben persze arról, mint ahogy ezt a Központi Bizottság a napirend jóváhagyásakor el is fogadta. A helyzet valóban olyan, hogy sok kérdésben sok mindent hallgatni nem lehet; amikről a munkabizottsági beszámoló szólt — amely összefüggésben van a Központi Bizottság munkatílusával, munkarendjével —, a tapasztalatokról. Ezekere szeretnék majd visszatérni, némi összehasonlítást, egybevetést is tenni.

Szeretném mindenekelőtt azt javasolni, hogy a párról szóló törvénytervezetet a Központi Bizottság támogassa. Támogassa, hogy az mielőbb az Országgyűlés elé kerülhessen, az sem volna baj, ha nem a megszabott határidő utolsó napjaiban, hanem idejében, akár előbb is, hiszen amikor februárban a Központi Bizottság döntött a többpártrendszer mellett, akkor ebben is döntött igazából. Az egy más kérdés, hogy különböző oldalról vitatják. Itt talán csak annyit ajánlhatnánk, hogy jó lenne megjelentetni — Fejti elvtárs erre utalt — olyan külföldi programokat vagy törvényeket, amelyekből a lakosság érdeklődő része is tájékozódhat, hogy hogy is látják ezt el egyik vagy másik országban. Gondolom, hogy egy ilyen ismeretterjesztő kiadás nem jelent túl nagy időt, hiszen ma már a magyar nyomda — persze ha nem ilyen természetű ügyről van szó — néhány nap alatt is meg tud jelentetni akár könyveket is.

Tehát röviden azt szeretném javasolni, hogy támogassuk, legyenek alkotmányos rendnek megfelelő új pártok, fogalmazzák meg terveiket, megfelelő kérdéseiket, és akkor talán a gyűlölködés helyett érvekkel lehet inkább vitázni, amiről Katona Imre elvtárs még a napirend előtt szólt.

Szeretném továbbá javasolni, vizsgáljuk meg, hogy a kormányzó párt presztízsének minimumát hogyan lehetne megszerezni a közvélemény-formáló médiumokban, azokban a sajtóközpontokban és más felelős helyeken, ahol egy kormányzó pártnak valamelyes mértéktartó kezelése illendő lenne. Szembe kell tudni fordulni az uszítással, a zsarolással, és — meggyőződésem — nem lehet válasz nélkül hagyni ezeket a megnyilvánulásokat, mert a válasz nélkül hagyás, tisztelt elvtársak, nagyon régi dolog — próbáltuk is —, bátorítás. Nem szeretnék példákat felsorolni — nem is először foglalkozunk ezzel —, hogy milyen interpretálási túlzások vannak, amit helyenként már nehéz alulmúlni, nehéz is követni, azonban sokan követik, mert vagy több idejük van, vagy egyéb oknál fogva. A közelmúltban magam is egy vidéki értelmiségi nyugdíjas körben — tehát nem valamilyen más helyzetben lévő közösségben — találkoztam olyan fogalmazással, hogy mikor hagyják már abba ezt a szellemi gyomorrontást, amit az egyik-másik műsorunk és közlési szisztémánk kivált. Tudom, hogy ezt nem a Központi Bizottság végzi, de a Politikai Bizottságnak felelősséget kell éreznie emiatt, hiszen kormányzó párt vagyunk.

Azért hoztam fel, hogy meg kell vizsgálni, milyen szervezetünk van egyáltalán erre, miféle módon tudunk valamilyen hatást gyakorolni. Hogyan tűnnek el a pozitív dolgaink is, amiről már délelőtt volt szó. Volt a közelmúltban egy országos váro-

si első titkári tanácskozásunk, azt hiszem, tizenvalahány év után nem volt rossz, hogy volt, de eltűnik. Nem részrehajlásból mondom, de volt a Politikai Főiskola előző tanévnyitóján az MSZMP jellegéről bizonyos megfogalmazás, nem folytatom, tehát meg kellene vizsgálnunk, hogy hogyan tudnánk megerősíteni ez irányú munkánkat, hogyan lehetne ezt a kormánynál létrehozott szervezetben — abban a bizonyos kollégiumban, Tömegtájékoztatási Kollégium, ha jól tudom a nevét —, vagy egyáltalán valahoi kezelni, miközben azonban különböző szerveinket, a legtisztességesebb szándékúakat is támadják. Magam sem tudom persze figyelemmel kísérni, de a napokban a kezembe adtak egy közleményt, illetve hosszú cikket — amely az egyik kulturális lapban jelent meg —, amely azt követeli, hogy kormánybiztost nevezzenek már ki a Tv élére is, meg a Rádió élére is, és küldjék el a hajdani pártalkalmazottakat onnan, tehát akkor valamilyen irányban el kellene a dolgokat dönteni, mert különben ismétlem, az történik, hogy bátorítás vonható le ezekből.

Javasolom továbbá, el kellene magunkat határozni abban, hogy bizonyos kérdésekről világosabban beszéljen a párt, mert az ellenzék egyik tézisévé vált már, hogy egy maszatalás folyik — így fogalmazznak —, holott a maszatalás nem egy esetben különböző oldalról indul el, különböző helyekről. Ilyen szempontból én példásnak tekintem — elnézést, hogy megint egy ilyen sajtópéldát hozok fel — az Új Tükör múlt heti számában az egyik cikket, melynek a címében is az olvasható, hogy fekete-fehér, igen-nem, és kifejti a cikk írója, nagyszerű dolog, hogy az USA-nak dinamikus, fiatalos nagykövete van Magyarországon, de az már kevésbé nagyszerű, tehát fekete-fehér, hogy ez a nagykövet úgy nyilvánul meg a magyar Tv-ben vagy más helyeken, mintha Magyarország egy banánköztársaság lenne. És hasonló gondolatmenetben, tehát én csak illusztrációnak akartam felhozni ezt az igen-nem kezelést, világos fogalmazást, mert különben furcsa dolgokhoz jutunk el.

Kedves Elvtársak! Végül azt gondolom, hogy bizonyos kérdésekben, amelyek döntésre szorulnak, döntés előtt állnak, dönteni kell, és amikor ezt nyomós indok nem írja elő, akkor nem szabad döntögetni és azt elhalasztani. Hiszen számos olyan dolog van, amire itt annak idején a munkabizottsági beszámolóban és a már eddigi vitában is többen kitértek, azokat hadd ne ismételjem meg. Majd kitérek magára a pártszavazás kérdésére is. Egyetlenegy dolgot szeretnék kiemelni abból a múltkori témakörből és ez talán még ma sem késő, bár a választás révén valami jele a változásnak e tekintetben megállapítható, ez pedig a hálózatra, a párttagságra, a bázisra való támaszkodás és annak megjelenése adott esetben a vezető testületekben. Most arra gondolok, hogy megyei vezetők is kerültek be az előző ülésünkhöz, de szeretném kiemelni, többet kellene hogy kapjon ezekről a megmozdulásokról, vidéki igényekről, Központi Bizottsághoz írt beadványokról, javaslatokról maga a Központi Bizottság, mert ha ezt a kapcsolatot a Központi Bizottság leszűkítve vagy éppen sehogy sem látja, és az valahol a szakértői körben vagy másutt marad, azt hiszem, hogy akkor egy orientációs pontot veszít. Nagyon fontosnak tartom tehát ezt, hiszen a megyei első titkárok vitája sem tudja ezt pótolni, mármint a munkaértekezletet, amit a Központi Bizottság tart. Szerencsére ma már nem folyik az a módszer — ezt csak azért mondom, mert csak nagyon kevesen vannak itt a testületben azok közül, akik régebben is megyei első titkárok voltak. Elvtársak, hajdanában nekünk egy olyan rossz gyakorlatunk volt — ha munkastílusról van szó, akkor ezt illik elmondani —, hogy izgalmas KB-ülés előtt a megyei első titkárokat összehívta a Központi Bizottság titkársága, és az első titkár elvtársak ezen a bizonyos vitán mondták el a legpregnánsabb észrevételeiket, javaslataikat, így azután már a

Központi Bizottság ülésén nem illett még egyszer szóvá tenni, hiszen hallották. Igenám, csak folytatása nem volt, és itt megint vissza akarok utalni — és ezért hoztam szóba — arra a realizáló szervezetre, amelynek én egy erős meggyengülését érzékelem most a mi pártunkban.

Azt helyeslem, hogy csökkent a létszámunk, üdvözlöm, de hogy ez a létszám milyen mértékben bizonytalanodott el, hogyan viszi tovább a tapasztalatokat, azt hiszem érdemes lenne vizsgálni. Hiszen azokon a bizonyos első titkári tanácskozásokon a lakáskonceptiót is megtámadta azt hiszem valamennyi jelen lévő akkori első titkár. Faluvégi elvtárs adta elő, nem felejttem el. De mondhatnék sok más témát is, de hiszem, ezekről jószerivel még jegyzőkönyvek sem készültek, legfeljebb emlékeztetők.

Kedves Elvtársak! Azt ígértem, hogy röviden térek csak ki egy-két ügyre. A pártszavazás ügyével kapcsolatban: a tanácsadó testületünk is áttekintette — az önök Tanácsadó Testülete, hogy pontosan fogalmazzak. Hadd tegyem hozzá, hogy elégedetlen a rendelkezésre álló anyagokkal és sürgette, hogy vagy kongresszust, vagy pártértekezletet hívjon össze a Központi Bizottság a Tanácsadó Testület tapasztalatai alapján is.

A pártszavazást én személy szerint, ahogy ez már itt elhangzott, egy nagyon újszerű és nagyon demokratikus megoldásnak látom, úgy vélem azonban tisztelt elvtársak, hogy a mai helyzetben egy ilyen módszert bevinni, értelmezni és elfogadtatni, felesleges terhet emelnék most be az egyébként is sok mindennel terhelt mozgalmunkba. A kongresszust sem volna érdemes támogatni, hiszen tudjuk, hogy mennyiféle nemzetközi és egyéb kötelezettsége, protokollja és minden egyéb van [sic!]. Úgy tűnik tehát, hogy egy munkának szentelt pártértekezletnek — ahogy ezt Grósz elvtárs elő is adta korábban egy bizonyos menetrend elgondolásban — volna itt majd az ideje, amit talán Péter-Pál körül meg is lehetne tartani, azaz június végén. És ebben az esetben szeptember 30-a táján — az éppen, ha jól néztem, egy szombati nap — talán még választásokat is lehetne ennek alapján tartani. Nem biztos, hogy a választási programot ennek a júniusi országos pártértekezletnek kellene kidolgoznia, hanem ez az országos pártértekezlet megbízhatja az akkor megválasztandó Központi Bizottságot azzal, hogy dolgozza ki és adja be választási programját a Magyar Szocialista Munkáspártnak.

Úgy gondolom, a fő kérdés valóban az, hogy az igényeknek feleljen meg a párt, és nem az, hogy gyorsan megyünk vagy lassan, hiszen van, akinek ez gyors, van, akinek lassú. Ezt ajánlom tehát megfontolásra a tisztelt Központi Bizottságnak. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Jassó Mihály elvtárs, utána Berecz János elvtárs.

JASSÓ MIHÁLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Két dolog is zavarta az elmúlt ülésünk munkáját, a vita kibontakozását. Az egyik az: úgy döntöttünk, hogy előbb választunk, utána vitatkozunk; következő mozzanat az volt, hogy mindenki visszalépett a felszólalástól, ez mondjuk azt is meggátolta, hogy tényleg az elmúlt alkalommal történt választásunk, a jelölőbizottság javaslatainak elfogadása, a testületek kiegészítése, később olyan magyarázatra szorult, amilyenre, s úgy nem tudtuk magyarázni, ahogy.

Az is oka lehetett, ami már itt az ülésen felmerült, hogy a merítést vagy a megmerítettést szélesebb körből lehetett volna, vagy kellett volna végezni. Mindeneset-

re nyilván sokan voltak úgy — én is —, hogy az itteni ülés döntését tényleg nagyon sokszor magyarázni, magyarázgatni volt szükséges.

Ezért örülök annak, hogy ma gyakorlatilag a vita folytatódik, az ügyrendben szívesebben azt választottam volna, amit az élet gyakorlata kialakított, megtörtént egy beszámoló, majd Grósz elvtárs felszólalása is, tulajdonképpen vitatkozunk arról, ami a javaslatokban is szerepelt, és ami az elmúlt alkalommal elmaradt. Ehhez szeretnék néhány kérdést elmondani.

Az egyik az, hogy ami a politikai helyzetet jellemzi, jogosnak tartom azt a megfogalmazást, hogy igen zilált, s a párt belső helyzete, belső állapota gátolja a kibontakozást. Meggyőződéssel vallom én is, hogy saját soraink rendezése nélkül semmi keresnivalónk sincs — mint vezető pártnak — a politikai közéletben, mert hiába szeretnénk vezető politikai erővé válni, nem leszünk képesek azzá válni. Itt nagyon sokszor elhangzott, körülöttünk is sokszor elhangzik, hogy ez a párt valahol a szakadás közelében van, csak egy politikai manőverezés, illetve a Központi Bizottság józansága tudja megátolni a párt szakadását.

Erről a kérdésről én meggyőződéssel vallom, hogy ez a párt így hosszú távon együtt maradni nyilván nem fog tudni, ahogy most együtt van, de a párttól való elválása egyeseknek vagy sokaknak egy konstruktív program, egy értékelhető szervezeti szabályzat és egyéb kérdések kapcsán szükséges, s nem a már sokat emlegetett személyi viták kapcsán.

Egyébként meggyőződéssel vallom azt is, hogy ez a párt matematikailag nem osztható, ha ilyen veszély áll fenn, és a józanság nem kerekedik felül valamennyiünkben, akkor szétesik, és nem két vagy három pártra szakad. Tehát, ha mi azt a felelőséget — amit itt ma már többen hangoztattak —, hogy ezt a társadalmat béke-s, viszonylag kiegyensúlyozott formában egy más típusú, demokratikus megjelensébe vigyük át, ha úgy tetszik egy versenyhelyzetes, többpártrendszeres működésű mechanizmusba, akkor ennek a pártnak — nekünk — tényleg ez ma a legnagyobb történelmi felelőssége.

Ehhez néhány kérdés elrendezése véleményem szerint szükséges. Az első helyre változatlanul a gazdaságot teszem, mert az a párt, amelyik tartósan a gazdaságban nem tud semmi pozitívumot felmutatni, vagy keveset — és ez a párt vezető párt —, hosszú távon életképtelen. Tehát azokkal értek egyet, akik vallják, ha külső erőforrásokra támaszkodva is, vagy bármi más áron is, nekünk a gazdaság élénkítése kell legyen az első számú politikai programunk.

Nem akarom ezzel cáfolni a politikai intézményrendszer, a jogállamiság kiépítésének szükségességét, a demokratizmus szélesítését, de feltétlenül a szinkronját kell ennek megteremteni a gazdaság elsődlegességével.

Szükségesnek tartom én is a párt választási programjának kimunkálását, amihez esetleg fel lehet sorakoztatni a párttagságot és a szimpatizánsokat. Szükségesnek tartom változatlanul — novemberben is említettem — az elmúlt évtizedek, az elmúlt másfél évtized és az azt megelőző múlt értékelésének lehetőség szerinti befejezését, s a párt részéről — amennyire ezt le lehet zárni — a lezárását, legalábbis a szükséges dolgoktól való elhatárolódásunkat.

Szükségesnek tartom én is a vezetés kérdésének további rendezését, és így kérésül a választásokra, nem a pártválasztásokra, hanem a parlamenti és a helyhatósági választásokra. Ehhez szükségesnek tartom azt, hogy azt a stratégiai hibát, ami a politikánkat ma jellemzi, hogy nincs normális kapcsolatunk a tömegtájékoztatással, rendezni kell. Nem a tömegtájékoztatás pártirányítását sírom vissza, hanem azt

kifogásolom, hogy ennek a pártnak ma nincs egy normálisan működő, párthoz illő nexusa a tömegtájékoztatási eszközökkel. Azzal egyetértek, hogy a kormányzati felelősségnek is ebben nagyobb szerepet kell vállalni.

A reformpártiságról néhány gondolatot: csak úgy képes ez a párt talpon maradni — egyetértek azokkal, akik ezt felvetették —, ha a párt nem is teljes egésze, de meghatározó része és főleg a párt vezetése — és ezen elsősorban a Központi Bizottságot értem — [ha úgy tetszik] reformpárti. Ez akkor lesz, ha tényleg reformprogramunk van és ez a cselekvésünkben tükröződik, ha ehhez egy korszerű szervezeti szabályzatunk van, ha a vezetés reformelkötelezett, és ezt én úgy értem, hogy a Központi Bizottságnak döntéseiben kell reformelkötelezettnek lenni. Azt, hogy ez a párt és ennek a vezetése pangott az elmúlt időszakban, nem tudom elfogadni, mert igaza van Bartha elvtársnak, ha a mai pártot elébünk vetítjük és a régivel összehasonlítjuk, akkor ez a párt óriási léptekkel ment előre az elmúlt egy esztendőben, tehát igenis hitet tett reformelkötelezettsége mellett.

Tisztában vagyok azzal, hogy ebben mindig lesznek, akik a reform élenjárói, akik vezetik ezt a folyamatot, akikre fel kell nézni, figyelni kell, és mindig lesznek, akik nehezebben követik. Magát azt a kifejezést — itt elhangzott szintén —, hogy a reálpolitikát kell e testület szolgálja [*sic!*], a reform szolgálatának tekintem, mert aki ma reálpolitikusnak vallja magát, annak szerintem kötelezettsége a reformot szolgálni, ha valaki nem szolgálja a reformot, azt én nem tekintem reálpolitikusnak sem.

Az elmúlt alkalommal itt szóba került, és a testület kiegészítésénél is szóba került a vezetés egysége. Én a vezetés sokszínűségét összeegyeztethetőnek tartom a vezetés egységével, tehát nem kívánok azonosságot, a Politikai Bizottságban is szóvá tettem, most is mondom. A testülettől és a testületben nagyobb kiszámíthatóságot, nagyobb következetességet és egymással szemben nagyobb szolidaritást várok el, legalábbis ez az én igényem. A szolidaritást a párt egyik nagy hiánycikkének tekintem, testületen belül is, és a párt egészében. Ez a párt ma beindított egy ilyen önfelfaló mechanizmust, jobban szedi szét önmagát, ahelyett hogy erejét inkább arra fordítaná, hogy a társadalomban szükséges, leküzdésre váró kérdésekkel vitakozna. S ahogy ezt Katona elvtárs is említette, a szolidaritást egymás iránt pedig pl. egy kecskeméti illusztrációnál jobban én sem tudnám illusztrálni.

Azzal is tisztában kell lennünk, hogy saját hitelességünket nagyon nagy mértékben csökkentik a nyilatkozatok közötti ellentmondások. És én most nem arra gondolok, hogy valakinek a felfogása a másiktól különbözik, hanem arra — ami itt ma már szintén elhangzott —, hogy azt a politikai zavart leküzdni, ami mondjuk egy főtitkár, s utána egy miniszterelnök telefonja között keletkezik, azt itt egyszerűen el lehet intézni, a párttagságban hosszú időn keresztül tízezrekkel vitákat jelent. És mi utána magyarázhatjuk ennek a vezetésnek az összefogottságát, egységességét. Tehát ilyenfajta ellentmondásokra gondolok én, és olyanfajta ellentmondásokra, hogy a Politikai Bizottság dönt valamilyen kérdésben, és az arról szóló sajtótájékoztató mésképp hangzik el, és így tovább. Ez a gyakorlati pártmunkát nehezíti, esetenként lehetetleníti, és azt az érzetet kelti a párttagságban, hogy ez a vezetés ma sem tudja, hogy mit akar, s azt főleg nem, hogy mit csinál.

Szeretnék a főtitkár személyéről is szólni, tulajdonképpen ezért jelentkeztem.

Én már egyszer kértem testületi ülésen, s most is kérem a főtitkárt, hogy a saját személye körül ne keltsen bizonytalansági érzetet. Megzavartuk mi a párttagságot az elmúlt KB-ülés után azzal is, hogy megjelent a nyilatkozat, hogy ugye — kvázi

— újjáavasztottuk a főtitkárt, a Politikai Bizottságot, itt kezdődött a magyarázkodás. Hogy miért kellett újjáavasztani a főtitkárt? Miért kellett a testületet? Váratlanul érte a párttagságot, részben a testületet is, s gondolom, hogy ez is abba a kategóriába tartozik, amelyik körülöttünk a bizonytalanság érzetét kelti. De végképp nem értem a mai nyilatkozatát Grósz elvtársnak, és szükségtelennek tartom. Tovább bonyolítja azt a szituációt, amiben vagyunk és tovább nehezíti a helyzetünket. Nem tudom, mire gondolt, a mostani általános pártválasztásra, hogy ott nem indul, vagy egy következő kongresszuson, de én kérem Grósz elvtársat, hogy a saját személye körüli magabiztossággal is segítse a magabiztos vezetésnek a kialakítható képét a mi testületünkben is és a továbbvitelben is.

Ami ezzel összefüggésben az országos választást illeti, egy nagyon érdekes javaslat. Megvallom őszintén, hogy bárhogy gondolkodom is reggel óta, nem tudok még konszenzusra jutni magamban, hogy célszerű-e teljes egészében a testület egészére kiterjeszteni, és megint csak kellő előkészítettség nélkül. Mire gondolok? Megint nem tud működni egy tisztas jelölési mechanizmus. Tehát tulajdonképpen a megyei testületeknek kell majd egy jelölő vagy ajánló, vagy nem tudom milyen funkciót betölteni, és a párttagságnak megint az lesz utána az érzése, hogy egy fölülről indított javaslatsorról dönt, vagy nem dönt, kihúzza, behúzza, nincs vitakozási, nincs választási lehetőség, az igen-nemmel van választási lehetősége, de ez a nagy számok alapján persze nem igazán érdekes, de nem megint egy lenről elindult folyamat fejeződik itt be. Lehet, hogy a kongresszus vagy egy pártértekezlet zavarokat okozna, felkészületlenül érné a pártot. Énszerintem három kérdésben fel tudunk készülni munkaértekezletre, ez a három: a szervezeti vagy működési szabályzat, a választási programunk és a múlttal kapcsolatos elrendezendő [sic!]. Erre fő tudunk készülni, és ha ehhez még rendelünk választási feladatokat is, az talán szerencsésebb, mint így. Elképzelhető, vagy valahogy csökkentettebb formában, tehát minősített szavazásnak kitenni a vezetést például. Elnököt, főtitkárt, Politikai Bizottságot vagy a titkárokat, de hogy a testület egészét ilyen formában, azt nem tudom, hogy célszerű-e. Nem látom még a levelezénelképességének jól a módját, ezért aggodalmam is van ezzel kapcsolatban. Értem én azt a szándékot, hogy egy legitimitást és egy bizalmat kell kapjon a vezetés. Ennek két útja-módja van: van személyi megoldás is, és van a kiszámíthatóbb cselekedet is. Legalább, ismétlem, annyira a bizalomerősítő tényezők közé sorolom a kiszámítható cselekedetünket, mint a vezetésben történő funkcióváltást. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen, Berecz János elvtárs, utána Hámori elvtárs következik.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! A felszólalásom hasonló lesz egyik-másik fölszólaló tartalmához, mégis elmondom, mert egyetlenegy megállapításból szeretnék kiindulni, ami arra biztatott, hogy fölszólaljak.

Ez pedig az, hogy hangulatot gerjeszteni már tudunk ebben az országban, reális program mellett összefogni még nem. Hangulatot gerjesztenek a párt ellen elég széles körben, hangulatot gerjesztünk mi magunk a párttagság körében, és hozzáteszem még itt a Központi Bizottságban is. Ezzel túl messzire nem juthatunk. Lehet a megosztottságot tovább növelni, lehet újabb bélyegzőket is találni, mert mi is forgunk egyszerű párttagok között és alapszervezetek között, mi is kapunk kérdéseket. A válaszok nem nagyon felelnek meg annak, amit a Központi Bizottság egy év alatt végzett. Először én erről szeretnék néhány szót szólni.

Azt mondanám, hogy nincs eddig a történelemben olyan párt, amely egy év alatt ekkora fordulatot hajtott végre, mint a miénk, és ezt a Központi Bizottság vezényelte. Én még nem láttam olyan pártot, beleértve az SZKP-t is, meg a Lengyel Egyesült Munkáspártot is, és különösen beleérttem a kínait és a jugoszlávot is, amely egy év alatt a következő következtetésekre jutott volna: stratégiai váltás kell a párt politikájában, azaz gyökeres fordulat; modellváltás kell a társadalomban, a szocializmus régi koncepciójától a demokratikus szocializmus felé kell fordulni, jelen szakaszban a demokrácia a fő kérdés, és később a szocializmus tartalma; hogy radikális reformok kellenek, elsősorban egy másik, új politikai intézményrendszer kell, amelyből ha csak kettőt kiemelek, a demokratikus jogállam felépítése, az a törvénykezési sor, amit egy év alatt már csináltunk, másrészt, hogy a többpártrendszer szükségességét felismerjük, bevalljuk, és valamilyen módon még dédelgetni is próbáljuk, még egyszer mondom, egyetlenegy párt nem jutott el eddig.

A szocialista piacgazdálkodás koncepciójának kialakításában, vagy abban, hogy elindult ennek különböző reformokra bontása: terv, költségvetés, ár, bér és így tovább, irányítási reform, ami nagyon szükséges, lényeges. Kormányzat átalakítása, ilyen szempontból a kormányzat és a parlament teljesen új viszonyának a kialakítása, amiben rengeteg sok zavaró momentum is van. Még hibáival és bajaival együtt is ilyen nyilvánosság egy év alatt, tehát ennek a terhét is nyögjük. Nincs még egy másik párt, amely ezt nyugodtan, erőteljesen és jól levezényelte volna, és közben fölismertük, hogy ennek a pártnak át kell alakulnia, mert különben nem tudja mindezt vezényelni és irányítani, s megfogalmaztuk a marxista szellemi reformpárt szükségességét, az áramlatok, irányzatok összefogásának szükségességét, valamilyen nemzeti demokratikus összefogásra való törekvést. Azt is megfogalmazta ez a Központi Bizottság ebben az évben, hogy mindez egy átmeneti időszakot kíván. Az átmeneti időszak, amelynek lehet egy bevezető szakasza, egy valamivel hosszabb átmeneti szakasza és aztán a stabilizációs szakasza. Ilyen történelmi fordulatot csak akkor lehet végrehajtani, ha ez a program ki is épül.

Az SZKP négy éve kínlódik, küszködik, harcol az átmenet programjával, a perestrojkával, a koncepciója még nem alakult ki. A Lengyel Egyesült Munkáspártnak nyolc év kellett ahhoz, hogy alapozzon, majd valamilyen fordulatot végrehajtsion. És még tudnám tovább sorolni.

Ezt az önmarcangolást, egy ilyen fordulatot elindít egy Központi Bizottság, és végül eljut oda, hogy az egész év nem ér semmit, nem is csináltunk lényegében semmit, nem is vagyunk tulajdonképpen még tisztességesek sem, akkor mit várunk a párttagságtól? Ha hangulatban legalább ez a kis magabiztosság és erre való támaszkodás nem jön vissza, akkor nem lesz a programból semmi.

Mégis, mi történt azért, hogy így érezzük magunkat? Először is az, hogy ezeket részelemeiben építettük fel. Én természetesnek tartom, de azért követelményként megfogalmazhatjuk magunkkal szemben, hogy a múlt év májusi pártértekezlet után gyorsabban lehetett volna eljutni ehhez a történelmi felismerésig. Ha gyorsabban jutunk el, talán kevésbé lett volna hiteles, mint ahogy így, hogy kikínlódtuk és egymásra építkeztünk, de mivel nem lett egy egységes program, azért nem is tudtunk — és itt a másik ok — a párttagsággal elfogadtatni. Az átmenetet nem is nagyon fogalmaztuk meg még eléggé. Nem érzékeltettük, hogy itt egy gyökeres fordulatban az átmenet programjáról van szó, és ebben az esetben nem a szocializmuskép ismételt felrajzolását kérnék, hanem ennek az átmenetnek a szakaszait, körülbelüli szakaszait, és a körülbelüli tennivalókat ezekben a szakaszokban. Azért

nem tudtuk teljesen elfogadtatni, mert a gazdasági stabilitás minimális érzése nincs meg, és hozzá kell tenni, hogy bizonyos keresztintézkedések, vagy előre- és visszalépések ezt még gyengítették is. Azért nem tudtuk elfogadtatni, mert nem tettük világossá az ügyvezetett ellenzékkel, vagy kerekasztalnak, vagy tárgyalópartnereinknek, hogy itt az átmenetről kell tárgyalni és az átmenet végeredményéről. Ha egyszerre mindent akarnak, akkor vagy kölcsönösen vereséget szenvedünk, vagy az egyik fél vereséget szenved, de ennek mindenképpen a magyar nemzet látja kárát. Márpedig, ha átmenetről van szó, akkor lehet szakaszolni, egyéves szakaszban meg lehet egy minimális dologban egyezni, és utána egy másik öt éves szakaszban már egy szélesebb és alaposabb fordulatban.

Az a kérdés, hogy nincs elég bizalom, hogy komolyan gondoljuk-e. Ha ilyen átmeneti programban megállapodunk, akkor miért ne gondolnánk komolyan, lehet előbbre hozni valamivel, de most megcsinálni, azt ami 1992-ben és 1993-ban esedékes, 1989-ben 1992-es programot megvalósítani, természetesen rendkívül nehéz.

Feszültséget növelő még a következő dolog: megítélésem szerint és tapasztalatom szerint, akármilyen tapintatosan is nyúltunk a történelmi kérdésekhez, végül is ez nagy feszültséggerjesztő és megosztó lett a társadalomban, olyannyira, hogy partnereink ma nem a kiegyezés irányába törekszenek elsősorban történelmi kérdésekben, hanem forszírozzák a feszültséget és a tetemrehívást. Ha a tetemrehívás megy tovább, akkor abból nagyon súlyos következmények lesznek a társadalomban. Hogy egyes emberek így járnak vagy úgy járnak, az az ő saját sorsuk, de egy nemzetet teljesen átprogramozni egy új modellre, egy emberi jogrendszerre, egy piaci gazdálkodásra, ez önmagában óriási feladat. Egész történelmében is árt, hogy a tegnapi igazságtalanság csak mai igazságok sárba taposásával lehet, hogy tegnapi ítéleteket mai ítéletekkel kell felcserélni, hogy tegnapi elmarasztalásokat mai elmarasztalásokkal — ezzel viszont ezt az átmenetet oly mértékben terheljük meg, vagy terhelik meg —, ki-ki a maga módján nézhet vele szembe, ami az érzelmeket fokozza, márpedig ilyen fordulatot érzelmek alapján végrehajtani nem lehet. Érzelmek alapján csak korbácsolni lehet a szembenállást.

Tudom — legalábbis feltételezem —, hogy a fájdalmak fájdalmak maradnak egy új történelmi körülmények között is, de az egész nemzet sorsa szempontjából sokkal többnek tartom a kiegyezést, mint az új osztozkodást. Hozzáteszem, egyetértek egy felszólalóval, aki azt mondta, plusz még hozzájön a dolgozó emberek bizonytalansága és bizalmatlansága, akik alapvetően még nem mozdultak meg a különböző körökben, és centrismus vagy centrista mozgalmakban sem. Nagyon kell vigyázni a mi pártunknak, nehogy spontán mozgásba kezdjenek, mert a spontán mozgás ellenőrizhetetlen, kiszámíthatatlan, és abban az esetben már nagyon súlyos következményei vannak.

Mit kellene csinálni? Mit tudok én ajánlani? Először is ezt a koncepciót programosítani és az átmenet szakaszait felrajzolni. Hogy ez, ami [hátra van még] másfél, egy vagy fél év, ez attól függ, hogy mikor akarjuk a következő választást. Én egyetértek azzal: tárgyalásainkon meg kell mondani, hogy az nem a teljes fordulat, ami a következő választáson végbe kell hogy menjen. Az a mostani helyzetben, egy valamivel stabilabb politikai intézményrendszert igényel, hogy a teljes fordulat 1994—1995-ig végbemelessen.

Soha sehol még ennél rövidebben nem vezényeltek le — ha le tudták vezényelni, ha nem —, akkor az egy forradalom, felfordulás és új építkezés [sic!]. Az nagyon,

viszonylag gyorsan szokott lezajlani, van, amikor néhány nap alatt. Ha ezt tudatosan akarjuk átvenni, akkor ebben a két szakaszban feltétlenül a célokat, lehet, hogy 1993 [sic!], csak mondom, mert ez tárgyalás kérdése is, mennyire van benne egyetértés, de ezt a koncepciót programosítanunk kell.

Második, és itt a kormánynak kellene nagy erőfeszítéseket tenni, egy viszonylagos gazdasági stabilizáció. Persze ezt könnyű mondani innen, nagyon nehéz csinálni, de éppen ezért kellene és elsősorban a kormánynak kidolgozni, és a pártnak megtámogatni a válságkezelő programot, amihez legalább kis bizalommal és bizakodással lehet közelíteni.

Végül a pártot ehhez felkészíteni és viszonylag rendbe szedni. Engem is váratlanul ért az, hogy legyen egy ilyen pártszavazás. Mi úgy vagyunk azzal, hogy mindnyájan reméljük az újat, de minden új, ami elhangzik, azonnal kiváltja belőlünk az ellenzést, mert megoszt bennünket, meg manipulálható, minden manipulálható egyébként, egy kongresszus is. Én nem értek egyet azzal, hogy igénytelen kongresszust tartsunk. Azzal nekünk nem kellene játszani, hogy kielégíti a tagságot, hogy most összehívjuk és adunk egy ilyen átmeneti programot, aztán működési szabályzatot és választanak új vezetést, és ehhez új kongresszus kellene.

A kongresszust én is meghagynám a hosszú távú programnak, a szervezeti szabályzatnak és egy tartósabb átmeneti koncepcióhoz szükséges vezetői garnitúra megválasztásához. Most még kell is egy kis tisztulás ehhez. De a pártértekezletet én is nélkülözhetetlennek tartom, méghozzá úgy, hogy azt javasolnám, ebben az évben legyenek meg az országgyűlési választások, amely átmenet a fordulat és ennek az egész szakasznak a menetében, és azt előzze meg egy olyan értekezlet, ami rendbe szedi a sorainkat.

Lehet, ha alaposan végiggondolnánk és írásos koncepcióban kapnánk a pártszavazás elképzelését, lehet, hogy elfogadnánk, mert az hátha teremt egy legitimitást, egy megkönnyebbülést, egy kitörést a párttagságban, de ha nem, akkor nincs értelme, mert óriási erőket beleölünk, és csak nem hozza meg a szükséges minimális átmeneti megnyugvást.

Úgy gondolom, hogy egy pártértekezlet az átmeneti programot elfogadja — nemcsak választási programra gondolok, kicsit annál többre —, a választási program egy rövidebb időre szólna, egy működési szabályzatot, mert tovább szabályok nélkül élni nem tudunk, hiszen minden szervezet maga teremt meg saját szabályait, ebből közös szabály nehezen jön össze, és azt a vezérkart, amelyben bízunk, hogy az átmeneti szakasz első felében le tudja vezényelni az egész menetet. Ha szükséges, én támogatom Marjai elvtárs elképzelését, hogy egy hét múlva egy rövid tanácskozásra jöjjünk össze, és döntsünk a már pontosabb koncepció alapján a pártszavazás esetleges bevezetéséről.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Hámosi Csaba elvtárs, utána Gyuricza László elvtárs.

HÁMORI CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Figyelve a mai nap vitáját, eszembe jutott, hogy az 1970-es évek közepén a tőkés világgazdasági válság idején egy neves polgári gondolkodó úgy jellemezte saját közérzetét, közérzetüket, hogy homályosan félünk és precízen rettegünk. Én nem vallom azt, hogy a mi bizonytalanságunk a pártban és itt a Központi Bizottságban is ilyen kozmikus méretű lenne, de úgy gondolom, a méreten ugyan lehet vitatkozni, de a politikai párt bizonytalanságait csak cselekvő magatartással lehet csökkenteni, megszüntetni.

A cselekvő magatartáshoz a kezdeményezés műfaja tartozik mindenekelőtt, és én úgy gondolom, hogy az utóbbi egy esztendő mérlegét is megvonva, a pártértekezlet után a kezdeményezés érzése a mi köreinkben először ez év februárjában volt, amikor a többpártrendszer kezdeményeztük, deklaráltuk. A következő ilyen lépésnek tartom azt, ami ma a választásokkal kapcsolatban elhangzott, és az is, ami a párton belüli fontos pártreform része lehet, a pártszavazás műfaja vagy intézménye, még ha redukált formában is, ezt később majd elmondom.

Azt szeretném tehát hangsúlyozni mindenekelőtt, hogy a politikai kezdeményezés műfajába tartozónak vallom azt, hogy a választásokat, azok egy részét, vagy az egészet előrehozzuk. Egyetértek azzal — ami elhangzott az előadói beszédben —, hogy ez év őszére hozzuk előre. Azt meg kellene vitatni, hogy az országgyűlési választásokat és a köztársasági elnök választását együtt vagy másik variációként, az országgyűlési, tanácsai és a köztársasági elnöki választást együtt. Mindegyiknek van előnye és hátránya. Az első változatnak, azt gondolom, hogy önmagában van stratégiai előnye, nagyobb figyelem fordítatik az Országgyűlésre, a másodiknak viszont taktikai előnye van, mert elfogadva azt, hogy az idő most nem nekünk dolgozik, mai állapotainkban gyorsabban tudnánk valamivel nagyobb szavazati arányt elérni, mintha ezt a következő év derekára eltoljuk. Azt javaslom tehát, hogy vagy az egyik, vagy a másik variációt, de mindenképpen az előrehozást támogassuk.

Egyetértek azzal a javaslattal is, amely az országos pártértekezlet megtartására irányul, ennek lehetséges időpontjai közül én inkább a szeptembert támogatom, feltételnek azt tartom, hogy az MSZMP vezetése, ideértve a Központi Bizottságot is, néhány kulcspozícióban a jelölést illetően állapodjon meg. Kulcspozíciónak tartom a köztársasági elnöki, a Minisztertanács elnöki, az Országgyűlés elnöki és az Alkotmánybíróság elnöki funkciókat. Itt persze a dolog kettéválk, a párt [egysége] szempontjából jobb lenne, ha közeli időpontban meg tudnánk egyezni a jelölteket illetően, a választási hadjárat szempontjából pedig az lenne jobb, ha ezt csak a választási kampány kezdetén tennénk közzé. Én nagyon komoly esélyt látok arra, hogy jó megoldás születik mindegyik jelöltre vonatkozóan itt a Központi Bizottságban, akár a mostaniban, akár egy későbbiben.

A párttörvénnyel kapcsolatban szeretném idézni megyei párt-végrehajtóbizottságunk sarkalatos megállapítását, ez úgy szólt ennek vitája kapcsán, hogy ha tartani tudjuk ezt a leírt javaslatot, akkor ez jó nekünk. Vagyis ez most az MSZMP érdekelt jól érvényesítő párttörvényjavaslat. Megjegyzem, hogy elolvastuk az 1945 és 1948 közötti Pest megyei választási tapasztalatokat, ebből az derült ki, hogy azok a pártok győztek egy-egy községben, amelyek konkrét dolgokat tűztek programjukba, nem távoli elméleti politológiai stb. kategóriákkal operáltak, hanem egészen kézzelfogható politikai programokkal.

A pártszavazás kérdéséről. Én ezt megint csak a kezdeményezés, az offenzív politikai magatartás műfajába sorolom. Az elvet, ennek bevezetését jónak tartom. Úgy gondolom, hogy a párton belüli demokrácia egyik, de csak egyik meghatározó módszerévé válhat. Hozzáteszem, valamennyi versenytársunkat is sorba véve, ezzel arra kényszerítjük őket, hogy dolgaikat ők is előbb-utóbb összerendezzék és demokratikus módon — és ehhez még most így is, zilált állapotban is, jobbak vagyunk, mint ők.

Ezt illusztrálva elmondom, hogy a Magyar Demokrata Fórum Szentendrén a mi ottani pártszervezetünk kezdeményezésére — miszerint városi egyeztető fórum jön létre — egy olyan választ adott, hogy akkor vesz részt egy ilyenben, ha abban

a Münnich Ferenc Társaság nem vesz részt. Igen ám, de ezt a Demokrata Fórum ottani vezetője nem beszélte meg saját tagjaival, tehát az ottani Demokrata Fórum zilálja szét önmagát, saját, nem demokratikus módszertanával [sic!]. Én sokkal szélesebb érvényűnek tekintem azt, hogy a mi pártunkban a demokratikus gyakorlatot terjesztjük, mintsem azt a látszat mutatja. Úgy gondolom, még a pártszavazás műfajával kapcsolatban hozzá kell tenni, hogy a pártban ez új eljárásokat, és remélhetően korrekt magatartást kényszerít ki.

Ugyanakkor tisztában vagyok azzal is, hogy a külső manipuláció lehetősége igen nagy, utalok a tömegkommunikációra én is. Nem lenne jó, hogy a Szabad Demokraták Szövetségének azon tagjai állítanák össze a mi vezetésünket, akik most különböző fontos újságírói pozíciókat töltenek be.

Mindent összerakva az a javaslatom, hogy a pártszavazás kérdésében ma ne döntünk, de ne is vessük el. Azt indítványozom, hogy a következő központi bizottsági ülésre egy, a mai javaslatnál jóval szűkebb, kisebb volumenű pártszavazás-javaslat készüljön el, addig van lehetőség kinek-kinek gondolkodni ezen. Fontosnak tartanám én is azt — csatlakozva másokhoz —, hogy néhány kulcspozícióról a pártszavazást kipróbáljuk. Ilyen lehet a pártelnöki funkció, főtítkári funkció, lehet még folytatni. Ami az ennél szélesebb körű pártszavazást illeti, azt már nem tartom jónak, ott a bizalmi szavazás kifejezés a pontos, vagyis nem a választás, hanem a bizalom megerősítése. Azt javaslom tehát, hogy egy szűkebb listára, egy végiggondolt, részletezett technológiával, foglalkozzunk vele a következő alkalommal.

Végül úgy gondolom, hogy a következő hónapokban nagyobb figyelmet kellene fordítanunk a vidéki Magyarországra, és itt utalok az agrártézisek körüli vitára, nagyobb figyelmet kellene fordítanunk a munkásokra, a reálszférában dolgozókra, mert azt tapasztalom, hogy a mai politikusok — magunkat is beleértve — nem nagyon találunk utat ehhez a fontos réteghez, és úgy gondolom, hogyha nem is azonnal, de néhány hónapon belül a fiatalok számára és a nők számára, mint szavazók számára kézzelfogható választási programtételekkel kell rendelkezünk. Köszönöm a figyelmet.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Gyuricza László, majd Vastagh Pál elvtárs következnek.

GYURICZA LÁSZÓ elvtárs: Felszólalásomnak azt az alaptételt választottam, hogy konkrét döntések nélkül ne menjünk szét, mint ezt sokszor tettük. Ennek a szellemében mondanám el a magam észrevételeit. Abban azt hiszem mindannyian egyetértünk, hogy ebben az országban válság van, ezt az előző központi bizottsági ülésre beterjesztett jelentés is megállapította. Ez a válság jelen van a társadalom felépítményi szférájában is, és jelen van a gazdaságban is. Nyilvánvaló, hogy a felépítményi szférában és a gazdasági szférában másként jelentkezik, bár a két dolog nagyon szorosan összefügg. A felépítményi szféráról esik itt több szó, ehhez csatlakoznék én is. Mik a válságjelek?

Először is az, hogy a felépítményi szférában gyorsan összeomlanak különböző, korábbi struktúrák. Ilyen összeomlásnak tekintem én ma Magyarországon az állami tömegtájékoztató helyzetét, illetve mindazt, ami abban végbemegy.

A felépítményi szférában jelentkező válság másik jele, amit nem tudunk kikerülni, a személyi garnitúrák gyors cserélődésére vonatkozó igény. Ez napjainkban kezd kibontakozni, bár korábban elkezdődött már, és ebben a folyamatban bizony személyekre vonatkozóan gyakran előfordulnak övön aluli ütések is, hát az utóbbi

napokban főtítkáruk kapott néhány ilyen ütet, de el kell mondanom, hogy mi is kapunk naponta ilyen üteket, és el kell hogy bírjuk.

A harmadik dolog, amit megemlítenék, hogy ellenörizhetetlen hírhalmaz és nyilatkozatdömping árasztja el az országot, és ezek öngerjesztő módon szaporodnak. Mindez felveti annak a veszélyét, hogy egy káosz és egy összeomlás alakulhat ki, mint erre itt többen különböző megfogalmazásokban már utaltak. Én magam is osztom ezt a veszélyt. Az viszont teljesen világos, hogy egy káoszból és összeomlásból nincs demokratikus kivezető út rövid távon sem jobbra, sem balra, sem centrista módon.

Így tehát ezt el kellene kerülni, egy adminisztratív kivezető út semmiképpen sem jelentene jót az országnak. Van még lehetőség ennek elkerülésére, azonban ahhoz valóban nagyon konkrét feladatokat kell megoldani. Ezek közül több szerepel a mai központi bizottsági ülésünkön. Szeretném elmondani a véleményemet.

Az országgyűlési, tanácsi választásokkal foglalkozik itt több hozzászóló és a mai napirendünk. Én úgy látom, hogy az országgyűlési és a tanácsi választások előrehozása elkerülhetetlen, nem a parlament omlik össze, erről azt hiszem egyelőre nincs szó, hanem a kormány lehetetlenül el. Lehetetlenné válik a kormányzás, a parlament magatartása miatt. Most ebben a kérdésben ki döntsön, nyilvánvaló, nem nekünk kell dönteni, hanem ebben a kérdésben az Országgyűlésnek kell döntenie, mégpedig minél előbb, lehetőleg a májusi második ülésen. Hogy lehet ezt előkészíteni? Meg kell kérdezni a párttag képviselőket, hogy mi az ő véleményük erről a kérdésről egész konkrétan és félreérthetetlenül, ők pedig kérdezzék meg a választóikat és akkor valami kialakul és az úgynevezett független képviselőket is állásfoglalásra kényszeríti, vagy készíti, ha nem is kényszeríti. Amennyiben olyan döntés születik, hogy az előrehozást meg kell valósítani, akkor mint ezt Bartha elvtárs kifejtette, a választási törvényre kell koncentrálnunk elsősorban, hogy abban milyen tételeket fogalmazunk meg.

A másik kérdés, amivel konkrétan foglalkoznék, ez a párt ügyei. Én magam azon a véleményen vagyok — és úgy hiszem, hogy a párttagság jelentős hányadának véleményét képviselem —, amikor azt mondom, hogy kongresszus kell. Nem is teszek hozzá jelzöt, hogy rendkívüli vagy előrehozott, egy kongresszus kell, mégpedig a választások előtt. Mennyivel a választások előtt? Grósz elvtárs elmondta, és azzal teljes mértékben azonosulni tudok, hogy nem korábban, mint három hónappal, és nem később, mint két hónappal a választások előtt, hogy menetből lehesen nekiindulni a választásoknak a nyeres esélyével. Mindazt, amit ezzel kapcsolatban elmondott érvanyagot, azt magam is teljes egészében valom.

A választáson mi a legnagyobb erő ma velünk szemben? Azt hiszem, hogy nyugodtan el lehet azt monani, hogy nem azok a legnagyobb erők, amelyek új pártkezdemények formájában jelentkeznek, hanem a társadalomban meglévő tagadás egysége. A tagadás egységét már sokszor megfogalmaztuk, mely úgy szól, hogy mindegy, hogy mit, csak mást, mindegy, hogy kivel, csak mással. Na most, ezzel a tétellel szeretnék egy rövid ideig foglalkozni.

A mást kérdésre, mindegy, hogy mit, csak mást. Talán ez így túl leegyszerűsített, de én azt hiszem, hogy a választáson induló jó szándékú erők nagy többségével egyetértésben leszünk, amikor a mást meg akarjuk fogalmazni. Eppen ezért a mással-ra helyezném a hangsúlyt, és ellentétben azokkal a felszólalásokkal, amelyek a programnak a tartalmi részét tartották a legfontosabban — ezt én is nagyon fontosnak tartom —, de az adott választáson a személyi kérdések fognak dominálni.

Tehát a programunk személyeken keresztül kell hogy megjelenjen, és személyeket kell pontosan kiválasztanunk, mégpedig több vonatkozásban: egyrészt azt, hogy kit célozunk meg, mely tömegeket célozzuk meg a társadalomban, hisz ez is egy személyi összetétel, erről már többször esett szó, másrészt csatlakoznák azokhoz, akik megemlítették, a kormányelnököt, köztársasági elnököt és magukat a képviselőket is hozzárendelném ehhez. Elsősorban a soron következő választásoknál a személyi kérdésekre kell a hangsúlyt tenni, mert a jó szándékú programok sok vonatkozásban össze fognak csengeni.

Milyen módszertan volna szükséges a felkészüléshez? Hát itt már elhangzott, hogy a párt szervezeti szabályzatát rendbe kellene tenni, ezt akár a kongresszus előtt, de a kongresszuson mindenképpen el kell végezni. Újlag felvetem a név kérdését, hogy ezt is meg kellene vizsgálni a kongresszus előtt, és a kongresszuson ebben a kérdésben dönteni. Alulról felfelé volna szükséges építkezni a kongresszusra való felkészülés során, és itt térnék vissza a pártszavazás kérdésére.

Úgy gondolom, hogy a pártszavazás intézményét ennek a kongresszusnak a keretében lehetne kipróbálni. Elhangzott már, hogy a vezetők milyen körére kellene ezt kiterjeszteni. A kongresszuson kel tisztázni egy sor legitimációs kérdést is, mert el kell azt őszintén mondani, hogy például a többpártrendszer a párttagság még nem ismerte el. Ezt állandóan felveti, annál is inkább mondja ezt, mert a pártok még nem alakultak meg, nem tudnak megalakulni, programot nem nyilvánítanak, egyetlen programjuk a múlt, amivel támadnak bennünket. Ezt a kérdést is a kongresszuson véglegesen rendbe kell tenni, mert meggyőződésem szerint a többpártrendszer kérdése a párttagságon belül még nem rendeződött le.

A mostani napirendnek témája a párttörvény is. Itt azokhoz csatlakoznák, akik azt fejtették ki hozzászólásukban, hogy nem hátrálni, hanem megállapodni kell bizonyos kérdésekben, és az átmenetet szabályozni kell. Éppen ezért a párttörvénynek a zárórendelkezéseit jóval bővebb tartalmúvá kellene tenni, többek között olyan kérdésekben is, mint ami itt elhangzott, hogy az államigazgatásban és a fegyveres testületekben mi legyen a párttal. A magam véleményét abban fogalmaznám meg, hogy ezeket szabadon kellene hagyni a pártszerveződésektől, ugyanakkor konkrétan a nemzeti kerekasztal, vagy bármilyen más tárgyalási forma keretében azzal kellene indulnunk, hogy az átmenet első és második szakaszában az MSZMP pozícióihoz ezeken a területeken nem nyúlunk hozzá.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Vastagh Pál elvtárs, majd Ördögh Szilveszter elvtárs következik.

VASTAGH PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az én gondolkodásomban hónapok óta minden politikai döntés, minden koncepció annak alárendelten kerül értékelésre, hogy az MSZMP miként fog a választásokon szerepelni. Olyan értelemben is mint pártvezető, olyan értelemben is mint kommunista, és olyan értelemben is mint magyar állampolgár, mindent csak ennek tudok alárendelni. Ezt szeretném alátámasztani azzal az evidenciával, hogy ez egyben nemzetközi, nemzeti felelősségünk, és meglepően kevés szó esik erről, és az utóbbi napok politikai tapasztalat számomra egészen furcsán egy olyan illúzió látszatát és olyan illúzió meglétét támasztották alá felelős vezetők között — nemcsak a pártban, párton kívül is —, mintha az MSZMP járná a maga idézőjelbe téve „haláltáncát”, de ez az ő helyzetét nem érinti. Ez már az ő személyes egzisztenciájára, állására semmi hatással nem lenne az égardta világon.

Múlt héten a Csongrád megyei pártbizottsági ülésen elmondtam, ne higgyék azt, hogy akik eddig iskolát igazgattak, üzemet vezettek, tsz-elnökök voltak, különösen akik [tudósok] tanárként dolgoztak egyetemi tanszékeken, hogy majd ha az MSZMP megbukik, akkor nekik minden úgy változatlanul továbbra is jár, sőt talán még jobb is lesz a pozíciójuk. Azt hiszem elvtársak, nekünk nagyon világosan és határozottan ki kell mondani, hogy ezzel számolni kell mindenkinek a saját életében is. Ezzel nem félelmet akarok kelteni, csak egy olyan racionális, a dolgokkal tényleg komolyan szembenéző álláspont kialakítását, ami egy reális és egy racionális megoldás felé tereli a pártot is. Meggyőződésem, hogy ennek hangot kell adnunk pártfórumokon, pártrendezvényeken, erre rá kell döbentenünk a párttagságot.

Ami a nemzeti, nemzetközi felelősségünket illeti, ezzel nem kívánok foglalkozni. Meggyőződésem, hogy az MSZMP léte vagy nemléte most nemzeti kérdés is, ha az MSZMP megbukik a választásokon, ez egy nemzeti tragédiát jelent minden valószínűség szerint. Hogyan lehetne ezt megkerülni, vagy legalábbis ennek veszélyét tompítani? Én ezt egy politikai akcióegység kialakításában látom, nem szervezeti, vagy nemcsak szervezeti, különösen nem ideológiai, hanem egy szűken vett politikai akcióegységet kell a párton belül kialakítanunk, amely minden választási rendszerben működő pártnál gyakorlat, hogyha eljön a választás ideje, akkor minden szárny a párton belül ennek rendeli alá érdekét, és ezt a politikai egységet szolgálva próbálja a párt választási győzelmét elősegíteni.

Azt is tapasztaltam, hogy a rendkívül erős hangulati megnyilvánulásoknak, kitéréseknek jelentős oka, okcsoportja az, hogy a párttagság nem érzékeli, nem is érzékelheti természetesen a mérlegelés valódi dimenzióit és kereteit. És azért nem érzékeli, mert nem mondjuk el, hogy mit jelent mondjuk június 16-a¹¹ az egész politikai tervezés szempontjából, nem érzékeli, hogy mit jelent egy amerikai elnök látogatása, az egész politikai menetrend szempontjából, mit jelent a vezetőség generális cseréje a párt élén az ország stabilitása, nemzetközi megítélése szempontjából. Ezeket természetesen nem is várhatjuk, hogy mindenki saját magában összerakja. De ezeket el kell mondanunk és ha elmondjuk, azt hiszem, hogy ez olyan józan belátásra tudja készíteni a párttagság komolyan gondolkodó részét, amivel már ezt a politikai akcióegységet jobban elő lehet segíteni.

Az a véleményem, hogy nekünk — és csatlakozom azokhoz, akik a kezdeményezéseket sürgetik, vagy azok pártján állnak — nagyon sok kérdésben már kiérlelődően van álláspontunk. Konkrétan szeretném említeni, legutóbb a Politikai Bizottság tárgyalta a nemzetközi integrációhoz való csatlakozás programját, amely tényleg nemzeti programként jelenhetne meg, vagy az agrárpolitikai tézisek következő KB-ülésen történő összegzése is alkalmas mindarra, hogy ezt a tehetetlenség bűvkörét átszakítsa és megtörje.

Hasonlóképpen, a párt belső szervezeti fejlődésével kapcsolatosan is készülnek azok az állásfoglalások, amelyek egy korszerűen működő, szervezetben modern párt kialakítását célozzák. Ha mi ezeket napvilágra hozzuk, el tudjuk fogadtatni a párttagsággal, akkor a kilátástalanság és perspektívátlanság, amely a mostani vezetéssel szemben megnyilvánul, meggyőződésem, hogy jelentős mértékben változni fog.

Sokat segítene az is, ha a taktikai elemeket és célokat mérlegelve eljutnánk odáig, hogy ezt az egész választási menetrendet megismertessük a párttal, a párttagsággal, és ennek a választási menetrendnek az ismeretében kezdődne arról gondolko-

dás, hogy mikor helyes egy kongresszus, mikor helyes egy pártértekezlet, mire mit kell szervezni. Nekem az a véleményem, hogy a politikai akcióegység kialakítása érdekében a párton belül feltétlenül szükség van olyan fórumra, amely elfogadja a párt választási programját. Ennek formája — álláspontom szerint — a pártértekezlet lehet. A pártviták tapasztalatai azt bizonyítják, hogy nem fogadja el a párttagság, nem érzi a párttagság magáénak a Központi Bizottság azon elképzeléseit, amit valamilyen még szélesebb kollektív vita nem támasztott alá. Így volt ez a többpártrendszer ügyében is. Oktrojálnak érezték, hiába volt ott a pártvita anyagán, hogy tervezet, és majd összegezni fogja a Központi Bizottság, ezt már nem fogadták el, eleve kész tényként kezelték. Ezen túlmenően természetesen a választási programon kívül szükség lenne a működési szabályzat elfogadására is.

A pártszavazást én hasznos intézménynek tekintem, beépítendőnek tartom a párt működési gyakorlatába, de nem olyan formában és nem olyan módon, ahogyan az javaslatként elhangzott. Szerintem ezt is arra kellene felhasználni, hogy a párt választási akcióegysége erősödjék. Célszerű lenne, ha az egyes választókerületekben a kommunista jelölteket a körzetben élő párttagok pártszavazással erősítenék meg. Én azt is el tudom képzelni, hogy a párt választási programja ügyében legyen pártszavazás országosan.

Azt is el tudom képzelni, hogy a párt köztársasági elnökjelöltje ügyében is legyen pártszavazás, mind-mind sokkal jobban kötnék a választáson a párttagok magatartását és állásfoglalását. Szükség lenne azért is a választási ütemezés nyilvánosságra hozatalára, mert el kell kezdenünk a helyi programok kidolgozását is. Helyi programok nélkül nem tud a párt eredményesen szerepelni a választásokon.

Ami pedig a Kecskeméten részt vevők számára adresszált kritikát illeti, a rám vonatkozó részt én vállalom és tudomásul veszem. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Ördögh Szilveszter elvtárs.

ÖRDÖGH SZILVESZTER elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Amikor készítettem erre az ülésre, a reformkörök kapcsán kapott anyagot olvasva egy rövid szubjektív gondolatsort írtam le, és a reformkörök napirendjénél szerettem volna ezt felolvasni, de mivel úgy érzem, hogy már rég az első napirend vitája folyik, most mondanám el. Nem csupán a magam nevében beszélek, de amit mondok, azért a felelősséget csak én vállalhatom. Fontosnak tartom ezt előrebocsátani.

Az elmúlt hetekben, hónapokban komoly lelkiismereti gondok kezdtek nyomasztani. Többen, köztük barátaim, nyíltan meg is kérdeztek, miért vállaltad, miért vállalod, és meddig még? Találkoztam egyszerű párttagokkal, javarészt nemzedékemből valókkal; a becsületességükkel küszködnek és becsületből maradnak egyelőre, becsületből, mert eddig ki hány éve, párttagok voltak, de nem bizalomból, nem egyetértésből. És tudom, súlyos okuk van hivatkozott becsületességükre, miként nagyon súlyos okuk a bizalomvesztésre, az egyet nem értésre.

Ildomos megjegyeznem, közülük senkinek sem adja a kenyerét a párt, ilyen-olyan képzettségük, ilyen-olyan polgári foglalkozásuk van, s napi gondok szorítják őket a szinten maradásért. Egzisztenciális érdekek tehát nem kötik őket, csupán a becsület, egészen addig, amíg el nem fogy hozzá a magánhitük. Említettem, akik megkerestek, akikkel beszéltem, javarészt negyvenesek voltak. Ma derékhad az országban, ha nem lenne nevetséges derékről és hadról beszélni e nemzedékről szólni. Szinte mindenki mögött növekvő gyerekek, akikért felelősséggel tartozunk és valamicske valóban megszerzett tudás. Hogy vétkesek vagyunk, nyilvánvaló. A do-

ni háborúban apáink voltak, s mi a háborúban, vagy közvetlenül utána reménykedéses békében születtünk. Totyogók, vagy éppen csak eszmélkedők voltunk 1948-ban, 49-ben, 1953-ban és valóságos gyerekek 1956-ban, ha kamaszodók is.

Bizonyos, mi pártunk tagjaiként nem praktikáztunk a koalíciós esztendőben, nem koholtuk ideig-óráig hihetővé Rajk perét, nem hajtottunk, és nem hajtottunk végre beszoigáltatást és kitelepítést, nem gyanúsítottunk és nem sügtünk be, nem tudtuk miért jó az 1953-as Nagy Imre-féle kormányprogram, miként 1956 is csak hátborzongató emlékünks. És az úgynevezett konszolidációban sem vettünk részt tevőlegesen 1956 után. Nem internáltunk és nem szerveztünk szövetkezetet.

Mi csupán cseperedtünk és tanultunk, mert még iskolakötelesek voltunk. Azután megérintett bennünket az 1960-as évek szele, és mertünk bátrak lenni, megharcolva harcunkat a hosszú hajért, a rágógumiért, a Beatlesért. Nem bagatellizálok, harcnak mondom, mivel annak minősül szüleink és fivéreink leveretéséhez, kaptulációjához viszonyítva.

Ez a harci szellem vitt bennünket a KISZ-be is, emiatt tanultunk, vitáztunk, tettük amit lehetett, s amit kizsaroltunk. Bennünket az akarás vitt a pártba, nem a félelem, nem a messianizmus, nem az alkalmazkodás kispolgári számítása. És egyre gyötrőbb lett hivatalos partizánnak lennünk. Illegális forrásokból megérkeztek hozzánk a kétségbevonó tények, Rákossal soha nem volt bajunk, örököltük, hogy érdemtelen a tiszteletre, de Nagy Imre neve titok és tabu lett és még sokaké. És nem tudhattuk, valójában mi is történt 1956-ban. A tudathasadás megkörnyékezett bennünket, de már családunk volt, vele muszájhitünk, és természetesként fogadtuk el magunktól is a kételkedést, hogy ki tudja, hátha nem is igaz, hátha csak túlzás, hátha alantas aljasság onnan nyugatról.

Pedig emlékezhettünk zsíros kenyérre, Sztálin-szalonnára, lecsóra, hentes előtti hajnali sorban állásra, boldogtalanságra, hamiskodásra. Azt hittük az 1970-es években, hogy itt mindent jóvátettek, mindenkit megkövettek, mindent kárpótlak. BALEKKÉNT vitatkoztunk ezért az igazságért, a valóság miatt, és nem tudtuk, hogy bár a valóság igaz, de az igazság nem valódi.

Es most zuhognak ránk, igazoltan vétleneke a szétrobbant igazság repeszei, és nem találunk mentséget, még ha megokosodva szajkózzuk is a meghatározó nemzetközi körülményeket. Mivel mi tudjuk, vétkesek közt valóban cinkos, aki néma. Megtanultuk Vörösmartyótól, és mindegy a magyarázat, nem cinkos volt, hanem tús. (Közbeszólás: Babits!)

Babits, bocsánat, igaz. A tús, ha meggyőződése ellenére vallja túságát, már nem lehet sem hős, sem mártír. S mi, ez a különös sorsú generáció, felvállaltuk ennek a túsznak a hitét, de nem tudhattunk az alkuvások titkairól. Vétleneke vagyunk, és nyomaszt bennünket mégis a lelkiismeret. Mi nem tudhattuk, hogy mi is a valódi igazság a történelmünkről, és nem tudhattuk, gazdaságunk miként egyensúlyoz a szakadék fölött. Mi csupán vállaltuk a hitet, hogy az igaz, vállaltuk valóságát, s ha nem maradt érvünk, viccet meséltünk, hogy végül is mi vagyunk a legvidámabb barakk ebben a lágerben.

Íme, így vagyunk itt ártatlan vétkesként, mivel mi önként és dalolva csatlakoztunk, s most elméletileg törzse vagyunk ennek a népnek.

Mi azt hittük, a pohárban végre tiszta víz van, és nem tudtuk, hogy szemtévesztéses desztillált víz csupán, ami szomjoltásra alkalmatlan, de ebből lehet az akkumulátort utánatölteni. A törvény és a történelem nem tudása nem mentesít. Így vagyunk mi vétkesek közt vétlen résztvevők.

A jelenség évezredek óta definiált, a görök tragédiák óta elfogadtatott. Katarzis, vagy megtisztulás. Más nevében nem beszélhetek, nekem tisztítóüzes időket jelentenek, amiket kényszeresen megélek. De tudni illő, az egyház a tisztítóüzet a tudatlan vétkeseknek találta ki, nem azoknak, akik tudva cselekedték a bűnt, bár fölmetnő körülménnyel is.

A nem példabeszédőtől a tárgyra térve, amit a reformkörök indítványoznak, úgy érzem, igaz. Amiatt, hogy ezt belülről és alulról akarják. Meglehet önmagukért, önmaguk miatt, de bizonyos, lényegileg azért az ügyért, tiszta lapokat akarva végre teremteni. Ismétlem, alulról és belülről igen sokan, főként negyvenesek, fiatalok.

Úgy vélem, nekünk kellene csatlakoznunk hozzájuk. Ilyen alapon soron kívüli pártterkezetlet javaslok, olyant, amely alkalmat ad a példaadó, következetes megtisztulásra, mert nincs radikális megújulás e megtisztulás nélkül, és megtisztulás nélkül nincs elvárhatóan szükséges bizalom irántunk. Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék Sarlós elvtárs.

SARLÓS ISTVÁN elvtárs: Megkíséreltem, hogy rövid legyek. Egyetértek a választásoknak novemberre való előrehozatalával, azzal a feltétellel, hogy ezen a választáson biztosítékot kell nyújtani az addig legálissá váló pártoknak, hogy reális, valós feltételek mellett tudjanak indítani, és ne koncot kapjanak tőlünk a választásokkal kapcsolatban. De ahhoz, hogy ez megtörténjen, létre kell hozni az Alkotmánybírótságot, meg kell alkotni a pártról szóló törvényt, el kell fogadni az új választási törvényt és el kell fogadni a köztársasági elnök hatáskörére, munkájára vonatkozó törvényt, nehogy a választások után kelljen újra előlről kezdeni a dolgot. Folytatni kell az Alkotmány előkészítését azokkal együttműködve, akik hajlandók velünk ebben kapcsolatot teremteni és felkészülni rá.

Tudomásul kell vennünk, hogy a választásokra jobban kell felkészülnünk mint 1945-ben, 1947-ben és 1949-ben, amikor még koalíciós alapon folytak a választások, mert úgy néz ki, hogy mozgékonyabbak azok, akik velünk szemben állnak, kezdeményezőbbek, és a tagadás önmagában nagyon sok szimpatikust [sic!] tudszerezni azoknak, akik bennünket bírálják és elmarasztalnak. Gyuricza elvtárs azt mondta, hogy az ún. ellenzékieknek egy közös vonása van: a múlt bírálata. Kijelentem, hogy ebben közösek vagyunk velük, mert a mi egyik fő programunk is az, hogy a saját múltunkat bíráljuk, anélkül, hogy a bírálatot kiegészítsenünk olyan reális programmal, amelyik vonzó, elfogadható és végrehajtható.

A választás nemcsak politikai munka, hanem egyik momentuma az kell legyen, hogy a pártunknak legyen gazdasági programja, gazdasági mondanivalója. Ez független lehet attól, hogy a kormánynak mikor készül el a gazdasági programja. Irányelveket, célokat és szándékokat kell elmondani, és ki kell nyilvánítani ebben a gazdasági programban, hogy a párt alapvető célja első lépésként — itt valaki már a hozzászólásában elmondta — a pályakezdő fiatalok és az alacsony nyugdíjjal rendelkezők helyzetének a megjavítása. A gazdaságon nagyon sok minden múlik, és a gazdasági helyzetünkben tettük a legkevesebb lépést előre, minden elszámolásunkban visszatér az, hogy a struktúraváltásban nem tudtunk előrehaladni, mégpedig a struktúraváltás nélkül mindenfajta programunk dőcög.

El kellene érni, hogy a legfontosabb gazdasági kérdésekben kialakuljon valamiféle program, amit követni lehet. Az energiára gondolok. Ma nyilatkozott Papp elvtársunk — nem tudom pontosan, mi hivatalának a címe, de nagyon hosszú címe van —, s az ő nyilatkozatából kiderült, hogy Bős—Nagymaros leállítható, Paks¹²

is visszafogható, mert gáz alapon, más módon meg lehet oldani az energiaellátást. Gyakorlatilag tehát ott tartunk ma, hogy néha az emberek saját magukkal sem értenek egyet, néha az egyes emberek állásfoglalását nem az befolyásolja, hogy mit tud, vagy mit lehet, hanem hogy mit várnak el tőle azok, akik vele szemben állnak. Világos, hogy itt egy jó programra és együttműködésre van szükség.

Ehhez én fontosnak tartom, hogy pártértekezlet legyen. Egyáltalán nem vagyok arról meggyőzve, hogy ha novemberben lesznek a választások, akkor elég szeptemberben pártértekezletet tartani, mert ma nem elég két hónap a választásokra való felkészülésre és a választások megnyerésére. Én előbbre hoznám a pártértekezletet, amelynek két feladatot adnék: az egyik egy gazdasági kibontakozási irányelvtervezet, a másik pedig a választásokra való felkészülés.

Nekem nagyon tetszik a pártválasztás elgondolása, de csak a pártkongresszussal összefüggésben. Tudniillik az a furcsa helyzet, ha mi most májusban hozunk egy határozatot, hogy pártválasztás lesz, akkor a párt gyakorlatában bevezetünk egy olyan fajtájú, új, demokratikus, szimpatikus módszert, amelynek az alkalmazásáról elfelejtjük megkérdezni a párttagokat. Mert ha május végén hozunk egy határozatot, hogy június 10-én pártválasztás, akkor nincs időnk először megkérdezni a pártvezeteket és a párttagokat, hogy akarjátok-e, hanem utasítani fogjuk őket, hogy tessék június 10-én választani. Szerintem ez egy olyan téma, olyan korszerű, új módszer, amit csakis a kongresszushoz szabad kapcsolni. Azért is fontosnak tartom ezt, mert nem javaslom, hogy a pártértekezleten szándékosan, tervszerűen, nagy személyi változások legyenek. Tessék végiggondolni: 1988 májusában, két évvel a kongresszus után, vagy három évvel a kongresszus után új pártvezetőséget választunk, 1989 áprilisában átalakítjuk ezt a pártvezetőséget, új Politikai Bizottságot választunk, és két hónap múlva újat akarunk megint választani? Ezzel nem erősítenénk, hanem gyöngíténénk magunkat; kiegészíteni, cserélni, személycseréket végrehajtani mindig lehet.

El tudom képzelni, hogy — magamat is beleértve, a Katona elvtárs célzására utalok — a korosztály néhány tagja megválják a központi bizottsági tagságától, hogy helyünkbe fiatalok, energikusak, kezdeményező emberek kerüljenek.

Grósz elvtársnak föltette már valaki a kérdést, hogy ő a saját személyét illető elképzelést május végére tette-e. vagy későbbi időpontra. Én teljesen világosan úgy értettem, ő azt mondta, ha június 10-én pártválasztás van, akkor május végén bejelenti, hogy nem kívánja magát főtitkárnak, sőt ha jól értettem, központi bizottsági tagnak sem jelöltetni.

Hadd tegyem hozzá ehhez a véleményemet. A teremben ülő mindenkinek jogában lenne egy ilyen esetben május végéig bejelenteni, hogy nem akar KB-tag lenni, vagy nem akar funkciót viselni. A főtitkárnak ehhez nincs joga. A főtitkárnak vállalni kell az elmúlt év nehézségeinek, bajainak az ódiumát. Megteheti, hogy a Központi Bizottság valamelyik ülésén bejelenti, kéri a fölmentését, de nem egy pártválasztás előtt, egy ilyen kollektív megnyilatkozásban kellene bejelentenie, hogy meg akar válni ettől a funkciótól. Nem lehet a főtitkári funkcióval játszani. Azt be kell tölteni három évig, négy évig, vagy egy év tapasztalatai után vissza lehet benne lépni, de nem a véletlenre kell bízni, nem egy új módszer alkalmazásával kell összekapcsolni, hogy marad-e valaki főtitkár nálunk, vagy sem.

Tehát a javaslatom lényege: pártértekezlet nem személyi változások céljával, hanem gazdasági irányelvek, választási program kidolgozásával. Választásokat novemberben, és novembert megelőzően elfogadni a választási törvényt, az Alkot-

mány módosítását, köztársasági elnök megválasztása ügyén, köztársasági elnök feladatkörének körülírása, az alkotmányjogi bíróság [sic!] feladatkörének körülírása és megválasztása. Azt is el tudom képzelni, hogy a választások előtt kellene a sajtótörvényt is elfogadtatni, mert úgy tudom, az tárgyalásra készen áll, és meg kellene ezt is valahogyan oldani.

Át kellene térni egy kicsit demokratikusabb módszerek alkalmazására. Én az Elnöki Tanács ülésén legutóbb bejelentettem — és ha nem változik a helyzet, akkor szerda reggel is közölni fogom —, nem értek egyet azzal, hogy a kormányban bekövetkező változások előadója az Elnöki Tanács legyen az Országgyűlésen, mert a miniszterelnök dolga, hogy ő legyen az előadó. Meg kell találni azt a módot, amelyik nem sérti az Alkotmány jelenlegi szabályait, de amelyik lehetővé teszi, hogy a miniszterelnök legyen az előadó, mert nem kívánhatja senki az Elnöki Tanács elnökétől, hogy előadója legyen olyan személyi változásoknak, amely személyi változásokban nem tudja, hogy kit, miért mentenek föl, és kit, miért akarnak megválasztani. Az indokolásban, amit mi is megkaptunk, az szerepel, hogy a kormány egyes tagjai olykor — itt van egy jelző, mindig elfelejtem — nem meggondolatlan, vagy körültekintés nélkül hoznak határozatot. Ez nem elég indok, ha mégis elég indok, akkor a kormány lemondására lenne elég indok. Most, idén négy vagy öt olyan ügy volt, amiben nagyon nagy feszültség keletkezett az országban: az útdadó, a vámkérdés,¹³ a gyógyszerkérdés¹⁴ és folyik a vita Ófalu,¹⁵ folyik a vita Bős—Nagymaros és más ügyekben, ahol a kormánynak határozottabbnak kellett volna lennie. A parlament előtt lehetőséget kell adni a képviselőnek, hogy megkérdezze, „A” miért nem marad a kormány tagja, és „B”-t miért akarjuk bevinni a kormányba. Erre a kormány elnöke tudja a legjobb választ megadni, annál is inkább, mert az ő felelőssége, hogy kik lesznek a kartársai, és kik lesznek a kortársai. Én ezt nagyon megfontolandónak tartom, Németh elvtárs itt van, ő nyilván tudja vállalni, hogy előadója legyen ennek a parlamentben.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Marjai József elvtárs.

MARJAI JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Elnézést kérek a kérdéseim mögötti indulatokért, igyekszem most nyugodtabb és visszafogottabb lenni.

Azzal szeretném kezdeni, úgy érzem, hogy a kérdéseimre nem kaptam választ.

Az első kérdésnek tulajdonképpen az volt a célja, amit már sokszor különböző vonatkozásban igényeltünk a Politikai Bizottságtól, hogy a Politikai Bizottság és a Politikai Bizottság tagjai játsszanak tiszta lappal a Központi Bizottsággal szemben, világosan lássuk, hogy kinek mi a koncepciója, állásfoglalása, mégpedig érthető és értelmezhető módon. Erre nem kaptam választ.

A másik kérdésemnek tulajdonképpen az volt a háttere, hogy cselekszünk, halogatunk, kapkodunk és rögtönzünk. Én most a rögtönzést éreztem abban a felszólalásban, ami itt előttem elhangzott, és nekünk egy ilyen nagyon kritikus átmeneti és ténylegesen történelmi jelentőségű korszakban, amikor a sorsunkról van szó, de a gyerekeink és az unokáink sorsáról is, akkor átgondolt koncepció nélkül, és annak alapos megtárgyalása nélkül, megfelelő előkészítése nélkül — beleértve a koncepció végrehajtásának a menedzselését, ami általában hiányzik, vagy rendkívül hiányos és ellentmondásos — nem fogunk tudni az alapfeladatoknak eleget tenni. És ezért vagyunk olyan helyzetben — amivel én teljesen egyetértek, csak szaporítanám a szót —, amit elmondtak az elvtársak a párt helyzetéről; elmondtuk egyébként a februári központi bizottsági ülésen is, hogy ez a párt cipeli a terhet és ugyan-

akkor mindent kiad a kezéből, levetkőzik és hagyja elvenni azt is magától, amit saját maga csinált. Ugyanakkor a tömegkommunikáció és most már részben a külföld is, mind erőteljesebben avatkozik bele a folyamatokba, mégpedig gyűlölettel, leszámolással, revansizmus szellemével és olyan szenvedélyek felszításával, amelyekből értelmes, nagy veszteségek nélküli átmenet nem biztosítható.

Azt hiszem, hogy a februári felszólalásomat nem kellene megismételnem, érdemben nem tudok azon változtatni, de néhány megjegyzést tennék kiegyesítkéséppen, részben két kérdésem alátámasztását is szolgálja ez. Alapvetőnek tartom ebben az időszakban, hogy egyrészt megőrizzük gazdasági egyensúlyunkat és mindenekelőtt fizetőképességünket, és biztosítani tudjuk az átmenet békés, demokratikus jellegét, mert ez teszi lehetővé, hogy megmaradjon a fejlődés és a továbbfejlesztés lehetősége. Ennek kellene alárendelni minden egyebet, és ebből kellene kiindulni akkor, amikor beszélünk a pártrendezvényekről vagy választásokról. És itt jegyzem meg csak, mert erről is volt szó, az egyensúly az nem játék kérdése, mert hiszen katasztrófális következmények vannak, ha ebből a nagyon érzékeny egyensúlyból, vagy viszonylagos egyensúlyból kibillenünk, és nem igényelhetjük azt ebben a korszakban, és ez egyébként a megmérettetés egyik nagy dilemmája és ellentmondása is, hogy a gazdaság napi értelemben eredményeket, pozitívumokat mutasson fel, legalábbis nem olyanokat, amelyek az életszínvonalban az emberek számára érzékelhetők, és nem követelhetjük az élénkítést általában és nagyon világos és kategorikus minősítés és megszorító jelzők nélkül, hogy milyen élénkítés az, ami előttünk áll, és amire ténylegesen szükségünk van. Én csak remélni tudom, hogy a készülő új kormányprogram ezt a követelményt végre biztosítani tudja.

Pártértekezlet, pártkongresszus, pártszavazás sorozatában: én szeretném felhívni arra a figyelmet, hogy amíg a platformokat nem tisztázzuk, és a platformokhoz való viszonyunkat nem tisztázzuk, addig rendkívül nehéz választás elé állítani a párttagokat, egyszerű párttagokat, tisztségviselőket és központi bizottsági tagokat is, vagy a különböző formában megrendezett, vagy bármilyen formában megrendezett kongresszus vagy pártértekezlet küldötteit is.

Igenis a platformokat tisztáznunk kell és világosan, nem hosszú távú ideológiai alátámasztással, hanem ahogy itt elhangzott, nagyon praktikus politikai konkrét megfogalmazásban ezeket tisztáznunk kell, és ezekhez a platformokhoz való viszonyunkat kell személy szerint tisztázni, akkor lehet értelmes és nem túl manipulált és abszolút veszélyekkel, előre nem látható következményekkel járó pártválasztásokat csinálni.

Ami az országgyűlési és tanácsválasztásokat illeti, és ez szorosan összekapcsolódik a párt előtt álló értekezlettel vagy kongresszussal. Az alapvető kérdés az, hogy összefüggésben azzal, amit az előbb mondtam, hogy nekünk választ kell adni az egyszerű embereknek, párttagoknak és potenciális szavazóinknak arra, hogy mit és kit támogassanak. Erre sokkal világosabb és egyértelműbb választ kell adni, és azoknak a követelményeknek az érvényesítésére, amiket az előttem felszólalók elmondtak [sic!]. A népnek elég nagy a veszélyérzete, lehet hogy a funkcionáriusok vagy a tisztségviselők egy részének nincs, de a népnek elég nagy a veszélyérzete, és ezért tömegméretekben lehet érzékelti ezt az igényt velünk szemben, azt, hogy mit és kit támogassunk: hova és ki mögé álljunk, és mi mögé álljunk.

Szeretném arra felhívni a figyelmet, ha erre nem tudunk a tömegek számára és nem ideológiai folyóiratok és értelmiségi körök számára értelmezhető választ adni,

világosat, kategorikusat, akkor az lesz, amiről itt szó volt, hogy bizalmi szavazással változik a választás, mégpedig az MSZMP elleni bizalmi szavazással, de ami legálább ekkora veszély — mert nagyon jól érzékelhető, ha az ember kimegy és őszinte kötetlen beszélgetést folytat —, hogy távol maradnak a választásoktól. Az a választópolgár, aki párttag, [vagy nem párttag,] nem kap választ arra a kérdésre, hogy mit és kit támogasson, az természetesen arra van ösztönözve, hogy a választásokon ne vegyen részt. Egy olyan időszakban, amikor velünk szemben — megengedik, így fogalmazok — a politikai harcban egy rendkívül aktív és mozgékony, és nagyon sok oldalról támogatott ellenfél van, akkor ez a tömegméretűvé válható passzivitás életveszélyes lehet a párt számára. Ezért azt, hogy mit csinálunk a pártban, és hogy oldjuk meg a választásokat, ezek szorosan összefüggő kérdések, és csak együtt lehet a kompozíciót megtalálni.

Amit én a kérdéssel sugalmazni óhajtottam — elnézést, hogy a keserves dühöm nem tette lehetővé, hogy világosan fogalmazzak —, amit én igényelni akartam, az az, hogy ebben a kérdésben, együtt, világos, jól megkomponált változások szükségesek a Központi Bizottság számára, nem távoli jövőben, és nem rögtönzések, amelyeket meg lehet emészteni és meg lehet vitatni, és ezekhez nem kellenek hónapok. Én viszonylag rövid határidőt mondtam, de ami mellett ki lehet állni, amit el lehet fogadni, és amit azután képviselni lehet, és realizálni is lehet. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: A jelentkezők nálam elfogytak, megkérdezem, kér-e még valaki szót. Nem, úgy látom a vitát le lehet zárni, akkor azt javaslom, hogy Fejti György elvtársnak, aztán Grósz elvtársnak adjunk szót.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves elvtársak! Egy általános belpolitikai, és a párt helyzetéről lefolytatott vita bontakozott ki, ami talán nem volt haszontalan, de ez messze meghaladta az én előterjesztésem tárgykörét, így Grósz elvtárral abban állapodtunk meg, helyesebb, ha a főtárgy foglalja össze a vitát, én mindössze két kérdésre szeretnék reflektálni, ami az előterjesztésem konkrét tárgyát képezte.

Ha jól értem, akkor a hozzászólók többsége, közöttük ketten, akik írásban is kifejtették a párttörvénnyel kapcsolatos véleményüket, ezt a törvénytervezetet a további munka alapjául, illetve a konkurenciával folytatott tárgyalások alapjául elfogadhatónak tartják. Ezen túlmenően én részletkérdésekbe belebonyolódni nem akarok, minden észrevételt figyelemmel követünk, és megpróbálunk érvényesíteni.

A másik fontos következtetés, amit le lehetett vonni, az az, hogy sok racionális érv szól amellett, hogy kezdjünk hozzá a választások előrehozatalának a politikai és jogi előkészítéséhez, ennek a megalapozásához. Szeretném elmondani azt, hogy ennek a jogi megalapozása tűnik egyszerűbbnek, hiszen a párttörvényen kívül az Alkotmánybíróságról és a köztársasági elnöki intézményről szóló törvény lényegében készen áll, azzal az apróbb kis hibával, hogy egyelőre politikai tárgyalást erről folytatni nem tudtunk, de ez a gondunk áthidalható. Lényegében elkészült a választásokról szóló törvénynek a tervezete, koncepciója is, ezen van némi munka még, de egy hónapon belül a Központi Bizottság elé terjeszthető.

Nehezebb a kérdés politikai előkészítése. Úgy gondolom, hogy amennyiben a választások előrehozatala mellett döntünk, és ennek a parlamenti előkészítéséhez hozzákezdünk, akkor lényegében [minden] további lépést ehhez kell igazítani. Ahhoz kell igazítani, hogy a választásokon ez a párt sikeresen szerepeljen.

Teljesen egyetértek azzal, amit Vastagh Pál elmondott, sok ember nem értette meg még, hogy mi itt a tét. Azok sem értették meg, akik az államigazgatásban dolgoznak, azok sem, akik a tömegtájékoztatásban dolgoznak, de talán a pártaktíva sem értette meg még, hogy egy földcsuszamlásszerű választásnak a következményei beláthatatlanok. Itt tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy egy megroggyant párt a saját hatalmáért küzdelembe megy, hanem arról van szó, hogy egy [olyan] politikai vákuumot kell elkerülni, ami az ország politikai, gazdasági összeomlásához vezethet. Rendkívül nagy a tét tehát, úgyhogy egy elemi veszélyérzetet és egy elemi versenyszellemet fel kell ébreszteni magunkban. Tudniillik, egy földcsuszamlás esetén teljesen mindegy lesz, hogy ki mikortól reformpárti, ki mikortól fundamentalista. Ez teljesen lényegtelen, leértékelődő kérdéssé válik.

Felvetették néhányan, hogy egy alapvetően előzetes megállapodáson vagy alapvetően a pártok versenyén felépülő választást kell-e megcéloznunk. Érvényes ma is, megítélésem szerint az a helyzetértékelés, hogy egy klasszikus pártversenyen alapuló választáshoz sem a politikai feltételek, sem a belpolitikai helyzet nem adott, nem érett. Mégis nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy egy alapvetően a pártok előzetes megállapodásán alapuló választási konstrukciót kellene, lehetne kidolgozni, mégpedig azért, mert egy ilyen, technikailag egyébként könnyen elkészíthető választás nem oldaná meg az alapproblémákat, mert bármikor meg lehetne kérdőjelezni egy ilyen megállapodás érvényességét.

Tehát magam is arra a következtetésre jutottam, hogy bár a kockázat egy alapvetően a versenyen alapuló választás esetében nagyobb, de hosszú távon stabilizálni csak egy megmértetés után lehetséges. Tehát nem áll érdekünkben — megjegyzem a társadalom nem is fogadná el, és pillanatnyilag úgy tűnik, hogy az ellenzéki szervezetek sem érdekeltek egy ilyen előzetes megállapodásban — egy ilyen konstrukció, mert fellazítható, heteken, hónapokon belül fellazítható. A lengyelországi megállapodásnak¹⁶ is ez egy borzasztóan gyenge pontja, hogy az idő egyszerűen túlléphet rajta, nekünk pedig valamilyen stabil megoldást kell találni. Ebben az összefüggésrendszerben én is egy országos pártértekezlet összehívása mellett vagyok, mégpedig egy olyan funkcióval, amelyik azt bizonyítja, hogy ez a párt kész és képes kivezetni az országot a jelenlegi válságos állapotából. Van elképzelése arról, hogy ez hogyan történhet meg. Ha — nem akarom ismételni, amit mondtam — erre nem vagyunk képesek, akkor teljesen vakvágányra vinnénk a munkát.

Mit tudunk felmutatni egy ilyen párt pártértekezleten? Tudunk szólni arról, hogy soha ilyen alaposan és mélyen nem kezdtünk el a múlttal szembenézni, mint amit május óta megtettünk. És itt nemcsak egy politikai vagy egy gazdasági mérleg megvonásáról van szó, hanem hozzákezdünk egy, a koncepciók perekkal kapcsolatos mérleg megvonásához is, amelyik — bár sok zavart okozott —, de a párt megtisztulásának egy fontos színtere lehet. Fel tudjuk mutatni azt, hogy hozzákezdünk egy modell-változáshoz, és ha nem is teljesen tisztázott ennek az új, szocializmusról alkotott felfogásnak minden eleme még, de egy sor fontos eleme kialakult, és hozzákezdünk egy olyan alkotmányozási folyamathoz, amelyik egy pluralista társadalmi berendezkedést, egy modern államszervezetet és az állampolgári jogoknak egy teljesen újszerű megközelítését foglalja magába. Végül pedig el tudjuk mondani azt, hogy egy békés, többé-kevésbé kiegyensúlyozott átmenet egy ilyen új politikai modell felé az MSZMP nélkül elképzelhetetlen. És azt hiszem, hogy a társadalom jelentős csoportjai egy ilyen elképzelés mögé felsorakoztathatók.

Tehát a pártértekezletnek alapvetően előre kellene tekinteni, nagyjából a május utáni mérleget kellene megvonni, és egy választási programot kellene megfogalmazni. Egyetértek Grósz elvtárral abban, hogy nem szabad két hónapnál hosszabb időt egy intenzív választási kampányra kijelölni. Ezért amennyiben késő ősszel, tehát november elején készülünk a választásra, akkor innen visszszámítva kellene az országos pártértekezlet időpontját kijelölni. Technikailag egy szeptemberi választás — jogtechnikailag is — csak igen nehezen lenne előkészíthető, ezért egyetértve azokkal, akik azt mondják, hogy október 23-a politikailag vízváltó lehet, és sok kiszámíthatatlan eseményt is magában hordoz, mégis egy október 23-a utáni, lényegében november első felében megvalósítható választásról lehet reálisan gondolkodni.

A pártszavazásnak a koncepciója számomra mint kezdeményezés, értéket jelent, és értéket jelent abból a szempontból is, hogy tehermentesíteni tudná a pártértekezletet személyi kérdésektől, de alaposan végig kellene gondolni ennek a belső tartalmát. Azt javaslom, hogy erről ma ne döntsünk, térjen vissza a Központi Bizottság erre a közeljövőben.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Grósz elvtárs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Úgy érzem, a vita valóban folytatódott a múltkori eszmecsere nyomán, a gyakorlati munkában hasznosítható sok tanács elhangzott. Sok dolgot most már hosszú idő óta ismétlünk. Én a kongresszust megtartani, megszervezni ebben az esztendőben hibának tartom, változatlanul az a véleményem. Nem indoklom, elmondtam, hogy miért. Ezért azt javaslom, hogy szeptember elején, valamikor úgy 10—15-e táján tartsunk olyan országos pártértekezletet, ahol a választási programot hagyja jóvá rövid, előzetes vita után a pártértekezlet. Az azonban illúzió, amit a Sarlós elvtárs mond, hogy ott nem lesz személyi kérdésekről szó. Az nem tőlünk függ. Azt ki fogja szerintem korábban is kényszeríteni a párttagság. Tehát, ha nem fogjuk előtte lebonyolítani a személyi kérdéseket valamilyen módon — nem tudom milyen módon, mert az ötletem nem rokonszenves, látom —, akkor a pártértekezleten el fogják söpörni a tartalmi kérdéseket a személyi kérdések. Nekem nem változott a véleményem, az 1988. májusi pártértekezletről változatlanul hiányérzetem van, a személyi kérdések nagy jelentőségűek voltak, de elvitték a pártértekezletet, nem a legfontosabb kérdésekről vitatkoztunk ott. Egyáltalán nem beszéltünk a társadalom leglényegesebb kérdéséről, a gazdaságról és a gazdasággal összefüggő kérdésekről; személyi kérdéseken kívül egyedül a politikai intézményrendszer dolgairól volt csak vita. Ez lesz a következőnek is a sorsa.

A tagságban él egy illúzió, hogy ha értekezletet tartunk, kongresszust vagy pártértekezletet, ezzel megoldódott a társadalom problémája. Nem oldódott meg. Sokszor kell még elmondani, és sokat kell dolgozni, hogy megváltozzon. Tehát én úgy ítélem meg, úgy ítélem meg ma is, olyan nagy a nyomás a személyi kérdésekben a vezetésre, hogy nem fogunk tudni várni őszig vele. Kérem döntsenek, én tudomásul veszem a döntést, de én indokoltnak tartanám, hogy hamarabb legyen felfrissítése a vezetésnek.

Megint megkaptam a tanácsot, hogy viselkedjek rendesen személyi dolgaimat illetően. Én tisztában vagyok vele, hogy mindenkinek joga bárkit rendreutasítani, de szeretném elmondani, hogy én nem játszodom ezzel a tisztséggel. Engem épp a felelősségtudat vezet, mert meg vagyok róla győződve — úgy látszik nem voltam

elég értelmes, amikor mondtam —, nem ismerek a pártban olyan embert, akinek a személyével kapcsolatban valakinek gondja van, hogy annak joga van személyi érdekeit a párt érdeke elé helyezni. Ez a főtitkára is igaz. És gondolom, nem az alapszervezeti titkárnál kellene kezdeni az ezzel kapcsolatos gyakorlat kialakítását, hanem inkább a főtitkárnál. Nem ismétlem meg még egyszer, amit mondtam, nem változott meg a véleményem. Egyébként régen vallom, hogy az ügyet szolgálni nemcsak a főtitkári státusban lehet.

Sajnálom, hogy Marjai elvtársnak csalódást okoztam, pedig arra válaszoltam, amit kérdezett, csak akkor biztos nem értettem meg, hogy mit kérdez. Nem az a baj, hogy a Politikai Bizottságban vita van, az jó, hogy hasznos és konstruktív vita van a Politikai Bizottságban, és én jó légkörűnek is tartom a Politikai Bizottságot. Sokat nem ültem végig, ez a második, amiben szolgálok, de néhányszor belekukkantottam vagy húsz év alatt különböző típusú Politikai Bizottságokba [*sic!*] — Sarlós elvtárs tanú rá —, ahhoz képest, azt hiszem, nagyon jó légkörű ez a Politikai Bizottság. Másutt van a hiba: más van a politikai bizottsági ülésen, és más van a gyakorlatban. Itt van a hiba. Erre pedig én válaszolni nem tudok, hogy ennek hol a forrása. Úgy látszik, hogy még nem forrta ki magát, majd a mozgalom kihordja ezt a problémát. Való igaz, hogy most az utóbbi időben, különösen az a hír erősödött meg, hogy Németh Miklós és köztem van valamilyen konfliktus. Biztos, ez az ügyetlen rádióinterjú, ami egyébként a sajtóetika minden normáját lábbal tiporta, lehet, hogy ez váltotta ki. De én változatlanul nem érzek olyan tartalmú feszültséget a vezetésben, amely zavarná a munkát. Vannak véleménykülönbségek, ezt jó-nak tartom, hogy vannak. Miért ne lennének?

Rögtönözünk-e, vagy nem rögtönözünk? Én úgy érzem, hogy tartósan fogunk rögtönözni. Sok olyan új jelenség van, amire nem vagyunk felkészülve, meglep bennünket. Hogy ennyire kell-e rögtönözni, vagy nem, bizonyára nem ennyire, de sok mindent végiggondolunk, elhatározzuk és más a reakció, más választ kíván, és akkor nemegyszer előfordul, hogy elhamarkodott a válasz.

Na most, három dolog készül, én legalábbis úgy értettem, hogy a legutóbbi KB-ülésen ebben megegyeztünk. Készül a választási program, a részeken dolgoznak, május végén vagy június elején vitára lehet bocsátani. Nem lesz kész, mert valahol a végén ott lehet majd összehozni, amikor — még egyszer mondom — a kormány-nak meglesz a gazdasági programja. Nem lesz teljesen kész korábban. Miért nem lehet? Mert nem lehet ígéretetni ezen a választáson sem, még akkor sem, ha az 10%-ot elvisz, vagy nem tudom én mennyit. Mert 1995-ben is lesz választás, és 1995-ben is valakinek el kell számolni azzal, amit most ígérünk, tehát határozottan ellene vagyok bárhány százalékkért való felelőtlen kijelentéseknek. Annyit vállalhatunk fel, amennyit előre láthatólag az elkövetkezendő három-öt évben teljesíteni tudunk, 1995-ig, az pedig, ha ismerem valamennyire az államkassza helyzetét, nem olyan bőséges, nem lehet olyan nagyon sokat ígérni.

A második, amiben megállapodtunk — én legalábbis úgy éreztem, egyetértés van —, hogy el kell végezni a programbizottságtól függetlenül az utolsó tizenöt évnek a mérlegét, és ezt nyilvánosságra kell hozni a választás előtt. A munka folyik. Nem tudom, hogy mikorra lesz olyan állapotban, hogy szűkebb körű vitára lehessen bocsátani. Nem kellene belőle országos vitát rendezni. Úgy tudom, az intézet dolgozik rajta, tehát egy meghatározott körben meg kellene vitatni.

A harmadik munka is folyik: május végén vitára lehet bocsátani a működési szabályzatot, meg lehet vitatni, és június végén a Központi Bizottság jóváhagyhatja an-

nak alapján, ahogy itt a viták tapasztalatai alapján még egy átdolgozási lehetőség legyen. Tehát három anyaggal meg lehet jelenni.

Az az anyag, ami jön ide a Központi Bizottság következő ülésére — nem tudom a következőre? — a nemzetközi gazdasági kapcsolatainkról — vagy a júniusra, június végén, igen abban maradtunk —, az is olyan anyag, amit fel lehet vállalni, program, alapvető kérdések vannak benne, KGST-hez való viszony, Európai Közös Piachoz való viszony, egyáltalán hogy legyünk itt Közép-Európában, hogyan látjuk a mozgás irányát, ez egy stratégiai anyag, erre lehet építkezni, és azt hiszem most a közeljövőben jönnek az agrártézisek. Szóval benne van a programban a szociálpolitika, nem az egész elosztás, annak ugye csak két része igazán, a szociálpolitika meg az egészségügy. Ez a két dolog van, ami szintén olyan, ami a program részét képezi, és ugyanakkor szélesebb is, tehát a mozgalomnak van mihez vetnie a vállát.

Nekem igazán egy dolog hiányzik nagyon, egy korszerű, konstruktív iparpolitika. Ez nincs kiérlelve, ennek én a kontúrjait sem nagyon látom; nagyon hiányzik, mert ez egy meglehetősen jelentős réteget érint és foglalkoztat.

Tehát, ha szeptember elején vagy tizedike táján csinálnánk egy pártértekezletet, akkor ezek adhatnák a beltartalmát a tanácskozásnak. De még egyszer mondom, a személyi kérdéseket hamarabb kellene lerendezni, nem a pártértekezleten.

Ha az a vélemény alakul ki, hogy ezt a pártszavazást kisebb, szűkebb körben — mint ahogy a vitában elhangzott — hasznos, ha megpróbáljuk, erre mód és lehetőség van, mert a pártnak július körül ki kell alakítania az álláspontját, mindenekelőtt a köztársasági elnök személyét illetően. Ehhez ki lehet kérni az egész párttagság véleményét. Nem hiszem, hogy a Minisztertanács elnökét illetően meg kellene ezt tennünk, arról sem vagyok meggyőződve, hogy az Országgyűlés elnökét illetően ezt meg kellene tennünk, de a köztársasági elnök személyét illetően igen, hogy azt az egész párt ajánlja a választásra, hisz a választásra kerül. Na most, nagyon jónak tartom azt a gondolatot — ez majd a választási rendszertől is függ —, hogy a helyi jelölteket mindenütt a helyi kommunista közösséggel meg kellene vitatni, ajánlani kellene, véleményüket kellene kérni, és egy előválasztást kellene tartani, tehát meg kellene szavaztatni a kommunista közösséggel, hogy támogatják vagy nem támogatják az illetőt.

Felvetődött ez a legutóbbi lemondásunk, meg ez a bizalmi szavazás. Még egyszer visszatérek rá. Kérem elvtársak, ebben a helyzetben, amiben vagyunk, egy darabig minden évben kellene bizalmi szavazást kérni, minden esztendőben kellene egész megyéig vagy városokig bezárólag a testületnek. Én úgy gondolom, hogy amikor a szervezeti szabályzat vitája lesz, akkor erre vissza lehet térni, de meggyőződésem szerint be kellene vezetni az országos választmány rendszerét, ahova a küldötteket minden évben megválasztják, az minden évben ül egyszer, és elszámoltatja a Központi Bizottságot, egy kisebb Központi Bizottságot és a végrehajtó titkárokat, nem a testületet. Szükség van rá, mert menet közben ma gyorsan változik a vélemény, és nem utolsósorban a helyzet olyan, nem biztos, hogy a válaszok kibírják az élet kritikáját, és azért — egyszer már megegyeztünk — személyes felelősséget kell vállalni. És a politikában legalábbis én úgy érzem, hogy az a személyes felelősség, hogy az ember vagy meghajol, és megköszöni az addigi bizalmat, vagy közlik vele, hogy álljon fel, és menjen tovább. Én ezt a rendszert szeretném, ha meghonosodna a mozgalomban.

Az országgyűlési választásokkal kapcsolatban, ugye, abban maradtunk, hogy május végén döntünk, és kialakítjuk a párt álláspontját. Ez volt az eredeti, amikor be-

széltünk. Addig le kell járni [sic!] minden képviselőcsoportot, és minden kommunista képviselővel konzultálni kell, mert nélkülük nem dönthetünk ebben a kérdésben. Ezt egyszer megfogadtuk, és ezt be kell tartani. Tehát le kell járni minden képviselőcsoportot, és akkor itt jelentést kell tenni, hogy ők hogy vélekednek róla. Meg lehet csinálni május végéig. Ez alkalom arra is, hogy egyben felkészítsük a párt szűkebb közvéleményét, a testületeket, hogy tulajdonképpen mi is itt a tét. Igazuk van azoknak, akik figyelmeztetnek arra, hogy ez még nem tudatosult eléggé, de ha május végén döntünk, akkor lehet a menetrendet megcsinálni. Nem lehet korábban megcsinálni a menetrendet, mert onnan kell visszaszámolni, mindent onnan kell visszaszámolni. Ha november végére tűzzük ki, vagy második felére a választásokat, akkor onnan kell visszaszámolni. Énszerintem nem lenne szabad — ha előbbre hozzuk, novemberre — más időpontot választani, én a szeptembert nagyon korainak tartom. Ha jól tudom, három hónappal korábban kell kiírni a választásokat, tehát ezt nehezen tudnám elképzelni, a december pedig egyszerűen nem alkalmas már a közlekedésre, a mozgásra, sokkal nehezebb decemberben megszervezni.

Itt szeretném megmondani, hogy a helyi programok elkészítéséhez azonban már most hozzá lehet mindenütt fogni, és a helyi jelöltek kiválasztásához is. Mert igaz az, hogy a konkrétumokon fog múlni az ügy sorsa, de országosan olyan konkrétumot, ahol minden kis közösségben, minden embernek választ ad a gondjára, nem lehet csinálni. Azt helyileg kell megcsinálni. Tehát kell egy országos program, és kell egy helyi, konkrét program is.

Végül a pártegységről. Kérem, a különböző irányzatok most formálódnak a mozgalomban. Van reformkör, reformkör többféle, nemcsak egyféle van, nem igaz. Maga a reformkör kifejezés nem egyfajta tartalmat takar, én legalábbis ezt tapasztaltam a beszélgetések során. Másodszor vannak marxista körök, most kezdenek szaporodni, nem tudom, hogy mitől marxisták, nem tudom, hogy mitől körök, és mitől klubok, meg kellene várni, látni kellene, hogy mi ez. Nem tudjuk, hogy mi ez. Most olvasom, hogy volt egy találkozó a múlt héten, Kovács László itt van, ő tudja, hogy mi történt ott, a Bányász Szakszervezetben, ahol Ribánszky elvtárs fejtegette ki téziseit, én az újságból olvasom. Az is valamilyen irányzat. Nem tudom, hogy milyen irányzat. Remélem, nem azonos a marxista klubokkal. A közelmúltban találkoztam a Münnich Ferenc Társaság egyik szárnyával — mert az sem egy egységes társaság —, és nagyon sajátos forradalmi elméletet fejtegettek ki a szocializmus magyarországi felépítéséről, rá egy napra találkoztam a Münnich Ferenc Társaság másik szárnyával, és tulajdonképpen ugyanezt mondják, amit mi itt a programok címén mondunk. Szó szerint ugyanazt mondják, amit mi mondunk. Tehát, hogy ez az egység milyen állapotban van, mi ennek az egységnek a tartalma, azt ma csak spekulatív alapon lehet megmondani. Nem volt ideje még ezeknek a különböző irányzatoknak igazán önmagukat azonosítani, és arcukat megmutatni. Azonkívül azt hiszem, hogy még nagyon nagy a személyi mozgás is ezekben az áramlatokban, mert aki ma itt van, az holnap már a másik csapatban találja magát pillanatok alatt, mert én azt tapasztaltam, hogy családi vállalkozásokként mozognak ezek az áramlatok.

Az egyik reformkörüi találkozón részt vettek a Duna-körösök, és a reformkörüi tagssággal együtt szavaztak. Aztán tudom, hogy nem olyan régen, a múlt héten a férj mint a MDF alelnöke, a feleség az egyik pártbizottságunk végrehajtó bizottsági tagja, családi alapon szervezik a politikai klubesteket. Ott több mint valószínű, a

különböző alternatív mozgalmak közötti összhang biztosított lesz, és előbb-utóbb a családi kerekasztal mellett majd meg fognak állapotodni a programról. Azért mondtam ezt el, mert én megértem, és el is fogadom azt a bírálatot, hogy sok dologban késésben vagyunk, ugyanakkor azt szeretném felelősen kijelenteni, hogy pontosan olyan hibát követnénk el, ha felelőtlenül minősítenénk különböző áramlatokat, mint ha nem vesszük észre jelenlétüket. Ennek időigénye van, ehhez türelem kell, a politikában egyik pillanatról a másikra nem lehet a vágyak alapján folyamatokat átrendezni. Olvasom a mai Magyar Nemzetben Lengyel László¹⁷ nyilatkozatát, hogy ezzel az MSZMP-vel nem lehet megegyezni, át kell helyezni a tárgyalások súlypontját a kormányra, és a kormány és az alternatívok folytassák a tárgyalásokat. Ilyen kevés volt még a világon, de lehet, hogy Magyarország ezt is képes lesz kihordani. De azt szeretném mondani, hogy természetes, politikai ellenfeleink minket is meg akarnak osztani, és nem eredménytelenül. Na most, ehhez, vagy ez ellen egyetlen módszer van: a mozgalmon belüli nyílt vita, őszinte vita, elvi vita és eszmecsere, mert csak ezen az úton lehet ellene fellépni. Ha valamiben szerények és bátortalanok vagyunk és határozatlanok, akkor ez az, mert ezt nem szervezzük elég bátran, nem szervezzük elég határozottan.

Lehet-e ezt kiérlelt program nélkül? Általában nem lehet, de kérdésekben van véleményünk és a kérdésekről sem folyik úgy a vita, mint ahogy kellene. Ha a vitakultúra és a vita bátorságát nem fogjuk ösztönözni, akkor valóban saját eszköztárunkkal fognak bennünket megverni. Én azt hiszem, hogy ezekben a kérdésekben, konkrét kérdésekben ma dönteni kellene amiatt, hogy a menetrendet jól tudjuk összerakni.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Az első kérdés, amiben döntenünk kellene, az eredeti napirendnek megfelelően: Tájékoztató a párttörvényről lefolytatott viták tapasztalatairól, az előadói beszéd, Fejti elvtárs összefoglalója és a hozzászólók alapján.

Azt javaslom a KB-nak, hogy a párttörvény tervezetét támogassa, a vitában elhangzottakat ajánlja a törvényalkotó munkát folytatók figyelmébe, azokkal a megjegyzésekkel, amit Fejti elvtárs az összefoglalójában elmondott. Ez tehát a javaslat az első napirendi ponttal kapcsolatban. Egyetért ezzel a Központi Bizottság?

Aki igen, kérem kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? — Tőkei elvtárs, köszönöm. Egy tartózkodással elfogadtuk.

A második dolog, amiben döntenünk kellene, több javaslat volt. A javaslatokat össze kellene fésülni. Grósz elvtárs javaslata, ami elhangzott a pártválasztással kapcsolatosan és a menetrenddel kapcsolatban, bár ő is azt mondta, hogy részleteit, leveleit bemutatni a legközelebbi központi bizottsági ülésen kellene.

Ugyanezzel kapcsolatban elhangzott olyan javaslat is, amelyik szintén azt javasolta — Hámori elvtárs javaslata volt —, hogy elvben egyetért, a technológiát végig kellene gondolni, részleteiben bemutatni, a legközelebbi KB-ülésen dönteni. Volt természetesen olyan javaslat is, amely ezzel nem értett egyet.

Nekem tehát a következő, amit szavazásra szeretnék bocsátani [*sic!*]: aki elvben egyetért a pártválasztással — tehát azzal a szavazással, amit Grósz elvtárs javasolt, pártszavazással —, először ezt a kérdést teszem fel azzal, hogy a végső döntést — úgy gondolom — a következő KB-ülésen kellene (zaj a teremben) . . . Kérem, részletesen ki kellene dolgozni, és be kellene mutatni a KB-nak, hogy döntenünk tudjon. (Ismét zaj, beszélgetés). Kérem, elmondom a folytatását is. Tehát én ebben gondolnám, hogy állást kellene foglalnia a KB-nak.

A másik dolog, amit Marjai elvtárs vetett fel — ő ugyan időt mondott, hogy rövid időn belül, tíz napon belül, de tulajdonképpen azt hiszem a hozzászólásában korrigálta a véleményét, ami az időt illeti, a tartalmát nem; ugyanis a kérése az volt és a javaslata Marjai elvtársnak, és ez elhangzott mások részéről is, hogy a politikai menetrendet, a programot pontosan javaslatként össze kellene rakni, és erről kellene egy vitát a KB-ban lefolytatni, nyilván ennek a részletes indoklásával, variációival együtt. Ha jól értettem, Marjai elvtársnak is ez volt a javaslata, és erről kellene egy vitát lefolytatni. Ez a vita előkészíthető a következő központi bizottsági ülésre. Grósz elvtárs is erről szólt, és akkor kellene ezekben a kérdésekben dönteni. Legközelebbi ülésre a javaslatunk 23—25, mert az Országgyűlés — ha jól tudom — 30-án ül össze a mostani tervek szerint. Tehát előtte legalább egy héttel jó lenne a KB-ülést összehívni. Ennek a programcsomagnak lehet része a pártszavazás egy kidolgozott rendszere is, amikor dönteni lehet arról, hogy csináljuk. Kérem, ez a javaslat.

Tessék, Horváth elvtárs.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Én úgy vettem észre, hogy a pártszavazás intézményénél felszólalók többsége úgy, ahogy elhangzott, most nem fogadta el.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Én nem is akartam döntést hozni róla.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Mint új dologgal kapcsolatos elgondolást, most ne is vessük el, foglalkozhat vele a Politikai Bizottság is, a Központi Bizottság a következő ülésre hozza ide.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, ezt mondtam el. Azt mondtam, hogy elvben ne vessük el, mint ahogy itt elhangzott, dönteni a következő központi bizottsági ülésen kellene. Tehát még egyszer összefoglalom a javaslatot: egy politikai program menetrendjére a következő KB-ülésre terjesszen a Politikai Bizottság javaslatot, indoklással, a lehetséges variációkkal, ennek legyen a része, mint egy változat a pártszavazás intézménye.

Ezzel a javaslattal egyetért a Központi Bizottság? Kérem, aki egyetért, kézfelemeléssel jelezze.

Köszönöm szépen. Volt-e ellene valaki? — Kettő. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Hat.

Akkor kell dönteni a pártértekezletről is a csomagban, gondolom, mert az a politikai menetrend.

Kérem, a polémia a következően alakult ki, hogy a szeptemberi pártértekezletről kell-e most dönteni. (Zaj, beszélgetés a teremben.)

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én azt javasolom, hogy a pártértekezletről elvben most döntsön a Központi Bizottság. Ellenkező esetben a következő két hétben vagy három hétben sorozatosan fogjuk kapni a különböző ilyen irányú javaslatokat, és az lesz a benyomás, hogy megint a KB ragaszkodik ahhoz, hogy nem akar pártértekezletet, de végül rászorul. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, ha egyetért a KB, akkor a javaslat a következő: abban döntsön és értsen egyet a Központi Bizottság, hogy összehívja nyár végén, ősz elején — az időpontot pontosan ne határozzuk meg, hisz végül az elfogadott választási menetrendtől is függ a pontos időpontja — egy pártértekezletet, ezt jelentsük be, azzal a tartalommal egyébként, ami itt a javaslatokban elhangzott: választási

program vitája, megbeszélése, és — ha kell — személyi kérdések, nem kerülhetők el.

Tessék Gyuricsku elvtárs.

GYURICSKU KÁLMÁN elvtárs: Nem hívható-e össze a pártértekezlet június végén?

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, ez is egy javaslat.

Van-e ezzel kapcsolatban még javaslat? Tessék Juscsák elvtárs.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Elvtársak! Ha jól emlékszem, a múltkori központi bizottsági ülésen úgy foglaltunk állást, hogy zavarja a KB tagjait, legalábbis a magam nevében beszélek, engem igen, hogy összehozzunk júniusra egy olyan munkaértekezletet, amely kibővített központi bizottsági ülés, megyi pártbizottságok delegálásával, plusz a nyolcszáz, ezer fő, egy ilyen pártértekezlet jellegű. Akkor most ezt teljesen revideáljuk és hatályon kívül helyezzük, és egy egész más dologról beszélünk. Először ezt kellene tisztázni, hogy akkor vessük el, mert ez még mindig él bennünk, hiszen erről beszétünk a tagsággal is *[sic!]*.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Legutóbb, amikor erről beszéltünk, akkor a magunk számára itt arról váltottunk szót, hogy körülbelül milyen menetrendben lenne érdemes ezzel foglalkozni. Semmilyen határozatot nem hoztunk. Ez az egyik, amit tisztázni kell.

A másik, Tétényi elvtársnak igaza van, ha ma nem döntünk vagy a kongresszus, vagy a pártértekezlet dolgában, nem fogunk tudni megállni a lábunkon.

Ezért én azt javaslom, hogy ne kongresszus dologban — ezt próbáltam elmondani —, ne a kongresszus dolgában, hanem a pártértekezletben döntsünk. Ezt mondjuk ki, hozzuk nyilvánosságra a közleményben. Összel, nem kellene időpontot mondani, mert ezután jön a következő. Külön kell dönteni — azt kellene május végén megcsinálni — az országgyűlési képviselők választásának időpontjáról, mert nincs erkölcsi jogunk a képviselők nélkül dönteni. Ez a második dolog, amiről dönteni kell.

A harmadik dolog pedig, arról kell dönteni, hogy ugyanerre a májusi értekezletre, ahova behozzuk az országgyűlési képviselő-választással kapcsolatos menetrendet, be kell hozni akkor ezek szerint a pártszavazással kapcsolatos javaslatot, több alternatívával, mert vagy az egész pártvezetést kell felújítani, vagy csak a köztársasági elnök dolgában kell dönteni. De még lehet további variánsokat is, lehet, hogy csak a Politikai Bizottságot kell, és így tovább. Ebben a három dologban dönteni kellene.

A pártértekezlet tényét kellene nyilvánosságra hozni, a többit nem, mert azt ráérünk májusban nyilvánosságra hozni, mert 23—25. körül meg kellene tartani az ülést, hogy 30-a előtt az aktuális kérdésekről itt szót tudjunk váltani. Mert ott harmincadikán, ha jól emlékszem fejből, nagy fajsúlyú kérdések vannak az Országgyűlés előtt. Az négy-öt napos ülés lesz. Elvi és ideológiai természetű kérdések, amiről meg vagyok győződve máris, hogy sokat fogunk még a párttagságtól kapni. Tehát abban nekünk ki kell valamilyen formában a véleményünket alakítani, nem biztos, hogy dönteni kell, de a pártvezetésnek véleménye kell hogy legyen olyan politikai kérdésekről, amit a párttagságnak továbbít.

Én tulajdonképpen ebben a három kérdésben kérek most szavazást.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kettőben már döntöttünk Grósz elvtárs, tehát abban, hogy a következő központi bizottsági ülésre jön a politikai menetrend, benne a pártszavazás ügye. Most azt kell elfogadni, hogy szeptemberre — őszre — pártértekezletet hívunk össze.

Elhangzott egy másik javaslat Gyuricsku elvtárstól, hogy június végére.

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Volt olyan javaslat is, hogy kongresszust hívunk össze.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Még nem fejeztem be! Ezt a három dolgot szeretném majd sorban szavazásra feltenni. Tessék!

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Úgy látom, az országos pártértekezlet és a kongresszus közötti fogalmi különbség abban gyökerezik, hogy a kongresszusnak hosszú távú programot is el kell fogadnia. Ennel több-kevésbé egyet tudok érteni. De mégis megfontolásra javaslom, hogy ezt az országos pártértekezletet nevezzük kongresszusnak, mert ha nem annak nevezzük, a közvélemény utána a kongresszust fogja követelni és a párttagság is. (Moraj a teremben.)

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, szavazásra teszem fel a kérdést. Az első javaslat, időrendi sorrendben megyek:

Júniusban pártértekezlet — ez volt Gyuricsku elvtárs javaslata.

Aki ezt a javaslatot támogatja, kérem szavazzon. Három szavat. Ki tartózkodott? Nyilván a többi ellene van.

Kérem, a következő javaslat: ősszel pártértekezlet, időpontjáról később döntünk.

Aki ezt a javaslatot támogatja, kérem kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Ki van ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Hét tartózkodás. Köszönöm szépen.

Akkor ezek után már nem kell megkérdeznem, de megkérdezem, mert javaslat volt: ősszel pártkongresszus.

Ki van mellette? Nyolcan vannak mellette. Köszönöm. Ki van ellene? Nyilván a többség, (moraj) mert tartózkodhat is. Kérem, csak a rend kedvéért. Köszönöm szépen.

Tehát abban döntött a Központi Bizottság, hogy ősszel — az időpontot nyilván a politikai menetrend függvényében dönti el — pártértekezletet hív össze. Ezt most a sajtóban, a közleményben megjelenteti. Kérem, lezárhatjuk a napirendet? Igen.

Köszönöm szépen. Akkor fél óra szünet. 5 óra 30 perckor folytatjuk.

S z ü n e t

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Folytatjuk a Központi Bizottság munkáját.

Második napirendi pontunk: „Javaslat az MSZMP káderhatáskörének módosítására”. Előadó: Grósz Károly elvtárs. Átadom a szót.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Nagyon rövid kiegészítésem van, tulajdonképpen nincs is a szó igazi értelmében, inkább egy problémát szeretnék jelezni. Az anyag¹⁸ 2. oldalának 4. pontjában, ott, ahol lemondunk az előzetes ál-

lásfoglalás jogáról az irányított pártszervek választott funkcióit betöltők esetében, vita tárgyát képezte, hogy bizonyos köröknél az utólagos jóváhagyást ne tartsa-e meg mégis a testület magának. El lehet dönteni, hogy egy meghatározott körben a választás után nem előzetesen, hanem a választás után az utólagos jóváhagyás jogát fenntartja-e magának a testület. Mondjuk a megyei első titkárok esetében, vagy egy olyan meghatározott körben, amire esetleg szükség lehet. Köszönöm.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék elvtársak, ki kíván szólni? Tessék Karvalits elvtárs. Utána Romány elvtárs.

KARVALITS FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Egy rövid javaslatom lenne, mindenekelőtt a cím módosítását javaslom. Úgy érzem, a mögöttes tartalom azt indokolná, egy olyan cím legyen, hogy az MSZMP káderhatáskörének megszüntetéséről szól, hiszen a tartalom, ami utána kifejezésre kerül, ezt húzza alá, és amiről itt szó lehet, az határozat a párton belüli személyi kérdések eljárási szabályáról, valamint a párt jelöltállításáról. Azt hiszem, politikai üzenet értéke van annak, ha nem tartjuk meg azt a fogalmat, hogy káderhatásköri lista. Ennek értelmében a szövegben a hatáskör kifejezés — ami a további időszakra vonatkozik — váltsódjon ki, és értelemszerűen a közleményből is kerüljön ki. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék Romány elvtárs!

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Elvtársak! A javaslatom közel van Karvalits elvtárs javaslatához, de azért, ha már szóltam, akkor megköszönöm, hogy elfogadta a Központi Bizottság, s ezt önálló napirendre tűzte, hiszen egy nagyon fontos kérdéstről volt szó, és van szó. Egyetértek a javaslattal, interpretálási indítványom van nekem is.

Az egyik ez a bizonyos hatáskör szóhasználat, hiszen a hatáskör eddig is igazából csak a jelölés volt, a döntés titkos szavazással a testületeké volt, és nemegyszer a megyei pártbizottság titkárát is — hiába volt ilyen, vagy amolyan hatáskörben — csak jelölték és más volt a döntés a titkos szavazás során. Tehát ezt javaslom legalább a közleményben megfelelőképpen átgondolni. Ezzel függ össze az is, hogy az 1. pontot, ami úgy szól, hogy erősítse meg a Központi Bizottság az elfogadott állásfoglalását, és mondjon le az MSZMP káderhatásköre gyakorlásának jogáról, s ajánlja jogszabályok módosítását. Itt azt javaslom: ne mondjon le, hanem tekintse szükségtelennek az MSZMP káderhatásköre gyakorlásának jogszabályokkal biztosított érvényesítését. Ez az egyik javaslatom.

A másik: a javaslat 3. pontjában, ahol ez a téma visszatér úgy, hogy a Központi Bizottság és a pártbizottságok a jövőben káderhatáskört stb. Jelölési hatásköréről van szó. Általában címében is javaslom a káderhatáskört megváltoztatni. Akik nem foglalkoznak ezzel a munkával, nem is tudják, hogy miről van szó. És azért mi széles körben terjesztjük a mi közleményeinket és állásfoglalásunkat.

És végül tisztelettel szeretném a Központi Bizottságot tájékoztatni a 6. ponttal kapcsolatban, ahol arról van szó, hogy a KB ajánlja a Minisztertanácsnak az állami személyzeti munka áttekintését és, hogy a Központi Bizottság Társadalompolitikai Bizottsága megtárgyalta és terjesztjük a Politikai Bizottság elé azt, hogy válják külön az állami egyetemi oktatás szerves részeként a pártoktatás és a politológiai állami oktatás, amely azt is jelenti, hogy a Politikai Főiskola feladatköre a jövőben majd ennek megfelelően változni fog. Ehhez a Politikai Bizottság hozzájárulása

kell természetesen. A Társadalompolitikai Bizottság támogatja ezt az előterjesztésünket. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék, kíván-e valaki szólni elvtársak? Grósz elvtárs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Elvtársak! Én mindennel egyetértek, leszámítva azt, amit most Romány elvtárs utoljára mondott. Nem nagyon látom indokoltnak, hogy ezt ebbe belevegyük. Ezt szabályozni kell, majd PB-határozat lesz rá, jön testület elé. Nagyon általános ez a megfogalmazás itt; szerintem pontosan beilleszthető, nem kellene, hogy külön kitérjünk erre. A többivel minddel egyetértek.

BERECZ JÁNOS elvtárs: A négyes pontban ezt hogyan fogalmaznánk?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Erre nem volt semmilyen észrevétel, ezek szerint nem kívánják.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Az nem biztos.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Maradjon így.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kérdeztem, hogy a 4-es ponttal kapcsolatban van-e Grósz elvtársnak kiegészítése, hogy hogyan fogalmazhatnánk meg; inkább utólagos egyetértést mondanék.

A következő módosítási javaslatok érkeztek. Nem módosításról, hanem megszüntetésről legyen szó; nem lemond, hanem szükségtelennek tartja; az a rész ugyanis átfogalmazásra kerül az egyes pontban, mert már nem úgy lesz, hogy a Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak, hanem a Központi Bizottság úgy dönt, hogy szükségtelen. A jelölési hatáskörre módosuljon a káderhatáskör.

A 4. ponthoz volt Grósz elvtársnak az a javaslata, hogy bizonyos körben: megyei, megyei jogú pártbizottságok első titkárai esetében az utólagos egyetértés kerüljön be az állásfoglalásba. Nem kell. Jó.

S végül Romány elvtárs javasolta a 6. ponthoz: elvileg azzal egyet kell érteni, hogy a pártoktatástól az állam jellegű dokumentumot nyújtó oktatás kerüljön el. Ehhez úgy gondolom precízebb, pontosabb, meghatározott határozat kell, tehát azt a Politikai Bizottságra lehet bízni, ugyanis tájékoztatja a Központi Bizottságot.

Mindezeket figyelembe véve, ki fogadja el a javaslatot? Kézfeltartással szavazunk. Köszönöm szépen.

Ki van ellene? Nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Megállapítom, hogy a 2. napirendi pont határozati javaslatát egyhangúlag elfogadtuk.

3. napirendünk: Javaslat egy politikai egyeztető fórum (nemzeti kerekasztal) létrehozására. Előadó: Fejti György elvtárs.

Elnézést kérek, Fejti elvtárs sajtótájékoztatón van. Így akkor folytassuk a „Különfélék”-kel, én azt javaslom.

A „Különfélék” első pontja: Állásfoglalás a Munkásőrség működéséről és további feladatairól.¹⁹ Előadó Borbély Sándor elvtárs. Tessék.

BORBÉLY SÁNDOR elvtárs: Köszönöm. Nincs kiegészitésem.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Nincs szóbeli kiegészítés. Kérdés van-e az elvtársak részéről az állásfoglalás-tervezettel kapcsolatban? Nincs? Ki kíván hozzászólni? Tessék.

HORVÁTH JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Tizenöt éve vagyok munkásőr és mivel rólunk van szó ebben a napirendben, így röviden néhány gondolatot szeretnék elmondani.

Úgy gondolom a Munkásőrségnek se a múltját, se a jelenét nem kell különös mélységű elemzésekkel, bizonyítgatásokkal sem ebben a körben, sem más körökben magyarázgatni. Léte sem akármilyen történelmi helyzetben keletkezett, sorsa, jövője ugyancsak nem akármilyen történelmi helyzetben kerül napirendre.

Az elmúlt rövid időszak megélése számunkra is nehéz és gondokkal teletűzdelt változások közepette zajlott, és zajlik ma is. Ezek a változások konfliktusokkal is járnak, és az a legtermészetesebb, hogy legyenek is egészséges konfliktusok, hiszen azok döntően a fejlődést segíthetik elő. Éppen ezért ilyen körülmények között az sem lepett meg, hogy a Munkásőrséget megkérdőjelezték, esetenként durván támadják. Előfordul sajnos az is, hogy egyes tagjait inzultálják. Ezekben a társadalmi változásokban, amelyeket ma élünk, ez is benne van. Tisztában vagyok azzal is, hogy aki közéleti szereplést vállal, annak számolni kell azzal is, hogy az átlagtól eltérően a figyelem középpontjába kerül. Ez így természetes. Ugyanakkor, ahogyan ezt néha teszik, nélkülözi a legelemibb kulturált megközelítést is. Az ilyen megnyilvánulásoknak sok esetben az a durva logika is a velejárója, hogy általánosít, ezért azokat is mélységesen sérti, akik sem korábban, sem a jelenben nem szolgáltak rá. A munkásőreink nem sértegetést, fenyegetést, hanem tiszteletet, megbecsülést és megértést érdemelnek.

Van olyan érzésem, hogy olyan értékeket is szét akarunk zilálni ebben a felfokozott politikai közegben, melyeket majd talán később százszor is meg fogunk bánni. Óriási feladatok előtt állunk, a nehézségek megoldásában minden progresszív erőnek, kisebb-nagyobb kollektívának, de magának az egyes embernek is megvan a maga szerepe és lehetősége. Ezért én úgy gondolom, nem nagy esélye lesz a kibontakozásnak, az előrehaladásnak, ha a tisztességes cselekvést, tenni akarást, a gerinces emberi magatartást, a józan politikai értékítéletet, kiállást a sárba tapossuk. Nem hiszek abban sem, hogy meg lehet újulni, ha mindent kidobunk a hajóból, hiszen ilyent még a legradikálisabb, világot megrengető változások sem tudtak elviselni; ahol ezt megpróbálták — sajnos van rá példa —, később súlyos, nagyon súlyos árat kellett, vagy kell érte fizetni.

Szűklátókörűségnek tartom, bár akik így kezelik a dolgot, jól felfogott politikai érdekeik is vezérelhetik, hogy olyan kérdéseket is anyagi köntösbe burkolnak, melyek jóval többet jelentenek annál. Meggyőződésem, hogy a hiányzó milliárdokat csak olyan légkörben tudjuk előteremteni, a bővített újratermelést a maga normális rendjébe visszaterelni, ha a társadalomban alapvető rend, stabilitás, fegyelem, azaz nyugodt alkotó légkör van. Felfogásom szerint is ennek egyik alappillére természetesen a társadalom belső demokratizmusának kiteljesedése, de egy ilyen kiteljesedett demokráciának is szüksége van rövid és hosszú távú intézményesített garanciákra is. Az erre irányuló folyamatban hitem szerint helye van egy önkéntes alapon szerveződő fegyveres testületnek is.

Nem tagadom, kellemesen érintett a Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottság állásfoglalása, megfontolt, higgadt és józan tárgyilagossággal kialakított véleménye és ajánlása. A Borbély elvtárs által előterjesztett állásfoglalás-tervezetről is az a véleményem, hogy tartalmazza mindazokat az elemeket, amelyek garantálhatják testületünkben a megszakítottság és a folyamatosság összhangját, a megfogalmazott szellemiség megvalósulásának a garantálását.

Eltársak! A munkásörök nem voltak, ma sem azok és később sem kívánnak mániákus fegyverforgatók lenni, de most egyértelműen azt várják, hogy kapjanak világos választ jövőjüket illetően, hogy továbbra is szükség van-e egy jól felkészült, önkéntes fegyveres testületre a haza védelmi rendszerében. Meggyőződésem, amennyiben a válasz igen, akkor jellegének megfelelően a testület tagjainak döntő többsége reformelkötelezetten teljesíti a jövőben is szolgálati kötelezettségét. Éppen ezért én azt várom, tisztelt Központi Bizottság, hogy a beterjesztett állásfoglalások és az észrevételek talaján, olyan politikai megítélés születik részünkről, melynek alapján az állami szervek megkezdhetik [— az új helyzetnek megfelelően —] a Munkásőrség további működése feltételeinek a kidolgozását.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Horváth elvtárs felszólalását. Ki kér szót még a témában? Tessék parancsolni!

JÓKAY ENDRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Csak nagyon röviden, és azon megfontolás alapján, hogy volt szerencsém részt venni a munkásörparancsnokok V. országos értekezletén. Az ott szerzett benyomásaim alapján mondhatom, hogy úgy, mint a társadalom többi része, a munkásörök is átéli azokat a krízishelyzeteket, amiket valamennyien. Az az érzésem, hogy ha reformszellemről beszélünk és gondolkodunk, ha cselekvőkész tömegekben gondolkodunk, akkor biztos vagyok benne, hogy a Munkásőrség 60 000-es létszáma és azok, akik ezt a szellemet, amit a Munkásőrség magában hordoz, függetlenül a szervezetben való létüktől vagy nemlétüktől, tehát ezek az emberek is mindenképpen megnyugvással és egy biztosítékkal a hátuk mögött folytathatják a tevékenységüket, ha mi most megerősítjük őket ebben.

Az az érzésem, amit Ördögh Szilveszter elvtárs mondott a 40-es korosztály felelősségérzéséről, vagy nem érzéséről, az egy része a jelen levő gondolkodásunknak. De biztos vagyok abban is, az is jelen van a mai gondolatainkban, hogy a jövőért vállaljuk a ma érzett felelősségünket. Én azt hiszem, hogy a Munkásőrség az a testület, amely ezt önként és nagy elkötelezettséggel végzi. Ebben engem megerősített ez az V. országos értekezlet, és megerősített a testületben eltöltött időm is. Úgy-hogy én ennek alapján javaslom az állásfoglalás megtételét. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Jókay elvtárs felszólalását. Van-e még? Tessék parancsolni.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon rövid leszek. Csak annyit szeretnék elmondani, hogy az anyag kézhezvétele után a Sopron városi munkásőrséghez mentem be, hogy az ottani elvtársakkal néhány gondolatot váltsak a kérdésről, és az ott eltöltött másfél órán belüli tapasztalataimból annyit szeretnék csak közreadni, hogy a helyi munkásörparancsnok elmondotta, a határőrizetben a tavalyi év során 260 nap szolgálatot adtak. Amíg ott voltam, telefonált a városi úttörőelnök, hogy a brennbergbányai úttörőtáborban a hét végén társadalmi munkára lenne szükség, hány embert lehetne mozgósítani: megegyeztek 30 főben. Ugyancsak amíg ott voltam, a városi rendőrkapitányság közbiztonsági alosztályvezetője jött be azzal, hogy együttműködési szerződést szeretne kötni, hogy a város közbiztonsága érdekében a munkásörök a rendőrökkel szolgálatot adjanak.

Én ebből a három dologból azt szűrtem le, hogy erre a testületre, ha megváltozott formában és irányítással is, úgy vélem, hogy szükség van. Nagy vétek lenne ennek a 60 000 embernek az önként vállalt, szabadidejéből felajánlott szolgálatát nem

igénybe venni. Ezt a szolgálatot meg lehet és kell köszönni. Tehát én úgy vélem, hogy ami itt az állásfoglalásban le van írva, és ami a legvégén van, hogy a korábbi párthatározatokat hatályon kívül kell helyezni, s a Minisztertanács elnökének, illetve a Munkásörtség országos parancsnokának közreműködésével, illetve felügyeletével ki lesz dolgozva az új működési szabályzat. Én azt hiszem, ebben lehet olyan tisztességes, becsületes kompromisszumos megoldást találni, amiben semmi kivétivaló nem lesz.

Ezzel a véleményemmel a támogatásomat is elmondtam. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Boros elvtárs, Nyers Rezső elvtárs következők.

NYERS REZSŐ elvtárs: Egyetérték a javaslattal. A határozathoz egyetlen apró módosító javaslatom van. A 4. oldalon az utolsó előtti bekezdésben szó van arról, hogy a Minisztertanács felügyeletével, önálló önkéntes fegyveres szervezetként működjék. Ezt vagy hagyjuk el — mert a következő bekezdés intézkedik arról, hogy a Minisztertanács elnöke rendezze el a dolgot —, vagy ha bent hagyjuk, akkor mondjuk azt, hogy az állami szervek felügyeletével. Itt ez az érdekes. A Minisztertanács aztán eldönti, hogy melyik állami szerv. Én egyetérték a Minisztertanáccsal, nem lesz ebből probléma.

A kommunikációhoz van továbbá észrevételem. Javasolom, kicsit rövidítsük és egyszerűsítsük, meg is mondom, hogy miben. A kommuniké 4. oldalán az első bekezdés utolsó mondatát javasolom elhagyni. Így szól: „A testület működésének jogi, pénzügyi, anyagi, technikai, egészségügyi feltételei biztosítottak.” Nem ide tartozik. Nem lesz biztosított, mert valamivel csökken.

Hagyjuk el továbbá a második bekezdésben azt a mondatot, amely így szól: „Az új fegyveres szervezet továbbfejleszti a Munkásörtség haladó hagyományait és demokratizmusát.” Nincs ennek a mondatnak funkciója, mert benne van más szövegekben, és a KB nem döntött, hogy hogyan fejlesszék tovább. Természetes, hogy így, de hagyjuk ezt innen ki.

Végül ebben a bekezdésben szó van arról, hogy védelmi erőt, önkéntes, fegyveres szervezetet hozzanak létre, ha szükséges, új elnevezéssel. Én ezt a gondolatjeles bekezdést úgy módosítanám, vagy a korábbi, vagy új elnevezéssel. Hagyjuk nyitva ezt is. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék Tétényi elvtárs.

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Én is egyetérték a javaslattal és nekem is a szöveghez, az állásfoglalás-tervezethez van észrevételem.

Nem javasolom: két ízben a harmadik és negyedik oldalon szerepel és a kommunikében is szerepel az új fegyveres szervezet kifejezés. Végeredményben új elnevezésről van szó. Én azt hiszem, itt elégséges az állásfoglalásban a szervezetről beszélni, nem biztos, hogy ez teljesen új lesz, és lehet, hogy félreértést kelt a munkásörök között.

A másik: a 4. oldalon van szó arról — a 4. pont második bekezdésében —, hogy kinek fejezi ki a Központi Bizottság a köszönetét. Én azt hiszem, a munkásöröknek, és nem kell tovább részleteznünk, hogy kinek, hiszen az összetételből kiderül, hogy nem csak munkások, parasztok és értelmiségiek vesznek részt a munkásörök között [sic!].

Végül meggondolandónak tartom az állásfoglalás utolsó bekezdését. Én azt hi-

szem, a Minisztertanács, illetve a Minisztertanács elnöke el fogja dönteni az új szabályozás kiadását, de nem feltétlenül szükséges, hogy ezt a Központi Bizottság javasolja. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék! Kíván-e még valaki szólni? Nem.
Borbély elvtárs, tesék.

BORBÉLY SÁNDOR elvtárs: Megköszönöm a felszólaló elvtársak észrevételeit, azokkal egyetértek. Azért nem akartam szóbeli kiegészítést tenni, mert gondoltam, a Központi Bizottságot nem kell meggyőzni a Munkásárség működéséről. De elmondom most, egy éve a Munkásárség személyi állományában óriási viták folynak a helyzetünkről, magatartásunkról és szándékainkról. Legutóbb a munkásárparancsnokok országos tanácskozásán és 20 ezer munkásárral megtárgyaltuk az előterjesztés tervezetét. Támogatta 20 ezer munkásár.

Horváth elvtárs utalt rá, hogy konfliktusokban élünk. Nem is kicsikben. Minden embernek szembe kell néznie tegnapi önmagával és az borzalmasan nehéz. Nem mindenkinek sikerül, s nem mindenkinek úgy, ahogy szeretné, de ezt meg kell csinálni. Ezt a munkásárrök végzik.

Tisztelt Központi Bizottság! 60 ezer ember vár az állásfoglalásra. 60 ezer ember bízik a párt Központi Bizottságában. Ez sem akármilyen. S 60 ezer ember útján még legalább 100 ezer ember vár erre az állásfoglalásra. Semmi mást nem kér, hogy a párt a Munkásárség tevékenységét hasznosnak tartja-e vagy nem, ezt kéri a Munkásárség.

Szeretném közölni a Központi Bizottsággal azt is, hogy amióta ezek a nagy viták folynak, január óta — itt mondják, hogy támadások folynak — a Munkásárségből kilépett 122 ember és 770-en jelentkeztek új munkásárrök. A jelentkezők 90%-a pártönkívüli és 30%-a fiatal és 80%-a KISZ-tag. Elnézést, hát miért van, aki KISZ-tag, kérem szépen. Ez is figyelemre méltó.

Amit a Nyers elvtárs ajánlott: én elfogadom Nyers elvtárs a javaslatodat. Itt a hangsúly az önállóságon van, mert nem lehet bekonzerválni a rendőrséghez [sic!], önállóság van. Köszönöm szépen. Szóval az önállóságon van. És ezért szerepel, hogy a Minisztertanács [felügyelete alatt,] önálló fegyveres testületként működjék.

Az új név is úgy bukkant fel, már tavaly fölbukkant egy nagy tanácskozáson, egyetemi tanár javasolta, hogy meg kellene gondolni, legyünk néppárség. Annak idején, amikor a Munkásárséget tárgyalta az ideiglenes központi bizottság, ez a név föl is bukkant; a néppárség, a nemzeti gárda is fölbukkant, nemzetárség is fölbukkant. Fock elvtárs javasolta már ezelőtt 18 éve, hogy ezt a nevet meg kellene változtatni. Én is azt gondolom, hogy most maradjon meg a Munkásárség még, és később kell majd ezen gondolkodni. Köszönöm szépen a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm. Tájékoztatom még a Központi Bizottságot, hogy Glanz Lászlóné elvtársnő írásban adta be felszólalását.²⁰ Áttanulmányozva, az előterjesztés fő vonalán halad több javaslattal, amit a szerkesztők figyelmébe ajánlunk.

Kíván-e valaki a válasszal kapcsolatban megjegyzést tenni? Nem. Akkor kérem, hogy szavazzunk az állásfoglalásról, mert a kommuniké az állásfoglalást kell, hogy tükrözze majd.

Aki egyetért az előterjesztett állásfoglalással, a javasolt és Borbély elvtárs által elfogadott módosításokkal, kérem kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Ki van ellene?

Senki. Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Egy fő tartózkodott. Egy tartózkodással elfogadtuk az állásfoglalást.

A Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottság állásfoglalását olvashatták az elvtársak mellékletként. Abban van egy pont, ami döntést igényel.

A 3. oldalon a 10-es pont úgy szól, hogy a bizottság kezdeményezi, a Központi Bizottság hozza létre a párt rendezőgárdáját.

Kíván-e ezzel kapcsolatban valaki kérdést föltenni, vagy véleményt nyilvánítani? Én azt javaslom, hogy döntsünk erről, s amennyiben a Központi Bizottság ezt elfogadja, a Politikai Bizottság kidolgozza az elképzeléseket és ha szükséges, a Központi Bizottság elé terjeszti.

Ki ért egyet azzal, hogy a párt hozza létre a rendezőgárdát? Aki egyetért, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm. Ki van ellene?

Senki. Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Öt fő tartózkodással a javaslatot elfogadtuk. Köszönöm szépen.

Most már folytassuk tovább a „Különfélék” c. napirendet.

Következik: „Tájékoztató a reformkörök működésének kezdeti tapasztalatairól”.²¹ Előadó: Grósz Károly elvtárs.

Nincs kiegészítés. Tessék, kinek van kérdése? Nincs kérdés sem.

Hát az általános vitában már szó esett a témáról, ennek ellenére megkérdezem, ki kíván hozzászólni. Senki.

[Közbeszólásra: Igen, van egy tájékoztató, de] van egy állásfoglalási rész is, s ezen van a lényeg. A tájékoztatást tudomásul kell vennünk, vagy tudomásul vehetjük, az állásfoglalás viszont döntést igényel. Ezért megkérdezem, aki tudomásul veszi a tájékoztatót és egyetért az állásfoglalással, az kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm, ki van ellene? Nincs senki. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Megállapítom, hogy egyhangúan elfogadtuk a reformkörökkel kapcsolatos tájékoztatót és állásfoglalást.

A következő a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség megalakulásával kapcsolatos állásfoglalás-tervezet.²²

Grósz elvtárs, van-e kiegészítés? Nincs. Van-e kérdés? Nincs.

Ki kíván hozzászólni az állásfoglalás-tervezethez?

Nincs.

Akkor ki ért egyet az állásfoglalással? Kézfelemeléssel szavazzunk. Köszönöm. Ki van ellene? Senki.

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Egyhangúlag elfogadtuk a DEMISZ megalakulásáról szóló tájékoztatót.

Következik a 3. napirendi pont, negyediknek: Javaslat egy politikai egyeztető fórum létrehozására.²³ Előadó: Fejti György elvtárs.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! Meglehetősen hálátlan feladat negyed 7-kor hosszas eszmecsere-futtatásokba [sic!] bocsátkozni, ettől a jelenlévőket szeretném megkímélni. Mégis szükséges talán a két írásban, illetve a mai alkalommal is írásban kiküldött tájékoztatót követően szóban is számot adni a Központi Bizottságnak arról, hogy mit sikerült elvégezni eddig ennek az ún. nemzeti kerekasztalnak az előkészítésében, mit nem, és miért.²⁴

Főként pedig arra szükséges döntést hozni, hogy milyen tárgyalási taktikát kövessünk a továbbiakban. Először arról szeretnék szólni, hogy a munka megkezdése előtt milyen tárgyalási célt tűztünk magunk elé, és mit sikerült ebből elérni.

Én a legfontosabb eredménynek azt tartom — bár lehet, hogy ez elég soványnak tűnik —, hogy a tárgyalások megkezdődtek, létrejöttek, és ha nem is túlzottan nagymértékben, de hozzájárultak a különböző szervezetek közötti bizalmatlanság oldásához. Itt szeretnék utalni arra, hogy kikkel tárgyalunk, a különböző csoportok képviselőinek mi a viszonyuk hozzánk. Azt kell mondjam, hogy a tárgyalópartnerek mind a saját koncepciójuk kialakítása szempontjából, mind a saját vezetésük összetételének kialakítása szempontjából részben előrehaladott, nagyobbrészt azonban kezdetleges stádiumban vannak, és koncepcionális kérdésekben és személyi kérdésekben is elég komoly a vita közöttük. Azt azonban el kell mondani, hogy a tárgyalópartnerek nagy része felelős viszonyt alakított ki ahhoz a kapcsolatfelvételhez, amit az MSZMP kezdett, és egyértelműen készségét fejezte ki a tárgyalások kezdetén arra vonatkozóan, hogy egy békés átmenet alakuljon ki itt az egypártrendszerből a többpártrendszeren alapuló politikai rendszerbe.

Ugyanakkor mind a pártokban, mind a tárgyalódelegációkban vannak személyükben sértett emberek, tehát akik okkal vagy ok nélkül, de az elmúlt évtizedekben sérelmet szenvedtek el, indulatoktól motivált emberek is, és el kell hogy mondjam: jelen vannak a szocializmust történelmi tévedésnek tartó nézetek képviselői is. Elsősorban a Szabad Demokraták Szövetségében, illetve a FIDESZ-ben találhatók ennek a nézetnek a képviselői.

Egyetértés alakult ki abban, hogy ki kell szélesíteni a politikai átmenetet szabályozó törvényalkotás politikai bázisát. Erre vonatkozóan azonban egy szélesebb és egy szűkebb értelmezés alakult ki és ezek között folyik a vita. Az ellenzéki szervezetek egy része csak a politikai pártok alapításáról, ezen belül is főleg ezeknek a működését és infrastruktúráját kialakító megbeszélésekre kívánja korlátozni a tárgyalásokat, emellett a választójogi törvénytervezetre és a saját publikációs lehetőségeit, megjelenési lehetőségeit kívánja a tárgyalások eredményeként elérni.

Az MSZMP tárgyaló csoportja arra az álláspontra helyezkedett, hogy túl a pártokról, a választásokról szóló törvényen, értelemszerűen az Alkotmánybíróságról és a köztársasági elnöki intézményről szóló törvényt is célszerű lenne megalkotni. Ezekben a kérdésekben valamelyest közeledtek egymáshoz az álláspontok, de vannak szervezetek, akik fenntartják azt a véleményüket, hogy nem időszerű sem az Alkotmánybíróságnak, sem a köztársasági elnöki intézménynek a választások előtti létrehozása. Egyöntetű az álláspontja az Ellenzéki Kerekasztalhoz tartozó szervezeteknek abban, hogy az alkotmányozás folyamatát vagy le kell állítani, vagy jelentősen fékezni kell. Arra hivatkoznak, hogy a jelenlegi parlament nem illetékes, nem képviseli a társadalmat teljes egészében, ezért olyan nagy formátumú döntésben, mint az Alkotmány előkészítése, értelmetlen mindenféle munka, és ezért ezt a tárgyalások témaköréből ki kellene venni.

Valamit itt is közeledtek az álláspontok egymáshoz. A munka lassítását a szervezetek többsége elfogadja, értve ez alatt azt, hogy ebben a parlamenti ciklusban nem kéne befejezni az alkotmányozást, ez áthúzódhat egy következő időszakra is, ugyanakkor ésszerűtlen lenne a munkát felfüggeszteni, [olyan politikai klíma van, ami az alkotmányozásnak kedvez, ahhoz képest, amiben most élünk]. Én nem hiszek abban, hogy a választásokat követően teljesen kiegyensúlyozott politikai viszonyok jönnek létre, amikor egy gyors alkotmányozás lehetségessé válik. Ered-

ménynek tekinthető az is, hogy a szervezetek nagyjából elfogadták: konfliktusok nemcsak politikai természetű kérdésben jöhetnek létre, hanem nagyobb az esélye annak, hogy gazdasági vagy szociális konfliktusok keletkeznek. Ezért a legutóbbi tárgyalásokon már nem lehetett merev elzárkózást tapasztalni attól, hogy a gazdasági válság kezelésének, elhárításának a kérdéseiről legyen szó. Az MSZMP szempontjából ez azért lenne fontos, hogy világossá váljon, tulajdonképpen nincs alternatív elképzelés a szervezetek kezében erre vonatkozóan. Még fontosabb lenne az, hogy egy választási időszakban szükség szerint felerősödő szociális demagógiát mérsékelni lehessen. Tehát valamilyen önmérsékletet és a szociális konfliktusok erőszakos kezelését kizáró mechanizmust megpróbáljunk kialakítani.

Az a véleményünk, hogy ezekről a kérdésekről akkor is tárgyalni kellene, ha nagy valószínűséggel a következő választásokig nem fejezhetők be ezek a megbeszélések.

Lengyelországban is folytak erről tárgyalások, ott maradt a legtöbb nyitott kérdés, de sok ponton közelíteni lehetett a nézeteket egymáshoz, és fontos lenne, hogy egy választások utáni esetleges kormányzati együttműködéshez bizonyos legkisebb közös többszöröst megpróbáljunk már ebben az időszakban kialakítani. Célul tűztük ki annak a kipuhulását, hogy van-e valamelyik szervezet részéről szándék választási együttműködésre, esetleg közös választási listának a kialakítására. Azt tudom mondani, hogy ilyen szándék ma az országos vezetőségek esetében nincs. Ami nem zárja ki azt, hogy vidéken, vagy helyileg a különböző politikai formációk esetleg ilyen megállapodást köthessenek egymással. Ugyanakkor ma az sem látszik reális veszélynek, hogy az ellenzéki szervezetek, vagy ezek egy része valamilyen választási szövetséget hozna létre az MSZMP ellenében. Ma azt a törekvést lehet tapasztalni, hogy mindenki a saját maga megmértetésére törekszik, mindenki az MSZMP-től akar szavazatokat elnyerni, értelemszerűen, és e tekintetben elég nagy magabiztosság tapasztalható; általában két számjegyű választási eredményeket prognosztizálnak ezek a szervezetek saját maguknak, és 10–30% közötti arányokról beszélnek.

Ami a választások utáni esetleges koalíciós együttműködést illeti, erre vonatkozóan többé-kevésbé határozott szándékot az úgynevezett történelmi pártoknál lehet tapasztalni. Tehát a Szociáldemokrata Pártnál, a Független Kisgazda Pártnál, illetve a Néppártnál van erre vonatkozó szándék, de ezek a pártok is egyelőre olyan pozícióra helyezkedtek, hogy a kérdéstről tárgyalni ma nem időszerű, a választási eredmények ismeretében kell visszatérni erre. A Magyar Demokrata Fórum esetében e tekintetben tartozkodó magatartást lehet tapasztalni. Valószínűsíthetően a Magyar Demokrata Fórum arra a következtetésre jutott, hogy egy olyan időszak előtt állunk most a belpolitikában, amikor az MSZMP-vel koalícióba lépő erők szükség szerint fel fognak morzsolódní. Ezért nem áll érdekükben koalíciós kapcsolatot kialakítani: egy konstruktív ellenzéki pozíció egy hosszabb távú elgondolásba jobban beilleszthető. A Szabad Demokraták Szövetsége és a FIDESZ esetében azt lehet elmondani, hogy radikalizálódik az álláspont. A vezetésen belül is olyan hangsúlyeltolódás ment végbe, amelyik a szélsőséges nézetek képviselőit juttatta pozícióba. Ez világosan kiderül most már egyre inkább a különböző megnyilatkozásokból, utalnék a május 1-jei Jurta Színházban megtartott fórumra, ahol Kónya úr, aki a Független Jogász Fórum képviselője, és a Szabad Demokraták Szövetségének a tagja egyben,²⁵ a gyengébbek kedvéért világossá tette, hogy mit kell érteni a politikai rendszer radikális átalakításán: rendszerváltozást. És ez nem

elszólás, ez teljesen világosan egy szélsőséges nézetvonalat ezen a politikai formáción belül. Itt tapasztalható erős törekvés az MSZMP-nek a lejáratására, itt tapasztalható az a nézet, hogy a tárgyalásokban tulajdonképpen az MSZMP érdekeltsége a nagyobb, hiszen mind nemzetközi okok folytán, mind belpolitikai okok folytán az MSZMP-nek sürgetőbb, hogy valamilyen eredményt létrehozzon, illetve ha ez nem sikerül, akkor a kudarcot könnyűszerrel az MSZMP-re lehet áthárítani.

A legnagyobb vita a tárgyalásokon részt vevő szervezeteknek a köréről folyt, és egy látszólag formai kérdésről, a tárgyalóasztalnak az alakjáról, formájáról. Mi a tárgyalások kezdete óta azt a véleményt képviseltük, hogy a politikai tagoltsága a társadalomnak ma meglehetősen kialakulatlan. Ezért arra kell törekedni, hogy a társadalmat és a társadalmon belüli politikai és érdektagoltságot a lehető legszélesebb körben reprezentáló szervezetek üljenek egy asztalhoz. Tehát nem tiszta rendező elvet kell találni, mert hogy ki párt ma, ez csak deklarációk kérdésén múlik. Egy tiszta rendező elv nem alakítható ki. Arra gondoltunk tehát, hogy egy nemzeti kerekasztalnál a legszélesebb reprezentatív képviselő indokolt, egyfelől a hagyományos szervezetek részvétele mellett, másfelől pedig az új politikai formációk részvétele mellett.

Itt mondanám el: ezt a tárgyalási vonalvezetést kritika is érte, és többen észrevételezték, hogy mi keresnivalója van egy ilyen kerekasztalnál a szakszervezeteknek, a Hazafias Népfrontnak vagy a nőszövetségnek. Úgy gondolom, ha egy reprezentatív tárgyalási fórumot akarunk, akkor feltétlenül helyük és szerepük kell legyen. Nem hiszem, hogy az MSZMP-nek érdekében állna, hogy elutasító gesztusokkal maga is hozzájáruljon ezeknek a szervezeteknek a szisztematikus lejáratásához. Ezek a szervezetek ma is több erőt, több politikai nívót képviselnek, mint néhány önmagát pártnak deklarált szervezet, és a politikai súlyuk is ezekkel összemérhető.

Felvetődött az is, van-e értelme szélsőséges szervezeteket bevonni a tárgyalási sorozatba. Szélsőséges szervezetként néhányan a Münnich Ferenc Társaságot nevezték meg. Mi abból indultunk ki, hogy a Münnich Ferenc Társaság is, és a Magyar Ellenállók és Antifasiszták Szövetsége is a magyar politikai spektrum része, eleme, pontosan fel nem ismerhető befolyással rendelkeznek, de akkora befolyással mindenképpen, mint néhány újszülött szervezet; és csak kár származna abból, hogyha adminisztratív egy tárgyalási sorozatból kirekesztenénk őket. A Münnich Ferenc Társaság létrejöttében komoly motívumot játszik a félelem. Mégpedig egy antikommunista fordulattól való félelem. Amennyiben jogosnak fogadjuk el a Szabad Demokraták Szövetségének a félelmét egy baloldali fordulattól, jogosnak kell egy antikommunista fordulattól való félelmet is elfogadni, és nem kár, hanem előny származik abból, ha egy tárgyalóasztal keretei körül a társadalom szélsőséges nézeteit képviselő szervezetek is jelen vannak. Annál is inkább, mert a konszenzus jellegű döntéshozatalt javasoltuk, így tehát nem merül fel annak a kérdése, hogy az MSZMP valamiféle szavazógépezetet kíván működtetni. Az ellenzéki szervezetek eleinte egy ilyen reprezentatív összetételű kerekasztal kialakítását üdvözölték. Április 8-a előtt néhány nappal következett be fordulat. Álláspontjukban akkor tették magukévá a Szabad Demokraták Szövetségének a koncepcióját a kétoldalú tárgyalásokról. Ennek a kétoldalú tárgyalásnak a logikája az, hogy az asztal egyik oldalán a hatalomnak a képviselői ülnek olyan társaságban, amilyen az úri guszthusoknak megfelel, tehát a vazallusokat nyugodtan maguk mellé ültethetik, és az asztal másik oldalán a társadalmat képviselő szervezetek jelennek meg. Az alapkoncepció az ez.

Később ez a koncepció finomodott természetesen, hiszen ennek a tarthatatlansága a viták során kiderült. De megmaradt a pluralizmus helyett ez a dualista társadalmi, illetve tárgyalási rendre vonatkozó javaslat, amit mi a magunk részéről nem tartottunk az eddigiekben elfogadhatónak. Pontosabban nem tartottuk elfogadhatónak a két- és többoldalú tárgyalások kombinációját. Azokból a jegyzőkönyvekből, amelyeket Önök megkaptak, kiderül az, hogy az MSZMP mint egy politikai szervezet, hajlandónak mutatkozik az Ellenzéki Kerekasztal képviselőivel tárgyalni, amennyiben ezek írott mandátummal rendelkeznek arról, hogy kit képviselnek, illetve, az általuk képviselt szervezetek a megkötött megállapodásokat a saját szervezeteiken belül megtartják. Tehát itt arra gondolunk, hogy három-öt fős tárgyaló delegációk kétoldalú tárgyalást folytathatnak erről, egyfelől az MSZMP, másfelől az Ellenzéki Kerekasztal képviselői. Az viszont egy lehetetlen helyzet lenne, hogy kétoldalú tárgyalások ürügyén az MSZMP egyszerre nyolc szervezettel tárgyaljon. Ez nem kétoldalú tárgyalás. Tehát a kétoldalú tárgyalás logikája az, hogy a blokkba tömörült szervezetek a saját szuverenitásukat részben legalább feladják. Erre hajlandóság az eddigiekben nem mutatkozik, ezért egy ilyen kétoldalú tárgyalási forma is a dolgok mai állása szerint megvalósíthatatlannak látszik.

Milyen motívumok húzódnak meg az Ellenzéki Kerekasztal létrejötte mögött, és mennyire tekinthető ez tartós képződménynek? Mi arra jutottunk, hogy egy fontos motívum a félelem, a félelem az MSZMP-től, attól, hogy taktikázik, attól, hogy a hosszú távú együttműködésben nem érdekelt, és hogy előbb-utóbb ledarálja az önmagukban gyengének tűnő ellenzéki szervezeteket. Ezért első benyomásra racionálisnak tűnt egy feltételezett kemény tárgyalási pozícióval vagy erővel szemben egy másik kemény tárgyalási pozíciót, egy erőt, egy blokkot felsorakoztatni. De félelem munkált a szervezetek egy részében attól is, ha túl korán közel kerülnek az MSZMP-hez, vagy ahogy fogalmazzák, a hatalomhoz, és ha nem mutatnak kellően szilárd tárgyalási pozíciót, akkor a saját radikális szárnyukhoz képest elszigetelődnek.

Ez különösen a FIDESZ esetében erős motívum, akik kimondják, hogy kollaborációnak helye nincs, de hát ez a nézet más szervezeteknél is megfogalmazódik. Legutóbb a Lezsák barátunk²⁶ a Jurta Színházban kifejezésre juttatta azt, hogy tárgyalni igen, de barátkozni nem. Tehát egyféle távolságtartás még a Magyar Demokrata Fórum néhány képviselőjénél is fellelhető.

További motívum a szervezetek egy részénél az, hogy nincsen kész tárgyalási pozíciójuk. Lényegében kész koncepcióval a Szabad Demokraták Szövetsége rendelkezik. Volt idejük, hiszen elég hosszú ideje dolgoznak azon, hogy egy viszonylag kerek, egy polgári liberális modellt tükröző gazdasági, politikai intézményrendszeri koncepciót hozzanak létre. Ehhez képest [még] a Magyar Demokrata Fórumnak is [csak egy] viszonylag kezdetleges koncepciója van; a többi szervezet pedig — és én ezt nem szemrehányásként mondom, tény szerint kell megállapítani ezt — nem jutott el még a tárgyalási pozíciójának a kialakítására, és ezt a problémát az Ellenzéki Kerekasztalhoz tartozás elfedi.

Van ezen túlmenően a szervezetek egy részénél olyan álláspont, hogy lényegében mindent megkaptak már, amit Lengyelországban a Szolidaritás egy hosszú alkudozás eredményeképpen kapott meg. Tehát fennáll a legalitásuk, megszületett az egyesülési törvény, lényegében a sajtónyilvánosságuk biztosított, az idő pedig nekik dolgozik: az MSZMP szétesőben van, érdemes további nyomást gyakorolni az MSZMP-re, és nem érdemes túl korán sikerélményhez juttatni. Tehát jó minél to-

vább nyitva hagyni az ügyeket, további polarizációra lehet számítani, és ezzel a tárgyalási pozíciójuk javulhat.

Érvényesül ma egy bizonyos blokk-szolidaritás is, bár ennek egyre inkább nemcsak az előnyei, hanem a hátrányai is kiütköznek, hiszen kisebb militáns szervezetek túszul ejtették az Ellenzéki Kerekasztal többi résztvevőjét. Több szervezet megkeresett bennünket azzal, hogy próbáljunk módot és lehetőséget biztosítani számukra ahhoz, hogy ki tudjanak farolni ebből a számukra egyre kellemetlenebb konstrukcióból, de ma még az egységbontásnak az ódiúmat egyik szervezet sem akarja vállalni.

Összegezni tehát az Ellenzéki Kerekasztal kialakulásának és a jövőjének a kérdéskörét azzal tudnám, hogy objektíve ez nem tűnik tartós képződménynek. Mindenekelőtt azért nem, mert korlátozza az Ellenzéki Kerekasztalhoz tartozó szervezetek szuverenitását, korlátozza őket abban, hogy önmagukat definiálják, és minél közelebb kerülünk a választásokhoz, annál inkább egymástól is különbözniük kell, hiszen egymásnak is versenytársaivá válnak. Azt tapasztaljuk, hogy a nézet- és véleménykülönbség közöttük egy sor kérdésben nagyobb, mint egy-egy szervezet és az MSZMP között.

Mi várható és milyen tárgyalási gyakorlatot lenne célszerű követni a jövőben? Én úgy gondolom, hogy az MSZMP-nek érdekében áll, hogy ezeknek az ún. sarkalatos törvényeknek a kialakításában a politikai bázisát kiszélesítse. Tehát érdekünkben áll, hogy az érdemi tárgyalások létrejöjjenek. Úgy tűnik, ehhez ma újabb politikai impulzusra van szükség. Úgy gondoljuk, hogy az a tárgyalási javaslat, amelyet írásban kiküldtünk, kellő alap lehet ahhoz, hogy külön-külön, az Ellenzéki Kerekasztalnál részt vevő szervezeteket megkeresve, felkérjük őket arra, hogy önálló álláspontot alakítsanak ki ezzel a tárgyalási javaslattal kapcsolatban. Ugyanakkor az idő kétségtelenül sürget bennünket, hiszen az a törvényalkotási menetrend, amiről az első napirend kapcsán szóltunk, az egy viszonylag intenzív törvényelőkészítést tételez fel. Tehát hosszú időnk az eredetileg kigondolt kerekasztal-megbeszélés létrehozására nincs.

Amennyiben tehát azt a politikai kezdeményezést, amit az ülés után tenni akarunk, nem sikerül realizálni, akkor felvetődik annak a kérdése, hogy egy radikális változást alkalmazzunk a tárgyalási gyakorlatban, és egy vázolt felfogású és több kérdést tárgyaló nemzeti kerekasztal helyett ajánljuk föl a három történelmi pártnak a pártok közötti tárgyalást azokról a kérdésekről, amelyek a politikai átmenet szűkebben értelmezett kérdéseit foglalják magukba. Tehát a választásról, a pártokról és a pártok infrastruktúrájáról szóló kérdések. Tettünk erre vonatkozó puhatolózó lépéseket, és úgy tűnik, ez a három párt hajlik arra, hogy egy négypártú tárgyalás, tiszta profilú tárgyalás ezekről a kérdésekről kezdődjön meg. Ugyanakkor egy ilyen tárgyalás nyitott lehetne azon pártkezdemények vagy protopártok iránt, amelyek a négy párt által kialakított tárgyalási metodikát elfogadják, és amelyek érdekeltséget jelentenek be a tekintetben, hogy bekapcsolódjanak a tárgyalásokba. Így mód nyílna arra, hogy a Magyar Demokrata Fórum — amennyiben erre hajlandóságot mutat — résztvevője, részese legyen ennek a tárgyalásnak.

Befejezni azzal szeretném, a Központi Bizottság vitassa meg azt, hogy egy olyan tartalmú felhívást, ne a Központi Bizottság nevében, hanem az MSZMP tárgyaló csoportja nevében nyilvánosságra hozzunk, amit kiküldtünk, egyben hatalmazzon fel bennünket arra, hogy ha ezen a platformon, ezen a bázison nem sikerül a belátható közeli jövőben összehozni az eredeti felfogású nemzeti kerekasztalt, akkor for-

dítsunk a tárgyalás gyakorlatán, és néhány velünk együttműködni hajlandó, potenciális koalíciós partnerrel, ha úgy tetszik, kezdjünk közvetlen pártközi tárgyalásokat.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék elvtársak! Van-e valakinek kérdése? Nincs. Hozzászóló? Nyers elvtárs, tessék.

NYERS REZSŐ elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Nem akarok belemenni a probléma mélyébe. Sajnálom, hogy ez a téma mindig este kerül ide. Ez nagyobb jelentőségű politikai kérdés annál. Javaslom, egyszer délelőttre [tűzzük napirendre.]

Kérem, a taktikával kapcsolatban nagy vonalakban egyetértek, kis vonalakban nem tudom, hogy ez mit jelent. Azt hiszem, késésben vagyunk. Előbb létrehozták az Ellenzéki Kerekasztalt, mint ahogy nekünk sikerült volna elindítani a nemzeti párbeszédet. De ezen most túl vagyunk. Azt hiszem, nekünk most egy világos programot kellene, egy menetrendet kialakítani. Itt megvannak ennek a kontúrjai. Egy jó terv legyen. Magabiztosságot ajánlok, annyi magabiztosságot, amennyi erőnk van. Senkinek sincs nagyobb ereje itt, mint nekünk. És azután türelmet. De csak az előző kettő után javaslok a türelmet, és semmi engedményt nem szabad tenni, mert nem vagyunk ahhoz eléggé gyengék még, és remélem, nem is leszünk.

Az itteni javaslatához. Azzal egyetértek, amit Fejti elvtárs mondott. Lényege az, hogy a kerekasztal mellett függetlenekkel is tárgyaljunk, és keressük a kapcsolatot. Az Ellenzéki Kerekasztal csak egy szűk társaság tulajdonképpen. Úgy kell kiszélesíteni a befolyásunkat, hogy másokkal is tárgyaljunk, valamint próbáljuk különválasztani azokat, akik függetlenek, azoktól, akik eleve ellenzékiek. Ez legyen a politikai feladat, és ehhez kell nagy-nagy türelem.

Most rátérek a javaslatra: itt arról van szó, hogy a tárgyalócsoport javaslatát. Az istenért, ne a tárgyalócsoport határozata legyen, hanem a Központi Bizottság határozata! Én a szövegből a tárgyalócsoportot végig, mindenütt kihúznám. Itt az MSZMP hozzon határozatot és tegyen ajánlatot. Tegyük ezt meg akkor is, ha ma kérdéses, hogy milyen mértékű, és főleg milyen értékű kapcsolat jön ki, és milyen eredményre juthatunk. Kötelességünk megtenni a párt érdekében, hogy mi demokratikusan tárgyalni akarunk mindenkivel.

Közben a magabiztosság alatt azt is értem, folytassuk az Alkotmány előkészítő munkálatait az Országgyűlésben. És itt ugrik be a dologba az Országgyűlés. Amíg mi az Országgyűlésben ezeket a sarkalatos törvényeket és az alkotmányozást tudjuk folytatni, addig mi vagyunk az erősek. Ha ez bedöglene, akkor már egyformán gyengék lennénk a kerekasztal többi képviselőivel. Ezért azt folytatni kell. Át kell helyezni a politikai munka egy részének a súlypontját az Országgyűlésre. Ezt eddig nem sikerült megtennünk.

Nos tehát, elmondtam a két javaslatot: a cím, és akkor mindig az MSZMP-ről beszéljünk. Ennek a határozattervezetnek egy hibája van: jogilag túlszabályoz. Ez egy jogi dokumentum. Eljárásjogi dolgok vannak benne leírva. Minek? Mi egy politikai párt vagyunk. Itt van a 4. oldal 6 pontja. Azt mondja: bizalmat feltételező és erősítő ügyrend és munkarend kialakítására van itt szükség. Idáig egyetértek. Itt pont. A többit törölni. Itt leírja, hogy ki elnököljön, hogyan elnököljön, mikor tanácskozzanak, hol tanácskozzanak. Nem méltó egy kormányzó párthoz, hogy ilyen ajánlatokat tegyen. Tegye Fejti elvtárs, de még jobb, ha a György elvtárs²⁷ vagy Tóth elvtárs²⁸ tesz ilyen jellegű ajánlatokat. Mi politikáljunk.

Továbbá azt javaslom, hogy a 2. oldalon a 3. pontban, onnan kezdve, hogy „a résztvevők nyilvánítsák ki, hogy döntésüket saját szervezetükben elfogadtatják”. Ne kérjük ezt tőlük. Ezt feltételezni kell, hogy ez így van. És azután kölcsönös kötelezettséget vállaljanak arra, hogy az elfogadott megállapodások érvényre jutását minden rendelkezésre álló politikai eszközzel biztosítják. Kérem, ez nem idevaló, egyenesen nem idevaló. Ez kéregetőjellegű. Tehát ezt javaslom elhagyni, ez az utolsó két mondat.

A 4. pont. Itt az van, hogy az MSZMP képviselői javasolják, a politikai egyeztető fórum résztvevői stb. „Teljesebben reprezentálják a társadalom . . .” stb. Ne javasoljuk mi ezt, hanem szükségesnek tartjuk, hogy ilyen legyen.

Továbbá itt a 4. pont közepén az van, hogy „elfogadja tárgyalópartnernek az Ellenzéki Kerekasztalhoz tartozó szervezeteket”. Ide szúrjuk be: „valamint más, független demokratikus szervezeteket”. Az utolsó két mondatot itt is javaslom elhagyni, hogy a tárgyalásokon részt vevő valamennyi szervezet kizárólag önmagát képviseli. Itt az előkészítő tárgyaláson elfogadtuk őket Ellenzéki Kerekasztalnak, ott nem szabad elfogadni, és azért nem szabad elfogadni, hogy más demokratikus szervezetek is részt vehessenek azon. De felesleges ezt így deklarálni, kicsinyesnek tartom.

Végül a 3. oldalon, a napirendi javaslatok vannak felsorolva, 1. és 2. pont. Az 1. ponttal egyetérték. A 2-es pontot őszintén szólva innen annullálni kellene. Nekünk semmi garanciát nem jelent az, hogy ők elfogadják; a gazdasági válság elhárításával összefüggő teendőket meg a szociális feszültségeket majd úgy vizsgálják, hogy az erőszakos megoldás kizárva. Itt erőszakos megoldást mi alkalmazhatunk most. Valamint azok a huligánok, akik nincsenek az ő kezükben. Ők nem akarnak erőszakos megoldást. Hagyjuk el. Az egész 2. pontot hagyjuk el.

Azt hiszem, hogy a gazdasági kérdésekbe nem szabad belemenni nekünk, csak ezeknek a sarkalatos törvényeknek a tárgyalásába, ami az 1-es pontban fel van sorolva. Ha akarunk 2-es pontot, akkor az 1-es pontnak az utolsó mondatát, a pártok működési feltételeinek megnyugtató rendezését, azt tegyük külön 2. ponttá, és az valóban fontos kérdése a tárgyalásoknak. Köszönöm.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm. Tessék Szűrös elvtárs.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én azt hiszem, hogy ez egy fontos előterjesztés. Igaza van Nyers elvtársnak, egy kicsit az idő ehhez már késő. De azt hiszem, hogy röviden talán megfogalmazhatjuk a véleményünket.

Azzal, amit Nyers elvtárs elmondott, egyetérték. Körülbelül ugyanezek a gondjaim. Tehát nekünk saját menetrenddel kell rendelkezünk. Ebben lényegében ma az első napirendi ponttal kapcsolatban állást foglaltunk, és május végén véglegesítjük. Tehát attól függetlenül, hogy mi meg tudunk-e állapodni más pártokkal és szerveződésekkel, nekünk meg kell lenni a saját menetrendünknek. Ez módosulhat, ha sikerül megállapodnunk. Tehát nagyon lényeges, hogy a törvényhozás tovább folytatódjék a jogállamiság és a demokrácia kiépítése érdekében. Ez alapvető feladata a parlamentnek.

A másik pedig, amiről Nyers elvtárs is beszélt, az alkotmányozás folytatása. Elképzelhető az, hogy ez átnyúlik majd egy következő összetételű parlament időszakára és majd befejezik. De a parlamentnek mindenképpen megfelelően működnie kell, ez nagyon lényeges dolog. Tudniillik a dilemma miben van ilyen politikai időszakokban, választások előtt a hatalmon lévő párt szempontjából? Abban például, vagy elsősorban, hogy éljen-e a lehetőségeivel, a rendelkezésére álló minden intéz-

ménnyel. Úgy is mondhatnám, hogy hajlamos visszaélni bizonyos lehetőségekkel. Úgy gondolom, miközben az MSZMP-nek határozottnak kell lennie, nem szabad, hogy ezekkel a lehetőségeivel visszaéljen, de ezekre építeni kell és határozottan. Viszont előre kell tekinteni a jövőbe, mert a jövőben együtt kell működni, és ki kell alakítani egy nemzeti konszenzust, és gondolnunk kell tehát erre.

Ebből a szempontból ugyanakkor fontos, hogy nekünk a bázisunk meglegyen, és érezzék, hogy itt egy nagy erővel állnak szemben, mert akármilyen állapotban van a párt, ma ez a legerősebb politikai tömörülés és természetesen nagy a felelőssége is.

Az első napirendi ponttal kapcsolatban szerintem, amit Devcsics elvtárs megfogalmazott, Katona Imre elvtárs is, ezek lényeges dolgok, s vonatkoznak ide is.

A következő dolog, amire ki szeretnék térni: úgy gondolom, nem kell bizonyos részletkérdésekből nagy ügyet csinálni, hogy most milyen összetételben és hogyan, milyen formában; tehát ebben legyünk nagyvonalúak. Semmi különös nem történik. Most érdeklődtem, nyolcan vannak a kerekasztal-konferenciában [*sic!*]. tehát az MSZMP-vel szemben nyolc csoportosulás képviselői ülnek, és hogy aztán kijelölnek egy négy-öt tagú tárgyalócsoporthoz vagy sem, vagy pedig külön-külön felszólalnak, szerintem ebből nem kell ügyet csinálni. Viszont a javaslatom az lenne, az előkészítő megbeszéléseket be kellene fejezni azzal, hogy most megjelenik az MSZMP állásfoglalása. Nyers elvtárral egyetérték, ez ne a tárgyalócsoporthoz állásfoglalása legyen, ez a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának az állásfoglalása. Az előkészítő tárgyalócsoporthoz az lenne a feladata, hogy még egyszer leüljenek, menetrend, illetve a napirend, amit javasolunk, világos, és ehhez még kiegészítéseket fűznének szóban. És ki kellene jelölni az érdemi tárgyalásokra a Politikai Bizottság képviselőjét, vagy a Központi Bizottság képviselőjét, illetve ez meg is történt, ez megvan, tehát meg kellene kezdeni az érdemi tárgyalásokat ezt követően, mert valóban visszafelé kell lassan számolni, és ezeket a tárgyalásokat le kell folytatni.

Fölmerültek itt részletkérdések. Én is azt hiszem, el kellene hagyni azt, amit pl. Nyers elvtárs javasolt a 3. oldalon, a második pontot, a gazdasági kérdéseket. Én értem a mi anyagunknak a logikáját, mindig kapcsolódik — ha figyelték az elvtársak — az ellenzékiek anyagához: ők vetik föl ezeket a kérdéseket, és van egyfajta kapcsolódás. Rendben van. Mégis elhagynám. Na most, Nyers elvtárs javasolta, hogy az 1-es pont, tehát az 5-ös ponton belül az 1-es alpont utolsó mondata legyen önálló pont. Nekem azonban ezzel van egy kis gondom, mert itt úgy szól, hogy az illetékes kormányzati szervek bevonásával kerüljön sor valamennyi párt működési feltételének megnyugtató rendezésére.

Ugye, nem tudjuk még, hogy ez a valamennyi párt mit takar. Én is azt mondom, legyünk ebben nagyvonalúak, és főleg a kormánynak a feladata, nem az MSZMP-é, hogy előkészítse a partnerek pozícióit. De én azt hiszem, hogy miközben nagyvonalúak vagyunk, azért arra ügyelni kellene, hogy túlzásba ne vigyük, mert itt ez a „valamennyi” szó zavar engem, mert még nem tudom, hogy pontosan miről van szó. Egy dolog az ún. történelmi pártoknak a helyzete, és mondjuk más a FIDESZ-é például. Én nem becsülöm le, sőt azt hiszem, hogy nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani az új szerveződéseknek, hiszen azok a mai magyar valóság talaján születtek, jöttek létre, megfelelően kell őket kezelni. Tudniillik, valóban igaz, vigyázzunk arra, hogy még idő előtt ne tegyünk engedményeket és gesztusokat, hanem ezt a tárgyalások menetében alakítsuk ki.

Egyébként egyetértek azzal is, hogy a helyszín a parlament legyen. Tudniillik ezt az ellenzékiek is felvetették, és úgy gondolom, hogy ebben a helyzetben ez megoldható.

Én azt sem tartom kizártnak vagy elképzelhetetlennek, hogy egy pártatlan elnök vezesse a tárgyalásokat. Erről is szó van az anyagban, elképzelhetőnek tartom, de ezekről a kérdésekről külön kell tárgyalni, ezek nem kardinális kérdések. Köszönöm.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Szólásra jelentkeztek eddig: Csáki Csaba, Huszár István, Nagy Sándor elvtárs, Katona Béla. Tessék, Csáki Csaba elvtárs.

CSÁKI CSABA elvtárs: Tisztelt Elnökség! Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon röviden szeretnék egy-két megjegyzést tenni, előrebocsátva, hogy én is messzemenően egyetértek a téma fontosságával. Kár tényleg, hogy nem lesz elég időnk kitérni, de azért azt hiszem, el fognak itt a legfontosabb dolgok hangzani.

Én fontosnak tartom azt, hogy ezek a tárgyalások minél hamarabb megkezdődjenek, sőt egyetértek azokkal, akik azt mondják, hogy valóban, itt mintha már később is. Nem ismételném a vitának ezt a körét. Egy aspektushoz szólnék hozzá, amit Nyers elvtárs is említett, hogy most gazdasági témáról tárgyaljunk, vagy ne tárgyaljunk, legyen része egy ilyen tárgyalássorozatnak vagy nem, vagy egyáltalán mi legyen ezzel a témával?

Valóban, a politikai ügyek komplett csomagot alkotnak, és valószínűleg rövid távon nem is várható, hogy ebben komolyabb eredményeket tudunk elérni. Ugyanakkor az én tapasztalataim azt mutatják, hogy hamarabb is szükség lenne valamiféle eredményre és elsősorban a gazdasági összefüggésekben. A kormány a stabilizáció gondjaival küszködik, vergődik egy csomó intézkedéssel, és úgy tűnik, hogy meglehetősen magában van. Én úgy vélem, az áprilisi tapasztalatok szerint, hogy a májusi gazdasági programcsomagnak az elfogadtatása, a társadalmi visszhangja egy nagyon komoly veszélyforrás, ha erre nem figyelünk oda. Tehát egyetértek azzal, hogy ne kapcsoljuk össze a két ügyet, de én azt hiszem, hogy a mai ülés is egy alkalom, amikor arról beszéljünk, hogy hogyan lehetne egy ilyen kis apróbb csomaggal összefüggésben már valamiféle szélesebb támogatást biztosítani a mi kormányunk számára, és ez lehetne egy első lépés.

Azt hiszem, az ellenzék, vagy minden jó szándékú erő számára világos az, hogy semmiféle politikai kibontakozás nem lesz itt, ha a gazdaság összeomlik, ha nem tudjuk az 1989-es év gazdasági stabilizációs programját egy bizonyos szintig megvalósítani. Azt hiszem, komolyabban kell vennünk ezt a témát, hiszen az autópályáügy és egyéb dolgok, amikről itt szó volt, mutatták azt, hogy ma pusztán a kormány önmagában már nem képes, a tervezett csomagnál kisebb ügyekben sem a társadalom többségének a támogatását megszerezni, sőt a párttagok egy része is tulajdonképpen meglehetősen ellenségesen viselkedett ezekben az ügyekben, az én tapasztalataim szerint.

Tehát itt egy szélesebb támogatást kellene gyorsan létrehozni, amiben fontos a szakszervezetek részvétele. Ha lehet, itt kellene először megkísérelni azt, hogy egy konkrét ügyben — Nagymaros is része lehet ennek a kisebb párbeszédnek — létrejöjjön valami látható megállapodás, de valamiféle egyetértés. Azt hiszem, külpolitikai szempontból is hallatlanul lényeges lenne. Nem tudom, hogy mennyire érzékeljük azt, hogy pl. a lengyel összefüggésben nálunk, a mi eredményeinknél

a mi pártunk változásainál jóval kisebb lépés, mennyivel jobb pozícióba hozta a lengyeleket, mint amiben mi most vagyunk egy sor helyen a megítélésben, pusztán azért, mert ezt jól tudták eladni, és mert valójában egy olyan dolog volt, amire a világ várt. Tehát én úgy érzem, hogy nemzetközi összefüggésekben is hallatlanul fontos lenne első lépésként valamiféle kibontakozásnak a prezentálása.

Azt hiszem, ha júniusig nem teszünk ebben valamit, akkor a Bush-látogatásnak sem tudjuk az eredményeit, a gazdasági eredményeit igazán kihasználni, és a nemzetközi tőke, a pénzvilág is vár valamiféle első lépésre. Ilyen értelemben lehet, hogy a kormánynak kellene ezt a tárgyalássorozatot lefolytatni; én nem utasítanám el egyértelműen azt a gondolatot, hogy a kormány is folytasson valamiféle tárgyalást vagy megbeszéléssorozatot, elsősorban a körül a csomag körül, ami májusban napirendre kerül, és aminek a sikere szerintem alapvető fontosságú az 1989. év gazdasági menedzselése szempontjából. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Huszár István elvtárs következik, utána Nagy Sándor elvtárs.

HUSZÁR ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Rövid lehetek.

Nem akarom ismertetni a Hazafias Népfrent véleményét a kerekasztalról, mert a közelmúltban, kereken két hete, közzétette a véleményét a sajtóban. Csak a dokumentumra és a vitára térnék ki.

Először: én is úgy gondolom, hogy az MSZMP véleményének kell megfogalmazódnia, a Központi Bizottságénak. Ne a tárgyalócsoport véleményét, azt hagyjuk el. Ha nem ezt tesszük, akkor nem leszünk egyenjogú partnerek. Ott a pártok nyilatkoznak meg, a kerekasztal tagjai. Meg másutt is felelős szervezetek. Mi meg egy tárgyalócsoport véleményét tesszük közzé. Fontos tehát, hogy a tárgyalócsoportot úgy segítsük, hogy mögötte legyen a Központi Bizottság.

Második: konkrét szöveghez térek ki. Azt gondolom, nagyon fontos, hogy a kerekasztal-megbeszélés tényleg kerekasztal-megbeszélés legyen. Nem világos számomra, hogy mi a pozíciója a dokumentumnak. A második oldal négyes pontjára gondolok, ezt már az elvtársak megemlítették. Azt gondolom, kerekasztalra kell törekednünk, [és nem kétoldalú megbeszélésekre. A harmadik megjegyzésem:] a második oldal elején a második pont vége felé azt mondja a dokumentum, arra kell törekedni, hogy a törvényalkotás ne előzze meg a politikai döntéseket. Ha a politikai programot elfogadtuk, nem lehet késleltetni a politikai törvényalkotást. Erre törekedni kell. De hogyha mondjuk, azt szeretnénk, hogy legyen választás ősszel, a választójogi törvényt el kell fogadni a nyár elején. Tehát nem lehet ezt feltételnek szabni. Kívánatos, de nem lehet feltétel. Nem lehet — én is úgy gondolom — kötelességet vállalni arra, hogy a saját szervezetek elfogadják a kerekasztal résztvevőinek az állásfoglalását. Erre nem lehet vállalni kötelezettséget. Törekedni kell, hogy elfogadtassák, elfogadtassa a mi bizottságunk is, de erre nem lehet vállalni kötelezettséget.

Végezetül azt gondolom, valóban szívósan és türelmesen folytatni kell a tanácskozásokat, minimum szakértői szinten már holnap, és törekedni kell a megállapodásra. Azt gondolom, hogy ugyanakkor meg kellene kísérelni a társadalmi reformfolyamat egészét napirenden tartani, vagyis én nem hagynám ki belőle a politikai reformfolyamaton túlmutató kérdéseket, a gazdasági reformfolyamat és a szociális reformfolyamat problémáit, a nyugdíjrendszer problémáit stb. Nem hagynám ki belőle. Fontossági sorrend nyilván: a párttörvény, a választójogi törvény és a mos-

tani politikai döntéseket érintő alapvető törvények előkészítése. Tehát van fontossági sorrend. De nem hagynám ki belőle a többieket. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Nagy Sándor elvtárs, utána Katona Béla elvtárs.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Magam is röviden szeretnék szólni. Én eredetileg azért kértem szót, hogy az írásos javaslat két általam kulcsfontosságúnak tekintett pontját röviden megtámogassam. Ez a két pont a javasolt napirend, tehát a politikai intézményrendszer átalakítása, a gazdasági válság elhárításával összefüggő teendők. Ez az egyik kérdéskör, amit támogatni szerettem volna néhány megjegyzéssel, a másik pedig a résztvevők köre.

Némiképp változott a helyzet, mert az a bizonytalanság, amelyet bennem a két melléklet elolvasása keltett egy esetleges, ettől eltérő és az MSZMP által is elfogadhatónak vélt konstrukcióról, azt tulajdonképpen egy vonatkozásban a Fejti elvtárs szóbeli kiegészítése — bár az alapvetően egy más megoldásra irányult a pártközi tárgyalások konstrukcióval —, de aztán végképp Nyers elvtárs hozzászólása, és bizonyos mértékig Szűrös elvtárs hozzászólása is, hogy úgy mondjam véglegessé tette, mármint a bizonytalanságot bennem.

Miről van szó? Arról van szó, szilárd meggyőződéseim szerint ebben a szakaszban semmiféle kerekasztalnak, hosszúkás asztalnak, amelyik a jelenlegi társadalom legalapvetőbb gazdasági-szociális problémáiról nem vált szót, nincs létjogosultsága ebben az országban. Úgy tárgyalni politikai struktúrákról, elhithetni ennek az országnak a lakóival, elhithetni azokkal az emberekkel, akik nem foglalkoznak nap mint nap intézményrendszeri problémákkal, hogy az adja minden kérdésre a megoldást, méghozzá rövid távon is az a kérdések megoldásának a kulcsa, szerintem több, mint bűn. Ezért én a magam részéről a leghatározottabban azt tudom mondani, hogy nem támogatok semmi olyan tárgyalást, ahol a gazdaság prózai, sürgős, az egész ország jelenét és jövőjét veszélyeztető problémái, szociális feszültségei nem kerülnek napirendre. Na most, a napirend azért létfontosságú, mert bizonyos értelemben ezzel függ össze — vagy ha fordítva tekintem, ezzel függ össze — a résztvevők köre [sic!]. Nekem is az a véleményem, hogy valóságos kerekasztalra van szükség. A Magyar Szocialista Munkáspárt nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy néhány száz fős szervezetek fontosabbak legyenek számára, mint az ország ez idő tájt — legalábbis minden ellenkező kísérlet ellenére — legnagyobb létszámú szervezete, a SZOT-hoz tartozó szakszervezetek. Meggyőződéseim, hogy ebben a periódusban az MSZMP-nek egy választás előtt nagyobb szüksége van egy szimpatizáló, nagy létszámú szakszervezetre, mint fordítva. És ha ezt a politikai vezetés nem ismeri fel, ebben téved, akkor azt gondolom, hogy súlyos következményei lehetnek a dolognak, mert ez a szakszervezet szükségképpen arra kell hogy lépjen, arra az elhatározásra kell jusson, hogy magának is le kell vonni a következtetéseket, hogy tudniillik, ha ennek a pártnak nem fontos, hogy a tárgyalásokban egy ilyen szakszervezettel és ilyen problematikával foglalkozzon, akkor ennek a szakszervezetnek sem fontos, hogy utólag a feje fölött megkötött egyezségekhez, hogy úgy mondjam, jó arcot vágjon, és ezeket elfogadja.

Én azért azt gondolom, elvtársak, hogy ezt a kérdést nagyon alaposan kell mérlegelni és ezért tisztelettel azt javaslom a Központi Bizottságnak, hogy csak az eredeti kerekasztal-koncepciót fogadja el, és efelé vigye az ügyeket, mert egyéb megoldások más oldalról váltnak ki elvi, elfogadhatatlan következményeket.

Fejti elvtárs célzott arra, hogy vannak olyan vélemények, miszerint tulajdonképpen mit keresnének ott a szakszervezetek, a Népfront, a Nótanács. Hozzászoktunk ahhoz a gondolathoz, hogy úgymond ezek a vazallus szervezetek lényegében saját fej nélkül, mások feje által vezérelten és mások által rángatottan viselkednek a társadalomban. Én szeretném arra felhívni az elvtársak figyelmét, hogy ennek a korszaknak vége van. Legalábbis, ami a szakszervezeteket illeti, ezt egészen határozottan merem állítani. Tehát ha valóságos, a társadalmat reprezentáló erők megbeszélésére kerül sor, akkor ennek a szakszervezetnek legalább úgy helye van a kerekasztalnál, mint az ötezer főt számoló Demokratikus Liga képviselőinek. Ezért tisztelettel azt javaslom a Központi Bizottságnak, olyan döntést hozzon, amely a szakszervezeteket nem kényszeríti arra, hogy formálisan is eltávolodjanak az MSZMP tárgyalási pozíciójától. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Katona Béla elvtárs, utána Jókay Endre elvtárs következik.

KATONA BÉLA elvtárs: A vita is mutatja, hogy teljesen igaza van azoknak, akik azt mondták, korábban kellene ezt napirendre tűznünk. Én nagyjából és egészében Nyers elvtárs álláspontjával értek egyet. Azzal is, hogy egy program kell, egy menetrend kell, és utána lehet türelmesen tárgyalni, de ha nem ragaszkodunk az eredetileg magunk elé tűzött célokhoz, akkor nem lehet igazi tárgyalási pozíciója az MSZMP-hez. Három megjegyzést szeretnék csak tenni.

A második oldal tetején van az a mondat: kívánatosnak tartják továbbá, hogy a törvényalkotás ne előzze meg a politikai megállapodásokat. Ha jól emlékszem, Huszár elvtárs érintette már ezt a mondatot, én is aláhúznám még egyszer. Tehát ne kössük a megállapodásokhoz a törvényalkotást, hiszen akkor a saját menetrendünket rúghatjuk fel, természetesen törekedjünk rá.

A 4. pontnál, ahol Nyers elvtárs tette a kiegészítést, hogy az eredeti tárgyalópartnerek plusz a független kerekasztal mögé tegyünk oda még: valamint egyéb független szervezeteket. Én azzal egészíteném ki — és talán ez a szakszervezet gondját is megoldaná —, azt mondanám, hogy közösen vagy külön-külön tárgyaljunk ezekkel. Hiszen ha most ez így szól, ahogy most van, és az Ellenzéki Kerekasztal nem akar velünk többoldalú tárgyalást, akkor tárgyaljunk velük külön, de akkor vegyék tudomásul, hogy akkor le fogunk ülni a SZOT-tal is tárgyalni, és a SZOT-nak a négy és fél millió szakszervezeti tag képviselőjének véleménye lehet, hogy erősebben fog az álláspontunkban érvényesülni, mint az ellenzéki szervezeteké.

Én utoljára azt húznám alá, hogy a pártok anyagi kérdésének vagy működési feltevéleinek a megnyugtató rendezését ezt így én sem tartom jó megfogalmazásnak, nagyon sok minden belefér ebbe.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Jókay Endre elvtárs után Tétényi Pál.

JÓKAY ENDRE elvtárs: Kedves Elvtársak! Én is azt szeretném erősíteni, hogy helyén kezeljük a kerekasztallal vagy az ellenzékiekkel folytatott párbeszédünket. Azt hiszem, úgy, ahogy Katona elvtárs, Nagy Sándor elvtárs mondta, az a lényeg, hogy a tömegbázisunkat elsősorban a tömegek között próbáljuk keresni, és nem a kis tömegek között, hanem a nagy tömegek között.

Én itt a már többször megemlített gazdasági kérdésekkel való tárgyalást is olyan-
nak tartom, tehát amellettt vagyok, hogy maradjon benne. Hiszen, ha erősek va-

gyunk, vagy még erősek vagyunk, vagy még nem vagyunk gyengék, akkor ne az legyen az első központi bizottsági dokumentumunkban a határozat, amit az Ellenzéki Kerekasztal követel vagy javasol, hogy ők arról a gazdaságról nem tárgyalnak, mert ők nem kompetensek, nincs hatalmuk és nem vállalnak felelősséget. Azt hiszem, bármennyire kicsik is, vagy bármennyire nem kompetensek is, ha tárgyalni akarnak, érzésem szerint érdemben, akkor — ahogy a következő bekezdésben meg van fogalmazva — mindenről érdemes és mindenről kell tárgyalni. [Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS: Köszönöm. Tétényi Pál elvtárs.]

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Tekintettel arra, hogy az a javaslat hangzott el, hogy ez a Központi Bizottság állásfoglalása legyen — és én ezzel messzemenően egyetérték —, úgy gondolom, végül is az itt szereplő javaslatot végleges formába nyilvánvalóan a szerkesztőbizottságnak kell majd hoznia, és nyilvánvalóan itt egy-két dolog elkerüli majd a figyelmünket a vitában. Én az állásfoglalás-tervezettel kapcsolatban egy-két kérdésre hívnám fel a figyelmet és aztán általánosabb dolgot mondanék.

A 2. oldalon a 4. pontban, abban a pontban, amelyről már többen szóltak, szerepel a második mondat, nem ismételném itt el, ebben tulajdonképpen már van egy előzetes engedmény, aminek nincs ellentétele. Az előzetes engedmény a FIDESZ-nek a bevonása a tárgyalásba, elfogadása a tárgyaláshoz. Én nem ellenzem ezt, de úgy gondolom, hogy nem kell ennek ilyen módon elébe menni a nyilatkozatban. Ezért én azt javaslom, nyugodtan a második mondat el is hagyható, mert hiszen az érdemi tanácskozáson részt vevők végleges körét itt az állásfoglalás szerint még a tárgyalásokkal kell kialakítani.

Úgy gondolom, ami a gazdasági kérdéseket illeti, ezektől nem határolódhatunk el, és nekünk igenis törekednünk kell arra, hogy ezekben a kérdésekben folyjanak érdemi tárgyalások. Hát indokokat itt elmondtak többen, úgyhogy én ezt nem ismételném meg.

Harmadik dolog talán apróságnak tűnik. Én nem javasolnám, most már nagyon bekerült a mi szóhasználatunkba, de nem kellene, hogy a dokumentumban szerepeljen a nemzeti kerekasztal kifejezés. Lehet, hogy a végén ennek fogjuk nevezni. Ebben van egy bizonyos másolás, ami mindig kivált egy bizonyos berzenkedést, de végül is nem tudjuk, hogy milyenre sikerül ez a fórum, és ne legyen már maga a fórum összetétele egy bizonyos kudarca a Központi Bizottságnak, amely ezzel a javaslattal előáll. Én javaslom az egyeztető fórum szóhasználatot, amelyből lehet nemzeti kerekasztal is.

Ugyancsak kerüljük el az „ellenzéki kerekasztal” kifejezésnek a használatát. Mi tulajdonképpen a szervezetekkel tárgyalunk. Ha a szervezetek lemondanak az önállóságukról, amire nem nagy hajlandóság van, akkor ez az ő dolguk.

Na most, itt magukkal a tárgyalásokkal kapcsolatban szeretnék egy-két dolgot nagyon röviden elmondani. Egyet látnunk kell: ez a tárgyalássorozat voltaképpen egy folyamat, és nem az volt a helyzet a tárgyalások megkezdésekor, mint amilyen a helyzet most. Ebben az időszakban jelentős mértékben változtak az állásfoglalások. Nyers elvtárs említette, elég baj, hogy létrejött az Ellenzéki Kerekasztal. Én emlékeztetnék arra, hogy megindultak a kétoldalú tárgyalások, jó hangulatban folytak a kétoldalú tárgyalások — nekem úgy tűnt. Voltak persze élesebb viták, különösen az SZDSZ-nél. Egyébként kevesebb vita volt a konkrét kérdésekben, mint

amilyen ilyen általános elvi kérdésekben, vagy elvinek nevezett kérdésekben. És tulajdonképpen, ahogy ez a tárgyalássorozat a befejezéséhez közeledett, vagy talán már be is fejeződött, akkor született meg a Független Jogászfórum javaslata az Ellenzéki Kerekasztal létrehozására. Néhány nap alatt ezt létre is hozták, igen gyorsan létrejött. Tulajdonképpen ennek a szervezetnek az összetartója a militáns MSZMP-ellenesség. Ez erősen jellemzi: ez van a szervezetek egy részénél, más részénél pedig az attól való félelem, hogy velünk tárgyalva kompromittálódnak és szavazatokat vesztenek más pártokkal szemben, vagy más szervezetekkel szemben. Azt hiszem azt, hogy itt egy folyamatról van szó, azt figyelembe kell venni. Hogy mi az oka ennek a radikalizálódásnak, nemcsak az Ellenzéki Kerekasztal létrejöttében jelent meg, hanem kifejezésre jutott jó néhány egyéb kérdésben, a követelések eszkalációjában, egészen odáig egy-két helyen, hogy kivel vagyunk hajlandók tárgyalni és kivel nem, lehet ezeket sorolni, én nem akarom, nincs erre most idő. Úgy látom, ebbe beleszámít az is, vagy szerepet játszik az is, hogy a szervezetek növekvő erőt éreznek és érzik, tapasztalják bizonyos mértékig az MSZMP-nek a gyengeségét, és ennek a folyamatnak a növekedését az MSZMP-ben. Én erre azért hívom fel a figyelmet, mert teljesen osztom azokat a véleményeket, hogy a törvénykezési folyamatnak folynia kell, érzékelniük kell a szervezeteknek, hogy a törvénykezési folyamat kézben tartására az MSZMP-nek megvannak az eszközei. Remélem érzékelni is fogják.

Még egy kérdést szeretnék erősen exponálni. Egyetértve azzal, amit Fejti elvtárs mondott, keresnünk kell az együttműködést a hagyományos pártokkal. Nem tudjuk ma megítélni végső soron, hogy hagyományos pártok, vagy nem hagyományos pártok azok, amelyek nagyobb támogatással rendelkeznek. Azt hiszem, ez Budapesten, vidéken is más, de geográfiai régiók szerint is más. Én egyetértek azzal, ha más irányban nem tudjuk vinni a dolgot, és nem tudjuk ezt a nagy kerekasztalt létrehozni — hogy én is így nevezzem —, akkor erre a kifejezetten pártközi jellegű megbeszélésekre kerüljön sor azzal, hogy párhuzamosan akkor az MSZMP-nek folytatnia kell a gazdasági jellegű tárgyalásokat a szakszervezetekkel és rétegszervezetekkel. Elképzelhető az is, ha hajlandók, hogy az úgynevezett Független Szakszervezeti Liga is ezekben a tárgyalásokban részt vesz. Az MSZMP nem mondhat le arról, hogy ennek a fontosságát hangoztassa.

Végül fel is merült más megbeszéléseken, én szeretném aláhúzni, nagyon fontos, hogy területi szinten hasonló jellegű kezdeményezések — úgy tudom — is történtek, ezek terebélyesedjenek és szélesedjenek. Ez egyrészt visszahat a központi szervezetekre vagy szerveződésekre, bizonyos befolyást gyakorol, másrészt viszont tulajdonképpen már a választásra és a választás utáni helyzetre is bizonyos mértékig hasznos lehet és előrevetítheti egy hasznos együttműködésnek a lehetőségét. Ezért én azt gondolom, nagyon célszerű lenne, ha a területi, a megyei, sőt a városi szervek is foglalkoznának azzal, hogy a különböző ilyen alternatív kezdeményekkel, csírákkal megkezdjék vagy folytassák ezeket a tárgyalásokat, olyan összetételben, amilyen összetételben sikerül. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen, Nagy Imre elvtárs jelentkezett.

NAGY IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nem terveztem hozzászólást, mert az előterjesztéssel én egyetértek. Ami hozzászólásra késztetett, az az eddigi hozzászólások.

Én azt hiszem, hogy a vita során az eredeti javaslatnak több olyan elemét kezdtük

ki és javasoljuk kivenni, ami nélkül az a javaslat működésképtelen. És érzek egy olyan véleményt, ami az alternatív szervezetek, különböző pártkezdemények lenézését jelenti, még ha nem is ilyen formában jelent ez meg direkten. Ezt pedig veszélyesnek tartom még akkor is, ha ők arrogánsak velünk szemben, mi nem lehetünk azok viszont. Már csak azért sem, mert az a program, amit mi magunk elé tűztünk, a demokratikus szocializmus felépítése, ez, akarjuk, nem akarjuk, nélkülük nem megy. Ugyanis nélkülük ez nem demokratikus szocializmus lesz, még akkor sem, ha véletlenül nagyon sok szavazatot szereznének az esedékes választásokon.

Ezért én a magam számára azt a kérdést tettem fel, hogy akarunk-e igazán tárgyalni ezekkel, vagy csak egy, a közvélemény előtt valamilyen szóló taktikai lépést akarunk tenni, amiben kifejezzük tárgyalási készségünket. Én amellettt vagyok, és azt szeretném erősíteni, hogy akarunk tárgyalni. Azonban nem tudok elképzelni olyan tárgyalási pozíciót, hogy azt mondjuk, mi az Országgyűlésben meglévő pozícióink alapján a törvényalkotást csináljuk abban a rendben, amilyen rendben mi ezt elterveztük, és emellett, ha tárgyalunk, tárgyalunk, ha nem tárgyalunk, nem tárgyalunk.

Ilyen alapon, ha kihagyjuk a második oldalról: a törvényalkotás ne előzze meg a politikai megállapodásokat gondolatot, ezzel teljesen nyilvánvalóan olyan helyzetet teremtünk, hogy minden tárgyalási nyilatkozatunk ellenére nincs olyan alternatív szervezet, amelyik számára elfogadható lenne a tárgyalás. Megmondom őszintén, ha én lennék a helyükben, számomra se lenne elfogadható, hiszen azt fejezi ki, hogy az MSZMP csinálja, amit elhatározott, függetlenül a tárgyalásoktól.

Én el tudom képzelni, hogy tegyünk egy határidőt vagy bármit, mert a végtelenségig nyilván nem lehet a törvényalkotást halasztani, de azzal nem tudok egyetérteni, hogy ezt eleve vegyük ki, és menjünk a saját előzetes ütemezésünk szerint. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Juscák György elvtárs.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság, kedves elvtársak! Fejti elvtárs beszámolója és a témáról adott tájékoztatója engem teljes egészében kielégített, és az írásos anyag is. Mégis, azért kértem szót, mert van egy olyan dolog, amivel én is vitatkozni szeretnék, főleg azokkal, akik ezzel nem értenek egyet, mármint a Fejti elvtárral, és az írásos anyagban foglaltakkal. Nevezetesen a gazdaság kérdéséről van szó. Én azt hiszem, ma az emberek döntő többsége a társadalomban — helyesen — a bajaink forrását és a gondjaink okait a gazdaságban keresik, és ezt azt hiszem, hogy naponta élük meg, és éljük meg. Tehát én is azok mellett voksolok, és így az anyag mellett, akik e fontos kérdésnek a tárgyalási alapját kell hogy képezzék, magyarul ezt a véleményt hangoztatják.

Azért is tartom ezt fontosnak, mert ha az ember a maga szintjén ezekkel az ellenzékkel találkozik, akkor azonnal a legkönnyebb ellenállás és a legkönnyebben kikezdhető dologban, a politikai felépítményben és a hatalmi pozícióban kezdenek el, hogy úgy mondjam, ellenkezni. De abban a pillanatban, amikor a legfontosabb-ról, a gazdaságról és a gazdaságban fontos tételekről, a jövőről esik szó, akkor megáll a tudomány. Azt nem is hiszem, és a legutóbbi értesüléseim szerint, ha jók, nem térnek ki egészen ezek elől, hiszen olyan információt hallottam, hogy szeretnék megkapni azokat a tájékoztató és statisztikai adatokat, amelyek az ország gazdasági állapotával foglalkoznak.

Tehát azt hiszem, hogy az emberek előtt, a társadalom előtt — amit itt az előbb Nagy Imre mondott — bizonyíthatnánk, hogy egyrészt komolyan akarunk tárgyalni, komolyan akarjuk a nemzeti felemelkedést, velük együtt akarjuk, minden olyan progresszív erővel, aki nem fogyasztani akar ebben a társadalomban elsősorban, hanem gyarapítani akarja nemzeti vagyonunkat. És ebben úgy gondolom, ez a pozíció, ez a tárgyalási alap feltétlenül hozzátartozik. Köszönöm.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Kíván-e még valaki fölszólalni? Nem?

Fejti elvtárs.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Elvtársak! Egyetlen dologban vagyok vétlen — az összes többiben, bevallom, vétkeztem —, hogy mikor került napirendre. Több nekifutásban én ajánlatot tettem arra, hogy ezt nyugodt körülmények között tárgyaljuk meg, az élet úgy hozta, hogy ilyen késői időpontban kerül ez szóba. Ami szerintem nem akadályozza annak, hogy a kérdést rendesen megbeszéljük, és nagyon örülök annak, hogy végül is erre sor kerül.

Hogy késésben vagyunk-e a tárgyalások előkészítésével? Igen. A szándékainkhoz képest késésben. Ahhoz képest, hogy Lengyelországban több mint egy évet vett igénybe, amíg sikerült összehozni, kissé tisztább strukturális körülmények mellett a dolgot, ahhoz képest valahol tartunk már. Más kérdés, ha előrehozzuk a választásokat, akkor az a menetrend, amire mi a tárgyalási sorozatot felépítettük, nem tartható.

Mi eredetileg, amikor a tárgyalásokhoz hozzákezdünk, akkor egy jövő év eleji választásokkal számoltunk.

Létrejött ez az Ellenzéki Kerekasztal. Határozottan állíthatom a jelenlévőknek, ez nem önáltatás. Ha két hét türelmünk lenne ahhoz, hogy fenntartva a pozíciókat, nem tárgyalunk, ez megszűnne, felszámolná önmagát. Nagyon sok a centrifugális tényező és több az érdek- és nézetkülönbség a résztvevők között, mint az érdekazonosság. Egyszerűen nincs időnk, nincs türelmünk kívárni azt, hogy a dologban e tekintetben fordulat következzen be. Hogy a kezdeményezés kié legyen, a Központi Bizottságé vagy a tárgyaló csoporté, az döntés kérdése. Mi azért javasoltuk, hogy a tárgyaló csoporté, hogy egy esetleges visszautasítás ódiümát, ami nem kizárt, ne a Központi Bizottságnak kelljen vállalnia, illetve, hogy a tárgyalási pozíció rugalmas maradjon. Ez a motívum van mögötte, és nem valamiféle babérokra pályázunk itt abban a hármásban, akik ezt a megbízatást kaptuk.

És hogy kik a partnerek, és milyen szintű vélemény van mögöttük, e tekintetben szeretnék illúziókat eloszlatni. Azt kell mondjam, hogy az Ellenzéki Kerekasztalban a képviselők a saját véleményüket képviselik, és azok a szervezetek, amelyek egyébként roppant rigorózusak, amikor a demokráciáról van szó, az égvilágon semmi kivétlnivalót nem találnak abban, hogy miközben nyolc szervezet tárgyal, de négy megunta már és elment, akkor a négy távollétében felvegyenek egy olyan ötödik pontot, amit azután a nevükben kiadnak.

Itt szó nincs arról, hogy valami veretes testületi álláspont lenne. Egyszerűen arról van szó, hogy az Ellenzéki Kerekasztal jó bolt ma a Szabad Demokraták Szövetségének és a Független Jogász Fórum néhány résztvevőjének. És nagyon makacs és nagyon rugalmatlan pozíciót alakítanak ki. Ezért, hogy a dolog mikor fordul termőre, az nemcsak rajtunk múlik, hanem azon is, hogy azok a szervezetek, amelyek szintén érdekeltek az érdemi tárgyalás elkezdésében, túl tudnak-e lépni ezen a be-

tyárbecsületen, hogy benne vannak valamiben, ami egy ideig jól hasznosítható volt az MSZMP orrba vágására, de egy idő után kezd önmaga ellentétéjébe fordulni, lesz-e türelmük kivárni, hogy a szervezetek egy része ezt felismerje?

A jogi túlszabályozottság nem a mi ambíciónk. Ez ezeknek a szervezeteknek az ambíciója, akik görcsösen ragaszkodnak ahhoz, hogy garanciák legyenek, görcsösen ragaszkodnak ahhoz, hogy a jegyzőkönyv-vezetéstől kezdve, a tárgyalás sorrendjén át a nyilvánosságig minden írásban rögzítve legyen. Ezért, miután nagyjában és egészében [legalább] ezekben a tárgyalási technikai kérdésekben, ügyrendi kérdésekben sikerült megegyezni, és ezek közös álláspontot tükröznek, mi azért vettük be ezt a javaslatunkba, hogy visszaigazoljuk, nekünk nincs bajunk a részletes ügyrendi szabályozással.

A napirend kérdését illetően. Én is azt javasolnám többekkel — Csáki Csabával, Huszár elvtárral, Nagy Sándorral és nem sorolom tovább — egyetértésben, hogy tartsuk meg mind a két tematikát. Az az elképzelés egyébként, hogy ezt két tárgyaló csoport külön tárgyalná, és amennyiben a politikai átmenet kérdéseiben hamarabb megszületik a megállapodás, attól folytatódhatna még a gazdasági válság elhárításával, illetve a szociálpolitikával kapcsolatos egyezkedés. Az MSZMP-nek és a társadalomnak ahhoz fűződik érdeke, hogy erről szó legyen és kiderüljön, hogy nincs érdemi alternatíva azzal szemben, amit az MSZMP ajánl. És ez derüljön ki a társadalom előtt, és a tárgyalásban részt vevő szervezetek egy része is legyen kénytelen így nyilatkozni. Nekünk ebben van érdekelttségünk és nem abban, hogy a politikai átmenettel kapcsolatos kérdések a tárgyalás napirendjét képezik-e. A világon nincs úgy tárgyalás, hogy csak az egyik partner érdekelttsége érvényesüljön a tárgyalási tematikában. Nekem is az a véleményem, nem tartana a társadalom bennünket túlzottan nagyra, ha egy ilyen nagy nehezen összehozott, összebarkácsolt tárgyalási sorozatból kimaradnak azok a kérdések, amelyek az emberek többségét érdeklik. Tehát, hogy mit tudunk kezdeni ezzel a gazdasággal, illetve a szociális konfliktusok esetében hogyan lehet az események eldurvulását megfékezni. Nem véletlen, hogy a lengyelek is felvették ezt a tárgyalási javaslatba és nem véletlen, hogy arra kényszerítették a Szolidaritást, önmérsékletéről tegyen tanúbizonyságot, és sztrájkok esetében és egyéb más demonstrációk esetében olyan álláspontot alakítson ki, amit képvisel.

Szűrös elvtárs felvetette, legyünk nagyvonalúak és rugalmasak abban, hogy kik ülnek és milyen alakú a tárgyalóasztal. Én változatlanul úgy látom, ez nem ennyire egyszerű kérdés, és nagyon nehezen tudnék megbarátkozni egy olyan tárgyalási gyakorlattal, ami leértékeli a számunkra nagyon fontos, az MSZMP-hez lojális szervezeteket. Nagyon nehezen tudnék megbarátkozni ezzel ugyanolyan megfontolásokból, amelyeket Nagy Sándor elvtárs kifejezésre juttatott. És nem hiszem, hogy nekünk elidegeníteni kellene komoly és a megújulás útjára lépett szervezeteket, miközben körüludvarolunk meglehetősen komikus állapotban levő egyéb más formációkat.

És ugyanúgy nem tartom járhatónak azt sem, hogy egyszerre tartsunk kétoldalú tárgyalásokat és többoldalú tárgyalásokat. Ez fából vaskarika. Szóval kétoldalú tárgyalást nyolc szuverén szervezettel folytatni nem lehet. Ez számomra, aki nemzetközi kérdésekben annyira járatos nem vagyok, evidens, hogy a kétoldalú tárgyalásnál két fél van, és nem az egyik oldalon egy fél, a másik oldalon nyolc fél. Nem mi találtuk ki a kétoldalú tárgyalást. Ha az Ellenzéki Kerekasztalnak erre valami miatt szüksége van, tehát külön-külön a szervezetek szuverén tárgyaló partnereként

nem óhajtának egy asztalhoz ülni, akkor nem tudjuk megtenni azt a gesztust, hogy az asztal egyik oldalára ül az MSZMP, a másik oldalára pedig nyolc szervezet. Ez a két dolog nem összeegyeztethető.

Felvetődött és a Grósz elvtárs által is idézett nagy formátumú javaslatban, amit Lengyel László a mai napra időzítve — nyilván véletlenül *[sic!]* — a Magyar Nemzetben tett, hogy tevődjön át a hangsúly a politikai tárgyalásokról a kormányzati tárgyalások szintjére. Ilyen választási lehetőség fennáll természetesen. De tárgyaló partnernek az igazságügyi minisztert ezek a szervezetek nem voltak hajlandók elfogadni. Amit egyébként [eléggé] szokatlan és eléggé udvariatlan lépésnek tartok. Lehet, hogy amennyiben a politikai tárgyalások megakadnak, akkor vissza kell térni ehhez a klasszikus gyakorlathoz, hogy a kormány megbízása alapján készségét fejezi ki a törvény-előkészítés egy felelős vezetője, hogy hajlandó tárgyalni a politikai szervezetekkel, ha ezek egyébként képtelenek egy asztalhoz leülni, és amennyiben ez visszautasításra talál, akkor a dolog megy a maga útján, és előterjeszti az igazságügyi kormányzat a törvényt a parlament elé. Az lehetetlen állapot, hogy egyfelől a politikai tárgyalások elé feloldhatatlan [technikai] ellentéteket állít a szervezetek egy része, másrészt pedig nagyvonalúan rácsapja az igazságügyi miniszterre az ajtót, hogy nem hajlandó a kormányzat képviselőjével tárgyalni. Tehát ez egy választási lehetőség. Ez két különböző dolog. Mind a kettő működhet, vagy mind a kettő működésképtelenné válhat.

Vállaljuk-e arra vonatkozóan előzetes ígéretet, hogy a politikai megállapodások előzzék meg a törvények előterjesztését? A szöveg nem ezt tükrözi. Kívánatosnak tartják a tárgyaló felek, hogy egy ilyen helyzet bekövetkezzen, de ha ez nem következne be — amit egyébként nagyon sajnálatosnak tartanánk és én magam személy szerint is, és itt szeretnék utalni arra, amit Nagy Imre elvtárs felvetett: mi igyekszünk az arroganciát elkerülni, ez semmi jóra nem vezet, a szándékaink rendkívül komolyak: hogy úgy mondjam, tisztességes házasságot kívánunk kötni, de a dolog nem csak rajtunk múlik *[sic!]*.

Köszönöm a pontosító észrevételeket. Azt javaslom, a Központi Bizottság a szerkesztő bizottságot bízta meg azzal, hogy ezeket átvezesse. Azt ajánlom, ezzel a politikai kezdeményezéssel lépünk ki. Kérem az elnököt, szavaztassa meg, hogy ez a Központi Bizottság álláspontja legyen-e, és záros határidőn belül vonjuk le a konzekvenciáit annak, hogy van-e tárgyalókészség. Ha nincs, akkor egy új helyzet áll elő, és akkor lépne életbe az a javaslat, hogy a kerekasztal formájú megbeszélés helyett valami más konstrukciót kell találnunk.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Kedves Elvtársak! A műfaj-változtatásra tett javaslat [ebben az esetben] lényegi minőségi változást is jelent, és a vita ezt tükrözte. Ilyenkor a szavazás módszerének megválasztása rendkívül fontos. Két lehetőségünk lenne. Az egyik: szavazzunk a műfajról és utána két-három vitatott kérdéstről, amit én most azért nem javasolnék, mert nem jártunk azért ennek teljesen a végére időhiány stb. miatt, de lehet más javaslat is.

Azt javaslom, fogadjuk el a műfaj-változtatási javaslatot, s a szerkesztőbizottság állítsa össze az anyagot az itt elhangzott vita alapján, és a Politikai Bizottság is tekintsen rá az anyagra, és hagyja a Központi Bizottság nevében végül is jóvá. Van-e ehhez a javaslatához megjegyzés? Tessék, Nagy Sándor elvtárs.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Ezt a másodikat én nem tudom támogatni, itt alapvető változásokról van szó, nagyon fontos, hogy a Központi Bizottság foglaljon benne állást.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Egy pillanat. Tehát mi hozzuk vissza a Központi Bizottság elé? (közbeszólásokat nem lehet érteni.) . . . Hát persze. Azt javaslom, most foglaljon állást a másodikban a Központi Bizottság, hogy a Központi Bizottság nevében, tehát ne a tárgyaló csoport nevében legyen a nyilatkozat: a szerkesztőbizottság az itteni vita alapján állítsa össze, de a Politikai Bizottság tekintszen rá és hagyja jóvá. Ez két-három nap, ezt meg lehet csinálni.

Tessék, Nagy elvtárs.

NAGY IMRE elvtárs: Van itt kb. két vagy három részkérdés, hogy például a gazdasági-szociális kérdések szerepeljenek-e, vagy a hagyományos társadalmi szervezetek hogyan legyenek [sic!], a jogalkotás folyamatával összekapcsoljuk-e. Ezekben, ha állást foglalunk, akkor utána megfogalmazhatja a szerkesztőbizottság az állásfoglalást.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Ez volt az első, amit mondtam, ez a módszer is lehet. Jó, válasszuk ezt. Akkor sorra kell szednem a kérdéseket.

Tehát akkor először, az első javaslat vagy állásfoglalás az, hogy a Központi Bizottság nevében és az MSZMP nevében és nem az MSZMP tárgyaló csoportja nevében hangozzék el a nyilatkozat.

Aki ezzel egyetért, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Ki van ellene? — 5 ellenszavazat. Ki tartózkodott? — Senki.

Tehát 5 ellenszavazattal a Központi Bizottság jóváhagyta ezt a javaslatot.

A második: ebben az esetben a vita néhány kérdéséről szavaznunk kell. Az egyik, amiről szavaznunk kell a 3. pont utolsó két pontja a 2. oldalon: ilyen jellegű kötelezettséget, mint amit ez a két mondat tartalmaz, vállaljunk-e, vagy ne vállaljunk.

Aki egyetért azzal, tehát: a résztvevők nyilvánítsák ki, hogy a döntéseket saját szervezetükben elfogadtatják, nyilvánosság előtt is képviselik, vállaljanak kölcsönös kötelezettséget stb. — aki egyetért . . . (közbeszólásokat nem lehet érteni). Nem kell? Jó hagyjuk, szóval nem kell. Jó.

Tulajdonképpen akkor itt kettő, illetve három kérdésről van szó. Az egyik, hogy két napirend legyen-e. A politikai és a gazdasági vonatkozások is szerepeljenek-e, vagy csak politikai dolgok szerepeljenek?

Aki egyetért azzal, hogy az itt szereplő két napirendi pontot . . . (A közbeszólásokat nem lehet érteni.) Pontosabb megfogalmazásban ezt is lehet mondani.

A vita alapján, aki egyetért azzal, hogy ezt a két napirendi pontot támogassuk, kézfelemeléssel szavazzunk. Köszönöm.

Ki van ellene? Senki. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Senki. Köszönöm szépen, elfogadtuk.

Kívánatosnak tartják továbbá, hogy a törvényalkotás ne előzze meg a politikai megállapodásokat, kívánatosnak tartják vagy törekednek arra a vita alapján? Úgy gondolom, hogy ez azért elvi kérdés, ha még finomítva is szükséges, hogy benne legyen. Aki egyetért azzal, hogy finomítva, de tartalmazza az állásfoglalás, az kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen. Ki van ellene? Tartózkodott-e valaki? Nem. Megvan.

És a harmadik: a szervezetek részvétele és egyéb független szervezetek, beleértve a hagyományos független szervezeteket is. Aki egyetért azzal, hogy tartalmazza a megállapodás vagy a felhívás, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Van-e valaki ellene? Nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Köszönöm szépen. Jóváhagytuk.

Én azt javasolnám, azt hogy nemzeti kerekasztal vagy Ellenzéki Fórum *[sic!]*, vagy ne ilyen vagy olyan módszerrel, azt itt ne döntsük el, mert ez valóban rugalmas tárgyalási feltételeket tesz szükségessé. Hiába mondja Tétényi elvtárs, hogy ne használjuk azt, hogy Ellenzéki Kerekasztal, a közvélemény és a tömegtájékoztatás úgy használja őket, akkor azt hiszik, hogy valami új szervezeteket fedeztünk fel, szóval ezek olyanok, amelyekben nem kellene a Központi Bizottságnak döntenie.²⁹

Kedves Elvtársak! Munkánk azon részének végére értünk, amin a meghívott elvtársak is részt vettek. Megköszönöm a meghívott elvtársak részvételét. Szeretném megjegyezni, hogy holnap, május 9-én de. megyei első titkári értekezletet tartunk. (Fejti György elvtárs: van egy rövid tájékoztató még.) Akkor kérem, hogy a meghívott elvtársak foglaljanak még helyet, van egy fontos tájékoztatója Fejti elvtársnak.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Szeretném tájékoztatni a Központi Bizottságot arról, hogy a Nagy Imre és társai ellen lefolytatott büntetőeljárás anyagait részlegesen ugyan, nem teljeskörűen, a szakértők áttekintették, és arra a következtetésre jutottak, alapos a gyanúja annak, hogy a nevezett per tényállása nem megalapozott. Ezek miatt jutottunk arra a következtetésre, hogy a per teljes peranyagát kapja meg a legfőbb ügyész, és tekintse át a teljes anyagot, kezdődjön meg a felülvizsgálata a jogerős bírósági ítéletnek, természetesen kizárólag jogi szempontból.

Tehát nem Nagy Imre szerepét kell megítélni, hanem azt, hogy az a tényállás, ami alapján az ítélet született, az jogilag megalapozott-e. Amennyiben a legfőbb ügyész erre okot lát — ezt ma megmondani nem lehet még, ez a munka folyik —, akkor törvényességi óvással fog élni. Tehát amennyiben bebizonyosodik az a feltételezés, hogy a tényállás nem megalapozott, akkor jogilag az a szükséges eljárási rend, hogy a legfőbb ügyész törvényességi óvással él, és ezek után a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsának lesz az a feladata, hogy a szükséges felülvizsgálatot lefolytassa. Ez a munka megkezdődött.

Tehát kérném, hogy a Központi Bizottság ezt vegye tudomásul.

Előre prekonceptiót felállítani arra, hogy mi lesz a legfőbb ügyész álláspontja, ésszerűtlen és szükségtelen lenne. Mint ahogy arra vonatkozóan álláspontot kialakítani, hogy az a nagyon nagy körütekintést igénylő jogi munka, amit elkezdtünk, egy határidőre befejezhető-e. Ugyanakkor Grósz elvtárs utalt arra, hogy június 16-án tervezi a család a temetést, jó lenne, ha ezt megelőzően a felülvizsgálat procedúrája befejeződhetne. Amennyire ebben el lehet igazodni, és amennyiben prognózisokat lehet felállítani, úgy tűnik, hogy erre ma van lehetőség.

A Központi Bizottság mellett működő Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottság részben ezt az ügyet áttekintette, és ennek alapján foglalkozott azzal is, hogy a június 16-i temetést megelőzően milyen politikai és belbiztonsági kérdéseket érdemes áttekinteni, és néhány kérdésben ez a bizottság ajánlással élt a kormány felé. Ezeket az ajánlásokat szeretném a Központi Bizottságnak elmondani.

Az egyik ajánlás úgy szól, célszerűnek látszana, ha a kormány június 16-a előtt egy nyilatkozatot tenne közzé, amiben a nemzeti megbékélésre szólítana fel. A korábbi megállapodásoknak megfelelően szükségesnek látszik, hogy ugyancsak az illetékes kormányzati szervek a temetés előkészítésében működjenek együtt a családokkal, illetve a Történelmi Igazságtétel Bizottsággal. És ennek kapcsán mérlegeljék a temetésen való kormányzati részvételnek a lehetőségét, és az esetleges részvételnek a szintjét.

Tekintettel arra, hogy lényegében a család szándékától függetlenül egy sor politikai szervezet mérlegeli azt, hogy túl a temetésen és a temetőben lezajlott kegyeleti aktuson, június 16-án különböző helyeken a fővárosban valamiféle politikai demonstrációra kerüljön sor, a KB mellett működő bizottság úgy foglalt állást, hogy kontaktust kell keresni a szervezőkkel, egyértelműen felhíva a figyelmüket annak a veszélyére, ha túl a temetés színhelyén politikai demonstrációt szerveznek, és világossá téve azt, hogy bármiféle rendezvény csak szigorúan a gyülekezésről szóló törvény keretei között képzelhető el, tehát világosan definiálva a rendezvény célját, illetve azoknak a felelősségét, akik a rendezvényre készülnek. Tehát magyarul: minden preventív lépést meg kell tenni annak érdekében, hogy elkerülhető legyen egy, a temetőn kívül megrendezésre kerülő és definiálhatatlan tartalmú politikai demonstráció.

Konkrét információk vannak arra vonatkozóan, hogy a külföldi emigráció érdeklődése az események iránt nagy, és több olyan személyiség is beutazni kíván, aki korábban a tiltólistákon szerepelt.

Zárójelben jegyzem meg, ezeknek a beutazást tiltó listáknak a felülvizsgálata egyébként napirenden van, egyébként is időszerű.

A bizottság úgy foglalt állást, hogy általában nem kellene akadályt támasztani a külföldön élő emigránsok beutazásával szemben, ugyanakkor fel kell használni a diplomáciai csatornákat arra, mind a vízum kiadása kapcsán, mind az adott ország külügyminisztériuma kapcsán, hogy fölhívjuk a beutazók figyelmét a magyarországi törvények betartásának szükségességére, ami egyébként nyilván az itteni biztonságuk garantálása szempontjából is elkerülhetetlen.

Nagyon nagy körültekintéssel kell a sajtómunkát június 16-a előtt megszervezni, befolyásolni, amennyire lehet, hogy a tárgyilagosság és a mértéktartás legyen e tekintetben jellemző. Szükséges természetesen a közrend, a közbiztonság, a belső rend megőrzésével kapcsolatos intézkedéseket is megtenni, alaposan átgondolni.

Végezetül ajánlotta a bizottság, a kormány fontolja meg egy olyan emlékműnek a felállítását, amelyik a sztálinizmus magyar áldozatainak állítana emléket. Függetlenül a június 16-i eseményektől, meg kellene találni a megfelelő módját, megfelelő kereteit annak, hogy a megegyezésre törekvés szándékával egy ilyen gesztusértékű lépést a kormány kezdeményezzen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék elvtársak, van-e kérdés az elhangzott tájékoztatóval kapcsolatban? Nincs. Esetleges megjegyzés. Nincs.

Akkor kérem, hogy a Központi Bizottság vegye tudomásul a tájékoztatót.³⁰

Tehát, holnap 9-én, 9 órakor megyei első titkári értekezlet lesz, ahol az osztályvezetők is részt vesznek. Az értekezlet a Politikai Bizottság tanácstermében lesz.

Megköszönöm a meghívott elvtársak részvételét. Öt perc cigarettaszünetet tartunk, addig a Központi Bizottság tagjai anyagot is kapnak.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Személyi kérdések a következő napirendi pontunk. Az első: előterjesztés a Minisztertanács átalakításáról. A napirendi pont előadója Németh Miklós elvtárs, aki nem kíván az írásban kiadott anyaghoz³¹ szóbeli kiegészítést fűzni.

Megkérdézem a tisztelt Központi Bizottságot, hogy van-e valakinek kérdése.

Kérdés nincs. Kíván-e valaki a javaslatához megjegyzést, észrevételt tenni? Tessék, Karvalits elvtárs.

KARVALITS FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Most is a közleményhez szeretnék egy javaslatot tenni. Egyre többször hangzik el az, hogy a párttagság sok mindent a visszalépés képletében él meg, és most újra adunk egy lehetőséget arra, hogy azt sugalljuk, valamiből visszalépünk, amikor a Központi Bizottság úgy fogalmazza meg, hogy nem kíván élni a kinevezés jogával, átadja a kezdeményezést, a jelölés jogát. Én azt hiszem, ezt pozitívrá és progresszívrá lehetne fordítani azzal, hogy tudjuk, a parlament több év óta szorgalmazza azt, hogy a miniszterelnöknek legyen joga kormányának kialakításában. A mostani bizalmi indítvány is azzal számol, amikor a miniszterelnökkel szembeni bizalmatlanságot az egész kormánnyal szemben érvényesítendőnek tartja. Azt hiszem, hogy a Központi Bizottság progresszíven állna hozzá, ha azt fogalmazná meg, hogy a Központi Bizottság, a Hazafias Népfront Országos Tanácsához hasonlóan, a miniszterelnököt a miniszterek kinevezésére vonatkozóan a kezdeményezés és jelölés jogával hatalmazta fel, vagy erősítette meg. És nem úgy, hogy ilyen gesztusértékkel lemondott erről a jogról. Inkább legyen egy pozitív alapállásunk, hogy megerősítettük a miniszterelnököt.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék, parancsoljon Kovács elvtárs.

KOVÁCS FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Pozitív dolog az valóban, hogy a Minisztertanács elnöke megkapja a miniszterek megválasztásának jogát. Itt az előttünk lévő felmentésekkel és kinevezésekkel én személy szerint nem tudok vitatkozni. Azonban az indoklást azt kérdésesnek érzem. Nehezen tudom elfogadni a szakmai elem erősítésének indokát, ugyanis ismereteim szerint a most felmentésre kerülő minisztereknél ezelőtt egy-két évvel ugyanez volt az indok, hogy egész életükben kiemelkedő szakmai tevékenységet fejtettek ki. Most csodálkoznék, hogy 60 éves korára, az a Váncsa Jenő, aki egész életében mezőgazdász-ként, tsz-elnökként és állami gazdasági igazgatóként és miniszterhelyettesként kiválóan dolgozott, ő most mindezzel a szakmai paraméterrel nem rendelkezik, de másoknál is mondhatnám ezt.

A kinevezések indoka az, hogy az új jelöltek a minisztériumban a második vonalban dolgoznak kiválóan. Egy-két évvel ezelőtt a most felmentésre kerülő mind a hat személynél ugyanez lehetett az indok: ők korábban ugyanilyen beosztásokban dolgoztak. Az 50 vagy 60 év között én nem érzek olyan különbséget, hogy a munkabírás egyértelmű legyen, hogy az 50 éves az sokkal inkább munkabíró, mint a 60 éves. Különösen, ha azt veszem, hogy a hat felmentésre kerülő vezető tisztségviselő közül három továbbra is funkcióban marad. Tehát, ha most miniszterként fáradékonyak, akkor új beosztásukban mitől erősödnek meg?

De a kérdés lényege talán, amiért kijöttem, nem ez. Inkább az a félelem, hogy évek óta tudjuk, a gazdaság nehéz helyzetben van, és évek óta nem látunk innen kilábalást, ugyanezen idő alatt kétszer változott a miniszteri garnitúra. Én attól félek, hogy csupán a vezetői körben lezajló javasolt személyi változások önmagukban nem hozzák meg a gazdaság változását. Én úgy érzem, részben kívülállóként, hogy a kormányzat, a miniszterek és a vállalatok között egy olyan ökölvívó-mérkőzés folyik, ahol sötét van a ringben teljesen; vagy olyan pisztolypárbaj, ahol ugyancsak

sötétben lónek egymásra, vagy ütnek egymásra a tisztségviselők, mármint a minisztériumok vezetői és a vállalatvezetők. Természetesen ebben a sötétben folyó küzdelemben meg nem engedett, vagy övön alatti, vagy véletlen ütések is történnek, és ez nem viszi előre a gazdaságot. Ami talán előrevinné, ha a ringben kivilágítanánk a dolgokat. Ez azt jelentené, hogy az irányítás, a szervezet rendszerében kellene olyan változásokat, változtatásokat létrehozni, [a személyekkel együtt természetesen] személyek nélkül a szervezeti változások nem sokat érnek. Tehát az irányítás rendszerében, a szervezetben kellene előremutató változásokat hozni, amivel elérhetnénk, hogy a jó ökölvívók vagy a mesterlövészek világos viszonyok között, és talán egy irányba vihetnék a vállalatoknak és a gazdaságnak a szerepét. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Barabás elvtárs, aztán Grósz elvtárs.

BARABÁS JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Tisztelt Központi Bizottság! Szeretném egyetértésemet kifejezni a javaslattal, illetve az előkészítés módjával, ami azt fejezi ki, hogy a Minisztertanács elnökének szerepét a kormány tagjainak megválasztásában, tehát a javaslattételben, a javaslattétel elfogadtatásában hangsúlyozza ez az előkészítési megoldás.

Amiért szót kértem, azonban nem csak ez, és nem elsősorban ez. Lehet, hogy fölösleges is talán ezt most elmondani, de úgy érzem, szükséges rámutatnunk arra, hogy egy átmeneti időszakban vagyunk e vonatkozásban is. Arra gondolok, hogy egy többpártrendszeres, versengő többpártrendszeres szisztémában a választásokon meghatározó szerepet játszó párt az állami életben meghatározó szerepet játszó posztok betöltésével kapcsolatban egy, a jelenlegihez képest más magatartást gyakorol általában. Ez irányban most tettünk egy lépést. De azt gondolom, hogy az a némiképp illúziókat is magában rejtő, helyt-helyt euforikus állapot, hogy mi most lemondunk a káderhatáskorról, bár ez egy helyes lépés, de azért pontosan kell látni, hogy egy többpártrendszeres választási szisztémában a meghatározó szerepet betöltő párt központi vezető testületében zajlanak le azok az első politikai egyezkedések, amelyek az állami funkciók betöltése szempontjából lényegesek.

Tehát én üdvözlöm ezt az előkészítési megoldást, de úgy üdvözlöm, hogy tudom, ez egy átmeneti periódus, ami viszonylag kevés jelében mutat majd a felé a metódus felé, ami egy versengő többpártrendszeres szisztémában a választások után következik a meghatározó szerepet betöltő párt esetében. Köszönöm a figyelmet.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen, Grósz elvtársé a szó.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Először javaslom, hogy szavazzunk arról, hogy nem élünk a jogunkkal sem most, sem a jövőben, mert itt egy kicsit után van megfogalmazva ez az anyag. A Politikai Bizottság valóban erről beszélt, és valóban úgy véli, hogy ez a helyes eljárás, de ez egy érvényes központi bizottsági határozat, ezt most hatálytalanítani kellene.

A másik, amit szeretnék megjegyezni, hogy természetesnek és szükségesnek tartom, a személyi mozgást és a változást, az élet követeli. Én személy szerint nem vagyok róla meggyőződve, hogy minden javaslat jobb attól, mint ami korábban volt, de tiszteletben tartom a miniszterelnöknek azt a szándékát, hogy munkatársait megválassza. Ugyanakkor Kovács elvtárshoz csatlakozva szeretném megjegyezni, körültekintőbben kellene majd indokolni, ha netán valahol indokolásra

kerül sor, a parlamentben lehet, hogy feltesznek kérdést, és akkor mondani kell valamit, hogy ne bántsunk meg senkit.

Végül egy megjegyzés. Meg vagyok róla győződve, hogy a Minisztertanács egységesebb felfogása nem elsősorban a személyi kérdéseken múlik. Elég bonyolult most a helyzet, kemény viták vannak, munkában formálódik az a szemlélet, amire szükség van, ezért az az érzésem, hogy a türelemre is időt kell adni, hogy összehozzon egy testület.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Gábor elvtárs.

GÁBOR ANDRÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Elnézést, hogy az első napon szólni kívánok, de ehhez a kérdéshez mindenképpen hozzá kell tenni nemcsak egyéni, személyi véleményemet, hanem bizonyos tekintetben a Kamara vagy ipartestület véleményét is.

Én a Grósz elvtárs bevezető mondataival értek egyet, amikor azt mondja, hogy meg kell adni a miniszterelnöknek azt, hogy válassza meg a munkatársait, minisztereket. De feltétlen a miniszterelnök és a miniszterek vállalják magukra az intézkedéseikért a felelősséget is. Vállalják magukra nemcsak a különböző határozataikért a felelősséget, hanem munkastílusukért is, és ebben szeretnék én kérni változást. Túl sok dologgal foglalkozik a Minisztertanács, túl hosszan. Esetenként úgy néz ki, hogy határozatlanságot mutat. Ha az összetétele a Minisztertanácsnak, tehát a miniszterek személye Németh elvtárs számára garanciát nyújt arra, hogy ezen a területen változás lesz, ha megjelenik a személy az ügyek mellett, ha megjelenik ennek a tartós képviselője, akkor talán nem lesz igaz az a jóslás, amit nagyon sokszor visszahall az ember, hogy ez sem fog sokáig élni, ez a miniszteri testület. Vannak, akik az őszi időszakot jósolják. Nem jó ez.

Nem jó azért, mert a gyors változások mögött nincs felkészülés, nincsenek határozott lépések! Én nem programszerűséget kérek, mert tulajdonképpen ezt nem nagyon lehet kérni. Bizonyos tekintetben igen, apró kérdésekben. Azt a kérdést el kell döntenie a Minisztertanácsnak, hogy mit csinál a vállalatokkal. Határozottan kell lépnie.

Sokszor felvetődött itt különböző napirendi pontnál, hogyan kezeljük a politikát, hogyan kezeljük a gazdaságot. Az ipar vezetésében, a vállalatok vezetőiben, de a gazdaság más szférájában is az a vélemény alakult ki, hogy túl sokat foglalkozunk a politikai kérdésekkel, s nagyon keveset a gazdaságpolitikával, és amikor itt döntöttünk különböző napirendi pontokban szavazásokról, bennem is az az érzés vetődött fel, hogy vajon nem veszítjük-e el ezt az évet a politika oltárán gazdasági vonatkozásban. Nekünk jó gazdasági éveket kell zárni, de ha lefoglaljuk magunkat, a Minisztertanácsot, a munkásokat a különböző politikai előkészítésekben, a különböző fórumokon való szavazásban, elveszük az embereket a termeléstől, akkor nem fogunk eredményt elérni.

De visszatérve a Minisztertanácsra, szeretném azt hangsúlyozni, hogy a Kamara vezetésének a sokszor felvetett kérdésre a válasz nem változott, amikor azt a kérdést teszik fel, hogy kormánypárti-e a Kamara, vagy nem kormánypárti. A Kamara minden olyan témában — így a Kamara elnöke is, Gábor András, a Központi Bizottság újonnan megválasztott tagja — kormánypárti, amennyiben a gazdaságot támogatja, mert én azon a véleményen vagyok, ha a gazdaság nem fog előremozdulni, akkor a politikánkban nagyon súlyos veszteségeket fogunk elérni, és a kormány felelőssége pedig itt van politikailag. Én ezt szeretném hangsúlyozni, mert nem-

csak a gazdaságért felel a kormány, ez elsődleges feladata, hanem azért a politikáért is, amit most kínlódva fogalmazunk meg, és nagyon sokszor azt mondjuk, hogy az utolsó huszonnégy órában vagyunk, amit én nem teljesen hiszek el, és nem képviselem ezt az álláspontot.

Ebben az országban, ebben a pártban igenis van erő, de ezt a kormánynak is fel kell használni! És itt szeretném — nem akartam más napirendhez szólni — elmondani, hogy addig a párt nyugodt lehet, amíg a munkás dolgozni akar, pénzt akar keresni, meg akarja legalább azt őrizni — vagy legalább nagy veszteségeket nem akar elszenvedni —, amit az előző 15 évben összeszedett, esetleg egy Trabantot, munkahelyet, esetleg valamit, ami még a családjának, vagy neki megvan, egy hétvégi házat. Ezt nem akarja elveszíteni. Azt tudja, hogy ennél többet nem fog tudni elérni, de ezt valamilyen színvonalon akarja tartani. S ebben a kormánynak, az újonnan megválasztott kormánytagoknak, igenis a gazdaság irányítása tekintetében felelőssége van. S ezt a felelősséget kell éreznie. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék kíván-e még valaki szólni? Megkérdem Németh elvtársat, kíván-e reagálni?

NÉMETH MIKLÓS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Rövid szeretnék lenni az idő miatt is.

Én egy percre sem gondolom azt, hogy a most kezdeményezett és a kormányzati munka intézményi és döntési rendszerének további előttünk álló szakaszának, vagy a szakasszal összefüggő szervezeti rendszerének átalakításával kapcsolatban elegendőt teszünk azért, hogy az országot vagy a helyzetet megváltoztassuk, és a holtpontról elmozduljunk. Kell egy program a kormányban, és kell egy, a helyzetet felvállalni tudó program, a helyzetet konkrétan, mélyebben bemutató program, és a kitörés irányait is ütemezhetően részben már most május végén, részben pedig az őszre elkészülő hároméves programban szeretnénk megfogalmazni. A szervezeti és személyi kérdések azonban nagyon fontosak.

Fontosak a szervezeti kérdések azért, hogy egy vegyes tulajdonú piacgazdaságnak a kormányzati irányításban való leképezését megtegyük, tehát olyan szervezeti rendszert alakítsunk ki, amelyik ezt segíti, és nem ezt kontraharózza, vagy ezt gátolja.

Igaza van Barabás elvtársnak, hogy átmeneti helyzetben ez a megoldás az átmenetiség jegyeit viseli magán. De természetesnek kell tartani, hogy — ahogy egy vállalatvezető vagy egy intézetvezető — a miniszterelnök is — függetlenül az én személyemtől — a legközvetlenebb munkatársait megválaszthassa. Ezért üdvözlöm azt a kezdeményezést, amit Grósz elvtárs itt az érvényes határozat hatálytalánítására tett. Azzal a fogalmazással a közleményben, ahogy Karvalits elvtárs most javasolta, én egyetértéssel, támogatnám.

Elismerem, hogy a papír rövidsége miatt az indoklás körültekintőbb is lehetett volna. *[sic!]* A részletes indoklást én úgy érzem, meg kell majd tegyem a parlament ülészakán.

Visszatérve a Sarlós elvtárs javaslatára, hogy ez az Elnöki Tanács előterjesztése lesz-e, vagy pedig az enyém. Én úgy gondolom, ha az Elnöki Tanács a javaslatát beterjeszti, én akkor is hozzászólnék az előterjesztéshez, így módom lesz ezeket a pontatlanságokat helyrehozni. Nem szerettem volna bárkit is megsérteni. Ha ezt úgy érezte, mondjuk a megemlített Váncsa elvtárs, akkor ezennel megkövetem, de tudvalévő, ő egyike volt annak, aki már nem először, hanem másodszor kérte a felmentését, és ő írásban is kérte, hogy váltás történjen a poszton.

Hasonlóképpen Várkonyi elvtárs: már nem először jelezte, hogy bármikor, sőt minél előbb, tette hozzá, szeretné a pályáját nagykövetként befejezni, vagy folytatni pontosabban; ő Washingtonba kerülne nagykövetnek.

Villányi elvtárs nyugdíjba menne. Villányi elvtársnál a minisztériumról kritikusan kell szólni, széteső, személyi torzalkodások és sok minden probléma merült fel, pontatlanságok, levelek megválaszolatlanul maradnak, elfelejtődtek, a minisztérium sem szervezettel, sem felfogásában nem javult az utóbbi időben, és számos olyan hibát is elkövetett a miniszteri önállóság jegyében, amelyek nagyobb körülménnyel elkerülhetők lettek volna. Lásd a vámrendelet, annak előkészítése, ütemezése, ami csapnivalóan rossz volt. Tanulság persze számomra is adódott ebből, például az, ha megállapodunk, hogy megfelelő időben, de nem túl távol — ez egy országgyűlési ülészak alatt történt — megbeszélésre, sajtótájékoztatóra kerüljön sor, akkor álmában nem gondolja épeszű ember, hogy március végén jelentik be, és április 17-re tervezik az életbeléptetését az intézkedésnek. Ez az április 8-a, amelyre előrehoztuk, az már beavatkozás eredménye volt. Én nem sorolom a példát.

Hoós elvtársat illetően, aki nekem tanárom is volt: egyáltalán nem merül fel, hogy szakmailag ő nem képzett, vagy kevésbé képzett, mint a helyére javasolt államtitkár, de úgy láttam és úgy látom, hogy azon a poszton, amelyik a kormány információs ellátását biztosítja és egy megfelelő felkészültséget feltételez Hoós elvtársat illetően, tehát ezért kezdeményeztem, hogy oda kerüljön.

Meg kell mondjam, bizonyos esetekben, így az ipari tárca élén is, a pénzügynél is, a tervhivatalnál is, a művelődési tárcánál is olyan — hogy úgy mondjam — tömegnyomásnak voltam alávetve, mely nyomás egyszerűen — látom a Reform, vagy milyen nevű újságban a társadalmi jelölőbizottságnak az eredménylistáját, amiből annyi nem igaz, hogy nekem ezt megküldték, mert én ezt nem kaptam meg, csak bele van írva, hogy megkaptam — a váltást illetően bizonyos követelményekkel függ össze. Felértékelődik a szakmai elem mellett a teherbíró képesség, én ezt váltig állítom, a munkaszervező képesség és a kommunikációs készség. Ilyen parlamentben, egy ilyen közéletben a kommunikációs készségnek is nagy jelentősége van, tehát, hogy hogyan tudjuk eladni az árut. Most, hogy ebben a közvéleménynek hol van igaza, meg hol nincs igaza, én erre úgy szeretnék válaszolni, hogy a kiválasztott emberekben én személy szerint bízom, és minden felelősség engem terhel azért, ha ezek a javaslatok nem állják meg a gyakorlatban a helyüket.

Azzal is egyetérték, hogy az egységes felfogás nemcsak a személyeken múlik. Múlik azon a programon és múlik azon a helyzeten is, amelyben vagyunk. Ennek a helyzetnek egy mélyebb feltárását elkezdjük az év bemutatásával kapcsolatban is, de meg kell mondjam, nagyon nehéz lesz úgy indokolni és úgy a közvélemény elé lépni, hogy megmaradjunk őszintének, és megmaradjunk szavaíhetőnek a nemzetközi hitelezők oldaláról, és ugyanakkor eleget tegyünk a belső közvélemény várákozásának is. E kettő nagyon nehezen harmonizálható és egyeztethető össze.

Erről a vizsgálatról tavaly novemberben, ha jól emlékszem bizonyos mértékig számot adtunk a szóbeli beszámoló kapcsán, vagy októberben a Központi Bizottságnak, és ennek a munkának még nem vagyunk a végén.

Gábor elvtárs észrevételeivel kapcsolatban szeretném megjegyezni, hogy ez a szervezeti rendszer, amelyik a miniszteri önállóság és felelősség erősítésére épül, ez a mai államigazgatási, jogalkotási renddel még nincs összhangban. Egyszerűen a miniszterek keze eszközök és módszerek, tehát a rendeletalkotási lehetőségek oldaláról is nagyon erősen korlátozott. Ebből adódik az, hogy minden a Miniszterta-

nács asztalára tódul, olyan kérdés is, amit nem kellene ott tárgyalni egy jobb előkészítés és egy nagyobb miniszteri önállóság esetében. Én a meglévő rendeletekből kitörve próbáltam ezt érvényesíteni, és a nagyobb miniszteri önállóságnak az lett az eredménye, hogy néhány hét múlva a miniszter elvtársak és az államtitkár elvtársak léptek elő legnagyobb levelezőmmé. Nem múlt el olyan nap, hogy ne érkezett volna 5—6 levél, amiben állásfoglalásomat kérik, mert nem tudtak megegyezni ebben, vagy abban. Ez egy természetes dolog, de amikor már a saját hatáskörébe tartozó ügyekben is a papírt fogja és a tollat, az már nem egészséges. De ezen a jogrendünkön változtatva lehet elsősorban segíteni. Nem hiszem, hogy túl sok kérdéssel. Óriási teher van a Minisztertanácson, most már hetente ülésünk, a napirendek számából is lehet következtetni. Nemzetközi tárgyalásokon érdeklődve mindenképp azt a választ kapom, persze nem 6—8—10 órát ülnek, hanem hetente ülésnek a kabinetek, de 23—33 napirendet is letárgyalnak két és fél, három és fél óra alatt. Ami azt mutatja, hogy egész más az előkészítés rendje, egész más az előzetes hatások felmérése, mint ahogy ez nálunk van.

Szeretném tájékoztatni a Központi Bizottságot, én a múlt héten, igaz, hogy nem publikusan — de a példa miatt szeretném elmondani — találkoztam Vranitzky kancellárral. Feltettem neki is a kérdést, mondja már el, hogy van egy-egy intézkedésnél. Közölte, hogy ő ebben az évben már 9 intézkedést vont vissza. Hozta Kohl példáját, a nyugatnémet kancellárét is, aki azt mondja, hogy most a forrásadót betették, most a forrásadót visszaveszik. Tehát az, ami egy más rendszerű államigazgatásban természetes, azt mi még nem szoktuk meg. Nem jó dolog, hogy egy intézkedést meghirdetünk és visszavonunk. De nem mindig a gyengeség, és nem mindig a meghátrálás jeleként kell értékelni.

Szeretném tájékoztatni arról is a Központi Bizottságot, hogy egy kivétellel — az Ipari Bizottság kivételével — a többi illetékes bizottságban ezek a véleményezések, meghallgatások megtörténtek. Az előterjesztett javaslatokat mindegyik bizottság eddig támogatta. Erre az előbb említett ipari bizottsági ülésre kedden, azaz holnap kerül sor.

A helyzethez tartozó ellentmondás az is, én nagyon szerettem volna többes jelöléseket előterjeszteni, éppen a mezőgazdasági tárca esetében három jelölttel is tárgyaltam, de tárgyaltam az ipari tárca esetében is három jelölttel, és az egyéni megfontolások mellett kiérződött a magyarázatokból az is, hogy egy átmeneti helyzetben nem szívesen hagyják ott az emberek a bizonytalanért a biztosat. Úgyhogy azok, akik most vállalkoztak és vállalják — az időperiódust is figyelembe véve — a szolgálatot, én ezért csak köszönetet tudok mondani részükre.

Megköszönve az észrevételeket, s hangsúlyozva, hogy a teljes csomagért és a sikerért vagy a sikertelenségért én viselem a jövőben a felelősséget, javaslom, hogy Grósz elvtárs állásfoglalásra tett javaslatát — hogy a Központi Bizottság helyezze hatályon kívül azt a bizonyos határozatát —, illetve azt, hogy a Karvalits elvtárs által megfogalmazott módon szerepeltessük a közleményben ezt a tényt, támogassuk. Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tehát első számú döntés: a Politikai Bizottság javaslata, amit Grósz elvtárs elmondott, az lenne, hogy a Központi Bizottság mondjon le jelölési jogáról. (Érthetetlen közbeszólások.)

Mikor? Ma? De ez egy külön határozat úgy tudom, nem abban a határozatban van. Van egy érvényes külön határozat, amit külön hatályon kívül kéne helyezni. (Zaj a teremben.)

Kérem, benne van a házszabályban, de van nálunk is döntés.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Elvtársak! Itt a saját határozatunkat visszavonhatjuk. Nem az a lényeg. A lényeg az, hogy benne van a házszabályban, az Országgyűlés szabályában, azért kell lemondani róla külön, mert az a házszabály ránk érvényes, mert nekünk adta — és a Népfrontnak — ezt a jogot. Az más kérdés, hogy nekünk milyen határozatunk van, és azt már semmissé nyilvánítottuk. Itt meg kell mondani, hogy a házszabályban nem olyan régen rögzített jelölési joggal nem kívánunk élni, ezért kell benne lennie ennek.

IVÁNYI PÁL elvtárs:

Kérem tehát, aki egyetért, hogy a Központi Bizottság lemond a jelölési jogáról — ami a házszabályban rögzítve van, nálunk pedig egy külön belső határozatban —, az kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Értsen egyet a Központi Bizottság Karvalits elvtárs javaslatával, és bízza meg a szerkesztőbizottságot ennek szövegszerű megfogalmazásával.

Elnézést kérek a Központi Bizottságtól, de én név szerint mondanám el a Minisztertanács elnökének javaslatát és azt, hogy ebben támogassa a Központi Bizottság a Minisztertanács elnökét. Kérem, gondolom a miniszterelnöknek sem mindegy, de különösen azoknak nem mindegy, akiket támogatunk. Úgyhogy ne ezt az öt percet spóroljuk meg, én azt javaslom.

Tehát: aki egyetért azzal, hogy Berecz Frigyes elvtársat felmentésre javasolja a miniszterelnök, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

— Van-e valaki ellene? (Zaj a teremben, érthetetlen közbeszólások.) Hogy támogatjuk-e a miniszterelnök javaslatát abban?

Kérem, együtt szavazzunk vagy külön? Aki az együtt szavazás mellett van, kérem, emelje fel a kezét. Köszönöm. Akkor a javaslatokat ne külön-külön, hanem együtt szavazzuk meg.

Kérem, aki a miniszterelnök javaslatát, ami az előterjesztésben benne van, a felmentésre és a kinevezésre vonatkozó javaslatot támogatja, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.³²

Következik: javaslat egyes párttiszségekben történő változásra. Előadó: Grósz Károly elvtárs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Még az előbbihez szeretném megjegyezni: attól, hogy nem élünk a jogunkkal, az nem jelenti azt, hogy nem fogunk állást foglalni minden ilyen kérdésben. Itt valami félreértés van. A párt azt a jogát, hogy ezekben a személyi kérdésekben a viszonyát kialakítsa az előterjesztéshez, a javaslatához, azt nem fogja feladni. Úgy gondolom, ezt talán a jövőben gyakorolnunk kell.

A másik pedig — bocsássanak meg ezért a megjegyzésért, nem akarok senkit megbántani —, én azt hiszem, amikor emberek sorsáról döntünk, tartozunk egymásnak annyival, hogy konkrétan és személyekre szólóan fogalmazzuk meg véleményünket.

Tisztelt Elvtársak! Mindnyájan emlékeznek rá, hogy a legutóbbi központi bizottsági ülésen egy drámai jelenetnek lehettünk szemtanúi, amikor Kádár János elvtárs felszólalt.

Azóta is foglalkoztatja a testület tagjait Kádár elvtárs egészségi állapota, foglal-

koztatja a széles pártközvéleményt Kádár elvtárs állapota, érdeklődnek, nyilatkozatot várnak, és elmondom még azt is, hogy rengeteg rémhírt terjesztenek. Attól kezdve, hogy elzárjuk, hogy a nyilvánossággal ne találkozzon, egészen addig, hogy — a mai majdnem száz telefon, amelyik ide a titkárságra jött — a főtitkár tönkretette a párt elnökét, eltitkolja az ország előtt és így tovább, és így tovább.

Kádár elvtárs egészségi állapota azóta is romlott, hogy itt Önök előtt felszólalt. Ezért több központi bizottsági tagtól kaptam telefont és levelet, amelyben kezdeményezték, gondoljuk meg, hogy nem kellene-e nyugállományba vonulását kezdeményeznünk, felmenteni a pártelnöki tisztség alól. Személyesen megpróbáltam Kádár elvtárral erről beszélni. A legutolsó találkozáson a másfél óra alatt néhány perc volt csak, amikor beszélgetni tudtunk. Azt a kérésemet, hogy ő kérje a testülettől a felmentését, tulajdonképpen nem értette meg. Nem ellenezte, nem jutott el tulajdonképpen a kérés a tudatáig.

Orvosi szakvéleményt kértünk: négy orvosprofesszor írásba adta április 26-án, hogy a hitelesített konzílium megállapította: Kádár János elvtársat egészségi állapota pártmunkájának ellátására alkalmatlanná teszi, a jelenlegi állapota alapján véleményük szerint ebben érdemi változás a jövőben sem várható. Kállai Kálmán professzor, Hutás Imre professzor, Eckhardt Sándor professzor és Kulka Frigyes professzor írta alá a jelentést.

Mindezek alapján a Politikai Bizottság egyetértésével kezdeményezem, hogy mentsük fel Kádár János elvtársat a pártelnöki tisztsége alól, és kezdeményezzük nyugállományba vonulását. Javaslom, hogy a KB tagsága alól is mentsük fel, ne csak az elnöki tiszte alól.

Azt ajánlom, hogy egy levélben köszönjük meg Kádár elvtársnak a munkáját. A levelet javaslom, hozzuk nyilvánosságra. Az a megfontolás vezet bennünket, amikor erről beszélgetünk, hogy elsősorban a párttagságnak üzenjünk e levéllel és nem Kádár Jánosnak, hisz úgy tűnik, hogy lelkiállapota rendkívül rossz. Ma például, miközben itt tanácskoztunk, egy óraker jött az értesítés, hogy a titkárságára visszaszólott, mondják meg nekem, megkapta az üzenetemet, megértette, hogy ki kell költöznie a lakásából, és már összecsomagolt, és valóban, az udvaron felöltözve várta, hogy menjenek érte. Nem üzentem természetesen, de ezt talán mondanom sem kell. Az orvosok felmentek, két és fél órás beszélgetést folytattak velem. A beszélgetés alatt már nem hivatkozott erre, ugyanakkor nagyon hangsúlyozott valamilyen lakáscserét. Ezt csupán annak jelzésére mondom el, hogy nagyon rossz állapotban van.

Van még egy politikai szempont, amit kérem, gondoljanak végig. Június 16-a egészen biztos, hogy politikai konfliktusokkal, legalábbis olyan politikai megnyilvánulásokkal lesz terhes, amit neki elviselni nem lesz könnyű. Tekintettel arra, hogy ilyen állapotban van, előbb-utóbb úgysem fogjuk tudni kikerülni, hogy döntést hozunk a kérdésben. Nekem úgy tűnik, a június 16-a után hozott esetleges ilyen értelmű döntésünk óhatatlanul azt az ízt kölcsönzi ennek a döntésnek, hogy valamilyen olyan tömegnyomásra döntöttünk, amely a tüntetésen egész biztosan felszínre tör és megnyilvánul. Jobb idegzetű embernek sem lesz könnyű ezeket a napokat túlélni. Tehát amikor ajánljuk felmentését, akkor ezeket kérem mind gondolják végig.

Ha az elvtársak ebben szavaznak, és egyetértenek azzal a formával, hogy levélben köszönjük meg a munkáját és ezt hozzuk nyilvánosságra, és ha van hozzá türelmük, akkor felolvasom a levelet, amit javasolok, hogy megjelenjen, s amit a Köz-

ponti Bizottság nevében kellene nyilvánosságra hozni. Először azonban azt kérem, hogy szóljanak hozzá a javaslatához, illetve szavazzanak, ha egyetértenek vele.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Megkérdezem, van-e kérdés, észrevétel, vélemény.

Ha nincs, akkor szavazásra teszem fel. Aki egyetért azzal, hogy Kádár János elvtársat felmentsük a párt elnöki tisztségéből és központi bizottsági tagsága alól, kérem kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? 5 ellenszavazat. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? 3 tartózkodás.

Három tartózkodással a Központi Bizottság a javaslatot elfogadta. Átadnám a szót ismét Grósz elvtársnak.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: „Tisztelt Kádár elvtárs! A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának tagjai a testület előző, 1989. március 12-i ülésén — április, bocsánat — megrendülten vették tudomásul az Ön váratlan megjelenését és hozzászólását. Mindannyian tudtuk, hogy Ön hosszabb ideje küzd a kór ellen, de nem gondoltuk, s talán gondolni sem akartunk azokra a drámai következményekre, amelyeket az egészségi állapota előidézett. Testületünk mai ülésén meghallgatta annak az orvosi konzíliumnak a jelentését, amely a Politikai Bizottság felkérésére megvizsgálta az Ön munkaképességének alakulását.

A Központi Bizottság az orvosi vélemények alapján mérlegre tette a párt érdekeit, az Ön állapotát. A testület úgy határozott, hogy mentesíti Önt a pártelnöki és a központi bizottsági tagságából adódó terhek alól. Hisszük, hogy döntésünk az Ön és a párt érdekeit egyaránt szolgálja, és azt megértéssel fogadja. Nem lehet feladata egyetlen testület egyetlen ülésének sem, hogy egy fél évszázadot átölelő politikai életutat értékeljen. De ezt — a bizonyára tévedésektől és megtorpanásoktól sem mentes — pályát, a maga történelmi összefüggéseiből nem kiragadva, összességében pozitívnak tartjuk.

A mi emlékezetünk nem szelektív, még emlékszünk a nemzetközi sajtó és a politikai közvélemény ítéletére, amely a 60-as-70-es évek Magyarországot a maga lehetőségei és korlátai között a nemzeti konszenzus társadalmi, gazdasági és politikai reformok úttörőjeként tartotta számon.

Nem feledjük közben azt sem, hogy az elmúlt másfél évtized objektív nehézségei nemegyszer elhibázott, szubjektív döntésekkel párosultak, amelynek következményeivel a nemzetnek és a pártnak most kell szembesülnie. Múltunk megtagadása vagy meghamisítása a nemzet és a mozgalom ellen elkövetett főben járó bűn. Múltjuktól, egykori eredményeiktől mesterségesen megfosztott egyének és közösségek gyökereiket veszítik és képtelenek szembenézni a jövő kihívásával.

Tisztelt Kádár Elvtárs!

Hisszük, hogy a kicsinyes politikai taktikázástól, manipulációktól és szubjektívizmustól mentes utókor kellően fogja értékelni mindazt, amit Ön tett a kompromisszumok megtestesítőjeként, eredményekkel és emberi gyarlóságokkal egy nemzetközi megbecsülést élvező jobb Magyarországért és oly nehezen kialakított — bár ma töredező — nemzeti egyetértés kialakításáért. [(Nem érthető közbeszólásra): Hát ezt még majd megfogalmazzuk.] Levelünk Önnek és a bennünket követő nemzedéknek is egyfajta mementóként íródott, becsüljük meg történelmünket és értékeinket, mert részei saját önbecsülésünknek. A sikertelenség, a kudarc mesterségesen gerjesztett érzelmeivel küszködő nemzet nem lehet életképes tagja a népek nagy családjának.

Kívánjuk Önnek, hogy birkózzon meg betegségével és gyógyultan kövesse küzdelmünket a demokrácia kiteljesedéseért, amelynek gyökerei vitathatatlanul abba a korszakba nyúlnak vissza, amelyet Kádár János neve fémjelez. Mielőbbi felépülést kíván, elvtársi üdvözlését küldi a Magyar Szocialista Mukáspárt Központi Bizottsága. [(Közbeszólások; ezek közül tisztán érthető: „Hosszabb, mint lennie kellene.”)]

Igen, azért hoztam ide, hogy beszéljük meg, ez politika a szó igaz értelmében, ez nem egy egyszerű levél, amit egy magánembernek írunk, ez tulajdonképpen a nemzetközi munkásmozgalomnak szól, meg a magyar párttagságnak. Azért kértem, hogy tessenek szívesek lenni hozzászólni, és akkor ennek megfelelően fogjuk átalakítani.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tessék, ki kér szót? Fock elvtárs, Vajda elvtárs, Nyers elvtárs.

FOCK JENŐ elvtárs: Nem jó! Hosszú.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Azt javaslom, hogy a felépülésről szóló részt hagyjuk el. Ami nagyon farizeusként hat, az maradjon el.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Nyers Rezső elvtárs.

NYERS REZSŐ elvtárs: Én azt javaslom, hogy a bírálatról szóló rész rövidebb legyen, kicsit általánosabb. És az egész legyen rövid.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Ez volt a dilemma, hogy egy ilyen korszakban szabad-e úgy, hogy egy bíráló szó nélkül írjunk, mert azt nem lehet politikailag megvédeni. (Közbeszólás: nem, nem szabad.)

NYERS REZSŐ elvtárs: Szerintem 50—50 százalékban. (Nem lehet érteni.) Legyen markánsabb a bírálat.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tőkei elvtárs.

TŐKEI FERENC elvtárs: Egyetértve az elmondottakkal, én csak javaslom, hogy sokkal rövidebb, markánsabb, világosabb legyen. Az indulás ne a legutóbbi ülésen elmondottak, a váratlan megjelenése legyen. Ez teljesen fölösleges. Egész másképpen kellene indítani. A konzíliummal inkább.

MAGYAR KÁLMÁN elvtárs: Az első mondatban nem közölném az orvosi jelentést. Fel sem fogja ennek súlyát és lényegét. Az egészségi állapotát említeném, de a konzíliumot elhagynám. Én annyit tennék az első mondatokhoz, hogy aggodalommal kísérjük egészségi állapotát, de az, hogy... (a továbbiakban nem lehet érteni.)

ROMÁNY PÁL elvtárs: Elvtársak! Én javaslom azt is figyelembe venni, hogy ezt a levelet minimum 25 ezer pártmunkás is olvasni fogja a sajtóban, tehát magyar pártmunkás, és meg kell hogy értesse. Nagyjából el tudnám fogadni és tudnám képviselni a Központi Bizottság ezen levelét, én magam is azt javaslom, hogy.. (nem lehet érteni).

IVÁNYI PÁL elvtárs: [Köszönöm szépen.]

Tessék. Úgy látom, nincs több észrevétel. Grósz elvtárs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: A javaslatokat megértettem. Felhatalmazást kérünk arra, hogy ezt lerövidítsük. Ugyanis, ha ma közzé akarjuk tenni a tényt, márpedig ki kell adnunk a többi személyi kérdéssel együtt, akkor a levéllel szerintem sokáig várni nem lehet. Nem tudom, hogy lehet-e egy napot várni. Ebben a pillanatban nem is tudom igazán. Holnap kellene megjelentetni.

KÓTAI GÉZA elvtárs: A tényt kellene közölni, hogy a Központi Bizottság felmentette és levelet intézett hozzá. Közöljük a tényt, hogy felmentettük és azt, hogy levelet kapott.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Ez is járható út, de a kommuniké is egy nappal később fog megjelenni.

Ma este Iványi elvtárs és Major elvtárs Kádár elvtársnőt az ülés után meglátogatja és szóban tájékoztatja a Központi Bizottság határozatáról. Ezt még el kell mondani Önöknek, gyakorlatilag úgy néz ki, hogy fel kell menni még ma este, és Kádár elvtársnőt tájékoztatni kell. Kádár elvtársat nem valószínű, hogy tudjuk tájékoztatni.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Nekem az a véleményem, éppen azért, mert igen sok kérdés érkezik a Központi Bizottság szerveihez, hibát követnének el, ha nem egyszerre jelenne meg a határozat, a tény és a levél. További kérdezősködéssre és egyebekre ad alkalmat. Ezért én azt javaslom, hogy válasszunk a Központi Bizottság tagjaiból egy 3—4 fős szerkesztőbizottságot, amely ezt a levelet megszövegezi. Vagy a Politikai Bizottság üljön össze, s fogalmazza meg ezt a levelet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Nem is erre gondoltam. Kérem elvtársak, akkor javasolom: döntsünk úgy, hogy a levél a kommunikével egyszerre jelenjen meg, az egy nappal később jelenik meg; a hír, amit kiadunk a személyi változásokról, az tartalmazza, hogy levelet írt a Központi Bizottság Kádár Jánoshoz és a levelet nyilvánosságra hozza. Ebben esetben egy nap van, a holnapi nap, mert a kommuniké holnapután fog megjelenni, tehát a kommunikével egyszerre fog megjelenni. A levelet pedig, azt javaslom, hogy a szerkesztőbizottság hagyja jóvá. Hagyja jóvá azért, hogy ne terheljük az elkészítéssel.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tessék Boros elvtárs.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Egy kérdés lenne: van-e akadálya, hogy az orvosi konzílium minden kommentár nélkül a kommunikében, levelestől, egy időben megjelenjen?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Azt hiszem, ez nem etikus. Én nem vagyok szakember, de azt hiszem, ez nem jó.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kovács elvtárs jelentkezett.

KOVÁCS LÁSZLÓ elvtárs: Egy egymondatos hír kellene arról, hogy a Központi Bizottság levelet intézett Kádár elvtárshoz; ha a levél személyhez intéződik, az nem kíván nyilvánosságra hozatalt. Én amellettt vagyok, hogy a levél személyes jellegű legyen, és ne hozzuk nyilvánosságra.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Én értem Kovács elvtárs javaslatát, csak a mi dilemmánk éppen az volt, hogy egy 780 ezres párttagságnak valahogy el kell mondani valamit. El kell köszönni az elnökétől. Hát ez volt a dilemmánk. Most úgy

csináljuk-e, hogy csak egy hír jelenik meg, és elkezdjük mondani, vagy pedig egy levél egy jó forma arra, hogy ezt jelezzük. Ez a dilemma tulajdonképpen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Bereczky elvtárs.

BERECZKY GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Azt javaslom, hogy a levelet igen nagy gondossággal a szerkesztőbizottság állítsa össze, és két dologra legyen figyelemmel. Elnézést, hogy ilyen durván fogalmazok: ez nem egy nekrológ. A másik: ez egy tisztességes életút egy szakaszának olyan lezárása, amely egy testület köszönete.

A második javaslatom, hogy értsünk egyet Grósz elvtárssal, hiszen 21 óra 7 perc van. A lapokat már úgysem éri el. A postavonatokat nem érdemes késleltetni, mert nem tudunk teljes képet adni úgysem a Központi Bizottság mai üléséről. A közleménnyel együtt a holnaputáni lapokban kerüljön nyilvánosságra. Ezt javaslom, és a rádió, a televízió is holnap este közölje.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, tessék, van-e még észrevétel? Nincs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: A levél dolgában szavazzunk.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Akkor a levél dolgában szavazni kell.

Tehát a javaslat az, hogy a szerkesztőbizottság állítsa össze a vitában elhangzottak figyelembevételével a levelet; a levél a kommunikével egy időben jelenjék meg, illetve a közleménnyel egy időben jelenjen meg; a hírekben pedig az a tény jelenjen meg, hogy Kádár elvtársat felmentették, és levelet intézett hozzá a Központi Bizottság.

KATONA IMRE elvtárs: Pillanat. Ez egy nagyon fontos levél, ennek minden sora markáns politikai jellegű. Nem helyeslem, hogy szerkesztőbizottság véglegesítse. A Politikai Bizottság tekintse át; ez egy nagyon fontos politikai levél. Nem lehet a szerkesztőbizottságnak az asztalára tenni. A szerkesztőbizottság készítse el, de a Politikai Bizottság hagyja jóvá. Ez markáns politikai kérdés. Ez olyan, hogy itt minden betűnek jelentősége van. Ez egy nagyon nehéz műfaj.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tudom. (A közbeszólás nem érthető.) Szavazzunk.

IVÁNYI PÁL elvtárs: El lehet fogadni, azt hiszem ezt a kiegészítő javaslatot.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Holnap este összeülünk.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Aki mindezek figyelembevételével egyetért ezzel a javaslattal, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Nem. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Köszönöm szépen.³³

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm. Tisztelt Elvtársak!

Lukács János elvtársat a KEB megválasztotta elnökének. Javaslom, hogy mentjük fel a központi bizottsági titkári megbízatása, központi bizottsági tagsága, illetve a pártépítési bizottság elnöke, valamint a szervezeti szabályzatot szerkesztő bizottsági elnöki tisztségéből.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Van-e kérdés? Észrevétel?

Kérem, aki a javaslattal egyetért, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Megállapítom, hogy egyhangúlag elfogadta a Központi Bizottság a javaslatot.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Elvtársak! Idetartozik, hogy javasoljam — s kérem szavazzanak —, hogy a pártpolitikai bizottság vezetésére ideiglenesen Barts elvtársnőnek adjunk megbízást, a szervezeti szabályzatot előkészítő bizottság vezetésével pedig Borbély Gábor elvtársat bízunk meg. Ez nem jelent különösebb nagy elfoglaltságot arra az időre, amíg a jelölőbizottság az új KB-titkárra a személyi javaslatot meg nem teszi, tehát saját ügyrendünk szerint jelölőbizottságot kell kiküldeni a Központi Bizottság tagjaira teendő javaslatra. Éppen ezért erre az időszakra, hogy mindkét bizottságnak legyen vezetője, ezt ajánlom.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, van-e kérdés, észrevétel? Nincs. Aki a beterjesztett javaslatokkal egyetért, tehát Barts Oszkárné, illetve Borbély Gábor elvtárs javaslatával, [sic!] kérem kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Van-e ellenvélemény? Nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Javaslom a Politikai Bizottság megbízásából, hogy Petrovszki István elvtársat, a KB Pártpolitikai Osztályának vezetőjét, saját kérésére, mentse fel az osztályvezetői megbízatása alól. Értsen azzal egyet a Központi Bizottság, hogy kordedvezményes nyugdíjba mehessen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Megkérdezem, van-e kérdés. Tessék Szűrös elvtárs.

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Valami kis indoklást lehetne, hogy miért.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Csak a levél közepét olvasom fel, nem akarom az egészet, nem mintha lenne benne olyan rész, amit ne lehetne.

„Kérésem indoka nem politikai természetű, hiszen a párt reformpolitikájának elkötelezett híve vagyok, amit ez ideig is legjobb tudásom és képességeim szerint igyekeztem szolgálni. Úgy érzem azonban, hogy elfáradtam. Mind nagyobb fizikai és szellemi erőfeszítembe kerül a felelős tisztséggel együtt járó feladatok ellátása. Azt tapasztalom, hogy egyre kevesebb szellemi intenciót tudok nyújtani fiatalabb munkatársaimnak, hogy gyakran elbizonytalanodom friss és bátor gondolataik helyességének megítélésben.”

Hadd ne olvassam fel a többit, ez a lényege.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérdés van-e még? Megjegyzés, vélemény? Nincs. Aki egyetért a beterjesztett javaslattal, hogy Petrovszki István elvtársat, a Központi Bizottság osztályvezetőjét beosztásából felmentsük, kérem kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Nem. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Igen. Hat tartózkodás. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Most mondom — vele egyetértésben —, hogy számí-
tunk Petrovszki elvtárs pártmunkájára.

Javaslom, hogy Borbély Gábor elvtársat, a Népszabadság főszerkesztőjét a Központi Bizottság mentse fel a Népszabadság főszerkesztői tisztségéből. Nevezze ki a Központi Bizottságra osztályvezetőnek, s a választási munka szervezésével bízza meg. Borbély elvtárral egyetértésben teszem ezt a javaslatot.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Van-e kérdés, megjegyzés, észrevétel?

Aki a javaslattal egyetért, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Nem. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Igen. Négy tartózkodással fogadta el a Központi Bizottság a javaslatot.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Írásban kiosztottunk két javaslatot. Javaslom, hogy a Pártpolitikai Osztály vezetőjének Kovács Jenő elvtársat, az osztályvezető eddigi helyettesét nevezze ki a Központi Bizottság. Az adatait tartalmazó javaslat az elvtársak kezében van.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Van-e a javaslattal kapcsolatban kérdés? Kérdés nincs. Megjegyzés, észrevétel van-e? Nincs.

Aki a javaslatot támogatja kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Egyhangúlag elfogadta a Központi Bizottság.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Ugyancsak a kiosztott írásos javaslatok között szerepel: a Népszabadság főszerkesztőjének Eötvös Pál elvtársat ajánljuk. Egyben javaslom a Politikai Bizottság megbízásából, hogy kooptáljuk a Központi Bizottság tagjává.

IVÁNYI PÁL elvtárs: A javaslattal kapcsolatban van-e kérdés? Nincs kérdés. Megjegyzés, észrevétel? Úgy látom, nincs.

Aki tehát egyetért a javaslattal, hogy Eötvös Pál elvtársat a Népszabadság főszerkesztőjévé nevezze ki a Központi Bizottság, illetve kooptálja tagjai sorába, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Nincs. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Igen. Öt tartózkodással elfogadta a Központi Bizottság.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Az általunk elfogadott ügyrend hetedik pontja szerint, a párt elnökének, főtitkárának, titkárainak, a Politikai Bizottság tagjainak megválasztásához jelölőbizottságot kell kiküldeni. A jelölőbizottságot a Központi Bizottság nyílt szavazással kell megválassza.

Ezért javaslom, hogy a jelölőbizottság elnökének Fock Jenő elvtársat, tagjainak: Barts Oszkárné, Gyuricza László, Magyar Kálmán és Tőkei Ferenc elvtársakat kandidáljuk. A jelölőbizottság feladata, hogy javaslatot tegyen a párt elnökének személyére, két titkár személyére, valamint, amennyiben indokolt, a Politikai Bizottság esetleges új tagjának a személyére. A jelölőbizottságnak nem kell a munkához határidőt adni, amennyiben a május végi ülésre nem készül el, akkor a júniusi ülésen terjeszti elő a javaslatot.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Van-e a javaslattal kapcsolatban kérdés? Nagy Sándor elvtárs.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Elnézést kérek, lehet, hogy rosszul mérem fel, de a pártértekezlet és a Központi Bizottság legelső ülése 1988 májusában, én a magam részéről úgy értékeltem, hogy a pártelnöki funkció az MSZMP-ben egy speciális, konkrét helyzetnek szóló megoldás.

Az a kérdésem, hogy ezek szerint nem erről van szó? Ha jól emlékszem, megint csak mondom, annak idején ennek létrehozására éppen a speciális körülmények miatt túlságosan nagy vitával, a dolog tartalmának és egyéb körülményeinek a meg-

jegyzésével került sor. Ez egy kicsit más helyzet most, bizonyos értelemben a felsorolás miatt készített erre a megjegyzésre.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: A kérdés jogos. Én hibáztam. El kellett volna mondanom, hogy az a munka, amely a működési szabályzat, illetve, amiből majd lesz a szervezeti szabályzat, folyik. Annak egyik vitatárgya az elnöki rendszernek az egész pártban való visszaállítása, azért, hogy az apparátus végrehajtó, az ő tevékenységi köre a testület választott vezetőjétől elkülönüljön. Úgy gondolom, nem lenne logikus, ha most megszüntetnénk ezt a tisztséget és néhány hónap múlva, amikor majd visszahozzuk a javaslatot — és persze ha azt a Központi Bizottság elfogadja —, akkor benne szerepelne az elnöki tisztség visszaállítása az alapszervezettől a Központi Bizottságig.

Az előkészítő munkában vita van azon természetesen, hogy kell-e a városnál vagy megyénél, nem elég-e csak az alapszervezet és a Központi Bizottság szintjén? Azt majd itt fogjuk megvitatni, ha idehozuk a javaslatot. Éppen ezért, mi ennek a tisztségnek a fenntartását indokoltnak véljük. Hiszem, hogy a mozgalomban ezt a régi hagyományokra épülő gyakorlatot meg kéne honosítani. Egyébként ezt az indokot annak idején is elmondtuk, amikor ezt a javaslatot tettük, úgyhogy ezt csupán emlékeztetőül mondom. De való igaz, hogy akkor ez a tisztség személyesen Kádár Jánosnak fogalmazódott meg.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tessék parancsolni.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Én elfogadom, amit Grósz elvtárs mond a hagyományokról, meg a pártelnökről. Ennek ellenére azt javaslom, hogy a Központi Bizottság ezt a lépést most ne tegye meg, hanem, hanem a szeptemberben lesz országos pártértekezlet, ezt a döntést oda kéne vinni. Én azt hiszem, ezt a nyarat meg tudjuk enélkül tenni, de a tagság nélkül semmiféleképpen. Én nem tudom, ha júniusra hozza a jelölőbizottság a javaslatot, ezt túlságosan fontosnak tartom ahhoz, hogy ezt így csinálja.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tessék parancsolni. Van-e még észrevétel? Kárpáti elvtárs.

KÁRPÁTI FERENC elvtárs: Kedves Elvtársak! Véleményem szerint nem határidő kérdése, hogy legyen-e pártelnök. Ezért én javaslom, hogy értsünk egyet Grósz elvtárs javaslatával. Legyen pártelnök.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tessék parancsolni.

OSZTAFI BÉLA elvtárs: Én meg szeretném kérdezni, jól értettem-e: Grósz elvtárs szolt arról, hogy esetleg politikai bizottsági tagról is lehet szó a jelölőbizottságnál. Nemrég döntöttünk arról, hogy kilenc fő. Most miért változott a vélemény, ismét esetleg valaki bekerül a Politikai Bizottságba?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Hát most borzasztó nehéz helyzetben vagyok, de ha ezt nem mondom meg, akkor egy újabb jelölőbizottságot kell majd megint kiküldeni. Ugyanis előkészület alatt áll egy munkakörváltás, ami érint egy politikai bizottsági tagot. Mire erre sor kerül, mondjuk a következő ülésre, amivel itt jelentkezni fogunk, addigra ez nyilvánvalóvá válik, tehát idehozuk a javaslatot, csak akkor ne küldjünk ki még egy külön bizottságot. Hát ilyen az élet, nem tudunk mit csinálni, mennek az események.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kinek van még észrevétele? Tessék parancsolj Krasznai elvtárs.

KRASZNAI LAJOS elvtárs: Grósz elvtárs, én azt szeretném ennek kapcsán felvetni, hogy nem lehetne megtudnunk, hogy milyen változások vannak előkészületben? Mindig megtudjuk, csak más, ha itt hall róla az ember. Különösen ha PB-tagról van szó. Nem lehetne pontosan megtudni, miről van szó?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Én nem kaptam erre felhatalmazást a testülettől. (Krasznai elvtárs: a Központi Bizottság választja meg a Politikai Bizottság tagjait!)

Hát ezért fogunk jelentkezni a Központi Bizottság előtt. Ahhoz nem vehetünk bátorságot, hogy előtte megjelent, hogy mi döntünk [sic!]. Tehát itt fogunk megjelenni a Központi Bizottság előtt.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Van-e még észrevétel? Ha nincs, akkor kérem a Központi Bizottság állásfoglalását a jelölőbizottság kiküldésében, amelynek elnöke Fock Jenő elvtárs, tagjai: Barts Oszkárné, Gyuricsku Kálmán, Magyar Kálmán (közbeszólás: Gyuricza László!)

Elnézést, akkor félreértettem, [és Tőkei Ferenc elvtárs.]

Aki a javaslattal egyetért, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Volt-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Kérem, elnézést kérek, a levezető elnök hibája: Eötvös Pál esetében nyílt szavazással lehet megbízni a Népszabadság főszerkesztői teendőinek ellátásával. Ugyanakkor viszont központi bizottsági tagságát illetően titkosan kell szavazni. (Grósz Károly elvtárs: de a PB jelölhet, nem?)

Az rendben van, a PB jelölheti, de a szavazást magát, titkosan kell lebonyolítani. Úgyhogy én azt javaslom, az idő előrehaladtára való tekintettel, hogy a következő ülésen szavazzunk, mert hozzá kell készülni. Cédula, szavazófülke kell stb. Tehát a KB-tagságával kapcsolatos döntés a jövő ülésre maradna.

Köszönöm. A végére értünk, ugye? Elvtársak! Végére értünk akkor a személyi kérdéseknek.

Tessék parancsolni.

RÉVÉSZNÉ KÉRI ANNA elvtársnő: Az utóbbi időben a KB-ülés anyagait az utolsó percben kapjuk meg. Decemberben döntöttünk arról, hogy legalább egy hetet fogunk kapni az anyagok tanulmányozására, előkészítésére; a mai ülésre az egyik anyagot pénteken, a másikat csütörtökön kaptuk meg. Ilyen körülmények között képtelenség az ülésre megfelelően felkészülni.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Igen. Teljesen igaza van az elvtársnőnek. Sajnos az előzetes tárgyalások miatt húzódott el az anyag elküldése.

Gyuricza elvtárs, tessék.

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Én nem javaslom a titkos szavazás elhalasztását. A titkos szavazás 20 perc alatt lebonyolítható. Komolytalannak tűnünk, ha ezt a szavazást átvisszük a következő KB-ülésre (érthetetlen közbeszólások).

IVÁNYI PÁL elvtárs: Akkor szavazatszedő bizottságot kell választanunk. (Közbeszólások, nem érthető.)

Vajda elvtárs.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Nem használható fel ez a kiosztott javaslat szavazólapként?

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kérem, akkor két javaslat van: ha a Központi Bizottság egyetért vele. Az egyik, hogy a most megválasztott jelölőbizottságot egyben bízunk meg szavazatszedő bizottsági teendőkkel is, ha elfogadja.

A másik pedig, hogy a kiküldött személyi javaslat (közbeszólások: nem lehet, rajta van a nevük, ne vicceljünk már!) (hangzavar).

Megcsináljuk a szavazólapokat, mennyi idő kell hozzá? Tíz perc. Addig szünetet tartunk.

S z ü n e t

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Átadom a szót Fock elvtársnak.

FOCK JENŐ elvtárs: Jelentem a Központi Bizottságnak, hogy a szavazás megtörtént. Eötvös Pál elvtársat a Központi Bizottság tagjának megválasztották.

97-en szavaztak, 97 érvényes szavazat van. 96 mellette, 1 ellene.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönjük szépen. (taps)

Köszönjük a bizottság operatív munkáját. Elvtársak! Több napirend nincs. Köszönöm a részvételt, mindenkinek jó pihenést, illetve jó utat kívánok.³⁴

k. m. f.

JEGYZETEK

- 1 L. az 5. sz. függelékét.
- 2 L. a 7. sz. függelékét.
- 3 L. az 1. sz. függelékét.
- 4 L. a 2. sz. függelékét.
- 5 A PB 1989. ápr. 19-i üléséről van szó.
- 6 Vö. az 1989. febr. 20—21-i KB-ülés 1. napirendi pontjával.
- 7 L. „Magyarország alkotmányának szabályozási elvei” (*Magyar Hírlap*, 1989. febr. 23. *Mel-léklet.*)
- 8 A jegyzőkönyvben e szó helyén az „erózió” szó szerepel. A hangfelvétel alapján javítottuk.
- 9 A Minisztertanács 1989. ápr. 1-jei ülésén döntött útalap és az autópálya-használati díj bevezetéséről. A rendelet azonban — még hatálybalépése előtt, április 20-án — visszavonta a nagy felháborodás miatt. (*MTI Magyar Dokumentáció 1989. 188 p.*)
- 10 Szlamenicky István írásban beadott hozzászólását nem csatolták a jegyzőkönyvhöz.
- 11 Nagy Imre néhai miniszterelnök tervezett újratemetésének napja.
- 12 A paksi atomerőműről van szó, illetve az erőmű fejlesztéséről.
- 13 1989. április 8-tól szigorították a vámszabályokat, az intézkedést azonban nem megfelelően készítették elő.
- 14 1989. január 19-i hatállyal emelték a gyógyszerárakat és megváltozott a térítés rendje is.
- 15 Ófalu határában nukleáris hulladék-temető létesítését tervezték. A terv ellen sikeres társadalmi mozgalom bontakozott ki.
- 16 Lengyelországban hosszú tárgyalások után 1989 elején négyéves irányított átmenetben állapodott meg a Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) és a többi politikai erő, köztük az ellenzéki Szolidaritás szakszervezet. L. még az 1989. szept. 1-jei jegyzőkönyvhöz készült 51. sz. jegyzetet.

- 17 Lengyel László közgazdász, politológus.
- 18 L. a 3. sz. függelékét.
- 19 L. a 4. sz. függelékét.
- 20 Glanz Lászlóné írásban beadott hozzászólását nem csatolták a jegyzőkönyvhöz.
- 21 L. az 5. sz. függelékét.
- 22 L. a 6. sz. függelékét.
- 23 L. a 7. sz. függelékét. — az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal szakértői között lezajlott kétoldalú megbeszélések jegyzőkönyveit (1989. ápr. 22., máj. 2.) nem közöltük, mert ezek lényege tükröződik a függelékben szereplő dokumentumban.
- 24 Az MSZMP KB 1989. febr. 10–11-i ülésén elfogadott állásfoglalásban nyilvánította ki készségét arra, hogy kész két- és többoldalú megbeszéléseket folytatni a hatalom gyakorlásának új módjáról minden törvényes keretek között működő szervezettel. Ezt követően jelent meg 11 ellenzéki szervezet (Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság, Erdélyi Szövetség, FIDESZ, Független Jogász Fórum, FKGP, MDF, MSZDP, SZDSZ, Szabad Kezdeményezések Hálózata, Történelmi Igazságtétel Bizottság, Veres Péter Társaság) nyilatkozata, amelyben nemzeti kerekasztal-tárgyalást javasoltak a kormány, az MSZMP és a „demokratikus politikai szervezetek” részvételével „az alkotmányozó nemzetgyűlési választás feltételeinek” megállapítására. Március folyamán az MSZMP több szervezettel (Új Márciusi Front, MSZDP, FKGP, MDF, Néppárt, SZDSZ stb.) folytatott konzultációkat. (*MTI Magyar Dokumentáció 1989. 123–125. p.*)
- Ápr. 8-án az MSZMP kezdeményezésére hét szervezet tanácskozott politikai érdekegyeztető fórum létrehozásáról. Erről a konzultációról az ellenzéki szervezetek (a FKGP kivételével) távol maradtak. (*Uo. 201–202. p.*) Április 19-én az Ellenzéki Kerekasztal állt elő újabb javaslattal.
- 25 Kónya Imre jogász, a Független Jogász Fórum vezetője. Az SZDSZ-tagságára vonatkozó kitétel téves: Kónya Imre 1988-tól a Magyar Demokrata Fórum tagja volt.
- 26 Lezsák Sándor: költő, tanár, az MDF politikusa.
- 27 György elvtárs = György István, a KB politikai munkatársa.
- 28 Tóth elvtárs = Tóth András, a KB szakértője.
- 29 Az MSZMP javaslata politikai egyeztető fórum létrehozására megjelent a *Népszabadság* 1989. máj. 10-i számában. — L. még az 1989. máj. 29-i KB-ülés „Különfélék” napirendi pontját.
- 30 L. uo.
- 31 L. a 8. sz. függelékét.
- 32 Az Országgyűlés 1989. máj. 10-i ülésén a javaslatnak megfelelően felmentette, illetve megválasztotta a minisztereket.
- 33 A KB levele máj. 10-én, Kádár János válasza máj. 11-én jelent meg a *Népszabadság*-ban.
- 34 Az ülésről megjelent közleményt l. *Népszabadság, 1989. máj. 10.*

FÜGGELÉKEK

1. sz. függelék

TITKOS!
MELLÉKLET
Készült: 3 példányban

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1989. MÁJUS 8-ÁN MEGTARTOTT ÜLÉSÉN MEGHÍVOTTKÉNT, TANÁCSKOZÁSI JOGGAL RÉSZT VETT ELVTÁRSOK NÉVSORA:

a KEB titkára:

Somogyi Imre

*a Központi Bizottság
osztályvezetői:*

Andics Jenő

Kovács Béla

Radics Katalin

Balogh Sándor

Halay Tibor

Farkas Gyula

Szorcsik Sándor

*a Budapesti Pártbizottság
titkárai:*

Steiner Arnold

a pártsajtó vezetői:

Szerdahelyi István

Lőkös Zoltán

Kanyó András

Maros Dénes

Papp Gábor

Balogh Ernő

Paizs Gábor

*a megyei és a megyei jogú
pártbizottságok első titkárai:*

Dányi Pál (Baranya)

Szabó Miklós (Bács)

Szabó Miklós (Békés)

Lakatos László (Győr)

Kiss Sándor (Heves)

Barsi Gusztáv (Komárom)

Devcsics Miklós (Nógrád)

Sárdi Árpád (Somogy)

Jánosi György (Tolna)

Takács László (Vas)

Tóth Imre (Hajdú)

Csillik András (BM)

Tóth János (Kül. m. PB)

Bracsok István (NH PB)

Zubek János (Hór. PB)

2. sz. függelék

A)

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

L. Fejti György [s. k. aláírás]
V. 3.
Grósz Károly [s. k. aláírás]
V. 3.
KB/133/a.

TÁJÉKOZTATÓ

a fővárosi, megyei, megyei jogú párt-végrehajtóbizottságoknak a
politikai pártokról szóló törvényjavaslattal kapcsolatos
állásfoglalásairól

I.

A végrehajtó bizottságok megítélése szerint is szükség van a párttörvényre. Azonban: egyes megyékből a mielőbbi megalkotását szorgalmazzák, más megyék szerint most csak egy „átmeneti” törvényre lenne szükség, néhány megyében pedig csak az új alkotmány elfogadása után tartják lehetségesnek a megfelelő párttörvény megalkotását. A legtöbb helyen elengedhetetlennek tartják azt, hogy a törvény pártsemleges legyen és széles körű politikai konszenzuson alapuljon.

Más közelítésben az állásfoglalások egy része sokkal részletesebb, más része pedig a jelenleginél is tömörebb szabályozást javasol. Ugyanakkor egybehangzó az a vélemény, hogy határozatlan fogalmakat ne tartalmazzon a törvény, pl. kisebb-nagyobb súlyú törvénysértés, folyamatos tevékenység, szükséges propaganda.

Az állásfoglalások sok olyan észrevételt, javaslatot tartalmaznak, amelyek nem tartoznak a párttörvény szabályozási körébe; más munkánkban ezeket is igyekszünk majd hasznosítani.

A következő részben a párttörvényjavaslat paragrafusainak sorrendjében foglaljuk össze az észrevételeket és javaslatokat. Aláhúzással jelöljük azokat, amelyek elfogadását ajánljuk.

II.

1. Több végrehajtó bizottság hiányolja a politikai párt fogalmának rögzítését. Néhány pedig éppen azt helyesli, hogy a törvény ezt a definíciót nem tartalmazza. Hasonló a helyzet a pártalapításhoz szükséges taglétszámmal kapcsolatosan is: van javaslat 10—100—500 főre, s érkezett 50 000 főre is. A legtöbb megyében tudomásul vették az 1000 fős előírást. Felvetődött: az 1000 fő csak a költségvetési támogatáshoz való igényjogosultság feltétele legyen.

Az állásfoglalások többségében javaslat olvasható arra, hogy a *csak nagykorú személyek lehessenek párttagok*.

A végrehajtó bizottságok egy része ajánlja, hogy a pártok legyenek kötelesek tagnyilvántartást vezetni, *s ha létszámuk az előírt minimum alá csökken, ezt a tényi az Alkotmánybíróságnál bejelenteni*.

2. Ne csak az olyan hatalombirtokolás legyen tilos, amely a többi párt megszüntetését eredményezi, hanem *az olyan is, amely más párt(ok) működésének korlátozását jelenti*. Egyes helyeken ezt megtoldják: párt ne törhessen a társadalmi rend, illetve az államrend megdöntésére.

Olvasható az állásfoglalásokban olyan észrevétel is, amely szerint a törvény 2. §-a felesleges, illetve az alkotmányba való. Más állásfoglalás szerint szükség van a szóban forgó rendelkezésre a párttörvényben, a következők szerint: „az Alkotmánnyal és az alkotmányos jogszabályokkal szembeni elégedetlenség, illetve elégedetlenség szítása” mondatrész helyett az „*alkotmányellenes*” kifejezés teljesen elegendő.

3. Több megyéből javasolják, hogy az alapító tagok írják alá pártjuk első programnyilatkozatát. Legyen előírás arra vonatkozóan is, hogy *az újonnan alakult párt ügyintéző szervének mennyi időn belül kell kérnie a párt nyilvántartásba vételét, s arra is, hogy az Alkotmánybíróság milyen időtartam*

alatt köteles a bejegyzéshez, illetve annak megtagadásához szükséges felülvizsgálatot elvégezni. Az Alkotmánybíróság csak teljes ülésben dönthessen a nyilvántartásba vételről, illetőleg annak megtagadásáról. A bejegyzés megtagadása esetén lehessen fellebbezni az Országgyűléshez.

Felvetődött: a párt alapszabályát és programnyilatkozatát az Alkotmánybírósághoz való benyújtás előtt pl. 10 napig közszemlére kelljen kitenni.

4. Valamely politikai párt működése alkotmányosságának és törvényességének vizsgálatára irányuló eljárást — a többi között — ne csak az Országgyűlésben képvisellelten rendelkező politikai pártok egy-egy küldöttéből álló egyeztetőbizottság kezdeményezhessen, hanem azoknak a pártoknak is legyen ilyen joguk, amelyek nem szereztek parlamenti mandátumokat.

Néhány állásfoglalás szerint az Alkotmánybíróság már abban az esetben is állapítsa meg a párt megszűnését, ha egy éven át nem fejt ki folyamatos tevékenységet. Ugyanakkor *a taglétszámnak az előírt minimum alá csökkenése csak abban az esetben legyen megszűnési ok, ha az folyamatos és tartós jelenség.*

5. Javasolják: tartalmazzon a törvény rendelkezést arra az esetre is, ha valamely pártból egy kisebb rész kiválik.

6. Az állami vállalatok kollektívái maguk döntsék el, hogy valamely pártot anyagilag támogatnak-e vagy nem. Általában: a pártok gazdálkodására vonatkozó rendelkezéseket is reformszellemben volna célszerű megfogalmazni.

Javasolják: külföldi természetes személyek hagyatékát fogadhatták el a pártok.

7. (A törvénytervezet 7. §-ához nincs észrevétel, javaslat.)

8. A pártok a költségvetési támogatásuk 25 %-át ne egyenlő arányban, hanem létszámuk arányában kapják meg. Felvetődött továbbá: helyes-e, hogy a fennmaradó 75 %-ból csak azok a pártok részesüljenek, amelyek a választásokon képviselői helyeket nyertek?

Javasolják: *25 %-ot egyenlő arányban, 25 %-ot létszámarányosan, 50 %-ot a választási eredmények alapján volna igazságos szétosztani.*

9. Ha a pártok az általános szabályok szerint külföldi tőke bevonásával vegyes vállalatot is alapíthatnak, ellenőrizhetetlen lesz, hogy ezen a csatornán milyen pénzekhez jutnak egyes pártok. Ezért indokolt volna kimondani: a pártok kizárólag hazai forrásból alapíthatnak vállalatot.

10. (A törvénytervezet 10. §-ához nincs észrevétel, javaslat.)

11. A Legfelsőbb Állami Számvevőszék nem alkalmas a pártalapítvány kezelésére, de összeférhetetlen is lenne ez a feladata a tevékenységével.

12. *Ha valamely adományról nem állapítható meg pontosan, hogy kitől származik, az érintett párt legyen köteles az összeget az állami költségvetés javára befizetni.*

13. Valamely pártot tartozásai miatt csak abban az esetben lehessen feloszlatni, *ha azok összege tartósan meghaladja vagyona értékét; ennek megalapozott kimondásához félévnyi tapasztalat kevés.*

A költségvetési támogatás nagyobbik részét ne a párt tagjaira leadott szavazatok, hanem a választáson a párt nevében indult képviselőjelöltekre leadott szavazatok arányában volna helyes elosztani.

14. Felvetődött, hogy a záró rendelkezések (2) bekezdésében felsorolt elveket vajon az új Alkotmány is pontosan így fogja-e tartalmazni. Továbbá: túlságosan széles körűek ezek az elvek. Ugyanakkor érkezett javaslat a bővítésre is: legyen tilos a faji, nemzetiségi és vallási gyűlölködés.

Határozati javaslat

A Központi Bizottság a politikai pártokról szóló törvényjavaslatot alkalmasnak tartja arra, hogy azt a már korábban kijelölt tárgyalócsoportja más pártokkal, politikai mozgalmakkal megvitassa, egyeztesse; erre vonatkozóan a tárgyalócsoportját felhatalmazza.

Ajánlja a Központi Bizottság a Minisztertanácsnak, hogy a politikai pártokról szóló törvényjavaslatot — az MSZMP és más pártok, politikai mozgalmak megállapodásait is figyelembe véve — nyújtsa be az Országgyűlés júniusi ülészakára.

Budapest, 1989. május 3.

B)

IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM

Alk/42/1989. sz.
Készült: 1 gépelt és
29 soksz. példányban
Látta: Fejti György
elvtárs
Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/133/b.

TÖRVÉNYJAVASLAT

a politikai pártokról

A politikai párt társadalmi rendeltetése az, hogy a népakarat kialakításához és kinyilvánításához, valamint a politikai életben való állampolgári részvételhez szervezeti kereteket nyújtson. Az Országgyűlés ezért az állampolgárok egyesülési szabadságának és politikai jogainak érvényesülése, valamint a társadalomban meglévő különböző érdekek és értékek demokratikus megjelenítésének és érvényesítésének előmozdítása érdekében a következő törvényt alkotja:

I. Fejezet

A politikai párt alapítása, nyilvántartásba vétele és működése

1. §

(1) A magyar állampolgárok egyesülési joguk alapján politikai pártokat hozhatnak létre, illetőleg azok tevékenységében részt vehetnek. A politikai párt megalakulásához legalább ezer alapító tag szükséges.

(2) A politikai pártok tevékenységében a Magyarországon letelepedési engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgárok is részt vehetnek; a politikai párt ügyintéző és képviselői szervének azonban csak magyar állampolgár lehet a tagja.

Megjegyzés: A politikai pártokról szóló törvénynek nem feladata a párt fogalmának definiálása; nem a törvényben, hanem a választójogi törvényben kell továbbá rendelkezni a választási propagandára, a jelöltállításra, továbbá a mandátumok megszerzésére vonatkozó szabályokról. Ugyancsak nem rendelkezik a tervezet a pártok belső szerveződéséről (területi, helyi, intézményi szerveződési elveiről), ugyanis ez a pártok saját szabályzataira tartozó kérdés.

2. §

(1) Politikai pártként az a társadalmi szervezet működhet, amelynek alapszabálya, programnyilatkozata és tevékenysége összhangban áll az alkotmányosság alapelveivel, az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvénnyel (a továbbiakban: egyesülési jogról szóló törvény), valamint e törvénnyel, s amelyet az Alkotmánybíróság nyilvántartásba vett.

(2) A politikai párt programnyilatkozata és tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos úton történő megszerzésére, vagy olyan kizárólagos birtoklására, amely a többi párt megszüntetését eredményezné, nem irányulhat továbbá az Alkotmánnyal és az alkotmányos jogszabályokkal szembeni engedetlenségre, illetve engedetlenség szítására.

Megjegyzés: Ez a szabály nem zárja ki, hogy a több párt közül az egyik a parlamentben abszolút többséget szerezve kormányozzon, illetőleg parlamentáris eszközöket használjon fel egyes jogszabályok megváltoztatására.

3. §

(1) A politikai párt alapításához az szükséges, hogy az alapító tagok eleget tegyenek az e törvény 1. § (1) bekezdésében, továbbá az egyesülési jogról szóló törvény 3. § (4) bekezdésében előírt feltételeknek, és elfogadják a politikai párt programnyilatkozatát. A programnyilatkozat a politikai párt fő politikai elveit és célkitűzéseit tartalmazza.

(2) A politikai párt alapítása során a szervezők a szervezet létrehozásához, a programnyilatkozat megalkotásához és elfogadásához szükséges propagandát fejthetnek ki.

(3) Ha az alapító tagok az (1) bekezdésben előírt feltételeknek eleget tettek, az ügyintéző szervnek kérnie kell az Alkotmánybíróságtól a politikai párt nyilvántartásba vételét. A kérelemhez csatolni kell az alapszabályt, a programnyilatkozatot és az alakuló ülés jegyzőkönyvét.

(4) Az Alkotmánybíróság az alapszabálynak és a programnyilatkozatnak az alkotmányosság és a törvényesség szempontjából való megvizsgálása után nyilvántartásba veszi a politikai pártot. Ha a politikai párt alapszabálya vagy programnyilatkozata nem felel meg a 2. §-ban, illetőleg a 3. § (1) bekezdésében meghatározott követelményeknek, az Alkotmánybíróság megtagadja a politikai párt nyilvántartásba vételét.

(5) A politikai párt a nyilvántartásba vételt követően kezdheti meg pártként való működését és a nyilvántartásba vétellel válik jogi személlyé.

II. Fejezet

A politikai párt alkotmányossági felügyelete

4. §

(1) A politikai pártok működésének alkotmányossága és törvényessége felett az Alkotmánybíróság őrködik.

(2) Az Alkotmánybíróság a politikai párt működése alkotmányosságának és törvényességének vizsgálatára irányuló eljárást a köztársasági elnöknek, a legfőbb ügyésznek, az Országgyűlésben képviselttel rendelkező politikai pártok egy-egy küldöttéből álló egyeztetőbizottságnak, illetőleg — kizárólag a politikai párt gazdálkodásának törvényességét elbíráló eljárást — a Legfőbb Állami Számvevőszék (a továbbiakban: LÁSZ) elnökének az indítványára folytatja le.

Megjegyzés: Ha a legfőbb ügyész általános törvényességi felügyeleti joga a jövőben megszűnik, jogkörét az állampolgári jogok szószólója venné át. Ha a köztársasági elnök intézményének létrehozására e törvény hatálybalépéséig nem kerül sor, feladatát az Elnöki Tanács látná el.

(3) Az egyeztetőbizottság az eljárás kezdeményezésére akkor tehet indítványt, ha ezt tagjainak legalább kétharmada megszavazta.

(4) Az Alkotmánybíróság a vizsgálat eredményétől függően:

a) ha Alkotmány — illetőleg törvénytérítés nem történt, megállapítja, hogy az indítvány megalapozatlan;

b) kisebb súlyú törvénytérítés esetén megállapítja a törvénytérítés tényét és kötelezi a politikai pártot a törvényes állapot helyreállítására;

c) ha a politikai párt működése a 2. § (2) bekezdésében vagy az egyesülési jogról szóló törvény 2. §-ának (2) bekezdésébe ütközik, felosztatja a politikai pártot.

Megjegyzés: Felmerült olyan javaslat, hogy ne a pártot, hanem csak annak területi szervezeteit vagy frakcióját oszlassa fel az Alkotmánybíróság, ha annak működése ütközik törvénybe. Ez a javaslat nem fogadható el. A politikai párt az állam és a többi párt felé egységesen jelenik meg; belső fegyelmét maga köteles biztosítani. Ennek végső eszköze a törvényellenesen működő területi szervezet vagy frakció tagjainak a pártból való kizárása lehet.

(5) Az Alkotmánybíróság a (2) bekezdésben említett szervek indítványára megállapítja a politikai párt megszűnését, ha az legalább két éven keresztül nem fejt ki folyamatos tevékenységet, vagy taglétszáma ezer fő alá csökken.

III. Fejezet

A politikai párt megszűnése

5. §

(1) A politikai párt megszűnhet:

- a) más párttal való egyesüléssel,
- b) két vagy több pártra való szétválással,
- c) feloszlással,
- d) az Alkotmánybíróság által való feloszlattással, vagy
- e) megszűnésének megállapításával.

(2) Ha a politikai párt az (1) bekezdés a) vagy b) pontjában említett módon szűnik meg, az új politikai párt vagy pártok megalakulására a 3. § rendelkezéseit kell alkalmazni.

IV. Fejezet

A politikai párt vagyona és gazdálkodása

6. §

(1) A politikai párt vagyona a tagok által fizetett díjakból, az állami költségvetésből juttatott támogatásból, jogi személyek, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok és természetes személyek felajánlásaiból, hozzájárulásaiból, végrendelet alapján természetes személyek hagyatékából, a politikai pártnak a 9. §-ban meghatározott gazdálkodó tevékenységéből, illetőleg a politikai párt által alapított vállalat nyereségéből képződik.

(2) A politikai párt részére állami költségvetési szerv, húsz százaléknál nagyobb arányban a magyar állam tulajdonában lévő gazdálkodó szervezet (gazdasági társaság), más állam, külföldi szervezet, illetőleg — az 1. § (2) bekezdésében említett személy kivételével — nem magyar állampolgár felajánlást, hozzájárulást nem adhat és a politikai párt e szervezetektől, illetve személyektől felajánlást, hozzájárulást nem fogadhat el.

Megjegyzés: A tanácsok a Ptk. szerint állami költségvetési szervek, ezért a tilalom rájuk is vonatkozik.

(3) A politikai párt külföldi szervezet részére támogatást csak a szervezet felett joghatóságot gyakorló állam törvényeinek tiszteletben tartásával nyújthat.

Megjegyzés: E rendelkezés azért szükséges, mert ha egy adott ország törvényei — a mi tervetünkhöz hasonlóan — tiltják a külföldi szervezetektől támogatás elfogadását, erre hazai jogunknak is tekintettel kell lenni, s a jogellenes támogatást a magyar szervezet számára is meg kell tiltani.

7. §

(1) Az a magyar, illetőleg Magyarországon működő külföldi jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, valamint Magyarországon élő természetes személy, amely, illetőleg aki a 6. § (2) bekezdésében foglalt szabályt megsértve ad vagyoni támogatást valamely politikai pártnak, köteles az általa juttatott támogatás kétszeresét kitevő összeget — a LÁSZ felhívására — tizenöt napon belül az állami költségvetésnek megfizetni. Késedelem esetén a tartozást közadók módjára kell behajtani.

(2) Az a politikai párt, amely a 6. § (2) bekezdésében foglalt szabályt megsértve felajánlást vagy hozzájárulást fogadott el, köteles az így kapott támogatás értékét — a LÁSZ felhívására — tizenöt napon belül az állami költségvetésnek megfizetni. Késedelem esetén a tartozást közadók mód-

jára kell behajtani. A politikai párt költségvetési támogatását ezen kívül az elfogadott támogatás értékének kétszeresét kitevő összeggel csökkenteni kell.

(3) Ha a támogatás nem pénzben történt, annak értékét a LÁSZ állapítja meg.

Megjegyzés: Az (1)–(2) bekezdésben meghatározott szankció arra az esetre is vonatkozik, ha valamely külföldi vagy magyar szervezet, illetve személy a jogellenes adományt leplezve, jogosult szervezet, illetve személy útján nyújt támogatást a pártnak. A párttal szemben akkor lehet eljárni, ha tudott vagy kellő gondossággal mellett tudnia kellett az adomány jogellenes voltáról.

8. §

(1) A politikai pártok állami költségvetési támogatásra jogosultak. A költségvetési támogatás mentes minden adó és illeték alól.

(2) Az állami költségvetésből a politikai pártok támogatására fordított összeg huszonöt százalékát — egymás közt egyenlő arányban — az Országgyűlésben képviselttel rendelkező pártok között kell felosztani. A fennmaradó hetvenöt százaléknak megfelelő összeg a legutóbbi országgyűlési választások eredménye alapján, a párt tagjaira leadott szavazatok arányában illeti meg a politikai pártokat. A választások alkalmára egymással szövetségre lépett pártok tekintetében a költségvetési támogatást egyező nyilatkozatuk alapján kell meghatározni.

(3) Ha a költségvetési támogatáshoz való igény feltételei valamely országgyűlési képviselői választás eredményeként megváltoznak, a választás eredményét első ízben a képviselői megbízatás érvényességének megállapítását követő negyedév első napjától kell figyelembe venni.

(4) A politikai pártok támogatására fordítandó összeget az éves állami költségvetésről szóló törvény állapítja meg. A költségvetési támogatások kifizetése negyedévenként utólag történik.

9. §

(1) A politikai párt költségeinek fedezése és vagyonának gyarapítása érdekében a következő gazdálkodó tevékenységeket folytathatja:

- a) politikai céljainak és tevékenységének megismertetése, népszerűsítése érdekében kiadványokat jelentethet meg, a politikai pártot szimbolizáló jelvényeket és más ilyen célú tárgyakat árusíthat;
- b) a tulajdonában, kezelésében, használatában álló ingatlanokat és ingókat díj ellenében hasznosíthatja;

Megjegyzés: Nem tekinthető gazdálkodó tevékenységnek, de természetesen bevételt eredményez, ha a párt a tulajdonában lévő ingatlan vagy ingó vagyont értékesíti.

c) meglévő pénzeszközei át nem ruházható vagy előre rögzített részesedést, kamatot, egyéb járulékot biztosító értékpapírra fektetheti.

(2) A politikai pártnak az (1) bekezdésben említett gazdálkodó tevékenysége után vállalkozási nyereségadókat nem kell fizetnie.

Megjegyzés: A tervezet — az egyesülési jogról szóló törvénnyel összhangban — csak szűk körben engedi meg a párt számára gazdálkodó tevékenység folytatását, ha a párt egyéb irányú gazdasági tevékenységet kíván folytatni, e célból vállalatot alapíthat.

10. §

Ha a politikai párt az 5. § (1) bekezdésének a) vagy b) pontjában foglaltaknak megfelelően szűnik meg, vagyona a jogutód politikai párt tulajdonába kerül. Szétválás esetén a vagyon megosztásának arányát és módját a politikai párt legfelsőbb szerve határozza meg.

11. §

(1) Ha a politikai párt az 5. § (1) bekezdésének c), vagy e) pontjában foglaltaknak megfelelően szűnik meg, vagyonából a politikai kultúra fejlesztését szolgáló alapítványt kell létrehozni.

(2) Az alapítvány részletes céljait és felhasználásának módját, valamint az alapítvány vagyonából

nyújtandó támogatást az Országgyűlésben képviselettel rendelkező pártok egy-egy képviselőjéből álló testület határozza meg, illetőleg ítéli oda.

(3) Ha a politikai párt az 5. § (1) bekezdésének c) pontjában foglaltaknak megfelelően szűnik meg, a politikai párt megszűnése előtt az (1) bekezdésben említett célú alapítványt maga is létrehozhat.

(4) Az (1)–(3) bekezdésben említett alapítvány vagyonát a LÁSZ kezeli.

12. §

(1) A politikai pártok bevételeikről és kiadásairól kötelesek nyilvántartás vezetni. A nyilvántartásban — az adományozó neve és az adományozott összeg feltüntetésével — szerepelnie kell — a tagdíjakon kívül — minden jogi személytől, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságtól és természetes személytől kapott juttatásnak.

(2) A politikai párt gazdálkodására egyebekben a társadalmi szervezetek gazdálkodására vonatkozó általános szabályokat kell alkalmazni.

Megjegyzés: Az egyesülési jogról szóló törvény értelmében a politikai pártok gazdálkodásával kapcsolatos párton belüli számadásra a társadalmi szervezetekre vonatkozó általános szabályok az irányadóak.

V. Fejezet

A politikai párt gazdálkodásának ellenőrzése

13. §

(1) A politikai párt gazdálkodása törvényességének ellenőrzésére a LÁSZ jogosult, és évente legalább egyszer ellenőrzi a politikai párt gazdálkodását. A LÁSZ a vizsgálatának eredményét a Magyar Hírlapban és még egy országos napilapban közzéteszi.

Megjegyzés: Ha e törvény hatálybalépésével egy időben a LÁSZ felállítására nem kerül sor, feladatát a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság, vagy az Országgyűlés Terv- és Költségvetési Bizottságának e célra felállított Ellenőrzési Albizottsága vehetné át, amely albizottságot az Országgyűlés felerészben a Terv- és Költségvetési Bizottság tagjai közül, fele részben felsőfokú számviteli képezéssel rendelkező szakemberek közül választja. Az albizottság a vezetőjét a saját tagjai közül — egyéves időtartamra — maga választja.

(2) Ha a LÁSZ azt észleli, hogy a politikai párt gazdálkodása körében jogellenesen járt el, felhívja a törvényes állapot helyreállítására. Súlyosabb törvénysértés esetén, vagy ha a politikai párt nem tesz eleget a felhívásnak, a LÁSZ elnöke indítványozza az Alkotmánybíróság eljárását.

(3) Ha megállapítható, hogy a politikai párt tartozásainak összege hat hónapon keresztül meghaladja vagyona értékét, a LÁSZ elnöke indítványozza a politikai párt feloszlását.

VI. Fejezet

Záró rendelkezések

14. §

(1) Ez a törvény — a 8. § (2)–(3) bekezdései kivételével, amelyeknek a hatálybalépéséről külön törvény rendelkezik — 1989. ... lép hatályba. Az említett rendelkezések hatálybalépéséig a politikai pártok költségvetési támogatásáról — a politikai párt kérelmére — az Országgyűlés határoz.

Megjegyzés: A 8. § (2)–(3) bekezdésének hatálybalépéséről a választójogi törvény soron lévő felülvizsgálata alkalmával indokolt rendelkezni.

(2) Magyarország új Alkotmányának hatálybalépéséig — figyelemmel arra, hogy az Országgyűlés 1989. március 9-ei határozatával egyhangúlag elfogadta az Alkotmány szabályozási elveit — a politikai pártok az alapszabályuk és a programnyilatkozatuk megalkotása, valamint a párt működése során a következő alkotmányossági elveket kötelesek figyelembe venni:

- a) Magyarország államformája népköztársaság;
- b) a népfelség elvét;
- c) az államhatalmi ágak elválasztásának elvét;
- d) az állami szervek közötti hatáskörrelvonás tilalmát;
- e) az Alkotmány és a többi jogszabály tiszteletben tartásának elvét;
- f) a társadalom tagjainak az önkormányzat alakításához való jogát;
- g) a hatalom erőszakos úton való megszerzésének, illetve kizárólagos módon való gyakorlásának tilalmát;
- h) a jogegyenlőség elvét;
- i) az előnyös és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, ideértve a politikai párthoz való tartozás miatti előnyös vagy hátrányos megkülönböztetés tilalmát is;
- j) az esélyegyenlőtlenség mérséklésének elvét;
- k) a rendeltetésszerű joggyakorlás elvét;
- l) a Magyarország által kötött nemzetközi egyezmények, megállapodások betartásának elvét;
- m) az európai béke, biztonság és együttműködés rendszerének elveit és normáit;
- n) a többpártrendszer tényét és valamely párt jogilag garantált hatalmának tilalmát;
- o) a tulajdonszerzés és a tulajdonnal való szabad rendelkezés elvét;
- p) a tulajdonformák egyenrangúságának elvét;
- r) az állam közhatalmi és tulajdonosi jogosítványai szétválasztásának elvét;
- s) a piacgazdaság kialakításának követelményét;
- t) a vállalkozás és a verseny szabadságának elvét;
- u) az emberi és az állampolgári jogok szabad gyakorlásának elvét;
- v) az állampolgári kötelezettségek teljesítésének elvét.

(3) A törvény hatálybalépésekor működő politikai pártoknak három hónapon belül kell kérniük az Alkotmánybíróságtól a nyilvántartásba vételüket.

(4) A Ptk. 74/A. §-a a következő (4) bekezdéssel egészül ki:

„(4) Alapítvány létrehozását törvény kötelezővé teheti. Ilyen esetben az alapító okirat érvényességéhez jóváhagyás nem szükséges.

Megjegyzés: A tervezet 11. §-ának (1) bekezdése értelmében, az ott megjelölt célra kötelező alapítványt létrehozni. Ilyen — kötelező erejű — alapítványra más célból is szükség lehet, ezért a Ptk.-ban indokolt megteremteni ennek a — nem önkéntesen, alapító okirattal létrejövő alapítványnak — jogi lehetőségét. Az alapítvány részletes célját, a vagyon felhasználásának módját ebben az esetben is az alapító okiratban kell meghatározni.

Budapest, 1989. április 24.

Dr. Kulcsár Kálmán s. k.

3. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

TITKOS!

Készült: 2 gépelt
példányban
KB/132.

L. Lukács János [s. k.
aláírás]

IV. 24.

Grósz Károly [s. k. aláírás]

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak az MSZMP káderhatáskörének módosítására

A társadalomban, a politikai életben végbement változások szükségessé teszik a párt káderhatásköre gyakorlásának módosítását. A jelenlegi gyakorlat nem felel meg a politizáló párt munkastílusának. A káderhatáskör-gyakorlás jogszabályokkal biztosított érvényesítése nem indokolt.

A Politikai Bizottság javasolja a Központi Bizottságnak:

1. Erősítse meg az 1989. március 29-ei ülésen elfogadott állásfoglalását és mondjon le az MSZMP káderhatásköre gyakorlásának jogszabályokkal biztosított érvényesítéséről. Kezdeményezze a Minisztertanácsnál azoknak a jogszabályoknak a hatályon kívül helyezését, amelyek a munkáltatói jogkörrel rendelkezők számára kötelezővé teszik személyi döntések előtt a párt hatáskörileg illetékes testülete véleményének kikérését.

2. Nyilvánítsa ki, hogy az MSZMP a hatalomgyakorlás szempontjából fontos vezetői funkciók betöltését, a népképviselő tagjainak választását a jövőben nem közhatalmi, hanem politikai eszközökkel befolyásolja. A társadalmi, állami, gazdasági és egyéb területeken jelölteket állít, személyi javaslatokat, ajánlásokat tesz. Politikai meggyőző munkát, harcot folytat jelöltjei elfogadtatása érdekében az adott területen dolgozó kommunisták aktív részvételével, a nyilvánosság biztosításával.

3. Szüntesse meg a káderhatásköri listát.

A Központi Bizottság és a pártbizottságok a jövőben káderhatáskört csak a párton belüli káderügyekben gyakoroljanak, azokban a személyi ügyekben, amelyekben választási, illetve kinevezési jogkörrel rendelkeznek.

4. Mondjon le az előzetes állásfoglalási jogáról az irányított pártszervek választott funkcióit betöltők esetében.

Bízva rá a választó kollektívákra, hogy kiben, kikben látják a feladatok végrehajtásának személyi biztosítékait. Ezzel együtt erősítse meg az irányító pártszerveknek azt a jogát és kötelességét, hogy adott esetben kezdeményezéssel, javaslatlattal segítsék a tisztségviselők cseréjét, az alkalmas jelöltek kiválasztását, illetve megválasztását.

5. A Központi Bizottság és a pártbizottságok a maguk működési területén alakítsák ki azon fontosnak tartott vezetői funkciók, választott tisztségek körét, ahol a személyi változások folyamatában kezdeményeznek, személyi javaslatot tesznek, jelöltet állítanak.

A Politikai Bizottság ezzel kapcsolatos javaslatát 1989. I. félévben terjessze a Központi Bizottság elé.

6. A politikai pluralizmus viszonyait is figyelembe véve jelentősen növekszik a kormány szerepe, felelőssége a személyzeti politika alakításában, irányításában, a vezetői utánpótlás kiválasztásában, a különböző szervezetek közötti koordinációban. Ezért a Központi Bizottság ajánlja a Minisztertanácsnak az állami személyzeti munka áttekintését és a szükséges módosítások elvégzését.

Budapest, 1989. április 24.

ZÁRADÉK

1. A Központi Bizottság hatályon kívül helyezi:
  - az 1983. december 7-ei — a KB- és KEB-tagok munkaköri változásának testületi ülésen történő jóváhagyásáról szóló — határozatát;
  - az 1988. július 13-ai — a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság káderhatásköri listájáról szóló — határozatát.
2. A határozatot kapják:
  - a Központi Ellenőrző Bizottság elnöke, titkára,
  - a Központi Bizottság osztályvezetői, a pártintézmények és a pártsajtó vezetői,
  - a Budapesti Pártbizottság első titkára,
  - a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai,
  - a Minisztertanács elnöke,
  - a Minisztertanács Hivatalának elnöke.
3. A határozat szerkesztett formában jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

4. sz. függelék

A)

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/136.

AZ MSZMP Központi Bizottságának ÁLLÁSFOGLALÁSA

a munkásárség működéséről és további feladatairól

1. A munkásárség az 1957. évi 13. számú törvényerejű rendelet alapján alakult meg. Feladata — a Magyar Népköztársaság fegyveres erőivel és testületeivel együtt — a törvényes rend helyreállítása volt. A testület az elmúlt évtizedekben széles társadalmi alapon, demokratikus szellemben, mozgalmi jelleggel, a törvényesség betartásával működött. Tagjai elismerésre méltó munkát végeztek a gazdasági építésben, a kiképzésben, a szolgálatban és a közéletben.

A munkásárségnek jelenleg 60 ezer tagja van, mintegy 70 százalékuk ipari és mezőgazdasági munkás, 18 százalékuk szellemi foglalkozású, 12 százalékuk magánvállalkozó, főiskolás, egyetemista, nyugdíjas. Az átlagéletkor 42,5 év. A munkásársók 79 százaléka az MSZMP tagja.

A munkásárség a közösségi emberek szervezete. Belső életének alapvető jellemzői az önkéntesség, a humanizmus, a szolidaritás, a vélemények szabadsága, a kölcsönös segítségnyújtás, bajtársiasság és a fegyverbarátság.

A Magyar Népköztársaság fegyveres erői, fegyveres testületei és a munkásárség együttműködését a sokoldalú együttműködés jellemzi. Jó az együttműködés az állami és társadalmi szervezetekkel, a vállalatokkal, szövetkezetekkel, intézményekkel. A testület hatékonyan részt vesz az ifjúság nevelésében.

A munkásársórörök 135 egységben szervezetter, arra vannak felkészítve, hogy közreműködjenek: az elemi csapások, a természeti és ipari katasztrófák okozta károk elhárításában és felszámolásában, az élet- és az anyagi javak mentésében, a közrendvédelmi, a közbiztonsági és a határőrizeti feladatokban.

A munkásárség működésének pénzügyi, anyagi, technikai, egészségügyi feltételei biztosítottak.

2. A munkásárség a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvény, illetve a Minisztertanács 49/1978. sz. rendelete alapján működik. Igazodik a változó társadalmi körülményekhez. Alapvető feladatát —

az MSZMP 1988. májusi pártértekezletét követően — az országos parancsnok úgy fogalmazta meg, hogy a testület tevékenységében az alkotmányos rend védelme a meghatározó.

A testület tagja lehet a 18. évet betöltött, büntetlen előéletű magyar állampolgár, aki elfogadja az ország alkotmányát.

A munkásórség vállalja az MSZMP reformtörekvéseit, alkalmas a többpártrendszer viszonyai között is működni.

Az utóbbi időben sokat vitatkoznak a munkásórségről. Szélsőséges támadások érik, felvetik, van-e még rá szükség. Azzal vádolják, hogy párhadsereg, diktatórikus intézmény. Támadják azzal is, hogy működése anyagi forrásokat von el a költségvetésből. Vitatják fennállása és működése jogszerűségét. Megállapítható viszont, hogy ez a körülmény a munkásőrök többségét edzettebbé, cselekvőkészebbé tette.

A munkásórség működését és társadalmi megítélését zavarja, hogy — miközben politikai és a gazdasági környezet, valamint a munkásórség gyakorlata is megváltozott — még érvényben vannak idejtmúlt párhatarozatok és jogszabályok.

3. A testület megújulási szándéka a működés minden elemében érzékelhető. A folyamatosan megújuló munkásórség a társadalmi önkormányzat, öngazgatás és rendfenntartás megvalósításának alulról szerveződő bázisaként működött és működik. Bizonyította, hogy értelmes és hasznos célok érdekében az állampolgárok széles rétegei készek és képesek önként, ellenszolgáltatás nélkül, társadalmi alapon cselekedni. Vezetése a megújulás érdekében mindent megtett, megtesz, amely a hatáskörébe tartozik. Folyamatosan alkalmazkodott a politikai, társadalmi változásokhoz.

További megújulásához politikai és állami döntések szükségesek, amelyek feltételt teremtenek ahhoz, hogy az állampolgárok az állam terheit csökkentve, szervezeten, önként, ellenszolgáltatás nélkül részt vehessenek abban az állami munkában, amely a társadalom biztonságát elősegíti, garantálja az alkotmányos rendet.

A megújuló munkásórség működésének, szervezeteinek, létszámának kiigazításával, költségvetésének csökkentésével — ilyen feladatok ellátására a jövőben is alkalmas.

A munkásórség megújulásával létrejövő védelmi jellegű fegyveres szervezet — ha szükséges, új elnevezéssel — átörökíti annak haladó hagyományait, az emberi, a közösségi, a közéletiségi értékei megőrzését, megtartva önkéntes társadalmi jellegét, fejlesztve demokratizmusát.

Az új fegyveres szervezet integrált erőként működjön önálló szervezeti keret között a Magyar Népköztársaság védelmi rendszerében a Minisztertanács felügyeletével.

Feladat:

- az alkotmányos államrend védelme,
- az ország biztonságának erősítése,
- a hátszázgvédelem, területvédelem és területbiztosítás,
- a katasztrófa elhárítás,
- az élet- és vagyonvédelem, valamint a
- közrend, közbiztonság védelme.

A feladatokat önállóan, valamint az állami, államigazgatási szervekkel, a fegyveres erőkkel és testületekkel, együttműködésben látja el.

Az új fegyveres szervezet működését, létszámát — a feladatai meghatározása után — a Minisztertanács állapítja meg.

4. Az MSZMP Központi Bizottsága megvitatta a munkásórség eddigi működését, s az alábbiakban foglalja állást:

A munkásórség megalakulása óta megbízhatóan teljesíti feladatait. A Központi Bizottság köszönetét fejezi ki a munkásórségben szolgálatot teljesítő munkásoknak, parasztnak, értelmiségieknek, akik önként vállalt feladataikat áldozatkészen teljesítik.

A társadalomnak ma is és a jövőben is szüksége van olyan társadalmi alapokon szervezett önkéntes fegyveres testületre, amely állami feladatokat lát el.

A Központi Bizottság hatályon kívül helyezi a munkásórség pártirányításáról szóló korábbi határozatait. Egyetért azzal, hogy a testület továbbra is a Minisztertanács felügyeletével önálló önkéntes fegyveres szervezetként működjen.

Felkéri a Minisztertanács elnökét, hogy a Munkásórség országos parancsnoka bevonásával készítse elő és adja ki a testületre vonatkozó új jogszabályt.

A munkásőrségre vonatkozó hatályos jogszabályok

JEGYZÉKE

1. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 13. sz. törvényerejű rendelete a Munkásőrségről. (A kiadás napja: 1957. február 19.)
2. Az 1976. évi I. törvény a honvédelemről.
3. A Minisztertanács 49/1978. (X. 19.) számú rendelete a Munkásőrségről.
4. A Minisztertanács 3435/1978. MT számú határozata a Munkásőrség irányításáról és egyes szervezeti kérdésekről.
5. A Minisztertanács 2022/1981. (VII. 23.) MT számú határozata a Munkásőrség Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

A munkásőrségre vonatkozó párthatározatok

JEGYZÉKE

1. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának Határozata 1957. február 12. a Munkásőrség felállításáról.
2. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1984. augusztus 14-ei határozata a Munkásőrség tevékenységéről.

B)

Grósz Károly
[s. k. aláírás]

**A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága
Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottságának**

ÁLLÁSFOGLALÁSA

Az MSZMP KB Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottsága 1989. március 31-i ülésén megvitatta a Munkásőrségről szóló állásfoglalás-tervezetet.

1. A Bizottság szükségesnek tartja, hogy a Munkásőrségről szóló állásfoglalás a Központi Bizottság májusi ülése elé kerüljön.
2. Javasolja, hogy a KB elé terjesztendő anyag az alábbiakat is tartalmazza:
  - a múlt értékelése
  - állásfoglalás a Munkásőrség szükségességéről a mai helyzetben
  - elképzelések a jövő feladataira.
3. Az anyag politikai állásfoglalásra tegyen javaslatot, a szervezeti és egyéb kérdések szabályozása a Minisztertanács, illetve a Munkásőrség jogköre.
4. A Bizottság hangsúlyozta, hogy a Munkásőrség gazdag hagyományokkal rendelkezik, tiszteletre méltó múltra tekint vissza. Értékeit meg kell őrizni.
5. A Bizottság szükségesnek tartja, hogy az MSZMP politikai és erkölcsi eszközökkel megvédje a MÓR-t a mai viszonyok között.
6. A Bizottság egyetért azzal, hogy a MÓR ma nem a politikai harc eszköze, de a politikai közélet fontos fóruma.
7. A Bizottság a MÓR fontos, megőrzendő értékének tartja a MÓR-ben érvényesülő kollektív szellemet, a közösségi viszonyokat.
8. Szükséges a MÓR korszerűsítése. Ennek jegyében ki kell mondani az alábbiakat:
  - MÓR tagja minden 18. életévét betöltött, büntetlen magyar állampolgár lehet, függetlenül párttagságától. Politikai követelmény az Alkotmány tiszteletben tartása.

- A Minisztertanács 1978. évi határozata megfelelően rendezi a Munkásőrség jogi helyzetét, törvényességi felügyeletét. Indokoltnak tartja azoknak az elemeknek a megszüntetését, amelyek a pártirányítás korábbi felfogását tükrözik.
  - Cél szerű módosítani a felvételi rendet.
  - Világosan meg kell határozni a MŐR mai funkcióit. Perspektívában cél szerű a MŐR és a hadsereg között szorosabb együttműködést kialakítani.
  - Cél szerű lenne megőrizni a MŐR elnevezését, ez a kérdés azonban további vita tárgya lehet.
  - A MŐR szervezésében a területi elvet kell erősíteni.
  - A MŐR jelenlegi fegyverzete megfelel mai és a közeljövőben érvényes funkcióinak.
9. Cél szerű támogatni a Munkásőr-baráti körök tevékenységét.
10. A Bizottság kezdeményezi, hogy a Központi Bizottság hozza létre a párt rendező gárdáját.
11. Az anyagot Borbély elvtárs terjessze a KB elé, előtte megvitatva a MŐR parancsnoki állományával és az MSZMP illetékes megyei vezetőivel.

C)

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

L. Fejti György [s. k. aláírás]
VI. 5.

ÁLLÁSFOGLALÁS

a Munkásőrség további feladataira

A Központi Bizottság megállapította, hogy a Munkásőrség az elmúlt évtizedekben széles társadalmi alapon, önkéntesen, demokratikus szellemben, törvényes keretek között működött. Tagjai elismerésre méltó munkát végeztek a gazdaságban, a szolgálatban, a közéletben. A Központi Bizottság szükségesnek tartja a Munkásőrség hagyományainak, értékeinek megőrzését.

Az MSZMP Központi Bizottsága szükségesnek tartja a Munkásőrség további működését. Üdvözli és támogatja a Munkásőrség azon törekvését, hogy alkalmazkodjék a politikai változásokhoz, vállalja a társadalom reformtörekvéseit. Helyesli, hogy a Munkásőrség önkéntesen szerveződő fegyveres testületként — a Magyar Népköztársaság védelmi rendszerében integrálódva — a Minisztertanács felügyelete alatt tevékenykedik. Helyesli, hogy a Munkásőrségnek tagja lehet minden 18. életévét betöltött, büntetlen előéletű magyar állampolgár, aki tiszteletben tartja az Alkotmány előírásait.

A Központi Bizottság hatályon kívül helyezi a Munkásőrség pártirányításáról szóló korábbi határozatait és felkéri a Minisztertanácsot, hogy készítse elő és adja ki a testületre vonatkozó új jogszabályt. Ebben szükséges meghatározni a Munkásőrség feladatait az alkotmányos rend védelmében, a hátszág- és területvédelem, a katasztrófák elhárításában, az élet- és vagyonvédelemben, a közrend és közbiztonság megóvásában.

A Központi Bizottság felhívja a párt szervezeteket, a párt minden tagját: politikai és erkölcsi eszközökkel segítsék a Munkásőrség tevékenységét.

Budapest, 1989. május 8.

Záradék:

Az állásfoglalást kapják meg:

- a Politikai Bizottság tagjai,
- a Központi Bizottság titkárai,
- a budapesti, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai,
- a Központi Bizottság osztályvezetői,
- a honvédelmi miniszter,
- a belügyminiszter,
- a Munkásőrség országos parancsnoka.

5. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

TITKOS!
Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/134.

TÁJÉKOZTATÓ

a Központi Bizottságnak a reformkörök működésének kezdeti tapasztalatairól

Az MSZMP keretében működő reformkörök megalakításának gondolata először Csongrád megyében fogalmazódott meg. A kezdeményezők felhívása a Csongrád Megyei Hírlap 1988. november 29-ei számában jelent meg „Reformköröket a pártban is!” címmel, 26 fő aláírásával. Ezt követően, 1989. április közepéig, közel 40 reformkör („reformszárny”, pár(t)beszéd klub, lakóterületi alapszervezet) alakult meg.

A reformkörök alapvető céljuknak vallják a politikai, a gazdasági és a társadalmi reformok gyorsítását, az MSZMP egyértelműbb megújulásának előmozdítását, a szükséges változások akadályainak, feltételeinek feltárását. (Több helyütt a reformkör a területi, illetve a helyi pártértekezlet előkészítése során alakult meg.)

A reformkörök többsége a párton belüli szellemi-politikai vitafórumként, klubszerű keretek között, nyitottan tevékenykedik. Munkájukban elsősorban fiatal értelmiségiek vesznek részt. Jelentős részt alkotnak — az alapítók között is — a párt és a KISZ apparátusában dolgozók, újságírók és kisebbségben gazdasági vezetők, munkások. Néhány reformkörhöz pártonkívüliek is csatlakoztak. A belső arányok, a területi sajátosságoknak megfelelően, eltérőek.

A reformkörök működésének eddigi tapasztalatai:

1. A reformkörökben sokrétűen és határozottan vetik fel a társadalom építésének, a párt megújulásának nehézségeit. Egyértelmű törekvésük a párt tekintélyének visszaállítása és növelése; a múlt hibáitól való elhatárolódás. Több helyütt megfogalmazták, hogy ehhez alapnak tekintik az 1988. májusi pártértekezlet főbb törekvéseit és a Központi Bizottság „Mire törekszik az MSZMP” című dokumentumát.

2. A társadalmat, a párt tagjait legjobban érintő témákkal foglalkoznak (a társadalom jellege, a párt helye, szerepe, a múltjának értékelése, a választások, a pártviták témái, az ebből adódó helyi feladatok, a pártértekezletek szükségessége, azok személyi vonzatai, stb.). Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy míg kezdetben nagyrészt a helyi, rövid távú kérdések voltak a viták középpontjában, addig napjainkban egyre markánsabb általános politikai minősítések, bírálatok, elképzelések és programalkotási kísérletek fogalmazódnak meg. (Lásd a Reformkörök 1989. április 15-ei kecskeméti nyilatkozata — 1. sz. melléklet.) A vitákban és néhány reformkör állásfoglalásában felbukkannak szélsőséges nézetek is, a többség azonban a reális célokat követők közül kerül ki.

3. Viszonyuk a helyi és a területi pártszervekhez vegyes, de tendenciájukban javuló képet mutat. Ott, ahol a reformkört a városi pártbizottság hozta létre, vagy működését közvetlenül segíti, a viszonyok kezdetből egyértelműek. Más területeken — a kezdeti kölcsönös gyanakvás és bizalmatlanság után — a pártszervek és reformkörök közeledése és javuló együttműködése tapasztalható.

4. A politikai kultúra általános hiányosságai, a platformszabadság csak hosszabb gyakorlattal kialakítható normáinak hiánya miatt a reformkörök eddigi működése során több feszültség is keletkezett. Ezek a vezető testületek és a reformkörök gyakorlati együttműködése során, türelmes munkával, új megoldások felkutatásával feloldhatók.

a) A reformkörök álláspontjuk közzétételére nemcsak a pártnyilvánosságot használják. Ehhez az is hozzájárul, hogy a pártsajtó tartózkodó, és e tekintetben a helyzethez még nem alkalmazkodott belső tájékoztatási rendszerünk sem.

b) Az alternatív szervezetekhez fűződő kapcsolataikban nem tesznek kellő különbséget a párbeszéd és az egyezségkötés között. Nem érzékelik kellően, esetenként elvitatják, hogy a szövetségi poli-

tika meghatározása, egyezmények kötése a párt egészét érintő kérdés és a választott testületek feladata.

c) A reformkörök döntő többsége nem kíván a párton belül külön szervezetet, vezető testületeket, alá- és fölérendeltségi viszonyt alakítani — bár ilyen kezdeményezésekkel rendszeresen meg kell küzdeniük. Ugyanakkor szükségesnek tartják a tapasztalatok rendszeres cseréjét és a párt irányvonalának befolyásolására közös álláspont (platform) kialakítására törekzenek. A május 20-án, Szegeden megrendezésre kerülő találkozó is ezt a célt szolgálja.

d) Politikai kultúránk hiányosságai és rossz hagyományaink tükröződnek abban, hogy a reformkörök egy része — más irányzatokhoz hasonlóan — a párton belül nem a többség megszerzésére, hanem véleményének kizárólagossá tételére törekszik. Egyes állásfoglalásaikban felbukkan a tolerancia hiánya és az erőszakos hangnem is.

Budapest, 1989. május 2.

Záradék:

A Központi Bizottság a mellékelt állásfoglalást az ülésről kiadandó közlemény részeként hozza nyilvánosságra.

I. sz. melléklet

NYILATKOZAT

A Reform-Műhely címmel 1989. április 15-én Kecskeméten megrendezett országos tanácskozás alkalmából első találkozójukat tartották az MSZMP eddig megalakult, a platformszabadság alapján szerveződött reformkörei. Találkozójukon, mintegy 30 reformkör 80 képviselője egységes álláspontot alakított ki — a többségében már eddig is egymástól függetlenül megfogalmazott — következő kérdésekben:

— Az MSZMP egészében meghatározóvá kell válnia a reformgondolkodásnak és -cselekvésnek. Az áttörést és a reformerők megszerveződését is segítve az MSZMP vezetése vegye tudomásul a reformkörök létét, biztosítva működési feltételeiket, beleértve a horizontális struktúra kialakítását is. A reformkörök használhassák az MSZMP rendelkezésére álló központi és helyi eszközöket és létesítményeket.

— Az eddig megalakult reformkörök felhívják az MSZMP tagjait, szervezeteit, hogy hozzanak létre reformköröket és más, hasonló jellegű szerveződéseket. Nem fogadják el a gyakorlati tapasztalatokat nélkülöző, frakciós megbélyegzést.

— A reformkörök fórumai nyitottak az MSZMP valamennyi tagja és mindenki számára, együttműködnek más, MSZMP-n kívüli szervezetekkel, személyekkel is. Mindenkinek vita-, kapcsolódási és együttműködési lehetőséget kínálnak.

— Tevékenységükben az MSZMP-n belüli újfajta pártegység kialakítását, az áramlatok, nézetek, platformok dinamikus, egységes együttélését, a tényleges reformcselekvés elsődlegességét és az elméleti alapok újrarendelését érvényesítik.

— A reformkörök igénylik a nyitott reformműhely-tanácskozásokat, és vállalják azok fő gondolatainak gyakorlatba történő átvitelét.

— A reformkörök képviselői elfogadják és támogatják az MSZMP budapesti és szegedi reformköreinek kezdeményezését országos tanácskozás megszervezésére, amelyre 1989 májusában Szegeden kerüljön sor. Ez a tanácskozás egyik fontos eszköze lehet annak, hogy az MSZMP-n belüli reformerők platformjukat kialakíthassák.

A reformkörök aggodalma az utóbbi hetek eseményei alapján fokozódik, mert a párt belügyei, a vezetés állásfoglalásai kiegyensúlyozatlanok, intézkedései bátortalanok, egy régi egység nosztalgiajától terhesek. Fokozatosan csökken a nép, az ország bizalma, veszélybe kerülhet a nemzetközi megbecsülés, a párt elveszíti legjobb erőit, növekszik a szétesés veszélye.

— A Központi Bizottság legutóbbi ülésén személyi kérdésekben született döntések nem teremtették meg a régóta hirdetett fordulat személyi feltételeit.

— A Politikai Bizottsággal és a főtitkárral kapcsolatos bizalom kérdése a Központi Bizottságon belül maradt, ugyanakkor a KB tagjainak döntő többsége egy korábbi korszak politikusa, önmaga és

a politika megújítására képtelen. A személyi kérdések eldöntése pár száz pártvezető belső, titkos ügye maradt.

— Az ülések, a döntések — minden korábbi követelés ellenére — zártak, a közvélemény manipulált hírcsomagokat kap, a párttagság még utólag sem értesül hitelesen.

— A Központi Bizottság szóvivője „szómegkerülő”, lekezeli a közvéleményt, a sajtót, a közérdeklődést, az arrogancia és önhietség kapott lábra némely utóbbi megnyilatkozásban.

— A reformszárny és a reformkörök működésével kapcsolatos ellenérzés és értetlenség a főtítkár nyilatkozataiból is tapasztalható.

— A Központi Bizottság bizalmát továbbra is élvező kormány gyakorlati intézkedései kapkodóak, hitelrontóak, nélkülözik a következetességet és az átgondoltságot.

A felsorolt okok felvetik annak veszélyét, hogy a párt teljesen méltatlanná válik a hatalomra, képtelen a nép felemelkedésének szolgálatára. Ezért a reformkörök a következő javaslatokat teszik:

— Kerüljön sor 1989 őszéig rendkívüli pártkongresszus összehívására!

— A kongresszusi küldöttválasztás a párton belüli teljes demokratizmus megvalósulásával (ehhez szükséges átmeneti szervezeti intézkedésekkel) és platformok alapján történjen!

2. sz. melléklet!

A Központi Bizottság ÁLLÁSFOGLALÁSA

a párton belüli véleménynyilvánítás és kezdeményezés szabadságának egyes kérdéseiről

Az Országos Pártértekezlet állásfoglalásával összhangban a párt alapszervezetei és választott testületei egyre több gyakorlati kezdeményezést tesznek annak érdekében, hogy az MSZMP korszerűen politizáló párttá, marxista szellemű reformpárttá alakuljon át. Hasonló törekvést tükröznek az MSZMP keretében alakult reformkörök állásfoglalásai is. A Központi Bizottság üdvözli ezt a kibontakozó folyamatot és döntéseivel, állásfoglalásaival szolgálni kívánja azt. Szükségesnek tartja az MSZMP működési elveinek újrafogalmazását, szervezeti felépítésének átalakítását, a párttagok jogainak gyakorlását szolgáló biztosítékok kiépítését, a korszellemet tükröző politikai kultúra és magatartási normák meghonosítását.

A Központi Bizottság álláspontja az, hogy az MSZMP demokratikus működéséhez elengedhetetlen a párttagok lelkiismereti és véleménynyilvánítási szabadságának biztosítása. Ez minden egyes párttagot megillet. Egyben azt is jelenti, hogy az azonos értékeket és véleményt képviselők — áramlatok (platformok) keretében — szabadon, korlátozások nélkül fejthetik ki álláspontjukat a párt különböző fórumain; s egyben fellépnek az áramlatok (tagsággal, választott vezetőséggel, alá- és fölrendeltséget tükröző irányítási rendszerrel bíró) szervezetté válásával szemben. Az áramlatok, az európai gyakorlat szerint, párttagok és nem szervezetek közösségei.

Egy demokratikus pártban nincsenek dogmák és megváltoztathatatlan többségek. Ezért a választott testületek kizárólagos döntési jogának elismerése és a többségi határozatok végrehajtásának kötelezettsége mellett, minden pártagnak joga fenntartania álláspontját. Joga az is, hogy — az akcióegységet nem megtagadva — eltérő véleményének, egyénileg vagy kollektíven hangot adjon, és kísérletet tegyen a döntés megváltoztatására. Ebből következően az áramlatok alapvető funkciója az, hogy ösztönözzék a belső vitát; kritikájuk, elemzéseik, új prioritások és alternatívák megfogalmazásával hozzájáruljanak a demokratikus szocializmus programjának megújításához. Javaslataik címzettje a párt; működésük értelme az MSZMP megerősítése, tekintélyének növelése lehet.

Az áramlatok a párt szerves részét képezik; tiszteletben tartják, hogy a társadalom előtt képviselt álláspontok megfogalmazása a kongresszusok, a pártértekezlet, a taggyűlések és a szabályos megválasztott testületek joga. Kezdeményezéseik megmértetésére — legyen szó politikai elgondolásokról, szervezeti események összehívásáról, vagy személyi javaslatokról — ezek a fórumok hivatottak. A saját pártszervezet keretében, a küldöttek körében folytatott, türelmes, kizárólagossági törekvések nélkülözö vita a különböző áramlatokhoz tartozók számára sem megkerülhető. Ezért is joguk, hogy vitáik eredményeit, javaslatukat megismertessék azokban a pártszervezetekben és testületekben, ahol szervezeti életüket élik.

A választott testületek vitáikban és döntéseikben mérlegeljék a különböző áramlatok álláspontját.

Ezek megismeréséhez elengedhetetlen, hogy az áramlatok munkamegbeszélései, tanácskozásai minden párttag előtt nyitottak legyenek, és a párttestületek rendelkezésére álló tájékoztatási eszközöket — a gyakorlati lehetőségek szerint ésszerű egyezséget kötve — az áramlatok is igénybe vehessék.

***

A Központi Bizottság tudatában van annak, hogy a párton belüli, sokáig mesterségesen elfedett nézetkülönbségek napjainkban nagy erővel törnek fel. Láthatóvá válik az a szellemi gazdagság és sokszínűség, amely az MSZMP gyökeres megújulásának biztató kiindulópontja. Kételyek nélkül bízik abban, hogy a különböző testületekben és áramlatokban többséggel rendelkező, józan és demokratikus szellemű párttagok a fel-felbukkanó gyanakvást, a diktatórikus hangnemet, az agresszivitást és az ultimátumok fogalmazására való hajlamot türelmes vitával és munkával kiszorítják a párt életéből. Így válhat az MSZMP olyan demokratikus reformpárttá, amelyben a sokszínűség, az áramlatok léte a határozott cselekvés, a dinamizmus és a társadalmi tekintély forrása.

Budapest, 1989. május 2.

6. sz. függelék

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

BELSŐ HASZNÁLATRA!

Készült: 1 gépelt és
sokszorosított
példányban
Látta: Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/135

JAVASLAT

a Központi Bizottság

ÁLLÁSFOGLALÁSÁRA

a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség
megalakulásával kapcsolatban

I.

A KISZ XII. kongresszusa — elszámolva az országos KISZ-értekezlet óta végzett munkával — elfogadta a KISZ utódszervezetének politikai platformját, a tagszervezetek közötti együttműködés szabályait és kialakította állásfoglalását az ifjúságot érintő időszerű kérdésekben. A kongresszus hosszas vita után egyhangúan döntött úgy, hogy „a politikájában és működésében megváltozó, a reformokat felvállaló, ifjúságpárti társadalompolitikával rendelkező MSZMP-vel kíván politikai szövetséget kötni a vallott értékek azonossága, a célkitűzések egyezése alapján”.

A kongresszus előkészítése és lebonyolítása gyökeresen eltért az előzőektől, szabad lehetőséget teremtett a küldöttek demokratikus kiválasztásának, az alulról jövő kezdeményezésnek, a nyílt vitáknak, a kompromisszumteremtésnek. Ezeket a tapasztalatokat a XIV. pártkongresszus előkészítésénél is hasznosítani kell.

II.

Az MSZMP Központi Bizottsága üdvözli — a KISZ jogutódjaként megalakult — Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget és az I. Országos Gyűlésen elfogadott programját. Tudomásul veszi, hogy az ifjúsági szövetség közvetlen pártirányítás nélkül, önállóan dolgozik. A kialakult politikai versenyhelyzetben fontosnak tartja, hogy az ifjúsági szervezetek tagjai minél nagyobb számban párttagként is részt vegyenek az MSZMP munkájában. Arra törekszik, hogy ezekkel a szervezetekkel az értékek és a politikai érdekek azonosságán alapuló együttes tevékenységet folytasson. Fenntartja a jogot arra, hogy a szövetség tagszervezeteivel egymástól eltérő módon, programjuk és tevékenységük ismerete alapján alakítsa ki kapcsolatait.

Az MSZMP számít a fiatalok részvételére a gazdasági és politikai reformok következetes végigvitelében. Igényli közreműködésüket egy megújuló, versenyképes, reformprogramot megvalósító MSZMP létrehozásában.

III.

Az MSZMP és az ifjúsági szövetség együttműködése a korábbiaktól eltérő módon, új tartalommal valósulhat meg. Ennek érdekében:

1. Az MSZMP Központi Bizottsága és a DEMISZ Szövetségi Tanácsa képviselőiből jöjjön létre tárgyaló csoport, amely alakítsa ki közös álláspontját napjaink főbb társadalompolitikai feladatairól: az alkotmányozási folyamatról, a többpártrendszerre való átmenetről, az országgyűlési és helyi tanácsi választásokról. Határozza meg a szövetségkötés, az együttműködés gyakorlati tennivalóit.

2. A DEMISZ tagszervezetei közül az országos rétegszervezetekkel az MSZMP KB téma szerint illetékes titkárai, valamint munkabizottságai és munkaközösségei; az országos ágazati, szakmai tagszervezetekkel a tevékenységükhöz kapcsolódó pártbizottságok; a területi és helyi tagszervezetekkel a területi és helyi pártbizottságok alakítsák ki az együttműködés tartalmát, konkrét formáit.

3. A Központi Bizottság felkéri a megyei és városi pártbizottságokat, hogy a DEMISZ tagszervezetei területükön működő csoportjainak képviselőivel szervezzenek közös konzultációt a régión belüli együttműködésről, a párttestületekben megvalósítandó ifjúsági képviseletről.

4. A Központi Bizottság tudomásul veszi, hogy több helyütt fiatal párttagok alapszervezetükön, illetve pártszervezetükön belül ifjúsági tagozat létrehozását kezdeményezik.

Budapest, 1989. május 2.

Záradék:

A javaslat II. és III. pontja a KB-ülésről kiadandó közlemény részeként jelenjen meg.

7. sz. függelék

A)

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Grósz Károly [s. k. aláírás]
Láta: Fejti György [s. k. aláírás]
V. 4.
KB/138

Az MSZMP Központi Bizottsága tárgyalócsoportjának

JAVASLATAI

egy politikai egyeztető fórum (nemzeti kerekasztal) létrehozására
(tervezet)

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt — együttműködve valamennyi felelős politikai tényezővel — folytatni kívánja azt a mélyreható társadalmi átalakítást, amely a többpártrendszeren alapuló képviselői demokrácia megteremtésére, valamint a gazdasági válság leküzdésére irányul. Tudatában van annak, hogy a válság elmélyülésének megakadályozása a konstruktív erők közötti politikai párbeszédet, az együttműködés lehetőségeinek felkutatását, kölcsönös felelősséget és önmérsékletet igényel. Meggyőződése, hogy az egypártrendszerből a képviselői demokráciába való átmenet csak szabad, demokratikus választások révén valósítható meg.

Az MSZMP tárgyalócsoportja felhívja az ország minden társadalmi-politikai szervezetét arra, hogy tárgyalóasztalnál közösen keressék a nemzet felemelkedésének békés, a társadalmi feszültségek, konfliktusok feloldására civilizált kereteket biztosító útját. Javasolja egy olyan politikai egyeztető fórum (nemzeti kerekasztal) létrehozását, amely alkalmas a résztvevő szervezetek által meghatározott valamennyi lényeges kérdés megvitatására, s ezekben közös álláspont kialakítására.

2. Az MSZMP tárgyalócsoportja javasolja: a tanácskozások megkezdése előtt a résztvevők kölcsönösen vállalják, hogy tiszteletben tartják az alkotmányosság elveit, elismerik egymást egyenrangú tárgyaló félnek, a tanácskozás ideje alatt tartózkodnak minden olyan egyoldalú lépéstől, amely meg hiúsítaná a tárgyalások célját. Kívánatosnak tartják továbbá, hogy a törvényalkotás ne előzze meg a politikai megállapodásokat. Az érdemi párbeszéd akkor kezdődhet meg, amikor a résztvevő szervezetek megbízottjai megállapodtak a nemzeti kerekasztal alapvető tartalmi és eljárási kérdéseiben, s ezt aláírásukkal megerősítették.

3. Az MSZMP ajánlja, hogy a tanácskozások során politikai megállapodások szülessenek. Ezek tartalmazzák az érvényesítéshez szükséges állami intézkedések és jogszabályok tervezeteit, valamint a megszületésük határidejére vonatkozó állásfoglalást is. Javasolja továbbá a tárgyaló felek által elfogadott és aláírt megállapodások nyilvánosságra hozatalát, valamint eljuttatását az illetékes kormányzati szerveknek. A résztvevők nyilvánítsák ki, hogy a döntéseket saját szervezetükben elfogadjatják és a nyilvánosság előtt is képviselik. Vállaljanak kölcsönös kötelezettséget arra, hogy az elfogadott megállapodások érvényre juttatását minden rendelkezésükre álló politikai eszközzel biztosítják.

4. Az MSZMP képviselői javasolják, hogy a politikai egyeztető fórum résztvevői minél teljesebben reprezentálják a társadalom valóságos politikai és érdektagoltságát. Ennek megfelelően — a Magyar Tudományos Akadémián április 8-án megtartott többoldalú előkészítő tárgyalás résztvevői mellett — elfogadja tárgyalópartnereknek az Ellenzéki Kerekasztalhoz tartozó szervezeteket. Az érdemi tanácskozáson résztvevők végleges köre az előkészítő megbeszéléseken alakítható ki. A tárgyalásokon részt vevő valamennyi szervezet kizárólag önmagát képviseli. A szervezetek delegáltjai írásos mandátummal rendelkezzenek, amely tartalmazza megállapodások kötésére vonatkozó jogosultságukat is.

Az MSZMP képviselői ajánlják, hogy a részt vevők vállaljanak kötelezettséget az egyesülési törvényen alapuló működésre és önmaguk bejegyeztetésére. A pártok vagy párttá válni kívánó szervezetek

esetében a kötelezettségvállalás egészüljön ki a majdani párttörvény előírásainak elfogadásával. Ezeket a feltételeket az MSZMP természetesen saját magára is kötelezőnek tartja.

5. Az MSZMP tárgyalócsoportjának megítélése szerint a nemzeti kerekasztalt fel kell hatalmazni mindazon politikai kérdések megvitatására, amelyek hozzájárulnak a társadalmi stabilitást veszélyeztető okok megszüntetéséhez. Ennek megfelelően a tárgyalás napirendjére a következő javaslatokat teszi:

(1) A politikai rendszer reformjával, a demokratikus átmenet megvalósításával kapcsolatos elvek és szabályok meghatározása, az ezzel összefüggő sarkalatos törvények (az alkotmánybírósról, a köztársasági elnöki intézményről, a pártokról, a választójogról stb.) tartalmában való megállapodás. Ide sorolható a választások időpontjának megvitatása is. Az MSZMP szükségesnek tartja, hogy — a nemzeti kerekasztal megbeszélések részeként s az illetékes kormányzati szervek bevonásával — sor kerüljön valamennyi párt működési feltételeinek megnyugtató rendezésére.

(2) A gazdasági válság elhárításával összefüggő teendőik, a szociális feszültségek csökkentésére irányuló intézkedések vizsgálata, valamint a társadalmi-gazdasági konfliktusok önmérsékleten alapuló, az erőszakos megoldást kizáró kezelése, s az ehhez szükséges garanciák megteremtése.

Az érdemi megbeszélések tematikáját és időbeli ütemezését a tárgyaló felek határozzák meg.

6. Az MSZMP képviselői szerint a nemzeti kerekasztal munkájában a konstruktív szellemet, a kölcsönös bizalmat feltételező és erősítő ügyrend, illetve munkarend kialakítására van szükség. E körben az alábbi javaslatokat teszik:

a) Az érdemi tanácskozás plenáris üléseken és bizottságokban folyjék. A plenáris üléseken a szervezetek felváltva elnököljenek, illetve megfontolandó egy pártoktól független közéleti személyiség elnökkénti felkérése. A teljes üléseken minden résztvevő azonos időtartamú felszólalási lehetőséget kapjon. Valamennyi sorrendiségre vonatkozó kérdésben a magyar ábécé rendje döntsön. A plenáris ülések helyszíne az Országgyűlés épületében legyen.

b) A munkát a napirendre tűzött témák szerint kialakított bizottságok végezzék. Az egyes bizottságokon belül — meghatározott számú szakértő bevonásával — albizottságok is létrehozhatók.

c) A bizottságok készítsék elő a megállapodásokat, a dokumentumokat a plenáris ülés fogadja el. A bizottságok által kidolgozott javaslatok akkor terjeszthetők a plenáris ülés elé, ha azokat a tárgyaló felek képviselői kézjegyükkel ellátták. A jóváhagyott okmányt a delegáció vezetői írják alá, s ezt követően gondoskodjanak a nyilvánosságra hozatalról. A nemzeti kerekasztal minden üléséről készüljön jegyzőkönyv.

d) A döntéshozatal a kölcsönös érdekltség és a konszenzus elvére épüljön. Ha valamely részletkérdésben véleményeltérés marad fenn, az érintett szervezet a számára egyébként összességében elfogadható dokumentumban különvéleményét meghatározott terjedelemben rögzíthesse. Ez a megoldás lehetőséget biztosít arra, hogy egyes szervezetek a megállapodások bizonyos pontjaitól elhatárolhassák magukat.

e) A plenáris ülések legyenek nyilvánosak, a bizottságok a sajtó részvétele nélkül dolgozzanak. Fontos érdek fűződik ahhoz, hogy a közvélemény rendszeres és érdemi tájékoztatást kapjon a tárgyalások menetéről. Ezért a tárgyaló felek időről időre adjanak ki közös közleményt a Magyar Távirati Irodának. Különnyilatkozat kiadására csak akkor kerülhessen sor, ha a tárgyalások megszakadnak, illetve ha nem sikerül a közös nyilatkozatban megállapodni.

Az MSZMP képviselői bíznak abban, hogy tárgyalási javaslatuk találkozik a magyar társadalom felelős szervezeteinek és a közvélemény többségének egyetértésével. Továbbra is készen állnak minden építő szándékú, az eredményes tárgyalásokat előrevívő kezdeményezés megvitatására és elfogadására.

Budapest, 1989. május 4.

*Az MSZMP Központi Bizottságának
tárgyalócsoportja*

Megjegyzés:

1. A javaslatot a Központi Bizottság 1989. május 8-ai ülését követően ajánljuk nyilvánosságra hozni.

2. Az előterjesztéshez mellékeljük az Ellenzéki Kerekasztal eredeti tárgyalási javaslatait, valamint az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal szakértői között lefolytatott kétoldalú megbeszélések 1989. április 22-ei, illetve május 2-ai jegyzőkönyveit.

B)

AZ ELLENZÉKI KEREKASZTAL JAVASLATAI AZ MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGAHOZ A TÁRGYALÁSOKRÓL

Az Ellenzéki Kerekasztal — mint eddigi nyilatkozatai is mutatják — kellő előkészítést követően készen áll az MSZMP-vel folytatandó érdemi politikai tárgyalásokra.

A tárgyalások körülményeire és napirendjére tett javaslatainkat még 1989. március 30-án, levelünkben eljuttattuk az MSZMP Központi Bizottságához, indítványainkra azonban ez ideig választ nem kaptunk.

Figyelemmel az ország immár katasztrófával fenyegető válságára, a kormány nyilvánvaló tehetetlenségére és az erőszakos visszarendeződés veszélyére, az Ellenzéki Kerekasztal a tárgyalások mielőbbi megkezdését javasolja az MSZMP-nek.

Az idő sürget, ezért szükségesnek tartjuk, hogy tárgyalási pozícióinkat ismételten és részletesen is kifejtjük, attól az akarattól áthatva, hogy végre elkezdődhessenek a tulajdonképpeni tárgyalásokat megelőző előkészítő megbeszélések.

A tárgyaló felek közötti bizalom megalapozása érdekében az érdemi tárgyalásokat megelőzően mind az MSZMP KB, mind az Ellenzéki Kerekasztal tegyen hivatalos nyilatkozatot az alkotmányosság követelményeinek feltétlen betartásáról. Az MSZMP KB ismerje el az Ellenzéki Kerekasztal résztvevőit törvényes alapon álló egyenrangú tárgyaló félnek; nyilvánítsa ki, hogy semmilyen indokkal nem függeszti fel a politikai jogok gyakorlását.

Az Ellenzéki Kerekasztal résztvevői ezennel kinyilvánítják, hogy céljukat, az ország demokratikus átalakítását, a törvényesség megtartásával óhajtják megvalósítani.

Ugyanakkor az MSZMP nyilvánítsa ki, hogy a jelenlegi országgyűlést nem használja fel olyan törvények meghozására, amelyek egyoldalúan szabályozzák Magyarországon a közjogi viszonyait, és korlátozzák a demokratikus politikai szervezetek szabad működését és a választásokon való részvételét.

Javasoljuk, hogy a tárgyalások színhelye az Országgyűlés épülete legyen.

Az Ellenzéki Kerekasztal a tárgyalások előfeltételének tekinti, hogy azon a kerekasztalt alkotó valamennyi szervezet (a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Fiatalkor Demokraták Szövetsége, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, a Magyar Demokrata Fórum, a Magyar Néppárt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Szabad Demokraták Szövetsége mint teljes jogú tag, valamint a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája mint megfigyelő) részt vegyen.

A tárgyalások egyfelől az MSZMP-delegáció, másfelől az Ellenzéki Kerekasztal között folynak. A tárgyalások hangsúlyozottan kétoldalúak. Ezt a ténnyt az asztal alakja is kifejezi. A tanácskozásokon a két tárgyaló fél képviselői óránként felváltva elnökölnek, és felváltva kapnak szót.

A tárgyalások — mint azt az MSZMP is javasolta — teljes ülésen és az ott életre hívott albizottságokban történnek. Az albizottságok az egyes napirendi pontok megbeszélésére alakulnak. Javasoljuk, hogy a tárgyalások technikai kiszolgálását az Országgyűlés Irodája végezze. Az albizottságok munkájukhoz szakértők segítségét vehetik igénybe. A technika kiadások, a szakértői díjak, valamint az esetleges egyéb kiadások költségeit az állami költségvetés viselje.

Az albizottságokban kialakított megegyezéseket a teljes ülés fogadja el. A megállapodások tartalmazzák a végrehajtásukhoz szükséges állami döntések, a tervezett jogszabályok szövegét. A jogszabályelőkészítés technikai feladatai fölött a tárgyaló felek politikai ellenőrzést gyakorolnak. A teljes ülés és az albizottságok munkájáról a felek aláírásával hitelesített jegyzőkönyv készül. A teljes ülések a nyilvánosság előtt folynak; az albizottságok tevékenységéről készült jegyzőkönyveket a tárgyalások befejezését követően a felek jogosultak nyilvánosságra hozni.

A felek a tárgyalások állásáról időről időre kölcsönösen elfogadott közleményt adnak ki. Ha a tájékoztató szövegében nem tudnak megállapodni, mindkét tárgyaló fél jogosult önálló tájékoztatót kiadni. A tájékoztatók rövidítés nélkül jelenjenek meg az országos napilapokban, és kapjanak nyilvánosságot a Magyar Televízióban, illetőleg a Magyar Rádióban.

A megállapodásokat teljes terjedelmükben nyilvánosságra kell hozni; azok megtartására a felek kötelezik magukat. Az MSZMP vállalja, hogy a megállapodásokat hiánytalanul a kellő hatáskörrel rendelkező állami szervek elé terjeszti, és azokat — a párttag képviselők, illetőleg miniszterek révén — a megállapodásoknak mindenben megfelelő jogszabályok megalkotására készíti. A napirenden sze-

replő törvénytervezetekről a tárgyalások alatt társadalmi vita folyik. A megállapodásoknak megfelelő jogszabályok az ott rögzített rövid határidőn belül hatályba lépnek.

Az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal közötti politikai tárgyalásoknak nem az alkotmány tartalmáról, hanem az alkotmányosságra való átmenet kérdéseiről kell folyniuk. Meggyőződésünk szerint az alkotmányozás, a köztársasági elnök és az alkotmánybíróság intézményének megalkotása az új, szabadon választandó országgyűlés feladata.

A tárgyalások célja az, hogy a demokratikus átmenet előfeltételét jelentő jogszabályok ügyében, illetőleg az országgyűlési választások időpontjában a felek megegyezésre jussanak.

A tárgyalások napirendjét ily módon döntően a politikai szereplők születését és a politikai akaratok megmértetésének szabályait rendező törvények, továbbá a demokratikus átmenet erőszakmentességét elősegítő intézkedések alkotják.

A tárgyalások napirendjére kerülnek:

- a politikai pártok alapításának, illetőleg működésének szabályozása;
- a sajtó- és információs törvények;
- a büntető- és a büntetőeljárás törvények módosítása;
- a választójog újraszabályozása;
- a népszavazás ügye;
- a demokratikus átmenet előrehaladását akadályozó rendelkezések hatályon kívül helyezése;
- a politikai problémák erőszakos megoldását kizáró garanciák megalkotása.

A tárgyalások előkészítésével kapcsolatos álláspontunk közlésével, az előkészítő megbeszélések lefolytatásával és a tárgyalási pozíciókat rögzítő jegyzőkönyv parafálásával dr. Sólyom Lászlót és dr. Tölgyessy Pétert bízunk meg, akik nem szervezetüket, hanem az Ellenzéki Kerekasztalt képviselik. A tárgyalási feltételeket rögzítő megállapodást a felek az első érdemi megbeszélés kezdetén írják alá.

Felhívjuk az MSZMP Központi Bizottságát, fejezze ki tárgyalási szándékát, és fogadja el az előkészítő megbeszélések mielőbbi megkezdésére irányuló kezdeményezésünket.

Budapest, 1989. április 19.

Az Ellenzéki Kerekasztal

C)

L. Fejti György
[s. k. aláírás]
V. 9.

Az MSZMP Központi Bizottságának

J A V A S L A T A

politikai egyeztető fórum létrehozására

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt — együttműködve valamennyi felelős politikai tényezővel — folytatni kívánja azt a mélyreható társadalmi átalakítást, amely a többpártrendszeren alapuló képviselői demokrácia megteremtésére, a társadalmi, gazdasági válság leküzdésére irányul. Tudatában van, hogy a válság elmélyülésének megakadályozása a konstruktív erők közötti politikai párbeszédet, az együttműködés lehetőségeinek felkutatását igényli, kölcsönös felelősséget és önmérsékletet feltételez. Meggyőződése, hogy az egypártrendszerből a képviselői demokráciába való átmenet csak szabad választások révén valósítható meg.

A Központi Bizottság felhívja az ország minden társadalmi-politikai szervezetét, hogy tárgyalóasztalnál közösen keressék a társadalmi feszültségek, konfliktusok megegyezésen alapuló feloldását. Javasolja olyan politikai egyeztető fórum létrehozását, amely alkalmas a részt vevő szervezetek által meghatározott legfontosabb kérdések megvitatására. Az így kialakuló álláspontok szolgálhatják a nemzet felemelkedését.

2. Az MSZMP javasolja: a tanácskozások megkezdése előtt a résztvevők nyilvánítsák ki, hogy tiszteletben tartják az alkotmányosság elveit, elismerik egymást egyenrangú tárgyaló félnek, a tanácskozás ideje alatt tartózkodnak minden olyan egyoldalú lépéstől, amely meghíúsítaná a tárgyalások eredményességét. Kívánatos, hogy a politikai megállapodások előzzék meg a törvényalkotást.

3. Az MSZMP ajánlja, hogy a tanácskozáson olyan politikai megállapodások szülessenek, amelyekhez csatolhatók a szükséges állami intézkedések és jogszabályok tervezetei. Javasolja a megállapodások nyilvánosságra hozatalát és eljuttatását az illetékes állami szervekhez. A résztvevők jelentsék ki, hogy a megállapodásokban foglaltakat a nyilvánosság előtt képviselik és minden rendelkezésükre álló politikai eszközzel érvényre juttatják.

4. A Központi Bizottság kívánatosnak tartja, hogy az egyeztető fórum minél teljesebben reprezentálja a társadalom valóságos politikai és érdektagoltságát. Az MSZMP önálló tárgyalópartnernek fogad el minden olyan szervezetet — köztük az ellenzéki kerekasztalhoz tartozókat is —, amelyek az alkotmányosság talaján állnak, és kötelezettséget vállalnak az egyesülési törvényen alapuló működésre. A politikai egyeztető fórum résztvevőinek végleges köre az előkészítő megbeszéléseken alakítható ki. A tárgyaló szervezetek kizárólag önmagukat képviseljék, rendelkezzenek írásos mandátummal, amely felhatalmazza őket megállapodások kötésére is.

5. A Magyar Szocialista Munkáspárt az egyeztető fórum napirendjére a következő témákat javasolja:

(1) A politikai rendszer reformjával, a demokratikus átmenet megvalósításával kapcsolatos elvek és szabályok meghatározása, az ezzel összefüggő sarkalatos törvények (az alkotmánybíróságról, a köztársasági elnöki intézményről, a pártokról, a választójogról, a tájékoztatásról és az információról stb.) tartalmának és a soron következő választások időpontjának megvitatása.

Az MSZMP szükségesnek tartja, hogy a megbeszélések részeként — az illetékes kormányzati szervek bevonásával — sor kerüljön a pártok működési feltételeinek rendezésére.

(2) A gazdasági válság leküzdésére, a szociális feszültségek enyhítésére irányuló intézkedések kidolgozása, valamint a társadalmi-gazdasági konfliktusok erőszakot kizáró, önmérsékleten alapuló megoldása.

6. A Központi Bizottság az előzetes megállapodásokra is építve a kölcsönös bizalom és a konstruktív munka érdekében a következő ügyrendet ajánlja:

a) Az érdemi tanácskozás plenáris üléseken és bizottságokban folyjék. A teljes üléseken minden résztvevő azonos időtartamú felszólalási lehetőséget kapjon. A plenáris ülések helyszíne az Országgyűlés épülete legyen.

b) A bizottságok — szakértők bevonásával — készítsék elő a megállapodásokat, a dokumentumokat a plenáris ülés fogadja el. A jóváhagyott okmányt a delegációk vezetői aláírásukkal hitelesítsék. A döntéshozatal a kölcsönös érdekeltég és a konszenzus elvére épüljön. Ha valamely részletkérdésben véleményeltérés mutatkozik, a különvélemény meghatározott terjedelemben rögzíthető.

c) A plenáris ülések a sajtó számára nyilvánosak, a bizottságok azonban zárt ajtók mögött dolgoznak. Minden ülésről készüljön jegyzőkönyv. A tárgyaló felek rendszeresen adjanak ki közös közleményt.

***

A Magyar Szocialista Munkáspárt annak reményében adja közre javaslatát, hogy az számíthat a magyar társadalom felelős politikai erőinek és a kvélemény többségének támogatására. Továbbra is készen áll az eredményes tárgyalásokat előrevívő kezdeményezések megvitatására és elfogadására.

Budapest, 1989. május 8.

Az MSZMP Központi Bizottsága

8. sz. függelék

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG MINISZTERTANÁCSA
ELNÖK

Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/137.

ELŐTERJESZTÉS

a Központi Bizottsághoz a Minisztertanács átalakításáról

Az MNK Alkotmánya 33. §-ának (2) bekezdése szerint a Minisztertanácsot, a Minisztertanács elnökét és tagjait az Országgyűlés, az Elnöki Tanács javaslatára választja, illetve menti fel.

Az Országgyűlés ügyrendjéről szóló 1/1989. (I. 24.) Ogy. határozat alapján az MSZMP KB és a HNF OT közösen kezdeményezik a személyi javaslatokat az Elnöki Tanácsnál, majd a javaslatokat az Országgyűlés illetékes állandó bizottságai — a jelölteket meghallgatva — véleményezik. Az Elnöki Tanács ennek figyelembevételével teszi meg javaslatát az Országgyűlésnek.

Miután a HNF OT ezen az országgyűlési ülészakon nem kíván élni kezdeményezési jogával, a Központi Bizottság több tagjával, illetve a Politikai Bizottsággal folytatott előzetes konzultációk alapján kezdeményeztem az Elnöki Tanácsnál, hogy az Országgyűlés május 10-ei ülésén tegyen javaslatot miniszterek felmentésére, illetve megválasztására. Ezt követően az országgyűlési bizottságok megkezdték véleményük kialakítását a jelöltek személyéről.

A személyi változások egy részét az indokolja, hogy az utóbbi időben a Minisztertanács, illetőleg egyes miniszterek munkájában tapasztalt következetlenségek miatt, a kormány tevékenységéért felelős miniszterelnöknek le kellett vonnia a megfelelő következtetéseket. Emellett a kormányzati munkában erősíteni szükséges a szakmai elemet. Ezt a törekvést támasztja alá, hogy a megválasztásra javasolt személyek jelentős része az adott minisztériumnak ma is eredményesen működő, nagy szakmai tekintéllyel bíró vezető tisztségviselője. A jelenlegi nehéz, átmeneti időszakban az eddiginél egységesebb felfogású, nagyobb kormányzati összhangot biztosító Minisztertanácsra, életkorban fiatalabb és munkabíróbb miniszterekre van szükség.

Mindezek alapján kérem a Központi Bizottságot, támogassa kezdeményezésemet, hogy az Országgyűlés 1989. május 10-ei hatállyal mentse fel:

Berecz Frigyes ipari minisztert,
dr. Czibere Tibor művelődési minisztert,
dr. Hoós Jánost, az Országos Tervhivatal elnökét,
Váncsa Jenő mezőgazdasági és élelmészügyi minisztert,
dr. Várkonyi Péter külügyminisztert,
dr. Villányi Miklós pénzügyminisztert;

válassza meg:

dr. Békesi Lászlót pénzügyminiszterré,
Glatz Ferencet művelődési miniszterré,
Horn Gyulát külügyminiszterré,
Horváth Ferencet ipari miniszterré,
dr. Hütter Csabát mezőgazdasági és élelmészügyi miniszterré,
dr. Kemenes Ernőt miniszterré, az Országos Tervhivatal elnökévé.

Dr. Hoós János elvtársat felmentése esetén a Központi Statisztikai Hivatal elnökének javasolom ki nevezni.

A felmentésre és megválasztásra javasoltak életrajzát, szakmai pályafutásukat a csatolt mellékletek tartalmazzák.

Budapest, 1989. május 2.

Németh Miklós [s. k. aláírás]

Berez Frigyes

1933. március 20-án született, Budapesten. A Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett villamosmérnöki, majd gazdaságmérnöki diplomát. 1951—1956. között hivatásos katonatiszt, majd 1956-ban a Belloianisz Híradástechnikai Vállalatnál, a BHG Híradástechnikai Vállalat jogelődjénél helyezkedett el, mint műszerész. 1964-ben gyártmánytervezőnek, 1966-ban üzemvezetőnek, 1969-ben gyáregységi főmérnöknek, 1973-ban termelési igazgatónak, 1976-ban műszaki vezérigazgató-helyettesnek, majd 1980-ban vezérigazgatónak nevezték ki. 1986-ban választották meg a Minisztertanács elnökhelyettesévé, 1987. december 16-ától ipari miniszter. Családi állapota nős, két gyermeke van. Az MSZMP-nek 1962 óta tagja. 1980-ban az MSZMP KB tagjává választották.

(Megjegyzés: Felmentését követően Berez elvtárs kéri korengedményes nyugdíjazását.)

2. számú melléklet

Dr. Czibere Tibor

1930. október 16-án született, Tapolcán. A Nehézipari Műszaki Egyetem Gépészmérnöki Karán szerzett diplomát 1953-ban. Egyetemi tanulmányainak befejezése után 1953—1956 között az NME matematikai tanszékén tanársegéd, majd 1956-ban a Ganz-MÁVAG-ba került tervezőmérnöki beosztásba. 1959-től 1966-ig kutatócsoport-vezetőként dolgozott a vállalat Központi Vízgép Tervező Irodájában. Itteni munkája egyik — nemzetközileg is elismert — tudományos eredményéért az áramlás technikai gépeken kialakuló fizikai folyamatok számítási módszerének kidolgozásáért 1962-ben Kossuth-díjat kapott. 1963-ban kapott megbízást az NME Áramlás és hőtechnikai gépek tanszékének vezetésére másodállású docensi kinevezéssel. 1966-tól az egyetem főállású oktatója. 1968-ban egyetemi tanárrá nevezték ki. 1978—1986 között az NME rektora volt. A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Tudományos kutató tevékenysége a hidromechanika területére esik. 1973 óta rendszeresen részt vesz az MTA munkájában különböző bizottságok tagjaként és elnökeként. 1988. június 29-étől művelődési miniszter. Családi állapota nős, két gyermeke van. Pártonkívüli.

(Megjegyzés: Amennyiben az Országgyűlés felmenti, Czibere elvtárs a Nehézipari Műszaki Egyetemen folytatja egyetemi tanári tevékenységét.)

3. számú melléklet

Dr. Hoós János

1938. február 23-án született, Szombathelyen. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett diplomát 1960-ban. Egyetemi tanulmányainak befejezése után 1960—1968 között az MKKE Népgazdaság tervezése tanszéken előbb gyakornok, tanársegéd, majd adjunktus. Közben 1965-ben Ford-ösztöndíjjal 11 hónapig tanulmányozta az USA-ban a matematikai módszerek közgazdasági alkalmazását, valamint az elektronikus számítógépek gazdasági felhasználását. 1968-tól az MSZMP KB gazdaságpolitikai osztályának munkatársa, 1978—1980 között vezetője. Közben 1973 I. félévében a New York-i Columbia Egyetemen vendégprofesszor. 1980 óta dolgozik az Országos Terhivatalban. 1987-ig államtitkár, 1987. december 16-ától a hivatal elnöke. Több gazdaságpolitikai, népgazdasági, tervezési témájú írása, könyve jelent meg. Angol középfokú nyelvvizsgával rendelkezik. 1970-ben közgazdaság-tudományok kandidátusa, majd 1977-ben a közgazdaság-tudományok doktora címet szerzte meg. Családi állapota nős, három gyermeke van. Munkája elismeréseként 1971-ben Munka Érdemrend ezüst fokozata, 1977-ben Munka Érdemrend arany fokozata, 1983-ban Szocialista Magyarországiért Érdemrend kitüntetésben részesült. Az MSZMP-nek 1960 óta tagja. 1980-ban az MSZMP KB tagjává választották.

(Megjegyzés: Felmentését követően a Minisztertanács elnöke javasolni fogja, hogy Hoós elvtársat a Minisztertanács a KSH elnökévé nevezze ki és tegyen előterjesztést az Elnöki Tanácshoz államtitkári kinevezésére.)

Váncsa Jenő

1928. október 17-én született, Brassóban. 1953-ban szerzett mezőgazdasági mérnöki diplomát, majd 1966-ban mérnöki-tanári diplomát. Egész életét a mezőgazdaságban töltötte különböző vezető beosztásokban. 1954—1957-ig a környei Állami Gazdaság üzemegység-vezetője, 1957-től 1960-ig az agárdi Állami Gazdaság főagronómusa, 1960-tól 1972-ig igazgatója volt. 1972. augusztus 1-jétől dolgozik a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumban. 1980. június 30-ig miniszterhelyettes volt, 1980. július 1-jétől miniszter. Munkája elismeréseként több alkalommal részesült magas kitüntetésben. 1988-ban a Munka Vörös Zászló Érdemrendje kitüntetést kapta. Családi állapota nős, három gyermeke van. Az MSZMP-nek 1954 óta tagja. 1985-ben az MSZMP KB tagjává választották.

(Megjegyzés: Felmentését követően Váncsa elvtárs nyugállományba vonul.)

5. számú melléklet

Dr. Várkonyi Péter

1931. április 3-án született, Budapesten. A Külügyi Akadémián szerzett diplomát 1951-ben. 1969-ben lett a történettudományok kandidátusa. Felsőfokú angol nyelvvizsgával rendelkezik. A felszabadulás után az Óbudai Árpád Gimnázium demokratikus diákmozgalmában dolgozott, majd 1947-ben a kerületi diákszövetség vezetőségének tagja, 1948-ban pedig a kerület MINSZ-titkára lett. 1949—1950 között a Vallási és Közoktatásügyi Minisztérium Tanügyi Akadémiáján tanáregéd. 1950—1951 között a Külügyi Akadémia ösztöndíjas hallgatója. Ezt követően tíz évig a Külügyminisztérium munkatársa különböző beosztásokban. 1961—1965 között a miniszterelnök titkárságának vezetője. 1965—1969 között az MSZMP KB osztályvezető-helyettese, 1969—1980 között a MT Tájékoztatási Hivatal elnöke. 1980—1982 között a Népszabadság főszerkesztője, 1982—1983-ig az MSZMP KB titkára, 1983. július 16-ától külügyminiszter. Családi állapota nős, két gyermeke van. Munkára elismeréseként 1987-ben a Szocialista Magyarországért Érdemrend kitüntetésben részesült. Az MSZMP-nek 1948 óta tagja. Tagja az MSZMP KB-nak. Országgyűlési képviselő.

(Megjegyzés: Felmentését követően Várkonyi elvtárs diplomáciai szolgálatot vállal.)

6. számú melléklet

Dr. Villányi Miklós

1931. március 5-én született, Győrűrsön. 1953-ban szerzett diplomát a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Egyetemi tanulmányai befejezése után két évig a Magyar Tudományos Akadémia aspiránsa, majd 1955-ben a Pénzügyminisztériumban helyezkedett el előadóként. Később főelőadó, osztályvezetői, főosztályvezetői, majd miniszterhelyettesi kinevezést kapott. 1982-ben a MÉM államtitkárává nevezték ki. 1987. december 16-ától pénzügyminiszter. Családi állapota nős, két gyermeke van. Az MSZMP-nek 1953 óta tagja.

(Megjegyzés: Felmentését követően Villányi elvtárs kéri korengedményes nyugdíjazását.)

7. számú melléklet

Dr. Békesi László

1942. május 31-én született, Győrben. 1967-ben szerzett diplomát a Pénzügyi és Számviteli Főiskola számviteli szakán, majd 1970-ben a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem pénzügyi szakán. 1971-ben szerzett egyetemi doktori címet. Szakmai pályafutását a közigazgatásban kezdte. 1960-tól három évig az Albertirsa és Dánszentmiklós községi Tanácsoknál pénzügyi előadóként, ezt követően négy évig a Ceglédi Járási Tanácsnál költségvetési csoportvezetőként dolgozott. 1967—1975 között a

Pest megyei Tanács csoportvezetője, pénzügyi osztályának vezetője, majd általános elnökhelyettese. 1975—1981 között a Pest megyei Tanács csoportvezetője, pénzügyi osztályának vezetője, majd általános elnökhelyettese. 1975—1981. között a Budapest Főváros Tanácsának közgazdasági elnökhelyettese, 1981—1985 között a Budapesti Pártbizottság gazdaságpolitikai titkára. 1985. március 15-től pénzügyminiszterhelyettes. Szakterületei: a társadalmi közkiadások pénzügyei, az állami költségvetés, a lakossági adóztatás, az életszínvonal-politika és szociálpolitika pénzügy, a tanácsai gazdaság, decentralizált pénzalapok. 1968-tól publikál pénzügyi, közgazdasági témájú tanulmányokat. Családi állapota nős, egy gyermeke van. Az MSZMP-nek 1968 óta tagja. 1981-től tagja a Budapesti Pártbizottságnak. Több magas kitüntetésben részesült. 1970-ben Munka Érdemrend ezüst fokozatát, 1980-ban Munka Érdemrend arany fokozatát, 1981-ben Lengyel Gyula Emlékérmét kapott.

8. számú melléklet

Glatz Ferenc

1941. április 2-án született, Csepelen. 1964-ben szerzett történelem—tudományos szocializmus szakos diplomát az ELTE Bölcsészettudományi Karán. 1963—1965 között az ELTE függetlenített KISZ-titkára volt. 1965—1968 között a Századok Szerkesztőségének titkára, ekkor jelentek meg első tanulmányai a 19. századi, majd a 20. századi magyar historiográfia köréből. 1968 szeptemberétől dolgozik a Történettudományi Intézetben. 1975-ben csoportvezetői kinevezést kapott, majd 1976—1985 között a Historiográfiai és módszertani osztály tudományos osztályvezetője volt. 1986. januárjában tudományos igazgatóhelyettesé nevezték ki. Emellett 1973—1979 között a Történelmi Szemle egyik szerkesztője volt és 1979 januárjától — indulásától — felelős szerkesztője a História című folyóiratnak, a tízkötetes Magyarország történetének szerkesztőbizottsági titkára. Szerkesztési, tudományos szervezési és kutatási munkája mellett 1975 óta folyamatosan részt vesz az ELTE BTK oktatói munkájában. 1978-ban kapott egyetemi docensi kinevezést és lett a Történelmi Múzeológiai tanszéki csoport vezetője. 1979 óta történetírás történetét, valamint a 19—20. századi művelődéstörténetet az újkori forrástant tanít. Tanulmányaiban a 19—20. századi magyar és európai kultúrtörténetet vizsgálja. Több nemzetközi fórumon szerepelt e témakörökben. Részt vett a közművelődési, valamint az oktatási törvény előkészítésében. Elnöke a művelődési miniszter mellett működő történelmi és muzeológiai bizottságnak, tagja a Közművelődési Tanácsnak. 1982-től elnöke a történelem tantárgyi bizottságnak. Több országban ösztöndíjjal tanulmányozta az európai kultúra és kultúrtörténet összefüggéseit. Nemzetközi tudományos konferenciák és fórumok rendszeres résztvevője. Több tanulmánya jelent meg a magyarországi és európai kultúrpolitika történetéből. Középfokú orosz és német idegennyelv-tudással rendelkezik. Családi állapota nős, két gyermeke van. Az MSZMP-nek 1963 óta tagja.

9. számú melléklet

Horn Gyula

1932. július 5-én született, Budapesten. 1946—1949. között műszerész ipari tanuló volt a budapesti Siemens Műveknél. 1950-ben az Oleg Kosevoj előkészítő kollégiumban érettségizett. 1950—1954 között felsőiskolai tanulmányokat végzett a Szovjetunióban, a Don menti Rosztovban szerzett pénzügyi-közgazdasági felsőfokú képzettséget. 1954—1959 között a Pénzügyminisztériumban dolgozott, majd a Külügyminisztérium állományába került. 1961—1963 között a szófia, majd 1963—1969 között a belgrádi magyar nagykövetségen diplomataként teljesített szolgálatot. 1969. augusztus — 1985. március között az MSZMP KB Külügyi osztályának munkatársa, konzultánsa, osztályvezető-helyettese, majd vezetője volt. 1985. április 1-től külügyminisztériumi államtitkár. 1972-ben diplomát szerzett az MSZMP KB Politikai Főiskoláján, 1975-ben a közgazdaság-tudományok kandidátusa, valamint doktori címet szerzett. Összesen mintegy 120 publikációja, közöttük 3 könyve jelent meg. Több magas kitüntetésben részesült. Megkapta a Munka Érdemrend ezüst és arany fokozatait, a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét és a Szocialista Magyarorszáért Érdemrendet. Oroszul, szerbhorvátul felsőfokon, angolul középfokon beszél és ír. Családi állapota nős, két gyermeke van. Az MSZMP-nek 1953 óta tagja. 1985-ben az MSZMP KB tagjává választották.

Horváth Ferenc

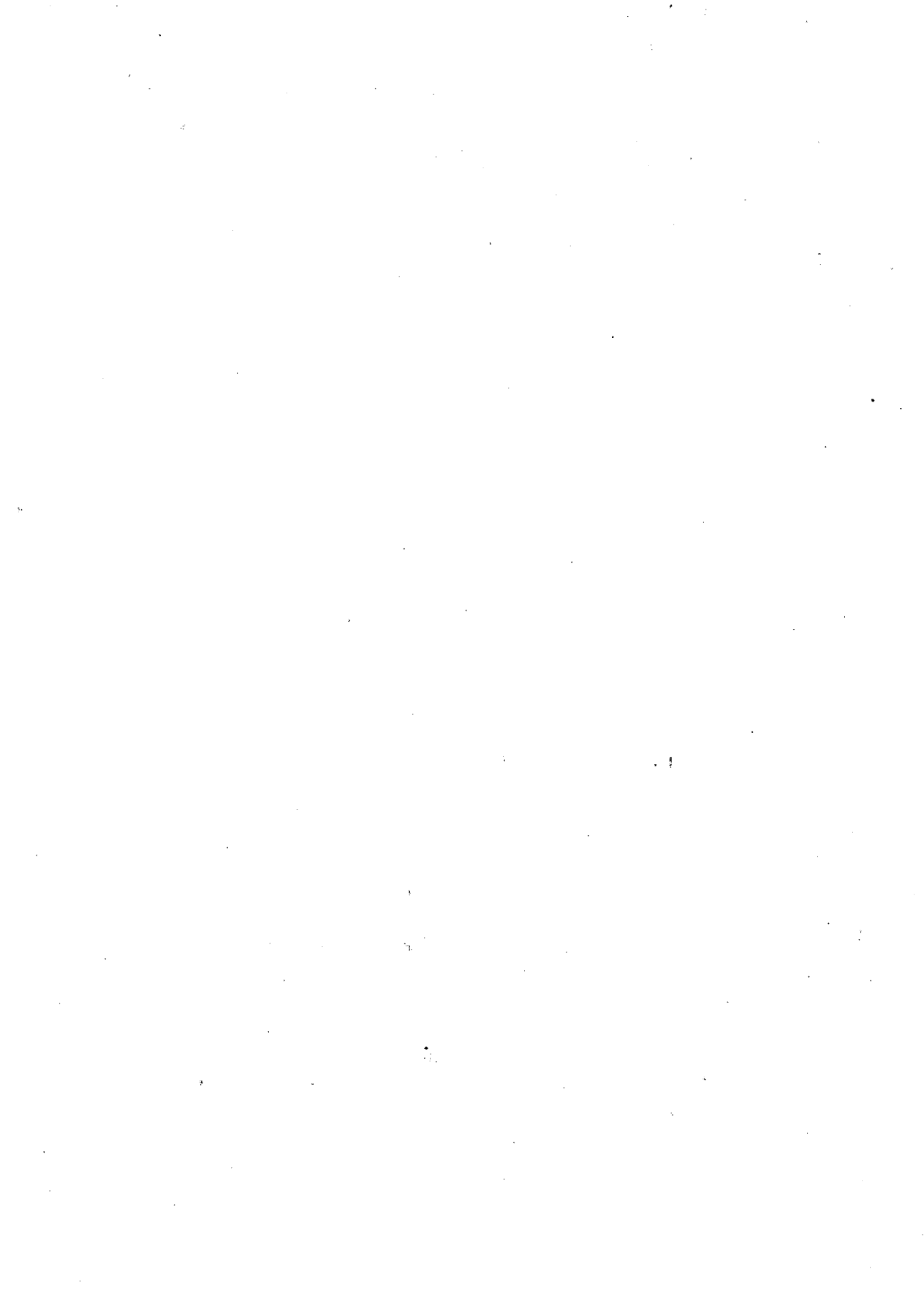
1942. október 22-én született, Zalaegerszegen. 1965-ben szerzett diplomát a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Egyetemi tanulmányai befejezése után mint tanársegéd dolgozott a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Népgazdaság tervezése tanszéken 1970-ig. Oktatói feladatai mellett társszerzőként részt vett a Népgazdasági tervezési tankönyv beruházási fejezetének elkészítésében. Ebben az időben kutatási témája alapvetően a beruházások tervezése, a beruházási rendszer problémái voltak. 1970—1984 között az MSZMP KB-ban előbb politikai munkatárs, alosztályvezető, majd osztályvezető-helyette. 1983-ban a nemzetközi pénzügyi kapcsolatok szervezésében nyújtott teljesítménye elismeréseként Állami Díjban részesült. 1984. október 23-ától ipari minisztériumi államtitkár. Családi állapota nős, egy gyermeke van. Az MSZMP-nek 1964 óta tagja. Munkája elismeréseként 1976-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozatával, 1982-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.

*11. számú melléklet**Dr. Hütter Csaba*

1943. május 23-án született, Moholon. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen szerzett agrármérnöki diplomát. Egyetemi doktori címet 1977-ben szerzett. 1961-ben a Pétervári Gépállomás brigádvezetője volt, majd 1961—1962 között a Pétervásári Kultúrház előadója. 1962—1964-ig a Mátranováki Rákóczi Mgtsz-ben mezőgazdász. 1965—1969-ig a Homokterenyei Mgtsz főmezőgazdája. 1969—1973-ig a Cedervölgye Mgtsz-ben főmezőgazdász. Jelenlegi munkahelyén, a Szécsényi II. Rákóczi Ferenc Mgtsz-ben 1973 januárjától dolgozik. Előbb termelési főmérnök, majd 1979. január 1-jétől a termelészövetkezet elnöke. 1985-ben — az energiatakarékos rendszerek kifejlesztésében, valamint a különböző melléktermékek, hulladékok importkiváltást eredményező feldolgozásának megszervezésében elért eredményekért — Állami Díjban részesült. Az MSZMP-nek 1974 óta tagja. 1979-től tagja a Nógrád megyei PB-nek. 1977 óta országgyűlési képviselő. Családi állapota nős, három gyermeke van. Középfokú német nyelvvizsgával rendelkezik.

*12. számú melléklet**Dr. Kemenes Ernő*

1940. október 1-jén született, Budapesten. 1962-ben szerzett diplomát a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. Egyetemi tanulmányai befejezése után a villamosenergia-ipari ágazatot összefogó Erőmű Trösztnél helyezkedett el üzemgazdasági tématerületen. 1963 őszén visszatért az egyetem Népgazdaság tervezési tanszékére és 1968-ig ott dolgozott előbb tanársegédi, majd adjunktusi beosztásban. A tanszéki munka során feladatát a gazdaságpolitika és népgazdaság tervezése körébe tartozó kérdések oktatása jelentette, emellett az életszínvonal-politika és életszínvonal-tervezés elméleti és módszertani kérdéseinek kutatására és oktatására specializálódott. 1964-től négy éven át — félállásban — szakértői minőségben részt vett az Országos Tervhivatal Távlati tervezési főosztályának munkájában. 1968—1978 között az OT Tervgazdasági Intézetének munkatársa. 1978-ban kinevezték az OT Területi-Szociális és Kulturális Főosztályának helyettes vezetőjévé. Feladatát a lakossági infrastruktúra távlati, középtávú és operatív jellegű tervezési munkálatainak irányítása képezte. 1980—1981 között a Művelődési Minisztérium főosztályvezetője, majd 1981—1983-ig a TPB mellett működő Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság titkára. Feladata volt a társadalomtudományi területen a kormányzati tudománypolitika kidolgozásának és végrehajtásának megszervezése, illetve a kormány szinten kiemelt kutatási programok feltételeinek biztosítása és működésének ellenőrzése. 1983—1987 között az OT Tervgazdasági Intézetének igazgatója. 1987. december 16-ától az Országos Tervhivatal államtitkára. Munkája elismeréseként 1987-ben a Munka Érdemrend arany fokozata kitüntetést kapta. Családi állapota nőtlen. Pártonkívüli. 1965-ben szerzett közgazdász doktori címet. Orosz középfokú nyelvvizsgával rendelkezik.

JEGYZŐKÖNYV

a Központi Bizottság

1989. május 29-én megtartott üléséről

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Jó reggelt kívánok! A Politikai Bizottság megbízásából üdvözlöm az elvtársakat, az ülést megnyitom. Az ülésen nem vesz részt nyolc elvtárs.

Szolgálati okból külföldön van hét elvtárs: Csáki Csaba, Fock Jenő, Korom Mihály, Maróthy László, Pozsgay Imre, Szlamenicky István, Tatai Ilona elvtárs. Szolgálati okból egy elvtárs van távol: Szilágyi Tibor. Az ülés határozatképes.

Javaslatot szeretnék tenni a napirendi pontokra:

1. Javaslat az agrárpolitika megújításának koncepciójára

Előadó: Iványi Pál elvtárs

2. Javaslat az országos pártértekezlet előkészítésével összefüggő főbb teendőkre

Előadó: a főtítkár

Különfélék

Előadó: a soros elnök, illetve Fejti György elvtárs.

Szeretném megkérdezni, a napirendekkel kapcsolatban van-e észrevétel?

Tessék Romány elvtárs.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Napirend előtt egy javaslatot szeretnék megfogalmazni, nevezetesen a következőt. Annak idején, amikor Magyarország csatlakozott a nemzetközi pénzügyi szervezetekhez, a Világbankhoz, Valutaalaphoz,¹ akkor itt a központi bizottsági ülésen több ízben elhangzott olyan kérdés — évekkel ezelőtt zajlott ez —, hogy milyen következményekkel jár ez Magyarország mozgásszabadságára, függetlenségére, önállóságára stb. Akkor ezekre a kérdésekre mindenkor nemleges választ kapott a Központi Bizottság. Ma reggel a rádióból értesültünk arról, hogy előírások vannak Magyarország számára, amelyek bizonyos csomagtervet is befolyásolnak, nem akarom folytatni, valószínűleg sokan hallották azt, amit különböző forrásokból eddig is sejtettünk.

Ezek után úgy gondolom, hogy a közvéleményben senki sem hiszi azt el, hogy a Központi Bizottság bármely tagja ezekről a kikötésekről ne tudott volna. Éppen ezért javaslom, hogy legalább utólag támasszon olyan igényt a KB, hogy a szerződések megállapításairól ismertesse a Politikai Bizottság, illetve a kormány, hogy milyen mozgásteret kapott még Magyarország, és mire vállalkozott ezekkel az aláírásokkal.

Gondolom, hogyha ezt most nem lehet megtenni, akkor egy következő ülésen indokolt volna. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: [Köszönöm.] Tessék elvtársak, további észrevételeket szeretnék kérni a napirenddel kapcsolatban. Más nincs. Akkor azt javaslom — mert ezt a napirendet nem közvetlenül érinti Romány elvtárs észrevétele —, ha Önök el tudják fogadni, kérjük meg a kormány vezetőit, hogy a következő ülésen a különfélék között adjanak egy tájékoztatót. Lehet ma is? (Válasz: igen.) Akkor

nem napirendi pontként, hanem a különfélék között — ott több minden van, nem akarom felsorolni —, megkérjük Németh elvtársat, hogy vagy ő, vagy valamelyik munkatársa adjon tájékoztatót a testületnek. Amennyiben így el lehet fogadni a napirendi javaslatokat, kérem szíveskedjenek szavazni. Köszönöm szépen.

Ellenvéleményt kérek. Tartózkodott-e valaki? Nem. Megállapítom, hogy a testület egyhangúlag elfogadta a napirendeket azzal, hogy a Különfélék között meghallgatunk egy tájékoztatót a nemzetközi pénzügyi rendszerrel kapcsolatos együttműködésünkről.

Mielőtt javaslatot tennék a Szerkesztő Bizottságra, még a napirendhez kapcsolódóan úgy gondolom, hogy a tanácskozás menetétől függően kellene majd határoznunk arról, hogy holnap folytatjuk-e a munkát, vagy sem. Ugyanakkor holnap a parlament ülésezik. Megítélésem szerint lehet ettől függetlenül természetesen a testületnek tanácskoznia, akiknek azonban a parlamentben dolguk van és ott kell tevékenykedniük, azok nem vesznek részt a további munkában.

Most ezt azért mondtam el, hogy a testület tagjai felszólalásaiknál és időbeosztásuknál esetleg ezt kalkulálják be, és akinek holnap ott kell lenni és dolgoznia kell, de mondanivalója lenne, akkor az *[sic!]* inkább a mai napon mondja el véleményét.

Javaslatot szeretnék tenni a Szerkesztő Bizottságra. A Politikai Bizottság azt ajánlja, hogy az elfogadásra kerülő dokumentumok, valamint az ülésről kiadandó közlemény szövegének véglegesítésére Szerkesztő Bizottságot küldjünk ki, melynek vezetője Iványi Pál elvtárs legyen; tagjai: Jassó Mihály, Juscsák György, Kovács Imre és Major László elvtársak. Szeretném megkérdezni, hogy a Szerkesztő Bizottsággal kapcsolatban van-e észrevétel.

Amennyiben nincs, akkor kérem, szíveskedjenek szavazni. Köszönöm.

Ellenvéleményt kérek. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Megállapítom, hogy a testület elfogadta.

Javaslatot szeretnék tenni a meghívottakra. A Politikai Bizottság azt javasolja a Központi Bizottságnak, hogy az ülésen tanácskozási joggal vegyenek részt: a KEB elnöke és titkára, a KB osztályvezetői, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai, a Budapesti Pártbizottság titkára és a pártsajtó vezetői.

Az első napirendi pont tárgyalásán meghívottként tanácskozási joggal vegyen részt: Hütter Csaba mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter, Csepregi István, a Pápai Állami Gazdaság igazgatója, Iklódi László, a Bajai Rákóczi Termelőszövetkezet elnöke, Nagy Gábor, a Debreceni Tartósítói Kombinat vezérigazgatója, Nagy Tamás, a Gyáli Szabadság Termelőszövetkezet elnöke és Takács József elvtárs, az osztály munkatársa, aki az anyagon dolgozott.

Javasoljuk még, hogy az első napirendi pontnál a Figyelő c. lap főszerkesztője is vegyen részt. Ez a párt lapja, gazdasági kérdésekkel foglalkozik. Szeretném megkérdezni, a meghívottakkal kapcsolatban van-e észrevétel. Nincs. Akkor kérem elvtársak, szavazzunk. Köszönöm.

Ellenvélemény van-e? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

Megállapítom, hogy a testület a meghívottakra vonatkozó javaslatot elfogadta. Kérem, hívjuk be az elvtársakat. (A meghívott elvtársak bejönnek a terembe.)²

A Központi Bizottság nevében üdvözlöm a meghívott elvtársakat. A tanácskozással meghívtuk állandó meghívottként a KEB elnökét és titkárát, a Központi Bizottság osztályvezetőit, a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárait, a Budapesti Pártbizottság titkárát és a pártsajtó vezetőit. Az első napirendi pont tárgyalására meghívtuk tanácskozási joggal Hütter Csaba, Csepregi István, Iklódi

László, Nagy Gábor, Nagy Tamás és Takács József elvtársakat. Kérem, vegyenek részt a vitában, mondják el véleményüket, szívesen meghallgatjuk javaslatukat.

Tájékoztatom a meghívott elvtársakat, hogy a Központi Bizottság első napirendként az agrárpolitika megújításának koncepciójára szóló javaslatot tárgyalja, Iványi Pál elvtárs az előadó.

Második napirendként: javaslat az országos pártértekezlet előkészítésével kapcsolatos főbb kérdésekre. A főtítár az előadó, valamint különfélék lesznek, mely több napirendből áll, ezért több előadója is van. Rátérünk az első napirendi pont tárgyalására, átadom a szót Iványi elvtársnak.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! A Központi Bizottság 1989. február 20-i ülésén a párt agrárpolitikai koncepciótervezetét azzal fogadta el, hogy azt az érintettek körében bocsássuk széles körű vitára.

Az elmúlt hónapokban, közel 1000 szervezetben és intézményben, több mint 30 000 fő részvételével vitatták meg a koncepciótervezetet. Ezúton szeretném megköszönni mindazoknak, akik kritikai megjegyzéseikkel vagy javaslataikkal segítettek az anyag formálását, és hozzájárultak ahhoz, hogy a szakmai közvélemény értékelését, véleményét messzemenően figyelembe vehessük.

A viták hasznosak és igen tanulságosak voltak. Az ágazatban dolgozók — legyenek azok fizikaiak vagy szellemiek, párttagok és pártonkívüliek, tudósok és közalkalmazottak —, az ágazattal kapcsolatban lévő intézmények, társadalmi és tömegszervezetek, egyaránt jó néven vették, hogy a párt kikérte véleményüket és a koncepció véglegesítésénél azokat felhasználja. A viták igen szenvedélyesek és kritikusak is voltak. Az ágazatban felhalmozott problémák ismeretében azt kell mondani, hogy indokoltak voltak ezek a szenvedélyek.

A viták a résztvevők munkahelyétől, lakóhelyétől, képzettségétől, kilátásaitól függően igen széles körűek, az ágazat valamennyi kérdésével foglalkozóak voltak. Többségük azonban néhány lényegesnek mondható kérdés körül kristályosodott ki. Melyek voltak ezek?

1. Elismerést kapott a koncepciótervezetnek az a része, amely a múlt eredményei mellett a hibákat is őszintén feltárta. Természetesen voltak, akik az eredményekről, mások a hibákról szerettek volna többet hallani. A kétségtelenül sikeres utat megtett agrárágazatban az eredmények sok esetben eltakarták a hibákat és a tévedéseket. Ezt nem azért kell bevallani, mert ezek megkérdőjelezik az eredményeket, hanem azért, hogy még egyszer ne ismétlődjenek meg és ne legyenek gátjai a reformfolyamatoknak. A falvakból, a nagyüzemekből, az élelmiszer-feldolgozó vállalatoktól érkezett vélemények egybehangzóan megerősítették, hogy az agrárágazatban dolgozók minden hibájával, elkövetett tévedéseikkel együtt is vállalják az elmúlt három évtizedet és büszkék azok eredményeire. Abban saját munkájuk, erőfeszítéseik, „megvajúdott” gondoljaik megtestesülését látják, éppen ezért féltik és ragaszkodnak is hozzá.

2. Szinte valamennyi vélemény foglalkozott az ágazat gazdasági helyzetével és az üzemek egyre nagyobb hányadának ellehetetlenülésével. Szendélyesen kritizálták a fokozódó költségvetési elvonásokat, amelyik [sic!] évről évre csökkenti a támogatások összegét, és évről évre növeli az elvonásokat. Növeli a terhelést az ipari és mezőgazdasági árak közötti olló nyílása, amely évek óta tart, és egyre súlyosabban érinti a mezőgazdaságot. Az adatok azt bizonyítják, hogy mind a mezőgazdaságban, mind az élelmiszeriparban a korábban is nyomott jövedelmi helyzet

a '80-as évtized második felében folyamatosan romlott. Az 1988. évi nyereségtömeg összege folyó áron még eléri az 1980-as évet, de reálértéke annak már csak a felét teszi ki. Különösen súlyos a helyzet az élelmet adó alapanyag-termelésben. Jól érzékelteti a helyzetet a búza jövedelmezőségének alakulása, amelynek költség-arányos nyeresége tíz éve még 25—30%-os volt, 1987-re ez 3%-ra csökkent, és az utolsó három év átlagában is alig több mint harmadát teszi ki az 1980. évinek. Következménye mindennek, hogy a mezőgazdaságban a beruházás, a műszaki fejlesztés 1988-ban összehasonlító áron számolva az 1982. évinek csupán háromnegyedét éri el. Általános a tőkeszegénység. Elavult a technika. Tetézi a bajt az ágazat sajátosságait figyelmen kívül hagyó hitel- és kamatpolitika is. Miközben a rövid lejáratú mezőgazdasági hitelek kamata az 1980—81. évi 10%-ról 1988-ra 17—18%-ra nőtt, addig az alaptevékenység jövedelmezősége 12%-ról 5%-ra csökkent. Mindez elég indok arra, hogy joggal féltsük az ágazat elért eredményeit, féljünk a termelési színvonal csökkenésétől és az azzal együtt járó élelmiszerhiánytól, annak összes társadalmi-gazdasági-politikai következményétől. Félni azonban kevés, és nem is lehet vele problémákat megoldani, cselekedni kell. Egyetértünk a kormány 1989. február 9-i határozatával, amely egy kedvezmény-csomagot fogadott el az élelmiszer-gazdaság javára.³ (Növelték a zöldhitel összegét, egyes élelmiszer-ipari vállalatoknál kedvezményes hitelkonstrukciót hirdettek meg, kamatkedvezményt léptettek életbe, 5%-kal növelték a gabona felvásárlási árát, 150 üzem adósságrendezésének lehetőségével még ez évben foglalkoznak.) Ez azonban kevés. Felkérjük ezért a kormányt, hogy a KB agrárpolitikai tézisei alapján dolgozzon ki kormányzati programot, és abban vegye figyelembe a mezőgazdaságban kialakult helyzetet. Tudjuk, ez nehéz feladat a kormány számára is, mert a nemrég elfogadott csomagterve⁴ szerint mintegy 30 milliárd forinttal kell csökkenteni a költségvetés kialakult hiányát. Mégis úgy véljük, hogy a mezőgazdaság nehéz helyzetére tekintettel kell lenni, és kevésbé lehet tovább terhelni ezt az ágazatot.

3. Sokan foglalkoztak a termelés—feldolgozás—kereskedelem elkülönült szervezeti, érdekeltségi és szemléleti okokra visszavezethető ellentmondásaival. Sürgették ezek integrációjának erősítését. Ezzel messzemenően egyet lehet érteni és támogatni is kell. Az előterjesztés is az integráció erősítése mellett van. Kiemelt jelentőségűnek tartjuk az egymásrautaltság felismeréséből fakadó és az anyagi érdekeken alapuló együttműködés erősítését. A társasági törvény⁵ egyik rendeltetése éppen ennek elősegítése. Valóban nagy lehetőségek és tartalékok vannak a termelés—feldolgozás—forgalmazás együttműködésében. Struktúrát váltani az alapanyag-termelésben az élelmiszeriparban, minőséget javítani, külső piacot szerezni és ott megmaradni elsősorban az értéknövelő feldolgozás fejlesztésével lehet. Ennek az együttműködésnek azonban a kölcsönös érdekek szem előtt tartásával, a szerves fejlődés alapján kell megtörténnie. Rendeletekkel, szabályozókkal ezt lehet ösztönözni, gyorsítani, sőt kell is, de felülről beavatkozni és pásztor módjára összeterelni az érdekelteteket nem célszerű. A múltban a felülről indult szervezéseknek éppen ez volt a legnagyobb hibája, és sok esetben ezért is maradtak el a várt eredmények. A vertikumok terjedését és erősödését tehát támogatjuk, ösztönözük, de állami beavatkozás nélkül.

Kedves Elvtársak! Szinte minden tanácskozáson napirenden volt az érdekképvi-
selet megújítása, a falusi értékek felkarolása. Ez napjainkban egyre inkább politi-
kai jellegű kérdéssé válik. Közismert, hogy a parasztság politikai érdekképviselété-
re most számos szervezet pályázik. Van, amelyik történelmi múltjára hivatkozza,

van, amelyik egy „igazi parasztság” (értsd: kisgazdai paraszttársadalom) megteremtése okán, megint mások a parasztság úgymond magárahagyottsága miatt szeretnék ezt az érdekképviselőt megszerezni. Álláspontunk az lehet, hogy ezt rá kell bízni a parasztságra, a vidék társadalmára. Ők jól tudják, hogy kik és hol képviselik érdekeiket. Az MSZMP eddig is kiemelten foglalkozott az agrárágazat helyzetével és az ott dolgozók sorsával. Ezt az elmúlt harminc év bizonyítja. Sok évszázados történelmében a magyar mezőgazdaságnak nem volt még egy ilyen alkotó korszaka, mint az elmúlt három évtized.

Tudjuk, hogy ez a lendület most megtört, de ezt átmenetinek tekintjük. Célunk továbbra is a parasztság, a mezőgazdaság és az egész élelmiszer-gazdaság stabilitásának helyreállítása, további korszerűsítésének megalapozása. Az MSZMP tehát nemcsak eddig tartotta fontosnak a parasztság, a vidéki lakosság érdekeinek képviselését, hanem ezt kívánja tenni a jövőben is.

Éppen ezért támogatjuk a szövetkezeti érdekképviselő megújítását, új, erősebb alapokra helyezését. Gondoskodni kell az ágazatot körülvevő érdekvédelmi, érdekegyeztető hálózatról, amelyik gazdasági és politikai jogosítványokkal is rendelkezhetne. Támogatjuk egy olyan agrárszövetség létrehozását, amelyik a termelőszövetkezetek mellett felkarolná az állami gazdaságok, a kis- és magántermelők, valamint a családi vállalkozók érdekvédelmét is. Emellett indokoltan tartjuk az Agrárkamara megszervezését is. Ez megfelelő jogosítványokkal, az árgyeztetéseknek, az exportpiaci lehetőségek kihasználásának, az importversenyeztetésnek olyan intézménye lehetne, amely számottevően csökkenteni tudná az agrárágazat kiszolgáltatottságát, kiszolgáltatottságának a veszélyét, és társadalmassíthatna egy sor állami feladatot.

Itt kell szólni a szerveződő agrárreformkörökről, az agrárplatform-szervezetekről.⁶ Ezek létrejöttét véleményünk szerint két dolog motiválja:

— az egyik az agrárágazat jövedelempozícióinak megrendülése és az ebből eredő feszültségek felhalmozódása, akuttá válása. Ennek megoldásában több támogatást kérnek a kormányzati szervektől;

— a másik a nagyüzemek jövőjéért, a vidék boldogulásáért való aggodalom. Közülük sokan úgy vélik, hogy az MSZMP sem áll ki következetesen az agrárágazat, a mezőgazdasági nagyüzemek mellett. Ezért önálló politikai érdekképviselő alapításának a gondolatával is foglalkoznak.

Támogatjuk az agrárreformkörök tevékenységét. Már csak azért is, mert az MSZMP agrárpolitikájának egy-egy elemét érlelik tovább. Különösen hasznos, hogy ezt helyileg is segítik megvalósítani, és emellett a szélesebb társadalom is megismerkedik az agrártermelést foglalkoztató gondokkal. Fontosnak tartjuk azt is, hogy az agrárreformviták számos tehetséges, fiatal szakembernek biztosítanak lehetőséget szakmai elgondolásaik bemutatására, aktív politizálásra.

Kedves Elvtársak! A koncepciótervezet körüli viták igen lényeglátóak és feladatot adók voltak. Ezek figyelembevételével teljesen átdolgoztuk a vitára bocsátott tervezetet; szerkezetében, nyelvezetében és részben tartalmában is egy új anyag került a Központi Bizottság elé.⁷ Engedjék meg, hogy foglalkozzunk az új koncepció néhány, a viták során felmerült és általam is fontosnak tartott kérdésével. Olyanokkal, amelyek továbbra is még fel-fellángoló viták gyújtópontjai lehetnek.

Az egyik ilyen kérdés, hogy kell-e nekünk további mezőgazdasági növekedés, vagyis a fejlesztés helyett nem inkább a szinten tartást vagy éppen a visszafejlesztést kellene választani. Ez utóbbi felfogás hívei a piaci viszonyok nehézségeire és

a támogatás mértékére hivatkozva érvelnek. Mi sem a parttalan, bármikor történő fejlesztés mellett vagyunk. A fejlesztést a piac felvevőképességének és gazdaságosságának rendeljük alá. De valljuk, hogy ez a piac minőségileg jobb, tetszetősebb, feldolgozottabb és árfekvésében is megfelelő termékekből bővíthető és bővítendő. Az országnak, az ágazatnak és a parasztságnak is ez az érdeke.

Az MSZMP a sokoldalúan megalapozott fejlesztés híve, mert ebben az ágazatban előnyeink vannak a versenytársainkkal szemben: jók az ökológiai adottságaink, jelentős termelőeszköz-állomány halmozódott fel. Hozzáértő, dolgozó parasztságunk van. Mindezt vezényli egy szakmáját jól értő agrárértelmiségi réteg, amely az ágazatban nemcsak a megélhetését látja, de elkötelezett támogatója a fejlődésnek is.

Az agrárlehetőségek kihasználása azonban korszerű ipari termékek nélkül elképzelhetetlen. Az élelmiszer-gazdaságot kiszolgáló hazai ipar és különösen néhány vállalata — jóllehet sokat fejlődött, különösen a szocialista és tőkés vállalatokkal kötött kooperáció révén —, de a minőségi igények kielégítésétől még elmarad. Ennek ellenére — legalábbis a mezőgazdasági árakhoz képest — igen magasak az árai. A hazai ipar által nem gyártott termékek nagyobb részét a szocialista országokból, a világszínvonalhoz közelebbi kisebb részét a tőkés országokból szerezzük be. Ez a jövőben is így lesz, vagyis az élelmiszer-gazdaság a hazai ipar egyik tartós, megbízható piaca, ezért több figyelmet érdemel.

Az ipar és a mezőgazdaság kapcsolata más összefüggésben is fontos, hiszen már nagyon jelentős a mezőgazdasági üzemek ipari tevékenysége is. Az összes ipari termék 8—10%-át a mezőgazdasági üzemek állítják elő, de a gépiparban és a vegyiparban ennél jóval nagyobb a részarányuk. Ez a jelentős termelőszervezet tehát nemcsak a mezőgazdaságot szolgálja, de az iparnak is jelentős háttérre és kiegészítője. Fejlesztése a vidék munkaerőgondjainak megoldásában, az elmaradott térségek felemelkedésében a jövőben is nélkülözhetetlen.

A mezőgazdaság számára elég mostoha gazdasági környezet ellenére is megelégedéssel vehetjük tudomásul, hogy az agrárágazat 15 millió ember jó színvonalú élelmiszer-ellátását tudja biztosítani. Komplex hatékonysági mutatói alapján Európában a közepesnél jobb csoportjába tartozik. Az ágazat ilyen körülmények közepette nyújtott, elismerést érdemlő teljesítménye két dologra vezethető vissza:

Itt a nyereség vagy jövedelemtömeg képződése minden más ágazatnál jobban köztődik a termeléshez, a hatékonysági tartalékok feltárásához. A költségeket, a begyűrt árakat ezen a területen nehezebb továbbhárítani. A másik, ebből eredő következmény, hogy a mezőgazdasági üzemek és a mezőgazdasági lakosság a vállalkozásban rejlő lehetőségeket, minden más ágazatnál gyorsabban és kiterjedtebben hasznosítja [sic!], csak nem sokat beszélnek róla. Ezt az érdekszűlte rugalmasságot hasznosítani kell, de nem szabad túlfeszíteni.

A másik ilyen kérdéskomplexum, amit szeretnék kiemelni, a nagyüzemi- vagy kisüzemi-„pártiság”. A vitában ezt egyes helyeken úgy értelmezték, hogy az MSZMP nem áll ki határozottan a nagyüzemek mellett, feladja a harminc éves eredményt, a világ által is elismert üzemi szerkezetet. Mások viszont úgy vélik, hogy az agrárágazat azért került válságba (és ezt nagyon hangsúlyozzák), mert a nagyüzemi szervezet idejuttatta. A kiút a nagyüzemek feloszlata, a farmergazdaságok mielőbbi elterjesztése. E nézet hangoztatói nem az MSZMP színeiben, hanem inkább valamelyik más szervezet nevében terjesztik ezt a nézetet.

E szélsőségtől elhatároljuk magunkat. De azt is látni kell, hogy nem vagyunk a

jelenlegi üzemi szerkezet és a változatlan nagyüzemi szervezet hívei sem. Meggyőződéssel valljuk, hogy változatos tulajdonformák és üzemformák nélkül a magyar mezőgazdaság versenyképessége, alkalmazkodóképessége és hatékonysága nem javítható. Olyan korszerű nagyüzemek kialakítását támogatjuk, ahol a vagyoni működtetése és a munkaszervezet vállalkozáson alapul, ahol a bérérdekelttség erős tulajdonosi kötődéssel és gazdatudattal ötvöződik, ahol a szövetkezet vagy a vállalati vezetés van a kollektíváért és nem fordítva. Ennek kialakítását szolgálják és segítik a már elfogadott törvények és a munkában lévő tulajdonosi reform,⁸ valamint a föld- és szövetkezeti törvény.⁹ Tudjuk, hogy ez nem egyszerű átállás kérdése, ez időigényes folyamat.

Nem is siettetjük, mert a helyi adottságok és lehetőségek birtokában, a tagságnak kell ezekben a kérdésekben dönteni. Meggyőződésünk azonban, hogy ilyen típusú átrendeződés nélkül az üzemek jelentős része nem lesz képes helytállni és alkalmazkodni a piaci körülményekhez. Tehát a párt a korszerűsödő nagyüzemek mellett kiáll.

Ugyanakkor arról is meg vagyunk győződve, hogy bizonyos térségekben és egyes ágazatokban a kisüzemi termelés a hatékonyabb. Ennek is megvannak a jól bevált formái, a háztáji és kiegészítő gazdaságoktól egészen a magángazdaságokig. Ahol ezek versenyképesebben, jobban eladhatóbbat és gazdaságosabban tudnak produkálni, ott szabad utat kell számukra biztosítani. Ahogy egyfajta paraszti életforma lehet a szövetkezetben, vagy az állami gazdaságban való munkavállalás és mellette a háztáji gazdálkodás, úgy egy más típusú és természetesnek tartott életforma lehet a magángazdálkodás, a családi vállalkozás is. E kettő jól megfér egymás mellett és kölcsönös versenytársa is lehet egymásnak.

Ezt akarja elősegíteni a kormánynak a parlamenthez benyújtott javaslata a földtörvény módosításával, aminek legfőbb elveiről tájékoztatót küldtünk a KB tagjainak.¹⁰ A földtörvény módosításának egyik legfontosabb célja, hogy a földnek racionális hasznosítását elősegítő tőkepiac kialakuljon, a földforgalmazás adminisztratív korlátai oldódjanak.

Tudjuk, hogy ezekkel az intézkedésekkel csak a legfontosabb akadályokat hárítjuk el a haladást elősegítő reformok útjából. A föld azonban a nemzeti vagyoni részesedése és egyúttal természeti kincs is, ezért itt minden hosszabb távra szóló változtatást alaposan meg kell fontolni. Ebben a nyilvánosságnak és együttgondolkodásnak, egy széles körű társadalmi konszenzus kialakításának igen nagy a jelentősége. A most javasolt megoldás ideiglenes. A későbbiekben olyan új földtörvényt kell alkotni, amely a piaci viszonyok és termelési érdekek mellett tartósan rendezi a viszonyokat, a társadalmi, a környezeti érdekek teljes körű újragondolásával. Egy ilyen új földtörvényt a tulajdonreform kidolgozása, az új Alkotmány elfogadása után lehet előterjeszteni.

Végül szeretnék kitérni arra, a viták során is gyakorta felvetett kérdésre, hogy kell-e nekünk most agrárpolitikai koncepció, amikor még a gazdaságpolitikai koncepció sincs készen. Kétségtelen, hogy stabilabb és időtállóbb agrárpolitikai koncepció kialakítására volna lehetőség, ha az kiérlelt gazdaságpolitikai koncepcióra támaszkodhatna. Látni kell azonban, hogy az agrárpolitika olyan területeket fed le és olyan folyamatok hordozója, amelyek komplexitásában, társadalmi hatásában messze meghaladják a termelés volumenével vagy a nemzeti jövedelemben elfoglalt arányával jellemzett szerepét.

Az agrárpolitikában mindenekelőtt az embert, a parasztságot kell látni. Bármi-

Ilyen lépés a mezőgazdaság fejlesztésében, szerkezetének változtatásában, tulajdonviszonyának rendezésében az ott dolgozót közvetlenül érinti. Létbiztonságát — anyagi helyzetét — befolyásolja. Az agrárpolitikában tehát a parasztság sorsáról van szó.

A mezőgazdasági termelés azonban térséghez, településhez kötött. Mivel Magyarország azon országok közé tartozik, ahol a terület nagyobbik része mezőgazdaságilag művelhető, így a mezőgazdaság helyzete alapvetően határozza meg a falusi települések lehetőségeit is. Az agrárpolitikának számolnia kell a vidéki településekre gyakorolt hatásával. Azok az országok, amelyek vidéki-falusi településeiket elhanyagolták, bármilyen jó gazdasági programot állítottak össze, vagy bármilyen összeget áldoztak a mezőgazdaság fejlesztésére, egy idő után kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy a falvak jelentőségüknek megfelelő kezelése nélkül az élelmiszer-termelés sem oldható meg, hiszen a munkahelyet nem lehet tartósan és büntetlenül elkülönítetten kezelni a lakóhelytől. Az agrárpolitika tehát a falvak sorsát, a magyar vidék fejlődését is meghatározóan hordozza. Ha emellett figyelembe vesszük azt is, hogy a településszerkezet egyben a terület igazi nemzeti birtokbavételét és a népesség arányos szétterítését is jelenti, valamint azt, hogy ezek a falusi települések nyelvezetükkel, szokásaikkal, kultúrájukkal évszázados értékek hordozói is, akkor a vidéki települések stratégiai szerepe is szembetűnővé válik.

Köztudott, hogy a mezőgazdaság fejlettsége és az élelmiszer-ellátás színvonala között milyen a kapcsolat. Mivel az egész ország népességének életkörülményeit és politikai véleményét naponta befolyásolja — javítja vagy rontja —, minden másnál érzékenyebb közéletet befolyásoló szerepe van. Az agrárpolitikának tehát kiemelt feladata marad a lakosság élelmiszer-ellátásáról való gondoskodás, illetve annak a lehetőségekkel összhangban lévő javítása. És természetesen ide tartozik az exportban betöltött szerepe, a fizetési mérleg javítására gyakorolt hatása is. Nevezetesen az a tény, hogy kereken 1,5 milliárd dollárral és 1 milliárd rubel évi bevételével járul hozzá a gazdaság teljesítéséhez, lényegesen kevesebb importigényességgel. A jelentős kiviteli többletet a piachoz való jobb igazodással indokolt megtartani, ha lehet, növelni! Mindezek alapján érthető, hogy olyan országoknak is van önálló agrárpolitikájuk, ahol a mezőgazdaság részesedése a hazai termékekből alig több 2—5%-nál, vagy a mezőgazdasági népesség aránya alig éri el a 2—3%-ot.

Magyarországon a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya alap- és kiegészítő tevékenységet együttvéve megközelíti a 20%-ot. Az MSZMP-nek ezért olyan agrárpolitikával kell rendelkeznie, amelyik biztosítja az ágazat népgazdaságban betöltött stabilizáló szerepét, és perspektívát ad az ott dolgozók részére.¹¹

Kedves Elvtársak! Úgy gondolom, hogy a Központi Bizottság elé beterjesztett agrárpolitikai állásfoglalás-tervezet kiemelten foglalkozik a legfontosabb kérdésekkel, segíti az agrárágazatot, hogy megtalálja helyét és szerepét az alakuló új körülmények között. Ha ki kellene emelni belőle, hogy a korábbi agrárpolitikákhoz képest mi az új, akkor röviden három dolgot lehetne megnevezni:

1. a piacnak, mint fő termelésszervező elemnek a megerősödése és az ahhoz való alkalmazkodás fontossága;

2. a vállalkozói szervezetek és magatartás elterjesztésének az igénye, amely az emberekből az eddigi végrehajtó típusból alkotó, teremtő típust alakít ki; és végül

3. a tulajdonreform következetes végigvitele, amely a bérérdekeltség és a terjedő közömbösség helyett, felelős gazdaként viselkedő embereket, termelőket formál.

Ezek mellett a koncepció nagyon fontos feladatul tűzi ki az agrárágazatban felhalmozott feszültségek mielőbbi oldását is.

Úgy gondolom, hogy az így kialakított és a KB vitájában elhangzó vélemények figyelembevételével formálódó agrárpolitika nemcsak rövid távon, de hosszú távon is alapja lehet az agrárágazat fejlődésének. Ha az abban lefektetett célokat nem engedjük feledésbe menni, és szorgalmazzuk azok feltételeinek megteremtését, akkor ezzel

- továbbra is magunk mögött tudhatjuk a parasztság politikai támogatását;
- érdekeltységük megváltoztatásával mozgósíthatjuk az élelmiszer-előállító üzemek dolgozóit, valamennyi termelőt a célok megvalósítására;
- megalapozhatjuk az agrárágazat minőségén és versenyképességén alapuló, új növekedési pályáját;
- mindez alapját képezheti a magyar falvak ezredfordulóra bekövetkező második nagy felvirágzásának.

Remélem, hogy ezt az agrárpolitikai koncepciót párttagságunk is magáévá teszi, és bátran kiáll annak megvalósításáért.

Itt szeretnék néhány szót szólni a Központi Bizottság tagjainak kiosztott, az MSZMP Központi Bizottság Tanácsadó Testületének állásfoglalásáról.¹² Nagyon sajnálom, hogy az anyag vitájára a Tanácsadó Testület nem hívta meg az osztályt és engem sem, nagyon szívesen részt vettünk volna ennek az anyagnak a vitáján, már csak azért is, mert május 2-án a Tanácsadó Testület részére ezt átadtuk.

Az anyagban leírtakat illetően a következőket szeretném elmondani. Azt, hogy az agrárágazat nagyon nehéz helyzetben van, vészhelyzetben van, mi magunk is elismerjük, azt hiszem, hogy a szóbeli beszámoló is ezt tükrözte. Azt, hogy a mezőgazdaságban nélkülözhetetlen a szerkezetváltás — gondolom az anyag önmagában is sugallja. De a szerkezetváltást illetően mi sehol nem beszéltük, hogy az csak az élelmiszeriparra van korlátozva, mi az egész élelmiszer-gazdaságban végbemelő szerkezetváltás fontosságáról szövegtünk. Hogy piacos mezőgazdaságot akarunk, azt hiszem, az anyag végig ezt sugallja, még akkor is, hogyha külön pontként ennyire karakterisztikusan valóban nincs megfogalmazva. A termelés struktúraátalakulása és a tulajdonosi reform szükségességével természetesen egyetértünk. Azt hiszem, hogy ezt az anyagban igen világosan és egyértelműen megfogalmaztuk. Kétségtelen, hogy van vita az állásfoglalás-tervezet felfogása és a Tanácsadó Testület felfogása között abban az értelemben, hogy mi a szükséges integrációt egy önfejlődés útján, az érdekek érvényesítésével, a lehetőségek megteremtésével, nem pedig egy felülről vezérelt szervezet kiépítésével tartjuk járható útnak, de erről részletesen szövegtam a szóbeliben.

Alapvető hiányosságként említi az anyag azt, hogy a szövetkezetek, mármint a beszerzési, értékesítési szövetkezetek eddigi eredményeiről nem szövegtünk. Lehet, hogy az anyagnak ebben igaza van, ugyanakkor a szövetkezetek sokszínűségéről, formagazdagságáról nagyon részletesen szól az anyagunk, és mint kívánatos fejlődési irányt, koncepciót tartalmazza. A földtulajdonnal kapcsolatban azt hiszem a szóbeliben elhangzott felfogás és az itt leírtak között nincs lényegi különbség.

Utolsó megjegyzésként: nem nagyon értem, hogy „mindent elkövet avégett, hogy az agrárpolitikája ne szűk csoportok, hanem az egész társadalom, illetve az egész magyar nép érdekeit szolgálja”. A „szűk csoportok” megjegyzést nem értem, mi úgy gondoljuk és hangoztatjuk is, hogy az agrártézisek és az ezek nyomán kibontakozó megújulás nemcsak az agrárágazat és azon belül különösen nem egy

szűk csoport érdeke, hanem az egész magyar népgazdaság, az egész nemzet érdeke.

S mindezek után szeretném megjegyezni, hogy mivel a leglényegesebb kérdésekben nincs vita — úgy gondolom, egyetlenegy pont kivételével —, nem nagyon értem „a számottevő gyengeséggel terhes” minősítést az anyag elején, de gondolom erről a vitában majd szó esik.

Kedves Elvtársak! Kérem a Központi Bizottságot, hogy a Politikai Bizottság megbízásából beterjesztett koncepciótervezetet vitassa meg és foglaljon abban állást.

Kérjük fel a Minisztertanácsot egy olyan munkaprogram elkészítésére,¹³ amely a magyar ágazat nemzeti programjának megalkotását képezhetné. [Köszönöm a figyelmet.]

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen a bevezetőt. Szeretném megkérdezni, kinek van kérdése az előadóhoz. Kérdés nincs. Akkor rátérünk a vitára. Kérem, elvtársak, ki kíván hozzászólni?

Tessék Gyuricsku elvtárs, utána Burgert elvtárs, majd Romány elvtárs, [többieket majd szünet után.]

GYURICSKU KÁLMÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Tisztelt Elvtársak! Úgy hiszem természetes az, hogy a hazának azon a táján, ahol a népesség 90%-a valamilyen módon érdekelt és érintett az agrárgazdaság fejlődésében, igen nagy érdeklődés kísérte az agrárpolitikai koncepciót, nagy várakozás volt és él vele szemben ma is. Azt szeretném jelezni, hogy több mint ötven pártfórumon és falugyűlésen vitatta meg megyénk lakossága, és ami az eddigi pártvitákon túlmutat, spontán szervezett szerveződésekben, tehát nem általunk szervezett rendezvényeken is szép számmal együtt gondolkodtak erről a jelentős dokumentumról.

Őszintén el kell mondanom a Központi Bizottságnak, hogy az általunk vitára bocsátott koncepció több helyen, több vonatkozásban csalódást, és ami bizonyára furcsa lesz, félelmet is keltett. Ez utóbbi olyan gondolatok társaként, környezetében jelent meg, hogy nagyon sok, szépen fogalmazott koncepcióval rendelkezünk már, és a helyzetünk tovább romlik, ettől tartott az agrárnépesség is. Jól érzékeli a mezőgazdaságból élő emberek többsége a kistermelésből származó jövedelem reálértékének rohamos csökkenését. A véleményeket összegező és a testület saját álláspontját is rögzítő állásfoglalásunk is igen kemény kritikai észrevételeket tartalmazott. Egészében az a határozott véleményem alakult ki, hogy a ma vitára bocsátott koncepció lényeges meghaladása a korábbiaknak. Valóban a politizáló, politizálni akaró párt elképzelérendszerre lett. Örömmel olvastam, hogy szakított a részletekbe menő szakmai irányjelölésekkel. A gazdaság e jelentős ágának megoldandó feladatait és perspektíváját szerencsére az ember oldaláról közelíti.

Tisztelt Központi Bizottság! Hat megjegyzéssel vagy javaslattal szeretnék hozzájárulni a koncepció további javításához.

Egyetértve a szóbeli kiegészítésben elhangzottakkal, javaslom, hogy a koncepció tovább erősítse azt, hogy az ágazat dolgozóinak reális és biztató perspektívát kell adni; jobban kell hangsúlyoznunk azt, hogy a politika az élelmiszer-termelés további fejlődésével számol. Enélkül nemigen szeresheti meg a Magyar Szocialista Munkáspárt az agrárszféra dolgozóinak támogatását. Iványi elvtárs szolt arról, ezért nem ismétlem, hogy a fejlődésnek a feltételei adottak hazánkban. A fejlődést hangsúlyozva, azt hiszem, hogy jobban kellene hangsúlyozza a koncepció a mai-

nál, hogy hogyan kell a jövőt a tágan értelmezett minőség prizmáján vizsgálni az ágazat irányítóinak, és ezért milyen intézkedéseket kell tenniük.

A második az én megítélésem: a koncepcióban ma is van bátortalanság és bizonytalanság. A 8. oldal 5/a pontjában súlyosan bizonytalannak tartom azt a fogalmazást, hogy a hazai ipar figyelmébe ajánlja a Központi Bizottság azt, hogy a mezőgazdaság biztos piaca a termelésének. Nem akarom itt az ipar képviselőit megbántani. Az a véleményem, hogy egyáltalán nem biztos, hogy vevője akar lenni a mezőgazdaság a hazai ipar termékeinek, amely nem egészen korszerű és nem a mai kor követelményeinek megfelelő, sem minőségben, sem árban. Másrészt ennél sokkal szigorúbban kell fogalmaznunk azt, hogy az ipar készüljön fel a mezőgazdaság szükségleteinek a mainál sokkal jobb kielégítésére. Nem elégíti ki a várakozást az sem, ahogy az árpolitikával kapcsolatban szükséges álláspontunkat, vagy tervezett álláspontunkat az előterjesztés 12. oldal a) pontja rögzíti.¹⁴ Igazán nem a beavatkozó és a voluntarista elemeket kívánom vissza, de a kormányzó pártnak a javaslatnál többet kell tenni a mezőgazdasági árpolitikában. Határozott állásfoglalás szükséges az agrárrollót illetően. A piaci viszonyok, amit annyira hangsúlyozunk, illuzórikusak maradnak és elkedvetlenítenek, ha az egyik oldalon valóban érvényesülnek, a másik oldalon pedig nem.

A harmadik megjegyzés: a koncepciót elfogadva is fontosnak tartom felhívni a figyelmet, hogy a legjobb koncepció, annak legjobb kidolgozása sem helyettesíti azt, hogy az egyre növekvő önállósággal rendelkező gazdálkodó szervek, kisebb-nagyobb térségek, esetleg megyék is dolgozzák ki adottságaiknak megfelelően programjaikat. Egyetértve Iványi elvtárral, kell állami ágazati koncepció, elmélyült és részletesen szakmailag kidolgozott koncepció, emellett szükség van arra is, amit itt elmondtam.

A negyedik megjegyzésem: javaslok a tisztelt Központi Bizottságnak, hogy a koncepció végleges megfogalmazásánál tartsuk szem előtt, hogy a tudományos szakirodalom szerint az ország agroökológiai potenciálja a mai produktumoknak sok tájon legalább a kétszeresét képes produkálni. Különös tartalékokkal rendelkezik a kertészet és a halgazdaság. Azt is javaslok megfontolásra, hogy célul kell tűznünk a biomassza teljesebb hasznosítását az országban. Ma a megtermelt szervesanyag 40—50%-át, tehát maximum felét hasznosítjuk, nyilvánvaló a költségek mindezt terhelik száz százalékban.

Az ötödik: javaslok, hogy a koncepció foglaljon állást abban, hogy az állami gyakorlat és szabályozás válassza el az agrárgazdaságban a versenyszférát a környezetet fenntartó mezőgazdaságtól.

Az utolsó javaslatom: egyetértve azzal, ami az előterjesztésben is van, azzal, ahogyan Iványi elvtárs is hangsúlyozta: a falvaink fejlődésének meghatározó tényezője, településszervező, fejlesztő erő a mezőgazdaság. Nem szabad, hogy ezt leegyszerűsítsük arra, hogy a falvak fejlődésének egyedüli felelőse legyen.

Egészében, a megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyok, a vállalkozások szükséges sokszínűsége, a termelészövetkezetek szerepváltása, az előterjesztésben kellően kifejtett, jó igazodási pontokat ad. Vallom, hogyha sikeres az agrárpolitikánk, számíthatunk rá, hogy az ágazat, a lakosság a mai, jelentős feszültségek mellett is a Magyar Szocialista Munkáspárt mellett áll majd ki. Köszönöm a türelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Gyuricsku elvtárs. Burgert elvtársé a szó. Tessék.

BURGERT RÓBERT elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az állásfoglalással és az Iványi elvtárs által elmondottakkal nincs vitám, én azt el tudom fogadni. Azért kértem mégis szót, mert úgy gondolom, hogy a legutóbbi központi bizottsági ülés alkalmával felmerült, hogy ennek választási programnak kellene lenni, hiszen a párt megméretésre, választásra készül, és a vidéken, ha jól méretik meg, akkor hárommillió szavazót nyerhet. Ebből a szempontból kellene most ezt az egész koncepciót vizsgálnunk, nem abból, hogy a régi önmagunkhoz viszonyítva mennyivel jobb ez. Én is tudnám dicsérni, hogy mennyivel jobb a régi önmagunkhoz viszonyítva, de ezzel mi a vidéken nem nyerünk, ez nem elég és nem mozgósítja eléggé a vidéket ahhoz, hogy mi ott a választások során megnyerjük a hárommillió szavazót. Én azért mondom ezt a hárommilliót, mert Iványi elvtárs mondta a 20%-ot.

Azt hiszem, hogy a vidéken ma már nem lehet elválasztani, hiszen a családokban is összefonódik a munkás, az értelmiség, az iparos és a mezőgazdasági [munkás] is. Addig amíg ezt mi leszűkítve, a régi gyakorlatnak megfelelően, egyoldalúan ágazati kérdésként kezeljük, addig ez a konfliktus mindig megmarad. Szembe kellene azzal nézni, hogy a vidék programja legyen ez, választási programja, az, hogy a községben hogyan lesz demokratikus szocializmus, hogyan tud demokratikus szocializmus mellett agitálni az alapszervezet, milyen legyen az önkormányzat, a szelekciós rendszerünk, a kiválasztódás, milyen legyen a számadási és számonkérési rendszerünk; egyszerűen: alulról építkezve hogyan lehetünk mi a vállalkozók pártja? Hosszú ideig inkább az idomárok pártja voltunk, most jó lenne, ha váltanánk, és a vállalkozók pártjává lennénk, személyiségre, bizalomra és az alapszervezetekre építve.

Ezt hozzá kellene tenni valahogy ehhez a koncepcióhoz, hogy agitatív erővé váljon, és valamit a kezébe adjunk a vidék kommunistáinak, az alapszervezeteknek, hogy nyerni tudjanak a legközelebbi választáson.

Még szeretném a figyelmébe ajánlani a tisztelt Központi Bizottságnak azt, hogy néhány alapvető dologra is szükség van mindazon túl, amit az anyag is követel. A tulajdonviszonyokat mindig általánosan fogalmazzuk meg. Holott ki kellene alakítani, és ki kellene dolgozni, hogy milyen legyen az a tulajdonosi háló. Mert nem farmgazdasággal lehet ezt megoldani, így egy szóval és egy csapásra, hanem egy tulajdonosi hálónak kellene működni, ahol az egyén lehet tulajdonos, ahol részvényes lehet, ahol bedolgozó lehet, bedolgozó nemcsak a régi értelemben, hanem új módon is, hogy nemcsak az erejével, az eszével, hanem a pénzével is bedolgozó lehet egy olyan integrált termelésben, ami ma már mindenütt kialakult. És ha az integrált termeléseket megnézzük — Amerikát vagy Nyugat-Európát —, az a jellemző, hogy végigmegy egy kíméletlen koncentráció a technológiából eredően és ezt kíséri a másik oldalon egy olyan egyensúlyteremtő helyzet, hogy ott pedig a tulajdonháló teremt egyensúlyt abban, hogy a személyiség megjelenik és egyre nagyobb szerepe lesz, akár tulajdon vagy más formában. Tehát ezt alaposabban ki kellene dolgozni, és most már az általánosságokon túl is kellene tudni mondani valamit. A működő tőkééről is nagyon sokat beszélünk, de ez a működő tőke a Nemzeti Bank ügye volt, és még most is az. Ez nyilvánvaló az kell legyen, mert rendnek kell lenni. De utat kellene engedni abban, hogy a vállalatok, a vállalkozók is felválalhassanak tőkét [sic!]. Más szóval ne csak az állam adósodjon el, adósodjon el a vállalat, vagy adósodjon el a vállalkozó, és bukhasson bele az is, aki innen felveszi, meg az is, aki kintről adja.

Az világos, hogy mezőgazdaságot ezzel a visszafogással, amit mi évek óta —

nemcsak az utóbbi két-három évben, hanem évek óta — csinálunk, ezzel nem lehet tartani. Expanzióra van szükség és pénzre. Ez pedig nincs, ezt pedig mindenki tudja. Ha engedünk, hogy ez az egész mozgás szélesebb legyen és kiterjedjen a vállalkozókra is, ilyen módon a mezőgazdaságra is, akkor a tőkebehozatal talán gyorsabb tud lenni.

Másik oldalon érdemes arról is beszélni, és ennek a pártnak fel kell vállalni, hogy mi a hagyatéka. Ma milyen hagyatékkal kell számolnunk? Most az a divat, hogy mondjuk el, hányszor vertük meg a parasztokat. Én azt hiszem, hogy nemcsak ez a hagyatéka. A legfőbb hagyatékat én abban látom a falun ma, hogy először is megnőtt az értelmiség. Soha nem látott mértékű értelmiség alakult ki nemcsak agrárértelmiség, közigazdasági, hanem humán értelmiség [sic!]. Ennyi orvos soha nem volt falun. Egyszerrel ez a legnagyobb gazdagsága, legnagyobb tőkéje, ami változott a falun. A másik, hogy megtanult a magyar ember kis helyen, rendkívül intenzíven termelni. Soha nem látott intenzitást valósított meg, és ez nemcsak egyszerűen a kistermelők körében van, hanem a háztájiba is egyre jobban bevonul, és átalakítja ezt a régi romantikus háztáji gondolkodást, amit főként a Budapestre került falusiak álmodoznak vissza, amikor farmgazdaságot mondanak. Ehelyett ma már a háztáji is, ahol a fiatalok dolgoznak, átalakult egy intenzív, iparszerű kistermeléssé, óriási ipari igényekkel. Ez egy nagyon, amire építhetünk.

Persze igaz az is, hogy ez az ipari háttér, ami nekünk van, az kevés. Hiszen látható volt, hogy milyen ipari háttér van az élelmiszer-gazdaságban, amikor elment a fél ország hűtőt venni. És akkor nem arra állt rá az ipar, hogy éjjel-nappal hűtőt gyártson és konkuráljon, hanem fölemelte az árat. De egyetlen új gyár sem kapcsolódott be, hogy [most] akkor hűtőgépet gyártunk mi is, vagy megvesszük Jugoszláviából közvetlenül. Nekünk van bizonyos tapasztalatunk, hiszen éppen az 1968-as reform után kialakult az is a nyitás következtében, hogy az iparban is volt bizonyos áttörés. Én ezt a mi területünkön a Rábával tudom illusztrálni, hiszen a Rábának igazán nem volt kötelessége — és nem is ajánlották neki, sőt inkább fenyegették utána —, hogy vállaljon traktorgyártást. S ez egy sikerült dolog volt. Sikerült az, hogy átalakították az olajgyártást ahhoz, amelyet mi igényeltünk és behoztunk. Egyszerrel konkurencia kellett, és a konkurencia segített ahhoz, hogy az ipar is megmozduljon. [Azóta — miután a konkurencia szűkült — azóta újból szépen megálltunk.] Tehát egy élénkítést egy konkurencia tudna hozni. De ez az egész Rábarész csak a földművelésre, növénytermesztésre terjedt ki, sajnos. Az egész élelmiszer-termelés az nyitott most is.

Én nagyon egyetérték azzal, hogy legyen egy kormányprogram, különösen a fejlesztést illetően. A fejlesztést nem globálisan kell megfogalmaznunk, mert ezek a globális fogalmazások rendszerint odavezetnek — és azt hiszem már régi trükk, hogy azért fogalmazunk olyan általánosan, hogy akkor ne vitatkozzanak velünk —, ilyen általános meghatározások mindig odavezetnek, hogy senki sem vitatkozik. Én azt hiszem; hogy konkrétabbá kellene tenni. Ha fejleszteni akarjuk a mezőgazdaságot, ezt nem tudjuk elvonatkoztatni a falutól, mert állandóan falueltartó kötelezettsége van; ha akarja, ha nem, ettől nem tud menekülni, és nem tud kilépni. És nem is tisztességes az a szövetkezet vagy állami gazdaság, aki a környezetéből kilépve akar gazdálkodni: „Az én házam, az én váram.” Egyébként is azok lettek a jó nagyüzemek, akik a környezetükről gondoskodtak. Ezután is feladat kell hogy legyen, ha úgy döntünk, hogy nem feladata, akkor is.

Tehát el kell dönteni, hogy milyen módon kell ezt kezelni egy kormányprogram

révén is. Azt is, hogy kell-e az export, vagy nem kell, vagy a másik oldalon kell-e ez az autark gondolkodás, hogy önellátásra rendezkedjünk be. Az önellátás garantáltan a hiányhoz vezet. Nekem az a véleményem, abban kellene állást foglalni, hogy exportorientált mezőgazdaságra van szükségünk, mert abban mérettetik meg. És nem kell arra törekedni, hogy azt is megtermeljük mi, amit túl drágán termelünk. Azt importáljuk. Tehát merjünk export- és importorientált mezőgazdaság lenni az élelmiszer-termelésben különösen. Amit nem tudunk mi jól csinálni, azt importáljuk, amit jobban tudunk csinálni mint az átlag, vagy a világpiacon mások, a konkurensok, azt pedig vigyük ki.

Azt is jónak tartom, hogy a Központi Bizottság támogatja a Kamara létrejöttét. Én azt gondolom, hogy itt sok dolog keveredik egymással. Érdemes szétválasztani, hogy a Kamarának gazdálkodási feladata van, míg a szövetkezeteknek mozgalmi feladatuk lesz, Kamara nélkül is. Tehát szét kell választani, hogy mi a mozgalmi rész, és mi a gazdálkodás része. Ha azt mondjuk, hogy ne gazdálkodjon a minisztérium, ne gazdálkodjon a kormány, hanem gazdálkodjanak a vállalkozók, akkor a vállalkozóknak kell egy gazdálkodást koordináló szervezet, és ezt tartom én a Kamara feladatának.

Tehát visszatérve a fejlesztésre, nemcsak ugye a régi stílusban előremegyünk — csak nem mindenki tudja, hogy merre van az előre —, hanem tényleg visszafogni is kell ebből a mezőgazdaságból. Ezért nem globálisan kellene meghatározni. Visszafogás alatt én azt értem, hogy túl sok a szántónk. Hegyet, völgyet drágán szántunk. Sokkal jobb volna, ha bizonyos területeket visszafognánk ilyen drága művelés alól. Erdőt telepítenénk, legelőt telepítenénk, és ezeket a legelőket ki is lehetne adni kistermelőknek, mert azok sokkal jobban tudnak 300 birkát hasznosan legeltetni, mint mi, nagyüzemek. Ezért is nagyon jónak tartanám, ha a kormányprogram tulajdonképpen arra is irányulna és figyelembe venné, hogy életszínvonal-teremtő, tehát a romlást bizonyos mértékig ellensúlyozó hatást is tud gyakorolni a föld, mert a szorgalmas embernek tudunk földet felajánlani, akár legelőként, akár más módon. És akinek fel tudunk ajánlani földet, az már nem hal éhen, pénzt fog előbb-utóbb keresni. De aki csak ül valahol és várja nyolc óra után, hogy a kormány mikor ad neki segílyt, az a program maga is ellustít embereket. Tehát a kormányprogramban azt is fel kellene vázolni, hogy lehetőséget tudunk adni, a mezőgazdaság tud lehetőséget adni a munkanélkülieknek is, a keveset keresőknek is azzal, hogy mindenki kiegészíti *[sic!]*. Nemcsak a mezőgazdaságnak kell kiegészítő tevékenységet végezni. Mindenki a saját háza körül egészítse ki a tevékenységét, termelje meg azt, amit elfogyaszt, és az már egy része az életszínvonal javításának, ha úgy tetszik.

Egyszerűen én úgy gondolom, hogy az anyagot érdemes kiegészíteni, olyanná tenni, hogy tényleg agitatív bázist teremtsen az alapszervezeteknek, a kommunistáknak ahhoz, hogy ez a párt a választáson nyerni tudjon. Köszönöm.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Romány elvtárs következik, utána Iklódi László elvtárs.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az agrárpolitikai koncepció februári tárgyalásán jeleztem, hogy alapvető fenntartásaim vannak a tervezettel szemben. A vitára bocsátáshoz akkor elégségesnek, elfogadáshoz kevésnek tartottam a javaslatot. Vitára is csak az előadói beszéddel együtt, amely előadói beszédet akkor is többen kiemelték, és szeretném most is ezt tenni. Egyetértek az elmondot-

takkal, és úgy gondolom, hogy a széles körű vita, amely a februári koncepció-tervezetet követte, haszonnal járt. Sok javaslat beépült. Tanúsíthatom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya kibővített ülésén elmondottak is jelentős részben beépültek, és nyilván, hogy a Központi Bizottság vitája alapján tovább gazdagodik az anyag.

Ami a Tanácsadó Testület állásfoglalását illeti, amire Iványi elvtárs kitért, most csak hadd jegyezzem meg azt, hogy ez egy többségi állásfoglalás természetesen, és az én kötelességem mindössze az, hogy ezt a tisztelt Központi Bizottság tudomására hozzam. Ez történt itt.

Kedves Elvtársak! Javaslom — mert engem nem kötelez persze a Tanácsadó Testület állásfoglalása — elfogadását a tervezetnek, néhány kiegészítő, most általam elmondandó tételes módosítással. Javaslom annál is inkább, mert agrárprogram nélkül Magyarországon nem lehet politizálni.

A módosítási indítványoknál abból indulok ki, hogy most sokkal többről van szó, mint egy termelési ágazatról, egy bármilyen fontos népgazdasági kérdésről. Több-ről és másról, évtizedek, mondhatnánk még azt is, hogy évszázadok építkező, formálódó világáról, a parasztságról és csak ezzel együtt a termelésről, faluról és településről. Olyan témakörrel tehát, ahol az éles váltásoknak nagy az ára, ahol az evolúció, a reform a hagyományos közeg, a természetes mozgásforma. Nem igaz ugyanis, hogy a falu konzervatív, hanem az a tény szerencséje, hogy a falu a valóságot becsüli, ítéletében első helyre teszi az empiriát, a tapasztalatot. A tapasztalat-hoz pedig hozzátartozik az egybevetés, a jó megfigyelés, a valóság tisztelete.

Első indítványom tehát az, hogy fejeződjék ki az állásfoglalásban a mezőgazdaságban megvalósított ügynevezett „magyar út”. Egyik, ha nem a legfőbb tanulsága éppen a jövő számára is ez a valósággal való számolás. A magyar mezőgazdasági szövetkezetek története nem más, mint a kötelező, a hajdani mintaalapszabályban annak idején rögzített külföldi előírásoktól való eltérés, elszakadás története. Attól a mintaalapszabálytól és annak a felfogásnak a maradványaitól, amely egy tehénben, öt juhban vagy kecskében szabta meg a parasztcsalád tulajdonának felső határát. Amely előírás nem a szövetkezeti tagnak, hanem még a tsz-nek sem tette lehetővé, hogy traktort tartson, hogy pékséget nyisson, vagy vágóhidat építsen. Egyszóval — és erről ne feledkezzünk meg —, ahol és amikor és amilyen mértékben e korlátoktól, sémáktól sikerült elszakadni, kitérni, ott és akkor kedvező hatások erősödtek fel a magyar agrárvalóságban. Amikor pedig a párt falusi politikája, ahogy ezt régebben nevezték, nem volt tekintettel a hazai és még tájanként is eltérő külön adottságainkra, amikor mechanikusan kolhozszámához kötődött, akkor annak nemcsak a falu, hanem az egész ország kárvallottja volt.

Ütközések, viták persze voltak, ahogyan most is vannak. Én csak kettőt szeretnék felidézni, megemlíteni, tanulságai miatt.

Az egyik az 1948—49-ben folytatott, az ügynevezett országos mintagazdasági értekezleten elindult vita, amelynek eredménye közismert — a dokumentumok már hozzáférhetőek —, mind a parasztság minősítését, mind pedig a szövetkezeti átszervezés ütemét illetően. A másik, a már létező szövetkezetekről, azok termelési jogosítványairól, jellegükről, a tagsági jogokról, s benne a háztájról folyt vita [sic!]. Ezek a viták eljutottak a kongresszusokig. A X., XI. kongresszusig.

Az 1970-es évekre mindenesetre jórészt konszolidált állapotok következtek be, jó hátszéllel, s megerősödött a falusi bizalom. Voltak ennek persze tisztázatai [sic!] is. Mégis kialakult Európa legváltozatosabb üzemi formákkal bíró mezőgazdasága,

amelyben a kistermelőktől, az egyéni gazdáktól az agrokombinátokig, a hagyományostól az automatizált termelésig minden üzemi és termelési forma fellelhető. Nem az MSZMP, nem a magyar kormány, hanem az ENSZ FAO-főigazgatója említette személyes tapasztalatai alapján, nem beszélgetésben, hanem előadásban, hogy amit ebben az országban tettek, azt a világ összes országai számára ajánlani tudja.

És most, kedves elvtársak, itt van egy harmadik vita, ismét a hogyan tovább kérdéséről. Egyértelmű, hogy tovább kell lépni, van reformálnivaló, az 1990-es éveket meg kell nyerni az agrártermelésnek. Egyértelmű azonban az is, hogy ha valamely kérdésben helyénvaló volt és helyénvaló a „megőrizve meghaladni” követelmény felállítása, akkor ebben különösen az.

A téma kezelésében, a megfogalmazásokban fejeződjék ki tehát ez a felelősség. Ezt ajánlom tisztelettel. És a társadalmi önbecsülés is megjelenhet talán a sajtóban és máshol is, amely elutasítja, hogy a falvakat eltiportnak, életüket, viszonyaikat feudálisnak állítsák be Magyarországon, nagyon gyakran az érintett lakosság és a józan külföldi nem kis csodálkozására.

Ezekben a falvakban egyébként a lakásállományban a három- és többszobás lakás 2,9% volt 1960-ban. A három- és többszobás lakás ezekben a sokféle jelzővel ellátott falvakban most több mint 25%. Ezekben a falvakban 1960-ban alig több mint fele volt a lakásoknak villanyal ellátott, s ezekben a falvakban most gyakorlatilag 99% van ez is. Nem folytatom, de megismétlem, a félreértések elkerülése végett is. Szükség van a változtatásokra, anyagiakban és emberi viszonyokban, ahogy erről Iványi elvtárs szólt, az új agrárpolitikára. Tudnunk kell a bántó hiányokról, elmaradásokról is. Tudnunk és szorgalmaznunk kell a változtatást, de tudnunk kell azt is, ahogyan húsz évvel ezelőtt — éppen a napokban sajnálatosan elhunyt Galgóczi Erzsébet írta —, hogy létező valóság a nádtető szocializmus. Vigyázzunk azonban, egy házra nádtető helyett is kell valami. Különösen, ha azt akarjuk, hogy lakható legyen a ház.

Kedves Elvtársak! Ezek után csak néhány rövid javaslatom van. Az egyik. A falvakat a területfejlesztési politika¹⁵ különbözőképpen érintette. Foglalkozik ezzel a koncepció, és úgy fogalmaz sommásan, hogy elsorvasztotta a falvakat. Én azt gondolom, hogy például az úgynevezett székhelyközségek fejlesztését erőteljesen felgyorsította. Tehát javaslom itt is a differenciált fogalmazást, nem mintha ahhoz a bizonyos sokat bírált országos településfejlesztési koncepcióhoz nekem bármiféle személyes kötődésem lett volna.

A másik, amit indítványozok: a célok között, az első pontban nem szerepel a felsorolásban a hazai ipar — nem élelmiszeripar — olyan nyersanyaggal való ellátása, amit az ipar igényel és gazdaságosan előállítható. Hiszen vannak ilyen iparágaink, voltak ilyen gyáraink, amelyek még termelési rendszert is kezdeményeztek a magyar mezőgazdaságban. Nem akarom őket sorolni, a szakmában közismertek és megbecsültek.

A harmadik: a tulajdonformákkal kapcsolatos megjegyzés. Egyrészt úgy gondolom, nem szabad a tulajdonformákat leszűkíteni a földtulajdon rendjére, amivel viszonylag sokat foglalkozik az anyag — joggal egyébként —, hanem meg kellene erősíteni — ez Burgert elvtárs mondanivalójával is talán egybecseng — a törvényesen szerzett tulajdon garantáltságát, a termelőeszközökkel, a saját gazdasággal kapcsolatos tulajdont is, és egyáltalán az agrárvállalkozók és vállalatok, beleértve az állami gazdaságok és erdőgazdaságok szerepét is, amelyet nyilván keresni fognak

az ott dolgozók, annál is inkább, mert a földnek több mint negyedrésze ezeknek a kezelésében, illetve működtetésében van.

Befejezésül, ami a Tanácsadó Testület anyagában is szerepel. Nehezen lehet megbarátkozni azzal a felfogással a földtulajdonnal kapcsolatban, ami a tájékoztatóban, vagy legalábbis abból olvashatóan kitűnik. Bár már hallottam ma reggel, hogy az már nem úgy van. Közben változtak a javaslatok. Gondolok olyanra, hogy magánszemély termőföldet korlátlan mértékben minden kikötés nélkül szerezhet. Ebből az tűnik ki, ha így van — én nem ismerem a tételes kodifikált elgondolást —, hogy Magyarországon a föld forgalma liberálisabb lesz, mint mondjuk a Holland Királyságban, ahol a polderekből csak az kaphat használatra a holland államtól, akinek megfelelő iskolai végzettsége van, tehát műveltséget igazol, valamint vizsgázik szakmailag egy bizottság előtt. Tehát lehet, hogy vannak bizonyos előírások, korlátok, én azt nem tudom, de mindenféleképpen — úgy, ahogy ez elvileg megfogalmazódott Iványi elvtárs szóbeli kiegészítésében, előadásában — egy alaposan megvitatott és valóban a földnek, mint termelőeszköznek és annak szerepéhez méltó és fontosságú felelős átgondolás szükséges.

Kedves Elvtársak! Köszönöm, hogy reagált Iványi elvtárs a Tanácsadó Testület állásfoglalására, továbbítani fogom a testületnek, természetesen. Ami a szervezést illeti, arra csak azt tudom mondani kedves Iványi elvtárs, hogy mi mindenkor a Központi Bizottság Irodájának bejelentjük, hogy hol tartjuk és mikor tartjuk ülésünket, és arra a Központi Bizottság bármely tagja eljőhetne. Valószínű, hogy itt még kell bizonyos bejáratást végeznünk, nem működik még ez a mechanizmusunk rendesen. Mi nem vagyunk meglegedve valóban a Tanácsadó Testülettel eddig, de azt külön köszönjük, hogy a legutóbbi ülésen — nem hívtuk külön, de értesülve ülésünkről — Grósz elvtárs és Kovács Jenő elvtárs — a Pártpolitikai Osztály vezetője — részt vett. Elnézést kérünk, hogyha ez most nem így sikerült.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Iklódi elvtársé, a bajai Rákóczi Tsz elnökéé a szó, utána pedig Szabó István elvtárs következik.

IKLÓDI LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Az agrárpolitika megújulására irányuló törekvések megvitatása, egy új irányvonal meghatározása teljesen időszerű. Ez akkor is igaz, ha az 1957. évi agrárpolitikai tézisek¹⁶ jó alapul szolgáltak az élelmiszer-gazdaság több évtizedes fejlődéséhez. Eredményeként a lakosság élelmiszer-ellátása kiegyensúlyozottan jó színvonalúvá vált. A feldolgozottsági fok emelkedett, kiviteli többletével hozzájárult a külső egyensúly javításához. A mezőgazdaság fejlődése azonban az elmúlt években megtört, a társadalmi válságtünetek megtalálhatók az ágazatban is. Tetten érhetők a feszültségek a termelő- és feldolgozóüzemekben, az agrárkereskedelemben, az ágazat irányításában, az érdekképviselőknél. Csökkent a falvak népességmegtartó ereje. A szűk mozgástér, melyben az agrárágazat jelenleg vergődik, gyorsan oldást kell hogy kapjon, hogy teljes lehetetlenülése ne következzen be, melynek beláthatatlan következményei lehetnek.

Gyuricsku elvtárs Szabolcs-Szatmár megyéből már szólt arról, hogy mi sokoldalúan megvitattuk a tézistervezetet, megyei pártbizottsági ülésen az összegzett vélemények alapján állásfoglalást alakítottunk ki és fogadtunk el. Megállapításaink, javaslataink nagy része örvendetesen az új koncepcióba beépítésre is került.

Magam részéről teljes egészében egyetérték a Központi Bizottság Tanácsadó Testülete által megfogalmazott három fő tétellel. Először: az agrárállás továbbnyílásá-

nak megállítását, a mezőgazdaság jövedelmezőségi pozíciójának javítását szorgalmazza; másodsor: az ipar és kereskedelem irányában olyan döntések meghozatalának sürgetését kéri, amely az agrárágazat irányában ható közömbösségünk megszüntetését szolgálja; harmadszor: a földtulajdon, földhasználat piackomfort szabályozása területén szükséges előrelépést sürgeti.

Ezek az alapvető gondolatok, amelyek az előterjesztésben részben fogalmazódtak meg, ami miatt az anyag még mindig nincs teljesen talajközelen. Ebből következik, hogy az előterjesztés nem tisztáz egyértelműen olyan fogalmakat, mint: autonómia, gazdasági érdekelttség, saját kockázaton alapuló vállalkozás, saját tőkebefektetés védelmének politikai garanciája. Nem fogalmazza meg markánsan az agrárterület [*sic!*], az agrárágazatban az árrendszer radikális áttekintését, amely a piacgazdaság kialakításáig nem kerülhető ki.

Nem beszélhetünk esélyegyenlőségről a piac vonatkozásában, melyet sajnos még most is csak jelszóként fogunk fel. Mert még az állam csinálja a piacot, és ez így lesz mindaddig, amíg alanyi jogú kereskedés meghirdetésével a tilalmi listát meg nem szüntetjük. Miért nem hisszük már el, hogy a legjobban a termelőnek érdeke, hogy minden terméke időben és jó áron eladásra kerüljön? Ez miért függvénye más, érdekében eltérő szervezet — legyen az a kereskedő, vagy a feldolgozó — munkájának? Nem vállal fel olyan korábban már sokat emlegetett szervezetek, intézmények megszüntetésére irányuló kezdeményezést, melyek az ágazat bénítása irányában hatnak [*sic!*]. Mellékesen jegyzem meg, hogy 1960-ban mindössze hét, jelenleg már harminc irányító, felügyelő, ellenőrző hatósági feladatokat ellátó állami és hatósági jellegű szervezet uralkodik az ágazat felett. Holott ma már a mezőgazdaságban olyan szellemi erő, agrárértelmiségi csapat jött össze, amely saját lábán is meg tud állni. Kibírja az összehasonlítást a népgazdaság más ágazataival. Miért nem hagyjuk ezt a gárdát bábáskodás nélkül, szabadabban, törvénytisztelőként dolgozni? Adjuk meg a lehetőségét annak, hogy felülről vezényeltség nélkül bizonyíthassuk be, hogy a stagnálás a gazdaságban nem a végrehajtók bűne, hanem a centrális vezetés tévedhetetlenségébe vetett hit következménye.

Azt hiszem, hogy ezért a magyar mezőgazdaságért és a parasztságért, vagy a paraszti munkát végzőkért előbb-utóbb, de versenyezni fognak a politikai pártok, mert ez az a terület, amely az ország közérzetét meghatározó társadalompolitikai tényezőként jelenik meg. Ez a parasztság már nem a virágzó falu ötvenes évek frázisában hisz — és ezt javaslom felejtjük is el, hanem a telefon, a közlekedés, az infrastruktúra, a több kisgép igényével lép fel és szeretné, ha nagyon hamar megszűnne úgy a politikában, mint a gazdaságban (idézőjelben) „Budapest — és a többi” megosztottság.

A paraszti agrárterület súlyának megosztottsága: a paraszti agrárterület súlyának megfelelően részt kér a politikai testületekből, mert lassan onnan teljesen kiszorul. Jó lenne, ha az agrártézisekben megfelelő program fogalmazódna meg a mezőgazdasági termelőszövetkezetekre, állami gazdaságokra, egyéni kis[termelő] gazdaságokra. Mondjuk, de ez idáig nem mindenben valósítottuk meg, hogy a szövetkezés alulról jövő, jövedelemtermelő és öngerjesztő legyen. Ezt állami szabályozásokkal, állandóan változó adórendszerekkel, nem egy esetben még bírságokkal is elvezényeltük. Állást kell foglalni a mezőgazdaság támogatásának szükségessége, a kedvezőtlen adottságú térségek mindennemű hátrányának szűkítésében.

Tisztelt Központi Bizottság! Egyetértünk mi azzal is, hogy legyen Mezőgazdasági Kamara. De csak a klasszikus értelemben vett feladatok ellátására. A mezőgaz-

daság érdekképviselőt, mely a jogi, gazdasági, szakmai, társadalmi, szociálpolitikai, pénzügyi területeket öleli át, a politikától mentes agrárszövetségben tudom és tudjuk elképzelni. Ezért az agrárszövetségekért, a [benne] tömörülő mezőgazdasági szövetkezetek, állami gazdaságok, egyéni és kistermelők az önfenntartás alapján kidolgozott programjuk megvalósításának támogatásáért sorakozzanak fel a politikai pártok. Az agrárágazat azt a pártot fogja támogatni, melyben a legmegbízhatóbb politika az állami hatalommal szemben is markánsan fellépni tudó szövetségét találja meg. Mi úgy gondoljuk, hogy ez az MSZMP-nél megtalálható lesz.

A gazdálkodási környezet megváltoztatása, többszektorúsága versenysemlegességet is feltételez. Azonos lehetőséget kell adni minden területen a termelés fejlesztésére, az értékesítésre és a pénzügyi vonatkozású kérdésekre is. Szükségessé válik, hogy a szövetkezeink szervezeti rendjét, szabályait is megreformáljuk. Itt is el kell érni, hogy minden tag tényleges tulajdonos legyen, ezt érezze munkájában és a jövedelmében is. Új alapokra kell helyezni a szövetkezetekbe való belépést és kilépést, ami személyi változás mellett maga után vonja a földhasználat változását is. Lehet a tagnak földtulajdona a közösben is, és lehet saját kezelésében. A mezőgazdaságot is az iparhoz hasonlóan többszektorúvá kell tenni, és lehetőséget kell adni kisebb szövetkezet és családi vagy egyéni gazdálkodási formákra.

A meglévő szövetkezetekben és az új alakuló szövetkezetekben, vállalkozásokban ki kell fejleszteni a tulajdonosi szemléletet, az érdekeltiséget, ami eredményessé teszi a helyes törekvést. A mezőgazdaságban utat kell nyitni a vállalkozásoknak, és létrehozni annak feltételeit. A földet szabadon, korlátozás nélkül lehessen bérelni, vagy vásárolni. A bérletet csak átmeneti kategóriának tartom. A vállalkozó tulajdonosa lehessen az általa megművelt földnek, legyen kockázati tényező, hogy hány évig művelheti azt. A földnek forgalmi értéket kell adni, ne nosztalgiából foglalkozunk a tulajdonviszonyokkal. A tulajdont mi a tárgy és a személy kapcsolataként fogjuk fel. Olyan politikai és állami hozzájárulást várunk el a mezőgazdaság többszektorúságának létrehozására irányulóan, mint azt tapasztalhatjuk — mint már említettem — az iparban.

Tisztelt Központi Bizottság! A megyei pártbizottság tagjai, az MSZMP keretében működő agrárvidék-platformot hoztunk létre és kialakítottuk a működés módját [sic!]. A platform célja: hozzájárulni, elősegíteni, hogy az MSZMP az agrárágazatban dolgozók számára reális, de reményt és biztatást adó agrárpolitikát alakítson ki és valósítson meg. Vázlatosan erről már szóltam. A platform célja továbbá, hogy döntésre jogosult politikai és állami testületekben az ágazat mindenkori arányos képviselőt kapjon. Amennyiben a pártpolitika a célkitűzéseket magáévá teszi, a platform vállalja, elősegíti, hogy az ágazat dolgozói, azok környezete, a párt politikáját támogassák. Részt vállal a választási küzdelemben az MSZMP győzelméért. Közvetlen szervezőmunkával elősegíti a vidéki politizálás felélénkülését. Azt hiszem, erre most olyan szükség van, mint — ahogy szüleink mondták — egy falat kenyérre. Köszönöm a lehetőséget, köszönöm a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Iklódi elvtárs. Szabó elvtársé a szó.

SZABÓ ISTVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Mint mezőgazdaságban dolgozó, valóban örülök annak, hogy ez az anyag újra visszakерült ide a Központi Bizottság elé. Azért mondom ezt, mert tudom, ez a párt a maga megreformálásával van elfoglalva, alig van ideje, hogy mással foglalkozzon. És mégis foglalkozik ezzel az agrárpolitikával, agrárkérdéssel.

Én a kiküldött anyaggal és Iványi elvtárs kiegészítésével egyetérték. Nem azon fog múlni, hogy mi ezt az anyagot még egyszer átírjuk, vagy kibővítjük, vagy azon, hogyan fogadja elsősorban az agrárágazatban dolgozó, másodsorban a társadalom, hanem azon fog múlni, hogy milyen kormányzati intézkedés lesz ennek hatására. Itt szeretném elmondani azt, hogy nagyon nagy szükség van kormányzati intézkedésekre. Ha nem lesz kormányzati intézkedés, ha nem mondunk valamit, akkor valóban Burgert elvtársnak lesz igaza, hogy a választási harcban ez az agrárpolitikai tézis nem fogja megnyerni elsősorban megint az agrárágazatban dolgozók tetszését.

Nagyon örülök annak, és ez egy jó dolog — mert lesz nekünk az elkövetkező időben is gondunk ezzel az agrárpolitikával —, hogy kimondtuk most is, hogy az általános gazdaságpolitikán belül igenis szükség van agrárpolitikára, mert ennek az ágazatnak egy olyan sajátossága van, amiről itt már szó esett, és az előadásában nagyon szépen beszélt róla Iványi elvtárs. Én nem is akarok ezzel foglalkozni, csak egy mondatom van még: 1956 óta nagy vita volt ez, nem nyomtalanul ment el ez a harminchárom év az agrárpolitika felett. Nagyon nagy viták voltak, vagy a Politikai Bizottságban, vagy a kormányban, vagy mind a két helyen. Amikor a viták kiéleződtek, akkor mindig került egy-két ember — én most nem mondok neveket —, akiknek a legkritikusabb időszakban volt valóságérzete, és mellállt ennek az ágazatnak.

Mondhatnék én 1972-t is, meg amikor vitatkoztunk azon, hogy a paraszti jövedelem elszaladt, vagy nem szaladt el, mit kell itt fejleszteni és így tovább. Én bízom benne — és most egy [ilyen] kritikus helyzetben vagyunk —, hogy most is lenni kell vagy ebben a pártban, vagy ebben a kormányban, vagy a többi pártban olyan erőnek, amely a valóságnak megfelelően meg tudja ítélni ezt az ágazatot.

Engedjék meg az elvtársak, hogy [nagyon] röviden, egypár szót szóljak, [hogy hát] mégis hogy [is] néz ki ez az agrártermelés, ez az [agrár]ágazat. Mert ha nézzük az anyagot, halljuk a beszámolókat, akkor ugye azt mondjuk, hogy száz forint mezőgazdasági termékből 30%-ot külföldön adunk el, 70%-ot idehaza fogyasztunk el. Kínálati piac van élelmiszerből, tehát nem a népünk szájából adjuk el az élelmiszert, kínálati piac marad idehaza. Másfél milliárd dollárt hoz ez az ágazat. Én nem akarok azzal foglalkozni, hogy mi ennek a nettója, ez a számok játéka véleményem szerint. Én, aki az agrárágazatban dolgozom, biztos nagyobb számokat mondok, mint aki más területen dolgozik. De azt hiszem, hogy ez [most itt] nem is fontos. Egymilliárd rubel értékű élelmiszert adunk, és ezért mi a Szovjetunióból elég kevényt kapunk.

Másodszor pedig az agrárágazatban lévők — és nagyon szeretném hozzátenni, hogy ma [még] csak az agrárágazatban lévők —, mert nem értik [meg] pontosan, hogy miről beszélünk, hogy kínálati piac van élelmiszerből, másfél milliárd dollárt és egymilliárd rubelt adunk el, az agrárágazaton belül is elsősorban mi vezetők vagyunk idegesek, és tessék elhinni, hogy idegesek vagyunk, mert amit elmondtam, az mind igaz, az mind pozitív. Ha megyünk az országban, a határ az kertszerűen el van munkálva, jövedelem pedig nincs az üzemeknél. Az utóbbi négy évben stagnál, illetve egyes cikkeknél visszaesett a mezőgazdasági termelés.

Mivel az üzemek jövedelme úgy néz ki, ahogy kinéz, kormányzati intézkedés kell, mert most már négy év után rohamosan romlani fog a termelési kedv, az esz-közellátottság és így tovább. És ne éljünk abban a tudatban — ez az anyag egy liberális, jó értelemben vett liberális reform agrárpolitikai anyag —, hogy azt higgyük, hogy akár farmergazdaságra, akár a háztáji gazdaság továbbfejlesztésére gondo-

lunk itt, vagy nő az egyéni termelés a százon belül a mezőgazdaságban, hogy az pénz nélkül is menni fog. Nem fog menni pénz nélkül, és ezzel legyünk tisztában.

Ma a kisüzemi termelés sokkal kedvezőbb viszonyok között termel, mint a nagyüzem. Ötszázezer forintig adómentes, és így tovább. Tehát nem lehet megúszni azzal, hogy esetleg növeljük, nem kell félni a nagyüzemeknek, egy közepesen vezetett nagyüzemnek a legjobb farmergazdasággal fel kell vennie a versenyt. Ennek a táblának — ha ott belül meg tudja az anyagi érdekeltséget teremteni, ha nem tudja megteremteni, ha ráerőszakolja az elnök ott önmagát a tagságra, nem úgy választják meg demokratikusan, nem tudja felsorakoztatni a tagokat, akkor nem tud a farmergazdasággal versenyképes lenni. Ez mind kell ehhez.

Nem is folytatom tovább. Tehát itt most segíteni kell ennek az ágazatnak — nem is jó, rossz ez a szó —, valahogy ide pénzt kell átcsoportosítani, két menetben. Előszörban megállítani a romlást. Ha igaz az, hogy szükség van a másfél milliárd dollárra, ha igaz az, hogy ennek az ágazatnak az exportorientáltságát meg kell tartani, akkor meg kell állítani a romlást. Ehhez kell egy-két év, és nem lesz hamarabb, és azután majd ráérünk, hogy fejlesszük, mennyire fejlesszük, mennyire lesz telítve az agrárpiac és így tovább.

Földtulajdon. Nagyon örülök, hogy kiküldte a Politikai Bizottság a KB valamennyi tagjának ezt az anyagot, ami a földről szól. Örülnék, ha a parlament elfogadná ezt a kicsi, de nagyon fontos földtörvényjavaslatot. Kicsi, de nagyon fontos kérdések ezek. Az agrárágazatban már vita van, ezt is el kell viselni. Már a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának ülésén felvetették — amiről Romány elvtárs is beszélt —, hogy ha megszüntetjük a földmonopóliumot, ha megszüntetjük a földmonopóliumnak a használatát, akkor nem kerül-e ki a parasztság kezéből. Mégis ez a legfőbb megélhetési formája, még akkor is, ha ipari tevékenységet folytat. És ne is mentsük meg a parasztságot ettől, ne mentse meg a gazdaságpolitika. Az agrártermelés legyen neki a fő megélhetési formája, és erre jöjjön rá az ipari tevékenység. De nekem az a véleményem, hogy mégis ezt meg kell lépni. Ha ilyenek lesznek az árak az alaptevékenységnél, akkor nem sokan nyúlnak ezért a földért, ipari üzemek sem, magánszemélyek sem. Tehát el kell viselni, ne vonuljunk ezzel szemben vissza.

A másik dolog, ami ettől bonyolultabb, hogy ez egy kis módosítás. Én nem tudom, hogy alakul itt a hatalmi szféra, kormányzó párt lesz-e a Magyar Szocialista Munkáspárt — én nagyon örülnék, ha az lenne —, de egyet azért valahogy érzékeltetni kellene, hogy meddig akarunk visszamenni a hibák kijavításában. Mert ha az 1959 és 1962-ben elkövetett torzulásokat akarjuk itt — most a földtulajdonról beszélek — kijavítani, ez egy áttekinthető dolog, ezt meg lehet csinálni [egy-két év alatt helyre lehet hozni.] De ha a Rákosi-féle földfoglalást és az ott lévő durvaságokat akarjuk kijavítani, az véleményem szerint bonyolult dolog. Az több annál, mint amiről Burgert elvtárs beszélt, mert akkor megkérdőjelezhetjük az állami gazdaságok, szövetkezetek nagytábláit és így tovább. Tehát ez egy körütekintő munka. Én egyetértek az anyaggal, hogy ilyen általánosságban, meg ilyen közhely, hogy ez is lehet, meg az is lehet, meg kijavítjuk stb. De hogyha ebbe belemegyünk, ez egy nagyon kemény munka. Addig nem mehetünk bele — azzal egyetértek, ami az anyagban van —, amíg elkészül az új Alkotmány [sic!], mert most akárhogy is nézzük ezt a mezőgazdaságot a maga kínjaival, problémáival együtt, azért összességében együtt van, termel, lehet vitatni, hogy drágán termel.

Tehát ez a földkérdés, ez a tulajdonkérdés ez egy nagyon nagy kérdés, még akkor

is, hogyha a hatalom nem inog, ahogy most inog. Tehát a reformfolyamaton végig kellene menni, s azután kellene erre visszatérni, azt hiszem, hogy itt az alternatívokkal is — a Kisgazda Párttal, a Néppárttal — ezzel kapcsolatban meg lehetne egyezni.

Az érdekképviselőtről csak nagyon röviden. Kérem szépen, ez kialakult itt Magyarországon abban a politikai keretben, amiben mi éltünk itt az elmúlt — Nyers elvtárs, ugye harminc esztendő nem lehet mondani, mert húsz-huszonkét évvel ezelőtt, akkor is borzasztó nagy vitával, nagyon nagy vitákkal, hogyha nem lett volna az a pár valóságérzékű ember ott abban a Politikai Bizottságban, akkor nem lett volna Termelőségvetkezetek Országos Tanácsa,¹⁷ és nem lett volna érdekképviselő *[sic!]*. Szinte évente meg voltunk kérdőjelezve, de ne panaszkodjunk, ez a politika. Ebben kell élni. De azért azt hiszem, itt vitatkoznék egy kicsit az előadóval, hogy ezt nem lehet a spontaneitásra bízni. Ezt ha a Magyar Szocialista Munkáspárt vagy ez a kormány nem vállalja fel, akkor ezt majd más felvállalja. Nem voltak körütekintők — ezért nem haragszik meg se a Burgert elvtárs, se a Vánca elvtárs, nem voltak körütekintők —, hogy spontán meghirdették ezt a Mezőgazdasági Kamarát. Ezzel kapcsolatban le kell ülni nekünk, és nagyon szépen kérem itt Németh elvtársat, Burgert elvtársat, Vánca elvtársat, hogy üljünk le. Sokkal mélyebb itt a magyar valóságban az, ami itt kialakult, hogy ez az állami és állami vállalati arrogancia — most hagyjuk a személyeket, mert azok nem fontosak ebben —, ami kialakult, akárhogy nézzük ötszáz termelőségvetkezet van borzasztó nehéz helyzetben. Tehát ez is mutatja, amit a múltkor mondtam, hogy „az ing meg a kabát”.

Itt politikai munka kell. A szövetkezetektől félnek az egyéni termelők, mi félünk az élelmiszeripartól meg az állami gazdaságtól, és így tovább. Ezek tények, ezt nem én találtam ki.

Én nem akarok a TOT elnöke lenni, hogyha vége lesz a kongresszusnak, eleget voltam. Gazdálkodni akarok, ha hagynak egy kicsit, de ezek tények, ezek nem olyan tények, hogy itt valaki keresztbe fekszik, hanem ez egy nagyon nagy politikai vita, de nem antagonisztikusak itt az ellentétek, össze lehet jönni, csak meg kell találni a keretet. Köszönöm szépen, hogy meghallgattak.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak, azt javaslom, hogy szünet előtt hallgassuk még meg Gubicza Ferenc elvtársat, a Központi Bizottság tagja, a Csapak-tája Tsz elnöke.

GUBICZA FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az agrárpolitika alapvetően befolyásolja az ország lakosságának életét, közérzetét, hangulatát. Nem mindegy, hogy az élelmiszer-ellátás milyen színvonalú, az élelmiszer-gazdaság jövedelemtermelő képessége, az export biztosított-e, és milyen mértékig. Az MSZMP-nek meghatározó szerepe volt az elmúlt időszakban, és jelenleg is meghatározó szerepe van az agrárpolitika kialakításában. Ezért is fontos, hogy most milyen döntést hozunk.

Megfogalmazhatjuk, hogy helyes volt a vitára bocsátása a korábbi központi bizottsági ülésen a koncepciónak, több olyan kérdés került tisztázásra, amely kiegészítette és teljessé tette a koncepciót. Milyen vélemények hangzottak el? Néhányat szeretnék kiemelni, amellyel magam is egyetértek. Két általános és négy konkrét megjegyzésem van.

Általános problémaként került felvetésre, hogy a mezőgazdasági munka megfelelő társadalmi elismerése hiányzik. Ezért nem elég a hosszú távú elképzelések

meghatározása, hanem konkrét intézkedésekre van szükség, olyan intézkedésekre, amelyekről itt az előttem szólók is említést tettek. Mire alapozzuk ezt a megállapítást? Az elmúlt években nőtt a különbség az ipar és a mezőgazdaság jövedelemtermelő képessége, illetve ennek lehetősége között. Tehát nem abszolút számban mondom ezt a különbséget, hanem viszonylagosan nőtt a különbség, amelyet alapvető gondnak tartunk. Az ipar eszközarányos nyeresége 10—12%, a mezőgazdaságé 5—6%-ot tesz ki. De ha a mezőgazdaságnak a jövedelemtermelő képességét nézzük, akkor azt kell megállapítanunk, hogy az alaptevékenysége nulla körüli eredménnyel van az állami támogatást is figyelembe véve, és itt van a nagy gond, itt van az alapvető probléma. Addig, amíg a korábbi időszakban a gabona, amely a szántóterületnek közel 50%-át képezi, tehát a búza, kukorica, meghatározó volt a nyereség előállításában az üzemek vonatkozásában, az elmúlt néhány évben minimálisra csökkent le ennek a jövedelme, és nincs olyan alaptevékenységi ágazat, amely az egyensúlyt a nyereség termelésében biztosíthatná. Ezt én nagyon komoly, alapvető problémának tartom, és ez is vezetett ahhoz a feszültséghez, amely miatt a termelészövetkezetek azt a felhívást közzétették, amelyről az újságból értesültünk.¹⁸

A mezőgazdaság ipari tevékenysége bizonyos mértékig ellensúlyozza azt a gondot, amely az alaptevékenységből származik, de ez semmiképpen nem elég ahhoz, hogy eredményes gazdálkodást folytathasson a mezőgazdasági üzem. Addig, amíg a kimenő árak az össztermelés 50%-ában behatároltak valamilyen formában, addig a bejövő árak — tehát elsősorban az ipari termékek — teljesen szabadon emelkednek. Ez évben Veszprém megyében például figyeljük, hogy milyen mértékű ez az áremelés. Van olyan termék, amely 150—200%-kal — alkatrész vonatkozásában — emelkedett, de természetesen összefüggéseiben kell ezt nézni, s nemcsak egy-egy terméket kiemelni. Tehát alapvető gond, amit alá kívánok húzni, hogy az iparhoz képest lényegesen hátrányosabb helyzetbe kerültünk.

Ehhez kapcsolódik az, hogy a mezőgazdaságban dolgozók, konkrétan a tsz-tagok személyi jövedelme az elmúlt időszakban csökkent a más ágazatok jövedelméhez képest. Tizenkét-tizennégyezer forinttal éves szinten alacsonyabb a parasztság jövedelme, de nyolc-tíz évvel ezelőtt meghirdetésre került, hogy azonos legyen ez a jövedelem. Meg is közelítette a munkásosztály és a parasztság jövedelme egymást, de az elmúlt években lényegesen nőtt ez a különbség. Ezt gondnak tartjuk. Tehát itt az agrárrollót és a személyi jövedelmet szeretném kiemelni, mint olyan tényezőt, amelyen a következő időszakban változtatni szükséges.

Véleményem szerint az agrárpolitikai koncepció akkor lesz teljes, akkor fogadják el tőlünk a mezőgazdaságban dolgozók, ha egy meghatározott időn belül — mondjuk fél éven belül — a kormány elkészíti az agrárpolitikai programját, és három-öt éves távlatban meghatározza azt, hogy az agrárrollót megszünteti. Konkrétan: az eszközarányos nyereség lehetősége vagy jövedelemtermelő képessége, lehetősége az iparét eléri, másrészt pedig az egy főre jutó személyes jövedelem megközelíti a munkásosztály személyi jövedelmét. Ezt olyan konkrét feladatnak tartom, amelyet meg kell határozni. Ha ezt nem határozzuk meg, abban az esetben nem bíznak bennünk a mezőgazdaságban dolgozók, és ezt az agrárpolitikai koncepciót, amelyet itt most ismerünk, és amelyen vitatkozunk — és amelyet összességében én is jónak tartok —, de nem eléggé megfogható a mezőgazdaságban dolgozók részére. Meggyőződésem, hogy azzal fognak bennünket támadni, hogy ugyan elfogadtunk szép dolgokat, de a valóságban ennek a tartalma hiányzik.

! A másik téma, amit fel kívánok vetni, a többpártrendszerből kialakult elbizonytalanodás kérdése [sic!]. Nagyon sokan úgy érzik most, hogy nem az MSZMP, amely képviseli az érdeküket, kiáll értük, de azt is elmondják, hogy nem is a Néppárt, nem is a Kisgazdapárt, vagy nem is más párt. Új pártra lenne szükség, amely az MSZMP-ből kiválva a parasztság érdekeit képviselné, amely megvédené a nagyüzemeket a szétveréstől, az érdekképviselőre alapozná a politikáját, és tulajdonképpen az MSZMP-vel párhuzamosan működne. Én tudom, hogy ez nem egyszerű dolog, azért [mondom, mert] ez megfogalmazódott és ezzel a kérdéssel nekünk foglalkoznunk kell.

A másik vélemény, hogy nem kell új párt — itt is elhangzott tulajdonképpen több hozzászóló részéről —, azokat a pártokat kell támogatni, amelyek az agrárérdekeket legjobban képviselik, és nekünk, hadd mondjam meg, hogy mindkét helyzetre fel kell készülnünk. Mindkét helyzetre megfelelő választ kell adnunk, ha azt akarjuk, hogy eredményesen képviselhessük a falu politikáját, és megfelelően tudjunk a választásokon szerepelni.

A konkrét felvetéseim: a 4. oldal c) pontjában¹⁹ szerepel az, hogy „méltányosnak és gazdaságilag szükségesnek tartjuk, hogy a fejlesztést a pénzügyi szabályozás is ösztönözze”. Én a „méltányos” szó helyett mást javasolnék, kevésnek tartom. Úgy néz ki, hogy azt tartjuk méltányosnak, ami mérlegelés kérdése, hogy egyáltalán megtegyük-e. Itt a „szükséges” kifejezést tartanám fontosnak.

A földdel kapcsolatban nekem is nagyon sok gondom van. Tulajdonképpen egyetértek azokkal a megállapításokkal, amelyek szerepelnek az anyagban, nem is emiatt foglalkozom ezzel a témával, hanem azért, mert nagyon nagy nyomás van jelenleg a vezetésre a vonatkozásban, hogy kerüljön a föld felosztásra. Már nem kiosztásra, hanem tulajdonjogilag felosztásra. Múlt héten a Népszabadságban olvastam, hogy az egyik termelőszövetkezetben ezt a folyamatot már meg is kezdték.²⁰ Nagyon veszélyesnek tartom ezt a dolgot. A mi tsz-ünk 13 ezer hektárjából 10 ezer hektár közös tulajdonú terület, és ha 400 dolgozó tagra osztom, ez 25 hektár vagy 40 kataszteri hold. Ha a nyugdíjasokat veszem, akkor ez több mint 10 hektárt tesz ki. Nem szabad ehhez a témához így hozzányúlni, mert ha tulajdonjogilag odaadom, [ha] kilép, akkor ki kell adni ezt a földet. Azzal értek egyet, amely az aggodalmat fejezte ki. Végig kell gondolni ezt a kérdést, és annak megfelelően kell lépni.

Szeretném hangsúlyozni, hogy egyetértek azzal, hogy a tulajdonosi érdekeltségben lépünk, tehát a vagyon kérdésében kell lépni, de a földet egy különleges vagyonként kell kezelni. Esetleg forintosítani kell, vagy valamilyen megoldást, de semmiképpen ne legyen meg a lehetősége annak, hogy az így szerzett földtulajdon kivihető legyen. Az egy más kérdés, hogy amit behoztak és még tulajdonukban van, adott esetben az kivihető legyen. Azzal én egyetértek, de így most egy újraelosztás bekövetkezte által szerzett földnek a kiosztását nagyon veszélyes dolognak tartom.

Fel kívánom vetni még következő problémaként az élelmiszer-feldolgozók, alapanyag-termelők közös érdekeltségének a hiányát. Én ezt az előző KB-ülésen is felvettem, hogy az elmúlt évtizedekben kialakult Magyarországon egy olyan helyzet, hogy állami élelmiszer-ipari feldolgozók jöttek létre: húskombinátok, konzervgyárak, és nincs szoros kapcsolat a termelőüzemek, az alapanyag-termelők és ezen üzemek között. Nincs közös érdekeltség. Ezt meg kellene teremteni, és véleményem szerint egy ingyenes vagyonjeggyel megoldani ezt a közös érdekeltséget,

amely nem a tagság, hanem a közösségnek a vagyonejegy legyen. Tehát, hogy ezen keresztül egy közös érdekelttség a feldolgozó és az alapanyag-termelő között kialakuljon.

Végezetül, az érdekképviselő témájában Szabó elvtárral és Iklódi elvtárral értek egyet. Az anyagnak az első két bekezdését elfogadom, de a Kamarára vonatkozóan nem fogadom el a következők miatt: jelenleg is megy a szervezése a Mezőgazdasági Kamarának. A múlt hét második felében kaptam egy levelet én magam is, hogy lépjek be a Mezőgazdasági Kamarába. És, amiért nem értek vele egyet: ugyanolyan feladattal hozzák létre, mint amilyen feladattal a leendő agrárszövetség, vagy TOT jogutódja jön létre. Egyértelműen megfogalmazásra került ebben a szabályzatban, amit megkaptam, hogy érdekvédelmi szervezetként működik, de most ha mi a Központi Bizottságban bennhagyjuk ezt, akkor úgy néz ki a termelőszövetkezetekben dolgozók körében, hogy a Központi Bizottság a Kamarával, mint érdekképviselői szervezettel egyetértett, de az agrárszövetséggel nem. Sajnos úgyis az elmúlt időszakban kialakult az a probléma, hogy a Mezőgazdasági Kamara az állami gazdaságok szervezete, hogy Németh elvtárs, a miniszterelnök elvtárs azt támogatja, minket nem támogat, [a mi szövetségünket.] Nem akarom itt ragozni ezt a témát, tehát ebben a felállásban, ebben a megfogalmazásban így nem értek egyet. Hangsúlyozni szeretném, ha nem mint érdekképviselő szerveződné, egy más helyzet lenne, de a gyakorlatban más a helyzet, mint ami itt megfogalmazásra került.

Egyébként összességében az előterjesztéssel egyetérték, de szeretném hangsúlyozni, hogy a gyakorlati megvalósítása nagyon fontos, amit a hozzászólásom legelején mondtam. Ha ezt nem tesszük meg, akkor ez a koncepció csak kritika tárgyát fogja képezni. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Elvtársak, javaslom, tartsunk félórás szünetet. Aki fel akar szólalni, kérem a szünetben adja ide a jelentkezését.

S z ü n e t

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Kérem elvtársak, szíveskedjenek helyet foglalni. Most éppen harminc perce, hogy elkezdtük a szünetet. Szeretném a testületet tájékoztatni, hogy három elvtárs: Szlameniczky István, Kiss Sándor és Dudla József elvtárs írásban adták át hozzászólásukat.²¹ Őt elvtárs kért eddig még szót: Nagy Gábor, Nagy Tamás, Hegedűs Lajos, Hámori Csaba és Hütter Csaba elvtárs. Aki esetleg szólni kíván, kérem jelezze. Nagy Gábor elvtársnak, a Debreceni Tartósítóipari Kombinát vezérigazgatójának adom át a szót, utána pedig Nagy Tamás elvtársnak.

NAGY GÁBOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársak! Mint az élelmiszeriparban gyakorló vezetőként dolgozó úgy gondolom, hogy akkor járulok hozzá a központi bizottsági ülés sikeréhez, ha pár gyakorlati példával próbálom megvilágítani helyzetünket, és kérni ahhoz segítséget, hogy jobban tudjunk dolgozni.

Mi közösen dolgozunk együtt a mezőgazdasággal, egymásra vagyunk utalva, ha ez sokszor nem is mutatkozik a munkában, ha ez sokszor úgy néz ki, mintha elkülönült érdekekben dolgoznánk. Egymásra vagyunk utalva, és ez ott, ahol a vezetés

felismerte, ott megfelelő együttműködésben, megfelelő közös fejlesztésekben valósul meg. Nagyon sok helyen együtt dolgozunk, együtt fejlesztünk, a mezőgazdasági termelésben tökével részt veszünk. Nem szemléletbeli probléma, hogy nem többel, nem jobban, hanem ma az élelmiszeripar nincs abban a helyzetben, hogy befektetni tudjon és emellett még technológiát is vásároljon.

Az élelmiszeripar az elmúlt harminc-negyven évben azt a feladatot kapta, hogy teljes foglalkoztatást valósítson meg. Sokkal hatékonyabban tudnánk dolgozni, ha a teljes foglalkoztatás nem lenne ránk kötelező: tehát nem lett volna ránk kötelező, hogy egész évben megtartsuk a munkásokat. Ismerve a világ élelmiszeriparát, szezoniparágakban fel sem merül, hogy egész évben foglalkoztassanak embereket. Én végignézttem az amerikai tartósítóiipart, három hónapig dolgoznak az emberek, utána elküldik, és munkanélküli-segélyt kapnak, és utána tíz évig mindig ugyanazok az emberek jönnek vissza. Ma ez a magyar élelmiszeriparban elképzelhetetlen, hiszen úgy kellett a termékszerkezetet kialakítani, hogy egész évben tudjuk foglalkoztatni az embereket. Erre vissza lehet állni, ezt meg lehet valósítani, de ez egy hosszabb idő.

Mi ezt az agrárpolitik[ai koncepciót] egy nagyon jó anyagnak tartjuk. Nagyon hasznos, örülünk neki, bár kétségeink vannak, hogy hogyan lehet ezt kivenni az ország egész gazdaságának a kérdéséből, hogy lehet ezt külön kezelni.

Mi az eszközök oldaláról érzünk hiányt, mert — megértve, hogy nem célja a párt Központi Bizottságának, hogy részletekbe menve kidolgozza, hanem csak egy programot adjon, mégis — hiányosnak tartjuk azt az eszközrendszert. Mert én vissza szeretnék utalni arra, hogy volt itt már kinyilatkoztatva, hogy az élelmiszertermelés stratégiai fegyver, és utána az lett belőle, ami lett. Tehát mi attól félünk, hogy ehhez a kormányzatnak nem lesz elég muníciója, eszközrendszere, amivel ezt megcsinálja; magyarul nem lesz ehhez pénze.

Nem lehet elvonatkoztatni a népgazdaság egész helyzetétől, és mint ahogy az egész népgazdaságban a problémák felgyülekeztek, ugyanígy felgyülekeztek az élelmiszeriparban. Az egész szabályozásnak a struktúrája az elmúlt húsz évvel ez-eltűre épül, arra épül, hogy tizenkét-tizenhárom nagy tröszt volt az élelmiszeriparban, ettől vagy elvettek, vagy hozzáadtak, a költségvetés ezt nagyon egyszerűen lerendezte. Ez a struktúra ma sem változott. Ma is ennek az alapelvnek megfelelően történik a szabályozás.

Itt szeretném elmondani gyakorlati bajainkat. Nem tudjuk elgondolni, hogy hogyan lesz ebben változás, amikor most is az elmúlt hat hónapban négyféle szabályozásunk volt. A Minisztertanács négyféle szabályozást adott ki az elmúlt hat hónapban, és ez vállalatunkat 500 millió forinttal érintette. Tehát egy 10 milliárd feletti vállalatnál 500 milliót vagy elvont, vagy hozzá tett és ez négyszer változott az elmúlt hat hónapban. Most tessék elképzelni, hogy lehet így vállalatot vezetni!

Az élelmiszer-ipari vállalatok vezetőit év végén összehívták, és az államtitkár tartott az 1988-as, 1989-es évről tájékoztatót, amelyben kérték, hogy szóljunk hozzá. Százhuszonnyolc vállalat vezetője volt ott és egyetlenegy hozzászólás nem volt. A gazdasági vezetés az élelmiszeriparban elfáradt ezekben a kérdésekben, már hozzá sem szól. Én ezt politikailag nagyon veszélyesnek tartom, mert most, amikor tényleg együtt kellene munkálkodni a kormányzattal, akkor már valahogy úgy van az ember, hogy unja az állandó változást, és nem talál stabil, olyan kapaszkodókat, amelyekben meg lehetne fogódzkodni.

Vagy mondhatom a múlt évi példát: a mi vállalatunktól — és itt az együttműkö-

désre utalnék, a kormányzattal való együttműködésre — rettenetesnek tartjuk, hogy egy egyszerű, a Pénzügyminisztérium főosztályvezetője által küldött levéllel például 171 milliót vittek el. Így nem lehet vállalatot tervezni. Egyszerű levéllel, még azt sem tették meg, hogy összehívjanak bennünket, hogy „emberek, húzzunk együtt, bajban van a népgazdaság, értsétek meg”. Kaptunk egy levelet, fizessük be. Ilyen szemlélettel úgy gondoljuk, hogy teljesen mindegy, hogy az agrárpolitikai állásfoglalásban mi lesz leírva, ha ez így megy tovább, akkor nem tudunk egyfelé menni.

Az egész élelmiszeripar nagy szocialista támogatást kap. Ilyen másod[rangú, vagy másod]rendű állampolgároknak vagyunk kinyilvánítva, mert mi ilyen állami támogatottak vagyunk, akik állami támogatásból élünk. Rengetegszer elmondtuk, felszólaltunk, hozzászóltunk, kértük, hogy végre értsék meg: ma egy rubel az három nyugatnémet márka. Azért nem mondom a dollárt, mert sokkal szemléletesebb, hogy egy rubel az három nyugatnémet márka. Ha valamit én kiviszek egy dollárért, azért kapok 63 forintot. Ha ugyanezt a terméket kiviszem a Szovjetunióba, kapok érte körülbelül 18 forintot. Nem kér mást az élelmiszeripar, csak azt kéri, hogyha nem is teljesen ezt, de ennek egy részét adják oda, és ne címkézzék rá, hogy ez állami támogatás! Ez ennek a szocialista piacnak a velejárója, és ezt valahogy rendezzük le, hogy ezért ne kelljen szemlesütve járni.

Meg tudjuk érteni, azonosulni tudunk a kormány politikájával, hogy a demokratikus exportról fokozatosan menjünk át a tőkés exportra. Szeretném vállalatunk példáját felhozni: körülbelül 80 %-ban szállítottunk demokratikus exportra árut, és elhanyagolható volt a tőkés export. Ma, négy-öt év alatt 40% a tőkés exportunk, 40 a demokratikus és 20% a belföld. Óriási erőfeszítés van mögötte, technológiai színvonal, meg az egész rendszer átalakítása.

Szeretném elmondani, hogy semmit sem változik a bürokrácia az egyes tárcáknál lévő apparátusokban. Én nagyon szeretem a Beck Tamás elvtársat (derülség). [Tényleg.] Drukkolok neki. De kérem, tessék megérteni: ahhoz, hogy egy fejlesztést végre lehessen hajtani a tőkés piacon, ilyen arányok mellett, [ahogy megyünk föl,] nincs arra idő, hogy tárcaközi bizottságosdit játsszunk; hazudunk anyagokat, meg visszafelé indulunk el, és megkapjuk végre a Tárcaközi Bizottság engedélyét március 31-én, és hogy április 30-án ezt leírva megkapjam, egy hétre gépirót viszek a Kereskedelmi Minisztériumba. Csak példának szeretném elmondani, nem bánásként. Örülök neki, ami változás történik, mert jó irányba megy, de úgy látszik, kevés egyedül a Beck elvtárs.

Kérem szépen, mi önálló exportjogot kértünk, és az élelmiszeriparban azon kevés vállalatok közé tartozunk, akik 1984 óta saját lábunkra álltunk. Szeretném elmondani a példát, hogy Amerikába négy éve nulla volt a szállítás, ma 25 millió dollárunk le van kötve. 35—40 ezer tonna árut viszünk Amerikába. Négy év alatt azt hiszem, hogy ez mindennél többet mond. Ki tudtuk használni a tavalyi aszályt, szárazságot abban az Amerikában, ahonnan a borsó, a kukorica jön, oda el tudtunk vinni több mint tízezer tonna borsót, kukoricát. Tehát fél voltunk erre készülve. Ma nem bírjuk infrastruktúrával, mert tessék elképzelni, ahhoz, hogy ennyi árut kivigyünk, ahhoz naponta 15—20 konténer árut be kell rakni. S nincs hozzá konténer, nincs hozzá vasút, nincs az infrastruktúra, nem tudjuk a szervizt biztosítani, amit a nyugatiaknak kell. Én ezt csak példaként azért hozom fel, mert ahhoz, hogy az élelmiszeripar fejlődjön, ezt mind meg tudja csinálni, ahhoz nem elég csak saját magának, hanem az egész környezetének változnia kell.

Nem tudok elmenni, hogy a hitelről ne szóljak. Kérem szépen a világon minde-
nütt, ahol szezioniparágak vannak, sehol sem saját tőkével oldják meg a forgóesz-
közt, mindenütt hitellel. Csak el akarom mondani a tényeket. 1987-ben három és
fél milliárdos hitelkeretünk volt, amikor a bankok létrejöttek. Tavaly lecsökkentet-
ték 1,2 milliárdra, ebben az évben meg 800 millióra. Nem voltunk abban a helyzet-
ben, hogy megkérdézzük, hogy miért, mindenhova elmentünk, minden papírt
megírtunk, csak ezért, mert le van szűkítve és ma beszélünk agrárpolitikáról na-
gyon szép elveket. Beindult ma reggel a borsó, ma vágták az elsőt, és nem tudunk
érte fizetni. Akármit írunk itt le az agrárpolitikában, ha ez nem lesz megoldva, ak-
kor azokat a termelőket nem érdekli az, amit itt leírtunk. Nem tudunk érte fizetni,
és miért nem tudunk fizetni, nem tudom megmondani. Csak!

A földtulajdonkérdésről, a vertikális integráció. Úgy gondolom, hogy [ezt két
oldalról kell megközelíteni. Úgy gondolom,] a föld tulajdonjogának, tehát a mező-
gazdaságnak joga van élelmiszeripart, joga van ipart telepíteni, bevonulni az ipari
termelésbe, akkor minden további nélkül visszafelé is meg kell teremteni az utat,
hogy az élelmiszeripari üzemek is juthassanak földtulajdonhoz. Három évvel ez-
előtt mi át akartunk venni egy csődbe jutott termelőszövetkezetet, politikai döntés-
sel megakadályozták. Múlt héten sikerült két állami gazdaságot átvennünk, és a
vertikumot úgy kialakítani, hogy most már földterülettel rendelkezünk.

Tehát én úgy gondolom, hogy az élelmiszeriparnak is joga az, hogy a földön gaz-
dálkodjon, megpróbálja, megtudja azokat a problémákat, amikkel szembe találja
magát, és az egymásrautaltságot sokkal jobban ki lehet alakítani.

Szeretnék még egy dolgot szóba hozni. Én úgy érzem, hogy az elmúlt időszak-
ban egyre inkább feszültség van, és most már szinte feloldhatatlan a feszültség a
kormányzati munka és a vállalatvezetők között. Én úgy gondolom, hogy nekünk
— ha valakinek ebben a nehéz helyzetben —, a kormánynak meg a gazdaságve-
zetésnek most kéne összetenni a hátát és agrárpolitika ide, agrárpolitika oda, az
egész népgazdaságban egyfele kellene húznunk. Úgy gondolom, hogy az a 200
ezer élelmiszer-ipari dolgozó, azok a vállalatok és azoknak a vezetői hajlandók er-
re. Meg kéne próbálni, a huszonnegyedik óra nem tudom hányadik percében va-
gyunk, hogy ezért az országért a kormányzat meg a gazdaságvezetés próbáljon meg
egyfelé húzni, és ne egymással ellentétes irányban. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Nagy Tamás elvtárs, a gyáli Sza-
badság Termelőszövetkezet elnöke következik, utána Hámori Csaba elvtárs.

NAGY TAMÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Felszólalásomat az „ország-
gos agrárreform” nevében teszem meg, és ebből indítva tisztelettel megköszönöm
azt a lehetőséget, hogy szólhatok ma Önökhöz egy olyan kérdésben, ami számunk-
ra a legfontosabb a létező kérdések között. Mozgalmunkról néhány gondolatot:
mozgalmunk azokat az embereket tömöríti, akik számára elfogadhatatlan a falusi
élet leértékelődése, az agrárágazat válsága. Azokat az embereket tömörítjük, akik
aktívan ezért tenni akarnak. Köreink a pártoktól függetlenül, szektorsemleges ala-
pon szerveződtek. Olyan szakmai és politikai fórumot kívánnak biztosítani a terme-
lőknek, amely híd szerepét tudja betölteni egy lezáruló korszak és egy most születő
új korszak között. Függetlenségünk tehát nem szembenállás, hanem lehetőséget kí-
nál az együttműködésre minden olyan erő számára, aki tenni akar a jövőért.

Engedjék meg, hogy egy rövid idézetet felolvassak Németh Miklós miniszterel-
nök február 24-i beszédéből, ami a mezőgazdasági szövetkezetek konferenciáján

hangzott el: „Manapság sokan vannak, akik szelet vetnek, holott magot kellene, persze magvetők is vannak, csak ők csendben végzik dolgukat, olykor meg is róják őket a hangosak, mondván a vidéki tömeg csendes, nem politizál, pedig nagyon is politizál, az én véleményem szerint, csak mások az értékei és más a célrendszerre. Nem az, ami a frissen támadt politikai hullámverés tajtékos habjain kicsapódik. A csendes tömegnek markáns politikai akarata van, de nem handabandázik. Szilárd talajt akar érezni a lába alatt és biztonságos jövőt látni maga előtt. Megújulást akar, de nem felfordulást.” Arrébb: . . . „A földhöz, táptalajához kötődő magyar paraszt és ivadékaiból lett agrárértelmiség a jövő egyik záloga marad. Én látom bennük a jövő ígéretét! De vajon ők is látják-e bennünk saját jövőjük biztosítékát? Mit kell tennünk ahhoz, hogy a kérdésre a válasz határozott »igen« legyen?”

Tisztelt Központi Bizottság! Meg kell mondjam, nagy várakozás van köreinkben. Tudni szeretnénk, milyen álláspontot alakított ki az MSZMP, vállalni tudja-e a falu kérdését, vállalni tudja-e az agrárkérdéseket. Számosan vetik fel: az MSZMP, mint munkáspárt, lehet, hogy nem alkalmas erre a funkcióra. Mindenesetre a februári agrárpolitikai tézisek, a mezőgazdaság körében csalódást okoztak, másodrendű állampolgári érzéseket keltettek. Mit várunk és mit vártunk helyette? Alapvető szemléletbeli változást. Rövid távon gyors kormányzati intézkedéseket, a már unalomig sorolt legégetőbb kérdésekben. Meg kell érteni: enélkül nincs jövőpolitika, enélkül nincs túlélés. Hosszú távon a kiutat egy olyan reformpolitika jelenti, amely az agrárpolitika megújulását egy életteret adó, jövőt biztosító falufejlesztési program keretében képzeli el, amelynek a középpontjában a termelőegység helyett a falun élő ember áll. Egy olyan program, amely a városoktól és az azokhoz közel álló nagyközségektől messze lemaradt falvakba visszaviszi a népképviselői önkormányzatot és gazdasági önrendelkezést. Ezt alapkérdésnek tekintjük.

A múlt értékeléséről néhány gondolatot. Mi azt valljuk, hogy az agrárágazat sikerágazat volt. Azt valljuk, hogy az agrárágazat volt az, ami ennek a kis országnak az elmúlt négy évtizedben valóban olyan sikert tudott produkálni, amire a világ is felkapta a fejét. De azt sem felejtjük, hogy az előttünk járó generációk milyen körülmények között csikarták ki ezt az eredményt, a politika tiltása ellenére sokszor dacolva az 1970-es évek modern koncepciók gazdasági pereivel is.

A kétségbevonhatatlan eredmények ellenére az utolsó öt évben helyzetünk jelentősen romlott. Ma az úgynevezett korszak nyitányán, amikor az ágazatok esélyegyenlőségéről bvszélünk, világosan ki kell mondjuk, a falu, a mezőgazdasági termelők hátrányos helyzete sem gazdaságilag, sem szociálisan nem szűnt meg. A mezőgazdaság sajátosságait a gazdaságpolitika nem vette és nem veszi figyelembe. A mezőgazdaság döntően nyersanyagtermelővé vált. Az ágazat nem integrálódott be sem a magyar gazdaságba, sem pedig a nemzetközi piacba. A mezőgazdaság elsősorban az iparfejlesztés egyik forrásának van tekintve, akár a tőkét, akár a munkaerőt nézzük. Ami kialakult, az egy modernszerű másodrendűség. Az agrárreformkörök változtatni akarnak ezeken a gondokon. Azért akarnak változtatni, mert soraikban nem politikusok, hanem azok vannak, akiknek ezeket a napi válságokat meg kell élni a falvakban, a gazdaságokban, és meg kell magyarázni a dolgozóknak sokszor a lehetetlent is. Tehát épp ezért számunkra ezek a kérdések távolról sem közömbösek.

A vitaanyagról néhány gondolatot. Mindenekelőtt le kell rögzítenünk és ki kell nyilvánítanunk, hogy a mezőgazdaság nem eltartott ágazat, sem a hazai ellátás, sem a külpiac vonatkozásában. A meglévő támogatások azért vannak, mert az árcentru-

mok közepes adottságú termelőkre szabottak. Kérem, huszonegy éve nem kapjuk meg azokat az árakat, amelyek a ráfordításainkat tükrözik. Tehát nem támogatást akarunk, hanem valós piaci viszonyokat.

Úgy látjuk, hogy nálunk nem az élelmiszerárak magasak, hanem a fizetések alacsonyok, ezért a rászoruló fogyasztókat kell támogatni. Mindaddig, amíg ezen a helyzeten nem változtatunk, addig ezt a tényt az adó- és hitelpolitikának figyelembe kell vennie. Általános és egyenlő feltételeket akarunk. Ha van piac, akkor el tudjuk viselni az arányos közterheket is. Amennyiben még látszólagos piac sincs, akkor ennek a következményét az államnak tudomásul kell vennie. Ez azonban nem szolgálhat alapul például a kistermelők látszólagos adókedvezményének megvonására. Mert hogy az egyik érintett kistermelőt idézzem: „ez olyan, mint amikor betér a kocsmába és induláskor nem kap két pofont”.

A magyar mezőgazdaság számára természetesen, hogy be kell integrálódjon az európai piacba. Ez létkérdés számunkra. Ehhez azonban a dokumentációban szereplő esélyegyenlőség nem elegendő. Az agrártermékek piaci viszonyai jelenleg a húszas évek színvonalán állnak, és nem akarok senkit megbántani, de a külkereskedelmi viszonyokra hadd ne használjak jelzőket.

A nemzetközi piachoz való alkalmazkodás nem mehet végbe a közvetlen termelői érdekeltség és jelenlét nélkül. Ebben a kérdésben ma épp olyan politikai akadályoztatást érzünk, mint az 70-es évek háztáji engedélyezése, vagy nem engedélyezésének kérdésében.

Egy nagyon fontos kérdés van az anyagban. Ez nevezetesen a vertikális integráció és a monopóliumok kérdése. Az az érzésünk, hogy a vertikális integráció nincs kellőképpen kihangsúlyozva. Megítélésünk szerint az élelmiszeripar döntően a termelők átcsoportosított tőkéjéből jött létre. Gondoljunk vissza a beszolgáltatásokra, kötelező felvásárlásokra. Mi ezt újból nem tudjuk és nem is akarjuk megvásárolni. Az államnak vállalnia kell a monopóliumok megszüntetését, mert az állam tevékenyen részt vett ennek a létrehozásában. Itt nem lehet teret adni az önszerveződésnek. Le kell végre számolnunk azzal az illúzióval, hogy az állam által létrehozott monopóliumok piaci hatásra önmagukat felszámolják. A mezőgazdaság és a költségvetés kapcsolata csak az adó és a támogatás legyen. Ezt törvényi szinten kell szabályozni. Nem elég azonban a jogi és pénzügyi kötöttségek oldása. Ha azt mondjuk, hogy a pártállami irányítási modell túlhaladott, akkor legyen erőnk ennek eszközürendszerét is felszámolni.

A szövetkezetekről és a szövetkezésekről. Látnunk kell, hogy a szövetkezet több, mint üzemforma. Ez a társadalom önszerveződésének fontos területe. Ma nagyon sokan azt mondják, hogy a szövetkezetek kiégtek, alkalmatlanok a további szereplésre, el kell tüntetni őket. Nos, mi azt mondjuk, itt alapvető tévedés van. Nekünk gondolataink sincsenek talán arról, hogy milyen lenne, hogyan működne egy olyan szövetkezet, ami a klasszikus szövetkezeti elvekre épül. Egy olyan klasszikus szövetkezet, ahol a tag valódi tulajdonos, és nem bérmunkás. Tehát ebben a kérdésben nem elégséges nagyobb mozgástérről, fokozatosságról beszélni, a szövetkezeteket végre rá kell bízni önmagukra, irányítsák saját sorsukat, eleget voltak elemisták, úgy gondoljuk, felsőbb osztályba léphetnek.

Tisztelt Központi Bizottság! Az agrárreformkörök elemi kötelességüknek tartják felhívni a figyelmet arra, hogy mára a mezőgazdasági termelés jövedelmezősége messze a népgazdasági átlag alá zuhant. Már nem csupán a paraszti jövedelmek vannak veszélyben, hanem a belföldi ellátás és a népgazdaság szempontjából elen-

gedhetetlen agrárexport is. Az általunk felvetett kérdések nem csupán egy ágazat, hanem az egész nemzet jövőjét meghatározzák, és így annak megfelelően kell vele foglalkozni. Az országos agrárreformkör azt javasolja, hogy haladéktalanul az MSZMP hozzon olyan intézkedéseket a mai akut problémák megoldására, ami a jelenlegi helyzetben lehetséges. Ha ő nem tud hozni, akkor utasítást adjon erre, és a hosszú távú agrárpolitikai programot pedig a termelők véleményének meghallgatása után közösen velünk dolgozza ki. Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Nagy elvtárs. Hámori Csaba következik, utána Hütter elvtárs.

HÁMORI CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Néhány héttel ezelőtt Pest megye legjobb mezőgazdasági körzetében termelőszövetkezeti elnökökkel beszélgettem. Szóba hoztak sok mindent, agrártézisek ürügyén is: hitelezési gondokat, agráröllöt, divatos közgazdasági tanokat és divatos közgazdákat. Közérzetük rossz volt. S amikor azt kérdeztem tőlük, hogy mondják meg egy mondatban, hogy mi okozza a gondokat, akkor a legidősebb, aki 1954 óta dolgozik ugyanabban a szövetkezetben és hosszú ideje elnök, azt mondta egy mondatban, hogy rossz a gazda. Nem tudom, hogy így van-e, de nekünk politikai pártként nyilvánvalóan figyelembe kell vennünk a mezőgazdaságban dolgozó, politikai befolyással rendelkező emberek közérzetét.

Tény az, hogy az agrártermelés jövedelmezősége a népgazdasági átlag felét sem éri el, piaci körülmények között tehát a tőke törvénytörően menekülni fog az élelmiszer-termelésből. Tanulmányainkból tudjuk, hogy Európában a piacgazdaság és a mezőgazdaság viszonyában két történelmi modell van, az egyik az angol, amely a századforduló táján is már elutasított mindennemű beavatkozást, amely szabad kereskedelmet és támogatásmentes agrárpolitikát gyakorolt. Tudjuk azt is, hogy az angol ipar és kereskedelem fellendült, ugyanakkor tudjuk azt is, hogy az angol mezőgazdaság, amelyről Széchenyi István annak idején mint példaképről írt, a századfordulóra, az első világháború előtt a szigetország fogyasztásának immár egyharmadát tudta csak biztosítani.

A másik modell a német, amely a mezőgazdaságot a nemzeti fejlődés alapvető tényezőjének tekintette, amely a szabadpiaci viszonyokat nem szabadította rá a mezőgazdaságra, például felemelték a gabona védővámját is kritikus időszakokban. Nem részletezem a példákat, azt gondolom mára szólva, ami tanulságot jelent nekünk, az egy mondatban úgy fogalmazható, hogy az élelmiszer-gazdaságot be kell illeszteni a piacgazdaság rendszerébe, de sajátosságait gondosan mérlegelni kell.

Ma a népgazdaság egészéhez, s a többi termelési ághoz való kapcsolódás egyre nagyobb deformációt mutat. Ma alulértékeltnek érzi magát az agrárvilág. Én ezzel magyarázom az érdekképviseleti mozgolódásokat is, az agrárreformkörök robbanásszerű kiépülését is ezzel magyarázom, egyre többen vallják a mezőgazdaságban dolgozó fiatal értelmiségiek, hogy ne helyettük szabják ki az utat, hanem velük együtt.

Tény az, hogy több száz termelőszövetkezet egyre távolabb kerül az önfinanszírozás állapotától. Az életben tartás fenntartása sem jelent kiutat. A „Magyar Gazdák Szemléje” 1912-ben így írt: „A mezőgazdaság állami támogatásának attól a vezérgondolattól kell áthatva lennie, hogy a gazdálkodó egyén önerejébe vetett bizodalma és felelősségérzete épségben maradjon, nehogy gazdasága tönkremenjen, vagy mindent az államtól várjon.”

Tisztelt Központi Bizottság! Szóba kerültek itt ma többször is a választások. Szólni kell a parasztság szerepéről a politikában. Korábbi, múlt századi tapasztalatokból tudjuk, akkor a politikusok viszonylag könnyen alakíthatónak tartották az agrárszavazatokat. Nagypapáink történetéből tudjuk azt is, hogy a képviselőjelölt boroshordóval vagy anélkül, de egyszerű magyarsággal szólt a falusi emberekhez. A földművelők pedig a tisztas életmódról alkotott felfogást ismerve, a bizonytalanságtól irtózva, de végül is a hatalom számára, a hatalom szempontjából kiszámíthatók voltak, a kiegészítő komplementek kategóriába sorolták őket a politikusok.

Tudjuk azt is, hogy a két világháború között a kisgazdapárt a földművelőtársadalom létkérdéseivel foglalkozott, a vidéki élet feltételeinek javítását hangsúlyozta az agrárpolitika kapcsán. Egy nagy ugrással a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezésével jó ideje megállapította pártunk már azt, hogy a parasztság átalakult, korábbi értelemben megszűnt. A termelői elkülönültség megszűnésével a nagyüzemi munkásságra hasonló jegyeket mutat [sic!]. Sorsuk összefonódik a mezőgazdasági nagyüzem és a háztáji termelés jövőjével, s mind erősebben a vidéki életforma minőségével. Pártunknak tehát politikai kötelekeit ezeken a csatornákon keresztül kell kialakítania a falusi emberekkel. A következtetés az én számomra egyértelmű, ma mozdulatlan, csendes tömegként nem tekinthetők, nem számolhatunk így velük. Legfeljebb nyugodtabbak, a tapasztalatokat a szónál többre becsülik.

Végül szeretnék szólni az élelmiszeripar költségvetési kapcsolatairól. Az 1970-es évek elején 2,2 milliárd forintot fizettek be a költségvetésbe, 1987-ben — ha a számok jók — 23 milliárd forintot tett ki ez az ágazat a költségvetésből. A nagy különbség oka az áruk külpiaei elhelyezése volt. Nyilvánvalóan nem lehet növelni ezt a támogatási tömeget, szerkezetváltásra van szükség a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban, és ez éppen olyan fájdalmas, éppen olyan keserű pirulákat jelent majd itt is, mint más ágazatokban. Kérdés az, hogy hogyan lehet ezt megtenni az összteljesítményt megtartva, megőrizve, vagyis nagyjából azt az egymilliárd dollár exportmennyiséget megőrizve. En jónak tartom azt az elgondolását, amely a támogatást csökkentené a gazdaságtalan exportnál, és ugyanezt a támogatást eljuttatná a minőségi szerkezetváltást megvalósítani képes gazdaságokhoz.

Úgy tűnik, hogy a kommersz tömegtermékek leértékelődnek, a speciális cikkek, szaporítóanyagok, tenyészállatok, aprócikkek értéke viszont növekszik. Ma viszont az exporttámogatás termékmennyiség-függő. A kivitel támogatását a leggazdaság-talanabb termékeknel viszont elhagyni lehet, és ezzel mérsékelni lehetne ezt a feszültséget, ha ezt az összeget átranzformálnánk a gazdaságosan exportálókhoz. Kérdés az, hogy a költségvetés kibírja-e ezt. Most nyilvánvalóan azt mondják erre, hogy nem, én mégis úgy gondolom, hogy előre kellene tervezni, és egy ilyen állapotot kell megcélozni.

A másik kérdés jogos, hogy a kedvezőtlen adottságú térségekkel mi lesz. Ezekben a térségekben az egyéni, családi gazdaságok kézimunka-igényes kultúrák preferálása lehet a kivezető út, illetve a leggyengébb minőségű földeknél azokat nem megművelni, hanem erdőtelepítésre, turisztikai célokra kellene felhasználni.

Végül a tézisekről: én ezeket elfogadásra javaslom. Úgy gondolom ugyanakkor, hogy pártunknak a Minisztertanács révén ehhez majd intézkedéseket kell javasolnia, vagy kezdeményeznie, másrészt viszont hosszú távra is igaznak vélem azt a megállapítást, miszerint nem tekinthetjük rendezettnak hosszú távon az agrárpolitikánkat. Más politikai erőket is bevonva, ebben kezdeményező szerepet vállalva

pártunknak ezt a gondolkodást, a politika irányának meghatározását folytatni kell. Köszönöm a figyelmet.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Hütter elvtársé a szó. Bejelentem, hogy Jucsák elvtárs írásban adta be felszólalását.²²

HÜTTER CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A görögöktől átvett „politika” szó használata általánossá vált társadalmunkban, ezzel illetjük az agrárpolitikát is, az iparpolitikát, a szociálpolitikát és a legkülönbözőbb szakmai feladatok megoldására irányuló, így a tenyésztéspolitikát és sorolhatnám tovább. Azt gondolom, okkal és joggal emeltük ki ebből a sorból — és emelte ki a Központi Bizottság — az agrárpolitikai koncepció külön tárgyalását, bár összefüggésben van természetesen az egész gazdaságpolitikánkkal, de nagyon sok tekintetben sajátos és nagy horderejű vonásokat visel magán. Egyrészt mert nemcsak gazdaságról van szó, hanem a szó szoros értelmében véve társadalompolitikáról is, hiszen az agrárpolitika jelene, múltja, jövője ma közel egymillió-kétszáz ezer embert érint az élelmiszer- és fagazdaságban közvetlenül egzisztenciálisan, több mint kétszáz ezer embert a közvetlen a mezőgazdaságnak termelő mezőgépiparban, kémiaiiparokban, és még lehetne sorolni a papíriparban, üvegiparban dolgozó munkások sokaságát, akik megrendelést az élelmiszer-gazdaság kondíciói függvényében kapnak.

Mindezekon túlmenően éppen a magyar sajátosság következtében több mint egymillió-négyszáz ezer kistermelő egzisztenciája, kedvtelése, politikai közérzete, gazdasági boldogulása függ a mindenkori agrárállapotoktól. A falu, a vidék meghatározó tényezője az agrárkérdés. Tehát nagyon helyénvaló így külön is kiemelten kezelni.

Az MSZMP hiteles agrárpolitikai koncepciót csinált, jól kiérlelt, széles tömegek igényeit, véleményeit magába foglaló, az alternatív szervezetek véleményét is magában foglaló koncepciót terjesztett elő. Hiteles ez a koncepció azért is, mert 1957-től napjainkig — az agrárpolitikai tézisek megszületésétől napjainkig — agrárfejlődésünk és benne a falu is differenciáltan — úgy, ahogy Romány elvtárs mondta, szerepkör függvényében — fejlődött és felemelkedett a parasztság. Nem akarok ezzel a kérdéssel hosszasan foglalkozni, teljesítményeinket két tényezőt, két tényleges, valós tényezőt keresztül szeretném érzékeltetni.

Az egyik: valamennyien megéltük azt a pozitív irányú kínálat változást, amely az élelmiszer-termelés felemelkedésével együtt alakult ki, és amely a belföldi ellátásunkban sokak által irigyelt helyzetet teremtett nem annyira árakban, mint inkább a választékban természetesen, bár árakban is megállja az összehasonlítás próbáját Nyugat-Európa bármely országával.

A másik pedig, hogy csak 1968 és 1978 között a devizaforintban kifejtett exportteljesítményünk huszonháromszorosára növekedett, mégis a legtöbb vélemény és kritikus vélemény az utóbbi évek tapasztalatai alapján alakult ki — ez itt a vitában is keményen megfogalmazásra került —, azoknak az éveknak az alapján, amelyek alatt a népgazdaság általános helyzetével is összefüggésben, és talán az agrárpolitika megkésett kidolgozása, közrebocsátása és gyakorlattá válása miatt is fogynak az erők az agrártermelésből, az élelmiszer-gazdaságból. Az anyagi erők is fogynak.

Ma valóban az üzemek egyharmada a vagyonfelélés stádiumában áll, ma valóságos az, amit Gubicza elvtárs mondott, hogy leszakadnak az agrárjövödelmek a társadalmi átlagtól, és azt hiszem, hogy a problémáink egyik jelentős köre ez. Évről évre leszakadó tendenciát mutatnak, de nemcsak a személyi jövödelmek, hanem

a vállalati jövedelmek is. A kettő nyilvánvalóan szorosan össze is függ, a vállalati jövedelmek leszakadása pedig a technikai megújulás, a versenyképessé válás lehetőségétől foszt meg bennünket mind nagyobb mértékben.

Egy másik ilyen problémakör, amelyet szintén itt felvetettek többen is, a közgazdasági környezet gyakori változása. Nagy Gábor elvtárs szolt erről, számokkal is szemléltetve. Valóban én is, mint nemrég még gyakorló gazda úgy éreztem, hogy a közgazdasági környezet változásával kapcsolatban a gyakorló ember nem a rendszerszemléletű átgondolt változás irányát érzi, hanem inkább azt az érzetet kelti, mintha valakik bosszantásukra szövetkeznének. Gyakorlatok a változások, és nem kiszámíthatóak a változások, és ami ennek egy kellemetlen következménye és gyakorlati tény, hogy felerősödött a termelők állami irányítást figyelő magatartása. A gazdálkodó embernek pedig jobb, hogyha azt figyeli, amiből haszna és az országnak pedig terméke lesz; eladható, fogyasztható, felhasználható terméke lesz.

Mit akar az MSZMP? Nem mennék végig azokon a pontokon, amelyek véleményem szerint politikai stratégiának megfelelők és az MSZMP kormányzópartí mivoltának megtartását szolgálóan fogalmazódtak meg. Az elsőt emelném ki: világos, megvalósítható célokat. Ezen célok egyik alpontja: „az élelmiszer-ellátásunk legyen továbbra is kiegyensúlyozott és túlnyomórészt hazai termelésre alapozzuk”. Igaz van Burgert elvtársnak, ami importból versenyképesebben, olcsóbban hozható be, azt hozzuk be, és amit mi tudunk előállítani versenyképesebben, azt pedig exportáljuk nagyobb mértékben. Tehát állítsuk elő nagyobb mennyiségben és exportáljuk nagyobb mértékben. A hazai ellátásnál említeném meg: ahhoz nem férhet kétség, hogy a hazai ellátás mértékéig folyó termelés gazdaságossága olyan kell hogy legyen, hogy a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban működő tőke versenyképes hozadékkal bírjon a népgazdaság más termelőgaival. Ehhez pedig kétféleképpen lehet eljutni: egyrészt paritásos árakkal, másrészt pedig támogatásokkal.

Ma a támogatások leépítésének idejét éljük, így majd az árak kérdésében kell szót értenünk egymással, és ez sem lesz könnyű. Azzal a megállapítással én eszem és szívem szerint egyetértek, hogy az országnak hosszú ideig szüksége lesz az agrárgazdaság jelentős exportbevételére. Aligha képzelhető el, hogy bármilyen más termékkel kiváltható lenne az agrárexport pozitív szaldója.

Itt egy gondolat erejéig álljunk meg. Bármilyen verseny-kikényszerítő, hatékonyságot érdemben javító intézkedéssorozat, a legokosabb kormányzati munka termékeként megjelenő intézkedéseket sikerül foganatosítani, mivel az agrártermékek többsége protekcionista piacra megy, ezért elképzelhetetlen, hogy ne kelljen az exportot szubvencionálni. Ez nem a mi szándékunk miatt, hanem a piac deformált magatartása miatt lesz a jövőben is törvényszerű. Ezért az egész agrár-élelmiszeripar-fejlesztés, élelmiszergazdaság-fejlesztés kérdése kapcsán elsőként kell eldönteni azt, hogy ezzel a követelménnyel és igénnyel miként vagyunk hajlandók szembenézni. A mi belül felhasználható nemzeti jövedelmünkben sokáig hiányozni fog az adósságszolgálati teher, de ha annak a viselése egy olyan agrárexport pozitív egyenleggel érhető el, amely szubvenciót igényel, akkor a szubvenció összegével megnövelt összeg lesz az, amelyen belül elfogyasztható nemzeti jövedelmünket csökkenti.

Ezek lényegi kérdések, én azt hiszem, hogy még — legalábbis tudomásom szerint — nem tisztázódtak, majd abban a munkában — vagy azt a munkát megelőző tanulmányokban —, amely az agrárpolitika végrehajtására irányuló kormányzati program munkája lesz, ezeket az alapkérdéseket tisztázni kell.

„Az agrárfejlődés segítse elő a vidéki körzetek fejlődését, járuljon hozzá a falvak, városok ellátásában meglévő különbségek csökkentéséhez. A fejlődést pénzügyi szabályozás is ösztönözze.” Eddig is ez történt, a falvak állapota és az agrártermelés milyensége között — az itt ülők mindannyian tudják — nagyon szoros összefüggés van, és ezután is ez fog történni.

Ezért is kiemelt kérdés az agrárkérdés. A mezőgazdaság és környezete egy külön fejezet, én azt hiszem, hogy ha a XX. század végi igényeknek elébe akarnánk menni, akkor ez az igény elég mélyen nyúlna ma is a költségvetésbe, de mindent meg kell tenni, amit ma megtehetünk annak érdekében, hogy utódaink számára legalább ilyen állapotban adjuk át környezetünket, mint ahogy ma műveljük.

A felszólalók többsége a kormányzati programba illő javaslatokat, észrevételeket, kritikákat tett, én ezért most kényszerülve érzem magam — hogy improvizálva ugyan, de — néhány olyan gondolatot a kötelezettségvállalás terhe nélkül, a gondolkodás irányáról számot adva elmondjak, amely ma az agrárpolitika kormányzati programjában, az azzal folyó munka kapcsán él, és a megvalósulás felé fog talán haladni.

Először is: ebből a helyzetből, amely nem a termelni nem tudás, nem a rossz irányítás, nem az elbutulás, hanem a gazdasági-pénzügyi megszorítások következtében kialakult helyzet, máról holnapra kimenni nem lehet. Ezt mindenki tudja és kell is, hogy tudja. Itt lépésről lépésre lehet javítani az agrárpozíciókat. Nem az „agráriánusság” jegyében és szellemében, hanem éppen a nemzet felemelkedése, jól felfogott gazdasági érdekeink szellemében. A lépésről lépésre azt jelentheti, hogy néhány év alatt, egy három-négy év alatt az ezelőtti, négy-öt évvel ezelőtti pozícióinkat visszaszerezhetjük szelektíven.

Elhangzott a szerkezetváltás igénye az előadói beszédben, az anyagban is, a hozzászólásokban is. Hadd említsem meg, hogy a szerkezetváltásról nekem egy sajátos egyéni véleményem van, és pedig az, hogy a szerkezetváltás nagyon pénzigényes dolog, egy olyan befektetésigényes dolog, aminek a haszna, ha jól csináljuk, kétségtelenül megvan, és gyorsan meglehet, de befektetés nélkül ez a haszon csak a kirakatban marad.

Én a mi gazdasági helyzetünkben inkább egy szerkezetfejlesztésről beszélnék szívesebben, amely alatt azt értem, hogy a kevésbé gazdaságos termékeink termelésében, mindenekelőtt a meglévő termelőalapjaink további kihasználását, vagy valameddig történő működtetését, vagy elhasználását [*sic!*], fokozatosan lépnénk vissza, és azokban a termékekben, amelyekben pedig világosan látszik világpiaci versenyképességünk, gyorsabban haladnánk előre, mint ahogy ezt eddig tettük, tehát egy ilyen szelektív fejlesztést képelek el.

Itt is szeretnék egy kérdést felvetni, nem akarok hosszú lenni, de azt hiszem a kereséshöz ez hozzátartozik. Ha az export kérdését nézem, kétféleképpen lehet a tőkés export ügyét megközelíteni. Az egyik: melyik terméknek mekkora a nettó devizasaldója. A másik: melyik terméknek mekkora a szubencióigénye. És a helyzet ma az, hogy amely termékeknek nagyobb a szaldója, azok között igen sok a nagy szubencióigényű és fordítva. A kisebb szubencióigényű termékek között nagyon sok a csekély pozitív szaldójú termék. Ezeket mind részleteiben át kell gondolnunk.

A kormányzati munkát, az agrárpolitika megvalósításának munkáját fogja elősegíteni az a három törvénytervezet, amely most a parlament elé kerül a holnapi napon: a szövetkezeti törvény, a földtörvény és az erdőtörvény módosítása.²³ Mind

a három törvénynél olyan módosítások történnek, amelyek a gazdasági mozgásszabadságot egyértelműen megnövelik, és összhangot teremtenek más gazdaságot szabályozó, szabadabbá tevő törvényeinkkel. Igaza van Romány elvtársnak, jól tudja, a földtörvény módosítása nagyon egyszerűen fogalmazva: bárki, bárkitől, bármennyi földet vehet. Ez egyetlen mondatban megfogalmazva egzakt módon négy paragrafust tesz feleslegessé, és azzal a veszéllyel jár, hogy olyan emberek is vesznek földet, akik spekuláció céljára használják fel, de erre van ott a művelési kötelezettség, amelyet rugalmasan ugyan, de alkalmazni akarunk.

Azt gondolom, hogy a változások szabadságot jelentenek. Nem hollandiai szintű szabadságot, mert ott a szabadság e tekintetben úgy van, ahogy Romány elvtárs mondta, hogy iskolai végzettséghez és nyilván farmeri gyakorlathoz kötött a föld megöröklésének lehetősége is. Hát most mi itt nagyot lazítunk. A tavalyi esztendőben 6800 hektár cserélt gazdát, vásároltak ilyen nagyságú területet egyéni termelők, magánszemélyek, ez a mezőgazdasági területnek durván egy ezreléke. Tehát nem áll fenn az a veszély, hogy nagyon gyorsan, nagyon nagy területek kerüljenek magánkézbe.

A szövetkezeti törvény módosítása az kifejezetten a tulajdonosi kötődést szolgálja. Szeretném hangsúlyozni, hogy egy sosem volt modell alapján. Ilyen a világon nincs, hogy a meglévő vagyon 50%-át vagyonjegyesítjük. Kik között, hogyan, nyugdíjasok hogyan vesznek ebben részt, és azok a traktorosok, akik alapító tagok voltak, de később alkalmazottá válhattak, és azzá is váltak, és alkalmazottként nyugdíjasok, de szolgálták a közöst tizenkét-tizennégy órákon át, hetente hét munkanapon át, azok hogyan lesznek majd vagyonjegytulajdonosok? Számos olyan kérdés van, amit majd a helyi önkormányzatnak kell eldönteni. Megvallom őszintén, a társadalmi kísérletek bármelyikét mindig nagyon kockázatosnak tartom, kiváltképpen akkor, hogyha egy nem vizsgálható, nem létező modellt akarunk meghonosítani, de jobb út nem látszott, mint ez az út, amit most a szövetkezeti törvény lehetővé tesz.

Az erdőről szóló törvény voltaképpen a földtörvényhez igazodik, itt is lehetővé válik az eladás, a forgalmazás, és mind a két törvénynél a kezelői jog tulajdoni joggá válása volt előirányozva. De ettől el kell állnunk, mert olyan erős a társadalmi nyomás, hogy egy-egy paragrafus elhagyásával az elintézhető.

Itt szeretnék megemlíteni egy, a közgondolkodásunkat és politikai állapotainkat is bizonyos mértékig minősítő esetet. A tegnapi esti Hét műsorában, „Látja-e a fától az erdőt a MÉM” kérdése vetődött fel, én mondhatom, hogy igenis látja, és nagyon sajnálom, hogy olyan emberek, akik az erdőgazdálkodás kiváló szakértői és elsőként tudhatják, hogy mi mit jelent, így nyilatkoztak, ahogy tették. Itt most mindenki előtt szeretném elmondani, arról van szó, hogy az erdők eddig is és ezután is az állami erdőrendezés — ez egy állami szerv —, az állami felügyelőség által előírt üzemtervek és ellenőrzött végrehajtás alapján művelhetők, az üzemtervek előírják, hogy mit kell megtennie, függetlenül attól, hogy ki a tulajdonosa az erdőnek. Ma ezeröttszáz négyzetméter alatti erdőre nem vonatkozik ez az üzemtervi előírás, ezeröttszáz négyzetméter felett mindenkire, akármilyen tulajdonjogú az az erdő. Ezután is bármi történne, ugyanúgy fog vonatkozni, mint vonatkozott eddig.

Tehát azt a berzenkedést, ami történt, nem tudom elfogadni és egy-egy megnyilvánulásnak a tartalmi értékét és felszínét nagyszerűen mutatja. Politikai gyakorlatunkban sajnos nagyon sok ilyennel lehet találkozni.

Néhány gondolatban szeretném elmondani kötelezettség nélkül, hogy miben

gondolkodunk a kormányprogram tekintetében, az árrendszer kérdésében. Ahogy itt többen is felvetették, a mezőgazdasági, élelmiszer-ipari árak nem nőttek kellőképpen, nem követték a társadalmi átlagot. Szeretnénk megszüntetni a fix árakat, növelni szeretnénk [a tájékoztató árak számát, szűkíteni szeretnénk] a hatóságilag meghatározott fogyasztói árak körét. Már 1990-től érdemben szűkíteni szeretnénk, majd később megszüntetni az élelmiszer-ipari hatósági árbejelentési kötelezettséget, valamint egyéb direkt állami beavatkozásokat. Az élelmiszer-gazdaság tökemegtérülési esélyeinek elősegítése érdekében az árak tiszta jövedelemtartalmát növelni kell, és az elkövetkezendő három esztendőben legalább a népgazdasági átlaggal azonos mértékű fogyasztói árszínvonal-emelést kell végrehajtani.

Érzem is a teremben, hogy ez nem nagy tetszést arat, érthető is, de a jövedelmezőség helyreállítása vagy a támogatások növelésével, vagy az árakban elismert termelői teljesítményekkel lehetséges, vagy a kettő olyan kombinációjával, amely a legkellemebb.

Támogatások dolgában — mint említettem — a leépítés irányában haladunk, továbbra is megmarad a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodók támogatása, a beruházási támogatások, ezen a mérsékelt szinten, ahogy jelenleg vannak, melioráció, megszerzési és célcsoportos támogatások úgyszintén. Az adók dolgában, mint az egész közgazdasági környezet igen lényeges tényezőjében szintén szeretnénk agrársajátosságokat figyelembe vevő változásokat a tökemegtérülési esély biztosítása érdekében, és a világgpiaci versenytársakkal történő esélyegyenlőség megteremtése érdekében az élelmiszer-termelés vállalkozói nyereségadóját szeretnénk megszüntetni.

Továbbra is fenn kell tartani véleményünk szerint — azért is, mert az előbbi okok miatt növekszenek az élelmiszerárak — az élelmiszer-gazdasági termékek nulla ÁFA-kulcsát, valamint a kistermelés egyszerűsített adóztatási rendszerét, a személyi jövedelemadó-kedvezmény jelenlegi rendszerét, az ötszázezer forintos határt. A monetáris szabályozásban a zöldhitelek, a felvásárlási hitelek biztosítása mellett kamatpreferenciát szeretnénk elérni és működtetni, a mainál nagyobb kamatpreferenciát, és az élelmiszer-gazdaság egészére ki kell terjeszteni a tőkepótló hitelkonstrukciót.

A piacépítés dolgában nagyon komoly feladatok előtt állunk, erről szintén többen szóltak. Én annyit említenék meg, hogy elkerülhetetlen, hogy átalakítsuk, és érdemben átalakítsuk a beszerzési és értékesítési piaci viszonyokat. A Gabonatröszt megszüntetése, átszervezés is ilyen célokat szolgál, hiszen ma mindkét oldalon, tehát a beszerzés és értékesítés oldalán egyaránt fennmaradt a kapcsolódó szervezetek monopol-, néha oligopolhelyzete, annak ellenére, hogy az 1980-as évek elejétől napjainkig igen sok formai módosítás történt, a kapcsolatok minőségében nincs érdemi változás. A jelenlegi rendszerben a mezőgazdasági üzemek többnyire csak nagy szervezeteknek adhatnak el, vagy vehetnek tőlük, ugyanakkor a kistermelők pedig hiányolják, nélkülözik a szervezett, nagybani piacot.

Dióhéjban ezeket a változtatásokat szerettem volna említeni. Ahhoz képest, amennyi változtatásra szükség lesz, ez csak egy töredék.

Az érdekképviselet dolgát nem érinteném, kifogytam az időből. Oktatás—képzés, továbbképzés, kutatás, fejlesztés pedig azt hiszem, hogy egy önálló fejezetként kezelendő.

Én összességében — megköszönve türelmüket — alkalmasnak tartom az itt elhangzott véleményekkel kiegészítve az előterjesztett agrárpolitikai koncepciót ar-

ra, hogy erre építve egy, a nemzet felemelkedését szolgáló kormányzati programot dolgozzunk ki. Köszönöm a figyelmüket.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen Hütter elvtárs. Hegedüs elvtársé a szó. Szeretném megkérdezni, hogy kíván-e még valaki szólni, mert nálam nincs más felírva. Nem.

HEGEDÜS LAJOS elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Röviden szeretnék szólni, meg is tehetem ezt, mert februárban már ezzel kapcsolatban, mármint az agrárpolitikával kapcsolatban elmondtam gondolataimat, véleményemet és a hozzászólások vége felé pedig megállapíthatom, hogy többen elmondták már azokat a gondolatokat, amiket én szerettem volna itt elmondani. És végül azért is szólhatok röviden, mert nekem igazából nincs vitám a beterjesztett dokumentummal, és nincs vitám a szóbeli kiegészítéssel sem. Amiért szót kértem, annak egyetlen oka van, hogy több fórumon, a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsában is, a TESZÖV-nél is, a Bács-Kiskun Megyei Pártbizottságon is volt alkalmam azon a társadalmi vitán részt venni, amely az agrárpolitikával kapcsolatban folyt. Ezekből néhány gondolatot szeretnék itt a tisztelt Központi Bizottságnak átadni.

Három rövid megjegyzés ebből a nagy és széles körű vitából. Majdnem mindegyik felmerült az, hogy a mezőgazdaság jövedelmi pozíciója rendkívül rossz. Erről is többen szóltak már. Én, mint gyakorló termelőszövetkezeti elnök, higgyék el, mindig reszketek a 15-étől, hogy vajon addigra annyi pénz összecesorog-e a kasszába az elszámolási számlán, amiből ki tudjuk fizetni a havi munkadíjat. Mi magunkat körülbelül az ezerkétszáz termelőszövetkezet közül az első kétszáz közé soroljuk, akkor úgy gondolom, érzékelhető, hogy mi lehet, milyen helyzet és milyen aggodalom lehet a mozgalomban a többi termelőszövetkezetnél. Ez olyan összevetésben is felmerült, hogy többen hangoztatták itt ma a vita során is, hogy igazából ennek az ágazatnak az össznemzeti teljesítménye valamilyen formában legalábbis összevethető a nyugat, a fejlett nyugat teljesítményével, ha nem is minden területen.

Mégis akár az eszközhatékonyság dolgából körülbelül — ez itt már elhangzott ma — a fele a mezőgazdasági eszköz hatékonysága a népgazdaságnak [*sic!*], akár a személyes jövedelmek dolgában, ahol mintegy 15—17%-os lemaradást rögzíthetünk a statisztikai adatok vizsgálata alapján, mégis egy ilyen kép alakult ki. Nyilván egyértelmű az ügy, hogy a mezőgazdaság jövedelempozíciója az árak miatt is, meg a támogatások miatt is rendkívül rossz. Én magam, amikor ezt nekem felvetik, úgy is, mint a TOT egyik tagja felé, mondják ott nekem a környékeliek, akik megválasztottak és delegáltak oda, hogy miért nem keményebben vetjük fel ezeket a dolgokat. Azzal védekeztem, látjátok, nem bírja a kormány.

Január óta nekem ez a gondom, vagy ez az egyáltalán védekező okom, ez megszűnt, amikor azt olvasom, hogy egy ülésén a kormány mintegy 17 milliárd forinttal támogatott azt hiszem öt ipari üzemet. Öt ipari üzemet egyetlenegy határozatával. A részleteket nem tudom. De annyit tudok, hogy a mezőgazdaság vagy az agrárszektor szövetkezeti része az körülbelül egy évben 17—19 milliárdnyi nyereséget tud realizálni tevékenysége folytán.

Másik téma, ami többször felmerült a viták során, ez az üzemi szerkezet kérdése. Én magam is találkoztam ezzel a gondolattal, és ha végiggondoljuk, akkor ez gondjaink egyik eredendő oka is lehet, hogy rossz az üzemi szerkezetünk. Egyik oldalon kialakultak a nagyüzemek, két-, három-, négy-, tíz-, tizenötezer hektáros nagy-

üzemek. Másik oldalon pedig a hatezer négyzetméteres kisgazdaságok. És nincs igazából egy olyan középmeretű farmgazdaság, amely beilleszkedne ebbe az üzemi szerkezetbe, amely lévén, hogy könnyen alakítható, könnyen alakulhat a piaci viszonyokhoz, ehhez a nagyon kemény, gyorsan változó világhoz jobban tudna alkalmazkodni.

A mi termelőszövetkezetünkben is felmerült ennek az igénye, inkább a vezetés részéről, hogy olyan tevékenységekre, amelyek inkább az állattenyésztés és azon belül is ennek a munkaigényesebb területei, olyan tevékenységekre érdemes volna jó kis középmeretű farmokat létrehozni, kialakítani, amelyek azután a termelőszövetkezet egészéhez jól integrálódnának.

Szeretném jelezni a Központi Bizottságnak, hogy fiatalemberként részt vettem a termelőszövetkezetek, illetve a mezőgazdaság átszervezésében. Hartán 1960-ban, amikor ott az átszervezés történt. Nem volt könnyű dolog, de szerintem ez sokkal nehezebb. Ez, hogy egy olyan helyzet alakuljon ki, hogy az embereket megint rábírni arra, hogy vállalkozóként, vállalkozói magatartással, esetleg a megtakarított pénzüket tőkévé alakítva, alakítsanak ki egy ilyen családi gazdaságot, családi farmokat. Ez ma úgy gondolom nagyon nehéz, különösen ilyen körülmények között, amikor bizalmatlanság van az intézkedésekkel szemben, amikor a szabályozás nem kiszámítható.

Úgy gondolom, ha ezt komolyan akarjuk venni — ez le van írva a dokumentumban, és azt gondolom, ezzel kell is foglalkoznunk —, akkor ennek az egyik legfontosabb előfeltétele, hogy kiszámítható szabályozás legyen, mert csak így tudjuk a bizalmat visszaszerezni.

Végül harmadik mondandóm a következő: sikeres agrárpolitika, jó agrártermelés jó ipar és jó kereskedelem nélkül nincs. Erről Gyuricsku elvtárs is szólt, többen felvetették a vita során. Én magam is találkoztam többször ezzel a gondolattal korábban a társadalmi viták során. Azt gondolom, hogy ezzel egyet lehet érteni. Igazából valójában így van, hogyha a mi iparunk nem tud ellátni bennünket jó eszközökkel, jó, olcsó eszközökkel, nem tud ellátni bennünket jó csomagolóanyagokkal, akkor mi, maga az élelmiszer-gazdaság, maga az agrártermelés nem tudja a versenyt felvenni.

Tehát én azt hiszem, hogy itt egy jó iparpolitika és egy jó kereskedelempolitika is kellene akkor, amikor az agrárpolitika, a jó agrárpolitika megalkotásán munkálkodunk. Én ma is vallom, és a ma körülményei között is elfogadhatónak tartom névadónknak, Erdei Ferencnek a Parasztok című művében ötven évvel ezelőtt írott gondolatait. Gondolom már nyugat-európai utazásai után, a nyugat-európai tapasztalatok birtokában is írta le ezeket a gondolatokat. Szeretném idézni és ezzel be is fejezni hozzászólásomat: „Nem lehet parasztszágot építeni, ha egyszer paraszt egy ország, akkor ott olyan naptalan az ég, mintha fölötte volna egy másik, amelyik elveszi tőle a fényt. Az építés és a szabadság ott kezdődik, ahol a világ nem paraszt. De hiszek az emberben, aki paraszt, hiszem, hogy paraszemberekkel lehet országot építeni.” Köszönöm a figyelmüket.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm Hegedüs elvtárs hozzászólását. A vitát lezárom, átadom a szót Iványi elvtársnak.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tisztelt központi bizottság! Köszönöm szépen a vitában felszólaltak véleményét, megjegyzéseit. Tizenegyen szóltak hozzá, négyen írásban adták be javaslataikat. Nemcsak az itt folytatott vitában, hanem a február óta folyó

társadalmi vitában is az a fajta kettősség volt érzékelhető és tapasztalható, ami a mai Központi Bizottsági ülésükön is tükröződött. Nevezetesen az, hogy a hozzászólók, véleményt mondók legalább annyira, vagy talán még hangsúlyosabban foglalkoztak az agrárágazat aktuális helyzetével, gazdasági állapotával, problémáival, mint amennyire foglalkoztak az agrártézisek megfogalmazott elképzeléseivel, mával a koncepcióval.

Kétségtelen, hogy e kettősséget rendkívül nehéz feloldani, hisz abból az alapelv-ből kiindulva, hogy a Központi Bizottság és a Magyar Szocialista Munkáspárt stratégiai értékű téziseket kíván megfogalmazni, a mikéntekre, hogyanokra konkrétan, azok megfogalmazására nem kíván vállalkozni. Ezt a fajta vitát és ellentmondást nehezen tudta feloldani. Itt a vitában [sem tudtuk feloldani. Éppen ezért nagyon fontosnak tartom, amit itt] is sokan hozzászólásukban elmondtak, hogy a mezőgazdaság, az agrárgazdaság ténylegesen nagyon nehéz helyzetben van. Az itt elhangzottak ezt egyértelműen alátámasztják, de azt hiszem az előadói beszédben elhangzottak is. A számok, tények és a problémák ennél tulajdonképpen esetenként még szélesebbek, összetettebbek, mint ami itt elhangzott.

Mindenképpen indokolt, hogy a kormányzat egy nemzeti agrárprogram keretében meg tudja fogalmazni azokat a feladatokat, amelyek választ adnak a mezőgazdaság rövid távú problémáinak, feszültségének az oldására, de választ adnak arra is, hogy egy hosszabb távú stratégia eszköz- és célrendszere hogyan alakulhat ki.

A társadalmi vitában elhangzott javaslatokat az Agrárkutató Intézet összegyűjtötte. Minden javaslat, minden olyan konkrét észrevétel, amely a vitákban elhangzott, ott csoportosításra, értékelésre került, és akkor, amikor a kormányzat, aki [sic!] egyébként elkezdte már ennek a kormányprogramnak a kidolgozását, úgy gondolom, hogy minden észrevételt a munka kapcsán hasznosítani tud. Nem feltétlenül tud természetesen mindent befogadni, hisz attól a körülménytől, a közgazdasági helyzettől, gazdasági környezettől nem lehet eltekinteni, és nyilván a kormányzat sem tud eltekinteni, amelyben ma vagyunk. Ugyanakkor látható, hogy jó néhány esetben és helyen ténylegesen lehet azokat a feszültségeket oldani, amely ma a mezőgazdaságot sújtja.

Ennek kapcsán kell arról is, azt hiszem, röviden szólni, hogy milyen időhorizontja lehet egy agrárpolitikának, amelyet ha elfogad a Központi Bizottság, most újrafogalmazunk. Biztos, hogy nem olyan időtálló és időtávú, mint az ezt megelőző agrárpolitikai tézis volt, és ez természetes. Azért természetes, mert a gazdaságpolitika általános koncepciójának kidolgozása magának a tulajdonreformnak a kérdése. Az elkövetkezendő és belátható néhány év történése mindenképpen arra int bennünket, hogy ne olyan időtávú agrárpolitikában gondolkodjunk, mint ahogy ezt korábban tettük, hanem ezt is mint más dolgunkat, rendkívül nyitottan kezeljük, azzal a felfogással tehát, hogy amikor indokolt és szükséges, azokat a szignifikáns korrekciókat végezzük el. Ezek után néhány, a felszólalásokban elhangzott dologra szeretnék kitérni.

Az egyik dolog, hogy nem annyira a megfogalmazott tézisekkel kapcsolatban és annak ellenében szóltak a felszólalók, hanem azt az igényt fogalmazták meg néhány fontos kérdésben, hogy a végleges tézis majd karakterisztikusabban, erőteljesebben hangsúlyozzon néhány dolgot. Melyek voltak ezek?

Az egyik, hogy az agrárrollóval kapcsolatos álláspontját a Központi Bizottság hangsúlyosabban fogalmazza meg; vagyis azt az igényt, hogy meg kell állítani az agrárrolló nyitását, és mindent meg kell tenni majd az elkövetkezendő időben, hogy ez az olló összébb záruljon.

A másik dolog az, ami egyébként az anyagban szellemiségében végigvív, én úgy gondolom, legalábbis így szántuk, hogy az agrárgazdaság is természetesen a piacgazdaságnak része, következésképpen a piaci viszonyok érvényesülése e területen is fokozottabb lesz, mint az elmúlt időben volt. Ugyanakkor egyetértünk azzal is, hogy az agrárágazat sajátosságait e mellett a piaci hatások mellett figyelembe kell venni. Talán ezt a gondolatot karakterisztikusabban kell és lehet megfogalmazni. Mint ahogy azt is, hogy a szerkezetátalakítás vagy -változtatás, ahogy Hütter elvtárs mondta, úgy gondolom, hogy valahol a célrendszerben megfogalmazható és azzal a felfogással, amire itt többen is utaltak, hogy az egész agrárgazdaságra értendő természetszerűen. Nemcsak az élelmiszeriparra, hanem az alapanyagiparra, illetve amire Romány elvtárs is utalt, hogy kiemelendő a mezőgazdaságnak, mint ipari alapanyag-ellátónak tevékenysége is.

Egyet lehet érteni — és ezzel úgy gondolom az anyag sem vitatkozott, bár kevésbé karakterisztikusan fogalmazott —, hogy a monopolhelyzeteket fel kell számolni. Többen utaltak rá. Mi ezzel a felszámolással természetesen egyetértünk. A monopolhelyzet felszámolása azonban, úgy gondolom, nem pontosan ugyanaz, mint ami a vertikális rendszernek a kiépítésével kapcsolatos vitát illeti. Ott én változatlanul azt javaslom a Központi Bizottságnak, hogy a lehetőségek megteremtése az érdekek alapján szerveződjön, és természetesen bátorítsuk ezeknek az integrációknak a szerveződését.

Az azonban én változatlanul nem javasolnám, hogy valamilyen állami rendelkezéssel, központi intézkedéssel rendeljük el, vagy intézzük el ezeknek az integrációknak a létrejöttét.

Fontosnak tartom azt a gondolatot, amely a falvaknak, a vidéknek a szerepével foglalkozott. Burgert elvtárs azt javasolta, hogy választási programnak kell lenni. Én úgy gondolom, hogy itt különbséget kellene tennünk. Az agrárpolitikai tézisek természetesen a párt választási programjának részét kell hogy képezzék, de a kettő funkciója, azt hiszem, nem ugyanaz. A választási programnak része lesz az agrár- tézis, de a választási programnak a falut, a vidéket érintő része azért több kell legyen mindenképpen, mint az agrárpolitikai tézisek. Teljesen egyetérték Nagy elvtárral, aki azt mondta, hogy falu, föld, mezőgazdaság, ember, önkormányzat. Ez a gondolatmenet az — azt hiszem —, amely majd a választási programban megfogalmazandó, és itt többről van szó, mint egyszerűen agrárpolitikáról.

Ugyanakkor helytállóan tartom — ugyan a gondolat magában az előterjesztésben benne van, de pontosítani szükséges, amely a vitákban pró és kontra is elhangzott — ugyanis azt, hogy a mezőgazdasági szervezeteket, gazdálkodó egységeket bizonyos szociálpolitikai feladatok ellátásától tehermentesíteni kell, másrészt azonban el kell ismerni azt a szerepet, amelyet ezek a szervezetek a falu felemelkedésében, a szűkebb-tágabb közösség fejlesztése érdekében tettek. A gondolat benne van egyébként az anyagban, hogy a szabályozás akár kedvezmények útján, akár adóelengedés útján támogassa ezt a fajta tevékenységét a mezőgazdasági szervezeteknek, gazdálkodó egységeknek. Én magam is úgy gondolom, hogy erről a szerepről nem szabad és nem is lehet lemondani ezeknek a közösségeknek.

Burgert elvtárs foglalkozott azzal, hogy a drága művelést el kellene hagyni. Úgy gondolom, hogy a földtörvénynek az a fajta módosítása, ami most a parlament elé kerül, elfogadása esetén oldja azt a fajta kötelezettséget és kötöttséget, ami egyébként a korábbi időben megvolt: erről többen szóltak, Hütter elvtárs is. A falu nem konzervatív. Úgy gondolom, hogy teljesen igaz Romány elvtárs megállapítása, és

valahol azt a tapasztalatot, amely a valósággal való számolás, a megőrizve meghaladás gondolatát illeti, bele kell ebbe az anyagba fogalmazni, és ezzel egy olyan értéket rögzítünk, amivel mi a jövőben is számolunk. Elfogadom azt a kritikai megjegyzését, hogy differenciáltabban kell visszamenőleg is a faluval kapcsolatos politikánkat minősíteni.

Fontos gondolatnak tartom a törvényesen szerzett tulajdon garantálását, úgy gondolom azonban, hogy erre az új Alkotmány megalkotása során fog legmagasabb szintű törvényünkben sor kerülni.

Az árrendszer radikális áttekintése, amiről Iklódi elvtárs beszélt, a tilalmi listák megszüntetése vagy szűkítése, benne van abban a kormányzati programtervezetben, amiről már Hütter elvtárs beszélt.

Szabó elvtárs felhívta a figyelmet a földtörvény módosításával, a földforgalmazással kapcsolatban, hogy a parasztság kezéből nem kerülhet ki a föld. Úgy gondolom, hogy ezt senki nem akarja, nem is lehet ez a szándék. És amíg a végleges földkódex, földtörvény el fog készülni, addig azt hiszem, hogy az az alapelképzelés, amely a mostani javaslatban benne foglaltatik, és a szövetségi törvény módosító javaslata, nevezetesen az, hogy a közösségek, kollektívák egyértelműen jogot kapnak arra, hogy az ezzel kapcsolatos magatartásuk, véleményük alapján döntsenek ebben a kérdésben. Valamint az, ahogy a kormány általában is kezelni kívánja a tulajdonnal kapcsolatos kérdésköröket, tehát a legszélesebb nyilvánosság arra azért biztosítékot ad, hogy ez ne következzen be.

A Mezőgazdasági Kamarát illetően Szabó elvtárs és Gubicza elvtárs is nagyon határozottan mondta, hogy ebben a felfogásban a Kamarát nem fogadják el. Szeretném ugyanakkor mondani, hogy az előterjesztésünkben a Kamara nem mint érdekképviseleti szervezet van jelezve. Ugyanakkor én úgy gondolom és azt javaslom a Központi Bizottságnak, hogy általában az édekképviseletekkel kapcsolatos kérdésekben azokat az elveket kövessük, amelyek más alkalommal már a Központi Bizottság előtt szerepeltek: alulról építkezés, önkéntesség és az alulról szerveződés alapján minden olyan törekvésnek helyt kell adni, amely egy-egy sajátos érdeket kifejez. Én ezt tartom a Kamarára nézve mérvadónak. Azzal persze én egyetérték, hogy mindazok, akik a Kamara működésének a kialakításában részt tudnak venni, és egy együttműködésben, amely mondjuk a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, vagy egy megalakuló Mezőgazdasági Kamara esetében létrejöhet, a megbeszéléseken az érintettek bevonásával meg lehet vitatni. Tehát ha itt szervezetek alulról szerveződve Kamarát kívánnak létrehozni az érdekek, a gazdasági érdekek érdekegyeztetésére, képviselésére, úgy gondolom, hogy nekünk ezt támogatni kell.

Fontosnak tartom, és ez természetesen nemcsak napi kérdés, a kiszámíthatóság, a közgazdasági környezet kiszámíthatóságának az ügyét. Úgy gondolom, hogy a jogállamiság nemcsak általában, hanem konkrétan a gazdaságra is igaz. Meg kell teremteni a gazdasági jogállamiságnak is a feltételeit, és ebbe az ilyen típusú kiszámíthatóság, amit Nagy Gábor elvtárs számon kért, feltétlenül bele kell hogy tartozzon.

Látszólagos piac van, mondta Nagy Tamás elvtárs. Igen, úgy gondolom én is, bár szándékunkat illetően a piacosítás felé megyünk természetesen. Azt hiszem, hogy ma politikai akadálya lenne annak, hogy a külpiacon való részvételt illetően a mezőgazdaság több lehetőséget kapjon. Egyébként azzal egyetérték, hogy az ágazatot jobban be kell integrálni a gazdaságba és — ha úgy tetszik — a nemzetközi gazdaságba is. A vertikális integráció legyen hangsúlyosabb, egyetérték vele. A

végző anyagban azt hiszem meg kell szövegezni. A monopóliumok megszüntetéséről szóltam. Klasszikus értékeket, amelyek a szövetkezetet, a szövetkezést illeti, rá kell bízni a szövetkezetekre. Ezzel egyetértek. Ezt fogalmazza meg az anyag, ennek a mozgalomnak a sokszínűségét, önrendelkezésének, autonómiájának alapján való kiteljesedését.

Hozzon intézkedéseket az MSZMP vagy utasítson? Egyiket sem javaslom a Központi Bizottságnak. Az MSZMP az agrárpolitikával kapcsolatos téziseit meg kell hogy fogalmazza, megkérheti a kormányt — és erre itt az anyagban és az előadói beszédben történt utalás — ennek a nemzeti agrárprogramnak a kimunkálására, de úgy gondolom, a kormány utasítás nélkül is el fogja végezni, hisz pontosan ismeri az agrárágazat problémáját, összes gondját, baját. Hogy ez a nemzeti agrárprogram egy közös gondolkodás és a legszélesebb együttműködés és konzultáció alapján alakuljon ki, ezzel messze egyetértek.

Kérem, én ennyiben szerettem volna a vita leglényegesebb tapasztalatait, vonulatait összefoglalni azzal, hogy arra kérem a tisztelt Központi Bizottságot, hogy mindazokban a kérdésekben — és a legfontosabbakon igyekeztem végigmenni —, ahol az anyag további pontosítása és elsősorban karakterisztikusabbá tétele indokolt, erre hatalmazza fel a szerkesztőbizottságot, hogy ezt a munkát végezze el, és ha ezt elfogadja a Központi Bizottság, ennek figyelembevételével fogadja el a téziseket. Köszönöm szépen.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Köszönöm szépen. Egy gondolatához szeretnék csak egy rövid megjegyzést tenni. Az én felfogásomban ez az anyag úgy él, hogy világosan megfogalmazza azokat a célokat, amerre menni akarunk az agrárpolitikában, de nem tud — a változó viszonyok miatt, és nem is lehet feladata az időtáv miatt sem — azokkal a konkrét eszközökkel foglalkozni, amelyek ennek megvalósítását biztosíthatják.

Ezért én úgy vélem, hogy ez akkor lesz igazán a napi politika szempontjából kezelhető — ezt többen felvetették —, ha a mi választási programunk, amit csinálunk, zömmel azokra a kérdésekre fog koncentrálni, amelyek ma foglalkoztatják a falut, és amelyek a mezőgazdaságot, az agrárágazatot, s amelyek elsősorban az eszközök, tehát a napi munka szempontjából is átlátható eszközrendszerek változását igényelheti, vagy ígérheti meg.

Mi lenne ennek a választási programnak és a kormány programjának a viszonya? Az én felfogásom szerint a párt választási programjának egy kicsit keményebbnek kell lenni, mint a kormány munkaprogramjának. Valamivel a realitások talaján egy kicsit feszítettebb követelményeket kell megfogalmaznia ebben célként; a kormánynak pedig nagyon földhözragadtan — most a szó stílusos talán [*sic!*] — az általános mozgásszabadságát kell jobban a realitások talaján megfogalmazni. Hogyha itt a kettő között valami nem nagy szakadék, de valami különbözőség van, annak nem a véletlen művének kell lenni szerintem, hanem tudatosnak, mert egy politikának az a feladat, hogy bizonyos szempontból igényeket támasszon, és jelezze szándékának irányát.

Másik oldalról is van azonban egy korlát. Ez a tézisyűjtemény nem egyenlő a párt hosszú távú programjával. Nem lehet az. Nekünk, megítélésem szerint, a hosszú távú program, ahogy szoktuk fogalmazni, egy reális szocializmus-felfogást kell hogy adjon, ez pedig egy sokkal hosszabb időszakra kell hogy szóljon, mint ahogy ezek az agrártézisek. Tehát az nem fog úgy összeállni, hogy most az agrárté-

ziseket elfogadjuk, nem olyan messzi távon megfogalmazzuk a szociálpolitika téziseit, az egészségügy téziseit és így tovább. Talán egyszer, ha erő lesz még rá, az iparpolitikával is kéne foglalkozni, mégsem lehet ennek az összessége a párt programja.

A párt hosszú távú programjának más síkon és messzemenően kell megjelölni a fejlődés irányát, valamit arról kell mondanunk, hogy mit gondolunk szocializmusnak mi Magyarországon. És nem járhatunk úgy, mint a Programnyilatkozattal, amely ma érvényben van, amelyik tulajdonképpen taktikai elemeket emelt programrangra, és nem stratégiai célokat jelölt ki. Tehát én úgy érzem, hogy ezeknek az anyagoknak van funkciójuk, de sem túlbecsülni ezt a funkciót nem szabad, sem lebecsülni nem szabad ezt a funkciót. Tehát arra tudatosan be kell a politikában állni, ha komolyan vesszük a pártállam koncepciójának feladását, márpedig ezt akarjuk, akkor a politikának a saját törvényei szerint kell a politikai műhelymunkát felvállalnia. S az nem teljesen azonos az államéval, ugyanakkor igényeket fogalmaz meg.

Ezeket a műfaji vitákat feltétlen le kell hogy folytassuk a mozgalmon belül, mert ahogy a többi anyagok is készülnek, ez a kettősség, hogy a napi gondokat kéri számon egy hosszabb távú gondolkodás helyett, valamint az a törekvésünk, hogy egy hosszabb távra szeretnénk a szándékunkat megfogalmazni, állandóan konfliktusba fog kerülni. Én ezt nem tartom valami nagy bajnak, mert ezekben a vitákban csiszolódik, kristályosodik ki az a helyes válasz, amit közösen kell megfogalmazni.

Tehát én azt hiszem, ha erről az oldalról így közelítjük meg a programot, az agrárpolitika téziseit, az irányt, akkor talán a mai vita gondolatgazdagság tapasztalataival csiszolva, használható anyag lesz ahhoz, hogy politizáljunk is vele és használható anyag lesz ahhoz, hogy épüljön rá és mellé a választási program, amit legkésőbb nekünk szeptemberben jóvá kell hagyni.

Szeretném megkérdezni az elvtársakat, hogy van-e észrevétel az összefoglalóhoz. Amennyiben nincs, akkor, aki egyetért az előterjesztéssel, valamint Iványi elvtárs válaszával, kérem, szíveskedjék szavazni. Köszönöm.

Ellenvéleményt kérek. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Egy, Judik elvtárs. Más tartózkodás nincs.

Köszönöm szépen. Megállapítom, hogy a Központi Bizottság az anyagot elfogadta és azt átdolgozásra a szerkesztőbizottságnak visszautalta.²⁴

Tisztelt Elvtársak! A meghívott elvtársaknak, akiket az első napirendhez meghívtunk, köszönöm a megjelenésüket. Köszönöm, hogy elfáradtak az ülésre, köszönöm a hozzászólásukat, jó munkát kívánok. Tudom, hogy többen messziről jöttek, ezért kérem, hogy ebédeljenek velünk. Elvtársak, az első napirendet befejeztük, pontosan egy óra múlva folytatjuk a munkát. Köszönöm szépen.

E b é d s z ü n e t

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Folytatjuk munkánkat, áttérünk a második napirendi pont tárgyalására: Javaslat az országos pártértekezlet előkészítésével összefüggő főbb teendőkre. Előadó: Grósz Károly elvtárs.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Nyilvánosságra került az a javaslat, amely az országos pártértekezlet összehívására utal, az előkészítés rendjére, a pártszavazás intézményének meghonosítására.²⁵

Sok észrevétel érkezett a javaslatokhoz, a Központi Bizottság tiszte, hogy döntőn a sokszor ellentétes észrevételek és javaslatok sokaságában. Nemcsak ide érkeztek javaslatok, érkeztek a Központi Bizottság tagjaihoz is, a területi pártszervekhez is, amit továbbítottak.²⁶ Az, hogy ennyire foglalkoztatja a párttagságot a várható pártrendezvény, mutatja, hogy nagy a felelősségérzet a mozgalomban, élni akarás, cselekvőkészség van. A sok észrevétel közül taláломra kiemeltem kettőt, az egyik javaslat a XXI. kerületből érkezett ma: a Központi Bizottságba egy-egy tag 7000 fő után kerüljön delegálásra, a testület kétharmad részét a pártszervek közvetlenül delegálhassák, a kongresszus közvetlenül válassza meg a párt főtitkárát, KB-titkárait, a Politikai Bizottság tagjait, a Központi Ellenőrző Bizottság utótestületét, új szervezeti szabályzat kell stb., tehát ennyire konkrétak.

Balassagyarmatról egy levél szintén ma jött, kiemeltem a postából. Tapasztaltunk az — írják —, hogy a Központi Bizottságban és a Politikai Bizottságban az összefogás, az általunk megjelölt célok elérése érdekében még számos esetben hiányzik. Kérik, szabadítsuk meg pártunkat a dogmatizmustól, a konzervativizmustól és a fellelhető karrierista törekvésektől. A párttagság, de a pártonkívüliek milliói igénylik a haladásgátló tényezők valóságos, reális feltárását. Tévedni ma nem lehet a társadalom kárára, a párt megújítása, a bizalom visszaszerzése érdekében szükségesnek tartjuk, hogy pártunk soron következő kongresszusát ebben az évben, november tájékán tartsa meg, ez halasztást nem tűr. Javasoljuk, a kongresszus döntson, hogy szükség van-e pártelnöki tisztségre, ha igen, ezt a funkciót társadalmi munkában ellátó, arra alkalmas elvtársunk töltsé be. Nem folytatom, olvashatnék sok idézetet, látszik, hogy nagyon sokszínű a javaslat, elképzelés, és látszik, hogy töprengenek rajta, hogy hogyan lehet jobban, hatékonyabban a folyamatokat befolyásolni.

A sok eltérő javaslat közül azonban néhány csomópontban az egységet tetten lehet érni. Egyetértés van abban, hogy a párttagságot közvetlenül képviselő fórum új alapokon és új módon, a mainál egyértelműbben tisztázza az MSZMP törekvéseit, politikai programját, működésének módját, és hogy a vezető testület megújítását, illetve felújítását igénylik. Az látszik — miközben ebben egység van —, hogy ezt különbözőképpen fogják fel, vannak, akik azt hiszik, hogy ezt egy egyszeri döntéssel, egy aktsussal el lehet intézni, nagyon sok pártszerv véleményében pedig tárgyilagosan látszik, hogy ezt egy hosszabb időre szóló, reális folyamatnak képzeli el, amelyben többször lesz olyan esemény, amikor a program formálódik, megújul a mozgalom, a vezetés is fel fog frissülni. De még ezek is azt igénylik, hogy egy újabb pártértekezlet vagy kongresszus a múlt évben elindult kibontakozáshoz segítséget nyújtson.

A másik, ami egyértelműen látszik: mindenütt igénylik, hogy a munka során tapasztalható vitákat, vehemens kitérőket, megnyilvánulásokat, esetleg szélsőséges véleményeket higgadtan és tárgyilagosan kezeljük. Ez egy nagyon fontos érték ám, mert látszik belőle, hogy türelem van egymás iránt, mert fontosabbnak tartják a tétet, az ország jövőjét, semmint azt, hogy helyi kis csatározásokkal, vagy központi vitákkal egy-egy kérdésben döntést erőszakoljunk ki, miközben az országgyűlési választások előestéjén súlyos vereséget szenvedhetünk emiatt a személyeskedések meg viták miatt, morálisan tovább értékelődhet le a mozgalom.

Abban is egység van, hogy mindenütt a politikai folyamatok alakításába és a vezetés megválasztásába történő közvetlenebb beleszólást igényli a tagság. Általában azt támogatják, hogy a közvetlen beleszólást a tagok által megválasztott küldöttek,

küldöttsoportok és a különböző irányzatoknak a képviselői, szóvivői valósíthatják meg, olyanok, akik közvetlen kapcsolatot tudnak tartani a választóikkal, akik a tagsággal párbeszédet folytatnak. Tehát egy olyan előkészítést igényelnek — ezt lehetne summázva megfogalmazni —, hogy a vezetés és a párttagság között a pártértekezletig vagy a kongresszusig egy állandó eszmecsere és párbeszéd folyjék, közben letisztázódnak a kérdések és csak viszonylag kevés kérdés marad vissza, amit a kongresszuson vagy a pártértekezleten kell eldönteni.

Igénylik, hogy a delegálás mint intézmény honosodjon meg és a közvetlen választása a tisztségviselőknek. Nagyon széles körben egyetértés van abban, hogy a párt elnökét és főtitkárát a tagság egésze válassza meg. Itt szeretném megjegyezni, több helyen felvetődött, hogy nemcsak az elnököt és a főtitkárt, hanem a miniszterelnököt, köztársasági elnököt, parlament elnököt is közvetlenül minősítsen a párttagság. Ebből megfontolásra méltó a köztársasági elnök személyének jelölése, de a miniszterelnök és a parlament elnöke nem valószínű, hogy lehetséges, tekintettel arra, hogy egy többpárti választási rendszerben ez a későbbi választási eredmények utáni politikai munka, vita — bocsánat a kifejezésért — egyezkedésnek az eredménye lehet csak. Tehát ebben talán nem kellene ezt a javaslatot felkarolnunk, de azon érdemes elgondolkodni, hogy ne csak az elnököt, a főtitkárt, hanem a köztársasági elnököt is a párttagság minősítse.

Ezek az anyagok, amelyeket kiküldtünk,²⁷ összefüggnek, mégis az alapkérdés a pártértekezlet vagy kongresszus összehívása. A másik két okmányt a pártszavazás rendjéről, valamint az elnök és főtitkár személyéről szóló javaslatot meg kellene még szélesebb körben a párttagsággal beszélnünk, nem kellene a mai ülésen dönteni, hanem a június végi központi bizottsági ülésen lehetne ebben a két kérdésben [véglegesen] határozni. Az első anyagot illetően azonban döntenünk kell, mert másképpen nem tudunk rákészülni, és nem tudjuk a választásokat lebonyolítani.

Az egyik legvitatottabb kérdés, az azonosság mellett, hogy pártértekezlet vagy kongresszus legyen. Nagyon nehéz megmondani, hogy mi a többség. Amit halunk, azt nem tudjuk, hogy többség-e, de hangos, mindenestre érezni, ez zömmel kongresszust igényel. Énszerintem nem elvi kérdés, hogy kongresszus vagy pártértekezlet, ha be tudnánk pontosabban mérni, hogy milyen igény ez — és ez jelentős —, nem kellene ezen vitatkozni [sic!]. Ugyanakkor szeretném megmondani, hogy azt tapasztalom, a kongresszussal kapcsolatban valami illúzió él, ugyanis a kettőnek a tartalma között semmifajta különbség nincs: amit mi ajánlunk a pártértekezlet tartalmának, meg amit a kongresszus felvállalhat, abban tartalmilag nincs különbség.

A kongresszus egy vagy több szempontból gondot okozhat, mert a választások után mindenféleképpen kell azonnal kongresszust tartanunk, mindenféleképpen. Teljesen új helyzet teremődik a belpolitikában a választás után, és ez azt jelenti, hogy fél éven belül kb. két kongresszust fogunk tartani. Nekem [komoly] bajom van azzal, hogy egyáltalán számozzuk-e, vagy ne számozzuk a kongresszust, hogy legyen ez? Mert ehhez tisztáznunk kellene a tiszta forrást, az eredetet, honnan számolunk. 1956-tól, 1945-től, 1980-tól vagy az 1990-es évek elejétől, sok helyről számolhatunk. Ehhez elméleti vitát kellene folytatni, s nekem úgy tűnik, hogy a pártban kellene lefolytatni a vitát, nem azért, mert nem tudnák a tudós emberek lefolytatni a vitát, hanem épp az lenne az értelme a vitának, hogy a párt történelmi múltját, forrásait, tanulságait egy széles eszmecsereben kihordjuk, kikristályosítsuk. Tehát ezen el kell gondolkodnunk, azonos nagyságrendű-e egy választási

program jóváhagyása, valamint egy új pártprogram kidolgozása. Énszerintem két különböző dologról van szó. Az egyik egy akcióprogram, amely 3—5 évre szóló munkafeladatot kell hogy megfogalmazzon, egy stratégiai programnak pedig több évtizedesnek kell lennie.

Akárhogy nevezzük, szeptemberre csak a működési szabályzattal tudunk készen lenni, a szervezeti szabályzattal semmiféleképpen nem, valamint a programot előkészítő bizottság jelentése, illetve információk szerint a négy évtized értékelésére és a program elkészítésére sem tud vállalkozni még szeptemberben a tanácskozás. Tehát addig pedig mindenféleképpen el kell végezni azt a munkát, amiben döntöttünk, az utolsó 15 év politikai értékelését. Azt pedig korábban kellene megjelentetni, valamikor július végén, ha ott központi bizottsági ülést tartunk. Központi bizottsági állásfoglalásként kellene kiadni, nem hiszem, hogy kongresszusi állásfoglalás kellene erről az utolsó 15 évről, mert nem öleli fel a teljes folyamatot, nem is lehet teljes, és meg kellene hagyni a kongresszusnak a korrigálást, meg igazítást a további viták alapján.

Nos tehát, az őszi tanácskozásra — akárhogy fogjuk hívni — nem tudunk olyan horderejű kérdéseket előterjeszteni, mint a jövő, legkorábban tavaszi tanácskozásra. Úgy tűnik, e kérdés körül a vita, hogy kongresszus vagy pártértekezlet, túlnő azon a határon, ami egészséges és természetes egy mozgalomban. Nekem olyan érzésem van, néhány tanácskozáson való részvétel után, hogy itt a presztízsszempontok már nemegyszer nagyobb szerepet játszanak, mint a higgadt végiggondolása a helyzetnek. De akármilyen lesz az őszi tanácskozás, nem lehet a hagyományos kongresszusi mechanizmus és menetrend, de még a forgatókönyv sem a tanácskozáson. Munkaértekezlet jellegének kell lenni mindenféleképpen és nem valami politikai ünnepnek vagy demonstrációnak. Olyan tanácskozás kell, ahol nyílt, őszinte vita folyik, de lehetőleg az egység irányába hat, és nem pedig a párt demoralizáltságát, szétesettségét, az alapkérdésekben meglévő nézetkülönbségeket demonstrálja. Ez a választások előtt nem segítene.

Felvetődik, hogy beszéljünk-e a május óta eltelt időszakról. Van, ahol azt kérik, hogy számoljunk el az egy évről — mondjuk ez szeptemberig több mint egy év, szűk másfél év —, van olyan vélemény, hogy ilyen beszámolót nem kellene tartani. Ha kongresszust tartunk, akkor nem tudom, hogy megkerülhetjük-e, hogy a XIII. kongresszus óta eltelt időszakról folytassunk vitát, ettől azonban félek politikailag, mert tartok tőle, hogy el fogja terelni megint a figyelmet, mert a kongresszus és a pártértekezlet közötti időszak értékelése körül nagyon szenvedélyes viták lehetségesek, úgy a gazdaságban, a belpolitikában, mint a pártéletben. Tehát, ha kongresszust tartunk, akkor is meg kellene gondolni, hogy vállalkozunk-e a XIII. kongresszus óta eltelt időszak értékelésére, és hogy egyáltalán a májusi pártértekezlet óta eltelt időszakról jelentsünk-e. Én nem ajánlom, hogy külön napirendi pontként szerepeljen, azt azonban technikailag el tudom képzelni, hogy elhangozzék ott egy elnöki megnyitó, ami megpróbálja mondjuk az egy évnek a fő politikai tanulságait összegezni. Ez sokfajta módon elképzelhető. Az nem lenne jó szerintem, ha önálló napirendi pontként vitatnánk ezt az időszakot, mert nem tudjuk megcsinálni, hogy a XIII. kongresszus óta ne csináljunk értékelést, és csak május óta pedig kimarad egy fontos szakasz, aminek a tanulságait számba kell venni.

A küldöttválasztás elveivel — mint mondtam — egyetértés volt, de az figyelemre méltó, hogy nagyon erős a gyanakvás a vezetés manipulálási szándékával szemben. Ezt a bizalmatlanságot, mint politikai tényezőt kell figyelembe venni. Miközben

tehát teljes önállóságot kérnek, mindenütt megfogalmazódik, hogy azért adjunk valami irányelveket is, hogy milyen irányba, miképpen csinálják ezt. Nem hiszem, hogy ebbe bele kellene keverednünk. Helyileg döntsék el, azokon az elveken túl, amiket itt rögzítettünk, tehát többet nem kellene megfogalmazni.

Vitakérdés, hogy hogyan értendő ez a platformképviselet. Mi ezt úgy értjük, hogy a különböző platformokat képviselő személyiségek saját közösségükben vívják meg a csatájukat, védjék meg a platformjukat és onnan kerüljenek tovább küldöttként. Ez azt jelenti, hogy ne szervezetileg valami külön mechanizmust építsünk ki a platformok számára, hanem azt jelenti, hogy a platformokat már minősítse az a kommunista közösség, amelyik a küldötteket vagy a jelöltet megválassza.

Vita volt és van azon, hogy a küldöttállításához szükséges létszámhatárokat hol húzzuk meg. Azért azt végig kellene gondolni, hogy olyan túl nagy kongresszus vagy pártértekezlet ne legyen, hogy ott ne lehessen munkát végezni. Több ezer küldött már nem alkalmas arra, hogy ott munka jellegű tanácskozás legyen. Éppen ezért nagyon meg kellene gondolni, hogy 600 fő alá menjünk-e. Különböző javaslatok vannak: van 300, van 1000, tehát szóródik különbözőképpen, ebben is döntünk kell.

Több helyen megfogalmazták, az újságban is megjelent,²⁸ hogy a küldötteket lakóhely szerinti struktúrában válasszák, mi ezt hibának tartanánk, korainak, ezt talán 1995-ben, vagy valamikor meg lehet csinálni, de addig idő kell, amíg a mozgalom átáll erre a lakóterületi struktúrára. Ez most ismét demonstrálná a munkahelyi pártszervezetek leértékelését, ami énszerintem nemkívánatos.

Vita van akörül is, hogy a KB-tagok és a KEB-tagok saját jogon legyenek-e küldöttei a kongresszusnak. Itt most a munkatársaim, akik átnézték az egész nyugat-európai kincsesládát e témakörben, egyetlen pártot sem találtak, ahol ne lennének saját jogú küldöttek a korábban megválasztott testületek tagjai. Egyetlenegy ilyen példát sem találtak. Ez mutatja, hogy ott, ahol nagyobb a politikai kultúra, ott adnak magukra, arra van türelmük, hogy még három napig kivárjanak, vagy két hétig a testületek megújításával. Arról nem is beszélve, nyilvánvaló, hogy közéleti tevékenység elismerését is jelenti ez, ha a tanácskozáson részt vesznek ezek a személyek.

Több javaslat elhangzott arra, hogy a küldöttválasztás határidejét toljuk kijebb, hogy az idő rövid. Azonban, ha nagyon kitolnánk — elképzelhető, hogy ne július 15-e legyen, hanem mondjuk augusztus 1-je, mondjuk ennyit lehet változtatni, két hetet, akkor talán több idő maradna a küldöttcsoportokkal való eszmecsere —, akkor a küldöttcsoportok, a küldöttek és a pártkongresszus közötti előkészítési idő lesz nagyon rövid, tulajdonképpen nem alakul ki az az eszmecsere, hogy együtt készítsük elő a kongresszust. Így is tulajdonképpen szűk két hónap áll rendelkezésünkre.

Szeretném elmondani azt is, sok észrevétel hangzott el azzal kapcsolatban, hogy az egész választási mechanizmust korszerűnek látják, a Tanácsadó Testület ülésén úgy fogalmaztak, hogy a párt első demonstratív, komoly szándéka belső életének megújítására, a demokratizálás továbbfejlesztésére.

Kisebb módosításokat végig kellene gondolnunk, pl. a KEB esetében is megből delegáltak legyenek a tagok, és a pártértekezlet vagy a kongresszus csak az elnököt válassza meg.

Mi azt javasoljuk, hogy a jelölőbizottság a következő ülésen kerüljön megválasztásra, a jelenleg működő jelölőbizottság pedig addig fejezze be a munkáját. A je-

lenleg működő jelölőbizottságnak a párt elnökére kellene javaslatot tenni, és itt egy percre szeretnék megállni. Felvetődött olyan javaslat is, hogy a pártelnöki tisztet ne töltsük be a kongresszusig vagy a pártértekezletig, felvetődött, hogy egyáltalán kell-e pártelnöki tisztség. Mi ugyan a működési szabályzatban azt ajánljuk, hogy legyen végig a mozgalomban a pártelnöki tisztség, már úgy, hogy alapszervezet és központilag [sic!]. Ebben is ki kellene alakítani az álláspontunkat.

Kellene a jelölőbizottságnak javaslatot tenni a Politikai Bizottság egy tagjára, amit itt a múltkor nem tudtam elmondani, mert az előkészítés még nem haladt olyan ütemben, mint indokolt lett volna. Majd a tanácskozáson a különfélék között ismertetem, hogy Rajnai elvtárs kérte a központi bizottsági tagsága alóli felmentését és Moszkvából való hazajövetelét, nyugállományba akar vonulni. Azt hiszem már tizenegy vagy tizenkét éve szolgál külföldön. Helyére Tatai elvtársnőt ajánljuk nagykövetnek, vele egyetértésben. Tatai elvtársnőt azonban a Parlament Külügyi Bizottsága még nem tudta meghallgatni, tehát ezt a jelölőmunkát csak akkor kell elvégezni, ha a Parlament Külügyi Bizottságával találkozik Tatai elvtársnő, és ott támogatást kap. Akkor kerülne sor a PB-tagsága alóli felmentésre.

A jelölőbizottsággal folytatott beszélgetés során felvetődött, hogy nem kellene PB-tagot választani, maradjon csak nyolc tagú, de a napirendektől vagy a testület témakörétől függően három, négy, öt központi bizottsági tagot hívjunk meg minden politikai bizottsági ülésre. Átmenetileg ez is elképzelhető, de akkor el kell fogadni azt az elvet, hogy az ülésre meghívott központi bizottsági tagoknak is mint PB tagoknak van szavazati joguk, mert egy nyolc tagú Politikai Bizottság egy pillanat alatt határozatképtelenné válik, mert egy lebetegszik, kettő elmegy külföldre, s nem tud dönteni. Tehát akkor a Központi Bizottságnak valamilyen felhatalmazást kellene adni, ez is egy megoldás, de akkor ezt el kell fogadni, hogy akiket meghívunk a napirendekhez, azoknak legyen szavazati, döntési joguk.

Úgy gondoljuk, hogy javaslatot kellene tenni még júniusban két központi bizottsági titkár személyére, mindenképp a szervezési kérdésekkel foglalkozó titkár személyére és a propagandamunkával, sajtó, rádió, televízióval foglalkozó titkár személyére. Közismert Berecz elvtárs kérése, hogy más területen kíván dolgozni, nem a sajtó, rádió, televízió területén. A többi titkári beosztásokat nem kellene betölteni a kongresszusig, nincs indok rá. Nyugodtan el lehet végezni a munkát enélkül is. A két titkár személyére nem biztos, hogy két-három hónapra, teljes állású KB-titkár kell. El lehet képzelni, hogy erre az időszakra a jelölőbizottság olyan személyeket ajánl KB-titkárnak, akik megtartják eredeti beosztásukat, és a pártértekezletre való felkészülés időszakában részt vesznek itt bent a pártmunka szervezésében és irányításában.

Tehát a jelenleg most meglévő, kiküldött jelölőbizottságnak ilyen típusú javaslatokat kellene tenni a júniusi központi bizottsági ülésre. Hogy júniusban mikor legyen a központi bizottsági ülés, arról is kellene szót váltanunk. Én azt hiszem, hogy a Nagy Imre-temetés után a politikai tanulságok összegezése miatt mindenféleképpen össze kellene jönnünk, ha jól emkékszem, 27-én kezdődik a parlament, tehát olyan 20—22, 23-a körül kellene összejönnünk, és akkor ezekben a kérdésekben dönteni.

Több észrevétel érkezett arra is, hogy esetleg toljuk ki a pártértekezletet, tehát ne az legyen, amit mi ajánlunk, szeptember 23., hanem valamikor októberben vagy novemberben, hogy még több legyen a felkészülési idő. Ezt nagyon meg kell gondolni, hogy jó-e, ha görgetjük magunk előtt. Vannak olyan levelek, amelyek no-

vember, decembert írnak, itt vannak nálam. Én nem szívesen venném, ha tovább görgetnének, túl kell ezen az egészen jutni, le kell zárni, s le kell a személyi kérdéseket is zárni. Nincs értelme így, minél tovább tart ez az állapot, annál több kára fakad a mozgalomnak ebből.

Van azonban, túl ezen, még egy kérdés, amit mérlegelni kell, hogy mikor tartunk választásokat. Ugye mi a választásokat a megyei titkári eszmecsere tanulságai alapján, illetve a politikai bizottsági ülésen lefolytatott konzultáció alapján olyan november vége, december első hétvégére terveztük, de ahhoz, hogy a parlament dönteni tudjon az időpontról, még a pártokkal, vagy az alakuló pártokkal erről a témakörrel konzultációt kell folytatni, tehát elképzelhető — hisz már néhány eszmecsere lefolytattunk —, hogy a többi politikai párt inkább a jövő év elejét, márciusát, áprilist kívánja a választások időpontjának. Ha most jövő év áprilisában vagy márciusában lesz a választás, akkor meg kell gondolni, hogy egy választási programmal szeptember végén jövünk-e ki, jelenünk-e meg. Nem túl korai-e az a választásokhoz viszonyítva. Azt meg nem mondhatjuk, hogy csak az az időpont lehet, amit mi elhatároztunk, mert jobb lenne, ha minél több szövetséggel tudnánk ebben a kérdéskörben dönteni. A pártnak kell, hogy legyen álláspontja, mi tehát az év végét ajánljuk, de kérjük a Központi Bizottságot, hogy ne kösse meg a kezünket, és adjon felhatalmazást arra, hogy rugalmasan tudjunk esetleg dönteni az időpontot illetően, esetleg kijebb kell tolni. Sokan azt mondják, hogy a január, február nem egy ideális időpont. Tehát, ha december elején nem választunk, akkor inkább már március második felére kellene tenni, nem január, februárra, ezt így kell végig gondolni, és így kell kalkulálni.

Dönteni kellene már most, a mai ülésen a szervezőbizottság vezetőjéről, a mandátumvizsgáló bizottság felállításáról, a szervezeti szabályzattal foglalkozó bizottság megszűntetéséről és a Pártpolitikai Bizottság kiegészítéséről. Mi azt javasoljuk tehát, hogy a szervezeti szabályzat kidolgozására kiküldött munkabizottságot oszlassa fel a Központi Bizottság, tekintse a munkáját befejezettnek ebben a formában, ugyanakkor a Pártpolitikai Bizottságot egészítse ki Csillik András, Deák László, Dérfalvi István, Rajki Sándorné elvtársnővel, Szarvas [László] és Varga László elvtárssal, és bízva meg a Pártpolitikai Bizottságot, hogy a szervezeti és működési szabályzat előkészítését koordinálja továbbra is. Ugye a Politikai Bizottság most megvitatta a tervezetet, az anyag nyilvánosságra kerül mint a Pártpolitikai Bizottság anyaga,²⁹ tehát ebben is tudunk központi bizottsági ülésen még a nyáron dönteni, és előterjeszhető lesz a pártértekezlet számára, még ha szeptemberben lesz, akkor is.

Mi a mandátumvizsgáló bizottság elnökének a Vastagh Pál elvtársat ajánljuk, tagjainak pedig Becze Ferenc, Csáki Csaba, Horváth István (belügyminiszter), Illei György, Kovács Árpád és Petrovszki István elvtársat.

A mandátumvizsgáló bizottság feladata le van írva,³⁰ ezt nem akarom ismételni. Azt ajánljuk, hogy az országos pártértekezlet előkészítő szervezőbizottság vezetésével Iványi Pál elvtársat bízva meg a Központi Bizottság.

Köszönöm, kérem, hogy mondják el véleményüket, vitassuk meg az írásos anyagot és a kiegészítést is.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék elvtársak, kinek van kérdése? Borbély elvtárs.

BORBÉLY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Itt az országos pártkonferenciáról, kongresszusról és szervezeti kérdésekről beszélünk. Szeretném tudni, hogy mit fogunk ott megtárgyalni, ez az első kérdésem.

Olvastam a Népszabadságban Pozsgay elvtárs üzenetét Münchenből.³¹ Az üzenettel nem tudok egyetérteni mindenben. Az lesz a tárgyalási alapunk a pártkonferencián? Milyen a viszony a Politikai Bizottságban, el kellene már dönteni kérem, elvtársak. A múltkor Katona Béla elvtárs a felszólalásában olyan kijelentést tett, amennyiben az ilyen helyzetek ismétlődnek, nem marad KB-tag, ezzel én is foglalkozom nagyon komolyan.

A második kérdés: nekem üzennek, vagy nekünk mindenfélet, hogy milyen emberek voltunk, milyen hibái vannak a múltnak. Adják le a listát a Központi Bizottságban, kire nincs itt szükség! De üzengetni név nélkül, illetlen dolog. A listát adják le, és akkor én föl fogok állni. Erre szeretnék, Grósz elvtárs, választ kapni, mert engem nagyon zavar ez a dolog.

Elfogadunk mindig szervezeti kérdéseket is, és nem döntünk elvi kérdésekben, pedig már igazán meg kellene fogalmazni, hogy mit akar ez a Magyar Szocialista Munkáspárt csinálni 1990-ben, 1991-ben stb. stb.

Nyers elvtárssal beszélgettem a közelmúltban, találkoztam egy régi csepeli szocialdemokratával, Ivaniccsal, ő legalább tudja, hogy mit akar csinálni.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Veres József elvtárs, tessék.

VERES JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az ember olvassa a fórumösszejövetelt Kecskeméten,³² aztán Szegeden.³³ Aztán mondják, hogy Kecskemétre mintegy 35 helyről hordták össze a fórumon résztvevőket. Nekem az volna a kérdésem, kiknek a költségére megy ez, kik fedezik és honnan. Mert ilyen tömeget ellátni, a párt pénzből? Azt sem szabad. Ez zsebre nem megy! Azt én nem hiszem el, akárki mondja, hogy a saját zsebéből fedezi mindegyik, hogy Sopronból elmegy Kecskemétre és ott fizeti az összes költséget, azt ne mondja senki.

Kérdésem az, valaki válaszoljon, hogy ezek a költségek honnan fedeződnek, kik azok, akik összehozzák.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék.

GÁSPÁR ANTALNÉ elvtársnő: A legutóbbi KB-ülésem Grósz elvtárs azt mondta, hogy minden tízezer párttag után egy fő. Milyen elgondolás alapján született az újabb javaslat?

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék Tétényi elvtárs.

TÉTÉNYI PÁL elvtárs: Mi az elgondolás arra vonatkozólag, hogy amennyiben kongresszus, akkor a testvérpártok meghívást kapnak-e?

Második kérdésem, hogy a politikai menetrend miatt szeretném megkérdezni, a köztársasági elnök választását [sic!]. Amennyiben lesz ilyen, mikor kerül rá sor, együtt a parlamenti választásokkal, vagy külön? Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tessék, kinek van még kérdése elvtársak? Nincs több kérdés. Grósz elvtársé a szó.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Én ezt az előterjesztést nem szervezeti kérdésnek tartom, hanem tartalmi kérdésnek. Tehát amiről mi most itt tárgyalunk, ez a pártélet, a pártmozgalom nagyon fontos tartalmi kérdése, mert egy jelentős lépés — megítélesem szerint — a párton belüli demokrácia kiteljesítése, kiszélesítése irányában.

Hogy miről tárgyalunk ott; ez — gondolom — a második oldal 2. pontjából³⁴ kiderül: a működési szabályzat, amely pártvitára kerül, napokon belül [sic!] a sze-

mélyi kérdések azon a módon, ahogy ez megfogalmazódott, tehát egy új vezetés, és a politikai program. Azért nem írtunk ide választási programot, mert nincs kiírva a választás, azért nem akartuk ideírni. Azt írtuk, hogy politikai program, ez a választási program. Addig meg kell hogy legyen a döntés a választásokról, legkésőbb júliusban.

Hogy a politikai programon belül mit fogunk megtárgyalni, milyen kérdéseket? A program készül, a munkacsoportok dolgoznak rajta. Én tulajdonképpen legmarkánsabbnak három olyan csomópontot látok vagy gondolok, amit ki kellene munkálni nagyon közérthetően, ezek benne vannak a kiadott irányelveinkben, a „Mit akar a Magyar Szocialista Munkáspárt?” című irányelvekben, azokat kell kibontani.

Az egyik a szocialista demokrácia, a belpolitikai helyzet, az egész jogállamiság értelmezése és elkötelezettségünk ebben az irányban, mit akarunk 1995-ig tenni ezen a területen.

A másik nagy kérdéskör a gazdasághoz kell hogy kapcsolódjék, a termelés, elosztás, ezzel összefüggő kérdések.

Harmadiknak a nemzetközi politika, biztonságpolitika kérdéskörének kell lennie.

Ezenkívül természetesen sok egyéb kérdést is ki lehetne munkálni. Én nem hiszem azonban, hogy egy választási programban túl sok kérdést kellene részletesen kibontani. Inkább kevesebbet, de a társadalmat legjobban foglalkoztató kérdésekben kellene véleményt nyilvánítani, vagy olyan kérdésekben, amelyek a politikában változást jelentenek.

A választási programban általában a párt helyzetéről nem szoktak írni. Itt van egy kérdőjel, idekapcsolódik — visszatérek —, amit az előbb mondtam, hogy a párt állapotáról ezen a pártértekezleten hol és milyen módon fogunk beszélni. Úgye, hogy a májusi pártértekezlet óta végzett munkáról elszámolunk, vagy felvesszünk egy külön napirendet a párt állapotáról és helyzetéről, mert ugye itt sokfajta nézet keveredik.

Itt van a kezemben az MSZMP marxista egységplatformjának létrehozásáról szóló felhívás. Ez a Ribánszki elvtárs-féle mozgalom vagy tömörülés, ahol kifejtik, hogy harcba lépnek az ellen a politika ellen, amely a múlt hibáit súlyosbítva, a májusi pártértekezlet óta tovább folyik. Teljesen világos, hogy itt az egész politika minősítése ellen indul harcba. Ma reggel megismertem a napokban Csepelen elindult munkásszervezkedés programját, hasonló tartalmú. A minap a kezembe jutott a Baloldali Marxista Körök anyaga, az még ettől is szenvedélyesebben — amit nem könnyű túlteljesíteni — minősíti a munkánkat, és ismerjük ezt a platformtervezetet, amit Szegeden hoztak nyilvánosságra. Tehát három, négy olyan platformtervezetet vagy elképzelést ismerünk, ami mutatja, hogy a pártban nagyon nagy a két pólus között a különbség, és most ebben a pillanatban azt megállapítani, hogy hol van a centrum, nem olyan könnyű sem a pártagnak, sem nekünk. Tehát nyilvánvaló, hogy ezekről a kérdésekről a választási program címén nem fogunk tudni beható vitát folytatni, mert a választási programnak nem az a dolga, hogy a párt belső vitáit kitergesse.

Amit Borbély elvtárs kérdez, az jogos, hogy hol fogunk ezekről a tartalmi kérdésekről beszélni; tehát az egységről, a vezetésről, a vezetés és a párttagság viszonyáról, a platformok alakulásáról, formálódásáról. Én úgy látom, hogy saját programunkat, amivel kifelé lépünk, a korábbihoz viszonyítva már szélesebb körben, a

politikai programot, meg tudjuk csinálni; azt el kell dönteni, hogy a párt belső helyzetéről hol és milyen formában beszélünk.

Ami Pozsgay elvtárs interjút illeti, a Politikai Bizottság ülésén erről konzultáltunk.³⁵ Nincs itthon Pozsgay elvtárs, úgy gondoltuk, hogy nem ildomos és nem sportszerű erről a dolgról beszélni. Most kormányzati megbízásból külföldön van, nyilván, ha hazajön, akkor ki kell a véleményét kérni. A Politikai Bizottság tagja, tehát az ő megkérdése nélkül erről az ügyről vitázni nem lehet.

KÁLLAI GYULA elvtárs: Grósz elvtárs! Tudtak előre arról, hogy ő milyen nyilatkozatot tesz?

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Nem, Kállai elvtárs. Az a kérdés, hogy tudtunk-e előre arról, hogy ő ilyen nyilatkozatot tesz? Nem tudtunk. Sem arról, hogy utazik, nem tudtunk, sem a bécsi útról nem tudtunk a Politikai Bizottságban, a mostani külföldi útról sem, de a kormányban biztosan tudtak róla.³⁶ A Politikai Bizottságban nem tudtunk róla. Nem tudtunk a bécsi interjúról³⁷ sem, és a Szabad Európa Rádió interjújáról, nyilatkozatról sem.

Kérem, egy politikai pártban az ilyen ügyet úgy szokták intézni — ha ilyesmi van —, az az elemi rendhez tartozik, hogy az érintett személy jelen legyen, amikor a kérdést tárgyalják. Úgy gondolom, hogy ma ezt nem kellene tárgyalni. Van egy másik módja is ennek, ha a testület úgy látja, hogy a június vége túl messze van, hogy erre visszatérjünk, akkor a Központi Bizottság vagy küldjön ki egy bizottságot, amely ezt vizsgálja meg, erre lehetőség van, vagy egyszer ülünk össze, nem túl távoli időben, ha ilyen problémák vannak. Én tehát még egyszer hangsúlyozni szeretném: nem ajánlom, hogy Pozsgay elvtárs távollétében ezt a vitát lefolytassuk.

Veres József elvtárs kérdésére azt tudom válaszolni, hogy tudtommal a résztvevők maguk fizették a költségeket. Hogy hiszük-e vagy nem, az más kérdés, de nekem más információm nincs. Vastagh elvtárs — mint házigazda — itt van, majd meg tud erősíteni, vagy meg tud cáfolni.

Az elvtársnő kérdése jogos a 15 000-rel, bár én a múltkor úgy mondtam, hogy 10—15 000. Ez a meditáció 15 000-ben fogalmazódott meg; lehet 10 000, amint látják felolvastam, van ahol 7000-et kérnek. Egyet végig kell világosan gondolni: ha azt akarjuk csinálni, hogy közvetlenül delegáljanak, azonkívül mondjuk egy 20—25 fő választott legyen központilag a tanácskozáson, azonkívül ha azt szeretnénk, hogy a parlament kommunista frakciójának vezetősége automatikusan a Központi Bizottság tagja legyen — márpedig ez kikerülhetetlen, ha ebbe az irányba akarunk menni, hogy a frakció és a Központi Bizottság közötti kapcsolatot el akarjuk mélyíteni —, és amiről beszéltünk vitákon, hogy a szakszervezeti vezetésben dolgozó kommunista frakció vezetőségét is hozzá kellene a Központi Bizottsághoz kötni, akkor pillanatok alatt ott vagyunk egy 200 fős Központi Bizottságnál. Ez a Központi Bizottság már — tapasztalatok mutatják — meghívottakkal kiegészítve, nem lesz munkaképes, vagy be fogunk rendezkedni az ötnapos ülésekre — mert ez így szokott lenni —, az már nem munkaképes.

Tehát én vagy a kisebb testület felé való haladást ajánlanám, vagy ha a nagyobb mellett döntünk, amit a szervezeti szabályzatnál akarunk megcsinálni, akkor azt a rendszert kellene már most bevezetni, ami azt jelenti, hogy pártválasztmányt kell választani, ahová közvetlenül lehet minden évben delegálni tagokat. Ez lehet 4—500 fős, egy évben kétszer ülésezik. Kell egy kis Központi Bizottságot választani, aminek nem lehet több mint 25—30 tagja, kell egy elnököt, meg főtítkárt vá-

lasztani, a titkárokat nem kellene választani, hanem azokat ki kellene nevezni, a Központi Bizottság kinevezi őket, és akkor van egy operatív testület, amely rendszeresen a politika időszerű kérdéseiről eszmecsere-t folytat, és vannak személyes felelősök, akik a végrehajtással elszámolnak a pártválasztmánynak a végzett munkájukról. De az nem jó, hogy túl nagy testület legyen, és közben ugyanolyan funkciókat vállaljon fel, mint a jelenlegi központi bizottsági gyakorlat. Van olyan szocialdemokrata párt Nyugat-Európában, amelynek 22 titkára van: 11 függetlenített, 11 társadalmi titkára és van egy választmánya, amely negyedévenként, vagy egy évben háromszor ülésezik és ez a 22 ember jelent a választmánynak, hogy mit csinált. Tehát ilyen forma is elképzelhető, nem feltétlenül kell a Politikai Bizottságot megtartani — ezt is meg kell beszélni. Tehát, ha kisebb közösségek akarnak közvetlen képviselőt a testületben, akkor ez egy nagy testület lesz, akkor csak választmányi mechanizmusban működhet megítélésem szerint.

Testvérpártokat — akármit csinálunk — szerintem nem kellene meghívni. Én azt ajánlom, hogy ne hívjunk meg. Először is: nem kellene nehéz helyzetbe hozni őket, másodsor: nem kellene nehéz helyzetbe hozni magunkat. Nemcsak a pénzre gondolok én, politikai dolgokra gondolok. Mit kérünk? Ebben a kialakítatlan [sic!], kiforratlan állapotban majd megtámogatnak bennünket, egyetértenek velünk, vagy mit fognak csinálni? Ki fog egyetérteni, ki nem fog egyetérteni? Hogy járunk, ha nem fogadják el a meghívást? Rögtön tudok kapásból két-három olyan szocialista országot, ahol nagyon megrágnák, hogy egyáltalán eljőjenek-e a kongresszusunkra, vagy sem. Tehát én politikai okokból és nem anyagi okokból nem ajánlom, hogy külföldi testvérpártokat meghívjunk.

Köztársasági elnök: nekünk az a javaslatunk, hogy az országgyűlési képviselőket — a Politikai Bizottságot kell a „nekünk” alatt érteni, mert csak ott beszéltünk, nem volt másutt módunk rá — és a helyi tanácsok képviselőit, illetve a köztársasági elnököt egy menetben válasszuk meg. Mi a politikai bizottsági ülésen arra gondoltunk, hogy ez is a létrehozandó pártokkal való alku, vagy tárgyalás témája kell, hogy legyen, mert el lehet képzelni, hogy az országgyűlési választások előbbre hozatalával egyetértenek, a köztársasági elnök választásával azonban nem.

A választási időponttal azért vagyunk nehéz helyzetben, mert ez előbbre hozatal először az alternatív mozgalmak és a szerveződő pártok ajánlották. Akkor erre azt válaszoltuk, hogy lehet, akkor legyen az idén, erre megváltoztatták — három szervezet kivételével — az álláspontjukat, és most azt mondják, hogy jövőre legyen. Ha előre hozzuk, akkor az a vád, hogy nem adunk az alakuló pártoknak időt, hogy megszervezzék magukat; ha kitoljuk a választások időpontját, az a vád, hogy ezzel a parlamenttel — ahol 74%-os többségünk van állítólag, papíron ennyi is van, a gyakorlatban nem — minden törvényt el akarunk fogadtatni, hogy majd a koalíciós mechanizmusra ne maradjon vissza semmi. Ez a politikai vitának a része, szerintem ez még lehet további eszmecsere és alku tárgya. A Politikai Bizottság ülésén az alakult ki, hogy együtt csináljuk, ősszel vagy tavasszal.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Ki kér szót elvtársak? Tessék Veres elvtárs.

VERES JÓZSEF elvtárs: Kedves Elvtársak! Grósz elvtárs elmondta itt a programot, az elképzelést, ez elég sok munkát adó és néhol sikamlós, nehéz is. Mai helyzetünkben indulok ki, ez a párt kifelé nem tud dolgozni, mert pártértekezlet pártértekezlet után megyében, járásban, községben, mindenütt, egyik helyen lezajlik, két

hónap múlva jön a másik. Így egy pártnak élni és mozogni nem lehet. Nem munkaképes, lehet azt mondani, hogy íme az a párt, amiben most vagyunk, az MSZMP, ez sem volt munkaképes, helyenként nem volt, de sok tekintetben igen. Tehát nem lehet lebecsülni azt sem, ami így történt. Én véleményem szerint számolni kellene azzal, hogy könnyen kezelhető szervezeti formákat hozunk a pártnak, könnyen kezelhető. Ez a könnyen kezelhetőség azt jelenti, hogyha volna idő önmagával foglalkozni és volna idő kifelé dolgozni, mert vegyük tudomásul, hogy míg mi nem jutunk ki a területre, az úgynevezett platformszervezetek már kint vannak, és ezeket a szervezeteket minden, ami van, hírforrás, hírszolgálat, minden segíti. A hírszolgálatot, tehát a szervezeti formát megállapítjuk, hogy mi milyen, és erre a következőket javasolom.

Ne keressünk csodaszert, csodaszert nem találunk. Nekünk nagyon jó olyan szervezeti forma, hogy van városi pártszervezet, van üzemi — én az üzemet nem hagynám ki —, és van megyei. Na most hadd mondjak valamit, mostanában divat kezd lenni, hogy úgynevezett másodállásban, tehát nem függetlenített párttitkárok [sic!]. Hadd mondjam meg, hogy a felszabadulás előtt a Szociáldemokrata Pártnak minden jelentősebb városban volt függetlenített párttitkára, mert szükségesnek találta. És most ott tartunk, elnézést, nem akarom az érintett elvtársat bántani, de én szervezeti formáról beszélek, most úgy van, hogy Tolna megyében nem függetlenített, társadalmi munkás megyei első titkárunk van.³⁸

Kérem, én végignézttem és végigéltem a szociáldemokrata városi párttitkárok életét, el voltak látva munkával, kellett, pedig alig volt 1000—1500 párttag egy Pest környéki városban, az úgynevezett vörös övezetben.

Mit akarunk mi, azt akarjuk mi is, hogy ne tudjunk vezetni, ne tudjunk szervezni, és ne tudjunk kifelé dolgozni? Ez az állapot, ami most van, ez megfelel annak, hogy ez a párt nemzetközi díjat vehetne fel attól a bizonyos túlsó oldali nagy pártszervezettől, ami a tengerentúlon van, mert ez mindenkinek kedvez, csak a Magyar Népköztársaságnak nem. Mindenkinek használ, csak nekünk árt, mindannyiunknak. Nem kell nekünk annyira szégyellnünk az MSZMP szervezeti formáját sem, nem kell szégyellni azért, mert az a szervezeti forma nem hibáztatható, azt ki lehetett tölteni rendes, jó tennivalókkal is, és ki lehetett rosszal is. Vegyük tudomásul, hogy évről évre, ha mi megtartjuk, bevezetjük ezen pártszervezeti formák ismétlődését, akkor az fog következni, hogy egyik pártszervezet a másik után jön és ottmaradunk megfürödve, nem lesz párt.

Én tehát a következőket javasolom: hogy legyen-e pártelnök, szükség van-e rá? Véleményem szerint lehet is meg nem is, mert eddig is megélt a nemzetközi munkásmozgalom nélküle, ezután is megélné; ha van, akkor könnyebb az első titkárnak, segíteni tud. Lehet is, meg nem is.

Másik: miniszterelnök és köztársasági elnök, közvetlenül válassza a tagság? Válassza közvetlenül, de muszáj? Első titkárt és pártelnököt? Miért kell körüljárni az egész országot és minden párttagtól megkérdezni, hogy mi a véleménye, a vélemények összegyűjtéséhez kell egy jelentős apparátus, amely mindig számol, azután ahhoz, hogy mi tovább menjünk és a választásoknak nekifoghassunk, kénytelen vagyunk azt mondani, hogy először itt fent kellene rendet teremteni. Itt kellene egység, mert van kiket irányítani, csak azok nincsenek, akik irányítsanak.

Az ember nem tud elmenni egy körzeti pártszervezetbe, hogy a körzeti pártszervezet tagsága ne rohanja meg és kérdezze, mi lesz. Én sem tudok választ adni, hogy mi lesz. Nem tudok választ adni, azért nem, mert a Központi Bizottság Politikai

Bizottságának valamelyik tagja olyat mond, ami agyonütné az egész választ, ha adnék, ha tudnék. Azután a politikai bizottsági tagokra — most nem a Pozsgayról beszélünk —, az ittlévőkre is érvényesnek kell tekinteni a pártfegyelmet, mert nemcsak a távollévők, az ittlévők mindegyike sem tartja be. Azután különbséget tenni barát és ellenfél között. Valamelyik nap, azt hiszem tegnapelőtt este a nagymarosi küldöttség bent járt a parlamentben. Negyvenezer fős aláírást gyűjtöttek, a parlament elnöke nem volt ott és átadták a helyettes elnöknek, illetve az fogadta őket. Utána villant egy kép és a Dunaövezet, vagy Duna Kör küldöttsége adta át ugyancsak az aláírásokat, a parlament elnöke ott volt rögtön és meleg szavakkal vette át. Melegen hangsúlyozta: igen, ő mindenben velük van, velük érez, és így tovább.³⁹ Melyiket kellett volna előnyben részesíteni?

Ha az ember nézi a televíziót — már nem is igen nézem —, akkor ha a párt első titkáráról van szó, egy pillanatra megvillantják, de ha egy ötödrendű valakiről van szó, szövívőről, azt teljes terjedelemben és minden szózatával együtt közvetítik. Nos, tehát elvtársak, nem tudunk előremenni. Fenyegetnek bennünket pártszakadással. Nem tudom, hogy ez a pártszakadás kinek ártana és kinek használna. Nekem az a véleményem, ha egy igazi pártszakadást csinálnánk, az elszakadt félnek jobban ártana. Azért ártana jobban, mert lassanként — azért az emberek sem bunták, az emberek is tudnak gondolkodni — látják, hogy amikor a szél erről fúj, akkor a köpönyeg erre hajlik, és amikor onnan fúj, akkor emide hajlik a köpönyeg. Szóval ezekkel is fellépni, nem akarom tovább folytatni *[sic!]*.

A választásokra még egyszer visszatérek. Kérem, meg kell gondolni, hogy ezek a mai választási formák tarthatók-e vagy nem, véleményem szerint nem. Erre egy példát is hozok mindjárt. Itt van Kína. Ugye 1–2 millió fiatal összedetnek azon a bizonyos téren,⁴⁰ de nem tudom átgondolták-e az elvtársak, ugyanezek a fiatalok — akik most egyetemisták —, Maonál mint elemisták kezdték, mint vörös brigádok kezdték. Most felnőttek, nagyon megtetszett nekik a tüntetés, és olyan szívesen tüntetnek, hogy az csoda, az nem kerül pénzbe. Nálunk a mi fiataljaink egy része is ezt tanulja. Erre tanítják, egész osztályokat küldenek ki az utcára aláírások gyűjtésére, ha nem tudnák az elvtársak. [Tudják.]

Tehát rendet kell teremteni. Nem vagyok fundamentalista, ezt már mondtam valakinek, megint mondom, én híve vagyok, őszintén és tisztességgel — mint ahogy a párttagság döntő tömege híve — annak, hogy kétpárt-, illetve többpártrendszer legyen. De legyenek tisztességesek azok is, akiknek az a hivatásuk, hogy tisztességesen vezessenek. Köszönöm szépen.

Elnézést kérek, senkit személyében nem akartam megbántani.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm Veres elvtárs. Mádlné Maár Ilona elvtársnő következik. Utána Gáspár Antalné.

MÁDLNÉ MAÁR ILONA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Engem ugyan kooptáltak a Politikai Bizottságba, de erre a mai központi bizottsági ülésre küldtek, Dunaújvárosból, a dunaújvárosi pártértekezlet, Dunaújváros város és a hozzá tartozó 14 község. Állást foglaltunk azokban a kérdésekben, próbáltuk kialakítani az álláspontunkat, amelyek a mai témával kapcsolatosak, mert úgy ítéltük meg, hogy a párt sorsával kapcsolatos, olyan komoly kérdésekről döntünk ma, ahol mindenképpen szükséges a párttagság véleménye is. Az álláspontunk megjelent a Népszabadság mai számában.⁴¹ Ezért csak néhány elemet emelnék ki belőle és szeretném

alátámasztani azt a gondolatsort, ami a szervezeti kérdésekkel kapcsolatban Grósz elvtárs részéről a második részben elhangzott.

Mi is a kongresszus mellett foglaltunk állást és amellet, hogy a Központi Bizottság helyett országos választmány jöjjön létre, amely a kongresszusok közötti időszakban meghatározza a politikai irányvonalat, megválasztja végrehajtó szervét. Csak ebben a struktúrában látjuk célszerűnek az elnöki és főtitkári funkció egyidejű megtartását pártszavazás útján. Ugyanakkor megyei testületek működését nem tartjuk szükségesnek. Úgy fejeztük be a nyílt levelünket: az a szándékunk, hogy elismertessük Dunaújváros és vidéke természetes életközösségét, mint régiót, amely az országos szinthez csatlakozik, és amelyik közvetlenül választja meg kongresszusi küldötteit és választmányi delegáltját. Ha csak annyit tettem volna, hogy felolvasom a nyílt levelet, már akkor is eleget tettem volna küldőim kérésének, de engedjék meg, hogy két kérdésről részletesebben szóljak.

Amit mi itt megfogalmaztunk, az nagyon sok nem megyeközpontú település, város gondja, annak a magyar vidéknek a gondja, amiről ma délelőtt is szó esett. Annak a magyar vidéknek, ahol évtizedeken keresztül rakódott a sérelem, a településfejlesztési politika miatt, ahol oly kevés beleszólás volt a dolgok alakulásába, ahol feszít, hogy most sincs érdemi beleszólási lehetőség, sem a megyei tanácsok testületénél, sem a megyei párttestületekben, hiszen e testületek létszámarányosan épülnek fel, ily módon a megyeközponti érdekek eldöntése demokratikus szavazással szentesíthető.

Ha összefogott volna az elmúlt időszakban a vidék, legyen az személyi kérdés, legyen az fejkvóta, vagy legyen, hogy hol legyen középiskola, akkor is kevés lett volna a feltartott kéz, nem beszélve arról, hogy minek minősült volna egy ilyen összefogás.

A Központi Bizottság előterjesztése alapján Fejér megyének egy, jó esetben — hiszen 24 ezren vagyunk — két központi bizottsági tagja lehetne. A választás módját az előterjesztés megyei feladatként határozza meg. Mi Magyarország demokratikus továbbfejlődésének, de a párton belül is igen fontos kérdésnek tartjuk a területi érdeket *[sic!]*. Ne a szűklátókörűséget érzékeljük javaslatunkban, és ne is az olcsó népszerűség-keresést, hiszen tudjuk, hogy hatalmas érdekcsoportok ellen szólunk. És itt nem a megyei vezetők jó vagy rossz szándéka a döntő. Azt szeretnénk, hogy ne megyei alku tárgya legyen, ki legyen a Központi Bizottság tagja. Jöjjön létre egy nagyobb, országos koordináló választmány, ami a mai Magyarországot jobban tükrözi. Legyen a vidék is alkotó részese annak a folyamatnak, amely a bizalom visszaszerzésére irányul, segítse ezzel is az MSZMP a közigazgatási reform mielőbbi megszületését. Úgy ítéljük meg, hogy az alulról felépülő, a személyi jövedelemadóval is támogatott költségvetés forradalmi jellegű ösztönzést jelenthetne a helyi erőknél gazdasági, társadalmi szempontból egyaránt. Támazkodjunk a vidékre és közeledjünk — és ne haragudjon, hogy kiemelem — az Ördögh Szilveszter által oly pontosan és szívbemarkolóan megírt világhoz.

A másik dolog, a megyei testületekkel összefüggésben. 1988 májusa óta az MSZMP megyei szintjén is végisöpört egy nagy vihar, amely személyi változások sorozatát hozta magával. Azóta azonban egyre nyilvánvalóbbá válik, beszűkült a megyei testületek mozgástere, a természetes életközösség a meghatározó, a megyei határozatok megfogalmazása egyre inkább anakronisztikussá válik. A megyei szint közvetíthet, lehetőséget teremthet a települések koordinálására, de a hagyományos működés felett eljárt az idő. Mi úgy látjuk, hogy a város és vonzáskörzete, a város

és vidéke, az a természetes életközösség, ahol ismerjük is egymást, és képesek is vagyunk mind küldötteink, mind delegáltunk esetében a platformok alapján is dönteni. Történelmi időköt élünk, változtathatunk, de amit már közösen felismertünk, ott nem várhatunk.

Ezért kérem a Központi Bizottságot, foglaljon állást amellett, hogy ne a hagyományos központi bizottsági formában működjön, hanem nagy választmányformában [sic!]. És vegye felajánkozásunkat az aktivitás jelének. Úgy tapasztaltuk, most, amikor olyan nehéz munkások, értelmiségiek, alkalmazottak között megtalálni a közös nevezőt, ez egy olyan összefogó erő lehet, olyan energiatartalék, amit mindenképpen szükséges kihasználni. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Mielőtt Gáspár Antalné elvtársnőnek szót adnék, elmondom, hogy kit írtam fel eddig, akik jelentkeztek, hogy tudják.

Berend T. Iván, Gyuricza László, Szabó István, Barabás János és Tóthné Kiss Mária elvtársnő.

GÁSPÁR ANTALNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Azért kértem szót, mert úgy érzem, az információim fontosak és hozzájárulhatnak a mai helyes döntéshez — már amennyiben dönteni tudunk ebben. Az első ilyen általam fontosnak tartott információ továbbra is az egymásnak ellentmondó nyilatkozatok bírálata. Az a térség, ahol élek, ahol dolgozom, felháborodva veszi tudomásul, hogy egyéni véleményekkel befolyásolják a testületi döntéseket, olyanokkal, amelyekkel egyfajta nyomást gyakorolnak a Központi Bizottság tagjaira. Mire gondolok?

Az írásos anyagban is, de az elmúlt központi bizottsági ülésen is állást foglaltunk a pártértekezlet mellett. Mielőtt ezt megvitatnánk, felelős nyilatkozatok foglalnak állást a kongresszus mellett. Én elfogadom és tudomásul veszem, hogy nagy a nyomás a kongresszus irányába, de addig, amíg nem döntöttünk a kérdésben, az előző állásfoglalást kellene a testület tagjainak képviselni.

A másik ilyen a Nagy Imrével kapcsolatos kérdéskör. Mai információim és ismereteim alapján magam is elfogadom, hogy Nagy Imre és társai koncepciós politikai per áldozatai lettek, de azt már kevésbé értem, hogy rehabilitálásukról miért mások, és miért nem a Központi Bizottság nyilatkozik.

A harmadik ilyen — az alternatívokkal való tárgyalássorozat. Arra nem önként kellene jelentkezni, hogy ki akarja lefolytatni a tárgyalásokat, hiszen van egy döntésünk,⁴² megbíztunk egy tárgyalócsoportot és ez még érvényben van. Mivel ennek megváltoztatásáról nem döntöttünk, etikátlan dolognak tartom, hogy valaki testületi döntés előtt nyilatkozik, vállalja a koordinálásukat.

Nem értjük, hogy a testület tagjai miért nem a Központi Bizottság ülésein fejtik ki a véleményüket, hiszen ha a vita valóban nyilvánosságot kap, abból világosan kiderül, ki mit képvisel, ha egyeseknek az a fontos, hogy a nevük mellett milyen javaslat jelenik meg. Az emberek, a párttagok megelégtették a nyilatkozatháborút. Sok embernek az a véleménye, olyan ma a helyzet, mint amikor a közkatonák a lövészárokokban ülnek, a fejük felett folyik a tüzérségi csata, amelybe ők beleszólni nem tudnak, belehalni pedig nem akarnak. Éppen ezért a munkásoknak az a véleményük, hogy dőljön el végre a hatalmi harc, ne forgácsoljuk tovább a pártot, mert teljesen szétesünk. Ezt a vezetési stílust, ezeket a módszereket ma már nem fogadjuk el a párttagság.

A pluralizmus elvei alapján tükröződő különbözőségekből kellene végre egység-

re jutnunk. Véleményünk: objektív leltárt kell készíteni a párt múltjáról, amellyel ne szégyelljünk szembenézni, mert mi munkások olyan pártot akarunk, amely ismeri múltját, saját tagságára épít, alulról szerveződik, és amelyet elfogad a társadalom és politikai partnere is. Viszont nem akarjuk a párt szétesését, a látszategységet és a reformdiktatúrát, nem akarjuk a kétes egyéni akciókat, a címkézést és a zavaró egyénieskedéseket. A nagy veszélyt abban látjuk, ha összeomlik a gazdaság, magával rántja a demokratikus irányba elmozduló politikai intézményrendszert is.

Szeretném elmondani, hogy a munkásembereknek sem idejük, sem pénzük nincs arra, hogy 20–30-féle újságból hámozzák ki a párton belül is érzékelhető vitákat, nézeteket, hiszen senki nem akar pártszakadást, és sem a pártnak, sem a társadalomnak nem lenne hasznos. Éppen ezért óriási a felelőssége a KB testületi döntésének. Ne felejtjük el, hogy jelenleg a munkások nagy része — bár egyre türelmetlenebbül ugyan, de várakozással — figyeli az eseményeket. Döntő tényezőknek tartják, hogy a Központi Bizottság érzi-e történelmi felelősségét a nemzet iránt, mert csak úgy lehetünk kormányzóképesek, ha most követjük az országot, és ennek legfontosabb vezérlő elve, alapfeladata: békés úton megvalósítani az átmenetet.

A hétköznapi politikai vitái, az emberekkel való beszélgetéseim azt mondatják velem, hogy megújulva van szüksége ránk az országnak. Ezért minden nyilatkozónak a békés átmenet gyakorlati lépését kell szem előtt tartania, mert enélkül elfogy az erőnk, kezelhetetlenné válik a zűrzavar, és ami talán a legfontosabb, hogy szét-esik a párt. Ennek megakadályozását értem én a Központi Bizottság történelmi felelősségén.

A pártszavazáshoz csak egy gondolatom van — elvét jónak és demokratikusnak tartom, azonban előkészítése nagy figyelemet igényel, mert nem lenne jó, ha a szavazás pusztán érzelmi túlfűtöttség alapján zajlana. Köszönöm.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Következő felszólaló Berend T. Iván elvtárs, és akkor elmondanám még egyszer a névsort. Gyuricza László, Szabó István, Barabás János, Tóthné Kiss Mária, Molnár Magda, Barts Oszkárné, Horn Gyula, Nagy Imre, Vajda György, Devcsics Miklós, Révészné Kéri Anna, Kunos Sándor.

BEREND T. IVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Azt hiszem, hogy a bevezető előadásban felvetett kérdésekre a választ csakis egy kicsit szélesebb keretbe helyezve tudjuk megadni a mai alkalommal. Valóban abból kell kiindulnunk, hogy a Központi Bizottság elfogadta az év elején — februári ülésén —, hogy akceptálja, a politikai fejlődése, az ország fejlődése szempontjából elfogadja a többpártrendszeres parlamenti demokrácia elvét, és most már csak a határidő körüli bizonytalanság befolyásolja, hogy ennek az átalakulásnak az időpontja az év vége, vagy a jövő év nyara, de mindenképpen egy nagyjából fél vagy egyéves időszak folyamata.

Ha ez így van, akkor tulajdonképpen, ami előtt állunk, az sorsdöntő. A hatalom kérdése, a társadalom fejlődésének alapkérdései, minden ezen a választáson fog eldőlni végül is, és éppen ezért a központi kérdés az, hogy ezen milyen sikeresen tudunk helytállni. Van esélyünk a választásokon, de természetesen világosan kell látni, hogy pártunk négy évtized, vagy három évtized uralkodópárti hatalmi monopóliuma felelősségének a terhével indul. Ez nagy hátrány természetesen egy válságos helyzetben, és nagyon sok olyan esetet látunk a történelemben, például

Svédországban is, hogy több évtizedes, nagyon sikeres párturalom után is megbukott egy választáson az addig uralkodó párt. Egyszerűen azért, mert túl hosszú ideig volt már hatalmon. Tehát annak ellenére, hogy a többi párt nem igazán erős, annak ellenére, hogy a létrejött pártokban is széthúzás van, a választások rendkívül nehéz helyzet elé állítanak bennünket. Van esélyünk ilyen állapotban a választások szempontjából a hatalmat megtartani, akár a részesedés formájában is.

Azt hiszem, hogy ez csak akkor érhető el — rendkívüli erőfeszítések árán —, ha a párt valóban megújul. Erre lehetőséget látok magam is, hiszen a Magyar Szocialista Munkáspárt az elmúlt évtizedekben tömörítette az ország legjobb erőinek nagy részét, semmiképpen sem mondható el, hogy kirekesztette a legjobb erőket, akár a demokrácia paramétereivel mérjük, akár a szakértelem paramétereivel mérjük is ezt. Tehát van esélyünk egy megújulás esetén, de ez a megújulás valóban alapkérdések átgondolását és az új követelményekhez való igazodást is követel.

Éppen ezért én úgy látom ma, hogy nem szabadna ebben a vitában túl nagy erőfeszítést tenni, túl sokat vitázni azon a továbbiakban, hogy pártértekezletre vagy kongresszusra van-e szükség. Ha már pár héttel vagy hónappal ezelőtt úgy tűnt, hogy ez valóban csak elnevezés kérdése és mellékes kérdés, én is így láttam, hogy nem elvi kérdés, ma egyre inkább úgy tűnik, lassan elvi kérdéssé válik, hogy nem szabad másként belemenni egy ilyen nagy változást — a választásokra felkészítő — előkészítő pártgyűlésbe, minthogy kongresszust tartunk, rendkívüli kongresszust. Nem lenne értelme, hogy egy pártértekezlet után esetleg újra megkérdőjelezzék a pártértekezleten kialakult állásfoglalást, és még mindig fellebbezzen a párttagság egy része esetleg egy kongresszushoz.

Ezt a vitát le kellene ma zárni, és én azt javaslom, döntsünk a rendkívüli kongresszus összehívása mellett, mert ez a legmagasabb fórum, ez fellebbezhetetlen, ez nagy horderejű döntésekre hivatott, és itt nagy horderejű döntésekről van szó, nem ilyen-olyan toldozgatásokról vagy választásokról csupán.

A párt megújulása természetesen többféle platformról képzelhető el, és ezek a platformok formálódóban vannak. Én azt hiszem, azon túl, hogy ez a mostani Központi Bizottság ki kell hogy alakítsa saját platformját, lehetőséget kell adni egy rendkívüli kongresszuson, hogy ott más platformokkal is felléphessenek, és a kongresszusnak kell döntenie, hogy melyiket fogadja el, tehát a megújulás jellege milyen lesz.

Én azt hiszem, hogy itt nem lehet — egyszerűen lehetetlennek érzem —, csupán a választási programmal belemenni egy ilyen rendkívüli kongresszusba. Ha ugyanis arról van szó, hogy a párt megújulásával akar részt venni egy versenyhelyzetben más pártokkal, egy sorsdöntő választási csatában, akkor ehhez a pártnak teljesen világos politikai platformot kell leszögeznie. Ezt csak programnyilatkozat tudja, erre nem elég egy választási program. Azt lehet mondani, hogy kevés az idő a kongresszusig a program előkészítésére, én ezt nem hiszem. Az a szellemi érlelődés, ami az elmúlt években végbement, az kellő muníciót halmozott fel ma már a pártban, egy kritikus helyzetben, ha úgy tetszik hadiállapotban nem lehet olyan kényelmes álláspontra helyezkedni, majd ez a program csak jövő tavaszra vagy nyárra készül el.

Végül is a Központi Bizottság kiküldött egy ad hoc bizottságot a pártértekezlet után, amelynek ilyen feladatot is adott, hogy kidolgozza a programnyilatkozatot. Igaz, hogy az eredeti határidő kétségkívül hosszabb, tehát még őszig nem kellene, hogy letegye az ad hoc bizottság. Én nem látom semmi okát annak, hogy ne kérhesse

a Központi Bizottság, hogy gyorsítsák meg ezt a munkát, és tegyék le az asztalra ezt a programnyilatkozatot, ami a párt megújulásának az alapja.

Enélkül nem lehet, enélkül tényleg csak ilyen választási csatározásokba mehetnének egy szétzilált párttal, amely maga sem tudja eldönteni, hogy egységes, vagy szárnyai vannak vagy átalakul. Ezt egy választási program nem képes megoldani. Itt ezt csakis egy program képes megoldani, ami mögött vagy felsorakozik a párt vagy a pártnak egy része, többsége mindenképpen, remélhetőleg. És ezen az alapon megújul, vagy természetesen bekövetkezhet a párt szakadása is, de bizonytalan helyzetben egy szőnyeg alá söpört megbontottság állapotában a választásoknak nem mehetünk neki, tehát program nélkül nem tisztázható tulajdonképpen az a platform, amivel fel kell lépünk. Persze a szervezeti szabályzat is ide tartozik, amely nem kis kérdések eldöntésére, tulajdonképpen a párt jellegének a kialakítása szempontjából ugyanolyan fontos, vagy majdnem ugyanolyan fontos, mint maga a programnyilatkozat.

Természetesen itt felmerül egy sor kérdés, hiszen már korábbi üléseinken is felmerült a párt nevének problémája, ami végül is az MSZMP-vel való kontinuitás vállalásának kérdését is magában rejti, vagyis az elmúlt három évtizedhez való viszonyunk kérdését is érinti. Kétségtelen, hogy az a részletes dokumentum, amelyet az előbb már említett bizottság hivatott letenni az asztalra az elmúlt 3—4 évtized értékeléséről, most már a teljes változat, a véglegesnek tekintett változatnak egy monografikus 4—500 oldalas terjedelme az év vége előtt nem készülhet el.

Ez a munka folyamatban van, nagy ütemmel folyik, ezt jelenthetem itt, lévén, hogy ennek a munkabizottságnak én vagyok a vezetője. De előbb ebben a nagyon részletes, 500 oldal körüli terjedelemben valóban nem tudjuk letenni. Így is azt kell mondani, hogy ez egy nagyon gyors, erőltetett menetű vállalkozás. Azonban én azt hiszem, hogy az a munició, ami már most rendelkezésünkre áll, ahhoz teljesen elég, hogy az elmúlt három évtizedhez való viszonyunk tisztázásához kellő történeti vizsgálati támpontot szolgáltatasson. Azt hiszem, hogy ez rendkívül lényeges. Nem mehetünk neki a választásoknak anélkül, hogy ez a párt ne tisztázza viszonyát az elmúlt három évtizedhez.

Én azzal — bár nem erről folyik most a vita, de itt úgy érzem mégis szükséges leszögezni — nem tudnék egyetérteni, ha a párt úgy akar megújulni, hogy teljesen meg akarja tagadni ezt az elmúlt három évtizedet, mert akkor ez a párt elveszti tulajdonképpen minden olyan jogosultságát, hogy maga az átalakulások döntő tényezője legyen.

Nagyon kritikusan, nagyon elemezve, de megnyugtatóan építhetünk egy különlegesen nehéz időszakban az akkori összehasonlításban egyedülálló teljesítményre, amit az MSZMP végzett, ami kifutópálya, igazi kifutópálya, hogy erről emelkedjünk fel, ha ezt nem így fogjuk fel, akkor a párt diszkvalifikálja önmagát. Viszont az is fontos, hogy ezt kifutópályának tekintsük, amin egy új korszak új lehetőségei között a felemelkedés új útjai bontakozhatnak ki.

Szerintem ezt is megfelelő módon tisztázva tudjuk letenni a pártkongresszus asztalára. Ebből következik, hogy én nem tartanám szerencsésnek azt, ha a döntő posztokra való választás megelőzné a pártkongresszust, tehát előbb tartanánk pártelnök- és főtítkárválasztást, mint a pártkongresszus, hiszen ott fog eldőlni, hogy milyen platform mellé áll végül is a párt, mert ott beterjesztheti a platformját mindenki, ez az itt körözött csoport is beterjesztheti *[sic!]*.

Ha azt fogadja el a rendkívüli kongresszus, nyilván más főtítkárt és elnököt akar

választani, mintha egy teljesen más jellegű megújulási programot, mondjuk azt, amit a már itt citált Pozsgay-nyilatkozat fogalmazott meg.

Tehát én azt hiszem, csakis az lenne szolid dolog, ha a pártkongresszus a maga hagyományos kongresszusi módján választaná meg a vezető tisztségeket. Egyébként a vezető testületek szerkezetére vonatkozóan nekem az szimpatikus, amit most Grósz elvtárs itt megfogalmazott, mert valóban egy akcióképes, ütőképes szűk kis testület vezető szerepe egy nagy választmánnyal megnyugtatóbb és jobb, mint a jelenlegi struktúra, amely nem alkalmas ebben a formában a párt vezetésének ellátására.

Én azt javasolnám tisztelt Központi Bizottság, hogy ezeket a megfontolásokat megvitatva, amellel döntsünk, hogy most azonnal tűzzük ki ennek a rendkívüli kongresszusnak az időpontját és ebből visszaszámlálva adjuk ki azokat a feladatokat, amelyek előkészítéséhez szükségesek, hogy valóban egy megújult párt időben indulhasson el abban a választási küzdelemben, amitől tulajdonképpen a jövő és a párt sorsán túl, az ország sorsa is nagymértékben függ. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Gyuricza László elvtárs után következik Szabó István elvtárs.

GYURICZA LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én azzal kezdeném, amit a dunaújvárosi első titkár elvtársnő mondott, hogy amit felismertünk, azt ne halogassuk. Azt hiszem, az egész párttagság felismerte a kongresszus szükségességét, és azt javasolnám ismételtén, hogy foglaljunk állást a kongresszus megtartásában, és a fő figyelmet különböző, a kongresszussal összefüggő kérdésekre irányítsuk. Ezekben kell valamiféle közös álláspontot kialakítani. Ezek közül én nagyon fontosnak tartom azt, amit Grósz elvtárs itt érintett, a szervezeti és működési szabályzat kérdését, és ezzel összefüggésben a struktúrák kialakításának kérdését. Én pillanatnyilag úgy látom, hogy a struktúrák ügyében meg kellene lépni a kongresszussal összefüggésben mindazt, amit a tervezet előírányoz. A mai felfokozott politikai közéletben nagyon gyorsan meg lehet ezt csinálni, és jól meg lehet szervezni, míg a régi struktúrákhoz való ragaszkodás olyan helyzetet teremt, hogy a kongresszusra való felkészülést is zavarhatja.

Ami a választásokat illeti, a közvetlen demokrácia igénye olyan elemi erővel tör előre, hogy mást nem is szabad számításba venni. Megszervezhető a pártszavazás intézménye is, természetesen nemcsak a párt főtitkára és elnöke vonatkozásában, hanem megyei szinteken és városi szinten is. Ebben a kérdésben helyesnek látszik a területi szervek nagy önállóságát biztosítani.

Ami a kongresszusnak a tárgyalási módját illeti, tehát milyen módszereket alkalmazunk. Én egy kicsit ellentétben Berend T. Iván elvtárssal, azt javasolnám, hogy a kongresszus személyi kérdések eldöntésével kezdje a munkáját és a személyi kérdések eldöntése után folytassa le a politikai vitát, sőt tovább megyek ennél, mivel-hogy az anyagban szerepel, hogy két nap alatt bonyolítsuk le ezt az országos rendezvényt, szeptember 23—24-én, teljesen kizárt dolog, hogy két nap erre az egész ügyre, akár pártértekezletről lenne csak szó, akár kongresszusról van szó, elégségesnek bizonyulna. Úgy tűnik, hogy célszerű volna, mondjuk pénteken, szombaton lebonyolítani a személyi ügyeket, vasárnap pihenni egyet és hétfőn elkezdni a politikai vitát, és tart ameddig tart, mert az ország sorsáról van szó. Kérem, fel lehet vetni, hogy munkaidő, meg ez meg az, az ország sorsáról van szó, megítélésem szerint minden küldött vállalja, hogy ez évi szabadsága, vagy a jövő évi sza-

badsága terhére is részt vesz a kongresszuson, ha netalán a munkahely nem biztosítaná ezt a távollétet fizetett távollétként. Nem ezekbe az apró részletekbe akartam belebonyolódni, inkább azt jelezni, hogy hagyjunk időt magunknak a tisztességes és alapos politikai vitára, ami a helyzettel összhangban van.

Az időpont kérdése: a dilemma meglehetősen nagy, ami felvetődik, tehát itt a Grósz elvtárs előadói beszédéből is látszik, hogy a választások, vagy belső helyzetünk legyen a meghatározó momentum, amiből kiindulunk. Én úgy gondolom, hogy a belső helyzetünknek kell a meghatározónak lenni, s az, hogy választási programot, vagy általános politikai programot és abban választási stratégiát hirdetünk meg, az attól függ, hogy miben lehet dűlőre jutni a különböző politikai erőkkel s nem utolsósorban a képviselőkkel a választásokat illetően. Belső helyzetünk pedig sürgeti a kongresszust, ezt szeretném megismételni. Hogy miről számoljunk el, itt van 40 év, 30 év, 15 év, XIII. kongresszus óta eltelt időszak és az országos pártértekezlet óta eltelt időszak. Én magam azt javasolnám, hogy csak az országos pártértekezlet óta eltelt időszakkal kellene részletesen elszámolni a politikai programon kívül, és ezzel is személyi kérdések felvezetéseként. Mintegy a személyi kérdések tárgyalásaként jelenne meg az elszámolás az országos pártértekezlet óta eltelt időszakkal.

A különböző bizottságok összetételét illetően, mert ezek is nyilván érdekesek lesznek, és már itt is állást kell foglalnunk néhány ügyben. Jelölőbizottságba nyilvánvaló csak olyan személyeket szabad javasolni, akik maguk nem kerülnek valamilyen szinten újraválasztásra, nehogy egy olyan helyzetbe kerüljünk, hogy ez is problémát okozzon később.

A most működő jelölőbizottsággal összefüggésben — amit Fock elvtárs vezet és ezzel foglalkozott Grósz elvtárs —, a jelölés főbb elveivel én magam egyetértek, és főleg a pártelnöki intézmény sürgős létrehozása, illetve folytatására volna szükség a mostani politikai szituációban, a kongresszus előkészítéséhez is. Javasolnám viszont, hogy a mostani közleményben, ami megjelenik a Központi Bizottság üléséről, ezzel egy kicsit részletesebben foglalkozzunk, mert félreértésre adhat okot, ha ez a jelölőbizottság működik, hogy a kongresszussal ez milyen összefüggésben van, ennek a magyarázata feltétlenül szükséges, éppen a bizalmi válságból kiindulva.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Szabó István elvtárs, utána Barabás János elvtárs következik.

SZABÓ ISTVÁN elvtárs: Ritkán szoktam felszólalni, most egy nap kétszer is felszólalok. Nagyon rövid leszek. Tisztelt Központi Bizottság! A múlt ülésünkön arról döntöttünk, hogy pártértekezletet tartunk az ősz folyamán. Azóta egy nyomás van a Központi Bizottságon, vagy annak vezetésén, a párton, mindegy, hogy mondom. Nekem is az a véleményem, ami Berend elvtársnak, hogy ne mérlegeljünk, fogadjuk el, hogy kongresszust tartunk.

A szeptembert hamarinak tartom, október—novemberben kongresszust tartunk. Mindjárt meg is indokolom. Fel kell készülni, nagy kongresszusra kell felkészülni, vagy pedig szétesünk, szétfolyunk. Azt hiszem, nincs is más lehetőség. Tehát a kongresszus mellett vagyok, mégpedig határozottan amellest, és én ebben erősíteném a Politikai Bizottságot, mert a fő terhet mégis ő fogja vinni az előkészítés során. Nem kértem volna szót, ha Borbély elvtárs fel nem veti, hogy mit tárgyaljunk meg. Ez egy nagy kérdés. Én, mint gazdasági ember úgy látom, ezen a kongresszuz-

son meg kellene az ország gazdasági helyzetét úgy istenigazából tárgyalni, mert mindenki kárvallottnak tartja magát ebben az országban, még azok is, akiknek európai vagy közép-európai szemmel — akár üzem, akár az ott dolgozóknak — elvisekelhető a sorsuk. Az a véleményem ebben a kialakult politikai helyzetben, hogy a belpolitikai helyzetet, a párt helyzetét meg lehet, meg kell tárgyalni, itt mindjárt ellentétben is vagyok a Gyuricza elvtárssal, hogy nincs mit kezdeni az egy évvel, itt vissza kell nyúlni a párt helyzetét illetően.

A másik nagy dolog, amit a Berend T. Iván nagyon finoman fogalmazott, én nem tudok ilyen szépen fogalmazni: ha elfogadjuk — márpedig elfogadjuk —, hogy Nagy Imre és társai politikai gyilkosság áldozatai lettek, márpedig elfogadtuk, hogy 1956 népfelkelés volt, 1956 forradalom volt, akkor választ kell adni egyértelműen arra, hogy mi volt a 33 év, és ennek a pártnak kell erre választ adni. Ormos Mária elvtársnő beszédjét vagy felszólalását — mindegy, hogy hogy mondom — a 168 órában⁴³ nagy figyelemmel kísértem, nem a FIDESZ-nek kell rá választ adni, nekünk kell rá választ adni. Ha pedig ebbe belemegyünk, és ebbe bele kell menni, mert mindegy, ha nem megyünk bele, akkor alulról jön ez a kérdés fel, akkor attól tartok, hogy a gazdasági kérdéstről — az a legnagyobb dolog véleményem szerint — olyan nagyon kevés szó esik ebben a kialakult retorikában. Még egypár ember mer ezzel a témával mostanában foglalkozni, pedig ez egy nagyon nagy téma, mert nem nő a nemzeti jövedelem, és így tovább és így tovább. Nem tudom, hogy lehet a kongresszuson ezt beszorítani. Én rugalmas tudok lenni, az nem jelent semmit, hogy 70 évig vagy 40 évig így csináltuk és ne változtassunk rajta. Először is a pártelnök, véleményem szerint legyen pártelnök, ha már deklaráltuk, de szeretném mindjárt hozzátenni, ha pártelnök lesz, az ne a parkírozóhelyen legyen, és azt tudjuk, persze, hogy tudja ez a Központi Bizottság, hogy amikor ez a döntés született, akkor egy testre szabott elnöki funkciót kreáltunk, segítheti a főtitkárt és oda-vissza, véleményem szerint. Az, hogy az egész párttagság válassza meg, nekem ezzel sincs semmi gondom, csak felvetődik a kérdés — és én nem ironikusan mondom —, hogy akkor ki váltsa le? Ez is felvetődik, aki ezzel foglalkozik, erre választ kell adni.

Befejezésül, nem húzom az időt, nem megyek bele a nagyválasztmányba és így tovább. Egy javaslatom van, hogy nagyobb hányadát — ha amellet döntünk — a Központi Bizottságnak alulról kellene, szóval nem fele-fele, kisebb hányadát kellene idefent megválasztani és delegálni. Szóval erősíteni kellene magunkat abban, hogy kongresszus előtt is, és kongresszus után is, még akkor is, különösen, ha többpártrendszer lesz. Szóval ezt a pártot vezetni kell, mert nem vezetjük, és azért ezen a területen még a kongresszusig is nagyon sok javítanivaló van. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Barabás János elvtárs, utána Tóthné Kiss Mária.

BARABÁS JÁNOS elvtárs: Elvtársak! Három kérdéstről szeretném elmondani a véleményemet. Úgy gondolom, hogy erről a kérdéstről, ami napirenden szerepel, az eddigi hozzászólások nyomvonalát is követve, némiképp szélesebb összefüggésben kell állást foglalnunk. Ennek megfelelően én a pártértekezlet vagy kongresszus kérdése mellett az országgyűlési választások előrehozásával, illetve bizonyos értelemben a más politikai erőkkal folytatott tárgyalásokról is szeretném elmondani a véleményemet, noha a szünetben megkaptunk ezzel kapcsolatban egy tájékoztatót,

és gondolom a különfélék között kerül sorra ez a téma, de ha megengedik, itt elmondanám erről is a véleményemet. Úgy gondolom, összefügg a napirenddel.

Teszem ezt azért — és rátérek az első kérdésre —, mert a pártértekezlet összehívásáról, az országgyűlési választások előrehozásával összefüggésben döntöttünk az előző ülésünkön. Abban maradtunk, hogy az országgyűlési képviselőkkel való konzultáció alapján tudunk állást foglalni a választások előrehozásáról. Kétségtelen tény, hogy a pártértekezlet összehívásáról előbb döntöttünk, mintsem hogy tudtuk volna, hogy a képviselőknek mi lesz a véleménye a parlament esetleges feloszlatásáról, az országgyűlési választások kiírásáról.

Kongresszus vagy pártértekezlet kérdésére visszatérve azt szeretném elmondani, hogy kollégáimmal együtt nagyon sok konzultáción vettünk részt Budapesten, nagyon sok észrevétel, állásfoglalás jutott el hozzánk. Ezeknek túlnyomó többsége arra a megállapításra készült, hogy azt javasoljam, nem elvi kérdésként kezelve a további vitát, de mégis maradjunk abban, hogy módosítva a korábbi állásfoglalásunkat, kongresszust hívunk össze. Mégpedig úgy gondolom, hogy nem kellene rendkívüli kongresszusnak neveznünk, hanem az MSZMP kongresszusát hívja össze a Központi Bizottság. Azok az érvek, amelyeket a kongresszus ellen fel szoktunk hozni, megítélésem szerint és a konzultációk során szerzett tapasztalatok szerint, nemigen tarthatók. Az MSZMP politikai párttá kíván válni, egy politikai párt kongresszusi általában nem ünnepélyesek, nem vitamentesek, egy politikai párt kongresszusi munkafórumok, ahol kemény vitákban érdemi munka folyik. A kongresszust nem rituális, ünnepélyes eseményként kell elképzelnünk, hanem egy olyan munkafórumként, amelyet ha kell, fél évente, ha kell, évente, a politikai szükségnek megfelelően hívunk össze.

Azok a tapasztalatok, amelyeket a konzultációk során Budapesten szereztem, ezt az álláspontot támasztják alá. Azt gondolom, hogy a vázolt napirendekkel és az előterjesztésben, Grósz elvtárs kiegészítőjében vázolt előkészítési mechanizmusokkal egy kongresszus megtartható.

Az itt felvetett kérdésekkel kapcsolatban: az az álláspontom, hogy a pártértekezlet óta eltelt időszak értékelésére vállalkozni kell. Grósz elvtárs utalt arra a korábbi állásfoglalásra, hogy az elmúlt tizenöt év politikai minősítését el kell végezni, úgy gondolom, hogy ezt nehéz lenne elképzelni az 1985 óta eltelt időszak, a XIII. kongresszus értékelésével, gondolom, hogy ebben a keretben eleget lehetne tenni annak a kötelezettségnek is, ami kétségtelenül fennáll, a XIII. kongresszus óta eltelt időszak értékelésével. Ezen a kongresszuson a pártértekezlet óta eltelt időszak értékelése elképzelhető.

Az időbeliséggel kapcsolatban az a véleményem, hogy néhány héttel későbbre talán eltolható lenne a kongresszus, a most tervezetthez képest, ha ennek a szükségességét az előkészítés indokolja.

Egyetértek azzal, hogy a platformok képviselétét biztosítani kell, erre a javaslatban egy mondat utal. Azt a véleményt osztom, ami itt is elhangzott, hogy elsősorban a szervezetek mechanizmusában kell a platformoknak érvényesíteni a maguk erejét, persze szükség lenne ehhez, hogy valóban megismerjünk több platformot. Én magam egyelőre csak egy, többé-kevésbé kidolgozott tervezetet ismerek, azt gondolom, hogy a párt szervezeti rendjében kell érvényesíteniük befolyásukat.

Az országgyűlési választásokkal kapcsolatban. A múltkori ülésen is elhangzott, hogy a választások előrehozása mellett sok érv szól. Azt a véleményt szeretném elmondani, hogy időben persze egyre kisebb a kérdésnek a jelentősége, hogy egyre

közelebb kerülünk a mandátum befejeződésének időszakához. Szakemberek körében konzultálva én azt a tapasztalatot szereztem, azt a bizonyos novemberi, november végi, december eleji időpontot technikailag a szakemberek egy széles köre nem látja lehetségesnek, hogy addigra megszervezzük a választásokat. Én most azt az ellenérvet szeretném megfogalmazni, hogy úgy gondolom, ha nem politikai megegyezés dönt a választások előrehozásáról, akkor a kormányzás stabil háttere továbbra sem biztosítható, hiszen egy új választás után létrehozott új parlament legitimitásának megkérdőjelezése, akár néhány héttel vagy néhány nappal az előrehozott választás után újra megkezdődhet.

Azt tapasztalom, hogy a politikai erők többsége egyelőre nem kíván megegyezést, az öndefiníció stádiumában van, formálódik, alakul, és nem tudják, hogy hogyan, mi módon szerveződnek párttá. Ezért semmiképpen sem látom én sem lehetségesnek azt, amiről Grósz elvtárs is úgy fogalmazott, hogy most semmiképpen nem foglalhatunk úgy állást, miszerint az MSZMP a választások előrehozását kezdeményezné.

Az ilyen és ehhez hasonló ellenérvek sorát lehetne még folytatni. Én azt gondolom, hogy nemekkel nem lehet választásba menni. Ma sok vonatkozásban bizonytalan és felmérhetetlen a helyzet, a lakosság bizonyos, nem elhanyagolható körei azt tudják, hogy mit nem akarnak. Azt szeretném javasolni, hogy egy kormányzásért felelősséget érző párt akkor kezdeményezze a választások előrehozását, ha kiszámítható állapotban tudja magát, és kiszámíthatóbb állapotban tudja a helyzetet. Azt tapasztalom, hogy óriási lesz a piaci értéke a választási kampányban a független erőnek, aki nem pártosodik, annak is, aki nemcsak tagad, de nem csatlakozik le párthoz, és némi szociális demagógiát is kever a mondandójába. Óriási ereje lesz és óriási vonzása lesz egy éledő populizmusnak. Ezeket a körülményeket ma még nem tudjuk kiszámítani, és ezért is azt hiszem, hogy kiszámíthatatlan viszonyok között ma ez mindenképpen korai döntés lenne.

Átmeneti időszakról beszélünk, én azt hiszem, hogy ez némi felstilizálása a helyzetnek. Szerintem még nem vagyunk átmeneti időszakban. Ma a működőképesség állapotát fenntartva kell felkészülni egy átmenetre, amely átmenet igazán a választások után fog megkezdődni.

Nekem a választások előrehozásának megfontolásával kapcsolatban felmerülő érvem a párt helyzete is. Azt gondolom, hogy egy kongresszus után is több idő kell a választásokra való felkészüléshez. Például, ha egy kongresszuson programot fogadunk el, ha egy kongresszuson tisztességesen megvitatjuk azt, hogy az MSZMP betöltötte-e hivatását, indokolt-e nevének a megváltoztatása, akkor utána módot kell adni az MSZMP tagjainak ahhoz, hogy meghatározzák viszonyukat egy új helyzethez, egy új programhoz. És erre álljon össze egy szerveződés, és ez készüljön fel a választásokra. Azt hiszem, hogy ezt figyelembe véve, ma illúzióknak tűnik egy 89-es választás.

Végül, néhány szóban a tárgyalásokról, a más politikai erőkkel folytatott tárgyalásokról. Elolvastam azt az írásos jelentést, amit kiosztottak, amit Fejti elvtárs írt alá. Bizonyos értelemben megkönnyíti azt, amit mondani szeretnék, és fő vonalával egyet tudok érteni, csak némiképp máshogy gondolom azt tovább. Úgy tűnik számomra, hogy nincs világos tárgyalási koncepciónk, amiből lehetne tárgyalási taktikákat levezetni. Formai kérdésekről beszélünk, és ez bizonyos értelemben leplezi egy konzisztens, megvitatott tárgyalási platform hiányát. A célkitűzések és a tárgyalási stratégia nem világos. Én is azt tartom, hogy nem mindenekfelett sürgős

a tárgyalás, de ugyanakkor új módon kellene felfognunk, és komoly készséget kellene demonstrálnunk a tárgyalásokra. Ezért javaslom, hogy a tárgyalások logikájának megfordítását gondoljuk meg. Arra gondolok én is, ami írva is nagyon, hogy az előkészítő tárgyalásokat befejezettnek kellene nyilvánítanunk, az előkészítő delegáció befejezte a működését, a tárgyalási delegációnak a komoly tárgyalásra vagy az érdemi tárgyalásra kijelölt delegációnak a munkája következik.

Célszerű lenne egy tárgyalási koncepció kidolgozása. Nem a tárgyalási formán van a lényeg, de abban az értelemben mindenképpen a formát is figyelembe kell venni, hogy szerintem ezt a bizonyos nemzeti kerekasztalt össze kell hívni, és ez egy bizonyos értelemben fordulat a tárgyalás logikájában értelmezésem szerint, mert kell valaki, aki összehívja. És e vonatkozásban én elképzelhetőnek tartom, hogy vagy az Országgyűlés elnöke, vagy pedig akár az Elnöki Tanács elnöke — aki egy vitathatatlan, a testületétől bizonyos értelemben elválasztva is vitathatatlan tekintélyű közjogi méltóság, a Straub elvtárs⁴⁴ — összehívhatná egy meghatározott dátumra, időpontra ezt a bizonyos nemzeti kerekasztalt. A nemzeti kerekasztalon részt vehetne az MSZMP, az Ellenzéki Kerekasztal és tagjai, szakszervezetek, érdekképviselői szervek sora is meghívást kaphatna. A meghívó személy, az összehívó személy reprezentatív funkciót töltene be a tárgyalások kereteinek meghatározásánál.

Ezen a tárgyaláson, a nemzeti kerekasztal ülésén szerintem elsősorban a választási időpontról, a választási törvény logikájáról, fő koncepciójáról és a választásokig terjedő időszak teendőiről kellene eszmét cserélni. Én azt is elképzelhetőnek tartom, hogy a nemzeti kerekasztal összehívása előtt egy rövid időre [sic!] találkozzon külön konzultációra az Ellenzéki Kerekasztal és az MSZMP. Ugyanakkor egy, a nemzeti kerekasztal ülésén létrehozandó albizottságban lehetne sort keríteni a gazdasági válság elhárításának, a szociális hatások ellentételezésének kérdéseiről, amiben a kormány szakértőinek is részt kellene venni. Azt gondolom, hogy ez a nemzeti kerekasztal egy ilyen plenáris, magas szintű, demonstratív nyitóval indulna, szakértői munkával folytatódna, és vélhetően a megegyezésre újra egy ilyen reprezentatív formában gyűlnének össze. A megegyezést pedig kormányzati, parlamenti befolyással élve, a részt vevő politikai erők garantálhatnák.

Én azt szeretném ehhez hozzátenni, hogy amennyiben a parlament elnöke vagy az Elnöki Tanács elnöke hívná össze a nemzeti kerekasztalt, bizonyos értelemben feltételül lehetne szabni azt, hogy a többi politikai erő képviselői hagyjanak fel a parlament támadásával, a most folyamatban levő visszahívási eljárásokkal,⁴⁵ tehát akkor stabilizálni kellene a parlamentet a választásokig hátralevő időre, szerintem ebben megegyezést lehetne létrehozni. Köszönöm.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Tóthné Kiss Mária elvtársnő. Utána Molnár Magda.

TÓTHNÉ KISS MÁRIA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Amikor a Központi Bizottság állást foglalt egy újabb pártértekezlet összehívása mellett, meggyőződésem, hogy az akkori információk, amik eljutottak a Központi Bizottsághoz, ezt az állásfoglalást kívánták. Úgy ítélem meg, hogy újra értékelni önmagunkat nem szégyen, különösen, ha ez a munka érdekében történik. Naponként lehet hallani, végighallgatni a sokszínű és sokirányú véleményeket. Tudom, nem szerencsés, amikor újragondoljuk elképzeléseinket, nem szerencsés kimondani, hogy rosszul ítéltük meg, rosszul mértük be a pártértekezlet megtartását, és én is csatlá-

kozom az előttem szólókhöz, hogy nem pártértekezletről kell beszélni, hanem rendkívüli pártkongresszusról. Azért is bátorkodom ezt mondani, mivel tegnap olvastam a Vasárnapi Hírekben, ahol megerősítették, hogy ez nem lehet elvi kérdés, nem az elnevezés a fontos, hanem a tartalom, és ha igényli a tagság [sic!], ez sem kizárt. Úgy érzem, itt tagság igény van, és erre most lehet hivatkozni, és azt hiszem, lehet ezzel tömegeket is megnyerni. Számomra még három dolog, ami ezt indokolja, ebből néhány gondolatot, mert sokat nem szeretnék ismételni.

Mi egy értekező ország vagyunk, szervezünk és szervezkedünk, mozgalmon belül, mozgalmon kívül, így kellően eltereljük egymás figyelmét a munkánkról, a mindennapi teendőnkéről. Egy rendezvény legyen, ez konkrétan legyen munkakongresszus, de ez egy előremutató, egy célért tenni akaró legyen. Meggyőződésem, hogy ez segítheti igazán a választások sikerét.

A másik indokom egy kicsit házi feladat. Ahol én élek és dolgozom, Szabolcs-Szatmár megyében, környezetemben a pártalapszervezetektől én is kaptam jelzéseket, leveleket, információkat, konkrétan a megyei pártlapban üzentek Szabolcs-Szatmár megye KB-tagjainak, hogy képviseljük, hogy ne pártértekezlet legyen, hanem kongresszus. Nem a házi feladatot kívánom teljesíteni, nekem is meggyőződés, hogy pillanatnyilag a felfokozott hangulathoz ez mindeképpen elkerülhetetlen.

A levelek mit tartalmaznak és hogyan képzelik el ezt a rendkívüli pártkongresszust, tulajdonképpen mi legyen a feladata? Vállalja fel a jelenlegi társadalmi és politikai helyzet alapján még az ősz folyamán — és nem indokolták meg konkrétan, hogy ez szeptemberben vagy októberben legyen —, de mindenképpen ez év végéig a kongresszus feladata legyen az MSZMP helyzetének a meghatározása, rövid távú választási és politikai program elfogadása. A kongresszus küldötteinek kiválasztása alulról építkező legyen, a párttagság megbízásából kapják ezt. Tegyen közzé rövid távú gazdaságpolitikai programot, úgy gondolják, így a tömegek befolyásolására lesz lehetőség. A bent maradni szándékozó párttagok — mert már ezt is fel lehet így fogni — jelentős változásokat akarnak, ezért tenni is képesek, de csak úgy, ha tudják és érthetően megmondjuk, mik az értékeink, mi az, amit meg kell őrizni és mi az, amivel a jövőben is számolhatunk, és mi az, amire azt mondjuk, hogy az elmúlt években nem jól tettük? Ma itt nagyfokú káosz van, nem tudjuk hová tenni, és valljuk be, önmagunkban sem sokszor. Ezzel párhuzamosan is jó lenne néhány következtetést, tanulságot is levonni. A tagság el van bizonytalanodva, és mondjuk meg, hogy mi is. Nem érzik, nem tudják, nem tudjuk időnként mit képviseljünk, mi mellett álljunk ki, álljanak ki, és mit utasítsunk vissza.

Ezért is van az a sok közömbös ember, amiről az elmúlt időszakban elég sokat hallottunk. Többen úgy fogalmazták: mikor beléptem, megmondták, mi az elvárás velem szemben, meddig és mit képviseljek, ma káosz van, és nem vagyok képes feldolgozni és eligazodni a folyamatokban [sic!]. Nagyfokú felháborodást vált ki a párttagság, de nemcsak a párttagság körében egyes vezetők korrupciós dolga, visszaélése. Ezt a sajtó gyönyörűen nyilvánosságra hozza, de hogy ezért milyen büntetés vagy számonkérés jár, hány embernek vonták vissza a kitüntetését, erről még soha nem lehetett olvasni. Nem az a lényeg, hogy ezt halljuk vissza, de az emberek igazságérzete ezt is megköveteli, mert ezek a vezetők visszaéltek a tagság, a nép bizalmával. A tisztességes párttag ezt nehezen érti meg.

Gond és érthetlenség van a tagság körében a lakóhelyi politizálás miatt is, és emiatt is várható, hogy az elkövetkezendő időszakban tovább fog csökkenni a párt létszáma.

Néhezen értik meg a párttagok, hogy a pártban politizálni kell, és nem termelési tanácskozásokat tartani. Többen felvetették, hogy mit fognak csinálni, amikor munkásképviseletként, munkás párttagként az adott terület szószólói voltak, el sem tudják képzelni, hogy a lakóhelyen miről fognak majd beszélni. Azt hiszem, hogy amikor a kongresszus tisztáiban, érthetőbben meg fogja mondani a „hogyan tovább”-ot, lecsillapodnak a kedélyek, akkor ez az átmeneti folyamat is le fog tisztázódni, s azt hiszem, bátrabban szembe lehet nézni [sic!].

A csökkenés megállapítása csak egyféle módon lehetséges, ha meghallgatjuk a tagság véleményét, és azt hiszem, hogy ez egyfajta jelzés is lehet, amikor a kongresszus mellett döntünk, ha ezen véleményekre alapozva fogunk dönteni és befogadható, mindenki számára közérthető programot fog a párt meghirdetni. Azt hiszem, hogy ma a jövő tennivalóin van a súly, azzal kell foglalkozni, és nem azzal, hogy ki milyen szervezetnek a tagja.

Tudomásul kell venni a jelenlegi helyzetben, hogy a fellendülő gazdasággal nem számolhatunk, és ezért az MSZMP megítélése is olyan, hogy amilyen a gazdaságunk, olyan a vezetésünk. Úgy gondolom, sikeresebb választások elé nézhetünk — bármennyire is ellentmond néhány elvtársunk hozzászólásával, helyesebben Grósz elvtárs is említette, hogy a választásokra nem tudunk így kellőképpen felkészülni —, én azt hiszem, hogy egyfajta tömegbázist is lehet ezzel szerezni. A pártban lesz egyfajta egészségesebb mozgás, érezni fogja a párttag, hogy számíthat a pártra, s azt hiszem, hogy a választásoknál is az ő szavazatában érvényre lehet ezt majd juttatni.

Igaz, nem lennék tisztességes, ha nem említeném meg azokat a leveleket is, amikben úgy fogalmaznak, hogy nem kell pártkongresszus, hanem dolgozzunk már végre, mert újabb passzivitást fog eredményezni, mert azt várjuk, hogy a kongresszus majd mindent meg fog oldani.

A harmadik megjegyzésem sokkal rövidebb lesz. Az elmúlt hetekben és hónapokban mindannyian éreztük, hogy sok kritikát kapott a Központi Bizottság, személy szerint én is, mint a Központi Bizottság tagja. Úgy ítélem meg, hogy tisztességesen fel kellene készülni a rendkívüli kongresszusra, az alulról jövő építkezés, a küldöttállítás lehetőségét meg kellene adni, és egységesen le kellene mondania a Központi Bizottságnak. Elképzelhetőnek tartom, hogy lenne, aki vissza kerülhetne a tagság akaratából, lenne olyan is, akit nem választanának vissza, és olyan is természetesen, aki nem vállalja tovább ezt a munkát. Nem szabad ebből presztízskérdést csinálni, szembe kell nézni, ha vállaltuk a jót, szembe kell nézni, és vállalni kell a rosszat is.

Nem reagálni akarok a hozzászólásokra. Szimpatikus volt a dunaújvárosi első titkár javaslata az országos választmány kérdésében. Én ezzel tudnék azonosulni.

Egy megjegyzés hadd kíváncsítsak ki belőlem, Grósz elvtárs. Ilyenkor lehet halani vidéken, amikor információt kaptunk Grósz elvtárustól Pozsgay elvtárral kapcsolatosan, holnap ez vidéken úgy csapódik le, hogy ugyan mondjad már Mari, mi volt? A Grósz meg a Pozsgay vitatkozik, hogy már megint nincs jól? Ebből van a félreértés, hogy nincs egység a Politikai Bizottságban. Amikor most hallottuk Grósz elvtárustól, hogy nem is tudjuk, hol járt Pozsgay elvtárs, hogy egyáltalán milyen rendezvényeken vett részt, ez már vidékre korántsem így jut el, ahogy Grósz elvtárs mondta, hanem mindenki hitelesen akarja hallani tőlünk, hogy mondjátok már mi van? Holnap talán az utcára már nem így fog kikerülni, ahogy ma Grósz elvtárustól hallottuk, és ezért van az, hogy sokszor, sok esetben azt mondják, nincs

egység a politikai vezetésben, holott csak egy információt kaptunk, hogy tulajdonképpen Pozsgay elvtárs hol van.

Még egy megjegyzés: azt hiszem, Kádár elvtárs utolsó hozzászólása váltotta ki belőlem azt az elgondolást és véleményemet, hogy én akkor tudok egy politikai vezetőnek igazán segíteni a munkában, ha elmondom kritikusan a véleményemet. Úgy ítélem meg, hogy az elmúlt időszakban, amikor Kádár elvtársnak nem mondtuk el szó szerint, hogy mi a gond, mi az alulról jövő információ, akkor nagy hibát követtünk el, és ezért büntettük most őt. Helyesebben az élet bünteti sok esetben. Én is szeretném jelzésként mondani Grósz elvtárs: szóvá tették többen, volt Kecskemét és Szeged — s én ezt nem kívánom tovább mondani —, szeretnék volna látni, ha Grósz elvtárs is ebben a csapatban részt vesz munkájával. Hozzátették: tudjuk, hogy elfoglaltsága olyan sokrétű, biztos azért nem vett részt, mert a munkája nem engedte meg.

Pártelnök, pártfőtitkár témájában én úgy gondolom, hogy a választások során nem ez lesz a fő kérdés, legyen-e pártelnök és pártfőtitkár, hanem ha meg tudjuk magyarázni az embereknek, hogy mi a kettő közötti különbség, mi, mire hivatott, akkor ebben később nem lehet gond. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Molnár Magda elvtársnő, utána Barts Oszkárné.

MOLNÁR MAGDA elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Egy rövid fejlődéstörténetre szeretnék emlékeztetni. Jó pár hónappal ezelőtt a Központi Bizottság egyfajta tanácskozáshoz a viszonyát úgy formálta, hogy először egyáltalán nem beszélt semmiféle tanácskozásról, majd egy egynapos kibővített KB-ülésről volt szó, egyfajta munkaértekezletről, majd ebből lett egyfajta pártértekezlet, és azt hiszem, hogy ma már talán itt a többség is a kongresszus mellett szavazna majd, nem úgy, mint három héttel ezelőtt.

Én megkérdeztem néhány alapszervezetet, hogy miért is akarnak pártértekezlet helyett kongresszust. Valami módon a bizalmatlanság nyilvánult meg a válaszukban; azért, mert egy pártértekezletnek akkora a hatóköre, amekkorát az éppen uralkodó vezető vagy a vezető testület megszab neki. Azt hiszem, nem mondtuk el, vagy nem kaptak megfelelő tájékoztatást arról, hogy ez a pártértekezlet akár egy kongresszussal is felérhetett volna hatáskörét tekintve. És azt hiszem, hogy ez a bizalmatlanság is minket arra int, hogy fontoljuk meg ezt a múltkori döntést, és mindazokat az érveket is figyelembe véve, amiket Berend T. elvtárs elméletileg elmondott a kongresszus mellett, fogadjuk el azt, hogy kongresszus legyen. De mikor? Azt hiszem, hogy ez a másik fontos kérdés. Nagyon nehéz jó időpontot találni. Nyilvánvalóan függ a választástól, és miután annak az időpontja bizonytalan, beszélhetünk mi szeptemberről, de ha jövő tavasszal lesz a választás, akkor ennek a kongresszusnak a döntései, értékelései bizony messze kerülnek a választástól, tehát a választási program elveszti a lendületét.

Elképzelhetőnek tartom, hogy politikai megfontolásból az MSZMP is támogassa inkább egy tavaszi választás kiírását és saját magának adjon időt, hogy körülbelül november táján kongresszust tartson.

Milyen kérdésekkel foglalkozzon a kongresszus? Néhány fő probléma köré lehetne csoportosítani. Nem lehet megkerülni a múlt értékelését, vagy legalábbis az MSZMP-nek a saját múltjához való viszonyát. Ha nem kész, ha nem kikristályosodott a történészek értékelése, az az 500 oldalas dokumentum, bizonyos csomópont-

tokban, bizonyos alapvető kérdésekben az MSZMP igenis tisztázhatja a múlthoz való viszonyát, azt is, hogy mit tart meg értéknek, mit vállal el, és azt is, hogy mit utasít el végérvényesen.

A második ilyen kérdés a szervezeti szabályzat. Én azt hiszem, hogy illegálisan működünk most nagyon sokan, vagy legalábbis a szervezeti szabályzat ellenében. Lukács elvtársnak és a KEB-nek joga lenne bármelyikünket felelősségre vonni, hiszen sem a platformszabadság, sem számos más dolog nincs megfogalmazva a jelenleg érvényben lévő szervezeti szabályzatban. A demokratikus centralizmus váltig érvényben van. Kíváncsi vagyok, hogy vajon mindannyian tartjuk-e magunkat a demokratikus centralizmushoz.

Azt gondolom, hogy ezeket a vitákat nagyon gyorsan le kellene folytatni, mert ezek kulcskérdések lesznek egy elkövetkező tanácskozáson.

A harmadik a politikai program. Azt hiszem, választási program — amely lehet egy taktikai program — nem nélkülözhet bizonyos stratégiai elemeket, de azt gondolom, hogy ezek a munkálatok is tartanak már olyan fázisban, hogy vállalható, és mindkét típusú elemet tartalmazó program állítható össze.

Hosszan kijegyzeteltem ezt az anyagot, szinte nincs olyan sora, amelyikhez ne tettem volna oda kérdőjelet, s amennyire örvedetes, hogy egy hét alatt végül is egyfajta reakcióként megszületett ez az anyag, a kapkodás minden jele látszik rajta. Én tételesen, szövegszerűen tudom kimutatni a belső ellentmondásait. Tehát, ha mi most felkészülünk, és abban a pillanatban, ha kongresszusról van szó, sok elemét, tehát a demokratizmusra való törekvést, mint elemet megtarthatjuk, de konstrukciójában biztos, hogy valami másban és jobb megoldásban kell gondolkodni.

Én is egyetértek azokkal, akik a nagyválasztmányt javasolják, egy egészen szűk körű vezető testülettel. Az a szűk körű vezető testület legyen teljes mértékben profi politikus. Nem hiszem, hogy egy úgynevezett képviseleti Központi Bizottság az elkövetkező politikai feladatokat meg tudja oldani, és azt sem tudom elképzelni, hogy egy profi politikus testületben például egy kiadó igazgatójának helye kell legyen az elkövetkező időszakban.

Az egész anyaggal kapcsolatban csak a küldött kiválasztásról szeretnék beszélni, mert nem mindegy, hogy hogyan történik a küldötteknek a kiválasztása, pontosabban a működtetése. Ez az anyag anélkül, hogy ezt árnyaltan és pontosan bemutatná, valamiféle olyan elképzelést tükröz, azért kellene előre kiválasztani a küldötteket, hogy már közben bevonjuk őket a munkába, ugyanakkor nem rendelkezik arról, hogy ennek a küldöttnek igenis előírt kötelessége minden pontban vagy minden lényeges kérdésben választóival konzultálni. Ha ez az elem kimarad belőle, akkor nem a tagságnak a véleménye mutatkozik meg, mert vagy felvállalja, vagy megvitatja, vagy nem, vagy a saját véleménye *[sic!]*, és akkor már szűrődik és nagyon erősen manipulálható a küldöttek véleménye. Arról a lélektani hatásról nem is beszélve, hogy az a küldött, aki részt vesz és a saját véleményével részt vesz egy okmány, dokumentum kidolgozásában, feltehetően később is makacsul ragaszkodni fog hozzá.

És utolsó megjegyzésként — bár nem a napirendi ponthoz tartozik, csak nem akarok még egyszer szólni a különfélék ürügyén —, a párttagságot és a pártonkívülieket is egyaránt megrázta a puccs, a diktatúra, valamiféle rendkívüli állapot bevezetésének a lehetősége. Személyes tapasztalatomat mondom, szabadságon voltam, Jugoszláviából hazaérkezve két napig, amíg meghallgattam a híreket, minden nyilatkozó politikus a robbanásveszély elkerüléséről beszélt, és az egyre feszültebbé, egyre szorongóbbá tett engem magamat is.

Én azt gondolom, hogy a jelenlegi testületnek erkölcsi kötelessége mindent megtenni azért, hogy valami módon egy többpártrendszerre átvezesse ezt az országot. Nyilvánvalóan, ha illúzió is tapad a kongresszushoz, számos kérdésben valamiféleképpen mégis vízválasztó lesz, de addig ennek a testületnek, a Központi Bizottságnak, a Politikai Bizottságnak kötelessége, hogy megakadályozzon minden olyan cselekményt, ami a reformtól eltántorít bennünket. Én kérem, hogy esetleg bocsássák szavazásra azt a javaslatomat, hogy a Központi Bizottság üléséről kiadandó állásfoglalás tartalmazzon egy olyan mondatot, hogy a KB elkötelezi magát a reformok mellett, és a következő — ha kongresszus mellett döntünk, akkor — kongresszusig mindent megtesz azért, hogy a visszarendeződést megakadályozza. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. **Barts Oszkárné** elvtársnő.

BARTS OSZKÁRNÉ elvtársnő: Tisztelt Központi Bizottság! Elhangzottak az érvek, én is amellet vagyok, hogy kongresszust tartsunk ősszel. Az a véleményem, hogy jelző nélkül kellene (rendkívüli, soron kívüli), és talán számozás nélküli is. Én egyetértek azzal, amit ebben az ügyben Grósz elvtárs mondott. Ezt az elvi vitát a párton belül le kellene folytatni, mielőtt döntünk arról, hogy hányas számú ez a kongresszus. Gondolom a 89-es esztendő jelzésnek megfelel, legalábbis egyelőre, vagy átmenetileg.

Úgy tapasztalom — a dunaújvárosi véleményeket az elvtársak megismerték —, hogy megszerte a többség a kongresszus mellett voksol. Elsősorban a párton belüli viszonyok, tehát az ebből fakadó kérdések hordereje miatt, és azért is, mert úgy gondolják, hogy nem érdemes ezen a kérdésen — országos pártértekezlet vagy kongresszus — különösebben vitatkozni. Sokkal több olyan kérdés van, amin érdemes volna párton belül is vitatkozni.

A kongresszus és a „mikor” kérdéséhez szeretném hozzátenni: a „mikor” természetesen függ attól is, hogy a parlamenti választások időpontját a parlament mikorra határozza meg. Amennyire én a Fejér megyei képviselők véleményét ismerem, nekik az a véleményük erről, hogy az országgyűlési képviselő-választást bármilyen gyorsan meg lehet tartani, előre lehet hozni erre az évre. Feltétele természetesen a párttörvény és a választási törvény. Ők azért is voksolnának emellett, mert hozzátettek még valamit: nagyon jó lenne, ha nem ennek a parlamentnek kellene azt a csomagtervet — a kormány csomagtervéről van szó — elfogadni, amit majd egy másik parlament fog adott esetben a kormányon számon kérni.

Ugy gondolom, ez megfontolásra érdemes. Természetesen nem nekünk, hanem nyilván a parlamentnek kell megfontolni a döntést. Éppen ezért én azt gondolom, nem kellene nekünk lemerevíteni az álláspontunkat. Szóval nem kellene azt mondani, hogy a Központi Bizottság voksol az őszi parlamenti választások mellett, vagy netalántán a tavaszi mellett, hanem meg kellene hagyni a parlamentnek a döntési jogát még akkor is, ha én pontosan tudom, hogy az időpont, a választások időpontjának a megválasztása komoly politikai kérdés is. De talán most ebben a helyzetben helyesebben járnánk el, ha a döntést valóban — és ezt nyilvánosságra is hoznánk — a parlamentre bízánk.

Én ezt most azért mondtam el, mert teljesen más a kongresszust illetően, a tartalmakat illetően a helyzet, ha tavasszal lesznek az országgyűlési képviselő-választások, és más a helyzet, ha ősszel lesznek. Mert gondolom, ha tavasszal lesznek vagy jövő nyár elején, akkor nekünk most szeptemberben, októberben vagy novemberben nem kell választási programot hirdetni.

Viszont azok mellett szeretnék voksolni, megyei tapasztalataim ezt támasztják alá, akik azt mondják, hogy szükség van a politikai programra, akármikor lesznek is a választások. Én tudom, hogy azzal az igénnyel, ahogy mi a XIV. kongresszusra gondoltunk, ez a program ma nem megfogalmazható. Mégis, én is úgy látom, és azokhoz csatlakozom, akik azt mondják, hogy csak egy választási akcióprogram ma nem hozza úgy össze a pártot, hogy képes legyen egyébként a választások és a békés átmenet vezénylésére.

Nyilvánvaló, hogy nem kerülhetjük meg *[sic!]*. Én tudom, hogy a működési szabályzat vitaképes állapotban van, de nagy valószínűséggel csak működési szabályzatban gondolkodni a kongresszuson kevés lesz. Azt gondolom, hogy fel kell gyorsítani a munkálatokat. Az alapszabály odavitelét nagy valószínűséggel nem kerülhetjük meg, legalábbis így érzékelem a Fejér megyei véleményekből.

Azt szeretném hozzátenni: mindenki voksol a küldöttválasztás és általában a közvetlen demokrácia mellett, szóval mindent, amit lehet, közvetlen választással döntünk el. Ezért nálunk fölvetődött az a gondolat is, hogy amennyire lehet, a létszámhatárokat, tehát a küldöttek választásához a létszámhatárt csökkentjük. Nálunk egyébként igényként az 500 fő fogalmazódott meg. Hallottam, a Grósz elvtárs mondta, hogy 600, illetve a tervezet 800-at tartalmaz. Egyetért mindenki azzal, hogy minél előbb, szóval lehetőség szerint júniusban — és én is ezt támogatom — válasszuk meg a küldötteket, és a kongresszusra való felkészülés időszakában keményen és komolyan dolgozzunk a küldöttcsoportokban. Úgy gondolom, a közvetlen demokrácia az így is érzékelhető, természetesen azzal a követelménnyel, hogy nemcsak a küldöttek dolgoznak, hanem az őket küldők véleményét is megismerik.

Én is sokkal inkább a választmány jellegű központi szerv létrehozása mellett voksolok és minél előbb. Ha megvalósítható, akkor még ebben az esztendőben javasolom; egy szűkebb Központi Bizottság működésével vagy végrehajtó szerv működésével értek egyet. Ebben az esetben teljesen másként vetődik fel a pártelnök és főtítkárs kérdése is, mert más jellegű működésről van szó.

Szeretném hozzátenni, ahogy a Dunaújvárosi Pártbizottság első titkárától hallották, én azt gondolom, nem egyedi jelenség Fejér megyében, hogy megkérdőjeleződik a megyei pártszervek szerepe, most Fejér megyében, Dunaújvárosban, kimondatlanul vagy kimondva, úgy gondolom másutt is. Két szubjektív megjegyzést engedjenek meg nekem: nincs nekünk személy szerint a Mádlné Icával semmi bajunk, tehát ezt nagyon szépen kérem, hogy higgyék el nekem. És még egy: én pontosan tudom, ha egy megyei pártszerv mellett egy megyei első titkár voksol, akkor annak nagyon fura színezete is lehet, feltételezik, hogy netalántán azt a széket félti, amelyben ül. Nem tartozik a legkényelmesebb székek közé a megyei első titkár széke, úgy gondolom semmi védenivaló nincs rajta, de azt is gondolom, hogy a jelenlegi időszakban éppen azért, mert a megye mint közigazgatási egység létezik, és még egy darabig fog *[sic!]*, valamiféle — nem feltétlenül arra a fajta megyei pártbizottságra, ahogy most működik — koordináló, esetleg szövetségi rendszerben választási jelleggel működő megyei pártszervre, úgy gondolom a jövőben is szükség van. De én azt tisztelettel kérem, ha lehetséges, hogy e mellett a felvetés mellett ne menjünk el szó nélkül, már minthogy kell-e a megye, vagy nem kell. Annál is inkább ne mert nyílt levélben és elég nagy nyilvánosság előtt fogalmazódott meg. Meg kell mondanom, Központi Bizottságunk presztízse az utóbbi hetekben tovább csökkent, s ha kérdéseket a levegőben hagyunk és nem válaszolunk meg, akkor azt

gondolom, hogy még több esélyünk lesz arra, hogy a döntéseinket vagy az álláspontunkat — bármennyire megalapozottak is — minél többen megkérdőjelezzék.

Egyébként Fejér megyében — én magam is — amellett voksolnak, hogy akár választmány jellegű működés, akár ez a rendszerű működés marad meg, a testület tagjainak nagyobb részét, és lehetőség szerint itt is alacsonyabb létszámhatárokkal, tehát a 15 ezer főt megkérdőjelezzik, alacsonyabb létszámhatárokkal delegált, nagyobb részben delegált központi testület jöjjön létre. Én is emellett voksolok.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Kedves Elvtársak! A második napirendi pont tárgyalásánál eddig elhangzott tíz felszólalás, Sarlós István elvtárs írásban adta be.⁴⁶ Hátra van még tíz fő nálam. Felolvasnám, valakit esetleg kihagytam, akkor a szünetben módja lesz a jelentkezésre. Horn Gyula, Nagy Imre, Vajda György, Devcsics Miklós, Révészné Kéri Anna, Kunos Sándor, Katona Béla, Boros László, Deák László és Kiss Imre elvtársak.

Tartsunk 20 perc szünetet és kérem a fegyelmet, mert az ebédszünet is hosszabb volt.

S z ü n e t

BERECZ JÁNOS elvtárs: Szeretném tájékoztatni a Központi Bizottságot arról, hogy a szünetben hogyan alakult a hozzászólók sora: írásban leadta Dudla József⁴⁷ elvtárs és a korábban jelentkezők közül Révészné Kéri Anna elvtársnő.⁴⁸ Jelentkeztek újabban hatan, tehát még 25-re nőtt a létszám az egy csökkentéssel. Újabb hozzászólók, akik jelentkeztek: Kállai Gyula, Szűrös Mátyás, Andics Jenő, Fejti György, Lenkei Csaba és Nagy Sándor elvtársak.

Megadom a szót Horn Gyula elvtársnak, utána következik Nagy Imre elvtárs.

HORN GYULA elvtárs: Kedves Elvtársnők és Elvtársak! Három kérdéssel kívánok foglalkozni. Az első a kongresszus vagy pártértekezlet kérdése. Én nem kívánok részletekbe belemenni, hogy hogyan és miként készítsük elő, mert ahogy ezt Grósz elvtárs jelezte, sok mindent még tisztázni kell. Én két alaptételt tartok fontosnak. Az egyik az, hogy a pártértekezlet vagy kongresszus kérdését, ennek eldöntését alá kell rendelni annak a kérdésnek, hogy az MSZMP meg akarja-e nyerni a választásokat. Tehát nem öncélúan és nem azért csupán, mert ez a pártnak a vágya, hanem ha a kongresszus jobban szolgálja a választások megnyerését, akkor ez az MSZMP jobban végig tudja vinni a kongresszuson keresztül azokat a reformokat, amelyeket elhatározott.

Énszerintem ehhez két alapvető dolog szükséges. Az egyik: rendbe kell tenni a párton belüli dolgainkat, tisztáznunk kell a múltunkhoz és egymáshoz való viszonyunkat, és ennek alapján ki kell alakítanunk egy platformot. Teljesen egyetértek Berend Iván elvtárral abban: vagyunk az elvégzett munka alapján abban a helyzetben, hogy ezt meg tudjuk tenni, amire tud támaszkodni a párt. Ilyen nagy munkát, a platformot beleértve, a jelentőségét, a súlyát tekintve kézenfekvőbb az én számomra, hogy egy kongresszus végezzen el.

A másik dolog megítélésem szerint: új módon kell megközelíteni a választásokat is, minden eddigiektől eltérő módon. Ezalatt én mindenekelőtt azt értem, hogy ma a közvéleményben, vagy a közvélemény számára hiteles politikai személyiségekre van szükség. S ez a párt tud állítani 385 képviselőjelöltet, azokat, akik a párt plat-

formját képviselve, saját egyéniségüket hozzáadva, vagy saját specifikus területeinek kérdéseit gazdagítva meg tudják nyerni, vagy legalábbis nagy többségüknek reményük van, hogy megnyerjék a választásokat. És ezekben a kérdésekben — az utóbbiban is — a kongresszusnak kellene döntenie.

Én éppen ezért ezzel összefüggésben azt javasolnám, hogy most ne a technikai részletekről — és az időpontról — döntsünk, hanem annak elhatározásáról, hogy kongresszust vagy konferenciát tartunk-e. Én kongresszus mellett szavazok. Azt követően a választások időpontjától tegyük függővé azt is, hiszen ez még nem dőlt el, hogy mikor kerüljön sor a kongresszusra.

A második kérdés, ez a Pozsgay-interjú kérdése, ami ma jelent meg a Szabad Európa Rádióban. Én ezt két szempontból azért vetem fel [*sic!*]: egyrészt, mert hasonló megjegyzések, kifogások itt többször fölmerültek a Központi Bizottságban és ennek falain kívül, másfelől pedig ez bizonyos általános jelenségeket is érint.

Grósz elvtárs nagyon civilizált módon közelítette meg a kérdést, amikor azt mondta, hogy Pozsgay Imre távollétében ne vitassuk ezt meg, de nekem az a véleményem, hogy levegőben se maradjon a dolog. Ne úgy menjen ki a Központi Bizottságon kívülre, hogy egyfajta Pozsgay-ügy van, amelyet a Központi Bizottság majd megvitát.

Meg kell mondanom, ez általános kérdés abból a szempontból is, énszerintem egy jelentős fejlődés van ebben a pártban abban az értelemben, hogy korábban feljelentések voltak, meg hasonló; ma már így tesszük nyíltan szóvá a nem tetsző kérdéseket. Ugyanakkor nincs elég fejlődés abban az értelemben, ha valakiről vagy valakinek a nyilatkozatáról hallanak, akkor nem kérdezik meg az illetőt, hogy pontosan miről is van szó. Meg kell mondanom, én magam is — s többen itt ezt alátámaszthatják, nemegyszer a sajtó, az általam is nagyon védett sajtó áldozatai vagyunk. Mint ahogy múltkor valamelyik elvtárs fölvetette, hogy miért kívánjuk, miért tippelünk itt Gorbacsov bukására, amikor szó sem volt arról, csak egy idióta — pardon a kifejezésért — Reuter-tudósítónak a beállításáról. Ha valamilyen félreértés van, annyi szolidaritásnak vagy kollegialitásnak kellene ebben a Központi Bizottságban lennie, hogy megkérdezik az illetőt.

Ami a Pozsgay-interjút illeti, három kulcskérdésről szólt, én elolvastam a szó szerinti nyilatkozatot.

Az egyik a pártszakadás kérdése, amelyet Pozsgay Imre kategorikusan elutasított, sőt fölhívta azokra a veszélyekre a figyelmet, amelyeket ma a párt számára egy szakadás okoz.

Másodszer, hogy a sztálini modellt nem lehet megreformálni. Teljesen egyetértek ezzel. Hozzá szeretném tenni, föl kívánom az Önök figyelmét arra is hívni, hogy a Szovjetunióban is már rég abbahagyták azokat a jelzőket, hogy a meglévő rendszert tökéletesíteni kell, javítgatni kell; helyette politikai reformokról, megújulásról stb. beszélnek. A rosszat tökéletesíteni annyi, mint azt még rosszabbá tenni, hogy félreértés ne legyen. Tehát nem a társadalmi rendszerekről, nem a szocializmus megtagadásáról van szó ebben az interjúban, amit én olvastam és láttam.

Harmadik pedig a főtítkárs személye, vagy a főtítkárs személye körüli kritikák. Pozsgay Imre ebben az interjúban azt mondja, hogy ma már egy nagy fejlődés, hogy mindenkit lehet posztjára való tekintet nélkül bírálni. Én azt hiszem, ez természetes dolog; itt a központi bizottsági ülésen is ez már szót kapott nemegyszer. Én abban semmi rendkívülit nem találok, hogy valakiket itt megbírálnak főtítkárral az élen, vagy bárki mást. Így én nem találtam ebben egy olyant, ami miatt bármifé-

le Pozsgay-ügy legyen. Ha valami nem tetszik, vagy valakinek a megnyilatkozása, erre megvan a lehetőségünk, hogy szóvá tegyük az illetőnek.

És ha itt már nyilatkozatokat említettem, hadd tegyek valamit még hozzá, és ez már kapcsolódik a harmadik kérdéshez, a Nagy Imre-ügyhöz. Tavaly elfogadtunk egy olyan döntést, itt kollektívan, hogy a Központi Bizottság tagjai nyilatkozhatnak engedély nélkül, engedélyezés nélkül.⁴⁹ Természetesen a saját felelősségükre. Tulajdonképpen ma erről van szó. Hozzá szeretnék még tenni valamit, mint olyan, akit gyakran megkérdeznek: a megnyilatkozások, az állásfoglalások igények alapján születnek. Sőt, kibővíteném azzal, hogy az igények sokkal szélesebb körűek, mint amennyi nyilatkozat, állásfoglalás megszületett. Én ezt teljesen természetesen tartom ebben az átalakuló, vibráló helyzetünkben. Hiszen ma szinte naponta kell mindannyiunknak, vagy nagyon sokunknak állást foglalni nagyon fontos bel- vagy külpolitikai, vagy egyéb kérdésekben.

De ami a Nagy Imre-ügy lényegét illeti. Alig két hét van a temetésig. Meggyőződésem szerint ez nagy erőpróba lesz a társadalom, a párt, a rendszer, a belső viszonyaink szempontjából. De meggyőződésem az is, hogy mindent el kell követnünk politikai eszközökkel annak érdekében, hogy megakadályozzuk a felfordulást, az atrocitásokat, a provokációkat és így tovább. Márpedig ezeknek a veszélyei fennállnak. Szélsőjobbról is, de legalább ilyen súllyal, ha nem nagyobb súllyal, szélsőbalról is. Meggyőződésem szerint ezt elsősorban azzal akadályozhatjuk meg, ha minél előbb — ha jogilag nem megy, akkor politikailag — igazságot szolgáltatunk.

Hozzá szeretnék tenni ehhez még valamit: a Szovjetunióban politikai téren, vagy legalábbis a desztalinizáció terén én úgy ítélem meg, hogy előbbre tartanak a nyilvános állásfoglalásukban, vagy a nyilvánosságra hozatalukban.

Mindazoknak az anyagoknak az alapján, dokumentumoknak alapján, amelyeket áttanulmányoztunk a történelmi albizottság keretében, és annak alapján mondtam el én is a véleményemet, most is vallom teljes meggyőződéssel, hogy ez politikai indíttatású, koncepcionális per volt Nagy Imrével szemben. Egyébként ezt a véleményemet érvekkel alátámasztva elmondtam jó néhány nappal ezelőtt a Központi Bizottság Nemzetközi, Jogi és Közigazgatási Bizottságában is többek által alátámasztva.⁵⁰

Meg kell mondanom, és ugyanakkor ki is szeretnék térni arra, hogy ez a közleménytervezet, amelyet szétosztottak a szünetben, ez felelős az én benyomásom szerint ebből a szempontból. Tudniillik egyfelől jól méltatja Nagy Imrének a személyiségét, személyiségének, munkásságának bizonyos ellentmondásait, de a hangsúlyt az 1956 előtti időszakot illetően a pozitív elemekre helyezi. Ezt követően vannak olyan megállapításai a közleménytervezetnek, amelyekkel én nem tudok egyetérteni. Például kimondja azt, hogy sok szempontból tévedett politikája nemzetközi feltételeinek és következményeinek megítélésében. Mire értjük ezt? Az 1956. október 23-a előttire? Meg kell mondani, ha azt az időszakot vesszük, ha valaki, az akkori vezetésből, akkor Nagy Imre volt az, aki elsősorban mindig igazodott azokhoz az elvárásokhoz, amelyeket a nemzetközi mozgalom megfogalmazott. Sőt, nemegyszer kénytelen volt megalkudni éppen ezért, az igazodása miatt. Ha az 1956. október 23-a és november 4-e közötti időszakra mondjuk ezt, én azt tudom csak ezzel összefüggésben hangsúlyozni, dokumentálható tény, hogy Nagy Imre, amit lépett — tehát a Varsói Szerződésből való kilépés deklarálása és a semlegesség meghirdetése — az a szovjet vezetőkkel egyeztetve történt. Amikor ő no-

vember 3-án nem tudott közvetlenül tárgyalni Andropovékkal, illetve Mikojánal,⁵¹ akkor Tildy Zoltánt kérte, akik egyetértettek ezzel [sic!].

Itt magunk között elmondom azt is, hogy a múlt héten járt nálunk az SZKP-tól két elvtárs, akik ugyancsak nem cáfolták ennek a tényét. Egy dolgot vetettek fel, hogy vajon Nagy Imre nem volt-e tisztában azzal, hogy Andropov, illetve Mikoján nem az egész vezetés álláspontját képviselte. Elnézést kérek — és ezt a velük való beszélgetésben kifejtettem — egy akkori törvényes miniszterelnöknek nem kell kételkedni az SZKP küldöttjeinek, illetve az ide akkreditált nagykövet szavahihetőségében, [vagy abban, hogy ő képviseli-e a vezetőinek az álláspontját].

Ugyancsak nem beszélve arról, hogy Nagy Imre honnan tudhatta azt, hogy a magyarországi eseményekről azokban a napokban milyen vita zajlik az SZKP elnökségében, illetve hogy már 30-án, illetve a 31-re virradó éjjel elhatározták az újabb katonai beavatkozást.

Ami a politikusi arcképéhez tartozik: miért nem érte Nagy Imrét a november 4-ét követően a hivatalos magyar megnyilatkozású állásfoglalásokban az a vád, hogy áruló? Mert nem érte ilyen. Olyannyira nem, hogy Nagy Imrét be akarták vonni a politikai életbe. A párt egyik vezetőjének akarták megtenni. És ilyen kezdeményezések voltak. Hiszen azok a politikusok, akik így döntöttek, ilyen álláspontot alakítottak ki, azok közelről is ismerték Nagy Imrének a tevékenységét, munkásságát. Azt követően házi őrizetben, november 4-től házi őrizetben, majd börtönben volt, ahol aztán igazán nem volt lehetősége politikai tevékenységet kifejteni.

Hozzá szeretnék még ehhez valamit tenni. 1957 tavaszáig fel sem merült, hogy bíróság elé kell állítani. Még Hruscsov is azt üzenté az akkori magyar vezetésnek, Kádár Jánosnak, milyen pártbüntetésre gondolnak Nagy Imrével szemben [sic!].

És sorolhatnám tovább a tényeket, amelyeket nem akarok taglalni. És mégis miért lett a sorsa olyan tragikussá, amilyen lett? Először is két oka van. Először is, mert Nagy Imre nem volt hajlandó a szovjet csapatok november 4-i bevonulását és főként a Kádár-kormány legitimitását ennek alapján elismerni. Végig kitartott amellett, hogy kormányát erőszakkal döntötték meg. Pedig megpróbálták meggyőzni, megagitálni az álláspontja megváltoztatására. A második: az ő sorsa, és társainak sorsa egybekapcsolódott — méghozzá nagyon szorosan — azzal a harcral, ami a Szovjetunióban a XX. kongresszus ellen folyt, a visszarendeződés érdekében: a kínai párt óriási nyomást gyakorolt a szovjet és a mi pártunkra, meg a többi pártra; és főképpen egybekapcsolódott a legdöntőbb nemzetközi tényezővel, hogy 1957 őszén megszületett a JKSZ új programja, amelyet 1958 tavaszán a kongresszus jóváhagyott, és amelyet az egész mozgalom, köztük a szocialista országok pártjai egyértelműen revizionistának minősítettek. És ennek a revizionizmusnak az oltárán áldozták fel Nagy Imrét.

Ekkor fogalmazódott meg 1957 tavaszától kezdődően — és folytatódta azt követően az események —, hogy a revizionizmus sokkal veszélyesebb, mint a dogmatizmus, miközben — zárójelben jegyzem meg — kétfrontos harcot is hirdettünk vagy hirdettek, mert a revizionizmus szövetkezik úgymond a külső ellenséggel.

Hangsúlyozni szeretném ezzel összefüggésben azt is, hogy Nagy Imre végig kitartott igazsága mellett, és ezért sem kért a bíróságon, sem az ítélelhirdetés után kegyelmet.

Grósz elvtárs mondta a közelmúltban, ezekben a napokban az egyik nyilatkozatában, hogy nem szabad féligazságokat mondani a múltunkkal kapcsolatban; ezzel

teljesen egyetérték. Azért is értek ezzel egyet, mert Nagy Imre személyisége, Nagy Imre tevékenysége — nem a mai fejvel csupán —, hanem az akkori politikai szituációban, az akkori Alkotmány értelmezése alapján sem szolgálta meg azt a sorsát, ami osztályrészéül jutott. Éppen ezért én alapvető fontosságúnak tartom, hogy ezt az ügyet végigvigyük, még hozzá politikai igazságot szolgáltatva, mert én nem akarom — és félreértés ne legyen —, a magam részéről nem akarom a főügyességet befolyásolni; attól függetlenül nekem véleményem lehet a főügyességről, mint magyar állampolgárnak, de mindazok alapján, amely anyagok rendelkezésünkre állnak, egyértelmű Nagy Imre sorsának igazságtalansága. Mert enélkül, ha ezt nem tesszük meg [*sic!*], akkor mindaz, amit a megújulásról mondunk, meg a múlttól való, a múlt rossz dolgaitól való elhatárolódásunk, csak üres szavak maradnak.

Nagyon lényegesnek tartom azt is, ezt hangsúlyozzuk mindenütt, itt megbékélésre hívunk, még hozzá olyan megbékélésre, amely kizárja a tetemrehívást. Hadd mondjak még ezzel kapcsolatban valamit. Kétségkívül tény — és nem személyeskedek, ezért nem is fogok neveket mondani —, hogy voltak, akik kötelességüket teljesítették, voltak, akik ezen kötelességüket túlteljesítették azokban az időszakokban vagy azokban az eseményekben, ilyen vagy olyan formában. Ma nem ezeknek a számonkérésére van szükség. Ezt azért is fontosnak tartom az általános politikai helyzet szempontjából, mert nagyon sokan vannak azok egyfelől, akik ma nagyobb reformerek, mint valaha voltak, többen vannak ebben a teremben, akik akkor is felemelték a szavukat, amikor ez nem volt éppen dicséretes, vagy legalábbis nem járt érte dicséret, de azért meg kell mondanom, hogy mindannyian, egyikünket sem kivéve, mi is szolgáltuk mindannyian a rossz politikát. Kivétel nélkül. Mert ha nem akartuk volna szolgálni, akkor akár pártapparátusbeli, akár más tisztségeket is fel kellett volna ajánlani. Tehát itt a tetemrehívásra vagy a felelősségre vonásra gyakorlatilag, akik részt vettek ennek a politikának a szolgálatában, ezek mind alapot adnának erre. Ilyen úton nem lehet haladni. Sem azon az úton, hogy akarok, de csak félig-meddig, igazságot szolgáltatni, sem azon az alapon, hogy elindul egy boszorkányüldözés vagy tetemrehívás. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Én azt javaslom elvtársak, hogy a napirendet tárgyaljuk meg. A különfélék között van egy külön ...

HORN GYULA elvtárs: Bercz elvtárs, ne haragudjál, itt többen felvetették a Nagy Imre-ügyet. Erre reagálni lehet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: [Jó, hát] persze [lehet]. Csak van erről a kérdéstről egy külön napirend.

Nagy Imre elvtárs következik, utána Vajda György elvtárs.

NAGY IMRE elvtárs: Kedves Elvtársak! Úgy látszik, most már nemcsak a Magyar Nemzetben szólítanak fel névváltoztatásra, hanem a helyzet is produkál ilyen szituációkat. De hát a napirendhez szeretnék hozzászólni.

Nekem is meggyőződés, hogy kongresszusra van szükség. Az eddigi hozzászólások alapján úgy érzem, hogy a kérdés el is dőlt a központi bizottsági ülés vitájában. Mindegy milyen érvelést mondunk közvetlenül emellé, azért mert olyan feladatok vannak, amit a pártértekezlet nem tud ellátni, vagy azért, mert a tagság meghatározó és hangadó köreinek jelentős része ma kongresszust akar. Ami biztos: a kisebbik rossz ma a múltkori döntést felülbírálni és új döntést hozni. A dolognak azonban van tanulsága, és engem a döntés megváltoztatása mellett elsősorban ez

foglalkoztat. Központi Bizottságunk döntött [még hozzá elég] túlnyomó szavazati aránnyal — hiszen ha jól emlékszem nyolcan szavaztunk másra —, a tagság pedig nem fogadta el ezt a döntést, és ezzel — kimondjuk, nem mondjuk ki — nem fogadta el ilyen formában a Központi Bizottságot.

Ez azt bizonyítja számomra, hogy a félmegoldások, a köztes megoldások ma nem lehetnek legitimek, nem lehetnek hitelesek még akkor sem, ha esetleg racionális érvek szólnak az adott dolog mellett. Úgy vélték, és ezt a fiatalok körében egyértelműen lehetett érzékelni, hogy a pártértekezlet melletti döntéssel taktikázzunk, így akarunk elkerülni valamit. Ezért nekem meggyőződés, persze ma mondhatjuk, hogy presztízsszemponthoz — mondhatjuk, hogy semmi köztes megoldás, nem jó hangulat vezetett e döntés felülbírálásának szükségességéhez —, mégis múltkor politikai hiba volt mindezzel a hangulattal, mindezzel a következménnyel nem számolni előre.

A kongresszus időpontja nyilvánvalóan függ a várható parlamenti, tanácsi választásoktól, azaz függ a teljes őszi politikai menettrendtől, amiről abban maradtunk a múltkori központi bizottsági ülésen, hogy ma teljes egészében próbálunk rátekinteni. Ennek átlátása nélkül — és ez nem szándék kérdése, hiszen egyeztetéseket igényel pártönkívüli erővel — nehéz a pontos időpontot meghatározni.

Én szeretnék egy javaslatot megfontolásra felvetni. Abból indulok ki, hogy ősszel lesz, tél elején országgyűlési választás, amivel kapcsolatban egyébként én Barabás elvtárral értek egyet, hogy ezt, bármennyire is sürgős, bármennyire is kell, akkor szabad megcsinálni, ha az alternatív szervezetek legalább egy részével sikerül ezen a téren kiegyezni, ellenkező esetben a parlament támadása ott folytatódik, ahol most tartunk. Ha tehát lesz ősszel parlamenti választás, akkor én azt javaslom, hogy kétfordulós pártkongresszusra vegyünk irányt. Kétfordulós pártkongresszusra, amelyiknek az első felét a parlamenti választások előtt lehetne megtartani — akár a javaslat szerint, a szeptemberi időpontban —, ahol a javaslatban lévő napirendekkel tudnánk foglalkozni, de hogy ne legyen túlterhelt ez a kongresszus, hogy ne itt akarjon mindenki mindent elvégezni, amit nem lehet, ezért már eleve legyen meghirdetve ennek a kongresszusnak a második fordulója is, amikor a hosszú távra szóló program is elkészíthető, egy értékelés is elkészíthető, a választások után már egy mérce is rendelkezésre áll. És amikor a választási tapasztalatokat is lehet értékelni, abból a következtetéseket levonni. Ez a javasolt küldöttválasztási mechanizmus mellett külön procedúrát nem okoz, hiszen, ha 800 párttag választ küldöttet, akkor ez a 800 párttag majd eldönti, hogy közben ki akarja-e cserélni a saját kongresszusi küldöttjét a köztes néhány hónapban.

Grósz elvtárs említette a bevezetőjében, hogy itt két kongresszus kell. Ez a két kongresszus véleményem szerint tartalmában szorosan összefügg, ezért javaslom, hogy kétfordulós kongresszusban gondolkodjunk. A kongresszus szervezésével, a küldöttválasztással kapcsolatos szervezési, előkészítési módot, javaslatokat én újszerűnek, reformértékűnek tartom, ezért döntő részüket elfogadásra javaslom.

Három módosítási javaslatot szeretnék felvetni. Az első, amit tömören úgy lehetne fogalmazni, hogy kimaradt az ifjúság. Minden fogadkozásunk, az ifjúság felé tett ígéretünk hiteltelen, ha a konkrét dolgokban, amikor a véleményképviselet lehetősége, a pozíciók eldöntésének lehetősége merül fel, akkor nem gondolunk a fiatalokra. Az is nyilvánvaló, hogy a korábbi forma, amikor a KISZ delegált különböző fórumokra, ez a mai helyzetben már nem járható, tehát más módszert kell he-

lyette választani. Nyilvánvaló, többféle módszerben is lehet gondolkodni. Én azt szeretném felvetni, ahogy a javaslatban szerepel, hogy a szakszervezeti mozgalomban dolgozó kommunista csoportok, párt-, MSZMP-tagcsoportok képviselői delegálási joggal rendelkezzenek, a szövetkezeti mozgalomban lévő MSZMP-tagcsoportok delegálási joggal rendelkezzenek, ugyanígy az ifjúsági mozgalomban, az ifjúsági szervezetekben működő MSZMP-tagcsoportok is delegálási joggal rendelkezzenek.

Ez akkor is fontos, ha — mint később javasolni fogom — a választmány jellegű formát választjuk, hiszen annak az összeállításában is ez működőképes.

A második konkrét észrevételem és javaslatom. Bár úgy látom, általános a támogatottsága, én ellenzem, és ezért még egyszer meggondolásra javaslom, hogy a párt elnökét és főtitkárát közvetlen pártszavazással válasszuk meg. Nekem az a meggyőződésem, hogy az országgyűlési választásokra készülve, azok előtt egy ilyen voksolás nem összerázná a pártot, hanem gyengítené; ugyanis nyilvánvalóvá tenné a belső súlyos megosztottságát, amivel persze szembe kell néznünk, de lehet, hogy nem ilyen formában kitergetni a világnak az országgyűlési választások előtt [sic!].

Gondoljunk bele elvtársak, ha egy jelölt lesz ezen a választáson, mondjuk a főtitkári posztra és kap 60%-ot, akkor milyen erős főtitkár lesz utána, és milyen erős lesz az ő vezetésével a párt; és akárkiről van szó, ha több jelölt lesz és látványosan megosztlanak a szavazatok, aminek az esélye ma nem kizárható, ez is a párt gyengítését jelentené, mert egy országgyűlési választások előtt azt demonstrálná, hogy mennyire sokféle szaladó ez a mi mozgalmunk. Konkrét esetben tehát konkrét ellenérveim is vannak. Szeretném hozzátenni, én általában sem támogatom ezt a formát, bár meg tudom érteni, hogy a bizalomhiányos helyzetben mindenki a közvetlen választások, a közvetlen demokrácia híve. Általában is manipulálhatónak tartom ezt a formát főleg ma, amikor a pártdemokrácia nincs még azon a szinten, hogy ne érzelmek, hangulatok, hanem a józan közös érdekeltég határozza meg ilyen kérdésekben a személyi döntéseket.

A harmadik kérdés, amiről szeretnék szólni, konkrét dolog. A testület összeállításának kérdése. Utaltam már rá. Én a választmány jellegű megoldást tartom jónak, szükségesnek és ezt javaslom. Ezt javaslom, mert főleg egy ilyen nehéz időszakban, ami előttünk áll, egy amennyire lehet centralizált, de a tagság által intézményesen ellenőrzött vezetés, döntéshozatal szükséges. Szeretném azonban hozzátenni, itt több hozzászólást is hallgatva én úgy érzem, van ezzel kapcsolatban egy félreértés. Az a szűkebb testület, amit ez a választmány megválasztana, az nem egy végrehajtó típusú bizottság lenne. Az lenne maga az elnökség, a vezetés. Nem vihető át tehát a Központi Bizottság, a Politikai Bizottság analógiája egy választmányyszerű mechanizmusra.

Eredetileg nem terveztem, hogy hozzászólásomban kitérjek rá, de az eddigi vita, főleg az elején elhangzott kérdések engem is arra indítanak, hogy szóljak Pozsgay Imre nyilatkozatáról, illetve a politikai bizottsági és központi bizottsági tagok szerepléseiről, s az ezzel kapcsolatos felvetésekről, kérdésekről. Röviden szólhatok, mert teljes egészében Horn Gyula elvtárral értek egyet. Ennek a megközelítésében. Bár nagyon fontosnak tartom, hogy például a Szabad Európa-interjúról a párt érintett vezető politikusa távollétében ne vitatkozzunk, de legalább annyira fontosnak tartom azt is, hogy ne fantomokkal, ne nyilatkozatok tényével vitatkozzunk, és aki egy ilyen súlyos fórumon, mint a Központi Bizottság fölvet ilyen kérdést,

az azt is említse meg, hogy melyik tételével, milyen konkrét mondanivalójával nem ért egyet, mivel van vitája, mert ez a felvetésekből számomra nem derült ki. Mint ahogy az sem derült ki, hogy a Magyar Távirati Iroda egymással ellentétes különböző dokumentumaiból ki melyiket olvasta. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Nagy elvtárs. Következik Vajda György elvtárs, utána Devesics Miklós.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon röviden én is csatlakoznék a kongresszust javasolókhhoz. Úgy érzem, hogy ez a szenvedélyes vita, ami ennek a háttérében van, a politikai vezetéssel szembeni elégedetlenséget tükrözi. Miután a pártban a hangadó körök — és úgy tűnik, hogy a szervezetek jelentős része — a kongresszus mellett tört lándzsát, én javaslom, hogy ebben a kérdésben tegyünk eleget ennek az igénynek.

Egyúttal azt is javaslom, hogy ezt a pártválasztmány-dolgát is fogadjuk el. Racionálisnak tűnik egy ilyen pártparlamentnek a létrehozása, amely fölött egy kis létszámú, mintegy 30 fős Központi Bizottság gyakorolja egyben a Politikai Bizottság és a Központi Bizottság szerepét [sic!].

Elnézést, a hierarchiát rosszul strukturáltam. Bevallom, hogy amikor ezt az egész kérdéskört elkezdtem tanulmányozni, a mintegy ezer évvel ezelőtti lezajlott vita, a homousion; a homoiusionról ötlött föl bennem, és részben azért is, mert úgy tűnik, hogy mi is mintha ezen az „i” betűn vitatkoznánk akkor, amikor a szervezést, a választás módját, a technikai kérdéseket hosszasan elemezzük, és a tartalmi kérdésekről jóformán egyáltalán nem beszélünk. Én úgy érzem, hogy a kritikus kérdés pedig ez, és ebben eléggé el vagyunk késve. Úgy gondolom, arra is fel kellene figyelniük, hogy ezekben a dolgokban egyre inkább hangulatok, indulatok, érzelmek válnak meghatározóvá, és a józan ész mintha teret vesztené. Ennek a józan észnek, az értelemnek szeretnék itt figyelmet ajánlani a Központi Bizottságban, mert nagyon félek attól, hogy ahol ez háttérbe kerül, ott nagyon nagy bajok várhatók. Úgy érzem, hogy ez a józan ész a párton belüli helyzetben sem nyilvánul eléggé meg. Elég nagy a tanácstalanság, mondhatnám, hogy teljes a tanácstalanság a pártban, hogy kik vagyunk, hová megyünk, mit akarunk, és én őszintén meggyőzőn magamról is, nem mindig tudom, hogy tulajdonképpen hová is akarok tartozni.

A kérdések tisztázásához a Központi Bizottság sem, és a Politikai Bizottság — mint testület — sem ad elég anyagot és [főként — és egyre inkább — a személyek közötti szimpátia,] unszimpátia osztályoz. Egyre többször tapasztalható, hogy a vezetők személyes helyzetük, vagy jövőbeni érvényesülésük alapján szabják meg a mozgásukat. És ez egyáltalán nem megnyugtató helyzet.

Úgy érzi az ember, hogy elsősorban a reformkörök igyekeznek valahogy a kiutat megkeresni, de náluk pedig az a türelmetlenség, az a hangvétel, hogy egyedül ők az igazság letéteményesei, távoltage alakít ki, ugyanakkor a másik póluson, balról, rövidlátó, [az ország] és a világ helyzetét megítélni nem képes nézetek ugyancsak nem adnak a tájékozódáshoz sokat. Felmerül az emberben a kérdés, hogy ilyen zavaros helyzetben, amikor nem elvek, hanem személyek tekintélye, szubjektív nézetek szabják meg azt, hogy hogyan alakulnak a gondolataink, képesek leszünk-e tartást adni, tartalmat adni egy kongresszusnak, meg tudjuk-e állítani azt a nagyon radikális szétfoslást, szétmorzsolódást, ami a pártban zajlik. És nekünk ezt a pártban látni kell, hogy zajlik.

Nagyon egyetértek Berend elvtárrsal, hogy nekünk a program alapján tartalmat kell tudni adni ennek a kongresszusnak, és hozzáfűzném, hogy ez a gazdaságra is vonatkozik, mert amelyik szervezet ebben a zavaros, nehéz gazdasági helyzetben valamit nem tud a társadalomnak nyújtani és ígérni, nem fog a választásoknál helytállni, az nem kap ebben az országban bizalmat.

A józan ész háttérbe szorulása, az nem áll meg a párt kereteinél, hanem országos közhangulatunkban is megnyilvánul. Nekünk egy nagyon nagy hibánk, bűnünk volt, hogy az ellenvéleményeket hosszú ideig elnyomtuk. Most ugyanez észlelhető ellentett polaritással. A média nagyon szelektívvé vált, és csak példaként említem, hogy amikor Ófalu esetében kerestünk egy zszurnalisztát, [aki hajlandó] — nem állást foglalni, hanem csak azt kifejtteni, hogy miről is folyik a vita —, nem sikerült találni, mert ha ők ilyesmiről írnak, úgy tűnik, mintha pozitív álláspontot foglalnának el, és akkor ők megnézhetik magukat a saját közegükben, a saját kartársaik és kollégáik között, és nem fognak megállni a lábukon.

Nehogy félreértés essék, nagyon helyesnek tartom, ha a visszasságokat kritizáljuk, ha feltárjuk az anomáliákat, de én nagyon ellene vagyok annak, hogy érzelme- ket ébreszt a média a párt ellen, egyes emberek ellen, és olyan hangulatot szít, ami időnként már a boszorkányperek hangulatát idézi fel, és fél az ember, hogy ez a hangulat mikor indít lumpen elemeket önbíráskodásra, atrocitásokra vagy hasonlókra.

Nem az igazság elhallgatását javasolom. Ha jól emlékszem, elsőnek léptem fel ebben a testületben, hogy a korrupció során kompromittálódott embereket vessük ki magunkból. Más kérdésekben is szót emeltem. Most ez ellen a nagyon szelektív és nagyon veszélyesnek tűnő légkör ellen emelek szót. Ha mi az európai integrációra komolyan gondolunk, akkor arra is kell gondolnunk, hogy oda csak kulturált és toleráns rendezés mellett van belépőjegyünk. És az ügyek mintha nem ebbe az irányba tartanának.

Ez a kérdés a külpolitikában is bizonyos gondokat okoz számomra. Nagy hibánk volt, hogy a történelmi múltat, a magyar sorsot, a szomszédos országokban élő nemzetiségek kérdését nem vállaltuk föl. És nagyon helyes, hogy ezt külpolitikánkba beleillesztettük, és nagyon helyes, hogy külpolitikánkban igyekeztünk egy új kurzust kialakítani.

De az viszont nem szerencsés, hogy ennek során feleslegesen provokáljuk a szomszédos országokat olyan kérdésekben, amiben nem nekünk kell fellépni. Csehszlovákiával, Jugoszláviával, Szovjetunióban a kárpát-ukrajnai kérdésekkel kapcsolatban. Én nagyon emlékszem arra, hogy akkor, amikor a körülöttünk lévő országokban a két háború között gyanakvás és bizalmatlanság kísérte az egész magyar magatartást, akkor ez nemcsak egy hangulatot jelentett, hanem nagyon komolyan bekorlátozta a magyar gazdaság, a magyar társadalom, a magyar politika mozgásterét is. Én úgy érzem, hogy más erővonalak mentén, más strukturálódásban itt egy új „kisantant”-féle kezd kialakulni. Nem nagyon szerencsés dolog például az, hogy az utcán, az utcai újságárus standokon a nagy Magyarország térképét lehet kapni, a Trianon előtti közigazgatási beosztással. Nem biztos, hogy barátokat és szimpátiákat fog nekünk szerezni a szomszédoknál.

Még egy példát említenék arról, hogy nem mindig a józan ész, és nem mindig a megfontolások a perdöntőek. Van egy állatorvosi beteg „lovunk”, ez pedig a Bős—Nagymaros-ügy. Ez szimbólumává vált egy nagyon rossz döntési mechanizmusban hozott nagyon rossz döntésnek. Úgy gondolom, hogy a kormány legutóbbi

állásfoglalását⁵² a kiegyezés szándéka, a politikai megnyugvás szándéka vezette, hiszen itt egy népharagfélét érzett az ember ezzel a létesítménnyel szemben, és hozzáfűzném: rendkívül intoleráns és felszított hangulat övezi ezt az egész ügyet. Nagyon félek attól, megint abba a hibába esünk, hogy őszinte és teljes tájékozódást biztosítunk, és ez a későbbiekben fog nagyon súlyos, politikai téren is jelentkező visszahatással járni. Most egy nagy eufória van, amiben én nagyon szívesen osztoznék, vagy osztoztam volna, ha 5—6 évvel ezelőtt születik ez a döntés.

A Központi Bizottság nehogy azt higgye, hogy most valami lobby nevében foglalkozunk állást, áramlattal szemben. Megemlítem, hogy én már akkor elleneztem ezt a létesítményt, amikor még nem volt Duna Kör, mert úgy éreztem, hogy nem vagyunk elég gazdagok, hogy betonba fagyasszuk a pénzünket, és az egész rendszert sem tartottam műszakilag helyesnek. És amikor a bósi erőmű megindult, akkor ennek a testületnek az illetékes funkcionáriusa felé adtam egy javaslatot, hogy kezdjünk politikai tárgyalást Csehszlovákiával annak érdekében, hogy a nagymarosi vízlépcső elhagyására, vagy tartós halasztására legalább valamiféle közös megoldást lehessen találni.

Ma én ezt a lépést nem tartom jónak, nem tartom szerencsésnek, legalább két alapvető okból. Az egyik, hogy azok a kedvezőtlen környezeti hatások, amikről sok szó esik, legnagyobb részét és legsúlyosabb mértékben nem Nagymaroshoz, hanem Bóshöz kapcsolódnak. [És a dunakiliti-] tározóban a leülepedés, a Szigetközben a talajvízszint-változás, vagy a Duna átterelése miatt, azon a 30 km-es szakaszon a nagy Dunából egy kis vízhozamú folyóvá válás akkor is bekövetkezik, ha Nagymarost nem építjük meg. Ezeknek a következményeit, ezeknek a káros hatásoknak a csökkentésére vagy megszüntetésére akkor is vállalni kell, ha Nagymarost nem építjük meg, és a társadalom azt hiszi, hogy a nagy környezeti hatásokat a nagymarosi ügy elhagyásával megússzuk. Holott, nem ússzuk meg ezeket.

A másik pedig, igaz, hogy a következő két-három évben néhány milliárdot meg lehet takarítani, de ez nem jelent tényleges erőforrás-bővítést az ország számára, mert az azt követő időben ennek sokszorosát ki kell adnunk, akár tetszik, akár nem, méghozzá úgy, hogy ez az ország [számára] semmiféle hasznot, előnyt nem biztosít. Tehát az a mérleg, hogy többet kell akkor kiadnunk, ha nem építjük meg, mint ha megépítjük. Nagyon, nagyon kérdéses, hogy a politikai légkör átmeneti lecsillapítása megéri-e azokat az áldozatokat, amiket hozunk, mert biztos, hogy az ellenzék, ha itt győzelmet ér el, akkor a következő akciót fogja előszedni, valószínűleg a Paksi Atomerőművet vagy mást, és kezdődik a probléma előlről.

Rám nagyon nagy hatást tett a múlt ülésen Devcsics elvtárs hozzászólása, amikor arról beszélt, hogy mi nagy horderejű ügyeket nem sikerélményként élünk meg, amiket ebben a teremben határoztunk el. És tényleg, nem lehet ma megítélni, hogy az utókor mit fog a magyar történelem szempontjából nagyobb jelentőségűnek deklarálni, a jogállamiság, a többpártrendszer, a párt jellegének az átalakítása, a gazdaság struktúrájának az átalakítása, a külpolitikai irányzatunk megváltoztatása; valóban óriási horderejű történelmi lépések. Függetlenül attól, hogy mi a kiindulópontja ezeknek a gondolatoknak, ha egy párt képes volt a történelmi szükség-szerűséget felismerni, ha képes volt a társadalom igényét fölmérni, és a külső feltételeket megítélni, és ennek alapján elhatározásra tudott jutni a hatalom birtokában, hogy ezeket a nagyon nagy horderejű lépéseket megteszi, akkor ez a párt nagyon sokat, nagyon jelentős dolgokat tett. Én úgy érzem, ebben a választási küzdelemben meg kell találni a módját annak, hogy ezeket a fejleményeket kiaknáz-

zuk, és ezek alapján próbáljuk ezt a választási küzdelmet sikerre vinni. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Következik Devcsics Miklós elvtárs, utána Kunos Sándor elvtárs.

DEVCSICS MIKLÓS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Első kérdésként a kongresszussal vagy pártértekezlettel kapcsolatban a következőt szeretném ajánlani. Azt kell elfogadni, ami legkevésbé kritizálható a párttagság részéről. Nyilván a kongresszus fölött már más nincsen, szerintem el kell fogadni a kongresszust.

A másik: olyan választási rendszert kell kialakítani, amiben, ami ugyanúgy manipulálható mint minden más, mert aki régen foglalkozik politikával az tudja, hogy a politikában valamilyen erők mindig manipulálnak valamit — itt erről az előbb szó esett —, de ebben az esetben azt hiszem, a legmegnyugtatóbb a lehető legközvetlenebb választás. Tehát az, hogy a kongresszus küldötteinek többségét helyileg indítsák, helyileg válasszák.

Én azzal is egyetértek, én is így látom, hogy meg kell változtatni a Központi Bizottság, sőt a megyebizottságok, a városi bizottságok választási rendjét is, és ezeknek a többségét is delegálni kell. Sőt a városok és a megyék esetében az a véleményem, hogy az összeset. Hagyni kell egy üres helyet az első titkárnak vagy az elnöknek, s azt pedig pártválasztáson kell megválasztani, hogy egy kicsit, legalább átmenetileg, mentes legyen a különböző erők nyomásától. Ami azért olyan erős, mert a helyzet problémás. Ha egy jobb gazdasági szituációban lennénk, azt hiszem, hogy a közmegegyezést könnyebb volna megteremteni.

Az a véleményem, hogy a főtitkárt is így kell megválasztani, mert én azt látom, hogy az a bizonytalanság, ami itt újra és újra fölveti a főtitkár személyével összefüggésben azt, hogy most marad-e, vagy megy-e, vagy van-e elég bizalom, ez nehezíti a munkáját.

A mai helyzet egyik legproblémásabb kérdésének azt látom, hogy a vezetés ebben a nehéz helyzetben nem tud eléggé konzekvens lenni. Kicsit másképp látom a nyilatkozatok kérdését. Én természetesen nem akarok személyeskedni most olyan politikai bizottsági taggal kapcsolatban, aki nincs itt. De amikor a televízió közvetítette tegnap este a nyilatkozatot, én is megdöbbsentem. Az egy más kérdés, hogy mit vesz ki a televízió vagy mit nem, de én nem innen közelíteném meg a kérdést. Amikor a párt egy eléggé vert helyzetben van — szerintem pillanatnyilag vertebb helyzetben van, mint amennyire a gazdaság még ezt, hogy úgy mondjam, kikényszerítené; a gazdaság problémái ezután fognak szerintem felerősödni, s az nem fog kedvezni a pártnak — akkor ez azt is elősegíti, hogy nem adják meg a Központi Bizottságnak azt a lehetőséget a Központi Bizottság tagjai vagy a Politikai Bizottság tagjai, hogy egy-egy változást a Központi Bizottság deklaráljon.

Én ilyennek tartom a Nagy Imre-kérdést. Tudom, hogy külön napirendi pont, de nem abban az összefüggésben, hogy ártatlan volt, vagy mennyire volt ártatlan. Horn elvtárs ezt nyilván jobban tudja. Én nem foglalkoztam vele, és életemben egyszer láttam, akkor is messziről. Itt arról van szó, a Központi Bizottság úgy döntött itt, hogy jogilag rendezi a kérdést és visszatér rá. Ezután a sajtóból értesül az ember a dolgokról.⁵³ Gondolom, hogy a Központi Bizottság tagjai is a rádióból tudják, hogy rehabilitálni kell politikailag. Én azt hiszem, hogy a pártnak jót tett volna az — és itt nem az egyéni véleményről van szó —, ha itt alakítják ki, mondják el a véleményüket, és úgy jelennek meg a nyilvánosság előtt, amikor már a Köz-

ponti Bizottság az összes körülményt mérlegelve állást foglalt. Ugyanazt folytathatnám, amit Horn elvtárs mondott: s úgy döntött, hogy politikailag rehabilitálni kell. Ez erősíthette volna a párt pozícióját. Így viszont úgy éli meg a párttagság az eseményeket, hogy a Központi Bizottság örökösen késésben van, és a Központi Bizottság nem ura a helyzetnek, következésképpen ha ez igaz, a Központi Bizottság alkalmatlan arra, hogy a feladatát ellássa. Én azt hiszem, ezt kellene végiggondolni. Nem az itt a probléma, hogy kinek mi a véleménye a különböző kérdésekben.

A másik dolog az, én azt mondtam a bevezetőmben, hogy az a jó forma, amit a legkevésbé lehet most a kongresszussal kapcsolatban kikezdeni. De nem ez a lényeg. Itt lehet kétlépcsős választás, lehet közvetlen választás, ha a párt nem tudja tisztázni azt, hogy hol tart, hova akar menni, nem tudja rendezni a múltját, hogy mit akar értékelni belőle, mit akar átvenni, mit akar átmenteni — és itt teljesen egyetértek azzal, mit Berend elvtárs már másodszor mondott el a Központi Bizottság ülésén —, hanem egy olyan helyzetbe hozza saját magát — talán ez egy kicsit keményen hangzik —, hogy annyi önvédelmi ösztönünk sincs, mint a katolikusoknak van, akik nem foglalkoznak állandóan az inkvizícióval, hanem rábízzák a protestánsokra. Nem kell a pártnak naponta elmondania azt, hogy mit csinált; mondja itt az ellenzék. Szóval, legalább ennyi kellene, hogy szó essen néha arról is, hogy azért ez alatt az időszak alatt pozitív dolgok is történtek. Borzasztó rossz az embernek a közérzete, amikor elmegy egy faluba egyszerű emberek közé, és akkor ott kioktatják, hogy egy és más azért történt itt. Ugyanis itt egy borzasztó nagy probléma van: a párt hibáit kezdjük úgy beállítani, mint a nemzet bűneit; az elmúlt 30 vagy 40 év alatt rossz vezetés vagy kevésbé rossz vezetés mellett ez az ország dolgozott. Ezt is végig kellene gondolni.

Azt hiszem, hogy valami olyan felfogásban kellene a múlt elemzését elvégezni, amikor rendezzük a dolgainkat korrekttől, hogy ne kelljen rá visszatérni, de ugyanakkor a korrektség alatt azt is értem, hogy mindazokat az értékeket, amiket ez a nemzet létrehozott, nem kellene egyetlenegy lendülettel lesöpörni az asztalról.

Azt hiszem, amikor az alapkérdésekről van szó, itt más dolog is felvetődik. Én a mostani helyzetben három politikai dilemmát látok, ami bonyolítja a helyzetet. Először is van egy alapkérdés: mit akarunk? Egy új típusú szocialista rendszert akarunk, amely szakít a sztálinizmussal, de nem szakít a marxizmussal, és nem szakít a lenini hagyatékkal. Tehát szocializmust akarunk, vagy pedig polgári társadalmat? Azt hiszem, ma mind a kettő benne van a köztudatban és a gondolkodásban. Hogy egy liberális polgári társadalom kellene, ez kellene talán, ide kellene eljutni, vagyis egy csendes restauráció kérdése is napirenden van. Én úgy gondolom, hogy a pártnak ezt el kellene döntenie, és a párttagságnak ez egy komoly választóvíz. Én nem tudom elképzelni, hogy egy marxista párt — most szándékosan csak ezt mondom, hogy marxista párt —, egy szocialista párt, ha már nem lesz munkáspárt, lemondjon a szocializmusról. Ezt még a spanyolok sem tették meg. [(Most a KB-tagoknak kiküldték a tanácsaikat.)] Jó lenne megfogadni azt, amit a Spanyol Szocialista Munkáspárt, a Szocialista Munkáspárt ajánlott az MSZMP-nek, hogy hogyan kellene rendezni az átmenet nehéz útjait.⁵⁴

De van egy harmadik tényező is, amivel azt hiszem, hogy egyre inkább számolni kell, hogy ebbe a vitába egyébként karrierista és sértett elemek — okkal vagy ok nélkül sértett elemek — is bekapcsolódnak, felnagyítva a kialakult helyzetből adódó problémákat, támadást intéznek a párt, annak intézményei ellen, akiknek semmi nem drága, és úgy látják, hogy van keresnivalójuk. Valaki mondta itt a KB-

ülésen, egy demokratizálásnál olyan ez, mint amikor a folyónak van hordaléka is, tehát pillanatnyilag ez a hordalék elég zavaros; azt hiszem, ezt is végig kellene gondolni.

És itt szeretnék mondani egy dolgot. Sokakban felvetődik — az apparátuson belül is, de a pártalapszervezeti titkárokban is —, hogy egy ilyen helyzetben szabad-e ezt csinálni, szabad-e vállalni ezeket a dolgokat. Megmondom őszintén, sokakban, bennem is megfogalmazódik ez a kérdés, ha nem tudjuk azt, hogy hol vagyunk és hova akarunk menni. Azt hiszem, nem nagyon akar senki sem vállalkozni arra, aki ad a tisztességére, hogy egy párt, amelynek évtizedekig tagja volt, annak a szétverésében részt vegyen. Hozzáteszem még ehhez a gondolathoz: nem lehet a tartalmi kérdéseket rendezni anélkül, ha a vezetésen belül nem alakul ki az egység.

Én Grósz elvtársat elmarasztalom személy szerint azért, hogy amikor itt a Központi Bizottság tagjai felvetették azt a kérdést, hogy van-e ellentét a Politikai Bizottságon belül, vagy nincs, ő, ma úgy mondták, nagyon intelligensen kerülte meg ezt a kérdést — akkor is megkerülte. Első titkárin is felvetődött ez a kérdés, hogy igen, itt alapvető kérdésekben véleményeltérés van. Nem ez a baj! Az a baj, hogy ez a véleményeltérés itt nyíltan a Központi Bizottság ülésén soha nem jelent meg. Hatodrangú funkcionáriusok vetik fel ezt a kérdést, én hetedrangúnak tartom magamat. S felvetődik az emberben az is, hogy egyáltalán, van-e értelme felvetni ezt a kérdést. De minekután évtizedeket eltölt az ember egy pártban — noha egy pártba léptem, de már a harmadikban vagyok, és ha jó esélyem van, hogy a negyedikbe visznek át, mindig átvittek, negyedikbe visznek át engem, jó esélyem van rá — az ember szeretné elkerülni azt, hogy úgy mondjam, úri muri stílusban: ég a ház, mi pedig áttáncoljuk itt az időnket. A Központi Bizottság sorra ülésezik, hazamegy az ember, tisztességgel elmondja, hogy mi van, de mire végez a beszámolóval, a tájékoztatóval, kinyitja a rádiót és a televíziót, a vezető politikusok mást nyilatkoznak. Ez a baj itt. Nem az a baj, hogy vita van; inkább vitának kellene lenni; lehet, hogy hajnalig kellene vitának lenni, hogy egy konkrét kérdésben mi legyen az álláspontunk, de amikor elmegyünk, akkor tudjuk képviselni a többségi álláspontot, vagy mondjuk el korrekten, hogy nekem ebben volt más véleményem, de a pártnak ez a döntése. Próbáljuk meg, hiszen nincs a kezünkben egyedül üdvözítő megoldás, és nyilvánvaló dolog, hogy a pártnak is, és a kormánynak is egy új úton elindulva, kísérletezni is kell.

Ellenzékről, az ehhez való viszonyról. A múltkor azt mondtam, hogy nem akar kiegyezni velünk, de én csak jószóltam, hogy nem akar. Mielőtt eljöttem a Központi Bizottság ülésére, megkeresett a Demokrata Fórum helyi szervezetének vezetője és arra kért, hogy néhány dolgot mondjak el a Központi Bizottság ülésén. Ha már a parlamentben ez az üzengetés szokássá vált, akkor itt is el kell hogy mondjam. Az a véleménye, hogy pártszakadás kell; tisztázza a helyzetet, és akkor az alternatív erők egyike ehhez, másika a másik párthoz fog csatlakozni, és akkor a két párt kialakulásában tulajdonképpen megvan egy többpártrendszer. Elgondolkodtam ezen.

Korrekt vagyok, elmondtam, amit kért. Elgondolkodtam ezen, és rájöttem arra, itt az a probléma, hogy jelenleg sem markáns egyéniségeket, sem elég tömeget nem tudtak maguknak biztosítani, s ezért szükségük van az MSZMP-re is, és ha az MSZMP tovább morzsolódik, és ha sikerül néhány markáns figurát is szerezni belőle, akkor tényleg kialakulnak ezek a pártok. De akkor azt a kérdést valahogy így kellene megközelíteni. Úgy gondolom, ez a fiatalember nem magától találta ki ezt, ez az alapos gyanúm ebben a kérdésben.

A másik dolog: felvetődött a reformkörrel kapcsolatban, azt hallottam, hogy a pártot belülről kell elfoglalni; hát akkor felvetődik a kérdés, hogy kitől kell elfoglalni. Mert ez is felvetődik. A Münnich Ferenc Társaságtól, a centrumtól, az új baloldaltól? Én egyet nem láttam ezekben a vitákban, hogy határozott, markáns programot tettek volna le az asztalra, ami alkalmas arra, hogy az ügyeket kezeljük, mert ha ilyen van, ilyent le tudnak tenni, akkor azt mondom, hogy a Központi Bizottságnak ezt örömmel kell fogadni. Ehelyett vádaskodás van, ehelyett támadások vannak különböző irányban, köztük tisztességtelen támadások is. Azt hiszem, ezt a kérdést is rendezni kellene. Én nem tudom elfogadni csak a platformszabadságot, azt, hogy itt van álláspont, megvitatjuk, és még azt is elfogadom, hogy visszatérünk rá egy év múlva, hogy a kisebbségnek volt igaza, de azt nem tudom elfogadni, hogy a pártszervezeteken belül három szervezet legyen. Ezt nem tudom elfogadni. Akkor az a meggyőződés, arra az útra kell lépni, hogy aki nem tudja elfogadni ma ezt a Központi Bizottságot, vagy ezt a pártvezetést, vagy ezt a pártot, menjen át a másik párthoz; ez egy korrekt magatartást jelent.

Szeretnék felvetni olyan kérdést is — véleményem szerint a másik nagy kérdés-csomag, és énszerintem ennél még fontosabb, habár a párt, hogy összeszedhesse magát, ez is nagyon fontos — a gazdaság kérdése és az, hogy a kormány mit tud tenni. Nem először vetem fel, az emberek egyre inkább azt mondják, hogy most már cselekedni is kellene, dolgozni is kellene. Én azt tapasztalom, hogy a politikai mozgás és az az erózió, amely zajlik és létrejött, az egyre inkább erodálja a gazdaság belső állapotát is. Felbomlanak a korábbi függelmi viszonyok, újak nem alakulnak ki. A termelésben nem hozzuk ki azt, ami benne van az üzemeinkben. Ezt végig kellene alaposan gondolni. És itt néhány kérdést kritikusan meg kell nézni. Ilyennek tartom azt is, hogy amikor tőkehiány van az országban, amikor könyörgünk tízezer vagy százezer dollárért, korszerű kapacitások nincsenek kihasználva, akkor amikor ezekre a termékekre az exportnál vagy éppen a belső ellátásban szükség volna. Végig kell gondolni, hogy mit tudunk ezen a területen tenni.

Itt van egy nagy kérdés: hosszú az út egy direkt irányításos mechanizmusból a piacgazdaságra. De azt nem lehet, hogy kialakuljon egy olyan helyzet az országban, hogy a jogállamiság és a direkt irányítás nem működik, a másik meg majd négy év múlva fog működni. Közte valamit tenni kell! Tehát ezt az átmenetet határozottabban meg kell tervezni, s végig kell vinni. Nem lehet kijönni ebből a válságból nulla növekedéssel. Csak akkor, ha ez a nulla növekedés azt jelenti, hogy rossz kapacitások épülnek le, és ez okozza a nulla növekedést. De ha az egész gazdaság stagnál vagy leépül, akkor nem lehet kijönni ebből a válságból.

A másik: fel vannak itt értékelve dolgok. Ilyen az adókérdés, ami persze ha piac lenne, valószínű jól működne. Hiába vetődik fel az, hogy nem segíti elő a szabad kapacitások kihasználását az adó, nem reagálunk rá megfelelő időben. Ilyennek tartom én is a Bős—Nagymarost. De itt nem az a problémám most, hogy megépül, vagy nem épül meg. Ezt szerintem a kormánynak kellene eldöntenie elsősorban, de ha nem akarja, akkor döntsék el népszavazással. De itt van egy másik dolog is. Nem lehet azt csinálni — és én nagyon szeretném, hogy határozott kormány lenne, és amikor a Németh elvtársat megválasztották és gratuláltam neki, ezt mondtam —, [nem lehet azt csinálni] hogy a sajtó vagy a rádió nyomására, vagy bármilyen nyomásra változtasson azonnal a kormány lépésein. A parlament ott maradt ebben a dologban. A parlamenti képviselőket sorra kikezdi és visszahívják. Pediglen ennek a Központi Bizottságnak a döntésére fogadott el két kérdést; ha lehet, támogas-

suk — nem mondta, hogy kötelező, mindjárt hozzáteszem —, másik, hogy ne legyen népszavazás. A parlament akkor — a kommunista tagjainak többsége — ehhez tartotta magát. Hát persze, hogy most nem tartja magát, hiszen nem tudja, hogy mihez tartsa magát! Én egy nagyon nagy problémának láttam és látom azt is, hogy az úgynevezett független csoport olyan tájékoztatást is megkap, amit nem kap meg a párt. Szégyellünk leülni a párttagokkal, hogy megbeszéljük velük a parlamenten belül — hogy mi történjen most? Azt hiszem, hogy ezt nem lehet sokáig fenntartani. Elkedvetlenedtek a képviselők, félnek most már a kormány mellett szavazni. Ezt is számításba kell venni, és azt hiszem, hogy ez nem tesz jót a kormánynak. Tisztázni kellene ott is a viszonyokat; azt is, hogy mi a párt és a politika érdeke, és ehhez szerintem a parlamentnek több mint felét még most is fel lehetne zárkóztatni.

De akkor viszont ebben egységes álláspontot kellene kialakítani. Most már nem látok más kérdést, minthogy népszavazás legyen a Bős—Nagymaros kérdésében. Nem azért, mert a lakosság el tudja dönteni. Ez kérem szakmai kérdés. Azért nem látok mást, mert eddig is laikus emberek vitája volt a televízió előtt, akkor pedig len teljesen mindegy; egy népszavazást viszont mindenkinek el kell fogadni. Én tudom, hogy nem népszerű ez a dolog, elsősorban azok mellett, akik kiálltak, de a vitát nem tudja a kormány lezárni. Vagy marad az, hogy nem építi tovább, akkor viszont ezt az ellenzék úgy fogja fel győzelemnek, hogy kérem szépen, a párt meghátrált. Én ezért látom ezt a problémát ilyen dolognak. Másrészt pedig nem szeretném nehéz helyzetbe hozni a miniszterelnököt sem. Mert amikor felállt a múltkor, akkor azt mondta, hogy népszavazást kell tartani.

Miért említettem én is ezt az ügyet? Azért említettem, mert minél kényesebb a politikai helyzet, annál fontosabb dolog, hogy a taktikai lépéseinket gondoljuk végig, és azt legalább a párttagság többsége értse meg.

Végül a megyékről annyit: sikerült az elmúlt időszakban a megyék súlyát és tekintélyét aláásni. Nem abban látom a problémát, hogy most leváltak-e vezetőket vagy nem. Ez egy hatodrangú kérdés. Ha a Központi Bizottság döntései így dezaválódnak, mint ahogy ez az elmúlt időszakban történt, akkor a megyékhez igazodnak, ugyanígy járnak. Azt látják, hogy a megyék bizonytalanok, azt látják, hogy állóvíz, azt látják, hogy nem tudnak mit mondani. Ehhez a sajtó segítséget is nyújt.

A másik: végig kell tényleg a megyék dolgát gondolni. Abban az összefüggésben, ha decentralizáljuk a dolgokat, a megyei pártbizottságok nem fognak gazdagsággal foglalkozni, akkor azt hiszem, hogy ilyen típusú megyebizottságokra tényleg nincs szükség. Másrészt pedig itt is — azt hiszem — olyan választási rendszert kell kiépíteni, amiben nem hangoskodó kis csoportok döntenek el éppen annak alapján, hogy mennyire tudnak erőszakosak lenni, hogy mi történik a megyében. Döntse el az egész párttagság. És talán, ha egy ilyen felfogásban gondolkodnánk, azt hiszem, hogy a kérdések rendeződnének.

A legnagyobb bajt abban látom, hogy ma az apparátus legértékesebb emberei otthagyják a pártot, és meg kell mondjam, nincs miért azt mondani nekik, hogy ne menjenek el. Arról nem is beszélve, hogy ma még talán egy mérnök-közgazdászt talán elfogadnak, de nem biztos, hogy holnap el fogják fogadni, mert sikerült meggyőzni egyébként a közvéleményt arról, hogy a pártapparátusba akik bekerültek, azok tulajdonképpen csak azért mentek oda, hogy másutt nagy karriert érjenek el.

Én azt hiszem, hogy ezt is végig kell gondolni. És itt nem arról van szó, hogy

legyen-e függetlenített titkár, vagy ne legyen függetlenített titkár. Itt arról van szó, lehet, hogy egy kisebb, markánsabb apparátusra van szükség, de akkor ahhoz az egész pártnak tisztességesen kell hozzáállni.

Szeretnék még egy gondolatot felvetni. És ezt is rendeznie kell a pártnak, a párt vagyonát. Azt nem lehet csinálni, hogy végül is nem tudjuk mi sem, hogy kié ez. Állami, nem állami, hónapok óta zajlik a vita. A politikai támadások keresztüztüében van, hogy a párt miért nem adja át a vagyonát. Gondolom, nem a megyebizottságoknak kell átadni a vagyont, ezt másnak kellene elrendezni, hogy kell-e, nem kell-e, mi történjen vele, de ez a helyzet szerintem tovább nem tartható fenn.

Most látszólag én konkrét kérdéseket vetettem fel. De én azt mondom, ha kongresszust tartunk, és nem rendezünk néhány alapkérdést, és nem rendezünk taktikai kérdéseket, nem rendezünk módszereket, hogy hogyan dolgozzunk, akkor a párt nem tud eredményt elérni. Ha ez a helyzet tovább romlik, akkor az a meggyőződéssem, hogy a párt vereséget fog szenvedni a választásokon decemberben. És azt mondom még egyszer, hogy ehhez két fontos tényező is veszélyként hozzájárul: a Nagy Imre temetése, hogy hogyan éli meg ez az ország; a másik: október 23-át hogy éli meg az ország. Ezt még pontosan be kell kalkulálni. S ebben a fel fogásban mind a kettőben lehet, hogy mind úgy van, ahogy ezt a történelmi albizottság mondja, vagy leírta. Nagy sajnálattal azért azt is meg kell állapítani, hogy ma már az ellenfeleink ezt a bizottságot, a bizottsági munkát is, amit nagy múgonddal, felelősséggel összeállítottak, úgy fogják fel, hogy ez nem a valóságot tükrözi. Ez is figyelmeztető bizonyos tekintetben, amikor visszatérünk kérdésekre.

Én azt javaslom, mérlegelje így ezt a Központi Bizottság. Szeretném azt mondani, elsősorban Grósz elvtársnak kell mérlegelnie. A Politikai Bizottságnak is nagy a felelőssége, de szerintem a főtitkáré a legnagyobb ebben a kérdésben. Köszönöm a türelmüket.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm. Kunos Sándor elvtárs következik, utána Katona Béla elvtárs.

KUNOS SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Végighallgattam húszegynéhány hozzászólást, és rádöbbenem, hogy én milyen konzervatív vagyok, de nemcsak én, Fodorné elvtársnő is. Mert én kis naiv, azt hittem, hogy nekem azt kell képviselni, amit három héttel ezelőtt elfogadtunk olyan tekintetben, hogy pártértekezletet fogunk tartani. Mi igyekeztünk meggyőzni a megyei pártbizottságot, annak ellenére, hogy a megyei pártértekezlet azt fogadta el, hogy pártkongresszus kell, és mi győzködtük a megyei pártbizottságot, érveltünk, hogy miért kell pártértekezlet, és miért nem kongresszus. És engem az zavar, hogy most itt huszon-egynéhány hozzászóló, akik három héttel ezelőtt megszavazták, hogy pártértekezlet legyen, azok nem álltak ki ide, és nem próbáltak engem, aki nem hivatásos politikus vagyok, meggyőzni, hogy miért kell pártkongresszus. Nem hiszem, hogy az elvtársakat három hét alatt ilyen hatás érte. Mert engem nem ért ilyen nagy hatás, azt tapasztalom, hogy az alapszervezetek nemigen foglalnak benne állást. Állást foglal egy-egy területen 30—40 ember, aki kikiáltja magát reformernek. Engem ez roppant zavar, és le vagyok dőbbenve, hogy ezek szerint én most konzervatív vagyok, mert úgy éreztem, hogy amit megszavazunk, azt nekem valahol képviselni kell, és annak az érdekében nekem politizálni kell, győzködni egymást és vitatkozni kell egymással. Tehát ilyen értelemben egyetértek Rajki elvtársnővel, amit mondott, hogy a pártértekezlettel kapcsolatban ne addig tartson a

kötelességünk, amíg a kezünket leengedjük, hanem egy kicsit tovább kell, ha valamit elfogadunk és megszavazunk [sic!].

A helyemen még azon gondolkoztam, hogy lehet-e fokozni, hogy pártértekezlet, kongresszus, és Nagy elvtárs segített, mert lehet fokozni: két fokozatban csináljuk a kongresszust. (Derültség.) Szóval engem az zavar, ha most elfogadjuk, hogy kongresszus, akkor elhangzott itt egy érv, és lehet, hogy holnap vagy holnapután valaki felkapja és három hét múlva ugyanerről fogunk vitatkozni, hogy most két fordulóban legyen-e. Ilyen formában egyszerűen nem érzem, hogy akkor valamilyen tudunk állást foglalni, és ezt határozottan véghezvinni. Engem nagyon zavar, hogy ezek a dolgok. És a Grósz elvtárral teljesen egyetértek abban a kérdésben, hogy bármilyen határozatot fog hozni akár pártértekezlet, akár kongresszus, ki fogják kezdeni, mert a gazdaságban a dolgozók életszínvonalában nem tudunk változtatni, és vagy párton belül, vagy párton kívül fogják kezdeni. Az is biztos, hogy egy országgyűlési választás után teljesen új helyzet állhat elő, és lehet, hogy úgy elsöpri a mostani pártkongresszusi programunkat, hogy semmi nem marad belőle, és egy teljesen új helyzetben egy új kongresszust kell tartani, és egy új programot kell előterjeszteni. Erről ennyit. Sikertült meggyőzni a megyei pártbizottságot olyan tekintetben, hogy pártértekezletet kíván tartani, és felkértek, hogy a megyei pártbizottság állásfoglalását én itt ismertessem.

Az alábbiakban foglalt állást a Békés Megyei Pártbizottság. A pártegység bomlási folyamatának megállítása, a párton belüli platformok tisztázása, a felső vezetésen belüli személyi problémák pártot gyengítő hatásainak megszüntetése érdekében szükségesnek tartja a párt demokratikus működési rendjének szabályozott biztosítását, világos, egyértelmű pártprogram megfogalmazását, ennek alapján a párt újjászervezését, a végrehajtás személyi feltételeinek minden szinten történő megteremtését. Mindezek érdekében — és itt folytatnom kellene, hogy pártértekezletet javasolunk, a kongresszus előkészítésének felgyorsítása... de hát ezeket nem mondom, mert félek, hogy ezek már nem állják meg a helyüket — és én azt javaslom, hogy ne fogadjuk el ezt a javaslatot. Most mi kiadjuk ezt a javaslatot, amiben megfogalmazzuk azt, hogy a Központi Bizottság tagjait 15 ezer párttag fogja delegálni, ugyanakkor elhangzott az, hogy 30 fős Központi Bizottság legyen, választmány legyen — meg fogjuk változtatni, én biztos vagyok benne. Ezt most elfogadjuk, és én azt javaslom, hogy ezt az anyagot kibővítve azzal, ami elhangzott, hogy egy profi politikusokból 30, vagy valahány fő Központi Bizottság, vagy választmány legyen, és adjuk oda a pártbizottságoknak, községi, városi, megyeieknek, és az alapszervezetekkel beszéljék meg. Nem tartanám szerencsésnek most kimondani azt, hogy 15 ezer párttag fog választani egy központi bizottsági tagot és utána azt mondjuk, hogy nem lesz csak 30 központi bizottsági tag. Akkor megint lehetetlen helyzetbe kerülünk. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! 18.30 óra van. Tíz felszólaló van még hátra. Következő javaslatom van: az egyik, hogy folytassuk addig, amíg a felszólalások el nem fogynak, (nem érhető közbeszólás) pillanat, alternatíva van. A másik, hogy hallgassunk meg még három felszólalást, és holnap reggel 8 órakor folytassuk a munkát.

Elvtársak, szavazzunk. Hiába vitatkozunk, úgymint a kettő közül az egyiket fogjuk elfogadni.

Ki van amellet, hogy folytassuk a vitát, addig, amíg a felszólalók el nem fogy-

nak ma? (Nem érthető közbeszólás.) Az egy másik döntés; lehet, hogy limitáljuk. Az nem függ össze a kettő így közvetlenül a szavazásnál. [sic!] Tessék, akkor emelje fel a kezét, aki amellett van, hogy most folytassuk addig, amíg a tíz felszólalás elhangzik! Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét, nyolc, kilenc — itt a napirendről van szó, hát akkor hogy tisztázzam: pontosan én erről a napirendről mondom, mert a különfélék között azért három súlyos kérdés van, amiről majd szintén kell dönteni. Tessék parancsolni. (Nem érthető közbeszólás.) Nem, most először erről döntünk, hogy ma befejezzük, vagy holnap reggel folytatjuk. Tehát még egyszer: ezt a napirendi pontot fejezzük-e be ma, ez a javaslat. Tessék (hangzavar!) Csak azért, hogy miheztartás végett javasolják az elvtársak, én ennek eleget teszek. A különfélék között ilyen témák szerepelnek mint: Németh Miklós elvtárs válasza Romány elvtársnak a nemzetközi-gazdasági kötöttségeinkről; másik: tájékoztató a Nagy Imre és társai temetésének előkészítésével összefüggő kérdésekről; tájékoztató az MSZMP reformkörök 1989. május 20-án Szegeden rendezett munkatanácskozásáról; javaslat munkabizottságok összevonására.

Tehát, akkor most már nem az a kérdés, hogy ezt a napirendet befejezzük-e, hanem az, hogy ma végezzük-e addig a munkát, amíg befejezi a Központi Bizottság a feladatát ma. [sic!]

Aki emellett van, tessék kézfelemeléssel szavazni. Először itt ez látható többség. Köszönöm. Ki van ellene? Tizenhárom fő. Köszönöm szépen, akkor most szót adok Katona Béla elvtársnak, utána Boros László elvtárs következik. Én nem szavaztatnám meg az időkorlátozást, kedves elvtársak, de azt javaslom, hogy mindenki belső önuralommal és fejelemmel vegyen részt a vitában.

KATONA BÉLA elvtárs: Rosszkor jöttem sorra, mert elsőnek ilyenkor mindig illik betartani a rövideget. Mondanám is. A kongresszusról, vagy pártértekezletről csak két mondatot. Múltkor én elmondtam már, hogy nem lenne jó, ha egy hónap múlva változtatnánk meg a véleményünket. Illene előrelátnunk egy kicsit. Most azt hiszem, ott tartunk, hogy csak meg kelljen szavaztatni, mert akik múltkor ellene szavaztak, azok a nyilvánosság előtt azóta folyamatosan a kongresszus mellett foglaltak állást, tehát gondolom, most itt is úgy fogják feltenni a kezüket. Én nagyon félek attól, és azért kellene lezárni ezt a témát, hogy nehogy úgy járjunk, mint a tavalyi pártértekező előtt jártunk, amikor formai kérdéseken mentek a viták hónapokon keresztül, a vezetőség ellenállt a pártértekező megtartásának is, és tulajdonképpen a tartalmi kérdésekre nem jutott elég idő az előkészítésnél. Én úgy gondolom, hogy zárjuk le a formai vitát. Kezdjünk azzal foglalkozni, hogy tényleg demokratikusan választott küldöttek kerüljenek oda, saját maguk is legitimek legyenek, és legitim vezetést tudjanak választani, és foglalozzunk a tartalmi kérdésekkel és azzal, hogy olyan dokumentumok kerüljenek ki a kongresszus végén, amelyek a párttagság számára iránymutatóul szolgálhatnak a következő időszak feladataihoz. És ez nem könnyű dolog, és ezért mind a három részhez fűznék egy-két megjegyzést.

A küldöttválasztásnál én azt tartanám nagyon fontosnak, hogy minden egyes küldöttet a párttagság meghatározott része, vagy az általa közvetlenül választott jelöltjei válasszák meg, visszahívhatóan, tehát minden egyes küldött, aki oda kerül a kongresszusra, az tudja, hogy a párttagság melyik része küldte őt oda, és azok is tudják, hogy mikor hívhatják vissza saját küldöttüket. Ugyanis én úgy gondolom, hogy a küldötteket nem erre az egy alkalomra kellene választani, hanem folyamato-

san három vagy öt évre, és ezek a megválasztott küldöttek képezhetnék azt a bizonyos pártválasztmányt, amit egyéb vonatkozásban már fölvetettek mások is.

Úgy gondolom, és itt Molnár elvtársnőhöz szeretnék csatlakozni, hogy nem az a cél, hogy a kongresszus dokumentumait a küldöttekkel egyeztessük, hanem az, hogy a kongresszus dokumentumait a küldöttek a párttagságukkal egyeztessék, és azt a véleményt hozzák a kongresszusra, amit a saját tagságukkal megbeszéltek.

Ugyanígy, úgy gondolom, hogy ezt a bizonyos szövívői rendszert, ami itt bevezetésre került, nem szabadna mindenre használnunk. Jelölőbizottságot külön kellene választani, elválasztva a szövívői rendszertől, minden küldöttszoport jelöljön ki, válasszon meg a maga részéről a jelölőbizottságba egy tagot, és az így kialakított jelölőbizottság válassza meg saját elnökét, és kezdje meg már júliusban a személyi kérdések előkészítését. Azt hiszem ez valóban demokratikus előkészítést tenne lehetővé.

Két témáról beszéltünk múltkor a személyi kérdéseken kívül: a választási programról és a működési szabályzat elfogadásáról. Azt nagy örömmel hallottam, amit a Berend elvtárs mondott, hogy „a történelmi jelentésnek viszonyunk a múlthoz” részét már most le lehetne tenni az asztalra. Én javaslom ezt harmadikként fölvenni, vagy a választási program előzményeként ismertetni. És azt javaslom, hogy mind a három téma kidolgozására, az egyiknek megvan a bizottsága, a másik kettőre válasszunk bizottságot, a választási program kiegészítésére is. És ezeket a bizottságokat a megválasztott küldöttek közül ezekkel a bizonyos szövívőkkel minél gyorsabban egészítsük ki.

Úgy gondolom ugyanakkor, hogy a Központi Bizottságnak a kongresszusig terjedő időszakban elsősorban ezekre a kérdésekre kellene koncentrálnia. Ezeknek a kidolgozandó anyagoknak az előkészítését, ismertetését és előzetes elfogadását kellene napirendre tűznie, és minden egyéb operatív feladatát át kellene adni a Politikai Bizottságnak, illetve működik a kormány és a parlament.

Úgy gondolom, hogy az elmúlt időszakban elég sokan tapasztalhattuk, hogy ez a nagy létszámú Központi Bizottság nem tudott igazán hatékonyan működni. Ezért én is azok mellé csatlakozom, akik azt mondták, hogy működne egy ilyen pártválasztmány — én az előbb elmondtam, hogy ezt hogyan képezem — és a testületet pedig a következőképpen javaslom létrehozni: válasszunk a kongresszuson egy 15—18 fős központi bizottsági részt, egészítsük ki ezt a megyei első titkárokkal, valamint a parlamenti frakció elnökével, és ez legyen az MSZMP legfelsőbb irányító testülete. Úgy gondolom, ez létszámában is hatékony lenne, és benne lennének azok az emberek a tisztségviselőkkel együtt, akik a politika végrehajtását is biztosítani tudják.

A pártszavazás intézményéről az a véleményem, hogy nem feltétlenül a legdemokratikusabb rendszer, de ha mindenképpen ezt akarjuk, akkor ennek az elfogadására kizárólag a kongresszus határozata lehet érvényes. És úgy gondolom, hogy akkor a kongresszus után kellene a párt elnökét, főtitkárát megválasztani, még hozzá úgy, hogy a jelölőbizottság véleménye alapján a kongresszus állítsa a jelölteket a párttagok elé szavazásra.

Én nem hiszem, hogy ebben a helyzetben a szokásos normális módon kellene politizálnunk továbbra is. Úgy gondolom, hogy azért nem kell nekem bizonygatni innen most azt, hogy miért kell kongresszus, mert valamennyien, akik itt ülünk a teremben, kell hogy tudjuk, hogy ez a párt az elmúlt 30 év legmélyebb válságát éli meg. És aki nem így gondolja, azt nagyon szívesen látom valamelyik utamon

az üzemekben, amikor leülünk párttagokkal beszélgetni. És úgy gondolom, a legnagyobb hibánk az volt az elmúlt tizenvalahány hónapban, tavaly május óta, 12 hónap óta, hogy mindig késésben voltunk.

És a mai napra is, én úgy gondolom, hogyha Horn elvtárs ezt az elemzést Nagy Imre szerepéről a februári ülésünkön mondja el, amikor Katona Imre elvtárs fölvetette, hogy kérem szépen, ezt a témát nem lehet lezárni Nagy Imre szerepének átértékelése nélkül, ha akkor tárgyalunk erről, akkor mi lennénk lépéselőnyben, és nem ilyen lépéshátrányban, mint amibe sajnos most újfent kerültünk. Én nagyon óvok mindenkit ma, aki ma politikával foglalkozik a mi pártunkban, hogy próbáljuk egyszer utolérni saját magunkat [sic!].

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Boros László elvtárs következik, utána Deák László elvtárs.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Előzetesként szeretném azt elmondani, én tartok tőle, hogy azzal a döntésünkkel, miszerint ma fejezzük be a központi bizottsági ülést, nem biztos, hogy jót tettünk, mert valóban olyanok ezek a hátralevő témák, amelyeket meg kellene tisztességgel tárgyalni. Nem vagyok abban biztos, jót teszünk-e azzal, ha végére hagyunk témákat két hozzászólással vagy annyival sem, közfelkiáltással megszavazva, arról nem is beszélve, hogy másnap odahaza a párttagság meg szétszed bennünket. Ennyit előzetesként.

A pártértekezlet, illetve a pártkongresszussal kapcsolatosan nagyon fontosnak tartom, hogy politikai programnyilatkozat legyen. Egyvalamit viszont jó lenne, hogyha elkerülnénk, azt, ami tavaly májusban történt, hogy kialvatlan szemű szerkesztőbizottság vasárnap reggel olvasásra odaadta az anyagot. Ezt mindenképpen el kell kerülni. Akkor a vita alapján a szerkesztő bizottság állítsa össze, rá egy hétre, két hétre, és a KB akkor foglaljon állást.

A másik dolog, amit szeretnék elmondani: a pártelnök kérdésében. Én csak egyetlenegy gondot látok, azt, hogy — ami már elhangzott a vitában — a tagságunknak meg kell mondani, miről van szó. Meg kell mondani, hogy miről van szó, mi az elnök helye, szerepe, és akkor tudni fogják azt, hogy mit akarunk velük megbeszélni. A legutóbbi ülés után, amikor kérdezték, hogy most hogyan van ez, hát a Kádár elvtársnak volt kitalálva ez az egész dolog. Most akkor minek új elnök? Éppen azért, mert nem vezetjük föl ezeket a dolgokat, és tulajdonképpen ehhez csatlakozik az én aggályom a nagy választmánnyal kapcsolatban. A lehető legjobb dolognak tartom, azt meg kell mondani. Csak nehogy abba a hibába essünk, hogy megint lóverseny, kitalálunk valamit, dobáljuk a számokat, és nagyon hamar keresztül akarjuk vinni. Ha van valami, amit nem lehet a tagság nélkül eldönteni, akkor ez azok közé tartozik. Ne vállaljuk mi itt fel azt, hogy a tagság nevében eldöntjük, mi legyen, hogyan legyen, mert holnap már biztos, hogy támadni fognak bennünket. És nem azért, mert azt vitatják, hogy nem jó a döntés, hanem azért, hogy milyen alapon vállaltuk fel ilyen horderejű kérdésben a döntést helyettük.

Tehát mindenféleképpen ki kellene érlelni ennek a variációit: mekkora legyen az a nagyválasztmány, hogyan jöjjön létre, milyen nagyságú legyen, és az a Központi Bizottság, vagy nevezzük aminek akarjuk, az milyen összetételben és hogyan üljön össze, hatáskörök, jogkörök és minden egyebek tisztázva, esetleges alternatívák. Ezt tegyük oda a tagságnak, és el tudom azt képzelni, hogy ezen a kongresszuson döntsünk arról, hogy a jövő évben soros kongresszusra ezt a megoldást, amit a tagság eldönt, azt fogjuk végigvinni.

Világos, ha itt felvállaljuk ezt a döntést, akkor egy más helyzet van. Arra készülve viszont, ami az anyagban le van írva, lenne néhány megjegyzésem. Az egyik a mandátumvizsgáló bizottsággal kapcsolatos: a létrehozása helyes, a szerepe az számomra kicsit logikátlan. Tudniillik az, hogy a tagságnak, ha sérelmeznék valamit, legyen hova fordulnia. Ez a mandátumvizsgáló bizottság állást foglalhat, de ennek a betartása nem kötelező érvényű. Akkor most nem tudom, hogy ez az egész dolog hogyan funkcionál.

A leendő új Központi Bizottság létrehozásával kapcsolatban: elhangzott korábban, hivatkoztak Grósz elvtársra, hogy a legutóbbi ülésen 10 ezer főt mondott, az anyag már 15 ezerről beszél. Na most, van egy olyasfajta aggály — mert hiszen én ezt a 10 ezer főt a KB-ülés után a tájékoztatón mondtam —, ami, úgy vélik, hogy a régi központi lista, ha nem is összetétele, de mértékét illetően ezt konzerválná, másrészt igazságtalan. *[sic!]* Egy olyan szituációt azt hiszem nem nehéz elképzelni, hogy egy megyében, ahol van 15 100 kommunista, két központi bizottsági tag, és 29 900 úgyszintén két központi bizottsági tag. *[sic!]* Ezért egy olyan javaslattal jöttem, és ez a kérésem, hogy amennyiben az anyag felett szavazunk, és erre is sor kerül, akkor azt kérem megszavaztatni, hogy minden betöltött 10 ezer párttag után egy fő, s a megkezdett következő 10 ezernél a kerekítés szabályai legyenek érvényben. Tehát ha 23 ezer, akkor kettő, ha 29 ezer, akkor három fő. Na most, feltételezve azt, hogy esetleg van olyan megye, ahol 10 ezer alatt van, de nem nagyon akarom elhinni, vagy 15 ezer alatt van, ott eleve kellene kettőt garantálni. Szeretném még azt is elmondani, hogy egy előzetes számíttatást próbáltam végezni. Megítélésem szerint ezzel a megoldással a 25 fős központi lista — amiről Grósz elvtárs legutóbb szólt, hogy annak a fenntartása szükséges, és ezzel én is egyetérték — ez tartható. Abban az esetben, ha például a parlamenti frakció vezetőségének létszámát előre meghatároznánk, hogy három, öt, hét, gondolom páratlan számú, és ezzel már eleve lehet kalkulálni. És így akkor a jelenlegivel körülbelül megegyező létszámú Központi Bizottság jöhetne létre.

Még két dolgot szeretnék elmondani. Az egyik, az alternatívokkal való tárgyalásról. Meg kell mondanom, hogy a legutóbbi központi bizottsági ülésen, amikor ennek vitája zajlott, akkor csak a szomszédomnak mertem elmondani úgy csöndben, de most el kell mondjam, mert azóta több helyen különböző nyilatkozatok ebben erősítettek. Szóval, lehet, hogy egy kicsit furcsán fog hangzani, de valahogy úgy tűnik a dolog, hogy szeretnék szeretkezni, de szűzen akarunk maradni. Szóval nekem az a véleményem, hogy ez a dolog így nem megy. Ezt vagy el kell dönteni, hogy tárgyalni akarunk, és akkor tárgyaljunk, vagy pedig döntsük el, hogy nem, és akkor aszerint kell cselekedni.

Befejezésül még egyet: nekem az a véleményem, első olvasásra végigolvasva a Nagy Imrével kapcsolatos állásfoglalást, szerintem ez is a jelenlegi tétováságunkat tükrözi, mert ezzel a dologgal kapcsolatban vagy mondani kellene valamit, de annak legyen súlya, vagy ne mondjunk semmit. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Deák László elvtárs, utána Kiss Imre elvtárs következik.

DEÁK LÁSZLÓ elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Néhány rövid észrevételelem lenne. Először is: én a kongresszus összehívása mellett fogok szavazni, azért is, mert ilyen megbízatást kaptam a pártszervezetektől és párttagoktól is, s nem azért, mert nem a korábbi döntést képviseltem ez ideig, de ez az álláspont egyértel-

műen tarthatatlanná vált az utóbbi napokban, hetekben. Mikor legyen a kongresszus? Én is azzal értek egyet, hogy a választásoktól kell függővé tenni. De, ha az idén nem lesz választás, akkor én november vége körüli időszakot tartom a legjobb időpontnak, alaposabban fel lehetne készülni ez alatt az idő alatt. Miről tárgyaljunk, természetesen ez is fontos. Politikai programot kell készíteni és elfogadni, beszélni kell az elmúlt egy évről, ez semmiféleképpen sem kerülhető meg, és beszélni kell a párt állapotáról. Igényli a párttagság az új szervezeti szabályzatot. Ha november végén lenne a kongresszus, véleményem szerint alaposabb előkészítéssel, a munka felgyorsításával az új szervezeti szabályzat talán előkészíthető lenne. A kongresszuson kell véleményem szerint kiegészíteni az új testületet, mert a küldöttek egy része, ha a delegálást elfogadjuk, KB-tagként fog érkezni. Én azzal a javaslattal értek egyet, hogy 15 ezer fő után delegáljunk egy KB-tagot, mert szerintem kisebb testületre van szükség a mostaninál. A küldöttek választásánál és a delegálásnál csak a létszamarányban döntsünk, a delegálásnál, KB-tagoknál a 15 ezer főt említettem, a küldötteknél 800 fő után egy küldött, a többi a helyi pártszervezetekre kell bízni, hogy azt hogyan és miképpen bonyolítják le.

Javaslom továbbá azt is, hogy a küldöttnek meg nem választott KB- és KEB-tagok, azon a kongresszuson csak tanácskozási joggal vegyenek részt.

Még egy javaslatom van, az egybeesik Nagy Imre elvtárs javaslatával, és közel áll Katona Béla elvtárs javaslatához. Amennyiben a hosszú távú stratégiai program nem tudjuk elkészíteni a kongresszusig, úgy a küldöttek mandátumát meg kellene hagyni, s amikor a stratégiai program elkészül, akkor a küldötteket újra össze lehetne hívni és ezt a programot megtárgyalni.

Még egy másik indokom is van. Amennyiben ebben az évben nem lesz választás, de kongresszust mindenképpen tartani kell, akkor szintén ugyanezen a fórumon ezt a választási programot is meg lehetne beszélni, és véglegesíteni lehetne. Köszönöm a figyelmüket.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kiss Imre elvtárs, utána Kállai Gyula elvtárs következik. Vagy nem kértél szót? — Jó. Akkor eggyel kevesebb felszólaló van. Kállai Gyula elvtárs, tessék. Utána Szűrös Máttyás elvtárs.

KÁLLAI GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nekem is az a véleményem, hogy még meg kellene gondolni azt, hogy kongresszust vagy pártértekezletet tartsunk-e legközelebb. Amikor a múlt központi bizottsági ülésen úgy döntött a Központi Bizottság, hogy pártértekezletet tartsunk, azt hiszem nem számoltunk azzal a körülménnyel, hogy a választások után ismételtelen kell kongresszust tartani, tehát most azt gondolom, hogy meg tudna felelni a követelményeknek a pártkonferencia, és a jövő év első felében pártkongresszust lehetne tartani, és kellene is tartani a választások után. Azt gondolom, hogy a pártértekezleten — ha a pártértekezlet mellett döntünk, de ha a kongresszus mellett döntünk akkor is — a fő feladatunk az lenne, hogy ott értékeljük a múlt évi pártkonferencia óta bekövetkezett változásokat, értékeljük azt a helyzetet, amelynek részesei voltunk, és amelynek a folytatása mellett, hát nemcsak folytatása mellett, hanem új kérdések felvetésével az előttünk álló problémák megoldásán dolgozunk.

Többször felvetődött már a Központi Bizottság ülésén is, én magam is felvetettem, hogy a múlt vizsgálatánál, amiről feltétlenül be kellene számolnunk majd a központi, illetve a pártértekezleten vagy kongresszuson, feltétlenül értékelni kellene, vizsgálni kellene azt a fejlődést, vagy az országban bekövetkezett változásokat,

amelyek az utóbbi 15—20 esztendőben bekövetkeztek. Erről több ízben beszéltünk már, de a végrehajtása ennek nemigen következett be. Én nagyon fontos munkának tartom azt, amit a történészek magukra vállaltak, hogy tudniillik megvizsgálják a magyar történelem fehér foltjait, és azt gondolom, hogy az nagyon hasznos munka volt, de az utóbbi 15—20 esztendő vizsgálatával, mintha kicsit elkéstünk volna, vagy hátrányban vagyunk. Ezt jó lenne mindenképpen pótolni, mert enélkül nemcsak hogy tiszta képünk nincs az utóbbi 15—20 esztendőről se, de ugyanakkor nem tudnánk megbízható, szilárd alapokat teremteni a további munkánkhoz sem, ha nem tudjuk, milyen helyzetbe is kerültünk, és min, hogyan kellene változtatni. Ezzel hosszabb ideje foglalkozunk, és itt törjük a fejünket, vitatkozunk azon, hogyan tudnánk kikerülni ebből a helyzetből a szocializmus, ismétlem, a szocializmus fejlődésének a biztosításával. A javaslatom tehát az volna, hogy a pártértekezletig vagy kongresszusig feltétlenül végezzük el azt a munkát, amit elélni állít az utóbbi 15—20 esztendő. Mire gondolok itt én elsősorban? Arra, hogy nézzük meg, mik idézték elő ezt a helyzetet. Én elsősorban arra gondolok, hogy a párt demokratikus fejlődése megtorpant egy bizonyos időpontban, a kollektív vezetés helyett a szubjektívizmus kezdett a vezetésben uralkodóvá válni. Az ipari fejlődésünk helyzetét nagyon komolyan meg kellene vizsgálni; azt is, hogy ez az adósságállomány hogy halmozódott fel az ország gazdasági életében. Aztán mi okozta azt, hogy a gazdasági reform bevezetését nem követte az állami intézmények, az állami intézményrendszer reformja, szükségszerű reformja. Feltétlenül meg kellene vizsgálni, hogy mik idézték elő, szinte azt mondhatom, hogy katasztrófális káderhelyzetünk alakulását. Ezeket a kérdéseket feltétlenül fel kellene tární őszintén, és odavinni a pártkonferencia elé.

A másik dolog, amit röviden megemlítenék, hogy addig is nagyon komolyan kellene foglalkozni azzal, hogyan tudnánk azt a helyzetet megváltoztatni, hogy defenzívába kényszerülve bizonyos engedményekre kényszerüljünk: hogyan lehetne mégis biztosítani azt, hogy a többpártrendszer viszonyai között, ami nem teszi feleslegessé, sőt még inkább szükségessé teszi, hogy a pártban egység legyen, hogyan tudnánk ezt az egységet tovább biztosítani. Világos dolog, hogy amit itt felvetettek, nem helyes dolog, hogy itt megállapodunk valamiben és amikor itt hagyjuk az üléstermet, más álláspontot képviselünk. Az sem helyes, hogy nagyon fontos kérdésekben a vezető testületek tudta nélkül fontos nyilatkozatok hangzanak el. Engem meglepett például, amit Grósz elvtárs közölt, hogy még a kiutazásról sem tudtak Pozsgay elvtárs esetében, és nem akárhol nyilatkozott ilyen kérdésekben. Ez meglepett engem, és tényleg az ország lakosságát is abból a szempontból, hogy a Szabad Európánál nyilatkozott. Lehet, hogy van ennek valami előnye is, haszna is, de természetes dolog, hogy ilyen meglepő formában főleg a közlésben, a tájékoztató eszközök közléseiben is különböző értelmezést kaptak bizonyos kérdések, nagyon meglepik az ország lakosságát. Úgyhogy én azt javasolnám tehát, és ezzel be is fejezem, hogy a Központi Bizottság határozzon úgy, hogy kezdjük el az utóbbi 15—20 esztendő komoly vizsgálatát abból a szempontból, milyen irányba fejlődtek a dolgok, hogyan következett be a jelenlegi helyzet. Én azt gondolom, hogy ebben a munkában a Központi Bizottságnak azok a tagjai is segítséget tudnának nyújtani, azoknak, akik ezzel közvetlenül foglalkoznak, ahogy a maguk véleményét, ismereteit, tapasztalatait rendelkezésükre tudják bocsátani [sic!]. Köszönöm szépen.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen. Szűrös Máttyás elvtárs után Fejti György elvtárs következik. Andics Jenő elvtárs visszalépett, Orbán István elvtárs pedig írásban adta be felszólalását.⁵⁵

SZÜRÖS MÁTYÁS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A Központi Bizottság állapota közeledik az Országgyűlés állapotához, ezért talán szükséges már most is két szerény következtetést levonni. Az egyik az, hogy a jövőbeni munkánkat nyilvánvalóan kedvezően befolyásolná, hogy ha az előterjesztés határozottabb, világosabb lenne, amihez jobban lehetne kapcsolódni. A határozottság és következetesség persze nem jelenthet diktátumot. Ez az egyik dolog, amire gondolnunk kellene, a másik dolog pedig, hogy célszerű lenne, ha a napirendnél maradnánk, mert önkritikusan meg kell mondani, hogy itt azért bizonyos esetekben kongresszusi felszólalások is elhangzottak, értékesek nyilvánvalóan, de azért mégis úgy gondolom, helyesebb, hogy mindig a tárgynál maradjunk.

A következő megjegyzésem, hogy egyszerűbbé kellene tenni — én a politikai bizottsági ülésen is felvettem ezt — az egész választási rendszert, és nem itt kellene arról beszélni, hogy hány küldött legyen, milyen formában és így tovább. Ezzel meg kell bízni egy bizottságot, dolgozzák ki, és ahhoz lehetne kapcsolódni, mert ennek nagyon nehéz a végére járni.

A napirendi témákhoz, illetve a felmerült kérdésekhez. Én magam is a kongresszus összehívását javaslom — nem indokolnám, hogy miért, mert ez már itt elég meggyőzően elhangzott: Berend T. Iván elvtárs, Horn Gyula, mások is érveltek emellett — a javasolt három napirendi ponttal. (Csak zárójelben jegyzem meg, nem biztos az, hogy a parlamenti választások után feltétlenül szükség van kongresszusra.)

A következő kérdés a pártzavazás kérdése. Én az egésztől idegenkedem, de konkrétan nem támogatom az elnök — a pártelnök — és a főtitkár megválasztására vonatkozóan, ez csak látszólag demokratikus. Igaza van Szabó István elvtársnak, hogy a felelősségre vonás és a beszámolási kötelezettség elsikkadna. Nem lehet egy egész pártnak felelősnek lenni, hanem valamilyen testületnek, ezért, hogy egy jobbik esetben — [mint például], Ceaușescu esetében — őt valóban a kongresszus választotta meg pártfőtitkárnak, ő tényleg a párt főtitkára, máshol — nálunk is — úgy nevezték, hogy a párt titkára valóban a Központi Bizottság főtitkára, ott meg a Központi Bizottság választotta meg korábban. De én azt hiszem, nagyon lényeges, hogy az elnököt, ha ilyen [*sic!*], a főtitkárt a kongresszus válassza meg, vagy pedig a választmány vagy a Központi Bizottság.

A következő kérdés az országgyűlési választás témája. Valóban úgy van, többen hangsúlyozták, hogy ez ugrópontja lesz a magyar belpolitikai életnek. Tehát ezt mérlegelnünk kell, ehhez kell igazítani sok mindent, ez a fő kérdés. Végeredményben az Országgyűlés fogja eldönteni, hogy mikor és hogyan legyen, de egy pártnak szükséges, hogy legyen álláspontja, méghozzá a mi kormányzó pártunknak ebben a kérdésben és helyes, hogy ezzel foglalkozunk. Én úgy látom, és ma már értékelésünk szerint, vagy az én véleményem szerint is az országgyűlési képviselők többsége már hajlik afelé, hogy az ország állapota [— de a párttagok szempontjából a párt állapota —] szükségessé teszi, hogy ezzel a kérdéssel komolyan foglalkozzunk, mérlegeljük. Nagyon lényeges azonban, hogy sikerül-e a pártoknak egymás között megállapodni, és milyen mértékben, hogyan. Ezért nyitva kell hagyni a kérdést, én is úgy gondolom, mint Barts elvtársnő, hogy ezt rugalmasan kell kezelni. Azon-

ban ahhoz, hogy felkészüljünk mondjuk egy őszi választásra, már most kell bizonyos törvényeket, tervezeteket kidolgozni és előterjeszteni. Tehát nekünk erre a variációra is föl kell készülni. És arra is, hogy esetleg a ciklus végén kerül sor az országgyűlési választásokra, mert akkor már egy-két hónappal előbbre hozni a választásokat nincs értelme. Akkor nyugodtan tarthatjuk magunkat a ciklus végéhez. Tehát itt nagyon fontos, azt is látnunk kell, nem mi találtuk ki eredetileg a választások előbbre hozatalának a kérdését. Nem mi vetettük fel, hanem az alternatív szerveződések, aztán megváltozott a véleményük, a Magyar Demokrata Fórum viszont következetes maradt, ebben a kérdésben változatlanul az előbbre hozatal mellett van. Tehát úgy gondolom, ezt mérlegeljük, hogy az ország állapota szükségessé teszi esetleg, én efelé hajlok, de mondom, nagyon fontos, hogy meg tudunk-e állapodni, vagy nem. Ettől függetlenül, utána kell majd állást foglalni a pártnak, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt milyen menetrendet képzel el, vagy tart szükségesnek, ha nem sikerül megállapodni.

Egyébként, ami pedig a kerekasztal-konferenciával való tárgyalást illeti [*sic!*], a pártok közötti tárgyalást: az Országgyűlés elnöke nem jelentkezett önként, dalolva, vígan, hanem ez úgy történt, hogy a HNF ügyvezető elnöke, Kukorelli István felvette kezdeményezésként — amit megküldött a parlament elnökének, máshoz is —, hogy a tárgyalások az Országházában legyenek, és az Országgyűlés elnöke vegyen részt, illetve a kormány képviselője. Azután Szegeden, a reformkörök felvetették a kérdést, és ezt azért említem meg, hogy én például azt nem tartom helyesnek, hogy az Országgyűlés vagy a kormány pártokkal tárgyalna. És azt, ami itt a javaslatban van — sajnos el kell mennem, és az egyebeknél már nem tudok hozzászólni —, itt van egy tétel, hogy az MSZMP képviselőjében a kormány is kapjon helyet. Én ezt nem tartom jónak. A kormány, ha képviselteti magát, külön; a pártállamhoz már ilyen formában se térjünk vissza. És ezért merült fel, hogy az Országgyűlés se tárgyaljon a pártokkal, legfeljebb koordináló szerepet játszhat, és helyet biztosít természetesen az ország házában. Ezekről a kérdésekről akartam én röviden szólni. Köszönöm a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Fejti György elvtárs, utána Lenkei Csaba következik.

FEJTI GYÖRGY elvtárs: Kedves Elvtársak! Természetesen én is fontos kérdésnek tartom azt, hogy pártértekezletet tartunk-e vagy kongresszust, hogy milyen témával és mikor. Ennél talán csak egy fontosabb kérdés van, hogy a választásokat képesek vagyunk-e megnyerni, mert amennyiben nem, akkor akár pártértekezleten, akár kongresszuson fogadunk el programot, nem lesz eszköz a kezünkben, hogy végrehajtsuk. Nem lesz módunk, hogy a korábban elkövetett hibákat kijavítsuk. Ezért azt ajánlanám magunknak, hogy most is, és a jövőben is lényegében minden kérdést egy sikeres választási szereplésnek alárendelve gondoljunk végig.

Néhány hónappal ezelőtt még könnyen teljesíthető minimális programnak tartottam azt, hogy az MSZMP a választások után a legnagyobb párt, a legtöbb szavazatot elért párt fejezze be a választásokat, és elérhetőnek tartottam néhány hónappal ezelőtt azt is, hogy az MSZMP önmagában abszolút többséget érjen el, és ennek alapján egy szilárd koalíciós kormányzásnak a feltételei létrejőjenek. Azt kell hogy mondjam, e tekintetben az illúzióim kezdenek nagyon megkopni, mégpedig azzal arányosan, ahogy pártunknak a tekintélye, befolyása rohamosan kopik. Ezért egy pártértekezletre vagy kongresszusra csak egy szempontból tudok tekinteni, hogy azt a pozícióvesztést, amit szinte napról napra most már érezkelhetően elsen-

vedünk, ezt képesek vagyunk-e megállítani, vagy sem. És álmatlan éjszakáimon egyre inkább foglalkoztat az a kérdés, hogy reálisan fenyeget bennünket egy választás utáni kormányozhatatlan helyzet kialakulásának a veszélye is; tehát egy rendes koalíció összehozásához szükséges MSZMP választási eredmény hiányának a veszélye is. Ezen nagyon komolyan el kell valamennyiünknek gondolkodnia.

Én is úgy vagyok vele, hogy most már a racionalitásoknak a birodalmából kikerült az a kérdés, hogy milyen formában készülünk a kongresszusra, és teljes egészében az érzelmeknek a színterévé vált ez a vita. Ezért úgy gondolom, hogy nem szabad sok energiát arra fordítani, hogy egy ilyen érzelmi motívumokkal erősen átszőtt, és valószínűleg már nem befolyásolható folyamatban sok energiát lekössünk. Tehát el kell tudnunk fogadni azt, hogy kongresszust tartunk, de azzal a fel-tétellel, hogy ezen a kongresszuson a kondícióinkat a választási küzdelemhez meg-javítsuk. Ha ehhez nincs esély — tehát nincs esély arra, hogy elkerüljünk egy szétetesettséget, marakodást, koncepciótlanságot tükröző rendezvényt —, akkor beláthatatlan következményekkel jár egy ilyen rendezvénynek, akár pártértekezletről, akár kongresszusról legyen szó, a felvállalása.

A kongresszus esetében azonban éppen amiatt, hogy néhány hónappal a választások előtt kerül erre sor, teljesen félre kellene tenni a klasszikus funkciókat és a klasszikus szempontokat, és egy sikeres választási szereplésnek kellene alárendelni ezt. Ez azt is jelenti, hogy szükség szerint, miután a választásokon ez kikerülhetetlen, hiszen itt fog a versenytársak részéről a legtöbb támadás érni bennünket, tisztázni kell a viszonyunkat a múlthoz, vagy legalábbis elfogadható módon le kell tudni zárni a mögöttünk lévő néhány évtizednek az értékelését, világosan elhatárolódva dolgoktól, illetve világosan felvállalva a kontinuitást abban, amiben kell. Ez egy választás előtti szakaszban elkerülhetetlen, és itt nagyon szilárd alapon kell állni.

A másik alapvető kérdés, hogy autentikus válaszokat kell tudni adni azokra a problémákra, amelyek a választókat foglalkoztatják, és itt nem hosszú távú stratégiai kérdésekről van szó, hanem rendkívül napi kérdésekről. És el kell tudni hitetni magunkról azt — bocsánat a kifejezésért —, hogy képesek vagyunk ezeket a napi problémákat megoldani. Ebben vagyunk leggyengébbek ma. Önmagunk sem hiszünk ebben, és főleg nincs képességünk arra, hogy kellően, meggyőző erővel szölgünk arról, hogy van képességünk, van elképzelésünk a válság menedzselésére. Én ezt tartom a második fontos csomóponti kérdésnek.

Végül pedig hiteles személyeket kell tudnunk ajánlani az országgyűlési képviselői választásokhoz, illetve azokban a kulcspozíciókban, amelyeket egy viszonylag jó eredményeket elérő párt megcélozhat. Tehát új arcokat, hiteles személyiségeket kell a kongresszusnak a felszínre hozni.

Ha egy ilyen felfogásban készülünk a kongresszusra, akkor feltétlenül egy olyan előkészületi mechanizmust kell kialakítani, ami a durva vitákat és a platformok közötti éles konfrontációkat a felkészülés szakaszában lefolytathatóvá teszi. Tehát magyarán: kiegyezve, nagyobbbrészt kibékülve, nagyobbbrészt letisztult programmal, letisztult vezetői összetételben kell elérni a kongresszushoz. Én képtelenségnek tartom azt — ismerve magunkat, politikai kultúránkat, magunk mögött tudva a pártértekezlet hangulatát, tapasztalatait —, hogy akár egy hetes pártkongresszuson is vagy pártértekezleten el lehet végezni azt a munkát, ami egy konszolidált helyzetet tükröz a választóink előtt. Ilyen értelemben én nem értek egyet egy olyan munkakongresszussal vagy annak a felfogásával, hogy a dolgokat a kongresszuson kell és

lehet rendezni. Ez abszolút képtelenség. A kongresszusra úgy kell megérkeznünk, azoknak, akik túl akarják élni a kongresszust, nem önmaguk miatt, hanem azért, mert fontos, hogy a pártot ebből a gödörből kivonszolják, hogy kéz a kézben, úgy, ahogy szokták, akár a szocialisták, akár szociáldemokraták, akár liberálisok, akár keresztények. Választások előtt a pártok nem hívják ki a balsorsot azzal, hogy olyan kongresszusba mennek bele, aminek kiszámíthatatlan a végeredménye. Előtte megállapodnak személyi összetételben, koncepcióban, felosztják a funkciókat, feltételezve egy sikeres választási szereplést, és erőt, magabiztosságot demonstrálva lépnek ki a nyilvánosság elé. Én nagyon a figyelmünkbe ajánlanám azt, hogy ne kíméljük magunkat, hogy ezt a helyzetet, hogy lényegében kész állapotban érjünk oda a kongresszusra, ezt képesek legyünk elérni.

Ezt azért is szükségesnek tartom, mert feltétlenül a választások előrehozásának a híve vagyok. Tehát az országgyűlési képviselő- és tanácsügyi választások előrehozásának a híve vagyok, mindenekelőtt azért, mert a parlamentnek a hitele, a legitimitása olyan mértékben ingott meg — okkal vagy ok nélkül, ezt én most itt nem forszíroznám —, ami visszafordíthatatlan. És nekünk is eszünkbe jutott az, hogy olyan egyezséget ajánljunk az ellenzéknek, hogy kérem, nem szükséges a választásokat előre hozni, ha meg tudunk állapodni abban, hogy abba hagyják a hatalmi intézmények szétzilálását. Ez nem új gondolat. Semmi esély nincs erre. Ilyen körülmények között pedig, nem lehet megteremteni egy egyébként nagyon kívánatos, világos, szigorú, következetes kormányzati vonalvezetésnek a parlamenti támogatását. Ez a parlament erre semmiképpen nem alkalmas már. Ezért nincs más választásunk, úgy gondolom, ha el akarunk kerülni egy pénzügyi-gazdasági összeomlást, minthogy előrehozott választásokban gondolkodjunk. És itt megint nem pártérdekek miatt, hanem az ország érdekében előrehozott választásokban, mert egyébként érzékelhetően a külföldi hitelünk is romlik, sőt kiváras tapasztalható, miután bizonytalan a magyar belpolitika kimenetele. Ezt egyre többben kimondják már. És beláthatatlan következményekkel járna akár a jövő év elejére, vagy főleg a jövő év közepére a prolongálása a választásoknak, mert egy ilyen labilis patthelyzetben, egy ilyen parlamenti kiszámíthatatlanság állapotában nem lehet markáns kormányzati politikát folytatni. Ezért előre kell hozni a választásokat, ehhez a jogi feltételek adottak nagyobbrészt, vagy rövid időn belül megteremthetők. Emlékeztetni szeretnék arra, hogy elkészült lényegében a párttörvény, elkészült az Alkotmánybíróságról, a köztársasági elnöki intézmény bevezetéséről szóló törvény, és napokon belül elkészül a választójogi törvény, ami bizonyos variációkat, alternatívákat tartalmaz. Természetesen a jogi feltételek megléte kevés, megfelelő politikai klímát, ha lehet megállapodásokat kell teremteni ezekben a sarkalatos törvényekben. Én némi reményt látok erre, úgy tűnik, hogy a holtpontról az Ellenzéki Kerekasztallal folytatott tárgyalások kimozdíthatók, de lényegében az utolsó esély, amit önmagunknak felajánlhatunk.

Felvetődhet joggal az a kérdés, hogyha ezt az esélyt nem tudjuk megjátszani, mi történik. Itt van-e a világ vége, vagy kifejezetten a parlamenti képviselettel nem rendelkező csoportok ellenében kell a törvénykezést folytatni. Én úgy gondolom, hogy nem erről van szó. A világon sehol nincs arra vonatkozó előírás, hogy törvényeket kizárólag a politikai erők egyetértésével lehet előterjeszteni, az pedig abszolút példa nélkül állna, hogy a választások időpontjában szülessen egyetértés. A választások időpontja alapvetően a kormánypárt politikai mérlegelésének a kérdése, én úgy gondolom, hogy ebben most már a kommunista képviselőkkel lefolytatott

beszélgetések után, viszonylag biztosan állhatunk a lábunkon. Elég jelentős többsége van annak a jelenlegi parlamentben, hogy a választásokat előbbre hozzuk. És ténykérdés, hogy az ellenzéki szervezetek közül dokumentálhatóan többen, ezt a javaslatot felvetették már. A Magyar Demokrata Fórummal folytatott megbeszélések is egyértelműen arra a következtetésre vezetnek, hogy e tekintetben sem maradunk egyedül.

Mi történik akkor, hogyha ez a törvényekkel, sarkalatos törvényekkel kapcsolatos politikai érdekegyeztetés — bár nagyon kívánatos lenne, hogy ez létrejöjjön — elmarad? Ebben az esetben is mód nyílik arra, hogy a kormányzat nagyon tárgyilagosan, a parlament rendelkezésére bocsássa a sarkalatos törvényekkel kapcsolatos ellenzéki véleményeket és nézeteket. És ez egy korrekt és járható megoldás. Hét végén, amikor az Ellenzéki Kerekasztallal tárgyalunk, ezt fel is vetettük: hogy óhajtjuk a tárgyalást, éppen azért, hogy az ezzel kapcsolatos szándék és az érdemi tárgyalás elkezdése előtt teljesen világos legyen, azt az utolsó időpontot is megjelöltük, amíg a parlament normális törvényalkotásának a zavarása nélkül ezt el kell kezdenünk, de amennyiben ez nem vezet sikerre, akkor nagyon korrekt megoldás az, hogyha az Ellenzéki Kerekasztal, vagy bármelyik párt véleményét a sarkalatos törvényekről, az országgyűlési képviselőknek a rendelkezésére bocsátjuk. Tehát, nem mindenáron feltétele egy előrehozott választásoknak az, hogy politikai megalapodások szülessenek. Ez egy nagyon kívánatos dolog lenne, hangsúlyozni szeretném, nem kizáróan az MSZMP-n múlik ez. Mi magunk eddig is, képességeinkhez mérten, igyekeztünk mindent megtenni ennek érdekében. Van jó esély arra a hétfői megbeszélés után, hogy 10-én a tárgyalások elkezdődhetnek, de fel kell készülnünk egy olyan variációra is, hogy az ország érdekében ezt a törvényalkotási menetrendet a politikai tárgyalások kimenetelétől függetlenül végig kell vezetnünk.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Köszönöm szépen Fejti elvtárs. Lenkei Csaba után Nagy Sándor következik.

LENKEI CSABA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Igaz, hogy elsőként kérttem szót, de hát Berecz elvtárs nem ismer engem még, és hát ezért nem kaptam szót csak a végén. Éppen ezért engedjék meg, hogy felfedjem magamat. Lenkei Csabának hívnak, a Salgótarjáni Síkúveggyárban dolgozom mint villanyszerelőművezető. Fizikai munkásnak vallom magamat, hiszen mindössze öt hónapja kaptam ezt a megbízatást. Tizenöt évig alapszervezeti titkár voltam, jelenleg is tagja vagyok a Síkúveggyár Pártbizottságának.

Mindössze második alkalommal veszek részt a Központi Bizottság ülésén, ezért is elnézést kérek, ha mondanivalóm nem lesz kerek, csiszolt, hiszen nem vagyok hivatásos politikus. A munkások látásmódjával, gondolkodásmódjával kívánom továbbadni a környezetem megítélését a párt helyzetéről, a választás, a pártértekezlet vagy a kongresszus előkészítéséről. Úgy ítéljük meg, hogy a párt most kínos helyzetben van, hiszen visszatükröződik a társadalom általános válsága. Az elmúlt egy év során ugyan kedvező folyamatok is kibontakoztak, de mégis, a közvélemény úgy érzékeli, hogy a jelenlegi helyzetben sokáig nem tartható fenn ez az állapot. Vizsgálat alá kell vonni, hogy az eltelt egy év tapasztalatait, az MSZMP jó szándékú kezdeményezéseit, törekvéseit miért nem tudjuk elfogadtatni a párttagsággal, a közvéleménnyel. Miért ment ilyen mélyre a politikai válság? A reformmal, a változással a munkások is egyetértenek, de egyre nehezebben tudják elviselni az élet-színvonal visszaesésével járó terheket, s alig képesek kezelni a politikai folyamoto-

kat. Mi olyan változást akarunk és támogatunk, amely belátható időn belül eredményekkel is jár. Mi dolgozni, termelni szeretnénk, egyrészt szűkebb környezetünk, családjunk, másrészt a népgazdaság javára. Úgy ítéljük meg, hogy ehhez mindekelőtt az eddigieknél nyugodtabb politikai légkörre van szükség.

Sajnálattal tapasztaljuk, hogy a párttagságot lényeges kérdésben nem kérdezik meg. Több esetben csak a rádióból, televízióból értesülhettünk arról, hogy mit akar a vezetés. Két vonatkozásban zavarja a tisztánlátásunkat a párt testületi munkája. Az egyik, hogy a vezetők egymástól eltérő módon nyilatkoznak olyan kérdésekben, amelyekben előzőleg testületi döntés született. Saját magam is tapasztaltam ezt, hogy így történt a legutóbbi KB-ülés után is. A másik pedig az, hogy a politikusok eltérő véleményeit nem érzékeljük pontosan, nem tudjuk azonosítani az arckokat és a hozzá tartozó megnyilatkozásokat. Nálunk, Nógrádban eldöntöttük, hogy a Központi Bizottság tagjainak hozzászólását — már a megyeieket gondoltam — teljes egészében nyilvánosságra hozzuk a párttagság előtt. Ezek nélkül nem várható el, hogy a munkások aktívabban politizáljanak, és határozottan kiálljanak a testületi döntések mellett. A párttagok elégedetlenségével számos helyen találkoztam. Ismereteim szerint egyedi, de nagyon figyelmeztető: az egyik üzemi alapszervezet azzal a gondolattal foglalkozik, hogy csak minimális tagdíjat fizetnek, a többit lehetőbe helyezik addig, míg a pártnak nincs programja, követhető vezetése.

A napirendhez kapcsolódva szeretném elmondani: a pártválasztás elképzelését jónak tartom, s a párttagok is bíznak abban, hogy fontos kérdésekben személyesen állást foglalhatnak. Az így született döntést inkább magukénak érzik.

A Központi Bizottság legutóbbi ülése a pártértekezlet összehívásáról döntött, azóta felgyorsultak az események. Salgótarjában is sokan úgy vélik, hogy rendkívüli pártkongresszus lehet alkalmas a párt előtt álló feladatok megoldására. Javaslom és megvitatásra ajánlom, hogy a jövőben évente tartsunk pártkonferenciát, mely hivatott lenne értékelni a párt belső életével összefüggő kérdéseket. Ilyenformán rövid távú programokkal tudnánk előrehaladni a reformelképzelések végigvitelében, és a szükséges kiigazításokat időben meg tudnánk tenni. Indokolt személycseréket is el lehetne végezni ezeken a pártkonferenciákon.

Véleményünk szerint nem a párt elnevezése a döntő kérdés, hanem az általa felvázolt program tartalma. Ugyanakkor elképzelhető, hogy egy új programot, új vezetést, új politikai irányvonalat kezdeményező párt új névvel hitelesebb lehet. Mi is fontosnak tartjuk, hogy tisztázzuk a múltunkat, rehabilitáljuk az arra érdemeseket, de attól tartunk, hogy az 1956-os események körüli viták nem a megbékélés, hanem az újabb összeütközés irányába tolnak el. Ezt minden eszközzel meg kell akadályozni. A párttagság rövid időn belül olyan programot igényel a Központi Bizottságtól, amely reformfolyamat jegyében fogalmazódik meg, és a gazdasági, politikai stabilitást is erősíti. Olyan viszonyok szükségesek, amelyekben nyugodt körülmények között lehet dolgozni az egyének és az ország boldogulásáért. Ezeket a lépéseket minél előbb meg kell tenni, mert holnap már késő lesz. Köszönöm szépen a figyelmet.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Nagy Sándor elvtárs következik.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Nagyon rövid lehetek, mert javarészt azzal értek egyet, amit Fejtő elvtárs a vita vége felé mondott. Nézetem szerint is itt egyetlenegy alapkérdésre kell választ keresni, hogy ez a párt hogyan szerepelhet sikeresen a választásokon. Nekem is az a véleményem, hogy en-

nek legalább három feltétele van. Ezek közül az egyik: a választások előrehozatala; a másik: ehhez mérten egy olyan kongresszus megtartása, amelyik a párton belüli szétesés állapotát megállítja, esetleg valami javulást képes elérni, és egy harmadik kívánatos feltétel lenne, de itt is megegyezik a véleményem, nem feltétlenül kizárólagos feltétel, hogy megegyezni az előrehozott választások bizonyos politikai feltételeiben, időpontot illetően az ellenzékkel. Határozottan az a véleményem nekem is, hogy ez azért nem kizárólagos feltétel, mert amennyiben az ellenzék részéről dokumentálhatóan is ezek a javaslatok korábban ismertté válhattak a választások előrehozatalára, másfelől tapasztalható, hogy kikezdi ezeket a működő intézményeket. Az nem fogadható el álláspontként, hogy kikezdeni kikezdi, de ugyanakkor ezek megváltoztatásában vagy újjáformálásában részt venni — időpontokra és egyéb körülményekre hivatkozva — nem hajlandók. Tehát én határozottan azt javaslom a Központi Bizottságnak, és tulajdonképpen ezért akartam eredetileg szót kérni — ezt a vita végén még nehéz ügyrendi javaslatként megfogalmazni —, hogy itt, most, ma a Központi Bizottság csak két kérdésben foglaljon állást. Egy: foglaljon állást abban, hogy támogatja egy kongresszus megrendezését kora ősszel; kettő: úgy látja, hogy az ország helyzete, sorsa, állapota igényli, hogy a parlamenti választásokat előre hozzuk, hogy ebben érdemi tárgyalást folytassunk, vagy folytasson az MSZMP különböző társadalmi és politikai erőkkkel, szervezetekkel. Minden más részletre, minden más — egyébként mégoly fontos kérdésre is — csak ezeknek az ismeretében és ezek tételes végigvitatása és összerakása után van lehetőség.

Én azt gondolom elvtársak, annak véget kell vetni, hogy itt az elmúlt három-négy hónapban csak a menetrendről, ha én jól számolom, ötféle változattal találkozunk, ez egyszerűen tarthatatlan, és az is tarthatatlan, hogy vezető politikusaink a Központi Bizottságot pofozógépnek tekintik, vagy engedelmet a kifejezésért, alacsony IQ-val rendelkezők gyülekezetének, mert azon mérik a saját javaslataik jóságát, hogy az itt kialakított álláspontokhoz képest hogyan lehet más fórumokon ettől eltérni. Én nem ezekkel a véleményekkel vagyok szemben, ezeknek java részét, szeretném világosan megmondani, ami Szegeden, Kecskeméten, más helyeken elhangzott, sok tekintetben, javarészt egyetértek a tartalommal, de nem tudom elfogadni azt a módszert, hogy nincs alkalom ezekhez a kérdésekhez hozzászólni, nincs alkalom vitában álláspontokat tisztázni. Mindig utólag kell konstatálni, hogy már megint milyen tévedésbe, milyen lehetetlen helyzetbe került ez a Központi Bizottság. Ez a legjobb módszer ennek a testületnek a kikezdésére. Tehát hangsúlyozom, én a módszerrel vagyok vitában, és ezért azt javaslom, hogy ne adjon fel újabb labdát a Központi Bizottság arra, hogy akár az ellenzék részéről, akár saját soraiból holnap, holnapután kikezdi. Döntsen abban, hogy kongresszus kell, döntsen abban, hogy javasolja a választások előrehozását, és amikor a megállapodások megszületnek, akkor dolgozza ki a részleteket. Most már nagyobb támadási felületet ebben a nagyon bonyolult és nagyon kritikus szakaszban — azt javaslom — ne adjon a Központi Bizottság.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Az előre jelentkezettek listája elfogyott, kíván-e még valaki megjegyzést tenni, hozzászólni? Nem.

A vitát lezárjuk. Grósz Károly elvtársé a szó.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Azt javaslom, három dologban döntsünk. Először: kongresszus legyen; másodsor: kapjon a Politikai Bizottság megbízást a választá-

sok időpontjának tárgyalásos úton való rendezésére; és a harmadik dolog: hogy a két anyagot adjuk ki vitára, tehát nem az elsőt, hanem a másodikat és a harmadikat, a pártválasztásokkal kapcsolatos kérdéseket.

Ezek után szeretném elmondani a következőket. Hát a vita ismét túllépett a határokra, az anyag határain, ez természetes volt és nem baj. Ezek a kérdések vannak napirenden, ezek foglalkoztatnak mindnyájunkat, érthető, hogy minden alkalommal gondolatot cserélünk róla és szoktatjuk egymást is. Egyik nagy kérdés, ami túlmutatott az előterjesztés határain, miért ilyen a politikai helyzet, amilyen, sodródunk-e vagy sem, miért ilyen a párt állapota. Szeretném világosan elismételni korábban elmondott nézeteimet, nem változott meg: a válság, a politikai és a gazdasági válság, bizonyos értelemben a pártválság nem egy év terméke, hanem hosszú éveknek a következménye, levezetése, nem egy év alatt, hanem évek alatt fog lebonyolódni, lehet rövidíteni, az a dolgunk, hogy minél gyorsabban lebonyolódjon és minél kisebb áldozatokkal járjon.

Mi az oka? Az alapvető oka a gazdasági helyzet, a másik oka nem kevésbé fontos, hogy a nemzetközi küzdőtér átrendeződött, erre nem fordítunk elég figyelmet, a harmadik pedig, évtizeddel ezelőtt kimerítettük a politikai mozgásszabadságunkat, az intézményrendszer lehetőségeit. Sodródunk-e? Igen. Részben objektív okok miatt, részben szubjektív okok miatt. A szubjektív okok miatt két dolog feltétlenül számba veendő: az egyik, hogy sodornak bennünket kívülről és keményen, amihez a párton belül sok szövetséges van. Ez a párt korábban sem volt egységes, ma sem egységes. Másodsor: saját ügyetlenségünk, tehetetlenségünk, mert nem tanultunk meg válságot kezelni. Értjük utol magunkat, mondta Katona elvtárs. Igaza van, értjük utol magunkat. Nosza! Nem csak elhatározás dolga, az is, de nem csak az, mert a szubjektív feltételek nem *[sic!]* tőlünk, vagyis általunk alakítandók, az objektívok nem, tehát időigénye van a kifutásnak, annak, hogy utolérjük magunkat.

Ide tartozik még egy dolog. Alulról építkező pártot akarunk, és csak szervezeti-
leg tudjuk megcsinálni, a tartalomban nem. Politikailag alulról építkezés nincs. Legalább 200 alapszervezeti programot átnéztem az elmúlt hetek alatt, mind a központi okmányok másolása és nagy általánosságoknak az összegyűjtése. Megdöbbenő, hogy az ország egyik sarkától a másik sarkáig ugyanazokat az általános tételmondatokat fogalmazzák meg pártbizottsági és alapszervezeti programokban. Nem szemrehányásképpen mondom, hanem csupán azért, hogy ez is hozzátartozik ahhoz a hagyatékhoz, amit cipelünk a hátunkon. Mi csináltuk ilyenné, nem másoknak tesztek szemrehányást. Ugyanakkor szeretném megmondani, hogy nagyszerű eredményeket, megújulást, biztató eredményeket látok, és csak ilyen apró dolgokban, hogy elmegy az ember Záhonyba és mit lát? Amit mondunk, ugye, a záhonyi vasutast az alapszervezetétől kikéri a községi alapszervezet titkárnak, vagy ugyan-
ebben a kisvárosban azt tapasztalja az ember, hogy egy másik kommunistát az üzemtől kikérnek a kereskedelmi vállalat párttitkárának, egy másik vállalathoz párttitkárnak. Voltam Sopronban. Elmondták az elvtársak: a határőregység tisztjét a területi pártszerv felkéri, hogy ott legyen párttitkár. Nem folytatom tovább, csak mondom. Elindul lassan, lassan egy öntevékenység, keresik a helyüket, szabadabb formákat hoznak létre, értelmesen, egészségesen most már kezdenek töprengeni. Én a gondok özönét látom ma jelenlévőnek, kevésbé a biztató, új csírákat, a gondolkodásban azonban már sok új érték van, és egyre inkább ez cselekvéssé alakul át.

Tehát utolérni magunkat fent is, meg lent is kell. Miért változtatunk? Ez mindig

visszatér. Kérem szépen: én azzal álltam ide fel délben, hogy van itt egy dilemma, döntsük el közösen. Remélem, hogy ez a párt többé nem lesz egyszemélyes párt. Hogy most nem az, az nem biztos, hogy jó, de a jövőt illetően, a perspektívát illetően biztos, hogy nem lesz egyszemélyes párt. Azért van ez a testület többek között, hogy közösen, tapasztalatait számba véve, a változó viszonyokhoz igazodjon. Az én személyes véleményem változatlanul az, mint korábban volt, de én természetesen tudomásul veszem azt a politikai nyomást, ami a mozgalom részéről jelen van. Kongresszus. Megítélésem szerint nem fog eredményt hozni, mert elsősorban a hangulat dominál. Ezért ennek ellenére azt javaslom: a kongresszus mellett döntünk, és kövessünk el mindent, amit ki lehet csavarni belőle, kihozunk belőle, mert nincs értelme, hogy egy pártvezetés szemben ússzon ezzel a hangulattal, amikor az energia másra kell.

Erről azután írhatnak, amit akarnak, ugye, ma olvasom ebben a világlapban az én következetességemről szóló monológot: „Ez a nap” vagy a „Mai nap” — nem szoktam olvasni, csak kollégáim, bosszantásomra mindig az orrom elé nyomják. Én azért azt mondom, hogy ha döntünk és döntenünk kell, mert énszerintem innen nem állhatunk úgy fel, hogy nem döntöttünk, akkor időpontot ne tegyünk közzé, de a magunk számára, belső használatra azért célozzunk meg egy időpontot. Más-ként nem lehet dolgozni, nem lehet visszazámlálni.

Ha kongresszust akarunk, azt nem lehet ugyanolyan menetrendben megcsinálni, mint a pártértekezletet, akkor nem lehet szeptember utolsó napjaiban csinálni az én véleményem szerint, akkor ezt ki kell tolni november elejére. Azért nem lenne jó októberre, mert október 23-ával számolni kell, és nem lenne jó széjjelverni a kongresszust. Tehát november közepe táján, azon a tájékon tudom elképzelni és az a meggyőződés, hogyha netán a tárgyalások úgy alakulnak, akkor decemberben is lehet úgy választást csinálni, hogy előtte egy hónappal kongresszust csináltunk. Lehet, mert a kongresszusból lehet menni egyből ugyanazzal a politikai lendülettel a választásra. És akkor meg kell gondolni, attól függ, hogy tudunk elkészülni rá, a választási programot a Központi Bizottság korábban hagyja jóvá, akkor a választási programot nem a kongresszusnak kell jóváhagyni, hanem előtte a Központi Bizottság jóváhagyja és beépül a kongresszusra való felkészülésbe. Nem kellene túlzottan agyonkomplikálni.

Én azt nem támogatom, hogy kétlépcsős legyen, mert újjítókédvünk — amiben sok logika van, és rokonszenves maga a racionális magva — azért sok embert zavarba hozna, és mostanában elég sok párttagot zavarba hozunk. Akkor inkább csináljuk azt, hogy hat vagy nyolc hónap múlva — ha kívánatos — megint tartunk egy kongresszust. Ugyanakkor attól óvnam magunkat — még egyszer mondom —, hogy számozzuk ezt a kongresszust, mert ez egy ideológiai kérdéskörrel függ össze, amit a mozgalomnak kell kihordani. Ez egy nagy kérdés, ameddig hozzá sem fogtunk, gyökérzethez nyúlunk ez vissza: honnan azonosítjuk magunkat, milyen értékeket akarunk felvállalni. Azokat a számozási trükköket, amiket csinált ez a mozgalom néhányszor, hagyjuk már egyszer végre abba. Tisztázzuk a kiindulást, azután vagy nulláról induljunk, vagy folytassunk valami értelmes rendező elv alapján, bár egyesek szerint már ez elképzelhetetlen. Én a jelző ellen is vagyok, ne legyen rendkívüli, kongresszus legyen. Természetesen a helyzetnek, a hangulatnak — ezt mondani akartam — a tanulságait meg le kell vonni, elégedetlenséget tükröz, igaza van Vajda elvtársnak. Az elégedetlenség azonban hajtóerő. Kezeleni nehéz és kellemetlen.

Mi legyen a napirend akkor? Ebben orientáció kell a munkához, ha nem is akarunk itt most dönteni, de hát elő kell készíteni.

Először is szervezeti szabályzatról kell dönteni. A kongresszusra meg tudjuk csinálni a szervezeti szabályzatot, fel fogjuk gyorsítani a folyamatokat, nem állunk olyan rosszul, több idő lesz a pártvitára akkor, és akkor lebonyolítjuk.

Másodszor: személyi kérdésekben kell dönteni, hogy legyen-e elnökre, főtítkár-ra szavazás. Én azért javasoltam, hogy hagyjuk ki, ezt a két választási anyagot el is lehet vetni, nincs különösebb jelentősége, a kongresszuson meg lehet választani mindenkit, ha éppen úri kedvünk ezt tartja. Ugyanakkor magát a gondolatot véde-ném, mert lehet, hogy nem most, hanem a jövőben a mozgalomnak meg kellene vele barátkozni, tehát azt, hogy egy vita lefusson a következő ülésig — megítélésem szerint — az megérné, egy konzultáció. Akkor most döntenünk kell abban, vagy legalábbis valami álláspontot ki kell abban alakítanunk, mert akkor fel kell gyorsítani az elmúlt időszak értékelésével kapcsolatos munkákat.

És kell a párt programja. Mi egy évvel ezelőtt közösen döntöttünk arról, hogy programot fogunk csinálni, s mindenki követeli a programot. Hát, ha nem vagyunk konzekvensek saját dolgainkhoz, akkor nyilvánvaló, nem tudjuk a pozícióinkat védeni. Ha úgy tűnik, hogy ilyen választási programmal ezt az időt nem lehet áthidalni, akkor nem programot kell csinálni, hanem egy programnyilatkozatot előre kell hozni, és a programnyilatkozat alapján majd egy év múlva, vagy két év múlva lehet program. Kérem, egy pártban, amelyik ad magára, és egy jövőképet akar felvázolni, öt-tíz évig dolgoznak egy programon. De úgy látszik, hogy ezt a politikai helyzet nem bírja el. Programbizottság van, tehát kérem a Központi Bizottságot, hogy kérje fel a programbizottságot, kötelezze, hogy gyorsítsa meg az ezzel kapcsolatos munkát. És akkor az nem program lesz, egyszerűbb lesz, programnyilatkozat lesz, de a fő irányokat kijelöli és akkor utána majd ráérünk egy évig, vagy két évig rajta dolgozni, és akkor lesz belőle valamikor egy kiérlelt program. Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi munkásmozgalomban végbemenő megújulás sok elméleti tapasztalatot is felszínre fog hozni, amire a pártnak nyitottnak kell lennie.

A kongresszussal változatlanul van egy tartalmi bajom, ami a pártértekezlettel volt. Ha ezen a kongresszuson a társadalom legfontosabb kérdésével, a gazdasággal nem tudunk foglalkozni, ez a kongresszus ugyanúgy egyoldalas lesz, mint az 1988. májusi pártértekezlet. Én pedig most nem látom magunkat olyan állapotban lévőnek, hogy a kongresszusra olyan gazdasági elemzést tudunk odavinni, ami a mostani viszonyoknak megfelel. Ha pedig egy fércmunka lesz, akkor több kárt fogunk vele okozni, mint hasznot, mert csalódnai fognak azok, akik várják, hogy a csodaszert most fogjuk az asztalra tenni. Hát ezen törni kellene még a fejünket, hogy mit csinálunk. Én nem tudom elképzelni, hogy a kongresszust a gazdasági kérdések nélkül szervezzük meg, és bonyolítsuk le. Egy pártértekezletet el tudtam volna képzelni, mert az választásorientált, de egy kongresszust már nem lehet csak úgy, ott a gazdaságról el kell valamit tudni mondani, vagy a programjaink alapján és ezt összerakni valami csomagba. A kormány csomagterve az nem a kongresszus elé való, mert a kormánynak a saját programjához a maga mozgásszabadságát biztosítani kell, hogy formálja, alakítsa. A kormánynak a parlamenttel kell dolgozni.

Hát, hogy hány napig tartson? Addig, ameddig kell, ezt ráérünk majd eldönteni, amikor meglátjuk, hogyan alakul, ebben nem kellene most határozni.

Mit válasszunk? Én azt javaslom, arra kapjunk megbízatást, hogy mind a két alternatívát dolgozzuk ki. A pártválasztmányi rendszert is, amit egyébként mi a szer-

vezeti szabályzathoz ki akartunk dolgozni, annak az alapelvei tulajdonképpen meg is vannak, csak nem akartuk most kiadni, hanem majd a jövő évi kongresszusra. Ki kell adni, és akkor képezze ez is a vita tárgyát. Ha a tagság azt mondja, hogy csináljuk meg most ezt a választmányi mechanizmusrendszert, meg lehet csinálni.

Ettől függ a küldöttek száma, ez a tízezer, tizenötezer. Mert más, ha Központi Bizottság van, más, ha választmány van. A választmány biztos elmegegy 3—500 tagig, vagy 400 tagig elmehet. Ezt is végig kell számolni, eddig a Központi Bizottság semmiféleképpen nem mehet el.

Tehát kapjunk arra felhatalmazást, hogy a vita alapján ezt átdolgozzuk. A választmány esetében nyilvánvaló, hogy egy olyan 3—5000 párttag után kellene egy küldöttest, illetve egy tagot, és ne tizenötezer után. És még az nőni fog, mert ha a többi szervekből a vezető testületeket integrálni akarjuk, az legalább 40—50 ember, aki bekerül a testületbe. És egy 35 fő körüli elnökségnek kellene lenni, és ennek az élén legyen vagy elnök, vagy lehet elnök-főtitkár, vagy lehet mind a kettő együtt, ez a mozgalom szempontjából nem elvi kérdés. Tehát kérünk felhatalmazást.

Választani azért elvileg — kérem, erősítsék meg, hogy — úgy válasszunk, abban a mechanizmusban, mint amit leírtunk, mert ettől jobbat, demokratikusabbat nem tudok. Ez már annyira demokratikus, hogy ez már a vég. Azt nem tudom persze, hogy lehet-e egyszerűbben csinálni. Lehet, hogy lehet egyszerűbben csinálni, ezt végig kellene még egyszer csiszolni, simítani. Ebben most nem kell dönteni. Ha novemberet tűzzük ki a magunk számára, akkor még mindig van egy hónapunk, hogy ezzel foglalkozzunk.

Szűrös elvtársnak igaza van, ezeket a részkérdéseket a vita után már nem kellene Központi Bizottság elé hozni. Ezt a Politikai Bizottság, amikor készen van, a vita tapasztalatai alapján igazán eldöntheti. Itt ma körülbelül kialakult, hogy milyen irányba kellene menni.

Itt vita volt azon — illetve nem —, ide tartozik még a határidő. Abban mindenképpen talán meg kellene állapodnunk, hogy még ha novemberben van, akkor is valahol augusztus 1., vagy 15-ig le kell bonyolítani a választásokat. Több idő marad bent, de több idő marad utána az előkészítésre — hogy? A küldötteket, a küldöttekről beszélek azért, hogy utána tudjuk folytatni velük az együttműködést. És azt nagyon fontosnak tartom, amit Katona elvtárs mondott, hogy válasszuk ketté a szövívőt meg a jelölőbizottságot. Már csak azért is, mert a szövívővel elsősorban tartalmi kérdésekről kell párbeszédet folytatnunk, míg a jelölőbizottság elsősorban a káderkérdésekkel kell hogy foglalkozzon. Tehát a munka jellege is olyan, hogy külön lehet választani.

Azt hiszem, hogy olyan — mi 800 főt írtunk a küldötteknél —, de hát egy ilyen 6—700 fő, mert látszik, hogy nagy az igény, ekörül kellene megállapodni, ezt majd ki kell pontosan számolni, a párttagfogyást is hozzá kell kalkulálni.

Én azt javaslom, hogy elvileg azt erősítse meg a Központi Bizottság, hogy a testületek tagjai szavazati joggal vesznek részt. Ez felel meg a nemzetközi politikai kultúrának, bár ma elhangzott egy javaslat, hogy ne ez legyen, ne ez a gyakorlat legyen.

Megeyi pártszervek: kérem, adjanak megbízatást, hogy dolgozzuk ki a megyei pártszervekre vonatkozó elképzeléseinket. Ezt két hónap alatt meg tudjuk csinálni, és különfélék között is ide lehet hozni. Abban a Politikai Bizottság döntsön.

A többi, az nem szervezeti kérdés, de a vitában nagyon lényeges, felszínre jött, a választás. Számukra azt kellene célul tűzni, amit az elején mondtam: ha lehet,

ebben az évben bonyolítsuk le a választásokat. Ugyanakkor ne kösse meg a testület a kezünket. Úgy nem lehet elmenni tárgyalni elvtársak, hogy van egy vasbeton álláspontunk, és akármit mondanak a kuncsaftok, mi arra nem hajlunk. Ilyen nem lehet, ez nem tárgyalás. A mi álláspontunk az legyen: mi arra törekszünk, hogy ebben az évben megcsináljuk a választásokat. De hogyha úgy alakul a vita, meg úgy alakul az eszmecsere, hogy kitolódik, akkor kitolódik. Politikai szempontból is, és gazdaságilag is jó lenne az idén megcsinálni a választásokat. Ez teljesen világos, helyes.

Ha megengedik, rögtön elmondom, hogy azért nem annyira egyértelmű ez a képviselők között. Itt van a mai felmérés. A 19 megyéből 6 megyei képviselőcsoport elutasította a választások előbbre hozatalát. Borsodban 50—50%-os arány alakult ki, Budapesten — ami nagyon jelentős, nagy létszámú képviselőcsoport — 40%-uk értett egyet az előbbre hozattal, 35%-uk egyértelműen elvetette, a többiek álláspontja bizonytalan. Tehát [nagyon] jó szándékkal lehet azt mondani, hogy kb. fele-fele a képviselőknek az álláspontja. Elvégeztük a mai ülésig a felmérést úgy, ahogy erről korábban szó volt, most, ha ebben az irányban megyünk, akkor el kell kezdeni a munkát a képviselők között, a képviselőcsoportokkal.

Amit Szűrös elvtárs mond a tárgyalásokhoz, hogy nem ért egyet a kormány képviselőinek a részvételével. Hát ezen lehet vitatkozni, de itt fogalomzavar van. Kérem szépen, a párt—állam kapcsolat újrendezése az nem a párt és a kormány kapcsolat teljes megszakítását jelenti. Meggyőződésem szerint itt sok mindent összekevernek ezekben a vitákban. Ha többpártrendszer lesz, még szorosabb lesz [a párt és a kormány közötti kapcsolat] majd annak a pártnak, meg annak a kormánynak a kapcsolata, amelyik meghatározó lesz a kormányzásban. Mert amilyen most ebben az újító lendületünkben a kapcsolat, így sokáig dolgozni nem lehet. Még egy kicsit belpolitikailag persze élünk abból, hogy nem tudtuk, hogy autópályadíj lesz, nem tudtuk, hogy milyen döntést hozott, hoz a kormány, nem tudtuk ezt, nem tudtuk azt, még a párt egy darabig moshatja a kezét. Meddig mossa, meg kinek a számlájára mossa, hát hogy áll meg a kormány, ha nem lesz a párt mögötte? Tehát ezt sokáig így nem lehet csinálni, még ebben az évben kell vele foglalkoznunk.

Ugyanakkor a választási törvényt be kell nyújtani. Ha nem fogjuk időben benyújtani, akkor kirekesztettük magunkat a tárgyalásnak abból a faktorából, hogy ez évben legyen választás. Tehát itt menni kellene a magunk nyomvonalán.

Ami a partnereket illeti, nem érdekük, hogy megegyezzenek velünk, elvtársak. Miért hisszük el, hogy kezüket, lábukat kitörik, hogy velünk megállapodjanak? Hát mindennap még tovább tart ez a helyzet, nem adják addig a nevüket a romló hangulathoz, meg a gazdasági helyzethez. Minél tovább tart, ez a jó nekik. Én se egyeznék meg az MSZMP-vel, ha az ő helyükben lennék [ülnék]. Más a történelmi pártoknak a helyzete. Először is más élményeik alapján ítélnék. Én úgy látom, hogy a történelmi pártok messze előre gondolkodnak, ezt nagyon tisztелеm. Két párttal, egyikkel két alkalommal, másikkal egy alkalommal volt nem hivatalos elvtársi eszmecsere, meg ilyen úri eszmecsere, mit tudom én, a Néppártra mit kell modani, nemigen elvtársi, bár elvtársoztuk egymást. És látom, hogy hosszabb időre gondolkodnak, higgadtan nézik a folyamatokat. Valóban együtt akarnak működni, ugyanakkor igényeik vannak és véleményük van, amihez ragaszkodnak. Ezt én tisztелеm. [Ez nem baj.] De a többi mozgalmaknál mást látok, ott sokkal erősebb a dacosság, mintsem a higgadtabb partnerségre való törekvés.

Ami a párt egyéb dolgait illeti: hatalmi harc folyik, mondják az elvtársak. Én ezt már sokszor elmondtam, ott nem folyhat hatalmi harc, ahol az ember nem ragaszkodik a hatalomhoz. Én ezt nem tudom felfogni [elfogadni] változatlanul. Itt politikai viták folynak, kritikai, lényeges politikai kérdésekben formálódó, egyre inkább tetten érhető alapvető felfogásbeli különbségek vannak, amik csak azért nem konfrontálódnak, mert a partnerek a véleménykülönbségeket nem ugyanazonkon a fórumokon képviselik. És nem jön még össze, mert nem érlelődött ki úgy látom a koncepció, és van személyi ellentét. Ezt én már egy éve mondom. Eleinte megpróbáltam finomabban, nem sikerült úgy látszik jól megfogalmaznom, most már régebben mondom, de ez nem hatalmi harc. Én nem annak tartom. Én nem tudom, hogy Németh Miklós mennyire ragaszkodik a beosztásához, nem látom rajta nagyon a lelkesedést, hogy két kézzel kapaszkodna bele. A parlament elnökét is úgy kellett meggyőzni, hogy a parlament elnöke legyen; a főtitkár nem ragaszkodik görcsösen a főtitkári beosztáshoz, azonnal odaadja. Nem tudom, ki, hogy van. Nincs hatalmi harc. A KB-titkároknál nem tapasztalom, hogy olyan rettenetesen odalennének. Nincs hatalmi harc. Van véleménykülönbség, és van bizonyos fokú személyi konfliktus. A kettő nem ugyanaz. És nem vagyunk ártatlanok. Valaki itt a szüzekről beszélt, mi nem ebbe a kategóriába tartozunk. Mit csináljunk? Kérem, ez egy mondattal elrendezhető, egyetlen szavazattal.

Van egy nagy probléma, amire próbáltam utalni. Nincs őszinteség, és nincs szolidaritási érzés. Ennyi az egész. De az egész nagyon sok, mert a magyar pártmozgalom tele van azzal a tudattal, hogy fent hatalmi harc van, és ez már elég baj. Ez már elég baj, ha azt hiszik, hogy hatalmi harc van. S hiába mondom, hogy nincs, nem hiszik el. Még itt is azt kapom, hogy elkenem a dolgokat. Ha tudnám, hogy ki miért harcol, akkor megmondanám. Nem tudom.

Káosz van. Igen, káosz van, és még egy darabig marad is. Hogy sok-e az iszap, vagy nem? Kérem, nekem semmiféle megbízható mérőrendszerem nincs ahhoz, hogy soknak, vagy kevésnek minősítsem. Én az 1956-os nagy iszapra emlékszem utoljára, akkor valamivel nagyobb volt. Most a helyzetet [azonban] bonyolultabbnak látom, mert akkor látszott a front, most meg nem látszik, és ezért [tovább] fog sokáig tartani.

Köszönöm, hogy az elvtársnő szóvá tette: hiányoltak, hogy nem voltam Kecskeméten és Szegeden. Szeretném elmondani, nem ideológiai felfogásom és vallásom tiltja, hogy ott legyek. A PB döntött a képviselőtről, de ha már ezt felvetették, akkor a következőket szeretném elmondani. Nem vagyok reformista, és nem vagyok fundamentalista. Kommunista vagyok. Nem a reformkörbe léptem be, hanem a kommunista pártba. Bennem — bármilyen furcsa is — békésen egymás mellett él a fundamentalizmus is, meg a reformizmus is. Én egy kicsit azt a felfogást vallom magamról, amit Nyers elvtárs három üléssel ezelőtt itt kifejtett, hogy hogyan van együtt bizonyos kérdésekben a konzervativizmus, és hogy van együtt bizonyos kérdésekben a megújulás egyszerre. És még én ettől nem tartom magamat valami bünsősnek. Én sok minden disznóságot elkövettem már életemben, a politikában, meg elég sok hibát is, de abban, hogy nem akarok mindenáron az elsők között rohanni a reform lobogójával, semmifajta lelkiismeret-furdalásom nincs. Én úgy érzem, hogy ami megújulásra megérett, abban partner vagyok, az ész nélküli összevissza szaladgálást pedig nem szeretem. Két dolog miatt nem szeretem. Sokszor elmondtam, most is elmondom. Az egyik: azért nem szeretem, mert úgy látom, hogy a politikai folyamatok elszakadnak a gazdasági folyamatoktól. A másik pedig: úgy

látom, hogy nem tudnak az emberek és a párttagok követni bennünket, s végül úgy járunk [majd], mint a próféta, aki egyedül marad a pusztában, és hirdeti az igét és közben nem lesz, aki meghallja. Ha ez a konzervativizmus, akkor vállalom, akkor nincs köztünk véleménykülönbség. Én a visszarendeződést ma kisebb veszélynek látom, mint az előrerohanást. Én nem címkézek, de szeretném megmondani, hogy én ezeket a változásokat döntő döbbségben jószellemisségűnek, jó irányúnak tartom. Hogy arányérzéke nincs valakinek, vagy valakiknek, az egy adottság, az a politikában benne van. Azt nem kell összekeverni.

Én például a KISZ-t meghívtam, [még akkor] most már DEMISZ-t. Tudom, hogy a DEMISZ kongresszusán nagyon jó szívvel ültem végig azokat a szenvedélyes és szélsőséges — olykor-olykor szélsőséges —, de látszott, hogy megújulni, tenni, cselekedni akaró eszmecseréket és vitákat, és másutt is. Ettől egyáltalán nem vagyok ideges, vagy nyugtalan. Én nyugodtan végigültem azt a pártalapszervezeti taggyűlést is az egyik körzetben, ahol minden voltam, csak pártfőtitkárnak alkalmas ember nem, azért, mert elárulom a pártot, széjjelverem, és így tovább, és így tovább, aki egy más élményanyag alapján, másképpen ítéli meg a kibontakozást és a folyamatokat. Aki elmegy erre a szakmára, az vállalja fel egy ilyen átrendeződésben az ezzel együtt járó konfliktusokat is, és próbálja valahogy elrendezni magában.

Nagy Imre-ügy. Itt felvetődött, csak azt szeretném mondani — mert nem hiszem, hogy ennél az anyagnál kellene erről vitát folytatni —, hogy tisztázni kellene, hogy a jogi rehabilitáció, ami a maga üteme szerint végbemegy, és szerintem nincs jogunk sürgetni, ezt egy párttestület nem teheti meg ezek között a viszonyok között [sic!]. Bár politikai érdekünk azt kívánná, hogy a temetés előtt ez megtörténjék, de a szakembereknek kell eldönteni, hogy milyen ütemben tudják ezt megcsinálni. Nem azonos a párttagságával összefüggő rehabilitációval. Ha netán olyan következtetésre jutunk, hogy ezt is napirendre kell tűzni, akkor ezt csak egy kongresszus végezheti el. Ezt más nem végezheti el, akkor nekünk ki kell küldeni egy bizottságot, aki ezt felülvizsgálja, átnézi. Ebben a pillanatban a rendelkezésemre álló adatok alapján ezt nem látom indokoltnak, de a jogi rehabilitáció egészen biztos magával fogja hozni ennek a kérdésnek is a megválaszolását. Akkor ebben ki kell alakítani az álláspontunkat.

Szeretném ugyanakkor azt még hozzátenni ehhez a Nagy Imre-ügyhöz — főleg azért, mert megjegyeztem, amit Horn elvtárs mondott, és ez így igaz —, egy ponton azonban az én információim mások. A szovjet vezetés nem egészen úgy értékeli Nagy Imrének az utolsó napokban tanúsított magatartását, mint ahogy ez itt elhangzott. És úgy látszik, hogy még több információt kellene begyűjtenünk. Sajnos, elég nehezen csurog ebből a forrásból. Több mint valószínű, hogy a vezetésnek nem érdeke, hogy ezekben a kérdésekben olyan okmányok álljanak rendelkezésünkre, amely nemhogy tisztázná, hanem inkább zavarná most a viszonyt.

BERECZ JÁNOS elvtárs: [Egy pici türelmet kérnék.] Kedves Elvtársak! A választás után én a következő kérdéseket tenném fel szavazásra, egyetértve azzal, hogy mindenben döntsünk, ami szükséges ahhoz, hogy a munka meginduljon, és feltételeken döntsünk olyan dolgokban, amelyekre később kerül sor.

Az első: a Központi Bizottság visszavonja megelőző határozatát és úgy dönt, hogy kongresszust hív össze ebben az évben. Aki egyetért a kongresszus összehívásával, kézfelemeléssel szavazzon. (Közbeszólások: mikor?) Mindjárt mondom. Ebben döntenünk kell. Kongresszus: — köszönöm szépen.

Ki van ellene? Egy.

Tartózkodott valaki? Egy, kettő, három, négy.

Tehát egy ellenszavazattal és négy tartózkodással a Központi Bizottság úgy döntött, hogy kongresszust hív össze erre az évre.

Azért nem akartam összekötni, mert irányként szabhatjuk csak meg a november közepét. Én a közepét javaslom, ott is van egy dátum. Egyelőre. (Zaj a teremben.)

Akkor mondjuk úgy, hogy irányként november első felét; és napirendi pontként a következőket. . . Ezeket nem tesszük közzé, tehát csak a munka meghatározására, vagy megsabázására vonatkozik. Tehát a szervezeti szabályzatról, személyi kérdésekről és a pártprogramról, programnyilatkozatról döntsön a kongresszus.

Aki ezzel egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon.

Tehát, aki egyetért irányként a november első felével, és ezzel a három napirenddel, mert ez még módosulhat, például történelmi anyagot kapunk, és így tovább. Ez csak a munka elindításához szükséges.

Aki egyetért. Tessék. (Közbeszólás: Grósz elvtárs az összefoglalójában négy irányt mondott.)

Tessék, Katona elvtárs.

KATONA IMRE elvtárs: Javaslom, hogy alternatívákra szavazzunk, őszre. (Nagy zaj, nem érthető.)

BERECZ JÁNOS elvtárs: [Akkor megváltoztatom.] Tehát akkor úgy teszem fel a kérdést szavazásra, hogy Grósz elvtárs az összefoglalóban javasolta: fogadjuk el irányként, lehetőleg november közepéig legyen meg a kongresszus, a tárgyalások folyamán pedig lehetőleg érjük el, hogy ebben az évben legyen választás.

Tehát a kettő összefügg, ezért előfordulhat, hogy korábbra kell hozni. Azt fogadjuk el, a Politikai Bizottság felhatalmazást kap arra, hogy gazdálkodjon a tárgyalás folyamán a választások időpontjával, de lehetőleg ebben az évben, és ennek függvényében — lehetőleg november közepéig — tartsunk kongresszust.

Aki így elfogadja, kérem, kézfelemeléssel szavazzon.

Köszönöm.

Ki van ellene? Kettő.

Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Egy. Tehát két ellenszavazattal és egy tartózkodással elfogadtuk.

Most meg kellene szavazni, hogy augusztus 15-ig válasszák meg a küldötteket, de ehhez — a PB eldöntheti, a küldötteket a megyéknek és a helyi értekezleteknek kell megválasztani —, ha nem lendülünk neki, akkor nem tudjuk azt a programot teljesíteni, amiről szó volt, hogy a küldöttcsoportok készüljenek különösen a kongresszusra. (Közbeszólás, nem lehet érteni.) Elvtársak, azért gondolkozzunk. Az alapszervezeteknél és a közbülső pártértekezleteken. . . (közbeszólás, nem érthető) Arról folyt a vita, hogy az előkészítő munkában vegyenek részt már a küldöttcsoportok is. (közbeszólás, nem érthető) Na, ezt akartam utána mondani: azért nem tudom föltenni szavazásra a határidőt, mert azt nem döntöttük el, hogy milyen irányítási rendszer lesz. Tehát az, hogy a Központi Bizottságba küldenek-e, vagy a választmányba, külön választjuk-e előtte a főtitkárt és az elnököt, vagy nem; itt ki kellene tartanunk a június 20-a körüli központi bizottsági ülésig. Esetleg a működési szabályzatban is? [Kibírjuk addig?] (Grósz elvtárs: meg tudjuk csinálni.)

Akkor ebben június 20-án, vagy akörüli központi bizottsági ülésen döntünk.

A következő javaslat hangzott el: a KB szüntesse meg a szervezeti szabályzat ki-

dolgozására kiküldött munkabizottságot és egészítse ki a Pártpolitikai Bizottságot a következő személyekkel: Csillik Andárs elvtárs, a Belügyminisztérium Pártbizottságának titkára, Deák László elvtárs, a Központi Bizottság tagja, Dérfalvi István elvtárs, a II. kerületi Bizottság első titkára, Rajki Sándorné, a Központi Bizottság tagja, Szarvas László elvtárs, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Pártbizottságának titkára és Varga László elvtárs, a Központi Bizottság tagja.

Van-e megjegyzés ezekhez a javaslatokhoz? (Közbeszólás, nem érthető.)

KEB-tagok is, igen, a Csillik és a Dérfalvi elvtárs KEB tagok is, tehát így is számításba vannak véve. Nincs észrevétel?

Együtt szavazzunk? Igen. — Tehát, aki egyetért azzal, hogy ezek az elvtársak bekerüljenek a Pártpolitikai Bizottságba, kézfelemeléssel szavazzanak. Köszönöm.

Volt valaki ellene? — Nem. Tartózkodott-e valaki? Nem. Egyhangúlag elfogadtuk.

Javasoljuk a Központi Bizottságnak, hogy válassza meg a Központi Bizottság a kongresszus mandátumvizsgáló bizottságát.

Elnökének dr. Vastagh Pál elvtársat, a Politikai Bizottság tagját; tagjainak: Becze Ferencet, a Szekszárdi Húsipari Vállalat csoportvezetőjét, a Központi Bizottság tagját, Csáki Csaba elvtársat, a Központi Bizottság tagját, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektorát, Horváth István belügyminiszter elvtársat.

Tessék Nagy elvtárs!

NAGY SÁNDOR elvtárs: A mandátumvizsgáló bizottság megválasztása nem ér rá 20-án?

BERECZ JÁNOS elvtárs: Ráér, énszerintem.

JASSÓ MIHÁLY elvtárs: Mit küldünk ki pártvitára? Ebben kellene állást foglalni. A Politikai Bizottság a következő ülésén tárgyalja meg, és a következő központi bizottsági ülésre vissza kell hozni.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tehát az eredeti javaslattal ellentétben a kettes és hármas számú anyagot most nem javasolod kiküldeni vitára? Jó. — Most semmi másról nem döntöttünk volna, csak erről a két bizottságról, de ráér a mandátumvizsgáló bizottság is, és a szervezőbizottság is ráér. Bár a szervezőmunkához szerintem hozzá kell kezdeni mindenképpen, itt csak arról van szó, hogy a két bizottságról lehet-e dönteni, vagy nem. Tehát még két bizottságot javasolunk megválasztani, kiküldeni. Az egyik a mandátumvizsgáló bizottság, a másik pedig a kongresszus szervezőbizottsága. Tehát akkor olvasom: a mandátumvizsgáló bizottság elnökének Vastagh Pál elvtársat, tagjainak Becze Ferenc, Csáki Csaba, Horváth István, Illei György és Petrovszki István elvtársakat, a Központi Bizottság tagjait, Kovács Árpád elvtársat, a Központi Ellenőrző Bizottság tagját.

Van-e valami kifogás, vagy más javaslat? Nincs. Köszönöm.

Aki egyetért, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Ki van ellene? Senki. — Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. — Köszönöm szépen, egyhangúlag elfogadtuk.

A szervezőbizottságra csak egy javaslat van, hogy vezetésével Iványi Pál elvtársat bízunk meg, és a bizottságot a következő központi bizottsági ülésen hagyjuk jóvá. Aki egyetért azzal, hogy a szervezőbizottságot Iványi Pál elvtárs vezesse, kérem kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm szépen.

Ki van ellene? Senki. Tartózkodott-e valaki a szavazástól? — Nem. Köszönöm szépen.

Végül még egy javaslat maradt, hogy a kettes és hármas számú anyagot küldjük ki a pártalapszervezeteknek megvitásra. Van-e ezzel kapcsolatban kérdés?

Tehát a kettes és hármas számú anyagot küldjük ki az alapszervezeteknek vitára! Van-e valakinek megjegyzése hozzá? Nincs. Aki ezzel egyetért, kérem, kézfelemeléssel szavazzon. Köszönöm.

Ellene szavaz-e valaki? — Nem. Tartózkodott-e valaki? — Egy tartózkodással elfogadtuk.

Most pedig egy uzsonnára meghívjuk az elvtársakat, húsz perc múlva folytatjuk a munkát.

S z ü n e t

IVÁNYI PÁL elvtárs: Elvtársak! Folytatnánk a munkánkat. Az előző napirendi pontnál bizonyos vitás kérdések, vagy értelmezési zavarok merültek fel a szünetben, ezért Grósz elvtársnak adnám át a szót.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Két rövid mondat: az egyik, hogy szünetben kollégáim megkérdezték, hogy végül is miben döntöttünk, a legelső napirendi dologában. Az egyik: főleg azt a két alternatívát — a KB vagy a választmány variánst — átdolgozzuk, kimunkáljuk, bevisszük a Politikai Bizottság elé, a PB jóváhagyja, és ide visszahozzuk június 20-a tájékán, nem tudom mikor, a Központi Bizottság elé. Tehát nem küldjük ki a párttagsághoz vitára, mert arra nincs idő, hanem a 13-i PB-ülés után ide visszahozzuk.

A másik a kongresszus időpontját illetően: ha a választások az idén vannak, akkor nem november vége felé, hanem szeptember felé hozzuk a kongresszust. Ha később van a választás, mondjuk a jövő év elején, akkor november elején, valamikor 10-e tájékán kellene a kongresszust csinálni. Állítólag ez nem volt tiszta.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tisztelt Központi Bizottság! Van egy javaslat a Központi Bizottság előtt, Nagy Imre temetésével kapcsolatos központi bizottsági közleményre.⁵⁶ Berecz elvtársnak adnám át a szót.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság!

A Politikai Bizottság is nagy dilemmában volt, amikor ezzel a kérdéssel, másrészt pedig az írásos dokumentummal, az előterjesztéssel foglalkozott. Az első kérdés az volt, hogy hallgathat-e a Központi Bizottság két héttel a Nagy Imre temetése előtt. Az a vélemény alakult ki, hogy a Központi Bizottságnak meg kellene nyilatkozni, és ezért készült ez az előterjesztés. Ez a vélemény a reformköröktől, az alapszervezetektől, a pártköröktől mindenünnen irányult a Központi Bizottság felé [sic!]. A másik, ami nagyobb dilemma, hogy egy ilyen folyamatban lévő felülvizsgálatnál lehetetlen jó dokumentumot készíteni. Lehet jobbat, mint ami az előterjesztés, de olyat, amely teljes mértékig kielégítő és lezáró jellegű lenne, azt most nem lehet megfogalmazni. Ezért felmerült az a variáció, hogy egy rövidebb, tényyszerű melléállás történjen, azt mindenképpen kevesellné a közvélemény, ezért értékelő mondatokat is tartalmaz. A Politikai Bizottság mérlegelte ezeket az értékelő megállapításokat, amelyek elismerést tükröztek és némi bírálatot is. Még egyszer

mondom, ha nincs lezárva egy folyamat, akkor a Központi Bizottságnak nincs módja lehető legáltalánosabb és támadhatatlan dokumentumot elfogadni. Most ilyen tervezet került a Központi Bizottság elé, örömmel várunk minden javaslatot, megfogalmazási finomítást, de nekem is meggyőződésem, a Központi Bizottság nem hallgathat.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Megkérdezem, van-e kérdés. Tessék parancsolni Bereczky elvtárs.

BERECZKY GYULA elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az anyag, amelyhez Berecz elvtárs kiegészítést fűzött, két és fél flekkes dokumentum. Ha akarjuk, ha nem, ez dokumentum értékű anyag, ezt a politikához értő emberek így fogadják. A történészek, a tudósok nyilvánvalóan más ítéletet fognak mondani. Ezt az anyagot, ha elolvassák az emberek a temetés előtt, arra következtetnek, hogy a párt rehabilitálta Nagy Imrét. Ebben olyan mondatok vannak, a harmadik flekk első mondatait olvassuk el, amelyek értékelők, amelyek a XX. század kiemelkedő személyiségének, a szocializmus továbbfejlesztőjének stb. stb. ítélik. Nem akarom az anyagot méltatni, nem is akarok javaslatot tenni a módosításra, nyilván finomítani kell. Kérdésem a következő: Az anyag tartalmával megismerkedve, kérdezem, a Magyar Szocialista Munkáspárt képviselőjében Nagy Imre temetésén a párt részéről ki vesz részt.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Romány Pál elvtárs, utána Kótai elvtárs.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! A kérdésem rövid, arra vonatkozik, hogy az Országgyűlés vagy a kormány készül-e valamit tenni. Ugyanis ezt én értem, és helyeslem is, hogy a Központi Bizottság szólaljon meg ebben az ügyben. A kérdésem [azért kérdés marad], hiszen mi nem annullálhatunk bizonyos állami dolgokat; nem néztem utána, hogy annak idején, tehát 57-ben sem, sem 58-ban a Központi Bizottság deklaráltan nem foglalt állást Nagy Imre ügyében. Bár ezt nem tudom pontosan.

Ha már szólok, rögtön egy javaslatom is van: én rövidítést ajánlok, és bizonyos szerkesztési átrendezést. A rövidítésnek megvan az értelme. Az anyagra átvezettem a javításaimat, s átadom a szerkesztőknek.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. — Kótai elvtárs következik.

KÓTAI GÉZA elvtárs: Kedves Elvtársak! Annak előrebocsátásával teszem fel két rövid kérdésemet, hogy egy hete azt az álláspontot képviseltem, hogy legyen egy ilyen nyilatkozat egyfelől, másfelől rögtön a KB-ülés után adjuk ki. Úgy értem, hogy a szerkesztőbizottság az észrevételeket bedolgozza, én támogatom a megjelentetését.

A kérdésem Horn elvtárhoz szól. Két rövid kérdés ezzel az ominózus mondattal kapcsolatban, hogy sok szempontból tévedett politikája nemzetközi feltételeinek és következményeinek megítélésében. Itt is előrebocsátanám, hogy a nemzetközi feltételeket és következményeket én nem szűkíteném le kizárólag a szocialista országokra, még kevésbé csak a Szovjetunióra, bár Gyula beszélt jugoszlávokról, kínaiakról, másokról is, ezt tudom. Hanem én nem vagyok benne a történelmi albizottságban, ha jól érttem a Gyulának a kijelentését; az egyik: vagy azt mondta, hogy egyeztette a szovjetekkel, vagy azt, hogy a szovjetek egyetértésével történt.

De most a kérdés szempontjából mindegy, hogy így vagy úgy, tájékoztatni tájékoztatta azt tudom, mert hogy Andropov urat tájékoztatta. Az egyik az, hogy itt valójában miről volt szó, mert nincs dokumentum[om nekem] róla; a másik az, hogy milyen információ, milyen dokumentumon alapul, mert ezt én nem tudom megállapítani. És számomra ennek a mondatnak a szempontjából ennek nagy jelentősége van. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Van-e még kérdés? Tessék Boros elvtárs.

BOROS LÁSZLÓ elvtárs: Valószínűnek tartom, hogy amikor a közlemény megjelenik, akkor a párttagok és pártönkívüliek egyaránt betűről betűre, mondatról mondatra végig fogják elemezni, éppen ezért rendkívül fontos, hogy a közlemény minden megállapítása megalapozott tényekre épüljön. Ezért szeretném megkérdezni, hogy ennek a közleménynek minden megállapítása tényeken alapul-e. Én most itt a második oldalon erre a mondatra gondolok elsősorban: „koalíciós kormányának tagjaitól, de a pártön belüli híveinek zömétől sem kapta meg azt a segítséget, mellyel”... stb., tehát itt van egy állítás. Ezt akkor bizonyítani kell tudni, hogy ez innen, onnan, amonnan származik. Tehát rendkívül fontosnak tartom, hogy semmi olyan ne maradhasson benne, amit nem lehet megvédeni valamilyen formában.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Még mindig kérdéseknél vagyunk. Úgy látom, nincs több kérdés. Berecz elvtársé a szó.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Pénteken foglalkozott a Politikai Bizottság ezzel a kérdéssel. Pénteken még úgy döntött, hogy az MSZMP képviselőjében hivatalosan nem vesz részt senki a temetésen.⁵⁷ Nem tiltja természetesen tagjainak, hogy a temetésen részt vegyenek. Hogy a következő két és fél hétben még hogyan alakulhatnak a dolgok, ezt nyitva hagyta a Politikai Bizottság. Tehát döntése nem végleges, hanem az eseményektől és a körülményektől függ részvétele, vagy nem részvétele. Egyelőre az a döntés, hogy nem.

A kormány természetesen rendszeresen foglalkozik a feltételekkel és a körülményekkel, megbízottai kapcsolatban vannak a hozzátartozókkal és a Történelmi Igazságtétel Bizottság tagjaival, és próbálják kialakítani együttesen azokat a feltételeket, körülményeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a legnormálisabb körülmények között — amennyire ez lehetséges — zajljódjon le a temetés.

Eddig arról volt szó, hogy a temetőben lehet leróni a kegyeletet, és egyértelműen családi kegyeleti aktusnak tekintendő. Most felmerült egy új kérdés, hogy a nyilvános búcsúztatás a Hősök terén legyen. Ebben az esetben már minimum félhivatalossá alakul az esemény, mert családi eseményt nem köztemetőben nagyon nehéz elképzelni. Ezért a kormányzat a családtagokkal és az illetékesekkel tárgyalást folytat arról, hogy ebben az esetben milyen magatartás tanúsítandó, és ha így lesz, akkor valószínűleg félhivatalossá alakul, és a kormányzat jelenléte természetes. Megfelelő szintű — erről a kormány dönt. Nem tudom, hogy az Országgyűlés mit tervez, de mivel Nagy Imre miniszterelnök is volt, és egy időben az Országgyűlés elnöke is, nincs kizárva, hogy akár a miniszterelnök, akár az Országgyűlés elnöke egy ilyen aktuson részt vegyen mint magánember. Az Országgyűlés elnöke elképzelhető, hogy hivatalosan részt vesz. Mindez — még egyszer mondom — folyamatban van, és a tárgyalás folyik erről. Nyilvánvalóan tapintatos megállapodásokra és megegyezésekre van szükség, amely kizárja a zavaró elemeket.

Kótai elvtárs nem hozzám intézte a kérdést. Boros elvtársnak: a szövegezésben elsősorban történészek vettek részt, akik minden ilyen megállapítást ellenőriztek és még ellenőriz[het]nek. Tudomásom szerint is, az utolsó három-négy napon [a kormányzattól és] a társaitól nem kapott olyan segítséget, mint ami ebben az időben szükséges lett volna. Az más kérdés, hogy a résztvevők szerint nem is [nagyon] volt lehetőség [támogatást,] segítséget adni, de az ominózus mondat megfelel az értékelésnek.

Szeretném még bejelenteni, hogy Nyers elvtárstól írásban kaptunk javaslatot, amit figyelembe vesz a szerkesztőbizottság. Végül javaslom — ha lesz kiegészítés, akkor is —, hogy a szerkesztőbizottság véglegesítse, és más nyilatkozatokkal együtt jelenjen meg a Központi Bizottság ülése után. A kormányzat pedig készül arra, hogy a temetést megelőző néhány napon belül hivatalos nyilatkozatot tesz közzé, amelyben az összefogás szükségességét és a nemzeti megbékélés szükségességét még nyomatékosabban hangsúlyozza.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Még ki kíván hozzászólni? Tessék. Ezen már túl vagyunk, Horn elvtárs válaszol a feltett kérdésekre. (Közbeszólás, érthetetlen.)

BERECZ JÁNOS elvtárs: Azt mondtam, hogy tárgyalások folynak erről [csak felmerült ez a kérés.] (Morajlás a teremben, figyelmeztető csengőszó.) [Csendet kérnék!]

HORN GYULA elvtárs: Először Kótai elvtárs kérdésére válaszolok. Szovjet részről nem csupán egyeztették a VSZ-ből való kilépést, illetve a semlegesség deklarálását, hanem [szovjet részről] ezzel egyet is értettek.

Második része a kérdésnek: erre belső, eredeti dokumentumok vannak.

Ha már szót kaptam, elnézést. Lehet, ugye?

Először egy technikai megjegyzést, amit Katona Béla elvtárs vetett fel. Februárban még ennek a nemzetközi összefüggését nem ismertük. Annak idején Berend elvtárs mondta is, hogy ez még hátra van, április második felében lettünk készen az anyagok elemzésével, nagyon komoly, megfeszített munkával.

A más[od]ik dolog. Ennek a Központi Bizottságnak nem volt olyan határozata, amely kötelező lenne erre a Központi Bizottságra, vagy tagjaira. Mert itt elhangzott valami ilyesmi. Tehát én a magam részéről, vagy bárki, aki ebben az ügyben megnyilatkozott, szerintem joggal, pártfegyelmet nem megsértve járt el.

Harmadik dolog. Közlemény. Elnézést (morajlás). Elképzelhetőnek tartanám, és javaslom is, hogy a Központi Bizottság kezdeményezze a parlamentnek egy rövid állásfoglalást a Nagy Imre-ügyről. Olyan állásfoglalást, amely [ki]indulna ennek a KB-álláspontnak a lényegéből, és amely állásfoglalás ugyanakkor nem vágna elé[be] a jogi folyamatok végigvitelének. Egyébként teljesen igaza van Grósz elvtársnak abban, hogy még hónapokig fog tartani minden részlet[nek a] feltárása, vagy lehet, hogy sohasem tudjuk az összes részletet feltárni. De mindenképpen szükségesnek tartanám, hogy június 16-a előtt ebben álláspont szülessen, és azt hiszem, hogy a KB kezdeményezhet egy ilyent egy kommunista többségű parlamentnek. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Ormos elvtársnő következik. Utána Berend T. Iván elvtárs.

ORMOS MÁRIA elvtársnő: Kedves Elvtársak! Azt hiszem, nem kell mondanom, hogy magam is [nagyon] fontos politikai lépésnek, aktusnak tartom azt, hogy

ebben a kérdésben a Központi Bizottság nyilatkozzék, és örülök annak, hogy van egy szöveg, amely kiindulópontot képez.

Úgy gondolom azonban, hogy a kérdésben elég sok az ellentmondás. Részben magában a szövegben, de részben ellentmondást látok abban is, ahogy Grósz elvtárs nyilatkozott a pártrehabilitáció kérdéséről egyfelől, másfelől pedig ennek a szövegnek a megfogalmazásaival. Ez ugyanis — ha összeolvasom a dicséző megnyilatkozásokat, kezdve a reformkezdeményezésem —, mint örökségünk, amit nekünk, magunknak, folytatni kívánunk; a különösen jelentős gondolatok összegezését, amelyeket az első oldal lap alján találunk; a példamutató kiállást és végül leginkább ezt a szöveget, amely a 3. oldal első mondatát⁵⁸ alkotja, és megállapítja, hogy Nagy Imre a XX. századi magyar történelemnek jelentős alakja, akinek pályája elválaszthatatlan a kommunista mozgalomtól, a szocializmustól. Az végeredményben egy kvázi pártrehabilitáció. Az a véleményem ugyanakkor — még akkor is, ha ezt nem mondjuk ki, már szó szerint legalábbis —, hogy hasonló okokból kifolyólag a szöveg belső ellentmondásban is szenved. Mert egyfelől leszögezi ezeket a tényeket, tényekként szögezi le ezeket a megítéléseket, és másfelől — miközben foglalkozik az életútnak egy jelentős részével, amire véleményem szerint itt és most nincs is igazából szükség —, ezzel szemben egyetlen kérdésben, a legdöntőbb kérdésben, abban tudniillik, hogy ez a per egy ártatlan embert juttatott a halálba, ezt nem mondja ki. És itt, ebben a kérdésben hivatkozik ugyanarra, amire Grósz elvtárs hivatkozott, hogy tudniillik nem sürgethetjük a jogászainkat. Lehetséges, hogy így van, de én a magam részéről kifejezetten megsürgetném őket. Mert, ha meg tudták mondani, a Demény Pál esetében⁵⁹ öt perc alatt, ahol mondjuk a dossziék halmaza csak akkora volt, és nem ekkora, hogy mi is volt a helyzet, nem tudom, hogy ettől végül is mi tartja vissza a mi jogászvilágunkat. Lehetséges, hogy a magyar jogtudomány mesterművét éppen most kívánjuk megalkotni, de nem hiszem, hogy erre van szükség.

Voltaképpen, ez a papír is már kimondja mindazokat az alapokat, amelyek egy ilyen jogi deklarációra döntő mértékben elégségesek. Se a magyar nemzet, se a Központi Bizottság, se senki nem azokra a szubtilis, a korszak jogi előírásaival összevetett, és ezt minden részletében tisztázó elaborátumra kíváncsi. Arra kíváncsi, amit tulajdonképpen kimondatlanul-szétszórva ez a papír tartalmaz, hogy tudniillik ennek nem volt politikai alapja. Ha tévedett, politikai vétekért, bűnért vagy tévedésért ilyen büntetést nem, nem lehet kiszabni, hogy ez az ember a kommunista mozgalomhoz tartozott, ehhez tartozott november 4-e után is, és vélhetően egészen haláláig. Én azt gondolom, hogy ennek kellene elsősorban ebben a papírban benne lennie. Ehhez képest a magam részéről én is rövidítéseket is ajánlanék, ennek az alapvető ellentmondásnak a kiküszöbölése mellett. Azt gondolom ugyanis — bár igaz, de — fölösleges ebben a papírban többször is kitérni arra, hogy az MSZMP Központi Bizottsága milyen elhatározásokat hozott a történelmi tények feltárásáról. Ez igaz, csak éppen az erre való kitérés voltaképpen magának a mondandónak az értékét csorbítja, laposítja. Másutt el lehet mondani, de nem ide való. Ilyen az első oldalnak a második bekezdése,⁶⁰ ilyen a második oldalnak az utolsó bekezdése: „Az MSZMP Központi Bizottsága jogosnak tartja, . . .”, tovább fogja vizsgálni stb. stb., ez nem ebbe a politikai deklarációba való szöveg. Visszatérek arra a mondatra, amelyet — azt hiszem, a Boros elvtárs felvetett, mint kérdést, én viszont ezt a mondatot kifejezetten kifogásolom. A második oldalnak a koalíciós kormánnyal kezdődő mondata ez.⁶¹ Nem mintha az állítás nem lenne igaz, csak

éppenséggel véleményem szerint nem teljes. Mert igaz az, hogy Nagy Imre ezeknek a rettenetes feladatoknak az ellátásában vagy megoldásában valóban nem kapta meg a segítséget, sem a koalíciós kormány különböző tagjaitól, nem is erre orientálódtak, érthető módon, de párton belüli híveinek zömétől sem kapta meg ezt a segítséget, és ez az, ami az én számomra probléma. Mert ez a kérdést leszűkíti az úgynevezett Nagy Imre-körre vagy -csoportra. És ha már segítségről beszélünk, akkor bizony meg kell állapítanunk, hogy a Politikai Bizottság egészétől sem kapta meg azt a segítséget, amire itt szükség lett volna; hogy egészen pontos legyenek: a Politikai Bizottság október 30-ig, 31-ig, minden kérdésben vele szavazott. Vagyis tulajdonképpen a segítséget soha senkitől nem kapta meg, mert amikor már vita lett volna a Politikai Bizottság különböző tagjaival, elsősorban Kádár Jánossal lehetett volna ez a vita, akkor ő már nem volt jelen. Vagyis tulajdonképpen a Politikai Bizottságban a vita, vagy a vitán keresztüli segítségnyújtás lehetősége soha nem zajlott le.

Nem kívánom azt, és nem azt javaslom, hogy ezekbe a részletekbe belebocsátkozzunk, hanem sokkal jobbnak látnám, ha ez a félreérthető, számos félreértelmezésre okot adó, és egészen biztos kivédhetetlen támadásokra alapot nyújtó szöveg-rész elmaradna. Köszönöm szépen, ennyit akartam mondani.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Berend T. Iván elvtárs.

BEREND T. IVÁN elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Én is örülök, hogy sor került a tervezet elkészítésére és vitájára. Sajnálom, hogy ezt csak itt kaptuk meg. Hozzá kell tenni: egy eléggé rögtönzött vitát tudunk csak tartani róla, ami biztos, hogy rontja a végeredmény színvonalát is. Ezzel együtt szükséges, hogy megtegyünk mindent, hogy egy olyan állásfoglalás kerüljön ki a mai ülésünkről, amely ebben a nagyon nehéz kérdésben a lehető legjobb megoldást tudja hozni.

Úgy érzem ugyanis — most már csatlakozva az előttem szólókhhoz —, hogy ez nagyon felemás, ellentmondásos és bizonytalan. Én is úgy érzem — csatlakozva Ormos Máriához —, hogy nem teljesen világos főtítkárunknak a zárszavában mondott erre vonatkozó megjegyzése. Mert ez a dokumentum, ha ezt kiadja a Központi Bizottság, akkor ez egy politikai rehabilitáció dokumentuma. Én ezzel egyébként egyetértek, hogy az ilyen formában szülessen meg. De úgy érzem, ha ezt most megalapozottan kiadjuk, akkor ez a kérdés még egyszer és más formában már a párton belül nem merülhet fel. Tehát, hogy a rehabilitációnak más menete, vagy politikai menete lehetne. Ez a politikai rehabilitáció. Én legalábbis nem tudom másként értelmezni. Ha mindezt figyelembe vesszük — figyelembe véve azokat a jogos igényeket, hogy ne legyen ebben olyan mondat, ami félreérthető, nem pontos, vitatható, támadható stb. —, nehéz lesz elkerülni, de törekedni kell rá.

Az elmondottak mellett rögtön az első bekezdést is szóvá tenném. Sajnos ez a fogalmazás egyenesen kihívó. Ugyanis — nehéz kimondani — az eufemizmusok tömege hemzseg itt. Nehéz azt mondani, hogy a legutóbbi időig egyoldalú értékelés volt, mert ez enyhén szólva valóban kihívó. Hát hogyha ellenforradalmi összekülvőnek volt bélyegezve, akkor ez azért több, mint egyoldalú értékelés, azzal szemben, ami itt következik. Tehát más kifejezéseket kell erre találni. Nehéz szemrehányóan azt mondani, hogy itt különböző pártok és irányzatok ki akarják sajátítani az örökséget, mikor az MSZMP tulajdonképpen, úgyszólván a mai napig kitaszította ezt az örökséget. Tehát nem lehet ilyen fogalmazásokat használni. Az egész első bekezdés helyett, egy teljesen más szöveg kell, amit én most nem rögtönöznek,

de egy méltó szöveg, és nem egy minden mondatában és szavában kikezdhető szöveg.

A második bekezdés elhagyására Ormos Mária javaslatot tett, én ehhez csatlakoznék. Nem ide való. A harmadik bekezdés: ha már belemegyünk ebbe — és én jogosnak tartom, hogy belemegyünk, jogosnak tartom, hogy belemenjünk egy kicsit, az életútba, az életútnak azokba az elemeibe legalábbis, amelyek az MSZMP, a párt történetéhez kapcsolódnak. Ha ebbe belemegyünk, akkor nem lehet 1953-mal kezdeni ezt, 1953—1954-gyel kezdeni Nagy Imre életútját, pozitív tevékenységét, hanem, hát egyrészt ugye az illegális pártnak vezető egyénisége volt; 1945-től, amikor még csak három tárcaja volt a pártnak a kormányban, ő miniszter volt már, fontos posztokat töltött be a földosztás idején, mint megfelelő tárca vezetője, az ő nevéhez kapcsolódott: 1947-ben ő volt az első és egyetlen, aki lényeges elvi vitába keveredett a Rákosi—Gerő-féle pártvezetéssel. Más koncepciót képviselt a gazdaságpolitika egészében, nemcsak az agrárpolitikában, az egész meginduló államosítási politikával szemben egy más elképzelést, egy államkapitalista úti elképzelést hangsúlyozott, és egy más agrárpolitikai utat. Emiatt, 1948-ban kiteszik a pártvezetésből. Rákosi kiteszi a pártvezetésből. 1953-ban az új kurzus vezéregyénisége. Tehát, itt ezt kicsit gazdagabban, legalábbis erre az 1945 utáni történelmi út legfőbb állomásaira utalva kellene ezt kifejteni. A második oldal első bekezdésében, a második mondat helyett,⁶² tulajdonképpen azt kellene hangsúlyozni, hogy 1956-ban rendkívül nehéz helyzetben vállalja a kormány vezetését, és ezekben a napokban, egyik vezető személyisége volt a párt megújításának, az MSZMP létrehozásának. Ezt 1956-tal kapcsolatban le kell szögezni, és tulajdonképpen azt is, hogy 1956-ban az ő vezetésével a kormány is és a párt is, sok olyan új elemet fogadott el — igaz, a történelmi kényszerűségek szorító helyzetében —, de végül is vállalta ezt, amely ugyancsak fontos tanulságokkal szolgál, végül is a többpártrendszer elvi elvállalása, az öngazgatás elvi elfogadása, ez mind ide kapcsolódik. Azt hiszem, hogy ebben az örökségben ezt feltétlenül említeni kellene.

Itt már ugyancsak többen is támadták a második oldal első bekezdésének második felét, onnan „a koalíciós kormány tagjaitól”. Ezt valóban ki kellene hagyni és egyszerűen csak azt kellene jól megfogalmazni, hogy ebben a rendkívül nehéz, bonyolult helyzetben, amely ezeket a napokat, heteket jellemezte — anélkül, hogy egy részletes kritikára törekednénk —, pláne egy ilyenfajta kritikára, hogy kitől nem kapott segítséget, aminek nincs igazán értelme. Azt kellene, hogy ebben bizony a kormány is sodródott az eseményekkel, ő maga is sodródott az eseményekkel és nem hiszem, hogy ezt itt nagyon részletesen kifejtve kellene taglalni, hogy ebből az alkalomból, ez milyen ellenmondásokkal járt még, de esetleg ezt lehet részletesebben is, ízlés szerint megfogalmazni.

A legsúlyosabb hiány kétségkívül, amit most Ormos Mária fogalmazott meg itt a második bekezdés elején.⁶³ Nem lehet úgy kezdeni, hogy az MSZMP számára elfogadhatatlan politikai okok miatt halálra ítélni valakit, egyrészt ezt így nem jellemezhetjük ki, hogy általában az MSZMP-re vonatkozóan, de azzal kellene kezdeni, hogy őt egyáltalán halálra ítélték és hogy ez a kivégzés ez jogtiprás volt. Én azt hiszem, igaz van Horn Gyulának, hogy ezt itt megfogalmazhatnánk abban az összefüggésben, hogy ez bizony külső hatásoktól nem mentesen történt. Ez egyébként kétségkívül tény és én februárban itt, amikor ez a fontos vitánk volt, felolvastam néhány mondatot hozzászólásomban abból az ítéletből, halálos ítélet indoklásából, amely egyébként önmagában is, önmagáért beszélt az a néhány mondat is,

hogy ez mennyire bizonyítatlan és jogellenes ítélet volt. Úgyhogy ez — zárójelben jegyzem meg — bennem is furcsa érzéseket kelt, hogy ez az ügyészi, legfőbb ügyészi óvás benyújtására miért nem elég, mert hogy ezt még vizsgálni kell egy perszerű eljárás lebonyolításával. Körültekintően kell csinálni, ezt elfogadom, de hogy a temetés előtt ügyészi óvást nem lehetne benyújtani, ezt már nehéz elhinni, vagy elfogadni, nehéz megvédeni. Én ezért a második oldal harmadik bekezdésének⁶⁴ ezt a hosszabb, magyarázó indoklását, hogy ehhez bizony nagyon körültekintő jogászi munka kell, hogy legyen ehhez hosszú idő kell —, ezt én kihagynám. Csak azt az egy mondatot kellene itt szerepeltetni, hogy itt a jogi felülvizsgálás és rehabilitáció nélkülözhetetlen, és hogy mennyi időt vesz igénybe, azt mi ne magyarázzuk, ebben ne védjük az ügyészség lassú munkáját.

Ormos Máriával ellentétben, azt mondanám, hogy a 2. oldal utolsó bekezdését⁶⁵ lehet, hogy kicsit változtatott fogalmazással, de meghagynám —, tehát azt feltétlenül fontosnak tartom, hogy egy alapos történelmi elemzésre van szükség. Ez nem hivatalos állásfoglalások kérdése egyszerűen. A dokumentumokat rendelkezésre kívánjuk bocsátani, mindent megteszünk, hogy feltárjuk, ennek helye van, ebben a kontextusban ennek itt helye van.

A 3. oldalon szereplő bekezdést⁶⁶ — ha már ebbe belemegyünk, szerintem joggal —, hogy az egész magyar, XX. századi magyar történelemben elhelyezzük, akkor itt megint csak egypár gazdagító mondat kellene, hogy mivel kapcsolódott össze a neve, a Horthy-rendszer elleni küzdelemtől, a földosztáson át, a szocializmust megújító reformmozgalom kérdéséig.

A gondos átfogalmazást rendkívül fontosnak tartom, de azt is, hogy ez gyorsan jelenjen meg. Tehát valóban az szükséges, hogy a szerkesztőbizottság a lehető leggyorsabban végezze el a mai vita során igényelt korrekciókat, és ez az állásfoglalás még ezen a héten jelenjen meg, mindenképpen előbb, mint esetleg a parlament állásfoglalása, vagy minden más fórum állásfoglalása, tehát [holnap] holnapután ennek a nyilatkozatnak jó lenne megjelennie. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tőkei elvtárs.

TŐKEI FERENC elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Az úgynevezett történelmi albizottság véleménye lassan összegyűlik és egymást támogató [*sic!*]. Én is úgy gondolom, hogy az első bekezdést — nem tudok itt rögtönözni, sajnálom, hogy legalább tegnap, vagy reggel nem jutott ez a kezünkbe, akkor módunk lett volna finomítani — [az első bekezdést egy] kicsit finomítani kellene.

A másodikat én is teljesen elhagynám, a harmadikat akár változatlanul is meghagynám, a negyedik bekezdést az első lapon ugyancsak.

A második lap első nagy bekezdése valóban nagyon nehéz. Az első felét, „a koalíciós kormányának tagjaitól” inkriminált mondatokig én is átdolgozni javaslom. Én sem tudok rögtönözni, de a helyzet bonyolultságát valamivel markánsabban kellene jelölni, és azt a helyzetet, amibe került. Itt esetleg utalni lehetne arra, hogy további vizsgálatok és elemzések kimutathatják, hogy mennyire lehetett egyáltalában az ő helyzetében ellenállni a sodrásnak. A középső kis bekezdést meghagynám, javítva egy szót: elfogadhatatlan bárkit is politikai „tetteiért” helyett „hibákért” halálra ítélni, esetleg bizonyos hibákra való utalás előtt bekerülhetne, hibákért halálra ítélni.

A következő bekezdést teljes egészében elhagynám, hiszen egészen köztudomású a jogi rehabilitációs munka. Az utolsó bekezdést a második lapon még mindig

meghagynám, akár így is. Szerintem a külső környezet, a nemzetközi háttérre való utaláshoz teljesen elegendő az, ami az utolsó mondatban szerepel. A harmadik lapon levő egyetlen bekezdésből a második sorból „a tévedésektől sem mentes” kifejezést törölném, mert ilyen ez is [az is jellegű lenne], és egy rövid közleményben azokat az ellentmondásokat és problémákat, amelyek az ő életpályáját jellemezték, nem lehet és nem is alkalomszerű jellemezni. Teljesen elhagynám az utolsó mondatot, hogy ezért mire hív fel itt az MSZMP Központi Bizottsága, mert ezzel szinte dramatizálja. Ez defenzív jellegű, nem kell nekünk írásban előre biztosra venni, hogy itt drámát akarnak csinálni az utcán. Úgyhogy ennek a mondatnak a teljes elhagyását javasolom.

Én kipreparáltam ezt a szöveget, átadom, ha szükséges.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Vajda György elvtárs jelentkezett.

VAJDA GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A kollektív szövegezés sohasem szokott sikeres lenni. Van nekünk egy történelmi albizottságunk, kérjük fel őket az összeállítására, a Politikai Bizottság pedig, mivel a jelentősége olyan ennek a dokumentumnak, utána hagyja jóvá.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Mórocz Lajos elvtárs, utána Eötvös Pál, azután Balogh elvtárs.

MÓRO CZ LAJOS elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Gondolom, nem én vagyok egyedül, egyfajta felemás érzés vesz erőt az emberen és egyfajta bizonytalanság.

Nem pontosan értem a sietséget és kapkodást, hogy a jogi rehabilitáció előtt egy ilyen okmányt a Központi Bizottság kiad. A valóságban nem Nagy Imre temetésével kapcsolatos KB-közlemény ez, hanem Nagy Imre életének méltatásával kapcsolatos közlemény. Ilyen sebtében úgy adjuk ezt közre, hogy itt a történelmi albizottság is egymást pontosítja.

Több javaslatot jóváhagytunk az elmúlt években, ami nem bizonyult sikeresnek, eredményesnek. Most viszont nem egyforma alapállásban vagyunk. Nem egyformán vagyunk felkészülve Nagy Imréről. Megmondom őszintén, hogy sem az 1953–54-es reformkezdeményezéseit személy szerint én sem, úgy gondolom, hogy a Központi Bizottság tagjainak jó része sem ismeri pontosan, nem olvasott róla, nem voltak a kezünkben azok az okmányok, amelyek alapján meggyőződhetünk volna. Ugyancsak nem vagyok meggyőződve a XX. századi magyar történelem jelentős alakjakénti mivoltáról Nagy Imrének.

Tehát én a magam részéről jó szívvel egy ilyen okmány mellett, egy ilyen javaslat mellett nem tudnám letenni a voksot.

Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Eötvös Pál elvtárs, majd Balogh Sándor elvtárs következik.

EÖTVÖS PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! Először veszek részt a Központi Bizottság ülésén, a hozzászólásom ehhez mérten ildomosan rövid lesz. Az a véleményem, ha bármely ehhez hasonló értékelés Nagy Imréről megszületik, ez politikai rehabilitáció, és akkor a párt a tiszteletadásról nem hiányozhat. Ez elkerülhetetlen, hogy ott legyünk. Ugyanis, ha az egész a nemzeti megbékélés jegyében folyik le, a megbékítőnek ott kell lennie, mert különben az egésznek nincs értelme. Köszönöm szépen, ennyit akartam.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Tessék Balogh elvtárs.

BALOGH SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Itt felmerült, hogy az előterjesztés ellentmondásos, felemás. Ha ez így van, akkor tulajdonképpen tükrözi Nagy Imre pályáját, amely szintén ellentmondásos volt és felemás. Tudniillik Nagy Imre pályáját tekintve, először végig kell gondolnunk mint gondolkodóét, tudósát. És ebben a tekintetben ő valóban nagyon komoly értékeket vonultat fel. De végig kell gondolnunk a pályáját, mint politikusét is, és akkor a pozitívumok mellett nemcsak hibákat, hanem súlyos hibákat is fogunk találni. Nem bocsátkozom most a felszabadulás előtti pályafutásába. Csak emlékeztetni szeretnék arra, amit nem is annyira a magyar történeti kutatás állapított meg, hanem a korabeli amerikai diplomácia. Miért lett 1945 novembere után Nagy Imre belügyminiszter? Mert az volt a véleménye a kiscgazda politikusoknak, hogy minden körülmények között meg kell akadályozni az erőskezű, határozott Rajk Lászlót abban, hogy a belügyminiszteri székre jusson. Mondják ők: igaz, hogy Nagy Imre moszkovita, de nehézkes, tudósféle ember, nekik ez sokkal jobb lesz. Ez természetesen lehet kvalitásbeli kérdés, mint a Decséry unokák.⁶⁷ Nem akarom itt az időt rabolni.

A másik: az 1950 és 1952 tavasza közötti időszak. Tudniillik Nagy Imre, az Adminisztratív Osztály vezetője, ugyanakkor begyűjtési miniszter, akkor, amikor egyrészt paraszti tízezreket sújtanak törvénysértéssel. Nem akarom dramatizálni, ugye erre az időre esik Kádár János letartóztatása, amit nem lehet függetleníteni az Adminisztratív Osztály vezetőjének felelősségétől.

De menjünk tovább. Én azt hiszem, hogy amit ő ténylegesen eredményként mutatott és tárt fel, arról mi szóltunk. A másik: el tudom képzelni, hogy hagyjuk ki a koalíciós partnereket. Kihagyhatjuk, de ezzel mi tulajdonképpen csökkenteni, megosztani próbáltuk Nagy Imre felelősségét. Mert amennyiben ezt kihagyjuk, akkor mindaz, ami az ő magatartásával, politikájával és tevékenységével kapcsolatos, órea áramlik.

A következőt szeretném még megemlíteni. Megmondom őszintén, lehet, hogy a saját munkatársaim sem tájékoztattak, de én olyan iratot nem láttam, nem tanulmányoztam, ami elegendő alapot szolgáltatna arra, hogy felmentsem őt a nemzetközi helyzet megítélése tekintetében. Nekem semmi okom és alapom, hogy kétségbe vonjam Horn elvtárs megállapításait, ezt elfogadom. De annak azt hiszem, én a birtokában nem voltam. Ami az 1953 és 1956 közötti időszaknak, Nagy Imrének mint teoretikusnak, Nagy Imrének mint gondolkodónak és miniszterelnöknek a tevékenységét illeti, azt tudjuk garantálni, bizonyítani, dokumentálni bárki számára.

Azzal szeretném befejezni, hogy természetesen minden olyan észrevétellel egyetértek, ami ennek a közleménynek a javítását célozza, de óvnék attól, hogy egyik végtelből a másik végtelbe essünk még akkor is, ha nagyon tragikus dologról van szó. Tudniillik, hogy a pokoljárást ne váltsuk fel szentté avatással. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Veres elvtárs, utána Juscák elvtárs következik.

VERES JÓZSEF elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Én nem akartam hozzászólni, ha a vita nem lett volna ilyen széles körű. És előttem nem szólal fel a katona elvtárs [nem tudom jól a nevét, ja a] Mórocz elvtárs. Elnézést kérek, de ez engem nagyon zavar. Megmondom, hogy miért zavar. Ugyanis Mórocz elvtárs beszélt arról, hogy

itt hibákat is követett el. Említették, hogy az Adminisztratív Osztály vezetője volt. — (Zaj a teremben.) Kérem, figyelnek, vagy abbahagyom!

Én az Adminisztratív Osztály felügyelete alatt dolgoztam, Nagy Imre keze alatt. Kádár János belügyminisztersége idején kerültem a Belügyminisztériumba. Amikor Nagy Imre politikai bizottsági tag lett ismét, az Adminisztratív Osztály vezetője és begyűjési miniszter. 1950-ben Kádár János visszament a pártközpontba, a Szervezési Osztály vezetője lett. Zöld Sándor lett a belügyminiszter és én az államtitkár. Ez egyébként meg van írva a Magyarországon, Kádár János életrajza alatt. És én együtt dolgoztam Nagy Imrével. Csak annyit akarok még megjegyezni, hogy Zöld Sándor halálában jelentős szerepe volt.⁶⁸ Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Juscák elvtárs következik.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! A lelkiismeretem szólalt meg bennem, amikor szót kértem, nem az időhúzás. Én nem vagyok sem történész, sem tudományokhoz értő ember, de azt hiszem, hogy annak a korosztálynak a tagja vagyok én is, akik eddig Nagy Imréről mást hallottunk, és mást tanítottak, s egy egészen más aspektusban éltük le az életünket. Elnézést kérek azoktól, akik most ugyanezt egy más nézőpontból, egy más politikai aspektusból világítják itt meg. Nem bántó akarok lenni, nem személyekre mondom, hanem a tudósvilágra értem ezt a dolgot.

Szeretném azt is elmondani, hogy azért szólalt meg a lelkiismeretem, mert a múlt központi bizottsági ülésen kísértetiesen hasonló időpontban, egy ma még élő, általunk köztiszteletnek örvendő politikusról szoltunk. Legalább ilyen hirtelenséggel és akkor is éreztem egyfajta bizonytalanságot, amikor hazamentem, hiszen másnap kérdések özöne hangzott el irányunkban és biztos voltam benne, hogy mások irányába is, ide, a Központi Bizottság vezetése felé is. Természetesen, én azt hiszem, és biztos is vagyok benne és elfogadom, hogy változnak az idők és változnak az erkölcsök, és változnak az emberek is, változik az emberek megítélése az adott szituációban. Politikai badarság lenne ezt most nem észrevenni. Hogy valamit tennünk kell az ügyben, az egészen biztos. Hiszen a Demokrata Fórum ma kint van ezzel az ügyel. Én a rádióból hallottam, hogy a Hősök terén lesz a tiszteletadás, több százezer embert vár a Magyar Demokrata Fórum illetékese, sőt ugye azt is hallottam, hogy véleménye szerint óvakodnak ők attól, hogy itt valamiféle [politikai] cirkuszra kerüljön sor. Úgy látszik, valójában igaz, és teljesen egyetértek a vezetés részéről azzal a véleménnyel, hogy ezzel az ügyel valamit kezdeni kell, hiszen Nagy Imre végül is kommunista volt. De azt szeretném mondani, hogy ugyanolyan hibákat elkövetni, akár rövid idő alatt eljárási hibákat is, az vétkes könnyelműség. Most én a módszereket szeretném összehasonlítani, vagy erre gondolok, amikor ezt mondom. Mert azt hiszem, hogy a politikának és nekünk, és a Központi Bizottságnak ma itt nagyon sok vonatkozásban szó esett a felelősségünkről, és azt hiszem egyikünk sem akar itt a felelősség alól kibújni. De a politika az valakikért szól és valakiknek szól. Bocsánat a gazdasági kiszólásért, de ezt el kell adni, ezt valakikkel meg kell értetni, hogy miért van most ez így, ahogy mi ezzel a kérdéssel foglalkozunk.

Ezért azt tudom javasolni, hogy valójában a Nagy Imre temetésével kapcsolatos dologra szorítkozzon az ügy, magyarul mondjuk meg, hogy hogyan viszonyulunk ehhez a temetéshez, a procedúrához, de ahhoz, hogy most értékeljük, így hirtelen, este fél 10-kor egy ilyen közegben próbáljuk megértetni az emberekkel, hogy mi

most egy egészen más Nagy Imrét állítunk be, én nem hiszem, hogy erre ma bárki felemeli úgy a kezét, hogy ezt egyszerűen el lehet fogadtatni, és tudomásul kell venni, és tudomásul lehet vetetni. Történelmi időket élünk — ez igaz —, de azt hiszem, hogy nagyon fontos, hogy megértésre találjon minden lépésünk, vagy a lépésünknek a döntő többsége, hiszen itt 10 millió ember ügyéről van szó, nemcsak arról a pár Jumbo géppel érkező néhány száz, vagy néhány ezer emberről, aki majd 16-án idejön, és én azt éreztem a múltkor is, a múltkori döntésünk után, hogy legalább a két szélsőséges álláspont a társadalomban polarizálódott még inkább. Többen mentek el balra az akkori döntésünk után, és alakult úgy a helyzet, hogy többen jobboldalra, és minél szélsőségesebb a két pólus, annál nagyobb a veszélye annak, hogy itt valamilyen atrocitásokra kerüljön sor.

Én ezért javasolom, hogy valójában a címmel foglalkozzunk, és akkor azokat a hibákat el tudjuk kerülni, hogy valami hirtelen pálfordulást érezzenek. Azt is tudom mondani — és lehet, hogy ez egy földhözragadt álláspont —, de ha már megjelenik egy ilyen közlemény, akkor az mindenképpen a történelmi albizottság tagjainak a felelőssége is. Azoké, akik most itt egymással is vitatkoznak, és itt hibákat is emlegetnek — hiszen nem lehet egy ember életpályája hiba nélkül; együtt élünk, együtt dolgozunk, hiba nélküli ember nincs, hibás döntésekben részt veszünk, s átéljük ezeket —, akkor úgy gondolom, hogy megérné azt, ha megjelenik egy ilyenfajta közlemény Nagy Imrével kapcsolatban, akkor a történelmi albizottság tagjai valahol egy hivatalos pártsajtóban ezzel egy időben valamiféle ezzel kapcsolatos beszélgetésen hangot adnak annak, hogy mire alapozzák ezeket a véleményeket, miért döntött így a Központi Bizottság. Valahogy alá kellene támasztani ezt a dolgot, ha már így fordult a sors. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Kárpáti elvtárs.

KÁRPÁTI FERENC elvtárs: Tisztelt Elvtársak! Tudom, hogy késő van, de olyan kérdéstről van szó, ami nem véletlen, hogy ilyen vitát vált ki.

Valamennyiünk előtt ismert, hogy június 16-án sorra kerül ez a temetés. Hogyan és mi módon, minden bizonnyal egy nagy politikai demonstráció keretén belül fog ez történni. Előkészületek során is fölmerült már, hogy mennyire van erre a mi társadalmunk most felkészülve. Éppen ezért, miután előzetesen is elhangzott, hogy a Központi Bizottság mai ülésén szó lesz ezekről a kérdésekről, nagyon fontos, mit is ad közre a Központi Bizottság.

Engem is meglepett az, amit kézbe kaptam reggel. Én nem pontosan erre gondoltam, de úgy érzem, el kell hogy mondjam: még a múlt évben, itt a pártban, majd a kormányban még Grósz elvtárs vezetésével születtek olyan döntések, hogy egy ilyen kegyeleti temetésre kerüljön sor.⁶⁹ Tisztességes emberi módon temessék el Nagy Imrét. És itt rögtön hozzáteszem: itt nem Nagy Imre-temetés lesz, hanem Nagy Imre és társai temetésére kerül most sor. S azóta ismert, hogy több esemény is történt februárban 1956 megítélésével kapcsolatban. Amit itt behatóan vitatott a Központi Bizottság a történelmi albizottság előterjesztésében. Ismert ennek a társadalmi visszhangja párton belül és szélesebben a társadalomban, amiben olyan döntés született, hogy ezt a munkát tovább kell folytatni, pontosítani, kérni a véleményt szélesebb körből, és úgy tudom, hogy folyik is. Nagyon határozottan elhangzott: nem egyszavas, többszavas minősítéssel lehet ezt kifejezni, és nem értünk a végére, viszont jön a temetés, aminek az időpontja is többször változott. Először, hogy március, aztán most június legyen. Ezért én úgy gondolom, hogy a Központi

Bizottságnak kellene végiggondolnia, hogy korábban ő kezdeményezte a kormány felé a temetést. A kormány ennek alapján foglalkozott ezzel a múlt évben, és hozott ilyen intézkedést. Azóta kezdeményezte — ugyancsak a kormány felé — a jogi rehabilitációt, ami folyamatban van. Szükségesnek tartanám ezeket a tényeket, kezdeményezéseket leszögezni, ami megfelel a valóságnak. Fogalmazni most nem akarok, hogy miért, mert az az egész 1956-tal foglalkozott, megújulást stb., meg lehet ezt tartalmasan fogalmazni. Ennek keretében a társadalmi közmegegyezés érdekében teszi mindezt, és hát a történelmi hűség kedvéért.

Ezeknek a kérdéseknek a rendezését, tisztázását, s ezen belül — talán nem ennyire részletesen — gondolom, hogy végeredményben lehet ezzel foglalkozni, amivel ma egyébként itt a KB, ha nem is nagyon részletesen, magának Nagy Imrének a megítélésével.

Úgy gondolom, hogy ilyenformán pártunkat, társadalmunkat — mert nem sok idő van már erre június 16-áig — jobban föl tudjuk készíteni. Meg tudjuk értetni, hogy maga a párt hogyan fogja fel, hogyan foglalkozik vele, hogyan ítéli meg egyáltalán a temetést. Ugyanakkor, amit elhallgattam, a történelmi albizottság tagjainak a felszólalását, ha jól emlékszem, a második oldal utolsó bekezdése, hogy az MSZMP fontosnak tartja 1956 megítélését alaposan, tudományosan, én azt nagyon fontosnak tartom, hogy az most is szerepeljen. Tudniillik, ismerve az újságból, rádióból, hogy akik a temetésre készülnek, azt hiszem, igazságtevő, vagy milyen bizottság és mások, ott egyértelműen fogalmaznak, hogy forradalom, és biztos, hogy ez fog elhangzani számos beszédben.

En úgy gondolom, nagyon szükséges, hogy a mi részünkről sem lezárt ügy. De így, ahogy ez szerepel, és szerintem ez helyes, jó megítélés. Tudom, hogy hosszú voltam. Elmondtam a gondolataimat, és azt hiszem, megérné, hogy még egyszer újra végiggondoljuk, hogy ne csak a Nagy Imréről beszéljünk, a temetésről, egyáltalán azokról a dolgokról, amit korábban kezdeményezett a párt, lépéseket tett, ezek kifejeződjenek valamilyen módon a mai ülés után.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Grósz elvtárs, utána Horváth elvtárs következik.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Gondolom, nem baj, hogy késő van. Együtt döntötünk, hogy ezeket a kérdéseket még ma megbeszéljük.

Ez egy nagyon nehéz ügymenet. Ez ismét sokkolni fogja a párttagságot, és nemcsak a párttagokat. És mi ez ügyben is sodródunk az eseményekkel, és belesodorunk bennünket az eseményekbe. De nem tudunk mit csinálni. És miért nem tudunk mit csinálni? Mert egész biztosan állíthatjuk, hogy Nagy Imre halálos ítélete jogilag megalapozatlan, és ezért sodródunk. Nem azért, mert bátortalanok vagyunk, vagy nincs bennünk elhatározottság, hanem mert az ítélet törvénytelen. És Nagy Imre a Magyar Szocialista Munkáspárt alapító tagja. Úgy tudom, a Kópácsi is, ha jól emlékszem, ez még csak bonyolítja az ügyet más szempontból. Más szempontból bonyolítja, ott szerencsére nem történt kivégzés, tehát más a helyzet. Ott is volt egy életfogytiglani ítélet — ha jól emlékszem —, majd utána jött a kegyelem. De mondjuk, azt lehet másképpen közelíteni, mert fegyveres testület tagja volt. Ott vitatott, hogy van-e esküszegés vagy nincs. Ez majd a jogászok dolga, hogy megvitatassák. De én azt mondom, hogy bármilyen nehéz is, kell, hogy valami elhangozzék a mi részünkről is. Ilyen műfaj nincs. Ilyen nincs. De mégis kell, és én azt mondom, ha ma tudjuk — és már tudjuk —, hogy felmentő ítélet lesz, akkor miért

az események után fogunk állást foglalni. Politikailag jobb nekünk ez? Hát nem jobb! Mert mi lehet egy ilyen okmány — akárhogy hívjuk, közleményt találunk ki — a célja? Mindenekelőtt az az alapvető célja, hogy járuljon hozzá valahogy egy nemzeti megbékéléshez. Járuljon hozzá egy ilyen gyászszertartás adta alkalom valamilyen befolyásolására, hogy nehegy ebből egy rendszerellenes tömegdemonstráció, vagy nem is merem tovább gondolni . . . , hogy mi lehet a vége. És valahogy fejezzük ki, hogy mi nem azonosulunk azzal a halálos ítélettel.

Ezt nekünk így nem kell megmondani, de hát valahogy jelezni, üzeni kell, hogy ez nem elfogadható.

Na most, ez már a csapda, hogy bizonyára egy-két éves büntetést kis erőlködéssel annak idején meghozhattak volna, arra azért van alap. De egy halott embert, akit törvénytelenül kivégeznek, utólag elítélni, az képtelenség. Az az emberi ízléssel összeegyeztethetetlen, a jó ízléssel. És egyszer valahol le kell zárni a múltat.

Az nem lehet, hogy a párt ezzel szemben közömbös legyen, és ne legyen egy szava sem. Le kell valamikor zárni. Ugyanakkor arra vigyázni kell, hogy ezzel a közleménnyel két dolgot, ha lehet, kerüljünk el. Ne avassuk szentté és hibátlan emberré, mert nem volt hibátlan. Politikában nem volt hibátlan, döntéseiben, nem emberi tulajdonságait minősítem, hiszen nem is ismertem. Ami okmányokat elolvastam róla, az azt mutatja, hogy nem volt hibátlan.

Másodszor: ne keveredjünk ezen a címen megint abba a vitába, hogy ellenforradalom, vagy forradalom volt. Ezt hadd vitassa a tudomány még vagy 50 évig, vagy nem tudom én meddig. Hogy itt egy folyamatról van szó, és hol kötött ki, abban többé-kevésbé kialakult egy kompromisszum közöttünk, a hozzáértő emberek elvi állásfoglalása alapján, amit ugyan nem mindenki fogad el. De nem baj, hogy nem fogad el, mindenkinek szuverén joga, hogy egy ilyen kérdésben hogyan minősít. De ez a Központi Bizottság ne menjen bele ennek a minősítésébe.

Kérem elvtársak, óvom a testületet, hogy mi az ügyészségre bármilyen politikai nyomást gyakoroljunk, nagyon óvom. Politikailag jó lenne, ha annál hamarabb megszületne a döntés, mint ahogy a temetés lesz. De még egyszer ránk ne foghas-sák, hogy bármilyen tartalmú döntést mi befolyásoltunk.

Következő — amit Berend elvtárs felvetett —, hogy nem érti, amit én mondtam. Kérem, számomra a pártpolitikai rehabilitálás, a jogi és az ezzel együttjáró politikai rehabilitálás nem ugyanaz. Számomra ez két különböző dolog. Ettől Nagy Imre nem lesz az MSZMP tagja, vagy ha netán az okmányok és a tudományos munka azt igazolja, ezt is meg kell csinálni, hát a politikatörténetben ilyen példák is vannak. Akkor ez a Központi Bizottság most ezt nem mondhatja ki, nincs hozzá ismerete, nem állnak rendelkezésünkre azok az okmányok, amelyek azt bizonyítanák. Én ezt értettem alatta. Ez nem ugyanaz az én normáim szerint.

Én nem ajánlanám, hogy mi kezdeményezzük azt, hogy a parlament adjon ki nyilatkozatot, mert mi kezdeményeztük, hogy a kormány adjon ki. Én úgy tudom, hogy a kormány fog kiadni, de én nem javaslom, hogy mi kezdeményezzük: a parlament adjon ki. Hogy kiad, vagy nem, azt döntse el, de a KB ne kezdeményezze.

Nekem ebből az anyagból tulajdonképpen egy dolog hiányzik, de nem tudom, hogy nem mosakodásnak tűnik-e. Nagy Imre ügyében — a perek idején — párt-döntés soha nem született.⁷⁰ Soha nem született. Nem tudom, nem fontos-e, hogy ezt politikailag világosan kimondjuk. Bár tudom, hogy kétélű, visszajára is fordítható az egész.

Nagy kérdés, hogy mikor jelenjen meg. Ez nem egyszerűen technikai kérdés. Ez

az egy központi bizottsági ülés van a temetésig. Más nincs. Ha most a KB nem adja ki egy-két napon belül, akkor már a KB nem adhatja ki. Akkor adja ki a Politikai Bizottság? Hát nem ugyanaz a súlya a dolognak! Most ez a párt megválasztott legmagasabb fóruma és testülete. Azt lehet, hogy két-három nap múlva adjuk ki, de hogy ne a Központi Bizottság adja ki, azt én nem tudom elképzelni. A KB-nak kellene kiadni.

Azt javaslom, bízzunk meg egy szerkesztő csoportot az okmányok az elkészítésével. És azt meg kell gondolni, hogy egyáltalán kell-e cím ennek, nem elég-e csak egy közlemény. Ezt vitassa meg a szerkesztő csoport, én azonban a politikai törekvéseinkkel összeegyeztethetőnek, sőt szükségesnek tartom, hogy egy mértéktartó, valóságnak, tárgyilagosságnak megfelelő okmány szülessen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék, Horváth elvtárs.

HORVÁTH ISTVÁN elvtárs: Az első megjegyzésemet Grósz elvtárs elmondta. Ennek a lényege az, hogy szerintem is más, ha ezt a temetés előtt teszi a Központi Bizottság, mint ha a temetést követően. Más ennek a súlya. Én annak vagyok a híve, hogy ezt most döntsük el, szerkesztés után pedig, amilyen rövid időn belül lehet, jelenjen meg a Központi Bizottság nevében.

Még két rövid megjegyzést szeretnék tenni.

Valóban, a párt Nagy Imre és társai elleni ügyben, és más, akkor büntető ügyekben sem hozott az igazságszolgáltató szervek helyett, vagy azokra kötelező határozatot. Ilyet most sem kellene, hogy hozzon. Nem kellene, hogy a párt utasítást adjon a legfőbb ügyésznek. Ormos elvtársnő, tetszett mondani, hogy a jogászvilágot meg kellene sürgetni. Nem kell szerintem az egész jogászvilágot megsürgetni, és határozatot sem kell hozni, ami beavatkozás lenne a törvényes eljárásokba. Arra azonban — szerintem elvtársi, vagy bármiféle tanács formájában — fel lehet hívni a figyelmüket, hogy ne a peres iratokban keressék, mert a periratokban nem fogják megtalálni, hanem a peren kívüli iratokban és tényekben lelhetők föl azok az indokok és azok a jogi alapú tények, amelyek alapján a rehabilitálás bekövetkezhet. Úgyhogy az ügyészség most filmeket néz, magnetofonszalagokat hallgat. Abból semmire nem fognak jutni, de ismerkedjenek meg azokkal a tényekkel, amelyekre Ormos elvtársnő, Horn elvtárs, Berend és Balogh elvtárs, és még sokan mások hivatkoztak.

Még Grósz elvtársnak a megjegyzéséhez. Az szerintem is zavaró volna ettől kezdve — és én osztom Berend elvtárs nézetét —, ha most itt mi erőnek erejével hangot adnánk annak, hogy mindez, ami itt történt, nem jelenti a párt általi rehabilitálást. Mi eljutottunk egy kegyeleti aktushoz, azután a jogi rehabilitáláshoz, egy általános politikai mentesítéshez. S ha a dolgok így mennek, akkor előbb-utóbb — mit lehet tudni . . . Én nem tudom, de azt gondolom, hogy ezek után már más nem nagyon következik, nem nagyon következhet, mint a párton belüli rehabilitáció. Amit most kimondani nem kell, de most ne jelentsük ki kategorikusan és keményen, hogy erről pedig nincs szó, mert ha ez bekövetkezik, akkor ez megint visszakozást jelent.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Tessék, Sárdi elvtárs.

SÁRDI ÁRPÁD elvtárs: Kedves Elvtársak! Elnézést kérek, de úgy érzem, azt kellene erősítenem, hogy sürgősen, két-három napon belül valami jelenjen meg. Hadd mondjam el, örülök annak, hogy főtitkárunknak is megváltozott a véleménye.

nye, hiszen a múlt KB-ülés után, az első titkári értekezleten kértem valamilyen KB-állásfoglalást, hiszen nemcsak a temetésről volt szó, hanem arról is, hogy nálunk, Kaposvárott, június 14-én vagy 15-én szülőházán egy emléktábla avatására fog sor kerülni. Ezt a kaposvári FIDESZ-csoport kezdeményezte, és csatlakozott hozzá a helyi Demokrata Fórum is. Nagyon megoszlik a közvélemény arról, mi legyen, hogy legyen. Félek, ha itt nem is, de legkésőbb csütörtökön a kaposvári pártbizottság valamilyen kommunikét megjelentet. Azért szeretném, ha ez megelőzné azt. Köszönöm szépen.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm, Sárdi elvtárs. Katona elvtárs következik.

KATONA IMRE elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Ez a temetés nem egyszerűen Nagy Imre temetése. Ezen a temetésen méltatják mindazokat, akik Nagy Imrének társai voltak, akiket szintén kivégeztek. Ezért, ha most a temetésről van szó, és nem adunk Nagy Imréről érdembeni értékelést, akkor ezzel a temetéssel összefüggésben éppen a megbékélés szellemében, nem egyszerűen csak Nagy Imréről kellene szólni, hanem szólni kell a társairól is. Ha nem is névleg, de szólni kell azokról a diákokról, fiatalokról, akik — ismeretes — abban az időben a megtevesztésből, lelkesedésből, szintén életüket veszítették. Sőt, kivégezték őket. Ha megbékélésről beszélünk, akkor véleményem szerint itt gyűjtőfogalommal, ezekről is kellene szólni valamit. Ez mindjárt más jelleget ad az egész szövegnek. Tudniillik — akkor kerül előtérbe az, hogy ugyanakkor méltatás mindazok felé, akik az ellenforradalmi erőkkel szemben felléptek, és ha úgy tetszik, a másik oldalon harcoltak, és életüket veszítették. Mert a megbékélés szelleme ezt kell hogy tükrözze. Ha ezt nem tudjuk összehozni, akkor nincs megbékélés, megbékülés. Ha ilyen gyűjtőfogalommal csinálnánk ezt, és ezzel összefüggésben, akkor ez felment bennünket az alól, hogy itt részletekbe menően, ilyen vagy olyan [mélyebb] értékelést adjunk. Köszönöm. Ennyit szerettem volna elmondani.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Romány elvtárs következik.

ROMÁNY PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! [Egy javaslatom van.] Megyünk-megyünk ebbe a szomorú témába. Ez a képviselő, ami elhangzott: nagyon szomorú lenne a helyzet, ha verseny indulna, hogy ki visz nagyobb koszorút, és ki visz nagyobb delegációt a tábla avatásánál, meg a Hősök terén is. Éppen ezért megfontolásra ajánlom, hogy nem lehetne-e — és elnézést a hasonlatért és az egybevetésért — átvenni a korona hazahozatalának a koreográfiáját? Akkor senki sem képviselt külön, hanem az Országgyűlés a magyar nép nevében volt ott a korona átadásánál. És nem jelenik meg külön-külön egyetlen szervezet sem. Valamilyen megoldást kellene találni, mert kedves elvtársak, osztályozva lesz a képviselő, utána értékelve, és október 23-a pedig nemzeti ünnepnek követelve. És sok mindent utána lehet gondolni a dolognak. Köszönöm.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Lezárhatjuk a vitát? Úgy látom, igen. Berecz elvtársé a szó.

BERECZ JÁNOS elvtárs: Kedves Elvtársak! Távol áll tőlem, hogy én itt a vitát összefoglaljam. A dokumentummal kapcsolatban és a dokumentum elkészítésével kapcsolatban szeretném a következőket mondani. A vitában tükröződött, hogy meg kell különböztetni a kegyeleti aktust, a jogi rehabilitációt, a politikait és végül ha szükséges, a pártpolitikait. Itt tulajdonképpen lassan egy éve folyik egy politikai

rehabilitációs folyamat. Ez tőlünk független és velünk együtt is történik, mert ha valakiről lehet beszélni, lehet emlegetni, ki lehet adni az írásait, könyveket lehet megjelentetni róla, ez azért egy civilizált államban politikai rehabilitációt jelent. Ennek a dokumentumnak tehát nem ehhez van elsősorban köze, hanem ahhoz — teljesen egyetérték Grósz elvtárrsal —, hogy egy ilyen esemény előtt meg kell szólalnia a Központi Bizottságnak, mert köze van hozzá, mint pártnak, másrészt pedig különösen azzal a súlyos teherrel, hogy a tények szerint törvénytelen gyilkosság történt.

A másik, amit szeretnék megjegyezni, a vitát is, és a lelkiismereti problémát is megértem, és különösen azt, hogy összetett személyiségről van szó. Ha végiggondoljuk csak a XX. század magyar történelmét, egyetlen „tisztá embert” sem találunk. Az ember is olyan, a történelmi hányattatások is olyanok, a politikai harc is olyan, a forradalmak és az ellenforradalmak, hogy senki sem maradt olyan állapotban, hogy az események felett lebegett volna; csinált jót, elkövetett hibát és rosszat. Ez magyar sajátosság egy kicsit, hogy a számadásnál jobban szeretjük a sarat összerakni, mint azt, hogy a nemzet történelme sok jóból is összeálljon.

Ha most ezt figyelembe vesszük, akkor tényleg nagyon összetett szövegről lehetne szó. Erre nem kellene most vállalkozni, ugyanis nem nekrológ, és nem történelmi összefoglalás. Egy politikai állásfoglalás. Ha ebből indulunk ki, akkor lehetne minden mondaton vitatkozni, de én többet ennél, mint ami ebben van, nem mondanék most. Sőt, Tőkei elvtárs, azt mondanám, nyomatékosabban emelném ki, hogy a temetés az tisztességes, méltó legyen és ne váljék semmiféle [valamiféle] jóvátehetetlen kiindulóponttá. Tehát nem hagynám el ezt az utolsó mondatot, esetleg talán még meg is lehetne erősíteni. Amit Katona elvtárs javasolt, az hátra van még. Októberben kell majd nekünk egy ilyen kiegyezési okmányt elkészíteni. Erre most nincs lehetőség. Nem szabad összekeverni az összes áldozatot, akármelyik oldalról is estek el. Meg kell határozni a Nagy Imréhez való valamilyen viszonyunkat.

S végül, hadd mondjam, nem olyan egyszerűek azért ezek a kijelentések például, hogy nemzetközileg csak rosszat és terhet kaptunk. Az 1953-as folyamatot is külföldön fogalmazták, elindítását is külföldön fogalmazták meg nekünk. És a programnak nagyon sok eleme nem itt, magyar földön fogalmazódott meg. Ha ezekről a számadásunkban, a politikai okmányban elkezdenénk foglalkozni, akkor az nagyon messzire vezetne. Ezért van benne az a mondat, hogy hagyjuk a történelemre, a történészekre ezeknek a tisztázását.

És még egyet, Horn elvtárs! Lehet, hogy nagyon biztosan ki lehet jelenteni, a szovjet vezetés teljes áldását adta a semlegességre és a Varsói Szerződésből való kilépésre, ugyanakkor én tudom, hogy amikor ez elhangzott, akkor néhány órán belül [már] keresték Kádár elvtársat, hogy hagyja el Budapestet, mert ezzel nem ért egyet a Varsói Szerződésbe tömörült országok közössége, akiknél ez a konzultáció zajlott közben. Ez is egyik oldala a dolognak, és én ezt szemtanútól is hallottam. Ha van olyan dokumentum, amely igazolja, hogy az SZKP Politikai Bizottsága, illetve akkor Elnöksége megtárgyalta és áldását adta, akkor azt mondom, hogy felül kell vizsgálni a másik oldal ismereteit. Tehát nem olyan túlságosan egyszerűek ezek a dolgok, óvatosan kell velük bánni. Azért, hogy mégis igazuk legyen azoknak, akik ezt kérték, a következőt javasoljuk: ne ez a szerkesztő bizottság vegye kézbe a dolgot, amelyet ma reggel jóváhagyunk, hanem erre egy külön szerkesztő bizottságot küldjünk ki. Javasoljuk, hogy Nyers Rezső elvtárs vezesse a szerkesztő bizottságot, tagja legyen Balogh Sándor, Berend T. Iván, Ormos Mária és Andics Jenő elvtársak.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Kedves Elvtársak! Elhangzott a javaslat. Aki ezzel a javaslattal egyetért, tehát (közbeszólás: meg kell az elvtársakat kérdezni). Igen, Bered T. elvtárs.

BEREND T. IVÁN elvtárs: A nyilatkozat sorsa tulajdonképpen bonyolultabbá vált számomra Katona elvtárs hozzászólása után. Ő meggyőzött engem. A másik napirend vitája közben olvasta az ember a szöveget, behelyezkedett a szövegbe, én magam is annak a korrekcióját gondoltam feladatnak, de neki teljesen igaza van. Úgy látom, hogy ez nem egy októberi feladat; itt hiba lenne most csak Nagy Imréről beszélni; ezt rögtön a Központi Bizottság szemére vetik, ott hat koporsó lesz, nem öt, a hatodik az jelképes. Már ekörül is zúdultak a politikai viták, és én azt hiszem, hogy kell persze kiemelten, de ennél rövidebben Nagy Imréről szólni. Ez akkor is nyilvánvaló, ha általában beszélünk, de én úgy látom, és azt javaslom, fogadjuk el Katona Imre elvtárs javaslatát, és egy általánosabb nyilatkozatot kellene megfogalmazni. Ezt nem lehet teljesen a szerkesztő bizottságra bízni, mert azért a Központi Bizottság tagjainak nem mindegy, hogy az ő nevükben most milyen nyilatkozat fog megjelenni. És éppen ezért — itt időcsapdába kerültünk —, nehéz azt kérni a Központi Bizottság tagjaitól, hogy most fogadják el azt, amit a szerkesztő bizottság — egy teljesen más dokumentumot, mert világos, hogy nem korrekcióról lenne szó — megfogalmaz.

Viszont az, hogy kell ilyen nyilatkozat, az számomra is vitathatatlan. Teljesen egyetértek azzal, amit Grósz elvtárs erről nagyon meggyőzően mondott. Abban állást kellene foglalni a Központi Bizottságnak, hogy elfogadja-e Katona elvtárs javaslatát. Én ezt támogatom. Tehát azt, hogy egy általánosabb állásfoglalás jelenjen meg a kivégzettekről, azon belül valamivel részletesebben Nagy Imréről, akinek az életútjából is föl lehet villantani valamit, de a részletek nélkül, és valóban a mindkét oldalon meghaltak, a nemzeti megbékélés jegyében egy kis politikai remekművet kellene fogalmazni.

Felhívom a figyelmet, ez nem tudományos feladat, nem történéskérdés, egyáltalán egyetlen mondatában sem az; ez egy politikai állásfoglalás, amire itt szükség van, és minden szónak rendkívüli jelentősége lesz ebben.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Nagy Sándor elvtárs után Nyers elvtárs következik.

NAGY SÁNDOR elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! Egymondatos javaslatom van: A lefolytatott vita alapján egy korrekt közlemény jelenjen meg [holnap], hogy a KB erről a kérdéstről vitát folytatott, és felhatalmazta a Politikai Bizottságot, hogy a vitát figyelembe véve közleményt adjon ki.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Nyers elvtárs következik.

NYERS REZSŐ elvtárs: Én elfogadom a megbízást, de én magam is azt javaslom, jobb, ha a Politikai Bizottság kap megbízást a szöveg jóváhagyására. Én azt gondolom, hogy Nagy Imre és társairól szóljon ez a megemlékezés.

Én egyetértek Katona Imre elvtárs gondolatával, de nem javaslom ezt a szöveget mégsem kiszélesíteni most a nemzeti megbékélés dokumentumává, hanem ezt bele lehetne [és bele kellene] szőni a végén egy mondatban vagy két mondatban, hogy ezt is javasoljuk, és véleményem szerint a kormánynak kellene hangsúllyal a nemzeti megbékélésről kiadni egy szép közleményt, és akkor nem ugyanazt ismételné

a kormány, mint amit a párt hozott, mert a pártnak Nagy Imre és társai ügyében kellene állást foglalnia. Javaslom, a Politikai Bizottságot bízzuk meg. A Központi Bizottság nevében jelenjen meg.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Van-e még észrevétel, hozzászólás? Tessék, Aczél elvtárs.

ACZÉL GYÖRGY elvtárs: Egyetértek, hogy Nagy Imre és társairól szóljon. 1956 decemberében elhangzott egy ilyen, hogy mindkét oldalon — amely [most] spanyol—magyar vér folyt [sic!]. Szóval ez az összekötő szöveg nem pontos. Mező Imrere és a többiekre is gondolni kell, és akkor tényleg a nemzeti megbékélést segítheti, ha ezt jól oldjuk meg.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Van-e még? Úgy látom, nincs több észrevétel. Akkor a következőt szeretném javasolni a Központi Bizottságnak: értsen azzal egyet, hogy a holnap megjelenő közleményben egy mondat erről szerepeljen. A közleménytervezetben az van egyébként, hogy a Központi Bizottság kialakította Nagy Imre személyével, politikai pályájával kapcsolatos álláspontját, amelyet nyilvánosságra hoz (morajlás a teremben). Jó, a szöveg pontosítva lesz, én csak azt olvastam, ami előzetesen benne van. Tehát a Központi Bizottság megjelenő közleményében ez szerepel.

A következő javaslat: az alakult ki, hogy Nagy Imre és társai temetésével kapcsolatosan jelenjen meg közlemény. Külön címe ne legyen, csak az, hogy a Központi Bizottság közleménye. A javaslat az, hogy a vitában elhangzottak figyelembevételével a közleménytervezetet ez a szerkesztő bizottság, amit Berecz elvtárs javasolt, készítse el, ezt pedig a Politikai Bizottság a Központi Bizottság nevében hagyja jóvá, és tegye közzé.⁷¹ A javaslattal kapcsolatban van-e észrevétel?

Egyetért a Központi Bizottság ezzel a javaslattal?

Kérem, aki egyetért, kézfelemeléssel jelezze.

Köszönöm szépen. Ellenvélemény volt-e? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Kettő. Köszönöm szépen.

Elvtársak! A „különfélék” című napirend keretében mennénk tovább. Van egy tájékoztató az elvtársak előtt az MSZMP reformkörök 1989. május 20-án Szegeden rendezett munkatanácskozásáról.⁷² Grósz elvtárs nem kíván megjegyzést fűzni a tájékoztatóhoz. Megkérdezem, van-e valakinek kérdése? Megjegyzése, észrevétele?

Ha nincs, akkor kérem a Központi Bizottságot, hogy a tájékoztatót vegye tudomásul.

A következő: Jelentés a Központi Bizottságnak a politikai egyeztető fórummal kapcsolatos tárgyalásokról.⁷³ Fejti elvtárs az előadója, nem kíván szóbelit hozzáfűzni. Megkérdezem, hogy van-e kérdés, megjegyzés, észrevétel?

Ha nincs, akkor kérem a tisztelt Központi Bizottságot, hogy a jelentést, aki elfogadja, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene, tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem.

A Központi Bizottság egyhangúlag elfogadta.

Javaslat van a Központi Bizottság előtt munkabizottságok összevonására.⁷⁴ Megkérdezem, hogy van-e ezzel kapcsolatban kérdés, megjegyzés, észrevétel?

Tessék, Juscsák elvtárs.

JUSCSÁK GYÖRGY elvtárs: Egy javaslatom van. Messzemenően egyetértek azzal, hogy kerüljenek összevonásra, azzal is, hogy gyakorló szakemberek bejussa-

nak. Éppen a mai nap vitája — az első napirendnél — bizonyítja, és javasolom, hogy gyakorló agrárszakember is kapjon helyet ebben a bizottságban. Elméleti agrárszakember van benne, de javaslom, hogy gyakorló agrárszakember is kapjon benne helyet.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Ennek nincs akadálya, de én arra kérem most a Központi Bizottságot, hogy ne improvizáljunk a személyt illetően. Én azt kérném a Központi Bizottságtól, hogy még egy gyakorló agrárszakemberre a legközelebbi ülésen tegyünk javaslatot. Aki ezzel egyetért, kérem, kézfelemeléssel jelezze. Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Köszönöm szépen.

Németh elvtárs tájékoztatója következik. Azt javasolnám a Központi Bizottságnak, hogy a legközelebbi ülésen (Németh Miklós elvtárs közbeszólása: csinálunk két-három oldalas írásos anyagot).

Egyetért ezzel a Központi Bizottság? Igen. Köszönöm szépen.

Személyi kérdések következnek. Grósz elvtársnak átadnám a szót.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Elvtársak! A Központi Bizottsághoz levelet írt Korom Mihály elvtárs, amelyben kéri a KB-tagsága alóli felmentését. Ugyancsak levélben kéri a Központi Bizottságtól Rajnai Sándor elvtárs is a felmentését.

Ajánlom a Központi Bizottságnak, hogy fogadja el mindkét elvtárs kérését. Indokaik alaposak. A politikai körülmények, a rájuk nehezedő politikai nyomás és teher indokolja azt, hogy támogassuk kérésüket. Kérem, szavazzák meg.

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Van-e a javaslattal kapcsolatban kérdés, észrevétel? Nincs.

Aki egyetért azzal, hogy Korom Mihály elvtársat felmentsük KB-tagsága alól, kérem, kézfelemeléssel jelezze. (Közbeszólás: Saját kérésére?) Saját kérésére. Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól?

Megállapítom, hogy egyhangúlag elfogadta a Központi Bizottság.

Aki egyetért azzal, hogy Rajnai Sándor elvtársat, saját kérésére, felmentsük a KB-tagsága alól, kérem, kézfelemeléssel jelezze.

Köszönöm szépen.

Van-e valaki ellene? Tartózkodott-e valaki a szavazástól? Nem. Megállapítom, hogy a kérést a Központi Bizottság egyhangúlag elfogadta.

A következőkben ismét Grósz [Károly] elvtársnak adnám [meg] a szót.

GRÓSZ KÁROLY elvtárs: Tisztelt Központi Bizottság! E hónap 26-án Kádár János elvtárs levelet írt a Központi Bizottsághoz, szeretném felolvasni.

„Alulírott, arra kérem a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságát, hogy a Nagy Imre-ügy bírósági kivizsgálását szorgalmazza. A történelmi vizsgálatok már folynak. Az 1958. évi ítélet 31 esztendeje, az akkori jogi és törvényszerűség alapján folyt le. Kérem, vizsgálják felül ez ügyben saját szerepemet, beleszóltam-e a vizsgálatok(ba), beleszóltam-e az ítéletbe stb. Amennyiben a bíróság meghallgat, a legjobb tudomásom szerint minden kérdésre válaszolok. Amennyiben a bíróság bűnösnek tart, úgy azt mondja ki. Ha nem vagyok (bűnös,) úgy kérem a Központi Bizottságot, hasson oda, szűnjenek meg a személyemet illető [inszinuálások] célozgatások.

Fáradságukat előre köszönöm.

Elvtársi üdvözléssel:⁷⁵ Kádár János. ”

Tisztelt Elvtársak! Kötelességem volt a levelet a Politikai Bizottság megbízásából Önökkel megismertetni. Nem javaslok intézkedéseket. A bírósági ügy, illetve annak felülvizsgálata folyik. Arra mi ne adjunk sem az ügyészségnek, sem a bíróságnak megrendelést, hogy Kádár János személyét [itt] vizsgálják, nincs rá alap. Erre csak akkor kerülhetne sor, ha nem fellebbezés, vagy törvényességi óvás, hanem perújrafelvételre kerülne sor. Akkor [meg] óhatatlanul, törvénytörően együttjár ezzel. De nincs indok arra, hogy itt mi ilyen vizsgálatot kezdeményezzünk. Tehát kérem, hogy vegyék tudomásul ezt a levelet, és ha nincs ellene kifogásuk, akkor én Kádár elvtársat arról tájékoztatom levélben, hogy kérését ismertettem a Központi Bizottsággal. A Központi Bizottság azonban nem tart [indokoltnak] szükségesnek intézkedéseket kezdeményezni.

Ugyanis a kérésének az a része, hogy védjük meg ezektől a támadásoktól —, [elvtársak,] ezzel nem tudunk mit kezdeni. Mit kezdjünk? Politikai demonstrációt, [vagy] állásfoglalást fogalmazzunk meg? A célozgatásokkal szemben nem tudjuk megvédeni. Kérem, vegyék tudomásul!

IVÁNYI PÁL elvtárs: Köszönöm szépen. Kérem, vegye tudomásul a Központi Bizottság Kádár elvtárs levelét.

A napirendek végére értünk. Szeretném jelezni, hogy a „különfélék” között Köveskúti elvtárs egy hozzászólást juttatott el az elnökségi asztalhoz, amelyet kért, hogy csatoljunk a mai KB-ülés jegyzőkönyvéhez.⁷⁶ A hozzászólásában ő az általános politikai hangulattal kapcsolatban, a reformkörök munkájával, a hatalom kérdésével, a termelőszféra tapasztalatairól szeretne volna tájékoztatni a Központi Bizottságot, de az idő előrehaladása miatt ettől eltekintett. De kérte, hogy a hozzászólását, amely írásban megvan, csatoljuk az ülés jegyzőkönyvéhez. Kérem, ezt vegyék tudomásul.

És végül: holnap délelőtt megyei első titkári értekezlet kezdődik 9 órakor.

Kérem a szerkesztő bizottság tagjait, hogy holnap 9 órakor Major elvtárs munkaszobájában találkozzunk.

Van-e valakinek még kérdése, bejelenteni valója?

Úgy látom, nincs.

Köszönöm szépen a munkát. Jó pihenést, további jó munkát kívánok.⁷⁷

Kmf.

JEGYZETEK

1 Magyarország 1982. május 6-án csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz, 1982. július 7-én pedig aláírta a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (Világbank) alapokmányát. A *Népszabadság* 1989. máj. 30-án „Létezik-e titkos Valutaalap-dokumentum?” címmel közöl beszélgetést Romány Pállal, akitől megkérdezték, miért vetette fel az említett szervezetek és a magyar kormány közti megállapodások ügyét?

2 L. az 1. sz. függelék.

3 *Népszabadság* 1989. febr. 11. („Hitelek is segítik a mezőgazdaságot”)

- 4 A *Népszabadság* 1989. máj. 30-i számában „Mi van a csomagban?” című cikke ismerteti a kormány csomagtervét, amely 10 pontban foglalja össze azokat az intézkedéseket, amelyek összességükben mintegy 30 Mrd Ft-tal javítják a költségvetés pozícióit.
- 5 A társasági törvényt 1988. október 5-én fogadta el az Országgyűlés.
- 6 „Agrárreformkör alakult Főton” címmel adja hírül a *Népszabadság* 1989. máj. 3-i számában a Pest megyei termelészövetkezetek vezetőiből, a TESZÖV-nél, a TOT-nál, a Pest megyei pártbizottságnál dolgozó szakemberekből álló előkészítő bizottságnak az országos hálózat megalakítását kezdeményező felhívását, amely szerint a pártoktól, kormánytól, érdekképviselettől független körök részt vennének az új agrárprogram kidolgozásában és korszerű érdekképviseleti rendszer létrehozásában. — L. még Nagy Tamás felszólalását e napirendi pontnál.
- 7 L. a 2. sz. függelék. — Vö. a KB 1989. febr. 20–21-i ülésének 2 napirendi pontjával.
- 8 „A tulajdonosi reform néhány kérdéséről” szóló javaslatot a KB 1989. szept. 25-i ülésén tárgyalta (3. napirendi pont).
- 9 Az 1989. évi XIX. törvény módosítja az 1987-ben elfogadott földtörvényt, és azokat a változásokat tartalmazza, amelyek a föld forgalomképességének kiszélesítését szolgálják és feloldják a magán-személyek földtulajdon-szerzésének korábbi korlátozását. Ezzel összhangban módosították a mezőgazdasági szövetkezetekről szóló törvényt is, az 1989. évi XX. törvénnyel. Majd a földtörvény újabb módosításával egyértelműbben rendezték az állami tulajdonban lévő földek kezelői jogát.
- 10 A földtulajdoni és földhasználati viszonyok továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatot a PB 1989. április 19-én vitatta meg, amely az említett kormány-előterjesztés alapjául szolgált.
- 11 Ezekről a kérdésekről folyt eszmecsere a Politikai Főiskolán, amelyről „A paraszti jövőd” címmel közzétett cikket a *Népszabadság* 1989. máj. 25-i számában.
- 12 A Tanácsadó Testület véleményét közli a *Népszabadság* 1989. máj. 25-i számában.
- 13 Az előadói beszéd nyomtatásban megjelent szerkesztett változatában ezután így folytatódik a szöveg: „... amely a KB-állásfoglalás alapján elhatározza a szükséges intézkedéseket, és megfelelően ütemezi azokat. Ez a kormány gazdasági programjának része (önálló fejezete) is lehetne, és a magyar agrárágazat nemzeti programját képezhetné.” (*A Magyar Szocialista Munkáspárt agrárpolitikai koncepciója. Kossuth Könyvkiadó 1989. 12. p.*)
- 14 L. a 2. sz. függelék 8/a. pontját.
- 15 A PB 1970. márc. 10-én fogadta el a területfejlesztés tervezésének és szabályozásának irányelveit. Ennek alapján határozta meg a kormány a területfejlesztés feladatait az 1006/1971. (III. 16.) kormányhatározattal. (A PB irányelveit l. *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1967–1970. Szerk. Vass Henrik. Kossuth Könyvkiadó 1974. 557–564. p.*)
- 16 L. *Fehér Lajos: A magyar mezőgazdaság fejlődésének útja. Kossuth Könyvkiadó. 1957.*
- 17 Az Országos Termelészövetkezeti Tanácsot az 1007/1965. (III. 21.) Korm. határozat létesítette.
- 18 A tsz-ek országos konferenciájának állásfoglalásáról van szó. L. „A jövő az önálló tsz-eké” című cikkben. (*Népszabadság* 1989. febr. 27.)
- 19 L. a 2. sz. függelék 1/c. pontját.
- 20 L. „Érték lesz a vagyon” című cikket — a pusztaszabolcsi tsz.-ről. (*Népszabadság* 1989. máj. 24.)
- 21 L. a 3., 4. és 5. sz. függelékeket.
- 22 L. a 6. sz. függelék.
- 23 Az Országgyűlés júniusi ülészakán fogadta el az együttesen benyújtott szövetkezeti törvény, földtörvény és erdőtörvény módosítását. L. a szövetkezetekről szóló 1989. évi XV. törvényt.
- 24 A véglegesített szöveg megjelent a *Népszabadság* 1989. jún. 3-i számában „Az MSZMP agrár-*ipari koncepciója*” címmel (a jún. 6-i számban helyreigazították a sajtóhibát!), valamint önálló füzet formájában „*A Magyar Szocialista Munkáspárt agrárpolitikai koncepciója.*” (*Kossuth Könyvkiadó, 1989. 13–24. p.*)
- 25 Vö. a KB 1989. máj. 8-i ülésével.
- 26 Ezek közül a jegyzőkönyv mellett található: a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen dolgozó, a Miskolc Avas-i lakóterületen és környezetében lakó párttagok javaslata a területi pártszervezet kialakítására, szervezeti felépítésére; valamint Ördög Jakab, az MSZMP Szentistván Nagyközségi Bizottsága titkárnak az országos pártértekezlet előkészítéséről szóló véleménye.
- 27 A második napirendi ponthoz három anyagot küldtek ki: 1. Javaslat az országos pártértekezlet előkészítésével és megrendezésével összefüggő főbb szervezeti feladatokra (l. a 7. sz. függelék); 2. Javaslat a helyi és országos pártszavazások lebonyolítására az MSZMP-ben (uo.); 3. Javaslat az MSZMP elnökének, főtítkárnak pártszavazás útján történő választására. (*A Népszabadság* 1989. máj. 20-i száma rövidítve ismerteti e dokumentumokat.)

- 28 A XIII. kerületi lakóhelyi reformalapszervezet megalakulásáról és felhívásáról a *Népszabadság* 1989. máj. 27-i számában jelent meg cikk.
- 29 A Pártpolitikai Bizottság anyaga „A munkahelyi és a lakóhelyi pártalapszervezetek szerepéről, feladatairól. A párt választási rendjéről” címmel jelent meg. (*Pártviták. I. sz. 1989. Kiadja az MSZMP Központi Bizottsága Pártpolitikai Osztálya.*)
- 30 L. a 7. sz. függelék I/5. pontját.
- 31 A *Népszabadság* 1989. máj. 29-i számában jelent meg a cikk: „Pozsgay Imre nyilatkozott a Szabad Európának” címmel.
- 32 A reformkörök kecskeméti tanácskozása 1989. április 15-én volt, amelyről a *Népszabadság* 1989. ápr. 17-i számában részletesen beszámolt.
- 33 „Békés átmenettel a demokratikus szocializmusba” címmel tudósít a *Népszabadság* 1989. máj. 22-i számában az MSZMP-reformkörök első országos tanácskozásáról, amelyet május 20-án tartottak Szegeden.
- 34 L. a 7. sz. függelék I/2. pontját.
- 35 A PB 1989. máj. 26-i ülésének határozati jegyzőkönyvében erről a következőt rögzítették: „A Politikai Bizottság tudomásul veszi a tájékoztatást arról, hogy Pozsgay Imre elvtárs a május 17-i bécsi sajtótájékoztatóján, valamint a Szabad Európa Rádióknak május 24-én adott interjújában a párt főtitkárnak személyével összefüggésben az elvtársiasság határain túllépő kijelentést tett. A kérdés tisztázására Pozsgay Imre elvtárs jelenlétében visszatér. Amennyiben a Központi Bizottság május 29-én kezdődő ülésén erről említés történik, Grósz elvtárs beszéljen róla, s javasolja, hogy a testület küldjön ki bizottságot a kérdés megvizsgálására.” (*MOL 288. f. 5/1066. ó. e.*)
- 36 A PB 1989. máj. 26-i ülésének határozati jegyzőkönyve szerint Németh Miklós szóbeli bejelentése alapján „a Politikai Bizottság tudomásul veszi, hogy Pozsgay Imre elvtárs május 26-án az Európa Akadémia fennállásának 25. évfordulója alkalmából előadást tart Nyugat-Berlinben; május 29—30-án Bonnban az Adenauer Stiftung és az USA Politikatudományi Társaság rendezésében előadást tart és szemináriumot vezet; május 31-én a hamburgi Katolikus Akadémián előadást és konzultációt tart.” (*MOL 288. f. 5/1066. ó. e.*)
- 37 A *Népszabadság* 1989. máj. 17-i számában ismerteti Pozsgay Imrénének a Kurier című bécsi napilapnak adott interjúját „Az élet túlhaladta a tavalyi pártértekezlet céljait” címmel.
- 38 „Április 29-én a Tolna megyei pártértekezlet az egytestületes pártbizottság mellett voksolt, amelynek első titkára dr. Jánosi György főiskolai docens, a székszárdi Tanárképző Főiskola igazgatóhelyettese, aki társadalmi munkában látja el ezt a funkciót.” (*Népszabadság, 1989. máj. 2.*)
- 39 L. a *Népszabadság* 1989. máj. 27-i számában „Aláírások mellette és ellene” címmel megjelent tudósítást.
- 40 A pekingi Tienanmen térről van szó, ahol 1989. május 13-án több száz diák éhségsztrájkjával kezdődött a demokráciát és a reformok végrehajtását követelő tömegmegmozdulás, amelynek eseményeiről és véres elfojtásáról a napilapok május—júniusban folyamatosan beszámoltak.
- 41 A *Népszabadság* 1989. máj. 29-én egész oldalas összeállítást közöl „Az MSZMP eseményei” címmel, közte a dunaujvárosi és a környező községek MSZMP-tagjai, alapszervezetei, küldöttei május 26-án megtartott fórumán kialakított álláspontját is.
- 42 A KB korábbi döntése szerint az MSZMP tárgyalódelegációjának vezetője Grósz Károly, tagjai: Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Berecz János, Fejti György. Az „önként jelentkezésről” I. Szűrös Mátyás hozzászólását e napirendi pontnál.
- 43 A Rádió 168 óra c. műsorában 1989. május 20-án „Kádár János nem volt moszkovita” címmel folyt vita, amelynek egyik résztvevője Ormos Mária volt.
- 44 Straub F. Brunóval van szó, aki 1988 július és 1989 szeptember között az Elnöki Tanács elnöke volt.
- 45 Az új pártok és a választópolgárok 1989-ben az országgyűlési képviselők közel egynegyedével szemben felléptek, kezdeményezték a visszahívást. L. erről bővebben *Kukorelli István: Az Országgyűlés a többpártrendszer első évében. In: Magyarország politikai évkönyve 1990. Szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. AULA OMIKK 1990. 193—198. p.*
- 46 L. a 8. sz. függelékét.
- 47 L. a 9. sz. függelékét.
- 48 L. a 10. sz. függelékét.
- 49 A KB 1988. nov. 1—2-án tartott ülésén elfogadta a PB tagjai által tett publikus nyilatkozatok összehasonlító áttekintéséről készült tájékoztatót. Kinyilvánította, hogy „Összhangban az MSZMP Országos Értekezletén megfogalmazott követelményekkel, természetesnek tekinti, hogy a politikai vezetők megnyilatkozásaiban kifejezésre jutnak egyéniségükből, gondolkodásukból adódó kü-

- lönbségek; ... támogatja, hogy a vezető testületek tagjai is aktívan és szuverén módon vegyenek részt mind az elméleti, mind a gyakorlati kérdésekről folyó vitákban...” (MOL 288. f. 4/245. ő. e.)
- 50 A Nemzetközi, Jogi és Közigazgatáspolitikai Bizottság említett ülését 1989. április 28-án tartották. Napirendjén szerepelt: „Nagy Imre és társai temetésével kapcsolatos jogi és biztonsági intézkedések, az ellenük folytatott büntető eljárás felülvizsgálatának jogi lehetőségei.” (MOL 288. f. 62/4. ő. e.)
- 51 Jurij Vlagyimirovics Andropov 1954—1957-ben a Szovjetunió budapesti nagykövete volt. Anasztaz Ivanovics Mikoján az SZKP Elnökségének tagja, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökhelyetteseként foglalkozott 1956-ban a magyarországi eseményekkel. L. erről bővebben: *A Jelcindosszié.*” *Szovjet dokumentumok 1956-ról című forráskiadvány (Századvég Kiadó — 1956-os Intézet, 1993.) Szerk.: Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János — 47—95. p.*
- 52 A kormány 1989. május 12-i, rendkívüli ülésén hozott döntésről van szó: felüggesztette a nagy-marosai beruházás építkezéseit. (*Népszabadság, 1989. máj. 15.*)
- 53 A felszólaló feltehetően arra a cikkre utal, amely hírül adja, hogy Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke az olasz állami televíziónak adott nyilatkozatában állást foglalt Nagy Imre teljes jogi és politikai rehabilitációja mellett. (*Népszabadság, 1989. máj. 22.*)
- 54 L. a Nemzetközi Kapcsolatok osztályának feljegyzését a Spanyol Szocialista Munkáspárt küldött-ségének látogatásáról. (MOL 288. f. 11/4539. ő. e.)
- 55 L. a 11. sz. függelékét.
- 56 L. a 12. sz. függelékét.
- 57 A PB 1989. máj. 26-án tartott üléséről van szó. (MOL 288. f. 5/1066. ő. e.)
- 58 L. a 12. sz. függelék utolsó bekezdésének első mondatát.
- 59 A *Népszabadság 1989. máj. 6-i* számában hírül adja, hogy törvényességi óvást nyújtottak be Demény Pál ügyében, máj. 24-én pedig közli, hogy bűncselekmény hiányában felmentették Demény Pált.
- 60 L. a 12. sz. függelék második bekezdését.
- 61 L. a 12. sz. függelék 5. bekezdésének „Koalíciós kormányának tagjaitól...” kezdetű mondatát.
- 62 L. a 12. sz. függelék 5. bekezdésének „Amikor 1956-ban visszakerült...” kezdetű mondatát.
- 63 L. a 12. sz. függelék 6. bekezdését, „A megújuló MSZMP számára elfogadhatatlan...” kezdetű mondatot.
- 64 L. a 12. sz. függelék 7. bekezdését.
- 65 L. uo. a 8. bekezdést.
- 66 L. uo. az utolsó bekezdést: „Nagy Imre a XX. századi magyar történelem...”
- 67 Vö. *Jókai Mór: És mégis mozog a föld* c. regényében Decséry Pál gróf unokáinak „pályaválasztásával.”
- 68 Veres József erről részletesebben szól a KB 1989. júl. 28-i ülésén. L. ott.
- 69 A KB 1988. dec. 15-én tartott ülésén foglalkozott Nagy Imre és társai perével, valamint az 1956-os elítéltekkel kapcsolatos kegyeleti kérdésekkel. Elvben egyetértett azzal, hogy az illetékes kormányzati szervek hozzanak létre egy munkacsoportot a kivégzett személyek exhumálása és újra temetése feladatainak áttekintésére. Úgy foglalt állást, hogy „a földi maradványok eltemetéséről az érvényes általános szabályoknak és rendelkezéseknek megfelelően a hozzátartozók gondoskodjanak.” (MOL 288. f. 4/249. ő. e.)
- 70 A Nagy Imre-perrel kapcsolatos „pártöntések” a KB 1957. dec. 21-i, 1958. febr. 14-i és jún. 6-i zárt ülésen készült jegyzőkönyv szerint: „szabad folyást kell engedni a törvény által előírt büntető eljárás lefolytatásának”.
- 71 A közlemény a *Népszabadság 1989. jún. 1-jei* számában jelent meg.
- 72 L. a 13. sz. függelékét.
- 73 L. a 14. sz. függelékét. A politikai érdekegyeztető tárgyalások előkészítésére vonatkozó javaslatot a következő kísérszöveggel küldték meg a HNF OT-nak, a DEMISZ-nek, a MEASZ-nak, a MNOT-nak és a Münnich Ferenc Társaságnak: „... Egyúttal megköszönöm azt a politikai támogatást, amelyet a nemzeti kerekasztal létrehozására irányuló erőfeszítéseinkhez nyújtottak. Kérem, hogy konstruktív javaslataikkal, állásfoglalásaikkal a jövőben is segítsék elő az érdemi tárgyalások mielőbbi megkezdését.” A Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája, a Magyar Demokrata Fórum, a Magyar Néppárt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Szabad Demokraták Ügyvivő Testülete, a Baloldali Alternatíva Egyesülés, valamint Dr. Sólyom László és Dr. Tölgyessy Péter részére pedig a következő sorok kíséretében küldték el a javaslatot:

„Kérem, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt újabb kezdeményezéseit mérlegelve, a lehetséges kompromisszumok keresésével Önök is segítsék elő az érdemi tárgyalások mielőbbi megkezdését.” A levelet Fejti György írta alá és a KB-ülés jegyzőkönyvének mellékletét képezik.

- 74 A javaslat az 1988. júl. 13—14-i KB-ülésen a gazdaságpolitikai stratégia elemeinek kidolgozására kiküldött, valamint az 1988. dec. 15-én elfogadott Közgazdasági Munkaközösség összehívásáról szólt. Az így létrejött új munkabizottság neve: Gazdaságstratégiai Munkabizottság, elnöke: Iványi Pál.
- 75 A jegyzőkönyvhöz csatolt — Kádár Jánosné által kézzel írott — eredeti levélen ezt követően Kádár János kézírásával ez áll: „Láttam: Kádár János, ” majd a levél alján ismét Kádár Jánosné kézírása: „u.i. a levelet a feleség írja”.
- 76 L. a 15. sz. függelékét.
- 77 Az ülésről közlemény jelent meg a *Népszabadság* 1989. máj. 31-i számában.

FÜGGELÉKEK

1. sz. függelék

TITKOS!
MELLÉKLET
Készült: 3 példányban

A KÖZPONTI BIZOTTSÁG 1989. május 29-én MEGTARTOTT ÜLÉSÉN MEGHÍVOTTKÉNT, TANÁCSKOZÁSI JOGGAL RÉSZT VETT ELVTÁRSAK NÉVSORA:

a KEB elnöke és titkára:

Lukács János
Somogyi Imre

*a Központi Bizottság
osztályvezetői:*

Andics Jenő
Kovács Béla
Kovács Jenő

Radics Katalin
Balogh Sándor
Halay Tibor
Farkas Gyula
Szorcsik Sándor

*a megyei és a megyei jogú
pártbizottságok első titkárai:*

Dányi Pál (Baranya)
Szabó Miklós (Bács)
Szabó Miklós (Békés)
Lakatos László (Győr)
Kiss Sándor (Heves)
Devecsics Miklós (Nógrád)
Sárdi Árpád (Somogy)
Jánosi György (Tolna)
Takács László (Vas)
Tóth Imre (Hajdú)
Gergely György (Komárom)

Csillik András (BM)
Kiss Imre (Kül. m. PB)
Bracsok István (NH PB)
Kun István (Hőr. PB)

*a Budapesti Pártbizottság
titkárai:*

Steiner Arnold

a párt-sajtó vezetői:

Szerdahelyi István
Lőkös Zoltán
Kanyó András
Maros Dénes
Papp Gábor
Balogh Ernő

Paizs Gábor

*az első napirendi ponthoz:
a központi sajtó vezetői:*

— Pálos Tamás
— Hajdú István
— Fodor László
— Soltész István
— Bajnok Zsolt,

továbbá:

— Varga György, a Figyelő főszerkesztője
— Hütter Csaba (MÉM)
— Csepregi István, a Pápai ÁG. igazgatója
— Iklódi László, a Bajai Rákóczi Tsz. elnöke
— Nagy Gábor, a Debreceni Tartósítóip. Komb.
v. ig.
— Takács József, GSZO munkatársa
— Nagy Tamás, a gyáli Szabadság Tsz elnöke

2. sz. függelék

A)

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

TITKOS!
Készült: 1 példányban
Látta: Grósz Károly [s.k.
aláírás]
KB 142/a.

J E L E N T É S

a Központi Bizottságnak az agrárpolitikai koncepció vitájának tapasztalatairól

Az MSZMP KB 1989. február 20-i állásfoglalásának felkérése szerint az agrárpolitikai koncepció tervezetét az érintett pártszervek, érdekképviseleti, szakmai-tudományos és más érintett szervek széles körben megtárgyalták.

A viták aktívak, esetenként szenvedélyesek voltak. Elismeréssel nyugtázták, hogy az MSZMP agrárpolitikai koncepciójának véglegesítése előtt kikérte az érdekeltek véleményét.

Az észrevételek és a javaslatok alapján átdolgozott koncepciótervezet nyelvezetében, szerkezetében és részben tartalmában is megújult. Jobban koncentrált az előttünk álló feladatokra, kiemeli a falu és a vidék fejlesztésének jelentőségét, az emberi törekvések fontosságát, a tudomány szerepét. Az agrárágazat jövedelempozíciójának javítását fontos követelménynek tartva annak konkrét formáira nem teszünk javaslatot, mert azt nem tartjuk a KB-állásfoglalás feladatának.

Az agrárpolitikai koncepció tervezetét bemutatjuk. Kérjük a Központi Bizottságot, hogy vitassa meg és azzal kapcsolatban foglaljon állást.

Budapest, 1989. május 17.

B)

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Tervezet!

AZ MSZMP Központi Bizottságának

ÁLLÁSFOGLALÁSA

agrárpolitikai koncepciójáról

Az MSZMP programjának fontos, önálló része az agrárpolitika. Ebben a parasztság, a falu és a szövetkezetek társadalmi-gazdasági fontossága fejeződik ki, aminek az MSZMP mindig képviselője volt és az is kíván maradni. Eddig folytatott agrárpolitikájának alapját az 1957-ben elfogadott agrárpolitikai tézisek rakták le, amelyek alap gondolata az volt, hogy a párt szerezze meg a mezőgazdasági termelők bizalmát a termelési biztonság megteremtésével, a termelés fejlesztését pedig helyezze az anyagi érdekelttség alapjára. Ezek az alapelvek helyesnek bizonyultak, bár az agrárpolitika érvényesítésében időről időre más szempontok is előtérbe kerültek.

A mezőgazdaság, illetve az élelmiszer-termelés fellendítésében nemzetközileg is elismert eredmények születtek, a mezőgazdasági termelők jövedelme növekedett, a parasztság helyzete lényegesen megváltozott. Mindez annak köszönhető, hogy az MSZMP elkerülte a sztálini agrárpolitika legdurvább ideológiai és gyakorlati hibáit, s több kérdésben — jóllehet átmeneti kitérőkkel — helyesen alkalmazkodott a hazai sajátosságokhoz, utat engedett az alulról indult kezdeményezéseknek.

A kollektivizálás — számos ellentmondás ellenére — megnyitotta az utat a mezőgazdaság termelő-

erőinek gyors fejlődése előtt és lehetővé tette, hogy a termelés fontos ágazataiban — elsősorban a gabonatermelésben és az erre alapozott állattenyésztésben — több évtizedes lemaradást hozzunk be. Ez megalapozta az élelmiszeripar fejlődését; a mezőgazdasági termékek korábban hagyományos feldolgozása mellett új élelmiszeripari ágazatok alakultak ki, s a főként kisüzemekben folyó feldolgozás ipari méretűvé terebélyesedett. Mindezek bőséges hazai élelmiszer-ellátást és rendszeres kivitelitöbbletet tettek lehetővé külkereskedelmi forgalmunkban.

A gazdasági eredmények mellett történelmi jelentőségűnek tartjuk agrárpolitikánk társadalmi hatását, vagyis a parasztság társadalmi, kulturális és anyagi felemelkedését. A mezőgazdaság ugyanis az elmúlt évtizedekben nemcsak a munkafeltételeket, hanem a megélhetést tekintve is versenyképessé vált a népgazdaság más ágazataival.

Nem hallgathatjuk el azonban azokat a hibákat, tévedéseket sem, amelyek ezt a fejlődést megnehezítették, több vonatkozásban rossz irányba vitték.

Helytelen ideológiai alapokra támaszkodott az a felfogás, amely hosszú ideig a szövetkezeti tulajdont az államnál alacsonyabbrendűnek tekintette, majd az 1970-es években a szövetkezetek erőltetett összevonásával a gazdaságok méretének növelésére törekedett, s időnként a háztáji termelés, illetve a nagyüzemek kiegészítő tevékenységének fejlesztése ellen hangolt. Hiba volt, hogy elhalványult a szövetkezetek szövetkezeti jellege, s egyre nagyobb teret kapott az állami beavatkozás. Tartalmilag kiüresedett a szövetkezeti demokrácia.

A mezőgazdaságban is túlsúlyba kerültek az emberi kezdeményezőkézséget, a kockázatvállalást, az egyéni teljesítmények elismerését mellőző gazdálkodási módszerek. Ezzel csökkent a termelők közvetlen érdekeltsége, s a tulajdonosi kötődés a nagyüzem helyett a háztáji gazdálkodásban erősödött meg.

A gazdasági szabályozás sok esetben nem teremtette meg a versenysemlegességet. Figyelmen kívül hagyta az agrár- és szövetkezeti sajátosságokat és azt a különleges helyzetet, amit a protekcionista világpiac teremt az agrárágazat számára. A termelés jövedelmezősége ezek miatt jelentősen romlott, a mezőgazdasági nagyüzemek egyre szélesebb körében az egyszerű újratermelésre sincs elegendő pénz. Csökken a gazdák kistermelésből származó bevételének reálértéke is.

Agrárfejlődésünket is kedvezőtlenül érintette az a területfejlesztésként meghirdetett politika, amely inkább hátrányokat jelentett a falvaknak. Elsorvasztotta önálló létüket, csökkentette eltartóképességüket, s a falusi emberek százezreinek nagyrészt indokolatlan elvándorlását eredményezte.

A felhalmozódó gondok és a megújulás igénye egyaránt sürgetik új agrárpolitikánk kialakítását. Ebben az vezérel bennünket, hogy az elmúlt évtizedekben háttérbe szorított hagyományos paraszti értékek felélesztésével, a termelési viszonyok olyan továbbfejlesztését mozdítsuk elő, amely utat nyit a termelők kezdeményezéseinek, gazdai kötődésük felélesztésének és megerősödésének. Ez a mezőgazdasági termelők boldogulásának feltétele, de egész népünk javát is szolgálja.

Az előrelépést gazdaságunk helyzete is sürgeti. Alkalmazkodnunk kell az agrártermékek hazai és nemzetközi piacain kialakult helyzethez, a piacgazdaságra való áttérés követelményeihez. Bár az ország gazdasági helyzetének nyomasztó következményei alól egyetlen ágazat sem mentesülhet, az élelmiszer-gazdaságnak meg kell kapnia az esélyegyenlőséget ahhoz, hogy erőfeszítéssel, alkalmazkodással segítsen magán és az országon. Ezért új agrárpolitikánkban hirdetjük meg, hogy

MIT AKAR AZ MSZMP:

1. Világos, megvalósítható célokat

Az agrárképesség és benne a parasztság kapjon — a társadalom egészében érvényesülő feltételekkel összemérhető — egyenlő esélyeket képességei kibontakoztatására, jövedelmének növelésére, életkörülményeinek javítására, a falusi körzetek felzárkóztatására, a mezőgazdasági termelés és az élelmiszer-feldolgozás hatékony fejlesztésére.

Azt akarjuk, hogy rövidebb és hosszabb távon is célszerűen hasznosuljanak az ország mezőgazdasági termelésre kedvező adottságai, a rendelkezésünkre álló jelentős anyagi és szellemi kapacitás, értékes termelési hagyományaink. Az élelmiszer-gazdaság feladatait ezért a következőkben látjuk:

a) Élelmiszer-ellátásunk legyen továbbra is kiegyensúlyozott és ezt túlnyomórészt hazai termelésre alapozzuk. Javuljon a minőség és választék, a termelés differenciáltan alkalmazkodjék a különböző anyagi helyzetben lévő rétegek keresletéhez. Mindezt — számunkra előnyös nemzetközi munkamegosztás, vagy az átmeneti piaci egyensúlyzavarok ellensúlyozására — élelmiszerimport is egészítse ki, de az ne veszélyeztesse a hazai termelés biztonságát.

b) Az országnak hosszú ideig szüksége lesz az agrárgazdaság jelentős exporttöbletére, ezért kiemelt feladat, hogy javuljon termékeinek nemzetközi versenyképessége.

c) Az agrárfejlődés segítse elő a vidéki körzetek fejlesztését, járuljon hozzá a falvak és a városok ellátottságában meglévő különbségek csökkenéséhez. Elismerjük, hogy ehhez a mezőgazdaság anyagi lehetőségei korlátozottak, ezért méltányosnak és gazdaságilag is célszerűnek tartjuk, hogy a fejlesztést a pénzügyi szabályozás is ösztönözze.

d) A mezőgazdasági termelés szorosan kapcsolódik a természeti környezet egyensúlyának megőrzéséhez. Ezért a termelés fejlesztése legyen figyelemmel a föld termőképességének megóvására és javítására, a kémiai szerek egészség- és környezetkímélő használatára.

2. Sokszínű tulajdonformákat, emberi és hatékony termelést

A társadalmi és gazdasági haladás legfőbb forrása az emberi kezdeményezőkézség, a kockázatot is magában foglaló vállalkozói készség. Olyan gazdasági-társadalmi környezetet akarunk, hogy a termelők maguk választhassák meg az adottságaiknak legjobban megfelelő termelési és érdekeltégi formákat. Szükségesnek tartjuk azoknak a jogi és pénzügyi kötöttségeknek az oldását, amelyek az előremutató kezdeményezések elterjesztését nehezítik.

A változások között legfontosabbnak a tulajdonviszonyok fejlesztését tartjuk, amely a gazdasági reformnak is egyik kulcskérdése. Különösen jelentős ez a mezőgazdaságban, ahol a termelés eredményessége szorosan és hagyományosan összefügg a termelők tulajdonosi érdekeltiségével.

Meggyőződésünk, hogy a magyar élelmiszergazdaság versenyképessége és hatékonysága csak változatos tulajdonformák működése mellett javítható. Ezért arra törekszünk, hogy érvényesüljön a tulajdonformák sokszínűsége: éljen együtt a szövetkezeti közös, az állami, a magántulajdon, valamint többféle vegyes tulajdonforma.

A tulajdonviszonyok továbbfejlesztéséhez — súlyának megfelelően, nagy felelősséggel kezelve — meg kell változtatni a földtulajdoni, illetve a földhasználati viszonyokat. Vissza kell adni a földnek az évszázadok során élvezett becsületét, tehát a vagyon legfontosabb részének, a jövedelem egyik fő forrásának kell tekinteni. Válgják ismét szorosabbá a mezőgazdasági termelők és a föld közötti kapcsolatot, az állami földek kezelői legyenek tulajdonosok.

A szövetkezetek mezőgazdasági földterületének jelentős hányada közös tulajdonban van. Ezt a tényt realitásként kell elfogadni és az érdekelt szövetkezetek tagságára bízni, hogy milyen formát választanak tulajdonosi érdekeltségük érvényesítésére. Ugyanakkor nélkülözhetetlen a szövetkezetek közös használatában álló, de még egyéni tulajdont képező föld jogbiztonságának megerősítése.

Fontosnak tartjuk, hogy válgják lehetővé a mezőgazdasági földek adásvétele és bérbeadása, legyen a földnek értéke és ára. A szövetkezeti tulajdonban lévő területek értékesítéséről, hasznosításáról csak a kollektíva dönthessen. A tulajdon szerzés kötöttségeit pedig úgy oldják fel, hogy azok legyen a föld, akik a leghatékonyabban hasznosítják.

3. Valódi demokráciát, tulajdonos-tagságot a szövetkezetekben

Támogatjuk a szövetkezeti mozgalom megújulását, aminek a mezőgazdaságban különös jelentősége van. Olyan szövetkezeti rendszer fokozatos kialakítását ajánljuk, amelyben a nemzetközi szövetkezeti mozgalom másfél évszázados, jól bevált és a szocialista törekvéseknek megfelelő elvei-értékei érvényesülnek. Ilyenek: a szövetkezeti demokrácia, az autonómia, a nyitott tagság, az önkéntesség, a személyes és vagyoni közreműködés, a tevékenység szerinti részesedés, a szolidaritás, a mozgalmi jelleg.

Kedvező társadalmi és gazdasági környezetet akarunk kialakítani ahhoz, hogy a szövetkezetekben helyreálljon a tulajdon szövetkezeti jellege, a tagok gazdai kötődése. Érvényesüljön az az elv, hogy a gazdálkodás célja a tagok érdekeinek sokoldalú érvényesítése és szolgálata. Ezért támogatjuk, hogy a szövetkezetek szervezete és működése alkalmazkodjon adottságaikhoz. A szövetkezeti tagság akaratának legyen nagyobb mozgásteret a tulajdonnal való rendelkezés, a vagyon működtetése, a földdel való racionális gazdálkodás, a tőkebefektetés és a vállalkozás területén.

Segítjük a szövetkezeti tulajdon fokozatos átalakulását, a vagyon feletti rendelkezés megszemélyesítését. A részesedés tükrözze a tagsági viszony tulajdonosi, vállalkozói és dolgozói jellegének együttes érvényesülését.

A több célú, a több tevékenységet is vállaló szövetkezetek létrehozására van szükség, amelyekben

szervesen egyesülnek a termelői, a szolgáltatói, a kereskedelmi, a pénzügyi, a fogyasztói, a szociális és az egyéb funkciók, s amelyek — ennek megfelelően — nemcsak mezőgazdasági tevékenység folytatására vállalkoznak.

Az átalakulás fokozatosan, anyagi veszteségek és emberi megrázkódtatások nélkül, önfejlődéssel, a helyi adottságoknak megfelelően folyják. Ütemét, formáit az érdekeltekre kell bízni, nem szabad még egyszer elkövetni azt a hibát, hogy felülről elgondolt sémák alapján, kampányszerűen változzanak a gazdálkodás keretei. Telítődjék meg tartalommal a kiüresedett demokratizmus. A közösségek maguk alakítsák ki a gazdálkodás, a jövedelemelosztás megfelelő formáit. Demokratikusan válasszák meg vezetőiket, döntsenek a szövetkezet továbbfejlesztésének kérdéseiben.

Kiállunk az állami és egyéb külső beavatkozások lényeges korlátozása, a szövetkezeti autonómia kiteljesedése mellett, s ellene vagyunk minden olyan informális beavatkozásnak (pl. a tisztségviselők választásába, a tevékenységek és a belső szervezet alakítására stb.), amely sérti a szövetkezetek önállóságát.

4. Szabad utat a vállalkozásoknak

A mezőgazdaság fejlesztése egyaránt támaszkodjon a megújuló és változatos formákat öltő szövetkezetekre, az állami gazdaságokra, az integrált kistermelésre és a magángazdaságokra.

Meggyőződésünk, hogy a magas színvonalon gépesített, nemzetközi összehasonlításban is jó hozamokat elérő ágazatokban a nagyüzemi termelés marad a meghatározó, mert a gazdasági versenyben ez a megoldás a hatékonyabb. Ezért támogatjuk az olyan belső szervezeti és érdekeltégi megújulásokat, amellyel folyamatosan tudnak alkalmazkodni a változó körülményekhez.

Azokban az ágazatokban, ahol a nagybani termelésnek nincs hatékonysági előnye, ott az egyéni, a családi vállalkozás, a kistermelés, a magángazdálkodás ígér jobb eredményt. Ezért az egyéni, családi, kisebb csoportokba szerveződő vállalkozások kapjanak azonos esélyt nemcsak a nagyüzemekben belül, hanem azok keretein kívül is.

Az egyéni gazdálkodás, a magánvállalkozás — realitásainkból kiindulva — kezdetben főleg bérlet alapján jöhet létre. Jövőjük pedig attól függ, mennyire tudnak a piaci igényekhez gyorsan, rugalmasan alkalmazkodni, a családi munkaerő és a családi megtakarítások mozgósításával versenyelőnyre szert tenni.

A mezőgazdasági kistermelés és az egyéni termelés — a nagyüzemek keretében szerveződő vállalkozásokkal együtt — bővítheti a falusi foglalkoztatási lehetőségeket, a megélhetési forrásokat, javíthatja a közösségekben élő lakosság életkörülményeit nemcsak közvetlenül, hanem közvetve, e térségek gazdasági életének élénkítésével is.

5. A megújuló gazdaságban korszerű mezőgazdaságot

A mezőgazdasági termelés egyre szorosabban összekapcsolódik a termelőeszközök gyártó, termelését kiszolgáló, illetve a termékeket felhasználó és értékesítő ágazatokkal. Nem lehet versenyképes élelmiszer-termelésünk az ipari termelőeszköz-gyártás, a kor követelményeinek megfelelő infrastruktúrális háttér nélkül. Értékesítési lehetőségei is egyre jobban függenek a bel- és külkereskedelmi szervezet működőképességétől, tevékenységének színvonalától. Ezért:

a) A hazai ipar figyelmébe ajánljuk, hogy termékeinek az élelmiszer-gazdaság hosszú távon is biztonságos felvevő piaca. Tehát érdeke, hogy gyártmányainak fejlesztésével és korrekt üzletpolitikájával jobban elégítse ki a mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termelőszervezetek differenciálódó igényeit.

Indokoltnak tartjuk, hogy legyen az iparpolitika, illetve a regionális fejlesztési politika szerves része a mezőgazdaságban folyó ipari, szolgáltató tevékenységek szervezése. A nagyüzemekben ugyanis a megtermelt nyersanyagok feldolgozása és értékesítése mellett az ipari tevékenységek és szolgáltatók a legjelentősebbek.

b) Szorosabb — az egymásra utaltságon és a közös érdekeltégen alapuló — kapcsolatot tartunk szükségesnek a mezőgazdasági termelés és az élelmiszer-ipari feldolgozás között. Az élelmiszer-gazdaság szerkezetváltásának legnagyobb lehetőségei ugyanis a feldolgozásban vannak. Ez egyben kényszer is, mert az élelmiszeripar technológiai, műszaki színvonalának elmaradása a mezőgazdasági termékek értékesítésének gátjává válhat.

Az élelmiszer-ipari vállalatoknak a gazdasági és jogi önállóság biztosításával növekedjék kockázatviselő és alkalmazkodóképessége. A legszükségesebb lépések közül kiemeljük a tőkeáramlás útjában

lévő adminisztratív korlátok és az eltérő tulajdonformák összekapcsolását gátló akadályok felszámolását, valamint a termelésre vonatkozó hierarchikus követelmények, mint pl. ellátási felelősség, a megyei önellátási törekvések, a keretgazdálkodás, a piacfelosztás megszüntetését.

A piaci igényekhez való eredményesebb alkalmazkodás érdekében támogatjuk, hogy a vállalati önállóság és érdekelttség alapján önszerveződés útján bontakozzanak ki a mezőgazdasági, az élelmiszer-ipari és kereskedelmi vállalatok közötti közös érdekelttség változatos formái: a szerződéses együttműködés, a vagyoni társulás különböző módzatai. Az élelmiszeriparban is kívánatos, hogy az állami vállalatok és a mezőgazdasági nagyüzemek mellett a szövetkezetek és a kisiparosok feldolgozó tevékenysége is teret kapjon.

c) Szükségesnek tartjuk az élelmiszerek forgalmazásának lényeges javítását. A termelők és a fogyasztók széles tömegeinek is az az érdeke, hogy a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a kereskedelem vállalatai, szövetkezetei között sokszínű szervezeti, érdekelttségi kapcsolat alakuljon ki.

Az együttműködés a vállalati önállóság és a kölcsönös előnyök alapján bontakozzon ki, járuljon hozzá a monopolhelyzetek megszüntetéséhez, a piaci verseny érvényesüléséhez. Különösen fontosnak tartjuk a vertikális kapcsolatok kiépítését az agrártermékek külkereskedelmében, ahol csak az eddiginél rugalmasabb, szabadabb szervezeti és forgalmazási rendszer vezethet az exportgazdaságosság javításához.

d) Az erdőgazdálkodás szorosan kapcsolódik a mezőgazdasági termeléshez nemcsak területileg, hanem nagyrészt szervezeten is. A gazdálkodási kötöttségek oldásával várhatóan növekszik a mezőgazdasági termelésre nem alkalmas területek erdősítése. Fontosnak tartjuk az erdők egészségi állapotának, fatermő képességének javítását, támogatjuk a feldolgozottság növelését szorgalmazó törekvéseket.

6. Hatékony állami irányítást és érdekképviseletet

A piacgazdaság építése, hatásainak kezelése új típusú államigazgatási feladatot jelent az élelmiszer-gazdaság irányításában is. Szükségesnek tartjuk, hogy a kormányzati szervek munkája legyen összehangoltabb, egymást jobban kiegészítő. Az ágazati minisztérium ne foglalkozzon érdekképviseleti és operatív feladatokkal, munkájában erősödjön a makroszintű szakmai irányítás és a termelő szervezetei munkájának sokoldalú szolgálata.

Szükségesnek tartjuk a szövetkezeti érdekképviselet megújulását. Támogatjuk új — reális igényeket kifejező — szakmai, területi és országos képviseletek önszerveződését. Javasoljuk, hogy az érdekképviseleti szervek alulról fölfelé szerveződjenek és minden csoportosulás vagy szervezet maga döntse el, hogy milyen érdekképviselet tagja akar lenni. Olyan politikai intézményrendszert akarunk, amelyben a mezőgazdaság, az élelmiszeripar vállalatainak, szövetkezeteinek és a magánvállalkozóknak — együttesen vagy külön létrehozott — érdekképviselete másokkal egyenrangú partnerként szerepel.

Támogatjuk Mezőgazdasági Kamara létrehozását a piaci és más információk áramoltatására, a gazdálkodó szervezetek közötti kapcsolatok szervezésére, az élelmiszer-gazdasági érdekek hatékony gazdasági egyeztetésére.

7. Virágzó falvakat

A mezőgazdasági termelés meghatározó színtere a vidék, azért az agrárpolitika szorosan összefonódik a falvak, községek lakóinak boldogulásával. Kiemelkedő fontosságúnak tartjuk a magyar népesség csaknem felét kitevő falusi, tanyai lakosság életfeltételeinek javítását, a városba áramlás túlzott mértékének csökkentését.

Az erőforrások arányosabb területi elosztását, a hátrányos megkülönböztetések felszámolását szorgalmazzuk. Különös figyelmet fordítunk a mezőgazdasági termelés szempontjából kedvezőtlen adottságú falvak gazdasági-társadalmi gondjainak megoldására.

A falvak és a városok egyenrangúságát érvényesítő politikát képviselünk és támogatunk. Azt akarjuk, hogy a falvak nyerjék vissza politikai és gazdasági önállóságukat, a modernizációba illeszkedve szülessenek újjá az évszázadok alatt kialakult értékei. A falvak lakói váljanak a települések igazi gazdáivá, saját életüket önállóan alakító és kormányzó autonóm közösségekké. Az öngazgató, autonóm, kulturált és civilizált falu megeremtése a célunk!

8. Esélyegyenlőséget és versenysemlegességet a gazdasági szabályozásban

A mezőgazdasági termelés jövedelmezőségét az utóbbi évtizedben súlyosan érintette a költségvetési elvonások fokozódása, továbbá, hogy a felhasznált ipari eszközök árai lényegesen jobban növekedtek, mint a mezőgazdasági árak. Ez az élelmiszer-gazdaság jövedelmi helyzetének romlásához, az ágazat folyamatos leértékelődéséhez vezetett. Fontosnak tartjuk ezért, hogy az állami gazdaságpolitika helyezzen súlyt e helyzet megváltoztatására, a mezőgazdaság és az élelmiszeripar termelőerőinek megőrzésére, folyamatos korszerűsítésére, termelőkapacitásának minél jobb hasznosítására.

Az élelmiszer-gazdaság szabályozása úgy illeszkedjen bele az általános gazdasági szabályozásba, hogy az ár-, adó-, támogatási és hitelezési eszközök együttesen teremtsenek a népgazdaság többi ágazatával azonos tökemegtérülési esélyt. Ennek keretében:

a) Olyan mezőgazdasági árpolitikát javasolunk, ami teret ad a piaci hatások érvényesülésének, ugyanakkor tompítja a szélsőséges áringadozásokat. Az agrártermelés sajátos piaci viszonyai miatt az állami irányítás ne vonuljon ki az agrárárak befolyásolásából, tájékoztató és védőárak meghirdetésével, szükség esetén pedig azok érvényesítését biztosító beavatkozásokkal segítse a piaci viszonyokhoz való alkalmazkodást.

b) Mivel a mezőgazdasági termelés jövedelmezősége csak hosszabb távon érheti el más népgazdasági ágazatokét, indokoltnak tartjuk, hogy az esélyegyenlőséget adózási és hitelpolitikai eszközökkel is elősegítsék. Ezt a nemzetközi tapasztalatok és a külpiaci versenyképesség megőrzése egyaránt indokolja. Támogatjuk az agrárbankok hálózatának kiépítését.

c) Élelmiszer-gazdaságunknak a nemzetközi piacokon más országok támogatott élelmiszer-gazdaságával kell versenyeznie, ezért nem tartjuk reálisnak a támogatások megszüntetését. Hosszabb távon is javasoljuk fenntartani a kedvezőtlen adottságú térségek termelőinek és az egyes lassan megtérülő beruházásoknak a támogatását. Ezek rendszerét azonban úgy célszerű továbbfejleszteni, hogy az teremtsen minden szektorban egyenlő esélyt és ne egyoldalúan a termelés növelésére, hanem az ésszerűbb, jövedelmezőbb gazdálkodásra ösztönözzön.

d) Az ágazatban kialakult feszültségek különösen nehéz helyzetet teremtettek a kedvezőtlen adottságú szövetkezetekben és állami gazdaságokban. Ezek többsége a gazdaságilag elmaradott térségekben gazdálkodik és körzetében szinte kizárólagos munkaalkalmat jelent. E térségek felzárkóztatása, a foglalkoztatás biztosítása legyen állami feladat, de ebben a mezőgazdaságnak továbbra is kiemelkedő szerepe lesz, amit indokolt elismerni és támogatásban részesíteni.

A szabályozórendszer ajánlott módosításai javítják az élelmiszer-gazdasági termelés közzgazdasági feltételeit. A gazdálkodó szervezetek jobb munkával, piaci alkalmazkodással fordítsák azokat a maguk hasznára.

9. Tudományos eredmények sokoldalú hasznosítását

Mezőgazdaságunk akkor tud igazodni a piaci követelményekhez, ha hasznosítja a külföldi és a hazai tudományos eredményeket. Támogatjuk ezért a tudományos, műszaki fejlesztés meggyorsítását, a biotechnika, biotechnológia vívmányainak széles körű alkalmazását. Indokoltnak tartjuk, hogy a gazdaságok ilyen célra fordítható saját erőforrásait állami eszközökkel is egészítsék ki.

A technikai-technológiai fejlesztés legyen sokszínűbb, s alkalmazkodjék a nagyüzemek és a kisgazdaságok igényeihez. Vegye jobban figyelembe az egészség- és környezetvédelem követelményeit.

A termelési eszközök és módszerek fejlesztését a tudományos eredmények alapozzák meg, és jól képzett, hozzáértő szakemberek tudják azokat alkalmazni. Nélkülözhetetlennek tartjuk ezért a kutatás- és a fejlesztés, valamint a szakoktatás feltételeinek javítását, a kutatás, az oktatás és a gyakorlat közös érdekeltiségeinek megteremtését.

A mezőgazdaság modernizációjához, alkalmazkodóképessége fokozásához elengedhetetlen az általános és szakmai műveltség, a munkakultúra színvonalának emelése, az alkotó- és vállalkozóképesség ösztönzése. Ezért a szakmunkásképzésben, a közép- és felsőfokú oktatásban teremtsék meg a gazdálkodás újszerű feladataira való felkészítés feltételeit.

10. Megbecsült parasztságot, alkotó agrárértelmiséget

A parasztok, a mezőgazdasági dolgozók — legyenek szövetkezeti tagok, egyéni gazdálkodók, értelmiségi szakemberek, munkások vagy alkalmazottak — az agrárpolitika megvalósításának első számú

letéteményesei. Agrárpolitikánkkal elsősorban és mindenekelőtt az ő érdeküket, és ezzel egyúttal az egész társadalom érdekét kívánjuk szolgálni.

Ez az agrárpolitika tág teret nyit az élelmiszer-gazdaságban a nagyüzemek, a nagyüzemekben belüli kisebb kollektívák és egyének, továbbá a kisüzemek, a magán- és társas gazdaságok vállalkozásai, kezdeményezői előtt. Ebben megtisztelő és meghatározó szerep vár az agrárértelmiségre, amely szellemi kapacitása, mentalitása révén nemcsak a termelés fejlesztésének, hanem a vidék szellemi életének is meghatározó, progresszív tényezője. Kérjük, hogy álljanak e folyamat élére, szakértelmükkel, az új lehetőségek megragadásával mozdítsák elő az élelmiszer-gazdaság alkalmazkodását a változó követelményekhez.

* * *

Az MSZMP szervezetei segítsék elő a sokoldalú megújulást, az önkormányzat és a demokratizmus kiteljesedését, ami utat nyit a kezdeményezés, az új, tehetséges vezetők előtt. Így tudjuk és akarjuk elérni, hogy a gazdálkodás szabadsága, az öntevékenység és az érdekeltiség a hozzáértéssel párosulva megteremtse a parasztság és a vidéki lakosság további boldogulását.

Budapest, 1989. május 17.

3. sz. függelék

[Szlamenicky István írásban beadott hozzászólása]

Hozzászólás az agrárpolitikai koncepcióhoz

Tisztelt Központi Bizottság!

A fogyasztási szövetkezeti mozgalom az MSZMP KB társadalmi vitára bocsátott agrárpolitikai koncepciójához testületi állásfoglalásban összegezte véleményét, melyet megküldtünk a Központi Bizottságnak.

A széles körű vitát hasznosítva átdolgozott, s újra napirendre tűzött agrárpolitikai állásfoglalás jelentősen megújult. Szintetizáltabbá és politikusabbá vált, célratörőbben ragadja meg az agrárágazatban halaszthatatlanná vált radikális fordulat súlyponti kérdéseit. Az állásfoglalás átdolgozása határozottan előnyére vált a dokumentumnak mind mondanivalóját, mind kifejezőmódját tekintve.

Megvalósíthatóságát illetően azonban változatlanul azon a véleményen vagyok, hogy mint önálló ágazati program, esélyei csakis a gazdaságpolitika még lezáratlan ügyeinek (elosztás, ár, bér, külkereskedelmi politika) lezárása után teremthetnek meg. A kormányzati szférában számos bizonyító erejű összehangolt, konkrét indítványt kell kidolgozni ahhoz, hogy ez az állásfoglalás életképes legyen.

Felvetem azt is, hogy az átdolgozás során kissé háttérbe szorult, leszűkült a múltbéli hibák, tévedések kritikus minősítése. Pedig vallom, hogy a tévedések megismétlődésének megelőzéséhez, a továbblépés érdekében nélkülözhetetlen a múlt tárgyilagos értékelése. Én itt elsősorban a strukturális kérdésekre, a minőségi, hatékonysági tényezőkre gondolok, amelyek pedig alapfeltételei a piacképes árutermelésnek és egyben a magabiztos termelői jólétnek is. De megemlítést érdemelhet az egyéni gazdálkodás elsoványodása, az átgondolatlan, veszteségekkel járó fejlesztések, a gyors ütemben nyíló agrárrolló és az értékviszonyok általános megbomlása.

Az állásfoglalás felfogásában az élelmiszer-gazdasági vertikum értékelése, a megújulás lehetséges fő irányainak kijelölése nem egységes. Ezt a fogyasztási szövetkezeti mozgalom oldaláról változatlanul kifogásoljuk.

A vitában kifejtett észrevételeinkben rövid összegezést adtunk arról, hogy a fogyasztási szövetkezetek agrártevékenysége milyen széles körben érinti a mezőgazdasági termelőket, a belföldi piac vásárlóit és az ágazat külkereskedelmi pozícióját. Szövetkezeteink meghatározó részesei a falusi életkörülmények formálásának és a települések társadalmi, politikai és gazdasági fejlődésének is. A dokumentum mégsem tesz említést az áfészek falufejlesztő tevékenységéről, a kistelepüléseken az áldozatvállaló áruellátásért, a kistermelés integrálásában betöltött évtizedes hagyományairól és az e té-

ren elért sikerekről. Egyoldalúnak tartom, hogy az eredményeket az állásfoglalás kizárólag a nagyüzemek sikeres tevékenységeként értékeli, megfélemlítve a több mint másfél milliós, zömmel falusi tagságot tömörítő fogyasztási szövetkezeti mozgalomról.

Nem érzékenykedés gyanánt hozom ezt ismét szóba, hanem azért, mert eme egyoldalúság miatt a tervezethez tömeges észrevételek érkeztek. Az MSZMP-nek érdekei fűződnek ahhoz, hogy e nehéz helyzetben most ellenézés kiváltása helyett szimpatizánsokat gyűjtson.

Az élelmiszer-gazdasági vertikum meghatározó láncszemét alkotja a forgalmazás, a termékértékesítés. Ismételtten szónak kell tennem, hogy e funkcióknak az értéktermelő, társadalmi jelentőségét a politika nem kellő rangon kezeli. A dokumentum következetesen csak a termelők és élelmiszer-ipari ágazatok egymásraultaltságát, közös érdekeltiségének fontosságát hangsúlyozza, ami vitathatatlanul elsősorú. Úgy vélem eljött az idő arra, hogy az élelmiszer-kereskedelmet — számos kapcsolódási pont és a belpiac felértékelődése alapján — az egységes „élelmiszer” vertikum részeként fogjuk fel és kezeljük. A jövődelmezően gazdálkodó, kockázatviselésre képes, megbízható nagy- és kiskereskedelem létrejötte a mezőgazdaságnak és az élelmiszeriparnak éppúgy elemi érdeke, mint a hazai vásárlóknak és exportlehetőségeink bővítésének [9. oldal b) pont].

Az általános észrevételek mellett a koncepcióban megfogalmazott egyes célkitűzésekhez az alábbi felvetéseket teszem:

1. A 6–7. oldalon a 3. pontban rögzített szövetkezetpolitikai álláspontot egy kivétellel elfogadhatónak tartom. De még előtte hadd jegyezzem meg: hiba, hogy az MSZMP a szövetkezésről — mint sokrétű gazdasági-társadalmi formációról — nem nyilatkozik. Ezt nem lehet az agrárcímen elintézni. Szakítani kellene végre azzal, hogy a szövetkezet = agrárügy. Önmagában ez is újításszámba menne. De a mondanivaló egy önálló szövetkezeti álláspont esetében a leírtaknál többet is markolhatna és a párt az agrárszférát meghaladó kör vóksát is megnyerné.

Amit kifogások: az utolsó bekezdésben egy egységes falusi szövetkezeti koncepció kerül megfogalmazásra. A komplex, többcélú falusi szövetkezetek nem ismeretlenek a világon. Többségük a fejlődő országokban lelhető. A fejlett piacgazdaságú országokban viszont inkább a szakosított vagy csak a szoros vertikumot képező szövetkezeti típusok az otthonosak. Kár például, hogy hazánk északi kistelepülésein, a zalai, vasi dombvidéken annak idején nem erre ösztönöztünk. Ezeket a tájakon talán még ma sem késő. Mindemellett a pártelvek rangjára ezt a célt semmiképpen sem emelném. Először is a tudományos körökben még nem esett át a vitán. Másodsor az egyes funkciók eltérő értékviszonyai, gazdaságossági paraméterei miatt nem is igen van realitása. Harmadsor az MSZMP tartsa távol magát a „felülről” erőszakolástól („van szükség” kifejezéstől). Különbön is manapság markánsan erősödik az önállóság, amely minden bizonyonnyal ózdkodni fog bármiféle „kívülről” jövő indítványtól.

E bekezdés helyett inkább a szövetkezés teljes szabadságát mondanám ki, a tagi igényekhez igazodó formagazdagságot pártolnám meg. Ez egyfajta önkritika is lenne, elhatárolódás attól a gyakorlattól, amikor pártunk a szövetkezést erőszakoltan sémákba gyömöszölte. Ebbe a célrendszerbe belefér a többrejtű és a szakosított szerveződés egyaránt. Javaslatom szerint értelemszerűen elhagyandó a 7. oldal 2. bekezdés első fele is.

Megjegyzem, hogy az áfészek zöme jelenleg is többféle tevékenységet folytató szövetkezet, amely a verseny, az élénkülő piaci hatásokra máris érzékelhető változáson megy át, érdekek által vezérelten.

2. A 4. pont utolsó bekezdését (8. oldal) javaslom kiegészíteni, a felsorolásban szerepeltetni az áfészeket is, az e tevékenységben meghatározó szerepük miatt.

3. A 8. pont d) pontjában megfogalmazott, a kedvezőtlen adottságú szövetkezetek és állami gazdaságok nehéz helyzetének megszüntetésére irányuló ösztársadalmi feladatmeghatározást a kistelepülésekre is indokoltnak tartom kiterjeszteni. Ugyanis e településeken a gondok és a problémák azonosak a kedvezőtlen adottságú területen működő szervezetekével. Az ellátásban a fogyasztási szövetkezetek egyébként eddig is és ezután is részt vállálnak.

Kérem észrevételeim szíves figyelembevételét az állásfoglalás véglegesítésénél.

Budapest, 1989. május 26.

Szlamenicky István [s. k. aláírás]

4. sz. függelék

[Kiss Sándor írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság!

Az agrárszférában tevékenykedő párttagságunk széles körben megvitatta a Központi Bizottság által 1989. február 20-án vitaanyagként elfogadott agrárpolitikai koncepciótervezetet. Ennek tapasztalatairól készített *összegzésünket eljuttattuk a Gazdaság- és Szociálpolitikai Osztályhoz. Úgy ítélem meg, hogy ennek lényege visszatükröződik a testület elé került anyagból, amit alkalmasnak tartok arra, hogy az ülésen elhangzó észrevételekkel kiegészítve a politikai munka alapjául szolgáljon az agrárszférában.* A kormányzati és érdekképviseleti szervek számára viszont olyan programot ad, amelynek megvalósításához megnyerhetők az ágazatban dolgozó, az ágazatért tenniakaró, felelősen gondolkodó emberek.

Az 1957 óta megvalósuló agrárpolitika eredményeinek értékelésével egyet lehet érteni, azonban azt is el kell mondani, hogy napjainkra a mezőgazdaságban végzett munka leértékelődött. Parasztságunk, a falusi lakosság a tisztességes megélhetésért önszaroló életmódot folytat.

A mezőgazdasági termelők hangulata romlik, sokan önhibájukon kívül eljuttottak az ellehetetlenülésig. A 24. órában vagyunk, és ha azt nem akarjuk, hogy rövid időn belül ellátási gondjaink legyenek alapvető élelmiszerekből, akkor haladéktalanul cselekedni kell. Ha az MSZMP nem vállalja fel a magyar mezőgazdaság problémáit, illetve ezek megoldását, akkor az ágazatban dolgozók majd keresnek maguknak új pártot.

Fontosnak tartom ezért, hogy a koncepció elfogadása után az illetékesek részéről kezdődjön meg a végrehajtás szervezése.

Ma a magyar gazdaság sarkalatos kérdése a tulajdonviszonyok továbbfejlesztése, amelynek a mezőgazdaságban a hagyományok miatt az átlagostól is nagyobb jelentősége van.

Különösen nagy körültekintést igényel a földtulajdon jogi rendezése. A jelenlegi költöttségek oldásával egyetértünk, de a föld adásvételét meghatározott feltételekkel lehet elképzelni. A földnek, mint természeti kincsnek hasznosításához olyan nemzeti érdekek fűződnek, amelyek kizárják, hogy piaci folyamatok játékszere legyen. Meg kell akadályozni, hogy magánszemélyek vagy a pénzintézetek körében vagyonfelhalmozás eszközüvé váljon. Mezőgazdasági művelésre alkalmas földet csak az vásárolhasson, aki azt rendeltetésszerűen hasznosítani képes.

Felvetődik a kérdés: kié a jelenleg szövetkezetek tulajdonában lévő föld?

A kifizetett minimális földmegváltási díj feljogosítja-e a szövetkezeteket arra, hogy most piaci áron, esetleg a faluközösségek érdekeit veszélyeztetve értékesítse a tulajdonában lévő földet.

Ezeknek az ellentmondásoknak a kiküszöbölése érdekében célszerű lenne a szabadpiaci értékesítés mellett a hosszabb távra is biztonságot nyújtó földbérleti formákat elterjeszteni.

A földforgalom eredményeként kialakuló földértéknek szükségszerűen meg kell jelennie a mezőgazdasági termékek árában. A jelenlegi ár- és jövedelemviszonyok mellett azonban sem a bel-, sem a külpiac nem képes, illetve nem kívánja a föld árát megfizetni. Ez a tény szintén a földtulajdon kérdésének komoly átgondolására hívja fel a figyelmet.

A mezőgazdasági termelés jelenlegi vállalati struktúrája, a nagy- és kisüzemek között kialakult munkamegosztás az elmúlt évek sikerének egyik fő forrása. Ezért ennek gyökeres átalakítását belátható időn belül nem tartom indokoltnak, illetve feltételek hiányában lehetségesnek sem.

A hazai átlagos ökológiai adottságok között a legfontosabb ágazatban vitathatatlan a nagyüzemi gazdálkodás előnye. A családi (farm) gazdaságok nyugati mintájú kialakításához hiányoznak mind a személyi, mind a tárgyi feltételek.

A tárgyi feltételek körében az épületek és gépállomány mellett hiányoznak az ehhez szükséges településszerkezeti és környezetvédelmi feltételek is.

Mind ezek nem jelentik azt, hogy a vállalati struktúra nem szorul fejlesztésre.

Ennek fő irányai a következők lehetnek:

— A jelenlegi, gyakran indokolatlanul nagyméretű állami és szövetkezeti vállalatok, illetve a túlzottan elaprózott, önkiszákmányolásra alapozott, környezetvédelmi problémákkal terhelt kisüzemek között egyre nagyobb számban meg kell jelenniük a közepes méretű vállalatoknak. Ezek létrejötte a jelenlegi nagyüzemek egy részének szétbontásával, másrészt az új magán- és kollektív vállalkozások működési feltételeinek javításával segíthető.

— Tovább kell gazdagítani a vállalatok közötti kooperációs és integrációs kapcsolatokat. Olyan gazdasági feltételeket kell teremteni, amelyek kikényszerítik az eszközellátó-, termelő-, a feldolgozó és kereskedelmi vállalatok kölcsönös érdekeltiségén alapuló együttműködését. Viszont törvényes eszközökkel kell fellépni a monopolizáló törekvésekkel szemben.

Az eddigi, alapvetően jogi eszközöket és számos szubjektív elemeket tartalmazó szabályozó rendszer helyett a mezőgazdaság számára olyan közgazdasági környezetet kell biztosítani, amelyben a piac törvényei a meghatározók, kiegészítve az állami beavatkozás azon minimumra leszorított eszközeivel, amelyek alkalmazására az ágazat ökonómiai sajátosságai miatt van szükség.

Fontos feltételnek tartom, hogy a közgazdasági szabályozás és a banki finanszírozás legyen kiszámítható, ne a költségvetés pillanatnyi helyzete szerint változzon. Nyújtson az agrártermelésnek megfelelő biztonságot, stabilitást. Vegye figyelembe a hosszabb megtérülési folyamatot.

Nem engedhető meg az agrárról további nyílása. Ma különböző vélemények csapnak össze: többen amellett kardoskodnak, hogy a mezőgazdasági termékek árai feleljenek meg valóságos értéküknek, tehát növekedjenek. A magasabb élelmiszerárakat pedig szociálpolitikai intézkedések tegyék elviselhetővé.

Én azt fogaimazom meg, hogy nem lehet cél a mezőgazdasági árak túlzott mértékű emelése, mert a jelenlegi élelmiszerárak is magasak a lakosság fizetőképességéhez viszonyítva, és magasabb árakon termékek külföldi piacon sem lehetnek versenyképesek. Ezért a mezőgazdasági termelők jövődelempozícióját az importáraknak az eddiginél mérsékeltebb emelésével, a hazai ipari háttér színvonalának emelésével, az általa gyártott termékek minőségének javításával és az importliberalizáció fokozásával kell elsősorban elősegíteni.

Az agrárpolitika megújításának nemcsak az ágazat, hanem a magyar falu érdekeit is szolgálnia kell. Az elmúlt évek túlzottan Budapest- és városcentrikus politikai gyakorlata a vidéki életkörülmények romlásához, strukturális elmaradásához és nehezen helyrehozható környezeti károkhoz vezetett. A városi lakosságnak is érdeke, hogy megállítsuk a falusi népesség elvándorlását, a vidéki települések népességmegtartó képességének javítása a jövőben azonban nem lehet kizárólag csak a mezőgazdasági vállalatok feladata.

Örömmel tapasztalom, hogy az állásfoglalás már részletesebben foglalkozik a termelésfejlesztés, a tudományos kutatás és oktatás kérdéseivel. Igaz az, hogyha az agrárágazat nehéz helyzetéről beszélünk, akkor egyben az agrárkutatás, oktatás nem megfelelő finanszírozásáról is beszélnünk kell. Arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy az agrárkutatás, oktatás éppen a tudomány jellegéből adódóan jelentős anyagi igényt támaszt (tanzadtságok, kísérleti üzemek stb).

Célszerűnek tartanám a tudományos kutatás, a termelésfejlesztés anyagi támogatásának az elért eredményekhez való határozottabb hozzákapcsolását, adókedvezmények nyújtását az innovációs folyamatokba történő befektetők számára.

Meggyőződésem, hogy sikeres agrárpolitika csak az egész népgazdaság megújításának, korszerűsítésének részeként valósítható meg. Ehhez kiszámítható hiteles és végrehajtható gazdaságpolitikára van szükség.

A mai vitában elhangzó jobbitó szándékú észrevételek, javaslatok mérlegelésével, figyelembevételével, a késlekedés nélküli cselekvés irányítójaként fogom fel a Központi Bizottság állásfoglalástervezetét, amelyet a testületnek elfogadásra javaslok.

Kiss Sándor [s. k. aláírás]

5. sz. függelék

[Dudla József írásban beadott hozzászólása]

KB-ülés, 1989. május 29.

Gondolatok az agrárkoncepcióhoz

— Ez az anyag sokkal jobb, mint az előző, kielégíti a politikai koncepció kritériumát. Belső arányai megfelelőek, kevesebbet foglalkozik a múlttal, a jövőre orientál.

— Néhány esetben lehetne konkrétabb is az állásfoglalás.

1. Amíg az ár- és így jövedelmezőségi kérdésre nincs megoldás — márpedig ez még beletelik egy időbe —, a tőke menekül a mezőgazdaságból. Az átmenet időszakára támogatni kellene egy hitel- vagy kamat feltételekkel kompenzáló pénzügyi rendszert.

2. Végső hatását tekintve olyan szabályozórendszer kellene, amely egyensúlyt teremt, nem jelent sem agrár-, de ipari ollót sem.

3. Meg kellene fogalmazni célként a mezőgazdasági és ipari dolgozók életfeltételeiben a szociális kiegyenlítődést (tsz-nyugdíjasok problémája).

4. Fel kellene vállalni, hogy az erdővagyon államosításakor a tsz-ek hátrányára történt felosztást a jövőben ellensúlyozni kell.

— A koncepció mellett a pártnak ki kell dolgozni egy konkrét megoldási csomagtervet. A többi pártnak is van ilyen és a választásokra nagyon fontos, hogy a falusi emberek számára közérthető legyen, melyik megoldás számára a szerencsésebb!

6. sz. függelék

[Juscsák György írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Elvtársak!

Meggyőződtem arról, hogy érdemes volt az anyagot társadalmi vitára bocsátani!

Én alkalmasnak tartom arra, hogy az elkövetkező időben a választási programunkhoz is felhasználjuk. (Vitatkozom Burgert elvtárral és másokkal.) Persze ez nem független a jelöltektől!

Ez így felvállalható! Integrálja az élelmiszer-ágazatot a társadalom egészébe! Ugyanakkor — ez a politika természete — igényli a kormány intézkedéseit! Tehát ehhez konkrét intézkedéseket tartalmazó — a parlament által elfogadott — nemzeti agrárprogram kell! Ez így természetes — így láttam ezt már az előző KB-ülésen is! Ezt a vita megerősítette!

— A vita kapcsán azt is mondom, hogy nekünk az agrárszférában dolgozóknak — nem szembenállásra — szövetségesekre van szükségünk!

— A vita tapasztalata szerintem az is, hogy az MSZMP-nek szüksége van iparpolitikára — sürgető gond!

— Konkrét megjegyzéseim: 1. Az anyag helyes súlyának, szerepének megfelelően szól a tudomány és az oktatás szerepéről! Kérem, fogalmazzuk meg, hogy az MSZMP támogatja, hogy az agrárképzés és -felsőoktatás irányítása a jelenlegi struktúrában is alkalmas a célok elérésére. 2. A falupolitika, településfejlesztés — nem lehet csak az agrárpolitika feladata, illetve akkor az ehhez szükséges eszközöket is meg kell kapnia. Ezt határozottabban fogalmazzuk meg! (Gyuricsku elvtárs!)

Kézvel írt fogalmazvány.

7. sz. függelék

A)

MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGA

Belső használatra!
Készült: 1 gépelt és sokszorosított példányban
PPO/
Látta: Grósz Károly [s.k. aláírás]
KB/141/b

JAVASLAT a Központi Bizottságnak az országos pártértekezlet előkészítésével és megrendezésével összefüggő főbb szervezeti feladatokra

I.

Az értekezletről folytatott konzultációk legfontosabb tapasztalata az, hogy sem a küldöttválasztás, sem a politikai előkészítés, sem az értekezlet szervezésének 1988-as módja nem alkalmazható.

Kulcskérdés a küldöttválasztás rendje. A múlt évi modell (a megyei pártbizottságok delegáltak) nem elfogadható; már tavaly is sok kritikát kapott. A küldöttek legitimitását — ami alapvető követelmény — az biztosíthatja, ha a lehető legdemokratikusabb és legközvetlenebb választási eljárást alkalmazzuk.

Egyértelműnek tűnik:

Nem célszerű mindenütt teljesen azonos küldöttválasztási rendszert működtetni. Több városban, községben, kerületben, sőt egyes megyékben is vannak állandó mandátumú alapszervezeti küldöttek. Erre a helyi sajátosságok szerint, gyors és működőképes kiválasztási rendszer építhető. Más helyütt más megoldások alkalmazandók. Ezért azt ajánljuk, hogy a Központi Bizottság a küldöttválasztás alapvető rendező elveit határozza meg. A helyi és a területi pártszervek ezek keretén belül, önállóan alakítsák ki a saját választási rendjüket.

* * *

1. Az értekezlet szeptember 23—24-én kerüljön megrendezésre.
2. Az értekezlet javasolt napirendje:
  - a) Az MSZMP működési szabályzata
  - b) Személyi kérdések
  - c) Politikai program
3. Az értekezlet szavazati jogú küldöttei:
  - a) 800 fő után választott egy-egy küldött
  - b) a Központi Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság tagjai
4. A küldöttválasztás helyi rendje mindenütt biztosítsa, hogy
  - a) minden párttag saját küldöttjére javaslatot tehessen és küldöttként jelölhető legyen;
  - b) minden párttag — közvetlenül vagy az általa közvetlenül ellenőrizhető megbízott útján — részt vehessen pártértekezleti küldötte megválasztásában;
  - c) a párttagság előzetesen megismerhesse a küldött-jelöltek politikai nézeteit és ezek alapján választhasson;
  - d) a párton belül létrejött platformok megfelelő képviselőhöz jussanak.

A helyi (városi, községi) pártbizottságok a fenti, általánosan kötelező elvek tiszteletben tartásával, a megyei, illetve a megyei jogú pártbizottságok koordinálásával maguk döntenek a küldöttválasztás részletes szabályairól, az alkalmazandó módszerekről.

5. A küldöttválasztás általános elvei érvényesülésének garantálására a Központi Bizottság folyamatosan működő, héttagú Mandátumvizsgáló Bizottságot hozzon létre. A Bizottsághoz a választott

testületek és párttagok csoportjai akkor fordulhatnak, ha a küldöttek helyi választása sérti az általánosan kötelező normákat. A Mandátumvizsgáló Bizottság a vitatott kérdésekben nyilvánosan állást foglalna, állásfoglalásai azonban nem lennének kötelező érvényűek. A szabályok megváltoztatása, illetve választási szabálytalanságok korrekciója a helyi pártszervek hatásköre. A bizottság titkársági feladatait a KB Pártpolitikai Osztálya látja el.

6. A pártértekezleten — a küldötteken kívül — tanácskozási joggal vegyenek részt:
  - a) a megyei és a megyei jogú pártbizottságok küldöttek nem választott első titkárai,
  - b) az Országgyűlés MSZMP-csoportjának képviselői,
  - c) a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség képviselői.
7. A pártértekezletet úgy kell előkészíteni, hogy a napirendre kerülő dokumentumokról, javaslatokról a tagság véleményt nyilváníthatson és a küldöttek választói véleményének ismeretében tanácskozhasssanak és dönthessenek. Ennek érdekében:
  - a) a küldöttek választását 1989. július 15-éig célszerű lenne befejezni annak érdekében, hogy az értekezletet (a dokumentumokat, a szervezeti és a személyi javaslatokat) a küldöttekkel folytatott folyamatos konzultáció és egyeztetés útján lehessen előkészíteni. Ennek érdekében a budapesti és a megyei küldöttsocportok alakuló ülésükön egy-egy szövívőt választanának a politikai program, a működési szabályzat és a személyi javaslatok előkészítésében való részvételre.
  - b) Célszerű lenne a szervezeti szabályzat kidolgozására kiküldött bizottságot megszüntetni, és egyben az abban részt vevő KB-tagokkal kiegészíteni a Pártpolitikai Bizottságot. A Pártpolitikai Bizottság június elején tegyen közzé javaslatokat a működési szabályzatra. Ezután — folyamatosan működve — összegezve a működési szabályzattal kapcsolatban beérkező véleményeket, beleértve a platformok önálló alternatív javaslatait is. A gyakorlati egyeztető munkába vonja be különböző platformok képviselőit. A KB júliusi ülésén — előzetesen — fogadja el a szabályzatot. A küldöttsocportok megalakulása után, a Pártpolitikai Bizottság vonja be munkájába a csoportok erre a témára választott szövívőit. Rendszeresen tanácskozzon velük, valamint a különböző platformok képviselőivel, és együtt dolgozzák ki a szükséges kompromisszumokat. A nyitva maradó kérdésekben világos alternatívákat állítva terjesszék a szabályzat tervezetét a pártértekezlet elé.
8. Az új Központi Bizottságot az alábbiak szerint javasoljuk létrehozni:
  - a) Az MSZMP elnökéről és főtítkárról minden párttag szavazzon. A megválasztott elnök és főtítkár egyben a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság tagjává is válik. A pártszavazás útján történő választás előkészítésére és lebonyolítására külön dokumentumban teszünk javaslatot.
  - b) Budapest, a megyék és a megyei jogú pártszervezetek minden megkezdett 15 ezer párttag után egy főt delegáljanak a Központi Bizottságba. Jelölésük és választásuk elveire a küldöttválasztás elvei irányadók. A választás gyakorlati módját, fórumát illetően — a megyei pártbizottságok koordinálásával — a helyi pártszervezetek egyezzenek meg.
  - c) Az MSZMP parlamenti csoportjának vezetősége — az országgyűlési választások után — legyen tagja a Központi Bizottságnak!
  - d) A szakszervezeti mozgalmakban, illetve a szövetkezeti mozgalmakban működő MSZMP-csoportok — önállóan kialakított eljárási rend szerint — delegáljanak képviselőket a Központi Bizottságba.
  - e) A Politikai Bizottság tagjait (az elnök és a főtítkár kivételével) és a Központi Bizottság titkárait az értekezlet közvetlenül válassza meg. Megválasztásukkal egyben a Központi Bizottság tagjaivá válnak. Megfontolandó, hogy az MSZMP parlamenti csoportjának mindenkor vezetője, amíg ezt a tisztséget viseli, hivatalból legyen tagja a Politikai Bizottságnak és a Központi Bizottságnak.
  - f) A Központi Bizottság azon tagjait, akik országos köztisztséget viselnek (például miniszterek, államtitkárok), a tudományos és a művészeti élet országosan ismert képviselőit az értekezlet válassza meg.
  - g) Az e) és az f) pontban felsoroltak, valamint a Központi Ellenőrző Bizottság tagjainak jelölésére a Központi Bizottság küldjön ki Jelölő Bizottságot. A bizottság a Központi Bizottság hét, a Központi Ellenőrző Bizottság egy tagjából, illetve — július 15-e után — a budapesti, a megyei, illetve megyei jogú küldöttsocportok által választott egy-egy szövívőből álljon. Az MSZMP elnökével és főtítkárával kapcsolatos jelölőmunka a Pártszavazási Bizottság keretében folyik — külön eljárás szerint.

Budapest, 1989. május 17.

Záradék:

1. A határozatot kapják:
  - a Központi Bizottság titkárai,
  - a Központi Bizottság osztályvezetői, intézményvezetői,
  - a pártajtó főszerkesztői,
  - a Budapesti Pártbizottság első titkára,
  - a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai.
2. A határozat jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.
3. A Központi Bizottság júliusi ülése elé kell terjeszteni a pártértekezlet ügyrendjére vonatkozó javaslatot.

B)

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

BELSŐ HASZNÁLATRA!
Készült: 1 gépelt és sokszorosított példányban
PPO/
Látta: Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/141/c

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak
a helyi és országos pártszavazások lebonyolítására
az MSZMP-ben

I.

A pártszavazás a pártdemokrácia egyik intézménye, a párttagság közvetlen akaratnyilvánításának formája. Pártszavazás tartható országosan, illetve bármely területi egységben, pártszervezetben. A pártszavazás oly ügyekben alkalmas a párttagság állásfoglalására, döntésére, amelyekben lehetséges az egyértelmű elfogadás, vagy elutasítás.

A pártszavazások alapvető formái:

1. Valamely testületi állásfoglalás, döntés utólagos megerősítése vagy elvetése (megerősítés esetén hatályba lép, elutasítás esetén semmissé válik).
2. Valamely meghatározó jelentőségű kérdésben való állásfoglalás, amely a választott testületekre kötelezővé válik.

II.

A pártszavazás kezdeményezése:

- *Országos pártszavazást* kezdeményezhet a párt Központi Bizottsága, a megyei pártbizottságok (testületi állásfoglalásaikkal) és a párttagság.
- *Helyi pártszavazást* kezdeményezhet az illetékes helyi pártbizottság, az általa közvetlenül irányított testületek, a működési területén levő pártszervezetek (testületi állásfoglalásaikkal) és az adott területen nyilvántartott párttagok.
- A kezdeményezők kötelesek erről az illetékes pártbizottságot tájékoztatni.

A pártszavazás elrendelése:

— Az országos pártszavazást a Központi Bizottság, a helyi pártszavazást az illetékes pártbizottság rendeli el.

— Pártszavazást kell elrendelni, ha az arra irányuló kezdeményezést az érintett területen nyilvánított párttagság 10%-a, illetve a kezdeményezési jogú testületek* 40%-a támogatja. Amennyiben a kezdeményezés nem éri el a fenti mértéket, az elrendelésre jogosult testület saját hatáskörében mérlegelheti azt és dönthet.

— A pártszavazás előkészítéséért és lebonyolításáért az elrendelő testület felelős. Költségeit saját költségvetéséből kell fedeznie.

III.

A pártszavazás előkészítése és lebonyolítása:

— Az elrendelő testület Pártszavazási Bizottságot köteles létrehozni, amely felelős a pártszavazás előkészítéséért, lebonyolításáért és a szavazatok összeszámlálásáért.

— A pártszavazást elrendelő testület köteles a pártszavazás tárgyát képező ügyet — legalább 30 nappal a szavazást megelőzően — vitára bocsátani és alapos tájékoztatást adni az azzal összefüggő valamennyi fontos kérdéstről.

— A párttagok abban a pártszervezetben élhetnek a pártszavazásban való részvétel jogával, amelyben tagdíjukat fizetik.

— A pártszavazásra alapszervezeti taggyűlésen, a tagság döntése szerint nyílt, vagy titkos — személyi kérdéseknél titkos — szavazással kerül sor. A szavazás eredményét jegyzőkönyvben kell rögzíteni, amelynek másolatát az alapszervezet őrzi.

— A szavazatok összegzését az elrendelő szerv által létrehozott Pártszavazási Bizottság, illetve országos pártszavazás esetén a megyei, illetve helyi pártszavazási bizottságok végzik a taggyűlési jegyzőkönyvek alapján.

— A Pártszavazási Bizottságok biztosítják a szavazatok összeszámlálásának tisztaságát, tegyék lehetővé annak a tagság általi ellenőrzését.

— A pártszavazáson leadott szavazatok alapján elfogadottnak, illetve elvetettnek tekintendő az a javaslat, amelyet

A. változat: az adott területen nyilvántartott (tagdíjfizető) párttagok több mint fele támogatott, illetve elvetett;

B. változat: a nyilvántartott (tagdíjfizető) párttagok legalább kétharmadának részvételével megtartott szavazáson a leadott szavazatoknak több mint a fele támogatott, illetve elvetett.

(Személyi kérdések eldöntésében az A. változatot kell alkalmazni.)

— A pártszavazás részeredményeit, összesített adatait és végeredményét a párton belül nyilvánosságra kell hozni.

— A pártszavazásnak a szervezeti szabályzattal ütköző elrendelése, illetőleg megtartása vagy szabálytalan lebonyolítása megállapítására irányuló panaszokkal a felsőbb párttestületekhez (a kongresszushoz), illetőleg a Központi Ellenőrző Bizottsághoz lehet fordulni.

Budapest, 1989. május 17.

Záradék:

1. A pártszavazás intézménye és szabályozása épüljön be a párt ideiglenes működési szabályzatába, majd a kongresszus elé terjesztendő új szervezeti szabályzat tervezetébe.

2. A határozatot kapják:

— a Központi Bizottság titkárai,

— a Központi Bizottság osztályvezetői, intézményvezetői,

— a pártsajtó főszerkesztői,

— a Budapesti Pártbizottság első titkára,

— a megyei és a megyei jogú pártbizottságok első titkárai.

3. A határozat szerkesztett formában jelenjen meg az Alapszervezeti Tájékoztatóban.

* Kezdeményezési jogú testületnek tekintjük az adott szervezeti egység vezető testülete által közvetlenül irányított testületeket (pl. megyei pártszavazás esetén a megyei és az általa közvetlenül irányított bizottságok).

8. sz. függelék

[Sarlós István írásban beadott hozzászólása]

Berecz Elvtárs!

Családi gondjaim miatt ma 17 órakor haza kell mennem. Holnap az Országgyűlésen kell részt vennem. A mai témákhoz kapcsolódó véleményemet az alábbiakban közlöm:

1. Tartsunk rendkívüli kongresszust (időpont szeptember vége)
2. Napirenden csak az 1988 óta eltelt időszak elemzése + a párt politikai programja + új vezető testületek megválasztása kerüljön [sic!]
3. A kongresszus egy nagyobb létszámú (200—250 fős) testületet válasszon, s a testület évente legfeljebb 2 ízben ülésezék.
4. Az operatív munka irányítására egy kb. 40—50 fős vezetőséget válasszunk.
5. A kongresszusi beszámoló elkészítésébe vonjuk be a reformkörök képviselőit — az előzetes vitában adjunk módot a párton belüli csoportosulásoknak arra, hogy kifejtsek a véleményüket.
6. A beszámoló tartalmazza az el nem fogadható javaslatok elutasításának indoklását.
7. A választások programját a kongresszus után az új vezető testületek dolgozzák ki.
8. A pártnak akkor legyen elnöke, ha teendőit pontosan körül lehet írni (tehát ne csak elnököljön — és ne csupán segítse a főtitkárt, mert ő nem lehet a főtitkár beosztottja).

Ui. A mai KB tagjainak adjunk lehetőséget arra, hogy augusztus 1-ig közöljék, ha újbóli jelölésüket nem kérik.

Kézzel írt fogalmazvány

9. sz. függelék

[Dudla József írásban beadott hozzászólása]

Gondolatok, javaslatok a Központi Bizottság elé kerülő előterjesztésekhez

Mindhárom előterjesztés az eddig alkalmazott módszerek és kialakult gyakorlat lényegi meghaladását célozza meg, helyes irányú törekvéseket tartalmaz.

A különböző szinteken eddig alkalmazott küldöttválasztások rendjét ért számos kritika és a küldöttlegitimitás kérdése kétségtelenül szükségessé teszi az alkalmazott metódus korszerűsítését, különös tekintettel az eljárás demokratizmusának erősítésére.

Támogatandónak tartom, hogy a központi szabályozás a lehetséges minimumra csökkenjen, és az adott terület párttagsága alakítson ki konszenzust a küldöttválasztás módozataira. Éppen ez utóbbi kívánalom mind eredményesebb érvényre juttatása érdekében a határozatban javaslatom rögzíteni az előkészítési folyamat szükséges és lehetséges mértékű nyilvánosságának kérdését.

Tekintettel arra, hogy a pártértekezletre javasolt napirendek kongresszusi súlyú döntéseket tételnek fel, és a politikai helyzet alakulása miatt a pártközvélemény egy része is rendkívüli kongresszus összehívását sürgeti, a problémák rendezéséhez a kongresszust tartanám alkalmas fórumnak.

a) Az országos pártértekezlet előkészítésével kapcsolatos javaslatához:

A szavazati jogú küldöttekre vonatkozó (3. pont) részhez két megjegyzés:

— a 800 fő után választható egy-egy küldött elgondolással — országosan — egyetértek. Alsóbb szinteken azonban vannak olyan területek, termelő egységek, amelyekben a megye párttagságának jelentős hányada koncentrálnálódott. Ugyanakkor néhány réteg képviselője — számarányuk miatt — nem érné el a politikai és közéletben betöltött szerepének megfelelő súlyt. Csak a létszámarányokat figyelembe véve pl. a pártban belüli platformok képviselőjét sem lehetne biztosítani.

— Az egyértelműség érdekében a 3/b. pont kiegészítését javaslom:

„A párttaglétszám függvényében megválasztottakon túl a Központi Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság tagjai.”

A mandátumvizsgáló bizottság hatásköréről szólva a javaslat így fogalmaz: „... állásfoglalásai azonban nem lennének kötelező érvényűek”.

A helyi pártszervek hatásköri illetékességét elismerve javaslom azonban, hogy a bizottság álláspontjának mérlegelése, a helyi álláspont kialakítása, arról a mandátumvizsgáló bizottság tájékoztatója legyen kötelező érvényű, mert egyébként a működése teljesen formális lenne.

Az MSZMP elnökének és főtítkárnak megválasztásánál a javaslat 8/a. pontja szerint:

„... minden párttag szavazzon”. Javaslom azzal kiegészíteni, hogy *minden e jogát gyakorolni képes párttag szavazzon*. Figyelembe kell venni ugyanis a felmentetteket és azokat is, akik egyéb ok miatt (betegség, tartós távollét) a szavazásban nem tudnak részt venni.

b) A helyi és országos pártszavazások lebonyolítására vonatkozó javaslatához:

A 3. oldalon az A és B változatban két — nem azonos nagyságrendet jelentő — megfogalmazás van. Pontosítani kell, hogy ki a „tagdíjfizető”? Aki a szavazás hónapjára esedékes tagdíjat kifizette? Vagy az is figyelembe vehető, aki két-három hónapja nem fizetett, de törlésre még nem került. A mai helyzetben ugyanis az utóbbiak száma jelentős, mely a pártszavazások eredményét tekintve nem elhanyagolható.

A nyilvántartott párttag megfogalmazása nem pontos a felmentettek miatt.

c) Az MSZMP elnökének, főtítkárnak pártszavazás útján történő választásához:

Javaslom előírni, hogy a jelöltekre vonatkozó javaslatot — a megyei és megyei jogú párttestületek kezdeményezése esetén is — előzze meg a párttagság véleményének kikérése. Ez különösen indokolt lehet alacsonyabb létszámú — egytestületes — pártbizottságok esetében. (2. oldal 3. pont).

Javaslom pontosítani, hogy egységesen azokon a helyeken élhessen szavazati jogával a párttag, ahol nyilván van tartva.

Mert pl. 2. oldal alul: „... amelyben tagdíjukat fizetik”

4. oldal alul: „... aki a nyilvántartott párttagság szavazatainak ...”

A 3. oldal 5. pontját az alábbiakkal javaslom *kiegészíteni*:

Az alapszervezeti pártszavazási bizottság gondoskodjon arról, hogy a pártszavazást lebonyolító taggyűlésen megjelenni nem tudó — de egyébként e jogát gyakorolni képes — valamennyi párttag szavazhasson.

Ha azt elfogadjuk, hogy a megyék az összesített eredményt az országos pártszavazási bizottsághoz az országos értekezletet megelőzően 24 órával kell hogy eljuttassák — ebben az esetben az azonnali nyilvánosságra hozatal nem igazi alternatíva. Ezért a 7/b. változatot támogatom.

A párt elnökének és főtítkárnak megválasztását — kizárólagos joggal — pártszavazás útján lenne célszerű lebonyolítani, hiszen ez a választás legdemokratikusabb formája. Ebből kiindulva elképzelhetőnek tartom, hogy a pártszavazás eredményét egyszerű szavazati többséghez kössük, hiszen ez is lényegesen több szavazatot jelent — még ha nem is minősített többség —, mint az országos értekezleten történő választás.

Előfordulhat ugyanis, hogy akiket a pártválasztás során nem választottak meg — mert nem kaptak meg a nyilvántartott párttagság szavazatainak több mint a felét —, az országos értekezlet mégis megválasztja. Tehát az országos értekezleten történő jelölés is bonyodalmakat okozhat.

10. sz. függelék

[Révészné Kéri Anna írásban beadott hozzászólása]

Tisztelt Központi Bizottság! Kedves Elvtársnők, Elvtársak!

Somogyban a megyei és városi párttestületek tagjainak részvételével csoportos konzultációkon alakítottuk ki az előterjesztéssel kapcsolatos véleményünket. A vitában résztvevők többsége — a megyei pártértekezlet állásfoglalásával megegyezően — a pártértekezlet helyett munkakongresszust javasolt.

Megítélésünk szerint a munkajellegű kongresszus — elhagyva az idő-, pénz-, emberigényes és a külsőségekben jelentkező hagyományos előkészítést — sokkal inkább megfelel a párttagság igényének, várakozásának; programot alkothat, elvégezheti a szükséges személyi megújulást és az előzetes pártvita alapján elfogadhatja a működési és szervezeti szabályzatot, dönthet a párt új szervezeti modelljében [sic!], és ezek által lehetőséget teremt az alulról felfelé irányuló tisztulásnak és egységre-remtésnek.

Úgy véljük, hogy mindezek a párt talponmaradásának, a választásokon való sikeres helytállásának alapvető feltételei.

Az előterjesztésben javasolt időpontot elfogadhatónak tartjuk. Meggyőződésünk, hogy ilyen rövid idő alatt is elő lehet készíteni a kongresszust, amennyiben nem a nyárra, a szabadságokra készülünk, hanem a párt létét tartjuk szem előtt. Elfogadjuk a javasolt napirendet és a küldöttek számarányára vonatkozó ajánlást. Támogatjuk, hogy a küldöttek kiválasztása a párttagság által legdemokratikusabbnak tartott formában történjen. *Ugyanakkor a július 15-ig történő kiválasztás kissé korainak tűnik, véleményük szerint az egy hónappal későbbi időpont sem hátráltatná a kongresszus előkészítését, munkáját.* Mivel a folyamatos káderkiválasztás a pártmunka gyakorlatában csak óhajszinten maradt, ezért fontosnak tartjuk, hogy a párttagság az igényeit és elvárásait vethesse össze a jelöltek elképzeléseivel, a platformok célkitűzéseivel, és mindezek birtokában választhassa meg az őket képviselni tudó hiteles küldötteket.

Hidnyoljuk viszont, hogy a Központi Bizottság létszámának a felső határa, sem a delegálási arány nincs meghatározva, ezért sem értünk egyet a KB-tagságra vonatkozó 15 ezer főhöz kötött delegálási aránnyal, ez megítélésünk szerint hátrányosan érinti megyénket, de a hasonló vagy kisebb taglétszámú megyéket is. Helyette javasoljuk: hogy a területi képviseleti elv erősebb legyen, mint a létszámhoz viszonyított. Ezáltal csökkenhetne a sokat kritizált és vitatott főváros-centrikussága a Központi Bizottságnak, továbbá kevesebb lenne a funkcióhoz és névhez kötött KB-tagok száma.

Javasoljuk, hogy a Központi Bizottság fogadja el rendezőelvnek, hogy minden megye minimálisan (létszámtól függetlenül) 2 fő KB-tagot delegálhasson, s ezen felül lépjen életbe a 15 ezer fős létszámhatár.

Helyeseljük és támogatjuk az előterjesztésben szereplő pártválasztás intézményének bevezetését, valamint az előkészítés során a megyei küldöttszoportok szóvivőinek aktív működtetését.

A pártválasztás szabályaira vonatkozó előterjesztés harmadik oldalán szereplő alternatív javaslatot, valamint az elnökre és főtitkára vonatkozó pártszavazási előterjesztés ötödik oldalának kilencedik pontját nem tartjuk jónak. Véleményünk szerint a pártszavazáson való részvétel különleges jogot és lehetőséget biztosít a párttagoknak a vezetők kiválasztásában, a politika alakításában, nem látjuk szükségét a regisztrált létszámhoz való választási arányszám meghatározásának. Úgy ítéljük meg, hogy a döntéshez — bármilyen arányú részvétel esetén is — a pártszavazáson részt vevők többségi szavazata elegendő. Mi demokratikusabbnak tartjuk a több százezres támogatói véleményt, mint a kongresszuson elért 51 százalékos arányt.

Ezért nem tartjuk indokoltabbnak és demokratikusabbnak *semmilyen pártszavazási eredménynél sem*, hogy a kongresszus válassza meg az elnököt és a főtitkárt.

Nem értünk egyet a pártválasztás eredményének késleltetett nyilvánosságra hozatalával. Fontosnak tartjuk, hogy:

- az eredmény a lehető leggyorsabban kerüljön nyilvánosságra,
- az elnök és a főtitkár kapjon jogot arra, hogy javaslatot tegyen közvetlen munkatársaira és azt a jelölőbizottság vegye figyelembe.

Azt hiszem, hogy e gondolataimat igazolja az elmúlt hónapokban tapasztalható vezetői széthúzás, az egymásnak üzengető és egymást kritizáló vezetői stílus mind általánosabbá válása.

Mi, somogyiak az április 15-i pártértekezletünkön felvállaltuk az elfáradt, hitehagyott párttagság igényeit és elvárásait, azóta szüntelen mozgásban vagyunk, de a képzeletbeli autónkkal most útkeresz-

teződéshez érkezünk, ahol már nincsenek táblák, minden lámpa sárgán villog, és mindenhonnét önmagukat rendőrnek tartók figyelik, hogy mit teszünk. Ezért párttagságunk azt várja a kongresszustól, hogy legalább az egyik lámpát állítsa zöldre!

Köszönöm figyelmüket!

Révészné Kéri Anna
Somogy m. [s.k. aláírás]

11. sz. függelék

[Orbán István írásban beadott hozzászólása]

A jelenlegi helyzetben a KB *ma* a következő döntéseket hozhatja:

1. Összehívja a *pártkongresszust* 1989. IX—X. hónapjára.
2. A kongresszus napirendjére a következő kérdéseket tűzi:
  - az elmúlt 15 év értékelése és következtetések
  - az MSZMP jövőképe és *politikai programja*
  - a politikai program megvalósításának főbb eszközei, nevezetesen: *a működési és szervezeti szabályzat*, ill.
  - az ennek következtében létrejövő testületek és tisztségek *betöltése*.

A kongresszus által elfogandó szabályzat részeként javasolni kell a *választmány*, mint egyfajta „folyamatos kongresszus” létrehozatalát, értelmezni az *elnök és főtitkár* feladatait és *ezt követően* a program ismeretében e két tisztségre választani, inkább a kongresszus, mint pártválasztás által. (Megjegyzem, a *program* létrehozatalához minden muníciónk megvan. Csak intenzív munka kell ahhoz, hogy vitára bocsátható formában nyilvánosságra kerülhessen.)

3. A kongresszusra való felkészülés a fentiek szerint *csak a küldöttek megválasztásából*, ill. *az írásos dokumentumok elkészítéséből áll*. Nincs tehát szükség pártválasztásra, KB-tagok delegálására, egyéb, a még el nem fogadott szervezeti és működési szabályzat bármiféle prejudikálására.

Kézzel írott fogalmazvány

12. sz. függelék

MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁG

Grósz Károly [s. k. aláírás]
KB/148.

JAVASLAT

a Központi Bizottságnak
a Nagy Imre temetésével kapcsolatos KB-közleményre

Nagy Imre személye, politikai pályája — az MSZMP-ben érvényesülő szemlélet miatt — a legutóbbi időkhöz egyoldalú értékelést kapott. Ma a közéletben és a sajtóban egyes pártok és irányzatok képviselői — Nagy Imre kommunista elkötelezettségéről hallgatva — igyekeznek kisajátítani örökségét.

Az MSZMP Központi Bizottsága az elmúlt esztendőben átfogó, elemző munkát indított el a leg-

utóbbi évtizedek főbb történeti folyamatainak megvizsgálására és értékelésére. Pártunk úgy kíván megújulni, hogy kritikusan és önkritikusan, de egyúttal tárgyilagosan mérlegel minden olyan cselekedetet, amely jelentősen befolyásolta az ország sorsát.

Az MSZMP Központi Bizottsága fontosnak tartja leszögezni, hogy az 1953—1954-es reformkezdeményezés és benne Nagy Imre tevékenysége: történeti előzménye az MSZMP által megvalósítani kívánt politikának. Olyan örökség ez, amelynek létét sokáig tagadta a korábbi pártvezetés, miközben bizonyos elemeit hasznosította. Ezzel a gyakorlattal szakítani kell: egészében használjuk fel a kiemelkedő életmű tapasztalatait, tanulságait.

Nagy Imre — ez már ma is nyilvánvaló — különösen jelentőset alkotott a szocialista agrárpolitika kidolgozásában, a társadalmi osztályok és rétegek közötti szövetségi kapcsolatok építésében, a népfront megújításában, a szocializmus és a nemzeti szuverenitás közötti szoros összefüggés megvilágításában.

Példamutató az a kiállás és elvi szilárdság, amellyel az 1953 júniusában kidolgozott új irányvonalat védelmezte. Amikor 1956-ban visszakerült a miniszterelnöki tisztségbe, nagyon bonyolult körülmények között kellett tevékenykednie: egyszerre kellett küzdenie szektás-dogmatikus ellenfeivel, a fegyveres harcok megfékezésével, a nemzeti sérelmek következményeivel, a restaurációs, retrográd törekvésekkel. Koalíciós kormányának tagjaitól, de párton belüli híveinek zömétől sem kapta meg azt a segítséget, mellyel a szocializmusellenes jelenségek erősödésének gátat tudott volna vetni, s ezekhez maga is hozzájárult határozatlanságával. Sok szempontból tévedett politikája nemzetközi feltételeinek és következményeinek megítélésében.

A megújuló MSZMP számára elfogadhatatlan bárkit is politikai tetteiért halálra ítélni. Jogi garanciákra van szükség annak érdekében, hogy ilyen eset többé ne fordulhasson elő.

Az MSZMP Központi Bizottságának az az álláspontja, hogy Nagy Imre perének felülvizsgálata körültekintő és felelősségteljes jogi elemző munka segítségével történhet meg. Az MSZMP szorgalmazza az időtálló újraértékelést, de ajánlja elkerülni a kapkodást, a folytonos korrigálást. Megfelelő időre van szükség ahhoz, hogy a történettudomány tárgyilagosan és hitelesen ábrázolja Nagy Imre életművét.

Az MSZMP Központi Bizottsága jogosnak tartja a társadalomnak azt az igényét, hogy tisztán láthasson az 1956-tal kapcsolatos ügyekben. A Központi Bizottság a rendelkezésére álló eszközökkel támogatja az erre irányuló tudományos kutatást és elősegíti a közérdeklődésre számotartó dokumentumok folytonos nyilvánosságra hozatalát. A Központi Bizottság tárgyalásokat kezdett a külföldön — a Szovjetunióban és Jugoszláviában — található források hozzáférhetővé tétele érdekében.

Nagy Imre a XX. századi magyar történelem jelentős alakja, akinek tévedéseitől sem mentes pályája elválaszthatatlan a kommunista mozgalomtól, a szocializmustól. Neve, előremutató tettei és eszméi összekötő kapocs szerepét tölthetik be a nemzet felemelkedéséért tenni kész mozgalmak és állampolgárok között. Ezért az MSZMP Központi Bizottsága felhív minden magyar állampolgárt, hogy a temetés ne válhasson a nemzetet ismét megosztó drámai eseménnyé, hanem a nemzeti megbékélést szolgálja.

Budapest, 1989. május 26.

13. sz. függelék

Grósz Károly [s. k. aláírás]
BELSŐ HASZNÁLATRA!
Készült: 1 gépelt pld-ban
KB/145.

TÁJÉKOZTATÓ

az MSZMP Központi Bizottságának
az MSZMP reformkörök 1989. május 20-án Szegeden rendezett
munkatanácskozásáról

I.

1989. február végétől egyre gyorsuló ütemben alakulnak az MSZMP-tagok reformkörei, mint párton belüli platformcsoportok. Április 15-én Kecskeméten a Reform-műhely tanácskozéhoz kapcsolódva szinte napok alatt szerveződött meg az akkor már létező 30 reformkör képviselőinek alkalmi találkozója. Már azt megelőzően is több reformkörben felvetődött egy országos reformkörü eszmecsere gondolata. A kecskeméti találkozón a reformkörök képviselői elhatározták egy országos munkatanácskozás megrendezését. Mivel a mozgalom Szegedről indult, a tanácskozás színhelyének Szegedet javasolták. Előkészítésére felkérték a Csongrád megyei reformkört.

A reformkörök alakulásának folyamata az országos tanácskozás előtt tovább erősödött. Így május 20-án a szegedi rendezvényen végül több mint száz reformkör 440 képviselője vett részt.

A pártban a helyenként még meglévő értetlenség mellett ma már rendkívül nagy érdeklődés és egyre fokozódó szimpátia bontakozik ki a reformkörü mozgalom iránt. Ebből eredően kb. 150—200 érdeklődő MSZMP-tag és tisztségviselő is jelezte részvételi szándékát. A reformkörök által vallott egyik működési alapelv — a nyitottság és a nyilvánosság — jegyében az érdeklődők, illetve a hazai és a külföldi sajtó előre bejelentkezett képviselői is jelen lehettek a tanácskozáson. A reformkörü résztvevők és az érdeklődők száma többszörösen meghaladta azt a keretet, amit a Csongrád megyei reformkör képviselői a szervezés elvállalásának pillanatában elképzelték. A tanácskozáson részt vevő párttagok szóhoz jutása érdekében szekcióüléseket, a tömeges külső érdeklődés kielégítésére pedig nagygyűlést hirdettek meg május 21-re.

A szervezőkhöz eljutott olyan törekvés közvetítése is, hogy az Ellenzéki Kerekasztal képviselői kapjanak meghívást, vegyenek részt. A tanácskozás szegedi szervezői ezt a közvetlen részvételi szándékot elhárították, hogy ne nehezítsék a Központi Bizottság tárgyaló csoportjának pozícióit. Így a megfigyelő jogú résztvevők között csak néhány — főleg újságírói státusban lévő — személy volt, aki nem az MSZMP, hanem valamely alternatív szervezet tagja. Az Ellenzéki Kerekasztal képviselői — látva, hogy személyes meghívásukra nem kerül sor — levélben juttatták el véleményüket, üzenetüket a tanácskozáshoz.

II.

A tanácskozás rendkívül nagy érdeklődés és hozzászólási aktivitás közepette, konstruktív légkörben folyt.

A nyitó plenáris ülésen felelős, szélsőségektől mentes referátumok hangzottak el a reformkörök szerepéről az MSZMP megújulásában, illetve a párt reformjának szükségességéről, irányairól.

A szekcióüléseken élénk viták bontakoztak ki. A résztvevők döntő többsége nagy felelősséggel, a párt és a társadalom iránti őszinte aggodalommal, a tenniakarás szándékával szolt hozzá. Előfordult néhány túlfűtött hozzászólás, túlzó javaslat is, de a résztvevők többsége már a szekcióüléseken elszigetelte a szélsőséges vagy irreális felvetéseket, így azok már a szekciók összefoglalóiba, javaslataiba sem kerültek be (pl. 1956 forradalomra nyilvánítása). A budapesti résztvevők között akadt néhány személy, aki ezt nehezen viselte el és a záró plenáris ülés második felében sértődött hangnemben szolt hozzá, ezzel indulatos vitát provokált.

A sajtó néhány témát, felvetést, álláspontot különösen kiemelt, felnagyított, így például a Nagy Imrével, az Ellenzéki Kerekasztalnak megfogalmazott válasszal és a pártkongresszus összehívásával kapcsolatos álláspontokat. A sajtó aránytalanul sokat foglalkozott a pártszakadás témájával. A párttal kapcsolatos szekcióban valóban folyt erről vita, de megfigyelhető volt, hogy a reformkörökben nem erősödött, inkább csökkent a pártszakadást emlegetők száma. A többség a különböző áramlatok egymásmellettiségét támogatta, bár nem tagadta, hogy saját áramlatát szeretné a párttertekezletig (vagy kongresszusig) elfogadottá tenni az egész MSZMP-n belül. Hangsúlyozták: szélesíteni kívánják a reformfolyamat párton belüli tömegbázisát. Megfogalmazták, hogy ki szeretnének lépni a reformkörök döntően értelmiségi kereteiből, megnyerni a párttagság — köztük a munkások — nagy részét.

Egyöntetűen álltak ki amellett, hogy a párt megújulásához nem elég egy párttertekezlet, kongresszusra van szükség. Összehívását ez év őszére javasolják. A kongresszus követelését azzal indokolták, hogy csak ez a fórum teremthet új legitimitást az MSZMP-nek.

Javasolták, hogy a párton belül meg kell engedni a szabad vertikális és horizontális szerveződést; az MSZMP-nek a többpártrendszer keretei között versenyképes, demokratikus tömegpárttá kell válnia. Felvetődött és a vitában megerősödött a párt névváltoztatásának gondolata. Javaslatuk: Magyar Szocialista Párt vagy Magyar Demokratikus Szocialista Néppárt. Egyetértettek abban, hogy a demokratikus jogállamiságba történő átmenet során megőrizzük a szocialista értékrendet, a szocializtikus célkitűzéseket és elveket. Úgy látják: egy szocialista, szociáldemokrata jellegű társadalmi modell valósítható meg hazánkban.

E modell megvalósítása, a társadalmi-politikai-szociális feszültségek oldása, a békés átmenet érdekében sürgették az Ellenzéki Kerekasztallal történő érdemi tárgyalásokat. Bíráló hangnemben szóltak az MSZMP tárgyalócsoportjának eddigi tevékenységéről. Javasolták, a legközelebbi központi bizottsági ülés küldjön ki „hiteles politikusokból” álló tárgyalócsoportot, vagy vegye át a tárgyalásokat a kormány, illetve a parlament. Sürgették a felelősségtudattal rendelkező demokratikus ellenzék helyi csoportjaival való tárgyalásokat. A reformkörök kifejezésre juttatták: nem kívánnak az MSZMP testületei helyett tárgyalni, egyezséget kötni, de maguk is szeretnének hozzájárulni a békés átmenet folyamatát elősegítő párbeszédhez. Javasolták a politikai szervezetek határait átmentszó úgynevezett szellemi koalíció létrehozását, amely nem helyettesítené a pártok közti tárgyalásokat, de tömörítené a békés átmenet híveit, elszigetelné a bármely oldalon meglévő, erőszak alkalmazására hajlamos, szélsőséges erőket.

III.

A tanácskozás vitája, a szekciók javaslatai alapján a szekcióelnökökből alakult 10 fős szerkesztő csoport platformtervezetet fogalmazott, amelyet nyilvánosságra hoztak, s amelyet a reformkörökben tovább vitatnak, illetve párton belüli vitára is kívánnak bocsátani. Végleges platformjuk — szándékuk szerint — e viták tapasztalatai alapján formálódik majd ki.

Tervezik, hogy a következő hónapokban a platformtervezethez további javaslatokat gyűjtenek, majd egy Budapesten rendezendő újabb országos tanácskozáson fogják platformjavaslatukat véglegesíteni.

Budapest, 1989. május 26.

(A Tájékoztatót a Politikai Bizottság 1989. május 26-i ülésén megtárgyalta)

14. sz. függelék

A)

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

SZIGORÚAN TITKOS!
Grósz Károly [s.k. aláírás]

J E L E N T É S

a Központi Bizottságnak a politikai egyeztető fórummal kapcsolatos tárgyalásokról

1. Az MSZMP Központi Bizottsága politikai egyeztető fórum létrehozásáról szóló 1989. május 8-ai javaslata számos pozitív, támogató megnyilatkozás mellett, tartózkodó és részben elutasító reagálásokat is kiváltott.

A Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Hazafias Népfront, valamint az 1989. április 8-ai többoldalú megbeszélésen részt vevő szervezetek egyetértéssel fogadták a kezdeményezést. Méltányolták az MSZMP azon törekvését, hogy nem fogad el egy tisztán kétoldalú tárgyalási konstrukciót, mert ez jelentős társadalmi erőket rekesztene ki a politikai egyeztetésből. Részvételi szándékukat valamennyien megerősítették.

Az Ellenzéki Kerekasztal szervezeteinek válasza ellentmondásosnak tekinthető. A kerekasztal — meglehetősen sietséggel nyilvánosságra hozott — állásfoglalása a kezdeményezés érdemi megválaszolására nélkül elutasítást tartalmazott, s az MSZMP-t az előkészítő tárgyalások egyoldalú megszaktításával vádolta. Ugyanakkor az időközben lefolytatott konzultációk jelezték, hogy a gyors elutasítás nem feltétlenül tükrözi az egyes szervezetek álláspontját és törekvéseit.

Az Új Márciusi Front válaszában — az MSZMP-t és az Ellenzéki Kerekasztalt egyaránt felelőssé téve a tárgyalások holtpontra jutásáért — lényegében megismételte az Országos Nemzeti Bizottság felállítására irányuló javaslatát.

Az MSZMP reformköreinek országos tanácskozása a társadalmi kiegyezés fontosságát hangsúlyozva a patthelyzet kialakulását az MSZMP halogató taktikájának tulajdonította.

Az előkészítő tárgyalások megrekedését élénk sajtópolémia kísérte, amely a közvélemény számára az álláspontok megmerevedését sugallta.

2. Az MSZMP tárgyalócsoportja szerint a sajtó útján való további politizálás nem vezethet eredményre. A társadalom vélhető többsége a párt hatalmi helyzetéből indul ki, s — a tárgyalások konkrét tényeinek ismeretétől függetlenül — mindenképpen az MSZMP-t hibáztatja a késlekedés miatt.

A hétvégén az MSZMP képviselői a kompromisszum keresésének szándékával ismét egyeztető megbeszélést tartottak az Ellenzéki Kerekasztal szakértőivel, ahol újabb kezdeményezéssel éltek. A javaslatokat a kerekasztal képviselői alapvetően kedvezően fogadták, azt előrelépésnek minősítették. Az Ellenzéki Kerekasztal végleges válasza a héten várható.

Mindezek alapján a Központi Bizottság május 8-ai elvi tárgyalási javaslatát indokolt az alábbi konkrét formába önteni, s az előkészítést ezáltal a holtpontról kimozdítani:

— a politikai egyeztető fórum négyoldalú tárgyalási formában jöjjön létre. A tárgyalóasztal egyik oldalán az MSZMP, a másik oldalon az Ellenzéki Kerekasztal, a harmadik oldalon mindazon szervezetek képviselői foglaljanak helyet, amelyek az előző kettőhöz nem kívánnak csatlakozni. A negyedik oldal tanácskozási joggal rendelkező megfigyelők számára tartható fenn, melyek egy része állandó megfigyelőként lehetne jelen;

— az MSZMP konstruktív megegyezési szándéka kinyilvánításaként javasolja az előkészítő szakasz felgyorsítását annak érdekében, hogy az érdemi tárgyalások 1989. június 10-én megkezdődhessenek;

— a Központi Bizottság jelölje ki az érdemi tárgyaláson részt vevő delegációját, amelyben az MSZMP képviselőiben a kormány is kapjon helyet; a tárgyalóküldöttség mandátuma akkor lépjen életbe, ha a politikai egyeztető fórum tagjai egyetértésre jutnak az előkészítés valamennyi kérdésében;

— a Központi Bizottság kérje fel az Országgyűlés elnökét, hogy — a tárgyalófelek egyetértése esetén — elnököljön az érdemi tárgyalások plenáris ülésein;

— a Központi Bizottság javasolja, hogy az érdemi tárgyalások kereteit rögzítő dokumentumot minden érintett szervezet vezető képviselője írja alá. A Központi Bizottság ezzel az előkészítő tárgyalócsoport vezetőjét bízza meg.

3. Az MSZMP tárgyalócsoportja szükségesnek tartja egy KB-dokumentum közzétételét, amelyben — a fentiekén túl — a párt felhívással fordul tagságához, alapszervezeteihez, alakuló reformköreihez és a közvéleményhez. Ebben szólítson fel minden haladó erőt az országos politikai egyeztető tárgyalások támogatására, arra, hogy a demokratikus és szocialista jogállamiság alulról is építkezze társadalmi közmegegyezés útján jöjjön létre.

Budapest, 1989. május 29.

Fejti György [s. k. aláírás]

B)

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

L. Fejti György [s. k.
aláírás]
V. 30.
H/241/1989.

Az MSZMP Központi Bizottságának 1989. május 29-ei

JAVASLATAI

a politikai érdekegyeztető tárgyalások előkészítésére

Az MSZMP Központi Bizottsága áttekintette a politikai érdekegyeztető fórummal kapcsolatos előkészítő tárgyalások állását. Megállapította, hogy a testület 1989. május 8-ai javaslata számos pozitív, támogató vélemény mellett tartózkodó és elutasító reagálásokat is kiváltott. Az előkészítő tárgyalások megkezdését élénk sajtópolemia kísérte, ami a közvélemény számára az álláspontok megmerevedését sugallta.

A Központi Bizottság a társadalmi közmegegyezésért érzett felelősségétől áthatva indokoltan tartja elvi tárgyalási javaslatát az alábbiak szerint konkrét formába önteni, s az előkészítést ezáltal a holtpontról kimozdítani:

— a Központi Bizottság javasolja, hogy a politikai egyeztető fórum négyoldalú tárgyalási formában jöjjön létre. A tárgyalóasztalnál foglaljanak helyet az MSZMP, az Ellenzéki Kerekasztal, továbbá mindazon szervezetek képviselői, akik az előzőekhez nem kívánnak csatlakozni. Negyedikként a tanácskozási joggal rendelkező megfigyelők lehetnek jelen, egy részük állandó jelleggel;

— az MSZMP konstruktív megegyezési szándékának kinyilvánításaként javasolja az előkészítő szakasz felgyorsítását annak érdekében, hogy az érdemi tárgyalások 1989. június 10-én megkezdődhessenek;

— a Központi Bizottság kijelölte az érdemi tárgyaláson részt vevő delegációját, amelyben a kormány képviselői is helyet kaptak. A tárgyalóküldöttség mandátuma akkor lép életbe, ha a politikai egyeztető fórum tagjai egyetértésre jutnak az előkészítés valamennyi kérdésében;

— a Központi Bizottság felkéri az Országgyűlés elnökét, hogy — a tárgyalófelek egyetértése esetén — elnököljön az érdemi tárgyalások plenáris ülésein;

— a Központi Bizottság javasolja, hogy az érdemi tárgyalások kereteit rögzítő dokumentumot minden érintett szervezet vezető képviselője írja alá. A Központi Bizottság ezzel az előkészítő tárgyalócsoport vezetőjét bízza meg.

Az MSZMP Központi Bizottsága felhívással fordul a párt tagjaihoz, alapszervezeteihez, alakuló reformköreihez és a közvéleményhez. Felszólít minden haladó erőt az országos politikai egyeztető tárgyalások támogatására. Úgy ítéli meg, hogy a demokratikus szocialista jogállam megteremtésének nehéz időszaka az érdekek kölcsönös tiszteletben tartását igényli. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy az országos érdekegyeztető tárgyalások szervesen kapcsolódjanak a helyi kezdeményezésekhez. Az alulról is építkező társadalmi közmegegyezés biztosíthatja, hogy az átmenet békés úton, a politikai stabilitás fennmaradása mellett menjen végbe.

15. sz. függelék

Köveskúti Lajos (OKISZ elnöke) hozzászólása a KB 1989. V. 29-i ülésén

Kedves Elvtársnők! Kedves Elvtársak!

Gazdasági beállítottságom miatt jellemzően gazdaságpolitikai kérdésekhez szoktam szólni.

Az utóbbi időben azonban egyre több olyan jelenségnek vagyok tanúja, amelyet nem értek, bántónak és helytelennek tartok, különösen, ha összehasonlítom annak a rétegnek véleményével, amelyben dolgozok.

Bevezetőül elmondanám, hogy az ipari szövetkezetek, amelyek munkájáért felelősséggel tartozom, becsülettel dolgoznak és helyállnak. Nem deklarálják hangos szóval, hogy reformerek, de végzik feladataikat. Eleget tesznek az elvárásoknak. A múlt évben letermeltek 160 milliárd forintot (nettó árbevétel 190 milliárd forint), költségvetési befizetésük a támogatások levonása után 26,2 milliárd forintot tett ki. Az ipari szövetkezeti mozgalom tehát ilyen mértékű nettó befizetéssel enyhítette a költségvetés gondjait. Az ez évi eddigi tapasztalatok alapján 1989-ben szintén kedvező eredmények várhatók.

Nyilvánvaló, hogy a közel 300 000 ember között, akik ma az ipari szövetkezeti mozgalomban dolgoznak, akad, aki szélsőséges gondolkodású és nagy hangú. Szerencsére nem ez a jellemző. Következésképpen nem ezen emberek véleménye alapján kell döntenünk, hanem a sokak részéről hallgatagnak vélt tömegek nyílt vagy titkos szavazása alapján, mert az hordozza a realitást. A valóság talaján álló és gondolkodó, nem hangoskodó embereket kell megnyernünk a reform számára is.

Minden erőmmel, munkatársaimmal együtt azon dolgozunk, hogy a termelés folyamatosságának feltételeit megteremtjük, és nem nagyon van időnk más kérdésekkel foglalkozni. Sok gondunk van, de közös összefogással, közös erőfeszítéssel ezeken úrrá lehet lenni, még akkor is, ha a következmény sajnálatos módon, dolgozóink életszínvonalának csökkenésével párosul.

Az ipari szövetkezeti mozgalomban most vannak a megyei és szakmai szövetségek küldöttértekezletei. Nagyon sok ilyen tanácskozáson személyesen is részt veszek, hogy megismerjem a közvélemény hangulatát, és egyben tájékoztatást adjak szövetkezeteinknek gazdasági és politikai kérdésekről. Egy-egy megyében 100–200 fő értelmiségi is részt vesz más dolgozók mellett a tanácskozáson.

E találkozók egy teljesen másik világ tárul elém, mint amit a rádió, a TV és a sajtó információja alapján érzékelek. Ez utóbbiak hallgatása, illetve figyelése alapján nyugtalanító, ideges hangulat lesz úrrá az emberen. Ugyanakkor, ha termelő szféra kisebb-nagyobb csoportjaival találkozom, ez a feszült, felcsigázott hangulat közel sem érzékelhető. Múlt hét pénteken például Debrecenben, előtte Komáromban találkoztam a megye szövetkezeteinek vezetőivel, de találkoztam Budapesten is több száz vezetővel és dolgozóval. Igaz, e vezetők között nincsenek politológusok, hanem mérnökök, technikusok, akiknek hangvétele más, mint amit a TV-ben és a rádióban hallani. Javasataik követhetők, még akkor is, ha súlyos gondokat vetnek fel, de javaslatot is tesznek a megoldásokra, és nem minősítenek mindent rossznak, ami régi.

A négy-öt órás ilyen tanácskozáson elhangzanak szélsőséges javaslatok, felszólalások is. Mindig akad egy-két ember, akinek véleménye irreális. Azonban nem zárkózik fel mögöttük szélesebb réteg, tehát nincs tömegbázisuk. A nem progresszív és a valóságtól elszakadt véleményeket leszavazzák, kitapsolják.

Az egyik 300 fős tanácskozáson 3–4 ember részéről javaslat hangzott el, hogy a szövetkezeti mozgalomban meglévő közös pénzforrásokat osszuk szét a szövetkezetek között. Az a szövetkezetek pénze, az a miénk, felkiáltással. Ez jól hangzik és népszerű. De akik felvetették, azok néhány éve kerültek a szövetkezeti mozgalomba, alakítottak kisszövetkezetet, és egy fillérrel sem járultak a közös forráshoz. Közöltük, hogy a közös pénzforrásokat, amelyek a fejlesztés, a fejlődés céljait szolgálják, amennyiben a többség kívánja, szétoszthatjuk a szövetkezetek között, de természetesen azok számára, akik azt összeadták. Azonnal elálltak javaslatuktól. Volt, aki bejelentette, hogy pártot kíván alapítani, és a mozgalom közös pénzéből erre biztosítsunk forrásokat. Azt hiszem, nem kell a választ érzékeltetnem.

Kedves Elvtársak!

A szövetkezeti mozgalomra is kihatnak a magyar társadalomban zajló politikai és gazdasági változások. Hogy ehhez hozzáigazítsuk működésünket, egy megújulási folyamat induljon el, az önkormányzati munkát erősítsük és az érdekképviseleti munkát alulról építkezve korszerűsítsük, szükség-

gesnek tartottunk egy előrehozott kongresszus összehívását. Úgy döntöttünk, hogy a kongresszus megnyugtató előkészítéséhez, a témák, köztük az új szövetkezeti törvény országos vitájának lefolytatásához, alapos felkészülésre van szükség. Ezért időpontként 1990 februárját javasoltuk. Akadtak, akik kijelentették, hogy a kongresszust maximum 2–3 hónapon belül meg kell tartani. Emögött, mint kiderült, olyan szándék is meghúzódott, hogy a felgyorsított tempóban, miután nem lehet rendszeren felkészülni, hibákat követnének el és ha egy ilyenbe belemennénk, lejártnánk nemcsak testületeket, hanem szövetkezeti vezetőket is. Hasonló javaslat több tanácskozáson is felvetődött, de azokat mindenütt döntő többséggel, 95–98%-os szavazati aránnyal elutasították.

Kedves Elvtársak!

Sohasem szerettem a szélsőségeket és mindig mérgelődtem az általánosításokon. Ezek ellen a leghatározottabban felléptem és úgy érzem, mindnyájunknak fel kell lépni.

A szegedi konferencia után a televízióban egy beszélgetésre került sor. Sajnos, vannak reformerink, akik azt hiszik, hogy akkor igazi reformerek, ha minél jobban elmarasztalják saját pártjukat.

Elhangzott, hogy az MSZMP, főleg a KB ledermedt, halott szervezet. Ma nincs párt és létre kellene hozni a pártot. Ilyen megállapítás személyemre nézve is bántó, mert nem érzem magam sem halottnak, sem ledermedtnak. Lehet, hogy van, aki a pártban — itt a KB-ben is — belefáradt a munkába, de ezt ne általánosítsák rám is. Én nem érzem magam fáradtnak. Reformköreinknek sem lehet a célja, hogy meggondolatlan deklarációkkal eltaszítsanak olyan párttagokat, akik nem hangoskodással, hanem érzelmekkel vonzódnak a reformfolyamatokhoz. Reformköreinknél is, ha azt akarjuk, hogy tényleges tömegbázis álljon mögöttük, le kell nyesni a vadhajításokat és nem lehet emberi méltóságában általánosságokkal megsértetni különböző rétegeket. És főleg nem lehet kisebbségi akaratot másokra ráerőszakolni.

Szabadjon határozottan kifejezésre juttatnom, hogy én nem azt minősítem reformernek, aki az új szeleknek megfelelően, hangos szóval multunkat csak elítéli és nem tesz különbséget jó és rossz között.

Megítélésem, az az igazi reformer, aki nem hangerővel hangoztatja ezen magatartását, hanem becsületes munkájával és cselekedetével igazolja, hogy helytáll a rábízott területen, legyen az oktatás vagy termelés, szorgalmasan dolgozik, munkaterületén visszafogja a feszültségek kialakulását és munkája tapasztalataira támaszkodva, javaslatokkal él megújulásunk, reformunk megvalósítása érdekében.

Politikai reformköreinkben nagyon sok elvtársunk van, aki mögött eredményes munka húzódik meg, ésszerű javaslatokkal él, amelyek megvalósítását közösen segítenünk kell. El kell érniük azt is, hogy a reformok munkájába minél nagyobb arányban kapcsolódjanak be humán értelmiségiek mellett a munkások, a parasztok, a közvetlen termelésirányítók és nem utolsósorban a reálértelmiség. Pártunknak megkülönböztetett figyelemmel kell ezen rétegek véleményére is támaszkodni. E rétegek gazdag tapasztalatait nemcsak a politikai, hanem a gazdasági megújulásunknál sem szabad mellőzni. Nélkülük, akik a javak megtermelésén, előállításán fáradoznak, nem húzunk ki az ország szekerét a kátyúból.

Súlyos hibákat követünk el akkor is, ha multunk és jelenünk hibái mellett eredményeinkről nem szólunk, csak a negatívumokat hangsúlyozzuk, ráadásul indokolatlanul felerősítve. Arról a munkáról, erőfeszítésről is szólni kell, amely népünk szorgalmas munkájával jött létre. Ezekről szólni kell akkor is, ha a mai időben nem divatos.

Az MSZMP tagjainak, a hibákat elkövetőket kivéve, el kell határolni magukat a múlt hibáitól, hisz nemcsak hogy nem voltunk részesei, de nem is tudunk azokról. Még azok nagy része sem, akik a KB tagjai. Ezért nem érzem, hogy saját lelkiismeretüktől, lelkiismeretemtől kellene számon kérni pártunk múltbéli hibáit, még akkor sem, ha sokan általánosítanak, és az MSZMP nyakába rakják a múlt minden bűnét. Sajnos, nem azt a szűkebb réteget marasztalják el, akik elkövetői voltak az általunk is elítélt döntéseknek, intézkedéseknek és cselekedeteknek, hanem mindnyájunkat. Itt említem meg, hogy fel kellene hagyni az utóbbi időben állandósult önmarcangolásunkkal. A kibontakozás célkitűzéseit, feladatait kellene felerősíteni és említést kellene tenni mai eredményeinkről is. Mert ilyenek is vannak, ha nem is sok.

Országjáró utam másik tapasztalatáról is szólni kívánok. Mi azt deklaráltuk, hogy a párt vonuljon ki a munkahelyekről. A munkahelyeken dolgozó kommunistáknak nem ez a véleménye. Természetesen a többpártrendszer esetében más pártnak is joga van a munkahelyen szerveződni, legyen az Kisgazdapárt, vagy SZDSZ, de nyilvánvalóan mindegyik pártnak, az MSZMP-nek is, csak munkaidő után. Azt mondják, hogy ha kivonulunk az üzemekből, más párt nem lesz olyan szemérmes és a helyünkre áll. Sokan úgy vélik, mintha az MSZMP minden külső nyomás nélkül maga kezdeményezné egyre több vonatkozásban a hatalomból való kivonulást.

Tapasztalatom, hogy a dolgozók, az emberek az őszinte, igaz szót, az egyenes beszédet igénylik, akiben bíznak, attól elfogadják, azok mellé állnak. Többre értéklik a következetes, egyenes és követhető állásfoglalást, még akkor is, ha az számukra nem a legszimpatikusabb, mint a 180 fokos pálfordulásokat.

Befejezésül két gondolatot vetnék még fel:

1. Központi Bizottságunk sajnos mindig fáziskésésbe, lépéshátrányba kerül. Javasolom, hogy már most foglalkozunk az október 23-i várható helyzettel. Legyünk kezdeményezők, olyan javaslatokkal álljunk elő, hogy az a széles néprétegek egyetértésével találkozzon. Ne következze be, hogy mások kezdeményezéséhez és javaslatához kelljen végül is felzárkózni.

2. Pártértekezet vagy kongresszus?

Szerintem is, nem az a lényeg, hogy minek nevezzük, hanem mi a tartalma és azt milyen jogosítványokkal ruházzuk fel. Tekintve, hogy különböző pártértekezetek kongresszust javasolnak, és a reformkörök szegedi tanácskozásán az ott lévő PB tagjai is ezt támogatták, hívjuk kongresszusnak, mert, ha ragaszkodunk a pártértekezethez, az valamilyen szinten újabb ütközést fog eredményezni. A megnevezésnek nincs olyan jelentősége, hogy érdemes volna ragaszkodni a „pártértekezethez.”

Köszönöm figyelmüket.

